CORPUS JURIS CIVILIS ROMANI, IN QUO INSTITUTIONES, DIGESTA AD...

SERIES TRACTATUUM, QUI IN HOC VOLUMINE SUNT.

I. Authenticæ, seu Novellæ Constitutiones Justiniani, quibus, & quibusdam Justini, & Tiberii, quæ iidem Volumini insertæ fuerunt, antecedunt: 1. Index Collationum cum respective titulis eo ordine quo apud veterem Interpretem latinum collocatæ sunt, collatis ad marginem tribus aliis voluminibus Scrimgeri præcipue, ac Haloandri, & Justini Antecessoris, & ostensis aliquibus erroneis Observationibus Antonii Augustini: 2. alter Index earumdem ordine alphabetico collatus: 3. Index edictorum Justiniani Justini & Tiberii: 4. Epitome earumdem Constitutionum Novellarum Dionysii Gothofredi: & 5. Præfatio Antonii Contii.

II. Edicta XIII. Justiniani.

III. Justini Novellæ Constitutiones.

IV. Constitutio Tiberii de divinis domibus.

V. Aliæ Constitutiones Justiniani, Justini, & Tiberii.

VI. Novellæ Constitutiones CXIII. Leonis, quibus præsunt Indices.

VII. Constitutio Zenonis de novis operibus.

VIII. Constitutiones diversorum Impp., quorum Index adest post Indices Novellarum Leonis.

IX. Canones Sanctorum Apostolorum cum eorum consecutivo Indice.

X. Consuetudines Feudorum: præsunt eis Indices titulorum suo ac alphabetico ordine descriptorum, cum epitome earundem Dionysii Gothofredi, quibus adduntur aliæ excerptæ a Jacobo Cujacio ad feuda pertinentes.

XI. Constitutiones Friderici II.

XII. Extravagantes, quas nonnulli XI. Collationem vocant.

XIII. Liber de Pace Constantiæ.

XIV. Fragmenta Jurisprudentiæ Ante-Justinianeam v3.
XII. Tabularum ex libris Ciceronis de Legibus decerptæ. Alia ad seriem Codicis ac Pandectarum accomodata; quibus antecedit Index, necnon Index seqq. Tractatuum.

XV. Tituli ex corpore Ulpiani.

XVI. Quinque Libri Julii Pauli Receptarum Sententiarum cum selectis notis Jacobi Cujacii.

XVI. Libri duo Institutionum Caii.

XVII. Demum Index omnium Titulorum in universo Juris Corpore comprehensorum.

AUTHENTICÆ, SEU NOVELLÆ CONSTITUTIONES DN. JUSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS,

ACCEDUNT

EDICTA XIII. JUSTINIANI, LEONIS, ET ALIORUM IMPP. NOVELLÆ,

NEC NON

CANONES SS. APOSTOLORUM,

CUM NOTIS

DIONYSII GOTHOFREDI JCti

ET

ANTONII CONTII

IN LIBRUM NOVELLARUM PRÆFATIONE.

INDEX
CONSTITUTIONUM NOVELLARUM
DOMINI JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS,

Nec non quarundam JUSTINI et TIBERII Principum, quæ eidem volumini insertæ fuerunt, eo ordine, quo apud veterem Interpretem Latinum collocatæ sunt, collatis ad marginem tribus aliis Novellarum voluminibus, SCRIMGERI, (quem ut plurimum secuti sumus) HALOANDRI, et JULIANI Antecessoris.

COLLATIO I.

1 De heredibus & Falcidia, si heres solvere legata noluerit. — *Extat apud Scrimg. Hal. & Jul.*

2 De non eligendo secundo nubentes mulieres, & alienatione, & lucro antenuptialis donationis, & de successionibus earum & filiis suis. — *Extat apud Scrimg. Hal. & Jul.*

3 Ut determinatus sit numerus clericorum sanctiss. majoris Ecclesiæ &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

4 De fidejussoribus, & mandatoribus, sponsoribus & solutionibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*

5 De monachis. — *Scrimg. Hal. Jul.*

6 Quomodo oporteat episcopos, & reliquos clericos ad ordinationem adduci &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

COLLATIO II.

7 De non alienandis aut permutandis ecclesiasticis rebus immobilibus aut in specialem hypothecam dandis &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

8 Ut judices sine quoquo suffragio fiant. Jusjurandum, quod præstatur ab his, qui administrationes accipiunt. — *Scrim. Hal. Jul.*

9 Ut etiam ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione. — *Scrimg. Hal. Jul.*

10 De referendariis palatii. — *Scrimg. Hal. Jul.*

11 De privilegiis archiepiscopi primæ Justinianæ &c. — Extat apud illos. *August.* putat Latinam primitus fuisse. Idem & me adnotasse memini, qua in sententia etiam nunc sum. Taliter tamen, cum alii non carere eam epitome *Juliani*, cum extet in manuscr. *Jul.* & Lugd. impresso.

12 De incestis & nefariis nuptiis. — *Scrimg. Hal. Jul.*

13 De prætoribus populi. — Extat apud illos, & epit. *Juliani* in edit. Lugdunensi multo amplior ea, quam edidit *Ant. Aug.*

COLLATIO III.

14 De lenonibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*

15 De defensoribus civitatum. — *Scrimg. Hal. Jul.*

16 De mensura ordinandorum clericorum. — Extat apud illos, nam apud *Julianum* in editione Lugd. est constit. 12 miror *August.* dicere, eam desiderari in lib. *Juliani*.

17 De mandatis principum. — Extat apud illos. Principium est Latinum, imo & Græce ali, utraque lingua fuisse scriptam hanc totam Novellam, ut & *Ant. August.* qui tamen ait non carere Latina.

18 De triente & semisse, & successionibus filiorum, & nepotum naturalium: & collationibus, vel &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

19 De filiis ante dotalia instrumenta natis. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*

20 De administrantibus officia in sacris appellationibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*

21 De Armeniis. — Extat apud illos tres, & apud *Jul.* quidem constit. 10. §. [illegible] Itaque miror cur dicat *Ant. Aug.* non extare.

COLLATIO IV.

22 De nuptiis. — *Scrimg. Hal. & Jul.*

23 De appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari. — Extat apud illos tres, sed duntaxat epitomata, cum sit Latina.

24 De præside Pisidiæ.
25 De prætore Lycaoniæ.
26 De prætore Thraciæ.
27 De comite Isauriæ. — In lib. manuscr. vet. interpretis nihil præter tit. & prima earum verba hic reperi. Extant Græce apud *Scrimg.* & *Hal.* sed & apud *Jul.* in edit. Lugd. constit. 17. 18. 19. & 20. Itaque satis mirari nequeo, cur id neget *Ant. Aug.*

28 De moderatore Helenoponti. — *Scrimg. Hal. Jul.*

29 De prætore Paphlagoniæ. — Extat apud illos tres. Eam habuit *Alb. Rosatus* ut patet in verbo, Aquilegia, cujus his fieri mentionem ait.

30 De proconsule Cappadociæ. — *Scrimg. Hal. & Jul.*

31 De descriptione quatuor præsidum Armeniæ. — *Scrimg. Hal. Jul.*

32 Ne quis mutuum dans agricolæ, terram ejus teneat &c.
33 De his qui mutuum dant agricolis.
34 Ne quis quod agricolæ mutuam pecuniam dedit &c. — Hæ tres extant apud illos, nisi quod ap. Scr. sola 32. extat, quam autem eh [illegible], promittitur illic ex comment. *Henr. Steph.* duceri, necdum tamen quod sciam, illi commentarii nati sunt.

35 De adjutoribus Quæstoris. — Deest interea in Græcis editionibus. Ejus epitomen Græce & Latine *Hal.* edidit, ut & *Jul.* Latine. Deest etiam in manuscr. vet. interprete, & vulgat. authenticis.

36 De successoribus eorum, qui in Africa degunt. — Deest apud vet. interpretem & *Scrimg.* & *Julianum*.

37 De ecclesiis constitutis in Africa. — Extat apud solum *Hal.* & in lib. 1. *Basil.* tit. 1. c. 41. *Ant. Aug.* ait se vidisse epitomen pleniorem in epitome constitutionum ecclesiasticarum.

38 De decurionibus & filiis eorum. — Extat apud illos tres. Hanc habuerunt *Azo*, *Accursi* & *Albericus*, ut ex eorum scriptis apparet.

39 De restitutionibus, & ea quæ parit undecimo mense post viri mortem. — *Scrimg. Hal. Jul.*

40 Ut ecclesia sanctæ Resurrectionis alienare possit ædificia secundum ipsam sita civitatem. — Nondum invenire potui in antiq. manuscr. Latinis, tametsi *Accursiani* habuerint, ut alias not. in edit. Paris. Deest etiam tam Græce quam Latine apud *Hal.* sed non deest apud *Jul.* ubi est constit. XI. §. 41. qua in re fallitur *Ant. Aug.* ut supra alias sæpe.

41 De quæstoribus, id est, Præfectis insularum. — Deest apud *Scrimg.* & *Hal.* extat apud *Jul.*

42 De depositione Anthimi & Severi, & Petri &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

43 De officinis sive tabernis Constantinopolitanæ urbis, & ut mille tantum & centum officinæ &c. — *Scrimg. Hal. Jul.* §. 40. licet *Ant. Aug.* neget.

44 De tabellionibus, & ut protocolla dimittant in chartis. — *Scrimg. Hal. Jul.*

45 Ne Judæi, Samaritani, & hæretici per causam religionis & cultus sui curiali fortuna liberentur. — *Scrimg. Hal. Jul.*

COLLATIO V.

46 De ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione. — Extat tantum apud *Scrimg.* & *Jul.* non autem apud *Haloand.*

47 Ut præponatur nomen Imperatoris documentis, & ut Latinis literis apertius tempora inscribantur. — *Scrimg. Hal. Jul.*

48 De jurejurando a moriente præstito propter mensuram suæ substantiæ. — *Scrimg. Hal. Jul.*

49 De his qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturam manus propriæ &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

50 Constitutio ad Bonum quæstorem exercitus ordinat appellationes a quinque provinciis, Caria, & Cypro, & Cycladibus &c. — *Scrimg. Hal.*

51 Scenicas non solum si fidejussores præstent, sed etiam si jusjurandum dent &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

52 Ut non fiant pignorationes pro aliis personis, & ut fiunt principum donationes &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

53 De exhibendis & introducendis reis, & ut hi qui conveniuntur post vicesimum diem &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

54 Constitutionem quæ ex adscriptitio & libera natos, liberos esse vult, non iis qui ante &c. — *Extat apud Scrimg. tantum & Jul.*

55 Ut de cætero commutationes ecclesiasticarum rerum non ficte fiant &c. — *Solus Scrimg.* habet Græce, & *Julian.* Latinam epitomen.

56 Ut, ea quæ vocantur insinuativa super clericis, in majore quidem ecclesia dentur &c. — *Extat apud Scrimg.* tantum Græce, & *Latina epit. apud Jul.*

57 Ut clerici, qui recedunt, aliis pro eis subrogatis, præbeant subrogatis emolumenta &c. — *Scrimg. Hal. & Jul.*

58 Ut in privatis domibus sacra mysteria non fiant. — Extat Græce tantum apud *Scr.* & epitome apud *Jul.* Latina.

59 De debita impensa in exequiis defunctorum. — Extat apud illos tres. Hanc habuit *Alber. Rosatus* in verbo, Lugubris.

60 Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus, & ut consiliarii &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

61 Ut immobilia antenuptialis donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

62 De ordine Senatorum, seu consultationibus. — Deest apud *Scrimg.* & *Hal.* præter brevissimam epitomen. Extat epitome apud *Jul.*

63 De novi operis nunciatione maritimi aspectus. — *Scrimg. Hal. Jul.*

64 De hortulanis Constantinopolitanæ civitatis. — *Scrimg. Hal. Jul.*

65 Ut terrulæ, vel domus, vel vineæ sanctiss. ecclesiæ Mysiæ in redemptionem captivorum &c. — Deest Græce apud *Scrimg.* Brevis epit. Græca & Latina est apud *Hal.*; apud *Jul.* autem extat ut epit. §. 209. seu constit. 35. quam edidit *Anton. Aug.* extat etiam & alia epitome ad calcem lib. Jul. pag. 209.

66 Ut factæ novæ constitutiones post insinuationem earum post duos menses valeant. Parcit autem &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

67 Ut nullus fabricet oratorii domos præter voluntatem episcopi, & ut deputet prius &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

68 Ut constitutio sacratiss. Imperatoris, de successionibus nuptialium lucrorum, quæ apædiæ &c. — Extat tantum Græce apud *Scr.* & epitomata Latine apud *Jul.*

69 Ut omnes obediant judicibus provinciarum, & in criminalibus, & in pecuniariis &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

70 Ut ordinariæ præfecturæ Urbanæ & Prætorianæ duæ & Præfecturæ quæ in cingulo &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

71 Ut ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt, omnimodo super pecuniariis &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

COLLATIO VI.

72 Ut hi qui obligatas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

73 De instrumentorum cautela & fide, & primum de deposito & mutuo &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*

74 Quibus modis naturales filii efficiantur legitimi & sui, supra illos modos &c. — Extat apud *Scrimg.* Græce, non apud *Hal.* Epitome Latina extat apud *Julianum*.

75 De appellationibus Siciliæ. — Nusquam Græce extat. Epitome brevissima extat apud *Scrimg.* Latior Latina apud *Jul.*

76 Hæc constitutio interpretatur priorem constitutionem: De his qui ingrediuntur monasterium &c. — Extat tantum Græce apud *Scrimgerum* & epitomata Latine apud *Julianum* §. 244.

Ergo centum sexaginta octo Justiniani Novellas, nec plures nec pauciores numerari, consentiunt omnes. Sed Matthæus Monachus in præfatione collectionis constitutionum ecclesiasticarum Græcarum diserte scripsit, Justinianum centum, & septuaginta constitutiones condidisse; unde constat, duas adhuc desiderari, ut omittam, plerasque superius relatas non esse ipsius Justiniani. Item Julianus in epitome ait, ultimam Novellam sic cœpisse QUAM jam videor conscripsisse &c.

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM

Secundum Litterarum ordinem, prout vulgo allegantur ex editione vetere.

Primus numerus collationem, alter titulum, postremus constitutionem demonstrans.

INDEX EDICTORUM JUSTINIANI IMPERATORIS.

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS.

INDEX CONSTITUTIONUM TIBERII IMPERATORIS.

INDEX

Aliquot Constitutionum Justiniani, Justini, & Tiberii, ex libro Juliani antecessoris.

N O V E L L A R U M
JUSTINIANI CONSTITUTIONUM EPITOME
DIONYSIO GOTHOFREDO JC. Autore.

De fide.

Ut facras Scripturas Latine vel Græce vel alia lingua fecundum traditam legem Hebræis allegare liceat *Novell.* 146. De quatuor fanctis conciliis 131. cap. 1. Ne oratio divinæ oblationis & baptifmatis in fecreto, fed palam ut a populo exaudiri poffit, recitetur 137. *cap.* 6. De facra communione 7. *cap.* 11. ad moniales deportanda 123. *c.* 36. De facris myfteriis in privata domo non peragendis 58. & 131. *c.* 8. De litaniis 123. *c.* 32. De memoria & novendiali facro defunctis præftito 33. *c.* 3. §. 1.

De facrofanctis ecclefiis, & de rebus & privilegiis earum.

De divinis domibus, Tiberii conftitutio. De templorum ædificatione eorumque dedicatione 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. Ut qui ecclefiam ædificant, prius definiant, quæ ad ejus curam, conftitutionem, & confervationem pertineant 67. *c.* 2. Intra quod tempus heredes gravati ædificare facras domos debeant 131. *c.* 10. Ut auctori divinæ domus jus patronatus competat 123. *c.* 18. De monafteriis non alienandis 8. *c.* 11. De cruce figenda in templorum auguratione & ferenda in litaniis 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. De altari 7. *c.* 1. De vafis facris non alienandis 7. *c.* 8. & 120. *c.* 10. Ne vir aliquo prætextu ingrediatur monafterium mulierum 133. *c.* 3. 3. 1. De reditibus ecclefiis a patrono præftandis 67. *c.* 2. De reditibus per Œconomos & Patriarchas in pios actus erogandis 2. *c.* 3. De rebus ecclefiæ immobilibus, vel quafi non alienandis 7. *in pr.* & *c.* 1. 6. nifi cum decreto 7. *c.* 9. & 67. *c.* 4. Permiffum eft ecclefiæ fanctæ Refurrectionis Hierofolymitanæ alienare prædia fecundum ipfam civitatem fita *Nov.* 40. Idem & aliis ecclefiis poftea permiffum *Nov.* 120. *c.* 9. Permiffum ecclefiæ Myfiæ fundos relictos in redemptionem captivorum & alimenta pauperum certa lege alienare 65. Poffunt etiam alienari res, quæ ad Imperatorem ab Ecclefia pervenerunt 119. *c.* 10. De pœna rem Ecclefiafticam alienantis citra folemnitatem 7. *c.* 5. & 10. *Nov.* 120. *c.* 11. De permutatione immobilium ecclefiæ prohibita *Nov.* 7. *in pr.* & *c.* 1. & 6. nifi fiat cum alia ecclefia 54. *c.* 2. aut imperatore 55. *c.* 1. De locatione rerum ecclefiafticarum in 30 annos permiffa 120. *c.* 3. De emphyteufi earundem rerum temporali & perpetua 7. *c.* 3. & 7. *Nov.* *c.* 2. & 119. *c.* 10. & 120. *c.* 1. 5. De precario & ufus conftitutione 7. *c.* 4. 120. *c.* 2. De pignore 7. *in pr.* & *c.* 1. & 6. 120. *c.* 4. 5. 6. De in folutum datione *Nov.* 41. Si fterilis ager ad ecclefiam pervenerit 7. *c.* 11. De legatis ecclefiæ ad pias caufas. *Vide titulum de legatis.* De privilegiis & præfcriptione adverfus ecclefias & venerabilia loca 131. *c.* 6. Adverfus ecclefiam Romanam 9. 111. Africanæ ecclefiæ 37. Juftinianæ primæ 11. & 131. *c.* 3. mille & centum officinarum Conftantinopolit. 43. poffeffionem ecclefiafticarum 132. *c.* 5.

De epifcopis & clericis.

De Papa fenioris Romæ & ordine fedendi 131. *c.* 3. Archiepifcopis 119. *c.* 9. 10. Juftinianæ primæ 11. & 131. *c.* 3. Conftantinopoleos & ut fecundum habeat locum a Papa Romano 131. *c.* 2. & ut per eum ad Imperatorem reliqui epifcopi introducantur 123. *c.* 9. Patriarchis 123. *c.* 9. 10. Metropolitanis 123. *c.* 9. 10. Epifcopo Carthaginenfi 131. *c.* 4. Epifcopis, qui, qua ætate, num cœlibes, & quibus moribus & a quibus eligendi & ordinandi 6. *c.* 1. 23. *c.* 1. 137. *in pr.* & *c.* 1. 2. Ut examine præeunte eligantur 137. Quantum præftare debeant cathedratici nomine 123. *c.* 3. Ut in fuis ecclefiis refideant 67. *c.* 3. Ultra annum extra fuam ecclefiam ne degant 6. *c.* 2. Ne ad Comitatum principis fine fynaticis literis veniant 6. *c.* 3. 123. *c.* 9. Teftimonii dicendi caufa ne evocentur 123. *c.* 7. Ne propter qualibet caufas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 7. Ne propter qualibet caufas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 8. Ne legationis tempore conveniantur 123. *c.* 6. Tutores & curatores effe prohibentur 123. *c.* 5. Quemadmodum & apud quos accufandi 123. *c.* 2. De epifcopis regradatis 42. Ut liberati patria poteftate 81. Et a fervili & adfcriptitia conditione 123. *c.* 4. De heredibus epifcoporum 123. *c.* 3. Cimeliarchis ecclefiæ 40. Abbate qui & quomodo eligendus 5. *c.* 9. & 7. *c.* 9. & 123. *c.* 34. & 133. *c.* 2. Abbatiffa 133. *c.* 3. & 5. & *ult.* Exarchis monafteriorum 123. *c.* 4. Clericis qui 123. *c.* 9. Quales eligendi 6. *c.* 4. & 123. *c.* 12. An etiam fervi 123. *c.* 17. An etiam adfcriptitii 123. *c.* 15. Gratuito ordinandi 12. *c.* 16. Quantam folvant cathedratici nomine 66. De eorum ætate 123. *c.* 13. uxore 123. *c.* 14. fuperinductis 123. *c.* 29. numero multitudine & menfura 3. *c.* 1. 6. *c.* 8. & *Nov.* 16. foro 123. *c.* 21. Quafi caftrenfi peculio & ut res fuas in fua poteftate habeant 123. *c.* 19. Ut muneribus perfonalibus ac negotiis fecularibus abftineant 123. *c.* 6. Ne de munere Ecclefiæ ad majorem per patrocinium tranfeant 3. *c.* 2. Eorundem defertorum 57. in aliam formam tranfeuntium 6. *c.* 7. Et falfum teftimonium dicentium pœna 123. *c.* 20. Presbyteris & eorum ætate 123. *c.* 5. Diaconis, & eorum ætate 123. *c.* 5. & 10. Subdiaconis & eorum ætate 123. *c.* 13. Tutela & cura illis interdicta 123. *c.* 5. & 10. Cantoribus & eorum gradu 3. *c.* 8. Lectoribus & eorum gradu 3. *c.* 8. ætate 123. *c.* 13. aleæ ludo & fpectaculis eis interdictis 123. *c.* 10. Œconomis 7. *c.* 10. & 12. *Nov.* 123. *c.* 23.

Xenodochis 7. *c.* 12. *Nov.* 123. *c.* 23. Nofocomis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Ptochotrophis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Orphanotrophis 7. *c.* 12. Et ut ad inftar tutorum inventarium faciant 131. *c.* 15. Gerontocomis 7. *c.* 12. Præfulibus collegiorum 7. *c.* 10. Prioribus 133. *c.* 2. Monachis non ftatim veftiendis & per triennium interdum probandis, eorum tonfura, fchemate & vefte 5. *c.* 2. *Nov.* 123. *c.* 35. Laicis interdicta 123. *c.* 44. Eorum cellulis & lauris 133. *c.* 1. Ne fine voluntate Abbatis monafteria difcedant 133. *c.* 1. Ne occafione mortui, forores aut parentes feminarum monafterium ingrediantur 133. *c.* 3. Ne uxorem aut concubinas habeant 5. *c.* 8. Ut vel facris fcripturis 133. *c.* 2. 5. Aut operibus manuariis vacent *d.* *c.* 6. Ut communiter vivant, dormiant 5. *c.* 3. & habitent 123. *c.* 36. & 133. Ut per procuratorem fe defendant 121. *c.* 27. Quas fportulas dent 123. *c.* 28. Monachifmo fe & fua Deo dedicant 76. & 123. *c.* 38. Diffolvunt fponfalia 123. *c.* 39. Matrimonium 123. *c.* 40. Amittunt facultatem teftandi 5. *c.* 41. Tutelæ & curæ adminiftrandæ 123. *c.* 5. At non capiendi relicta fibi fub conditione liberorum 123. *c.* 37. Exheredari quoque non poffunt, ut ingrati 123. *c.* 4. Monachi defertoris pœna 5. *c.* 4. & 6. *Nov.* 123. *c.* 42. Anachoretis 5. *c.* 3. Monaftriis, 123. *c.* 27. Afceteriis 123. *c.* 2. Canonicis 65. *c.* 5. Sanctimonialibus & earum raptu 123. *c.* 43. Diaconiffis, & ut cum viris non habitent 123. *c.* 30. & *Nov.* 6. *c.* 6. Quatuorviris & quinqueviris fautoribus reliquorum monachorum quafi difcafis 133. *c.* 2. Apocrifiariis 123. *c.* 25. 26. Seu Refponfariis, & ut fenes, ac fi fieri poffit, ut Eunuchi rerum monachorum utilitatibus occupentur 123. *c.* 5. & *Nov.* 79. *c.* 1. Oftiario & janitore monafterii 133. *c.* 1. Oftiaria monialium 133. *c.* 3. Archipherecitis Hebræorum 146. *c.* 1.

De Epifcopali Audientia, & diverfis capitulis, quæ ad curam pertinent Epifcopalem.

De fynodis annuis 123. *c.* 10. Ne quis ante caufæ cautam excommunicetur 123. *c.* 11. De depofitione Epifcoporum in hærefim prolapforum, feu de Epifcopis regradatis 42. Ut Epifcopi ad principem referant, fi quid magiftratus deliquerit. Ut præfidibus, fi in litibus judicandis fufpecti illis fint, adjungantur 86. Ut patronis Ecclefiarum non idoneos clericos nominantibus refiftant, 123. *c.* 18. De alea, ludo tabularum & fpectaculis interdictis 123. *c.* 10.

De hæreticis.

De his qui negant refurrectionem Judicium, & Angelos effe creaturas Dei 146. *c.* 2. Hæretici legatorum incapaces; iifdem interdicta templorum ædificatio 131. *c.* 14. Interdicta collegia 131. Hæreticorum liberi ut fuccedant 115. *c.* 3. & 118. *c.* *ult.* De privilegiis dotis mulieribus hæreticis non præftandis 109. Ut in orthodoxos uno tantum cafu teftes effe poffint 45. De regradatis Epifcopis 42.

De Judæis, Samaritanis & Samaritis.

De Hebræis, eorum Synagogis, & quomodo facras Scripturas poffint legere 146. Judæi, Samaritani occafione religionis non liberantur Curiali fortuna; & ut in orthodoxos uno tantum cafu teftes effe poffint 45. Samaritæ teftamenta facere non poffunt 129. & 144.

De his qui ad Ecclefias confugiunt & ibi excedunt.

Ne quis, cum facra minifteria fiunt, Ecclefiam ingreffus injuriam minifterio Ecclefiæ inferat; neve minifteria aut litanias conturbet, aut celebrare prohibeat 123. *c.* 31. Ut termini fanctorum homicidis & fimilibus non profint 17. *c.* 7.

De legibus.

Ut gratiæ Deo ob leges utiliter latas agantur 8. *c.* 11. Ut Africæ legibus Romanis utatur 36. Leges plerumque trahi, etiam ad præterita *c.* 3. & *Nov.* 19. *Nov.* 129. *c.* 4. at non ordinarie 22. *c.* 1. *Nov.* 54. 68. 76. *c.* 12. §. 1. Ut ex legibus, quæ obtinebant tempore fententiæ prioris appellationis, fententia pronuncietur 115. *c.* 1.

De mandatis principum.

De mandatis principum 17. Ut divinæ juffiones de operibus publicis apud præfectos prætorio infinuentur 152. Ut divinæ juffiones fubfcriptionem habeant Quæftoris 114. Ne ex divinis juffionibus a Principe impetratis, fed ex legibus antiquis lites dirimantur 115.

De ftatu perfonarum.

De impuberibus, & ut jus deliberandi tranfmittant ad heredes 158. De teftibus 9. Tutoribus 72. 94. 118. *c.* 5. 123. *c.* 5. & 155. Undecimo menfe natus poft mortem patris non legitimus 39. *c.* 2. De infantibus expofitis 153. Ex adfcriptitio & libera natus liber eft 54. *c.* 1. De argentariorum contractibus. *Edict.* 7. 9. Monetariis & ponderatoribus apud Ægyptios, *Edict.* 11. Agricolis & mutuo eis præftando 32. 33. 34. Rufticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & prole inter eos partienda 156. Colonis & capite cenfitis alienis a nullo recipiendis 18. *c.* 14. Hortulanis Conftantinopoleos 64. Lenonibus 14. Scenicis, & ne teneantur ex fuo juramento in eadem femper turpitudine vivere 51. Afris 36. Ofdroenis contrahentibus illicitas nuptias 154. Armeniorum fucceffione, *Edicto* 3. Alexandrinis & Ægyptiacis. Edict. 13.

De officio diverforum judicum eorumque judicialibus.

Adjutore quæftoris 35. primicerii Tribunorum notariorum 8. *c.* 15. § 1. *paffim.* Adminiftratoribus 95. Affefforibus 60. *c.* 2. Aphopliftis 8. *c.* 13. Arbitris & ne per jusjurandum affumantur, fed folo compromiffo 82. *c.* 11. [illegible] 8. *c.* 13. Lydiæ & Lycaoniæ 145. Chartulariis facri cubiculi 8. *c.* 15. § 1. & *paffim.* Cohorte præfectorum 8. *c.* 15. § 1. cum feq. Comite Galatiæ primæ 8. *c.* 3. & *c.* 15. § 4. Ifauriæ 27. & 31. *c.* 3. adde 20. *c.* 4. Orientis 8. *c.* 4. & *c.* 1. §. 1. & *Nov.* 20. *c.* 5. Phrygiæ Pacatianæ 8. *c.* 2. & 15. §. 3. *Nov.* 32. *c.* 3. Decurionibus & filiis eorum 38. ac donationibus mortis caufa 87. in jus vocatione 151. quinam liberentur curia 70. Defenforibus civitatum 2. *c.* 15. *in pr.* & *c.* 49. & *Nov.* 15. Duce Lydiæ & Lycaoniæ 145. Executoribus 96. Judice Palæftinæ primæ 8. *c.* 15. §. 6. primæ Syriæ 20. *c.* 5. Communia de judicibus, ut qui fine fuffragio aut fuffragii datione creentur *Nov.* 8. ut in locum remoti alius fubrogetur 8. *c.* 2. Apud quem & quomodo jusjurandum præftent 8. *c.* 7. & *c.* 14. & *c.* 15. ut fucceffor deceffores mandata exequatur 134. *c.* 6. ut appellationi deferant 82. *c.* 12. expenfarum rationem habeant *c.* 10. ad principem de re dubia referre poffint *c.* *ult.* De diverfis principum ad judices refcriptis 82. *c.* 13. ne mittant vicarios 8. *c.* 4. latrunculatores, viocolyras & aphopliftas 8. *c.* 13. *Nov.* 134. *c.* 1. Ut dona in exordio & fine litis aureos accipiant pedanei judices 82. *c.* 9. Officio præfectorum prætorio 8. *c.* 15. §. 1. & *paffim.* Præfecto urbi & provinciarum 70. prætorio Illyrici 11. Præfide Ægypti primæ 8. *c.* 15. 3. 36. Æmimontis 8. *c.* 15. §. 50. Antiochiæ 8. *c.* 15. Arabiæ 8. *c.* 15. § 39. Armeniæ primæ 8. *c.* 15. §. 43. fecundæ 8. *c.* 15. §. 22. magnæ 8. *c.* 15. §. 23. quatuor Armeniarum 31. Auguftamnicæ primæ 8. *c.* 15. 3. 33. fecundæ 8. *c.* 15. §. 37. Bithyniæ 8. *c.* 15. Cappadociæ primæ 8. *c.* 15. §. 24. & *Nov.* 30. *c.* 5. fecundæ 8. *c.* 15. 3. 37. Cretæ 8. *c.* 15. § 31. Ciliciæ primæ 8. *c.* 15. §. 12. fecundæ 8. *c.* 15. §. 42. Cypri 8. *c.* 15. §. 23. Euphratenfis 8. *c.* 15. §. 40. Europæ 8. *c.* 15. §. 27. Galatiæ primæ 8. *c.* 3. & 15. §. 4. fecundæ 8. *c.* 15. §. 44. Hellenoponti 8. *c.* 15. §. 26. Hellefponti 8. *c.* 15. §. 6. *Edict.* 12. Honoriadis 8. *c.* 15. §. 45. Infularum 8. *c.* 15. §. 46. & *Nov.* 41. Lybiæ fuperioris 8. *c.* 15. §. 34. Lycaoniæ 8. *c.* 15. §. 10. Lyciæ 8. *c.* 15. §. 32. Lydiæ 8. *c.* 15. §. 17. Mefopotamiæ 8. *c.* 15. §. 41. Myfiæ fecundæ 8. *c.* 15. §. 47. Novæ Juftinianæ 8. *c.* 15. §. 21. Ofdroenæ 8. *c.* 15. §. 11. Palæftinæ primæ 8. *c.* 15. §. 6. fecundæ 8. *c.* 15. §. 7. & *Nov.* 103. *c.* 1. tertiæ 8. *c.* 15. §. 38. Phœniciæ maritimæ 8. *c.* 15. §. 8. [illegible] 8. *c.* 15. §. 18. Rhodopes 8. *c.* 15. §. 29. Scythiæ 8. *c.* 15. §. 48. Syriæ fecundæ 8. *c.* 15. 3. 19. Theodoriadis 8. *c.* 15. §. 30. Thraciæ 8. *c.* 15. §. 28. Communia de præfidibus provinciarum 8. 17. 95. 128. 149. 161. de honore, de acclamationibus illis præftandis 8. *c.* 6. & ut foli indigenæ præfides creentur 149. ingreffi provinciam quid per divinum fpectandum 29. *c.* 16. Iidem pareant initio adepta dignitate, & quomodo 8. *c.* 7. gratis creati gratuitas præftent manus 17. *c.* 1. officiales cohibeant 17. *c.* 5. §. 1. & *c.* 10. & feditiones 17. *c.* 2. oblatas fiv de religione quæftiones contemnant 17. *c.* 11. & 103. *c.* 2. *Edict.* 2. *Juftin.* vaiores caufas fine fcripto decidant & de modo fportulis adhibendo 17. *c.* 3. Tributorum exactioni diligenter incumbant 8. *c.* 8. & 17. *c.* 5. §. 3. ut cogatur exactores tributorum exprimere quantitatem rerum perceptarum *c.* 8. ne permittant quemquam etiam extraneum 8. *c.* 12. uti privilegio fori in criminibus *Nov.* 17. *c.* 5. aut quid exigi formarum aut portuum caufa *c.* 4. Profectionibus & angariis fubditos ne vexent *c.* 9. Terminofve fanctorum pro infe homicidis pertantur *c.* 7. Ne criminofis dent λόγον ἀσυλίας *c.* 6. *Edict.* 2. Terribiles fint erga delinquentes, *Nov.* 17. *c.* 5. 3. 3. Injufta patrocinia prohibeant *c.* 13. & colonos & capite cenfitos a quoquam recipi *c.* 14. Titulos alienis prædiis affigi *c.* 15. Paganos armis uti *c.* 17. Judices dari & loca fervatoribus, *c.* 10. Confiliarios affumant optimos *c.* 5. 3. 2. Ut fi fufpecti fint in aliqua lite, epifcopus eis adjungatur 86. Quinquaginta dies agant in provincia poftquam illis fucceffum eft 8. *c.* 9. *Nov.* 95. Prætore Ifauriæ 20. *c.* 4. *Nov.* 28. Lycaoniæ Juftinianæ 25. 31. *c.* 3. Paphlagoniæ 29. Piffidiæ 124. *c.* 3. *Nov.* 31. *c.* 3. *Nov.* 24. Siciliæ 104. Thraciæ 26. Primicerio clariffimorum Tribunorum notariorum 8. *c.* 15. §. 1. & *paffim.* Proconfule Afiæ 8. *c.* 15. §. 2. Cappadociæ 30. *Nov.* 8. *c.* 15. 3. 24. & *Nov.* 20. *c.* 5. Paleftinæ 103. Quæftore deftinato ad comprimendos vagabundos 80. Infularum & exercitus 41. 50. Palatii, hodie Cancellarius, & ejus adjutoribus 35. Referendariorum palatii 10. 113. 14. Senatoribus & eorum ordine 62. Vicario Afianæ 8. *c.* 2. *Nov.* 20. *c.* 6. Ponti 8. *c.* 2. & *Nov.* 30. *c.* 6. Pontici tractus *Edict.* 8. Longi muri feu Thraciarum 8. *c.* 15. §. 3. Vicarii ne mittantur a judicibus 8. *c.* 4.

De in jus vocando.

De reis criminum per edicta evocandis 134. *c.* 5. Ne dicendi teftimonii caufa epifcopus cogatur in judicium venire 123. *c.* 7. De literis compulforiis 17. *c.* 31. Ne decurio aut cohortalis in jus exerceatur aut judicio fiftatur fine juffione principis Præfecti poft manifeftatione 151. De reis ex longinquo territorio evocatis & ut poft 20. dierum comparitionis, actoris præfentiam non cogantur expectare, atque præterea in litem jurare poffint 53. *c.* 3. ut qui ex longinqua & propria jurifdictione reum evocant, caveant de expenfis 53. *c.* 2. De actore evocato 69. *c.* 4. ut qui juravit judicio fifti, nec comparet, menu in eum injecta ut perjurus prehendi poffit 53. *c.* 4.

De tranfactionibus.

Ad tranfigendum neminem a judice compelli poffe 115. *c.* 4.

De advocatis.

Injufta patrocinia prohibeantur 17. *c.* 3.

Ex quibus caufis infamia &c.

Bonorum ceffio an infamet *v. Titul. infr. qui bonis cedere.*

De procuratoribus.

Ut illuftres in caufa injuriarum, five civili, five criminali per procuratorem agere poffint 71. *c.* 1. Ut monachi per procuratorem agere poffint 123. *c.* 27.

De his qui potentiorem nomine titulos prædiis affigunt.

Ne quis titulos prædiis alienis affigat 17. *c.* 15. 164. *c.* 1. Ne milites fe immifceant privatorum poffeffionibus defendendis 116.

Si minor, ut ab hereditate fe abftineat.

De reftitutionibus minorum adverfus aditionem hereditatis 119. *c.* 6.

De receptis arbitris.

Ut arbitri per compromiffum, non per jusjurandum affumantur 82. *c.* 11.

De jurejurando propter calumniam dando.

Huc refer *Novell.* 49. *c.* 3. & 114. *c.* 1.

De judiciis.

De reis præsentibus 69. *c.* 2. absentibus 69. *c.* 3. De lite prosequenda 113. *c.* 4. Ut litigatores initio litis jurent, se nihil judicibus promisisse, aut dedisse judicii accipiendi causa 124. *c.* 1. Viginti dierum induciæ reo post libelli ditionem dantur ad refutandum judicem 53. *c.* 3. Præside suspecto quid remedii sit litigatoribus 86. *c.* 1. 2. 3. 4 *& seqq.* Huc etiam refer *Novell* 15 60 *c.* 2. 82. *c.* 10. 86. *c.* 2. 116. *c.* 2.

De litis contestatione.

De lite contestanda intra duos menses 96. *c.* 1. *adde & Novell.* 53. *c.* 3.

De dilationibus.

Dilationes dantur probationum & instrumentorum proferendorum causa 115. *c.* 2. De decem dierum dilatione v. 53. *c.* 1. De dilatione Episcopis tribuenda tempore legationis 123. *c.* 6.

De sportulis.

Ut sportularum modus servetur 17 *c.* 3 & 53. *c.* 3 §. 2. 82. *c.* 7 De illicitis sportulis prohibendis 124 *c.* 3. De sportulis monachorum & clericorum 123. *c.* 27. 28.

De pedaneis judicibus.

Ut in exordio & in fine litis pedanei judices duos aureos possint accipere, vide *Nov.* 82. *præsertim c* 9.

De jurisdictione & foro competente.

Actor reum plerumque ex suo foro evocat 53 *c.* 1 & 2. & contra 69. *c.* 4. ubi quisque deliquit, ibi conveniri potest 69 *c.* 1. ubi actor agit, ibi mutua ab eodem petitio fieri potest 96 *c.* 2. ubi episcopi conveniuntur in causa civili 123. *c* 21 criminali 123 *c.* 24 ubi clerici conveniendi 83. 123 *c.* 21. ubi Œconomi 123. *c.* 22. ubi Monachi & Ascetriæ 76. ubi Apocrisarii 123. *c.* 25.

De inofficioso.

Ut dodrantem curialibus liberis 18. *c* 2. non curialibus trientem, si tres sint ac pauciores, semissem, & proprietatem & usumfructum, si plures sint, parentes relinquant æqualiter inter eosdem partiendum 18 *c.* 2 De causis exheredationum justis & injustis v. 115. *c.* 3. Olim legitima liberis relinqui quoquo titulo poterat, *Novell.* 18 *c.* 1. Hodie titulo institutionis relinquenda, *Nov.* 115. *c.* 3.

De inofficiosis donationibus.

Ut ex donatione immensa in unum liberorum collata, reliqui liberi Falcidiam detrahant 92. *c* 1.

De religiosis & funeribus.

Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus 60. & ne eorum heredes conveniantur ante 10. diem 115 *c.* 5. De debita impensa in exequiis defunctorum, seu de sumptibus funerum & quantum debeatur ascetriis, seu canonicis funus deducentibus, & quantum præstare eos oporteat, qui volunt deferri in uno majorum lectorum, in valorum custodiarum positorum, & in deaurato posito in sanctissima majore Ecclesia 59.

De jurejurando.

De jurejurando calumniæ 49. *c.* 3. 124 *c.* 1 scenicarum mulierum 51. Ne quis juret per capillos Dei 77 ut jurata bonorum descriptio facta a parente inter liberos valeat 48 Ne arbitri ex jurejurando assumantur 82 *c.* 11. De juramento eorum, qui administrationem suscipiunt 8 *tit.* 3. De juratoriis cautionibus 53. *c.* 4.

Si certum petatur.

De argentariorum contractibus 136. Ne quis mutuum dans agricolæ, terras ejus teneat 32. 33. 34. Ut qui credidit militiæ quærendæ causa, debitore defuncto, scholæ placito & emolumento fruatur 53. *c.* 5. Ut res debitoris in subsidium creditori addici possit 4 *c.* 3.

De obligationibus.

Ne alius pro alio conveniatur, & de pignorationibus 52.

Ne filius pro patre.

Ne filius pro patre conveniatur 134 *c.* 7.

De constituta pecunia.

De variis formulis constituendæ pecuniæ, vide *Nov.* 115. *c.* 6.

De probationibus.

Rationes patris juratæ valent inter liberos 48.

De testibus.

Ut testes nonnisi illæsæ existimationis accipiantur *Nov.* 90 *c.* 1. ut instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati, non fortuiti adhibeantur *c.* 2 ut testimonia in scriptis redigantur 3. ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit 4. ut testes, si lis sit civilis, in provincia examinentur, si criminalis, apud judices repræsententur 5 ut testimonium ejus, qui servus dicitur, recipiatur 6. ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur 7. ut mediatores testium, non nisi de partium consensu testimonium ferant 8. ut testium productio non fiat præsente adversario 9.

De fide instrumentorum.

De instrumentorum cautela & fide 73. ut ipsi Tabelliones quantumvis ægroti 44 *c.* 1. § 3. contractui intersint ab initio ad finem usque, neque prius complementum adponant, quam perfecte noverint negotium, de quo agitur 44. *c.* 1. Ut eisdem liceat per substitutum & adjutorem suum, in sola tamen statione, contractus formare *d. c.* 1 §. 4 & subscribere 73. *c.* 7. § 1. Ut in protocollo describant, inque eum die & Consule *Nov.* 44. *c.* 2. Ut præponatur nomen Imperatoris in documentis 47. & ut tempora, quæ Latinis literis designantur, apertius scribantur, quam notis & siglis 47. *c.* 2. signum crucis instrumentis pro fide & subscriptione olim apponi solitum *Nov* 73. *c.* 8. *Nov* 90. *Nov. Leon.* 72. *l. ult.* §. 2. *C. de jure delib.* Instrumentum non dicitur completum, antequam ei sit subscriptum a testibus *c.* 5. Quemadmodum mortuo tabellione instrumenti, ac literarum ejus fiat comparatio 73 *c* 7 ut notæ, si quæ fuerint in instrumento, diligentissime comparentur inter se apud judices 73. *c* 6. ut ex solis documentis publice celebratis & publica arca depromtis fiat comparatio; exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur 49. *c* 2. ut hominibus peritis & juratis committatur literarum comparatio *d. c.* 2. §. 2. Ut si literarum fides a voce testium discrepet, testes præferantur 73. *c.* 3. ut non aliter credatur instrumento de altero instrumento faciente mentionem, quam si idipsum proferatur 119 *c.* 3 Insinuatum instrumentum magnæ est auctoritatis 71 *c.* 7. §. 3 Nudi chirographi fides exigui momenti 73 *c.* 4. Imperiti literarum quemadmodum caute contrahant 73 *c.* 8 quemadmodum in agris contrahatur *cap. ult.* De privatis instrumentis munitis trium testium præsentia & subscriptione 73. *c.* 2.

Ad Senatusconsultum Vellejanum.

Rem propter nuptias sibi donatam uxor obligare, pignorare, alienare non potest 61. Uxor pro viro obligari nullo modo potest 134. *c.* 8.

De non numerata pecunia.

De pœna negantis numerationem pecuniæ 18. *c.* 8. De dote cauta, nec numerata, vide infra de jure dotium.

De usuris.

Quas usuras ab agricolis stipulari liceat 32. 33 34 De nautico fœnore 106. 110. De usuris supra duplum non computandis 138 Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur 121. Lex de usuris supra duplum non computandis ad civitates non pertinet 160.

Depositi.

Ne quis depositario interdicat depositi restitutionem 88. Quemadmodum tutores possint deponi 73. *c.* 1.

Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.

Ut emptor fundi tributarii tributi nomine teneatur 17. *c.* 8. §. 1.

De vectigalibus & tributis.

De indulgentia reliquorum publicorum *Nov* 147 148. De relevatione tributorum publicorum 163. De prædiorum sterilium ad fertilia impositione 166. De hominibus, qui in eadem domo subjecta prædia possident 168.

Locati.

De his, qui denunciant, ne civiles annonæ, vel pensiones solvantur 88. *c.* 2. Ut hortulani eadem qualitate hortum reddant, qua acceperunt, & de meliorationibus ab iisdem factis 64. Ut artifices locent operas secundum veterem morem 122.

De donationibus ante nuptias

Dotis & donationis propter nuptias æqualia pacta, & æquales quantitates esse debent 97. *c.* 1. Donatio propter nuptias specialis est contractus, & ex parte uxoris non requirit insinuationem 119. *c* 1. ex parte mariti requirit: sitque ut non insinuata donatio propter nuptias ei non præstat æquale lucrum ex dote in casum mortis vel injusti repudii 127. *c.* 2. Ut immobilia propter nuptias donationis, neque hypothecæ dentur, neque omnino alienari possint a viro, etiam consentiente muliere, nisi post primam obligationem mulier ea in biennio iterum obligationi consenserit 61 Ut si donatio propter nuptias consistat in immobilibus, mulier ita uti frui possit: si in mobilibus, vel pecunia; ut mulier eos exigere possit, si extent: data cautione de illis restituendis: sin minus, ut etiam a liberis usuras trientes possit accipere *d. c.* 4. *& Nov.* 22. *c.* 40. Olim mulier abstinens secundis nuptiis lucra nuptialia poterat inter vivos & testamento alienare 22. *c.* 20 & 1 non abstinens nudum usum antenuptialis donationis consequebatur, proprietas ita liberorum erat, ut ne quidem in unum liberorum eam conferre posset 2. *c.* 1. & 4. *Nov.* 98 *c.* 1. in extraneum conferre poterat, sed in casum omnium liberorum præmortuorum 2. *c* 2. hodie constitutum est, ut mulier secundis nuptiis abstinens præter usum antenuptialis donationis tantum habeat proprietatis, quantum unus filiorum 127 *c.* 3.

De nuptiis.

Ut viles personæ etiam illustribus possint nubere 131. *c.* 6. De rusticis, qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & de prole inter eos partienda 156. ut nuptiæ illustrium virorum fiant cum dotalibus instrumentis 117. *c.* 4. de ea quæ raptori nubit 150. De redintegrando matrimonio *Nov.* 117. *c.* 11. Quod tempus expectata maritum in expeditione degentem debeat mulier, *Nov.* 22. *c.* 14. *Nov.* 117. *c.* 11.

De incestis & nefariis nuptiis, Nov. 12.

Ut incestuosi nuptias contrahentis, neque liberos ex legitimo matrimonio habentis bona ærario assignentur 12. *c.* 1 habentis vero liberos, quarta pars in fiscum redigatur 12. *c* 3. §. 1 Ut incestuosi nobiliores deportentur, viles verberentur 12. *c.* 1. Ut liberi legitimi patris incestuosi, ipso patris incestu sui juris fiant 12. *c.* 3 Ut nati ex incestu priventur rebus paternis 12 & 74 *c.* 6 Ut a parentibus non possint legitimari, dicto *c.* 6. Ut ex eorundem substantia nihil consequantur 89. *c.* 5. De illicitarum nuptiarum indulgentia 139. 154.

De secundis nuptiis.

De favore viduitati attributo 22. *c.* 20. & 127. *c.* 9. De secundis nuptiis intra annum luctus contractis, & earum pœna 22. *c.* 22 & 40. Et de muliere, quæ parit undecimo mense post mariti mortem 39. *c.* 2. De secundis nuptiis post annum luctus contractis, & earum pœna prima 22. *c.* 23 24. 25 26. secunda *c.* 27. 28 29. 30. 31. tertia *c.* 32. 33. quarta *c.* 34 quinta *c.* 35. sexta *c.* 36. septima *c* 37. octava *c.* 38. nona *c.* 39 decima *c.* 40 undecima *c.* 41. duodecima *c* 42. decimatertia *c.* 43. 44 decimaquarta *c.* 45. & *Nov.* 2. *c.* 4. decimaquinta *Nov.* 22. *c.* 49. §. 2.

De jure dotium.

Dotis & donationis eadem pacta, eadem quantitas esse debet 97. *c* 1. in fraudem creditorum dos augeri non potest 97 *c.* 2 Dotis privilegio mulier præfertur antiquioribus creditoribus, vel ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata vel refecta, at non ei cujus pecunia militia comparata est, quantumvis posteriori 97. *c.* 4. Ut dotis proprietas servetur filiis 98. *c.* 1. & 2. *c* 4 Ne parens dotem filiæ secundas nuptias contrahentis minuat 97. *c.* 5 De dote scripta & non numerata, s. præstita, & ut quæ nullam dotem dedit, antenuptialem donationem dotis causa factam accipiat: & ut, quæ minus dedit, quam est professa, tantum recipiat, quantum re ipsa numeravit *d. c.* 5 De dote cauta non numerata & intra quod tempus dotis non numeratæ exceptio possit objici. De dote marito oblata nec accepta, & ut si per maritum steterit, quominus dos illi ab uxore solveretur, teneatur de dote uxori restituenda 91. *c.* 2. De dotis collatione, & ut filia se immiscens patris hereditati fratribus dotem conferat, aut tanto minus accipiat de bonis paternis 97. *c.* 6. & quid si dotem inope facto marito consequi non possit, & ita fratribus non conferre *d. c* 6 Ut dos prioris uxoris præferatur secundæ, sive ipsa sive liberis ejus agentibus 91 *c* 1.

De divortiis.

De causis justi divortii marito 117. *c.* 8. & uxori permissi 117. *c.* 9. Ut dissolvi possit matrimonium mutuo consensu 140 ex causa probabili 117. *c* 10. quæ sint causæ probabiles *c* 11. quæ non sint *c* 14. sine causa non est dissolvendum 127. *c* 4. Divortium fit ex occasione 22. *c* 4. Ob monachismum *c.* 5 impotentiam *d.* 6. captivitatem *c* 7. desertionem *c.* 14 & 117. *c* 11 servitutem directam, *Nov.* 22. *c* 9. & 10. (ancilla non est quæ a domino dolose pro libera elocata est *c.* 11. aut exposita *c* 12.) statum adscriptitium *c.* 17 certa delicta *c* 15 16 mortem *c.* 20 non fit ob damnationem in metallum *Nov* 22. *c.* 8. deportationem *c.* 13 non acceptam ab uxore dotem *c.* 18. De pœnis injusti divortii 22 *c* 16 & 19. *Nov.* 131. *c.* 13.

Divortio facto apud quem liberi morari debeant.

Soluto per repudium matrimonio, quomodo & apud quem liberi alantur 117. *c.* 7.

De alendis liberis a parentibus

Ut qui usum donationis propter nuptias lucratur, divortio facto liberos alat 98. *c.* 2. Ut si pater causam divortio dederit, liberi apud matrem alantur: si mater, apud patrem, nisi pater sit pauper, mater locuples, & ut inopes parentes a liberis locupletibus alantur *Nov.* 117. *c.* 7 Ut liberi legitimi patrem quamvis incestuosum alant 12. *c.* 3. §. 1.

De concubinis.

Ne cui plures concubinas habere liceat, aut uxori concubinam superinducere 18. *c.* 5. *Nov.* 89. *c.* 12. §. 5. Ut concubinatu in matrimonium converso liberi fiant legitimi 12. *c.* 4. Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiant 18 *c* 11. Ut si filius concubinæ patris se immiscuerit, exheredari possit 115. *c.* 3. §. 5. Quemadmodum concubinæ ab intestato vel ex testamento concubinario succedant, v. infra *tit.* de naturalibus liberis.

De naturalibus liberis & quibus modis efficiantur sui.

Ut naturales liberi legitimari possint oblatione curiæ 89. *c.* 2 3 4. 5. 6. 7. vel nuptiis cum eorum matre contractis *c.* 8 per principis rescriptum *c.* 9 patris testamento a principe confirmato *c.* 10 non tamen per adoptionem *c.* 11. §. 2. Ut per matrimonium legitimati, sive soli sint sive cum aliis legitimis concurrant 12. *c.* 4. sive post contractum matrimonium nulli procreentur, aut procreari moriantur, patri succedant *Nov.* 19. Ut nominatus ab aliquo in instrumento publico vel testamento filius legitimus, jus legitimi consequatur 17. *c.* 2. Ut habenti liberos legitimos, concubinæ, ejusque liberis unciam testamento relinquere liceat 18. *c.* 5. *Nov* 89 *c* 12 *c.* 2. non habenti liberos legitimos aut ascendentes, etiam assem, *Nov.* 89. *c* 12 §. 3. non ut olim semissem 18 *c.* 5. habenti ascendentes, reliquam partem legitimæ ascendentibus debitæ *d.* §. 3. Ut ab intestato defuncto liberis cum conjuge extantibus liberi naturales sola alimenta 89 *c* 12. § 6. non extantibus, duas uncias consequantur 18. *c.* 5. 89 *c.* 12. § 4. Ut a naturalibus liberis parentes vicissitudinem accipiant 89 *c.* 13. Ut patri naturalibus liberis tutorem relinquere liceat *Nov.* 89 *c.* 14. Ut mater etiam naturalium liberorum tutelam possit gerere *d. c.* 14. ut quæ dicta sunt de naturalibus liberis ad eos, qui ex damnato coitu nati sunt, non pertineant *c.* 15

De tutelis.

Ut qui (matres excipe *Nov* 94. *c.* 1.) obligatum habent minorem, aut res ejus omnino a tutela ejusque curatione, quantumvis legibus vocentur, arceantur 72 *c.* 1 Ut tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor, curator adjungatur *c.* 2 ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur, nisi hoc probaverit *c.* 3. Ut si tutor vel curator se debitorem tacuerit, non possit rechibitionibus aut aliis debiti exceptionibus uti: & ut si se creditorem ab initio tacuerit, omni actione adversus minorem decidat *c.* 4. Ut curatores nullo modo actiones suscipiant adversus minores *c.* 5 Quemadmodum tutores & curatores pupilli vel minorum pecuniam administrare debeant *c.* 6. 7. 8. Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar tutorum inventarium conficiant 131. *c. ult.* Ut mulieribus interdictum sit tutelæ officium, nisi matres sint aut aviæ 22. 40. & 118 *c* 5. & 155. etiam naturales 89. 14 & ut eo casu apud acta secundis nuptiis & auxilio Vellejani renuncient 118 *c.* 5. & 155. abrogata *Nov.* 94 *c.* 2. Ut volente ad nuptias venire muliere tutelam liberorum gerente, ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur, & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddatur 22. *c.* 40 Ut mater tutelaribus rationibus obnoxia sit: & ut si secundo nubat, possit alium pro se designare tutorem, suo tamen suarumque rerum periculo 105 Ut soli testamentarii tutores matrem a liberorum tutela excludant 118. *c.* 5. 5. Ut patri liceat tutorem dare naturalibus liberis 89. *c.* 14.

De

De furtis.

Ut qui occulte & sine armis furantur, mortis pœne, aut alicujus membri abscissione non puniantur 134. c. 13.

De jure aureorum annulorum.

De jure annulorum aureorum omnibus libertis liberaliter concesso 78. c. 1.

De obsequiis patrono præstandis.

De reverentia & obsequio patronis a liberto præstandis 78. c. 2.

Unde vir & uxor.

Olim ita constitutum, ut si maritus uxorem inopem sine causa repudiasset, aut justa de causa mulier ab eo fuisset separata, aut morte solutum matrimonium fuisset: quarta pars substantiæ mariti mulieri exsolveretur. ea tamen lege ut nunquam centum amplius libris auri mulier acciperet 22. c. 18. 53. c. 6. 74. c. 5. 117. c. 5. Hodie alterutro casu si defuncto tres paucioresve fuerint liberi sive ex ea sive ex alio matrimonio, uxor quartam bonorum mariti accipit: si plures, virilem proprietate quidem tenus; si talis uxor filios ex defuncto non habuerit: usu tenus tantum, si habuerit 118. c. 5. Ut si minus supradicta parte mulieri a viro legatum fuerit, ad supradictam quantitatem fiat repletio 74. c. 5.

De collationibus.

Ut sive parens intestatus moriatur, sive testatus, liberi conferant dotem & donationes propter nuptias, nisi parens expressim designaverit ipse se nolle fieri collationem 18. c. 6. Ut collationi ea natura sit acceptum e parente conferri, aut tanto minus accipi, & quemadmodum hæ quæ propter inopiam mariti dotem ab eo recipere non potuerunt, collationi sint obnoxiæ 97. c. 6.

Qui testamenta facere possunt.

Ut Samaritæ testamentum facere non possint 144. abrogata Nov. 129. ut de his quæ post episcopatum adquisierint Episcopi, testari non possint 131. c. 13. Ut monachi post ingressum monasterii testari non possint: ante ingressum legitimam liberis relinquere cogantur 5. c. 5. 76. c. 1. 123. c. 38.

De testamentis & quemadmodum testamenta ordinentur.

Ut testator non cogatur ut olim 66. c. 1. §. 4. 107. c. 1. propria manu nomina heredum scribere, sed ut etiam per alterum possit scribere 119. c. 8. ut testator legitimas solemnitates in testamento observet d. c. 9. Ut ignorantia novarum constitutionum non supina excuset omissionem solemnitatis nova constitutione introductæ in testamentis 66. c. 1. §. 4. Ut pater literas sciens, inter liberos testaturus subscriptione tempus declaret: deinde filiorum nomina: adhæc uncias, in quibus scripsit suos heredes non signis numerorum significet, sed per totas literas declaret 107. c. 1. Ut testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento quam perfecto revocari non possit 107. c. 2. Ut divisio bonorum inter liberos facta a parente sola patris, vel liberorum subscriptione valeat 107. c. 3. Ut descriptioni bonorum a testatore jurejurando interposito factæ heredes omnem fidem adhibeant Nov. 4. c. 1.

De liberis præteritis, vel exheredatis.

Ut ascendentes liberis legitimam aut ejus supplementum nominatim relinquere in suo testamento cogantur, & ut certis tantum de causis liberi a parentibus & e contra exheredari possint 115. c. 34. Ut injusta exheredatio liberorum testamento adscripta vitiet solas institutiones, non legata, non fideicommissa, non libertates d. c. 3. in fin. Ne liceat parentibus exheredare filios, qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos 123. c. 41.

De jure deliberandi.

Ut deliberandi jus etiam impuberes transmittant 158.

De legatis.

Ut legatum Deo relictum illi Ecclesiæ debeatur, ubi testator domicilium habuit 131. c. 1. Ut legata pro redemptione captivorum relicta præstentur ab episcopis 131. c. 11. Ut legataria relicta æqualiter ab herede præstentur 1. c. 3. Ut legata intra annum modis omnibus præstentur 1. c. 4. Quemadmodum heres moram committens in legatis præstandis puniatur 1. c. 1. Ut matri etiam si ad secundas venerit nuptias, legari possit 22. c. 44. §. 1. Ut uti legaverit quisque de sua re, ita jus sit: nullo valente contra defuncti voluntatem, nec si factam impetret formam, aliquid disponere in rebus alienis 22. c. 2. Quemadmodum naturalibus liberis quis legare possit, supra dictum est tit. de naturalibus liberis. Ut si maritus prohibeat uxorem ad aliud venire matrimonium, vel e contra, legatarius alterutrius habeat electionem aut ad nuptias venire & renunciare legato, aut legatum percipere, & abstinere nuptiis 22. c. 44. Ubi alia quædam ad hunc locum pertinentia, vide. Ut testator possit heredes damnare, ne res legata de familia unquam exeat 159. Ut testator remittere possit heredibus mutuam satisdationem d. Nov. 159.

De conditionibus.

Ut conditio legati, institutionis, donationis, facta hoc modo, si sine liberis decesserit, vel si nuptias non contraxerit, sacerdotio vel clericatu impleatur, aut potius remittatur hujusmodi conditio 123. c. 37. De conditione indictæ viduitatis 22. c. 43. 44. De conditione, ne legatum de familia unquam exeat vide Nov. 159.

Ad Senatusconsultum Trebellianum.

Ut institutis & substitutis legata non præstantibus, in jus eorum fideicommissarius universalis succedat 1. c. 1. §. etenim legatarius, ut is qui restituere jussus est quod ex hereditate superest, possit legitimam liberis retinere, & si ea non sufficiat ad dotis sive donationis propter nuptias constitutionem honeste secundum personæ qualitatem & merita ex hereditate aliquid amplius deducere 39. Ut rogatus restituere quod ex hereditate defuncti ei superfuerit, possit diminuere ad nonam usque unciam transeunte substitutione fideicommissario generali, & certis casibus puta, redemptionis captivorum causa, ex illa triunce 108. Ut si inter filios facta sit precaria substitutio, ea non porrigatur ultra quartum gradum 159.

Ad legem Falcidiam.

Ut heres non implens voluntatem defuncti 1. c. 1. vel inventarium non faciens c. 2. §. 1. vel prohibitus Falcidia uti a testatore d. §. 2. vers. si vero expressim, vel solida legata quibusdam scientes solvens in aliorum legatariorum præjudicium Falcidia non utatur 1. c. 3. Cessat quoque Falcidia in ea re quæ ita relicta est, ne alienaretur 119. c. 11. Ut eadem cesset in his, quæ ad pias causas sint relicta 131. c. 12.

De hereditatibus ab intestato 118.

Quemadmodum liberi parentibus succedant 118. c. 1. Quemadmodum parentes liberis succedant 118. c. 2. Quemadmodum fratres, fratrum filii, cognati cognatis succedant Nov. 84. & 118. c. 3. De agnationum jure in hereditate sublato 118. c. 4. Ut fratrum filii succedant patruo, etiam absentibus primi gradus & patruis extantibus Novel. 127. Ut illegitimi ac frontini partus non succedant 39. c. 2. Quemadmodum naturales liberi succedant, dictum est supra tit. de naturalibus liberis. Ut intestabiles non succedant 86. c. 15. Quemadmodum hæretici liberi succedant v. 115. c. 3. & 18. c. ult. De justis exheredationum causis v. Nov. 115. c. 4. de legitima viro inopi ab uxore relinquenda & e contra, dictum est supra tit. unde vir & uxor.

De bonis maternis generis.

Ut lucra nuptialia parens alienare non possit, neve emptor ea possit præscribere nisi triennio 22. c. 24.

De bonis quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel aliter acquiruntur.

Ut filiofamilias relictum, ne ad ejus patrem perveniret, patri non quæratur 117. c. 1. Ut quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, toties usumfructum in filii portione non habet 118. c. 2. Ut parens injuste nuptias dissolvens detrudatur in monasterium, utque triens bonorum ejus monasterio addicatur, reliqui duo trientes ejus liberis, & is usufructu privetur Novell. 134. c. 11.

De manumissionibus.

Ut minor in testamento servos manumittere possit 119. c. 2. Ut si miles reliquerit legatum servo vel ancillæ suæ, ipsa donatione lecam libertatem donasse videatur 78. c. 4. Ut si dominus ancillam duxerit, liberam fecisse intelligatur d. c. 4. Ut si dominus ancillam suam elocaverit tanquam liberam aut servo suo, tanquam libero passus fuerit ingenuum matrimonio jungi, servi aut ancillæ dominium amittat, iique in libertatem rapiantur 22. c. 11. Ut, si servus sciente domino meritus est militiam, aut quamlibet dignitatem adeptus, in libertatem rapiatur 81. in fin. præm. Ut episcopatus a servili & adscriptitia fortuna hominum liberet 123. c. 4. Ut a domino expositus liber censeatur, Nov. 153. c. 1.

De acquirenda possessione.

Ut ex sententia judicis non recte apprehendatur possessio nisi verus 167.

De præscriptionibus.

De præscriptione rerum a Vandalis ereptarum 36. De præscriptione centum annorum Romanæ Ecclesiæ id est, occidentalibus Ecclesiis adtributa 9. & postea in 40. annorum præscriptionem mutata. De præscriptione biennii, non objicienda interim, dum de transactione litis agitur cum adversario 98. c. 1. Ut qui rem alienam a malæ fidei possessore bona fide accepit, eam adversus verum rei dominum præsentem decennio, absentem vicennio possit præscribere 119. c. 7. Ut quoties de decennii præscriptione agitur, si domini quibusdam annis præsens, quibusdam absens fuerit, tot ei anni supra decennium adjiciantur, quot in ipso decennio absens fuerit 119. c. 8. Ut si mora imperatoris sententia ferri non possit, judicii præscriptio non objiciatur 23. c. 2.

De sententiis.

De retractatione sententiarum præfecti prætorio 119. c. 5. Ut post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur 112. c. 3. Ut in medio litis aut pendente lite non jussione principis aut ambitiosis rescriptis judicetur sed secundum generales leges Novell. 82. c. 1. & 2. Ut breviores & viliores lites causæ sine scripto decidantur 17. c. 3. & Nov. 83. Ut coram eodem judice reconventio fieri possit 96. c. 2. 113. c. 13. De pœna judicis qui male judicavit, vel ejus qui judicem vel adversarium corrumpere curavit 124. c. 1. Ut judices nulla relatione utantur ad principem 113. c. 1. & ita abrogatur Nov. 82. c. 14. 125. c. 1. vers. si vero.

De appellationibus Nov. 23.

Ut a sententia principis non appelletur, nec ab ea fiat retractatio apud alium quam ipsum Imperatorem 113. c. 1. Ut ne cui judici appellationes recipere liceat 82. c. 12. & 23. Ut a sententia judicis intra decem dies appelletur sive propria causa sit, sive aliena 23. c. 1. Ut intra annum exercendæ finiendæque cœptæ appellationis annum sit, nisi impedimentum aliquod subsit, tunc enim biennale Nov. 49. Ut si de causa appellationis compromittitur, tempora appellationum non currant 93. c. 1. Ut si fiet per principem, quo minus judicetur, tempora appellationum non currant 23. c. 2. Ut si per judicem appellationis fiet quominus sententia dicatur, tempora appellationis interea non currant 119. c. 4. Ut a sacris judicibus ad illustres appelletur 23. c. 3. De appellationibus in Ægypto, Asia & Ponto 23. c. 3. De appellationibus quinque provinciarum 41. Siciliæ 75. De appellationibus ad principem 12. 23. c. 2. Nov. 127. Ut appellari per alium possit 23. c. 11. Ut judex rationem expensarum examinet 82. c. 10.

Qui bonis cedere.

Ne quis cogatur bonis cedere 135.

De bonis auctoritate judicis possidendis.

Ut præsens in possessionem bonorum contumacis mittatur pro quantitate debiti: & ut contumaci revertenti possessio restituatur, redditis primo impensis litis 53. c. 4. in fin.

De pignoribus & hypothecis.

Ut pignus e debitore vendi possit, salvo creditorum jure 120. c. 1. vers. ab hoc. Ut prius conveniatur debitor principalis, quam fidejussor & possessor rerum a debitore acceptarum 4. c. 3. Ut debitore pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus 4. c. 3. Ut creditor, cujus pecunia, navis domus, aut ager emitur, anterioribus (mulierem excipe de dote agentem) etiam creditoribus præferatur in hujusmodi nave, domo & agro 97. c. 3. Ut mulieri de dote agenti præferatur is, qui pecuniam credidit ut militia emeretur, quamvis post dotem jam constitutam, pecuniam crediderit, Nov. 53. c. 5. §. 1. Nov. 97. c. 4. Ut dos prioris uxoris præferatur doti secundæ sive ipsa, sive liberis ejus agentibus, nisi res secundæ uxoris adhuc extet 91. c. 1. Ut si possessor conventus rei vindicatione negaverit rem esse actoris, postea convictus ad legem pignoris vel emphyteuseos, vel superficiei eandem, vel quam aliam defensionem confugiat, non audiatur, sed transferatur possessio in actorem, deinde agatur hypothecaria aut vectigali aut superficiali actione 18. c. 10. Ut ex scriptura depositi vel mutui, tribus testibus munita, jus pignoris aut hypothecæ & prælationis peti possit 83. c. 12.

De litigiosis.

Ut res litigiosæ dividi possint inter heredes 112. c. 2. Ut re litigiosa legata, fideicommissa, testamentove relicta, non ipsa, non ejus æstimatio, sed solus litis eventus debeatur d. c. 1. §. 1. si vero heres aut quæ de litigiosis dicta sunt, ad res hypothecæ datas non pertineant d. c. 1. vers. ab hoc.

De duobus reis promittendi.

Ut duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelligantur tenati ex æquo 99. c. 1. Ut qui in solidum cum alio obligatus est, reo idoneo præsente in solidum conveniri non possit d. c. 1. vers. si vero.

De fidejussoribus.

Ut præsens principalis prius conveniatur quam fidejussor 4. c. 1. Ut mulier pro marito nullo modo fidejubere possit 134. c. 8.

De solutionibus.

Ut debitore pecuniam numeratam non habente addicantur creditori solutionis causa res ejus 4. c. 3.

De patria potestate.

Ut patriciatus dignitas, Nov. 81. in principio. Dignitas consulatus, præfecturæ prætorio Nov. 81. c. 1. Ut omnis dignitas, omne cingulum a curia liberare valens d. c. 1. §. 1. Ut episcopatus liberos patria potestate, Nov. 81. c. 3. Ut liberati patria potestate legitimorum jura intacta habeant Novell. 81. c. 2.

De infantibus expositis.

Ut qui filium exposuit, jus patriæ potestatis amittat 153. c. 1. Ut qui expositum nutrivit, eum in servitutem non asserat d. c. 1.

De donationibus.

Ut qui rem donavit, eam tradere cogatur 162. c. 1. Ut si non insinuatæ donationes excesserint mensuram indigentem insinuatione, ad id usque duntaxat valeant, quo non insinuatæ donationes valent 162. c. 1. §. 1. Ut si donator rem a se donatam alienaverit, vel pignoraverit, donationem revocasse non intelligatur d. c. §. 1. Ut parens uni liberorum ita donet, ut reliquis liberos legitima non defraudet: & ut in casu liberi legatarii patria non cogantur hereditatem adire, cogantur tamen supplere reliquis fratribus legitimam: & ut ingrati liberi non revocent donationes factas a parente 92. Ut mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis, post secundas nuptias revocare non possit 22. c. 35. Ut donationes Imperatori a privato homine factæ non egeant insinuatione, & e contra 52. c. 2. Ut mortis causa donationes legatis comparentur, & ne insinuatione indigeant 87. in princ. De donationibus curialium & ut decurio donare non possit etiam mortis causa 87. c. 1. De donationibus a curialibus factis 101.

De publicis judiciis, accusationibus & exhibendis reis, & reorum custodia.

Ut rei criminum ex actis legitimis evocentur 134. c. 5. Ne mulieres in carceribus includantur pro privato aut fiscali debito: & ut pro crimina in monasterio aut asceterio contineantur, neve monasteriæ, aut asceteriæ ulla actione de propriis monasteriis aut asceteriis trahantur 134. c. 9.

De adulteriis.

Quemadmodum maritus uxorem adulterii accusare debeat 117. c. 8. §. si de adulterio. De pœna adulteri & mulieris adulteræ 134. c. 10. Ut adulter præsumatur, qui ter aut solemniter monitus non desinit cum uxore alterius colloqui: & ut repertus a marito cum uxore loqui, possit ubivis interfici, at non in templo 117. c. 15. Ne quis luxurietur contra naturam 77. 141. De muliere raptum passa 143.

De sepulchro violato.

Ut non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem dies 115. c. 5. De pœna creditoris cadaver mortui inferri prohibentis 60. c. 2.

De pœnis.

De pœnarum omnium moderatione 134. c. 13.

De tributis.

De exactionibus sive delegationibus tributorum 128.

De fabricensibus & armis.

De armis 85.

De mendicantibus validis.

De ignavis & mendicantibus validis coercendis vide Nov. 80. c. 5.

De re militari.

De militum transitu & introitu 130. Milites ne privatorum possessionibus defendendis incumbant 116.

AN-

ANTONII CONTII JC.

et in Biturigum Metropoli Doctoris Ordinarii

PRÆFATIO

IN LIBRUM NOVELLARUM.

INterdixerat *Justinianus ullam legem imperialem extra Corpus Codicis legi*, l. 1. C. de emendatione Codicis; *sed non sine ulla exceptione; adjecit enim, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creasset, quod imperiali constitutione indigeret: quod si evenisset, novam legum congregationem pollicitus est, quæ Novellarum nomine Constitutionum significaretur. Porro id ipsum accidit: & vix novus Codex promulgatus erat, cum interpellatus Imperator constitutionem de heredibus & Falcidia edidit; vix altero mense post editum Codicem, ut qui editus sit* 16. Kal. Dec. *ipso Imperatore IV. Consule: novella autem constitutio de heredibus data est* Kalend. Jan. *Belisario viro clarissimo Consule. Scripsit subinde & sequentibus mensibus atque annis alias novellas ad extremum Imperii sui annum, quæ omnes in unam congregationem relata, novellæ appellatæ sunt constitutiones. Sane Gregorius Pontifex Romanus (qui vix triginta annis post Justinianum scripsit) constitutiones novellarum vocat* 11. q. 1. c. 37. *Ceterum pauca illarum constitutionum Latino sermone primum sunt edita, quæ etiam hodie ab aliis ex Græco in Latinum factis, styli integritate discerni possunt: Cetera omnes Græca primum lingua composita, quod & Græcis jam hominibus & proceribus uteretur Justinianus, linguæ Latinæ ut plurimum ignaris, & firmum atque stabile Imperium in Græcia obtineret, in Latio vero jam illo tempore anceps atque dubium. Ad Latinorum tamen hominum usum, & ex Græco in latinam linguam translatæ eæ constitutiones fuerunt, eodem vel certe non longo post tempore: Illa est injucunda & salebrosa, atque ut ita dicam barbara hæc tralatio quæ hodie habetur. Verum id non omnino veteris interpretis culpa accidisse arbitror, tametsi illum ab omni culpa vindicare meum non sit. Paruit enim legi Justinianeæ, quæ ita demum in aliam linguam leges transformari permisit, si modo sub eodem ordine eademque verborum consequentia, id est, eo genere, quod Græci κατὰ πόδα dicunt, transferrentur* l. tanta C. de vet. jur. enucl. *Metuebat enim, ne si vulgaris illa transferendi libertas passim permitteretur, nova ex verbis legis suborirentur calumniæ, & occasiones illis legibus, ut variis & ambiguis, non parendi. Itaque & veteres illi septuaginta Bibliorum interpretes & qui novum Domini & Salvatoris nostri Testamentum transtulerunt: & veteres Aristotelis interpretes, eandem convertendi religionem & formidinem præ oculis habuerunt. Verba enim potius quam phrases converterunt. Scribit Dionysius Exiguus (qui utique temporibus floruit Anastasii Imperatoris) in præfatione Conciliorum Græcorum a se tralatorum, tantam fuisse priscæ tralationis confusionem, ut regulas ecclesiasticas de integro transferre coactus sit. Nihil igitur causæ est, cur hoc solo argumento, non esse hanc veterem tralationem novellarum dicamus, quod confusa & spinosa sit. Quid si certis indiciis demonstrem, esse veterem & a temporibus fere Justiniani huc usque transmissam? Gregorius primus, qui fuit illis fere temporibus, ejus tralationis verbis utitur, eaque prolixe recitat apud Gratian.* 11. q. 1. c. 35. *Item in decretalibus* tit. de testib. c. 2. *ubi* c. ult. Nov. 90. de testib. *recitat. In Concilio quoque Parisiensi (quod constat esse antiquissimum & tempore S. Ludovici factum) recitatur ex ea tralatione integer locus ex* Novell. *tit.* 123. *ubi etiam* Constit. 123. *appellatur. Locus extat apud Ivonem Episcopum Carnotensem* pannomias suæ parte quinta. *Jam vero leges Caroli M. filiorumque ejus & nepotum, hac tralatione plenæ sunt. Sanctus denique Isidorus (qui fuit iisdem fere temporibus, quibus Gregorius primus) in libro canonum ecclesiasticorum integram* Novell. 42. de depositione Anthimi, *&c. ex eadem veteri tralatione sumpsit: quam ex eodem Isidoro post vulgatas novem collationes idcirco adscripsi. Prætermitto innumera veterum Pontificum scripta: Mitto Ivonis, Burchardi, Gratiani, Jo. Salesberiensis scripta, & Rhapsodias, quæ multas paginas hujus tralationis continent. Unus post illos inventus est Irnerius, qui non solum tralationis, sed etiam totius sententiæ & libri fidem elevaret, & a quodam Monacho librum tum verbosum & acephalum scriptum assereret: quem optimis rationibus ab Azone confutatum legimus. Iisdem autem temporibus, quibus illa tralatio facta est, prodiit & harum constitutionum epitome, a Juliano quodam viro eloquentissimo, antecessore Constantinopolitanæ civitatis: sic enim appellatur in veteri quadam mea epitome manuscripta, quam mihi communicavit aliquando doctiss. antecessor Jac. Cuj. Quæ quidem epitome longe purioribus verbis & elegantioribus conscripta est quam vetus illa tralatio. Utraque tamen tralatio diligenter a veteribus juris interpretibus, Jo. Pilio, Rogerio, Azone, Accursio, lectitata & comparata cum invicem, tum etiam cum ceteris juris libris. Ut autem in his duabus citandis atque allegandis vitaretur confusio, prolixiorem illam tralationem vocaverunt Authenticum, quasi dicerent verum & nullo modo detruncatum Justinianearum novellarum exemplum; breviorem enim hanc Juliani epitomen simplici nomine nuncupaverunt novellas, utraque etiam tralatio constitutiones singulas habuit propriis capitibus distinctas, ita ut breve singulorum capitum argumentum literis miniatis descriptum esset; quod nos in hac editione perpetuo observari curavimus & quæ ex manuscriptis libris interdum restituere non potuimus, proprio ingenio confingere conati sumus. Constat enim id a Justiniano factum & observatum fuisse, cum & ipse numerum capitum sæpe exprimat. Cur autem multa deperierint, in causa hæc sunt. Erant inter has leges permultæ constitutiones & tam & locales, quarum nullus fere usus esse visus est illis præsertim Longobardiæ plus æquo Musas & humaniores literas abhorrentibus, nihilque quod ad τοῦ ἄρτου conduceret, magnifacientibus; cujusmodi erant,* de privil. archiep. Justin. primæ. Ut Ecclesia sanctæ resurrectionis, &c. de Armeniis, de præside Pisidiæ, Lycaoniæ, Thraciæ, Isauriæ. *Et hujusmodi prope innumera, quæ quia ab interpretibus in schola non legebantur, desierunt paulatim describi, ne aliqua omnino periret: A diligentioribus tamen librariis ad calcem libri describebantur, quemadmodum ex meis aliquot exemplaribus deprehendi, a quibusdam etiam ad antiquitatis memoriam asservabantur. Nam Jac. de Belvisu, qui commentarios ad novellas scripsit, testatur se eas omnes extravagantes novellas (sic enim appellat) ad finem lecturæ suæ ascribi jussisse, sæpeque idcirco perquisivi lecturam hujusmodi manuscriptam, ut verum sit, quod scripsit, experirer. Nam impressis ejus commentariis desunt. Porro sciendum est, nullis titulis, nulloque arte, sed prout quæque constitutio facta est, ita omnes temere & fortuito in hanc congregationem congestas esse, sola temporum (ut mihi quidem videtur) ratione habita. Vulgata autem in novem collationes divisio, a nobis retenta est, quia sicut nova est, & non multum ante Gratiani tempora excogitata, ita ad memoriam & allegandi promptitudinem apprime utilis. Quas autem ille Jacobus extravagantes appellabat, omnes partim ex Haloandro, partim ex Scrimgero, partim ex Juliano manuscripto, partim etiam ex meis manuscriptis in Decimam* * *collationem coacervavi, illasque tantum transtuli, quæ nec ab Hal. nec ab ullo, quod sciem, aut quem haberem, Interprete tralatæ fuerant. Quod ad editionum varietatem attinet; illud diligens librorum inspector facile animadverterit, ex Græco exemplari longe fideliori & integriori vulgarem hanc tralationem prodiisse, quam aut Haloandrinam (quæ a quodam privato homine propria auctoritate conversa est) aut Scrimgerianam, quæ suas lacunas habet & nullam Latinarum continet. Sane ut Haloandrinam editionem elegantiorem esse non inficior: ita & hanc plerumque fideliorem inspicieisque locis annotavi, nam dum vitat barbariem, incurrit plerumque in pravam affectationem. In Novella 96. cap. 11. ad criminalem accusationem refert, quod ad civiles causas pertinet, dum vitat vulgatam tralationem, ἐ κεῖνος ἐν ἐκείνῳ, in conventione fecit. Cetera illius tralationis vitia inviatosa nolo contra viri benemeriti existimationem congerere, malimque ob summos ejus, pro communi studiorum utilitate, labores & conatus gratias agere. Melius tamen (ut opinor) publicis studiis esset consultum, quando propter glossarum usum, quæ prima capitum seu paragraphorum verba semper usurpant, vulgata editione carere non possumus, si in illius tralationis vitiis perpurgandis, quæ vel permulta sint, elaborassent.*

* Decima Contii collatio continet Nov. 01. 13. 21. 24. & multas alias, quæ hic suis quæque locis insertæ sunt.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI JESU CHRISTI

I N C I P I T

LIBER (1) CONSTITUTIONUM NOVELLARUM (2) D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETUI AUGUSTI.

COLLATIO PRIMA (3).

TIT. (4) I.

DE (5) HEREDIBUS (6) ET FALCIDIA (7).

NOVELLA (8) CONSTIT. PRIMA.

Imperator Justinianus Augustus, Joanni gloriosissimo sacrarum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

PRÆFATIO.

OCcupatis nobis circa totius Reipublicæ curas, & parvum (9) nihil eligentibus cogitare, sed quatenus Persæ quidem conquiescant, Vandali (10) vero cum Mauris obediant, & Carchedonii (11) antiquam recipientes habeant libertatem. Tzani (12) autem nunc primum sub Romanorum facti republica, inter subjectos habeantur: (quod nondum hactenus, nisi sub imperio nostro dedit Romanis Deus) incurrunt etiam propriæ sollicitudines a nostris subjectis semper nuntiatæ, quarum quidem singulis damus competentem formam. Quæcunque vero frequenti quidem poriuntur (13) per partes auxilio, possibilia tamen sunt scripta lege, ut communem omnibus præstent (in quibus opus habent) utilitatem: hæc oportere putavimus & lege sancire, & tradere subjectis per se juvantia, & non semper jussione Imperatorum egentia. §. 1. Semper igitur nobis importuni sunt, alii quidam nos pro legatis (14) relictis, non tamen præbitis, adeuntes: alii vero pro libertatibus; alii ob aliud quiddam: quod transmittentes quidem hæreditates, dati quibusdam aut fieri constituerunt: indevote (15) autem & res adeunt, & eas percipiunt: & quod est justum, non faciunt: cum utique etiam a veteribus legislatoribus dictum sit, competentes (16) deficientium dispositiones, quæcumque non repugnant legibus, omnibus modis impleri. † Sed quoniam ita positas leges jam plerumque neglectas invenimus: reparare eas judicavimus oportere: & tam viventibus præbere ex eis cautelam, quam morientibus hinc exhibere honorem. §. 2. Primum itaque illud est cogitandum, quia testantibus aliis (17) quidem necessitatem imponit lex distribuere quandam partem personis quibusdam tanquam hoc secundum ipsam (18) naturam eis debeatur, quale est filiis & nepotibus, & patribus (19), atque matribus, interdum vero etiam fratribus, & si quam (20) hujusmodi personam, aut in iis qui ex nobis sunt aut ex quibus nos sumus, enumeraverunt leges. Aliis autem nulla consistit necessitas partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis largitur, ad quoscunque testator voluerit, proferenda.

C A P. I.

Si heres legata solvere noluerit.

HIs igitur (21) a nobis præordinatis, sancimus eos qui ab aliquibus scripti sunt heredes, aut meruerunt fideicommissa, per universitatem fortan, aut per speciem, aut legatum, necessitatem habere, quæcunque testator & honorans eos, disposuerit, omni modo ea complere (22), si quod præcipitur, legitimum sit (23), aut si non illud aliqua lex prohibeat (24), vel si non fiat ab eo qui honoratus est, tamen ratum (25) esse expresse jam demonstrat. §. 1. Si quis autem non implens quod dispositum est, sed (26) dum competat ei qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decreto judicis admonitus, annum (27) totum protraxerit, non agens hoc quod præceptum est, si quidem aliquis illorum fuerit, qui necessario ex lege præcipiunt (28), in plus autem, quam quod lex ei dare vult, scriptus est heres: tantum accipiat solum, quantum lex ei dare secundum quartam ab intestato partem concedit: aliud (29) vero totum auferri. Et si quidem etiam alii quidam scripti sunt heredes, accrescere (30) illis secundum (31) partem institutionis quæ unicuique distributa est. Si vero nullus alter sit heres: aut sint quidem scripti quidam, non autem adeant hereditatem: tunc quod auferetur, adjiciatur aliis rebus: & licentia præbeatur & legatariis, & fideicommissariis, & servis libertate honoratis, adire, & hæc acquirere: ita ut omnibus modis quod præceptum est, (per testantem) impleatur: cautiona (32) videlicet prius ab eis facta, secundum quod personarum vel rerum receperit modus; *quia (33) res accipientes, agent in eis quæ recte voluerunt testatores.* † Si vero nullus horum, de quibus testamento memoria facta est, voluerit adire; (hoc est (34), coheres, aut legatarius, aut fideicommissarius, aut servus libertate honoratus;) tunc ad alios, quos lex ab intestato vocat, post eum quidem qui scriptus est, & legitima per hanc legem parte exclusus, deferri res; & similiter præbantes cautionem, *quia complent quæ testamento continentur.*

† Inordinatum vero nihil neque confusum, nec in his fieri volumus; sed primus secundum (35) ordinem vocatus, post eum qui jam exclusus est a lege nostra, ita vocetur prior; deinde qui post illum est; ita de cætero, donec ultimus relictus locum faciat etiam alicui extarius venientium, & adire, & quæ relicta sunt implere; post (36) quos etiam fiscum si voluerit, ponimus; Etenim in legatariis & fideicommissariis hunc esse volumus ordinem, ut detur licentia aditionis priori per (37) universitatem fideicommissario; aut, multis existentibus, majorem partem habenti; quoniam & in similitudinem (38) heredis consistit, & maxime, apud nos, qui Trebelliano soli dogmati dedimus in talibus fideicommissis locum, pegasiani circuitiones (39) odio habentes, & expellentes. Si vero aut non fuerit quispiam per universitatem honoratus: aut fuerit sed noluerit agere quod jussum est: ad eos qui majoribus propriis legatis aut fideicommissis honorati sunt: hujusmodi venire fiduciam: sic quoque servis diu tempus qui libertate honorati sunt, & adire, & liberis cautum esse, & res percipere, & complere quæ jussa sunt, cum prædicta dudum cautione. Si vero nullius fuerit legatariorum vel fideicommissariorum per universitatem aut per speciem majori parte aut in legato, aut in fideicommisso honoratus, sed omnes æqualem habuerint fortunam: tunc præponi quidem etiam sic

(1) Hæ Justiniani Novellæ constitutiones Græco sermone sunt editæ: earumque præcipue editiones duæ. Una Haloandri; Scrimgeri altera. Quæ nunc sequitur Latina interpretatio, vetustior est et [illegible]. Conjicit tamen [illegible] hominem Græcum fuisse existimat, & quidem eruditum. Molinæus [illegible] Latinitas [illegible] apparuit. Equidem animadverti eamdem etiam & eandem constitutionem [illegible] sibi dissimilem, ut eam veteris editionis varios interpretes fuisse putem. Extant præter veterem interpretationem alia non ita pridem edita. Prima est Haloandri, altera Henrici Agylæi, cui tamen satis fuit lacunas Haloandrinæ editionis ex Scrimgeriana supplere. (2) Novellæ [illegible] Non ita dicuntur, quod nova & alia a veteribus jura contineant, ut Cedrenus putat, sed quod [illegible], id est, quod novissime promulgatæ sunt, post Codicem Justinianeum repetitæ prælectionis. Eadem appellatio tribuitur constitutionibus quæ post primas editæ fuerunt, [illegible] qualis etiam dicuntur, quæ multis post sæcula a variis Imperatoribus latæ sunt. Ex extant generis hujus Novellæ Leonis, & aliorum, quarum fit apud Harmenopulum passim mentio, sed & [illegible] Basilicis, dicuntur etiam Authenticæ, cujus vocis rationem vide apud Alciatum [illegible]. (3) Hic liber Novellarum in collationes distributus fuit, non a Græcis, sed a Latinis interpretibus. Collationum enim Græci Codices nullam mentionem faciunt. (4) Extat in Regia Bibliotheca novus & brevis in has Novellas titulorum Index, quem Latinum vide apud Cujacium tom. 4. fol. 932. & seq. (5) Vide Julianum Patricium const. 1. epitome. (6) Qui non obtemperarint voluntati defuncti scilicet quamque poenam. Pertinet etiam hæc Novella ad legatarios, fideicommissarios, [illegible] causa donatarios, qui ea adimplere voluntatem defuncti cessaverint, omne testamenti commodum auferre. (7) Heredibus extraneis, scriptis, vel nuncupatis [illegible] & tenuitatis, dummodo inventarium faciant: quod olim non exigebatur. (8) Adde Julianum Patricium constitutione 1. epitome. (9) [illegible], id est, neque de re parva cogitationem inftituentibus, Haloand. (10) Dixi ad l. 1. & 2. C. de off. præf. præt. Afric.

(11) Carthaginenses. (12) Τζάνοι, de quibus Novella 28. Procopius & Agathias horum meminit. Iidem Ζάνοι qui olim [illegible] si credimus Stephano: sed tamen Macrones, qui & [illegible] Arriano: Macricæ Apollonio 2. [illegible] diversi a Σάννοις Xenophon, Arrian. Porro Tzani fuerunt gentes Ponticæ. (13) Κατὰ [illegible], Græci dicunt, hoc sæpenumero & subinde. (14) [illegible] non modo sunt ea quæ legatis, hoc est, iis qui legatione funguntur, dantur, sed & quæ testamento relinquuntur. Cedrenus in Theodosio juniore, [illegible]. (15) [illegible]: sunt autem [illegible] contumaces & indevoti. (16) Testamenta quæ legibus non repugnant, servanda, Novell. 20. c. 2. Novell. [illegible] in fin. C. de fideicomm. (17) Testatoribus, aliis lege cogitur certam hereditatis portionem quibusdam proximis personis relinquere, aliis non cogitur. (18) Legitima descendentium & ascendentium, & quorumdam collateralium secundum naturam debetur, ut hic, ex natura § 2. [illegible] necessitate legis [illegible] debito naturali, l. [illegible] § 2. C. de inoff. testam. naturali quodam jure & tacita, de qua re vid. quæ dixi ad l. 9. ff. de [illegible]. (19) l. [illegible] ff. de [illegible] testam. l. 7. in fin. ff. de vulgari & pupill. (20) Ut patronum, Julianus hic. (21) Vid. in hanc Novell. Gotefr. de jure noviss. lib. 1. c. 10. & Rittershus. part. 6. c. 8. [illegible]. (22) Voluntas defuncti ab herede implenda [illegible] in fin. ff. de condit. & dem. [illegible]. (23) Vid. l. 14. ff. de condit. [illegible]. Goth. De poena eorum qui non adimplent ultimam voluntatem defuncti, vid. Rittershus. part. 6. c. 6. [illegible]. (24) Conditione prohibita, heres [illegible] non potest. Hoc tamen verbum in nostra editione legitur. Quod cum ita sit, verisimilius est hic de legis repræsentatione agi en sensu, in his quæ lex omnimodam repræsentat, testamentum, aut contumaciam heredi nihil nocere, ut in libertatibus, quæ repræsentantur SC. Rubriano l. ult. C. si mancipium ita fuerit alienatum. Jac. Cujac. hic. (25) Quod jus permittit, id etiam heres omittit impune, puta conditionem jurisjurandi. l. 8. ff. de condit. [illegible] voluntate, lege Julia. l. 61. l. 64. ff. de condit. & demonstr. dioratil. l. 9. Cod. de instit. & substit. quidvis denique in fraudem legis. l. 30. in fin. ad leg. Falcid. (26) Sed dum quod jussum est facere recusat, [illegible]. Haloand. [illegible] &c. Scrimg. sed dum legatorum moram facit. Julian. (27) Qui numerandus est ab admonitione & conventione judicis, non ab aditione, post condemnationem, mense quarto [illegible]. (28) Puta filius, parens, [illegible] patet. (29) Pœna heredis proxime cessantis voluntatem defuncti adimplere. (30) Quod heredi contumaci decedit, reliquis non contumacibus accrescit. (31) Jus accrescendi fit secundum partes institutionis.

(32) Pro parte hereditaria. l. un. § [illegible] C. de cadu. tollen. de qua vid. l. 59. ff. de legat. 3. In persona tamen [illegible] hæc sanctio, l. 5. § 18. ff. ut legat. (33) Cautionis formulam observa. (34) Hoc est substitutus, coheres. (35) Gradus succesionis ex testamento. l. 54. [illegible] ff. de [illegible]. (36) l. un. § 12. C. de cadu. toll.

(37) Fideicommissarii & legatarii universales præferuntur singularibus. (38) Fideicommissarius & legatarius qui majorem partem habent, similes sunt heredi. l. 4. in fin. ff. quod [illegible] l. 4. in fin. ff. de bon. libert. hinc colligunt, fiscum, cum universale fideicommissum relictum sit, non posse dicere testamentum nullum, qua de re dicemus alias plenius.

(39) Adde §. 7. Inst. de fideicomm. hered.

sic per universitatem fideicommissarios, propter dictam jam dudum rationem, aut eum qui ex eis voluerit implere quod præceptum est: reliquos autem legatarios vel fideicommissarios, quicunque nihil alterutrus in hoc, quod relictum est, antecedunt, etiam omnes, si voluerint, vocari, aut qui ex eis voluerint. Si vero nullus legatarius aut fideicommissarius elegerit hoc agere, damus servis licentiam libertate honoratis, secundum ordinem (1) denominationis (2), per quam eos dominus denominaverit, secundum hoc habere in alterutros præpositionem. §. 2. Et hæc quidem omnia sancimus, ubi necessaria (3) quædam subjaceat datio in aliquo, cui ex natura debetur quædam successio a testatore & moriente. Si vero nulla subest hujusmodi persona in Institutionibus, sed spontanea largitas dispositionis a testatore fiat: deinde scriptus heres non compleat quod præcipitur, intra prædictum a nobis dudum tempus: illum quidem privari omnibus (4) relictis, nihil penitus neque per Falcidiæ occasionem, neque per aliam causam percipere valentem: similiter autem talia obtinere: & si quidem sint coheredes hoc vocari volumus: alioqui ad fideicommissarios, & legatarios, & servos, & omnes ab intestato, secundum prius a nobis traditum ordinem, res venire, ubique onere cohærente, quatenus oporteat compleri ea, quæ testator secundum legem (sicut prius diximus) imperaverit.

§. 3. Si vero institutio eam substitutionem (5) habuerit: certum est, quia prius ad substitutum volentem venient omnes res secundum legem complentem quæ relicta sunt: & sic illo nolente, tunc ad coheredes, & legatarios, & servos, & qui ab intestato, & qui extra sunt, & fiscum, secundum a nobis dictam observationem, ea quæ auferuntur, venient: complentes ubique deficientium legitimas dispositiones: propterea namque etiam ad tantas respeximus successiones, ut (6) non remaneat sine aditione ipsius morientis hereditas. §. 4. Exheredatos autem liberos (si juste (7) a patre exclusi sint, & nihil ex patris habeant voluntate) non vocamus, neque respicimus, licet decies millies velint. Una est enim legis intentio (8): *ut quæ disposita sunt a morientibus, impleantur*: eum enim qui ab ipso testatore propria substantia pulsus est, quomodo erit justum vocare ad res, quarum eum ille per exheredationem factam in eum, expressim fieri participem noluit (9)? Si vero ablatam partem a non complente morientis voluntatem, prius (10) deduximus ad substitutos, deinde ad coheredes, & post illos ad legatarios, & fideicommissarios, nec non ad servos, & ita ad eos qui ab intestato vocantur, & ad extraneos (11) atque ad fiscum venimus: non absurde hoc factum est nec inaniter, nec quasi aliquem lateat quod decet, sed ex providentia, & secundum legem: ut finitis primum omnibus secundum testamenta personis, abrenuntiantibus, ita ad eam quæ est ab intestato vocationem & alios veniremus. † In omnibus autem casibus, in quibus scriptis non complentibus, vocamus aut ex testamento personas, aut ab intestato, & cæteros extraneos, & fiscum: damus omnibus talibus personis fieri heredes, & aditionis, aut *pro herede gestionis* habere jus (12) (hæc enim legis verba sunt) & tanquam heredes omnia gerere & conventos & convenientes. Hæc quidem etiam antiquissimæ leges ex propria auctoritate præstabant: & heredes faciebant eos, qui neque scripti heredes, neque ab intestato ad hereditatem vocabantur. His omnibus obtinentibus, licet non ab herede, sed a legatario aut fideicommissario, aut mortis (13) causa percipiente, dari aliquid aut fieri testator voluerit: eodem ordine in occasione ablatarum rerum servando, & inchoante (14) quidem a substitutis legatariis: terminante vero in fisco. † Et nullus hanc legem duram habeat, tanquam relictis privatus, sed considerans, quia *omnibus hominibus terminus vitæ est mors* (15), & non solum ab aliis ipse se (16) percipere contempletur, sed cogitet (17), quia & ipse aliis moriens imperabit: & si non hujus legis mercatur auxilium, nihil horum quæ omni studio disposuerat, ad effectum perducet. Non enim iis qui sub nobis, neque qui nunc solum sunt hominibus, sed omni etiam post hoc currenti tempore legem ponimus.

C A P. II.

De lege Falcidia & inventario.

HInc (18) nobis ingressa est cura, & quædam consideratio Falcidiæ legis, quæ (19) etiam invitis testatoribus (si extendantur (20) res per legata) præbet etiam retinere heredes, quantum eis impleat quartam substantiæ. Et hinc enim repugnare quidam videntur voluntati deficientis, & incumbere legi talia permittenti. Sancimus igitur, quoniam tuenda nobis ubique est deficientium voluntas, heredes, si voluerint hac utilitate potiri, puram servare legis potestatem: & non per ea quæ forte subripiunt (21) aut malignantur, introducere pertentent Falcidiam, cum utique si nihil malignati essent, non forte competeret. §. 1. Fiat igitur *inventarium*, ab herede (22), metuente (23) ne forte non habeat post debita & legata Falcidiam, secundum modum & tempora (24) per quæ dudum sanximus, quando homines excepimus ex damno rerum suarum, in aditionibus statuentes onera usque ad substantiæ relictæ mensuram: illo adjecto solo, ut oporteat hujusmodi heredem, qui non creditores solum, sed etiam legatarios & fideicommissarios veretur, & metuit non damnificari solum, sed etiam non lucrari, convocare (25) omnes legatarios & fideicommissarios (26) quanticunque in eadem civitate sunt constituti, aut quosdam pro eis agentes, si forte personarum natura, aut dignitas, aut qualitas, aut ætas, aut qualibet necessitas facultatem eis non dat ad inventarii præsentiam. † Si vero absunt (27) aliqui, interesse testes in ipsa civitate fide dignos, & possidente (28) substantiam (29), & optimæ opinionis existentes, non minus tres (tabulariis enim solis, quantum ad hoc competit non credimus (30)) coram quibus convenit fieri inventarium (31), ita ut supervenientibus legatariis, & quærentibus forsan subreptum aliquid rerum, aut non manifestatum: licentia sit non solum per servorum examinationem causam quærere: (nam etiam hoc præbuimus per prolatam dudum a nobis in servilibus (32) examinationibus observationem) sed etiam per jusjurandum (33) heredis, & jusjurandum testium dicentium, *se* (34) *& affuisse iis quæ gesta sunt & vidisse* (35) *quæ tunc agebantur, & in nullo conscios esse factæ ab herede malignitatis*, sicque in iis quæ relicta sunt a testatoribus, invenire veritatem: nisi forte præsentes legatarii omnes aut quidam contestatione sibi præmissa noluerint venire: nec adesse inventario. Tunc enim licentia erit heredi, etiam non advenientibus legatariis, contentum esse testium præsentia, & facere descriptionem: reposito (36) etiam sic legatariis, & jurejurando heredis, & servorum examinatione, & his omnibus observatis habere ex Falcidia præsidium. Sic enim non videbimur, neque legem ita hactenus approbatam minuere, neque injustitiam facere morienti. Si enim omnino quidem sibi vult aliquos fieri heredes, & habere quandam consolationem ex sua successione, & arbitratur sufficientem se habere substantiam, non tamen hoc causæ veritas ostendit: certum est, quia non hæc contrarietas erit scientiæ morientis, sed ignorantiæ puritas illius. §. 2. Si vero non (37) fecerit inventarium secundum hanc figuram sicut prædiximus, non retinebit Falcidiam: sed complebit legatarios, & fideicommissarios: licet puræ (38) substantiæ morientis transcendat mensuram legatorum datio. Et hoc dicimus, non nostram minuentes legem quam posuimus, ut nihil de proprio damnificentur heredes creditoribus, sed dabit eis pœnam exactio suæ malignitatis, cur transcenderit leges, ex quibus caute omnia agens nihil poterat damnificari, sed ex diverso etiam quæ sunt ex Falcidia lege, lucrari. Hæc autem dicimus: ubi errans testator de sua substantia hoc egit: aut forte cum debuisset etiam ampliorem quantitatem heredi relinquere, pro minore disposuit: et enim hoc errantis sententiæ est, & non puræ, & integræ designationis. † Si vero expressim designaverit (39), *non* (40) *velle heredem retinere Falcidiam*: necessarium est testatoris valere sententiam: & aut volentem eum parere testatori, forsan etiam quædam juste & pie relinquenti: lucrum non in percipiendo, sed (41) solummodo pie agendo habentem: & non videri sine lucro hujusmodi esse hereditatem: aut si parere noluerit, eum quidem recedere (42) ab hujusmodi institutione, locum vero fieri (sicut dudum prædiximus) substitutis, & coheredibus, & fideicommissariis, & legatariis, & servis, & iis qui ab intestato sunt, & aliis secundum prius a nobis inventam in talibus viam.

C A P. III.

De legatorum exæquatione.

NOn autem dabimus licentiam heredi mensuram substantiæ subtiliter agnoscenti, solvere quidem mox ab initio quibusdam inte-

sta

(1) Ordo scriptura servandus. *d. §. 19.* Quid si ordo non appareat? An forte res dirimetur? An [illegible] An potius incertitudinis aut [illegible] pe [illegible] admittentur? Quod postremum & mihi post Bart. & Angel. [illegible]
(2) ab ordine igitur denominationis ascendemus ad [illegible], ut qui prior loco nominatus fuerit, præsumatur magis a testatore dilectus fuisse. (3) Quod [illegible] personis quid ex suis bonis relinquere cogitur, quod accidit parentibus, liberis, fratribus [illegible] (4) Pœna extranei heredis contumacis. (5) Substitutus præfertur coheredi defuncti. (6) [illegible] est opere ne quis sine successore moriatur, §. 1. in fin. Inst. de bon. poss. Interest enim defunctorum habere successores, *l. 6. ff. de cu. parag.* (7) Jure exheredatis liberis extraneus etiam præfertur, & merito. Nam si vel [illegible] voluntatem, exheredati non sunt admittendi contra defuncti voluntatem. Hinc sequitur, exheredatos non censeri numero legitimorum nec extraneorum [illegible], quia exheredatione amiserunt suorum nomen, *l. 10. § 1. ff. de B. P. contra tab. l. 1. §. 10. ff. de suis & legit.* Extraneorum, quia extranei non veniunt contra voluntatem defuncti, & constitutionis beneficium, & ita, pejor est exheredatorum quam extraneorum conditio.
(8) [illegible], scopus seu finis. (9) Quod adeo verum est, ut legatarius unius [illegible] herede instituto non implente voluntatem defuncti, [illegible] reliquis æqualis defuncti, *l. [illegible] d. [illegible] de heredib. instit.* (10) Quod aufertur heredi proximo non instituto, non defertur statim ad fiscum. Defertur primo ad contumacis substitutos, [illegible] his deficientibus, ad contumacis heredes, tum ad fideicommissarios. Ab his ad legatarios, deinde ad manumissos testamento, tandem ad heredes ab intestato, post hæc, ad extraneos libertatis conservandæ causa. *l. ult. C. de testam. manum.* Postremo ad fiscum. (11) *l. ult. in fin. C. de testam. manum.* (12) Jus heredum in quibus consistat. (13) Hæc constitutio pertinet etiam ad mortis causa donationes, in quibus potest quoque substitui. *l. 10. ff. de mort. caus.* (14) Primus & extremus successor heredis contumacis, ejus substitutus vel fiscus. (15) Mors omnibus vitæ terminus. *l. ult. C. de apisc. & alter.* omnia solvit, *Nov. 22. c. 29.* (16) Id est, sibi præcipi & imperari. (17) Adde *l. 1. C. de his quæ sub modo.* (18) *Auth. sed cum testator C. ad leg. Falc.* hinc scripta est. (19) Falcidia quid quondam jus ejus sit, observa. (20) Forte extenuantius hereditatem per legata.
(21) Heres ex rebus hereditariis aliquid subripiens, eo minus Falcidia utitur, *l. 6. ff. de his quib. ut indign.* (22) Inventarium facere quæ personæ teneantur, vid. Rebuff. tract. de [illegible] art. 2. gl. 3. Goth. Adde Bugnon. lib. 1. [illegible] (23) Heres non conficiens inventarium, Falcidiam amittit. *l. 22. §. 2. C. de jure delib.* (24) Tres menses, vid. *l. ult. C. de jure delib.* (25) Solemnitates observandæ in inventario conficiendo, *l. 3. C. de bon. prosc.* (26) Creditores multo magis, quod eorum maxime interest, *Nov. 120. § ad hæc 6.* (27) Abesse hic est extra civitatem esse, ut Jnfr. proxime traditur.
(28) His enim magis creditur. *l. 3. ff. de testib.* (29) Testes substantiam possidentes, idonei atque locupletes, quod religione & more judicia æstimatur [illegible] divi, ubi est enim [illegible] semper descendat ad hanc examinationem, ut facultates testium pares sint [illegible] cui testimonium ferunt: quod tamen Accursius hic [illegible]. Magis est itaque testes idoneos fieri judicis arbitrio, *l. 2. in fin. ff. de jure delib.* (30) Ergo in arborum inventario conficiendo sufficiant, *l. 22. C. de apisc. Nov.* [illegible] (31) Placet quod ab Accursio hic additur, Inventarium posse fieri etiam non uno contextu, tamesi testamentum uno contextu fit, *l. ult. §. [illegible] C. de jure delib.* & tamen eundem solemnitatum ad finem usque adhibendum, Accursius hic, nisi forte aliquod impedimentum supervenerit: ut notatur in c. [illegible] Extr. de probat. (32) De quæstione servorum adversus dominum inventarii perscrutandi causa, vid. *l. ult. §. 10. Cod. de jure delib.* Nova *l.* [illegible] *l. ult. C. de quæst.* (33) Formulam jurisjurandi observa. (34) Hanc particulam Scrimgerus in sua editione non habet, adde etiam de monitorio quod competit [illegible] Rebuff. in tract. de [illegible] (35) Cæcus an testis esse possit, vid. [illegible] Testimonium de auditu non admittitur? hic sane, §. 1. in fin. Inst. de milit. testam. l. 6. ff. de [illegible] l. 18. in fin. ff. de probat. l. 14. in fin. ff. de testam. milit. l. 10. §. 1. ff. de legat. 3. l. 2. §. 8. ff. de aqua & aquæ pluv. adde contra ad l. 8. ff. de probat. ubi testimonium de auditione admitti dicitur. (36) [illegible], id est, sepositum, remoto, *l. 11. §. 13. ff. de damno infecto.* (37) Heres, non confecto inventario teneatur ultra vires hereditarias. Goth. An omittat Trebellianicam vid. Ant. Merend. controv. lib. 4. cap. 11. Ans. (38) Pura substantia est, quæ ære alieno soluta est, *l. ult. Cod. de repud. vel abstin.* Novell. 22. quæ ære alieno soluto superest, vel alias soluto tributis, *l. 20. C. de agric. & cens. lib. 11. cit. 47.* (39) In testamento scil. Quid? non poterat olim heres obligari vi a testatore, ne Falcidia uteretur? non poterat, *l. 15. §. 1. ff. ad leg. Falc.* An & post eum mortem? hodie potest, *l. ult. C. ad leg. Falc. l. [illegible] ff. de pollic.* Goth. Vid. Ant. Merend. controv. lib. 4. cap. 12. 13. Ans.
(40) Testator prohibere potest heredem extraneum uti Falcidia. Invito testatore lex Falcidiæ locus non est, quod olim esse non poterat, *l. 15. ff. de legat. 1.* hoc est, olim Falcidia heredi poterat contra voluntatem testatoris, nisi de libertate agebatur, *l. 15. ff. ad leg. Falc. l. 6. ff. de fideicomm. libert.* nisi Principes id permisissent, *l. 93. in fin. ff. ad SC. Treb.* quin non heredes, sed legatarii ac fideicommissarii uti Falcidia prohibebantur: sufficiunt enim hujusmodi personæ contra Falcidiam, *l. 12. in fin. l. 47. in fin. ff. ad leg. Falcid.* vid. Cujac. hic. An quarta deductio prohiberi possit a testatore vid. quod [illegible] consil. [illegible]
(41) Ratio, propter quam [illegible] concedatur vetare Falcidiam. Hodie sane Falcidia prohiberi expresse potest ab eo, qui verum sui patrimonii æstimationem cognitam habet, *Authent. sed cum testator Cod. ad leg. Falc.* idque testantur communiter Doctores, ut refert Bolognetus [illegible] ad Falc. num. 48. Ratio autem hæc est: Olim herede repudiante, testamentum infirmabatur: Hodie, si heres repudiat, propter Falcidiæ prohibitionem testamentum non vitiatur, cum hereditas defertur vel quæ in testamento scriptis, sive legatarii sint, sive fideicommissarii, & illorum aditione testamentum confirmatur. Quid? cum tacite prohiberi Falcidia potest? Sic sane: ante his verbis *legata integra solvi ac præstari volo*, Gloss. in *l. decem 4. in fin. ff. de fideic. libert.* *Sine diminutione legata præstari volo*, vel ita, *Eis autem mei cuique vel distributione usque ad integram solutionem legatorum* (vel legata plene esse restitui volo. Quod ultimum tamen multi non admittunt, vid. Mantic. 8. de conject. ult. volunt. Grass. lib. sent. §. Falc. quæst. 30. 31. (42) [illegible], quod non significat repudiare, sed abire ab hereditate.

gra (1) legata, & ad plenum sententiam testatoris servare, (quod etiam præcedentium nos dicunt constitutiones (2)) ab aliquibus autem retinere velle: neque ex parte quidem complere testatoris sententiam, ex parte vero eam minuere: sed omnino non errantem circa substantiæ quantitatem, sed agnoscentem, & mox sequentem sententiam testatoris, per omnia eam sequi, & non ad pejora pœnitere: neque enim hoc erit pare sequentis (heredis). Sed neque concedimus eis ab initio scientibus quidem, & incaute solventibus, postea lites percipientibus inferre, & recipere velle ab eis quodcumque contigerit exsolvisse eos. Oportet enim ante actionem cogitare, & agere, & non cogitantem recte, deinde transferri ad indecentionem: nisi forte justa quædam causa hoc introduxerit, inopinabili quodam (ære alieno) apparente, quod minuat substantiam, & locum receptioni faciat.

C A P. IV.

Ut legata intra annum [modis omnibus] præstentur.

ILlud quoque prospeximus, ne tempus fiat longum in talibus quæstionibus. Nullam enim talem quæstionum aut litium transcendere anni tempus sancimus: necessitatem imponentes omnino intra annum post aditionem & legata solvi, & quæ a testatore sunt relicta, compleri, secundum sui naturam, & omnia asi quæcunque prius ediximus. Initium autem anno damus, sicut prius jam diximus, admonitionem (3) ex judiciali decreto. Anno enim per culpam heredis transacto, tunc ille quidem cadat relictis, alii vero ad hæc venient quos prius vocavimus. §. 1. Pupillis (4) autem & minoribus ætate, nihil noster præjudicat lex. Est enim eis si quidem etiam secundum dictas a nobis causas lædantur, duplex quoddam subsidium: & per restitutiones, & per vitam contra negligentes tutores vel curatores. Non autem excipimus a lege neque patronatus successiones, & ibi enim legitima eis servata parte, quam nos definivimus, quicquid ultra hanc eis relictum fuerit, & aliquid a libertis petiti fuerint, illi complere deinde noluerint: hunc ordinem tenere sancimus, quem inchoantes sacram nostram hanc constitutionem diximus, ita ut legalis quidem pars maneat apud eos puram talibus, reliqua vero veniat secundum viam a nobis nunc apertam in talibus maxime, quoniam in ipsa de jure patronatus posita a nobis constitutione, ad similitudinem pene ingenuorum, etiam libertinitates ordinavimus. §. 2. Quia vero duplex est (5) testamentorum modus, aut in scriptam delatus dispositionem, aut in non scriptam voluntatem: hæc omnia obtinere similiter, & secundum æquam observationem, & in non scriptis testamentis, & in omni ultima voluntate sancimus, & in omni persona, sive privata (6), sive militari (7), sive sacerdotali, sive imperiali (8), sive alterius cujuslibet. Communem namque omnibus hominibus hanc legem ponimus.

E p i l o g u s.

Hæc nos, ut communiter omnibus prosint hominibus, scripsimus: quatenus & viventes relictis potiantur, & deficientes cum securitate moriantur: scientes quia lex eis etiam sepultis administrabit, & quæcunque illi disposuerint, ad effectum ipsa perducet. §. 1. Quamobrem (quoniam communis hæc utilitas omnibus est hominibus) fiant quidem a tua eminentia hinc præcepta cunctis declarantia legis virtutem: dirigantur autem & per provincias in omnibus gentibus quæ dudum fuerunt, & nunc a Deo per nos sunt adjectæ principatui Romanorum. Metropolitani (9) vero judices hæc sumentes (sicut dudum sancitum a nobis est) unicuique dirigant civitati: nullusque manebit non audiens legem, *quæ neque in paupertate vivere, neque mori in anxietate permittit* (10). Datum kalend. Januar. *Constantinop.* FLAVIO BELISARIO V. C. Cons. Indictione decimatertia 535.

T I T. II.

DE NON (11) ELIGENDO SECUNDO NUBENTES MULIERES: ET ALIENATIONE ET LUCRO ANTENUPTIALIS DONATIONIS: ET DE SUCCESSIONIBUS EARUM FILIIS SUIS.

N o v e l l a C o n s t i t. II.

Imperator Justinianus August. Hermogeni gloriosiss. magistro sacrorum officiorum, exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

ET ante (12) nos legislatoribus Romanis continuam legislationis occasionem emergentium causarum dabat varietas, & nos omnem partem legislationis ornantes reipublicæ: cunctam pene correctionem, aliquando quidem pro egentium interpellationibus, aliquando vero in judicialibus quæstionibus celebrantes; & multas leges hinc subjectis nostris conscripsimus: quale est quod etiam nunc emergens ad hanc nos vocavit legem. §. 1. *Gregoria* enim supplicavit, dicens, habuisse se dudum virum & duos fecisse filios, masculum & fœminam, & extulisse (13) quidem maritum; plurimum vero a filio expertam favorem, existimavit oportere, ne relinqueret eum sine remuneratione, nec extra competentem honorem dimitteret. Igitur *antenuptialem* donationem, licet non veniens ad secunda vota, tamen restituit & dedit filio, qui tamen non vivens ei permansit, sed abiit ex hominibus, antequam ad secundas venire vellet nuptias mater; & lex tam antiqua quam nostra vocavit ambas (14), & filiam & matrem ad minoris successionem. Et si quidem in prioribus mater nuptiis permansisset, nulla quæstio fuerat: sed illa quidem ad virum descendit secundum, ususfructum, qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis: (sic enim eam etiam omnem donavit, *ut* (15) *usus quidem apud eam remaneret, proprietas autem fieret apud filium*) omnem vero proprietatem filia percipere minabatur, non (16) secundum quantum heres erat fratris, sed secundum (17) quantum pater dederat matri, dicens nullam fiduciam habere matrem ad secunda vota migrantem, proprietatem habere donationis quacumque ratione: verum mater nequaquam hoc *antenuptialem* esse donationem omnino affirmabat, sed *permixtam jam rebus filii*, & tanquam hereditatis, non adhuc tanquam donationis existentis, competere ei sex unciarum & proprietatem & usum habere. † Et non solum hoc dubitabatur, sed etiam de ipsa hereditate fratris contra eam filia reluctabatur: matre quidem petente ejus hereditatem pro media parte, secundum quam eam nos ad hereditatem filii vocavimus, una existente sorore, moriente (vero) filio cum ea vocata: filia vero obtinere hereditatem fratris valde fortiter ex prioribus sanctionibus insistente, & dicente, *quia mater si quidem ad secundas nuptias non venisset, recte vindicaret hereditatem filii: venientem vero ad virum alterum, omnino privari iis, quæ ex paterna substantia filius acquisivit: quia si post secundas nuptias filius mortuus esset, undecumque acquisita esset ei substantia, ipsa esset damna: hæc constitutionibus ambabus volentibus, quæ tal a decernunt* (18). Mater quidem *valde crudeliter habere constitutiones illas, & indignas clementia nostrorum temporum affirmabat*: verumtamen usa est a nobis posita constitutione, dicens *hanc non subdi constitutionibus prioribus, atque matres quidem nondum ad virum secundum venientes* (19), *cum filiis vocari, quæ vero secundis copulantur nuptiis, nequaquam: hoc autem etiam aliquid adesse peregrinum: se enim in filium largitatem conferentem occasione electionis, causas de donatione potius recepisse videri, quam sic simpliciter lucrum irrationabile habere.* Hæc nos diu perscrutantes, & omnem talium electionum & hereditatum contemplationem considerantes, oportere credidimus communem super his scribere legem, secundum quam & præsens quæstio suscepit terminum.

C A P. I.

De electione sublata.

PRospeximus itaque non *confusum* hoc electionibus indiscretumque relinquere, sed hujusmodi dare ordinem causæ: Matre (20) semel ad secundas nuptias veniente, lucrum mox omnium filiorum proprietatem (21) antenuptialis fieri donationis: & *nullam esse licentiam matri, alios quidem filiorum eligere, alios autem exhonorare*: quoniam omnibus simul secundis nuptiis fecit injuriam, quapropter & in præsenti proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet: usu apud matrem, donec vivat, servando. & secundum nostram constitutionem, (si quidem mater præmoriatur) filiæ tota antenuptialis donatio competit: si vero filia, manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non existentium filiorum, reliquum vero erit filiæ, & moriens hoc transmittit ad suos heredes, qui ex lege vocantur.

C A P. II.

De alienatione dotis, aut propter nuptias donationis extraneo facta.

HOc (22) autem quod fit quidem semper, expressim vero nondum lege determinatum est, hoc ad melius incrementum, & interpositionem damus huic legi: nam si non filio forte, sed alicui extraneo mater adhuc secundas (23) non experta nuptias, partem quandam antenuptialis donationis, aut aliquam rem ex ea, vel totam donet, aut per alium forte alienet modum, deinde ad maritum veniat secundum: palam est, quia supervenientibus (24) secundis nuptiis alienatio evacuatur, nec hoc omnibus modis, sed in suspenso & alienatio & evacuatio manet: nam si manserint superstites filii, evacuabitur omnino quod factum est, lege proprietatem antenuptialis donationis ad filios deducente, & non respiciente mulierem, si quid egerit in læsionem filiorum. Si vero præmoriantur (25) omnes matris filii, erit contractus firmus, non in totum, sed secundum pactum non existentium filiorum: quod nos introduximus primi, & statuimus nuper de hoc scribentes legem. Et secundum quandam quidem partem erit contractus firmus, secundum quandam vero infirmus apparebit: hoc est, secundum hoc quidem, quod permanet apud matrem, occasione pacti filiorum non existentium, valebit: secundum hoc vero quod transmittitur ad filii successores, infirmus erit: ut si mater sola filio succedens inveniatur, omnis contractus rursus firmus erit. §. 1. Quia vero *eadem* (26) *binubus pœna communes & viri sunt & mulieris*: ille quidem in dote ad secundas veniens nuptias periculum sustinebit: hæc autem in antenuptiali seu propter nuptias donatione. Et hæc lex in utraque sit posita persona, hæc & de electione & de alienatione, & de lucro sanciens,

C A P. III.

De successione si filius intestatus mortuus fuerit, vel qualiter secundo nubentes ad filiorum hereditatem vocentur.

CUm (27) igitur reliquum sit cogitare de hereditatibus filiorum, pro quo etiam præsens est dubitatio: oportere credimus generali lege &

(1) Qui sciens vires patrimonii solida quibusdam legata cœpit solvere, & reliquis integra debet solvere: quod prima solutione amplexus videatur [illegible] quod derogat leg. [illegible] Cod. ad leg. Falcid. [illegible] Falcidia [illegible] heredi non [illegible] voluntatem [illegible] qui justus est [illegible] qui cœpit quibusdam integra legata solvere. (2) l. 2. Cod. ad leg. Falcid. (3) Non ob aditione hereditatis, non a condemnatione, sed a conventione judicis: quod [illegible] indicat. (4) [illegible] (5) Testamentum, scriptum est, aut nuncupativum. (6) [illegible] Græci [illegible] (7) Hoc vult, Teneri militem [illegible] voluntati. [illegible] obligari ad solvendum [illegible] nec ad solida legata [illegible] quibusdam solida legata solverit. (8) [illegible] Cæsarianos, officiales [illegible] qui ab Hieronymo Palatinos. (9) [illegible] præsides provinciarum qui in metropoli provinciæ habitabant. [illegible] (10) Vid. Cornel. lib. 1. miscell. [illegible] (11) Sensus est, Matres secundo nubentes, hodie non posse eligere unum ex liberis, neque vel largiri commoda donationis a marito acceptæ propter nuptias: sed ea omnia servanda liberis communibus esse. Olim matri, secundo nubenti, permissum id erat. l. 3. [illegible] C. de secund. nupt. [illegible] (12) Vid. [illegible] Novell. part. 4. cap. [illegible] (13) [illegible] Omnes quos habuit, Lecontis amicos extulit; & [illegible] conjugem extuli, [illegible] (14) Mater non transiens ad secunda vota, [illegible] (16) Dubitare [illegible] proprietatem [illegible] ut hic, & l. quisquis 10. Cod. de donat. Vid. [illegible] Valle [illegible] a. Claram lib. [illegible] §. donatio [illegible] (16) Id est, non ex [illegible] (17) Id est, [illegible] (18) [illegible] (19) Id est, quæ nondum ad virum secundum venerunt. (20) Nova regulam. Goth. Vid. Fachin. lib. [illegible] cap. [illegible] & not. ad l. fœminæ. l. hac edictali §. [illegible] & l. [illegible] Cod. de secund. nupt. Ant. (21) C. 4. [illegible] (22) Hoc semper et vera [illegible] l. quæ C. de secund. nupt. (23) Nov. 22. c. 20. §. 1. (24) Nov. 22. c. 30. (25) Nov. 22. c. [illegible] (26) Nov. 22. [illegible] l. [illegible] C. de secund. nupt. (27) Hinc sumpta est Authentica ex testamento C. de secund. nupt. Goth. Vid. l. fœminæ Cod. de secund. nupt. Novell. 22. cap. 46. Bellon. [illegible]

& præsentem quæstionem dirimere & determinare, & in futuro movendis omnibus dare decisionem. Et sancimus alias res post antenuptialem donationem ad filios venientes, si quidem filius masculus, aut fœmina forte refertur, secundum legem venire ad scriptos heredes: hic matre non prohibita scribi a filio herede: sed etiam contra testamentum ei datis allegationibus, si forte filius eam prætermiserit, aut irrationabiliter exheredatam fecerit. Si vero intestatus (1) decesserit, reservans illius partem, si quidem habuerit filios proprios, ad filios venire, sin autem non habuerit quidem filios proprios, sit fratrum vocatio & matris una cum fratribus (secundum quod a nobis sancitum est) ad hereditatem venientis, & eam firme habentis, sive ad secundas vellet venire nuptias, sive non. Nec enim maiores pœnas adversus mulieres, quæ ad secundas veniunt nuptias, facimus, neque ex hoc eas ad necessitatem deducimus amaram, & nostrorum temporum indignam, ut metu castarum nuptiarum (licet (2) secundæ sunt) ab his quidem abstineant, & descendant ad quasdam interdictas permixtiones, & forsan etiam ad servorum corruptiones; &, quoniam non licet legaliter caste vivere, contra leges luxurientur. Nequaquam igitur valere volumus, neque in quinto libro Codicis cognominis nostræ pietatis positam constitutionem (3), decernentem de hereditatibus filiorum, quos matres ad secundas nuptias venientes viderunt præbentes, neque in sexto libro ejusdem conscriptionis sub Titulo (4) Tertulliani, quæ de mulieribus disputat, secundis quidem nuptiis junctis, ante secundam tamen copulationem filios amittentibus; sed vocetur ad filii hereditatem modis omnibus mater cum (5) fratribus, & hanc habeat firme, nihil ex secundis lædenda nuptiis, quod & in subjecta quæstione, quæ legem hanc movit, obtineat, & mater una cum filia succedat hereditati: aut etiam succedens hanc irrefragabiliter habeat, nihil ex spe secundarum lædenda nuptiarum, sed domina ejusdem hereditatis cum filia absolute consistens. Optimum itaque est, atque laudabile, & dignum oratione, ut mulieres, ita se honeste tractent, quatenus quæ semel ad virum venerunt, servent inviolatum morientium torum: *& hujusmodi mulierem & miramur pariter, & laudamus: & non (6) procul a virginitate ponimus.* † Sin autem non valuerit (cum forsitan & juvenis (7) hoc non patiatur) *nec possit contra (8) fervorem (9) naturæ resistere*, non est torquenda propter hoc, nec interdicendæ sunt ei communes leges: sed ad viri alterius veniat nuptias honeste, & omni luxuria abstineat: & fruatur successione filiorum. Sic enim eos adhuc amplius diliget, & non quasi quosdam odibiles respiciet, pœnis subdita sic amaris. Sicut enim patres, si ad secundas veniant nuptias, non (10) fraudamus filiorum suorum successione, nec qualibet est lex aliquid tale dicens: sic neque matres privabimus filiorum successione, si matres ad virum veniant secundum, licet ante nuptias secundas aut post secundas filii moriantur. Alioqui ex absurditate legis, licet præmoriantur filii omnes, non relinquentes filios aut nepotes, nihilominus supplicium manet, & non succedet eis mater, nec si sine filiis moriantur: sed inhumane ab eorum expellitur successione, frustra quidem pariens, frustra simul & nutriens propter legales nuptias subjecta pœnis, & succedent quidem illis aliqui ex longa cognatione, mater autem irrationabiliter expelletur. Quapropter, & ipsa succedat filiis: & sit hæc lex clemens, & mitis, matres filiis conciliare. † Colligentes igitur hujus legis partes, sancimus, quoniam matrem (secundum quod jam dudum diximus) assimilamus (11) patri in antenuptiali donatione: & ipsam sustinere quidem pœnas, sicut sustinet pater in dote: in hereditatem autem filiorum sine tergiversatione veniant, & pater, & mater secundum sibi-electas utrique casus quæstiones. Proinde quod patres habent sive ad secundas venientes nuptias sive non, hoc etiam matres habeant, voceturque mater ad filii hereditatem, sive jam ad secundas venit nuptias, sive postea veniat.

§. 1. Antenuptiali vero donatione, ad secundum veniens [illegible] [illegible], neque secundum quantum heres esset filii, [illegible] sed hoc filiorum sit solum lucrum, eis a lege datum, & non videatur esse pars hereditatis filii: sed adhuc antenuptialis donationis non [illegible] naturam. Quæ competit tenere etiam circa eas, quæ nunc jam sunt viduæ mulieres & propriis superstitit filiis. & quæ nondum ad secundas venerunt nuptias, licet postea veniant. Quod igitur hic habetur, sic omni tempore sanciatur.

C A P. IV.

De administratione donationis propter nuptias si mulier ad secundas nuptias transierit.

ALiud (12) vero quiddam occasione secundo nubentium mulierum & antenuptialis donationis, adjicere prioribus, bene se habere credimus. *Priscis namque constitutionibus præbentibus electionem mulieri, quæ ad secunda vota descendit, si vellet accipere ante nuptias donationem, secundum quod ei permittunt pacta & exponere filiis cautionem (13), quia moriens hæc restitueret: sive cum non valet dare cautionem, aut nollet forte, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis, solverent autem ei etiam* tertiam (14) partem, *centesimæ usuræ*: Nos ex quæstionum emergentium varietate moti, quoniam invenimus minores in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecuniis (15) existente: & alios aurum quidem non habentes, coactos autem omnia paterna vendere, quatenus exsolveretur antenuptialis donationis debitum, ad eos utique secundum legem antenuptiali donatione veniente: propterea judicavimus oportere hunc dari ordinem causæ; Ut si (16) quis contulerit res secundum antenuptialem donationem, si quidem omnes immobiles sint, maneat (17) harum usus apud matrem: & ipsa eum colligat, & non respuat: neque exigat filius pro harum æstimatione usuras: sed & diligentiam earum habeat, sicut lex jubet, usu quidem existentibus dominis, & custodiat eas secundum leges antiquas filiis superstitibus (18): aut si omnes moriantur, secundum nostram legem, in casum quidem non existentium filiorum matri: reliquum vero filiorum heredibus conservandum. † Si autem omnis forte consistat in pecuniis, aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam usurarum partem percipientem matrem cum (19) cautione jam definita, non exigere a filiis aurum: nisi forte idonea sit viri substantia, & habeat aurum & argentum & vestem, & quicquid conscriptum fuerit matri, tunc enim electionem matri dabimus, sive voluerit res percipere, & præbere cautionem: sive justam quam diximus usuram accipere, & secundum priores leges, & secundum nostram. † Si vero permixtæ sint res, & donatio ante nuptias aliud quidem in pecuniis, aliud vero in immobilibus habeat rebus: immobilia quidem modis omnibus manere apud matrem, ut alimentum habeat inde: porro de mobilibus hæc valere quæ sancivimus prius, si essent in rebus mobilibus omnia antenuptialis donationis consistentia.

C A P. V.

De dote scripta & non numerata vel præstita.

ILlud (20) quoque dudum acerbe quidem sancitum, raro autem in judicio examinatum, existimamus oportere clara lege complecti, & tradere usui, & deducere ad judicia, pro communi positum adjutorio. Si enim conjungantur aliqui alterutris cum dotis & antenuptialis donationis documentis: deinde vir quidem antenuptialem præbeat donationem, mulier autem scribat dotem, aut ipsa præbente eam, aut dante patre, aut quolibet extraneo: postea appareat matrimonii tempore dos non data marito, sed sustineat onera matrimonii; & matrimonium morte viri solvatur: non est justum omnino mulierem dotem (21) non dantem marito, *antenuptialem* accipere donationem. Sin autem etiam non totam dedit dotem: & ipsa pro tanto exigat donationem, & in quantum dederit dotem, æqualitatis (22) enim & justitiæ sumus amatores, quam in omnibus aliis & in consortiis volumus obtinere. Quapropter *quæ mulier nil omnino dat, nil omnino percipiat, quæ vero minus quam professa est, dedit, tantum (23) recipiat solum quantum obtulit*, sitque etiam hoc optimum in præsenti lege incrementum, plurima decernente, quæ semper in dubitatione sunt, vix autem modo ad legislationem deductam. † Hanc autem valere volumus legem & in casu dante ei principium, & in pendentibus (24) litibus & in omnibus de cætero provenientibus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua sublimitas operi effectuique contradere festinet, & manifesta universis per programmata propria faciat, quatenus in omnibus civitatibus, quas nostra ditio continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, secundum quod a nobis dispositum est (25).

T I T. III.

UT (26) DETERMINATUS SIT NUMERUS CLERICORUM SANCTISSIMÆ MAJORIS (27) ECCLESIÆ (28), ET CÆTERARUM ECCLESIARUM CONSTANTINOPOLITANARUM.

N o v e l l a C o n s t i t. III.

Imper. Justin. Aug. Epiphanio Sanctiss. & Beatiss. Archiepiscopo regiæ civitatis, & universali Patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

DUdum quidem communi & generali (29) lege ad tuam beatitudinem & ad reliquos sanctissimos Patriarchas scripta, de ordinatione venerabilium Episcoporum, & reverendiss. clericorum, nec non mulierum diaconissarum, & *ut non amplius sint ab antiqua mensura qui ordinantur*, disposuimus: quod nobis videbatur bene se & competenter habere, & regularum sacrarum digne: præsentem vero legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus, de numero reverendiss. clericorum, qui in hac urbe sunt, disponentes. Quia enim *pene nihil immensum (30) bonum est*, competens est neque ordinationes quæ super reverendiss. clericis fiunt, aut super reverendiss. diaconissis, fieri tantas, ut illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuorum maximorum, & paulatim ad novissimam inopiam deponatur. Novimus enim propter hujusmodi occasionem, hujus regiæ civitatis sanctissimam majorem ecclesiam, *nostri imperii matrem* (31) debitis inquietari maximis, & non aliter valentem facere singulas erogationes reverendiss. clericis, antequam aurum non parvum sumat mutuum, faciens tam hypothecas quam pignorum dationes in optimis suis prædiis rusticis & urbanis. Propter hoc igitur perspeximus nosmetipsos deponere ad hujusmodi causæ inquisitionem & agnoscere quemadmodum prius se habuerit, quidque longitudo temporis adinvenerit. † Investigantes igitur illud undique invenimus *quoniam singuli horum qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt in hac felicissima civitate, non pro ædificatione solummodo cogitaverunt, sed etiam ut expensas sufficientes darent a se factis venerabilibus domibus: & determinarent quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque ecclesiam, quantosque diaconos masculos (32) atque fœminas, & quantos subdiaconos, & rursus cantores atque lectores & ostiarios constitui: & super hæc etiam etiam expensas definierunt: & reditus proprios dederunt sufficientes iis quæ a se constituta sunt*: si quis autem adjecerit multitudinem, nequaquam amplius penitus extendi valentes. † Et quidem permanserunt usque

ad l. 1. Cod. ad Senat. Tertullianum, ubi dicit hoc caput 5. corrigere d. l. 5. sed dictum caput 5. rursum corrigi per Novell. 22. cap. 46. & sic rursus manere d. l. 5. pro quando mater succedit ab intestato, quando vero filio priorum matrimonii succedit ex testamento, tunc d. l. 5. esse & manere correctam per hoc caput 1. [illegible]

(1) Nov. 91. c. 46. (2) d. cap. 46. (3) l. 3. §. 1. C. de secund. nupt. (4) l. 5. C. ad SC. Tertull. (5) Mater cum fratribus defuncti, defuncto succedit ab intestato.

(6) Prima nuptias, non procul a virginitate. [illegible] illud fuit. Primas honorari, quas idem Nazianzenus vocavit [illegible], ut & secundas, [illegible], tertias, [illegible]; quartas [illegible]. (7) Juvenes ad nuptias proniores, vide 1. ad Tim. 5.

(8) Natura reluctari difficile. (9) Nuptias appetimus fervore naturæ. (10) Parentes ob nuptias secundo contractas non privantur liberorum successione, ut hic, quemadmodum & parentes usumfructum in adventitiis liberorum consequuntur, licet ad secundas venerint nuptias. l. ult. C. de bon. matern. Novell. 22. cap. 34. (11) Quod jus patri competit in liberorum successione, idem matri competit. (12) Hinc sumpta est Authentica Sed si aurum Cod. de secund. nupt. (13) Vid. vers. si autem infr. (14) Id est, usuram trientem. (15) Kratum, Scrimger. [illegible], Cuja. (16) Nota regulam. (17) Novell. [illegible] & Cod. [illegible] (18) Cap. 1. supr. [illegible] (19) Vers. præterea supr. [illegible] C. de secund. nupt. (20) Hinc sumpta est Authentica Sed qua [illegible] C. de pact. convent. Goth. [illegible] de jure [illegible] lib. 1. cap. 1. num. 1. Ans. (21) Quæ dotem non dedit marito, antenuptialem donationem non accipit. Quid si per maritum steterit, quo minus dos ei daretur? mora mariti suo, uxori non nocebit, Novell. 9. (22) Æqualitas servanda. (23) Quantum mulier dedit dotis nomine, tantum ea ex donatione propter nuptias recipit. (24) Leges interdum extenduntur ad pendentes etiam lites: alias earum generalis est conditio, ut ad futuros tantum casus pertineant, l. 7. Cod. de legibus. (25) Dat. XVII. Kal. Apr. [illegible] Just. IV. & Decio Coss. [illegible] Nov. 22. cap. 44. id est, anno 529. (26) Vid. Julianum Patricium constit. 3. (27) Major ecclesia Constantinopolitana, S. Sophia (de qua dicam commodiore tempore) ut & Romana, Lateranensis Ecclesia. (28) Constantinopolitana [illegible]

(29) [illegible] Hal. [illegible] Scrimgerus. (30) [illegible]

(31) Major Ecclesia Constantinopolitana mater Imperii a Justiniano hic vocatur.

(32) Diaconorum alii masculi: alii fœminæ.

usque ad multum tempus talia conservans : & donec hoc fuit, duraverunt sanctiss. ecclesiarum domibus quæ sufficerent. Cum vero Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protracti sunt ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad immensitatem multam : creditores autem undique & usuræ, & novissime neque creditores inveniuntur propter incredulitatem jam causæ ; sed alienationes cum necessitate, & contra leges, & causæ indecentes, & neque propria dignitate temperatæ, ut ex hac nimietate, neque prædia neque suburbana sufficerent hypothecis & pignoribus, neque creditores propter hoc invenirentur, sed ad inopiam descenderent novissimam, & nec ipsis ministris emolumentum dare sufficerent : sed ad viam omnium infelicissimam causa descenderet, quatenus rerum omnium creditoribus cederet : quod etiam dicere piget nos ; & quemadmodum non fiat, providemus. Nam si non aliquis ferret libenter eum qui ultra (1) substantiam suam expendit, quomodo non & de his nobis est cogitandum? Non enim oportet ad mensuram (2) expensarum quærere etiam possessiones, (hoc enim simul ad avaritiam, impietatemque perducit) sed ex iis quæ sunt, expensas metiri. Quapropter competenter etiam de his sancimus, & immensitatem excludimus, certæ medicinæ causam tradentes.

CAP. I.

Ut numerus clericorum qui nunc est, maneat, & de futuro numero clericorum Constantinopolitanæ majoris ecclesiæ.

SAncimus igitur eos quidem qui hactenus sunt in eadem sanctiss. majore ecclesia & reliquas omnes venerabiles domos, & reverendiss. clericos, & mulieres diaconissas & ostiarios manere in quo sunt schemate, (non enim quod est, minuimus (3), sed de futuro providentes hæc sancimus) reliquo vero tempore nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerum institutum ab iis qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt, reverendiss. clericorum quantitas redigatur. † Sed quoniam pridem etiam reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ regiæ nostræ civitatis determinatus est numerus, & valde brevis erat : utpote una existente sanctiss. (4) ecclesia : postea vero & venerabilis domus sanctæ gloriosæque virginis & Dei genitricis Mariæ juxta sanctissimæ majoris ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina (5), & veneranda domus sancti martyris Theodori a Speratio (6) gloriosæ memoriæ dedicata est. Erat autem etiam venerabilis domus sanctæ Helenæ (7), quæ sanctiss. majori ecclesiæ copulata est : propterea (8) redigere numerum ad antiquam figuram impossibile est. Non enim sufficiunt tantis ecclesiis pauci consistentes : quoniam quidem non proprios clericos, neque una quidem harum trium habeat basilicarum, sed communes sunt, & sanctissimæ majoris ecclesiæ, & earum : & omnes circumeuntes secundum quendam ordinem & circum, ministeria in eis celebrant : deinde etiam plurima multitudine, & ex antiquis hæreticis (9) ad sanctiss. majorem ecclesiam deducta, gratia quidem magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, laboribus autem & immutationibus nostris oporteat plures quam a principio ad præsens officii ministerium definiri. §. 1. Quapropter sancimus *non* (10) *ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum* (11), *& quadraginta fœminas : subdiaconos vero nonaginta, lectores autem centum, & decem, cantores vigintiquinque : ita ut sit omnis numerus reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ in quadringentis vigintiquinque : & insuper centum* (12) *existentibus iis qui vocantur ostiarii.* In sanctissima siquidem majori ecclesia hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas, ei tanta clericorum sit multitudo : nullo (13) quidem horum qui nunc sunt, excludendo : licet multo plurium sit numerus ab iis qui a nobis nunc determinati sunt : nullo autem de cætero adjiciendo in unoquoque ordine in iis qui nunc sunt, donec ad hunc numerum mensura redigatur.

CAP. II.

Ne liceat clericis de minore ecclesia in majorem per patrocinium transire, & de clericorum multitudine non facienda.

ILlud quoque adjiciendum est, ut quod hactenus indecenter fiebat, nequaquam in repub. geratur, id est, multos reverendiss. clericorum, dedignari quidem in iis quibus ordinati sunt, sanctiss. ecclesiis, aut hic, aut in provinciis, deservire (14) : ad sanctiss. vero majorem ecclesiam, & venerabilem clerum ejus per patrocinium quodlibet accedere, quod de cætero omnimodo fieri prohibemus : nam si super venerabilibus monasteriis prohibemus *ex alio monasterio* (15) *ad aliud transmigrare* : multo magis neque reverendiss. clericis hoc permittemus : lucri & negotiationis habere demonstrationem hujusmodi horum desiderium judicantes. Si vero, & aliquando talem quandam migrationem tua beatitudo, aut per tempora imperium fieri perspexerit : non aliter hoc agi, antequam ad prædictum a nobis numerum causa redigatur, ut migratio in officium deficientis fiat : & non supra numerum aliquid omnino excedatur : hoc enim nulla machinatione, neque ex aliquo modo fieri sinimus. Et hæc quidem de sanctissima majori ecclesia. §. 1. In aliis autem omnibus ecclesiis, quarum expensas sanctiss. major ecclesia facit, sancimus nunc quidem existentes manere, similiter eos etiam sub schemate (16). de cætero vero nullum ordinari, antequam ad *statutum uniuscujusque ecclesiæ* (ut vocant) *quod antiquitus* (17) *ordinatum est ab ædificatoribus ecclesiarum*, presbyterorum, diaconorum masculorum atque fœminarum, & subdiaconorum atque lectorum, nec non cantorum, & ostiariorum numerus redigatur, & nullus in medio penitus adjiciatur. Nosque ipsi cavebimus tale aliquid agere : & ordinandos mittere : nullusque, nostrorum judicum tale aliquid agat, nostram formidans legem : & licentia sit beatiss. archiepiscopo & patriarchæ hujus regiæ civitatis ordinationi contradicere, licet jussio de (18) palatio veniat : nam qui & præcipit, & cui præcipitur, sub ecclesiastica erunt mulcta, si tale aliquid egerint. † Sed neque in aliis ecclesiis, quæcumque emolumentum, & expensas non habent a sanctiss. majore ecclesia, competens est, multitudinem intromittere ordinandorum in ipsis, neque transcendere de cætero constitutam a principio etiam super illis mensuram : ne forsan etiam qui in eas creantur in multitudinem incidentes immensam, & accedentes sibimet a pie agentibus reditus dividentes, & exinde usque ad mensuram eorum non sufficere videntes in maximam angustiam incidant. † Si vero ultra mensuram definitam in sanctiss. majore ecclesia sive aliis ecclesiis ordinet, qui per tempora fuerit sanctiss. majoris ecclesiæ sanctiss. episcopus, & venerabilis ejusdem ecclesiæ œconomi erogationem ex ecclesiasticis præbuerint reditibus : ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam, & qui hæc expendere eos permiserit beatiss. patriarcha. Sciant enim, quia si quid tale egerint, licentiam damus & sanctiss. patriarchis, qui post tale aliquid agentes fuerint, & posterioribus œconomis, & omnibus reliquis reverendiss. clericis talia perscrutari, & facta prohibere, & indicare imperio : ut illud cognoscens, præcipiat ex substantia hæc agentium œconomorum, aut etiam permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctiss. ecclesiæ. Quapropter ne rursus forte fiat aliqua rei confusio atque tumultus, causa ad mensuram a principio constitutam redacta, tunc ordinare liceat in tantum ut non transcendatur definita mensura, neque numerus transeatur, aut fiat quædam circa hoc calliditas. Non enim illud patimur omnino fieri, ut dicatur quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta præbere : hoc enim est rursus confusionem efficientium, & immensa adjectione secunda collegia constituentium : deinde etiam plurimas habebit ea res circumventiones, ut alias sibimet vias avaritiæ inveniant pro alimentorum expensis. Ex hoc igitur agi penitus, etiam sub mulcta, quæ vocatur ecclesiastica, prohibemus : maximam utilitatem hanc esse putantes, ut sanctissima major ecclesia neque debitis subjiciatur, neque angustietur, neque perpetuo deficiat, sed semper (19) abundet.

CAP. III.

De reliquis ecclesiarum reditibus in pios actus, & personas vere egentes per patriarchas, & œconomos erogandis.

SIcut autem de his expensam determinavimus, ita congruet pro tempore sanctiss. patriarcham & reverendiss. œconomos considerare, ut aliæ expensæ quæ fiunt ex ecclesiasticis reditibus, circa (20) pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem. Hoc enim dominum Deum placat : *& non patrociniis & studiis hominum ecclesiasticas expensas hominibus locupletibus* (21) *distribuant, ita ut inde insuper necessaria non mereantur :* Sciant autem Deo amabiles œconomi, & qui nunc & per tempora futuri sunt : quia si quid præter hæc egerint, & divinis suppliciis subjacebunt, & ex sua substantia indemnitatem sanctissimæ procurabunt ecclesiæ.

EPILOGUS.

§. 1. Beatitudinem igitur tuam quæ ab initio, *& ex infantili pene ætate* in sacro omni ordine, & schemate sanctissimum ordinavit ecclesiam, quæ & ex sacro utique genere descendit, hæc custodire continue sancimus ; scientem quia non minor nobis cura est horum, quæ sanctiss. ecclesiis prosunt, quam ipsius animæ. Dat. 17. kal. April. DOMINO BELISARIO V. C. CONS.

TIT. IV.

DE (22) FIDEIUSSORIBUS (23) ET MANDATORIBUS (24), SPONSORIBUS (25), ET SOLUTIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. IV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. præfect. sacrorum prat.

PRÆFATIO.

LEgem antiquam positam quidem olim, usu vero nescimus quemadmodum non approbatam, per causas autem semper exquisitas atque necessarias apparentem, rursus revocare, & ad rempub. reducere, bene se habere putavimus, non simpliciter eam, sicut jacebat, ponentes : (erat enim quædam (26) ejus pars omnino non discreta) sed cum competenti & placito distribuentes augmento.

CAP. I.

Ut creditores primo loco conveniant principalem (27).

SI (28) quis igitur crediderit, & fidejussorem aut mandatorem aut sponsorem (29) acceperit : is non (30) primum adversus mandatorem, aut fidejussorem aut sponsorem accedat, neque negligens, debitoris intercessoribus (31) molestus sit : sed veniat primum (32) ad eum qui aurum accepit debitumque contraxit & si quidem inde receperit, ab aliis abstineat ; quid enim ei in extraneis erit, a debitore completo ? Si vero non valuerit a debitore recipere, aut in partem, aut in totum ; secundum quod ab eo non potuerit recipere, secundum hoc ad fide-

(1) Ultra substantiam expensæ non sunt faciendæ. (2) Non ad mensuram expensarum possessiones quærendæ : sed ex ipsis possessionibus expensas metiri oportet. (3) Princeps ecclesiæ bona minuere non debet. (4) Ecclesiam S. Sophiæ intellige. (5) Uxore magni Leonis. (6) Σπεράτιο, [illegible] Speragi. Is fuit consul sub Valentiniano, Marciano. (7) [illegible] [illegible], recte, huic enim olim sacraverat Constantinus urbe secrate. (8) Quo tempore [illegible] et plures ecclesiæ, numerus servientium augendus : & per consequentias expensarum. (9) Id est, ex bonis hæreticorum. (10) Nota numerum presbyterorum, subdiaconorum, lectorum, ostiariorum, cantorum majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ. adde l. 4. C. de sacr. Eccles. (11) Septem tamen diaconos tantum, quantumvis magna sit civitas, creari jubet Neocæsariensis Synodus c. ult. (12) Ostiarii centum in Eccles. majore Constantinopolitana [illegible] Ecclesia ei [illegible]. (13) Retinetur facilius externa [illegible] clericorum, quam futuri admittantur. (14) Novell. [illegible]. (15) Ex uno monasterio in aliud, non est permiss. migratio. (16) Id est, modo, σχήματι, est enim habitus Clericorum [illegible] habitum [illegible]. (17) Adde Nov. 6. c. 8. (18) Παρὰ τοῦ παλατίου. (19) Ecclesiam præstat reditibus abundare, quam egere.

(20) Ecclesiæ facultates in pios actus erogandæ. (21) Bona ecclesiæ pauperibus, non locupletibus distribuenda. (22) Adde l. de [illegible] [illegible] rerum, Goth. Ad hanc Novell. vid. [illegible] de contrah. [illegible] cap. 9. n. 91. [illegible] & quoad interpretationem partitionem, & intellectum Rittershus. in expos. Novell. part. [illegible] [illegible] Ans. (23) Dixi ad lib. 46. ff. 1. adde Jul. [illegible] [illegible]. (24) [illegible] 14. Kelon. 1. [illegible], de quibus agitur, l. 91. in fin. ff. & l. 23. l. 28. C. de fidejussor. (25) [illegible] qui pro aliis constituunt, 20. Kelon. 2. [illegible]. (26) Quæ scilicet electio erat penes creditorem utrum reum, an vero fidejussorem conveniret, l. 5. C. de fidejuss. (27) Hinc sumpta est Auth. præsente Cod. de fidejussor. ad verbum exstat apud Harmenop. 3. c. 6. (28) Et l. 31. in fin. ff. [illegible] l. 28. C. de fidejuss. l. 5. C. de fidejuss. (29) Constituto pecuniæ reum, [illegible]. (30) Vid. l. 32. §. 4. ff. de verb. obl. (31) Donec fidejussorem, possessorem rerum debitoris & ita beneficium epistolæ D. Hadriani ad fidejussorem pertinens, pertinet ad ceteros debendi. Novell. 99. c. 1. (32) Fidejussor vel possessor rei obligatæ creditori, conveniri ab eo non potest, nisi discusso principali. Hic ordo servandus est in conveniendo fidejussore, ut hic, nunc.

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM
Secundum Litterarum ordinem, prout vulgo allegantur ex editione vetere.
Primus numerus collationem, alter titulum, postremus constitutionem demonstrant.

INDEX EDICTORUM
JUSTINIANI IMPERATORIS.

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM
JUSTINI IMPERATORIS.

INDEX CONSTITUTIONUM
TIBERII IMPERATORIS.

INDEX
Aliquot Constitutionum Justiniani, Justini, & Tiberii, ex libro Juliani antecessoris.

NO.

N O V E L L A R U M
JUSTINIANI CONSTITUTIONUM EPITOME
DIONYSIO GOTHOFREDO JC. Autore.

De fide.

Ut sacras Scripturas Latine vel Græce vel alia lingua secundum traditam legem Hebræis allegare liceat *Novell.* 146. De quattuor sanctis conciliis 131. *cap.* 1. Ne oratio divinæ oblationis & baptismatis in secreto, sed palam ut a populo exaudiri possit, recitetur 137. *cap.* 6. De sacra communione 7. *cap.* 11. ad moniales deportanda 123 *c.* 36 De sacris mysteriis in privata domo non peragendis 58. & 131. *c.* 8. De litaniis 123. *c.* 32. De memoriæ & novendiali sacro defunctis præstito 33. *c.* 3. §. 2.

De sacrosanctis ecclesiis, & de rebus & privilegiis earum.

De divinis domibus, Tiberii constitutio. De templorum ædificatione eorumque dedicatione 5 *c.* 1. 131. *c.* 7. Ut qui ecclesiam ædificant, prius definiant, quæ ad ejus curam, constitutionem, & conservationem pertineant 67. *c.* 2. Intra quod tempus heredes gravati ædificare sacras domos debeant 131. *c.* 10. Ut auctori divinæ domus jus patronatus competat 123. *c.* 18. De monasteriis non alienandis 8. *c.* 11. De cruce figenda in templorum auguratione & ferenda in litaniis 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. De altari 7 *c.* 1 De vasis sacris non alienandis 7 *c.* 8 & 120. *c.* 10. Ne vir aliquo prætextu ingrediatur monasterium mulierum 133. *c.* 3. §. 1. De reditibus ecclesiæ a patrono præstandis 67. *c.* 2. De reditibus per Œconomos & Patriarchas in pios actus erogandis 2. *c.* 3. De rebus ecclesiæ immobilibus, vel quasi non alienandis 7. *in pr.* & *c.* 1. 6. nisi cum decreto 7. *c.* 9. & 67. *c.* 4. Permissum est ecclesiæ sanctæ Resurrectionis Hierosolymitanæ alienare prædia secundum ipsam civitatem sita *Nov.* 40. Idem & aliis ecclesiis postea permissum *Nov.* 120 *c.* 9. Permissum ecclesiæ Mysiæ fundos relictos in redemptionem captivorum & alimenta pauperum certa lege alienare 65. Possunt etiam alienari res, quæ ad Imperatorem ab Ecclesia pervenerunt 119. *c.* 10. De pœna rem Ecclesiasticam alienantis citra solemnitatem 7. *c.* 5. & 10. *Nov.* 120. *c.* 11 De permutatione immobilium ecclesiæ prohibita *Nov.* 7. *in pr.* & *c.* 1. & 6. nisi fiat cum alia ecclesia 54. *c.* 2. aut imperatore 55 *c.* 1. De locatione rerum ecclesiasticarum in 30 annos permissa 120. *c.* 5. De emphyteusi earundem rerum temporali & perpetua 7. *c.* 3. & 7. *Nov.* *c.* 1. & 119. *c.* 10. & 120. *c.* 1 5. De precariis & usus constitutione 7 *c.* 4. 120. *c.* 2 De pignore 7. *in pr.* & *c.* 2. & 6. 120. *c.* 4 5. 6. De in solutum datione *Nov.* 46. Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit 7 *c.* 11. De legatis ecclesiæ ad pias causas. *Vide titulum de legatis.* De privilegiis & præscriptione adversus ecclesias & venerabilia loca 131. *c.* 6. Adversus ecclesiam Romanam 9 111 Africanæ ecclesiæ 37. Justinianæ primæ 11. & 131. *c.* 3. mille & centum officinarum Constantinopolit. 43. possessionem ecclesiasticarum 131. *c.* 5.

De episcopis & clericis.

De Papa senioris Romæ & ordine sedendi 131. *c.* 3. Archiepiscopis 159. *c.* 9 10. Justinianæ primæ 11 & 131 *c.* 3. Constantinopolitano & ut secundum habeat locum a Papa Romano 131 *c.* 2. & ut per eum ad Imperatorem reliqui episcopi introducantur 123. *c.* 9. Patriarchis 123 *c.* 9. 10. Metropolitanis 123. *c.* 9 10. Episcopo Carthaginensi 131. *c.* 4 Episcopis. qui. qua ætate, num acolythi, & quibus moribus & a quibus eligendi & ordinandi 6. *c.* 1. 123. *c.* 1. 137. *in pr.* & *c.* 1. 2. Ut examina prævioque eligantur 137. Quantum præstare debeant cathedratici nomine 123 *c.* 3 Ut in suis ecclesiis resideant 67. *c.* 3. Ultra annum extra suam ecclesiam ne degant 6 *c.* 2 Ne ad Comitatum principis sine synodicis literis veniant 6 *c.* 3. 123. *c.* 9 Testimonii dicendi causa ne evocentur 123. *c.* 7. Ne propter quaslibet causas ad forum judiciale trahantur 123 *c.* 7. Ne propter quaslibet causas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 8 Ne legationis tempore conveniantur 123 *c.* 6 Tutores & curatores esse prohibentur 123 *c.* 5. Quemadmodum & apud quos accusandi 123. *c.* 2. De episcopis regradatis 42 Ut liberati patria potestate 81. Et a servili & adscriptitia conditione 123. *c.* 4 De heredibus episcoporum 123. *c.* 3 Cimeliarchis ecclesiæ 40. Abbate qui & quomodo eligendus 5 *c.* 9 & 7. *c.* 9. & 123 *c.* 34 & 133 *c.* 2. Abbatissa 133 *c.* 3. & 5 & *ult.* Exarchis monasteriorum 123. *c.* 4. Clericis qui 123 *c.* 9. Quales eligendi 6. *c.* 4. & 123. *c.* 12 An etiam servi 123 *c.* 17 An etiam adscriptitii 123 *c.* 15 Gratuito ordinandi 12 *c.* 16. Quantum solvant cathedratici nomine 66 De eorum ætate 123. *c.* 13 uxore 123. *c.* 14 superinductis 123 *c.* 20 numero multitudine & mensura 3 *c.* 1, 6 *c.* 8. & *Nov.* 16. foro 123 *c.* 21 Quasi castrensi peculio & ut res suas in sua potestate habeant 123 *c.* 19 Ut muneribus personalibus ac negotiis secularibus abstineant 123 *c.* 6 Ne de minore Ecclesia ad majorem per patrocinium transeant 2 *c.* 2. Eorundem desertorum 57. in aliam formam transeuntium 6 *c.* 7 Et falsum testimonium dicentium pœna 123 *c.* 20. Presbyteris & eorum ætate 123. *c.* 5. Diaconis, & eorum ætate 123. *c.* 5 & 10. Subdiaconis & eorum ætate 123 *c.* 13 Tutela & cura illis interdicta 123 *c.* 5. & 10 Cantoribus & eorum gradu 5. *c.* 8. Lectoribus & eorum gradu 5 *c.* 8 ætate 123 *c.* 13 aleæ ludo & spectaculis eis interdicta 123 *c.* 10 Œconomis 7. *c.* 10 & 12 *Nov.* 123 *c.* 23

Xenodochis 7 *c.* 12 *Nov.* 123 *c.* 23 Nosocomis 7 *c.* 12 & 123. *c.* 23. Ptochotrophis 7. *c.* 12 & 123. *c.* 23. Orphanotrophis 7. *c.* 12. Et ut ad instar tutorum inventarium faciant 131 *c.* 15. Gerontocomis 7 *c.* 12. Præsulibus collegiorum 7 *c.* 10 Prioribus 133 *c.* 2. Monachis non statim vestiendis & per triennium interdum probandis, eorum tonsura, schemate & esse 5 *c.* 2. *Nov.* 123. *c.* 35. Lætis interdicta 123 *c.* 44 Eorum cellulis & lauris 133. *c.* 1. Ne sine voluntate Abbatis monasterio discedant 133. *c.* 1 Ne occasione mortui, sororis aut agnatæ fœmineum monasterium ingrediantur 133 *c.* 3 Ne uxorem aut concubinas habeant 5. *c.* 8. Ut vel sacris scripturis 133. *c.* 2 5 Aut operibus manuariis vacent *d. c.* 6. Ut communiter vivant, dormiant 5 *c.* 3 & habitent 123 *c.* 36. & 133. Ut per procuratorem se defendant 123. *c.* 27 Quas sportulas debeant 123. *c.* 28. Monachismo se & sua Deo dedicant 76. & 123. *c.* 38 Dissolvunt sponsalia 123 *c.* 39. Matrimonium 123 *c.* 40 Amittunt facultatem testandi 5 *c.* 41. Tutelæ & curæ administrandæ 123. *c.* 5. At non capiendi relicta sibi sub conditione liberorum 123. *c.* 37. Exheredari quoque non possunt, ut ingrati 123. *c.* 4 Monachi desertoris pœna 5 *c.* 4. & 6 *Nov.* 123. *c.* 42. Anachoretis 5. *c.* 3 Monasteriis, 123. *c.* 27. Ascetriis 123 *c.* 27. Canonicis 65. *c.* 5. Sanctimonialibus & earum captu 123. *c.* 43 Diaconissis, & ut cum viris non habitent 123 *c.* 30. & *Nov.* 6. *c.* 6 Quatuorviris & quinqueviris senioribus reliquorum monachorum quasi delegatis 133. *c.* 2. Apocrisiariis 123. *c.* 25. 26. Seu Responsariis, & ut semet, ac si fieri potest, ut Eunuchi rerum monachorum utilitatibus occupentur 123 *c.* 5. & *Nov.* 79 *c.* 1. Ostiario & janitore monasterii 133. *c.* 1. Ostiaria monialium 133. *c.* 5. Archipherecitis Hebræorum 146 *c.* 1

De Episcopali Audientia, & diversis capitulis, quæ ad curam pertinent Episcopalem.

De synodis annuis 123 *c.* 10. Ne quis ante causæ exitum excommunicetur 123. *c.* 11. De depositione Episcoporum in hæresim prolapsorum, seu de Episcopis regradatis 42. Ut Episcopi ad principem referant, si quid magistratus deliquerint Ut præsidibus, si in litibus judicandis suspecti illis sint, adjungantur 86. Ut patronis Ecclesiarum non idoneos clericos nominantibus tu... 123. *c.* 18. De alea, ludo tabularum & spectaculis interdictis 123. *c.* 10.

De hæreticis.

De his qui negant resurrectionem Judicium, & Angelos esse creaturas Dei 146. *c.* 2. Hæretici legatorum incapaces; iisdem interdicta templorum ædificatio 131. *c.* 13. Interdicta collegia 132. Hæreticorum liberi ut succedant 115 *c.* 3. & 118. *c.* *ult.* De privilegiis dotis mulieribus hæreticis non præstandis 109. Ut in orthodoxos non tantum casu testes esse possint 45 De regradatis Episcopis 42.

De Judæis, Samaritanis & Samaritis.

De Hebræis, eorum Synagogis, & quomodo sacras Scripturas possint legere 146. Judæi, Samaritani occasione religionis non liberantur Curiali fortuna: & ut in orthodoxos uno tantum casu testes esse possint 45. Samaritæ testamenta facere non possunt 129 & 144

De his qui ad Ecclesias confugiunt & ibi tumultuantur.

Ne quis, cum sacra ministeria fiunt, Ecclesiam ingressus injuriam ministerio Ecclesiæ inferat; neve ministeria aut litanias conturbet, aut celebrare prohibeat 123. *c.* 31. Ut termini sanctorum homicidis & similibus non prosint 17. *c.* 7.

De legibus.

Ut gratiæ Deo ob leges utiliter latas agantur 8. *c.* 11. Ut Africa legibus Romanis utatur 36. Leges plerumque trahi, etiam ad præterita *c.* 3. & *Nov.* 19. *Nov.* 119. *c.* 4. et non ordinarie 22. *c.* 1. *Nov.* 54. 68 76. *c.* 12. §. 1. Ut ex legibus, quæ obtinebant tempore sententiæ prioris appellationis, sententia pronuncietur 115. *c.* 1.

De mandatis principum.

De mandatis principum 17. Ut divinæ jussiones de operibus publicis apud præfectos prætorio insinuentur 152. Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant Quæstoris 114. Ne ex divinis jussionibus a Principe impetratis, sed ex legibus antiquis lites dirimantur 113.

De statu personarum.

De impuberibus, & ut jus deliberandi transmittant ad heredes 158. De testibus 9. Tutoribus 72 94. 118. *c.* 5 123. *c.* 5 & 155 Undecimo mense natus post mortem patris num legitimus 39 *c.* 2 De infantibus expositis 153. Ex adscriptitio & libera natus liber est 54. *c.* 1 De argentariorum contractibus. *Edict.* 7 9. Monetariis & ponderatoribus apud Ægyptios, *Edict.* 11. Agricolis & mutuo eis præstando 32 33. 34 Rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157 & prole inter eos partienda 156 Colonis & capite censitis ab aliis a nullo accipiendis 18. *c.* 14 Hortulanis Constantinopoleos 64. Lenonibus 14 Scenicis, & ne teneantur ex suo juramento in eadem semper turpitudine vivere 51. Afris 36. Osdroenis contrahentibus illicitas nuptias 154. Armeniorum successione, *Edicto* 3. Alexandrinis & Ægyptiis. *Edict.* 13.

De officio diversorum judicum eorumque judicialibus.

Adjutore quæstoris 35 primicerii Tribunorum notariorum 8 *c.* 15. § 1. *passim.* Administratoribus 95. Assessoribus 60. *c.* 2. Aphopistis 8 *c.* 13. Arbitris & ne per jusjurandum assumantur, sed solo compromisso 82. *c.* 11 Biocolytis 8. *c.* 13 Lydiæ & Lycaoniæ 145. Chartulariis sacri cubiculi 8 *c.* 15 §. 1. *& passim.* Cohorte prælectorum 8. *c.* 15. § 1 cum seq Comite Galatiæ primæ 8 *c.* 3. & *c.* 15 § 4. Isauriæ 27 & 31. *c.* 3. adde 10. *c.* 4 Orientis 8 *c.* 4 & *c.* 15. §. 1. & *Nov.* 10. *c.* 5 Phrygiæ Pacatianæ 8. *c.* 2 & 15 §. 3 *Nov.* 31 *c.* 3. Decurionibus & filiis eorum 38 ac donationibus mortis causa 87. in jus vocatione 151 quinam liberentur curiis 70. Defensoribus civitatum 2. *c.* 15. *in pr.* & 1 49 & *Nov.* 15. Duce Lydiæ & Lycaoniæ 145. Executoribus 96. Judice Palæstinæ primæ 8 *c.* 15. §. 6. primæ Syriæ 20. *c.* 5. Communia de judicibus, ut qui sine suffragio aut suffragii datione creentur *Nov.* 8. ut in locum remoti alius subrogetur 8 *c.* 2. Apud quem & quomodo jusjurandum præstent 8 *c.* 7. & *c.* 14. & *c.* 15 ut successor decessoris mandata exequatur 134. *c.* 6 ut appellationi deferant 82. *c.* 12. expensarum rationem habeant *c.* 10 ad principem de re dubia referre possint *c.* *ult.* De diversis principum ad judices rescriptis 82. *c.* 13 ne mittant vicarios 8 *c.* 4. latrunculatores, biocolytas & aphoplistas 8. *c.* 13. *Nov.* 134. *c.* 1. Ut duos in exordio & fine litis aureos accipiant pedanei judices 82 *c.* 9. Officio præfectorum prætorio 8. *c.* 15. §. 1. *& passim.* Præfecti urbi & provinciarum 70. prætorio Illyrici 11. Præside Ægypti primæ 8 *c.* 15. §. 36. Æmimontis 8. *c.* 15 §. 30. Antiochiæ 8 *c.* 15 Arabiæ 8. *c.* 15. § 39 Armeniæ primæ 8. *c.* 15 §. 43. secundæ 8 *c.* 15 §. 22. magnæ 8 *c.* 15. §. 23 quatuor Armeniarum 31 Augustanicæ primæ 8 *c.* 15 §. 33 secundæ 8 *c.* 15 §. 37. Bithyniæ 8. *c.* 15 Cappadociæ primæ 8. *c.* 15. §. 24 & *Nov.* 30. *c.* 2 secundæ 8. *c.* 15. §. 37. Cariæ 8. *c.* 15. § 31 Ciliciæ primæ 8. *c.* 15. §. 12 secundæ 8. *c.* 15 §. 42. Cypri 8. *c.* 15. §. 13. Euphratensis 8. *c.* 15 §. 40. Europæ 8. *c.* 15 §. 27 Galatiæ primæ 8. *c.* 3. & 15 §. 4 secundæ 8. *c.* 15. § 44 Hellenoponti 8 *c.* 15. §. 26. Hellesponti 8 *c.* 15. §. 6. *Edict.* 12. Honoriadis 8 *c.* 15. §. 45. Insularum 8 *c.* 15. §. 46. & *Nov.* 41. Lybiæ superioris 8 *c.* 15 §. 34 Lycaoniæ 8. *c.* 15. §. 20. Lyciæ 8. *c.* 15. §. 32. Lydiæ 8 *c.* 15. § 17. Mesopotamiæ 8 *c.* 15. §. 41 Mysiæ secundæ 8 *c.* 15. §. 47. Novæ Justinianæ 8. *c.* 15. §. 21 Osdroenæ 8 *c.* 15. §. 11. Palæstinæ primæ 8 *c.* 15 §. 6. secundæ 8. *c.* 15. §. 7. & *Nov.* 103. *c.* 11. tertiæ 8 *c.* 15. §. 38. Phœniciæ maritimæ 8 *c.* 15. § 8. Phryg. 8 *c.* 15 §. 18 Rhodopes 8 *c.* 15. §. 29. Scythiæ 8. *c.* 45. § 48. Syriæ secundæ 8 *c.* 15. §. 19. Theodoriadis 8 *c.* 15. § 10. Thraciæ 8 *c.* 15. §. 28. Communia de præsidibus provinciarum 8. 17 95. 128. 149. 161 de honore, de acclamationibus illis præstandis 8 *c.* 6. & ut soli indigenæ præsides creentur 149 ingressis provinciam quid potissimum spectandum 17. *c.* 16 Idem jurent initio adeptæ dignitatis, & quomodo 8 *c.* 7. gratis creati gratuitas præstent manus 17. *c.* 1. officiales cohibeant 17 *c.* 5 § 1. & *c.* 10 & seditiones 17 *c.* 2. oblatas sibi de religione quæstiones contemnant 17 *c.* 11. & 103. *c.* 2. *Edict.* 2. *Justin.* viliores causas sine scripto decidant & de modo sportulis adhibendo 17 *c.* 3. Tributorum exactioni diligenter incumbant 8. *c.* 8. & 17. *c.* 5. §. 3 ut cogatur exactores tributorum exprimere quantitatem rerum perceptarum *c.* 8 ne permittant quamquam etiam extraneum 8. *c.* 12 uti privilegio fori in criminibus *Nov.* 17. *c.* 5. aut quid exigi formarum aut portuum causa *c.* 4 Profectionibus & angariis subditos ne vexent *c.* 9. Terminosve sanctorum prodesse homicidis patiantur *c.* 7. Ne criminosis dent λόγον ἀσυλίας *c.* 6 *Edict.* 2 Terribiles sint erga delinquentes, *Nov.* 17. *c.* 5. § 3 Injusta patrocinia prohibeant *c.* 13. & colonos & capite censitos a quoquam recipi *c.* 14 Titulos alienis prædiis affigi *c.* 15. Paganos armis uti *c.* 17. Judices dari & loci servatoribus, *c.* 10. Consiliarios assumant optimos *c.* 5. §. 2. Ut si suspecti sint in aliqua lite, episcopus eis adjungatur 86. Quinquaginta dies agant in provincia postquam illis successum est 8. *c.* 9 *Nov.* 95 Prætore Isauriæ 20. *c.* 4 *Nov.* 28. Lycaoniæ Justinian. 17 25. *c.* 3. Paphlagoniæ 29 Pisidiæ 24. *c.* 1. *Nov.* 31. *c.* 3. *Nov.* 24. Siciliæ 104 Thraciæ 26. Primiceriis clarissimorum Tribunorum notariorum 8. *c.* 15 §. 1. *& passim.* Proconsule Asiæ 8. *c.* 15. § 2 Cappadociæ 30 *Nov.* 8 *c.* 15 § 24 & *Nov.* 30. *c.* 2 Palæstinæ 103 Quæstore destinato ad comprehendos vagabundos 80. Insularum & exercitus 41 50 Palatii, hodie Cancellarius, & ejus adjutoribus 35. Referendariorum palatii 10 113. 21 Senatoribus & eorum ordine 62 Vicariis Asiæ *c.* 8. *c.* 2. *Nov.* 20. *c.* 6. Ponti 8 *c.* 2, & *Nov.* 20 *c.* 6. Pontici tractus *Edict.* 8. Longi muri seu Thraciarum 8 *c.* 15 §. 5 Vicarii ne mittantur a judicibus 8 *c.* 4.

De in jus vocando.

De reis criminum per edicta evocandis 134. *c.* 5. Ne dicendi testimonii causa episcopus cogatur in judicium venire 123. *c.* 7. De literis compulsoriis 17 *c.* 14. Ne decurio aut cohortalis in jus vocetur aut judicio sistatur sine jussione principis Præfecti post manifestanda 151 De reis ex longinquo territorio evocatis & ut post x. diem comparitionis, actoris præsentiam non cogantur expectare, utque præterea in litem jurare possint 53. *c.* 1. ut qui ex longinqua & propria jurisdictione reum evocant, caveant de expensis 53. *c.* 2. De actore evocato 69. *c.* 4 ut qui juravit judicio sisti, nec comparet, manu in eum injecta ut perjurus prehendi possit 53. *c.* 4.

De transactionibus.

Ad transigendum neminem a judice compelli posse 115 *c.* 4.

De advocatis.

Injusta patrocinia prohibeantur 17. *c.* 3.

Ex quibus causis infamia &c.

Bonorum cessio an infamet v. *Titul. cuj. qui bonis cedere.*

De procuratoribus.

Ut illustres in causa injuriarum, sive civili, sive criminali per procuratorem agere possint 71 *c.* 1 Ut monachi per procuratorem agere possint 123. *c.* 27.

De his qui potentiorum nomina titulos prædiis affigunt.

Ne quis titulos prædiis alienis affigat 17. *c.* 15. 164. *c.* 1. Ne milites se immisceant privatorum possessionibus defendendis 116.

Si minor, ut ab hereditate se abstineat.

De restitutionibus minorum adversus aditionem hereditatis 119. *c.* 6.

De receptis arbitris.

Ut arbitri per compromissum, non per jusjurandum assumantur 82. *c.* 11.

De

De jurejurando propter calumniam dando.

Huc refer *Novell.* 49. c. 3. & 114. c. 1.

De judiciis.

De reis præsentibus 69. c. 2. absentibus 69. c. 3. De lite prosequenda 112. c. 2. Ut litigatores initio litis jurent, se nihil judicibus promisisse, aut dedisse judicii accipiendi causa 124. c. 1. Viginti dierum induciæ reo post libelli dationem dantur ad refutandum judicem 53. c. 3. Præside suspecto quid remedii sit litigatoribus 86. c. 1. 2. 3. 4. & *seqq.* Huc etiam refer *Novell.* 15. 60. c. 2. 82. c. 10. 86. c. 2. 116. c. 2.

De litis contestatione.

De lite contestanda intra duos menses 96. c. 1. *adde* & *Novell.* 53. c. 3.

De dilationibus.

Dilationes dantur probationum & instrumentorum proferendorum causa 115. c. 2. De decem dierum dilatione v. 53. c. 1. De dilatione Episcopis tribuenda tempore legationis 123. c. 6.

De sportulis.

Ut sportularum modus servetur 17. c. 3 & 53. c. 3. §. 2. 82. c. 7. De illicitis sportulis prohibendis 124. c. 3. De sportulis monachorum & clericorum 123. c. 27. 28.

De pedaneis judicibus.

Ut in exordio & in fine litis pedanei judices duos aureos possint accipere, vide *Nov.* 82. *præsertim* c. 9.

De jurisdictione & foro competente.

Actor reum plerumque ex suo foro sequitur 53. c. 1. & 2. & contra 69. c. 4. ubi quisque deliquit, ibi conveniri potest 69. c. 1. ubi actor agit, ibi mutua ab eodem petitio fieri potest 96. c. 2. ubi episcopi conveniuntur in causa civili 123. c. 22. criminali 123. c. 24. ubi clerici conveniendi 83. 123. c. 21. ubi Œconomi 123. c. 23. ubi Monachi & Asceteriæ 76. ubi Apocrisiarii 123. c. 25.

De inofficioso.

Ut dodrantem curialibus liberis 38. c. 2. non curialibus trientem, si tres sint ac pauciores, semissem, & proprietatem & usumfructum, si plures sint, parentes relinquant æqualiter inter eosdem partiendum 18. c. 1. De causis exheredationum justis & injustis v. 115. c. 3. Olim legitima liberis relinqui quoquo titulo potuit, *Novell.* 18. c. 1. Hodie titulo institutionis relinquenda, *Nov.* 115. c. 3.

De inofficiosis donationibus.

Ut ex donatione immensa in unum liberorum collata, reliqui liberi Falcidiam detrahant 92. c. 1.

De religiosis & funeribus.

Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus 60. & ne eorum heredes conveniantur ante IX. diem 115. c. 5. De debita impensa in exequiis defunctorum, seu de sumptibus funerum & quantum debeatur asceteriis, seu canonicis funus deducentibus, & quantum præstare eos oporteat, qui volunt deferri in uno majorum lectorum, in valorum custodiario positorum, & in deaurato posito in sanctissima majore Ecclesia 59.

De jurejurando.

De jurejurando calumniæ 49. c. 3. 124. c. 1. scenicarum mulierum 51. Ne quis juret per capillos Dei 77. ut jurata bonorum descriptio facta a parente inter liberos valeat 48. Ne arbitri ex jurejurando assumantur 82. c. 11. De juramento eorum, qui administrationem suscipiunt 8. *tit.* 3. De juratoriis cautionibus 53. c. 4.

Si certum petatur.

De argentariorum contractibus 136. Ne quis mutuum dans agricolæ, terras ejus teneat 32. 33. 34. Ut qui credidit militiæ quærendæ causa, debitore defuncto, scholæ placito & emolumento fruatur 53. c. 5. Ut res debitoris in subsidium creditori addici possit 4. c. 3.

De obligationibus.

Ne alius pro alio conveniatur, & de pignorationibus 52.

Ne filius pro patre.

Ne filius pro patre conveniatur 134. c. 7.

De constituta pecunia.

De variis formulis constituendæ pecuniæ, vide *Nov.* 115. c. 6.

De probationibus.

Rationes patris juratæ valent inter liberos 48.

De testibus.

Ut testes nonnisi illæsæ existimationis accipiantur *Nov.* 90. c. 1. ut instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati, non fortuiti adhibeantur c. 2. ut testimonia in scriptis redigantur 3. ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit 4. ut testes, si lis sit civilis, in provincia examinentur, si criminalis, apud judices repræsententur 5. ut testimonium ejus, qui servus dicitur, recipiatur 6. ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur 7. ut mediatores testium, non nisi de partium consensu testimonium ferant 8. ut testium productio non fiat præsente adversario 9.

De fide instrumentorum.

De instrumentorum cautela & fide 73. ut ipsi Tabelliones quantumvis ægroti 44. c. 1. §. 3. contractui intersint ab initio ad finem usque, neque prius complementum adponant, quam perfecte noverint negotium, de quo agitur 44. c. 1. Ut eisdem liceat per substitutum & adjutorem suum, in sola tamen statione, contractus formare d. c. 1. §. 4. & subscribere 73. c. 7. §. 1. Ut in protocollo describant, imperium die & Consule *Nov.* 44. c. 2. Ut præponatur nomen Imperatoris in documentis 47. & ut tempora, quæ Latinis literis designantur, apertius scribantur, quam notis & siglis 47. c. 2. signum crucis instrumentis pro fide & subscriptione olim apponi solitum. *Nov.* 73. c. 8. *Nov.* 90. *Nov. Leon.* 72. *l. ult.* §. 2. *C. de jure delib.* Instrumentum non dicitur completum, antequam ei sit subscriptum a testibus c. 5. Quemadmodum mortuo tabellione instrumenti, ac literarum ejus fiat comparatio 73. c. 7. ut notæ, si quæ fuerint in instrumento, diligentissime comparentur inter se apud judices 73. c. 6. ut ex solis documentis publice celebratis & publica arca depromptis fiat comparatio; exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur 49. c. 2. ut hominibus peritis & juratis committatur literarum comparatio d. c. 2. §. 2. Ut si literarum fides a voce testium discrepet, testes præferantur 73. c. 3. ut non aliter credatur instrumento de altero instrumento faciente mentionem, quam si idipsum proferatur 119. c. 3. Insinuatum instrumentum magnæ est auctoritatis 73. c. 7. §. 3. Nudi chirographi fides exigui momenti 73. c. 4. Imperiti literarum quemadmodum recte contrahant 73. c. 8. quemadmodum in agris contrahatur *cap. ult.* De privatis instrumentis munitis trium testium præsentia & subscriptione 73. c. 2.

Ad Senatusconsultum Velleianum.

Rem propter nuptias sibi donatam uxor obligare, pignorare, alienare non potest 61. Uxor pro viro obligari nullo modo potest 134. c. 8.

De non numerata pecunia.

De pœna negantis numerationem pecuniæ 18. c. 8. De dote cauta, nec numerata, vide infra de jure dotium.

De usuris.

Quas usuras ab agricolis stipulari liceat 32. 33. 34. De nautico fœnore 106. 110. De usuris supra duplum non computandis 138. Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur 121. Lex de usuris supra duplum non computandis ad civitates non pertinet 160.

Depositi.

Ne quis depositario interdicat depositi restitutionem 88. Quemadmodum tutores possint deponi 72. c. 1.

Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.

Ut emptor fundi tributarii tributi nomine teneatur 17. c. 8. §. 1.

De vectigalibus & tributis.

De indulgentia reliquorum publicorum *Nov.* 147. 148. De relevatione tributorum publicorum 163. De prædiorum sterilium ad fertilia impositione 166. De hominibus, qui in eadem domo subjecta prædia possident 168.

Locati.

De his, qui denunciant, ne civiles annonæ, vel pensiones solventur 88. c. 2. Ut hortulani eadem qualitate hortum reddant, quo acceperant, & de meliorationibus ab iisdem factis 64. Ut artifices locent operas secundum veterem morem 122.

De donationibus ante nuptias.

Dotis & donationis propter nuptias æqualia pacta, & æquales quantitates esse debent 97. c. 1. Donatio propter nuptias specialis est contractus, & ex parte uxoris non requirit insinuationem 119. c. 1. ex parte mariti requirit: sique ut non insinuata donatio propter nuptias ei non pariat æquale lucrum ex dote in casum mortis vel injusti repudii 127. c. 2. Ut immobilia propter nuptias donationis, neque hypothecæ dentur, neque omnino alienari possint a viro, etiam consentiente muliere, nisi post primam obligationem mulier sinu in biennio iterum obligationi consenserit 61. Ut si donatio propter nuptias consistat in immobilibus, mulier ita uti frui possit: si in mobilibus, vel pecunia, ut mulier eos exigere possit, si extentem data cautione de illis restituendis: sin minus, ut etiam a liberis usuras trientes possit accipere 2. c. 4. & *Nov.* 22. c. 40. Olim mulier abstinens secundis nuptiis lucra nuptialia poterat inter vivos & testamento alienare 22. c. 30. 31. non abstinens nudum usum antenuptialis donationis consequebatur, proprietas ita liberorum erat, ut ne quidem in unum liberorum eam conferre posset 2. c. 1. & 4. *Nov.* 98. c. 1. in extraneum conferre poterat, sed in casum omnium liberorum præmortuorum c. 2. hodie constitutum est, ut mulier secundis nuptiis abstinens præter usum antenuptialis donationis tantum habeat proprietatis, quantum unus filiorum 127. c. 3.

De nuptiis.

Ut viles personæ etiam illustribus possint nubere 117. c. 6. De rusticis, qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & de prole inter eos partienda 156. ut nuptiæ illustrium virorum fiant cum dotalibus instrumentis 117. c. 4. de ea quæ raptori nubit 150. De redintegrando matrimonio *Nov.* 117. c. 11. Quod tempus expectare maritum in expeditione degentem debeat mulier, *Nov.* 22. c. 14. *Nov.* 117. c. 11.

De incestis & nefariis nuptiis, *Nov.* 12.

Ut incestuosi nuptias contrahentis, neque liberos ex legitimo matrimonio habentis bona ærario affirmentur 12. c. 1. habentis vero liberos, quarta pars in fiscum redigatur 12. c. 3. §. 1. Ut incestuosi nobiliores deportentur, viles verberentur 12. c. 1. Ut liberi legitimi patris incestuosi, ipso patris incestu sui juris fiant 12. c. 2. Ut nati ex incesto priventur rebus paternis 12. & 74. c. 6. Ut a parentibus non possint legitimari, dicto c. 6. Ut ex eorundem substantia nihil consequantur 89. c. 15. De illicitarum nuptiarum indulgentia 139. 154.

De secundis nuptiis.

De favore viduitati attributo 22. c. 20. & 127. c. 3. De secundis nuptiis intra annum luctus contractis, & earum pœna 22. c. 22. & 40. Et de muliere, quæ perit undecimo mense post mariti mortem 39. c. 2. De secundis nuptiis post annum luctus contractis, & earum pœna prima 22. c. 23. 24. 25. 26. secunda c. 27. 28. 29. 30. 31. tertia c. 32. 33. quarta c. 34. quinta c. 35. sexta c. 36. septima c. 37. octava c. 38. nona c. 39. decima c. 40. undecima c. 41. duodecima c. 42. decimatertia c. 43. 44. decimaquarta c. 45. & *Nov.* 2. c. 4. decimaquinta *Nov.* 22. c. 49. §. 2.

De jure dotium.

Dotis & donationis eadem pacta, eadem quantitas esse debet 97. c. 1. in fraudem creditorum dos augeri non potest 97. c. 2. Dotis privilegio mulier præfertur antiquioribus creditoribus, vel ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata vel refecta, at non ei cujus pecunia militia comparata est, quantumvis posteriori 97. c. 4. Ut dotis proprietas servetur filiis 98. c. 1. & 2. c. 4. Ne parens dotem filiæ secundas nuptias contrahentis minuat 97. c. 5. De dote scripta & non numerata, s. præstita, & ut quæ nullam dotem dedit, antenuptialem donationem dotis causa factam accipiat: & ut, quæ minus dedit, quam est professa, tantum recipiat, quantum re ipsa numeravit 2. c. 5. De dote cauta non numerata & intra quod tempus dotis non numeratæ exceptio possit objici. De dote marito oblata nec accepta, & ut si per maritum steterit, quominus dos illi ab uxore solveretur, teneatur de dote uxori restituenda 91. c. 2. De dotis collatione, & ut filia se immiscens patris hereditati fratribus dotem conferat, aut tanto minus accipiat de bonis paternis 97. c. 6. & quid si dotem inope facto marito consequi non possit, & ita fratribus non conferre d. c. 6. Ut dos prioris uxoris præferatur secundæ, sive ipsa sive liberis ejus agentibus 91. c. 1.

De divortiis.

De causis justi divortii marito 117. c. 8. & uxori permissis 117. c. 9. Ut dissolvi possit matrimonium mutuo consensu 140. ex causa probabili 117. c. 10. quæ sint causæ probabiles c. 11. quæ non sint c. 14. sine causa non est dissolvendum 127. c. 4. Divortium fit ex occasione 22. c. 4. Ob monachismum c. 5. impotentiam c. 6. captivitatem c. 7. desertionem c. 14. & 117. c. 11. servitutem directam, *Nov.* 22. c. 9. & 10. (ancilla non est quæ a domino dolose pro libera elocata est c. 11. aut exposita c. 12.) statum adscriptitium c. 17. certa delicta c. 15. 16. mortem c. 20. non fit ob damnationem in metallum *Nov.* 22. c. 8. deportationem c. 13. non acceptam ab uxore dotem c. 18. De pœnis injusti divortii 22. c. 16. & 19. *Nov.* 134. c. 11.

Divortio facto apud quem liberi morari debeant.

Soluto per repudium matrimonio, quomodo & apud quem liberi alantur 117. c. 7.

De alendis liberis a parentibus.

Ut qui usum donationis propter nuptias lucratur, divortio facto liberos alat 98. c. 2. Ut si pater causam divortio dederit, liberi apud matrem alantur: si mater, apud patrem, nisi pater sit pauper, mater locuples, & ut inopes parentes a liberis locupletibus alantur *Nov.* 117. c. 7. Ut liberi legitimi patrem quamvis incestuosum alant 12. c. 3. §. 1.

De concubinis.

Ne cui plures concubinas habere liceat, aut uxori concubinam superinducere 18. c. 5. *Nov.* 89. c. 12. §. 5. Ut concubinatu in matrimonium converso liberi fiant legitimi 12. c. 4. Quomodo concubinæ servilis conditionis anteactutæ legitimæ uxores fiant 18. c. 11. Ut si filius concubinæ patris se immiscuerit, exheredari possit 115. c. 3. §. 5. Quemadmodum concubinæ ab intestato vel ex testamento concubinario succedant. v. infra *tit.* de naturalibus liberis.

De naturalibus liberis & quibus modis efficiantur sui.

Ut naturales liberi legitimari possint oblatione curiæ 89. c. 2. 3. 4. 5. 6. 7. vel nuptiis cum eorum matre contractis c. 8. per principis rescriptum c. 9. patris testamento a principe confirmato c. 10. non tamen per adoptionem c. 11. §. 2. Ut per matrimonium legitimati, sive soli sint sive cum aliis legitimis concurrant 12. c. 4. sive post contractum matrimonium nulli procreantur, aut procreati moriantur, patri succedant *Nov.* 19. Ut nominatus ab aliquo in instrumento publico vel testamento filius legitimus, jus legitimi consequatur 117. c. 2. Ut habenti liberos legitimos, concubinæ, ejusque liberis unciam testamento relinquere liceat 18. c. 5. *Nov.* 89. c. 12. §. 2. non habenti liberos legitimos aut ascendentes, etiam assem, *Nov.* 89. c. 12. §. 3. non ut olim semissem 18. c. 5. habenti ascendentes, reliquam partem legitimæ ascendentibus debitæ d. §. 3. Ut ab intestato defuncto liberis aut conjuge extantibus liberi naturales sola alimenta 89. c. 12. §. 6. non extantibus, duas uncias consequantur 18. c. 5. 89. c. 12. §. 4. Ut a naturalibus liberis parentes vicissitudinem accipiant 89. c. 13. Ut patri naturalibus liberis tutorem relinquere liceat *Nov.* 89. c. 14. Ut mater etiam naturalium liberorum tutelam possit gerere d. c. 14. ut quæ dicta sunt de naturalibus liberis ad eos, qui ex damnato coitu nati sunt, non pertineant c. 15.

De tutelis.

Ut qui (matres excipe *Nov.* 94. c. 1.) obligatum habent minorem, aut res ejus omnino a tutela ejusque curatione, quantumvis legibus vocentur, arceantur 72. c. 1. Ut tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor, curator adjungatur c. 2. ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur, nisi hoc probaverit c. 3. Ut si tutor vel curator se debitorem tacuerit, non possit redhibitionibus aut aliis debiti exceptionibus uti: & ut si se creditorem ab initio tacuerit, omni actione adversus minorem decidat c. 4. Ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus minores c. 5. Quemadmodum tutores & curatores pupilli vel minorum pecuniam administrare debeant c. 6. 7. 8. Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar tutorum inventarium conficiant 131. c. *ult.* Ut mulieribus interdictum sit tutelæ officium, nisi matres sint aut aviæ 22. 40. & 118. c. 5. & 125. etiam naturales 89. 14. & ut eo casu apud acta secundis nuptiis & auxilio Velleiani renuncient 118. c. 5. & 155. abrogata *Nov.* 94. c. 2. Ut volente ad nuptias venire muliere tutelam liberorum gerente, ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur, & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddatur 22. c. 40. Ut mater tutelaribus rationibus obnoxia sit: & ut si secundo nubat, possit alium pro se designare tutorem, suo tamen suarumque rerum periculo 103. Ut soli testamentarii tutores matrem a liberorum tutela excludant 118. c. 4. 5. Ut patri liceat tutorem dare naturalibus liberis 89. c. 14.

De

De furtis.

Ut qui occulte & sine armis furantur, mortis pœna, aut alicujus membri abscissione non puniantur 134. c. 13.

De jure aureorum anulorum.

De jure annulorum aureorum omnibus libertis liberaliter concesso 78. c. 1.

De obsequio patrono præstando.

De reverentia & obsequio patronis a liberto præstandis 78. c. 2.

Unde vir & uxor.

Olim ita constitutum, ut si maritus uxorem inopem sine causa repudiasset, aut justa de causa mulier ab eo fuisset separata, aut morte solutum matrimonium fuisset: quarta pars substantiæ mariti mulieri exsolveretur, ea tamen lege ut nunquam centum amplius libras auri mulier acciperet 22. c. 18. 53. c. 6. 74. c. 5. 117. c. 5. Hodie alterutro casu si defuncto tres paucioresve fuerint liberi sive ex ea sive ex alio matrimonio, uxor quartam bonorum mariti accipit; si plures, virilem proprietate quidem tenus; si talis uxor filios ex defuncto non habuerit: usu tenus tantum, si habuerit 118. c. 5. Ut si minus supradicta parte mulieri a viro legatum fuerit, ad supradictam quantitatem fiat repletio 74. c. 5.

De collationibus.

Ut sive parens intestatus moriatur, sive testatus, liberi conferant dotem & donationes propter nuptias, nisi parens expressim designaverit ipse se nolle fieri collationem 18. c. 6. Ut collationis ea natura sit acceptum a parente conferri, aut tanto minus accipi, & quemadmodum filiæ quæ propter inopiam mariti dotem ab eo recipere non potuerunt, collationi fiant obnoxiæ 97. c. 6.

Qui testamenta facere possunt.

Ut Samaritæ testamentum facere non possint 144. abrogata *Nov.* 129. ut de his quæ post episcopatum adquisierint Episcopi, testari non possint 131. c. 13. Ut monachi post ingressum monasterii testari non possint: ante ingressum legitimam liberis relinquere cogantur 5. c. 5. 76. c. 1. 123. c. 38.

De testamentis & quemadmodum testamenta ordinentur.

Ut testator non cogatur ut olim 66. c. 1. § 4. 107. c. 1 propria manu nomina heredum scribere, sed ut etiam per alterum possit scribere 119. c. 9. ut testator legitimas solemnitates in testamento observet d. c. 9. Ut ignorantia novarum constitutionum non supine excuset omissionem solemnitatis nova constitutione introductæ in testamentis 66. c. 1. § 4. Ut pater literas sciens inter liberos testaturus subscriptione tempus declaret; deinde filiorum nomina; adhæc uncias, in quibus scripsit suos heredes, non signis numerorum significet, sed per totas literas declaret 107. c. 1. Ut testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento quam perfecto revocari non possit 107. c. 2. Ut divisio bonorum inter liberos facta a parente sola patris, vel liberorum subscriptione valeat 107. c. 3. Ut descriptioni bonorum a testatore jurejurando interposito factæ heredes omnem fidem adhibeant *Nov.* 4. c. 1.

De liberis præteritis, vel exheredatis.

Ut ascendentes liberis legitimam aut ejus supplementum nominatim relinquere in suo testamento cogantur, & ut certis tantum de causis liberi a parentibus & e contra exheredari possint 115. c. 3. 4. Ut injusta exheredatio liberorum testamento adscripta vitiet solas institutiones, non legata, non fideicommissa, non libertates d. c. 3. *in fin.* Ne liceat parentibus exheredare filios, qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos 123. c. 41.

De jure deliberandi.

Ut deliberandi jus etiam impuberes transmittant 158.

De legatis.

Ut legatum Deo relictum illi Ecclesiæ debeatur, ubi testator domicilium habuit 131. c. 1. Ut legata pro redemptione captivorum relicta præstentur ab episcopis 131. c. 11. Ut legatariis relicta æquabiliter ab herede præstentur 1. c. 3. Ut legata intra annum modis omnibus præstentur 1. c. 4. Quemadmodum heres moram committens in legatis præstandis puniatur 1. c. 1. Ut matri etiam si ad secundas venerit nuptias, legari possit 22. c. 46. § 1. Ut uti legaverit quisque de sua re, ita jus sit, nullo valente citra defuncti voluntatem, nec si sacram impetret formam, aliquid disponere in rebus alienis 22. c. 2. Quemadmodum naturalibus liberis quis legare possit, supra dictum est *tit. de naturalibus liberis*. Ut si maritus prohibeat uxorem ad aliud venire matrimonium, vel e contra, legatarius alterutrius habeat electionem aut ad nuptias venire & renunciare legato, aut legatum percipere, & abstinere nuptiis 22. c. 43. Ubi alia quædam ad hunc locum pertinentia, vide. Ut testator possit heredes damnare, ne res legata de familia unquam exeat 159. Ut testator remittere possit heredibus mutuam satisdationem d. *Nov.* 159.

De conditionibus.

Ut conditio legati, institutionis, donationis, facta hoc modo: si sine liberis decesserit, vel si nuptias non contraxerit, sacerdotio vel clericatu impleatur, aut potius remittatur hujusmodi conditio 123. c. 37. De conditione viduitatis 22. c. 43. 44. De conditione, ne legatum de familia unquam exeat vide *Nov.* 159.

Ad Senatusconsultum Trebellianum.

Ut institutis & substitutis legata non præstantibus, in jus eorum fideicommissarius universalis succedat 1. c. 1. §. *etenim legatarii*, ut is qui restituere jussus est quod ex hereditate superfuerit, possit legitimam liberis reservare, & si ea non sufficit ad dotis sive donationis propter nuptias constitutionem honesta secundum personæ qualitatem, & mensura ex hereditate aliquid amplius detinere 39. Ut rogatus restituere quod ex hereditate defuncti ei superfuerit, possit diminuere ad novem usque uncias triente conferendo fideicommissario generali, & certis casibus, puta, redemptionis captivorum causa, et aliis triente 108. Ut si inter filios facta sit prohibita substitutio, ea non porrigatur ultra filiorum gradum 159.

Ad legem Falcidiam.

Ut heres non implens voluntatem defuncti 1. c. 2. vel inventarium non faciens c. 2. § 1. § 2. vel prohibitus Falcidia uti a testatore d. §. 2. *vers. si vero expressim*, vel solida legata quibusdam sciens solvens in aliorum legatariorum præjudicium Falcidia non utatur 1. c. 3. Cessat quoque Falcidia in ea re quæ ita relicta est, ne alienetur 119. c. 11. Ut eadem cesset in iis, quæ ad pias causas sint relicta 131. c. 12.

De hereditatibus ab intestato 118.

Quemadmodum liberi parentibus succedant 118. c. 1. Quemadmodum parentes liberis succedant 118. c. 2. Quemadmodum fratres, fratrum filii, cognati et agnati succedant *Nov.* 84. & 118. c. 3. De agnatorum jure in hereditate sublato 118. c. 4. Ut fratrum filii succedant patruo, etiam adscendentibus primi gradus & patruis extantibus *Novel.* 127. Ut illegitimi ac fœtosi partus non succedant 39. c. 1. Quemadmodum naturales liberi succedant, dictum est supra *tit. de naturalibus liberis*. Ut intestati non succedant 86. c. 15. Quemadmodum hæretici liberi succedant v. 115. c. 3. & 18. *c. ult.* De justis exheredationum causis v. *Nov.* 115. c. 4. De legitima viro inopi ab uxore relinquenda & e contra, dictum est supra *tit. unde vir & uxor.*

De bonis materni generis.

Ut lucra nuptialia parens alienare non possit, neve emptor ea possit præscribere nisi tricennio 22. c. 24.

De bonis quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel aliunde acquiruntur.

Ut filiofamilias relictum, ne ad ejus patrem perveniret, patri non quæratur 117. c. 1. Ut quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, toties usumfructum in filii portione non habet 138. c. 2. Ut parens injuste nuptias dissolvens detrudatur in monasterium, utque triens bonorum ejus monasterio addicatur, reliqui duo trientes ejus liberis, & ut usufructu privetur *Novell.* 134. c. 11.

De manumissionibus.

Ut minor in testamento servos manumittere possit 119. c. 2. Ut si miles reliquerit legatum servo vel ancillæ suæ, ipsa donatione legati libertatem donasse videatur 78. c. 4. Ut si dominus ancillam duxerit, liberam fecisse intelligatur d. c. 4. Ut si dominus ancillam suam elocaverit liberam aut servo suo, tanquam libero passus fuerit ingenuam matrimonio jungi, servi aut ancillæ dominium amittat, itque in libertatem rapiantur 22. c. 11. Ut, si servus sciente domino maritus est, militem, aut quamlibet dignitatem adeptus, in libertatem rapiatur 81. *in fine*. Ut episcopatus a servili & adscriptitia fortuna hominum liberet 123. c. 4. Ut a domino expositus liber censeatur, *Nov.* 153. c. 1.

De acquirenda possessione.

Ut ex sententia judicis non recte apprehendatur possessio nisi vacua 167.

De præscriptionibus.

De præscriptione rerum a Vandalis ereptarum 36. De præscriptione centum annorum Romanæ Ecclesiæ 9. id est, occidentalibus Ecclesiis attributa 9 & postea in 40. annorum præscriptionem mutata. De præscriptione biennii, non objicienda interim, dum de transactione litis agitur cum adversario 97. c. 1. Ut qui rem alienam a male fidei possessore bona fide accepit, eam adversus verum ejus dominum præsentem decennio, absentem vicennio possit præscribere 119. c. 7. Ut quoties de decennii præscriptione agitur, si dominus quibusdam annis præsens, quibusdam absens fuerit, tot ei anni supra decennium adjiciantur, quot in ipso decennio absens fuerit 119. c. 8. Ut si mora imperatoris sententia ferri non possit, judicii præscriptio non objiciatur 23. c. 2.

De sententiis.

De retractatione sententiarum præfecti prætorio 119. c. 5. Ut post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur 112. c. 3. Ut in medio litis aut pendente lite non jussione principis aut ambitiosis rescriptis judicetur sed secundum generales leges *Novell* 82. c. 1. & 2. Ut breviores & viliores 111 causæ sine scripto decidantur 17. c. 3. & *Nov.* 82. Ut coram eodem judice reconventio fieri possit 96. c. 2. 123. c. 21. De pœna judicis qui male judicavit, vel ejus qui judicem vel adversarium corrumpere curavit 124. c. 2. Ut judices nulla relatione utantur ad principem 123. c. 1. & ita abrogatus *Nov.* 82. c. 14. 113. c. 1. *vers. si vero.*

De appellationibus Nov. 19.

Ut a sententia principis non appelletur, nec ab ea fiat retractatio apud alium quam ipsum Imperatorem 113. c. 1. Ut ne cui judici appellationes recipere liceat 82. c. 12. & 13. Ut a sententia judicis intra decem dies appelletur, sive propria causa sit, sive aliena 23. c. 1. Ut tempus exercendæ finiendæque cœptæ appellationis annum sit, nisi impedimentum aliquod subsit; tunc enim biennale *Nov.* 49. Ut si de causa appellationis compromittitur, tempora appellationum non currant 93. c. 1. Ut si stet per principem quo minus judicetur, tempora appellationum non currant 23. c. 2. Ut si per judicem appellationis stet quominus sententia dicatur, tempora appellationis fatalia non currant 119. c. 4. Ut a spectabilibus ad illustres appelletur 23. c. 3. De appellationibus in Ægypto, Asia & Ponto 23. c. 3. De appellationibus quinque provinciarum 41. Siciliæ 75. De appellationibus ad principem 23. 23. c. 4. *Nov.* 127. Ut appellari per alium possit 53. c. 11. Ut judex rationem expensarum examinet 82. c. 10.

Qui bonis cedere.

Ne quis cogatur bonis cedere 135.

De bonis auctoritate judicis possidendis.

Ut præsens in possessionem bonorum contumacis mittatur pro quantitate debiti: & ut contumaci revertenti possessio restituatur, redditis prius impensis litis 53. c. 4. *in fin.*

De pignoribus & hypothecis.

Ut pignus a debitore vendi possit, salvo creditorum jure 112. c. 1. *vers. ab hoc.* Ut prius conveniatur debitor principalis, quam fidejussor & possessor rerum a debitore acceptarum 4. c. 3. Ut debitore pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus 4. c. 3. Ut creditor, cujus pecunia, navis, domus, aut ager emitur, anterioribus (mulierem excipe de dote agentem) etiam creditoribus præferatur in hujusmodi navi, domo & agro 97. c. 3. Ut mulieri de dote agenti præferatur is, qui pecuniam credidit ut militia emeretur, quantumvis post dotem jam constitutam, pecuniam crediderit, *Nov.* 53. c. 5. § 1. *Nov.* 97. c. 4. Ut dos prioris uxoris præferatur doti secundæ sive ipsa, sive liberis ejus agentibus, nisi res secundæ uxoris adhuc extet 91. c. 1. Ut si possessor conventus rei vindicatione negaverit rem esse actoris, postea convictus ad legem pignoris vel superioris, vel superficiei causam, vel quam aliam defensionem confugiat, non audiatur, sed transferatur possessio in actorem, deinde agatur hypothecaria aut vectigali aut superficiali actione 18. c. 10. Ut ex scriptura depositi vel mutui, tribus testibus munita, jus pignoris aut hypothecæ & prælationis peti possit 83. c. 12.

De litigiosis.

Ut res litigiosæ dividi possint inter heredes 112. c. 1. Ut re litigiosa legata, fideicommissa, testamentove relicta, non ipsa, non ejus æstimatio, sed solus litis eventus debeatur d. c. 1. §. 1. si vero heres: ut quæ de litigiosis dicta sunt, ad res hypothecæ datas non pertineant d. c. 1. *vers. ab hac.*

De duobus reis promittendi.

Ut duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelligantur teneri ex æquo 99. c. 1. Ut qui in solidum cum alio obligatus est, reo idoneo præsente in solidum conveniri non possit d. c. 1. *vers. si vero.*

De fidejussoribus.

Ut præsens principalis prius conveniatur quam fidejussor 4. c. 1. Ut mulier pro marito nullo modo fidejubere possit 134. c. 8.

De solutionibus.

Ut debitore pecuniam numeratam non habente addicantur creditori solutionis causa res ejus 4. c. 3.

De patria potestate.

Ut patriciatus dignitas, *Nov.* 81. *in principio*. Dignitas consulatus, præfecturæ prætorio *Nov.* 81. c. 1. Ut omnis dignitas, omne cingulum a curia liberare valens d. c. 1. § 1. Ut episcopatus liberos patria potestate, *Nov.* 81. c. 3. Ut liberati patria potestate legitimorum jura intacta habeant *Novell.* 81. c. 2.

De infantibus expositis.

Ut qui filium exposuit, jus patriæ potestatis amittat 153. c. 1. Ut qui expositum nutrivit, eum in servitutem non asserat d. c. 1.

De donationibus.

Ut qui rem donavit, eam tradere cogatur 162. c. 1. Ut si non insinuatæ donationes excesserint mensuram indigentem insinuatione, ad id usque duntaxat valeant, quo non insinuatæ donationes valent 162. c. 1. § 2. Ut si donator rem a se donatam alienaverit, vel pignoraverit, donationem revocasse non intelligetur d. c. 1. § 1. Ut parens uni liberorum ita donet, ut reliquos liberos legitima non defraudet: & ut eo casu liberi legatarii patris non cogantur hereditatem adire, cogantur tamen supplere reliquis fratribus legitimam: & ut ingrati liberi non revocent donationes factas a parente 92. Ut mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis, post secundas nuptias revocare non possit 22. c. 35. Ut donationes Imperatori a privato homine factæ non egeant insinuatione, & e contra 52. c. 2. Ut mortis causa donationes legatis comparentur, & ne insinuatione indigeant 87. *in princ.* De donationibus curialium & ut decurio donare non possit etiam mortis causa 87. c. 1. De donationibus a curialibus factis 101.

De publicis judiciis, accusationibus & exhibendis reis, & eorum custodia.

Ut rei criminum ad fines legitimos evocentur 134. c. 5. Ne mulieres in carceribus includantur pro privato aut fiscali debito: & ut pro crimine in monasterio aut asceterio contineantur, neve monastriæ, aut ascetriæ ulla actione de propriis monasteriis aut asceteriis trahantur 134. c. 9.

De adulteriis.

Quemadmodum maritus uxorem adulterii accusare debeat 117. c. 8. §. *si de adulterio*. De pœna adulteri & mulieris adulteræ 134. c. 10. Ut adulter præsumatur, qui ter aut solenniter monitus non desinit cum uxore alterius colloqui, & ut repertus a marito cum uxore loqui, possit ubivis interfici, at non in templo 117. c. 15. Ne quis luxurietur contra naturam 77. 141. De muliere raptum passa 143.

De sepulchro violato.

Ut non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem dies 115. c. 5. De pœna creditoris cadaver mortui inferri prohibentis 60. c. 1.

De pœnis.

De pœnarum omnium moderatione 134. c. 13.

De tributis.

De exactionibus sive delegationibus tributorum 128.

De fabricensibus & armis.

De armis 85.

De mendicantibus validis.

De ignavis & mendicantibus validis corrigendis vide *Nov.* 80. c. 5.

De re militari.

De militum transitu & introitu 130. Milites ne privatorum possessionibus defendendis incumbant 116.

AN-

ANTONII CONTII JC.

et in Biturigum Metropoli Doctoris Ordinarii

PRÆFATIO

IN LIBRUM NOVELLARUM.

INterdixerat Justinianus ullam legem imperialem extra Corpus Codicis legi, l. 1. C. de emendatione Codicis; *sed non sine ulla exceptione; adjecit enim, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creasset, quod imperiali constitutione indigeret: quod si evenisset, novam legum congregationem pollicitus est, quæ Novellarum nomine Constitutionum significaretur. Porro id ipsum accidit: & vix novus Codex promulgatus erat, cum interpellatus Imperator constitutionem de heredibus & Falcidia edidit; vix altero mense post editum Codicem, ut qui editus sit* 16. Kal. Dec. *ipso Imperatore IV. Consule: novella autem constitutio de heredibus data est* Kalend. Jan. *Belisario viro clarissimo Consule. Scripsit subinde & sequentibus mensibus atque annis alias novellas ad extremum imperii sui annum, quæ omnes in unam congregationem relatæ, novellæ appellatæ sunt constitutiones. Sane Gregorius Pontifex Romanus (qui vix triginta annis post Justinianum scripsit) constitutiones novellarum vocat* 11. q. 1. c. 37. *Cæterum paucæ illarum constitutionum Latino sermone primum sunt editæ, quæ etiam hodie ab aliis ex Græco in Latinum factis, styli integritate discerni possunt: Cætera omnes Græca primum lingua compositæ, quod & Græcis jam hominibus & proceribus uteretur Justinianus, linguæ Latinæ ut plurimum ignaris, & firmum atque stabile Imperium in Græcia obtineret, in Latio vero jam illo tempore ancepts atque dubium. Ad Latinorum tamen hominum usum, & ex Græca in latinam linguam translatæ eæ constitutiones fuerunt, eodem vel certe non longo post tempore: Illa est injucunda & salebrosa, atque ut ita dicam barbara hæc tralatio quæ hodie habetur. Verum id non omnino veteris interpretis culpa accidisse arbitror, tametsi illum ab omni culpa vindicare meum non sit. Paruit enim legi Justinianeæ, quæ ita demum in aliam linguam leges transformari permisit, si modo sub eodem ordine eademque verborum consequentia, id est, eo genere, quod Græci κατὰ πόδα dicunt, transferrentur* l. tanta C. de vet. jur. enucl. *Metuebat enim, ne si vulgaris illa transferendi libertas passim permitteretur, novæ ex verbis legis suborirentur calumniæ, & occasiones illis legibus, ut variis & ambiguis, non parendi. Itaque & veteres illi septuaginta Bibliorum interpretes & qui novum Domini & Salvatoris nostri Testamentum transtulerunt: & veteres Aristotelis interpretes, eandem convertendi religionem & formidinem præ oculis habuerunt. Verba enim potius quam phrases converterunt. Scribit Dionysius Exiguus (qui utique temporibus floruit Anastasii Imperatoris) in præfatione Conciliorum Græcorum a se tralatorum, tantum fuisse priscæ tralationis confusionem, ut regulas ecclesiasticas de integro transferre coactus sit. Nihil igitur causæ est, cur hoc solo argumento, non esse hanc veterem tralationem novellarum dicamus, quod confusa & spinosa sit. Quid si certis indiciis demonstro, esse veterem & a temporibus fere Justiniani huc usque transmissam? Gregorius primus, qui fuit illis fere temporibus, ejus tralationis verbis utitur, eaque prolixe recitat apud Gratian.* 11. q. 1. c. 35. *Item in decretalibus* tit. de testib. c. 2. *ubi* c. ult. Nov. 90. de testib. *recitat. In Concilio quoque Parisiensi (quod constat esse antiquissimum & tempore S. Ludovici factum) recitatur ex ea tralatione integer locus ex* Novell. *fil.* 123. *ubi etiam* Constit. 123. *appellatur. Locus extat apud Ivonem Episcopum Carnotensem* pannomias suæ parte quinta. *Jam vero leges Caroli M. filiorumque ejus & nepotum, hac tralatione plenæ sunt. Sanctus denique Isidorus (qui fuit iisdem fere temporibus, quibus Gregorius primus) in libro canonum ecclesiasticorum integram Novell.* 42. de depositione Anthimi, *&c. ex eadem veteri tralatione sumpsit: quam ex eodem Isidoro post vulgatas novem collationes idcirco adscripsi. Prætermitto innumera veterum Pontificum scripta: Mitto Ivonis, Burchardi, Gratiani, Jo. Salesberiensis scripta, & rhapsodias, quæ multas paginas hujus tralationis continent. Unus post illos inventus est Irnerius, qui non solum tralationis, sed etiam totius sententiæ & libri fidem elevaret, & a quodam Monacho librum tam verbosum & acephalum scriptum assereret: quem optimis rationibus ab Azone confutatum legimus. Iisdem autem temporibus, quibus illa tralatio facta est, prodiit & harum constitutionum epitome, a Juliano quodam viro eloquentissimo, antecessore Constantinopolitanæ civitatis: sic enim appellatur in veteri quadam ejus epitome manuscripta, quam mihi communicavit aliquando doctiss. antecessor Jac. Cuj. Quæ quidem epitome longe purioribus verbis & elegantioribus conscripta est quam vetus illa tralatio. Utraque tamen tralatio diligenter a veteribus juris interpretibus, Jo. Pilio, Rogerio, Azone, Accursio, lectitata & comparata cum invicem, tum etiam cum cæteris juris libris. Ut autem in his duabus citandis atque allegandis vitaretur confusio, prolixiorem illam tralationem vocaverunt Authenticum, quasi diceres verum & nullo modo detruncatum Justinianearum novellarum exemplum; breviorem enim hanc Juliani epitomen simplici nomine nuncupaverunt novellas, utraque etiam tralatio constitutiones singulas habuit propriis capitibus distinctas, ita ut breve singulorum capitum argumentum literis miniatis descriptum esset; quod nos in hac editione perpetuo observari curavimus & quæ ex manuscriptis libris interdum restituere non potuimus, proprio ingenio confingere conati sumus. Constat enim id a Justiniano factum & observatum fuisse, cum & ipse numerum capitum sæpe exprimat. Cur autem multa deperierint, in causa hæc sunt. Erant inter has leges permultæ constitutiones ἴδιαι & locales, quarum nullus fere usus esse visus est illis præsertim Longobardis plus æquo Musas & humaniores literas abhorrentibus, nihilque quod ἀνὰ τοῦ ἄλφιτα conduceret, magnifacientibus; cujusmodi erant,* de privil. archiep. Justin. primæ. *Ut* Ecclesia sanctæ resurrectionis, &c. de Armeniis, de præside Pisidiæ, Lycaoniæ, Thraciæ, Isauriæ. *Et hujusmodi prope innumera, quæ quia ab interpretibus in schola non legebantur, desierunt paulatim describi, ut aliquæ omnino perierint: A diligentioribus tamen librariis ad calcem libri describebantur, quemadmodum ex meis aliquot exemplaribus deprehendi, a quibusdam etiam ad antiquitatis memoriam asservabantur. Nam Jac. de Bellovisu, qui commentarios ad novellas scripsit, testatur se tot omnes extravagantes novellas (sic enim appellat) ad finem lecturæ suæ adscribi jussisse, sæpeque idcirco perquisivi lecturam hujusmodi manuscriptam, ut viderem sit, quod scripsit, exterius. Nam impressis ejus commentariis desunt. Porro sciendum est, nullis titulis, nulloque arte, sed prout quæque constitutio facta est, ita omnes temere & fortuito in hanc congregationem congestas esse, sola temporum (ut mihi quidem videtur) ratione habita. Vulgata autem in novem collationes divisio, a nobis retenta est, quia sicut nova est, & non multum ante Gratiani tempora excogitata, ita ad memoriam & allegandi promtitudinem apprime utilis. Quas autem ille Jacobus extravagantes appellabat, omnes partim ex Haloandro, partim ex Scrimgero, partim ex Juliano manuscripto, partim etiam ex meis manuscriptis in Decimam* collationem coacervavi, illasque tantum transtuli, quæ nec ab Hal. nec ab ullo, quod scirem, aut quem haberem, Interprete tralatæ fuerant. Quod ad editionum varietatem attinet; illud diligens librorum inspector facile animadvertet, ex Græco exemplari longe fideliori & integriori vulgarem hanc tralationem prodiisse, quam aut Haloandrinam (quæ a quodam privato homine propria auctoritate contaminata est) aut Scrimgerianam, quæ sane lacunas habet & nullam Latinarum continet. Sane ut Haloandrinam editionem elegantiorem esse non inficior: ita & hanc plerumque fideliorem in plerisque locis adnotavi, nam dum vitat barbariem, incidit plerumque in pravam affectationem. In Novella* 96. cap. 11. *ad criminalem accusationem refert, quod ad civiles causas pertinet, dum vitat vulgarem tralationem, ἐν αἰτίαις χρηματικαῖς, in convenetione fecit. Cætera illius tralationis vitia inviatose nolo contra viri benemeriti existimationem congerere, malimque ob summos ejus, pro communi studiorum utilitate, labores & conatus gratias agere. Melius tamen (ut opinor) publicis studiis esset consultum, quando propter glossarum usum, quæ prima capitum seu paragraphorum verba semper usurpant, vulgata editione carere non possumus, si ex illius tralationis vitiis perpurgandis, quæ vix permulta sint, elaborassent.*

* Decima Contii collatio continet Nov. 15. 19. 21. 24. & multas alias, quæ hic suis quæque locis inserta sunt.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI JESU CHRISTI

I N C I P I T

LIBER (1) CONSTITUTIONUM NOVELLARUM (2) D. JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETUI AUGUSTI.

COLLATIO PRIMA (3).

T I T. (4) I.

DE (5) HEREDIBUS (6) ET FALCIDIA (7).

NOVELLA (8) CONSTIT. PRIMA.

Imperator Justinianus Augustus, Joanni gloriosissimo sacrarum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

P R Æ F A T I O.

OCcupatis nobis circa totius Reipublicæ curas, & parvum (9) nihil eligentibus cogitare, sed quatenus Persæ quidem conquiescant, Vandali (10) vero cum Mauris obediant, & Carchedonii (11) antiquam recipientes habeant libertatem, Tzani (12) autem nunc primum sub Romanorum facti republica, inter subjectos habeantur: (quod nondum hactenus, nisi sub imperio nostro dedit Romanis Deus) incurrunt etiam propriæ sollicitudines a nostris subjectis semper nuntiatæ, quarum quidem singulis damus competentem formam. Quæcunque vero frequenti quidem potiuntur (13) per partes auxilio, possibilia tamen sunt scripta lege, ut communem omnibus præstent (in quibus opus habent) utilitatem: hæc oportere putavimus & lege sancire, & tradere subjectis per se juvantia, & non semper jussione Imperatorum egentia. §. 1. Semper igitur nobis importuni sunt, alii quidem nos pro legatis (14) relictis, non tamen præbitis, adeuntes: alii vero pro libertatibus; alii ob aliud quiddam: quod transmittentes quidem hereditates, dari quibusdam aut fieri constituerunt: indevote (15) autem & res adeunt, & eas percipiunt: & quod est justum, non faciunt: cum utique etiam a veteribus legislatoribus dictum sit, competentes (16) deficientium dispositiones, quæcumque non repugnant legibus, omnibus modis impleri. † Sed quoniam ita positas leges jam plerumque neglectas invenimus: reparare eas judicavimus oportere: & tam viventibus præbere ex eis cautelam, quam morientibus hinc exhibere honorem. §. 2. Primum itaque illud est cogitandum, quia testantibus aliis (17) quidem necessitatem imponit lex distribuere quandam partem personis quibusdam tanquam hoc secundum ipsam (18) naturam eis debeatur, quale est filiis & nepotibus, & patribus (19), eisque matribus, interdum vero etiam fratribus, & si quam (20) hujusmodi personam, aut in iis qui ex nobis sunt aut ex quibus nos sumus, enumeraverunt leges. Aliis autem nulla consistit necessitas partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis largitur, ad quoscunque testator voluerit, proferenda.

C A P. I.

Si heres legata solvere noluerit.

HIs igitur (21) a nobis præordinatis, sancimus eos qui ab aliquibus scripti sunt heredes, aut meruerunt fideicommissa, per universitatem forsan, aut per speciem, aut legatum, necessitatem habere, quæcunque testator & honorans eos, disposuerit, omni modo ea complere (22), si quod præcipitur, legitimum sit (23), aut si non illud aliqua lex prohibeat (24), vel si non fiat ab eo qui honoratus est, tamen ratum (25) esse expresse jam demonstrat. §. 1. Si quis autem non implens quod dispositum est, sed (26) dum competat ei qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decreto judicis admonitus, annum (27) totum protraxerit, non agens hoc quod præceptum est, si quidem aliquis illorum fuerit, qui necessario ex lege præcipiunt (28), in plus autem, quam quod lex ei dare vult, scriptus est heres: tantum accipiat solum, quantum lex ei dare secundum quartam ab intestato partem concedit: aliud (29) vero totum auferri. Et si quidem etiam alii quidam scripti sunt heredes, accrescere (30) illis secundum (31) partem institutionis quæ unicuique distributa est. Si vero nullus alter sit heres; aut sint quidem scripti quidam, non autem adeant hereditatem: tunc quod aufertur, adjiciatur aliis rebus: & licentia præbeatur & legatariis, & fideicommissariis, & servis libertate honoratis, adire, & hæc acquirere: ita ut omnibus modis quod præceptum est, (per testantem) impleatur: cautione (32) videlicet prius ab eis facta, secundum quod personarum vel rerum receperit modus: *quia (33) res accipientes, agent in eis quæ recte voluerunt testatores.* † Si vero nullus horum, de quibus testamento memoria facta est, voluerit adire; (hoc est (34), coheres, aut legatarius, aut fideicommissarius, aut servus libertate honoratus;) tunc ad alios, quos lex ab intestato vocat, post eum quidem qui scriptus est, & legitima per hanc legem parte exclusus, deferri res; & similiter præbentes cautionem, *quia complent quæ testamento continentur.*

† Inordinatum vero nihil neque confusum, nec in his fieri volumus; sed primus secundum (35) ordinem vocatus, post eum qui jam exclusus est a lege nostra, ita vocetur prior; deinde qui post illum est; ita de cætero, donec ultimus relictus locum faciat etiam alicui exterius venientium, & adire, & quæ relicta sunt implere; post (36) quos etiam fiscum si voluerit, ponimus; Etenim in legatariis & fideicommissariis hunc esse volumus ordinem, ut detur licentia aditionis priori per (37) universitatem fideicommissario; aut, multis existentibus, majorem partem habenti; quoniam & in similitudinem (38) heredis consistit, & maxime, apud nos, qui Trebelliano soli dogmati dedimus in talibus fideicommissis locum, pegasiani circuitiones (39) odio habentes, & expellentes. Si vero aut non fuerit quispiam per universitatem honoratus: aut fuerit sed noluerit agere quod jussum est: ad eos qui majoribus propriis legatis aut fideicommissis honorati sunt: hujusmodi venire fiduciam: sic quoque servis dari tempus qui libertate honorati sunt, & adire, & liberis cautum esse, & res percipere, & complere quæ jussa sunt, cum prædicta dudum cautione. Si vero nullius fuerit legatariorum vel fideicommissariorum per universitatem aut per speciem majori parte aut in legato, aut in fideicommisso honoratus, sed omnes æqualem habuerint fortunam: tunc præponi quidem etiam

(1) Hæ Justiniani Novellæ constitutiones Græco sermone sunt editæ: earumque præcipuæ editiones duæ. Una Haloandri; Scrimgeri altera. Quæ nunc sequitur Latina interpretatio, veteris est ac incerti autoris. Cujacius tamen [illegible] hominem Græcum fuisse existimat, & quidem eruditum. Molinæus quæst. 3. de usuris n. 47. Latinistam imperitum appellat. Equidem animadverti unam eamdem constitutionem multoties [illegible] [illegible] veteri editionis varios interpretes fuisse putem. Extant præter veterem interpretationem aliæ non ita pridem editæ. Prior est Haloandri, altera Henrici Agylæi, cui tamen [illegible] fuit lacunas Haloandrinæ editionis ex Scrimgeriana supplere. (2) Novellæ [illegible]. Non ita dicuntur, quod nova & alia a veteribus jura contineant, ut Cedrenus putat, sed quod [illegible], id est, quod novissime promulgatæ sunt, post Codicem Justiniani repetitæ prælectionis. Eadem appellatio tributa constitutionibus quæ post primas editæ fuerunt. [illegible] qualia etiam dicuntur, quæ multis post seculis a variis Imperatoribus latæ sunt. [illegible] generis hujus Novellæ Leonis, & aliorum, quarum fit apud Harmenopulum passim mentio, sed & in hac Synopsi Basilicon, dicuntur etiam Authenticæ cujus vocis rationem vide apud Alciatum 1. parerg. 16. (3) Hic liber Novellarum in 9. collationes distributus fuit, non a Græcis, sed a Latinis interpretibus. Collationum enim Græci Codices nullam mentionem faciunt. (4) Extat in Regiæ Bibliotheca novus & brevis in has Novellas titulorum Index, quem Latinum vide apud Cujacium tom. 4. fol. [illegible] & seq. (5) Vide Juliani Patricii [illegible]. (6) Qui non observarent voluntatem defuncti scilicet [illegible]. Pertinet etiam hæc Novella ad legatarios, fideicommissarios, mortis causa donatarios, quibus adimplere voluntatem defuncti cessantibus omne testamenti commodum aufertur. (7) Heredibus extraneis, scriptis, vel nuncupatis tributa & confirmata, dummodo inventarium faciant: quod olim non exigebatur. (8) Adde Julianum Patricium constitutione 1. [illegible]. (9) [illegible], id est, neque de re parva cogitationem instituentibus. Haloand. (10) Dixi ad l. 1. & 2. C. de off. præf. præt. Afric.

(11) Carthaginenses. (12) [illegible], de quibus Novella 28. Procopius & Agathias horum meminit. Iidem [illegible] qui olim [illegible] si credimus Stephano: sed tamen Macrones, qui & [illegible] Arriano: Macrica Apollonio 2. Argonaut. diversi a [illegible] Xenophon. Arrian. Porro Tzani fuerunt gentes Pontica. (13) [illegible], Græci dicunt, hoc [illegible]. (14) [illegible] [illegible]. (15) [illegible]: sunt enim [illegible] contumaces & indevoti. (16) Testamenta quæ legibus non repugnant, servanda. Novell. [illegible] in fin. C. de fideicomm. (17) Testatorum, alii lege coguntur certam hereditatis portionem quibusdam proximis personis relinquere, alii non coguntur. (18) Legitima descendentium & ascendentium, & quorumdam collateralium secundum naturam debetur, ut hic, ex natura §. 2. [illegible], necessitate legis supp. [illegible] debito naturali, l. [illegible] C. de inoff. testam. naturali quadam lege & tacita. De qua re vid. quæ dixi ad l. 9. ff. de legib. [illegible]. (19) l. [illegible] ff. de inoff. testam. l. [illegible] ff. de vulg. [illegible] & pupill. (20) Ut patronum. Julianus hic. (21) Vid. in hanc Novell. Gudelin. [illegible], & Rittershus. part. [illegible] Auf. (22) Voluntas defuncti ab herede implenda [illegible] ff. de condic. & demonstr. (23) Vid. l. 20. ff. de condic. instit. Goth. De [illegible] ultimam voluntatem defuncti, vid. Rittershus. part. [illegible] Auf. (24) Conditione prohibita, heres [illegible] non paret. Hoc tamen [illegible] in neutra editione legitur. Quod cum ita sit, verisimilius est hic de legis repræsentatione agi [illegible], in his quæ lex nominatim repræsentat, testatorem, aut contumaciam heredi nihil nocere, ut in libertatibus, quas repræsentantur SC. Rubriano l. ult. C. [illegible] ita fuerit alienatum. Jrn. Cujac. hic. (25) Quod jus [illegible], id etiam heres [illegible] impune, puta conditionem jurisjurandi, l. 8. ff. de condit. institut. viduitatis, lege Julia, l. [illegible] ff. de condic. & demonstr. divortii, l. 3. Cod. de instit. & subst. [illegible] denique in fraudem legis, l. [illegible] ad leg. Falcid. (26) Sed dum quod jussum est facere recusat, [illegible]. Holoand. [illegible] &c. Scrimg. sed dum legatario moram facit. Julian. (27) Qui numerandus est ab admonitione & conventione judicis, non ab aditione, post condemnationem, mense quarto, c. [illegible]. (28) Puta filios, parens, mater, frater. (29) [illegible] heredis proximi cessantis voluntatem defuncti adimplere. (30) Quod heredi contumaci decrescit, reliquis non contumacibus accrescit. (31) Jus accrescendi fit secundum partes institutionis. (32) Pro parte hereditaria. l. [illegible] C. de caduc. [illegible] de qua vid. l. [illegible] ff. de legat. 3. In personis tamen fisci cessat hæc satisdatio. l. [illegible] ff. ut legat. (33) Continuis formulam observa. (34) Hoc est substituto, coherede. (35) Gradus succedentium ex testamento. l. [illegible] ff. de fideicomm. libert. (36) l. [illegible] C. de bonis. vac. [illegible]

(37) Fideicommissarii & legatarii universales præferuntur singularibus. (38) Fideicommissarius & legatarius qui majorem partem habent. Similes sunt heredi. l. [illegible] ff. quod cum eo. l. [illegible] ff. de [illegible]. Hinc colligunt, filium, cui universitas hereditatis [illegible] sum relictum sit, non posse dicere testamentum nullum, quia de eo dicemus alias plenius.

(39) Adde §. 7. Inst. de fideicomm. hered.

ſic per univerſitatem fideicommiſſarios, propter dictam jam dudum rationem, aut eum qui ex eis voluerit implere quod præceptum eſt: reliquos autem legatarios vel fideicommiſſarios, quicunque nihil alterutrus in hoc, quod relictum eſt, antecedunt, etiam omnes, ſi voluerint, vocari, aut qui ex eis voluerint. Si vero nullus legatarius aut fideicommiſſarius elegerit hoc agere, damus ſervis licentiam libertate honoratis, ſecundum ordinem (1) denominationis (2), per quam eos dominus denominaverit, ſecundum hoc hebere in alterutros præpoſitionem. §. 2. Et hæc quidem omnia ſancimus, ubi neceſſaria (3) quædam ſubjaceat datio in aliquo, cui ex natura debetur quædam ſucceſſio a teſtatore & moriente. Si vero nulla ſubeſt hujuſmodi perſona in inſtitutionibus, ſed ſpontanea largitas diſpoſitionis a teſtatore fiat: deinde ſcriptus heres non compleat quod præcipitur, intra prædictum a nobis dudum tempus: illum quidem privari omnibus (4) relictis, nihil penitus neque per Falcidiæ occaſionem, neque per aliam cauſam percipere valentem: ſimiliter autem talia obtinere: & ſi quidem ſint coheredes hoc vocari volumus: alioqui ad fideicommiſſarios, & legatarios, & ſervos, & omnes ab inteſtato, ſecundum prius a nobis traditum ordinem, res venire, ubique onere cohærente, quatenus oporteat compleri ea, quæ teſtator ſecundum legem (ſicut prius diximus) imperaverit. §. 3. Si vero inſtitutio eam ſubſtitutionem (5) habuerit: certum eſt, quia prius ad ſubſtitutum volentem venient omnes res ſecundum legem complentem quæ relicta ſunt: & ſic illo nolente, tunc ad coheredes, & legatarios, & ſervos, & qui ab inteſtato, & qui extra ſunt, & fiſcum, ſecundum a nobis datam obſervationem, ea quæ auferuntur, venient: complentes ubique deficientium legitimas diſpoſitiones: propterea namque etiam ad tantas reſpeximus ſucceſſiones, ut (6) non remaneat ſine aditione ipſius morientis hereditas. §. 4. Exheredatos autem liberos (ſi juſte (7) a patre excluſi ſint, & nihil ex patris habeant voluntate) non vocamus, neque reſpicimus, licet decies millies velint. Una eſt enim legis intentio (8): *ut quæ diſpoſita ſunt a morientibus, impleantur*; eum enim qui ab ipſo teſtatore propria ſubſtantia pulſus eſt, quomodo erit juſtum vocare ad res, quarum eum ille per exheredationem factam in eum, expreſſim fieri participem noluit (9)? Si vero ablatam partem a non complente morientis voluntatem, prius (10) deduximus ad ſubſtitutos, deinde ad coheredes, & poſt illos ad legatarios, & fideicommiſſarios, nec non ad ſervos, & ita ad eos qui ab inteſtato vocantur, & ad extraneos (11) atque ad fiſcum venimus: non abſurde hoc factum eſt nec inaniter, nec quaſi aliquem lateat quod decet, ſed ex providentia, & ſecundum legem: ut finitis primum omnibus ſecundum teſtamenta perſonis, abrenuntiantibus, ita ad eam quæ eſt ab inteſtato vocationem & alios veniremus. † In omnibus autem caſibus, in quibus ſcriptis non complentibus, vocamus aut ex teſtamento perſonas, aut ab inteſtato, & cæteros extraneos, & fiſcum: damus omnibus talibus perſonis fieri heredes, & aditionis, aut *pro herede geſtionis* habere *jus* (12) (hæc enim legis verba ſunt) & tanquam heredes omnia gerere & conventos & convenientes. Hæc quidem etiam antiquiſſimæ leges ex propria auctoritate præſtabant: & heredes faciebant eos, qui neque ſcripti heredes, neque ab inteſtato ad hereditatem vocabantur. His omnibus obtinentibus, licet non ab herede, ſed a legatario aut fideicommiſſario, aut mortis (13) cauſa percipiente, dari aliquid aut fieri teſtator voluerit: eodem ordine in occaſione ablatarum rerum ſervando, & inchoante (14) quidem a ſubſtitutis legatariis: terminante vero in fiſco. † Et nullus hanc legem duram habeat, tanquam relictis privatus, ſed conſiderans, quia *omnibus hominibus terminus vitæ eſt mors* (15): & non ſolum ab aliis ipſe ſe (16) percipere contempletur, ſed cogitet (17), quia & ipſe aliis moriens imperabit: & ſi non hujus legis mereatur auxilium, nihil horum quæ omni ſtudio diſpoſuerat, ad effectum perducet. Non enim iis qui ſub nobis, neque qui nunc ſolum ſunt hominibus, ſed omni etiam poſt hoc currenti tempore legem ponimus.

C A P. II.

De lege Falcidia & inventario.

HInc (18) nobis ingreſſa eſt cura, & quædam conſideratio Falcidiæ legis, quæ (19) etiam invitis teſtatoribus (ſi extendantur (20) res per legata) præbet etiam retinere heredes, quantum eis impleat quartam ſubſtantiæ. Et hinc enim repugnare quidam videntur voluntati deficientis, & incumbere legi talia permittenti. Sancimus igitur, quoniam tuenda nobis ubique eſt deficientium voluntas, heredes, ſi voluerint hac utilitate potiri, putam ſervare legis poteſtatem: & non per ea quæ forte ſubripiunt (21) aut malignantur, introducere pertentent Falcidiam, cum utique ſi nihil malignati eſſent, non forte competeret. §. 1. Fiat igitur *inventarium*, ab herede (22), metuente (23) ne forte non habeat poſt debita & legata Falcidiam, ſecundum modum & tempora (24) per quæ dudum ſanximus, quando homines excepimus ex damno rerum ſuarum, in aditionibus ſtatuentes onera uſque ad ſubſtantiæ relictæ menſuram: illo adjecto ſolo, ut oporteat hujuſmodi heredem, qui non creditores ſolum, ſed etiam legatarios & fideicommiſſarios veretur, & metuit non damnificari ſolum, ſed etiam non lucrari, convocare (25) omnes legatarios & fideicommiſſarios (26) quanticunque in eadem civitate ſunt conſtituti, aut quoſdam pro eis agentes, ſi forte perſonarum natura, aut dignitas, aut qualitas, aut ætas, aut qualibet neceſſitas facultatem eis non dat ad inventarii præſentiam. † Si vero abſunt (27) aliqui, intereſſe teſtes in ipſa civitate fide dignos, & poſſidentes (28) ſubſtantiam (29), & optimæ opinionis exiſtentes, non minus tres (tabulariis enim ſolis, quantum ad hoc competit non credimus (30)) coram quibus convenit fieri inventarium (31), ita ut ſupervenientibus legatariis, & quærentibus forſan ſubreptum aliquid rerum, aut non manifeſtatum: licentia ſit non ſolum per ſervorum examinationem cauſam quærere: (nam etiam hoc præbuimus per prolatam dudum a nobis in ſervilibus (32) examinationibus obſervationem) ſed etiam per juſjurandum (33) heredis, & jusjurandum teſtium dicentium, *ſe* (34) *& affuiſſe iis quæ geſta ſunt & vidiſſe* (35) *quæ tunc agebantur, & in nullo conſcios eſſe factæ ab herede malignitatis*, ſicque in iis quæ relicta ſunt a teſtatoribus, invenire veritatem: niſi forte præſentes legatarii omnes aut quidam conteſtatione ſibi præmiſſa noluerint venire: nec adeſſe inventario. Tunc enim licentia erit heredi, etiam non advenientibus legatariis, contentum eſſe teſtium præſentia, & facere deſcriptionem: repoſito (36) etiam ſic legatariis, & jurejurando heredis, & ſervorum examinatione, & his omnibus obſervatis habere ex Falcidia præſidium. Sic enim non videbimur, neque legem ita hactenus approbatam minuere, neque injuſtitiam facere morienti. Si enim omnino quidem ſibi vult aliquos fieri heredes, & habere quandam conſolationem ex ſua ſucceſſione, & arbitratur ſufficientem ſe habere ſubſtantiam, non tamen hoc cauſæ veritas oſtendit: certum eſt, quia non hæc contrarietas erit ſcientiæ morientis, ſed ignorantiæ potius illius. §. 2. Si vero non (37) fecerit inventarium ſecundum hanc figuram ſicut prædiximus, non retinebit Falcidiam: ſed complebit legatarios, & fideicommiſſarios: licet puræ (38) ſubſtantiæ morientis tranſcendat menſuram legatorum datio. Et hoc dicimus, non noſtram minuentes legem quam poſuimus, ut nihil de proprio damnificentur heredes creditoribus, ſed dabit eis pœnam exactio ſuæ malignitatis, cum tranſcenderit leges, ex quibus caute omnia agens nihil poterat damnificari, ſed ex diverſo etiam quæ ſunt ex Falcidia lege, lucrari. Hæc autem dicimus: ubi errans teſtator de ſua ſubſtantia hoc egit: aut forte cum debuiſſet etiam ampliorem quantitatem heredi relinquere, pro minore diſpoſuit: etenim hoc errantis ſententiæ eſt, & non puræ, & integræ deſignationis. † Si vero expreſſim deſignaverit (39), *non* (40) *velle heredem retinere Falcidiam*: neceſſarium eſt teſtatoris valere ſententiam: & aut volentem eum parere teſtatori, forſan etiam quædam juſte & pie relinquenti: in eum non in percipiendo, ſed (41) ſolummodo pie agendo habentem: & non videri ſine lucro hujuſmodi eſſe hereditatem: aut ſi parere noluerit, eum quidem recedere (42) ab hujuſmodi inſtitutione. Locum vero fieri ſicut dudum prædiximus) ſubſtitutis, & coheredibus, & fideicommiſſariis, & legatariis, & ſervis, & iis qui ab inteſtato ſunt, & aliis ſecundum prius a nobis inventam in talibus viam.

C A P. III.

De legatorum exæquatione.

NOn autem dabimus licentiam heredi menſuram ſubſtantiæ ſubtiliter agnoſcenti, ſolvere quidem mox ab initio quibuſdam inte-

ſti

(1) Ordo ſcriptorum ſervandus. d. §. [illegible] Quid ſi ordo non appareat? An forte res dirimetur? An vero meritorum cujuſque ratio habebitur? An potius incertitudinis aut æqualitates ratione omnes ſimul admittentur? Quod poſtremum & mihi [illegible] Bart. & Angel. [illegible]
(2) ab ordine igitur denominationis [illegible] ut qui [illegible] loco nominatus fuerit, præſumatur magis a teſtatore dilectus fuiſſe. (3) Quod [illegible] perſonis quod ex ſuis bonis relinquere cogitur, quod accidit parentibus, liberis, fratribus (ſ perſona turpi inſtituta) & libertis. (4) Pœna [illegible] heredis contumaciæ. (5) Subſtitutus præfertur coheredi defuncti. (6) Danda eſt opera ne quis ſine ſucceſſore moriatur, §. 2. in fin. [illegible] intereſt enim defunctorum habere ſucceſſores. [illegible] (7) Juſte exheredatis liberis extraneus etiam præfertur, & merito. Nam ſi vis contra voluntatem, exheredati non ſunt [illegible] contra defuncti voluntatem. Hinc ſequitur, exheredatos non cenſeri numero legitimorum aut extraneorum [illegible] legitimorum, quia exheredatione amiſerunt ſuorum nomen. [illegible] Extraneorum, quia extranei non veniunt contra voluntatem defuncti, & conſtitutionis beneficio, & ita, pejor eſt exheredatorum quam extraneorum conditio.

(8) [illegible] (9) Quod adeo verum eſt, ut legatarius [illegible] herede inſtituto non implente voluntatem defuncti, præferatur reliquis [illegible] defuncti. [illegible] (10) Quod [illegible] heredi proximo non [illegible], non defertur ſtatim ad fiſcum. Defertur primo ad contumacis ſubſtitutos, §. 3. ſupr. [illegible] his deficientibus, ad contumacis heredes. tum ad fideicommiſſarios. Ab his ad legatarios, deinde ad manumiſſos teſtamento, tandem ad heredes ab inteſtato. poſt hunc, ad extraneos libertatis conſervandæ cauſa. l. ult. C. de teſtam. manum. Poſtremo ad fiſcum. (11) [illegible] (12) Jus heredum in quibus conſiſtat. (13) Hæc conſtitutio pertinet etiam ad mortis cauſa donationem, in quibus poteſt quoque ſubſtitui. [illegible] de mort. cauſ. (14) Primus & extremus ſucceſſor heredis contumacis, ejus ſubſtitutus vel fiſcus. (15) Mors omnibus vitæ terminus, l. ult. C. de epiſc. & cler. [illegible] Nov. 22. c. 39. (16) Id eſt, ſibi præcipi & imperari. (17) Adde l. 1. C. de his quæ [illegible] (18) Auth. ſed cum teſtator C. ad leg. Falc. hinc ſcripta eſt. (19) Falcidia quid quotve [illegible] obſerva. (20) Forte extenuantur hereditates per legata.
(21) [illegible] ex rebus hereditariis aliquid ſubripiens, [illegible] Falcidia utitur. l. 6. ff. de his quib. ut indign. (22) Inventarium facere quæ perſonæ tenentur, vid. Rebuff. tract. [illegible] (23) [illegible] conficiens inventarium, Falcidiam amittit. l. 22. §. 2. C. de jure delib. (24) Tres menſes, vid. l. ult. C. de jure delib. (25) Solemnitates obſervandæ in inventario conficiendo. l. [illegible] C. de bon. proſc. (26) Creditores multo magis, quod eorum maxime intereſt. Nov. [illegible] (27) [illegible] (28) [illegible] (29) Teſtes ſubſtantiam poſſidentes [illegible]

tario conficiendo ſufficiunt. l. 30. C. de epiſc. [illegible] (31) Placet quod ab Accurſio hic adnotatur, inventarium poſſe fieri etiam non uno contextu, [illegible] teſtamentum [illegible] l. ult. §. [illegible] C. de jure delib. & tamen [illegible] (32) De quæſtione ſervorum adverſus dominos inventarii perſcrutandi cauſa. vid. l. ult. §. [illegible] Cod. de jure delib. Novell. [illegible] l. ult. C. de quæſt. (33) Formulam juriſjurandi obſerva. (34) Hanc particulam [illegible] edition non habet, adde etiam de [illegible] quod competit [illegible] de quo vid. Rebuff. in tract. de inventario [illegible] (35) Cæcus an teſtis eſſe poſſit, vid. [illegible] Teſtimonium de auditu non admittitur? Sic ſane. [illegible] de [illegible] teſtam. [illegible] de probat. [illegible] de teſtam. milit. [illegible] de legat. [illegible] de aqua & aquæ pluv. [illegible] l. [illegible] ff. de probat. ubi teſtimonium de auditione admitti diximus. (36) [illegible] (37) Heres, non confecto inventario teneatur ultra vires hereditarias. [illegible] An amittat Trebellianicam [illegible] Ant. [illegible] (38) Pura ſubſtantia eſt, quæ ære alieno ſoluta eſt. [illegible] Novell. [illegible] (39) In teſtamento ſcil. Quid? [illegible] Falcidia [illegible] (40) Teſtator prohibere poteſt heredem ne eam uti Falcidia. [illegible] olim Falcidia detrahi poterat contra voluntatem teſtatoris, niſi de libertate [illegible] ad leg. Falc. [illegible] niſi Principes id permiſiſſent. [illegible] non heredes, ſed legatarii ac fideicommiſſarii uti Falcidia prohibeantur [illegible] Falcidia. [illegible] ad leg. Falcid. vid. Cujac. [illegible]
(41) [illegible] Hodie ſane Falcidia prohiberi expreſſe poteſt [illegible] Authent. ſed cum teſtator Cod. ad leg. Falc. [illegible] Olim herede repudiante, teſtamentum infirmabatur: Hodie, ſi heres repudiat, propter Falcidiæ prohibitionem teſtamentum non [illegible] ſive legatarii ſint, ſive fideicommiſſarii, & illorum aditione teſtamentum confirmatur. Quid? num tacite prohiberi Falcidia poteſt? Sic ſane: [illegible] Quod ultimum tamen multi non admittunt, vid. Manticam [illegible] non ſignificat repudiare, ſed abire ab hereditate.

gra (1) legata, & ad plenum sententiam testatoris servare, (quod etiam præcedentium nos dicunt constitutiones (2)) ab aliquibus autem retinere velle: neque ex parte quidem complere testatoris sententiam, ex parte vero eam minuere: sed omnino non errantem circa substantiæ quantitatem, sed agnoscentem, & mox sequentem sententiam testatoris, per omnia eam sequi, & non ad pejora pœnitere: neque enim hoc erit pars sequentis (heredis). Sed neque concedimus eis ab initio scientibus quidem, & incaute solventibus, postea lites percipientibus inferre, & recipere velle ab eis quodcumque contigerit exsolvisse eos. Oportet enim ante actionem cogitare, & agere, & non cogitantem recte, deinde transferri ad indevotionem: nisi forte tosta quædam causa hoc introduxerit, inopinabili quodam [ære alieno] apparente, quod minuat substantiam, & locum receptioni faciat.

C A P. IV.

Ut legata intra annum [modis omnibus] præstentur.

ILlud quoque prospeximus, ne tempus fiat longum in talibus quæstionibus. Nullam enim talium quæstionum aut litium transcendere anni tempus sancimus: necessitatem imponentes omnino intra annum post aditionem & legata solvi, & quæ a testatore sunt relicta, compleri, secundum sui naturam, & omnia agi quæcumque prius ediximus. Initium autem anno damus, sicut prius jam diximus, admonitionem (3) ex judiciali decreto. Anno enim per culpam heredis transacto, tunc ille quidem cadet relictis, alii vero ad hæc venient quos prius vocavimus. §. 1. Pupillis (4) autem & minoribus ætate, nil nostra præjudicat lex. Est enim eis si quidem etiam secundum dictat a nobis causas lædantur, duplex quoddam subsidium: & per restitutiones, & per viam contra negligentes tutores vel curatores. Non autem excipimus a lege neque patronatus successiones, & ibi enim legitima eis servata parte, quam nos definivimus, quicquid ultra hanc eis relictum fuerit, & aliquid a libertis pacti fuerint, illi complere deinde noluerint: hunc ordinem tenere sancimus, quem inchoantes sacram nostram hanc constitutionem diximus, ita ut legalis quidem pars maneat apud eos pura talibus, reliqua vero veniat secundum viam a nobis nunc apertam in talibus maxime, quoniam in ipsa de jure patronatus posita a nobis constitutione, ad similitudinem pene ingenuorum, etiam libertinitates ordinavimus. §. 2. Quia vero duplex est (5) testamentorum modus, aut in scriptam delatus dispositionem, aut in non scriptam voluntatem; hæc omnia obtinere similiter, & secundum æquam observationem, & in non scriptis testamentis, & in omni ultima voluntate sancimus, & in omni persona, sive privata (6), sive militari (7), sive sacerdotali, sive imperiali (8), sive alterius cujuslibet. Communem namque omnibus hominibus hanc legem ponimus.

E P I L O G U S.

Hæc nos, ut communiter omnibus prosint hominibus, scripsimus: quatenus & viventes relictis potiantur, & deficientes cum securitate moriantur: scientes quia lex eis etiam sepultis administrabit, & quæcunque illi disposuerint, ad effectum ipsa perducet. §. 1. Quamobrem (quoniam communis hæc utilitas omnibus est hominibus) fiant quidem a tua eminentia hinc præcepta cunctis declarantia legis virtutem: dirigantur autem & per provincias in omnibus gentibus quæ dudum fuerunt, & nunc a Deo per nos sunt adjectæ principatui Romanorum. Metropolitani (9) vero judices hæc sumentes (sicut dudum sancitum a nobis est) unicuique dirigant civitati: nullusque manebit non audiens legem, *quæ neque in paupertate vivere, neque mori in anxietate permittit* (10). Datum kalend. Januar. *Constantinop.* FLAVIO BELISARIO V. C. Cons. Indictione decimatertia 535.

T I T. II.

DE NON (11) ELIGENDO SECUNDO NUBENTES MULIERES: ET ALIENATIONE ET LUCRO ANTENUPTIALIS DONATIONIS: ET DE SUCCESSIONIBUS EARUM FILIIS SUIS.

N O V E L L A C O N S T I T. II.

Imperator Justinianus August. Hermogeni gloriosiss. magistro sacrorum officiorum, exconsule & patritio.

P R Æ F A T I O.

ET ante (12) nos legislatoribus Romanis continuam legislationis occasionem emergentium causarum dabat varietas, & nos omnem partem legislationis ornantes reipublicæ: cunctam pene correctionem, aliquando quidem pro negotiorum interpellationibus, aliquando vero in judicialibus quæstionibus celebravimus; & multas leges hinc subjectis nostris conscripsimus: quale est quod etiam nunc emergens ad hanc nos vocavit legem. §. 1. *Gregoria* enim supplicavit, dicens, habuisse se dudum virum & duos fecisse filios, masculum & fœminam, & extolisse (13) quidem maritum; plurimum vero a filio experta favorem, existimavit oportere, ne relinqueret eum sine remuneratione, nec extra competentem honorem dimitteret. Igitur *antenuptialem* donationem, licet non veniens ad secunda vota, tamen restituit & dedit filio, qui tamen non vivens ei permansit, sed abiit ex hominibus, antequam ad secundas venire vellet nuptias mater: & lex tam antiqua quam nostra vocavit ambas (14), & filiam & matrem ad minoris successionem. Et si quidem in prioribus mater nuptiis permansisset, nulla quæstio fuerat: sed illa quidem ad virum descendit secundum, ususfructum, qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis: (sic enim eam etiam omnem donavit, *ut (15) usus quidem apud eam remaneret, proprietas autem fieret apud filium*) omnem vero proprietatem filiæ percipere minabatur; non (16) secundum quantum heres erat fratris, sed secundum (17) quantum pater dederat matri, dicens nullam fiduciam habere matrem ad secunda vota migrantem, proprietatem habere donationis quacumque ratione: verum mater nequaquam hoc *antenuptialem* esse donationem omnino affirmabat, sed *permixtam jam rebus filii*, & tanquam hereditatis, non adhuc tanquam donationis existentis, competere ei sex unciarum & proprietatem & usum habere. † Et non solum hoc dubitabatur, sed etiam de ipsa hereditate fratris contra eam filia reluctabatur: matre quidem petente ejus hereditatem pro media parte, secundum quam eam nos ad hereditatem filii vocavimus, una existente sorore, moriente (vero) filio cum ea vocata: filia vero obtinere hereditatem fratris valde fortiter ex prioribus sanctionibus insistente, & dicente, *quia mater si quidem ad secundas nuptias non venisset, recte vindicaret hereditatem filii: venientem vero ad virum alterum, omnino privari iis, quæ ex paterna substantia filius acquisivit; quia si post secundas nuptias filius mortuus esset, undecumque acquisita esset ei substantia, ipsa esset domina: hæc constitutionibus ambabus volentibus, quæ tale decernunt* (18). Mater quidem *valde crudeliter habere constitutiones illas, & indignas clementia nostrorum temporum affirmabat*: veruntamen usa est a nobis posita constitutione, dicens *hanc non subdi constitutionibus prioribus, atque matrem quidem nondum ad virum secundum venientem* (19), *cum filiis vocari, quæ vero secundis extulantur nuptiis, nequaquam: hæc autem etiam aliquid adesse peregrinum: si enim in filium largitatem conferentem occasione electionis, rursus de donatione petens recepisse videri, quam sic simpliciter lucrum irrationabile habere*. Hæc nos diu perscrutantes, & omnem talium electionum & hereditatum contemplationem considerantes, oportere credidimus communem super his scribere legem, secundum quam & præsens quæstio suscepit terminum.

C A P. I.

De electione sublata.

PRospeximus itaque non *confusum* hoc electionibus indiscretumque relinquere, sed hujusmodi dare ordinem causæ: Matre (20) semel ad secundas nuptias veniente, lucrum mox omnium filiorum proprietatem (21) antenuptialis fieri donationis: *& nullum esse licentiam matri, alios quidem filiorum eligere, alios autem exhonorare*: quoniam omnibus simul secundis nuptiis fecit injuriam, quapropter & in præsenti proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet: uso apud matrem, donec vivet, servando, & secundum nostram constitutionem, (si quidem mater præmoriatur) filiæ tota antenuptialis donatio competit: si vero filia, manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non existentium filiorum, reliquum vero erit filiæ, & moriens hoc transmittit ad suos heredes, qui ex lege vocantur.

C A P. II.

De alienatione dotis, aut propter nuptias donationis extraneo facta.

HOc (22) autem quod fit quidem semper, expressim vero nondum lege determinatum est, hoc ad melius incrementum, & interpositionem damus huic legi: nam si non filio forte, sed alicui extraneo mater adhuc secundas (23) non experta nuptias, partem quandam antenuptialis donationis, aut aliquam rem ex ea, vel totam donet, aut per alium forte alienet modum, deinde ad maritum veniat secundum: palam est, quia supervenientibus (24) secundis nuptiis alienatio evacuatur, nec hoc omnibus modis, sed in suspenso & alienatio & evacuatio manet: nam si manserint superstites filii, evacuabitur omnino quod factum est, lege proprietatem antenuptialis donationis ad filios deducente, & non respiciente mulierem, si quid egerit in læsionem filiorum. Si vero præmoriantur (25) omnes matris filii, erit contractus firmus, non in totum, sed secundum pactum non existentium filiorum: quod nos introduximus primi, & statuimus nuper de hoc scribentes legem. Et secundum quandam quidem partem erit contractus firmus, secundum quandam vero infirmus apparebit: hoc est, secundum hoc quidem, quod permanet apud matrem, occasione pacti filiorum non existentium, valebit: secundum hoc vero quod transmittitur ad filii successores, infirmus erit: ut si mater sola filio succedens inveniatur, omnis contractus rursus firmus erit. §. 1. Quia vero *contra (26) binubos pœnæ communes & viri sunt & mulieris*: ille quidem in dote ad secundas veniens nuptias periculum sustinebit: hæc autem in antenuptiali seu propter nuptias donatione. Et hæc lex in utraque sit posita persona, hæc & de electione & de alienatione, & de lucro sanciens.

C A P. III.

De successione si filius intestatus mortuus fuerit, vel qualiter secundo nubentes ad filiorum hereditatem vocentur.

CUm (27) igitur reliquum sit cogitare de hereditatibus filiorum, pro quo etiam præsens est dubitatio: oportere credimus generali lege &

(1) Qui sciens vires patrimonii solida quibusdam legata cœpit solvere, & reliquis integra debet solvere: quasi prima solutione amplecti videatur in omnibus judicium defuncti: quod detegit leg. 4. §. ult. Cod. ad leg. Falcid. Itaque minuatur valde potestas legis Falcidiæ [illegible] hæc l. [illegible] voluntatem defuncti, inventarium non facienti, [illegible] integra legata solvere. (2) l. 6. Cod. ad leg. Falcid. (3) Non ab aditione hereditatis, non a condemnatione, sed a conventione judicis: quod nomen [illegible] indicat. (4) [illegible]

(5) Testamentorum, scriptum est, aut nuncupativum. (6) [illegible] appellant Græci, [illegible] quæ de re dicit in [illegible] Hermopoli. (7) Hoc vult, Teneri militem [illegible] voluntates. [illegible] inventarii eum non obligari ad solvendum æs alienum, l. ult. in fin. §. de jure delib. nec ad solida legata: quæ nihil [illegible] legis Falcidiæ [illegible] quibusdam solida legata solverit. (8) [illegible] Cæsarianos, officiales Cæsaris, qui ab [illegible] (9) [illegible] præsides provinciarum qui in metropoli provinciæ habitabant. Urbs enim pro metropoli accipitur, l. [illegible] (10) Vid. Contil. lib. 7. miscell. c. [illegible] Aul. (11) Sensus est, Matrem secundo nubentem, hodie non posse eligere unum ex liberis, eique uni largiri commoda donationis a marito acceptæ propter nuptias: sed ea omnia servanda liberis communibus esse. Olim matri, secundo nubenti, permissum id erat. l. 3. §. 1. in fin. prior. C. de secund. nupt. adde Julianum [illegible] (12) Vid. [illegible] in expositio. Novell. part. [illegible] Aul. (13) [illegible] Omnes quos habuit, [illegible] conjugem extulit, & [illegible] (14) Mater non transiens ad secunda vota, filio minori succedit ab intestato cum ejus fratribus aut sororibus. (15) Donare possumus proprietatem bonorum retento usufructu, [illegible] l. quisquis [illegible] Cod. de donat. vid. [illegible] (16) Id est, non ex semisse. (17) Id est, integram. (18) Adversus crudelitatem legum principis auxilium implorare licet. (19) Id est, quæ nondum ad virum secundum venerant. (20) Nota regulam. Goth. Vid. [illegible] ad l. feminæ, l. hac edictali §. 1. & l. 10. Cod. de secund. nupt. Aul. (21) C. 4. infr. h. t. (22) Hinc sumpta est pars authentica *sed & si quis* C. de secund. nupt. (23) Nov. 22. c. 20. §. 1. (24) Nov. 22. c. 24. (25) Nov. 22. c. 32. [illegible] C. de secund. nupt. (26) Hinc sumpta est Authentica *ex testamento* C. de secund. nupt. Goth. Vid. l. feminæ Cod. de secund. nupt. Novell. 22. cap. 46. Bellon. consil. 50. & Barr.

& præsentem quæstionem dirimere & determinare, & in futuro movendis omnibus dare decisionem. Et sancimus alias res post antenuptialem donationem ad filios venientes, si quidem filius masculus, aut fœmina forte restetur, secundum legem venire ad scriptos heredes: hic matre non prohibita scribi a filio herede: sed etiam contra testamentum ei datis allegationibus, si forte filius eam prætermiserit, aut irrationabiliter exheredatam fecerit. Si vero intestatus (1) decesserit, reservans illius partem, si quidem habuerit filios proprios, ad filios venire, sin autem non habuerit quidem filios proprios, sit fratrum vocatio & matris una cum fratribus (secundum quod a nobis sancitum est) ad hereditatem venientis, & eam firme habentis, sive ad secundas vellet venire nuptias, sive non. Nec enim maiores pœnas adversus mulieres, quæ ad secundas veniunt nuptias, facimus, neque ea hoc eas ad necessitatem deducimus amaram, & nostrorum temporum indignam, ut metu castarum nuptiarum (licet (2) secundæ sunt) ab his quidem abstineant, & descendant ad quasdam interdictas permixtiones, & forsan etiam ad servorum corruptiones; &, quoniam non licet legaliter caste vivere, contra leges luxurientur. Nequaquam igitur valere volumus, neque in quinto libro Codicis cognominis nostræ pietatis positam constitutionem (3), decernentem de hereditatibus filiorum, quos matres ad secundas nuptias venientes viderunt præbentes, neque in sexto libro ejusdem conscriptionis sub Titulo (4) Tertulliani, quæ de mulieribus disputat, secundis quidem nuptiis junctis, ante secundam tamen copulationem filios amittentibus; sed vocetur ad filii hereditatem modis omnibus mater cum (5) fratribus, & hanc habeat firme, nihil ex secundis lædenda nuptiis, quod & in subjecta quæstione, quæ legem hanc movit, obtineat, & mater una cum filia succedat hereditati: aut etiam succedens hanc irrefragabiliter habeat, nihil ex spe secundarum lædenda nuptiarum, sed domina ejusdem hereditatis cum filia absolute consistens. Optimum itaque est, atque laudabile, & dignum oratione, ut mulieres, ita se honeste tractent, quatenus quæ semel ad virum venerunt, servent inviolatum morientium torum: *& hujusmodi mulierem & miramur pariter, & laudamus, & non (6) procul a virginitate ponimus.* † Sin autem non valueris (cum forsitan & juvenis (7) hoc non patiatur) *nec possis contra (8) fervorem (9) naturæ resistere*, non est torquenda propter hoc, nec interdicendæ sunt ei communes leges: sed ad viri alterius veniat nuptias honeste, & omni luxuria abstineat: & fruatur successione filiorum. Sic enim eos adhuc amplius diliget, & non quasi quosdam odibiles respiciet, pœnis subdita sic amaris. Sicut enim patres, si ad secundas veniant nuptias, non (10) fraudamus filiorum suorum successione, nec qualibet est lex aliquid tale dicens: sic neque matres privabimus filiorum successione, si matres ad virum veniant secundum, licet ante nuptias secundas aut post secundas filii moriantur. Alioqui ex absurditate legis, licet præmoriantur filii omnes, non relinquentes filios aut nepotes, nihilominus supplicium manet, & non succedet eis mater, nec si sine filiis moriantur: sed inhumane ab eorum expellitur successione, frustra quidem pariens, frustra simul & nutriens propter legales nuptias subjecta pœnis, & succedent quidem illis alii qui ex longa cognatione: mater autem irrationabiliter expelletur. Quapropter, & ipsa succedat filiis: & sit hæc lex clemens, & mitis, matres filiis conciliians. † Colligentes igitur hujus legis partes, sancimus, quoniam matrem (secundum quod jam dudum diximus) assimilamus (11) patri in antenuptiali donatione: & ipsam sustinere quidem pœnas, sicut sustinet pater in dote: in hereditatem autem filiorum sine tergiversatione veniant, & pater, & mater secundum subjectas utrique casui quæstiones. Proinde quod patres habent sive ad secundas venientes nuptias sive non, hoc etiam matres habeant, voceturque mater ad filii hereditatem, sive jam ad secundas venit nuptias, sive postea veniat.

§. 1. Antenuptiali vero donatione, ad secundum veniens consortium, neque secundum quantum heres existet filii, fruatur: sed hoc filiorum sit solum lucrum, eis a lege datum, & non videatur esse pars hereditatis filii: sed adhuc antenuptialis donationis non abjiciens naturam. Quæ competit tenere etiam circa eas, quæ nunc jam sunt viduatæ mulieres & propriis suc efferunt filiis: & quæ nondum ad secundas veniunt nuptias, si et postea veniant. Quod igitur hic habetur, sic omni tempore sanciatur.

C A P. IV.

De administratione donationis propter nuptias si mulier ad secundas nuptias transierit.

ALiud (12) vero quiddam occasione secundo nubentium mulierum & antenuptialis donationis, adjicere prioribus, bene se habere credimus. *Priscis namque constitutionibus præbentibus electionem mulieri, quæ ad secunda vota descendit, si vellet accipere ante nuptias donationem, secundum quod ei permittunt pacta & exponere filiis cautionem (13), quia moriens hæc restitueret: sive cum non valet dare cautionem, aut nollet forte, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis, solverent autem ei etiam* tertiam (14) partem, *centesimæ usuræ*: Nos ex quæstionum emergentium varietate moti, quoniam invenimus minores in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecuniis (15) existente: & alios aurum quidem non habentes, coactos autem omnia paterna vendere, quatenus exsolveretur antenuptialis donationis debitum, ad eos utique secundum legem antenuptiali donatione veniente: propterea judicavimus oportere hunc dari ordinem causæ; Ut si (16) quis contulerit res secundum antenuptialem donationem, si quidem omnes immobiles sint, maneat (17) earum usus apud matrem: & ipsa eum colligat, & non respuat: neque exigat filius pro harum æstimatione usuras: sed & diligentiam earum habeat, sicut lex jubet, usu quidem existentibus dominis, & custodiat eas secundum leges antiquas filiis superstitibus (18): aut si omnes moriantur, secundum nostram legem, in casum quidem non existentium filiorum matri: reliquum vero filiorum heredibus conservandum. † Si autem omnis forte consistat in pecuniis, aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam usurarum partem percipientem matrem cum (19) cautione jam definita, non exigere a filiis aurum: nisi forte idonea sit viri substantia, & habeat aurum & argentum & vestem, & quicquid conscriptum fuerit matri, tunc enim electionem matri dabimus, sive voluerit res percipere, & præbere cautionem; sive justam quam diximus usuram accipere, & secundum priores leges, & secundum nostram. † Si vero permixtæ sint res, & donatio ante nuptias aliud quidem in pecuniis, aliud vero in immobilibus habeat rebus: immobilia quidem modis omnibus manere apud matrem, ut alimentum habeat inde: porro de mobilibus hæc valere quæ sancivimus prius, si essent in rebus mobilibus omnia antenuptialis donationis consistentia.

C A P. V.

De dote scripta & non numerata vel præstita.

ILlud (20) quoque dudum acerbe quidem sancitum, raro autem in judicio examinatum, existimamus oportere clara lege complecti, & tradere usui, & deducere ad judicia, pro communi positum adjutorio. Si enim conjungantur aliqui alterutris cum dotis & antenuptialis donationis documentis: deinde vir quidem antenuptialem præbeat donationem, mulier autem scribat dotem, aut ipsa præbente eam, aut dante patre, aut quolibet extraneo; postea appareat matrimonii tempore dos non data marito, sed sustineat onera matrimonii; & matrimonium morte viri solvatur: non est justum omnino mulierem dotem (21) non dantem marito, *antenuptialem* accipere donationem. Sin autem etiam non totam dedit dotem: & ipsa pro tanto exigat donationem, & in quantum dederit dotem, æqualitatis (22) enim & justitiæ sumus amatores, quam in omnibus aliis & in consortiis volumus obtinere. Quapropter *quæ mulier nil omnino dat, nil omnino percipiat, quæ vero minus quam professa est, dedit, tantum (23) recipiat solum quantum obtulit*, sitque etiam hoc optimum in præsenti lege incrementum, plurima decernente, quæ semper in dubitatione sunt, vix autem modo ad legislationem deductam. † Hanc autem valere volumus legem & in casu dante ei principium, & in pendentibus (24) litibus & in omnibus de cætero provenientibus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua sublimitas operi effectuique contradere festinet, & manifesta universis per programmata propria faciat, quatenus in omnibus civitatibus, quas nostra ditio continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, secundum quod a nobis dispositum est (25).

T I T. III.

UT (26) DETERMINATUS SIT NUMERUS CLERICORUM SANCTISSIMÆ MAJORIS (27) ECCLESIÆ (28), ET CÆTERARUM ECCLESIARUM CONSTANTINOPOLITANARUM.

N O V E L L A C O N S T I T. III.

Imper. Justin. Aug. Epiphanio Sanctiss. & Beatiss. Archiepiscopo regiæ civitatis. & universali Patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

DUdum quidem communi & generali (29) lege ad tuam beatitudinem & ad reliquos sanctissimos Patriarchas scripta, de ordinatione venerabilium Episcoporum, & reverendiss. clericorum, nec non mulierum diaconissarum, & *ut non amplius sint ab antiqua mensura qui ordinantur*, disposuimus: quod nobis videbatur bene se & competenter habere, & regulatum sacrarum digne: præsentem vero legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus, de numero reverendiss. clericorum, qui in hac urbe sunt, disponentes. Quia enim *pene nihil immensum (30) bonum est*, competens est neque ordinationes quæ super reverendiss. clericis fiunt, aut super reverendiss. diaconissis, fieri tantas, ut illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuorum maximorum, & paulatim ad novissimam inopiam deponatur. Novimus enim propter hujusmodi occasionem, hujus regiæ civitatis sanctissimam majorem ecclesiam, *nostri imperii matrem* (31) debitis inquietari maximis, & non aliter valentem facere singulas erogationes reverendiss. clericis, antequam aurum non parvum foenerat mutuum, faciens tam hypothecas quam pignorum dationes in optimis suis prædiis rusticis & suburbanis. Propter hoc igitur perspeximus nosmetipsos deponere ad hujusmodi causæ inquisitionem & agnoscere quemadmodum prius se habuerit, quidque longitudo temporis adinvenerit. † Investigantes igitur illud undique invenimus *quoniam singuli horum qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt in hac felicissima civitate, non pro ædificio solummodo cogitaverunt, sed etiam ut expensas sufficientes darent a se factis venerabilibus domibus: & determinarent quantos quidem competeret esse presbyteros per unamquamque ecclesiam, quantosque diaconos masculos (32) atque fœminas, & quantos subdiaconos, & rursus cantores atque lectores & ostiarios constitui: & super hæc etiam erogationis expensas definierunt: & reditus proprios dederunt sufficientes iis quæ a se constituta sunt*: si quis autem adjecerit multitudinem, nequaquam amplius penitus extendi valentes. † Et quidem permanserunt usque

(1) ad l. 2. Cod. ad Senat. Tertullianum, ubi dicit hoc caput 2. corrigere d. l. 2. sed istum caput 2. [illegible] correxit per Novell. [illegible] cap. [illegible] & sic [illegible] manere d. l. 2. [illegible] quando mater succedit ab intestato, quando vero filio primi matrimonii succedit ex testamento, tunc d. l. 2. esse & manere [illegible] per hoc caput 2. Ans.
(2) Nov. [illegible] (3) d. cap. [illegible] (3) l. 3. §. 1. C. de secund. nupt. (4) l. 3. C. ad SC. Tertull. (5) Mater cum fratribus defuncti ab intestato.
(6) Prima nuptia, non procul a virginitate. Antiquum illud fuit, Primas honorari, quas ideo Nazianzenus vocavit [illegible], ut & secundas, [illegible], tertias, [illegible]; quartas [illegible]. (7) Juvenes ad nuptias proniores, [illegible] ad Tom. 2.
(8) Naturæ reluctari difficile. (9) Nuptias appetimus serviente natura. (10) Parentes ob nuptias secundo contractas non privantur filiorum successione, ut hic, quemadmodum & parentes [illegible] in adventitiis liberorum consequuntur, licet ad secundas venerint nuptias. l. ult. C. de bon. matern. Novell. 22. cap. [illegible] (11) Quod jus patri competit in liberorum successione, idem matri [illegible] competit. (12) Hinc sumpta est Authentica *Sed si aurum* Cod. de secund. nupt. (13) Vid. vers. si autem infr. (14) id est, usuram trientem. (15) [illegible] Scrimger. [illegible], Cujac. (16) Nota regulam. (17) Novell. [illegible] & Cod. [illegible] (18) Cap. [illegible] supr. [illegible] (19) Vers. præterea supr. [illegible] C. de secund. nupt. (20) Hinc sumpta est Authentica *Sed quæ nihil* C. de pact. convent. Goth. [illegible] de vero [illegible] Ans. (21) Quæ dotem non dedit marito, antenuptialem donationem non accipit. Quid si per maritum steterit, quo minus dos ei daretur? [illegible] uxori non nocebit. Novell. [illegible] (22) Æqualitas servanda. (23) Quantum mulier dedit dotis nomine, tantum ea ex donatione accipiet nuptiis [illegible] (24) Leges [illegible] extenduntur ad pendentes etiam lites, alias earum generalis est conditio, ut ad futuros tantum casus pertineant. l. 7. Cod. de legibus. (25) Dat. XVII. Kal. April. Just. [illegible] & Decio Coss. [illegible] Nov. [illegible] cap. [illegible] id est, anno [illegible] (26) Vid. Julianum Patricium constit. 2. (27) Major ecclesia Constantinopolitana, S. Sophia (de quo dicam commodiore tempore) ut & Romana, Lateranensis Ecclesia. (28) Constantinopolitana [illegible]
(29) [illegible] Hal. [illegible] Scrimgerus. (30) Οὐδὲν τὸ ἄμετρον καλόν.
(31) Major Ecclesia Constantinopolitana mater Imperii a Justiniano hic vocatur.
(32) Diaconorum alii masculi: alii fœminæ.

usque ad multum tempus talia conservata : & donec hoc fuit, duraverunt sanctiss. ecclesiarum domibus quæ sufficerent. Cum vero Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protracti sunt ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad immensitatem multam : creditores autem undique & usuræ, & novissime neque creditores inveniuntur propter incredulitatem jam causæ ; sed alienationes cum necessitate, & contra leges, & causæ indecentes, & neque propria dignitate temperatæ, ut ex hac nimietate, neque prædia neque suburbana sufficerent hypothecis & pignoribus, neque creditores propter hoc invenirentur, sed ad inopiam descenderent novissimam, & nec ipsis ministris emolumentum dare sufficerent : sed ad viam omnium infelicissimam causa descenderet, quatenus rerum omnium creditoribus cederet : quod etiam dicere piget nos ; & quemadmodum non fiat, providemus. Nam si non aliquis ferret libenter eum qui ultra (1) substantiam suam expendit, quomodo non & de his nobis est cogitandum? Non enim oportet ad mensuram (2) expensarum quærere etiam possessiones, (hoc enim simul ad avaritiam, impietatemque perducit) sed ex iis quæ sunt, expensas metiri. Quapropter competenter etiam de his sancimus, & immensitatem excludimus, certæ medicinæ causam tradentes.

C A P. I.

Ut numerus clericorum qui nunc est, maneat, & de futuro numero clericorum Constantinopolitanæ majoris ecclesiæ.

SAncimus igitur eos quidem qui hactenus sunt in eadem sanctiss. majore ecclesia & reliquas omnes venerabiles domos, & reverendiss. clericos, & mulieres diaconissas & ostiarios manere in quo sunt schemate, (non enim quod est, minuimus (3), sed de futuro providentes hæc sancimus) reliquo vero tempore nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerum institutum ab iis qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt, reverendiss. clericorum quantitas redigatur. † Sed quoniam pridem etiam reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ regiæ nostræ civitatis determinatus est numerus, & valde brevis erat : utpote una existente sanctiss. (4) ecclesia : postea vero & venerabilis domus sanctæ gloriosæque virginis & Dei genitricis Mariæ juxta sanctissimæ majoris ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina (5), & veneranda domus sancti martyris Theodori a Sperario (6) gloriosæ memoriæ dedicata est. Erat autem etiam venerabilis domus sanctæ Helenæ (7), quæ sanctiss. majori ecclesiæ copulata est : propterea (8) redigere numerum ad antiquam figuram impossibile est. Non enim sufficient tantis ecclesiis pauci consistentes : quoniam quidem non proprios clericos, neque una quidem harum trium habeat basilicarum, sed communes sunt, & sanctissimæ majoris ecclesiæ, & earum : & omnes circumeuntes secundum quendam ordinem & circum, ministeria in eis celebrant : deinde etiam plurima multitudine, & ex antiquis hæreticis (9) ad sanctiss. majorem ecclesiam deducta, gratia quidem magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, laboribus autem & immutationibus nostris oporteat plures quam a principio ad præsens officii ministerium definiri. §. 1. Quapropter sancimus *non* (10) *ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum* (11), *& quadraginta fœminas : subdiaconos vero nonaginta, lectores autem centum, & decem, cantores viginti quinque : ita ut sit omnis numerus reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ in quadringentis vigintiquinque : & insuper centum* (12) *existentibus iis qui vocantur ostiarii.* In sanctissima siquidem majori ecclesia hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas, ei tanta clericorum sit multitudo : nullo (13) quidem horum qui nunc sunt, excludendo : licet multo plurium sit numerus ab iis qui a nobis nunc determinati sunt : nullo autem de cætero adjiciendo in unoquoque ordine in iis qui nunc sunt, donec ad hunc numerum mensura redigatur.

C A P. II.

Ne liceat clericis de minore ecclesia in majorem per patrocinium transire, & de clericorum multitudine non facienda.

ILlud quoque adjicendum est, ut quod hactenus indecenter fiebat, nequaquam in repub. geratur, id est, multos reverendiss. clericorum, dedignari quidem in iis quibus ordinati sunt, sanctiss. ecclesiis, aut hic, aut in provinciis, deservire (14) : ad sanctiss. vero majorem ecclesiam, & venerabilem clerum ejus per patrocinium quodlibet accedere, quod de cætero omnimodo fieri prohibemus : nam si super venerabilibus monasteriis prohibemus *ex alio monasterio* (15) *ad aliud transmigrare* : multo magis neque reverendiss. clericis hoc permittemus : lucri & negotiationis habere demonstrationem hujusmodi horum desiderium judicantes. Si vero, & aliquando talem quandam migrationem tua beatitudo, aut per tempora imperium fieri perspexerit : non aliter hoc agi, antequam ad prædictum a nobis numerum causa redigatur, ut migratio in officium deficientis fiat : & non supra numerum aliquid omnino excedatur : hoc enim nulla machinatione, neque ex aliquo modo fieri sinimus. Et hæc quidem de sanctissima majori ecclesia. §. 1. In aliis autem omnibus ecclesiis, quarum expensas sanctiss. major ecclesia facit, sancimus nunc quidem existentes manere, similiter eos etiam sub schemate (16). de cætero vero nullum ordinari, antequam ad *statutum uniuscujusque ecclesiæ* (ut vocant) *quod antiquitus* (17) *ordinatum est ab ædificatoribus ecclesiarum*, presbyterorum, diaconorum masculorum atque fœminarum, & subdiaconorum atque lectorum, nec non cantorum, & ostiariorum numerus redigatur, & nullus in medio penitus adjiciatur. Nosque ipsi cavebimus tale aliquid agere : & ordinandos mittere : nullusque, nostrorum judicum tale aliquid agat, nostram formidans legem : & licentia sit beatiss. archiepiscopo & patriarchæ hujus regiæ civitatis ordinationi contradicere, licet jussio de (18) palatio veniat : nam qui & præcipit, & cui præcipitur, sub ecclesiastica erunt mulcta, si tale aliquid egerint. † Sed neque in aliis ecclesiis, quæcumque emolumentum, & expensas non habent a sanctiss. majore ecclesia, competens est, multitudinem intromittere ordinandorum in ipsis, neque transcendere de cætero constitutam a principio etiam super illis mensuram : ne forsan etiam qui in eas creantur in multitudinem incidentes immensam, & accedentes sibimet a pie agentibus reditus dividentes, & exinde usque ad mensuram eorum non sufficere videntes in maximam angustiam incidant. † Si vero ultra mensuram definitam in sanctiss. majore ecclesia sive aliis ecclesiis ordinet, qui per tempora fuerit sanctiss. majoris ecclesiæ sanctiss. episcopus, & venerabilis ejusdem ecclesiæ œconomi erogationem ex ecclesiasticis præbuerint reditibus : ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam, & qui hæc expendere eos permiserit beatiss. patriarcha. Sciant enim, quia si quid tale egerint, licentiam damus & sanctiss. patriarchis, qui post tale aliquid agentes fuerint, & posterioribus œconomis, & omnibus reliquis reverendiss. clericis talia perscrutari, & facta prohibere, & indicare imperio : ut illud cognoscens, præcipiat ex substantia hæc agentium œconomorum, aut etiam permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctiss. ecclesiæ. Quapropter ne rursus forte fiat aliqua rei confusio atque tumultus, causa ad mensuram a principio constitutam redacta, tunc ordinare liceat in tantum ut non transcendatur definita mensura, neque numerus transeatur, aut fiat quædam circa hoc calliditas. Non enim illud patimur omnino fieri, ut dicatur quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta præbere : hoc enim est rursus confusionem efficientium, & immensa adjectione secunda collegia constituentium : deinde etiam plurimas habebit ea res circumventiones, ut alias sibimet vias avaritiæ inveniant pro alimentorum expensis. Ex hoc igitur agi penitus, etiam sub mulcta, quæ vocatur ecclesiastica, prohibemus : maximam utilitatem hanc esse putantes, ut sanctissima major ecclesia neque debitis subjiciatur, neque angustietur, neque perpetuo deficiat, sed semper (19) abundet.

C A P. III.

De reliquis ecclesiarum reditibus in pios actus, & personas vere egentes per patriarchas, & œconomos erogandis.

SIcut autem de his expensam determinavimus, ita congruet pro tempore sanctiss. patriarcham & reverendiss. œconomos considerare, ut aliæ expensæ quæ fiunt ex ecclesiasticis reditibus, circa (20) pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem. Hoc enim dominum Deum placat : *& non patrociniis & studiis hominum ecclesiasticas expensas hominibus locupletibus* (21) *distribuant*, ita *ut inde inopes necessaria non mereantur* : Sciant autem Deo amabiles œconomi, & qui nunc, & per tempora futuri sunt : quia si quid præter hæc egerint, & divinis suppliciis subjacebunt, & ex sua substantia indemnitatem sanctissimæ procurabunt ecclesiæ.

E P I L O G U S.

§. 1. Beatitudinem igitur tuam quæ ab initio, *& ex infantili pene ætate* in sacro omni ordine, & schemate sanctissimum ordinavit ecclesiam, quæ & ex sacro utique genere descendit, hæc custodire continue sancimus : scientem quia non minor nobis cura est horum, quæ sanctiss. ecclesiis prosunt, quam ipsius animæ. Dat. 17. kal. April. Domino Belisario V. C. Cons.

T I T. IV.

DE (22) FIDEIUSSORIBUS (23) ET MANDATORIBUS (24), SPONSORIBUS (25), ET SOLUTIONIBUS.

Novella Constit. IV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. præfect. sacrorum præt.

P R Æ F A T I O.

LEgem antiquam positam quidem olim, usu vero nescimus quemadmodum non approbatam, per causas autem semper exquisitas atque necessitas apparentem, rursus revocare, & ad rempub. reducere, bene se habere putavimus, non simpliciter eam, sicut jacebat, ponentes : (erat enim quædam (26) ejus pars omnino non discreta) sed cum competenti & placito distribuentes augmento.

C A P. I.

Ut creditores primo loco conveniant principalem (27).

SI (28) quis igitur crediderit, & fidejussorem aut mandatorem aut sponsorem (29) acceperit : is non (30) primum adversus mandatorem, aut fidejussorem aut sponsorem accedat, neque negligens, debitoris intercessoribus (31) molestus sit : sed veniat primum (32) ad eum qui aurum accepit debitumque contraxit & si quidem inde receperit, ab aliis abstineat ; quid enim ei in extraneis erit, a debitore completo ? Si vero non valuerit a debitore recipere, aut in partem, aut in totum ; secundum quod ab eo non potuerit recipere, secundum hoc ad fide-

(1) Ultra substantiam expensæ non sunt faciendæ. (2) Non ad mensuram expensarum possessiones quærendæ : sed ex ipsis possessionibus expensas metiri oportet. (3) Princeps Ecclesiæ bona minuere non debet. (4) Ecclesiam S. Sophiæ intelligit. (5) Uxore magni Leonis. (6) Σπεράκιν, Scrimger. Speragil. Is fuit consul sub Valentiniano, Martiano. (7) Ἑλένης. Scrimger. recte, huic enim ædem sacraverat Constantinus teste Socrate. (8) Quia tot eccl. unitæ inter se plures Ecclesiæ, numerus servientium exigendus : & per consequentiam expensarum. (9) Id est, ex bonis hæreticorum. (10) Nota numerum presbyterorum, subdiaconorum, lectorum, ostiariorum, cantorum majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ. Adde l. 4. C. de sacr. Eccles. (11) Septem tamen diaconos tantum, quantumvis magna sit civitas, creari jubet Neocæsariensis Synodus c. ult. (12) Ostiarii centum in Ecclesia majore Constantinopolitana tribus aliis Ecclesiis ei unitis. (13) Retinetur facilius extans numerus clericorum, quam futuri admittuntur. (14) Novell. 16. c. 1. (15) Ex uno monasterio in aliud non est permiss. migratio. (16) Id est, modo, σχῆμα, est etiam habitus Clericorum. Salvianus specialiter habitum sanctum nominat. (17) Adde Nov. 6. c. 8. (18) Παρὰ τῆς πόλης. (19) Ecclesiam præstat reditibus abundare, quam egere. (20) Ecclesiæ facultates in pios actus erogandæ. (21) Bona ecclesiæ pauperibus, non locupletibus distribuenda. (22) Adde & de tertiis detentoribus rerum, Goth. Ad hanc Novell. vid. Gaill. de contrah. Arbitr. cap. 9. n. 91. 96. 110. 152. & quoad inscriptionem partitionem, & intellectum Rittershus. in expos. Novell. part. 2. c. 8. n. 5. ... & reliq. Aust. (23) Dixi ad lib. 46. ff. 1. adde Jul. Pacium consil. 3. (24) Μανδάτωρες ... Kelap. 2. ... de quibus agitur, l. 23. in fin. ff. & l. 23. l. 28. C. de fidejussor. (25) Ἀντιφωνηταὶ qui pro aliis constituunt, ut Kelap. 2. ... (26) Quia scilicet electio erat penes creditorem utrum reum, an vero fidejussores conveniret, l. 5. C. de fidejuss. (27) Hinc sumpta est Auth. præsente Cod. de fidejussor. ad verbum extat apud Harmenop. 3. c. 6. (28) Et l. 51. in fin. ff. ... l. 23. l. 28. C. de fidejuss. l. 6. C. de fidejussor. (29) Constitutæ pecuniæ reum, ἀντιφωνητήν. (30) Vid. l. 90. §. 4. ff. de verb. obl. (31) Omnes fidejussorem, postremo possessorem rerum hebeturum & ita beneficium epistolæ D. Hadriani ad fidejussorem pertinens, pertinet ad correos debendi, Novell. 99. c. 1. (32) Fidejussor vel possessor rei obligatæ creditori, conveniri ab eo non potest, nisi discusso principali. Hic ordo servandus est in conveniendo fidejussore, ut hic, auth.

fidejussorem, aut sponsorem aut mandatorem veniat, & ab illo quod eeliquum est, sumat: & si quidem præsentes (1) ei consistant ambo, & principalis & intercessor, & (fidejussor) aut mandator aut sponsor: hoc omni servetur modo. † Si vero intercessor, aut mandator, aut qui sponsioni se subjecerit, adsit: principalem vero abesse contigerit, acerbum est, creditorem mittere alio, cum possit mox intercessorem, aut mandatorem, aut sponsorem exigere. † Sed & hoc quidem curandum est a nobis possibili modo: non enim erat quoddam hic antiquæ legi datum pro sanctione remedium: quamvis Papinianus maximus (2) fuerit, qui hoc primitus introduxit. Probet igitur intercessorem, aut sponsorem, aut mandatorem: & causæ præsidens judex det tempus (3) intercessori (idem est dicere, sponsori & mandatori) volenti principalem deducere: quatenus ille prius sustineat conventionem: & sic ipse in ultimum subsidium (4) servetur: fitque solatio intercessori. (aut sponsori & mandatori) in hoc quoque judex: fidejussoribus enim & talibus prodesse sancitum est, ut illo deducto, interim conventione liberentur, qui pro eo in molestia fuerunt. Si vero tempus in hoc indultum excesserit, (convenit namque etiam tempus definire judicantem) tunc fidejussor, aut mandator, aut sponsor exequatur litem, & debitum exigatur contra eum pro quo fidejussit, aut pro quo mandatum scripsit, aut sponsionem suscepit: a creditoribus actionibus sibi cessis (5).

CAP. II.

Alterum thema prioris capitis. Ut res apud alium constitutæ non possint vindicari, priusquam personalis actio exerceatur.

SEd (6) neque ad res debitorum, quæ ab aliis detinentur, veniat prius, antequam (7) transeat viam super personalibus contra mandatores, & fidejussores, & sponsores: sicque ad res veniens principalis (8) debitoris, sive ab alio detineantur, & detinentes (9) eas conveniens, si neque inde habuerit satisfactionem: tunc veniat adversus res fidejussorum, & mandatorum, & sponsorum: idem (10) enim est dicere: vel si quosdam habuerint homines ipsis sibimet obligatos, & qui hypothecariis actionibus sibi teneri possint. † Contra principales tamen & existentes apud eos res (sive personalibus, sive hypothecariis mox, sive ambabus, uti voluerit,) omnem ei damus licentiam, quæ dudum a nobis data est, & viam & ordinem in aliis personis casibusque sancimus. † Et non solum hoc in creditoribus dicimus: sed etiam si quis emerit aliquid ab aliquo, deinde acceperit eum, quem vocant confirmatorem (11), & moveatur in aliquo venditionis conventio contra venditorem facta: non adversus confirmatorem mox emptor accedat, neque tenentem aliquid rerum venditoris, sed adversus venditorem (12) prius, & sic ad confirmatorem (13), & tertio loco contra detentorem. † Eadem etiam hic existente divisione super præsentibus & absentibus, quam dudum in fidejussoribus & mandatoribus & sponsoribus (14) ac creditoribus causa debitorum sancivimus. † Similiter obtinente etiam in aliis contractibus, in quibus fidejussores aliqui, aut mandatores, aut sponsores accipiuntur: & in ipsis principalibus ex utroque latere, & in heredibus eorum, & successoribus, antiqua (15) si quidem lex hæc valeat rursus, & cum hujusmodi justitia atque divisione nostros subjectos foveat.

CAP. III.

De solutionibus. Ut debitore aurum aut pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus.

QUod autem de cætero humanis auxiliatur curis: licet quibusdam creditoribus non forte sit gratum, a nobis tamen propter clementiam sancitur. Si (16) quis enim mutuaverit aurum, debitoris substantiæ credens; at ille (17) ad restitutionem auri non sit idoneus (18), substantiam autem immobilem habeat, verum creditor ardeat, aurum omnimodo quærens; illi vero non sit facile, neque ulla mobilis substantia: demus enim creditori licentiam volenti immobiles (19) res accipere pro auro, sed si nec quispiam emptor immobilium ejus rerum adsit, creditore frequenter etiam divulgante quoniam subjacent debitoris res, & ob hoc terrente adire volentes emptionem, tunc in hac quidem felicissima civitate gloriosissimæ nostræ reipubl. judices secundum unicuique concessam a lege & a nobis jurisdictionem: in provinciis autem gentium præsides præparent subtili æstimatione facta rerum debitoris, dari secundum quantitatem debiti possessionem immobilem creditoribus, cum tali cautela, cum qua debitor dare possit. Rerum vero datio sit hujusmodi: quæcunque quidem meliora sunt, dentur creditori: quæ vero deteriora, apud debitorem, post debiti solutionem manere sinantur: etenim non erit justum dantem quidem aurum, recipere autem aurum non valentem, sed coactum (20) suscipere possessionem immobilem, non saltem meliora rerum debitoris percipere: & per hoc habere consolationem, quia si aurum non recipit, aut alia rerum, quæ portari possunt, tamen licet ei possessionem non inutilem habere: sed hoc quidem fit clementia quadam legis. Agnoscant autem creditores, quia etsi hanc non scripsissemus legem, necessitatis ratio ad hoc causam perduceret. Si enim non sit idoneus pecuniarum debitor, nec ullus emptor sit: nihil aliud factu erat quam propriis bonis cedere (21), & rursus res ad creditorem merito venirent, aurum percipere non valentem: quamobrem quod cum injuria (22) & affectu acerbo perduceret creditorem & debitorem: hoc nos clementer simul & legaliter decidentes, & infelicibus debitoribus auxiliamur & acerbis creditoribus non apparebimus duri, causam eis deputantes ad quam si permanerent inobedientes, tamen modis omnibus advenirent. Si itaque creditor paratus est præparare quendam emptorem: necessitatem habere debitorem hoc agere, præbentem hujusmodi cautionem arbitrio judicantis, qualem omnimodo est dare possibile: undique enim ita creditoribus providendum est, ut non debitores graventur.

§. 1. Et absolute creditorem (23) ponimus, antiquas sequentes leges, omnem qui actionem habere contra aliquem potest, licet non sit mutuum gestum, sed alter quidem contractus consistat: argentariorum (24) quippe sponsionibus propter utilitatem contrahentium in ordine moderno durantibus (25).

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis pro cautela subjectorum sancita sunt, cognoscens tua eminentia, solemnibus programmatibus & hic & in omni ditione fieri manifesta procuret: ut etiam inter gentes agnoscant subjecti, quanta fuerit nobis pro illorum utilitate providentia. Dat. ante diem 17. kal. April. Indict. XIII. Consulatu FLAVII BELISARII V. Clariss. 535.

TIT. V.

DE MONACHIS (26).

NOVELLA CONATITT. V.

Imp. Justin. August. Epiphanio sanctissimo & beatissimo hujus regiæ urbis felicissimæ Archiepiscopo, [& universali patriarchæ].

PRÆFATIO.

COnversationis monachalis vita (27) sic est honesta, sic commendare novit Deo ad hoc venientem hominem, ut omnem quidem humanam ejus maculam detergat, purum autem declaret, ac rationabili naturæ decentem, & plurima secundum mentem operantem, & humanis cogitationibus celsiorem (28). † Si quis igitur futurus est monachus perfectus, indiget (29) & divinorum eloquiorum eruditione & conversationis integritate, ut tanta dignus factus sit mutatione. † Credimus igitur & nos explanare quod agendum est ab eis, & decentiores eos veros ad sacram viam constituere: & ita nobis intentio præsentis est legis, ut post illa quæ de sanctissimis episcopis sancivimus, & quæ de reverendissimis clericis disposuimus; neque quod monachicum, extra quod competit, relinquamus.

CAP. I.

De monasteriis (30) & eorum ædificatione.

ILlud igitur ante alia dicendum est, ut omni tempore & in omni terra, si quis ædificare venerabile monasterium voluerit, non prius licentiam esse hoc agendi, quam (31) Deo amabilem locorum episcopum advocet: at ille manus extendat ad cœlum, & per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum (32): (dicimus autem adorandam & honorandam vere crucem) sicque inchoet ædificium: bonum utique quoddam hoc & decens fundamentum ponens. Hoc itaque principium piæ venerabilium monasteriorum fabricæ fiat.

CAP. II.

De monachismum (33) profitentibus non statim vestiendis.

HInc (34) autem nobis etiam de singulis monachis cogitandum est, quo conveniat fieri modo, & utrum liberos solum, an etiam forte servos: eo quod omnes similiter divina susceperit gratia, prædicans palam, quia quantum ad Dei cultum, non (35) est masculus neque fœmina, neque liber neque servus: omnes enim in Christo unam mercedem percipere. Sancimus ergo, sacras sequentes regulas, eos qui singularem conversationem profitentur, non prompte mox a reverendissimis præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem: sed per triennium (36) totum (sive liberi forte sint, sive servi) tolerare, nondum monachicum habitum promerentes: sed tonsura (37), & veste eorum qui laici vocantur, uti & manere divina addiscentes eloquia: & reverendissimos eorum abbates requirere (38) eos sive liberi sint, sive servi, & unde eis desiderium vitæ singularis (39) accesserit: & discentes ab eis, quia nulla (40) maligna occasio ad hoc eos adduxit, habere eos inter eos, qui adhuc docentur, atque monentur: & experimento percipere eorum tolerantiam & honestatem, non enim facilis est vitæ mutatio (41), sed cum animæ fit labore. §. 1. Et dum triennio toto ita pertransierint, optimos semetipsos & tolerabiles aliis monachis & præsuli demonstrantes,

---

[illegible] de pign. & auth. præterea C. de fidejuss. Fallit, nisi fidejussor jurejurando interposito promisit pecuniam solutam iri creditori, cap. ex tenore Extr. de [illegible]. Si debitor pendente judicio cum creditore rem obligatam alienat: potest enim hoc casu creditor emptorem convenire etiam non discusso principali, l. distractis, & auth. hoc nisi C. de pign. Fallit etiam, si debitor principalis absit, ut & si debitor constitutus, se precario nomine creditoris [illegible] possidere, & conditiones ex illa lege agitur, l. ult. C. de adqu. poss. Fallit etiam, si certum sit, reum principalem solvendo non esse, Gl. l. [illegible] ff. [illegible] l. decem 116. ff. de verb. obl. si fidejussor vel possessor conventus discussionis exceptionem non opponit, Gloss. Bart. Raph. in l. si mancipium 14. ff. de evict. si creditor agit adversus [illegible] vel depositarium rei sibi obligatæ, vel si bona debitoris extra territorium vel in castro aliquo sita sint, ut facile creditor ea experiri non possit: si debitor ita [illegible] sit, ut eum facile convenire creditor non possit: si debitor ab uno creditore [illegible] [illegible] [illegible] omissa [illegible] [illegible]. vid. Socin. regul. [illegible] [illegible] [illegible], quo scripsi ad auth. [illegible] C. de fidejussoribus.

(1) Reo principali & fidejussore præsentibus, ille primo loco conveniendus est: post eum, fidejussor. (2) Papiniani laus. (3) Fidejussori datur dilatio ad deducendum reum principaliter ubi [illegible] absentem. (4) Fidejussor obligatur subsidiarie. (5) Cedere suas actiones creditor debet fidejussori solventi, adversus reum principalem. (6) Hinc sumpta est Auth. sed hodie C. de oblig. & act. & Auth. hoc si debitor C. de pign. Hoc autem constituitur, ut fidejussores, mandatores & sponsores priore loco conveniantur, quam pignorum possessores. (7) Debitores fidejussorum conveniri debent, discusso ipso fidejussore. De beneficio discussionis vid. [illegible] in [illegible] action. [illegible] [illegible] in verb. except. [illegible] [illegible]. (8) [illegible] hanc vocant Græci hanc Novellam & Harmenop. 3. tit. 9. (9) Vid. l. 91. ff. de fidejussoribus. (10) Vid. ad hanc legem Curac. 8. obs. 10. (11) [illegible] [illegible] auctorem secundum, l. 4. ff. de evict. (12) In personalibus actionibus venditor primo, deinde confirmator: postremo detentor conveniendus est. (13) Confirmator [illegible] is spondet evict. [illegible] nomine pro venditore: Confirmator venditionis dicitur a Juliano, ut & a Cicerone confirmator pecuniæ. (14) Respondentibus. [illegible] [illegible] Græci vocant & constitutum, [illegible], [illegible]. (15) Forsitan 12. tabularum: de quo vid. Curac. [illegible]. (16) Ad verbum extat apud Harmenop. 3. tit. 5. §. [illegible]. (17) Hinc sumpta est Auth. hoc nisi C. de solutionib. (18) [illegible], hoc est, paratus, Harmenop. d. loco. (19) Τὰ [illegible], res mobiles. (20) Vid. l. 14. C. de solut. An aliud pro alio solvi possit, diximus ad l. 3. ff. de reb. cred. (21) De beneficio cessionis, vid. quæ notavi ad l. ult. C. de bon. ced. adde Harom. [illegible] [illegible]. (22) Vid. Novellam 135. cap. 1. (23) Creditor quis dicatur, vid. l. 10. ff. de verb. sign. (24) Vid. Nov. 136. (25) [illegible] [illegible] excussionis, argentariorum causa renunciaverant qui apud eum fidejusserant vel constituerant. (26) Adde Novell. 133. (27) [illegible] vita monastica. (28) [illegible] [illegible] [illegible]. (29) Monachos peritos sacrarum scripturarum esse debere, Nov. [illegible] cap. [illegible].

(30) Vide Novell. 131. c. 7. (31) Monasterium ignorante episcopo non est ædificandum, adde Nov. 131. c. 7. (32) Crucem appellat salutis nostræ signum, de quo diximus ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], alibi [illegible] plenius dicemus. (33) Nov. 123. c. 35.

(34) Hinc sumpta est Authentica [illegible] 13. C. de episc. & cler. Gothofr. Vid. Gudelin. de jure novissimo lib. 1 c. [illegible] [illegible] 2. & can. si quis 1. [illegible] [illegible]. quæst. 1. Ant. (35) Epist. ad Galat. 3. vers. 28. (36) Novell. 123. c. 35. (37) Habitus monachorum est tonsura, & vestis diversa a laicis. At tonsura laici per [illegible] monachi [illegible]. (38) Cur [illegible] [illegible] interdum facit monachum. (39) Τὸ [illegible] [illegible], vita solitaria. (40) Et merito, ne alioquin monasteria fiant [illegible] latronum. §. 1. vers. si quis [illegible] [illegible] [illegible].

(41) Non [illegible] capitis [illegible] continere [illegible] colligunt; quod Cujacio displicet: nec enim omnis vitæ mutatio, minutio est capitis.

ftrantes, hos monachicam promereri veftem atque tonfuram: & five liberi fint, fine calumnia permanere: five fervi (1), penitus non inquietari, migrantes ad communem omnium (dicimus autem cœleftem) dominum: & arripiantur in libertatem. Nam fi multis cafibus etiam ex lege hoc fit, & talis quædam libertas datur, quomodo non prævalebit divina gratia talibus eos abfolvere vinculis? Si vero intra triennium venerit quifpiam, & aliquem horum, qui converfationem profeffi funt, trahere tanquam fervum voluerit: hoc quod nobis nuper ex Lycia nunciavit Zofimus Deo amabilis, vir famofiffimus in converfatione, & prope vicefimum (2) & centefimum ætatis agens annum, pollens autem & animi virtutibus, & corporis operationibus: tanta quædam in eo gratia Dei floret. Si quis igitur (ficut prædiximus) intra triennium veniat aliquem in fervitutem trahens volentium, & perdurantium ut fierent monachi, & dicat quoniam abripuit (3) quafdam res, & propterea recurrit ad monafterium: fancimus eum non promte agere, fed primo probare pro veritate, quia fervus eft, & pro furto forfan, aut vita maligna, aut vitiis peffimis fugerit quidem propter fuum vitiom, ad monafterium autem venerit: & fi quidem verax oftendatur, & apparuerit propter hujufmodi caufam, monachicam fimulans converfationem, aut propter turpitudinem vitæ forte diffugiens, & non pro veritate fanctimoniæ (4) habitum concupifcens, hunc reddi domino, cum quibus forfan abripuit, fi tamen hæ res etiam in monafterio fuerint: eum vero qui dominus approbatur, date ei jusjurandum (5), *quia nihil mali ei faciet, & fufcipere, atque eum reducere (6) domum.*

§. 2. Si vero is quidem, qui dicit fe effe dominum, nihil tale probaverit, & appareat is qui in talibus accufatur, ex ipfa converfatione honeftus ac mitis, & forfan teftimonium habet aliorum, quod etiam apud dominum confiftens difciplinatus fuerit, & honeftatis amator: & fi nondum forte completum eft triennii tempus, attamen etiam fic maneat in venerabili monafterio, trahentium afperitate liberatus. Triennii vero femel expleto (7) tempore, judicatus quia monaftica dignus eft honeftate, maneat in monafterio. Nequaquam enim damus licentiam nili penitus perfcrutari quæ ejus funt: fed five liber, five fervus fit, manere eum in converfatione volumus: nam etfi vitium in priori ab eo forte geftum eft vita, (humana enim natura quodammodo labitur (8) ad delicta) attamen fufficiat ad mediocrem purgationem peccatorum, & ad virtutis augmentum triennalis temporis teftimonium: ea vero quæ rapta funt, etiamfi apud quofcunque inveniantur, modis omnibus reddantur (9) prifco domino. §. 3. Si vero fervitii neceffitatem effugiens, tentaverit monafterium quidem derelinquere, aliam autem vitæ fectari figuram: licentiam damus domino & trahere (10) eum, & probanti fortunam, inter fervos habere; non enim injuriam patietur tantum ad verum fervitium tractus, quantum ipfe injuriatus eft Dei culturam refugiens; & hæc quidem de fortuna horum qui inter monachos prumeri volunt, fancimus.

CAP. III.

Ut monachi communiter (11) habitent & dormiant.

COgitandum vero eft quomodo ipfos habitantes et degentes monafticæ philofophiæ (12) certatores (13) dignos effe oftendamus. Volumus enim nullum monafterium fub (14) ditione noftra conftitutum, five plurimorum hominum eft, five paucorum: monachos, qui ibi funt, divifos ab alterutris effe, et propriis (15) habitationibus uti: fed communiter (16) quidem eos comedere fancimus: dormire vero omnes in communi (17): unoquoque quidem in propria quadam ftratura (18) jacente, in domo vero una collocatos: aut fi forte non fufficit ad multitudinem monachorum domus una, in duas forfan aut plures, non tamen feorfum et apud femetipfos, fed in communi, teftes alterutris fint honeftatis et caftitatis: et neque ipfum fomnum defidiofum habeant; fed meditantem bonum (19) ornatum, propter increpationem refpicientium; nifi tamen quidam eorum in contemplatione et perfectione degentes (20), vitam remotam habeant in hofpitio: (quos vocare *anachoretas* (21), id eft difcedentes, et *hefychaftas* (22), id eft quiefcentes, confueverunt, tanquam a communione ad meliora exceptos) alioqui alios quibufcunque inter multitudinem converfatio eft, in iis quæ vocantur cœnobia, id eft communi vita, effe volumus: fic enim fefe eis ad virtutem crefcit, et maxime juvenibus, fi cum fenioribus conftituantur: fiet enim feniorum (23) converfatio, juventutis educatio perfecta: et fic fint in cœnobiis fuo proprio abbati obedientes, et traditam fibi converfationem inculpabiliter obfervantes.

CAP. IV.

De monacho qui monafterium dimiferit (24).

SI quis autem forte femel dedicatus, fchemateque potitus, deinde a monafterio difcedere (25) voluerit, et privatam fortaffis eligere vitam, ipfe quidem fciat quam pro hoc dabit Deo fatisfactionem: res autem quafcunque habuerit dum in monafterium intrabat, eas dominii effe monafterii, et nihil penitus ejiciat.

CAP. V.

De viro vel muliere qui quæve folitariam vitam appetit (26).

ILlud quoque decernimus: qui in monafterium introire voluerit, antequam monafterium ingrediatur, licentiam habere fuis uti (27) quo voluerit modo. Ingredientem (28) namque fimul fequuntur omnino res: licet non expreffim, qui introduxerit eas, dixerit: & non erit dominus earum ulterius ullo modo. Si vero filios habuerit, fi quidem contigerit jam eum res aliquas donaffe eis, aut per antenuptialem donationem, aut per dotis occafionem contuliffe, & faciant hæc quartam ab inteftato, ejus fubftantiæ: nullam in reliquis rebus habeant participium filii; fin autem nihil eis donaverit, aut minus quarta: poftquam abrenuntians converfatus fuerit inter monachos (29), nihilominus quarta debeatur filiis, aut fupplementum, fi contigit eos jam aliquid accepiffe, aut etiam quatenus totum eis detur. Si autem uxorem habens, deinde eam relinquens, in monafterium ingrediatur: & dos (30) mulieri fervetur, & ex morte pactum, (quod in alia noftra fancivimus conftitutione) omnibus, quæ fuper monachis de his dicta funt, & in mulieribus in monafterium ingredientibus, valituris.

CAP. VI.

De monacho monafterium dimittente.

SI vero relinquens monafterium, ad quandam veniat militiam, aut ad aliam vitæ figuram; fubftantia ejus etiam fic in monafterio (fecundum quod a nobis prius (31) dictum eft) remanente, ipfe (32) inter officiales clariffimi provinciæ judicis ftatuetur; & hunc habebit mutationis fructum, ut qui facrum minifterium defpexerit, tribunalis terreni obfervet (33) fervitium.

CAP. VII.

De monacho qui de uno ad aliud monafterium tranfit.

SI vero relinquens monafterium, in quo converfationem habuerit, ad aliud tranfeat monafterium: etiam fic quidem ejus fubftantia maneat, et vindicetur a priori monafterio, ubi abrenuntians hanc reliquit. Competere autem eft reverendiffimos Abbates non fufcipere eum qui hoc egit. Erronea namque talis eft vita monachica, nullatenus tolerantiæ proxima, neque conftantis, & perfiftentis animæ, fed indicium habentis circumlatæ & aliunde alia requirentis. Ea propter etiam hoc prohibeant Deo amabiles epifcopi, & archimandritæ (34) nuncupati, monachicam honeftatem fecundum regulas facras confervantes.

CAP. VIII.

Ne monachi uxorem ducant aut concubinam.

SI quis autem monachicam profitentium converfationem meruit clericì ordinationem, maneat etiam fic mundam fervans converfationem: quod fi facti clerici abutantur fiducia, & ad nuptias venire præfumant: quippe in tali gradu conftitutus inter clericos, qui ei uxorem (35) ducere permittat: (dicimus autem gradum (36) cantorum, aut lectorum, aliis enim omnibus nuptias fecundum facras regulas penitus interdicimus, aut concubinas (37) habere, aut luxuriis tradere vitam) excludatur modis omnibus a clero, tanquam priorem converfationem, & folitariam confundens vitam: & privatus fit de cætero: ad militiam quidem, aut ad aliquod officium venire non præfumens, nifi voluerit dudum a nobis interminatis fubiacere pœnis: ipfe autem apud femetipfum degens, & agnofcens qualem pro hoc daturus fit magno (38) Deo fatisfactionem.

CAP. IX.

De electione & creatione Abbatis, & ut conftitutio fit communis tam monachis quam fanctimonialibus.

ORdinationem vero abbatum (fi quando contigerit egere monafterium abbate) non per (39) ordinem reverendiffimorum fieri monachorum, nec omnino eum qui poft primum eft, mox abbatem fieri: nec qui poft illum fecundus eft, neque tertium, aut reliquos: (hoc quod etiam alia lex noftra dicit) fed Deo amabilem locorum epifcopum (40) percurrere quidem confequenter per omnes (non enim exhorandum eft omnino tempus, & ex eo ordo) *& eum qui apparuerit prius optimus (41) inter monachos conftitutus & dignus præfulatu eorum, hunc eligere*, eo quod humana natura talis eft, quod neque omnes per ordinem inter fummos, neque rurfus omnes inter noviffimos conftituti quidem fint: fed procedat quidem fecundum gradum præcedentis infpectio: qui vero prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas fit, & ordinem fimul (42) & virtutem fuffragantem habens. Oportet enim eos qui difcernunt quod melius eft a priore, aliud quidem ad regendum dimittere, aliud vero inclinari jubere, & paulatim per eruditionem hoc etiam ad melius accedere. §. 1. Quæcunque tamen a nobis, in omnibus quæ prius & quæ nunc prolata funt, facris noftris conftitutionibus funt fancita de clericis, aut monachis, aut monafteriis,

hæc

(1) Monachifmi profeffione, fervi fiunt liberi. (2) Vitam & ætatem Zofimi hujus obferva. Vita hominum proröfque excurrere poffit ex placitis quibufdam [illegible], vide Plinium 7. cap. 49. Trebellius Pollio in D. Claud. refert doctiffimos [illegible] 120. annos homini ad vivendum datos, neque amplius cuiquam conceffos, addit tamen fed falfo Mofem folum fibi [illegible], ut Judæorum liber loquitur, 125. annos vixiffe: cum 120. tantum annos Mofem vixiffe conftet. Deut. ult. verf. 7. Plinius dicto loco plures enumerat longævæ vitæ fuiffe. [illegible], vitam hominis 70. aut 80. annorum effe, David canet. Pfal. 90. verf. 10. de [illegible] memorabili, & iis qui diu vixerunt, vid. 8. Valer. 13. Cœlium Rhodiginum [illegible] 17. adde de Macrobiis ex Solino c. 20. & 41. Goth. Adde Cœlium Rhodig. antiq. lect. lib. 10. c. 114. Tholofan. de republ. lib. 13. cap. 21. n. 2. Joann. Noerenberg. hiftor. natural. lib. 8. & 2. Anf. (3) Supr. eod. in princ.

(4) Antiquum eft pallio fanctitatem metiri. Salvianus 4. ad Ecclef. licet de converforum venerabili choro videaris, licet religioforum veftibus fimiles, licet fidem cingulo afferas, licet fanctitatem pallio mentiaris, non credis. Notum eft illud, Habitus non facit monachum. & Plutarchus [illegible], vide Cœlium Rhodiginum 2. c. 12. (5) [illegible] Sevlnos. Gal. [illegible] (6) Confer epiftolam ad Philemonem; vid. Nov. 123. c. 35. (7) Leo id abrogat Novell. 50. (8) [illegible] Nafcitur & [illegible] falfa animus meliora [illegible] & alibi, de puero. Ceterum [illegible] (9) Rerum furtivarum poffeffio, raptori denegata. (10) Servus defertor monafterii, reciditur in priorem fervitutem. (11) Novell. 133. cap. 36.

(12) [illegible] (13) [illegible] (14) Edicta Imperatorum non obligant extra territorium, l. 1. C. de fumma Trinit. (15) Monachorum una domus, una cœnatio, unum cubiculum. (16) Id eft, eodem cœnaculo, Novell. 133. (17) Id eft, eodem cubiculo. (18) Id eft, lecto. (19) [illegible] (20) Legendum ita eft: degentes et vitam [illegible] peculiarem habentes domunculam. Gotr. Adde Nov. 123. c. 3. & Nov. 133. c. 36. in pr. Anf. (21) Eremitæ diverfi a Monachis. (22) [illegible] diverfa a monafteriis, Hujufmodi philofophos [illegible] aut [illegible] effe aut deos. 1. politic. vid. Cujac. hic. (23) Seniorum converfatio juventutis [illegible]

(24) Adde Nov. 123. c. 42. (25) Pœnam monachi defertoris obferva. (26) Vid. Nov. 123. c. 38. (27) Teftari ante monachifmum, quis de fuis bonis poteft. (28) Hinc fumpta eft Authentica ingreffi C. de SS. ecclef. & Authentica nunc autem C. de [illegible] adde Nov. 123. c. 38. (29) De quo vid. l. 30. C. de epifc. [illegible] (30) [illegible] vid. Nov. Leonis 5. (31) C. 2. fupr. h. t. (32) [illegible] Cod. de epifcopis & clericis, adde Novellam 90. infr. h. t. (33) Hodie revocatur ad monachifmum. Novell. Leonis 9. (34) Archimandrita qui, dixi ad l. 7. §. 1. C. de fumma Trinitate. Epiphanius in Panario interpretatur monafteriorum patres. vid. Ferrandum 2. [illegible] 16.

(35) Monachis non licet uxores ducere. Quid fi clerici? [illegible] hoc enim quondam eis [illegible], quibufdam præfertim locis, licet [illegible] & [illegible] lectoribus & cantoribus ea facultas poftea permiffa, uxores ducere non poffunt. (36) Nov. 22. c. 42.

(37) Nov. 123. c. 20. (38) Pœna igitur civilis non afficitur monachus, qui uxorem duxerit. (39) Ad abbatias non femper promovendi feniores ex monachis, vide Novell. 123. c. 34. (40) Abbates eliguntur ab epifcopo. (41) Non qui fenior, fed qui melior, eligendus.

(42) Ei, in quem ætas & virtus fimul concurrunt, cæteris præfertur.

hæc communia ponimus & in masculis & in fœminis, & monasteriis & asceteriis, non discernentes quantum ad istos masculum aut fœminam: eo quod sicut prædiximus, unum omnia in Christo consistant.

EPILOGUS.

† Hæc igitur omnia sanctissimi Patriarchæ sub se constitutis Deo amabilibus Metropolitis manifesta faciant: at illi subjectis sibi Deo amabilibus Episcopis declarent: & illis monasteriis Dei sub sua ordinatione constitutis cognita faciant: quatenus per omnia Domini cultura maneat undique incorrupta. Imminebunt enim maximæ pœnæ ista transgredientibus: dicimus autem de (1) cœlo: quas necesse est rectorum dogmatum contemptoribus imminere. Et nostræ si quidem reipublicæ judices, si hæc eis nuncientur, omnibus studeant modis, ea quæ sacris (2) regulis continentur, quas nostra sequitur lex, ad effectum perduci procurare. Nam nec illos deserit pœna hæc negligentes. Quapropter sequentem hæc tuam sanctitatem decet omnibus sub se positis sanctissimis metropolitanis hæc facere manifesta. Dat. 14. kal. April. *Constantinop.* BELISARIO viro clarissimo CONS. 535. (3).

TIT. VI.
QUOMODO OPORTEAT EPISCOPOS (4) ET RELIQUOS CLERICOS AD ORDINATIONEM ADDUCI, ET DE EXPENSIS ECCLESIARUM.
NOVELLA CONSTIT. VI.

Imp. Justin. August. Epiphanio Archiepiscopo & Patriarchæ Constantinopolitano.

PRÆFATIO.

MAxima quidem in hominibus sunt dona Dei a superna collata clementia, *sacerdotium* (5), *& imperium*: & illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis præsidens ac diligentiam exhibens: ex (6) uno eodemque principio utraque procedentia, humanam exornant vitam. Ideoque nihil sic erit studiosum imperatoribus, sicut sacerdotum honestas: cum utique & pro illis ipsi semper Deo supplicent (7). Nam si hoc quidem inculpabile sit undique, & apud Deum fiducia plenum: imperium autem recte & competenter exornet traditam rempublicam, erit consonantia quædam bona, omne quicquid utile est humano conferens generi. Nos igitur maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem, quam illis obtinentibus credimus, quia per eam maxima nobis bona dabuntur a Deo, & ea quæ sunt, firma habebimus, & quæ nondum hactenus venerunt, acquiremus. † *Bene autem universa geruntur & competenter, si rei principium* (8) *fiat decens & amabile Deo.* Hoc autem futurum esse credimus, si sacrarum regularum observatio custodiatur, quam justi & laudandi & adorandi inspectores (9) & ministri Dei verbi tradiderunt apostoli, & sancti patres custodierunt & explanaverunt.

CAP. I.

De episcopi ordinandi moribus, vita, honestate, & fortuna.

SAncimus igitur sacras per omnia sequentes regulas, dum quispiam sequenti omni tempore ad ordinationem episcopatus adducitur, considerari prius ejus vitam (10) secundum sanctum Apostolum, si honesta (11) & inculpabilis, & undique irreprehensibilis sit, & in bonis testimonium (12) habeat, & sacerdotem decens. §. 1. Et neque ex officiali aut ex curiali (13) veniat fortuna: nisi tamen ex novella ætate (secundum quod jam dispositum (14) est) in monasterio constitutus fortuna liberetur: quartam tamen prius substantiæ reddens curiæ.

§. 2. Neque enim idiota (15), neque ex iis qui vocantur laici (16) existens, ita mox ad episcopatum ascendat: nec imaginariam suscipiat ordinationem: tanquam modo (17) quidem idiota, mox autem clericus, deinde parvum aliquod tempus præteriens, episcopus appareat.

§. 3. Et neque uxori [alii] copulatus: sed aut in virginitate degens a principio, aut uxorem quidem habens, ex virginitate autem ad eum venientem, & non viduam neque sejunctam a viro, neque concubinam.

§. 4. Neque (18) filios aut nepotes habens neque cognitos legi, neque illi odibiles: alioqui qui præter hoc aliquid agit: & ipse cadet sacerdotio: & qui eum ordinat, foris episcopatum sectabitur, hanc legem offendens. §. 5. Sed neque (19) pecuniis oportere emere sacerdotium ei permittimus: solum vero eum respicere Domini Dei culturam volumus: & non plurimis humanis cogitationibus distrahi. §. 6. Sed neque ineruditus existens sacrorum dogmatum, ad episcopatum accedat.

§. 7. Prius autem aut monachicam (20) vitam professus, aut in clero constitutus non minus mensibus sex, uxori tamen non cohærens, aut filios aut nepotes habens. Hoc enim omnimodo super Deo amabilibus episcopis quærimus: sicut etiam prius duabus nostris constitutionibus hoc sancitum est: per quas dudum cohærentes uxoribus, non perscrutamur, omne præteritum relinquentes, de cætero autem nulli permittentes a positione legis uxorem habenti, talem imponi ordinationem: quam legem etiam nunc renovamus: ne forte, si præter hoc aliquid fiat: & ipse cadat sacerdotio, & ordinantem similiter excludi procuret. Igitur ordinandus episcopus, aut ex monachis (21) aut ex clericis (22) sit, etiam in hujusmodi vita testimonii boni, vita bonus & honestus, & gloria fruens bona: & hoc fundamentum pontificatus deponens suæ animæ. §. 8. Sed etiam sic eum constitutum, & ad episcopatum præparatum, competens est venerabiles & undique probatas legere (23) regulas ante ordinationem, quas (24) recta & inviolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia: & dum ex frequenti earum lectione transierit qui ad ordinationem deducitur, tunc is qui ordinationem impositurus est, interroget (25) eum si sufficiens est custodire & agere quæ sacræ regulæ sancierunt. Et si quidem ille declaraverit & dixerit præcepta sacrarum regularum non se valere servare: nullo modo ei ordinationem imponi: si vero susceperit, & dixerit, quia quantum homini est possibile, complebit hæc quæ his continentur, tunc monere eum, & dicere, quia nisi hæc observaverit, & a Deo alienus erit, & cadet a jam dato honore: & neque civiles leges delictum inultum relinquent: eo quod a præcedentibus nos imperatoribus, & a nobis ipsis recte dictum est, oportere sacras (26) regulas pro legibus valere: & si etiam sic permanserit causam amplectens: tunc super his professionibus unumquemque sacram suscipere episcopatus ordinationem. §. 9. Et hanc non (27) pecuniis emere, neque per (28) rerum aliquarum donationem suscipere, sed puram percipere, & sine mercede, & tanquam a Deo datam. Nam si etiam alia omnia habeat utilia (29) quæ prius a nobis dicta sunt, pecuniis autem vel rebus videatur episcopatum etiam emisse, sciat (30) se & ab episcopatu casurum, & hoc munus retributurum ordinanti: ut & ille episcopatum amittat, & a clero cadat: & utrique causa talem præstet retributionem, & hic quidem non adipiscatur quæ sperabat, ille autem etiam quæ habebat, amittat; verumtamen pecuniis ac rebus datis occasione ordinationis, sanctissimæ assignandis (31) ecclesiæ, sive episcopus sit accipiens, & propterea a sacerdotio cadens, sive etiam quilibet alius in clero constitutorum; nam & illi æquam imponimus pœnam: ut ab ordine quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res quæ ordinationis occasione datæ sunt, injuriam passæ quantum ad ipsum ecclesiæ. Si quis autem extraneorum sit, & non in clero constitutus, qui aurum aut rem aliquam propter patrocinium ordinationis accepit: & maxime si administrationem aliquam gerat, habebit quidem ipse a Deo pœnam, & succedent ei de cœlo supplicia, verumtamen etiam illud quod datum est totum ablatum ab eo, sanctissimæ ecclesiæ omnibus reddatur modis in duplum. Insuper etiam si quam administrationem habet, ea cadat, & perpetuo exilio (32) condemnetur. Illud quoque sciat aperte qui pecuniis aut rebus aliis emerit præsulatum: quia si prius diaconus aut presbyter sit, deinde per suffragium ad sacerdotium veniat: non solum cadat episcopatu, sed nec prior ei relinquetur ordo, presbyterii forsitan, aut diaconatus. Amittit etenim etiam illud, utpote decentia indigne concupiscens: & omni sacerdotali excludetur ordine. Oportet autem in ipso ordinationis tempore eum qui imponit eam illi, coram (33) omni fideli populo sanctissimæ ecclesiæ hæc omnia prædicere, ut agnoscens eum omnia quæ prius dicta sunt a nobis habere, ad sacram eum deducat ordinationem, ut etiam ille coram omnibus hæc audiens, non solum habeat Dei timorem, sed etiam coram omnibus denuntiationem, & & professionem erubescat. §. 10. Si quis autem talis quidem esse putetur, & ad episcopatus ordinationem transeat, contradicat autem aliquis atque dicat (34) *conscium se esse alicujus illicitorum ejus*: non prius mereatur episcopatus ordinationem quam examinatio querimoniarum fiat, & appareat undique innoxius. Quod si etiam post hujusmodi contradictionem, non passus is qui ordinationem facit, legitimam examinationem imponi causæ, currat ad ordinationem: sciat, quod ab eo fit, pro nihilo esse; sed & is qui contra legem facit, cadat (35) sacerdotio: & qui sine probatione imponit ordinationem, & ipse quidem similiter cadat sede sacerdotali, reus autem erit Deo; qui præcipue omnium quærit suorum sacerdotum puritatem. Si tamen is qui ordinationi contradicit, aut examinatione facta probetur calumniator (36), aut in ipso principio, neque in examinatione persistere confidat; segreget istum in perpetuum (37) a sacra communione is qui ordinationem facere vult: ut non ipsa falsitas (38) impunita sit. *Sicut enim bonam gloriam in eo qui ordinandus est, quærimus: ita etiam calumniam* (39) *in eo qui frustra accusavit, punimus.* Si vero nemo accusaverit omnino, aut in totum denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonstrare (sicut prædiximus) non valuerit accusationem veram: tunc oportet eum, qui per tot vias inculpabilis apparuerit, accedere ad venturam ordinationem. Qui enim ita ordinatur, ex hoc multa & meliora cognoscit præceptorum, & non incurrit ad vitam impunitam hujusmodi eruditus animo, verbo, & opere corporis, & sapientia.

CAP. II.

Ne episcopus ultra annum extra ecclesiam suam degat.

ET illud etiam definimus, *Ut nemo Deo amabilium episcoporum foris* (40) *a sua ecclesia plus quam per totum annum deesse audeat; nisi* (41) *hoc per imperialem fiat jussionem*: (tunc enim solum erit inculpabile,) sacratissimis patriarchis uniuscujusque (42) diœceseos (43) compellentibus Deo amabiles episcopos suis inhærere sanctissimis ecclesiis: & non longo itinere separari, neque in peregrinis demorari velle, neque sanctissimas ecclesias negligere, neque annum excedere, quem & ipsum propter mise-

(1) Legibus familiare est, pœnas cœlestes religiosis personis proponere. Perjurii pœna ira divina dicitur. Cicero *de legibus* & perjurium satis habere Deum vindicem, *l. 2. C. de reb. cred.* (2) Constitutiones de rebus sacris intelligit. (3) Σχῶν [illegible] debuit, qui habuit. (4) Καὶ [illegible] [illegible]. (5) Sacerdotium & imperium, maxima dona Dei. (6) [illegible] compararet ex hoc loco quidam colligunt. (7) Munus sacerdotum. (8) Principia finis respondet. Quale principium, talis finis. Malo inchoata principio, non præsumuntur bonum exitum sortiri. *l. 30. C. qui dare tutores.* De qua præsumptione, vide Alciat. *2. præsumpt. 90.* (9) Αὐτόπται [illegible] ὑπηρέται, *Lucæ 1. 2.* (10) In vitam & mores eligendi episcopi inquirere primum oportet, *Nov. 123. cap. 1.* (11) *1. Tim. 3. vers. 2. l. 42. C. de episc. & cler. l. 10. C. de episc. aud.* (12) *d. l. 42. 1. Tim. 3. vers. 7.* (13) *Oiβ. 91. 12.* (14) *l. 53. C. de episcopis.* (15) [illegible] *Scrimg. adde 1 Cor. 14. vers. 16.* (16) Plebeji, mundani, *distinct.* [illegible] seculares. *l. 14. Cod. de episc. Nov. 123. cap. 1. 1. ad Corinth. 14 vers. 16.* [illegible] *cap.* [illegible] *& 4.* [illegible] *2. §. 14.* sic privati opponuntur magistratibus *in l. 10.* [illegible] *de reg. jur.* (17) Vide quæ dixi ad *Nov. 123. cap. 1.* adde quæ dixi ad *l. 1. §. 2. ff. de injuriis. l. 19. C. de episc.* (18) *l. 42. §. 1. C. de episcop. 1. ad Tim. 3. vers. 4. ad Tit. 1 vers. 6.* vide *Nov.* [illegible] (19) Simonia prohibit. *Novell. 123. cap. 2. l. 30. C. de episcop. & Cons.* [illegible] *ff. de pollicit.* (20) Qui uxorem habet, vetatur fieri & esse episcopus, [illegible] *1. Tim. 3. vers. 2. &* [illegible] *4. vers. 3. ad Tit. 1. vers. 6.* [illegible] *Apostol.* (21) Episcopi ex monachis ut sæpius eligi[illegible]. (22) Episcopus aut ex monachorum aut clericorum grege eligitur. (23) Leges episcopus antiquas ordinationes, & canones ecclesiasticos debet. (24) *l.* [illegible] *C. de sacros. eccl.* (25) Episcopus eligendus interrogatur, si se sentiat idoneum & capacem ad canones Ecclesiæ servandos. (26) Sacri canones pro legibus valent. (27) *§. 1. supr. h. t.* (28) Nihil interest sacerdotium ematur, aut emptionis vice detur aliquid. (29) Pœna ambitus ecclesiastici. (30) Mulcta episcoporum ad Ecclesiam deferentur. (31) [illegible] episcopi a pœnis corporalibus non sunt immunes. (32) Ordinatio episcopi sit coram omni populo. (33) Eligendus episcopus, accusari potest, & in ejus mores inquiritur. Alexander Severus, apud Lampridium dicebat, Grave esse, cum id Christiani & Judæi facerent in prædicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non id fieri in provinciarum præsidibus, quibus & fortunæ hominum & capita committerentur. (34) Pendente accusatione, nemo episcopus eligi potest. *Nov.* [illegible] (35) Pœna injuste ordinantis episcopum. (36) Pœna calumniantis episcopum. (37) In perpetuum a sacra communione olim quidam [illegible]. (38) Falsum committit qui injuste accusat. (39) Calumnia [illegible] punitur. (40) Episcopus a sua Ecclesia abesse plus anno non potest. *Nov.* [illegible] *Nov. 123.* [illegible] *l. 41. C. de episc.* (41) Princeps dispensare potest episcopum, ne in Ecclesia resideat. & sic episcopus regis [illegible] negotia reipublicæ tractare potest. Balsa. Chalcedon. *Synops. cap. 4.* (42) Patriarchæ singulis diœcesibus olim fuerunt. (43) Diœcesis, regio, *infr. eod.*

misericordiam constituimus. Si vero ultra annum erraverit & dereliquerit, & non ad episcopatum remeaverit proprium, neque imperialis aliqua eum (sicut prædiximus) detineat jussio: tunc si quidem sit metropolita (1), circa ecclesiasticam dispositionem segregatum, regionis illius patriarcha revocet quidem cum legitimis inclamationibus, servans ubique sacrarum regularum observationem. Si vero maneat per omnia inobediens, expellatur a sacro episcoporum choro: & alium introducat hujusmodi et reverentia & verecundia & honestate dignum. Si vero non metropolita, sed aliorum episcoporum aliquis sit, qui erraverit: hæc omnia a (2) metropolita fiant. Nemo enim eorum talem suscipiat occasionem, si dixerint propterea proprias derelinquere ecclesias, propterea quod litium causas, aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium circumlustrant, & hic constituti adhærent, aut in aliis veniunt locis. Hoc enim non habet decentem rationem, ut cum multitudine, quam necesse est episcopum habere, ministeria lustrent peregre, & expendant, & neque ullum sanctissimis ecclesiis lucrum, neque ullum præbere jovamen, neque secundum quod decet sacerdotem proprium habere habitum, præsertim cum liceat, si quædam sint lites forte sanctissimis ecclesiis, propter quas has occasiones afferunt: hoc per (3) eos qui sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisiarios aut œconomos movere, & petitiones ad imperium dirigere: impetrare autem sperata. Propterea sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos qui res agunt sacratum ecclesiarum, (quos apocrisiarios (4) vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos, notam imperio facere, aut nostris administratoribus, ut impetrent quod competens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesiis læsionis occasionem fieri, tam in provincia ecclesiasticis rebus per absentiam eorum neglectis, quam etiam hic expensis multis ab ipsis factis, nec non peregre habitatione non habili constituta, & undique causa nullum jovamen, magis autem læsionem, ecclesiis sanctissimis inferente.

C A P. III.

Ne episcopi ad comitatum Principis accedant absque systaticis literis.

NOn (5) autem aliter aliquem Deo amabilium episcoporum præsumere dirigere se ad hanc felicissimam civitatem, prius quam (si quidem episcopus sit) literas (6) acceperit proprii Metropolitæ ad imperium (7): & quæ secundum divinas regulas *probabilia* (8) vocantur testimonium perhibentis necessitatis ejus præsentiæ. Si vero Metropolita (9) sit qui proficisci vult: literas sumat ejusdem diœceseos Patriarchæ, ejus præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorem jubere hunc præsentari, & non temere & sine conscientia Metropolitarum aut Patriarcharum proficisci, pro eo quod hoc divinis interdictum est regulis (10): ut huc advenientes non præsumant per semetipsos *se prius pronunciare ad imperium*: sed primitus aut ad Deo amabilem patriarcham proficisci, aut ad uniuscujusque diœceseos ex qua sunt, Apocrisiarios: & cum ipsis conferant causas propter quas venerunt, & ingredi ad imperium, & deinceps imperiali perfrui aspectu; mox quam imperanti astiterint, liceat quidem petentibus episcopis, aut per eos qui vocantur Referendarii (11) sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut per religiosos Apocrisiarios cujusque diœceseos sanctissimorum Patriarcharum, suggerere se imperio, & promereri responsum celeriter, ita aut justa ab imperio petierint, hæc accipiant: aut si non justa quærunt, velociter revertantur unde profecti sunt.

S E C U N D A P A R S L E G I S.

C A P. IV.

De clericis, quales eligendi sint.

HÆc autem de Deo amabilibus episcopis secundum divinas constituentes regulas, & religiosos clericos cum multa fieri inquisitione secundum divinas regulas, & boni testimonii viros ordinari sancimus, literas omnino scientes, & eruditos constitutos. † Litteras (12) enim ignorantes, omnino nolumus, neque unum ordinem suscipere, clericorum videlicet, presbyterorum, & diaconorum tam sacras orationes docentium (13), quam ecclesiarum & (14) canonum legentium (15) libros: ordinationem sine querela & inculpabilem & sine aliqua contradictione & datione pecuniarum aut rerum suscipientes. Neque autem eos volumus omnino officiales (16) aut curiales constitutos suscipere ordinationem, nisi secundum leges, quas super his posuimus pridem, quas & hic nunc confirmamus: ipsos autem ordinatos sacra præcepta in conspectu totius populi suscipere, propter has ipsas causas, propter quas hoc ipsum agi etiam super Deo amabilibus episcopis sancivimus (17).

C A P. V.

NEque autem secundas (18) habentem aut eum qui habuerit nuptias, ordinari in diaconum aut presbyterum, neque si mulieri conjungatur sejunctæ, & proprium virum derelinquenti: sed neque si concubinam habeat: sed & (19) ipsam uxorem, si cum castitate & ex virginitate sit. Nihil enim sic in sacris ordinationibus diligimus, quam cum castitate (20) viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes, aut unius uxoris virum, qui vel fuerit, vel (21) sit, & ipsam castitatem eligentem, primum principium & fundamentum manifestum secundum divinas regulas & residuæ virtutis constitutam. Si autem aliquis presbyter aut diaconus aut subdiaconus postea ducat uxorem aut concubinam, aut palam, aut occulte, sacro statim cadat (22) ordine, & deinceps idiota sit. Quod si & lector secundam ducat uxorem propter quædam, & hoc forsan irrecusabili necessitate, nullatenus (23) ad altiorem accedat gradum, neque perfruatur grado majori in Sacerdotio, maneat autem in eodem gradu perpetuo: sed non ad tertias veniat nuptias; satis est enim si ad secundas. Si vero aliquid tale egerit, & ad secundas veniens nuptias, ad majorem gradum venire festinaverit: exinde idiota erit & laicus, omnino sacro ministerio cadens. Pudice etenim nobis per omnia pertinet vivere. Si enim tales constituti ii qui in clero adducuntur ordinentur: facilis eis ad episcopatum ascensus (24) erit: & ex multis bonis viris facilius invenientur, qui adducantur ad primum gradum sacerdotii digni.

C A P. VI.

De diaconissis minoribus quinquaginta annis non ordinandis.

QUanta igitur super venerabiles clericos a nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus diaconissis agi volumus, ut neque ipsæ citra observantiam fiant, sed primum quidem eis ætatem neque novellam esse neque crescentem, neque ex hac ad delinquendum salientem: sed super mediam constitutas ætatem, & circa quinquaginta (25) annos secundum divinas (26) regulas agentes: sicque sacram promereri ordinationem: & aut virgines constitutas, aut unius viri quæ fuerant uxores: non enim permittimus neque secundas contrahentibus nuptias, neque vitam non habentibus, ut dicimus, irreprehensibilem, sed nec suspectam omnino, ad sacrum venire ministerium (27), & adorandis ministrare baptismatibus (28), & aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas rite aguntur. Si vero quædam necessitas (29) fiat, & minorem hac ætate quam diximus ordinari diaconissam contigerit: liceat eam in aliquo venerabilium asceteriorum (30) ordinari, & in illo habitare. Nequaquam viris admixta constituta sit: neque suo arbitrio habitans: sed vitæ separatæ, & mediocris, & a conveniente multitudine bonum testimonium habens. Volumus autem & ipsas quæ ad ordinationem perducuntur diaconissas, sive ex viduitate, sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes aut cognitorum, aut eorum quos appellant dilectos (31): (talibus enim nominibus utentes, maligna suspicione suam repleut vitam) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis & filiis aut vere fratribus: aut iis cohærere, de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul & impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum quæ in diaconissarum ordinationem ingredi vult, quod alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna vero suspicione: non oportet hujusmodi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ. Nam si ordinetur, & tale aliquid egerit, & cohæserit alicui cum prædicto nomine aut schemate, cadet quidem a diaconia: & ipsa et ille subjecti erunt huic legi & reliquis quæ corruptores puniunt. Oportet enim omnes quæ ordinantur venerabiles diaconissas, tempore ordinationis & moneri, et sacrorum audire mandatorum precepta coram reliquis quæ dudum sunt venerabiles diaconissæ: ut & ipsæ Dei timorem habeant, & adhærentem sacris mandatis fiduciam: timere autem & confundi sacro cadere ordine: scituras, quod si præsumpserint aut erubescentes ordinationem, aut derelinquentes sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitam: ipsæ quidem obligatæ efficientur morti (32): & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis aut monasteriis in quibus sunt. Qui vero eas aut uxores accipere aut corrumpere præsumpserint, obnoxii quidem & ipsi gladio (33) erunt: substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim (34) in antiquis legibus, virginibus (35) illis, quæ in eorum errorem vocabantur, mortis (36) incumbebat damnum corruptis: quomodo non magis nos in iis quæ a Deo glorificantur, definimus, pudicitiam (quæ quem maxime mulieres exornat) conservari volentes, quam diligentissime a venerabilibus diaconissis, ut quod decet naturæ, custodiant, & quod debetur sacerdotio, conservent?

C A P. VII.

De clericis in aliam vitæ formam transeuntibus.

SEmel autem secundum hoc factos diaconos (37) aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium: quod non solum in presbytero & diacono sancimus, sed etiam si subdiaconus aut forte lector fiat aliquis, hunc relinquere pristinum schema, & ad alteram migrare vitam, scientem, quia si tale aliquid egerit, (secundum quod a nobis jam sancitum est) aut in curiam cum substantia, aut sub inopia degens, ad officialem deponetur fortunam.

T E R T I A P A R S L E G I S.

C A P. VIII.

De expensis ecclesiarum, & clericorum multitudine non facienda.

SEd neque effusas (38) competit fieri decætero reverendissimorum clericorum ordinationes, quod enim hactenus gestum est, licet corrigi oporteret,

(1) Metropolitani subsunt Patriarchæ. (2) Metropolitano subsunt episcopi. (3) Litis ecclesiasticæ obtentu, episcopus suam ecclesiam relinquere non debet, sed causam suam movet vel per clericos, vel apocrisiarios, vel œconomos. (4) [illegible], id est, Adresponsa, Nov. 24. cap. 4. Nov. 25. cap. 2. in fin. Nov. 123. c. 25. (5) Nov. [illegible] c. [illegible]

(6) Testimoniales. (7) Id est, ad comitatum principis. (8) [illegible] Dividuntur epistolæ canonicæ in [illegible]: & [illegible], Systaticis epistolis, separati a communione, [illegible], suspensi, & postulati, absoluti declarantur. Eadem formatæ dicuntur Carthag. synod. c. 23 ut formatas aut potius formulas epistolæ, [illegible] in Domitiano c. 13 Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam sic cœpit: Dominus & Deus noster sic fieri jubet. Idem Suetón. in [illegible] Epistolis, orationes, & edicta alieno formabat ingenio, unde constat formales epistolas fuisse de re majori & de consilii sententia scribi solitas: & in eo differre a privatis. Possis & [illegible] [illegible] appellare. Ha autem [illegible], quasi pacis arbitræ, dant commeatus & proficiscendi licentiam episcopis in comitatum principis vel clericis in aliam civitatem emigrandi. vid. Chalced. cap. 2. Antioch. c. 7. & Synod. in Trullo c. 11. [illegible]. [illegible] Gerard, Rebuffum de literis Canonicis formatis, pacificis, commendatitiis & similibus. (9) Episcoporum gradus observa. Episcopi metropolitani, patriarchæ, sive Archiepiscopi. Episcopi licentiam ad [illegible] imperatoris proficiscendi petunt a Metropolitano. Metropolitani a Patriarcha.

(10) Legendum est, & hoc, [illegible] sensus: Cum huc pervenerint, ne causam suam primum per se ipsi ad regiam deferant, sed prius Patriarcham aut sum regionis Apocrisiarios conveniant, & de rebus, ob quas venerint, cum illis communicent. (11) Referendarii ecclesiarum majorum destinati erant ad majoris ecclesiæ negotia principi referenda. De referendariis principum dicam ad Nov. 10. (12) Nov. 5. Nov. 123 c. 10. Ignari revocantur ab ordine clericali.

(13) Sacerdotes, diaconos, cantores intelligit & Psaltas. (14) Intelligit, ut opinor, libros, qui [illegible] dicuntur, utrosque in ecclesiis lectos fuisse hinc apparet. (15) Lectoris munus observa. (16) C. 1. §. 1. supr. h. t. (17) C. 2. §. [illegible] supr. h. t. (18) Hinc sumpta est Authentica *episcopi C. de episcop. & cler.* Goth. Adde Nov. 22. c. 42. Ans.

(19) Nov. 123. c. 12. (20) Id est, sed saltem. (21) Maritus diaconus & presbyter esse potest, 2. ad Tim. 3. vers. 11. 12. (22) Presbyteri & diaconi, & subdiaconi uxorem ducere non possunt. Si duxerint, non est irritum matrimonium: privantur tamen ordine ecclesiastico.

(23) Pœna lectoris bigami. (24) Ex clericatu ascenditur ad episcopatum, facit 1. ad Timoth. 3. ead. (25) Olim ad l. 9. C. de episc. (26) Vid. 1. ad Timoth. 5. vers. 9 hodie ex Novella 123. c. 13. (27) Diaconissæ, sacro mysterio deputatæ. (28) Diaconissæ ministrant baptismatibus, & aliis quibusdam secretis. (29) l. 13. §. 2. ff. de muneribus.

(30) Asceteria, diversa sunt a monasteriis. (31) [illegible], dixi ad l. 10. Cod. de sacros. eccles. (32) Diaconissis capitale est nubere. (33) Pœna diaconissam ducentis.

(34) Argumentum a minore ad majus observa. (35) Vestales intelligit, id est, Vestæ virgines, vel Junonis Achaicæ, Dianæ Scythicæ, Apollinis Pythii, Apidis seu bovis Ægyptii, de quibus vide Tertullianum in libro de Monogamia, ubi plus satis Montanizat: erit [illegible] [illegible]: Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum. (36) Vivæ defodiebantur. Cur? vide Plutarchum Romulo c. 24. (37) Diaconi, presbyteri, subdiaconi, lectores, in laicos transformari impune non possunt, Novell. 6. c. 6. (38) Novell. 16.

oporteret, attamen propter tempus finimus: de cætero autem non propter hoc fieri, neque ad damnum sanctissimarum ecclesiarum venire sancimus. Quæcunque igitur oportebat de tali modo in sanctissima majore ecclesia hujus nostræ regiæ civitatis, & sub ea constitutis sanctissimis ecclesiis, & aliis quæ hic sunt, fieri, hac speciali lege complexi sumus. In omnibus autem quæ foris sunt locis, sancimus, si quis cum constitueret ab initio & ædificaverit ecclesiam, definivit ordinationum mensuram, tanquam secundum eam expensas constituens: non prius ordinari quemquam in eadem ecclesia, nisi ad numerum a principio definitum ejus mensura redigatur (1). Si vero hoc non fecerit, ipsa vero civitatis ecclesia ministrat emolumenta & sibi & aliis ecclesiis: tunc non promptum sit augere illi clericos, neque (2) propter aliquas forte compassiones aut beneficia ex hoc eam sumptibus (3) prægravare (non sunt enim hæc pia neque sacerdotibus digna) sed ex quibus Dominus dederit Deus, ex iis quæ possibilia sunt administrare, aut antiquam (4) conservare consuetudinem, nihil penitus innovantem. Unde competit Deo amabiles patriarchas & metropolitas hujus habere providentiam; & eos quidem, qui hactenus sunt, sinere in schemate in quo sunt clericos: metiri vero uniuscujusque ecclesiæ virtutem: & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se constitutas ecclesias ordinare, & metropolitas hoc ipsum a sanctissimis patriarchis commonitos facere, illos autem alios omnes sub se positos episcopos ad mensuram hanc deducere: & studere non (5) ultra expensas facere clericorum ordinationes, scimus enim quantæ sanctissimæ ecclesiæ propter hanc ordinationem, & alterius expensæ effusionem, inopes factæ sunt. Et quia aliquas earum, vix quidem, tamen liberavimus: quædam vero adhuc oneratæ jacent, ex tali relevari angustia non valentes: ideo hoc provideant sanctissimi patriarchæ, & metropolitæ & reliqui Deo amabiles episcopi, ut & nos, quæ ab eis aguntur discentes approbemus eos qui nostram legem in literis positam, apud semetipsos ostenderint operibus adimpleri.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur a nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumque custodiunt secundum sacrarum regularum observationem & virtutem, de cætero conservent perpetuo integra & sanctissimi patriarchæ uniuscujusque diœcesis, & Deo amabiles Metropolitæ, & reliqui reverendissimi Episcopi atque clerici, ubique Dei culturam & sacram disciplinam custodientes inviolatam, pœne imminente hæc prævaricanti, quo penitus alienus sit a Deo & imposito sibi sacerdotii ordine: nam velut indignus hoc excluditur. Licentiam vero universis (6) damus, cujuscunque sint officii vel conversationis, respicientibus aliquid horum prævaricari, nuntiare nobis, *& ad imperium quod semper est*; ut nos, qui hæc secundum sacrarum regularum explanationem apostolicamque traditionem constituimus, decentem etiam indignationem prævaricatoribus inferamus, etiam his videlicet quæ sancita a nobis sunt, de hereditatibus Deo amabilium episcoporum custodiendis. §. 1. Sanctissimi siquidem patriarchæ uniuscujusque diœcesis hæc proponant in ecclesiis sub se constitutis, & manifesta faciant Deo amabilibus metropolitis, quæ a nobis constituta sunt. Illi quoque rursus etiam proponant ipsi ea in metropolitana sanctissima ecclesia, & constitutis sub se episcopis (7) hæc manifesta faciant: illorum vero singuli in propria ecclesia hæc proponant; ut nullus nostræ reipublicæ ignoret, quæ a nobis ad honorem & ad augmentum Magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi disposita sunt. Insuper sequens hæc tua sanctitas omnibus qui sub ea sunt metropolitis sanctissimis hæc faciat manifeste universo tempore custodienda.

§. 2. Scripta exemplaria (8) sanctissimo Archiepiscopo Alexandriæ, Ephremio sanctissimo Archiepiscopo Theopolitano (9): scripta exemplaria Petro sanctissimo episcopo Hierosolymorum: scripta exemplaria Joanni viro gloriosissimo præfecto sacrorum prætoriorum secundo exconsuli, & patricio: (Dominico gloriosissimo præfecto prætoriorum Illyrici. Datum XVII. Kal. Apr. *Constantinop.* BELIS. V. C. Cons.)

Cui etiam hoc adjectum est:

Et tua quoque celsitudo hæc sciens, una cum semper suscepturis sedem tuam, hæc servare festinet, & si denunciatum fuerit aliquod tale delictum, prohibeat, & maxime quæcunque in ordinationibus curialium vel officialium interdicta sunt. Nuntiet autem etiam nobis, ut decens semper eis imponatur correctio. Utatur quoque præceptis ad clarissimos provinciarum judices: ut & ipsi quæ fiunt inspicientes, non permittant aliquid extra hoc quod a nobis constitutum est fieri, imminebit enim eis pœna quinque librarum auri, si quidem & ipsi prævaricari videntes non denuntiaverint aut sedi tuæ, aut imperio: ut una quæ decens ornatus ordinationis gradui conservetur. Scripta cum adjectione, Dominico PP. Illyrici.

(1) Adde Nov. 3. (2) Altera unum detegere non debemus, ut alter [illegible] vestiamus. adde [illegible] causam [illegible] *de præbendis*, l. [illegible] §. 1. *versic.* [illegible] Bartol. C. *qui* [illegible]. (3) Adde l. 18. ff. *de rei vind.* (4) Impensæ non sint improbabiles, quæ fiunt ex consuetudine. (5) Vide d. Nov. 3. Ex hoc loco videtur constare, Justiniani tempore singulis clericis non fuisse assignata sua stipendia, vel certos annuos reditus, sed suas mercedes suosve reditus de massa collectos, vel [illegible] personis accepisse. (6) Delicta clericorum popularia. (7) Cura episcoporum ad metropolitanos spectat. (8) Moris erat hæ[c] exempla ad alios episcopos transmittere. l. [illegible] C. *de summa Trinitate*. (9) Theopolitanus Archiepiscopus, id est, Antiochenus; Theopolis, olim Antiochia, *Novell.* [illegible] cap. 3. [illegible] ad l. 6. *in Cod. de summa Trinitate*.

COLLATIO SECUNDA.

T I T. I.

DE NON ALIENANDIS (1), AUT PERMUTANDIS REBUS (2) ECCLESIASTICIS IMMOBILIBUS, AUT IN SPECIALEM HYPOTHECAM DANDIS CREDITORIBUS, SED SUFFICERE GENERALES HYPOTHECAS.

NOVELLA CONST. VII.

Imperator Justinianus August. Epiphanio sanctiss. & beatiss. Archiepiscopo felicis hujus civitatis, & œcumenico Patriarchæ, (& Patriarchæ Constantinopolitano).

P R Æ F A T I O.

UNam intentionem hanc semper proponimus, omne quicquid prius imperfectum, aut confusum (3) videbatur, hoc & expurgare, & perfectum ex imperfecto declarare: quod etiam in omni legislatione facientes, credimus oportere, & in alienationibus quæ fiunt super sacris rebus, una complecti lege, quæ priores omnes & renovet (4) & emendet: & quod deest, adjiciat: & quod superfluum est, abscindat. A Leone siquidem bonæ memoriæ (qui post Constantinum piæ memoriæ, Christianæ fidei inter imperatores principatum auxit, & constituit sacrarum ecclesiarum honorem & disciplinam) scripta lex (5) est de alienationibus ecclesiasticis, conclusa in sola hujus felicissimæ civitatis sanctissima majore Ecclesiæ. Et laudamus plurimum hujus legis, cum omni vehementia & Dei cultura positæ sed eo quod non generaliter posita sit in omnibus, egere etiam eam quadam correctione credimus. Ab Anastasio quoque piæ memoriæ scripta quædam de talibus lex (6) est, nec similis priori, & omnino minus habens. Effusa namque & per loca foris posita, nihilominus mansit imperfecta, eo quod ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub eo quod non generaliter posita sit in omnibus, egere etiam quadam correctione credimus. Ab Anastasio quoque piæ memoriæ scripta quædam de talibus lex (6) est, nec similis priori, & omnino minus habens. Effusa namque & per loca foris posita nihilominus mansit imperfecta, eo quod ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub beatissimo patriarcha hujus regiæ & felicissimæ civitatis: alias autem non perscrutata sedes; cum utique dignam correctione esse eam arbitrabatur: propter quam occasionem alia quidem corrigebat, alia vero incomposita relinquebat. Quamobrem eam quoque vacare de cætero sancimus, utpote imperfectam, & loco circumclusam, & non generalem inter leges existentem, neque aliquid studiosum (7) introducentem.

† Hæc ergo nos omnia emendantes, unam existimamus oportere legislationem imponere omnibus sanctissimarum ecclesiarum, & xenodochiorum (8), & nosocomiorum (9), & monasteriorum, & brephotrophiorum (10), & gerontocomiorum (11), totius sacrati collegii rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adjicere prius breviter ejus legislationem exponentes: sicque omne quod reliquum est intergentes. Vult (12) enim illa neque Deo amabilem *archiepiscopum & patriarcham* hujus felicissimæ civitatis, seu sanctissimæ majoris ecclesiæ, neque œconomum vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsan, aut agrum, aut colonum, aut mancipia rustica, aut civiles annonas (nam & hæc inter (13) immobilia sunt numeranda) quæ competunt Constantinopolitanæ sanctissimæ majori ecclesiæ: sed neque pro ulla (14) compensatione aut alia qualibet circumventione tale aliquid agi: & interminatur (15) emptori quidem rei restitutionem, ut reddat per tempora œconomo rerum sanctissimæ ecclesiæ rem quam ipse perceperit, cum omni medii temporis fructu, & aliis lucris: casu imminente pretiorum ei qui tale aliquid accipere aut comparare præsumpserit: eum etiam hoc quidem quod contra leges actum est, ita ponat ac si neque a principio gestum sit. *Œconomum* (16) vero hæc prævaricantem, dare quidem de suo sanctissimæ ecclesiæ jubet omne quicquid ex ea causa lucratus est, aut sanctissimam ecclesiam damnificavit. Super hoc autem etiam excludit eum officio œconomi: & dat actionem sanctissimæ ecclesiæ, non contra solos Deo amabiles œconomos, sed etiam contra successores eorum: sive ipsi hoc alienaverint, sive pro tempore Deo amabilem episcopum, aut aliquem aliorum clericorum videntes alienantem, taciturnitate degeneri, & sine libertate passi sunt: & multo potius si consentientes, & videntes tale aliquid permiserunt, & non causam prohibuerunt. Ad hoc autem, & *tabellionem* (17) qui talia confecit instrumenta perpetuo tradet exilio: nullam ei clementiam neque reversionem participans: ipsos usque maximos (18) judices, qui ad hæc accedunt, & ministrant talibus causis, aut confici apud semetipsos monumenta pro confirmatione talium donationum aut aliorum actuum patiuntur: & cingulo, & dignitate & substantia interminatur excludere. Hoc igitur increpans vehementer, permittit (19) rei ecclesiasticæ usum, aut qui vocatur ususfructus, sub certo quodam tempore, aut etiam usque ad vitam percipientis dare sanctissimam majorem ecclesiam, sub hac tamen definitione, *ut is qui accepit munificentiam, ejusdem quantitatis recompenset rem sanctissimæ majori ecclesiæ sub proprietatis ratione, ex qua posset eundem reditum sanctissima ecclesia habere, quantum ille ex usu acceperit*, post percipientis *usque mortem, aut definitum tempus, usu videlicet, & usufructu dato ecclesiasticæ rei ad sanctissimam majorem ecclesiam redeunte, & usu donatæ rei cum proprietate sanctissimæ ecclesiæ faciendo*: talem namque contractum sine periculo esse ponit lex. Si vero minus fuerit quam quod datur a sanctissima ecclesia, illud quod compensatur ei, cujus mox quidem percipiet proprietatem, sperat autem & usum accipere, infirmum contractum, & pro non facto ponit: dat que licentiam vindicationis, utpote circumventione contra jus sanctissimæ ecclesiæ facta. §. 1. Lex itaque talia sub brevitate decernit, & molestam imponit, & usque ad res sanctissimæ ecclesiæ stat solummodo: & omnem quidem perimit circumventionem quam prædiximus: non tamen retinere calliditatem postea insurgentium valuit, Quidam enim dudum hoc quod vocatur colonarium jus

(1) Vid. Julian. Patricium *const.* 7. De forma observanda in alienandis rebus ecclesiasticis, vid. [illegible] *const.* *gloss.* [illegible] & *seq.* Cujac. Adde Novell. [illegible], & de precarii variis generibus, [illegible] Adde eundem Cujacium [illegible] *comment.* in [illegible] ubi hunc titulum explicat. F. L. (2) Fructuosa præsertim: [illegible] enim prædiorum alienatio prohibita, Nov. [illegible] nomine, intellige prædia quæ sua sponte fructus ferunt, ut sunt prata, silvæ, & his similia. & breviter, [illegible]. (3) Minus optimum legislatorum. (4) Novellarum enim constitutionum hic effectus est. (5) Legem Leonis de alienationibus ab Ecclesia Constantinopolitana majore factis observa. l. 14. Cod. *de sacr. eccles.* (6) l. 17. C. *de sacros. eccles.* (7) [illegible] (8) Xenodochium locus est in quo peregrini [illegible], Jul. [illegible] (9) Nosocomium locus est in quo homines ægroti curantur, Jul. [illegible] (10) Brephotrophium locus, in quo infantes aluntur, Jul. [illegible] (11) Gerontocomium locus, in quo pauperes, & propter senectutem solam infirmi homines curantur, Jul. [illegible] (12) Epitome l. 14. C. *de sacros. eccles.* (13) Civiles annonæ inter immobilia numerantur. (14) [illegible], id est, remunerandi gratia, ut Nov. 120. c. [illegible] l. 14. *vers. sciemus* C. *de sacr. eccles.* Hujusmodi [illegible] generaliter [illegible], licet naturali ex debeantur, & mercedes sint potius, quam liberalitates. l. 25. §. 11. ff. *de hered. pet.* beneficii referendi gratia, l. 14. §. [illegible] C. *de sacr. eccles.* (15) d. l. 14. §. 1. (16) d. l. 14. §. 2. (17) d. l. 14. §. 3. (18) d. l. 14. §. 4. (19) d. l. 14. §. [illegible] [illegible]

sius [*colonarium (1) jus est, veluti si domum valentem centum solidos & præstantem pensionem decem solidorum, accipiat quis ab ecclesia & det pro ea solidos centum, seu amplius, aut certe minus: & quasi jam de proprio adgravet (2) se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste autem appellatur paroecus (3), sed ipsam domum sub tam parva pensione in perpetuum, & ipse & heredes ejus possidebant*] adinvenientes, neque nostris legibus neque alii cuiquam omnium notum, circumventionem non parvam meditati sunt contra legem, perpetuas pene cogitantes alienationes: quod nos de cætero agi prohibemus, & pro eo ipso conscripsimus legem. Dudum autem, & ad emphyteusin respexerunt, & imminuerunt plurimam quantitatem veri reditus illis qui emphyteusim accipiunt, præstantes hi qui rebus pridem sanctissimæ majoris ecclesiæ præsidebant. Ideoque nos in quadam constitutionum nostrarum definivimus quidem usque ad personas tres (4) emphyteusin fieri, accipientis, & duorum successorum aliorum, hoc etiam inter rebus sanctissimæ majoris ecclesiæ fieri permittimus, non autem ultra sextam partem relevari emphyteusim percipientibus propter fortuitos casus sancientes. † Quia vero didicimus sic effuse & impie ab aliquibus fieri documenta, ut neque sexta relinquatur sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis omnibus emphyteusim accipientibus donatis: Anastasius autem piæ memoriæ gesta monumentorum constituens fieri super alienationibus, sicut etiam hujus rei fieret tempus, & emphyteusim statuens sine gestis quidem usque ad solam vitam accipientis emphyteusin: cum gestis autem, in perpetuum eam extendens, neque perfectam fecit, neque utilem legem, & undique imperfectam, usque ad solam diœcesin patriarchicæ sedis hujus felicissimæ civitatis (sicut prædiximus) legislationem statuens.

C A P. I.

De rebus ad venerabilia loca pertinentibus non alienandis.

NOs igitur (jam enim ad legem veniendum est) sancimus neque sanctissimam hujus felicissimæ civitatis majorem ecclesiam, neque (5) sub ea constitutas ecclesias, quarum ipsa prærogationem suscepit (sicut eam Anastasius piæ memoriæ interpretatus est) neque alias omnes ecclesias in hac felicissima existentes civitate, aut circa ejus confinia, neque sub patriarchica sede hujus felicissimæ civitatis constitutas, quarum metropolitas ipse ordinat, neque alium ullum undique patriarcham: neque episcopum (dicimus autem & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Ægypto, & in Lycaonia, atque in Lycia, & eos qui in Aphricana provincia sunt, & complexive dicendo per omnes quæcunque nostræ sunt terræ, necnon in Occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori (6) Roma usque ad Oceanum consistentium sanctissimarum orthodoxarum ecclesiarum) neque aliquem xenodochum, aut ptochotrophum, aut nosocomum, aut orphanotrophum, aut brephotrophum, aut gerontocomum, aut monasterii virorum, vel mulierum abbatem vel abbatissam: aut quemlibet omnino præsidentem venerabilibus collegiis, licentiam habere alienare (7) rem immobilem, aut in domibus, aut in agris, aut in hortis, aut omnino in hujusmodi, neque rusticum mancipium, neque civilem annonam: nec per specialis pignoris occasionem tradere creditoribus. Alienationis autem nomen generaliter ideo posuimus, ut prohibeamus & venditionem (8), & donationem, & commutationem, & in perpetuum (9) extensam emphyteusim, quæ non procul ab alienatione consistit. Sed omnes ubique sacerdotes ab hujusmodi alienatione prohibemus, subditos pœnis quibus Leonis piæ memoriæ usa est constitutio (10). Illam namque per omnia valere, & ratam esse sancimus: propterea hanc proposuimus, & protulimus, & non paterna (11) voce legem conscripsimus, sed hac communi & Græca, ut omnibus sit nota, propter facilem interpretationem. Quod itaque jam præteriit (12), relinquimus; nam (13), tanta documenta tempore longo facta nunc commovere, multæ erit tergiversationis. Quapropter quæ usque huc hactenus extant, proprium habeant schema: de cætero autem omnem alienationem interdicimus, prædictas ei pœnas imponentes.

C A P. II.

De principe qui rem immobilem venerabili loco dederit.

UT autem lex ad humanæ naturæ varietatem, & quod semper venit, moderata, per omnia immota permaneat (quid enim erit stabile (14) inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem: cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat?) necessarium existimavimus quasdam exceptiones dare legi cum multis vigiliis, & subtilitate adinventas: ut eas habens in auxilio, lex nequaquam moveatur. §. 1. Sinimus (15) igitur imperio, si quis communis commoditas est, & ad utilitatem reipublicæ respiciens, & possessionem exigens talis alicujus immobilis rei, qualem proposuimus: hoc ei a sanctissimis ecclesiis, & reliquis venerabilibus domibus, & collegiis percipere licere, undique sacris domibus indemnitate servata, & recompensanda se eis ab eo, qui percepit æqua aut etiam majore (16) quam data est. Quid enim (17) causetur Imperator ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse, & facile dare, & maxime in sanctissimis ecclesiis, in quibus optima mensura est donatarum eis rerum immensitas. Unde si quid tale fiat, & pragmatica præcesserit forma præcipiens imperio dare aliquid talium rerum, & recompensaverit mox rem meliorem, & uberiorem & utiliorem (18): sit ea permutatio firma: & ii qui præsident domibus, quarum est quod alienatur, & qui talibus administrant literis, sine querela undique sint, nullam metuentes pœnarum, quæ a Leone piæ memoriæ interminantur, & a nobis firmatæ sunt: utique cum nec (19) multum differant ab alterutro sacerdotium & imperium, & res sacræ a communibus & publicis: quando omnis sanctissimis ecclesiis abundantia & status ex imperialibus munificentiis perpetuo præbeatur. Alterutris itaque compensantes quæ decet, non ab aliquibus jure culpabuntur. Aliam vero omnem sive ad imperium ipsum, sive ad aliam quamcunque personam factam sive venditionem, sive donationem, sive permutationem, sive emphyteusim perpetuam (20) omnino perimimus: sed neque donationem cujusdam pignoris in re immobili factam occasione mutuorum fieri sinimus. Et hæc valere volumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio & asceterio, & gerontocomio, & omni absolute collegio quod actio pia constituit, nullo penitus horum aliquid accipere ab eis valente. Unde neque constitutione Anastasii divæ memoriæ ulterius opus erit, neque secundum illam facienda decreta memoratæ observationis: ipsa enim rei principia perimentes, & prohibentes quod fit, nequaquam perscrutatione deinceps indigebimus.

C A P. III.

Quomodo emphyteusis ecclesiasticarum rerum contrahi permittitur.

EMphyteusin autem sive in sanctissima majore ecclesia, sive in omnibus reliquis adorandis domibus fieri sinimus, & in accipientis persona, & in duobus (21) ejusdem personæ heredibus deinceps, filiis tantum solis masculis, aut fœminis, aut nepotibus utriusque naturæ, aut uxore, aut viro, si hoc (22) videlicet de uxore aut viro expressim nominetur, alioqui non transire ad aliquem alterum (23) heredem: sed usque ad solam (24) vitam percipientium standum, nisi filios aut nepotes habuerint. Aliter autem penitus emphyteusim agi ecclesiasticæ cujusdam aut ptochii rei immobilis, aut mancipii rustici, & civilis annonæ, nullo permittimus modo: neque quod fit, habere aliquod penitus robur sinimus. §. 1. Quia (25) vero Leonis quidem piæ memoriæ constitutio sub nulla penitus diminutione (26), dari rem ecclesiasticam sancivit: nos autem in alia constitutione a nobis scripta sextam excipi solum super emphyteusim sancivimus (27): hujusmodi quendam diminutionis rei damus ordinem, ut quæratur cum omni veritate & subtilitate pensio eorum quæ dantur, tanta quanta ab initio fuit, quando ad sanctissimam venit ecclesiam: & detur emphyteusis talibus personis, quales dudum diximus, tunc enim sextam (28) ei partem cum scrupulositate imputandam concedimus. Si vero minui contigerit, per quantam cladem pensionum, aut in toto: tunc constantem pensionem accipiat, qui emphyteusim subire vult: aut nec accipiat penitus, cum liceat conducere potius (29), quam tales diminutiones in emphyteusim celebrare. Si vero alicujus ecclesiastici prædii suburbani (30) emphyteusis detur; qualia plurima maxime in hac novimus felicissima consistere civitate, multo quidem digna (31) pretio, parvas vero reddentia pensiones, aut nihil pensionum omnino; non ex reditibus metiri emphyteusim, sed æstimari suburbanum subtiliter, & reputari ex pretio collecto reditus possibiles in viginti annis computari: & in reditibus ex hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum qui percipit, & duas ex eis successiones, & viro & uxori, sicut prædiximus faciendam. §. 2. Scire (32) autem emphyteutas convenit, quia si biennio (33) continuo non exsolverint emphyteuticum canonem, (hoc enim tempus pro triennio (34) aliorum hominum sufficere ad (35) casum ecclesiasticarum aut ptochicarum emphyteusium, pro non soluto canone ponimus) fient omnino extranei emphyteumatis, & volentibus præpositis sacratum domuum licebit prædia aut domos defendere (36) nullam (37) metuentibus meliorationum redditionem. Sed si quidem deterius fecerit prædium aut suburbanum aut domum qui emphyteusim percepit: cogi (38) eum de suo diligentiam ac restitutionem prisci status facere, & obligatum esse ad hoc ipsum & heredes (39) ejus et successores, ejusque res, insuper et debitos omnes reditus sine dilatione exigi. Quod autem dictum est a nobis ut nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit permissa: ad nullam nostræ

(1) Colonatium ius seu [illegible] quid sit observa, de quo [illegible] ad *l. 24. §. 1. C. de sacros. eccles.* (2) Libellarius contrahit et certo pretio numerato, & eo amplius certa pensione in annos singulos, accipit rem immobilem ab alio accensam, ut hic, Alciat. Libellaria est quoties [illegible] vel vasallus rem emphyteuticam vel feudalem alicui in emphyteusim vel feudum concedit [illegible] *de prohibita feudi alienat. per Fridericum*, [illegible] *quibus modis feudum amitt.* [illegible] *C. de sacros. eccles.* & hoc olim licuisse, quoties aequali persona & sub eadem lege seu conditione dabatur, [illegible] Hodie licere non videtur, quod omnis alienationis genus vasallo sit interdictum. Contrarium tamen tenet Alciatus [illegible] Hoc autem contractu libellario [illegible] precario & emphyteutico, ut notat Everardus [illegible] *in loco a feudi ad emphyteusim* [illegible] de libellaria & emphyteusi differentia dixi ad *l. 24. §. 1. C. de sacros. eccles.* [illegible] (3) Vid. Alciat. [illegible]

(4) Adde *l. 24. in fin. C. de sacros. eccles.* (5) Hac Novella [illegible] est lex Anastasii, *l. 14. C. de sacros. eccles.* (6) Senior Roma, quæ in Italia est: Nova, quæ in Thracia est, quamque olim [illegible] Constantinopolis dicta. (7) Res ecclesiasticæ immobiles & quasi immobiles alienari non possunt. (8) Alienationis verbo, venditio, donatio, perpetua emphyteusis intelligitur, *l. ult. C. de reb. alien.* (9) Res Ecclesiasticæ in perpetuam emphyteusim dari non possunt, ut hic. (10) *l. 14. C. de sacros. eccl.*

(11) Id est, Romana, vid. *Nov. 7.* (12) Vid. *l. 7. C. de legib.* (13) Cur leges ad præteritum tempus non extendantur. (14) Inter homines nihil stabile aut immobile.

(15) Hinc sumpta est Auth. [illegible] *C. de sacros. eccles.* adde *Novell.* [illegible]

(16) Minime nunquam, ut Ecclesia in damno versetur. (17) Constantinus, ut vulgo vocant, donationem validam esse, [illegible] ab eius successoribus posse revocari. (18) Non deteriorem, Aliunque ecclesia potest recipi adversus hujusmodi permutationem, ut hic. (19) Non multum differunt ab invicem sacerdotium & imperium, & res sacræ & publicis. (20) Quid si non perpetua? [illegible]

(21) Emphyteusis non est perpetua, quæ ad duos tantum heredes suosque accipientis descendit, *Nov. 120 c. 1.* (22) Neque vir in emphyteusim ecclesiasticam uxori datam succedit, neque uxor in mariti, nisi hoc expresse convenerit. (23) Emphyteusis ecclesiastica ad heredes extraneos non descendit, Rolandus tamen a Valle [illegible] & Clarus [illegible] *quæst.* [illegible] ex communi opinione refert ad extraneos deferri, si per [illegible] & Capitulum solemniter facta sit, *c. nulli X. de rebus ecclesiæ alienandis* [illegible] maxime, si in concessione hujusmodi emphyteuseos hæc verba, Quibuscunque heredibus, vel his similia inserta fuerint. Novum enim non esse, ut in emphyteusi admittantur personæ extraneæ & diversæ a natura ipsius, [illegible] (24) Emphyteusis ecclesiastica, vita accipientis finitur, nisi filios aut nepotes reliquerit. Imo in perpetuum dari potest, *Novell.* [illegible] reliquis ecclesiis id licet, prætereaquam Constantinopolitanæ [illegible] & ita in dubio non præsumitur emphyteusis ecclesiastica in perpetuum data, vid. Alciat. [illegible] (25) Hinc sumpta est *Auth. perpetua C. de sacrosanct. Eccles.* (26) [illegible] appellat Harmenopul. [illegible] (27) *l. 24. C. de sacros. eccles.* (28) Prædio ecclesiastico aliquantisper diminuto in reditu, poterit prædium sexta minus parte dari in emphyteusim: si generalis diminutio reditus, locabitur.

(29) Prædia ecclesiastica clade diminuta locare, quam præstare emphyteuseos, reditus eorum minorem plus sexta parte. (30) Proastii, Jul. (31) Prædii urbani, voluptuarii præsertim (qualia sunt prætoria, sive [illegible]) majorem potest esse pretium, vel reditus. Hujusmodi prædium dari in emphyteusim potest. Quæ tunc ratio inibitur? num reditus, an potius pretii? pretii ejusque justa æstimationis. Quæ lege? Vicesima pars pretii canonis nomine constituetur, ut si suburbanum fuerit, [illegible] In prædiis rusticis non eadem ratio, Nam [illegible] imponunt agris suis vectigal, seu mercedem ad rationem ubertatis [illegible] *l. 10. ff. de pollicitationibus*, vel Cujac. hic. (32) [illegible] (33) Emphyteuticarius Ecclesiæ ob cessationem biennii expelli potest, [illegible] *Novell.* [illegible] *Cod. de jure emphyt.* [illegible] (34) *l. 2. C. de jur. emph.* (35) Id est, ut cadant, ut minuantur. (36) [illegible] (37) Emphyteuticarius, moratus biennii, meliorationes non recuperat, idem est in causa privatorum ob moram triennii. [illegible] (38) Emphyteuticarius res deterioratas cogitur restituere. (39) Actiones emphyteuseos heredes tenentur.

reipubl. personam sancimus valere, non solum super constantibus domibus & suburbanis, & hortis, & agris, sed etiam super ruinis siva ax igne, sive ex terræ motu, sive ex qualibet alia causa ruina sit, sed etiam in iis quæ omnino destructa sunt, & in pavimento jacent, sive etiam in puris ruinis nullum ædificium habentibus neque materiam jacentem. Non enim in illis alienationem fieri permittimus, nisi in sola emphyteusi temporali, secundum quod dudum a nobis dictum est, & in tribus (1) personis talibus quales prædiximus. Ut neque ulla circumscriptio in rem ecclesiasticam in talibus fiat: duobus pro tempore primatibus (2) mechanicis, aut architectis, sive in hac regia & maxima civitate una cum Deo amabilibus œconomis & quinque reverendissimis presbyteris, & duobus diaconis, præsente quoque Deo amabili episcopo: sive etiam in provincia duobus insignibus (3) mechanicis (4) aut architectis, aut etiam uno (5), (si unum solum civitas habeat) interveniéntibus in illis locis, sacrosanctis evangeliis positis definiatur ab architectis, quantum competat pro hoc solvi sanctissimæ ecclesiæ secundum modum emphyteusis: & in his emphyteuticam conscriptionem in eo celebrari secundum figuram prius dictam. Illum vero & ædificare, & uti materiebus, si materias habeat, & transmittere emphyteusim usque ad duas successiones: (sicut dictum est) & sic reverti post trium personarum mortem ad sanctissimam ecclesiam, aut venerabilem domum, ex qua facta est emphyteusis, & etiam valere talem contractum, utpote præsenti non repugnantem legi. §. 3. Neque illud quod hactenus contra tales contractus agebatur, valere permittendum est de adjectione (6), ut si vel duorum heredum compleatur tempus, licentia sit eis qui post illum sunt, in emphyteusim dare id unde agitur, & semper eos præponi aliis. In hoc enim nihil aliud est, quam per revolutionem & machinationem perpetuas eis emphyteusis, magis autem privationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factum est tale: nullam necessitatem esse reverendissimis œconomis heredibus cessantibus (7), cæteris tradere.

C A P. IV.

Quomodo ususfructus rerum ad sancta loca pertinentium constituatur.

SI quis autem voluerit accipere secundum (8) rationem *Usus* (9), *aut qui vocatur* (10) *Ususfructus*, rem ecclesiasticam aut sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut alterius cujuslibet, quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut ptochiorum, omnino percipiat hoc & secundum prædictam observationem, & secundum formam constitutionis (11) Leonis piæ memoriæ, ut iste locuples existens & substantiæ immobilis dominus aliam (12) mox rem secundum proprietatis jus compenset sanctissimæ ecclesiæ, aut venerabili domui, ex qua percepit tantos & tales frequentes reditus, quantos aut quales habet, quod datur ita, ut post ejus obitum ecclesiastica aut ptochica res revertatur ad venerabilem domum cum usu qui datus est, non transcendente tempus vitæ percipientis. Accipiat autem similiter etiam rei in compensationem datæ & usum: quatenus sit post percipientis obitum, aut tempus in quo donatio usus convenit, non transcendens videlicet percipientis vitam: utrumque ex toto, & secundum proprietatem, & secundum usum apud sanctissimam Ecclesiam remansurum.

C A P. V.

Quibus pœnis subjaceant qui alienationes prædictarum rerum fecerint.

QUia vero Leonis piæ memoriæ constitutio pœnas pene (13) solummodo in venditione decrevit, nos autem interdicimus non (14) venditiones solum, sed etiam donationes & permutationes & perpetuas emphyteuses, & pignorum dationes in rebus immobilibus: videmus autem quosdam sic amatores periculi constitutos, ut præsumant ad ea quæ interdicta sunt, accedere, & circumventionem facere legibus ex voluntate & præsumptione, quam habent, & quæ omnibus modis interdicta sunt, & forsitan deducunt homines ad mortem, qui hoc agunt: propterea necessarium existimavimus in unoquoque contractu etiam certam statuere pœnam: his quippe pœnis quæ positæ sunt adversus œconomos ex constitutione prædicta piæ memoriæ Leonis, similiter & nunc imminentibus œconomo, aut xenodocho, aut nosocomo, aut brephotropho, aut abbati aut abbatissæ monasterii aut asceterii, secundum quod prius dispositum est. † Si quis igitur *emere* præsumpserit rem ecclesiasticam, aut ptochicam: cadat (15) quidem mox pretio: exigatur autem res quam accepit cum omni medii temporis incremento: & contra sanctissimam quidem ecclesiam, aut venerabilem domum, nullam omnino habeat actionem; contra venerabiles vero œconomos, aut qui omnino vendiderunt, in propriis eorum substantiis ex contractu habeat actionem: ut metu suæ substantiæ, etsi non propter Dei timorem, tamen segniores circa venditionem fiant. §. 1. Si quis autem *per Donationem* (16) accipere præsumpserit rem ecclesiasticam aut ptochicam: & ipso quod datum est, omnino cadat: & aliud tantumdem ex sua substantia repenset sanctissimæ ecclesiæ aut venerabili domui ex qua hæc suscepit, ut quam ausus est agere contra eam novitatem, hanc sibimet in propriis exhibens, suam sentiat malignitatem. §. 2. Si autem *Permutatio* (17) in quibusdam personis fiat præter (18) solum imperium, sicut prædiximus: & qui permutationem accepit, subjaceat pœnæ, & datam sibi rem amittat, & recurrat rursus hæc ad venerabilem domum unde progressa est, & quod pro compensatione dedit, maneat apud venerabilem domum, & qui accesserit ad causam legi contrariam, cadat utroque juste: & secundum hoc pœnæ subdatur, secundum quod & propriis cadet, & quod speravit, non acquisivit, etiam hic actione ei servata in propriam substantiam eorum, qui contractum cum eo celebraverunt.

C A P. VI.

Ut liceat res ecclesiæ generali hypothecæ subjicere, non autem speciali.

SI autem creditor *in pignore* (19) *corporali* elegerit accipere rem immobilem ecclesiasticam aut ptochicam, in domibus forsan, aut suburbanis, aut agris, aut hortis, aut civilibus panibus, aut rusticis mancipiis, & dederit aurum, ab hoc cadat (20) creditor, & habeat lucrum quæ mutuum accepit sanctissima ecclesia, aut venerabilis domus, quod mutuatum est aurum: etiam hic contra celebrantem mutuum œconomum, aut xenodochum, aut brephotrophum, aut præsulem monasterii aut asceterii, aut aliorum venerabilium collegiorum, creditori actione manente: his omnibus etiam in abbatissis muliebrium asceteriorum aut monasteriorum valentibus. §. 1. Si enim omnino sanctissimis ecclesiis, aut aliis venerabilibus domibus crediti opus fiat, aut in solam necessariam videlicet & inevitabilem occasionem, & præterquam non poterit quod imminet, adimpleri: aut in aliam causam utilissimam sanctissimæ ecclesiæ consistentem: licebit præpositis earum usque ad generalem (21) hypothecam stare, & nullum speciale pignus creditoribus præbere.

C A P. VII.

Quibus pœnis subjaceant qui perpetuam emphyteusim contraxerint.

SI vero & perpetuam quisquam emphyteusim (22) accipere præsumpserit, quod non (23) licet, aut temporalem quidem, non tamen secundum hujus nostræ legis observationem: etiam sic cadat quidem ab emphyteusi, & quod datum est, maneat apud venerabilem domum. Det autem continuo, & post casum emphyteumatis, quantum futurus erat solvere, & secundum legem subiisset emphyteusim: nihil apud eum remanente ex rebus (24) pauperum, quæ frustra per emphyteusim datæ sunt. §. 1. Hæc igitur omnia custodiantur prædictis subjecta pœnis: neque tabellionibus (25) præsumentibus instrumentis talibus ministrare, sed metuentibus usque ad exilium, & ut nunquam revertantur, nec si sacra hoc præbeat forma: neque judicibus vel dictare talia instrumenta præsumentibus, vel facta suscipere, & gestis monumentorum ea firmare: ne etiam ipsi & singuli, et dignitatis, et substantiæ casum secundum Leonis constitutionem (26) sustineant.

C A P. VIII.

De non alienandis sacris vasis.

IIsdem pœnis servandis etiam adversus eos qui sacrata vasa contra nostram legem aut pignori dant, aut vendunt, aut constant propter alienationem: nam et illos æqua aut majori pœna dignos esse sancimus, quanto etiam circa sacras res, et Deo dicatas præsumpserunt impie agere: nisi (27) tamen aliquid tale fiat, quod diximus circa redemptionem captivorum, ubi animæ hominum liberantur a mortibus, et vinculis, inanimatorum (28) venditione vasorum. † Simili quippe observatione, et super alienatione civilium panum (29) custodienda, sicut sæpe diximus: eo quod tales panes non solum in hac felicissima civitate, sed etiam in magna Alexandria, et in Theopoli (30) esse didicimus: forsitan autem tale quid, et in aliis provinciis quibusdam est. Si enim etiam alibi hujusmodi quædam sit possessio, et in illa lex servetur, et suam observationem extendat.

C A P. IX.

De eo qui per pragmaticam rem ecclesiæ comparaverit.

QUia vero verisimile est quempiam etiam in circumventionem hujus legis tentare pragmaticas (31) nostras formas accipare, tale aliquid ei agere permittentes: et hoc prohibemus in omni persona majore vel minore, sive in cingulo constituta, sive horum qui circa nos sunt, sive aliorum quispiam inter populos habitantium: et sancimus nulli penitus licentiam esse, talem quempiam pragmaticum proferre typum, neque ex hoc accipere aliquod de sanctissimis ecclesiis compendium, aut monasteriis, aut ptochiis, aut aliis venerabilibus collegiis, immobilium rerum, sed & gloriosissimo quæstori (32) pœnam imminere centum librarum auri, si quid tale dictaverit: simul & suscipientibus insinuationem (33) talis cujuspiam sacræ formæ gloriosissimis judicibus, aut aliis quibusdam eandem imminere pœnam: & tabelliones succumbere Leonis piæ memoriæ constitutioni, si egerint tale aliquod instrumentum: & Deo amabiles episcopos, aut venerabiles œconomos sine periculo refutare hujusmodi sacras pragmaticas formas, magis autem cum periculo suscipere & agnoscere: quia circa ipsum sacerdotium (34) periculum sustinebunt, si negligentes has leges, quæ ita fiunt, pragmaticas sequantur formas.

§. 1. Oportet enim ea quæ communiter & generaliter in omnium utilitatem sanciuntur, potius (35) valere, quam ea quæ circa aliquos studentur agi

(1) Id est, usque ad nepotes. (2) Primates mechanicorum, vel architectorum observa. (3) Nobilibus. Julian. (4) [illegible] in arte creditur. Nov. 44. c. 1. l. 9. C. de re milit. l. 2. ff. de ventre inspic. (5) Unius testimonio fidem adhiberi observa, ut hic, verum hoc [illegible] peritus, nec plures alii reperiantur: & postremo quia non nisi juratus admittitur. (6) Emphyteuticarum non potest pacisci cum œconomo & episcopo: Ut, [illegible] ecclesiastica ab ecclesia capere, & aliis personis anteponi, Julian. (7) Novell. 120. c. 1.

(8) [illegible] (9) Usus vel ususfructus temporalis cessio. l. 14. §. 1. C. de sacr. eccles. Novell. 120. c. 1. precaria. [illegible] [illegible] Fœudo [illegible] de eo qui [illegible] (10) Precaria quemadmodum constituatur in rebus ecclesiasticis. (11) Ea est l. 14. §. 1. C. de sacr. Eccles. (12) Agitur hic de mutua datione ususfructus. (13) Id est, in solis venditionibus. (14) Alienationes rerum ecclesiasticarum interdictæ, nimirum venditiones, donationes, permutationes, perpetuæ emphyteuses, pignorum dationes in rebus immobilibus. (15) Pœna ementis rem ecclesiasticam immobilem, vetitam alienari. (16) Pœna dono accipientis rem immobilem ecclesiasticam. (17) Pœna privati, ex causa Permutationis rem ecclesiasticam accipientis. (18) Licet enim Imperatori rem immobilem cum ecclesia permutare. (19) [illegible] pignus corporale, speciale, [illegible] quia corpus aliquod in specie [illegible] (20) Pœna accipientis pignori speciali rem ecclesiasticam. (21) Prædia, vasa, vestes Ecclesiæ, specialiter pignori non possunt obligari, sæpe h. e. generaliter possunt, ut hic. [illegible] (22) Pœna non legitime, vel non solenniter rem ecclesiasticam in emphyteusim accipientis. (23) Hodie licet aliis ecclesiis quam Constantinopolitanæ majori. Novell. 120. c. 1. (24) Bona ecclesiæ, res pauperum. (25) Pœna tabellionis conficientis vetitum instrumentum in rebus ecclesiasticis, l. 14. §. 3. C. de sacr. Eccles. (26) Id est, d. l. 14. (27) l. 21. in fin. C. de sacr. Eccles. (28) Animæ ut redimantur, æquum est inanimata vendi. (29) [illegible] Civiles panes, l. 1. Cod. de annonis civilibus. (30) Id est, Antiochia. (31) Ne quidem ex pragmatica forma Principis, res ecclesiasticæ possunt alienari. (32) Quæstor, sive cancellarius multari potest, ob rescriptum legibus vetitum obsignatum, ut hic. (33) Judex aut Senatus insinuationem permittens rescripti legibus vetiti, multari potest. (34) Pœna ecclesiastica, sacerdotio privari. (35) Publica privatis præferenda.

agi ad corruptionem communium legom. His solis videlicet conducendis, & emphyteusi dandis rebus, quascumque putant tali aliquo egere.

C A P. X.

De administratore qui rem ecclesiæ alienavit.

SI tamen voluerint quædam ob propria gubernatione habere Deo amabiles œconomi, aut aliorum præsules collegiorum: nulli eorum qui in potentatu sunt, neque secondum sacram pragmaticam formam licentiam esse, cogere eos, aut per conductionem, aut per emphyteusim hæc tradere ei qui hoc agit: & sacrilegii (1) subjacere pœnæ, & omnibus mulctis quæ hac nostra lege sacra continentur, & suppliciis.

C A P. XI.

De monasteriis non alienandis.

QUia vero cognovimus aliquod pessimum delictum factum & apud Alexandrinos, & apud Ægyptios, jam autem & in aliis quibusdam imperii locis quosdam præsumere ipsa venerabilia monasteria (2) vendere, aut permutare, aut donare, (in quibus & (3) altare collocatum est, & (4) sacrum (5) exhibitum ministerium, quale moris est in sanctissimis ecclesiis celebrari, sacris quippe lectis (6) scripturis, & sacrosancta & ineffabili communione tradita, & monastica illic facta habitatione) ita ut hæc mutarentur ex sacro & Deo amabili schemate ad privatam mansionem & statum: hæc omnino de cætero fieri prohibemus, nulli hominum permittentes hoc delinquere, sed etiam factum infirmum omnibus declaramus modis, & pretiorum casum imponimus accipientibus: venditorem quoque condemnificamus, & rei casu, & pretii amissione, sanctissimæ ecclesiæ ejus loci, & venerabilibus monasteriis hoc tribuentes: quatenus ipsi provideant, ut quod male alienatum est, rursus ad monasticam revocent figuram: neque hypotheca super his valente, sed etiam ipsa infirmanda, et rursus sacro monasterio assignanda.

C A P. XII.

Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit.

SIcut autem damnosas alienationes, prohibemus, sic & damnosas possessiones interdicimus. Multæ enim apud nos motæ sunt quæstiones, ubi quidam minus (7) idonea prædia donaverunt sanctissimis ecclesiis, aut venerabilibus domibus, aut etiam vendiderunt tamquam idonea; cum utique sterilia principio essent, & ex hoc venerabilibus domibus nocuerunt, interdicimus igitur rectoribus venerabilium domorum tale aliquid agere: aut certe cognoscere, quia si non cum omni subtilitate fecerint contractus, sed fœnea (8) quædam possessio aut damnosa detur ecclesiis, aut monasteriis, aut xenodochiis, aut nosocomiis, aut aliis venerabilibus collegiis: contractus quidem pro non facto erit, & recipiet omnino qui dat, quod per circumventionem, & fallaciam datum est. Oeconomus autem qui tale aliquid egerit, aut Abbas, aut Xenodochus, aut Nosocomus, aut Ptochotrophus, aut Orphanotrophos, aut Gerontocomus, de suo, ei qui dedit, salvabit ex hoc damnum. Si vero sic causa figuretur, ut etiam aliquod aurum pro hoc detur: & hoc lucrabitur quidem venerabilis domus quæ fœneum (9) aliquod acceperit: qui vero aurum dedit, habebit contra eum qui contractum celebravit, ex hoc actionem, sicut prædiximus.

E P I L O G U S.

Hæc omnino a nobis super ecclesiasticarum, aut omnino prochicarum (10) rerum alienatione posita sit Lex: Leonis quidem piæ memoriæ sequens constitutionem, & non aliud quidem curans, aliud autem incuratum relinquens: sed in omni terra quam Romanorum continet lex, & catholicæ ecclesiæ sanctio, hæc extendatur, & determinet quæ sua sunt, & valeat perpetua & custodita, & a sanctissimis Patriarchis uniuscujusque diœcesis, & a Deo amabilibus Metropolitis, & ab aliis Episcopis, & Clericis, & Œconomis, & Abbatibus, & Xenodochis, & Nosocomis, & Brephotrophis, & Gerontocomis, & Orphanotrophis, & omnibus similiter rectoribus aliquorum sanctorum collegiorum: omnibus imponens proprium robur: & licentiam præbens volenti *denuntiare* quæ delinquuntur. *Laudabilis enim hujusmodi est, & calumniatoris* (11) *effugiet nomen, qui causam contra leges factam redarguit, auctor pietatis & utilitatis sacris domibus factus.* † Servabunt autem eam nihilominus & nostræ reipublicæ judices majores & minores, civiles & militares: & præcipue per omnes diœceses constituti gloriosissimi Præfecti sacrorum prætoriorum: & medias (12) habentes administrationes, quos *spectabiles* vocant: dicimus autem Augustales, & proconsulares, & spectabiles comites, & alios Orientis, & qui post illos sunt magistratus, hoc est provinciarum consulares sive præsides constituti, atque defensores civitatum: & similiter omne civile & militare & publicum auxilium, hanc nostram legem, tamquam in communi utilitate, & pro totius terræ pietate positam servet: & prævaricatores subdat pœnis quas primitus diximus. † Si quid autem de conductionibus ecclesiasticarum rerum aut in aliis capitulis sancivimus, aut a prioribus nostris sancitum est: maneat hoc in propria firmitate: neque ex præsenti sacra nostra constitutione novandum; alia enim omnia manere in propriis terminis sinimus: nisi tamen aliquid de iis habeat quæ hic constituimus: cum sufficiat pro omnibus hæc lex super id quod a Leone piæ memoriæ factum est, omnem adversus prochicas res auferre alienationis occasionem. † Tua igitur beatitudo, & qui post illam in pontificalibus sedibus fuerint, quæ a nobis disposita sunt, operi effectuique tradere festinet. Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Dat. 16. Kal. Maii, *Constantinop.* BELISARIO V.C. CONS.

T I T. II.

UT (13) JUDICES (14) SINE QUOQUO SUFFRAGIO (15) FIANT.

NOVELLA CONSTIT. VIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto præt. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

OMnes nobis dies ac noctes contingit cum omni lucubratione & cogitatione degere semper volentibus ut aliquid utile, & placens Deo a nobis collatoribus præbeatur, & non in vano vigilias ducimus: sed in ejusmodi eas expendimus consilia, pernoctantes, & noctibus sub æqualitate dierum utentes: ut nostri subjecti sub omni quiete consistant, sollicitudine liberati: nobis in nosmetipsos pro omnibus cogitationem suscipientibus: per omnem namque curiositatem & inquisitionem subtilem discurrimus, illa agere quærentes: quæ utilitatem nostris subjectis introducendo, omni eos onere liberent, & omni damno extrinsecus illato citra publicum censum, & justam legitimamque collationem. Invenimus enim plurimam ingressam causis injustitiam: & hanc non olim, sed ex quibusdam temporibus violenter accessisse, & omnes nostros subjectos ad inopiam compulisse, ut ad novissimam ipsi penuriam devenire fluctuarentur & neque consueta & legitima tributa, & pro veritate pias functiones secundum publicum censum possint sine maxima necessitate persolvere. Quomodo enim valerent collatores, cum ex aliquo tempore imperatores semper aliquid lucrari ex proventu judicum cogitarent, & merito hos sequerentur etiam gloriosissimi præfecti, ex hac injustitia, damnis extrinsecus illatis, solemnibus piis collationibus sufficere? § 1. Cogitatio igitur nobis facta est, quod agentes omnia quæcunque in nostris provinciis sunt: uno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino eventurum credimus, si præsides gentium quicunque civiles administrationes provinciarum habent, *puris* (16) procuremus uti *manibus*, & ab omni abstinere acceptione, pro illis solis contentos eis, quæ a fisco dantur. Quod non aliter fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede percipiant, nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque iis qui cingula habent, nec alii omnium ulli. Consideravimus enim, quia licet quæstus immodicus imminuitur imperio, attamen nostri subjecti incrementum maximum percipient, si indemnes a judicibus conserventur: & imperium & *fiscus abundabit utens subjectis locupletibus* (17): & uno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit ubertas. An certe non omnibus manifestum est, quoniam qui (18) aurum dat, & ita administrationem emit: non dat hoc solum quantum occasione adinventum est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus aut spondentibus? & sic *uno* (19) *principio illicite dare plurimas necesse est manus circumire eum qui donationem facit*: & hoc non de suo forte præbere, sed mutuatum, & ut mutuare possit, damnificatum, & computare apud se, quia convenit eum tantum ex provincia percipere, quantum liberet ei quidem debitas sortes & usuras, & damna pro ipso mutuo: computabit autem & in medio expensas largiores, jam & judici & qui circa ipsum sunt, convenientes: & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo forte non administrabit. Quapropter ejus quod ab eo datum est, triplum, magis autem, si oportet verius dici, decuplum erit, quod a subjectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur: nam ea quæ oportebat in fiscum (20) inferri, eo quod administrationem habet puris utentem manibus: hoc ad propriam utilitatem redigens qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius quæ per ipsum agitur, nobis reputat & quanta impie talia fiunt, ad horum furtorum merito relata occasionem? Administrationes namque habentes provinciales, ad hanc acceptionem respicientes, multos quidem reorum dimittunt, vendentes (21) eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, ut noxiis præstent, & hoc non solum in pecuniariis causis agitur, sed & in criminalibus (22), ubi de anima (23) est periculum: fugæque fiunt ex provinciis, & confluunt huc omnes ingemiscentes sacerdotes, & curiales, et officiales et possessores, et populi, et agricolæ, judicum furta merito et injustitias accusantes: et hæc non fiunt sola, sed etiam civitatum seditiones, et publicæ turbæ plerumque pecuniæ causa fiunt atque sedantur: et omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum: et accipere (24) suffragium a judicibus, totius nequitiæ est principium, et terminus est quoque hoc sacrorum eloquiorum mirabile et verum, quod avaritia (25) omnium sit mater malorum: maxime quando non privatorum, sed judicum inhæret animabus. Quis enim sine periculo non furetur? quis non latrocinabitur sine reatu ad administratorem respiciens? Illum namque videns (26) omnia auro vendentem, et præsumens, quia quicquid egerit

(1) Rescriptum in perniciem Ecclesiæ qui impetrat, sacrilegii tenetur. (2) Nov. 120. c. 7. §. 1. (3) Ἐν οἷς μοναστήριον τὸ θυσιαστήριον, in quibus monasterium extructum est. Scrimg. & male: meminit enim Julianus verus interpres altaris. (4) Jul. Antecessor Missam interpretatur hoc loco & Novell. 58. & eo verbo sæpe usi sunt veteres: ut hic recte notat Cujacius. (5) Sacrum ministerium, ἱερὰ γίνεται λειτουργία. Scrimg. & sacra Missa facta, Julian. Hinc colligunt, non in omnibus monasteriis liturgiam celebratam. Porro Missæ vocabulo idem Julian. utitur Novell. 58. Eodem utitur Ambrosius, et alii quidam, qui tamen omnes dicunt Missas agere vel facere, non canere, Cornel. in obit. adde Cujac. hic. De liturgia dicam ad l. 1. §. 4. ff. de jure immun. (6) In liturgia, sive Missa, legebantur sacræ Scripturæ & sacrosancta & ineffabilis communio tradebatur, ut hic, Gerh. De lectione Sacr. Script. vid. Novell. 123. c. 2. Novell. 146. item Novell. 131. c. 2. Novell. 141. c. 1. Ans. (7) Ἀγρὸν χερσὸν. (8) Ἀγρὸς τις ἀπόρος, fœneum aliquod, infr. h. c. sic Imperatores in l. 3. C. Th. de indulgent. debit. lib. 11. tit. 28. fœneos, desertosque fundos appellant nullius pretii vel reditus, vid. Cujac. 8. observ. 20. (9) De fœnea possessione dixi superius. (10) Prochicæ res, quæ ad pauperes pertinent. (11) Calumniari non videntur, qui leges vetera redintegrant, l. 3. C. de injur. l. 20. §. 11. ff. de injur. (12) Spectabilium medius ordo. Spectabilis dignitas, media est inter senatorias. Supra spectabiles sunt illustres: infra clarissimi. Quartus senatorum gradus non est. Extra senatum equestris, perfectissimus & egregius, Cujac. ad l. 1. C. de dign. (13) Adde Nov. 161. (14) Idem in episcopis & sacerdotibus. (15) Χωρὶς τῆς δόσεως ἕνεκα. Scrimg. Sine pecunia, Julian. Suffragium, pecunia est, quæ suffragatoribus aulicis datur, promissiturve honoris adipiscendi causa. Ex qua causa erat actio, si certum peteretur, de suffragio, vide l. unic. C. de suffragio. Quæ eo nomine a principe accipiebantur suffragia, ἐμπολιτικὰ vocantur, Isop. utrumque Justinianus sustulit hac Novella, adde d. Nov. 161. c. 2. secutus tertiam adv. C. ad leg. Jul. repetund. quæ vetat suffragii nomine quid dare suffragatori, vel rationibus publicis inferri, adde Nov. Th. 149. Goth. Ad hanc Novell. vid. Rittershus. & part. 12. c. 4. part. 2. c. 7. num. 10. & seq. Kirchhof. resp. 58. n. 9. Ans. Adde, quæ de eo, quod suffragii nomine datum, aut promissum, notarimus censur. forens. lib. 4. c. 16. num. 19. & seq. S. L. (16) Manus puras esse oportet judicibus, vide Harm. initio epit. (17) Interest reipublicæ, locupletes habere subditos. (18) Hinc illud Alexandri Severi apud Lampridium: Necesse est, ut qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possum. Erubesco enim, punire illum hominem, qui emit & vendit. Seneca 1. de benef. in fin. Provincias spoliari, non mirum, quando, quæ emeris, vendere jus gentium est: alce verse æquum est, ut qui non emit, non vendat. (19) Dato vel concesso uno absurdo vel incommodo, plura sequuntur. (20) Judicum voracitas fiscum minuit. (21) Adde l. 6. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (22) Criminale judicium est ubi de anima periculum est. (23) Hoc est, de vita. (24) Principium nequitiæ judicialis est, suffragium ab eis accipere. (25) Avaritia malorum mater, præsertim in judice. Luc. 12. vers. 15. & seq. 1. Corinth. 6. vers. 10. (26) Spes impunitatis homines ad delicta committenda reddit audaciores.

egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc homicidium, & adulterium, & invasiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confusio, & contemptus legum & judicum, omnibus hæc venalia proposita esse putantibus, tamquam aliquod vilium mancipiorum. Sed neque sufficimus considerare & exponere quanta ex furto provincialium judicum fiunt pessima: nullo (1) eos præsumente cum fiducia redarguere; cum illi repente se emisse cingula pronuncient.

C A P. I.

De Magistratibus sine suffragii datione creandis.

HÆc omnia apud nos cogitantes, & hic quoque participem (2) consilii sumentes eam, quæ a Deo data est nobis reverendissimam conjugem, & tuæ celsitudini causam communicantes, & quædam etiam a tuo sumentes consilio, ad hanc faciam venimus legem per quam sancimus, neque (3) proconsulariata ullam, neque hactenus vocatam vicariam, neque comitem Orientis, neque aliam quamlibet administrationem, neque proconsularem, neque præsidalem, (quas consularitas & correctivas vocant) quarum expressim meminit subjecta huic sacræ legi nostræ descriptio, quasque solas sub hac lege ducimus dare aliquod suffragium neque pro administratione quamlibet donationem, neque judici ulli, neque horum qui circa administrationem sunt alicui, neque alteri per occasione patrocinii: sed gratis quidem sumere administrationes; pauca vero præbere occasione eorum, quæ pro cingulis dantur codicillis & chartis (4), nam subjecimus etiam descriptionem (5) huic sacræ nostræ legi, declarantem quid competat unamquamque administrationem nostram præbere in sacro nostro laterculo, aut in foro tuæ celsitudinis occasionem codicillorum, aut præceptorum: unde & illud abbreviatum est, ne præstet illi maximum damnum.

C A P. II.

De vicario Asianæ & præside Phrygiæ (6) in comitis Phrygiæ Pacatianæ nomen translatis.

ILlud tamen decernimus, oportere *vicarium* (7) *Asianæ*, qui est quoque judex Pacatianæ Phrygiæ, non ulterius quidem ita nuncupari, sed de cætero *comitem Phrygiæ Pacatianæ* nominari: & percipere de fisco quæ etiam nunc occasione annonarum & capitum pro utraque administratione percipiebat, nihil horum imminuto: non autem duobus officiis uti: sed permixtum & judicis & vicarii unum esse, comitianum existens & nominatum: periculo functionum publicarum & ei & omnibus similiter imminente: utpote uno officio constituto, non dividendo penitus, sed per unam continuationem militantibus universis: quod accipiet quidem propter duplex periculum, annonas, & capita: quæ utraque pridem percipiebat officium: non tamen in altera quadam administratione pridem quidem vicarium, nunc autem spectabilem comitem in Pacatiana Phrygia, non habentem penitus ullum participium in aliis Asianæ provinciæ diœcesibus (8): sed habentem quidem spectabilis comitis Pacatianæ Phrygiæ cognominationem, contentum vero in sola Pacatiana, sicut prædiximus, Phrygia.

C A P. III.

De vicario Ponticæ *sublato* (9) *& in comitis Galatiæ primæ nomen translato* (10).

HOc autem ipsum & in alterutro pridem *vicario* definivimus: dicimus autem eum qui est in Pontica (11) diœcesi, ut non duo consistant de cætero: sed unus *Comes* quidem *Galatiæ* (12) *primæ* nominandus, & habiturus etiam super milites potestatem, sicut habet *& nunc*: & utriusque cinguli percepturus annonas, non tamen foris primam Galatiam: nullam etenim ei aliam penitus damus habere potestatem in *ulla Pontica* regione, sed in sola *Galatia prima*, officio quidem miscendo, & secundum unam (sicut dictum est) intelligendo & numerando conjunctionem, comitiano existente & nominando: nulloque penitus eorum ad alius habente aliquam differentiam: sed unum esse officium sub uno judice unius provinciæ præsule: omni simili officio una cum suo judice circa fiscalia periculum sustinente.

C A P. IV.

Ut nulli judicum liceat mittere vicarios.

NUlli (13) quoque judici (14) penitus concedimus neque civili neque militari mittere per civitates provinciæ quibus præsidet, eos, qui vocantur *loci servatores*, scientibus (15), quia si quid tale fecerint, ipsi cadent administratione, præsumentes alios in suum officium elevare (16).

C A P. V.

Ut Comitis orientis & præsidis Antiochia officium misceatur.

HOc autem ipsum (17) dicimus et in clarissimo comite Orientis (18), et clarissimo judice: et illic enim unam administrationem utramque facimus, habentem quidem et spectabilis comitis Orientis nomen: officio vero uno præsidente comitiano existente et nominando: et primæ solius *Syriæ, & Syrisensis* (19) *præsidere*, et utriusque administrationis annonas habente, æqualem namque vicariis illum ponimus, ut et ipse cum subjecto sibi officio periculum habeat, et pro fiscalium exactione, et pro civili et publica disciplina.

C A P. VI.

Ut omnes privati præsidibus subjaceant, & executores quoque urbis Constantinopolitanæ.

VOlumus autem omnibus judicibus (20) nostrarum provinciarum omnes subdi: privatos (21) quidem secundum quod cinguli proprium præmium est, in omnibus causis (22), et universis pecuniariis et criminalibus occasionibus. Qui vero in militiis constituti sunt (et propriis judicibus deputati) etiam istos nihilominus occasione fiscalium et criminalium subdi omnibus eis modis. Sed etiam eos qui hinc (23) descendunt, et ex quolibet foro, qui quascunque exequuntur sententias, licet provinciarum judicibus non sinere amplius aliquid quam sacra nostra constitutione dispositum est, percipere (24) sportularum: scientibus quia si hoc neglexerint, omne damnum ex hoc nostris collatoribus illatum, ipsi persolvent. † Damus autem licentiam eis et referre de eo non solum ad judices, a quibus sunt missi, sed etiam ad nos ipses: ut nos hanc agnoscentes causam competenter exequamur.

† Si autem ipsi aliquos invenerint propter dignitatis et cinguli (25) supercilium nostris collatoribus violentias irrogantes, licentiam eis damus etiam examinare violentias, et reos inventos privare (26) cingulo: et nostrum ordinem in provinciis adimplere: hoc quod etiam veteribus dictum est legibus. Sicut enim eos omni injusto lucro prohibemus: ita etiam pure cingulis utentes, omni honore et reverentia et honestate frui sancimus.

C A P. VII.

De jurejurando a præsidibus præstando, quod pecuniam nec nomine quidem suffragii dederint.

SIc igitur a nobis cingulis (27) discretis, convenit eum qui sic accepit administrationem, cum Dei memoria coram (28) nobis, aut si non vacat, coram tua celsitudine, et qui tuam rexerint sedem, et qui semper fuerit gloriosissimo comite sacrarum nostrarum largitionum, et gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii, et gloriosissimo comite ubique sacrarum nostrarum privatarum rerum, præsente quoque et per tempora magnificentissimo chartulario (29) sacrorum nostrorum cubiculorum, qui codicillis his apud nos ministrat, jusjurandum dare, *nihil penitus nec quodlibet se præbere, neque occasione suffragii* (30), *neque patrocinii, & neque promittere, & neque de provincia profecto dirigere, neque gloriosissimis præfectis, neque aliis cingula habentibus, neque iis qui circa eos constituti sunt, nec alteri cuilibet per occasionem patrocinii; sed sicut sine suffragio* (31), *accepit administrationem, a publico percepturus annonas*: (has enim sola accipere eum sinimus) *sic eam puris custodire manibus Deo & nobis pro ea redditurus rationem.*

† Sciat enim tua celsitudo, et qui post te easdem conscenderint sedes: quia sive ipsi præsumpserint accipere quicquam ab iis, qui ad prædictas administrationes accedunt, sive proceres, ipsi, sive etiam officium tuum, ultra ea quæ occasione consuetudinum (32) a nobis eis definita sunt: quæ scilicet sufficere sola putantes, dari decrevimus: non (33) in parvis pœnam fieri; sed maximi quidem judices accipere aliquid præsumentes ab iis, qui ad administrationes accedunt, aut etiam permittentes suum officium (34) tale aliquid agere, et nunciatum non emendantes; non solum quadruplum reddent totius quantum perceperunt, sed etiam magnam indignationem sustinebunt, et cinguli periculum formidabunt; et qui circa eos sunt, et obediens eis officium, si amplius aliquid quam a nobis concessum est, tentaverint accipere, ipsi quoque subjicientur damnis quadruplæ redditionis, et cadent etiam substantiis et (35) cingulo; insuper et suppliciis subjacebunt quæ congruunt delictis eorum.

C A P. VIII.

Ut præsides (36) tributorum exactioni diligenter incumbant.

EOs autem qui ita sine mercede sumunt administrationes, præ omnibus studium habere decet fiscalia (37) vigilanter inspicere, et inevocos quidem et egentes necessitate, cum omni exigere fortitudine, in nullo flexos, neque pro hoc ipso lucrum aliquod omnino considerantes: devotis autem paternæ se exhibere: deinde nostros subjectos reservare undique sine violentia, nihil ab ullo eorum percipientes: sed æqui sint in judiciis; æqui vero in publicis disciplinis: exequentes quoque delicta, innoxios quidem undique custodientes eos, qui puri sunt: reis autem pœnam imponentes secundum (38) legem: et ita præsidentes collatoribus, tanquam (39) patres filiis: diligentes quidem eos qui sunt innocentes: qui vero rei monstrantur, castigantes ac punientes: omnemque justitiam in publicis et privatis documentis eis servantes; et non ipsi,

---

(1) Provinciales non sine metu [illegible] præsides audent accusare. (2) Imperator consilium [illegible] ab [illegible]. Augustas, id est, Imperatrices [illegible] in consilium adsumi, jus receptum est & antiquum. Sic Octavius Augustus Liviæ [illegible] consilium saluberrimum admisit apud [illegible] c. de clementia. (3) Omnes magistratus sine pecunia creandi. Jul. (4) Chartaticum id, quod pro chartis datur. (5) Notitia [illegible], vide infr. [illegible] (6) Novell. [illegible] (7) Quatuor enim fuerunt vicarii in oriente Asianæ diœceseos, ut [illegible] Ponticæ, Thraciæ, Macedoniæ, l. [illegible] C. de divers. off. & appell. judic. [illegible] & præses Phrygiæ Pacatianæ. [illegible] vicario Asianæ & præside Phrygiæ Pacatianæ, fit hic comes Phrygiæ Pacatianæ, qui in ea tantum provincia jurisdictionem habet, non in universum tractum Asianum. (8) Diœcesis [illegible]. (9) Postea hic vicarius restitutus Edicto [illegible]. (10) Cum [illegible] vicarius Ponticæ & consularis Galatiæ primæ, pro utroque nunc constituitur Comes Galatiæ primæ, qui in ea tantum, non in cæteris provinciis Ponticii tractus jurisdictionem exercet, sed Edicto [illegible] restituitur vicar ad Pontica. (12) Galatia a Gallis dicta, Stephanus lib. de urbibus, [illegible], autem & Gallogræcia, vid. Justinum [illegible]. (13) Hic derogatur [illegible] de officio [illegible], qui [illegible]. (14) Præsidi provinciæ. Idem dicendum de defensore civitatis, cui non licet vicarium [illegible]. (15) [illegible] vicarius, Julian. Nov. [illegible] c. [illegible] vide. [illegible] in singulis municipiis [illegible] alterum [illegible]. Delegati plerumque sequuntur præsides, ut legati proconsulis. Vicarii [illegible] l. 2. C. de off. [illegible] vicem [illegible]. Nov. 134. cap. [illegible] (16) Cur [illegible] in singulis civitatibus defensores civitatum præsidum vice funguntur. (16) Quod [illegible] de vicario Africæ. & præside Phrygiæ, cap. 2. de vicario Ponticæ, c. 3. supr. (17) Pro Comite Orientis & consulari sive præside Syriæ, l. [illegible] C. de off. comit. Orient. constituitur hic Comes, qui in Syria prima tantum administrationem habet. De [illegible] Comitis Orientis vid. Cui. [illegible] obs. [illegible] (18) Καὶ τῶν [illegible], Scrimg. καὶ τῶν [illegible] [illegible] & Cyrenensis, Hal. [illegible]. Quid sit [illegible] Cyrrhestica Cuiac. [illegible] obs. [illegible] [illegible] in Cyrrhestica, quæ Syriæ pars proxima est. (19) [illegible]. (20) [illegible], plebeios paganos, ut sic [illegible], Præsides jurisdictionem habere in paganos omnibus in causis: in milites, in causis tributariis tantum & similibus causis &c. (22) Κατὰ τὸ [illegible] ἀρχῆς [illegible], Scrimg. prout jurisdictionis [illegible] est. Hal. (23) Militaribus, vid. [illegible] C. de off. militarium judicum. (23) Id est, ex urbe Constantinopoli in provinciis magistratuum & præfectorum intelligere. (24) [illegible] Novell. [illegible] Nov. [illegible] (25) Id est, administrationis. (26) Privare cingulo, est privare dignitate & administratione. Cingulum enim pro administratione sumitur. l. 2. C. ut dignitatum [illegible] & infr. cingula discernere [illegible] (27) Cingula Græci vertunt: ἀρχὰς; magistratus a Juliano dicuntur. (28) Jurare apud quem magistratum [illegible] solent. (29) Chartularius [illegible] cubiculorum [illegible], [illegible] Augusti & Augustæ. (30) Juramenti a magistratum [illegible] formulam [illegible], adde Nov. [illegible] [illegible] Vid. Cicer. ep. [illegible] & Cassiod. [illegible] C. Tacit. [illegible] Quibus addc. quæ de [illegible] & aliorum moribus [illegible] [illegible] l. [illegible] (31) Cap. [illegible] supr. [illegible] (32) Id est prout consuetudinem a principe definitas. Consuetudo, & ordinaria. (33) Id est, pœna non levis infligitur. (34) Id est, [illegible] officiales, officium. (35) Καὶ [illegible] ζώνης. (36) Novell. [illegible] Edictum [illegible] (37) Δημόσια, Scrimg. exactiones tributorum, Julian. (38) Pœna ex legibus [illegible]. (39) Judicis munus, præsidere & se gerere [illegible] patris [illegible] [illegible]

ipsi soli hoc agentes, sed etiam semper consiliarium (1) talem sumentes, & qui circa eos sunt omnes, ut non videantur illi quidem veluti innoxii esse, per alios autem delinquant atque furentur: hoc quod magis turpe est, ut & participes (2) injustitiarum fumant. Ideoque licebit tuæ celsitudini honestiorum quosdam ad administrationes dirigere, & scientium tributa fiscalia: curialium quippe & aliarum personarum experimentum sui dantium bonum, & ad magistratus opportunorum. Quis enim non diligat eum, & honestate compleri magna putet, si nostro decreto judicioque tui culminis ad cingulum veniat, testimonium quidem habens, quia sit optimus, gratis vero eum suscipiens: non vacans omnino per provincias ulli pravitati, nec quemadmodum quod (3) dedit congreget, nec unde colligat aurum, sed ut hoc solum habeat studium, Deo nobisque semetipsum commendare, & gloria frui optima, & recompensationem spetare præcipuam. §. 1. Si quis autem præter hoc aliquid egerit, & donec in administratione est judex, furti reus appareat, & probetur aut aurum dans ut (4) accipiat administrationem, aut accipiens ex administratione, (utrumque (5) enim similiter noxium est) sciat quia & confiscationem & exilium sustinebit, & in corpus verbera atque supplicium. Ipsum quoque qui acceperit ab eo (sicut prædiximus) malis subjiciemus maximis, puras (6) enim exigimus esse provincialibus judicibus manus: ut collatores custodiamus. Et istæ quidem tam ex legibus quam ex administrationibus imminebunt pœnæ iis qui in prædictis administrationibus sunt, si tale aliquid egerint. Damus autem provincialibus licentiam, si quid apud provinciam injustum, qui administrationem habet, egerit: vel si damnis aliquibus aut calumniis subdat nostros collatores: ut Deo amabiles episcopi & provinciæ primates, preces ad nos dirigant, exponentes cingulum habentis delicta, nos enim hæc agnoscentes dirigemus in provinciam hoc examinaturum (7), quatenus ipse ubi injustitiam fecit, illic (8) quoque pœnas subeat (9) delictorum: ut neque alter quispiam tale aliquid agere præsumat, ad exemplum (10) respiciens.

CAP. IX.

Ut præsides quinquaginta (11) dies faciant in provincia sua, postquam eis successum est.

NEcessitatem (12) habente eo qui administrationem reait, secundum priores constitutiones, dum deposuerit fasces, dies quinquaginta (13) in provincia commorari, publice se monstrantem, & ab omnibus suscipientem conventiones, si tamen ante completos quinquaginta dies, fugiens capiatur velut aliquod inhonestissimorum mancipiorum: damus licentiam collatoribus detinere eum in provincia: & omne quod dederunt ei occasione furti, hoc exigere, præsente tamen Deo amabili episcopo, & causam ex non scripto examinante, donec reddat omne quicquid furatus ostenditur, sed etiam ipsos provinciales, si senserint administratorum furtum, licentiam habere, magis autem necessitatem, hæc referre nobis: ut cognoscentes quia omnino auro vendidit justitiam, prædictis eum subjiciamus pœnis, super quod etiam cœlestibus suppliciis reus erit, transcendens jusjurandum in quo acceperit administrationem. Si autem voluerit ex quacunque causa non completis quinquaginta diebus ex provincia fugere: tunc comprehensus ubicumque degere videtur, revocabitur quidem in provinciam in qua administrabat: omne vero quod inventus fuerit accepisse, restituat in quadruplum.

CAP. X.

Ut omnes provinciales præsidibus suis debitum honorem & solitas acclamationes deferant.

ILlud videlicet observandum, nullam esse nostris subjectis licentiam in (14) alio quodam præter furtum hoc circa judices agere. Non enim si videatur vehementissimus in exotis propter fiscalium exactionem, aut propter delictorum executionem, dabimus subjectis agere aliquid adversus eum. Ex diverso autem etiam pœnis eos omnium amarissimis subjungamus, si eos qui puris usi sunt manibus, & fiscalium exactionem cum omni detulerint subtilitate, postea deponentes administrationem injuriari præsumpserint, & non cum omni favore post legitimum tempus provincias relinquentes deduxerint. Oportet enim eos qui post hanc legem nostram faciendi sunt clarissimos subjectarum provinciarum judices, considerare quanta quidem perfruentur gloria tales apparentes: quantis autem sint incursuri difficultatibus, legem hanc solvere quantum ad se præsumentes. Erit enim absurdum, si eos quidem qui in vilibus capiuntur furtis, ipsi torquebunt, & non primitus quiescant donec reddant furta: ipsi autem innoxii maneant in maximis constituti furtis, & neque apud subjectos erubescentes exemplum, cum liceat eis honestis & liberis & undique laudandis ostendi. & a nobis habere testimonium & spem. §. 1. Non sinimus autem nec spectabilibus judicibus, nec alteri alicui quamlibet eis oppressionem aut injustitiam inferre, aut civilibus omnino causis communicare: ut & nos eis honestatem servemus, & illi puritatem nobis devotionemque restituant. Sciant enim omnes subjecti, quia propter eorum utilitatem, & undique eorum indemnitatem, et ut per omnem agantur quietem, et non cogantur provincias (15) relinquere, et in peregrinis affligi, propterea præsentem legem scripsimus, Deo eam voventes, et præsentibus (16) venerabilibus maximæ (17) ejus communionis festivitatis diebus, ut (18) omnibus liceat patres suscipere magis judices, quam fures et sollicitatores, et eorum substantiis insidiantes. §. 2. Oportet quoque (19) vos nostros subjectos scientes quantam vestri posuimus providentiam, cum omni devotione publica, sine imminutione tributa persolvere: & neque administratorum egere necessitate, sed ita devotos vosmetipsos præbere, ut nobismetipsis ostendatur operibus, quia & ipsi pro hujusmodi clementia propriam nobis devotionem restituetis & merito habebitis omnem a judicibus occasione devotionis favorem & providentiam: Illud scientes, quia judicibus imminet undique fiscalium periculum, & manifestum est, quia proprio suo periculo administrationes assumunt, & hos hæc agnoscentes, & omnimodo evitate indevotionem (20), & nolite vestras voluntates ita præbere inobedientes, quatenus eorum præsidum egeatis vehementia, quam necessarium est eos assumere propter inevitabilem (21) fiscalium exactionem: scientibus vobis nostris subjectis, quia militares (22) expensæ, & hostium incursiones multa egent diligentia, & non possunt citra (23) pecunias hæc agi, causa videlicet nullam recipiente dilationem, neque nobis concedentibus despici Romanorum terram diminutam, qui & Libyam omnem separavimus (24), & Vandalos (25) in servitutem redegimus, & plurima adhuc, & majora horum speramus a Deo percipere & agere, pro quibus competens est fiscalia tributa sine (26) imminutione & devote & secundum definita exigi tempora. Quapropter si vos quidem devote occurratis judicibus, illi vero facilem & (27) præparatam fiscalium illationem in vos exhibuerint: & judicum laudabimus studium & vestram approbabimus voluntatem, & undique una quædam erit optima consonantia præsidentium, & quibus præsident, congruentia magna.

CAP. XI.

Ut omnes Deo gratias agant hujus legis latæ gratia.

ITaque Deo & salvatori nostro Jesu Christo omnes similiter offerant hymnos pro hac lege, quæ eis dabit & patrias habitare caute, & proprias facultates habere firmissime, & judicum frui justitia. Nam & nos propterea eam posuimus: ut & justitiam, quæ in lege (28) est, valeamus domino Deo vovere, & nosmetipsos & nostrum commendare imperium, & non videamur despicere homines oppressos, quos nobis tradidit Deus: ut eis per omnia parcamus, ejus sequentes benignitatem. Ideoque quantum ad nos confertur (29) hæc lex Deo: eo quod nihil in mentem nostram veniens boni pro tuitione subjectorum relinquimus. Volentes enim inhonesta hæc & servilia (30) furta perimere, & nostros subjectos in quiete a provincialibus judicibus conservare: propterea festinavimus gratis (31) administrationes eis dare: ut nec ipsis liceat delinquere, & abripere subjectis, quorum causa omnem perferimus laborem, dedignantes (32) imitari eos, qui ante (33) nos imperaverunt, qui pecuniis (34) ordinabant administrationes: sibimetipsis auferentes licentiam administratoribus noce tibus increpandi juste, & ipsi ea quæ percipiebant, celando, justi putati & proprios collatores propter hoc abripere a malis judicibus non valentes: unde nec ipsis judicibus increpare poterant agere caste, occasione prædictæ causæ. Nos autem sufficientem imperio quæstum esse putamus, ut collatores sola fiscalia conferant tributa, & nihil aliud extrinsecus quæratur, quod subjectis omnem commoveat vitam.

CAP. XII.

In quibus causis a præside detenti, fori præscriptionem non habeant.

QUod autem primitus a nobis dictum est adhuc majori opere, & subtiliori complecti existimavimus legislatione, quatenus nostra intentio omnibus fiat aperta. Sancimus enim clarissimos subjectarum provinciarum administratores citra omne factos pecuniarum suffragium (35), & ab his dati jurejurandi (36), memores, habere, & hanc a nobis licentiam, ut nulla sit ulli apud eos penitus fori (37) præscriptio, neque in iis quæ committuntur ab aliquibus violentiis, neque in criminibus, & quæ hinc oriuntur læsionibus, neque in seditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus: sed omnes similiter subjacere horum jurisdictioni, non exspectantium neque præcepta suscipere a judicibus, quibus subjecti sunt, neque nuntiare ad eos, sed contentos esse hac nostra lege, per quam omnem eis potestatem præbemus: nemine licentiam habente penitus in prædictis causis neque privilegio uti quolibet, neque ex hoc sibimet imperare, ut delinquat innoxie. Non enim qui omni abstinent acceptione (38) judices, aliud quidam Dei, & legis nostrosque præponent timori: sed ad illum respicientes servabunt subjectis justitiam, omnia secundum nostras judicantes, & agentes leges. §. 1. Quia enim milites, & hujusmodi in provinciis constitutos eis subjicimus: neque in hoc egebunt præcepto cujuspiam proprio aut a nobis, aut a nostris Judicibus, sed præsenti lege utentur, & hanc eis ostendent, ut auxilientur (39) eis utentibus judiciali fiducia, scientibus quia nisi hæc egerint, & emolumentorum & militiæ sustinebunt casum, & in corpus periculum patientur: ut nobis nullo alio penitus opus sit judice, & aut latronum insecutores (40), aut appellatos violentiarum (41) inhibitores, magis autem fures aut violentos mittere occasione quidem quasi rationabili utentur, ipsos autem omnium pessima facientes. Cum enim judices provinciarum uniuscujusque maximorum judicum compleant officium, & pro omni alio cingulo provinciis sufficiant, & ad ea quæ ex nostris legibus super eis decreta sunt: quis præsumat, aut fori præscriptione, aut hujusmodi aliquo apud eos uti?

CAP. XIII.

De latrunculatoribus (42) & viocolytis, & aphoplistis.

INterdicimus autem & gloriosissimo magistro militum Orientis & omnibus

(1) Πάρεδρον, Scrim. assessorem, Julian. (2) Participes delicti puniendos. (3) Uti in principio supr. h. t. (4) In pr. & c. 1. supr. h. t. (5) l. ult. Cod. ad leg. Jul. repetund. Sic episcopus qui suffragium dedit & qui accepit, puniuntur pari pœna, l. 31. C. de episcop. (6) Καθαράς, non corruptas. Cruenta mente, pura manu, Apulejus 4. Florid. (7) Ἐξετάσοντα, cognoscat. (8) Nov. 69. c. 1. vid. l. 28. §. 15. ff. de pœnis. (9) Etiam durante magistratu, vid. Socinum reg. 144. (10) Exemplo peccari solet. (11) Vid. Nov. 95. cap. 1. (12) Hinc sumpta est Authentica si vero Cod. ut omnes judices. (13) Novell. 95. 124. 109. l. 3. C. ut omnes judic. tam civil. quam crim. l. 1. C. de adsessorib. l. 3. C. de Silentiariis, l. ult. C. de dignit. hoc spatio temporis tenentur se excusare debent, l. 33. ff. de excusat. tut. l. 4. C. h. t. (14) Sensus est: Licentia illa, de qua dictum cap. 9. supra provincialibus data est, si de furto arguere præsidem voluerint, in aliis causis ante dicta observatio cessat. Jul. (15) Facit l. 6. §. 1. ff. de offic. præsid. (16) Id est, instantibus. (17) Τῆς μεγάλης αὐτοῦ καὶ κοινωνίας ἑορτῆς ἡμέραις, Scrim. (18) Id est, id studemus hac lege perficere, ut judices provincialibus sint parentum loco l. 8. supr. h. t. (19) Id est, oportet vicissim vos (qui nobis estis subjecti) scientes &c. (20) Ἀγνωμοσύνην. (21) Ἀπαραίτητον, id est, inexcusabilem. (22) Militares expensæ motum dilationemve non admittunt, ut hic. (23) Pecunia nervus belli, Leo Novell. 92. in princ. (24) Recuperavimus, vid. l. 1. §. 1. C. de off. præf. præt. Afr.

(25) Qui Libyam & Carthaginem occupabant. (26) Ἀνελλιπῶς. (27) Ἐκ ταχὺς ἕτοιμη ... (28) Divina scil. (29) Imperator hanc constitutionem, Deo consecrat, ut hic & in coron. c. 10. §. 1. supr. (30) Judicis peculatus, furtum servile. (31) Ut cum ipsi gratis accipiant, dent etiam & conferant suas operas gratis. (32) Pulchrum imperatori, non imitari scelera antecessorum. (33) Ante Justiniani tempora dignitates erant mercales. (34) An & quum sit & utile, dignitates pecuniis comparari, dixi in princ. supr. h. t. (35) c. 1. supr. h. t. (36) c. 7. supr. h. t. (37) Nemo in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, præsidi provinciæ objicit fori præscriptionem, Julianus hic, adde l. 3. in fin. ff. de off. præsid. (38) Pecuniæ scil. (39) Un juge peut demander main forte au premier venu, l. qui vestimenta ... ff. de vel vind (40) Vide c. 13. (41) Vide d. c. 13. infr. h. t. (42) Vide Rittershus. in expos. Novell. part. 13. cap. 1. Aut.

bus nostris judicibus, aut latronum insectatores (1) aut violentiarum (2) inhibitores, aut armatos (3), aut aliquos tales destinare in provincias. Sciant enim qui ad hoc instituti post hanc nostram legem præsumpserint, quoniam capti ab his nostris judicibus provinciarum, & in vincula redigentur, & ad nos causa nuntiata, a nobis summum periculum sustinebunt, & qui hujusmodi eis præcepta tradiderint, triginta librarum auri sustinebunt pœnam: & majorem insuper ac vehementiorem nostram indignationem experiantur. Oportet igitur Judices provinciarum tanquam promeritos a nobis potestatem, sic causis uti, ut juste & legitime fiat omnibus metuendi: scientes, quia si data a nobis administratione, male & indigne abutantur a nobis concessa sibi licentia, subjacebunt suppliciis, quæ primitus diximus: & donec administrationes habent, hæc perferentes, & dum eas deposuerint, majori adhuc experientur periculo. Non enim eis damus licentiam antequam legitimum quinquaginta (4) dierum compleatur tempus, a provinciis, in quibus administraverint, discedere, aut per occasionem revocatoriæ (5), aut per occasionem fugæ, aut per aliam quamlibet causam: scientibus (sicut prædiximus) sive ad hanc veniant felicissimam civitatem, sive in quamcunque regionem, ad provinciam denuo revocati, cui præfuerunt, pœnas sustinebunt omnes, quas prius diximus.

C A P. XIV.

Quomodo aut apud quem jurare debent Magistratus, & de exigendo ab his cautione.

JUsjurandum vero dabunt hoc quidem quod superius diximus (6). Si vero aliquibus in provinciis existentibus mittantur singuli codicilli, & coram Deo amabili Episcopo Metropolitano, & qui in eis primates sunt, jusjurandum subibunt, & ita singuli suscipient actiones, tua quippe celsitudine providente, sive in hac maxima civitate perceperit aliquis administrationem, sive in provincia; ei codicilli ejus transmittantur a tua celsitudine; ut ipse qui accepit, cautionem faciat fisco, *De tributorum inculpabili exactione*, sicut ipsa pote probaveris.

† Posita sit autem lex hæc a nobis, in omnibus administrationibus a nobis nominandis, & ex præsenti tempore sine suffragio percipiendis; nam quæ præcesserunt pridem, positis subjaceant legibus, nulla pœna horum quæ in hac nostra lege determinata sunt, imminante hactenus (7) administrationes habentibus; nisi tamen & ipsi post insinuationem hujus legis furati capiantur.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur tua celsitudo universa cognoscens, in omnibus gentibus sub se constitutis fieri manifesta procuret, solenniter præceptis utens apud omnes provinciarum præsides: ut ipsi cognoscentes nostrum circa subjectos studium, et quantam habemus, circa ordinationem judicum voluntatem, confidant quanta eis bona participantur (8), neque Imperii famulitio (9) pro eorum felicitate parcentes. Dat. Belisario præfecto 16. Kal. Maii 535.

Edictum (10) scriptum in omni terra Deo amabilibus archiepiscopis & sanctissimis patriarchis.

TRaditæ nobis a Deo reipublicæ curam habentes, et in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus: quam et tuæ sanctitati, et per eam omnibus qui tuæ provinciæ sunt, facere manifestam, bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ et cæterorum hæc custodire: et si quid transcendatur a judicibus, ad nos (11) referre: ut nihil contemnatur horum, quæ sancte at juste a nobis sancita sunt. Sic enim nos quidem nostrorum subjectorum miserati, quoniam supra fiscalium functionum exactionem, etiam maximas sustinent ex furto judicum violentias, propter factas provinciarum venditiones, hæc auferre per subjectam studuimus legem. Vos autem si negligentes non referatis, a nobis quidem consecratam Domino Deo: rationem reddetis apud eum pro aliorum injustitia, si quod non agnoscantibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur: sed oportat præsentes vos provinciis, & pro eis ac reliquis derestantes, manifestos nobis facere & rectos judices, & transcendentes hanc legem nostram, quatenus utrosque cognoscentes hos quidem puniamus, illis autem repensemus. Cumque lex publice proposita fuerit, & omnibus manifesta: tunc intus (12) recondatur in sanctissima ecclesia cum sacris vasis, utpote, & ipsa dedicata Deo, & ad salutem ab eo factorum hominum scripta. † Facietis autem melius et illic habitantibus universis hominibus utilius, si eam insculpentes aut tabulis (13) aut lapidibus in porticibus sanctissimæ ecclesiæ describatis, planam præbentes omnibus horum quæ sancita sunt lectionem atque possessionem.

C A P. I.

De defensoribus civitatum.

SI vero pro judicum puritate hanc habuimus providentiam: palam est quia multo magis defensoribus non permisimus nec quicquam accipere, nec dare. Dabunt enim concessis sibi præceptis in foro gloriosissimorum præfectorum (si quidem majores (14) sint civitates) sol. IV. (15) si vero minores sint, sol. III. et ultra hæc, nihil. Accipient autem nihil ab ullo, si aliquis ea fisco solennis eis quæstus erit, aut si nihil ex fisco percipiunt: nihil ultra quam sacra nostra statutum est constitutione, percipiant: alioqui si quid accipere capiantur, aut ipsi aut qui vocantur eorum chartularii, aut alter quispiam qui circa eos sunt: illi quadruplum restituent quod acceperunt, et hac solicitudine repellentur: insuper exilio perpetuo mulctabuntur; et in corpore castigati, reddent provinciam viris bonis pro malis defendendam. Eritis autem et in hoc custodes vos et inhibentes quæ contra hæc fiunt, et insinuantes; ut neque lateat aliquid horum quæ delinquuntur, neque latendo sit impunitum; sed omnis æquitas atque justitia nostris subjectis floreat. Si vero etiam hactenus judices non post insinuationem hujus legis omni abstineant furto; sciant & ipsi hujus legis pœnæ se esse subjectos.

Scriptum est exemplar Edicti Constantinopolitanis habens ita:

QUantam subjectorum posuimus providentiam, ostendit a nobis nuper posita lex, quam ad gloriosissimos nostros præfectos scripsimus. Sed competens est & vos ipsos scire nostram providentiam quam circa omnes homines habemus, & propterea legem ipsam & in edictis proposuimus figuram, ut & vos domino Deo ac Salvatori nostro Jesu Christo, juste referatis hymnos (16), & nostro imperio, quia omnem pro vestra utilitate perferimus laborem.

Notitia (17) eorum quæ ab unaquaque subditorum administrationum debent præberi circa consuetudinem quantitatis, ab iis qui administrationes habent: nullo præsumente extra ea, quæ subscripta sunt, nequaquam requirere amplius aliquid.

§. 1. A spectabili comita (18 Orientis [sic]: in (19) sacro cubiculo, sol. LXIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, cum quatuor scriniariis sacri laterculi sol. num. L. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. LXXX.

§. 2. A proconsule Asiæ ita: in sacro nostro cubiculo, sol. num. XIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum cum quatuor scriniis sacri laterculi, sol. n. XL. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. n. LXXX.

§. 3. A spectabili comite (20) Phrygiæ Pacatianæ ita: Chartulariis tribus sacri nostri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIV. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. L.

§. 4. A spectabili comite (21) Galatiæ primæ ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIII. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. L.

§. 5. A vicario Longimuri (22) ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. XL.

Et quæcunque administrationes consulariæ sunt. [IX].

§. 6. A judice (23) Palæstinæ (24) primæ ita: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, solid. n. XL.

§. 7. A Præside Palæstinæ secundæ sic (25): Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 8. A præside Phœniciæ maritimæ sic: spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 9. A præside Syriæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 10. A præside Theodoriadis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 11. A præside Osdroënæ sic (26): Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 12. A præside Ciliciæ (27) primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 13. A præside Cypri (28) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 14. A præside Pamphyliæ (29) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 15. A præside Bithyniæ (30) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 16. A præside Hellesponti sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum

---

(1) [illegible] et Novell. 128. c. 21. 134. c. 1. latrunculatores, Julian. (2) [illegible]. Ii sunt, qui vim, impressionem, & deprædationem arcent. Fuit olim specialis [illegible] in Phrygia utraque. Pisidia, Lycaonia, & Lydia. (3) [illegible] Novell. 128. c. 21. [illegible] qui privatis hominibus arma habere non [illegible], ne rapinas, aut cædes faciant. Julian. vid. Novell. de armis, & [illegible] de Vicario Pontica. Illud adjiciendum, vetari, ne præsides occasione [illegible] provinciales opprimant. l. ult. C. de metallar. (4) Vide c. 9. supr. h. t. (5) Concessa scil. a principe. (6) C. 7. supr. h. t. (7) Leges non trahuntur ad præterita, l. 7. C. de legib. (8) Id est, quanta eis bona contulerimus. (9) Antea ita legebatur: imperii medela, [illegible] Scrime, id est, cum neque regio famulitio (ob eorum utilitatem) pepercerimus. Imperii porro famulitium hic appellat Præsides provinciarum, qui velut imperii regnique famuli: qui Imperatori in id famulantur ac ministrant, ut provincia tuta sint & quieta. (10) Vide Edictum 1. Justiniani. (11) Episcopi munus, referre ad principem, si quid magistratus deliquat. (12) Leges recondi interdum solitæ in cimeliis Ecclesiæ. Nota: adde l. 4. in fin. ff. familiæ. (13) Leges interdum insculptæ tabulis & lapidibus in porticibus Ecclesiæ, ut hic facit l. 2. §. 4. ff. de origin. jur. interdum etiam lectæ in Ecclesiis, l. 22. in fin. C. Theod. de episcop. (14) De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. (15) Julianus legisse videtur [illegible] in ora legit. 10. vel 16. (16) C. 11. supr. h. t. (17) Adde & alia l. 1. 2. C. de off. præf. prær. vide & alium in l. 12. §. 1. C. de prox. sacr. scrin. (18) Supr. cap. 2. (19) [illegible] (20) Cap. 1. supr. h. t. (21) Cap. 2. supr. h. t. (22) [illegible], seu Thracianum, vid. Nov. 26. (23) [illegible], a Præside. Ita legitur apud Beringer. (24) Nov. 103. c. 3. in fin. infr. (25) Adde de præside Palæstinæ tertiæ §. 38. infr. h. t. (26) Eadem Osrhoena dicitur. (27) Hodie Turcomannia & Finichio. (28) De secunda vide §. 42. infr. h. t. (29) Hodie Setilia, Gireva Alphonso Arriano, Zina Thevete, Caramania Bellonio, qua ad mare, Scandelorum: qua ad Septentrionem Caramaniam, nuncupari scribit Marius Niger de Pamphylia dixi alias. (30) Hodie Bursa, ut Gyrava refert, Becsangiar, ut Castaldus.

rum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 17. A præside Lydiæ, (1) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 18. A præside Phrygiæ salutaris (2) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 19 A præside Pisidiæ (3) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 20. A præside (4) Lycaoniæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 21. A præside Novæ Justinianæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 22. A præside Armeniæ secundæ (5) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 23. A præside Armeniæ magnæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol xl.

§. 24. A præside Cappadociæ (6) primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 25. A præside Cappadociæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 26. A præside (7) Hellenoponti sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 27. A præside Europæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 28 A præside (8) Thraciæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 29. A præside Rhodopeæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 30. A præside Æmimontis (9) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 31. A præside Cariæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione sol. xl.

§. 32. A præside Lyciæ (10) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol xl.

§. 33. A præside Augustanicæ primæ (11) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

Et quæcunque præsidiales, aut correctoriæ administrationes sunt,

§. 34. A præside Libyæ superioris sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 35. A præside (12) Ægypti primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 36. A præside Ægypti secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 37. A præside Augustanicæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 38. A præside Palæstinæ tertiæ (13) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol xxxvi.

§. 39. A præside Arabiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 40. A præside Euphratensis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 41. A præside Mesopotamiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis, sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum, pro jussione, sol. xxxvi.

§. 42. A præside Ciliciæ secundæ (14) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 43. A præside (15) Armeniæ primæ (16) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol xxxvi.

§. 44 A præside Galatiæ secundæ (17) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi. sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione. sol. xxxvi.

§. 45. A præside Honoriadis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 46. A præside Insularum (18) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol ix primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 47. A præside Mysiæ secundæ (19) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 48. A præside Scythiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum, notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol xxxvi.

§. 49. (20) Pro uniuscujusque civitatis defensore, si quidem sit metropolis, [pro metropoli] apud officium gloriosissimorum præfectorum prætoriorum dandi sunt solidi nume. iv. si vero alterius civitatis, solidi iii. & ultra hæc nihil. Nec enim defensores vel dare judicibus, nec alteri cuiquam, nec accipere volumus: nisi quædam sint [cum ab his volo: præsideant] consuetudinis: scientibus eis, quia si nontietur nostræ potestati de aliquo eorum quia prævaricentur quæ a nobis sancita sunt: & quod receperint, quadruplum reddent: & officio soluto, exilium habitabunt continuum: cum etiam provinciarum judices si hoc neglexerint, & defensores sinant rapere; non modicam & ipsi sustinebunt pœnam. Dat. 17. Kal. Maii, *Constantinop.* BELISARIO V.C Cons. 535.

SCriptum est exemplar hujus Dominico gloriosissimo præfecto apud Illyricum prætoriorum. Sed ita quidem adjectionibus jusjurandum subeant, secundum proprium de hoc facto indiculum (21) sacramentum, cujus exemplar etiam directum est tuæ celsitudini. Qui vero administrationem suscipiunt a tua celsitudine, directos hinc eis a nobis codicillos suscipiant, præsente Deo amabili civitatis in qua degunt, episcopo, & aliis qui in civitate sunt, in judicio tuæ celsitudinis congregatis, & officio omni tuo: coram quibus etiam codicillos accipiant, & jurent prædictum jusjurandum, & maxime hoc præcipimus coram curialibus agi, quos competens est magnæ sui & a tua celsitudine, & qui idem ferent cingulum. † Optima autem erit providentia & studium, ut nihil ab eis tu lucreris omnino, neque permittas eos ab ullo lædi; eos enim qui hanc nituntur iniquitatem, quatenus & felicissimo nostro utantur exercitu, & reliquas curiales adimpleant functiones: quia non oportet talia attentari solatia, ut possit referri ad tantam tarditatem; nihil enim nobis tam commendat tuam celsitudinem, quomodo circa curiales uniuscujusque civitatis providentia, quam præberi volumus istis & a tua celsitudine, & a singuli semper successoribus. Quapropter dum codicillos dederis (22) administrationes accipientibus a te, aut præsente, hoc eis tuam denuntiare volumus sedem, ut curialibus omnem ferant favorem, nihil penitus ab eis accipientes. Prohibentur autem & ab aliis eis afferri damna: & agnoscant per te, quia si præter hoc aliquid egerint, pœnis subjacebunt gravissimis. † Sicut enim curialibus parcere te volumus, ita & defensorum (23) castigare & retinere avaritiam sancimus, & ab eis præsumere accipere a nostris subjectis, nisi secundum quod eis administrat respublica: aut si (24) non est aliquod eis publicum solatium, quantum inculpabilis antiquitas definivit: ut a spontaneis ipsis magis quam ab invitis accipiant, et hoc parum, et quantum eis ad mediocrem sufficit vitæ gubernationem. Sciant enim quia (25) si citra hæc aliquid acceperint; non solum quadrupli subjacebunt pœnæ, sed etiam exilium habitabunt continuum; prius eis plagis corporeis infligendis.

(1) Ea in scripturis Lud. (2) Σαλουταρία, Phrygiam, hodie appellari Tome tradit Castaldus. (3) *Nov.* 24. *infr.* §. 1. (4) Prætore *Nov.* 25. *infr.* §. 1. (5) De prima vid. §. 43. *infr. hic.* (6) Hodie Aladulia *Castal.* Genech Thevero, Toccato Aladulien Pineto.

(7) Moderatore, *Nov.* 28. quæ est περὶ τοῦ [illegible] ἑλλησπόντου, & 6. *Reliq.* [illegible] (8) Prætore, *Nov.* 26. *infr.*

(9) De Agrotchio præside Æmimontis Thraciæ, adde inscriptionem, *Nov.* 32. (10) Lycia hodie Briegues, Gyrana. Bene sacrari Thevero: Aliduelli, Castaldo. (11) De secunda vide §. 37. *infr.* (12) Plures alibi dignitates Ægypti recenset, Præsides, comites, proconsules, moderatores, *Nov.* 13. *cap.* 1. (13) De prima & secunda vid. §. 6. 7. *supr.*

(14) De prima vide §. 12 *supr.* (15) Vel proconsule. *Nov.* 31. *c.* 1. (16) De secunda & magna, vide §. 22. & 23. *supr. hic.* (17) De prima vide §. 4. *supr. hic.* (18) *Novell.* 41. (19) Vide *Nov.* 30 *infr.* (20) Omissa est hic Mysiæ secunda, & alia, de quibus *Nov.* 29. *infr.* (21) Infra positum. *Hal.* (22) Præfecti prætorio codicillis dignitatem debent præsidibus provinciæ, & sic a præfectis ipsis Prætorio, codicillos suos accipiebant provinciarum præsides. (23) Defensorum avaritia coercenda, de defensoribus v. *Nov.* 15. (24) Salaria interdum nulla ex publico defensores habuerant. (25) Pœna defensorum aliquid præter leges accipientium.

T I T. III.

JUSJURANDUM (1) QUOD PRÆSTATUR AB HIS QUI ADMINISTRATIONES ACCIPIUNT.

JUro ego per Deum omnipotentem, & filium ejus unigenitum, dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem, & semper virginem Mariam, & per quatuor Evangelia quæ in manibus meis teneo, & per (2) sanctos Archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conscientiam germanumque servitium me servaturum sacratissimis nostris dominis Justiniano, & Theodoræ conjugi ejus, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cum favore, sine dolo, & sine arte quacunque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio atque republica: & communicator (3) sum sanctissimæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ: & nullo modo vel tempore adversabor ei: nec alium quemcunque permitto, quantum possibilitatem habeo. Juro quoque idem jusjurandum, quod nulli penitus neque (4) dedi neque dabo occasione dati mihi cingoli, neque occasione patrocinii, neque promisi, neque professus sum de provincia mittere, neque mittam, neque occasione dominici suffragii, neque famosissimis præfectis administrationem habentibus, neque iis qui circa eos sunt, neque alii hominum ulli: sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibebo circa subjectos piissimorum nostrorum dominorum: contentus iis quæ statutæ sunt mihi de fisco annonis.

† Et primum omne habebo studium, ut fiscalia (5) vigilanter inspiciam: & indevotos quidem, & indigentes necessitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam subinclinatus, neque ob hoc lucrum ipsum omnino considerans, aut per gratiam vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui: devotos autem paterne tractabo, & subjectos piissimorum nostrorum dominorum illæsos undique, quantum possibilitatem habeo, custodiam. † Et æquus in causis utrique parti, & in publicis disciplinis ero: nullique parti citra quam justum est, præstabo: sed exequar universa delicta, & omnem æquitatem servabo secundum (6) quod mihi visum fuerit justum: & eos quidem qui innoxii sunt, undique innoxios illæsosque conservabo: noxiis autem imponam supplicium secundum legem, & omnem justitiam (sicut jam dictum est) in publicis & privatis contractibus eis servabo: & si comperero fiscum injustitiam pati, non ego solum hoc ago, sed etiam semper mihi assidentem (7) talem studebo assumere, & circa me omnes: ut non ego purus quidem sim, qui vero circa me sunt, furentur & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis: & quod fit ab eo, me sanare & eum expellere. † Si vero non hæc omnia ita servavero: recipiam hic & in futuro seculo in terribili judicio magni Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi: & habeam (8) partem cum Juda (9), & lepra Giezi (10), & tremore Cain (11): insuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero subjectus. Scriptum est exemplar hujus Dominico gloriosissimo per Illyricum prætoriorum præfecto.

T I T. IV.

UT ETIAM ECCLESIA ROMANA (12) CENTUM (13) ANNORUM GAUDEAT PRÆSCRIPTIONE.

N o v e l l a C o n s t i t. IX.

1. *Imp. Justin. A. Joanni viro beatiss. ac sanctiss. Archiepisc. & Patriarchæ veteris Romæ.*

PRÆFATIO.

UT legum originem anterior (14) Roma sortita est, ita et summi (15) pontificatus apicem apud eam esse nemo est qui dubitet. Unde & nos necessarium duximus *patriam* (16) *legum*, *fontem sacerdotii*, speciali nostri numinis lege illustrare, ut ex hac in universas ecclesias catholicas, quæ usque ad Oceanum fretum positæ sunt, saluberrimæ legis vigor extendatur: & sit totius Occidentis, nec non & Orientis, ubi possessiones sitæ inveniuntur ad ecclesias nostras sive nunc pertinentes, seu postea eis adquirendæ, lex propria ad honorem Dei consecrata. Cum enim antiqua jura xxx. annorum metis temporales exceptiones concludebant, & si hypotheca fuerat, paulo longiora eis spatia condonabant: nos sacrosanctas ecclesias hujusmodi quidem curriculis temporum nullatenus excludi concedimus, maxime in his rebus, in quibus vel læsionem sustinuerint, vel quicquam deleatur: sed centum tantummodo annorum lapsu temporalem exceptionem eis opponi sancimus: ut maneant per totum prædictum tempus integra jura ecclesiastica. & non possit eis alia (17) præter centum annorum obviare exceptio: cum hoc tempus vitæ (18) longævi hominis plerumque finis esse dignoscatur.

† Habeat itaque sanctitas tua hanc legem catholicis totius Occidentis ecclesiis profuturam, & in Orientales partes propagandam, in quibus aliquid sacrosanctæ possident ecclesiæ: ut sit Deo omnipotenti dignum donarium, divinarum rerum tuitio: nec iniquis hominibus impium (19) remaneat præsidium, & tutus peccandi locus etiam scientibus relinquatur: sed ille servetur innocens, qui re vera innoxius sit: nec improba temporis allegatione sese tueatur: tempus pro puritate prætendens. Quod igitur nostra æternitas ad omnipotentis Dei honorem, venerandæ sedi summi apostoli Petri dedicavit: hoc habeant omnes terræ, omnes insulæ totius Occidentis, quæ usque ad ipsos Oceani recessus extenduntur, nostri imperii providentiam per hoc in æternum. Reminiscentes, hujus legis prærogativam (sicut supra dictum est) non solum in Occidentalibus partibus Romanæ ecclesiæ condonamus, sed etiam in Orientalibus partibus, in (20) quibus ecclesiasticæ urbis Romæ possessiones sunt, vel postea fuerint. scilicet omnibus judicibus majoribus & minoribus, qui Christiani & orthodoxi sunt, vel postea fuerint: hanc nostram constitutionem serventibus: nihilominus hujusmodi legis temeratoribus, post cœlestes pœnas etiam legitimam semper vigorem pertimescentibus, et pœnam L. libr. auri formidantibus: hac lege non solum in postea emergentibus causis suum tenorem exercente, sed etiam in iis quæ jam sunt deductæ in judicium.

E p i l o g u s.

† Sanctitas itaque tua præsentem nostræ mansuetudinis legem piissimam, sive sacrosanctam oblationem, quam Deo dedicamus, accipiens, intra sacratissima vasa reponat: & a nobis servandam, et omnes ecclesiasticas possessiones servaturam. Dat. *Constantinop.* 6. Kal. Maii, BELIS. V. C. Consule.

T I T. V.

DE REFERENDARIIS (21) PALATII.

N o v e l l a C o n s t i t. X.

Imp. Justin. Aug. Hermogeni gloriosiss. sacrorum officiorum magistro, exconsuli, & patricio.

PRÆFATIO.

CUm aliis omnibus quæ in ordinem perduximus competentem, neque ea quæ de spectabilibus nostris *Referendariis* sunt, foras relinquere existimavimus a nostra providentia: et tanto magis, quanto nobis utiliores constituti sunt, primum quidem eos non in multitudine constituros, nos, ut adjuvaremus multos per eos singularum facile petitiones discentes, plures esse quam dudum fecimus.

§. 1. Sed apparuerunt quidam nostram largitatem in immensum vocantes, et multos quidem nobis introducentes supplicantes: multis autem petitionibus usi, ita semper adjectiones in immensum incompetentes, causam sic perduxerunt honestam: nil enim petentibus factum est finitum, donec in quatuor et decem eorum numerus exiret. Propterea igitur tempore causa jure a nobis honorata, deinde in multitudinem effusis, ne propria imminuatur honestate, prævidimus certa eorum numerum (22) comprehendere mensura: non ut quæ sunt auferamus (23) eis concessa, (nec enim hoc imperialis est majestatis proprium) sed et omnium placentium nobis honeste ministrantium, foras aliquos ex his constituamus a nostro ministerio, nullo omnino concedimus modo: sed manere quidem eos sancimus secundum figuram qua sunt: neminem tamen omnino adjici, donec in octo viros perveniat numerus: *ut hi perpetuo sint octo constituti*: numero quidem hoc per nullum modum aut tempus aucto, festinantibus autem ipsis perpetuo invicem transcendere circa nos et imperium cura et devotione, nemine licentiam habente, neque petere aliquid deinceps tale, sed sciente quod neque impetrabit petita: pro eadem autem petitione non solum obligatus erit pœnæ auri librarum decem, sed etiam propria spoliabitur militia. Volumus enim eos in mensura quidem usque ad dictum numerum contineri: justitia vero & aliis virtutibus augeri, & ad manus apparere. *Multitudo* (24) *enim numerosa nihil habet honestum: quoniam in paucis et multis quæ secundum virtutem est, vita servatur.* Maneant igitur, secundum quod prædiximus, nunc in eadem figura.

E p i l o g u s.

† Hæc autem tua eminentia cognoscens custodiat, ut nullo tempore transgrediatur aliquid eorum quæ a nobis sancita sunt: sed eos qui præter hoc aliquid agunt, interminatam exigi pœnam, tanquam ea petentes, quæ nec petere licet, neque dare possibile est (25), sitque & hæc lex nostra multitudinem quidem expellens: introducens vero virtutem, quæ non (26) in multis apparet: & præcipue in viris procedentibus ex patribus (27) quidem bonis, suam autem vitam constituentibus tam in petitionibus indigentium, quam ad nostrum in eos auxilium.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram legem manifestata sunt, tua eminentia operi effectuique tradere festinet. Dat. Id. Maii. *Constantinop.* BELISARIO V. C. CONS. *

Deest hic Novell. XI. ut & in omnibus Græcis editionibus, titulus ejus tantum superest in hanc sententiam:

UT QUÆ CIRCA VIMINACIUM (28) SUNT ECCLESIÆ (29) SUB PROPRIO ARCHIEPISCOPO SINT, NON AUTEM AMPLIUS SINT SUB ARCHIEPISCOPO THESSALONICÆ.

At illam integram reperi in veteri quodam libro manuscripto, ubi inscribitur.

TIT.

(1) Formulam jurisjurandi observa. (2) Jurare per sanctos Archangelos soliti mariti... Justiniani tempore. (3) Hæc refer formulam jurisjurandi a Cancellario Galliæ præstandi, ex Lucio 3. placit. 9. num. 1. (4) *l.* 19. 30. C. *de episcop. aud.* *l.* *ult.* C. *de pastulando*, *l.* 2. C. *de divers. off.* (5) *supr.* *c.* 8. *tit.* 2. (6) Judicandum esse ex conscientia, non ex actis & probatis, hæc colliguntur adde *l.* *illicitas* *c.* *§.* *veritas* 3. *ff.* *de officio præsid.* (7) *d.* *cap.* 8. (8) Formulam diræ imprecationis observa. Pars mihi sit cum Juda, cum lepra Giezi, cum tremore Cain. (9) *Matth.* 27. *Actor.* 1. (10) 4. *Reg.* 5. (11) Genes. 4. (12) Hæc constitutio pertinet ad occidentales Ecclesias: idem antea tributum fuerat ecclesiis orientalibus. *l.* 24. C. *de sacros. eccles.* (13) Hæc constitutio abrogata est, Julian per Novellam 131. inducta 40. annorum præscriptione, qua de re vid. Cujac. 3. *obs.* 2. & *c.* 30. & 14. *de temporib.* Goth. An hæc Nov. correxerat per Nov. 131. *c.* 6. Affirm. Cujac dict. Comm. 3. ... (14) Roma anterior, hoc est vetus, Italiæ Roma est, nova vero Roma, est Constantinopolis. (15) Summi pontificatus apex Romano. (16) Roma legum patria, fons sacerdotii; adde *l.* 7. C. *de fœdet.* (17) Hoc dixit abrogari per Novell. 131. introducta præscriptione 40 annorum. Nov. 131. *c.* 6. (18) *l.* 23. C. *de sacrosanct. eccles.* (19) Usucapio rerum ecclesiæ, impium iniquis hominibus præsidium. (20) Alias possessiones Romanæ sitæ in Oriente, jure Orientali fuissent præscriptæ. (21) De numero referendariorum vide Julianum Const. 10. Referendarii porro palatii recitant principi supplicum desideria & mandata principis judicibus insinuant, Nov. 113. 124. *c.* 4. *l.* 2. C. *de off.* ... Procop. *de bello Persico* 2. Ammian. ... Galliis videntur ii esse, qui appellantur *Maîtres des Requestes, de l'hostel.* De referendariis majoris ecclesiæ dictum est Nov. 6. (22) Referendarii ad veterem numerum rediguntur, ut clerici, Nov. 3. (23) Concessa auferre, non est proprium Imperatoris, Nov. 80. *c.* 2. in *fin.* (24) Multitudo numerosa nihil habet honesti, ut hic. Interdum etiam multitudo nocet; sic multitudo medicorum interdum aegrotum perdit. Dion in *Hadriano*: multitudo seu turba liberorum discentem onerat, non instruit. Seneca 2. *de tranquillitate* 9. In conviviis plerumque turba est turbulenta. Varro *satyra Menipp.* apud Gellium 13. *c.* 1. sic multitudo effrænata testium non admittenda, *l.* 1. in *fin.* *ff.* *de testib.* (25) Quod petere non licet, dari non potest, & e contra. (26) Rari quippe boni &c. Pauci dignoscere possunt vera bona. (27) Fortes creantur fortibus. (28) Vide Julian. Const. 9. (29) Quibus subjacet et imperator;

TIT. VI.

DE PRIVILEGIIS ARCHIEPISCOPI JUSTINIANÆ (1) PRIMÆ (2), ET SEDE (3) PP. ILLYRICO IN PANNONIAM SECUNDAM, ID EST JUSTINIANAM PRIMAM TRANSFERENDA.

NOVELLA CONSTIT. XI.

Imp. Justin. A. Catelliano viro beatissimo, Archiepiscopo primæ Justinianæ.

PRÆFATIO.

MUltis et variis modis nostram patriam augere cupientes, in qua primo Deus præstitit nobis ad hunc mundum quem ipse condidit, venire, et circa sacerdotalem censuram eam volumus maximis incrementis ampliare, ut primæ Justinianæ patriæ nostræ pro tempore sacrosanctus antistes, non solum metropolitanus, sed etiam archiepiscopus fiat: et ceteræ provinciæ sub ejus sint autoritate, id est tam ipsa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripensis: nec non Mysia secunda (4), Dardania, et Prævalitana (5) provincia, et secunda Macedonia: et pars secundæ etiam Pannoniæ, quæ in Bacensi est civitate. Cum enim in antiquis temporibus Firmi (6) præfectura fuerit constituta, ibique omne fuerit Illyrici fastigium tam in civilibus quam in episcopalibus causis, postea autem *Attilanis* (7) *temporibus* ejusdem locis devastatis Apennius præfectus prætorio de Firmitana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tunc ipsam præfecturam et sacerdotalis (8) honor secutus est: *& Thessalonicensis episcopus, non sua auctoritate, sed (9) sub umbra præfecturæ meruit aliquam prærogativam.* † Cum igitur in præsenti, Deo auctore, ita nostra Respublica aucta est, utraque ripa Danubii jam nostris civitatibus frequentetur, & tam Viminacium quam Recidua & Literata quæ trans Danubium sunt nostræ iterum ditioni subjectæ sint, necessarium duximus ipsam gloriosissimam præfecturam quæ in Pannonia erat, in (10) nostra felicissima patria collocare, cum nihil quidem magni distat a (11) Dacia Mediterranea, secunda (12) Pannonia.

† Et quia homines semper bellicis sudoribus inhærentes non erat utile Reipublicæ ad primam Macedoniam, post tot spatia, tantasque etiam difficultates venire, ideo necessarium nobis visum est ipsam præfecturam ad superiores partes trahere, ut juxta eam provinciæ constitutæ, facilius sentiant illius medicinam. Et ideo tua beatitudo & omnes præfatæ primæ Justinianæ sacrosancti antistites, Archiepiscopi (13) habeant prærogativam (14), & omnem licentiam, suam auctoritatem eis (15) impertiri, & eos ordinare, & in omnibus suprascriptis provinciis primam habere dignitatem, summum sacerdotium, summum fastigium, a tua sede creentur, & solum archiepiscopum habeant, nulla communione ad eum Thessalonicensi episcopo servanda: sed tu ipse & omnes primæ Justinianæ antistites, sive ejus judices & disceptatores, quidquid oriatur inter eos discrimen, ipsi hoc dirimant, & finem eis imponant, & eos ordinent, & nec ad alium quendam eatur, sed suum agnoscant Archiepiscopum omnes prædictæ provinciæ, & eius sentiant creationem, & vel per se, vel per suam auctoritatem, vel clericos mittendos habeat omnem potestatem, omnemque sacerdotalem censuram, & creationis licentiam. Sed & in Aquis, quæ est provinciæ Daciæ Ripensis, ordinari volumus a tua sanctitate episcopum, ut non in posterum sub Meridiano Thraciæ oppido episcopo sit constituta, sed Meridianus quidem maneat in Meridiano, nulla communione cum Aquis servanda. Aquensis autem episcopus habeat præfatam civitatem, & omnia eius castella & territoria & ecclesias, ut possit Bonosiacorum (16) scelus ex ea civitate & terra repellere, & in orthodoxam fidem transformare. † Ut igitur sciat beatitudo tua nostri numinis dispositionem, ideo præsentem legem ad tuam venerabilem sedem transmisimus, ut in perpetuum tale beneficium habeat patriæ nostræ ecclesia in Dei omnipotentis gloriam & nostri numinis sempiternam recordationem. † Quando autem tuæ recordationis sedis gubernatorem ab hac luce decedere contigerit, pro tempore Archiepiscopum ejus (17) a venerabili suo concilio Metropolitanorum ordinari sancimus, quemadmodum decet Archiepiscopum omnibus honoratum ecclesiis provehi, nulla penitus Thessalonicensi episcopo, nec ad hoc communione servanda.

EPILOGUS.

† Beatitudo igitur tua, quæ nostra sanxit æternitas, modis omnibus ad effectum perducere non differat. Dat. xx. * BELIS. V. C. Consule.

TIT. VII.

DE INCESTIS (18) ET (19) NEFARIIS NUPTIIS.

NOVELLA CONSTIT. XII.

Imp. Just. August. Flo o gloriosissimo comiti ubicunque posita divinæ rei privatæ.

PRÆFATIO.

PRo incestis dudum nuptiis scriptas ab imperatoribus leges non perfecte habere judicamus: quæ eos quidem, qui incestis copulantur nuptiis, impunitos (20) sinunt, ex iis autem procedentem sobolem, utique inculpabilem (21) existentem, privant rebus patris, ut necessitas sit eos quidem qui peccant sine reatu esse: eos autem qui innoxii sunt, tanquam peccantes puniri.

CAP. I.

De incestis & nefariis nuptiis.

SAncimus igitur de cætero, si quis illicitas, & contrarias (22) naturæ (quas lex incestas, & nefandas, & damnatas vocat) contraxerit nuptias, si quidem (23) non habuerit filios ex prioribus legitimis & inculpabilibus sibi contractis nuptiis, mox ei suarum rerum casum imminere: simul autem, & eorum quæ nomine dotis data sunt ei, in nullo potiri: sed omnia ærario adsignari: eo quod dum licuerit nuptias facere legitimas, contra (24) leges amaverit: & confuderit (25) quidem sobolem, nocuerit autem & generi: egerit vero quæ impia sunt & scelesta, & talia concupierit, qualia plurima etiam irrationabilia (26) amovent animalia, sitque ei pœna non confiscatio solum, sed etiam cinguli privatio, & exilium (27): & si vilis (28) fuerit, etiam corporis verberatio, quatenus discat caste (29) vivere, & intra naturam se continere, non autem delectari, & amare (30) ultra terminum traditum nobis a natura, [etiam his legibus repugnare]. Muliere quoque, si legem sciens (31), hanc quidem neglexerit, incestis autem semetipsam tradiderit nuptiis, sub eadem constituenda pœna.

CAP. II.

Ut liberi legitimi incestuosorum supplicio patris, sui juris fiant, & res patris accipiant.

SI vero contigerit ex prioribus nuptiis inculpabilibus filios esse ei, aut nepotes forte, aut ulterius, paternam mox illi accipiant successionem, suæ (32) quidem potestatis patris supplicio facti, pascentes (33) autem eum, & alia necessaria præbentes. *Nam licet (34) legum contemptor & impius sit, tamen pater est.*

CAP. III.

Intra quod tempus huic constitutioni locus sit, & quid (35) incestuosi filii juris habeant in bonis patris.

ET hoc quidem sequens tempus habeat post præsentem nostram constitutionem currens: nullo contristando si caste vixerit: licebit enim nihil peccantes sub hac lege non subdi. Quod vero jam transactum est, nec omnino relinquimus innoxium: nec omnibus modis sub acerbam indignationem submittimus: sed si quæ incestæ factæ sunt nuptiæ, si quidem contigerit eas quolibet modo dissolvi (36), sine reatu sint.

† Si vero hæc nostra lex invenerit aliquem post tales nuptias, licentiam ille habeat, ex quo omnibus insinuata est, intra duos annos sic sibi copulatam dimittere coniugem, non reversuram ulterius ad eum, neque separatam quidem figuraliter (37), pro veritate vero conjunctam: forsan enim sic prioribus satisfaciat, sola quarta eius substantiæ parte ad fiscum deferenda. & ad filios omni alia substantia: quam eis tanquam innoxiis concedimus: ut si quidem soli, & non cum aliis, & ipsis legitimis sint, ex aliis nuptiis inculpabilibus existentibus; non priventur paterna successione: nisi juste eos odio habens pater, propter aliam quandam legitimam offensionem a sua excludat successione.

§. 1. Si vero etiam nuptiæ sint aliæ prius factæ, & non offendentes legem, & filii inde oriantur: tres quidem partes hereditatis undique inculpabilibus, & innoxiis relinqui filiis, nisi (38) aliquid offendant aliud, quod eos indignos patris secundum legem successione demonstret: quartam vero filiis injuriam quidem passis, innoxiis tamen relinquere licent, & ipsis inculpabilibus per omnia alia circa patrem visis, scilicet & percepta ex paterna substantia quarta parte, quam fisco dari præcipimus. † Damus autem eis non ex testamento solo, sed etiam ab intestato genitorum secundum prius a nobis dictum modum fieri heredes: hoc eodem valente, si etiam postquam prius dimiserit conjugem inceste sibi commissam vel copulatam, alteram duxerit secundum legem uxorem, filiis ei & ex priore existentibus & postea ex legitima procreatis, sic enim prius tempus clementiæ vincimus, dote quippe præcedenti mulieri danda. † Si autem uxorem non dimiserit intra duos annos, ex quo lex fuerit publice insinuata, & ipse cadat sua substantia, & mulier dote, & supradicta fiat pœna: tales quoque filii nihil ex paterna substantia habebunt, neque ex materna dote.

† Sed si qui fuerint ex prioribus nuptiis innoxii filii ei procreati: illi res accipiant (post quartam quippe partem quæ ad fiscum defertur) suæ potestatis effecti, & patrem (39) alentes, & aliam ei præbentes sufficientem sanctionem, sicut prædiximus: dote etiam hic incestæ conjugis sub fisco facienda. † Si vero filii non sint ex prioribus inculpabilibus nuptiis hoc agenti procreati: tunc totius ejus substantiæ dominus erit fiscus: hæc enim etiam in postea nubentibus incestæ,

(1) Achirido, vel ut ait Agathias, Vederina civitas Illyrici Justiniani natalis fuit, vide Gregor. lib. 5. (2) Quæ & [illegible], Nov. [illegible] §. 11. Alia sunt Justiniana in Africa [illegible] Novell. [illegible] quæ a Justiniano vindicata & restituta imper. Romano: Alia fuit Justiniana secunda in Cypro insula, patria Theodoræ uxoris, Niceph.: Alia Justiniana nova in Novell. [illegible] & alia Novell. [illegible] Gregor. [illegible] epist. [illegible] facit mentionem Joannis episcopi Justinianæ primæ. (3) Sedes PP. Illyrici Justinianea. (4) Nov. [illegible] (5) Nov. [illegible] (6) Firmium olim sedes Præfecti Illyrici & Archiepiscopi Illyrici. Forte legendum, Sirmii unde Pannonia Sirmiensis, quondam Gothorum sedes, Cassiod. [illegible] variar.
(7) Id est, Attila. Attila rex Hunnorum. ad hunc Attilam Cassiodorus a Valentiniano missus est legatus cum Carpilione filio Aetii [illegible] interritus, cuius timebat imperium: facies illas terribiles & minaces fretus auctoritate despexit, nec dubitavit eius altercationibus obviare, qui furore nescio quo raptus mundi dominatum videbatur expetere. Invenit regem superbum & reliquit placatum, vide Cass. [illegible] variar. [illegible] (8) Episcopalis. (9) Hic locus valde notandus est. Indicat enim quemadmodum episcopi paulatim alii aliis imperaverint. Nam ex. [illegible] sedis præfecturam prætorianam, episcopi earumdem urbium ceteris antistare voluerunt, ut [illegible] nomine magnæ sunt ortæ controversiæ inter Ravennatem & Romanum episcopum.
(10) Hic locus ostendit, Justiniani patriam non fuisse Dalmatiam vel Thraciam, sed Pannoniam, quæ hodie appellatur Bulgaria. (11) Daciæ verbum comprehendit hodie Transilvaniam, Valachiam, Moldaviam. (12) Id est, inferior hodie Hungaria: superior Austria, Carinthia, Carniola. (13) Qui & patriarchæ. (14) Novell. [illegible] cap. 3. (15) Episcopis. (16) Videtur innuere Bonosianos, quorum meminit Greg. in epist. ad Quintum de consecratione dist. [illegible] cap. [illegible] vero: adde Innocentium epist. [illegible] Isidorum, adde eundem Gregor. [illegible] Indictione [illegible] epist. [illegible] (17) Archiepiscopus Illyrici ordinabatur a Metropolitanis Illyrici. (18) [illegible] Scrimg. [illegible] Nov. [illegible] Περὶ [illegible]; id est, de his, qui se suo sanguini miscent, Harmenop. [illegible] tit. [illegible] vide Julian. const. [illegible] Clarum [illegible] sent. [illegible] incestus [illegible] Goth. Vid. Ritterhus. part. [illegible] cap. [illegible]
(19) [illegible]. Prioris generis exemplum foret, si quis fratris filiam, vel amitam, vel similes personas duxerit: Secundi tutoris cum pupilla matrimonium: Tertii, cum [illegible] Harm. [illegible] in fin. (20) Ante Justinianum nuptias contrahentes incestuosas impuniti videntur, cum tamen eorum liberi ex non [illegible] legitimis tamen incestuosis [illegible] l. [illegible] ff. de quasticruibus. (21) Incestuosi filius, sine sua culpa sic nascitur. (22) Incestæ, nefandæ nuptiæ damnatæ, eo contrariæ naturæ, ut hic, moribus, l. [illegible] ff. de ritu nupt. jure gentium, l. [illegible] contra leges, infr. hic. (23) Poena incestuosas nuptias contrahentis adde l. [illegible] Cod. hic. (24) Incestuosas contra leges amat. (25) Nov. [illegible]
(26) Irrationabilia quædam animalia ab incesto abhorrent. vid. Aristotelem [illegible] de historia animalium. (27) Id est, deportatio in insulam. (28) Durius punitur vilis, quam nobilis.
(29) Caste vivendum. (30) Ultra terminos datos a natura, non est amandum. (31) Aliud si ignorat, l. [illegible] ff. de ritu nupt. Ulp. [illegible] Arist. [illegible] (32) Patriæ potestatis solvendæ novum modum observa. (33) Parentes impii a liberis alendi, [illegible] infr. hic. (34) Pater quantumvis impius & contemptor legum, ferendus tamen a liberis. An in omni crimine id locum habet? majestatis crimen excipe, & similia. An bannitum parentem filius impune tecto potest excipere? licere non putos [illegible] l. [illegible] ff. de receptatoribus, quia si leges exilii causa fuerit, excusandus omnino, videlicet filius, alioquin patria parentibus potior, vide quæ dixi ad l. [illegible] ff. de captivis, id etiam contra leges fiet. Parens legum contemptor hic quid in [illegible] & tamen ei nominatim lex indulget alimenta a liberis præstanda. (35) Adde infr. Novell [illegible] in fin. (36) Incestæ nuptiæ statim dissolvendæ, l. [illegible] in fin. C. hic. (37) Τῷ σχήματι, id est, specie tenus. (38) Pœna incestuosi contumacis. (39) C. [illegible] supr. hic.

ceste, sancimus, sub æqualitate per omnia ponentes eum, qui non dimittit intra prædictum a nobis tempus incestam coniugem, cum eo, qui post hanc nostram legem incestas & odibiles quasdam nuptias elegerit.

C A P. IV.

De naturalibus liberis ante (1) dotalia instrumenta natis.

DUbitatum (2) itaque etiam in quibusdam gentibus aliquid de legitimis filiis ex nostra constitutione factis, existimavimus recte se habere nos tanquam legis patres & adjicere ei, & solvere dubitationem. Etenim cum tali intellectu ab initio legem posuimus: nam & si legitimorum quisquam sit pater & abeunte (3) eius uxore ex hominibus, aut etiam legitima transigente, habuerit quandam consuetudinem ad aliam mulierem, quam licebat etiam legitime ducere uxorem, & fuerint ei filii, aut ante dotalia documenta, si tamen ea fecit, aut etiam postea vel etiam soli manente ante dotalia filii, secundis autem non procreatis, aut etiam posquam nati sunt, morientibus: existimaverunt quidam non posse secundos esse legitimos: quoniam præexistant ex priori coniuge alii legitimi & proprii filii, quod nullam rectam & consequentem habet convenientiam. Si enim hujusmodi filios nos legitimos & proprios demonstravimus, dotalium (4) documentorum contenti confectione: legitimi vero etiam primi constituti sunt, in omnibus legitimus etiam pater moritur, & iis qui ex prima fuerunt, & qui de secunda, licet ante dotalia documenta procreati sunt, & nullus post eos post documentum dotis natus est, aut etiam natus & mortuus: & licentiam lex ei præstat, quo vult testari modo, in suam sobolem, ut tamen non offendat in aliquo leges, quæ mensura certa successionis omnes filios vocant. Venient igitur etiam ab intestato & ex testamento (sicut & pater & lex permittit) proprii existentes atque legitimi: alterutrisque succedent. Quid enim aliud decernimus, cum sufficiat legitima & suorum appellatio sub potestate eos ostendere, & dare etiam contra testamentum, quæ leges præbent, & omnia habere quæcunque hujusmodi appellationem decent?

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt, agnoscens, operi effectuique tradere festinet, præcepto utens apud gentium præsides, ut & qui foris sunt homines, agnoscant, quia sobolis innoxiæ & puræ curam habuerimus, & alienigenas atque nostris odibiles (5) legibus aversamur copulationes. Dat. 6. Id. Octob. *Constantinop.* BELISARIO V. C. C. indictione 14. 535.

T I T. VIII.

DE PRÆTORIBUS POPULI (6).

NOVELLA CONSTITUT. XIII.

Idem A. Constantinopolitanis.

P R Æ F A T I O.

CLarissimorum *vigiliæ judicum* nomen honestum & antiquis Romanis cognitum, nescimus, quemadmodum in aliam translatum est appellationem & ordinem. Patriæ enim nostræ vox *Præfectos* eos *Vigilum* appellavit, vigilantibus & nihil imperscrutatum relinquentibus hominibus, hoc cinguli præponens. Vox enim Græcorum nescimus, unde *præfectos* eos appellavit *noctium*, tanquam necessarium esset. Sole quidem (verisimiliter) decumbente exurgere cingulum, quiescere autem debilitato. Quid enim erat, propter quod *noctium* addidit nomen? Si enim quodammodo hac sola dignitate, quæ in noctibus sunt non recte gesta curam habente & circumlustrante civitatem, hanc habuit appellationem, sed hoc ipsum & civitatis cingulum videmus agentem, quatenus nihil interesset quod prohiberet super appellatione ista, etiam dignitatem illam hoc nomine vocitari. Si enim dividi dignitates possunt, & gloriosum quidem præfectum felicissimæ hujus civitatis esse diurnum judicem, alios autem noctis, vehementer competentium aberraverint, rectitudinem nominum nescimus quemadmodum corrumpentes. Hanc igitur appellationem istam nebulosam existentem & obscuram & *noctis* (7) prænomen, fortassis refugiunt omnes, & pœnam esse hanc administrationem existimant, & neque imperialium dignam codicillorum esse putant.

C A P. I.

NOs igitur rem quomodo oportet aspicientes, æstimavimus oportere dignitatem hanc a principio incipientem ab appellatione, in totum erigere & ornare & *Nycteparchum* nullatenus de cætero vocari. Curam enim habebunt eorum quæ in diem et in noctem, præter quod competens est aguntur. §. 1. Igitur quoniam antiquis Romanis vehementer *Prætoris* placuit nomen, propterea existimavimus eos *Prætores plebejos* oportere nominare, qui ad custodiam et disciplinam constituti sunt, et plebejam possunt compescere seditionem, et sicut cæteri prætores sunt in curia Senatus, libertatum et tutorum et talium præsides: ita sint et isti prætores super (8) populorum rectitudine, et nostra quidem voce *plebis Prætores* appellentur, Græca vero ista et communi [lingua] *Prætores populorum* (9). *Prætoris* enim qualiter est honestum nomen, qualiter non (10) longe constitutum a consulatu, qualiter (11) vicinum legi adscriptum, manifestant leges, consulatui conjungentes prætores, secundum eis cum (12) lege dantes ordinem. Et quemadmodum antiquitus consules fuerunt, qui magnæ (13) præerant curiæ, principes autem plebis qui plebem gubernabant, ita et nunc sunt prætores quidem Senatus, qui ea quæ pridem a nobis dicta sunt, agunt: *principes* (14) vero *populorum* hi, qui quietem eorum defendunt, et quod eis expedit, provident. §. 2. Revera enim dignitatem hanc olim honestam constitutam et in seniore Roma in usu frequentatam splendide, in temporibus non solum quæ Imperatores habuerunt, sed et adhuc longius, et magna civitas hanc suscipiens dignitatem, non despectam habuit. Neque enim veteribus temporibus didicimus aliquas magnas dignitates administrates, quæ circa imperium sunt, et post hæc non dignari de hac re sollicitudinem fieri, paulatim [vero] ita res abjecta visa est et nullius rei digna, ut neque ex codicillis nostris [fieret,] jaceret autem sub gloriosissimis præfectis felicissimæ hujus civitatis, et multa ex ordine eorum ista susciperet dignitas et administraret eam pessime. Etenim si quis inspiciat antiquitatis ejus cingulum, vehementer eam qualis pridem erat, et de his, quæ nunc sunt, docebitur, cognoscet enim eam et *forum* (15) *proprium & officium commentariensis habentem, & alia omnia quæ pene civitatis cingule a legibus deputata sunt.*

C A P. II.

QUia igitur nos omnia perscrutantes, quæ facta sunt pridem, festinamus in meliorem ordinem et antiquam honestatem et hujus rei reducere ornamentum, ut non furta ab iis fiant frequentia, et societates cum furibus, et judicia negligi et sperni, et nullius dignæ procedant rationis, propterea existimavimus, quæ circa ea sunt, definire. Scimus enim, quoniam si propter pecuniarias lites, in quibus non magnum est periculum, nisi in pecuniis solis, attamen dignitates eas judicant magnæ, et multotiens etiam conjudices (16) dantur, et innumerabiles nobis solicitudines sunt, ut non causæ sine judicio procedant: quomodo (17) non competens est de judicibus, quibus super (18) animabus judicantium est periculum, omnem ponere providentiam, qualiter aliquis digni efficiantur rationis, ne quando animam perdant hominis nati quidem semel, recipere (19) autem eam dum perdiderit, non valentis?

C A P. III.

PRimum quidem [igitur] sancimus neminem omnino in prædicta dignitate adesse, priusquam a nobis codicillos administrationis accipiat, et nulla ratione præsumere citra (20) Imperiales codicillos ad curam istam accedere, sed expectare imperium, et exinde conscriptum judicium. Nos enim nulli prædictam dignitatem trademus, nisi magnificis, illustribus aut spectabilibus comitibus consistorianis, aut clarissimis Tribunis prætorienis et notariis, qui hanc suscipient dignitatem, aut aliis administrationes agentibus, et apparentibus (21) nobis aptis, et nostro dignis testimonio, quatenus eos prædictam habentes honestatem et honorem defendere (22), præsertim pro (23) justitia, propter quod pro (24) animabus est intentio, et multis homicidii consueverunt litibus habitare, et de adulteriis, et invasionibus, et rapinis, et si quid tale est. §. 1. Oportet (25) ergo talibus criminibus præsidentem, virum esse undique honestum, et irreprehensibilem, et hujusmodi auditorii dignum, et omnis abstinentem furti seu munerum acceptionis, et puras habere manus. Habere autem, et consiliarium probatum unum, etenim neque citra usum consolationis eos relinquemus, sed unicuique eorum tot solidos occasione annonarum annis singulis dabimus, quatenus hi sufficientes his, nulli adquiescant furto aut venalitati (26). §. 2. Sed neque per dationem fieri omnino, quemadmodum in quibusdam fiebat temporibus, neque ὑπὲρ τούτου (27) aurum ulli. In (28) æquali enim crimine efficitur, et qui dat alicui occasione dignitatis, quod si factum fuerit, adquiescens, ut secundum dandum ab eo jusjurandum manifestatur.

C A P. IV.

DIdicimus autem eis ad obsequium esse officia maligna: dicimus autem latronum cognitores (29) et veneficiarios (30) et cingulorum (31) incisores et aliam multitudinem, quorum unumquemque competens est, castigare magis, quam taliter vivere. Neque enim latronum cognitor talis est, quomodo, in bonum quid agere, sed in hoc tantummodo cognoscunt fures, ut lucrum sibi et judicibus suis venentur, quæ omnia competens est eos, qui nunc a nobis in præturam populi transeunt, odisse et aversari, et mundis uti manibus, et resecare omnia quæ præcepta sunt, sive de furto, sive de aliis delictis, et civitatem (32) nobis emundare ab his, quæ furta operantur, bestiis, et viris industriis uti ad hæc ministris, et proprio officio offerri competenter, quatenus timor eos habeat sui judicis, et omni agant cum vehementia et bona voluntate, et (33) digne judicio de se, neque multi aliqui fures erunt, et furta celeriter invenientur, et peccantes imminuentur, timentes dignitatem (34), quoniam nemo comparet pecuniis. Sed et crimina vel si vehementissima sint, cognoscent, et populares sedabunt turbas, ita gloriosæ hujus et regiæ Judici civitatis,

(1) Nov. 18. & 89. cap. 8. (2) Id est motu quæstio est. (3) Hinc sumpta est Authentica quod iur C. de naturalib. liberis. (4) Concubinatu in matrimonium converso, liberi sui & legitimi fiebant. l. 5. Cod. de naturalib. liber. Dotalia instrumenta postea requisita sunt, ut hic, & Novell. 18. [illegible] Nov. 117. cap. 2.

(5) Incestæ nuptiæ legibus odibiles. (6) Addunt Græci [illegible], de officio prætoris populi, Julianus const. 19. præfecti vigilum, de quo tit. 1. D. 15. adde Cui. [illegible] [illegible] Nov. [illegible] de dignitatibus, §. 1 ubi refert ad incendia arcenda primum institutum; & de incendiariis, effractoribus, furibus & receptatoribus cognoscere. adde auctorem [illegible] His Glossis [illegible], nocturnus, noctis custos, vigiles, & [illegible] (7) Magistratibus idonea appellationes tribuenda. (8) Objecta præfecti vigilum. (9) [illegible]. (10) Prætorium nomen, non longe a consulatu. Prætores consulum collegæ, non quod pari imperio (consulum enim imperium maius est, l. 4. ff. de [illegible]) sed quod iisdem auspiciis crearentur, [illegible] & [illegible] Gell. [illegible] quod [illegible] collega, [illegible] collegas appellarent, Plinius in panegyrico, ubi Trajanus appellat Prætores collegas, vide Novell. [illegible] cap. 2. Liv. [illegible] in pr. Prætorem appellat collegam consulibus. (11) Id est, quomodo proximum [illegible] locum obtineat. (12) [illegible] Ius civile subsequitur jus prætorium, l. [illegible] ff. de [illegible]. Prætor enim lex loquens, lex vero mutus Prætor.

(13) Plinius in panegyrico. Parum est, ut consul in Curiam venias, nisi & convoces: ut intersis Senatui, nisi & præsideas; ut censeas audias, nisi & perroges. (14) Id est, prætores populi. (15) Præfectus vigilum Constantinopoli forum habuit; officiales, & commentarienses. (16) [illegible]. (17) Maior cura esse debet in judiciis criminalibus, quam civilibus & pecuniariis. (18) Iudicis publici [illegible]. (19) Vita semel amissa restitui non potest. (20) Prætores plebis citra codicillos imperiales non creantur. (21) Et iis, qui nobis videntur apti, sensus est omnino permutatus, sic itaque restitue: Nemini prætorum administrationem trademus, nisi qui eam suscipiunt, de numero sint magnificorum, illustrium & spectabilium comitum, aut sublimissimi tribunalis clarissimorum tribunorum prætorianorum & notariorum, aut qui aliquam officiorum in provinciis administrationem habeant, & idonei nostroque testimonio digni visi sint: quo magis prædicta gravitate & honore insignes, jus diligentes reddant, præsertim cum de vita certandum est. Consueverunt enim, et plerumque de perpetratis cædibus, de adulteriis, de aggressionibus, rapinis, & id genus aliis judicare. [illegible] (22) Id est, defendant. (23) Id est, in causis criminalibus. (24) Causæ capitales non sunt committenda, nisi idoneis judicibus. (25) Mores [illegible] prætoris plebis observa. (26) [illegible] Ea est depeculatio. (27) Profundere. Vetat Imperator, ne, ut olim, largitiones fiant, [illegible] ulli erogentur. (28) Id est, Pari crimine tenetur, qui dat & qui accipit. (29) Delatores. Ii sunt exploratores, qui magistratibus indicant fures, ab his delatoria carpentes, l. 2. in fin. ff. de furt. & falli.

(30) [illegible] (31) [illegible], Zonæ sectores, coupeurs de bourse, quales [illegible] multi hodie Curiam & Basilicam Parisiensem infestant, & ea quidem audacia, ut præfectum quendam sibi eligant & habeant. (32) Sic [illegible], & urbem veluti bestiis [illegible] excrementibus perpurgent. (33) Id est, nam si digne se gerere voluerint, neque multi aliqui fures &c. (34) Id est, dignitatem timentes, quam nemo possit pecuniis corrumpere.

tis, sed nobis obsequentes, & omni digni eo honore, tanquam judices minores a judice majore evacuent ejus solicitudines, nihil eligentes agere, quod non est bonorum virorum & imperialis testimonii dignum.

§. 1. Si vero aliquando contigerit (hoc quod non optamus) fieri aliquod in hac civitate incendium (1), oportet, eos præsentes esse & ministrare: & maximum hoc opus habere: ne fures & subtrahentes infelicissimorum res, eripere & salvare quantum possent res ab ignis violentia. Etenim si circa hanc dignitatem facti fuerint industrii, major eos sedes excipiet & honestior dignitas, & cognoscent quantum est, quod cum honestate vivitur, quam hanc contemnere, uti autem mulcis manibus, & per eas impie agere: & postea agere propter quod nihil horum quæ ita congregantur, consuevit manere, sed male colligere & statim deperdere, ut igitur nostros subiectos invitare quidem per hanc æstimavimus oportere occasionem, & solatium eis dare tantum, & homines honoratos ad medium adducere, ut eorum virtutem sentiant subjecti. Habebunt autem spectabiles populorum prætores & consiliarium nostro super eo judicio, sicut diximus, dignum.

CAP. V.

ASsistabunt autem eis & viceni milites & triceni matricarii (2) (quos nunc constituimus) dispositionibus obsequentes eorum, & sicubi AEOI (3) eos, qui indecenter agunt detinentes & competenti ordini tradentes [disciplinam]. Oportet autem eos manifeste scire, quod si mundos semetipsos constituerint, & Dei auxilium habebunt, & nostra placatione non fraudabuntur, & longior eis dignitas erit. Quis enim bene & recte agentem amovere (4) velit?

CAP. VI.

SEd si transmittatur eis aliquis a judicio viri clarissimi præfecti hujus felicissimæ civitatis, quatenus suppliciis subjiciatur, scrupulose inquirant dignitatem, & doceantur in quibus occidunt hominem, aut auferunt membrum aut tale aliquid, sciscitantes & ab ipso gloriosa præfecto, si & hoc præviderit, ut cum subtilitate proferant sententiam aut animæ aut membri alicujus auferendi a destinato. §. 1. Quemadmodum enim spectabiles prætores populorum talibus honoravimus donationibus, dignos eos facientes & codicillis (5) a nostra procedentibus manu & annonis & appellatione tanta & aliis quæ dicta sunt, ita eos exigimus reddere nobis suam puritatem & in omnibus vigilantiam, & cuncta agere æquali & justa conscientia & pura manu: Si enim aliquid apparuerint delinquentes, aut furantes, aut furibus adquiescentes, aut non omnibus resecantes modis, & dignos quidem morte suppliciis subdentes, mediocria vero agentes, expellentes a magna hac civitate ubi nos præcepetimus: sciant quod ipsi pro his reddent rationem non Deo solum, sed & nobis, & rei fient, & omni damno quod subjectis contigerit, & nostræ indignationi, & velociter cum infamia a dignitate repelli nostra; propterea enim & laborem sustinemus & expensis magnis adquiescimus, ut non alicui nostrorum subjectorum inferatur aliqua calumnia, aut pecuniarum aut animæ perditio & quæ talia constituta sunt, sed omnia cum examinatione fiant competenti.

EPILOGUS.

† Hanc igitur omnes nostram voluntatem per hanc præceptionem divinam & legem cognoscentes, & quia quod expedit vobis nullatenus derelinquimus, pro nostro orate imperio, sic vos tuente, sic vos proprios existimante, in his quæ in unoquoque contigerint, ita paternam in omnibus vobis custodiente providentiam. *Proponatur* Constantinopolitanis civibus nostris. Dat. 10. Kal. Octobr. *Constantinop.* D. N. BELISARIO V. C. CONS. 535.

(1) Prætores plebis incendiis arcendis deputati. (2) Matricarii Gothonibus, homines deleberu incendium extinguebant, quasi materiarii, unde ξυλουργοὶ a materia, aut potius materiatura, (hoc enim verbo utitur Vitruvius [illegible] cap. [illegible]) dicti materiarii. Nam materia, sive materiatura, sive materiatum, sive materiatio, Festo id dicitur, unde fieri potest ædificium, proinde ξυλουργοὶ, sive materiarii fortiar, qui apud Gallos appellantur Charpentiers & Chapuis. Interim monco hic & apud Julianum matricarios legi, non materiarios, ut a Cedreno. (3) Id est, & sic ubi opus fuerit. (4) Strenui judices non sunt ab officio removendi. (5) Cap. 1. supr. hoc.

COLLATIO TERTIA.

TIT. I.

DE LENONIBUS (1).

NOVELLA CONSTIT. XIV.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

ET antiquis (2) legibus, & dudum imperantibus satis odibile (3) visum est esse lenonum nomen & causam, in tantum, ut etiam plurimæ contra (4) talia delinquentes scriberentur leges. Nos autem & dudum posita contra eos, qui sic impie agunt, supplicia auximus: & si quid relictum est a nostris prædecessoribus, etiam hoc per alias correximus leges: & nuper interpellatione nobis facta rerum impiarum pro talibus negotiis in hac maxima civitate commissis, causam non despeximus. Agnovimus enim quosdam vivere quidem illicite: ex causis autem crudelibus & odiosis occasionem sibimet nefandorum invenire lucrorum, & circumire provincias & loca plurima, & juvenculas miserandas decipere, promittentes (5) calceamenta & vestimenta quædam: & his venari eas, & deducere ad hanc felicissimam civitatem, & habere constitutas in suis habitationibus: & cibum eis miserandum dare, & vestem, & deinceps tradere ad luxuriam eas volentibus: & omnem quæstum miserabilem ex corpore earum accedentem ipsos accipere, & celebrare conscriptiones (6), quia usque ad tempus quod eis placuerit, observabunt impiam & scelestam hanc functionem implentes. Quasdam vero earum fidejussores expetere: & in tantum procedere illicitam actionem: ut in omni pene hac regia civitate, & in transmarinis ejus locis, & (quod deterius est (7)) juxta sanctissima loca & venerabiles domos sint tales habitationes: & causæ sic impiæ & iniquæ sub nostris temporibus præsumantur: ita ut etiam quosdam miserantes earum, & abducere a tali operatione crebro volentes & ad legitimum deducere matrimonium non sinerent. Aliquos autem sic scelestos existere, *ut puellas* (8) *nec decimum agentes annum ad periculosam deponerent corruptionem:* & quosdam aurum dantes non parvum, vix inde redemisse miseras, & nuptiis copulasse castis. Esse etiam decies mille modo, quos nullus prævaleret sermo comprehendere: cum ad infinitam crudelitatem deductum sit tale malum: ita ut primum quidem in ultimis partibus civitatis esset, nunc autem & ipsa, & quæ circa eam sunt, omnia plena talium sint malorum. Hoc igitur dudum quidem aliquis nobis secrete (9) denuntiavit: deinde etiam nuper magnificentissimi prætores a nobis talia inquirere (10) præcepti, hæc eadem ad nos retulerunt: moxque audivimus & judicavimus oportere Deo hujusmodi commendare causam, & velociter liberare tali scelere civitatem. §. 1. Sancimus igitur omnes quidem, secundum quod possunt, castitatem (11) agere (12): *quæ etiam sola Deo cum fiducia potis est hominum animas præsentare*; quia vero plurima sunt humana: cum arte & dolo & necessitate qualibet talium ad luxuriam deduci omnibus prohibemus modis, & nulli fiduciam esse pascere (13) meretricem, & in domo habere mulieres, aut publice prostituere ad luxuriam, & pro alio quodam negotio talia mercari: neque conscriptiones (14) super hoc percipere, neque fidejussores exigere: nec tale aliquid agere, quod cogat miseras & invitas (15) suam castitatem confundere: neque sperare quia licebit de cætero eis vestium (16) donatione aut ornamentorum forsan aut alimenti decipere, ut etiam invitæ sustineant. Non enim permittimus quicquam fieri tale: sed etiam nunc omnia talia breviter competenti cura disponimus, statuentes etiam reddi (17) eis omnem quam contigerit cautionem occasione sceleris hujus exponi: & neque permittimus scelestos lenones si quid dederunt eis, hoc ab eis auferre: sed etiam ipsos lenones jubemus extra hanc fieri felicissimam civitatem, tanquam pestiferos (18), & communes castitatis vastatores factos, & liberas ancillasque requirentes & deducentes ad hujusmodi necessitatem, & decipientes, & habentes educatas ad universam confusionem. Præconizamus (19) itaque quia si quis de cætero præsumserit invitam puellam assumere, & habere ad necessitatem (20) nutritam, & fornicationis sibi deferentem quæstum: hunc necesse esse a spectabilibus prætoribus populi hujus felicissimæ civitatis comprehensum, omnia novissima (21) sustinere supplicia. Si enim pecuniariorum eos furtorum & latrociniorum emendatores elegimus: quomodo non multo magis castitatis furtum, & latrocinium eos coercere permittimus? Si quis autem patiatur in (22) sua domo quendam lenonem & hujusmodi præpositum operationis habere, & hæc denuntiata cognoscens, non etiam domo sua expulerit: sciat se & decem librarum auri sustinere pœnam, & circa ipsam periclitaturum habitationem. Si quis autem conscriptionem de cætero in talibus præsumpserit, aut fidejussorem acceperit: sciat nullam quidem se utilitatem hujusmodi fidejussionis aut conscriptionis habere. Etenim fidejussor quidem obligatus non erit, conscriptio vero omnino invalida manebit, & ipse (sicut prædiximus) in corpore supplicium sustinebit; & a magna hac longissime civitate expelletur (23). Mulieres itaque caste quidem vivere volumus & oramus (24): non autem invitas ad luxuriosam vitam deduci; nec impie agere cogi, omnino enim lenocinium & fieri prohibemus, & factum (25) punimus, præcipue quidem in hac felicissima civitate, & in ejus circuitu: nihilominus autem & in locis foris positis omnibus, & quæ ab initio nostræ sunt reipublicæ: & quæ nunc a domino Deo donata sunt nobis: & maxime in illis: eo quod Dei dona, quæ circa nostram fecit rempublicam, volumus conservari pura ab omni tali necessitate, & domini Dei circa nos munera esse permanere digna. Credimus enim in domino Deo etiam ex hoc nostro circa castitatem studio magnum fieri nostræ reipublicæ incrementum: Deo nobis omnia prospera per talia opera conferente.

EPILO-

(1) Tollendis scilicet. Julian. constit. [illegible] hoc esse [illegible] Keion. [illegible] πορνοβοσκῶν, vid. Petr. Gregor. [illegible] syntag. [illegible] Adde Rittershus. in exposit. Nov. part. [illegible] num. [illegible] (2) l. 2. §. 2. ff. ad leg. Jul. de adult. (3) Vid. §. 1. infr. hic. vid. l. [illegible] in fin. C. de postliminio reversis. (4) Sunt enim infames. l. 4. §. 2. ff. de his qui not. l. 4[illegible]. §. [illegible] ff. de ritu nupt. Constantinus eisdem liquenti plumbo meatus oris & faucium, ut nefariorum hortatoribus, claudi jussit, l. [illegible] C. Th. de raptu virg. De pœna parentis aut domini, lenonis, filiæ vel ancillæ, vid. l. [illegible] C. de episcopali audientia. l. [illegible] C. de spectaculis. Maritus leno uxoris ut puniatur, vid. l. 2. §. [illegible] ff. ad leg. Jul. de adult. [illegible] Morte hac constitutione puniri jubentur lenones, vid. §. 1. infr. hic. (5) Lenonum insidiæ. (6) Instrumenta contra bonos mores apud lenones interposita nullius sunt momenti. (7) Lenocinii gravitas crescit ex vicinia venerabilium domuum. (8) Lenonum scelus auget [illegible], quæ junior est quæ decipitur. (9) Interest principis, secretos habere scelerum nunciatores. (10) Principes prætoribus ad ea inquirenda [illegible]. (11) Castitas non tantum animorum, sed & corporum, laudabilis. (12) Castitatem [illegible]. (13) Lenones hinc πορνοβοσκοὶ dicti. (14) Id est, instrumenta, obligationes. (15) Præsumuntur facile invitæ peccare, cum ita a lenonibus detinentur, alias ne invita quidem Lucretia, opinione [illegible], stuprum passa est. (16) Vestes, ornamenta, cibaria, meretricum decipula. (17) Cautio contra bonos mores adsoti [illegible]. (18) Lenonem esse, scelus grave est. (19) Id est, jubemus. (20) Peccandi sc. (21) [illegible] ergo [illegible] verbis, [illegible] ultima supplicia, hoc infr. Nov. [illegible] cap. [illegible] novissima sententia dicitur, & quæ [illegible], & apud [illegible] nova verba; & apud [illegible], antiquissima verba, id est, ultima. Julian. ultimum supplicium esse mortis naturalis? l. 21. ff. de pœnis: minime, nam infr. dicuntur lenones puniri [illegible], & in exilium mitti. (22) Lenoni domum suam locantis, aut in ea patientis lenocinium committi, pœnam observa. Huc referendum est, quod legimus, puniri eum, qui domum suam ad stuprum faciendum cum muliere vel masculo præbuit, l. [illegible] ff. ad leg. Jul. de adulteriis, vel ad paralysnaes & conventicula, tam diurna, quam nocturna, l. [illegible] §. [illegible] C. de hæreticis, Novell. [illegible] Quid quod aleæ & aleatorum susceptorem verberare impune licuit, eique damnum dare, & res auferre? vid. l. [illegible] ff. de aleatoribus. Huc refer titulum de receptatoribus. Adde Nov. [illegible] c. ult. §. [illegible] Nov. [illegible] hinc etiam colligi potest, Meretricem domus conductricem vel ante tempus finitum locationis migrare cogi posse. Nam si lenonem quis sciens non [illegible] suis in ædibus habitare patitur, ut hic, nec meretricem in eis habitare merito pati debebit, vid. Papon. [illegible] arrest. [illegible] Peccat enim gravius, aut certe non minus hic quam leno, l. [illegible] §. [illegible] ff. de ritu nupt. Quod si uterque potest ante tempus locationis expelli, multo magis ad conductionem admittendus est. Turpius enim ejicitur, quam non admittitur hospes, vid. Papon. [illegible] arrest. [illegible] Hæc cum ita sint, quo mens illis fuit, vel est, qui vectigal a lenonibus exegerunt, & eo fiscum locupletem reddiderunt? quod facillime sustulit lex ult. C. de spectaculis. (23) Lenones morte naturali non fuisse affectos, hic locus ostendit. Aliud enim est puniri in corpore, & urbe civitate expelli: aliud ipsa re separationem corporis ab anima perferre vel pati. (24) Id est, imperamus. Principis enim preces erga subditos jussa sunt atque imperia. (25) Et ita lex in lenones lata, perfecta est, non tantum enim vetat lenones esse, sed etiam punit, sed quæ notavi ad l. 5. C. de legibus.

E p i l o g u s.

† Quatenus ergo vos primi nostri cives casta hac nostra fruamini dispositione: propterea hac sacra prædicatione utimur, ut sciatis nostrum circa vos studium, circa castitatem atque pietatem labores nostros, per quos in omnibus bonis custodiri nostram rempublicam speramus.

Scriptum exemplar gloriosissimo magistro mutatis ad hunc modum verbis.

UT ergo omnibus hæc manifesta fiant in nostra habitantibus republica, tua sublimitas hanc nostram suscipiens sacram legem, in omni ditione præceptis propriis eam universis insinuet: ut non solum in hac felicissima civitate, sed (1) etiam in provinciarum custodiatur locis: domino omnium Deo pro illo quodam odore suavitatis oblata. [Data Constantinopolitanis civibus nostris.] Dat. Kal. Decembr. *Constantinop.* Belisario V. C. Cons. 535.

T I T. II.

DE (2) DEFENSORIBUS CIVITATUM (3).

N o v e l l a C o n s t i t. XV.

Imperator Justinianus Aug. Joanni gloriosiss. præfecto prætoriorum, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NIsi velociter revocemus curam defensorum per competens officium: nec *ipsam* ulterius antiquorum (4) nominum *habebimus* veritatem: aliis si quidem alia data sunt ab antiquitate nomina significativa a parte rerum: hoc autem defensorum nomen pure demonstrat antiquitatem, aliquos præpotuisse rebus, quatenus ex omni eas injustitia vindicarent, liberas. Si quidem & propter *hoc paterna* voce defensores eos vocamus, quatenus eripiant a malis injustitiam patientes. Nunc autem hoc defensorum nomen valde conculcatum est in multis nostræ reipublicæ partibus: & ita contemptum, ut in injuria quidem potius quam in qualibet jaceat honestate: siquidem fiunt viri quidem obscuri (5), decreta (6) vero super eis (7) *misericordia* magis quam electione conficiuntur; quibus enim non est victus & vita sufficiens, isti defensorum *emendicantes* (8) ordinationem, ad hanc accedunt curam: & pro alio quodam lusu, judicum (9) subjacent voluntatibus. Denique (10) removent eos (11) quando voluerint, aut nihil aut parvissimum delinquentes: & alios in illorum provehunt officium, quasi loci servatores eos (12) defensorum facientes: & hoc in anno frequenter in pluribus hominibus agentes, ut & officiales, & civitatum judices, & harum habitatores, in novissimo (13) contemptu defensores habeant. Quæ vero aguntur ab eis, ad instar non actorum (14) sunt; si enim imperaverint provinciarum judices, nequaquam præsumunt nec tam gesta monumentorum conficere apud semetipsos per omnia servientes eis defensores, [&] illorum nutibus intendentes solis. Si vero quædam conficiantur, primum quidem etiam hæc venundant: deinde cum nullum habeant archivum (15), in quo gesta apud se reponant, deperit quod conficitur, & nequaquam invenies apud eos pluriom temporum poni monumentum ullum penitus: sed ad heredes eorum, aut alias successiones his monumentis egentes, gesta quærunt: & horum quæ quidem inveniuntur, nulla fide sunt digna: aliæ vero etiam pereunt, & in tantum cadunt, ut in similitudine non actorum sint. Nos igitur quoniam de judicibus (16) bene dispofuimus (17), & majores potestates eorum in gentibus fecimus, & procul ab eis est inspectio civitatum: propterea credimus oportere etiam de defensoribus constituere; sit enim sic congruentia utilis, si judicum sumant officium, civitatum defensores: & provinciæ præses videbitur quidem judex judicum potius esse, & ex hoc honestior præcedentium apparere: quanto (18) enim quilibet præest melioribus (19), tanto major ipse & honestior est.

C A P. I.

Ut nulli incolarum liceat defensoris officium refugere.

INterim illud sciendum est prius, ut nulli hominum sit licentia defensoris ordinationem declinare (20), sed invicem universi nobiliores (21) civitatum habitatores hoc ministerium eis adimpleant: hoc enim, & in prioribus (22) temporibus valuisse, & in republica gestum didicimus. Nulli, nec si honoratus sit *magnificentissimorum Illustrium* dignitate, hoc declinare concedimus, nec si militiam habeat honestam: neque si proferat privilegium suum ex divinis formis, vel si pragmatici (23) sint collati: sed secundum circulum (24) habitatoribus civitatis, quorum aliqua ratio (25) est hoc implentibus, & dum circulus expletur, rursus revertentibus ad sollicitudinem, & civitati prædictam curam ministrantibus: ut in unaquaque civitate defensor judex (26) potius quam defensor esse videatur: decreto (27) quidem cum jurejurando factis omnium possessorum in illa civitate consistentium, sed non (28) in hac urbe degentium. §. 1. Jusjurandum vero præbens, *quod omnia secundum* (29) *legem ac jus agat*, & *omnium communiter*, confirmandus autem fiat nunc ex præcepto gloriosissimorum nostrorum præfectorum: in biennio (30) vero administrans solo, & removendus a cura: non habente licentiam clarissimo provinciæ judice (31) removendi eum: sed si quid videatur agere non recte, nunciare (32) ad gloriosissimos præfectos, ut (33) inde ei fiat curæ privatio, unde etiam datur.

C A P. II.

NUllo existente licentia Administratori (34), aut ipsis Defensoribus, Vices agentes Defensorum (35) facere, sed etiam hoc omnibus eis interdicimus modis. Sed neque proprias vices (36) agentes per civitatis clarissimos judices destinare, nisi ipsos defensores, quos judicum (37) officium complere in civitatibus volumus: ipsos quoque in omnibus diligentiam adhibere civitatibus in quibus sunt.

C A P. III.

Ut omnia monumenta (38) apud defensores insinuentur.

ET agi apud defensores, testamentorum (39) insinuationes, & donationum, & quicquid aliud est monumentorum proprium: non valente clarissimo provinciæ judice prohibere quod agendum est, aut præcipere, quia non velit aliquid agi, aut actum non edi: non enim hujusmodi alicujus ei omnino potestatem damus, absurdissimum existimantes, necessariis rebus cedere homines propter judicum forte irrationabiles motus atque præceptiones, sed etiam agere quæcunque voluerit & edere: & licet quod agitur, tangat provinciæ præsidem, aut quemlibet potentium, neque hoc prohibere. Oportet etenim sic agere eos qui in administrationibus sunt, aut in qualibet potestate, non ut prohibeant quædam fieri contra se (40) gesta, sed ita incolpabilem suam præbeant modum, ut nulli detur tempus querimoniarum adversus eos: & sive absuerit civitatibus judex (41) sive non, nequaquam prohibeatur quispiam agere apud defensores quædam monumenta in quibuscumque voluerit, præter illa sola quæ jurisdictione (42) egent, & ex ipsa judicum (43) auctoritate pendent. §. 1. Deinde & *his qui publicas exactiones* (44) *habent: civitatum defensores omnibus auxiliari modis*, & *si opus fuerit occasione contumeliæ contumaciæ tributariorum, monumenta conficere*: & *hæc fieri velociter jubemus*, & *interesse*, ut inordinate agentes videant, & his ipsis testimonium perhibere, vel publicum removere tumultum (45), & absolute judicum (46) obtinere ordinem & maxime quando absunt: & officiales provinciæ quicunque in civitate sunt illi in qua defensor est, obedire illi, & adjuvare et absentibus præsidibus gentium, nihil videatur deesse civitatibus sub illorum præsentia.

† Ex provinciali autem officio habere & *Exceptorem* (47) eis administrantem, & duos officiales, qui ea quæ ab eis decernuntur, adimpleant. §. 2. *Et judicare in causis omnibus pecuniariis usque ad aureos trecentos* (48): non valentibus nostris subjectis trahere sibimet obligatos ad clarissimos provinciarum judices, si usque ad prædictam trecentorum solidorum quantitatem lis consistat.

C A P. IV.

SEd neque pro hoc ipso actores amplius (49) æstimare litem, ut conterant reos, & non civitatis Defensori, sed provinciæ deferant judici. Sed si quid tale egerint, & sententia manifestet minorem esse litem trecentorum aureorum, & studio auctam, ut apud provincialem judicem, & non civitatis defensorem examinaretur: solum actorem omni litis subdi dispendio.

C A P. V.

ET a *Defensoribus appellationes ad* (50) *ipsos fieri Judices*. Si vero egerint aliquid injuriosum circa defensores officiales: tunc provinciarum præsides ulcisci & castigare officiales [possunt]. † Licentiam enim damus Defensoribus si hoc neglexerint præsides gentium, sedis tuæ eminentiæ hoc nunciare, ut inde detur auxilium eis, & vindicta competens: & re vera Defensores eos esse contra delinquentes, habentes judiciariæ (51) claritatis & honestatis imitationem. §. 1. Et si cedere (52) contigerit civitatis Defensorem: mox ad (53) alium deferri decretum, qui ex circulo (54) vocatur, cum dodum dicto jurejurando, & suscipere quidem mox curam; decretum vero nunciari & confirmari e tuo (55) culmine: & nequaquam defensoribus vices agentes (sicut prædiximus) dati: ne rursus priori confusioni demus quasi rationabilem occasionem. §. 2. Præcepta vero faciat tua eminentia per unamquamque provinciam, ut in civitatibus habitatio (56) quædam publica distribuatur, in qua conveniens est Defensores monumenta (57) recondere, eligendo quendam in provincia, qui horum habeat custodiam: quatenus incorrupta maneant hæc, & velociter inveniantur a requirentibus: & fit apud eos *archivum* (58), & quod hactenus prætermissum est in civitatibus emendetur.

CAP.

(1) Quod si princeps legem quadam legem in urbe tulerit generaliter, nulla subditorum omnium mentione facta? Num hujusmodi lex ad extraneos seu provinciales extenditur? Hinc prope accesseris. Provincialium enim hic meminit, quos necesse non erat nominatim edere, si lex in urbe perlata, tacite ad provinciales extenderetur. Verisimilius est tamen, legem generaliter in urbe latam ad provinciales quoque porrigi. (2) Vide quædam hic hanc Novellam apud Socinum regula 113. & 115. (3) Π [illegible] τῶν [illegible], vid. 1. C. 15. seu plebis. l. 2. C. de off. rect. Alex. l. 4. 5. C. de defensor. civit. Hic similes tribuni plebis urbis Romanæ. Porro hæc constitutio apud Julianum est 10. (4) Vana sunt nomina dignitatum sine effectu. (5) Magistratus eligebant, quoties obscuris hominibus conferuntur, & ... paribus omnibus nobiliores genere aut virtute præferendi sunt aliis, quantumvis divitibus. (6) Senius est electionem commiserationem dignam esse, quoties viles necleviis penibus eligunt. (7) Eligendis scilicet. (8) Id est, ambientes. (9) Ἀρχόντων, præsidum. (10) Præsides scil. (11) Utpote viles. (12) Et quasi vicarios defensorum. (13) Id est, extremo. (14) Id est, gestorum. (15) Olim nullum erat archivum defensorum. (16) Περὶ ἀρχόντων, id est, de præsidibus. (17) Nov. 8. supr. hic.

(18) Nota sententiam. hic Arist. 1. politic. 2. vel 3. [illegible] id est, semper ad meliue imperium est, quod obtinetur in res imperio subjectas præstantiores ac meliores: verbi gratia, melius est imperium in hominem, quam in feram. Nam quo unumquodque opus ex melioribus absolvitur, eo est melius. Hæc mutuus ille Philosophus, ex cujus sententia dicimus: Hominis in hominem imperium non modo naturale, sed & omnium perfectissimum & maximum esse. (19) Κ[illegible], præstantioribus.

(20) Defensoris munus nemo potest declinare. (21) Nobiliores ad defensoris officium promovendi. (22) Prisca tempora imitanda. (23) Libelli scilicet, id est, pragmatica forma. (24) Κατὰ κύκλον, per ordinem. Jul. id est, suo ordine per vices. Hal. [illegible] ... nimirum ne quis iterum defensor esse cogatur, donec alii defensores non fuerint. Magistratus qui hoc modo creabantur, [illegible]. Demosthenes vocat, quos Circulares possis appellare: ut ex quis cum Accursio patet, paternos magistratus in circulum creatos: vel cum Tiraquello 1. de jure primogenitura 10. hic de illo circulo agi, cujus meminit Cassi r. Instit. 2. & quem Ausonius orbem teretem appellat, cujus ... in cap. cum dilecta X. de electione & Cardinalis Alexand. meminit in c. Nicæna de appellationibus, quod in hujusmodi circulo plurium nomina sic in orbem scriberentur, ut dignosci non posset, quis prior aut posterior fuisset nominatus. adde Ferrandum 1. explicationum. (25) Λόγος, id est, æstimatio, honor, opinio, reputatio. (26) Ἄρχοντα id est, præsidem. (27) Ψήφῳ, suffragio, electione. (28) Extraneis, jus suffragii non competit. (29) Pr. Inst. de off. jud. (30) Olim erat annuus magistratus. (31) Præside. (32) Nota gradus, Defensor civitatis, Præses provinciæ, Præfectus prætorio.

(33) Præfectus prætorio defensorem confirmat, creat, & deponit. (34) Τῷ τὰς ἀρχὰς ἔχοντι, id est, præsidi. Julian. (35) Sensus est, Defensor vicarium sibi non potest substituere. (36) Præses, vices suas agentis vicarii, mittendi jus non habet. (37) Ἀρχόντων præsidem. Julian. (38) Testamenta & donationes & alia monumenta publica, Julian. Præscriptio cap. 100. (39) Nota, quæ agerentur apud defensorem civitatis. (40) Vel, adversus homines eius. (41) Præses. (42) Quidam hinc colliguut, Defensores non habere jurisdictionem, quod Cujacio displicet. Idem tamen negat, eos emancipare aut manumittere quenquam posse, arg. l. pen. & ult. Cod. de emancip. lib. 1. ult. C. de mand. libert. (43) Præsidem. (44) Defensor acta facit adversus tributa differentes, ad similitudinem præsidis, Julian. (45) Acta adversus tumultuantes conficiuntur a defensore. (46) Præsidum. (47) Ταχυγράφον. (48) Olim habuerunt ad 50. usque. l. 1. C. h. t.

(49) Plus petitione actoris, non potest mutare ordinaria vel defensoris jurisdictio. & eisque Julianus cap. 10. refert hunc locum ad plus petitiones. (50) A defensoribus ad præsides appellatur. (51) Ἀρχικῆς σεμνότητος μίμημα, præsidialis gravitatis imitationem atque figuram, Hal. (52) Διαιτᾶν ... intercidere, mori. (53) Id est, mox alius defuncti loco subrogatus. (54) Cap. 1. supr. (55) Id est, præfecti prætorio, d. c. 1. supr.

(56) Οἴκημα τῷ δημοσίῳ, scrinium publicum, ubi monumenta publica deponere possit, Julian. (57) Τὰ ὑπομνήματα. (58) Ἀρχεῖον, idem quod scrinium.

C A P. VI.

QUia vero etiam Defensores civitatum extra (1) omne commodum fiunt: & pro decretis eorum, si quidem civitates majores (2, sunt, quatuor solummodo dabuntur aurei foro tuæ sublimitatis: si vero minores, tres: sicut jam dudum nostris constitutum est legibus: si vero quædam salaria (3) habent publica, etiam hæc secundum consuetudinem percipient. §. 1. Audient quoque leviora crimina, & castigationi competenti contradent: & eos qui in majoribus (4) criminibus capiuntur, detrudent (5) in carcerem, & mittent (6) ad provinciæ Præsidem, sic enim fruetur civitas unaquæque cura judiciali: & omnis gens sub majori constituta judice majorem sentiet providentiam: & rescindentur plurimæ judicum (7) curæ, cum civitatum Defensores in semetipsis eas imponunt, & levigant (8) præsidum quas pro (9, omnibus hominibus habent solicitudines, ipsi particulariter removentes ea quæ vim patientibus inferuntur, aut dubitationes solventes, & honestos (sicut sæpe dictum est) eos qui in administrationibus sunt, demonstrantes.

† Si vero etiam detineantur ab aliquibus publicæ functiones (10): gentium Præsides Defensoribus imperabunt contra detentores exactiones: ut & secundum hoc eos adjuvent. † Si qua vero Defensoris præter hæc fiat ordinatio, aut tenuerit aliquis Defensoris officium in semetipsum veniens, sive dignitatis, sive militiæ, sive privilegii, sive alterius cujuspiam occasione: iste quinque librarum auri subjectus pœnæ, etiam sic post ejus exactionem ad (11) opera civitatis proficientem cogatur defensoris implere solicitudinem. Convenit enim unumquemque nobilium (12) semper functionem agere civitatum quas inhabitat, & hanc eis inferre habitationis repensationem.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram insinuata sunt legem, tua sublimitas in provinciis quibus præest, facere manifesta per programmata propria studeat: quatenus cognoscant omnes, quia & *maximorum & mediocrium & parvulorum nobis cura est*, & *nihil est tale quod a nostra solicitudine removeamus*, (artem vero faciat tua eminentia suorum præceptorum: ut ex hoc jam gentium præsides præparent secundum unamquamque civitatem eos qui bonæ opinionis sunt nominari Defensores secundum (13) circulum (sicut jam dictum) & decreta fieri communia cum jurejurando in eis habito, & describere prædictum circulum: & ita per biennium subintrare curam eos qui subsequuntur: & si ceciderit (14) quispiam ex eis, alium introduci: semper quidem decreto cum jurejurando (15) faciendo: ipsoque dum futurus fuerit curam suscipere, definitum jusjurandum subeunte, & electione (16) ejus facienda a Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & aliis in civitate bonæ opinioni studentibus: quod etiam nunc mox fieri convenit, omnibus (sicut dictum est) secundum hanc nostram generalem procedentibus legem. † Nunc autem Defensores existentes, siquidem placiti videantur, etiam ipsos inscribi circulo, & biennio complere curam, & siquidem jam biennium in ea cura habent, removeri Defensoris solicitudine: nisi (17) tamen voluerint communi decreto teneri eos biennio in eodem officio. Si vero nondum biennium impleverint, digni vero videantur communicare circulo, impleant reliquum tempus, ultra quod nullus civitatem defendat: sed usque ad hoc solum ster tempus: nisi cuncta civitas reluctante nullo elegerit eum: & hoc facto, alio biennio suscipiat solicitudinem, & modis omnibus deponatur: & tunc rursus fiat, quando ipse eum circulus ad hunc adduxerit ordinem: ne frequentia & continuatione curæ, & per quandam machinationem illud semper renovando fiat aliquibus infinita (18 prædicta gubernatio.

† His omnibus valituris in omne tempus: quoniam cum toto hoc studio & vigilantia & Domini Dei intuitu adinvenimus, & nostris subjectis contulimus. Dat. 16. (19) Kalend. August. *Constantinop.* Belisario Viro Clarissimo Consule (20).

T I T. III.

DE MENSURA (21) ORDINANDORUM CLERICORUM,

N O V E L L A C O N S T I T. XVI.

Idem Imp. Anthemio sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & universali patriarchæ,

P R Æ F A T I O.

LEgem nuper (22) scripsimus *de mensura ordinationum*; & ut non *competeret effusas eas esse, neque in sanctissima majore* (23) *ecclesia hujus felicissimæ civitatis* (24) *neque in aliis*: quam etiam firmam esse, & valere secundum omnem suam volumus virtutem. † Quia vero intentio nobis est abbreviare quidem ordinationes, huic autem sanctissimæ majori ecclesiæ excellentem expensam ad mediocrem quandam atque portabilem (25) reducere quantitatem, quatenus multitudo ei expensarum minuatur: propter hoc omnem circumeuntes viam, ad præsentem venimus legem: nihil quidem aliud existentem a priore, sed ex eius procedentem voluntate (26), adhuc autem amplius sanctissimæ majori ecclesiæ prodesse valentem.

C A P. I.

SAncimus enim, si in quibusdam sanctissimarum ecclesiarum (quarum ipsa sanctissima major ecclesia gubernationem & expensas suscepit) contigerit aut presbyterum, aut diaconum, aut lectorem, aut cantorem mori, non alium mox extrinsecus introduci, sed considerare quanta tunc est mensura ibidem ministrantium reverendissimorum clericorum. Et si quidem nondum clericorum minuta mensura est, sed adhuc abundant quantum ad id quod superius definivimus & ut vocant (27) *statutum*, nullam fieri pro eo ordinationem, donec numerus in (28) [remedio] ipso restituatur. † Si vero sic diminuta multitudo est, ut necessitas sit, ne desit statutus numerus, alium pro moriente introduci clericum: considerare beatitudinem tuam, si (29) quis est in aliis ecclesiis citra sanctissimam majorem ecclesiam, ex abundanti ejusdem (30) ordinis clericus: & exinde restituere alium, & non novam facere ordinationem. Sic enim dum ex eo quod plus est, semper hoc quod deficit, impletur: bona & Deo amabilis imponitur causæ mensura: & sic sanctissima mater ecclesia paulatim (31) debitis (32) liberabitur. Alioquin si quod fuerit quidem compleatur introductionibus extraneis: quod vero plus est, non minuatur: plurimum (33) & indefinitum transiet tempus, donec omne quod plus est, minuatur.

E P I L O G U S.

† Tua igitur beatitudo, ea quæ propter sanctissimarum ecclesiarum utilitatem recte nobis placuerunt, operi effectuique contradere festinet. Etenim si quid fiat præter hæc, scire necesse est eum, qui contra hanc nostram legem suscipere ordinationem præsumpserit, nihil hinc utilitatis habiturum, neque (34) recuitabitur a reverendissimis œconomis in hac parte facta sanctissimæ majori ecclesiæ expensa: sed ipsi ex hoc cognoscent damnum a semetipsis hunc suæ negligentiæ recipientes fructum. Datum Idib. August. *Constantinopol.* post consulatum Belisarii V. C. (35).

T I T. IV. (36).

DE MANDATIS PRINCIPUM (37).

N O V E L L A C O N S T I T. XVII.

Imperator Justinianus August. Triboniano Quæstori sacri nostri Palatii & Excons[ul]i.

P R Æ F A T I O L A T I N A (38).

EX libris (39) antiquis, qui jura Romani nominis continebant, non ignorat tua sublimitas, quanta *de mandatis principum* legumlatores in suo quique volumine conscripserunt. Quia igitur nobis reparantibus omnem vetustatem jam deperditam ac diminutam, placuit etiam omnibus judicibus nostris, qui minores vel medias administrationes gerunt sive inter Correctores, sive inter Consulares, sive inter Spectabiles ordinentur, non solum codicillos præstare, sed etiam *Mandata* dare, quibus inspectis omnia gubernare laudabiliter possint: ideo librum *Mandatorum* composuimus, qui subter per utramque linguam annexus est: ut detur administratoribus nostris secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut nihil ex his audeant præterire, sed saluberrimas dispositiones nostras observantes, in perpetuum nostras provincias, nostroque imperio subjectos gubernare festinent. † Illustris igitur auctoritas tua, ad quam Quæstoria pertinet censura, eadem mandata & in libris legum transcribi, & in sacro latraculo deponi præcipiat: quatenus ex his una cum codicillis suscipiendis, administratores, quemadmodum possint reipublicæ subvenire, non ignorent. Dat. 16. Kal. Maii, post consulatum Belisarii, V. C. Cons. (40).

In Nomine Domini Jesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, semper adorandus, Augustus.

JAm quidem in generali nostræ pietatis lege (41) omnia declarata sunt, in quibus convenient est administrationes accipientes, eas gubernare, memorantes jusjurandum quod super his præstatur. Necessarium tamen existimavimus etiam nunc percipienti tibi administrationem, designare quod a progenitoribus reipublicæ nostræ adinventum est: qui ad administrationes directis certa præcepta dabant, *Mandata principum* ea vocantes, secundum quæ oporteret eos gubernare administrationes.

C A P. I.

Ut gratis creati magistratus, gratuitas quoque manus servant, erga Deum, Imperatorem, & legem.

OPortet igitur te pure sumentem administrationem, & sine (42) omni suffragio, præ omnibus aliis mundas servare Deo nobisque & legi manos, & nullum contingere lucrum, neque majus, neque minus; neque captiosum quiddam contra subjectos facere, negotiatione: sed contentum esse solis a fisco tibi ministratis, & tam per te quam per eos qui circa te sunt purum eis undique servare jus. † Et festinare primum quidem *fiscalia tributa* (43) *exigi vigilanter*, nihil diminuens circa publicam curam requirere, ne forte fiscus inde minuatur, & salvare ei undique quæ propria sunt. Sicut enim privatos injustitiam passos adjuvamus, sic & publicum (44) illæsum manere volumus. Collatores namque omni alia calumnia liberi conservati, facile & in promptu solvent tributa: & qui in furta prius dantes, manebant debentes adhuc fiscalia, ex nunc ipsis fiscalibus exsolventes, liberabunt facile se tributis.

CAP.

(1) Ἀμισθὶ sine datione pecuniæ, Jul. gratis, Nov. 8. c. 1. (2) De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. (3) [illegible] publicas annonas, Jul. (4) Vid. [illegible] (5) [illegible] habent jus [illegible] quod [illegible] l. 1. C. Th. de exhib. reis. (6) Julianus jus eis tribuit castigationis. (7) Præsidum. (8) Relevant. Hal. (9) [illegible] Scrimg. Hal. [illegible] quo ex loco Bartolus perperam colligit, [illegible] hic constitui, qui non sit nobilis. (10) C. 1. §. 1. supr. h. t. (11) [illegible] publica civitatis [illegible] (12) Cap. 1. supr. h. t. [illegible] Scrimg. [illegible] hic vetus interpres [illegible] nobiles [illegible] graviores & [illegible] appellare. (13) Cap. 1. supr. h. t. (14) Cap. 1. §. 1. supr. h. t. (15) C. c. 3. § 1. [illegible] supr. h. t. (16) Defensor eligitur a clero, & honoratioribus civitatis, [illegible] confirmatur a Præfecto prætorio, [illegible] (17) Munus defensoris prorogari potest. (18) Perpetui magistratus non fuerant apud Romanos. (19) [illegible] Idib. August. quidam ita legunt. (20) Id est, anno [illegible] (21) Novell. 3. c. 1. Novell. 6. c. 8. (22) Novell. 3. c. 1. Novell. 6. c. 8. Novella 3. & [illegible] cavetur, ut numerus clericorum certus sit in majore Ecclesia urbis Constantinopolitanæ. Hac autem constitutione inbet, ut ex aliis ecclesiis superflui clerici, id est, hi, qui supra statutum numerum sunt, in locum mortuorum clericorum majoris Ecclesiæ transferantur. (23) Sanctæ Sophiæ scil. (24) Constantinopolis. (25) [illegible] id est, tolerabilem. (26) Voluntas legis spectanda. (27) Κατὰ [illegible] (28) Εἰς [illegible], id est, ubi ipse restituatur. (29) Id est, an. (30) Qui [illegible] vel deminutus esse dicitur. (31) Emissis ex suo corpore supernumerariis. (32) Sumptibus. (33) Infinitas semper eadem pene manserit. (34) Expensa illegitime administratori non reputantur. (35) Id est, anno 536. (36) Additur in editione Hal. [illegible] ut in l. 1. C. de off. præf. prat. Afric. (37) Principum. Scrimg. principib. & præsidibus. Index Regiæ biblioth. [illegible] edicto Haloandri, præcepta præsidum, alias de officio rectoris provinciæ, const. [illegible] (38) Deest in Græcis editionibus. (39) Horum mandatorum fit mentio in lege 6. in [illegible] de off. proconsul. l. [illegible] de off. præf. l. 4. Cod. de locat. [illegible] [illegible] Præscribunt autem hæc [illegible] Præsidibus modum administrandi. Cæterum hæc Novella est [illegible] apud Julianum ita [illegible] (40) Id est, an. 535. (41) Nov. 8. c. 6. [illegible] Novell. [illegible] (42) Nov. 8. cap. 2. (43) Novell. 8. cap. 8. (44) Objecta juris publici & privati.

C A P. II.

Ut caveant Magistratus, ne quæ seditiones excitentur, & quieti publicæ omnium ordinum invigilent.

DEinde conveniens est te providere, ut nulli populi civitatum alterutris seditiones (1) faciant, sed omnem pacem esse Dei civitatibus, dum æquitas etiam hinc nostris subjectis servatur, & neque lucri neque passionis alicujus causa, ad aliquam partium declinatur.

C A P. III.

Ut breviores & viliores causæ sine (2) scripto decidantur: & sportularum modus servetur.

SIt (3) tibi quoque *tertium* studium, *lites cum omni (4) æquitate audire*, & omnes quidem breviores, & quæcunque maxime (5) vilium (6) sunt, ex non (7) scripto decidere, & judicare, & liberare omnes alterna (8) contentione, & non permittere in aliquo ultra quam continetur sacra nostra constitutione, occasione cautalium expensarum damnificari, si tamen sufficientes in datione consistant: alioqui etiam gratis lites audire, & non permittere ea negligentia de provincia alicujus præsidis quemquam ad hanc currere felicissimam civitatem, & nobis molestum esse. Scito namque, quia si quis veniat, & aditionem nobis faciat, & a nobis interrogatus si prius te adiit, deinde te dicat adiisse, & quod justum est, non impetrasse, & hoc verum inveniamus, in te indignationem convertemus. † Si vero cum (9) te non adierit, venire ad hanc regiam præsumpserit civitatem, & remittemus eum cum omni correctione, & responsum non dabimus.

C A P. IV.

Ne præsides permittant Executores aut Magisterianos aliquid formarum & portuum causa exigere.

DEinde competens est te etiam hinc venientes sive ex Magisteriano (10), sive ex quolibet foro, non permittere lædere, nec superexigere subjectos nostros. Sed si quis adierit tale aliquid questus: hoc & exequi, & indemnitatem ei procurare, & neque permittere alicui proferenti præcepta cujuscunque fori, hæc videlicet quæ solenniter diriguntur, *formarum (11) etiam aqua causa, & portuum, & itinerum sternendorum, & imaginum, & murorum, & domuum destructionis* (12) *tanquam in publico factarum, & aliarum talium* damnificare nostros subjectos. Non enim volumus, nec per talem causam ullum eis inferri damnum. Ipse vero omnium horum providebis sine damno omni gestum. † Si quis autem cui tale aliquid jussum est, veniat: omnino non respicias eum, nisi sacram nostram pragmaticam ostendat formam pro hoc scriptam: tunc tu suscipiens quidem talem formam, non autem aliquid agens ex ea, antequam ad nos nuntians secundam præceptionem nostram suscipias. §. 1. Sed etiam pro ubertate necessariorum, & operum (13) civitatum diligentiam habebis: procurans ex civilibus pecuniis patres (14) quæ valde necessariæ sunt operum facere, & pontium, similiter & viarum, & portuum, & in quibus omnino sunt locis provinciæ cui præsides: portuumque, & murorum curam habebis: & quidquid omnino est publico, & civitatibus utile, & cogitabis, & facies, & nunciabis. §. 2. Habebis autem obedientes tibi, & qui in provincia sunt milites, in quibus eorum opus habueris ad ministerium justum. Quod si delinquentes inveneris: sub omni castigatione decenti insuper ex (15) emolumentis eorum satisfieri læsis procurabis.

C A P. V.

De criminibus.

NOn permittas privilegiis (16) aliquibus uti nocentes (17): sed illud solum eis in auxilium observabis, ut undique puri horum quæ eis inferuntur, & innoxii videantur. Homicidia (18) autem, & adulteria, virginumque direptiones, & invasiones, & oppressiones, ita cum vehementia corrige, puniens delinquentes secundum nostras leges, ut paulatim supplicium alios omnes faciat salvos. §. 1. Præcipue vero Officiales (19) tuos retinebis, non permittens eis subjectos nostros deprædari (20): neque ut illi officiales videantur quidem subjecti tibi, pro veritate autem tuæ præsint voluntati. §. 2. Festinabis etiam *Consiliarium* (21), & quicunque fuerit circa te, assumere virum optimum, & putum undique, & contentum iis quæ a fisco dantur, & si quid præter ipsum accesserit, & non inveneris eum custodientem tibi fidem justam: illum quidem expelles: alio vero uteris Consiliario, legem & justitiam cum puris servante manibus. §. 3. Talem vero præbebis temetipsum omnibus & publice, & privatim, ut (22) terribilis quidem sis delinquentibus, & indevotis circa fiscalia (23): mansuetissimus autem & mitis omnibus placidis & devotis, & paternam eis exhibeas providentiam.

C A P. VI.

De fide publica aut securitate non passim danda.

SEd neque hæc quæ dicuntur *Verba* (24), id est jusjurandum prompte dare festines, in amplius tempus: sed & cum examinatione in tempore mediocri (25) & non transcendente *triginta dierum inducias*, ne ex hoc infinitæ sint hominibus ad invicem contentiones. Si vero etiam aliquem sub nuncupato *Verbo* feceris: deinde aliquis adierit (26) adversus eum: deduces quidem eum, custodiens datum ei *Verbum*: & examinabis negotium, *Verbo* ubique servato; & si etiam contra eum sententia necessaria sit, condemnabis eum & duorum propones electionem, utrum velit dato *Verbo* absolute abrenuntiare, & agere quæ judicata sunt, an non. Certe (27) si hoc non: factis eum terminis restitues & ibi executionem inferes temperate, & cum debita venerabilibus locis reverentia.

C A P. VII.

Ut termini (28) sanctorum homicidis &c. non prosint.

NEque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum (29) raptoribus delinquentibus terminorum custodies *cautelam* (30), sed etiam inde (31) extrahes, & supplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hoc patientibus: ut non talia a præsumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non (32) nocentibus, sed læsis, datur a lege: & non erit possibile utrumque tueri cautela sacrorum locorum, & lædentem, & læsum. §. 1. Publicorum vero tributorum exactiones etiam (33) intra templa decenter fieri procurabis: quoniam *fiscalium ratio & militibus, & privatis ipsisque templis, & cunctæ reipublicæ utilis & necessaria est*. Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles ecclesiarum Defensores & Œconomi: nullum horum, qui fiscalia tributa exigunt, abripientes exactioni, sed neque permittentes violentum aut seditiosum aliquid pati exactionem inferentes: scientes quia si quid tale gesserint, de suo (34) satisfacere fisco cogentur.

C A P. VIII.

Ut cogant exactores tributorum in apochis suis exprimere quantitatem zygocephalorum.

COges autem publicos *Exactores* in suis *de susceptis* (35) manifesta facere omnia in quibus ea dederunt, nempe quantitatem *zygocephalorum* (36), aut *jugorum*, aut jugalium, aut qualiber modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & qualibet prædiis exiguntur: & datorum quantitatem, sive in speciebus, sive in auro. Et interminaberis eis, & magnum damnum, & *manus* (37) *amputationem*, si hoc quod præcipitur quidem semper, usque nunc autem non custoditum est, non deinceps omnibus servent modis. † Si vero (ut assolet) declinationem inveniant aliquam, dicentes non posse jugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putamus: sed tamen nihil hinc læditur fiscus nec collatores: fiscus etenim sine præjudicio omnia sua percipiet, & solenniter celebrata suscepta percipiant ii qui hæc exsolverint, nihil exigendi amplius. Cauta vero in nullo læditur, & secundum consuetudinem quidem tributa solvantur ab eis, & inferantur fisco. † Nuntietur autem ad gloriosissimos nostros præfectos de istis primitus cogentes censualibus nuncupatas *expositiones* (38) subtiliter dare, ut ex hoc fiat causæ dijudicatio: & sic interim secundum consuetudinem quidem datis fiscalibus inculpabiliter inferendis, quicquid in iis quæ dubitantur, gloriosissimi nostri præfecti judicaverint, in iis quæ controversa sunt, hæc valere: necessitatem habentibus exactoribus, post cognitam veritatem super his quæstionibus, & in illis de cætero quantitatem zygocephalorum, & aliorum omnium describere, secundum quod a nobis jam ordinatum est. §. 1 Non (39) permittas autem curialibus, aut *Censualibus* (40), dum vendita sunt prædia eorum, aut in alias personas mutatur possessio, tergiversationibus uti quibusdam, & non transferri a venditoribus ad emptores prædia: sed coges eos omnino facere mutationes sine damno. Si vero dixerint minus idoneos esse emptores, & propterea non fieri migrationem: hoc ipsum examinabis sine quolibet damno: & si quidem idonei fuerint emptores coges fiscalium præsules omnibus modis & sine qualibet damno celebrare transpositionem. Si vero pro veritate eos inveneris non satis idoneos, coges venditores hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos qui ab ipsis emunt: hoc quod etiam in Oriente novimus in multis fieri gentibus. Sic enim neque fiscus nocebitur (41), & fiscalia tributa a possessoribus inferentur, ut non alii quidem sint possessores, alii vero collatores. Oportet enim maxime contra possessores fieri collationes: sed non contra non detinentes neque possidentes terras.

C A P. IX.

De profectionibus præsidum, ne provinciales angariis &c. vexent &c.

ILlud tamen te volumus nosse: quia si quando præceperimus ad alias forte proficisci te provincias, competens est contentum te iis quæ de

---

(1) [illegible] id est, circenses factiones [illegible] ad *l.* [illegible] (2) *Nov.* [illegible] (3) *Nov.* [illegible] (4) Hinc sumpta est pars authenticæ [illegible] (5) Breviores lites non sunt, [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) *l.* 11. *ff. de appellat.* (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) Patres civitatum [illegible] (15) Salaria & honoraria officialium [illegible] (16) [illegible] (17) [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] (21) [illegible] (22) [illegible] (23) *Cap.* 6. *infr.* [illegible] (24) [illegible]

[illegible] (25) [illegible] (26) Id est, eum in jus vocaverit. (27) [illegible] (28) [illegible] (29) [illegible] (30) Fidem publicam & securitatis promissionem. (31) [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] est jugatio & capitatio [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] (39) Hinc sumpta est Auth. [illegible] (40) Censuales Græci [illegible] nuncupant. (41) [illegible]

de fisco largiuntur, non gratis expendere: neque nostros subjectos atterrere, sed ex quibus in provincia consistens expendebas, ex his ipsis & ad alias proficiscentem regiones facere expensas: neque angariis (1) collatores affligentem, neque te, neque obediens tibi officium: sed propriis quidem sobrogalibus (2) propriaque expensa agere iter, hoc ipso custodiendo, vel si non ultra terminus properes provinciæ: sed propter quandam occasionem necessariam circumeas civitates.

C A P. X.

EOs autem qui vocantur loci servatores (3), dare judices in civitatibus provinciæ cui præsideor, (licet spectabiles viri, vel clarissimi, vel præsides sint) omnibus interdicimus modis. Sed neque si milites aliqui sequantur te, neque illos gratis (4) permittas expendere, sed ex propriis emolumentis. Si vero hoc non egerint, sed ex tributis expenderint, & angarias acceperint: omne quicquid damnificabuntur subjecti, hoc ex (5) eorum emolumentis exigens proprio periculo læsis servabis.

C A P. XI.

Ut præses oblatas sibi de religione jussiones contemnat.

NEque occasione (6) *Religionum Hæresiumque* quæstionis (7) permittas, alicui provinciam commovere, aut aliter quandam præceptionem injungi provinciæ cui præsides: ipse vero providebis cum competenti utilitate fiscalibus, & quæ alia sunt perscrutari: & non permittere aliquid contra nostras fieri præceptiones occasione religionum. † Si vero canonicum (8) sit quod quæritur, una cum Metropolita provinciæ hoc disponere, & decernere, sive episcopi dubitent (9), sive alii quidam, & causæ dare (10) Deo amabilem, & decibilem (11) terminum, qui & decenter orthodoxam custodiat fidem, & indemnitatem procuret fiscalibus, & nostros subjectos servet inviolatos.

C A P. XII.

De capitali crimine damnatis, ut bona eorum non publicentur, sed propinquis relinquantur.

OPortet (12) autem te, & in hoc omnem ponere providentiam, cum aliquis dignus apparuerit pœna illum quidem punire, res autem ejus non contingere, *sed sinere eas* (13) *generi & legi* (14), & *secundum illam ordini*. Non (15) enim res sunt, quæ delinquunt, sed qui res possident, at illi reciprocant ordinem: eos quidem qui digni sunt pœna, dimittunt, illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes, quos lex forte ad illorum vocavit successionem.

C A P. XIII.

De injustis patrociniis prohibendis.

PAtrocinia (16) quoque injusta, quæ cognoscimus in nostris provinciis fieri, omnibus corrige modis, non sinens ulli aliorum vitas in (17) se suscipere, non ampliare sibi prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læsionem promittere patrocinium (18), non quemadmodum fraudant fiscum, suam virtutem objicere. Neque sit tibi cura cujuslibet sint hæc agentes dominii: sufficit enim per omnia tibi ad perfectam fortitudinem & lex, & imperii favor.

C A P. XIV.

De alienis colonis, & capite censitis, ut nemo eos suscipere audeat.

SEd etiam suscipientes (19) alienos agricolas (20) sic odio habebis, sic compelles cito reddere quod suscipiunt male, ut si plurimum manserint inobedientes, omne quicquid in onus provinciæ est, illorum possessionibus hoc impones. Si vero in aliis provinciis agricolæ dicantur esse constituti, literis (21) uteris publicis ad provinciarum præsides, ut in eas fugientes (22) agricolas confitentes aut convictos tradant possessionibus, & revocentur ad provinciam cui præsides, & inobedientes vehementer corripies minus idoneorum adjectione. Competens enim est, talia studentem, hinc onus, & rerum diminutionem in sua facultate cognoscere: ut minoratus cognoscat, quantum sit lædere, & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age sive prædia possidentes in provincia sint, sive aliquorum aliis competentium gubernatores sint. Oportet etenim & possessores illa solum habere quæ eis dat lex, & gubernatores alienarum illis præesse solummodo, quæ per conductionem aut alium legitimum eis sunt tradita modum: extraneis (23) autem abstinere: & non providere quidem aliis, lædere vero alios & sibimet lucrum impium ex hoc acquirere.

C A P. XV.

De titulis (24) affixis alienis prædiis.

TItulos (25) autem imponere prædiis alienis, aut ergasteriis (26) in civitatibus constitutis, & superscribere sua vocabula (27) ita præsumentibus periculosum esse scias, ut agnoscant, quia hæc agentes ipsi suam substantiam (28) applicabunt fisco. Si enim causam soli imperio & fisco datam tentaverit aliquis arripere, in sois agnoscat experimentum: & suis rebus titulis impositis publicis, fiat aliis exemplum abstinentiæ: qui si iisdem implicentur malis, similibus subdentur pœnis. Hæc igitur omnia observa, sciens nostram circa te voluntatem atque sententiam, qualis quidem erit delinquente te, qualis autem probato, & nostra sequente præcepta, ac leges.

C A P. XVI.

Quid primum facere debeant præsides cum provinciam ingrediuntur.

MOx autem ut ingrederis provinciam, convocatis omnibus in metropoli (29) constitutis (dicimus autem Deo amabili Episcopo, & venerabili clero, & Nobilibus civitatis) insinuabis hæc nostra sacra præcepta sub gestorum insinuatione: & propones exemplar eorum publice, non solum in metropoli, sed etiam in aliis provinciæ civitatibus, transmittens ea per officiales tuos sine damno: ut omnes cognoscant in quibus suscepisti cingulum, & videant, si hoc conservas, & nostro dignum temetipsum ostendis judicio.

C A P. XVII.

De armis.

HÆc enim conservata apud te faciunt præsentem tibi cingulum diuturniorem, & gloriosiorem, si quidem super alia, neque armis (30) uti non militantem permittes aliquem. Hæc te & Deo, & legibus & nobis carissimum constituunt. † Sed & illud providebis, ut, si quis eorum qui populum in turbas sollicitant, tentarit aliquando ab hac magna civitate fugere aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam cui præes: quatenus investigare de hoc, & examinare cum omni subtilitate & cautela (cures) & ubi constiterit, nunciare hoc, si forte dignæ inquisitione sint personæ, & adduci ad hanc felicissimam civitatem, & pœnas sustentare, quas lex de talibus constituit. Dat. 16. Kal. Maii, *Constantinop.* BELISARIO V. C. 535.

T I T. V.

DE (31) TRIENTE (32) ET SEMISSE (33), ET SUCCESSIONIBUS FILIORUM (34) ET NEPOTUM NATURALIUM (35): ET COLLATIONIBUS (36), VEL DISTRIBUTIONIBUS (37), NECNON ET LITERARUM (38) AUT NUMERATIONUM, ATQUE RERUM EX QUIBUS DETINENT, INFICIATIONIBUS (39).

N O V E L L A C O N S T I T. XVIII.

Imperat. Just. August. Joanni gloriosissimo præfecto sacrorum per Orientem prætoriorum, iterum exconsuli & patricio (40).

P R Æ F A T I O.

JAm quidem magnæ huic, & ut ita quis dicat, bene a Deo constitutæ reipublicæ (dicimus Romanorum) plurima de testamentis disposita sunt, & pleni legum codices de talibus consistunt: & non solum sapientes antiqui hæc scripserunt, aut priorum potestas imperatorum: sed etiam a nobis jam non aliquo priorum principum minus legislationes prolatæ sunt: Deum vero semper considerantes, & quatenus ei placiti (41) videamur, & aliquid bonorum dignum in nobis agamus: nitimur aliquid adinvenire semper, & omnia consequens, & quod possit priora corrigere. † Frequenter igitur & alia vice mirati (42) sumus, quomodo legitimis & benevolis filiis, quibus agunt (43) gratias parentes, quibusque quod relinquitur, jam etiam debitum (44) vocant: solum triuncium (45) definierunt ex necessitate relinqui: reliquum vero jacet in voluntate parentum: & capiunt quidem cognati omnia, & extranei, vel cum libertate servi: filii vero licet multi consistant, etiamsi nihil offenderint parentes, confunduntur: & triuncium dividunt solum, vel si decem forte aut amplius fuerint: & pauperes erunt filii patris, donec vixerit, idonei.

C A P. I.

De legitima portione liberis relinquenda, id est, triente, si intra quaternarium numerum consistant: aut semisse, si quaternarium numerum excedant.

HÆc (46) nos moverunt corrigere legem, & non eam despicere semper erubescentes: talique modo determinare causam, ut si quidem unius (47) est filii pater aut mater: aut duorum vel trium, vel quatuor: non triuncium eis relinqui solum, sed etiam tertiam propriæ substantiæ partem: hoc est, uncias quatuor: & hanc esse definitam mensuram usque ad prædictum numerum. Si vero ultra quatuor habuerint filios, mediam

(1) Angaria quid, alibi dixi, adde Novell. 128. cap. 11. 130. cap. 1. (2) [illegible] (3) [illegible] (4) Cum detrimento, scilicet subditorum, cap. [illegible] supr. hic. (5) Cap. 3 in fin. supr. hic. (6) Adde l. 3. Cod. de summa Trinit. (7) [illegible] quæstiones vetat ut & Edicto 2. [illegible] Nov. 109. c. 2. (8) [illegible] (9) Id est, [illegible] (10) [illegible] (11) Convenientem. (12) [illegible] l. 4. [illegible] Cod. de bon. proscript. [illegible] Ritterhus. part. [illegible] cap. 2. num. 3. Ans. (13) Novell. 134. [illegible] bonorum damnati [illegible] ad fiscum. [illegible] Cod. de bonis proscript. [illegible] in Gallia publicatio [illegible] locum non habet [illegible] certis casibus. [illegible] (14) [illegible] Cujac. [illegible] (15) Res non delinquunt, sed personæ. (16) Facit l. [illegible] Goth. Vid. Rittershus. part. [illegible] cap. [illegible] (17) Hinc tituli C. de his qui potentiorum nomine: ut nemo privatus: ut nemini liceat sine jud. (18) [illegible] Cod. ne liceat potentioribus patrocinium. (19) Bona aliena, alienosve agricolas defendendos suscipere mercede certa, [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] Novell. 17. [illegible] id est, aliorum vitas ac bona patrocinio suo defendere, vide Cujac. [illegible] (20) [illegible] colonos, sive capite censitos, adscriptitios, Julian. hic num. [illegible] (21) [illegible] Novell. 134. cap. [illegible] de quibus dixi ad l. [illegible] de re jud. l. [illegible] de custod. reor. adde Novell. [illegible] cap. [illegible] & 134. cap. [illegible] (22) l. 12. Cod. de agric. & censit. (23) Hinc illud sapientis, alieno abstineto. (24) Novell. [illegible] cap. [illegible] (25) [illegible] Græci, [illegible] Novell. Tiberii de divinis domib. cap. [illegible] Cod. ut nemo privatus titulos [illegible] adde Novell. [illegible] cap. [illegible] vide quæ notavi [illegible] quod vi. (26) Officinis, Hal. (27) [illegible] nomen suum, sui nomina, Hal. (28) [illegible] bonorum publicatione [illegible] (29) Adde l. [illegible] de off. procons. [illegible] Metropolis, provinciæ caput, l. [illegible] de off. procons. (30) Arma cum ferre, vel gerere, nemo privatus audet, hoc enim solis militibus concessum, adde [illegible] Pandectarum [illegible]

(31) Titulus aliter conceptus est a Græcis, hac sententia, ut si plures filii non sint, quam quatuor, legitima portio censeatur triens, si ultra quatuor, semis: & ut naturales liberi, nulla existente prole legitima, una cum matre ab intestato [illegible] [illegible] hereditaria portione, & de collatione dotis, & de divisionibus bonorum & de inficiatoribus, & de his qui aliena res tenere deprehenduntur, & de his, qui ex ancilla nascuntur.

(32) Cap. 1. [illegible] (33) Et de dodrante certis casibus, cap. 2. (34) Legitima liberorum [illegible] (35) Vid. Cap. [illegible] infr. (36) Vid. cap. [illegible] infr. (37) Vid. Cap. [illegible] infr. (38) Vid. Cap. [illegible] (39) Adde & quomodo ancillæ fieri possint legitimæ uxores, cap. ultim. (40) Salomoni, scil. P. P. Africæ, ut indicat Nov. [illegible] (41) [illegible] (42) Legitimam liberorum statuto contra rationem juris Romani [illegible] naturali æquum & honestum non esse, hoc constat, de hac quæstione vid. Grassum [illegible] & Mynsingerum [illegible] (43) [illegible] (44) De legitima liberis debita, [illegible] C. de inoffic. (45) Ex duodecim unciis seu asse. (46) Hinc sumpta est Authentica [illegible] Cod. de inoff. [illegible] Goth. De legitima ejusque quantitate cæterisque [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] Ans. (47) Si unus, duo, tres, quatuorve liberi, quatuor: si plures, sex unciæ liberis, vel testamento relinquendæ a parentibus, nisi liberi masculi sint [illegible] fœminæ, [illegible] liberis debetur [illegible] infr. hic, Nov. [illegible] Novell. [illegible]

mediam eis totius substantiæ relinqui partem, ut sexuncium sit omnino quod debetur, singulis ex æquo (1) quadriuncium vel sexuncium dividendo: & hoc non sub injusta circumstantia rerum (forsan enim ob hoc etiam alii injustitiam patiuntur, & aliis quidem meliora, aliis vero deteriora percipientibus) sed quod contigerit unumquemque per omnia æquum esse in qualitate & quantitate, sive quis illud institutionis modo, sive (2) per legati, idem est dicere, & si per fideicommissi relinquat occasionem; licebit enim ei reliquum octuncium forte aut sexuncium habere: & largiri sicut voluerit filiis ipsis, aut cuilibet extraneorum: & natura (3) primo corata competenter, sic ad extraneas largitates accedere: hoc observando in omnibus personis, in quibus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioso lege decreta est.

CAP. II.

Ut legitima portio filiorum curialium sit dodrans.

EXcipiatur (4) autem a nobis de curialibus nuper posita lex, quæ filiis curialibus aut filiabus curialibus nubentibus noniuncium omnino dari vult, reliquo triuncio a parentibus secundum potestatem dispensando; omnibus aliis de inofficioso positis legibus, & præcipue nostris, in sua virtute servandis, & de ingratis (5) filiis, & de naturalibus (6) præter solam quantitatem, quam ad præsens auximus secundum omnes prædictas definitiones.

CAP. III.

Si liberis suis pater nudam proprietatem, & uxori usumfructum omnem reliquerit.

PRohibemus autem & illud grave existens, & habens quidem aliquam legalem occasionem, in duram tamen incidens crudelitatem & amaritudinem. Novimus enim aliqua testamenta secundum quæ morientes, non paterne, nec ut viros oportebat, sed nimis molliter atque remisse fecerunt institutiones uxoribus, siquidem illis omnem reliquerunt suarum rerum usumfructum, filiis autem proprietatem nudam. Quamobrem arbitror studium esse hujusmodi testamentis, uxores etiam proprietatem acquirere, filiis forte fame peremptis. Unde enim, & in medio gubernentur, & quotidianum habeant cibum, nihil eis derelicto, uxoris ira, forsan & irrationabili, intercedente, quæ eis etiam quotidianam gubernationem abripiat? Non licebit igitur de cætero ulli omnino filios habenti, tale aliquid agere, *sed modis omnibus eis hujus legitimæ legitimæ partis quam nunc deputavimus, & usumfructum* (7) *insuper & proprietatem relinquat*, si vult filiorum non repente fame morientium, sed vivere valentium vocari pater. Et hæc omnia dicimus non in patre solo, sed & in matre, & avo, & proavo, & adjunctis unicuique fœminarum personis, id est, avia & proavia, sive paternæ, sive maternæ sint.

CAP. IV.

Quemadmodum liberi ab intestato per fœmininum sexum descendentes, succedere debeant.

NEque (8) illo de cætero servando in nepotibus, & pronepotibus non suis, & sub potestate constitutis, minus tertia (9) parte eos habere, quam eorum parentibus viventibus oportebat relinquere testatores. Non enim excipimus ulterius nepotes, qui ex filio paternis avis accrescunt, ut illi quidem integram accipiant partem, quantam eorum acciperet pater vivens, nepotes autem ab avo per mediam filiam venientes, aut avia paterna vel materna minus tertia accipiant: sed unum ordinem in omnibus ponimus nepotibus, & pronepotibus, non ferentes fœminam (10) a masculo in talibus minui. Neque (11) enim masculus ipse in se neque fœmina solum ad nativitatis propagationem sufficiens est: sed sicut utrumque eorum conjunxit Deus ad generationis opus, ita etiam nos eandem utrisque servamus æqualitatem. §. 1. Sed nec usque hic hoc statuimus legem. Hæc enim dicimus, & in illis filiis qui ex nuptiis sunt legitimi, licet non sint secutæ nuptias dotes, sed affectus indubitatus, & manifestus inter conjuges existens filios præstet esse legitimos. Dotem etenim celebrant (12) nuptiæ (13): nuptias autem dotes non faciunt, sed conjunctorum affectus. † Hoc idem obtineat, & in iis qui ex posteriori (14) affectu cum dotibus secundum nostras constitutiones, legitimi fiunt: & hæc sit sanctio legitimæ soboli.

CAP. V.

De concubinis & naturalibus liberis, quomodo hi ab intestato succedant.

COnsideremus autem aliquid ad solam naturam clemens. Multi namque molesti sunt nobis semper, præcipue crebræ, & flentes filii. *Et semper equidem clemens aliquid definimus*: sed quia non hoc cum lege agimus, erubescimus (15): idemque causæ etiam legem adjicientes, ipsi quidem populos (16) removebimus: dabimus autem omnibus habere ex lege remedium. † Quia enim *testati naturalium filiorum patribus etiam ipsis dedimus, legitima quidem existente prole, usque* (17) *ad unam solam unciam quam habebunt una cum matre*: (hoc quod etiam prius fuit) *filiis autem non existentibus legitimis, usque* (18) *ad medietatem totius substantiæ*: hoc dicunt a nobis positæ leges, non in testamentis solum patribus concedentes hoc agere, sed etiam aliis munificentiis, quas & superstites donant, præsens autem lex de iis quæ ab intestato sunt, loquitur, & novi aliquid introducit. † Nunc enim si *quis moriens legitima sibi penitus sobole non existente* (filiorum dicimus aut nepotum, aut cæteræ successionis) *neque* (19) *uxore legitima, proinde moriatur, non disposita substantia, & veniat cognatio forsan, aut certe manumissor bonorum possessionem movens, & insurgens, aut etiam nostrum ærarium*; (nec enim illi quantum ad hoc parcimus) *sit autem ei domi donec vivit, libera mulier in habitu concubinæ cum eo degens, & filii ex ea* (talibus enim solis hæc sancimus, ubi omnino indubitatæ sunt sive concubinæ in domo habitæ, sive naturalium ibidem proles) *& nutrimentum damus eis, & intestato* (20) *parentibus morientibus duas* (21) *habere uncias paternæ substantiæ, cum matre partiendas, quanticumque fuerint filii, ita ut pro portione unius filii, & mater accipiat*. Et hæc dicimus si uni concubinæ cohabitaverit, & filios ex ea habuerit, aut præcedente concubinæ morte forsan aut divisione, filii domi sint: tunc enim damus eis ab intestato duarum unciarum successionem.

† *Si autem confusa concupiscentia ita fiat, ut alias superinducat priori concubinat, & multitudinem habeat concubinarum fornicantium* (sic enim dicere melius est) *& ex eis filios faciens moriatur, multas simul relinquens concubinas, odibilis* (22) *quidem nobis est iste, qui talis est: procul autem omnibus modis ab hac lege expellatur*. Sicut enim quis legitime uxori conjunctus alias (23) superinducere, non poterit matrimonio consistente, & ex eis legitime (24) filios procreare; sic neque post cognitam (quemadmodum diximus) concubinam & ex illa filios dabimus, si aliud opus libidinis egerit, etiam hoc ad successionem ejus introduci, si mortuus fuerit intestatus. Nam si hoc non constituimus, indifferentes erunt mulieres, quam magis, aut quam minus amaverint; indiscreti etiam filii: & nos non præbemus luxuriantibus, sed caste viventibus legem. † Non autem distinguimus (25) de filiis sive masculi sive fœminæ sint. Sicut enim natura nihil circa hoc arte ratiocinatur: ita nec nos alteram in masculis, & alteram in fœminis secundum hoc ponimus legem. † Valebit itaque hæc lex nobis in futuris, & maxime omnium hæc; quoniam earum quæ dudum non recte tenebant plurima & emendavit, & explanavit: & quod præteriit (26), non potest ab ea quæ nondum erat, regulæ subjici. Hæc a nobis de prædictis successionibus sunt sancita.

CAP. VI.

De collationibus (27) *dotis, vel donationis propter nuptias.*

ILlud (28) quoque bene se habere credimus hac lege complecti: prioribus enim legibus volentibus, *in collationibus si quidem sine testamento morerentur parentes, collationes secundum earum virtutem fieri: si vero testati nihil* (29) *dicentes de eis, locum non fieri collationibus, sed res habere per dotem forte aut alio* (30) *modo datas: & quæ sunt relicta defendere*: Nos sancimus, *non esse omnino talem opinionem; sed sive quispiam intestatus moriatur* (31), *sive testatus*, quoniam incertum est ne forsan oblitus datorum, aut præ tumultu mortis angustiatus, hujus non est memoratus, (*omnino* (32) *esse collationem, & eamdem æqualitatem, secundum quod olim dispositum est, nisi expressim* (33) *designa-*

---

(1) Jure Romano liberi succedunt in legitimam æquis partibus, et hine constet, apud Romanos nullam fuisse primogeniture prærogativam in succedendo ... [illegible] ... (2) Hodie legitima liberis ... [illegible] ... (3) Naturales liberi ... [illegible] ... (4) Vid. Novell. ... (5) De quibus vid. Novell. ... (6) De quibus cap. ... [illegible]

... [illegible] ... (25) ... [illegible] ... (26) ... [illegible] ... (27) ... [illegible] ... (33) ... [illegible]

designaverit ipse se velle non fieri collationem, sed habere eum qui cogitur ex lege conferre, & quod jam datum est, & ex jure testamenti; omnibus quæ prius de collationibus a nobis sancita sunt in sua virtute manentibus.

CAP. VII.

Si res suas pater inter liberos distribuere voluerit.

ET quod sæpe nobis judicantibus placuit, necessarium credimus nunc partem fieri præsentis legis. Frequenter enim quidam plurimorum filiorum constituti patres, deinde putantes mox substantiam dividere, ut a fraterno certamine eos præservent: ad majores (1) adhuc et sævio res eos contentiones adducunt. Cum enim oporteret, si hoc vellent, aut aperte omnia dividere in testamentis suis, aut si non hoc vellent, partes (2) facere, et eas subscribere, et sic indubitatam dare filiis divisionem: at illi non hoc faciunt, sed pertem quidem aliquam per se ipsi scribunt, et neque hanc continue, sed forte interscriptam alterius cujuspiam literis, et in descriptione abjecta, et nulla custodia digna positam: residua vero pars nequaquam illorum est menus, sed subscriptoris cujuspiam forte corrupti, aut cujuscunque: et hinc illis litium occasiones decies millies, utrum hæc voluntate gesta sint patris, an alicujus artificis operarii certaminis et contentionis, et ad favorem partis alicujus scribentis. † Hæc nos molestate de cætero nostros subjectas nolentes sancimus: *Si (3) quis voluerit (4) suas res filiis aut dividere aut omnes, aut etiam aliquas forte relinquere præcipuas; hæc maxime quidem, si possibile est, dicat in testamento, & indubitatam det filiis hinc utilitatem. Si autem hoc non agat, propter aliquas necessitates, quæ plurima circumsistunt hominibus; licet tamen descriptiones facere rerum quas partiri voluerit; & subscribere (5) omnibus aut ipsum aut filios universos subscribere præparare, inter quos res dividet, & ex hoc causæ dare indubitatam fidem & quod secundum hanc fit speciem, ratum sit atque firmum, aliaque cautela non indigens. Si vero aliquis hoc non egerit, sed dispersam (6) (sic ut plerumque) sine testimonio subscriptionem, fecerit: sciat nihil (7) hinc filiis sese præbiturum utilitatis; sed quasi nihil sit factum, divident substantiam filii, incertas & plerumque sine testimonio conscriptiones non sequentes; neque judicibus causæ* (quos judices familiæ erciscundæ leges appellant) *has sequi cogendis.* Oportet enim providere subtiliter cautelæ filiorum, et non aliud quidem minuere, aliud sub errore relinquere, quod difficilium insuper et insolubilium; crebro etiam crimina ferentium causarum occasionem præstat. De successionibus itaque et collationibus et aliis quæ prædicta sunt, usque in hoc sancitum sit.

CAP. VIII.

Si quis prolatam manum suam negaverit (8).

STudium vero malevolentiæ quod fit ab aliquibus, necessariam nobis fecit *plebis* denuo *legislationem* approbare, quam per quendam suorum protulit tribunorum (9), et quæ *Aquiliæ* nuncupationem ab illo suscepit: secundum quam *pro abnegationi duplicibus* (10) *subdebat exactionibus malevolentes, & abnegare tentantes*, ubi etiam aliæ quædam actiones ad eundem cooptatæ sunt ordinem, seu paulatim mutata clementia, oblata est, quæ consuevit iniquorum enutrire malevolentiam. Quamobrem etiam nobis necessarium visum est indecentes et turpes (11) abnegationes prædictæ pœnæ subjicere: *Si (12) enim protulerit aliquis scripturam, alter autem eam negaverit, cum hoc literas ejus habeat, ita ut necessitatem (13) patiatur actor sumptus pati circa probationem ejus, aut literas quidem suscipiat* (14), dicat autem, *Non solutum debitum sibi, & probaverit hoc legitimis modis actor; condemnationem* (15) *adversus eum duplicem in utroque casu fieri sancimus*: non quia amarioribus legibus delectamur, sed quia lites eorum minores efficimus: quatenus timore (16) pœnæ citius dicant quod confiteri competit. In talibus itaque omnibus modis condemnationem hoc fieri volumus modo; et si præter hæc egerit judicem scire, quia transcendens legem ipse tenetur his pœnis. † Hæc autem dicimus nisi probationibus actor abrenuncians, sacramento rei usque nunc abnegationem factam solvi voluerit. Si enim tale aliquid egerit: si quidem mox ab initio post abnegationem intulerit jusjurandum, et ille continuo (17) confessus fuerit quod in negationem deductum erit: sine periculo erit quantum ad duplum. † Si vero longiori facta lite, tunc actor inferat sacramentum, at ille etiam sic quod *infertur*, profiteatur, de dupli quidem eum eximimus pœna: omnes vero expensas (18) quæ usque tunc factæ sunt propter probationes, actori jurejurando ejus definitas, exolvere eum qui ab initio quidem negavit, postea vero confessus est, jubemus. † Si quis autem adnumerationem in se factam pecuniarum negans, postea utatur solutionibus (19) a se factis: tali homini nullam utilitatem horum quæ vere soluta sunt, esse sancimus, sed totum eum debitum exigi præcipimus, et hanc solam sustinere negationis pœnam: hoc quod etiam quidem ante nos imperator constituit: nullo judicantium neque in hoc flectendo, sed integritatem legis custodiente. † Si autem etiam reus proferat literas actoris, deinde ille eas neget, at ille probet eas, non solum illud reportetur de quo negatio fuit, sed etiam tantum aliud adjiciatur. Hic quoque de jurisjurandi datione similiter etiam in actore introducatur ratio.

CAP. IX.

De tutore, vel curatore inficiatore.

SI vero lis agatur per curatores (20) nimirum (21) pertinens ad personas quæ curatoribus indigent, hujusmodi negationis pœnam (quando (22) in ipsorum curatorum fuerit literis) non adversus eos (23) quorum sunt curatores, sed adversus eos (24) ferri, qui turpem & indecentem hanc negationem fecerint. Si vero aliud (25) condemnationis augmentum aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum ab antiquis legibus, aut principum introductum est constitutionibus: maneat quidem illud secundum propriam formam, sicut nos illud in nostris Institutis & Digestis & Constitutionum libro sancimus: hoc autem nunc augmentum priorum sit.

CAP. X.

De improbis possessorum exceptionibus (26).

ILlud (27) quoque in judiciis arbitramur oportere melius quam omnes ante nos determinare, & constituere. Si quis enim conventus fuerit res habere alterius; ille vero dixerit *res non esse illius de quo dicit actor*, & cogatur qui actionem infert, aut documentis, aut testibus, aut aliis uti laboribus, ut ostendat *res illius esse*; postea vero is qui semper abnegaverat *illius hoc non fuisse*, uti voluerit illius jure, & dicere quia ex hypotheca aut aliis causis in illam personam relatis propinquior est, quam ille qui causam movet: aliæ quidem sententiæ vacent, quæ prioribus nostris placuerunt: mediocris autem quædam, & clemens, & ipsi causæ conveniens pœna abnegantibus inferatur: pro abnegatione namque circa hoc, & actoris laboribus dum adhuc causa dicitur, ad (28) actorem transferatur (29) rerum, de quibus est quæstio facta, possessio: licentiam habente eo qui hanc reddet, si qua jura habeat ex illa persona, de qua prius negationem passus est, competentia sibi hæc proponere, & legum justitiam promereri, pœna in sola translatione possessionis constituta. † Hæc a nobis pro successionibus, & collationibus, & distributionibus, & litigantium cautela, & ut multitudo litium minoratur, & inventa sunt, & sancita: & de cætero tenebunt: quatenus & successiones agnoscant, & collationes non ignorent: sed circa distributiones non resultent; & neque petulantes suarum literarum abnegationibus insiliant malignari volentes, neque annumerationes abnegent, neque postea forsan solutionibus utantur, neque res ex quibus detinent, abnegent personis, sed mediocres, & mites ex causis ostensi, mediocri etiam potiantur judicio.

CAP. XI.

Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiunt.

QUod autem ab aliquibus maligne dubitatur, in quibusdam nostris constitutionibus, & in judiciis quidem plurimis motum est; cum sit justum ulterius non quæri, præsenti conjungimus legi. Constituentibus enim nobis, ut si quis respexerit aliquam mulierem clemens, & hanc sortiatur absque dotalibus documentis, deinde faciat filios; postea vero maritalem ad eam receperit affectum, & scripserit hujusmodi instrumenta, & fecerit filios; non solum eos qui post hoc nati fuerint filii, sed etiam priores esse legitimos, & propter circumvenientium, & maligne interpretantium calliditatem; etiam jam aliam scribentibus constitutionem: quia hæc volumus tenere, licet secundi non sint nati post dotem filii, aut existentes moriantur, adinvenerunt quidam etiam aliam dubitationem, non recipientes hæc tenere in iis qui libertatibus copulantur; cum utique recte conjicientibus nostram intentionem etiam hoc fuerit jam sancitum. Si enim ad libertam non omnino nuptiæ prohibentur; certum fuit quia etiam in illis hæc tenere volumus. Sed quoniam utique hoc dubitatum est; sancimus: *Si quis uxorem non habens legitimam, aut filios legitimos, ad ancillam propriam habuerit quandam meliorem sententiam, & filios produxerit ex ea in servitute constituta; postea vero libertate honoraverit, & ancillam & natos & jus (30) eis aureorum petierit anulorum, & regenerationis (31), & inter ingenuos (32) secundum justos reduxerit modos, & nuptias consummaverit, postea vero nuptialia conscripserit documenta, & aut fuerint filii postea, aut non fuerint,* (ut utriusque nostræ constitutionis amplectamur casus) *sit & uxor legitima, & filii sub potestate ipsius, & sui, & ab intestato heredes genitori;* (dicimus autem eos qui ante nuptias nati sunt) *his viis per quas ad ingenuitatem, secundum quod prædictum est, veniunt, & celebratione postea dotalium, jus legitimorum eis præbentibus.*

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ bene nobis & sancte visa sunt, & pro nostrorum quiete adinventa, omnibus gentibus, quibus præest, per præcepta propria faciat manifesta; ut agnoscant quia nulla maxima cura per quam semper aliquid adjicit Deus nostris sceptris, extra nos consilii pro eorum sollicitudine & providentia. Dat. kal. Maii, *Constantinop.* post consulatum BELISARII V. C. CONS. 537.

(1) Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. (2) *In codicillis verbi gratia.*
(3) Nova recipiam & cautionem factis parentibus ortlem divisionis hereditatem suam inter liberos. Cujus hic sensus est: Parens distributurus hereditatem suam inter liberos, divisionem confirmare debet, vel sua, vel saltem liberorum subscriptione. (4) Potest enim parens dividere inter liberos hereditatem. *l. 8. C. de inoff. testam. l. 10. l. 20. l. ult. C. famil. ercisc. l. 21. §. 1. Cod. de testam. l. 20. §. 3. l. 10. §. 1. ff. familiæ.* (5) Nov. 107. c. 1.
(6) [illegible] (7) Ex non solenni divisionis instrumento nec [illegible] divisionem. (8) Seu de inficiatorum & abjuratorum pœna. *Greg.* Vol. Cujac. hic, & Rittershus. *nov. 4. cap. 2. & part. 6. cap. 11.* Ansl. (9) Plebis. Est lex Aquilia plebiscitum, *l. 1. in fin. ff. ad leg. Aquil. §. 15. Inst. de lege Aquil.* (10) *l. 2. l. 4. l. 23. §. 10. ff. & l. 4. C. de lege Aquil. §. 9. vers. ex adversus inficiantem; sic. Instit. de [illegible]* (11) Turpe est manum, id est, scripturam denegare. (12) Hinc sumpta est Authentica *contra qui propriam C. de non numerata pecunia.* (13) Ubi enim probandi incumbit ei, qui ait, non qui negat. *l. 2. ff. de probat.* (14) Suas esse agnoscat.
(15) Abjuratores scripturæ primum dupli pœnam sustinent, quod congruit cum *l. 1. C. Th. de usur. rei judic.* (16) Metu pœnæ deterrentur mali a delictis: Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Horat. *l. epist. 16.* (17) Pœnitenti parcitur, ut hic, & in aliis casibus. *l. 2. § 6. C. de heret. l. 10. ff. de in jus voc. l. 21. in fin. ff. de [illegible] l. 18. Cod. de [illegible] l. 65. in fin. ff. de furtis: adde l. ult. Cod. de plus petit.*
(18) *l. 1. 15. Cod. de judiciis.* (19) Id est, acceptione soluta pecuniæ. Sensus est: Inficiatorem pluribus defensionibus uti non posse contra regulam juris, nec potest igitur aptari species ulla commodior *l. 43. ff. de regul. jur.* (20) [illegible], per tutores vel procuratores, *Julian.* (21) [illegible], id est, utpote ad eas personas pertinens quæ curatoribus indigent. (22) [illegible] cum de propriis curatores literis subjicitur, *Hal. Agyl.* (23) Eos, qui sine in potestate curatorum. (24) Id est, curatores. (25) Hæc constitutio nullam facit innovationem in legibus, quæ duplum vel quadruplum in quibusdam casibus exigi præcipiunt. *Jul.*
(26) Adversus dominos vindicantes res suas. (27) Hinc sumpta est Authentica *item possessor Cod. qui potior.* (28) Sensus est: si possessor conventus rei vindicatione negavit rem esse actoris, postea causationes alleget, puta [illegible] vel superficiei causam, vel quam aliam defensionem, non auditur, est que transferenda possessio in actorem, deinde eccedam hypothecaria aut vectigali, aut hereditaria actione. Et sic nunc causa transfertur possessio, ut in specie *l. ult. C. de rei vindicat. l. 1. Cod. uti possidetis & in specie l. 1. § 1. ff. ne [illegible] l. 6. in fin. ff. de Carbon. edicto, l. 18 in fin. C. de collationib.* (29) Pœna inficiatoris scripturam est hæc, ut alterius defensionis [illegible] c. 4 in fin. supr. hic, est & tertia dupli, d. c. 8. in princ. Fuit & quarta [illegible] fructibus [illegible], quam tacita [illegible] pœnam [illegible] existimat sufficere, vid. Cujac. *hic.* (30) Hodie non est necesse jus aureorum anulorum petere, cum manumissio mares sola & contractis dotis cum ea [illegible] ingenuos & suos faciat. (31) Παλιγγενεσίας, id est, natalium restitutionis, *Novell. 78. cap. 1.* Manumissio, libertinum: natalium restitutio, ingenuum [illegible] honorem & tota ingenuitatis tribuit. (32) Recte hic [illegible] ingenuitas, in [illegible] & liberis. Nam soli ingenui, jura suorum heredum agnatorum, & cognatorum habent, Libertini vero cognationem non habent, vid. Cuj. ad Nov. 14.

T I T. VI.

DE FILIIS (1) ANTE DOTALIA INSTRUMENTA NATIS.

NOVELLA CONSTIT. XIX.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PErvenit ad nos dubitationem vanam quibusdam incidisse, si (2) quod sancitum est a nobis de filiis procreatis ante dotalium celebrationem, postea dotalibus factis, non (3) etiam in præteritum feratur in iis quæ non decreto aut transactione sunt terminatæ quæstionibus. Nobis utique cum particulariter poneremus leges, expressim in prima (4) constitutione quæ hoc sancivit memorantibus, ut sive superstint eis patres, sive defuncti sint, nondum tamen hujusmodi quæstiones aut sententiis aut transactionibus susceperunt terminum: omnino ita judicari sicut nostra dicit lex, quam complentes, etiam secundam (5) posuimus legem, eadem valere sancientes etiamsi non post dotes procreentur filii, aut procreati moriantur, nihilominus & ante dotes natos legitimos esse, & in hanc quoque secundam nostram constitutionem similiter adjecimus, oportere ejus legislationem & ad seniora (6) referri tempora, exceptis (7) illis causis, quas aut judicialis sententia, aut transactio terminavit. † Sed quoniam quidam post has nostras claras leges audaci mente nostram præsumpserunt male interpretari legislationem & sensum: tertiam (8) coacti sumus exponere constitutionem, per quam jussimus, *si quis legitimam uxorem habens, & legitimos ex ea filios: deinde ea moriente, aut matrimonio repudio soluto, habuerit filios ex aliqua, ad quam nuptiæ non interdicuntur: postquam vero hi nati sunt, dotalia confecerit in eam documenta: legitimos etiam ita ei natos filios existere.* Sed quia in ipsa nostra constitutione non adjecimus aperte valere hujusmodi legislationem, etiam in illis quorum patres adhuc supersunt, aut defuncti quidem sunt, contentio autem neque judiciali sententia, neque amicabili interventione decisa est: hinc quidam arbitrati sunt nos nullatenus velle ea quæ in memoratis continentur legislationibus de filiis qui ante (9) celebrationem dotium nati sunt, valere etiam in illis qui ante hujusmodi legislationem nati sunt, & maxime eo, quod hujus pars in prima & secunda constitutione posita, ablata sit a nobis in Codicis compositione. Quod absurde arbitrati sunt. Justissime namque & primæ & secundæ hoc subtraximus constitutioni, & tertiæ non adjecimus, in particularibus namque positis legislationibus necessarium erat forte hanc accipere in præterito legislationis relationem: in omni vero coacervatione legum Codicis cognominis nostri recte abscindere talia proposuimus: quatenus non multitudo superflua in Codice scriberetur. † Tertia vero constitutione non adjecimus aliquid de temporibus, cum omnibus manifestum sit, oportere ea quæ adjecta sunt, per interpretationem in illis valere, in quibus interpretatis legibus sit locus.

C A P. I.

Ut caput ultimum Novell. XII. ad præterita pertineat nondum judicata aut transacta.

QUia vero omnino emerserunt quidam & de sic manifestis se dubitare contendentes, vel errantes, hanc adjecimus legem, sancientes *in prædictis tribus constitutionibus factam a nobis legislationem valere*, in quibus etiam expressim primæ positæ a nobis legi adscripsimus: hoc est, sive superesse contigerit talium filiorum patres, sive mori: nondum vero hujusmodi negotio aut decreto (10) aut transactione finis acceptus est: secundum hæc tales causæ ad leges a nobis positas deducantur: exceptis illis negotiis, quæ contigit ante leges a nobis positas aut decreto judicum aut transactione determinari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & præsente sacra declarata sunt lege, tua sublimitas manifesta omnibus facere studeat. Dat. 15. Kal. Aug. *Constantinop.* post consulatum BELISARII V. C.

T I T. VII.

DE ADMINISTRANTIBUS (11) OFFICIA IN SACRIS (12) APPELLATIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. XX.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

JAm (13) quidem sacram fecimus legem (14) *de appellationibus* eloquentem *quem oportet servari modum super eis, & unde ad quos fieri appellationes quasque deceat*: quam tam ad tuam celsitudinem, quam ad gloriosissimum misimus quæstorem. Quia vero plurima facta est dubitatio de administrantibus eis officiis: cum ii qui ex sacro quidem epistolarum scrinio sunt spectabilium judicum, vindicarent sibi appellationis ministerium: qui vero ex sede tuæ sunt celsitudinis, maxime dicerent se læsi, si mutato schemate, nequaquam soli appellationibus ministrarent iis quæ a clarissimis provinciarum judicibus veniunt, ad solum tuum judicium, sicut prius erat dum in divino quidem ipse audires consistorio, ministraret vero officium (15) tuum: sed propter spectabilium schema in ordine sacri auditorii negotio moto, & pariter audiente tua celsitudine cum gloriosissimo nostro quæstore, utriusque partis totum sibimet applicarent: congregatis apud tuam celsitudinem & gloriosissimum nostrum quæstorem sæpius & iis qui ex sacris scriniis appellationibus ministrant, & qui ex tuæ sedis celsitudine & officio: novissime ad quandam formam causa perducta est, quam ex non scripto ad nos deduxistis. Causa vero nobis non incongrua visa placuit: & interim, quoniam Paphlagonia & Honorias divisæ prius in judices duos, in unum eundemque reductæ sunt *Prætoris* nomen suscipientem: hoc indubitate placuit schema tuo competere cingulo. Hoc idem & in duobus aliquando positis, hoc est, Hellesponto, & Ponto Polemoniaco: nam & illic duobus constitutis prius judicibus, nunc autem uno *Moderatore* facto, & decorato etiam ipso *Spectabilium* dignitate, rursus hoc proveniebat: & ad tuum solummodo judicium ferri appellationum lites oportebat, secundum terminum tamen constitutionis de appellationibus.

C A P. I.

Ut sola cohors P. P. ministret in eius appellationibus.

COmplacuit igitur simul iis quidem officiis utriusque administrationis, simul autem vobis ambobus insuper et nobis recte se habere visum est, solum officium tuæ celsitudinis talibus ministrare appellationibus, sicut et prius fuit in schemate *sacri auditorii* dicantur, et adsit gloriosissimus noster *Quæstor*, et particeps sit gestorum.

C A P. II.

SEd etiam quoniam *prima* (16) *Cappadociæ præses* prius ad tuum cingulum respiciebat solum, et tibi appellationes ferebantur; nunc autem in spectabilis *Proconsulis* figuram mutatus est, nihilominus competens est et illam administrationem appellationem suscipientem et mittentem, hic litem secundum nostram sacram constitutionem in ordine sacri nostri auditorii eam examinari; præsente quoque gloriosissimo nostro *Quæstore*, et pariter audiente negotium, solo officio ministrante tuo; quoniam et prius hoc solitum erat; nam etsi spectabilis *Comes* (17) *domuum* permixtus est, tamen neque pridem multæ quædam movebantur causæ apud eum; neque ex judicio ejus ferebatur aliqua pene appellatio hic. Nunc autem quæ circa ærarii dispensationem sunt, et aliis hæc quibusdam tredidimus: et non oportet ob hoc minui sedem tuam; sed similiter tuum ministrare officium solum hic delatis negotiis.

C A P. III.

HOc ipsum etiam *in Armenia* (18) *Proconsule* (19); quoniam prius administrationem eam ordinariam (20) facientes, & nunc nihil ei addentes, in *Proconsulis* figuram mutavimus. Etenim inde venientibus litibus tuæ celsitudinis ministravit officium, lite quidem in ordine sacri auditorii (sicut prædiximus) movenda apud eos; apud autem ambos vos examinanda; nihilominus autem officio tuo ministrante causæ, sicut prius fuit, dum solum administrationis ordinariæ haberet schema, majore ordine non suscepto.

C A P. IV.

QUoniam vero Lycaoniam (21) & Pisidiam & Isauriam sub (22) judicibus primitus constitutas, & appellationes destinantes ad sedem tuam, nunc decorari *Prætorum* (23) cingulo contingit, licet videatur quodammodo permixtum quoddam ei etiam militare officium; quoniam prius & *Dux* in utraque harum provinciarum fuit; necessario nobis se habere placuit propter hanc novitatem, soli sedi tuæ & gloriosissimo *Quæstori* tradere appellationum examinationem; cedere quoque clementius tuo officio, ut iis quæ super hoc aguntur, ministrent, unde sive aliquid factum est tale prius, sive etiam postea fiat; eundem ordinem causæ imponi sancimus.

C A P. V.

QUia vero duæ (24) fuerunt ministrationes (25) pure & *Comitis Orientis*, & *Judicis primæ Syriæ*; & civiles quidem hujus administrationis appellationes ad tuam referebantur sedem, officio administrante solummodo tuo: comitis autem Orientis, utpote spectabilis, in sacrarum auditionum figura, ad sedem tuam & gloriosissimi quæstoris veniebat, solis qui ex sacris sunt scriniis ministrantibus.

C A P. VI.

SEd hoc in hac parte nobis bene se habere visum est, in hac videlicet administratione commune dare ministerium, & iis qui ex sacrarum epistolarum scrinio sunt, & qui ex officio tuæ celsitudinis; quod enim prius duorum vicariorum fuit Pontica (26) & Asia, & omnino innovatum est, & in unius administrationem solius provinciæ mutatum (dicimus autem aliud Galatiæ, aliud autem Phrygiæ Pacatianæ) veniat quidem tam ad tuam celsitudinem, quam ad gloriosissimum quæstorem; solum autem modo ministerium suscipiat officium sedis tuæ.

C A P. VII.

ILlud tamen sancimus, ut de administrationibus nunc a nobis adinventis, & mutantibus antiquum schema, sive hoc ipsum secundum naturam propriæ judicetur administrationis, sive etiam ex delegatione nostra, idem servetur schema: & ibi solum administrare officium tuæ celsitudinis sancimus.

C A P. VIII.

SImiliter sive ex delegatione, sive ex cinguli natura appellatio veniat, officium tuæ celsitudinis ministrare appellationibus sancimus: sive etiam ex delegatione nostra, similiter officii erit tui.

CAP.

(1) Nov. 89. c. 8. (2) Id est: an quod sancitum est. (3) Id est: pertineant etiam retro ad eas quæstiones, quæ nondum decreto judicis vel transactione sunt decisæ. (4) *l.* 10. *C. de natural. lib. lata anno* 529. (5) *l.* 11. *C. de natural. lib. lata anno* 530. (6) Vid. *l.* 7. *C. de legibus*. (7) Utraque constitutio contra suam naturam refertur ad negotia præterita, *d. l.* 7. Non referuntur tamen constitutiones ad ea, quæ sententia judicum vel transactione jam sunt decisa. (8) Nov. 12. in fin. *lata anno* 535. (9) Liberis ante dotalia instrumenta nascendis beneficium a Principe datum, ad eos, qui jam nati sunt ante dotalia instrumenta, ex æquo & bono porrigitur. (10) Vis sententiæ & transactionis hæc est, ut [illegible] rescripto non possint tolli. (11) De his qui in causis appellationum apparitorum officio funguntur. Index apud Cujacium: De provocatione Prætorem Paphlagoniæ ad Honoriadas porrecta, & aliis provocationibus in diversis temporibus porrectis, Julianus const. 15.

(12) Ἐν ταῖς θείαις Scrimger. ἀκροάσεσι Cujac. Sacra judicia appellationum sunt, quæ in consistorio ab ipso principe per consultationem disceptantur, adhibitis primoribus palatii, & senatoribus. *Novell.* 23. *l.* 2. *C. de [illegible]*. (13) Id est, antea. (14) Ultimam. *tit. Cod. de tempor. appellat.* quæ lata est anno 529. Cujacius intelligit *Nov.* 23. *infr.* quæ hanc tempore præcedit, quod ut constet, vix scio: Hæc enim lata est Belisario V. Consule anno 535. illa, post Belisarium V. Consulem anno 536. (15) Officium præfecti prætorio, præfectiani quæstoris, memorialis. (16) De appellationibus primæ Cappadociæ, adde de prima Cappadocia, *Novell.* 8. c. 25. §. 20. (17) Κόμης τῶν οἴκων Scrimger. τῶν [illegible] Cujac. *hic & 2. obs.* 21. (18) De appellationibus Armeniæ. (19) *Alias* præside, *Nov.* 8. *cap.* 25. §. 21. (20) Ὀρδιναρίαν [illegible] Scrimg. Ordinaria, id est, minima. Sed dignitas clarissimatus; media enim spectabilitas, major illustratus. *Nov.* 8. 25. [illegible] adde *Nov.* 25. *cap.* 1. §. 1. (21) De appellationibus a prætore Lycaoniæ, Pisidiæ & Isauriæ, Iul. *bis*.

(22) Τῶν ἀρχόντων, id est Præsidibus. (23) Imo Lycaonia & Pisidia prætorem habet. *Novell.* 8. c. 25. §. 26. & 29. Isauria comitem, *Nov.* 27. (24) Ut in Comite Orientis utrumque officium obsequatur, id est, præfecti prætorio & scrinii epistolarum. Iul. *const.* 25. (25) Administrationes. (26) Ut in Pontica & Asiana, quæ translata est in Galatiam & Phrygiam & Pacatianam officium tantum præfecti obsequatur, *Julian.*

C A P. IX.

IN quibus (1) autem commune diximus & tuorum officiorum & sacri scrinii ministerium, similiter commune servamus, sive ex delegatione, sive (secundum quod dispositum est) in judicio fiat examinatio. † Super illis tamen litibus quas non spectabiles judices judicant, *sed advocati* solum, referatur negotium tam ad sedem tuam, quam ad gloriosissimum Quæstorem devotissimis *libellensibus* (2) ministrantibus eis: quoniam dum nihil omnino super istis innovatum sit, antiquam servamus figuram, sicut etiam in aliis omnibus non innovatis antiqua ministeria manere in semetipsis disposuimus, nulla novitate facienda: accedens namque novatio, aliter quodammodo oportere fieri etiam ministrantium ostendit figuram.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: tua celsitudo omnibus faciat manifesta edictis destinatis a se: ut omnes cognoscant quæ nobis sunt placita. Dat. 15. Kal. April. CP. P. C. BELISARII V. C. 535.

T I T. VIII.

DE ARMENIIS (3).

NOVELLA CONSTIT. XXI.

Imper. Justinian. August. Acacio Proconsuli Armeniæ.

PRÆFATIO.

ARmeniorum regionem bene legibus gubernari volentes, & nihil ab asta nostra differre republica, & administrationibus eam Romanis ornavimus, prioribus eam liberantes nominibus & figuris (4) uti Romanorum assuevimus, sanctione que non alias esse apud eos quam quas Romani nominant, disposuimus, & existimavimus oportere expressa lege illud quoque corrigere, quod male apud eos delinquebatur, & non secundum barbaricam gentem *virorum quidem esse successiones tam parentum quam fratrum & alterius generis, mulierum (5) vero nequaquam (6) neque (7) sine dote eas ad viros venire, nec emi (8) a maritis futuris*, quod barbarice hactenus apud eos servabatur, non ipsis solummodo hæc ferocius sentientibus, sed etiam aliis gentibus ita exhonorantibus naturam, & fœmineum injuriantibus genus, tanquam non a Deo sit factum nec serviat nativitati, sed tanquam vile & exhonorandum, & extra omnem competentem honorem.

C A P. I.

SAncimus itaque per hanc sacram legem, & apud Armenios hæc ipsa tenere, quæ & apud nos occasione successionis fœminarum, & nullam esse differentiam masculi & fœminæ: sed sicut & in nostris legibus dispositum est, secundum quam figuram heredes existant parentum, hoc est, patris & matris, & avi & aviæ, & adhuc longius, vel eos qui post ipsos sunt, hoc est, filii & filiæ, & quemadmodum ipsi hereditatem transmittant, ita apud Armenios esse, & nihil Armeniorum leges a Romanorum differre. Si enim nostræ reipublicæ sunt, serviuntque (9) nobis cum aliis gentibus & omnibus nostris fruuntur, nequaquam solæ apud eos fœminæ nostra æquitate repellentur, sed omnibus sub æquitate nostræ erunt leges, quæcunque & ex veteribus collegimus & in nostris posuimus Institutis atque Digestis, & quæcunque ex imperiali legislatione tam priorum Imperatorum, quam nostra conscriptæ sunt.

C A P. II.

HÆc igitur omnia valere per omne tempus sancimus incipientia a principiis præsentis quartæ decimæ (10) *Indictionis* & hujus secundum quam hanc scripsimus legem. Nam & antiquiora perscrutari, & ad superiora tempora ascendere, confusionis magis quam legislationis est: sed ea temporibus (sicut prædiximus) præsentis quartæ decimæ Indictionis tantum & in subsequenti universo tempore successiones maneant similes: ex omni causa quæ in successionibus relata est, similiter in mulieribus, similiter in viris de cætero servandis. † Quod autem prius factum est, omne manere in priori figura sinimus, sive in *progenitorialibus* (11), sive in aliis factum est, nihil omnino communicantibus fœmineis personis super jam divisis *progenitorialibus* (12) prædiis aut totis successionibus usque ad tertiam decimam indictionem & hanc, sed ex mensurato tempore, hoc est, quarta decima indictione, valere quæ a nobis sunt legislata, sancimus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc sacram declarata sunt legem, tua magnificentia, et qui post eam administrationem susceperint, in perpetuum custodire festinent. Dat. 15. kalend. April. post BELISARII V. C. Consulatum (13).

(1) Id est in quibus causis antiquo jure libellenses obsequuntur, in his nulla fiat innovatio; & nihilominus hujusmodi ministerium iidem soli impleant, *Jul.* (2) De libellensibus adde A. ... C. *ubi senat.* l. 32. C. *de appellationibus*, & Julianum constit. 19. (3) Additur in Scrimgeri editione hæc, & ut ipsi per omnia Romanas sequantur leges, adde Edictum Justiniani 3. ... Porro, quod multitudinis numero hic Armenias adjicio, ad omnes referendus est hic locus. Enim est alia magna, alia prima: alia secunda, *Nov.* 8. *cap.* 15. & 31. ... 24. (4) Σχήματα, id est, Romanorum habitu. Locus hic sane notandus est, & quem in commentariis nostris plenius exponemus. (5) l. 14. C. *de legitimis hered. Nov.* 118. c. 4. (6) Ab Armeniis fœmina olim exclusa successionibus ab intestato parentum, liberorum: fratrum, cognatorum. Eadem lex observata a Saliis, Thuringis. (7) Indotatæ & sine dote maritis a Armenis ... ad viros suos migrabant. (8) Fœminæ emebantur a maritis apud Armenios. Mos idem Germanorum fuit, teste Tacito. (9) Subditi a magistratibus ... nostris leges accipiunt. (10) Id est, anno Christi 540. Hic annus fuit Justiniani octavus. Idem & antea constituerat Edicto 3. (11) Ἐν γενεαρχικοῖς, Genearchica, sunt prædia quæ Princeps olim genti, vel generis alicujus familiæ suæ adscripserat. (12) ἐπὶ γενεαρχικοῖς χωρίοις Scrimg. et & edidit la C. 2. Genearchica prædia a majoribus accepta. (13) Id est, anno 536.

COLLATIO QUARTA.

T I T. I.

DE NUPTIIS (1).

NOVELLA CONSTIT. XXII.

Idem Imperator Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfect. iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimæ quidem jam variæque positæ sunt leges a nobis unicuique parti prius a nobis sancitorum quidem aut dispositorum, visorum autem nobis habere non recte, ad meliora dantes siam et exponentes subjectis quo competat degere modo: hoc autem quod nunc a nobis fit, lex quædam est communis (2) omnibus et propria, rebus competentem ordinem ponens. *Si enim matrimonium sic est honestum (3), ut humano generi videatur immortalitatem (4) artificiose introducere, & ex filiorum procreatione renovata genera maneant; jugiter Dei clementia, quantum est possibile, immortalitatem donante naturæ, recte nobis studium est de nuptiis. Alia namque omnia quæ sancita sunt a nobis, non omnibus competunt, nec hominibus, nec rebus, nec temporibus, studium vero (5) nuptiarum totius est (ut ita dicatur) humanæ sobolis: ex (6) quo etiam ten vatur solo; & ampliori quam alia sollicitudine dignum esse.* † Antiquitas (7) equidem non satis aliquid de prioribus aut secundis perscrutabatur nuptiis: *sed licebat & patribus & matribus & ad plures venire nuptias, & lucro nullo privari*: et causa erat in simplicitate confusa. † Majoris (8) autem Theodosii temporibus amplior sollicitudo facta est circa hujus rei tractatum, donec circumiens per cæteros imperatores, in *Leonem* (9) piæ memoriæ pervenit virum fortiter atque viriliter etiam de istis plerunque sancientem. Nos (10) autem in constitutionum compositione multa (11) quidem et alia de istis decrevimus: existimavimus autem oportere nunc consiliis perfectioribus causam considerantes etiam quædam corrigere, non aliorum solummodo, sed etiam quæ a nobis ipsis sancita sunt. *Non enim erubescimus (12) si quid melius etiam horum, quæ ipsi prius diximus, adinveniamus, hoc sancire, & competentem prioribus imponere correctionem, nec ab aliis exspectare corrigi legem.*

C A P. I. (13).

Ut hæc constitutio in futurum valeat, non in præteritum.

DUo (14) igitur hæc præmittantur huic legi. † Et primum illud: Ut omnia quidem quæcunque in prioribus sancita sunt, sive a nobis, sive a prioribus nostris, hæc valeant singula secundum propria tempora non habentia ullam ex præsenti lege novitatem: sed & in suis casibus vallitura atque tractanda: & suos eventus ex iis quæ jam positæ sunt legibus expectantia, & nihil communicantia præsenti legi. Præsentem vero legem, ex nunc valere volumus in omnibus futuris casibus, & in omnibus postea nuptiis, sive prioribus, sive (15) deinceps, & in posteris aut futuris sive nuptialibus lucris, sive successionibus quæ ex filiis sunt: etenim quod quidem omne jam præcessit (16), conscriptis relinquimus legibus: quod vero futurum est, per præsentem munimus legem. Unde sive secundæ provenerint nuptiæ, sive parentibus successiones ex prioris matrimonii filiis, sive lucra ex dotibus, aut antenuptialibus donationibus, aut ex alia causa: sive existentibus ex secundo matrimonio filiis, sive etiam non: in prioribus temporibus hæc serventur secundum sua singula tempora & fruantur tam viri quam mulieres prioris legislatione, sive ad alias venerint nuptias, sive etiam usque ad priores steterint; sive successerint filiis, sive aliquid omnino egerint priores sequentes leges. Illis enim credentes, & ita contrahentes *nullius culpabiles quare non futurum (17) sciverunt, & hoc quod videbatur (18) quidem & tractabatur omnibus modis crediderunt: quod vero nondum factum erat, non formidaverunt.* Unde illa quidem omnia maneant suum servantia ordinem: deinceps vero tempus in posterioribus patiendis casibus omnia in una hac lege posita atque collecta respiciat quæcumque de futuris (sicut dictum est) nuptiis competunt valere. Unum itaque hoc præmittatur legi.

C A P. II.

Ut pœnam hac lege secundis nuptiis constitutam, conjuges testamento sibi remittere possint.

SEcundum vero illud: Ut omnia quæcunque ex hodierna die testator disposuerit de talibus sive vir sive mulier consistat, hæc valeant. *Disponat (19), itaque unusquisque super suis, ut dignum est: & sit lex ejus voluntas*: sicut & antiquissima nobis lex & prima pene reip. Romanorum disponens ait, (dicimus autem duodecim tabularum) secundum antiquam & patriam (20) linguam ita dicens, *Uti (21) legassit quisque de sua re, ita jus esto*, nullo valente citra illius voluntatem. nec si sacram impetret formam, nec si quidpiam aliud omnium, aliquid aliter disponere in rebus alienis. §. 1. Si vero nihil testator dixerit aut disposuerit,

(1) Περὶ τῶν δευτερογαμούντων, Scrimger. de secundis nuptiis *Jul. Constit.* 35. de solutione secundarum nuptiarum, & de secundis nuptiis. *Inde a Regia bibliotheca apud Cujac. Goth.* Ad hanc Nov. vid. Gudelin. *de jure novissimo lib.* 2. *cap.* 11. 12. Rittershus. *in exposit. Nov. part.* 4. *cap.* 3. & *Ant.* (2) Vid. l. 3. *Cod. de legibus*. (3) Facit Paul. *ad Hebr.* c. 13. *vers.* 4. (4) *Nov. Leonis* 35. l. 220. *in fine ff. de verb. sign.* (5) Laus matrimonii. (6) Hoc dicit: Humanum genus nuptiarum solo interventu reparari: ac propterea hanc de nuptiis constitutionem majore sollicitudine fuisse ineundam esse. Nuptiis immortalitatem quandam generis humani Numa introduxit, *Theoph. Inst. de jure natur.* (7) Jus vetus ad secundas nuptias pertinens. (8) l. 1. 2. 3. C. *de secund. nupt.* (9) l. 6. C. *de secund. nupt.* (10) Jus novum ad secundas nuptias pertinens. (11) l. 8. 9. 10. 11. C. *de secund. nupt.* (12) Pudor non est discere, quod ignores, l. 20. ff. *de fideicomm. lib.* nec pudeat, quæ nescieris, te velle doceri, scire aliquid laus est, pudor est nil discere velle; *Cato.* Errorem suum corrigere potest Judex, Ecclesia, testis, Imperator, *Gloss. in cap. quod ... in verbo corrigere Extra de accusat.* (13) Hæc lex in futurum testur, non in præteritum. (14) Hinc sumpta videtur authentica *ad ... Cod. de secund. nupt.* (15) Id est, secundis. (16) Differt in eo lex a judice: hic enim de præteritis: illa de futuris statuit, l. 7. C. *de legibus*. (17) Futuri ignorantia excusabilis. (18) Communis error jus facit, l. *pen. in fin. ff. de offic. prat.* imo non facit, l. *quod non ratione ff. de legibus*, l. *Labeo ff. de supellectile*. (19) Hæc lex non ... conjugibus jus libere legandi. (20) Id est, Romanam, ut Nov. 10. cap. 1. (21) cit. Inst. de leg. Falc. l. 2. ff. ad leg. Falc. l. 120. l. 130. ff. de verb. sign. adde Novell. 1. in fin. l. 2. in princ. C. de sacrosanct. eccles. Nov. 22. cap. cit. 19.

fuerit, quod non jam poſitis & valentibus præoccupatum ſit legibus, nec aliquid contra univerſales leges ordinaverit: tunc hæc nobis lex poſita ſit, omnia quantum eſt homini poſſibile comprehendens, & tranſiens in brevi, & ea quæ in prioribus erant corrigens nuptiis, & quæ in ſecundis, & ea quæ in ſucceſſionibus & in ſolutionibus (1) nuptiarum, ſive ex morte, ſive ex ſeparatione: & ea quæ ante luctuoſum tempus ſunt, & poſt illud, & unam quandam continuationem faciens totius hujus conſcriptionis atque legislationis: olim quidem inchoatam (2), ex quinque vero præcipue & quinquaginta & centum annis frequentius motam, & particulariter correctam ſimul, & paulatim colligatam ad ſemetipſam & cohærentem, & confuſam in plurimis, & quadam ſemper egentem correctione, duramque & conſonam ſibi omnino declarans.

C A P. III.

Efficiens nuptiarum, & quæ res conſtituat nuptias, quæ diſſolvat.

NUptias itaque affectus alternus (3) facit, dotalium non egens augmento (4): cum enim ſemel convenerint ſub puro nuptiali affectu, ſive etiam oblatione dotis, & propter nuptias donationis: oportet cauſam omnino ſequi etiam ſolutionem aut innoxiam (5), aut cum pœna: *quoniam eorum quæ in hominibus ſubſequuntur, quicquid ligatur, ſolubile eſt.* Ut autem etiam ſuper indotatis matrimoniis diſtractione facta, pœna merito ſubſequatur: hoc nos adinvenimus primi.

C A P. IV.

Contraria nuptiarum, & de divortiis bona gratia *factis, & aliis modis.*

DIſtrahuntur itaque in vita contrahentium matrimonia: alia quidem conſentiente utraque parte: pro quibus nihil hic dicendum eſt, pactis cauſam ſicut utrique placuerit (6), gubernantibus: Alia vero per occaſionem rationabilem, quæ etiam *bona* (7) *gratia* vocatur: alia (8) vero citra omnem cauſam: alia quoque cum cauſa rationabili.

C A P. V.

De monachiſmo.

SEcundum occaſionem itaque inculpabilem, quando converſationem (9) altera eligit pars, ad meliorem (10) migrans vitam, & ſub caſtitate converſationem concupiſcens: tunc enim lex alia noſtra dicit *licentiam eſſe viro & mulieri ad meliora migranti, tranſigere matrimonium, & abſcedere, quodam brevi* (11) *dimiſſo, ei qui relinquitur, ſolatio. Quodcunque enim pacti fuerint contrahentes ex morte fieri lucrum, hoc habere oportet eum qui dimittitur ab altero, ſive vir, ſive mulier ſit:* eo quod & iſta, quantum ad matrimonium, videtur mori, aliud pro alio vitæ eligens iter.

C A P. VI.

De impotentia.

PEr occaſionem quoque neceſſariam & non irrationabilem diſtrahitur matrimonium, *quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere* (12) *quæ a natura viris data ſunt: ſi biennium* (13) *quidem ſecundum de hoc a nobis pridem ſcriptam legem tranſcurrat ex nuptiarum tempore; ille vero quia pro veritate eſt vir, non oſtendat:* licebit enim mulieri aut ejus parentibus, disjungere matrimonium, & mittere repudium, vel ſi noluerit hoc maritus: & hic ſiquidem (14) dos (ſi quæ omnino data ſit) ſequetur mulierem: & reddet hanc vir, ſi contigit eam accipi: propter nuptias autem, ſeu ante nuptias donatio maneat apud virum, nihil de ſuo damnificandum. Hanc itaque legem corrigimus brevi quadam adjectione: non enim biennium numerari ſolum ex ipſo tempore copulationis, *ſed triennium* (15) volumus: edocti namque ſumus ex iis, quæ ante hæc provenerunt, quoſdam amplius quam biennium temporis non valentes, poſtea potentes oſtenſos miniſtrare filiorum procreationi.

C A P. VII.

De captivitate.

SEd etiam *captivitatis* caſus talis eſt, quale eſt *bona gratia* diſtrahere matrimonium: ſive (16) enim contingat tale infortunium viro, muliere in repub. manente, ſive rurſus mulier quidem in captivitatem ducatur, maneat autem vir in republica: ſcrupuloſa quidem & ſubtilis ratio tranſigit nuptias; (ſervitute (17) namque ſemel ſuperveniente alteri perſonæ fortunæ inæqualitas æqualitatem ex nuptiis manere non ſinit) attamen humanius talia contemplantes, donec quidem eſt manifeſtum ſuperteſſe aut virum, aut uxorem, manere inſoluta matrimonia ſinimus: & non venient ad ſecundas nuptias neque mulieres, neque viri, niſi voluerint videri auſu temerario hoc egiſſe, & pœnis ſuccumbere: illum quidem ante nuptias donationis dicimus exactioni, illam vero dotis. † Si vero incertum ſit, utrum ſupereſt, an non quæ ad hoſtes perſona devenit; tunc *quinquennium* (18) expectandum (19) eſt ſive a viro, ſive a muliere: poſt quod, ſive manifeſtum (20) de morte fiat, ſive incertum maneat, nubere licebit ſine periculo: hoc enim & in nuncupatis *bona gratia* tranſactionibus, a præcedentibus connumeratum eſt; nos quoque in hoc conſentimus, ut hic neque repudio ſit opus, ita perſonis diſtantibus ab alterutris, & nullus ex hoc lucrabitur, neque vir dotem, neque mulier antenuptialem donationem, ſed unuſquiſque in ſuis manebit.

C A P. VIII.

De ſervitute pœnæ.

QUod (21) autem prius ex legum ſeveritate introductum eſt, nos clementi ceſſione (22) reſolvimus. Si enim ex decreto judiciali in *metallum* (23) aliquis aut vir aut mulier dari juſſus eſſet, (quale nunc eſt in Proconneſo (24) & in appellata Gypſo (25)) ſervitus quidem erat & ab antiquis (26) legislatoribus ſancita, & ex ſupplicio illata: ſeparabatur vero matrimonium, ſupplicio poſſidente damnatum, ſibique ſervientem. Non (27) autem hoc remittimus: *& nullum ab initio bene natorum ex ſupplicio permittimus fieri ſervum.* Neque enim mutamus nos formam liberam in ſervilem ſtatum: qui etiam dudum ſervientium manumiſſores eſſe feſtinavimus. Maneat igitur matrimonium hoc nihil ex tali decreto læſum, utpote inter perſonas liberas conſiſtens.

C A P. IX.

Servilis conditionis detectio.

SI vero decretum (28) judiciale libertum aut libertam aut horum filios in ſervitutem redigat (29): conſtat quidem ab initio matrimonium, poſtea vero apparens (30) ſervitus ſeparat (31) eos ab invicem, tanquam morte ſecuta: quoniam præcedentes nos dicunt *ſupervenientem ſervitutem non procul a morte differre.* † Idcirco hoc quidem quod proprium eſt, unuſquiſque recipiet: placitum vero ſolum quod ex morte eſt, liberis (32) acquiratur: reliqua vero veniant ad eum qui redigitur (33) in ſervitutem.

C A P. X.

De iis qui ancillam duxerunt putantes eſſe liberam.

SI (34) vero ab initio putaverit aliquis liberæ jungi perſonæ, illa vero famula poſtea declaretur exiſtens: non dicimus ſolvi matrimonium, ſed ab ipſo initio (35) neque matrimonium fieri, ſecundum prius a nobis dictam cauſam, propter inæqualitatem fortunæ: unde neque lucrum ex matrimonio contemplandum eſſe, neque aliquid tale eſſe, ſed naturam rerum compenſationi per congruas actiones redditionem. † Hæc autem decernimus: & tale non eſſe dicimus matrimonium, ſi cauſam animus incertos diſponat ſolum, neque conſenſu domini, neque malignitate ejus aliqua, neque negligentia convicta.

C A P. XI.

NAm (36) ſi (37) tradiderit tanquam liberam ſuam ancillam dominus: ille autem liber exiſtens, & credens tradenti hanc accipit, forſan etiam dotalibus celebratis documentis, aut neque celebratis quidem, ejus autem voluntate cauſam gubernante: non erit juſtum, tale non conſtare matrimonium; ſed tacitam libertatem ſequi ſive virum, ſive mulierem. Et cum tale aliquid a domino ſit: ſancimus, & rapi talem virum aut fœminam ad ingenuitatem & cauſam tanquam ſuper liberis, & ingenuis judicari. † Si vero ipſe quidem non celebraverit nuptias, alterius perſonæ dominus, ſciat autem quod agitur, & ex ſtudio taceat, ut poſtea cauſam faciat alteri conjunctorum: ulciſcimur hujuſmodi, ſi aperta probetur nequitia: & privamus dominum ita maligne cogitantem: ſitque rurſus hoc etiam matrimonium, tanquam ſi conſenſiſſet dominus ab initio: & ille quidem cadat dominio, ad ingenuitatem vero ſervilis perſona rapiatur: hoc ipſo eveniente effectu, ſive conſenſit, ſive malignatus eſt dominus. Palam itaque eſt, quia etiam filii ex talibus nuptiis, liberi & ingenui ſecundum hanc noſtram erunt legem.

C A P. XII.

De ſervo & ancilla ægrotante.

ET multo potius hæc valeant, ſi contigit dudum ſervum aut ancillam ſeu *languentes* (38) *dereliquiſſe* (39), ſeu etiam contempſiſſe eos, aut etiam amiſiſſe ſuper dominio adverſus eos voluntatem. Illi namque utpote jam conſtituti liberi, & ſecundum pro derelicto titulum ſui, & non aliorum exiſtentes, non in poſterum inquietabuntur ab iis qui poſſidere eos olim odio habuerunt.

C A P. XIII.

DEportatio (40) tamen in quam migravit, & antiqua *ignis & aquæ interdictio*, quam aqua & igni interdictionem vocant noſtræ leges, non (41) ſolvit matrimonia: hæc enim & ſacratiſſimo pridem placuit Conſtantino (42) clemens quædam cauſa, & a nobis quidem probata eſt, præſenti vero non copulata legi: unde neque effectus cauſæ dicendi ſunt, cum in ſuo maneat ordine.

CAP.

(1) Nuptiis. (2) Intellige legem 2. C. de ſecund. nupt. (3) Mutuus. (4) Recipe Nov. 11[illegible]. cap. 4. (5) Id eſt, neceſſe eſt, ut nuptiarum ſolutio ſine pœna ſiat, aut cum pœna aliqua. (6) l. 9. C. de repud. Hodie mutuo conſenſu nuptias diſſolvi vetitum, niſi [illegible] vovendæ cauſa, Novell. 11[illegible]. cap. [illegible]. Novell. 13[illegible]. cap. 11. (7) Bona gratia diſſolvitur matrimonium, Nov. [illegible]. cap. [illegible]. l. [illegible]. ff. de don. int. vir. [illegible] ff. qui & a quib. manumiſſ. l. [illegible] in fin. C. de rei uxor. act. id eſt, [illegible], ſine querela, ſine libello repudii, [illegible]. Plutarch. amica ſeparatione. Tertull. lib. de monogamia. quæ conſtitutio ſublata per Nov. 1[illegible]. cap. 10. iterum reducta eſt per Novell. 1[illegible]. (8) Matrimonia mutuo conſenſu, vel juſta occaſione [illegible] hic. [illegible] hic, cap. [illegible] [illegible] cap. [illegible] id eſt, prætextu rationabili, irreprehenſibili, neceſſaria, neque ratione carente, vel citra cauſam, vel cum cauſa diſſolventur. (9) Monachiſmi profeſſio juſta divortii cauſa [illegible] viſa eſt: ſic olim [illegible] ſua interdum matrimonia propter ſacerdotium commode [illegible] non poterant, l. [illegible] in fin. ff. de donat. int. vir. adde Nov. 11[illegible]. cap. 12. Nov. 1[illegible]. cap. [illegible]. l. [illegible]. C. de epiſc. Cæteris ſacerdotes, viventibus etiam viris & conſentientibus amica ſeparatione videntur, Tert. de monogamia. (10) Id eſt, pingniorem. (11) Id eſt libello. (12) [illegible] Goth. [illegible] cap. [illegible] Extr. de frigid. & malefic. [illegible] per ſpeciarias conſ. [illegible] Ans. (13) Hodie triennium, ut infr. hic. (14) Pœnam [illegible] ob impotentiam [illegible] obtrectationem divortium patientis hæc eſt, dotis redditio; at non donationis propter nuptias amiſſio. Hanc enim retinet. (15) Triennii dilatio in viro [illegible] divortii cauſa eſt. Adde l. [illegible]. ff. de donat. int. vir. Nov. [illegible]. C. de repud. per contrarium, in muliere cauſa divortii juſta foret, ſi [illegible] foret, ut cognoſci non poſſit. vid. l. [illegible]. ff. de ædilitio edicto, Goth. Olim biennium, l. [illegible]. Cod. de repud. Jure Canonico [illegible], ſi conſtet de [illegible] ſive impotentia, ſi caſus ſit dubius, expectatur triennium, cap. laudabilem l. Extr. de frigid. & malef. & ibi Cujac. Ans.

(16) Novella Leonis 33. (17) Jure veteri matrimonium captivitate diſſolvebatur, l. [illegible] in fin. ff. de ritu nupt. l. [illegible] ff. de divort. l. [illegible] ff. ſoluto, l. [illegible] ff. de captivis. (18) Quinquennii captivitas & de vita captivi ſumma incertitudo, divortii cauſa, Novell. 1[illegible]. cap. [illegible]. (19) [illegible] modo contrahi nuptias, niſi [illegible] certum nuntium mortis mariti mulier acceperit. Novel. [illegible]. (20) l. [illegible]. ff. de divort. (21) Hinc ſumpta eſt Auth. ſed hodie Cod. de donat. int. vir. (22) [illegible], id eſt, indulgentia, conceſſione. (23) Damnatio in metallum non eſt juſta divortii cauſa. De metallicis dixi ad l. [illegible] §. [illegible] ff. de pœnis. (24) Proconneſus una eſt ex inſulis [illegible] in Propontide. Adde Novell. [illegible]. l. [illegible]. C. de pœnis. (25) Gypſus, inſula Ægypti, quæ [illegible] Stephano metallorum ferax. Nov. 1[illegible]. cap. 1. (26) Et ita abrogatur l. [illegible] ff. de pœn. Theoph. [illegible] quib. mod. jus patr. poteſt. ſolvitur. (27) Sententia judicis. (28) In metallum damnatum, neque ſervum pœnæ facit eum, qui in metallum damnatur, neque matrimonium ſolvit, Goth. Vid. Covarr. de controv. [illegible] cap. [illegible] num. [illegible] & Gudelin. de jure noviſſ. lib. [illegible] cap. [illegible] num. 4. Ans. (29) Ut puta, quia ſervitus alterius detecta. (30) Emergens. (31) l. 1. C. de inceſt. & inut. nupt. (32) [illegible]. (33) [illegible], id eſt, ad illum, qui in ſervitutem retrahit. (34) Hinc ſumpta eſt pars Authenticæ ad hoc C. de ſervis libere. (35) Non eſt matrimonium liberi hominis cum ancilla. Serviles nuptiæ non ſunt nuptiæ. [illegible] ad l. 3. C. de inceſtis. (36) Auth. ad hoc C. de lat. libert. tollendo. (37) Ancilla non eſt, quæ a domino clam dolo malo elocata eſt. (38) Vid. l. [illegible] §. 1. Cod. de latina libert. toll. (39) Ancilla non eſt, quæ a domino expoſita eſt. (40) Deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis ſucceſſit. (41) Olim diſſolvebat, l. [illegible] ff. ſoluto. Deportatio non ſolvit matrimonium. Deportatio hodie comparantur damnati ad triremes, ex hoc colligas, non diſſolvi matrimonium ob pœnam triremium. (42) Vid. l. [illegible] C. de repud. [illegible] ff. de donat. int. vir. l. [illegible] ff. qui & a quib. manumiſſ.

C A P. XIV.

Quintus modus disjungendi matrimonii bona gratia, & de desertione.

NOvimus autem, & hujus nostræ felicisſ. civitatis conditorem (divinæ memoriæ dicimus Constantinum) scripsiſſe legem (1). secundum quam *si quis in expeditione fuerit, & tacuerit ad uxorem per quadriennium, & nullum si fiat ab illo signum ejus circa eam affectus, tunc licentia sit mulieri ad secundas nuptias veniendi, offerenti prius libellum militiæ principi, & hoc ipsum testificanti; & si hoc fiat, inculpabiliter mulier ad virum alterum transiet, & non damnificabitur quidem dote: non tamen antenuptialem donationem lucrabitur.* Hoc itaque sacratiſſ. Constantinus. Vehementer autem nobis immature habere illa constitutio videtur (2): *actibus enim bellicis occupato marito, uxoris privationem inferre non minor est pœna, quam ab hostibus capi.* Ideoque non prius ad virum veniat secundum hujusmodi mulier, quam legislator iste proposuit, quam etiam decennii transeat tempus, & hæc importuna quidem sit viro mittens literas, aut per aliquos verbis utens ad eum: ille (3) vero aut aperte renuat nuptias ejus, aut absolute conticeat: tunc quoque libellum (4) offerat, aut gloriosiſſ. magistro militum, aut spectabili duci, aut clariſſ. tribuno, sub quibus ipse miles est: tunc enim licentiam (5) damus, & preces porrigere imperatori, & inde hoc promereri. Sciat autem, quia si citra hoc aliquid egerit; tanquam temerarie nubens legitimis pœnis subjacebit. §. 1. Mitiores (6) itaque nuptiarum solutiones, tanquam generali quadam ratione sub *bona gratia* factis disjunctionibus, sciendum est tales esse quodammodo.

C A P. XV.

Causæ repudiorum.

CÆteræ vero causam quærunt inspicere, aut a viro aut ab uxore factam, ut damnificent temerarium in casu eorum quæ ab eo data sunt: dotis dicimus, aut propter nuptias donationis. † Sed harum causarum antiquiores quidem faciebant plurimos diversosque tractatus; *Theodosius* autem *junior* alias quidem causas deinde sumens, alias autem & ipse adinveniens, de repudiis scripsit constitutionem: a nobis autem, & aliæ quidem adinventæ sunt causæ, quas recte habere perspeximus ad culpam referri ejus qui succubuerit. §. 1. Si igitur secundum Theodosii piæ memoriæ constitutionem valuerit mulier (7) ostendere maritum aut adulterio delinquentem, aut reum homicidii, aut veneficiis, aut seditionibus occupatum, aut (quod pessimum omnium peccatorum est) communicantem delicto (dicimus autem machinatum aliquid contra ipsum imperium) aut condemnatum falsitatis, aut sepulchra effodientem, aut ex aliqua sacrarum domuum aliquid rapuisse, aut latrocinii (8) sectantem vitam, aut latrocinantes suscipientem, aut unum eorum qui appellantur abigei (quibus est cura alienis insidiari animalibus aut jumentis, & ea transponere alibi) aut probet plagiarium esse (9). aut ita luxuriose viventem, ut inspiciente uxore cum aliis corrumpatur, quod maxime mulieres nuptas, utpote circa cubile stimulatas exasperat, & præcipue castas, aut si insidias se passam a viro probet circa ipsum salutem, aut venenis, aut gladio, aut per alium aliquem talem modum, (multæ namque hominibus ad malitiam viæ sunt) aut etiam si flagellis (10) super ea utatur. † Si igitur mulier tale aliquid ostendere potuerit, licentiam ei dat lex repudio uti, & nuptiis abstinere, & dotemque percipere, & antenuptialem donationem totam, non solum si omnes simul probaverit causas, sed etiam si secundum se unam. §. 2. Et rursus licentiam dat viro (11) mulierem abjicere, si adulteram inveniat, aut veneficam, aut delinquentem homicidium, aut plagiariam aut sepulchrorum violatricem, aut sacrilegam existentem, aut faventem latronibus, aut viro nesciente vel etiam prohibente gaudentem conviviis (12) aliorum nihil sibi competentium: vel etiam invito viro citra rationabilem causam foris pernoctantem, aut extra ejus voluntatem Circensibus congaudentem, & spectaculis inhærentem, aut theatris advenientem, (dicimus autem ubi scena, & talia sunt, aut etiam ubi bestiis adversus homines pugna est) aut insidias sibi facientem ex venenis, aut gladio, aut alio factas modo, ex quibus circa vitam periculum est, aut etiam consciam tyrannidem meditantibus, aut falsitatis ream constitutam, aut audaces ejus manus inferentem sibi, scilicet tali aliquo facto dat lex hæc viro abjicere mulierem, si vel unam harum, & solam probaverit causam; & lucrari quidem dotem, antenuptialem vero habere donationem. §. 3. Si (13) vero altera harum personarum irrationabiliter repudium miserit, & hoc ipsum solvendi matrimonium sine ratione: subdita erit dudum a nobis dictis pœnis. Insuper etiam uxor rea omnino ex memoratis causis pro irrationabilis repudii missione facta, & in quinquennium totum ad secundum venire prohibetur matrimonium, & ante quinquennium nuptias non esse sine reatu, neque legitimas vocari: sed omnis volens adeat, & accuset factum, tanquam contra legem præsumptum.

C A P. XVI.

SI vero etiam rationabiliter mulier repudium miserit, & in certaminibus vicerit, aut vir irrationabiliter eam abjiciens subjacuerit pœnis: lucretur quidem lucra primitus dicta: erubescat (14) autem ante annum completum ad secunda vota venire. Quod non observandum nobis est in viro irrationabiliter obtinente talia lucra: cum & non obtinenti etiam repente nuptias facere liceat: quoniam nulla circa sobolis confusionem (15) rationabilis est suspicio: quod in mulieribus ante (16) anni completionem recte prohibetur: & tanta (17) est prohibitio ex hoc, quia licet bona gratia dissolvi matrimonium contingat, tamen etiam ex Anastasii piæ memoriæ constitutione, in annum prohibitio secundarum nuptiarum mulieribus instituta est. §. 1. Has itaque causas nobis Theodosius explanavit: nos autem ex veteribus sumentes, & alias adjecimus tres. Si enim mulier tanta teneatur nequitia, ut etiam ex studio abortum (18) faciat, virumque contristet, & privet spe filiorum: vel tanta libido est, ut etiam cum viris voluptatis occasione lavetur (19): aut etiam dum adhuc constat matrimonium cum viro, ad (20) alios de nuptiis suis loquatur (21): licentia datur a nobis, viris mittere eis repudia, & lucrari dotes, & antenuptiales habere donationes: utpote etiam his causis rationabiliter solvere valentibus matrimonium: & sub eundem deserentibus ordinem, sub quem & pœnas Theodosii divinæ memoriæ definivit constitutio.

C A P. XVII.

De adscriptitio, qui liberam mulierem habere non potest.

ADscriptitio (22) autem alieno nubere liberam non licet, neque ignorante, neque sciente, neque consentiente possessore: sed licet aliquid tale ab adscriptitio geratur, licebit domino & ipsi per se & per provinciæ judicem castigare plagis (23) mediocribus hoc agentem adscriptitium, & abstrahere ab ea quæ frustra ei conjuncta est: unde neque nuptiæ sunt quod factum est, nec oblatio dotis, nec antenuptialis donationis: sed pura facti mali correctio. §. 1. Sic itaque matrimonia dissolvuntur viventibus adhuc iis qui ea contraxerunt: & pecuniariæ pœnæ circa dotem & sponsalitiam consistunt donationem.

C A P. XVIII.

De nuptiis sine dotalibus instrumentis contractis.

SEd a nobis aliquid etiam aliud adinventum est, ut etiam indotata matrimonia irrationabilibus factis divisionibus castigationi tradantur competenti. † Si quis enim duxerit uxorem, aut etiam mulier ad virum veniat, nuptiali quidem assumpta voluntate atque sententia (24), non tamen secuta dote, aut sponsalitia largitate, (ubi quoque præsumptive fieri solutiones contingebat, nullo ex hoc contra temerarium sequente periculo) constitutionem scripsimus dicentem: Si quis sub potestate constitutam mulierem voluntate parentum, aut etiam suæ potestatis forte ducat uxorem, neque dote oblata, neque instrumentis dotalibus factis: nuptiæ quidem sunt, licet (25) dotalia instrumenta non sint conscripta: ut non ob hoc vir (quod in multis novimus factum) expellat domo uxorem sine ulla prius dictarum rationabilium causarum, quasque & Theodosius, quasque & nos enumeravimus. Si quid autem tale fiat, & aut sine causa eam abjiciat domo, aut etiam ipse rationabilem causam præstet, ut mulier separetur ab ejus matrimonio: quartam (26) partem propriæ substantiæ cogatur exolvere ei: & usque ad quadringentas quidem auri libras substantiam habens, centum libris damnificabitur, hoc est quarta substantiæ parte; minorem autem hac, in quantum quartæ facit quantitas. Si vero etiam majorem prædictæ quadringentarum auri librarum quantitatis substantiam habeat: non amplius centum (27) auri damnificetur libris: ad maximam (28) namque plerumque respicientes dotem, legem hanc scripsimus: substantiam illam merito secundum nostras leges existimantes esse, quæ pura debitis videatur. † Ratio quoque ex ipsis causis e (29) contrario procedat. Et si mulier per culpam propriam separetur a viro indotata existens, aut etiam mittat ei sine aliqua causa rationabili repudium: iisdem in omnibus subjaceat pœnis: & si quidem per culpam ejus matrimonium solvatur, quinquennium observandum est mulieri, & secundis non copulabitur nuptiis: si vero per causam vel culpam mariti, aut etiam bona gratia distrahatur: merito, & hic annum custodiat, propter seminis confusionem (30): ut per omnia nobis lex perfecta sit.

C A P. XIX.

De repudiis quæ a filiis familias mittuntur.

ESt quoque quoddam, & aliud a nobis piissimum simul & gratum adinventum (31), ubi etiam repudiis (32) missis nuptiæ consistunt adhuc. Eorum namque qui sub potestate sunt calliditates circa parentes habitas prohibemus: quoniam quosdam invenimus ex studio repudia scribere festinantes, & mittere suis uxoribus, aut etiam ex diverso (33), & nulla rationabili penitus existente causa, solvere matrimonia, ut eorum parentes subjaceant exactioni dotis (34), aut sponsalitiæ largitatis (35), quasi soluto matrimonio: & ipsi quidem forsan latenter miscentur alterutris: discedunt autem parentes damnificati, & hanc suæ ad filios humanitatis habentes recompensationem. Ideoque legem scripsimus, volentem: Neque sub potestate constitutos, neque emancipatos filios, neque masculos, neque fœminas posse distrahere matrimonia in suorum læsionem patrum aut matrum, qui dotes (36) aut antenuptiales donationes (37) obtulerunt, aut susceperunt soli, aut etiam cum (38) filiis: sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrum (39) consensum, ita neque transigere matrimonia sinimus in (40) parentum læsionem, citra illorum voluntatem: sed si mittatur repudium, competere contra eos exactionem

---

(1) *l. 7. Cod. de re jud.* quam hic in parte Justinianus corrigit. (2) *De desertore.*
(3) *l. 7. Cod. de re jud.* (4) Desertionis causa nuptias permissas, non tamen permittuntur injussu ... sed si a principe fuerint impetratæ, adde *Novell.* 117. *cap.* 11. An permittendum desertori, et deserto permittendum? Negaveris, vid. 1. *Corinth.* 7. Quin deserto, nisi causa bene cognita, non permittendae, ut *hic*. (5) Nuptiarum solutiones aliæ mitiores sunt, aliæ asperiores. (6) Divortiorum hodie plures sunt causæ. *Novell.* 117. *cap.* 8. & 9.
(7) Repudiari ob quæ delicta vir ab uxore possit, observa, vid. Nov. 117. *cap.* 9.
(8) Vid. *Nov. Leonis* 31. *in fin.* (9) *l.* 30. §. 4. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.*
(10) *l.* 8. §. 2. *in fin. C. de repud.* Hodie propter verbera non fit repudium, *Nov.* 117.
(11) Causas, propter quas maritus uxorem possit repudiare, observa. (12) Vid. *Novell.* 117. *in fin. cap.* 8. *&* *Novell. Leonis* 31. *in fin.* (13) Vid. 4. Harmen. 7. §. 1.
(14) Quibus causis matrimonium dissolvitur, mulier nubere potest, si velit, annum tamen expectare debet, propter sanguinis confusionem: Julianus *cap.* 120. (15) *Cap.* 18. *in fin.* *infr.* *l.* 11. §. 1. *ff. de his qui notant.* Cessante causa prohibitionis, cessat prohibitio.
(16) Vid. *l.* 11. *C. de quib. caus. infam.* (17) Vid. Cujac. 4. *observ.* 29. *ubi de luctu mulierum, & festinatis nuptiis tractat.* (18) Vid. Nov. Leonis 31. (19) Nov. 117. c. 8. in fin. l. 11. §. 2. C. de repud. Si est signum adulteræ lavari cum viris, & convivere cum alienis hominibus, deinde etiam familiaritate alicujus amicitia uti, Quint. 9. Inst. 10.
(20) Vid. Nov. Leonis 30. (21) Etiam alia quoque apud veteres causæ, veluti, si mulier ... *l.* 10. *in fin. ff. de donat. int. vir.* ... vinum bibisset: usus enim vini Romanis fœminis ignotus fuit, 2. Valer. 2. *cap. de usu vini.* Plin. 14. c. 13. & Tertull. *cap.* 6. *apologetici*, refert Egnatium Mecennium, cum uxorem interfecisset, quod e dolio vinum bibisset, cædis absolutum a Romulo. & ex Fabii Pictoris Annalibus, matronam, quod loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, a suis inedia coactam: Cato quoque refert, ideo propinquos fœminis osculum dedisse, ut scirent, an temetum olerent. Plin. ibid. nec minus a judicibus castigatas, si vinum bibissent, quam si probrum & adulterium admisissent, 10. *Gell.* 23. dote etiam ob id multatæ sunt, Plin. *d. loco*, adde ...
(22) Ob conditionem adscriptitiam, matrimonium solvitur, *l.* 24. *C. de agricol.*
(23) Mediocri castigatione dixit Julian. *cap.* 141. (24) Ob non acceptam uxoriam dotem, maritus divertere ab uxore non potest, *l.* 11. §. 1. *C. de repud.* (25) Dotalia instrumenta potius probant matrimonium, quam faciunt. *l. ult. C. ad Senatusconf. Velleianum.* (26) Vid. *l.* 11. §. 2. *C. de repudiis*, *Novell.* 53. *cap.* 6. *Novell.* 117. *c.* 5. *Novell.* 74. *c.* 5. (27) Vid. *d. l.* 11. & *d. Nov.* 117. *cap.* 5. (28) Dos maxima, seu quæ dotis maxima quantitas fuerit apud veteres, vid. in *l.* 6. *in fin. ff. de usuris.* (29) Argumentum a contrario observa, de quo vide Oldendorp. in *topic. in loco a contrariis.* (30) C. 16. *supr. hic.* (31) 4. Harmen. 4. §. 24. (32) Libellis repudii. (33) Id est, ut ex repudium viro ab uxore. (34) Hoc dictum est propter parentes uxoris. (35) Hoc dictum est propter parentes mariti. (36) Filiabus. (37) Filiis. (38) Ipsis emolumentibus. (39) Parentum consensus in liberorum nuptiis requiritur, dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nupt.* (40) Parentum consensus in repudiis liberorum requiritur.

nem pœnarum non finimus, five ipſi dederont hoc, vel ſoſceperunt ſoli, ſive etiam cum aliis ſuſceperunt. Non enim habet rationem, parentem quidem citra (1) voluntatem filii non poſſe tranſigere matrimonium: filiis autem permittere forſan, & minori ætate conſtitutis, neque quod utile ſit ſcientibus, citra patrum voluntatem ſolvere matrimonium, & ex hoc parentes lædere. † Hoc autem bene quidem inchoans philoſophiſſimos (2) ſancivit Marcus (3): Diocletianus (4) autem hunc ſecutus eſt: nos autem ſimiliter approbavimus: ſitque terminus nobis hic disjunctionum, quæ ſuperſtitibus contrahentibus fiunt.

C A P. XX.

DEinceps (5) autem matrimoniorum terminum: *quæ omnia ſimiliter ſolvit, expectat mors* (6). Unde ſive morte viri ſolvatur matrimonium, ſive fine mulieris, lucrum (7) ſit viro quidem in dote ſecundum quod nuptialium inſtrumentorum continetur pacto: mulieri vero ex nuptiali donatione, ſicut & ibi convenerit a principio contrahentibus: non prohibendis quibus inæqualibus ſecundum quantitatem oblationibus: prohibendis autem inæqualibus pactis, hoc quod fortiſſimus quidem Leo (8) in ſuis conſcripſit legibus, nos autem hoc ſumentes, adhuc clarius ordinavimus. Si enim alter quidem amplius, alter vero minus in lucro paciſcatur: incertum erit quale oportet eſſe, quod teneat, utrum quod plus, an quod minus, dubitatione ex utroque ſimiliter inſurgente: Unde nobis placuit immoderationes averſantibus ad minus pertrahere quod in pacto plus eſt, & non alii quidem licere tertiam (9), alii autem forſan quartam lucri paciſci: ſed ſi quid tale fiat, quarta in utroque percipienda, & deinceps ſimiliter in partibus: non (10) tamen in conſtituta ex utroque quantitate: §. 1. Soluto (11) igitur *matrimonio* ſecundum prædictas omnes (12) disjunctiones, *felix* (13) *quidem & beatum* (14) *eſt utrique contrahentium perdurare in priori conjugio, & non procreatam ſobolem ſequentibus matrimoniis forſitan contriſtare*. Et ſi (15) hoc egerint, & in prioribus ſteterint nuptiis: habebunt quidem propria (16), hoc eſt dotem quidem mulier: ſponſalitiam (17) vero largitatem vir: nihil perſcrutantibus nobis hoc quod ſuper ſecundis eſt nuptiis. Percipient (18) autem lucra: vir quidem ex dote: mulier autem ex antenuptiali donatione, & erunt hæc eis propria (19), nihil pene ab alia eorum differentia poſſeſſione: unde donec vixerint, omnem (20) licentiam habebunt alienationis ſuper his, ſicut in aliis quæ de ſuo ab initio habuerunt. Si vero etiam moriantur: liceat eis & legatis, & fideicommiſſis res has in alios migrare: talem quippe alienationem permiſimus nos conſtitutionem pro his conſcribentes. §. 2. Si vero filios ex aliqua parte ſcripſerint heredes, extraneos autem ex alia: maneant (21) autem tales res, aut etiam quædam earum non alienatæ: non (ea. ob hoc alienatæ hæ videbuntur: quoniam aliquis etiam alter ſcriptus eſt heres: ſed maneant etiam hæc filiis. Non (23) enim ſi ſcripſerit omnes filios heredes ex inæqualibus partibus, has ſecundum hereditarias accipient portiones, ſed ex æquo divident ſecundum numerum ſuum: ſicut etiam ſi nullum eorum ſcripſerit heredem, ſed extraneos omnes, eis per alios modos ſatisfactione habita, percipient eas, cum (24) utique non ſint heredes parentum. Placuit enim nobis per præſumptionem (25), quia pater dum non vivens alienaverit, aut expreſſim obligaverit aliquid harum rerum, aut moriens non expreſſim in alium eas tranſpoſuerit, voluerit magis ſervare filiis, tanquam ex cauſa illorum ſibimet acquiſitas, & non ad extraneos deducere: & dabuntur hæc filiis honore præcipuo ex noſtra lege, licet (26) non fiant heredes aut patris, aut matris, aut utriuſque: vel ſi quidam eorum fiant heredes, alii vero repudient: hoc enim nobis rectius quam prioribus placuit habere. Unde ſi præmium eſt ex lege deſcendens in eos: nulla adjectione neque turbetur, neque minuatur, niſi forte cauſam (27) ipſi dent filii ſuæ diminutionis.

C A P. XXI.

De ingratis liberis (28).

SI quis enim ex eis ingratus videtur, præmium hoc aliis (29) damus nihil tale agentibus: ut & alios corripiamus parentes (30) honorare, & ad fratrum exemplum (31) reſpicere: Unde ſi tantum infortunium filiorum ſit ſobolis, ut omnes ingrati ſint: ad heredes venient hæc defuncti, tanquam illius ſubſtantiæ conſtituta, non valentibus filiis ex parente a ſe exhonorato (32) præmium habere: quod nos eis propter hanc cauſam non damus. §. 1. Si vero filiorum alii quidem inter vivos ſint, alii vero defuncti quidem ſint, filios autem relinquant: defuncti portionem illius damus (33) filiis, ſi heredes ſint patris: alioqui ad (34) fratres deducimus. Et ideo legem noſtram perficientes, volumus hæc valere non ſuper dote ſolum, neque ſuper ſponſalitia largitate: ſed etiam ſuper indotatis matrimoniis: ex conſtitutione noſtra introductis lucris: nam & illud (35), niſi ad ſecundas veniant nuptias parentes, ſed ſervent (36), erit filiorum quo dudum diximus modo. Primæ ſiquidem nuptiæ, & hinc lucra & obſervationes, uſque ad hoc diſpoſitæ ſint.

C A P. XXII.

De ſecundis nuptiis (37).

SI qui vero prioribus non contenti nuptiis, etiam ad ſecundas venerint: neceſſe eſt legi hos ſe ſupponere, aut ſine filiis exiſtentes ex prioribus, ex ſecundis autem filios habentes: aut etiam ex diverſo ſine filiis quidem ex ſecundis, parentes autem ex primis: aut ſine filiis ex ambobus: aut parentes ex utroque. † Si igitur ſine filiis manſerint ex prioribus, aut etiam ex ambabus nuptiis, nulla perſcrutatio circa nuptias ſecundas eſt: ſed viri quidem ibunt omnino omni obſervatione liberi: mulieribus autem ſolummodo imminebit metus, ut non ante (38) annale tempus ad ſecundum veniant matrimonium: aut ſciant, quia ſi quid tale geſſerint, & immaturas (39) contraxerint nuptias, ſubibunt pœnas: alias quidem ſi ſine filiis ex prioribus ſint matrimoniis: majores autem ſi etiam filii ſint. Si enim non eſt ſoboles, infamia (40) eas ſequetur: & erit omnino mulier propter nuptiarum feſtinationem infamis, & neque (41) percipiet aliquid horum quæ a priore relicta (42) ſunt ei conſortio: neque (43) fruetur ſponſalitia (44) largitate: neque (45) marito ſecundarum nuptiarum ultra tertiam ſuæ ſubſtantiæ offeret partem: ſed neque (46) extrinſecus ſentiet largitatem: neque (47) percipiet penitus ab ullo extraneorum, non hereditatem, non fideicommiſſum, non legatum, non mortis cauſa donationem: ſed hæc veniant aut maneant apud heredes defuncti (48), aut coheredes ejus, ſi poterat heres eſſe, utpote ea nullam utilitatem habente. Sed ſi ſcripti & alii ſint heredes, ſive etiam ab inteſtato (49) vocentur: ad illos veniant quæ tali mulieri derelicta ſunt: non enim fiſcus hæc vindicabit: (ne aliquo modo videamur talia corripientes fiſci providere utilitati) ſed illa quidem quæ extrinſecus (50) ei derelicta ſunt, ad alios venient. Quæ vero a priore marito ſunt ab ea ſublata: venient ad decem perſonas relinquentis cognationis quæ edicto continentur: hoc eſt aſcendentes, & deſcendentes, & ex latere uſque ad ſecundum gradum: gradibus in ſuo ſervandis ordine. Quibus non exiſtentibus, ad ærarium (51) venient. §. 1. Sed neque (52) longius hereditas ab inteſtato pro

(1) Invitum filium matrimonio pater conjungere non poteſt, vid. l. 21. C. de nupt. (2) Sapientiſſimus. (3) l. 1. C. de repud. (4) [illegible] [illegible]

[illegible]

proprioram ejus veniet cognatorum, sed usque ad tertium (1) gradum suspiciendum undique stabit solum successio ejus; longius autem existenter, alios habebunt heredes: & quæ præ aliis ei pœnis infertur, dicimus autem infamiam, si quidem sine filiis ex prioribus fuerit nuptiis, solvitur Imperatoris literis jubentibus. † Si vero ei filii fuerint cujuscunque sexus, licebit (2) quidem ei Imperatori pro infamia supplicare: non tamen utilitatem aliquam rescriptorum habere. Si tamen voluerit ex imperio habere utilitatem, & aliis (3) liberari pœnis: ex priore matrimonio filiis mediam suæ substantiæ donet portionem pure, & sine omni conditione, & neque usum retineat: sed omnis substantiæ quam habuerit quando ad secundas veniebat nuptias, mediam, (sicut diximus) cedens partem prius procreatis filiis. Et divident hæc filii omnes ex æquo: & filios quidem habentes, ad suos transmittent filios: (oportet enim aliquid etiam veteribus (4) adjici legibus) si vero non habuerint defuncti filios; defunctorum portiones accipient, omnino pro portione eorum fratres: si vero omnes defuncti sint: habeat consolationem suæ infelicitatis mater, ut ea rursus recipiat: & hoc dicimus, si intestati moriantur filii: non enim in iis quæ semel facta sunt, prohibemus eos testamenta conscribere, aut superstites quo volunt, hoc modo disponere. † Igitur imminentes pœnæ ante luctus nubentibus tempus, tales quodammodo sunt: & tres (5) pro his constitutiones prius scriptas, una quadam hac interpositione, hæc nobis lex competenti protulit adjectione.

C A P. XXIII.

Si mulier ad secundas nuptias post annum luctus transierit, & de lucro dotis & ante nuptias donationis.

SI (6) vero exspectet quidem tempus mulier & propterea effugiat prædictas pœnas: ad secundum (7) vero veniat matrimonium, priores negligens nuptias: si quidem non habeat filios (dicatur etiam denuo) sine periculo est totum ex hoc. † Si vero sit soboles, & filios ex hoc exhonoratos (8) viderit lex: tunc (9) omni largitate a viro ad eam veniente, eam secundum proprietatis privat partem, solum ei derelinquens usumfructum. † Et hæc sancita sunt etiam super antenuptiali donatione, & super omni largitate: sive cum viveret a viro ad eam veniente, aut etiam ex testamento, aut mortis causa donatione: sive institutionis sit pars; sive legatum, sive fideicommissum. † Et generaliter dicendum est, quod omnis (10) eam deserit proprietatis modus (11), in iis quæ a priori viro in eam venerunt: & filii ea percipient, & proprietatis erunt domini, secundum tempus mox quo mater conjuncta est alii viro. † Et hæc communis (12) mulieris, & viri mulcta sit posita; nam si & ille filios habens, secundam eis superinduxerit uxorem: non ex dote fruentur lucris secundum proprietatis rationem: nam largitatem aliam a muliere percipiens, hanc habebit firmam: præterquam quod licet uti & frui, donec advixerit solum: & ii quoque filii licet sub potestate constituti sint, sed tamen domini secundum proprietatem talium erunt venientium mox in eos simul cum secundæ uxoris conjunctione. † Et non discernimus de dote & ante nuptias donatione, utrum (13) ipsi hanc dederint pro se contrahentes, an aliqui alii pro eis hoc egerint, sive ex genere, sive etiam extrinsecus, licet videatur quodammodo comprehensa, & antenuptialis donatio in dote.

C A P. XXIV.

SEd quod sancitum est super lucris hinc venientibus ad nubentes, etiam sic ratum sit: & ita certa talium lex eis erit cavens, Ut neque alienationem ullam permittat parentibus in talibus, neque hypothecam (14): sed vel si quid egerint parentes, mox (15) eorum obligat eis substantiam: non ut prohibeat eos aliquid agere in iis quæ voluerint; *erubescit (16) enim lex castigatores filios genitoribus statuere*. Illos quidem erubescit: interminatur autem accipientibus, tanquam nihil eis quod accipiunt, prosit: & sciant ex hac nostra lege (17), quia vel si quam a talibus parentibus comparationem fecerint, vel si acceperint donationem, vel si quid omnium egerint: tale erit, quale nec (18) gestum, nec scriptum, quod factum est. † Vindicabunt enim ea omnino filii heredesque eorum & successores, ab heredibus illorum & successoribus non aliter excludendi, nisi tricennale (19) transeat tempus, & detentatio (20) dominos accipientes constituat: incipiente filiis tempore currere ex quo suæ potestatis apparuerint existentes, aut facti, nisi tamen aliqua impubes ætas adjuvet adhuc.

C A P. XXV.

VEnient (21) autem talia lucra ad filios omnes ex prioribus nuptiis. Non (22) enim permittimus parentibus, non recte introductam electionem in eos, neque alii quidem filiorum dare, alium vero exhonorare: omnes enim secundis similiter exhonorati sunt nuptiis. Sed quemadmodum omnium filiorum similiter heredes existunt parentes, & non alii quidem succedunt, alii vero non: cur non similiter & ipsi omnibus ex æquo (23) quantum ad hoc conferant, sed alios quidem eligant, alios vero despiciant? Ideoque secundum portionem unusquisque hoc lucretur: & si habeat filios (24), ad eos hæc transmittat: illi vero hæc inter alterutros (25) partiantur: ipsi quidem secundum mensuram quanti consistant, non tamen patris transcendentes portionem.

C A P. XXVI.

De lucro dotis & ante nuptias donationis ex pacto non existentium liberorum, vide supra Novell. 2. c. 2.

QUoniam (26) autem infirmas declaravimus alienationes a parentibus super talibus (27) factas: subtiliorem imponere convenit causæ ordinem. Si enim omnes supersint filii ex prioribus nati nuptiis, & præmoriatur eis parens; infirma omnino manebit alienatio, secundum quod prius a nobis dictum est. † Si vero moriantur omnes, & rursus ad orbitatem causa veniat: tunc (28) ex effectu ratum erit quod alienatum est. Quis enim hoc etiam infringat filiis (quibus videlicet solis hoc servavimus) non existentibus. † Sed hic quidam nobis pridem ingressus est sensus subtilis & solicitus, & medium utrorumque casuum pertractans. Quia enim omnibus quidem existentibus filiis, & præmoriente genitore, nulla relinquebatur pars eis ex lucratis rebus; omnibus autem morientibus totum in eos revertebatur; cogitavimus medium quendam causæ ordinem invenire: unde si pluribus existentibus filiis moriatur unus; si (29) quidem habet filios, ad illos ferri hereditatem; hoc quod sæpe diximus. Si vero non habeat filios, non omnino ad fratres totum venire; sed quantum ex pacto non existentium filiorum acquirebatur generanti, hoc eum lucrari; reliquum vero concedere in filii venire successores, sive fratres sint, sive extranei forte, (quod maxime (30) in matre contingit) sive disponant suas substantias, sive etiam intestati moriantur. Et hoc nos scripsimus in nostra lege, cogitantes illud, & invenientes primi, & clementer sancientes. Quapropter etiam si hæc alienaverit parens, antequam ad secundas veniat nuptias, deinde moriatur unus filiorum; in tantum valet solummodo quod alienatum est, quantum ad alienantem ex pacto non existentium filiorum pervenit; alioquin secundum alias partes quæcunque ad filii heredes veniunt, omnino infirma erunt; unde alienatione facta manet causa in suspenso, sequentibus committenda fortunis; & aut perfecte ab initio infirmanda alienatione, aut perfecte valente; aut particulatim quidem infirmanda alienatione, particulatim vero constante. §. 1. Et super iis quoque lucris quæcunque ad secunda venientibus vota parentibus percipiunt, non perscrutamur, utrum heredes existant aut præmorientis parentis, aut secundi morientis, nec si alii quidem heredes existant, alii vero non; sed, sicut superius diximus, præmium eis damus hoc, sive heredes fiant, sive etiam non; & hoc ex æquo percipiant ipsi quidem superstites; cum eis autem, & defuncti filii genitoris accipientes partem.

† Ubique tamen ingratitudine (31) (sicut prædiximus) impedimenta ad tale lucrum faciente hujusmodi filio. Contra ingratos enim positas non transcendimus leges; taliter & parentes honorantes, & filios ad pietatem deducentes. Sicut enim electionem prohibemus & denuo omnibus similiter damus talia præmia; sic ea quæ de ingratitudine sunt non interimimus. † Palam vero est (32), quia ingratum intelligi eum oportet, qui circa ambos parentes, aut omnino circa posterius opportentem factus aperte monstratur.

C A P. XXVII.

De non alienando (33) nisi portione unius (34).

OPtime (35) vero nobis Leo (36) divæ memoriæ videtur cogitasse de oblationibus, quas in secundis faciunt matrimoniis, qui ea contrahunt. Ait enim quia si (37) ex priori matrimonio filios habeant parentes, deinde ad secundum, aut deinceps veniant matrimonium; non possunt neque in novercam patres, neque in vitricum matres, secundum vitæ tempus quamlibet facere largitatem, aut in morte relinquere, nisi tantum quantum unus filius aut filia, solus existens ex generante habeat. Si vero multi filii sunt, & unusquisque æqualem habet portionem; non amplius quam ad singulos venit, aut vitricus, aut noverca percipiat. † Si vero inæqualia quæ relinquuntur fuerint: tantum necesse est solum ad novercam aut vitricum venire ex quacunque largitate parentis, in quantum qui minus habet filius, ex illius substantia percepit, aut ex novissima voluntate dimissum, aut in vita datum; quippe dudum quarta, nunc autem tertia (38) aut media secundum nostram legem portione omnino filio relinquenda, aut danda, nisi (39) rursus ingratitudinis ratio contradicat. † Hoc idem observando & in avo, & in avia, & in proavo, & proavia, & nepotibus masculis aut fœminis, & pronepotibus similiter; sive sub potestate forsan, sive emancipati consistant, ex paterna vel materna linea descendentes.

† Et hoc decernens recte intulit; quia quod plus (40) est in eo quod relictum aut datum est omnino aut novercæ aut vitrico, ac si neque scriptum, neque relictum, aut datum, vel donatum, competit filiis; & inter eos solos ex æquo dividitur, ut oportet. Namque ex secundis nuptiis filios participari etiam horum, scriptum quidem in quadam constitutione est; non tamen etiam nunc nobis placet; sed ex priori matrimonio filiis, propter quos & observatum est, detur solis, nulla machinatione neque per suppositas (41) personas, neque per aliquam aliam causam interponi valente. Hoc autem quod plus est, divident ad invicem grati filii parentibus; non ingrati circa hos approbati, per ingratitudinem hujusmodi obnoxii constituti qualem leges quærunt; tales namque etiam hac utilitate privamus, ne (42) forte propter spem hujus possessionis contra parentes accedant, & protervi sint, & naturæ (43) injurientur leges. Palam quoque est, quoniam & hic, si quis hor-

tum

(1) Quæ intra annum luctus nubit, succedit ab intestato ad tertium gradum usque. (2) Princeps infamiam potest remittere. (3) Nota, quemadmodum quoque posteriores & superius enumeratas pœnas possit evitari a nubente intra annum luctus. (4) l. 1. 2. C. de secund. nupt. (5) l. 13. C. ex quibus caus. infam. l. 1. C. de secund. nupt. l. 4. C. ad SC. Tert. alle & quartam. l. 2. Cod. de secund. nupt. (6) Hinc sumpta est authentica in donatione. & authentica ex eo C. de secund. nupt. & authentica nisi C. de bon. mat. (7) Nota de pœnis secundarum nuptiarum, quæ post annum luctus fuerunt contractæ. (8) Maritis secundis nuptiis dicuntur hic liberi exhonorati. (9) Novell. 2. cap. 1. (10) Secundarum nuptiarum prima pœna. (11) Titulus [illegible]. (12) Prima pœna secundarum nuptiarum cum mulieri, tum viro communis est. de qua vid. c. 29. infr. hic. (13) l. 1. C. de secund. nupt. (14) Quæ illi natura viam parat. (15) l. ult. Cod. qui potiores. (16) Parentes a liberis non sunt castigandi. (17) l. 4. Cod. de bon. quæ lib. (18) In fraudem legum, aut contra leges facta alienatio non subsistit. (19) [illegible] d. l. 4. (20) Id est, præscriptio. (21) Hinc sumpta est Authentica *Iterum* C. de sec. nupt. (22) Novell. 2. c. 1. & ita abrogatur l. 3. l. 5. C. de secund. nupt. l. 8. §. 7. Cod. de repudiis. (23) In capita, Julianus. (24) Id est, si nemo ex sint defunctis. (25) In capita, sua respectu & in stirpes, respectu patris vel avunculi. Julian. hic cap. 34. 7. adde l. 1. Cod. de secund. nupt. (26) Hinc sumpta est pars Authenticæ sed cum [illegible] & Authentica ex eo C. de secund. nupt. adde Novell. 2. cap. 2. (27) [illegible] (28) Convalescit interdum, quod interdum poterat non subsistere, vid. tamen l. 29. [illegible] l. 210. ff. de reg. jur. (29) l. 9. in fin. l. 8. Cod. de secund. nupt. l. 3. C. de bon. quæ lib. (30) Vid. Cujacium in hunc locum [illegible] Jul. Cod. & Julianum hic c. 140. (31) Liberi ingrati lucris nuptialibus privari possunt. c. 35. in fin. cap. 32. supr. hic. (32) Ingratus erga parentes qui censeatur. (33) Sub. in maritum vel uxorem. (34) Sub. liberorum ex hac prommissione servata, maritus secundæ uxori, & e contra uxor viro plus donet, quam singuli liberi mortuo donatore a parte habituri sunt. (35) Hinc sumpta est Authentica ad eos Cod. de secund. nupt. (36) l. hac edictali C. de secund. nupt. (37) Secundum genus coercendarum nuptiarum observa. Dictum est de primo cap. 22. 24. 25. 26. supr. hic. (38) Vid. supr. Nov. de triente & semisse. (39) Ingrato potest relinqui minus legitima, nec habitura est eo nomine superflui actionem ex lege 30. C. de inoff. testam. Datur ingratis vel retinendi, quod judicio partis habuerit aliorum patrimonium ab intestato non habet. (40) Parens filio prioris matrimonii non minorem quantitatem potest relinquere, quam conjugi secundo dederit: nisi filius sit ingratus. & ita duplex beneficium filio prioris matrimonii competit, ut ne minus legitima, & ut ne minus, quam novercæ vel vitrico detur, habeat; utrumque admittit exheredato. (41) Interpositis personis in fraudem legum uti non licet. Fit male, quod in fraudem legum fit per interpositam personam. l. 3. ff. de don. inter vir. l. 18. in fin. C. de usur. l. 7. §. 1. ff. de sur. test. (42) Propter eandem rationem colligitur, parentes non cogi liberos ingratos dotare. vid. l. 19. ff. de ritu nupt. (43) Leges, naturam impugnantes, non sunt leges.

rum moriatur, ad quos, quod plus est, deducebatur, filiis existentibus, defuncti filii hoc accipient secundum propriam quidem multitudinem, ad defuncti vero partem.

C A P. XXVIII.

QUia vero hactenus legibus (1) indiscretum est, quando conveniat quod plus est inspicere, utrum secundum oblationis tempus, an secundum matrimonii solutionem, optimum nobis visum est esse, mortis binubi (2) parentis observari tempus. Scribunt itaque homines & horum quæ habent amplius, scribunt autem & minus, evenientes autem fortunæ contrarios eventus sæpius operantur. Unde ut non circa hoc erremus, tempus illud considerandum est, secundum quod binubus moritur, & portio inde sumenda: & secundum eam id quod plus est contemplantes auferre quod transcendit oportet, & filiis applicare: in omnibus talibus non ab initio donationis, aut scriptora respicienda, sed qui vocatur eventus considerandus est.

C A P. XXIX.

Ut primi matrimonii filii cum aliis filiis capiant lucra.

NEc (3) illud quoque nobis relinquendum est, quod recte babendum Theodosius piæ memoriæ junior constituit, dicens: quia si (4) mulier filiis procreatis ad secundas veniat nuptias, & exinde ei nascantur alii filii: deinde etiam secundus vir moriatur: ejus quidem proprias res ex ambobus matrimoniis percipient filii intestata matre moriente, ex æqua & simili divisione: antenuptialem vero donationem utraque soboles proprii accipiet patris: & ex solido quidem prioris matrimonii filii illius lucrabuntur donationem: ex solido quoque ex secundis nati seminibus, ab illo facta fruentur magnificentia, licet non ad tertium illa mulier matrimonium venerit. Quid enim hoc prioribus prosit? quid autem invideant priores filii secundis, si non & illis tertiis injuriam passi sunt nuptiis? Et absolute unaquæque soboles proprii (5) parentis accipiat sponsalitiam largitatem: & omnino prioribus filiis propter secundas nuptias accipientibus & secundi liberi modis omnibus eam habeant: quamvis quæ secundas contraxit nuptias, ad tertia minime migraverit vota. † Ex rerum vero consequentia hoc ipsum & in patribus sit secundas nuptias facientibus: & servetur quidem ex priori matrimonio filiis propter secunda vota lucrata dos: secundis quoque licet non ad tertia pater pervenerit vota. §. 1. Reliqua vero quæcunque in talibus lucratus est pater aut mater ex secundis nuptiis, aut per legatum forsitan, sive fideicommissum, non tamen ad tertias venerunt nuptias: hæc commixta eorum substantiæ, & a tertiis non mutilata matrimoniis, maneant apud eos immota: & ad eorum, velut propria, successiones perveniant, aut etiam a superstitibus quo volunt disponantur modo.

C A P. XXX.

Ut quoquo modo per divortium solutum sit matrimonium lucra omnia primi matrimonii serventur filiis illius matrimonii.

QUia vero lucra ubique secundum rationis frequentiam in disjunctiones ex morte sancimus: brevi quodam sermone & illud adjicimus, quia quæcunque lucrati fuerint parentes repudio soluto matrimonio, sive bona gratia misso, sive etiam aliter, sive per dotis, sive per sponsalitiæ largitatis occasionem; hæc ad instar ex morte lucrorum omnia serventur filiis; hoc idem custodiendo etiam super indotatis uxoribus, ubi a nobis posita constitutio procacitatem punit. † Et non discernimus ex cujus culpa matrimonium repudio sit solutum.

† Quocunque enim modo se habeat causa, servatur etiam quod lucratum est ex illis nuptiis, filiis qui ex his processerunt, sive prima soluta sint matrimonia repudio, sive etiam secunda, licet tertiæ non secutæ sint nuptiæ.

C A P. XXXI.

Ut liceat augere vel deminuere dotem vel donationem propter nuptias primi matrimonii; secundi vero, si non superfint liberi ex primo.

DE augmentis autem aut deminutionibus dotium aut antenuptialium donationum dictum est quidem aliquibus prioribus (6) legibus: a nobis autem perfectius perscrutatum est: *qui etiam consistentibus matrimoniis propter nuptias donationes non augeri solum, sed etiam a principio dari præcipimus. & sicut augeri (7) permisimus, ita quoque minui contrahentibus volentibus concessimus.* † Sed hoc quod de deminutione dictum est, si secundæ fiant nuptiæ non permittemus, ut non aliquo modo Leonis piæ memoriæ offendamus constitutionem (8), cum filii ex prioribus fuerint nuptiis. Si enim immensam obtulerit dotem, aut antenuptialem donationem parens, aut aliquid largiatur aliud: deinde sentiens quo ferat lex, abbreviet quod factum est, & deminuat dotem aut antenuptialem donationem, nequaquam lucrum erit filiis quod datum est, sed licebit lucrari aut vitricum aut novercam filiis secundum hoc læsis.

C A P. XXXII.

De usufructu uxori a marito relicto, vel donatione ante contractum matrimonium.

SI (9) vero solum usumfructum rerum aut vir uxori aut conjunx marito per novissimam (10) dederit voluntatem: ante nos quidem dicebat lex (11), si ad secundas veniret nuptias aut pater, aut mater, statim relicto usu cadere sicut prius cadebat proprietati, & repente illum filiis restitui; si vero impuberes forsan filii fuissent, etiam cum medii temporis fructibus: hoc enim videbatur legi. Nobis autem non satis hoc placuit: sed volumus, vel si ususfructus detur per largitatem (12), aut mortis causa donationem factam inter vivos, in quibus licet etiam donari, si relinquatur, & accipiens ad secundas veniat nuptias, manere (13) sic quoque usum, donec supersit qui hunc habet usumfructum: nisi (14) expressim ille qui donationem (sicut dictum est) fecit, aut hunc reliquit, sive masculus, sive fœmina, dixerit velle, ad secundas veniente nuptias eo qui usumfructum accepit, solvi eum, & ad suam reverti proprietatem. Sed hæc quidem de iis, quæ per largitatem dantur, diximus.

C A P. XXXIII.

Si ususfructus dotis nomine vel propter nuptias donationis constituatur.

SI autem (15) in dotem aut in sponsalitiam largitatem rerum ususfructus detur, nihil penitus innovamus; sed dudum sancita teneant, & maneant apud accipientes donec vivunt, licet (16) decies millies contrarium aliquid velint morientes. Quod enim ex lege datum est lucrum, privatus auferre (17) modis omnibus non valebit.

C A P. XXXIV.

De rebus maternis vel nuptialibus lucris, ut in his pater non amittat usumfructum.

QUoniam (18) omnino ad (19) memoriam de usufructu legum venimus; illud quoque misceri (20) legi bonum est, quod tribus (21) pridem dictum est constitutionibus, quod omnium pater bonorum quæ ad filios veniunt (22), sive ex materna linea sive ex nuptiali filiorum causa, sive aliunde, usumfructum habeat (23), licet ad secundas veniat nuptias. Usum namque eorum donec vivunt, manere sine casu etiam ante nos omnes volunt leges & in maternis, & in aliis omnibus: & nos similiter dicimus. † Castrensium vero & quasi Castrensium jam peculiorum excipiatur ratio.

C A P. XXXV.

Si mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis post secundas nuptias revocare voluerit.

MAter (24) tamen donans aliquid filio de suo, si ad secundas venerit nuptias, non poterit (25) per occasionem ingratitudinis revocare quod datum est. Non enim ex pota videtur voluntate ingratitudinem introducere, sed secundas nuptias considerans, ad hanc venisse cogitationem putabitur: nisi (26) tamen aperte filius aut circa vitam ipsam insidians matri, aut manus inferens impias, aut circa substantiæ totius ablationem agens adversus eam aliquid declaretur.

C A P. XXXVI.

Ut secundo marito copulata mulier, prioris viri dignitatibus vel privilegiis non utatur.

NOn tamen permittimus mulieribus ad secundas venientibus nuptias, adhuc velle priorum (27) maritorum dignitatibus aut privilegiis uti; sed ad quale post prius venerint matrimonium, illius amplectantur fortunam; quæ enim priorum oblita est, non rursus ex prioribus adjuvabitur.

C A P. XXXVII.

De libertinis mulieribus, quæ patronis suis conjunctæ sunt.

JUcundum quoque illud, & non extra pietatem a divæ memoriæ Alexandro (28) super alios plurimos antiquorum legislatorum determinatum est; Ut si quis manumiserit ancillam, deinde eam ducat uxorem, at illa (ut videtur) elata (29) & epulata solverit circa manumissorem matrimonium; non sinit lex ad secundas nuptias venire invito priore marito, sed deinceps nuptias, fornicationem judicat & corruptionem, sed non (30) nuptias nec matrimonium, ex quo injuriæ non decentes ei, qui libertatem imposuit, fiunt.

C A P. XXXVIII.

EJusdem quoque principis (31) illud invenientes, dignum putavimus partem nostræ facere sanctionis, quoniam omnium mater fide (32) dignior ad filiorum educationem videbatur, dat ei etiam hoc hæc lex, nisi (33) ad secundas accesserit nuptias.

C A P. XXXIX.

Si adhuc constante matrimonio dotem maritus uxori suæ persolverit.

DOtes autem quas acceperint contrahentes, non dabunt (34) facile (35) mulieribus, constantibus (36) adhuc matrimoniis, nisi tantum ex causis quas lex enumeravit (37): alioqui si quid tale gesserint; instar (38) donationis, quod agitur, hoc ipso esse videtur. Et si moriatur mulier, recipient dotes qui dederunt eas immature mulieribus mariti, ab heredibus mulierum cum (39) medii temporis fructibus, ipsi & heredes eorum, & habebunt in lucrum secundum pactum. Et si (40) ad secundas venerint nuptias viri, servabunt (41) sine alienatione hæc filiis

(1) *l. 4. C. de secund. nupt.* (2) Δευτερογαμοῦντος. (3) Hinc sumpta est Authentica *ad eas C. de secund. nupt.* (4) *l. 4. in fin. C. de secund. nupt.* adde *l. 4. ff. ad SC. Tert.* (5) Lucra priorum nuptiarum, primi liberi a secundarum, secundi capiunt jure præcipuo. In cæteris bonis parentis, æqualiter succedunt, adde *l. 9. C. de secund. nupt.* (6) *l. pen. C. de donat. ante nupt.* quæ est Justini, eadem Justiniano tribuitur, *l. ult. §. ult. C. de* [illegible], sed tamen imperanti cum patre: quo vivo & nobilissimus Cæsar & imperator appellatus est. (7) Dos & donatio propter nuptias ut augeri, ita minui constante primo matrimonio potest. In secundo, liberis existentibus ex priore, vetatur deminutio dotis, ne fraus fiat legi 6. C. de secund. nupt. (8) D. l. 6. (9) Hinc sumpta est Authentica *hoc locum C. de secundis nupt.* (10) Id est, ultimam. (11) Atque ita abrogatur lex 5. Cod. *de secundis nupt.* [illegible] (12) Ususfructus donatur testamento, inter vivos mortis causa, *l. 3. ff. de usufr. & quemadmodum.* (13) Tertium genus pœnæ secundo nubentibus constitutæ per *d. l. 5.* hic abrogatur. (14) Potest ita legari aut donari ususfructus uxori, si secundas nuptias non contraxerit, si hanc conditionem uxor non impleverit, legatum amittit. (15) Hinc & ex fine capituli 32. supr. colligere possumus, dotem ac sponsalitiam largitatem, id est, donationem propter nuptias, (interpres enim alteram pro altero semper hic usurpat) inter titulos lucrativos non conferri. (16) Dotis aut donationis propter nuptias ususfructus semel donatus, donatario invito, non potest revocari. (17) Vid. c. 28. de rec. [illegible] (18) Quartum genus pœnæ secundo nuptias contrahentibus olim per *l. 1. C. si secundo nupt.* constitutæ, abrogatur. (19) In mentionem. (20) Addi. (21) *l. 3. c. 11. in fin. supr. hic.* (22) Id est, adventitiorum, et sic sensus: Pater, contrahendo secundas nuptias non amittit usumfructum bonorum adventitiorum acquisitorum a filiofamilias, nisi sint Castrensia, vel quasi: & ita [illegible] patri adventitia, ususfructus jure, nec amittit usumfructum indecendo novercam suis, *l. 4. C. de bon. matern.* (23) Nec amittat. (24) Hinc sumpta est Authentica *quod mater C. de revoc. donat.* An idem in patre? non est, vid. Cujac. *hic fol. 302.* (25) Quintum genus pœnæ secundo nubentibus constitutæ. (26) Tres casus hic excipiuntur a regula, *l. 7. C. de revoc. donat.* (27) Sextum genus pœnæ secundis nuptiis indictæ, *l. 10. C. de mune.* vid. quæ notavi ad *l. 22. §. 1. ff. ad municip. l. ult. ff. de senatorib. l. 9. C. de incolis, l. 10. C. de dignitatib.* (28) *l. 3. C. de incest. l. 11. ff. de divort.* (29) Τῷ φυσηθῆναι τε καὶ τρυφῆσαι, ut sit sensus. Libertam renunciatione matrimonio patroni, alteri, invito patrono, non posse impune nubere. (30) Septimum genus pœnæ binubis constitutæ. (31) Id est, Alexandri, cujus facta est mentio c. 37. supra hic, intelligit autem *l. 1. C. ubi pup.* (32) Liberi non possunt facilius, quam apud matrem educari, adde Lævinum 70. (33) Octavum genus pœnæ nuptiis secundis impositæ.

(34) Non cogentur. (35) Nam repræsentatio dotis, donationis est species. (36) Vid. *l. 1. Cod. si dos constante matrim.* (37) *l. 73. in fin. l. ult. ff. de jure dot. l. 20. ff. solut. matr., l. 29. C. de jure dot.* (38) Dotis repræsentatio est instar donationis prohibitæ, *d. l. 1.* (39) *d. l. 1.* (40) Sensus est: Dotis hoc casu repræsentatæ uxori, fructus, aliaque lucra dotalia eaque omnia liberis ex eo matrimonio conservari a parente, si ita est, sed ad matrimonii liberis hujusmodi fructus donari non potest. (41) Nonum genus pœnæ binubis constitutæ.

filiis; hoc videlicet quod generaliter constitutum est. Si vero non contigerit accipere contrahentes dotes, adhuc constante matrimonio: etiam post mortem uxorum secundum legem ab illarum percipient heredibus, sicut scriptura vult dotis.

C A P. XL.

Si mulier filiorum suorum tutelam administraverit, & ad secundas migraverit nuptias.

SI (1) autem tutelam gerat mulier filiorum, palam est, quia impuberum existentium, jurans *non* (2) *ad secundas venire se nuptias*, deinde contemnens & prius connubium & jusjurandum ad maritum veniet secundum, non prius tutorem petens, & rationem reddens, & exolvens omne quicquid hinc debet: non solum quæ ejus sunt, in hypothecam (3) habere lex permittit filiis: sed etiam mariti (4) substantiam trahit cum hypothecis: ipsi quoque interdicit filii successionem impuberis morientis, licet ex substitutione pater eam venire ad filii dixerit successionem. Sed hoc quidem priores (5) nostri. Nos autem miramur quod mulierem sic impiam constitutam, ut etiam hoc ipso jusjurandum negligeret, & sic ad immaturas (6) nuptias deveniret, tribus (7) maximis neglectis, Deo, & defuncti memoria, & caritate filiorum: ita parvis subdiderunt pœnis: & illam quidem quæ ante luctuosum nubit tempus (8), & nec omnino mater filiorum consistit, puniunt amare: & licet filios non habeat propter solam honestatem hoc agunt: mulierem vero sic effusam concupiscentiis, vel non ipsis subdiderunt pœnis quas sustinent quæ ante (9) lugubre tempus ad secunda vota declinaverunt. Ideoque sancimus: *Eas quæ sic pejerare de cætero præsument mulieres: super dudum præcedentes pœnas* (10) *& has sustinere omnes, quas* (11) *primitus diximus super his mulieribus quæ ante lugubre tempus nubunt; & infamiam & omnia alia his inferentes*: & solutionem pœnarum eis dantes, eandem quam etiam illis, ut supplicent imperatori, & mediam portionem dent filiis suarum rerum, neque usufructu apud eas manente: & simpliciter æqualem eam punimus propter nuptiarum immaturitatem, ei quæ ante lugubre tempus nupserit. Si vero etiam naturalium tutelam gerat filiorum; (nam hoc quoque præbuimus (12) ei) tamen ad virum veniens, & non hæc agens quæ prius dicta sunt, iisdem subjaceat pœnis. Providentia (13) vero fit per provincias quidem gentium præsidibus, hic autem gloriosissimo præfecto felicissimæ hujus urbis una cum prætore, cui hujus urbis cura est, ut volente (14) ad nuptias venire tutelam gerente muliere, & ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur: & quod mater debet, occasione gubernationis, hoc reddatur.

C A P. XLI.

Si sub conditione pater vel mater legatum liberis suis reliquerit, confirmat legem Zenonianam Const.

PLacet quoque nobis Zenonis piæ memoriæ constitutio (15), volens, patrem si jubeatur proprio filio legatum sub conditione aut die dare, non aliter exigi pro donatione legatorum cautionem (16) hanc, videlicet quæ legatorum (17) servandorum causa vocetur, nisi (18) secundas pater contraxerit nuptias: sit enim & hæc secundo nubentibus pœna.

C A P. XLII.

De clericis qui nuptias contrahere non possunt: Supra Novell. 6.

SEd (19) & si quis inter reverendissimos constitutus clericos (ultra (20) lectorem aut cantorem dicimus) omnino contraxerit nuptias: hunc ex nostra constitutione cadere (21) sacerdotio constituimus atque volumus. Si vero lector existens, & nuptias faciens, deinde propter aliquam inevitabilem necessitatem (22) ad secundas (23) veniat nuptias, nequaquam (24) ad majoris sacerdotii ascendet culmen: sed illic manebit (25) apud mulierem, affectum illius præponens meliori provectui. Si vero cum sit laicus, ad ordinationem subdiaconi, aut diaconi, aut presbyteri venire voluerit, deinde appareat mulierem habens, non ex (26) virginitate sibi copulatam, sed aut disjunctam a marito, aut aliter non ab initio mox sibi legitime conjunctam: aut etiam ipse ad secundas venerit nuptias; non impetrabit sacerdotium: sed & licet latenter ad hoc venerit, omnino eo cadet.

C A P. XLIII.

Si maritus (27) *ita reliquerit uxori, si ad secundas nuptias non transeat & ad legem Juliam Miscellam.*

QUæ (28) vero nunc sequitur causa, est antiqua, & multas quidem suscipiens correctiones non ab aliis solum, sed etiam a nobis, non tamen ad summam sui veniens rectitudinem: quam nunc sectantes, præsentia sancimus. Lex enim quæ vocatur *Julia* (29) *Miscella*, lex antiqua, lex vetusta, filiorum procreationis præponens studium, permittebat (30) mulieribus, licet vir prohiberet, & aliquid ob hoc relinqueret, quatenus (31) non ad secundas veniret nuptias, tamen & ad virum venire & jurare, *quia* (32) *filiorum causa hoc ageret*, & quod relictum erat, acciperet; & hanc quidem in (33) annum dabat mulieribus licentiam. Eo autem transeunte (34) si vellet accipere relictum, non aliter licebat mulieri hoc accipere, antequam cautionem exponeret, *quod ad secundas non veniret nuptias*, sed hanc quoque adjectionem ipse (35) Julius Miscellus haud invenit, sed Quintus Mutius Scævola hoc præsanciverat (36), super omnibus quippe pendentibus in causarum prohibitionibus hujusmodi adinveniens cautionem (37). Nos igitur videntes plurimas mulieres desiderio nuptiarum non propter filiorum procreationem, sed propter necessitatem & jurantes & nubentes, & transcendentes morientium voluntates; existimavimus prius interim sacrationem mederi partem, & perjurium (38) eis cohibere, nec sinere talia subire juramenta, in quibus omnino perjurium promptum est. Nam nec illud inerat legi, ut oporteret sine filiis existentes mulieres hoc jurare sacramentum; sed etiam filios habentibus hoc adjacebat jusjurandum, quod Deum simul, & defuncti animam contristarat: cum utique perjurium quidem esset in promptu: filiorum vero procreatio in fortunæ (39) muneribus jaceret. Quia igitur hac nostra sancimus lege jusjurandum eis auferentes, & talem permittentes relictorum perceptionem, consideravimus (quoniam alterum quoque a nobis prætermissum est) oportere & defuncti animæ mederi: Quapropter præsentem ponimus legem: non enim volumus deficientium nihil illicitum (40) habentes voluntates frustrari. Si enim (41) diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente non nubere, hoc custodiret: pro amaritudine habuisset hoc merito lex: nunc autem cum secundo præsto sit lex, sc. ut si voluerit nubere, accipiat quod relictum est: novissimi sceleris est despicere voluntatem defuncti ita fluctuantem, ut ei detur licentia nubendi, & accipiendi quod relictum est, & per omnia contristandi priorem maritum.

C A P. XLIV.

UNde sancimus: Si quis prohibuerit uxorem ad aliud venire matrimonium, sive etiam uxor (42) maritum: (idem namque est utrinque) & pro hoc aliquid reliquerit: unam (43) ex duabus conditionem habere contrahentium alterum: aut ad nuptias venire, & *abrenuntiare præceptioni* (44), cum si hoc noluerit, sed honorat defunctum, omnino abstinere de cætero nuptiis. §. 1. Sed ut non causa suspensa sit, & post tempora forsitan longa revertatur rursus exactio: propterea bene nobis visum est, hujus rei determinare causam, & usque ad annum (45) quidem non esse penitus petitionem relicti: nisi tamen modus

(1) Hinc sumpta est Authentica *eisdem Cod. de secund. nupt.* (2) Dixi ad *l. 2. Cod.* [illegible] quod hodie non exigimus, sed [illegible]. (3) Tacitam speciem [illegible] esse, hinc colliges. (4) Id est, vitrici, *l. 6. in fin. C. in quib. causis pign. tacit.* (5) Theodosius & Valentinianus in *l. 6. C. ad SC. Tertyll. l. 10. C. de legitim. hered.* (6) [illegible] dixi ad *l. 2. C. de secund. nupt.* (7) Quæ contra [illegible] ad secundas nuptias venit, Deum [illegible], & caritatem filiorum hic negligere dicitur. (8) Id est, ante annum luctus. (9) [illegible] (10) [illegible] pœnæ iterantibus nuptias observa. (11) Quæ [illegible] nubit secundo, [illegible] pœnas earum mulierum, quæ nubunt ante annum luctus: de quibus pœnis dixi ad *c. 22. supr. hic.* (12) Mulier naturalium liberorum tutrix esse potest.

[illegible]

modus sacerdotii adveniens alteri personarum statim præbeat exceptionem: utpote nequaquam nuptiarum existente spe (1). §. 2. Si vero transire contigerit annale tempus; damus quidem personæ huic accipere quod relictum est: non absolute tamen, nec simpliciter: sed si quidem immobilis fuerit res, non aliter hanc accipere, nisi juratoriam cautionem expoluerit, & suppoluerit suas res (hoc quod tacite ex hac lege damus) *ut si ad secundas venerit nuptias, reddat quod datum est, tale quale percepit restituens, & quos accepit in medio fructus* (2).

§. 3. Si vero mobilis fuerit res: si quidem idoneam habeat substantiam persona volens accipere, dari quod relictum est sub eadem cautione & iisdem hypothecis. Sed si quidem aliquid aliud mobilium fuerit: tale restitui, quale recepit, aut diminutionis medeatur partem.

§. 4. Si vero pecuniæ (3) fuerint etiam cum usuris (4), quas inde percipere voluerit; jurejurando restituentis hoc judicando. Si vero non mutuaverit quidem, sed usus est: tertiæ (5) centesimæ reddat usuras.

§. 5. Si vero non (6) valde locuples fuerit, etiam fidejussorem hunc exigi. Si autem non valuerit fidejussorem dare, tunc sub juratoria (7) cautione, & hypotheca (secundum quod dictum est) suarum rerum accipiat quidem quod relictum est. §. 6. Mox autem, ut ad secundas nuptias venerit, hoc ab eo qui dedit, vindicetur, apud (8) quamcunque apparuerit personam, tanquam si ab initio neque datum fuisse videretur, quod in omni restitutionis casu, sive mobile sive immobile sit quod futurum est reddi, valere sancimus. §. 7. Si vero aurum (9) fuerit quod relinquitur; minus idonea vero se habeat ad fidejussionem; & nec ipse dignus sit cui hoc credatur; manere quidem apud illum a quo relictum est; tertiam (10) vero centesimæ ejus usuram præstari: quam usque tunc salvat, donec aut secundas ille contrahat nuptias (quando & restitutio præstitarum usurarum suscipiet facultatem) aut fiat manifestum nullatenus posse istum ad nuptias pervenire, sive secundum modum sacerdotii (tunc enim ei dabit quod relictum est) sive (11) morte; accipient enim hoc omnino ejus heredes, nihil neque de datis usuris reddentes. §. 8. Hanc ipsam autem introducimus observantiam & eundem intellectum, etiamsi (12) non conjuges alterutris sub tali reliquerint conditione; sed aliquis alius extraneus sive viro sive mulieri sub tali conditione dari quid voluerit, scilicet fortuitorum (13) casuum; secundum suam naturam, lege super his tam in præstandis quam in restituendis conservata. Hæc igitur ex jam nuper factis a nobis occasione Juliæ Miscellæ constitutionibus retribuimus; alia vero sint firma secundum terminos & casus secundum quod hæc exposuimus.

§. 9. Præfatæ autem a nobis observationes dentur, (si institutionis sit pars (14) aut legatum) heredibus aut substitutis, aut illis a quibus hæc relicta sunt; si quidem mortis causa donatio, omnino heredibus. Si vero ex asse secundum talem conditionem conscribatur quis heres; substitutis si fuerint, aut omnino iis qui ab intestato vocantur ad hereditatem, hujusmodi observationes præstentur, ut undique lex habeat propriam perfectionem; nisi (15) forte testator & hoc præcipiat, dicens licentiam habere eum cui dereliquit, sive per institutionem particularem, sive ex asse, aut per legatum vel fideicommissum, sive per mortis causa donationem, & accipere quod relictum est, & nullam cautelam dare; tunc enim sequenda est defuncti voluntas, studii enim nostri est, defunctorum conservare (16) secundum legem voluntates.

C A P. XLV.

De administratione donationis propter nuptias. Idem dictum fuit supra Novell. 2. cap. 4.

ET (17) quia parum antea de cautela rerum ediximus, & Leonis novimus divæ memoriæ constitutionem (18) de secundis nuptiis, si ad eas veniens mulier non valeat dare fidejussionis cautelam, quia filiis restituat res, tertiam partem centesimæ accipere: nos causam adhuc melius ab ea constituimus, illius super hoc sternatis competentem adjicientes subdivisionem. §. 1. Et sancimus (hoc quod pridem (19) a nobis in quadam dictum est constitutione) ut si quis (20) offerat (21) res propter antenuptialem donationem: siquidem omnes immobiles constitutæ sunt, maneat earum usus apud matrem ad secundas venientem nuptias: & eadem hæc eliget, & non recipiet, neque (22) exigat a filiis pro æstimatione earum usuras: sed diligentiam earum habeat secundum quod lex dat usus dominis constitutis. conservet autem hæc secundum leges filiis superstitibus: aut si omnes moriantur, secundum nostram legem casu filiorum non existentium, matri reliquo remanentibus filiorum heredibus conservando. §. 2. Si vero universa constituta est forte in pecuniis (23), aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam partem usurarum accipiente matre, cum prius sancita cautela non exigi a filiis aurum, nisi forte sine invidia sit viri facultas, & habeat aurum & argentum, & vestes, & quicquid conscriptum est matri: damus etenim tunc electionem matri, si velit res accipere, & dare fidejussoriam cautionem, sive prædictas accipere usuras; dicimus autem ex tertia parte centesimæ tam secundum anteriores leges, quam etiam secundum nostras. §. 3. Si vero permixtæ sint res, & donatio tam in pecuniis quam in immobilibus rebus sit, immobiles quidem omnino manere apud matrem: propter quod alimenta habeat exinde: in rebus vero mobilibus illa tenere, quæ pridem sancivimus, si contigerit in mobilibus rebus omnia antenuptialis donationis esse constituta: providente muliere quod non negligat immobilia, neque imminuta hæc faciat, sed qualia accepit, restituat.

C A P. XLVI.

De successione (24) matrum in bonis filiorum pro qua parte fiat, & quomodo.

HInc (25) non alia evenit ratio quæ de filiorum successione est: quam accipient quæ ad secundas veniunt nuptias. Jampridem enim de his scripta est lex a nobis ad Hermogenem (26) gloriosæ memoriæ magistrum sacrorum nostrorum factum officiorum rescripta, Belisarii gloriosi præcedens (27) consulatum, septimo decimo Kal. Aprilis, per quam sancivimus matres ad filii non relinquentis liberos, cum ejus qui mortuus est fratribus, sine cautione vocari successionem: & ejus cum usu etiam proprietatem habere firmam; sive priusquam heres relinquatur, sive postea ad secundas venerit nuptias: auferentes leges quæ de his contrarium quid præcipiebant. † Hanc autem nostram sanctionem firmam etiam modo manere super solas personas parentum, quæ dudum ad secundum venerint matrimonium, sancimus: & quasdam proprium accipientes filiorum, firme ei servantes, & secundum deinceps tempus, sive ante nuptias, sive post nuptias hereditatem in eas filii descendisse contigerit. † De his autem quæ post hæc ad secundum veniunt virum, ita nobis præsens lex disponatur, & sanciatur. Ergo necesse est filio moriente, sive masculo, sive fœmina, sive testatus moriatur, sive etiam sine hoc: interim ea, quæ ex testamento sunt dicentes, ita ad ordinem qui ab intestato est, venimus. §. 1. Si igitur legitime filius testatus (28) fuerit, & relinquat matri substantiam, sive partem ejus aliquam: hanc illa accipiet per scripturam (quia ubique custodire morientium (29) volumus voluntates) & habeat quod dimissum est, aut datum. & secundum proprietatem, & secundum usum. Sicut enim licebat relinquere alicui extraneorum, & nihil heredi secundæ mulieris nocebant nuptiæ: ita & matri relinquens, sive institutionem (30), sive legatum, recte derelinquat & dominium, & usum, sive (31) ex rebus quæ extrinsecus advenerunt, fuerit facultas, sive ex paternis: nihil ex hoc fratribus contradicere valentibus. §. 2. Si autem intestatus (32) filius moriatur jam ad secundas veniente matre nuptias, aut postea veniente: vocetur (33) quidem & ipsa cum filii aut filiæ fratribus (34) secundum nostram constitutionem ab intestato ad ejus successionem. Sed quanta (35) quidem ex paterna substantia ad filium pervenerunt, eorum solummodo (36) habeat usum ad secundas omnino, sive prius, sive postea veniens nuptias; in residuis vero omnibus rebus, quæ aliunde erant filio præter paternam successionem, veniat secundum vocationem nostram, quam statim dicemus, quadam correctione & ea indigere. Et hæc dicimus in rebus quæ extra (37) nuptialem donationem sunt. Quæ enim in illis sancita sunt a nobis, & a Leonis divæ memoriæ constitutione (38), integra conservamus: in quibus solum mater habeat usumfructum. §. 3. Sed in aliis rebus hæc sancimus, & deinceps ipsi tradimus quæcunque post nuptialem donationem sunt a patre venientia filio, aut ex aliis causis, tam ex testamento, quam ab intestato successionibus: ratione contra (39) ingratos filios undique & super istis rebus, servata, quando manifestæ (40) causæ ingratitudinis demonstrantur: aliorum omnium, quæ de successionibus dicta sunt parentum in filiis, aut filiorum in parentibus, intactis manentibus.

§. 4. Ingratitudinem autem hic consideramus, non solum ad matrem secundum pridem a nobis dictum; sed etiam adversus (41) eundem ipsum fratrem defunctum.

C A P. XLVII.

ET quoniam scimus multas fratribus (42) ad invicem factas contentiones: illum solum, tanquam (43) ingratum circa fratrem effectum, participari hoc lucrum non concedimus qui (44) mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inscriptionem (45), aut substantiæ ei properavit inferre jacturam: ejus enim portio tam ad reliquos fratres, quam ad matrem veniat. Et hæc lex supra filiorum successionibus, quibus cum matre succedunt filii, maneat, illam quæ a nobis facta est subdivisionem introducens iis, quæ futuro tempore matrimonio secundo sunt socianda viris. Quæ enim jam ad secundum matrimonium pervenerunt, [& beneficio memoratæ nostræ legis potitæ sunt] his liceat successionem, sive per testamentum, sive ab intestato habere firme, & secundum dominium, & secundum usumfructum, & alienare & testari, & transmittere secundum quem voluerint modum, nihilque sit eis impedimento quolibet tempore ex præsenti constituta lege. §. 1. Illud autem firmum ex primo matrimonio filiis maneat, quod super

(1) Sacerdoti nulla spes nuptiarum. (2) Qui Mucianam cautionem non satisfacit, & rem & fructus reddit, l. [illegible] *ff. de legat.* [illegible] *ff. de cond. & dem.* [illegible] si quos percepit, vers. *Si vero immobilis*, hic. (3) Mobilium rerum duo [illegible] hic constitui colligas. Unum eorum, quæ ita restituuntur, ut sunt accepta, vers. [illegible] *si quidem superius*, aliud ut aliter, ut hic. (4) Usura ob usum debita. (5) Id est, trientes usuras, ut l. [illegible] C. *de secund. nupt.* (6) Non valde locuples, etiam fidejussorem dare tenetur: sin minus, [illegible]. (7) Juratoria cautio, & hypotheca rerum propriarum fidejussionis subsidia. (8) l. [illegible] *ff. de rei vindicat.* adde l. [illegible] C. [illegible]. (9) [illegible] pecunia numerata. *Julian.* (10) Id est, trientem. (11) Sacerdotium & mors, nuptiis [illegible]. (12) Id est, etiamsi extranei. Sensus est, extraneum, id est, alium a marito, extranea persona posse legatum relinquere, sub conditione non contrahendarum nuptiarum. *Jul.* [illegible] tamen [illegible] putat, viduitatem a nullo alio indici potuisse, quam a marito, & legem Juliam Miscellam alio non pertinuisse, quam ad viduitatem ab altero conjugum [illegible]. [illegible] C. *de indicta viduitate*, quæ mentionem tantum facit conditionis adscriptæ conjugum testamento, quæ omnino reprehenditur ab Antonio Mercatore [illegible] & textus hic quoque [illegible] aliud [illegible], ut & Julianus vetus interpres. (13) Id est, sub conditione casuali. (14) Si quis tertia parte institutus fuerit sub conditione non faciendi, cavere debebit coheredibus vel substitutis, nemine ex his apparente cavebitur heredibus ab intestato, *Julianus* [illegible], adde l. [illegible] *ff. de cond. & dem.* (15) Testator cautionis necessitatem legatario remittere potest. At non potest usufructuario, l. [illegible] C. *de usufr.* [illegible] [illegible] Cujacius aliter [illegible] [illegible] remitti posse: ita fatetur Mucianam posse remitti. (16) Voluntas defuncti servanda. (17) Hinc sumpta est Authentica *sed si autem* C. *de sec. nupt.* (18) l. [illegible] C. *de sec. nupt.* (19) *Novell.* [illegible] [illegible] *cap.* [illegible] (20) Maritus [illegible]. (21) [illegible], id est, dederit. (22) [illegible] secundas nuptias contrahentibus constitutæ. (23) Pecuniæ mobilium appellatione continentur, hic, & l. [illegible] *ff. de legat.* [illegible] De qua non est dubitandum, quando mobilia simpliciter, & per se, non autem tanquam accessoria certæ rei relicta sunt, de quo late Philipp. Corn. vol. [illegible] [illegible] Menoch. *de præsumpt.* [illegible] Mantic. *de conject. ultimar. volunt.* lib. [illegible] (24) Et quemadmodum mater secundas nuptias contrahens succedat liberis ex testamento, vel ab intestato, vid. *Jul.* [illegible] (25) Hinc sumpta est nata authentica *ex testamento* C. *de secund. nupt.* (26) *Novell.* [illegible] *supr. hic.* (27) Id est, anno [illegible] (28) Testato filio mater ut succedat secundo nubentes. (29) Morientium voluntates servanda. (30) Id est, institutionis jure. (31) Sensus est, Matri secundas nuptias contrahenti filius quantum voluerit testamento conferre potest, nulla habita ratione bonorum, cum ea sint e patre, non ab aliis personis accepta. (32) Intestato filio ut succedant matres secundo nubentes, adde *Novell.* [illegible] (33) Filio mater succedit ab intestato, cum ejus fratribus in capita. (34) Idque in capita. (35) Mater filio succedens in rem profectitiis, hujusmodi profectitiorum dumtaxat habet usumfructum, [illegible] adventitiis proprietatem, quam ideo potest quoquo modo alienare. Julianus hunc locum ita interpretatur, videtur [illegible] (36) In pœna secundis nuptiis constituta; cujus hic sensus est. Mater binuba succedens filio ab intestato, cum ejus defuncti fratribus, bonorum ejus paternorum solum habet usumfructum: adventitiorum vero in suâ sorte pro virili etiam proprietatem. (37) [illegible] idem in donationes propter nuptias dicatur *infr.* (37) In rebus acceptis donatione propter nuptias, uxor solum habet usumfructum, *infr. hic.* (38) l. [illegible] C. *de sec. nupt.* (39) Ingratitudinis causa quæ sunt in liberis. De causis ingratitudinis, vide *cap.* [illegible] *supr. hic.* *Nov.* [illegible] (40) Ingratitudinis manifestas causas esse oportet in liberis, ut possint exheredari. (41) Ingratitudo fratri potest objici: & ob ingratitudinem frater fratrem exheredare potest: adeo ut intervenient ex[illegible], eo casu fratri exheredato nullam competere querelam inofficiosi, etiam turpibus personis institutis. (42) Fratres fratribus ut succedant. (43) Ingrati loco habetur, qui mortem fratri procuravit, qui se adversus eum criminaliter inscripsit, qui omnium bonorum litem ei difficile [illegible]. (44) Ingratitudinis signa observa. (45) Adde l. [illegible] *ff. de bon. libert.* [illegible] *ff.* [illegible]

per his per prædictam a nobis constitutum est sanctionem. † Quod (1) si antenuptialem donationem, quam mater mortuo marito lucrabatur, contigerit ad morientem filium pervenire, & propterea partem ei illius fieri hereditatis: matrem neque secundum quod succedit filio, dominium eorum, scilicet antenuptialis donationis rerum persequi: solum autem habere horum, quamdiu superest, usum & usumfructum.

† Maneat igitur & hoc his, qui ex prioribus nuptiis sunt, filiis condonatum: nisi forte ante prædictam constitutionem judicialis sententia & transactio inter partes facta de his aliquid statuerit. §. 2. Et (2) quoniam mater excludebatur (3) quidem a filio masculo, hoc faciente senatusconsulto quod Tertullianum vocant: filiabus autem commiscebatur: nos non quærentes filiorum jus, sed exinde ei legitima jura dantes, vocamus quidem eam (4) etiam cum masculis fratribus morientis in tantum in quantum (5) numerus filiorum fuerit: quatenus & ea partem habeat tantam quantam unusquisque fratrum. Si vero permixti masculi & fœminæ fuerint: hoc ipsum disponentes. Si vero mater & filiæ solæ consistant, ibi senatusconsultum mediam quidem partem dabat matri: residuam vero mediam sororibus quantæcunque extitissent. Quod quoniam non primitus correximus, modo adducimus ad competentem correctionem, & in isto casu vocantes eam pro (6) rata filiarum: quatenus quantum unaquæque filiarum habet, tantum solummodo & ea accipiat: & in omni casu hic relato, in virilem portionem (hoc quod legis est) etiam mater veniat: sive consistant soli masculi, sive solæ fœminæ, sive etiam permixta utraque soboles.

C A P. XLVIII.

Ut parentes studeant æqualitatem inter liberos primi & secundi matrimonii servare.

Illud quoque super hoc adjicere legi justum existimavimus. Si enim moriatur vir aut mulier filios habentes & ex prioribus & ex secundis nuptiis, quas post hanc nostram contraxerint legem: (in his enim præsentia disponimus; quæ quidem super lucris ex nuptiis servari oportet. hoc sanximus: insuper & decrevimus portiones, quas necesse est parentes legitimis & non ingratis relinquere filiis, ipsos tamen genitores non erit justum ad secundam omnino declinare prolem, & quod ex lege est, tantummodo relinquentes prioribus alia omnia ad secundos deducere, sed aliquid & prioribus adjicere. Nam si aliquem ex secundis habeant nuptiis, aut etiam ex primis forsan, ita festivum, ita dilectum, ut velint præponere eum aliis in possessione, damus licentiam hoc agendi: non tamen omnino priores quidem filios minorare, secundos autem augere: sed neque vehementer magnificare augmentum, nec omnino oblivisci priorum matrimoniorum, neque infirmare ea quæ a præcedentibus nos de talibus dicta sunt: sed providere quidem & secundis. providere autem & primis: cogitantes (7), quoniam ambo filii sunt: & ita facientes successionum in testamentis divisionem. Si enim intestatis eis mortuis lex omnes ex æquo (8) vocat: competens est eos imitantes legem, non vehementer magnis eos abbreviare (9) minutionibus, erubescentes legem, sic enim erunt boni patres, & nostra digni legislatione; & justi quidem erunt solam legem custodientes. Si quid autem etiam supra legem reliquerint: erunt justi simul & humani patres: & non hæc dicimus inter gratos & ingratos filios, (de ingratis enim jam sæpius dictum est) sed de iis qui magis aut minus diliguntur: cum utrique multa differentia sit ingratitudinis, & gratiarum actionis, & dissimilis honoris. Hanc itaque partem de æquitate filiorum ex priore & secundo matrimonio venientium, adhortantes (10) potius (11) quam sancientes dicimus: alioqui semel augentes (12) ab intestato partem omnino filiis relinquendam; & usque (13) ad (14) quatuor quidem filios, quatuor uncias omnino definientes, si autem ultra quatuor sint, usque ad mediam substantiæ partem: idoneum jam dedimus filiis solatium, non ex parva mensura antiquam eorum angustiam resolventes. §. 1. Sit igitur præsens lex futuro tempori sancimus, sicut sæpius dicentes prævenimus, & nihil priorum tangens, sed collecta undique & complexa sub una continuatione: & omnia pene de secundis pronuntians nuptiis: & priora quidem prioribus in sua virtute servans, quæ vero ab ea disposita sunt, futuris secundis explanans nuptiis, & novam quandam undique ac subtilissimam introducens contrahentibus utilitatem: omnibus quæ super talibus positæ sunt constitutionibus; in futuris post hanc nostram legem nuptiis, & quæ ex his evenerint, vacantibus: hac videlicet una constitutione futuro tempori secundum quod a nobis definitum est, in iis qui continentur in ea casibus, pro cunctis sufficiente.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur tua celsitudo omnibus gentibus quæ sub tuo sunt cingulo (15), solemni modo manifesta fieri præcipiat: ut omnes agnoscentes quia majorem laborem sustinentes quam oportet imperialibus incurrere cogitationibus, tamen nihil prius illorum duximus salute: ne undique emendicent quod justum est, sed omnes videntes in unum collectam de hac legislatione partem, sciant quia & priorem iis quæ jam posita sunt, servavimus legem: & futuro tempori competentem posuimus congruentiam. Datum 15. Kal. August. Constantinop. post (16) Belisarii V. C. Cons. Scriptum exemplum (17) Patricio gloriosissimo præfecto hujus almæ urbis. Scriptum exemplum Basilidæ gloriosiss. magistro sacrorum officiorum expræfecto, exconsule, & patricio. Scriptum exemplum Triboniano gloriosissimo quæstori iterum & exconsule. Scriptum exemplum Germano gloriosissimo magistro equitum sacri Præsentis, exconsule & patricio. Scriptum exemplum Tzigæ gloriosissimo magistro peditum sacri Præsentis, exconsule & patricio. Scriptum exemplum Floro gloriosiss. comiti sacrarum rerum privatarum & exconsule.

† Tua igitur excellentia cognoscens ea quæ nobis placuerunt, in judicio tuo insinuet tam advocatis, quam aliis quibus præes, secundum hanc nostram constitutionem sufficientibus his, quæ hac de re a nobis scripta sunt ad Joannem gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfectum, iterum exconsulem & patricium. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* post (18) Belis. V. C. Cons. *.

T I T. II.

DE APPELLATIONIBUS (19) ET INTRA (20) QUÆ TEMPORA DEBEAT APPELLARI.

Hanc legem non habent Scrimgeriana & Haloandrina editiones, sed ejus tantum argumentum & summam: quod argumento est hanc vulgatam translationem ex meliore & integriore archetypo desumptam, quam ullam aliam editionem, sed & omnes Novellæ Latinæ desunt in illis novis editionibus.

NOVELLA CONSTIT. XXIII.

Imp. Justin. August. Triboniano gloriosiss. quæstori iterum & exconsuli.

P R Æ F A T I O.

Anteriorum legum acerbitati plurima remedia imponentes, & maxime hæc circa appellationes facientes in præsenti ad hujusmodi beneficium pervenire duximus esse necessarium. Antiquitati (21) etenim cautum erat, *ut si quis per se litem exercuerit, & fuerit condemnatus: intra duos (22) dies tantummodo licentiam appellationis haberet, si autem per procuratorem causa ventilata sit, & in triduum (23) proximum eam extendi.* Ex rerum autem experientia invenimus hoc satis esse damnosum: plures enim homines ignaros legum subtilitatis, & putantes in triduum esse provocationes porrigendas, in promptum periculum incidisse, & biduo transacto causas perdidisse. Unde necessarium duximus hujusmodi rei competenter mederi.

C A P. I.

Et (24) sancimus omnes appellationes, sive (25) per se, sive per procuratores, seu per defensores, vel curatores, vel tutores ventilentur, posse intra (26) decem dierum spatium a recitatione sententiæ (27) numerandum, judicibus ab iis quorum interest offerri: sive magni, sive minores sint, (excepta videlicet sublimissima prætoriana præfectura (28) ut liceat homini intra id spatium plenissime deliberare, sive appellandum ei sit, sive quiescendum: ne timore instante opus appellatorium frequentetur, sed ut omnibus inspectionis copia, quæ indiscussos hominum calores potest refrænare.

C A P. II.

De consistorianibus (29).

Ad hæc sancimus, si quando lis speratur in nostrum (30) inferri consistorium: si forte contigerit imperatoriam majestatem occupatam publicis causis ex mundanis provisionibus, non posse convocare patres (31) quatenus causa agitetur non (32) ex hoc litem periclitari. Quod enim vitium est litigatorum: si culmen imperitorium occupetur? vel (33) quis tantæ est auctoritatis, ut nolentem principem possit ad convocandos patres cæterosque proceres coarctare? Sed si quid tale evenerit, causa intacta permaneat donec imperator sua sponte motus & convocari proceres (34) jusserit, & litem inferri patiatur, & omnia secundum morem procedere.

C A P. III.

De Appellationibus in Ægypto, Asia, Ponto &c.

Illud etiam in tertio capitulo disponendum est, quod antiquitas bene statuit, novitas autem neglexit. Cum enim veneranda vetustatis auctoritas ita (35) magistratus digesserit, ut alii majores, alii medii, alii minores sint, & appellationes a minoribus judicibus non solum ad maximos judices remitterentur, sed ad spectabilium judicum tribunal, quatenus & ipsi sacro auditorio adhibito litem exercerent: novitas autem hoc deliquerit: evenit ut super minimis causis maximi nostri judices inquietentur & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendiis, ut forsitan totius litis æstimatio ad sumptus judiciales non sufficeret. Ideoque sancimus, si quando ex Ægyptiaco (36) tractu, vel adjuncta ei utraque Lybia provocatio speratur, usque ad decem (37) librarum auri quantitatem: non in hanc regiam urbem eam venire, sed ad præfectum Augustalem, qui audiat, & causam dirimat vice sacri cognitoris (38) nulla ei (penitus) post definitivam sententiam appellatione porrigenda. §. 1. Similique modo quoties in Asiana (39) diœcesi vel Pontica tale aliquid emerserit, usque ad prædictam quantitatem decem librarum auri appellationes ad viros spectabiles, comites (40) forte, vel proconsules, vel prætores, vel moderatores, quibus specialiter easdem lites peragendas deputavimus, remittantur: quatenus & hi ad similitudinem

(1) *Novell.* 2. *c.* 3. (2) Hinc sumpta est Authentica & cum C. ad SC. Tertull. (3) §. 2. *vers. fratre de. Inst.* & *l.* 9. C. *ad SC. Tertull.* (4) C. 24. §. 2. *junc. l.* [illegible] C. *ad SC. Tertull.* (5) Id est, in capita. (6) Et ita abrogatur [illegible] Fratri ab intestato succedunt fratres ac sorores cum defuncti matre viriliter, id est, æquis portionibus. Et sic mater hodie non excluditur a masculis fratribus defuncti, ut olim *supr. hic*, nec concurrit cum sororibus defuncti in meram dimidiam (ut scilicet habeat tantum sola, quantum reliquæ omnes defuncti sorores,) ut olim, *supr. hic*, sed in virilem. (8) Æqualitas parentibus servanda in instituendis liberis: alioquin mihi adversus æquum & bonum facere videntur parentes, integram hereditatem masculis addicentes, & filias modico contentas esse jubentes: adversus [illegible] 1. *Cod. de collat.* Goth. Vid. Petr. *de testam.* [illegible] 10. [illegible] (9) Liberi, enim ex æquo succedunt ab intestato. (9) Id est, depauperare. (10) Parentes studere debent filios suos, tam ex secundo matrimonio natos, quam ex primo procreatos, æquis portionibus heredes scribere. Hæc tamen adhortatio necessitatem parentibus non imponit. (11) Leges virtus in hortando nulla pene est, [illegible] ad *l.* 7. *ff. de legib.* (12) Legitima pars ab intestato, omnino filiis relinquenda. (13) *Novell.* 18. *c.* 1. (14) Legitima quantitas quæ hodie sit. (15) Sub sua jurisdictione. (16) Id est, anno 535. (17) [illegible] (18) Id est, 536. (19) Dixi ad *L.* 40. *D.* 4. Huic Novellæ respondet constitutio 24. apud Julianum. Goth. Adde Novell. [illegible] Vid. etiam Rittershus. *in expositione Nov. part.* 10. *cap.* 3. And. (20) *ad L.* 40. *D.* 4. (21) Id est, antiquis legibus, *l.* 1. §. 5. & [illegible] *ff. quando appell.*

l. 6. §. 4. C. *de appell.* (22) *d.* §. 1. & *d. l.* 2. *d.* §. 5. (23) *d. l.* 2. §. 1. *l.* 1. *l.* 20. *ff. de appell.* (24) Hinc sumpta est authentica *hodie C. de app.* (25) Appellare quis potest, per se, vel per procuratorem, vel defensorem, vel curatorem, vel tutorem. (26) A sententia judicis appellandum intra decem dies, sive propria sit, sive aliena causa, *cap.* [illegible] *dilectus in fin. X. de electione.* cap. 16 X. *de testib.* cap. 15. X. *de sententia & re judicata*, alias transit sententia in rem judicatam, & pro veritate habetur, ut dixi ad tit. *ff. quando appellandum.* (27) Definitivæ, Julian. c. 62. (28) A qua non appellatur. (29) *Novell.* 20 *supr. hic*, Julianus 90. c. 21. (30) Quid si ad alios judices causa introducta non fuerit ex mora judicis) intra annum definita? dabitur temporis restitutio, *vid. leg. ult.* §. 4. *Cod. de tempor. appell.* l. 2. in fin. *ff. si quis cautionibus.* (31) Id est, senatum, *Jul.* (32) Si mora imperatoris sententia ferri non potest, judicii præscriptio non objicietur: Mora & cunctatio principis litigatoribus non nocet. Hinc autem sumpta est Auth. *sed & jus Cod. de tempor.* & *separat. appell.* (33) Princeps cogi non potest, ut intra certum tempus sententiam ferat. (34) Senatores, Julian. *d. loco.* (35) Magistratuum alii majores, alii medii, alii minores. (36) De provocationibus in Ægyptiaca regione porrectis, Jul. c. 94. (37) Ne dicas 100. aureorum quantitatem, ut Julianus ait *const.* 24. c. 91. sed 720. v. Cuj. *hic.* (38) Ita ut hodie Princeps vel Imperator in hisce summis non appellatur. (39) De provocationibus in Asiana vel Pontica regione porrectis, Julian. c. 95. (40) Hic omittuntur Præsides Novell. 8. c. 25. & 26. [illegible]

nem præfecti Auguſtalis vice ſacri cognitoris intercedant , & cauſas ſine ſpe quidem appellationis , Dei tamen & legum timore proferant decidendas . † Orientalem (1) autem tractum cauſas appellatione ſuſpenſas , & uſque ad decem librarum auri quantitatem limitatas ad virum ſpectabilem (2) comitem Orientis mittere : ſimili modo audientiam & finem eis impoſiturum .

C A P. IV.

Ut a ſpectabilibus ad illuſtres appelletur .

ILlo videlicet obſervando , ut (3) viri ſpectabiles (4) duces (5) , vel alii ſpectabiles judices , non ad alios eadem ſpectabilitate decoratos judices ſuas transmittant appellationes in litibus (6) , quantæcunque ſint quantitatis , (cum non oporteat ad compares (7) judices appellationes (8) referri , ſed a minore judicio in majus (9) tribunal aſcendere) ſed ad illuſtriſſimam præfecturam , illorum appellationes , cujuſcunque ſint quantitatis , (ut dictum eſt) dirigantur , qui una cum viro excelſo pro tempore quæſtore eas dirimat : utroque officio ſubminiſtrante , id eſt , tam ex ſacris ſcriniis more ſolito , quam præfecto prætorio . Ita (10) tamen hæc ſancimus , ut nec a ducibus vel aliis ſpectabilibus judicibus , quibus forte , etſi privati (11) ſint , imperialis majeſtas cauſas injunxerit , appellatio ad memoratos ſpectabiles judices currat : ne (12) cauſa non gradatim procedere , ſed perperam videatur . Sed a præſidibus quidem provinciarum , & judicibus a nobis datis , ſi non ſint ſpectabiles judices , intra memoratam quantitatem referetur . Si autem vel illuſtres (13) ſint dati a nobis judices , quibus apices dignitatum ſuper ſpectabilitatem ſunt , vel duces , qui omnimodo ſpectabilitate ſunt decorati : vel ii qui a principe delegati ſunt , ſpectabilem habeant dignitatem : eorum appellationes ſub quacunque quantitate in hanc regiam urbem ad competentes antiquo more judices referantur . † Omnibus aliis quæ de appellationibus ſtatuta ſunt vel ab antiqua proſapia , vel ab auctoritate anteriorum conſtitutionum , vel a noſtra humanitate , intactis illibatiſque cuſtodiendis . Dat. Kal. Jul. *Conſtantinop.* poſt Belis. V. C. Cons. *

DE APPELLATIONIBUS , AD QUEMNAM REMITTANTUR, SI RES OB QUAM APPELLATIO INSTITUITUR, NON SUPRA AURI LIBRAS (14) DECEM VALEAT.

Epitome ſuperioris Conſtitutionis .

NOn principalis litigator duntaxat , verumetiam procurator ejus , defenſor quoque & curator & tutor intra decem dies a lata ſententia provocare poteſt . † A prætoriorum præfectis provocare non (15) licet .

C A P. I.

SI dum principi (16) appellationis cauſam audire non vacat , legitimum tempus decurrat , nullum hinc liti præjudicium gignitur . Quando ad principem ejuſque conſilium provocatur , ſi lis ipſa decem libras auri non exſuperet , illam in Ægyptiaco tractu , & adjuncta ei utraque Libya præfectus Auguſtalis audiet , et cognoſcet : in Orientali autem tractu comes Orientis : in Pontico vero , & Aſiatico , ſpectabiles comites , proconſules , prætores , & denique moderatores , ſi quidem hoc ſpecialiter ipſis injunctum fuerit . Qui omnes ſacrum habebunt auditorium , neque quiſquam eorum ſententiam de appellationis cauſa latam poterit detrectare .

C A P. II.

QUando a ſpectabilibus præſidibus provocabitur , ſive res litigioſa plus decem libris auri . ſive minus valeat , prætoriorum præfectus una cum quæſtore , ipſis utraque cohorte miniſtrante , de illa cognoſcito .

T I T. III.

DE PRÆSIDE (17) PISIDIÆ.

Novella Constit. XXIV.

Imp. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto , iterum exconſuli & patricio .

P R Æ F A T I O.

NUnquam ſane credidimus , veteres Romanos ex (18) parvis adeoque minutiſſimis principiis tam amplam conſtituere rempublicam , & totum deinde terrarum orbem (pene dixerimus) ſibi adjungere , & premere ac tueri imperio potuiſſe , niſi majoribus in provincias magiſtratibus miſſis , plus ea re dignitatis ſibi comparaſſent , ſimulque illis armorum (19) juxta ac legum poteſtatem ferrent , neque non ad (20) utrumque accommodatus & idoneos habuiſſent , quos quidem prætores vocabant , appellatione illis ex eo indita , quod (21) cæteris omnibus præirent (22) & præponerentur , permiſſa ſcilicet eis tam rei bellicæ adminiſtratione , quam legum præſcriptione . Unde & ea loca in quibus publice magiſtratus vel jus reddere , vel habitare ſolebant , *Prætoria* (23) appellare , & ut pleræque in rempublicam leges ex viva prætorum voce inferrentur , conſtituerunt . Et multi (24) prætores partim Siciliam , partim Sardiniam inſulam , partim Hiſpaniam , partim terra marique alii aliud vel imperio adjecerunt , vel texerunt .

C A P. I.

HÆc nos in animo reputantes , & vetuſtatem (25) denuo majore cum flore & venuſtate quaſi poſtliminio reducentes in rempublicam , Romano præterea nomini dignitatem addentes , & videntes quod duplici in aſperiores provincias magiſtratu ad hunc uſque diem deſtinato , nemo ad plenum ſua ſorte contentus fuerit , ſed ex ea cauſa per quaſdam noſtras provincias , in quibus tam civilis quam militaris magiſtratus exiſtit , ſemper inter ſe rixentur (26) , ſemper pugnent , non quo ſubditis boni aliquid faciant , ſed quo eos magis atterant : e re fore putavimus , ſi (27) utrumque magiſtratum tam civilem quam militarem in unam (28) formam contrahamus , imponamuſque denuo ei qui hanc poteſtatem habebit , appellationem (29) Prætoris : ut idem & militaribus copiis , quæ per provinciam ſunt ſecundum cognomentum antiquitus illis impoſitum præeat , & præficiatur legibus : ſi quidem & hoc initio Prætorum erat proprium : & cum utriuſque officii annonas (30) habeat , una tantum cohorte utatur ex centum (31) cohortalibus , (tot enim eî ſufficient) quæ Prætoriana cohors appelletur , & per (32) probatorias convenienter hinc procedentes conſtituatur . Ita enim dignitate (33) plenus erit , latrocinia exercentibus terribilis , ita injuſtis inevitabilis : ſi majore cum poteſtate omnia conficiat : & cum lex jampridem a nobis poſita jubeat omnes omnino judices puris uti manibus , ei obtemperet , & præſtito juramento , ſecundum hanc res gubernet , tam (34) armis utens quam civilia ſecundum noſtras leges ordinans . Unde tametſi ex glorioſiſſ. Conſulib. (35) aliquis ad hanc adminiſtrationem accedat , nihilominus in hoc imitatio quædam priorum eluceat , qua videlicet provincias ſortientes Coſſ. conſulareſque viri , & non multo (36) illis inferiores Prætores , paulatim Romanorum nomen ita auxerunt , & tam amplum effecerunt , quantum nulli (37) unquam alii reipublicæ ſuo imperio conceſſit Deus . Id quod *in Piſidarum regione initium primum ſumere volumus ; propterea quod* veteres annalium (38) ſcriptores prodidiſſe invenimus , olim (39) Piſidarum gentem univerſæ illius terræ ſummum tenuiſſe imperium , & jam nunc majore & vehementiore hanc provinciam magiſtratu indigere , (nam & maximi (40) in ea pagi ſunt , & multi homines , & qui ſæpenumero ob (41) ipſa publica tributa ſeditiones movent) & prædatricibus illis & ſanguinariis regionibus , quæ ſupra voracitatem & quandam inſatietatem lupini (42) capitis collocatæ ſunt , & Lycocranitarum (43) habitaculum vocantur , hunc magiſtratum præficiendum credimus , qui jam inde ordine legitimo in eam progrediatur . Ac ſi hic magiſtratus ſub ſpecie quadam incurſionis miſceatur , componantur etiam in unum tam militaria , quam præſidalia inſignia , et omnes eam militares copiæ ſequantur , quæ in provincia ſunt . Ad hæc tota civilis cohors venerando jam vocabulo appelletur , & prætoris cognomento honoretur , quis ipſum non abhorreat ? quis non revereatur , ſimul in (44) unum leges & arma coire ſpectans , & indidem conditione præpoſita , ut aut legibus obtemperet , ſi bono eſſe animo , & ſervari velit , aut , ut vel primo ſtatim intuitu pereat , armis in proximo leges corroborantibus .

C A P. II.

OPortet igitur , ut qui hunc magiſtratum ſuſcipit (ſemper autem gratis (45) eum , & abſque ulla datione pecuniæ ipſi conferimus , ut & ipſa per omnia ſordibus abſtineat , & his ſolis , quæ ex publico ſolvuntur , contentus ſit , id quod etiam prima (46) noſtra lex dicit) juſte & pure & cum quadam (47) aſperitate humaniter ſe erga ſubditos gerat , quemadmodum in priore lege diſpoſuimus , homicidia , adulteria (48) raptus virginum , omne denique maleficium provincia expellat , & qui ea deliquerint , ſecundum (49) noſtras leges puniat , neminem præterea maleficorum revereatur , etſi de potentioribus ſit , neque his ſe ſubmittat , qui nullam de ſe utilitatem , at bene neſarias de ſe occaſiones præbere poſſunt : ſed per omnia jus ipſum tueatur , & ad noſtras leges reſpiciat , & ſecundum eas judicet , & ut ſubditi noſtri ſecundum illas vitam ſuaque ſtudia inſtituant , efficiat , inſuper ad Deum quoque , & noſtri timorem reſpiciat , neque præterea quicquam omnino in animo cogitet . Item ut neque crebro (50) ex provincia huc commeet , neque immodicis literis nos interpellet , ſed in omnibus prius ipſe audientiam accommodet , eaque diſceptet , & memor , quantam illi dignitatis magnitudinem dederimus , ita ſe hac in re gerat , ut pro geſto magiſtratu cauſam dicere neceſſe non habeat , ſciens , quod ſi quis eo adito jus ſuum non conſequatur , compellaturque hæc ad nos referre , pro eo deinceps certamen illi nobiſcum futurum eſt . Quemadmodum enim juriſdictionis augmento ipſum honoravimus , ita rurſus ſi præter intentionem & opinionem noſtram tradita eum adminiſtratione abuti deprehenderimus , competenti ipſum animadverſione perſequemur , tam Deo in hoc ſubſervientes ,

quam

(1) De provocationibus in orientali regione [illegible] , Jul. c. [illegible] (2) Vel ita , de appellationibus [illegible] ſpectabilium [illegible] , Jul. c. [illegible] (3) A ſpectabilibus ad illuſtriſſimum P. Præt. appellatur. (4) In his cauſis , in quibus [illegible] judicant . *Jul.* (5) Proconſules , *Julian.* (6) Appellari non [illegible] a pari ad parem . (7) Par in parem non habet imperium , *l.* [illegible] *ff. de recept. qui arbitr.* (8) De appellationibus [illegible] ſpectabiles judices [illegible] , Jul. c. [illegible] (9) A minore ad majus tribunal appellatur , vide *l.* [illegible] *ff. quis & a quo appelletur .*
(10) Aut potius non ſpectabiles , Jul. [illegible] ſi non ſpectabiles ſint [illegible] . [illegible] (11) [illegible] non illuſtres , *l.* [illegible] *Cod. de appellat.*
(12) Gradatim cauſa procedere debet , & ſic omiſſis mediis judicibus ad ſummos non eſt appellandum . (13) Si illuſtres ſint ii , a quibus appellatur , provocatio fieri debet in Conſtantinopolitanum [illegible] , *Julianus .* (14) Auri libræ [illegible] conſtituunt , *l.* [illegible] *C. de ſuſcepioribus lib.* [illegible] Decem libræ auri efficiunt [illegible] aureos. (15) Supplicare tamen licet , *l.* [illegible] *C. de ſent. præf. præt.* (16) [illegible] in indice [illegible] *Imp. conſt. cap.* [illegible]
(17) Περὶ τοῦ [illegible] Πισιδίας , Scrimg. [illegible] [illegible] & apud Julianum *conſt.* [illegible] *de off.* [illegible] *Piſidia* , ita quoque appellatur *Nov.* [illegible] *cap.* [illegible] *Nov.* [illegible] (18) Vide Livium [illegible] Florum [illegible] , ubi de initiis populi Romani . (20) Armorum & legum poteſtas olim prætoribus provincialibus commiſſa , facit *l.* [illegible] *ff. de off. proconſ.* [illegible] *ff. de off. præſid.* Major itaque erat provincialis [illegible] auctoritas , quam urbani , [illegible] (21) Id eſt , tempore belli & pacis . (22) Prætor unde dicatur . (23) Prætores quaſi præpoſitores [illegible] quaſi præceptores civitatis & principes . Idem [illegible] Tullio [illegible] : hinc Lucilius Prætorum eſt [illegible] . (24) [illegible] *C. de offic. rector. provinc.* (24) *l.* [illegible] *ff. de orig. jur.* (25) Vet- [illegible] poſtliminio reducendo .
(26) Civiles judices a militaribus ſæpe diſſentiunt . Præſtat itaque præſidem provinciæ munere utrumque [illegible] . Unitas enim [illegible] eſt impatiens . (27) Ut utrique Piſidiæ magiſtratus , id eſt , civilis & militaris , in unum miſceantur . Jul. *cap.* [illegible]
(28) Id eſt , ſi utrumque magiſtratum unum [illegible] . (29) Ut qui ita præſit Piſidiæ , prætor [illegible] vocetur , *Julian.* (30) Duabus dignitatibus in unum [illegible] , duplex annona quoque [illegible] . (31) Cohors prætoriana , [illegible] cohortalibus conſtans . (32) Ut ſinguli apparitores Piſidiæ per probatorias [illegible] (33) Vid. [illegible] *infr.*
(34) Vid. *proœm. Inſt.* (35) Conſuli [illegible] prætoria provincia [illegible] . (36) Prætores [illegible] tempore , non multo inferiores conſule , vid. [illegible] *ad Novell.* [illegible] eorum poteſtas admodum [illegible] degeneravit , [illegible] *de conſul.* Prætoris olim poteſtas magna , [illegible] (37) Romano Imperio nullum conferendum . (38) Annales [illegible] & ex annalibus [illegible] hinc colligas , [illegible] *Nov.* [illegible] *ff. de off. quæſtor.* [illegible] *ff. de pr.* [illegible] (39) Piſidarum imperium quale olim fuerit , [illegible] . (40) Provinciæ celebrantur [illegible] amplitudine . (41) Seditiones ob tributa . (42) [illegible] , intelligit , ut opinor , Lycidemnis [illegible] , [illegible] apud Solinum : agitur enim hic de Piſidia . conſtabit id [illegible] collatione [illegible] . Turpiter itaque vetus hic interpres hallucinatus eſt , qui pro Lyci fluminis capite , lupinum caput tranſtulit , & ex Lyco fluvio , lupinum quoddam confecit . (43) [illegible] , Hal. [illegible] , Scrimg. (44) Concurſus legum & armorum . (45) Venales dignitates eſſe , non convenit . Vid. *ſupr. Nov.* [illegible] (46) *Nov.* [illegible] *Nov.* [illegible] (47) *Nov.* [illegible] (48) *l.* [illegible] *ff. de off. præſid.* (49) [illegible] *de off.* [illegible] (50) *l.* [illegible] *ff. de off. præſid.* [illegible] *ff. de verb. ſign.* [illegible]

quam opem ferentes legibus, sive furta (1) eum fecisse, sive gratia forte aut inimicitiis superatum, sive leges nostras transgressum esse deprehenderimus: dum enim subditos iterum exigere, & his malis, quæ usque adhuc extiterunt, mederi volumus: & magnas opes despeximus, & ad hanc dispositionem oculos convertere properavimus.

C A P. III.

PОrro non tantum ad hæc eum prospicere oportet, quæ ante a nobis dicta sunt, sed etiam curare ut affluens rerum copia (2) sit in urbibus, ne quid cives deficiat. Inspiciat etiam in civitatibus opera (3) neque in hoc seipsos a se vinci patiatur: sed & aquarum ductus, & pontes, & muros, & itinera publica refici studeat, neque committat, ut exactores (4) qui illuc commeant, in aliquo subditos nostros prægravent: neque jussiones alias, quæ improbito more fieri solitæ, ex thronis excellentiæ tuæ de refectione murorum, de sternendis itineribus publicis, deque aliis, plus mille causis procedunt, suscipiat. Omnium enim horum causa, & si aliud præterea ejus generis, nemini permittis, ut subditos nostros injuriis afficiat, neque prodibit de thronis tuis sententia, quæ tale quid dicat, (jam enim hoc prohibuimus) sed solus ipse omnium curam geret. Si vero ex sacræ nostræ legis sententia pragmaticam aliquam formam (5) dirigamus, quam forte ad tuam emittamus præfecturam, examinabit ille prius, quæ inibi a nobis jubentur: nemini autem alii omnino copia fiet deprædandi subditos, quo magis aliquando provincias iterum refertas hominibus, iterum suis civibus efflorescentes, neque undique hoc confluentem videamus hominum multitudinem, qui propter improbitatem præsidum in suam patriam reverti non audeant. Ideoque sancimus ne amplius excellentia tua Pisidiæ gentis magistratus pro divisis habeat, sed ut unum sit in ea spectabilis Prætoris officium, quod idem & militare & civile existit: quod similiter & publicarum civiliumque rerum curam gerat, & militibus præeat, ut mutuo (6) auxilio & jurisdictio ex armis vires colligat, & cohors armata condecoretur lege. Neque enim deinceps aliqua per urbes orietur seditio, si talem de cætero virum præfecerimus, qui utroque nobis officio dignus putabitur.

C A P. IV.

QUæcunque igitur fiscus erogaturus est, ea secundum subjectam huic sacræ nostræ legi descriptionem spectabili prætori, circaque ipsum versari solitis præstari jubemus. Unde & sacræ nostræ appellationis nomen præponi volumus, & qui Pisidiæ præses erit, is prætor (7) Justinianeus esto. Obtemperet autem illi Prætoriana cohors, ex probatoriis (8) (ut diximus) constituenda, quæ similiter tam civilibus quam militaribus hominibus juxta & rebus occupata sit. † Ad hæc publicorum quoque tributorum exactio hunc præsidem cohortemque ejus respiciet & omnia magistratus habebit insignia (9), quæ etiam modo habet, sellam (10) scilicet curulem ex argento, *securim quoque*, & fasces: habebit etiam inter milites Adresponsum (11), adeoque & eo ipso principatum illi inter milites, qui illic locorum sunt, tribuimus, ut ipsos & pulchre regat, & cogat in ordinem, instruatque ut non solum latrocinantes persequantur, sed etiam subditos inter se mansuetos & modestos reddant. Neque item committat, ut seditiones moveantur in urbibus aut comites quidquam ad fiscum spectans divellant, sed supra (12) omnes potestatem habeat, nemine prorsus excepto. † Collocatus autem hic magistratus sit in mediis (13) & in numerum spectabilium descriptus. Unde quæcunque in vicariis olim, hodie in comitibus Justinianeis Pacatianæ (14) Phrygiæ & Galatiæ primæ (15), item spectabili comite Orientis (16), spectabilibus proconsulibus fiunt, ea & in hoc existant: fitque & ipse spectabilis magistratus, & (17) appellationes quæ apud ipsum interponuntur, mittantur huc, & examinentur: sicut in cæteris spectabilibus fieri solet magistratibus, introducanturque (18) in judicium gloriosissimorum præfectorum, in cognitionem causæ, adhibito etiam gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii: propterea quod tametsi (19) is magistratus non nihil in se habet militare, tamen quia prorsus in civilem & legitimam mutatus est formam, ideo necessario eundem tenere ordinem debet, qui pro consuetudine jam olim obtinente in spectabilibus magistratibus observatus est.

C A P. V.

QUoniam vero nuper sacra constitutione conscripta promulgavimus, ut causæ appellationem, *quæ quidem quingentorum aureorum (20) summam non excedant*, a spectabilibus præsidibus huc devolutæ, in habitu & ordine sacri auditorii examinentur, sancimus (21), ut si qua ejusmodi causa emergat, scilicet in Pisidia duntaxat, ex delegatione sive nostra, sive alicujus gloriosissimorum nostrorum procerum, nisi qui datus est judex spectabilis sit, ut non ad spectabilem Justinianeum comitem Pacatianæ Phrygiæ (id quod prius lege (22) determinavimus) proficiscatur, sed ad ipsum deferatur in sua provincia interposita appellatio, & ipse de ea cognoscat in habitu sacri auditorii (cohonestamus (23) etenim magistratum hoc etiam) & perfectam illi formam imponat, non remittendam ad hanc almam urbem, ne forte parvis (24) de causis magnas bonorum suorum perturbationes & damna litigatores sustineant.

C A P. VI.

UT autem qui vel hoc prætoris, vel alia nobis inventa & invenienda officia suscipiunt, cognoscant, quo tandem modo provincias eos gubernare conveniat, visum nobis est, non tantum signa (25) eis præbere administrationis in codicillis (ut vocant) sed etiam, modum præscribere, secundum quem provinciam administrent, (quæ quidem, qui nos antecesserunt legislatores, consulta (26) quædam præsidialia appellabant) ut ad hæc intentis oculis propriam dirigant administrationem, perque hanc omni ex parte subditis nostris prosint. Unde & id genus sacra mandata jussimus in sacro laterculo reponi, ut una cum codicillis præberentur, præsidibus tum jusjurandum, quod in sacra nostra constitutione (27) descripsimus, præstantibus, tum omnia alia, ut nos ordinavimus, administrantibus. Subjicietur autem a nobis huic sacræ legi quædam etiam descriptio, quæ exprimat quid ipsum cum deligitur, præbere conveniat occasione codicillorum officii, *sive in sacro laterculo, sive in foro gloriosissimorum præfectorum*, quid rursum illi, item adsessori, & circa ipsum versari solitis porrigatur ex publico: ut omnibus nota facta providentia, quam circa officia gerimus, ille incontaminatum nobis & undique spectatum suum exhibeat ministerium.

§. 1. Hanc sane legem tum sacrarum nostrarum constitutionum lectio monstrabit, (jussimus enim & hanc inter eas describere) tum ipse ad effectum deduces, ut perpetuo in ipsis factis reluceat conspiciaturque.

Oportet (28) prætori Pisidiæ annonarum, & capitum, ac reliqui solatii titulo præberi solidos CCC. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LII. Rursum pro codicillis administrationis oportet ipsum præbere sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, solidos XXV. ejus adjutori, solidos III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos IX.

T I T. IV.

DE PRÆTORE (29) LYCAONIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXV.

Imp. Justinianus Aug. Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

CUm ad prima illa principia, ex quibus Lycaonum gentem, antiquarum rerum scriptores (30) & enarratores constitisse tradiderunt, respicimus, & quod maximam cum Romanis affinitatem habeat, quodque ex eadem ferme occasione in unum coacta sit, majore, quam hactenus magistratu eam exornare, justum putavimus. Siquidem usu venit, ut olim Lycaon, qui (31) Arcadiæ in Hellade rex fuit, & Romanum solum incoleret, & assumptis quondam Oenotriis Romano Imperio duret velut principium (dicimus autem vetera illa, quæ longo ante tempore Æneæ & Romuli ætates præcesserunt) & deducta in hasce partes colonia, Pisidiæ bonam partem adimeret, eique deinde suum nomen inderet, & regionem ex se Lycaoniam appellaret. Inde adeo justum fuerit & ipsam magistratu adornare, cui veteris apud Romanos instituti signa & notæ inscribantur, & illos, qui hoc ipsam tempore regunt (de præside civilis jurisdictionis loquimur, & eo cui armorum cura commissa est) in unum contrahere, & prætoris (32) appellatione decorare. Est enim hoc nomen quasi jure patrio Romani Imperii proprium, & ante (33) ipsos etiam Coss. in ampla Romanorum republica usui habitum. Nam veteres Romani suos Imperatores prætores appellabant, simulque illis præbebant, ut militaribus præirent copiis, & descriptis ab illis parebant legibus, & prorsus erat hic magistratus ex ambobus contemperatus, præ se ferens & ostentans tam in instruenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.

C A P. I.

QUoniam igitur propositum nobis est etiam hic utramque administrationem in (34) unam contrahere, propterea (35) optimo illi jure prætoris (36) appellationem imponimus, ut una cum prætoris appellatione audientium animis insonet ipsius quoque magistratus substantia ac natura, & quod non simplex sit, nec ad unam aliquam rem tantummodo (nempe vel arma, vel leges) respiciat, sed simul utrumque ad se munus ex æquo attrahat, quodque per copias militum vehemens & robustus, per legem lenis & mansuetus sit: & per hanc causam maleficis quidem vehementiorem, probioribus vero civiliorem se & moderatiorem exhibeat. Neque hoc sine causa agimus, aut solam appellationem attendimus, sed ex usu ac necessitate magistratus quoque metimur. Nam fortes ea regio viros habet, neque in ullo differt (37) ab Isauria in medio, ut quæ mediterranea, aprica, equorum altrix existens, tum multos viros, tum multos equos enutriat: magnus quoque in ea numerus est magnorum pagorum, & virorum ad equitandum, ad sagittandum, ad animos sine negotio & celeriter excitandos, ad arma prompte tractanda, denique tam ad militare imperium forte aversandum, quia illorum status privatam ipsis fortunam & solis civilibus magistratibus subditam adscribit, quam ad hoc rursus, *civile scilicet*, contemnendum, quia soli obtemperare legi, quæ non item strenuitatem quandam adjunctam habeat, audacioribus formidabile est, idoneorum. Hæc nos permoverunt ut hunc quoque magistratum, quemadmodum apud Pisidas (38) fecimus, coadunatum redderemus, & nostro apposito nomine Prætoris ei appellationem inderemus. Volumus etenim & hunc prætorem (39) Justinianeum Lycaoniæ appellari, quomodo sane & Pisidiæ, & aliorum. Deinde utramque (40) etiam cohortem in unam contrahimus, *& cui civilis, & cui militaris magistratus præfuit, ac Prætorianam illam appellamus*, constituendam (41), ex probatoriis more solito, ex sacro libellorum scrinio, ex quo olim & duciani eas ferebant, proce-

denti.

(1) Avaritia, gratia, inimicitia, judicum pestes. (2) Adde l. 2. §. 01. ff. de off. præf. urb. (3) Nov. 17. c. 4. in pr. & §. 1. l. 7. §. 1. ff. de off. procons. (4) Nov. 17. c. 8. (5) Nov. 17. c. 4. (6) Altera sic altera poscit opem res & conjurat amice, adde l. quo vestimenta ev. ff. de rei vind. (7) Ideo apud Julianum const. 17. conceptus est hic titulus de officio Prætoris Justinianei Pisidiæ. (8) Ex scrinio libell. Novell. 23. c. 7. (9) Insignia præsidum sella curulis ex argento, securis & fasces, vid. Novell. 30. c. 6. & l. 14. l. 20. ff. de offic. proconsulis. (10) Δίφρον ἐξ ἀργύρου. Curulem argenteam vocat Julianus hic. (11) Καὶ τὸν ἀντικήνσορα. Hal. ad responsum prodire milites, Julian. Adresponsus ἀντιπρόσωπος, responsa dans vice magistri militum. Novell. 22. c. 1. in fin. Nov. 013. c. 37. (12) Vid. l. 4. ff. de offic. præsidis. (13) Spectabilis dignitas media inter illustrem & clarissimam. (14) Novell. 8. c. 2. (15) d. Nov. c. 2. 3. (16) d. Nov. c. 3. (17) Si provocatio porrecta fuerit contra sententiam Prætoris Pisidiæ, vel alterius, qui in Pisidia judicavit, Jul. const. 17. c. 67. (18) Ut appelletur a sententia Prætoris Pisidiæ ad P. Præt. & Quæstorem simul. (19) Prætor Pisidiæ nonnihil habet militare, & tamen prorsus in civilem & legitimam mutatus est formam. Ea ratione fit, ut ab eo appelletur ad P. Præt. & ad Quæstorem simul. (20) Trecentos, legit Julianus hic. (21) Ut si in Pisidia ex Imperatoris jussione datus erit judex, non appelletur ad Comitem Pacatianæ, sed ad Prætorem Pisidiæ: scil. si causa provocationis ultra 500. sit aureos. (22) Novell. 8. c. 2. (23) Ut Prætor Pisidiæ sacrum etiam auditorium habeat. (24) Parvas causas [illegible] aliquas interpretari videtur 300. aureorum. (25) Τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς insignia magistratus. (26) Mandata præsidis. Cerimus. (27) Nov. 8. (28) Notitia præsidis Pisidiæ. (29) d. Tit. de offic. prætor. Lycaoniæ. Jul. const. 18. Præses dicitur c. 6. 33. §. 20. (30) Annales probant. Novell. 24. c. 1. (31) Vid. Pausaniam in Arcad. (32) Qui præses olim Lycaoniæ, hodie prætor. (33) Vid. Festum in prætoria porta. (34) Idem ergo hic constituitur in Lycaonia, quod constitutum fuit in Pisidia. Nov. 24. cap. 1. (35) Prætores igitur ii videntur fuisse, qui civilem simul & militarem potestatem habuerunt. (36) Ut qui antea præses, Lycaoniæ prætor nominetur. (37) Ammianus 1. Restat ora maritima, in Lycaoniam adnexam Isauria se consideront. Porro Lycaonia magna ex parte campestris, idem ibid. (38) Novell. 24. supr. (39) Nota de prætore Justinianeo Lycaoniæ. (40) Ut prætor Lycaoniæ habeat civilia & militaria insignia. (41) Ut Prætoris Lycaoniæ apparitio fiat per probatorias.

dentibus, mensuramque illios ad (1) centom usque virorom numerum extendimus, & utriusque magistratus annonas (2), illi adsignamus, sed & adsessori & reliqois. Quæ quidem ex subiectis sacræ huic nostræ constitutioni descriptionibus clara faciemus. Habeat item Adresponsum (3), *sive apocrisiarios*, ut inter milites omnia recte gerantor atque ordine, adeoque & aliis eom militibos qui per dictam proviociam stationes agunt, imperitare sancimus.

C A P. II.

MIttemus sane, qoi id officii susceptorus est, onum aliquem de probaris, & de numero nostrorum procerum, unde (4) & olim prætores procedebant, suisque laboribus adornabant rempubl. oune residentes in solo Italico, nunc proficiscentes ad loca forensia. Ac talis quidem semper sui ipsius memor, & unde illi hæc administratio accesserit, venerandum se præbeat subditis, horrendum latrocioantibos & maleficis, omnia maiore com fiducia peragens. Neque dubiom (5) qoin puris otetor manibus, quandoquidem & officium gratis suscipit: & alioqui lex nostra nuper a oobis lata, omnibus omoino magistratibus in ipsa descriptis, præcipit ut manus contineant (qoa de causa & jusjurandum (6) præstant) & secuodum leges nostras dijudicent, omnemque æquitatem & justitiam subditis impertiant. Eo pacto cum reipub. suæ statum veteres Romani exornarent, omnibus aliis rebus publ. potiti sunt. Quis enim hunc magistratum non revereator simul & horreat, videns duplici eum forma excubias agere, tum ut quæ lex iubet, facile ordinet, tum vero, si quid de lege violetor, ut hoc armis corrigat? §. 1. Quibos autem de rebus Prætorem (7) Pisidiæ in lege qoæ de ipso cooscripta est, appellavimus, de iisdem pulchrom putavimus & hunc appellare. Oportet enim ut cum undique gratuitum hoc officium suscipiat, ab omnibus & ipse sordibos alienissimus sit, his solis contentus, qoæ fiscos præstat, proot jam aote de præsidalibus officiis lata lex disserit, ut item in rebus gerendis syncerum & justum se præbeat, ac quo modo administrationis ratio permissa est, ita & ipse harmoniam animi sui nonc acutioribus & intentis, oune leniotibos & remissis sonis contemperet. §. 2. Odio quoque habeat & puniat omne adolterium (8), ad hæc homicidium, sed multo (9) his vehementios raptus virgioum. Cæteros etiam maleficos, si quidem incorabili morbo laborant, citra exceptionem puniat: si vero mediocriter, ad meliorem frugem transponat. † Insoper neminem improbe agentium revereatur, etsi (10) dives, etsi maiore aliqua dignitate præditus sit; propterea enim de numero præstantiorum electom ipsum mittimus, ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam nobis & legibus, secundum (11) quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procoret.

C A P. III.

SEd oeque socordiæ se dedat, neque alicui ioiuriam faciat, ne ejus provinciæ homines cui præest, propter injurias illic acceptas, regionem (12) suam relinquant & contioue nobis hic facessant negotia. † Qoin ipse prius audientiam his quæ ad eum referuntur, præbeat, eaque disceptet: & usque memor honoris quem illi detulimus, ita administrationis laboribus se exerceat, ot laudem inde, & a rationibus gesti magistratus reddendis dicendaque causa immunitatem consequatur. Illud certo sciens, qood si quis nos adeat referens domesticam sibi rem incommodis affectam esse, siquidem expertus apud eum, jus suom obtinuisset, hunc ipsum sine aliquo dato responso remittemus; si vero cum prius ad ipsum retulisset, deinde non obtento jure suo, ad nos decurrat, tunc non illi nos in posterum, sed ei qui magistratu fungitur, judiciom constituemus, & quemadmodum ampliorem ei honorem reddidimus, ita & si socordiæ eum se dare, & his quæ in ipsum contulimus, negligentius uti deprehenderimus, opem feremus legibus, & convenienti, eum animadversione (13) persequemur: & quemadmodum ille neque verba nostra, neqoe legee, neque formam & gradom magistratus veretur, ita neque nos ipsum verebimur, sed perinde ei obviabimus, ut & ipse rerum administratione utetur: & sive sordidis eum manibus uti, sive ad effectum aliquem respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus, nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam, eum sistemos: neque enim ut subditos servaremus, pecuniis aut quapiam aliarum rerum quæ nobis suppeterent, pepercimus.

C A P. IV.

OPortet præterea ipsum providere, ut omnia recte atque ordine fiant in civitatibus, & primum quidem ut civitates sub ipso collocatæ, seditionibus (14) careant, ex omni parte æquitatem conservans, & summo studio prospiciens ne nimium subditis indulgear, & frena relaxet. §. 1. Deinde neque *opera* (15) in civitatibus oegligat, ne per hanc causam diminuantur, vel aquarum ductus, vel ipsorom pontium (16) transitus, vel murorum monitio, vel cura itinerum, sed omnia reficiat, aot saltem ad nos referat, ot partim ex civilibus ea reditibus, partim nostra liberalitate queant reficere. §. 2. Neque item committat ot exactoribos (17) qui a nostris hinc proceribus commeant, sit in aliquo damnom subditis nostris inferendi licentia, aut ut hi subditos nostros gravent qui consuetas illas jussiones adferunt, quæ olim ad subversionem eorum qui mediocriter vitam instituerant, de thronis tois procedebant, nunc injungentes murorum separationes, nunc curam itinerom, nonc imaginom, pontium, portuum, aquæductuum publicorum renovationes, locorum denique publicorum ablationes & ædium quasi in solo non justo ædificatarum demolitiones, & id genos alia magis ad nectendas calumnias expedita: sed ipsemet hæc ad animi soi curam revocabit, omoia peracturus absque dispendio. Si vero nobis visom fuerit majore eam rem iospectione indigere, sacra pragmatica forma utemur, *quam sane & ad tuum magistratum, si videbitur, mittemus*, qua secundum ipsum alteri quoque hanc inquisitionem iojungamus. Ita aliquando respirabunt subditi, ita deouo efflorescent civitates, ita qui eas incolont, magnom incrementum capient, neque de patriis sedibus diffugient (18) rerum suarum incolatum propter præsidum improbitatem quasi terriculamentum aliquod metuentes.

C A P. V.

SCire igitur oportet excellentiam tuem, quod unus & simplex hic magistratus, non duplex futurus sit, ut omnia quæ fiscus utrique prius officio præbebat, ea secundom descriptiooem sacræ huic nostræ legi subjectam, tam ipsi det, quam circa ipsum versari solitis, & cohorti ejos: quemadmodum & hactenus præbita sunt. §. 1. Et publicorum tributorum exactio ipsi simul & obtemperantibus ei prætorianis cohortalibus incumbet: habebitque utriusque officii insignia, tametsi plurime militaria sunt: tamen & in vehiculo (19) sedebit argenteo, & præcedet ipsum securis, (nam & hoc coosularis imperii signum (20) est) similiter & fasces (21) ipsi cum solennitate præibunt: observabitque eom universus exercitus, qui per eam provinciam stationes habet, coi coram erit, ot & latrocinia resecet, & injuria affectis opituletur, & subditos nostros mansuetos inter se & modestos reddat.

§. 2. Sed neque comitibus (22) permittet, ut ad publica tributa annuant, animumve adjiciant. Sed & inter spectabiles ipse collocabitur, tametsi qoi eam administrationem susceperit, majoris forte sit dignitatis, si quidem dignatio eorum, qui provincias regunt, talis futura est, qualem nos ad quamque administrationem idoneam fore judicaverimus. Ipsum vero, propter imperium quod gerit, cooveoiens est inter (23) spectabiles numerari, inter quos & proconsules & comites Orientis, Galatiæ, & Phrygiæ sont. §. 3. Unde & ipse causis quæ in ejus moventur provincia, tam pecuniariis, quam civilibus & liberalibus, audientiam præbebit, uti id genus magistratibus licet. † Appellationes (24) quoque contra ejus sententias interpositas examinabunt hic eo more qui jam pridem in spectabilibus magistratibus obtinuit, tam gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum præfecti, quam gloriosissimus quæstor, (prout jam inde ab initio traditum est) eo (25) quod alter jam magistratus civilior factus sit admistis legibus, quas (26) etiam in ipsa arma imperium habere voloimus.

C A P. VI.

SEcundum legem vero nuper a nobis positam, si quæ causa inter provinciam suam mota quingentorom (27) aureorum quantitatem non excedat, quæ per provocationem deinde a suo transferatur judice, de hac non Pacatianæ Phrygiæ comes (ut prius (28) diximus) sed ipse cognoscet, etsi ex delegatione, sive (29) nostra, sive alicujus gloriosissimorum nostrorum procerum causa alicui commissa sit, modo propter rationes quas nuper in constitutione de appellationibus lata præcripsimus, spectabilis noo sit: & causæ finem imponet, non (ut olim) post etiam huc mittendæ, ne ob parvas occasiones magnorum ea res dispendiorum subditis nostris ansam præbeat. Hæc autem & nos illi manifesta faciemus. Siquidem studio habet potentia nostra, non tantum ut administrationis (30) signa eis ex codicillis (quos vocant) præbeamus, qualia spectabilibus magistratibus attribui solent, sed etiam ex mandatis (31) principalibus, quæ veteres olim priocipes & legislatores responsa præsidibus edita vocabant: quæ cum nos descripsissemus, jussimus in sacro nostro reponi laterculo, ot inde semper una cum codicillis præbeantur magistratibus: ac hi quidem ipsum conferant officium, illa vero dirigant administrandi officii rationem. Cæterum ex descriptione quæ sacræ huic nostræ legi subiicitur, clarum erit tum quid ipsum, cum deligitur, occasione codicillorum officii præstare conveniat, tum etiam quid ipsi simul & adsessori, ac cohorti ejus e publico erogabitur. Sed & si quos vicinarum ei provinciarum præsides circa tributariam rationem negligentes inveneris, non aliom emittes, sed ipsos spectabiles præsides fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se dedant, immineant, & prosequent, quo magis ea omnibus in publicum modis infstant.

E P I L O G U S.

† Præsentem itaque legem nos quidem sacrarum nostrarum constitutionum volumini jussimus inseri: ipse vero ea suscepta, omnia ex illius præscripto agas, immortalem perpetuo beneficii nostri memoriam præ te ferentia.

Oportet (32) Lycaoniæ prætori in hunc modom præberi. Ipsi quidem annonarom capituum & reliqui solatii nomine, solidus ccc. eius adsessori, solidos LXXII. eius cohorti, aureos LII. Rursum oportet eum præbere spectabilibus chartulariis sacri cubiculi per causam codicillorum; solidos se. primicerio clarissimorom tribunorum notariorum & laterculensibus (33), solidos XXIV. ejus adiutori, solidos III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos IX.

T I T. V.

DE (34) PRÆTORE (35) THRACIÆ.

N O V E L L A C O N S T I T. XXVI.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

ILlud in confesso est, quod si quis Thracum regionem nomine, statim una cum dicto virilitas quædam animum, & militarium copiarum, bellorum (36) ac pugnæ cogitatio subeat. Sunt enim ista ingenita & quasi patrio quodam jure huic regioni attributa. Itaque & prius

(1) Ut Prætor Lycaoniæ ad centum usque apparitores habeat. (2) Ut Prætor Lycaoniæ habeat non solum civilis, sed & militaris magistratus annonas. (3) [illegible] Scrimg. [illegible], de apocrisiariis ad Novell. 24. cap. 4. Julianus, hic, habeant autem & Adresponsum, adde Novell. 123. c. 25. (4) Prætores provinciarum olim ex numero procerum electi. (5) [illegible] gratis judicaturus, qui gratuitam administrationem suscepit. (6) Novell. 8. c. 9. (7) [illegible] appellatur Novell. 24. c. 3. alibi Præses, Novell. 24. sæpe. hic. (8) l. 13. ff. de offic. præsid. (9) Raptus virginum grave crimen, quia videtur id scelus [illegible] gravius esse, ut hic. (10) Nov. 24. cap. 2. (11) Judicandum est ex legibus. [illegible] de offic. ind. (12) Novell. 24. c. 3. (13) d. Novell. c. 2. in fin. (14) l. 13. ff. de offic. præsid. (15) Novell. 24. c. 3. l. 7. §. 1. ff. de offic. proconsul. (16) Novell. 17. c. 4. (17) d. cap. 4. (18) cap. 3. supr. hoc, Novell. 24. c. 1. (19) [illegible], Scrimg. carrucam argenteam habeat, Jul. cap. 88.

(20) Securis, & fasces insignia proconsulis. (21) Sive virgæ, Jul. (22) Novell. 24. c. 4. (23) Ut prætor Lycaoniæ sit inter spectabiles magistratus. (24) Si provocatio interjecta fuerit contra sententiam prætoris Lycaoniæ, vel alterius qui in Lycaonia judicavit, Jul. cap. 89. (25) Id est, eo ipso, quod Prætor Lycaoniæ civilis factus sit magistratus: [illegible] Novell. 24. cap. 2. (26) Leges imperium in ipsa arma habere jubet Imperator, vide l. digna vox 4. Cod. de legibus. (27) Ut Nov. 24. c. 5. (28) Novell. 8. c. 2. (29) Delegare qui olim poterant. (30) [illegible] (31) Vid. Nov. 17. (32) Notitia prætoris Lycaoniæ. (33) Qui laterculo inserviunt: de laterculo alias dixi. (34) Præsidem meminit Novell. 8. c. 14. §. 18. (35) [illegible] de officio prætoris Justinianei Thraciæ, & de provocationibus in Thracia porrectis, Jul. const. 22. (36) Ovidius: *Armiferam Thracen qui regit*, alter erit. Statius: *Mavortia Thrace*.

prius a nobis suscepta est cogitatio redigendi in meliorem statum ea quæ illa loca concernunt, & hoc tempore de his, quæ longo jam agitavimus consilio, præsentem legem tulimus. Duos (1) sane vicarios nomine ad Longum murum (2) sedere omnes scimus, quorum alter militares cohortes regit, (est enim magna vis militum eo in loco) alter præfectus est negotiis civilibus. At cum ambo vices (3) illic impleant, hic (4) quidem gloriosissimorum præfectorum (5), ille vero magnanimorum magistrorum militiæ, nunquam tamen inter se consentiunt: sed tametsi suas unicuique fiscus annonas separatim suppeditat, & alia præbet solatia, nihilominus unum hoc sibi negotii perpetuo & indesinenter sumunt, ut contentiones inter se immortales exerceant.

C A P. I.

Recte igitur atque ordine visum nobis est hic quoque facere, quod apud alias (6) gentes, quanquam non ita efferas, non ita militaris custodiæ indigentes fecimus: & ut non hic quidem civilibus negotiis præsit, ille vero inter milites & solos imperitet; utrumque (7) officium in unum contrahere & præficere ei loco gravem aliquem & reverentia dignum magistratum, qui ex æquo tam civilia illic negotia curet, quam de venusto & decenti ordine militum sollicitus sit. Nam qui provinciam moderatur, is in aliis versatur locis, vix illis sufficiens.

§. 1. Si vero horum locorum custodia, omniumque rerum per ea loca administratio, & in bonum ordinem collocatio, cum etiam militia bono aliquo viro indiget, & qui idonee tam milites possit excolere, quam imperitare ex lege: quod tandem illi nomen ex vetustate accommodatum imponemus? aut quam appellationem amplexi, huic gerenti magistratum aptabimus? an vero re ipsa manifestum non est, quod quemadmodum Pisidiæ rector, & summus Lycaoniæ magistratus a nobis nominatus instituturusque est, ita & hic prætor (8) nominabitur assumpto pietatis nostræ cognomine? Nam si prætor Romanorum Imperatoris simul (9) & legislatoris locum in sua republica tenuit: in confesso est, quod nihil perinde hujus magistratus appellationem deceat, quam nomen prætoris. Siquidem & militum copias reget, & paganos subditos non paucos habebit, quibus ex nostris legibus jus reddet. Denique tam civiles res, quam militares in iis locis bono aliquo viro indigent. Nam et anterioribus temporibus semper quidam militares viri in summis constituti dignitatibus, tam militaribus illic copiis præibant, quam cæteris auxilio erant, quamvis non milites, sed pagani existerent. Barbarorum enim excursiones non modici opus habent præsidio. Quæ vero illos concernunt, ea committi debent uni alicui, qui secundum leges ipsis præire possit, cum multum intersit inter rectum et perversum ordinem: et omnibus perspicuum sit, quod militaris (10) quidem res sola et per se consistat, ultra quam decet, efferatur audacia: civilis vero, nisi (11) admistum habeat robur militum, infra mediocritatem auctoritate careat: utrumque vero si in idem cum altero concurrat omnium perfectissimum et absolutissimum sit, quodque tam ad gerendum bellum, quam ad tuendam pacem sufficiat.

C A P. II.

Ideoque hujus etiam provinciæ officia copulantur, et Prætor hic Justinianeus Thraciæ nuncupatur. Signa vero magistratus a nobis erunt tam codicilli hinc procedentes in forma cæterorum spectabilium magistratuum, quam munita quædam Imperialia, rationem explicantia, quæ provinciæ administrationem perficiat, quæ majores nostri (12) Mandata (13) Principis nuncupaverunt, cum quibus in provincias proficiscentes, qui eas sortiti erant, inde quid facto opus esset, accipiebant. Atque ea res semper et pulchre excellens habita est, magnumque nominis splendorem prætoribus addidit apud plurimas reipublicæ nostræ gentes, & maxime Occidentales, a quibus progressi Romani totum (pene diximus) Septentrionem & Meridiem et multo maximam Orientis partem suo adjecerunt imperio. Quæ igitur in dicta a nobis lege de provincialibus (14) officiis scripta sunt, quæ item de Prætore Pisidiæ (15) et Lycaoniæ (16) disseruimus, ut et ipsi gratis hic designentur, et gratis se vicissim subditorum nostrorum commodis exponant omnibus manifesta sunt. In universam enim jam imperii nostri ditionem lex prodiit, et apud omnes vulgatissima facta est. Descriptum sane et jusjurandum (17) est, quod magistratus nostros conveniat, cum officia suscipiunt, animam suam devovere Deo, et servare subditos nostros in æquitate et justitia, ab omnibus sordibus, inimicitiis, et gratia remotissimos. §. 1. Cæterum cohortales ei non ultra centum (18) apparebunt, habebitque tam civilis quam militaris officii insignia. Insuper aderit illi etiam Adresponsum (19) propter copias quæ illic resident, in quas plenum habebit imperium, et quideis cum illis ad utilitatem reipubl. et attentandi et perficiendi licentiam. §. 2. Publicorum præterea per illa loca tributorum exactio, tum ipsum, tum cohortem ejus respiciet et tota cohors Prætoriana appellabitur, hinc edendis et ex sacro epistolarum scrinio prodeuntibus, probatoriis constituenda, unde tales olim probatoria Vicariana quoque cohors ferebat.

C A P. III.

Curæ autem habebit, primum quidem, ut a (20) donis et muneribus puras conservet manus: deinde ut omnem æquitatem subditis nostris tam publice quam privatim adhibeat, *& litigantibus, & inter se contrahentibus, quo omnem ab ipsis controversiam depellat.* † Item ut milites quidem bellicis exercitationibus meliores et alacriores efficiat, paganos vero per legem componat, ut justi, et ab omni improbitate et malitia immunes reddantur quo magis hi quidem ad justitiam, illi vero ad virtutem et fortitudinem progressus faciant: et si belli causa aliqua fiat excursio, facillime hanc expediat, utraque cohorte præsente, illa quidem alteri subministrante in iis quæ civiles cohortales decet, copiis vero militaribus citra tergiversationem hostiles insultus propulsantibus. §. 1. Oportet insuper, ut etiam in causis, sive hæ pecunias, sive crimina, sive aliud quiddam concernant, audientiam (21) præbeat, & recte secundum leges nostras, & absque omni affectu judicet, ne aliqui inde excurrentes, nostram inquietent potentiam. Neque enim volumus ut collatores nostri relicta provincia sua a provinciæ præsidibus despecti, huc accurrant. Nam si posthac nobis ab his qui ex loco commeant, negotium fiet, omnino percontabimur adeuntes, si ea renunciaverint imperium in provincia gerenti: ac si edocti fuerimus, quod ista non denunciaverint: cum summa eos increpatione remittemus in provinciam: si vero illi denunciarint quidem, at provinciæ imperium gerens, aut per socordiam omisit, aut turpi aliqua de causa legum rationem non habuit, tunc omnem animi nostri motum in ipsum convertemus. Quemadmodum enim majores in illum erogationes fecimus, (nimirum utriusque officii) tantæque hominum multitudini eum præfecimus: ita si compertum habuerimus, quod indigne in hoc versetur officio, neque remisse agemus, neque mediocres pœnas irrogabimus: imo *quanto ipsum altius in sublime evehimus, si probe se gerat, tanto rursum gravioribus eum percellemus pœnis si quid contra leges deliquerit.* † Ad hæc nemini (22) omnino oportet eum succumbere (23), neque si insigni aliqua dignitate sit præditus, neque si opibus abundet: propterea enim gravioribus viris & auctoritate plenis ejusmodi tradimus officia: ne quid necesse habeant remittere his, qui opibus suis freti, aliis velint inferre injuriam.

C A P. IV.

Curabit quoque omnia illic *opera* (24) *publica*, neque patietur, ut vel portus, vel muri, vel pontes, vel itinera, vel denique alia vitium contrahant: sed ipse, quæcunque ex civilibus reditibus possunt refici, ea procuret: si quid vero ex his majora (25) cura indiget, id per suggestionem ad nos referat; & rationes conficiantur, prout jam a nobis lege sancitum est. † Neque enim volumus, ut qui solitas hasce negotiationes, item aquarum pervestigatione, & hortorum, murorum, imaginum, aliorumque id genus reparationes (quæ quidem omnia olim abrogari placuit) exercent, hi a præfectura quam moderaris mittantur in provinciam: sed ipsa pervestiget ea quæ fieri debeant, & secundum constitutionem nostram rationes illos faciat edere. §. 1. Quod si nobis placuerit alium ad hoc dirigere: per pragmaticas formas id efficiemus, quæ (si ita visum sit) ad tuam deferantur præfecturam. Nam ut subditos nostros eripiamus & liberemus dispendiis, propterea & magnam pecuniæ vim (ut ex parte vel ipse nosti) despicimus, & ita amplis annonis tam præsides, quam cohortes & circa illos versari solitos consolati sumus, ne per egestatem forte, aut ejusmodi aliquid, parum decentibus facile occupentur, sed insigni dignitate præditi, & de amplo (26) senatorum ordine sint, & ita cum Dei & nostri memoria versentur in provincia. Quæ si nullo unquam pacto memoria neque huic exciderint, per omnia se ipso pulchrior futurus est. §. 2. Ac si (27) veteres Romani consularibus (28) tantum & prætoriis viris provinciarum administrationes demandarunt neque nos alienum a bonis moribus faciemus, si talibus eas tradamus, qui exactorum huc in provincias tendentium, & præter rationem collatores nostros damnis involvere tentantium violentias reprimentes, hujusmodi necessitaten queant resolvere. Damus etenim ei & curiosius illa indagandi, & prohibendi, & ad nos per suggestionem nuntiandi facultatem, & ut partim ipse per se ea corrigat, partim celerius ad nostram referat notitiam: ut si qua in re imbecilliores sunt, ibi vires crescant, & suppleantur scientia, et jussionis nostræ accessione.

C A P. V.

Hæc etiam in sacris ipsius adnotabimus mandatis, quæ una cum signis magistralibus trademus, ut memores juramentorum quæ præstant, et monitorum quæ illis dabimus; prout nos nostrumque de illis maneret judicium, ac propriam exornent vitam, et traditum gubernent officium *secundum nostras leges. Quibus ipsis conditionibus* (29) *magistratum tradimus*, dantes illis (ut dictum est) omnem potestatem ut tam in pecuniariis, quam criminalibus, et omnibus denique causis judicent, et appellatio apud ipsos interposita ad gloriosissimos nostros præfectos et gloriosissimum decurrat quæstorem, qui causæ communem præbeant audientiam secundum formam earum causarum, quæ in sacrum introducuntur palatium. Si quam (30) vero causam minorum quingentis aureis per ea loca provocari ne suspendi contigerit, et si ex delegatione vel nostra vel judiciaria sit, neque is cui ea causa delegata est, spectabilis judex sit, ut ex illis locis appellatio ad ipsum procedat, eamque audiat in forma sacri palatii. Ornamus enim officium ejus hoc etiam modo et æqualem (31) constituimus spectabili comiti Orientis, et proconsulibus et comitibus Phrygiæ et Galatiæ: ut et *ipsum spectabile* (32) *sit, quemadmodum harum regionum officia sunt, atque in hac forma persistat: ut interim tamen hæc nostra lex clarissimi provinciæ præsidis officium non minuat, sed illa in aliis provinciæ locis conficiente*, quæ quidem propria legum sunt: hoc scilicet demandatam sibi a nobis solicitudinem in illis partibus in quibus consistit implente.

§. 1. Subjicietur item a nobis huic legi descriptio (33), quæ commemoret et quid ipsum erogare pro codicillis magistratus, et quid ipsum circaque ipsum versari solitos rursus auferre ex publico conveniat titulo annonarum, quas etiam solas ipsos omni alio extra hanc causam lucro abstinentes accipere permittimus. *Propterea enim*

(1) Vicarii duo olim in Longo muro sedebant, quorum unus militaris, alter civilis magistratus, vid. Nov. 8. cap. 2. ubi notitia dignitatum continetur §. 1. (2) Longus murus, munimentum præsidiumque Thraciarum. (3) Hoc est, sive & appellantur Vicarii.
(4) Vicarii itidem ex hoc loco videntur dicti, quod vices Præfectorum & magistrorum militum implerent. (5) Præfectis prætorio curæ fuisse negotia civilia, hic loci argumento est. (6) Pisidas Nov. 24. Lycaonas Novell. 25. (7) Ut qui Thraciæ præest Prætor, duorum vicariorum, qui in Longo muro sedebant, solus habeat magistratum. Sane mihi suspicio est, Justinianum rebus distantibus deprehendisse, sectiones illas magistratuum in civiles & militares magistratus, a Constantino Magno introductas, ipsis provinciis noxias esse, atque eo nomine rebus ita postulantibus, utrosque magistratus (qui antea distincti ac divisi a Constantino) in unam potestatem contraxisse. Vide Zosimum de partitione illa Constantiniana lib. 2. adde Nov. 24. in pr. inf. ubi manifeste Justinianus reprehendit has magistratuum distinctiones.
(8) Nota de prætore Thraciæ. (9) Prætoris Romani auctoritas, adde l. 2. §. 10. ff. de origine juris. (10) Fortitudo sine sapientia est barbara. (11) Vana est lex sine viribus ita, adde l. 2. §. 11. ff. de origine iuris. (12) Mandata provinciarum rectoribus dabantur ab ipso Imperatore, de provincia bene regenda atque administranda, ipsi rectores, insignia prætenderent. (13) De quibus vid. Nov. 17. (14) Novell. 8. (15) Novell. 24.
(16) Novell. 25. (17) Novell. 17. (18) Ut Novell. 24 cap. 1. Nov. 25. c. 1. in fin.
(19) Quid esset adresponsum, d. [illegible] ad Novell. 24. (20) Adde l. 6. §. 3. ff. de offic. procons. (21) Facit l. 10. §. 1. de offic. præsid. (22) Nov. 24. cap. 1. (23) Id est, connivere: aut tales ejusmodi mereri. (24) d. Novell. cap. 4. §. 1. Opera publica, portus, muri, pontes, itinera, & his similia. adde l. 7. de sacros. eccles. (25) Ut non possit sumptu publico refici. (26) Rector Thraciæ honore senatorio insignitus. (27) Provinciarum administratio olim a Romanis consularibus tantum & prætoriis viris demandata.
(28) Add. tit. de offic. procons. & præsid. (29) Ea & quidem tacita conditione magistratui quis præficitur, ut secundum leges judicet. (30) Ut a non spectabilibus Thraciæ judicibus appelletur ad Prætorem ipsum Thraciæ. (31) Prætor Thraciæ æqualis Comiti orientis & proconsulibus. (32) Prætor Thraciæ, spectabilis. (33) Id est, notitia.

enim per majores erogationes ampliores vos efficimus, ut & ipsi subditos nostros undique conservantes, & juramentorum quæ præstare solent, memores, ipsi hanc nobis factis remunerationem reddant.

† Atque hanc sane præsentem legem habebit quidem legum volumen, sed thronus tuus susceptam jam & memoriæ mandatam perpetuo conservet in opere. † Oportet autem prætori Thraciæ annonarum, capituum & reliqui solatii nomine præberi, solidos ccc. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LII. Occasione vero codicillorum præbere oportet eum sic: spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, solidos XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus et omni alia causa, solidos XL. (1).

T I T. VI.

DE (2) COMITE (3) ISAURIÆ (4).

N O V E L L A C O N S T I T. XXVII.

Imperat. Just. August. Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

QUod quibusdam ante nos imperatoribus, ut in Isaurorum regione facerent, per imaginem & figuram in mentem venit, id nos re ipsa jam per ipsam operum efficaciam tam in Galatia (5) prima, quam Pacatiana (6) Phrygia confecimus, *Vicarii officio* (ut prius appellabatur) cum civili adunato, & una utrinque cohorte constituta. & ipsis (ut oportuit) exornatis, neque non utrique pro vetere appellatione *Comitis* nomine imposito: ut ille quidem *comes Galatiæ primæ* nuncupetur; is vero nominetur *comes Pacatianæ Phrygiæ*, utrumque horum ipsorum nostro comitante cognomine.

C A P. I.

IDemque hoc & in Isaurorum provincia præcipimus. Neque enim volumus, ut qui de cætero in hoc consistit officio, duplicibus utatur codicillis, & *sumat quidem civilis officii appellationem, sumat vero etiam militaris potestatis signa* (7), & duplex nomen circumferat, cum res plane sit eadem: sed jam inde ut unitum officium habeat, statuimus, quod ipsum & armis provideat, & publica in se recipiat, omnia sub se continens, & una cohorte utens, quæ *Comitiana* (8) appelletur: & suæ militiæ probatorias ferat ex sacro libellorum scrinio. † Obveniat autem omnino & is magistratus gratis, neque quicquam exhibebit numerabitve pecuniæ. Et ut ipse quoque puris utatur manibus, quemadmodum reliqui, ad ipsum nuper a nobis editam legem transmisimus. † Sed præter codicillos, qui & ipsum inter spectabiles adscripserunt, dabimus ei sacra etiam præcepta, quæ Mandata (9) principis *a veteribus nuncupantur, & a nobis rursus in tempubl. sunt illata*, ex quibus intelliget quæ singulatim ad eius pertineant sollicitudinem tam in publicis omnibus, quam privatis contractibus, quidquid præterea venustum & decorum est, ne quid fiscus sentiat dispendii: & simpliciter quæcunque ipsum facere convenit, ex iis illi manifesta fient.

C A P. II.

HOc unum sciat, quod & ipse inter *Spectabiles* magistratus collocatus est, & appellationes apud illum interpositas gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum Præfecti, tum etiam gloriosissimus Quæstor noster, audiant, quemadmodum & Augustalis, & Proconsulis, & trium Prætorum nuper a nobis in Pisidia (10), Lycaonia (11), Thracia (12), institutorum, *& Comitis Orientis* (13), & insuper Comitis Pacatianæ (14) Phrygiæ & Galatiæ (15) primæ. † Quod si qua in Isauria causa minor quingentis aureis sit, & postea per provocationem suspendatur, huic & ipse audientiam accommodabit, *in forma sacrorum auditoriorum*. Nam & hoc illi concedimus, digoitatis illi pleniorem magistratum in hac etiam parte efficientes.

E P I L O G U S.

† Tua igitur excellentia ad prædictorum magistratuum imitationem, ea quoque quæ hunc concernunt, constituat. † Subjiciemus enim & descriptionem huic nostræ legi, declarantes quid ipsum cohortemque ejus, & ejus adsessorem ex publico ferre, quid item nomine codicillorum magistratus dare conveniat. † Ac noverint qui hosce a nobis nuper ad novam pulchritudinem redactos magistratus suscipiunt, quod & pecunias, quæ continue pro officiis offerebantur, omnino recusare, & quæ non proveuerant, de nostro tam ipsis quam ipsorum adsessoribus dare, & cohortibus largiri, quæ ab aliis ablata erant, & ipsis præsidibus majora adsignare solatia sustinuimus, in hoc tantum, ut undique subditos nostros immunes a dispendiis conservamus.

† Quod si quos vicinarum illi provinciarum præsides negligentius agere circa tributa publica deprehendas: non alium emittes, sed ipsos spectabiles magistratu fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se tradant, immineant: & efficiant, ut omnibus hæc modis inferant, quo magistratus multo pulchrior sit & præstantior, quam dudum.

Oportet Isauriæ comiti pro annonis præstari solidos cc. ejus adsessori, sol. LXXII. cohorti ejus, aureos LII. Oportet item ipsum præbere occasione codicillorum sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, sol. XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus, & omni causa, solidos XL. (16).

T I T. VII.

DE (17) MODERATORE (18) HELENOPONTI.

N O V E L L A C O N S T I T. XXVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio.

P R Æ F A T I O.

QUod pulchre & longo ante tempore concinnatum adunatumque et in sua jam firmitate compositum extitit: id sane novare aut dividere absque rationabili causa, confirmati validique imperii non est. Neque enim in verborum (19) multitudine, sed in vero et justo rerum effectu robur imperii collocandum est. Et tamen circa duos (20) illos (ut vocant) Pontos, nempe *Helenopontum* (21) et *Pontum Polemoniacum*, tale quiddam factum esse didicimus. Cum enim sub uno antea præsidem ordinata esset provincia, duo constituti sunt, neque (22) publica id necessitate exigente: neque alio aliquo rationabili prætextu subsistente, quem expedite aliquis at facile inveniat. Adeoque amplum ejus facti testimonium res ipsa præbet, cum in hodiernum usque diem uno tantum publicorum tributorum et dispositionum tractatore utraque utatur provincia. Ac si quis urbes quæ per utramque sunt, enumeret, vix unius provinciæ justa & sufficiens mensura resultet, si modo *Helenopontum* quidem octo (23) urbes implent, hoc est Amasia, Ibora, Euchaita, insuper et Zela, et Andrapa, et quæ ad climacas, hoc est gradus, sitæ sunt, Sinopa, & Amisus, antiquæ urbes, sed et Leontopolis, quæ et ipsa jam inter urbes numeratur: aliæ vero quinque Polemoniacum (24) Pontum continent: Neocæsarea, et Commana, Trapezus, et Cerasus, et Polemonium: Pityus enim et Sebastopolis inter castra potius quam urbes numerandæ sunt: ut citra hostes terminos utrique Pontus consistat. † Post quos tam nostra constituta est *Lazica*, in qua urbs Petræon est, quæ nostro beneficio et esse et nominari urbs cœpit, quam quæ nostræ pietatis nomine utitur, et *Justinianea* appellatur. Archæopolis quoque et Rhodopolis, maxima et antiqua castra; in quibus plane etiam ea castra sunt, quæ nos a Persis recepimus, Scandis et Sarapanis et Murisius ac Lusitis, et si quid aliud præterea a nobis in Lazis elaboratum est. † Hæc deinde *Tzanorum* (25) regio excipit, sub nostro nunc primum imperio Romanorum ditioni adjuncta: quæ et ipsa urbes partim nuper factas suscepit, partim mox futuras suscipiet. † Post istam aliæ item gentes consistunt, Suani, et Scymni, et Apsilæ, et Abasgi, et aliæ, quæ omnes (permittente Deo) vel nostræ, vel sociæ sunt.

C A P. I.

SEd ad ista quidem nos de his locis instituta oratio detulit, nunc autem denuo ad Pontos & illorum unitionem revertamur. Ambos (26) enim illos Pontos, tredecim comprehensos urbibus, iterum nunc in unam provinciam contrahimus, assignamusque ipsis tam veterem unitionem, quam modernam appellationem. Namque ab omnibus *Helenopontus* nuncupator: quod illi nomen (27) a piortissimo principe Constantino impositum est, occasione honestissimæ suæ matris, Helenæ scilicet pientissimæ mulieris, quæ nobis etiam sacrum Christianorum signum (28) invenit. Vetus enim illud nomen *Polemonis*, quo plerique in Ponto tyranni usi fuerunt, dehinc quiescito: primum, quia (29) tyranni extitit: secundo, quia urbem de suo nomine appellatam habet, scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius (30) fuerit, regiones Christianorum & regum nominibus designare, quam his quæ polemi, hoc est belli, & tumultus præ se notionem ferunt.

C A P. II.

OMnes autem illæ tredecim urbes unius sunto provinciæ, ut tamen neque (31) alterutri in iis metropoli (Amasiæ (32) scilicet & Neocæsareæ (33) metropolis (34) nomen detrahatur: & Dei amantes earum episcopi, metropolitani (35) quidem in (36) hac urbe: qui vero sub metropolitanis collocati sunt, ab his qui metropoles sub cura sua habent (ut hactenus in more fuit) ordinentur, nihil enim circa sacerdotium illarum innovamus, cum multas ejusmodi institutiones inter Dei amantissimos episcopos *in una etiam provincia* existere, tam vetustum seculum quam quod per nos modo exornatur, novarit. Et cum imperio quidem inductor illis unus utriusque provinciæ præses, cognomento *Moderator* (37), quem quis vulgari lingua usus *Harmostem* appellet, quandoquidem & moderatoris nomen venustum est, Romanaque amplitudine dignum: & ipse *Harmostes* (38) quidam olim magistratus erat, qui e Lacedæmone hinc inde per omnem ejus ditionem dirigebatur.

C A P. III.

UNde qui id officium suscipit, *Moderator Justinianeus Helenoponti* nominator: obtemperatureque illi per eam provinciam stationem agentes militares copiæ. † Habeto etiam Adresponsum (39), cujuscunque (40) conditionis homines, omnes se illi submittunto sine ulla prærogativa privilegii. † Audientiam quoque præbeto in causis tam pecuniariis quam criminalibus, & aliis minimis quidem, sine scripto & gratis: majoribus vero, licet scriptis intervenientibus, eo tamen sumptu quem sacra nostra præscribit constitutio. Item qui hunc magistratum suscipit, is utriusque officii annonas ferto, surgentes usque in septingentos viginti quinque aureos, unaque utitor cohorte, & publicorum tributorum decursio & periculum idem & commune esto tam contra eum qui officium obtinet, quam contra cohortem, quandoquidem & ipsa in unam coibit formam, & inter se conglutinabitur, quemadmodum is ordinaverit qui supra provinciam positus est. † Sed & magistratus Adsessor septuaginta duos ex publico aureos (41) capiet; & cohors ex ambabus prioribus una,

(1) Dat. 11. Kal. Junii Belis. V. C. Julian. (2) Præsidem vocat Nov. 20. c. 4. (3) c. Eclog. 10. De officio prætoris Isauriæ, & de appellationibus in eadem provincia porrectis, vid. Jul. constit. 10. (4) De Isauria vid. Ammianum 14. & de Isaurum criminibus (5) Nov. 8. c. 9. Nov. 24. cap. 4. (6) d. Nov. cap. 2. & d. cap. 4. (7) Insignia. Jul. (8) Cohors comitiana, ut hic: apparitio comitiana. (9) Novell. 17. (10) Novell. 24. (11) Novell. 25. (12) Novell. 26. (13) Novell. 8. c. 9. (14) Novell. 8. c. 9. (15) Novell. 8. c. 9. (16) Dat. 11. Kal. Jun. Belis. V. Cos. Julian. (17) Præsidem vocat Nov. 8. c. 11. & 24. (18) Περὶ τοῦ μοδεράτορος τοῦ ἐν τῷ μέρει Ἑλενοποντου, c. Eclog. 11. de offic. moderatoris utriusque Ponti, id est, Helenoponti, Jul. constit. 27.
(19) Imperii robur non consistit in ἐν μακρῷ πλήθει, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πραγμάτων, id est, non consistit in verbis, sed in agendo. (20) Duæ provinciæ Helenopontus & Pontus Polemoniacus hac constitutione uniuntur. (21) Pontus duplex, Helenopontus & Pontus Polemoniacus. (22) Reprehendit patrissimam illam Constantinianam, cujus meminit Zosimus lib. 2. (23) Octo urbes in Helenoponto. (24) Pontus Polemoniacus quinque urbes habuit, vid. l. ult. C. de offic. magistri mil. (25) De quibus dixi ad Novell. 1. supra. (26) Ut duorum Pontorum unus sit præses, moderatoris appella tione decoratus. (27) Helenopontus unde dicitur. (28) Id est, signum crucis Domini, tribuitur enim Helenæ inventio crucis Domini, vid. Ruff. 1. cap. 7. 8. (29) Tyranni nomen fugiendum. (30) Pulchra nomina rebus & personis imponenda. (31) In una provincia plerumque duæ metropoles: ut hic. Ex provincia Syria Phœnices, quamvis una sit, duas tamen metropoles habet, l. un. Cod. de metropoli Beryto, & provincia Paphlagoniæ, Novell. 28. c. 1. in fin. (32) Amasia metropolis Helenoponti, de qua vide Eusebium 2. de vita Constantini. (33) Neocæsarea, metropolis Ponti Polemoniaci. (34) Metropoles constituere Principis potest, dict. Nov. 31. & l. unic. C. de metropoli Beryto. (35) Episcopi metropolitani. episcopi metropolitæ. (36) Ut Amasiæ & Neocæsareæ civitatum Episcopi, in Constantinopolitana civitate consecrentur. (37) Moderator Helenoponti. (38) Harmostes quis, hujus etiam meminit Pausanias 2. Eustath. & Appianus. (39) Vid. Nov. 24. c. 4. Nov. 25. c. 1. in fin. Nov. 26. c. 2. §. 1. (40) l. 9. in fin. ff. de off. præsid. (41) Solidos, Jul.

ctha facta, quadringentos quadraginta feptem aureos feret, et tremiffem.

C A P. IV.

INfuper (1) qui hoc fungitur officio, neque Vicarios (2) in locum fuum per urbes dimittet: (obfervabitur enim et id quemadmodum in facris noftris continetur mandatis) fed ipfa oberrando urbes luftrabit, nulla omnino lege aut facra forta pragmatica forma prohibendus, tametfi præcedens tempus tale quid jufferit. † Stativaque (3) aget (4) ubicunque illi vifum fuerit, vel in una metropoleon, vel in aliis urbibus, fi modo ad ejus fuftentationem urbs per omnia fufficit.

† Sordium ipfe et lucri abftinens, omnique citra incolarum difpendium gerens. Nam neque ipfe, neque cohortalis, neque miles ipfum comitatus a collatoribus aliquid capiet, aut gratis fumptum faciat, aut etiam collatores noftros vel ipfe attaret, aut comitantes ipfum milites hoc ipfum agere permittet, hoc etenim et ipfum pars eft noftrorum mandatorum. † Ipfe certe facramenti (5) memor quod præftitit, at quod *gratis officium fufcipit*, quodque tam magnum annonarum incrementum meruit, nunquam quidquam aufit accipere, nifi magna id cum pœna valit reftituere: neque ut cohors pat ejufmodi occafionem tale quid vel exigat, vel oblatum accipiat permittens. Et nifi procuravarit, ut milites ipfum annonis fuis contenti fequantur, neque ipfa juftam indignationem effugiet, irrogatumque ab ipfis damnum compelletur ex aorum annonis exigere. & hoc collatoribus farcire.

§. 1. Propterea certe majores hofce magiftratus auctoritatifque pleniores tam (6) multitudine apparitorum (centum enim illum cohortales habere volumus) quam dignitatis magnitudine (7) (fiquidem fpectabilem illi magiftratum efficimus) effe volumus, ut neceffitatis tempore amplioribus utamur magiftratibus, & qui noftris fubfervire poffint juffionibus. Quid enim facerent hi qui vetere forma præfuerunt provinciis, qui cum paucos circa fe haberent, pauciffimis ipfi imperitabant, modicaque admodum ferentes e publico, plurima dantes, rapere cogebantur, & unum hoc habere ftudio, ut fequentibus & undique ipfis imminentibus creditoribus occafione pro officio datorum nonnihil gratiæ refarrent & beneficii! Quibus rebus noftros confuevarunt auctionari fubditos, impios juxta & periculi plenos fibi reditus conquirentes.

§. 2. Harum nos rerum indignitas permovit, ut non folum eainde provenientibus lucris (8) renunciaremus, fed & de noftro magnos infuper fuftineremus fumptus: & fi quibus fpecies aliqua magiftratus interveniente pretio a deceffforibus noftris tradita effet, adhibita id medicina curaremus, atque hoc genere tributi collatores noftros redderemus liberos, & officia fufcipientibus de noftro folatiom introduceremus, quo magis hos quoque libertatis participes afficeremus. Siquidem in parato nobis eft. Deo, (ut apparet) talia largiente, ut non folum Afros, & quæ ibidem gentes funt libertate donemus, fed etiam ut eos, de quibus in meditullio quodammodo noftræ reipublicæ fingulis ferme annis nova actio inftituebatur, neque tamen dabatur fub eodem manere *cauzonatore, fed per modica intervalla nunc hujus, nunc illius poteftati fubdebantur*, hujufmodi difpendio & turpitudine liberemus. Hanc nos gratiam Deo referendam putavimus, qui Imperii nobis coronam impofuit, qui communi omnium calculo per patrem noftrum purpuram nobis donavit, qui denique tot tantafque in nos liberalitates explicuit, quantas nulli majorum noftrorum unquam dedit.

C A P. V.

OPortet igitur, ut qui ad hoc officii accedit, fciens prudenfque quam multis hominibus, quam multis præfideat urbibus, quam venerandus item futurus fit, mutata dignitatis forma ex Confulari & Correctoria in majorem magiftratum & fpectabilem, per omnia fubditis parcat, & indemnes ipfos tueatur, puris etiam ubique utatur manibus, & publicum augeat, ad ejufque commoda omnem referat providentiam: privatim quoque fordibus (9) & muneribus abftineat: & civitatibus publice fimul & privatim fua jura decernat, oberrando eas perluftret, et iis medeatur, nihil lucri caufa faciat: neque parvum neque magnum, fed bonum et memorabile nomen appetat, et diligenter, fanctaque per omnia datum jusjurandum obfervet, in omnibus denique gratiofum fe nobis exhibeat. §. 1. *Cavebit vero etiam, ut quod præcipue in Ponto committi folet, ejus rei cuipiam facultatem det, ut nemo titulos* (10) *imponat prædiis*, vel alienis ædibus, fiquidem hoc (11) folummodo fifci proprium eft, at regiarum domuum tam noftratum quam pientiffimæ Auguftæ. Si vero fub alterius appellatione tabulas five titulos impofitos deprehendat, tam ipfas protinus detrahet (12), quam eum qui illas affixerit, perveftigabit. At fiquidem is qui fe rei dominum effe dicit, hoc fuerit, exemplo illius (13) rebus publicos imponat titulos, prius his titulis, quos ipfe appofuit, ad (14) caput ejus impactis contractifque, Si vero alienatorum rerum procurator fuerit, tam titulos (ut diximus) ad (15) ejus caput confringet: quam modicis (16) etiam tormentis eum fubjiciet, quo magis hæc perdifcens *is cujus caufa id factum fuerit, cognofcat*, quod neque ipfe per fe, neque per certos fatellites, aut per eos qui in hoc affumuntur, ut explendæ ejus avaritiæ fatagant, fubditos injuriis afficere liceat.

C A P. VI.

COnfimiliter oportet, ut ipfe fpectabilis Moderator latrocinia exercentes, et habendi ftudio alios defraudantes, mulieres denique, bona, jumenta, & ejus generis alia rapientes, reprimat, quo incontaminatum jus confervet, & nos tacite hoc videamur cepiffe confilii: namque quibufdam per provinciam graffantibus, ipfis vero ejus facti vindictam non repetentibus, pœnitentia nos inceffat, quod latrunculatores & violentiarum repreffuras ceffare fecerimus (17): propterea enim illi etiam milites fubmifimus, ut illorum manu inftructus, difficilius quem ab infultantibus expugnari.

C A P. VII.

HÆc nos illi ftrictim & fub compendio commendata effe volumus. Nam quæ per partes gerenda funt, ea manifefte perfpiciet tam ex lege, quam (18) cum magiftratus ordinaremus, in commune omnibus defcripfimus: quam ex mandatis principalibus, quibus illi datis explanabimus quomodo magiftratum difponet tractabitque. Atque hæc agens, non folum nobis ingratus non erit, fed etiam Deo fimul ac nobis animam fuam devovebit, & pro magiftratu denique bene gefto bonam remunerationis fpem concipiet. † Subjicietur autem & quædam recenfio (19) huic facræ noftræ legi, per quam clarum fiet, quid ipfum, & adfefforem, cohortamque ejus ex publico percipere, quid item ipfum pro codicillis magiftratus præbere conveniat: ut adoctus quanta in ipfum conferatur liberalitas, & ad quantam moderationem impenfa pro codicillis ab ipfo facienda redacta fit, rebus ut æquum eft & recta utatur, majorum infuper gentium & plurium hominum imperium fperans, fi his quæ in manibus habebit, convenienter utetur.

C A P. VIII.

POrro damus huic quoque, ut appellationes (20) in fpectabilium magiftratuum forma ab ipfo huc tranfmiffæ, tam apud glorioffiffimos præfectos, quam glorioffiffimum noftrum quæftorem vice facræ confultationis difceptentur. At fi quæ caufæ minores quingentis aureis apud aliquos in fua provincia motæ, (tametfi ex delegatione forte) non tamen apud fpectabilem actæ per provocationem fufpendantur, tunc & in hoc gravior venerabiliorque factus, augmenti a nobis in ipfum collati meminerit, & ita in rebus gerendis verfetur, ut omnibus fubditis & nobis ipfis & ante nos Deo fimul ac legi irreprehenfibilem fe præbeat.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur omnia pernofcens excellentia tua, & tam magnas illi annonas addat, & ita ample eum dignitatis effectum fciat, ut floris & dignitatis jam nunc a nobis illi traditæ cupiditate multis hunc confequi merito affectabile fit (21).

T I T. VIII.

DE PRÆTORE (22) PAPHLAGONIÆ,

NOVELLA CONSTIT. XXIX.

Imp. Juftin. Aug. Joanni præfecto prætorio.

PRÆFATIO.

PAphlagonum gens & antiqua, neque ignobilis olim extitit, in tantum quidem, ut & magnas colonias deduxerit; & fedes in Venetiis (23) Italorum fixerit, in quibus & Aquileia omnium fub occidentem urbium maxima (24), & quæ multoties cum ipfis etiam regiis certamen fufceperit, condita fuit,

C A P. I.

HAnc fane Paphlagonum gentem Honorii pientiffimi principis temporibus diminutionem paffam, & aliquot amiffis urbibus nulla utili de caufa veteris illius contentionis & rigoris remiffionem amplexam, nos denuo ad priftinam formam reducendam effe, ipfam quoque Paphlagoniam ad inftar unius civitatis redigendam, & quæ in duobus jam Pontis (25) fecimus, eadem putavimus & in ipfa conftituenda: ut qui harum gentium adunatarum imperium, & unum ex duobus prioribus, (nempe Paphlagoniæ & Honoriadis) factum tenet, is prætor nuncupetur (quod nomen & ipfum Romanum eft, et provinciarum rectoribus accommodatum) et una utatur cohorte ex duabus prioribus conglutinata quam et centum virorum numerus fupplebit. Imminebit autem omnino hic quoque tributis (26) publicis exigendis, tam Paphlagones, quam quæ Honoriadis olim incolæ pendebant. Præterea omnibus ex æquo urbibus provideat, quas utraque prius habuit provincia, hoc eft in Honoriade quidem, Prufiadi, Cratiæ, Hadrianopoli, Tio; Claudiopoli, et Heracleæ. Tametfi enim ex ipfis quædam, ut Prufias (27), Heraclea, et ipfa provinciæ metropolis et caput, Claudiopolis (28) fcilicet ex Bithynia prius illi affumptæ funt, tamen ex quo femel eo transmigrarunt, magnæ curiofitatis (29) effe putavimus, denuo ipfas ad Bithynos reducere, et formam perturbare veterem. Unde hæ felectæ urbes, et in Honoriade prius exiftentes, erunt jam nunc et ipfæ pars Paphlagoniæ. Inter ipfos vero Paphlagonas jurifdictionem habebit in alias fex urbes, quæ jam inde ab initio ad eam provinciam pertinent, nempe Germanicopolim, Gangram (30), Pompejopolim (31), Dadybros, tumulos Amaftridis (32), et infuper Jonopolim. Et duodecim omnino totius provinciæ urbes erunt quantum ad præfens inftitutum. Cæterum circa facerdotia nihil innovamus, fed Metropolitani qui olim facerdotia hic fufcipiebant, tam in eodem manebunt ordine, ipforum ordinatione quoad locum non mutanda, fed ab hujus almæ urbis beatiffimis Patriarchis ordinandi, quam quos fub fe pofitos hactenus ordinarunt,

(1) Jul. c. 109. (2) Τοποτηρητάς. Scelere. (3) Statiua ἐνδημίαν appellant Græci. Scrim. domicilium. [illegible] (4) Id eft, maneat. (5) De quo vide Nov. 8. (6) Magiftratus [illegible] titulum habet dignitatem, & majorem cohortalium numerum. (7) Moderatores honorem habentes inter fpectabiles funt judices. Jul. c. 109. (8) Turpia lucra bonus princeps non admittit. Caligula ex capturis proftitutarum [illegible], quantum quæque uno concubitu meruiffet, Sueton. in Calig. 40. contra quam Alexander Severus, qui lenonum vectigal meretricum & exoletorum in facrum ærarium inferri vetuit, quanquam fumptibus publicis ad inftaurationem theatri, circi, amphitheatri & ærarii id deputaffe dicitur. Lampridius in Alexandro Severo. Vefpafianus ex lotio. Sueton. in Vefpaf. 23. alius ex umbra, Plin. [illegible] Michael Paphlago pro aere [illegible] id eft, fpiritu aerio ac cœlo vectigal exegit. Cedren. hinc apud Harmen. lib. 3. tit. 4. c. 17. [illegible] (quanquam ibi legitur [illegible]) & Pefcennium Nigrum apud Spartianum, vos terras veftras levari capitatione vultis, ego vero aerem veftrum cenfere vellem, [illegible] interpretantur [illegible] id eft, novam exactionem & de cœlo excogitatam, vide Cujac. 10. obf. [illegible] (9) l. 6. §. 3. ff. de off. proconf. (10) Nov. 17. c. 15. (11) Titulos imponere rufticis prædiis vel ædibus alienis, fifci vel Cæfaris tantum proprium eft. Jul. cap. 106. (12) Dixi ad l. 2. Cod. ne nemo privat. [illegible] (13) l. c. 15. (14) Εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ [illegible] (15) Κατεάξει κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς.

(16) [illegible] id eft, acerbiffimis. Jul. (17) Nov. 8. c. 11. (18) Novell. 8. (19) [illegible] defcriptio, quæ & alibi [illegible], ac notitia, fed & λόγος dicitur. (20) De provocationibus [illegible] moderatores [illegible], ut eadem illi moderatores [illegible] jura, quæ alii fpectabiles, de quibus fuperioribus Nov. dictum. (21) Dat. 15. Kal. Auguft. Conftant. Belif. V. C. Jul. id eft, anno 535. (22) [illegible] 31. de provocatione Prætoris Paphlagoniæ vel Honoriadis porrecta. & de aliis provocationibus in diverfis provinciis porrectis, Jof. conft. 20. & conft. 24. de off. præt. Paphlagoniæ. (23) Solinus, Paphlagonia infignis loco Heneto, a quo (ut Cornelius Nepos perhibet) Paphlagones in Italiam tranfvecti, mox Veneti funt nominati. Solinus c. 46. Plin. 6. cap. 2. Quo loco, inquit, Henetos adjecit Cornelius Nepos, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi potuiat. Henetorum etiam meminit [illegible] 2. Aeneid. 1. in princip. Strabo 5. (24) Aufonius tamen in claris urbib. Aquilejam nonam facit. Non erat ifte locus; merito tamen aucta recenfi, Nona inter claras Aquileia cieberis urbes Itala ad Illyricos objecta colonia montes, Moenibus & portu celeberrima. (25) Nov. 28. (26) Nov. 8. c. 8. (27) Prufias metropolis olim Bithyniæ, condita a rege Prufia, [illegible] Annibalem recepit: vide Strabon. 12. (28) Claudiopolis, metropolis Paphlagoniæ olim Cythrum, Dion. in Adrian. (29) Id eft, non utile effe duximus. (30) 6. Plin. 2. Inde concilium Gangrenfe, tempore Sylveftri Papæ, 1. conc. 1. conf. dift. 17. c. [illegible], unde dicta, vide Strabon. lib. 12. (31) Quæ antea Eupatoria dicebatur, condita a Mithridate, Solin. 46. & 2. Plin. 2. (32) Olim Sefamum oppidum, 6. Plin. 2.

natunt, eos et nunc ordinentes, non de illis inter se diffideant, non confundantur. Et una de caetero fiet provincia, plures (1) habens Metropoles, id quod et in aliis quibusdam nostris extitit provinciis.

CAP. II.

ENimvero qui totius provinciae imperium tenet (appelletur autem tota provincia, quemadmodum et ante, Paphlagonia) etiam oberrando urbes lustrabit, nulla id fectum prohibente sacra forma olim forte ad talium prohibitionem composita, sed neque *Vicarios* in locum suum hinc inde per urbes dimittens. Omnino enim hoc ipsum prohibemus, si quidem turpe est, ut quamdiu (2) ipse in provincia jus reddit, interim alteri quoque vices suas contra legem committat. Sed ipse omnia dispensabit, et publica tributa summa cum animi promptitudine profligabit, neque plus neque minus exigens. Justitiae praeterea consentaneam aequabilitatem retinens, simul providentiam adhibebit, ut si quid damni fiscus acceperit, id corrigat: simul urbes illaesas tam publice quam privatim conservet. † Annonam quoque quam uterque prius magistratus habebat surgentem in septingentos vigintiquinque aureos capiet: tum adsessorem habebit, qui septuaginta duos ferat aureos: & cohortem unam ex ambabus compositam, procedentem usque ad centum virorum numerum, & quadringentos quadraginta septem aureos & tremissem percipientem e publico. Cumque gratis (3) officium suscipiat, gratis item hoc ipsum obeat. Nos enim in hac quoque parte subditos nostros redimemus, & his qui ex consuetudine per (4) occasionem suffragii (ut vocant) *aliquid percipiunt*, dabimus ipsi. hoc nimirum illis per thronum suum erogantes ex publicis ejus provinciae tributis: neque patiemur, ut sub specie & velamento auctionis subditi nostri in servitutem redigantur. Neque enim nos, qui decessorum nostrorum collatores a Barbaris ereptos, ad veterem libertatem reduximus (5), committemus, ut qui nobis ipsis semper addicti fuerunt, aliis serviant; quin potius Deo, qui multis per nos gentibus libertatem elargitus est, subditorum nostrorum usque novis auctionibus oppressorum libertatem (quoad ejus fieri potest) quasi donarium aliquod offeremus, neque oblaedentes eos qui jam accipiunt (introducemus enim solitam illis ad hoc securitatem) neque item permittentes, ut datae pro officio pecuniae nomine magistratus, quasi mancipium aliquod subditos nostros vendentibus coemant, & revendant injuriam inferentibus. Isto igitur inter Pontici tractus provincias & haec una, duplex (6) ante (haud scimus qua de causa) facta: appellabuntque (ut diximus) eum qui provinciae praeerit, Praetorem Paphlagoniae Justinianaeum, licebit autem Graeca ipsum lingua etiam Strategum (7) appellare.

CAP. III.

PRaeterea semper illi in memoriam rediges jusjurandum, cujus interventu officium suscipiet, *ut puras manus neque turpi lucro sordidas habeat, ut fisci commoda justis & undique inculpatis accessionibus augeat, ut subditis nostris aequitatem & justitiam impertiat, tam in causis publicis, quam privatis*, sive contrahant, sive judicio inter se contendant. Urbes autem absque laesione subditorum lustrabit, & ut neque ipse, neque Adsessor, neque quod ipsum sequitur famulitium, sive ex militibus, sive ex cohortalibus, sive ex servis, aliquid lucretur, aut gratis sumptus faciat. Oportet enim ut tam ipsi ex iis annonis quae porriguntur ipsi e publico, sumptus faciant cum convenienti mediocritate agentes vitam, quam milites, qui ipsos comitantur, cognoscant, quod si non suis contenti annonis iter faciant, sed collatores nostros ausi fuerint tentare injuriis, aut damnis involvere, aut gratis sumptus facere, collatoribus indemnitas futura est ex ipsorum annonis per eum qui magistratu defungitur, ut ipse tam eas repetat, quam etiam ex illis suo periculo collatoribus indemnitatem afferat.

CAP. IV.

ATque haec sane lex nobis de Paphlagonibus posita esto, honorationem illis magistratum efficiens, ut qui inter *spectabiles* (8) numeretur, praebens ipsi auctoritatem tam in provinciales milites, (quatenus tamen juste eis praecipiat) quam etiam contra alios, nullis ejus provinciae hominibus privilegio uti queuntibus, sive majores, sive minores, sive etiam procurationi rerum ad potentes homines pertinentium praefecti sint. Certe quod facile per ea loca admittitur, hujus rei excellenter curam geret, ne committat, ut aliquorum praediis *Tituli* apponantur, ullum aliud nomen habentes inscriptum, quam vel fisci vel regiarum domuum. Sed si quid tale factum deprehendat, eos quidem titulos e vestigio detrahet (9): fisci vero nomine prorsus alios titulos praediis ejus qui talia delinquit (si praesens haec faciat) imponet, prius detractis titulis ad illius caput confractis. Si vero absens sit, praediorum curatore comprehenso tam corpus ejus tormentis subjiciet quam titulos detrahet: & in capite (10) eos curatoris praediorum comminuet: sciens quod si quid ejusmodi negligat, nos vero didicerimus simul aliorum, ab aliquibus impositos praediis titulos haerere quam fisci regiarumque domuum tam nostrarum quam pientissimae Augustae, simul praesidem re ipsa comperta istus per negligentiam omisisse, is qui hunc magistratum obtinet, bonorum suorum publicationem sustinebit, ut qui cum facile pro magnitudine imperii praesens ista prohibere potuisset, debita ea opera neglexerit.

CAP. V.

AD haec diligenter ibi ipsum locorum perspicere volumus, ut omnes qui *latrocinia* (11) *exercent*, qui alienas substantias aut etiam uxores rapiunt, qui alia denique patrant crimina, persequatur, comprehendat, & competentibus suppliciis subdat, & omnem prorsus justitiam reprimet: neque committat, ut in aliquo probiores & mansuetiores injuriis afficiantur, ne aliis denuo talium persecutoribus opus habeamus, cogamurque rursus violentiarum repressores, latrunculatores (12) & alia id genus tolerare nomina simul & negotia quae nos adversati ipsum ad hunc ordinem produximus, & ita amplum dignitatisque plenum magistratum effecimus, ut tam appellationes apud ipsum cum judicat, interpositas ad excellentiam tuam, quique eundem unquam magistratum susceptori sunt, & celeberrimum quaestorum sacri nostri palatii, qui in forma consultationis audientiam iis accommodabunt, quam minores causas quingentis solidis, in provincia ejus apud aliquos non spectabiles motae, & si ex delegatione sint, cum per provocationem suspenduntur, ad se deducat in habitu, & ordine sacri auditorii, & ut ipse inter a nobis inventos, & in ampliorem formam redactos magistratus ubique connumeretur. Siquidem & ipsi majores erunt, & in majore quam priores reputatione habebuntur, & facilius nobis vel in majoribus negotiis suum exhibebunt ministerium. Nihil enim in parvo (13) magnum existere, tum a nostris dictum est majoribus, tum nos etiam ex ipsis judicavimus probavimusque factis. Subjicietur autem & huic legi descriptio (14) quae significet, quid e publico tam is qui provinciam regit, quam adsessor & cohors ejus accipiet, quo item dato magistratus codicillos percipiat. §. 1. Ipsa sane ratio qua magistratum geret, cum huc loco sub compendio explicata est, tum in lege quae de omnibus magistratibus, in commune descripta est, simul & ex imperatoriis nostris mandatis, quae ei dabimus cum administrationis codicillos conferemus, & jusjurandum secundum legem nostram in hoc conscriptam exigemus, manifestabitur.

EPILOGUS.

† Haec igitur omnia perdiscens excellentia tua, & tam magnas illi annonas subministret, & ita ipsum sciat amplae dignitatis effectum, ut floris & dignitatis hoc a nobis tempore in illum collatae cupiditate merito multis ipsum consequi sit affectabile.

TIT. IX.

DE PROCONSULE (15) CAPPADOCIAE (16).

NOVELLA CONSTIT. XXX.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem praetoriorum praefecto, iterum exconsuli & patricio.

PRAEFATIO.

QUam amplum nomen (17) Cappadocum genus habeat, & quanta Romanis negotia exhibuerit, priusquam in illorum ditionem redigeretur, non ignorant veteris eruditionis studiosi. Certe olim totius ferme Ponti Imperium tenuit, & nominatissimi viri, inque magna apud Romanos reputatione habiti inde *orti valde floruerunt*. Terram praeterea habet diffusam admodum, & mirabiliter praestantem, & quae ita majestati imperatoriae placuerit, ut etiam possessionibus quas illic habet, peculiarem magistratum praefecerit, non minorem civili, *sed potius majorem*. Siquidem & populosissima est; & urbem maximam praebet ejusdem cognominis cum carissimo nobis Caesare (18), qui summo orbis terrarum arbitrio, quod nos obtinemus, bonum dedit principium: qua etiam de causa apud omnes terrae populos nominatissimum Caesaris nomen est, et nos praeter omnes alias imperatoriae majestatis notas eo gloriamur.

CAP. I.

HAnc saepe regionem parvo tradere magistratui contra omne nobis decorum et dignitatem fore visum est, cum alias tum vero maxime, quia semper ipsam adversus magistratum nostris domibus praefectum seditiones movere cernimus, et quia factionibus (19) inter se divisa est civitas, quarum alteram *Tamiacam* (20), quasi fiscalem et aerariam: alteram *Eleuthericam*, hoc est liberam appellant: et cum existat ambitu murorum una, duplex est sententiis. Unde et seditionum et dissensionum occasiones, et si quid omnino mali fatigat homines, id (ut nos arbitramur) ex hac provenit causa: qua sublata, robur simul et concordiam negotio addemus, qua (21) nihil unquam inter homines praeclarius extitit, et praestantius. §. 1. Ac cum aliis magistratibus, quos nuper inter Pisidas (22), Lycaonas (23), Thracas (24), instituimus, administrationis forma et acervus ex duarum rerum congressu constitit: tum vero majore hunc forma adornare cupientes, tertiam etiam potestatem illi adjicimus. Nam is quem huic praeficiemus officio non solum praesidebit legibus, et universae cohorti civili: sed etiam praesidebit militibus tam qui in praedicta regione, quam qui in aliis Pontici tractus provinciis, in quibus Tamiaca (25) existunt praedia, stationes habent, perinde quasi per ea loca super milites cum imperio positus sit. Permittimus etiam illi in homines (26) Tamiacos imperium (27): et omnes quicunque ad Comitianam (28) prius cohortem pertinebant, sive *Summarii* (29) sive id genus alii fuerunt, hisce obtemperabunt: et triplici (30) forma constatum habebit magistratum: siquidem et civilis magistratus erit et militaris, neque non Tamiacis quoque rebus praesidebit: utraque illi cohorte, tam Comitiana, quae et sua conficiet, neque cum civili cohorte habebit commercium, quam clarissimi provinciae praesidis apparente. Universam vero proconsularem fieri appellarique volumus: utraque cohorte, tam quae Comitiana prius, quam quae civilis vocabatur, tametsi unam appellationem (nempe proconsularem) obtinet, separatim tamen sua obeunte munera: ut civilis quidem curet tributaria et civilia, quae initio semper ad ipsam pertinuisse scimus. Quae vero Comitiana prius cohors erat, imperialium rerum administrationi insistet, et exactionem conficiat, ea scilicet forma quam modo explanabimus.

CAP.

(1) Dial ad Nov. 28. c. 2. (2) Praefectis, vicario non est opus. (3) Nov. 8. c. 9. Nov. 17. c. 3. (4) Προφάσει τῆ [illegible], vid. l. unicam Cod. de suffragio. (5) Nov. 24. c. 6. (6) Praeter Paphlagoniam alteram habet potestatem, Paphlagoniae scilicet & Helenoponti. (7) Strategum Paphlagoniae observa. (8) Praetor Paphlagoniae spectabilis. (9) Nov. 28. c. 5. §. 1. (10) Poenae genus observa: titulum injuste affixum alicui praedio, in caput curatoris ipsius praedii infligi & comminui, vide Nov. 28. c. [illegible] 2. supr. (11) d. Novell. c. 4. (12) Nov. 8. c. 14. (13) Μικρὸν [illegible] μέγα. (14) [illegible]: notitia. (15) Praesidem vocat, Nov. 8. c. [illegible] §. [illegible] Nov. [illegible] c. 2. ubi & [illegible] praedicta Cappadocia prima & secunda. Vespasianus Consularem Cappadociae rectorem imposuit pro equite, & legiones addidit propter assiduos Barbarorum incursus. Sueton. Vespasiano c. 8. (16) Περὶ τοῦ ἀνθυπάτου Καππαδοκίας, [illegible] Holog. 31. De officio proconsulis Cappadociae, vide Jul. cap. [illegible] (17) Novell. [illegible] Cappadoces suo tempore imperium aliquod habuerunt, Medis postea ac Persis paruerunt, [illegible] Kenath [illegible] Philippo, Justin. Geog. De regibus Cappadociae, vid. Diodor. 31. adde Strab. [illegible] quam late Cappadoces imperarint. (18) Caesaream intelligit, quae olim Mazacha (a Mesech filio Japheti, ut quidam volunt) mater urbium Cappadociae, [illegible] Caesaream, de qua nunc agimus, nobilitavit suo Episcopatu Basilius cognomento magnus sub Valente. (19) Factiones in Cappadocia erant duae, Tamiaca & Eleutherica. (20) Tamiaca praedia, possessiones patrimonii principis, vid. tit. C. de praed. Tamiac. (21) Concordia civium, nihil inter homines praestantius. (22) Nov. 24. (23) Nov. 25. (24) Nov. 26. (25) Facit l. 2. C. de oper. publ. (26) Tamiaci homines, qui tractant patrimonium principis. (27) Proconsul Cappadociae in homines Tamiacos habuit imperium. (28) Id est, comitis domorum, cui suberant Tamiaci, vid. l. [illegible] Cod. ubi causae fiscales. (29) Σουμμάριοι, c. 7. §. 1. infr. hic, ita dicuntur ab administrationibus & summis rerum [illegible], quarum existimantur periti, adde Novell. [illegible] Cic. [illegible] ad Attic. (30) Proconsul Cappadociae civilem, militarem & in Tamiacos potestatem habuit.

C A P. II.

CUratorum (1) etenim & tractatorum (2) ne nomen quidem omnino superesse volumus, respicientes ad vetera exempla, & nimiam læsionem quam miseris illi collatoribus induxerunt, sed per singulas domos, & totius Comitianæ cohortis, tredecimque (3) primatium, quos primos (4) & secundos magistros vocant, periculo, alios tredecim, qui statim post illos separati sint, nominari volumus, singulos (ut dictum est) ex singulis ædibus: & post priores tredecim exactioni incombere, & servare fisco quæ sua sunt, prospicere item collatorum indolentiæ, & ne quid ab aliquo ipsorum damni sustineant: scientes quod damnum ex causa collatoribus irrogatum, multo magis ipsorum facultates respiciet, cum totius publicæ exactionis periculum ad ipsos devolvatur. Sed neque eos qui primi & secundi prius magistri vocitabantur, neque tredecim illos qui post ipsos modo separati sunt, quos profligationem (5) tributorum facere sanximus, quidquam omnino spectabili pro tempore Proconsuli præbere vel nominationis titulo, vel quacunque alia de causa: si quinquageni solidi aurei ab unoquoque horum tredecim exactorum primoribus tredecim magistris præbeantur.

C A P. III.

POrro neque ipsos exactores (6) amplius aliquid a rusticis aut denique iis qui ab ipsis exactionem tolerant, accipere, quam quæ formis (7) *Nicetæ* magnificæ memoriæ continentur, & exactoribus deputata sunt, nequeuntibus ipsis nomina fingere & damna pro hisce nominibus inducere per causam *Aspasticon* (8), seu tractatoriarum, vel quocunque alio prætextu, sive ad aliquam consuetudinem, sive ad quamcunque vexationem porrigatur: cum enim ab omnibus illis collectores nostros liberos conservari volumus, tum improbo etiam & pernicioso tributo eos liberamus, quod pendebant tractatoribus, per quod fiebat ut circa publicum, & suas descriptiones idonei non essent, quin & si forma aliqua sit pragmatica, quæ velit tractatoribus aliquid præberi, aut longa consuetudo: etiam hanc tollimus, sublato enim ipso nomine tractatorum merito quidquid ad eam causam pervenit una sustolimus, specialem hanc collatoribus nostris largitatem impartientes. Quod si quis exactorum præter ea quæ forma beatissimi Nicetæ definita sunt, quæ sola ipsos ferre concedimus, aliud quiddam ausus fuerit accipere: sciat tam militia se, quam dignitate & sua substantia casurum.

C A P. IV.

QUoniam vero fieri potest, ut inter tredecim exactores (siquidem ut gradatim (9) ad hanc perveniant ordinem, sancimus,) unus aliquis ad expediendam exactionem idoneus non sit: concedimus, ut sic quoque reditus quidem ex eo gradu salvus illi permaneat. Ceterum sancimus, ut tredecim illi primores magistri, & insuper qui post ipsos sunt proximi proprio bonorum suorum periculo alterum quempiam illi *Adjutorem* adnominent, qui convenienter pro illo exactionem expediat: ut neque per illius imbecillitatem injuria afficiatur fiscus, neque ille temporis & gradus sui solatio defraudetur, promotione videlicet adjutoris ejus, qui ad hoc munus idoneus non est, faciendi, periculo (ut dictum est) tredecim primorum magistrorum, & aliorum qui post illos sunt proximi. Ac magnas merito nobis gratias publicorum tributorum exactores (10) habere oportebit, qui ingentibus illis damnis quibus antea tam magistris quam spectabili pro tempore comiti, ejusque cohorti obnoxii erant, eos liberaverimus, propterea autem hisce omnibus eos liberavimus, ut neque ipsi collatores nostros injuriis opprimant, neque (11) prætextus excogitent introitus illos aut aliter nominantes, quibus rusticorum facultates enervent: sed his solis contenti quæ secundum formam Nicetæ claræ memoriæ curatoribus præbebantur, omnibus aliis abstineant.

C A P. V.

IPsi vero spectabili proconsuli omnium ex æquo rerum cura imminebit, sive civile aliquod sit, sive ad militarem magistratum, sive ad potestatem Tamiacam respiciat, neque quidquam omnium negliget. Ac quoniam majorem huic loco, quam ceteris magistratum attribuere volumus, & veteribus Romanis in more fuit, ut vel designatis consulibus, vel his qui illorum loco proficiscerentur, quos proconsules vocitabant, provincias sortirentur: propterea & Cappadocum magistratum proconsulatum esse volumus, quo in Africa (12) prius Romani imperium suum exornarunt. Et in tantum illum nos magistratum auximus, ut eum qui hunc suscipit, gloriosissimis sacrorum nostrorum prætoriorum præfectis connumeremus. Appellatorque patria (13) lingua is qui huic præsidet, *Proconsul Justinianeus Cappadociæ*, ut & appellationem magistratui propriam habeat, & simul ex re ipsa archegetes (14), quasi primarius magistratus nominetur; susceperit enim is qui hunc magistratum obtinet facile talem formam, quando & potestatem per se magnam, & per causam Tamiacæ possessionis etiam ad alia loca, protensam habeat. In summa tot rebus hominibusque præsidens dignitate & auctoritate afficiet, adjunctisque militaribus copiis omnia disponet minore negotio. Civiles igitur res conficiet more solito: militaribus vero & ipsis commode præibit, nempe & illis se ipsi submittentibus.

§. 1. Sed cum primis animum adverrito ad rerum Tamiacarum administrationem, quæ in tam gravem & omnium cauponationibus expositam inopiam delapsæ sunt, ut in nullo fere amplius pretio existant. Tot tantaque enim edocti sumus per provinciam delinqui quæ vix amplissimo cuique adhibita medicina curare facile est. Nam qui potentium possessiones procurant (sed pudet nos jam propemodum dicere) quanta cum insolentia passim oberrant, ut stipatores (15) illis inserviant, ut non ferenda hominum multitudo ipsos sequatur, ut impudenter omnes latrocinentur: miramurque sedulo, quomodo eo loci subditi, tot perferendis injuriis sufficeriot. Inde adeo quotidie Cappadocum injuriis oppressorum multitudo occupatos nos & rempub. tractantes adit, ex quibus multi sacerdotes, plerumque mulieres, qui omnes lamentantur, queronturque res suas sibi ablatas esse, quando nemo in proximo sit, qui hujusmodi prohibere valeat. Tamiaca (16) certe possessio jam (17) pene in formam privatæ redacta est, tota convulsa, direptaque una cum suis equitiis (18), nemine omnino reclamante, ore scilicet ipsis auro obstructo.

C A P. VI.

HIs igitur de rebus unum aliquem ex perspectissimis nobis regioni huic præficere decrevimus, qui triplici (19) huic ordini præsit, solus omne in se imperium & potestatem circumferens, civilis officii utens insignibus, habens in usu vehiculum (20) ex argento, securim, fasces, & quæcunque olim proconsularis imperii fuerunt insignia: præcipiet autem & militibus & curam geret Tamiacorum redituum, ut sine ullo detrimento & cessatione omnibus ad hoc ordinatis magistratibus obveniant, multoque magis ad nostrum palatium, quemadmodum etiamnum occasione eorum quæ vel nobis, vel sacratissimæ & pientissimæ Augustæ conjugi nostræ inferuntur, tam in auro quam veste ingrediantur: nihil enim illinc volumus decedere. §. 1. Non tamen ut ex forma præbeantur, qua hactenus, ex rapinis scilicet, & ex titulo læsionis dationisque collatorum, (hæc enim omnia tum odio prosequimur, tum e nostra ejicimus republica) sed ex justis legitimisque causis, quas subjici sacræ huic nostræ legi jussimus, ut eas ferens is qui pro tempore hunc gerit magistratum sacratissimæ Augustæ conjugi nostræ *quinquaginta* auri libras, prout dictum est, inferat. Magistratum etenim gratis nos creamus: & ordinationes ejus absque omnibus procedere largitionibus sancimus: neque quisquam erit, qui pro hac quidquam capiet.

§. 2. Sed & annonas ipsi quidem ad viginti usque auri libras damus, prout subjicitur: adsessori vero eius præbemus ad duas auri libras: capiet item utraque cohors id quod usque adhuc e publico suppeditabatur, nullo prorsus modo deminutum: nulla enim re hunc magistratum minuimus: & maxime (21) gloriosissimi præpositi sacri nostri cubiculi (22): si quidem & hunc ei suppositam ipsi devotiss. Palatinorum scholam in Cappadocia simili cum potestate, ordine & figura manere sancimus: non tamen quicquam exinde ferentem vel consuetudinum vel annonarum titulo, vel in auro, vel in veste, vel in aliis speciebus, neque a *spectabili* pro tempore proconsule, neque ab ejus cohorte: nam aliter puritas conservari nequeat, sub unum enim magistratum, quidquid in ea regione geritur, contrahimus, ne convulsione ipsa claudicet.

C A P. VII.

SAne Tamiacæ possessionis curam (23) & rationem magnam habebit is ipse, qui ad hoc a nobis officium proficiscitur: & circumspiciet, si quid e Tamiaco solo detractum, & frustra ab aliis detentatum sit, sive (24) in pascuis, sive in arvis, sive in locis viribus consitis, sive in prædiis, sive domibus, & vetus solum rebus suis vindicabit, nulla longi (25) temporis præscriptione illi opponenda, neque (26) enim fisco licet tale quid opponere, neque lucrum captant, ut maxime patrimonium suum exinde cullocupletet: nam depraeperatio (27) potius est, quam locupletatio, si quis sordidis utendo manibus arbirretur ex eo lucrum se facere, quod multifariam cum impietate & summo probro restituet (28).

§. 1. Sed & ipsam urbem ab omni prorsus perturbatione quietam conservabit, neque committet, ut seditio (29) aliqua ordinem & administrationem reipubl. corrumpat. Publica quoque tributa (30) vigilanter & cum justitia exiget, nihil in illis curæ prætermittens, neque concedens, ut aut fiscus, aut privati in aliquo circa res suas damnum sentiant: ut qui ex æquo in omnes imperium obtineat, sive milites sive scriniarii sint, tam gloriosissimorum præfectorum, quam magnanimorum magistrorum militiæ, sive in civili cohorte numerentur, sive cingulum Tamiacum gestent, sive in majoribus sive minoribus dignitatibus consistent, sive inter sacerdotes cooptati sint. Unus enim hic magistratus omnibus præficietur: & tam suæ ipsius existimationis, quam nostrarum legum, & ante omnia Dei memor, ut publica quidem tributa per proconsularem cohortem sine detrimento & cessatione importentur, curabit: reditus vero Tamiacos per subditas prius illi throno personas inferet, intendens etiam ad ea quæ pro consuetudine præcipiuntur a gloriosissimo præposito sacri nostri cubiculi, neque enim ipsis canonicariis (31), qui pro tempore a gloriosissimo præposito emittuntur, vel saltem obolo tenus aliquid accipere, vel consuetudinum nomine, vel quacunque alia de causa, vel (32) ab ipso pro tempore summario (33), iisve qui publicas exactiones conficiunt, vel a spectabili proconsule, vel eius cohorte, vel his qui *Katasceuastæ* (34), quasi instructores, vocantur, vel præpositis, vel quacunque alia persona ad sacrum nostrum pertinente patrimonium. At vero exercitu utrique harum solicitudinum opem feret, sedabitque potentium satellites, neque committet ut loca depopulentur, & latrociniis infesta reddant: neque ipse ea percurret, quemadmodum prius facere solebant comites. Neque

(1) Ἐπίτροποι & tractatores non sint, Julian. (2) Τρακτευτῶν, Tractatores Nov. 128. cap. 24. in fin. Jul. Dicuntur etiam tractatores, l. ult. C. de susceptorib. lib. 10. & ταμιακοῖ Glossariis, curam eos esse [illegible] Tractatores sunt, qui tractant & administrant placita fiscalia, Brodæus. Sed tamen Cujacius ad l. 3. C. de canon. largitionat. tit. tractatores & chartularios pro iisdem dici notat. Quid tractatoria, vid. Cod. de tractatoriis & stativis lib. 12. tit. 52. (3) Tredecim magistri. (4) Primi & secundi magistri. (5) Ἀγωγήν. (6) Canonicarii hi mittebantur a præposito, Julian. hic in fin. & n. 26. in fin. (7) Τοῖς τύποις. Formæ sunt velut edicta vel leges præfectorum prætorio. (8) Ἀσπαστικὸν τὸ [illegible] [illegible], salutatoria. (9) Gradatim honores deferendi, ut hic, l. ut gradatim 11. ff. de muneribus. Appellationes quoque gradatim facienda; hoc est, ab imis per medios ad eos, qui summi sunt, judices. Nov. 23. c. 4. in fin. Gradatim ita proficere, quod familiæ relictum est, l. fideicommissi 1. C. de verb. sign. (10) Δημοσίων πρακτόρων. (11) Μηδὲ τὰς προφάσεις [illegible] [illegible] [illegible] Introitus [illegible] [illegible], neque occasione s illas in damnum excogitantes introitus, aut simili alio nomine appellent. (12) Id est, Carthagine, non, ut Sextus Rufus scribit, prima fuit proconsularis provincia. & simpliciter proconsularis provincia cum dicitur, hæc dicitur, & proconsul quoque per eminentiam, Africæ proconsul. Vid. Cujac. hic. (13) Id est, Latina, Nov. 22. c. 2. (14) Hæc verba, quæ sequuntur, sunt interpretis, ἀρχηγέτης princeps, ἀρχηγετεύειν, ἀρχηγετεῖν, [illegible]. (15) Δορυφόρους. (16) Id est, res patrimoniales principis. (17) Tamiacæ possessiones a forma rerum privatarum differebant. (18) Equitia, ἵππων ἀγέλας, equorum armenta & greges. Cappadocia altrix equorum & proventui equino accommodatissima, Solinus cap. 48. Jam pascua fomant Cappadocum, volucremque parent Argæus equorum, Claudian. l. 2. in Rufinum. Argæum autem montem præruptum Cappadociæ intelligit, de quo Solinus d. loco. (19) Sedebant enim munus ductum præfectum Cappadociæ, & comitis domorum in eadem Cappadocia. (20) Ὄχημά τ' ἐξ ἀργύρου, carrucam argenteam, Jul. hic n. 11. §. 2. adde Nov. 24. c. 6. (21) Cubiculariis regum vel principum hæc notanda sunt, nam si quæ privilegia minui oportebit, cubiculariorum propria privilegia postremo loco minuentur. (22) Τὸν θεῖον ἡμῶν κοιτῶνα, hoc loco dicitur, quia deputati erant Tamiaci reditus cubiculo & cellario sacro, id quod proprie [illegible] est. (23) Vid. Julian. hic n. 46. (24) Nota in quibus consistebant prædia Tamiaca. (25) Temporis prolixitas publico non nocet, Jul. hic. (26) l. 6. C. de oper. publ. (27) Ἐλάττωσις. (28) Non ita turpe est non locupletari, quam male accepta restituere. (29) Seditiones a præsidibus provinciarum compescendæ, l. 13. ff. de off. præsid. (30) Ut tributa juste exigantur, ad notionem præsidum pertinet. (31) Id est, ab his. (32) Παρὰ τῷ κατὰ καιρὸν σουμμαρίῳ. (33) De summariis dixi c. 5. sup. hic. (34) Κατασκευαστῶν.

que item in locum suum dimittet vicarios (1), sed locorum defensoribus & cohurtalibus suis ad id ministerium obeundum utetur. §. 2. Sicubi (2) vero & militibus opus erit, ex iis locis milites, ubi necessitas postulat, opitulari jubebit, atque hi propriis ista sumptibus expedient, neque subditos damnis involvent, aut gratis ulla ex parte sumptus facient, sed tam ipse his abstinebit, sumptum de suo faciens, ubicunque tandem erit, quamvis ad aliam ipsum proficisci regionem jubeamus, quam etiam adsessor ejus, & reliquum famulitium, sive ex proconsularibus sive ex militibus, quamvis servile etiam aut subjugale (3) aliquod omnes hosce sequatur, necessitatem habentibus (ut prædiximus) militibus & quicumque alii ibi locorum habitant, scholares forte aut domestici, ut illius jussionibus obtemperent, singuli & substantiæ suæ periculum veriti; damus enim ei potestatem, ut hæc illis adimat (4) nisi ejus jussis pareant, propterea quod eum qui hunc magistratum obtinet, velimus formidabilem subditis, & venerandum existere. Etenim sive (5) miles, sive proconsularis, sive scholaris, sive domesticus per causam illius jussionum damni aliquid collatori nostro irrogaverit, conveniens est, ut ipse hoc ex illius annonis proprio periculo recepto, injuria affecto medeatur. Postremo neque ulli eorum qui ex hac urbe (6) eo commeant, collatores nostros injuria tentari permittet.

§. 3. Sed & cursum (7) publicorum equorum illæsum conservabit. *Nihil enim ab ipsius jurisdictione excipimus*. Et si quis ex quocunque judicio ad eam regionem commeantium injurius erit, & ultra deputatum & constitutum exegerit, hunc persequetur.

C A P. VIII.

CUram autem geret etiam civitatis, & eorum (8) quæ ad frumentationem (9) publicam pertinent, & sitonica appellantur, operumque (10) ejus, & procurabit, ut secundum legem nostram ratiocinia (11) conscribantur, & tam Tamiaca quam civilia insinuantur. Et si (12) quem eorum qui solitas illas jussiones insinuare consueverunt, nempe quod aquarum aliquis ductus impediat, & quod quæ muros concernunt diffundantur, aut quia pontes aliqui sint per provinciam, aliave itinera, aut alia denique ejuscemodi existat occasio, prout improbe olim fuit in usu habitum, penitus ipsum provincia expellet, nec permittet ei ut vel jussionem ejusmodi insinuet, vel per hanc causam quidquam omnino lucri capiat. Nam si nobis visum fuerit ejusmodi inspectionem operum celebrari, sacra pragmatica forma usi ad eum qui hunc geret magistratum, communicato præterea de his cum throno tuo consilio, rem ipsam nos disponemus, ne cui facile ad ejus generis pecuniarum exactiones pateat aditus & accessus. Omnia quoque quæ audierit *improba*, prohibebit is qui hoc magistratu defungitur. Quod si vehementiore aliquo & asperiore opus erit, certiorem ea de re faciet tam excellentiam tuam, quam gloriosissimum præpositum, & alios celeberrimos magistratus, quibus ad talem rem conficiendam aliquid adest facultatis: nos denique ipsos, & nos illi, quid facto opus sit, explanabimus.

§. 1. Titulos (13) vero prædiis apponere per provinciam cui præsidet, continentes certorum hominum appellationem, excepto nomine majestatis Imperatoriæ aut Tamii, hoc est ærarii, in tantum prohibebit, ut patrimonium eorum, qui tale quid perpetrare moliantur, in publicum redigat, & (14) manus (15) abscindat eos imponentibus, si præsentes forte id ausi fuerint: si vero procuratores absentium, ingentibus illos tormentis subdet. Titulos certe quicunque tandem affigere ausi fuerint, sive præsentes, sive absentium procuratores, detractos protinus ad (16) capita eorum qui affixerunt, infringet: sciens fore, ut si id factum cognitum neglexerit, ipse bonorum suorum publicationem sentiat.

C A P. IX.

JUri dicundo cum summa animi intentione & cura incumbet, neque (ut hactenus) rusticanos (17) homines sinet injuriis opprimi. Neque amplius negotia nobis hic facessent Cappadoces, magno cum clamore supplicantes & lamentantes, sed ipse judicem se illis & disceptatorem præbebit. Nam si quem huc advenientem viderimus, qui non prius apud ipsum calamitates suas lamentando explicuerit, hunc nos denuo cum increpatione mittemus in provinciam, propterea quod relicto (18) magistratu provinciæ, continuo ad nos decurrit. Si vero cum eos qui injuriam intulerunt, convenirent, ipse comessationibus deditus & luxuria perditus, illorum se orationibus non accommodaverit, sed supplices plorare permiserit, hique ad nos cogentur decurrere, & maxime (19) si mulieres sint, nosque edocti fuerimus, quod hi quidem adierint, illi vero injuriam ultus non est, protinus negotium ut suspectum (20) habebimus, quasi propter lucrum, vel per gratiam, vel aliquorum obsequium factum, & nos ipsos illi prorsus opponemus, & cum triplicem magistratus functionem gerat, tripliciter quoque (21) illi resistetur, tam ipso jure, quam nobis, & legibus eum oppugnantibus.

§. 1. Quæ ipsum reveritum, memoria item repetentem præcepta nostra, quæ illi una cum codicillis magistratus dabimus, (appellabant autem ea majores Mandata (22) Principis) convenit omnia secundum legem nostram agere utentem in cognoscendo æquitate (23), in rebus gerendis puritate, ubique colentem justitiam (24), qua nihil inter homines unquam extitit robustius aut pulchrius, quodve Deum & imperatorem placare conciliareque magis possit. Talis enim ipse cum sit, ita nostro quoque testimonio comprobatus: volumus ut solus omnia in provincia conficiat, neque causis audientiam alio quopiam præbente, neque nobis facile vel in eam venturis sententiam, ut alicui alii hasce delegemus, vel occasione cohibendarum violentiarum, seu quacunque alia de causa emissuris aliquos: ultra hoc, quod tametsi tale quiddam vel sacris nostris formis, vel ex magistratuum jussionibus hactenus factum est, omnibus id vacaturum sit modis, ipso totius provinciæ administrationem suscipiente, neque ulli omnino, ut accessum eo habeat, permittente.

C A P. X.

POrro (25) autem hunc quoque magistratum, prout (26) proconsulum proprium est, inter (27) spectabiles ponimus, appellationesque (28) ab ipso transmissas, tuam excellentiam volumus una cum gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii in forma & habitu consultationum disceptare. Si qua (29) vero alia in Cappadocia causa minor aureis quingentis per provocationem suspendatur, sive nostro sive alicujus magistratus jussu datus judex fuerit, qui tamen non sit spectabilis: huic spectabilis ipse proconsul in forma sacri consistorii & vice sacri auditorii accommodabit audientiam: siquidem & hoc illi jus addimus, decoramusque illi magistratum tam amplo privilegio, quantum nullus in hunc usque diem in Cappadocia obtinere visus est. Esto igitur justus & elato animo, & tam nos (30) quam legem præ oculis habeto: cognoscitoque, quod si strenue ista exequetur, longiore (31) tempore in hoc officio permanebit, & major ipsum alius forte magistratus excipiet. Cæterum si nostris jussionibus neglectis potentiores aliquos, non legem aut nos colat & vereatur; tum primo quoque tempore iis, quæ in ipsum collata fuerunt, excidet (32), tum de cætero inter condemnatos habebitur, indignus nostro visus judicio.

C A P. XI.

ADulteria (33) vero & raptus virginum, & immoderatas illicitasque (34), & augendæ rei suæ causa comparatas circumscriptiones, neque non homicidia, & si quid ejusmodi delictorum est, ita acerbe punito, ut (35) paucorum hominum supplicio omnes reliquos continuo castiges, estoque secundum legem exquisitus delinquentium castigator, neque enim inhumanitas hoc, sed potius summa quædam humanitas est, cum multi paucorum animadversione solvantur. Quod si quem hoc nomine in crimen vocatum sustineat, qui vel cinguli, vel dignitatis, vel sacerdotii, vel ejusmodi alio prætextu speret ex illius se manibus ereptum iri: certo sciat quod nostro judicio indignus videbitur. Nemo enim quacunque potentia sua fretus, quodcunque alienum prætendens patrocinium (36), in talibus delictis severitatem legis effugiet. Quin potius si quis talibus se patrociniis ausus fuerit immittere, similem cum delinquente pœnam, & ipse sustinebit: idem cum sit, ipsum aliquem delinquere, & eum qui talia peccavit & deliquit, velle de manu legis eripere (37). §. 1. Subjicietur autem legi & descriptio (38), quæ significet, quid ipsum, eosve qui circa ipsum sunt, e publico capere: quid item vel occasione codicillorum dare, vel sacratissimæ Augustæ conjugis nostræ piæ domui inferre conveniat: trifariam videlicet inferendis iis *quinquaginta libris auri*, prout jam inde ab initio & in hunc usque diem obtinuit. §. 2. Et subditis nostris (id quod sæpe diximus) pure utetur; quæ res summo a nobis studio habita effecit, ut magnas etiam opes despexerimus, quamquam in tot sumptibus & magnis bellis, per quæ Deus nobis dedit, ut non solum pacem ad finem deduxerimus, & Vandalos Alanos (39), Mauritanos subegerimus, & totam Africam (40) insuper & Siciliam recuperaverimus: sed & bonam spem habeamus, quod Deus nobis annuet, ut & cæteras gentes (41) quas socordia sua Romani amiserunt, cum ad utriusque Oceani terminos tenerent, iterum ditioni nostræ adjungamus, quas nos divino freti auxilio, ad meliorem statum redigere properamus: neque quidquam detrectamus eorum quæ vel ad extremam pertingunt difficultatem; vigiliis simul, & inediis, cæterisque laboribus, jugiter pro subditis nostris, ultra quam humanæ naturæ modus patitur, utentes. Perleget etiam mandata nostra, quæ illi dabimus una cum codicillis magistratus, quemadmodum ante diximus. Et si quidem omnia secundum illa peregerit: & admirabilis futurus est, & undique dignum se nostro exhibebit imperio.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur omnia quæ per hanc exprimuntur legem cognoscens excellentia tua, & prædictas annonas hujus officii throno præbeto; & ita ipsum scito amplum effectum, ut collati modo in ipsum floris & dignitatis cupiditate, multi merito hunc consequi affectent (42).

T I T. X.

DE DESCRIPTIONE (43) QUATUOR (44) PRÆSIDUM ARMENIÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXI.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosissimorum sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PErperam effuseque (45) posita, si ad competentem perveniant ordinem, & belle disponantur: aliæ propemodum res apparent, speciosæ pro turpibus, ornatæ pro incultis, articulatæ distinctæque pro incompositis prius & confusis. Quod cum & in Armenia admissum deprehenderimus, putavimus & ipsam ad congruentiam quandam & unam harmoniam collocari debere: quo magis ex bene constituta ejus moderatione & competens illi robur addamus, & decentem imponamus ordinem,

ÇAP,

(1) Julianus c. 82. (2) Julianus *ibid.* (3) Subjugalium nomine jumenta intelliguntur. (4) Præsides justa de causa [illegible] suo officio possunt privare. (5) Pœna scholaris & domestici proconsuli non obtemperantis. (6) Constantinopoli. *Julianus*. (7) Cursus publici cura ad præsides etiam pertinebat, [illegible] Julianus de hoc proconsule Cappadociæ, [illegible] dispositiones sub [illegible] districtione esse. (9) Julianus, *ibid.*
(8) *l.* 1. §. 11. *ff.* *de offic. præf. urb.* (10) Nov. 24. c. 3. Nov. 25. c. 4 §. 1. *l.* 1. §. 1. *ff.* *de offic. proconf.* (11) Ratiocinia, [illegible]. (12) Julianus c. 82. (13) Novell. 17. cap. 15. §. 1. adde tit. *Cod. de his qui potent. nom. tit.* [illegible], ut nemo privatus tit. [illegible] sine judicis auctoritate. Jul. cap. 80. (14) Pœna privatos titulos rebus alienis apponentis. (15) De manus abscissione alias dixi, vid. Nov. 17. c. 8. De pedis amputatione dixi. *l.* 5. *C. de servis fugitivis.* (16) Nov. 28. c. 3. & 29. c. 4.
(17) Rusticorum vita patrocinio præsidum indiget, adde [illegible] agricultores *Cod.* [illegible]. (18) Ordinario relicto, ad extraordinarium judicem ire non oportet.
(19) Mulierum causæ favorabiles. (20) Si quis injuriam patitur a suo præside, præses præsumitur corruptus. (21) Triplicem dignitatem [illegible], peccando tripliciter adversarios habitus: jus, principem, & leges. (22) De quibus vide Nov. 17. (23) Æquitas & puritas judicem decet. (24) De laude justitiæ dictum ad Nov. 8. (25) Julianus *d. c.* 82. (26) Proconsules omnes, spectabiles. (27) Proconsul Cappadociæ spectabilis.
(28) Appellatur a proconsule Cappadociæ ad præfectum prætorio & quæstorem.
(29) Julianus c. 82. (30) Objecta magistratuum præcipua. (31) Spes optimi magistratus.
(32) Pœna judicis injusti. (33) *l.* ult. *ff. de off. præsid.* Jul. d. c. 82. (34) *l.* 6. *ff. de off. præsid.* (35) Finis pœnarum. (36) *l.* 1. c. §. 1. adde tit. *C. ne liceat potentioribus patrocinium* [illegible]. (37) Facit titulus *ff. ne quis eum qui in jus vocabitur*: [illegible] Justiniani c. [illegible] in fin. (38) [illegible], notitia. (39) Alanicus inde Justinianus.
(40) Africanum inde Justinianus se appellat in multis edictorum inscriptionibus.
(41) Inter quas erant Galliæ. (42) Datum Cal. [illegible] id est, anno 535.
(43) Περὶ τοῦ διατυπωθῆναι τοὺς τέσσαρας ἄρχοντας Ἀρμενίας, [illegible] de Præsidibus Armeniæ, Index Reginæ apud Cujac. Quatuor Armeniæ [illegible] judicibus, Julian. epistle. 29. (44) Quatuor præsides Armeniæ hic constituuntur: primus [illegible] proconsulem, secundus Consularem: tertius Comitem (de quo vide Julianum constit. 9.) quartum Consularem, *Cont.* Ad hanc Novell. vid. Cujac. *lib.* 21. c. 29. Ant. (45) Confusionis vituperium.

C A P. I.

UNde quatuor (1) Armenias fecimus: Unam (2) quidem interiorem, cujus metropolis (3) piæ appellationis nostræ cognomine exornata est, prius Bazanis seu Leontopolis dicta, quam etiam proconsulatu honoravimus, cui magnificentissimus Vir Arcatius præsoit, magistratu Inter spectabiles relato, omnibusque illi traditis, quæ proconsulatum habere convenit. Nam & stola ipsum adornavimus *proconsulari, quæque ad istas res pertinent, ea ut habeat, constituimus*, & urbes (4) illi adsignavimus, Theodosiopolim, quam etiam prius habuit: Satalam, & Nicopolim. Colonia quoque est prima (ut ante vocabatur) Armenia assumpta: item Trapezunte, & Cerasunte (5) ex Polemoniaco prius dicto Ponto: his partim a clarissimo provinciæ præside: partim a spectabili moderatore separatis: in septem omnino urbes, & quæcunque circa ipsas in proximo sunt loca, tota provincia redacta. §. 1. Secundum (6) vero ordinem tenere jussimus eam Armeniam quæ ante prima dicebatur, in qua cæteras præcedit (7) Sebastea urbs, attributa illi, & Sebastopoli, quam prius quoque habuit, & insuper Commana (8) ex Polemoniaco prius Ponto dicto: & Zela ex Helenoponto: neque non Brisa: ut ea provincia quinque (9) contineatur urbibus, officio (10) quod Correctorium est, in pristina forma relicto, neque præside ejus majore aliquo nomine condecorato, sed ipso in eodem quod prius habuit, derelicto. §. 2. Ad hæc tertiam (11) Armeniam instituimus, eam quæ prius secunda dicebatur, in qua principatum tenet Melitena (12) urbs antiqua, urbs insignis, in pulchro solo, clementique cœlo posita, neque multum distans a fluentis Euphratis fluvii. Hanc nos in præsentia & augendam, & ad formam spectabilium (13) traducendam putavimus. Præsidem quoque hujus comitem (14) Justinianeum nominandum, dandosque ipsi pro annonis solidos 700. ejus adsessori solidos 72. & cohorti ejus solidos 360. & ut omnia habeat quæ ejusmodi thronorum propria sunt. Et qui prius cohortales nominabantur, tum omnia faciant quæ etiam prius, & maxime circa publicam exactionem occupentur: tum ad Comitianorum appellationem transeant, perinde omnibus eis conservatis ac si cohortales existerent. Urbes (15) vero ei partim Arcam & Arabissum, partim Ariaratheam, & alteram Comanam (quam etiam Chrusam (16) appellant) & Cucusum subdidimus, quas & prius habebat e sex omnimodo consistens urbibus. §. 3. Constituimus autem & quartam (17) Armeniam, quæ prius non in forma provinciæ continebatur, sed e gentibus erat & ex multis barbaricis colligebatur nominibus, Tzophaena (18), Anzethena (19), Ophena (20), Asteanea (21), Balabithenaque dicta (22), & Satrapis subdita. Id vero nomen (23) magistratus neque Romanum, neque majorum nostrorum, sed ex altero imperio introductum fuit; exornavimus igitur & illam civili magistratu & forma, tam civili sibi magistratu instituto, quam Martyropolitanorum (24) illi urbe, & Citharizo (25) castro addito. Consistatque ipsa in forma ordinariorum magistratuum Consularis a nobis facta: ut cum quatuor sint Armeniæ, duo quidem magistratus existant spectabiles, nempe alter proconsul, alter comes; & primæ quidem Armeniæ proconsul, tertiæ comes præeat; secundæ vero & quartæ ordinarii (26). Et quia summo a nobis studio cautum est, ut appellationes intra quingentorum solidorum quantitatem non ad hanc almam deferantur urbem, sed ad proximos spectabiles magistratus; propterea disponimus, ut appellationes quæ quidem ex secunda Armenia procedunt, hoc est, in qua Sebastea urbs est, hæ ad Armeniæ primæ præsidem, hoc est, proconsulem, deferantur; quæ vero ex quarta moventur Armenia, hæ intra dictam quantitatem ad tertiæ Armeniæ *comitem: qui nempe Melitenæ residet*, deveniant.

C A P. II.

HIs ita a nobis ordinatis, insuper illud etiam determinare justum putamus, ut *Primæ Armeniæ* talis vir præficiatur, qui pro amplitudine sua, & spectatissimo jam erga nos ministerio, magistratus hujus tam juramento, quam excellenti majestate dignus sit. At cum Thomam magnificentissimum virum aliquot jam in Armeniorum regione officiis defunctum, & aliqui frugi hominem esse, & nobis *absque* (27) *fuco* semper intervisse, & modo quoque inservire deprehenderimus, promovemus ipsum ad hujus officii administrationem, ut non solum prædicta a nobis forma ad tempus huic provinciæ præsideat, sed etiam aliis provideat, quæcunque ei vel per sacra commonitoria committimus, sive in provincia quam ei tradidimus, sive in aliis: quod inquam fecimus, sacris ad ipsum compositis commonitoriis de *multis* & diversis actibus quos ipsum & in aliis regionibus ad effectum deducere æquum est. §. 1. Quæ vero ad sacerdotia (28) spectant, ea (ut sæpe diximus) volumus in pristina manere forma, negotio ipso neque circa jus metropoliticum, neque circa ordinationes vel mutationem vel novationem suscipiente: sed prius ordinatis nunc quoque ex ordinatione auctoritatem obtinentibus, & prioribus item metropolitanis in suo permanentibus ordine; ut quantum ad ipsa nihil penitus innovetur.

C A P. III.

ILlud sane in confesso est, eo quo *tertiæ Armeniæ* Comitem non tantum civilem, sed etiam militarem magistratum fecimus: necesse habere etiam milites qui in ea stationes agunt, ut huic suppositi sint: licentia illi præbita, ut (quemadmodum militaribus permittitur magistratibus) & nomine quemque suo evocet, & inquirat, & de ipsorum annonis dispiciat, & supplicio eos persequatur, si quando injuste egerint: neque committat ut milites in subditos nostros injurii sint. Quod si quid flagitiosius perpetrent, ad instar criminalium causarum audientiam præbeat, tametsi milites existant, omnia denique agat, quæcunque militaribus attributa sunt magistratibus. Et quemadmodum comiti Isauriæ (29) & Pacatianæ Phrygiæ (30), & insuper Lycaoniæ (31), Pisidiæ, (32), ac Thraciæ (33), prætoribus militares etiam copias subdidimus: ut æque & ipse non solum ad res civiles cohortem, sed etiam in copias militum potestatem habeat & imperium, & cum summa auctoritate & amplitudine tam militibus quam paganis facienda præcipiat, omnia agens quasi uno aliquo officio existente. Inque unam hanc rem providentiam conferat, ne quid per provinciam admittatur flagitii, sed & ut admissum competenter coerceat. Neque hanc illi potestatem in ulla omnino persona, quæ in provincia sit, detrahimus, sive paganica, sive militaris, sive tamiaca sit: sub æquabili enim & perpetua pace nostros tueri subditos volumus, non pro diversitate personarum inducentes legum contemptum.

E P I L O G U S.

Quæ igitur nobis placuerunt, ea secundum descriptionem quatuor Armeniarum, & maxime tertiæ, cujus occasione præsentem factam legem tulimus, jam inde in omne reliquum tempus excellentia tua custodire studeto: omnibus quæ singulis annis dari jussimus, per particulares descriptiones thronorum tuorum conficiendis (34).

T I T. XI.

NE (35) QUIS (36) MUTUUM DANS AGRICOLÆ, TERRAM EJUS TENEAT, ITEM QUAM MAGNAS USURAS CREDITORES AB AGRICOLIS DEBEANT PERCIPERE.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXII.

Imperator Justinianus Augustus Agerochio (37) clarissimo præsidi Æmi (38) montis Thraciæ.

P R Æ F A T I O.

REm duram, & quæ omnem longe impietatem & avaritiam superat, communi lege quasi medicina quadam curare nobis visum est, quæ non in præsenti tantum necessitate, sed per omne deinceps ævum suo in republ. munere defungi queat: comperimus enim nonnullos in provincia, cui præsides, non dubitasse captato ad hoc de industria sterilitatis frumentariæ tempore, sub modica admodum mensura frugum mutui cum aliquibus contractum celebrare, & ex eo universam illorum terram ad se recipere: ut plerique ea occasione rusticorum diffugerint, plerique etiam fame (39) perierint, & terra quædam lues ac contagio exorta sit, in nullo pene barbarica incursione inferior.

C A P. I.

SAncimus (40) igitur, ut quicunque agricolis quantamcunque mensuram quorumcunque aridorum fructuum crediderint, si ab his receperint, citra ullam exceptionem hæc illis restituant, nemine prorsus audente per causam prædictorum mutuorum, sive scriptura intervenienre, sive sine scriptu celebrata sint, terram (41) penes se detinere, octavam (42) duntaxat modii partem in singulos modios (43) per integrum annum usurarum nomine ferentes, si fruges mutuo datæ erunt: si vero pecunia numerata, in singulos (44) solidos singulas annuas (45) siliquas. Cæterum de reliquo contenti creditores octava modii parte in singulos modios per annum, aut quantumcunque maneat, pro portione crediti, aut siliqua: omnino restituant, sive terram, sive aliud quiddam, boves forte aut oves, aut mancipia, pignori ceperint. Atque hæc lex omnibus humanitatis & pietatis de se specimen præbeat, & tam egenorum necessitati medeatur, quam creditoribus nonnihil afferat solatii.

E P I L O G U S.

† Quæ itaque nobis placuerunt, ea claritas tua effectui finique tradere studeto, scituro creditore, quod si hac contra facere aliquid ausit, exactione cadet: & qui mutuum accepit, quive injuriam pertulit, ex eo solatium habebit, quod tum ipse a faciendo negotio liberatus sit, tum creditorem in rebus suis jacturam pati videat. Dat. 15. kal. Jul. *Constantinop.* Belis. V. C. Cons.

TIT.

(1) Ex duabus Majore & Minore, *tit. C. de off. mag. mil.* 4. Plin. [illegible] (2) Prima Armenia. (3) Armeniæ primæ & interioris metropolis olim Bazanis ac Leontopolis, hodie Justinianea. (4) Urbes Armeniæ primæ interioris. (5) Ammianus 22. & Cerasus, unde allatæ hujusmodi poma Lucullus. (6) Secunda Armenia. (7) Sebastea, metropolis Armeniæ secundæ, dicitur & [illegible] Stephano *libro de urbibus*. (8) Commana duplex: una, in Polemoniaco, alia, quæ & Chrusa dicitur, *infr. hic*. (9) Urbes secundæ Armeniæ. (10) [illegible], Scribunt. Sensus est, Moderatorem Armeniæ secundæ, correctorem, ut olim, appellari. (11) Tertia Armenia. (12) Melitena, metropolis tertiæ Armeniæ. (13) Comes tertiæ Armeniæ, inter spectabiles viros hic refertur. (14) Comes Justinianeus Armeniæ tertiæ. (15) Urbes tertiæ Armeniæ. (16) Id est, auream. (17) Quarta Armenia. (18) Eustathius in Dionys. hanc divisionem Armeniarum Justino tribuit, vid. Cujac. 21. obs. 10. (19) Anzitena, *l. ult. C. de off. magist. milit.* (20) Sophena, *dict. l. ult.* (21) Asthyena, *dict. l. ult.* (22) Belabitena, *dict. l. ult.* (23) Satrapæ [illegible] neque Romana, neque Græca, sed Persica, [illegible]. Hinc Herodot. [illegible] refert, Darium divisisse regnum suum in 20. Satrapias, & lib. 1. [illegible] Babylonis [illegible] vocari tradit. & Suidas *libro* 20. scribit, Satrapam Armeniæ [illegible] ad regem Persarum. Hac voce Tertullianus usus est *Heautontim. act.* 3. *scen.* 1. *Satrapes si siet*, [illegible] *nunquam* [illegible]. (24) De qua vide *d. l. ult.* (25) [illegible], *Scrimg.* locus qui Kitharizon appellatur, *d. l.* (26) [illegible], *scribit* est, Primæ Armeniæ Proconsulem, tertiæ Comitem spectabiles esse, [illegible] correctorem, quartæ consularem ordinarios esse, id est, clarissimos esse. Tres sunt gradus ordinum [illegible], clarissimi, spectabiles, illustres. Ordinaria dignitas est minor scil. clarissimatus. dixi ad Nov. 20. c. 2. Sic ordinarius miles [illegible] est manipularis, is enim est infimus militiæ gradus, *l. 2. C. de* [illegible] [illegible] Vopiscus in Bonoso. Militavit primum inter ordinarios equites. (27) [illegible]. (28) Innovationi provinciarum persæpe non adsentitur ordo Ecclesiæ. Hinc quoque deprehendimus hodie, non eandem metropolim esse episcopis & provinciarum præsidibus: & Ecclesiam plerum divisionem provinciarum observare [illegible] altam temporis. (29) *Novell.* 27. (30) *Novell.* 8. *cap.* 2. (31) *Novell.* 25. (32) *Novell.* 24. (33) *Novell.* 26. (34) Dat. 15. Kal. April. Conf. Reliq. *Justin.* l. c. anno 536. (35) Pertinet hæc constitutio ad agricolas Thraciæ, loquens 34. ad Illyrici, *Goth.* Ad hanc & seqq. duas vide Rittershus. *part.* 4. *cap.* 10. Caspar Roderic. *de reditibus* 1. *quæst.* 14. *num.* 48. putat hoc non fuisse in usu, vel quod non diu usitatæ fuerint, post obitum Justiniani afflicto undique Imperio. *Ant.* (36) De his qui pecuniam credunt agricolis. *Index Regius apud Cujac.* Porro integra hæc constitutio refertur apud Julianum *in fin.* (37) Agerochii vox [illegible] significat, [illegible] Helych. in [illegible]. (38) [illegible], *Scrimg.* (39) Mortis gravissimum genus, fame perire, Ammian. 17. Tiberius Druso adeo subduxit alimenta, ut tomentum e culcitra tentaverit mandere, Suet. in *Tiber.* 53. De fame ejusque supplicio vide Petr. Gregor. 4. *syntagm.* 19. (40) Duo hic constituuntur favore agricolarum: unum de antichresi, de quo vide Cujac. 3. *obs.* 35. alterum de usuris. (41) Nemo ea lege ab agricolis fundum pignori potest capere, ut fructus omnes percipiat usurarum vice, quoad sors obiata vel soluta sit: atque ita ut fructus non imputentur in sortem. (42) Id est, sextarios duos. Modius enim 16. sextarios continet: & ita licet octavam sortis a rusticis stipulari rerum aridarum & liquidarum nomine, [illegible] usuras, seu 24. sortis partem. Ea disparitate permotus Molinæus putat hic legendum, non [illegible] sed [illegible], eo sensu, Non licere cuiquam ab agricolis ultra tertiam partem octavæ, sive ultra vicesimam quartam partem sortis annuatim, *quæst.* 2. *de usur. num.* 56 [illegible] quod Cuiacio 2. *lect.* 2. & Cujacio displicet, 2. *observ.* 35. Causam differentiæ reddit, quod pecuniarum sit eadem semper [illegible]: cæterarum vero rerum pretia incerta & mutabilia, ideoque accessiones frumenti crediti nonnunquam excedere legitimæ usuræ rationem, nonnunquam excedi. Quin, *legem* 1. *C. Theod. de usur.* pro pecunia centesimas usuras videri permittere: pro cæteris rebus in duos modios modium tertium, quæ usura quartam centesimas efficit. (44) Hæc est usura centesima, ut vult Cujacius, atque etiam constat ex *Novell.* 114. vide *l.* 26. *C. de usur.* (45) Ea est usura triens, ut constat ex Leone *Nov.* 83. & Ammiano *l.* 2. *C. Theod. de usur.* Ut enim centesima est, cum in singulos aureos stipulamur tres siliquas, id est, octavam partem solidi, ita centesima, cum in centenos stipulamur duodenos & semissem. (43) [illegible] *Scrimg.* annuam siliquam unam.

T I T. XII.

DE HIS QUI MUTUUM DANT AGRICOLIS (1).

N o v e l l a C o n s t i t. XXXIII.
Imp. Justinianus Augustus Dominico Præfecto prætorio per Illyricum.

PRopter avaritiam creditorum qui angustiis temporum abutentes, terrulas infelicium agrestium sibi adquirunt, pro pauco frumento omnem illorum substantiam retinentes, legem posuimus, quem primo quidem in Thraciam, & in omnes ejus provincias, in præsenti autem & in Illyricanas provincias direximus. Cujus exemplum subdi etiam præsenti legi præcepimus, ut non solummodo privati homines putent legem contra se esse propositam, sed etiam milites altiore nitentes fastigio, legem contra se esse prolatam existiment. Ut ergo & tua magnitudo sciat, quod communis hæc lex posita est, & provincialibus & militibus, & omni cingulo, nulla excusatione cuiquam competente, ideo ad tuam sublimitatem præsentem legem destinavimus, scituris militibus, qui præsenti legi non esse obediendum existimant, quod cingulo denudati inter privatos habebuntur, pœnis quas in anteriori lege posuimus, prius nihilominus subjugandi.

T I T. XIII.

NE (2) QUIS QUOD AGRICOLÆ MUTUAM PECUNIAM DEDIT, ILLIUS TERRAM DETINEAT, ET QUEM USURARUM MODUM CREDITORES ACCIPERE DEBENT AB AGRICOLIS.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXIV.
Idem August. Agerochio clariss. præsidi Æmi montis in Thracia.

P R Æ F A T I O.

REm duram atque inhumanam, & quæ ultra omnem impietatem & avaritiam sit, perspeximus lege saluberrime sanare, & communem omnibus deponere medicinam, non tantum in præsentis necessitatis tempore, sed etiam in omni ævo futuro. Venit enim ad nostras aures, quosdam in (3) ea ipsa provincia quam tu administras, avare temporum necessitate captata, fœneratorios fecisse contractus, & paucam mensuram dantes, terrulas eorum abstraxisse, & ex hac causa quosdam colonorum fugæ latebras periisse, alios fame esse necatos, & tristissimam pestem homines invasisse, incursione barbarice non minorem.

C A P. I.

SAncimus itaque omnes hujusmodi creditores, quantumcunque vel tritici vel hordei, vel in alia specie quæ in fructibus aridis (4) est, dederint: hoc reddito, in præsenti cum parte modii octava per singulos modios in unoquoque anno præstande terrulas colonis restituere: nemine penitus eorum audente terrulas detinere sub occasione fœnereticiæ cautionis, sive in scriptis, sive sine scriptis credita sint contracta. Sin autem pecunias dedit, nihil amplius quam siliquam unam pro singulo solido annuam præstare. Et hanc saluberrimam legem in omnes extendimus, in præsenti quidem tempore initium accipientem, in omne autem ævum modis omnibus observandam, ut si quando fuerit vel triticum, vel hordeum fœneratum, vel alii aridi fructus, creditores tam quod dederunt accipientes, quam pro usuris octavam modii partem unam pro singulis modiis, vel siliquam pro singulo solido, secundum hunc modum in quantum fœnus permanserit, percipientes, sive terrulas sive aliud in pignus acceperunt, boves forte, vel pecora, vel mancipia: hæc modis omnibus reddant, & hæc lex communis omnibus sit, humanitate & pietate gaudens, neque non omnibus egenis consulens, & creditoribus mediocre solatium afferens.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur, quæ a nobis statuta sunt, claritas tua in omni provincia, quæ tuo moderamine gubernatur, observare festinet. Scituris omnibus creditoribus, quod si aliquid præter hoc commiserint: exactione cadent: & cui fœnus ablatum est, hoc habebit solatium, ut ipse quidem securus degat, avarum autem creditorem videat in suis pecuniis patientem jacturam.

T I T. XIV.

DE (5) ADJUTORIBUS (6) QUÆSTORIS (7).

N o v e l l a C o n s t i t. XXXV.
Hæc prorsus deest in Græc. justam autem epitomen inveni in Novellis Juliani, quam hic adscripsi.

VIginti sex (8) adjutoribus Quæstoris, quos boethus dicunt Quæstoris, liceat in suo loco alios substituere, idoneos tamen. Et quos pro tempore Quæstor elegerit, propositis sacris evangeliis. Hi (9) autem qui fiunt in locum eorum qui suo loco ciciderunt, centum solidis præstitis (10) fiant. Istorum autem trium graduum viri, id est, scrinii memoriæ, & duorum qui proximi futuri sunt, quamvis non ex viginti sex adjutoribus, tamen licentiam habeant surrogare in locum suum. Habeant igitur jus vendendi (11) militiem suam, & non ultra (12) centum solidos, dummodo & is qui subrogatur, electione Quæstoris fiet. Prærogativas autem constitutio dat Theodosio, & Epicteto, & Quirillo, & Sabbetio, & Perigeno. Illo videlicet observando, ut si quis ex viginti sex adjutoribus defunctus fuerit, ab herede ejus centum solidi dentur, & electione Quæstoris militent. Sin autem liberi sint defuncti, idem juris habeant, quamvis heredes parenti suo non extiterint (13). C. Belis.

T I T. XV.

DE SUCCESSORIBUS EORUM QUI IN AFRICA DEGUNT.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXVI.

OMne infinitum, &c. Ut Afri ea quæ Vandalorum temporibus vel ipsis, vel propriis parentibus, vel avis utriusque sexus, vel ex transverso cognatis usque ad (14) tertium gradum erepta sunt: intra quinque annorum spatium vindicent, nisi (15) legitimis excludantur præscriptionibus. 2. Ut ad comprobandum genus ambæ (16) partes probationes proferant. 3. Ut omnes Afri (17) Romanis legibus subditi sint.

T I T. XVI.

DE ECCLESIIS CONSTITUTIS IN AFRICA.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXVII.

VEnerabilem ecclesiam &c. Ab Arianis ablata capiunto, sibique habento ecclesiæ Africæ: ut tamen publicas pro illis pensiones (18) conferant, ab iisdem acceptis immobilibus a nemine lædendis. Hæreticus non (19) baptizato, ad (20) rempubl. non accedito, catechumenum (21) non circumcidito (22). Nulla omnino hæresis domum (23) aut locum orationis habeto. Carthaginiensis (24) Ecclesia privilegia obtineto, quæ in universum de omnibus (25) dicta sunt Ecclesiis in Codice. Qui ad Carthaginiensem Ecclesiam confugerit, is impunitatem habeto, nisi (26) homicidium, aut raptum virginis, aut vim in Christianum admiserit. Ecclesiis Africæ ab aliquo pro sua ipsius salute oblata a nemine prorsus auferuntur. Hoc ipse generaliter de omnibus Ecclesiis accipito.

T I T. XVII.

DE DECURIONIBUS (27) ET FILIIS EORUM.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXVIII.
Imperator Justin. August. Joanni P. P. per Orientem.

P R Æ F A T I O.

QUi rempublicam olim nobis disposuerunt, existimaverunt oportere secundum regiæ (28) urbis instar adunare in unaquaque civitate nobiles viros, & unicuique (29) Senatus dare curiam, per quam debuissent agi, quæ (30) publica sunt, atque omnia fieri secundum ordinem. Sic itaque res floruit, sic fuit clara, ut magnæ & populosæ domus curialium essent, multitudine quidem existente curialium, quod autem functionum videbatur esse onus, nulli omnino intolerabile existebat. Nam quod in multitudinem dividitur, onus insensibile proprmodum facit eis, qui hoc sustinent. Quando autem per (31) partes quidem coeperunt se eximere albo Curiæ, & occasiones invenire per quas liberi (32) his efficerentur, sic paulatim diminutæ sunt curiæ innumeris excogitatis occasionibus, per quas potuissent specialia quidem bene habere, communia autem & publica diminui. Propterea ad paucos viros redacta functiones, & illis facultates commoverunt, & civitates ita diminutæ sunt, ut sub illos perditos conductores, quos Vindices (33) vocant, redacta curia, contigerit reipublicæ, plena quidem defectibus, plena vero omni injustitia fieret. §. 1. Hæc nos sæpe perscrutantes æstimavimus oportere medelam rei adhibere, & quantum (34) nos in hoc laboramus, tantum omnem adinvenerunt curiales artem adversus ea quæ recte justaque sancita sunt; & contra fiscum. Dum enim vidissent compelli se omnimodo curiæ servere (35) quartam partem, & hoc vix per nostras leges impositum, coeperunt discerpere proprias facultates, quatenus minus idonei deficerent, & non quartam portionem, sed omnem contînuo paupertatem (36) suam curiæ derelinquerent. Denique quoniam ipsis corporibus fraudare curiam voluerunt, rem omnium impiam adinvenerunt, a (37) nuptiis legitimis abstinentes, ut eligerent magis sine filiis, quam sub lege desicere, aut generi suo vel curiæ inutiles (38) apparere. Et rursus egerunt dudum poni legem, quæ præter decretum jubebat eis donare (39) propria, cum quandam venditionem cum decreto fieri ad eam lex volebat. sed hæc ipsa erat mirabilis (40) quæ solam venditionem subjiciebat adjectioni decreti & aliis exinde necessitatibus, alia vero omnia derelinquebat

---

(1) Illyricanis scil. adde Nov. 32. sup. & Novell. 34 infr. hic. (2) Hæc constitutio exemplum est Latinum Novell. 32 supr. hic, Goth. De Usuris Rusticanis & ad hanc Novell. vide Hotoman. lib. 2. obs. cap. 2. Ans. (3) In Mysia scil. [illegible] & in provincia, quam tu administras &c. Cujac. [illegible] legendum esse monet. (4) Aridi fructus quibus opponuntur liquidi, [illegible] l. ult. ff. de jure fisc. l. ult. Cod. de termin. & aquæd. l. 11. [illegible] Græci fructus aridos [illegible], inde [illegible], Tertull. adversus Psychicos [illegible] non quod xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne & omni jurulentia & viridioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel edamus vel potemus, lavari quoque abstinentiam congruentem arido victui. (5) Exstat hæc constitutio pleniter apud Julianum. (6) Vide constitutionem Juliani 66. (7) Quæstor hodie Cancellarius. [illegible] l. ult. Cod. de prox. sacr. scrin. Ex scrinio sc. memoriæ 12. ex scrinio epistolarum 7. ex scrinio libellorum 7. (9) Id est, successores. (10) Pro introitu scil. vid. l. ult. C. de pignorib. (11) Militia transferuntur in heredes sub certa pretii delibatione, d. l. ult. (12) Pretium militiæ centum aurei. (13) Quod si heredes non sint illius militiæ? subrogandi sunt alii in locum defuncti, & superior summa heredibus defuncti præstanda, l. 10. C. de [illegible] l. 7. l. 13. C. de prox. sacr. scrin. quæ præstatio dicitur scholæ placitum, l. ult. Cod. de pignorib. & casus militiæ, Nov. 53. cap. 5. & 97. cap. 4. (14) Erepta a Vandalis (dic idem in aliis hostibus) veterum possessorum heredes usque ad tertium gradum vindicare possunt infra quinquennium tamen ab hac constitutione, non tamen adversus eos, qui bona jam [illegible] præscripserant. Hac æquitate possumus hodie uti, recuperatis urbibus aut provinciis ex hostium manu, Goth. Vide l. 2. C. de offic. præf. præt. Afric. & Rittershus. part. 12. cap. 2. Ans. (15) Hoc fuit etiam constitutum passim Italia Gothis, vid. pragmaticam sanctionem Justiniani c. 5. & 2. & 6. infr. (16) l. 1. ff. de prob. (17) Idem adversus Gothos Romanum, d. pragmatica c. 11. (18) Ecclesiæ non fuerunt immunes a publicis collationibus, vid. l. 2. l. 22. C. de sacr. Eccl. (19) l. 14. C. de hæret. (20) Vide l. 17. C. de episc. aud. l. ult. C. de postulando, l. 6. C. de divers. off. (21) Catechumenus leviter imbutus Christo, [illegible] Clemens [illegible], Paulus [illegible] vocat, vide 1. Cor. [illegible] vid. Nov. Leon. 91. (22) Vide quæ dixi ad l. 10. ff. ad leg. Corn. de sicar. (23) l. 3. C. de hæret. (24) Vide Nov. 131. cap. 4. (25) l. 12. C. de sacros. eccles. Thessalonicensi, l. 2. Constantinopolitana, l. 16. l. 24. Cod. de sacros. eccles. Romana, l. 8. C. de summa Trinitate. An etiam ratione patriarchæ? vide Nov. 131. c. 2. infr. (26) Vide quæ notavi ad l. [illegible] C. de his qui ad Eccles. hinc constat a[illegible] servari jus asyli homicidis, raptoribus, & similibus personis. (27) Dixi ad L. 50. D. 2. De decurionibus & eorum filiis, Jul. hic const. 32. [illegible] id est, de decurionibus, ut filiis ipsorum decurionibus dodrantem (id est [illegible]) relinquant. (28) In urbibus regiis Senatores sunt. (29) Decuriones, Senatores minorum civitatum. (30) Nota quæ olim percepentur per decuriones. (31) Id est, temporis progressu. (32) Id est, immunes, certis namque dignitatibus excusantur a decurionatu, qua de re vide l. ult. Cod. de decur. Nov. 70. 81. (33) Nov. 128 c. 5. (34) Calamo[illegible] has sunt iniquitates, quarum meminit Justinianus proœmio Institutionum. (35) Decuriones olim coge[illegible] ab intestato curiæ relinquere quartam partem bonorum, quod ut eluderent vivi, bona pene omnia dilapidabant; e contrario ut specie tenus legi satisfacere viderentur, quicquid ex suis bonis superstes, Curiæ relinquebant. (36) Paupertatem suam relinquere, id est, bona exigua, vide l. 17. §. 13. ff. ad SC. Treb. (37) Cælibes non sic admittebantur ad decurionatum ut coniugati. (38) Legendum videtur, Utiles. (39) Sensus est. Olim decuriones poterant donare sua prædia sine decreto, non etiam vendere, l. 3. C. de præd. decur. (40) Permittit enim donationem, vetat venditionem, licet tamen id admissum sit, quia facilioris sumus ad vendendum, quam donandum.

quebat eis agere, secundum quem voluissent modum: hac transtulerunt curialium facultates ad alias et alias personas nihil exinde habente curia. Denique si quis dinumeret nostræ reipubl. curias, attenuatas inveniet virorum, neque alias quidem, neque rerum copias habentes, aut paucorum forsan hominum, rerum autem nihil penitus. §. 2. Igitur olim per partes nos protulimus sanctiones (1), volentes et venditiones et donationes simplices (2) et omnem actum alienationem habentem immobilium curialium rerum, subjacere decreto, cum observatione facta quæ in illa lege posita est. Deinde post hæc quia sub falsas (3) causas faciebant donationes, & hoc omnino abrogavimus, donationem simplicem (4) facere curialem in quacunque persona, excepimus autem competentes ante nuptias donationes, eo quod neque (5) donationes omnino sunt, sed contractus species in eis inserta est, & filiorum procreandorum copiam introducunt, quod nobis & maxime in curialibus studii est, post hæc conspicientes de hoc ipso multas circumscriptiones fieri, legem conscripsimus, omnino debere curiam sive cum corpore, sive sine ipso, omnino tres (6) uncias habere, & non minus licere cuidam relinquere curiæ, neque circumscribere, neque diminuere eas sub ullo modo, sive (7) filios sit, qui in curia est, sive ipsa suscepit tres uncias curia. §. 3. Et non usque ad hoc stetimus, sed & fœminas in propria institutione dare quandam partem sanximus, quatenus per nullam occasionem diminueretur curiæ (sicut prædiximus) quarta pars totius substantiæ curialis. Sed & multas istas & diffusas munificentias abrogavimus non concedentes liberari aliter curia, nisi per (8) maximarum dignitatum acceptionem, patriciatus, aut consulatus, aut præfecturæ, sive civilis, sive militaris: præfectorias autem esse & eas quæ principatum agunt exercitus, lex novit (9) itaque si quis præfecturæ dignitatem administraverit, in ipso actu constitutos, & sive administrans eam, sive principatum agens exercitus, curiali iste liberatur a conditione secundum nostram legem aliis omnibus exceptionibus abrogatis. Nam quæ propter solum honorem (10) dantur tales dignitates, (præfectorias dicimus, idem autem est dicere & magistro militatus) non eximere curiæ albo eos qui hæc meruerunt, sencimus. Hæc itaque in anterioribus a nobis sancita sunt, cum aliis multis quæ licebit ex ipsis olim positis legibus advertere, absolvimus autem & quosdam a curiæ conditione diversas his pragmaticas concedentes leges, quas omnes firmas esse volumus. & præsentem sanctionem ab undecima indictione nuper delapsa inchoare, ex qua nobis in consilio venit hæc lex. §. 4. Quoniam autem vidimus quosdam sic adversos esse contra proprias patrias, ut eligant potius aliis suas relinquere substantias, & vix quartam partem curiæ: & hoc per nostram legem existimavimus oportere, ubi filii desunt, hanc partem augere,

C A P. I.

SI (11) igitur post hanc nostram legem defunctus fuerit curialis filios non habens neque masculos neque fœminas, iste propriam substantiam curiæ derelinquat, quartam vero quibus voluerit, erit namque ei pro (12) filio forsan uno vel pro plurimis tota curia, id est & totius civitatis plenitudo in filiorum modo existens, & fama bona perpetua, & immortalis memoria, & fructus tantus quantus nequaquam a filiis esset. Quod si quis legitimos filios non habuerit, naturales (13) autem ei fuerint, liceat cum onere curiæ scribere sibi hos heredes, & scriptura pro omni datione sit, & non indigeat antiquarum legum aut aliis adjectionibus, neque dum adhuc superstes est datione, sed mox scripti, si quidem liberi fuerint, curiales & heredes efficiantur, & habeant ipsi novem uncias substantiæ, secundum quod pater eis diviserit, quod si omnia eis relinquere voluerit, adhuc melius faciet, verumtamen usque ad novem uncias modis omnibus eis relinquat, cognoscens quia vel si reliquerit minus, a lege eis omnino usque ad novem uncias supplenda (14) erit substantia: illi vero si quidem desideraverint, [substantiam accipere] & curiales efficiantur: quod si quidam voluerint, quidam autem recusaverint, ad eos qui elegerint, recusantium veniant (15) partes, quod si omnes recusaverint, tunc tanquam si nullus filius sit, taliter ad curiam veniant omnes novem unciæ.

C A P. II.

QUod si ille quidem tacuerit (16), filiorum autem legitimorum ei procreatio non fuerit: tunc quarta pars (17) ad heredes, qui (18) sine scriptura sunt, veniat: naturales autem filii, si voluerint se offerre curiæ, recipiantur, secundum quod voluerint, sive omnes sive quidam ex eis, modis omnibus novem unciis substantiæ ad eum qui curiæ sedet, devolutis. Quod si ex ancilla (19) ei progeniti fuerint, deinde ipse eos manumiserit, aut dum superest (20), aut in testamento, & obtulerit eos, & isti suscipiantur & sint curiales, secundum quod testator voluerit, aut secundum quod desiderium eorum fuerit, dantium se curiæ, accepturi, secundum quod dictum est, novem uncias. Ubique enim volumus sive testatus fuerit, sive intestatus decesserit, eos qui ad curiam venerunt, novem (21) uncias accipere, quod si manumiserit quidem tantummodo, non tamen obtulerit, illi autem etiam taliter voluerint, aut unus aut quidam ex eis ad curiam venire, & tunc novem unciæ ei vel eis, qui in curia sunt, secundum virilem partem dentur. Quod si nullus naturalium voluerit, aut datus non fuerit, tunc (22) novem uncias curia percipiat.

C A P. III.

QUod si legitimorum filiorum fuerit pater, tunc res decernenda est, utrum tantummodo masculi aut tantummodo fœminæ, aut certe permisti sexus sint, quatenus lex undique perfectionem habeat & curiæ utilitatem. Si (23) ergo masculi ei tantummodo fuerint filii, vel forsan nepotes masculi ex prædefuncto filio, novem (24) uncias in omnes filios sicut (25) voluerit dividat, sic tamen ut in nullo diminuatur lex quæ de inofficiosis legitur testamentis, nisi (26) forte ingratitudinis modus hoc fecerit: neque enim quæ in his positæ sunt leges omnino destruimus, illo omnimodo custodito, ut novem unciæ inter non ingratos filios dividantur, & secundum hoc unusquisque subeat curiæ paternæ functionem, secundum quod eis pater diviserit substantiam, tribus unciis tantummodo paternæ derelictis voluntati, ubi eas pervenire voluerit sive ad filios sive ad alium.

C A P. IV.

QUod si omnes fœminæ nuptæ fuerint, siquidem ejusdem civitatis (27) curialibus nuptæ fuerint, licentia erit patri, si quidem nuptæ fuerint (sicut dictum est) curialibus, dividere inter eas omnem substantiam, aut certe novem uncias secundum quod voluerit, respiciens & hic legem quæ de successionibus sine scriptura disposuit. Quod si quædam ex eis nuptæ sunt curialibus, quædam (28) vero non his, talibus (29) quidem novem unciæ omnimodo relinquantur a patre curialium, uxoribus (30) divisæ, & hic (31) secundum quod pater voluerit: residuum (32) autem his quæ non curialibus propriæ patriæ nuptæ sunt, vel certe aliis, proculdubio legitima (33) portione & eis omnino reservatis. Quod si (34) necdum nuptæ sint, tunc sub tali definitione (35) scribendum est, de his aut quandam aut quasdam ex eis in novem uncias esse heredes, quatenus omnimodo nubant ejusdem civitatis curialibus. Quod si hoc noluerint, aut ipse quidem scripserit, illæ vero non pertulerint, novem unciæ quidem ad curiam civitatis veniant, tres autem unciæ tantummodo inter omnes secundum quod lex vult, dividentur in modum deductis in rationem etiam dotibus earum.

C A P. (36) V.

QUod si masculi (37) & fœminæ fuerint, masculi quidem omnimodo substantiæ mediam habeant portionem: fœminæ vero residuam mediam, non integram quidem; dabunt namque ipsæ quartam partem curialibus fratribus, si tamen non fuerint curialium uxores omnes aut quædam ex eis: quod si ad tales pervenerint nuptias, & curialibus propriæ patriæ fuerint sociatæ: tunc liberabuntur a quarta parte, curiæ danda, utpote quæ videantur & ipsæ per viros suos, donec supersunt, esse participes functionum. Hæc nos sancire oportere existimavimus, non quo auferamus hominibus propriarum rerum dispensationem: sed ut civitatum non integre desolatæ curiæ remanerent, neque adinventionibus quibusdam forsan & impiis diminuerentur curiæ. Denique cognovimus quosdam interdictas lege contrahere nuptias, ut ex hoc non legitimi sed naturales filii procreentur, & ipsis revera utpote extraneis, relinquere, & sic defraudare curiam debita facultate.

C A P. (38) VI.

SEd & illud etiam ex ipso reperimus experimento, quod adversus curiam sint multi quasi dicentes (39), aut (40) sacri ærarii (41) aut vicaneæ (42), aut purpurariæ (43), aut alterius cujuscunque conditionis esse alterum parentum curialis: & tentant adjudicare seipsos vel sacri ærarii, vel vicaneæ, vel purpurariæ, aut aliis quibuscunque conditionibus & curiam evitare. Sancimus itaque nullam esse talem artem (44) adversus publicum. Sed omnino sive ex (45) sacri ærarii matre, sive ex purpuraria, sive ex vicanea nati fuerint filii curiali, curialem conditionem obtinere volumus. Curiales enim pauciores sunt ubique locorum nostræ reipublicæ: sacri vero (46) ærarii & vicanei & purpurarii in multitudinem effusi, constituti sunt: & congruens est magis amplificare curias civitatum in paucis corporibus angustatas, quam multitudinem multitudini adjicere. Quod si quidam nomine propriæ matris tanquam sacri ærarii vel purpurariæ aut vicaneæ conditionis sit, se subtrahere a curiæ conditione tentaverunt, vel tentaverint, a nuper præterita *Decima indictione* & ipsa & ea quæ secundum hunc acta sunt modum, sive a nostra aula, sive aliunde, vacua & invalida sint, & hos tales curiales de cætero esse sancimus: nam si quid actum est ante decimam indictionem, hoc firmum & in sua fortitudine permanere volumus.

E x c e p t i o.

‡ Excipimus (47) autem ab hac nostra divina constitutione Theodosium & ejus fratres, & filios Joannis qui cognomen habuit Xescon (48): qui in (49) sacri ærarii conditione permanserunt, licet de curialibus essent patri-

(1) *L. … Cod. de praed. decur.* intelligit, quæ tamen illo titulo deest. (2) Id est, mera [illegible] propter nuptias & dos, non sunt donationes simplices: permittuntur enim constante matrimonio, *l. ult. C. de rec. nupt.* Simplici donationi non inest contractus: propter nuptias inest. (3) In fraudem legum scil. (4) Decurio immobilia donare non potest, nisi propter nuptias vel dotis causa. (5) Donatio propter nuptias, est contractus. (6) Decurio tres uncias olim cogebatur curiæ relinquere. (7) Et ita abrogatur *l. 2. Cod. quando & quib. quarta pars.* (8) Dignitates quædam liberant a Curia, ut hic, adde *l. ult. Cod. de decur.* (9) O [illegible], id est, scit: ut in *l. un. in fin. ff. de [illegible]*.

(10) Honorariæ dignitates (quæ [illegible]) non liberant a Curia. (11) Curialis moriens sine liberis legitimis, novem uncias curiæ cogitur relinquere: tres vero reliquas uncias, cui voluerit donare potest. (12) Curiali sine liberis mortuo, Curia filii loco est. (13) Hæc ex constitutione, *Iul. hic.* Decurio liberis naturalibus (non extantibus legitimis) dodrantem potest relinquere, qui alias a parente non decurione non perciperent, nisi sextantem. *Novell. 18.* (14) Naturali filio datur actio ad supplementum legitimæ. (15) Quod decrescit heredibus non adeuntibus, in dubio coheredibus adeuntibus accrescit. (16) Id est, testamentum non fecerit. *Iul. cap. 131.* si intestatus decesserit. (17) Id est, tres unciæ. (18) Id est, heredes ab intestato. (19) Naturalis filius ex ancilla procreatus testamento potest legitimari, & heres institui, & ita videtur abrogata *lex … C. de decur.* (20) Id est, dum vivit.

(21) [illegible] curialium liberorum, novem unciæ. (22) Naturalibus filiis decurionum non admittentibus patris hereditatem, hereditas ad Curiam devolvitur. (23) Iulianus *cap. 132.* (24) Olim quartam, *L. 3. C. quando & quibus quarta pars.* (25) Decurio minus liberam testandi potestatem habet, quam cæteri: idque non favore solo liberorum, sed liberorum Curiæ obnoxiorum, cogitur enim eis relinquere novem uncias. In tribus reliquis potestatem testandi habet et donandi. (26) Possunt enim ingrati liberi exheredari.

(27) De filiabus decurionum. *Iul. cap. 132.* (28) Non omnes filiæ decurionum nuptæ decurionibus fruuntur privilegio: sed quæ nuptæ sunt decurionibus sua patria. (29) Filiæ decurionum nuptæ Curiali, fruuntur eodem privilegio, quo liberi masculi decurionum, utrorumque legitima est novem unciarum. (30) Id est, iis, quæ maritos habent.

(31) [Greek, illegible] Sensus est: Novem unciis filiabus omnibus uxoribus decurionum parentem esse relinquere: sed tamen eum posse inter easdem novem illas uncias ex animi sui sententia dividere, id est plus uni, alteri minus conferre. (32) Id est, tres unciæ. (33) Perplexa est meo judicio hæc successio. Nam cum restent hic tres tantum unciæ substantiæ paternæ, quomodo Novella de triente & semisse pertinebit ad filias decurionum non nuptas curialibus sua patria, *Novell. 18.* Quin si ita sit, adhuc restat hoc perplexum, an parens ex tribus illis unciis aliquid delibare possit legati, fideicommissi, vel institutionis nomine, quod si non liceat, jam adimetur decurioni integra testandi facultas. (34) Propter nuptias nondum contractas, jus filiarum decurionis manet suspensum. (35) Conditione. (36) De liberis utriusque sexus decurionum.

(37) Inter fratres curiales, & sorores curialibus sua patria nuptas, novem unciæ pro dimidia parte dividuntur. Inter eosdem fratres & sorores nuptas non curialibus non pro dimidia, sed inæquali portione: fratribus 6. scil. unciis, sororibus 3. relictis unciis. (38) Ut ex curiali patre & murilegula vel comitica matre curialis filius nascatur. *Jul. cap. 133.*

(39) H [illegible]. (40) Tamiacæ vel murilegulæ vel comiticæ conditionis meminit Julianus *d. c. 133.* quod idem atque hic plane. Nam qui hic sacri ærarii dicuntur, Tamiaci in Græco exemplari dicuntur: qui vicaneæ, comiticæ: qui purpurariæ conditionis, [Greek], qui & murilegoli. (41) Sensus est. Ex curiali, & tamiaca, vel murilegula, vel vicanea natos, patrem sequi: & ita abrogatur *l. 10. C. de decurionib. l. 12. C. de murilegul.*

(42) H [Greek] &c. *Scrimg.* aut comiticæ. *Jul.* id est, dicente quod Tamiacæ, comiticæ aut murilegulæ conditionis fuerit alteruter parentum, [Greek], hoc non sunt comitiani, id est, officiales comitum privatorum, vel largitionum, vel domorum, ut vult Hal. sed [Greek], *infr. eod.* vicani, ut *Nov. 17. c. 1.* & capitationi subjecti. (43) Sed murilegula [Greek]. (44) [Greek]. Ars nulla adversus publicum. (45) Ex [Greek]. *Scrimg.* (46) [Greek]. (47) Solent imperatores nonnunquam excipere quasdam personas a lege generali, ut *hic*, & *l. 43. §. 1. C. de episc.*

(48) [Greek], *Scrimg.* Xisco *Julian.* (49) [Greek].

patribus ante decimam indictionem, & omne quidquid actum est in eorum liberatione destruimus. Nihil enim eorum quæ licuerunt frui volumus, sed curiales esse & quæ curialium sunt agere, & ad functiones curiales respicare, nihil sicut prælocuti sumus eis prodesse possibile, sed & si quid elicitum est eis sive ex nostro palatio sive aliunde.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur visa sunt nobis & ad utilitatem civitatum & curiarum complacuerunt, & quæ per hanc indicantur legem, tua excellentia & custodire & operi tradere festinet: imminente pœna xx. *librarum auri* adversus eum, qui hanc legem nostram prævaricari præsumpserit. Datum 15. Kal. Mart. *Constantinop.* Indictione undecima post consulatum Basilii (1) anno (2) septimo.

T I T. XVIII.

DE RESTITUTIONIBUS (3), ET EA QUÆ PARIT UNDECIMO (4) MENSE POST MORTEM VIRI.

N O V E L L A C O N S T I T. XXXIX.

Imper. Justin. Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

DEcursio & varietas humanæ naturæ paulatim egens curatione, non aliter ad bene se habendum revocatur: (licet prima ejus gubernentur principia) nisi etiam quod particulariter ei resistit, corrigatur, sicque constituatur sub tranquillitate & quiete ut legi conveniens est; quale scilicet quiddam etiam nunc emergens, ad legis non opus adduxit. Scimus enim quod etiam dudum de restitutionibus dubitabatur (5): & si contigisset quasdam (6) hypothecas obligari ejus qui restitutione gravabatur, plurimæ contentionis erat negotium, sive (7) oporteret etiam res quæ restitui jussæ fuerant, periculum pati, sive solas ejus qui gravabatur restitutione: & multa quædam erat etiam circa ipsam verborum differentiam quæstio: utrum (8) defunctus præcepisset res quæ manerent post mortem ejus qui gravabatur restitutione, oportere restitui: an absolute restitui quod relictum erat, post detentionem legitimæ partis juberet: & introducebantur etiam fideicommissi persecutiones, & ex inopia in (9) rem missiones & plurimi alii, & varii (10), & insolubiles pene prædictæ in rem missionis circuli. Sed tanquam (11), nos dudum hoc sanantes, legem (12) scripsimus modis omnibus prohibentes restitutione gravatas res aut alienari aut obligari, sed cum propria ambulare fortuna (13): & apud quemcunque fuerint, non manere firme, sed reverti ad illum cui dari jussæ fuerunt. Et facta lex jam quodammodo longæva est, & in judicio approbata frequentatur, sed futurum erat quod prædiximus: ut (quod ferre omnia consuevit) tempus (14) ostenderet indigere quadam exceptione necessaria legem. Adierunt enim nos viri & mulieres ex his (15) læsi. Moriente namque viro, uxor quidem & dotem exigebat, & donationis ante nuptias factæ partem, seu propter nuptias, quam viri mors ei dabat: defuncti vero frater aliunde vindicabat res, & patris proferebat voluntatem, & trahebat mulieris res, dicens fratrem quidem suum eas expendisse: se vero apud mulierem videre paternas res, quas pater non existentibus filiis restitui præceperat ei: & recipere ex omnibus eas instabat, neque cessabat donec satisfactio legi nostræ per omnia proveniret. Sed ingemiscebat juste mulier, & dicebat injustum esse quasi per deceptionem dominum quidem fieri dotis totius; & si præmori mulierem contigisset, lucrum habere secundum pactum: quia vero vir mortuus est se ignorante restitutionem amissionis periculum sustinere. Sed huic quidem data est negotio forma (16) quam bene se habere putavimus. Rursus autem alter supplex apparuit, dicens uxoris patrem substantiam ejus substituisse aliis suis filiis: parvamque partem solam apud eam jussisse manere: & magnum sibimet imminere periculum, si suæ quidem substantiæ periculum pateretur & circa dotis restitutionem, & circa totum ex dotalibus instrumentis super antenuptiali (17) donatione pactum, sibi vero nihil liceret promereri horum propter sublationem & restitutionem. Hæc nos merito commoverunt, & in melius arbitrati sumus nostram (18) corrigere legem, quam subjectos despicere periculum sustinentes, maxime in nuptiis: quarum nihil est hominibus utilius (19), tanquam solis facere homines valentibus.

C A P. I.

Si quis unum ex liberis suis heredem instituerit, vel extraneam personam (20).

QUamobrem (21) præsentem ponimus legem, omnia quidem alia prioris a nobis positæ constitutionis rata manere volentes: hoc vero innovantes solummodo: ut si quis de cætero restitutionem fecerit suarum rerum: primum quidem servet filio legitimam (22) partem, non quartam, (hoc enim emendavimus, inopiam ejus plurimam reprehendentes) sed tertiam (23) modis omnibus, aut mediam secundum filiorum numerum, deinde (24) ex reliqua substantiæ parte, si non sufficerit legitima pars ad dotis (25) aut antenuptialis (26) donationis oblationem: honeste (27) & secundum personarum qualitatem & marita accipere (28) etiam hoc ad restitutionem, secundum quod adjectum legitimæ parti, dotem aut antenuptialem facit donationem. Sancimus enim secundum hunc modum excipi modis omnibus ad restitutionem nuptialia documenta, & super his factas alienationes, aut hypothecas: & vel si gravata sit persona aut viri, aut mulieris restitutione tali, liceat ei etiam nuncupatam antenuptialem seu propter nuptias donationem offerre, nihil quantum in illis rebus restitutione valente: & si mulier restitutione gravetur, non impedimentum ad dotis oblationem fieri, *ea enim quæ communiter* (29) *omnibus prosunt, iis quæ specialiter quibusdam utilia sunt, præponimus*, sitque hoc nuptialibus donationibus & harum actionibus privilegium. Si (30) enim & ante nos ex generalibus (31) hypothecis plurima per præsumptionem exceperunt, (cum utique non ita nobis necessaria consistant) quomodo non nos ex majore & meliore sententia nuptialium lucrorum exceptionem faciemus? §. 1. Hæc (32) igitur omnia futuro conferimus tempori, et faciendis restitutionibus post hanc legem: non enim illam concedimus fieri læsionem, ut si qua mulier parvum habens dotem, deinde legem cognoscens nostram, aut si quis vir mediocrem fecerit antenuptialem donationem, ad circumventionem (33) legis velit augmentum aut dotis, aut antenuptialis donationis facere: & hoc trahere ad insidias restitutionum: hanc enim perimimus circumventionem, nullam utilitatem habere concedentes facientibus augmentum, quantum ad restitutionis læsionem, putam futuro tempori nostram servantes legem. Unum si quidem hoc capitulum est præsentis legis.

C A P. II.

De muliere quæ peperit undecimo mense (34).

SEcundum vero illud de mulieribus, quæ post priores nuptias ad secundum venerunt matrimonium antequam annus expleretur, quem lugubrem (35) leges appellant, quas puniebant constitutiones tres (36) ante nos imperantium (37): & nos nuper (38) de his scribentes legem, cum quibusdam correctionibus, etiam super his sancita in brevi quadam parte nostræ legislationis tetigimus: sed impudentissimum quoddam nunc accessit, quod in nostris provenire temporibus nolebamus. Quamobrem nobis recte placuit emendatione dignum existimare. Mulier enim ad virum veniens (39), hunc exuit (40), ut appareat (41) etiam superstite eo non caste vivere cogitans (42): nondum enim completo anno, undecimo mense perfecto (43) peperit, ut non esset possibile dicere, quia de defuncto fuisset partus: neque (44) enim in tantum tempus conceptionis extensum est. Et quoniam etiam hæc una (45) est pœnarum earum, quæ acerbas (46) nuptias faciunt, ut uxor mox cadat antenuptiali donatione a viro data, & repente eam amittat, & neque usum habeat: recte filii sic mirabili matris partu injuriati, antenuptialem patris poscebant accipere donationem, & non lucrari valere mulierem per virum, quem sic velociter (47) dehonestavit. At illa (sed quomodo dicamus verba illius, erubescimus) non dignam se dicebat esse, ut caderet: quia (48) legem nosceret de legitimis loquentem nuptiis: sibi vero non fuisse nuptias nisi primas: porro (49) partum hunc esse opus naturalis concupiscentiæ. Sed quia hæc etiam decies millies aliis subjacere castigationibus committendo stuprum indubitatum est, et pœnis illis eam non privabimus, interim tamen (parcimus enim defuncti filiis) inferimus ei antenuptialis donationis amissionem, et in hoc casu, quam constituit lex super eis, quæ ad legitimas accedunt nuptias intra lugubre tempus. Si (50) enim illas lex inultas non relinquit licet legitimas nuptias celebrantes, eo quod forte suspicio fuerit, ne qua præextiterit suspicionis malignæ causa ad secundum maritum, eo quod velociter ad nuptias festinavit: quomodo non hic, ubi causa non per suspicionem est solam, sed hoc ipso increpatio manifesta & indubitata præbita est delicto, omnium impiissimus iste partus (51), innoxiam eam relinquemus? §. 1. Unde sancimus, si quid tale contigerit, et ante luctus tempus pepererit mulier circa (52) terminum anni, ut indubitatum sit, sobolem non ex priori consistere matrimonio, modis omnibus eam privari antenuptiali donatione, et secundum proprietatem, et secundum usum: subdendam quoque aliis omnibus pœnis, ac si secundas eam contigisset ante luctus tempus legitimas celebrasse nuptias. Non enim aliquid amplius habebit castitate luxuria: sed subjiciatur quidem et ipsa pœnis periculumque sustineat etiam circa spem scripturæ propter stuprum: ut neque nuptias intempestivas desideret, neque legitimas nuptias majore malo circumveniat.

Ets-

(1) Belisarii, *Scrimger. Julian.* (2) Id est, anno [illegible]. hæ duæ voces non leguntur apud Jul. (3) De quarum rerum restitutione hic agitur? Ne dicas [illegible] dotalium &c. & ad donationes ante nuptias pertinentium (ut extat in Scrimgeri editione) sed hereditatis: seu de precariis restitutione. Nov. 108. *infr. de rest.* [illegible] probanda inscriptio Juliani de fideicommissariis hereditatibus. *const.* [illegible] vel Indicis [illegible] conceptis. De fideicommissaria hereditate: una parte [illegible]. An is qui hereditatem restituere jussus est, possit ex ea diminuere aliquid & alienare vel obligare. [illegible] apud eundem Julianum *const.* [illegible] his verbis. Si quis unum de liberis vel extraneum heredem scripserit, & rogaverit eum tempore, quo moreretur, hereditatem aliis restituere: [illegible] speciem, quæ tribuit occasionem huic Novellæ. Vid. apud [illegible] *part.* [illegible] *cap.* [illegible] num. 2. Ant. (4) Et ita ex Supra. Multis enim non videtur justa [illegible]. si sub finem mensis undecimi edatur. (5) Id est, maxime [illegible]. (6) Id est, quondam [illegible] reperiri [illegible] &c. (7) Sensus est. Quærebatur: An jussus restituere hereditatem teneretur eam, quam a defuncto accepisset, an vero suam & propriam restituere? (8) Sensus est, Magnam esse differentiam, an quis jubeat hereditatem restituere [illegible], id est, omne quod accepit a defuncto, deducta quarta. An vero jubeat restituere quod ex hereditate defuncti ei superfuerit. (9) Vide *l. ult. C. communia de legatis.* (10) §. 7. *Instit. de fideic. heredit.* (11) Id est, quia. (12) *l. ult. C. comm. de legat.* (13) Τύχης, *Scrimg.* causa, *Hal.* (14) Tempus exceptionem parit. (15) Leges nonnunquam laduntur si nimis severiter & stricte eas interpretari [illegible]. (16) Quo? heredibus permittit, dotis causa, ex iis bonis, quæ alteri jussi fuerint restituere, quædam alienare: ut ita ex generali fideicommisso deducatur, quantum doti sufficiat. [illegible] *ad SC. Trebellian.* & donationes propter nuptias, *infr.* [illegible] sunt enim causæ favorabiles. (17) *Supr. dixi.* (18) *l. ult. Cod. comm. de legatis.* (19) Nuptiis nihil utilius. vid. *Novell.* [illegible] (20) Et rogaverit eum, quo tempore moreretur, hereditatem aliis restituere. (21) Hinc sumpta est authentica *res quæ Cod. comm. de legat.* (22) Gravatus restitutione hereditatis, potest ex ea legitimam filiis servare. (23) Trientem vel semissem, *infr. Nov.* [illegible] *cap.* 1. (24) Id est, post legitimam: & [illegible] legitima [illegible] dos & donatio propter [illegible] legitima hic ante deducitur, postea dos aut donatio propter nuptias. (25) Et [illegible] & liberorum. (26) Sibi suisque liberis masculis constituenda. (27) [illegible] ne si minimum heredi dominere liceat dotis vel donationis propter [illegible] causa, deleros [illegible] si [illegible], grave sit fideicommissario. (28) De hac [illegible] quæstione dicam plenius ad *Novell.* [illegible] (29) Communiter quæ prosunt, privata utilitate sunt potiora. (30) Argumentum ab hypotheca non favorabili ad favorabilem observa. (31) Ex generali hypotheca quædam excipiuntur tacite intellecta, *l. 6. ff. de pign.* (32) Hæc constitutio non habet locum in præteritis substitutionibus seu restitutionibus. (33) Sensus est nullum augmentum dotibus aut donationibus propter nuptias fieri posse ad insidias substitutionum vel restitutionis, *Jul. d. loco.* (34) *Sub.* post solutum matrimonium morte vel alio modo: unde hinc colliget, partum undecimi mensis, defuncto illegitimum esse, hoc est, ei non succedere, sed præsumi alterius esse, quam defuncti, vel eius, a quo divertit mulier. (35) Π[illegible] (36) *l. 1. Cod. ex quib. caus. infam. l. 1. Cod. de secund. nupt. l. 4. Cod. ad SC. Tertyll.* (37) Gordiani, *d. l.* [illegible] Gratiani Valent. & Theodos. *d. l.* [illegible] (38) [illegible], intelligit autem *Novell.* 22. (39) Id est, postquam nupsisset. (40) Id est, maritum amisit. (41) Præsenti de præsenti ad præteritum hinc colligunt, *Alc.* [illegible] *præsumpt.* 26. (42) Id est, cogitasse. (43) Digest *infr.* [illegible] (44) Vid. [illegible] Gell. [illegible] (45) Sunt enim plures, *d. Nov.* 22. (46) Pœna præmaturarum nuptiarum. (47) Ἀώρως, id est, intempestivas, ante luctus tempora. (48) Mulier ita excipiebat, negabatque pœnas intempestivas secundis nuptiis constitutas pertinere ad eas mulieres, quæ extra nuptias cum aliquo statim a morte mariti consuevissent. (49) Præsumitur ex serotino nimium partu vidua scortum. vid. Alciat. [illegible] *præsumpt.* [illegible] (50) Si non licet intra annum luctus mulieri nubere, multo minus ei licet intra idem tempus scortari. (51) Ex stupro natus, *Jul. cap.* [illegible] (52) Multi medici & philosophi illustres putant, postquam mulieris uterus semel conceperit, gigni hominem mense septimo, *l.* [illegible] *ff. de statu hom.* [illegible] tamen, nunquam autem ante [illegible] vitalem esse, [illegible] Plin. [illegible] Gell. [illegible] (Sed tamen Renatus Choppinus disertissimus & doctissimus in summa Parisiensi Curia patronus, in suo de privilegiis rusticorum libello).

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens, solenniter per programmata propria, manifesta faciat universis *Lex scripta est Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio*. Dat. kalend. Jan. *Constantinop.* præs. BELIS. V. C.

TIT. XIX.

UT ECCLESIA SANCTÆ RESURRECTIONIS (1) ALIENARE POSSIT ÆDIFICIA SECUNDUM IPSAM SITA CIVITATEM.

NOVELLA CONSTIT. XL.

Antonio Contio iterum ad verbum interpretante.

Idem Imp. Petro sanctissimo & beatissimo Archiepiscopo Hierosolymorum.

PRÆFATIO.

JAm quidem ea quæ de prohibitione ecclesiasticarum alienationum (erant), lege communi (2) promulgata sunt a nobis, quam sane et obtinere et ratam in omnibus esse volumus. Quando autem conducentis omnibus ecclesiis (boni) providentiam agere convenit, præcipue autem (3) *Sanctæ resurrectionis, & loci in quo mundi creator dignatus est in humana constitui generatione*, propter hoc existimavimus præsentem scribere legem, non ad subversionem eorum, quæ jam a nobis constituta sunt, sed ad aliquam convenientem et necessariam rebus utilitatem. Omnibus enim est hominibus manifestum hoc, Sanctissimam Resurrectionem, eos qui ex omni orbe eo confluunt (quorum multitudinem infinitam est dicere) & suscipere, & alere, & facere sumptus immensus & insperatos, his qui illic coacervati sunt sufficientes, secundum miraculorum operationem magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi (qui multitudinem ineffabilem ex paucis enutriit panibus) in dies suscipientem. Itaque ipsi & reditus esse oportet plurimos, & occasiones pias, secundum quas futura sit possibilis constitui, ut multitudini auxilietur tantæ. §. 1. Novimus igitur, quatenus secundum præsens Eusebius Deo amantissimus presbyter & Cimeliarches (4) eius quæ secundum regiam hanc urbem & sanctissimæ ecclesiæ, profectus in præfatam Hierosolymorum civitatem, & honestos suos & Deo amabiles, & jam nunc indicans mores (per quos multis & maximis & justis augmentis, sanctæ ecclesiæ auxit reditum) potuit trecentis octoginta libris auri comparare reditum triginta (paulo plus (5) minus auri librarum, quasdam quidem pecunias colligens pie, quasdam vero ut mutuas sumerent, exhortans Deo amabilissimos œconomos præfatæ Sanctæ Resurrectionis. Docuit autem & nos, quia & creditores sua accipere quærunt, & quia aliud excogitavit inopinabile lucrum: multis namque confluentibus & accedentibus ad prædictam Hierosolymorum civitatem, desiderio depositorum & dicatorum Deo locorum, concupiscunt comparare habitationes ecclesiasticas auro multo, quatenus utique liceat ipsis, ea quæ secundum dictum locum est habitatione perfrui: non posse autem hæc facere antistites Sanctæ Resurrectionis metu legis a nobis de ecclesiasticis alienationibus positæ, quamvis tanta existente utilitate hujus inventi, ut in annos quinquaginta velint quidam tabernacula seu cœnacula istiusmodi comparare. Et inde multo & majore quam dici possit commodo futuro, si quidem possessio sanctissimæ ecclesiæ accedat reditus triginta auri librarum (hæc constituente admiratione) vix in tredecim annis, cum ædificiorum venditio in ipsis quinquaginta annis fiat, & præsertim cum substantia ipsius Resurrectionis in domibus sit constituta, quæ fortuitis omnibus subjacent casibus, repente una pereuntes cum ipsis, nec vestigium vel tantulum servare facile valentes, si quidem ex aliquo (absit autem & hoc ut dicamus) casu cadant, aut alias consumantur.

CAP. I.

HÆc nos venire ad præsentem legem fecerunt, quam dedicamus Deo & omnium ecclesiarum sanctiss. Resurrectioni (6), per quam sancimus omnia quidem alia, & in Sanctissima Resurrectione obtinere occasione prædiorum ecclesiasticorum, (neque enim ipsi omnino permisimus venditionem nullam facere prædiorum) super sane ædificiis laxamus aliquid de rigore legis. Si enim super utilitate sanctissimarum ecclesiarum hanc scripsimus, videmus autem tantam in re utilitatem existentem, quomodo non utique per præsentem legem hoc ipsis permittemus, omnem dantes & vendentibus licentiam & ementibus securitatem: & maxime postquam præsumimus, tempore ipso citius reducturo iterum ædificia ad ipsam, utpote ipsorum emptoribus (qui scilicet propter studium circa Deum emerint ista) ita & postquam obierint, ipsi ea relicturis. Liceat igitur ipsi sanctissimæ ecclesiæ facere ædificiorum venditionem (7), nihil verenti legem, in genere de his positam, propterea quod lege recentiore subdivisionem accepit, neque aliqua pœna inde contra quamlibet personam omnino conveniente.

§. 1. In sequens vero tempus hoc ipsum facere liceat, sicubi aliqua talis emerserit utilitas, ut multoculplum bonum pro minimo Sanctissimæ accedat per alienationem Resurrectioni. Omnem habentibus facultatem eorum emptoribus, nunc et in futurum omne tempus, et nullam ablationem verentibus, non ipsis, non heredibus ipsorum, non successoribus, neque nunc, neque in aliud tempus, propterea quod per præsentem legem ipsos confidentes posse ad emptionem accedere, non sunt justi aliquam pro hoc sustinere turbam, aut accusationem, aut damnum, aut ablationem. Decreto (8) proculdubio faciendo apud tuam beatitudinem præsentibus qui ex clero venerabili, et demonstrata causa secundum quam alienatio ædificiorum fit, quia majorum causa bonorum eorum venditioni studetur, exiguis quidem rebus venditis existentibus, pluribus autem et in melioribus iis quæ inde adquiruntur. Scilicet secundum præsentem mercedem congregatum ex pensionibus habitantium, venditione in quinquaginta annis facta, et pretio in solutionem debitorum solvendo, quæ creditores dederunt pro præfati reditus adquisitione. Si enim omnium dominus simul et creator Deus dignatus est tantum ipsi dare privilegium (9) præter alias civitates, ut ex ipsa resurgeret secundum carnem, manifestum, quia et nos imitantes dominum Deum, et magnas ejus miraculorum operationes, quantum homini possibile est, privilegium aliquod dedimus ipsi præter cæteras ecclesias, ut ipsa fruatur hac nostra lege, quam velut aliquas primitias ipsi adducimus, ejus commodum per omnia eligentes & venerantes.

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis constituta sunt per hanc propriam legem, & ipsam legum inscribendam voluminibus, tua beatitudo cognoscens, manifestam ipsam omnibus ibi constitutis constituas: indicet autem nostram voluntatem, quam pro sanctissima & merito ab omni hominum genere adoranda resurrectione nostrum habet imperium, & domino dedicat Deo, tantis nos et tot bonis, præter alios omnes qui ante nos imperarunt, in re qualibet dignato et dignanti. Specialiter lex scripta Petro sanctissimo et beatissimo archiepiscopo, et patriarchæ Hierosolymitanæ civitatis. Dat. 15. Kal. Jun. CP. post BELIS. V. C. CONS. (10).

TIT. XX.

DE QUÆSTORIBUS, ID (11) EST, PRÆFECTIS INSULARUM.

NOVELLA CONSTIT. XLI.

HÆc constitutio quendam virum magnificum Bonum (12) nomine, Quæstorem exercitui fecit. Nam et more (13) antiquo duplex erat quæstorum magistratus: et unus quidem circa latus Principis erat, alter autem quæstor exercitui præerat. Disposuit autem præsens constitutio etiam annonas quæstoris et consiliarii ejus: adparitionem quoque ei dedit ad imitationem quandam præf. præt. id est, Scriniarios, et ab Actis, et Præcones et commentarienses, et Lampadarios (14), et omnem deinceps ordinem. Sed et annonas militum tam comitatensium quam limitatensium disposuit, quomodo distribui debeant. Subjecit autem ei et quinque provincias (15), id est, Scythiam et Mysiam, & Cariam, et omnes Cycladas (16) insulas, et Cyprum totam. Causarum quoque auditorium habere ei concessit, ut non objiciatur ei fori præscriptio. Subjunxit autem et notitiam impensarum. Et est promulgata hæc constitutio Kal. Jun. Indictione 12. post consulatum BELIS. V. C.

cap. 8. refert, Senatusconsulto Parisiensi patrem heredem pronunciatum filii 9. mense exsecto ventre matris editi ac spirasse visi: quin de re diu [illegible] ad *l.* 3. *Cod. de Posthum.* [illegible] octavo nasci (quod tamen falsum est, teste Varrone 14. *rer. divin.* Hippocrate in *lib.* [illegible], Aristotele 7. *de histor. animal.* 4.) Cæcilius, insolenter mulier 10. mense pariat? Potest 9. etiam 7. neque 8. Et Gellius 3. *noct.* 16. refert Romæ quæsitum, An 8. mense infans ex utero vivus editus, jus trium liberorum supplevisset: cum abortio quibusdam non partus videretur mensis 8. intempestivitas. Plin. 7. *cap.* 5. refert [illegible], id est, vulgare in Ægypto fuisse, octavo gigni: & in Italia tales partus esse vitales contra priscorum opiniones, & adfert exempla Tertull. *libr. de anima*, [illegible] creat. [illegible], supernumero 10. mense, Plaut. *in Cistellaria*, tum illa quam compresserat, 10. post mense exacto hic peperit filium. [illegible] Paul. 4. *sent.* 9. §. 5. Rursus pythagorei numeri hoc videtur admirere, ut aut 7. pleno aut 10. mense maturior vivant, Tertull. *d. loco*, ad honorem decurionis [illegible], ut tamen in [illegible] nascamur, quanto renascimur? Quid undecimo? Decemviri in mense [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] Gell. *d. c.* 3. Post 10. menses mortis mariti non admittitur *l.* 10. *ff. de lib. & posthum.* *l.* 3. §. 11. *ff. de suis*, sed tamen D. Hadrianus, cum fœmina bonis atque honestis moribus 11. mense post mortem peperisset, causa cognita, sequutus veterum Philosophorum & Medicorum sententias, decrevit 11. quoque mense partum edi posse. Varro in *satyra quæ inscribitur testamentum*, Si quis 11. mense [illegible] natus, esto heres. Quod Cujac. *hic*, & apud Paulum 4. *sent.* 9. §. 5. *& cap.* 10. *de præscript.* intelligit de mense undecimo incepto non perfecto, vel ut Pharorinus apud Gell. *d. l.* loquitur, [illegible], & ita natum sub decem [illegible] esse. Quid annuus ergo partus non admittetur? Gellius *d.* 4. ex Homero probat annuum partum reperiri, citatque Homeri versum [illegible] Quid 13. mense? Gellius scribit Plinium 7. *cap.* 5. ex Massurio referre L. Papyrium prætorem secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, quum mater partum se 13. mensibus tulisse diceret; quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Audio apud Parisienses arbitrio doctissimorum Advocatorum & inter eos Chappeaum, domini admissum fuisse viduam, quæ 14. mense peperisset. His autem circumstantiis omnes movebantur, quod vidua apud heredes defuncti mariti deliberatus semper spectata [illegible], quod eorum [illegible] comes semper fuisset, nec ab eorum latere quoquomodo discessisset, quod heredes ipsius defuncti nihil ejus honori, vel pudicitiæ detraherent, quin partum de solemne [illegible] propter mortem mariti justum testarentur. His ita positis summi juris antistites ac prudentes, communis vulgarisque partus rationem tanti faciendam esse non putarunt, quia matrona moribus honestissimis prædita (cur nihil quicquam objiceretur aliud, quam quod citra vulgarem mulierum morem pareret) audiretur. Hoc tamen in exemplum facile trahi non oportet: ne per contrarium post actis a nuptiis, trimestris partus maritis obtrudantur. *Goth.* Quo tempore partus nascatur legitimus, vide Cujac. *hic*. Gamon. *decis.* [illegible]. Vivil *decis.* [illegible]. Joachim. [illegible] *de matrimon. part.* 2 *cap.* 31 Alciat. *præsum. lib.* 2. *cap.* 7. Didac. *de* [illegible] *tract. annot. [illegible]* 1. *quæst.* 6. *num.* 44. *& seqq.* Ans. Adde Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2. *cap.* 89. *num.* 46. Georg. Tholosan. *syntagm. jur. lib.* 9. *cap.* 24. *num.* 22. Mynsinger. *centur.* 4 *observ.* 40. Carpzov. *defin.* [illegible] *part.* 2. *constit.* 28. *defin.* 23. 24. Joann. Sande, *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 8. *defin.* [illegible]

(1) Ecclesia hæc Sanctæ resurrectionis fuit in urbe Hierosolyma, *Novell.* 120. *cap.* 9. vid. Julianum *constit.* 37. apud quem ita concipitur hujus Novellæ titulus: De rebus immobilibus alienandis, quæ ad Ecclesiam Hierosolymitanam pertinent. (2) *Novell.* 7. (3) Hæc verba refert Albericus Rosatensis in verbo Ecclesia Sanctæ resurrectionis. (4) Κειμηλιάρχαι suum ecclesiæ etiam habuerunt, *l.* 10. §. 1. *C. de Episc. & cleric.* adde *l. ult.* *C. d. de brevis autor. endic. posst.* (5) Hæc emptio reditiuum ad jus Galliæ proxime accedit, in quo [illegible] [illegible] librarum reditus emi potest. Parum autem distant 380. libræ, quarum fit hic mentio, a 360. & hic quoque dicitur [illegible], ut hæc ratio usuræ sit unius pro duodecim. Privatis aliter id non licet. (6) Quæ sita est Hierosolymis, adde Nov. 120. c. 9. (7) Lex de venditionibus immobilium Ecclesiæ Hierosolymitanæ. (8) Permissa est ecclesiæ Hierosolymitanæ domorum venditio cum decreto. (9) Privilegium Hierosolymitanæ ecclesiæ, collatum ab ipsomet Christo. (10) 536. (11) Hæc constitutio sumpta est ex Juliano *const.* 38. In Indice Regiæ apud Cujac. ita conceptus est hic tit. De appellationibus quinque provinciarum: quinque, inquam, puta Scythiæ, Mysiæ, Cariæ, Cycladum (quarum caput Rhodus,) Cypri, adde Nov. 50. *infr. eod.* quæ apud Scrimger. quoque extat. *Goth.* Per hanc Novell. derogatur pro parte Novell. 50. quæ tempore prior est, vid. Cujac. *hic*. Ans. (12) Scripta est hæc constitutio ad Bonum, quæstorem exercitus: quem Procop. 2. *de bello Persico* dicit [illegible], Nov. 50. quæ tempore prior est, eamque hæc derogat. Alias fuit quæstor palatii, de quo dictum est supra. (13) Quæstores duo antiqui: unus circa latus principis: alter in exercitu. (14) Lampadariorum fit mentio in *l. ult.* *C. de divers. off. lib.* 12. sed alio forte sensu fit mentio in *Edicto Justiniani* 8. *in fin.* (15) Quibus singuli erant præsides attributi. (16) Quarum caput Rhodus. De præside Cycladum est *lex* 8. *C. de naviculariis*, & *Novell.* 163. 44. 10.

TIT. XXI.

DE DEPOSITIONE (1) ANTHIMI (2) ET SEVERI (3) ET PETRI (4) ET ZOARÆ (5) ET RELIQUORUM.

Novella Constit. XLII.

Versa quidem est ab Haloandro: sed veterem ejus translationem ex tomo Concilii quinti Constantinopolitani restituimus, & mendis quibus scatebat etiam in novissima editione Coloniensi anno 1567. perpurgavimus.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imp. Cæsar, Flavius, Justin. Alemannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victoriosus, triumphalis, semper Augustus, Menæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo & universali patriarchæ.

PRÆFATIO.

REm non insolitam imperio & nos facientes ad præsentem venimus legem. Quoties enim sacerdotum sententia quosdam indignos sacerdotio de sacris sedibus deposuit, (quemadmodum Nestorium (6), Eutychen (7), Arium (8), Macedonium (9) & Eunomium, ac quosdam alios ad iniquitatem non minore illis) toties imperium ejusdem sententiæ & ordinationis cum sacerdotum auctoritate fuit. Sicque divina & humana pariter concurrentia, unam consonantiam rectis sententiis facere. Quemadmodum & nuper factum esse circa *Anthimum* (10) scimus, qui quidem dejectus est de sede hujus regiæ urbis a sanctæ & gloriosæ memoriæ *Agapeto* (11) sanctiss. ecclesiæ antiquæ Romæ Pontifice, eo quod nullo modo sibi ipsi convenienti (contra omnes sacros canones) se intruserat sedi, sed & communi sententia ipsius sanctæ memoriæ viri primum, atque etiam sacra synodi hic celebratæ condemnatus & depositus fuit, eo quod a rectis dogmatibus recessit, & quæ prius multotiens diligere videbatur, hæc demum diversis lustrationibus aufugit, simulans sequi sanctas quatuor synodos (trecentorum videlicet decem & octo patrum in Nicæa, & centum quinquaginta in hac felici civitate, & in Epheso primo congregatorum ducentorum, & sexcentorum triginta venerabilium patrum in Chalcedona). At quidem nec dogmata sequi, nec nostram clementiam & condescensum, quem propter ipsius salutem habebamus, suscipere voluit, neque ipse abdicare auctores impiorum dogmatum, qui prius a sanctis synodis expulsi fuerant, sed putavit oportere secundum ipsum & in æquali ducere & condemnatos & condemnatores. Nam semel alienis a sanctissima ecclesia intellectibus mancipatus, & a rectis dogmatibus alienatus, merito ad ipsorum rectitudinem reverti non valuit, etiam ad hæc invitatus a nobis & directus, qui omni studio usi sumus ad ipsius salutem.

CAP. I.

PRopter hæc igitur omnia sententiam depositionis in ipsum a sancta synodo factam occasione non liciti neque a sanctis canonibus approbati raptus sacrarum sedium hujus regiæ urbis, & aversionis a rectis & veris dogmatibus Cyriam (12) propriam nostrum facit imperium, & contra istum præsentem scribit legem. Interdicimus autem & ei commorari in hac felici civitate & ejus districtu, ac in quacunque alia insigni civitate, sancientes in quiete esse, & eos diligere, quibus se ipsum digne supposuit, & non aliquibus communicare, neque eos imbuere in perditionem interdictorum dogmatum. §. 1. Nec utique extra imperialem confirmationem relinquimus sententiam juste contra Severum (13) latam, ac ex omnibus (ut ita dicemus) pontificalibus & patriarchalibus (una cum monachicis consensibus) provenientem sedibus, & anathematismum ipsi inferentem, qui prius contra sacras sanctiones, accipiendo sedem sanctissimæ ecclesiæ Theopolitanorum (14), sic universa conturbavit, sicque accumulatas turbationes fecit, quod commune quoddam ac abominabile bellum sanctissimis ecclesiis adinvicem immitteret. Et hoc a sceptris quæ ante nos fuerunt contra ipsum scriptum erat variis dogmatum, & a rectitudine alienatis intellectibus ac blasphemiis usum fuisse, ac universa conturbasse, & illum quemcunque errorem abominabilem hæresiarcharum & iniquorum dogmatum recipere, Nestorii dicimus & Eutychis, & cum uterque horum præceptorum contrarii quodammodo adinvicem esse videantur, ad unum vero impietatis finem inferant, etiam illorum divulgatos sermones, eum in unum formavisse: duobus enim existentibus dogmatibus adinvicem repugnantibus, quorum utrumque similiter ad animæ perditionem adducit, Nestorii videlicet & Eutychis (quemadmodum dicendo narravimus) quæ ex Arianorum & Apollinarii contagione consistunt, ipse paradoxum quid perpessus in utrumque similiter incidit, & ibi quidem hoc, ibi quidem illud mittendo selpsum & sermones suos visus est constituisse commune receptaculum tantorum delictorum. §. 2. Sit itaque & ipse sub prædicto anathematismo, quem universus patriarchalis, pontificalis, ac monachicus nostræ (ut ita dicamus) politiæ cœtus juste in ipsum induxit, de Theopolitana (15) quidem ecclesia ejectus, idcirco quod thronus de illa ipsum removit, eo quod ipsius principatum recte non acceperat, sed adhuc vivente eo & in sanctissimis ecclesiis commorante, qui ante ipsum sacerdotium habebat, & propter eum, qui post ipsum fuit, de sacerdotio exciderat. Nec vero usque adhuc sterit, sed etiam sub communi orthodoxæ ac catholicæ ecclesiæ anathematismo factus multis libris blasphemiisque & abominationibus nobis politiam implevit, quare universis interdicimus, aliquid de libris ipsius possideri. Et sicut non licet Nestorii libros scribere (16) vel possidere, (quia prædecessoribus nostris imperatoribus in suis constitutionibus visum est statuere similia his, quæ dicta & scripta sunt a Porphyrio (17) in Christianos) sic nec dicta & scripta Severi maneant penes aliquem Christianum, sed sint profana & aliena ab ecclesia catholica, igneque comburantur a possidentibus, nisi qui ista habent, velint periculum pati. A nemine ergo scribantur neque ad pulchritudinem, neque ad velocitatem (18) scribentium, sciendo quia emptatio manus his qui scripta ejus scripserint, pœna erit. Neque enim volumus in futuro tempore ex illis blasphemiam protrahi. §. 3. Similiter autem & huic interdicimus omnino regiam civitatem ingredi, aut districtum ejus, nec aliquam aliam de insignibus, sed in aliqua solitudine, & in silentio sedere, & non corrumpere cæteros, neque in blasphemiam ipsos adducere, & non semper aliquid novi invenire contra vera dogmata, per quod rursus nobis conturbare sanctissimas ecclesias festinet.

CAP. II.

SEd nec Petrum (19) Episcopum Apameæ, & simul depositum, & simul ab ipsis a quibus Severus, sub prædicto anathemate factum, imperium admittit, sed sint propria contra ipsum sententiata. Et qui sub communi anathematismo ordinatus est, sub ipso esto: & sententia sanctissimorum pontificum, quæ ipsum prævenit, firma permaneto. Neque vero permittimus illi hanc regiam urbem habitare, aut ipsius districtum, vel aliquam de insignibus, sed quorum secutus est errorem, horum imitetur diætam, quam longissime abscedens, & occultans se ipsum. Nam talibus occultari quam videri, utilius est: ignoti etenim existentes, se ipsos lædunt solos, publicantes vero sua dogmata, multis & simplicioribus occasionem perditionis præbent, quod nullo modo fieri in Christiano ovili Dei & orthodoxo populo justum est, neque ab imperio permissum est.

CAP. III.

QUoniam vero & Zoaram (20) digne penitus judicarunt sub anathematismo esse reverendissimi & qui justa judicant episcopi, (cum parva quædam talium malorum interpositio sit) & in quibus dehonestatus est, omnia videlicet comprehendendo ex memoria quadam abundanti, sit & Zoaræ interpositio (quædam parva) hujus malæ partis, (Anthimi dicimus et Severi ac Petri) ordineturque et ipse inter anathematizatos, sacra sententia ipsum deferente, quam propriam et ipsam in se ipsa existentem, adhuc magis cyrioteran (21) imperium facit, et hunc de hac regia urbe et ejus districtu abjicit, et habitationem in aliis civitatibus ipsi omnino interdicit. Itaque cum illis solis habitet et consulat, qui a nobis ante memorati sunt, qui similia quidem blasphemant, (similia patiuntur) et similiter in exilio ponuntur. Si quid vero aliud in sententia sanctissimorum episcoporum continetur, quæ prædictos deponit et anathematizat, hoc firmius ponimus et diutius, ac imperialibus nostris legibus ipsum corroboramus, ac si ab imperio ipso provenisset. Si vero aliquis ipsorum deprehendatur de cætero facere aliquid præter constituta, sciat incidisse in legibus imperialibus, quæ minores pœnas declinantes, ad majores immittunt indignationes.

§. 1. Interdicimus autem et omnibus conantibus catholicam Dei ecclesiam divellere, (sive secundum Nestorii (22) hæretici doctrinam, sive secundum insensatam Eutychis (23) traditionem, sive secundum blasphemiam Severi (24), qui et similia illis intellexit, aut eorum qui illos sequuntur) seditionem immittere sanctissimis ecclesiis, et loqui aliquid de fide: sed sancimus quemlibet talium silentium ducere, et non convocare aliquos ad se, neque accedentes recipere aut *parabaptizare* audere, aut *sacram communionem* sordidare, & ipsam aliquibus tradere, aut interdictas doctrinas exponere, sive in hac nostra regia, sive in alia: sed omne supportare periculum, si quid tale faciet. §. 2. Interdicimus etiam omnibus istos suscipere. Abjici ergo ipsos sancimus de civitatibus ab ipsis concitatis, scientes pœnas jam contentas in nostris divinis constitutionibus, quæ domos (25) ipsas in quibus tale quid fit, & campos ex quibus nutrimenta præbentur, sanctissimis ecclesiis assignant, & a possidentibus auferunt, quia detrimenti causa sit simplicioribus, sub sanctissimis vero & orthodoxis ecclesiis hæc juste ducunt esse.

§. 3. Hæc pro communi pace sanctissimarum ecclesiarum statuimus, hæc sententiavimus, sequentes sanctorum patrum dogmata, ut omne sacerdotium imperturbatum de cætero nobis permaneat. Quo in pace servato, reliqua nobis exuberabit politia, desuper pacem habens, quam omnibus magnus Deus & Salvator noster Jesus Christus Trinitatis unus, unigenitus Dei filius prædicat ac donat his, qui syncere ipsum & vere glorificare ac adorare digni habiti sint.

EPILOGUS.

† Custodiat itaque beatitudo tua, quæ recte adnotata sunt, & mittat ipsa per suas Deo dilectas literas omnibus sanctissimis metropolitis sub ipsa existentibus, quorum cuilibet cura erit ipsa manifesta facere sanctissimis ecclesiis sub ipsis ordinatis, ut neminem ex omnibus lateant quæ sacerdotio visa sunt, & ab imperio confirmata. Divina (26) subscriptio. Divinitas te servet per multos annos sancte ac religiose pater. Dat. 8. (27) Id. Aug. *Constantinop.* post consulatum Belis. V. C. (28).

TIT. XXII.

DE OFFICINIS SIVE TABERNIS CONSTANTINOPOLITANÆ URBIS: ET UT MILLE (29) TANTUM ET CENTUM (30) OFFICINÆ (31) SACROSANCTÆ MAJORIS ECCLESIÆ EXCUSENTUR: OMNES RELIQUÆ, AD QUEMCUMQUE DOMINUM PERTINEANT, CONSUETA OBEANT MUNIA.

Novella Constit. XLIII.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Impe. Cæsar, Flavius, Just. Alemannicus, Gotthicus, Francicus, Germani-

(1) Περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀνθίμου &c. De episcopis [illegible] Judex Recina apud Cujac. Interim nota, duo esse [illegible] ecclesiasticarum genera, [illegible] episcoporum [illegible] [illegible] & monachorum. (2) *In pr. infr.* adde [illegible] (3) *Cap.* 1. §. 1. *infr.* (4) *Cap.* 2. *infr.* (5) *Cap.* 3 *infr.* (6) Nestorius duas personas in Christo constituebat. (7) Eutyches unam tantum naturam in Christo asserebat. (8) Arius [illegible] naturas in Trinitate [illegible]. (9) Macedonius Spiritum sanctum Deum esse negabat. (10) Anthimus Constantinopolit. episc. deponitur. (11) In [illegible] pontifices numerantur Agapetus, [illegible] Petrus & Damasus, *l.* 1. *Cod. de summa Trinitate*. Item Papa Joann. [illegible] [illegible] Papa Vigilius, *Novell.* [illegible] Anl. (12) Id est propriam vel ratam. [illegible] propria hic ita [illegible], ut [illegible] Pa[illegible], abba pater. (13) Severus deponitur. (14) De Theopoli seu Antiochia [illegible] ad *l.* [illegible] *C. de summa Trinit.* (15) Severus episcopus Theopolitanus deponitur. (16) *l.* [illegible] §. 1. *C. de* [illegible] adde *Novell.* [illegible] (17) Porphyrius adversus Christianos scripsit. *d. l.* [illegible] §. [illegible] *C. de summa Trinit.* Porphyrii vitam vid. apud [illegible] *Philosophorum & Sophistarum*, & [illegible] in voce *Porphyrius*. (18) [illegible] (19) Petrus Episcopus Apameæ deponitur. (20) Zoaras deponitur. Syrus erat, parabaptismata faciens, *d. l.* [illegible] conventiculans, baptizans, parabaptizans, [illegible] hoc est, [illegible] (21) Id est, propriam magis. (22) De quo *l.* 3. §. [illegible] *C. de summa Trinit.* (23) *l.* 6. *C. de summa Trinit.* (24) *C.* 2. *supr. eod.* (25) De ea re alibi dixi *Novell.* [illegible] *Novell.* [illegible] (26) Id est, imperatoris. (27) [illegible] Kal. August. *scrinae*. (28) Anno 536. (29) Vide Julianum [illegible] (30) Major ecclesia Constantinopolitana [illegible] officinas in præcipuis fori urbis [illegible], quarum alias Vespillones, alias [illegible] pro [illegible] ecclesiæ præstabant. (31) Ergasteria vocat Julianus, *cap.* [illegible] & Græci ad [illegible] Novellam & [illegible] *Novell.* [illegible] & [illegible] *Novell.* [illegible]

manicus, Lazicus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, nunquam non colendus, Augustus, Longino præfecto urbis.

PRÆFATIO.

QUoniam potentiæ nostræ subditi nostri sive vivant, sive moriantur, curæ sunt: ne vel graves ipsis sepulturæ, vel defuncti cognatis damnosæ existant, propterea & hæc, quæ eorum sepulturam concernunt, quo convenit modo, disposuimus. Et quia tam divæ memoriæ Constantinus (1) amplæ hujus (2) nostræ urbis conditor, quam etiam pientissimus princeps Anastasius, lecticariorum (3) seu decanorum (4) (ut vocant) numerum ad certam mensuram redegerunt, mille & centum tantummodo decanis, totidemque officinis definitis, ut nullo hæ unquam tempore augmentum reciperent: propterea sane cupientes, ut numerus eorum, quos ex unoquoque collegio convenit esse lecticarios, divæ memoriæ Anastasii formulæ subjaceat, firma ea & fixa manere volumus. Cæterum quia adeuntes nos almæ hujus & regiæ nostræ urbis collegiati, quorum excellenter & præ cæteris curam gerimus, potentiam nostram edocuerunt, magnam & intolerandam se necessitatem sustinere. Sacrosanctam etenim majorem ecclesiam centum (5) & mille officinas in fructu habere ab omni vectigali (6) liberas (7), quas oppido quam libenter illi concedant, eo quod ad (8) peragendas in commune omnium hominum exequias proficiant: sed cætera se onera ferre non posse. Nam cum plurimæ in alma hac urbe diversarum mercium & negotiationum officinæ tabernæque existant, non hasce solas (nempe centum & mille) officinas prædictis publicis muniis obeundis exemptas esse, sed etiam multas sacrosanctas ecclesias, multa sacra hospitalia, monasteria, & alias sacras ædes, quarum pleræque prius hæreticis mancipatæ (9), deinde ad orthodoxam fidem reversæ sunt, multas quoque regias domus, & insuper magistratuum, ac senatorum, & illustrium, & cubiculariorum a præstatione vectigalium eximi, harumque dominos peculiarem sibi exinde reditum comparare, & ollædere rempublicam, exemptionum multitudine tum ipsam angustis admodum terminis concludente, ut paucissimi existant, qui publica agnoscant & sustineant munia, & priores contributiones aliquoties in triplo & quadruplo, hoc tempore etiam decuplo majores factæ sint: quamquam divus princeps Anastasius in statuta ab ipso formula nulli omnino alii immunitatem concedat præter centum & mille officinas, quæ per (10) causam exequiarum sacrosanctæ majori ecclesiæ attributæ sunt: Ea propter & nos paravimus, tum proceribus nostris & insuper beatissimo hujus almæ urbis archiepiscopo id negotii dandum, ut certo loco convenirent, & rem ipsam examinarent, atque placita ad nos sua referrent, tum ad excellentiam tuam præsenti utendum lege, confirmantes ea quæ Anastasio pientissimo in hoc principi placuerunt.

CAP. I.

ET sancimus, ut (11) centum quidem illæ & mille officinæ, sacrosanctæ majori ecclesiæ occasione decanorum, sive lecticariorum, & ad (12) peragendas defunctorum exequias deputatæ, omnibus modis integro numero & omni præstatione liberæ conserventur: præter ipsam nulla alia quæunte decanum exigere, sive ex hæreticis recepta, sive quæcunque sacrosancta ecclesia. Sed quod nuper constituimus, valeat, & octingentæ quidem officinæ corporæ (13) præstent, trecentæ autem in exactione pecuniarum consistant (14), nam quod exinde corraditur, ad quid proficere conveniat, sacra jam nostra pragmatica forma disposuit. Semperque quod intercidit, restauretur: at qua ratione fieri debeat restauratio, satis per Anastasii piæ memoriæ jussiones expressum est. Hæ igitur ut immunes & ab omni vectigali maneant exemptæ, sancimus: neque his ipsis officinis, neque vectigalia imperantibus collegiis, quæ istas præbent, quidquam damni sustinentibus, aut ullos titulos agnoscentibus. §. 1. Cæteræ vero omnes hujus almæ urbis quatuordecim (15) regionum officinæ, sive sacrosanctæ alicujus sint ecclesiæ, sive hospitalium, sive monasteriorum, sive orphanotrophiorum, sive ptochiorum, sive alterius cujuscunque dominii, sive regiarum domorum, sive aliquorum magistratuum, ampla, media, minorave officia administrantium, sive gloriosissimorum senatorum, sive magnificentissimorum illustrium, sive spectabilium cubiculariorum, sive aliquorum militiis adscriptorum: hæ inquam omnes publica ipsis imposita præstent vectigalia, & omnia alia tum faciant, tum impleant, quemadmodum quemque in suo collegio facere æquum est, *semperque per collegii præfectos in publicum persolvant*: nemine quærente ea de causa initi privilegiis aut ejusmodi alia uti excusatione. Neque enim sustinemus aliorum onus ad alios deferri, aut tam immitem proponere formulam (16), ut quotidie vectigalia augeantur, & (quemadmodum edocti sumus) quadruplo, aut quintuplo, adeoque etiam decuplo majora irrogentur, cum nihil tam magno studio tamque serio affectemus, quam, ne (17) novo quisquam vectigali oneretur. Novum (18) autem fuerit non tantum quod nunc primum impositum est, sed etiam quod primum modum excedit. Sed eadem conditione ac fortuna omnes sunto, & sacra hæc nostra pragmatica forma (quam legem etiam appellare licuerit) contra omnes communis esto, ut omnibus largiatur, quo molestia vacent. Neque enim facile eam quis ægre tulerit, si neminem alium præterea exemptum intueatur: nisi quod in centum & mille officinis exequiarum defunctorum ratio habeatur, quæ maxime communis est omnibus & ex æquo universis parata (19) hominibus. §. 2. Si quis vero conetur excusatione aliqua uti, & seipsum a præstanda alleviare contributione, & aut non committere, quo magis ab inquilinis suis exigatur, aut præstare etiam patrocinium, sive militare, sive civile, sive ecclesiasticum, sive quodcunque tandem: in universum officinæ (20) domino extradito, estoque ipsis publica, toti, addicta collegio. Eo enim pacto & cautiores erunt, & vetita non attentabunt. Porro si minutatim (21) & pariter in omnes vectigalia distribuantur: non solum paululum erit quod præstitum fuerit, sed etiam tanto moderatius, levius, tolerabilius faciliusve quod confertur, existet, quanto a pluribus colligitur. An vero non multo absurdissimum (22) fuerit, homines propriis laborantes manibus, & uxores ac liberos alentes, & reliqua denique vitæ necessaria inde acquirere satagentes, etiamnum majoribus onerare vectigalibus, & quanto plures inter alleviatas referuntur, tanto etiam majores exinde læsiones oboriri? idque onus infinitum sit, neque possit ullum habere terminum. §. 3. Hæc nos omnia prohibentes, sacram hanc pragmaticam formam proponimus, amissionis pœnam similiter omnibus ordine subditis interminantes, si ex quoquo collegio imperitantes solita illa, & ab initio statuta vectigalia percipere prohibuerint, aut vectigalia conentur in (23) pensiones privatas convertere: sed quisque pro se quidem pensionum illatione perfruitor, officinas autem seu tabernas solito receptoque more contributiones agnoscere concedito. Quemadmodum enim quisque pro se rebus suis prospicit, ita & nos necesse est ei quod amplæ & regiæ huic urbi expedit & confert, nutanti quodammodo & jam lapsuro, manus porrigere, neque enim aliter, quæ publice expediunt, progressus habitura sint, *quam si tali sorte, qui id hactenus ferre coacti sunt, liberentur.*

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & sacra hac exprimuntur lege, ea excellentia tua, imo non ipse tantum custodies, sed & quicunque post te idem officium suscepturi sunt & obtemperans tibi cohors, jam inde in omne reliquum tempus custodiet (24).

TIT. XXIII.

DE TABELLIONIBUS (25) ET UT PROTOCOLLA (26) DIMITTANT IN CHARTIS (27).

NOVELLA CONSTIT. XLVI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

LItem paulo ante audivimus præsenti legi præbentem occasionem. Ex persona quidem mulieris cujusdam ferebatur documentum (28), literas quidem ejus non habens (29), (erat enim harum ignara) completum autem a tabellione (30) & tabulario, subscriptionem ejus (31) habens, & testium ostendens præsentiam; deinde dum quædam dubitatio super eo fieret, muliere dicente, non esse a se delegata (32) quæ charta loquebatur: qui litem audiebat, quærebat (33) a tabellione cognoscere negotii veritatem: denique tabellionem deduxit (34); at ille literas recognoscere dixit completionis (35) tabellionis, non tamen nosse aliquid horum quæ secuta sunt (36), nec enim sibi ab initio penitus delegata, sed commisisse cuidam suorum hoc facere; neque postea venisse ad completionem, sed rursus alii hoc commisisse. & is quidem qui affuit completioni, venit, nihil nec ipse dicens se nosse: etenim neque scriptor fuit documenti, sed solum docuit, quia præsente se hoc dimissum sit, nec cui ab initio delegatum est, inventus est: unde nisi per testes judex valuisset agnoscere causam pure, periculum patiebatur, undique cadente negotii notitia. Et illud quidem competentem meruit examinationem atque decretum.

CAP. I.

NOs autem credimus oportere universis auxiliari, & communem in omnibus facere legem: quatenus præpositis operi tabellionum, ipsis per se omnibus modis injungatur (37) documentum, ut dum dimittitur (38) intersit: & non aliter imponatur chartæ completio, nisi hæc gerantur: ut habeant unde sciant negotium, & interrogati a judicibus, possint quæ subsecuta sunt cognoscere, & respondere, maxime quando literas sunt ignorantes (39) qui hæc injungunt (40): quibus facilis est & inconvolutibilis denegatio horum quæ pro veritate secuta sunt. §. 1. Ut ergo omnia hæc prohibeamus, propterea præsentem conscripsimus legem: & hæc custodiri modis omnibus volumus a tabellionibus, sive in ipsa felicissima civitate, sive in provinciis sint: scientibus, quia

(1) *Novell.* 59. *Nov. Leonis* 12. (2) Constantinopolitanæ scilicet. (3) Lecticarii, decani, & Vespillones, *Novell.* 59. *Græci hic* λεκτικαρίων ἤτοι δεκανῶν. (4) *l.* 4. *C. de Sacros. eccles.* (5) *Nov.* 59. *c.* 2. (6) Seu muneribus & inscriptionibus. (7) Ex hac lege nobilitetur etiam hodie, interdum [illegible]. (8) Nota, quod in aliis ecclesiæ officinæ [illegible] *addit c.* 4. *infr. eod.* (9) Officinæ ecclesiasticæ ad hæreticos pertinentes, orthodoxorum factæ. (10) Nam ex earum reditu sumptus funerum fiebant. *Leon. Nov.* 12. (11) *Nov.* 59. *c.* 2. (12) *In princ. supr. eodem.* (13) Id est, Vespillones & fossarios. (14) Id est, militum pecuniarum præstent. (15) Regiones totidem erant Romæ, novæ quatuordecim, quarum item singulis cohortes attributæ, *l.* 2. *ff. de off. præfect. vigil.* potest etiam non incommode eas ad tempora referri *lex* 1. *§.* 2. *ff. de off. præfect. urb.* eo sensu: Licere nimirum præfecto intelligere non tantum urbe integra, sed & cum aliqua regione, *faire défense de demeurer en tel quartier.* (16) Immitem formulam, per quam vectigalia augeantur. (17) *Vid. cit. C.* [illegible] *nova indicari non posse.* (18) Novum vectigal est, nunc primum inventum, vel excedens modum prioris. (19) Ἐ[illegible] parata. (20) *Reg. Bene. Jul.* (21) Vectigalium distributionum rationem optimam nota.

(22) Proletarii immunes a vectigalibus. (23) Εἰς [illegible]. Scrimg.

(24) Dat. 11. Kal. Jun. Conf. post Belis. V Conf. anno 2. *Scrimg.* [illegible] Kal. Jun. &c. *Jul.*

(25) Περὶ συμβολαιογράφων καὶ συμβολαίων, 22. *Kel.* 2. De tabellionibus & eorum fide. *Jul. const.* Porro tabelliones sunt publici contractuum transactores, *l.* 15. *§.* 1. *C. de sacr. eccles. l.* 17. *Cod. de fide instrum. l.* 2. *Cod. de Monach. l.* 6. *Cod. de*[illegible] & testamentorum perscriptores, *l.* 24. *C. de testam.* Eorum instrumenta ἔγγραφα, *Novel.* 73. *add. l.* 22. *Cod. ad leg. Cornel. de falf. l.* 15. *C. de decurion.* iidem tabularii [illegible]. (26) Πρωτόκολλον. Protocollum, non est manus & nota charta velut quidam [illegible], nec est scheda negligentius scripta. Non est etiam exemplar formularum, quo tabelliones uti solent: sed brevis adnotatio, quæ declarabat, quo Comite largitionum, (sub cujus cura erant chartariæ) quo tempore & a quo præparata fuisset charta. Ex eo arguebantur sæpe falsitates, quas & ratione *Cujac.* refert Lutetiæ accidisse, ut Senatus suspectam chirographum argueret, cum ne a eo subscripto, qua nondum ejus nota (*Gallis le marque*) charta ulla erat in rerum natura. Et hac ratione vetat Justinianus ex chartis abscindi protocolla, item instrumenta in aliis chartis scribi, quam in his, quæ protocolla habeant. *Jul. Novel.* 101. & *cap.* 2. *infr. eod.* (27) In instrumentis, *Index Regiæ apud Cujac.*

(28) Συμβόλαιον. (29) Non perscriptum ejus manu. (30) Aliud est συμβόλαιον ἐγγραφὲν a Ταβελλίων. Instrumentum enim hic proferur completum a tabellione, subscriptum a muliere tabularii manu, ut *Novell.* 73. (31) Αὐτῆς, id est, mulieris. (32) Ἐπιτραπέντα, id est, demandata. (33) Hinc colligunt notarios non sponte, sed ad id rogatos debere instrumentum conficere, arg. *l.* 13. *ff. de pœnis. cap.* 22. *vers.* [illegible] *Rerr. de privileg. Ans.* (34) Ἤγαγεν, id est, in judicium deduxit. (35) Πληρώσεως τῶν συμβολαίων, id est, perfecti instrumenti. (36) Id est, tabellio fatebatur, se nosse instrumentum completum esse, se tamen ignorare, quid inter contrahentes postremo convenisset, allegabat: nec enim se integrum instrumenti initium conscripsisse, sed ejus compositionem demandasse suorum alicui, id est, discipulo vel ministro: vel se abesse eodem instrumenti completionem conscripsisse, *l.* 17. *Cod. de fide instrum.* (37) Sensus est: Cuilibet contractui tabellionem ipsum per se præesse & interesse debere. Interesse inquam, ab initio ad finem usque, nec ante complementum instrumento abscedere, quam sciat τὴν ὑπόθεσιν, facti, negotium, de quo agitur. (38) Tabelliones ipsi per se convenire debent instrumenta componentibus: neque aliter instrumentorum absolvere, nisi causas cognoscant, ut interrogati a judice, id, de quo agitur, tuto ac certe referre possint. (39) Id est, tunc maxime, cum contrahentes literas ignorant, γραμμάτων ἄπειροι, dicuntur Græcis, literarum legendarum & scribendarum ignari, *qui ne sçavent ni lire, ni escrire.* (40) Instrumenti ad substantiam pertinere hinc colligunt, ut tabelliones de eo conficiendo [illegible]: alias non præsumi rogatum. Idque putat Rolandus a Valle magna communi interpretum opinione, 2. *cons.* 18. *n.* 4. & *cons.* 61. *n.* 25. 32. [illegible]

qui si præter hæc aliquid egerint, cadent (1) omnino iis quæ vocantur stationibus (2): & qui (3) ab eis dirigitur ad injungendum (4) documentum, & interest, ipse dominus super stationis auctoritate erit (5), & mutabitur causa: & ille quidem de cætero hoc obtinebit officium in statione, quale qui in ea primatum tenebat; ille vero cadet ea: aut unus erit ministrantium illi: quoniam ille quidem dedignatus est hoc agere, quod erat concessum ei; ille vero secundum illius voluntatem hoc egerit, propterea nos hanc intulimus eis pœnam, ut optimi fiant circa documenta, & justi, & cautiores, & non propter suam requiem & delicias corrumpant alienas vitas. §. 2. Si vero indignus sit forte potestatem in stationibus suscipere, is (6) cui documentum extra ea quæ a nobis disposita sunt per præsentem legem, injungitur, tabellio quidem cadat omnibus modis hac causa: alter (7) vero pro eo constituatur: nihil omnino damnificando ex hoc stationis (8) domino quicunque fuerit extraneorum, & non ipse tabellio, neque cadente iuris exinde venientibus, sed illo solo qui talia perpetravit, & dedignatus est suum complere opus, primum cadente: omnibus quidem aliis super stationis iure integris dominis ejus ab ipsis tabellionibus qui talia peccaverunt, servandis.

§. 3. Et non fingant tabelliones occasiones, per ægritudinem forte discedentes, aut occupationes hujusmodi: licebit enim eis, si quid tale fuerit, evocare (9) eos qui contrahunt, & per se causam complere: proinde hæc quæ contingunt raro (10), non impedimentum facient universis, eo quod nihil inter homines sic est indubitatum (11), ut non possit (licet aliquid sit valde justissimum) tamen suscipere quandam solicitam dubitationem. sed nec quæstus eorum minores fieri per hoc, propter contrahentium frequentiam occasionem habentes: cum melius sit pauca (12) agere caute, quam multis interesse periculose. §. 4. Ut tamen non vehementer eis dura lex esse videatur, nos conjicientes (13) humanam naturam, mediocres (14) etiam eis leges nostras ponimus, propter tales enim eorum forte dubitationes damus eis licentiam singulis unum (15) ad hoc constituere (gestis (16) apud clarissimum (17) magistrum census (18) felicissimæ civitatis (19) solemniter celebratis) & licentiam (20) ei dare, ut delegentur ei ab iis qui veniunt ad ejus stationem & documenta, & dimissis (21) eis interesse: & nulli omnino alteri in statione existenti, licentiam esse, ut aut delegetur ei initium, aut cum dimittuntur, intersit: nisi tabellioni qui auctoritatem habet, aut qui (22) ab eo ad hoc statutus est. Si vero præter hoc fiat, & alter delegetur: tunc subjacet pœnæ tabellio, qui auctoritatem habet a nobis dudum definitam: ipsis tamen documentis propter utilitatem contrahentium non infirmandis. Novimus enim quia legis metu de cætero & ipsi custodient quæ a nobis decreta sunt, & documenta sub cautela facient.

C A P. II.

Ut tabelliones in protocollo describant, idque cum die & consule.

ILlud quoque præsenti adjicimus legi, ut tabelliones non in alia charta pura (23) scribant documenta, nisi in illa quæ in initio (quod vocatur protocollum (24) per tempora gloriosissimi comitis sacrarum nostrarum largitionum habeat appellationem (25), & tempus quo charta facta est, & quæcumque in talibus scribuntur: & ut protocollum non (26) incidant, sed insertum relinquant: novimus enim multas falsitates ex talibus chartis ostensas & prius, & nunc: ideoque licet aliqua sit charta (nam & hoc sancimus) habens protocollum non ita conscriptum, sed aliam quandam scripturam gerens, neque illam suscipiant, tanquam adulteram, & ad talia non opportunam, sed in sola tali charta, qualem dudum diximus, documenta scribant. Hæc itaque quæ de qualitate talium chartarum a nobis decreta sunt, & de incisione eorum quæ vocantur protocolla, valere in hac felicissima solum (27) civitate volumus, ubi plurima quidem contrahentium multitudo, multa quoque chartarum abundantia est & licet legali modo interesse negotiis, & non dare occasionem quibusdam falsitatem committere, cui se obnoxios existere demonstrabunt, qui præter hæc aliquid agere præsumserint.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sanctam declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 19. (28) Kal. Septembr. *Constantinop.* post BELIS. V. C. CONS. anno 2. (29).

T I T. XXIV.

UT (29) NON LIBERENTUR CURIALI (30) FORTUNA JUDÆI NEC SAMARITANI, AUT HÆRETICI, OCCASIONE EORUM RELIGIONIS, SED CURIALIBUS QUIDEM FUNCTIONIBUS SUBJACEANT, PRIVILEGIIS VERO CURIALIUM NON FRUANTUR: POSSE VERO EOS CONTRA ORTHODOXOS QUOD SUBJACEANT CURIALI FORTUNÆ. TESTIMONIUM PERHIBERE, UT QUI ET PRO ORTHODOXA POLITIA RECTE TESTIMONIUM PERHIBEANT.

N O V E L L A C O N S T I T. XLV.

Idem Imp. Joanni P. P. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

VErbum quoddam nobis tua retulit eminentia, quosdam inter curiales esse Judæos forte, aut Samaritas, aut Montanistas, aut aliter respuendos homines, quibus nondum hactenus recta & immaculata fides illuxit: sed & in tenebris sedent animis vera non sentientes sacramenta: & quoniam hæreticos (32) odio habemus, putant per illam occasionem liberi curialium esse functionum, & quæ competunt his, declinare. Nos igitur mirati sumus, si sapientia & acumen tuum tales eorum pertulit rationes, & non repente talia dicentes dilacerasti. Si enim homines quidam sunt, qui quidem putant propter novissimam absurditatem illa promereri se præmia, quæ solis maximis dignitatibus reservavimus, quis non eorum habeat excusam inverecundiam & stultitiam? Quapropter curiam exerceant (33) hujusmodi homines, & nimis ingemiscentes, & curialibus functionibus, sicut etiam officialibus, ut dudum sancitum est: & nulla (34) religio ab ejusmodi eos excipiat fortuna,) horum enim nihil neque antiquorum qualibet legum, neque Novellarum dictum est) indigni tamen curiali sint honore, & quoniam leges plurima curialibus præbent privilegia, & ut non cedantur (35), neque ad (36) aliam ducantur provinciam, & alia plurima, horum nullo (37) fruantur: sed si quid scriptum est de curialibus, quod non confert privilegium, hoc etiam in his valeat, & compleant corporalia & pecuniaria munera, & nulla ab his eripiat eos lex: honore vero fruantur nullo, sed sint in turpitudine (38) fortunæ, in qua & animam volunt esse. Sic igitur eis de hoc dispositum sit.

C A P. I.

ILlud quoque nunciasti dignum (39) quæstione tua natum. Quia enim hæreticos (40) testimonium (41) perhibere prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, dantes eis per nostram constitutionem (42), siquidem inter alterutros misceantur illi & litigent, & uterque (43) hæreticus sit, actor & reus, posse testimonium perhibere, dignis adinvicem existentibus, & litigantibus, & testimonium perhibentibus: si vero rursus hæreticus sit & orthodoxus, contra hæreticos quidem etiam valde dari testimonium orthodoxo, adversus orthodoxum autem nequaquam: orthodoxis quoque existentibus litigatoribus nullum esse penitus accessum illis ad testimonium perhibendum. Docuisti igitur nos quod quidam orthodoxi constituti refugiunt curialis esse fortunæ, & necessitatem subire perhibendi testimonii eos qui illi genere juncti sunt, vel qui aliis aliquo modo eorum sciunt fortunam. Et quoniam lex eorum suspendit super (44) orthodoxis testimonia, propterea judices piguisse hoc admittere, cumque in vanum metuant invicem, qui hujusmodi dubitant recipere testimonium, primum quidem pro (45) orthodoxis sunt, (hoc autem leges agere hæreticos non prohibent) deinde si existentes curiales postea contra fortunam reluctantes trahit quispiam ad curiam, & hæreticos ad testimonium vocat, quomodo non hoc pro nostra agit republica? ut sit quidem respublica litigans orthodoxa, & maxime ex quo nos Deus dedit imperare: qui autem super hoc testantur, pro orthodoxis perhibeant testimonium. Conversatio enim nostra recta est, & plena orthodoxa fide, omni alia hæresi merito constituta sub odio.

E P I L O G U S.

† Et hoc igitur tua eminentia custodiat, nostram cognoscens mentem, & quod reipublicæ expedit commemorans, & sciens per omnia, quia illa nobis agere & sancire lege studii est, quæcunque nostræ prosunt reipublicæ. Dat. 15. Kal. Septemb. *Constantinop.* post Consulatum BELIS. V. C. (46).

COLLA-

(1) Pœna tabellionis in hanc legem committentis. (2) Id est munere. Hic enim statio pro munere accipi videtur, quod majus est, quam officium. (3) Is est, qui vocatur a Juliano cap. [illegible] discipulus tabellionis. (4) Ἐφ᾽ [illegible], ad perficiendum instrumentum. (5) Pœna tabellionis, qui per discipulum aut exceptorem sive notarium, non per se instrumenta format, stationis amissio, cætera hic vide. (6) Tabellio. (7) Discipulus nimirum tabellionis. (8) Interdum alius est stationis dominus, alius tabellio. (9) Tabellio licet ægrotus sit, per substitutum instrumentum formare non potest: sed ad se contrahentes evocare debet, & ab eis eadem iterum audire. Possis etiam colligere, non ideo instrumentum reprobari, quod confectum fuerit a tabellione ægroto. (10) Vid. l. 3. 4. & 5. ff. de legib. (11) Nihil ita certum est, ut non possit controverti, neque eo quodammodo dubitari. (12) Utilius est pauca tuto agere, quam multa cum periculo. (13) Id est, oculis conjectis intuentes humanam naturam. (14) Id est æquabiles, [illegible]. (15) Licet tabellioni adjutorem & substitutum habere, per eum contractus formare absolvereque partibus: in statione tamen. (16) Tabellio, substitutum quidem habere potest, sed unum tantum eumque probatum in urbe a magistro census: ut hinc constet, liberam substituti probandi facultatem tabellionibus fuisse, liberam inquam, hoc est sine confirmatione magistri census: ut in provinciis, apud defensores civitatis. (17) Tabelliones igitur sunt in dispositione & cura magistri census in ipsis urbibus regiis: ut in provinciis sub cura defensoris civitatis. (18) Posterior ætas hunc magistrum [illegible], appellavit auctore Leone [illegible] & Suida: ut & locum ipsum, in quo acta & insinuationes fiebant, quod & Cedreno in Nicephoro Phoca [illegible], vid. Cujac. hic. (19) In provinciis vero apud defensorem civitatum. (20) Sensus est: Substitutum tabellionis, mandato contrahentium instrumentum posse complere in sua statione, posse etiam ejusdem instrumenti complemento interesse. (21) Ἀπολυομένοις [illegible], id est, qui absolvendis interessent. (22) De eo jam dictum est. (23) Solent tabelliones contractus primo referre in schedam, deinde in mundum redigere: in mundum, id est in chartam puram, [illegible]. Hieronymus adversus Rufinum, schedulas nondum ad purum digestas. (24) Protocollum quid esset, dixi in epigraphe hujus tituli. (25) Protocollum continebat nomen Comitis largitionum, & tempus quo charta facta est, Jul. hic cum [illegible]. (26) Cur id jubeatur, dixi in epigraphe supr. eod. (27) Non idem est in primo capite hujus Novellæ. (28) [illegible] Juliano. (29) Id est, anno [illegible]. (30) De Judæis & Samaritanis & hæreticis curialibus [illegible] const. [illegible]. De decurionibus hæreticis qui adversus orthodoxos testimonium exhibere possunt. Index Reginæ apud Cujac. (31) Βουλευτικῆς τύχης, Scrimg. (32) Hæretici odio habendi. (33) l. [illegible] C. de hæreticis, l. [illegible] l. 49. C. de decur. facit lex [illegible] C. de Judæis. (34) d. l. 49. l. [illegible] in fin. ff. de dec. (35) Τύπτεσθαι, id est, ne illis tormentum inferatur. Hal. tormentis subjiciantur, Jul. hic. Cruciatus & tormenta appellat, [illegible] Cod. de decur. corporales injurias, l. [illegible] C. de decur. [illegible] & Heloander [illegible], id est, ne flatur [illegible]. (36) l. [illegible] ff. de dec. (37) Et ita hæretici [illegible] civitatum subhire, eis privilegia non sentiant orthodoxis eodem munere fungentibus attributa. (38) Hinc colligunt nonnulli, hæreticos infames esse, tamen non omnes intestabiles, ut infr. eod. Infamia quidem eorum religio. Non tamen eorum testimonium passim respuitur, infr. eod. (39) Id est, dignum [illegible] fuisse, quod a nobis quæreres. (40) De testimoniis hæreticorum, Jul. cap. [illegible]. (41) l. [illegible] C. de hæret. (42) d. l. 21. (43) Actore & reo hæreticis litigantibus, hæreticum testem esse potest, ut hic. Orthodoxo, & hæretico litigante, hæreticus in hæreticum testis esse potest, at non in orthodoxum: pro eorum potest, infr. ibi, si vero rursus. Inter solos orthodoxos nullo modo testari potest, infr. ibi, orthodoxis quoque, nisi orthodoxus refugiat munus curiæ. Potest enim eo speciali casu hæreticum testari, deponens orthodoxum curialem, vel patre curiali creatum, Jul. hic n. [illegible]. (44) Ἐπ᾽ [illegible], id est, adversus orthodoxos. (45) Testis, pro privato orthodoxo qui esse potest, multo magis pro universitate orthodoxorum testimonium ferre poterit. (46) Id est, anno [illegible].

COLLATIO QUINTA.

TIT. I.

DE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM (1) ALIENATIONE ET (2) SOLUTIONE (3).

NOVELLA CONSTIT. XLVI.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ET circa leges studium, & alia omnia a nobis ideo quotidie cum labore aguntur, ut utilitatem nostris subjectis inveniamus: quod effusum quidem immensumque est, removentes, quod autem & optimum & meritum, subrogantes. Sæpe quoque ex studio propter priorem immensitatem etiam ultra mensuram legem constrinximus: ut quod primitus effluebat retinentes, ita æqualitatem de cætero introduceremus. Nuper (4) igitur scripsimus legem de sanctissimis ecclesiis omnibus, & monasteriis, & reliquis venerabilibus domibus, nullum (5) esse eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus (6) enim causam effusam, & paulatim ad alias ecclesiasticas migrantes possessiones, neque pretiis solutis dignis, neque opere inevitabili imminente alienatis: sed etiam contra positas jam leges, decies millies circumventiones factas. Quocirca primam perimentes viam, omnibus similiter inaccessibilem contra earum facimus circumventiones. Sed hinc pleræque quidem sanctissimarum ecclesiarum aliarumque venerabilium domuum utilitatem habuerunt possessiones, nullo his minuere præsumente. Occurrit tamen etiam aliquid difficile (7), debita enim aut longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maxime per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. Mobili enim non extante substantia sufficienti, periclitabantur in novissimam venire necessitatem harum præsules, neque vendere potentes, neque unde debita solverent habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro (8) solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas: tamen cum competenti subtilitate & observatione faciendæ solutione, jam sæpe permisimus: sicut neque palam hoc nostra prius permisimus lege. Si vero non privatus aliquis est creditor, sed imminet fiscus, & exigit debita: est autem inopia pecuniarum, accipere vero immobilem possessionem impossibile est: fiscum hic relaxare aliquid subtilitati legis competere judicavimus. Et si qua necessitas hujusmodi fiat, etiam alienationem sinere perspeximus.

CAP. I.

SAncimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum aut reliquarum colendarum domuum fiscales debeat functiones, & unde faciat harum redditionem, non habeat: convenire omnes in unum & qui ex clero sunt, & Deo amabilem episcopum ejus civitatis (9), insuper & metropoleos & sacris (10) propositis eloquiis causam examinari: & si non apparuerit ullus (11) quæstus citra alienationem immobilis rei valens solvere fiscale debitum, tunc licentiam eis esse sententia tali procedente, & decreto (12) celebrato apud provinciæ judicem, etiam possessiones immobiles contingere, & eas alienare ad solutionem debiti: ementibus (13) quidem, in fiscum solventibus, & de suscepta (14) inde percipientibus & subeuntibus (15) fiscale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus positam legem; constitutis etiam fiscalibus de susceptis insinuatis (16) inter monumenta gestorum, deponentibus iis qui fecerunt ea, ut & apud sanctissimas ecclesias salventur data de suscepta, eo quod fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundum nostram legem gesta sint: non potentibus aliquibus fingere fiscale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere. Ideo enim & decreti factionem permisimus (17), ut & fiscale debitum testimonio pandatur, & ex quantis descendit temporibus, & quoniam non pecuniis solutum est, sed in necessitatem alienationis venit, ut veritas undique protestata sit: omnibus coram sacris Evangeliis agendis: scientibus & episcopis, & clericis, & aliis omnibus, quia Deus respiciet quæ geruntur ab eis; & si quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem: hoc in suis recipient animabus viventes ac morientes.

CAP. II.

SI vero privatus aliquis creditor fuerit, possit secundum pro soluto (18) schema accipere immobiles possessiones, hic quoque decreto faciendo: pro mensura vero eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si vero fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere secundum priorem observationem: ut nihil desit neque subtilitatis neque communis utilitatis.

CAP. III.

HIs autem universis sanctissimam majorem (19) ecclesiam felicissimæ hujus urbis, & ejus confinia, & orationum domos, quarum ipsa curam suscepit, omnibus excipimus modis, quæ jam de hoc sancita sunt a nobis, in sua virtute durantibus. Si autem & aliqua monasteria sub eadem sanctissima majore ecclesia sint: nec ea sub præsentem facimus legem, forinsecis (20) in provinciis eam constituentes solum, in quibus multa quidem est inopia pecuniarum, per quam sanctissimæ ecclesiæ solvere per pecunias debita non valuerunt.

EPILOGUS.

† Tua igitur celsitudo, quæ placuerunt nobis, cognoscens secundum hæc procedere super sacris rebus alienationes custodiat. Datum 14. (21) Kal. Sept. *Constantinop.* post Consul. Belis. V. C. Anno (22) secundo.

TIT. II.

UT (23) PRÆPONATUR (24) NOMEN (25) IMPERATORIS (26) DOCUMENTIS (27), ET UT (28) LATINIS LITERIS APERTIUS TEMPORA INSCRIBANTUR.

NOVELLA CONSTIT. XLVII.

Imp. Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ILlud omnium honestius esse putandum documentum, & gesta, & quod omnino pro temporis memoria hominibus adinventum est, quod ipsa quoque commemoratione ornatur imperii. Consules (29) etenim & indictiones, & quodcunque indicium temporum omnino est apud nos, sunt quidem forsan & hæc significativa horum quæ volunt: non tamen nos aliquod horum perimimus, sed majorem adjectionem eis imponimus: ut ex majoribus & perfectioribus eis temporum designetur cursus. Si quis enim respexerit (30) ad vetustissima hominum, & antiqua reipublicæ: *Æneas* (31) nobis Trojanus rex, reipublicæ princeps: & nos quidem *Æneadæ* ab illo vocamur, sive quis etiam ad secunda (32) principia respexerit, ex quo post Romanorum nomen apud homines coruscavit, reges eam constituerunt Romulus & Numa: ille (33) quidem civitatem ædificans, hic (34) autem eam legibus ordinans & exornans: sive etiam tertii (35) principia sumat quilibet imperii: Cæsarem maximum, & Augustum Pium: & ita rempublicam nobis inveniet hanc quæ nunc est valentem: sitque immortalis ab illis procedens (36). Erit ergo absurdum in documentis (37) & in iis quæ in judiciis aguntur, & absolute in omnibus, in quibus memoria quædam fit temporum, non imperium his præponi.

CAP. I.

UNde sancimus eos quicunque gestis (38) ministrant, sive in judiciis, sive ubicunque (39) conficiuntur acta, & tabelliones qui omnino qualibet forma documenta conscribunt in hac magna civitate, sive in aliis gentibus omnibus quibus nos præsidere dedit Deus, hoc modo incipere (40) in documentis: *Imperii (41) illius sacratissimi Aug. Imperatoris anno tot*: & post illa inferre consulis appellationem, qui illo anno est: tertio loco indictionem (42), mensem (43), & diem: sic enim per omnia tempus servabitur & pro imperii memoria, atque consulatus ordine, & reliqua observatione interposita documentis, inadulterata hæc valde constituentur. §. 1. Si qua vero apud Orientis habitatores aut alios homines observatio custoditur in civitatum temporibus, neque huic invidemus, sed præscribatur quidem imperium: sequatur vero (sicut dictum est) consul & indictio, atque mensis, & dies secundum quam geruntur & conscribuntur quæ aguntur: & tunc inferatur etiam civitatis (44) omnibus modis annus. Nos enim auferimus quidem priorum nihil, imperiali vero additamento caplam augemus. Et inchoetur mox auctore Deo a præcedente prima indictione, ita quodammodo eis scribentibus: *Imperii Justiniani sacratissimi Augusti & Imperatoris anno xi. post Consulatum Flavii Belisarii clarissimi viri anno 2. die autem tot, & tot, Kal.* sicque in omnibus nominentur imperii anni, & nostri in quantum eos Deus elongaverit, & de cætero imperatorum. Palam namque est, quia nunc quidem annum xi. nostri scribunt imperii: inchoante vero Aprili mense, & prima (45) die, in qua nos Deus Romanorum superposuit rebus, xii. annum scribent: & ita de cetero donec nostrum Deus imperium extenderit: ut nobis etiam hæc causa super leges, & harum celebrationem continue maneat immortalis (46), dum memoria imperii omnibus simul intersuerit causis atque temporibus.

CAP.

(1) Rerum scil. vel annonarum civilium, vel [illegible] mancipiorum. [illegible] const. 7. adde Nov. 6. [illegible] & eandem Jul. const. [illegible] (3) [illegible] alias [illegible], Jul. [illegible]

(2) Aliter in editione Scrimg. [illegible] id est, exceptis Constantinopolitanis. (4) Intelligit Novell. [illegible] (5) [illegible] Novell. [illegible] (6) Causa prohibitionis, Nov. [illegible] (7) [illegible] (8) Sensus est, Prædia ecclesiastica si pecunia & [illegible] desint, privato creditori in solutum dari, vendi item posse cum præsidis decreto, ita ut pretium solvat emptor & debita, quæ debet ecclesia. nec enim fiscus prædia in solutum accipit. (9) De rupto debito ecclesiastico agitur. [illegible] (10) Id est, [illegible] (11) [illegible] ecclesiastica [illegible] non possunt sine decreto judicis, ut hic, quod tamen immutatum est, Nov. 120. (13) Emptoribus pretium fisco solventibus. (14) [illegible], id est, apocha. (15) Id est, [illegible] ad id exsolvendum, quod ecclesia fisco debuit. (16) Insinuata instrumenta, exemplum [illegible] actis publicis, [illegible] Cod. de fide instr. l. [illegible] Cod. [illegible] (17) Hujus [illegible] decretum: [illegible] enim est acta confici [illegible] apud Patriarchas, metropolitanos episcopos [illegible] eorum jurisdictionem, Nov. 120. (18) Pro soluto [illegible], est [illegible] pro soluto, eo sensu privatum creditorem posse titulo pro soluto immobilia ecclesiæ poss. [illegible] accipere.

(19) Sanctæ Sophiæ. (20) [illegible] (21) [illegible]

(22) Hæ duæ voces non extant apud Scrimgerum. [illegible] hæc constitutio anno 538 vel 539. (23) De præfatione instrumentorum, Jul. [illegible] (24) De præfatione instrumentorum, Jul. const. 41. (25) Hoc refer [illegible] (26) Hinc colligitur [illegible] Nomen Christi necessario quoque præponendum esse instrumentis. (27) [illegible] sive in judicio, apud judicem, sive apud magistrum census, sive apud defensores, sive in urbe, sive in provincia, Jul. 31. cap. [illegible] (28) Hoc refer [illegible] (29) [illegible] constitutum fuit, quod tempus instrumentorum initiis multifariam designaretur, puta Consulibus, indictionibus, mense & die [illegible]. Quibusdam in civitatibus conditæ civitatis annus præscribi mos erat. Alexandrini annos numerabant ex suo Augustali, [illegible] de off. præfect. Augustalis. Aliæ civitates per suos consules, per fastos seu Olympiadas, vel [illegible], tempora numerabant, ut [illegible] civitas & similia municipia. Quin & Roma post cessationes Gothorum imperio Byzantium translato (ut Roma municipium potius, quam sedes imperii videretur) per Olympiadas ratio annorum cœpit computari, ut patet ex decreto Tert. Romæ urbis [illegible], cujus ultima clausula ita [illegible], 3. Kalend. Jul. anno imperii Justiniani [illegible]. LVI. Olymp. vide Scalig. [illegible] Auson. [illegible] in fine. (30) Historia Romana brevis & succincta partitio. (31) Vide Liv. [illegible] (32) Consules intelligit: tria enim fecerunt præcipua tempora apud Romanos, Regum, Consulum, Imperatorum. (33) Vide Plutarch. in Romulo. (34) Vide Plutarch. in Numa. (35) Id est, Cæsarum: quorum principium [illegible] §. [illegible] ff. de orig. jur. refert vere ad necessitatem, id est, ad vim populo factam. Ammianus, publicitus, ad liberum populi arbitrium. Ideo, inquit, urbs venerabilis post superbas efferatarum gentium cervices oppressas, latasque leges fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi parens, prudens & dives Cæsaribus tanquam liberis suis regendi patrimonii sui jura permisit. (36) Hoc innuit, sub Regibus, Romanos suos annos numerasse per reges, sub consulibus per consules. (37) Id est, in instrumentis, Goth. Nomen Principis regnantis in instrumentis adhiberi solet. Vid. Gloss. in l. [illegible] Cod. de tabell. l. [illegible] §. [illegible] ff. de [illegible] l. [illegible] Cod. de divers. rescriptis, & ibid. DD. plures solemnitates vide apud Wesenbec. parat. de fide instrum. num. [illegible] Ant. (38) Actis publicis. (39) Apud magistrum census, apud defensores sive apud tabelliones. (40) Instrumentis utique omnibus nomen Imperatoris præponendum. (41) [illegible], Scrimg. Imperante illo divo Augusto, imperii anno illo, Jul. c. [illegible] (42) [illegible] [illegible] numerandi mos cœpit, non tempore Theodosii magni, ut putat Cujacius, sed Constantini, ut ex fastis Onuphrius prodidit, in quibus sub Constantino [illegible] consulatu & Licinio [illegible], ita est, [illegible]. Incipiunt autem Indictiones mense Septembri, l. ult. in fin. ff. de annon. l. [illegible] C. de militari veste: Nov. [illegible]. Interim notandum hæc esse paria quinta, indictione quinta, fusione quinta, l. [illegible] C. Theod. de indulg. debitor. [illegible] Cod. de indictionib. (43) Vide quæ scripsi ad l. [illegible] ff. de acculat. (44) Quædam enim civitates, ut antea ostendi, conditæ suæ civitatis annos numerabant, a prima institutione municipii, vide Scalig. [illegible] Auson. [illegible] (45) Prima die Aprilis Justinianus Imperator inauguratus est. (46) Tempore, quo primis auspiciis ad mundanum fulgorem victura, dum erunt homines, Roma, Ammianus [illegible].

C A P. II.

Ut tempora quæ Latinis literis designantur apertius scribantur.

ILlud quoque adjicimus, quoniam hi qui tempus in judiciis (1) designant, cum incertis illis, & antiquis (2) literis hæc declarant, observetur in omni judicio, ut post illas literas antiquitatis alias subdant, id est, has communes (3) & omnibus notas, & quæ legi ab omnibus facile possint, & significare gestorum tempus, ut non fatigentur requirentes id tempus: deinde errantes expectent, donec hominem quemcumque comperiant literas illas pro veritate lecturum, sed si quidem tellqua etiam post præscriptionem incertarum literarum, si Græcæ sint vocie, Græcis literis, subdi tempus: si vero Latinus quidem totius chartæ consistat, ordo, Latinis quidem subscribatur tempus, interpositis istic incertis elementis: clariorem tamen ordinem habentibus literis, quas liceat omnibus legere omnino syllabarum Latinarum non ignaris.

E P I L O G U S.

Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, & in hac maxima civitate, & in provinciis universis quibus praes, manifesta constituat: ut nullus præsumat aliter numerare tempus, aut aliud agere, sed ita sicut dudum decrevimus. Datum Kal. Sept. *Constantinop.* BELIS. V. C. anno II. (4).

T I T. III.

DE (5) JUREJURANDO (6) A MORIENTE PRÆSTITO, PROPTER (7) MENSURAM (8) SUÆ SUBSTANTIÆ.

N O V E L L A C O N S T I T. XLVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli, & patricio.

P R Æ F A T I O.

SEmper haec unam habemus intentionem, dispositiones morientium esse firmas: nisi resultent (9) legi, & apertæ contrariæ sint iis, quæ illi placent. Scimus igitur (10) motum & annunciatum nobis, quia cum testaretur quidam, cum jurejurando suam substantiam omnem dixit (11), & quia hanc solam reliquit suis heredibus, aliqui vero eorum heredum ad hoc (12) resultant, non juste facientes: quia (13) substantiæ quidem illius heredes fiunt, & in hoc acquiescunt iis quæ ab eo disposita sunt: quæ vero dixit cum jurejurando, nequaquam hæc rata manere, neque custodire ea secundum competentem modum volunt: cum utique nostris videtur legibus unam (14) quodammodo esse personam heredis, & ejus qui in eum transmittit hereditatem: ideoque nullus eidem sibimet edicit reluctari, & quod dixit atque juravit ratum esse hoc nolle valere, sed contra proprios reluctari sermones.

C A P. I.

SAncimus (15) igitur, si quis descriptionem (16) faciens, sive propria manu sive per (17) alterius quidem scripturam, a se autem subscriptam, aut in suis testamentis substantiæ suæ mensuram faciat manifestam, heredibus forte aliis quidem præsentibus, aliis vero absentibus, aut etiam omnibus præsentibus: non licere heredibus contra hoc resultare, neque dicere quia aliquis heredum celaverit res extra ea quæ dicta sunt a defuncto. Sed si quidem jusjurandum moriens præbuerit, & juraverit (18) secundum (19) sua testamenta, quia nihil est aliud ei præter hæc: hoc amplecti heredes, sive filii, sive etiam extranei sint, & neque tergiversari, neque calumniari suos coheredes, neque ob hoc servos quærere ad tormenta deducere, & alia similia discutere & perscrutari, quæ solius sunt contentionis, alterius autem penitus nullius, utpote dum substantia videatur esse tanta, quantam testator jurans, hanc solam apud heredes inveniri voluit. §. 1. Sed hæc quidem inter heredes qui curiosi videntur in defuncti esse substantia, valere volumus: non tamen hoc ratum esse & inter (20) creditores: eo quod nostris declaratum est legibus, quæcunque quilibet pro (21) se dixerit, aut scripserit, hæc nihil ei prodesse, neque creditoribus præjudicare; sed illis licentia sit omnia perscrutari quo volunt modo: heredes autem contentos (22) esse iis quæ a testatore dicta sunt. Sitque (23) pœna negotii inter heredes, ut qui adversatur iis quæ relicta sunt, eis non possit omnino frui: necessitate imminente aut obedire omnibus, aut universa contemnere, & non hæc quidem eligere, his vero resultare. sed defuncti voluntatem ab ejus successoribus ita servari, ut in nullo ei contradici præsumatur. His valentibus in reliquo tempore universo, & in omni negotio nondum moto in judicio, neque (24) judiciali sententia aut interventione amicabili transacto.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, cognoscens, solenniter per programmata propria manifesta faciat universis. Dat. 10. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum BELIS. V. C. anno secundo (25).

T I T. IV.

DE (26) HIS QUI INGREDIUNTUR AD APPELLATIONEM: ET QUANDO PER SCRIPTURAM (27) MANUS PROPRIÆ (28) FIAT COLLATIO LITTERARUM: ET DE JUREJURANDO DILATIONIS (29): ET UT CONJUNGANTUR JUREJURANDO (30) CALUMNIÆ (31).

N O V E L L A C O N S T I T. XLIX.

Imp. Justin. Aug. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

VOlubile (32) hoc & humanum, & quod manere idem nunquam valet, sed fit quidem semper, manet autem nunquam: & legislationibus introducit aliquem tumultum, & iis quæ videntur se habere recte & firme posita judicantur. Sed & ea quæ subtili observatione cauta sunt, plerumque turbavit emergentium varietas causarum. Scimus enim, quia dudum correximus (33) quod mala & dolose circa appellationes agebatur: quia hoc solo ut cognitionem introducerent in judicium appellantes contenti, & personam facientes firmam, aut per (34) unam partem, aut etiam per cognitionem (hoc enim indifferens est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti neque iis quæ erant judicata, frui propter appellationem, neque appellationem examinari posse propter absentiam appellantis.

§. 1. Hæc nos dudum sancientes correximus (35), annum (36) quidem deputantes appellationem offerenti, sive ipsi secundum se ingredienti, sive communiter: quatenus intra hanc litem exequatur, & mereatur quæ justa sunt, & non relinquat ea sine provisione, deinde propter clementiam, si per occasionem judicis appellatio prolongetur, aut per aliam quamlibet causam inevitabilem, etiam alium adjicientes annum: post quem nisi litem compleverint, ratam manere victoris sententiam sancimus. Hæc itaque placuerunt nobis, & communi lege conscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus, & observationem illius.

§. 2. Sed plurimi interpellaverunt nos, dicentes se quidem denunciasse appellantibus, & voluisse litem examinari: non tamen ab ipsis judicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan inevitabiles occupationes. Alii vero etiam venturum (37) immensitatem accusaverunt: & quia navigare non licuisset de provincia, contrariis flantibus ventis: per terram vero venire non valentes propter inopiam, aut certe quia in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant: & propterea non valuerunt examinare usque ad finem negotium, neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem, alii languorem inevitabilem, quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Unde nos hæc juste moverunt, & legem transcendere nolentes, & iis qui per talem quandam fortunæ circumventionem læduntur, dare præsidium possibile cupientes.

C A P. I.

Ut imminente biennii fine appellationis causa pertractetur.

QUid ergo agere oportebat, nisi ad legem aliam respicere, quæ digne causam juvaret? Observatio si quidem reliqua prædictæ legis nostræ (sicuti prædiximus) per omnia custodiatur. Si vero pro veritate inevitabile quiddam evenerit: & qui appellationis litem exequitur (38), non observet: & licet (39) ingressum & fatalem fecerit, non occurrat: & periclitetur (40) biennii compendio tempus: tunc confirmari (41) victoris sententiam, (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadam subdivisione, quam in præsenti adjicimus. Quia enim victores juvimus immensitatem temporis fingentes iis qui appellationem quidem & per (42) fatalem ingrediuntur, non tamen ulterius examinationem subire volunt, aut etiam in mediis certaminibus relinquunt eam, propterea parvo quodam victores minuentes, consideravimus bene forte quod decet. Volumus etenim eum qui vicit causam, si voluerit pro (43) veritate firmari sententiam: non ex circumventione, nec tempore quodam, sed ex ipsa rerum veritate (etiam deserente eo qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare (44) & quærere desertorem: & (45) sive invenire eum valuerit, sive ille non appareat, suas allegationes deducere ad medium: quippe biennio

(1) In monumentis publicis dixit Jul. cap. 171. hoc sensu: ut ne qui scribunt tempora in monumentis publicis, utantur illis literis veteribus & obscuris, sed per Græcas literas tempora scribant, si monumenta Græce composita sint; si Latine, Latinis literis, & quidem clare, ut possint a quocunque Latine literato cognosci. (2) Antiquas vocat literas puta C aversum, hoc modo Ɔ, ad instar apostrophi, & I & V; hoc modo IV. pro quatuor: & [illegible] inter se I complectens pro 10. (3) Justinianus jubet numerorum & temporum notationes esse [illegible] Eodem modo [illegible] esse [illegible] & ultimas voluntates inter liberos. Nov. 107. Goth. Vide Cujac. [illegible] Ans. (4) Id est, anno 537. (5) Vide quæ notavi ad l. 2. C. de sedem. (6) De eo, qui moriens juravit, quantum haberet in bonis. Index Reginæ apud Cujacium, adde l. 1. C. arbitr. tut. (7) Id est, de modo, de mensura [illegible]. (8) Si quis modum substantiæ suæ in scriptis declaraverit, Jul. const. 42. (9) [illegible] Goth. Vide Ritthershus. part. [illegible] Ans. (10) [illegible] id est, scimus de facto agitatum. (11) Declaravit, edixit. (12) [illegible] id est, hanc abnuunt. (13) Absurdum est cretere [illegible] & [illegible] non credi.

(14) Persona quodammodo una est heredis ac defuncti, l. 1. § 1. ff. de negot. gest. [illegible] patris & filii, l. ult. Cod. de liberis præteritis. (15) Hinc sumpta est Authentica quod obtinet Cod. de probat. (16) Sine testamento scilicet. Jul. [illegible] & adversativa sequitur, infr. eod. [illegible] in solis testamentis, sive testamento, [illegible] codicillos, seu [illegible] scripturam defuncti, testibus munitam, & ad [illegible] quantitate bonorum defuncti [illegible]. (19) Per aliam descriptionem bonorum facta requirit domini subscriptionem. (20) [illegible] si non juraverit, veritati non officiet patrimonii descriptio, l. 10. Cod. commun. [illegible] l. 1. C. arbitr. tut. l. 21. §. 1. ff. de [illegible] §. 32. ff. de legat. [illegible] in fin. ff. ad leg. Falc. [illegible] testator affirmat, sua bona non [illegible] At vero qui [illegible] deliberare eos [illegible] intelligitur, & ita velle, ut [illegible] jusjurandum, [illegible] voluntati [illegible] l. 77. §. 23. adde l. 3. ff. de jure fisci. (21) Id est, in suo testamento.

(22) Bonorum descriptio vel juratio a defuncto facta licet grata heredibus [illegible], non tamen nocet creditoribus. Licet itaque creditoribus omnia perscrutari, & veritatem exquirere & suo commodo vel [illegible] Jul. c. 190. (23) Nemo propria confessione, l. 12. §. 1. ff. de [illegible] vel [illegible] alium sibi obligare, l. [illegible] C. de probat. Quid si contra se [illegible] dici ad d. [illegible] (23) Heredibus necesse est [illegible], quæ testator dixerit, scripserit, subscripserit, vel quocunque modo declaraverit, Jul. [illegible] (24) Pœna heredis [illegible] testatoris [illegible] hæc est, ut hereditatem amittat. (25) Justinianus hic [illegible], hanc constitutionem non solum in futuris, sed etiam in causis adhuc pendentibus locum. (25) Id est, anno 537. (26) [illegible] de his, qui ingrediuntur ad appellandum. De temporibus appellationum, Jul. const. 44. de appellationibus. Index Reginæ apud Cujac. vide cap. 1. infr. eod. (27) [illegible] id est, de privatis scripturis prolatis ab eo, quo cum agitur. De comparatione literarum, sive ex prolatione instrumenti, sive ex chirographo, Jul. ibid. n. 182. De privatis scripturis, Index Reginæ apud Cujac. vide c. 2. infr. eod. (28) Privata. (29) Index Reginæ apud Cujac. [illegible]

(30) [illegible] Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando. Vel propter dilationes petendas aut [illegible] Jul. const. 44. n. 191. vid. cap. 3. infr. eod.

(31) Additur in [illegible] editione & in Indice Reginæ, & ut semel tantum pro omni probatione jurent. (32) [illegible] id est, fluxum. (33) l. ult. §. 4. C. de temp. appell. (34) [illegible] Nov. 82. cap. [illegible] l. ult. ff. ad SC. Treb. (35) d. §. 4. (36) Appellationis causa intra annum finienda. (37) Venti contrarii navigationi moram excusant, adde l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus. (38) Id est, & si condemnatus priori judicio non comparuerit, Goth. De temporibus appellat. & ad hanc Novell. vide Rittershus. in [illegible] Nov. part. 10. cap. 1. Ans. (39) [illegible] id est, & neque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præfinitum. Nam quos Græci [illegible] in tabula appellant [illegible] dies, fata [illegible], Galli jours [illegible]. Nam hinc hi fatales dies? Undique [illegible] errori causam dedisse censeo, quod qui ex Græco Latinas fecerunt has constitutiones, videantur legisse [illegible] pro [illegible] vide l. 10. §. 1. Cod. de [illegible] enim locum significare [illegible] & fatalem diem. Demosthenes contra Midiam, [illegible] & contra Stephanum [illegible] & ad Nicostratum, [illegible] Alii appellant [illegible] fatalia tempora, l. 1. Cod. de temp. appell. Hinc Synesius epistola ad Theophilum vocat ultimum [illegible] Plura vide apud Bodinum dicto loco, qui in ea videtur parum differentia a Cujacio, adde, qui de fato [illegible] ad l. 14. C. [illegible] (40) Id est, & periculum sit, ne biennii tempus [illegible] (41) Tacite. (42) [illegible] an [illegible] posita, an propter [illegible] posita.

(43) [illegible] id est, si re vera. (44) Nota, quid [illegible] agendum sit [illegible] fatalem [illegible] appellationis, victo per biennium non [illegible] causam appellationis. (45) Qui per biennium cessat in causa appellationis, [illegible] deseruisse [illegible].

biennio instante : ad finem tamen, ita ut unus forte superstit negotio, mensis : & siquidem apparuerit superior, firmam esse sententiam : si vero inferior circa (1) certamina, etiam eo qui appellationem obtulit & fatalem ingressus est, non observante causam, suscipiat (3) ex jure decretum. Illo tantummodo adjecto, ut sive obtineat causam is qui etiam prius vicit, sive circa eam minor inveniatur, expensas et molis omnibus post appellationis ingressum factas desertor præstet. Sive namque obtineat causam occasione expensarum: secundum hoc ipsum quod etiam vincit, recte justum est etiam expensas accipere ; sive minor inveniatur, eo quod omnino ille deerat ; & contingit eum etiam deserentem vincere ; expensas quidem præstet ; sententia vero fruatur, gratias agens Deo, & præsenti legi jus justitiam sibi servanti, & tantummodo in expensas damnificanti, quibus non lex, sed ipse absens se damnificavit. Si 3 vero neuter occurrit, neque victor, neque victus, qui etiam secundum fatalem ingressus, postea deseruit, sententia victoris maneat firma ; omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus, existentibus & in spatiis temporum, & in aliis, hanc enim legem specialiter super iis qui post ingressum fatalis factum deserunt, ponimus; nihil aliarum legum aut temporum appellativorum neque perimentes, neque permutantes ; firmas igitur eas etiam per hanc ponentes legem. §. 1. Illud quoque determinare optimum est ; siquidem victores contingit jam sententiam promereri, firmas declarantem eorum victorias : his eos frui : nihil enim eorum quæ jam determinata sunt, commovemus. Si vero hactenus pendent, biennio instante, & nondum transacto, & nondum decreto firmatæ : etsiam istæ eandem mereantur examinationem : & ita potiantur victores sententiis, si eas recte habere monstraverint.

CAP. II.

Ut (4) ex solis documentis publice celebratis comparationes fiant, exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur.

Illud (5) etiam judicavimus huic oportere adjici legi. Quia enim dudum (6) scripsimus legem volentem ex propriæ (7) manus scriptura nullam fieri comparationem (8), sed ex solis documentis publice celebratis : videmus autem causam experimentum egere competenti correctione in lege: & hoc ex ipso litigantium invenimus experimento : emendare eam secundum hoc volumus schema. Crebro namque proferens quidam cujusdam (9) manus documentum, & ex ea faciens aut conventionem, aut suarum allegationum probationem : cum ejusdem manus adversa pars protulisset literas, et legitimam probationem exinde vellet fieri, ex quibus ipse adversarius illud obtulerat, ille utebatur lege (10), quia oportet ex publice confectis documentis fieri comparationem, & non ex aliis quæ à quoquam scribuntur. §. 1. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas quæ ab adversario prolatæ sunt literas, fieri examinationem, non accusetur hoc tamquam non recte fit factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is contra quem & ex quo suas affirmat allegationes, hoc (11) non accuset : neque prohibeat comparationem literarum ad eum fieri : licet contingat esse documentum manu cujuscunque (12) conscriptum. Neque enim ipse sibi resistit, & quæ affirmavit, hæc accusabit. §. 2. Si vero etiam ex publicis archivis proferatur charta, velut (13) de suscepto descriptio, mente gloriosissimorum præfectorum (14): (novimus enim etiam aliquid tale quæsitum) & quod ex publicis archivis profertur, & publicum habet testimonium, etiam susceptibile hoc esse ad collationes manuum ponimus (15). Ubique enim falsitatis peccatum odio habentes, & (16) jusjurandum (17) præbere discutientes, & eximentes literas sancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus (18). Quapropter valeat per omnia lex illa præsenti subdivisione delata (19) et, jurejurando tamen comparantium (20) modis omnibus prohibendo (21).

CAP. III.

De (22) juramento præsentis hypothesis cum juramento calumniæ jungendo (23).

Quia (24) igitur nos pro reverentia litigantium volumus mox in principio (25) litis jurare litigantes ; actores quidem, *quia* (26) *non calumniantes inferant lites:* fugientes (27) vero, *quia credant satisfactionem competenter se facere, & non causa contentionis:* & hanc communem posuimus legem contra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes. Illud quoque adjicimus, ut si quis probationem petierit, quanquam suorum sermonum aut literarum : juret prius, *quia* (28) *non dilationis causa hoc agit*, multi namque fo'a injuriæ causa, & maxime super nobilibus mulieribus, sive literarum probatio objiciatur, sive alia quælibet causa, ad jusiurandum hoc concurrunt : ut in uno negotio frequenter jusjurandum præbeatur. §. 1. Sancimus igitur, hanc perimentes injuriam, & nolentes crebro (29) in eodem negotio jusjurandum præberi: ut utraque (30) pars, dum una quidem *de calumnia sacramentum* præbuerit, alia vero *quia justam putans reluctationem esse litis*, adjiciat, quia *in tota lite sicubi quæsierit probationes adversarium suum, non per occasionem dilationis hoc faciat, sed pro veritate necessariam sibi à suo adversario exhibendam putans probationem:* & si hoc juraverit sacramentum, nequaquam (31) penitus (licet crebro requirendæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum : sed dari probationes, & non crebro cogi quenquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito (32).

EPILOGUS.

† Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, edictis a se directis, ut omnes agnoscant, quæ nobis sunt placita. Dat. 15. kal. Septembr. CP. post Cons. BELIS. V. C.

TIT. V.

CONSTITUTIO AD BONUM (33) QUÆSTOREM EXERCITUS ORDINAT APPELLATIONES A QUINQUE PROVINCIIS, CARIA, ET CYPRO, ET CYCLADIBUS INSULIS, ET MYSIA, ET SCYTHIA, APUD QUEM OPORTET EAS EXAMINARI.

NOVELLA CONSTIT. L.

Idem Imperator Bono gloriosissimo quæstori Justiniano exercitus.

PRÆFATIO.

Scimus antea divinam facientes constitutionem (34) secundum quam tuæ gloriæ tradidimus quinque has provincias, Cariam & Cyprum, & in circuitu positas insulas, & ad hæc Mysiam, sed & Scythiam, ad hoc ut functiones suscipiant sub tua gloria : addentes & evocatas factas lites per dictas provincias, non amplius ad gloriosissimos nostros præfectos, sed ad tuam remitti magnificentiam. Quoniam igitur multi adierunt nos ex Caria, & Rhodo, & Cypro, moleste ferentes & dicentes cogi sæpe & hyemis (35) tempore fieri secundum Scytharum & Mysorum (terram) ubi degis, & illic appellationes, forte neque (36) super magnis pecuniis exercere & periclitari, & maria peragrantes longa, et appellentes in regiones a Barbaris infestatas : propter hoc peripesimus hanc legem scribere ad tuam gloriam, ut venientes quidem ex Scythia et Mysia lites, tanquam ex propinquis existentes, tua gloria per se audiat: alias vero, id est ex Caria, et prædictis insulis, et Cypro, si quidem ab initio apud gloriosissimos nostros præfectos motæ sunt, ex divina jussione nostra traditæ præfecturæ magistratui, siquidem adveneris in hanc regiam urbem, et ipsas sub te moveri et examinari una cum gloriosissimo Quæstore sacri nostri palatii in sacro auditorio (quemadmodum et super appellationibus, posita introducit lex). §. 1. Si vero ipse in Scythia et Mysia commoreris, apud eum qui locum implet tuum in hac felici urbe, introduci appellationes, omnino siquidem factum ipsum una cum gloriosissimo nostro Quæstore, hypothesin (37) audire secundum harum examinationum schema, et minime homines dictas sustinere dyscolias (38), sed hos ipsis in communi, secundum a nobis prius dictum, judicari, propterea quod præbuerunt nobis causam, ut ita ordinaremus legem, ut cum majore et grandiore diligentia et auctoritate causæ exerceantur. §. 2. Si autem ipse des judicem in prædictis superius provinciis, is qui officium sustinet tuum in hac felici civitate, audiet, prout et a gloriosissimo præfecto constitutum est. Si enim inchoari apud tuam gloriam contingat litem, hic, ut probabile est, inventam, postea vero in medio propter militares impensas emigrare, ipsam absque mora impleri apud tuum habentem officium, sicut ipsam et ipse audisses. Si vero ab initio non a gloriosissimis præfectis appellatio ex quibusdam provinciis remittatur, sed in aliud judicium, antiquitatem omnino non innovamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt, et per hanc sacram manifestata sunt legem, tua gloria operi et fini tradere, et custodire in perpetuum, festinet. Datum 15 kal. Septemb. CP. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XI. (39) post BELIS. V. C. CONS. Indict. I.

TIT

(1) Id est, in lite. (2) Id est, condemnabitur, & ita præsens absenti potest condemnari : quoties solvere jure debitor, sed tamen collator & absens semper condemnabitur in expensis, sive vincatur, sive vincat. (3) Tacite confirmatur sententia victoris post biennium. (4) De comparatione literarum sive ex publico instrumento, sive ex chirographo, Jul. c. 182. (5) Hinc sumpta est Authentica *ad hæc C. de fide instrumentorum*. (6) Hoc est, quæ e Codice, Julian. *cap.* 182. & l. comparationes *pen. Cod. de fide instrum.* (7) Id est, privatæ. (8) Nisi trium testium subscriptiones habeant, & ipsi testes profiteantur se subscripsisse : aut si propriam subscriptionem manum, ex collatione literarum ab ipsis descriptas convincantur, vide *l. 20. C. de fide instrument.* Goth. De comparatione literarum vide Kitterhus. part. 2. cap. 15. Ans. (9) Privati. Hoc tandem constituitur, non modo comparationem literarum fieri ex instrumento publico per tabellionem facto, sed ex chartula sine tabellione composita. Julian. *hac nov.* 101. dicendum aperitur : Petis a me centum ex chirographo nomine meo a Titio conscriptum, nego [illegible], eoque sine profero chartam contrariam, quam reperies ejusdem Titii manu perscriptam, qua fateris, vel nullam a te numerationem factam fuisse, vel ob eam causam chirographum (quod penes te habes) conscriptum fuisse. Quid tunc ? actor suum ut meum [illegible] esse [illegible] comparari cum aliis Titii scripturis, licet privati sit hominis scriptura, neque trium testium subscriptione munita. Quid si talis scriptura ejusdem Titii manu conscripta ? Aliori probationes ad alias decurrendum erit. (10) d. l. 20. (11) Semel probatum improbari non debet. (12) Privati. (13) [illegible], puta apocha. (14) Prætorio sc. (15) Comparationes literarum non sunt, nisi juramento præstito, ab his, quibus comparatio mandatur, adde *l. 20. in fin. Cod. de fide instrum.* (16) Sensus est : Apochas ex publica arca depromptas valere ad comparationem, licet non habeant subscriptionem trium testium, nec sint a tabellione confectæ, quia publicum testimonium habent. (17) Sensus est. Hominibus peritis & juratis committi esse comparationem literarum, & earum recognitionem fieri, *l. penult. Cod. de fide instrum.* Literarum comparatores vocat Julianus *d. nov.* 101. *in fin.* ubi male legitur *comparationes*, [illegible] Græci appellant, Scimp. *hic*. (18) Non hoc vult, hodie ex solis publicis instrumentis fieri comparationem, esset enim sibi contraria hæc constitutio. Sed quod antea constituit *d. l. penult.* comparatores literarum publicatum juratos admitti : hos etiam jurare cogi, sicubi facienda sit comparatio instrumentis vel chirographis, non publici vel subscriptione trium testium muniti. (19) Adhibita. (20) Id est, ab his, qui literas & scripturas aliquas inter se comparant. (21) Præstando, atque ita comparatori literarum non creditur, nisi prius juratus fuerit. (22) Vid. *hoc Leon. op.* [illegible]. (23) De jusjurando propter calumniam dando, vel propter dilationes ne causa aut probationes exigendas, Jul. c. 183. (24) Hinc sumpta est Authentica *hoc sacramentum*. Authentica in l. 2. Cod. *de jurejur. propter calumn.* (25) l. 2. C. d. *jurejur. propter calumn.* (26) Nov. 72. l. 1. §. 1. ff. *qui satisd.* l. 4. §. 3. ff. *de alienat.* l. 44. §. 4. *familiæ*, l. 13. ff. *ad exhib.* l. 14. §. 4. l. 17. ff. *de jurejur.* l. 13. §. 2. ff. *rerum amot.* l. 19. §. 3. ff. *de damno*, l. 2. Cod. *de jurejur. propter calumn.* l. 2. Cod. *de rei. vindic.* l. ult. C. de *fide*, l. penult. C. *quemadmod. testam. aper.* l. ult. C. *de greg.* Formulas jurisjurandi de calumnia, tum actori, tum reo [illegible] infra a nobis [illegible]. (27) Jurare de calumnia quam ob causam rei cogantur. (28) Jurare debet, qui probationes ab adversario exigit, se citra dilationis causam eas exigere. (29) [illegible] plurimis omnino cogitur. (30) Jurisjurandi de calumnia sive ab actore, sive a reo præstandi videtur hæc formula fuisse. Et quidem actoris hæc. Juro : litem quam movi, calumniandi animo non movi, sed existimo, me bonam habere causam, nec dilationis, nec calumniæ causa, nec vexandi adversarii causa probationes in tota hac causa ab adversario meo ullas exegi. Reus vero jurasse sic videtur : Ego putans meam bonam assistam causam, ad contradicendum perveni, nec dilationis, nec calumniæ causa, nec vexandi adversarii gratia probationes in tota hac causa ab adversario meo ullas exigam. (31) Jusjurandum enim sufficit. (32) [illegible], præstito, vel præstando, vid. Julian. constit. 84. in fin. omnes (inquit) comparatores literarum prius sacramentum præstent, & tunc demde faciant comparationem. (33) De bono quæstore exercitus, vide quæ diximus Novell. 41. (34) d. Novell. 41. cui hæc derogat quod ad appellationes. (35) Navigatio hyeme periculosa est. (36) Id est, in causis vilibus & non ita magni momenti. (37) Negotium & causam, litem. (38) Molestias. (39) Id est, anno 538.

T I T. VI.

SCENICAS (1) NON SOLUM SI FIDEJUSSORES (2) PRÆSTENT, SED ETIAM SI JUSJURANDUM (3) DENT, SINE PERICULO DISCEDERE.

N o v e l l a C o n s t i t. LI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus (4) pridem facientes legem (5) interdicentem *nulli licentiam esse in scenas detentas (6) mulieres fidejussores (7) excipere, quia observabunt (8) & impiam complebunt operationem*, pœnitentiæ tempus non habentes, et pœnas interminantem novissimas (9) hic qui tales fidejussores exigunt: insuper et ipsos fidejussores sine obligatione recedere, et nullam inferri eis necessitatem personarum harum præsentationis. Sed in præsenti comperimus crudelem quandam et importabilem calumniam contra studendam a nobis fieri castitatem. Quia enim eos fidejussores accipere prohibuimus, invenisse illos aliam viam ad impietatem deducentem majorem: jusjurandum (10) enim eas exigere, *quia nunquam ab impia illa & turpi operatione cessabunt*; mulieres autem existentes miseræ, et sic male seductas, pie agere se putare, si impie egerint, et ut custodiant jusjurandum, propterea suam prostituere castitatem, cum oporteret agnoscere, quia hujusmodi (11) transgressiones magis placent Deo, quam jurisjurandi observationes. Non enim si quis ab aliquo jusjurandum acceperit, *quia (12) occidet forsitan, aut adulterabitur aut aliquid aget tale illicitum*: oporteret servari jusjurandum: utpote cum sit ita turpe & illicitum, & ad perditionem ducens. Ideoque liceat mulieri, licet hujusmodi jusjurandum juraverit, recedere a jurisjurandi hujus amaritudine, & caste vivere sine periculo perjurii (13): magis autem Deo amabiliter pœna perjurii (si qua omnino est pœna) contra eum qui jusjurandum exigit convertenda.

C A P. I.

UNde etiam nos repente inferimus decem librarum auri pœnam (14), exigentes eum qui præsumpserit omnino tale jusjurandum accipere: & hanc scilicet quantitatem ipsi infelici dari mulieri sancimus ad reliquam bonæ figuræ vitam, exigendam per administrationem provincialem, & dandam ei: sciente judice, quia si neglexerit, tenebitur ab ea deponens administrationem, heredesque ejus & successores & ejus substantia, eo quod actionem piam agere neglexerit. §. 1. Si autem ipse provinciæ præses jusjurandum exegerit, ipse etiam memoratam decem librarum auri pœnam exigatur: siquidem militaris judex sit in illa provincia, per illum danda, sicut dictum est mulieri. Si vero non habeat militarem judicem, metropoleos (15) illius provinciæ episcopus non provideat, causam etiam ad nos, si probaverit, referens: & insuper ex (16) vicinis majoribus cingulis, & undique hoc agentem, sive judex, sive privatus sit, memorata castigari pœna, & dari hanc ei, quæ quantum ad illum neque caste vivere valeat ulterius, ut non videatur quasi pejerasse.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem sacram declarata sunt legem, tua celsitudo præceptionibus propriis omnibus faciat manifesta, ut cognoscant nostri imperii circa castitatem studium. Dat. kal. Septemb. Imp. DN. Justin. PP. Anno xi. post Belis. V. C. Cons. Anno 2. (17).

T I T. VII.

UT NON FIANT PIGNORATIONES (18) PRO ALIIS PERSONIS: ET UT SICUT PRINCIPUM (19) DONATIONES NON EGENT GESTIS MONUMENTORUM, SIC NEC A PRIVATIS IMPERATORIBUS FACTÆ DONATIONES INDIGEANT.

N o v e l l a C o n s t i t. LII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

INhonestas (20) pignorationes, & odibiles (21) super his exactiones plurimæ quidem & aliæ leges odio habent: præcipue autem a nobis positæ, sed nescimus quemadmodum causa licet tantis castigata legislationibus, adhuc præsumitur, & in republica est, & majorem sui prabet virtutem, quam legum necessitas.

C A P. I.

De pignoratione.

PRopterea (22) sancimus nullam omnino pignorationem in nostra republica prævalere, neque in mercatis (23) (hoc quod maxime ibi præsumptum invenimus) neque in agris, neque in civitatibus, neque in vicis, neque in civibus, neque in vicaneis (24), neque in agricolis, neque alio omnino quocumque modo vel tempore: sed præsumentem alium pro alio secundum pignorationis formam, aurum aut aliquid aliud exigere, hoc tedere in quadruplum violentiam passo: & cadere etiam ab actione quam habuit adversus eum, pro quo exactionem fecit. Non (25) enim habet rationem, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi: sed nec alteri molestum esse pro altero quodam tanquam invasionem aut injuriam committentem: & alium quasi vicaneum existentem cædi, aut injuriam sustinere, & aliquid pati, quod omnino non competit, pro alio: & absque legitima occasione quamlibet perferre calumniam: & supplicia (26) sustinere in corpore præsideoribus gentium; scientibus quia si non hæc egerint, sed in provinciis quibus præsunt, pignorationes præsumi patiantur: nihil erit tale quod a nostris eos eripiat manibus.

C A P. II.

Ut donationes imperatori a privato homine factæ, non egeant insinuatione.

ILlud (27) quoque perspeximus huic adjicere legi: *Ut sicut (28) ab imperio in alios factæ donationes non egent gestis monumentorum, sed ex hoc ipso habent virtutem, ita neque a privatis, imperatoribus factæ* (nisi tantummodo pro veritate fiant in publico a tabellionibus completæ, subscriptionem habentes & ejus qui fecit, & testium (29), & aliam donationum observationem) *non egebunt gestis monumentorum, cujuscunque quantitatis sint*. Non enim consequens (30) est, ut nec hic fruatur imperium a privatis, quæ ab eo præbentur illis. Hæc autem inæqualitas facta est ex novitate, quam Zenonis piæ memoriæ introduxit constitutio (31), *ut imperiales donationes non egeant monumentis*. Quia igitur imperfectius causa prius apparuit: propterea nos perfectionem imponentes ei, et utroque tenere hoc volumus, & in his donationibus quæ ab imperatoribus in privatos fiunt, & quæ a privatis in imperatorem, ut ex æqualitate justitia causæ adjiciatur.

E p i l o g u s.

† Tua igitur excellentia, quæ per hanc divinam nostram constitutionem sancita sunt, præceptis propriis solenniter manifesta facere studeat universis. Dat. 10 kal. Septemb. Imp. DN. Justin. PP. A. Anno xi. post Cons. Belis. V. C. Anno secundo (32).

T I T. VIII.

DE (33) EXHIBENDIS ET INTRODUCENDIS (34) REIS: ET (35) UT HI QUI CONVENIUNTUR POST VICESIMUM DIEM PRÆSENTENTUR JUDICIBUS: ET DE IIS QUI JURATORIAM (36) CAUTIONEM EXPONUNT ET ANTE LITIS CONTESTATIONEM ABSENTES FIUNT: ET DE HYPOTHECIS (37) QUÆ APPELLANTUR EX CASU: ET QUÆ PERSONÆ ET QUANDO HOC JUS

(1) Ut scenicæ mulieres non coguntur in eadem turpitudine manere, Jul. const. 41. de mulieribus scenicis. *Index Regiæ apud Cujac.* de scenicis, vid. *l.* 4. *Cod. de episc. aud.*

(2) *Novell.* 14. (3) Ἐξωμοσίαν Græci appellant juratoriam cautionem, quæ & ὑπωμοσία & ὁρκωμοσία Nov. 53. *cap.* 4. §. 2. & ἐνώμοτος ἐπαγγελία Nov. 112. *c.* 2. hujusmodi juramentum subsidium est eorum, qui fidejussorem dare non possent, Nov. 112. c. 2. veteri autem utrumque hic fieri [illegible], fidejussorem dari & jurari, Goth. Vid. Rittershus. *part.* 12. *c.* 8. Ans. (4) Hinc sumpta est Authentica *quod ubi C. de nupt.* (5) *l.* 29. *C. de nuptiis.* (6) [illegible], hoc est, in scenam descendentes, scenicam vitam professas. (7) Cur ita? Contra jus obligantur scortaturæ mulieres, ergo & eius nequitiæ fidejussores. vid. *l.* 10. *ff. de fidejussor.* (8) [illegible], hoc est, quod ibi assidebunt ac vivent. (9) Id est, extremas. (10) Turpis rei juramentum non obligat, *l.* 7. §. 16. *ff. de pact. l.* 112. §. 4. *ff. de legat.* 1. *l.* 5. *C. de legib.* (11) Fidem in malis promissis non servare, Deo magis gratum est, quam servare. (12) Jurata promissio de interficiendo, de adulterio committendo & similibus non obligat. (13) Non committit perjurium, qui ab iniquo juramento recedit [illegible] *Hille. II. Suet. in Tiberio.* [illegible] (14) Pœna exigentis jusjurandum contra bonos mores. (15) Juramento illicito episcopi curæ esse debent, ne scil. quemquam constringant aut obligent. (16) [illegible], hoc est, qui in vicinis provinciis major sit militaris judex, hoc facto. [illegible] (19) Id est, anno 512. (20) Titulus ita conceptus est apud Græcos, [illegible] *Ecclimper.* id est, ne personæ, vel res, vel persona pro alio fiant pignorationes: sed pignora inde oblata quadruplum restituantur. Item, ne pro eo qui percussit, vel qui damnum intulerit, alius percutiatur, aut qualitercumque damnum sentiat, ut cives vel vicani pro aliis civibus [illegible] *Index Regiæ apud Cujac.* Huc pertinet *Novell.* 134. *cap.* 7. [illegible] De pignorationibus [illegible]

[illegible] *Freinsh.* Sic, clarigationem etiam alii vocant, & represalias, [illegible] in Gallia *droit de marque*, de quo vide Guidonem Papæ *quæst.* 31. Paponem [illegible] *des lettres de marque*, & [illegible] *des droits de marque*: quod a limitibus potissimum exercentur, & ea [illegible] apud Græcos [illegible] [illegible] *Gaill.* [illegible] de pignorationibus [illegible] Represalias dari ob justitiam denegatam [illegible] (29) In [illegible] *Index Regiæ*, in imperatorem facienda. Julian. *const.* 46. *c.* 184. [illegible] (31) *l. ult. C.* [illegible]

(21) Hinc sumpta est Authentica *sed omnino Cod. ne uxor pro marito*, Goth. Vid. Rittershus. in *exposit. Novell. part.* 1. *cap.* 2. Ans. (23) [illegible] *Fretag.* [illegible] (24) *d. l.* 1. (25) *l.* 1. *C.* [illegible] Novell. *cap.* Herg. *part.* 1. *quæst.* 11. Ans. (26) Hoc non vult, pignoratorem alium pro alio corporali supplicio afficiendum, sed ideo pignoratum injusta affici. (27) Hinc sumpta est Authentica *item & a privatis Cod. de donationibus.* (28) Privatis facta donatio a Principe excedens summam 500. aureorum, *l.* 19. *Cod. de sacros. eccles. l. ult. in fin. Cod. de quadr. præscript. l.* 34. *verf. excepto Cod. de don.* non indiget insinuatione: et nec facta principi a privatis, ut hoc. (29) Qui non requirebantur lege Zenonis, *l.* 31. *Cod. de donat.*

(30) Argumentum ab æquitate sumptum obtinere. (31) *d. l.* 31. (32) Id est, anno 512. (33) Hac sententia tituli sic apud Scrimgerum inscriptus est: ut qui convenientiam hominem extra territorium suum in jus producit, cautionem præbeat, quod nisi litem obtinuerit, præstiturus sit, quantum judex eum, qui calumniose exhibitus sit, capere statuerit. Et ita conceptus apud Julianum *const.* 47. De reis ab alio loco in alium retrahendis ex divino auctu vel jussu maxime potestatis, huc pertinet [illegible] Est & ita in Indice Regiano. De exhibendis reis. Goth. Ad materiam hujus Novell. spectat Nov. 60. 79. 82. 112. *cap.* 2. Ans. (34) Seu evocandis ex longinquo territorio, unde hic titulus apud Julianum ita conceptus *c.* 189. De reis ab alio loco in alium retrahendis ex divino nutu, vel judicis maxime potestate. (35) Ut exhiberentur non post 20. dies, *Index Regiæ*. [illegible] apud Julianum *d. loco n.* 190. de admonitione reorum & in jus vocandis. Hac vero sententia legitur in editione Scring. ut qui libellum suscepit ad deliberandum, [illegible] non apud datum judicem litiget, viginti dierum spatium habeat, huc refer *cap.* 3. *hoc. tit.*

(36) De juratoriis cautionibus, Jul. *d. loco num.* 191. De his qui juratoriam cautionem præstant, *Index Regiæ*. Quod qui post juratoriam cautionem in judicio non comparuit, [illegible] *Reg.* huc pertinet, *c.* 3. *infra. h. t.* (37) De casu militiæ, *Index Reg.* huc pertinet, *c.* 4. *h. t.*

JUS HABENT: ET DE INDOTATIS (1) UXORIBUS, UT HABEANT QUARTAM PARTEM IN SUBSTANTIA VIRI, ET IPSE VIR IN SUBSTANTIA UXORIS, QUANDO INOPS EST (2) CUI (3) RELINQUITUR.

NOVELLA CONSTIT. LIII.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimi adeuntes nostram docent potestatem, quia exhibentur ab aliquibus, aut etiam in alias pertrahuntur provincias ex sacra nostra jussione aut decretis judicialibus: & ad miseriam quidem per hoc aguntur: coacti vero jussionibus aut decretis exhibentur. Proinde qui eos exhibent, etiam cautiones exigentes, *quia intra certum tempus venient ad determinatum judicium si qui ab eis conventi sunt*: ipsi se maneant in provincia, affligi in peregrinatione sumptibus exhibitum, aut præsentatum relinquentes.

CAP. I.

De reis ab alio loco in alium retrahendis (4).

HOc (5) igitur miserantes, sancimus si quid fiat tale, & tempus impleatur, quod in cautione exhibitionis aut præsentationis ipse actor constituit, deinde ille quidem observet in judicio, actor autem desit, & non intra decem (6) dies, postquam reus venerit in provinciam, actor occurrerit: reum quidem ingredientem apud judicem, & hoc docentem, repente dimitti, jurejurando autem ejus judicetur de omnibus expensis, quas pertulit circa viam & circa peregrinam habitationem, & his judices addicant actorem convenientem frustra. Et quoniam (7) mos est non aliter fieri exhibitiones aut præsentationes, nisi actores fidejussores ad certam quantitatem dederint, quia exequentur causam, & suscipient sententiam, hanc quidem quantitatem omnino eos exigi, & dari frustra calumniam passo. Si vero per jusjurandum etiam plus aliquid declaraverit, (certa tamen quantitate definita a judice quam leges taxationem (8) vocant) etiam hoc superexigi, ut cognoscant non illudere vitas alienas, sed in provincia eligere judices, & ibi contra suos adversarios litigare.

CAP. II.

De cautione præstanda ab his qui de propria territoria sibi obnoxios abstrahunt.

QUia (9) vero ab actoribus fidejussiones plerumque novimus hic datas tanquam (10) in exhibendis personis: si vero in aliam deducantur provinciam, forte declinare hanc observationem: sancimus hic judicem aut gloriosissimum quæstorem nostrum sacris nostris ministrantem literis, si quid tale agere (11) jubeatur: non (12) aliter ad aliam exhibere provinciam reum, antequam fidejussorem præbeat actor in judicio in quod futurus est reum deducere, quia dabit secundum locorum spatium aurum quantumcunque decretum fuerit fugienti (13), si non exequatur, aut exequens non vincat causam: & ibi omnia agi quæcunque in exhibitione decrevimus, definitum vero aurum, a fidejussoribus exigendum, & dandum ei, qui deductus est: præbendo quoque ab illo etiam jurejurando usque ad taxationem: ut si juraverit se etiam amplius expendisse, & hoc recipiat: ut undique videantur perfectæ nostræ legislationes.

CAP. III.

Ut (14) reo in jus vocato post libelli dationem viginti dierum induciæ dentur.

ILlud quoque antiquitas quidem benefaciens disposuit. nunc autem studio machinantur nostrarum legum clementiam (15) occasionem facientes suarum calumniarum; vetustate namque volente conventione factæ libellum (16) suscipientem, diebus æque decem deliberationem habere, quo possit discutere causam, & forte etiam recognoscere & liberari: post decem autem dierum (17) inducias tunc & subscribere misso libello, & judiciales implere cautiones. Quidam vero respicientes ad nostras leges (18) quæ post (19) litis contestationem neque refutare (20) judicem, neque alium petere judicem permittunt, causam arte machinantur, & maxime executoribus talia dolose adinvenientibus: & mox ut oblata fuerit qualibet admonitio forte neque libello dato neque judiciali ulla cautione, deducunt hominem invitum ad judicem datum: & nihil scientem compellunt facere litis contestationem, ut semel sub litis contestatione constitutis obligetur, & nullam habeat licentiam neque refutare judicem, neque alium judicem petere, cum forte suspectus judex sit: & sic agunt quæ volunt: & sub suis artibus hominem statuentes, quo volunt modo de eo agunt. §. 1. Sancimus igitur dum admonitio oblata fuerit alicui modis omnibus offerri libellum, & non secundum antiquitatem decem solummodo dierum habere eum qui admonetur, inducias: sed duplices, hoc est viginti (21), ut sive repudiare voluerit, sive etiam cum eo alium judicem petere, licentiam habeat hoc facere, aut forte cognoscere debitum & liberare se ab adversarii sui contentione amicabiliter, & non per calumniam & circumventionem sub judice constitui forsan suspecto & forsan ingrato, plerunque autem aliquid etiam proprium contra eum dispensante: & eo qui litem sustinet, nullum habente tempus ad agnoscendum ea in quibus conventus occurrit. §. 2. Suscepto vero libello, sola personali (22) fidejussione ab eo data, & sportulis (23) secundum sacram nostram (24) præbitis constitutionem subscribere libello (25), qui appellatur (26) responsionis: & declarare etiam tempus quo ei libellus datus est, ne etiam ob hoc ars quædam fiat: cumque futura est celebrari contestatio litis, apud judicem interrogari fugientem, si viginti dies transierint deliberationis: & illum quidem dicere veritatem: ostendit quoque illud etiam ex die & subscriptione (27) libelli, & si dixerit transisse viginti dierum numerum, tunc (28) fieri litis contestationem. In medio (29) autem ei licentiam esse repudiare judicem, & alium petere: aut etiam cum eo judicem percipere, aut certe absolvi amicabiliter: nihil in medio neque damnificando, neque ab executoribus conturbando: sed & judiciariam cautionem exponentem sicut qui de his judicat, perspexerit: & viginti dierum habentem deliberationem. Si vero hæc non serventur: licet videatur quædam fieri contestatio litis, pro nihilo eam esse, sed licentiam esse, & post hujusmodi contestationem litis intra definitos viginti dies sic omnia agere, tanquam si neque ab initio facta sit quædam contestatio litis.

CAP. IV.

De juratoriis cautionibus.

SI (30) vero semel repudians judicem, alium acceperit: non sinimus (31) ei eum qui petitus est, rursus repudiare. Sicut enim ejus curam habemus, sic etiam per dilationem (32) agi aliquid adversus actorem, modis omnibus aversamur: si vero etiam quidam jurant quia observabunt: & antequam contestatio litis fiat, ab hac maxima dispareant civitate, licentiam esse etiam non facta litis contestatione adire actorem statutum judicem, & hoc denunciare. Illum vero (siquidem administrator (33) sit) jubere omnimodo exhiberi reum tanquam perjurum (34) & pene sui accusatorem per fugam (35) factum. Si vero non administrat (36), sed datus sit a quodam judice sive ex sacra forma aut jussione, aut etiam ab aliquo administratore: ad illum renuntiare, a quo datus est, ut deducatur ab illo: ne causa maneat actori undique desolata, judice agere aliquid non valente, eo quod nondum apud eum facta sit litis contestatio: illo contemnente legem & juramentum suum manifestatione sua, & actorem extra omne legitimum adjutorium relinquente. §. 1. Igitur ne latente eo, & tardata exhibitione, causa maneat suspensa: examinet (37) ut potuerit judex in quam terram abiisse dicitur: & det inducias certas, ut nisi intra eas occurrerit, (liberam (38) tamen hujus rei fiduciam habens, si non forte studio actoris impediatur, aut venire prohibeatur) tunc secundum unam (39) partem examinet negotium, & in possessionem mittat actorem rerum ejus secundum (40) mensuram declarati debiti: ipsumque in possessionem missum, habere etiam rem debiti servandi (41) causa: & tunc si ille occurrerit (42), omne ei prius salvet (43) damnum: & tunc recipiens res, & fidejussorem præstans, prosequatur causam.

CAP. V.

De hypothecis militiarum (44) ex casu, quæ personæ & quando hoc jus habeant.

OPtimum (45) quoque est etiam hoc propter dubitationum quæstionem lege communi determinare. Primum namque fuerunt dubitationes plurimæ, utrum oporteat (46) militias sub hypothecæ (47) deduci vinculis, an etiam his liberis esse: sed hoc quidem jam definitum est lege (48): & certæ consistunt militiæ quæcunque vendi aut obligari possunt. Nos autem ex majoribus causam contuentes, scimus, quia ex antiquis temporibus non erat in militiis hypotheca, sed quædam nomina omnino antiqua & deficientia in talibus efferebantur. Paulatim vero imperatores interpellantium (49) creditorum miserati: hæc præbebant, cum utique omnis militia publice existeret, nullum quæstum omnino alium quam ex imperiali munificentia habens.

§. 1. Propterea igitur sancimus ea quæ appellantur ex (50) casu,

(1) De inope muliere, quæ sine dote nupta est, quæ quartam partem defuncti mariti capere [illegible] ... [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] Hinc sumpta est Authentica quod sicut C. de [illegible] (7) [illegible] (8) Jul. c. [illegible]

(9) Reus [illegible] non comparente actore, viatica jurejurando [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] Rebuffum [illegible] (13) [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible] Clementia [illegible] calumniæque occasio est.

(16) [illegible] libellus citatorius. (17) [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) Post litis contestationem judex refutari non potest. (21) [illegible] (22) Viginti dierum induciæ dantur reo [illegible]

(23) [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] (28) Hic addi [illegible] (29) Id est, ante viginti dies elapsos. (30) Hinc sumpta Authentica [illegible] (31) [illegible] repudiare non potest. (32) [illegible] (33) Id est, inter majores magistratus. (34) [illegible] (35) [illegible] (36) Id est, non sit magistratus. (37) [illegible]

(38) Potest enim reus metu potentiæ adversarii non comparere [illegible]

(39) [illegible] (40) [illegible] (41) [illegible] (42) [illegible] (43) [illegible] (44) [illegible] (45) Hinc [illegible] Authentica quod obtinet Cod. de pignorib. (46) Id est, liceat. (47) [illegible] (48) [illegible]

(49) Militiarum hypothecæ [illegible] creditoribus. (50) Qui Titio pecuniam credidit [illegible] Cujac.

casu, non omnibus prompte subjacere: nisi tamen creditor fuerit, qui *ad hoc ipsum mutuavit, ut militia illi emeretur*: alioqui aliis creditoribus non prompte damus hoc, sed si quidem filii fuerint aut uxor defuncti, illo omnibus præponimus (1) modis, ut adeant nos: & secundum jussionem nostram hoc habeant, non (2) tanquam paternam hæreditatem, si in aliis inops sit, sed tanquam imperialem munificentiam: ut & substantiam relinquentibus, & non habentibus, marito solatium præbeamus. Si vero nullus eis neque filius neque uxor fuerit, neque creditor qui ad ipsam militiam mutuavit: tunc et aliis creditoribus præbemus hoc, ne videamur inhumanum aliquid facere, et non propter piam et Deo placentem assumam ponere legem. De militia quippe spectabilium Silentiariorum (3) propria datis et largitis eis privilegiis in sua virtute manentibus.

C A P. VI.

De muliere inope indotata (4).

QUoniam (5) vero ad clementiam omnis a nobis aptata est lex, videmus autem quosdam cohærentes mulieribus indotatis, deinde morientes et filios quidem ex lege vocatos ad paternam hereditatem, mulieres autem licet decies millies in statu legitimæ conjugis manserint, attamen eo quod non sit facta neque dos neque antenuptialis donatio, nihil habere valentes, sed in novissima viventes inopia (6): propterea sancimus providentiam fieri etiam harum et in successione morientis, et hujusmodi uxorem cum filiis vocari, et sicut scripsimus legem (7) volentem, si sine dote existentem uxorem vir dimiserit, quartam (8) partem ejus substantiæ accipere eam: sic etiam hic, quoniam contingit (9, forte paucos aut plures esse filios, quartam partem ejus substantiæ habere mulierem, sive plures, sive minus filii fuerint. Si tamen legatum aliquod reliquerit ei vir minus quarta parte, compleri (10) hoc: ut sicut læsas eas juvamus, si forte dimissæ fuerint a viris indotatæ consistentes: ita vel si perduraverint semper cum eis, eadem fruantur providentia, scilicet omnibus secundum similar illius nostræ constitutionis quæ quartam decernit eis, etiam hic servandis similiter quidem in viris (11), similiter autem in mulieribus, communem namque etiam hanc super eis ponimus legem, sicut et præcedentem.

§. 1. Si vero quasdam res proprias mulier in domo viri aut alibi repositas habuit, harum actionem (12) et retentionem habeat omnibus modis imminutam: subjacere hujusmodi rebus viri creditoribus nullo modo valentibus: nisi forte secundum quod in illius jura ex hac lege heres extiterit. §. 2. Hæc itaque dicimus, si conjunctorum alter dotem aut antenuptialem donationem non faciens, inops aut vir aut mulier inveniatur, et moriens quidem aut vir aut mulier locuples sit, ille vero vel illa superstes pauper existat. Nam si aliunde (13) forsan habeat: non offerentem dotem, aut non dantem propter nuptias donationem, non erit justum gravare filios per successionem: quoniam lex alia est nostra dicens dotem non (14) offerentem, non posse res viri acquirere per antenuptialem donationem, quod etiam volumus hic obtinere: nisi tamen ipse vir aut legatum ei, aut aliquam partem institutionis reliquerit, fieri namque hoc nullo invidemus modo; ut omnibus modis concordantiæ legum serventur, et inopia conjugis per divitias salvetur alterius.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo in omnibus valere, effectuique contradere festinet, per præcepta a se conficienda universa faciens manifesta, quatenus ipsi secundum hæc vivent etiam, et conversentur. Dat. 10. Kaland. Octobr. Imper. Dom. Justin. PP. A. Anno xi. post Cons. Belis. V. C. Anno secundo (15).

T I T. IX.

CONSTITUTIONEM (16 QUÆ EX ADSCRIPTITIO (17) ET LIBERA NATOS LIBEROS ESSE VULT, NON IIS QUI ANTE CONSTITUTIONEM NATI SUNT, SED QUI POST CONSTITUTIONEM, PRODESSE: ET UT NE (18) VENERABILES DOMUS COMMUTATIONES FACIANT ADINVICEM IMMOBILIUM RERUM ECCLESIASTICARUM, DECRETO PRIUS INTERPOSITO, EXCEPTA HAC MAJORI ECCLESIA.

N o v e l l a C o n s t i t. LIV.

Imp. Justinian. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

IN quadam (19) nostrarum constitutionum nihil obscuritatis habente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex studio et ad suam intentionem obscuritatem ei introducentibus. Cum (20) enim *libertatis amatores simus*; nuper posuimus legem (21), *ut non secundum antiquitatem* (22), *si ex adscriptitio & libero persona processerit soboles, omnino eam sequi adscriptitiam fortunam secundum servilis fortunæ observationem; sic etiam super adscriptitiis putari: & secundum ventris statum, ejus etiam qui nascitur considerari fortunam*. Ex libera (23) namque matre procedere servilem partum, nostra benefaciens noluit lex: quoniam diximus in lege, si quidem conjuncti sunt mulieribus, sive etiam conjuncti fuerunt, & filii procreantur: ita legem, in iis qui procreantur valere. Quidam autem sic fatue aut callide interpretari ausi sunt legem, ut etiam si ante (24) constitutionem nati sunt aliqui, vel si valde sint senes, putent eos liberati tanquam modo natos, & non longe præcedentes legem: cum utique nos hunc habuerimus intellectum, ut si cohærent jam quidem uxoribus, & post legem filii procreati essent, aut non cohærent quidem, postea vero nuptiæ fierent, post legem nati habeant ex lege datam libertatem.

C A P. I.

Ut natus ex adscriptitio & libera sit liber.

NE igitur liceat artibus uti & malignari: & possessionum nocere dominis talibus interpretationibus, propterea sancimus, omnes qui nati sunt a tempore legis (25), hos solutos esse adscriptitia fortuna, si ex liberis nascantur matribus, omne præteritum antiquæ servando legi.

C A P. II.

Ut venerabilium locorum œconomi res ecclesiæ permutare invicem possint, excepta ecclesia Constantinopolitana.

QUia (26) igitur nuper (27) scripsimus legem, medantes iis quæ de ecclesiasticis alienationibus fiunt, & volentes, si quidem publicum debitum sit, posse eas alienare cum omni subtilitate secundum legis observationem. Si vero privatum debitum est, pro (28) soluto dare rem immobilem, & in nullo videri offendere positam legem, quæ omnem alienationem prohibet: etiam illud adjicimus, & per quandam inevitabilem occasionem & utilem danti & accipienti venerandæ domui: hoc est, aut ecclesiæ ad ecclesiam, aut prochotrophii ad prochotrophium, aut xenodochii ad xenodochium, aut simpliciter venerabili domui ad aliam reverendam domum: hoc est, aut ecclesiam ad ptochotrophium, aut monasterium ad venerandam domum, aut xenodochium, aut nosocomium aut illis ad ecclesiam, aut alterutrum, aut unum horum quæ prius a nobis sunt dinumerata, aut alteri cuilibet venerabili domui, licentiam damus præsulibus horum monasteriorum per hanc legem commutationem (29) facere, & hoc valere: & non (30) solum imperium (sicut prior dabat lex) licentiam habere commutare, sed etiam venerabiles domos, quæ (31) tagi omnium Deo dedicaræ sunt: sic tamen ut etiam decretum (32) interponatur cum omni subtilitate & jurejurando: & apud locorum metropolitam hoc consideraci: & si revera probatum fuerit cum jurejurando, quia utile est utrique parti hoc agi, ratum esse & valere, & non egere neque speciali jussione, neque pragmatico divino typo: habentibus quippe iis qui ad talia conveniunt, magni Dei judicium, si quidem prævaricati fuerint horum quæ competunt, aut quoddam colludium fiet, aut aliquid propter utilitatem utriusque geratur partis. Nam etiam maledicta his omnium terribilia imminebunt, & quæ inferunt eloquia divina peccantibus, & quæ nunc eis disposita sunt, si quid autem prætermittatur, & postea demonstretur maligne factum: pro non facto erit. §. 1. Excipimus (33) etiam hac lege sanctissimam matorem (34) ecclesiam: sicut etiam priori: illam namque in priori prohibitione alienationum stare volumus, quoniam & hoc ipsis gubernatoribus ejus sanctissimis viris videtur.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ nobis bene & sancte visa sunt, & per hanc sanctam declarata sunt legem, in omnibus gentibus quibus præest, per præcepta propria solenniter faciat manifesta. Dat. 15 Kal. Sept. CP. Imper. Dom. Justin. Anno xi. (35) post Belis. V. C. Cons. Anno 2.

T I T. X.

UT DE CÆTERO (36) COMMUTATIONES (37) ECCLESIASTICARUM RERUM NON FICTE FIANT AD PIISSIMUM IMPERATOREM, ET HOC MODO AD ALIAS PERSONAS TRANSEANT RES: SED HÆC TANTUMMODO FIANT AD IMPERIALEM DOMUM: ET UT LICEAT PERPETUAS EMPHYTEUSES (38) AGI AB ORATORIIS IN ORATORIA, DECRETO VIDELICET INTERPOSITO: EXCEPTA HAC MAJORE ECCLESIA: NEC TAMEN IN PRIVATAM PERSONAM TRANSEAT EMPHYTEUSIS.

Novella

(1) Liberi & uxor percipiunt nummum seu scholæ placitum militiæ defuncti, & creditori præferuntur: quia & si non sint heredes defuncti, scholæ placitum ad eos lege defertur. Jul. hic c. 11. In fin. Cod. de pignor. sacror. scrin. Quod si creditor eum in hanc pecuniam crediderit, ut militia emeretur, eamque specialiter pro debito pignoravit creditori, eitt eo casu potior muliere liberisque defuncti, supr. h. t. adde Anton. Mercatorem 3. not. 10. (2) Id est, nisi patri heredes non extiterint. (3) Hujusmodi enim militia pignorari potest & vendi. (4) Et quæ quartam partem bonorum defuncti mariti capere debet. Jul. c. 192. vel ita, quæ partem percipit in bonis mariti defuncti: seu de legitima, quæ uxori inopi debetur ex prædictis in bonis mariti mortui. (5) Hinc sumpta est Authentica *Præterea C. unde vir & uxor.* (6) Alias non, *l. un. C. unde vir & uxor, l. 3. C. quor. bon.* C. 9. *infr. h. t.* Jul. *hic.* (7) *l. 10 C. de repud. Nov.* 22. c. 18. (8) Si tres liberi defuncto fuerint, & uxor ejus inops, uxor quadrantem accipiet: si plures, virilem usufructu tenus, Nov. 117. c. 5. quæ, propter hæc idem, ex Nov. Leon. 106. (9) *Novell.* 74. *cap.* 2. in *fin.* (10) Mulier inops potest agere ad supplementum quartæ sibi debitæ in bonis mariti locupletis. (11) Quartam viro competentem in bonis uxoris locupletis defunctæ obtineat. (12) Mulier res suas mortuo marito retinere potest ac vindicare, & ita mariti creditores excludere, nisi marito successerit. (13) Dives uxor quartam non habet in bonis mariti. (14) Indotatam uxori maritus donare propter nuptias non potest: ultima tamen voluntate aliquid ei relinquere potest. (15) Id est, anno 5. (16) Id est, legem ultimam C. *de agric. & censit.* (17) Ut constitutio, quæ de adscriptitiis agit, locum habeat, ex quo publicata est. *Interpret. Scrimg. edition.* De his, qui ex libera matre & adscriptitio patre nati sunt. Jul. *const.* 47. De colonis natis ex liberis personis. *Index Regina apud Cujac.* huc pertinet, c. 2. *infr. h. t.* (18) Ut quæcunque oratoriis domus, & alia loca sacra cum similis domo aut loco interposito decreto immobilium possessionum commutationes facere liceat. *Interpret. Scr. edit.* Si venerabilis locus cum alio venerabili loco permutationem facere maluerit. Jul. *hic const.* 50. Ut loca sacra prædia invicem commutare possint. *Index Regina apud Cujac.* Huc pertinet c. 2. *infr. h. t.* (19) Undecimo libri Codicis Jul. c. 193. *l. ult. C. de agricol. & censit.* (20) Hinc sumpta est Authentica *quolquo C. de infantibus expos.* (21) *d. l. ult.* (22) Olim qui nascebantur ex adscriptio & libera, erat adscriptitius, hodie ingenuus, ut hic, & *d. l. ult.* Qui sic nascitur in Africa, liber quidem est & res proprias habet: in ordine tamen colonorum est, nec potest prædium dimittere, in quo natus est, & aliorum excolere. *vid. cond. quæ nunc Jul. apud Cujac.* 4. *obs.* 23. neque curat in *Nov.* 162. c. 2. (23) Ex libera matre qui nascitur, ingenuus est. (24) Lex non porrigitur ad præteritos casus, nisi nominatim dictum fuerit, vide *l.* 7. *C. de legibus.* (25) Id est, *d. l. ult.* (26) Hinc sumpta est Authentica *Item C. de sacr. eccl.* (27) *Nov.* 46. adde *Nov.* 7. (28) *d. Nov.* 46. *c.* 1. (29) Permutationes bonorum ecclesiasticorum ut fieri possint. (30) Non soli imperatori permutare cum ecclesia licet res immobiles, sed & ipsis ecclesiis. (31) Argumentum observa: Res principis immobiles cum ecclesia possunt permutari, etiam & ipsius Ecclesiæ: quia Ecclesiæ omnes summo principis, omnes Dei sunt. (32) Dici ad *Novell.* 46. (33) *Nov.* 46. c. 9. (34) Sanctæ Sophiæ. (35) Id est, 536. (36) Ut in posterum. (37) De permutatione rerum ecclesiasticarum. *Interpretatio Scrimg. edition.* Ut cum solo principe sacrorum bonorum permutatio fiat, *Index Regina.* (38) De emphyteusi rerum ecclesiasticarum, *Scrimg.* Ut liceat venerabilibus locis perpetuos contractus emphyteuticos inter se facere. Jul. *const.* 49. Ut loca sacra invicem perpetuam emphyteusim contrahere possint, *Index Regina.*

NOVELLA CONSTIT. LV.

Imp. Justin. August. Menne archiepiscopo Constantinopolitano.

PRÆFATIO.

LEgem scripsimus dudum, ecclesiasticas quidem alienationes (1) prohibentem, solam autem commutationem permittentem sanctissimis ecclesiis, necnon sanctissimæ majori ecclesiæ hujus felicissimæ civitatis, dum imperium accipere aliquid ab aliqua venerabilium domuum voluerit, postea siquidem aliam scripsimus legem (2), qua excepimus sanctissimam majorem ecclesiam, permittentes, quasdam alienationes quas illa lex dicit. Quia vero cognovimus eo quod aliqui prioris constitutionis capitulum, quod de permutatione competentium rerum sanctissimis domibus ad imperium scripsimus, ad artem legi contrariam converterunt: postulaveruntque nos quidem a sanctissima ecclesia accipere, his autem hæc dare, hinc aggressi sunt multi quidem similibus peritionibus nitentes sacram circumvenire constitutionem. Quæcunque ergo gesta sunt a nobis usque ad præsentem diem, hæc sub schemate quod nunc est, valere volumus, nullo permutando horum quæ jam a nobis cum sanctissima ecclesia in talibus contractibus gesta sunt, aut cum iis qui hæc a nobis perceperunt.

CAP. I.

DE cætero autem sancimus, nulli penitus ullam esse licentiam aliquid tale agere: sed illas solas valere permutationes, quæ ad imperialem domum in hoc factæ sunt, ut perpetuo apud imperium maneant, & non (3) transferantur ad privatum: neque illarum jus per medium imperium ad eos proficiscatur. Sed si quid tale fiat, licentiam damus reverendissimis œconomis res apprehendere hujusmodi, & trahere eas rursus ad sanctissimam ecclesiam, tanquam si nec ab initio contigisset permutationes harum ad imperium factas; sed servari hoc schema in perpetuum ex præsenti die inchoatum, omnibus, quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem legem secundum modum prædictum gesta sunt ratis manentibus: eo quod illa quidem quæ sic facta sunt, a viris gesta sunt. Nunc autem quidam volunt, illorum exemplo utentes, & nobis esse molesti, & sanctissimam majorem ecclesiam hujus felicissimæ civitatis circumvenire: quod per omne tempus nullo modo fieri volumus. Sed & si fiat quolibet schemate, hoc etiam infirmum esse, & a sanctissima majore ecclesia in perpetuum vindicari: nulla ei temporis præscriptione in hoc objicienda.

CAP. II.

Ut ecclesiis inter se liceat perpetuos contractus emphyteuticos facere.

ILlud quoque sancimus, ut aliis omnibus de jure emphyteuseos sancitis, & in sanctissima majore ecclesia, & in aliis omnibus venerabilibus domibus proprium robur habentibus, licentia sit sanctissimis ecclesiis & venerabilibus domibus ad invicem (4) & emphyteusim perpetuam agere: decreto quippe hic faciendo: excepta quidem hac sanctissima majore ecclesia in hac celebrata emphyteusi: ut non ad privatam personam extendi omnino possit.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, quæ jussa sunt a nobis, custodiat: & iis, qui sub ea metropolitanas sedes habent, faciat manifesta, ut & ipsi quæ nobis placuerunt cognoscentes, nihil horum prævaricari præsumant: erit enim universis a Deo judicium & exinde pœna, si quid præter hæc aut ipsi egerint, aut agi permiserint. Dat. 3. Non. Novembr. CP. Imperat. DN. JUSTIN. PP. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. Indictione prima (5).

TIT. XI.

UT EA QUÆ VOCANTUR INSINUATIVA (6) SUPER CLERICIS, IN MAJORE ECCLESIA QUIDEM DENTUR: IN ALIIS AUTEM ECCLESIIS PENITUS NON DENTUR.

NOVELLA CONSTIT. LVI. (7).

Imperator Justinianus Augustus, Mennæ Archiepiscopo civitatis regiæ Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

PLurimas aditiones suscipientes, hanc legem dirigere ad tuam beatitudinem justum existimavimus. Qui enim ordinantur a tua reverentia clerici in sanctissimis ecclesiis (absque tamen sanctissima majori ecclesia) omnium patiuntur crudelissima, non suscipientibus eos illic ecclesiis, antequam (8) quantum voluerint accipiant aurum: & novimus hoc ex frequentibus aditionibus de hoc factis nobis.

CAP. I.

SAncimus igitur, beatitudinem tuam hoc validissime custodire, ut si quidem consuetudo est dare eos, qui ordinantur in sanctissima majore ecclesia, hoc eos præbere: nihil enim de iis quæ dantur in sanctissima majore ecclesia novamus. Præterea vero in aliis omnibus nulli in eis clericorum licentiam esse penitus pro iis quæ vocantur insinuativa (9), aliquid ferre. Sed & si quis tale aliquid egerit, illum quidem privari (10) sacerdotio: in illius autem officium introire qui missus est: & hanc eum avaritiæ ferre mercedem: custodire vero hoc etiam Deo amantissimus defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, pœnam formidantes decem librarum auri, si quid horum neglexerint: sed gratis omnia procedere. Deinde (11) etenim defunctiones & ministeria non per venditionem (12), nec per mercationem fieri aliquam volumus, sed pure & citra redemptionem, sic enim rei digni fient nulla venditione ac mercatione facienda.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, & qui postea in pontificalibus accesserint sedibus: quæ a nobis ordinata sunt, & per hanc declarata sunt legem, operi effectuique tradere festinet. Dat. 3. Kal. Novemb. CP. Imp. DN. JUSTIN. Aug. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. (13).

TIT. XII.

UT CLERICI QUI RECEDUNT (14), ALIIS PRO EIS SUBROGATIS, PRÆBEANT SUBROGATIS (15) EMOLUMENTA: RECEDENTES AUTEM REMEARE VOLENTES NON SUSCIPI: ET UT SI (16) QUIS ÆDIFICANS ECCLESIAM, AUT ALITER IN EADEM SERVIENTIBUS MINISTRANS EMOLUMENTA, VOLUERIT ALIQUOS CLERICOS INSTITUERE: NON FORTUITE EOS, SED PROBATIONE SANCTISSIMI PATRIARCHÆ SUSCIPIAT.

NOVELLA CONSTIT. LVII.

Imper. Justin. Aug. Mennæ sanctissimo hujus regiæ urbis archiepiscopo & universi ejus tractus Patriarchæ.

PRÆFATIO.

PLurimi sæpe clerici quibusdam orationis observientes domibus, aut etiam forte ab aliquibus prius instituti, ministrantur eis ab aliquibus solemnes expensæ: deinde separant semetipsos a divinis omnino sacramentis propter quas ipsi noverunt causas, aut pro qualibet occasione recedunt omnino a sanctissima, in qua constituti sunt, ecclesia.

CAP. I.

De clericis subrogandis in locum desertorum clericorum.

SAncimus igitur, non (17) ex hoc fieri prohibitionem sacro ministerio, sed alios subrogari (18) a Deo amantissimis episcopis, sub quibus ipsæ constitutæ sunt ecclesiæ, & eos hæc accipere. Non enim volumus aliquibus dari lucra (19) quæ jam eis per ipsos aut propter ipsos expendebantur sanctissimis ecclesiis: quoniam nolumus per quamlibet occasionem lucrum aliquos facere ex aliorum (20) fraudatione: sed quæ ab initio ministrabantur semper dari, & non factum ex hoc ministerium corrumpi, non existente licentia, postquam statuti fuerint aliqui pro prioribus clericis aut a sanctissimo patriarcha aut a provincialibus episcopis, rursus recedentes denuo remeare velle, & expellere subrogatos: & cogi duplicia (21) ministrare eos qui faciunt talem expensam: dare etiam subrogatis, & denuo remeare volentibus: sed illos quidem revertentes non suscipi. Qui vero post decessum priorum statuti sunt, eis dari emolumenta, nulla vero hinc ministrantibus accessu talia luctari nitentibus: ex tua substantia omnino præbentibus his qui ab eis statuti sunt emolumenta, & omnes expensas: heredibus eorum & successoribus scientibus, quia si etiam post hæc fraudaverint, certa possessio deputabitur ex eorum substantia sacris nostris privatis, ut hinc ministratio eis fiat.

CAP. II.

Ut fundatoribus ecclesiarum facere in eis clericos non liceat, sed tantum præsentare.

ILlud quoque ad honorem, & cultum sedis tuæ decernimus, si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere: non (22) esse ei fiduciam ullam quos vult per potestatem deducere tuæ reverentiæ ad ordinandos eos, sed examinari a tua sanctitate, sententiaque tua, & qui pontificalem sedem rexerit, semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea opportuni videbuntur existere, & Dei ministerio digni: ut (23) non profanentur sancta Dei, (hoc videlicet quod sacris sancitur (24) eloquiis) sed intacta hæc & ineffabilia tremendaque constituta, sancte & Deo amabiliter & venerande tractari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, beatitudinem tuam servare perpetuo sancimus: cognoscentes, quia non minus nobis curæ est sanctarum ecclesiarum conservare utilitatem, quam ipsius animæ. Dat. 3. Non. Novemb. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. post BELIS. V. C. CONS. Anno tertio (25).

TIT.

(1) *Novell.* 7. (2) *Nov.* 46. c. 1. *Nov.* 54. c. 2. [illegible] (3) Res ecclesiasticæ delatæ ad imperatorem causa permutationis, privatorum fieri non debent. Sed hoc abrogatum, *Novell.* 120. c. 10. (4) Ecclesiæ ad ecclesiam permissa permutatio. (5) Id est, anno 536.

(6) [illegible]. *Scr.* De emphaniticis, quæ a clericis exiguntur, *Jul. const.* 53. in sola ecclesia Constantinopolitana præbeantur insinuationes, *Index Reginæ*. Insinuativa sunt, quæ novi clerici dant veteribus pro suo introitu, *pour leur entrée & bien venue*. Quæ dant Episcopi [illegible], *Nov.* 123. c. 3. cathedratica [illegible] & Alexandrin, c. *Ecclesiis* [illegible] *Novell.* 123. cap. 16. ubi dicam de [illegible], Canonica, *infr. Nov.* [illegible] (7) [illegible] hujus Novellæ mentio in quodam scholio [illegible] (8) Corruptis moribus clerici, gratis non promovebantur Justiniani seculo. (9) Hinc illud, Gratis accepistis, gratis date. (10) Si hæc constitutio usitata esset, pauci hodie sacerdotes essent.

(11) [illegible] &c. id est, non omnia Dei ministeria & functiones non per venditionem &c. (12) Simonia est, spiritualia esse venalia emere: a Simone Mago sic dicta, qui primus sceleris hujus detestandi auctor fuit, vid. *l.* 31. *Cod. de Episcop.* cap. 9. & passim *Extr. de Simonia*. (13) Id est, anno 536. (14) De clericis, qui a suis desistentes ecclesiis, *interpres. Perimoverianæ* [illegible]. Si ecclesiam suam clerici dereliquerint, *Jul. const.* 11. [illegible] hujusmodi desertores vocat desertores. (15) De subrogatis clericis, *Index Reginæ*, huc pertinet *cap.* 1. (16) De his, qui ædificant [illegible], id est, orationum domus, *Scrimger.* De eo qui ecclesias ædificat, vel annonas clericis donat, *Jul.* [illegible] 10. ut qui ædificant ædem sacram, ordinent in ea clericos Patriarchæ auctoritate, *Index Reginæ*, huc pertinet c. 2. (17) *Nov. Leon.* 6. (18) Clericus desertor non privatus clericatu, sed ejus loco alius subrogatur.

(19) Diaria, salaria, *Jul.* sportulas, *Cypr.* 1. *epist.* erogationes annonarum, *Novell.* 6. cibaria, *l.* 22. *ff. de tenat.* [illegible], *infr. h. t.* (20) Alterius fraudatio, nemini alimento esse debet. (21) Id est, conduplicatas impensas sustinere. (22) Qui ecclesiam ædificant, aut de suo clericis præbent annonas, jus habent instituendi & substituendi clericos, quos voluerint (id vulgo appellatur *jus patronatus*) dummodo prius eos obtulerint & commendaverint episcopo, cui dignos admittere, indignos rejicere licet, *Nov.* 123. c. 18. de hoc jure latissime scripsit Rochus a Curte *tractatu de jure patronatus*.

(23) [illegible] *Scrim.* (24) *Ezechiel.* 20. [illegible] (25) Id est, anno 539. quæ subscriptiones Cujacio non probantur, ut pleraque alia harum *Novellarum* [illegible] *observ.* 28.

T I T. XIII.

UT IN PRIVATIS DOMIBUS SACRA (1) MYSTERIA (2) NON FIANT (3).

NOVELLA CONSTIT. LVIII.

Imperator Justinianus Augustus Menne archiepiscopo regiæ civitatis Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

ET priscis sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam, domi quæ sacratissima (4) sunt agere: sed publice sinere procedere in credulitatem, & Dei culturam, secundum sanctionem de his sacratis actibus traditam. Et nos etiam hanc in præsenti ponimus legem, quam cum omni cautela teneri volumus. Omnibus enim interdicimus magnæ hujus civitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis in domibus suis habere quasdam quasi orationum domos: & in his sacra celebrare mysteria (5): & hinc fieri quædam Catholicæ, & Apostolicæ traditioni extranea. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis (6) videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus. Invidia enim nulla est, si volunt circa hæc habere habitacula quædam, & in eis tanquam in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamen in eis voluerint aliquos invitare clericos, hic quidem sanctissimæ majoris ecclesiæ, & sub ea sanctissimarum domuum voluntate ac probatione sanctissimi archiepiscopi ad hoc deputatos: in provinciis vero Deo amabilium episcoporum: nulla novitate sedi ejus beatitudinis ex præsenti nostra lege facienda circa existentia ei quolibet modo in ordinationibus aut gubernationibus hic aut in provinciis jura: sed omnibus etiam competentibus ei quolibet modo & tempore, ratis nunc & in omne reliquum tempus servandis: sancimus tuam hæc conservare gloriam, & manifesta omnibus per literas proprias constituere, quatenus per omnia valeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, & sanctissimo archiepiscopo, & universali Patriarchæ præcipimus, ut ex civili & sacerdotali virtute hæc perpetue custodiantur. Sciant enim & ipsi domuum domini: quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali fient motu: domus (7) autem in quibus aliquid tale agitur, & publicæ fient, & sub sacratissimum nostrum ærarium deducentur. Si autem & aliquos contingat tale aliquid in suis habere domibus: sciant quod nisi intra tres menses, ex quo hæc lex insinuata fuerit, hæc correxerint, & ad figuram a nobis ordinatam deduxerint, sub prædicta pœna fient. Hæc autem agi cum veritate, non per aliquam calumniam volumus: *Veracium* (8) *enim solummodo sumus amatores*. Hæc sancimus tuam custodire celsitudinem, & nihil tale fieri concedere. Scito enim quia si didicerimus, quod tibi tale aliquid denunciatum, deinde non prohibuisti aut tu, aut successores tui cinguli ututi: ipse quidem quinquaginta librarum auri expones pœnam, & qui successores cinguli tui fuerint: parens autem tibi officium, idem sustinebit damnum, quia rem nobis studiosam, & sanctissimæ ecclesiæ custodientem unitatem, & prohibentem quæ a nobis aperte interdicta sunt agi latenter, passum est despicere commissum: & circa ipsum cingulum periclitabitur: insuper & ipsam domum in qua aliquid tale agitur, fieri publicam & sub sacratissimum venire ærarium.

EPILOGUS.

† Scriptum autem est a nobis & sanctissimo Patriarchæ felicis hujus urbis, ut & ipse hujus ponat rei providentiam. Volumus enim sacerdotaliter et judicialiter hæc servata durare in reliquum tempus immutilata. Dat. 3. Non. Novembr. CP. Imp. Dom. JUSTIN. PP. A. Anno 21. post BELIS. V. C. CONS. (9).

T I T. XIV.

DE DEBITA IMPENSA (10) IN EXEQUIIS DEFUNCTORUM.

NOVELLA CONSTIT. LIX.

Idem Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SIngula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut si qua, ea quæ aliis facta sunt bona, secuta est corruptio, hinc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Ut nos aut fictione rei aut correctione ad bonos actus studeamus habere semper participium. Quale videlicet aliquid & super exequiis defunctorum factum non recte perpeximus emendare, & donare omnibus, ne duplicem sustineant difficultatem simul quidem ut quæ sua sunt amittant, simul autem ut pro se damnificentur. Sed quod *Constantinus* (11) piæ memoriæ recte cogitans disposuit, & post hæc *Anastasius* piæ memoriæ firmavit, adjiciens etiam reditus causæ, hoc nos ipsi cum periculum patiatur cadere, reparare & date cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Constantino (12) enim piæ memoriæ nongentis (13) octoginta (14) ergasteriis, ex diversis corporibus felicissimæ hujus urbis, sine tributis dante sanctissimæ majori ecclesiæ; Anastasio (15) vero piæ memoriæ non solum ergasteriis illis quinquaginta & centum adjiciente, sed & reditum (16) certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod & ipso reditu colligitur aurum, proficiat ad ea quæ dantur a Deo amabilibus œconomis his qui ad hoc laborant: plurimi plerumque adierunt nos, dicentes non similiter causam procedere, neque sine mercede fieri defunctorum exequias, sed exigi amare, & inveniri plurima loris nomina & corpora quæ etiam invitos exigunt lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia justum judicavimus competenti correctione digna facere.

C A P. I.

PRimum itaque ea quæ per ergasteria plurimam susceperunt læsionem & deminutionem, ad plenum restituimus sanctissimæ majori ecclesiæ sacram propter hoc scribentes formam ad urbis præfecturam, quatenus ipsa cum obediente sibi officio traderet mille (17) centum ergasteria omnibus modis Deo amantissimis ecclesiæ defensoribus & œconomis sanctissimæ dictæ ecclesiæ: octingentis quidem in corporibus ergasteriorum præbendis Deo amantissimis defensoribus, trecentis autem (18) Dei cultoribus œconomis, ut Deo amabiles œconomi habeant quadraginta (19) ergasteria, & reditum ab Anastasio divæ memoriæ donatum, nequaquam quærentes tanquam minus sit, sed supplementum ex trecentorum ergasteriorum datione habentes, facere menstruorum expensas, & decanis, & aliis ordinibus, Deo vero amabiles defensores habentes octingenta ergasteria & appellatos lecticarios præbere & aliud ministerium facere quod defunctorum exequiæ volunt, quatenus per hoc damna auferantur lugentium.

C A P. II.

OPortet ergo supradicta mille centum ergasteria custodiri & Deo amabilibus œconomis & defensoribus semper sine tributis & sine diminutione, & supplenda a gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, si quis faciat casus quolibet modo aut mutatio horum faciei aut mercationis, ut Deo amabiles quidem œconomi (20) habentes præsidiorum administrationem quæ sepulchris deputata sunt, habentes etiam sine tributis trecenta ergasteria, defensores autem octingenta, circa exequias defunctorum faciant gubernationem, ea quidem quæ ex prædiorum redito accedunt a Deo amabilibus œconomis dari sepulturis, sicut descendentes diximus, adjecto etiam ex trecentis ergasteriis cremento, quod etiam ipsum in ipso opere percipere petierunt. Quia igitur mille centum ergasteriorum in hac existentium felici urbe plurima ceciderunt, præcipimus secundum præsens tempus repleantur, & horum mille centum ergasteriorum numerum imminutum conservatum & sine tributo, divisum secundum dictum a nobis modum servari & Deo amabilibus œconomis & Dei cultoribus defensoribus: ut tamen non minus sint Decani seu laboratores (21) octingentis deputati Deo amabilibus defensoribus, pro vero trecentis datis Deo amabilibus defensoribus, pro vero trecentis datis Deo amabilibus œconomis, licentiam in his esse iisdem Deo amabilibus viris si voluerint, in corporibus accipere trecenta ergasteria, aut omnia aut quædam ex his, aut percipere occasione appellatorum excusatorum, pecunias pro cunctis aut pro aliquibus ergasteriis, ipsasque pecunias, quas hactenus non habebant, (sicut & ipsi nostram docuerunt potestatem) expendere circa defunctorum exequias, ut ex his pecuniis & ex reditibus prædiorum distributio fiat & decanis (22) & ascetriis (23) & canonicis, [& acolythis (24)] sicut descendentes ordinavimus. Iisdem enim Deo amabilibus œconomis docentibus quia jam impossibile est ex prædiis de cætero eundem reditum servari, recte nos trecentorum ergasteriorum crementum distribuimus huic parti, quatenus, quod inculpabiliter hactenus datum est laborantibus, circa funerum exequias, & deinceps detur, hoc est per singulum mensem quadringentos solidos dividendos Decanis & acolythis & ascetriis, & canonicis (25), secundum eam, quæ hactenus apud eos tenuit consuetudo. hoc est decanis quidem per singulos menses centum octoginta duos solidos, ascetriis autem nonaginta [unum] solidos, & acolythis nonaginta unum solidos, & canonicis triginta & quinque solidos, congregandos quidem ab eisdem Deo amabilibus œconomis, solvendo autem in eis, qui consueverunt accipere, per sex menses.

C A P. III.

OPortet autem competentem quidem auri partem reverendissimis ascetriis (26) dari, per Deo amabiles œconomos secundum (27) dictas inducias, Eugenio Deo amabili diacono & xenodocho Sampsonis (28) sanctæ memoriæ Xenonis, & ejus qui per nos constitutus est, & his qui erunt post eum Deo amantissimi xenodochi memoratorum xenodochiorum, eo quod ascetriæ ad hoc ministrantes opus sub xenodochis per tempus memoratorum venerabilium xenodochiorum constitutæ sint, quod autem contingit Acolythos & reverendissimas canonicas similiter dari ab eisdem Deo amabilibus œconomis, & qui nunc præsunt eis, & quibus per tempus præsulatus earum committitur, ut per eos distributio fiat prædeclaratis, & sub eis constitutis ascetriis & canonicis, necnon & acolythis: Si vero retro (29) fecerint circa talem solutionem Deo amabiles œconomi: & hoc palam fiat intra sex menses, in secundo semestre veniente, si nullam fecerint solutionem, tunc omne quod post primum semestre debetur, exigi semper a Deo amabilibus œconomis, cum usura tertiæ (30) partis legitimæ centesimæ post semestre tempus, providentiam hujus ponente per tempus sanctissimo archiepiscopo & patriarcha felicis hujus urbis sanctissimæ majoris ecclesiæ.

CAP.

(1) Et illicita, l. 15. Cod. de episc. [illegible] Cod. de hæreticis. (2) Græci appellant [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) Martial. [illegible] epigram. [illegible] (9) [illegible] (10) De impensis in funere [illegible] De sumptibus funerum [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) Forte quinquaginta [illegible] (15) [illegible] (16) [illegible]

(17) [illegible] (18) Œconomi a defensoribus distinguuntur. (19) [illegible] (20) [illegible]

(21) [illegible] Decanorum hoc munus erat, cadavera mortuorum [illegible]

sepelire. Epiphanius eos numerat inter veteris Ecclesiæ ministeria. (22) Decani [illegible] (23) Ascetria & Canonica sunt monacha [illegible] Macarius homilia [illegible] (24) Acolythi [illegible] (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] (28) De Xenodochio Sampsonis [illegible] (29) [illegible] (30) [illegible]

C A P. IV.

SI autem & alter annos transeat, & neque sic aliquid essolvant Deo amabiles œconomi reverendissimis mulieribus aut memoratis decanis, licentiam esse per tempus sanctissimo patriarchæ, non solum exigere Deo amabiles œconomos debitum cum dicta usura, sed etiam dare eos cogere quæcunque decreta sunt. (& si voluerit sanctissimus Patriarcha) expellere eos a gubernatione prædiorum, & exigere horum faciem purum ab eis qualis est. Horum omnium sollicitudinem ponente pro tempore beatissimo archiepiscopo & universali patriarcha, sub quo sunt & Deo amabiles œconomi & omnis clerus, & universus sanctissimæ majoris ecclesiæ status. §. 1. His ita factis nullum penitus ab invito percipere pro mortuo corpore totato (1) quicquam ut autem discreta sint omnia, sancimus singulo lecto gratis dato unum asceterium (2) dari, asceteriarum aut canonicarum non minus octo mulierum præcedentium lectum & psalleotium & tribus acolythis, qui nihil penitus accipient. Si tamen quis voluerit competentium defuncto & exequias facientium ipse sponte, cogente nullo & aliud asceterium unum (3) aut duo aut etiam amplius assumere: hoc sit quidem ejus munificentiæ, tamen nec hoc indefinitum relinquimus, & hic eandem mensuram esse volumus harum quæ per munificentiam assumuntur asceteriarum seu canonicarum, & acolythorum, quam superius definivimus, non minus octo asceterias seu canonicas esse, quæ ex unoquoque asceterio assumuntur, & tres acolythos per singulum asceterium.

C A P. V.

DAre autem asceteriis seu canonicis his, quæ circa id gratis ministrare sumuntur, si quidem intra novos (4) muros felicis hujus urbis fiunt exequiæ, usque ad ternos (5) solidos, nihil ex hoc acolythis penitus recipientibus, neque dividentibus hæc cum reverendissimis asceteriis aut canonicis. Acolythis autem qui præter tres gratis ministrantes sumuntur, siquidem alii tres sint, fieri contentos siliquis tribus: si vero sex, siliquis sex: & deinceps secundum hunc modum etiam de his gubernari. Certum vero est, quia si & spatium plus consistat, & qui (6) lecto ministrant decani plures sint, asceteria plura propter hujus oneris partem, etiam aliquid & ipsis dabitur secundum similitudinem ad asceteria disciplinæ laborantium, ut differentia laboris videantur aliquod & ipsæ habere hinc solatium. Videtur autem intra novos muros & transitus (7) Justinianarum (8) seu Sycorum, quoniam non longe constitutæ (neque) egeret ampliori tempore vel labore ad veniendum ibi. Si vero foris novos muros felicis hujus urbis exequiæ fiant, aut etiam in alios (9) transitus citra quam dictum est, tunc asceterias quidem seu canonicas dimidiam partem solidi accipere, neque hic communicantibus penitus ullo modo eis acolythis. Ipsis autem acolythis in singulo asceterio quatuor accipientibus siliquas, & ultra hæc nihil, secundum memoratam divisionem, asceterio sequente gratis datum lectum cum tribus acolythis, & ipso omnino veniente, per octo asceterias aut canonicas, & tres (sicut dictum est) acolythos, & nihil penitus accipientibus, neque per circorum (10) dationem exigentibus, & aliam mensuram adinvenientibus sub alio velamine.

C A P. VI.

HÆc itaque omnia definivimus super his, qui non per munificentiam quærunt duos majores lectos in venerabili vasorum (11) custodiario positos. Dicimus autem Studii gloriosæ memoriæ, & Stephani magnificæ memoriæ. Si quis enim illos voluerit accipere, utpote (12) & pluribus hominibus egentes, & custodia potiori & omnimoda curiositate egentes, hoc non contingimus his quæ prius diximus, sed tanquam magnificam exhibens voluntatem, quantumcunque pro labore decanis aut reverendissimis asceteriis vel canonicis dare placuerit, tantum & præbeat, non tamen valentibus transcendere decem solidorum quantitatem in duobus lectis Studii & Stephani, in (13) deaurato autem posito in sanctissima majore ecclesia, vel uno solido pro eo forsan faciendo quatuor solidorum, asceteriis autem, & canonicis, & acolythis duplicia accipientibus, quam prius de his definivimus, quippe & ipso asceterio seu canonicis gratis in aliis lectis precedente, eandem accipiente quantitatem, quam & reliqua asceteria. Hoc ipso & supra acolythis observando quod prædiximus, ut & isti duplum horum quæ jam a nobis ordinata sunt, accipiant: quando unus tamen horum trium fuerit lectus, in quo funus agitur, id volente qui hoc celebrat: quippe Deo amabilibus defensoribus necessitatem habentibus corpora decanorum præbere, ex iis deputavimus octingentis ergasteriis & etiam lectos, non tamen expensas facere aliquos, Deo amabilibus œconomis cogendis, vel ex reditu ab Anastasio divæ memoriæ relicto, vel ex trecentis ergasteriis omnem memoratam expensam fieri circa dictas personas secundum in omnibus ordinatam a nobis divisionem. Sic nihil indefinitum erit, sed mediocres (14) sepulturas fieri volentes hac fruentur dispositione, & ad munificentiam respicientes, non magis damnificabuntur, sed erunt cum mediocritate munifici.

C A P. VII.

HÆc igitur nos decrevimus, & super ergasteriis, & super reditibus, & super exequiis, vel quæ gratis, vel quæ per munificentiam fient. Custodes quoque punimus, ut imminutus semper custodiatur ergasteriorum numerus, non solum gloriosum præfectum hujus urbis, & ei obediens officium, sed multo potius tuam celsitudinem, & qui semper cingulo sunt addendi, cui nunc ipse præsides. Insuper & pœnam definimus & adversus officium tuum, si quis neglexerit, quinquaginta librarum auri, & adversus eos qui semper tuam perceperint sedem, duplicem, ut non concedatur aliquando memoratorum mille centum ergasteriorum numerus deficere, secundum dictam a nobis divisionem: sed si docearis hoc, aut ipse, aut qui post te, hujus omnem ponas providentiam, & procures eum imminutum per omnia perdurare: & inconcussum (15) & sine adinventione, & a tua celsitudine & ab omni alia persona, ut non hæc fiat occasio quatenus contra quod definitum est detur aliqua merces pro funere alicujus personæ, nulla (16) discretione facienda personarum defunctarum, sive divites sint, sive pauperes, nisi tantum, sicuti præcedenter diximus, unum trium lectorum elegerint, in quibus competentia disposuimus. Et volumus etiam illa tenere secundum hunc modum, & esse per omnia immorilata & immortalia, hac sacra pragmatica lege per omnia tenente, donec (17) sunt homines, donec magnum & valde laudandum Christianorum nomen in hominibus est, & quotidie per Dei providentiam augetur: providente quippe his, ante alios omnes ipso sanctissimo patriarcha hujus felicis urbis, ut cum pontificali dignitate (18) ipse causa (19) utens, non sinat ab ulla Persona neque sacerdotali, neque judiciali, neque aliorum ulla depravari, quæ a nobis ordinata sunt, sed (20) & ipsum imperium conjuramus, ad magnum respicientes Deum, ut semper sceptrorum Dominos vigilanter huic rei provideat. Non enim hoc pro solis mortuis, sed etiam pro viventibus & maxime imperantium salute est, pios actus omnino ad effectum adduci*, et non prælaborantium bonum opus a subsequentium desidia perire. Sicut autem ad mille centum ergasteria imminuta et sine tributo servari disposuimus, ita reliqua (21) ergasteria omnia sub tributis constitui sancimus, nullo penitus licentiam habente ea excipere a tributis, neque venerabiles domos, neque ex Xenodochiis, neque ex asceteriis, vel monasteriis, aut alio quolibet, sed neque ipsa imperiali nostra domo, aut qui in principatibus vel potestatibus sunt, sed omnibus ergasteriis similiter agnoscentibus tributa, nec paulatim singula excusare, et proprium levigare, et reliquis paucis existentibus totum imponere pondus, et ex hoc magnum sustinere dispendium, ferre hoc non valentes.

E P I L O G U S.

† Tua igitur celsitudo, & qui post eandem administrationem acceperit, et parens tibi officium, quæ placuerint nobis per præsentem divinam pragmaticam formam, nunc et in reliquum omne tempus servabunt. Dat. 3. Non. Novembr. CP. DN. JUSTIN. PP. A. An. XI. post BELIS. V. C. CONS. Ann. 2. (22).

T I T. XV.

UT DEFUNCTI (23) SEU FUNERA (24) EORUM NON INJURIENTUR A CREDITORIBUS (25), ET UT CONSILIARII (26) NON SUSCIPIANT COGNITIONES (27) ABSQUE JUDICIBUS.

N O V E L L A C O N S T I T. LX.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum per Orientem præfecto. iterum ex consule & patricio.

P R Æ F A T I O.

QUi varietatem (28) causarum conjiciunt, non facile ad culpam veniunt, si veritatem examinent: quosdam namque verisimile est multitudinem (29) legum, quæ per singula a nobis adjiciuntur, culpare, non considerantes, quia opere (30) semper vocante, consonas causis ponere leges compellimur: cum semper inopinabile emergat, et ab iis quæ jam posita sunt, mederi non valeat: quale quidem nuper est agnitum. Deberi enim (31) sibi quidam dicens ab aliquo, dum hominem in morte cognovisset esse constitutum, milites congregans, et servos alios plurimos, ingressus est super morientem; verum ille anxiatus clamare cœpit, donec eum violentia compressum reliquisset spiritus: at ille etiam signacula (32) imposuit rebus sua potestate, præsente nullo in cingulo constituto, aut quolibet omnino legali et civili officio observato: et neque ita recessit, sed etiam defunctum injuriare eum non piguit, primum quidem insistens (33) non fieri exequias: deinde, cum vie cœpisset de domo deponi mortuum, instabat publice portari lectum non sinens: neque deducendum dicens, nisi debitum perceperit, donec sponsorem accepit, et ita jam defunctum tradi terræ permisit. Negotium siquidem, quo hæc commissa sunt, competenter dispositum est oportere autem judicamus etiam generali lege hæc emendare: non sinentes hæc rursus committi semper sine legislatione manentia.

C A P. I.

De creditoribus qui mortuis debitoribus imminent sic Julianus.

SAncimus (34) igitur si quis illo superstite adhuc quem putat debere sibi, ascendat domum ejus, & molestus sit superstiti homini, aut qui ejus sunt, uxori forte vel filiis, aut domui omnino, aut etiam signacula (35) per propriam potestatem imponere præsumat, non prius decreto & officio legali servato: post ejus qui dicitur debere, mortem, actione quidem modis (36) omni-

(1) Id est, curato. (2) Asceterium unum, octo monialibus & tribus acolythis constat, Jul. hic. (3) Duobus aut tribus etiam allisteriis [illegible] defuncti [illegible]. (4) Qui a Theodosio juniore constituti sunt, l. 14. C. de sacros. eccl. l. [illegible] Cod. de [illegible] l. 1. C. de [illegible]. (5) Tresem, Jul. hic male [illegible], trientis, [illegible] tertia pars solidi: [illegible]. (6) Decani lectis ministrabant. (7) [illegible]. Novell. [illegible] transitus ille [illegible] appellatur hodie Pera. (8) Justinianæ vel [illegible]. Jul. hic [illegible], [illegible] [illegible]. (9) Transmarina loca, Jul. Constantinopolis erant domus & prædia trans mare, inde cadavera in urbem deferebantur. (10) [illegible], cereorum. (11) [illegible]. De thesauro & cimeliis ecclesiæ adde l. ult. Cod. de [illegible] l. 20. Cod. de [illegible]. De Cimeliarcha, Novell. [illegible]. (12) Lecti [illegible] Studii & Stephani [illegible] hominibus & custodia potiori & curiositate egebant, ac propterea eorum commodatorum nomine major [illegible] exigebatur, non tamen ultra decem solidos. (13) [illegible] &c. Scrimg. pro eo vero, quod [illegible] est, quodque in [illegible] majore ecclesia ponitur.

(14) Id est, mediocris sumptus, [illegible]. (15) [illegible].

(16) Quod recte observari humana [illegible]. (17) [illegible] an in hujusmodi rebus principes successor [illegible] obligent? quod [illegible] est, ut obtineat. (18) [illegible], auctoritate, potestate. (19) [illegible], occasione.

(20) [illegible] Scrimg.

(21) Supernumeraria ergasteria ecclesiæ, sumptibus funerum non deputata, [illegible] a tributis non sunt immunia. (22) Id est, ann. [illegible]. (23) Adde l. 1. §. [illegible] ff. de [illegible]. (24) [illegible]. Scrimg. Ne reliquiæ debitorum a creditoribus injuria afficiantur, [illegible] Regina. De reliquiis sive cadaveribus mortuorum alibi, hoc refer [illegible].

(25) De creditoribus, qui morientibus debitoribus suis imminent. Julian. const. [illegible].

(26) [illegible], Scrimg. Ne assessores causarum cognitionem suscipiant. [illegible] Regina.

(27) [illegible]. Scr. id est, neque [illegible] cognitionem fieri sinant, neque sententiam ferant. (28) Veritatem [illegible]. (29) Multitudo legum multitudini [illegible] imputatur, non voluntati vel studio legislatoris. (30) Necessitate, [illegible], Scrimg.

(31) [illegible]. (32) Vid. [illegible] C. ne domini liceat sine judicis auctoritate signacula rebus imponere alienis. (33) Nov. [illegible] ff. de relig. l. [illegible] ff. de sepulchro. l. ult. Cod. de sepulchro, [illegible] Ambrosius lib. de Tobia, adde l. [illegible] ff. de [illegible]. (34) Hinc sumpta est Authentica [illegible] Cod. de sepulchro violato. Goth. De pœna eorum, qui vel agonizantibus, vel [illegible], vel reliquiis defunctorum, sub prætextu crediti consequendi, [illegible] Kitterchus [illegible] S. L. (35) [illegible] C. ne domini liceat sine judicis auctoritate signacula &c. (36) Modis omnibus cadere est ipso jure cadere: qua de re vide [illegible] Ludovicum Romanum, [illegible] Franciscum Cremens. [illegible] qui formulas [illegible] esse putat, [illegible] quid lege jubetur fieri omnino, penitus, mox, illico, [illegible] &c.

omnibus cadat (1), sive justam habeat hanc, sive non: quantum vero deberi sibi dicit, tantum aliud super exigatur, & detur injuriati heredibus. Confiscationem (2) quoque in tertiam partem substantiæ sustineat, (sicut (3) & Marcus Philosophus imperator in suis conscripsit legibus) & infamia feriatur. Qui enim hominis naturam non (4) erubuit, dignus est, & pecuniis, & eluria, & aliis omnibus condemnari.

§. 1. Si vero etiam moriente quodam, circa funus peccetur aliquid morientis, quod exequias prohibeat (5): scripta quidem jam lex est, & a nostro patre super hoc: tamen simul etiam ex nostris major sequatur delicti pœna, & iisdem subjaceat, quæ præsens infert lex eis, qui in viventem tale aliquid, quale diximus, committunt: hujus rei providentiam habente præcipue quidem gloriosissimo præfecto hujus felicissimæ civitatis, cui talium emendationum cura est: nihilominus autem & gloriosissimo sacrorum nostrorum prætoriorum præfecto, & gloriosissimo magistro sacrorum officiorum, & semper his obedientibus officiis. Oportet enim communibus (6) existentibus contra naturam injuriis, communem esse judicibus super his prohibitionem atque vindictam: his non in sola hac felicissima civitate valentibus, sed etiam in omnibus gentibus, quarum nobis principatum alium quidem ab initio dedit Deus, alium vero adjecit, & adhuc etiam dabit, sicut ait quidam ante nos: provinciarum quippe judicibus, sive militaribus, sive civilibus, hujus rei providentiam habentibus. Sequitur enim hic quidem judices eorumque officia triginta librarum auri pœna, si quid horum neglexerint: provinciales autem quinque, si neque ipsi ad hoc institerint, denunciatione qualibet aut hic aut per provincias facta.

C A P. II.

Ne consiliarii sive adsessores suscipiant cognitiones absque magistratibus.

ILlud (7) etiam recte se habere perspeximus, non permittere (sicut Zenonis piæ memoriæ dicit constitutio (8), & nostra quoque) consiliarios judicum ipsos causas per se audire, quæ apud administratores (9) aut datos a nobis (10) judices agitantur. Multo namque melius atque perfectius coram ipsis administratoribus præsentibus illis quorum interest, causæ moventur, terrore imminente exhibitis testibus, & omnino causa propriam habente honestatem, quam si apud pedaneos judices talia decernantur, in nullo consiliariorum officio distante ab illis. Sed quoniam a nobis constituti semper administratores, occupationibus rerum, nostrarumque jussionum comprehensi, ad hanc necessitatem deponuntur: oportet consonam congruamque legem rebus imponere.

§. 1. Sancimus igitur contestationes quidem litium omnibus modis apud (11) ipsos fieri administratores (12), sive majores, sive minores sint: sed etiam in mediis litibus introduci rursus apud eos semel moti negotii res, quatenus ea quæ examinantur, agnoscant; cum vero novissima (13) sententia proferenda est, nullo modo præsumere consiliarios absque administratoribus audire, sed eum cum competenti honestate, quam dudum disposuimus, propositis sacrosanctis eloquiis, ipsos administratores (14) & audire quæ examinata sunt omnia, consequenter & judicare eos negotia, & suscipere appellationes, si quis appellaverit, sine ulla dilatione, ubi lex hoc fieri permittit: & rursus appellationis judices modis omnibus per se audire negotia, nullo agere aliter præsumente: sed si quid tale fiat, ipsis quidem administratoribus viginti librarum auri formidantibus pœnam: consiliariis autem qui tale aliquid agere præsumpserint, si quidem advocati sunt, expellendis ab eloquentissimorum advocatorum collegio: si vero advocati non sunt, sed alii quidam: etiam cingulo (siquidem habent) privandis, & decem librarum auri castigandis pœna. Non enim oportet eos qui Zenonis (15) piæ memoriæ contempserint legem, & dudum nostram & præsentem, arbitrari ut unquam falsitatis hujus fugiant pœnas. Erit enim curæ per tempus gloriosissimi comitis sacrorum nostrorum privatorum (16), hujus rei habere providentiam & exigere pœnam, & inferre ærario, dum tale aliquid commissum fuerit: cognoscente etiam ipso, quia de suo, fisco complere debeat, nisi hujus rei habuerit competentem providentiam.

§. 2. Sed hoc quidem in administratoribus (17) decernimus: quibus publicæ & circa nostras jussiones occupationes, ut non per se audiant causas, concedunt veniam. Alios autem omnes qui nullam administrationem habent, causas autem ex jussionibus nostris audiunt, aut in hac felicissima civitate, aut in aliis, si tale aliquid egerint, & eos qui in officio consiliariorum cum eis audierint, adhuc vehementioribus affligimus pœnis, nisi per omnem consequentes litem, ipsi cum suis consiliariis audiant causam, nam & dignitatum casum eis interminamur, & pœnam vicenarum librarum auri; & eorum consiliarios ex ipsa pelli civitate in qua hoc egerint: insuper etiam ipsos proprio cadere honore.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, & per hanc divinam declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modum edictis per provincias utens: ut nullam gentium lateat aliquid quod a nobis sancitur; in hac enim felicissima civitate gloriosissimus præfectus urbis hoc proponat. Dat. Kal. Decemb. CP. Imp. Dom. Justin. PP. Aug. Anno xi. post Belis. V. C. Cons. Anno 2. (18).

T I T. XVI.

UT IMMOBILIA ANTENUPTIALIS (19) DONATIONIS NEQUE HYPOTHECÆ DENTUR, NEQUE OMNINO ALIENENTUR A VIRO, NEC CONSENTIENTE UXORE, NISI POSTEA SATISFIERI POSSIT UXORI: HÆC VERO ETIAM IN DOTE VALERE.

N O V E L L A C O N S T I T. LXI.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

CAusam miserandam fieri cognoscentes, coram nobis ipsis negotio moto: illud quidem correximus competenti modo, lege autem generali emendamus hujusmodi negotia (hoc quod moris est nostri).

C A P. I.

Ut immobilia propter nuptias donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur.

ET sancimus, si quis conscripserit antenuptialem aut propter nuptias donationem, (sic enim eam oportere magis vocari decrevimus (20)) sive ipse pro se hoc faciens, sive etiam altero scribente aut patre, aut matre, aut cognatis, aut extraneis forte: Si quis (21) igitur tale aliquid fecerit, & scripserit donationem, in qua etiam aliquid immobilium est: interdicimus (22) ei aut de cætero supponere rem conscriptam in antenuptiali donatione, aut alienare omnino. Quod enim semel vinculis sponsalitiæ largitatis obligatum est, non erit conveniens alienari: ut mulier eveniente forsitan lucro, quod ei confert antenuptialis donatio, difficultatem patiatur, non inveniens (23) rem in viri substantia, cum sit alienata aliis aut supposita, ut potentibus forte personis, quatenus illi propter hujusmodi causas aut sit omnibus modis inaudibilis vindicatio aut difficilis, & litibus egeat, dum ex hoc ipso sit adjuvanda.

§. 1. Quapropter hoc observetur, & qui posthac contraxerit, sciat, quia sive emptionem, sive hypothecam habeat, nihil horum utilitatis habebit omnino, sed æqualia erunt non scriptis, nec dictis, quæ super hoc scripta sunt, aut convenerunt: ut servetur uxori lucrum. Non enim videntur nobis immoderate fecisse quidam nostrorum judicum, qui etiam ipsam in rem actionem mulieribus post matrimonii transactionem in sponsalitia largitate dederunt, quod recte inchoatum, deinde a posteris judicibus quasi pro supervacanea quadam subtilitate contemptum est: & non qualibet vias & artificiosas inveniant: sumentes hypothecas præparando mulieres consentire, & ita propriu cadere jure. Consensus (24) etenim in talibus aut in hypothecam, aut in venditionem, aut in aliam alienationem conscriptus, percipienti omnino non proderit, si semel consensus fiat: sed sicut in intercessionibus scripsimus, ut oporteat biennii (25) tempore existente (26) & rursus aliam professionem scribi confirmantem consensum: & tunc ratum (27) esse quod factum est: sic & in hoc fiat. §. 2. Et si consentiat mulier secundum speciem in intercessionibus, sit omnino indemnis, nisi etiam secundo (sicuti prædiximus) celebraverit consensum: plura namque ex primo motu auditu delinquuntur: muliere quippe mariti seductionibus (28) facile decepta, & propria negligente jura. Cum vero in plurimo tempore cogitaverit pro negotio, fiet forsan cautior. §. 3. Veruntamen neque hoc simpliciter damus, sed tunc mulierem ex secundo consensu damno submittimus, dum sunt aliæ res, ex quibus possibile est ei satisfieri pro re vel rebus immobilibus, quæ in antenuptiali donatione continentur, & quæ ab alio detinentur, propter alienationis aut suppositionis modum: alioquin (29) si nihil aliud supersit, neque sic læsionem sustinere mulierem permittimus: sed licet secundo vel frequenter consentiat, causa ad intercessionis feratur rationem, & sit omnino ei lucrum sub cautela positum: nisi apparuerit relictum aliud sufficiens ad antenuptialis largitatis quantitatem. Et hæc dicimus non (30) solum parcentes mulieribus, sed multo potius viris talia facientibus: siquidem & multis & pene pluribus casibus communibus filiis antenuptialis donationis servantur res: & rursus hæ remanent apud substantiam viri, ejusque successionem, ex hac observatione: ideoque utilis est lex uxori & marito secundum has ratiocinationes. Et multo (31) potius hæc in dote valebunt, si quid dotis aut alienetur, aut supponatur: jam enim hæc sufficienter delimata atque sancita sunt. §. 4. Sed neque ipsos contrahentes omnino neglexinus: nam si etiam super his obligationem quantum ad mulieres neque dictam neque scriptam esse volumus: tamen ipsos viros in aliis earum rebus obligari volumus occasione alienationis aut hypothecæ, mulieribus quidem servantes in ipsis immobilibus rebus sponsalitiæ largitatis jus innovatum: illis autem competens jus et doci-

(1) Pœnam creditoris cadaver mortui debitoris inferri prohibentis observa. Est autem hæc pœna legis Juliæ de vi, l. 12. in fin. l. 19. ff. quod met. caus. (2) Confiscationem tertiæ partis [illegible]. Hæc est pœna legis Juliæ de vi, ut ea damnatus, tertia bonorum parte mulctetur, & fiat infamis, l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (3) Divus Marcus meminit tantum amissionis crediti, d. l. 12. l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (4) Pœna Talionis [illegible]. Qui vero creditoris cadaver defuncti [illegible] Qui [illegible] vendiderat, Alexandri Severi jussu, fumo punitum legimus, vide Lamprid. [illegible] in navigia [illegible] temperantibus [illegible] Plin. in panegyrico. adde quæ notavi ad Nov. 115. cap. 3. §. 13. (5) Dixi supr. (6) [illegible] Salvian. ad Eccles. Novella Leonis [illegible]. (7) Hinc sumpta est Auth. ad hæc C. de judiciis. (8) Nulla constitutio hodie extat, facit tamen l. 1. C. de assess. (9) [illegible] quæ apud magistratus. (10) l. 1. C. de pedan. (11) Ut Magistratus Constantinopolitanæ civitatis causas in conventionibus certis audiant, & sententiam dicant, Julian. num. 222.

(12) [illegible] ipsos dari magistratus. (13) Id est, ultimam cognitionem. Julian. hic, & l. ult. Cod. de [illegible] hoc est, definitiva. talis enim est definitiva, quæ sane ultima est, sic Novissima pœna, quæ [illegible] Novissimum judicium, id est, ultima voluntas, l. 6. Cod. de codic. (14) [illegible] Magistratus urbanos seu Constantinopolitanæ urbis causas in conventionibus certis audire & sententiam dicere, Jul. hic num. 222. (15) Dixi superius, hanc constitutionem non extare. (16) Vide tit. C. de off. com. rer. priv. (17) [illegible] Id est, in magistratibus. (18) Id est, anno 534. (19) De jure propter nuptias donationum, Jul. cap. 31. ut ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias, [illegible] apud Cujac. Huc pertinet cap. 1. Goth. Ad hanc Novell. vid. [illegible] lib. 2. c. 9. n. 1. Rittershus. in exposit. Nov. part. 9 cap. 4. Adde [illegible] Vel. Nov. 119. c. 1. l. un. C. de donat. ante nupt. (20) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. ad SC. Velleian. & Authentica permissa Cod. de don. ante nupt.

(21) Res propter nuptias donatæ, non consistit obligatio aut pignus, aut alienatio, l. 2. C. de don. ante nupt. Atqui nondum est ea uxoris? Posset [illegible] cur non mulier petitione potius levatur? Ei in jus est ipso jure obligationem a principio non subsistere, quam valuisse & rescindi. Quid si mulier semel consenserit pignori aut alienationi? Creditori consensus mulieris non prodest. §. 1. vers. [illegible] Numquam igitur proderit? Imo vero: si videlicet mulier iterum consenserit, d. vers. consensus. (23) Vide tit. [illegible] alienare. (24) Consensus etiam uxoris maritum obligare non potest aut vendere rem propter nuptias ei donatam. (25) Præsumitur certa animi scientia & perseverantia [illegible] quod post biennium confirmamus. (26) Consensus mulieris intra biennium [illegible] post biennium novo consensu firmari potest, l. un. §. 15. C. de rei uxor. act. ut res emptæ seu propter nuptias donatæ consistat. Si mortis mulieri ex rebus aliis mariti [illegible] fuerit, §. 3. infr. h. t. An idem est de dote? negat Joannes, [illegible] Julianus vero antecessor ait const. 90. §. hæc autem dicimus. facit §. 3. vers. Et multo potius h. t. [illegible] omnibus privilegiis jam [illegible] dare, infr. hoc tit. (27) Nota verbum.

(28) Mulier est fragilis animo, d. §. 12. & facile falli potest, ut [illegible] tamen aliud nec [illegible] vulgarem fuerit dicere, omnem contractum mulieris initium mariti [illegible] semel [illegible] & sedul [illegible] mariti. (29) Exceptio regulæ superioris.

(30) Causa exceptionis. (31) Argumentum a donatione propter nuptias ad dotem, sumptum a minore ad majus nota; Quod valet in donatione propter nuptias, [illegible] in dote valere oportet.

documentis quantum in aliis ejus rebus : omnibus privilegiis (1) jam doti datis a nobis in sua firmitate manentibus, quando mulier movsrit, aliis enim omnibus præter (2) mulierem, hujusmodi privilegia, nec ex antiquo dedimus, neque nunc damus.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modum edictis (præceptis) per provincias utens, ut nullam gentium lateant, quæ a nobis sancita sunt, in hac enim felicissima civitate gloriosissimus præfectus urbis hæc proponet.

T I T. XVII.

DE CONSULTATIONIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXII.

DE ORDINE (3) SENATORUM (ut in quibusdam libris inscribitur) seu DE CONSULTATIONIBUS (4), (ut in Contii manuscriptis Novellis) seu, (ut Anton. Augustinus ex Florentino Codice refert) DE SENATORIBUS (5). Epitome partim ex Haloandri, partim ex Juliani epitomis collecta per Antonium Contium, nam apud Scrimgerum nihil ejus extat præter nudum (6) Titulum : ANTIQUIS TEMPORIBUS. AL. ANTE DE HIS IPSIS.

Fuit ergo Latina lingua edita hec Novella, cujus omissa præfatione sententia hec est apud Julianum & Haloandrum.

HEc (7) constitutio jubet provocationes in consultationibus, non tantum in amplissimis magistratibus, sed etiam omnibus (8) Senatoribus induci, ut totus Senatus causas (9) appellationum audiat & conveniat, quamvis silentium (10) tantum sine conventu Senatoribus denunciatum fuerit. Silentio enim conventum inesse (11) videri. Audiant itaque provocationes sanctis Evangeliis propositis, & quod sibi visum fuerit, Imperatori referatur, ut ex divina sententia ejus, Senatus calculus confirmetur (12). §. 1. Agat autem Senatus conventus in Hippodromis (13). §. 2. Urbicaria (14) præfectura omnibus aliis prædeat (15) dignitatibus, id est, ante sedeat (16). Et post præfectum cæteri patricii numerentur : & consules quidem, & qui inter eos consularibus insignibus decorantur, secundum consularem ordinem & prærogativas consulatus sui sedeant, ut tamen anteponantur ordinarii (17) consulares honorariis consularibus. Et post (18) hos præfectorum & magistrorum militum & illustrium virorum ordo ponatur. Omnes autem isti habeant facultatem in Senatu sententiam dicere. Qui autem propter cingulum magistratus a Senatoribus honoratur, etiam post depositionem cinguli sui, inter Senatores connumeretur. Liceat autem illustribus viris patriciatus codicillos accipere, quamvis (19) neque consulares, neque præfecti facti sunt. Quod non solum in futuro tempore, sed etiam in præterito constitutio relaxavit. §. 3. Illud autem certum est, quod tertiam partem sportularum in ingressu dignitatis dare compellantur, omnibus aliis ex consuetudine sportulis dandis in quavis promotione in sua firmitate durantibus. Qui autem præsentem constitutionem non observaverint, pœna quinquaginta librarum auri plectentur. Quæ pœna non solum ipsis violatoribus constitutionis imminebit, sed etiam aliis, qui eam violari concesserint. Dat. CP. post consulatum Belisarii iterum Cons. Al. in editione Haloand. PP. Mensis Januario post consulatum Belisarii V. C. Anno secundo (20).

T I T. XVIII.

DE NOVI (21) OPERIS NUNCIATIONE MARITIMI (22) ASPECTUS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXIII.

Imp. Justin. Aug. Longino hujus almæ urbis (23) præfecto.

P R Æ F A T I O.

CAusam quæ dolose fit in hac regia civitate circa domuum ædificia, cohibere & emendare justum credimus. Quia enim *certis mensuris distare domos ab invicem*, *Zenonis piæ memoriæ constitutio* (24) *dicit* : nos etiam aliquid tale [sancivimus. Sequitur autem] *in hac regia urbe non posse aliquid* (25) *ultra centum pedes prohibere maris aspectum, rem omnium gratissimam*. Oportebat quidem forsan, & exampliari mensura aspectus ejus partem, & non eos prohibere. Sed tamen hoc inopinabili quadam machinantur arte. Quidam (26) enim centum pedum relinquentes mensuram, aut etiam parum aliquid huic addentes, deinde ædificant : nihil aliud habentes, sed tanquam aliquod velum tetenderint : & cum abstulerint maris aspectum per omnem potestatem, & non repugnantes legi propter centum pedum spatium, interim ædificant sine prohibitione : & dum quod quærunt potiuntur, deponunt illud quod propter utilitatem ab eis injunctum est. Sed & ita schema circumvenientes omni voluntate, extraneis possessorum constituunt domos : quod de cætero fieri nullo modo volumus inventum.

C A P. I.

SEd si quis voluerit tale aliquid excogitare & malignari, non taliter ludat : sed si hoc egerit, pro veritate domum totam ædificet : & usque ad spatium totum (centum dicimus pedum) tendat : ædificia faciens tanquam necessaria sibi, & inevitabilia futura, non autem propter (27) vicini læsionem construat parietes, & velut ex quadam pictura talem extendens machinationem, privationem aspectus arripiat. Sicut (28) enim eis qui aliena diripiunt, directe advertimur, & pœnis dignos putamus : ita & hæc molientes nihilominus in malitiam eorum qui alienas res abripiunt, æstimavimus. Unde si parvam (29) aliquam rem per modum abreptionis auferre præsumpserint, beneficio (30), vi bonorum raptorum conquadruplatur pœna : quomodo non hunc necesse est qui tale aliquid agit, & cogit quod ab eo factum est, alia majori pœna mulctari ? hoc est decem librarum auri inferendarum theatralibus (31) tuæ celsitudinis, ut non malus (32) vicinus (hoc quod in sermone) constitutus vadat deridens legem, tanquam non valentem eum propriis inhibere dispositionibus.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem : tua celsitudo in hac felicissima civitate operi terminoque contradere, & in perpetuum una cum obedienti officio servari festinet, eadem decem librarum (33) imminente pœna contra hæc prævaricantes, aut prævaricari sinentes. Dat. 7. Id. Mart. CP. Imp. Domin. Justin. PP. Augusti. Anno XI. Joan. V. C. Cons.

T I T. XIX.

DE (34) HORTULANIS (35) CONSTANTINOPOLITANÆ (36) CIVITATIS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXIV.

Antonio Contio interprete.

Idem Imp. Longino gloriosiss. præfect. felicis & regiæ hujus urbis.

P R Æ F A T I O.

MUltæ undique nobis accusationes ex tempore multo contra felicis hujus urbis & ejus proastiorum (37) hortulanos deferuntur, indignantibus cunctis de ipsorum malitia. Quæ autem delata sunt, talia quodammodo sunt.

CAP.

[illegible]

C A P. I.

AJunt ex corpore hortulanorum etiam pretiorum æstimatores (1) (seu censitores) ut plurimum esse, & rem facare gravem. Quando enim horti dominus ipsum tradit hortulano mercedem subeunti, nihil aliud quam plantatum in ipso olus æstimant, & ejus æstimationem taxant, accipienti hortulano seu conductori. Cum redditurus est post implementum temporis conductor, tunc facere eos subtilissimam oleris æstimationem, ipsam vero in sextuplum & multiplex offerre; & si quidem ipsi quinquaginta aureorum sit olus, non minus trecentis, interdum etiam & pluris, hoc æstimare; & non usque ad hoc solum rei constituere inexplebilitatem, sed & majorem illam facere, ut plurimum dicentes quod stercolinum (2) injecerunt terræ, & quædam inde habeant emponemata, & inde extollunt utique quoad possunt æstimationem, & super hæc pro æstimatione plantatum, (forte) arborum alias pretii accessiones facere, tametsi quando a dominis accipiunt, nulla talis expensa imputata sit, etiam hæc ut plurimum in pactis, confitentibus hortulanis, quod & custodient implantatas arbores, & alias (3) plantabunt, Sed æstimator, etiam in se ipso similem (4) rem paulo post forte putans, revera pro se ipso talem inexplebilitatem infert, ita ut si quidem miser sustineat dominus ex imperitia tantum sibi inferri damnum & sua recipere, alteri autem tradat hortulano ipsum hortum, & rursum sub illo idem patiatur, & ad hæc plus tertia forte aut quarta parte tanta, patiatur illius avaritiam, periclitetur & ipso penitus excidere horti dominio, & a suis rebus abalienetur, fiat autem & ipsi major quædam improbitatis accessio. Nam si post hæc adveniens hortulanus addat quid priori reditui, & ipse ab hujusmodi conductione desinens exigat æstimationem, tanquam ex emponematibus (5) ipsius factam, quamvis nulla penitus accessio ex illius sedulitate facta sit, sed forte ab initio vel per temeritatem eorum qui tradiderunt, vel per desidiam, minoris quam par erat, locantium, quæ quidam nobis omnia supra omnem videntur esse malitiam & audaciam, quam reprimi volumus a tua excellentia, divinæ huic nostræ legi attendente, & ut quemadmodum (6) hortulanus accipit hortum a possessore, ita & ipsum reddere debeat. Et si quidem olus habeat quando hortulanus ipsum accipit, & æstimatio fit ejus, similiter & in restitutione, similem æstimationem oleris solius accipiat. Si vero non habeat, sed nudum accipiat hortum, sive habentem stercus, sive non, sic & restitutionem fieri oportaat: & simpliciter sic observari tal ordinem in tradente seu reddente hortulano, qualis fuit quando ipse accepit, nullo alio contingente domino damno: æstimationem autem olerum, non solum ab hortulanis fieri, sed a vocatis *Summariis* (7), & ipsis horum peritiam habentibus, divinis nimirum propositis (8) Evangeliis. Non enim volumus possessoribus inutiles esse possessiones propter conductorum malitiam & inexplebilitatem. Propter hæc igitur congregatis his definies, neque permittes fraudem aliquam inferri possessoribus, sed undique ipsos innoxios & indemnes custodies. Volumus enim in pari (9) mensura & conditionem dominorum erga hortulanos, & hortulanorum erga dominos esse, propterea quod undique paritas nobis curæ est, & ne alterutra pars injuria afficiatur.

C A P. II.

SI vero quis terram spinosam (10) (squalidam) locaverit, hic vero eam excoluerit, culturæ mercedem accipiat, & veram oleris quod ibi erit, æstimationem, atque ita sine negotio recedat, nulla avaritia, neque callide excogitata arte in ea re admissa: ut per hanc divinam nostram pragmaticam legem, & futuram ex ea dispositionem a tua excellentia, de cætero maneamus ab hujusmodi rebus immolestati, & non reliquis nostris super republica curis, etiam tales supervenient curæ. Quandoquidem nobis non parva, non magna nostræ reipublicæ pars extra solicitudinem constituta est, omnia lustrantibus ipsis mentis oculis, & nihil inornatum, neque inordinatum, neque ambiguum manere volentibus. Comminaberis autem, & pœnam quinque librarum auri contra eos qui posthac tale quid facient aut facere permittent, Dat. (11) CP. * JOANNE CONSULE.

T I T. XX.

UT TERRULÆ (12) AUT DOMUS, AUT VINEÆ SANCTISSIMÆ ECCLESIÆ MYSIÆ (13), IN REDEMPTIONEM CAPTIVORUM AUT ALIMONIAM PAUPERUM RELICTÆ, POSSINT ALIENARI SECUNDUM COMPREHENSAM HAC LEGE DISTINCTIONEM.

N o v e l l a C o n s t i t. LXV.

Integra deest apud Scrimgerum præter superiorem titulum. Ea primitus Latina fuit. Ejus epitome Græca apud Haloandrum. Latina apud Julianum extat.

SCimus antea promulgasse legem. Hæc constitutio localis est, nam promulgata est de ecclesia Mysiæ, & jubet, ut si quis rem immobilem eidem ecclesiæ dederit, vel reliquerit certum reditum habentem: & adjecerit, ut in continentia pauperum reditus administretur, (addit Haloander, vel ad redemptionem captivorum (14)) hujusmodi legatum vel hereditas vel donatio nullo modo alienetur. Quod si incertus reditus eorum sit, domus autem relicta vel vinea procul a civitate fuerit in qua ecclesia sita est, cui legatum vel donatio facta sit, tunc liceat tales possessiones vendere. Sin autem domus vel agri aut intra civitatem aut circa muros ejus fuerint, testator autem voluerit venundari ea, & ex pretio eorum redemptiones vel alimonias fieri, tunc secundum tenorem verborum testatoris, & in his venditio celebretur. Talis enim rei actus firmissimus est. Qui judicio conventus fuerit, si destiterit, condemnatur, quippe malam (15) causam habens, & prius in jus vocatus, & contestatus, & vocatus legitime, & non obtemperans. Emissa mense Aprili xev. Anno imperii JUSTINIANI sub JOANNE (Cons.).

DE ALIENATIONE RERUM ECCLESIÆ MYSIÆ RELICTARUM PRO CAPTIVORUM REDEMPTIONE ET ALIMENTIS PAUPERUM.

SCimus (16) antea legem promulgasse, per quam omnes alienationes ecclesiasticas inhibuimus. Sed postea alia lege prospeximus, quatenus liceat pro solutione ecclesias, vel alias quæ piis domibus deputatæ sunt, persolvere. Sed & hoc in nostra venit memoria, quod Martino viro sanctissimo, Episcopo Clinate civitatis, firmam & ante legem nostram dedimus prohibentem eum ecclesiasticas res vendere, neque ex potentioribus necessitatem ei imponant secundum suum propositum res ecclesiasticas alienare. Sed & in nostra venit memoria alia res, quam pro divinis fecimus vasis, pro quibus omnibus abdicavimus, ne cui liceat sacrosancta vasa vel venundare vel obligare, nisi tantummodo in redemptionem captivorum: quia animæ redemptio aliis omnibus rebus pretiosior est. Sed hæc quidem antea. Subsecuta sunt quæ * nam ratione necessaria nobis fuit ad præsentis legis memoriam. Venit etenim in præsenti memoratus sanctissimus vir in hanc sanctissimam civitatem, & edocuit nos, multas terras sine redditu, vel domunculas, vel vineas relinquere ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonias, & alienatione prohibita memoratos actus, licet piissimi sint, attamen inhiberi competens sibi, permitti legem hoc facere. Sancimus itaque, si quis reliquerit ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonia, res immobiles, siquidem certus reditus est ex relictis rebus colligendus, manere legatum vel hereditatem, vel donationem, nulla alienatione mutilanda, cum possit ex reditibus redemptio vel sustentatio fieri. Si autem vel certus reditus non est, vel domus pene diruta, & longe ab ecclesia posita, vel vineæ, quarum fructus non semper similes sed varii, colliguntur, & incursionibus forsitan Barbaricis dediti, in his tantummodo speciebus permittimus venditionem hac speciali lege in memorata provincia fieri, si tamen domus intra fines ecclesiæ vel vineæ juxta muros civitatis minime positæ sint: ita ut in venditionis instrumento ipsa verba testatoris exprimantur, ut ei placuit venditionem fieri, & redemptionem ex his captivorum vel alimonias pauperum celebrari. Et si hoc ita subsecutum fuerit, habeat venditio firmitatem, liceat sine metu alterius legis, & Œconomis ecclesiasticis, & viro sanctissimo Episcopo vendere, & emptoribus habere easdem res firmiter jacta. Habebunt autem Dei omnipotentis crimen Œconomi ecclesiæ, si pretia quæ acceperint in aliam causam consumpserint, licet piissima sit, & non in prædictas duas tantummodo causas, ad imitationem legis quæ super sacrosanctis vasis alienandis lata est. Sic enim venditio necessaria procedat, ne actus piissimi exinde fraudentur, & animæ hominum inde pereant, cum & terrarum possessio & rerum immobilium non talem habeat curam, nec ita sit necessaria ut captivorum redemptio & vita egentium, quæ & animas salvant, & Deo omnipotenti placabiles sunt. Gravitas itaque tua quæ per hanc specialem legem nostra decrevit æternitas, tam effectu mancipare quam observare procuret. *

T I T. XXI.

UT FACTÆ NOVÆ CONSTITUTIONES POST (17) INSINUATIONES (18) EARUM, POST (19) DUOS MENSES VALEANT. PARCIT AUTEM NON CUSTODIENTIBUS SUBTILITATEM CONSTITUTIONUM SUPER (20) TESTAMENTIS IN RELINQUENDO QUADRANTE AUT NON SUBSCRIBENDO NOMEN HEREDIS, AUT NON DICENDO.

N o v e l l a C o n s t i t. LXVI.

Idem Imp. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

SEmper legum nobis occasiones motorum negotiorum præbuerunt causæ. Pluribus enim nobis additionibus factis occasione nostrarum constitutionum, quas super successionibus scripsimus: (quale est, *ut oporteat testatorem propria* (21) *manu heredis scribere nomen, & ex quavis* (22) *unciis reputari oporteat Falcidiam, quam filiis parentes relinquunt, sive ex tribus, sive ex quatuor, sive etiam ex pluribus*) & multis propter hoc periclitantibus testamentis cadere, ne complerentur quæ in eis scripta sunt: quia licet factæ sint leges, tamen non sunt cognitæ aut provincialibus, aut etiam hic nondum forte propositæ: nullique manifestatæ: necessarium existimavimus talia lege brevi corrigere.

C A P. I.

SAncimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis sunt, valere, ex quo in commune factæ sunt manifestæ. In provinciis autem, ex quo dictatæ (23) per Metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint: ne legum (24) ignorantia (secundum quod dudum tenuit) testamenta homines facientes, videantur prævaricari legem. Ut autem apertius adhuc causa declaretur, sancimus, *si scripta fuerit hujusmodi lex, hanc post duos* (25) *menses dati ei temporis valere*, & in republica tractari, sive in hac felicissima civitate, sive in provinciis, post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam

(1) Διατιμηταί. (2) Ita legitur apud Julianum, stercolinum, ut & alibi sterquilinium, vel stercolinum, l. 17. §. 2. ff. de servit. urb. l. 17. §. 2. ff. de act. empt. stercus, l. 1. §. 3. ff. ad exhib. Græci, κόπρον. (3) Facit l. 13. ff. de usufruct. (4) Æstimatores rerum assumendi: quibus velut peritis in arte credendum est, vide quæ dixi ad l. 1. §. [illegible] ff. de suis & legitim. Sic ad æstimationem hujus loci faciendam, aliis hortulani plerumque adhiberi solent, ut hic, & ita censent vilissimo pretio hortum æstimare potest, cum accipitur: magno, cum redditur: ut ea ingenti detrimentum, sic in conductoris vel hortulani lucrum. (5) Meliorationibus, quas solent coloni repetere, l. 55. §. 1. l. 61. ff. locati. (6) Notanda est hæc sententia adversus hortulanos. (7) Summarius summa faciendæ [illegible] rationis inveniendæ peritus, Novell. 90. Galli priseurs. (8) Id commune est omnium æstimatorum, Nov. 49. [illegible] de causa Galli vocant Jurés. (9) Claudicare contractus [illegible] non debet. (10) Χέρσος terra est squalida, incultæ. Terre en friche.

(11) Dat. 16. Kal. Aug. Imp. DN. Justin. XI. Joanne V. C. Cons. Jul. Contius & Cujacius Joannis consulatum referunt ad annum 12. qui est Christi 538. (12) Τόπια.

(13) De rebus immobilibus ad ecclesiam Mysiæ pertinentibus, Julian. const. 59. De relictis ecclesiæ Mysiæ, Index Reginæ, quod accedit editioni Haloandri. (14) Nov. 120. c. 9. vid. l. 21. C. de sacr. eccles. vid. Cujac. in hunc locum. (15) Contumax ita demum condemnandus, si malam causam habuerit. l. 73. ff. de judiciis, l. 13 §. 3. C. de judiciis, adde l. 53. ff. de re judic. (16) Hanc constitutionem integram, ut extat, edidit P. Pithœus. (17) Vide l. 20. Cod. de testamentis. (18) Id est, non statim ab ipsa insinuatione, sed duobus mensibus post insinuationem, insinuentur autem in urbibus regiis, in metropoli & civitatibus cujusque provinciæ. (20) De legibus, quas noster imperator de ordinatione testamentorum posuit, Jul. const. 60. de successionibus, Index Reginæ. (21) l. 19. C. de test. & Novell. 18. (22) d. l. 20. (23) d. Novell. 18. (24) Καταφανεῖς γενομένους, id est, evulgatæ. (24) Tabellio, juris peritus esse debet. In tabellione requiritur peritia juris, ut hic, & Novell. Leonis quædam. (25) Novæ constitutiones post duos menses insinuationis obligant. De duobus mensibus adde Cujac. 6. obs. [illegible] §. de prosp. Goth. Adde Ans. Merend. contr. lib. 2. cap. 8. Ans.

eam constituere, & tabellionibus (1) ejus cognoscentibus virtutem, & subjectis agnoscentibus, legemque servantibus. Sic nulli omnino erit declinatio, ut nostram custodiat legem. Non enim volumus deficientium infringi voluntates, omnibus siquidem studemus modis ratas eas constituere. Cur enim culpabimus (2) eos qui positas nostras ignoraverint constitutiones: vel si post paululum forte quam scripta lex est, & adhuc ignorata, decesserint testatores, & propterea in testamentis aut non scripserint propria manu heredum nomina, aut etiam tres uncias solum reliquerint filio, & non quatuor: in quo legem aut non positam esse contingit, aut positam (3), & eo quod nondum proposita fuerit, juste ignoratam? §. 1. Igitur etiam hactenus, licet antiqua constitutio sit, & in cognominis nostri posita constitutionum Codice (4), quæ scribi propria manu heredis nomen disposuit, tamen plurimi præter ejus testati sunt virtutem, ignorantes ejus legislationem: & hactenus talia prætermissa denuntiantur nostræ potestati & omnibus semper talia poscentibus, veniam dedimus, quoniam nondum fieri has manifestas eveniat: & sacras super his fecimus formas justam eis largientes veniam. Ne igitur importunitatem patiamur de his per singulos dies, & formas scribere cogamur: propterea sancimus (sicut dictum est) seniorem quidem in Justinianeo positam Cod. legem (5) valere, hic quidem ex quo insinuata est: in provinciis autem ex quo directa & palam facta est in unaquaque metropoli aut alia civitate. Tempore namque plurimo transeunte, & nostro Codice ubique directo, non recte ignorabitur.

§. 2. Alteram vero novellam (6), quæ inter Constitutiones post Codicem posita est, decernentem quod filiis relinquatur, valere & in hac felicissima civitate, & in provinciis post duos menses insinuationis: sicuti prædiximus: eo quod factis a nobis uniformibus (7) constitutionibus de mensura institutionis filiorum, alia quidem Græcorum lingua conscripta: propter multitudinis frequentiam, alia vero Latina, quæ etiam firmissima (8) propter reipublicæ figuram (9) est: illa quidem Kalendarum Martiarum habet conscriptionis tunc diem: non autem tunc insinuata est; alia vero est Latina voce conscripta ad Salomonem gloriosissimum apud Afros sacrum præsulem (10) tunc prætoriorum, Kalendis Aprilis. §. 3. Quia vero neque Græca lingua conscripta, mox palam facta est & directa, denique etiam quæ hic ad gloriosissimos Præfectos sacrorum nostrorum prætoriorum conscripta est, id est, Græca lingua, Majo mense insinuata est in eadem sede atque directa: ideo sancimus oportere ejus legislationem (11) quæ de mensura institutionis filiorum eloquitur: valere hic quidem ex Kalendis Maiis, ut duos menses ei servemus: in provinciis autem ex quo hæc palam facta est, etiam ibi duobus mensibus post insinuationem servandis. Si vero nondum hactenus in omnibus provinciis destinata est: velociter & eam & alias, quæ forte non missæ sunt adhuc, aut etiam postea comitante Deo a nobis faciendas mitti nunc vel mittendas esse: quatenus nostræ constitutiones in metropolitanis civitatibus fiant vel faciendæ sint manifestæ. Provinciarum vero præsides ipsos mittere eas, & missuros esse per omnes civitates sub unaquaque provincia constitutas: ut nullus de cætero occasionem sumat cujuslibet ignorationis. §. 4. Unde præteritum omne justam habeat veniam, valeantque defunctorum voluntates & dispositiones, vel si nuper factæ sunt, sicut eas illi fecerunt: vel si secundum prius tenentem legislationem literis (12) propriis non scripserunt heredum appellationes, aut testibus eas non fecerunt manifestas, aut tres uncias & non amplius reliquerunt filiis. Non enim infringi (sicut prædiximus) defunctorum volumus dispositiones: sed ratas eas esse per omnia declaramus: ut si vel proxime (13) scripta sint testamenta post positionem legis, nondum vero contigerit constitutiones factas innotuisse: & superviventibus forte testatoribus non sunt mutata: maneant etiam sic institutiones, quæ ab initio secundum tunc certas extantes factæ sunt leges, propriam virtutem habentes, & non accusandæ eo quod tempore quo (14) supervixerunt illi, eas non mutaverunt. Non enim omnia sunt in nobis, nec semper quibusdam tempus fit testandi repente, plerumque enim incidunt hominibus mortes, testandi repente, plerumque enim incidunt hominibus mortes, testandi eis potestatem auferentes. Quamobrem ab initio factum recte, eo quod non fuerit mutatum, non arbitramur postea mutari, aut aliquo modo infringi: sed immutilatam manere quæ tunc placuit testatoribus sententiam, valideque servari. Erit namque absurdum, ut quod factum (15) est recte ex eo quod tunc non erat factum, postea mutatur.

§. 5. Collective igitur dicendum, percipiant filii relictas sibi (si ita contigerit) a patribus tres uncias ex testamentis ita factis, aut ante legis positionem, aut post positionem legis, antequam hæc tamen apud judices innotescerent. Si vero ad effectum sit testamentis, oportere quod reliquum est, eis impleri, secundum quod tunc legibus debebatur: hoc percipiendum secundum antiquas leges: ut si quid deest tribus unciis, secundum illas supplementum fiat, non in quadriuncio, quod postea quidem sancitum est, nondum tamen tunc agnitum.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: præceptis propriis tua eminentia omnibus faciat manifesta, & qui in hac maxima civitate, & qui foris inhabitant: quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancita sunt. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. August. Anno XI. (16) JOAN. V. C. CONS.

T I T. XXII.

UT NULLUS (17) FABRICET ORATORII DOMOS PRÆTER VOLUNTATEM EPISCOPI: ET UT DEPUTET PRIUS QUÆ CIRCA DILIGENTIAM ET STATUM FABRICATI ORATORII SUFFICIANT: ET UT EPISCOPI (18) NON DESINT SUIS ECCLESIIS: ET DE ALIENATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM (19).

N O V E L L A C O N S T I T. LXVII.

Idem Imp. Justinianus August. Menæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & universi ejus tractus patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

EA quæ de sanctissimis ecclesiis sunt, multis comprehendentes legibus, adhuc etiam alia lege egemus, ad exorta negotia, & rursus emergentia sufficiente. Plurimi namque nominis (20) causa, non ad opus sanctissimarum ecclesiarum accedunt, deinde eas ædificantes, nequaquam curam ponunt, ut expensas quoque eis deponant decentes, & ad luminaria (21) & ad observantium alimenta, & ad sacra (22) ministeria: sed deserunt eas etiam in nudis ædificiis constitutas, & aut destruendas, aut omnino sacro ministerio defraudandas.

C A P. I.

SAncimus igitur præ omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam esse, neque monasterium, neque ecclesiam, neque orationis domum incipere ædificare, antequam civitatis Deo amabilis episcopus orationem (23) in loco faciat, & crucem (24) figat, publicum (25) processum illic faciens, & causam manifestam omnibus statuens. Multi enim simulantes fabricare quasi orationis domos, suis medentur languoribus (26), non orthodoxarum ecclesiarum ædificatores facti, sed speluncarum (27) illicitarum.

C A P. II.

Ut (28) qui ecclesias ædificant, prius definiant quæ ad curam & constitutionem ejus & conservationem pertinent.

DEinde non aliter quempiam ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem episcopum, & definiat mensuram quam deputat & ad luminaria (29) & ad sacrum ministerium, & ad incorrumpendæ (30) domus custodiam, & observantium (31) alimenta: & si sufficienter habere videtur, faciat prius (32) donationem eorum quæ futura sunt deputari: & ita domus ædificetur. Si autem non sufficiat quidem aliquis ad hoc, nomen (33) forte desiderans, quo & ipse fabricator ecclesiæ vocetur, & vult aliquid tale facere (multæ enim & in hac regia civitate, & in provinciis ecclesiæ sunt, in quibus competenti quidem administratur modo, periculum vero ruinæ patiuntur per vetustatem aut etiam parvæ constitutæ sunt, & inordinatæ secundum desiderium eorum qui in eis deputati sunt) licebit ei unam (34) talium ecclesiarum accipienti hanc ædificare: & hic voluntate Deo amabilis orthodoxorum episcopi res agenda est: sic enim poterit & sacræ domus fabricator vocari, & nihil de suo superexpendere: deputatis jam circa hoc expensis oblatis ab eis, qui etiam prius has expendebant.

C A P. III.

De episcopis non residentibus in propriis ecclesiis, sic (35) Julianus epitomator.

ILlud quoque sancimus, quatenus secundum jam a nobis prolatam legem (36), Deo amabiles episcopi in suis ecclesiis maneant, & non relinquant quidem eas, tempus vero multum hic (37) morentur, & cogant per provincias œconomos expensas (38) sibi transmittere, & sanctissima ecclesia expendit, quod & ipse inde ei observare non patiatur. Sancimus igitur jam a nobis positam legem in sua manere virtute. Si vero defuerit Deo amabilis Episcopus ecclesiæ suæ amplius tempus, nullam ei mitti expensam de provincia: sed illam quidem circa actus pios & sanctissimam ecclesiam expendi: ipsum vero hic errantem (39) non expensis sanctissimam ecclesiam prægravare: cum certum sit, quod si plurimo tempore defuerit, quæ jam a nobis super eisdem sancita sunt, valebunt.

C A P. IV.

De alienatione rerum ecclesiasticarum immobilium.

QUoniam vero contigit jam nos sanxisse (40), ut si qua in provinciis alienatio rei immobilis ecclesiasticæ facienda est, secundum decretum hanc procedere, sicuti dudum prolata a nobis constitutio dicit: agi vero decretum (41) non solum præsente Deo amabili episcopo civitatis, ejusque clero, sed etiam metropoleos episcopo: nec non & illud insuper est sancitum, ut si metropoleos sanctissimus episcopus futurus est venundare, sive ejus ecclesiæ sanctissimi œconomi, quid oporteat fieri: etiam hoc adjicimus, ut duo ex synodo quæ sub eo est, Deo amabilium episcoporum, quoscunque elegerit, ipsi intersint, & alia omni observatione custodita quæ jam sancita est, præsentia duorum Deo amabilium episcoporum adjiciatur: ut secundum se videatur cum sua synodo rem agere: & sicut ipse rem facit credibilem (42) & sufficientem ei qui sub eo constitutus est, dum præsens est: ita & ipsi quæ sub eo est synodus præsens, per duos Deo amabilium episcoporum videbitur rem præbere cautissimam, sumentem ex hujusmodi synodo testimonium.

E P I L O G U S.

† Hanc itaque nostram legem, & ad sedem tuæ beatitudinis, & ad cæteros

(1) Idque contractuum seu instrumentorum teste, seu ex legibus concipiendorum causa.
(2) Non affectata constitutionum novarum ignorantia excusatur, l. 29. Cod. de testam.
(3) §. 4. infr. hoc tit. (4) l. 29. C. de testam. (5) d. l. 29 (6) Novell. 18.
(7) Ἰσοτύπως, id est, æqualis formæ. (8) Κυριωτέρα, id est, propria, vel quæ auctoritate polleat. (9) Seu statum. (10) Præfectum. (11) d. Novella 18. (11) Novæ, c. 1. Id abrogatur Novell. 119. c. 9. (12) In pr. supr. h. t. Præsumptionem observa. Quod si illico post legem de novo introductam, præsumitur factum non in contemptum legis, contra fraudem, sed per ejus ignorantiam. (14) Ignorantia novarum constitutionum non supina excusat omissionem solemnitatis novæ constitutione introductæ. (15) Quod recte factum est, toleratur, & is, qui fecit, ignoravit melius fieri posse. (16) Legendum videtur XII. ex Novella superiore, id est, anno 538. (17) De his, qui ecclesiam vel oratorium ædificare volunt, Jul. const. 61. De his, qui templa ædificant, Index Reginæ, huc pertinet c. 1. & 2. infr. h. t. adde Novell. 131. c. 10. & 7. supr. h. t. (18) Si episcopus multum tempus ab ecclesia sua defuerit, Jul. ibid. num. 210. Ne episcopi ecclesiis suis abessent, Index Reginæ, huc pertinet c. 3. infr. h. t. (19) Jul. ibid. n. 211. prædiorum, Index Reginæ, huc pertinet c. 4. infr. h. t. (20) Id est, ut nomen aliquod sibi comparent.
(21) Vide c. 2. infr. h. t. (22) Ἱερὰς λειτουργίας, de qua dixi d. Novell. 58. Gall. la Messe. (23) Auspicia futuræ orationis domus, orationes & vota. (24) Σταυροπήγιον, hinc σταυροπηγία, Nov. 131. c. 7. adde Nov. Leon. 14. (25) Λιτανείαν ποιούμενος, Svidæ. litanias, l. 3. C. de hæret. supplicationem, processionem, adde Novell. 123. c. 31. & 32. (26) Εαυτῶν χαριζόμενοι νόσοις, id est, suis ut inserviant morbis, illic hoc faciunt, id est, multi ædificant templa ad illicitos & hæreticos conventus, & est revera hæresis, animi morbus. (27) Hæreticorum templa speluncæ illicitæ. (28) Nov. 131. c. 10.
(29) Λυχναψίαν, usitatum erat in Oriente cereos in ecclesiis accendi, præsertim dum legebantur scripturæ, Hieronymo teste. Cerei quoque & funalia præferebantur in funeribus ab acolythis, Nov. 59. c. 3. c. 5. in fin. (30) Ἀδιάφθορον αὐτὸν φυλάττοντα.
(31) Τῶν προσεδρευόντων, sorbmo. eorum, qui ibi deserviunt, Julian. Galli, qui deserviunt. (32) Quæstio de dotis ecclesiasticæ modo ac quantitate, templi ædificandi quæstionem præcedit. (33) In pr. supr. h. t. adde l. ult. in fin. ff. de oper. publ. (34) Oratoria vetera ac prope destituta, arbitrio episcopi, privatus suo adjecto nomine poterit reparare. (35) Imo ita, si episcopus multum tempus ab ecclesia sua defuerit. (36) Novell. 6. c. 2. (37) Id est, in civitate principis. (38) Reditum ecclesiasticorum curam penes œconomos fuisse, hinc colligas. (39) Vagus & aberrans episcopus, expensis ecclesiæ non est alendus. (40) Novell. 46. (41) Nov. 7. c. 9. Prudens sc. quod hodie remissum est, Novell. 120. (42) Quod sic ab episcopo, præsente metropolitano vel duobus episcopis a metropolitano transmissis, idoneo fieri censetur.

cæteros sanctissimos patriarches missam, ipsi per literas proprias sub vos metropolitia facietis manifestam, ut illi palam faciant sub se constitutis episcopis: ut nullum lateant quæ a nobis constituta sont. Dat. Kal. Maii, CP. Imp. DN. Justin. PP. A. Anno xii. Joanne V. C. Cons. (1).

T I T. XXIII.

UT CONSTITUTIO SACRATISSIMI IMPERATORIS DE SUCCESSIONIBUS NUPTIALIUM (2) LUCRORUM, QUÆ APÆDIÆ, ID EST NON EXSTANTIUM LIBERORUM, LUCRA INTRODUCIT, OBTINEAT IN HIS FACTIS, QUÆ ACCIDERUNT POST CONSTITUTIONEM: IN HIS AUTEM FACTIS, QUÆ IPSAM PRÆCESSERUNT, LEONIS CONSTITUTIO LOCUM HABEAT.

Novella Constit. LXVIII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

SCimus Leonis (3) piæ memoriæ constitutionem de his scriptam, qui ad secundas perveniunt nuptias, sive viri sint, sive fœminæ, & nuptiale lucrum procreatis ex illo matrimonio liberis sancte custodientem, & eum qui ita lucratur solius usufructus dominum facientem: dominium autem illis conservantem, & jubentem ut si quidem filii vel nepotes moriantur nullo superstite, per quem, qui ad secundas nuptias transiit, dominio privetur: tunc immota & solida apud lucrantem etiam perveniat dominii utilitas.

C A P. I.

IPsam nos nuper (4) correximus, alia quidem statuentes, volentesque ut heredes mortuorum liberorum vel nepotum, sive parentes sive alii quicunque sint, habeant inde aliquod subsidium, lucrenturque etiam jure dominii per eorum mortem quantum ex pacto non existentium liberorum erant lucraturi: reliqua vero pars ad heredes filiorum vel nepotum qui mortui fuerunt, perveniat: nihil enim a nobis occasione usufructus immutatum est. §. 1. Hæc itaque & nunc, & in omnem tempus obtinere volumus, præterquam in his filiis qui mortui fuerint ante nostram constitutionem. Postquam enim prævenit lucrum solidum jam adjectum ei qui ad secundas pervenit nuptias, liberis ante legem mortuis, nequicquam laboraverit nostra lex circa ea quæ lex (5) piæ memoriæ Leonis evertens sub suam redegit potestatem. Itaque non solum filiis aut nepotibus non existentibus secure habebunt, quæ lucrati fuerunt, sed & si quid eorum apud alios est, secundum jus quod dominis competit, evincent. Hæc igitur brevi lege comprehendentes, hujusmodi dubitationes tollimus, ne assidue super causis molestiam patiamur: sed lege hac communi recolentes, his liberemur turbis, volentes servari formam quæ nostram legislationem præcessit, ei qui ante eam beneficio affici meruit.

E P I L O G U S.

† Tua itaque excellentia quæ a nobis hac de re constituta sunt in hunc modum omnibus manifesta propriis præconiis & programmatis efficere studeto. Dat. 8. Kalend. Jun. Imp. Dom. Justin. PP. A. Anno xii. (6) Joanne V. C. Cons.

T I T. XXIV.

UT OMNES OBEDIANT JUDICIBUS (7) PROVINCIARUM (8) ET IN CRIMINALIBUS, ET IN PECUNIARIIS, ET IBI NEGOTIA EXAMINENTUR, NULLO EXCEPTO PER PRIVILEGIUM: NEC HUC CONVENTI DEDUCANTUR, NISI SACRA PRAGMATICA FORMA EXHIBERI QUEMPIAM JUSSERIT.

Novella Constit. LXIX.

Imp. Just. Aug. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

UNam quidem esse omnium perfectissimam (9) virtutem arbitrandum est hominibus, quæ jura omnibus distribuit: hæc est ex causa cognominata justitia (10). Etenim unamquamque aliarum virtutum nisi (11) subsequantur hujus bona, fiet nihil horum quæ competunt: itaque nec fortitudinem (12) quæ non est cum justitia, laudabimus: eam scilicet patrie (13) lingua fortitudinem (14) in armis, virtutem appellet (15) solum: & si quis ab ea justitiam subtrahat delictorum solummodo, non quorundam bonorum fiet occasio, quam in nostris provinciis intuentes contemni, lege placenti Deo eam corroborare, & ad fortitudinem decentem reducere judicavimus oportere. Plurimorum namque alii quidem literas sacras, alii privilegia, alii pragmaticas formas, alii præcepta judicum, quidam alias ex aliis adinvenientes occasiones sibi peragunt peccandi: quidam in provinciis & extra eas litigare simulant. Qui enim in quolibet loco mala patitur, aut aliquod suorum amittit, aut de terminis terræ litigat, aut de proprietate (16), aut de possessione, aut de hypotheca, aut de alio quocunque (17): quomodo valeit in alio loco probationes horum quæ pertulit exhibere? hæc enim agentes, ostendentesque potentiam solam & fortitudinem, ita juste credentes talia machinantur: & hæc homines perpetrant tanquam perpetuam virtutem habituros se confidentes, & non respiciunt ad millia & decies millia exempla, quia sero tandem & in personis numerabilibus ex potentibus videmus potentes procedere, & ea divitibus divites: in omne autem ævum pene ex potentibus processerunt inanes, ex divitibus autem pauperes: dum patrum injustitiam soboles est secuta: & non cogitare neque reputant, quoniam quod ipsi quasi per se machinantur potestatibus utentes: hoc forsan contra eos qui ea eis procreantur, agunt: non eadem potentia sobolem, quæ illos sequitur.

C A P. I.

HÆc (19) considerantes, præsentem ponere legem existimavimus oportere: & præcipimus omnibus in provinciis judicibus quicunque nostris obediunt sceptris in universali ditione, & quæ ascendentem videt, & quæ occidentem Solem, & quæ ex utroque est latere: ut unusquisque in (20) qua provincia deliquit, aut in qua pecuniarum aut criminum reus sit, sive de terra & (21) de terminis, sive de proprietate, sive de possessione, aut hypotheca, vel de qualibet alia occasione: illic etiam juri subjaceat: (hoc enim apud legislatores præcedentes varie quidem dictum est, licet non pure, & sicut nos illud consideravimus) ut ultra terminos litigare non quærat. §. 1. Sive enim magna delicta sint, sive contractus consistant, oportet omnibus modis super eis & conventiones esse, & scripturam, si opus fuerit, & examinationem provincialem propter facilem probationem: sive quidem in parvo quispiam similiter delinquat: sive meius adhuc peccatum fiat: quale est si nec in parvis jure potiatur, sed expectet venire in extraneæ terræ provinciam: ibique eum convenire, & de talibus litigare: quem neque præsentem, neque in provincia forsan, propter virtutem illius, aut infirmitatem suam convenire potest competenter. Quid enim erit durius, quam læsum circa sublationem bovis, aut equi, aut jumentorum alicujus, aut pecudum, aut (ut exiguum dicamus) domestica gallinæ (22), hunc cogi non (23) in qua aufertur provincia litigare, sed alibi currere, & ibi probationes horum quæ pertulit exigi: & aut plures expensas pati, quam rei æstimatio est, aut inopiam ingemiscentem ferre? Hinc nobis multitudo plurima est interpellantium quotidie: & crebro in talibus causis inquietamur parvarum gratia occasionum: & ipsi multas sustinentes importunitates, & videntes plurimam quidem multitudinem virorum plurimamque muliorum ex propriis locis agitatas, & ad hanc venientes felicissimam civitatem: quorum plurimi etiam mendicantes & afflicti hic agunt: interdum quoque hic moriuntur.

C A P. II.

De præsentibus reis (24).

SI igitur fuerint ambo in provincia & actor & reus, nequaquam ad aliam provinciam causa trahatur, neque ad hanc felicissimam civitatem, neque ex privilegio cujuspiam, neque ex jussione: sed illic decidatur. Si vero alter quidem adest, alter autem abest: qui vero præsens est, ex domo absentis injustitiam patiatur: conveniantur omnibus modis ipse qui injustitiam egit, sive curator (25), sive conductor, sive quicunque sit ejus: & liceat ei secundum provinciæ spatium, & secundum legem communem antiquitus positam Inducias accipientem, nuntiare quæ de his gesta sunt, illi ad quem causa refertur. §. 1. Sed si quidem vicina provincia est in qua hoc agitur, una aut duabus mansionibus (26) in medio provinciarum constitutis: quatuor ei mensium dare inducias: si vero maius sit spatium, sex. Si vero ex Palæstina forsan, aut ex Ægypto, aut ea spatio gentium longinquarum, menses octo ad hoc sufficient. Si vero ex Hesperiis gentibus, aut Septentrionalibus, aut e Lybia: tunc quod etiam præcedentibus legislatoribus sufficiens visum est esse tempus determinatum, hoc est novem mensium: ut ille (si quidem ipsi nuntianti credat) litem illi eam committat. Si vero aliquid aliud de illo sapit, aliam dirigat susceptorum modis omnibus actionem, & completurum omnino quæ decernenda sunt si nihil appellatio fuerit subsecuta, sive in maiori, sive in minori causa. §. 2. Si autem ille (27) quidem nuntiet (28), ille (29) vero non ordinet (30), & statutum transeat tempus: tanquam (31) firme agentem eum qui conventus est, & pro absente persona, etiam invitum repræsentet negotii judex apud suum tribunal, & causam examinet præsente eo (32) qui conventionem suscepit, condemnet etiam eum (33) in quo obnoxius apparuerit, & insuper illum post hujusmodi admonitionem mittere in provinciam non volentem: si tamen omnino obnoxius (34) apparuerit, & si quidem locuples sit: ipse exigatur

(1) Id est, anno Christi 538. (2) De constitutione Imperatoris, quæ lata est de lucro ex morte liberorum contingente per pacta dotalia, Jul. const. 62. De constitutione successionum in lucra nuptialia, Index Regino. (3) l. 6. §. 2. C. de secund. nupt. (4) Novell. 2. c. 3. (5) d. l. 6. (6) Id est, anno 538. (7) Judices hic sunt provinciarum rectores & præsides, Goth. Vid. in hanc Novell. Rittershus. part. 12. cap. 15. Adde Auth. qua in provincia Cod. ubi de crimine ag. oport. l. 4. ff. de evict. Ans. (8) De jurisdictione præsidum [illegible]. Jul. const. 63. (9) Τελειοτάτην Scrimg. eandem Justitiam Aristoteles vocat [illegible] ἀρετῶν [illegible] ἀρετὴ e. ethicor. (10) Nov. 73. c. 9. §. 1. (11) Honestum nihil esse potest, quod justitia vacat, Cic. 1. de off. (12) Elatio animi, si justitia vacat, [illegible]: scientia remota a justitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda, vid. Cic. 1. de off. (13) Lingua patria hic est lingua Latina, Nov. 22. c. 2. Nov. 30. c. 5. adde Plut. in Coriolano, Cic. 2. Tuscul. vid. Petr. Fabr. 2. semest. 10. (14) [illegible] Scrimg. quo eadem est cum ἀνδρεία. (15) Virtutis vocabulo apud Romanos frequentissime significatur fortitudo: hinc virtus militaris, id est, fortitudo, l. 6. §. 6. ff. de postuland. l. 4. ff. de his qui not. l. 11. ff. de captivis, l. 32. Cod. de postlim. virorum omnium, id est, belli. Mamertinus in panegyrico ad Maximianum. Plura & prope innumera hujus rei exempla vide apud Petrum Fabrum d. loco, ubi inter cætera monet ex Ausonio & Marcellino & aliis Grammaticis ἀρετὴν dici ἀπὸ τοῦ Ἄρεος, id est, a Marte, adde Ansl. 1. paste. 9. (16) Res nobis utilitatem præbet vel proprietate, vel possessione: vel hypotheca, vel jure. (17) Jure scil. ut sunt servitutes. (18) Vid. Hesiodum vers. 2. & 3. libro. Ἔργα καὶ ἡμέραι. (19) Hinc sumpta est Authentica qua in provincia C. ubi de criminib. (20) Rerum sortitur reus, ubi delinquit, l. 3. in fin. ff. de offic. præsid. l. 10. in fin. ff. de [illegible]. l. 2. §. 4. l. 19. §. 2. l. 16. in fin. l. 45. ff. de jud. l. 1. C. ubi de [illegible]. & [illegible] C. ubi de crim. Nov. 8. c. 2. in fin. l. 7. §. 4. ff. de accus. l. 20. §. 11. ff. de pœn. l. 3. ff. de re mil. (21) Separat vindicationem finium a vindicatione dominii, hinc collige, ut l. 19. C. evict. (22) Ut eo loci quisque conveniatur, ubi aliquid egerit vel admiserit, sive de maxima, sive de minima re, veluti si de gallina agatur. Quamvis enim minima hæc res videatur, attamen justitiæ ratio non ex quantitate, sed ex suis regulis æstimanda est. Nam quod aliis vilissimum videtur, hoc aliis etiam quam pretiosissimum est, cum & aliqui probationum copia, in extraneis locis non sit similis agentibus, Jul. const. 63. seu numero 224. (23) Reus in loco, ubi delinquit, forum sortitur, l. 1. C. ubi de crim. nec potest igitur excipere forum judicis, in cujus territorio deliquit. Dices tamen, rescripto principis actorem posse suum ad forum reum evocare. Novell. 53. Melius est ex parte actoris conditio, quam rei. Cur? quia actori probationum copia similis esse non potest aliis in locis extraneis, atque in loco delicti admissi, Jul. hic. (24) Julian. numero 225. (25) Absente reo criminis accusatio seu causa decernenda est ejus inquilinis, conductoribus, procuratoribus vel domesticis. (26) Ἢ δύο μόναι ἐπαρχιῶν ἐν μέσῳ [illegible], id est, duabus provinciis in medio constitutis. Porro quid veteribus mansio fuerit, disce ad l. 18. §. 10. ff. de muneribus. (27) Id est, curator, procurator, conductor, quive possidet nomine absentis. (28) Locatori & rerum domino. Solet enim possessoribus rerum alienarum tempus indulgeri ad certiorandum & evocandum dominum, idque sit pro locorum distantia, l. 2. Cod. ubi in rem, l. ult. Cod. de exsecutoribus, l. 3. Cod. Th. de [illegible]. (29) Dominus proprietarius, seu reus. (30) Aliquem, a quo defendatur. (31) Ὡς δῆθεν [illegible] τοῦ [illegible] ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος [illegible] ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος [illegible], & infr. [illegible], id est, procurator. Sic hodie Galli. Faire pour aucun. Hoc talem sensum, reo neque veniente, neque procuratorem mittente, litem agi cum eo, qui absentis prædium possidet, quasi cum vero & legitimo procuratore absentis. Scrimg. perinde ac si specialiter constitutus esset ac faceret pro absente. (32) Conductore, curatore, procuratore, eove qui possidet nomine absentis. (33) Contumacem locatorem, id est, rei dominum. (34) Si tamen vere reus fuerit.

exigatur quæ decreta sunt, si vero minus sit quod habet, ut non sufficiat in illa condemnatione: tunc & de absentis rebus compleatur (1) victori damnum hujusmodi.

C A P. III.

De absentibus reis (2).

SI vero neque ipse (3) apparuerit, qui dominum litis præsentare jussus est, aut, (4) qui pro eo legitime cogatur: tunc vocetur quidem legitima (5) voce, non autem obediens condemnetur & absens, secundum schema quod appellatur eremodicium (6), id est, desertæ causæ. Nam qui per contumaciam deserit, in nullo minor (7) præsente putabitur. Si vero ille quidem forsan advenerit, aut miserit quempiam, accusator autem desit, tunc & absolvere eum, & damna (8) ejus mederi calumniatorem cogat, sic erunt temperatiores: sic peccare cessabunt: sic non putabunt potentiam (9) divitiarum justitiæ prævalere.

§. 1. Nec latet nos, quia forsan nec sufficiat hoc ad perfectissimam causæ medelam: cum judicantes potentioribus magis quam justiora volentibus & ad provincias venientibus præstent. Sed tamen novimus plurima injustitiarum curata ab hac legislatione, magis autem quantum ad nos est, totum erit sanatum, namque non aliter tradimus cingula, nisi (10) prius jusjurandum subierint hæc accipientes, juste omnibus judicare, & puras servare manus. Non puto post præsentem legem altero quolibet egebimus augmento, si illi quidem juste judicent ad legem simul & jusjurandum respicientes.

C A P. IV.

De fori præscriptione (11) *tollenda*.

ARripiat (12) autem nullus provincialibus cingulis violentos, nullo utens privilegio, aut potestate, aut forma: nisi (13) forte sacra nostra pragmatica forma occasione publicæ causæ præcedens, exhibitum hic quempiam inferri præcipiat: aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus: licet etiam hoc ex multa parte curavimus, plurimos majorum judicum in provinciis appellationum constituentes, ut apud illos magis appellatio, quando non de maximo negotio fuerit quæstio, quam in hac examinetur maxima civitate. §. 1. Hanc (14) dicentes justitiæ legem, adhuc potius faciemus eam justiorem, si nulli (15) permittamus habere contra eam quædam privilegia: neque excipi ab hac lege quolibet privilegio (16): nec si cuilibet sanctarum ecclesiarum largitum sit, aut alicui venerabilium xenodochiorum, aut aliis venerabilibus domibus, aut alii cuilibet ipsarum domuum imperialium, aut sacro patrimonio (17), aut sacris privatis, quæ merito post (18) supremum honorem secundo loco sunt posita: nec si aliquibus judicibus, aut in potentatu positis, aut omnino sub nos constitutis hominibus, sed obediant omnes legi, & succumbentes justitiæ sanctioni, honorent (19) eam, & per omnia habeant sortem: non solum in semetipsos respicientes, sed etiam in futuras successiones: & scientes quia nihil pene in semetipso manet, sed currit (20) natura, semper multas evolvens mutationes, quas neque prævidere facile est, neque prædicere: solummodo Deo, & imperatore sequente Deum, hæc gubernare mediocriter & mansuete valente. §. 2. Si vero quisquam utatur aliquibus sacris formis, sive pragmaticis, sive aliis, de tali quodammodo sibi largitis (21): erunt omnino infirmæ, judicibus maximam (22) solventibus pœnam, si omnino susceperint: & non hoc quod (23) fit, solummodo meditabuntur, sed quod etiam faciendum est: etenim si posthac tale aliquid impetretur ab aliquibus nostrorum subjectorum, aut ab alio quolibet, quibus prius interdiximus, inter quos complectimur (sicut dictum est) ecclesias, & venerabilia monasteria, & sacras nostras domos, & sacra privata, & sacrum patrimonium: neque hoc omnino valebit. Erit (24) autem hæc lex ubique suam juste extendens virtutem, & simul quidem futura caute constituens, simul autem quod præterit curans. §. 3. Scitote (25) igitur omnes subjecti, quos Deus nostris progenitoribus & nobis donavit, quoniam hanc vobis damus legislationem, omnem vobis cautelam conferentes: & neque itinere fatigabimini longiore, neque adversus maximos lacrimabitis: neque nos culpabitis tanquam hæc non corrigentes: sed unusquisque de proximo respiciens pœnam, in quibus forte damnificatur atque læditur, & hanc curam videns, magnum & bonum laudabit Deum, qui hæc nos sancire bene & juste illuminavit. Sit ergo pœna talia committentibus aut suscipientibus judicibus & cinguli casus, & decem librarum auri damnum.

E p i l o g u s.

† Gloriosissimi igitur præfecti nostrorum sacrorum prætoriorum, qui per omnem subjectam terram consistunt, legem hanc cognoscentes proponant, & per diœceses sub se constitutas, & in omni (26) Italia, & Libya, & insulis, & Oriente, & quodcunque in Illyrico est: ut sciant omnes, quomodo eorum curam habemus, Deo qui tanta nobis contulit offerentes legem: qui magnam nobis pro eis recompensationem dabit, dum talia pro causa subjectorum salutis sanciverimus: proponatur Constantinop. civibus nostris. Dat. Kalend. Jun. *Constantinop.* Imp. Justin. PP. Aug. Anno XII. Joan. V. C. Cons. (27).

T I T. XXV.

UT ORDINARIÆ PRÆFECTURÆ URBANÆ (28) ET PRÆTORIANÆ DUÆ (29) ET PRÆFECTURÆ QUÆ IN CINGULO ET QUÆ (30) IN ACTU SUNT, SOLÆ, NON ETIAM HONORARIÆ LIBERENT (31) A CURIALI FORTUNA.

N o v e l l a C o n s t i t. LXX.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

PLurima horum quæ olim sancita sunt, neglecta, & non facile in republica tractata, omnino visa sunt absque lege & sine legislatione consistere. Novimus enim quia antiquitus erat quædam præfectoræ figura (32), quam honorariam (33) vocabant, codicillis ab imperio super ea collatis: hanc autem ita nominabant, ut nihil aliud nisi purum honorem iis, quibus præbebatur, conferret, quæ curiales non liberabat a fortuna curiali, nisi quis eam ipso (34) opere ministrasset: & sicut de gloriosissimis magistris militum videbimus, quia nullus ex magisterio armorum eripitur fortuna curiali, nisi cum opere gesserit, (nam & magisterium militiæ præfecturam esse nostræ dicunt leges: puri vero magistrorum militiæ codicilli solam præbent dignitatem, fortuna non liberantes) sic etiam in ipsa præfectura si futurus sit aliquis liber hujusmodi fieri fortuna, necesse est in ipso cingulo (35) designatum, ab ea curiæ vinculis liberari.

C A P. I.

REnovamus igitur hujusmodi legem, sancientes, si quando visum fuerit imperio honorare curialem, ut etiam liberet fortuna, dare ei codicillos administrationis, & preparare eum in talibus constitui sedibus aut cingulis urbanæ præfecturæ senioris Romæ, & novæ videlicet hujus nostræ, aut in prætorianis tribunalibus, & Orientis, & Hesperiæ (36), & Libyæ nec non & Illyrici: quos omnes sub nobis facit Deus: & ita libertate frui, quatenus magno promeriti honore, & in carpentis (37) vecti, & clamores præconum audientes, insuper judiciales conscendentes sedes, hujusmodi fortuna liberi constituantur. Si vero solo eos participare voluerit honore, fieri quidem codicillos, & his dari: tantum vero valere hujusmodi imperialem largitatem, ut ille honoratus quidem sit, & maximæ curiæ pars esse videatur: non tamen neque provinciali curia, neque ejus albo liberetur: sed maneat sub antiqua fortuna, solum lucratus honorem: & ita gratias agens Deo & imperio, quia migravit, eum ad meliora prioris tranquillitatis educens. Sitque etiam hoc additamentum imperialium præmiorum, quod neque publicum minuit, neque fortuna, neque consuetis ei functionibus privans curialem: & ei qui hinc promeruerit, etiam præsentem addens fortunam, & ostendens honoratiorem, & aliis curialibus dignitate solummodo præcedentem.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo servare festinet: sciens quia neque curiales minuimus, & honoratiores eos omnibus demonstravimus: ut fiant hæ civitates per tua præcepta, quatenus imperio datur. Dat. Kal. Julii CP. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (38).

T I T. XXVI.

UT (39) AB ILLUSTRIBUS, ET QUI SUPER EAM DIGNITATEM (40) SUNT, OMNIMODO, SUPER PECUNIARIIS CAUSIS, SED ET INJURIARUM (41) CRIMINALITER PER PROCURATOREM DICANTUR: CLARISSIMIS AUTEM IN PECUNIARIIS LICERE EIS ET PER PROCURATOREM ET PER SE LITIGARE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXI.

Idem Imp. Justinian. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

QUæcunque procedunt quidem quasi honoris causa, schematis melioris sunt: quod autem hinc evenit, non honorem, sed forsan etiam quandam læsionem inferens, hoc bene habere judicavimus brevi mederi lege. Fertur enim quibusdam constitutionibus (42), *Ut nulli clarissimorum liceat per se litem exercere, sed per procu-*

(1) Textus meo judicio depravatus est & inversus. Ideoque ne putes, actorem quo casu [illegible], cont. [illegible] bonis condemnati, quæ in provincia, in qua delictum est & sententia lata est, habet, absentis rei forum sequi, ut sententiam exequatur. Sed hoc dicit: Ex bonis absentis in ea provincia, in qua deliquit, sitis, victori, id quod judicatum est, solvi æquum esse. Possumus & sic interpretari: Si victori satisfieri non potest ex bonis præsentibus condemnati, potest victor complementum quantitatis sibi adjudicatæ petere in eo quoque foro, in quo condemnatus degit. (2) Jul. num. 234 adde *Novell. Leon.* 100. (3) Id est, conductor. (4) [illegible] id est, procuratorem legitime constitutum. (5) [illegible] voce præconis, per præconem, Jul. *hic* num. 236. Porro vox *legis* dicitur eadem forma, quæ [illegible] in epist. Carnifex, manus legum. Præconem dicitur vox judicis, *Edicto Justiniani* 2. cap. 3. §. 4. ut qui verba judicis pronuntiet. & [illegible] tamen in [illegible], judicem dixisse, non præconem: ut Augustinus scribit 3. *de Trinitate, & de verbis Domini serm.* 26. adde *Novell.* 53. in *fin.* (6) Eremodicium, non est desertio vadimonii, seu promissionis *judicio sisti*, sed litis contestatæ. Qui litem deserit, litis damno [illegible], nec appellat. (7) Contumax atque desertor, habetur pro præsente. Judicatur efficacius adversus præsentem, ergo & adversus desertorem litis, vid. Nov. 90. c. 9. (8) Vid. Nov. 53. c. 3. (9) [illegible] Divitiæ justitiæ cedere debent. (10) *Novell.* 8. c. 9. (11) Evocationibus. (12) Id est, nullus eripiat cognitioni judicum provincialium reos per vim, *l. un. ff. ad leg. Jul. de vi privata*: vel per rescriptum, ut *hic*. (13) Reus conveniri potest in quo deliquit, potest tamen rescripto principis ex justa causa impetrato, ut eximatur foro provinciali, & causa agatur in urbe, vel eo loco, in quo domicilium habet, vid. Jul. *hic* num. 239. [illegible] reus ad se actorem rescripto potest evocare, ut [illegible] ut actor a contra reum, *Novell.* 53. (14) Fori [illegible] præscriptio denegatur, Jul. num. 238. (15) Quilibet judex in sua provincia potest tam de criminalibus, quam civilibus causis cognoscere, *l.* 8. *Cod.* 38. (16) Non contiano ecclesiæ, quæ [illegible] evocationem permitti oportet, quod sit ecclesia vel fiscus: sed tunc tantum, cum id specialiter & [illegible] aliqua sanctione a principe impetraverint. *supr.* 6. 9. *in pr.* [illegible], adde Jul. *hoc num.* 218. (17) Evocationes clericorum [illegible] non tantum in criminalibus causis, ut 6. 9. *supr.* b. c. sed & in civilibus, ut *hic*. (18) Sacrum patrimonium principis, [illegible] ejus privatum, post res sacras & divinas privilegiatum, & sic potentius est privilegium ecclesiæ, quam principis. (19) Honor justitiæ [illegible].

(20) Natura novas quotidie formas procreat: curritque semper multas evolvens mutationes. (21) Olim scilicet, ut sit sensus: Privilegia evocationum hactenus concessa, etiam pragmaticis formis, hodie esse inutilia. Nullum hodie uti jure evocationis, nisi pragmatica forma hoc specialiter, id est in causa, de qua agitur, a principe impetraverit, *in princ. hujus c. supr.* b. c. (22) Maxima pœna quænam est? an arbitrio principis statuenda? (23) Exemplis non est judicandum, sed legibus, *l. nemo* 13. *C. de sent. & interloc.* (24) De vi & potestate hujus constitutionis, Jul. n. 229. (25) Si quis præsentem constitutionem neglexerit, Jul. n. 230. (26) *Nov.* 70. *c.* 2. (27) Id est, ann. 538. (28) Urbanæ præfecturæ sunt præfectura urbis Romæ, vel urbis Constantinopolitanæ. (29) Orientis sc. & Occidentis, id est, Italiæ, Africæ vel Illyrici, c. 1. in [illegible] & magistri militum, Jul. *hic*.

(30) [illegible] appellat in actu dignitatem, cui opponitur honoraria, sic apud Harm. *lib.* 1. *tit.* 17. §. 13. [illegible] in actu præfectura, & apud eundem *lib.* [illegible] in actu constituti provinciarum præsides, quibus opponuntur apud eundem autorem [illegible] dignitate tantum honorati. (31) Ut præfectoria dignitas Curialem liberet, Jul. constit. 64. De liberationibus decurionum, *Index Regius*. (32) Vide *Novell.* 38. (33) Honoraria dignitas dicitur, quoties aliquis codicillos accipit ab Imperatore: quoties ei dignitas præstatur, quasi prætorii præfectus fuisset, sive magister militum, Jul. *hic*. (34) [illegible], ut sit sensus: In ipso gestu positus videtur, qui revera præfectus vel magister militum factus est, Jul. *hic*. (35) [illegible]. Hinc præcipue dicitur de iis, qui actu magistratum funguntur: nam honorarium cingulum non habent.

(36) Italiæ: quatuor enim sunt præfecturæ prætorio: Orientis, cujus sedes Constantinopolis, Italiæ, Illyrici & Africæ. (37) [illegible], Carpentum. Vopiscus vocat judiciale carpentum. (38) Id est, ann. 538. (39) Hujus Novellæ sensus hic est: Præfectura honoraria dignitas non liberat [illegible] Curiæ, sed ea tantum, quæ actu & reipsa administrata est. (40) De litibus eorum qui in dignitate positi sunt, *Index Regius*. De privilegiis dignitatum sive de procuratoribus, vide Julian. constit. 101. (41) Intentatam actione civili & criminali illustres personæ per procuratores agere possunt. (42) *l.* 25. *C. de procuratoribus*.

procuratorem omnino . Sed hanc quidem antiquitas pro dignitatum honore fcripfit : multos autem confpicimus dignitates quidem adeptos , & inter clariffimos infcriptos, aut comites , aut tribunos , vel fi qui alii confiftunt hujufmodi : fubftantiæ vero minoris dominos, ot penitus non fufficiant ad procuratores ordinandos , & propter hoc agendas expenfas.

C A P. I.

SAncimus (1) igitur ufque ad magnificentiffimos Illuftres hæc valere, & modis omnibus eos per procuretores pecuniarias exercere caufas: nec non etiam injuriarum per procuratorem criminali modo movere , fecundum quod datum eft eis fuper hoc privilegium : ne (2) cogentur aut federe (3) cum judicibus cum judicant : aut ftare (4) rurfus tanquam litigantes : ex utroque enim caufa videtur inculta , aut dignitatibus injuriam fuftinentibus , aut judiciali fchemate indigne procedente . Poft magnificentiffimos igitur illuftres , omnibus licentia fit volentibus procuratores ordinare, & per fe lites exercere, nulla ex hoc neque prohibitione, neque damno , neque pœna inferenda eis .

E p i l o g u s .

† Tua igitur eminentia , quæ vifa funt nobis , & per hanc facram declarata funt legem , omnibus faciat manifefta , quæ moris funt fuper his agens . Dat. prid. Non. Jun. *Conftantinop.* Imper. DN. Justin. PP. Auguft, Anno XII. Joanne V. C. Cons.

(1) 9. *Ecl.* a. c. 10. (2) Caufa hujus conftitutionis . (3) Non eft honeftum , ut qui judicantur , cum judicibus fedeat . E contra honeftatis effe non videtur , ut dignitate major ftet coram judice inferiore. Honefte igitur conftitutum , ut perfonæ illuftres , & quæ fupra eas funt , in pecuniariis caufis (& actione injuriarum , quantumvis criminaliter mota) per procuratorem omnino agant : clariffimi vero agant , fi voluerint. (4) Dixi ad *l.* 1. C. ubi *fenatores*.

COLLATIO SEXTA.

TIT. I.

UT HI QUI OBLIGATAS SE HABERE PERHIBENT RES MINORUM (1) AUT OBLIGATI SUNT EIS, AD EORUM GUBERNATIONEM PENITUS NON (2) ACCEDANT : ET CURATORES NULLO (3) MODO SUSCIPIANT CESSIONES ADVERSUS EOS, QUORUM CURATIONEM AGUNT, AUT EGERUNT: HÆC AUTEM GENERALITER VALEBUNT IN OMNI CURATIONE , IN QUIBUS PERSONIS LEGES CURATORES PRÆBENT: ET DE GUBERNATIONE PECUNIARUM COMPETENTIUM EIS, QUORUM NEGOTIA ADMINISTRANTUR : ET QUANDO EAS RECONDI AUT MUTUARI OPORTET, AUT EX EIS REDITUS COMPARARI.

Novella Constit. LXXII.

Imper. Juftin. Auguft. Joanni gloriofiff. Orientalium prætoriorum præfecto , iterum exconfuli ordinario & patricio .

P R Æ F A T I O.

OMnia quidem legislatori reipublicæ in magna cura funt , quemadmodum optime fe habeant , & peccari nihil relinquetur : præcipue autem inftromente minorum , & quæ circa eos curatio eft , ftudiofa (4) cura eft eis qui proferendi leges a Deo licentiam perceperunt : dicimus autem de eo qui imperat . Multas itaque caufas audivimus , ubi adminiftrantibus curatoribus ceffiones factæ funt adverfus minores, five puberes, five impuberes quidem , in fecunda (5) tamen ætate conftitutos : & mox efficientur eorum domini facultatum , aut non exiftentia forfitan debita fubeuntes , aut parvo pretio ceffiones (6) accipientes , eorum quæ funt undique fragiles (7) : aut etiam celantes *de fufcepta* (8) exiftentia in minorum rebus, & ita ceffiones accipientes fecundum multas & plures occafiones . Quid enim homo ad malitiam femel (9) deditus non adinveniat , ut minorum res proprias faciat ?

C A P. I.

Qui tutores vel curatores pupillo vel adolefcenti effe non poffunt (10).

HÆc omnia lege corrigere volumus , & præcipue illud , ut fi quis obligatum (11) habuerit minorem, aut ejus res: hunc non omnino ad curationem ejus, vel fi a legibus vocetur, accedere , quid enim non agat pro fe dominus eufdem exiftens , & adverfarii rerum detentator nuper effectus ? Propter hoc enim & illud fancimus , ut fi aperti ffime manifeftum eft, quia is qui fit adminiftrator , ipfe eft juri (12) minoris obnoxius: neque (13) ipfe curator erit, necubi (14) aut cautionem (15) furetur, aut alias probationes (16) quæ erant minoris , corrumpat : & curatio fiat ei rerum interitus propriarum . Hoc itaque lege (17) rutiffima colligetur , ut nullus eorum qui obligatas perhibent habere res defuncti , ipfumque minorem & ejus res , aut etiam qui aperte obligatus exiftit, ad curationem ejus accedat : neque habeat licentiam tale aliquid agere.

C A P. II.

Ut (18) *tutori qui factus eft pupilli debitor aut creditor curator adjungatur .*

SEd (19) & fi quis jam curam (20) gerens , obligatum fibi effectum habeat minorem, in fe forfan hereditate (21) perlata cujufpiam, qui minorem habuit obligatum , aut alia hujufmodi occafione: non jam folum eum effe fidelem ad impuberum aut adolefcentium curam, fed conjungi tutorem alterum aut curatorem , (hoc quod in plurimis legum cafibus invenimus) ut (22) cuftodiet ille , ne fiat adverfus adolefcentem , aut ejus fubftantiam , ab eo, qui eum habet obligatum , in medio (23) ulla malignitas: fed hoc ipfum obfervet , ejufque jusjurandum (24), iurans in ordinatione, quia hoc cuftodiet , etiam eam , quæ ex proditione (25) ad concuratorem pœna eft , reformidans.

C A P. III. (26).

Ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excufetur nifi hoc probaverit .

UT autem non demus recufationem omnibus hominibus tutelæ vel curæ, fi dicant quia obligatas habent res adolefcentium , aut aperte obligati funt , fancimus , fi quis dixerit obligatum fe habere minorem , aut ejus res, aut etiam minoris parentes , mox oftendere hoc ipfum recufationis tempore apud eum qui dedit curatorem , & abfolvi: aut fi incertum eft hoc , præbeat ad fancta eloquia jusjurandum , quia ex veritate obligatum eum fe habere credens (27) recufat : & fi hoc factum fuerit , tutelam non contingere, neque curam : fed eum ab ea re procul expelli , ne ex hoc ipfo hoftem (28), & non curatorem adolefcentulo præbeamus .

C A P. IV.

Si tutor vel curator fe debitorem vel creditorem effe ab initio tacuerit .

SI vero tacuerit (29) in initio hoc , & factus fuerit curator : fciat omni actione adverfus minorem , fi vera fuerit, fe cafurum propter hoc quod ex ftudio adverfus hanc noftram legem fimetur . Sed fi quis aperte obligatus exiftens tacuerit , fciat etiam ifte , quia fuftinebit pœnam , quod non poffit redhibitionibus (30) aut aliis folutionibus debiti fe mifcere tempore curationis forfan arte compofitis.

C A P. V.

Ut curatores nullo modo ceffiones fufcipiant adverfus minores.

QUod fi quis (ficuti dictum eft) factus curator , deinde minoris res fuerit perfcrutatus , & ceffiones in (31) femetipfo , aut per donationem , aut per venditionem , aut alio quolibet egerit modo ; fciat omnino infirmum (32) effe quod ab eo fuerit factum : & neque per fe, neque per interpofitam perfonam tale aliquid agi : fed undique invalida hæc talia fieri, tanquam fi neque ab initio facta fuerint. Manifeftum eft namque , quia fi in talem cogitationem inciderit , omnia agi & difponi ad interitum fuæ animæ , & ad rerum , quæ eius quafi videntur, utilitatem. §. 1. Et non folum donec fuerit curator , prohibemus eum ab hujufmodi ceffione : fed neque (33) poftea gerere concedimus: ne forfan hoc confiderans, abfcondat rem, & prævidens illud male , poftmodum dum a cura ceffaverit , & latere fecerit quod maligne egerit, forte jam nunc non curator exiftens ceffionem accipiat, & rem maligne difponat. Tunc enim infirmum effe volumus quod agitur , & non poffe ullam actionem valere ceffam adverfus eum , cujus prius curam adminiftraverat, fed pro non facto id effe , & lucrum fieri adolefcentis; licet hæc ceffio pro veris caufis facta fit : non ut remeet rurfus ad eum qui ceffit , tanquam fi nihil quafi in medium contra legem vifum fuerit actum : fed cadat (34) ab eis, quæ ex hoc funt quæfita propter tranfgreffionem noftræ legis, & hæc minorem lucrari. Nam fi non hanc impofuerimus pœnam : facilia erunt ea quæ funt malignitatis , & eum qui ceffit , faciet iterum movere : & per medium ea quæ funt ceffionis , recipiet , legem per fuam malignitatem circumveniens. Et hæc (35) dicimus (36) in omni curatore , in quibus omnino curas aliquorum introducunt leges, prodigorum forte , aut furioforum, aut amentium, aut fi quid aliud jam lex dixit , aut fi quid inopinabile natura adinvenerit .

C A P. VI.

De adminiftratione pecuniæ pupilli vel minorum .

QUoniam (37) autem videmus curatores , quicunque Dei memoriam habent (38) , ad curam difficulter accedere (39) (nam plurimis volentibus ea quæ minorum funt impie in fe vertere , amabilis (40) eft res & appetibilis) videmus autem præcipue difficilem effe curatorum caufam propter fœneratorum neceffitatem : fancimus nullam (41) neceffitatem ex legibus effe curatoribus minorum pecunias (42) fœnerare , fed cauta (43) reponere (44) & refervare : quoniam melius

(1) De curatoribus, *fudes Rosine* ; adde Julianum *conft.* 69. (2) Et ita abrogatur *l.* 8. C. *qui dare tutores* , *l.* 1. C. *de excuf. tut.* (3) Et ita abrogatur *l.* 22. ff. *de adm. tut.* qui jus tam. & merito id abrogatum eft . poterant enim tutores acfumere actiones , ceffiones , adverfus pupillos ab aliquo , quas tamen aliter poterant redimere , fubtraxerit pupillo dominium. (4) Id eft , exacta , (5) Ætatum varia fpecies : alia prima , alia fecunda , ut *hic* . (6) Tutori vel curatori non licet nominis contra pupillum vel adultum jure ceffionis acquirere five pretium dedit , five non, Jul. c. 1. 2. (7) Legendum *fragilia* . Intelligit autem nomina feu obligationes , quibus vel præfcriptio , vel quid tale poteft nocere.

(8) De fufcepta, ὑπὲρ ἐξ [illegible] , *Scrimg.* (9) Semel malus , præfumitur deinceps malus : dicam ad *c. femel malus* 8. *de reg. jur. in* 6. (10) Jul. *cenft.* 69. num. 232. (11) Is, cui pupillus obligatus eft , tutor aut curator pupillo effe non poteft , etiamfi lex eum vocat ad legitimam tutelam . Jul. *d. lo* n num. 205. facit *l.* 8. C. *qui dare tutores* , Goth. Vide Joann. Saude *decif. Frifi. lib.* 2. *tit.* 4. *defin.* 1. Ant. (12) Debitor minoris, ejus tutor aut curator effe non poteft . (13) Et ita abrogatur *lex* 4. C. *de excuf. tut.* *l.* 8. C. *qui dare tut.* (14) Caufa hujus conftitutionis . (15) [illegible] , *Scrimg.* Kalend. *Nat.* (16) [illegible] , id eft , acceptas. (17) Jul. n. 221. (18) Julian. n. 224. (19) Hinc fumpta eft Authentica minoris *Cod. qui dare tutores* . (20) Idem in tutela, Jul. *ibi* n. 204. Roland. a Vall. 2. *conf.* [illegible] Goth. Vid. Bittershul. *expedit. Nov. part.* 8. c. 3. & c. 3. 4. Ant. (21) Tutor vel curator, ex poft facto , (puta delatione hereditatis alicuju) creditor vel debitor pupillorum factus , non removendus eft a tutela , fed ei adjungendus eft alius tutor , qui eum cuftodiat ac obfervet . Jul. *ibi* . (22) Injure concuratori datur tutori vel curatori pupillorum feu minorum facto creditori quod debeat . (23) Id eft , in ipfo actu tutelæ vel curæ. (24) Vid. Roland. *ibid.* n. 4.

(25) [illegible] intelligit , pœnam conftitutam tutoribus & curatoribus male adminiftrantibus. (26) Jul. *ibid.* num. 225. (27) Jurari ex opinione poteft . Qualifcunque igitur fit lis pecuniaria , tutor excufari poteft , olim eam oportuit capitalem effe, vel faltem, *l.* 4. §. 16. ff. *de excuf.* vel omnium bonorum. *l.* 20. ff. *de excuf.* (28) Præfumitur hoftis pupilli , qui litem adverfus eum fubiturus eft . (29) Pœna diffimulantis pupillum fibi obligatum, & tamen ejus curam vel tutelam fufcipientis , adde Jul. *ibid. c.* 226. (30) Solutionibus vel commentitiis (*al.* conventitiis) liberatio nibus affinne folutus eft , Jul. n 226. Porro quas redhibitiones hic vocat vetus interpres , *folutiones* Julianus Græci appellat [illegible] . (31) Julian. *ibid.* num 228. 229. olim id tutoribus licebat , & ita abrogatur , *l.* 12. ff. *de reb. eorum* . (32) Pro infecto habendum, Jul. n. 229. ut paulo poft infra. (33) Tutor etiam depofita tutela actiones in pupillum quondam fuum acquirere non poteft . Cur ita ? vid. *infr.* 6. 2. (34) Pœnam apta tutoris aut curatoris , finita tutela vel cura actionem emeatis in pupillum . (35) Jul. num. 232. (36) Argumentum ducitur & extenfio fit a curatore minoris ad curatorem prodigi , furiofi , amentis , & fimilium. (37) Hinc fumpta eft Authentica *noviffime C. de adm. tut.* vid. Jul. *ibi* n. 230. (38) Religiofas perfonas tutelæ vel curæ officio fungi non poffe, hinc colligunt , nifi fuperioris licentia accedat , vid. Alc. 3. *præfumpt.* 18. (39) Boni raro tutelas ambiunt . (40) Præfumuntur lucro potius fic quam benefaciendi animo duci , qui tutelam alicujus ambiunt . De qua præfumptione vid. Alc. 3. *præfumpt.* 18. (41) Olim cogebantur fœnori dare : & ita abrogatur *l.* 15. §. 1. *l.* 24. & 28. §. 1. ff. *de adm. & peric. tut.* *l.* 24. C. *de adm. tut.* (42) Salvandi , fterilés , Jul. n. 230. (43) Id eft , in tuto , *Jul.* (44) [illegible] , *Scrimg.* Licet tutori aut curatori pecuniam pupilli in tuto deponere, non fœnori occupare .

melius (1) est eis in antiquis tutamen manere, quam usurarum appetitione etiam antiqua (2) pecunia cadere, & periclitari quidem curatorem, si non mutuaverit, fusius autem si mutuaverit, periculum sustinere, facto forsan in debitis detrimento. Si vero ipse sponte mutuare voluerit, sub (3) obligatione forte pignorum, aut sub aliis, quæ putantur indubitatæ, cautelis: tunc habeat quidem duorum mensium per singulos annos (4) inducias, hoc quod leges laxamentum (5) vocant: sciat autem mutui periculum omnino ad se venturum.

C A P. VII.

SI (6) vero habeat (7) reditus sufficientes (8), is cujus cura administratur, eos expendat. Si vero plus sint, quam sufficiat, quod plus est, reponat (9). Quod si mobilis forte ejus cujus cura administratur, substantia est: tunc (10) illud solum mutuare curator cogatur, quantum ad dispensationem sufficiet adolescenti, ejusque rebus: quod vero plus est, cauta recondatur. Licebit (11) autem ei cum omni subtilitate perscrutari, si aliquos forsan invenire caute poterit reditus (12), & comparare minori ex abundantioribus (13) pecuniis, modicis functionibus publicis obligatos: venditorem vero habentes idoneum, & opulentos reditus existentes: damus enim ei licentiam & hoc agere; scienti quia si quid horum neglexerit, hujusmodi emptionis ipsum respiciet (14) periculum.

C A P. (15) VIII.

SI (16) vero tantum solummodo sit minoris aurum cujus (17) usuræ vix eum & qui ejus sunt pascere, & aliquam aliam ei præbere vitæ dispensationem sufficiant: tunc necessitatis ratio nos etiam ad hoc vocat, ut curatores respicientes (18) ad Deum, ita faciant gubernationem tanquam in suis rebus. Etenim volumus dum (19) celebratur decretum quod tradit coram ei qui ad eam accedit, etiam jusjurandum eum dicere sacrosancta Dei Evangelia tangentem: quia per omnem pergens viam, utilitatem adolescentis aget, quod tamen non excipiet eum a ratiociniis (20), neque a legis ordine, sed cautionem (21) faciet ad rerum gubernationem, timentem semper circa eas, propter jurisjurandi memoriam factam. Hæc lex a nobis pro cautela sit posita horum qui curatoribus indigent. Si quid vero & aliud adinvenerimus, neque hoc lege complecti pigebit: ut per omnia patres (22) eorum, qui sibi auxiliari sequeuntur, existamus.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, edictis per provincias quibus præes, utens, omnibus faciat manifesta, ut nullum lateant, quæ a nobis pie & pro subjectorum providentia sancita sunt. Datum Kal. Jun. CP. Imper. DN. Justin. PP. August. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (23).

T I T. II.

DE INSTRUMENTORUM (24) CAUTELA ET FIDE, ET PRIMUM DE DEPOSITO (25), ET MUTUO, ET (26) ALIIS DOCUMENTIS PRIVATE QUIDEM SCRIPTIS, HABENTIBUS AUTEM TESTES ET DE NON HABENTIBUS TESTES: ET DE INSTRUMENTIS PUBLICE CONFECTIS: ET DE COLLATIONIBUS MANUS PROPRIÆ SCRIPTURÆ: ET DE EXPOSITIS INSTRUMENTIS AB ILLITERATIS, AUT PAUCAS LITERAS SCIENTIBUS, ET DE NON SCRIPTIS CONTRACTIBUS: ET DE CONTRACTIBUS USQUE AD UNAM LIBRAM AURI: ET DE CONTRACTIBUS QUI IN AGRIS FIUNT: ET UT IN DOCUMENTIS ET CONTRACTIBUS FUTURIS LOCUM HABEAT LEX.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXIII.

Idem Imp. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus nostras leges (27) quæ volunt ex collatione literarum fidem dari documentis, et quia quidam imperatorum super excrescente jam malitia eorum qui adulterantur documenta, hæc talia prohibuerunt: illud studium falsatoribus esse credentes, ut ad imitationem literarum semetipsos maxime exercerent, eo quod *nihil est aliud falsitas* (28), *nisi veritatis imitatio*. Quoniam igitur in his temporibus innumeras invenimus falsitates in judiciis multis, quorum fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortum est. Oblato namque commutationis (29) documento, & literis dissimilibus judicatis, quoniam postea inventi sunt ii qui de documento testati sunt, subscriptionem subdentes, & eam recognoscentes, fidem suscepit documentum, & quoddam hic inopinabile occurrit, eo quod literæ quidem sine fide visæ sunt, licet examinata responsa verorum testium cum veritate concordaverunt: & hoc per fidam testium, quæ videtur quodammodo esse cauta; videmus tamen naturam ejus crebro egentem rei examinatione, quando literarum dissimilitudinem sæpe quidem tempus (30) facit, non (31) enim ita quis scribit juvenis & robustus, ac senex & forte tremens, sæpe autem & languor hoc facit: & quidem hoc dicimus, quando calami & atramenti immutatio, similitudinis per omnia aufert puritatem, & nec invenimus de reliquo dicere quanta natura (32) generans innovat, & legislatoribus nobis præbet causas. §. 1. Quia igitur imperium propterea Deus de (33) cœlo constituit, ut (34) difficilibus imponat quæ apud eum sunt bona & leges aptet secundum naturæ varietatem: propterea existimavimus oportere & hanc scribere sanctionem, & dare in commune subjectis, quos nobis Deus & prius tradidit, & paulatim semper adjiciet. Etenim quiddam de deposito in scripto dubitatum & ad contentionem deductum invenimus, & oportet etiam omnino horum principere: itaque illico nobis est a deposito inchoandum.

C A P. I. (35).

De instrumentorum cautela & fide: & primum de deposito, quemadmodum caute dari potest.

SI (36) quis igitur vult caute deponere (37), non soli (38) credat accipientis scripturæ, (hoc quod etiam in judicio quæsitum est, quia enim non (39) professus est is qui scripsisse dicebatur, *suam esse scripturam*: magnum res habuit tumultum & scribere alia coactus (40) est, quæ visa sunt veluti similia quidem, non tamen per omnia similia, & quantum ad illam scripturam sine termino causa permansit) sed is qui depositum dat, advocet (41) etiam testes, ut possibile est (42) honestos & fide dignos, & non minus tribus (43): ut non in sola scriptura & ejus examinatione pendeamus: sed sit judicantibus etiam testium solatium. Etenim tales testificationes suscipimus, quas præsentes testes dicant: *quia his præsentibus subscripsit qui documentum fecit, & hoc noverunt.* Nam si invenerimus & tales quosdam testes non minus quam tres dignos fide existentes: neque (44) talem intardicimus fidam: neque enim ut abbreviemus probationes, ponimus legem: sed ut esse eas & caute esse faciamus.

C A P. II.

Quemadmodum sine tabellione instrumentum mutui vel depositi caute fieri potest.

SEd & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cujuspiam faciat, & noluerit hoc in publico conficere, quod & in deposito definivimus, non ex ipso videtur credibile quod scribitur super mutuo documentum, nisi etiam testium habeat præsentiam fide dignorum non minus trium (45): ut sive veniant, & propriis subscriptionibus attestentur: sive (46) alii quidam testificentur, *quia præsentibus eis confectum est documentum*: fidem causa ex utroque percipiat, etiam literarum examinatione penitus non repulsa, sed sola non sufficiente, augmento autem testium confirmanda.

C A P. III.

Si (47) literarum fides a voce testium differet.

SI vero tale aliquid contigerit quale in Armenia factum est, ut aliud quidem faciat collatio literarum, aliud vero testimonia: tunc nos quidem existimavimus ea quæ viva (48) dicuntur voce, & cum jurejurando: hæc digniora (49) fide quam scripturam ipsam secundum se subsistere. Veruntamen sit hoc judicantis prudentiæ (50) simul atque religionis, ut veracibus potius pro talibus credat: & nos quidem secundum hunc modum existimavimus oportere probari fidelia documenta.

C A P. IV.

De instrumentis incaute (51) compositis.

SI tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliter contrahens, contentus sit scriptura sola ejus cum quo contrahit: in ipso erit ut sciat quia in illius fide totum ipse suspendit (52), & quidem quantum ex scriptura non sufficiens videbitur fides, nisi (53) secundum nostram legem adji-

---

(1) Melius est, sortem impuberis vel adolescentis conservari, quam usurarum cupiditate etiam sortem amittere. (2) Id est sorte. Usurarum cupiditate, sors plerumque amittitur. (3) Id est, sub pignoribus. (4) Usuras annuas [illegible] non [illegible] menses; denique usuras annuas, Justinianus seculo [illegible], non menstruas, hinc intelligunt. (5) Ita appellat Græc. auctor & Jul. *hic*. Olim Tutores cogebantur nummos pupillares fœnori dare intra sex priores menses susceptæ tutelæ, *l.* 15. *ff. de admin. tut.* sequentibus angis, intra menses duos, *l.* 7. *§.* 11. *ff. de adm. tut.* Hodie tutor aut curator, non cogitur pecuniam pupillorum fœnori dare, nisi universa pupilli substantia sit mobilis, *v.* 7. *infr. h. t.* sed si semel dederit (puta ad tempus communicatæ [illegible], id est, unius anni) puto, optime ex hoc loco colligi, ad eam perpetuo fœnerandam teneri. Perpetuo: & tamen cum laxamento duorum mensium, ut quolibet anno duorum mensium spatium habeat, ad idoneos debitores perquirendos. Quod si per [illegible] illo usus sit [illegible] nullum laxamentum ei datur, *vid.* 5. *Harmenop.* Id tamen paulo aliter explicat Cujac. 5. *obs.* 11. & *cap.* 13 *de prætr. num.* 4. quem vide, duo hæc colligens: Tutorem semel fœnerantem pupilli pecuniam teneri perpetuo eam fœnori occupare, & ita usuras (ante redditas rationes) præstare. laxamento tamen ei dato duorum mensium singulis annis, semel ea utatur, quamdiu non erunt redditæ rationes, usurarum nomine pupillo obstringi, *vid. l. qui fine* 58 *ff. de negot.* qui si olim neque fœnori dedisset, neque [illegible] ea fuisset, non tenebatur usuras præstare, *Jul. hic.* Quid si tutor eo casu pecuniam pupillarem coram testibus aut judice postea [illegible], eamque [illegible] postea recepit [illegible] laxamentum ei dari duorum mensium ad eam fœnori reponendam, ut idem sit in causa quod in aliena [illegible]. Usus autem pecuniæ pupillaris facile deprehenditur ex circumstantiis, veluti si [illegible] [illegible] [illegible], hoc est inconsultum [illegible] pupilli, [illegible] quidem, sed non multo rationes ante redditas rursum pupillo repræsentet. (6) Jul. num. 260. (7) Notandum est hoc curatoribus & pupillis. (8) Ex reditibus (si sint sufficientes) pupilli alendi. Ideoque pecunia (si quæ sit pupillo) tutori [illegible] esse debet, potest tamen eam fœnori occupare, *c.* 6. *supr. h. t.* (9) Nota de pecunia pupillari ex reditibus ejus relicta, per tutorem conservanda vel impendenda. (10) Nota [illegible]. De pecunia pupillari fœnerandi. (11) Nota tertio. De pecunia pupillari & minorum in emptionem alicujus collocanda. (12) Reditus annui in pecunia & fructibus consistentes, [illegible] [illegible] emi, nec contractus hujusmodi emptionis illicitus est. *Novell.* 160. *c.* 1. [illegible] (13) Ex superflua pecunia, *Jul. d. loco.* (14) Periculum nominum contractorum spectat ad tutorem. (15) Jul. num. 211. (16) Hinc sumpta est Authentica quod nunc *Cod. de curat. fur.* (17) Nota casum singularem: Pupillus cum suam habeans in solis mobilibus, si ex eorum reditibus ali non potest, tutor ex sorte bona fide aliquid deminuere [illegible], ut *hic*: Si potest ali, sortem non attinget. Si plusquam ali, superfluum deponet, *c. supr. h. t.* At si pupillus mobilia & immobilia habuerit, tutor mobilia tempore periculi distrahet, *l.* 22. *C. de adm. tut.* Ex reditibus vero & usuris pupillum alet, *c.* 7. neutram sortem attinget, nisi utriusque reditus olim pupillo alendo non sufficiant, *d. c.* 7. tunc enim ex alterutra poterit deminuere & magis ex sorte mobilium, quam immobilium, *arg. d. l.* 22. Si plus quam ali potest, superfluum deponet, ut casu superiore. (18) Cum cogitatione cœlestis judicii, *Jul. d. loco.* (19) Antequam se administrationi immisceat, *Jul. n.* 231. (20) Tutor ratione jurisjurandi non est [illegible]. (21) Al. cautionem, Ritterhus. *exposit. Novell. part.* 2. *cap.* 8. *num.* 4. And. (22) Princeps pupillorum pater. Ideoque solent sibi principis ac regis advocati & procuratores pupillis, quoties eorum causa tractatur & agitur, facile se commendare, ut tanquam videlicet defendant. (23) Id est, anno 539.
(24) De instrumentis, *Inden Register*, adde [illegible] *l. const.* 61. Quomodo depositum caute poni seu dari possit, adde 4. *C.* 22. (25) Huc refer *c.* 1. 2. *infr.* (26) Huc refer *c.* 4. *infr. h. t.* (27) *Nov.* 49. *c.* 2. (28) Adde 2. Harmen. 6. §. 10. *l.* 23. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* (29) Permutationis. (30) Tempus efficit, ut unius ejusdem [illegible] hominis diversæ quodammodo videantur scripturæ. (31) Quæ res efficiant, ut unius ejusdemque hominis scriptura diversorum videatur hominum. (32) [illegible] multo [illegible], *Nov.* 84. *c.* 1. (33) Magistratus a Deo. (34) Scopus magistratuum. (35) Jul. num. 219.
(36) Hinc sumpta est Authentica *si quis vult C. qui potior*, adde 22. *Ecl.* 4. *c.* 1. & 2. Harm. 2. (37) Id est, alicui depositum tradere, vel rem custodiendam committere.
(38) Cur ita? Vid. *infr. h. t.* (39) Id est, quia noluit agnoscere, suam esse scripturam: quia suam denegavit. (40) Negans cautionem aliquam a se scriptam, scribere cogitur, ut ex nova ejus scriptura veritas antiquioris eruatur. (41) Cautio deponentis observanda.
(42) Quid si nolit depositum explicare? vid. *c.* 2. *infr. hic.* (43) Vid. Jul. *c.* 44. *n.* 219. hoc necessitatis causa non datur, sed majoris probationis gratia, *v. mox & infr. h. t.*
(44) Depositum probari non posse paucioribus testibus quam tribus: alia tamen probatur ratione, quam testibus, *c.* 4. *in fin. infr. h. t.* (45) *l.* 20. *C. de fide instrum.* imo quinque, 2. Harm. 6. §. 3. (46) Nihil interest, utrum subscripserint testes, an præsentibus ipsis instrumentum depositi fuerit compositum, *Jul. const.* 60. *n.* 214. (47) 2. Harm. 6. §. 6.
(48) Deest hæc particula apud Scrimgerum. (49) Viva vox cum jurejurando scripturam superat, *tamen posse [illegible]* dixi ad *l.* 15. *C. de fide instrum.* 2. Harmen. 6. *c.* [illegible] (50) Vid. *l.* 3. *C. de testib.* (51) Id est, nuda suscipientis scriptura.
(52) Ideoque incaute factorum est, *Jul. hic n.* 226. (53) Interpretatio est criticata. Sensus hic est: Deponentem, accepta depositarii nuda scriptura, pendere pene ex toto ille depositarii, cum is possit facile scripturam negare, ejusque scripturam esse, difficillimum sit (propter varietatem, quæ in scriptura accedit *ex pr. supr. hic*.) probare, superesse tamen vel hoc divinum remedium, ut jusjurandum depositario deferatur.

adjiciatur documento credulitas, aut præsentia testium coram quibus contractus est factus: aut forsitan novissimum (1) ejus rei refugium invenerit: dicimus autem quod ex jurejurando est, nam non infirmamus quod factum est: nam falsitates & imitationes metuentes, & nudis eis existentibus non credentes, hujusmodi subtilitatem causæ addimus: non (2) ut credentes privamus fide sua circa amicos, sed ut quantum possibile est, & perfidiam & negationem multis reconvincamus modis.

C A P. V.

Quomodo tabelliones caute debeant instrumenta componere.

SEd & si instrumenta publice confecta sint: licet tabellionum habeant supplementum (3), adjiciatur & eis antequam (4) compleantur (sicut dictum est) testium ex scripto præsentia.

C A P. VI.

De comparatione notarum.

OPortet autem judicantes, & si qua signa (5) invenerint adscripta chartis, etiam hæc requirere, & legere nihil. Plurima namque novimus & ex aliis apparuisse, & non facile fidem ex literarum aliarum collatione recipere, propter dudum dictas a nobis causas.

C A P. VII.

De comparatione literarum.

SI vero moriantur omnes testes, aut forsan absint, aut aliter non facile sit fidem ex testium subscriptionibus invenire, neque tabellio supersit qui complevit: (si quidem publice sit confectum) quatenus testimonium perhibeat pro se, aut non est in civitate: sed necesse est omnino collationem literarum suppletiones eorum qui subscripserint, assumere: tunc (6) competens est properare quidem ad comparationes, (neque enim eas modis omnibus interdicimus) per omnem subtilitatem procedere, & omnino, (si putaverit eis judex oportere credi,) etiam jusjurandum (7) injicere proferenti: *Quia* (8) *nihil maligni conscius in eo quod a se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri præparans, sic utitur eo, quatenus neque permaneat quicquam omnino, & per omnia munitio in rebus fiat.* §. 1. In his vero quæ conficiuntur publice (9) documentis, si tabellio venerit, & testimonium perhibuerit cum jurejurando, si quidem non per se scripserit, sed per (10) alium ministrantem sibi, & ille (11), si vivit, si quidem possibile omnino est eum venire, & nulla causa prohibet ejus adventum ægritudo forte valida, aut qualibet aliarum necessitatum quæ hominibus accidunt. Quod si etiam adnumeratorem (12) habuerit instrumentum, & ipse (13) adveniat: ut tres sint testificantes, & non unus. Si vero neque adnumerator (14) assumptus est, & instrumentum ipse tabellio totum per se conscripsit, atque supplevit, aut si etiam qui hoc conscripsit (15), non est, aut aliter ipse venire non valet: tamen cum jurejurando propriæ (16) completioni attestetur (17), ut comparationi non fiat locus, sint etiam sic credibilia documenta, testimonium enim & ex voce complentis factum, & jusjurandum habens adjectum, præbuit quoddam causæ munimentum (18). §. 2. Quod si tabellio defunctus est, & testimonium perhibeatur suppletioni ex alia collatione: si quidem etiam sic habeat eum, qui conscripsit instrumentum, viventem, & adnumeratorem: adveniant (19) & illi, si quidem præsentes sunt, & habeat ex collatione adimpletionum & ex testibus causa fidem. Si vero nullus horum sit, tunc fiat quidem completionum collatio: non autem sola hæc ad hoc sufficiet, sed & aliorum subscribentium forte aut contrahentium scripturæ examinentur: ut ex pluribus comparationibus, tam completionis quam subscribentium forte aut etiam contrahentium, una quædam colligatur undique & efficiatur fides. §. 3. Si vero nihil aliud inveniatur præter collationem instrumentorum: quod hactenus valuit, fiat: ut qui profert ad (20) collationis documentum juret solemniter (21). Ut autem aliquod omnino sumat augmentum ad majorem negotii fidem: & ipse qui (22) hoc petit fieri, juret: *quia non aliam idoneam habens fidem, ad collationem instrumentorum venit: nec quicquam circa eam egit aut machinatus est quod possit forte veritatem abscondere*: de quibus (23) licebit iata liberare contrahentes, si consenserint utrique ad hoc venire, ut insinuent (24) instrumenta: & profiteantur ea sub gestis monumentorum ipsi contrahentes, quatenus priventur nequitia & corruptione & falsitatibus: & quæcunque alia mala corrigentes, præsentem promulgamus legem: iis quæ dudum a nobis in collationibus literarum factarum, per scripturam propriæ manus sancita sunt, in sua virtute manentibus: procuIdubio & in iis qui literas (25) nesciunt, quæ olim valent in judiciis, suam habentibus firmitatem: quoniam quidem ex judiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

C A P. VIII.

Imperiti literarum quomodo caute contrahant.

OPortet vero in iis qui literas (26) nesciunt, & testes & omnino (27) tabularios (28) adhiberi, in quibus locis sunt tabularii, maxime autem testes (29) non ignotos (30) contrahentibus: ut quidam scribant pro illiterato, aut paucas literas sciente: alii vero attestentur, *quia etiam præsentibus eis hæc gesta sunt, & sciverunt eum*: & ita talium instrumentorum suscipietur fides, manifestum existens, quia non minus quam quinque (31) testes in his talibus adhibendi sunt, inter quos erit & qui scribit pro (32) contrahente, aut totum (aut post ea quæ) post paucas (33) literas illius posita sunt; quatenus nihil mittant de summa subtilitate.

C A P. IX.

De contractibus sine scripto compositis.

ET hæc dicimus super instrumentis ex (34) scripto confectis: nam si quis facere quemlibet contractum ex (35) non scripto voluerit, hoc manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum (36) fidem percipiet: actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante aut referente, sicuti judex negotium disposuerit. Ut (37) autem nihil sit neque horum inemendatum: illud quoque adjicere legi bonum est, ut si usque ad (38) *unam* auri (39) libram fuerit contractus: hujusmodi observationem in hoc minime custodiri: sed secundum hoc quod tunc actum est, causam fieri, ut non de rebus (40) exiguis maximas attritiones homines sustineant. Hæc (*in quibusdam editionibus hic, sed perperam, incipit Cap. IX.*) autem omnia tenere in (41) civitatibus volumus, nam in agris (ubi multa simplicitas (42) est, & neque scribentium aut testium multorum copia est) quæ hactenus apud eos valuerunt, & nunc sint etiam firma: hoc enim & in ipsis testamentis quibus enixime studemus, jam a nobis sancitum (43) est. Valeat itaque lex in omnibus quæ (44) post (45) hæc facienda sunt instrumentis & contractibus: quod enim jam transivit, cur quispiam sanciat? Hanc autem legem peperit contentionum multitudo factarum quidem in judiciis, apud nos autem introductarum, quatenus quotidie inter sese contendere homines compescamus, præauferentes eis altercationes per legislationis subtilitatem.

E P I L O G U S.

† Quapropter conveniat tuam eminentiam hæc cognoscentem, manifesta omnibus facere subjectis, & qui hic sunt, & qui in gentibus: etenim ad alios gloriosissimos præfectos, & qui in Hesperia sunt (46), & in Libya, & qui in Septentrionalibus (dicimus autem in Illyrico) scripsimus ut omnis nobis respublica plena fiat hac lege subjectorum medente concussionibus. Datum prid. Non. Jun. CP. Imper. DN. Justin. PP. A. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (47).

T I T. III.

QUIBUS MODIS NATURALES FILII EFFICIANTUR LEGITIMI (48) ET SUI (49) SUPRA ILLOS MODOS QUI IN SUPERIORIBUS CONSTITUTIONIBUS CONTINENTUR

N o v e l l a C o n s t i t. LXXIV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriarum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

REcte dictum est a prædecessoribus nostris, & ante omnes a Juliano (50) sapientissimo, quia nulla lex (51) neque senatusconsultum prolatum in republica Romanorum, videtur ad omnia sufficienter ab initio promulgatum, sed multa indigere correctione, ut ad naturæ varietatem & ejus machinationes sufficiat. Igitur de iis qui ex naturalibus ad suorum (52) jus perveniunt, & multas & varias conscripsimus leges. Ex his autem quæ a natura rerum per singula moliuntur, invenientes aliquid deesse iis quæ jam statuta sunt: hoc in præsenti corrigimus. Sancitum (53) namque est, ut si quis habens mulierem pro sibi affectu consternatam (54), deinde filios procreaverit, & postea etiam nuptialia fecerit instrumenta (55), & legitimos ex ea procreaverit filios: neque

(1) l. 1. ff. de jurej. l. 25. §. 3. ff. de prob. l. 3. C. de reb. credit. (2) c. 1. in fin. [illegible] (3) Πλήρωσιν, impletionem. (4) Instrumentum [illegible] dicitur completum, [illegible] tabellionis sine testibus. In judiciis tamen acta sine testibus valent, l. 31. C. de donation. [illegible] Rolandus a Valle [illegible] instrumenti necessaria, subscriptionem, ut & sequentia, tabellionem rogati a contrahentibus: locum [illegible] Jul. hic n. 110. (5) Σημεῖα, notas, Julianus. Comparatione non tantum literarum, sed etiam notarum falsitas arguitur. Jul. hic n. 310. [illegible] literæ, l. 6. in fin. ff. de bon. possess. [illegible] (6) Testibus & Tabellione absentibus aut mortuis, is, qui jus ex instrumento prætendit, comparationem ejus cum aliis scripturis notarii fieri, potest petere. (7) Postulans comparationem instrumentorum fieri, jurare debet de calumnia. (8) [illegible]

(9) [illegible] Freimg. id est, in [illegible] instrumentis. (10) Notarius per substitutum potest subscribere. (11) [illegible] ac substitutus notarii, amanuensis.

(12) [illegible], numeratorem pecuniæ. [illegible] in instrumento pecuniam numeratam fuisse per [illegible], vide Julian. hic n. 310. (13) [illegible] amanuensis & argentarius pro tribus testibus habentur. (14) [illegible], id est, argentarius. (15) Amanuensis scil. (16) [illegible] (17) Solus tabellio, scil. [illegible], testimonium ipsius probabile sit, Julianus hic, [illegible] Novellæ sententia requirit duorum testium præsentiam aut subscriptionem, alias fore ut instrumentum fidem non habeat ex solius notarii fide [illegible] (19) [illegible] (20) Mortui tabellionis instrumentum [illegible] Primo per tabelliones [illegible] per testes, qui instrumento subscripserunt [illegible] cum aliis eorundem scripturis comparantur. (21) Id est, ut qui ipse [illegible] proferri, juret solemniter. (22) Quod [illegible] vide Jul. hic num. 310. (23) Id est, qui petit comparationem literarum fieri. (24) Id est, qui contrahunt, [illegible] & onere eorum, quæ dicta sunt, possunt facile se liberare, si consenserint &c.

(24) Instrumentum insinuatum magnæ auctoritatis est [illegible]

(25) Vid. Jul. hic num. 310. (26) Hoc est, qui imperiti scribendi, Nov. 44. c. 1.

(27) [illegible], Freimg. [illegible], Cujac. (28) Jul. [illegible] n. 300. (29) Quinque, [illegible] (30) Testis instrumentarius [illegible] contrahentibus. (31) Tabellio scil. tabularius [illegible], & tres testes. (32) [illegible] Juliano hic n. 321. collige. Pro imperito literarum tertius potest subscribere. [illegible] scribendi sic imperitus est [illegible] & paucas literas scribere. Hoc ita peracto, quinque testes subscribere debent, [illegible] imperitiam scribendi cognoscentibus [illegible] omnes ita processerunt. Jul. [illegible] vide quæ scripsi ad Novell. [illegible] literarum imperiti debent instrumenta componere. Sed in accusatione pro literarum imperito scribi potest, l. 3. §. 2. ff. de accus.

(33) Signum crucis intelligit. Nov. [illegible] vide [illegible] C. de [illegible]

(34) De quibus convenit, ut in scriptis fierent. (35) Contractum ex non scripto [illegible] aut jusjurandum [illegible] potest, Jul. [illegible] (36) Jusjurandum genus esse probationis [illegible] (37) Hinc [illegible] est Authentica [illegible] C. de [illegible] (38) De vi & potestate hujus constitutionis in quantitate. Jul. hic. (39) Id est, [illegible] solidos, adde l. ult. C. si certum [illegible] (40) Non hoc ait. [illegible] & gallinæ. Nov. [illegible] §. 1. & §. 14. [illegible] de verum [illegible] & quinque [illegible] vide l. [illegible] C. fin. regund. sed [illegible] scrupulosas nimis & curiosas formalitates in contractibus, non ita magnæ quantitatis habendis, requiri.

(41) De vi & potestate hujus constitutionis in loco, Julian. hic. (42) Rusticorum simplicitas [illegible] est: [illegible] dicitur [illegible] & quiete, l. 9. Cod. de defensor. civit. [illegible] rusticitatis solemnitas exacta testamenti faciendi, ut hic, & l. 31. C. de testam. ut & in nuptiis, c. 4. in fin. [illegible] Nov. [illegible] Valet etiam ignoscit [illegible] ignorantiam [illegible] intra tempus statuto [illegible] l. 11. §. 1. ff. de liberis & posthumis. Alio sensu dicitur rusticitas, id est, imperitia, quæ potest etiam in urbanis hominibus esse, ea non excusat semper a tutela, l. 6. §. 19. ff. de excus. tut. [illegible] (43) De testamento ruri facto vide l. 31. C. de testam. (44) De vi & potestate hujus constitutionis in tempore, Julian. hic. (45) Vid. l. 7. C. de legibus. (46) Italia. (47) Id est, anno 538.

(48) Adde Paponem [illegible] de legitimatione de bastardis: [illegible] Goth. De liberorum differentia & legitimatione, vid. [illegible] (49) Julian. [illegible] De [illegible] Græci vero ita, [illegible] de modis quibus naturales efficiantur sui. & de verum [illegible] adde l. ult. Cod. de nuptiis, & Nov. 12. c. 4. & 5. C. 89.

(50) l. 10. 11. 12. ff. de legib. (51) d. l. 11. 12. (52) Qui efficiuntur sui, legitimi, inili. (53) l. 10. C. de naturalibus liberis. (54) [illegible], caritatem.

(55) Pater non habens legitimos liberos, si concubinatum in matrimonium convertit liberos naturales legitimos efficit, (lege Constantini & Zenonis, l. 5. C. de naturalibus liber.

neque ii qui prius nati sunt, maneant naturales: sed & illi connumerentur suis, eo quod occasio omnino eis sunt nasci legitimis. Sed habuit etiam ista lex correctionem (1): nam quia secundi & post dotem nati mortui sunt, ideo volebant quidam nequaquam priores a non existentibus adjuvari; & hoc emendavimus, & dedimus eis etiam sic, vel si mortui sunt ii qui secundi fuerunt fratres, habere jura legitima. Illud quoque adjicientes, (quoniam & hoc dubitatum est) ut vel si fors qui alii post dotalia non nascantur, attamen præcedentes licet ante dotalia nati sunt inter suos adscribi, patre quippe ad hoc festinante.

§. 1. Sed (2) & aliud quiddam tale occurrit: ex hujusmodi namque consuetudine nati filii erant alicui: at ille eos volebat a nobis adinvento modo facere suos, nuptialium confectione documentorum, deliberante autem hoc patre, mortua est mulier, & constitutionis eum deseruit modus. Non enim erat ad quam oporteret nuptiale confici documentum, & naturales manebant filii invito patre. Et quiddam etiam secundum tale exortum est apud viros neque nobis incognitos. Procreavit etenim quidam filios non legitime, & filios quidem ultra quam diligebat, & legitimos sibi fieri secundum legem volebat. Ea autem quæ fuit mulieris, non erant omnino sine peccato, neque dignam eam existimavit legitimo quodam nomine, quæ etiam semetipsam injuriaverat, sufficit (3) enim hoc tantum dicere. Quapropter secundus iste modus est, qui filios gravat: in priori quidem post mortem matris: in secundo vero, per id quod illa peccavit. §. 2. Novimus autem etiam quendam tertium modum: Pater namque volebat legitimos facere filios: & ad ea quæ de dotibus sancita sunt a nobis, respiciebat: filii vero sentientes, quoniam quædam inopinate evenissent ad matrem eorum (licet uxorem non legitimam existentem) a quodam cognato divite) maligne simul & dolose agentes, matrem occultaverunt, ne eos facere legitimos esset patri possibile, & moriente forte matre, maternarum rerum fruerentur usufructu: hoc quod patribus dat benefaciens lex. Talibus itaque resistere artibus, legis est proprium subtilis, quam in præsenti sancimus.

C A P. I.

De variis modis legitimandorum filiorum naturalium, & de legitimatione per matrimonium, *seu de contractu cum matre naturalium liberorum matrimonio ab ipso patre naturali.*

SI (4) quis sane non habens filios legitimos, naturales autem tantummodo, ipsos quidem suos facere voluerit, mulierem vero aut non habet penitus, aut quæ non sine delicto sit, aut quæ non appareat, habeat autem secundum quandam legem ad matrimonium præpeditam: damus ei fiduciam nova quadam & nunc adinventa a nobis via ad legitimorum jus perducere naturales, proculdubio suis in talibus casibus non existentibus filiis. Sicut (5) enim quidam a præcedentibus nos adinventus modus est, qui libertos ad ingenuitatem deducit, præstans (6) quidem eos alio quodam actu, & dans eis aureorum jus annulorum, postea (7) vero ad ipsam deducens naturam (8), quæ servum & liberum ab initio non discrevit, sed liberam hominis fecit prolem: sic & nos hunc modum adinvenimus causæ: & licebit id patri, ut in iis qui dudum a nobis dicti sunt modis, vel etiam si quis alter occurrerit talis: multæ namque, sicut prædiximus, naturæ (9) sunt novitates. Liceat igitur, (sicuti prædiximus) patri, si (10) legitimam non habeat sobolem, filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, si ex libera ei fiant, & suos de cætero, & sub potestate habere: neque enim a principio, quando sola natura sanciebat, hominis (antequam (11) scriptæ provenirent leges) fuit quædam differentia naturalis atque legitimi, sed antiquis parentibus antiqui filii mox ut procedebant, fiebant legitimi). Et sicut in liberis (12) natura quidem liberos fecit omnes, bella (13) vero servitutem adinvenerunt: sic etiam hinc natura quidem legitimas produxit soboles: attamen ad concupiscentiam diversio (14) naturales eis immiscuit: tanquam ergo similibus passionibus factis, oportet etiam medelam ex qualitatibus inveniri: illam quidem a prædecessoribus nostris, hanc vero a nobis.

C A P. II.

De legitimatione ex testamento.

SIt (15) igitur licentia patri eatenus in priori statu relinquenti, si ex veritate aliquid circa (16) thorum (17) apparuerit deliquisse. (aliter namque fieri hoc in talibus casibus non permittimus) & si quædam circumventio est, aut non est, aut lateat, aut *aliquid etiam aliud* fit circa eam, aut quod prohibeat venire ad viam ducentem ad dotalia: etiam sic providere filiis, & offerre imperatori precem hoc ipsum dicentem, quia vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & legitimorum juri, ut sub potestate ejus consistant, nihil a (18) legitimis filiis differentes: & hoc facto exinde filios frui tali solatio: & neque fraudare posse patrem, & calantes matrem, & jus legitimorum abjicere.

Uno enim hoc modo omnibus hujusmodi naturæ excessibus & adinventionibus, in iis qui legitimos non habent filios, medemur, ita brevi solatio tantum naturæ imperium corrigentes. §. 1. Si vero solummodo naturalium filiorum pater hoc (19) quidem propter quasdam fortuitas circumstantias non egat: moriens vero sub quodam prædictorum casuum scripserit testamento (20), *velle sibi eos legitimos esse filios successores*: etiam hujus rei damus licentiam: supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus, in quantum pater eos scripserit: & ab imperio hoc percipientibus: ut in uno eodemque hoc quod agitur, sit donum patris & principis: id est, dicere, naturæ (21) simul & legis. & hoc dicimus nullum anteriorem legitimum perimentes modum: sed etiam hunc addentes, in quibus illos accipere non licet, omnino enim suis existentibus, deinde naturalibus procreatis, aut primitus natis, nequaquam legitimorum jus eis adjicitur; nisi forsitan per constitutiones nostras, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum.

C A P. III.

De legitimatione per adoptionem.

ET nos non latuit, quia etiam adoptionis (22) modus erat antiquitus ab aliquibus ante nos Imperatoribus super naturales ad legitimos transferendos non improbabilis existimatus: sed æque piæ memoriæ noster pater (23), & constitutio ab illo prolata talia reprehendit (24). Manere ergo & illam in suis terminis volumus: quoniam castitatem diligenter consideravit: & incompetens est, quæ bene exclusa sunt, rursus ad rempublicam revocare.

C A P. IV.

Qui sine dotalibus instrumentis contrahere non possunt. Julianus hic num. 243.

ILlud quoque melius arbitramur constituere competenter, quod ex plurimo cautarum experimento cognovimus: multæ quidem & continuæ lites nuntiatæ nostræ majestati, ad opus nos deduxerunt hujus legis. Quia enim & antiquis promulgatum est legibus, & a nobis ipsis sunt hæc eadem constituta, *ut etiam nuptiæ extra dotalia instrumenta ex sole (25) affectu valeant & rata sint*: sed falsatis contractibus nostra ex hoc est completa respublica: (nam introeuntes testes sine periculo mentientes, quia vir vocabat (26) *Dominam* cohærentem, & ista illum similiter nominabat: & sic eis finguntur matrimonia non pro veritate confecta) hoc existimavimus oportere secundum naturales definire leges. Novimus etenim, & castitatis (27) sumus amatores, & hoc nostris sancimus subjectis, sed nihil est furore (28) amoris vehementius: quem retinere philosophiæ (29) est perfectæ, monentis etiam & insilientem atque inhærentem concupiscentiam refrænantis, ut ii qui hoc tali detinentur, si abstinebant sermone ad eas quas amant, quæ eis non per blandimenta conferunt: denique in tantum etiam ante nos legislatores scientes animorum affectus, ut etiam donationes (30) constante matrimonio prohiberent: ut non concupiscentiæ magnitudine victi, latenter paulatim conjuges semetipsos privarent sua substantia. Hæc ergo casta lege sancire bene se habere credidimus. §. 1. In majoribus (31) itaque dignitatibus, & quæcunque usque ad nos (32) & senatores, & magnificentissimos Illustres, neque fieri hæc omnino patimur: sed sit omnino & dos, & antenuptialis donatio: & ad omnia quæ honestiora decet nomina. Quantum vero in militiis honestioribus & negotiis, & omnino professionibus dignioribus est: si voluerit legitime uxori copulari, & non facere nuptialia documenta: non sic quomodocunque & sine cautela effuse, & sine probatione hoc agat; sed veniat ad quandam (33) orationis domum, & fateatur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori (34): ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reverendissimorum clericorum, attestationem (35) conficiat declarantem (36) *quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperii nostri anno, consule illo, venerunt apud eum in illam orationis domum ille, & illa, & conjuncti sunt alterutri*: & hujusmodi protestationem, si quidem accipere volunt aut ambo convenientes, aut alteruter eorum, & hoc agant, & subscribant ei, et sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres, aut quanticunque voluerint: non tamen minus trium literis hoc significantibus. §. 2. Si vero etiam hoc illi non egeriat: ille tamen talem reponat (37) chartam venerabilis illius ecclesiæ defensor in ejusdem sanctissimæ ecclesiæ archivis (38) (hoc est, ubi (39) venerabilia vasa servantur) prædictas subscriptiones habentem, ut reconditum sit omnibus ex hoc munimen, et non aliter videatur nuptiali affectu eos convenisse, nisi tale aliquid agatur, & omnino ex literis causa testimonium habet: his ita gestis, et nuptias, et ex eis sobolem esse legitimam. Hæc autem dicimus, ubi non dotis, aut antenuptialis donationis fit documentum: fidem enim in solis testibus suspectam (40) habentes, ad præsentem venimus dispositionem.

liber. Hodie autem & ex Novella Justiniani [illegible] requiruntur, præter matrimonium, dotalia instrumenta, non tantum, quos suscepit ex ejusmodi matrimonio, sed & antea natos, utique in potestatem suam redigit, l. 10. C. de naturalibus. (Idem dicendum est de eo, qui conceptus in concubinatu; natus est autem in matrimonio, arg. l. 1. §. 2. ff. de [illegible] hom.) sive postea nati nihil vivant, sive mortui sint liberi, quod & obtinet, licet si omnino nullus alius [illegible] [illegible]. *Sed habuit ista hic*, l. 11. Cod. de natural. liberis, Jul. hic. Quid si nuptias cum matre naturalium liberorum non contraxit, nec ei dotalia non fecit instrumenta, deinde enim, eam mortuam esse, demum, matrem [illegible] culpasse, susceptos tamen ex ea liberos a patre [illegible] patet rescripto principis legitimare eos potest, §. 1. infr. hic, Jul. hic. Potestne invitos legitimare? potest, §. 2. infr. hic. (3) Vid. Jul. hic.
(2) Per l. 11. C. de naturalibus liberis. (3) Hinc sumpta est Authentica *praterea* C. de naturalibus liberis. (4) Jul. num. 248. (5) Argumentum [illegible] a jure aureorum annulorum concesso libertis, ad legitimationem liberorum naturalium. (6) Προσκαθίζων, id est, [illegible]. (7) Intelligit restitutionem natalium. (8) Omnes homines natura liberi, nullus servus. (9) Natura multa innovat, Novell. [illegible]. (10) Habens legitimos liberos, naturales legitimare non potest, nisi contracto cum ipsorum matre matrimonio.
(11) Ante scriptas leges, omnes liberi ex æquo legitimi. (12) Omnes liberi (id est, omnes filii) natura liberi, Nov. 22. c. 1. & 2. (13) §. 2. Instit. de jure Personarum, l. 4. ff. de just. l. 14. ff. de captiv. [illegible]. (14) Ἐκτροπὴ hoc vult: Naturales liberos carnalis esse concupiscentiæ. (15) Hinc sumpta est Authentica *item* C. de natural. lib. (16) Porro hic quæri: Num pater liceat ex adultera & in adulterio susceptos liberos legitimare?
(17) Quia in corpus suum peccavit, Jul. hic. (18) Effectus legitimationis. (19) Hoc est, si nulla causa dotalia instrumenta impediat, Jul. hic. (20) Patris testamento quomodo legitimari possunt naturales liberi. (21) Naturæ, si ad patrem referas: legis, si ad principem. (22) Dum ad [illegible] C. de adopt. (23) Subaudi: Justinus, adde Nov. [illegible] c. 11. §. 2. (24) Ut cum patribus filios naturales legitimos per adoptionem facere liceat, adde Julian. hic n. 251. (25) Ἀπὸ ψιλῆς διαθέσεως, nuda affectio, dixi ad l. 30. ff. de reg. jur.
(26) Vide quæ notavi ad l. 49. §. 4. ff. de legat. 3. hic adde illud Epicteti in enchirid. [illegible] Hieronymus adversus Jovinianum, velandæ dominæ, celebrandus natalis ejus. (27) Castitas amica legibus. (28) Furore amoris nihil violentius, [illegible], Eurip. in Antigon. [illegible] Theophrastus. Plato quoque amorem vocat furorem in *Phædro*, & Plutarchus apud Stobæum serm. [illegible] eas ob causas quæro: Clarus 1. *sentent.* 60. An amor excuset a delicto, puta receptatorem rerum furtivarum, sortilegum amoris causa facto, injuria illata & similibus? forte enim virtus excusat, l. 14. ff. de off. præsid. hoc tandem redit, Amorem nimium a pœna non excusare, sed tamen eam elevare: quo in re subtilio. Nam si nimius amor pœnam in delictis elevat, & nimium quoque odium, capitalesque inimicitiæ pœnam elevabunt. Et tamen punitur, qui ad adulterium committendum amico domum præbuit, l. 9. ff. ad leg. Jul. de adult. punitur quoque, qui amicum vel cognatum latronem conservavit, quamvis mitius, nec enim par est delictum eorum, qui nihil ad se pertinentes receperint, l. 1. ff. de recept. (29) Philosophorum est, ac perfectorum, amorem refrænare.
(30) Donationes constante matrimonio vetitæ, ob nimium inter conjuges amorem.
(31) In senatoribus nuptiis, dotalia instrumenta & donatio propter nuptias requiritur: in aliis vero, qui honestiore militia funguntur, scriptura sufficit, Jul. const. 47. n. 244. Derogat tamen huic legi Nov. 117. cap. 4. (32) Ἡμῶν ἄχρι τῶν συγκλητικῶν, Scrimg. id est, nostris senatores. (33) Matrimonium est contractus ecclesiasticus, unde & in templo coram ecclesia celebratur, & ecclesiæ conspectum, solemnitatem & fidem requirit. Placet illud Ennodii: Praeter matrimonium, nuptias requirit: id est, præter nudum conjugii conventionem, nuptiarum solemnitatem, ritum & sacram benedictionem in ecclesia christiana usitatam. Sed de ea re dicam plenius ad Nov. Leonis 89. ut & de clandestinis nuptiis ad l. 1. Cod. de nupt.
(34) Qui ἔκδικος. (35) Attestatio nuptiarum initarum petitur a ministro ecclesiæ.
(36) Forma attestationis ecclesiasticæ nuptiarum initarum, adde Jul. hic n. 245. (37) Registres des mariages. Hinc vide Rebuffum com. 1. [illegible] de registris seu libris baptismal[illegible] sepulturæ & aliorum actuum, facit l. 2. ff. de censibus. (38) De archivo alias dixi ad l. 9. §. 6. ff. de pæn. adde l. 30. Cod. de episcop. audienc. (39) Ἔνθα ἐν τῷ ἱερῷ [illegible] [illegible]. Ita legunt hic Græci, Jul. hic n. 245. in sancto oratorio. (40) Major igitur fuit scripturæ quam testium fides est, vide tamen l. 15. C. de fide instrument.

§. 2. Quisquis autem in abiecta (1) degit vita, parvæ quidem substantiæ dominus consistens, in (2) novissima vero vitæ parte jacens, habeat etiam in his licentiam. Sed neque agricolas aut milites armatos, et quos lex Caligatos appellat, (hoc (3) est viliores (4) et obscuriores) perscrutamur, quibus civilium causarum ignorantia (5) est, et solius circa terram operationis, et circa bella concupiscentiæ causa est studiosa, et juste laudabilis. sic ut in vilibus personis, et in militibus armatis obscuris et agricolis licentia (6) sit eis et ex non scripto convenire et matrimonia celebrare inter alterutros: sintque filii legitimi qui patrum mediocritatem, aut militares, vel rusticas occupationes et ignorantias adjuvent.

C A P. V.

Si divinis tactis Evangeliis juravit quis in domo privata aliquam uxorem fore.

QUoniam autem interpellationibus quæ nobis fiunt semper, omnium tamen assidue mulieres audivimus ingemiscentes & dicentes, quia quidam earum concupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis sacra tangentes eloquia aut (7) in orationis domibus jurantes *habituros* (8) *se eas legitimas uxores*: taliter eas habentes (9) tempore multo, & tore suscipientes filios, deinde dum se satiaverint earum desiderio, aut extra filios: aut cum filiis, eas projicientes de suis domibus: judicavimus etiam hoc oportere sancire: Ut si (10) mulier ostendere potuerit modis legitimis, quia secundum hanc figuram (11) vir eam acceperit domi, ut eam uxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem, nequaquam penitus licentiam esse ei hanc de domo præter ordinem (12) legis expellere: sed habere eam legitimam, & filios, suos esse ei: & illam si quidem indotata sit, nostræ constitutionis uti bonis, quartam (13) substantiæ viri percipientem, sive expellatur, sive prius moriatur vir; non perscrutantibus nobis sive repudio utens dimittat eam, sive etiam sine hoc: neque enim verisimile est eum mittere repudium, qui (14) & ipsas nuptias denegat: sed si eam irrationabiliter expellat de domo, hoc ipsum sit adversus virum justa causatio (15), & mulier hoc facto repudium ei mittat, & exigat quartam (16), si uxor ostensa fuerit extitisse; licet extra (17) dotem convenerit, jurijurando credens. Quid (18) enim agat aliud, quæ ad dotem non est idonea, quam ut semetipsam pro omni dote conferat? §. 1. Sit autem & soboles legitima etiam invito (19) patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreavit, ut mulier legitimorum ei filiorum fieret mater; non potest ex tali natos germine, rursus ut naturales (20) abjicere: neque quaidam postea forte nuptias post mortem uxoris, aut repudium contrahens, eos qui ex illis nascuntur nuptiis, velle habere eos solos esse legitimos: nisi eis etiam illi priores fuerint copulati, quorum similiter pater est, teste (21) existente nuptiarum priorum quidem Deo, secundarum autem lege. Eadem nobis lex pro cautela sit nuptias contrahentium promulgata; & si filii quidem ex talibus processerint nuptiis, erunt sui; & his legibus quæ sunt de suis positæ, fruantur.

C A P. VI.

Qui sint filii legitimi, naturales, & nothi, id est, ex damnato coitu.

SI quid autem præter hæc fiat, non tamen ex consistenti procedat copulatione, erunt naturales (22): & quæ a nobis largita sunt naturalibus, sive ex testamento, sive ab intestato, potientur. Eos enim qui semel ex nefandis (23) nobis, & propterea prohibitis nuptiis procedunt, neque naturales vocari, neque participanda est (24) ulla clementia est; sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut agnoscant, quia neque quicquam peccatricis concupiscentiæ eorum habebunt fructi.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam, & naturæ plenitudinem per hanc legem statuta sunt, tua celsitudo manifesta faciat universis, programmatibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoscentibus secundum quem circa talia converseatur modum, & nostram considerantibus providentiam; quia omni occupationi alteri eorum utilitatem præponimus. Datum Nonis Jun. *Constantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. August. Anno xv. JOANNE V. C. Cons. Indict. τῶ δ. μ. ω. ἰοι (25).

T I T. IV.

DE APPELLATIONIBUS SICILIÆ (26).

N O V E L L A C O N S T I T. LXXV.

SIciliæ appellationes suscipiat Quæstor (27) & interveniant psephismata tam ecdicorum quam patrum.

E P I T O M E E J U S D E M E X J U L I A N O

DE APPELLATIONIBUS IN SICILIA PORRECTIS.

APpellationes (28) quæ in Sicilia porriguntur (29) adversus sententias prætoris vel ducis vel cujusvis alterius judicis in Sicilia constituti, apud quæstorem in hac regia urbe exerceri præcipimus, ut ipse discutiat causas provocationis & sententiam dicat, & nostro imperio referat, ut nostra auctoritate sententia ejus roboretur. Sed & si aliud civile emergat, veluti defensoris (30) confirmatio, vel decretum patris (31) civitatis Siciliæ: similiter ad quæstorem referatur, & calculo ipsius confirmetur, nostra scilicet auctoritate suggerente quæstori sequenda.

T I T. V.

HÆC CONSTITUTIO INTERPRETATUR PRIOREM CONSTITUTIONEM, DE IIS QUI INGREDIUNTUR MONASTERIUM (32) ET DE SUBSTANTIIS (33) EORUM, ET EX QUO TEMPORE OPORTEAT EAM VALERE.

N O V E L L A C O N S T I T. LXXVI.

Idem Imper. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

CAusa talis ad nos pervenit, quam existimavimus oportere competenti uti a nobis interpretatione, simul & adjutorio. Cognovimus etenim, quia mulier quædam habens filium sibi ex nuptiis legitimis procreatum, voluit quidem segregare se a communi (34) ista conversatione, & in quodam mulierum monasterio commanere, plurima bona faciens mulieribus reverendissimis ibidem congregatis. Et quoniam nostræ pietatis lex (35) vult eos qui se monasteriis dederint, seu viros, seu mulieres, antequam ingrediantur monasterium, eo quo voluerint modo quæ sua sunt disponere, nec posse, postquam ingrediuntur monasterium, ulterius agere quicquam de propriis, utpote domini (36) earum non existentes ulterius, eo quod sanciverimus nos hujusmodi viros & mulieres cum corpore & anima ipso ingressu ad monasterium dedicare se (37) suasque substantias, & si quidem discesserint, manere etiam sic eorum substantias in monasterium, eo quod domini harum ulterius non existunt: hinc autem metuere, ne forte quamvis nostra constitutio multo posterior sit, quam quod in prædictum venerabilem domum ingressa est, aliqui prohiberent eam prospicere suo filio: & oportere propter prædictum metum hæc interpretari & lege nostra fieri manifesta, quia nihil læsa sit, aut ipsa, aut filius ejus circa ejus successionem ex memorata constitutione.

C A P. I.

PRopterea sancimus, si quis monasterium habitaverit vir aut mulier ante prædictam (38) nostram constitutionem, aut hactenus habitat, & maxime filiis existentibus, nullam habere necessitatem nunc eorum substantiam in monasterium, sed filio aut filiis transmittere aut totam, aut etiam partem suæ substantiæ: aut etiam quo voluerit modo rursus disponere; utpote primam illam legem alia nostra hac constitutione interpretante, (eos enim qui semel ante memoratam dudum nostram legem monasteria intraverint, in nullo postea posita lex contristatura est, aut ablatura eorum quæ prius eis ut liceat, data sunt) neque prius nostræ legi impedimentum penitus faciente, eo quod neque possibile sit hoc fieri, ut oportuisset prius disponere, & ita ingredi in monasterium. Si vero nulla tunc tali lege posita, in monasterium ingressa est; quomodo fieri potuerit converti ordinem legis, & exigere eos qui prius ingressi sunt monasterium, illa facere quæ prius ignorata, postea per sacram nostram constitutionem sunt innovata? Sed unumquemque competit secundum sua tempora expectare, & ea quidem quæ post legem sunt ita quærere fieri, sicut lex vult; si quid autem ante legem subsecutum est, hoc non commovere, neque perscrutari, sed in priori figura relinquere. §. 1. Hæc igitur lex pro interpretatione nobis posita sit prioris nostræ illius constitutionis; ut illa in (39) posterioribus temporibus ex quo facta est, locum habeat; & iis qui postea conversi viris ac mulieribus posita sit; sibique potestatem in illis custodiat; nihil horum quæ antea fuerint, perscrutando, cum licentia sit prioribus viris ac mulieribus qui habitaverunt aut etiam hactenus habitant in monasteriis, & maxime filiis existentibus, suas res quo volunt disponere modo.

E P I L O G U S

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, solenniter per programmata sua omnibus fieri manifesta festinet. Dat. Idib. Octob. Imper. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XII. JOANNE V. C. Cons. Indictione secunda (40).

TIT.

(1) Hi vilissimi homines dicuntur. Jul. n. 277. in fin. (2) Ἐπὶ [illegible] [illegible], Græci hic. (3) Τουτέστιν [illegible], Græci hic [illegible] & apud Harmen. l. 1. tit. [illegible] lib. [illegible] viles & abjecti [illegible] cohortalis [illegible] (4) Caligati, id est veliores [illegible] l. [illegible] in fin. ff. de evict. [illegible] hoc caligata militia [illegible] l. [illegible] ff. de excus. tut. (5) Milites & rustici jus civile ignorant. (6) Scriptura non [illegible] in quibus [illegible] non requiratur scriptura [illegible] ad l. [illegible] C. de pact. (7) Sponsalia non carentia benedictione ecclesiastica hic locus ostendit. (8) [illegible] hoc enim differunt sponsalia a nuptiis. (9) Julian. [illegible] hanc qualitatem non adjicit [illegible] simpliciter [illegible] Scripturis sacris [illegible] legitimam se uxorem habituram [illegible] in oratorio tale sacramentum dederit [illegible] [illegible] & merito [illegible] Deum [illegible] (10) Præsump [illegible] contra mulierem [illegible] (11) Id est, sub hac promissione. (12) Id est, legitimas causas repudii [illegible] (13) Quartam [illegible] competentem in bonis [illegible] Nov. [illegible] (14) Negans nuptias, repudium ei mittere [illegible] non potest: privatio [illegible] habitum præsumit. (15) Querela, accusatio. (16) De qua supra. (17) Id est, licet dotem [illegible] marito attulerit.

(18) Indotata omnino non intelligitur venisse, quæ seipsam dotis loco marito tradidit, vide l. 19. Cod. qui testamentum [illegible] (19) [illegible] filius legitimus esse potest. (20) Tantum filii [illegible] (21) [illegible] omnium, quæ [illegible], maxime vero earum, quæ in domo [illegible] templis, ac ecclesiis aguntur. (22) Νόθοι, Græci hic. (23) Qui ex damnato coitu nascuntur, neque naturales sunt, neque patri succedunt, Jul. [illegible] adde [illegible] Authenticam ex complexu C. de incest. (24) Forsitan liberis. Nam si damnati [illegible], parentibus non succedunt, nec illi succedunt, qui ex illis descendunt [illegible] (25) Id est, anno [illegible] (26) Id est, in Sicilia [illegible] Jul. [illegible] adde Nov. [illegible] de [illegible] Tiberii [illegible] Tullio. Siculorum [illegible] [illegible] judices etiam de [illegible] (27) Quæ olim referebantur ad præfectum prætorio [illegible] C. Theod. de appellat. (28) Jul. [illegible] (29) A consulari [illegible] Consularem [illegible] habuit Sicilia: deinde prætorem [illegible] (30) Alii defensores confirmantur auctoritate præfecti prætorio. (31) Patres civitatum [illegible] in singulis Siciliæ urbibus. (32) De monachis, Julee Regine. (33) De constitutione [illegible] quæ loquitur de substantiis monachorum, vel asceteriarum. Julian. [illegible] (34) [illegible] monachismos. (35) Novel. 5. c. 5. (36) Mo[illegible] dominus [illegible] rerum suarum proprietatem. (37) Vid. Authent. ingressi C. de sacr. eccl. (38) Novell. 5. (39) Nov. 22. c. 1. & 2. Novell. 45. & 46. (40) Id est, anno [illegible]

T I T. VI.

UT NON LUXURIENTUR HOMINES CONTRA (1) NATURAM, NEC JURENT (2) PER CAPILLOS DEI, AUT ALIQUID (3) HUJUSMODI: NEQUE BLASPHEMENTUR (4) IN DEUM.

Novella Constit. LXXVII.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

OMnibus hominibus qui recte sapiunt, manifestum esse putamus, quia omne nobis est studium & oratio ut crediti nobis a domino Deo bene vivant, & ejus inveniant placationem: quoniam & *Dei misericordia non perditionem, sed* (5) *conversionem & salutem vult*; & *delinquentes qui corriguntur, suscipit Deus*: propter quod nos omnes invitamus Dei timorem in sensibus accipere & invocare ejus placationem: & novimus, quia omnes qui dominum diligunt, & misericordiam ejus sustinent, hoc faciunt.

CAP. I.

IGitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & gravissimis luxuriis semetipsos inferunt, & ipsi naturæ contraria agunt: istis injungimus in sensibus accipere Dei timorem, & futurum judicium, & abstinere ab hujusmodi diabolicis & illicitis luxuriis, ut non propter hujusmodi impios actus ab ira Dei justa inveniantur, & civitates cum habitatoribus earum pereant. Docemur enim a divinis scripturis, quia ex hujusmodi impiis actibus & civitates (6) cum hominibus pariter perierunt. §. 1. Et quoniam quidam ad hæc quæ diximus, & blasphema verba, & sacramenta de Deo jurant, Deum ad iracundiam provocantes; istis injungimus abstinere ab hujusmodi, & aliis blasphemis verbis, & non jurare *per capillos* (7) *& caput, & his proxima verba*. Si (8) enim contra homines (9) factæ blasphemiæ (10) impunitæ non relinquuntur: multo magis qui ipsum Deum blasphemant, digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus hujusmodi præcipimus a prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos qui bene vivunt. Propter (11) talia enim delicta, & fames, & terræ motus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab hujusmodi prædictis illicitis, ut non suas perdant animas. Sin autem & post hujusmodi nostram admonitionem inveniantur aliqui in talibus permanentes delictis: primum quidem indignos semetipsos faciunt Dei misericordia: post hæc autem & legibus constitutis subjiciuntur tormentis. §. 2. Præcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ civitatis permanentes in prædictis illicitis & impiis actibus post hanc admonitionem nostram comprehendere, & ultimis (12) subdere suppliciis, ut non ex contemptu talium inveniatur & civitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hanc nostram suasionem quidem tales invenientes, hoc subtercelaverint: similiter a Domino Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus præfectus si invenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundum nostras leges: primum quidem obligatus erit Dei judicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit.

T I T. VII.

UT LIBERTI DE CÆTERO AUREO NON (13) INDIGEANT (14) ANNULO; ET UT PRISTINIS RESTITUANTUR (15) NATALIBUS: ET DE CELEBRATIONE DOTALIUM INSTRUMENTORUM IN LIBERTIS MULIERIBUS FACTA, ET HOC IPSO ETIAM NUPTIAS LEGITIMAS FIERI, ET FILIOS SUOS SI NUPER ETIAM ANCILLA FUERIT, ET IPSAM LIBERAM ESSE CELEBRATIONE DOTIS, ET NUPTIAS LEGITIMAS: ET QUI EX EA PROCESSERINT FILIOS SUOS.

Novella Constit. LXXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

PErfectis nobis omnibus bonis a magno Deo datis, existimavimus oportere & ipsas servorum libertates, (cum a priore conditione a dominis liberantur) eis omnino putas & infucatas & perfectas efficere: propterea etiam dedititiorum (16) injuria liberavimus libertates: & Latinitates (17) velut imperfectas exclusimus: & iterationes (18) superfluas demonstravimus: & Juniam (19) legem & Largianum (20) odivimus senatusconsultum, utpote in initio inaniter introductum, & recte postmodum reprobatum: solumque (21) valere Romanam civitatem in libertatibus voluimus, non locis, non ætatibus (22), non alio quodam causam discernentes. Quoniam autem semper aliquid melius de nostris subjectis tractamus, etiam ipsum quod perfectius datum est a majoribus existimavimus oportere adjectionibus ampliare.

CAP. I. (23).

De jure annulorum aureorum omnibus libertis generaliter concesso.

PRopterea (24) sancimus, si quis manumittens servum aut ancillam suam cives (25) *denunciaverit Romanos*, (neque (26) enim aliter licet) sciat ex hac lege, quia qui libertatem acceperit, habebit subsequens mox, & aureorum annulorum & regenerationis (27) jus, & non jam ex necessitate hoc a principibus (28) postulabit: neque indigebit omnino ulla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc omnia subsequentur: hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horum quæ prius facta sunt, perscrutamur. Firmamus igitur omnia præcedentia: ut valeant secundum eos, per quos facta sunt modos; sed hæc quidem sic habere sancimus.

CAP. II.

De reverentia & obsequio patronis a libertis præstandis &c.

ILlud vero adjicimus, ut nihil neque post hanc legem nostram lædantur patronatus jura, illa vero quæ nos sancimus, in quibuscunque omnino hæc personis servabimus, nisi (29) tamen etiam ab his libertum qui libertatem donavit, absolverit, aut per fideicommissum hoc relinquens, aut in ipsa libertate hoc adjiciens, nam si hoc ille dederit, omnino qui manumittitur, absolvetur etiam a patronatus jure, eo quod ille hoc expresserit. Habeant itaque hæc omnia qui libertatem meruerunt; veruntamen servent etiam post hanc nostram constitutionem eis qui ad talem eos perduxerunt honorem (30), omnem reverentiam, & hoc quod vocatur obsequium & reverentiam recte legibus introductam; quin etiam abstineant aut manibus (31), aut insidiis, aut aliis ex quibus liberti tale aliquid agentes rursus, & servitutem sustinent secundum de his scriptas leges, & restituuntur priori conditioni. Nam (32) si nullum penitus ingratum (33) esse circa donatorem permisimus, licet fuerit bene (34) natus, sed donationes infirmas pronunciavimus in iis, quæ dudum a nobis scriptæ sunt legibus, & in iis quæ a nobis quotidie præcipiuntur: quomodo patiemur manumissorem, qui æqualis patri (35) circa libertum factus est, ab eo aliquid pati malignum, aut injurias fortitan asperas & indecentes, seu plagas, aut maxime intolerabilia sustinere dispendia? Sed si quid horum legitimis probationibus convicerit passum se, qui libertatem dedit, vel ejus filios; post prædictas probationes libertum in priori restituimus habitu; nominum quidem perscrutatione, & propter hoc dispendiis, omnes eripientes, justitiam autem ubique & æquitatem: & quod legislatorem decet, & quod placet Deo & liberto, & dudum domino conservantes. §. 1. Quapropter sint quidem & liberti & ingenui, sive ii qui dudum manumissi sunt, & evidenter eis hoc largitum est; sive illi qui post hanc legem nostram ad ingenuitatem venientes, tanquam bene (36) nati jam facti vivant, & debitum honorem manumissoribus reddant; ut non denuo & libertate & benenatione (37) careant, tanquam indevoti ingratique convicti, et a lege damnati. Erunt namque ita perpetue liberi et ingenui, si manumissoribus eorumque filiis (38) inconfusam et liberam suam venerationem et reverentiam devotionemque servaverint; quibus videlicet conservatis nunquam ad priorem reducentur fortunam.

(1) De impudicis dicam ad Novellam [illegible] hic [illegible].
(2) [illegible]
(3) Aut per ejus membra vel per [illegible] X. de [illegible]. (4) Blasphemia in Deum prohibita, de qua vide Petrum Gregorium [illegible] Porro [illegible] dicitur [illegible] id est, ex eo, quod alterius famam lædat, estque idem, quod [illegible]. Committitur autem vel in Deum [illegible] vel in hominem [illegible] qui Deo capillos & caput tribuit: qui Dei beneficia in [illegible] per passionem & sanguinem Christi. [illegible] id, quod in eo est, aut ei tribuitur id, quod in eo non est, aut id, [illegible] ab hominibus vulgare sit ac profanum, blasphemia est. [illegible] Id autem, quod in eo est, opinione hominum non est metiendum, sed ipsius rei veritate. [illegible] peccata. Matth. 9. promittens adventum suum ex nubibus. Matth. [illegible] filium Dei se asserens, Joan. [illegible] Stephanus [illegible] Mosaicæ. Act. 6. vers. 11. [illegible] Judæis dicti sunt blasphemasse. Exempla [illegible] hujusmodi blasphemiarum vide apud Clarum [illegible] In hanc Novell. vid. Rittershus. part. 12. c. 2. Aust. (5) Deus non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. Ezech. 18. [illegible] (6) Genes. 19. vers. 24. & 2. Petr. 2. vers. 6. (7) Κατὰ τριχὸς τῆς κεφαλῆς. Scrimg. (8) Argumentum a minori ad majus: seu a poenis delictorum in homines commissorum ad ea, quæ committuntur in Deum. Sic proximum sacrilegio crimen majestatis dicitur. [illegible] ad leg. Jul. majest.
(9) Puta magistratum, l. un. Cod. si quis imperat. maledix. parentem. [illegible] de obseq. servos Dei [illegible] Polycarpo causam suam agenti turba conclamavit [illegible] Tertull. [illegible] (10) Ut sunt convicia, injuriæ, exsecrationes, libelli famosi. (11) Blasphemiæ effectus. (12) Pœna blasphemi, ultimum supplicium: id etiam jure divino constitutum fuit. Levit. 24. Gregorius pœnam mitigavit, blasphemis [illegible] dominicis diebus pro foribus templi stare jussit, dum agunt missarum solemnia, Septima vero, nudis & [illegible] in collum [illegible] &c. [illegible] X de maledicis. Qua tamen pœna [illegible] clericos (ne ob id eorum ordo vilescat) idem Gregorius noluit, quem sequuntur [illegible] vid. Clarum [illegible] blasphemia [illegible] ut inter legitima pœna servetur, quod Clarus [illegible] Lege [illegible] sub Philippo Valesio Francorum rege, blasphemos a prima hora ad nonam [illegible] ferream ad collare publice [illegible] iteratam vero ad eandem inquam diem [illegible] superius labrum ferro candente sic dissectum, dentes ut conspicui fierent: tertia vice, labrum inferius, quarta utrumque [illegible] linguam abscissam, ut qua parte peccasset, eadem & puniretur, vid. plura apud Pet. Gregor. [illegible] Quid ita, [illegible] & [illegible] poenas [illegible] blasphemum a pœnis? Duobus nonnullis casibus. Clarus vult poenam mitigari: primo, [illegible] secundo [illegible] articulus & [illegible] blasphemiarum, suum delictum consuetudine vel usu [illegible] Blasphemus damnatus non capitaliter, fiat infamis, aliter dijudicari non potest, quasi ex [illegible] sententia & [illegible] l. [illegible] ff. de his qui notantur. (13) Olim [illegible] ff. & Cod. de jure aureor. annul. (14) Vid. tit. C. de dedititia libert. tollend. Erant autem Dedititii ex lege Ælia Sentia, §. 3. Inst. de libert.
(15) Παλιγγενεσίαν Græci hic & alibi vocant, quam Latini appellant natalium restitutionem. (16) Vid. tit. C. de dedititia lib. tollenda. (17) Quod reliquos homines, non [illegible] manumittendo [illegible] l. pen. l. ult. C. de [illegible] (18) Latini habebant inter veteres iterationem, quod ut fieret, vide Ulpian. [illegible] (19) Norbanam [illegible] qua libertini habent Latini, §. 3. Inst. de libert. (20) Largianum senatusconsultum cautum fuerat, ut liberi manumissoris (non nominatim exheredati) [illegible] hæreditates eorum, in bonis Latinorum [illegible] §. 4. Inst. de succes. lib. & ita Senatusconsultum Largianum erat appendix legis Juliæ Norbanæ de libertis & Latinis lata, l. un. in princ. Cod. de Latina libert. tollend. (21) Vid. tit. C. de Latina libert. tollend. & per eosdem modos in civitatem Romanam [illegible].
(22) Vid. Ulp. tit. 1. & 2. §. 1. (23) Jul. num. 290. (24) Hinc sumpta est Authent. [illegible] C. de jure aureor. (25) Qui a domino manumissus est ea formula, ut cives Romani sint, ingenui jus habet. (26) Quicunque enim manumittuntur, cives sunt Romani. Hinc colligitur, privato cuique licere per obliquum civem Romanum facere, & jus civitatis Romanæ conferre. Manumittens enim manumisso jus civitatis confert, lege id sinente ad permittente. (27) Παλιγγενεσίας, id est, natalium, non e[illegible] ut libertinus, sed ut ingenuus. Nov. 18. cap. 11. (28) Natalium restitutio olim a solo principe dabatur. [illegible] de natalibus restituendis. (29) Servus ingenuus factus a domino, omnibus ingenuus est, at non manumittenti, nisi jus patroni nominatim remissum ei fuerit. [illegible] C. de [illegible] Potest enim manumissor patronatus prærogativæ, vel cum manumittit, vel [illegible] renunciare, Julian. [illegible] Jus patronatus remittitur, at non ob eamdem & [illegible] Jure patronatus remisso, obsequium remissum non intelligitur.
(31) Nota, quibus modis manumissi recidant in servitutem, vid. [illegible] C. de [illegible] (32) Argumentum a pecuniariis donationibus ad donationem libertatis oblatam. Illa propter ingratitudinem, ut possunt revocari: ita & hæc potest.
(33) Donatio revocari potest ob ingratitudinem, vid. l. ult. C. de revoc. don.
(34) Κἂν εἰ τῶν εὐγενεστάτων εἴη. Scrimg. (35) Manumissor manumisso patris loco est. (36) Ὡς εὐγενεῖς. (37) Εὐγενείας. (38) l. 2. C. de obseq. l. 3. C. de libert.

CAP. III. (1).

Si libertam suam patronus uxorem habere maluerit.

SI (2) quis autem libertam docere voluerit, aut legitimam facere conjugem, cujuslibet (3) dignitatis existens, nuptialia conficiat documenta, (hanc enim solam post manumissionem observationem adjicimus) & fine etiam præcedentes filii, sicut & qui post dotalia nati sunt, liberi & ingenui & sui, & patris successores, & a postulatione annulorum aureorum & pristinorum natalium liberati (4) nullamque penitus habentes differentiam ad cætera ingenuorum matrimonia. Libertas enim matris insuper & documentum nuptiale, sobolem liberam & ingenuam & patri succedentem demonstrabunt.

CAP. IV. (5).

Si quis ex ancilla sua liberos habuerit.

ET ita rebus & veritate toti efficimur, ut si (6) cui etiam ex serviente muliere procreentur filii, & voluerit ille postea mulierem manumittere, & dotalia conficere documenta: mox cum ipsa dotis inscriptione & filiis competet libertatis simul & suorum (7) jus: non requirentibus nobis specialem libertatem in filiis fieri, & simul manumitti cum matre aut postea vel ante eam forte libertatem accipere: sed conscriptione sola nuptialium documentorum mox eis etiam libertatem donamus. Quod enim majus utique ostensurus est pater libertatis filiorum indicium (8), quam uxorem ostendere, liberamque simul & legitimam nuptialium documentorum conscriptione? Si (9) enim miles (10) relinquens legatum alicui suorum servorum ipsa donatione legati & libertatem dare videatur: quomodo non multo magis pater si documentum nuptiale conscripserit, habebit proprios filios ex hoc solo & liberos & legitimos successores? Neque enim quilibet eum putaturus erit voluisse filiorum quidem matrem, legitimam esse, & hoc tam magnum ei donasse opus (11) libidinis, proprios autem filios ex suo natos semine, adhuc relinquere servituros. §. 1. Hoc similiter quidem pro manumissoribus, similiter autem & pro manumissis sancimus. Nam si ea quæ in præcedentibus dicta sunt, manumissoribus non servamus: segniores forsan homines circa libertatis largitatem efficiemus. Nobis autem omne extat studium subsistere libertates atque valere, & in nostra florere & augeri republica; etenim hujus causæ desiderio & in Libya & in Hesperia (12) tanta suscepimus bella, pro recta scilicet ad Deum religione, & pro subjectorum pariter libertate.

CAP. V. (13).

Ratio constitutionis.

FAcimus autem novum nihil, sed egregios ante nos imperatores sequimur. Sicut enim Antoninus (14) Pius cognominatus (ex quo etiam ad nos appellatio hæc pervenit) jus (15) Romanæ civitatis prius ab unoquoque subjectorum petitus (16) & taliter ex iis, qui vocantur peregrini (17), ad Romanam ingenuitatem deducens, hoc ille omnibus in commune subjectis donavit, & Theodosius (18) Junior post Constantinum maximum sanctissimæ hujus civitatis conditorem, filiorum (19) prius jus petitum (20) in commune dedit (21) subjectis: sic etiam nos hoc videlicet regenerationis (22) & aureorum annulorum jus, unicuique petentium datum, & damni & scrupulositatis præbens occasionem, & manumissorum indigens auctoritate omnibus similiter subjectis ex hac lege damus; restituimus enim naturæ, ingenuitate dignos, non per singulos de cætero (23), sed omnes deinceps qui libertatem a dominis meruerint: ut hanc magnam quandam & generalem largitatem nostris subjectis adjiciamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur pro indulgentia subjectorum nostræ placuerunt clementiæ per hanc legem, hæc tua celsitudo cognoscens, nostris subjectis faciat manifesta per programmata propria & hic, & in provinciis: ut discant quia nostrorum subjectorum per omnia curam habemus, ea quæ pro utilitate eorum sunt, sancientes. Valebit (24) autem hæc lex in subsequentibus omnibus & eis, qui postea emerserint casibus: quod enim recessit, non perscrutamur. Datum 15. Kalend. Febr. CP. Imper. DN. Justin. PP. A. Anno xv. (25) Apione (26) V. C. Cons.

TIT. VIII.

APUD QUOS OPORTEAT CAUSAS (27) DICERE MONACHOS ET ASCETRIAS (28).

NOVELLA CONSTIT. LXXIX.

Imperator Justinianus Augustus Menna archiepiscopo, Constantinopolitano, & universali patriarchæ.

PRÆFATIO.

REm cognoscentes non rectam fieri in hac regia civitate, communi lege existimavimus hoc mederi: inchoantes quidem ab hac felicissima civitate: in omnia vero loca ea quæ subjecta sunt distendentes. Quidam enim volentes corrumpere orthodoxæ fidei honestatem, si quidem litem habuerint, quasi cum monachis aut ascetriis, civiles judices interpellant: at illi mittunt executores, præsumentes accedere intra loca sancta, & monachos trahere, atque monastrias, vel ascetrias inquietare, forsan etiam eas quæ non videntur: & hinc injuriam & confusionem non parvam adorabilibus fieri locis.

CAP. I.

Si quis in jus vocare monachum vel sanctimonialem conatus sit (29).

PRopterea (30) igitur sancimus, si quis quamcunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasteriis consistentibus, Deo amabilem civitatis illius episcopum (31) interpellat: ille vero mittat, & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: sive oportet per (32) abbates (33), sive per responsales (34), sive per alios quoslibet hoc fieri, ipsi vero cum omni veneratione sacerdotali causam examinent & judicent, & civiles non sint penitus eis judices, neque confundant eorum honestatem cum idonei sint Deo amabiles singularum civitatum episcopi, & quæ de lite sunt, & de cautela judiciorum disponere & judicare honeste atque sacerdotaliter (35), & secundum leges nostras (36), & sacratissimas regulas (37). Sic enim & qui aliquam rationem habere putantur, merebuntur justitiam, & honestas sacratorum (38) inviolata integraque servabitur.

CAP. II.

Cura (39) & custodia constitutionis, & ut lites monachorum citius dirimantur.

COmmunis igitur sit lex, habeatque custodiam & a gloriosissimis præfectis, qui per cunctas existunt diœceses (40), & Illyrici dicimus, & Libyæ, Italiæque (41), & Occidentis totius, & a gloriosissimis præfectis utriusque Romæ, & magnificentissimo prætore populorum (42) & judicibus (43) gentium, eorumque officiis: & nulla ejus fiat omnino corruptio, sed integra ad honorem reverendissimorum monachorum custodiatur. Hæc autem etiam tua celsitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima civitate, & (44) ejus confiniis, utatur autem ad Deo amabiles civitatum metropolitanos (quorum ipse suscepisti (45) ordinationem) proponens propriis literis hanc nostram sacram legem. Verum illi sub (46) se constitutis episcopis hæc nuntient, ut ex paucis literis una continuatio legis ad omnem perveniat ditionem. Sed etiam *accelerari lites sancimus monachis illatas*, ut non mens eorum occupetur (47) circa litis sollicitudinem: sed velociter liberati, sacris (48) operibus obsecundent.

CAP. III.

De (49) temeratoribus hujus constitutionis.

SCiant igitur qui præter hæc aliquid egerint: si quidem judex sit qui talem proferre sententiam præsumpserit, quia ab administratione repelletur tanquam divinitati contumeliam faciens, & pœna x. librarum auri una cum officio suo multabitur, sacratissimo nostro danda ærario: executores (50) autem præsumentes offerre omnino admonitionem, ab ipsis Deo amabilibus episcopis prohibeantur, & retrudantur in locis quæ decaneta (51) nuncupantur, pœnas competentes passuri: exactionem nullam de cætero agere permittendi.

EPILOGUS.

† Hac (52) valente lege si quis cum aliquo reverendissimorum monachorum aut virginum aut mulierum omnino sacrarum & in venerabilibus monasteriis habitantium habuerit causam. De clericis etenim & ordine conventionis eorum jam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse omni volumus modo. Scriptum exemplar viro clarissimo Joanni præfecto sacrorum Orientis prætoriorum, iterum exconsuli ordinario, & patricio. Scriptum exemplar B. silidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum. Scriptum exemplar Longino gloriosissimo præfecto urbis. Dat. 6. Mart. CP. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. (53) Apione V. C. Cons.

TIT.

(1) Adde Julian. num. 301. (2) Hinc sumpta est Authentica *sed novo jure C. de natur. lib.* & Authent. *novo C. de jure aureor.* (3) Olim dignitatem præteritorum patronus non poterant suas libertas ducere. & ita abrogantur *l. 23. ff. de ritu nuptiarum l. 16. 31. 47. §. 1. 44. ff. de ritu nupt. l. 3. in fin. C. de incest.* Novell. 22 cap. 10. (4) Olim non erant liberati. Novell. 18. cap. 11. (5) Jul. num. 302. (6) *l. 3. C. commun. de manumiss.*

(7) [illegible], id est, suitatis. (8) Non præsumitur pater velle ancillam suam liberam facere, filios vero ex ea susceptos relinquere in servitute. (9) Argumentum a milite aliquid servis legante, ad eum, qui suorum naturalium liberorum matrem uxorem ducit, observa. (10) Aliud in pagano. *l. 10. ff. de probat. l. 1. Cod. de necessar. serv. hered.*

(11) [illegible] Scrimg. ob nihili voluptatem tamen donare munere, Hal. & tantum illi voluptatis auctorum legalis. Agilaus. alii [illegible], possessionem vocant. (12) Id est, Italia. (13) Jul. num. 303. (14) *l. 17. ff. de statu hom.* (15) Ab Antonino Pio omnibus ingenuis, qui in orbe Romano, concessum est [illegible] a Theodosio, [illegible] a Justiniano hic, [illegible] ita effectum est tandem, ut sine specialis imperatorum necessitate, cives omnes facti fuerint: omnes jus liberorum haberent: omnes liberti jus aureorum annulorum & natalium fuerint adsecuti. Sic solent plerumque boni principes alii aliis, in subditis suo jure regendis & beneficio afficiendis, superare. (16) Petitum [illegible]. (17) Dediti internos Quirites facti ab Antonino. Peregrini Romani[illegible], Graeci, ex diversis gentibus [illegible], capi. Denique orbem [illegible] urbem fecisti, quæ prius orbis erat. (20) *L. 3. Cod. de jure liber.* (19) Id est, liberorum. (20) Id est, peti solitum. (21) Teodosius Junior omnibus ingenuis jus trium liberorum dedit. vid. *l. 1. Cod. de jure liberorum.*

(22) Omnibus ingenuis jus Quiritium ab Antonino, *supr. cit.* liberorum a Theodosio: omnibus manumissis jus ingenuitatis, seu natalium & aureorum annulorum a Justiniano datum est, *ut hic.* (23) Ut olim fiebat. *l. 1. Cod. de jure aureor. annul.* (24) De potestate hujus constitutionis in tempore. Jul. num. 304. (25) XIII. vid. Cujac. *ad Nov.* 48. & ita anno 539. (26) Apione, Cujac. *ibid.* error nasci potuit ex litera R Latina, quæ Græcis est P. id est, P: adde quæ scripsi ad *l. 6. C. de off. rector. provinc.* (27) De monachis litigantibus, lex 3a Rescrip. (28) Sanctimoniales. Jul. Const. 73. (29) Jul. num. 306.
(30) Hinc sumpta est Authentica *causa ex. C. de episc. & cler.* (31) Forum monachi, episcopale, *ut hic*; olim præsidis vel præfecti prætorio, & ita abrogatur *leg. 33. C. de episc.* *aud.* (32) Monachus ab aliquo conventus, respondere potest per abbatem, vel per alium, vel per syndicum communem, qui & Apocrisiarius. (33) [illegible] Scrimg. Julian. Sic. (34) [illegible] Scr. Jul. idem responsalis, Novell. 123. cap. 25. & Novell. 141. cap. 1. (35) [illegible], Scrimg. (36) Episcopi judicare debent secundum leges imperatoris & sacros canones. (37) [illegible] Scrimger. Julian.

(38) [illegible] Scrimg. (39) Ut hæc constitutio ad curam magistratuum & episcoporum pertineat. Julianus num. 308. (40) Diœceses episcopales ad instar diœceseon imperialium institutas fuisse, verisimile est: adde Novell. 11. (41) Præfectus prætorio Italiæ, ut & totius Orientis fuit sub Justiniano, adde Novell. 69. in fin. (42) Legendum [illegible] ut Novell. 13. Prætor populi, Præfectus olim vigilum. (43) [illegible] Scrimger. provinciarum præsides vertit Julian. *hic.* (44) Urbis & ejus confinium cura ad Archiepiscopum pertinet. (45) Metropolitani ordinantur ab archiepiscopo. (46) Episcopi subsunt metropolitanis. (47) Monacho litigare indecorum. (48) Monachorum exercitia, vacare orationi, precibus, lectioni sacrorum librorum, & quibusdam artificiis manuariis, Novell. 133. cap. 6. vid. Hieronymum, tractatu de opere monachorum. Facito, inquit, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum &c. locus est lectu dignissimus. Vide de enarratione [illegible] 5. can. nunquam. (49) Jul. num. 309. (50) Pœna executoris diem dicentis monacho apud laicum judicem. (51) [illegible] Scrimg. decanicis, Jul. *hic* decanetra, *ut hic*, decanica, *Jul.* decannnica, *l. 30. Cod. Theod. st. tit.* diaconica, *vid. l. 3. C. de hæreticis.* Cancelli Balsamoni ad Photium 9. cap. 1. secretaria [illegible] Concil. Chalcedonens. quo & aliis [illegible], & [illegible] genus aliquod carceris vel custodiarum fuisse puto. adde Julianum *hic*: unde & interpretes Græci, [illegible] in decanicis secretariorum recluduntur. Decanetra non absimilia loca existimo, quæ Galli vocant, le Chapitre: & hic quoque executores dicuntur reci in decanicis, compertescere pœnas luituri: possis hinc etiam colligere, Monasteriis fuisse hoc casu jus prehendendi, recludendi, adde & carcerem, adducit decanicis monasteriorum illud de decade Spartanorum, quo loco damnatos solebant strangulare, Plutarch. in *Agide.* (52) Quorum hæc constitutio interest. Ita conceptus est hujus epilogi sensus apud Julianum num. 309. (53) *Lege 539. ut super. Novell. h. e. anno 539.*

T I T. IX.

(1) DE (2) QUÆSTORE (3).

NOVELLA CONSTIT. LXXX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SEmper cum Dei auxilio omnem facimus providentiam, ut subjecti ab ejus clementia traditi nobis illæsi serventur, itaque & leges ponimus omnem eis curantes justitiam: & quod paulatim labitur, reparare festinamus; insuper etiam administrationes invenimus, quæ castigantes quod inhonoratum est, mediocria faciunt delicta. quale videlicet aliquid *Prætores* (4) *populi* in hac felicissima magna urbe, utilissimo ex ipso rerum experimento omnibus regiam hanc civitatem nostram habitantibus approbatum. Ex hoc igitur experimento & aliud quiddam medela egens moliri & adinvenire, legi & cingulo justum existimavimus. Invenimus enim quia paulatim provinciæ quidem suis habitatoribus spoliantur: magna vero hæc civitas nostra populosa est turbis diversorum hominum, & maxime agricolarum suas civitates & culturas relinquentium.

CAP. I.

De his qui Constantinopolim veniunt.

HÆc ad præsentem legem nos respicere procuraverunt, & ad cingulum (5) quod nunc a nobis pene novatum est: cui non piget nos de publico & annonas dare & sufficiens etiam officium constituere, & ex negligentia ejus periculum relevare. Cingulo etenim & hoc accipienti, quæstoris imponimus nomen, sic enim & in initio eum invenientes, (dicimus autem priscis temporibus) *Ereunadas* (6), vocabant inquisitores ad hoc venientes officium. Volumus autem cingulum habentes hoc, respicientes ad Deum, nostrumque timorem, & legem, requirere ad magnam hanc civitatem venientes, ex quacunque provincia sint, viros, sive mulieres, aut clericos, seu monachos, vel monachas; sive externarum civitatum advocatos (7), aut alterius cujuscunque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari (8) qui sint, aut unde venerint, & qua occasione, & si quidem agricolæ (9) sint, intendere quibus nostrorum judicum horum competunt lites, & his imminere, velociterque eos eripere difficultatibus propter quas huc venerunt, & festinantur, unde venerunt, eos remittere, competentia fruentes.

CAP. II.

De agricolis.

SI vero aliqui sint agricolæ constituti (10) sub dominis, & egentes (11) eis ad hanc venerunt regiam civitatem: præparare (12) possessores, citius eas discernere pro quibus venerunt causas, & remittere merentes mox quæ justa sunt. Si vero forsitan ad (13) resultationem possessorum venerunt, & adversus eos dicant causas: si quidem multitudo sit, plures quidem remittere continuo ad provinciam, duobus aut tribus relictis, qui secundum (14) collitigantium schema litem exerceant: & in eum imminere litis auditori (15), & procurare citius incidi negotia, ut non longitudo eis fiat temporis, & maxime agricolis: quorum (16) & hic præsentia superflua, & agriculturæ vacatio damnum & ipsis & possessoribus facit.

CAP. III.

SI (17) vero neque agricolarum sit adveniens multitudo, sed quidam forsitan alii, aut etiam litigaturi adversus alios & hic tardent, non quiescere, sed cum omni instantia judices urgere cum festinatione eos contentionibus absolvere, & litibus liberatos remittere in suas civitates et provincias habitare. Si (18) vero forsan cum institerint auditores (19) litis, aut agricolarum domini (20), qui a nobis sunt judices statuti, ut litigantes aut observantes liberent, ipsi adhuc differant, et non citius eos a litis observatione liberaverint, tunc ipsum qui a nobis in hoc cingulo constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agentes aliquo jure a possessoribus, proinde non merentes examinare, et citius disponere, pro quibus illi huic magnæ observant civitati, ad suas remittere patrias, aut omnino ex quibus venerunt locis omnibus peremptio ad hoc privilegio, & fori præscriptione.

CAP. IV.

SI vero vitæ occasionem aliqui aut lites non habentes, in hac sunt nostra civitate, ut propter (21) victum, aut eo quod hic ad eorum desideria non sufficiat, jam etiam peccent, corporum eorum statum, qualis quis est inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborem sunt: si quidem servilia fuerint: cognoscere quorum sunt, & hos etiam invitos possessoribus (22) transmittere. Si vero liberi fortuna & ex aliquibus civitatibus aut provinciis orti, hos transmittere ad provincias ex quibus orti sunt.

CAP. V.

De mendicantibus validis.

SI vero hujus (23) terræ fuerint, & corporibus quidem validis utantur, vitæ autem eis decens non est occasio: hos non frustra esse *terræ* (24) *onus* permittere, sed tradere citius eos operum publicorum attinet artificibus, ad ministerium, & præpositis (25) panificantium stationum, & hortos operantibus (26), aliisque diversis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidem laborare: simul autem alia & segnem (27) ita ad meliorem mutare vitam. §. 1. Si vero aliqui noluerint observare operibus quibus traditi sunt, hos sectari (28) hac regia civitate: parcentes enim eis, hoc sancimus: ut non segnitie eos ad (29) illicitos actus impellente, leges eos abripiant ad pœnas (30). nostris (31) tradentes judicibus. Læsos (32) autem aut læsis corpore, aut canitie graves, hoc sine molestia esse jubemus in hac nostra civitate (33), aut pie agere volentibus adscribendos: & aliorum singulos interrogare qua venerint gratia & inquisitis quæ digna sunt super eis egere, ut non pigri hic sedeant, sed competentia (34) agentes, ad proprias revertantur provincias.

CAP. VI.

De figulis.

SI vero aliqui aut in hac habitantium civitate, aut etiam de foris venientium, incipiunt (35) aliquos tanquam ab eis damnificati per occasionem forte eorum quæ dicuntur ipsitulæ (36) aut etiam ex hoc læsionum: & dicant eos aut prævaricari pro his nostras leges, aut etiam sine judiciali præcepto admonitionem eis offerre: quærere subtiliter hæc delinquentes, cujuscunque fuerint dignitatis aut militiæ, & sub quo constituti sunt cingulo: eosque simul quidem comprehendere; simul autem post probationes interminatas, secundum nostras leges exigere pœnas: nullo competentium eis judicum defendere eos valente: & tam illæsos servare eos qui injustitiam passi sunt, recipientes quæ contra legem exacti sunt, quam pœnas nostris definitas constitutionibus superexigere: ac de eis referre, ubi perspeximus dandas.

CAP. VII.

De falso.

SUper hoc autem quicunque (37) querelam suscipiunt falsitatis, seu quæ vocatur falsa (38) scriptura: in quocunque collegio (39) hoc requirere, & qui super his denunciantur, comprehendere, & post inscriptiones & probationes punire: sic enim hujusmodi audientiæ damus potestatem ei. Si vero aliquis taliter læsionum adierit ordinatum secundum præsentem legem judicem, & (40) non justam impetraverit providentiam, ut cogatur ad nos & ad semper imperium hoc denuntiare: sciat aperte qui cingulum hoc assumit quia ipse de (41) suo reddet ea, ei qui ab eo neglectus est male, quæ debuerat eum a delinquente accipere, insuper & majorem indignationem nostram experietur juste, utpote nostras jussiones transcendere præsumens.

CAP. VIII. (42).

De salario Quæstoris & ejus officialium.

MAxime autem omnium, qui hanc administrationem habet, & perpetue hoc ponet studium puris manibus omnia agere, & administratores (43) habere non sordidos, neque turpi acceptioni paratos,

sed

---

(1) Adde huic Novellæ tit. Codicis 25. lib. 11. *de mendicantibus validis.* (2) De officio quæstoris Jul. const. 74. [illegible] *Scrimg.* id est, de cohorte quæstoris cujusque [illegible] & secretorum [illegible], scribe, contrascriptor, ut in hac [illegible]. Senato Cat. XI. [illegible] [illegible] Cujac. [illegible] observation. 34. [illegible].

(3) Quæstor, de quo hic agitur, non [illegible] Novell. [illegible] vel [illegible], de quo Novell. 28. & 29. sed destinatus ad coercendos homines otiosos, [illegible] cujuscunque conditionis, etiam ecclesiasticos. [illegible] hoc [illegible] mendicantibus validis, l. 11. *Cod.* tit. 25. adde Petrum [illegible] crimine. Huic quæstori similes prope sunt, quos Galli vocant *Prévôts des maréchaux*, de quibus vide Papon. [illegible] *des Prévôts des maréchaux*, [illegible] *tit. de dignitat.* §. [illegible] hunc quæstorem [illegible] appellari, [illegible], inquisitorem, refert, quod ob eam rem constitutus sit, ut [illegible] in regia [illegible] civitate pauperes inquirat, & [illegible], & juniores ac valentes corpore, [illegible] artificibus [illegible], imbecilles ac senes [illegible] [illegible], qui auxilio egent, operam suam accommodet, & [illegible].

(4) De quibus dictum est Nov. 13. (5) [illegible] appellant Græci. Julianus const. 70. [illegible] magistratum. (6) Ereunadæ, inquisitores, quæstores. (7) [illegible] *Scrimg.* Scholasticos aliarum civitatum vocat Jul. *h. loco.* (8) [illegible] quæstor. (9) Coloni, *Jureconsulti.* (10) Hoc est qui ad privatum dominum [illegible] pertineant, *Jul.* [illegible] Græci *hic.* (11) Hoc est, ut [illegible] domino. *Julian.*

(12) [illegible] Hæc verba [illegible] sunt ab interprete. Haloander [illegible] ipsum Quæstorem [illegible] Novella, [illegible] mandat hac Novella Justinianus, diligenter considerare, ad quos [illegible] colonorum suorum Constantinopolim venientium [illegible] hoc ita exprimit. Quæstor cogat dominos, agricolas suos citius [illegible] est. Nam [illegible] appellat agricolarum, rusticorum, colonorum dominos. (13) [illegible] *Scrimg.* si contra dominum [illegible] dominus in disceptationem venerint, *Hal.* (14) [illegible] *Scrimg.* id est, more syndicorum litem prosequantur, Jul. *hic.* Sic [illegible] per syndicum. (15) Id est, judici. (16) Agricolarum præsentia, in urbe [illegible] ab agris, damnosa. (17) Neque hoc [illegible] interpres [illegible] [illegible] secutus est, [illegible] Quod si non unus agricola, sed multitudo rusticorum sit aliqua, quæ litem [illegible] in urbem veniat, Quæstor multitudinem illam continuo urbe excedere jubeat, ex ea tamen multitudine duos tresve seligat, [illegible], id est, qui more syndicorum litem absentis multitudinis & quasi universitatis nomine peragant: dum tamen & sic citius lis dirimatur. (18) Jul. n. 369. (19) [illegible] Græci: qui & Judices, Julian. *hic* num. 371. (20) Jurisdictionem [illegible] habuisse in suos domesticos, & agricolas & [illegible] in prima [illegible] cognitionis [illegible], quidam hinc colligunt. (21) [illegible] *Scrimg.* i. e. victum sibi quærant aut mendicent, aut etiam (si mendicitas non sufficit ad eorum aviditatem) peccandi licentiam quærant. (22) Id est, dominis. (23) [illegible] Græci, id est, indigenæ, adde Julian. num. 373. (24) [illegible]. Otiosus, terræ pondus inutile.

(25) [illegible], id est, pistrinariorum, Jul. *hic.* huc refer historiam Cleanthis, de qua mox dicam. (26) Senatusconsulto Parisiensi anno 1595. mendicantes validi fossis urbium visque purgandis adjici jubentur. (27) [illegible].

(28) [illegible], id est, expellant. (29) Mendicando homines ad delicta proniores fiunt, Jul. *hic* n. 375. (30) Otii & ignaviæ hæc pœna est [illegible] c. 20. *infr.* [illegible] vetita est lege divina. Genes. c. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* [illegible] c. [illegible] Homo nascitur ad laborem & avis ad volatum. David Psalm. 128. Laborem manuum tuarum manducabis, *Eccles.* c. 7. non oderis laboriosa opera, *Eccles.* 5. comedat quisque & bibat e labore suo, Paul. 2. *Timoth.* 3. Qui noluerit operari non manducet. [illegible] quisque apud Ægyptios, ut & apud Sardoneas c. Ælian. [illegible] cogebatur quod [illegible] vivere: id si non fecisset [illegible] non legitime vixisset, morte mulctabatur, Herod. [illegible] Idem Draco [illegible], Plutarchus in *Solon.* Solon [illegible] legis [illegible] pulsatus [illegible] fuissent. Pollux [illegible] in hujusmodi otium & ignaviam Areopagitæ diligenter inquirebant. Valer. 2. c. 2. *de Areopag.* & [illegible] exemplum Cleanthis apud Laertium [illegible] *Cleanth.* in *princ.* Perrusatus enim ad judicem & [illegible], unde viveret, hortulano, apud quem operas locabat, ac muliere, apud quam farinam pinsebat [illegible] productis, absolutus est, adde Athenæum [illegible] [illegible]. (31) Otiosos & [illegible] Græci cœno ac palude mergebant crate injecta, Tacitus lib. de moribus German. Hinc illa Francorum lex apud Bra[illegible] [illegible] *legem Francicarum*, Mendici vagari per regionem non permittantur, [illegible] civitas alat [illegible] nisi manibus operentur, [illegible]. Aliam legem in mendicos severissimam vide apud Platonem [illegible] *de legibus*, & Caroli [illegible] constitutionem in *Capitularib.* [illegible] (32) Apud Athenienses invalidi corpore & [illegible], si a Senatu quingentorum tales probati fuissent, diebus singulis [illegible] singulos obolos ex ærario capiebant: & Philochoro autore, novenas drachmas in mensem, ut legimus apud Suidam in verbo [illegible], Adde Petrum Gregor. [illegible] 20. (33) Civitate [illegible] *Scrimg.* id est [illegible], qui pie volunt agere, Julianus [illegible] misericordia Christianorum alantur. (34) [illegible]. (35) Jul. num. 374. (36) Quæstor (de quo hic agitur) cognovit de superexactionibus executorum. (37) [illegible], id est, quocunque. (38) Quæstor de crimine [illegible] judicet, adde Jul. num. 375. (39) [illegible] Græci id est, in quocunque negotio ea requirere. Quæstor de crimine falsitatis judicabat, Jul. *hic* num. 375. (40) Quæstoris pœna [illegible] contemnentis, Jul. num. 386. (41) Jul. num. 376. (42) Jul. num. 377. (43) [illegible], id est, assessores, Jul. *hic* num. 377.

sed pure & libere administrare : & si tale aliquid super ministris peccatum invenerit, hoc etiam punire, & ex ipsis prius ostendere suam firmitatem simul, & castitatem. Propterea enim & decem (1) libras auri occasione expensarum decernimus ei & eius consiliario solidos centum, & ministrantibus ad expensarum cautam solidos trecentos triginta damus annonæ, quorum etiam descriptionem huic legi apponi præcipimus, ut fisci largitate contenti, alienis abstineant : eruntque Dei & nostri subtiles cultores, & e cœlo banc nostram fruentes providentiam & administrationem; causis facilius & legalius utentes.

C A P. IX.

De magistratibus & præsidibus.

DAmus autem administrationem habenti fiduciam & judicibus (2) insistere (3), & ad nos referre, & ex se agere competentia : ut neque infirmitate, neque alio omnino culpatus, nostro super eo judicio minor appareat. Licentiam (4) vero similiter ei damus publicis epistolis uti ad provinciarum præsides, ut ii qui remittuntur ab eo, mittant ad suas provincias sine lite ibi ducturos : & si quo egent legitimo auxilio hoc percepturos: Illud maxime providere, non de iisdem secundo molestari (quod sæpe) eos qui hic vane commorantur : deinde transmissos ab eo, rursus remanere : & mox reversos, secundarum ei causarum præbere occasiones. Si enim denuo in hac felicissima civitate inveniat quosdam nidificantes (5) frustra, qui liberati & ad propriam provinciam transmissi sunt : his & castigationem imponat decentem, & vehementius iterum transmittat. Sic nobis etiam foris civitates habitabuntur, & magna civitas hac confusione liberabitur. Si vero aliquos perspexerit qui officii in transmarinis (6) partibus collocare, qui etiam de foris convenientes inquirant (7), & hinc destinatos suscipientes, ad provincias dirigant : & hoc agat, quod utile est reipublicæ per omnia venatus.

C A P. X.

HÆc omnia sancimus nostrorum subjectorum curam habentes : ut non suas provincias deserentes hic atterantur, & moriantur forsan propriis privati, & neque paternis (8) fruentes sepulturis : eo quod & ante nos ponentibus leges, & rempublicam constituentibus, hæc non transitorio studio fuerunt : sed & pigritiæ fuit quædam scriptura (9), & peregrinos omnes perscrutabantur, & neque novum, neque leve hoc causis studium, bonum quidem & antiquum, neglectum vero in medio ab universa lædente negligentia, paulatim periclitatum est corrumpi & perimi : donec nos prodesse hoc, & utilissimum invenientes, rursus in rempublicam introducimus. Sicut (10) enim præbemus incorruptum eum, & eius officium esse volumus, & nihil extra quæ a nobis dicta sunt accipere : ita et indemnes eos servari jubemus. ut neque occasione codicillorum, neque per occasionem annonarum, neque per aliam quamlibet causarum, aut in sacrum nostrum palatium, aut in forum tuæ celsitudinis occasione codicillorum aut præceptorum aliquid dare nunc, aut in futuro tempore immensæ tuæ celsitudinis occasione emolumentorum quæ per eos impenduntur ei, aut consiliario, aut eius officio : sed undique eis pura servari quæ nostra largitate dantur, sufficiet enim omnibus pro medela decenti germane eum gubernantem cingulum universis utilissimum esse.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nostræ placuerunt potestati, cognoscens tua celsitudo, omnia ad effectum perducere festinet, approbetque nostram providentiam; quia et novum cingulum adjecimus, et nostrorum subjectorum per omnia eutem haberemus. Dat. 7. Id. Maii, *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. A. Ann. XII. (11) ARIONE (12) V. C. CONS.

T I T. X.

DE EMANCIPATIONE.

Constitutio quæ dignitatibus et episcopatu (filium) liberat patria (13) potestate (14).

N O V E L L A C O N S T I T. LXXXI.

Imperator Justinianus August. sacro senatui hujus regiæ civitatis.

P R Æ F A T I O.

QUicquid ad utilitatem et ornatum respicit a Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc semper cogitantes ad effectum deducere festinamus. Igitur etiam dudum legem (15) scripsimus super gloriosissimis nostris *patriciis* : quæ liberos eos, dignitatis collatione, paterna potestate demonstrat. Non enim decens putavimus, ut hos quos nos in officium patrum provehimus nostrorum, hi sub aliena sint potestate. Nam si emancipationis actio dudum quidem et per eas quæ nuncupantur legis actiones, facta cum injuriis (16) et alapis (17) liberabat eos hujusmodi vinculis: quomodo futuri essent codicilli omnium honestissimi dati a præsidente universis imperio, non eos posse paterna potestate liberare? Nunc autem clementius aut etiam honestius in republica cogitantes : sed super gloriosissimis consulibus, qui proprium nomen ipsi post (18) imperium præbent : & solis consularibus codicillis honorantur : & super cingulis quæ liberare a curia possunt, hoc est præfecturæ & magistri militum : dicimus autem in ipsis sedibus & operibus agnitis hoc ipsum sancimus esse, ut omnis talis dignitas, aut etiam cingulum hujusmodi acquisitum aliquibus quoscunque nos probaverimus quod eos liberet a curia (19), hoc valeat, & ut potestate eos liberet patrum atque avorum. Nam si sancivimus, ut si quis servus (20) sciente domino mereatur militiam, aut quamlibet dignitatem adipiscatur, repente ab imperio liberetur, & in ipsam rapiatur ingenuitatem : quomodo non est justum, tantos promerentem codicillos, non etiam paterna potestate liberum fieri?

C A P. I.

PRopterea igitur hoc honestissima utentes lege, sancimus & ordinarios consules (21), si sub potestate consistant, una cum ipso verbo, quo hoc his donatur officium, suæ potestatis fieri : nec non & iis qui honorantur (22) ab imperio per consulares codicillos, si sub patris sunt manu, fieri codicillos eorum suæ potestatis occasionem. Et si quos nos per universas diœceses gloriosissimos Præfectos sacrorum nostrorum prætoriorum instituamus, aut in præfectura civitatis utriusque Romæ provexerimus, aut in quolibet magisterio militari : hos repente etiam suæ potestatis fieri. Eum namque qui (23) tantorum judex est, & tantis jubet, manere sub potestate alterius, & non inter eos qui suæ potestatis sunt, scribi, nostrarum indignum judicavimus legum simul & temporum. §. 1. Generaliter autem, sicuti dictum est, sancimus : Ut omnis dignitas & omne cingulum a (24) curia liberare valens, hoc etiam suæ potestatis præmium honoratis præstet, & nobiliores (25) adhuc patres ostendat. Si ergo ab imperio sic honoratorum aliqui sint patres : qui si non hoc esset, etiam ipsi pariter studerent imperium pro istis petentes : quapropter sive est aliquis nunc quidem sub potestate is fruens honoribus aut cingulis, quos in primis enumeravimus, sive postea erit, etiam hunc jus potestatis suæ sequetur, & (26) peculium ei donans, & arbitrii liberi esse præbens : ac digne agere honore & judicio super his ab imperio habito, hoc enim multo major patribus laus erit, & lætitiæ occasionem præbebit magnæ.

C A P. II.

Ut liberati per dignitatem patria potestate, legitima jura intacta habeant.

ILlud quoque lege cavemus, ut (27) non has tales suas potestates similia præbere, qualia aliæ quæ per emancipationes fiunt, sed præcipuum quoddam præmium imperium conferre talibus suis potestatibus. Non enim volumus eum qui ita suæ potestatis fit, perdere aliquod legitimorum jus, sed sint & generi ad eos, & ipsis ad genus intacta legitima, & ex natura servata jura : & filii (28) eorum post mortem avorum sub eorum recidant potestatem, ac si contigisset eorum parentes morte suorum patrum, & non ex præsenti lege, suæ potestatis fieri : & merito filios post mortem suorum patrum sub potestate habere, ut nihil horum quæ ab imperio conferuntur, eis deesse videatur : quoniam *omne bonum, sive a Deo (29) acquiritur hominibus, sive ab imperio sequente Deum, decet esse mansurum (30), & omnis malitiæ ac diminutionis extraneum.*

C A P. III.

Ut per (31) episcopatum liberetur filius patria potestate.

PAlam vero est nullum esse qui nesciat, præ omnibus sanctissimis episcopis ipsa ordinatione (32) etiam suam potestatem (33) acquiri. Qui enim omnium sunt spirituales (34) patres, quomodo sub aliorum potestate consistent? Sed convenit (35) etiam eos hujusmodi potiri honore, & hoc etiam ex hac nostra legislatione frui.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis visa sunt ad vestram reverentiam & honorem, o colendissimi patres, volumus in perpetuum splendere nostræ Reipublicæ tam ad nostrum ornatum quam ad nostræ largitatis probationem : quam nostris patribus, & consulibus, sacerdotibusque contulimus. Dat. 15. Kalend. April. CP. DN. JUSTIN. PP. A. ARIONE V. C. CONS (36).

TIT.

(1) Id est, 100. aureos. (2) Judices inquietare dixit, Jul. num. 319. (3) Λαχανῶ [illegible]. (4) Jul. n. 320. (5) Εὐφωλεύοντας, nidulantes. (6) Ἐν ταῖς πέραν [illegible] *Scrimg.* in ulteri maris [illegible] collocare. *Hal.* in [illegible], Julian. *h. c.* num. 322. Quorum intelligere [illegible] partem illam civitatis Constantinopolitanæ, quæ ex Asia Constantinopolim respicit. (7) Qui sint, seu unde veniant, & quam ob causam, Jul. d. loco. (8) Est enim grave, paternis sepulchris carere, ut & domo paterna. *l.* 23. C. *de admin. tut.* (9) Ἀργίας γραφὴ, *Scrimg.* cessationis. Julian. n. 320. id est, actio [illegible], de qua dixi *supr.* [illegible] Refert Gellius 4. *cap.* 12. Apud censores [illegible] fuisse de nota [illegible], qui ad censorem advocatus, stans in [illegible] clare [illegible] & sonore [illegible], tanquam aliud indicium vani animi foret & hallucinantis, [illegible] aperta [illegible]. (10) Jul. num. 321. (11) 15. ut sit annus 539. (12) Lege, Apione.

(13) Et servili & adscriptitia, adde Nov. 131. *cap.* 4. & 5. Cujac. 4. & 5. Paul. *sent.* 25.

(14) Περὶ αὐτεξουσιότητος [illegible]. Id est, de libera sui potestate & emancipatione, quomodo sui potestatis [illegible], Julian. *const.* 75. adde [illegible] *Julia.* 75. & 6. C. [illegible] de solutione patriæ potestatis, *Index Regina*. [illegible] hinc sumpta est Authent. *sed episcopalis* C. *de episcop.* (15) Patriciatus dignitas patria potestate liberat, vide *l. ult.* C. *de consul.* de collata patriciarum dignitate Cassiodoro a Theodorico rege, vid. Cassiodorum epistola 6. *var.* 1. & 2. vid. *l. ult.* C. *de consulib.* (16) Μεθ' ὕβρεως & [illegible], *Scrimg.* [illegible] rapismata, quæ hic appellantur, *l.* 6. C. *de emancip.* [illegible] *l. de consulatu* [illegible], vocat [illegible], seu cum injuriam. Hinc manumissio dicta, quod manus [illegible] manumissio, Ambrosius 1. *epist.* Libertas, quam manumissus accipit & palma [illegible] adquirit, Contra. in [illegible]. Quoties manumittebant, eos alapa percussos circumagebant, Seneca 1. *epist.* Qui se Philosophiæ subjecit & tradidit, statim circumagitur, id est, fit liber, adde Quint. 5. [illegible] 15. sed præstat dici [illegible] esse, virga cædere, non manu [illegible] enim Hesychio, virga id. (17) Symbolum erat aliquod in omni fere actu legitimo, quemadmodum in emancipatione alapa, ut hic: in mancipatione æs & libra, Ulp. in §. 2. [illegible] creatione dignitatum crepitus, vid. Cujac. *hic*, adde quæ [illegible] de symbolis ad *l.* 1. *in fin.* ff. *de verb. obl.* (18) Vid. Novell. 47. [illegible]. (19) Sensus est, Non modo consulatum, *l. ult.* C. *de consulib.* sed & omnes dignitates, quæ curia liberant [illegible] de quibus vid. Nov. 81. & 70. [illegible] patria potestate liberare. (20) Servus sciente domino militiam adeptus, intelligitur manumissus, [illegible] §. 4. *Inst. quib. mod. jus patr.* (21) Consulatus dignitas patria potestate liberat, *c.* 3. *infr.* *hic*, adde *l. ult.* Cod. *de consulib.* *l. ult.* C. *de decurionibus.*

(22) De honorariis consulibus alias dixi. (23) Absurdum est, esse in potestate patris aliquem, qui [illegible] sit judex, atque aliis imperet. (24) Vid. Nov. 70. & 70.

(25) Parentum favore hæc etiam constitutio lata est. [illegible] hinc colligas, & [illegible] ad patres etiam pervenire; ut hic. [illegible] vid. *l.* 1. *in fin.* ff. *de senator.* (26) Effectus emancipationis. (27) [illegible] hic est, ut [illegible] lege cavemus, & ne suæ potestatis modi per hanc Novellam [illegible] præstent, quæ alii emancipationum modi præstant, sed majora. (28) Paterfamilias [illegible] factus seu emancipatus legitima jura intacta in familia sua habet, [illegible] liberi eius [illegible] habuit, dum filiusfamil. esset, post mortem patris eius in ipsius transeunt potestatem. [illegible] num. 302. alias emancipati, sed alio modo, quam per dignitatem emancipati, patre mortuo non obtinent jus potestatis in liberos suos, quos filiifamilias susceperunt, hoc est, ante emancipationem & tunc, cum in potestate patris essent, [illegible] hic locus exceptio ad *lib.* 1. ff. *de his qui sunt sui vel alieni juris.* (29) Dona Dei [illegible]. (30) [illegible] 39. §. 1. & *c.* 35. *de reg. jur. in 6.* (31) Jul. num. 304. (32) Αὐτῇ τῇ χειροτονίᾳ, *Scrimg.* ex ipsa consecratione, Jul. *const.* 75. num. 304. (33) Liberantur etiam curia episcopi, Novell. 123. (34) Episcopi patres spirituales, ut hic, *Paul. ad Galatas* c. 4. [illegible] adde Basilium in *Psalm.* 34. (35) Antea non obtinuerant, *l.* 34. C. *de episc.*

(36) Id est, anno 539.

TIT. XI.

DE JUDICIBUS (1), ET UT NULLATENUS CUM JUREJURANDO ELIGATUR ALIQUIS JUDEX QUOD PERMANEAT EI: ET UT APPELLATIONES ACCIPIANT MODIS OMNIBUS JUDICES: ET UT IN MEDIA LITE FACTÆ FORMÆ QUOMODO OPORTEAT DECIDI COGNITIONEM, NON ATTENDANT JUDICES.

NOVELLA CONSTIT. LXXXII.

Idem Imp. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum Orientis præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

A Zenone piæ memoriæ scripta est, lex (2) *de judiciorum ordine*, multas quidem mutationes subsequentibus suscipiens temporibus: ad hoc autem pervenit, ut paulatim pene omnino caderet, nam & qui in ea conscripti sunt *Pedanei* (3) *judices* humanam omnes reliquerunt vitam, & plurima definiti juris tacita sunt, et tertiam non meruerunt memoriam: sed usus hæc percipiens, in aliam transtulit figuram. Nos igitur videntes omnino confusum judicum schema, existimavimus oportere hac lege determinare quæ decentem ordinem imponat causæ. Non enim existimavimus oportere habere judicum quorundam nomina, maxime legum (4) ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostris enim administratoribus adsunt modis omnibus etiam Assessores (5), et (6) ea (7) quæ legum sunt explicantes, et occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis quas apud nos habent, nec in judiciorum complent partem per suorum præsentiam Assessorum. Illi autem neque cingulum (8) habentes, neque nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse quod justum est, sed aliunde emendicare judicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ (9), non eis qui ex se quod agendum sit sciant, lites tradere, sed sinere eos quærere alios, a quibus liceat discere, quæ ipsos in judicando eloqui decet? Hæc nos merito ad præsentem erexerunt, nostrorum subjectorum curam agentes et volentes eis etiam quæ de judiciis sunt in promptu esse atque facilia, et absque omni dilatione transigenda.

CAP. I.

De judicibus a Justiniano electis.

VEtus igitur schema Zenonis constitutionis (10) piæ memoriæ quæ unicuique Prætorio (11) certos descripsit judices (12), omnino eximimus: eligere vero perpeximus in rebus utilibus habentes attestationem qui communes omnium erunt judices, tanquam undique electi, et hoc quidem gestum est: et electi sunt a nobis judices, *Anatolius* vir spectabilis jam advocatione (13) dudum completa, et inter spectabiles fisci advocatus deputatus: ac *Flavianus*, qui nunc advocatus (14) fisci consistit: et *Alexander*, et *Stephanus*, et *Mennas*, eloquentissimi advocati, et pedanei judices tui fori: et *Alexander* (15) alter, quem pedaneum (16) judicem esse prætorii gloriosissimi Magistri sacrorum officiorum cognovimus: et duo subsequentes alii advocati (17) tui fori (18), *Victor*, et ex Quizico (19) *Theodorus*. Ex advocatis itaque isti judices proponuntur. §. 1. Quia vero competens est esse etiam majores judices aliquos dignitate provectos, experimento causarum multarum, aut plurimi temporis exercitatos, magnis cingulis, aut multitudine horum exercitatos, qui etiam nostræ observent pietati: ideo perspeximus ex gloriosissimis quidem patriciis *Platonem* gloriosissimum (patricium) longum qui in urbana præfectura obtinuit tempus, & secundo in illis laudibus constitutus est, & *Victorem* gloriosissimum & ipsum, qui sunt in magna Hellade, quam in nobili Alexandrinorum civitate administravit, & Præfecturæ urbanæ tenuit præsulatum, & neque legum inexpertum, & *Fecam* (20) gloriosissimum inter nostros annumerandum judices, virum quæcunque sedes noverit laudatum, quam sibi præstantem, insuper & quæ legum sunt scientem. Inter hos *Marcellum* quoque magnificentissimum, semper quidem eum nobis præsentem & circa justitiæ miramur observationem, & ab omnibus pene nos ad utilius proptoter hoc petitum fuisse, & consiliario utentem laudabili, quatenus conformere quæ ex legibus sunt, possit, id est *Appione* (21) viro spectabili, & fisci advocato, & in aliis habente testimonium optimum tam apud alios, quam a nobis ipsis.

CAP. II.

Ut judicibus tantum hac lege datis delegare causas liceat.

JUdices itaque post nostros administratores (22) hos esse volumus: & his omnibus negotia secundum quod nobis visum fuerit, delegamus. Si quis autem nostrorum judicum deputare (23) voluerit causas, iis qui definiti sunt a nobis pedaneis judicibus tradat, & alteri nemino nulli, nisi consiliariis suis committens particulares (24) examinationes: ipse (25) pro omni negotio judicium portaturus.

CAP. III.

De ordine & tempore quo judices sedere debent.

SEdebunt (26) autem hi *Pedanei* judices continue, & nunc in regia *Basilica* (27) in quibus et nunc domunculis judicant, matutino mox et meridie (28) et vespere audientes causas, non solum quæ post legem movendæ sunt apud eos (29), sed etiam alias quæcunque apud alios (30) quidem sunt secundum antiquum motæ schema, nunc autem a nobis ad eos mutari præceptæ sunt.

CAP. IV.

De provocationibus.

ILlo custodiendo: Ut si sub (31) appellatione a pedaneis judicibus aut gloriosissimis viris fiant causæ, et ipsæ quidem a nobis ipsis delegatæ sint secundum quantitatem aut in commune (32): apud gloriosissimos judices nostros examinabuntur: aut aliis secundum consuetudinem sacrarum consultationum delegabuntur. Si qui tamen gloriosissimorum nostrorum judicum causas eis delegaverint: ad eos qui hos miserunt, eis audientibus appellatio remeabit: ab illis autem rursus secundum prædictum modum talia judicabuntur.

CAP. V.

De jurisdictione judicum pedaneorum.

AUdient igitur omnes quidem litem usque ad trecentos solidos extendentem sub schemate annotationis (33). Sic enim velocius lites judicabuntur, et circulis cognitionalibus ac temporis contritione omnes litigantes liberabuntur. Palam vero est, quia etsi *per* (34) *annotationem* audient causas: verumtamen dabunt terminum per scripturam, qui eorum manifestet sententiam: appellationibus in his nulli penitus primendis: nisi forte tertio (35) appellare voluerit (36), aut per (37) contumaciam defecerit, talibus (38) enim etiam appellationum perimitur ratio.

CAP. VI.

De appellationibus, ut cursum duorum mensium habeant nullaque amplius concedatur reparatio.

APpellationes autem ex hac magna civitate a pedaneis judicibus non ultra duos menses habere inducias in cursu fatalium (39) volumus: post quos necesse est fatales (40) suum inchoare cursum ea quæ vocatur a legibus reparatio (41) locum in his nullum habente.

CAP. VII.

Ut sportulorum moduli lege (42) Justiniani introductus servetur.

NUllo quoque præsumente transcendere quæ in sportulis, aut in litis expensis a nobis disposita (43) sunt: sed omnibus his contentis: et formidantibus pœnam quam in talibus sacra nostra constitutio terminavit. §. 1. His qui causas præparant, sit ex stentibus, sicut et militiæ figura hactenus definivit unoquoque tamen judice duobus quidem exceptoribus utente, et duobus causas præparantibus (44) et complentibus: non valentibus eis pluribus quam duobus omnino ministrare judicibus, hos autem omnino ~~[illegible]~~ et probatos esse: ut neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque maligne agatur: sed periculo officiorum (45) aut scholarum, aut scriniorum præbentium eis super eos electionem simul et ministerium: et vel si quid ab eis peccatur, ad illos qui deputant eos, referri exinde periculum, qui omne damnum eorum causa factum iis, qui ab eis læsi sunt, curabunt. Necessitatem habentibus etiam competentibus (46) judicibus, si eis interpellatio fiat præparare modis omnibus eos qui ex officiis suis aut scholis aut scriniis eligunt ministrantes, hinc læsis damnum curare. Si vero judex aliquam senserit malignitatem ab aliquo ministrantium fieri, expellat quidem auditorio suo eos qui non tum utili opinione causis utuntur: alios autem instituat, sententia et electione eorum quibus hoc (sicuti prædiximus) periculi est.

CAP. VIII. (47).

Ut in locum remoti judicis alius a principe subrogetur.

SI quis autem aut gloriosissimorum, aut eloquentissimorum judicum removeatur judicare pro qualibet causa vel necessitate: non aliter alter in ejus succedat auditorium, nisi hoc nos (48) decernentes, alii tradiderimus pro eo causarum examinationem.

CAP. IX.

Ut (49) duos in exordio & duos in fine litis aureos accipiant pedanei judices.

NE autem circa hæc labor sine mercede nostris fiat pedaneis, sancimus eos in unaquaque dicta apud eos causa, vel si divinitus fuerit deputata, duos (50) quidem aureos ab utraque parte in contestatione litis accipere, et duos in fine negotii, et ultra hoc nihil, (quod etiam prædecessores nostri definierunt) sed his contentos esse solis: privilegiis (51) quippe quæ in diminutione sumptuum quibusdam concessa sunt, omnibus integris secundum suum ordinem conservandis. Hoc autem dicimus in litibus transcendentibus quantitatem aureorum centum. Si enim usque ad hoc mensura fuerit litium: nihil eos audientiæ (52) causa volumus exigi, qui enim ita parvæ quantitatis exactionem fecit, pro maxima parte victoria sic pauperem fraudat. Et neque

(1) Pedaneis scil. eisque urbanis, Jul. const. 90. Goth. Vid. ad hanc No[v.] [illegible] [illegible] (2) Vid. eam [illegible] l. [illegible] C. de pedan. judic. (3) [illegible] [illegible] [illegible] pedanei judices, nonnullis commissa [illegible].
(4) Imperitis [illegible] & [illegible] vid. l. [illegible] ff. quod quisque juris. (5) [illegible] adsessores [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] In adsessoribus [illegible] l. [illegible] ff. de [illegible] ad [illegible] l. [illegible] Cod. de adsess. (8) Cingulum habere [illegible] (9) Vitium est reip. pedaneis [illegible] causas dijudicandas non tradere. [illegible] l. [illegible] C. de pedan. (11) [illegible] id est, judicio.
(12) [illegible] [illegible] Jul. hic. (13) [illegible] Jul. hic. (14) [illegible] (15) [illegible] Scrimg. [illegible] alter, Jul.
(16) [illegible] (17) [illegible] (18) [illegible] & Victor, Hal. (19) Quiziceno, Jul. hic.
(20) [illegible] Scrimg. [illegible] Jul. hic. (21) Appione scholastico [illegible] Jul.
(22) [illegible] [illegible] populi Romani, Jul. n. 300. (23) [illegible] deputare causas [illegible] (24) [illegible]
(25) [illegible] Jul. (26) Sententiam non valere [illegible] [illegible] dite [illegible] vid. Rob. a Valle [illegible] cons. 41. num. [illegible] (27) [illegible] [illegible] in Basilica, Jul. hoc n. 300. in porticu regia, in foro. Synesius de [illegible] [illegible] In eadem porticu Anatolius [illegible] [illegible] [illegible] pedaneorum [illegible] (28) Pedanei a mane usque ad vesperam sedent, hinc colligunt nostri judicat. [illegible] de quo alias dixi ad l. [illegible] §. [illegible] ff. de orig. jur. (29) Apud diætetas, Jul.
(30) Id est, apud [illegible] diætetas, Jul. hic. (31) [illegible] causæ, in quibus appellatum est. (32) In commune procerum, Jul. [illegible] [illegible] (33) [illegible] Scr. more quidem [illegible] Jul. n. 300. [illegible] complectitur [illegible] hoc [illegible] qua [illegible] complectitur judex, [illegible] [illegible] libellorum. (34) [illegible] (35) l. [illegible] C. ne liceat [illegible] (36) Malverit. Jul. n. 300. (37) l. [illegible] Cod. quor. appell. [illegible] (38) Hoc est, Tertia provocatio illicita est, & contumaces condemnati appellare non possunt. Jul. (39) [illegible] de fatalibus diebus dixi alias. (40) [illegible] Scrimg. statutos legibus dies, Jul. hic n. 300. (41) [illegible] Scrimg. [illegible] ex hoc loco [illegible] apud Græcos legendum [illegible] Nam & reparatæ hic apud veterem interpretem & Julianum legitur n. 300. (42) Nov. 17. c. 3. Goth. De [illegible] vid. [illegible] Karo. de vit. & honestat. cleric. [illegible] [illegible] Ant. (43) Nov. [illegible] & [illegible] c. [illegible] (44) Hos Julianus vocat exceptores [illegible] Unusquisque judex habeat duos exceptores fideles & probatos &c. (45) [illegible] (46) Id est, magistratibus. (47) Jul. [illegible] (48) Princeps judices pedaneos urbanos eligit. (49) De salariis judicum, Julian. n. [illegible] Goth. Dignus est operarius sua mercede, [illegible] Timoth. cap. [illegible] Corinth. cap. [illegible] [illegible] quæst. [illegible] Menoch. de arbitr. jud. [illegible] Fel. n. ad cap. cum olim n. [illegible] Extr. de re judic. Ans.
(50) Pedaneis [illegible] sive sportulæ [illegible] magistratibus non dantur, quia ampla salaria habent. Pedaneis [illegible] libarum [illegible] neque in omnibus causis, sed in iis tantum, quæ excedunt summam [illegible] solidorum, [illegible] hic [illegible] autem.
(51) Privilegia sumptuum judiciariorum nonnullis data sunt. (52) [illegible] Ju-

neque in hoc solummodo stamus, sed etiam de proprio ipsi largimur. Volumus enim unumquemque istiusmodi pedaneorum, annis singulis a mensa tuæ celsitudinis percipere duas (1) libras auri & his esse contentum solis & neque redimi: & aurum omnino despicere. Propterea enim eligimus fiscum (2) minuere, quatenus horum unusquisque contentus nostra largitate & quaternis aureis, puras Deo & nobis & legi custodiat manus, cogitans quæ a prioribus legislatoribus de his definita sunt.

C A P. X.

Ut judex rationem expensarum examinet (3).

OPortet (4) autem expensarum rationem judices omnino examinare (5). (Et quia hoc bene Zenonis piæ memoriæ decrevit sententia & auctoritas: & nos non dedignati sumus partem etiam hoc nostrarum facere dispositionum). Maneat ergo etiam nunc in eodem schemate custoditum: illo solo adjecto, si jusjurandum intulerit de expensis judex victori, scilicet cum quantitate quæ visa erit ei recte se habere: (quam taxationem vocant leges) deinde ille juraverit: non habere licentiam judicem minus quam juratum est, condemnare, neque videri clementiorem (6) lege quæ hæc disponit, si tamen perspexerit neutrum sumptuum subdere rationi; et propter negotii forte varietatem, hoc ipsum decernat sua sententia (7). Omnibus aliis super appellationibus (8), sicut prædiximus, et excusationibus, et ut non prompte, et cum necessitate fiant litis contestationes, sed habeant viginti dierum inducias (9), et quidquid aliud judiciale decrevimus; in propria virtute manentibus.

C A P. XI.

Ut arbitri per compromissum non per sacramentum assumantur.

QUia (10) vero multæ quædam nobis fiunt interpellationes, eligentibus quibusdam judices penitus ignorantes (11) leges, et experimentum, et prone jurant judicibus se contentos, quibus nequaquam quispiam quolibet credat; deinde suadent forsan etiam judicibus quasi sibi præbere jusjurandum juris, neque quid sit justum, neque eius observationes scientibus; et merito læsi ipsi rursus volunt examinari negotium, obliti jurisjurandi quod juraverunt; causa nobis subversione digna visa est. §. 1. Et quia cognovimus ex rerum experimento incautum hoc esse, sancimus de cætero nullum (12) fieri omnino judicem (13) arbitralem, et cum jurisjurandi cautione judicare: ne ex hoc in perjurium invitum incidant homines propter judicum ignorantiam pejerare compulsi; sed omnino qui judicem aut judices eligunt cum pœna (14) eligant eos, quatenus partes ad invicem coeant, et necessitatem habeant aut contentæ esse judicio, aut si retractare voluerit alter, det multam, et sic licentiam habeat discedere reus ab iis quæ judicata sunt, et ad aliud venire auditorium; nostris judicibus si adiri fuerint, exigentibus multam, et iis qui eam jussi fuere accipere, restitui præparantibus (15). Scientibus iis qui judices eligunt, quia si hoc non egerint, neque stipulati fuerint pœnam: sed existimaverint (16) sufficere sibi ex jurejurando cautionem; deinde judices sic electi noceant eis, si quidem ex studio (17), a Domino Deo (18) pœnas perjurii sustinebunt; si autem ex ignorantia hoc passi fuerint, nihil præter jusjurandum erit eis amplius; quia neque perjurium volumus ab aliquo inferri, neque rursus litigante sustinere damnum megnum propter judicantium ignorantiam citra jurisjurandi reverentiam permittimus. Omnibus ante sancitis sive ex antiqua legislatione, sive a nobis de compromissariis judicibus, aut arbitris, extra tamen necessitatem jurisjurandi, in propria virtute manentibus, et nequaquam ex hac nostra lege novandis.

C A P. XII.

De (19) appellationibus, & ne cui eas non recipere liceat.

NOstros tamen judices omnibus modis suscipere appellationes sancimus, et nulli licentiam esse penitus hoc repellere præter solam tuam eminentiam: cui hoc ab initio largitur imperium, retractationis (20) introducens auxilium.

C A P. XIII.

De diversis rescriptis (21) ad judices directis.

OMnis autem judex sive cingulum habens, sive aliter judicans (22) custodiat leges, et secundum eas proferat sententias, et vel si contingat jussionem nostram in (23) medium, vel si sacram formam, vel si pragmaticam procedere [sanctionem] dicentem aliter agi, sequatur legem, nos enim volumus obtinere quod nostræ volunt leges. Si enim sub appellatione lis fiat, judex quidem suscipiat modis omnibus oblatam appellationem, nihil penitus excusans, in quibus omnino licet appellare, auxilium vero circa appellationes omnibus adjacet, per quod licet læso et quæri, et mereri correctionem aut ab iis qui de appellatione judicant, aut a nobis ipsis, si ad nos sententia referatur.

C A P. XIV.

De relationibus (24).

SI quid autem audientes judices putaverint esse dubium, damus (25) eis licentiam de his nuntiare nobis, et consulere nos, ut discant quæ necessaria sunt, et ita quod agendum est explicent, et faciant justa simul et rationabilia judicia.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, et propter nostrorum subjectorum utilitatem gesta sunt, hic et in imperiali proponat basilica, et in aliis partibus nostræ regiæ civitatis, ut universis hæc fiant manifesta, et discant quia per omnia nobis cura est eorum utilitatis pariter et æqualitatis. Dat. Arione (26) V. C. Consule.

T I T. XII.

UT CLERICI (27) APUD PROPRIOS EPISCOPOS PRIMUM CONVENIANTUR, ET POST HOC APUD CIVILES JUDICES.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXXIII.

Idem Augustus Joanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PLurimas sacras scribentes leges et de Deo amabilibus episcopis, et reliquo omni sacerdotio, necnon de reverendissimis monachis et nuper hoc agentes: in quibus volumus reverendissimos monachos apud solos (28) civitatis episcopos, sub quibus sunt monasteria, conventiones suscipere, petiti sumus a Menna Deo amabili archiepiscopo hujus felicissimæ civitatis, & universali patriarcha, reverendissimis clericis hoc dare privilegium (29), ut si quis habet adversus eos quamlibet pecuniariam causam, prius ad Deo amabilem archiepiscopum pergat sub quo constitutus est, & interpellet eum, & (30) ex (31) non scripto judicium mereatur; &, si hoc fiat, nec inquietet eum, nec trahat ad auditoria civilia, neque a sacro (32) eum vacare faciat ministerio, sed ex non (33) scripto examinetur negotium sine damnis, & accipiat formam forsan etiam scriptam, si hoc quoque partes voluerint & poposcerint, & liberetur alterutro (34) certamine. §. 1. Si vero aut propter causæ naturam, aut propter quandam forte difficultatem non fuerit possibile Deo amabili episcopo decidere (35) negotium, tunc licentiam esse & ad civiles judices pergere, & privilegiis omnibus custoditis, quæ reverendissimis clericis sacræ præstant constitutiones, & litigare & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri causam clarissimis judicibus secundum nostras constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere, ut non propter hujusmodi causas sacris amoveantur obsequiis, & cum oporteat Deum placari & decentia sacerdotibus agi, auditoriis detineantur et illic turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus.

§. 2. Si tamen de criminibus conveniantur, si quidem civilibus, hic quidem competentes judices (36), in provinciis autem earum præsides sive judices, non transcendente lite mensium duorum spatium ex quo litis contestatio fit, quatenus brevis imponatur causæ terminus. Illud palam est si reum esse putaverit eum, qui convenitur, provinciæ præses, et pœna judicaverit dignum: prius hunc spoliari a Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, et ita sub legum fieri manu.

C A P. I.

SI vero ecclesiasticum (37) sit delictum, egens castigatione ecclesiastica et multa, Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil communicantibus clarissimis provinciæ judicibus; neque enim volumus talia negotia omnino scire civiles judices: cum oporteat talia ecclesiastice examinari, et emendari animas delinquentium per ecclesiasticam mulctam secundum (38) sacras et divinas regulas, quas etiam nostræ sequi non (39) dedignantur leges. Si (40) vero quædam prius cum statæ sunt lites, hæ maneant in ipso schemate, velocem accipientes finem: omnibus quæ jam a nobis sancita sunt, sive super sanctissimis ecclesiis, sive super Deo amabilibus episcopis, sive super clericis, sive super monachis, propriam virtutem habentibus.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, et per hanc sacram declarata sunt legem, per programmata proprie manifesta faciat universis, et in perpetuum studeat custodiri. Dat. kal. April. *Constantinop.* Dom. Justin. PP. Aug. Arione V. C. Cons. (41).

TIT.

Judicem [illegible], quatuor aurei. Majora sunt apud Gallos: apud quos [illegible], *Epices*, de quibus vid. P[illegible] *arrest.* [illegible] *des epices*. [illegible] sportulas & tractamata, v. *Placit.* [illegible] Verisimile est enim Gallos (judiciis tum minus consuetis) judicibus dedisse aromatica [illegible] species: ac procedente tunc demum tempore mutatum id genus sportularum in pecuniam numeratam. Qua de re merito conquerebatur Michael Hospitalius, Francicus Cancellarius in oratione Rothomagi habita 1563. tom. 2. ordin. 1. *fol.* 43.

(2) Id est, 100. aureos. (3) Fisci causa sub bono principe pessima. (4) Et rationem expensarum habeat in definitiva sententia, Jul. n. 304. (5) Hinc sumpta est Authentica *post jusjurandum Cod. de judiciis*. (6) Expensæ a judicibus pedaneis taxabantur: aut ex officio, vel delato parti jurejurando: interdum debet condemnatus [illegible] expensis, vid. Jul. [illegible] (7) Symmachus epist. Corruptæ esse videntur sententiæ. Si sunt legibus [illegible], adde *l.* [illegible] §. 1. *ff. qui & a quibus manumiss.* adde *l.* [illegible] *ff. de pœn.*

(9) Arbitrio Jul. n. 304. [illegible] (10) Vel recusationibus, Jul. n. 305. (11) Jure Canonico arbitrarium est, cap. *[illegible]* Extr. de procurat. cap. *quoniam frequenter* §. *[illegible]* Extr. *ut lite non contestata*. cap. *cum sic* Extr. *de appellat.* Ad. (12) Hinc sumpta est Authentica *decernit C. de receptis arbitris*. (13) [illegible] Scrimg. Pedaneos peritos esse oportet [illegible]. Merito laudatur Alexander Severus, quod cum de jure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet: si de re militari, milites veteres, & senes, & benemeritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum, & omnes literatos, & maxime eos, qui historiam norunt. Lamprid. in Severo. Idem etiam sæpe dicebat, eos esse promovendos, qui per se rempublicam [illegible], non per [illegible], ibid. (14) Et ita abrogatur lex 4. C. de arbitr. ut nemo judex cum jurejurando a litigatore possit accipi.

(15) [illegible] Scrimg. judicem, Jul. n. 306. (16) Arbitri cum pœna eligi possunt, olim non poterant, & ita abrogatur *lex* [illegible] *ff. de recept. qui arbitr.* (17) Id est, [illegible], ordinantibus. (18) Olim sufficiebat jurasse. *l.* [illegible] §. 1. *C. de receptis*. (19) Dolo malo. (20) Perjurii vindex Deus, *l.* [illegible] *C. de reb. cred.* (21) De provocationibus & retractationibus, Jul. n. 307.

(22) [illegible] Scrimg. retractatio, *l.* [illegible] *C. de fide instrum. l. ult.* §. 1. *C. de temp. appell.* [illegible] id est, supplicatio, *l.* 1. *C. de sent. præf. præt.*

(23) [illegible] de provocationibus, Jul. n. 308. (24) *vir. Instit. de off. jud.* Novell. [illegible] (25) Vid. Nov. 113. (26) Jul. n. 309. (27) Abrogatur *hæc* Novell. 116. (28) Apione, id est, anno 539. (29) Vid. Jul. *const.* [illegible] de clericis litigantibus, [illegible] Novellæ Latinam interpretationem [illegible]. Vide apud [illegible] ibi.

(30) Non ut olim apud provinciarum præsides, *l.* 32. *C. de episc.* (31) Hinc sumpta est Authentica *clericus C. de episc.* (32) Hinc sumpta est Authentica *nisi breviter C. de sent. ex perie.* (33) Καὶ ἐγγράφως [illegible] Scrimg. & male, quod ex sequentibus patet. [illegible] Juliano [illegible]. Si autem episcopus (inquit) causam dirimere volet, sine scriptura omnia producantur, & definitiva sententia sine scriptis ab eo producatur, nisi partes aliud voluerint. (34) Episcopi a sacro ministerio non sunt abducendi. (35) Nov. 18. c. 2. (36) Id est, exceptionibus & dilationibus nimiis, Nov. 17. c. 3. (37) Nov. 123. c. 19. (38) Hic episcopi, *Præfectus* Auth. *statuimus* *l.* 13. *C. de episc.* (39) Delictum aliud ecclesiasticum, aliud seculare. (40) Delicta ecclesiastica puniuntur sacris canonibus, vel Nov. [illegible] (41) Leges civiles non dedignantur sequi sacros canones. *l.* 45. *C. de episc.* Nov. [illegible] Principes recte subsequuntur decreta Pontificum, vide auream bullam Caroli Imperatoris. (42) De judiciis, Jul. const. [illegible] in fin. (43) Id est, anno 539.

TIT. XIII.

DE (1) CONSANGUINEIS (2) ET UTERINIS (3) FRATRIBUS (4).

NOVELLA CONSTIT. LXXXIV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

MUltis undique natura (5) novitatibus utens (dictum jam est in legibus hoc sæpe procemium, dicitur autem & iterum donec illa quæ sua sunt operatur) ad opus multarum nos pertrahit legum. Legitimas enim & cognativas (6) successiones dicunt (7) quidam nobis & veteres, & qui ex antiquissimo jure hæc sumentes, descenderunt usque ad nos, qui plurima horum correximus, pervenit autem ad nos aliquid tale. §. 1. Duxit (8) quidam uxorem, & filii ex eadem sunt nati: deinde moriente illa duxit rursus aliam, ex qua nati sunt filii ei, prioribus consanguinei solum, non autem uterini: deinde etiam tertium introduxit matrimonium: fecitque filios ex eo: post mortem vero ejus ad secundum mulier descendit virum: ex quo alios fecit filios, iis qui ex priore viro fuerant uterinos solum, non tamen consanguineos: moriente igitur matre, postea mori (9) unum fratrum ex tertio matrimonio contigit sine filiis & sine testamento, multos fratres relinquentem, alios quidem consanguineos, alios autem uterinos, alios vero simul & consanguineos, & uterinos. Et quæ quidem adinventa est naturæ novitas, talis quodammodo fuit. Licebit autem tali principio dato nobis, ab eo & alios quosdam opinari casus tale aliquid proferre volentes, sive morte viri, sive morte mulieris, sive alia legitima separatione nuptiis diversis hoc facientibus. Quæstio igitur illa erat, si ad mortui fratris hereditatem oporteret omnes vocari, & consanguineos, & uterinos & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres.

CAP. I.

QUia (10) igitur considerantes leges omnes quas congregavimus, & veteres omnes, & nostras, hujusmodi non invenimus emersisse quæstionem: congruum est eam sero tandem refrenare lege, & considerare quia fratribus sunt ad defunctum aliis quidem cognitionis jura, quæ nos legitimis copulavimus: aliis autem hoc ipso legitima: communicabant enim aliquid ei circa paternam prolem, sicut alii circa maternam: alii autem illud pure habebant, & lege & natura juvante se, eo quod ex iisdem erant procedentes matrum sinibus, eratque eis patris semen unum: & undique veluti quoddam signum eis germanitatis resplendebat. Si igitur hujusmodi frater litibus liberare & legem & dubitantes voluisset, ad testamentum venerat: & suam sententiam fecerat manifestam, & per scripturam honorati ad hereditatem vocarentur. Quia vero hoc agere noluit, aut non potuit, (multæ namque sunt homini & anxietates innumeræ, & repentinæ mortes) hæc nostra lex causam determinet. §. 1. Vult autem hæc lex, ex utroque (11) decoratos, & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres, ad successionem morientis meliores esse quam illos qui solummodo consanguinei, aut solummodo uterini sunt, & nos non faciat hæsitare naturæ varietas; sed nos hujusmodi adinventiones ostendimus legitimas, atque decernimus, perfectioribus distribuentes quæ meliora sunt, & minores exæquari eis non patientes. §. 2. Plurima namque ad hoc nos invitaverunt. Primum quidem altera nostra lex (12), si filius moriatur non habens filios: deinde existentibus ita forte maternis (13) rebus, aut ex nuptiali, aut etiam ex alia causa quæ non acquiruntur, prius ex iisdem nuptiis fratres ad hereditatem vocari: deinde ex aliis, & post (14) hos patrem, quod probatio erat eo quod dudum talia nostra legislatio concessisset. Nam si etiam patre existente, suo patri, & iis qui sunt ex aliis nuptiis, præponi consanguineos & uterinos fratres contingit: consequens est, licet pater non existat, sed fratres solummodo, præponi iis qui ex uno parentum solummodo copulantur morienti, eos qui similiter quidem consanguinei, similiter autem uterini sunt, & his conveniens erit illud quod dudum & in maternis, & in iis quæ ex nuptiali causa, aut aliter non acquiruntur, sancitum est, hæc etiam in reliquis morientis rebus valere atque tractari. Hæc igitur lex in isto casu data sibi occasione, sicuti dictum est, posita sit. Et quia ex tribus matrimoniis hoc processit, novitas naturæ nihil prohibet, vel si quis proponat & in duobus solummodo matrimoniis alios quidem esse solum uterinos, alios autem consanguineos simul & uterinos, vel si quis extendi dicat matrimonia, & adhuc amplius tale aliquid fieri. Et sic in hujusmodi casibus ubi tales quidam introducuntur ordines fratrum lex habeat suam virtutem: & excludant (15) duplici utentes jure eos qui uno solo uti possunt.

CAP. II.

SI vero non talis est casus, sed solummodo constituti sunt uterini aut consanguinei, & moriatur aliquis fratrum: hæc prioribus subjaceant legibus quæ eorum successiones disposuerunt. Locum tamen hæc lex habeat non solum in hoc casu, qui quæstionem movit: sed etiam in iis, qui postea futuri sunt. Quocirca priora si aut judicis sententia, aut pactionum expedita sunt formis, habeant propriam, decisionem hujus legis judicio non egentia.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram manifestata sunt legem, per literas proprias declarare cunctis & in perpetuum observare festinet. Dat. 15. Kalend. Jun. *Constantinop.* Imp. Dom. JUSTIN. Aug. Anno 15. (16) ARIONE V. C. Cons.

TIT. XIV.

DE ARMIS (17).

NOVELLA CONSTIT. LXXXV.

Imperator Justinianus Augustus Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum.

PRÆFATIO.

MAgnum Deum & salvatorem nostrum Jesum Christum & ejus auxilium semper invocantes, studemus omnes subjectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illæsos (18) & sine calumnia (19) custodire & inhibere bella, quæ per suam considerationem suscipientes adversus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicium inferentes, tam quod sibimet inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur.

CAP. I.

VOlentes igitur hujusmodi mortibus homines liberare, prospeximus armifacturæ (20) opus nullum privatum operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armificatoriis (21), aut qui dicuntur fabricensii (22): eos autem qui operantur arma, nulli vendere privato (23). Sed neque qui in (24) numeris constituti sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero novum aliquid faciunt hoc auferri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento (25) adjiciendum ibi repositis publicis armis.

CAP. II.

HOc autem observare volumus & eos, qui in ordinibus ballistariorum (26) sunt, quos per diversas statuimus civitates, ordinantes eos & arma facere: sancientes, ut & ipsi sola publica arma in armamentis (27) publicis uniuscujusque civitatis recondita corrigant, atque renovent. Si qui vero novum aliquid armorum instruxerint, hoc similiter & ipsi inter publica arma præstent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque custodiant, qui in ballistariis deputati sunt, periculo (28) patrum (29) civitatum, sub quibus & ipsos ballistarios statuimus, & publicorum armamentorum (30) diligentiam atque custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint aut deputati aut fabricensii (31) vendentes arma, provideant per loca judices (32) eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis qui ea comparant, sine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

HAnc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præsentem sancimus legem, *In nulla civitate aut provincia nostræ reipublicæ habere licentiam privatos aut alium quempiam arma facere aut vendere, aut quolibet mercari modo*: sed *solos eos qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum*: & hoc a tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos (33) chartulariorum, qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti fabricensium, periculo quinque inter eos priorum (34) bonam opinionem habentes, & opportunos qui & eos qui in hac felicissima civitate, & in aliis civitatibus nostræ reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant privatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt inter fabricenses, armifacturæ agere causam: & in quibuscunque compererint locis aliquos privatos hoc audentes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios privatos artifices opportunos (35) invenire potuerint: hos, si voluerint, in militiis statuere, & in descriptione (36) nomina eorum facere, & destinare nobis descriptionem artificum: ut per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabricæ, quatenus ipsi operantes arma, & de fisco annonas accipiant: hoc enim facto & subtiliter observato a prædictis personis licentia penitus nulli dabitur, neque civitates inhabitantibus privatis, neque villas incolentibus rusticis, armis uti adversus alterutros, necesque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem utuntur. §. 1. Oportet ergo eos qui diriguntur a tua celsitudine ex memorato fabricensium scrinio ad prohibendos privatos armorum factores confessionem (37) accipere etiam per loca judicum, & subjectorum eis officiorum, & civitatum defensores, & patres, quia nihil valebunt de cætero horum quæ a nobis prohibita sunt aliquid agere: sed quæ per præsentem sancita sunt legem, custodient, pœnam & in pecuniis, & in ipsum formidantes caput. Sancimus enim magnæ quidem Alexandriæ judicem negligentem quæ a nobis sancita sunt viginti auri librarum exsolvere pœnam, & cingulo cadere: & hujus officium similiter auri librarum viginti dare pœnam, & capitale subire supplicium, aliarum vero provinciarum judices, damnum

(1) De fratribus, inde Reclus, de successionibus, quæ ab intestato fratribus deferuntur, Jul. const. [illegible] de hujus Novellæ pleniorem interpretationem Latinam [illegible] *bic*.
(2) Περὶ τῶν ὁμοπατρίων. *Scrimg.* qui scilicet nati sunt ex eodem patre: vel ex eodem patre & matre simul. (3) Περὶ τῶν ὁμομητρίων. *Scrimg.* qui nati sunt ex eadem matre. Uterini enim sunt diverso patre nati. Ambros. *epist.* [illegible] Atque ita liberorum [illegible] hanc Novell. [illegible]
(4) Frater fratri ab intestato succedat. (5) Multas formas edere natura properat, *l.* 2. *Cod. de veter. jur.* (6) Καὶ τὰς Cognatas. *Scrimg.* (7) Id est, explicant.
(8) Facti narratio. (9) Quæstio. Fratris sine liberis mortui hereditas ad quem pertineat. (10) Hinc sumpta est Authentica itaque Cod. comm. de successionibus. (11) Olim ita non fuit, *l.* 2. *C. de legitimis heredibus*. Unde constat hodie, consanguineos & uterinos simul præferri consanguineis tantum vel uterinis tantum. (12) l. [illegible] C. comm. de successionib. (13) Decimo hujus Novellæ. Fratris sine liberis mortui hereditas defertur ad fratres [illegible], id est, ad fratres ex utroque parente conjunctos. [illegible] sunt ei uterini, vel ex eodem patre: in rebus eum paternis, fratres paterni succedunt [illegible]. Paterna paternis, materna maternis, de qua vid. *l.* 11. *C. de [illegible]*. In rebus aliis [illegible] quæstio [illegible] consanguineos paternos vel uterinos excludunt: sunt enim [illegible]. § 2. [illegible] consanguineis deficientibus paternis. & uterini æqualiter succedunt in [illegible] *C. de [illegible]*. (14) Modo pater [illegible] in virilem proprietatem, Nov. 118. c. 2. (15) Duplici utentes jure, [illegible], qui uno [illegible] utuntur, sunt potiores. (16) 15. id est, anno 539. (17) Περὶ ὅπλων, *Scrimg.*
περὶ ὅπλων καὶ ὁπλοποιῶν, 9. *Bal.* 9. de armis & fabricensibus, *l.* 2. § 1. *C. de fabricensibus, & qui arma creare possunt*. Jul. const. [illegible] Goth. Vid. Rittersh. part. [illegible] cap. 4. Ant. (18) De jure principis [illegible] ad Novellam 101. c. 2. in fin. (19) Ut injustis [illegible] non [illegible]. (20) Τὴν ὁπλοποιικὴν ἐργασίαν. (21) Ὁπλοποιείοις, publicis fabricis, *Jul.* armamentis, *[illegible]*. (22) [illegible], id est, fabricis. (23) Arma privatis vendere non licet, ut *bic*, multo minus licet arma ad barbaros exportare vel eis vendere, *l.* 2. *C. quæ res exportari [illegible]*. (24) Ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, id est, matriculis, Julian. *bic*. Numerarum fabricensibus nova arma fabricare non licet, licet tamen ea curare.
(25) Ἀρμαμέντῳ, *Scrimg.* (26) Βαλλιστρίων. (27) Ἐν τοῖς [illegible] ὁπλοθήκαις. *Scrimg.* (28) Οἱ βαλλιστάριοι τοὺς [illegible] *Bibl.* [illegible] Cujac. *bic*. (29) Patres Civitatum [illegible] videntur esse, qui Gallis dicuntur *[illegible] des Marchands & Echevins*, sub eorum cura ballistarii erant, ut ex hac Novella [illegible]. (30) Ὁπλοθηκῶν. (31) [illegible], qui & fabricenses. (32) Ἄρχοντας, præsides provinciæ, Jul. *bic* [illegible]. (33) Quinque scil. Jul. [illegible]. (34) Πρωτεύοντας. Primates [illegible] appellat, Jul. *bic*. (35) Id est, idoneos. (36) Matriculam vocat Julian. *bic*, quæ & matricula, *l.* 2. *C. Theod. de domesticis & protectoribus*. (37) Κατάθεσιν, depositionem, Julian. *bic*.

mnum quidem decem librarum auri sustinere, similiter autem & ipsos catui cingali subjacere, & eorum officia. Defensores autem, & patres civitatum trium librarum auri multari pœna, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comprehendentes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuntient, sed latere permiserint.

CAP. IV.

UT autem palam fiant quæ a nobis prohibita sunt, a privatis, & aliis quibusdam, citra eos qui in sacris nostris fabricensibus referuntur, fieri, aut privatis vendi arma: & hoc per præsentem legem significare curavimus. Prohibemus enim (1) privatos operari & emere arcus (2), & sagittas, & spathas, & enses, quæ vocare consueverunt semispathia (3), & quæ vocantur Zabæ (4), sive loricæ, & contos (5), & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Isauros nominantur monocopia (6), & appellatos sitinnus (7), seu missilia, insuper & aspidas, sive scuta, & geleas, seu cassides: non enim ista alii cuidam instruere sinimus, præter eos qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus; solos autem fieri (& vendi a privatis) & privatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in prœliis utitur. Præsentem igitur legem generalem tua celsitudo in hac proponat regia civitate, nec non & per alias civitates nostræ reipublicæ, ut omnes agnoscentes quæ placuerunt nobis, hæc observent.

CAP. V.

DEnunciamus autem futuris præesse hujusmodi custodiæ chartulariis ex memorato fabricensium scrinio, quia ex negligentia non solum pecuniarias sustinebunt pœnas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cedent, insuper nec ipsum ulterius permitti a nobis scrinium in hujusmodi adesse solicitudine, sed aliis committi fabricensium curam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt, tua celsitudo, & qui post te in cingulo fuerint, operi terminoque contradere festinent: indignationem nostram & ipsi metuentes, nisi rem sic utilem reipublicæ custodierint.

TIT. XV.

UT (8) DIFFERENTES JUDICES AUDIRE INTERPELLANTIUM ALLEGATIONES, COGANTUR AB EPISCOPIS HOC AGERE: ET UT QUANDO IN SUSPICIONEM (9) HABUERINT JUDICEM, PARITER AUDIAT CAUSAM ET CIVITATIS EPISCOPUS: ET DE CAUTELA ALIA QUAM OMNINO OPORTET EPISCOPUM AGERE.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVI.

Imperatoris Justiniani Augusti edictum.

PRÆFATIO.

EX quo nos Deus Romanorum præposuit imperio, omne habemus studium universa agere ad utilitatem subjectorum commissæ nobis a Deo reipublicæ, & illa facere quæ omni difficultate & læsione atque contritione privent: ne occasione litium, & aliorum quorundam discedere cogantur a propria patria, & in peregrinis affligi.

CAP. I.

PRopterea igitur & in præsenti prospeximus præsens edictum ad omnes dirigere subjectos, & palam facere omnium civitatum & vicorum habitatoribus, quatenus si quis habuerit contentionem adversus alium, sive (10) de pecuniaria causa, sive de ſublatione rerum mobilium & immobilium, seseque moventium, sive de criminalibus, prius interpellet clarissimum provinciæ judicem, & ut ipse secundum nostras leges examinet ea, quæ proponuntur, & unicuique justitiam servet. Si vero dum aliquis adierit judicem provinciæ, non meruerit justitiam, tunc jubemus eum adire (11) suum sanctissimum episcopum, & ipsum mittere ad clarissimum provinciæ judicem, aut per se venire ad eum, & præparare eum ut omnibus modis audiat interpellantem, & liberet eum cum omni justitia secundum nostras leges, ut non cogatur peregre de sua patria proficisci. Si vero etiam sanctissimo archiepiscopo compellente judicem cum justitia determinare interpellantium causas, judex differat discernere negotium, & non servet litigantibus justitiam: jubemus sanctissimum civitatis illius episcopum dare ad nos literas ei qui non meruerit quod justum est, insinuantes quia coactus ab eo judex distulit audire interpellantem, & judicare inter eum & qui ab eo conventus est: ut hoc cognoscentes nos supplicia inferamus judici provinciæ, qui interpellatus ab eo qui injustitiam passus est, & coactus a sanctissimo archiepiscopo, non judicaverit quæ in dubitationem venerunt.

CAP. II.

SI (12) vero contigerit quendam nostrorum subjectorum in dubitationem habere judicem, jubemus sanctissimum archiepiscopum audire cum clarissimo judice: ut ambo (13) per amicabilem conventum dissolvant quæ dubia sunt; ut aut per annotationem (14) scriptis factam, aut cognitionaliter (15) judicetur inter litigantes: & forma (16) detur justitiæ legibusque conveniens: ut non cogantur nostri subjecti propter hujusmodi causas recedere (17) a propria patria.

CAP. III.

SI quis vero existimans habere se adversus aliquem qualemlibet actionem, neque clarissimum provinciæ judicem interpellet, neque sanctissimum civitatis episcopum adeat, & ire (18) veniat huc absque literis Deo amabilis episcopi civitatis: sciat quoniam & ipse tales sustinebit pœnas, quales futurus esset sustinere judex, si interpellatus ab eo non studuisset ei servare justitiam. Hæc autem omnia sancire perspeximus propter utilitatem eorum qui habitant per civitates & vicos: ne privati propriis provinciis, & ipsi in peregrinis affligantur, & res eorum lædantur. Propterea enim judices gratis facimus, & jusjurandum eos jubemus subire, ut unicuique interpellanti justitiam servent secundum nostras leges.

CAP. IV.

SI tamen contigerit quendam nostrorum subjectorum ab ipso clarissimo provinciæ judice lædi, jubemus eum adire (19) sanctissimum illius civitatis episcopum: & ipsum judicare inter clarissimum illius provinciæ judicem, & eum qui putatur lædi ab eo. Et si quidem contigerit judicem legitime & juste judicari a sanctissimo episcopo: satisfacere eum omnibus modis ei qui interpellavit adversus eum. Si vero refutaverit judex hoc agere, & pervenerit ad nos ipsa lis: si quidem invenerimus quia juste & secundum leges aditus a sanctissimo episcopo, et quæ condemnatus est, non fecit: novissimis (20) eum suppliciis subdi præcipimus: quoniam qui debet vindicare oppressum, ipsum opprimere reperitur.

CAP. V.

SEd etiam subjectum ei officium (21) jubemus cum omni studio & administrantes clarissimis judicibus interpellantes absolvere, nihil (22) accipientes præter illa quæ nostris constituta sunt legibus. Si vero hæc non custodient, subdi jubemus suppliciis (23).

CAP. VI.

SI tamen invenerimus quendam sanctissimorum episcoporum pro gratia cujuspiam prodere justitiam, regulatem (24) ei castigationem inferri jubemus: ut studeant cum timore Dei juste judicare: ne non impetrantes justitiam, cogantur homines relinquere proprias civitates atque provincias, & in (25) loca qualiber alia iniqua concurrere.

CAP. VII.

IN civitatibus autem in quibus non sunt judices (26), jubemus eos qui habent causas, adire (27) defensorem, & ipsum discernere inter eos. Si vero litem habentes voluerit defensorem una cum sanctissimo episcopo judicare, & hoc agi præcipimus.

CAP. VIII.

NEque autem monachum, neque clericum, neque episcopum jubemus venire huc absque (28) literis sanctissimi sui patriarchæ. Si vero hoc fecerint, sciant quia semetipsos schemate faciunt indignos.

CAP. IX.

SI quis autem magisterianus, aut præfectianus (29) aut cujuscunque fortunæ exitleus acceperit amplius sportularum quam definitum est sacris nostris constitutionibus: jubemus omnibus modis judicem provinciæ periculo proprio secundum nostram legem hoc vindicare, & vindictam inferre hoc præsumentibus. Si vero non vindicaverit hoc ipse judex, licentiam damus sanctissimo uniuscujusque civitatis episcopo nunciare nobis quæ de eis aguntur, & qualem habet militiam, aut dignitatem, qui hoc præsumpserit: ut & judici periculum inferamus prætermittenti & despicienti nostram jussionem, & ipsum quoque jubeamus puniri talia præsumentem.

TIT. XVI.

DE MORTIS CAUSA DONATIONE (30) CURIALIUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

CUrialium fraudes nihil posse ferre damni Reipublicæ, sed resistere legem talibus curiis (vel consiliis) omni volumus modo. Cognovimus enim, quemadmodum, postquam interdiximus curialibus donationum modum, non concedentes ipsis possessionem immobilem donare (31), neque testamento relinquere ultra (32) tres uncias, sed dodrantem omni modo Curiæ servare, illi calumniantes legem, excogitaverunt tales aliquas fraudes contra ipsam legem. Scientes enim quod nos invenientes vetustos legumlatores, dubitantes de mortis causa donatione utrum donatio an legatum sit, & illos quidem connumerantes ipsam donationi, quosdam vero legatis, ea quæ pluribus (33) & optimis legislatoribus visa sunt eligentes, legatum (34) ipsam esse omnimodo decidimus, nec (35) confectione monumentorum egere, sed licentiam habere facere ipsam & inserere ipsi etiam certos fines quos donator voluerit, & si hoc fecerit, licentiam habere renunciare etiam huic ipsi facultati, qua possit pœnitere super talibus donationibus, revocare (36), & quos utique voluerit terminos inserere mortis causa donationibus, sicuti *Julianus* sapientissimus constituit quod quidem nos in trigesimo nono (37) nostrorum Digestorum scripsimus. Omnia enim comprehendimus in

(1) Arma portare prohibitum, v. Socin. consil. 90. (2) *Edicto Justiniani* [illegible] armorum genere observa. (3) [illegible] *Scrimg.* quæ [illegible] Iulian. *hic* n. 300. Cedrenus [illegible]. Porro [illegible] dicuntur, quod femori accinguntur, semispathia quæ hic appellantur. Veterius vocat semispathas, eadem forma, quas Tull. [illegible]. (4) Zabæ, loricæ. *Jul. Suid.* in verbo [illegible]. (5) [illegible] *Meleub.*

(6) [illegible], *Scrimg.* monocopia, *Jul.* (7) [illegible]. *Scrimg.* [illegible], quæ missilia vocant, Jul. *hic*. [illegible] vid. Cujac. *hic*. Helychio & *Suidæ* [illegible]. Glossa vero [illegible] est venabulum. (8) [illegible] in audiendis [illegible] cogantur episcopus. *Iudex Rep.* (9) Vid. Jul. [illegible]. (10) Lis est aut de pecunia, aut de re mobili, immobili, vel movente se, aut de crimine. (11) Si præses provinciæ preces provincialium contemnaserit, provincialibus licet de ea re conqueri apud Episcopum, Jul. d. n. 302. (12) Hinc sumpta est [illegible] vero C. de jud. (13) Episcopo scil. cum præside consedente, Jul. n. 730. (14) Vel [illegible], eos audiunt, Jul. *hic*, adde Nov. [illegible] (15) Sive scriptura.

(16) Sententia. (17) [illegible] (18) Jul. n. 731. (19) Adde [illegible] C. de [illegible] Jul. [illegible] (20) [illegible], ultimis suppliciis. Ultimum supplicium mors, *l.* 21. ff. *de pœnis*. (21) Id est, officiales, ministros, apparitores. (22) Jul. *hic* n. 733.

(23) [illegible] Jul. [illegible] *Scrimg.* (24) Id est, ex sacris [illegible] pœna subjicitur. Julian num. 736. (25) Vid. [illegible] (26) Præsides provinciæ. (27) Jul. num. 737. (28) Jul. num. 738. *Novell* [illegible]

(29) [illegible], *Scrimg.* [illegible], Julian. *hic* num. 741. (30) De diversis donationibus a curialibus faciendis. Julian. [illegible] de donationibus factis a decurionibus. *Iudex Rep.* (31) [illegible] *Novell.* 38. (32) *Novell.* 38. (33) Id semper sequendum est, quod pluribus & optimis videtur. (34) Mortis causa donatio legatis comparatur, *l.* [illegible] C. *de don. caus. mort.* (35) Mortis causa donatio non eget insinuatione. *l. ult.* C. *de don. caus. mort.* [illegible] ff. *de mort. caus.* [illegible] (36) Mortis causa donatio revocari potest. (37) [illegible] ff. *de mort. caus.*

in brevi & quæ vetustis & quæ nobis placita sunt. Hoc igitur scientes putaverunt oportere secundum modum hunc facere qualdam mortis causa donationes & inferere pacta secundum legem ad auferendum potestatem sibi ipsi super donatione pœnitenti, eam revocandi. Alium vero terminum ipsis placentem addere ipsis donationibus, ut inde ipsis nimirum liceat facere donationes a revocatione liberas, & ita suas minuere substantias.

C A P. I.

ETsi autem ex his quæ jam lege sancivimus adempta est omnis illis occasio plus dodrante relinquere quoquo, vel in testamento relinquendi, vel per donationis modum alienandi, tamen ut adhuc etiam magis ipsorum fraudem compescamus, idcirco & nunc *sancimus* nemini (1) curiali neque per mortis causa donationem licere donare quid, præterquam tantum ar lo per antenuptialis donationis modum pro seipsis aut propriis liberis factæ aut per dotis occasionem, quatenus ipsa nostra constitutio dicit, etiam filiabus donare nubentibus: siquidem aliter ipsos non posse donare certum est rem immobiles, sed ipsas manere semper apud ipsos curialibus obnoxias functionibus, sola ipsis venditione concessa, & ipsa secundum Novellæ nostræ constitutionis observationem. Mortis causa donationibus suam vim habentibus, & valentibus cæteris hominibus, exceptis (2) curialibus, facere dictas mortis causa donationes in quascunque voluerint personas, & conditiones ipsis imponere, & renonciare (siquidem hoc voluerint) pœnitudini concessæ circa pactionis revocationem: manere quippe oportet rem etiam sic in mortis causa donationis conditionibus, (hoc enim insuper sancimus) & tales donationes firmas esse & stabiles, quod quidem non nunc primum lege statuimus, sed jam lege statutum, & nunc per nostram interpretamur & corroboramus vocem in omnibus aliis personis, præter solos, ut dictum est, curiales: idque propter ipsam nostram erga rempublicam curam & studium.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & hac lege manifestata sunt, tua gloria custodire studeto, in primis utilitati Reipublicæ providentiam impertiens.

T I T. XVII.

DE DEPOSITO (3), ET DENUNCIATIONIBUS INQUILINORUM, ET DE (4) SUSPENDENDA ADMINISTRATIONE (5) PANUM.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

LItem nuper audientibus nobis (hoc quod in imperio publice sedentes multoties agimus) orta est aliqua quæstio, quam resolvimus statim: hujusmodi vero discentes contingere multa communi & generali lege definire hoc justum esse arbitrati sumus.

C A P. I.

SI (6) enim quis ab aliquo capiat aurum aut res aliquas depositi causa in quibusdam conditionibus, deinde illi agant: necessitatem habeat omne restituere aurum aut res, conditionibus semel impletis, & nulla omnino licentia sit aliquibus (7) extrinsecus interdictionibus uti, & retinere depositi restitutionem: cum & alia multa privilegia (8) tam a præcedentibus legislatoribus, quam a nobis ipsis data sunt: licentia enim est prohibenti redditionem, eum quidem, cui creditum est depositum, non molestare: cum vero de rebus quæ in quæstione sunt, qui aurum, aut res aliquas acceperit est, litem sortiri, & justitiam & legem promereri: sed ne per hanc causam damnis magnis subjiciat eum qui interdictionem suscepit, & compellatur aut defensiones expetere, aut res habere, & non possit voluntatie cum deponente benigne agere: quod si tale aliquid egerit (omnino enim oportet non sola delicturum nos contentos esse prohibitione: sed (9) etiam timorem inferre justum transgressoribus) sive perditionem contigerit rerum aut pecuniarum fieri, & hoc probetur, sive alium quemcunque casum fortuitum, ipsum respicere qui contestationem dixerit. Insuper etiam ex quo facta est hujusmodi contestatio, usuras pecuniarum usque ad tertiam (10) centesimæ cognoscere prohibentem accipere propria: non solum si aurum fuerit quod depositum est, testatur vero prohibitum: sed & si aliæ res sint: ut hoc timore stultorum simul, & perversorum maligne versandi, in depositionibus homines cessent.

C A P. II.

De his qui denunciant ne civiles annonæ, vel pensiones solvantur (11).

SEd & totum hoc quod de mandatis est, & aspicere, & constituere secundum legem providimus. Videmus enim frequentari hoc in regia hac præcipue civitate & aliquos interdicentes eis qui ministrant publicas (12) annonas, & tesseras (13) accipiunt ab annonarum præfecto, volentes suspendi administrationem: & eos qui ex hoc solummodo forsan nutriuntur, defraudari administratione, per quam eis omnis tribuitur vitæ occasio. Huic autem rei severius & difficilius illud est: multis (14) enim domus possidentibus in hac felicissima civitate (15), qui imbanchiti (16) non videntur, mox futuris pensiones ab inquilinis accipere, calumniantur per interdictiones inquilinis dirigentes, ut non inferant eis. Illi (17) vero ultra (18) eas suscipientes, quidam propter inopiam forsan comedunt eas: quidam vero & exules a magna hac fiunt civitate, & decidit omnino pensionum administratio iis qui ex hoc forsan solo nutriuntur, secundum quod occurrentes in civilibus annonis diximus. §. 1. Nemini (19) igitur damus hujusmodi licentiam: sed unusquisque si aliquam habeat causam ad obnoxium sibi, non obdormiat: in liberalibus (20) autem perversitate omni plenius aspiret interdictionibus. Cognoscat enim, quia si tale aliquid egerit, & per occasionem ejus ceciderit aut administratio panum, aut pensionum datio ex hoc accidens ipse sustinebit periculum, mox quod interdictionem (21) inquilinis & ministrantibus panem miserit, aut suspenderit annonam: nihil enim horum agi omnino volumus: sed ex quo interdictiones egerit, sancimus eum omne damnum sarcire domino rerum: super hoc & usuram & tertiam centesimæ agnoscere pecuniarum, aut rerum quis non accipere per eum is qui secundum hunc modum læsus est, valuit. Et neque aliquis opponat defensiones, quia qui præsens est ei exactionis domino danti defensionem aut in deposito, aut in aliis tecipere rem propriam, non enim omnibus (22) est facile fidejussorem præbere nostris legibus, nullam defensionem omnino ratam esse ponentibus, nisi (23) cum fidejussione fiat, fidejussorem enim omnino dandum idoneum non facile neque possibile passim est. Et propterea igitur ad securitatem nostrorum subjectorum volumus hoc custodiri a modo, & de cætero omni tempore, ut immortale sit hujus nostræ sanctionis juvamen Reipublicæ, quæ judicantibus quidem nobis in mentem venit, præsentem vero legem commune juvamen nostris peperit subjectis.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc divinam manifestata sunt legem, operi effectuique tradere, & in perpetuum observare festinet.

(1) Nota regulam. (2) Decurio donare non potest etiam mortis causa. Donare tamen potest, dotis aut donationis propter n. pt. as causa. (3) De rebus depositis, & de his, qui denunciant, ne deposita non reddantur. Jul. const. 80. (4) De suspensione erogationis annonarum, *Sedes Reg.* De his, qui denunciant, ut prædia annonæ vel pensiones non solvantur, Julian. *hic* n. 310. (5) Χορηγία ἄρτων, administratio panum, ut *hic*. Solitum est, sit item annonarum vel pensionum solutio. (6) Hinc sumpta est Authentica *sed cum contrum C. de depos.* Goth. Vid. Rittershus. *part. 2. cap. 1. n. 3. & 10.* Ans. (7) Puta creditoribus. Creditor denunciare quidem potest depositario, ne depositum reddat. l. *ult. ff. de lege commissoria*, potest tamen eo invito depositarius depositum reddere, ex hac constitutione, quod hac Novella non in fine. Ad hac, cum *hic* dicitur aliquibus, ne intelligas ipsum rei dominum, cui ius competit rei suæ vindicandæ, l. 9. *in fin. ff. de rei vind.* l. 11. *ff. depositi.* Hac enim Novella repellitur denunciatio regitoria, non dominii: prohibetur denique denunciatio, non vindicatio. (8) Deposito non opponitur compensatio, l. *ult. C. de compensat.* Depositum anteponitur prioribus, l. 7. §. 2. *ff. depos.* Chirographo depositæ acceptæ rei, non opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ, l. 14. C. *de non num.* (9) Pœna nihil est delicta prohibere, nisi puniantur, l. . §. 13. *ff. de vent. inspic.* (10) Id est, trientes. (11) Jul. *hic*, num. 322. (12) Τὸ ἐργάσιον σιτηρέσιον ἢ καὶ ψωμὸν πολιτικόν. (13) Tesseræ annonarum accipiebantur ab annonarum præfecto. (14) Græcus textus ita habet, πολλοὶ γὰρ οἰκίας ἔχοντες ... [illegible] ... id est, multi enim domus possidentes in hac felicissima civitate invidentes, ut pensiones dominum ab inquilinis accipiant, denunciant testatione facta, ut ne inquilini pensiones inferant proprietario seu ædium domino. (15) Sensus est corruptus, quem ita restitue. Illud omnium incommodius est, quod plerique dominis ædium invidentes, dic pensiones cedere, inquilinos denunciant, testatione, ne pensiones solvant. (16) Mirum unde vox hæc, imbanchiti, irrepserit: nisi & Cujacius & ignarus interpres τὸ *Βασκαίνοντες*; quod in Græco textu est, in hanc vocem nullius sensus commutarit. (17) Inquilini. (18) Id est, ultro ac libenter. (19) Denunciatione instulta creditoris, si quod detrimentum debitoris deposito fuerit illatum, creditor debitori damnum resarcire tenebitur. (20) Hic locus valde depravatus est: lege itaque: *illiberalibus autem & omni perversitate plenis abstineat interdictionibus.* (21) Vid. l. *ult. ff. de lege commissoria.* (22) Fidejussorem invenire vel dare non est omnibus facile. l. 17. §. 2. C. *de episc.* vid. quæ dixi ad l. 3. C. *de usuf.* Ans. l. 3. §. 2. *ff. ut legatorum seu fideic.* (23) Defensio nulla est sine fidejussore.

C O L L A T I O S E P T I M A.

T I T. I.

QUIBUS MODIS NATURALES (1) EFFICIUNTUR SUI, ET DE EORUM EX TESTAMENTO SIVE AB INTESTATO SUCCESSIONE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXXIX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

NAturalium nomen Romanæ legislationi dudum non erat in studium, nec qualibet circa hoc fuerat humanitas, sed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum a republica putabatur: a *Constantini* vero piæ memoriæ temporibus in constitutionum scriptum est libris (2). Deinde paulatim in mediocritatem clementemque sententiam Imperatores transeuntes, leges posuerunt: alii quidem & dari & relinqui aliquid eis a patribus concedentes: aliqui autem etiam adinvenientes modum per quem naturali jure priore (3) liberati legitimi fierent, & paternæ substantiæ successores: paulatimque etiam ad nepotes (4) processerunt hujusmodi legislationes: & quoniam in nostra tempora venerunt, & eorum qui paulo ante nos fuerunt, multam varietatem causa suscepit. Nos enim duplex habuimus studium, & plurimos in libertatem perducere homines ex priore servitute, & ex naturalibus ad legitimos elevare: non enim ultio & interdictio despicienda est: sed quod est in necessitate, curandum est; & diffugiendum quidem quod malum est, inveniendum (5) vero undique quod melius est. Quia igitur aliqua quidem in constitutionum Codice (6), quam ex omni priorum imperatorum legislatione collegimus, de naturalibus scripta sunt filiis: quædam vero in (7) libro Institutionum; de his autem nos constituimus, aut jam perfecta comperimus, & nos ipsi plurimas fecimus de his constitutiones, alias quidem in prædictarum collectione constitutionum, alias autem etiam postea: ne causa sit dispersa, bene se habere credidimus, in una constitutione totum colligere, quæ pro omnibus sufficiat ea quæ de naturalibus sunt, corrigere atque sancire.

CAP.

(1) Περὶ τῶν νόθων. De liberis naturalibus vide Julian. *const.* 71. de filiis naturalibus, *Sedes Regina*, adde Novell. 74. L. 4. C. Th. 8. (2) l. 1. *Cod. de naturalib. lib.* Goth. Vid. in hanc Novell. Gudelin. *de jure noviss. lib.* 1. c. 10. & *lib.* 2. c. 10. Rittershus. *part.* 4. *cap.* 12. & *part.* 7. *cap.* 6. Ans. (3) Id est, pristino naturalium jure. (4) Nepotes, ut & illi legitimi possint. (5) Bona melius inveniri potest. (6) l. *ult. de naturalibus lib.* (7) Ἐν τῷ τῶν ἐνστιτούτων λόγῳ, scrimg. id est, in tractatu de naturalibus, involvit autem legem ultimam C. *de constituendo tutor. leg. ult. Cod. quando mulier tutela offic. fung.*

C A P. I.

De liberis naturalibus.

PAlam namque est, quia hominum alii (1) quidem liberi simul consistunt, & inter legitimos sunt: alii vero hoc prius non habentes, postea fiunt, & ex servis ad liberos ascendunt, & ex naturalibus ad legitimos. Alii vero ex ipso hoc naturales sunt, & quædam eis successiones existunt: alios autem neque naturales esse decet, sed etiam hoc monstrantur indigni (2). Oportet igitur nos ita facere constitutionem, ut nullus ignoret quæ possunt in naturalibus valere: dicimus autem inchoantes legem, qui consistunt naturales, quibusque modis procedunt ad legitimos, (quorum plurimos invenimus nos) & quæ sunt horum successiones, & quomodo quidem vetustas usa est his amare, quomodo nos humane. Nec illud quoque relinquitur, qui nec naturalium digni sint, sicuti diximus, appellatione. Natura (3) siquidem ab initio, dum de filiorum procreatione sanciret, scriptis nondum positis legibus omnes similiter quidem liberos, similiter autem produxit ingenuos. Primis namque parentibus primi filii, similiter quidem liberi, similiter autem legitimi a (4) creatura fiebant: bella vero, & lites atque libidines, & concupiscentiæ causam deposuerunt ad aliud schema. Servitutem namque invenit bellum (5): naturales autem castitatis (6) casus: lex autem rursus hujusmodi delicta curans, libertatem (7) servis molita est, & multum de his tractavit, modos introducens dena millia, imperatoriæ vero constitutiones aperuerunt iis (8) quæ non recte facta sunt, ad jus legitimum vias, quod non transitorie neque nos sancimus, neque subjectos hanc legem negligenter audire præcipimus. §. 1. Legitimi siquidem successores procedunt hominibus ex nuptiis (9), quas contrahunt aut cum dotalibus instrumentis, aut etiam absque eis, sic ad fœminas masculis convenientibus, ut ab initio habeant ad eas legitimarum nuptiarum affectum (10). Et hoc enim in calumnia positum nos respicientes, lege decrevimus, quid in (11) iis quidem, qui fortunæ dignitate provecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem (12) legitimarum nuptiarum: quid vero deinceps permissum est plebi (13). Quapropter nuptiis (14) procedentibus, ex hoc ipso sunt successiones certæ: & si inter legitimos (15) connumerentur, mox lex introducit successionum modos, plurimum de his tractans. Legitimum igitur jus sic se habet. Quod vero non est hujusmodi, sed liberum quidem, non (16) tamen ex nuptiis procedens legitimis, aut etiam in servitute natum: si libertatem quidem meruerit, manserit autem naturale: hoc modi varii ad jus legitimum ferunt, quos enumerantes, sic etiam reliqua sanciemus.

C A P. II.

De primo (hoc est per oblationem curiæ) modo legitimandi.

PRimus itaque modus est legitimi juris existens civitatibus mox utilis, quem Theodosius piæ & novæ introduxit memoriæ, Sancitum namque est ab eo, *ut possit naturales filios, aut omnes, aut aliquos offerre curiis, aut filias curialibus* (17) *copulare*: & quoniam modus ille non simplicem habuit legislationem, sed varie de oblationibus dictum est, & de successionibus, quomodo ipsi, & quorum heredes existant, & qui rursus ad jus eorum hereditatum accedunt: ultum credimus hoc primum legislationis disponentes [illegible], ita ad reliquos modos qui ad legitimorum jus ferunt, accedere: quæ enim inde sunt facile omnino est dicere. §. 1. Si quis igitur fuerit naturalium filiorum pater, sive curialis existens, sive liber a curia, legitimum habebit, omnes, aut quosdam ex eis, sive legitimorum sit filiorum pater, sive etiam non, sed solummodo naturalium [illegible] (18), licet forte illustris dignitatis sint filii suscepti: nisi [illegible] intercesserit talis, quæ homines, licet curiales sint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis autem modus sive fiat a patre adhuc superstite, cum quispiam in commune filium offerret, (hoc namque positum est in Philocalo naturali filio, curiali a patre in Bostrenorum (19) civitate) & hoc ipsum dicit secundum inspectionem ibi factam, & ita eum offert, sicut a Leone piæ memoriæ scripta dicit constitutio: sive ergo secundum hunc modum fiat aliquis a patre pronunciatus curialis, sive eum pater sub gestis monumentorum offerat, sive moriens in testamento conscribat oportere fieri curialem: deinde ille amplectatur scripturam: legitimus mox fiet, naturalium jure omnino liberatus, sive etiam mortuo patre semetipsum filius aut filii offerant, non existente quidem legitima sobole, etiam sic erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam existentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios, qui vero per semetipsum ad hoc procedit, tunc solummodo auditur, cum nullus legitimorum filiorum existit. Hoc itaque de oblationibus fit, quod indifferenter sancitum est a nobis, in hac præsenti lege reconditum: non autem simpliciter neque fortunæ oblatione: oportet enim & modos facere manifestos secundum quos offerantur. §. 2. Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, sive curialis, sive etiam liber hujusmodi sit fortunæ: licebit ei suum naturalem offerre filium curiæ illius unde oritur civitatis. Si vero (20) nec civis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus: illi a patre offeratur civitati, aut semetipsum offerat, sub qua civitate villa aut vicus tributa persolvit (21). Palam vero est, quia siquidem pater eum, aut avus offerat, aut aliquis ascendentium parentum, & liberos habentes filios, hoc agere poterit: si (22) vero ipse quispiam semetipsum offerat, hoc permittimus, cum (23) non alii legitimi sunt fratres. §. 3. Si tamen aliquis offerre voluerit suos naturales curiis, aut ex maxima hac oriatur civitate, aut ex seniore Roma, huic damus licentiam, in quam voluerit metropolim oblationem celebrare: & hanc esse regulam etiam in filiabus, ut jungat (24) eas curialibus aut ex civitate ipsa ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persolvit, aut si quis liber simul & Romanus, aut Byzantius fuerit, cuicunque curialium alterius cujuspiam, metropolis (25) tamen. Sic itaque nobis curialium diligentiæ est, & iste modus placet juris legitimi, quia damus curialium naturalium existenti solummodo filiorum patri, licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curiæ secundum quod prædictum est. Et adhuc amplius sancimus de causa, ut vel si non pater offerat, liber autem semel filius fiat: possit & semetipsum offerre curiæ, etiam hic legitima non existente prole.

C A P. III.

De successione curialium.

ET quoniam varie etiam de hujusmodi personarum successione sancitum est: non videtur absurdum nobis & de successione, sicut prædiximus, terminare. Si quis igitur naturalis secundum hoc schema, (id est oblationis) fiat curialis: erit patri & ab intestato (26) successor & ex voluntate: nihil dissimilis legitimis, & ex donatione (27) percipere poterit patris: ita tamen, ut non amplius habeat uno horum qui ab initio legitimi sunt, & inter omnes minus habente. Cum semel autem illi susceperint oblationem, & propterea ad jus legitimorum ascenderint: non sinimus eos abstinere se patrum hereditate, aut videri quasi donationem in se factam, & ratam habitam ab eis, relinquere, & fortuna recedere. Manentes itaque curiales, relictam aut donatam (sicuti dudum a nobis dictum est) habebunt mensuram. §. 1. Si vero ab initio refutaverint oblationem, manere liberi præponentes, licet naturales, quam fieri ditiores & curiales: deinde videantur postea aut in totum, aut ex parte possidere res donatas, aut relictas sibi, aut etiam alienare: tenebuntur omnino, curiali fortuna etiam inviti (28): ut non adulterari nobis videantur legislationem & lucra quidem venentur, quæ occasione oblationis sint: repellant autem fortunam propter quam lucra promeruerunt. Et hoc similiter sancimus & in masculis oblatis curiæ, & in filiabus nubentibus curialibus: nulla existente differentia sive per masculos quispiam curiæ munera agat, sive per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorum filios novos adjicere prioribus curialibus filios eorum.

C A P. IV.

FIlium vero per hujusmodi causam factum legitimum, ipsi soli (29) genitori legitimum facimus, non etiam extraneæ cognationi patris, (dicimus autem & ex quibus ille natus est, & qui ex utroque sunt, & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum. Sancimus enim oblatum curiæ naturalem filium solummodo patri legitimum fieri successorem, nullum tamen habere participium ad ascendentes, aut descendentes, aut ex latere agnatos vel cognatos patris: aut illos aliquod habere participium ad illorum successiones: æquum etiam ei dantes privilegium, ut sicut nec cognatis patris sit iste successor, sic nec illi ad ejus vocentur successionem, nisi forte scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur, soli enim patri fiunt legitimi, & cognati esse creduntur.

C A P. V.

ERgo sanciendum est qui factis ita legitimis efficiantur successores. Et si quidem habuerit filios qui talis est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos uxoribus & merito etiam curiales constitutos: modis omnibus ei (30) succedant: quid enim legalius (31) est proprio filio ad paternam successionem? si vero filios habuerit non curiales quandoque sibi progenitos, tunc legitima mensura veniat ad fiscum & curiam: reliquum vero quantumcunque fuerit, ad illos filios qui curiales non sunt accedat. Si vero etiam generaliter nulla (32) ei sit proles, & moriatur intestatus: novem quidem uncias curia & fiscus habeat: secundum quod dudum a nobis sancitum est: in reliquis autem tribus unciis, qui ex lege vocantur omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendent heredes. Semel autem factum curialem lex suscipiens, & inscribens curiæ, & successiones, & aliam omnem ordinatam dedit vitæ successionem & quæstum. Si quis autem vel ex genere, vel extraneus, scriptus forsan, aut etiam non scriptus, voluerit adire imperium, & semetipsum offerre curiæ: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curiæ partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ quam functionum successor, si hoc imperium annuerit.

C A P. VI.

SI quis autem legitimos quidem filios non habeat, naturales (33) autem ei solummodo sint: liceat ei curiæ honore scribere eos heredes: et scriptura pro omni oblatione consistat, et non egeat hoc antiquarum legum alia adjectione, neque oblatione, dum superstites essent; sed ex (34) hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul et heredes fiant, & habeant ipsi substantiæ *novem uncias*, sicut pater eis distribuerit: sin autem etiam totum eis relinquere voluerit, adhuc faciet melius; verumtamen usque

(1) Personarum divisionem observa. Hominum alii liberi, alii libertini, alii servi, adde l. 4. in fin. ff. de just. & jure, alii legitimi, alii naturales tantum, alii legitimati, alii ne naturalium quidem nomine digni sunt, Goth. Vide Gothofr. de jure novis. lib. 1. cap. [illegible] num. 3. Ans. (2) Incestuoso concubitu natos intelligit. (3) c. 4. infr. 6. 1. Novell. 74. c. 1. (4) Παρὰ τῆς δημιουργίας, id est, ab ipsa procreatione. (5) Primo servitutes bello inventæ, l. 5. ff. de justitia & l. 4. l. 5. ff. de statu hominum. (6) [illegible]. (7) Manumissionis beneficium. (8) [illegible], id est, his, qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt. (9) Nati ex legitimis nuptiis, legitimi sunt parentum successores. (10) Non citra affectum nuptiarum conjunctio nuptias non efficit. Concubitus non probat nuptias, sed affectus. (11) Hominum alii in dignitate positi, alii in mediocri statu, alii plebeii. (12) Probationes aliæ requiruntur ad nuptias clarissimorum arguendas, aliæ ad reliquorum hominum demonstrandas. (13) Vid. Nov. 74. cap. 4. 1. (14) Justis nuptiis suscepti, certum jus succedendi habent. (15) Legitimi liberi, jus certum succedendi habent. (16) Liberi quæsiti extra nuptias [illegible], vel in servitute, jus certum succedendi non habent. (17) Vid. §. 1. infr. hic. (18) Oblatione Curiæ fieri legitimantur, in pr. supr. hic, §. 1. [illegible] de nupt. l. [illegible] C. de nat. lib. (19) Ex hoc loco legendum est in l. 4. C. de nat. lib. Bostra, non nostra. Bostra autem est civitas Arabiæ, Nov. 102. (20) Nati ex vico aut villa fiunt naturales ob alienæ Curiæ. (21) Id est, cujus in territorio [illegible] est, Jul. hic. Probatur ita territorium [illegible], jure in eo exigendi vectigalis. l. 4. §. 1. ff. de censibus. (22) Liberi naturales offerri Curiæ possunt vel a patre, vel ab avo & ascendentibus, vel a seipsis.

(23) Naturales non fiunt legitimi oblatione Curiæ, legitimis liberis existentibus. §. 3. in fin. infr. hic. (24) Julianus id ita explicat: Ubi quidem parens dat, non impediunt legitimi filii: ubi filius sese dare vult, impeditur filiis legitimis superstitibus, vide l. 4. C. de nat. & legitim. lib. (25) Byzantium et Roma, sedes imperii, senatum habent, non Curiam. Quæritur ergo, qua ratione oblatione curiæ naturales suos filios legitimos possint facere? Permissum est Romanis ac Byzantiis tali ratione Curiæ alicujus metropoleos liberos suos naturales offerre. Plures enim metropoles [illegible] orbibus erant constitutæ. (26) Naturalis legitimatus oblatione Curiæ succedit patri ab intestato. (27) Legitimato parens donare potest, quantum legitimo. (28) Legitimatus oblatione Curiæ, munus Curiæ non potest effugere, etiamsi patris, per quem legitimatus est, successione abstineat. (29) Oblatione Curiæ, filius fit legitimus, sed tamen ei soli, per quem oblatus est, fit legitimus; non autem aliis personis ascendentibus, descendentibus, aut collateralibus, etiamsi possit heres ab his institui. (30) Legitimato parenti liberi ac nepotes curiales succedunt. Non curiales certa parte succedunt: pars reliqua ad Curiam defertur. Si partim curiales, partim non curiales parens reliquerit: illi novem uncias, hi tres consequentur. (31) Νομιμώτερον, id est, cuinam lex magis defert patris successionem, quam filio? Filius, ergo heres. Hoc utitur argumento Paulus Apostolus epistola ad Galatas c. 4. vers. 7. vide l. 11. ff. de suis & legitimis, l. 7. ff. de bonis damnat. (32) Curiali sine liberis mortuo, quomodo succedatur. (33) Quomodo liberi naturales succedant legitimato parenti. (34) Naturalis filius a parente Curiali scriptus heres, tacite intelligitur oblatus curiæ, & ita legitimatus.

usque ad novem oncias omnimodo eis relinquat, sciens quia si reliquerit minus, a lege modis omnibus supplementum (1) substantiæ fiet: illi vero si voluerit, curiales fiant. Si vero aliqui quidem eligant, aliqui vero refutent: ad eos qui eligunt refutantium veniant portiones. Si vero omnes renuerint, tunc tanquam filiis non existentibus, ita ad curiam veniant novem unciæ omnes. Si vero ille quidem tacuerit, filiorum vero legitimorum ei non sit proles: tunc legitima quidem pars ad heredes ab intestato veniat: filii vero naturales si voluerint, semetipsos offerre curiæ, hoc faciant sicuti voluerint, sive omnes, sive quidam ex eis; & modis omnibus novem onciæ substantiæ ad curiales aut curialem perveniant. Si vero etiam ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit aut vivens, aut in testamento obtulerit eos, etiam sic suscipientur, & sint curiales sicut testator voluit, aut sicut eorum desiderium fuit, offerentes enim semetipsos curiæ, percipient (sicuti dictum est) novem oncias; undique enim volumus, vel si testetur, vel si non facta voluntate decesserit, eos qui ad curiam veniunt, novem oncias accipere. Si vero manumiserit quidem solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiam sic volunt, aut quidam ex eis ad curiam respicere: etiam tunc novem unciæ curiam agenti vel agentibus secundum quantitatem dentur. Si vero nullus naturalium aut velit, aut offeratur, tunc novem uncias curia percipiat. Palam quippe est, quia simul sequitur ubique fiscos secundum constitutionem de hoc a nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum (2) ad curiam fiunt legitimi, & de modo secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc a nobis pure sancita sunt.

CAP. VII.

Tribus (3) autem aliis constitutionibus scriptis Zeno quidem piæ memoriæ, non (4) de futuris aliquid plene sancivit, sed de jam præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, ut eos quibus illa forte constitutio prodest, quod descendit eorum exinde proles, non has utilitate privaremus: sicut etiam Anastasii piæ memoriæ, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam de cætero nostris subiectis permittimus, nisi ad hoc positam solummodo sinimus, ut si qua utilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non videamur per nostras amputare leges. Oportet enim semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ a quibusdam præexistunt, destruere: nostri enim patris (5) approbamus constitutionem, temperate quidem introductam, & ordinate positam: quæ (6) adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscrete velut advenas quosdam legitimis naturales superinducentes.

CAP. VIII.

De secundo legitimationis modo per instrumenta dotalia (7).

Reliqui igitur sunt modi, qui a nobis inventi sunt, quos percurremus, legitimum jus præbentes eis qui erant primitus naturales: circa quorum successionem non laboravimus: semel enim eos efficientes legitimos, damus habere etiam successiones illas, quas habent ii qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur dotalia (8) scripserit ad liberam in principio, sive ad libertam mulierem, cui omnino licet copulari, in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum jam pater existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel (9) præcedentes, vel conceptos, legitimos ei esse sancimus: & licet (10) postea non nascantur filii ei, aut etiam nati moriantur, nihilominus prior soboles legitima consistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiam ad dotale provocavit instrumentum, ipse dedit secundis filiis occasionem, qui postea nati sunt, legitimi juris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem, quam posteri sibi filii invenerunt ex prioribus sumentes: eam non etiam prioribus legitimum jus simul & sine calumnia circa patrum dare successiones. Palam enim est, quia juniores filii ex lege facti sunt sui, hoc initium dotalibus præbentibus. Quapropter unum amborum fecimus ordinem, & de cætero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: illud dicentes: Ut vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamen exposuerit instrumenta; etiam sic nihilominus suos habeat filios. Ut enim nascerentur ei filii alii, casus quidam forte potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre (11): affectionis vero probationem quæ in prioribus fuit natis, hoc est ante dotalia instrumenta, præbentem legitimum jus, nihil tale fuit quod auferre omnino poterit. §. 1. Insuper etiam ex rationalibus hoc adjectum est causis, quod si ante dotalia conceptos (12) quidem est filios, natus autem post dotalia: auxiliator sui sit: qui etiam ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit, & quædam a nobis inventa est ratio regularis optime narrans de ordine nascentium. Cum enim dubitaretur utrum oporteat conceptus, an partus respici tempus, sancimus, ut non tempus conceptus, sed partus inspiciatur, propter filiorum utilitatem. Si vero contigerit tales aliquas excogitari circumstantias casuum, in quibus est utilius conceptionis tempus quam partus: tempus illud valere magis præcipimus quod (13) utilius sit nascenti.

CAP. IX.

De tertio modo legitimationis per Principis Rescriptum.

Illud tamen a nobis sancitum est: Ut si quis voluerit legitimam suam facere sobolem, & non habuerit uxorem talium filiorum matrem, aut filios quidem valde diligat, mulier autem non sine peccato sit apud eum, neque digna (14) sit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere aut legitimo jure non digna in matrimonio potanda, aut causa a filiis maligne tractata aut ex studio muliere celata, aut a filiis, aut forte aliter ei divitiis accedentibus, ne jure legitimorum usum pater & fructum defuncta matre tanquam sub potestate filiis constitutis habeat. Si (15) quis ergo filios legitimos non habens, sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem vero in promptu non habeat omnino, aut habeat quidem, non tamen sine peccato (16), aut si non appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium (17) alter eorum ascendat?) damus (18) ei fiduciam (hoc quod dudum gessimus) ad legitimum jus filios educere naturales, legitimis, sicuti prædiximus, non existentibus, per quandam hujusmodi viam. Sicut enim sunt modi, qui servos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ restituunt: ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, sive ex ingenua nascentur ei, sive ex liberta, & legitimos de cætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum; non enim fuit in principio quando natura hominibus sanciebat sola, antequam scriptæ procederent leges, quædam differentia naturalis atque legitimi: sed primis parentibus primi filii (sicut præsentem inchoantes diximus legem) etiam ipso processu (19) nati, legitimi fiebant; & sicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella vero servitutem adinvenerunt: sic etiam hinc nobis natura legitimas protulit soboles: ad (20) concupiscentiam vero facta conversio, naturale jus eis inseruit. Quapropter similibus passionibus exortis convenit curam ex æqualibus inveniri, aliam quidem a prioribus nostris, aliam vero a nobis. §. 1. Sit igitur licentia patri in prædictis casibus matrem in priore (21) schemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, & juri legitimo: ut sub potestate ejus consistant, nihil a legitimis filiis differentes: quo facto, ex hoc filios frui hujusmodi adjutorio, una namque hoc modo omnes hujusmodi naturæ digressiones & opiniones in his qui legitimos non habent filios, curamus: sic brevi solatio tantum impetum naturæ corrigentes.

CAP. X.

De quarto modo legitimationis per testamentum *patris a principe confirmatum.*

Si vero is qui solummodo naturalium filiorum est pater, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum casuum scripserit testamentum (22), volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, id est dicere, naturæ (23) simul & legis (24).

CAP. XI.

Generaliter autem in omnibus qui per prædictos modos deducuntur ad legitimum jus, tunc hoc volumus obtinere, dum & filii hoc ratum habuerint. Nam si solvere (25) jus patriæ potestatis invitis filiis non permissum est patribus, multo magis sub potestatem redigere invitum filium & nolentem, sive per oblationem ad curiam, sive per instrumentorum celebrationem, sive per aliam quemlibet machinationem, tanquam sortem (26) metuentem paternam, justum non est: neque Imperii & legislatoris (27) ponimus proprium (28). §. 1. Si vero plurimis existentibus filiis, alii quidem eligant, alii respuant: hi qui volunt legitimi fieri, fiant, aliis in jure naturali manentibus: & hoc dicimus, nullum priorum legitimorum perimentes modum, sed hunc adjicientes aliis, in quibus illos accipere non licet; omnino enim legitimis (29) existentibus, deinde naturalibus provenientibus, nequaquam jus legitimorum eis adjicitur, nisi omnino aut per curiam aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum.

§. 2. Adoptionis (30) autem modum, qui fuit olim a quibusdam (31) ante nos imperatoribus super naturalibus putatus non impius, invenientes: secundum (32) paternæ (33) constitutionis virtutem & nos (sicuti dictum est), excludimus, quoniam castitatem non perfecte consideravit. Et non erit decens, ut quæ bene (34) exclusæ sunt, in rempublicam rursus introducantur. Quapropter his a nobis sancitis atque manifestatis quo conveniat modo ad civitatem Romanam legitimorumque jus transire: nihil de successione super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis oportet etiam in his fieri successiones.

CAP. XII.

De successione omnium naturalium (35) *filiorum.*

Discretis igitur & iis qui facti sunt legitimi, & iis qui manserunt naturales: ordinandum est jam etiam de successionibus eorum. Valenti siquidem & Valentiniano, & Gratiano (36) divæ memoriæ primis placuit humanum aliquid agere circa naturales. Et siquidem sit naturalium patri legitima soboles, una (37) uncia eos dignos esse fecerunt, & hanc cum sua matre; non donari, neque ex ultima dari voluntate ulterius aliquid permittentes: si vero filii quidem non sint naturales, concubinæ

(1) Supplementum legitimæ datur legitimatis. & sic [illegible] C. de inoff. testament. pertinet etiam ad legitimatos liberos. (2) Oblationem. (3) Quarum una Zenonis, l. 5. C. de naturalib. liberis, alia Anastasii, l. 6. d. tit. alia Justini, l. 7. d. tit. (4) d. l. 5. (5) Justin. d. l. 7. (6) Vid. Jul. hic n. 319. & ita adoptio non est modus legitimandi liberos. (7) Nov. 18. c. 4. (8) l. 5. C. de naturalib. lib. Nov. 117. c. 2 §. ult. Instit. de nupt. (9) l. 10. C. de naturalib. lib. (10) l. 11. C. de naturalib. lib. (11) Id est, eripere. (12) Conceptus ante dotalia instrumenta, natus post eadem, fit legitimus, vide l. 5. §. 2. l. 11. ff. de stat. hom. (13) Tempus, quod nascenti utilius est, semper considerari oportet: sive sit conceptionis tempus, sive partus. (14) Vide Jul. hic const. 71. n. 319. (15) Nota, quemadmodum liberi naturales, non existentibus aliis liberis legitimis, legitimari possint a patre rescripto principis. (16) Non sine peccato uxorem habet, qui eam ducit, quam leges duci vetant, vide l. 7. C. de incest. (17) Sacerdos dotalium instrumentorum confectione liberos non potest legitimare. (18) Et ita abrogatur l. 1. C. de natur. liber. abrogatur quoque lex Julia de senatorum & libertinarum nuptiis. (19) Ipsa generatione. (20) Sensus est: Quemadmodum bello, contra jus naturale, servitus orta est: ita ex concupiscentia depravata naturales tantum liberi procreati sunt. (21) Id est, utcunque eam non ducat uxorem. (22) Utcunque testamento patris liberi fieri possint legitimi: eisdem tamen legitimatio a principe confirmanda est, adde Iulian. num. 120. (23) Id est, testamento patris. (24) Et confirmatione imperatoris: & ita legis nomen hic pro imperatore sumitur. (25) Argumentum a minore ad majus. Invitus nemo emancipatur, multo igitur minus quis invitus in potestatem redigitur, l. ult. ff. de his qui sui vel al. Paul. 2. sent. 25. §. ult. ut enim cui plus licet, eidem minus permissum est: ita cui minus non licet, & majus quoque ei denegandum est, vid. quæ scripsi ad l. 21. ff. de reg. jur. adde etiam quæ de invito dixi ad l. 40. l. 156. ff. de reg. jur. (26) Τύχην, sensus est: Patria potestas res est maxima, sed ea tamen tanti non est, ut ejus habita ratione, invitum filium lex aut imperator in patriis potestatem redigat, vid. tamen l. 11. ff. de adoptionibus, l. unicam in C. de ingratis lib. (27) Καὶ νομοθέτου, id est, legislatoris, neque imperatori, neque legibus potestas ea data est, nec mirum, cum omnia principi non sint permissa, vide quæ dicam ad Nov. 105. cap. 2. in fin. (29) Extantibus legitimis parens naturales legitimare non potest, nisi vel contracto matrimonio cum eorum matre, vel eos curiæ offerendo, vide Jul. const. 71. n. 321. (28) c. 2. supr. hic. (30) Ab Anastasio, l. 6. C. de natur. lib. (31) Id est, invitati constitutione lata a Justino patre, qua vetabat legitimari filios adoptione, l. 7. C. de natur. lib. (32) Id est, Justini. (33) Et ita abrogatur d. Nov. 18. c. 4. & dicta lex 6. confirmatur vero dicta lex 7. Tamen posse, adoptionem reduci per Nov. 117. c. 2. Nam si sola nominatione filiis naturalis fieri sit, & adoptione multo magis majori namque cum solennitate sit, quia & aliud tantum præstat nominatio, quantum adoptio, §. ult. Instit. de adopt. & adoptione quis nominatur filius. (34) Bene exclusa non sunt rursus admittenda. (35) Vid. Gudelin. de jure noviss. lib. 2. c. 10. n. 4. Ans. (36) Autoribus legis 1. C. Theod. de naturalib. liberis. (37) d. l. 1.

cubinæ vero solummodo iis qui non habeant utique conjugem (hoc etenim tantum concubinam (1) habentibus est conscriptum) mediam unciam solam donantes. Si vero filiorum legitimorum non sint parentes, & neque patrem neque matrem habeant, usque ad tres uncias relinquere eis aut donare permissi sunt, & hoc cum matre: & si quolibet modo acceperint aliquid, in hoc reputari solummodo: quod autem plus est, ad eos qui vocantur ex lege venire, hoc quod Theodosii senioris filii, licet non perfecte, sanciverunt. §. 1. Nos igitur etsi prius humana usi lege, pro tribus unciis, sex (2) uncias eis, filiis legitimis non extantibus, per patrum magnificentiam dedimus: sed tamen ex iis quæ subinde proveniunt causis perfectius simul clementiusque considerantes, præsentem ponimus legem. Plurima utique sunt, & prius commissa, & nostris temporibus delinquuntur: & ideo ab impietate homines liberamus. Quidam enim non habentes licentiam quantum volunt suis naturalibus filiis relinquendi, eligunt (3) quasi viros (4), & scribunt heredes, quatenus restituant filiis. At illi aut ex hoc impie agunt, & prævaricantur voluntatem scribentium, aut (quod omnium levissimum putant) pejerant; & tacemus ea, quæ tradita sunt ex memoria nobis in personis gloriosissimis talia delinquentibus priscis temporibus.

§. 2. Ne (5) igitur semper tale fieri delictum sinamus: neque quod agere licet in extraneis & ignotis, hoc in propriis filiis naturalibus homines agere prohibeamus, propterea præsenti lege sancimus, ut siquidem quispiam habuerit filios legitimos, non possit filiis eorumque matri ultra (6) unam relinquere unciam, aut donare naturalibus aut concubinæ: (hoc enim proprium prioris judicamus esse constitutionis) sed & si quid amplius dare tentaverit quolibet modo, hoc fieri filiorum legitimorum: vel si filii non sint, concubina vero solummodo, huic mediam unciam relinqui aut donari concedimus. §. 3. Si (7) vero filios non habuerit quispiam legitimos, aut quenquam ascendentium quibus necessitas (8) est legis relinquere partem propriæ substantiæ competentem: testatori licentia sit etiam (9) in duodecim uncias scribere filios naturales heredes, & dividere inter eos quocunque voluerit modo res, & per donationes aut simplices, aut antenuptiales, aut per dotes: aut per alium quemlibet modum legitimum suas in illos substantias transponere; sic enim nequaquam egebunt, quibusdam ad impietatem aut perjurium præparatis: sed ex ipso suam disponent pure sententiam. Si vero habuerint hi quos prædiximus, aliquos ascendentium: legitimam eis relinquant partem, quam lex & nos constituimus: reliquam vero totam in naturales filios habeant relinquendi licentiam. Et hæc dicimus super iis, qui in scriptis & legitimis voluntatibus disponunt suam substantiam. §. 4. Si quis autem defunctus fuerit, legitima ei omnino sobole non extante, (filiorum dicimus aut nepotum, vel deinceps successionis) neque (10) legitima conjuge, deinde moriatur non disponens de substantia sua, & veniat cognatio (11) forsan aut etiam manumissor (12), utpote bonorum possessionem movens & insurgens, aut etiam nostrum ærarium (13), (nam nec illi quantum ad hoc parcimus) sit autem ei donec vixerit, libera mulier in schemate concubinæ sociata, & filii ex ea: (talibus enim solummodo hoc sancimus, ubi omnino indubitatus est & concubinæ in domo affectus, & filiorum ibidem proles) & alimentum damus eis, & intestatis parentibus defunctis duas (14) paternæ substantiæ uncias habere, cum matre partiendas, quanticunque fuerint filii, ut unius filii portionem mater accipiat. Et hoc si unus si uni concubinæ societur, aut filios ex ea habeat, aut etiam præcedente concubine, morte forsitan, aut separatione filii ei domi sint: tunc enim damus eis ab intestato ad duas uncias vocationem.

§. 5. Si vero effusa concupiscentiæ ei fuerit, & alias superinduxerit priori concubinas, & multitudinem (15) habuerit mulierum fornicantium, (sic (16) enim dicere melius est) & ex eis filios habens moriatur, multas simul deferens concubinas, odibilis quidem est iste talis: procul autem hac lege modis omnibus cum talibus filiis (17) & concubinis excludatur. Sicut enim si quis legitimæ copulatur uxori, alias (18) superducere non potest matrimonio consistente, & ex his legitimos procreare: ita neque post agnitam quo diximus modo concubinam, & ex illa filios, dabimus, si etiam aliquod opus libidinis aliud fecerit, etiam hoc ad successionem ejus introduci, si mortuus fuerit intestatus. Nam si hoc non sanciverimus: indiscreta quidem erunt quæ mulierum sunt quam potius aut quam minus amaverit; indiscreta quidem & quæ filiorum sunt, & nos non damus luxuriantibus, sed pudicis legem. Non autem differentiam facimus (19) de filiis sive masculi sint sive fœminæ. Sicut enim natura nihil circa talia tractat: sic nec nos aliam in masculis, & aliam in fœminis secundum hoc ponimus legem.

§. 6. Si quis autem (oportet enim per omnem viam subtilitatem (20) simulque pietatem transire) habens filios legitimos, relinquat & naturales, ab intestato quidem nihil eis existere omnino volumus: pasci (21) vero naturales a legitimis sancimus, ut decet eos secundum substantiæ mensuram a bono viro arbitratam: quod videlicet apud nostras leges viri boni arbitratu dicitur, hoc ipso custodiendo, vel si conjugem quidem habet, filios autem naturales, & ex defuncta concubine sibi natos, & illi aluntur ab ejus successoribus. De nepotibus enim naturalibus, quæ jam a nobis specialiter etiam de ipsis disposita sunt (22), obtineant.

C A P. XIII.

IN quibus autem casibus naturales filios vocavimus ad successionem, in iis quoque & ipsi decentem naturalibus patribus devotionem servent: eademque mensura sicut parentes prospiciunt naturalibus filiis secundum nostram legem, & ipsi parentibus compensent (23) sive in successionibus, sive in alimentis, sicut superius sancivimus (24).

C A P. XIV.

QUoniam vero & dudum in quibusdam constitutionibus dictum est oportere, in quibus patres donant filiis aut relinquunt, in his etiam curatores (25) eis præbere confirmandos tamen: hoc ratum esse etiam nunc ponimus, dantes & matri (26) (secundum quod jam de his dispositum est) & naturalium tutelam agere filiorum, omnia agenti quæcunque in legitimis definita sint filiis.

C A P. XV.

Ut filii ex damnato coitu nati, nec (27) alimenta a parentibus consequantur.

ULtima (28) siquidem nos pars legis expectat, ut ipsa competentem suscipiat ordinem, & enumeremus qui neque ipso naturalium nomine digni sunt. Primum quidem *omnis qui ex complexibus* (non enim hoc vocamus nuptias) *aut nefariis, aut incestis* (29) *aut damnatis processerit, iste neque naturalis nominatur, neque* (30) *alendus est a parentibus, neque habebit quoddam ad præsentem legem participium.* Unde etsi certa a Constantino piæ memoriæ in constitutione (31) ad Gregorium scripta, quædam de talibus dicta sunt filiis: hæc non recipimus: quoniam & non (32) utendo perempta est. *Phœnicarcharum* enim & *Syriarcharum* (33), & magistratuum, & insignium meminit, & clarissimorum: & neque naturales esse vult ex his procedentes: amovens eis etiam imperialis munificentiæ mansuetudinem. Quam videlicet constitutionem omnino perimimus (34). §. 1. Hæc a nobis sancita sunt, & nulla penitus ignorantia nostrarum erit legum, nec qui sunt legitimi, qui vero naturales, nec quomodo eis legitima jura dantur: aut quomodo etiam naturales permanentes promerentur humanitatem: & quomodo etiam ipsi competenter honorati sunt, ab eorum qui neque naturales dici digni sunt, communione segregati.

E P I L O G U S.

Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam atque naturæ supplementum per hanc legem decreta sunt, tua sublimitas faciat omnibus manifesta, programmatibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoscentibus quomodo in talibus conversentur, & nostram considerantibus providentiam, qui omni alii occupationi eorum præponimus utilitatem. Dat. Kal. Septembr. CP. Imp. Domin. Justiniani PP. Aug. Anno XIII. (35) Apione V. C. Consule.

TIT.

(1) Unicam scil. §. 5. infr. hic. (2) Nov. 18. c. 5. (3) In fraudem legis. (4) Legati & institutionis capaces. (5) Hinc sumpta est authentica nunc [illegible] C. de naturalib. lib. (6) Sensus est: Patri [illegible] permitti uncias naturalibus liberis non legitimatis & eorum matri, etiam existentibus legitimis liberis, vel inter vivos, vel testamento [illegible] concubinam, feminam [illegible] non existentibus vero liberis legitimis, parentem posse eos in [illegible] instituere, nisi & ipse moriens parentem relinquerit, quibus legitimam servare debet. Concubinam cum dicimus, intellige, non quamvis mulierem, sed eam tantum, quæ consuevit ei, qui uxorem tunc non habebat. l. unic. C. de concub. (7) Hinc sumpta est authentica [illegible] C. de natur. lib. (8) Novell. 1. (9) Olim in semissem, Nov. 18. c. 5. (10) Nov. 18. c. 4. (11) Id est, veniant cognati legitimi. (12) Quid si, quoties veniunt de successione liberti. (13) Id est, fiscus. (14) Naturales nunquam legitimati a patre una cum sua matre patri ab intestato nullis relictis legitimis liberis, succedunt in duabus unciis.

(15) Plures concubinas Romanis habere non licuit, Novell. 18. c. 5 [illegible] l. 7. C. de Judæis. d. l. unic. C. de concub. (16) Concubinam qui concubinam superducit, scortum verius, quam concubinam habere intelligitur. (17) Possitne ei testamento aliquid relinqui? Guido Papa negat relinqui posse, ac ita judicatum refert quæst. 280. (18) d. l. 2.

(20) Aliud jure feudali. (22) [illegible], subtilitatis & pietatis.

(21) Naturalibus liberis debentur alimenta ab intestato. [illegible] a legitimis.

(22) l. 12. C. de naturalib. lib. (23) Liberi naturales parentibus [illegible] debent & in alimentis & in successionibus, Jul. hic num. 313. (24) Aliud lege Solonis, quæ non vult spurium cogi patrem alere. (25) l. ult. C. de confirmando tutore. (26) Mater naturalis filiorum tutelam gerere potest, l. ult. C. quando mulier tut. (27) 4. Harm. 6. § [illegible].

(28) Hinc sumpta est authentica ex complexu C. de incest. nupt. & pars authenticæ [illegible] C. de natural. liber. (29) Nefariæ nuptiæ [illegible] refert [illegible] dicit, quæ cum ascertis aut recta. Incestæ, quæ cum ea quæ nos sanguine attingit, contractæ. Damnatæ, quæ vetita sunt, ut [illegible] cum pupilla, liberti cum patrona. Eidem [illegible] seu incestæ nuptiæ dicuntur, quæ inter ascendentes contrahuntur. (30) Vid. [illegible] Sed jam tempus est ut aliquid dicamus de obliquis nothorum successione. Nothi sunt vel ex incestu suscepti, vel spurii, ut scil. incerto, vel naturales: & hi quidem vel legitimati, vel non legitimati. Incestu suscepti dicuntur, qui nascuntur ex Titio, & ut [illegible] maritum habente, c. 12. n. 1. in pr. hic. Nov. 12. c. 12. vel qui suscipiuntur ex Maria & Titio uxorem Seiam vel plures concubinas habente, d. c. 12 in princ. & §. 1. Item qui ex nefariis & incestis nuptiis nascuntur, ut hic. [illegible] liberis nulla pars successionis ab intestato defertur, ut hic. Jure tamen communi sunt alendi, [illegible] per adulterium. Spurii vero seu vulgo quæsiti [illegible] querela adversus inofficiosum matris testamentum, l. 29. §. 1. ff. de inoffic. test. [illegible] legitima [illegible] relinqui testamento potest. Naturales legitimati (legitimantur autem multis modis, puta oblatione Curiæ, c. 2. supr. hic, matrimonio contracto cum eorum matre, c. 8. supr. hic, aut, eo non contracto, principis rescripto, c. 9. supr. hic, & si pater filii sunt nominati in aliquo solenni testamento, Nov. [illegible] etiam & hoc defendi, si adoptati ab eodem c. 11. in fin. supr. hic) a legitimis non differunt, c. 3. c. 8. in fin. supr. hic, ideoque a parente vel inter vivos vel instamento donari eis potest integra quidem hereditas, si nulli extent legitimi, c. 10. § 1 supr. hic, aut [illegible] qui legitimam constitutus [illegible] habuerit portionem, d. c. [illegible] hic, Jul. [illegible] n. 311. Ab intestato vero legitimati per matrimonium (de legitimatis per adoptionem aliquid dicemus) de his autem qui legitimantur per oblationem Curiæ [illegible] tantum legitimum, c. 4. supr. hic, quin & talem legitimationem ab [illegible] Michael Grassus l. [illegible] §. [illegible] Legitimati [illegible] principis aut ejus beneficio, qui potestatem legitimandi habet, interpretes volunt ad feuda admitti, nisi & ad ea specialiter legitimentur [illegible] num. 13. Cum legitimis concurrunt [illegible] heredes [illegible] succedunt. Nam ita patri succedunt, quemadmodum & nepotes legitimi [illegible] succederent, Jul. hic n. 313. § 2. Inst. de hered. [illegible] testamentum, l. 6. ff. de inoff. [illegible] in [illegible] comperit, §. 2. Inst. de inoffic. test. [illegible] ad supplementum ex l. 30. C. de inoffic. test. [illegible] Et hæc ita vera sunt, ut masculi legitimati per matrimonium præcedant feminas ex legitimo nuptiis procreatas in feudis. Grass. [illegible] (etiamsi investitura facta sit pro filiis Titii, censent liberis legitime natis, ibid. [illegible] excludant, jure primogeniturae, secundo genitum fratrem legitimis nuptiis natum, Grass. ibid. [illegible] C. de naturalib. lib. at non vult, qui ex legitimo matrimonio ante natis fuerit, quantumvis natura inferiorem (puta cum Titius nasci ex Maria concubinatus tempore Sempronium. Tandem Titio nasci post natum ex legitimo Caja matrimonio Caium [illegible] Mariam quondam concubinam duxerit) & [illegible] valetur qualis [illegible] primi. Naturales vero non legitimati, [illegible] cum sua matre partiendis non possunt accipere, c. 12. in princ. §. 1. [illegible] infinitum, d. c. 12. §. 3. non ut olim tres uncias tantum, d. c. 12. in princ. sicuti [illegible] ascendentibus (si qui fuerint) legitima, d. c. 12. § 1. Quod ab intestato [illegible] legitimis liberis (si qui fuerint) alendi sunt boni viri arbitratu, d. c. 12. §. 6. Idem dicendum, si qui ascendentes, vel si quæ uxor heres defuncto fuerit, d. c. 12. § 2. in princ. At si defuncto agnatus, vel cognatus aliquis succedat, vel manumissor, vel fiscus, naturales liberi cum sua matre duas uncias ex bonis defuncti patris percipiunt, d. c. 12. § 4. Jul. const. 21. [illegible] Non igitur [illegible] in legitima. Quid si pater eorum [illegible] testatus, & tamen nullam eorum mentionem fecerit, nullamve partem eis adscripserit? [illegible] ab intestato dicendum est. Quid si post donationem omnium bonorum pater naturales liberos susceperit? [illegible] ad l. 8. C. de revoc. donat. (31) l. 1. C. de naturalib. liber. (32) Lex, non abrogata tollitur, & sic desuetudo legem permittit. Plus tamen ex hac lege colligas, desuetudinem scilicet legem non tollere, nisi princeps desuetudinem confirmaverit, ut hic. liberi qui jure communi legitimi fieri non possunt, lege vel rescripto principis possunt fieri legitimi, si princeps legi vel rescripto clausulam non obstante tali lege [illegible] gratia: non obstante l. 1. C. de naturalib. liberis [illegible] Bald. Authentica propterea C. de natur. lib. quod idem Baldus, [illegible] si Princeps rescripto suo generalem clausulam tantum [illegible] hanc videlicet, non obstante aliqua lege, Bald. d. l. 1. (33) De Phœnicarchis & Syriarchis [illegible] ad l. 18. ff. de muneribus. (34) Abrogatur d. l. 1. (35) Id est, anno 540.

TIT. II.

DE TESTIBUS (1).

NOVELLA CONSTIT. XC.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. praetoriorum Orientis praefecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

TEstium, propter probationes, utilitas (2) adinventa quidem dudum est, ne quid lateat facile actorum: at calliditate plurima hominum adveniente animis periclitatur migrare in contrarium ordo causae. Non enim ut patefiant quae gesta sunt, testantur plurimi: sed quatenus adhuc amplius occultentur; nam alia quidem scientes, alia vero pronunciantes, aut quae non sunt, dicentes: hoc ipso confitentur, quia ea quae vere sciunt, neque volunt patefieri, neque secundum ea proferri judicia: sed quae nunquam facta sunt, haec & pronuntiant, & ad judicium deduci quaerunt. Omnino itaque perimere testimonia usui rerum incautum est, plurimis existentibus, quae non (3) aliter patefiunt, nisi testibus pronunciantibus. Licere autem omnibus etiam valde vilissimis (4) testimonium perhibere, & ante nos prohibuerunt legislatores (5), scilicet multas exceptiones facientes (6) & plurimos excludentes etiam ipso testium nomine (7), vel schemate (8). Quia vero neque post has prohibitiones, adhuc parum est testium opus: existimavimus oportere & nos adjicere aliquid causae subtilitati, & falsa testimonia, quantum est possibile, minorare. Tale enim quiddam etiam nunc apud clarissimum Bithyniae provinciae judicem gestum invenimus in testamento, ostensa testium falsitate pessima aperte convictorum, & novissime confessorum, quia cum testamentum fieret, & fuisset defuncta testatrix, testium quidam tenentes jam mortuae manum, ita per chartam (9) virgam factam & ex latere duotam traxerunt, & signum venerabile crucis videri scripsisse defunctam praeparaverunt. Nos igitur ad hoc respicientes, alia quidem de modo testium, alia vero de eorum statu existimavimus oportere decernere. Quae itaque dicta sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horum, quos suspenderunt testimonium perhibere, rata omnia ponimus.

CAP. I.

Ut testes nonnisi illaesa existimationis recipiantur, seu de testibus judiciariis.

SAncimus autem, & praecipue in hac maxima & felicissima civitate, ubi plenitudo consistit (Deo favente sermoni) multorum bonorumque copia virorum, bonae (10) opinionis esse oportere testes, & aut (11) carente hujusmodi derogatione per dignitatis (12) aut militiae (13), aut divitiarum (14, aut officii (15), causam: aut si non tales consistant, ex utroque tamen quia fide digni sunt, testimonium perhibere. Et non quoslam artifices (16) ignobiles, neque vilissimos, neque nimis obscuros (17) ad testimonium procedere, sed ut si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari testium vita, quia inculpabilis atque moderata est. §. 1. Si vero ignoti (18) quidem fuerint undique, & aliquid apparuerint circa testimonii veritatem corrumpere (19) festinantes: passe eos etiam verberibus (20) subjacere. Et judices siquidem administratores (21) fuerint, hoc ipsi agant. Si vero alii praeter eos sunt, qui administrationes habent, ipsi quidem assignant apparitorem magnificentissimi praefectis plebis, in provinciis vero locorum defensorem: & per eos inferant eis verberum experimentum: quatenus propter hoc nihil celent veritatis, aut etiam capiantur per hanc viam pecuniis testimonium perhibere, aut aliter circa hoc malignantes.

CAP. II.

Ut instrumentis debitae pecuniae testes rogati non fortuiti adhibeantur, seu de testibus instrumentariis.

ET (22) licet dudum nullam in debitis ex scripto factis non scriptarum solu innum probationem per testes suscipi sanciverimus, nisi secundum observationem ibi (23) dictam, quam scilicet valere praecepimus: & tamen etiam nunc hoc renovamus. Si enim scriptum sit debitum, & non scripta proferatur solutionis a litigantibus per testes probatio: tunc susceptibilem eam apud judices esse, dum ad hoc ipsum assumantur (24) testes, ut pro facienda solutione aut memoria factae alicui jam solutionis, & confessione ejus qui pecunias accepit, testimonium perhibeant viri fide digni constituti (25): aut etiam causam testimonii forte faciant manifestam. Haec autem inania & ex transitu (26) perhibita testimonia, nulla modis omnibus valere ratione, & hujusmodi quaedam fingere testimonia, ut propter aliud quoddam opus adinveniens, audiat aliquos dicentes accepisse ab aliquo aurum, aut debere alicui. Haec namque aperte nobis suspecta sunt, & nulla digna ratione dum quando & tale aliquid in judicando invenimus, eo quod cum multae pecuniae dicantur solutae, tabularii duo (27) tantummodo hoc dixerunt *audisse se, teste praesente nullo, & debitum in scriptis constitutum*, & latente scribere eo hoc sciente & valente per proprias literas haec manifesta facere: quod ex illo odio habentes occasionem praesentis accepimus legis. Et iterum adductus est aliquis (28) alios simils calumnianti, & praesentibus testibus ad hoc, & coram tabulario deposuit *apud semet ipsum debita esse*, & is quidem cui mercede hoc egit, decessit, alios autem exactus est debitum, quod ab alio quodam tanquam ab eo scilicet confessum est, Deo hujusmodi omnino non indulgente occultari.

CAP. III.

Ut testimonia scriptis redigantur, & quorsum.

NEque igitur hujusmodi credimus testimoniis, aut tabulariorum (sicut praediximus) depositionibus, eo quod literis eruditi sint, qui confiteri volunt, apud quem, & scribere, aut in judicio confiteri, & dare rei fidem indubiam: neque manere eas veracibus pestiferas concedimus: neque si tale aliquid factum est, recipimus: sed exigimus quod deprecatum est ab eo, qui deduxit testes in hoc ipsum: & hoc per testationes demonstrare necesse est eos (hoc quod in (29) testamentis) rogatos (30), & bonae opinionis constitutos, & ita cautam suscipere ab eis probationem, & neque (31) attestationem dein eos, neque testium habentem praesentiam, & depositionem, & subscriptionem, tenere. Si vero non hujusmodi constituti testes sint, quales pridem eximus, & supplicii (32) subsi eos praecipimus. Si (33) vero quidam aperte contraria (34) dicant sibi, aut alterutris testificentur, maxime judices hoc animadvertere: & si vericiosa (35) testificantis adversitates (36) invenerint, ejiciant quidem ejusmodi testationes: ea autem quae a dignioribus (37) fide & plurimis dicta fuerint, confiderent. Si vero actu (38) apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in contrarietatem: neque immunes eos derelinqui, nisi secundum aliquem errorem fortuitum, & non astu contraria dicentes demonstrentur.

CAP.

---

(1) Julian. const. 83, dial. ad 11. D. 5. adde 4. quaest. 1. Goth. Vid. ad hanc Novell. Ritterhus. in expos. Novell. part. 6. cap. 10. Ans. (2) Testium usus in multis necessarius, l. 1. ff. hic. (3) Testibus solis quaedam probantur. [illegible] (4) [illegible] Viles sunt, quos vitae vilitas infamavit. [illegible] l. 3. ff. hic, ut sunt infames. [illegible]

[illegible] de quibus infr. hic, Goth. Ad [illegible] vid. [illegible] cap. 5. Ans.

(11) [illegible] (12) Nimia dignitas, nimia locuples, nimium [illegible] (13) [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible]

(16) [illegible] (17) [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] Caeterum quibus casibus testes non esse debeant, vid. apud Bartolum reg. 422. adde quaedam de ignoto teste [illegible]

(21) [illegible] (22) [illegible] (23) [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] (28) [illegible] (29) [illegible] (30) [illegible] (31) [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] ad leg. Corn. de falsis, de qua vide l. 1. in fin. & Nov. Leon. 79.

C A P. IV.

Ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit: vel, quot & quomodo testes producantur.

QUia (1) vero (2) multi sæpe testes producunt, & tertio hoc agentes, postea mox ut concluserint, & excepta fuerint testimonia, tentantes interpellationibus nobis importuni esse, & velle etiam quarto (3) deducere testes. sancimus nostros judices hoc maxime considerare: & si tertio producti jam sint testes: & ab eo qui testes deduxit, concludente & editum accipiente, iterum petantur testes: hos omnino non adesse: utpote suspicione habita, ne forte (4) relictis quidem prioribus, & dudum manifestis propter eorum testimonia factis, ille non productionem testium, sed de præcedentibus aut non testificatis additamentum, aut eorum depositionibus emendationem desideret. Si vero deducens quidem testes, editionem nondum acceperit, neque perlegerit testationes, neque ipse, neque aliquis advocatorum (5) ejus: adversarius autem ejus acceperit solus, & fecerit (6) disputationem, non tamen eam dederit ei, qui tertio dudum fecit testium productionem, neque per (7) dispositionem edoctus sit is qui eos produxerat, quæ testimoniis desunt, hæc adjici: tunc dandam esse & quartam productionem testium ei qui hoc petierit, primitus sacramento dando ab eo, quod neque subtraxit, neque percunctatus est testationes, neque ipse, neque aliquis advocatorum ejus, aut omnino pro eo agens: neque per aliquem dolum aut machinationem vel artem, quartam productionem petiit fieri testium: sed propterea quod non valuit primitus uti denunciatis testimoniis, & si hoc factum fuerit: neque jussione pro talibus imperiali egere sicut pridem erat: sed ex hac lege sufficiant eis hæc quæ permissa sunt: & usque ad quartam testium productionem licentiam esse testimoniis uti, non tamen per longum intervallum: ut non ex hoc protrahantur lites: sed oportere omnino velocitatem eis imponere, secundum quod judex existimaverit hoc fieri. §. 1. Illud tamen indubium est, quia etsi semel producens testes, aut bis, aut testificationes tractaverit, aut adversario hoc faciente, ipse disputationem (8) acceperit, & ex hoc didicerit testificata, non habebit omnino licentiam ullam ulterius uti testium productione, neque si divina hoc jussio præceperit.

C A P. V.

Ut testes in propria provincia examinentur: & quo in loco trahantur.

ET (9) quoniam scimus dudum factam legem (10), ut si quis hic (11) litem exerceat, oporteat autem in provinciæ (12) parte aliqua approbari: licentiam habere, judice hoc decernente, & sufficiens spatium temporis definiente, deducere (13) intra provinciam testes, & huc transmittere litem gestis perlatis: & ab eodem judicari judice. Multæ autem hujusmodi interpellationes nobis fiunt volentibus aliquibus, qui in provinciis quidem litigant, hic vero testes habent, ut teneantur hujusmodi lege: & licentiam esse in provinciam judicanti dirigere huc, ut præsententur testes, aut testificationes omnino dentur, & iterum ad eum referri lites. Et si (14) de provincia in provinciam hæc petantur fieri: sancimus propter probationum abundantiam & hoc valere, & posse etiam a provincia huc ab eo qui judex est in provincia destinari: & ab uno (qui a nobis definitus fuerit) eloquentissimorum judicum, interlocutione de eo a judice facta testationes dari: & a provincia alia in (15) aliam provinciam, aut apud defensorem, aut apud præsidem testificationibus ex interlocutione judicantis datis: illic videlicet definitiva sententia danda, ubi (16) & lis contestata est: ut quemadmodum hinc in provinciam apud judices aut defensores de productione testium agi sancita sunt, ita & a provincia in provinciam, & a provincia huc teneant: & perfecta per omnia sit probationum omnibus facultas: testimoniis quidem non editis, neque in provinciis, sed gestis datis eis e quibus producuntur, aut eorum adversariis sub gestis monumentorum signa percipientibus, & ita hoc, aut in provincias destinandis a judicibus: ne quando forsan & aliis egeat testibus causæ natura, & excludatur propter editionem testium adjectio. Hæc omnia in pecuniariis quæstionibus intelligentes: in criminalibus (17) enim in quibus de magnis est periculum omnibus modis apud judices præsentari testes: & quæ sunt eis cognita, edocere: ubi & tormentorum forsan erit opus, & aliis omnibus observationibus.

C A P. VI.

Ut testimonium recipiatur ejus qui servus esse dicitur: & de testium statu.

SI (18) vero dicatur servilis (19) esse fortunæ qui testari voluerit, is vero *liber affirmetur constitutus*: si quidem ea nativitate, impleatur quidem testimonium: disputationum vero de statu servetur ratio: ut si apparuerit fortunæ servilis esse, ejus testimonium, ac si neque datum fuerit, ita sit. Si vero *libertum se dicat*, compellatur demonstrare primum instrumentum, in quo libertatem percepit: & sic testetur. Si vero *in alia provincia libertatem dicat perceptam, aut non esse in promptu sibi probationes*, & hoc evidenter juraverit: testatio quidem scribatur, non monstrato vero manumissionis instrumento, is qui deduxit eum, non utetur ejus testimonio.

C A P. VII.

Ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur, & de testibus inimicis.

SI vero quis dicat *odiosum* (20) præsentem ad testimonium sibi constitutum, & approbaverit statim, quoniam criminalis (21) inter eos lis movetur: non adsit ad testimonium qui usque adeo infestus est, donec de crimine judicetur. Si vero aliter (22) odiosus esse dicatur, aut conventus pecuniarie: procedet quidem testatio, tempore vero disputationum (23) serventur hujusmodi quæstiones.

C A P. VIII.

Ut mediatores non nisi de partium consensu testimonium ferant, & de testimonio proxenetarum.

QUoniam vero legem (24) proposuimus in pecuniariis causis nolentes testificari, illos non compellendos (25) testimonium dare, qui ante *mediatores* (26) facti sunt ipsis, & quidam abutuntur hoc, & testimonio nolunt uti: sancimus, si utraque pars consentiet quod & mediator eorum fiat testificatur, (componantur enim ea quæ ab eo dicuntur) compellere eum etiam nolentem testimonium perhibere: prohibitione propter quam eum nolentem testificari penitus nostra voluit lex propter consensum utriusque partis sublata.

C A P. IX.

Ut testium productio non nisi præsente fiat adversario: & quo tempore testes in testimonium admittantur.

ET (27) hoc (28) vero quia multoties actum scimus, quod quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum præsides, aut forte (ut assolet) hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, et queruntur tanquam ab aliquo sustinentes aliquid contra leges, aut aliter læsi, aut damnificati, testes volentes producere, ut non in posterum opponantur eis, quæ ab una parte gesta sunt: oportet etiam illum in ea civitate constitutum, in qua testationes dantur, admonitum a judice, sive a defensore, præsentem (29) esse, et audire (30) attestationes. Si vero noluerit advenire, sed respuerit, ut ex hoc ab una (31) parte testimonia dentur, ut secundum hoc ipsum inutilia essent: sancimus hujusmodi attestationes ita tenere, ac si non ex una parte constitutæ sint, sed tanquam eo præsente factæ sint. Si enim recusaverit, et advenire noluerit, et audire depositiones, (etenim publicabuntur) et nisi per inexcusabilem aliquam necessitatem (32) deduci non possit (33), similis (34) adveniënti erit; & nullum juvamen ex sua protervitate (35) ei efficietur; sed videantur quidem probationes factæ: quæcunque vero competierint ei ad disputandum de eis, liceat his uti solummodo quod videntur esse ex una parte (36) propter suam protervitatem (37), propterque audaciam minime advenientis, testationibus opponere non valente. Omnibus (38) aliis quæ de testibus & ab iis qui ante nos & a nobis ipsis dicta sunt & sancita, ixir manentibus, & a nostris judicibus observandis: sive majores, sive minores sint; & sive in hac magna civitate, sive foris in provinciis; ut ea quæ de testibus sunt, quantum possibile nobis est, corrigentes, adhuc potius & sanctius lites agi præparemus; propter quæ & cognitiones fieri a judicibus omnibus divinis (39) propositis Evangeliis sancimus, & jusjurandum subire et pulsantes et pulsatos et advocatos præcipimus, ubique Deum inspectorem et eorum qui judicant et quibus judicatur, et qui testimonium præbent animabus; ut perennis Dei commemoratio et præsentia, mundilitium (40) et citra suspicionem litigantibus fiat, quam legem tenere volumus de cætero omni tempore.

E P I L O G U S,

seu promulgatio.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc divinam manifestata sunt legem, tua eminentia operi effectuique tradere festinet. Dat. 5. Kalend. Octobr. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xiii. (41) Appione V. C. Consule.

TIT.

---

(1) Hinc sumpta est Authentica *et qui semel C. de prob.* (2) Adde 21. [illegible] 9. [illegible] Harmenop. 6. §. 46. (3) Post cognitas testium depositiones, testium productio peti non potest, vide ad hunc locum Oldend. *cap. 3. de test. num. 12. in fin.* & decem exceptiones sequentes. (4) Testis interrogari super uno & eodem facto, plus quam tertio vel quarto, non potest, Cur? hic vide. (5) Advocato sciente testium depositionem eum & nostri clientes ipsius advocati intelligunt. (6) Lege dispositionem, *infr. hoc cit.* [illegible] *scrima.* exceperit praescriptionem adversarii sui, Jul. *hic num.* [illegible] *in fin.*

(7) [illegible] (8) [illegible] *scrima.* [illegible] *hic & deinde* [illegible], id est, disputatio. *supr. h. t.* dispositio. *supr. h. t.* praescriptionem adversarii, Jul. *hic num.* 117. Contradictio de testimoniis, *Goth.* (9) Hinc sumpta est Authentica *apud C. de fi. de instrum.* (10) *l. 18. C. de fide instrum. l. 3. §. 6. in fin. ff. de testib.* (11) In urbe respectu provinciæ, vel in provincia respectu urbis, vel in provincia alterius provinciarum respectu. (12) Testes produci ex provincia quemadmodum debeant. (13) [illegible] *Ser.* sensus est. Quotiescunque in causa pecuniaria testes in provincia degunt, litigatores vel eorum procuratores judicis mandato mitti in provinciam, & apud judices provinciales testes citari [illegible] quid de negotio aut facto eis proposito sciverint. Post hoc, testimonia in urbem transmitti, ut judex urbanus sententiam proferat. (14) [illegible] Harmenop. *1. §. 4.* (15) Novell. 134. *cap. 3.* (16) Ubi lis contestata, ibi sententia definitiva ferenda est, finem lis accipit, ubi & coepit. *l. 30. l. 34. ff. de judiciis, & [illegible] ff. de* [illegible] *ad eundem judicem.* (17) In criminalibus causis testes non interrogantur in sui domicilii loco (quod fit tamen in causis pecuniariis, *supr. h. t.*) sed in locum litis seu judicii venire compellantur. Tacitus [illegible] Testimonia in judiciis [illegible] nec absentes, nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogebantur. & [illegible] Adrianus dixit se non testimoniis, sed testibus crediturum. *l. 3. §. 3. ff. de testibus.* in criminalibus causis ipsa [illegible] testium necessaria, ut sint in præsentia. Jul. [illegible] *in fin.* (18) Hinc sumpta est Authentica *si testis C. de testib.* (19) Servum testem esse non posse, *ut hic, & Nov. Leonis* [illegible] aliud in eo, qui se ingenuum vel libertum dicit, si tamen talis esse de[illegible], perit ejus testimonium. *adde l. 1. ff. de testib.*

(20) [illegible], inimicum. Jul. *n.* [illegible] (21) [illegible], id est, accusatio criminalis. Qui alterum de crimine accusat, testis in accusatum esse nullo modo potest, *ut hic*, & sic obstant accusationi inimicitiæ capitales, *l. 6. §. 13. ff. de excus. tut.* Qui alias inimicus est, dicere quidem testimonium potest, sed præscriptio ei opponitur, *ut hic*, *Jul. hic n.* 330. adde *l. 3. ff. h. t.* Qui cum aliquo litem non criminalem instituit, testimonium in eum ferre potest, nisi aliqua justa causa prohibeat, 1. Harm. 1. (22) Alia occasione, *Jul.* (23) [illegible], id est, exceptionum, Jul. *n.* 330. praescriptionem testis.

(24) *l. 16. l. 19. C. de testib.* (25) Olim invitæ testes in criminalibus causis testimonium dicere cogebantur, exceptis certis personis, *l. 4. l. 19. ff. h. t.* [illegible] In pecuniariis & criminalibus testes erant voluntarii, Quint. 5. inviti vero ex constitutione Justiniani, *l. 16. C. h. t.* Quinam inviti non coguntur testimonium dicere, vid. Old. *c. 2. de testib.* (26) *Id. hic n.* 331. [illegible] *Ser.* [illegible] Harm. *6. 2.* [illegible] *§. 45.* vel hic locus ostendit sequestrem potius & honorarium arbitrum intelligi potius, quam sequestrem depositarium. (27) Hic sumpta est Authentica *sed & si quis C. de test.* (28) Ut testium productio apud judices vel defensores vel magistros census non aliter valeat, nisi præsente quoque adversaria parte, vel contumaciter non veniente: scilicet ne & hic falsa præscriptio ei competat, quam opponendam existimaverit, Jul. *n.* 332. (29) Testimonia eorum, qui non vocata parte recepti fuerunt, fide carent nullius[que] momenti sunt. Interest enim adversarii, personas testium, & [illegible] intervenire, nosse. (30) Ne hinc colligito. Reum præsentem esse oportere quo tempore testes interrogantur: Interrogandi sunt enim in secreto judicis loco, *l. 1. C. h. t.* ne testimonii libertas testibus adimatur, sed publicatas testationes legi parti adversæ vid. Oldend. *c. 3. de test. n.* 9. adde *l. 20. §. 9. ff. ad leg. Jul. de adult.* (31) Parte absente per contumaciam, testium productio sit [illegible] *l. 10. in fin. C. hic*, alias alioqui fieri non potest productio testium, nisi parte præsente. (32) Contumaciter non videtur abesse, qui ex necessitate absit, forte enim extra sepia [illegible] fuerat. [illegible] ita hunc locum interpretari videntur. (33) Ut si intra sepia [illegible] fuerit, is non videtur contumaciter abesse, qui ex necessitate abfuit, Jul. *hic.* (34) Absens contumax habetur pro præsente. (35) Ex delicto suo nemo juvatur. (36) [illegible] (37) [illegible], temeritatem. (38) Confirmatio antiquarum legum. (39) *l. 14. Cod. de judiciis.* propter valorem. (40) Græcus textus habet, [illegible], hoc est, ut per omnia lites Dei memoria & præsentia, puræ & litigantibus a suspicione exsistant liberæ. (41) Id est, anno 539.

C A P. III.

UT (1) EXACTIONE INSTANTE DOTIS PRIMÆ (2) ET SECUNDÆ, VIRO AD SECUNDA VOTA MIGRANTI PRÆPONATUR UXOR PRIMA. VEL EX PRIORI MATRIMONIO FILII: ET SI VOLUERIT UXOR, AUT IS QUI PRO EA DOTEM SCRIPSERIT, DARE VIRO QUÆ SCRIPTA SUNT, DISTULERIT AUTEM VIR SUSCIPERE: SOLUTO MATRIMONIO EXIGI EUM AB EA ETIAM CONSCRIPTAM ANTENUPTIALEM DONATIONEM.

N o v e l l a C o n s t i t. XCI.

Imperator Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.
Ut dos primæ uxoris præferatur doti secundæ uxoris, sive ipsa sive liberi ejus agant.

P R Æ F A T I O.

DUdum judicantibus nobis in dubitationem venit causa multa correctione digna, & legislatione clariori non indigna. Etenim quidam prioris fastus uxoris vir, cum eam extulisset, deinde secundæ dotem suscipiens, & filios ex priore relinquens, obiit adhuc secunda superstite. volebat igitur secunda uxor dotem a se datam exigere, privilegio utens a nobis dato: contradicebant autem ex priori matrimonio filii, & ipsi maternam objicientes dotem. Et dubium erat, utrum etiam non superstite uxore priori, oporteret suscipi filios contra secundæ dotem litigantes. Non enim aliis dedimus (3) dudum & damus hoc privilegium, aut heredibus, aut creditoribus, sed solis filiis. Plurimæ siquidem dubitationes extiterunt in hac causa, dicente secunda, quoniam expendisset antequam ad eius venisset matrimonium prioris uxoris dotem: & non esse justum, suam quidem, quod tantum inventus est reliquisse vir, quantum sufficeret soli secundæ, dotem eam perdere: illos autem exprensam jam dotem percipere. Sed filii hypothecas proponebant, quoniam omnino rebus existentibus (4) morienti hypothecæ seniores potiores quam secundæ essent.

C A P. I.

HIs (5) igitur in dubitationem venientibus, illud certum etiam a nobis sancitum est, quia si (6) aliquid appareat rerum prioris (7) aut secundæ dotis, hoc necessarium filios prioris aut secundæ habere: aut si moriatur etiam illa, filios ejus singulos, quod proprie habendum suum ostenderint. Hinc enim & in rem quæ de proprietate est, competit pure, & unumquemque quod suum est habere, nullo privilegio indigens. Si vero nihil appareat utriusque rerum, aut aliqua quidem appareant, aliqua vero desint: sive superstites sint mulieres, repudio solutum priori matrimonio mulieri dotem: competere mulieri dotem: sive defunctæ sint filiis existentibus ambæ, aut etiam una harum: in iis quæ desunt, superiorem esse priorem, & filios ex ea, antiquiorem dotem præponentes, id est dicere nepotes & pronepotes, & deinceps successores, cujuscunque naturæ fuerint. Sicut enim si duo (8) debita publica (9) fuissent, necessario antiquum præponeretur posteriori: ita & hic privilegia necessarium est priori doti dare priora: & ita secundæ: & dotem non præponere doti, nec hypothecam hypothecis: sed quod antiquius (10) est tempore, amplius manere proprium robur habens & privilegium. Tempora namque hypothecarum permutare, aut intersimere vel minuere, nullo modo patimur. Et hoc dicimus non ignorantes, quoniam jam & in alia quadam nostra constitutione hoc decrevimus, sed quoniam omnino motum est apud nos, & quasdam habuit diversas causa quæstiones: & propterea ad præsentis legis opus accessimus: ut non nunc aliquid prius sanciremus, sed ut clariorem eam omnibus constitueremus.

C A P. II.

Si per maritum steterit quo minus dos ei solveretur.

ILlud (11) quoque adjicere legi bonum est, quod motis quæstio similiter necessarium nobis ad legislationem fecit. Si (12) enim debeat dotem mulier, & illa quidem dare voluerit ipsa forsan, aut qui pro ea promisit illam, quicunque fuerit aut proximorum, aut extraneorum: aut *profectitia* aut *adventitia* sit dos: (hæc enim verba legis sunt) vir autem, aut eius pater (13) forsan aut avus suscipere eam nolit; pars autem mulieris contestetur (14), & parata sit hoc solvere, aut etiam aliquid maius peragere, & efferat forsan, & si mobilis sit, signacula (15) etiam imponat, & secundum leges recondat: aut secundum unam (16) partem ingrediens in judicium, petat hoc fieri: & pergentes ex judicio quidam denuncient hæc ad partem viri: at ille permaneat ita differens: non poterit soluto matrimonio antenuptialis donationis exactionem declinare, tanquam dote non data. Qui enim dare voluit: dum perceptionem recusat is, qui suscipere postulatur, proximus (17) est danti, & hoc cum aliis in dote valeat. Sicut enim nisi dederit, per dilationem dotis, negationem ei antenuptialis donationis inferimus: ita vel si voluerit dare, & percepturus ex studio recusaverit perceptionem, damus ei antenuptialis donationis matrimonio soluto petitionem: licet (18) dotem propter viri cautam non intulerit.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, eminentia tua operi effectuique tradere festinet. Dat. Kal. Oct. *Constantin.* Imper. DN. Justin. PP. Aug. Anno XIII. (19) Apione V. C. Cons.

T I T. IV.

DE IMMENSIS (20) DONATIONIBUS IN FILIOS FACTIS.

N o v e l l a C o n s t i t. XCII.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

DUdum (21) de Falcidia & illius parte decrevimus, augentes eam non (22) ignobili incremento. quod enim nimis inæquale est, non valde placet nobis, sed oportere quidem præponi filios, quos pater voluerit, non tamen in tantum minui aliis, ut (23) importabilis sit eis imminutio.

C A P. I.

POsita (24) igitur a nobis lege in sua virtute manente. illud volumus, Ut si quis donationem immensam in aliquem aut aliquos filiorum fecerit, necessarium habeat in distributione hereditatis, tantam (25) unicuique filiorum servare ex lege partem, quanta fuit priusquam donationem pater in filium aut filios, quos ea honoravit, faceret. Sic enim nihil ulterius in donationibus querentur, qui habent quidem in omni substantia patris, quod legitimum est: in tantum (26) autem aucta quantitate, quantum habuit substantia patris antequam donationibus exhauriretur: non (27) valentibus filiis qui donationibus honorati sunt, dicere contentos se quidem esse immensis his donationibus, videri autem abstinere paterna hereditate: sed neque (28) cogendis quidem si contenti sunt donationibus, suscipere hereditatem: necessitatem autem habentibus omnibus modis complere fratribus quod hæc desert, secundum quam scripsimus mensuram, ut non minus habeant illi quam quod ex legibus eis debetur, propter factam in donationibus immensitatem: dum liceat patri mediocriter sapienti (29) circa omnem prolem, etiam iis qui ab eo potius diliguntur, donare aliquid amplius (30), & non cæteros filios per immensitatem in illos factam lædere, & nostram transcendere intentionem. Et hæc quidem nostra ab initio cogitatio fuit, differentes autem illud dudum, & humanarum experti animarum, quoniam videbamus nos in huiusmodi passionibus labefactari, atque descendere, propterea nunc augmentum illi legi hoc facimus. §. 1. Hæc itaque dicimus de filiis gratis (31) existentibus eis, non de ingratis, & quibus pater justam & legitimam ingratitudinem infert; nam si hoc ita se habere approbaverit, & approbentur ingratitudinis causæ, sint ea quæ in lege de ingratis posita sunt, tata: nihil hac nostra legislatione minuenda.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram nostram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet.

T I T. V.

DE APPELLATIONIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. XCIII.

Ut si mora apud appellationis (32) judicem causa litigatores ad arbitros deveniant, intereaque temporis biennium (33) decurrat, & contingat denuo causam ad appellationis redire judicem, ne biennii decursus obiiciatur.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

SUbjectorum nostrorum interpellationes legum nobis præbent occasiones pro salute subditorum conscribendarum. Aditionem namque nobis quidam (patronus) fecit: quia lege volente *appellantem* (34), *& per biennium tacentem, aut certe extreentem quidem, non tamen persequentem, appellationem cadere certaminibus, & confirmata sententia, non posse ulterius procedere. sed ratam* (35) *fieri utrique sententiam*. Holychium autem & adversarium ejus exercuisse quidem

(1) Ut dos prioris uxoris præferatur doti secundæ, sive ipsa, sive liberis ejus agentibus, Jul. const. 83. De duarum dotium debito, & de eo, qui dotem accipere non vult, Scholiast. Regina. (2) Mortua scilicet, Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. part. 9. c. 7. Aut. vel l. 4. Cod. qui potior. (3) Id est, quoties debitori res aliquæ supersunt, tunc jus hypothecæ extinguitur & præferri debet. (5) Hinc sumpta est Auth. & quid C. qui potior. in pign. (6) Sensus est: Si duæ sunt mulieres, quæ de dote sua agunt, suas quæque mulier res extantes vindicabit. l. 30. Cod. de jure dot. Si non extant, antiquior causa dotis præfertur. l. ult. C. qui potior. & ita prima uxor ejusve liberi, secundæ præferentur. Præterea factus moruit in declamat. Quint. 360. (7) 4. Harm. 6. §. 19. (8) Subaudi, ex duabus stationibus, ut in l. 1. Cod. de funtion. (10) Ex duabus illis stationibus, ea præfertur quæ prærogativam habet temporis. (10) Prius tempore, prior jure. l. 11. ff. qui potiores. (12) Hinc sumpta est Auth. dos data Cod. de donat. ante nupt. (13) Vid. 4. Harm. 9. §. 28. (13) Nov. 2. cap. 3. (14) Debitor rei dotalis immobilis, tenetur eam offerre marito debet. (15) Facto judicium dos commodo sit offerenda marito recusanti eam recipere. (16) Quemadmodum in jure dos mutata offerri possit. (17) Dedisse videtur, cujus adversarius fecit, quominus daretur. Paria sunt dedisse & obtulisse legitime. l. acceptam 18. C. de usuris. (18) Mulier interdum dotem petit, quam nunquam revera numeravit. Sufficit autem eo casu, legis fictione marito dotem numeratam, veluti si marito dotem legitimis modis obtulit & eam maritus accipere noluit. (19) Id est, anno 528. (20) L. 9. Cod. 10. de immodicis & inofficiosis donationibus. Julian. const. 91. de immensis donationibus collatis in liberos. Scholia Regina. (21) Vid. Nov. 18. Goth. Adde Rittershus. part. 9. c. 12. Aut. (22) Producta est enim ad trientem, & certis casibus ad semissem. (23) Legitimæ liberorum per leges non ita multum imminuendæ sunt, ut sit enervis, & ne quidem loquamur, importabilis earum diminutio. (24) Hinc sumpta est Authentica unde C. de inoff. test. (25) Donationes fiunt a parentibus vel post liberos susceptos vel ante. Priore casu donationes factæ a parentibus vel extraneis, vel uni liberorum a reliquis in casu defuncti non rescinduntur, nisi pro modo eorum Falcidiæ tantum. Et ita parens pro numero liberorum semissem, vel etiam bessem donare poterit, Novell. 18. ut hinc colligas, liberos ex donationibus inter vivos factis a patre suam Falcidiam revocare, ut hic: extraneos vero non detrahere. l. 17. et. in fin. ff. de mort. caus. Itaque liberi legitimam suam petentes, res patris, eo tempore donationis ab eo factæ fuerunt, spectant: ut si eo tempore 2000. solidorum fuerint, potest non posse ultra semissem vel bessem donare, habita scil. ratione numeri liberorum Nov. 18. Quid si donavit 900. & post 1000. adquisivit? nihil habeant liberi, quod possint conqueri: cum hac summa reliquis bonis parentis addita 900. efficiat 1000. id est, verum dimidium 2000. solidorum, quæ parens tempore collatæ donationis habuit. vers. sic enim, ibi: de tantum rebus quantitatem infr. hic. Quoties vero donationes factæ sunt a patre ante susceptos liberos, revocatur tota donatio, de quo vid. l. 8. C. de revoc. donat. (26) Id ut excludendum esset, supra dixi. (27) Ab invitis donatariis, detrahitur legitima liberorum. (28) Liberi donatarii patris, non coguntur hereditatem adire, ut hic, coguntur tamen supplere fratribus legitimam. supr. hic. (29) Φρόνιμον, id est, affectu. (30) Parens potest aliquid amplius donare prædilecto filio, quam reliquis: at non ita donare, ut reliquos legitima defraudet. (31) Ingrati liberi non revocant donationes factas a parente. (32) Si appellatione introducta compromissarium arbitrum litigatores elegerint. (33) Jul. const. 86. (34) Appellans, si per biennium tacuerit & ante terminum jam per id tempus exequutus non fuerit, dicta adversus eum sententia in rem judicatam transierit. (35) Ἀλλὰ κυρίαν γίνεσθαι ψῆφον τὴν ἀ..., firmam, id est, sententiam in suo robore durare. L. ult. §. 4. C. de temp. appell. aliter, abiisse in rem judicatam. Cujacius redire vertit: eo sensu, biennii cursu redire causam ad condemnationem hoc modo: Prioris judicis pronuntiatione res transit in rem judicatam, l. 14. §. 1. ff. de appell. biennio exstinguitur appellatio, l. 1. in fin. ff. ad SC. Turpill. appellatione circumscripta (non prosequuta) redit causa ad condemnationem, sensus est itaque: Præscriptionem biennii non currere appellationi, si interim, dum de ea transigendo cum adversario tractatur, vel compromittendo per arbitrum compromissarium, labatur biennium. Est igitur hac Novell. exceptio d. legis ult. §. 4. Cod. de temp. appell.

dem litem apud pedaneum judicem: addictum (1) autem eundem Hesychium appellasse: & causam contigit recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in judicio tuæ celsitudinis exerceretur, recessisse quidem a certaminibus apud te gestis, arbitros autem elegisse communes ex conscripto, & apud illos concurrisse, & quædam exercuisse, postea vero neglexisse quidem electos arbitros, non autem perfecutos apud eos motam litem, sed transacto biennio uti (2) adversarios ejus, quia non possit a condemnato (3) exerceri in tuo judicio talis lis, sed oportet eam confirmari semel biennio transacto: illum (4) vero propterea non persecutum apud tuam gloriam, eo quod litem apud electos diceret arbitros.

C A P. I.

SAncimus (5) igitur memoratum quidem negotium, ex quo hæc nobis sunt nunciata, nihil lædi ex cursu temporis, neque ratam esse judicis sententiam semel appellatione data: sed & exerceri apud tuam gloriam, & terminum legitimum suscipere: etiamsi decies millies plus quam biennii tempus excesserit aut excedat. Deinceps autem in omni negotio in quo tale aliquid agitur, & in medio motæ causæ apud judicem appellationis, aut non motæ, si aliqui eligantur alii, & propterea biennium (6) transeat, intra quod oporteat appellationis judices litem decidere: & per quamlibet circumstantiam rursus revertatur ad judices appellationis causa: aliis quidem omnibus liceat uti partibus, tanquam si eos non contigisset deferere quidem appellationis judicium, ad electos autem venisse: non tamen posse uti, quod bienninm præteriit. Nam qui semel judices alios elegit, non est justum ut taciturnitatem culpet ejus, qui propterea lætus est, quia iis quæ gesta sunt, de electione judicum credidit: & ideo non est exercitus, neque complevit litem illic, eo quod apud judices illos sit exercitum negotium.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur in omni negotio servari apud tuum forum volumus, & in omni alio, ubi secundum appellationis judicatur schema: quatenus nihil injuste circa nostros subjectos agatur. Si vero etiam postquam deseruerint electos judices biennii transeat tempus: tunc confirmari volumus sententiam secundum constitutiones de hoc factas a nobis, quod etiam deinceps in omnibus futuris secundum hos modos negotiis valere volumus, aliis omnibus quæ de appellativis certaminibus priscis dicta sunt legibus, & a nobis in legum conscripta sunt codicibus, in propria virtute manentibus.

T I T. VI.

UT SINE PROHIBITIONE MATRES (7) DEBITRICES (8) ET CREDITRICES TUTELAM (9) GERANT MINORUM, NEQUE JUSJURANDUM PRÆSTENT, QUOD NON VENIENT AD SECUNDA VOTA.

N o v e l l a C o n s t i t. XCIV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NUper (10) scripsimus legem super cura minorum (malignitates quæ circa eos fiunt ex frequentibus litibus, quæ apud nos agitantur invenientes) quatenus nullus obligatus existens minoribus aut obligatos eos habere se dicens, curam exerceat: ne forsan in potestate rerum factus agat aliquid circa minorem malignitatis: & lex ipsa rata nobis sit, & ex præsenti firmata.

C A P. I.

QUia vero matribus volentibus curam habere minorum, & petentibus secundum veteres & nostras leges curam subire, objecta est contra nostram intentionem ab aliquibus non recte hujusmodi (11) constitutio: volumus in legem hoc dicentem, matrum excipi personas. Primum quidem causam introductam pro minoribus semper (12) prohibere nunc ineptissimum existimamus: deinde nullus eandem constitutionem obiciat matri & aliis, cum illam namque naturæ (13) amor pius circa filios, sine (14) suspicione faciat quamplurimum, illis nullam habentibus ad filios favoris necessitatem: recte non est matribus derogandum, ideoque licentia sit matribus secundum antiquam (15) observationem abrenunciantibus & obligantibus suas res, sicuti prius schema fuit, & tueri filios, & talem præscriptionem non formidare: sed ita super his esse ac si nec ab initio contigisset legem in hoc scribi. Quapropter sive dotes, sive sponsalitiæ largitates exiguntur, sive alia debita habeant sive matres ad minores, sive minores ad matres, ex paternis forsan occasionibus, aut etiam ex propriis: (multa namque quilibet cogitans & considerans adinveniet) sint hæc integra utrique, secundum priores constitutiones judicanda & tractanda, sive legitimorum sive naturalium mater filiorum tutelam gerat.

C A P. II.

QUia vero multam habemus formidinem, ne facile jusjurandum per magnum Deum detur, & hoc prævaricetur: propterea credimus oportere & hanc emendare (16) legem (17), quæ vult matres (18) dum suorum filiorum (19) curam gestoræ sunt, jusjurandum jurare, quod ad secundas nuptias non venient: & toties (20) scimus prævaricatam legem & jusjurandum perjurum datum, quoties pene datum est: ut peccatum apertissimum esset, quia hoc insolitus jusjurandum ad prævaricandum: non enim eo quod aliquæ (21) servaverunt jusjurandum, propterea oportet & eas quæ exhonorant eum, habere occasionem impietatis in Deum. Nam quod (22) raro fit (sicut etiam vetus sapientia docet) non observant legislatores: sed quod fit plerumque, & respiciunt & medentur. Propterea (23) igitur sancimus aliam quidem observationem quam in matribus observamus, valere secundum schema, & abrenuntiare (24) eas & Vellejano (25) SC. & omni (26) auxilio, & omnia agere, quæ prius decreta sunt: jusjurandum vero non (27) præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Vellejani, & aliorum omnium: & de secundis nuptiis nullo (28) jurejurando de hoc dando: mox tamen ut secundas contraxerit nuptias, repente expelli (29) a tutela, & agi, quæ si eam jurare contigisset, perferret, semel in judicium mentita, & præponens propriæ confessioni & depositioni secundas concupiscentias.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur lex super pietate sit posita: ut enim non injurietur in aliquo honor in Deum, hæc a nobis sancita sunt: ut et nunc valeant, tua celsitudine manifestam faciente hanc legem in provinciis omnibus. Hinc enim gloriosissimo præfecto hujus felicissimæ civitatis, cui hæc curæ sunt, de his transmisimus legem: ut providentia ejus, & viri clarissimi prætoris, cui hujus partis cura est in omni tempore servari, & ex nunc teneat: quatenus in omni pupillari substantia omnis cautela (30) fiat circa res minorum custodiæ, & præcipue, ut cum subtilitate descriptiones (31) fiant, præsente (32) quoque clarissimo scriba, cui de talibus cura commissa est, & aliis qui consuete (33) talibus interveniunt: subtiliter & fidejussionibus danais & omnibus agendis, sicut nostris decernitur legibus, providentia clarissimi prætoris, cui hujus partis cura est: proponatque eam ipse in hac regia civitate, ut omnibus sit manifesta, & nullum lateant quæ a nobis sancita sunt. De hoc enim legem sicut oportet in provinciis servari, gloriosissimis præfectis sacrorum nostrorum prætoriorum destinavimus. Dat. 5. Idus Oct. DN. Justin. PP. A. Anno xiii. (34) Appione V. C. Cons.

T I T. VII.

DE (35) ADMINISTRATORIBUS (36).

N o v e l l a C o n s t i t. XCV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

JAm quidem novimus positam legem volentem eos qui in cingulis fuerint, sive civilibus, sive militaribus, neque si removeantur ab administratione, discedere inde non posse, antequam dies quinquaginta (37) in metropolibus commorentur, publice apparentes, & convenire volentibus satisfacientes: ut nec per occasionem hinc evocationis, possint a provincia discedere: & vel si quid agerint tale, rursus eos ad provinciam destinari. Invenimus autem aliquos sic existentes audaces, ut etiam hac posita lege antequam discingerentur præsumerent derelinquere provinciam, & ad hanc felicissimam civitatem venire timore a se gestorum, & ne justa perferrent horum quæ deliquerunt.

C A P. I.

SAncimus igitur nulli penitus licentiam esse cujuscunque provinciæ judici, & Orientalium, & Occidentalium, & ex utroque, eam relinquere antequam deponat cingulum: sed etiam postea (renovamus enim vetustatem) quinquaginta (38) commorari dies, publice apparentem in provincia in qua administravit: gesta quoque monimentorum conficere secundum quæ advenit provinciæ: ut sit palam sive fiduciam habeas in suis actibus, sive etiam non. §. 1. Si qui autem administrationem administrans aliquam militarem, vel civilem, aut etiam remotus ab ea relinquat provinciam: administrans quidem adhuc eam dum relinquit citra nostram jussionem, ipse quidem majestatis (39) reus sit: in provinciam vero denuo destinatus, postquam accusantibus satisfecerit, tunc majestatis novissimas sustineat pœnas. Si vero deponens cingulum, deinde non moretur, tunc legitimis diebus publice cunctis semetipsum ostendens, & fugiat de provincia: quæ dudum a nobis de hoc sancita sunt, valere. §. 2. Illud autem omnibus prædicimus ut dum aliqui acceperint cingulum, tueantur illud: successores autem eis cinguli facti, solere non ultra terminos (40) mittere quæ vocantur interdicta (41), neque removere quidem præsides, ipsos autem aut moro e iter agere: aut hic degere: aut [ad] aliquas alias prius ire provincias patriam visuros: & quæcunque fortuitis & blandientibus hominibus consueta sunt: sed velociter ad administrationem ire, cujus regimina susceperunt, ut non alii quidem removeantur, alii vero non sint, & provincia sine judice maneat: sed ante duos (42) solum dies quam ad provinciam accedant, in qua qui cingulum habet, est: mittere

(1) Condemnatum. (2) Dicere. (3) Hesychio. (4) Hesychium. (5) Hinc sumpta est Auth. *si tamen C. de tempor. appell.* (6) Si quis appellaverit: & appellatione instituta arbitrum compromissarium elegerit cum adversario suo, non excluditur venire iterum ad appellationem judicium, quamvis biennium fuerit transactum, Jul. *hic*. (7) An & aviæ? utique quod enim constitutum est de matre, id trahitur ad aviam, *l.* 2. §. 28. *ff. ad SC. Tert.* (8) Et ita restringe *Nov.* 72. c. 1. & 3. (9) Si mater filiorum suorum tutelam suscipere voluerit, Jul. *const.* 87. *De tutela matrum, Index Reg.* (10) *Nov.* 72. c. 1. 2. 3. & 4. (11) Dicta Novell. 72. quæ vetat creditorem minoris ejus tutelam gerere vel curare. (12) In quibuscunque casibus. (13) Mater, ipsa natura, liberos amat. (14) Liberi sine suspicione vivunt apud matrem: tollitur enim sinistra suspicio ob nimium amorem, qui matribus inesse præsumitur. (15) *l.* 2. *C. quando mulier tutel.* (16) Emendatur hic *d. lex* 2. ea scilicet parte, qua jusjurandum a matribus exigebat, *Gothof.* Vid. in hanc Novell. Gudel. *de jure novis. lib.* 1. c. 17. Rittershus. *in expos. Novell. part.* 8. *cap.* 3. & 5. Ansel. (17) *d. l.* 2. (18) Et aviæ. *Authent. matri & aviæ C. quando mulier.* (19) Liberorum. (20) Sensus est: Frustra exigi id juramentum, quod perjurium mox servari communiter non soleat. (21) Argumentum a quorundam hominum observantia recte non ducitur ad necessitatem & constitutionem omnium. (22) Vid. *leg.* 4. *ff. de leg.* (23) Hinc sumpta est Authentica *sacramentum C. quando mulier tut.* (24) Matribus tutelam filiorum ambientibus scorum id est observandum, ut obligent res suas tacite, ut renuncient Vellejano, ut promittant in judicio, & non venturas ad secundas nuptias: ut inventarium ab eisdem fiat, *supr. hic*, Jul. *hic*. (25) Mulier renunciare Vellejani privilegio certis casibus potest. (26) Renunciationem omni legum auxilio exterva. (27) Hoc abrogatur Novell. 118. c. 5. (28) Et ita derogatur *d. l.* 2. (29) Mater privatur tutela filiorum ob secundas nuptias ab ea contractas. (30) Satisdatione rem pupilli salvam fore. (31) Inventarium. (32) Inventarium privatim factum non valet, debet enim præsentibus publicis personis fieri, vid. *l.* 24. *C. de administr. tut.* (33) Solennitates sumendæ sunt ex consuetudine loci, in quo res & actus geritur. (34) Id est, anno 539. (35) De officio omnium magistratuum provincialium, & de 50. diebus, Jul. *const.* 88. De præsidibus & ex depositio magistratu 50. dies in provincia sua morentur, sive militarem sive civilem gesserint administrationem, *Index Regius.* (36) Ἀρχοντας: vocant Græci hoc loco: magistratus provinciales, Jul. *const.* 88. (37) Vid. *c.* 1. *supr. hic*, *Nov.* 8. *cap.* 9. *l.* 1. C. *d. ut omnes judices.* (38) *In pr. supr. hic.* (39) Magistratus relinquens provinciam injussu principis, reus fit majestatis, ut *hic*, novissimas pœnas sustinet, *infr. hic*, id est, ultimo supplicio punitur, Jul. *hic*: vide tamen *l.* 21. *ff. de offic. præsid.* (40) Id est, fines territorii.

(41) Διατυπωσεις, *Scirmaser.* Olim edicta ante adventum suum mittere præsides solebant, & ita abrogatur *leg.* 4. §. 1. *ff. de offic. procons.* (42) De biduo vide Cujac. 4. *de jur. script.*

mittere ad eum amicabilem epistolam volentem officium (1) destinari ad occursionem ejus: & usque tunc annonas accipere in cingulo existentem & gubernantem eum: & non ex codicillis cinguli judicare tempus, neque præceptis tuæ sedis: sed ex quo (sicuti dictum est) in provinciam ipsam accesserint, illius accipere reipublicæ emolumenta (2): usque tunc eum qui in rebus extitit, ea percipere, & alium omnium nullum. Non enim possibile neque portabile est omnino, sine (3) judice relinqui provinciam, statuto quidem quasi aliquo ab eo qui a nobis ordinatus est, ut ejus impleat locum, homine forsan rerum non habente experimentum: illo vero, qui in istis operibus est, & discedente de provincia antequam adveniat tempus, & fraudando emolumentis quæ eum accipere oportet, donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum successor accesserit in provinciam, ante duos solum dies quam provinciam ille ingrediatur.

E P I L O G U S.

† Quæ omnia custodiri a sede tuæ celsitudinis in perpetuum volumus: & mox, ut cognoveris adsistisse eum provinciæ, ex illo transponere emolumenta in successorem: alioqui ministrare ea priori, secundum quod a nobis dispositum est, donec in provinciam successor veniens semetipsum subjectis ostendat. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram insinuata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. Justin. PP. Aug. Anno xiv. (4) Appione V. C. Cons.

T I T. VIII.

DE EXECUTORIBUS (5), ET DE (6) IIS QUI CONVENIUNTUR (7) ET RECONVENIUNTUR (8).

N o v e l l a C o n s t i t. XCVI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Quoniam calumniam odimus, & omnem tergiversationem aversamur, propterea hujusmodi actus egere legitimis medelis existimavimus. Didicimus enim quia quidam non habentes ullam obligationem, sed unam statuentes voluntatem (9) cum iis qui causas exequuntur, conveniunt quosdam: deinde libellos dirigunt, & dum damnum pertulerint fugientes, deserunt eos, et proficiscuntur, incurabile eis dantes dispendium: et hoc adhuc amplius in provinciis committitur, communione lucrorum ipsis convenientibus, et cautarum executoribus proficientes.

C A P. I.

De (10) in jus vocando; vel ut actor caveat de contestanda lite intra duos menses.

Ne (11) igitur hæc jugiter committantur; sancimus non aliter actores libellus (12) dirigere (13) et damni occasionem præbere conventis, antequam cautionem exponant et in fugientem, et in negotii executorem, *quia intra duos menses omnibus modis litis contestationem facient apud judicem; aut si hoc non egerint, omne (14) damnum eveniens conventis restituunt duplum*, non transcendente cautione triginta et sex aureos.

C A P. II.

De his qui conveniuntur & reconveniuntur (15).

Illud quoque promereri competentem correctionem decet. Adiit nos quidam docens, quia in conventionem fecit obligatum sibi apud quendam gloriosissimorum nostrorum judicum, deinde qui factus est in conventione (16) tanquam et ipse actorem obligatum habens, eum apud alium traxit (17) judicem: et aliquid inopinabile fiebat: quia enim uterque, sursum actoris obtinet officium (18), miserandum quidem et risibile inde veniebat: mox enim cum voluisset aliquis propriam movere litem; repente is, qui ab eo fuerat conventus, apud alium judicem trahebat eum, apud quem ipse sortitus fuerat judicem; et alterutros protrahentes, immortaliter permanserant litigantes. §. 1. Sancimus (19) igitur si quis obnoxium arbitratur habere (20) eum qui contra se conventionem exposuit, non apud alium judicem, sed apud eum mox a principio convenire, et eundem (21) esse judicem in utroque negotio. Si vero forsan displicuerit apud quem litem sortitus est judex, licet ei etiam hoc emendare, viginti (22) enim dierum inducias dantibus nobis post libelli transmissionem, postquam oportet litem contestari; licet intra prædictam suspensionem refutare quidem illum: alium vero mereri, apud quem iterum similiter utramque exercere competit litem: et ejusmodi artes in nullo fieri, sed unumquemque proprio jure uti. Si itaque tacuerit, deinde postea voluerit causam apud alium judicem movere: necessitatem eum habere sustinere terminum ejus litis illatæ sibi ab eo qui eum in judicium traxit, et dum finem lis acceperit, tunc eum suam causam apud alium judicem proponere: ut ita tales eorum auferamus artes, et in alterutros calumnias.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. DN. Justin. PP. August. Anno xiii. (23) Appione V. C. Cons.

T I T. IX.

DE ÆQUALITATE (24) DOTIS, ET PROPTER NUPTIAS DONATIONIS: ET AUGMENTO DOTIS, ET ANTE NUPTIAS DONATIONIS: ET DE PRIVILEGIO DOTIS, QUIA ALIIS PRÆPONETUR PRIVILEGIIS: (ET) UT EXCIPIANTUR HOC PRIVILEGIO CREDITORES MILITIÆ: (ET) DE DOTE REMEANTE AD PATREM; ET RURSUS DATA PRO EADEM FILIA SECUNDO VIRO: ET DE DOTIS COLLATIONE, INOPE MARITO MORIENTE.

N o v e l l a C o n s t i t. XCVII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Quoniam plurimas in legibus quæstiones videmus & circa primas (25) nostras nativitates, (id est nuptias, & filiorum procreationes) moras, & circa novissima (26), quale est aliquid voluntatum & testamentorum: cogitatio facta est nobis nuper perscrutari & agnoscere, quid volens nobis antiqua lex super dotis instrumentis, mensuram quidem pactionum nuptialium inter alterutros æquam esse & masculos & feminas vult, & æqualitatem penset eorum, qui ad invicem copulantur: non alii quidem mediam forte dat stipulari partem, alteri vero tertiam, aut quartam: sed ex medio trahens, æquale utrisque exigit fieri pactum, aut mediam, dicimus, in utroque constituens, aut tertiam, aut quartam, aut quantamcunque contrahentes voluerint: hoc autem non multo prius quæsivit, ut & ipsorum quæ dantur, æquæ sint mensuræ: sed aliis quidem permisit in mille forsan, aut in duobus millibus aureis facere rationem, aut in quantumcunque voluerint: aliis autem non (in) tantum, sed in minus: ut æqualitas in verbis solis, & literis puris, sed non in rebus ipsis quæreretur.

C A P. I.

De exæquatione dotis & propter nuptias donationis.

Hoc (27) igitur ante alia universa corrigimus (28), æqualia (29) in dotibus esse & propter nuptias donationibus & ea quæ offeruntur, & ea quæ in stipulationem deducuntur pacta, & tantam quidem quantitatem conscribere virum, quantam & mulierem: tantum quoque lucrum stipulari & ex tanta parte, ex quanta voluerit, æqualis tamen mensuræ. Non enim aliter justitiæ & æquitatis servabitur ratio, si *negotiative* (30) alterutros circumveniant (31), & videantur quidem æquas facere stipulationes, pro (32) vero autem inæqualis maneat effectus, non prius quantitate datorum eadem consistente. Irrideri videatur undique lex, si ille quidem conscribat duo millia aureos: mulier autem sex millia forte in dotem offerat: & stipulentur alterutros quartam conscriptæ in lucrum percipere. proinde illo eveniente lucro, illa quidem nihil aliud lucrabitur, nisi quingentos aureos ex quarta: ille autem quingentos & mille ex eadem quarta: & tanquam in (33) ænigmate multo videbitur quarta unius alterius quarta minor: ex suspecta namque vel æqualitate quanta inæqualitas ex hoc ipso procedit. Quæ igitur prius exposita sunt dotalia, secundum quem constituta sunt modum habeantur: quod enim factum (34) est, infectum manere impossibile est. De cætero autem, in omni datione sancimus (35) æquas quidem esse oblationes (36): ipsos autem mediocria (37) lucra pacisci; ut per omnia justitiam æquitatemque honoremus. Si enim aliquis amplius alio dives est, licet ei per alium modum, legitimum tamen et agnitum nostris legibus, clementiam præbere alii: non per inæqualitatem (38) redigens ad æqualitatem, lucrum majus alteri acquirere: et hæc quidem de hoc lex ita quodammodo habeat, suam justitiam universis ostendens.

C A P. II.

De augmento dotis & donationis propter nuptias (39).

Aliud (40) quoque quod circa nuptiales oblationes fit, inspeximus atque consideravimus: dicimus autem de augmento. Quia enim et ab ante nos legislatoribus, et a nobis ipsis, de augmentis dictum (41) est; plurima autem a nobis et non facile numeranda, etiam in his super (42) antiquitate philosophata sunt, adinvenias ab aliquibus circumscriptiones perimentes, et puram justitiam servari volentes, etiam illud corrigimus. Privilegium enim dedimus dotibus, ut contra (43) antiquiores hypothecas habeant honorabiliora (44) jura, utpote dum contrahentes cum viris eorum credant substantiis, et non mulierum; et quæ forte tunc neque competebant iis qui prius contraxerunt. Dedimus autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus) et augmenta facere permittentes et viro et mulieri, sive ambo voluerint, sive etiam horum alter celebrare augmentum. Primum quidem illud sancimus, ne (45) aliqua fiat circumscriptio; sive augere voluerit dotem aut propter nuptias donationem

non

(1) Id est, officiales. Solebant enim in provinciis esse perpetui, vid. l. 30. ff. de off. [illegible] & singulis præsidibus [illegible], l. 29. Cod. Theod. de appell. (2) Id est, annonas, l. 11. C. de annonis. (3) Præsidi, antequam successor mitteretur, decedere e provincia non licet, adde l. 10. ff. de off. præsidis. l. 10. ff. de off. [illegible] ff. de [illegible] Dion 32. (4) [illegible] id est, anno 540. (5) [illegible] Græci [illegible]. Ita quoque appellantur executores apud Harmenopulum 1. tit. 4. §. 10. & 7. [illegible] quibus adnumerantur [illegible], compulsores, [illegible] Mittheshus. part. 2. cap. 10. (6) Et de mutuis petitionibus, Index Reiae: quod proprie pertinet ad cap. 2. infr. hic, de in jus vocando, Jul. const. 90. quod principue pertinet ad c. 2. infr. hic. (7) Hi [illegible]. (8) Hi [illegible]. (9) Id est, [illegible] colludentes cum executore. (10) Jul. Constit. 90. (11) Hinc sumpta est Authent. [illegible] Cod. de litis contestatione. Goth. Non observantur hæc in praxi, vid. Bart. ad [illegible] auth. libellum & [illegible] §. 1. Institut. de satisdat. potest etiam dici abrogata [illegible] per Nov. 112. cap. 2. Quia tamen canonizata est in c. 2. [illegible] causa [illegible] Auf. (12) Accusatores [illegible]. (13) Adversus reum. (14) Nov. 112. c. 2. (15) Et de mutuis petitionibus, adde leg. [illegible] ff. de quib. rebus ad eundem judicem eatur. (16) Id est, deinde reus. (17) Eo ita actorem reconvenit. (18) In diverso tamen judicio. (19) Hinc sumpta est Authentica Et consequenter Cod. de sent. & interlocut. [illegible] (20) Id est, [illegible]. (21) Novell. 124. cap. 2. [illegible] ff. de judiciis, l. [illegible] Cod. de sent. & interlocut. omnium jud. (22) Vid. Novell. 53. cap. 1. §. 1. (23) Id est, anno 539. (24) De exæquatione dotis & propter nuptias donationis, Jul. const. 90. [illegible] [illegible] 2. infr. hic. De jure Dotis, [illegible] Leonis 20. (25) Procreandi hominum modum, [illegible] Novell. 22. cap. 20. (26) Mors ultima linea rerum est. (27) Hinc sumpta est Authentica æqualitas dotis Cod. de pactis convent. (28) [illegible] Cod. de pactis convent. Novell. [illegible] in princip. cap. [illegible]. (29) Æqualis ut esse debet quantitas dotis & donationis propter nuptias: ita æqualia quoque esse debent pacta. (30) [illegible], ut in commerciis solet fieri. (31) Circumscriptio, (modica tamen,) in contractibus [illegible] (32) Id est, re ipsa. (33) In [illegible] causa. (34) [illegible] (35) Nova regula.

(36) [illegible], hoc est, Doti [illegible] par quantitate donatio propter nuptias esse debet. Quin & pacta & stipulatio in dote & propter nuptias donatione, [illegible] debeat. Jul. const. 90. (37) [illegible], hoc est, æqualia. (38) [illegible], id est, sed per inæqualitatem, quæ occultet æqualitatem. (39) Subaudi, in [illegible] creditorum non faciendo. (40) Hinc sumpta est Authentica sed jam necesse, & Authentica nunc [illegible] C. de donat. ante nupt. (41) Vid. §. [illegible] Institut. quibus alien. licet vel non. (42) Id est, nimium philosophati sumus. (43) Dos præfertur antiquioribus hypothecis, vid. l. [illegible] Cod. qui potior. [illegible] Nov. 109. c. 1. (44) Potiora. (45) Dos quidem augeri potest matrimonio constante, non tamen in creditorum fraudem.

non (1) licere alii quidem facere, alii autem in prioribus manere: sed utrumque (2) celebrare omnino augmentum: & non in electione, sicuti prius, sed in necessitate causam constituere, omnino tamen quantitate æquali: hoc quod etiam nostri patris dicit constitutio (3). Et ne contingat augmentum non ipsa fieri veritate, sed schematicum (4), & maxime in parte mobilium, & ne viri creditores circumscribat, privilegio utens: si (5) quidem habuerit uterque immobiles res, melius est in immobilibus fieri oblationem: (6) quatenus sit palam & indubitatum, quod quidem ab initio fuit, quod autem postea additum est. Si autem non utrinque immobiles res fuerint: mulierem omnino per immobiles res celebrare augmentum, ut & dos & augmentum similiter habeat adversus antiquiores creditores privilegium, undique indubitato augmento existente: sit autem in rebus immobilibus factum augmentum: nulla enim hinc orietur læsio: si autem mulier immobilium habens rerum substantiam, in rebus mobilibus scribat augmentum: sciat privilegium non habituram, nisi in antiqua sola dote, non in figurato existente augmento. Quod enim ab initio factum est, in toto sine suspicione est: quod autem postea machinatum est contra creditores, hoc ipso introducit meditationem: & lædi homines ex dato a nobis dotibus privilegio, nullo volumus modo. Si vero non fuerit debitum contra virum ullum, neque suspicio contra creditores circumventionis, tunc & in pecuniis, & ut volunt, augmentum fiat ab eis: utrique tamen augmento sic faciendo, & æqualitatem habente, ut æquitatem servemus. Quæ enim erit circumventionis suspicio, viro obligato nulli existente, & præterea augmentis sine tergiversatione factis?

C A P. III.

De privilegio dotis, & creditorum ex causa militiæ emptæ.

HIs (7) consequens est & illud decernere, quod in casibus hujusmodi dubitatum est. Novimus & antiquioribus creditoribus aliquas hypothecas præponere juniores (8) existentes, ex privilegiis a legibus datis: quale est quando aliquis propriis pecuniis procuraverit navem (9) comparare (10), aut fabricare (11), aut reparare (12), aut domum (13) forsan ædificare, aut etiam emi (14) agrum, aut aliquid horum: in his enim omnibus priores existunt posteriores creditores, quorum pecuniis empta (15) aut renovata res est, iis qui etiam multo antiquiores sunt. Quæsitum est igitur, si mulier prætendens privilegium super antiqua dote, & augmentum, in (16) quo etiam hoc servatur privilegium, (sicuti prædictum est) prioribus voluerit præponi creditoribus: veniat autem & alter creditor posterior (17) quidem, prætendens autem pecuniis suis emptam (18) aut reparatam navem, aut domum, aut agrum, aut competere, eum in his rebus quæ ejus pecuniis emptæ aut reparatæ sunt, habere prædictum privilegium: utrum (19) oporteat dotem etiam talibus præponi: in aliis quidem prævalere creditoribus, quicunque non talia prætendunt: his autem cedere, quoniam (20) ex eorum substantia res acquisita est. Plurimum igitur super his cogitantes, non invenimus mulierem juste existentem (21) cedere alicui tali privilegio. Videbamus enim (quæ cepit absurditas est) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore advenit quæstus, & vivunt ex hoc quæstu: adversantibus autem, & quæ semetipsas atque substantiam ad virum introducunt, non solum nullus sit quæstus a viris male agentibus, sed etiam minuantur, & spes eis nulla sit. Volumus igitur secundum hoc, ut si quis domum renovaverit (22) aut etiam agrum emisset, non possit talia privilegia mulieribus opponere, infirmitatem namque muliebris naturæ satis novimus, & quia facile circumventiones fiunt adversus eas, minui autem eis dotem nullo sinimus modo; sufficit enim quod a lucris cadunt, si priora antenuptiali donatione inveniantur, & sufficiens quoddam extet eis, ex hoc damnum: non etiam eas volumus & circa ipsam dotem periculum sustinere.

C A P. IV.

Ut (23) excipiantur hoc privilegio creditores in emptione militiæ.

QUia vero & hujusmodi quædam aditiones nobis factæ sunt, eo quod quidam aliorum militiam pecuniis, & oportet eos qui in has crediderunt causas (24) præponi: sancimus, si quis crediderit aurum occasione militiæ, sive statutum fieri, vel pro aliis quibusdam talibus causis, & expressim (25) hoc ipsum scribatur in instrumento, et in hoc fiat pactum, *ut casu proveniente, prior sit solus, qui ad hoc credidit*: [et] huic solo (26) casui cedere mulierem: neque facile credendum neque per testes, sed negotio ex scripto gesto, et testium habente subscriptiones, et ipso opere procedente: tunc enim, si per omnem hujusmodi viam causa procedat, suspicionem non habeat, et competit contrahentes propriis non privari: aliis omnibus prævalere mulierem, secundum quod jam a nobis ei datum est privilegium.

C A P. V.

De dote remeante ad patrem, & rursus data pro eadem filia secundo viro (27).

QUia (28) vero jam legem scripsimus, ut patres semel offerentes dotem pro filia sub potestate, aut suæ quidem potestatis, reversionem autem in semetipsos facientes: quæsitum est apud aliquos, si competens est moriente genero, et remeante ad patrem dote, quæ ab eo data est, hanc patrem semel offerentem, posse ad secundas venienti nuptias filiæ, minorem, aut hæc non facere, cogitantem, quia semel alienata est ab ejus substantia: sed ipsa mensura ei nubenti rursus dare, tanquam si nec contigisset viduatam: hoc (29) enim nobis nuncietum est, quia triginta librarum auri quidam pater existens obtulit dotem: deinde filia viduata, et ad secundas veniente nuptias, non jam triginta libras ipse obtulit, sed quinque et decem solas: quoniam contigerat mulierem, lucratam mediam antenuptialis donationis partem, in quinque et decem auri libras existentem: et pater nequaquam de sub obtulit triginta auri libras, sed quinque quidem et decem ipse, quindecim vero ex lucro mulieris. Non justum igitur existimavimus hoc esse: sed similiter in divisione habere quidem eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum, ex paternis autem quinque et decem percipere reliquas: tanquam studuerit pater lædere filiam. Quid enim egisset, si non contigisset secundis eam nuptiis copulari, sed manere eundem generum vivum? Aut quomodo futurus erat minuere dotem jam a se datam, aut proprium illius lucrum, suum facere, et in dotem secundi viri deducere? cum utique oporteret eam in parapherris hæc habere, et forsan propter hanc causam ditiori nubere viro: non solum triginta librarum auri dominam factam, scilicet quindecim antenuptialis donationis, et quindecim a patre oblatis: sed quadraginta et quinque, lucrum quidem in parapharnis ei constitutum, fortuna ei datum: quod autem ex largitate paterna oblatum est, manente integro. Hæc autem sancimus, si et patris substantia manserit in ipsa figura in qua prius fuit. Sin autem fortuita quædam clades imminuerit ejus substantiam, ut neque volenti sit possibile æquæ mensuræ qua prius dare rursus dotem, et probetur a patre fortuita deminutio patris substantiæ: tunc non amplius cogi patrem dare secundo filiam jungentem nisi in quantum substantiæ virtus est; sed lucrum quidem prioris antenuptialis donationis habere integrum, tantum vero percipere a patre in secundo ordine dotem, quantum substantiæ ejus mensura suscepit palam enim est, quia hoc lucrum quod ex antenuptiali dicimus donatione, (cujus solum ei usum damus) ex omni necessitate morians restituet filiæ, proprietatis, antenuptialis donationis dominæ omnibus modis factæ.

C A P. VI.

De (30) collatione dotis inope moriente marito.

ILlud (31) quoque sancire necessarium existimavimus, in plurimis videlicet et innumeris rebus quæsitum: obtulit enim pater dotem, aut forte mater pro filia sua, hanc autem illa obtulit marito: et defunctus est vir inops, deinde patre et matre mortuis, exigitur quæ nupsit, conferre suam dotem, aut minus (32) tanto accipere. Si (33) quidem vir idoneus est; causa undique absoluta est. Si vero nullius alterius domina consistit illa, nisi actionum quæ contra maritum sunt at illæ minus idoneæ sunt; et objiciatur mulieri, quod jam data sit dos pro ea; illa vero actionem conferet, nullum habentem penitus effectum legis; causa nobis digna putata est. Et novimus quidem jam in plurimis judiciis duritiem postea sic judicatam, et mulierem coactam conferre dotem; aut certe reputare pro se datam, ex qua nullum ei omnino contigit effectum in ipsis rebus recipere. Nos autem ex aliis nostris legibus juvamus causam. Quia enim dedimus (34) mulieribus electionem etiam constante matrimonio, si male res maritus gubernet, & accipere eas, et gubernare, et secundum

---

(1) Quando liceat mulieri dotem suam augere. Jul. c. 142. (2) Et ita intelligitur lex 19. *C. de donat. ante nupt.* (3) *l. 19. C. de donat. ante nupt.* (4) Id est, coloratum. (5) Si quo tempore maritus dotem auget, ære alieno non laborat, dotem potest augere: si laborat, dotem augere potest immobilibus datis, [illegible] non mobilibus. (6) Incrementum. (7) Hinc sumpta est Authentica *quo jure C. qui potior*. Goth. Vid. Rittershus. *part.* 1. *c.* 3. Ans. (8) Posteriores hypothecæ interdum prioribus præferuntur, *ut infr. hic*, *l.* 5. *l.* 6. *ff. qui potior.* (9) *Ut d. l.* 5. *l.* 6. *ff. qui potior. in pign.* (10) Creditor cujus pecunia navis, domus, ager emitur, anterioribus creditoribus præfertur. (11) Qui credit pecuniam, ut navis fabricetur, licet tempore posterior, in ea tamen navi priorem habet hypothecam. (12) Privilegium ante credentis ad reparationem navis. (13) Nota de privilegio credentis in ædificationem domus. (14) Nota de privilegio credentis in emptionem agri. (15) Nota de privilegio credentis in emptionem aut renovationem rei. (16) Privilegium dotis ab initio constitutum, porrigitur ad augmentum dotis postea factum: licet privilegia stricti juris sint: quin imo porrigitur quoque cum jure prælationis, vide Kenaisanc. 3. *de pignor.* [illegible] *& seq.* (17) Quid si prior? Antonius Mercator 9. not. 14. negat, mulierem ei præferri, sed eo casu inter eiusmodi credentes & mulierem ordinem servari. (18) Qui pecuniam credidit in emptionem vel reparationem navis, domus, vel agri, prioribus creditoribus est potior, *ut hic*, si modo nominatim in eum casum vel finem pecunia numerata, & si in eas causas conversa est, vid. Mynsinger. [illegible] (19) Dos præfertur ei, qui credidit marito ad rem aliquam comparandam, vel renovandam, vel aliquid faciendum. adde Harm. [illegible] (20) Quoties alicujus pecunia res empta est, is in ea privilegium ante priores creditores habet. (21) Justum non est, ut dos mulieris illis creditoribus cedat, quorum pecunia res empta est aut reparata, etiam si ex eorum substantia res mariti adquisita est vel ab eo reparata: cum possit ita fraus fieri dotibus mulierum & ex consequentia dos minui. (22) Qui credidit pecuniam, ut domus renovaretur, *ut hic*, vel emeretur, *supra hic*, ibi, *emi agrum aut aliquid horum*: & ibi, *emptam domum*: vel ædificaretur, *supr. hic*, ibi: *ædificare*, vel renovaretur, ibi, *reparata sunt*. Item qui pecuniam credidit, ut navis compararetur, vel fabricaretur, [illegible] reficeretur, *l.* 1. *ff. qui potior.* Item qui pecuniam credidit, ut ager, *hic*, vel prædium emeretur, *l.* 7. *C. qui potior.* In ea re, & ad concurrentem quantitatem sui crediti, cæteris aliis creditoribus, licet anterioribus, expressam vel tacitam, generalem vel specialem hypothecam habentibus, præfertur. Si talis creditor anteriores excludit, multo magis & sequentes, minus enim habent privilegii sequentes, quam anteriores. Deinde, post pecuniam ita creditam mulierem marito dotem afferre, num præfertur hujusmodi creditor mulieri? præferri quibusdam videtur, quia, singulare privilegium dos præfertur creditoribus anterioribus, singulari, inquam, contra regulam generalem. Qui prior est tempore, potior est jure. *l.* 2. *Cod.* & *l.* 11. *ff. qui potiores.* Non tamen ita est hoc casu: at hujus constitutionis sententia contrario sensu arguit, his ex verbis desumpta, *veniat autem & alter creditor posterior*, *supr. hic*. Quid si post dotem mulieri constitutam, in causas superiores sit creditum? mulier præfertur: ne alioquin marito dolo malo minuere dotem aliquis liceat. Quid si creditor post dotem mulieri constitutam pecuniam marito credidit, ut ipsi emeretur militia? Hic utique mulieri potior fuerit jure, *infr. hic*. An mulier præfertur omnibus creditoribus anteriorem hypothecam etiam expressam habentibus, dicam ad Novellam *109. cap.* 1. & *l.* 12. *Cod. qui potior.* (23) Novell. 53. *cap.* 5. §. 1. Goth. Adde Novell. 53. & Rittershus. *part.* 2. *cap.* 8. & *part.* 5. *cap.* 1. *n.* 3. Ans. (24) Emendae scilicet militiæ. (25) Id est, specialiter, *Nov.* 53. *c.* 5. *Nov.* 136. *c.* 3. *l.* 17. *C. de pign. l.* 9. *C. qui potior.* (26) *l.* 9. *C. de primipilo.* At res mulier, licet tempore prior, cedit ei, qui posteriore tempore credidit ad emendæ militiæ causam & sibi specialiter (*ibi expressim*) jus pignoris & privilegii in eum stipulatus est, ibi, *ut prior sit solus*: instrumento in eum finem facto, ibi, *neque facile credendum*, neque per testes, *sed negotio ex scripto gesto*, *infr. hic*, Novell. 136. c. 3. non quidem leviter aut tumultuario, sed habente testium subscriptiones, *ibi*, *testium habente subscriptiones*, *infr. hic*, ut eo pacto nemo præferatur mulieri antiquiori, eo excepto, qui credidit militiæ emendæ causa, quæque in eum rei hypothecæ stipulatio est, & instrumentum de ea re confecit, subscriptum a testibus, quod culti possent ad eum referre, qui emendi officii recte causa nummum dedit. (27) Et ut dos eadem quantitate filiæ a patre constituatur secundo nubenti, qua primis in nuptiis ei constituta fuerit, adde Scholiastem, Harmen. 4. *tit.* 9. §. 10. & 13. (28) Hinc sumpta est Authentica *sed quamvis C. de rei uxor. act.* (29) Hoc manifestum, ut eadem quantitas dotis, filiæ in secundis nuptiis a patre tribuatur, nisi pater probaverit fortuito quodam casu substantiam suam diminutam esse. Quid si 30. solidorum dos fuerit & filia 15. ex antenuptiali donatione lucrata fuerit, utraque summa filiæ sunt relinquenda, Julian. *hic num.* 391. sed ex casu filia lucrum in parapharnis habet, non in dote, *ait* Cujac. *hic*. Quo jure superiora sic constituta sunt? quod dos mulieris sit patrimonium, licet in patris sit potestate sit, *l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de minorib. l.* 71. *ff. de relictis*. *l.* 14. *ff. ad leg. Falc. l.* 4. *ff. de collationibus*.

(30) *Novell.* 19. *c.* 6. (31) Hinc sumpta est Authentica *dotem* Cod. *de jure dot.* & Authentica *quod locum Ced. de collat.* (32) Ἢ παρὰ τοσοῦτον λαβεῖν, *infr. hic*, [illegible], hinc illud Galliæ ofiratum, *Rapporter ou moins prendre*, *l.* 9. *Cod. de collat.* adde 4. Harmenop. 6. §. 13. (33) Filia, quæ se rebus patris immiscet, conferre fratribus dotem debet, aut tantum de bonis paternis remittere. *l.* 9. *C. de collat.* Quid si filia dotem integram a suo marito recuperare non potuit, eo sc. non existente solvendo? ut dicas id tantum conferre, quod a marito potest consequi, ut cave veteri *l.* 1. §. 5. *l.* 2. *ff. de dotis collat.* sed sic, si sui juris fuit, aut si, cum excessisset 25. annum in potestate posita, dotem amplam habens, periculoque viro ad inopiam vergente, dotem repetere, non repetiit, tunc enim integram dotem confert, nec liberabitur, inanem actionem coheredibus suis conferendo. Si non ampla fuit dos, id est, si minor centum, liberabitur. *Novell.* 21. quod eo casu sine voluntate patris agere non poterat, utique si pater ejus dotem non petierit, liberabitur nudam actionem dotis conferendo. (34) *l.* 24. *ff. solut. matr.* *l.* 29. *in fin. C. de jure dot.*

dum decentem modum, & ficuti noftra conftitutio (1) dicit: fi (2) quidem fuæ poteftatis, & perfectæ ætatis mulier eft, fibimet (3) culpam inferat, cur mox viro inchoante male fubftantia uti non percepit, & non auxiliata eft fibi: (fic enim habitura erat in collationis ratione proprias res undique, & fine deminutione, & in ea minus tanto collationem facere). §. 1. Sin autem fub poteftate eft, & fine patris voluntate hoc agere non poterat, fi quidem adiens patrem hoc dixit, & conteftata eft ut confentiret ei, & res percipere etiam conftante adhuc matrimonio, & fecundis temporibus eas fervare, & hoc egit pater, etiam rurfus hic integra habebit fua jura, rebus ei fuis fervatis: cum etiam antenuptialis donationis res vindicare etiam conftante matrimonio dederimus ei & pofteriori periculo omni liberari. Sin autem illa quidem hæc conteftata (4) eft patrem, ille autem, neque movit, neque confenfit, & neque dedit licentiam filiæ hoc agere, non eam periculum pati, fed & conferri nudam actionem contra inopis mariti res, & fortunam effe communem, & ipfi, & ejus fratribus: non tamen ex collatione damnificari: fed competentem ei partem dari ex paternis rebus: actionem illa quidem conferente: ab omnibus autem movendam fratribus, & hoc proficiendo univerfis ipfis, quod fortunæ eventus dederit. Sed fi quidem pater in talibus cafibus obtulerit dotem, & de ejus fubftantia fperari futura eft collatio, hoc valere. Si vero major forte oblatio fuerit, & collatio circa iftam vertitur fpem (5) ex patris inobedientia neque movere volentis, neque permittentis ei movere: tunc etiam per femetipfam filiam movere, & non habere occafionem, eo quod non potuerit movere, & fibimet auxiliari, & futuræ læfionis ex inopia viri adimere metum. Et novimus Ulpianum (6) fapientiffimum talia quæfiffe: & inope viro comperto, juviffe mulierem, & in (7) quantum vir idoneus eft collationem ei fieri voluiffe. §. 2. Sed quoniam in multitudine legum exiftentium antequam eas conftitueremus, & ad confpicuum perduceremus ordinem, plurima & neceffaria ignorabantur: & decreta quæ contraria vellent, a judicibus pofita funt: ne ulla feductio circa hoc fiat, propterea neceffarium putavimus, proinde etiam in medio noftræ pofitæ conftitutionis (8), quæ etiam conftantibus matrimoniis mulieri auxiliatur, ad meliorem & magis confequentem viam venientes præfentem ponere legem. Ut autem non per partes enumeremus perfonas, in quibus valere eam oportet, generali fermone decernimus. Quapropter in quibus eft collationis ratio, in his & conftitutionem valere, five pater, five avus, five mater, five avia, aut afcendentium aliqua fit perfona.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram infinuata funt legem, tua celfitudo per programmata propria, manifefta facere univerfis folenniter procuret, & in perpetuum fervare feftinet. Dat. 15. Kal. Decemb. CP. DN. JUST. PP. Aug. Anno XIII. (9) APIONE (10) V. C. CONS.

T I T. X.

NEQUE VIRUM QUOD EX DOTE EST, NEQUE MULIEREM EX SPONSALITIA LARGITATE LUCRUM PROPRIUM HABERE: SED SERVARE DOMINIUM (11) SUIS FILIIS, VEL SI AD SECUNDAS NUPTIAS NON VENIANT, USU SOLO IN LUCRO (12) CONSISTENTE: ET UT EX REPUDIO TRANSIGENTES NUPTIAS, LUCRANTES AUT DOTEM, AUT ANTE NUPTIAS DONATIONEM, ET IPSIS SIMILITER DOMINIUM SERVENT FILIIS: USUM HABENTE PERSONA COGENDA FILIIS ALERE. SI VERO BONA (13) GRATIA SOLVANTUR NUPTIÆ: ET VIDEANTUR OCCASIONI DAMNI DETINERI QUÆDAM: ET HAC ARTE PERIMENDA QUÆ DETINENTUR, ET FILIIS SERVENTUR.

N O V E L L A C O N S T I T. XCVIII.

Imp. Juftin. Aug. Joanni gloriofiff. facrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

EA quidem quæ femper idem fe habent legibus non egent variis, fimplicitatem, & quod fine ullius diverfitatis mixtura eft, continue poffidentia, & utentia legibus fempiternis ac facris nulla correctione egentibus. Quod autem fecundum nos eft in redundationis comprehenfum tumultu, *gubernativa*, (14) indiget fapientia, ex legibus fuperveniente negotiis. Unde quoniam nos neque ad judicia fegnes, multis interpellantium caufis, fingulis quidem medemur: comprehendentes autem unamquamque quæftionem dubitatam a nobis & judicibus nobis per legislationem quæ oporteat agi, generaliter in unaquaque quæftione exponimus. Itaque illud ante omnia vifum quidem eft forfan effe prifcis legislatoribus non fine quadam divifione: nobis autem putatum eft bene fe habere temperata lege ad fimplicitatem caufam transponere, & nunc inchoante, & nihil perfcrutante horum quæ prius terminata funt: quoniam & nobis ipfis pridem non difplicentibus de hoc ipfo legibus, vifa funt meliora fecunda. Nuptialibus namque lucris fi quidem aliquis coniunctorum fervaverit pudicitiam manentibus apud ipfos valide, & eorum fubftantiis infixis: fi vero veniat ad alterius perfonæ coniunctionem ex prioribus nuptiis filiis fervandis, fimplici quadam & meliori lege duplicem hanc placuit interimere. Si enim fecundis mixta nuptiis mulier, aut etiam vir forte ad fecundam refpiciens conjugem: quæ ex morte lucrata funt aut etiam ex repudio forte fervat filiis, (cum utique forfan & alii erunt ei filii ex nuptiis fequentibus, quomodo juftum eft eos, qui in fuis filiis legitimis moriuntur, non fervare eis lucra ex mortuis eorum parentibus, fed aliis ea tranfmittere? Scilicet quid erit pretiofius filiis parentibus non ingratis?

C A P. I.

Ut proprietas dotis & propter nuptias donationis fervetur filiis.

PRopterea (15) igitur fancimus, fi mulier moriatur, eveniat lucrum facti viro, dotem hanc omnino fervare (16) filiis, five ad fecundas veniat nuptias, five etiam non. Et ex diverfo fi mortuus fuerit vir, mulierem antenuptialis donationis lucra propriis filiis fervare: ufum quidem lucrorum ex nuptiis apud eos conftitutum, proprietatem vero eorum filiis omnino fervandam: his quæ fuper parentibus ad fecundas venientibus nuptias fancita funt, in fuo ordine fervandis: & hoc valere, matrimoniis quocunque modo folutis, ab hodierna die: & in omne quod fequitur: & his matrimoniis quæ jam foluta funt quidem five morte, five quolibet alio modo, adhuc autem pendente, eo quod unus fuperftes fit. Nam fi ambo defuncti fint, hoc heredibus non damus: fed tanquam femel terminatum, veteribus relinquimus legibus: illud certum eft, quia dum femel fuerit filiorum, & proprietatem lex deferens eis præftiterit: tunc in fucceffionibus & aliis acceffionibus, ita & in his erit, ficut & prioribus fancitum eft filiis, qui propter fecundas nuptias parentum, lucrum aliquod ex legibus funt potiti.

C A P. II.

Ut repudio vel bona gratia foluto matrimonio, id (17) quod alterutri perfonæ cautum eft, filio fuo confervet, & de alendis liberis a parentibus.

ILlud quoque ex quadam caufa denunciatum nobis ad legislationem deducere exiftimavimus oportere. Quis enim tranfegerunt quidem inter alterutros & vir & uxor, filios autem qui eis erant ex matrimonio, defpexerunt eos ambo, & circumibant mendicantes: propterea judicavimus vehementiori quidem forte, fed convenienti ad melius fe habens, uti lege: ut timore fcilicet pœnarum quiefcant, aut lucrorum caufa injuftorum matrimonia dilacerare, aut etiam proprios negligere filios.

§. 1. Si enim omnino aut per tranfactionem, aut per modum alium feparetur matrimonium: fi quidem non funt filii, maneant priora in fuo ordine. Si vero filiis exiftentibus fiat hoc: & neque filios erubefcentes, dent tamen occafionem fpontaneam & tranfactionis, & per confenfum factæ, aut etiam invitæ, forfan peccante viro, aut committente digna amiffione antenuptialis donationis, aut muliere digna cafu dotis: neque vir dotem lucretur, neque mulier antenuptialem donationem: fed repente cafu procedente aut dotis aut antenuptialis donationis, proprietatis lucrum mox ad communes veniat filios, & eorum fiat: ufu folo apud tranfigentes manente: cogendo tamen eo qui ufum (18) lucretur, filios ex eo matrimonio & alere (19), & alia omnia miniftrare eis fecundum lucratæ fubftantiæ menfuram. §. 2. Novimus autem aliquid etiam tale factum, & quia *bona gratia* (20) vifo diffolvi matrimonio, & recedere quidem antenuptialem donationem ad eum qui confcripfit, dotem vero ad eam quæ obtulit: tamen occafione quafi damni, & aliarum caufarum, auri quantitas non mediocris utrique data eft parti, ut non videretur hoc nuptiale lucrum, neque fervaretur filiis fecundum de hoc leges: fed extrinfecus accedens, quafi ex alia caufa lucrum fieret ejus qui accipere hoc egit. Ideoque ex hac arte factam curantes læfionem, fancimus, ut vel fi quid tale fiat, & adveniat alteri aliquod lucrum: & hoc fimiliter fervari filiis: proprietate quidem mox veniente ad eos, ufu vero folo apud lucrantem conftituto. Sic abftinebunt omni vitio, fic omni defiderio irrationabili: fic nec inviti, nec fponte, fuis nocebunt filiis: fed erunt temperati, maxime quidem circa fuam caftitatem: deinde etiam circa matrimonii affectum, quem competens eft habere eos qui femel conjuncti funt alterutris. Res enim eft & caftitate plena, bonis moribus congrua, & paterno, maternoque affectu plena, ut quod eis parentes fponte non fervant, hoc poft Deum (qui eft communis (21) omnibus pater, dicimus autem qui imperium habet) per legem iis, qui a parentibus læfi funt, fervet: ut hic quoque ea quæ de lucris & fucceffionibus pridem difpofita funt, teneant: nihil enim eorum innovamus, præter illa fola quæ expreffim in hac lege confcripfimus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram declarata funt legem, tua celfitudo operi effectuique tradere feftinet. Dat. 15. Kal. Jan. *Conftantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIII. (22) JUST. V. C. CONS.

T I T. XI.

DE (23) REIS (24) PROMITTENDI.

N O V E L L A C O N S T I T. XCIX.

Imperator Juftinianus Auguftus Joanni gloriofiff. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus pridem ponentes legem (25) de electione mandatorum, & fidejufforum, & fponforum, multas habentem & in commune utiles noftris fubjectis legislationes. In præfenti vero & aliud nobis vifum eft egere quadam explanatione & incremento, non ex genere, neque ufu imperfecto & inutili confiftente.

CAP.

(1) d. l. 10. l. 30. in fin. (2) Hæc diftinctio per hanc Novellam inventa eft. (3) Negligentia admittenti nocet. (4) Conteftatio moram purgat. (5) Non paternorum bonorum, fed collationis, vide l. 1. §. 11. ff. de collat. (6) In l. 1. §. 6. ff. de collat. (7) d. §. 6. (8) d. l. 19. C. de jure dot. (9) Id eft, anno 539. (10) Apione. (11) Ut proprietas dotis vel antenuptialis donationis filiis communibus confervetur, mortua alterutra perfona. Jul. Conftit. 9. hoc refert cap. 1. Goth. Adde Novell. [illegible] cap. [illegible] Ritterhuf. part. [illegible] cap. [illegible] Anf. (12) De lucris nuptialibus. [illegible] Regiae. (13) Hoc refert c. 2. infr. [illegible] (14) Quæ hæc [illegible] Jurifprudentia, quæ legibus confiftit, ab Ariftotele fic appellatur, a Jurifconfultis vero Vera fapientia. (15) Hinc fumpta eft Authentica [illegible] C. de fecundis nupt. (16) Et [illegible] habet ufumfructum, olim jure proprietatem, quam & alienare poterat, & ita abrogat [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] §. 1. l. [illegible] in fin. l. [illegible] in fin. l. [illegible] in fin. Cod. de fecundis nuptiis. Nudam proprietatis jure eifdem [illegible] habet, Novell. [illegible] cap. [illegible] (17) Id quod ab alterutra perfona lucrata eft. [illegible] contrahat [illegible] Jul. conftit. [illegible] num. [illegible] (18) Ut qui ufum lucri nuptialis lucratur, [illegible] facto, liberos alat, Goth. Vid. Gudelin. lib. 2. cap. [illegible] num. 3. Anf. (19) Parens, qui propter nuptias donationis ufumfructum habet, liberos alere tenetur. Novell. [illegible] c. [illegible] (20) Si bona gratia matrimonium folvatur, & quafi tranfactionis nomine alterutra perfona aliquid acceperit: nihilominus ejus proprietatem liberi habent: parens autem ufumfructum, Goth. Vid. Gudelin. de jure noviffimo lib. [illegible] cap. [illegible] Anf. (21) Deus communis omnium pater. (22) Id eft, anno 539. (23) [illegible] Græci [illegible] Refer. ex lib. [illegible] tit. [illegible] Sunt autem mutua vice fidejuffores. Sic [illegible] apud Harmenop. [illegible] tit. [illegible] §. [illegible] dicitur, qui cum aliquo alio mutuum accepit, & viciffim pro eodem fidejubet. Eadem ratione in agris [illegible] conftitutione Bafilii Porphyrogenetæ, cap. [illegible] [illegible] Coloni. Goth. [illegible] hæc eft, Novell. [illegible] & eft quinquennio pofterior. [illegible] Novell [illegible] Gudelin de [illegible] ftipulat. c. 1. num. [illegible] & cap. [illegible] num. [illegible] & [illegible] Ritterhuf. part. [illegible] cap. [illegible] Anf. (24) De duobus reis. [illegible] Regiae: de duobus reis promittendi Juftinus conft. [illegible] dixi l. [illegible] D. [illegible] (25) Novell. 4.

C A P. I.

SI quis (1) enim alterna fidejussione obligatos sumat aliquos ; si (2) quidem non adjecerit oportara & unum horum in solidum teneri : omnes ex æquo conventionem sustinere. Si vero aliquid etiam tale adjiciatur, servari quidem pactum : non (3) tamen mox ab initio unumquemque in solidum exigi ; sed interim secundum partem qua unusquisque obligatus est: cedere autem eum & contra reliquos actionem, si & idonei sunt, & in eo loco, & si hoc ita se habere videatur : si quidem idonei (4) sint, & præsentes inveniantur, illos periclitari complere, (singulos in propria parte) quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino obligati sunt, & non commune debitum, proprium cujuspiam fieri onus. Si vero minus idonei se habere reliqui videantur, siee omnes. sive quidam : sive in partem, sive in solidum, sive absentes forte : in illud tenere, quod accipere ab aliis non potuit. Sic enim & illis servabitur pactionis modus, & nullum sustinebit damnum actor, licet aliquid inter se illi pepigerint ignorante isto qui habet eos obligatos : & unusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit, artibus aut dolis, aut transactionibus prævaricati quæ constituta sunt, non sinendus. §. 1. Sin autem in iisdem commorentur utrique aut omnes locis: sancimus negotii judicem deducere illos mox, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre sententiam. Sic enim & rei omnes obligabuntur : & substantiæ eorum qualitas examinabitur : & debitum similiter quidem secundum justitiæ, similiter autem secundum legum ordinem procedet. §. 2. Si autem non administrator sit causæ judex, sad alter aliquis, damus licentiam aut hic competenti judici interpellationem suscipienti, aut in provinciis, his denunciatis clarissimo præsidi, aut competenti judici cogere per suum officium & illos interesse lui, & partem ejus fieri : ut nullum impedimentum huic nostræ legi fiat ; his omnibus incipientibus in contractibus sequentis temporis, & ab hujus legis dispositione : quod autem ante eam præterit, positis pro his relinquimus legibus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuique contradere festinet. Dat. 15. Kal. Januar. CP. Dom. Justin. PP. August. Anno XIII. Antonx V. C. Cons.

(1) Hinc sumpta est Authentica *Hoc ita. Cod. de duobus reis.* (2) Duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tunc [illegible] teneri ex æquo, *l.* 11. *in fin. ff. h. t.* (3) Qui in solidum cum alio obligatus est, contra idoneo & præsente in solidum conveniri non potest, quo idoneo vel absente conveniri potest, *leg.* 26. *l.* 10. *ff. de fidejuss. l.* 10. *Cod. de fidejuss.* [illegible] *Instit. de fidejuss.* & ita abrogatur [illegible] *ff. locati* [illegible] *ff. de* [illegible] *Cod. h. t.* (4) Beneficium est epistolæ D. Adriani, quod hic extenditur ad correos principales, de quo vid. *l. ult. C. de constit. pec. l.* 26. *ff. de fidejuss. l.* 4. *Instit. de fidejuss.* adde Paulum [illegible]

COLLATIO OCTAVA.

T I T. I.

DE (1) TEMPORE NON SOLUTÆ PECUNIÆ SUPER DOTE (2).

N O V E L L A C O N S T I T. C.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

OMnes pecuniæ non numeratæ replicationes (3) subjectas (4) in aliquibus casibus non (5) examinatas nostræ reliquerunt leges : sed prolixitatem earum & effusionem abbreviavimus, ne sua negligentia aut calliditate forsan negotiis (6) fruantur homines, & causas prebeant aliis : non enim sub æqualitate semper probationes erunt eas exhibere volentibus : multa quoque tempus resurat. Quapropter benefacientes abbreviavimus in quibusdam casibus pecuniæ non numeratæ querelas, quas licet ex his quæ a nobis jam sancita sunt, colligere. Quia enim omne (7) tempus matrimonii dabatur viris, donec matrimonium constaret, queri de non data dote : interpositio quoque major facta est etiam post mortem virorum, ut & post repudium intra (8) annum daretur querela : ideo existimavimus brevi & compendiosa lege velocem facere & pecuniæ non numeratæ super dote querelam, & liberare a probatione mulieres in talibus ex longo tempore.

C A P. I.

De (9) dote non numerata.

SI ergo annis duobus (10) solummodo habeat aliquis uxorem, aut etiam his temporibus minus, & non accipiat dotem : nihil ex taciturnitate vir lædatur : neque heredes viri, licet tacuerit ille, sed intra (11) annum alium querela moveatur ; brevitas enim matrimonii ad hanc nos legislationem vocat. Si vero majus biennio tempus, minus autem decennio matrimonium protendatur: damus marito queri, & dicere non illatam sibi dotem aut in partem aut in solidum : & si hoc fecerit, transmittere querelam, semel marito querente, & muliere quia dedit non probante. §. 1. Si autem neque intra decennium (12) quetatur, taciturnitate mariti auferimus querelam ; neque ei post decennium hoc agere sinemus, nec annum dantes ulterius heredibus ejus ; sitque in hoc non nostra adversus aliquos pœna, sed libertatis subjectorum diligentia. Ubi enim licet in prolixo (13) sic tempore (decennii dicimus) proponere querelam : si tacere elegerit, palam est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eum, aut suos reddere heredes : his valentibus & si repudio solvi contingat matrimonium : in nullo discernentibus nobis, sive mulier tanquam dotem offerens conscribat, sive pater, sive alter quispiam pro ea : tempore in omni casu tali, sicuti prædiximus, extendente suos effectus, & dante vel perimente querelam. Contestationem (14) vero dicimus non in sermonibus solum : (sæpe enim indignationis, aut alterius incidens occasio, talia quædam virum præparat dicere : aut etiam ille quidem dixit nihil, testes autem redempti hoc mentiuntur) sed oportet contestationem (15) in literis esse. Si autem etiam in judicio eam aliquis forte facere voluerit, oportet omnino innotescere mulieri, aut ei qui dotem omnino offerre conscripsit ; nam nihil est quod prohibeat maritum in semetipsum hoc agere, & queri, & quasi partem quidem mulieris quod agitur, ignorare : providentiam vero sui etiam ponere nullo valere modo : & quia vel ab eo querela facta est, nescire.

C A P. II.

GEneraliter (16) igitur (17) dicendum est, intra biennium quidem matrimonio soluto sive morte, sive repudio, & ipsi marito, de non numerata pecunia licere queri & heredi ejus intra alium annum. Si vero ultra biennium usque ad decem annos matrimonium extendatur, marito damus querelam & heredi ejus intra menses tres (18). Si vero transcurrerit decennium : tunc neque marito, neque heredibus ejus querela erit ; tempore ad omnia sufficiente mulieri. Et si quidem intra ætatem (19) maritus sit, & non queratur : tantum ad in integrum restitutionem ei damus tempus, ut non transcendat duodecim annos tempore nuptiarum. Novimus enim eos qui vehementer citius contrahunt nuptias, non (20) minus quindecim annorum ad hoc procedentes; qua de re transit quintum & vicesimum annum : & erit possibile intra vicesimum septimum annum queri de non numerata pecunia dotis : moriante quoque eo intra prædictum tempus, heredes habere annum ad querelam. §. 1. Si autem minores sint non querentis heredes, sive majoris, sive minoris ; quinquennium habeant solummodo ad movendam querelam non numeratæ pecuniæ, sufficiente tempore, & non expectante exitum omnium minorum temporum ; quod nos ad præsentem legem movit ; muliere namque conjuncta quarto & decimo anno post vicesimum annum mortis patris, abutens minori ætate, movebat quidam contra matrem non numeratæ pecuniæ objiciens rationem post quartum & vicesimum nuptiarum annum, quod nos judicantes curarimus ; & propter has circumstantias, & ætatem minorum in quinquennium in præsenti decernimus lege, illo videlicet non numeratam pecuniam objiciente, qui scriptus fuerit dotem suscepisse, & secundum sua tempora, sive perfectæ ætatis sit, sive minoris causa judicanda. Valente hac lege super iis quæ postea futuræ sunt nuptiis ; super iis enim quæ constant, siquidem residuum est decennium aut non minus biennio, hoc habeat tempus in non numerata pecunia, quod ei etiam post transmissionem dabit. Si vero aut minus ei biennio reliquum est tempus, aut etiam excessit totum decennii tempus ; tunc ipsis quidem biennium damus ad querelam non numeratæ pecuniæ : eorum autem heredibus, & post solutionem matrimonii intra tres menses : ut per omnia eis justitiam servemus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo effectui & operi contradere festinet. Dat. 13. Kal. Jan. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Anno XIII. Apiona V. C. Cons.

T I T. II.

DE DONATIONIBUS A CURIALIBUS (21) FACTIS, SIVE AB INTESTATO VEL TESTAMENTO, EORUM SUCCESSORIBUS.

N O V E L L A C O N S T I T. CI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

BOnæ nobis sanctionis occasionem interpellatio quorundam curialium dedit. Et hanc legem facimus non ad quosdam curiales, sed ad omnes qui nobis obediunt ; dicimus autem quantum quidem ad Orientem est, & quantum Occidens sol respicit, et quantum ex utriusque lateribus est. Quoniam enim sollicitudo fuit eis qui ante nos fuerunt de curialibus & de collationibus in curias, quidam autem sunt qui trahuntur ad curiam, quidam vero liberantur, illud sancimus licentiam esse curialibus non solum ejusdem civitatis curiales heredes instituera, (hoc enim hactenus licitum fuit) sed etiam quosdam liberos a curia, si voluerint instituera heredes, hoc agere sub hac videlicet conditione ut offerat modis omnibus se heres, sive heredes conditioni curiæ defuncti, id est, ex qua ille progressus est, & curialis fit particeps functionis, & hereditatem nullo impediente percipiat. Scientes enim quia hæc res erit in præsenti correctio, quoniam nunc quidem adjicitur curiæ ex istis modis in pecunia utilitas, ex futura vero legislatione, et curialis, et substantia proficiet, et (florebit curia corporibus pluribus et) substantias habebit eorum.

CAP

(1) Nov. 2. cap. 3. (2) De non numerata dote. *Index Reginæ*, de dote cauta vel adscripta, non numerata. Julian. const. [illegible] C. [illegible] (3) Exceptiones. (4) Quæ [illegible] & [illegible] (5) Lege, non [illegible] id [illegible] (6) Id est, [illegible] negotiatione fruantur homines. (7) Hoc [illegible] cap. 1. (8) Hoc etiam [illegible] (9) Περὶ ἀναργυρίας [illegible] (10) Id est, si duobus annis duret matrimonium. (11) Si biennio [illegible] matrimonium, exceptio non numeratæ dotis annus post solutum. *l.* [illegible] *Cod. de d.* [illegible] si plus biennio, non plus tamen decennii tempore, [illegible] post [illegible] Si plus decennio, [illegible] de dote. (12) Decennio [illegible] querela dotis non numeratæ [illegible] (13) Decennium prolixum tempus. (14) Hinc sumpta est Authentica *Sed* [illegible] *C. de non numer. pecun.* (15) Querelam non numeratæ dotis [illegible] Contestatio [illegible] exceptionem & [illegible] probandi id [illegible] *C. de non num.* [illegible] (16) Hinc sumpta est Authentica [illegible] *C. de* [illegible] & Authent. *quod locum C. de dote cauta & non num.* (17) [illegible] (18) De tribus mensibus vid. Cujac. [illegible] (19) Id est, [illegible] (20) [illegible] Ætas enim [illegible] (21) Potestas [illegible] De curialibus, Julian. const. [illegible] de decurionibus, *Index Reginæ*, adde Novell. [illegible]

C A P. I.

PRopterea sancimus licentiam esse eis qui curiales sunt, dum testamenta (1) condent, uti heredibus sive curialibus ejusdem civitatis voluerint (hoc lege permittentes) sive quibusvis ex suo genere, sive extraneis: sive curiales fuerint, sive non, sive in portionem non minus novem unciarum, vel certe in integrum, dantibus se tamen coriæ & unitis ejus corpori & explentibus inculpabiliter functiones. Hoc valente circa ipsos filios & nepotes & residuos successores, non tamen secundum modum, secundum quem ante paululum constitutio promulgata circa eos, qui se curiæ offerunt, præceperat prolem eorum qui se obtulerunt ad conditionem non trahens, sed tanquam si ab initio fuissent constituti curiales, ita & ipsi cum propria prole curiæ uniti & albo & corpori. Neque (2) enim quicquam differt, aut eum qui est curialis ejusdem civitatis scribere heredem, aut eum qui mox erit.

C A P. II.

SEd & si quis consanguineus curialis existens, vel aliter ab eadem conditione liber ad successionem curialis defuncti fuerit vocatus tanquam ejus qui non (3) scripserit testamentum, voluerit autem & illa seipsum dare curiæ, licere ipsi hoc agere, & suam voluntatem in actis indicare intra (4) menses sex: & pariter curialem cum suis successoribus atque substantia pariter, & fieri heredem, nihil omnino ex eadem substantia expetendo occasione quartæ portionis seu novem unciarum, semel eo qui successerit in hereditatem aut curiali existente, aut mox exituro, & re ac substantia rursus ad curiam veniente. Sed & si quis donaverit res propriæ facultatis, aut mulier, aut omnino non minus novem (5) unciarum vel curiali ejusdem civitatis existenti, vel alii cuidam, offerens tamen se & propriam substantiam atque prolem sive quæ est, sive quæ erit, & residuam successionem curiæ, cujus est qui donationem fecit, sancimus valere (6) factam sub hac conditione largitatem, omnimodo enim nobis studii dignum est videre, ut nullo modo substantiæ curialium alienentur a curia illius civitatis cujus sunt curiales.

C A P. III.

UT autem non ad collusionem hæc fieri videantur, & quidem domini effecti hereditatum curialium aut per donationes, aut per testamentum, (secundum quod prædiximus) aut ab intestato deferantur, & propter hanc oblationem, & rebus quidem frui velint, oblationem autem suam non faciant: Sancimus si quidem per donationem, hoc quod prædictum est, dederit, non prius traditionem fieri rerum, sed hoc manere apud donatorem, donec is qui donationem accepit, inter gesta (7) confecta apud judicem provinciæ, gratis & citra omnem dationem secundum prædictum modum, datus fuerit curiæ, & mox conscriptus albo (8), tunc enim etiam res ei dari volumus. Quod si donator tradiderit res, & necdum confessione facta quæ accipientem sociat curiæ, etiam sic defendi quæ donata sunt curiæ, usque ad novem uncias, in quibus omnino vocari curiam censemus. §. 1. Quod si ex testamento, aut per vocationem (9) legis, qui non est curialis, ad successionem perveniat curialis, tunc mox a morte curialis concurrere curiam, & una cum defensore civitatis, præter (10) læsionem futuram rerum defuncti, descriptionem fieri rerum (11) præsente etiam eo qui ad hæc vocatur, & res tradi curiæ sub facto signaculo (12) tam defensoris quam (13) Deo amabilis episcopi, & dum prædicta actio gestorum facta fuerit apud judicem provinciæ, & data fuerit curiæ, secundum quod frequenter dictum est, cum substantia, & prole quæ est & quæ fuerit, tunc eum & res percipere & esse eum dominum secundum quod & prior ille curialis fuit, nihil ab eo differre ulius. His gestis sine dubio apud judicem provinciæ habitis præter omne lucrum & dispendium. Neque enim ad illusionem vel ad dispendium curiæ, sed ad utilitatem hanc proferimus sanctionem, ut in perpetuum valeat, augens & corporibus & pecuniis curialium facultates, atque substantias. Si vero is qui ab intestato vocatur curialis heres, non tamen existens & ipse curialis, noluerit adire & se dare curiæ, curia quidem teneat novem uncias, tantummodo autem ipse dominus efficietur trium unciarum, quas ei dat & anterior lex vel si non fuerit curialis. Quod si plures fuerint ejusdem gradus qui vocantur ad curialis hereditatem, & quidam dederint se, quidam recusaverint, novem quidem uncias accipere eum vel eos qui se dederint curiæ, tres autem uncias residuos, qui ex lege vocantur, accipere heredes. Studium enim nobis est omnimodo novem uncias ad curiales ejusdem civitatis pervenire.

C A P. IV.

SI autem defunctus fuerit quidam superstite filia, si nupta (14) quidem fuerit curiali ejusdem civitatis, dubium non est, quia præter calumniam habebit paternas res, aut in integro, aut omnimodo novem uncias, si forte ad alium quendam pater voluerit tres uncias pervenire; sed & si non ab initio existenti curiali nupta fuerit, accesserit autem quidam ad ejus nuptias, volens eam ad hoc accipere, ut sit curialis & data se curiæ, & stabiles ei nuptiæ fuerint: etiam sic habere novem uncias sine calumnia, occasione bonæ circa curiam voluntatis: & qui curialis offertur rebus & gubernabit eas, propter quod & omnimodo mulieri dari eas volumus. Quod si plures fuerint filiæ, & quædam ex his nuptæ fuerint curialibus aut existentibus aut per oblationem factis, novem unciæ quidem inter eas dividendæ sunt: ad residuas autem tres unciæ quidem venient, illi autem qui uxores eas acceperint, usuri sunt rebus ipsis ad curiales causas, licet in dominio sint uxoris, propterea enim eis dedimus res patris, ut exinde conjuges earum impleant curiæ functiones. Quod si contigerit deficere eam quæ nupta fuerat illi, qui se curiæ tradidit si quidem filios masculos de eo habuerit, apud filios erunt res, & ipsi erunt in curia, & nulla tergiversatione res indigebit.

§. 1. Quod si fœminæ fuerint quæ natæ sunt, & si ipsæ quibusdam nuptæ fuerint, aut curialibus ejusdem civitatis, aut qui se ipsos dederint curiæ ejusdem civitatis, similiter & ipsæ eas habebunt sine ulla molestia, subjectas curiæ functionibus per proprios viros. Quod si non nuptæ fuerint curialibus, aut qui sunt, aut fuerint secundum datam olim divisionem, nuptæ quidem curialibus novem uncias habebunt, propter quas functiones curiæ compleantur, residuis autem sufficient (15) tres unciæ. Quod si neque masculi neque fœminæ eis erunt, quousque vir superest, habeat earum usum, explens in eis curiæ functiones, & si quidem ad secundas venerit nuptias & filiorum fuerit effectus pater masculorum seu fœminarum, & has conjunxerit curialibus, rursus similiter curiæ servabuntur corpori. Quod si mortuus fuerit aut ad secundas nuptias non venerit, aut filias non procreans, eas non sociaverit curialibus vel qui sunt vel qui fuerint, tunc recto ordine curia has res accipiet, neque enim unquam hanc partem curialium copiarum & functionum alienari concedimus: vel si ad plurimos redactum fuerit genus successionis, quatenus per omnes, hac linea descendentes, sive per masculos liberos curialium, sive per generos dantes se curiis, novem unciæ curiæ salvæ sint. Quam legem valere volumus in omni deinceps tempore, & in causis adhuc etiam nunc pendentibus, & quæ consecutæ non sunt judiciali sententia aut amicabili interventu absolutionem.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur visa nobis sunt, & hac sacra lege declarata, tua excellentia custodire festinet, maxime omnium utilitatis publicæ providentiam omnem faciens. Dat. Kalend. Aprilis, CP. DN. Justin. PP. Aug. Apione V. C. Cons.

T I T. III.

DE (16) MODERATORE ARABIÆ (17).

Novella Constit. CII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

CUm plerosque alios provinciarum magistratus ad meliorem jam formam traduximus, qui humiles abjectique prius existentes, neque olli rei convenienter agendæ idonei, postquam in ampliorem constituimus ordinem, & valentiores per omnia facti sunt, & ita rerum administrationem capessere cœperunt, ut universa in melius commutarentur: tum vero a nobis etiam proconsules & prætores, & moderatores, & veterum horum nominum amplitudo inventa est, auctæque ipsis annonæ, & summa (18) potestas data, & ante omnia interdictum illis fuit, ne perniciem inferant subditis, & multis ad ipsos diripiendos utantur manibus, juramentis quoque eam munivimus omnium horrendissimis (19), neque aliter eis officia tradimus, quam præstitis juramentis, ita codicillis magistratus digni sunt habiti. Convertimus igitur & ad Arabum regionem oculos, & requisita causa, quamobrem & publicum laboret inopia, quamquam regio florentissima (20) sit, & tam magnus nos interpellantium numerus iis locis excedat, & omnes lamententur: alii furta & rapinas, alii injurias, alii alia damna in querelam deferentes: occasionem & causam hujus mali ex imbecillitate & impotentia eorum qui magistratum ibi gerunt, provenire deprehendimus. Erat enim ita tenui potestate præditus is qui civili magistratu defungebatur, ut (21) ei qui præesset armis, servili propemodum more mancipatetur, & in illius arbitrio hujus salus esset posita, aut ut ne esset quidem omnino hic magistratus. Inde adeo & longum tempus est, ex quo is desierit, & militaris ea quæ civilem magistratum concernunt, peragat. *Cum tamen neque sibi, neque ipsi per omnia sufficiat. In hoc enim est, non ut utilitatem aliquam subditis adferat, sed ut utrinque lucrum capiat.*

C A P. I.

HÆc nos ad suscipiendum præsens consilium excitarunt: & præsenti utentes lege, magistratum ad pulchriorem formam transponimus, benigneque & ipsi Moderatoris appellationem largimur, (id quod etiam in Ponto fecimus (22) & spectabilium magistratuum jus concedimus, ut in nullo sit Duciano (23) inferior (24). Sed & publicis (25) exactionibus cum summa vehementia adhærescito, adhærescito etiam privatorum utilitati, neque committito, ut vel spectabilis dux, vel tribunus, vel aliqua potentiorum domuum, vel etiam sacrum patrimonium, vel sacræ nostræ res privatæ, vel ipsa sacra nostra domus, qualecunque subditis nostris damnum irroget: neque facile succumbito, neque formidinem (26) contrahito: sed viriliter subditis præito, & ante omnia Deo pariter ac nobis, & legi puras conservato manus, si quidem iisdem juramentis (27) & hunc submitti volumus, quibus & cæteros magistratus submisimus. Deinde cum codicillis percipito etiam Imperialia mandata: quæ tam ante nos legumlatores, quam vetus illa reipublicæ forma novit, & nos cum pene obsolevissent, denuo reparavimus, & in rempublicam reduximus: ut ea semper adhibeat veluti in collo-

(1) Curialis moriens dodrantem debet Curiæ, vel suis liberis curialibus, vel ultro se dantibus curiæ, qua de re dictum est, Novell. 89. cap. 4. (2) Nihil interest utrum aliquis curiali suæ civitatis propriam substantiam det, an ejusdem civitatis curiali futuro, Jul. novo, [illegible]. (3) Curiali intestato mortuo, is ei cognatus succedit, qui muneribus curiæ se obtulerit. (4) Vid. Jul. const. [illegible] in fin. (5) Jul. ibid. in fin. (6) Nihil enim interest, ut antea diximus, curiali suæ civitatis aliquis propriam substantiam dederit: an ejusdem civitatis curiali futuro, Jul. ibid. (7) Donatio a curiali facta non curiali requirit solemnitatem scripturæ, Jul. [illegible]. (8) Albo, τῷ λευκώματι, Scrima. (9) Id est, ab intestato, [illegible] heredes a lege, non a testatore, Jul. [illegible]. (10) Inventarium [illegible] oportet. (11) Id est, inventarium bonorum defuncti. (12) [illegible] rebus defuncti, facto hoc [illegible] inventario, signa eorum possit imponere. (13) Signa, id est, sigilla sua Episcopi, vel olim, Justiniani temporibus habuerunt, [illegible] legerunt. (14) Vid. Julian. his novo [illegible]. (15) Legitimam liberorum [illegible] posse, hinc colligunt, quæ de re [illegible] dixisse. [illegible] quantitas legitimæ augeri vel minui potest, tolli non potest, nisi certis parentum criminibus, [illegible] C. ad [illegible]. (16) [illegible] de officio moderatoris Arabiæ, Julian. const. [illegible]. (17) Quam Trajanus obtemperare Regibus Romanis compulit, provinciæ nomine imposito, [illegible] Ammian. 14.

(18) Καὶ [illegible] πᾶσα. (19) [illegible]. (20) Arabia [illegible], vid. Ammian. lib. [illegible]. (21) Civiles magistratus regionum non ita sunt negligendi, ut eorum dignitas pro militaribus vilescat, & sint militarium veluti servi. (22) Supr. de moderatore Helenoponti, Novell. 28. (23) Id est, duci militari, Jul. ibi. (24) Ducianus dignitas magistratus civilis Arabiæ. (25) Officia moderatoris Arabiæ. (26) Julianus ita refert, si justitiam secum habeat, non timeat neque ducem, neque Phylarchum, id est, Saracenorum ducem, neque potentium domus &c. hæc ille. Phylarchi enim, Justiniano teste, Saracenorum duces seu normonum, Procopius 1. de bello Persico, [illegible] Φύλαρχοι [illegible], & post, καὶ αὐτὸν βασιλεὺς Φύλαρχον τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Σαρακηνῶν [illegible]. Theodorus Anagnostes [illegible] Φυλάρχῳ Σαρακηνῶν, vid. Cujac. ad l. [illegible] Cod. de [illegible], scribit. Sextus Rufus, Phylarchi Saracenorum in Osroenam cessere [illegible]. Jornandes in Osroene, Saracenorum Phylarchi [illegible] Romanis se dederunt. Idem ad Novell. 12. adde & illud ex Ammiano 24. Malechus [illegible], Phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro. De Phylarchis Arabiæ & [illegible] Epistolarum familiarium Ciceronis 4, adde Strabonem 16. (27) Nov. 8. tit. 5.

colloquium, & jussiones nostras custodiat. Nam si illas sane secutus fuerit, non est causa, quamobrem non omnia illi præclare & ex animi sententia occurrant, & legum & beneficio ad summam ipse in rebus gerendis facilitatem & justam facultatem perveniat.

C A P. II.

PRincipio igitur (ut diximus) studio sit illi publicorum tributorum exactio, devotis quidem humano paternoque se affectu exhibens, indevotis vero vehementem & severum. Deinde curam geret etiam reipublicæ, & ut recte in ea atque ordine omnia fiant, neve tumultibus & ne seditionibus dediti sint vel Bostreni (1), vel alii, & quæ a vetustate permissa sunt ad delectationem, ea convertant in furorem & cædes. Habebit item secundum mandata nostra dicto suo audientes milites (siquidem & hoc inde licebit desumere) neque ullam omnino rem negliget quæ commoditatem aliquam in se habeat. Quemadmodum enim in Ponto (2) cum Moderatore egimus, ita & ipsum per eadem ejus magistratus vestigia ingredi facimus. Eritque & ipse spectabilis, & consimiliter cum alia multa, tum etiam ea quæ appellationes concernunt, administrabit. Sed neque ad modum prioris duntaxat solatii relinquemus. Volumus enim, ut ipse quidem per causam annonarum & reliqui solatii percipiat quindecim auri libras, adsessor vero ejus magistratus duas libras, & cohors ejus novem auri libras habeat. Et quamquam (ut diximus) ex Imperialibus mandatis jam etiam militibus præest: erit tamen nobis curæ, ut nonnullos illic stativa agentes militares numeros & ei subdamus qui in hos magistratum gerit, ut illi soli obediant, ejusque formulis ac præscriptis cedant & obtemperent. Non igitur communionem omnino habebit aliquam spectabilis Dux, neque cum militibus quos expresse huic assignabimus, neque cum pagano aliquo, neque cum illorum litibus, si quas inter se habent: neque si paganorum aliquis in jus producatur. Nullum denique habeat cum paganicis causis commercium: quandoquidem magnum (3) in medio intervallum est inter civilem & militarem administrationem: discernuntorque ea inter se, quemadmodum patres nostri in republica ipsa ordinarunt & instituerunt, scituro spectabili duce, quod si rebus se civilibus immittere ausit, neque militaria retinebit, sed & illis spoliatus privatum aget, & hujus magistratus imperio subditus erit.

C A P. III.

ATque hæc nobis item de magistratu regionis Arabicæ sancita sunto. Persuasum enim habemus voluntate Dei, quod ea res ad melius profectura sit. Ex quo enim neque pecuniis pepercimus, & annonas illi auximus, inde adeo certo scimus, quod & is qui hunc magistratum gerit, talem se circa vires publicorum tributorum exactiones præbere studebit, ut non damnum exinde, sed justum lucrum fisco adducat. Illud sane fieri oportereque volumus, ut spectabilis dux inde annonas suas percipiat, unde provinciæ præses jusserit, cum manifestatum sit, non cum tanta eum ignavia his rebus admoturum animum, ut suas ipse annonas exigere nequeat: sciens, quod si quid hæc contra fecerit, quinquaginta librarum auri pœna multabitur. Dat. 6. Kal. Jun. CP. DN. Belis. V. C. Cons. (4).

T I T. IV.

DE PROCONSULE PALÆSTINÆ (5).

Novella Constit. CIII.

Scripta Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

JAm quidem & alios gentium præsidatus majores reddidimus, qui prius humiles pariter erant, & ad aliquid fortiter agendum impotentes: & tam inter spectabiles ipsos constituimus, quam etiam annonas ipsis, adsessoribusque & cohorti auximus: & inter alia omnia, quæ benigne illis elargiti sumus, ut item de appellationibus cognoscerent, prætulimus, alioque honore proconsulum exornavimus, alios (ut appellant) comitum, alios prætorum, alios denique moderatorum; & semper præclaro aliquo adinveniendo, novum veluti florem nostræ addimus reipublicæ. Venit autem nobis in mentem & metropolis (6) Cæsarea, quæ in prima Palæstina principatum tenet, quam præ cæteris majore etiam honore perfrui oportebat: propterea quod & quondam proconsul ipsam tenuit, & præfectus illi talis magistratus fuit, licet postea ab ampliore dignitate ad minorem transierit: nimirum cum una prius tota Palæstina esset, ea deinde in tres divisa partes, & neque proconsulatum retinente, sed ad magistratum hunc (ut appellant) ordinarium delata. Quanquam sane & vetusta urbs sit, & semper ampli nominis fuerit, tam cum Strato (7) primus eam in formam urbis redegit, qui mutatis sedibus excedens Græcia hujus conditor exstitit: quam quum divæ memoriæ Vespasianus (8) celeberrimus ille Imperator, qui piæ memoriæ Titi pater fuit, quod illi ad summam gloriam vel solum potuit sufficere, ipsorum Cæsarum appellatione eam nominavit, cum antea *Stratonis* (9) *turris* vocaretur: hoc illi honore impertito, eo quod in ea post (10) Judaicas victorias inter Imperatores adscriptus esset.

§. 1. Cernimus autem, quod & magnæ admirandæque regionis imperium habeat ea provincia, & quam maximam reipublicæ nostræ gratiam & sensum exhibeat, tam tributorum magnitudine, quam devotionis exsuperantia, præbeatque ampli (11) nominis civitates, ac bonos cives enutriat, & omni doctrinarum genere refertos, neque non inter sacerdotes celebres, & (quod omnium maximum est) quia universi conditor Dominus noster Jesus Christus (12), verbum illud Dei, & totius humani generis salus, in ea (13) comparuerit, dignatusque sit assumere nostra.

C A P. I.

HAnc igitur quomodo non honore afficiemus, & provehemus ad formam proconsularem, concedamusque illi qui in ea defungitur magistratu, ut proconsul pariter sit & vocetur: id quod facimus per hanc pragmaticam formam. Appellari autem eam volumus & Cæsariensium (14) privilegium. Et qui eum magistratum gerit, proconsulem (15) efficimus: præbemusque ei, ut inter spectabiles adscribatur: & omnia habeat quæ hujusmodi magistratus sunt propria: audiat etiam provocatione suspensas lites usque ad decem auri libras, quæ ex utraque ad ipsum Palæstina devolvuntur: valeatque omnino telis satisfacere, ut jussiones nostras præclarius & majoribus cum viribus queat ad effectum deducere. Utetur autem & veneranda illa atque antiqua Venera (16), (de purpurea plane stola loquimur) in (17) sacris eam mensium festis induens, venustumque se præbeat tanto redimitus honore, & multis imperato militibus ac tantis: & quicquid denique vel publice, vel nostris utile est subjectis, facito. Cæterum per occasionem annonarum (18) præbemus illi viginti (19) libras auri, quas tam inter se, quam adsessorem simul & obtemperantem sibi cohortem dividat, quo ipse voluerit modo, per suggestionem nos de iis certiores reddens, ut sacra pragmatica forma eam divisionem corroboremus. Neque enim sustinuissemus videre, aut ut ipse adsessorque ejus sub pristina tenuitate annonas percipiant, aut ut cohortem ejus, quanquam circa tot tributorum exactiones laborantem periclitantemque, omni destitutam auxilio non sublevemus, quo majore cum benevolentia, & illi appareant, & publica tributa exigant, & injustis rapinis abstineant.

C A P. II.

INsuper nullam omnino cum civilibus causis publicorumque tributorum profligationibus communionem habebit pro tempore spectabilis eorum locorum Dux: sed ipse omnes (20) publicas privatasque causas (prout dictum est) disceptabit, & maxime omnium providebit, ut publica tributa sine retardatione detrimentoque inferantur, & puris ipse utatur manibus. Qua quidem re diligenter observata, cum & spectabilis vir Stephanus, qui nunc primus in ea versatur, magnam laudem consecutus sit: prorsus in eam opinionem venimus, sumpta (21) videlicet ex antecedentibus conjectura, quod rursus hoc faciet. Maxime omnium vero curam geret, ut quæque suo ordine fiant in civitatibus, neque popularis aliquis tumultus excitetur in urbibus. Si quidem & hoc ejus, cum in magistratu esset, proprium fuit: qui cum provinciam tum ex aliis occasionibus, tum vero maxime ex diversitate (22) religionum seditionibus laborantem suscepisset: evidenter pacatam eam reddidit, & omni motu ac turba liberavit: quod sane nunc illi quoque, ut faciat, injungimus. Et si quando res ita ferat, ut etiam in secundam (23) Palæstinam excurrat, & ibi tumultus sedet, neque committat ut incommode aliquid in illa geratur, & præsertim in illa: quandoquidem & multos illic tumultus exstitisse cernimus, neque leves horum eventus.

C A P. III.

QUod si etiam militibus indigeat, qui in provincia stationes habent, adjungimus & hos illi ex quo militarium numerorum strenuitatem compertam habemus, tam in tuenda dignitate urbium, quam conservanda moderatione in iis qui rure habitant, & exigendis tributis publicis. Sacra pragmatica forma, quæ ad eam illi rem prius data est, nunc quoque rata maneat, quæ non vult, ut vel spectabilis dux vel gloriosissimus magister militum licentiam habeat, milites [illegible] qui apud illum constituta sunt, ab illo abstrahendi, ne qui exinde in civitatibus oriatur motus ac turba: id quod nunquam eventurum est, si ille & civilem magistratum gubernet, & inter publicorum tributorum collatores rectæ disciplinæ providentiam accommodet, tam in auxilium paratos habens milites, quam si quid indecore vel ab ipsis, vel ab aliis per ipsos geratur, corripiens. §. 1. Eruntque omnino inter se distincti (24) officiis spectabilis locorum Dux, & is qui proconsularem gerit magistratum. Nam ille quidem militibus, & limitaneis, ac fœderatis, & quicquid omnino in provincia armatæ militiæ adscriptum est, præibit, exceptis his militibus qui proconsuli deputati sunt: hic vero tam pro civilibus personis, quam rebus & præsidiis militum illi adhærentibus providentiam adhibebit & custodiam. Certe publicorum (25) tributorum nomine, aut per causam motæ in populo seditionis nemo prorsus a spectabilis proconsularis jurisdictione eximetur. Sed omnibus imperabit, omnibus præcipiet, neque quisquam ejus resistet formulis ac dispositionibus præceptis, neque quisquam ejus resistet formulis ac dispositionibus, aut ullum habebit prætextum vel defraudandi publicum, vel civibus inferendæ injuriæ, publicæ seditionis auctor factus: aut etiam ureteri vel cinguli, vel dignitatis, vel sacerdotii, vel cujuslibet alterius causæ prærogativa: sed eo solo seipsum noxa liberabit & supplicio, si nullam noxam contrahat. §. 2. Hæc igitur (ut diximus) & huic magistratui concedimus, & conservare perpetuo per hanc sacram pragmaticam legem volumus. Sed & ut excellentia tua perpetuo ipsum conservet, & eo modo particularibus thronorum tuorum dispositionibus ac formulis adscribat, sancimus: neque non ut omnes Palæstini, qui in sequenti futuri sunt tempore, cognoscant, quod denuo proconsularia ipsis jus restitutum sit, summusque in prima (26) Palæstina magistratus Proconsul rursum sit, ut olim qui liberatus pristino fastu, nunc in honore quam qui civitati debeatur, futurus sit majore, & priore liberata supercilio, in majore nunc honore erit, nempe civitati debito.

Ex-

(1) Bostra civitas Arabiæ, de qua alias dixi, Ammianus 14. præcipuas Arabiæ civitates facit Bostram, Gerasam atque Philadelphiam. (2) [illegible]. (3) Magnum intervallum est inter civilem & militarem administrationem. (4) Id est, anno 535.

(5) [illegible] Palæstinæ, [illegible] Judæis dominio & Hierosolymis capere in provincia [illegible] Ammian. 14. Ea olim terra Chanaan Scripturis [illegible]. (6) Cæsarea, metropolis Palæstinæ primæ, colonia Vespasiani. [illegible] Cæsarienses [illegible] Judæorum apud se habitans [illegible] Joseph. 20. (7) Straton [illegible] Cæsarea. (8) Id tamen communiter ab omnibus [illegible] tribuitur Herodi, regi Judææ, qui in honorem Augusti Cæsaream [illegible] Ammian. lib. 14. Joseph. 15. antiquit. [illegible]

[illegible] Judæa, cujus metropolis Hierosolyma; fuerunt etiam Galilæa, Samaria, [illegible]

[illegible] (14) Cæsariensium privilegium, id est, forma pragmatica ad Cæsarienses.

(15) Proconsul Palæstinæ. (16) [illegible] (cujus fit etiam mentio a Plutarcho) est trabea Romuli [illegible] Stola proconsularis. Novell. 30. [illegible] Dionysius Halicarnass. [illegible] Polyb. [illegible] Hesychio. [illegible] (17) [illegible] (18) Annonæ [illegible] (19) [illegible] (20) Præsumitur diligens [illegible] (21) [illegible] (22) [illegible] (23) [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) Palæstina duæ, Prima & Secunda [illegible]

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram declarantur legem, ea ftudeto excellentia tua effectui & fini tradere.

Novella 104. (quæ Latina fuit) epitome partim ex Haloandro, partim ex Juliano.

T I T. V.

DE PRÆTORE (1) SICILIÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. CIV.

HAbeto Sicilia Prætorem, qui & res civiles tractet, & curam gerat militaris impenfæ. §. 2. Publica tributa Siciliæ non pertinent ad follicitudinem prætoris, fed cenfentur fub comite patrimonii Italiæ (2). §. 3. Provocationes a Sicilia in hanc civitatem venientes apud excellentiffimum Quæftorem ventilentur. Et fi defenforum civitatis vel patrum (3) creandorum decreta opus fit celebrari, apud eundem illuftriffimum virum celebrentur.

T I T. VI.

DE CONSULIBUS (4).

N o v e l l a C o n s t i t. CV.

Idem Augustus Strategio Comiti facrarum largitionum, exconfuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

COnfulatus nomen (5) & caufa (6) prifcis (7) quidem Romanis adverfus (8) hoftium adinventum eft utilitatem: & in decretis quæ eis ordinatio communis dabat reipublicæ figura, fortiebantur repente provincias, in quibus Romani bellum habebant: & fecundum has fortiebantur fafces (9), fequens (10) vero tempus in (11) imperatorum piiffimorum tranfponens bellandi & (12) pacificandi poteftatem, ad largitatem folam caufam confulibus mutavit, & hanc temperatam & ordinatam, menfuramque non excedentem, paulatim vero quidam ita fumptuofæ caufam aggreffi funt, ut fuam quidem ederent magnanimitatem, non tamen cogitarent, quia exemplum aliud non haberent, non enim ad plurimos venit fubftantiæ magnitudo, tranfcendens etiam magnificentiam animæ, non menfura rei, fed propria magnitudine proveniens. Quia igitur videmus periclitari confulum nomen, quod ex temporibus ita prolixis, & ad millefimum prope annum veniens, cum Romanorum republica pullulavit: propterea credimus oportere caufam comprehendere, & immenfitatem ejus recidentes, ad beneplacitos confulares ftatuere expenfas, quatenus continua fit Romanis, omnibus autem bonis viris exiftat acceffibilis quofcumque hujufmodi nos dignus effe honore decreverimus. Cuncta fiquidem perfcrutantes, perfpeximus quantum effe conveniat quod datur. A Marciano (13) itaque imperatore eximio fcripta lex eft, quæ volebat *non fpargere pecunias confules*, & ipfa ejus conftitutionum prima fuit. Igitur & poft prædictam conftitutionem, quoniam invenimus quod quidam hanc fequentes, nihil fpargere populo paffi funt, alii autem & ultra legem egere hæc petentes & promerentes quæ petiverunt, deinde ad fui animi refpicientes menfuram, circa afperfionem largitatem ultra terminum celebraverunt: quidam vero medium (14) bene eligentes melioribus pro plurimis contenti fuerunt: quoniam etiam nos præcellentibus, quod (15) medium eft, optimum vifum eft effe, tanquam ex utroque fummis periclitantibus, mox ad immenfitatem procedere: propterea exiftimavimus & nos de hoc definire quod decet: ut nihil nec immenfum, nec inordinatum fit, neque noftrorum temporum indignum.

C A P. I.

De feptem proceffionibus confulum.

QUantumcunque ergo competens eft dari ab eo qui a (16) nobis eligitur per annum (17) conful, occafione fportularum omnium, & & diftributionum & expenfarum: hæc omnia competenti fcriptione huic noftræ interponi facræ juffimus legi. In legis enim hoc ponimus fchemate, ut tranfcendenti etiam pœna quædam inferatur competens. Proceffiones (18) autem eorum effe volumus feptem. Si enim ad hoc adinventum eft, ut fpectacula ad (19) animi voluptatem (20) agantur populo, hæc autem a nobis determinantur in Circenfibus (21), & beftiarum (22) fpectaculis, & thymeles (23) delectatione, nullo horum nofter privabitur populus: fed erit quidem ei proceffus primus (24) quo fufcipiet confulatum, & hujus poffidebit codicillos, Kalendis (25) Januariis. Poft (26) illum vero fecundum aget fpectaculum certantium equorum, (quam mappam (27) vocant.) Et tertium (28) qui theatroquinegium (29) dicitur, non bis, fed femel exhibendum, & poft (30) illud, quod dicitur totius (31) diei, multa delectatione implebit populum: hoc quod vocatur Græce [illegible] (32), & cum beftiis pugnantes homines & vincentes audacia, infuper & interemptæ beftiæ. Quintum (33) quoque faciet proceffum, qui ad theatrum ducit, quem (34) adorne vocant: ubi in fcena ridiculorum (35) eft locus, tragœdis & thymelicis choris, & fpectaculis univerfis, & audibilibus (36) apertum eft theatrum. Rurfus (37) quidem fpectaculum equorum certantium edit, feu quæ vocetur (38) hippomachia (39). Sextum agens hunc conventum. Et (40) hoc deponit annalem hunc honorem, in depofitione agens folemnem editionem (41). Et ita feptem noctium (42) & proceffuum complebitur curfus: nullam fpecierum antiquitus ftatutarum derelinquens. Unam fi quidem aliam adinvenire mappam (43), duoque continuare, quæ vocantur theatroquinegia (44), & non priorum horum contentos effe: palam eft, quia nihil novi ultra id quod prius agitur, habet. Sufficere itaque rite caufa putabitur: & fingulæ dentur clare & non in tantum, ut jam populo etiam odibile fit: in iis enim quæ raro (45) fiunt, miraculum eft. Hæc itaque de confularibus a nobis fcripta & determinata funt expenfis.

C A P. II.

De uxore & matre Confulis.

SI autem etiam uxorem conful habeat: definita eft a nobis & circa illam expenfarum menfura (46), decet enim frui (47) eas & conjugis claritate. Si vero non copulatus eft uxori, his fatis eft, nifi mater eius conftat jam confulatu digna & prius honorata. & velit eam una frui fecum fchemate; & hoc in fola (48) matre præbemus: alia vero non decorabitur mulier penitus, præter conjugem (49) & matrem, & iftæ quidem omnibus modis: quoniam uxores (50) corufcant radiis maritorum hoc lege dante: matres vero, fi conful hoc voluerit, nam neque filia, neque foror forte neque uxor filii: & multo magis fi nec pertinens ad genus fit: hoc enim pure illicitum exiftebat. §. 1. Quid autem oporteat fpargere (51) in feptem his proceffionibus populo confulem, melius nos defignavimus, quam ficut Marciani divæ memoriæ conftitutio (52) dicit. Illa quidem abnegavit omnino munificentiam: nos autem corrigimus eam caufam, voluntate ejus, qui confulatus habet honorem, difponentes, five enim nihil voluerit fpargere non cogimus: five rurfus venire ad hoc voluerit, & ex argento muneribus honorare populum, nec hoc interdicimus, non tamen aurum fpargere finimus, non minoris alicujus, non majoris omnino, nun medii characteris aut ponderis: fed argentum, ficut prædiximus. Soli (53) enim

(1) 4. Eclog. 12. De officio quæftoris. Jul. conftit. 97. adde Nov. 75. fupr. hic, quæ eft de appellationibus Siciliæ. (2) Comes patrimonii Italiæ, Comes largitionum Italicarum. (3) Jul. hic, vid. Novell. 15. alii legunt, primorum. (4) L. 12. Cod. 9. Jul. conft. 28. adde Nov. Leon. 94. Goth. Intellectum hujus Novell. vid. apud Ioann. [illegible] (5) Conful a confulendo dictus. Hinc illud, Conful fiat, qui recte confulat. (6) Ob tyrannidem Tarquinii. (7) [illegible] l. 2. §. 16. ff. de orig. jur. [illegible] ut mirum mihi videatur, quod Harm. [illegible] fcripferit, Romæ initio non fuiffe dominationem regiam, fed per confules [illegible] Rempubl. fuiffe adminiftratam: verum, ut opinor, [illegible] Harmenopulum [illegible] (8) [illegible] confules tantum electi fuerint, cum bellum [illegible] bella [illegible] confulibus gefta. Nam ea fine [illegible] l. 2. §. 16. ff. de origine jur. [illegible] C. de veteri [illegible] tyrannidem Regum [illegible] Reges tyrannos intelligere. De confulum poteftate, vid. l. 2. §. 16. ff. de origine juris, Cic. 3. de legib. (9) Duodecim, Halgern. a. (10) Lex Regia, quæ principi & in principem fuo omne fuum tranftulit, l. 1. ff. de conftit. princip. (11) Nov. 47. l. 2. §. 11. ff. de orig. jur. Ammian. lib. 14. (12) Princeps jus belli & pacis habet. (13) l. 1. C. de confulibus & non fpargend. ab his pecun. (14) Virtus eft, medium vitiorum utrinque reductum. Horat. 1. epift. 18. (15) [illegible] in mediocritate optimum confiftit.

(16) Confules olim eligebantur a populo, poftea ab Imperatore. Aufonius in gratiarum actione. Nunc autem, quod divi [illegible] ne confulatu gratias agam, & poft, [illegible] Quod quidem & ipfe fibi invenit gradum, cum clariffimo viro collega meo [illegible] Conful ego, Imperator Augufte, munere tuo, non paffus fepta, neque campum, non fuffragia, non puncta, non loculos: qui non [illegible] [illegible] Romanus populus, Martius campus, equefter ordo, [illegible] Curia, unus mihi omnia Gratianus, & poft, [illegible] (17) Confulatus erat olim magiftratus annuus [illegible] de legib. [illegible] Lege annali [illegible] imperium annuum. Hæc [illegible] Valerii Corvini, feptem Caii Marii, tredecim Augufti, [illegible] Aufon. in gratiar. action. (18) [illegible] Græci hoc loco. Theophilo [illegible] §. 46. Inft. de rer. divif. [illegible] perperam interpres adventus vertit, ut ibidem notavi. Non licet pro nuncupatione hujufmodi proceffionum, feu plus [illegible] accipere. l. 16. §. 2. C. de epifcop. audient. Conftitutum eft etiam, ut [illegible] l. 25. ff. de man. inter vivos. [illegible] fenfu tradi, fervum manumitti poffe in tranfitu, dum [illegible] Cæfaris, l. 7. ff. de manum. vind. (19) Spectaculorum finis.

(20) [illegible] vocat, ut & Harmen. [illegible] (21) [illegible]

(22) [illegible] (23) De thymele [illegible] l. 10. ff. de pollicit.

(24) Primus confulum proceffus Kalend. Januariis fiebat. (25) Kal. Januariis confules [illegible] magiftratum, l. 16. ff. de conf. & demonftr. & prætores, arg. l. 1. ff. de feriis. (26) Secundus confulum proceffus. (27) Mappa, Circenfis ludus, cujus rationem Cedrenus exponit, & Caffiodor. 3. epift. 51. [illegible] De mappa [illegible] Quintil. [illegible] Circo nomen [illegible] Martial. 12. epigr. 29. [illegible] mittere mappam [illegible] Tertull. cap. 16. de fpectaculis. [illegible] dicunt; & mittunt invicem, quod fimul omnibus vifum eft. [illegible] non videat miffum quid fit, & mappam putant; fed eft diaboli ab alto præcipitati figura. [illegible] quæ de mappa notat ex Græcis Jofephus Scaliger ad 1. Manilii [illegible] Mittunt in tempore fignum. Sed & his adjice Juvenalem, fatyr. 11. Interea Megalefiacæ fpectacula mappæ. Suetonius in Neron. cap. 22. [illegible] e oculis in circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magiftratus folent. [illegible] apud Tertullianum libro adverfus Valentinianos, mappa miffa eft, ut hinc conftet mappam initio indicem & promiffionem Circenfium futurorum fuiffe. Poft vero, [illegible] ut hic, vocatam.

(28) Tertius Confulum proceffus. (29) [illegible] Scrimg. Venatio eft theatrica. (30) Quartus Confulum proceffus. (31) [illegible] extat epigramma Leonis philofophi, [illegible] (32) Pancarpum, Jul. hic, [illegible] Scr. [illegible] fylva, vetus interpres. & fic fylvam appellat Capitolinus Gordian. Sylva eft, quæ ex variis proceribus arborum conftat, & Auguftinus ad Fortunatum teftatur, pancarpum dici propter omnium generum, quæ inerant, herbas. Hinc Fefti pancarpiæ coronæ, ex vario genere florum, fic Nelene [illegible] [illegible] e quercu in qua [illegible] Callimachi fcribit. Appellatur & a Sophocle in Œdipo [illegible] Reliqua vide apud Cujacium, hic addens & hoc ex Tertulliano adverfus Valentinian. Igitur ex ære collatitio [illegible] in honorem & gloriam ex eo pulcherrimum Pleromatis fructum, fructumque perfectum compingunt Jefum. Eum cognominant Soterem, & Chriftum, & Sermonem, de patronis, [illegible] omnia jam, ut ex omnium defloratione conftructum gracculum Æfopi, Pandoram Hefiodi, Accii [illegible] Neftoris Cicetum, Mifcellaneum Ptolemæi. Quam propius fuit de Attica hiftoria, Pancarpiam vocari a tam otiofis autoribus nominum. Quod fi cufum lectionem [illegible] adde quæ de Pancratio fcripfi ad l. 1. §. [illegible] ff. ad leg. Aquil. (33) Quintus proceffus Confulum. (34) [illegible] Scrimgerus. In quibus id faciat conful, quod poena dicitur. Jul. hic. [illegible] profectio meretricum. Seneca prima epiftolarum [illegible] Floralia jocos nudandarum meretricum. Tertullianus cap. 10. de fpectac. Ipfa proftibula publica libidinis in fcenam proferunt. Verum [illegible] vulgatam lectionem retinet, aut hac potius vera lectione non cognita, eam quam folam noverat, [illegible] Putat enim in l. unica de Abigeis, [illegible] locum fuiffe, quod in eo Caftores fpectarentur, [illegible] quod eft cano, & [illegible] quod eft cerno.

(35) Ridiculos [illegible] vocavit, vide Severum epift. [illegible] Atellanas videtur intelligere. Galli Farces. ut & Atellanarum geftieulatorem, le badin ou farceur ficut Italorum Zani.

(36) [illegible] id eft, ubi nihil, nifi rifu dignum, neque videtur, neque auditur. (37) Sextus Confulum proceffus. (38) [illegible] Scrimger. fuperius dixi de mappa. (39) Hic duplex eft error, nec enim legendum hippomachia, ut fupra dixi, & aliter finienda eft hæc fententia, hoc fcilicet modo, feu quæ vocatur mappa. Sextum agens hunc conventum. Ex hoc &c. (40) Septimus proceffus Confulum. (41) [illegible] Scrimg. (42) Sic Germani, non dierum numerum, fed noctium computabant, vid. Tacitum.

(43) De qua dixi fuperius. (44) De venatione theatrali fupra dixi. (45) [illegible] Nam quæ accidunt, magis miramur; quotidiana negligimus, Juvenalis fatyr. 11. in fin. facere hoc non poffis quinque diebus Continuis, quia funt talis quoque tædia vitæ Magna, voluptates commendat rarior ufus. (46) Notitia: quæ tamen periit. (47) Confularis fœmina, uxor confularis viri, l. 1. [illegible] de fenatorib. (48) Vide quæ fcripfi in epitome Pandectarum tit. de his quibus ut indignis. (49) Id enim deberi videtur, nomini magnis affectionibus. (50) l. 10. C. de nupt. vide l. ult. C. de incolis, l. 8. ff. de fenator. Quid vidua? idem hoc ei competit. Novell. 22. c. 36. (51) Moris fuit Confulibus, miffilia in vulgus jactare. §. 46. Inft. de rer. divif. (52) l. 2. Cod. de confulibus. (53) Aurum fpargere foli principi permiffum.

aurum spargere damos imperio, coi soli (1) etiam aurum contemnere præstat fortunæ fastigium, argentum vero quod mox post (2) aurum (3) pretiosissimum fiet, & aliis consulibus largimur decens: & hæc finimos eos spargere (4) in his quæ vocantur missilia (5). thymelicis (6), & caveis (7), & in quadrangulis (8) & talibus. Quanto enim minuta sunt quæ sparguntor, tanto plures suscipientes erunt, sitque rei mensura dantis virtus (9), & voluntas, sive nihil, sive mediocre, aut transcendens populo erogandi, hoc enim in consulatu definimus, neque invitos spargere cogentes, neque volentes prohibentes. Sed de argento quidem spargendo ita a nobis sancitum sit, & si omnino ad hoc accesserit, licentiam habeat distribuendi argenti munificentiam in suis processionibus, sicut ipse recte se habere putaverit: solo prohibito aurum omnino jaculari, quod imperatori tantum tributum est contingere. §. 2. Aliorum autem quæ a nobis decreta sunt & conscripta in descriptione quæ hac continetur lege, transcendi (10) aliquid omnino aut addi nos nullo permittimus modo. Quod itaque infinitum est (dicimus autem spargere) in dantis ponimus voluntate, omnino propriæ potestatis hoc ejus qui dat, facientes, quod vero a nobis definitum est semel & ordinatum, transcendi hoc nostra lex prohibet. Sed si quis præsumpserit, quod definitum est, egredi, centum (11) librarum auri persolvet pœnam, utpote nostra prævaricatus præcepta, & omnem hujus legis contemnens, quantum in se est, intentionem. Si enim pro hac tantummodo posita est lex occasione, ne dandorum immensitate consulatus desint, & propterea nos superfluas illas donationes (12) & expensas abbreviavimus, & in populum effusas processiones, & spectacula ad bene se habentem deduximus mensuram: rite aliquid decentius de numeris considerantes, id est spargere argentum & neque quicquam dare, eorundem consulum dimittentes voluntatibus, ut nobis fiot amplius (13) & semper ex suo vocabulo (14) tempus adornent: qui quod dispositum est, transcendit, rite, utpote nostram prævaricatus legem, dignus est pœna: sic enim nobis erunt jugiter consules, causæ immensitatem non formidantes: nec tanquam certissimum periculum consulatum refugientes & aversantes, & propterea sancimus legem hanc sub firmitate servari. §. 3. Nullus igitur eam egredi præsumat, nec si vehementer idoneus sit, nec si nostrorum sit judicum, nec si maximæ curiæ, aut nulli administrationi præsit. Hæc enim omnia nos considerantes, omnibus proposuimus super donationibus æqualitatem, nulli penitus licentiam dantes exire mensuram quæ hac continetur lege, nisi in solo argento in processionibus spargendo, aut neque hoc faciendo: quod in eorundem consulum posuimus (sicut sæpe diximus) voluntatibus. Ipsis quoque qui hoc accipere consueverunt, maximæ gratiæ in hac nostra repositæ sunt lege: si enim periculum erat deficientibus consulibus, neque quicquam accipere, nunc autem accipient mediocriter, multam habebunt rite huic legi gratiam, quod sufficiat pro nihil offerente: & hoc enim ipsum non permittere nos gloriosissimis consulibus aut aurum spargere, aut (15) vasa majora, sed in miliaresiis (16), & melis (17) & caveis (18) & quadrangulis mediocribus & hujusmodi facere donationem: sanctio ad humanitatem a nobis adinventa est, & populo medelam præbens. Si enim hoc egerint, qui consularem edent munificentiam, & his solis concilient populares, nequaquam de maximis lucris decertantes seditiones exercebunt ad invicem, & venient usque ad alternas plagas, quas per (19) fustes, & gladios, & lapides egerant frequenter, rem omnino nobis odibilem. Videbamus enim eos contendentes quidem, & malis innumeris implentes alterutros occasione spatiorum, & ab eis arreptorum, domum vero referentes omnino nihil: sed ea die in ebrietatibus (20) & potationibus omnia expendentes. Si vero forsitan spe lucri majoris etiam præexpendisse contigerit, postea vero aut nihil aut minus accipiat: etiam damnum & debitum habebit, & plagis & vulneribus & ex hoc malis incurrere cogetur. Si autem mediocre sit quod spargitur, nec (21) vehementer contendent: nec quæstus expectantes, abundantia vulnera aut plagas alterutris ultra mensuram dabunt. Ideoque communem providentiam introduximus ex hac lege & communi reipublicæ figuræ, quatenus tempus habeat post (22) imperium, & consulis jugem memoriam, atque vocabulum in gloriosissimis nostris judicibus, & qui ex maxima curia sunt (eo quod honorare nobis placet dignos non expendentes immense) decentem damus consolationem & nostro populo, & aliis omnibus, licet desperantibus jam causam: propterea quod superfluum est offerentes, ut consulatum immortalem reipublicæ statuamus.

§. 4. Subjaceat igitur (sicuti prædiximus) nostra dispositio huic legi: cujus exemplaria recondentur in foro tuæ celsitudinis cum hac lege, quam ad eam direximus. Per tempora tamen gloriosissimos consules sancimus ex solo tuo foro exemplar descriptionis accipere huic subditæ legi, ut secundum eam omnia dentur. Descriptionem namque ideo a sede tua dari volumus, ut nec ipsis liceat prævaricari, nec his qui vocantur breviatores (23), adulterari aliquid horum quæ a nobis disposita sunt: sed periculo custodientium hanc descriptionem in foro tuæ gloriæ, dari exemplar ejus cum subscriptione cingulum habentis hoc, cui nunc ipse præsides; ut per omnia inadulterata maneant quæ a nobis disposita sunt. Difficultatem vero nullus habebit horum qui ad consulatus veniunt honorem, si mediocrem ita faciens expensam in omni tempore fiet: etenim omne quicquid hactenus consulatus habentes honorem, & ex foro tuæ celsitudinis, & ex gloriosissimis præfectis nostris, aut etiam aliunde per munificentiam nostram percipiebant, & nunc eis dabimus: ab eis quidem faciendas expensas abbreviantes: a nobis autem largitatem non minorantes. Omnibus autem a nobis dictis, imperatoris excipiatur fortuna: *cui & ipsas Deus leges* (24) *subjecit* (25), *legem animatam* (26) *eum mittens hominibus*, eo quod imperatori quidem jugis (27) & indesinens consulatus omnibus civitatibus & populis, & gentibus, in singulis quæ placent distribuenti (28), advenit: aut cum ipse (29) annuerit trabea: ideoque & imperii consulatus per omnia sit sequens (30) sceptra.

EPILOGUS.

† Tua igitur celsitudo hanc nostram suscipiens legem perpetue tam in sua manere fortitudine procuret secundum omnem quæ in ea continetur virtutem legis. Scriptum exemplum Joanni gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio. Scriptum exemplar Longino prudentissimo & gloriosissimo præfecto hujus almæ urbis. Dat. 5. kal. Jul. *Constantinop.* post (31) Cons. Belis. V. C.

TIT. VII.

DE (32) USURIS NAUTICIS (33).

NOVELLA CONSTIT. CVI.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum.

PRÆFATIO.

NUntium audivimus a tua celsitudine, cui occasionem nos ipsi præbuimus. Duos enim istos Petrum & Eulogium supplicasse nostræ sacræ potestati, & per se explanasse dicentes quod consueverunt nauclerís seu negotiatoribus mutuare, & maxime in mari negotia facientibus, & hanc vitæ habere occasionem. Ipsa vero marina credita vocare nostra consuevit lex trajectitia (34), & metuere eos, utpote dubitationibus hinc eis exortis, oportere propterea fieri manifestum quæ valeat super his consuetudo, ut & sacra nostra in hæc procederet jussio, quæ consuetudinem ad certissimam duceret formam. Itaque nos delegantes tibi dubitationis naturam cognoscere, & hanc ad nos deducere: quatenus manifesta nobis facta, quod videretur, lege comprehenderetur perpetua, tuamque gloriam hoc a nobis agere jussam, convocasse naucleros quibus hæc mutua curæ sunt, & interrogasse quæ aliquando antiqua consuetudo fuit. Illos autem & jusjurandum adjicientes testimonio, perhibuisse modos esse varios talium mutuorum: & si quidem placerit creditoribus in singulis solidis pecuniarum quas dederint, unum tritici modium aut hordei imponere, qui mercedem publicis præberent teloniariis, sed quantum ad ipsos sine telonio navigare naves, & hunc habere fructum & harum quas crediderint pecuniarum, & insuper etiam pro (35) decem aureis unum percipere solidum pro usuris: in ipsos autem creditores respicere ex eventibus periculum. Si vero non eorum pant hanc viam creditores: octavam partem percipere pro singulis solidis nomine usurarum, non in tempus aliquod certum numerandum, sed donec naves revertantur salvæ. Secundum hoc autem schema contin-

(1) Soli principi aurum contemnere licet. (2) Hotatim, Visigo argentum est auro, virtutibus aurum, 1. epist. 1. vers. 52. (3) Plutarch. [illegible] (4) Enumerat Imperator, quæ missilium genera permittat Consulibus.

(5) [illegible] Eadem pene leguntur *infr. hic* §. 3. Locus est perelegans & tamen neglectus ab interprete, vertit enim satis generaliter *missilia*, pro miliarensibus. Miliarenses porro nummorum genus est, qui militibus erogabantur. Epiphanius *libro de mensuris & ponderibus* [illegible]. Idem Cedrenus scripsit, & Miliarenses dici quasi militares. & hi quidem decimam solidi partem faciunt auctore Suida, & Miliarensibus dictus, [illegible] *l.* 1. *Cod. de Palatin. sacr. larg.* ubi vide Cujac. adde *Novell. Leonis* [illegible] *cap.* 1. (6) Καὶ [illegible], ut *supr.* [illegible] dicuntur, quod rotunda, ut interpres perperam ex his verbis [illegible], fecerit, thymelicis. (7) Καὶ [illegible] ut *supr. hic*, [illegible] dicuntur a forma, quod sint poculum cavi, cujusmodi nummos minutos Germania habet. (8) [illegible] nummi dicti, qui quadrati. (9) [illegible], id est, facultas, id est, Cuique consuli tantum spargere licebit, quantum voluerit, quantum denique facultas ejus patietur. (10) Παραβῆναι, id est, transcendi. (11) Multa consulum spargentium missilia in vulgus præter [illegible]. (12) Largitiones. (13) Πλείους, plures. (14) Καὶ [illegible], id est, ex sua appellatione tempus exornent. §. 3. *infr. hic*, vide Nov. [illegible] ut anni per Consules numerentur. (15) Ἢ [illegible], *Scrimg.* aut majorem monetam, *Hal.* (16) Vide §. 1. *supr. hic*. (17) Vide d. §. 1. (18) Καυκίον, *Scrimg.* ut *supr. hic* §. 1. Haloander his verbis intelligit nummum ove ac cyatho signatum. (19) [illegible] ob missilia colligenda.

(20) Eadem de causa apud Gallos edicto Regis Francisci, collectio [illegible] sublata fuit. (21) Vibrans rerum causa [illegible]. (22) §. 2. *supr. hic*, *Novell.* 47. *cap.* 1. (23) Brevia [illegible], id est, brevium præscriptores, breves, brevia, brevicula, charta sive libelli breves Zonaras in Carthag. concil. [illegible] (24) Principi Deus leges subjecit, ut hic, & corpora subditorum, Theophil. ad §. 7. *Instit.* [illegible], eorumque bona omnia. *l.* 3. *Cod. de quadrienn. præscript.* [illegible] Princeps auferre non potest, [illegible]. Notandum est quod a Gregorio Papa [illegible] non ad hilarem principi, sed ostendi, quod astuti [illegible] Tertull. [illegible] Licet Deus (inquit) subjecerit leges principibus, non tamen subjecit contractus, qui sunt juris gentium, alias nemo cum principe contraheret. Placet etiam, quod [illegible] *cap.* 1. *de pace Constantiæ vers. si vero*, scribit, omnes contractus, qui aliqui sua natura stricte juris sunt, bonæ fidei existere, si cum principe initi fuerint.

(25) §. 6. *Instit. de jure nat.* *l.* 31. *ff. de legib.* *l.* 2. §. 1. *ff. de orig. jur.* [illegible] *l.* 31. *Cod. de donat.* [illegible] Dion [illegible] *Plato.* Jura negant sibi data: [illegible] Horatius *lib. de arte poetica.* Sic lex regia apud Persas (teste Herodoto in Thalia) regi id quod facere vellet, permittebat. Hinc Julia noverca & uxor Antonini Caracallæ, [illegible] te imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Spartian. in *Antonino Caracalla.* Superiora si judices & ad literam intelligemus, nihil principe ferocius fuerit: sed id [illegible] magis propendeamus. Principem legibus solutum non esse, sed eis subesse [illegible], *l.* 4. *Cod. de legibus*: [illegible] solutum legibus videri, quam esse, *l.* 23. *ff. de legat.* 3. Hinc etiam [illegible] Apollonius Thyaneus ad Domitianum, teste Philostrato [illegible] de legibus, quas si tibi [illegible] non putaveris, [illegible]. Plinius in panegyrico ad Trajanum. [illegible] religione ipse te legibus subjecisti, Cæsar, quas nemo principi scripsit, sed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis. Quod [illegible], nunc primum dico, *Non est princeps supra leges, sed leges supra principem.* adde Plutarchum [illegible] Agapetum diaconum in admonitionibus ad Justinianum: adde exempla [illegible] Consulis in Livio [illegible] & Gelonis regis Syracus. in Diodoro 11. Inde fit, ut multis casibus eodem cum cæteris jure [illegible] [illegible] Nihil potest princeps contra pietatem vel bonos mores, *l.* 11. *ff. de conditionibus instit.* *Novell.* [illegible] & in dubio errare pro [illegible], qui respondet contra fiscum, *l.* 10. *ff. de jure fisci.* Fruitur tamen princeps singularibus privilegiis, puta ut [illegible] vide constitutionem Isaaci Angeli c. 2.) facit etiam gratiam [illegible], *l.* [illegible] *ff. ad municipalem*, ubi tamen agitur de jure [illegible] *Novella* [illegible] *Cod. si adversus vendit.* *l.* 3. *Cod. si minor se major.* [illegible] *Cod. de abolitionibus*, & *de gener. abolit.* His adde [illegible] *de Principe & privilegiis ejus* [illegible] Cujac. [illegible]. (26) Princeps, νόμος ἔμψυχος, lex animata: lex, mutus princeps. (27) Imperatoris munus est, perpetuo [illegible] vel statim atque Princeps sceptra [illegible] imperii, id est, regia ornamenta insigniaque sumpsit, perpetuum [illegible] consulatum: quia Reipublicæ indesinenter consulit. (28) [illegible] *Scrimger.* [illegible] Voluntatum eam esse principis, ut [illegible], id est dignitatem consularem. (29) Cujacius, post Petrum Fabrum legit [illegible].

(30) [illegible] est, Consulatum imperatoriam dignitatem sequi. (32) Id est, anno sui. (31) [illegible] *ff. de oper.* [illegible] Jul. *const.* [illegible]. (33) Hæc Novella abrogatur per Novellam centesimam decimam. (34) Creditum maritimum, trajectitium.

(35) Usura [illegible] est, [illegible] *C. de usuris*, Gall. [illegible]

contingit forsitan & in annum extendi tempus, si tantum forte moretur navis, ut annum aut terminos suos sumat, aut etiam transcendat: citius autem ea remeante, tempus in unum solum aut duos trahi menses: & ex tribus (1) siliquis utilitatem habere: vel si ita breve sit tempus, vel si apud alterum extra debitorem maneat debitum, hoc idem valere: eliem rursus negotiatoribus profectionem assumentibus, & per unumquodque onus definiri schema, secundum quod competit mutuum, aut manere aut permutare secundum pactum quod ob hoc convenerit partibus. Si tamen post reversionem navis salvæ nequaquam navigare propter tempus valentes revertantur: triginta solum dierum inducias dari a creditoribus debitoribus, & nihil pro debitis usurarum causa exigere, donec vendi contingat onus, parcentes apud alium esse debitum non reddendum, duas partes centesimæ dominis pecuniarum dare usuras, & mutuare (2), & mox mutuum in terrenum transponere modum: nequaquam maritimis periculis creditoribus molestandis: & hæc omnes dixisse cum jurejurando perhibentes testimonium quæ ad nos nunciasti, ut nos sanciremus quod nobis videretur, & super his dicebas hæc nostræ nuntiare potestati.

C A P. I.

NOs igitur & ipsa legentes gesta, & causam edocti, sancimus, secundum quod testatum est coram tua celsitudine, ita nunc & deinceps in omne tempus tenere, eo quod neque jam positis repugnet legibus, ut oporteat nunc & de cætero secundum quandam propriam legem in naucleris aut negotiatoribus super talium causarum hæc servari litibus, & secundum dictum modum prædictarum pactionum ita fieri etiam eventus, & alia omnia, quæcunque in prioribus testata sunt apud sedem tuam, unde secundam propriam legem teneant in naucleris aut negotiatoribus. Quod enim longis (3) ita servatum est temporibus & tenuit immutabiliter, sicut testimonia apud tuam gloriam definierunt: quomodo non est justum & in aliis omnibus valere, quæ postea erunt, & esse hanc eis rerum transactionem ex propria lege valentem, & altera quadam dispositione non egentem: sed in naucleris seu negotiatoriis occasionibus in omne tempus valentem, ut puta generalem existentem legislationem, & naucleris seu negotiatoribus & eorum contractibus expositam? Quæ debet etiam pars fieri jam a nobis positarum legum, & judicantes ad hanc respicientes proferre sententiam.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo jugiter servare festinet.

T I T. VIII.

DE TESTAMENTIS (4) IMPERFECTIS A (5) PARENTIBUS IN FILIOS FACTIS: ET DE DIVISIONE RERUM A FILIIS CORAM PARENTE, ET DE EJUS FACULTATIBUS FACTA ET SUBSCRIPTA.

N o v e l l a C o n s t i t. CVII.

Imperator Justinianus Augustus Basso magnificentissimo comiti devotiss. domesticorum locum obtinenti Joannes gloriosiss. prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

A Constantino (6) divæ memoriæ lex scripta est per antiquæ conjecturæ simplicitatem: porro causarum varietas & natura eas frequenter mutans, egere leges illas emendatione nostra præparavit. Dicit itaque lex, oportere morientium voluntates, quando sunt parentes, omnibus modis inter filios tenere, & tamen eos erubescit parentes existentes, quia eis & claram rerum concedit significationem, dicens & si non manifestæ sint eorum dispositiones, apparuerint autem ex quibusdam indiciis (7) & conjecturis, & qualibet scriptura: & sic eas valere & hoc in suis & emancipatis filiis. Insuper & Theodosius (8) decrevit non in patribus solum hoc disponens, sed etiam in matribus & ascendentibus utriusque naturæ (9). Hanc apprehendentes licentiam homines in tantam ingressi sunt obscuritatem, ut divinantibus (10) magis quam interpretantibus hæc egerent. Itaque neque personas scribentes, neque rerum dicentes notitiam, & forte nec quantitatem, tamen dignantur conjecturis & verisimilium ratione talia permittere.

C A P. I.

De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda.

NOs (11) igitur omnia clara & aperta consistere volentes, (quid enim sic proprium (12) est legum, sicut claritas maxime super defunctorum dispositionibus) volumus si quis literas sciens, inter suos filios voluerit facere dispositionem, primum (13) quidem ejus subscriptione tempus (14) declaret: deinde quoque filiorum nomina propria (15) manu (16): ad hoc uncias in quibus scripsit eos heredes, non signis (17) numerorum significandas, sed per totas (18) literas declarandas: ut undique claræ & indubitatæ consistant. Si vero etiam rerum voluerit facere divisionem, aut in quibusdam rebus certis aut omnes aut quasdam institutiones statuere, & harum inscribat significationes: ut ejus literis omnia declarata, nullam ulterius contentionem filiis derelinquant. Si tamen aut uxori aut extraneis (19) personis aliquibus voluerit relinquere legata, aut fideicommissa, aut libertates, & hæc propria scripta manu, dictaque a testatoribus coram testibus, quoniam omnia consequenter in dispositione posita ipsi & scripserunt, & volunt valere, sint firma: nihilo minuenda eo quod videantur in charta scripta, reliquam observationem testamentorum non (20) suscipientia: sed hoc solum immutetur, quod ejus manus & linguæ habet omnem virtutem chartæ præbitam.

C A P. II.

ET (21) si quidem usque ad mortem maneat hoc schema, nullus postea deducet testes, quia voluit forte talem voluntatem commutare, aut convertere, aut aliquid tale facere, cui licuit sumpere quod factum est, & aliam facere voluntatem. declarantem perfectam ejus sententiam quam competit valere hoc enim concedimus ei agere, hoc ipsum expressim significantem sub præsentia testium septem (22), quia & si fecerit quandam talem voluntatem, non tamen eam valere ulterius vult, sed rursus vult aliam facere: & hanc aut in testamento perfecto (23) faciat, omnia testamentorum habente signa, aut in non scripta perfecta voluntate: videri eum defunctum esse prioribus infirmis factis ex secunda ejus secundum perfectum testamentum aut voluntatem dispositione.

C A P. III.

QUia vero novimus aliquos divisiones facientes inter proprios filios, & præparantes eos his subscribere: & hoc schema suscepimus. Si quis enim dividat proprias res, & ipsos filios evocans faciat (24) subscribere divisionibus ipsis, & ratas eas judicare, & profiteri filios hoc secundum hunc habere modum: sit & hoc firmum in hujusmodi rerum divisione (25) secundum nostram constitutionem quam ob hoc posuimus: quam in omnibus, quæ in ea continentur, firmam esse per hanc legem sancimus. Si autem & in divisione ipse subscripserit, & clara omnia per subscriptionem suam fecerit, sit & hoc ratum: quoniam & hoc jam nostra legislatione continetur. Palam vero est, quia in talibus casibus valebit hæc lex, quoscunque postea moveri contigerit.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua gloria cognoscens, omnibus faciet manifesta: ut nullum lateant quæ recte & providenter pro nostris subjectis sancita sunt. Datum Kalend. Januar. *Constantinop.* Dom. Justin. PP. Aug. Imperii Anno xiii. Basilio V. C. Cons.

T I T. IX.

DE (26) RESTITUTIONIBUS (27).

N o v e l l a C o n s t i t. CVIII.

Imp. Justin. Aug. Basso magnificentiss. comiti devotiss. domesticorum locum tenenti Joannis gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecti.

P R Æ F A T I O.

NEgotium audivimus pro testamento dubitato, quod etiam interpretari justum existimavimus, & lege comprehendere certissima: hoc quod nostræ consuetudinis est, in negotiis motis ex legibus optimis accipere occasione. §. 1. Filios enim quidam suos instituens heredes, deinde alterutris eos, filiis non existentibus, substituere volens, jussit, *si contigerit aliquem ejus filiorum, & heredem futurum sine filiis humanam solvere vitam, post exceptionem horum, quæ ex lege debentur ei, ex eis quæ ab eo relinquebantur ei rebus, reliquas omnes res, & jura quæcunque apud eum in tempore mortis invenirentur, venire & restitui ex his superstiti, aut ejus filiis, si etiam ipse moreretur; omni cessante inter eos propter memoratam substitutionem cautione & fidejussione in his.* Eo moriente, et uno quidem ejus filiorum et heredum filios habente, alio vero manente sine filiis, prohibet eum qui sine filiis est, is qui filios habet, uti rebus, utpote eas deterentem; at ille utens verbis testamenti, quia quicquid inveniretur in tempore mortis apud eum, hoc eum restituere jussit: secundum hoc vult schema licentiam habere uti rebus sicut voluerit, nulla prohibitione de eorum gubernatione illata ei. §. 2. Nos igitur sumentes ex hoc occasionem, existimavimus oportere, et antiquam definitionem, et deinceps discretionem hanc quidem definire, hanc autem puram hominibus reponere, et propterea lege causam comprehendere, ut discant homines omnem

(1) Comprobatur hic conventio recepta. Ut creditor in singulos solidos capiat tres siliquas, quæ usura est centesimæ. (2) Lege, mutuo. (3) Argumentum a more diu recepto licet sumere, vide Everardum topicis, loco ab usitatis seu solitis, [illegible]. (4) De testamentis inter liberos factis, Tertia Rettina. De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda, tol. conf. 107. [Greek, illegible], Græci hoc loco.

(5) Vid. l. [illegible] §. 1. C. de testam. Cuth. Ad hanc Novell. vide Gudelin. de jure novis. lib. [illegible] Rittershus. in exp. [illegible] Nov. part. [illegible] cap. [illegible] Ans. (6) l. 21. C. fam. ercisc. l. 1. Cod. Theod. fam. ercisc. (7) Ecce Constantini parentum voluntates, quibuscunque indiciis, conjecturis, quacumque scriptura manifestæ, inter liberos valent, adde l. 21. §. 1. Cod. de testam. (8) l. 21. §. 1. C. de testam. (9) Sexus. (10) Divinatio & interpretatio differunt. (11) Hinc sumpta est Authent. quod sine C. de testam. (12) Obscuritas legibus inimica: perspicuitas contra eis amica. (13) Nota formam, secundum quam parentes literas scientes, scripto testari debent inter liberos. (14) Factis sc. testamenti. (15) Hinc nonnulli colligunt, non valere testamentum inter liberos, nisi sua manu fessque literis parens scripserit nomina liberorum, tempus & unciarum modum, cum potius mens Justiniani hæc sit, ut sive scribat testamentum parens, sive alius pro eo, illud literis perscribatur, non notis vel signis, [illegible] valere. (16) Vid. Nov. [illegible] c. 1. §. 4. [illegible]

(17) [Greek, illegible], [illegible] numeratim noia, Gal. Chiffres vocant. vide Cujac. [illegible] obs. [illegible] nis. vid. l. 6. in fin. ff. de [illegible] Goth. Adde Pancirol. rer. memorabil. lib. 2. tit. 14. Ans.

(18) [Greek, illegible], forma inter liberos testatio mentis nostræ, debet esse [illegible], adde Novell. Basilii c. 1. plenis atque prorsus integris literis perscripta.

(19) Extranei sunt, non liberi, hinc colligunt. Testamentum imperfectum inter liberos factum extraneorum non sustineri, l. [illegible] §. 1. C. de testam. vide Clar. §. testam. quæst. [illegible] nihil eo [illegible] capere posse. & ita [illegible] Vid. Gudelin. de jure novis. lib. 2. c. 9. n. 31. Ans. (20) Extraneis legari aut fideicommitti potest in testamento inter liberos minus solenni. Minus solenne hic intellige non qualecunque, sed tamen scriptum a testatore testibusque testibus, supr. hic, ibi, coram testib. licet nullæ aliæ solennitates fuerint servatæ. Testibus, inquam, saltem duobus. Numero enim plurium duo saltem intelliguntur. l. 12. ff. de testib. Cum dicimus legari vel fideicommitti posse, satis intelligitur, aliud dicendum fore, si instituantur heredes. Nec enim possunt extranei in imperfecto testamento heredes scribi. Sic itaque. Ex perfecto testamento extranei liberi relicta legata vel fideicommissa præstabunt, si modo holographum & testibus ipsis nuncupatum fecerit testamentum. (21) Hinc sumpta est Authentica hoc inter C. de testam.

(22) [Greek, illegible], Hal. edit. Græca Harmen. [illegible] §. 17. quæ verba [Greek, illegible] vetus interpres hic non expressit, nec Scrimgeri editio Græca, nec Julianus interpres, hoc igitur innuit, Testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento imperfecto revocari non posse: sed ut coram septem testibus testamentum revocetur, exigi. Ratio dubitandi nasci videbatur ex eo, quod naturale sit, unumquodque eo genere dissolvi, quo colligatum est. l. 35. ff. de regulis jur. Possumus & hoc adjicere, sufficere præsentiam quinque testium in revocando eo testamento, quod quinque testibus perfici potest, l. ult. C. de codicil. vid. Cujac. 3. in fin. Aliud est in testamento militis, cujus imperfectum testamentum alio imperfecto, intra annum tamen missionis, revocari potest. l. 34. in fin. ff. de test. mil. & ita facilius imperfectum militis testamentum, quam patris inter liberos rumpitur. (23) Imperfecta inter liberos dispositio non potest, nisi solenniter, revocari. [illegible] Basil. [illegible] lib. 30. cap. 2. & 3. Harmenop. 1. §. 31. (24) Nov. 18. cap. 7.

(25) Divisio bonorum facta a patre confirmatur, vel ejus subscriptione, infr. hic, ibi, si autem & in divisione subscripserit, vel liberorum ejus, ut hic, unde colligunt interpretes, teste Clar. §. testam. quæst. 10. vers. sed pone. Schedulam a patre non scriptam vel subscriptam, sed tamen subscriptam a liberis, valere. Valere, inquam, non jure testamenti, sed contractus. (26) De fideicommissariis hereditatibus, Ind. conf. 121.

(27) Hoc redit constitutionis hujusce quæstio, An & quatenus jussus restituere, quod ex bonis superfuerit, possit deminuere, adde Novell. 39. [illegible]

omnem legis ordinem, cum quo competit talia & discere, & judicare. Novimus igitur apud Papinianum sapientissimum, dictum in decimo nono (1) libro ejus quæstionum, ubi permittit alienationes in tali casu: illud solum velut ex studio in ænigmate proponens, ut tunc oporteret prohiberi alienationes, cum ad solvendum fideicommissum, ex studio (2) qui hoc oneratus est, ad alienationem venit. Et tanquam philosophatus inter Imperatores Marcus, tali quodam proposito casu, viri boni arbitratum videre inesse talibus verbis disposuit.

C A P. I.

NObis (3) ergo recte visum est, hanc ita disponere legislationem, ut si quidem universaliter aliquis dicat restitutionem fideicommissi t hæc tenere quæ in talibus decreta sunt & a nobis jam sancita. Sin vero tale sit fideicommissum, quale subjacet: & ea quæ inveniuntur seu remanent in tempore mortis, testator submittat sola in fideicommissum: tunc indefinite dictum prioribus, sub quadam legitima deducere divisione & ordine. Si quis enim hæc, aut etiam aliquid aliud tale dixerit t sancimus usque (4) ad Falcidiam solum suæ institutionis necessitatem habere servare eum qui oneratus est fideicommissi restitutione. & non posse aliquid penitus ex illa minuere sufficiens existens: sed heredi quidem superint tres partes, illi autem quartæ solius relinquatur ratio. Non enim concedimus ei qui gravatus est, etiam donationibus (5) uti aliquibus. & forsan ex studio (quod Papinianus (6) dicebat) intervertendi fideicommissi causa, ut etiam quarta minuatur institutionis ejus: sed hoc omnino relinquere fideicommissum: aliis omnibus in ejus positis potestate: & licentiam habere eum his sicut voluerit uti, quemadmodum perfectis dominis competit. Si vero & ipsam quartam is qui gravatus est, contingat: necessarium est perscrutari causam secundum quam hoc egit: & si quidem aut dotem (7) voluerit dare, aut sponsalitiam largitatem, aliam non habens substantiam: oportet ei hoc permitti agere. hoc videlicet quod nostra continetur jam lege, in qua ei omnino non negavimus talem deminutionem. Si vero & in captivorum redemptionem (hanc enim excipimus, & dicamus Deo causam) & hoc licentiam eum habere facere, & minuere etiam quartam pietatis ratione; quod omnium nobis pretiosius videtur.

C A P. II.

SI vero contigerit neque ipsum habere ex aliquibus causis unde faciat expensas, ex tali restitutione, etiam hæc facere, damus ei licentiam; (hoc quod & testator permisit) quod relinquetur, omnino hoc volens ad restitutionem trahi, & quasi aliquis dicat, ex hoc quod remaneret, ei restitutionem fieri. Si autem nulla talis subjacet occasio, necessitatem habere omnino quartam partem propriæ institutionis servare, & tali & aliis restitutionem donare. Si (8) tamen aliquid expenderit, habens unde supplementum faciat: ex illo suppleri quartam, & per nullam causam hanc minui. Si vero contigerit quartam, & non habeat ad supplementum aliam substantiam: tunc damus ei & contra emptores, aut aliter accipientes res, in rem & hypothecas ex autoritate hujus legis, ut liceat complere sibi fideicommissum ex rerum vindicatione, hoc quod in legatis jam dedimus, & ex constitutione in rem ei donantes, & fideicommissi persecutionem, unde & cautionem fideicommissarius (9) dabit (10) non minus quartam servare: nisi & ipsam testator, sicut in pronunciato nobis facto, prohibuit; cum enim ipse testator omnem non fidejussionem solum, sed etiam cautionem relaxaverit, nos aliter disponere, non est morientis conjicere voluntatem.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur sit causis decisio, ipsi quæ præbuit quæstionem, & aliis omnibus, in quibus pendere contigerit casus testamentorum quidem factorum, & testatorum quippe defunctorum t nondum autem tali locum accipiente fideicommisso, sed adhuc eo qui gravatus est, superstite. Et hæc dicimus non in filiis solum, sed etiam in aliis cognatis & extraneis agere, in quibus omnino tale fideicommissum relinqui contigerit. Tua igitur gloria omnibus hæc manifesta faciat nostris subjectis, ut sciant quemadmodum comperat & vivere eos, & mori, & testari, & fideicommissa relinquere & alia agere quæ in talibus sunt sancita. Dat. Kalend. Febr. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno XIV, (11) BASIL. V. C. CONSULE.

T I T. X.

DE PRIVILEGIIS DOTIS (12) HÆRETICIS (13) MULIERIBUS NON PRÆSTANDIS.

NOVELLA CONSTIT. CIX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

UNam nobis esse in omni nostræ reipublicæ & imperii vita, in Deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperii dat salutem, unde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eum respicere: & hoc eis principium (14) esse, & medium, & terminum. Sicut igitur universi qui ante nos imperantes, & maxime Leo (15) piæ memoriæ, & Justinus (16) piæ memoriæ noster pater in suis constitutionibus, hæreticis omnibus interdixerunt, ut neque ulla ipsi participarentur militia (17), neque quodlibet in publicis curis participium haberent, uti ne occasione militarium & publicorum collegiorum sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ membra viderentur vastare: ita & nos ipsi hoc egimus, nostris constitutionibus hoc roborantes. Hæreticos (18) vero & illi dixerunt, & nos dicimus eos qui diversarum sunt hæresium; quibus conjungimus & connumeramus & qui Nestorii Judaicam (19) sequuntur vesaniam, & Eutychianistas (20), et Acephalos (21) qui Dioscori (22) & Severi (23) mala tecta languere, & Manichæi (24) & Apollinaris renoventium impietatem: & ad hoc omnes qui non sunt membrum sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, in qua omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchæ (25), & Hesperiæ (26), & Romæ, & hujus regiæ civitatis, & Alexandriæ, & Theopoleos (27), & Hierosolymorum, & omnes qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, Apostolicam prædicant fidem, atque traditionem. Igitur sacram (28) communionem (29) in Catholica Ecclesia non percipientes a Deo amabilibus sacerdotibus hæreticos juste vocamus. Nam licet nomen (30) Christianorum sibimet imposuerint; attamen a Christianorum se fide et communione separant, Dei judicio semetipsos subdi cognoscentes.

C A P. I.

QUæ igitur de hæreticis prolata sunt lege, omnibus sunt manifesta. Nos autem volentes orthodoxam amplectentes fidem, et eam defendentes, habere aliquod amplius privilegium iis qui alienant semetipsos a Dei ovili (quoniam neque (31) justum est æqualibus cum orthodoxis hæreticos dignos fieri privilegiis) propterea et nunc ad præsentem respeximus legem. Quia (32) enim dedimus privilegium mulieribus dotium, ut etiam prioribus (33) creditoribus præponantur, et meliorem ordinem eas habere, et nec a tempore superatas; in donationibus autem propter nuptias secundum tempora per quæ fiunt, hypothecas (34) habere, omnibus in præsenti facimus manifestum per hanc sacram nostram legem, quia et hoc privilegium et tacitas hypothecas, et omnia alia quæ mulieribus omnibus in diversis privilegia a nostris legibus data sunt, illis damus solis quatenus his fruentur, et prantur, et quæ diligentiam habent rectam, et adorandam nostram fidem tenere (Catholicæ dicimus et (35) Apostolicæ Ecclesiæ) et participare in ejus salutari communione. Quæ enim separant se a sancta Dei Catholica et Apostolica Ecclesia, et sacrosanctam in ea communionem percipere non patiuntur a Deo amabilibus sacerdotibus, nolumus omnino talibus frui privilegiis. Si enim se separant a Dei muneribus, et a sacra communione alienas faciunt; multo potius et nos non eas dignas fieri privilegiis, neque ex nostris legibus frui permittimus continentia; sed sint eis inaggressibilia (36) omnino ex legibus beneficia; et omni privilegio ex nostris constitutionibus eis dato privabuntur.

C A P. II.

LIcebit autem eis melioris (37) sententiæ factis, et rectam veramque amplectentibus fidem, et hac semper contentas, talibus perfrui muneribus et privilegiis; his in omni ditione valentibus, atque servandis, principaliter quidem a Deo amabilibus episcopis et sacerdotibus, deinde

(1) [illegible] ... (19) Nestorii qui dicuntur, l. 5. l. 11. C. de hæret. (20) [illegible] [illegible]

deinde a nostris administratoribus & judicibus, sive sint majores sive minores: & insuper a tua celsitudine, apud quam & præsentem facimus legem. Unde competens est, & judices apud quos aliquæ movebuntur contra mulieres causæ, aut a mulieribus quædam privilegia sibi vindicare volentibus, respicere ad præsentis nostræ legis subtilitatem: & si non invenerint eas orthodoxæ fidei existentes, & percipientes sacrosanctam, & adorabilem communionem in sanctissima catholica & apostolica a venerandissimis ejus sacerdotibus, non permittere frui ex nostris constitutionibus privilegiis.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens, causis apud eam motis servare, & operi effectuique tradere curet, & per solennia edicta & præcepta propria omnibus faciat manifesta, & in hac felicissima civitate, & in provinciis, ut cognoscant omnes quanta & quæ nobis cura est & veræ circa Dominum Christum verum Deum fidei, & nostrorum subjectorum salutis. Dat. 2. Kal. Maii, *Constantinop.* Dom. Just. PP. Aug. Anno xiv. (1) Basilio V. C. Cons.

T I T. XI.

DE NAUTICIS (2) USURIS (3).

N o v e l l a C o n s t i t. CX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus ex denunciatione tuæ celsitudinis, legem fecisse jam (4) nos de trajectitiis pecuniis, quæ manifesta facta est foro tuo.

C A P. I.

SEd quoniam postea aditionibus nobis factis, percepimus legem illam non valere, rescindi (5) eam sperantes ex foro tuo: cognovimus autem eam & in quibuslibet provinciis jam insinuatam: propterea sancimus talem legem omnino vacare, & si contigerit etiam per provincias eam destinari, nec ibi valere, sed invalidam esse. Sicque non volumus causam procedere, tanquam si nec scripta fuisset memorata lex: sed secundum de talibus positas leges a nobis negotia & æstimatione & sententia potiantur.

E P I L O G U S.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 6. Kal. Mai. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Belisario V. C. Cons. (6).

T I T. XII.

HÆC CONSTITUTIO INNOVAT (7) CONSTITUTIONEM, QUÆ PRÆSCRIPTIONEM CENTUM (2) ANNORUM VENERABILIBUS LOCIS DEDERAT.

N o v e l l a C o n s t i t. CXI.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

QUod *medicamenta (9) morbis, hoc exhibent jura negotiis*. Unde consequitur, ut nonnunquam a judicio (10) discordet effectus, & quod credebat conjectura prodesse, experimento inveniatur inutile. Probat igitur hic præsentis etiam necessitas sanctionis, in qua privilegium ex religioso (11) proposito sacrosanctis ecclesiis Dei, & monasteriis, aliisque religiosis locis constitutione nostra nuper indultum, necessaria correctione distinguimus. Dudum (12) siquidem jusseramus ad centum illis annos exceptionis propagari curricula, per cujus licentiam sanctionis negotia quidem multa commota sunt, & velut antiquorum vulnerum obductæ paruerunt iterum cicatrices: sed eorum sanitas provenire non potuit, probationum scilicet difficultatibus impedita: quoniam *per tantum seculi (13) magis quam temporis spatium, nec documentis integritas, nec actis fides, nec ætas valet testibus suffragari*.

C A P. I.

UNde quia largitati nostræ causarum non occurrit angustia cum ratione simul ac religione tractantes prædictum privilegium, usque ad possibilem modum deducere experimento tentavimus, & jubemus in negotiis quæ antehac triginta annorum removebat exceptio, nunc venerabilibus ecclesiis, monasteriis, & xenodochiis, nec non orphanotrophiis, & brephotrophiis, & ptochotrophiis quadraginta (14) annorum protelatio conferatur: salva scilicet circa alias personas & causas virtute, quam semper tricennalis (15) sibi præscriptio vindicabat: quoniam hanc decem annorum adjectionem solis (ut dictum est) religiosis locis, eorumque juri vel contractibus indulgemus: ut sopitæ hoc temporis spatio tam personales quam hypothecariæ actiones in perpetuum conquiescant: nihil penitus aliis exceptionibus derogantes: sed tam in aliis quam triennio vim roburque tenentibus, in illis namque (ut dictum est) negotiis religiosos contractus memorato quadraginta annorum privilegio volumus perfrui, in quibus eis centum annorum prærogativam constitutio (16) nostra contulerat. Si quas plane causas ante hanc nostram constitutionem ab ecclesiis cæterisque sacris locis ubicunque commotas, judicialis sententia aut transactionum conventio terminavit; nolumus resuscitari, sed in reliquum illis hanc objici sanctionem, quas antehac forsitan octo (17) lustrorum silentio moveri hactenus, aut motas terminari non contingit.

E P I L O G U S.

† Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ per hanc generalem legem nostra statuit æternitas, edictis propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. Dat. kal. Jun. CP. imperii DN. Justin. perpetuo Aug. Anno xv. Basilio V. C. Cons. 18.

T I T. XIII.

DE LITIGIOSIS (19) ET DE DECIMA (20) PARTE LITIS (21) AB ACTORE CAUTELA PRÆSTANDA.

N o v e l l a C o n s t i t. CXII.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

MUlta quidem de litigiosis tam antiqua (22) legislatorum prudentia quam imperialis dispositio promulgavit, sed in præsenti quidem judices a nostra clementia petierunt, ut dubietatem discernamus, quæ adhuc pro hujusmodi causis in judiciis commovetur, & leges nec non constitutiones super his positas apertius explanemus: ut jam manifestissimum sit quas res vocari litigiosas oporteat.

C A P. I.

Quæ res litigiosa sit.

IDeoque (23) sancimus litigiosam dici & intelligi (24) rem mobilem, & immobilem, seseque moventem, de cujus dominio causa inter petitorem & possidentem movetur, aut per judiciariam (25) conventionem, aut per preces principi oblatas, & insinuatas (26) judici, ac per eum adversario (27) interpellatoris cognitas: in his enim casibus etiam præteritam constitutionem mansuetudinis nostræ per hanc volumus obtinere: in qua scientes & ignorantes emptores discernimus. Et hoc adjiciendum esse perspeximus, ut si lite de re litigiosa pendente, pulsatum contigerit ab hac luce recedere, heredes autem ejus velle divisionem (28) rerum facere, sine aliquo obstaculo liceat eis hoc agere. Quando enim res litigiosæ per successionem ad heredes perveniunt, non (29) debet alienatio intelligi earum inter coheredes divisio. Et (30) hoc autem præsenti nostra lege decernimus, ut si contigerit unum pro tali causa litigantem, ab humano consortio recedentem, per ultimam voluntatem res aliquas de quibus dominii dubitatio vertitur, legati (31) nomine cuicunque relinquere: si quidem heres judiciali sententia dominus earum fuerit demonstratus, tunc legatarius quod ei relictum est, modis omnibus consequatur. Si vero heres in judicio victus (32) extiterit, non (33) habeat legatarius licentiam aliam rem pro eodem legato heredem exigere: quoniam sciens testator rem litigiosam esse, litis eventum (34) legatario dereliquit. Unde damus licentiam legatario (si hoc prodesse sibi putaverit) litis participem fieri: ut ne aliquam forte negligentiam seu proditionem heredi possit objicere. Ab (35) hoc autem litigiosi vocabulo hypothecas separari (36) decernimus, & in his hanc distinctionem tenere: ut siquidem speciales res mobiles, vel immobiles, aut se moventes nominatim (37) fuerint hypothecæ suppositæ (38), liceat quidem debitori eas, cui & quando voluerit vendere: sic tamen ut ex pretio earum usque ad debiti quantitatem satisfaciat creditori. Si (39) autem hoc debitor non fecerit, damus licentiam creditori, qui rem venditam suppositam habet, eandem rem vindicare, donec ei satis pro debito fiat. Hoc autem præcipimus observari si

(1) XV. ut sit annus &c. (2) De nautico fœnore, Jul. const. 105. [illegible] Græci hic. (3) Hæc constitutio abrogat [illegible] ... [illegible] ... (5) Id est, Nov. 106.

(6) [illegible], quidam vertunt *refundi*, Haloander vertit *exigi*. Cujacius *removeri*. (7) [illegible] (8) De tempore actionum sacris locis competentium. [illegible] ... ut Nov. [illegible] cap. [illegible] *de præscript.* Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. part. 12. cap. 2. Ansf.

(9) Negotia, morbi, jura, medicamenta & remedia. Leo in proœmio Nov. [illegible]. (10) Ab opinione, [illegible] (11) Bono [illegible] & religioso propositum interdum nocet. Bona intentio peccatum non excusat. (12) Id est, Nov. 9.

(13) Seculum a tempore separandum. (14) Locis religiosis & ecclesiis actiones perimuntur annis 40. Quæcunque actio [illegible] ecclesiis, excluditur quadraginta annorum præscriptione & ita revocatur jus antiquum, *l. ult. C. de fund. patrimon.* (15) Quæ privatis competunt in ecclesiam actiones, excluduntur præscriptione annorum 30. vid. Cujac. [illegible].

(16) Id est, Nov. 9. (17) Id est quadraginta annorum. Lustrum enim annos quinque continet. (18) Id est, anno 541. (19) [illegible] Hodie hic titulus parum est in usu: cum cuivis litigiosa res cedi possit, & cessione facta, cessionarii possint agere si tamen a rece literas impetraverint, judici mandantes, cessionem admitti ad litis prosecutionem & in locum cedentis subrogari, extra litigii cessionario remissa, [illegible] (20) [illegible] Goth. Adde Georg. de Cabedo de decem [illegible] & conciliationem hujus Novell. cum auth. hoc si debitor C. de pignor. & cum Nov. 4. vid. Rittershus. part. 5. cap. 2. num. 34. & part. 8. c. 12. Ansf.

(21) [illegible] pro sanda a temere litigantibus. (22) *l. 3. ff. h. t. l. 4. C. h. t.* (23) Hinc sumpta est Authentica *litigiosa Cod. de litigiosis*. (24) Litigiosa res quando dicatur, vid. *l. 1. ff. & l. 1. Cod. de litig.* (25) Seu judicialem admonitionem, Jul. hic. (26) Insinuatas, Jul. [illegible] Græci hic, sic [illegible], Nov. 119. cap. 12. Insinuatio testamenti & [illegible] insinuativa, Nov. [illegible]. (27) Id est, reo. (28) Litigiosæ res dividi possunt inter heredes. *l. 2. in fin. Cod. h. t.* (29) Divisio inter coheredes, alienatio proprie non est, nec enim alienat, qui dividit, Jul. hic. Nam qui alienat, rem suam transfert: is autem qui accipit, rem quæ fuit alterius, nec antea suam accipit. At qui ex divisione accipit, rem suam recipere videtur. (30) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de litigiosis. (31) Litigiosa res legari potest.

(32) Quo [illegible] hic esse potest. Re litigiosa legato [illegible] ... [illegible] Olim litis æstimatio præstanda erat legatario, *l. 1. Cod. h. t.* (34) Litigiosam rem qui sciens legat, litis eventum legare intelligitur, non autem id velle, ut ea evicta ab heredibus, res alia legatario præstetur. (35) Nec [illegible] hic casu actor aut heres denunciare litem legatario, [illegible] legatarius eo casu condemnato herede appellare. (36) Hinc sumpta est Authentica hoc ita C. de pignorib. (37) [illegible] Nominatim res obligari dicitur, quæ specialiter obligatur, non quæ traditur. (38) Aliud est rem hypothecæ subjectam, aliud litigiosam esse. Litigiosa enim rem non facit de hypothecis quæstio, Jul. hic. (39) Pignora specialiter debitor potest vendere, *l. 2. ff. de pign.* Si tamen ex eius pretio non satisfiat creditori, [illegible] creditor debitorem discutere, licet enim ei pignus vindicare a possessore. Et hunc sensum puto veriorem esse, quanquam alii hæc verba alio referant, ad eum scilicet casum,

si (1) non forte ante, aut per generalem aut per specialem nominatim hypothecam eadem res aliis fuerit creditoribus obligata: tunc enim secundum sacrarum nostrarum legum tenorem temporum (2) privilegia unicuique creditorum servari decernimus. Ex quo jam claret quod generales hypothecas multo (3) magis litigiosi vocabulo nolumus contineri: sed earum actiones secundum veterum legum constituta examinari, & inde vim præcipimus obtinere. Et hæc quidem de litigiosis, & speciali nec non generali hypotheca disposuimus, ut jam nulla de his in judiciis dubitatio generetur, sed secundum distinctionem hujusmodi certamina terminentur.

C A P. II.

De cautione quæ ante reorum citationem præstari debet ab actore.

AD excludendas autem calumniose moventium intentiones, & executorum fraudes, aliud invenit providentia nostra remedium. Sancimus (4) enim omnes judices, si quando aliquos teneri (5) vel (6) amoveri voluerint, hanc conditionem in suis interlocutionibus (7) adjicere, *ut non aliter conventionales libelli pulsatis porrigantur, aut sportulæ* (8) *executoribus dentur, nisi prius & in libello actor per se, aut per* (9) *tabularios subscripserit* (10); *& actis intervenientibus fidejussorem* (11) *idoneum periculo competentis officii præstiterit, confitentem quod* (12) *usque ad finem litis permaneat, & suas intentiones aut per se aut per legitimum procuratorem exerceat; & nisi postea fuerit approbatus injuste litem movisse sumptuum, & expensarum nomine decimam* (13) *partem ejus quantitatis, quæ in libello continetur, pulsato restituat*. Si (14) autem dixerit non valere fidejussorem dare: tunc apud judicem a quo causa examinanda est sanctis propositis Evangeliis per sacramentum hoc ipsum affirmet, & sic (15) juratoriam (16) cautionem exponat, & per eam hæc quæ superius dicta sunt, profiteatur.

§. 1. Si vero non hæc omnia quæ prædiximus, secundum ante latum modum processerint, nullatenus pulsatum responsum facere executori concedimus, nam si citra memoratam dispositionem, aut aliquis judicum, aut officium ejus, vel quilibet executor negotii aliquem convenire præsumpserit: judex quidem & officium ejus denarum (17) librarum auri pœnam sustinebit: ipse autem executor negotii & confiscationem suæ substantiæ patietur, & exilio quinquennali damnabitur: pœna videlicet ex hac lege competente, periculo viri magnifici pro tempore comitis rerum privatarum exigenda, & nostri fisci juribus (18) inferenda. Omne autem dispendium quod pulsatus ex hac conventione præter tenorem nostræ legis factum perpessus fuerit, ex peritorie substantia pulsato resarciatur periculo judicis, cujus ab executore detentus est, necnon & officii, quod ejus jussionibus obsecundat, ut undique nostro imperio superna majestate ac divinitate crediti, pro sua indemnitate lætentur. Causæ vero quæ ex consensu utriusque partis in judicio moventur, a pœna hujus constitutionis liberas esse decernimus: & sicut aliis nostris continetur constitutionibus terminari.

C A P. III.

Ut (19) *post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur* (20).

OMnem (21) vero causarum finem volentes celeriter pervenire, illorum malignitatibus obviamus, qui tantummodo proponunt actiones, nolunt autem usque ad finem exercere judicium, dicentes legem (22) esse, quæ decernit *neminem* (23) *actiones suas exercere nolentem compelli*. Et hanc igitur pravitatem extinguere festinantes, jubemus memoratæ legis auxilio non (24) eos uti, qui contra aliquem suas proposuerint actiones: sive per judiciariam conventionem, sive per preces principi oblatas, & judici insinuatas, & per eum ad scientiam adversarii deductas, vel sub legitimi judicis cœptas examine. Injuste enim agere secusat, qui paratus (25) adversarium suum ad judicium vocavit: eum excusatio hæc pulsato magis quam actori conveniat. Quamobrem sancimus *actorem* (26) *cœptum negotium usque ad finem litis exercere*. Si vero causam prosequi distulerit: damus pulsato licentiam, judicem apud quem lis cœpta est postulandi: ut ab eodem judice actor ad judicium aut per se aut per legitimum procuratorem venire moneatur: & si hoc minime fecerit, propositis tribus vocetur edictis: unoquoque cautione non minus quam triginta (27) dierum spatio concludenda. Jubemus enim ordinarios (28) judices non solum præconum (29) vocibus, sed etiam edictis (30) propositis quamcumque litigatorum partem absentem in judicium vocare. Vocem enim præconum pauci possunt qui præsentes inveniuntur, audire: edicta vero per multos dies sic posita possunt pene omnes agnoscere. Aliis autem omnibus judicibus qui per imperialem jussionem causas examinant, ex præsenti lege permittimus partes quæ in judicio non permanent, propositis edictis vocare, ne causæ infinitæ permaneant. §. 1. Si vero apud judicem initium (31) lis non acceperit, sed tantum conventionali libello quicunque pulsatus est, aut precibus nostræ oblatis clementiæ: jussio nostra super hoc prolata, sive scriptis, sive per mandata judici fuerit intimata, & ei adversario per eum cognita: etiam sic licebit pulsato ire ad competentem judicem & per eum suum adversarium simili modo vocare: ut si quidem sui præsentiam actor fecerit, causa secundum legum ordinem examinata finem legitimum sortiatur.

§. 2. Si vero propositis edictis vocatus ad judicium venire, & suas intentiones aut per se aut per legitimum (sicut dictum est) procuratorem proponere noluerit: tunc & aliud unius (32) anni spatium ei concedimus: intra quod, nisi suam intentionem fuerit prosecutus, damus licentiam judici, & absente adversario, partis permanentis allegationes secundum nostras leges examinare: & veritate subtilius requisita, legitimam (33) proferre sententiam. Si vero intra prædictum anni spatium venerit: & suas intentiones exercere voluerit: jubemus judicem modis omnibus expensas vel sumptus quos propter litem pulsatus permanens in judicio sustinuerit, ante omnia exigere actorem, & pulsato dare: & sic actorem permanere: donec causa finem secundum leges accipiat. Nam si tantummodo venerit, & expensis sive sumptibus datis solum annale tempus interrumpere voluerit, & iterum a judicio recedens, usque ad exitum causæ non permanserit: jubemus eum post prædictas edictorum & annalis spatii observationes ab omni cadere actione, quam sibi competere contra pulsatum existimabat. *Deterior namque dolus ejus agnoscitur, qui interruptam iterum litem deseruit, quam qui semel acceptam dereliquit*. Legis autem privilegio, quæ nolentibus non imponit necessitatem proprias actiones movere: illis (34) tantummodo uti concedimus, qui nullam secundum prædictos modos adversario moverint quæstionem.

E p i l o g u s.

† Hæc autem omnia obtinere decernimus in causis quæ necdum vel judiciali sententia, vel amicabili conventione, vel alia juri cognita decisione finitæ sunt, Theodote (35) parens carissime atque amantissime. Illustris itaque & magnifica auctoritas tua præsentem nostri numinis legem in perpetuo valituram edictis in hac regia urbe propositis, & præceptionibus in universis provinciis sub tua constitutis jurisdictione directis faciat manifestam: ut omnes ea quæ pro utilitate eorum sancimus, a se custodienda cognoscant. Dat. 5. Idus Septembr. CP. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. (36) Basilio V. C. Cons.

T I T. XIV.

IN (37) MEDIO (38) LITIS NON FIERI (39) SACRAS (40) FORMAS AUT SACRAS JUSSIONES: SED SECUNDUM ANTIQUAS LEGES GENERALES LITES DECIDI.

Novella Constit. CXIII.

Imp. Justin. Aug. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

OMnia secundum (41) nostras leges agi volentes, & harum virtutem servari studentes, perspeximus præsentem scribere legem, ad ipsarum legum observationem. Agnovimus enim quoniam quidam judicum volentes eis qui causas dicunt, tergiversari, & celare suas festinantes dilationes, excusant se frequenter, dicentes quod sacræ formæ aut sacræ jussiones aut dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum insinuatæ eis sunt, tanquam disponentes, quemadmodum oporteat negotium examinari aut judicari.

C A P. I.

ET propterea sancimus, ut dum lis examinatur, sive in pecuniariis, sive in criminalibus, aut aliis quibuscunque emergentibus causis apud judic

[illegible]

(a) Hinc sumpta est Authen. ... C. de episc. & cler. (s) ... comprehendi. [illegible]

(29) ... vide quæ scripsi Novell. 112, in fin. (30) Si admonito reo ... (31) Hinc sumpta est Authentica ... [illegible]

judices, sive hic, sive in provinciis, neque (1) pragmaticum typum, neque aliam præscriptionem, neque sacram nostram quamlibet ex scripto, aut non scripto jussionem aut dispositionem in hac regia civitate spectabilium nostrorum referendariorum (2), aut alterius cujuslibet, disponentem eos quomodo decet inchoatum examinare aut judicare negotium: insinuare judicantibus, aut insinuatam valere: sed secundum generales (3) nostras leges causas examinari & decidi. Quod (4) enim in legum positum (5) est potestate, non egebit aliqua extrinsecus (6) dispositione. Si quod enim ad nos negotium, apud judicem jam dictum, aut antequam hoc principium sumat, perspeximus nos hoc per proprium nostrum judicium disponere & dicare: hoc nequaquam alterius judicis egebit judicio. Sicut enim a nobis per sacrum (sicuti dictum est) judicium disposita aut decisa, non (7) egebunt aliorum examinatione, aut judicio, aut retractatione (8) aliqua: sic nos (quibus Deus sanciendi potestatem donavit) si aliquod judicium in quolibet negotio protulerimus, non alii judici hoc committimus sive per formas, sive per dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, quomodo convenit hoc negotium examinari aut judicari: utpote quia a nobis semel judicatum est, quod retractari a nullo valeat: his videlicet tenentibus, quando scripta talis aliqua nostra procedit sententia. Si (9) vero aliqua dubitatio judici de aliqua fiat lege: nunciet ad nostram potestatem, & a nobis expectet causæ scriptam declarationem aut interpretationem, & secundum eam decidat litem. §. 1. Si vero dum causa dicitur, pragmatica nostra forma, aut dispositio spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, aut aliud aliquid horum quæ dicta sunt omnium, judicantibus insinuetur, ordinans in his examinationem, aut sententiam, jubemus judicem quidem omnino non respicere: sed his vacantibus, & nullam penitus habentibus virtutem secundum generales nostras leges causam examinare, & legitimo fini contradere. Si autem hoc non custodierit judex, decem librarum auri eum subjacere pœnæ, ut etiam aliam nostram majorem indignationem experiatur: eidem pœnæ subjacto & eo, qui præsumat talem aliquam dictare formam, & ministrantibus ei, & talem aliquam dispositionem facientibus spectabilibus nostris referendariis. Et hæc dicimus sive (10) ex sacra nostra sanctione judicare quispiam deputatus est, sive ex præcepto judiciali, sive secundum arbitrium, aut compromissariorum sententia quæstionem audit: sive scripto, sive sine literis. Sed vel si quis judicum propriam despiciens salutem ex aliquo tali præsumpserit sententiam proferre: hanc ita infirmam (11) esse volumus, ut neque appellatione indigeat, neque ex compromisso inferatur pœna. Nos enim omnes judices secundum generales nostras leges examinationes & sententias ferre volumus. Illud quoque indubitatum erit, quia neque judicialis qualibet valebit jussio extra quod ordinatum est hac nostra lege.

C A P. II.

SUper hoc autem & illud judices nosse opus est, quia competens est eos, & quæ (12) adhuc & nunc moventur quæstiones, secundum generales determinare leges, vel si quispiam præcessit impetrans (13) sanctionem, disponentem judicantis examinationem, aut sententiam. Ei enim qui tale aliquid impetravit jam, sententiamque definitivam nondum promeruit, nihil ex iis quæ impetravit, prodesse volumus. Si enim semel pervenit sententia definitiva (14) data: nequaquam hanc ex nostra hac perscrutari lege jubemus: licet appellatio subsecuta sit, aut retractationis est aliqua species contra sententiam. Eam autem jussionem, quæ non disponit quidem judicantem, aut judicare futurum, quomodo oporteat quæstionem fieri, aut judicium inferri: causam vero fini (15) studiose tradi legitimo vult: aut actorum imponet editionem, aut judicem coget legitimam proferre sententiam, aut simul (16) alium judicem secundum nostras præstitutas leges: & fieri, & valere, & scripto & sine scriptura non prohibemus.

C A P. III.

UT autem omnes nostri subjecti & maxime qui litibus atteruntur, nostram pro se noverint providentiam, & nullus hanc sacram nostram circumveniat legem, neque ignorantiam in ea proponat: sancimus in unoquoque negotio initium apud judicem accipere ex procemiis (17) mox, & ante ipsam personarum firmationem (18) inscribi eam, & monumentorum fieri partem: sic enim gestis præfulgens prohibebit ea quæ præter ejus virtutem tentantur circa eam, & circa ipsam forsan personarum firmationem (19): & prævaricari eam nitentibus per multa interminata refrenabit a talibus eos præsumptionibus, & propriis tempus non sinet fieri pœnis. Ut enim iniquitatem simul & injustitiam per omnia expellamus, propterea præsentem posuimus legem, undique eam, & per omnes alias cautas & incircumveniendas custodientes reipublicæ leges, secundum quas & nos ipsi imperium, quod Deo dante suscepimus, custodita, nostramque rempublicam ab his legibus muniri semper optamus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo servare quidem studeat, omnibus autem palam faciat, proponens quidem eam in hac felicissima civitate, præceptis autem solennibus utens ad provinciarum præsides, ut omnes homines sciant eam quam super eos habemus providentiam. Dat. 10. Kal. Decembr. CP. DN. Justin. PP. August. Anno xv. (20) Basilio V. C. Coss.

T I T. XV.

UT (21) DIVINÆ (22) JUSSIONES SUBSCRIPTIONEM (23) HABEANT GLORIOSISSIMI QUÆSTORIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXIV.

Imperator Justinianus Augustus Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

NOstræ serenitatis solicitudo remediis invigilat subjectorum, nec cessamus inquirere, si quid sit in nostra republica corrigendum, ideo namque voluntarios labores appetimus, ut quietem aliis præparemus. Unde ad universorum utilitatem pertinere perspeximus, si sacras etiam jussiones cum competenti jubeamus cautela procedere, ne aliquibus liceat eas pro sua voluntate proferre.

C A P. I.

NAm (24) præsenti lege decernimus, nullam divinam jussionem neque per viri magnifici quæstoris adjutores, neque per aliam cujuslibet militiæ aut dignitatis aut officii personam, cuicunque judici confectam, a quolibet suscipi cognitore, cui magnifici viri quæstoris (25) annotatio subjecta non fuerit, qua continentur *& inter quos, & ad quem judicem* (26), *vel per quam fuerit directa personam*; quatenus omni posthac ambiguitate submota, nulla cuilibet excusationis relinquatur occasio: scientibus judicibus vel administratoribus universis, quod si in quolibet negotio sacram susceperint jussionem, nisi cui quæstoris viri magnifici gloriosissimi fuerit subjecta annotatio, mulcta viginti librarum auri, & officium eorum simili pœna plectetur: quibus jubemus si qua talis jussio ad eos pervenerit, mox ad prædictum virum magnificum quæstorem referre, aut cum illo qui hæc ingerit, destinare: ut in eum vindicta procedat, quam in falsarios jura nostra constituerunt, Theodote, parens (27) carissime, atque amantissime.

E p i l o g u s.

† Quam legem perpetuo valituram celsitudo tua ad universorum faciat pervenire notitiam.

Ejusdem breve argumentum.

Omnis sacra jussio quæstoris subscriptionem (28) habeto: & quibus de rebus publicetur qualemque judicem det, manifestator. Non repugnat quod jubetur, omne principis rescriptum principis manu omnino subsignari debere. Nam præsens constitutio non tollit & abrogat quod in Cod. (29) dictum est, sed addit quod hic statuitur, videlicet quæ a principe subsignari non oportet (30).

T I T. XVI.

UT (31) CUM DE APPELLATIONE COGNOSCITUR, SECUNDUM ILLAS LEGES DEBEAT JUDICARI, QUÆ TEMPORE (32) LATÆ SENTENTIÆ OBTINEBANT: NON SECUNDUM EAS QUÆ POSTEA PROMULGATÆ SUNT: ET DE ALIIS CAPITULIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXV.

1. Ut cum de appellationibus, & retractationibus, & relationibus judicum cognoscitur, secundum illas leges controversiæ decidantur, quæ tempore latæ sententiæ & suggestionis obtinebant, non quæ postea promulgatæ sunt. 2. Si altera litigantium pars renunciet se allegationibus contentam fore, altera vero differat, quasi non contenta, judex dato unius, & item alterius, & tertii mensis dilationem, his autem prætertitis non amplius expectato, sed proferto sententiam. 3. Quæ causæ ingratitudinis rationabiliter filiis objici possint a parentibus. 4. Quæ rursum causæ ingratitudinis, rationabiliter possint parentibus objici a filiis. 5. Ut lugentes, & qui genere illis proximi sunt, nulla de causa intra nonum diem prehendantur voceturque in jus. 6. De constitutæ pecuniæ obligatione & sponsionibus, si quis ita pecuniam constituat aut spondeat, satis tibi facio, aut satis tibi fiet a me, & hoc illo: aut satis tibi fiet a me, aut hoc aut illo.

Imp. Justin. August. Theodoto orientalium sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

PErvenit ad scientiam nostræ serenitatis, quod cum inter Eustathium virum reverendissimum Tloenæ (33) civitatis Episcopum, & Pistum, diaconum ecclesiæ Thelmissensis (34) fuisset causa commota, processit a rectore provinciæ definitiva sententia, contra quam appellatio est porrecta. Judices igitur apud quos appellatio ventilabatur, dubitantes, ad nostram clementiam retulerunt, an secundum leges quæ obtinebat, quando processit definitiva sententia, an secundum tenorem illius legis, quæ post definitivam sententiam a nobis promulgata est, eandem causam examinare deberent. Nos itaque justum esse perspeximus, secundum leges quæ obtinebant tempora latæ sententiæ prædictam appellationis causam examinari, & terminum secundum ipsas accipere. Prævidimus autem & post hanc si quandocunque dubitatio talis emerserit, eam simili ordine terminare.

CAP.

(1) Non ex jussione principis, pendente lite, impetrata judicandum est. (2) Referendarii interdum nunciebant judicibus, quemadmodum litem finiri vellet princeps.

(3) Γενικοὺς νόμους appellant Græci. Sic & d. l. Eclog. 60 & Harmenop. 1. tit. 1. §. 47. τὰ κοινὰ καὶ ἐν γένει καὶ ἐπὶ πάντων [illegible], adde Novell. 11. & l. ult. Cod. si contra jus vel utilitatem publicam, ubi dicit. (4) l. 2. §. 4. ff. ad SC. Tertull. (5) Κινήσεως Synops. ibid. quod ex legum autoritate decretum est.

(6) Id est, aliunde petita. (7) Appellari a sententia principis non patet, nec ab ea fit retractatio, interdum tamen princeps minoribus indulget restitutionem adversus eam sententiam, quam ipse dixit. l. 18. ff. de minoribus. Potest & quod vulgo dici consuevit, a principe dormiente ad ipsum vigilantem appellari, cujus de re vide exemplum, apud Plutarch. in apophtheg. ubi de Philippo rege. (8) Ἀναψηλάφησις, Novell. 82. cap. 12. in fin.

(9) Hoc abrogatur Nov. 125. c. 1. (10) Judices dantur, vel a principe, vel a magistratu, eliguntur a litigatoribus. (11) Sententia ex rescripto lata, non ex legibus, ipso jure nulla est. & ex compromisso, pœna promissa non est, l. 10. 11. C. de judic. (12) Leges interdum formam dant pendentibus negotiis. (13) Ambitiosis ex rescriptionibus non judicatur. Jul. ibi. Ambitiosa sunt ad gratiam composita: κολακικά, adulatoria, per adulationem impetrata. (14) Finita negotia rescripto non sunt revocanda. Finitum dicitur, quoties definitiva sententia lata est: quamvis appellatio aut retractatio in eam speretur. Jul. ibi. (15) Etiamsi hæc lex vetet rescripta a principe impetrari: non tamen vetat id genus rescripti, quo jubeatur judices sine dilatione vel mora causas dirimere, vel secundum leges judicare, vel acta litigatoribus edere, vel cum alio judicare, l. ult. C. de mand. princ. l. 2. C. ne lite pendente. (16) d. l. 2. (17) Id est, ab initio. (18) Firmatio personarum, satisdatio, §. 3. Inst. de satisd. (19) Id est, satisdationem, supr. hic.

(20) Id est, anno 541. (21) Fuit hæc constitutio Latina, ut & Nov. 25. & 249.

(22) De sacris jussionibus, Justo Roma divinas, intellige imperatorias, hoc enim titulo Justiniani sibi blandiuntur, ut & quidam Episcopi, sanctitatis nomine. Sic divina beneficia l. 5. in fin. C. de divers. rescr. sacri afflatus, l. 6. d. tit. oracula, l. 3. d. t. (23) De his verbis Quæstor legi, vide constitutionem Justini de filiis liberarum, infra. (24) Hinc sumpta Authent. gloriosissimi C. de div. rescr. (25) Cancellarius apud Gallos appellatur.

(26) Forma divinæ seu imperatoriæ jussionis. (27) Solent Galliæ reges hac formula uti ad judices, a nostre aime & feal, vid. l. 19. ff. de jure patron. adde Papon. t. notar. 2. des formes en rescripts d'aime & feal. (28) Subscriptio quæstoris his verbis fiebat, Quæstor legi, ut supr. dixi. (29) l. 2. l. pen. C. de divers. rescript. (30) Cujacius hanc subscriptionem addit, Dat. Kal. Novemb. CP. Just. P. P. August. anno XVI. Basil. V. C. Is est annus 542. (31) Jul. const. 109. (32) Punitur tamen reus ea pœna, quam obtinebat tempore delicti commissi non sententiæ, leg. 1. ff. de pœnis. In æstimatione judicium, in bonæ fidei judiciis tempus rei judicatæ: in stricti juris judiciis, litis contestatæ tempus spectamus, l. 3. §. 2. ff. commod. (33) Τλῶ πόλις, est autem Tlos civitas Lyciæ, 5. Plin. 27. & Ptol. a Tlo Tremili & Praxidicis Nymphæ filio, vid. Stephan. lib. de urbibus in Τλῶς. (34) Telmessus urbs maritima Lyciæ, Plin. d. l. Ptol. Strabo, aliis Cariæ, Stephanus in Τελμισσός.

C A P. I. (1).

Ut causæ appellationum dirimantur ex iis legibus quæ tempore latæ sententiæ (2) *obtinebant.*

IDeoque sancimus, si quando de aliqua causa processerit definitiva sententia, & provocatio fuerit subsequuta: appellationis examinatores secundum leges quæ tempore definitivæ sententiæ obtinebant, terminum dare negotio: hoc eodem videlicet observando & in retractandis (3) amplissimæ prætorianæ sententiis, & in suggestionibus (4) judicum, quando (5) utræque partes *omnibus allegationibus suis renuntiaverint*, & judices per sua relationes, quid disponi debeat, interrogaverint. In omnibus enim prædictis casibus illas leges a cognitoribus (6) servari decernimus, quæ (7) tempore sententiæ, aut certæ relationis obtinebant: tametsi contigerit postea legem promulgari novi aliquid disponentem, & tenorem suum ad (8) præterita quoque negotia referentem.

C A P. II.

De his qui post renunciationem adversariorum se allegationes habere dicunt (9).

SEd (10) & hoc præsenti addimus sanctioni. Quia inter litigatores aliquando contingit unam quidem partem suis allegationibus renunciare, aliam vero scientem se malas causas habere, post cognitionalia (11) certamina, & dilationes (12), quas (13) probationum causa leges concedunt, nolle confiteri allegationes sibi sufficere, ne cito causæ qualitas agnoscatur: jubemus (14), ut quando una pars *allegationibus renunciaverit*, alia vero pars dixerit *se habere aliquid quod proponat*: judex negotii modis omnibus eam partem quæ utitur dilatione (15), compellat *intra triginta dies postquam altera pars renuntiaverit, quidquid velit, sine aliqua intermissione proponere*: quod si non fecerit, tunc ad ejus malitiam convincendam alius unus mensis indulgeatur a judice. Si vero & sic distulerit, alterius unius mensis ei dilatio præbeatur: ita ut si usque ad prædictos tres menses quos litigatoribus protrahentibus concessimus, suas non proposuerit allegationes: tunc cognitor causæ non (16) amplius expectans modis omnibus proferat sententiam legibus consonantem: vel si voluerit, referat, ne litigatoribus male certantibus liceat causarum exitum ultra protrahere.

C A P. III.

Quæ (17) *sunt justæ exheredationis liberorum causæ* (18).

ALiud (19) quoque capitulum præsenti legi addendum esse perspeximus. Sancimus igitur non (20) licere penitus patri vel matri, avo vel aviæ, proavo vel proaviæ suum filium vel filiam, vel cæteros liberos præterire, aut exheredes in suo facere testamento, nec (21) si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemcunque modum eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati: & ipsas nominatim (22) ingratitudinis causas (23) parentes suo inseruerint testamento. Sed quia causas ex quibus ingrati liberi debeant judicari, in diversis legibus dispersas, & non aperte declaratas invenimus: quarum aliquæ nec *dignæ* nobis ad ingratitudinem visæ sunt: aliquæ vero cum essent dignæ, prætermissæ sunt: ideo necessarium esse perspeximus eas nominatim præsenti lege comprehendere: ut præter (24) ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quæ in hujus constitutionis serie continentur. Causas autem justas ingratitudinis has esse decernimus. §. 1. Si quis parentibus suis manus (25) intulerit. §. 2. Si gravem (26) & inhonestam injuriam (27) eis ingesserit. §. 3. Si eos in criminalibus causis accusaverit, quæ non sunt adversus (28) principem, seu rempublicam. §. 4. Si cum maleficis hominibus ut (29) maleficus versatur. §. 5. Vel vitæ (30) parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentaverit.

§. 6. Si novercæ (31) suæ, aut concubinæ (32) patris, filius sese immiscuerit. §. 7. Si delator (33) contra parentes filius extiterit, & per suam delationem gravia eos dispendia fecerit sustinere. §. 8. Si quemlibet de prædictis parentibus (34) inclusum (35) esse contigerit, & liberi qui possunt ab intestato ad ejus successionem venire, petiti ab eo vel unus ex his in sua eum noluerit fidejussione suscipere, vel (36) pro persona, vel pro debito, in quantum esse qui petitur, probatur idoneus, hoc tamen quod de fidejussione censuimus, ad masculos tantummodo liberos volumus pertinere. §. 9. Si convictus fuerit aliquis liberorum ex eo quia prohibuerit (37) parentes suos condere (38) testamentum, ut si quidem postea facere potuerint testamentum, sit eis pro tali causa filium exheredandi licentia (39). Si autem in ipsa prohibitione, sine testamento aliquis ex parentibus decesserit, & alii sive qui ab intestato ad hereditatem defuncti, aut cum ipso filio qui testamentum fieri prohibuit, aut post illum vocantur, sive illi quos heredes, aut legatarios habere volebat, vel qui læsionem aliquam ex prohibitione testamenti sustinuerunt, hoc ipsum approbaverint: secundum alias leges super hoc positas talia negotia terminentur. §. 10. Si præter voluntatem parentum inter (40) arenarios vel mimos sese filius sociaverit, & in hac professione permanserit: nisi forsitan etiam parentes ejusdem professionis (41) fuerint. §. 11. Si alicui ex prædictis parentibus volenti suæ filiæ vel nepti maritum dare, & dotem secundum vires substantiæ suæ pro ea præstare, illa non (42) consenserit, sed luxuriosam degere vitam elegerit. Si (43) vero usque (44) ad vigintiquinque annorum ætatem pervenit filia, & parentes distulerint eam marito copulare, & forsitan ex hoc contigerit in suum (45) corpus eam peccare, aut sine (46) consensu parentum marito se, libero (47) tamen, conjungere: hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non sua culpa, sed parentum id commisisse cognoscitur. §. 12. Si (48) quis de prædictis parentibus furiosus (49) fuerit, & ejus liberi vel quidam ex his, aut liberis ei non existentibus, alii ejus cognati, qui ab intestato (50) ad ejus hereditatem vocantur, obsequium ei & curam competentem non præbuerint: siquidem a tali sanatus fuerit infirmitate, erit ei potestas utrum velit negligentem filium vel filios, aut cognatos, ingratum vel ingratos in suo scribere testamento. Si autem aliquo furoris morbo eum detentum extraneus aliquis viderit a suis neglectum liberis vel cognatis, aut aliis ab eo scriptis heredibus, & pro misericordia voluerit eum procurare: damus ei licentiam attestationem eis qui ab intestato, vel ex testamento jam facto ad furiosi hereditatem vocantur, scriptis dirigere, ut eum procurare festinent. Si autem post hujusmodi attestationem neglexerint, & extraneus in suam domum furiosum susceptum sumptibus propriis usque ad finem vitæ ipsius procurasse monstratus fuerit: eum qui obsequium ac diligentiam furioso exhibuit, licet extraneus sit, ad ejus successionem pervenire decernimus, evacuata institutione eorum, utpote indignorum, qui furioso (sicut diximus) curam præbere neglexerint: ita tamen ut cætera testamenti capitula in sua maneant firmitate. §. 13. Si unum de prædictis parentibus *in captivitate* (51) *detineri contigerit*, & ejus liberi, sive omnes, sive unus, non (52) festinaverint eum redimere: siquidem valuerit calamitatem captivitatis evadere: in ejus sit potestate, utrum hanc causam ingratitudinis testamento suo velit adscribere. Si autem per liberorum negligentiam (53) vel contemptum non fuerit liberatus, & in captivitate decesserit, illos ad successionem ejus venire non patimur, quia non festinaverunt ejus redemptionem citius procurare: sed omnibus liberis in hoc negligentibus res universas ab eodem relictas, ecclesiæ civitatis ex qua oritur, applicari, inventario scilicet sub publica attestatione celebrando, ne quid ex ejus facultatibus pereat: ita ut quicquid exinde ad ecclesiam pervenerit, captivorum redemptioni proficiat. Sed hæc quidem quantum ad personas dicta sunt, quas exheredare non licet, nisi ingratitudinis causas ubique approbari contigerit. Occasionem autem nobis ad generalem legem promulgandam hæc præsens causa noscitur obtulisse. Sed universaliter jubemus, ut si ille qui in captivitate detentus fuerit, liberos non habuerit, & aliis qui ad ejus hereditatem vocati sunt, eum redimere non festinantibus, in captivitate defunctus fuerit: nullus ex iis qui neglexerit, ad hereditatem ejus perve-

nat

(1) Tot. prim. tit. (2) De appellationibus, Pedro Reo. Si qua nova lex per perfectam provocationem promulgetur. Jul. [illegible] Go it. Vide Rittershus. [illegible] cap. [illegible] Ans.

(3) Retractionem vocat Jul. hic, ubi tamen perperam legitur [illegible]. Est vero retractatio [illegible], Græcis. (4) Relationes verti solent, quas Græci hic [illegible] appellant. (5) Renunciatio hæc notanda [illegible]: in qua litigatores renuntiant omnibus allegationibus suis [illegible] Græci hic appellant. (6) Qui [illegible].

(7) Novell. [illegible] C. de legib. l. [illegible] C. de [illegible]. (8) Lex quæ [illegible] ad præterita negotia porrigitur, negotium jam finitum, transactione vel sententia, non comprehendit l. 22. §. 1. C. de sacros. eccles. l. 1. in fin. Cod. de contr. jud. (9) Jul. [illegible] num. [illegible]. (10) Hinc sumpta est Auth. *in minor* C. de judiciis. (11) [illegible]

(12) Dilationes, novas allegationes causæ [illegible], dantur, causa cognita. (13) Tempora probationum. (14) Nota regulam. (15) Probationis & instrumentorum proferendorum causa, dilatio danda est. l. [illegible] in fin. ff. de verb. sign. (16) l. [illegible] C. de judic.

(17) [illegible] Harmenop. [illegible] §. [illegible] & seq. (18) Jul. hic n. [illegible] (19) Hinc sumpta est Authentica *non licet*, & Authentica *ex causa* Cod. de lib. præt. Goth. Intellectum hujus cap. [illegible] apud Decker. lib. 1. dissert. [illegible] Ans. (20) Nemo ascendentium, descendentium aliquem præterire, vel sine causa exheredare potest. l. [illegible] ff. de liber. & posth. l. [illegible] ff. de inoff. [illegible] Instit. de exhered. lib. (21) Quarta liberis relinquenda est institutionis, non donationis, legati, vel fideicommissi titulo. [illegible] cujus fit mentio in §. [illegible] Instit. de inoff. testam. non [illegible] quartæ jure legati relinqui potest. Pone, Pater reliquit filio centum pro sua legitima vel pro sua [illegible] [illegible] his verbis filius censeatur institutus? [illegible] in Auth. *si parens* C. de inoff. ita putat. Mathesilanus autem [illegible] non admittit his verbis institutionem, etiam implicitam includi, arg. l. [illegible] ff. ad SC. Trebell. Cur? Hæc enim verba nimis generalia esse, præsumi quidem in omni actu solennitatem intrinsecam, modo verba per se, [illegible] ad solennitatem [illegible] vel demonstrandam apta sint. Cujusmodi verba in contractibus quædam solemnia occurrunt, ut est [illegible], promitto, l. [illegible] ff. de verb. oblig. minus autem solemne esse verbum, Convenit, l. [illegible] ff. de rebus credit. Item quæro, An testamentum, in quo liberis legitima titulo legati sit relicta, valeat saltem favore Ecclesiæ & piæ causæ? Tranquillus ita putat [illegible] *piæ causæ*.

(22) Vigl. ad §. ult. Inst. de exhered. lib. [illegible]. Exheredationem valere interdum non expressa causa exheredationis, veluti si bona mente facta fuerit exheredatio, ut exheredato prodesset, l. [illegible] ff. de liber. & posth. si voluntate ejus, qui exheredatur, fiat, l. [illegible] §. [illegible] ff. de bon. possess. contra tabul. vel a milite, si filia, quæ ab intestato non potest succedere, exheredatur, vid. Vigl. ibid. (23) Hinc patronus [illegible] exheredari non posse, l. [illegible] C. de inoff. testam. l. [illegible] in fin. ff. de fideicomm. libert. [illegible] l. [illegible] C. de lib. præt. §. [illegible] Inst. de exher. lib. [illegible] C. de lib. præterit.

(24) Præter quatuordecim causas, infra enumeratas, exheredationis justæ causæ nullæ sunt. Interpretes tamen similes graviores que communi opinione admittere [illegible] causæ, sed infinitæ prope ac innumerabiles: quod tamen Viglio displicet. d. l.

(25) l. 1. §. [illegible] ff. de obs. (26) Ut si sine patris consensu inhonestam uxorem [illegible]. Plerique hæc verba ad quamcunque injuriam gravem extendunt. (27) l. [illegible] in fin. [illegible] §. [illegible] vers. porro. (28) Liberi parentes accusare possunt læsæ majestatis. [illegible] Harm. [illegible] cap. [illegible], ut & [illegible] Harm. ibid. servos demicum, libertus patronum. l. [illegible] §. 2. ff. ad leg. Jul. majest. (29) Non continuo damnandus est, qui inter maleficos in itinere vel hospitio repertus fuerit, eum eo nomine, nisi societas latrocinii sit, puniri nemo debeat. Novell. [illegible] cap. [illegible] l. [illegible] §. [illegible] ff. ad leg. Jul. de adult.

(30) Vid. tit. de leg. Pomp. de parricid. (31) [illegible] cum noverca confusione inceste, l. [illegible] C. de nupt. adde l. [illegible] ff. ad leg. Pomp. de parricid. (32) Concubinæ patris ejusque conjunctione filius abstinere debet, etiamsi eam uxorem velit ducere, l. [illegible] ff. de nupt.

(33) [illegible] calumniator. Jul. hic, [illegible] Scrimg. (34) Idem in patrono [illegible] §. 1. vers. item si. (35) Ingratus in parentem censetur, qui pro eo carcere incluso fidejubere noluit. Alias filius non cogitur ut alienum patris exsolvere. l. [illegible] §. [illegible] ff. de con. & alend. l. [illegible] C. ne filius pro patre. Illud de Cimone fertur, eum patrem ob crimen peculatus in carcerem conjectum ibique defunctum, translato in se vinculo, ad sepulturam redemisse, Justin. [illegible] Valer. [illegible] cap. [illegible] qui & hoc de cujusdam filia etiam patrem pietate [illegible]. [illegible] quæ patrem suum consimili fortuna cum Cimone affectum, & [illegible] jam ultima senectutis intantem, pectori suo admotum uberibus aluerit, adde Festum in verb. pietatis. (36) [illegible] vel pro persona, vel pro debito. (37) l. [illegible] C. de inoff. testam. (38) Condere, id est, facere.

(39) Quid si non exheredaverit? potest hereditas ei velut ingrato auferri. l. 1 ff. & l. 2. C. si quis aliquem test. prohib. Paul. [illegible] sent. [illegible] §. [illegible] (40) Datur ne filio arenario querela inofficiosi? vid. l. [illegible] C. de inoff. testam. (41) Pater non potest improbare mores, quos ipse liberis præfert, l. [illegible] C. de inoff. testam. Ans. (42) Potest quidem filia nuptias, justa tamen de causa, detrectare nuptias sibi a parente oblatas, arg. l. [illegible] l. [illegible] C. de inoff. testam. Si tamen eas detrectaverit, ut luxuriosam vitam eligeret, velut ingrata a parente potest exheredari, l. [illegible] C. de inoff. testam. Goth. Videtur improbari jure Canonico cap. [illegible] de dispens. impub. Ans. (43) Hinc sumpta est Authentica *sed si post* C. de inoff.

(44) Aliud itaque in minore [illegible] annis. (45) In corpus peccare, hic aliud nihil esse puto, quam meretricio more vivere. Fo [illegible] adducor, ut credam, filiam majorem [illegible] patre cessante si conditionem quærere, non ob id exheredari posse, quod in corpus suum peccaverit, [illegible] semel, aut aliquoties, clam tamen, aliud vero fore, si palam turpiter vivat & flagitiose. l. [illegible] Cod. de inoff. testam. (46) Hic quæri merito potest. An filia ob nuptias sine eo sensu parentum contractas exheredari possit? Filia minor [illegible] annis nuptias contrahere sine patris consensu non potest, ut hic, sine consensu etiam matris. [illegible] l. [illegible] l. [illegible] Cod. de inoff. testam. l. [illegible] l. [illegible] l. [illegible] C. de nupt. major [illegible] annis potest, ut hic. Masculi emancipati sine consensu possunt uxorem ducere, l. [illegible] ff. de ritu nupt. non tamen [illegible] possunt aliquando exheredari. l. [illegible] §. [illegible] ff. de bon. poss. contra tab. In potestate positi tum demum possunt, cum pro conditione a patre [illegible] interpellatus, non quæritur. l. [illegible] ff. de ritu nupt. (47) Utcunque filia major [illegible] annis potest sine consensu patris nuptias contrahere, non potest tamen servi nuptis [illegible], ut hic. (48) Hinc sumpta est Authentica *liberis* C. de curat. furi. (49) Furiosi parentes a liberis nunquam negligendi: retinent enim matrimonium & potestatem patriam furiosi, l. [illegible] ff. de his qui sui vel al. Etiamsi propter furorem in cura liberorum suorum esse possint, [illegible] l. [illegible] l. [illegible] ff. de curat. furios. (50) Vel ex testamento. l. [illegible] ff. de his quib. ut indign.

(51) Hinc sumpta est Authent. *si captivi* Cod. de episc. & cler. (52) Hac imperante laborasse Gallicanus Imperator, de quo vid. Treb. Pollionem in Gall. (53) Pœna liberorum parentem captivum non liberantium.

niat, licet ante captivitatem testamentum forsan ab eo fuisset conscriptum, in quo memoratas personas scripsit heredes: sed hac quoque institutione heredum infirmata, & cæteris testamenti capitulis in suo robore permanentibus substantiæ talium personarum simili modo ecclesiis civitatum ex quibus orti sunt, applicentur, & nullis aliis causis, quam in captivorum redemptionibus expendantur: ut unde (1) illi a suis non sunt redempti, aliorum redemptio procuretur, & ipsorum quoque animæ ex hac causa piissima subleventur. Hoc eodem observando & si aliam extraneam personam ante captivitatem scripsit heredem: & illa sciens se ab eo heredem scriptam, eum redimere a captivitate neglexerit. Hanc autem pœnam contra illos valere jubemus, qui octavum (2) & decimum suæ ætatis annum compleverint. In hujusmodi (3) vero causis quando pro captivorum redemptione necessarium fuerit dare pecunias, si quis proprias pecunias non habuerit, licentia erit ei, si memoratæ sit ætatis, mutuandi pecunias, & res mobiles vel immobiles supponendi, sive propriæ ipsius sint, sive illius (4) qui in captivitate detinetur: quoniam in prædictis omnibus, quæ pro (5) captivorum redemptione data vel expensa probabuntur, contractus hujusmodi tanquam a persona suæ potestatis & legitimæ ætatis factos, ita firmos esse decernimus: nullo eis qui cum hujusmodi personis in memoratis causis quo prædictum est modo contraxerint, præjudicio generando: necessitatem scilicet habente eo qui ex captivitate redierit, tales contractus ratos habere, & eis tanquam suis debitis obligari. §. 14. Si quis (6) de prædictis parentibus orthodoxus constitutus senserit suum filium vel liberos (7) non esse catholicæ fidei, nec in sacrosancta ecclesia communicare, in qua omnes (8) beatissimi patriarchæ una conspiratione & concordia fidem rectissimam prædicant, & sanctas quatuor (9) synodos, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, & Chalcedonensem amplecti seu recitare noscuntur: licentiam habeant pro hac maxime causa ingratos eos & exheredes in suo scribere testamento. Et hæc quidem pro ingratitudinis causa decernimus. Generalem autem (10) providentiam liberis catholicis deferentes, jubemus salvis legibus quæ jam de aliis hæreticis sunt prolatæ & circa Nestorianos & Acephalos, hæc observari, ut si quando parentes inventi fuerint sive Judaico Nestorii furori dediti, sive Acephalorum amplectentes insaniam, & ideo ab Ecclesiæ catholicæ communione separati, non liceat eis alios heredes sibi instituere (11) nisi (12) liberos orthodoxos (13) & Ecclesiæ catholicæ communicantes, vel liberis non existentibus agnatos, vel cognatos, qui scilicet catholici sint. Quod si forte ex filiis alii quidem sunt orthodoxi, & Ecclesiæ catholicæ communicantes, alii vero ab ea separati, omnem parentum substantiam ad (14) filios tantum catholicos pervenire sancimus: licet ultimas voluntates hujusmodi personæ fecerint contra tenorem hujus nostræ constitutionis aliquid disponentes. Si vero posthac fratres ab ecclesia separati, ad eam conversi (15) fuerint, pars eis competens, in statu in quo invenia fuerit tempore quo redditur, eis præbeatur, ut nullam de fructibus aut gubernatione medii temporis inquietudinem vel molestiam catholici patiantur qui ante prædictas res detinebant; quoniam hujusmodi rerum, quas ex fratrum parte non communicantium catholici possidebant, sicut alienationem vetamus, ita præteritorum temporum fructus aut gubernationem nullatenus ab his a quibus detenti sunt, exigi vel retractari permittimus. Si autem usque ad finem vitæ suæ in eodem errore non communicantes permanserint: tunc catholicos fratres, vel heredes ipsorum, plenissimo jure dominii easdem res possidere decernimus: quod si filii quidem omnes perversi, & ab Ecclesiæ catholicæ communione alieni inventi fuerint, alii autem propinqui agnati vel cognati religionem catholicam colentes, & communicatores esse fuerint approbati, eos liberis (16) hæreticis anteponi, & eorum hereditati succedere. Si vero liberi & propinqui agnati vel cognati ab orthodoxæ religionis communione sunt extranei: tunc siquidem schema clericorum parentes eorum habuerint: ad (17) ecclesiam civitatis ubi (18) domicilium habebant, res eorum volumus pertinere: ita ut si ecclesiastici intra annale spatium hujusmodi personarum vindicare res neglexerint: earum dominium nostri fisci juribus vindicetur. Si autem laici sunt, sine aliqua distinctione substantias eorum ad res privatas nostras similiter pervenire sancimus. Quæ obtinere decernimus etiamsi testamento non facto tales personæ decesserint: omnibus quæ contra cæteros hæreticos in aliis constitutionibus disposita sunt, & contra Nestorianos & Acephalos, & alios (19) omnes qui catholicæ ecclesiæ (in qua prædictæ quatuor synodi, & patriarchæ recitantur) non communicant, & successiones eorum, similiter observandis. Si enim pro causis coronalibus cogitamus: quanto (20) magis pro animarum salute providentia est nostræ solicitudinis adhibenda? Sive (21) igitur omnes memoratas ingratitudinis causas, sive certas ex his, sive unam (22) quamlibet parentes in testamento suo inseruerint, & scripti heredes nominatam, vel nominatas causas, vel unam ex his veram esse monstraverint (23), testamentum suam habere firmitatem decernimus. Si autem hæc observata (24) non fuerint, nullum exheredatis liberis præjudicium generari: sed quantum (25) ad institutionem heredum pertinet, testamento evacuato, ad parentum hereditatem liberos tanquam ab intestato ex æqua parte pervenire, ne liberi falsis (26) accusationibus condemnentur, vel aliquam circumscriptionem in parentum substantiis patiantur. Si vero contigerit in quibusdam talibus testamentis quædam legata (27) vel fideicommissa, aut libertates, aut tutorum dationes relinqui, vel qualibet alia capitula concessa legibus nominari: ea omnia jubemus adimpleri, & dari illis quibus fuerint derelicta, & tanquam in hoc non rescissum obtineat testamentum. Et hæc quidem parentum ordinavimus testamentis.

C A P. IV.

Quæ sint justæ causæ parentum (28) exheredationis (29).

JUstum autem perspeximus, & e contrario de liberorum testamentis hæc eadem cum aliqua distinctione disponere. Sancimus (30) itaque non (31) licere liberis parentes suos præterire, aut quolibet modo a rebus propriis, in quibus habent testandi licentiam, eos omnino alienare: nisi causas quas enumeravimus, in suis testamentis specialiter nominaverint. Has autem esse decernimus. §. 1. Si parentes ad interitum (32) vitæ liberos suos tradiderint: citra causam tamen quæ ad (33) majestatem pertinere cognoscitur. §. 2. Si veneniis (34) aut maleficiis, aut alio modo parentes filiorum vitæ insidiati probabuntur.

§. 3. Si pater nurui (35) suæ, aut concubinæ filii sui sese immiscuerit. §. 4. Si parentes filios suum testamentum (36) condere prohibuerint in rebus, in quibus habent testandi licentiam: omnibus videlicet, in hujusmodi testamentorum prohibitione servandis quæ in parentum persona distinximus (37). §. 5. Si contigerit autem virum (38) uxori suæ ad interitum, aut alienationem (39) mentis dare venenum, aut uxorem marito, vel alio modo alterum vitæ alterius insidiari: tale quidem utpote publicum crimen constitutum, secundum leges examinari, & vindictam legitimam promereri decernimus, liberis autem esse licentiam, nihil in suis testamentis de facultatibus suis illi personæ relinquere, quæ tale scelus noscitur commisisse. §. 6. Si liberis, vel uno ex his in furore (40) constituto, parentes eos curare neglexerint: omnia & hic observari præcipimus, quæ de parentibus furiosis superius disposuimus (41). §. 7. His casibus etiam cladem captivitatis (42) adjungimus: in qua si liberos detineri, & per parentum contemptum vel negligentiam non redemptos ab hac luce transire contigerit, nullatenus eorum parentes ad facultates perveniant liberorum, de quibus filii testari potuerant: sed omnia in hoc quoque capitulo serventur, quæ & de parentibus vel cognatis atque agnatis qui ab intestato ad talium personarum jura vocantur, aut de extraneis scriptis heredibus supra censuimus (43). §. 8. Si quis de prædictis liberis orthodoxus constitutus senserit suum parentem vel parentes non (44) esse catholicæ fidei: hæc & in eorum persona tenere, quæ supra de parentibus jussimus (45).

§. 9. Si tales igitur causas, vel certas, aut unam ex his liberi suis testamentis inscripserint, & scripti ab eisdem heredes, aut omnes, aut certas, aut unam ex his probaverint, testamentum in sua firmitate præcipimus. Si autem hæc omnium non fuerint observata, nullam vim hujusmodi testamentum quantum ad institutionem heredum habere sancimus: sed rescisso testamento, eis qui ab intestato ad hereditatem defuncti vocantur, res ejus dari disponimus: legatis videlicet vel fideicommissis & libertatibus & tutorum dationibus, seu aliis capitulis, sicut superius (46) dictum est, suam obtinentibus firmitatem. Si quid autem pro legatis sive fideicommissis & libertatibus, & tutorum dationibus, aut quibuslibet aliis capitulis, in aliis legibus inventum fuerit huic constitutioni contrarium: hoc nullo modo volumus obtinere. Et hæ quidem exheredationis aut præteritionis pœnæ, quantum ad ingratitudinis causas contra prædictas personas statutæ sunt: si quæ autem ex his ipsæ crimina reputantur, earum autores etiam alias (47) pœnas sentiant legibus definitas.

C A P. V.

Ut (48) non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem (49) dies.

HÆc autem disposuimus, ut & parentes & filios a testamentorum injuria (50) liberos reddamus. Cæterum si qui heredes fuerint nominati: etiam (51) si certis rebus jussi fuerint esse contenti, hoc casu testamentum quidem nullatenus solvi præcipimus: quicquid autem minus ei legitima portione relictum est, hoc secundum nostras alias (52) leges ab heredibus impleri (53). Sola enim est nostræ serenitatis intentio, a parentibus & liberis injuriam præteritionis, & exheredationis auferre: *Considerare namque debent parentes, quia (54) & ipsi filii fuerunt, & eadem a suis parentibus speraverunt. Et similiter qui nunc filii sunt debent studere parentum animos sanare: quia (55) & ipsi parentes fieri desiderant,*

(1) Qui major 10. annis ... [illegible]

derant, & a suis filiis optant honorari. Unde & constat ad utriusque partis utilitatem atque cautelam præsentem legem fuisse prolatam: quam ex hac occasione promulgandam esse perspeximus. In aliquo autem negotio disceptantes, invenimus Pulcheriam filiam gratam quidem a sua genitrice fuisse dictam, exheredatam autem testamento nominatam tam in paternis, quam in maternis facultatibus: & talem quidem scripturam, quia dolo eam, & machinatione quorundam compositam fuisse comperimus, nullo modo permisimus obtinere: filiam autem heredem patris ac matris jussimus fieri: sicut & in scriptis prolatum super hac causa nostrum manifestat arbitrium. §. 1. Meminimus (1) insuper legem (2) a nobis fuisse prolatam, per quam jussimus *nulli penitus esse licentiam corpora defunctorum debiti gratia detinere, aut impedimentum eorum facere sepulturæ*. Sed in præsenti quendam cognovimus cujusdam mortui genitorem a sepultura sui filii redeuntem, nomine debiti tenuisse: ideoque pium, & humanum esse perspeximus talem crudelitatem hac lege piissima coercere. Sancimus itaque nulli penitus esse licentiam, aut heredes, aut parentes, aut liberos, aut conjugem, aut agnatos, vel cognatos, aut alios affines ejus, aut fidejussores, ante (3) novem dierum spatium, in quibus videntur lugere, conveniendi, aut quocunque modo inquietandi, aut aliquam admonitionem eis offerendi, aut in judicium (4) eos vocandi, sive debiti gratia quod a defuncto descendit, sive alterius cujuscunque causæ nomine ad memoratas personas specialiter pertinentis. Si vero intra novem dierum spatium aliquis ausus fuerit quamlibet de prædictis personis prehendere, aut adoriri, aut aliquam cautionem seu promissionem vel fidejussionem exigere ab ea: hæc omnia invalida esse decernimus. Post novem autem dierum excursum, si quis contra tales personas aliquas habere putaverit actiones, eas secundum leges exerceat, nullo videlicet præjudicio actoribus ex hoc intervallo circa temporalem præscriptionem, aut in alia quacunque legitima allegatione penitus generando.

C A P. VI.

De (5) constituta pecunia (6).

AD (7) hoc, aliud capitulum ad pecuniæ constitutionem seu promissionem respiciens, hac lege prævidimus definire. Sancimus igitur, si quando aliquis aut pro (8) se, aut pro alia persona pecuniam constituerit, vel spoponderit, dicens forte cuicunque: *Satis (9) tibi facio*: eum in quantitatem quam dixit, modis omnibus obligari, atque promissionem seu sponsionem suam adimplere, & debitum compelli persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis a me, & ab illo, & illo*; illis quidem quos nominaverit, non consentientibus, nullum ex tali voce fieri præjudicium: ipsum autem qui hoc promiserit, integrum quidem debitum cogi persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis*, cum tali verbo, ut impersonaliter (10) dicto, tanquam si nihil promiserit, ita ab omni exactione liberum servari. Si quam autem contra nominatas personas putaverit sibi actionem competere, eam secundum leges adversus eos proponere, & legis auxilio perpotiri.

E P I L O G U S.

† Hæc autem obtinere sancimus in causis omnibus quæ nondum judiciali sententia, vel amicabili conventione sopitæ sunt, parens carissime atque amantissime. Celsitudo itaque tua præsentem nostri numinis generalem constitutionem edictis quidem in hac regia civitate more solito proponendis, præceptionibus autem ad provinciarum rectores dirigendis, ad omnium notitiam faciat pervenire. Dat. Kal. Februar. *Constantinop.* Imper. DN. Justin. PP. August. Anno xv. (11) Basil. V. C. Cons.

T I T. XVII.

UT NEQUE MILES (12), NEQUE FŒDERATUS (13) OBSERVETUR (14) DOMUI PRIVATÆ (15) AUT POSSESSIONI ALICUJUS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXVI.

Imp. Justin. August. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

CUm domini Dei benevolentia ad custodiam nostrorum subjectorum militarium rerum incipit ordinatio. His enim providentia Dei dispositis, Barbarorum quidem incontinentia refrenatur, reipublicæ vero res augetur. Et quoniam aliqui propriæ salutis pro nihilo facientes rationem, milites & fœderatos, qui debent pro libertate reipublicæ contra inimicos certare, præsumunt subtrahere, & in privatas suas occupare utilitates: prævidimus per præsentem legem nostram omnibus interdicere, ut unum de cætero præsumant militem in quocunque relatum numero, aut fœderatum subtrahere, & in sua domo aut in propriis habere possessionibus, pro quibus nos multos sustinemus labores: exercentur enim & militant, ut communibus utiles fiant rebus.

C A P. I.

SInt igitur omnes scientes, qui milites aut fœderatos aliquos in suis habent domibus (16) aut possessionibus, aut qualitercunque observantes, & quasdam eis proprias implentes utilitates: quod nisi intra triginta dierum dilationem computandorum ab insinuatione per loca præsentis nostræ dispositionis, eos expulerint; substantiæ quidem habentium eos, aut retinentium publicationi subjectæ, fisco applicabuntur ipsi vero & dignitatibus & militiis, quas habent, expellentur: milites vero & fœderati qui eis post dilationem observaverint, non solum militia spoliabuntur, sed etiam ultima (17) sustinebunt supplicia: scientibus etiam uniuscujusque provinciæ judicibus, quia si aliqui inveniantur in locis (18) quæ sub his sunt exactoribus, aut convictoribus, aut personis aliquibus, aut (19) dominiis, aut possessionibus, aut quibuslibet propriæ utilitatibus permanentes, & non celeriter istos comprehenderint, & suppliciis subdiderint, & milites quidem ad numeros suos transmittant in quibus militant, fœderatos (20) vero ad proprias (21) optiones: ipsi decem librarum auri pœnam exigentur, & insuper exilio tradentur, utpote nostras jussiones præsumentes negligere. Nemo igitur neque divino quondam typo de hoc forsan facto, neque præceptis judicum utatur, neque aliquis nostrorum judicum hujusmodi aliquos typos aut præceptiones judicum suscipiat, sed cum omni celeritate militantes quidem ad proprios numeros (22), fœderati vero ad suas optiones revertantur, & pro communibus certent rebus: nullo enim modo de cætero concedimus nostros milites aut fœderatos in quibusdam omnino privatis utilitatibus occupari.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem manifestata sunt legem, tua eminentia præcognoscens, in hac quidem felicissima civitate edictis secundum morem propositis, in provinciis vero præceptionibus destinatis (23) omnibus manifesta constituere festinet. Dat. Id. April. *Constantinop.* Imper. DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. (24) Basil. V. C. Cons.

T I T. XVIII.

UT (25) LICEAT MATRI (26) ET AVIÆ, ET ALIIS PARENTIBUS POST LEGITIMAM PARTEM LIBERIS DERELICTAM, QUOMODO VOLUERINT RESIDUAM FACULTATEM SUAM DISPONERE, ET ALIA CAPITULA PLURA.

N o v e l l a C o n s t i t. CXVII.

Imp. Just. Aug. Theodoto præfecto Orientalium prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

DIversis capitulis ad nos relatis, necessarium esse perspeximus generali hac lege disponere.

C A P. I.

Si quis filiumfamilias heredem instituerit, ut pater ipsius usumfructum hereditatis non habeat (27).*

SAncimus (28) igitur licentiam esse & matri & aviæ, aliisque parentibus, postquam reliquerint filiis partem, quæ lege (29) debetur: quod reliquum (30) est suæ substantiæ sive in solidum voluerint, sive in partem, filio vel filiæ, nepoti vel nepti, & deinceps descendentibus donare, aut etiam per ultimam relinquere voluntatem, sub hac definitione atque conditione, si voluerint (31) *ut pater aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neque usumfructum, neque quodlibet penitus habeant participium*. Hæc enim & extraneis relinquere poterant, unde nulla parentibus utilitas nascebatur. Hoc itaque non solum parentibus, sed etiam omni personæ licere præcipimus. §. 1. Res autem ita relictas sive donatas positis sub potestate personis, si quidem perfectæ (32) sint ætatis: licet (33) sub potestate sint, licentiam habeant quo volunt modo disponere. Si vero ætate minores sint: per quem perspexerit testator, aut donator, hæc gubernentur, donec illi quibus donata sunt aut relicta, ad perfectam ætatem veniant: licentiam (34) habente testatore, vel donatore, & matri & aviæ horum quibus res collatæ sunt, ipsarum rerum si voluerint gubernationem committere, licet maritis junctæ sint memoratæ mulieres: ita tamen, si & ipsæ hujusmodi gubernationem suscipere voluerint. Si vero forsan is qui relinquit, aut donat, nullum his dispensatorem ordinaverit, aut ab eo datus hujusmodi gubernationem subire noluerit, aut non potuerit, aut moriatur antequam illi perfectæ (35) fiant ætatis, tunc jubemus judicem (36) competentem curatorem fide dignum cum legitima fidejussione (37) rebus talibus ordinare, qui debeat relictam talibus personis substantiam gubernare atque custodire,

donec

(1) Hinc sumpta est Authent. *Sed neque C. de sepulchro violato*. (2) Novell. 60. c. 1. adde l. ult. Cod. de sepulchro violato, l. 2. ff. de in jus vocando, l. 35. ff. de jud. Goth. Vide Pecc. de jure sistendi cap. 3. n. 21. S. L. (3) Solebant enim in nonum usque diem justa defunctis & [illegible] persolvi. Nov. 115. cap. 5. in fin. Græce. [illegible] qui mos ex paganis manavit: Dion in Adriano. [illegible] Augustin. in qu. super Gen. Nescio, utrum inveniatur, aliqui sanctorum in scriptura celebratum esse luctum [illegible] dierum, quod apud Latinos Novendiale appellant, unde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in Gentilium consuetudine. Donatus in Terentium. In nuptiis [illegible] dies [illegible] in funere novem dies, quo [illegible] conclusione, vide Casaub. [illegible] Hinc Novendialis cœna apud Tacitum [illegible] Virg. 5. Æneidos, Præterea si nona dies mortalibus almum Aurora extulerit. Statius Thebaidos 6. vers. 238. in Archemori funere. Rosida jam novies cœlo dimiserat astra Lucifer. Glossis Novendialis [illegible] Eodem die cœnæ funebres & epulæ fiebant. Julius Obsequens, adde festum in novend. sint ferie. (4) l. 2. l. 3. ff. de in jus vocando. (5) Actio de constituta pecunia (de qua vide §. 8. Instit. de actionib.) Græcis, [illegible] 3. Harmen. 6. §. 1. (6) Vide tot. tit. ff. de pec. constit. (7) Hinc sumpta est Authentica *Si quando Cod. de constituta*, Goth. Vide Rittershus. part. 2. c. 6. [illegible] (8) Constituentes aut pro nobis aut pro alio. (9) Formulae quatuor constituendi hic observa. Satis tibi faciam, Fiet tibi satis a me & ab illo, & illo. Fiet tibi satis [illegible] a me, aut ab illo & illo. Fiet tibi satis. Prima & tertia formula constituentem in solidum obligant, secunda viriliter tantum. Quarta nullo modo obligat. (10) Impersonalis enunciatio non obligat loquentem. (11) Id est, anno 541. (12) [illegible] Scrimg. de militibus. Index Reg. (13) Fœderati qui sint, vide cap. 1. infr. hic. (14) Id est, recipiatur in domo vel possessione alicujus privati. (15) [illegible] Kutac. [illegible] privatis negotiis occupari non debent. vide l. 31. Cod. de locat. (17) Id est, mortem. (18) [illegible] Scrimger. (19) Hæc verba quæ sunt his [illegible] desunt in Scrimger. editione. (20) [illegible] Cod. de locat. Julian. const. cod. num. 380. sub optionibus sive Phylarchis erant, ut scholares sub primicerio scholarum, milites sub magistro militum, vel ducibus, vel tribunis. [illegible] Phylarchi appellantur, vide quæ notavi ad Novell. 103. cap. 1. Hic vero fœderati ad optiones suas; milites, ad numeros suos [illegible] pertinent, his adde, quæ dixi ad l. 31. Cod. de locat. (21) [illegible] Scrimger. (22) Numeri militum, optiones fœderatorum. (23) Ad medium. (24) Id est, anno 541. (25) De diversis & aliis capitulis. Index Reginæ. adde Jul. const. 108. (26) Hoc teles c. 1. infr. hic. (28) Jul. hic n. 370. (29) Hinc sumpta est Authent. [illegible] Cod. de bonis quæ liberis. Goth. Vid. Gotofr. de usufr. [illegible] cap. 1. num. Rittershus. in cap. 21. Nov. part. 4. cap. 7. & part. 2. cap. 15. [illegible] (29) Liberis relinquenda est, ut minimum, legitima. (30) Potest parens non liberorum plus aliis relinquere. (31) Ea lege ascendentes & extranei bona alicui relinquere possunt, ne ususfructus eorum patri acquiratur. (32) Id est, 25. annorum. (33) Vide quæ scripsi ad l. 2. §. 1. [illegible] (34) l. 4. §. 3. ff. de usufr. l. 4. C. de confirmando tutore, l. 32. [illegible] ff. de testam. tut. (35) Id est, 25. annorum. (36) Vide tit. ff. de tutoribus datis. (37) Rem pupilli salvam fore scil.

donec (1) illi ad perfectam (sicut dictum est) ætatem perveniant. In illis enim casibus legem quæ usum (2) parentibus præbet, volumus custodiri, quibus non inest specialiter hujusmodi conditio.

C A P. II.

De eo qui in aliquo instrumento nominatus est filius (3).

AD (4) hoc autem & illud sancire perspeximus: ut si quis filium aut filiam habens de libera muliere cum qua nuptiæ consistere possunt, dicat in instrumento, sive publica sive propria manu conscripto, & habente subscriptionem trium (5) testium fide dignorum, sive in testamento sive in gestis monumentorum, *hunc aut hanc filium suum esse* (6), *aut filiam*, & non adjecerit naturalem: hujusmodi filios esse legitimos, & nullam aliam probationem ab iis quæri, sed omni frui eos jure quod legitimis filiis nostræ conferunt leges: utpote ipso patre (sicut dictum est) filios proprios eos vocante; ex hoc enim & cum eorum matre monstratur legitimum habuisse matrimonium: ut neque ab ea pro nuptiarum fide alia probatio requiratur. Si autem pater ex ipsa muliere multos filios habens, uni ex eis testimonium quolibet ex prædictis præbuerit modis: sufficere ex eadem muliere natis, ad legitimorum jura patris testimonium qui datum.

C A P. III.

De muliere quæ sine dotalibus instrumentis nupsit (7).

HOc quoque præsenti constitutioni perspeximus adjiciendum: ut si quis ex non scripto per affectum nuptialem uxorem acceperit, & ex ea filios procreaverit: soluto autem matrimonio contingat eum etiam aliam ducere conjugem cum dotalibus instrumentis, & ex ea similiter filios procreare, nullum circa paternam hereditatem aliis filiis ex indotata (8) conjuge natis præjudicium fieri: sed cum aliis filiis ex secunda natis uxore, quæ cum dotalibus instrumentis copulata est, ad patris etiam illos hereditatem vocari, cum etiam ex solo affectu possit consistere matrimonium: quod similiter valere volumus, etiam si prius quidem cum dotalibus instrumentis jungatur aliquis uxori, post illam vero alteram ducat solo nuptiali affectu.

C A P. IV.

De nuptiis (9) illustrium, ut cum dotalibus instrumentis fiant.

QUia (10) vero legem (11) dudum protulimus jubentem aut dotalia fieri documenta, aut alias probationes procedere factas apud ecclesiæ defensores, per quas nuptias competat confirmari, aut certe sacramenta præberi: in præsenti perspeximus melius disponere ea quæ de his pridem sancita sunt. Et propterea jubemus eos (12) qui maximis dignitatibus decorati sunt, usque (13) ad illustres, non aliter nuptias celebrare, nisi dotalia scribantur instrumenta: nisi tamen aliquis antequam mereretur hujusmodi dignitates, ex affectu solo duxit uxorem. Tales (14) enim nuptias ante dignitates factas, & post dignitates, legitimas manere præcipimus, & ex his natos legitimos esse filios. Postquam vero honorati fuerint aliqui hujusmodi dignitatibus: non aliter ducere uxores, nisi cum dotalibus instrumentis. Hanc autem legis subtilitatem concedimus (15) subjectis nostræ reipublicæ Barbaris (16), licet dignitatibus hujusmodi decorati sint, ut etiam sub affectu (17) possint ipsi volentes contrahere nuptias. Reliquos autem omnes præter eos qui maximis (sicut dictum est) dignitatibus decorati sunt, cujuslibet sint dignitatis, aut militiæ, aut studii, si quidem voluerint, aut potuerint, non prohibemus eos cum dotalibus instrumentis ducere uxores. Si autem etiam hoc non custodierint, & ex solo (18) affectu celebratas nuptias firmas esse sancimus, & ex eis natos, legitimos esse filios jubemus.

C A P. V.

Ut cum matrimonium est sine dote, & conjunx superstes inops, mortui quartam (19) partem accipiat.

QUia (20) vero legem (21) dudum posuimus præcipientem, *Ut si quis uxorem aliquando sine dotalibus acceperit, cum affectu solum nuptiali, & hanc sine causa legibus agnita projecerit* (22): *accipere eam quartam* (23) *partem substantiæ ejus*, & aliam (24) post hanc fecimus legem decernentem: *si quis indotatam uxorem per affectum solum acceperit, & usque ad mortem cum ea vivens, præmoriatur, accipere similiter & eam quartam illius substantiæ portionem: ita tamen, ut non transcendat hoc centum (25) librarum auri quantitatem.* In præsenti melius utramque legem disponentes, sancimus in utroque casu ex talibus matrimoniis natos filios legitimos esse, & ad paternam vocari hereditatem: uxorem autem ex utroque horum casuum, siquidem usque ad tres habuerit filios ejus vir sive ex ea, sive ex alio matrimonio, quartam partem ex substantia viri accipere. Si autem amplius fuerint filii: tantum in utroque similiter casu accipere jubemus mulierem quantum uni competit filiorum: ita quippe, ut usum solum (26) in talibus rebus mulier habeat: dominium autem illis filiis servetur, quos ex ipsis nuptiis habuerit. Si vero talis mulier filios ex eo non habuerit, jubemus etiam dominii jure habere eam res, quas ex viri facultatibus ad eam venire per præsentem jussimus legem. Quæ tamen irrationabiliter (27) exclusa (28) est: in ipso tempore expulsionis partem jubemus accipere, quæ continetur hac lege. Virum etiam in talibus casibus quartam, secundum priorem nostram legem, ex substantia mulieris accipere, modis omnibus prohibemus.

C A P. VI.

De Leoniana (29) & Constantiniana constitutione (30).

ILlo indubitanter observando, ut Leonis piæ memoriæ constitutio (31) in omnibus aliis casibus qui non continentur præsenti lege, propriam habeat fortitudinem. Constantini vero piæ memoriæ legem (32) ad Gregorium scriptam, & super ea factam interpretationem a Martiano (33) piæ memoriæ, per quam mulierum conjunctiones (quas Constantini lex (34) abjectas vocavit) ad quosdam dignitatibus decoratos prohibentur, nullo penitus modo valere permittimus: sed licentiam (35) volentibus præbemus, etsi quibuslibet magnis dignitatibus decorentur, hujusmodi mulieres cum dotalibus instrumentis sibimet copulare. Reliqui vero citra eos qui majoribus dignitatibus decorati sunt, licentiam habeant hujusmodi mulieres accipere, sive scripto voluerint, sive solo affectu nuptiali: si tamen liberæ sint, & cum quibus liceat nuptias celebrare.

C A P. VII.

Soluto per repudium matrimonio quomodo & (36) apud quem liberi alantur (37).

ILlud (38) quoque disponendum esse perspeximus, ut si quando inter maritum & uxorem nuptias solvi contigerit: ex hujusmodi nati filii, nullo modo lædantur ex separatione nuptiarum, sed ad parentum hereditatem vocentur, ex patris substantia indubitanter alendi. Et si (39) quidem pater occasionem (40) separationis præbeat, & mater ad secundas non venerit nuptias: apud (41) matrem nutriantur, expensas patre præbente. Si vero per causam matris ostendatur solutum matrimonium: tunc apud patrem maneant filii, & alantur. Si autem contigerit patrem quidem minus idoneum esse, matrem (42) vero locupletem: apud eam pauperes filios manere & ab ea nutriri jubemus. Quemadmodum (43) enim filii (44) locupletes coguntur matrem egentem alere: ita justum esse decernimus & a (45) matre locuplete filios pasci. Quod autem de alenda matre, & filiis indigentibus definivimus, hoc quoque in omnibus ascendentibus descendentibusque personis utriusque naturæ valere præcipimus.

C A P. VIII.

De justis (46) divortiorum causis marito permissis (47).

QUia (48) vero plurimas in veteribus & nostris legibus invenimus causas, ex quibus facile nuptiarum solutiones fiunt: ea causa perspeximus ex his abscindere aliquas, quæ nobis indignæ ad solvendas nuptias visæ sunt: & eas solummodo nominatim præsenti inserere legi, pro quibus rationabiliter potest sive vir sive mulier repudium mittere. Nunc autem causas ex quibus maritus repudium mittere sine periculo potest, & dotem (49) uxoris lucrari, servato in ea dominio ex eodem matrimonio filiis aut filiabus, quibus non extantibus, frui etiam proprietate: has esse decernimus. §. 1. Si (50) contra imperium (51) cogitantibus aliquibus conscia est mulier, aut etiam viro suo non indicet (52). Si autem vir hoc a muliere denunciatum tacuerit, liceat mulieri per quamcunque personam hoc declarare imperio: ut vir nullam ex hac causa repudii inveniat occasionem. §. 2. Si de adulterio maritus putaverit posse suam uxorem convinci: oportet virum prius (53) inscribere (54) mulierem, aut etiam adulterum. & si hujusmodi accusatio verax esse ostenditur, tunc (55) repudio misso habere virum super ante nuptias donationem, etiam dotem: & (56) ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia uxoris substantia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur: ut ejus proprietati & dos, & a nobis definita pœ-

 na

(1) Major 25. ann. in cura esse desinit. (2) Usumfructum, Jul. hic. (3) Jul. hic n. [illegible] (4) Hinc sumpta est Auth. si quis filium. C. de natur. lib. (5) Instrumentum patris manu scriptum, subscriptionem trium testium habens, pro filio fidem facit. (6) [illegible] videtur, cujus liberos in instrumento publico, vel privato, tribus testibus munito, vel in testamento, vel apud acta, filios suos nominaverit, unde possis colligere, adoptione filios fieri, nisi plus aliquanto dare libertis nominatione, quam adoptioni, vide quæ dixi ad Nov. [illegible] adde l. 6. l. 7. C. de nat. lib. Novell. 74. cap. 2. in fin. (7) [illegible] ex tali matrimonio natis, Jul. const. [illegible] (8) Indotatæ uxoris liberi cum dotatæ liberis æqualiter succedunt, ut ita exæquentur liberi primarum & secundarum nuptiarum, licet non in utrisque intervenerint dotalia instrumenta. (9) Jul. hic n. [illegible] (10) Hinc sumpta est Auth. [illegible] C. de nupt. & Auth. sed novo jure Cod. de nat. lib. (11) Nov. [illegible] c. [illegible] (12) Nota, quando & quorum in nuptiis exigantur nuptialia instrumenta.

(13) [illegible] Græci hic, [illegible] 4. Harm. c. §. [illegible] (14) Sine instrumentis. (15) Extranei melius tractantur. Non ita [illegible] cum extraneis incolis [illegible] cum civibus ac vere subditis. (16) [illegible] Vandalis & similibus, qui frequentes in comitatu & aula Justiniani fuere. (17) Sine [illegible] (18) Citra instrumenta [illegible] & ita hac constitutione confirmantur leges, quæ faciunt [illegible] Novell. [illegible] cap. 2. solos illustres homines excepit, ut & Novell. [illegible] Emendatur hic quoque Nov. 74. cap. 4. §. [illegible] qua non illustres cogebantur profiteri nuptias apud episcopum, exceptis servis, militibus, agricolis & abjectis personis. (19) Nov. [illegible] Nov. Leon. [illegible] & 4. Harm. [illegible] (20) Hinc sumpta est Auth. præterea C. unde vir & uxor. (21) Nov. [illegible] c. 6. (22) Id est, ab ea discesserit. (23) V. Jul. hic n. [illegible] Nov. 22. [illegible] Nov. [illegible] Novell. 74. c. [illegible] Nov. [illegible] l. 11. Cod. de repud. (24) Nov. [illegible] (25) Dotis maxima quantitas quæ fuerit veteribus, Novell. [illegible] cap. [illegible] (26) Hoc abrogatur Novell. Leon. [illegible] (27) Sine justa causa. (28) Repudiata. (29) Jul. hic n. [illegible] (30) Viles personæ illustribus possunt nubere. (31) Leo l. [illegible] C. de pactis conventis, hic confirmatur. (32) l. 1. C. de nat. lib. hic abrogatur. (33) Martiani Novella de matrimoniis Senatorum, hic abrogatur.

(34) l. [illegible] C. de incest. (35) Viles mulieres dici possunt a viris [illegible] in magna dignitate, dotalibus etiam instrumentis non confectis, & ab aliis magna dignitate præditis. Si tamen dotalia instrumenta conveniantur, & ita hodie senator libertinam ducere, senatoris filia libertino nubere potest, abrogatis l. 16. [illegible] de ritu nupt. quin quæ palam quæstum corporis faciunt, duci possunt ab illustribus, abrogata l. [illegible] de ritu. [illegible] C. de incestis: Eidemque hac Novella plenior Novell. [illegible] cap. [illegible] quæ in nuptiis libertinæ [illegible] requirebat nuptialia instrumenta: huc refer l. [illegible] Cod. de natural. (36) Nov. [illegible] (37) Vid. Jul. hic num. [illegible] (38) Hinc sumpta est Auth. si pater C. divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant, adde Harmen. [illegible] (39) Olim erat positum in judicum potestate, statuere, apud quem educarentur, l. un. C. divortio facto. (40) Prima occasionem præbentis injusti divortii. (41) Apud matrem potius, quam apud patrem liberi aluntur, l. 1. §. 3. ff. de lib. exhib. (42) l. 3. §. 5. ff. de lib. exhib.

(43) Argumentum a relatis, vid. l. [illegible] ff. de rer. jur. (44) Est enim iniquum, matrem egere, cum filius sit in facultatibus, l. 5. §. 11. ff. de agnoscend. liber. (45) d. l. 5.

(46) De repudiis a marito mittendis, Jul. hic num. [illegible] (47) Vid. Nov. 22. cap. [illegible] & [illegible] Harm. [illegible] his omnibus [illegible] dirimatur matrimonium, vid. Nov. Leon. [illegible]

(48) Hinc sumpta est Auth. sed novo jure Cod. ad leg. Jul. de adult. Goth. Vid. Pettershof. [illegible] (49) Adulteræ uxoris, dotis proprietatem maritus lucratur, si nulli sint liberi: si ei liberi sint, solum usumfructum, ut hic. Quid si adulterium in secundo matrimonio sit commissum? maritus nihil percipiet in dotalibus bonis prioris matrimonii. Cur? proprietas eorum ad prioris matrimonii liberos pertinet, l. 6. C. de secund. nupt. Idemque hoc casu marito actio in dotem secundi matrimonii dabitur, vid. Pap. [illegible] Quid si eque secundo marito solam dotem prioris matrimonii & nihil plus attulit? Putat Papo ibid. eo casu vitricum marito adjudicari in hujusmodi dote. Num ususfructu solo, an vero & proprietate? prior sententia magis probanda, ut quod vero patri adversus liberos denegatur, ut hic: hoc multo magis extraneo seu vitrico denegetur. Videtur tamen huic pœnæ quodammodo derogari per Nov. [illegible] cap. [illegible] quæ vult, adulteratam detrudi in monasterium ejusque liberos bessem, quatuor reliquas uncias monasterio adquiri: quod si ascendentes habeat, vult bessem monasterio, reliquas quatuor uncias ascendentibus addici. Sin vero nulli sint ei liberi vel ascendentes, totum assem monasterio adjudicari, adde Novell. Leonis 32. (50) Repudiorum causas observa. (51) Repudiare vir uxorem potest propter crimen majestatis, & e contra cap. [illegible] infr. hic, 4. Harm. [illegible] cap. [illegible] in eandem, idem ob crimen, testis etiam maritus esse potest, & e contra, [illegible] Harm. [illegible] cap. [illegible] (52) Crimen est majestatis, reos majestatis non indicare. Interdum non indicare, est delictum, ut hic. & vers. si qualibet [illegible] infr. & cap. [illegible] infr. & l. [illegible] §. 6. Cod. ad leg. Jul. majest. l. 1. Cod. de falsa moneta, [illegible] Cod. de malefic. l. [illegible] ff. ad leg. Pomp. de parricid. facit l. [illegible] §. [illegible] ff. de furtis. & scientia delicti contrahendi punitur, l. [illegible] ff. ad leg. Pomp. de parric. quin & is, qui potuit prohibere, nec prohibuit, l. [illegible] §. 1. ff. ad leg. Corn. de falsis, l. [illegible] ff. de reg. jur. adde Bellovisum, [illegible] (53) Ordinem accusandi de adulterio observa. (54) [illegible] Harm. [illegible] & ita abrogatur pars leg. [illegible] Cod. ad leg. Jul. de adult. (55) Pœna adulteræ.

(56) Adulteræ uxoris maritus non tantum dotem lucratur, si ex ea non susceperit liberos, sed etiam in aliis ejus bonis tantum lucratur, quantum tertia pars dotis fuerit: lucratur, inquam, ea omnia etiam proprietate. Quid si liberos ex ea susceperit? solam dotem lucratur, quam etiam filiis ex eo matrimonio susceptis servare cogitur.

na applicetur. Si enim filios habuerit ex eodem matrimonio, jubemus etiam dotem (secundum quod de hoc censent leges) aliamque mulieris substantiam filiis conservari: & ita adulterum legitime convicium una cum uxore puniri: & si quidem habeat uxorem adulter (1), accipere eam & dotem propriam & propter nuptias donationem, & si filios habeat, solo usu mulier fruatur donationis, proprietate secundum leges filiis servanda, aliam vero mariti substantiam eius filiis ex nostra largitate donamus, filiis autem non existentibus, antenuptialis quidem donationis proprietatem mulieri competere sancimus: aliam vero mariti substantiam omnem fisco (2) secundum (3) antiquas applicamus leges.

§. 3. Si quolibet modo mulier vitæ viri fuerit insidiata: aut aliis hoc facientibus consentiens viro non (4) indicaverit. §. 4. Si cum viris extraneis (5) nolente marito convivatur, aut cum eis lavatur (6).

§. 5. Si nolente viro foris (7) domum manserit, nisi forsan apud proprios (8) parentes. §. 6. Si Circensibus (9) aut theatris aut amphitheatris interfuerit ad spectandum, ignorante aut prohibente viro.

§. 7. Si vero contigerit aliquem citra (10) unam prædictarum causarum uxorem suam a domo propria expellere, & illa non habens parentes apud quos possit manere, ex necessitate foris habitet nocte: jubemus nullam esse marito licentiam propter causam hanc repudium mittere uxori, eo (11) quod ipse hujus rei auctor existat.

CAP. IX.

De justis (12) divortii causis mulieri (13) concessis.

CAusas (14) autem pro quibus rationabiliter potest viro a muliere mitti repudium, ex quibus potest & dotem recipere, & propter nuptias donationem exigere, similiter filiis servanda donationis proprietate, aut, filiis non extantibus, habere etiam hujusmodi dominium, has esse solas disponimus. §. 1. Si contra (15) imperium aut ipse cogitaverit aliquid, aut cogitantibus conscios non (16) indicaverit imperio, aut per se aut per quancunque personam. §. 2. Si quolibet modo vir insidiatus fuerit vitæ mulieris, aut aliis hoc volentibus sciens non manifestaverit uxori, & studuerit secundum leges ulcisci (17).

§. 3. Si maritus uxoris castitati insidiatur (18), aliis etiam eam adulterandam tentaverit tradere. §. 4. Si vir de adulterio inscripserit uxorem & adulterium non (19) probaverit, licere mulieri volenti, etiam pro hac causa repudium destinare viro, & recipere quidem propriam dotem, lucrari autem & antenuptialem donationem: & pro hujusmodi calumnia, si filios non habuerit ex eodem matrimonio, tantum secundum proprietatem accipere mulierem ex alia viri substantia, quantum antenuptialis donationis tertia pars esse cognoscitur. Si autem filios habuerit, jubemus omnem viri substantiam filiis conservari: firmis manentibus, quæ de antenuptiali donatione aliis legibus continentur: ita tamen, ut etiam propter illatam adulterii accusationem & non probatam illis quoque maritus subdatur suppliciis, quæ esset passura mulier, si hujusmodi fuisset accusatio comprobata. §. 5. Si quis in ea domo in qua cum sua conjuge commanet, contemnens eam, cum alia inveniatur (20) in ea domo manens: aut in eadem civitate degens, in alia domo cum alia muliere frequenter manere convincitur, & semel & semel & secundo (21) culpatus, aut per suos, aut per mulieris parentes: aut per alias aliquas fide dignas personas hujusmodi luxuria non abstinuerit: licere mulieri pro hac causa solvere matrimonium, & recipere datam dotem, & antenuptialem donationem, & pro tali injuria tertiam partem æstimationis, quam antenuptialis facit donatio, ex ejus substantia percipere: ita tamen ut si filios habuerit, usu solo mulier potiatur rerum, quas ex antenuptiali donatione, & pœna tertiæ portionis, mariti substantiæ acceperit, dominio communibus filiis conservando. Si autem filios non habuerit ex eodem matrimonio, habere eam talium rerum etiam proprietatem præcipimus.

CAP. X.

Ut non liceat consensu matrimonium dissolvere, nisi ex causa probabili (22).

QUia (23) vero ex consensu aliqui (24) usque ad præsens aliena matrimonia solvebant, hoc de cætero fieri nullo sinimus modo, nisi forte quidam castitatis concupiscentia hoc fecerint. Si autem hujusmodi personæ filios habuerint: tam dotem quam antenuptialem donationem eorum filiis conservari disponimus. Si quis autem horum aut maritus forsan aut uxor, postquam propter castitatem ex consensu solverit matrimonium, inveniatur alias contrahens nuptias, aut luxuriose vivens: jubemus, si quidem (sicuti dictum est (25)) filii fuerint ex memorata conjugio, super dotem & propter nuptias donationem, eis tradi & proprietatem pene substantiæ illius quæ convincitur deliquisse personæ. Si vero filii minoris sint ætatis: gubernari eos & pasci ab illo parente præcipimus, qui nihil præsenti legi contrarium egerit. Si autem ambo parentes in hujusmodi vitium (26) incidant, tunc utriusque parentis substantiam filiis applicari: dispensatorem (27) autem eis, qui in minori sunt ætate constitui ordinati providentia competentis judicis & aliorum quibus hæc ex nostris legibus sunt commissa. Si autem filii non non sint, utriusque personæ substantiam fisci rationibus applicari (28), & eos qui talia deliquerunt legitimis subdi suppliciis. Aliter enim separationem matrimoniorum fieri ex consensu, nulla ratione permittimus.

CAP. XI.

Quod tempus exspectare maritum in expeditione (29) degentem debeat mulier.

QUod (30) autem a nobis sancitum est (31) de iis qui in expeditionibus sunt & in militiis constituti, sive milites sint, sive fœderati (32), sive scholares, sive alii quidam sub alia quacunque militia armata constituti: melius ordinare perspeximus, & jubemus, quantoscunque (33) annos in expeditione manserint, sustinere eorum uxores licet nec literas nec responsum aliquod a suis maritis susceperint. Si qua vero ex hujusmodi mulieribus suum maritum audierit (34) esse mortuum, neque tunc ad alias eam venire nuptias sinimus, nisi prius accesserit mulier aut per se aut per suos parentes, aut per aliam quamcunque personam, ad priores numeri (35) chartularios, in quo hujusmodi maritus militabat: & eos, seu tribunum (si tamen adest) interrogaverit, si pro veritate mortuus est ejus conjux: ut illi sacris Evangeliis propositis sub gestis monumentorum deponant, si pro veritate vir mortuus est. Et postquam hæc gesta monumentorum confecta mulier pro suo testimonio perceperit, etiam post hoc jubemus manere eam per unius anni spatium, ut etiam post hunc decursum liceat legitimas contrahere nuptias. Si autem præter hanc observationem mulier præsumpserit ad aliud venire matrimonium: & ipsa, & qui ducit eam uxorem, velut adulteri puniantur. Si autem qui sub gestis monumentorum cum jurejurando testati sunt, convincantur etiam falsum postea deposuisse testimonium: ipsi quidem militia denudati, decem auri librarum pœnam compellantur exolvere illi quem mentiti (36) sunt mortuum esse: ipse vero licentiam habeat, si voluerit, suam (37) uxorem recipere. Si vero scholaris fuerit ille de cujus morte dubitatio est, a primis scholæ & actuario: si autem fœderatus, ab optione ejus memoratam depositionem accipere ejus uxorem, his observandis, & circa alios omnes, qui in armata militia referuntur.

CAP. XII.

Ex quibus (38) causis matrimonium sine pœna solvatur (39).

PRædictis itaque causis perspeximus etiam has nominatim adjicere; ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est, de iis qui (40) non potuerunt (41) ab initio nuptiarum misceri suis uxoribus, & quæ per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de iis viris ac fœminis, qui consistente matrimonio sanctimonialem (42) conversationem & monasterii habitationem elegerint, & de iis personis quæ in captivitate (43) aliquanto tempore detinentur: in his enim tribus casibus quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsenti nostra lege continentur, solas sufficere jubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus, nullamque aliam causam citra eas quæ nominatim insertæ sunt huic legi posse solvere legitimum matrimonium, sive nostris sive veteribus legibus continentur.

CAP.

[illegible]

C A P. XIII.

Si (1) mulier sine justa causa marito suo repudium miserit (2).

QUia vero quædam mulieres inhoneste volentes vivere, festinant propria matrimonia solvere: sancimus si quando mulier citra aliquam prædictarum a nobis causarum voluerit matrimonium solvere, licentiam quidem eam non habere hoc agere: si vero permanserit in hujusmodi impia voluntate, & repudium marito transmiserit: jubemus (3) dotem quidem viro dari, communibus filiis secundum legem servandam: si autem filios non habuerit, lucrum fieri marito, mulierem vero periculo judicis negotium audientis tradi episcopo civitatis, in qua communiter domicillum habuerint, quatenus illius providentia in (4) monasterium ipsa mittatur, ut quoad vixerit, debeat ibi consistere: & si quidem filios habuerit hujusmodi mulier, duas partes propriæ ejus substantiæ dare filiis: tertiam vero monasterio (5) in quod mittitur, applicare jure proprietatis. Si vero filios non habuerit, sint autem ei parentes: duas partes quidem ipsius substantiæ monasterio præberi ubi mittitur, tertiam vero partem illius parentibus dari: nisi tamen sub potestate eam habentes, irrationabili repudio consenserunt (6): in hoc enim consentientes, nihil eos penitus ex substantia filiæ habere permittimus: sed hæc omnia venerabili monasterio volumus applicari. Porro neque filiis, neque parentibus existentibus ei omnem similiter ejus substantiam competere monasterio. Si vero judex qui negotium examinat, hoc non fecerit, id est, tradiderit in hoc deprehensam civitatis episcopo, ut debeat in (7) monasterium mitti: siquidem in hac felicissima civitate sit judex, ipse quidem vigintiquinque librarum auri pœnam exigatur: officium autem ejus alias decem. Si vero in provincia sit hujusmodi judex, & non egerit quæ a nobis in hac jussa sunt, decem librarum auri persolvat pœnam, & officium ejus alias quinque. Si vero judex fuerit non (8) habens cingulum, ipse quidem pœnam decem librarum auri exigatur, ministrantes autem ei quinque, quatenus multa quæ hinc accedit a memoratis personis, per comitem (9) rerum privatarum, & palatinorum scholam exigatur: & nostro assignetur ærario. Si (10) autem & vir circa mulierem transigere (11) studuerit matrimonium, & irrationabiliter (12) repudium destinatit: jubemus reddere quidem eum, quam susceperit dotem una cum sponsalitia largitate, & tantum ex alia ejus substantia præberi mulieri, quantum tertiam partem sponsalitiæ faciat largitatis: & si quidem ei filii sunt, solum usum & antenuptialis donationis, & a nobis additæ tertiæ partis mulierem habere: proprietatem vero filiis conservare, filiis autem non existentibus, habere mulierem super (13) usum in ipsis rebus etiam proprietatem, & prædictas quidem dispositiones dissolutis rationabiliter aut etiam irrationabiliter nuptiis ordinamus: & omnia de memoratis casibus secundum hanc nostram constitutionem judicari & decidi decernimus.

C A P. XIV.

Si quis uxorem suam flagellis castigaverit (14).

SI quis autem propriam uxorem flagellis (15) aut fustibus (16) exciderit sine aliqua causarum, quas contra uxores ad matrimonii solutionem sufficere jussimus, matrimonii quidem solutionem ex hoc fieri nolumus (17): virum autem qui monstratur sine hujusmodi causa vel flagellis vel fustibus cæcidisse uxorem suam, tantum (18) pro hujusmodi injuria ex alia sua dare substantia uxori etiam constante matrimonio, quantum tertia pars antenuptialis facit largitatis.

C A P. XV.

Si quis suspicatus fuerit de aliquo, velle eum pudori uxoris suæ illudere (19).

HIs (20) quoque etiam illud adjicimus, ut si quis forsan suspicatur aliquem velle suæ uxoris illudere castitati, & *contestationes ei ex scripto (21) tres destinaverit*, habentes testimonia trium virorum fide dignorum, & post has tres ex scripto contestationes invenerit eum convenientem suæ uxori: siquidem in sua (22) domo, aut ipsius uxoris, aut adulteri, aut in popinis, aut in suburbanis: esse licentiam marito propriis manibus talem perimere (23) nullum periculum ex hoc formidanti. Si vero in alio loco talem invenerit cum sua uxore loquentem; non minus tribus testibus fide dignis convocatis (24) per quos probare possit, quod eum cum sua uxore comperit: judici tradere crimina examinanti. Illum vero pro veritate cognoscentem post tres ex scripto contestationes cum tali muliere eum inventum: talem quidem tanquam ex (25) hoc solo adulterii crimini subjacentem, nulla alia ratione quæsita punire: licentiam autem exequi crimen. §. 1. Quia vero ita comperiuntur aliqui impii, ut etiam in (26) venerandis domibus præsumant in talibus se miscere sceleribus, & ibi (27) de peccatis tractare, ubi consueverunt Deum timentes, peccatorum veniam postulare: jubemus, ut si quis talis inveniatur in (28) locis venerabilibus alienæ uxori, de qua in suspicione est, post tres (sicut dictum est) contestationes loqui, licentiam esse ejus marito utrasque personas defensori ecclesiæ aut aliis clericis tradere (29): ut ad eorum periculum divisim (30) isti serventur (31), donec judex hoc cognoscens mittat ad episcopum civitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant sustinere tormentum secundum leges quæ interdicunt adulteros (32) a sanctissimis ecclesiis vindicare (33): nullam neque in hoc aliam judice quærente de adulterio probationem, nisi tres (sicuti jam supra diximus) contestationes, his enim tribus contestationibus ostensis, omnibus modis illi sicuti adulteri punientur. Non enim debent hujusmodi personæ in venerabili loco munimen habere, quem (34) ipsi per scelus proprium despexerunt: nam si eos qui alibi rapinas mulierum, aut adulteria committunt, & ad orationum domos confugiunt, ab eis vindicari (35) nostræ leges non sinunt: quomodo (36) illis qui in ipsa ecclesia tale scelus studuerint perpetrare, permittimus aliquod auxilium ex ecclesiasticis terminis invenire? sed omnibus modis judicibus eos tradi, & pœnam sustinere qua digni sunt, qui sanctissima loca violare præsumunt. Quis enim (37) ibi delinquit, ubi salutem petat? Et generaliter disponimus, ut si quis invenerit suam uxorem aut filiam aut neptem, aut sponsam (38) in venerandis locis cum aliquo loquentem, & suspicatus (39) fuerit turpis gratia causæ eos colloqui: tradat eos defensori, aut aliis sanctissimæ ejus ecclesiæ clericis, ut ipsi suo periculo utrasque personas divisim tamdiu custodiant, donec judex eos accipiat, & secundum leges causas decernat.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur per præsentem & in perpetuum valituram legem nostra definivit tranquillitas, in omnibus prædictis casibus valere volumus: nisi tamen nondum (40) aut judiciali decreto, aut amicabili conventione decisa sunt: quæ suum robur habere sancimus. Gloriosa igitur & eminentissima auctoritas tua in hac quidem inclyta civitate edictis propositis ad notitiam perducat universorum: in provinciis autem per præcepta ad clarissimos provinciarum judices destinata hæc omnibus facere manifesta festinet: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate nostrorum collatorum a nobis disposita sunt: ita tamen, ut omnibus per propria præcepta pronuntiet: quatenus sine quolibet injusto dispendio nostris collatoribus præsentis legis fiat insinuatio. Dat. 15. Kal. Jan. Dom. JUSTIN. PP. August. Anno XV. (41) BASIL. V. C. CONS.

GOL-

(1) Nov. 22. cap. 16. 19. (2) Vid. Jul. hic num. 300. (3) Pœna conjugis injuste repudium mittentis. (4) l. 1. & 2. Cod. Theod. de repud. adde vers. Si vero judex infr. hic. Pœna ecclesiastica, de trudi in monasterium perpetuum ob injustam repudii causam, ut hic: & adulterorum, Novell. 134. cap. 10. de detrusione in carcerem, vid. Tolosan Gregorium 33. [illegible] 11. De perpetuo carceris pœna [illegible] ad l. 8. §. 9. ff. de pœnis, Cujac. & ad Novellam Emanuelis cap. 8. (5) Tertia bonorum ingredientis monasterium mulieris, hic aspergitur monasterio: ut hic, vers. Si vero fuit. & ad [illegible], vers. [illegible] infr. hic. (6) Pœna consentientis illegitimo matrimonio. (7) Vid. vers. Si autem supr. hic. (8) Id est, non militans, Jul. hic. (9) Vid. tit. Cod. de offic. comit. rer. privatar. (10) Hinc sumpta est Authentica sed novo C. de repudiis. (11) Dissolvere, est enim transactio liberosæ rei solutio. (12) Pœna mariti injuste repudium mittentis. (13) Id est, præter usum. (14) Jul. hic num. 301. De conditione ex hac lege pro honestis uxoribus adversus maritos. vide Oldendorpium class. [illegible] ac tot agrem hic de pœna mariti flagello verberantis uxorem. (15) Flagellis cædi injuria. l. 15. §. 1. ff. de injuriis. (16) Lignis, Jul. hic. (17) Et ita restringe l. 8. §. 2. C. de repud. (18) In quibus causis vir potest uxorem repudiare, in illis omnibus potest uxorem leviter verberare & domo ejicere. In aliis casibus solent interpretes, marito modicam uxoris castigationem permitti, arg. l. 17. §. 2. ff. de aduls. l. 1. in fin. l. 2. ff. ad leg. Aquil. l. 13. §. 4. ff. locati, l. 2. in fin. ff. de [illegible], l. 1. Cod. de emendat. propinq. si tamen id acciderit, volunt eo casu juratis vel cautionem a marito præstari, nunquam uxorem in posterum sic verberatum iri, arg. l. 6. in fin. C. de his qui ad eccles. confug. adde Bellovisian. [illegible] (19) Vid. Jul. hic n. 392. (20) Hinc sumpta est Authentica Si quis C. ad leg. Jul. de adult. adde §. Navm. 2. (21) Eodem modo sacerdotes, presbyteri, diaconi, subdiaconi, & similes, si post primam, secundam & tertiam denuntiationem perseverint cum alterius uxore confabulari & conversari, excommunicantur, cap. 1. Extra de cohabitat. cleric. (22) Adulterum uxoris quemadmodum maritus possit occidere, Goth. Vid. caus. forens. nostras lib. 1. cap. 2. num. 4. S. L. (23) Vid. l. 24. ff. ad leg. Jul. de adult. (24) Testes in quibus causis rogandi sint, Novell. 90. cap. 2. (25) Præsumitur adulter, qui ter & solemniter monitus non desiit cum uxore alterius loqui. (26) Prop. 7. Eclog. 24. Illic (id est, cum) [illegible] multi potuerunt [illegible] ludi. Fanaque peccatis plurima causa tuis. (27) Magnum scelus, ibi de peccatis tractare, ubi Deum timentes consueverunt peccatorum veniam postulare. Crescit delictum qualitate loci. Hinc Juvenalis [illegible] vers. 24. quo non prostat fœmina templo. (28) Protestatio fieri potest in Ecclesia, vid. l. 2. Cod. de sacrosanct. eccles. (29) Non licet marito adulterum in templo occidere: licet tamen adprehendere. (30) Id est, locis & diætis separatis. (31) Episcopi jus est, ex causa reos deprehensos custodire. (32) Adulteri jure asyli non fruuntur, vid. l. 6. in fin. Cod. de his qui ad eccles. (33) [illegible] Sereni, immunitatem sperare. Hol. (34) Quod quis delevit, eo non juvatur. (35) Id est, excusari. (36) Argumentum a minori ad majus. Asyli jure non fruitur adulter, qui ad ecclesiam confugit: multo minus qui in ipsa ecclesia de adulterio tractavit. (37) Inversa videtur oratio, ut sit sensus: Ne quis ibi salutem speret, ubi delinquit. (38) Quod de uxore dicitur, interdum ad sponsam extenditur, ut hic. (39) De sola suspicione potest quis adulterii causa prehendi. (40) Leges non porriguntur ad casus sententia vel transactione decisos. (41) Id est, anno 541.

COLLATIO NONA.

TIT. I.

DE HEREDIBUS AB INTESTATO (1) VENIENTIBUS (2), ET DE AGNATORUM (3) JURE SUBLATO.

NOVELLA CONSTIT. CXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo præfecto sacrorum prætoriorum Orientis.

PRÆFATIO.

PLurimas & diversas leges veteribus temporibus prolatas invenientes, per quas non juste differentia (4) ab intestato successionis inter cognatos ex masculis & fœminis introducta est, necessarium esse perspeximus, omnes simul ab intestato cognationum successiones per præsentem legem clara compendiosaque divisione disponere: itaque prioribus legibus pro hac causa positis vacantibus, de cætero ea sola servari, quæ nunc constituimus. Quia igitur omnis generis ab intestato successio tribus (5) cognoscitur gradibus, hoc est, ascendentium, & descendentium, & ex latere: (quæ in agnatos cognatosque dividitur) primam (6) esse disponimus descendentium successionem.

CAP. I.

De descendentium (7) successione.

SI (8) quis igitur descendentium (9) fuerit ei qui intestatus moritur, cujuslibet naturæ (10) aut gradus, sive ex masculorum genere, sive ex fœminarum (11) descendens, & sive suæ potestatis, sive sub potestate sit: omnibus ascendentibus & ex latere cognatis præponatur (12). Licet enim defunctus sub alterius potestate fuerit: tamen ejus filii, cujuslibet sexus sint aut gradus, etiam ipsis (13) parentibus præponi præcipimus quorum sub potestate fuerit, qui defunctus est, in illis (14) videlicet rebus, quæ secundum nostras alias leges patribus non acquiruntur. Nam in usu (15) harum rerum qui debet acquiri, aut servari, nostras de his omnibus leges parentibus custodimus: sic tamen, ut si quem horum descendentium filios relinquentem mori contigerit, illius filios aut filias, aut alios descendentes, in (16) proprii parentis locum succedere, sive sub potestate defuncti, sive suæ potestatis inveniantur: tantam de hereditate morientis accipientes partem, quanticumque sint, quantam (17) eorum parens si viveret, habuisset: quam successionem in (18) stirpes vocavit antiquitas. In hoc enim ordine gradum quæri nolumus: sed cum filiis & filiabus ex præmortuo filio aut filia, nepotes vocari sancimus: nulla introducenda differentia sive masculi, sive fœminæ sint, & seu ex masculorum seu (19) fœminarum prole descendant, sive suæ potestatis sive (20) sub potestate sint constituti. Et hæc quidem de successionibus descendentium disposuimus. Consequens (21) autem esse perspeximus & de ascendentibus constituere, quomodo ad descendentium successionem vocentur.

CAP. II.

De ascendentium (22) successione.

SI igitur defunctus descendentes quidem non relinquat heredes, pater (23) autem aut mater, aut alii parentes, ei supersint, omnibus ex latere cognatis hos præponi sancimus, exceptis solis fratribus ex utroque (24) parente conjunctis defuncto, sicut per subsequentia declarabitur. Si autem plurimi ascendentium (25) vivunt, hos præponi jubemus, qui (26) proximi gradu reperiuntur, masculos & fœminas, sive paterni, sive materni sint. Si autem eundem (27) habeant gradum, ex (28) æquo (29) inter eos hereditas dividatur: ut medietatem (30) quidem accipiant omnes a patre ascendentes quanticunque fuerint: medietatem vero reliquam a matre ascendentes quantoscunque eos inveniri contigerit. Si (31) vero cum ascendentibus inveniantur fratres aut sorores ex utrisque (32) parentibus conjuncti defuncto: cum proximis gradu ascendentibus vocabuntur: si autem pater aut mater fuerint, dividenda inter eos quippe hereditate secundum (33) personarum numerum, uti & ascendentium & fratrum singuli æqualem habeant portionem: nullum (34) usum ex filiorum aut filiarum portione in hoc casu valente patre sibi penitus vindicare, quoniam pro hac usus portione, hereditatis jus & secundum proprietatem per præsentem dedimus legem: differentia nulla servanda inter personas istas, sive fœminæ, sive masculi fuerint, qui ad hereditatem vocantur: & sive per masculi, sive per fœminæ personam copulantur: & sive suæ potestatis, sive sub potestate fuerit is, cui succedunt. Reliquum est ut tertium (35) ordinem decernamus, qui vocatur ex latere, & in agnatos & cognatos dividitur: ut etiam hac parte disposita, undique perfecta lex inveniatur.

CAP. III.

De successione ex latere (36) venientium.

SI igitur defunctus neque descendentes neque ascendentes reliquerit, primos ad hereditatem vocamus (37) fratres & sorores ex eodem (38) patre (39) & ex eadem matre natos: quos etiam cum (40) patribus ad hereditatem vocavimus. His (41) autem non existentibus, in secundo ordine illos fratres ad hereditatem vocamus, qui ex uno parente conjuncti sunt defuncto, sive (42) per patrem solum, sive per (43) matrem. Si autem defuncto fratres fuerint, & alterius (44) fratris aut sororis (45) præmortuorum filii, vocabuntur ad hereditatem isti cum de patre & matre thiis masculis & fœminis: & quanticunque fuerint, tantam ex hereditate percipient portionem, quantam (46) eorum parens futurus esset accipere, si superstes esset. Unde consequens est, ut si forte præmortuus frater, cujus filii vivunt, per utrumque parentem nunc defunctæ personæ jungebatur, superstites autem fratres per patrem solum forsan, aut matrem ei jungebantur: præponantur (47) istius filii propriis thiis, licet in tertio (48) sint gradu, (sive a patre, sive a matre sint thii, & sive masculi, sive fœminæ) sicut eorum parens præponeretur si viveret. Et ex diverso (49) siquidem superstes frater, ex utroque parente conjungitur defuncto, præmortuus autem per unum parentem jungebatur: hujus filios ab hereditate excludimus sicut ipse, si viveret, ab hereditate excludebatur. Hujusmodi vero privilegium in hoc ordine cognationis solis (50) præbemus fratrum masculorum & fœminarum filiis aut filiabus, ut in suorum parentum jura succedant. Nulli enim alii omnino personæ (51) ex hoc ordine venienti, hoc jus largi-

(1) Ulp. [illegible] Paul. [illegible] Porro hæc consequentio definit [illegible]. (2) Jul. const. 109. (3) [illegible] De æqualitate agnatici & cognatici juris [illegible]. Jus agnatitium dicitur in lege ultima §. 3. Cod. de legit. hered.

(4) Olim differentia fuit: quoad jus succedendi inter cognatos & agnatos. §. 1. Inst. de legit. agnat. successf. l. 4. §. 2. ff. de gradib. (5) Tres gradus succedentium ab intestato, ascendentium, descendentium, cognatorum ex latere. (6) Julian. d. const. 109.

(7) Hinc sumpta est Auth. in successionem C. de suis. (8) l. 1. ff. unde lib.

(9) Descendentes (sive masculi, sive fœminæ sint) præferuntur in successionibus parentum, ascendentibus defuncti omnibus ejusque cognatis ex transverso. [illegible]

[illegible]

largimur. Sed & ipſis fratrum filiis tunc (1) hoc beneficium conferimus, quando cum propriis (2) vocantur thiis maſculis & fœminis, ſive paterni, ſive materni ſint. Si autem cum fratribus defuncti etiam aſcendentes (ſicut jam diximus) ad hereditatem vocantur: nullo (3) modo ad ſucceſſionem ab inteſtato fratris aut ſororis filios vocari permittimus: neque ſi ex utroque parente eorum pater aut mater defuncto jungebatur. Quandoquidem igitur fratris & ſororis filiis tale privilegium dedimus, ut in propriorum parentum ſuccedentes locum, ſoli in tertio conſtituti gradu, cum iis qui in ſecundo gradu ſunt, ad hereditatem vocentur, illud palam (4) eſt, quia thiis defuncti maſculis & fœminis, ſive a patre ſive a matre, præponuntur, ſi etiam illi tertium cognationis ſimiliter obtineant gradum. §. 1. Si (5) vero neque fratres, neque filios fratrum (ſicut diximus) defunctus reliquerit, omnes (6) deinceps a latere cognatos ad hereditatem vocamus, ſecundum uniuſcujuſque gradus prærogativam, ut viciniores (7) gradu, ipſi reliquis præponantur. Si autem plurimi ejuſdem gradus inveniantur, ſecundum (8) perſonarum numerum inter eos hereditas dividatur: quod in (9) capita noſtræ leges appellant.

C A P. IV.

De agnatorum jure in hereditate ſublato (10).

NUllam vero volumus eſſe differentiam in quacunque ſucceſſione aut hereditate inter eos, qui ad hereditatem vocantur, maſculos ac fœminas, quos ad hereditatem communiter definivimus vocari (11) ſive per maſculi, ſive per fœminæ perſonam defuncto jungebantur: ſed in omnibus ſucceſſoribus agnatorum cognatorumque differentiam vacare (12) præcipimus, ſive per fœmineam perſonam, ſive per emancipationem, ſive per alium quemlibet modum prioribus legibus tractabatur, & omnes ſine quelibet hujuſmodi differentia, ſecundum proprium cognationis gradum ad cognatorum ſucceſſionem ab inteſtato venire præcipimus.

C A P. V.

De legitima tutela liberorum, & de matre & avia (13).

EX (14) his autem quæ de hereditate diximus & diſpoſuimus: & quæ de tutele ſunt, manifeſta conſiſtunt. Sancimus enim unumquemque ſecundum (15) gradum & ordinem, quo ad hereditatem vocatur, aut ſolum, aut cum aliis, etiam functionem tutelæ ſuſcipere: nulla (16) neque in hac parte differentia introducenda de agnatorum ſeu cognatorum jure: ſed omnibus ſimiliter ad tutelam vocandis, quique ex maſculorum, quique ex fœminarum prole deſcendunt minori conjuncti. Hæc autem dicimus ſi (17) maſculi & perfectæ (18) ætatis ſint & nulla lege prohibeantur tutelam ſuſcipere, neque excuſatione competente ſibimet utantur. Mulieribus enim etiam nos interdicimus tutelæ ſubire officium, niſi (19) mater aut avia fuerit. His enim ſolis ſecundum hereditatis ordinem & tutelam ſubire permittimus, ſi (20) inter geſta & nuptiis (21) aliis & auxilio Vellejani ſenatuſconſulti renuntiant. Hæc enim ſervantes, omnibus e latere cognatis quoad tutelam præponuntur, teſtamentariis (22) ſolis tutoribus præcedentibus eas, defuncti namque voluntatem & electionem præponi (23) volumus. Si autem plurimi eundem cognationis gradum habentes ad tutelam vocantur: jubemus communiter (24) convenientibus apud judicem, cui (25) hujus partis ſolicitudo eſt, unum (26) aut plures, quanti ad gubernationem ſubſtantiæ ſufficiunt, ex ipſis eligi, & denunciari, & eum vel eos minoris res gubernare: tutelæ periculo (27) omnibus imminente qui ad tutelam vocantur, & ſubſtantiis eorum minori ætate tacite (28) ſubjacentibus pro hujuſmodi gubernatione.

C A P. VI.

De vi & poteſtate hujus conſtitutionis in perſonis & in rebus.

HÆc autem omnia quæ de ſucceſſionibus generis ſancivimus, obtinere in illis volumus qui catholicæ fidei ſunt: in hæreticis (29) enim jam a nobis poſitas leges firmas eſſe præcipimus, nullam novitatem aut immutationem ex præſenti introducentes lege. Quæ igitur per hanc conſtitutionem in perpetuum obſervandam ſancivit noſtra tranquillitas, in illis volumus obtinere caſibus, qui a principiis Julii menſis præſentis ſextæ indictionis (30) ſeu evenerunt, ſeu poſthac emerſerint. Præcedentes namque caſus qui uſque ad memoratum tempus pertranſierunt, ſecundum veteres leges decidi præcipimus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria, per præſentem legem a nobis diſpoſita, ad omnium cognitionem venire procuret: in hac quidem regia civitate edictis conſueta propoſitis: in provinciis autem præceptis dirigendis ad clariſſimos præſides earum: ut nulli noſtri imperii ſubjectorum ſit ignota noſtræ circa eos manſuetudinis providentia: ita tamen, ut ſine omni diſpendio civium, aut provincialium, in omni loco præſentis legis fiat inſinuatio. Dat. 7. Kal. Aug. Septimiliario (31) in novo palatio DN. JUSTIN. PP. Auguſt. Imperii ejus Anno XVIII. (32) poſt conſulatum BASILII V. C. Anno tertio (33).

T I T. II.

UT SPONSALITIA (34) LARGITAS SPECIALIS (35) SIT CONTRACTUS: ET DE DIVERSIS CAPITULIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CXIX.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Petro glorioſiſſimo Orientalium prætoriorum præfecto.

C A P. I.

Donatio propter nuptias inſinuanda non eſt.

SPonſalitiam (36) largitatem contractum ſpecialem (37) eſſe, & judicari, & non (38) aliis donationibus eam connumerari per præſentem ſancimus legem: quoniam pro ea æqualitas dotis offertur. Sive igitur fiat ſub geſtis monumentorum ejus inſinuatio, ſive etiam non: jubemus eam per omnia ſuum robur habere tam apud mulierem, quam (39) apud virum, ſive ab ipſo viro, ſive ab altero aliquo mulieri detur ſeu conſcribatur, vel in viri perſonam donatio fiat, quatenus ipſas res in nuptialem donationem conſcribat. Et hoc valere præcipimus cujuſcunque ſit donatio quantitatis, vel (40) ſi non (41) (ſicuti dictum eſt) inſinuetur.

C A P. II.

Minor in teſtamento ſervos manumittere poteſt (42).

ET (43) hoc quoque præſenti conſtitutione ſancimus: ut licentia ſit minoribus in ipſo tempore, in quo (44) licet eis teſtari de alia ſubſtantia, etiam (45) ſuos ſervos in ultimis voluntatibus manumittere, nullo eis impedimento ætatis (46) faciendo: ſed vacante lege quæ hoc primitus (47) prohibebat.

C A P. III.

Ut non aliter credatur inſtrumento de altero inſtrumento facienti mentionem, quam ſi idipſum proferatur (48).

ET (49) hoc inſuper jubemus, ut (50) ſi quis in aliquo documento alterius faciat (51) mentionem documenti: nullam (52) ex hac memoria fieri exactionem, niſi (53) aliud documentum cujus memoria in ſecundo facta eſt, proferatur: aut alia ſecundum leges probatio exhibeatur: quia & quantitas cujus memoria facta eſt, pro veritate debetur: hoc enim etiam in veteribus legibus invenitur.

C A P. IV.

De appellationibus (54).

HOc (55) quoque ſancimus: ut ſi quando appellatione ſequuta, in noviſſima (56) induciarum (57) die, aut pars utraque, aut ſolus qui appellatione uſus eſt, occurrerit, & ſuam præſentiam manifeſtaverit judici futuro appellationis examinare judicium, aut conſiliariis ejus, aut qui lites intromittunt, & judex eum in definitis diebus ſuſcipere differat: nullum præjudicium partibus aut uni earum ex hoc penitus fieri, ſed & poſt hoc examinari appellationes hujuſmodi, & ſententia legitima terminari.

C A P. V.

De retractationibus ſententiarum P. Prætorio (58).

ALiud (59) ad hoc capitulum noſtra indigere providentia proſpeximus emendare, quia enim noſtræ leges decernunt, *ſi quando glorioſiſſimi præfecti ſacrorum prætoriorum ſententiam protulerint, nullam* (60) *appellationem adverſus eam offerri*: ſancimus, quoties ſententia glorioſiſſimorum præfectorum cujuſcunque regionis proferatur, & unus forſan litigantium putaverit ſe gravari, habere eum licentiam petitionem (61) offerre glorioſiſſimis præfectis qui ſententiam protulerunt, aut eorum conſiliariis, aut cauſas introducentibus, intra decem dierum inducias poſt prolatam ſententiam: ut hoc ſubſecuto, non aliter executioni

(1) Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. (2) Et ſolis. (3) Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. (4) De conditione ad [illegible] unde conſequens ſupr. hic. (5) Hinc ſumpta eſt Authentica poſt fratres C. de legit. hered. (6) Liberis, fratribus aut aſcendentibus defunctis non exiſtentibus, deferſo ſucceſſioni agnatis proximioribus. (7) Viciniore gradu ulteriorem excludit. (8) Id eſt, in capita, infr. hic. l. 10. C. familiæ. (9) Patruo meo (liberis, parentibus, fratribus, eorumque liberis deſtituto) ſuccedunt fratrum ac ſororum liberi in capita ex lege 1. in fin. ff. ſi pars hered. l. 2. §. 1. ff. de ſuis & legitimis, & Ulpian. tit. 26. §. 3. Caji Inſt. 2. tit 8. §. 6. & [illegible] ſententia, & [illegible] in l. 15. & l. ult. §. 1. C. de legitim. hered. [illegible] a Carolo Quinto in Comitiis Spirenſibus anno 1529. teſte Myning. [illegible] & Curiæ [illegible] [illegible]. Imperium in [illegible] Lat. [illegible] opinionem ad l. 2. §. 1. ff. de ſuis atque ita: in capita ſucceſſio plures [illegible] fratrum filios, conſque ſuos. [illegible]. Quid ſi cum nepotibus meis ex fratre vel ſorore concurrant patrui, vel avunculi mei? hi omnes æqualiter a me diſtant, tertio ſcilicet gradu. Ideoque ſecundum numerum perſonarum hereditas mea inter eos dividitur, ut hic: quibuſdam tamen [illegible] nepotes, [illegible] patrui [illegible] potius ſuccedit, quam nepos meus ex fratre. (10) Et ita [illegible] ſuccedendi, [illegible]. (11) Novell. 18. cap. 4. (12) Agnati in ſuccedendo non ſunt cognatis potiores. Et ita abrogatur lex 4. C. de legit. hered. (13) Vid. [illegible] hic n. 107. (14) Hinc ſumpta eſt Authentica ſicut hered. C. de legit. tutel. & Authentica matri C. quando mulier tutelæ officio. (15) Argumentum ab ordine ſuccedendi, ad ordinem ſuſcipiendæ tutelæ obſerva. huc facit lex 73. ff. de reg. jur. (16) Olim agnati præferebantur. Inſt. de legit. agnat. tut. l. 1. C. de legit. tut. (17) Nam tutela non defertur fœminæ, quarumvis proximæ, licet ad eam deferatur hereditas. Inſt. de legitim. patron. tut. in fin. l. ult. ff. de tut. l. [illegible] §. 4. ff. de legit. tut. (18) Et enim [illegible], ut alterius tutelam quis petat, qui ipſe tutore indiget, l. ult. in fin. C. de legit. tut. §. 13. in fin. Inſt. de excuſat. Inſt. de Atil. tut. in fin. (19) Mulieres (excepta matre vel avia) removentur a tutela alicujus gerenda. (20) Tutela filiorum vel nepotum quibus conditionibus matri vel aviæ deferatur, nota. Adde Nov. 72. [illegible] Nov. [illegible] cap. 1. l. 3. l. 3. Cod. quando mulier tutelæ. (21) Nov. [illegible]. abrogatur Novell. 94. cap. 2. (22) Legitimæ tutelæ non eſt locus, exiſtente teſtamentario. (23) Cauſa tollitur quam inteſtati potius. (24) Id eſt, proximi, & Pupillis proximis [illegible] tutorem a judice [illegible], vid. ff. & Cod. qui petant tut.

(25) Id eſt, apud judicem competentem pupilli. l. 1. in fin. ff. de tutoribus datis. Quid ſi pupillus in urbe & provincia facultates habeat? urbanus præſes, rebus provincialibus, prius tutorem dabit, l. 10. ff. de tutorib. datis, & ita habentis tutorem, tutor datur, non [illegible], ſed [illegible] rerum ratione, l. 21. in fin. ff. de excuſationibus. (26) Adde l. 3. §. 2. ff. de adminiſtr. tut. (27) Vid. tit. Cod. de periculo tut. (28) Pupillus in bonis tutoris [illegible] habet hypothecam. ex hoc, & l. 20. Cod. de adminiſtr. tut. (29) Vid. Nov. 115. cap. 3. (30) [illegible] facta, de decima, vid. Novell. 142. cap. 2. (31) De Septimiliario, ac ſeptimo milliario [illegible] ad l. 22. in fin. Cod. de ſacr. eccl. (32) Id eſt, anno 544. (33) Aut legendum eſt anno VII. aut ſupra legendum eſt XIV. non XVIII. id eſt, [illegible] nobis poteſt ex affinitate duorum illorum numerorum XIV. & XVIII. (34) Donum [illegible] nuptias. Jul. conſtit. 109. & Index Reg. quam Græci [illegible] appellant, hic. (35) 26. Kalon. 1. cap [illegible]. (36) Hinc ſumpta eſt Authentica ex [illegible] C. de donat. ante nupt. (37) Adde Nov. 61. c. 1. l. 20. C. de donat. ante nupt. §. 1. verſ. ſed ut Inſt. de don. (38) Et ita non indiget inſinuatione, quamvis ſummam quingentorum aureorum excedat, quod in aliis donationibus non eſt: hoc tamen ut [illegible], dicam ad Novell. 119. cap. 2. (39) Hoc immutatum [illegible] cap. 2. (40) Id eſt, etiamſi non. (41) Inſinuatione non indiget donatio propter nuptias. (42) Jul. num. 439. (43) Hinc ſumpta eſt Authent. ſed hodie C. qui manum. (44) Quo tempore quis teſtari poteſt, eo poteſt manumittere, & ita abrogatur §. 7. verſ. ſed cum [illegible] Inſt. quibus ex cauſis manumitt. quo permittebatur manumiſſio, tamen [illegible]. lex et [illegible] Ælia Sentia vetuerat, quemquam ante 20. annum manumittere poſſe. [illegible] verſ. Hodie XIV. anno ætatis impleto maſculus teſtari poteſt, fœmina XII. ergo & eodem tempore manumittere. (45) Argumentum nota, ab ultima voluntate ad actum inter vivos: ſeu a manumiſſione teſtamentaria, ad eam, quæ fit inter vivos. (46) Adde l. 102. ff. de legat. 1. l. 4. Cod. qui manumitt. (47) Prius. (48) Jul. num. 440. (49) Hinc ſumpta eſt Authent. ſi quis in aliquo Cod. de edendo. (50) 22. Eclog. 4. in fin. 1. Harm. [illegible] (51) Id accidere poteſt ſæpius, ut l. 1. ff. fam. l. 3. C. de fide inſtr. l. 7. Cod. de edendo. (52) Imo aliud eſt, l. 10. §. 3. ff. de legat. 1. (53) l. ult. ff. de probat. (54) Vid. Jul. num. 441. (55) Hinc ſumpta eſt Authentica ſi appellatione C. de temporibus & reparationibus. (56) [illegible], ultimo fatali die, Jul. hic. (57) [illegible], Græci hoc loco: in noviſſima induciarum die, verum interpres hic, in ultimo fatali die Jul. hic cap. 440. Diem noviſſimum earundem induciarum vertit Haloan [illegible]. (58) Jul. hic num. 443. (59) Hinc ſumpta eſt Authent. quæ ſupplicatio Cod. de precibus imperatori off. (60) Appellatio nulla eſt a ſententia præfecti prætorio, l. unic. ff. de off. præfecti prætorio, l. 17. ff. de minoribus, l. un. C. de ſent. præf. præt. l. 16. C. Theod. de appellat. (61) Libellos Jul. hic, admonitorium. Hal. [illegible] Scrimg. hic, Novell. 22. [illegible], Requete civile & propoſition d'erreur, vid. Cujac. c. 7. de praeſcript. adde l. 3. C. de precib. Imperat.

cutioni sententia contradatur, nisi prius fidejussiones dignas præbuerit victrix pars, *tantæ quantitatis, quantæ fuit condemnatio: ut si post hanc retractationem modo legitimo procedente sententia resolvatur* (1), *res ei cum augmentis legitimis restituatur*. Si vero intra memoratas decem dierum inducias post prolatam sententiam non obtulerit libellum is qui putat se læsum: jubemus causæ executionem sine fidejussore procedere, retractationis jure servando illi qui se gravatum putaverit.

C A P. VI.

Si minor vigintiquinque annis restitutionem adversus aditionem hereditatis petere voluerit (2).

AD (3) hæc quoque sancimus: ut si contigerit minores velle se abstinere (4) ab hereditate in se devoluta, & a se suscepta: si quidem omnes creditores præsentes fuerint in illis locis, in quibus in integrum restitutio postulatur, vocentur (5) a judice creditores: & præsentibus omnibus, ab hujusmodi hereditate se minores abstineant. Si vero omnes aut aliqui creditorum absentes fuerint: jubemus minores volentes hoc agere, locorum judicem in quibus ipsi degunt, adire: illum vero per consuetas (6) citationes vocare creditores, & si intra spatium trium mensium nusquam appareant creditores, licere minoribus sine periculo ab hujusmodi hereditate abscedere: judice providente, apud quem agitur in integrum restitutio, ubi debeant hereditariæ res mobiles & immobiles custodiri (7): quantitate quippe harum, publica (8) descriptione sub gestis monumentorum manifestanda.

C A P. VII.

De præscriptionibus, alias, De mala (9) *fide possessoris res alienantis*.

RUrsus (10) sancimus ut si quis mala fide rem possidens, aut per venditionem aut per donationem, aut aliter hanc rem alienet: qui vero putat easdem res competere sibi, hoc agnoscens, intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes, non contestatus fuerit secundum leges emptorem, aut donationem accipientem, aut illum ad quem res alio quolibet modo translatæ sunt: eum qui tales res habet, firme eas habere, post decennii videlicet inter præsentes, & vicennii inter absentes decursum: Si autem ignorat verus alienatarum rerum dominus, & quia res ei competunt, & quia alienatio facta est: non aliter hunc excludi, nisi per tricennalem (11) præscriptionem: non valente dicere eo qui res hoc modo possidet, quia ipse bona fide possidet, quando ipse a (12) mala fide possidente hoc accepit.

C A P. VIII.

De absentibus & præsentibus in decennii præscriptione (13).

DE (14) præscriptione vero decennii hoc ordinare prospeximus, ut si quando quispiam in prædicta decennii temporali præscriptione in quibusdam quidem annis præsens sit, in quibusdam vero absens: alios tantos ei annos super decennium adjici, quantos ex ipso decennio absens fuit. Hæc autem omnia quæ de temporali præscriptione decrevimus, non in præteritis, sed in futuris, & tantum post præsentem legem negotiis atque causis valere præcipimus.

C A P. IX.

De testatore non cogendo propria manu nomina heredum scribere (15).

QUia (16) vero ante (17) hanc legem protulimus, *ut testator aut manu* (18) *propria, aut per testes, nomina heredum scribat in testamento*: agnovimus autem ex hujusmodi subtilitate plurima testamenta destructa, testatoribus non valentibus (19) hujusmodi custodire subtilitatem aut forsan nolentibus (20) scire aliquos voluntatem: jubemus licentiam quidem esse volentibus hoc servare in propriis testamentis: si enim hoc non observant, sed secundum priscam consuetudinem testentur, etiam sic firmum testamentum esse sancimus, sive per se aliquis, sive per (21) alterius (22) personam nomen heredis inscripserit: si omnino reliquam legitimam observationem (23) in testamento testator observaverit.

C A P. X.

De rebus immobilibus quæ locis venerabilibus pertinent (24).

LEgem (25) vero per quam sanximus non transferri ad alios res quæ ad nostram domum ex venerabili ecclesia pervenerunt, vacare (26) sancimus tam in iis, quæ jam ad nostram domum legitime pervenerunt; quam quæ postea pervenire futura sunt.

C A P. XI.

De lege Falcidia in rebus alienari prohibitis cessante (27).

SI (28) quando eorum aliquis testamentum faciat, & aliquam rem immobilem suæ familiæ aut alteri cuicunque personæ nomine legari reliquerit, & specialiter dixerit, nullo tempore hanc rem alienari, sed aut apud heredes, aut apud successores illius cui relicta est, permanere: in hoc legato jubemus Falcidiam legem locum penitus non (29) habere: quoniam alienationem ejus testator ipse prohibuit. Hæc autem obtinere præcipimus illis casibus, qui nondum judiciali decreto aut per amicabilem conventum, aut quolibet modo legitimo decisi sunt.

E P I L O G U S.

† Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sancit tranquillitas, edictis quidem in hac regia civitate propositis, præceptis autem ad omnium provinciarum judices destinatis, ad omnium notitiam venire procuret. Dat. 13. Kalend. Febr. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Anno * (30) Basil. Cons.

T I T. III.

DE ALIENATIONE, ET EMPHYTEUSI (31) ET LOCATIONE, ET HYPOTHECIS ET ALIIS (32) DIVERSIS CONTRACTIBUS, IN UNIVERSIS LOCIS RERUM (33) SACRARUM (34).

N o v e l l a C o n s t i t. CXX.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

MUltis & diversis legibus super alienationibus, & emphyteusibus, & locationibus, & reliquis administrationibus ecclesiasticarum rerum plantantibus (35) prævidimus omnes præsenti comprehendere lege.

C A P. I.

De alienatione (36) *& emphyteusi rerum ecclesiæ.*

SAncimus itaque nullam habere licentiam ordinatores rerum hujus regiæ civitatis, sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut xenodochii, aut ptochotrophii, aut alterius venerabilis domus in hac regia civitate, sive in ejus finibus constitutæ, exceptis venerabilibus monasteriis, aut vendere, aut donare, aut commutare, aut (37) subalterno dono dare, aut alio quolibet modo alienare rem immobilem, aut civilem (38) annonam, aut rusticum (39) mancipium: nisi (40) ad imperialem domum commutatio sola facta est: Sed neque (de (41) colonis juste) dari quidem concedimus. Emphyteuses (42) vero a prædicta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, & commemoratorum locorum fieri jubemus in personam ejus, qui accepit, & aliis duobus deinceps heredibus, & non amplius de sexta parte instantis canonis dimittimus ei qui emphyteusis jure acceperit. De competentibus vero proastiis (43) ipsi sanctissimæ majori ecclesiæ, & nominatis venerabilibus domibus in regia hac civitate, aut in ejus regione (44) aut mansione constitutis: jubemus, siquidem hæc reditus habeant integro canone, ab iis ordinatoribus, qui regunt ipsa venerabilia loca, in emphyteusim secundum prædictum modum accipienti, & aliis duabus successionibus dari, & nullam omnino relevationem, sed augmentum fieri. Si vero non habeant ipsa proastia aliquos omnino reditus: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum in alia quantitate (45) hoc (sicut prædictum est) in emphyteusim dare.

§. 1. Si vero contigerit quamlibet rem ex aliquo prædictorum locorum venerabilium emphyteutico jure datam, aut in imperialem domum, aut in sacrum nostrum ærarium, aut in civitatem aliquam, aut in curiam, aut in aliquam venerabilem aliam domum pervenire: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum a quibus a principio emphyteusis facta est, mox ut pervenerit in unam prædictarum personarum ipsa emphyteusis, manifestare suam voluntatem intra biennium (46), & aut ab iis derelinqui eandem rem ad quos pervenit, & annuam pensionem, quæ pacto continetur, inferri, aut hoc recipere emphyteusi soluta, eo quod hoc sibi prodesse existimant. §. 2. Si (47) vero quædam sunt loca aut ipsi sanctissimæ ecclesiæ majori, aut alicui venerabilium domorum competentia, in quibus antiquæ habitationes depositæ sunt, & ex quibus (48) nullus præbetur reditus: prædictæ vero venerabiles domus quibus competunt hæc loca, reædificare non possunt, licentiam damus ipsis ordinatoribus earum in emphyteusim perpetuo jure tradere ipsa loca: ita tamen ut emphyteusis in tertia parte pensionum quæ ex habitationibus adhuc stantibus colligebantur, ex principiis temporis emphyteuseos procedat: aut si emphyteuta maluerit, magis sub isto pacto accipiat loca, ut primitus ædificet, & ex ædificiis illic per æstimationem pensionibus medietatem patris dari venerabili domui, a qua ipsa loca accepit: & hoc fieri concedimus: utatur ergo hujusmodi emphyteuta, & illic inventa de depositis habitationibus materia.

C A P. II.

Si quis usus nomine rem ecclesiæ habere voluerit.

SI (49) vero aliquis voluerit quamlibet rem immobilem nomine (50) usus accipere a sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, aut unius

(1) l. 21. ff. de appellationibus. (2) Jul. num. 494. (3) Hinc sumpta est Authentica *si omnes C. si minor ab hered.* (4) l. 7. §. 1. l. 20. §. 2. ff. de minorib. l. 57. §. 1. ff. de adquir. vel omitt. hered. (5) Edictis publicis scil. (6) Citandi seu citationum modi varii sunt. (7) Deponi, sequestrari. (8) Publico inventario. (9) Jul. hic n. 495.

(10) Hinc sumpta est Authentica *malæ fidei Cod. de præscript. longi temp.* (11) Usucapi non præscribi, nonnulli hinc colligunt, quod tamen Molinæus negat. [illegible] de usur. num. 190. (12) Quando mala fides est in auctore, non procedit usucapio in successore, nisi dominus sciverit, rem suam esse venditam, & multis annis tacuerit, nisi primus emptor rem alteri vendiderit, nisi res sit præscripta 40. annis, nisi heres vitium defuncti purgaverit: nisi defuncti fides fuerit non omnino mala: nisi res mala fide comparata sit ab antistite, tunc enim Zasius negat, malam fidem auctoris nocere sequentis antistitis, vide Zas. ad leg. Pomp. 13 §. cum quis 2. ff. de acquir. poss. (13) Jul. hic n. 496. (14) Hinc sumpta est Authent. *quod si quis C. de præscript. longi temp.* (15) Jul. hic num. 497. (16) Hinc sumpta est Authent. *& non obs. C. de testam.* (17) l. 29. l. 30. C. de testam. adde Novell. 66. c. 1. §. 1. §. 4. Inst. de testam. Novell. 119. cap. 1. (18) Nemo cogitur in testamento propria manu, vel testis, nomina heredum scribere, Jul. const. 127. n. 498. (19) Quod etiam accidit, Novell. Leonis 69. & ignarus scribendi. (20) Tunc sufficit scribi nomen heredis, non nuncupari. (21) Nomen heredis, vel per testatorem, vel per testes adhibitos testamento scribi olim erat necesse, hodie per qualemcunque personam nomen heredis potest scribi & ita abrogatur d. leg. 29. d. leg. 30. Nov. 66. c. 1. § 1. §. 4. Inst. de testam. (22) Quam testatoris aut testium. (23) Testamentum non valet si suis solemnibus destitutum.

(24) Jul. hic num. 499. (25) Vide Novell. 7. cap. 2. (26) Abrogatur d. c. 2.

(27) Julianus ita hoc caput contrahit [illegible] Si quis familiæ suæ legaverit, vel alii personæ sub rei legatæ alienationem prohibuerit. Hinc referenda est etiam *leg ultima C. de al. reb. non alienand.* (28) Hinc sumpta est Authent. *sed & in ea C. ad leg. Falcid.*

(29) Falcidia multis casibus cessat: nec enim detrahitur ex re, ea conditione legata, ne alienetur, *ut hic*: non detrahitur ex legatis ad pias causas. Nov. 131 cap. 12 vide Mich. Grassum §. Falcid. quæst. 3. num. 2. quoties heres solida legata quibusdam solent, Novell. 1. cap. 2. Si inventarium heres non fecit, Novell. 1. cap. 2. §. 2. quoties testator expresse vetuit detrahi. Novell. 1. cap. 2. in fin. Potestne etiam tacite prohiberi Falcidia? Mich. Grassus §. Falcidiæ quæst. 10. num. 2. 3. 4. refert ex communi opinione, tacite prohiberi posse, veluti, si testator legatum solvi vel præstari jusserit integrum, sine diminutione, vel si executores jussi fuerint distribuere usque ad integram summam legatorum. Idem fore, si pleno jure testari sui testator jusserit, quamvis & hunc casum ab omnibus non approbari fatebar, alias Trebellianæ haberet locum leg. 4. Cod. ad leg. Falc. (30) Id est, anno 541.

(31) Cap. 5. cap. 8. infr. hic. (32) Jul. const. 111. usu, cap. 2. infr. pignore, cap. 6. infr. hypotheca, c. 5. infr. permutatione, cap. 7. infr. hic. (33) Puta immobilium, annonarum civilium, rusticorum mancipiorum, Jul. ib. adde l. 14. C. de sacr. eccl. (34) Constantinopoli existentium, cap. 1. 2. 3. 4. 5. infr. & extra Constantinopolim, cap. 6.

(35) [illegible], Scrimg. id est, cum nullæ leges promulgentur de rebus ecclesiasticis.

(36) Jul. c. 450. & 3. Eclog. 5. ex lib. 5. tit. 2. c. 1. (37) [illegible] Scrimg. id est, vel in pari donatione, Jul. hic. remunerandæ donationis gratia dare. Hal.

(38) Πολιτικὴν σίτησιν, Scrimg. (39) Γεωργικὸν ἀνδράποδον. Scrimg.

(40) Nov. 7. cap. 2. (41) Ἀλλ' οὔτε [illegible], Scrimg. sed neque parœcicen jure dare, Jul. & unic. lege parœcica. seu [illegible] colonariam seu libellariam de quo dixi ad Novell. 7. circa fin. princ. & l. 14. §. 1. Cod. de sacr. eccles. (42) [illegible] Harm. 4. §. 6. (43) Suburbanis ædificiis. (44) Regio, mansio, [illegible].

(45) [illegible], Scrimger. sub quadam quantitate, de hac quantitate vid. Nov. 7. c. 3. §. 2. (46) Nota jus singulare attributum ecclesiæ ut scilicet post contractam emphyteusin cum fisco, vel imperatore, vel reipub. vel Curia, vel cum alio venerabili loco exigere intra biennium possit. De biennio vide Cujacium cap. 21. de præscr. (47) Hinc sumpta est Authentica *si quas C. de sacr. eccl.* (48) Novell. 7. c. 3. §. 2. (49) Hinc sumpta est Authent. *hac usus C. de sacr. eccl.* (50) Nov. 7. cap. 4.

memoratarum venerabilium domorum, non aliter hoc accipiat, nisi aliam rem mox dominii jure præbuerit, ex quo eandem rem accepit, tantum habentem reditum, quantum habeat res quæ ei datur: & non majoribus fisci præstationibus prægravatam: ut post ejus mortem, aut post tempus in quo datio usus convenit, non transcendentem videlicet accipientis vitam, utraque res integra & in dominium & in usum in eandem venerabilem domum perveniat.

CAP. III.

Ut liceat usque ad xxx. (1) annos res ecclesiasticas locare.

LOcationes vero ab ipsis venerabilibus domibus fieri concedimus in quantoscunque contrahentibus annos placuerit, non transcendentibus videlicet xxx. (2) annorum temporibus.

CAP. IV.

Ut liceat res ecclesiæ immobiles pignori obligare.

SI vero contigerit aliquam prædictarum venerabilium domorum nomine fiscalium (3) tributorum, aut alterius cujuslibet supervenientis necessitatis venerabili domui, pecuniis egere: liceat ejus ordinatoribus immobilem rem aut supponere aut dare in speciale pignus, & creditor possideat eandem rem, & (4) ejus fructus colligat, & reputet sibi tam in his creditis pecuniis quam in usuris, non autem majoribus quam quartam partem centesimæ. Si vero persolverint debitum præpositi ejusdem venerabilis domus, aut ex fructibus adimpleatur creditum: redeat iterum res ad venerabilem domum ex qua data est.

CAP. V.

De emphyteusi & hypotheca rerum ecclesiæ.

EMphyteuseis vero & hypothecas, & ultra quinquennium volumus (5) fieri a sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, conscientia & consensu beatissimi hujus civitatis episcopi & patriarchæ: jurantibus præsentibus Deo amabilibus œconomis & chartulariis ejusdem (6) sanctissimæ majoris ecclesiæ, quod non ad præscriptionem juris ejus contractus efficiatur. In aliis vero venerabilibus domibus, siquidem sint chartularii, ipsos æquali modo jurare præsente eo qui præest venerabili domui. Si vero non sint chartularii, ab his qui præsunt venerabilibus domibus, propositis sanctis evangeliis contractum fieri in scriptis cum jurejurando addito hujusmodi instrumentis, quod non ad læsionem aut præscriptionem venerabilis domus contractus efficitur. §. 1. Œconomis (7) vero & Orphanotrophis, & reliquis venerabilium domorum ordinatoribus (8), nec non omnibus chartulariis, & parentibus eorum, & filiis, & aliis qui per genus eis, vel nuptiarum jure conjuncti sunt, interdicimus (9) emphyteusim & locationes sive hypothecas rerum ipsis venerabilibus domibus competentium, aut per semetipsos, aut per interpositam personam accipere: scientibus eis, quod si tale aliquid fiat, & hoc invalidum erit: & omnem substantiam tam eorum qui acciperint, quam œconomorum & chartulariorum & ordinatorum, quibus secundum prædictum modum conjuncti sunt, in venerabilem domum, de qua rem accipiunt, post obitum eorum pervenire jubemus.

CAP. VI.

De rebus aliarum ecclesiarum extra civitatem (10) Constantinopolitanam.

ET hoc quidem super iis qui majoris ecclesiæ sunt, & prædictarum venerabilium domorum, quæ sunt in hac regia civitate, vel ejus circuitu adhærentium disposuimus. In aliis vero sanctissimis ecclesiis, & monasteriis, & xenodochiis, & nosocomiis, seu reliquis venerabilibus domibus, quæ in omnibus provinciis nostræ reipublicæ positæ sunt, verum etiam monasteriis in hac regia civitate, & ejus circuitu adhærentibus, consequenter definire prævidimus. §. 1. Licentiam (11) igitur damus prædictis venerabilibus domibus non solum ad tempus emphyteusim facere immobilium rerum sibi competentium, sed & perpetue hæc eis emphyteutico jure volentibus dari. Et si quidem sanctissimæ ecclesiæ sint, vel aliæ venerabiles domus, quarum gubernationem loci sanctissimus episcopus aut per se, aut per venerabilem (12) chorum clericorum faceret, cum voluntate eorum & consensu fieri hujusmodi contractum, jurantibus præsentibus (13) œconomis & administratoribus, & chartulariis ipsius venerabilis domus, quod ex hac emphyteusi nullum damnum eidem venerabili domui infertur. Si vero prochia, aut xenones, aut nosocomia, aut reliquæ venerabiles domus sint propriam administrationem habentes: si quidem venerabilia oratoria esse contigerit, cum voluntate majoris (14) partis ibidem ordinantium (15) clericorum, necnon & œconomi. Si vero xenones, aut prochium, aut nosocomium, aut alia sit venerabilis domus, apud (16) præpositum ipsius fieri contractum, jurantibus ordinatoribus earundem venerabilium domorum in præsentia Deo amabilis episcopi, a quo præponuntur aut ordinantur, quod nihil ad læsionem aut præscriptionem ipsarum venerabilium domorum de hujusmodi contractu efficitur. §. 2. In venerabilibus vero monasteriis primates (17) eorum cum ampliore & majore (18) parte ibidem deservientium (19) monachorum contractum efficiant. In prædictis vero omnibus jubemus inscribi instrumentum cum jurejurando, quod non ad læsionem aut præscriptionem earundem res agitur. Hæc vero observatione hujusmodi præcedente, relevationem non amplius fieri a sexta parte reditus quem habet res quæ in emphyteusim datur. Quæcunque vero de lapsis domibus competentibus venerabilibus domibus quæ in regia sunt positæ civitate, superius disposuimus: hæc in his venerabilibus domibus valere præcipimus. Hoc (20) etiam super ipsis venerabilibus domibus definire prævidimus, ut si quædam ex eis sive pro publicis collationibus, sive pro alia necessaria causa ejusdem domus debitis obnoxiæ fiant, & non est possibile de rebus mobilibus eadem persolvi debita: primo (21) quidem ordine in speciali pignore dari rem immobilem creditori, ut ejus fructus colligens, reputet sibi tam in (22) ipsis debitis mutuis pecuniis, quam in usuris non amplius quarta parte centesimæ. Si vero noluerit isto modo debitum transigere, jubemus per eos quidem qui a sanctissimo patriarcha ordinantur, sive metropolitæ, sive alii episcopi sint, sive archimandritæ, sive orphanotrophi, aut nosocomi, aut xenodochi, aut aliarum venerabilium domorum ordinatores, apud sanctissimos patriarchas, a quibus ordinantur, aut præponuntur, monumenta fieri, & cum jurejurando ordinatorum & consensu amplioris (23) partis in eis deservientium debitum manifestari, & quia non est possibile de rebus mobilibus istud persolvi: per eos vero qui a metropolitis ordinantur, sive episcopi sint, sive archimandritæ, sive orphanotrophi, sive ptochotrophi, aut aliorum venerabilium locorum ordinatores apud eos similiter metropolitas episcopos hujusmodi monumenta conscribi, ab illis vero episcopis qui aut a patriarchis, aut a metropolitis episcopis ordinantur, & habent sub propria jurisdictione aut monasteria, aut prochia, aut xenones, aut nosocomia, aut alias venerabiles domos, sub similem modum fieri gesta: ita tamen, ut sive apud patriarchas, sive apud metropolitas, sive apud episcopos alios hujusmodi gesta fiunt, nullum (24) pro his dispendium aut expensam venerabiles domos sustinere. Propterea enim volumus de cætero apud judices provinciarum, aut defensores locorum hujusmodi monumenta a memoratis personis sive domibus agi, ut nullum dispendium sentiant (25). Postquam vero ista subsecuta fuerint apud memoratos sanctissimos patriarchas, apud metropolitas, aut alios episcopos, tunc per prædictos ordinatores debitricis domus venerabilis in scriptis in (26) publico civitatis loco proponantur per viginti (27) dies: & isto modo hortentur eos qui emere voluerint immobilem rem: ut qui plus (28) præponetur. His vero omnibus præcedentibus, venditionem fieri, pretio modis omnibus pro debito dando: ut non aliter habeat emptor munitionem (29), nisi pretium pro ipso debito persolvatur, & hoc evidenter inscribatur, quod nihil ad læsionem aut præscriptionem ejusdem venerabilis domus efficitur. Si vero secundum prædictum modum emptor hujusmodi rei non inveniatur: jubemus creditorem ex jure prædictarum venerabilium domorum, quod pro (30) soluto dicitur, eandem accipere possessionem, justa & districta (31) æstimatione facta: & addita in pretio decima parte universæ æstimationis, in ipsa quantitate accipere rem creditorem pro solutione, certo (32) dominio possessurum: ita tamen, ut ordinatores (33) debitricis venerabilis domus, & amplior (34) pars deservientium, hujusmodi venditionibus consentiant. Quod autem præbetur in hoc immobilis res, non per electionem creditoris detur, sed secundum æquitatem: aliud quidem fructiferarum, aliud vero possessionum sterilium (35) ejusdem venerabilis domus, & in reditu (36) earum & in fiscali solutione & reliquæ ordinationis. §. 3. Si vero quis aut episcopo, aut œconomo, aut ordinatori cujuslibet venerabilis domus, sive in regia civitate, sive in provinciis constitutæ pecunias credidit, aut posthac crediderit: jubemus neque eis hoc reputari (37) pro venerabili domo, nisi primitus ostenderit, quod in utilitates prædictæ venerabilis domus ista profecerunt, neque ipsum creditorem, aut heredes ejus contra venerabilem domum habere aliquem pro ipsis actionem, nisi (38) monstraverit quod in utilitatibus venerabilis domus competentibus pecuniæ profecerunt: sed contra mutuas accipientem pecunias, aut heredes ejus, proprias moveant actiones.

CAP. VII.

De permutatione rerum ecclesiasticarum.

HOc (39) vero jubemus, ut excepta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, & venerabilibus orphanotrophiis, xenonibus, & ptochiis, quæ sunt in regia civitate sub ejus constitutis ordinatione, licentiam esse omnibus sanctissimis ecclesiis, & venerabilibus domibus, necnon & monasteriis, tam in hac regia civitate, quam in diversis provinciis constitutis permutationes (40) ad invicem facere, quando utrique venerabili domui servatur indemnitas, consentientibus in scriptis aut per depositiones hujusmodi contractui non solum ordinatoribus utriusque venerabilis domus, sed etiam ampliore parte in eis deservientium. Ea vero quæ ab imperiali domo in quamlibet venerabilem domum pervenerunt, aut postea pervenerint, nullo modo vendi, aut pignori suppo-

(1) [illegible] Ecl. [illegible] ex lib. [illegible] tit. 2. c. 4. (2) Locationes rerum majoris ecclesiæ Constantinopolitanæ, non excedunt annos [illegible]. [illegible] privatorum publicarum fiat in centenos, ut [illegible] scribit [illegible] de limitib. alias in plures annos. l. 24. in fin. [illegible] l. 20. §. [illegible], plures inquam, quam quinque, Siculus Flaccus. Alii per singula lustra locare soliti: alii in plures annos. (3) Major ecclesia Constantinopolitana hoc habet præcipuum, ne possessionem inutilem & publicis oneribus prægravatam alienare possit, pignori tamen dare possit creditore fructus in sortem imputante. (4) Hæc pignorum lex vocatur [illegible]. (5) Novell. [illegible] c. 4. (6) Chartularii ecclesiæ. (7) Hinc sumpta est Auth. quibuscunque C. de sacros. eccles. (8) Œconomi, administratores Ecclesiæ [illegible] cognati vel affines, non possunt conducere vel in emphyteusim vel [illegible] res ecclesiasticas capere, adde dicta ad l. [illegible] C. de contr. empt. & c. [illegible] canon. apost. (9) Præsumitur enim hujusmodi alienatio nocere ecclesiæ, de qua præsumpt. vide Alciat. [illegible] præsumpt. [illegible] & [illegible] præsumpt. [illegible] cap. [illegible]. (10) Vide Jul. hic num. [illegible]. (11) Hinc sumpta est Auth. perpetua C. de sacros. eccles. (12) [illegible], Scrimg. per clericum, Jul. hic, adde Novell. [illegible] cap. [illegible]. (13) [illegible], Græci hic, hoc est jurantibus eo (id est, episcopo) præsente, œconomis &c. (14) Majori parti consentientium multum defertur. (15) [illegible]. (16) [illegible], Scrimg. hoc est præpositum ipsius contractum facere. Verum hæc interpretatio in idem recidit. (17) [illegible], Scr. certe male, namque apud Julianum hic legimus.

(18) Major pars quod facit, cæteri omnes facere videntur. (19) [illegible], Scrimg. qui ibi ministerium faciunt debitum, Jul. hic. (20) Hinc sumpta est Authentica hoc jus C. de sacr. eccl. [illegible] [illegible] lib. [illegible] cap. 10. (21) Quo ordine, quibus ex causis immobilia ecclesiastica vendi possunt, Nov. [illegible] Nov. [illegible] Nov. [illegible] cap. 4.

(22) Hoc est, in sortem seu capitale, & ut notat Eclogæ illa scribit, [illegible]. (23) Majoris partis consensus universitatem [illegible], ideoque eum consensum sequi solent [illegible] supr. hic, adde l. [illegible] in fin. ff. de pact. l. [illegible] ff. quod cujusque, l. [illegible] ff. deposit. l. [illegible] §. [illegible] ff. de adm. tut. l. [illegible] ff. de reb. auc. jud. l. [illegible] ff. de curat. bon. dand. l. [illegible] ff. de decur. ab ordin. l. [illegible] C. de decurion. [illegible] Inst. de satisd. tut.

(24) Ita ut gratuito & nulla mercede accepta acta ecclesiastica fiant. (25) [illegible] præsertim. (26) Affiches & proclamations je doivent mettre en lieux les plus apparens de la ville, adde l. penult. C. de bon. proscript. vide l. pen. §. 1. C. de defensor. civit. l. 2. Cod. de annali. (27) De 20. diebus vide Cujac. [illegible] de proscr. (28) Au plus offrant & dernier encherisseur, hinc possis colligere, formam auctionum eam fuisse apud veteres, ut a minima quantitate ad majorem, plures licitantes pervenirent, l. [illegible] ff. de minor. Audio quibusdam in locis, rem quam plurimo subhastari: eumque, qui primus ex ea quantitate aliquid detrahens emptorem seu empturum se obtulerit, licitatione vincere & rem obtinere.

(29) [illegible], Scrimg. ut non aliter habeant cautionem, Jul. hic. (30) Jus pro soluto. Ita Græcis hic & apud Julianum cap. [illegible] appellatur, Auctor Eclogæ [illegible] tit. [illegible] ex lib. [illegible] tit. [illegible] c. [illegible], [illegible], hoc est, accipere jure dominii. Res ecclesiasticæ in solutum dari possunt, prius tamen exacte æstimandæ, & ultra æstimationem adjicere debet creditor decimam pretii: ut lex raro vel nunquam ecclesia lædatur. Bald. [illegible] ad Authentic. hoc jus porrectum Cod. de sacros. eccles. negat hoc servandum esse jure etiam poli & conscientiæ, adde Novell. [illegible] Verum Accursius in d. glossa Authenticæ hoc jus porrectum, τὸ addita accipit, pro remissa, ut scilicet decima pars pretii remittatur emptori, ut cum is non gravetur, quod scilicet invitus rem ecclesiasticam in solutum accipiat, in alio relevetur. (31) Subtili, Julian. [illegible], Scrimg. (32) Firmo, Julian. [illegible], Scrimg. (33) [illegible], Scrimg. administratores, Julian. hic. (34) De quo dixi supr. (35) Quænam res ecclesiasticæ in solutum dari debeant creditori? media inter fertiles & steriles, vide Julian. hic. (36) Æstimatio rei ex ejus reditu, & publicarum tributionum functione & reliquo facienda est, Julian. hic.

(37) Non omne quod mutuo accipit administrator ecclesiæ, imputatur rationibus ecclesiasticis, sed id tantum quod mutuum in utilitatem ecclesiæ versum est, Novell. [illegible] c. [illegible] in fin. (38) Creditor ecclesiasticus probare tenetur pecunias mutuo datas in usum & utilitatem ecclesiæ conversas fuisse. (39) Hinc etiam sumpta est Authentica hoc jus Cod. de sacros. eccles. (40) Ecclesiæ permutationes ad invicem facere possunt, Novell. [illegible] cap. [illegible]

ſupponi, aut permutari, aot omnino alienari concedimus, neque ſi ad aitaras venerabiles domos, tale aliquid egerint. §. 1. Et quoniam cognovimus ab aliquibus fieri alienationes (1) monaſteriorum, ut hæc a ſacra figura io privatorum converſationem transferantur, & hoc omnibus modis prohibemus. Si vero tale aliquid factum deprehendatur: licentiam præbemus ſanctiſſimo loci epiſcopo hoc monaſteriis vindicare & in antiquam figuram reducere. Si (2) vero quis de prædictis venerabilibus domibus quæ in hac regia civitate, ſive in aliis provinciis ſuot, [excepta ſanctiſſima maiore eccleſia regiæ civitatis] prædium habeat plurimi fiſcalibus tributis gravatum, ex quo nullus inferatur reditus venerabili domui: licentiam (3) præbemus ejuſdem venerabilis domus ordinatoribus tale prædium alienare quolibet modo voluerint, ad perfectam ſecuritatem ejuſdem venerabilis domus, geſtis monumentorum videlicet io hujuſmodi alienatione conficiendis ab illis a quibus ordinatores talium locorum præponuntur ſive ordinantur, & jurantibus in ſanctis ſcripturis præſente antiſtite ejuſdem venerabilis domus, & ampliore parte in ea deſervientium, quod neque per proditionem, neque per gratiam, aut quamlibet præſcriptionem alienatio fiat, ſed ut ſervetur immunitas eidem venerabili domui. Œconomis vero & ordinatoribus clericorum, & chartulariis ubicumque venerabilium domorum conſtitutarum, aut parentibus eorum & filiis, & quibus ſecundum genus aut ſecundum matrimonii jura conjunguntur, locationes, aut emphyteuſeis, aut emptiones, aut hypothecas rerum immobilium ipſis venerabilibus domibus competentium ſubire aut per ſe, aut per interpoſitam perſonam, ſecundum quod & iis, qui in regia civitate ſunt, prohibemus.

C A P. VIII. (4).

Si emphyteuta eccleſiæ per biennium in ſolvendo canone ceſſaverit.

SI (5) vero quis aut locator aut emphyteuta alicujus rei competentis aut ſanctiſſimæ majori eccleſiæ, aut alteri venerabili domui io quolibet loco noſtræ reipublicæ conſtitutæ, aut deteriorem faciat rem, quam quidem aut accepit, aut poſt hoc acceperit, aut per biennium (6) non intulerit quod ab eo promiſſum eſt emphyteuticum aut locationis canonem: damus licentiam venerabili domui ex qua locatio aut emphyteuſis facta eſt, & quæ debentur ſolum pro præcedente tempore, & antiquum ſtatum locatæ ſive emphyteuticæ rei exigere, & ejicere de emphyteuſi, ſive de locatione, non (7) valentem de emponematis actionem aliquam contra venerabiles domos movere. Si vero noluerint prædicti ordinatores expellere eum, exigi quidem eum præcipimus quæ pro locatione ſive emphyteuſi debere cognoſcitur: uſque ad definitum vero tempus completum, ſibi datam rem tenere eum, & quæ placita ſunt dare. Si vero refugiat, licentiam præbemus præpoſitis eorundem venerabilium locorum indemnitatem venerabilibus domibus de ejuſdem rebus fieri, non valente neque hic emponematis (8) aliquid prætendere.

C A P. IX.

Ut liceat pro redemptione captivorum res immobiles eccleſiæ alienare.

SAnctiſſimas vero eccleſias (9), [omnes ſeu œconomos] civitatum præcipimus alienare res immobiles pro captivorum (10) redemptione: niſi (11) ſub hac conditione poſſeſſiones aliqui eis dederint: ut nullo modo has alienent. Hoc autem concedimus, ut Hieroſolymorum (12) ſanctiſſima eccleſia licentiam habeat domos competentes ei non poſitas in eadem ſancta civitate vendere, non minori pretio quam de penſionibus ejus in quinquaginta (13) annis colligitur: ut ex earum pretio reditus meliores emat. Si vero quidam cuilibet venerabili domui, ſive in hac regia civitate, ſive in provinciis poſitæ ſteriles (14) poſſeſſiones donaverint, aut vendiderint, aut alio modo conceſſerint, aut dereliquerint: jubemus pro talibus rebus nullam læſionem ſuſtinere venerabilem domum in quam hujuſmodi poſſeſſiones pervenerunt: aut fiſcalium nomine, aut alterius cujuslibet cauſæ gratia prægravari: ſed omne hujuſmodi onus io dantes & eorum heredes recurrere: neceſſitatem habentibus recipere datas hujuſmodi poſſeſſiones, & reſtituere de propria facultate venerabili domui omne damnum quod ex hujuſmodi occaſione ei contigerit. Si vero (15) etiam talis dolus io re ſubſecutus eſt, ut aliquæ pecuniæ pro hoc venerabili domui darentur, & eas jubemus in proprium lucrum venerabilem domum habere, ſteriles vero res ei, qui dedit & heredibus jus omnino reſtitui. §. 1. Ad hæc jubemus, ut nulla (16) neceſſitas ſanctiſſimis eccleſiis, vel aliis venerabilibus locis tam in regia civitate, quam in omnibus reipublicæ noſtræ provinciis poſitis inferatur, poſſeſſiones ſteriles aut frugiferas ubilibet conſtitutas emere: ut non inveniantur per hanc occaſionem, & quas habent perdere, aut debitis obnoxiare. Si vero quis voluerit rem immobilem nomine (17) uſus accipere ab aliqua prædictarum venerabilium domorum (ſecundum (18) quod ſuperius de venerabilibus domibus, quæ io regia civitate ſunt poſitæ, diſpoſuimus) non aliter hoc accipiat, niſi aliam mox rem dominii jure præſtiterit venerabili domui, a qua eandem rem acceperit, tantum habentem reditum, quantum habet res quæ ei dantur, & non majoribus tributis gravatam: quatenus poſt ejus tranſitum, aut tempus in quo datio uſus eſt placita, non tranſcendens ſcilicet ejus qui accepit vitæ tempus: utramque rem integro jure, & ſecundum dominium & ſecundum uſum in ipſam venerabilem domum pervenire. Et hoc quidem de immobilibus rebus jubemus.

C A P. X.

De ſacris vaſis cujuſque eccleſiæ vel oratorii.

DE ſacris autem (19) vaſis competentibus ſanctiſſimæ majori eccleſiæ regiæ civitatis, aut aliis venerabilibus oratorii domibus, in qualicunque loco noſtræ reipublicæ poſitis, generaliter conſtituimus, ut non aliter hæc vendantur, aut ſupponantur, niſi pro captivorum redemptione. Si (20) vero ſunt vaſa plura in aliqua memoratarum venerabilium domorum, nullum neceſſarium uſum facientia, & contigerit hujuſmodi venerabilem locum debitis aggravari, & non ſint aliæ manifeſtæ res mobiles de quibus debeant debita reddi: licentiam ei damus geſtis monumentorum (ſicuti ſuperius dictum eſt) conſtitutis prædicta ſuperflua vaſa (21) aut aliis venerabilibus locis neceſſaria (non (22)) habentibus vendere, aut conflare, & ſimiliter vendere, & eorum pretium in debitum præbere: ut (23) non immobiles res alienentur.

C A P. XI.

Quibus pœnis ſubjiciantur qui præſentem conſtitutionem violaverint (24).

SI (25) vero præter hæc quæ inſerta ſunt præſenti legi, contractus fiat ſuper competentibus rebus mobilibus & immobilibus uni memoratarum venerabilium domorum, reddi quidem eidem ſanctiſſimæ eccleſiæ ſive venerabili domui rem ſuper quam tale aliquid ſubſecutum eſt, cum medii temporis fructibus: maneat autem apud eam, & pretium aut antidotum (26), aut quod pro permutatione aut alia qualibet occaſione datum eſt ei. Si vero emphyteuſis agatur præter hæc quæ diſpoſita ſunt a nobis, reddi ſanctiſſimæ eccleſiæ, ſive venerabilibus domibus vel loci eandem rem jubemus, & emphyteuticum, ſecundum quod (27) placitum eſt, dare, & pactum finiri ſecundum virtutem emphyteuticarum inſtrumentorum. Si vero donetur res eccleſiaſtica, aut alterius venerabilis domus, & hanc reddi ſanctiſſimæ majori eccleſiæ, aut aliis venerabilibus domibus cum medii temporis fructibus, & tantum aliud quantum valebat ipſa res. Si vero hypothecæ contra hæc dentur, creditor quod ei debetur, perdat, & res venerabili loco reddatur: tabellionibus (28) præſumentibus præter hanc noſtram legem talibus miniſtrare inſtrumentis, perpetuo (29) exilio condemnandis. Si vero aliquid ante hanc noſtram legem ſecundum antiquas conſtitutiones factum eſt: hoc jubemus omnibus modis propriam virtutem habere. Omnia vero quæ contra antiquas leges facta ſunt, evocari ſancimus, & res quæ contra virtutem earum data eſt, venerabilibus domibus reddatur, & de cætero ſecundum præſentem legem omnia fieri diſponimus: vacantibus poſthac aliis omnibus conſtitutionibus quæ ſuper talibus caſibus dudum loquebantur.

E P I L O G U S.

† Eminentia igitur tua, quæ per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquillitas, inconvulſa obſervare feſtinet: edicto in ſolennibus & legitimis locis per decem dies propoſito: & nullo pro tali occaſione in provincias deſtinando. Nos enim providemus quali modo ſine collatorum læſione omnibus præſens noſtra generalis conſtitutio manifeſta fiat. Dat. 7. Id. Maii, *Conſtantinop.* DN. Justin. PP. Aug. (30) Basil. (31) V. C. Cons.

T I T. IV.

UT PARTICULARES (32) USURARUM SOLUTIONES IN (33) DUPLUM COMPUTENTUR.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXI.

Imp. Juſtin. Auguſt. Baſilio præſidi Tarſi.

P R Æ F A T I O.

CUm decuriones videamus nobis inſtare precibus, & libenter iis indulgeamus: merito ſane legibus contrarias artes, & per fraudem excogitatas confeſſiones valere non concedimus.

C A P. I.

DOcuerunt enim potentiam noſtram Euſebius, & Aphthonius, qui Demetrio nepotes extiterunt, nati ex Palladio Demetrii filio: quod is Demetrius Artemidoro per cauſam mutui quingentos aureos debuerit, in quam ſummam etiam uſuras ſtipulatus ſit. Nuper (34) vero ſacram prodiiſſe formam, quæ voluerit, *ſi duplum debiti ſolvatur, ut nulla contra ipſos ſecundum leges noſtras ſuperſit exactio*. Artemidori autem creditoris ſucceſſores Epimachum, & Artemonem dixiſſe, *mentitos (35) ipſos in precibus neque noſtro dignandos auxilio: cum debito plene ſatisfactum non fuerit, ſed ſoli (36) nongenti quadraginta novem aurei perſoluti ſint*. Aiunt enim ſupplices, patrem ſuum Palladium una cum Demetrio patre ejus & Paulo octingentos ſexaginta ſeptem ſolviſſe aureos. Sed Artimonem & Priſcianum Artemidori filios, qui Epimachi & Artemonis illius alterius avus fuit, dixiſſe *particularem ſe ſolutionem ferre non adjungere,*

ſed

(1) Hinc ſumpta eſt Authent. [illegible] C. de ſacr. eccleſ. vide Julian. hic n. 432. Novell. 7. cap. 11. (2) Hinc ſumpta eſt Authent. item prædium C. de ſacr. eccleſ. (3) Res eccleſiæ (non tamen majoris, quæ eſt Conſtantinopoli) [illegible] diſtrahi poteſt, v. c. 6. ſupr. hic. (4) Vide Julian. hic num. 434. (5) Hinc ſumpta eſt Authentica qui rem C. de ſacroſ. eccleſ. (6) Vide l. 2. Cod. de jure emph. (7) Nov. 7. cap. 3. §. 2.

(8) Emponemata, meliorationes. (9) Pro his incluſis ita legito ex Græcis [illegible] [illegible], Scrime eccleſiis Odeſſi & Thomeos, Jul. hic n. 434. Utramque Tomos ſcil. & Odeſſon Ptolemæus ponit in Myſia inferiori, Claudianus in epithalamio Palladii, veteresque Tomi, Mavortia mœnia nobilitat. (10) Novell. 65. (11) Quid ſi poſſeſſiones eas tantum habeat? Archidiaconus negat prohiberi alienationem captivorum redimendorum cauſa: & recte: quia videtur teſtator hunc caſum non prævidiſſe, cum ſub ea conditione, ne alienaretur, rem eccleſiæ legaret.

(12) Vid. Nov. 40. c. 1. (13) Adde quæ ſcripſi ad l. 31. §. 2. C. de don. Nov. 131. c. 13. in fin. Goth. In locis tamen, ubi fundi viliores ſunt, propter incommoditatem limitaneorum & periculum [illegible], non minoris æſtimantur fundi, quam ſit cumulus fructuum 30. annorum. vide Gloſſ. in l. fin. verb. juxta Cod. de ſacroſ. eccleſ. Tiraquell. de retractu lib. 1. §. 1. gloſſ. 2. n. 39. Garſ. de expenſ. [illegible] Covarruv. lib. 2. var. reſolut. c. 3. Joann. Bapt. [illegible] de uſur. commentar. [illegible] alibi ad rationem 30. alibi ad rationem 25. pro uno, alibi quantum cumulus fructuum in 20. annos aſcendit. Anſ.

(14) Ἄκαρπα, proventu laborantes, Jul. hic num. 436. (15) Non eſt rara traditio [illegible] eccleſiæ, [illegible] ut illa acciperet eccleſia, [illegible] fortis certa [illegible] [illegible] Nov. 7. (16) Eccleſia non cogitur ex pecunia, quam in [illegible] habet, poſſeſſiones, quantumvis fertiles, ei occurrentes, emere.

(17) Ὀνόματι χρήσεως. (18) Quo jure accipitur res urbana eccleſiaſtica uſus nomine, eodem & provincialis, adde Jul. hic n. 437. ut videatur [illegible] argumentum ab urbanis rebus ad provinciales. (19) Tranſit a venditione rerum immobilium ad mobiles, adde Jul. hic n. 438. & hoc interim pauca traduntur. Qualiacunque vaſa eccleſiæ, redimendorum captivorum cauſa, poſſe diſtrahi: debiti cauſa, ſuperflua tantum, adde l. 21. C. de ſacroſ. eccleſ.

(20) Hinc ſumpta eſt Authentica præterea C. de ſacr. eccleſ. (21) Vaſa eccleſiaſtica ſuperflua aliis eccleſiis vendi poſſunt, aut conflari, ut hic. (22) Hæc negativa ſuperest. (23) Superflua vaſa eccleſiæ rebus immobilibus [illegible] hic opponuntur. (24) Jul. hic n. 439. (25) Hinc ſumpta eſt Auth. qui rem C. de ſacr. eccleſ. (26) Ἀντίδωρον, id quod remunerationis gratia datum eſt, vid. Nov. 7. in princ. l. 14. §. 1. C. de ſacroſ. eccl. l. 18. §. 10. ff. de hered. pet. (27) Καὶ τὸν [illegible] τὸ [illegible] [illegible], Scrime pactum, canonem, vid. l. 3. C. de obſequiis, paſtionem & apud Jul. hic, pactio emphyteutica: & alias ſæpe ſuffragium, & [illegible] ſumitur pro eo, quod datur ſuffragii & locationis cauſa. (28) Pœna tabellionis vetitum inſtrumentum, eccleſiæ cauſa, facientis.

(29) Αἰωνίᾳ ἐξορίᾳ, Scrimg. (30) Id eſt, anno 36. Jul. hic, anno Chriſti 541.

(31) Id eſt, anno 541. (32) Μερικαὶ καταβολαὶ τῶν τόκων appellantur a Græcis hic, Autor Ecl. 23. tit. 1. c. 10. & 27. [illegible] [illegible] [illegible] vocat. (33) Adde Nov. 138. & Nov. 160. pr. l. 10. l. pen. §. 1. Cod. de uſur. l. 26. §. 1. ff. de condict. indeb. l. 9. in fin. ff. de uſuris [illegible], edict. Juſtiniani n. 8. 9. [illegible] fuit etiam receptum apud Ægyptios certa lege, de qua vide Diodorum Siculum 1. & Cujac. 9. obſ. 28. (34) l. pen. §. 1. Cod. de uſur. (35) Mendax poſtulator non juvatur reſcripto, l. 7. C. de diverſ. reſcr. (36) Hypotheſim hujus Novellæ vid. hic apud Cujac.

sed omnia velle reputari in usuras, hec item innuere sententiam provinciæ præsidis, & propterea exegisse Palladium pro priore quingentorum aureorum fœneratitia syngrapha alteram aureorum sexingentorum. Solvisse autem ipsi (inquiunt) diversis temporibus, & Palladium aureos septuaginta duos, & Eusebium atque Aphthonium decem, ut inde colligatur nongentorum quadraginta novem aureorum summa. Eum vero qui controversiæ audientiam præbuerat, cum in animo non revolveret, quod totius accusationis eadem causa esset: non admisisse ipsos, sed voluisse in sexingentos eos aureos sortis condemnare. Petieruntque, ut hac necessitate eximerentur: & collecto universo debito quingentorum aureorum, si quinquagiota unum adhuc solverent, qui reliqui essent ad mille solidorum quantitatem, tam universo debito liberarentur, quam fœneratitiam sexingentorum aureorum syngrapham reciperent.

CAP. II.

Cum igitur leges (1) nostræ nihil ultra (2) duplum solvi vellet: & nos in hoc tantum differentiam habeamus cum prioribus, quod illæ quidem debita constituant usque ad duplum, si nulla particularis facta fuisset solutio: nos vero recipiamus, ut particulares etiam solutiones debita dissolvant, si usque ad duplum pertingant: sancimus ut secundum hoc fiat computatio: & si tantum hi persolverint, quantum adhuc ad mille aureos deest, recuperent etiam fœneratitiam sexingentorum aureorum syngrapham, ne debitum ex hac causa multiplicitee exigi deprehendatur.

E p i l o g u s.

† Quæ itaque nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, ea studeto magnificentia tua effectui & fini tradere, tam ea interpretatione, quæ de hac causa in sententiis, quorum supplices meminerunt, facta est, abolita: quam omnibus quæ per obreptionem & ex una tantum parte confecta sunt, aut conficientur, vacantibus. Divinitas te servet per multos annos, frater jucundissime. Dat. 17. Kal. Maii, *Constantinop.* Belis. V. (3) C. Cons.

T I T. V.

EDICTUM (4) PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI DE FORMULA (5) ARTIFICUM.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXII.

P R Æ F A T I O.

Cognovimus, quomodo post castigationem Domini Dei benignitate immissam, qui negotiationes & ludos literarios (6) exercent, diversi etiam generis artifices & agricolæ, insuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati se dediderint, & duplicia tripliciaque pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem requirant.

C A P. I.

Visum igitur est per sacrum edictum omnibus interdicere detestandam istiusmodi avaritiam, & ne quis in posterum cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat, plus pretii mercedisve nomine exigat, jubemus vero etiam ut (7) ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conservent. Hæc autem observare jubemus & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipsis amplius quam more constitutum sit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius, quam pro veteri consuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiscum inferre cogentur, si supra id quod ab initio constitutum fuerit, cepisse illos quicquam aut dedisse ostensum sit.

E p i l o g u s.

† Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua & a gloriosiss. felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus nostri edicti transgressoribus constitutam multam exigi, pœnisque illos subdi: ita ut quæ vobis parent cohortibus, quinque librarum auri multa incubitura sit, si quid ex iis quæ a nobis constituta sint, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. Apr. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. post (8) Belis. V. C. Cons.

T I T. VI.

DE SANCTISSIMIS EPISCOPIS (9) ET DEO AMABILIBUS ET REVERENDISSIMIS CLERICIS, ET MONACHIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXIII.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosiss. magistro sacrorum nostrorum officiorum.

P R Æ F A T I O.

De gubernatione, & privilegiis, aliisque diversis capitulis ad sanctissimas ecclesias, & alias venerabiles domos pertinentibus, jam quædam disposuimus (10): super sanctissimis autem episcopis, & clericis, & monachis dudum in diversis constitutionibus disposita cum competenti correctione hac comprehendere lege prospeximus.

In editionibus Haloandrinis duæ hic paginæ infarciuntur, quæ nec in Scrimgeriana editione, nec in meis manuscriptis reperiuntur. Contius.

C A P. I.

De ordinatione episcoporum (11).

Sancimus igitur quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & (12) primates civitatis cujus futurus est episcopus ordinari, mox in tribus (13) personis decreta facere, propositis eis sacrosanctis evangeliis, *periculo suarum animarum* dicentes in ipsis decretis: *quia neque propter aliquam donationem* (14), *neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eos rectæ & catholicæ fidei* (15), *& honestæ* (16) *esse vitæ, & literas* (17) *nosse, hos elegerunt: & quia neque* (18) *uxorem, neque* (19) *filios* (20) *aliqui eorum habent, neque concubinam* (21) *aut filios naturales* (22) *cognoscunt eos habuisse* (23), *aut habere:* sed & si prius *uxorem aliquis ex eis habuit ipsam & unam* (24), *& primam* (25) *& neque viduam* (26), *neque viro conjunctam* (27), *neque legibus* (28) *aut sacris constitutionibus* (29) *interdictam, sed & quod neque curialem* (30) *aut officialem hunc esse cognoscunt, aut si curiali vel officiali subjacet fortunæ, sciunt eum in monasterio non minus quindecim* (31) *annis monasticam conversationem implevisse.* §. 1. Hoc quoque decretis oportet inseri, *quia non minus quam triginta quinque* (32) *ætatis annos habet is, qui eligitur ab eis qui cognoscunt personam:* ut ex trium personarum pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur electione & periculo ordinantis. Curialem vero vel officialem, qui, sicut dictum est, quindecim (33) annis in monasterio conversatus est, & ad episcopatum provocatus, liberum esse propria fortuna: ita tamen, ut liberatus a curia, quartam partem suæ substantiæ sibi retineat: reliquis ejus rebus secundum nostram legem curiæ & fisco vindicandis. §. 2. Damus autem licentiam decreta facientibus, si quempiam laicorum præter curialem & officialem (34), dignum memorata electione esse putent: hunc cum aliis duobus clericis aut monachis eligere: ut si laicus (35) hoc modo ad episcopatum eligatur, non repente episcopus ordinetur, sed primo clericis non minus tribus mensibus connumeretur, & (36) ita sanctas regulas & cotidianum ecclesiæ ministerium edoctus, episcopus ordinetur, qui enim alios debet docere (37), post ordinationem ab aliis doceri non debet. Si vero (ut evenit in quibusdam locis) non inveniantur tres personæ ad talem electionem opportunæ, liceat decreta facientibus in duabus & in una persona decretum facere: eos tamen omnes jam dictas a nobis habentes testationes. Si vero qui debent episcopum eligere, citius ipsa decreta intra (38) sex menses non faciant: tunc periculo propriæ animæ ille, quem competit ordinare episcopum, ordinet, omnibus aliis quæ diximus observandis. Si quis autem citra memoratam observationem episcopus ordinetur, jubemus hunc omnibus modis episcopatu depelli (39). Sed etiam illum qui præter hoc præsumpserit ordinare, segregari (40) uno anno a sacro ministerio, & omnem ejus substantiam, quæ quolibet tempore aut modo in ejus dominium deducta est, propter culpam quam fecit, dominio ecclesiæ cujus episcopus est, vindicari.

C A P. II.

De accusatoribus episcoporum (41).

Si quis autem electum ad ordinationem episcopatus accusaverit in qualibet causa quæ possit secundum leges (42) aut canones ejus impedire ordinationem, differatur hujusmodi ordinatio: & prius contra eum propositam causam sive præsente accusatore (43), & ab eo propositam causam exequente, sive etiam deficiente per tres menses suam accusationem implere: diligenter examinari ab illo a quo futurus erat episcopus ordinari: & si quidem obnoxium eum accusator invenerit, prohibeatur ordinatio. Si vero obnoxius non ostendatur, ordinatio quidem non impediatur: accusator autem, sive non probaverit, sive etiam fugit propositam a se accusationem, a provincia in qua habitat abjiciatur. Si quis autem ante examinationem accusatum ordinaverit, ordinatus quidem a sacerdotio repellatur: qui vero talem ordinare festinaverit, superius dictæ subjaceat pœnæ, tam annali (44) prohibitioni sacri ministerii, quam etiam ut omnes ejus res ecclesiæ vindicentur. §. 1. Præ (45) omni-

(1) Vid. *l. pen. C. de usuris Eclog.* [illegible] *cap.* 13. & 15. (2) Id ut fieret, vide apud Molinæum *tractat. de usur.* [illegible] Ex [illegible] generaliter sequitur, quod [illegible] ipso jure [illegible] Arbitror & a sorte & ab usuris. Idem. [illegible] (3) Id est, anno 535. (4) Vid. [illegible] *Justinian.* Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershus. *part.* [illegible] Ans.

(5) De [illegible] artificum. *Index Reginæ*. (6) [illegible] quo nomine intellige conventus hominum, & mercatus. (7) Vetat Justinianus, agricolas, nautas, artifices, negotiatores, pretii mercedisve nomine plus more veteri exigere [illegible] ut [illegible] Haloander ex epitome [illegible] id est, secundum antiquam formulam. (8) Id est, anno 541. (9) De episcopis & clericis. *Index Reginæ*, vid. [illegible] Hæc constitutio de ecclesiasticis diversis capitulis loquitur. Jul. *const.* 115. [illegible] Goth. [illegible] *Novell.* [illegible] (11) De episcopi consecratione. Jul. [illegible] adde Nov. [illegible] *infr.* Goth. Diversis [illegible] episcopi forma præscribitur. *cap. quia propter Extr. de elect.* Ans. (12) [illegible] Laici [illegible] jus habent [illegible] in nominandis seu eligendis episcopis, adde Nov. [illegible] (13) Quid si tres non reperiantur? [illegible] *Cod. de episc.* [illegible] tres aut saltem duos probatæ vitæ & morum nominari a clericis & primatibus civitatis, ut [illegible] eligatur episcopus, adde quæ scripsi [illegible] *Epist.* [illegible] (14) [illegible]

(15) Hoc [illegible] Novella Leonis. Doctrina fidei orthodoxæ in episcopo esse debet & ut [illegible] Episcopum oportet [illegible]

Tit. 1. *versic.* 9. [illegible] 1. *ad Tim.* 3. *vers.* 2. in fin. & idem diacones vult [illegible] *ibid. vers.* 9. (16) Oportet eundem habere testimonium ab extraneis [illegible] 1. *Tim.* 3. *vers.* 7. adde *l.* 42. *Cod. de episc.* (17) [illegible] *Novell.* [illegible] Longævarum cognitione [illegible] esse oportet beneficiarios, vid. Duar. 1. *de sacris* [illegible] (18) Uxorem habens vetatur hic Episcopus fieri.

(19) Liberos habens Episcopus eligi non debet, vid. *epist.* 1. *ad Tim.* 3. *vers.* 4. [illegible] *Novell.* [illegible] (20) Concubina est quasi uxor, vide quæ dixi ad *l.* 3. in fin. *C. de concubinis.* (21) Nascuntur enim illi ex concupiscentia. *Novell.* [illegible]

(22) Nota [illegible] non tantum habere, sed habuisse concubinam aut liberos naturales. Nov. [illegible] (23) Loquitur de primo bigamiæ genere, quoties uno eodemque tempore duas vel plures quis habet uxores, vid. *epist.* 1. *ad Tim.* 3. *vers.* 2. *ad Tit.* 1. *versic.* 6. adde [illegible] (24) Loquitur de secundo genere bigamiæ, quoties mortua priore uxore, alteram quis ducit. (25) Cur primam dixit? [illegible] honesta [illegible] (26) Separatam a viro. (27) Vid. [illegible] *Cod. de incest. nupt.* (28) Canonibus [illegible] Jul. *hic.* (29) Vid. [illegible] (30) Curialis 15. annis [illegible] monastica conversatione [illegible] episcopatus est incapax [illegible] *Cod. de episc.* (31) [illegible] *Cod. de episc.* (32) Anno 35. ætatis ordinari quis episcopus potest, hodie 30. ut Nov. [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] Jul. *hic.* (35) Ex laico fieri quis episcopus potest, si tamen trimestre prius inter clericos fuerit. (36) Nota, ignarum sanctarum regularum [illegible] episcopum eligi posse, si modo [illegible] Canones & regulas ecclesiasticas addiscat.

(37) Instruendus ab alio instruere non potest alios. (38) Sedes episcopalis ultra sex menses vacare non debet. De collegio ecclesiastico, vacante sede episcopali, vid. Duar. 1. *de sacr.* [illegible] (39) Illegitime electus non fruitur episcopatu.

(40) Pœna episcopi, aliena illegitime ordinantis. (41) Vid. Jul. *hic* [illegible] (42) Removentur [illegible] ab adipiscendo episcopatu [illegible] nec canonibus. (43) Nov. [illegible] *cap.* [illegible] 1. *Tim.* 5. *versic.* 19. [illegible]

(44) [illegible] Scrimg. (45) Jul. *hic* [illegible] ut nulla pecunia data episcopi consecrentur.

omnibus illud servari sancimus, ut nullus per suffragium (1) auri, aut aliarum rerum, episcopus ordinetur. Si quid autem tale committatur, ipsi semetipsos, & (2) dantes (3) & accipientes (4), & mediatores (5) eorum, secundum sacras scripturas & sanctas regulas damnationi subjiciunt; & propterea qui dat, & qui accipit, & mediator ejus factus, sacerdotii aut cleri honore removeatur: quod autem pro hac causa datum est, ecclesiæ illi vindicetur, cujus voluit sacerdotium comparare. Si vero laicus (6) forte pro hac causa aliquid accipiat, aut mediator rerum factus est: datas res in duplum eum exigi jubemus, ecclesiæ vindicandas. Non solum autem quæ secundum hunc modum dantur, vindicari præcipimus: sed etiam omnem cautionem (7) pro hoc quolibet modo expositam, & pignorum vel fidejussorum dationem, vel oblationem, & omnem quamlibet aliam cautionem vacare sancimus. Et qui super hoc promissionem accepit, non solum professionem (8) reddat: sed etiam aliud tantum quantum professio continet, exigatur, quod debet ecclesiæ dari.

C A P. III.

Si quis episcopus ante ordinationem (9) vel postea ecclesiæ res suas obtulerit: & quid pro cathedratico dari conveniat.

SI quis autem episcoporum sive ante suam ordinationem, sive post ordinationem voluerit proprias res, aut partem earum ecclesiæ offerre cujus sacerdotium accepit, non prohibemus, & omni condemnatione & pœna præsentis legis liberum eum esse sancimus: sed etiam omni laude dignum judicamus: quoniam hoc non est emptio, sed oblatio (10). Pro consuetudinibus autem illa sola permittimus præberi ab ordinatis episcopis, quæ subsequenter præsenti legi inserta sunt. Jubemus igitur beatissimos archiepiscopos & patriarchas, hoc est (11) seniores Romæ, & Constantinopoleos, & Alexandriæ, & Theopoleos (12), & Hierosolymorum, siquidem consuetudo (13) habet episcopis (14) & clericis (15) in eorum ordinatione, non minus quam viginti auri libras dari, ipsa solummodo præberi, quæ consuetudo (16) recognoscit: plus autem ab hac quantitate nihil supra viginti auri libras præberi metropolitas autem a (17) propria synodo (18), aut a beatissimis patriarchis ordinatos, & alios omnes episcopos, qui aut a (19) patriarchis aut a metropolitis ordinantur, dare (20) pro inthronisticis (21) quidem solidos centum: notariis autem ordinantis, & aliis ministrantibus ei, & solenniter accipientibus solidos trecentos. Si vero ecclesiæ reditus minus quidem quam triginta (22) auri libras per annum (23) reddant, non minus autem quam decem: dari pro inthronisticis (24) solidos centum: aliis autem omnibus, qui ex more capiunt, solidos cc. Si vero minus quidem quam decem, non minus autem quinque auri libras ecclesiæ reditus esse contigerit: pro inthronisticis (25) quidem dari solidos quinquaginta: omnibus autem aliis ex consuetudine percipientibus, solidos ducentos. Si autem minus quam quinque, non minus autem duas auri libras ecclesiæ reditus habeat, pro inthronisticis (26) solidos decem & octo: omnibus autem aliis ex consuetudine percipientibus solidos xxiv. Si autem minus tres, non autem quam duas auri libras quantitas redituum ecclesiæ comperiatur, dare pro inthronisticis (27) quidem solidos duodecim, pro omni vero alia consuetudine solidos sex. Episcopum enim ecclesiæ minus (28) duas auri libras reditus habentem, neque pro inthronisticis (29), neque pro alia qualibet consuetudine dare aliquid permittimus. Hæc autem quæ præberi disposuimus (30), primus presbyter (31) ordinantis episcopi & archidiaconus (32) suscipientes, ex consuetudine percipientibus dividant hæc. Igitur jubemus hæc omnibus modis observari: ut non ex talibus occasionibus ecclesiæ debitis prægraventur, & sacerdotia venalia (33) fiant. Si quis autem ultra quantitatem a nobis definitam pro inthronisticis (34) aut consuetudinibus quolibet modo præsumat accipere: jubemus quidquid plus acceperit, triplum (35) ex rebus ejus vindicari ecclesiæ dantis. Sed hæc quidem pro episcoporum ordinatione dicta sint.

C A P. IV.

Ut episcopatus a servili, & adscriptitia (36) fortuna (37) hominem liberet.

POst (38) ordinationem vero servili & adscriptitia fortuna episcopos liberos esse præcipimus, nisi curiales aut officiales citra prædictam observationem ordinentur: tales enim episcopatu remotos, curiæ aut officio restitui jubemus: ut non ex tali fortuna sacerdotio fiat injuria. Illos autem qui ante hanc nostram legem ex curiali fortuna inveniuntur episcopi ordinati, hujusmodi quidem fortuna liberos esse sancimus: legitimam vero partem ex propriis rebus curiæ, & fisco dare, sic tamen, ut nullam imminutionem ecclesiastica jura sustineant in rebus, quas in episcopatu acquisitas, ecclesiæ eorum competere disposuimus. Si vero contigerit ordinatum episcopum sub proprii parentis potestate esse: ex ipsa ordinatione suæ potestatis fit.

C A P. V.

De presbyteris, & diaconis, & subdiaconis cognationis jure ad tutelam vel curam vocatis (39).

DEo (40) autem amabiles episcopos (41) & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cujuscunque personæ fieri permittimus: presbyteros (42) autem, & diaconos, & subdiaconos jure & lege cognationis tutelam aut curam suscipere hereditaris permittimus, propriis & solo gradu cognationis (43) ad tutelam & curam vocatis, hujusmodi suscipere administrationem permittimus: si tamen intra quatuor menses ex quo vocati sunt, apud competentem judicem scripto declarent talem administrationem propria (44) voluntate suscepisse: & si quis eorum forsan hoc fecerit, nullum ex hoc in (45) alia tutela aut cura præjudicium patiatur.

C A P. VI.

Ut clerici a muneribus personalibus & negotiis secularibus (46) abstineant.

SEd neque fieri susceptorem (47) aut exactorem fiscalium functionum, aut conductorem (48) publicarum aut alienarum possessionum, aut curatorem (49) domus, aut procuratorem litis, aut fidejussorem (50) pro talibus causis episcopum, aut œconomum (51), aut alium clericum cujuslibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut ecclesiæ, aut monasterii sinimus: ut non per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur (52). Si autem ecclesiis aut monasteriis possessiones quædam adjacentes (53) inveniantur, & voluerint dispensatores ipsarum venerabilium domorum in conductionem aut emphyteusim has accipere: tunc omnibus clericis & monachis pro his causis in ipso instrumento sub gestis monumentorum consentientibus & manifestantibus pro utilitate venerabilium domorum hoc fieri: talem conductionem & emphyteusim procedere sinimus. Sed etiam ipsis sanctissimis ecclesiis & aliis venerabilibus domibus damus licentiam conductiones & emphyteuses facere ad (54) invicem: & clericis (55) similiter propriarum (56) ecclesiarum possessiones conducere & gubernare, cum voluntate (57) tamen episcopi & œconomi permittimus: exceptis personis quas per aliam legem hoc facere prohibuimus. Si quis autem contra ea quæ dicta sunt aliquid fecerit, si quidem episcopus fuerit, omnes ejus res ex qualibet causa vel persona sive ante episcopatum, sive post hoc fuerint ad eum venientes, ejus ecclesiæ (58) vindicari sancimus. Si autem œconomi, aut alii clerici fuerint hoc delinquentes: pecuniariam eos pœnam, qualem episcopus eorum probaverit, exigi, ecclesiæ vindicandam: cum etiam conductionem teloniorum, aut cujuslibet possessionis, aut publicarum collationum perceptionem, aut exactionem, aut solicitudinem domus eis credentes, aut fidejussores eos pro memoratis causis suscipientes: nullam contra ecclesiam, aut monasterium, aut res ejus, aut gubernantium, aut contra illas personas quibus crediderint, aut contra facultates aut fidejussores eorum habeant actionem. Illi vero qui publicarum collationum aut tributorum susceptionem, aut conductionem, aut exactionem memoratis personis crediderint, aut fidejussores eos acceperint: si quod publico damnum contingat, hoc ex (59) propria facultate restituere compelluntur.

CAP.

(1) Vid. Novell. [illegible] cap. [illegible] infr. hic. [illegible]

[illegible]

(13) Cathedratico. Jul. hic. [illegible] (28) Cathedraticis. (29) Id est, [illegible]

[illegible] (39) [illegible]

(40) Episcopi & monachi tutores esse non possunt, [illegible]

[illegible]

(59) Pœna judicis, qui clericum susceptorem vel exactorem vectigalium publicorum adprobaverit.

CAP. VII.

Ne episcopus dicendi testimonii causa evocetur (1).

NUlli vero judicum (2) licebit, Deo amabiles episcopos cogere ad judicium venire pro exhibendo testimonio (3): sed judex mittat (4) ad eos quosdam ex personis ministrantium sibi: ut propositis sanctis evangeliis secundum quod decet sacerdotes, dicant quæ noverint.

CAP. VIII.

Ne propter quamlibet causam episcopus ad secularem judicem trahatur (5).

SEd (6) neque pro qualibet pecuniaria causa vel criminali episcopum ad judicem civilem aut militarem, invitum producere aut exhibere citra (7) imperialem jussionem permittimus: sed judicem qui tale aliquid sive ex scripto sive ex non scripto præsumpserit imperare: post cinguli privationem, viginti librarum auri pœnam exsolvere jubemus ecclesiæ, cujus episcopus produci aut exhiberi jussus est: executorem similiter post cinguli privationem, & verberibus subdendum, & in exilium deportandum.

CAP. IX.

Ne episcopi proprias ecclesias relinquant (8).

INterdicimus autem Deo amabilibus episcopis proprias relinquere (9) ecclesias, & ad alias regiones venire. Si vero necessitas faciendi hoc contigerit: non aliter, nisi cum literis (10) beatissimorum patriarcharum aut metropolitæ, aut per imperialem videlicet jussionem hoc faciant: ita tamen ut nec illis episcopis qui sub beatissimo archiepiscopo Constantinopoleos & patriarcha fuerint, liceat citra permissionem ejus, aut nostræ jussionis, ad regiam civitatem venire. Si vero etiam secundum hunc modum episcopus cujuscunque loci profectus fuerit, non amplius uno (11) anno suam relinquat ecclesiam. Episcopos autem in regiam civitatem, sicut dictum est, venientes, cujuslibet fuerint diœcesis, præ omnibus ire ad beatissimum archiepiscopum Constantinopoleos, & ad patriarcham, & ita per (12) eum ad nostram introire tranquillitatem. Citra autem hanc nostram dispositionem aut proficiscentibus, aut ultra definitum unius anni tempus extra suam ecclesiam facientibus moram, primum quidem non (13) ministrari ab œconomis propriæ ecclesiæ expensas: deinde admonere eos per literas (14) sacerdotum sub quibus agunt, ut revertantur ad suas ecclesias: differentes autem reverti secundum sanctas revocari regulas: & nisi intra definitum a sacris canonibus tempus revertantur ad suas ecclesias, ipsos quidem ab episcopatu expelli (15), alios autem pro eis meliores ordinari secundum præ[e]ntis legis virtutem: hoc ipso & super clericis valituro cujuscunque ordinis fuerint aut ministerii.

CAP. X.

Ut archiepiscopi & patriarchæ sæpius in annis (16) *singulis concilia & synodos celebrent.*

UT autem omnis ecclesiasticus status, & sacræ regulæ diligenter custodiantur: jubemus unumquemque beatum archiepiscopum (17), & patriarcham & metropolitam sanctissimos episcopos sub (18) se constitutos in eadem provincia semel (19) aut secundo per singulos annos ad se convocare, & omnes causas subtiliter examinare, quas (20) episcopi aut clerici aut monachi ad invicem habeant: easque disponere: & super hoc quicquid extra regulas a quocunque persona delinquitur, emendare. Interdicimus (21) autem sanctissimis episcopis, presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet venerandi collegii aut schematis constitutis, ad tabulas (22) ludere (23), aut aliis ludentibus participes ac inspectatores (24) fieri, aut ad quodlibet (25) spectaculorum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit, jubemus hunc in tribus (26) annis a venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi. Si autem in medio tempore ostenderit dignam sui vitii pœnitentiam (27), liceat & sacerdoti sub quo constitutus est minuere tempus & hunc rursus propriu reddere (28) ministerio: scientibus quoque sanctissimis episcopis debentibus hoc vindicare, quia si tale aliquid agnoscentes non vindicaverint, ipsi rationem Deo pro tali causa persolvent. Nullum autem episcopum invitum cogi quemlibet clericum sub se constitutum de proprio clero dimittere (29).

CAP. XI.

Ne quis ante (30) *causæ exitum excommunicetur.*

OMnibus autem episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur propter quam sanctæ regulæ hoc fieri jubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione quemquam segregaverit: ille quidem qui injuste a communione segregatus est, solutus (31) excommunicatione a majore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregat præsumpserit: modis omnibus a sacerdote, sub (32) quo constitutus est, separabitur (33) a communione quanto tempore ille perspexerit: ut quod injuste fecit, juste sustineat. Sed neque propriis manibus liceat episcopum aliquem percutere (34), hoc enim extraneum sacerdoti est. Si (35) quis autem episcopus secundum ecclesiasticas regulas sacerdotio pulsus, præsumpserit (36) ingredi civitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum in quo jussus est degere: jubemus hunc in (37) monasterio in alia regione constituto tradi: ut quod in sacerdotio deliquit, degens in monasterio corrigat.

CAP. XII.

Quales (38) *esse debeant qui in clericos ordinantur.*

CLericos autem non aliter ordinari permittimus, nisi literas (39) sciant, & rectam (40) fidem, vitamque habeant honestam, & neque concubinam (41) aut naturales habuerint aut habeant filios, sed caste (42) vivetes, aut uxorem (43) legitimam, & ipsam unam & primam habentes, neque viduam, neque separatam a viro, neque aliter legibus aut sacris canonibus interdictam.

CAP. XIII.

De ætate (44) *presbyterorum* (45) *& cæterorum clericorum.*

PResbyterum autem minorem (46) triginta quinque (47) annorum fieri non permittimus. Sed neque diaconum aut subdiaconum minorem (48) vigintiquinque, neque minorem lectorem decem & octo annorum: diaconissam (49) vero non ordinari in sancta ecclesia, quæ minor (50) est annorum quadraginta, aut ad secundas (51) venerit nuptias.

CAP. XIV.

De uxoribus (52) *clericorum.*

SI autem tempore ordinationis clerici cujuscunque collegii aut ordinis, accusator (53) aliquis apparuerit, dicens *eum indignum ordinatione esse*: differatur ordinatio, & universa procedant tam pro examinatione, quam pro multis causis, quas in episcoporum ordinationibus sancivimus. Si vero futurus ordinari diaconus non (54) habuerit uxorem (sicut prius dictum est) conjunctam sibi: non aliter ordinetur, nisi prius ab ordinante eum interrogatus promiserit *posse post ordinationem & sine legitima uxore honeste vivere*: non valente eo qui ordinat, in tempore ordinationis permittere diaconum aut subdiaconum post (55) ordinationem uxorem accipere. Is autem qui permisit (56) episcopus, expellatur ab episcopatu. Si vero post ordinationem presbyter aut diaconus aut subdiaconus uxorem duxerit: expellatur (57) a clero, & curiæ civitatis illius in qua clericus erat, cum propriis rebus tradatur. Si vero lector secundam (58) ducat uxorem, aut primam quidem viduam, aut separatam a viro, aut legibus vel sacris canonibus interdictam (59), nequaquam ad alium ecclesiasticum ordinem provehatur: sed & si quolibet modo ad majorem ordinem perducatur, expellatur eo, & priori restituatur.

CAP. XV.

Quibus casibus curiales (60) *clerici ordinari possunt.*

SEd (61) neque curialem (62) aut officialem clericum fieri permittimus: ut nulla ex hoc venerabili clero injuria fiat. Si vero tales personæ in clero constituantur, tanquam nec ad ordinem perducti, propriæ fortunæ restituantur, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus

(1) Jul. hic n. 416. (2) Hinc sumpta est Authentica *Sed judex C. de episc.* (3) Episcopum dicit etiam invitum testimonium [illegible] *C. de fide instr.* [illegible] Et tamen et [illegible], in judicium trahi non potest: & [illegible] *C. de episc.* [illegible]

(5) De episcopis in judicium non vocandis. Jul. [illegible] Authentica *nullus episcopus C. de episc. & cler.* [illegible] episcopum evocari possit [illegible] causis ad judicem civilem vel militarem [illegible] est, posse nulla de causa [illegible] *Nov.* [illegible] De episcoporum [illegible] Jul. [illegible] de rebus de episcopis [illegible] *Nov.* 6. *cap.* 2. adde [illegible] *Ecl.* 4. *cap.* 14. (10) [illegible] excutere necessitatis causa, [illegible] urbe. Nullibi vero sine literis [illegible]

(11) Episcopis supra annum [illegible] *Nov.* [illegible] adde *Nov.* 67. *c.* 3. (12) [illegible] per patriarcham Constantinopolitanum, *Novell.* 6. [illegible] (13) [illegible] ab œconomo, non ab episcopo. [illegible] sunt [illegible] episcopum [illegible] (15) [illegible] (16) Vid. Jul. hic *n.* 420. (17) Synodus annuas [illegible] *Garb.* [illegible] *Cod. de summa Trinit.* Ans. (18) Quinam [illegible] ad [illegible] annuas. (19) [illegible] de synodis annuis. (20) Quibus de rebus [illegible] in synodis annuis. (21) Hinc sumpta est Authentica *interdicimus C. de episc. & cler.*

(22) Vid. 3. *Ecl.* 1. *c.* [illegible], de episcopis & aliis [illegible] Jul. hic num. 420. adde [illegible] *Cod. de episc. aud.* [illegible] Suidas [illegible] vide Cujac. hic, add. *Novell. Leonis* [illegible] (23) Adde *Ecl.* 3. *lib.* [illegible] *Extra* [illegible] *dist.* [illegible] (24) Spectare [illegible] (25) Spectacula [illegible] (26) [illegible] (27) Pœnitentia [illegible] (28) Ministerium culpa amissum pœnitenti potest

restitui. (29) Jul. *hic n.* 420. (30) De iis qui sine causa excommunicantur. Jul. *hic* [illegible] (31) Major magistratus [illegible] (32) Injusta excommunicatio non tenet, sed [illegible] (33) Pœna injuste excommunicantis sumpta de lege talionis; adde *Novell. Leonis* [illegible] (34) Vid. Jul. hic num. [illegible] De episcopo percussore, vid. 3. *Eclog.* 1. *c.* [illegible] An liceat [illegible] verberibus [illegible] clericos. Vid. [illegible] (35) Hinc sumpta est Authentica *si quis episcopus C. de episc.* (36) [illegible] relegati refugæ pœna [illegible] adde Jul. *hic n.* [illegible] (37) Pœna ecclesiastica, in monasterium detrudi. (38) Jul. *hic n.* [illegible] Goth. Vid. [illegible] *in Clement.* Ans. (39) Clericos literas scientes esse oportet. Jul. [illegible] An jurisprudentiæ vel medicinæ [illegible] *ne clerici vel monachi secularibus se immisceant.* [illegible] (40) De hæreticis non ordinandis in clerum vide Viglium [illegible] (41) Ne concubinam alant, Vigl. [illegible] ne cum mulieribus [illegible] ne secum habeant mulieres, [illegible] ne uxores ducant [illegible] ne soli ad fœminæ tabernaculum accedant [illegible] ne cum mulieribus lavacra habeant communia [illegible] ne monialium monasteria ingrediantur [illegible] (42) Vide Vigl. [illegible] (43) Vid. Vigl. [illegible] (44) Jul. hic num. [illegible] apud Viglium [illegible] (45) [illegible] *synodi* [illegible] *in Trullo.*

(46) Hinc sumpta est Authentica *presbyterum C. de episcop. & cler.* [illegible] (47) Hæc omnia Clemens immutavit [illegible] *de ætate & qualitate & ordine* anno quippe [illegible] presbyterum ordinari posse permittit, [illegible] diaconum, [illegible] subdiaconum.

(48) Id mutatum. *Novell. Leonis* [illegible] *synodi* [illegible] *in Trullo.* (49) Hinc sumpta est Authentica *diaconissa C. de episcopis.* (50) Magna quoque hic diversitas [illegible] nam præcepto Apostoli 1. Tim. 5. Diaconissæ jubentur eligi non minores annis [illegible] postea [illegible] anno [illegible] eligi possent [illegible] *C. de episc. Nov.* [illegible] *cap.* [illegible]

(51) Diaconissa fieri non potest, quæ secundas nuptias contraxit. (52) Clerici conjuges esse poterant [illegible] (53) De accusatoribus clericorum. Jul. *hic num.* [illegible]

(54) Quod si habuerit, potest ordinari, ut & quivis clericus, [illegible] legitimam, quo nomine non episcopos, sed presbyteros, diaconos aut subdiaconos intellige. (55) Post ordinem enim diaconus uxorem ducere hic vetatur. Si tamen duxerit, uxorem non dimittet, privatur tamen diaconatu. (56) *Novell. Leonis* [illegible] derogatur [illegible] (57) Notandum est hoc, Non retrahi [illegible] clericum, presbyterum, diaconum, vel subdiaconum, qui post ordinationem susceptam uxorem duxerit. *Nov.* [illegible] (58) Vid. [illegible]

(59) *Nov.* [illegible] (60) De curialibus & tamen ad clericatus honorem venientibus, Jul. *hic n.* [illegible] (61) Hinc sumpta est Authentica *sed neque C. de episc.* (62) *l.* [illegible] *C. de episc.*

minus quindecim annis implevit, tales enim ordinari præcipimus, legitima videlicet parte curiæ & fisco danda, si in clero constituti, monacho condecentem vitam impleverint. Si vero post clericatus honorem aliquis eorum uxorem duxerit, aut concubinam habuerit, curiæ & officio, cujus fortunæ subjacebat, reddatur: etiam si maxime tali ecclesiastico gradu tenebatur, in quo quis constitutus non prohibetur sacris canonibus & legibus uxorem accipere. Hoc autem & super aliis omnibus monachis (1) tenere sancimus, qui de monasteriis ad quemlibet ecclesiasticum transferuntur gradum, etiam si nulli fortunæ subjecti fuerint. Et generaliter sancimus, nulli (2) licere in quolibet ecclesiastico gradu constituto, discedere ab eo, & secularem fieri, scientibus tale aliquid facientibus, quia & quasi apposito sibi cingulo aut dignitate aut militia nudabuntur, & curiali fortunæ propriæ civitatis tradentur. Qui autem ante (3) nostram legem clerici ordinati sunt ea (4) curiali fortuna: per substitutas personas pecuniaria munera complere, a corporalibus autem liberos servari.

C A P. XVI.

Ut ordinationes gratis (5) fiant.

SEd neque clericum cujuscunque gradus dare aliquid ei a quo ordinatur, aut alii cuilibet personæ permittimus: solas autem præbere eum consuetudines (6) iis, qui ordinantium ministrantes sunt, ex consuetudine accipientibus, unius (7) anni emolumenta (8) non transcendentem. In sancta vero ecclesia in qua constituitur, sacrum complere ministerium, & nulla penitus propriis clericis (9) dare pro sua insinuatione: nec ob hanc causam propriis emolumentis aut aliis portionibus hunc privari. Sed neque (10) xenodochum, aut nosocomum, aut proebotrophum, aut alium quemlibet venerabilis domus gubernatorem, aut quamcunque ecclesiasticam solicitudinem agentem, dare aliquid illi a quo constituitur, aut alii cuicunque personæ pro commissa sibi gubernatione. Qui vero præter hæc quæ disposuimus, aut dat, aut accipit, aut mediator (11) fit, sacerdotio aut clero hujusmodi commissæ sibi cujuscunque gubernationis (12) nudabitur, iis quæ accipiuntur vindicandis venerabili loco, cujus talis persona ordinationem aut solicitudinem aut gubernationem accipit. Si autem secularis (13) sit qui accipit, aut mediator factus est: quod datum est, duplum repetitur, & venerabili loco in quo talis persona ordinationem aut gubernationem aut solicitudinem susceperit, præbeatur. Si quis autem clericus cujuslibet gradus, sive gubernator cujuslibet venerabilis domus, aut ante ordinationem commissam sibi cujuscunque gubernationis aut solicitudinis, aut postea aliquid voluerit suarum rerum offerre (14) ecclesiæ in qua ordinatur, aut loco cujus gubernationem aut solicitudinem suscepit: non solum non prohibemus hoc fieri, sed etiam magis invitemus eos talia pro salute animæ suæ facere. Nos enim illa solum dari prohibemus, quæ propriis personis quibusdam præbentur, non (15) quæ sanctis ecclesiis, aut aliis venerabilibus locis offeruntur.

C A P. XVII.

Quomodo servus (16) ordinari possit, aut adscriptitius.

SI servus (17) sciente (18) & non contradicente domino in clero ordinatus fuerit: ex hoc ipso quod constitutus est, liber & ingenuus erit. Si vero ignorante domino ordinatio fiat: licet domino intra (19) spatium unius anni & servilem fortunam probare, & suum servum recipere (20). Si vero servus sciente domino sive insciente (sicut diximus) eo quod in clero constitutus est, liber factus ecclesiasticum ministerium reliquerit, & ad secularem transierit vitam: suo domino ad servitium tradatur. Adscriptitios (21) autem in ipsis possessionibus, quarum sunt adscriptitii, clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, ut clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant.

C A P. XVIII.

De ædificatoribus ecclesiarum (22).

SI quis oratorii domum fabricaverit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut ejus heredes: si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant (23), denominatos ordinari. Si vero qui ab eis eliguntur, tanquam indignos prohibent sacræ regulæ ordinari: tunc sanctissimus episcopus quoscunque putaverit meliores, ordinari procuret. Sancimus autem reverendissimos clericos suis ecclesiis obsecundare, & omne eis competens ecclesiasticum ministerium (24) adimplere: hoc requirente uniuscujusque civitatis sanctissimo episcopo, & cujuscunque ordinis ecclesiastici primatibus, eos qui hoc non custodiunt, regulari multæ subdentibus.

C A P. XIX.

Ut omnes clerici res suas in sua potestate habeant.

PResbyteros (25) autem & diaconos & subdiaconos, cantores & lectores, quos omnes (26) *clericos* appellamus, res quolibet modo ad eorum dominium venientes habere sub sua potestate præcipimus, ad similitudinem castrensium peculiorum (27), & donare secundum leges, & in his testari, licet sub parentum sint potestate: sic tamen, ut horum filii, aut his non existentibus, parentes eorum legitimam partem ferant.

C A P. XX.

Quibus pœnis subjiciantur clerici, qui falsum tulerint testimonium.

REverendissimis (28) autem presbyteris aut diaconis etiam, si inventi fuerint pro (29) pecuniaria causa falsum (30) perhibuisse testimonium: sufficiat pro verberibus, tribus (31) annis separari a sacro ministerio, & monasteriis (32) tradi. Pro criminalibus autem causis si falsum testimonium dixerint: clero nudatos, legitimis subdi pœnis præcipimus: reliquos autem omnes in aliis etiam ecclesiasticis ordinibus constitutos, si falsum testimonium cujuslibet causæ, sive pecuniariæ sive criminalis dixisse convincantur, non solum ecclesiastico officio repelli, sed etiam verberibus subdi.

C A P. XXI.

Ut clerici (33) apud proprium conveniantur episcopum (34).

SI quis contra aliquem clericum aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut ascetriam habeat aliquam actionem, adeat prius sanctissimum episcopum, cui horum unusquisque subjaceat: ille vero causam inter eos judicet: & si quidem utraque pars iis quæ judicata sunt, acquieverit; jubemus per (35) loci judicem hoc executioni perfectæ contradi (36). Si quis autem litigantium intra decem dies contradicat (37) iis quæ judicata sunt, tunc locorum judex causam examinet: & si invenerit judicium recte factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, quæ judicata sunt: & non liceat secundo (38) in tali causa victo appellare. Si vero judicis sententia contraria (39) fuerit iis, quæ a Deo amabili episcopo judicata sunt; tunc locum habere appellationem contra sententiam judicis, & hanc secundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex imperiali jussione (40) aut judiciali præcepto episcopus judicat inter quascunque personas: appellatio ad imperium, aut ad eum qui transmisit negotium, referatur. §. 1. Si vero crimen fuerit quod adversus quamlibet memoratarum reverendissimarum personarum inferatur, si quidem apud episcopum aliquis accusatur, & ipse veritatem invenire potuerit: ab honore aut gradu (41) hunc secundum ecclesiasticas regulas dejiciat, & tunc (42) competens judex hunc comprehendat, & secundum leges litem examinans causæ finem imponat. Si vero prius civilem judicem adeat accusator, & crimen per legitimam examinationem potuerit approbare, tunc episcopo locorum gesta monumentorum palam faciat: & si ex his agnoscatur proposita crimina commisisse eum, tunc ipse episcopus hunc secundum regulas ab honore sive gradu quem habet, separet: judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem. Si vero episcopus putaverit gesta non juste confecta: tunc liceat ei deferre (43), & nudare honore seu gradu accusatam personam: ita tamen, ut hujusmodi persona sub legitima cautela fiat (44), & ita ad nos negotium tam ab episcopo quam a judice, referatur, ut nos hoc cognoscentes, quæ nobis videntur, jubeamus. §. 2. Si quis autem pro pecuniaria causa contra aliquem omnium memoratarum personarum habuerit actionem aliquam, & episcopus distulerit inter eas judicare: licentiam habeat actor (45) civilem judicem adire: ita tamen ut accusata persona nullo modo cogatur fidejussorem dare, sed solam (46) cautionem sine jurejurando cum hypotheca suarum rerum exponere. Si vero pro criminali causa accu-

lato

(1) Vide Jul. hic n. 429. (2) Nov. 5. c. 7. (3) Vide Julian. hic n. 429. (4) Vid. l. 21. C. de episc. & cler. (5) Julian. hic num. 422. in fin. adde Nov. 56. c. 1. Novell. 137. c. 2. l. 1. ff. de ambitu. [illegible] (6) Vid. sup. 3. [illegible]

( ) Et si quidem ejus pene generis dicta sint, c. 1. [illegible] non [illegible] annuatim [illegible] Annatarum originem, quam ex hoc loco ostendi [illegible] referunt ad Bonifacium IX. [illegible] Concilio [illegible] & in Gallia, damnatum fuit, ut ex edicto Caroli VI. & Parisiensi [illegible] Movebantur autem Galli loco illo Scripturæ & Samuelis 1. Reg. 12. Loquimini de me coram Domino, & coram Christo ejus, utrum bovem alicujus tulerim vel asinum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi: & restituam vobis. Sic dixerunt. Non es calumniatus, neque oppressisti nos &c. Movebantur etiam dicto Pauli Act. 20. Argentum & aurum nullius concupivi, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Ego scio (inquit Apostolus) quoniam post discessum meum intrabunt lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Movebantur & illo Ezechielis 34. Facti sunt greges mei in rapinam, & oves meæ in devorationem, eo quod non erat pastor. Neque enim quæsierunt pastores gregem meum: sed pascebant pastores semetipsos, &c. Moveri etiam poterant autea lege [illegible] C. de [illegible] Movebantur [illegible] constitutione D. Ludovici, lata anno 1268. [illegible] Superiora edicta Galli confirmarunt Pragmatica Sanctione (quam constitutionem per eminentiam vocant Galli, la pragmatique sanction) lata sub Carolo VII. anno 1438. Biturigibus, auctoritate Synodi Constantiensis & Basileensis [illegible] Duarenum in defensione libertatis Gallicæ [illegible] Cui sanctissimæ constitutioni [illegible] derogatum est a Francisco, concordia quadam hic in rebus inita cum Leone X. Pontifice Romano, quam constitutionem Galli concordat nuncupant. De annatis adde Duarenum 2. de benefic. 11. (9) [illegible], Scribæ hic, 1. Ecl. 1. c. 11. [illegible] Jul. hic n. 422. ut videatur legisse [illegible]. (10) [illegible] Græci hic, cancellarius. Jul. hic. (11) Ut locorum venerabilium administratores sine pecunia fiant, vid. Jul. hic n. 423. (12) Dixi ad c. 2. supr. hic. (13) [illegible], Græci hic. Unde nomen directis [illegible].

(13) [illegible] Sec. laicus, Jul. c. 425. (14) De administratoribus venerabilium locorum per suas oblationes, vide Jul. hic num. 424. (15) Adde d. c. 2. in fin. (16) Si servus clericus fiat, Jul. hic num. 427. Goth. Vide Petr. Gudelin. de jure novissimo lib. 1. cap. 4. n. 2. & c. Aut. (17) Hinc sumpta est Authentica Si servus C. de episcopis.

(18) Adde l. 2. C. de propr. sacri ordinis [illegible] (19) Novella Leonis non fit liber, si episcopatum adipiscitur ignorante domino [illegible] Novell. Leonis 11. adde Nov. ejusdem 9. & 20. (20) Paulus eodem modo Onesimum ad Philemonem remisit, vide epistolam Pauli ad Philemonem, Clementem c. 20. adde Cujac. 20. de præscript. [illegible] (21) Si adscriptitius clericus fiat, Jul. hic num. 428. adde l. 16. Cod. de episcopis, hinc sumpta est Authentica adscriptitios Cod. de episc.

(22) De clericis electis ab ædificatoribus venerabilium locorum vel heredibus eorum, Jul. hic n. 430. (23) De jure patronatus ecclesiastici [illegible] Novell. 57. c. 2. quibus adde Duarenum 1. de sacris ecclesiæ ministeriis, [illegible] quale sit nominationis aut præsentationis jus & ut competat iis, qui patroni ecclesiarum dicuntur, adde Vigilium 2. [illegible] juris Pontificii 14. ubi tradit, quot juris patronatus causæ sint, quibus competat, quod sit jus patronatus. [illegible] de nominatione Regia in ordinandis ministris [illegible] de benefic. 11. Possis etiam ex eodem addere, de [illegible] nominatione in Gallia admodum affecta c. 13. quos nominari possit 14. quomodo sit [illegible] nominatio 15. apud quos non dari oporteat 16. de prohibitione ac denunciatione, quam [illegible] vocant 1. de effectu nominationis [illegible] sed nemo fusius de [illegible] in suo nominationum tractatu, quem vide, adde Socin. reg. 327. (24) De clericis ministerium adimplentibus, Jul. hic num. 431. (25) Hinc sumpta est Authentica presbyteros C. de episc. (26) Clericorum nomen generale, l. 15 C. de episc. & cleric.

(27) De peculio quasi castrensi, & significatione clericatus, Jul. hic n. 432. adde l. 33. C. de episc. & cleric. l. 2. Cod. Theod. de episc. 16. quæst. 1. de monachis. (28) Hinc sumpta est Authentica presbyteri C. de episc. (29) Hujus constitutionis meminit Leo Novell. 76. (30) De testimoniis clericorum, Jul. hic num. 433. 1. Eclog. 1. c. [illegible], id est, qua pœna puniendi sunt clerici, si falsum testimonium dixerint, & in hoc capite de foro ecclesiastico tractatur. (31) Nota de triennali privatione ministerii, seu potius suspensione ministerii. De pœna suspensionis beneficii, v. Clar. 5. sent. §. ult. quæst. 70. l. 8. ff. de pœn. (32) De detrusione in monasterium alibi dictum. (33) Adde, & monachi, & diaconi, & ascetriæ, Jul. hic n. 434. Forum itaque clericorum observa.

(36) Cum in civili, tum criminali causa, Jul. ibid. (37) Judex civilis mandat executioni sententias probatas ab episcopo. (38) Hinc sumpta est Authentica Si quis litigantium C. de episc. aud. (39) Et appellat. Nota, Justiniani tempore appellationem a sententia episcopi ad judicem civilem receptam fuisse. (39) Nota casum, in quo secundo appellari non potest. (40) Judex civilis cognoscens de sententia episcopi, potest eam commutare vel infirmare. (40) A delegato Principis, Princeps ipse appellatur. (41) Clericus criminosus degradatur ab episcopo. Eodem modo criminum causa, degradari possunt senatores & decuriones, non a quovis tamen, l. 2. C. de privileg. schol. & miles etiam degradatur, cum gradu movetur, [illegible] l. 12. in fin. pr. ff. de custod. adde Nov. 81. quæ est relata Regiæ. De episcopis degradatis, adde Clar. 5. sent. §. ult. quæst. 14. ubi de pœna simoniæ & aliis admodum degradationis tractat, & Petrum Gregorium 30. [illegible] 12.

(42) Clericus degradatus, id est, spoliatus honore clericali, nunc traditur judici civili.

(43) Honoris spoliationem [illegible] Jul. hic. (44) Et ita tamen ut legitime custodiatur.

(45) Leges de foro clericorum nonnihil variant. Quapropter [illegible], in [illegible] clericum coram episcopo seu judice seculari in jus vocare, l. 25. Cod. de episcop. & cleric. l. 13. Cod. de episc. aud. hoc autem Imp. correxit, l. 33. Cod. de episcop. & cleric. l. 29. Cod. de pact. Nov. 79. & auth. clerici [illegible] Cod. de episcop. & cleric. Nov. 83. [illegible]

(46) l. 28. l. 33. Cod. de episc. & cleric.

fatio contra aliquam memoratarum personarum proponatur, sub legitima cautela accusata fiat persona. Si autem (1) ecclesiastica (2) causa est, nullam communionem habeant judices civiles circa talem examinationem, sed sanctissimus episcopus secundum sacras regulas causæ finem imponat.

C A P. XXII.

Ut Episcopi apud proprium conveniantur metropolitanum: & ut cavere pro lite non teneantur.

SI quis vero sanctissimorum episcoporum ejusdem synodi dubitationem (3) aliquam adinvicem habeat, sive pro ecclesiastico jure, sive pro aliis quibusdam rebus: prius metropolita (4) eorum cum aliis de sua synodo episcopis causam examinet & judicet: & si non rata habuerit utraque pars quæ judicata sunt, tunc (5) beatissimus patriarcha diœceseos illius inter eos audiat, & illa determinet quæ ecclesiasticis canonibus & legibus consonant: nulla parte ejus sententiæ contradicere valente. Si autem & a clero, aut alio quocunque aditio contra (6) episcopum fiat propter quamlibet causam: apud sanctissimum ejus metropolitam secundum sacras regulas & nostras leges causa judicetur; & si quis judicatis contradixerit, ad (7) beatissimum archiepiscopum & patriarcham diœceseos illius referatur causa, & ille secundum canones & leges huic præbeat finem. Si vero contra metropolitam (8) talis aditio fiat ab episcopo, aut clero, aut alia quacunque persona: diœceseos illius beatissimus patriarcha simili modo causam judicet. Pro omnibus autem causis, pro quibus apud proprium metropolitam, aut patriarcham, sive apud alios quoscunque (9) judices episcopi conveniantur; nullæ fidejussiones aut cautiones pro lite exigantur: sic tamen, ut isti studeant illatis sibi causis semetipsos absolvere.

C A P. XXIII.

Ut Œconomi & similes apud proprium episcopum conveniantur.

ŒConomos (10) autem, & xenodochos, nosocomos, prochotrophos, & aliorum venerabilium locorum gubernatores, & alios omnes clericos, jubemus pro creditis sibi gubernationibus apud (11) proprium episcopum cui subjacent, conveniri, & rationem suæ gubernationis facere, & exigi quod ex ipsis debentes ostenduntur illi venerabili reddendum domui, ex cujus ordinatione debitum apparuerit. Si vero putaverint se gravari: post repetitionem (12) metropolita (13) causam examinet. Si vero metropolita fuerit contra quampiam prædictarum personarum hujusmodi causas examinans, & debitum exegerit, & exactus putaverit se gravatum (14): diœceseos illius beatissimus patriarcha causam determinet: non enim concedimus prædictis personis pro memoratis causis ante examinationem & exactionem debiti, proprios episcopos declinare, & ad alia venire judicia. Si quis autem ex ecclesiasticis cui aliqua talis dispensatio credita est, ante rationum expositionem, & debitorum solutionem moriatur, jubemus ejus heredes (15) simili modo & rationibus & exactionibus subjacere.

C A P. XXIV.

Ut episcopi illic ubi deliquerint (16), conveniantur.

SI quis episcopus aut clericus ex quacunque provincia in Constantinopoli reperiatur, & voluerit aliquis adversus eum actionem proponere: si quidem litis contestatio in provincia pro ipso negotio facta est, ibi litem compleri. Si vero nondum incheata est: apud gloriosissimum præfectum Orientis prætoriorum, aut apud eos qui a nobis fuerint deputati judices, convenientibus eum respondere.

C A P. XXV.

De apocrisiariis (17).

REverendissimi vero apocrisiarii (18) cujuscunque sanctissimæ ecclesiæ, qui in regia civitate degunt, aut ad beatissimos patriarchas, aut ad metropolitas a suis episcopis ordinati & destinati, neque pro suis episcopis, neque pro causa ecclesiæ, aut pro debito publico aut privato aliquam conventionem sustineant, nisi mandatum habuerint a suis episcopis, aut œconomis, ut aliquos conveniant. Tunc enim solis illis, qui ab eis conveniuntur, damus licentiam si quam obligationem habent contra ecclesiam aut contra episcopos eorum, proponere. Si vero & in quibusdam causis vel actionibus semetipsos obligatos fecerint, in tempore in quo responsa faciunt, pro his conventiones (19) suscipiant.

C A P. XXVI.

Ne episcopi legationis tempore conveniantur.

SI vero episcopi vel clerici pro (20) civitate aut pro suis ecclesiis propter suam legationem (21), aut ordinationem episcopi, ad regiam civitatem, vel ad alium quemlibet locum proficiscantur, jubemus eos nullam molestiam aut importunitatem a qualibet persona sustinere: licentia existente iis, qui obligatos eos putant se habere, postquam ad provinciam revertuntur, convenire eos, nullo in iis quæ se putant habere, eis faciendo præjudicio de temporalibus præscriptionibus, propter tempus quod in tali causa protraxerint.

C A P. XXVII.

Ut monachi per procuratorem se defendant: & de quantitate sportularum.

SI quando autem causa emerserit, ut admonitio aut executio (22) inferatur pro qualibet pecuniaria causa sive publica, sive privata: clerico aut monacho, aut monastriæ, aut cuicunque monasterio, & maxime fœminarum: jubemus sine injuria, & cum competenti honore admonitionem fieri, non tamen monastriam aut asceteriam monasterio (23) abstrahi: sed procuratorem ab eis ordinari, qui pro causa respondeat: Monachis autem liceat sive per se, sive per procuratorem monasterii causas agere: sciente qui hoc prævaricatur judice, vel executore, quia & cingulo spoliabitur, & pœnam quinque librarum auri exigetur per magnificentissimum comitem privatarum rerum: executore, videlicet super hoc verberando, & in exilium dirigendo: locorum sanctissimis episcopis provisuris, ut nihil his contrarium fiat: aut si aliquid committatur, memorata ultio procedat; judicem vero vindictam differentem imponere, ad scientiam nostram episcopus referat.

C A P. XXVIII.

De modo sportularum (24) in persona clericorum.

SPortularum (25) vero nomine omnem personam in quocunque ecclesiastico officio constitutam, & ad hoc diaconissam & monacham, aut asceteriam aut monastriam pro omni criminali, & pecuniaria causa, cujuscunque quantitatis sit, sive a clerico, sive a quolibet in militia constituto admonitionem suscipiant aut in regia civitate, aut in provinciis quibus degunt; nec amplius quatuor siliquis dare permittimus. Si vero ex nostra jussione aut ad judicem, aut ad beatissimum patriarcham missus executor in alias provincias, admonitionem offerat alicui memoratarum personarum; non ultra unum solidum accipiat. Si vero pro una eademque causa multas ex memoratis personis admoneri contingat, unam & solam personam pro omnibus sportulas dare sancimus. Episcopus vero pro (26) rebus ecclesiæ suæ nullam exactionem molestiamque sustineat sportularum, si pro talibus causis admoveatur exactio: actiones videlicet contra ecclesiam propositas œconomis suscipientibus, aut illis qui in eam causam ordinati sunt. Qui vero contra hæc exigere (27) sportulas præsumpserit: in duplum quod accepit, exactæ personæ reddere compellatur: &, si quidem militat, cingulum perdat: si vero clericus fuerit, a clero removeatur.

C A P. XXIX.

Ne clerici mulieres superinductas in (28) propriis domibus habeant, episcopi vero nullas.

PResbyteris autem & diaconis, & subdiaconis, & omnibus in clero conscriptis, non (29) habentibus uxores secundum sacros canones, interdicimus etiam nos secundum sanctarum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superinductam (30) habere: tamen citra matrem, aut sororem (31), aut filiam, & alias personas quæ omnem suspicionem (32) effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quæ potest ei suspicionem inferre, & semel & secundo a suo episcopo aut a suis clericis admonitus ne cum tali muliere habitaret, ejicere eam de sua domo noluerit: aut accusatore apparente approbetur inhoneste cum muliere conversari: tunc episcopus ejus secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoveat, curiæ civitatis cujus clericus erat, tradendo. Episcopum (33) vero nullam penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projiciatur, ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.

C A P. XXX.

De diaconissis (34).

DIaconissam vero nullo modo cum viro ex quo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. Si vero hæc non observet: sacerdos sub quo subjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem virum ejiciat e sua domo, si vero hoc distulerit agere, ecclesiastico ministerio, & propriis (35) emolumentis alienata, monasterio tradatur (36), & ibi omni suæ vitæ tempore degat; rebus (37) ejus, si quidem filios habeat, inter se & illos secundum numerum personarum dividendis: ut competentem ipsi mulieri partem monasterium accipiens, eam alat, & regat. Si autem non habuerit filios, omnis ejus substantia inter monasterium ubi mittitur, & ecclesiam (38) in qua prius erat constituta, æqua portione dividatur.

C A P. XXXI.

De his qui in ecclesia episcopo aut aliis clericis injuriam inferunt (39).

SI (40) quis, cum sacra ministeria celebrantur, in sanctam ecclesiam ingrediens, episcopo aut clericis, aut ministris aliis ecclesiæ (41) injuriam aliquam inferat: jubemus hunc verbera sustinere, & in exilium mitti. Si vero hæc sacra (42) ministeria conturbaverit, aut celebrare prohi-

---

(1) Causarum mere ecclesiasticarum notio non pertinet ad judicem civilem. (2) Canonica causa. Jul. hic n. 402. negotium ecclesiasticum, ibid. (3) De rebus dubiis in conciliis episcoporum emergentibus, Jul. hic num. 465. (4) Synodum observa ex metropolitano & episcopis ei subjectis. (5) Appellari potest a synodo provinciali ad patriarcham. (6) Forum episcopi observa. Episcopus conveniendus est apud metropolitanum, adde Jul. hic n. 4[illegible]. (7) A metropolitano appellatur ad patriarcham. (8) Forum metropolitani nota. Metropolitanus conveniendus est apud suum Patriarcham, adde Jul. hic num. 4[illegible]. (9) De episcopis ad judicem vocatis, Jul. hic n. 466. (10) Forum nota eorum, qui administrant venerabilia loca. Huc refert Jul. hic n. 30[illegible]. (11) Administratores venerabilium locorum conveniendi apud suos episcopos. Atque orphanotrophi non sunt obnoxii reddendis rationibus. Nov. 131. c. 15. l. 32. C. de episc. vide quæ dixi ibid. (12) Μετὰ τὴν ἀπαίτησιν, post exactionem, Jul. hic, in exigendo, Hal. (13) Ab episcopo ad metropolitanum appellatur. (14) Appellatur a metropolitano ad patriarcham seu archiepiscopum. (15) Heredes rationibus obnoxiorum, de iis reddendis etiam tenentur, adde Jul. hic num. 4[illegible]. (16) Dic potius, si reperti fuerint Constantinopoli, ut sit sensus, Episcopos & clericos (si lis nondum contestata est in provincia) Constantinopoli repertos ibi conveniri posse, adde Jul. hic num. 4[illegible]. (17) Jul. hic n. 470. (18) Jul. hic n. 471. apocrisiarii, qui res agunt ecclesiarum. Nov. 6. c. 2. responsales, vide responsalis, cap. 44. infr. v. Nov. 123. c. 2. c. 1. Unde & idem apocrisiarii causa vitæ ex monasteriis possunt, l. 30. C. de episc. & qui dicitur apocrisiarius, Nov. 79. c. 1. in fin. responsalis nuncupatur a Juliano ibid. id est, dans responsum vice monasterii, c. 34. infr. seu monachorum, c. 42. infr. h. t. ut & alios vice magistratus, Nov. 24. c. 4. & iis judicibus, monasteriis, & episcopis fuerunt sui apocrisiarii, de apocrisiariis adde c. convenientibus 1. q. 7. c. Bonifacii de elect. ubi apocrisiarii sedis apostolicæ legati, Suidas in voce ἀποκρισιάριος ὁ ἐπὶ τῶν ἀποκριμάτων, qui fuit a responsis seu divinis libelli, adde Petr. Greg. 49. synt. 5. n. 4. (19) Nov. 96. c. 1. (20) Episcopi officio legati fungi possunt: legati, inquam, vel pro sua civitate vel pro suis ecclesiis, vel pro ordinando episcopo, infr. h. t. (21) Vid. l. 2. §. 3. ff. de judiciis. (22) De executione religiosæ personæ, Jul. hic num. 42. (23) Nov. 134. cap. 9. (24) De sportulis religiosæ personæ, Jul. hic num. 472. (25) Hinc sumpta est Authentica sed hodie C. de episc. & cler. (26) De episcopis, pro rebus ecclesiæ non conveniendis, Jul. hic n. 474. (27) De his qui sportulas exigunt ultra modum statutum, Jul. hic n. 473. (28) Jul. hic num. 474. Goth. Vid. decis. Cur. Ultraject. 38. n. 11. & seq. Adde Novell. 123. cap. 1. in fin. & l. 19. C. de episcop. & cleric. Ans. (29) Vid. Novell. 5. cap. 8. (30) Ἐπείσακτον. (31) Vid. tamen l. 19. C. de episc. (32) Mater cum filiis; soror cum fratre, filia cum parente clerico (non episcopo) citra suspicionem potest habitare. (33) Episcopi cum ulla muliere vetantur hic habitare, Jul. n. 477. (34) Quæ scil. cum masculis habitant, & de liberis earum Jul. hic num. 478. Ecl. 2. c. 42. (35) Quæ [illegible] hic Græci appellant, Julianus, beneficia & salaria. (36) Diaconissas alias fuisse a monialibus, hinc deprehenditur, quod pœnæ nomine diaconissa in monasterium detrudatur. (37) Diaconissæ retinebant administrationem bonorum suorum. (38) Diaconissæ certo numero ecclesiis assignabantur. (39) Si quis inter celebranda mysteria, ministris Dei injuriam fecerit, Jul. hic n. 479. (40) Hinc sumpta est Authentica sed novo jure Cod. de episc. & cler. (41) l. 10. Cod. de episc. l. 6. C. de his qui ad ecclesias confugiunt. (42) Αὐτὰ τὰ μυστήρια ἢ τὰς θείας λειτουργίας ταράξοι, Scrimg. Julianus videtur legisse αὐτὰ τὰ ἱερατεῖα καὶ λειτουργίας, dum vertit, sed & ipsa sancta oratoria.

prohibuerit: capitaliter puniatur: hoc ipso & (1) in litaniis (2), in quibus episcopi aut clerici reperiantur, custodiendo. Et si quidem injuriam solum fecerit, is verberibus exilioque tradatur. Si vero etiam litaniam (3) concusserit, capitale periculum sustinebit: & vindicare jubemus non solum civiles, sed etiam militares judices.

C A P. XXXII.

Ne laici (4) faciant litanias sine episcopo & clericis, & crucibus.

OMnibus autem laicis interdicimus litanias (5) facere sine sanctis episcopis, & qui sub eis sunt reverendissimis clericis. Qualis enim est litania (6), in qua sacerdotes non inveniuntur, & solennes orationes faciunt? Sed & ipsas honorandas (7) cruces (cum quibus & in litaniis ingrediuntur) non alibi, nisi in venerabilibus locis reponi: & si quando opus vocaverit ad litanias celebrandas, tunc solum ipsas sanctas cruces accipere eos qui consuete eas portare solent, & cum episcopo & clericis litanias celebrare: hoc custodientibus sanctissimis locorum episcopis, aut etiam eorum clericis, & per loca judicibus. Si quis autem in hoc capitulo præsentis nostræ legis virtutem aut transcenderit, aut non vindicaverit: prædictas pœnas patietur, monasteriorum & reverendissimorum monachorum dispositione.

C A P. XXXIII.

REliquum nobis est & de venerabilibus monasteriis & reverendissimis monachis formam dare. Illud igitur ante cætera dicendum &c.

Transcribetur hic in Græco totum primum caput Novellæ quintæ supra (8).

C A P. XXXIV.

Ut abbas non tam antiquitate quam bona existimatione censendus sit & eligendus.

JUbemus igitur, abbatem (9) aut archimandritam in unoquoque monasterio ordinari, non (10) omnino secundum gradum (11) monachorum: sed omnes (12) monachi melioris opinionis existentes eum eligant propositis sacrosanctis evangeliis: dicentes quia neque propter amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eum & fide (13) rectum, & vita castum, & gubernatione dignum, & qui possit monachorum disciplinam, & omnem monasterii statum utiliter custodire, eum elegerunt: & sanctissimum episcopum sub quo monasterium constitutum est, eum qui ita electus est, modis omnibus abbatem ordinare. Hæc autem omnia quæ a nobis disposita sunt pro ordinatione abbatum, valere præcipimus & (14) in venerabilibus fœminarum monasteriis & asceteriis.

C A P. XXXV.

De monachis non (15) statim vestiendis.

SI quis autem ad monasticam vitam venire voluerit: jubemus, si quidem notus est quia nulli fortunæ subjacet, abbas monasterii si perspexerit, schema ei præbeat, si vero non cognoscitur, aut cuilibet fortunæ subjaceat: intra tres (16) annos non accipere eum schema (17) monasticum: ut intra memoratum tempus experiatur (18) hujus hominis conversationem monasterii præsul. Et si intra triennium aliquis emerserit dicens aut servum, aut colonum, aut adscripititium suum hunc esse, aut etiam tanquam fugientem agriculturam, aut quasi aliquid rapientem, aut propter aliquam culpam in monasterium eum ingressum: proprio domino hunc restitui cum rebus quas probatur in monasterium introduxisse: jurando (19) primum, quia (20) nihil patietur a suo domino percipiente. Si autem intra triennium nullus convenerit, aut inquietaverit, aut contra aliquam memoratarum personarum quæstionem fecerit, abbas monasterii post transcursionem triennalis temporis, si talem virum dignum judicaverit: tunc det ei schema, & nullus sit ei postea molestus propter fortunam, donec tamen deget in monasterio. Res autem quas in monasterium introduxisse videtur, illæsæ domino reddantur. Si quis autem memoratarum personarum reliquerit monasterium, & ad sæcularem venerit vitam, aut in civitatibus, aut in agris circumiens, propriæ fortunæ reddatur.

C A P. XXXVI.

Ut monachi in uno conclavi habitent (21).

IN omnibus autem monasteriis, quæ (22) cœnobia dicuntur, jubemus secundum canones monachos in uno habitaculo (23) omnes separatim dormire, ut mutuum alterutris testimonium castæ conversationis præbeant: nisi quidam tamen ex eis aut propter longævam in monasterio conversationem quiete volentes vivere, aut senectutis atque corporis infirmitatis causa in remotis cellulis (24) intra monasterium constitutis degant: & hoc cum conscientia & voluntate abbatis (25) fieri. Hæc omnia in monasteriis & asceteriis fœminarum servantibus. In nullo loco nostræ reipublicæ esse (26) monasteria permittimus aliter. Ubi autem monasterium invenitur, omnibus modis jubemus viros a fœminis separari, & fœminas quidem in quo sunt monasterio remanere: viros autem aliud monasterium sibimet facere. Si vero plura sunt monasteria, ut necesse non sit nova monasteria ædificare: locorum sanctissimus episcopus monachos cum monachis, & fœminas cum fœminis separare (27), & in aliis monasteriis congregare procuret; quæcunque vero habentur communia, inter eos secundum competens eis jus dividere. Fœminis autem quemcunque ipsæ elegerint (28) sive presbyterum, sive diaconum, ad faciendum eis responsum (29), aut sanctam eis communionem portandam (30): sanctissimus episcopus sub quo sunt, deputet, quem rectæ fidei, & vitæ bonæ esse cognoverit. Si vero qui ab eis electus est, non sit presbyter aut diaconus, dignum tamen eum hujusmodi ministerio episcopus judicaverit: ordinationem ei imponat, qui dignus esse videbitur, ut responsa (sicut dictum est) monasteriis distribuat: ita tamen, ut neque sic electus ad responsa fœminarum, in monasterio maneat.

C A P. XXXVII.

Conditionem nuptiarum vel liberorum non extare si quis monasterium ingrediatur.

SI quis sub (31) conditione nuptiarum sive liberorum, sive dotis causa, sive antenuptialis donationis donaverit sive reliquerit suis liberis, sive alii cuicunque personæ hereditatem, sive legatum, aut ab initio pure relinquens eis, oneret eos substitutione, aut restitutione, aut sub una prædictarum conditionum reliquerit, vel donaverit: substitutiones vero vel restitutiones eis fecerit, adjectis conditionibus quibuscunque ex iis quæ superius enumerata sunt: sancimus, si personæ talibus conditionibus subjectæ, sive masculi, sive fœminæ, monasteria ingrediantur, aut clerici, aut diaconissæ, aut ascetriæ fiant: tales conditiones (32) invalidas & pro non scriptis esse, hoc autem solatio & clerici & diaconissæ ecclesiarum fruantur, si usque ad suam vitam in his perseveraverint, ut res sub tali conditione donatas aut relictas, ad pia opera expendant aut relinquant. In personis enim quæ in monasterium vel asceterium ingrediuntur & relinquunt hujusmodi conversationem castam: monasterio aut asceterio ubi a principio ingrediuntur, res sub tali conditione donatas aut relictas, cum alia eorum substantia competere volumus. Si tamen in redemptionem (33) captivorum, aut egentium alimenta sub prædictis conditionibus substitutio aut restitutio fiat: ex nullo memoratorum modo eam excludi permittimus (34).

C A P. XXXVIII.

Ut qui monasteria ingrediuntur, se suaque (35) dedicent monasteriis.

SI (36) qua mulier aut vir monasticam elegerit vitam, & intraverit monasterium: filiis non extantibus, monasterio quod ingreditur, res ejus competere (37) jubemus. Si vero talis persona filios habeat, & non antequam intret monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filiis deputaverit: etiam sic liceat ei postquam monasterium (38) ingreditur, suam facultatem in proprios dividere filios: ita tamen ut nulli filiorum suorum minuat (39) legitimam partem, quam vero non dederit filiis partem, monasterio competat. Si vero omnem substantiam inter filios dividere voluerit, propria sua persona filiis connumerata, unam sibi partem omnibus modis retineat, quæ debeat juri monasterii competere. Si vero in monasterio degens moriatur antequam inter filios suos proprias distribuat res, legitimam partem illi percipiant: reliqua vero substantiæ pars monasterio competat.

C A P. XXXIX.

Ut solutis sponsalibus per monasterii ingressum simpla tantum arrha reddantur.

SPonsalibus (40) quoque secundum leges factis inter aliquos, si sponsus monasterium ingrediatur, recipiat quæ pro sponsalibus arrharum nomine sunt data: sive sponsa monasticam vitam elegerit, illa solummodo reddat quæ similiter arrharum nomine accepit: pœna utrique parti concedenda.

C A P. XL.

Si vir aut uxor ingrediatur monasterium.

SI vero constante (41) adhuc matrimonio, aut vir solus, aut uxor sola intraverit monasterium, solvatur matrimonium, & citra repudium, postquam tamen persona pergens ad monasterium schema præceperit. Et si quidem vir elegerit monasticam vitam, restituat prius mulieri dotem, & si quid aliud ab ea receperit, & super hoc ex nuptiali donatione tantam partem quanta ex morte viri competebat mulieri, secundum pactum dotalibus instrumentis insertum. Si vero mulier fuerit monasterium ingressa, simili modo retineat vir nuptialem donationem (42), & casum dotis ex morte mulieris placitum: reliquum vero dotis mulieri restitui præcipimus, & si quid aliud ex rebus mulieris apud eum inveniatur. Ambobus autem monasticam vitam eligentibus, jubemus vacantibus dotalibus placitis, virum retinere donationem antenuptialem, & mulierem propriam accipere dotem, & quicquid aliud viro dedisse probetur: ut unusquisque citra damnum suis fruatur rebus: nisi forte sponsus sponsæ, aut sponsa sponso, aut maritus uxori, aut uxor marito aliquid donare aut cedere voluerit: quoniam neque ex pactis nuptialibus viro aut mulieri lucrari aliquid conceditur.

C A P. XLI.

Ne liceat parentibus exheredare filios qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos.

NUllam vero licentiam damus aut parentibus filios aut filiis parentes, sce-

(1) Argumentum a perturbatore mysterii fecit, ad eum, qui litanias perturbat. (2) Litania, supplicationes. (3) Λιτὴν. (4) Λ[illegible]. *Scrimg.* quas Nov. 67. vocat [illegible], *une procession publique.* (5) De litaniis laicorum. Jul. hic [illegible]. (6) Litaniæ sine sacerdotibus non fiebant. In iisdem debent orationes & preces præferebantur, ut hæ, nocte & die celebratæ. *l.* 5. §. 4. C. *de haereticis*. (7) Vide quæ scripsi ad Novellam Leonis [illegible]. (8) Jul. autem hoc caput ignorat. (9) Τὸν ἀββᾶν ἢ τὸν ἀρχιμανδρίτην, *Scr.* ἡγούμενον vocat. *Kel.* 4. *obs.* 9. *c.* 6. (10) Jul. hic [illegible]. *Kel.* 1. 5. 9. (11) Οὐ κατὰ βαθμὸν, id est, non ejus, qui ordine primus, secundus, tertius, & sic deinceps: sed qui optimus. (12) Abbates eligebantur a monachis. (13) Abbatis dotes. (14) Ut & Abbatissæ eligantur a monialibus. (15) Nov. 5. c. 2. Jul. hic [illegible]. *Kel.* 2. c. 3. (16) *d.* c. 2. *d.* c. 9. (17) Schema seu habitum monachi [illegible] autem diversi a laicis habitu: diversi, inquam, veste & tonsura. Nov. 5. c. 2. in pr. (18) Triennium præfinitum probandis iis, qui monasticismum affectant. (19) Λόγῳ λαμβάνοντα Græci hic, [illegible] Nov. 5. c. 2. §. 1. (20) Novell. 5. c. 2. Novell. 80. c. [illegible]. C. de his qui ad eccl. confug. (21) Hoc verbo intelligunt Græci [illegible], *Kel.* 2. c. 4. adde Jul. hic [illegible]. (22) Monasteriorum videntur quædam fuisse, non [illegible], in quibus in communione non vivebatur. (23) Οἴκῳ. Nov. 5. c. 3. (24) Κελλίοις, adde 4. *Koleg.* 9. c. 10. de cellulis monachorum dicam ad Novell. 133. c. 1. (25) Τὸ ἡγουμένου, *Scr.* Rg[illegible]meni, Jul. hic. (26) Ita Græci legunt, [illegible] μοναστηρίῳ μοναχοὺς καὶ μοναστρίας εἶναι [illegible] συγχωροῦμεν, *Scrimg.* id est, in nullo nostræ reipublicæ loco concedimus, ut in uno monasterio monachi sint, & monastriæ habitent, & ut appellantur, duplicia sint monasteria. *Hol.* sed nec ea quæ duplicia vocantur, Julian. hic. Id etiam constitutum fuit in [illegible] synodo [illegible] & epistola quadam Cypriani, adde *l.* 43. *C. de episc.* (27) Jul. hic [illegible]. (28) Monasteria sibi eligebant unum diaconum vel presbyterum, quo utebantur distributore sacræ communionis, & ad responsa. (29) Εἰς τὸ [illegible], *d. l.* 43. apocrisiarium intelligit Julian. hic, de quo dixi ad c. 25. *sup. hic.* (30) Αὐτοῖς ἁγίαν κοινωνίαν φέρειν, *Scrimg.* videtur ergo communio sacra attendenda ad communicaturos deportata. (31) Hinc sumpta est Authentica nisi [illegible]. *ad SC. Trebell.* adde Jul. hic [illegible]. *Kel.* 2. c. 2. (32) Conditio legati, substitutionis, donationis facta, si fine liberis decesserit, vel, si nuptiæ non contraxerit, fiduciam vel clericatus impleverit aut potius remittuntur. (33) *l.* 49. C. *de episc.* (34) Jul. hic [illegible]. (35) Alcudia scil. ut hic, & Nov. 76. Quid sentio? vide 5. *sandrolem* 19. (36) Hinc sumpta est Authentica si qua C. *de sacr. eccl.* (37) Ipso scilicet ingressu. Nov. 5. c. 5. (38) Parens etiam post ingressum monasterii, testari potest & hereditatem dividere inter filios, adde quæ dicam ad Novell. Leonis 5. (39) Parens, quantumvis monasterium ingressus legitimam tamen cogitur liberis relinquere. (40) Jul. hic [illegible]. & *Kelop.* 2. c. 8. ad 11. (41) Jul. hic num. [illegible]. (42) Vide Roland. a Valle de lucro dotis quæst. [illegible] *Bæ*[illegible] *decis.* 2. num. 10. Jul. *consf.* 142. *Vol.* 2. Nicol. [illegible]

secularem vitam sectantes, & relinquentes, velut ingratos (1) a sua excludere hereditate, monasterium aut monasticam vitam subsequutos. Interdicimus autem parentibus filios suos monasticam vitam eligentes, ex venerabilibus monasteriis abstrahere (2).

C A P. XLII.

De monacho monasterium deserente.

SI monachus reliquerit suum monasterium, & in aliud (3) ingrediatur: qualcunque tes tempore, quo monasterium dereliquerit, habere videbitur: proprio monasterio in quod ab initio ingressus est, eas competere jubemus. Providere autem sanctiss. locorum episcopos, ut neque monachi neque monachæ circumeant (4) civitates, sed si quod necessarium responsum habuerint, per proprios responsarios (5) hoc agant in suis manentes monasteriis. Si monachus reliquerit (6) monasterium, & ad secularem vitam migraverit: hunc militia, & honore, si quem habet, prius spoliatum, ab episcopo locorum & provinciæ judice in monasterium mitti, & res quas postea habuisse probatus fuerit, monasterio, in quod mittitur, competere. Si vero rursus reliquerit monasterium: tunc eum judex provinciæ in qua inventus fuerit, teneat, & subdito sibi officio commendet (7).

C A P. XLIII.

De raptoribus sanctimonialium.

SI quis rapuerit (8) aut sollicitaverit, aut corruperit ascetriam, aut diaconissam, aut monastriam, aut quamlibet aliam fœminam venerabilem habitum habentem, hujus res ex talis sceleris participio jubemus venerabili loco in quo talis fœmina habitat, per locorum sanctissimos episcopos & œconomos eorum, nec non etiam cujuslibet provinciæ judices & eorum officia vindicari. Eos autem qui talia deliquerint, & participes eorum sceleris fuerint, capitale (9) periculum sustinere: talem vero mulierem ubicunque est, cum propriis rebus in monasterio recondi, in quo cautius custodiri possit, ut non rursus in eodem crimine reperiatur. Si vero diaconissa fuerit, & filios habuerit legitimos: legitimam partem dari filiis. Si autem intra unum annum postquam cognoscitur tale facinus commisisse, tales res justi venerabilium domorum non vindicentur: jubemus omnibus modis comitem (10) privatarum fisco nostro has assignare, locorum judice qui neglexerit easdem res vindicare, cingulo privando, & mulctam quinque librarum auri a comite privatarum exigendo.

C A P. XLIV.

Ne liceat laicis & scenicis uti monachi schemate.

OMnibus itaque generaliter in seculari vita conversantibus, & maxime theatralia (11) exercentibus viris ac mulieribus, nec non & prostantibus interdicimus uti (12) schemate monachi, aut monastriæ, aut ascetriæ, aut cujuscunque personæ hujusmodi imitari schema: scientibus universis præsumentibus aut uti tali schemate, aut imitari, aut illudere in quacunque ecclesiastica disciplina: quia & corporalia supplicia sustinebunt, & exilio tradentur: providentibus huic rei non solum locorum episcopis, & qui sub eis sunt clericis, sed etiam militaribus civilibusque judicibus, & quæ sub eis sunt officiis, & locorum defensoribus. Pœnas autem præsenti legi insertas, quæ etiam ex prioribus legibus sunt notæ, non solum in futuris, sed etiam in præcedentibus casibus seu delictis valere, & omnibus modis vindicari sancimus. Per præsentem enim legem nuper dispositas videlicet pœnas in solis futuris temporibus servari jubemus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, per omnia custodiri provideat. Dat. Kalend. Maii, *Constantinop.* JUSTIN. PP. Aug. BASIL. (13) V. C. Cons. missa Petro præfecto prætorio.

T I T. VII.

UT LITIGANTES (14) JURENT IN EXORDIO LITIS, QUIA NEQUE PROMISERUNT DARE JUDICIBUS, NEQUE DABUNT: ET DE SPORTULIS (15), ET UT QUÆ JUBENTUR, REFERENDARII COMPLEANT, ET NON MISCEANT SEMETIPSOS CAUSÆ, ET PER SE EXEQUANTUR.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXIV.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

PRæsentem legem proferimus, ut & judicum puritas appareat, & non valeat litigantium suffragium circumvenire leges.

C A P. I.

JUbemus (16) igitur, quoties apud quoscunque judicantes (17) aut administratores, lites aut appellationes examinantur: præ omnibus principales (18) litigantium personas, aut illos ad quos in medium negotium forte migraverit, in præsentia judicum tangentes sancta evangelia, jurare (19), quod nihil penitus judicibus, aut patrocinii (20) causa ipsis vel alii cuicunque personæ pro hac causa quolibet modo dederunt, aut promiserunt, aut postea dabunt vel per se, vel per aliam quamcunque mediam personam: exceptis iis quæ propriis advocatis pro patrocinio (21) præstant, aliisque personis quibus nostræ leges dari disposuerunt. Hæc autem servari præcipimus & in sacro nostro consistorio, quando consultationes intromittuntur, ut sub præsentia sacri senatus memorata sacramenta præstentur. Si autem (ut contingit) aliqui litigantium nequeunt ad judices venire, tunc jubemus præsentes quidem jurare prædictum jusjurandum: ad absentes (22) autem dirigi ex officiis ministrantibus aliquos cum adversa parte, ut eis præsentibus memorata sacramenta similiter præbeantur. Si vero mulier fuerit, quæ propter honestatem vitæ extraneis viris se monstrare non consuevit: tunc & absente adversario, ex officio missos memorata suscipere sacramenta. Si autem absens partes in aliis locis contingat (23), aut unam earum: præcipimus absentem in provincia in qua degit, jusjurandum modo a nobis dicto sub gestis monumentorum apud judicem provinciæ, aut apud locorum defensorem præbere. Illo videlicet generaliter observando, ut si quis litigantium absens vel præsens hujusmodi jusjurandum præbere noluerit, & hoc manifestetur judici: per sententiam ejus actor quidem casum actionis, reus autem condemnationem sustineat.

C A P. II.

Si pœnitentia ductus litigator personam, cui aliquid dedit proferat.

SI (24) quis autem ex litigatoribus dixerit se dedisse alicui aut promisisse, & personam declaraverit, & hoc probaverit: ipse quidem in eventu litis veniam mereatur: qui vero accepit, aut promissionem suscepit, aut ei probetur: si quidem pecuniaria sit causa, quicquid datur, triplum (25): quod vero promittitur, duplum a comite rerum privatarum exigatur, & dignitatem seu cingulum quod habet, in utroque casu amittat. Si autem criminalis sit accusatio, confiscationem propriæ substantiæ patiatur, & mittatur in exilium, qui propter acceptionem alienum crimen in se transponi festinavit. Si autem datum aut promissum litigator probare nequiverit: juret persona, quæ datum aut promissum dicitur suscepisse, quia neque per se, neque per aliam personam aut accepit aut promissionem habuit: & hoc præbito sacramento, ipse quidem liber sit; litigator autem qui non potuit ostendere, in pecuniariis quidem causis æstimationem litis a comite rerum privatarum exigatur: lite quippe eventum proprium sustinente; in criminalibus autem causis confiscationem suarum rerum sustineat; & causa apud competentes judices secundum ordinem legum terminentur. Si autem a litigatore manifestetur persona, quæ memoratum refutaverit jusjurandum, tam in criminalibus quam in pecuniariis causis, memoratis subjaceat pœnis. Si quis autem litigantium juraverit non dedisse, aut non promisisse, intra decem (26) vero menses post prolatam sententiam numerandos ostendatur dedisse: memoratæ pœnæ & contra dantes (27) & contra accipientes habeant locum. In causis autem quæ per tutores aut curatores aguntur, sacramenta (28) quidem tutores aut curatores præstent. Si qua vero memoratarum pœnarum locum habuerit per talia sacramenta, hanc tutores aut curatores sustineant, nullo (29) ex hoc præjudicio generando iis, qui sub tutela aut cura esse noscuntur.

C A P. III.

De (30) illicitis sportulis prohibendis.

ET hoc quoque præcipimus ab omnibus judicibus tam militaribus (31) quam civilibus in omni loco nostræ reipublicæ custodiri, ut neque magisterianis, neque præfectianis, neque alii cuicunque executori concedant aliquid amplius a quacunque persona sportularum nomine percipere quam nostris legibus declaratum est, nec si sacram nostræ tranquillitatis proferant jussionem. Sed si quidem invenerint aliquid amplius exigentem, licentiam habeant & comprehendere hunc, & includere, & quadruplum exigere quod plus acceperit: ut simplum quidem damnum passo reddatur, triplum vero inferatur ærario. Si autem civilis aut militaris judex sive interpellatur, seu quolibet modo neglexerit læsum (sicut diximus) vindicare: ex sua substantia quadruplum secundum prædictum exigetur modum. Ipsam vero pœnam exigi jubemus per comitem (32) nostrarum rerum privatarum. Et competentes judices si cognoverint aliquos ex suis officiis executores sportularum nomine contra nostras leges aliquid exigere: & hoc neglexerint vindicare, damus licentiam exactis nihil amplius exigentibus quam ex nostra constitutione definitum est, dare: & si quid amplius exigere eos voluerint, licentiam habeant eis resistendi (33).

C A P. IV.

Ne judex (34) aliquos ad transigendum compellat.

QUia vero lex tam piæ memoriæ patris nostri, quem etiam nostræ (35) tranquillitatis disposuit nullo modo judices suis sententiis inscribere, tanquam ex imperiali verbo ex non scripto procedente jussum sit, aliquos adhiberi, aut præsentari, sed etiam spectabiles referendarios nostras jussiones secundum quod competit, facere manifestas, easdem leges firmantes, jubemus spectabiles referendarios (36), in causis quas docent, seu referunt ad nostram tranquillitatem, nullam (37) habere licentiam eos, aut adjutores eorum, vel per se, vel per aliam

quam-

(1) Monachi non possunt exheredari, quamvis dum laici essent, in causam ingratitudinis inciderint, l. 54. 14. §. 1. C. de episcop. inter milites exemplo, jure namque antiquo non poterant exheredari, l. 20. ff. de lib. ut certissimum sit monachum non posse exheredari ex causa ingratitudinis, quæ monachismum antecesserit, vide Cuiac. 12. observ. 26. in fin. quod & a Gratiano relatum 19. quæst. 1. c. ult. 21. q. 6. non licet. Idem omnino extat apud Harmenop. 5. tit. 9. in fin. Atque ita fallitur Accurs. Nov. 5. & Anian. 4. porro. 25. contra hoc jure civili constitutum. Hic adde quæ scripsi ad l. 56. §. 1. C. de episc. Idem adversus Alciatum tenet Emanuel a Costa in repetitione l. Gallus Aquilius 29. §. & quid si tantum n. num. 105. 106. 107. 108. ff. de lib. & posth. Et sic monachismo deletur ingratitudo erga parentes, & e contrario. (2) d. l. 54. §. 1. Jul. hic n. 404. (3) Novell. 5. c. 4. Jul. hic num. 401. 4. Ecl. 5. c. 17. (4) Vide Jul. hic num. 402. (5) Διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων, Scrimg. per apocrisiarios, Jul. hic. (6) Jul. n. 403. Ecl. c. 19. (7) Videtur legendum, commendet. Nam hic Græci legunt, συνανάγκασαι ut pœna desertoris. & qua Nov. 5. c. 2. sit & in secundo desertore. (8) Jul. hic n. 404. (9) Stuprum vel incestum cum moniali pœna capitis puniri hanc colligunt, vide Clar. 1. sent. 5. §. fornicatio vers. cum moniali, & tamen idem ibid. vers. cum presbytero, sentit mallem non esse sacrilegium aut capitale, si cum presbytero rem habuerit. (10) Vide tit. C. de off. comit. rer. privat.

(11) Τοῖς τὰ σκηνικὰ μεταχειριζομένοις, Scrimg. & 4. Ecl. 5. cap. 17. adde Jul. num. 405. (12) l. 4. C. de episc. aud. l. 2. ff. de inim. & l. c. 17. Jul. hic. (13) Id est, anno 1. (14) Jul. const. 112. de litigatoribus, index Reitze, περὶ τῶν δικαζομένων, Græci hic. (15) Huc refer l. 3. (16) Hinc sumpta est Authent. principales C. de jurejur. propter calumn. (17) Quinimo & hoc in consistorio Principis &c. infr. hic. (18) Id est, ante omnia. (19) Vide Plin. 1. epist. 7. Ecloq. jur. tit. 4. cap. 4.

(20) Πατρωνίας χάριν. (21) Id est, exceptis honorariis advocatorum. (22) Id est qui in forum non venerunt. (23) Mittitur nonnunquam ad domum litigantis, ut jurer, vid. l. 15. ff. de jurejurando, vide Nov. 193. c. 7. (24) Hinc sumpta est Authentica nove jure C. de pœn. judicis qui male judicavit. (25) Pœnam judicum observa, qui quid judicandi causa accipiunt. (26) Ἐντὸς δὲ τῶν δέκα μηνῶν, Scrimg. intra 10. menses, vid. Cujac. 2. 4. de præscript. in fin. (27) Dantes & accipientes æque puniuntur, l. 29. C. de episcop. (28) Tutores & curatores jurare possunt pupillorum & adolescentum nomine, l. 2. §. 2. C. de jurejur. propter calumn. Jurant autem de calumnia, de non dato pecunia judicibus, id est, de conscientia sua. Possunt ne pupillorum nomine jurare in litem? possunt, vid. l. 4. ff. de in litem jur. (29) Perjuratio tutoris aut curatoris, non nocet pupillo vel adolescenti. (30) Ut inhibeant judices supra dictum modum sportulas exigi, vide tit. Cod. de off. omn. rer. Jul. c. 239. (31) l. Ecl. 4. c. 6. §. 4. Jul. n. 120. (32) Vide tit. Cod. de off. com. rer. privat. (33) Executori injusto licet resistere, adde Jul. hic n. 130. adde Nov. 8. 29. 85. (34) Referendarius Jul. con. hic. (35) l. 2. C. de mandatis principum. (36) Jul. hic n. 132. (37) Referendarii munus est, referre desideria supplicantium ad Principem, & inferre judicibus sacram jussionem, non immiscere se causis, ut ita minus prehendere, satisfacere, sumptum exigere, adigere eos ad pactionem aut transactionem aliquam: si ita est Referendariis similes erant (quos Galli vocant, Maistres des requestes de l'hostel du Roy) hunc vide Nov. 10. quæ est de referendar. Fatat. Novell. hic c. 4.

quamcunque personam tenere aliquem, aut sub fideiussoribus facere, aut aliquid exigere, aut cogere transactiones, aut pacta quædam cum suis adversariis exponere, aut quolibet modo in quacunque causa se permiscere. Nihil enim aliud facere eos concedimus, nisi solas nostras jussiones in quocunque negotio, aut ex scripto aut non scripto prolatas, competentibus aut deputatis insinuare judicibus. Si quid autem præsenti legi contrarium aliquis eorum præsumpserit agere: Is quidem qui damnum aliquod aut circumventionem in suis rebus pertulerit, nullum præjudicium penitus circa jus proprium sustinebit. Qui vero tale aliquid egerit, ex sua substantia damnum læsæ personæ delatum, per competentem judicem restituere compelletur: & super hoc cinguli & dignitatis sustinebit amissionem. Hæc autem omnia jubemus non solum in futuris causis, sed etiam in his quæ jam inchoatæ, nondum tamen sunt terminatæ, servari.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia præsentem legem in perpetuum valituram edictis solemnibus in regia civitate propositis, ad omnium notitiam venire procuret: ut omnes agnoscant quæ pro communi eorum beneficio a nobis disposita sunt. Datum * Basilio (1) Cons.

T I T. VIII.

UT JUDICES (2) NON EXPECTENT SACRAS JUSSIONES, SED QUÆ VIDENTUR EIS DECERNANT.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXV.

Imper. Justin. Aug. Gabrieli gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

QUoniam quidam judicantium, post multa litis certamina, & plurima a litigantibus facta dispendia in negotiis apud eos motis, suggestionibus utuntur ad nostram tranquillitatem: præsenti generali lege hoc perspeximus emendare, ne dilationes negotiis ex hoc fiant, & aliud rursus principium examinationis accipiant.

C A P. I.

JUbemus (3) igitur nulli (4) judicantium quolibet modo vel tempore pro causis apud se propositis nuntiare ad nostram tranquillitatem, sed examinare perfecte causam: & quod iis justum legitimumque videtur decernere: & si quidem partes cessaverint in iis, quæ decreta sunt, executioni tradi sententiam secundum legum virtutem. Si autem aliquis putaverit ex prolata novissima sententia se læsum, appellatione utatur legitima: & hoc secundum ordinem legibus definitum examinetur, & perfectum suscipiat terminum. Si autem duo vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat dissonantia: etiam sic jubemus unumquemque eorum secundum quod videtur ei, dare suam sententiam.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra tranquillitas definivit, tam tua celsitudo, quam omnes alii judices majores & minores custodire festinent: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate nostrorum collatorum a nobis disposita sunt: ita tamen, ut universis interdicatis proprio præcepto, quatenus sine ullo injusto dispendio nostris collatoribus insinuatio legis præsentis fiat. Dat. Id. Octobr. *Constantinop.* DN. Justin. PP. August. Basilio (5) V. C. Cons.

T I T. IX.

EXEMPLUM (6) SACRÆ (7) FORMÆ DE APPELLATIONIBUS (8).

N o v e l l a C o n s t i t. CXXVI.

Imper. Justin. August. Petro gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

MAnifeste Theodosius & Valentinianus sacratissimi principes lege (9) expresserunt, ut causas appellationum quæstor sacri palatii una cum præfecto Orientalium prætoriorum, qui pro tempore thronum regat excellentiæ tuæ, secundum formam (10) sacrarum consultationum examinaret. Invenimus autem in hujusmodi examinationibus aliquid evenire, quod & reipubl. & nostro indignum sit imperio. Litigatores enim & procuratores, & horum advocati, & omnes, qui in hujusmodi causis ministerium suum adhibent, quasi nobis ipsis præsidentibus & audientiam præbentibus, tam veste (11), quam calceamentis (12), & verbis (13) apud nostros magistratus utuntur, quibus solummodo uti convenit eos qui ad majestatem ingrediuntur Imperatoriam. Quin & ipsi judices non ex propria persona, sed quasi nobis ipsis præsentibus & interloquentibus, ita suas proferunt sententias.

C A P. I.

QUod de cætero in quocunque judicio fieri prohibemus, sancientes, ut sacri quidem nostri palatii pro tempore quæstor quidem una cum tua excellentia, sive pro tempore sacrorum prætoriorum præfecto hujusmodi causas examinet: non autem ex nostra, sed ex propriis personis interlocutorias proferant, & legibus cognitam edant sententiam: solitis videlicet scriniis in hujusmodi cognitionibus suum adhibentibus ministerium: scientibus quoque magistratibus, qui id genus causas dijudicant, quod si quid hæc contra quocunque modo de cætero delictum fuerit admissum, crimini perduellionis subjacebunt.

C A P. II.

IN (14) omnibus præterea appellationibus hoc valere jubemus, ut quoties cunque appellatione interposita, intra præfinitum tempus utraque pars fatalem diem observaverit, absque omni dilatione judices tum acta causæ, tum judicata examinare studeant, & legi ac juri consentaneam depromere sententiam. Sin vero solus is qui provocavit fatali die ingressus fuerit: jubemus, ut judices sub extremum fatalem diem, si vel requisitus victor non inventus fuerit, examinatis actis causæ legitimum assignent terminum. Si solus is qui victricem retulit sententiam, ingrediatur: qui vero provocavit, requisitus inventus non fuerit: prælocutor judices non solum ad extremum usque fatalem diem, sed etiam per tempus reparationis, hoc est, tres menses. Quod si ne tunc quidem inventus fuerit, qui provocavit, non amplius decursu temporis corroboretur sententia, sed vel una tantum parte præsente judices acta in causa & judicata examinent. Et si quidem recte prolatam sententiam invenerint, eam confirment. Si quid in ea per negligentiam omissum est: id corrigant, & legitimam edant sententiam. Simulatque (15) vero semel appellationis causa intra eos dies, qui dilationis causa præfiniti sunt, sive ab utraque parte, sive ab una tantum introducta fuerit: non amplius biennii decursu firmitatem de cætero capiat sententia, sed attentis oculis veritate ac jure considerato, terminum hujusmodi causis legitimum adhibeant, sive una, sive utraque parte præsente. Ac propterea (16) jubemus, ut in hoc genere causarum non amplius, quemadmodum in præsentem usque diem obtinuit, in primam appellationem omnes cognitiones conferantur, sed unaquæque cognitio suum diem præscriptum habeat.

C A P. III.

AD hæc sancimus, ut omnes judices appellationem quidem, quæ intra deputatos dies offertur, neque interdicta (17) est legibus, omnibus modis suscipiant (18). Intra triginta vero dies quam oblata fuit appellatio, acitata (19) in causa cum propria (20) subscriptione præbeant litigatoribus, ut illi pro suo hæc auxilio competenti possint insinuare magistratui. Quod si quis judicum hoc facere supersederit: sententia quidem temporis decursu confirmabitur, ipse vero judex, qui ista non observavit, quique huic apparent, omne damnum, quod per causam non editorum actorum litigator sustinuerit, ex propriis facultatibus ei resarcire compellentur, & denarum librarum auri pœnam nostris inferendam rebus privatis persolvent.

E p i l o g u s.

† Gloriosa igitur, & magnis rebus gerendis nata auctoritas tua præsentem legem & in regia urbe proponere studeto, *& alibi manifestam facere procurato*, ut omnes cognoscant, quid observare debeant.

T I T. X.

UT FRATRUM (21) FILII SUCCEDANT (22) PARITER AD (23) IMITATIONEM FRATRUM ETIAM ASCENDENTIBUS EXTANTIBUS, ET UT MULIERES NON INSINUATA (24) ANTENUPTIALI DONATIONE NON LÆDANTUR: NON INSINUANS AUTEM VIR, VEL SI COMPETAT NUPTIALE LUCRUM, EO NON FRUATUR. ET RURSUS UT MULIERES NON SECUNDO NUBENTES, DOMINÆ SINT PARTIS SPONSALITIÆ LARGITATIS, QUANTUM (25) PARS FACIT UNIUS FILII, ET UT SIMILES SINT POENÆ UTRIUSQUE SEXUS, DUM SINE (26) CAUSA RATIONABILI REPUDIUM MITTITUR.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXVII.

Idem August. Basso præfecto prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

NOstras leges emendare (27) nos non piget, ubique utilitatem subjectis invenire volentes. Meminimus igitur scripsisse legem (28), per quam jussimus, ut si quis moriatur relinquens fratres, & alterius fratris filios præmortui: ad similitudinem fratrum, & præmortui fratris filii (29) ad hereditatem vocentur, paternum adingredientes gradum, & illius ferentes portionem. Si vero moriens relinquat ascendentium aliquos, & fratres ex utrisque parentibus conjunctos sibi, & filios ex præmortuo fratre: fratrem quidem jussimus per ipsam legem cum parentibus vocari: fratris vero filios exclusimus.

C A P. I.

Ut fratrum filii succedant etiam ascendentibus primi gradus extantibus.

HOc (30) itaque juste corrigentes (31), sancimus, ut si quis moriens relinquat ascendentium aliquem, & fratres qui possint cum parentibus vocari, & alterius præmortui fratris filios: cum ascendentibus & fratribus vocentur etiam præmortui fratris filii: & tantam accipiant portionem

---

(1) Id est, anno 541. (2) Ut judices nulla relatione utantur ad Principem, Jul. const. 113. de judicibus, *Judex Rogiva*, Goth. Vid. Rittershus. *expos. Nov. part. 9. cap. 9.* Ans. (3) Hinc sumpta est Authentica *nova jure C. de relat.* (4) Hac Novella tolluntur relationes judicum, quæ superioribus comprobatæ sunt, *Novell.* 82. c. 14. Nov. 113. c. 3. Nov. 100. (5) Id est, anno 543. (6) Græci ἴσον appellant. (7) Julianus hanc hujus Novell. inscriptionem habet. Quomodo sacrum auditorium celebrari oporteat, & post *cap.* 47. *de appellationibus*, Goth. Vid. ad hanc Nov. Rittershus. in *exposit. Nov. part.* 10. *cap.* 8. Ans. (8) Vid. Jul. *constit.* 115. adde *Novell.* 10. & 19. *c.* 3. (9) *l.* 32. *C. de appell.* (10) Id est, servata forma & observatione, & iisdem temporibus, quibus in sacro consistorio lites dirimuntur. (11) Id est, vestitu eodem omnes utebantur, quo tantum apud principem uti licet. (12) Id est, *compagis*, ut Julianus interpres ait, quâ voce utuntur Capitolinus & Pollio, pro calceamenti genere, de qua re vide hic Cujacium, & Petrum Pithœum *adversar.* 16. ubi etiam monet, legi *Compages*, his adde quæ scrips. *de calceis senatorum ad l. 300. ff. de verb. sign.* mollei dicebantur, quibus primi reges Albanorum utebantur, Festus *in mulleus*. Cæterum ut de Campagis hoc addam, vox Compagi in Decretis reperitur apud Greg. *epist. ad Joannem Syracusanum in can. pervenit, & can. illud dignum*, ubi vetat, diacones absque apostolica licentia uti compagis & mappulis. (13) Præfecti prætorio & quæstores ita pronunciabant, *Nostra serenitas, nostra pietas, nostra mansuetudo*, & advocati iisdem vocibus ad eos utebantur, Julian. *const.* 115. Quæ mos hodie etiamnis in usu permansit, his appellationibus repertis, *Altesse, Excellence, Grace*, & similibus. (14) Vid. Julian. num. 493 & *Eet. 6. ex 115. 2. c. 13.* (15) *Krieg. diss. loc cap.* 12. (16) Vide Cujac. in *obs.* 34. (17) Jul. *hic n.* 492. (18) Nov. 93. c. 1. (19) Nov. 126. c. 1 & *l.* 24. *Cod. de appell.* (20) Cum sua relatione, *l.* 24. *C. de appellat.* Subscriptiones non erant nuda nomina apposita, sed qui subscribebant, adnotabant, cui rei subscriberent. (21) De successione, quæ ab intestato defertur fratribus & parentibus & filiis fratrum, Jul. const. 114. (22) *Et ita abrogatur lex 3. l. 19. in fin. C. de legitimis hered.* (23) *c.* 2. *infr.* (24) *c.* 2. *infr.* (25) *c.* 3. *infr.* (26) *c.* 4. *infr.* (27) Variare interdum Principi licet: sed tamen in melius, Goth. Vide in hanc Nov. Rittershus. *part.* 9. *cap.* 10. & *part.* 11. *c.* 17. Ans. (28) Nov. 118. (29) Hoc prohibitum erat Nov. 118. *cap.* 3. *vers. si autem?* Quod tamen non extenditur ad præmortui fratris nepotes, *Auth. post fratres Cod. de legit. hered.* Vide Gudelin. *de jure novis.* lib. 2. cap. 6 n. 9 Ans. (30) Hinc sumpta est Authentica *cessante C. de legit. heredib.* (31) Cum parentibus & fratribus defuncti concurrunt ejusdem defuncti nepotes ex fratre vel sorore, quod posteriorum vetabat Nov. 118. c. 3. *vers. sed & ipsis fratrum filiis.*

tionem, quantam eorum fratrus erat pater accipere si vixisset. Hoc vero sancimus de illis filiis fratris, quorum pater ex utroque parente jungebatur defuncto, & absoluta dicimus: ordinem, quando cum solis vocantur fratribus, eundem eos habere jubemus, & quando cum fratribus vocantur aliqui ascendentium ad hæreditatem, [hoc (1) jubentes ex kal. Jan. præsentis indictionis undecimæ].

C A P. II.

Quando donatio propter (2) *nuptias insinuationi* (3) *subjacet.*

ILlud (4) quoque dignum correctione aliqua esse judicantes, partem hoc præsentis facimus legis: ex ipso enim rerum invenientes experimento, necessarium esse mulieribus, actis monumentorum antenuptiales donationes insinuari, ut (5) vel si principalia instrumenta (6) pereant, (quod facile est,) per monumenta matrimonii eius probatio maneat, sancimus necessitatem habere viros ipsos, aut etiam qui pro eis antenuptiales donationes scribunt, si quingentorum (7) solidorum transcendit quantitatem, insinuare eam in actis monumentorum, in regia (8) quidem civitate apud (9) magistrum census: in provinciis autem apud uniuscujusque civitatis defensorem, aut apud quos omnino talia documenta confici possunt. Si vero non insinuent eas: quantum (10) quidem ad partem mulieris, etiam sic eas valere jubemus, [& si tempus fiat exactionis, donationis, & partis ejus:] non opponi mulieri non insinuatam fuisse donationem. Si vero dotalium pacta & horum eventus parti (11) viri concedunt actionem dotis, aut etiam ejus partis: nullam eum habere jubemus actionem, si non donationem insinuavit in actis monumentorum, sicut dictum est, viris enim habentibus potestatem insinuare donationes, pro non insinuatis periculum mulieribus imminere, ineptum nobis esse videtur.

C A P. III.

Ut mulier quæ ad secundas (12) *non transit nuptias, tantum habeat quantum unus filiorum.*

QUia (13) vero mulieres ad secundas nuptias non venientes, portione aliqua dignas ultra eas quæ secundo nubunt esse putamus: si qua amisso viro, alterius abstineat nuptiis, habere quidem eam usum antenuptialis donationis, sicut prius sancimus: habere vero eam & proprietatis (14) tantum, quantum filiorum quantitas faciat: ut secundum proprietatis rationem unius & ipsa filii personam obtinere videatur. Hæc vero valere non in matribus solis jubemus, sed etiam in patribus, & aliis ascendentibus volumus, ad secundas nuptias non venientibus.

C A P. IV.

Matrimonium sine (15) *causa dissolvendum non esse.*

QUia vero interdiximus dudum per nostram legem & viris & mulieribus repudia mittere, & transigere matrimonia, (nisi tamen quædam sit causa nostræ legi cognita) & pœnas hoc facientibus & viris & mulieribus imposuimus: mutationem quandam circa pœnas viri ac mulieris facientes, & ad melius hoc transformantes, sancimus nullam esse differentiam quantum ad pœnam inter virum & mulierem hoc præsumentes: sed iisdem (16) pœnis quæ contra mulieres a nobis definitæ sunt, si sine causa nostræ legi cognita matrimonia distrahant, etiam viros subdi hoc præsumentes, & similes pœnas esse in viro, & in muliere, in delicto (17) enim æquali similes eis imminere pœnas justum esse putamus.

E P I L O G U S.

† Præsentem igitur generalem legem nostram manifestam tua gloria faciat per edicta solennia & iis qui hanc maximam civitatem, & qui provincias habitant: ut nullus hominum quæ ad salutem communem sancita sunt a nobis, ignoret. Dat. 5. kal. Sept. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XXII. (18) post Cons. BASILII V. C. Anno VII.

T I T. XI.

DE (19) COLLATORIBUS, ET ALIIS CAPITULIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXVIII.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

C A P. I.

QUæcunque ad utilitatem nostrorum collatorum respiciunt, studentes adimplere, & hanc præsentem ponimus legem: per quam sancimus per Julium vel Augustum mensem uniuscujusque indictionis, particulares dispositiones collationum futuræ indictionis in foro uniuscujusque dioceseos gloriosissimorum nostrorum præfectorum sub confectione monumentorum manifestari: declarantes quantum unicuique provinciæ sive civitati pro unoquoque jugo (20), aut villis, aut centuriis (21), aut alio quolibet, tam in specie quam in auro, fiscalium causa imminet: indicantes quoque specierum æstimationem secundum mensuram in unoquoque loco tenentem, & quicquid ex his in arcam inferri, aut in unaquaque dari aut expendi oporteat. Sic igitur compositas tales dispositiones provinciarum judicibus mox destinari in proœmiis (22) uniuscujusque indictionis, & per eos proponi in civitatibus sub eis constitutis intra Septembrem aut Octobrem menses. Sed & volumus exemplaria eorum ex foro gloriosissimorum præfectorum sine dilatione dari: ut collatores cognoscant quemadmodum debent collationes inferre. Si vero ante insinuationem in alios titulos, præter eos; qui continentur particulari dispositione anni, collatores fiscalia exolvant, aut in provincia expendant: jubemus eis in ejusdem indictionis collationes hoc reputari: ut nullum ipsi patiantur damnum. Si vero secundum a nobis definitum tempus non dirigantur hujusmodi particulares dispositiones: qui quidem per tempus gubernant nostrum prætorium, triginta librarum auri pœnam persolvant: uniuscujusque vero provinciæ contractæ quinque & viginti librarum auri pœnam exigantur. Si autem judex missus easdem particulares dispositiones, in provinciis non proposuerit, decem librarum auri pœna damnabitur, & spoliationem cinguli sustinebit: ejus quoque officium quinque libras auri exigetur.

C A P. II.

JUbemus vero specierum quidem illationem mox ex principiis (23) uniuscujusque indictionis incipere: argenti vero illationis titulum secundum definita tempora.

C A P. III. (24).

PRo fiscalibus autem collationibus desuscepta (25) sive securitates particulares aut plenarias (26), omnibus ab iis qui fiscalia suscipiunt, fieri definivimus, manifestantes & solidorum qualitatem (27), & specierum, necnon & jugorum (28), sive villarum, sive centuriarum (29) & nomina possessionum, pro quibus functiones suscipiunt. Si vero secundum prædictum modum desuscepta (30) sive securitates non fecerint, jubemus eos & pœnam x. librarum auri exigi, & tormentis subdi: similiter judicem provinciæ decem librarum auri exigi pœnam, si de hoc interpellatus non judicaverit, & compulerit desuscepta sive securitates secundum quem definivimus ordinem scribi.

C A P. IV.

HOc autem jubemus observari, si quis forsan collatorum dubitat (31) de possessione pro qua fiscalia exiguntur, aut pro qua fiscalium quantitate: omnibus modis fiscalium (32) descriptionum custodes cogi a provinciæ judice, aut illo negligente a locorum sanctissimo episcopo eas proferre & fiscalium ostendere quantitatem, & servitutem publicæ descriptionis exigi possessorem.

C A P. V.

ET in hoc quoque adjuvare nostros collatores perspeximus, ut non necessitas inferatur possessoribus (33) sub hypothecis decimationes nominare in actu collationis, ut non aliquam ex hoc ipsi patiantur læsionem, sed eos quibus in unaquaque provincia aut civitate periculum fiscalium exactionum imminet, sive (34) vindices (35) sint, sive curiales, sive exactores, aut canonicarii (36): aut alii quidem: proprio periculo & suscipere pecunias & transmittere, & expendere in quibus deputatæ sunt utilitatibus.

C A P. VI.

ET hoc custodiri jubemus, canonicarium (37) talem in provinciam destinari, qui possit periculo ordinantium (38) eum exigere fiscalia tributa, & per nullam (39) occasionem impulsorem (40) post eum mitti, & damnum subjectis inferri impulsionis: & ipsum vocabulum (41) de cætero perimimus. Si vero non opportunus invenietur canonicarius: non impulsor mittatur, sed illo remoto alter dirigetur canonicarius. Ipsum quoque canonicarium contentum esse jubemus deputatis consuetudinibus (42), & nullam subjectis inferre læsionem.

C A P. VII. (43).

SIn autem aliquando contigerit superindictionem (44) cujuslibet possessionis conservæ (45) aut contributariæ fieri: ex illo tempore jubemus

---

(1) Inclusa desunt in Scrimgeri editione, leguntur autem apud Haloandrum. (2) Quid [illegible] insinuanda, *l. ult. C. de jure dot.* [illegible] inter donationes, *l. ult. §. 1. C. de donationibus ante nupt.* Et constitutionibus regni Galliæ, & omnes contractus insinuantur, ut falsitatis nulla sit occasio longe melius, quam Leonis Novell. [illegible] quæ donationibus scriptis insinuationem remittit. (3) Insinuationi, Julianus *hic* n. [illegible] (4) Hinc sumpta est Authentica *ex testamento Cod. de donationibus ante nupt.* (5) Utilitas insinuationis. (6) *l.* [illegible] *ff. de edendo.* (7) Quotæ quantitatis donationes insinuandæ sint. (8) Quæ in urbe, seu quo in loco donationes propter nuptias insinuandæ. (9) Apud quem judicem donationes propter nuptias insinuandæ. (10) Insinuatio donationis propter nuptias valet ex parte uxoris: ex parte viri non valet, cum donatio non insinuata ei non pariat æquale lucrum ex dote in casum mortis uxoris, vel [illegible] repudii. (11) Et ita abrogatur Nov. 119. c. 1. quæ remittebat viro insinuationis necessitatem, abrogantur eodem modo leges aliæ, quæ volebant donationis propter nuptias omnimodo insinuandas, etiam ex parte mulieris, nisi donatio collata fuisset in [illegible] familias minorem viginti quinque annis, vid. *l.* [illegible] *C. de donat. ante nupt.* (12) De his qui secundas contrahunt nuptias, Jul. *hic num.* [illegible] Goth. Adde *Novell.* [illegible] Ritthers. *part.* 2. *cap.* [illegible] Ans. (13) Hinc sumpta est Authentica *si tamen C. de secund. nupt.* (14) Abstinens secundis nuptiis donationis antenuptialis usu fruitur: in virilem vero proprietatis bonorum concurrit cum liberis mariti defuncti. adde Nov. [illegible] & abrogatur ita Nov. [illegible] c. 1. quæ vult, ut proprietas propter nuptias donationis servetur [illegible]. Sed huic Novellæ derogatur per Novellam Leonis [illegible]. (15) Jul. num. [illegible] (16) Pœna, quæ mulieribus, eodem maritis destinatur, ac divortium facientibus est imposita, abrogantur itaque leges, quæ [illegible] mulieres coercebant. vide Julianum *hic* n. [illegible] hic enim uterque sine causa repudium mittens, in monasterium detruditur, adde Nov. [illegible] c. [illegible] vide Cujac. *ad Nov.* [illegible] *fol.* [illegible] (17) Paribus delictis, par irroganda est pœna. (18) Id est, anno [illegible] (19) De exactionibus sive delegationibus tributorum, Julianus *const.* [illegible] de exactione publicorum tributorum. *Inde Regina:* [illegible] *Scrimg.* de publicis exigendis, & solvendis atque non aliis capitulis, *Haloand.* (20) [illegible] *Scrimg.* [illegible] *infr. hic*, et Nov. [illegible] *in basilicis*, [illegible] legit Cujac. *ad l. pen. C. ut nemini liceat in coemption.* [illegible] vocabulo intelligit [illegible], id est, jugationem & capitationem simul, quam nonnulli prædant: alii solam jugationem prædantibus. Goth. Vid. Rittershus. *part.* 2. *cap.* [illegible] adde Nov. [illegible] (21) Centenarios Jul. *hic*: Centuria est, & in *l.* [illegible] *C. Theod. de annonis & tributis lib.* [illegible] ducenta jugera. Varro [illegible] *de lingua*: Siculus Flaccus *de cond. agr.* Hyginus *lib. de limitib.* hinc centuriatio apud eundem Flaccum. (22) Indictionum initia erant mense Septembri ut *infr. hic*, & *l. ult. C. de annonis & tributis. l.* [illegible] *C. de* [illegible] (23) Id est, initio, [illegible] ordine cujusque indictionis, Jul. *hic num.* [illegible] (24) De apochis publicis, Jul. n. [illegible]

(25) [illegible] *Scrimg.* (26) [illegible] *Scrimg.* Plenariæ apochæ sunt totius debiti apochæ generales. Eodem forte sensu dicuntur in edicto de Alexandrinis *cap.* [illegible] Gregorius plenariam [illegible] (27) *En quelle sorte le payement a esté fait.* (28) [illegible] *Scrimg. hic ut sup. hic in pr.* (29) Dixi *sup. in pr.* (30) [illegible] *Scrimg.* (31) Jul. *hic* n. [illegible]

(32) [illegible] *Scrimg.* id est, censuales, Nov. 17. *cap.* [illegible]

(33) Sic legunt Græci, [illegible] *Scrimg.* id est, ne qua possessoribus inferatur necessitas, ut auraria contributionis susceptores nominent. (34) Græci ita legunt, [illegible] *Scrimg.* (35) Vindices ab Anastasio creati, Nicephor. [illegible] ita dicti, quod iniquis exactionibus curialium essent oppositi, ademptα curialibus exigendi facultate, ut Evagrius scribit, de quibus Nov. [illegible] *in pr.* & [illegible] c. [illegible] ubi plenius dicam de vindicibus. (36) Vid. c. [illegible] (37) Canonicarii Palatini mittuntur in provincias ad [illegible] canonum ad exigendos solennes titulos fiscales seu canones: mittuntur autem vel a comite domorum vel præposito sacri cubiculi. *Novell.* [illegible] vel a comite privatarum, ut est in formula Cassiodori: Canonicarios [illegible]. [illegible] dicuntur, *Nov.* [illegible] *cap.* [illegible] Novella Majoriani *de indulg.* [illegible] Canonicarios [illegible] terribiles & in provincialium viscera & damna sævientes, [illegible] Canonicariorum vasculis [illegible], ut differant a vindicibus, vide quæ dicam ad *Novell.* [illegible] *cap.* [illegible] adde Cujac. *hic*, his adde Julian. *hic num.* [illegible] (38) Nominatorum, Jul. *d. loco.* (39) Et ita abrogatur *lex ultima Cod. de exact. trib.* (40) [illegible] *Scrimg.* expellentem, Jul. *hic*, expulsorem, *Agylaeus.* (41) Impulsoris & seu compulsoris. (42) Solatiis, Jul. *hic.* (43) Quando steriles agri fertilibus imponuntur, Jul. *hic num.* [illegible] [illegible], quod onus fuisse [illegible] & Justiniani tempore invaluisse scribit Suidas, qua de causa multæ constitutiones Justiniani novæ latæ sunt, ut [illegible] (44) [illegible], est superindictio, sive superindictum, *infr. hic* intelligitur fieri, quoties desertis agri onus fertili imponitur.

(45) [illegible] *Scrimg.* agri [illegible] sunt in censum relati cum aliis, qui postea facti sunt deserti [illegible], simul censiti quidem, sed quorum pars vendita est, [illegible] & [illegible] agrorum onus pertinet ad fertilium agrorum possessores, & possessorum ditiorem vel præsentem, *cap.* [illegible] *infr. hic*, ne quid aliquando fisco deperebat. Eadem ratione agrorum desertorum & destitutorum onus ad [illegible], id est, ejusdem territorii possessores pertinet, *Nov.* 17.

g.us superindictum suscipientem exigi pro eo fiscalia (1) ex quo tradita est ei superindicta possessio. Non aliter autem superindictum (2) fieri: nisi ex rescripto de hoc examinatio fiat apud provinciæ judicem, & sententia ejus procedat, definiens eum qui debet superindictum suscipere. Si quis autem putaverit se lædi, liceat ei provocare: ut in foro gloriosiss. præfectorum appellatio examinetur, & secundum leges terminum suscipiat.

CAP. VIII.

SI vero aliquando contigerit dominum cujuscunque possessionis aut (3) non apparere, aut ad fiscalium solutionem non sufficere, ut ex hoc superindictionis necessitas suscipiatur: jubemus hanc repente tradi iis qui conserva (4) aut contributaria prædia possident, cum omnibus, qui in ea inveniuntur agricolis, & peculiis eorum, & anthecis (5), & fructibus, & animalibus, & omni alio instrumento ibi invento. Si vero aut persona quæ debeat eam secundum legem suscipere, non inveniatur, aut alio quocunque modo differri superindictum (6) contigerit, jubemus gesta confici apud provinciæ judicem, significantia & qualitatem & statum ejus possessionis, & omnia in ea invente, ut sic eam curiales aut exactores (7) aut officiales suscipiant: & si postea inveniatur, qui debeat eam secundum leges suscipere, non aliter fieri, nisi ut quod per occasionem exactorum, aut curialium, aut judicum, aut officialium ejus pejus aut minus factum est, ei qui suscipit, restituatur.

CAP. IX.

HOc quoque jubemus, ut pro pecuniis aut speciebus in provinciis aspensie non exigantur collatores ea quæ dicuntur transmissoria (8) pro iis autem quæ transmittuntur, non amplius præberi horum, quæ ex initio in unaquaque provincia deputata sunt.

CAP. X.

EOs autem qui in provincias pro quibuscunque publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, nisi prius provinciali judicio insinuaverint (9) impositas sibi de hoc jussiones: ut esolventes fiscalia tributa, nulli prorsus periculo aut damno subjiciantur, hoc ipso & super privatis negotiis observando (10).

CAP. XI.

HOc quoque jubemus eis quibus fiscalium exactio injungitur, nullam (11) privatarum causarum executionem committi: sed & si quid eis tale injungitur, nullo modo præsumere eos hoc agere: ne occasione publicarum functionum nostri subjecti lædantur.

CAP. XII.

SI autem aliquis pro veritate publica debens tributa dicat executori esse sibi alium debitorem: non licere executori molestiam aliquam denominato inferre, nisi (12) prius debitor probetur nullo omnino modo posse publica tributa persolvere. Hoc tamen prius requiri apud judicem provinciæ si pro veritate debitor est is, qui denominatus est, & ita fiat exactio: in utroque vero casu si quis aut exegerit aut exigere citra ea quæ a nobis disposita sunt, præsumpserit: & cingulo nudabitur & confiscabitur, & exilio tradetur. Qui autem injunxerit aut præceperit judex: decem librarum auri exigatur pœnam, & officium ejus quinque librarum auri subjaceat pœnæ.

CAP. XIII.

NUlli vero penitus liceat publica tributa exigentium, neque censualibus, aut rationum scriptoribus, aut aliis quibusdam publicæ ministrantibus, exceptatione oti, *quod* (13) *in sacro loco resideant*, contra eos, qui dicunt se læsos ab eis in fiscalium exactione.

CAP. XIV.

NUllus autem penitus molestetur pro (14) tributis terrarum quas non possidet, sed etiam si contingat agricultores alicui competentes, aut adscriptitios propriam habere possessionem, illos molestiam sustinere, nisi forte (15) propria voluntate tali functioni se fecit obnoxium.

CAP. XV.

EOs autem qui publica tributa exigunt, justis (16) ponderibus (17) & mensuris (18) uti præcipimus: ut neque in hoc nostros tributarios lædant. Si autem collatores putant gravari se sive in mensuris, sive in ponderibus: habeant licentiam specierum (19) quidem mensuras & pondera a gloriosissimis præfectis: auri (20) vero & reliquorum metallorum pondera a gloriosissimo per tempora comite sacrarum largitionum accipere: & has mensuras & pondera in sanctissima uniuscujusque civitatis ecclesia (21) servari, ut secundum ea & gravamen collatorum, & fiscalium illatio, & militares & aliæ expensæ fiant.

CAP. XVI.

CIvitatum vero nostræ reipublicæ & habitantium eas perfecte prospicientes, jubemus nullam omnino esse licentiam fiscalium (22) exactoribus communicare pecuniis, quæ (23) operibus (24) & frumentis civitatum, & aquæductibus, aut aliis quibuslibet solennitatibus, aut salariis (25) deputatæ sunt: aut retinere aliquid ex iis, aut ad proprium lucrum redigere: sed sine (26) aliqua dilatione aut imminutione has præbere, ut proficiant ab initio in quibus deputatæ sunt operibus: sed neque possessores aut habitatores civitatum præsumere quolibet modo auferre aliquid ex ipsis pecuniis aut nomine descriptionum, aut pro sportulis dare aliquid ex his aut expendere. Si quis autem dare aut accipere ex his præsumpserit: jubemus eum de suo in duplici quantitate hoc civitati reddere. Sed neque provinciarum judices, aut eorum officia, aut alium quemlibet omnino participium habere aliquod ad prædictas pecunias, aut eorum dispensationi semetipsum miscere, sed civitatis sanctissimum episcopum & primates (27), nec non & ejus possessores constituere quidem patrem (28) civitatis, & frumentarios (29), & alios hujusmodi dispensatores. Singulis autem annis impletis, sanctissimum episcopum cum quinque primatibus civitatis rationes exigere eos qui ab ipsis ordinati sunt: & si quid ex talibus ratiociniis apparuerit debitum, aut remansisse: exigi hujusmodi dispensatores periculo eos constituentium: & utilitatibus quibus deputata sunt, teservari. Si quis autem ex prædictis dispensatoribus inefficax inveniatur: repente hunc removeri jubemus, aliumque pro eo a sanctissimo civitatis episcopo, & reliquis possessoribus (sicut prædictum est) ordinari: scientibus iis qui denominant eos, quia si quod damnum civitati contigerit, ex propriis substantiis hoc medebuntur.

CAP. XVII.

NUlli vero liceat eorum qui in officio sunt gloriosissimorum præfectorum (30) aut in alio officio, aut in schola constitutorum talia ratiocinia committi, neque ex præcepto cujusdam administratoris, aut alterius judicis scriptis, nec si pragmaticam, aut aliam sanctionem, aut sacrum commonitorium accipiat, præcipiens ei aliquid tale. Sed si quid fiat hujusmodi, licentiam habere uniuscujusque civitatis sanctissimum episcopum, & ejus primates, non respondere pro memoratis capitolis talibus personis: referre autem ad nos, ut hoc agnoscentes, & illarum civitatibus damnum ex eorum substantia restitui jubeamus, & competentem vindictam talibus inferamus.

CAP. XVIII.

SUper hoc jubemus, scriniarios (31) operum sub præfecto factorum prætoriorum constitutos, nullum participium ad (32) talia ratiocinia omnino habere: vacantibus omnibus, per quæ eis sive generaliter, sive specialiter aliquid tale pridem concessum est, aut postea impetretur, pro prædictis enim causis rationes nulli committi volumus, nisi nos prodesse civitatibus existimantes virum opinionis bonæ, & dignitate ornatum elegerimus, qui debeat a nobis in scriptura divinam jussionem percipere continentem nostram piam subscriptionem, & illius nomen & dignitatem, & causas & tempora, quorum ei ratiocinia committimus. Eos autem qui a talibus personis rationes exiguntur, omnem habere tutelam jubemus, aliquam quæstionem nullatenus sustinentes.

CAP. XIX.

AD hæc sancimus in (33) nullo nostræ reipublicæ loco eundem (34) episcopum (35) & judicem esse, & loci servatorem gloriosissimorum præfectorum aut magistrorum militaris cinguli: sed nec aliquem exactionem fiscalium tributorum agentem loci servatorem esse gloriosissimorum præfectorum aut magistrorum militum, & simpliciter dicendum est nullum in provinciis fieri loci servatorem præfectorum, nisi per nostram jussionem in expeditionibus, ubi utilitas exigit loci servatorem mitti ejusdem præfecturæ, qui debeat providere militaribus expensis. Si quid autem extra hoc delinquatur & committatur: qui quidem loci servatorem suum fecit, triginta librarum auri pœnam exigetur, restituturus omne damnum quod per eum qui ab eo directus est, aliquis pertulerit: qui vero fieri præsumpserit, proprio cingulo & dignitate & militia privabitur, & decem librarum auri pœna muitabitur.

CAP. XX.

AD hæc prohibemus (36) & in provinciis existentes judices civiles & militares, in civitatibus aut castris *loci servatores* (37) in commissis sibi provinciis facere, ex quo videlicet in provinciam accesserint, & in quantum in ea administraot: quinque auri librarum pœna imminente tam facienti loci servatorem judici, quam fieri præsumenti. Antequam vero in provinciis veniant judices, damus eis licentiam vices agentes suos instituere, qui debeant omnia usque ad sui præsentiam agere, quæ possunt ipsi judices facere: citra tamen novissimum supplicium, aut membri incisionem. Sed si quis ex judicibus secundum jussionem nostram in aliam regionem mittatur, liceat ei per similem modum loci servatorem suum facere.

CAP. XXI.

JUbemus (38) autem omnes judices tam militares, quam civiles per se requirere eos, qui latrocinia, aut violentias, aut rapinas rerum, aut fœminarum, aut alia quælibet in provinciis illicita committunt, & supplicia eis legitima inferre, neque pro his causis accipere aliquid consuetudinis nomine, ut omnes ondique nostri collatores illæsi serventur, non enim permittimus cuilibet majori aut minori militari judici, aut latronum insecutores (39), aut violentiarum inhibitores, aut tribunos pro talibus causis in provinciis ordinare, aut qui debeant aliquos examinare (40): ut non per tales occasiones ampliores violentiæ inferantur provincialibus. Si quis autem judicum hoc non custodierit: cognoscat

(1) Τὰ δημόσια. (2) Sive superindictio, supr. hic. (3) Julian. hic num. 149. (4) Ὁμόδουλα ἢ ὁμόκηνσα, Scrimg. (5) Καὶ ἐνθήκαις anthecæ dotes prædiorum, Hal. instrumentum. Jul. hic. l. 13. §. 1. ff. de fermg. 1. l. 2. ff. de instructo. Dotes prædiorum, sunt instrumenta & ferramenta agri causa reposita, l. 10. in fin. ff. de legat. 3. & 1. Columel. l. 4. (6) Superindictum quid esset, dixi supr. c. 7. (7) Græci ita legunt: ἢ οἱ πολιτευόμενοι ἢ βίνδικες ἢ ταξεῶται. (8) Παραπομπικά, Scrimg. Jul. hic n. 150. l. ult. C. de dis. susceptib. eadem ἀγωγικά. Sunt autem species a provincialibus illatæ & eorundem sumptibus transmittendæ. (9) l. ult. Cod. de exactoribus & exsecutoribus. Jul. hic, n. 151. (10) Fuit hæc Placentini sententia, de qua disputat Accurs. in l. 40. §. 1. ff. de procur. Procuratorem scil. creditoris exigendi debiti causa, non prius admitti, quam si judici mandatum insinuaverit: nisi reus contentus sit cautione de rato: vel nisi procurator ex proximis personis sit, l. 13. C. de procuratoribus. (11) Jul. hic num. 152. (12) Exactor publicorum tributorum debitores sui debitoris aliter convenire prius non potest, quam si debitor publicus solvendo non sit. Jul. hic n. 153. l. 1. §. 2. ff. de jure fisci, l. 2. Cod. quando fiscus vel privatus. (13) Λόγῳ ἀσυλίας ἐγγενεσθαι, Nov. 17. c. 6. Exactor tributorum, scribæ, logographus, & similes personæ, si quem provincialium læserint, & postea confugerint in ecclesiam, jure asyli non fruuntur: hoc enim exactoribus jus asyli denegatur. Nov. 17. c. 7. §. 1. (14) Jul. hic n. 153. & ita prohibentur clarigationes, l. 4. C. ne rustic. ad ullum obsequium devocentur l. 24. C. de omni agro, Nov. 17. (15) Dominus scil. alias dominus pro colono adscriptitio non est conveniendus, l. 4. C. de agricolis & censitis. (16) Jul. hic n. 155. l. 9. C. de susceptor. l. pen. C. de defensorib. civitat. (17) De ponderibus falsis, vid. l. 32. §. 11. ff. de furtis. l. 6. §. 1. ff. de extraord. crim. l. penult. in fin. ff. ad leg. Corn. de falsis. Goth. Vide Rittershus. part. 3. c. 13. Ant. (18) De falsis mensuris vid. l. 6. in fin. ff. de extraord. crim. (19) Mensuræ specierum tradebantur a præf. prætorio. (20) Pondera auri, argenti & æris a largitionum Comite tradebantur. (21) Deposit. vid. d. ion. pen. (22) Tributorum, Jul. hic n. 157. (23) Exactores tributorum tractabant pecunias civiles, destinatas annonis civilibus, operibus publicis, vel salariis professorum. Nam principes eas quodammodo sibi vindicabant, l. 2. C. de petition. bonorum sublat. sed non boni. (24) Possis huic executori comparare, quem Galli vocant receveur des fortifications ou bastiments. (25) Puta professorum. (26) l. ult. C. publicæ lætitiæ. (27) Τοὺς πρωτεύοντας τῆς πόλεως, id est, locupletiores, l. ult. C. ut nemini liceat in coemption. (28) Pater civitatis, curator reipublicæ. (29) Σιτῶναι. (30) Id est, nulli præfectiano, neque scriniario, Jul. hic num. 160. (31) Scriniarii operum qui, adde l. ult. C. de oper. (32) Πρὸς τὰ τοιαῦτα λογοθέσια. (33) Ut idem non sit judex & loci servator. (34) Jul. hic n. 160. (35) Hæc vox, episcopum, supervest, nec legitur a Græcis, vult itaque, ut nulla Reipublicæ Romanæ loco idem & præses & executor sit præfecti prætorio vel militaris cujuscunque magistratus. (36) Jul. hic n. 160. (37) Τοποτηρητάς, de quibus vid. Novell. 8. c. 4. Agylæus vertit vicarios. (38) Jul. hic n. 161. (39) Λῃσοδιώκτας ἢ βιοκωλύτας, de quibus vid. Novell. 8. cap. 12. (40) Examinare Ἀφορολογεῖν, Scrimg. de apoplissis vide d. c. 12.

gnoscas non solum se commisso sibi cingulo spoliandum, sed decem librarum auri pœnam exolvere, eo quod præsumpserit talem causam assumere: post tormenta vero & confiscationem substantiæ in exilium redigendum & relegandum.

C A P. XXII.

AD hoc jubemus provinciarum judices, & officia eorum, si quando (1) de civitate ad civitatem veniunt, neque (2) angariis neque descriptionibus, aut aliis expensis collatores gravare: sed ex deputatis sibi de fisco annonis expensas facere.

C A P. XXIII.

SUper hoc sancimus provinciarum judices omnibus modis post depositionem cinguli quinquaginta (3) dies in provinciis commorari, & conventiones aliquas contra se moventibus respondere. Si vero contigerit aliquem ex eis ante completos quinquaginta dies deserere provinciam: jubemus omnes ab eo damnum aliquod passos simul ingredi apud sanctissimum metropoleos episcopum ejusdem provinciæ & sub gestis monumentorum unumquemque tangentem sancta evangelia palam facere illata dispendia: & ex illius substantia, contra quem talia facta sunt monumenta, omne damnum læsis restitui providentia & periculo per tempus præfectorum ejusdem provinciæ: scientibus quia si hoc complere neglexerint, ipsi de propriis facultatibus omnia damna læsis restituere compellentur.

C A P. XXIV.

SI quis autem ex judicibus provinciarum aut evocetur ad aliam administrationem, aut opus ad aliam provinciam ei credatur: jubemus eum legitimo (4) procuratore constituto conventiones pro damnis proponentibus respondere: quod nisi fecerit, sancimus monumenta apud sanctissimum episcopum (sicut superius dictum est) agi, & pro damnis illatis, eis jurantibus, secundum gestorum virtutem omne damnum reddi, providentia similiter, & periculo per tempus præfectorum & uniuscujusque provinciæ tractatorum (5).

C A P. XXV.

OMnes (6) autem pecuniarias pœnas, quæ præsenti lege continentur, a comite (7) per tempus privatarum exigi eos qui præsentem legem non servant, & nostro fisco vindicari sancimus: qui nisi eas vindicaverit, ipse cum ministrante sibi schola ex propria facultate hujusmodi quantitatem solvere cogatur.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur per præsentem legem nostram salutarem, in perpetuum valituram, pro utilitate & statu nostrorum collatorum disposuimus, tua gloria inviolata & immota per omnia servare festinet, & ad omnium notitiam pervenire faciat: edictis quidem in hac regia civitate solenniter propositis: præceptis autem ad clarissimos provinciarum judices directis, ut per eos omnibus collatoribus manifesta fiant. Dat. Id. Jun. Dom. Justin. PP. Aug. * Basil. V. (8) C. Cons.

T I T. XII.

DE SAMARITIS (9).

NOVELLA CONSTIT. CXXIX.

Idem Augustus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

NUllum ita magnum subjectorum nostrorum delictum est, quod non nostra clementia medeatur. Licet enim eorum facti odio habentes ad vindictam pro eis insurgamus, tamen tempus medentes (10) & commonentes modis competentibus delinquentes, rursus ad nostram clementiam remeamus, solitiam iracundiæ, benignitatis reconciliantes rationibus quale quiddam & præsens nostra celebrat lex. Samaritas (11) enim pridem atroces & elatos contra Christianos & in omnium velut novissimam superbiam excedentes plurimis quidem pœnis afflximus, una (12) vero maxime, *quod neque testamenta ipsi possunt conscribere, neque hi defuncti absque testamento, cognatis qui ab intestato vocantur, hereditatem transmittere, nisi ad hereditatem ex utraque causa* (13) *vocatos rectæ Christianorum fidei esse contingeret*. Interdiximus autem eis *& legata dare & donationes scribere, aut aliquas omnino alienationes in suis ponere rebus, nisi forsan orthodoxa hæc percipiens persona esset*. Licet autem lege generali hæc comprehendentes tunc meminerimus, tamen non eandem in operibus (14) quam in literis (15) subtilitatem reservavimus. Nam neque (16) nostrum fiscum, nec aliquam publici partem ex his quicquam accipere passi sumus, licet hoc expressim lex daret.

C A P. I.

NUnc itaque ad moderationem reductos videntes eos, & nobis ipsis indignum esse putantes in iisdem permanere terminis, contra eos qui non similia prioribus languent, præstantes maxime omnium Sergii sanctiss. Cæsariensium metropolis episcopi justis petitionibus (17), quas pro eis facit, testimonium quidem perhibentis meliores eos facte: quietem vero eorum futuro tempore promittentis, ad præsentem sacram nostram venimus legem, per (18) quam sancimus, licentiam (19) esse Samaritis jam scribere testamenta, & suas proprias dispensare substantias, sicut & aliæ præbent leges, & per præsentem nos decernimus, & sine testamentis morientes, ab intestato vocatos secundum imitationem aliorum hominum heredes habere eos præter ea quæ per præsentem nostram transponimus legem. Sed & donationes eis permittimus scribere & legata dare & accipere, & hujusmodi contractus facere cum omni licentia. Qui enim testari (20) dedimus eis & omnem dispensare substantiam, quomodo de particulari dispensatione negabimus?

C A P. II.

SEd tamen non eundem reddimus ordinem & Christianis successoribus & Samaritis. Iterum vero & merito, meliora (21) sectantibus privilegium præstamus. Unde si quis eorum sine testamentis moriatur, & filios ad Deum discretos reliquerit, soli vocabuntur ad hujusmodi hereditatem, qui rectam Christianorum allegant fidem, aliis exclusis, quicunque ipso detinentur quo defunctus errore. Hæc autem dicimus non super filiis solis, sed etiam aliis cognatis ex quacunque sint linea, ut recta sectantes, illis qui non proxime colunt, præponantur, tamen si eundem, qui vocantur, omnes gradum accipiant, aut unam ad hereditatem habeant vocationem (22). Non enim his qui ex longiore gradu sunt, & a vicinioribus excluduntur, licet meliora sectantibus, proximorum damus prælationem aut privilegium.

C A P. III.

NEc tamen pœnitentiæ (23) locum in causa exclusis, auferimus & ex hoc. Nam si voluerint & postea ad rectam fidem Christianorum reverti, qui pro hoc hereditate exclusi sunt, suas recipient portiones, ita vocandi ad hereditatem tanquam si rectæ hujus religionis extitissent, solis fraudari medii temporis fructibus. Si vero & testamenta scripserit aliquis eorum, valere quidem ea quantum ad religionem jubemus. Si autem pater aut etiam aliquis descendentium (aut etiam ascendentium) sit, qui testamenta conscribit, si quidem omnes ex ordine qui ad hereditatem vocantur, ejusdem quo pater erroris sint, his non relinquat ultra (24) duas substantiæ uncias, reliquis ad eos qui recte colunt deferendis. Tamen nisi aliquis forte Christianis ex ipsis reliquerit legata, servanda etiam hic pœnitendi loco volentibus, ut possint æqualitate frui cum eis qui ab initio Christiani fuerint, sicut ab intestato decrevimus. Ad hunc itaque ordinem & partem, & de inofficioso damus ascendentibus & descendentibus & recta sectantibus dogmata, & forte læsis per celebratas in testamentis rerum divisiones.

C A P. IV.

COncedimus autem eis & donationes dare, & accipere, & legata relinquere, & libertatibus servos honorare, contrahere quoque ad invicem, nihil ea quæ a nobis pridem (25) posita est, prohibente lege: nostrum enim fiscum & aliam omnem publici partem excludimus (26) omnino, nullum ex illa lege ad eorum hereditates eorumque substantias aut donamenta participium habere valentibus. Hæc autem dicimus non in futuris solum, sed etiam in (27) præteritis (28), ut neque pro his quæ tunc facta sunt, aut noster fiscus aut alter omnium, substantias perscrutetur eorum. Qui enim in (29) futuris clementiam dedimus, quomodo de præteritis subtilem tractatum haberemus? ut omni modo præsentem nostram clementiam promerentes, gratias Deo profiteantur, & nobis & Sergio (30) sanctissimo ad hanc nos quam maxime circa eos provocanti clementiam.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria nostram in eis declaratam humanitatem per præsentem nostram legem cognoscens, manifesta per provincias solennibus edictis, quæ nunc nobis placuerunt, faciat, ut perpetuo hoc ipsi fruantur auxilio. Dat. 17. Kal. Jul. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Anno xxv. (31) Basilio V. C. Cons.

T I T. XIII.

QUOMODO OPORTEAT MILITES TRANSITUM (32) IN CIVITATIBUS FACERE, ET DE INTROITU.

NOVELLA CONSTIT. CXXX.

Idem August. Petro prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

PRimum & maximum arbitramur statum esse nostræ reipublicæ, ut inculpabiliter nostri exercitus in itineribus convertantur, & innoxietas atque indemnitas nostris collatoribus custodiantur.

C A P. I.

JUbemus igitur quoties transitus fit nostrorum judicum & exercituum, delegatores (33) simul esse cum eis qui curam habeant eorum alimenti, & singularum provinciarum judices per quas transitus fit, præparationem facere expensarum, ut nostri exercitus in unamquamque provinciam adscendentes, inculpabiliter conversentur, & uniuscujusque numeri optiones (34) suscipere species sine qualibet tergiversatione, & erogare magistris militum & militibus in specie præbitas annonas, habere autem eosdem optiones deputatam ipsis occasione emolumenti quintam decimam (35) portionem. Ex consuetudine autem & recau-

ta

(1) Jul. hic n. 500. (2) Nov. 17. c. 9. (3) Jul. hic n. 503. vid. Nov. 8. Nov. 95. Nov. 161. l. 1. C. ut omnes judices. l. 4. Cod. de adsessorib. de diebus 50. v. Cujac. 4. 12. de præsc. (4) Jul. hic n. 540. (5) Τρακτευτῶν, tractatorum, Jul. hic, de quibus dixi ad Nov. 30. c. 2. (6) De multis & pœnis exigendis per Comitem rerum privatarum. (7) Comes privatarum rerum pœnam hujus legis exigit. Julian. hic n. 505. (8) Id est, anno 541. (9) Samaritæ, Nov. 144. Julian. const. 114. l. 12. l. 19. l. 21. C. de heret. l. 2. C. ne Christian. mancip. edict. 6. Justinian. 2. & 3. Ecloг. c. 1. [illegible] Epiph. 1. tom. 1. heres. 9. qui & Samaritani. (10) Id est, tempus hoc medendi præsentibus captantes, & convenienti modo castigatis iis, qui deliquerunt. (11) Samaritæ paganis dicuntur non absimiles in l. 18. C. de heret. unde & excandescentur eis sabbatha. Nov. 144. c. 2. (12) l. 17. C. de hereticis. (13) Ἐξ ἑκατέρου θέματος, id est, ex utroque themate, id est, ab intestato, vel testato, ut l. 19. C. de heret. (14) Executione. (15) Legibus. (16) Hæreticos punientes leges, non semper stricte observatæ fuerunt ab Imperatoribus. (17) Hæreticos quoties toletari & pœnis legum solvi, sanctissimi interdum episcopi a Christianis Imperatoribus petierunt. (18) Hæreticis Samaritis licentia datur testari, & ab intestato hereditates deferre, ut & donare, ut hic, Julian. const. 116. mentionem tantum facit juris inter se donandi, contrahendi, & ab intestato successionis deferendæ. (19) Et sic abrogatur d. lex 17. sed hæc constitutio mox abrogatur, Nov. 144. (20) Argumentum pola, qui testamentum facere potest, idem & donare vel legare potest, est enim a testamento & ultima voluntate ad contractum & donationem. (21) Adde Nov. 144. (22) Id est, eundem ordinem habeant. (23) Pœnitentibus hæreticis ignoscendum, ut hic Samaritæ in successione, quæ ex testamento venit, si pœnitentiam egerint, nullam patiuntur læsionem. (24) Ut Christiani de inofficiosa querelam habeant contra Samaritanorum testamenta ad duas usque uncias. (25) l. 19. C. de hereticis. (26) Hodie non excluditur Nov. 144. (27) Lex extenditur ad præteritos interdum casus, si nominatim eorum facta est mentio, vide l. 7. C. de legib. (28) Retrorsum vires suas extendit hæc constitutio, id est, etiam in præteritum, Jul. const. 116. in fin. (29) Quod in futurum indulgetur, videtur non indulgeri præteriti ratione (quod tamen hic cessat) a contrario, quod lex indulget in præteritum, in futurum vetat, l. 22. ff. de legibus. (30) Episcopo Cæsariensi scil. c. 1. supr. hic (31) Legend. xv. id est, anno 541. (32) Περὶ παρόδου στρατιωτῶν, Stráng. de transitu militum, Index Reginæ, adde Jul. const. 119. ad quod scripsi ad l. 27. §. 3. ff. de usufruct. Goth. Vide Rittershus. part. 9. cap. 9. n. 13. & part. 14. cap. 6. Aul. (33) Delegatores qui & legatarii, Harmenop. 4. tit. 14. ad finem quarto (?) lib. & Epanchæcon libris providentes annonæ militari, Commissaires de vivres. Annonæ per optiones exigebantur, l. 9. C. de erogat. milit. (34) Optiones erogant annonam, d. l. 9. l. 3. C. Theod. de erogatione publ. & in Basilicis ad l. 3. ff. de munerib. & honorib. optio militum pro divisione annonæ sumitur, vid. Cujacium hic. (35) Plerumque susceptoribus certa pars datur rerum susceptarum pro salario, ut hic, & l. 9. C. de suscept.

ta (1) fieri ab optionibus, collatoribus pro his quæ ab his expenduntur, periculo eorum qui cum eis sunt judicum & tribunorum, & comitum & diasostarum (2) & delegatorum & uniuscujusque numeri primatum (3), & nullo modo gratis expendere (4) milites a collatoribus, aut occasione (5) non factæ forsan præparationis, aut *introitorum* (6) nomine, quorum etiam ipsum vocabulum omnino perimimus, ut undique illæsi & indemnes custodiantur nostri subjecti.

CAP. II.

SPecies autem quæ (7) inveniuntur in unoquoque loco ipsos accipere milites, & non alias quærere quæ in ipsa regione non inveniuntur, & propter hoc tergiversationem aut damnum inferri nostris collatoribus.

CAP. III.

EAm vero quæ fit a nostris possessoribus expensam, & declaratur per recauta (8), jubemus reputari eis a sede tuæ celsitudinis sine qualibet tergiversatione aut damno aut injunctione in collationem eam, quam ab eis fiscus capit pro indictione illa in qua expensa fit. Si vero amplius quam *professiones* (9) sunt ab his qui dant species, inveniantur expensæ, jubemus ea omni corpore fiscalium ejusdem provinciæ compleri eos qui ultra functiones suas exhibuerunt. Si vero non habeat ipsa provincia sufficientia ad expensam factam, compleri eos qui hanc expensam fecerunt ex generali mensa, quæ regitur a tua gloria, aut retinere hæc eos ex his quæ ab his inferenda sunt secundum sequentem indictionem, & hæc reputari eis ex omni modo ab his qui fiscalia exigunt: his omnibus admittendis & observandis periculo tuæ gloriæ & singularum provinciarum tractatorum (10) & judicum & obsequentium eis officiorum & *susceptorum* (11), & curialium, & omnium fiscalia tractantium.

CAP. IV.

HOc quoque jubemus servari, nullum judicum aut militum occasione transitus, aut a civitatibus aut prædiis in (12) minimo aliquid accipere. Si autem inventus fuerit quis pro transitu annonam (13) accipere, jubemus tale aliquid agentem exigi duplum totum, quod accipere pro hoc præsumpserit.

CAP. V.

SI (14) quis vero nostrorum judicum aut militum aut optionum ipsorum non recauta fecerit factæ ab iis expensæ, jubemus expensas facientes collatores gesta monumentorum conficere, siquidem inveniatur judex in illis locis, apud eum & sanctissimum civitatis episcopum. Si vero non inveniatur judex in locis illis, apud sanctissimum civitatis episcopum, aut defensores locorum, sub quibus possessio jacet, ex qua facta est expensa, & per talia gesta palam facere qui nostrorum judicum & cum quali exercitu transitum facientes non fecerunt recauta (15), & quantam quantitatem expenderunt, & talia gesta mitti ad tuam gloriam: tuam vero celsitudinem utpote recautis factis, collatoribus quidem præbere aut etiam reputare quæ ab eis facta expensa, sicut superius diximus: retinere autem hanc quantitatem quæ ex gestis declaratur, ex his quæ delegata sunt de fisco principalibus militiæ, & militibus qui expensam fecerunt.

CAP. VI.

AD hæc jubemus principes militiæ nostros, sive eos *qui deducunt* (16) *exercitum*, & delegatores, in transitibus *præmittere* (17) ad illum locum in quo futurus est noster exercitus applicare, & præparationem facere expensarum, & non mittere ad alias civitates aut possessiones, aut prædia quasi debeat exercitus ibi manere, & ex hoc pecunias accipere de possessionibus & villis. Si autem accipere aliquid pro hoc præsumpserit, jubemus etiam sic quidem gesta fieri, significantia & unde & cui datum est, & reputari damnificatis a tua gloria, aut præberi secundum prædictum modum omnia, quæ ex talibus gestis significantur, principes autem militiæ, & quocunque modo diasostas (18) nostri exercitus & delegatores & in duplici quantitate dare quæ accipere præsumserint: prometatores vero etiam supplicium & exilium sustinere.

CAP. VII.

SI qui vero judicum provinciarum colludentes (19) forte cum diasostis (20) nostri exercitus, non præparaverint expensas, & ex hoc per diversas civitates & villas eos perducant, jubemus eos cingulo remotos confiscationi & exilio cum obedientibus eis officiis subdi: nostros autem collatores & ita indemnes servari ex recautorum datione aut ex gestis, quæ secundum prædictum modum debent fieri.

CAP. VIII.

HÆc autem ipsa servari præcipimus non solum in transitibus nostrorum judicum & militum, sed etiam aliorum, qui (21) ex qualibet gente in auxilium nostræ reipublicæ nobis mittuntur.

CAP. IX.

UT autem non occasione metatorum (22) damnationis injurietur nostrorum collatorum libertas, jubemus nulli penitus licere nostrorum militum in *authenticas* (23) habitationes, in quibus domini domuum inveniuntur manentes, accipere sibi metata, sed illas quidem sine molestia servare propriis dominis, accipere autem milites in aliis dictis metata.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem declarata sunt legem, tua gloria in regia civitate & per loca sanctissimis episcopis, clarissimisque judicibus & omnibus nostris subjectis in unaquaque provincia & civitate palam faciet, ut sciant nostri subjecti quæ a nobis pro eorum indemnitate disposita sunt, & agnoscant, quia si contra hæc aliquid agatur, & qui læduntur taciturnitati causam tradiderint, ipsi hujusmodi læsionis sibi auctores fient. Datum kal. Mart. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. Anno XIX. (24) Post consulatum BASIL. V.C. Anno quarto, indictione octava. Proposita in civitate Constantinopolitana.

TIT. XIV.

DE ECCLESIASTICIS TITULIS (25), ET PRIVILEGIIS, ALIISQUE CAPITULIS (26).

NOVELLA CONSTIT. CXXXI.

Imperator Justin. August. Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum.

PRÆFATIO.

DE regulis ecclesiasticis & privilegiis, aliisque capitulis ad sacrosanctas ecclesias & reliquas venerabiles domos pertinentibus, præsentem proferimus legem.

CAP. I.

De quatuor sanctis Ecclesiis.

SAncimus igitur vicem (27) legum obtinere sanctas ecclesiasticas regulas, quæ a sanctis quatuor conciliis expositæ sunt, aut firmatæ, hoc est in Nicæna trecentorum decem & octo, & in Constantinopolitana sanctorum centum quinquaginta patrum, & in Ephesina prime, in qua Nestorius est damnatus, & in Chalcedonia in qua Eutyches cum Nestorio anathematizatus est: Prædictarum enim quatuor synodorum dogmata sicut sanctas scripturas accipimus, & regulas sicut leges observamus.

CAP. II.

De ordine (28) sedendi patriarcharum.

IDeoque sancimus secundum earum definitiones sanctissimum senioris Romæ papam (29), primum (30) esse omnium sacerdotum: beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos novæ Romæ, secundum habere locum (31) post sanctam Apostolicam senioris Romæ sedem: aliis (32) autem omnibus sedibus præponatur.

CAP. III.

De archiepiscopo primæ Justinianæ (33).

PEr tempus autem beatissimum primæ (34) Justinianæ, nostræ patriæ archiepiscopum habere semper sub sua jurisdictione episcopos provinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ Ripensis, & Privalis (35), & Dardaniæ, & Mysiæ superioris, atque Pannoniæ, & ab eo hos ordinari: ipsum vero a proprio (36) ordinari concilio, & in subjectis sibi provinciis locum (37) obtinere cum sedis (38) Apostolicæ Romæ, secundum ea quæ definita sunt a sanctissimo Papa Vigilio.

CAP. IV.

De episcopo Carthaginensi (39).

SImili quoque modo jus (40) pontificis, quod episcopo Justinianæ Carthaginis (41) Africanæ civitatis (42) dedimus, ex quo Deus hanc nobis, restituit, servari jubemus. Sed & aliæ civitates, & earum episcopi, quibus in diversis locis metropoliticum (43) jus præstitum est, hujusmodi privilegio in perpetuum potiantur. Omnia autem privilegia (44) vel solatia quæ ex imperiali munificentia, aut etiam alio quolibet modo sanctissimis ecclesiis aut aliis venerabilibus domibus & locis collata sunt, firme eis per omnia conserventur.

CAP. V.

De privilegiis possessionum ecclesiasticarum (45).

AD hæc sancimus omnium sanctarum ecclesiarum & omnium venerabilium domuum possessiones, neque (46) sordidas functiones, neque extraordinarias descriptiones sustinere. Si tamen itineris (47) sternendi, aut pontium ædificii, vel reparationis opus fuerit, ad instar aliorum possessorum: hujusmodi opus & sanctas ecclesias & venerabiles domos complere, dum sub illa possident civitate, sub qua tale fit opus. Si quas vero res ex curialium substantiis ad quemlibet sacrosanctam ecclesiam, aut aliam venerabilem domum secundum leges venerunt, aut postea venerint: liberas eas esse sancimus descriptione (48) lucrativorum.

CAP. VI.

De (49) præscriptione 40. annorum ad venerabilia loca pertinente.

PRo (50) temporalibus (51) autem præscriptionibus decem & viginti, & triginta annorum, sacrosanctis ecclesiis & aliis universis venerabilibus

(1) Ita quoque Græci legunt, & c. 3. infr. hic, Jul. hic, apochas [illegible] recauta facientes. Porro recautum idem est quod desusceptum, l. 4. Cod. de collat. fund. patrimon. [illegible] apocha [illegible], ubi esset recautum. [illegible] de [illegible] pro [illegible]. Recavere est cautionem dissolvere, Recautio dissolutio. Est enim cautio, obligatio. Recavere eadem forma dictum, qua [illegible] pignus dissolvere. (2) Διασωστῶν, vide c. 6. infr. hic. (3) Πρωτευόντων i. præpositorum. (4) Id est, accipere. (5) Id est, etiamsi eis apparata non sint annona. (6) Ἰντροϊτων, Scrimg. (7) Jul. hic n. 530. (8) Dixi supr. cap. 5. adde Jul. n. 531. (9) Professiones annonæ vocat Julianus hic. (10) Τρακτευτῶν.
(11) Ἐκλημπτόρων, Scrimg. exceptorum, Jul. hic. (12) Ἐν συναργυρισμῷ, ut infr. hic, adde Jul. num. 530. (13) Ἐν συναργυρισμῷ, ut supr. hic, & Novel. [illegible] non est simpliciter per concussionem exigere pecuniam, sed pretium pro annona, l. 9. Cod. de erogat. milit. ann. ea est adæratio. (14) Jul. hic n. 531.
(15) Recautum est species apochæ, & in ea se opponuntur cautum & recautum, quemadmodum [illegible], & [illegible], id est pignus luere. Ans. (16) Τοὺς [illegible] [illegible]. Hi sunt ductores exercitus, c. 7. infr. Jul. n. 538. de quibus infr. hic. & supr. [illegible] (17) Qui ita præmittuntur, Julianus vocat prometatores. Fourieri, mareschaux des logis. (18) Διασώζοντας τὸ ἡμέτερον στράτευμα, ut supr. hic. (19) Jul. num. 500. (20) Dixi supr. cap. 6. (21) Jul. num. 540. (22) Metata sunt hospitia militibus destinata, vid. l. 2. C. de metat. Ans. (23) Εἰς τὰς αὐθεντικὰς οἰκήσεις, Scrim. Authentica habitatio, in qua paterfamilias habitare solet, Jul. hic n. 541. pars principalis ædium, l. 2. C. de metatis, primaria habitatio: adde l. 6. §. 1. ff. de off. præsid. adde Nov. [illegible] c. 3. Novell. 37. cap. 10. dominica. (24) Anno 545. (25) Canonibus, [illegible] Regine, adde Jul. const. 110. (26) De [illegible] & orphanotrophiis, inde Regina.
(27) Canones quatuor sanctorum conciliorum pro legibus habentur. Jul. hic num. [illegible] de l. 4. l. 13. §. 1. C. de sacros. ecclesiis, adde c. Marin. 2. §. 5. ubi dixi. (28) Jul. hic n. 509. de patriarchis. (29) Vide quæ notavi ad l. 16. C. de sacr. eccl. Goth. Vide A. Rebuf. de patriarch. eccl. tit. 3. cap. 1. vers. de primero, Ritershus. expos. nov. part. 11. cap. 1. Ans. (30) Id est, priorem sedere, Jul. hic. (31) Τάξιν appellant Græci hic post τόνου. (32) Hierosolymitano. (de quo Novell. 40. & 120. c. 6.) Antiocheno, Alexandrino, primæ Justinianæ. (ut hic c. 3. & Novell. 11. ubi patriarcharum [illegible] dicta prælato & [illegible] præfationa) Carthaginensi episcopo, ut & Nov. 37.
(33) Jul. hic n. 529. adde Nov. 11. (34) Nov. 11. (35) Τριβαλλίας A. Nov. 11. Triballeæ Julian. hic. (36) Id est, ab ipsis episcopis provinciarum, adde Gregor. [illegible] 19. (37) Hoc est, ut eadem super eos jure habeat, quæ Romanus supra episcopos sibi suppositos, Jul. hic num. 900. (38) Θρόνον appellant Græci. (39) Jul. hic n. 510.
(40) Ἀρχιερατικὰ δίκαια appellant hic Græci. (41) Nov. 37. (42) [illegible] Græci hic. (43) Μητροπολιτικὰ δίκαια. (44) l. 21. §. 1. C. de episcop.
(45) Jul. n. 511. (46) l. 3. Cod. de sacros. eccles. (47) l. 7. C. de sacros. eccl. l. pen. C. de privil. dom. Aug. (48) l. 11. C. de sacros. eccl. l. un. C. de imponenda lucrativa descriptione. (49) Jul. num. 512. 3. Bal. 3. ex tit. 2. cap. 19. & 1. [illegible] [illegible] [illegible]. (50) l. Mant. 3. §. 51. (51) Hanc sumpta est Authent. quas actiones C. de sacr. eccl.

bus locis solam quadraginta (1) annorum præscriptionem opponi præcipimus : hoc ipso servando & in exactione legatorum & hereditatum, quæ ad pias causas relicta sunt.

C A P. VII.

De (2) ædificatione ecclesiarum (3).

SI quis autem voluerit fabricare venerabile oratorium aut monasterium, præcipimus non (4) aliter inchoandam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit, & venerabilem fixerit crucem (5). Si vero semel (6) cœperit aut novam ædificare basilicam, aut veterem renovare : modis omnibus compellatur a beatissimo locorum episcopo, & œconomis ejus, & civili judice, eam explere, & si is distulerit, hoc moriente heredes ejus opus inchoatum adimpleant.

C A P. VIII.

Ne in (7) proastiis vel domibus, vel fundis, vel privatis locis sacra ministeria fiant.

SI quis in sua domo, aut in (8) suburbano ecclesiasticum (9) ministerium ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis sanctissimo locorum episcopo subjacentibus : jubemus hanc domum, aut suburbanum, aut prædium, ubi tale aliquid delinquitur, loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicari (10) per Deo amabilem episcopum, & œconomum ejus, & civilem judicem locorum. Si vero nesciente locorum domino, ejus curatores (11), aut conductores, aut emphyteutæ contrarium aliquid exercari permiserint : dominum quidem loci nullum præjudicium aut dispendium sustinere : eos autem qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ex provincia ubi hoc commissum est, expelli, rebus eorum loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicandis.

C A P. IX.

Ut legatum Deo relictum, illi ecclesiæ deputetur, ubi testator domicilium (12) habet.

SI quis in nomine magni Dei (13), & Salvatoris nostri Jesu Christi hereditatem aut legatum reliquerit, jubemus ecclesiam loci (14) illius in quo testator domicilium habuerit accipere, quod dimissum (15) est. Si quis autem *unum sanctorum* (16) heredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, & non specialiter nominaverit locum in quo est venerabilis domus, inveniantur autem in eodem loco aut civitate plura oratoria ejusdem sancti : illi magis domui quæ pauperioq (17) est, quod relictum est, præbeatur. Si (18) autem non est in civitate basilica nominati sancti, inveniatur autem in territorio ejus, illi detur. Si autem neque in territorio ejus, reperitur hujusmodi domus, tunc ecclesiæ civitatis in qua testator domicilium habuerit, quod dimissum est, præbeatur.

C A P. X.

Si quis (19) oratorium ædificari (20) jusserit.

SI quis ædificationem (21) venerabilis oratorii, aut xenodochii, aut ptochii, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut alterius reverendæ domus, in novissima voluntate fieri disposuerit : oratorium quidem intra quinque (22) annos compleri jubemus providentia locorum episcopi, & civilis judicis : xenodochium (23) autem aut ptochium, aut aliam venerabilem domum intra unum (24) fieri annum. Si autem intra annum non fecerint heredes xenodochium, aut quamlibet venerabilem domum a testatore dispositam fieri : jubemus eos domum aut comparare aut locare, ubi possint quæ jussa sunt adimplere, donec hujusmodi domus venerabilis expleatur. Et si quidem ipse testator decreverit qui debeant xenodochii fieri, aut ptochotrophi, aut alteri tales gubernatores, sive suis heredibus hujusmodi electionem commiserit : jubemus modis omnibus heredes ejus, quæ ab eo definita sunt, adimplere, locorum beatissimis episcopis inspicientibus si gubernatio recte procedit : & si invenerint non utiles existentes rectores, licentiam habentibus sine damno alios pro eis opportunos efficere.

C A P. XI.

Ut (25) legata pro redemptione captivorum relicta, præstentur ab episcopis &c.

SI quis autem pro (26) redemptione captivorum aut alimentis pauperum hereditatem aut legatum reliquerit in rebus mobilibus, aut immobilibus, sive semel, sive annale, & hoc modis omnibus secundum testatoris voluntatem ab iis quibus (27) jussum est hoc facere, compleri. Si autem specialiter dixerit quomodo pauperibus hoc reliquit : præcipimus sanctissimum episcopum civitatis in qua testator habuit domicilium, percipere easdem res, & ejus civitatis pauperibus erogare. Si autem pro redemptione captivorum aliquid relinquatur, & non nominatim testator dixerit per quem oporteat fieri redemptionem captivorum, etiam sic jubemus res ad hoc relictas locorum (28) episcopum & ejus œconomos accipere, & hujusmodi pium opus implere : In omnibus enim talibus piis voluntatibus sanctissimos locorum episcopos volumus providere, ut secundum defuncti voluntatem, universa procedant : licet (29) præcipue a testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad hoc aliquod participium. Si (30) autem qui hoc facere jussi sunt, semel & secundo a beatissimo locorum episcopo aut ejus œconomis per publicas personas admoniti distulerint quæ disposita sunt, adimplere : jubemus eos omne lucrum (31) relictum eis ab eo qui hoc præceperit, amittere : & locorum episcopos omnes res cunctis (sicuti dictum est) piis causis distributas, cum (32) fructibus & augmentis medii temporis & memorato lucro vindicare : & quæ testator disposuit adimplere, scientes, quia si neglexerint, pro his omnibus rationem Deo persolvent. Si (33) autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit aliquid horum quæ a nobis dicta sunt : liceat sanctissimo ejus metropolitæ hæc omnia exigere, & complere : & omni alii licentia sit hujusmodi movere quæstionem, & studere ut modis omnibus causæ piæ compleantur.

C A P. XII.

Ut (34) in piis legatis cesset Falcidia.

SI (35) autem heres quæ ad pias causas relicta sunt, non impleverit, dicens relictam sibi substantiam non sufficere (36) ad ista : præcipimus omni Falcidia (37) vacante, quicquid invenitur in tali substantia, proficere provisione sanctissimi locorum episcopi ad causas quibus relictum est. Si autem legatum ab aliquo ad pias relinquitur causas : jubemus intra sex (38) menses ab insinuatione testamenti numerandos, hoc modis omnibus præberi quibus relictum est. Si autem distulerint qui in hoc onerati sunt, hujusmodi præbere legatum : & fructus, & usuræ, & omne legitimum exigatur augmentum a tempore mortis ejus qui hoc reliquit. Si autem annale (39) legatum cuilibet venerabili domui relinquatur : si quidem qui hoc dare jussi sunt, aut locus ex quo jussum est hoc præberi, in ipsa, aut vicina provincia fuerit : jubemus nullo modo legatum alienari. Si vero loca aut personæ ex quibus hoc dari præceptum est, longius fuerint : tunc liceat illis quibus hoc relictum est, si etiam pars obligata consentit, commutare legatum, & pro eo præcipere reditus idoneos, & cum augmento non minus quartæ partis relictæ quantitatis, & neque plurimis tributis fiscalibus prægravatos : aut vendere, si voluerint, hujusmodi legatum, & non minus pro pretio percipere, quam ex tali legato intra vigintiquinque (40) annos colligitur : ita tamen, ut hujusmodi pretium ad utilitatem prædictæ venerabilis domus ubi relictum est, proficiat.

C A P. XIII.

Ut de iis quæ post episcopatum adquisierint episcopi testari non possint.

INterdicimus autem sanctissimis episcopis res mobiles aut immobiles seseque moventes, quæcunque post (41) episcopatum ad eos quoquo modo pervenerint, in proprios cognatos aut in alias qualcunque transferri personas. In captivorum vero redemptionem, & agentium pabula, & alias pias causas aut pro utilitate propriæ ecclesiæ, ex his expendendi licentiam habeant : & quicquid ex hujusmodi rebus post obitum eorum in ipsorum facultate remanserit, jubemus hoc ad proprietatem ecclesiarum, quarum sacerdotium habuerunt, competere. In illis enim solummodo rebus licentiam eis alienandi aut relinquendi quibus voluerint, damus, quas ante episcopatum probantur habuisse : post episcopatum vero, quæ ex genere sibi conjuncto ad eos devolutæ sunt, quibus ab intestato usque ad quartum (42) gradum succedere poterant. Hæc autem omnia quæ diximus de rebus quæ post episcopatum devolutæ sunt ad sanctissimos episcopos, & in reverendissimis orphanotrophis, & ptochotrophis, & nosocomis, & xenodochis, & gerontocomis, & omnibus aliis rectoribus venerabilium domorum, valere sancimus, in rebus quæ in tempore propriæ administrationis secundum prædictum modum ad eos pervenerunt. Si quis autem episcopus, aut clericus aut cujuslibet ecclesiastici gradus minister aut ecclesiæ diaconissæ moriantur sine testamentis & legitimis successoribus, horum successio ecclesiæ (43) competat in qua constituti fuerint.

C A P. XIV.

Ne heretici ab ecclesiis vel privatis res immobiles quoquo titulo accipiant : & ne speluncam fidei suæ ædificent.

JUbemus autem nullum hæreticorum, neque (44) per conductionem, neque per emphyteusim, neque per emptionem, aut alio quolibet modo res immobiles accipere a qualibet sancta ecclesia, aut alio venerabili loco ; si quid vero hæreticus pro tali causa præbuerit, amittat : hujusmodi (45) vero res venerabili loco a quo etiam datæ sunt, vindicentur : rector autem domus qui ipsas res dedit hæretico, omni guberna-

(1) Nov. 111. c. 1. & ita videtur abrogari centum annorum præscriptio. Nov. 9. & l. 23. C. de sacr. eccl. (2) Nov. 5. cap. 1. Nov. 67. c. 1. Goth. Vid. Gudelin. de jure noviss. lib. 2. cap. 9. n. 7. Ans. (3) Venerabilium Jul. n. [illegible] (4) Loca ecclesiastica quomodo consecranda. Nov. 5. c. 1. Nov. 67. c. 1. in fin. Nov. 123. c. [illegible] (5) [illegible] diximus. (6) Ædificationem ecclesiæ nemo potest inchoare, quin cogatur eum perficere.

(7) Novell. 58. Novell. Leon. 4. (8) [illegible] (9) Ecclesiastica munera facere. Jul. n. 114. [illegible] Scrimg. vid. Nov. 6.

(10) Domus privatæ Ecclesiæ vindicantur, in quibus sacra ministeria fiunt, vid. Nov. 5. adde l. 3. l. 8. C. 9. Cod. de hæreticis. (11) Pœna eorum, qui quod illicitum faciunt in domo aliena, ignorante domino seu proprietario, quod si eo sciente factum fuisset, domus confiscaretur. (12) Jul. hic n. 515. Goth. Vid. Gudelin. de jure noviss. lib. 2. c. 12. n. 5. & Rittershus. jur. nov. part. 4. cap. 14. Ans. (13) Dei vel Christi nomine qui quid relinquit, domicilii sui ecclesiæ videtur relinquere, l. ult. C. de sacr. eccles. (14) l. 20. §. 1. ff. de cond. & demonstr. l. 19. C. de episc. (15) Relictum aut legatum. (16) Si quis in nomine sancti Martyris, Jul. n. 516. (17) In dubio favendum paupertati, d. l. ult. in fin. l. 41. §. 1. C. de episc. & pauperiori ecclesiæ. (18) Res ita habet : legatur D. Petro urbano : primum Petri templo legatum debebitur : si alia sint ejus cognominis templa, pauperiori præstabitur quod si nullum urbanum fuerit, extraurbano debebitur. Si nullum extraurbanum, ecclesiæ, in qua domicilium testator habuit, legatum præstabitur, etiamsi Petri nomine [illegible] non fuerit. (19) [illegible] (20) Potest heres damnari ædificare domum, Paul. 3. sent. 6. §. 10. oratorium, xenodochium, templum & his simile quid, ut hic. (21) Domum religiosam, Jul. n. 510. [illegible] vocant Græci hic. (22) Intra quod tempus heredes defuncti gravati, ædificare domus sacras debeant. (23) [illegible] Scrimg. Xenonem, Jul. (24) De anno, vid. Cujac. 10. de præsc. (25) 9. Ecl. 1. c. 8. & 9. Goth. Vid. Gudelin. de jure noviss. lib. 2. c. 12 n. 8. & Rittershus. part. 9. c. 19. Ans. (26) l. 28. C. de episc. adde Jul. n. 510 (27) Id est, ab executoribus. licet enim defuncto eligere ministrum executorem seu dispensatorem, quem voluerit. Id sacramento [illegible] causis fieri consuevit, Nov. Leonis 65. (28) Executore redemptionis captivorum non expresso a testatore, munus redimendi defertur ad episcopum & eorum œconomos. (29) Hinc sumpta est §. 13. licet C. de episc. Hujus autem loci sententia hæc est : Episcoporum interesse, omnia ad pietatem pertinentia fieri, quamvis testator vel donator verba contraria voluntatis expresserit, Jul. hic. (30) Heredes si piam dispositionem implere noluerint, quemadmodum puniendi sint, Jul. hic num. 519. (31) Etiam Falcidiam. Alias quidam volunt, heredem non frustrantem voluntatis defuncti, deducere Falcidiam ex piis legatis, l. 1. §. 1. ff. ad leg. Falc. Cujac. eam sententiam Balsamonis fuisse refert ad c. 12. inst. adde quæ scripsi ad Novell. 119 c. ult. (32) l. 46. §. 4. Cod. de episc. (33) Dormiente Episcopo, vigilat ejus Metropolitanus. (34) 1. Ecl. 1. c. 8. & 9. de quo dixi ad Auth. similiter C. ad leg. Falcid. (35) Hinc sumpta est Authent. similiter C. ad leg. Falc. (36) Si heredes testatoris substantiam non sufficere dixerint, Jul. hic num. 522.

(37) l. 49. C. de episc. vid. c. 10 supr. hoc, Nov. 119 cap. ult. Falcidia privatur heres hic, non quivis, sed morosus : ut ita Falcidia locum etiam habeat in legatis ad pias causas, l. 1. C. 1. ff. ad leg. Falc. Paul. 4. sent. 3. §. 3. Ceterum an & quo modo Falcidia locum habeat in legatis ad pias causas, vid. Tiraq. in privilegiis piæ causæ, ubi notat, quinque casibus Falcidiam deduci ex legatis ad pias causas, & 27. ubi notat, Trebellianicam non deduci ex fideicommisso universali ad pias causas, adde Gessium §. Falc. q. 3. & §. Treb. q. 6. Goth. Adde Ant. Merend. contr. lib. 2. c. 32. & 33. Ans. (38) Si sex intra menses pia voluntas defuncti impleta non fuerit, Jul. num. 523. de sex mensibus vide Cujac. 10. de præsc. (39) De legatis annalibus ad loca religiosa relictis num. 525. (40) Ita legit Julianus hic, Græci vero, 35. vide quæ notavi ad l. 51. §. 1. C. de donationibus, Nov. 120. c. [illegible] adde Molinæum tractatu de usuris q. 3. n. 110. (41) Hinc sumpta est Authent. licentiam Cod. de episc. adde Jul. num. 520. hoc integrum dele, Episcopum res adquisitas (successiones a cognatis ad quartum usque gradum ei delatas excipe, vers. in illis in fin. inter. hic l. 13. §. 2 Cod. de episc.) post adeptum Episcopatum, nemini donare testamento posse : quod res hujusmodi præsumantur ex bonis ecclesiæ & occasione ecclesiæ ei quæsitæ.

(42) d. l. 42 §. 2. C. de episc. (43) Ecclesiasticis personis mortuis sine testamentariis aut legitimis heredibus ecclesia succedit : olim fiscus, l. 20. C. de episc. adde Jul. hic n. 534.

(44) l. 10. C. de hæreticis. (45) Vide quæ scripsi ad l. 14. C. de hæreticis.

bernatione removeatur, & in monasterio recludatur, & uno anno a sancta communione segregetur: cum hæreticis prodiderit Christianos. Si autem orthodoxus possessionem habens in qua est & sancta ecclesia, alienaverit aut reliquerit, aut per emphyteusim, aut per conductionem, aut quamlibet gubernationem hanc dederit Judæo, aut Samaritano (1), aut Ariano, aut alii hæretico: & sancta (2) ecclesia ejusdem vici hujusmodi vindicat proprietatem alienationis. Si quis autem hæreticorum (quibus etiam connumeramus Nestorianos, & Acephalos, & Eutychianistas) præsumpserit speluncam (3) suæ incredulitatis ædificare, aut Judæi novam synagogam constituere, locorum sancta ecclesia ædificia suæ proprietati defendat. Si vero quis emphyteusim, aut conductionem, aut etiam per quamcunque aliam gubernationem dederit possessionem hujusmodi personæ: si quidem sciebat dominus possessionis ejus, quia hæretico hanc commisit, omnes reditus illius temporis quod in contractu transiit ecclesiæ civitatis, sub qua possessio constituta est, vindicari, si vero ignorabat dominus possessionis, quia hæreticus erat cui hæc commissa est, ipsum quidem dominum propter ignorantiam indemnem servari: hæreticum vero in utroque casu expelli de possessionibus, & ejus substantiam applicari fisco.

C A P. XV.

Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar eorum inventarium conficiant.

ORphanotrophi (4) vero, tutorum & curatorum fungantur officio: ita tamen, ut etiam sine satisdatione & conveniant, & conveniantur de rebus orphanotrophiis, & ipsis propriis orphanis competentibus. Res autem competentes alicui orphanorum, publicis præsentibus tabulariis, aut sub gestis monumentorum: in hac quidem regia civitate apud magistrum census habitis: in provinciis autem apud judices earum, aut defensores locorum, orphanotrophis accipere & custodire: & si necessarium putaverint, etiam alienare, & pretia earum orphanis conservare: aut alias res pro illis emere: non autem subjacere tutelaribus aut curatoriis rationibus: servari autem jubemus venerabili orphanotrophio hujus regiæ urbis, & xenodochio quod vocatur sanctæ Mariæ Sanso (5), & sub ejus gubernatione constitutis oratoriis aut ecconibus, aut venerabilibus domibus omnia privilegia quæcumque habet major sanctissima ecclesia Constantinopolitana.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, tua celsitudo edictis solennitet in hac regia urbe propositis, ad omnium studeat pervenire notitiam. Nos enim providebimus quatenus sine collatorum dispendio fiat etiam in provinciis manifesta. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. * BASIL. V. (6) C. CONS.

T I T. XV.
DE INTERDICTIS (7) COLLEGIIS HÆRETICORUM (8).
NOVELLA CONSTIT. CXXXII.

Imperator Flavius Justinianus, felix, inclytus, victor ac triumphator semper Augustus, Episcopo Constantinopolitano.

P R Æ F A T I O.

PRimum esse & maximum bonum omnibus hominibus credimus, veræ & immaculatæ Christianorum fidei rectam confessionem: ut per omnia hæc roboretur, & omnis orbis terrarum sanctissimi sacerdotes ad concordiam copulentur, & consone immaculatam Christianorum confessionem prædicent, & omnem occasionem, quæ ab hæreticis invenitur, auferant quod ostenditur ex diversis conscriptis a nobis libris & edictis. Sed quoniam hæretici neque Dei cogitant timorem, neque interminatas talibus pœnas ex legum severitate considerantes, diaboli opus implent, & quosdam simplicium seducentes sanctæ fidei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, adulteras (9) collectas, & (10) adultera baptismata latenter faciunt: pietatis existimavimus, per præsens nostrum edictum monere eos, qui tales sunt, quatenus & ipsi recedant ab hæretica vesania, & nec aliorum animas per simplicitatem perdant, sed magis concurrant ad sanctam Dei ecclesiam, in qua recta prædicantur dogmate, & omnes hæreses cum principibus suis anathematizantur. Nosse enim volumus omnes, quin si de cætero aliqui inveniantur aut (11) contrarias collectas facientes, aut apud semetipsos collectionem: nequaquam omnino eos ferimus, sed domus (12) quidem ubi aliquid delinquitur, sanctæ assignamus ecclesiæ: his autem qui colligunt, aut apud se colliguntur, ex constitutionibus pœnas inferri omnibus modis jubemus. Dat. Prid. Non. April. *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. * BASIL. CONS.

T I T. XVI.
QUOMODO OPORTEAT MONACHOS (13) VIVERE.
NOVELLA CONSTIT. CXXXIII.

Idem August. Menna beatissimo Archiepiscopo.

P R Æ F A T I O.

SIngularis (14) vita hujusque contemplatio res (15) est sacra, & ex hoc evehens animas ad Deum, & non solum juvans eos qui ad hanc accedunt, sed etiam aliis omnibus pro ejus puritate & supplicatione ad Deum, præbens inspectam utilitatem. Unde & priscis imperatoribus studii fuit & a nobis non pauca sancita sunt de eorum honestate & ornatu. Sequimur etenim sacras regulas & antiquos patres qui hæc noxerunt, quia *nihil (16) sine via ad quæstionem est inventie*, communem omnium hominum sollicitudinem ex Deo accipienti. Dudum (17) quidem scripsimus constitutionem volentem *in multitudine existentes monachos in commune (18) degere secundum quod vocatur cœnobiorum schema: & neque propria habere habitacula (19), neque substantias (20) congregare, neque vitam (21) habere sine testimonio: sed communiter quidem ipsos comedere (22): dormire (23) vero omnes in commune, & honestam sectari vitam, & testes esse ornatus alterutris, & juvenes (24) quidem vereri canitiem hæc respicientium, & ex studio etiam vigilias (25) assumere*, ut ne quid facinoris velut per somnum fiat, neque turpis videatur aliis, sed unusquisque suam honestatem etiam dormiendo custodiat.

C A P. I.

QUibusdam vero nobis nunciatis quæ digna & majori cautela legis egebant; recte ad præsentem venimus sanctionem ad illius perfectionem & supplementum, per quam sancimus nullam penitus habere licentiam separatim habitandi, neque appellatam cellulam (26) nisi solus fuerit, & monasterium duobus utens ministris, & continentem & quietam degant vitam, sed omnino cum sint plurimi viri, una sit eorum conversatio & orationum & quæ naturæ sunt opera (27) facientium, quatenus inculpabiles & inaccusabiles consistant: & communiter quidem sicut dictum est, comedere, communiter quoque dormire, & siquidem tanta sit multitudo, quanta in uno habitaculo capiatur, alioquin duo forsan aut tria habitacula esse quæ capiant eos. Nullam tamen omnino proprium habere, sed in commune vivere diebus & noctibus, ut noctes eis eandem habeant quam dies observationem. Non enim dormiunt omnes semper, sed palam est, quia alii quidem in somno sunt, alii vero vigilant, & omnino erunt quidam dormientes inspicientes. Si autem aliqua habitacula sint in quolibet monasteriorum sub tua constitutorum sanctitate, sive in hac magna civitate, sive in ejus per circuitum habitaculis, sive a nobis ipsis ædificatis, sive ab aliis seorsum habitata, hæc omnibus modis depones (28), aperiesque eis alterutra ubi celebrent: quid enim formidabunt hoc agentes semetipsos dicantes Deo & abrenunciantes publicæ conversationi? & hoc quidem ita valere nunc & in futurum omne volumus tempus, nullo ut dictum est, habente habitaculum seorsum, sed congregandis omnibus & inspicientibus quæ ab alterutris aguntur. Certum est enim quia talia studebunt ea constituere, qualia omnino inculpabilia manent. Si quis autem apparuerit tantum impudens, ut audeat tentare prævaricari quod sancitum est, monasterii præsul hæc examinet. Volumus enim vehementiorem quam nunc est, fieri observationem, & quidem primum non plurimos (29) esse in monasterium ingressus, sed unum, aut secundum forte, & adstare januæ (30) viros senes & castos & testimonii boni ex omnibus, qui quidem neque reverendissimis monachis concedant sine (31) abbatis voluntate exire monasterium, (sed inter eos detineant, quæ Dei sunt zelantes, nec semetipsos lacerantes, nec actus, nec studia) nec alios quosdam introire monasterium noctibus, & diebus sinant, qui non rectam manere procurent venerabilium monachorum voluntatem. Sitque cautissima maceria munitum monasterium, ut nullus exitus aliunde, nisi per januas, sit.

C A P. II.

DEinde vel si ulla ecclesia in monasterio sit, neque sic occasione ecclesiarum, ingredi (32) & deambulationes licite illic facere, & confabulari cum quibus non convenit, sed venire quidem tempore sacri ministerii, cum Abba suisque prioribus & senibus, sacrificioque completo omnes monachi rursus ad cœnobium revertantur, ibique sedeant, magnumque Deum honorent, & sacris (33) scripturis incumbant. Plurimus itaque est horum librorum chorus (34), & possibile est unicuique animum corrigere, atque rigare sacris scripturis, quas si (35) frequenter legent, nunquam decipientur, nec ad humanas descendent solicitudines. Quatuor autem vel quinque seniores (36) ex ipso monasterio esse in constituta ecclesia, quibus jam omnis exercitatio est expleta in continentia, & qui ordinationem habere meruerunt in clero presbyterorum forsan aut diaconorum aut deinceps habentium schema. Dicti enim & supervenientes alloquentur, & de divinis eloquiis disputabunt (37), & putari omnes esse tales procurabunt, & custodient sacram domum, juventutem autem exardescentem, & suos terminos exilire volentem in continentia detinebunt.

C A P. III.

NOn ingredientur autem neque mulieres in (38) virile monasterium, neque viri in fœmineum occasione (39) mortui, & ibi sepulti memoriam, vel per aliam causam, & maxime si quis fratrem forte vel sororem aut aliquem ex genere habere in monasterio dicat: cognatio enim monachis in terra non est; cœlestem zelantibus vitam: quid enim volentes tales ingressus faciant, nisi voluerint aliquid agere interdictorum? cum liceat & viris convenientia in monasteriis virilibus celebrare, & mulieribus similiter distributa in muliebribus monasteriis facere mulieres, nullo permixto alterutri, neque si forte frater esse dicatur: aut soror (40) aut cognatus aitar. Neque enim per hanc occasionem

ingredi

(1) Dixi de Samaritanis Nov. 129. (2) Olim fiscus eam vindicabat, l. 10. C. de hæreticis, nec id mirum. Novæ siquidem constitutiones ecclesiæ plerumque tribuunt, id quod veteres fisco deferunt, ut his, & c. 15. in fin. supr. hoc. (3) Templa hæreticorum, speluncæ. (4) Vide quæ dixi, l. 32. C. de episc. adde 1. Ecl. 4. c. 12. περὶ [illegible] (5) v. Ecl. 3. t. 12. §. 2. περὶ τῶ [illegible] Σαμψῶν, hujus nominis. Nov. 59. c. 3. & Procopius, l. 1. περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, adde Cujac. 1. obs. 12. (6) Id est, 545. (7) l. 4. C. de hæret. Nov. 37. (8) De hæreticis, inter Novinas, [illegible] περὶ [illegible] Κωνσταντινουπόλεως, scribunt. adde Nov. 45. 109. (9) [illegible], scr. vid. l. 2. §. 3. leg. 14. C. de hæreticis. (10) [illegible] d. l. 14. (11) [illegible] Scrimo. (12) Quas ob causas domus confiscentur, dixi ad Novellam 14. §. 1. (13) De monachis & asceteriis & eorum conversatione, Scrimo. Hol. de vita monachorum, Index Novina vid. Nov. 5. (14) Ὁ μοναχικὸς βίος. (15) Laus vitæ monachalis, de qua vide plura apud Cedrenum in vita Claudii. (16) Princeps omnium follicitudinem gerit, id est, nihil quidquam est, de quo princeps non sit solicitus, adde l. 3. ff. de off. præf. vigilum, [illegible] (17) Nov. 5. cap. 3. Nov. 123. cap. 36. (18) Monachi in commune degunt.

(19) [illegible], Scrimo. possessiones: eo sensu, veteri scil. monachos proprias habere possessiones. (20) De bonis. (21) De vita. (22) De victu. (23) De somno. (24) De mutuo inter se honore. (25) De vigiliis & otio vitando. (26) [illegible] Scrimo. [illegible], latibulum monachi: quod & laura, Nov. Nicephor. [illegible] & Suida [illegible] τῶν μοναχῶν. secretum, l. 26. Cod. de decur. leg. ult. C. de metallariis. adde Novellam 123. c. 10. 36. (27) Victum & somnum intelligit. (28) Ædicula illicita pulsone depone. (29) Plures ad monasterium ingressus esse non debent. (30) Janitores monasteriorum quales esse debeant. (31) cap. 6. infr. Novell. 1 4. cap. 42. (32) Quemadmodum monachi in templum se conferant. (33) Monachorum enim est, sacris scripturis incumbere. (34) Bibliothecas suas monachi habuerunt. (35) Scripturarum sacrarum utilitas. (36) Resposarii monachorum sunt velut eorum procuratores & professores, de quibus vid. cap. 5. infr. hic. eorum muneris inter cætera fuit, audientes instituere, & cum eis conferre ac disputare de rebus sacris. Erant ergo reliquis quasi lectores & auditores. (37) Disputationes & disputationum præsides monachi in suis monasteriis habuerunt. (38) Nov. 123. c. 10. l. 16. C. de episc. Goth. Vacat l. 44. C. de episc. & cler. Aul. (39) Hoc enim prætexta & colore lex potest circumveniri. (40) d. l. 16.

ingredi sinemus aliquem. Si enim ipsa principia (1) abscindamus, & per ipsum aspectum insitam animabus delectationem, & ex hoc lapsum prohibeamus, erit multo possibilis ac facilior sacris (2) decertatoribus melioris vitæ status. Omnes ergo huic legi obediant, & neque viri recondant in muliebri monasterio sepulchra, neque mulieres in virilibus ascetriis fodiant. *Neque enim viros mulierum* (3) *studia decent, neque rursus virilia mulierum collegiis conveniunt*. Neque ex hoc propter demonstrus turpes & mali principii tales permistiones agi volumus, ut non iter ex hoc fiat naturæ apud se inhoneste grassari (4), & ludere, & divinas confundere causas, & pietatis quasi velamine, & cognetionis schemate hæc agere, quæ neque dicere neque cogitare singularem vitam eligentibus est bonum. Illo existente manifesto, quia necessarium est sepulturæ ministrantes & maxime lectis (5), & fodientes non ingredi monasteria, sed in virilibus quidem monasteriis causa facilis est: in muliebribus autem non ita, propter memoratam interdictionem.

§. 1. Sancimus igitur, si quando aliquid futurum sit tale fieri, & sepeliri mulier in muliebri monasterio, (virum namque non sinimus) reverendissimas quidem fœminas in suo manere habitaculo, solam vero ostiariam (6) & abbatissam forte ipsam, si voluerit interesse his quæ aguntur: & ipsos celerius illa agentes, quæ circa funus solemnia sunt, & sepulchrum fodientes, & corpus obvelantes (7) repente discedere, neque videntes aliquas reverendissimarum mulierum, neque ab aliqua earum visos. Sed neque aliquam excogitent occasionem aut viri ad muliebria monasteria ingrediendi, aut mulieris viri deputare occasione horum quæ circa funus aguntur (quas utique memorias (8) vocant) in tertiam & nonam (9) convenientes diem, aut dum quadraginta compleantur, aut etiam annus, cum liceat, siquidem muliebre sit monasterium, mulieres omnia agere: si vero virorum viros: & non occasione talium observationum inhonestatem quandam venerabilibus monasteriis imponere.

C A P. IV.

QUia vero nihil quod sancitur, nisi (10) custodiam habeat competentem, poterit servari decenter, sancimus per tempus uniuscujusque monasterii præsulem (11) frequenter inspicere & perscrutari uniuscujusque conversationem & disciplinam: & sicubi aliquid parvum fiat, contra quam decet, hoc repente corrigere, & non sinere majus fieri lapsum, & perire animam ad salutem conversationis confugientem. Monasteriorum autem exarchus (12), si quis fuerit per loca, sicut in hac felicissima civitate hæc solicite curet, & mittat eos qui appellentur responsarii (13) ejus per monasteria, & requirat etiam vicinos (14), ne forte aliquid nequam in aliquo monasteriorum proximo fiat, & hæc universa castiget, & competenti digna faciat providentia. Sed etiam uniuscujusque civitatis episcopus (15) hujus rei providentiam habeat sive patriarcha, sive metropolita sive singuli sunt episcoporum, & reverendissimos defensores, qui mittant hæc requirentes & servantes, & non sinentes, qui quam fieri extra quam decet: sed & si quid fiat, velociter hoc emendare. Sanctissimus autem patriarcha felicissimæ hujus urbis de monasteriis hic positis similiter examinet & custodes rei Deo amabiles ecclesiæ defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, & quos putaverit perfectos & honestissimos esse, constituat, ut per plures custodia facta, adhuc amplior observatio & super peccatis vindicta fiat.

C A P. V.

OPortet autem unumquodque monasterium sub abbate (16) constitutum habere (sicut prædiximus) eos, qui vocantur *Responsarii* (17), viros senes & monachicum certamen superantes, & non facile corporales injurias passuros, qui eorum rebus & eorum occupentur utilitatibus, & non solum si virorum sit monasterium, sed etiam si mulierum contingant, esse duos aut tres viros, aut vel eunuchos (18), si possibile est, esse, aut senes & castitatis testimonium habentes, qui causas agant, & ineffabilem eis præbeant communionem (19), cum hujus tempus fuerit. Si vero de alia monasterii utilitate, aut ad unam reverendissimarum ascetriarum pertinente, dicere aliquid necessariorum voluerint, loquentur abbatissæ, & alteri penitus nulli fœminarum quæ in monasterio sunt, hæc per reverendissimas (20) ostiarias egentes. Oportet enim tales aliquas ad januas ordinari, quæ similiter ingressus & egressus in monasterium inspiciant & egressus prohibeant, & inaccessibiles viris ingressus præterquam apocrisiariis constituant. Illi vero ad ostiariam loquentur, & dicent suum adventum: abbatissæ vero per eas agnoscentes & descendentes his loquentur, & illi referent ad illas de earum gubernatione aut utilitate pro qua venerint, & ita & quæ humana sunt, agentur bene, & castitas permanebit undique a nullo tentata malo. Si quis autem deliquerit, (nam multa sunt humana: & nullus (21) potest naturam sic retinere, ut non peccet nihil, hoc enim proprium est solum Dei) hunc, si (22) quidem mediocre peccatum est, & monere & suspendere & pœnitentiæ ei dare tempus, ut meliorem ordinem sumens, mox revertatur ad semetipsum, & non quos jam posuit, amittat labores. Si vero major culpæ sit modus secundum commissum & medelam correctionis esse & rursus admonitionem vehementiorem & pœnitentiam fortem exigere: & si quidem valuerit istis modis amovere lapsum, & corrumpi cœptum (hoc autem & in mulieribus conversis & viris dicimus) grates agere magno Deo, cum & in cœlo fiet magnum gaudium angelicis virtutibus, quando aliquis salvus fit peccatorum. Si vero pejores ultra medicinam causæ fiant, tunc etiam expelli (23) eum a monasterio, quatenus dans semetipsum ex melioribus ad pejora, ipse solis malis noxiatur solus, & non per ejus malum etiam alii violentur, sicut morbosorum (24) & inexcusabiliter languentium jumentorum. Neque enim imperium despiciet hos negligi, neque retinebit indignationem adversus abbatem, neque contra loci episcopum & sub eo positos defensores ecclesiæ, si non hæc observaverint, tanquam necessaria sit etiam imperio rei diligentia. Si (25) enim illi puris manibus & nudis animabus pro republica supplicent Deo, manifestum quod & exercitus habebunt bene, & civitates bene disponentur. Deo quoque placato & propitio existente, quomodo non universa plena totius pacis & devotionis? sed & terra nobis feret fructus, & mare quæ sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem rempublicam deducente. Sed & ipsum commune schema hominum reverentius erit, & vivet melius, illorum erubescens *perdurationem* (26), ideoque una pariter conspiratio erit, omnibus simul ad hoc concurrentibus, & in exilium missa quantum possibile est, malitia omni & melioribus & sanctioribus studiis introductis, & rebus ipsis decentibus, quod nos requirentes, causam agimus, ut putamus, utilem.

C A P. VI.

ILlud quoque omnibus servari volumus modis. Si visus fuerit aliquis reverendissimorum monachorum & in aliqua tabernarum (27) conversari, hunc repente dari locorum defensoribus, aut hic *gloriosissimis præfectis sacrorum Prætoriorum*, & castigari convictum, & nuntiari hoc *Abbæ*, quatenus eum expellat (28) monasterio qui talia deliquit, utpote in confusionem vitæ angelicam hanc conversationem mutantem. Oportet enim duplex (29) hoc opus monachis esse, aut divinis vacare scripturis, aut quæ monachos decent (quæ vocant manuum (30) opera) meditari & operari. Mens enim frustra (31) vacans nihil bonorum parit. Pro his hanc ponimus legem & in hac regia civitate valentem & in gentibus omnibus. Utique ad singulos patriarcharum dirigimus eam ad cautelam observationemque competentem illi vero sub se constitutis metropolitis mittent. Illi quoque aliis omnibus innotescent episcopis & per episcopos omnia hæc reverendissimis monachis & abbatibus eorum fient manifesta. Damus autem causæ observationem non solum abbatibus monasteriorum singulorum, nec solum Deo amabilibus episcopis, nec sanctissimis metropolitanis, deque sanctissimis patriarchis, sed hic quidem & tuæ (32) excellentiæ, ut si cujus causa egeat vehementioris correctionis, discentes a Deo amabilibus viris exequantur. In provinciis autem earum judicibus, primitus a Deo amabilibus episcopis, quod agitur agnoscentibus, & ut sint per omnia & personis sacratis & magistratibus innoxia ea quæ ad Deum & præ cunctis Imperio, tanquam nihil sit sanctius custodiri rempublicam magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi clementia frui per reverendissimorum virorum puritatem, quam custodient quoque clerici & monachi & episcopi majores & minores, sacrorum memores canonum sacrarumque legum & constitutionum de hoc scriptarum, quas & valere & gratas esse etiam per præsentem sancimus legem.

E P I L O G U S.

† Tua igitur beatitudo quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem cognoscens, operi effectuique tradere festinet. Dat. 17. Kalend. April. *Constantinop.* ARIONE (33) V. C. CONS.

T I T. XVII.

UT NULLI JUDICUM LICEAT HABERE LOCI (34) SERVATOREM (35), NISI CERTIS EX CAUSIS DIVINA CONCESSERIT JUSSIO (36).

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXIV.

De Vicariis.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar, Flavius Justinianus, Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, felix, pius, gloriosus, victor, triumphator, nunquam non colendus Augustus, Musonio præfecto urbis.

P R Æ F A T I O.

QUæcunque ad utilitatem nostrorum subjectorum, intentionem habentes semper, invenimus diversas læsiones nostris subjectis inferri ab emissis vicariis in provincias ab aliquibus civilibus & militaribus judicibus: & de hoc dudum legem scripsimus, particularem aliquam facientes rei emendationem.

C A P. I.

Ne ulli magistratuum liceat constituere vicarios.

NUnc vero perfecte juvare nostros subjectos studentes, sancimus nullam licentiam habere pro tempore præfectos tam Orientis quam Illyrici prætoriorum aut comitem largitionum, aut comitem privatarum, locorum (37) servatores destinare in provincias, aut ipsos provinciarum judices facere, & proprii singuli loci servatores emittere. Sed neque vicarios judices in creditis eis provinciis loci servatores emittere in qualibet civitate. Solum vero jubemus esse loci servatores præfecturæ in Hosdruma (38), & in Mesopotamia, & si necessitas vocaverit:

S in

(1) Principiis obsta. Principia delinquendi abscindenda, adde l. 6. §. 1. ff. de injust.
(2) Agonistæ sacri, monachi, velut in sacro certamine currentes, alludit autem ad veterum [illegible] certamina (de quibus vide l. 4. in pr. ff. de his qui notantur infamia.) Olympia, Isthmia, Pythia, Nemæa. (3) Mulierum studia viris indecora: ut & virorum mulieribus.
(4) [illegible]. (5) Id est, & maxime eos, qui feretra deportant, quique defodiunt.
(6) [illegible] Græci hic. Janitrices & ostiariæ faciunt quandam monialium, de qua c. 5. infr. hic. (7) Vid. Tertull. lib. de velandis virg. (8) [illegible] Memorias & preces solennes defunctorum nomine tunc fieri solitas intelligit. (9) Novendiale sacrum mortuorum quid esset, dixi ad Novell. 115. c. 5. §. 1. (10) Parum est leges promulgari, nisi aliquis earum vindex & custos constituatur, Nov. 26. cap. 1. l. 2. §. 13. ff. de orig. jur. (11) [illegible].
(12) [illegible]. Exarchi monasteriorum les Prieurs. (13) De quibus vide c. 5. infr. hic. (14) Vicinus enim præsumitur scire factum vicini. l. 9. C. de nuptiis.
(15) Episcopis cura monasteriorum incumbit. (16) [illegible] Græci hic.
(17) Ta. Abygesfont [illegible] c. 5. c. 4. supr. hic, de apocrisiariis dixi ad Nov. 123. c. 20. (18) Minus enim suspiciosi est in eunucho, quam in alio. Ideoque regio cubiculo ut sæpius ministrabant Eunuchi, unde & Eunuchi dicti quod [illegible] cubile; [illegible], custodio. Ita se factum, ut Eunuchi servi pretium veteribus inter omnia mancipia summum esset, l. 1. §. 1. vers. sin vero C. de communi servo manumiss. (19) [illegible], Scriing. [illegible] l. 41. pr. C. de episc. Nov. 131. c. 34. Sacram itaque communionem moniales sumebant ut plurimum a senibus & eunuchis monachis.
(20) Janitrices monialium, ingressus & egressus monasterii observabant, & cum advenientibus loquebantur, c. 5. §. 1. supr. (21) Nihil est omni ex parte beatum, vid. constitutionem de conceptione Digest. §. 14. (22) Gradus delictorum monachorum. (23) Pœna monachica, expelli a monasterio, ut c. 6. infr. hic. (24) Morbosi monachi pœna, ab aliis separari, Cato c. 2. ferramenta vetera, servum senem, servum morbosum, & si quid superest, vendat. (25) Operæ Dei ministrorum quænam sint, l. 43. Cod. de episc.
(26) [illegible] id est, puritatem. (27) [illegible], Scriing. in cauponam, frustra hoc non dicit, nam & tabernariæ inter abjectas personas numerantur, l. 9. C. de rescissi. solentque vales prostitui, l. 4. §. 2. ff. de his qui notantur, in tabernis etiam adsolent quæstuaria mancipia esse, l. 43. §. 9. ff. de ritu nupt. (28) Expellendus interdum monasterio monachus, ut hic, & c. 5. supr. hic, tantum abest ut illic perpetuo custodia detineantur. (29) Duplicia monachorum opera, c. 3. supr. l. 29. Cod. de episc. audientia. (30) [illegible], Aug. in Psalm. 99. & lib. de opere monach. c. 21 vers. 149. dicuntur Euchitæ opinari, monachis non licere sustentandæ suæ vitæ causa aliquid operari, atque ita seipsos monachos profiteri, ut omnino ab operibus vacent, August. ad Quodvultdeum de hæresib. hujusmodi ignaviæ sectatores leges detestantur atque puniunt, l. un. C. de decur. (31) Id est, otio. (32) l. 40. §. 1. Cod. de episc. (33) Arione, id est, anno 539. (34) Et vicarios Nov. 8. c. 4. (35) [illegible]. Scriing. de vicariis, seu locum tenentibus, Jul. const. 126. de quibus dicam plenius c. 1. infr. (36) Sunt & alia capita, de quibus hic tractatur. (37) De ea re dixi ad Nov. 8. 15. 128. 130.
(38) [illegible], Osdroena.

in aliis locis tempore expeditionis pro nutrimento eis destinato: & hoc quidem per nostram jussionem. His insuper jubemus, ut neque magistri militum, neque duces in provinciis, in quibus administrare jussi sunt, loci servatores, aut biocolytas (1), aut latronum expulsores habeant. Si vero contigerit, necessitate faciente, sive magistros militum, sive duces destinari per nostram jussionem in aliis locis, tunc fieri loci servatores absentes, & hoc secundum nostram præceptionem. Nulli vero liceat civili aut militari judici circumire provinciam sine causa necessaria. Si vero aliqua necessitas vocaverit tale aliquid fieri: expensis propriis hoc facere jubemus tam judices quam competens & obsequens eis officium. Neque vero angariis (2), aut iis quæ vocantur epidemiticis (3), aut alio quolibet dispendio gravare nostros subjectos: neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui prædictorum in proprium lucrum injuste adinvenerunt. *Male enim adinventa malæque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa (4) consuetudine confirmentur*: scientibus omnibus prædictis judicibus civilibus & militaribus, quod si aliquid præter hoc fiat, & qui facit, si loci servator est, viginti librarum auri inferet pœnam, & cingulo spoliabitur: & qui fieri se acquievit, cadens propria substantia exilio subjicietur.

C A P. II.

AD majorem autem nostræ dispositionis cautelam, jubemus per loca episcopos, & provinciarum rectores, & eos qui civitates habitant, nullum contra præsentem nostram dispositionem suscipere biocolytem (5), aut latronum persecutores: omnino enim nullum judicum civilium aut militarium constitutum in provincia, habere loci servatorem concedimus. Præcipue quidem jubemus provinciarum rectores sic recte conversari, aut res gubernare, ut non necessitas fiat de qualibet re debente queri, aut gubernari, ad provincias aliquem destinari. Si vero opus fuerit transmitti aliquos in provincias occasione publicarum exactionum, aut quarumlibet emergentium querelarum, neque ordinem, neque nomen habere loci servatoris. Destinatus vero in provinciam nullum subjectis inferat dispendium: creditum vero sibi opus adimpleat, judice provinciæ eum & ejus officium adjuvante. Si vero contra ipsum judicem forte accusatum transmittatur; tunc jubemus & provinciale officium obedire ei. Quemadmodum enim prohibemus loci (6) servatores fieri: ita omne periculum jubemus habere judices provinciarum, & eorum officium: ut solicitudinem faciant tam publicarum exactionum, quam locorum quietem: & ut omnis injustitia & læsio suspendatur. In quibus vero provinciis aut judices (7), aut exactores sunt fiscalium, & opus habuerint aliquo adjutorio: jubemus judices provinciarum & officia eorum omne solatium & studium eis conferre, ut sine impedimento fiscalium exactio procedat. Et omnes quæ motæ fuerint sive civiles sive criminales causæ, & competentes provinciarum judices ipsos jubemus inquirere, ut illi proprio periculo has discutiant, & legitimum finem eis imponant. Super hoc autem jubemus provinciarum judices mox qui futuri sunt cingula suscipere, sive præsentes, sive absentes sint, cautelam impendere, tam præfecturæ, quam nostris largitionibus, & comiti privatarum pro inferendis pecuniis unicuique prædictarum dignitatum: cum etsi non caveant, tanquam facientes cautelam, ita jubemus eos & eorum officia subjacere prædictis dignitatibus. In illis vero civitatibus & provinciis volumus judices periclitari pro fiscalibus, & exigi, in quibus neque scriniarii (8), neque judices (9), neque alii quidam proprio periculo exactionem faciunt.

C A P. III.

ET hoc pervenit ad nos, quod quidam provinciarum judices ita inique agunt, occasione vilium lucrorum, ut neque testamenta (10) concedant facere, neque facta insinuare (11), neque nuptias (12) aliquas facere, aut super nuptialibus donationibus monumenta (13) componere, neque defunctorum (14) corpora sepulturæ tradi; neque rerum descriptionem (15) concedunt fieri, aut aliud quid hujusmodi agi aut ex gestis aut ex testimoniis. Propterea interdicimus omnibus judicibus tam civilibus quam militaribus & eorum officiis aut alii cuilibet tale aliquid præsumere. Si vero quidam hujusmodi odibilem rem in quolibet loco nostræ reipublicæ præsumpserit agere, aut ministrare ei qui hoc præsumpserit facere, jubemus hujusmodi extra cingulum factos in exilium destinari: & de substantia eorum eveniens dispendium, læsis in duplum restitui: non sublato ab eis neque ab alio quidem ex legibus adjutorio. Omnem vero damus licentiam locorum sanctissimis episcopis, & primatibus civitatum, hujusmodi præsumptiones prohibere: & studere, ut hæc omnia sine impedimento & sine dispendio secundum legum virtutem procedant, & de his nobis nuntiare. Illas vero quæ secundum leges offeruntur appellationes (16) suscipere volumus omnino judices, & eos qui secundum nostram jussionem specialiter (quia & a divinis licet appellare judicibus) audiunt, sive majores, sive minores sint: & edere gesta (17) sine aliqua dilatione (18) litigantibus, ut quæstio legitima de his procedat. Super hoc jubemus appellatione (19) porrecta secundum leges, neque exactionem fieri (20), neque possessiones rerum transferri, neque ad definitum super ea judicium.

C A P. IV.

QUoniam vero (21) contingit adulteria, aut raptus mulierum, aut homicidia, aut alia quælibet crimina in provinciis committi: jubemus provinciarum judices omnia secundum leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios pro aliis, aut ex quibus nati sunt vicis qui crimina præsumpserunt, alium pro (22) alio comprehendere, aut damnum inferre vicis, sed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprii lucri causa inferre, aut delinquentium res proprium lucrum facere. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas sustinere volumus: damna vero subjectis nostris, aut lucrum ex hoc judicibus aut eorum hominibus sive officialibus fieri nullatenus concedimus, ut ne propter rerum desiderium inveniantur injuste aliquos castigantes, aut peccantes vendere. Si enim præter hæc fiat: ipse provinciæ judex omne ex hoc accidens damnum læsis medebitur: & supplicio subjectus, exilio tradetur: & consiliarius ejus simile sustinebit supplicium, si factis a judice contra leges, in scriptis consentiat. Officium vero ejus, & alii qui circa hoc propter lucrum proprium ei obsecundant: non solum damna læsis compellentur restituere: sed culpabiliores eorum legalibus suppliciis subjecti, exilio tradentur.

C A P. V.

Ut rei criminum edictis legitimis evocentur.

SI (23) vero quis comprehensorum criminum latuerit, aut reliquerit provinciam illam (24) in qua crimina deliquit, jubemus legitimis (25) edictis (26) a judice evocari (27) eum: & si non obediat, illa in eum procedere quæ nostris legibus definita sunt. Si vero cognoscatur quod in alia (28) provincia degit, jubemus provinciæ illius judicem in qua peccari quid hujusmodi contigerit, epistola publica (29) uti ad provinciæ illius judicem, in qua delinquens persona degit, illum vero qui publicas (30) susceperit literas, & periculo (31) suo & officii sui comprehendere hujusmodi & ad judicem provinciæ transmittere in qua peccavit, suppliciis legitimis subjiciendum. Si vero qui publicam epistolam suscepit, neglexerit hoc facere, aut officium ejus tradere, aut imperata neglexerit: tunc & ipsum judicem tres auri libras, & officium ejus alias tres pro pœna inferre jubemus. Si vero judex aut aliquis officii ejus propter lucrum hujusmodi personam non comprehendat, aut comprehendens non transmittat, & hoc agens convincatur: spoliatus cingulo, exilio tradatur.

C A P. VI.

Ut judex compleat quod decessori mandatum est.

ET hoc vero jubemus observari ab omni administratore, ut si contigerit in scriptis nostram jussionem fieri ad aliquem judicem, & interea iste quiescat ab administratione: is qui post illum susceperit dignitatem, accipiat (32) eam, & insinuet, & siquidem privata est causa: & implere eam, & assequi quemadmodum ad eum prumeruit rescriptum. Si vero hujusmodi in scriptis jussio publicum respicit, inquirat eam, & siquidem non lædatur fiscus, quæ in ea comprehensa sunt, adimpleat. Si vero ad læsionem est fisci, nihil super ea omnino egi: nuntiare vero nobis primum, ut secunda nostra fiat de hoc jussio. Si vero & præcepta cujuslibet judicis sint, & priusquam insinuentur hæc, aut præcipientem, aut ad quem præcepta facta sunt, contigerit removeri de cingulo: sic qui factus fuerit judex, hæc suscipiat & exigat, si legitime facta sunt: si vero contra legem, aut contra publicum facta sunt, hæc pro non scriptis esse jubemus.

C A P. VII.

Ne quis creditor filium (33) debitoris pro debito retinere præsumat.

QUia (34) vero & hujusmodi iniquitatem in diversis locis nostræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt (35) retinere aut in pignus, aut in servile (36) ministerium, aut in (37) conductionem (38): hoc modis omnibus prohibemus: & jubemus, ut si quis hujusmodi aliquid deliquerit, non (39) solum debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adjiciat dandam ei qui retentus est ab eo, aut parentibus ejus, & post hoc etiam corporalibus (40) pœnis ipsum subdi a loci judice: quia personam liberam pro debito præsumpserit retinere, aut locare, aut pignorare.

C A P. VIII.

De intercessionibus mulierum.

ET illud vero prævidimus pro subjectorum utilitate corrigere, ut si (41) qua mulier crediti instrumento consentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam aut seipsam obligatam faciat: jubemus nullatenus (42) hujusmodi valere aut tenere, sive semel, sive multoties hujus-

(1) Vid. Nov. 8. c. 13. (2) Nov. 17. c. 8. (3) Ἐπιδημητικὰ, sunt prestia, quibus provinciales ab onere hospitum suscipiendorum redimunt, l. ult. C. de metatis & epidemet. adde Nov. 130. (4) Consuetudo prava non est toleranda, & ita argumentum a prava consuetudine non subsistit. (5) Nov. 8. c. 13. (6) Τοποτηρηταί, Scrimg. τοποτηρηταί sunt loci servatores, Novell. 8. c. 4. & 17. c. 10. & 128. c. 20. defensores civitatum seu plebis, l. 1. C. de off. vicarii. Alexand. non sunt vindices ut inst. dicetur, τοποτηρητὴς [illegible], Suidas loci servator, Paulo Monacho c. 219. Longobard. & in l. 11. de furtis C. Longobard. loci judex. l. 1. C. de subst. [illegible] vicarius & locum tenens. Jul. hic const. 106. mittebatur autem a præfectis prætorio, vel comitibus, vel præsidibus [illegible] causa, vid. Cujac. 9. obs. 14. adde quæ de iis notavi ad Novell. 8. c. 4. (7) [illegible], Scrimg. id est, vindices, de vindicibus quædam dixi ad Novell. 128. c. 8. in fin. Sunt exactores tributorum, instituti in singulis civitatibus ab Anastasio, teste Nicephoro 16. cap. 40. ita dicti, quod oppositi sint decurionum iniquis exactionibus. His sunt affines canonicarii, de quibus dixi Nov. 128. c. 6. ita dicti quod exigendis canonibus præfecti, differunt tamen ab iis, qui hic dicuntur τοποτηρηταί, de quib. supr. dixi. Vindices, alia significatione sunt defensores civitatum, l. 1. C. Th. [illegible] (8) Idem qui & canonicarii, dixi ad Nov. 128. c. 6. (9) [illegible] (10) Testamentum inter liberos aliter ordinatur, l. 3. C. de sacr. eccles. (11) [illegible]. Testamenta insinuentur. (12) Nuptias inter liberos aliter celebrare, l. 134. ff. de verb. oblig. l. 14. C. de nuptiis. (13) [illegible] donationem insinuare ante nuptias, Jul. indulget enim ex parte viri insinuationes, Nov. 10. (14) Vid. Nov. 59. (15) [illegible], inventarium fieri, Jul. hic. (16) Nov. 23. c. 13. (17) Et apostolos tribuere, Jul. hic.

(18) Frustratoria scil. l. 1. C. de relationib. l. 6. in pr. C. de appell. alias 30. dies dantur in edendis actibus, Nov. 126. c. 3. adde l. 24. C. de appell. (19) Interposita appellatione nihil in[n]ovandum, l. 3. C. quando provoc. non est necesse. l. 7. in fin. ff. de muneribus & hon. l. 1. ff. nihil innovari. (20) Id est, interposita appellatione sententiæ executio & translatio possessionis suspenditur. Idem si postulata restitutione in integrum, l. un. C. in integr. restit. postulat. non etiam post[ul]ata retractatione. (21) Vid [illegible] part. 2. cap. 7. Ans. (22) Ex causa criminali alius pro alio teneri non potest, licet conjunctus, [illegible], ut hic: licet propinquus, l. 22. C. de pœnis. Idem est in causa civili, Nov. 52. 134. (23) Hinc sumpta est Authentica si vero C. ad leg. Jul. de adulter. Sot. Ad intellectum hujus loci vid. Zanger. de except. part. 2. cap. 1. num. 200. Ans. (24) Et in ea forum sortitur, Novella 69. cap. 1. l. 1. C. ubi de criminib. (25) Per triduum scilicet, l. 10. ff. de publicis judiciis. (26) [illegible] Scrimg. vid. l. 1 §. 2. ff. de requirend. reor. Galli adjourner a son de trompe & cri public. (27) Annotari, leg. 6. Cod. de accusationib. citari, d. l. 10. adde l. 3. ff. de custod. reor. (28) Quod agendum sit judici, reo criminis agente in alia provincia, nec comparente ad edictum.

(29) Epistola publica [illegible], Scrimg. de hujusmodi literis dixi ad Novell. 69. c. 14. vid. Edict. 11. c. 21. Judex criminis admissi, vel rei, literas mittere solet ad judicem alterius territorii, in quo citandus domicilium habet, ut formam litem illi significet, & proinde admoneat citandum, ut responsurus veniat libello actoris, vid. Gall. 1. obs. 10. n. 6. Plura vide apud Reinkingium tom. 2. tract. de literis requisitoriis seu rogatoriis. Hujusmodi literis utimur in sententiis extra territorium exequendis, l. 11. §. 3. Cod. de judiciis. l. 15. §. 1. ff. de re judicata. adde Haelmannum 1. obs. 1. n. 6. & in evocandis plerumque testibus. l. 3. in fin. ff. de testibus. (30) [illegible] (31) Pœnam judicis non deferentis literis requisitoriis aut compulsoriis observa. (32) Et merito, nam licet mutetur præses, idem tamen judicium manet atque tribunal. l. 10. ff. de off. procons. l. 10. ff. de jud. (33) Nov. 53. adde 115. C. ne filius pro patre. 7. Ecl. ex l. 25. tit. 2. c. 2. fol. 16.

(34) Hinc sumpta est Authentica sed a debitore C. de oblig. (35) l. 12. C. de oblig.

(36) d. l. 12. (37) Græci ita legunt [illegible], hoc est elocationem pro mercede.

(38) Vid. quæ notavi ad l. 1. ff. ad leg. Fab. de plag. (39) d. Authentica sed a debitore. (40) In exilium mittitur. Sic Julianus patricius const. 121. c. 1. adde d. l. 1. in pr. ibi - liberum hominem. (41) Hinc sumpta est Authentica si qua mulier C. ad SC. Vellejan. Goth. Vid. Hilliger[?] expos. part. 1. c. 9. num. 12. Ans. (42) Uxor pro viro obligari nullo modo potest, etiamsi intercessionem sæpius confirmet: nisi pecunia accepta in rem ejus propriam versa sit, ex fin. aust. hic. Nisi statuto, vel consuetudine aliud sit receptum. Hinc fit, ut in Gallia mulier pro marito possit intercedere, si prius tamen Vellejano renunciaverit, vid. Papon. 12. arrest. 3. Gall. 2. obs. 90. Idem in Germania receptum esse, ut uxores mercatorum quasi sociæ pro maritis teneantur. Quod si pro alio obligantur, juvantur tamen Vellejano, nisi post biennium obligationem confirmaverint, leg. 22. C. ad SC. Vellejan. adde Nov. 61. c. 1. §. 2. l. 2. ff. ad SC. Vellejan. Et maritus pro uxore obligari potest, vid. Gailium d. loco.

huiusmodi aliquid pro eadem re fiat : sive privatum sive publicum sit debitum : sed ita esse ac si neque scriptum esset : nisi manifeste probetur, quia pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sunt.

C A P. IX.

Ne mulieres in carceribus includantur.

NEcessarium (1) vero credimus & illud competenti adjutorio emendare (2), ut nulla mulier (3) de (4) qualibet re (5) includatur (6), aut custodiatur : sed si quidem pro fiscalibus debitis aut privatis pulsetur, secundum legem mulier aut per (7) virum suum, aut per se, aut per quam voluerit personam legitime respondeat, & transigat rem. Si vero vidua sit, aut non (8) a principio viro conjuncta : liceat similiter mulieri aut per se aut per quam voluerit propria jura proponere secundum legem. Eum vero qui præter hæc præsumpserit agere aliquid prædictorum, jubemus siquidem majores judices sint, viginti auri librarum: si vero minores sint, decem librarum auri pœnæ subiacere : obedientes autem eis in prædictis causis, spoliatos cingulo, pœnis subjici, & in exilium destinari. Si vero mulier post legitimam admonitionem noluerit instituere aliquem, qui pro ea respondeat, aut litigans addicta sit, nec sic includi aut custodiri eam, sed legitima jura in competentibus ei rebus procedere. Si vero crimen sit quod infertur mulieri, in quo necessarium est ipsam custodiri : siquidem fidejussoram personæ præstare potest, ipsi tradatur. Si vero juraverit *non posse se dare fidejussorem*, juratoriam (9) cautionem faciat, de observatione judicii. Si vero gravissimum inveniatur crimen in quo accusatur, in monasterium (10) aut in asceterium mittetur : aut mulieribus tradatur, per quas potest publice & libere custodiri, donec causa ejus manifestetur : tunc autem illa procedant in eam, quæ legibus definita sunt. Nullam enim mulierem pro pecunia fiscali sive privata causa, aut pro criminali quolibet modo, aut in carcerem mitti concedimus, aut a viris custodiri : ut non per hujusmodi occasiones inveniantur circa castitatem injuriatæ. Monasteriam quidem aut asceteriam per nullam actionem trahi (11) concedimus de propriis monasteriis aut asceteriis.

C A P. X.

Quæ sit mulieris adulteræ pœna.

SI (12) quando vero adulterii crimen probetur ; jubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus (13) divæ memoriæ disposuit (14) : & illis similibus subjiciendis pœnis, qui medii (15) ministri hujusmodi impio crimini facti sunt. De substantia vero adulteri, si habeat uxorem, dotem & propter nuptias donationem ei salvari : aut partem a nostra lege datam, si dotalia instrumenta non subsequuta sunt ; residuam vero ejus substantiam, siquidem sint ascendentes aut descendentes usque ad tertium gradum, accipiant hi secundum ordinem & gradus. Si vero non sunt hujusmodi aliqui, fisco (16) applicari hæc jubemus. Adulteram (17) vero mulierem competentibus vulneribus subactam, in (18) monasterium mitti : & si quidem intra biennium recipere (19) eam vir suus voluerit, potestatem ei damus hoc facere, & copulari ei, nullum periculum ex hoc metuens ; & nullatenus (20) propter ea quæ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si vero prædictum tempus transierit, aut vir, priusquam recipiat mulierem, morietur, tonderi eam, & monachicum habitum accipere, & habitare in ipso monasterio in omni propriæ vitæ tempore : & si quidem habeat descendentes, duas partes (21) accipere eos substantiæ, secundum legum ordinem divisas, reliquam vero tertiam partem monasterio, in quod mittitur, dari. Si vero descendentes non fuerint, sed ascendentes inveniantur non consentientes hujusmodi iniquitati : quatuor uncias eos secundum leges divisas accipere : octo vero uncias dari monasterio in quo includitur hujusmodi mulier. Si vero neque descendentes neque ascendentes habeat, aut ascendentes consenserint hujusmodi iniquitati : omnem ejus substantiam accipere monasterium illi conservandam : ut per omnes casus viro pacta dotalibus illata instrumentis serventur.

C A P. XI.

Pœna injusti repudii.

QUia (22) vero aliqui nostram legem (23) transcendere student, in qua evidenter causas enumeravimus, ex quibus solum repudia possunt transmitti aut a viro, aut a muliere, jubemus præter illas causas nullo modo repudia fieri, aut per consensum (24) nuptias solvi, & concedere invicem delictis. Si (25) vero præter a nobis definitas causas præsumpserint aliqui solvere matrimonium : jubemus si quidem descendentes habuerint sive ex ipso, sive ex alio matrimonio, substantiam eorum illis dari secundum legum ordinem, & tam virum quam mulierem in monasterium (26) mitti in omnibus vitæ suæ temporibus & de singulorum facultatibus quaternas uncias monasteriis, in quibus mittuntur, separari : viro nihilominus neque (27) usum habente diversis filiis : quoniam pater rerum filii in potestate positi non habet usumfructum. Si vero descendentes non habeant, sed ascendentes inveniantur : tertiam partem substantiæ accipere eos, si non iniquitati solutionis matrimonii consenserint, duas vero partes monasteriis, in quibus unusquisque mittitur, separari. Si vero neque descendentes neque ascendentes inveniantur, & ascendentes consenserint facto : jubemus omnem substantiam monasteriis, in quibus missi sunt, dari : ut non propter hunc contemptum, & Dei judicium contemnatur, & nostra lex transgrediatur. Sed & ministros talis solutionis nuptiarum, aut qui hujusmodi infanda instrumenta composuerint (28), corporalibus pœnis subjici jubemus, & in exilium destinari. Si vero ii qui matrimonium solvere præsumpserunt, voluerint iterum (29) sibi conjungi priusquam mittantur in monasterium : licentiam eis damus hoc facere, & prædictas pœnas concedimus eis, & proprias habere substantias, & ita adinvicem vivere, tanquam si nihil delictum fuisset. Uno vero volente matrimonium revocare, si non consentiat alia persona, contra (30) eum qui noluerit teneant pœnæ. Hæc vero omnia servari jubemus tam in regia hac civitate quam in provinciis, tam a comite privatarum, quam a Palatinorum schola, & provinciarum judicibus & officiis eorum : scientibus quod si neglexerint hujusmodi alicujus delicti, & non omnia hæc custodierint, & exilium & proscriptionem bonorum sustinebunt. Hæc vero jubemus servare locorum sanctissimos episcopos (31), ut providentia eorum traditæ personæ in monasteriis mittantur : & de rebus earum quod a nobis definitum est, monasteriis vindicatur.

C A P. XII.

SI quis vero accusatus de adulterio, per proditionem judicum, aut alio quolibet modo a legibus pœnas effugerit, & post hoc inveniatur cum muliere, de qua accusatus est, turpiter conversatus, aut in matrimonium accipere eam, & hoc fiat vivente marito, aut post (32) ejus mortem : neque matrimonium valere jubemus : sed eum qui hoc delinquere præsumpserit : & si prius profugerit, attamen licentiam damus omni judici & comprehendere eum, & post tormenta ultimis suppliciis subjicere : nulla alia excusatione aut probatione facienda : & mulierem castigatam, & detrusam monasterio immitti jubemus : & ibi manere in omne tempus propriæ vitæ : utriusque vero substantiam secundum prædictum ordinem dividi periculo (sicut prædiximus) tam comitis privatarum quam judicis loci.

C A P. XIII.

De pœnarum omnium moderatione.

QUia (33) vero nos oportet humani generis infirmitatem protegere : corporales pœnas secundum aliquas partes imminuentes, interdicimus alterutras (34) manus aut pedes (35) abscindi aut hujusmodi quædam inferri supplicia, per quæ articuli (36) dissolvuntur ; quia membrorum dissolutio gravior est utriusque manus abscissione. Propter quod jubemus, si quidem tale aliquid delinquatur, unde leges mortem delinquentibus inferunt, secundum legum virtutem sustinere eum pœnas. Si vero tale fuerit crimen quod morte dignum non sit, ipse aut castigetur aut in exilium transmittatur. Si vero criminis qualitas membri abscisionem exigat fieri, unam solam (37) manum (38) abscindi.

Pro

(1) Hinc sumpta est Authentica *hodie C. de custod. reor.* adde c. *Kel. c.* [illegible] *ibid. in fin.* [illegible] (2) Et ita abrogatur *lex* 3. *C. de custod. reor.* (3) Aliud in maribus. *l.* 1. *C. qui bon. cedere.* (4) Id est, ob quamlibet rem civilem vel fiscalem. (5) Etiam criminali, *vers. si vero crimen infe.* (6) Invitæ etiam domo abstrahi non possunt, & in publicum educi. *l.* 1. *Cod. de off. divers. jud.* [illegible]

[illegible]

Pro furto (1) autem nolumus omnino quodlibet (2) membrum abscindi, aut mori, sed aliter eum castigari. Fures (3) autem vocamus, qui occulte & sine armis hujusmodi delinquunt. Eos vero qui violenter (4) aggrediuntur aut cum armis, aut sine armis, in domibus aut itineribus (5), aut in mari (6), pœnis eos legalibus subdi jubemus. Ut autem non solum corporales pœnæ, sed etiam pecuniariæ mediocres fiant, sancimus eos, qui in criminibus accusantur, in quibus leges mortem (7) aut proscriptionem definiunt: si convincantur, aut condemnentur, eorum substantias non fieri lucrum judicibus aut eorum officiis, sed neque secundum veteres leges fisco (8) eas applicari, sed si quidem habent descendentes & ascendentes usque ad tertium gradum, eos habere (9). Si vero mulieres (10) habeant qui condemnati sunt: omnibus modis jubemus istas & dotem & anteuptialem donationem accipere. Si vero sine dote talibus personis conjunctæ fuerint: a legibus definitam (11) partem de tota substantia condemnati eas accipere; sive filios habeant, sive non. Si vero neminem prædictorum habeat qui deliquit: tunc fisco sociari ejus substantiam. In majestatis (12) vero crimine condemnatis, veteres leges servari jubemus.

E P I L O G U S.

† Providentiam igitur adhibeto gloria tua, ut præsentem sacram legem nostram, & in alma hac urbe proponat, & per provincias mittat insinuetque harum præsidibus, quo magis omnes subditi intelligant, quantam pro ipsis geramus providentiam. Dat. Kal. Maii, *Constantinop.* Dom. JUSTIN. PP. Aug. * Basil. (13) V. C. Cons.

T I T. XVIII.

NE QUIS COGATUR BONIS (14) CEDERE.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXV.

P R Æ F A T I O.

QUibus maxime rebus divinum a nobis numen placari perhibetur, ea sane inter subditos jugiter incrementum accipere, atque elucescere contendimus. Zosarius quispiam ex Mysis oriundus (15) cum (16) lacrymis porrectis precibus nos edocuit, quod cum pecuniarum publicarum pariter & privatarum nomine conveniretur a clarissimo provinciæ præside per contumeliam, & quidem solam. Neque enim credidit de iis pecuniis propriarum rerum suarum persecutionis libellos oblatum iri, id quod injustissimum habetur, & inter ea capitula quæ cum primis adferunt molestiam. Ubi enim locorum justum est, ut is qui in universum ex accidenti (17), non supina negligentia res suas amisisse traditus esset, denuo per vim ad ignominiosam (18 vitam transponatur, & ad quotidiani victus, neque non (ut licet conjicere) amictus corporis inopiam adigatur?

C A P. I.

DE his edocti, alacriterque cupientes id, quod deterius est, per melius corrigere, quo magis ea re omnium optimus Deus concilietur, neque (19) calamitosi aliquid nostris geratur, inque usu habeatur temporibus; sancimus (20), ut nemini gloriosissimorum aut magnificentissimorum magistratuum liceat rei causa cessionis bonorum necessitatem alicui eorum inferre, qui de prædictis causis *propter* (21) *pecunias publicas forte, aut etiam privatas* judicium sustinent, aut hujusmodi contumeliis uti, ac prætextibus, perinde quasi dum corporis (22) supplicium ipsi remittitur, maluerit rerum suarum amissionem capessere potius, quam cum inopiæ jugo itidem ad mortem usque premi opprobrio ignominiæ (23). Jusjurandum (24) tamen per adoranda præbeat eloquia, *quod nullam rerum causa occasionem aut aurum reliquum (25) habeat, unde æris alieni supplementum faciat*. Præterea si qua ipsi jura lex vel ex hereditate, vel cognatorum donatione in rebus mobilibus præbet, in quarum possessione nondum constitutus sit, competere tamen ipsi videantur, possintque (26) creditores vel partem ex iis, vel etiam totum colligere (extra tamen res uxoris, *siquidem rursus ad illam pertineant*, hoc fiat, creditoribusque hujusmodi actionum vindicandi, & in personam ejus, qui aliquando jurium futurus sit dominus, actiones instituendi, sive præsens debitor est, sive non, & (ut simpliciter dicamus) quoad actionem & vindicationem rerum consistendi in persona ejus, qui ita fuerit obnoxius, licentia sit.

E P I L O G U S.

† Diligens itaque & virtutis amans magnificentia tua, ea, quæ tam pie nobis placuerunt, observato: decem librarum auri multam ei, qui ex iis aliquid, quæ de his a nobis sancita sunt, transgredi præsumpserit, irrogans. Neque enim absque periculo erit, sed & vitæ periculum inferetur iis, qui vel sola cogitatione tenus ea quæ juste a nobis per hanc sacram exprimuntur legem, transilire attentaverint. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* BELIS. V. (27) C. Cons.

T I T. XIX.

DE ARGENTARIORUM (28) CONTRACTIBUS (29).

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXVI.

P R Æ F A T I O.

QUi in corpore ac collegio consistunt argentariorum hujus almæ urbis, hi supplices apud potentiam nostram facti, de multis nos capitulis petierunt, potiri cupientes auxilio, ut qui multis (30) se utiles præbeant, *unde* (31) *sponsiones & mutui obligationes periculi plenæ accedunt*. Nam cum sacra nostra existat constitutio (32), quæ vult, *ut exactiones ordine fiant, ac primum quidem principales rei, & res eorum excutiantur, deinde vero & fidejussores & mandatores atque non constitutæ pecuniæ rei*: ab hac legislatione ipsorum eximi consortium, & pari omnium gravissima, si ipsi quidem constitutionis auxilio uti nequeant, sed protinus exigantur: cum vero constitutæ pecuniæ obligationes ab aliis percipiant, non item ipsis satisfaciant, qui pecuniam constituerint mandatoresve in eam rem aut fidejussores extiterint, & convenire, ut ipsi communium legum participes sint, aut sibi constitutio nostra non advertetur.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut cum aliqui ex his qui argentariæ mensæ præpositi sunt, mutuam alicui pecuniam dederint (33), & vel constitutæ pecuniæ reos, vel fidejussores, vel mandatores in eam rem acceperint, opponaturque ipsis constitutio, & ordo per eam introductus: nihilominus & in ipsis constitutio obtineat, nisi (34) speciale pactum fecerint, *ut creditori licentia sit, tam principalem debitorem quam mandatorem atque fidejussorem, & constitutæ pecuniæ reum conveniendi, non extracto (35) constitutionis gradu*. Propter ingens enim illud studium, quod argentarii circa publicos contractus adhibent, hujusmodi pacta conventa admittimus: cum non videantur contra legem esse, propterea quod *unicuique integrum est his, quæ ipsi a lege data & concessa sunt, renuntiare* (36). Proinde sicubi tale pactum fiat: licitum ipsis esto, tam principalem debitorem, quam mandatorem & fidejussorem, atque alias porro personas convenire. Ut quidem si nullum pactum adscriptum sit, penitus & in ipsis valeat constitutio (37). Si pacta vero adscripta sint: simul formam ac regulam (38) addant contractui simul exinde inferatur exactio.

C A P. II.

SEcundum vero ipsis capitulum de altera illa exceptione erat, quam pridem (39) fecimus, cum quis argentariæ mensæ præpositus militet, aut filios suos militare faciat, ut nequeant eo militantes ipsorum filii vel, quasi non ex paternis, aut aliunde quæsitis pecuniis militent, sed creditorum;

(1) Aliud pro latrocinio, nam latroni vita adimitur, vid. 2. *Feud.* [illegible] *de pace tenenda* §. 1. [illegible] l. 28. §. [illegible] ff. *de pœnis*. Fures tamen in eadem capitis [illegible] *C. de condict. causa data*. (2) Puta linguam (quæ tamen [illegible] Nov. Leonis abscinditur, vid. quæ dixi ad Nov. [illegible] *supr. hic*), nasum (qua tamen [illegible] furibus [illegible] Longobardorum, l. *de furtis*, l. *si quis* [illegible] *C. de Longobard. de furtis*, vid. Novell. [illegible]) aures (quo supplicio Persarum reges [illegible] quosdam captivos Græcorum, Diod. lib. [illegible]), oculos (de excæcatione dicam ad Nov. Leonis [illegible]) testes [illegible] de idem in castratione, vid. Nov. Leonis [illegible]. (3) Fures qui dicantur [illegible] (4) Latrones hi dicuntur [illegible] (5) Hi sunt grassatores, l. 28. §. 10. ff. *de pœnis*. Nov. Leonis [illegible] (6) Hi sunt piratæ; de quibus l. 3. §. 1. ff. *nautæ caupon.* [illegible] *commodati*. (7) Bona ad mortem damnati vel proscripti non confiscantur, Nov. [illegible] cap. [illegible] (8) Hinc sumptum est Authentico *bona damnatorum*, l. [illegible] *Cod. de bonis proscript.* (9) [illegible] Nov. [illegible] & ita [illegible] *C. de bon. proscript.* [illegible] Nov. [illegible] Nov. [illegible] *C. de bon. proscript.* (11) l. 6. *C. de bon. proscript.* Goth. Conciliationem hujus §. cum Nov. [illegible] cap. [illegible] & *auth. bona damnatorum Cod. de bon. proscript. seu damnatorum*, vid. apud [illegible] part. [illegible] cap. [illegible] num. [illegible] Ans. (12) Id est, quartam, Nov. [illegible] (12) Vid. l. [illegible] *C. ad leg. Jul. majestatis*.
(13) Anno 30. post consulatum BASILII V. C. anno [illegible] Conse. hic, id est, anno [illegible].
(14) Cedere bonis nemo cogitur, ut hic: de cessione bonorum adde L. [illegible] D. [illegible] & L. [illegible] *Cod.* [illegible] Vide Paponem [illegible] *de cession de biens*. Petrum Gregorium [illegible] *synt.* [illegible] ubi tracta de cessione bonorum, c. [illegible] de personis & qui cedere bonis possint, c. [illegible] quibus & pro quibus debitis cessio fieri non possit, c. [illegible] de conscripta cedendi bonis formula, c. [illegible] cessionis bonorum [illegible] ad fidejussores cedentium, c. [illegible] de fine præcipuo cessionis, c. [illegible] de ratione inducendi beneficium cessionis, c. [illegible] num hoc beneficium cessionis locum habeat, quoties quis debiti causa se carceribus teneri [illegible] & an expresse ei renunciare possit debitor [illegible] debitorem ad cessionem faciendam admitti, sive [illegible] jusjurando cessionis beneficio renunciet, id confirmatum [illegible] Papo [illegible] *arrest.* [illegible] (15) [illegible] ex territorio imperatoris. Legis Juliæ beneficium ad solos cives pertinebat, *Cæs. de bell. Gall.* [illegible] Tacit. [illegible] *annal.* [illegible] *Cod. qui bon. ced.* In Gallia extranei non [illegible] hoc beneficio Pap. [illegible] *arrest.* [illegible] Contra, apud Flandros indigenæ non juvantur beneficio cessionis, nisi id beneficii a Principe [illegible] conditionibus impetraverint ex Caroli quinti sanctione [illegible] vide Petrum Gregorium [illegible] *arrest.* [illegible] (16) Cedere bonis non potest, qui voluntate sua inops factus est, [illegible] cessio non admittitur, nisi [illegible] creditoribus, vide Petrum Greg. [illegible] (17) [illegible] nam qui ex negligentia sua, non ex aliquo casu fortuito decoquunt, non penitus ab infamia sunt. Lex Roscia [illegible] ut capitis in XIV. ordinibus [illegible] decoctores excepit, Cicero *Philipp.* [illegible] Plin. [illegible] cap. [illegible] [illegible] in Amphitheatro [illegible] ut plerisque locis hodie fit in foro; & [illegible] eadem lex fuit [illegible] & Solonis, Laertius I. alias cessio bonorum non infamat, ut *infr. hic*.

(18) [illegible] dixi *supr.* id genus infamiæ pertinere posse ad decoctores, non ad quosvis bonis cedentes, l. [illegible] *C. ex quibus caus. infam.* l. [illegible] ff. *de cess. bonor.* l. [illegible] *C. qui bon. cedere*. adde Nov. [illegible] [illegible] is atque, cujus bona venduntur, videtur infamia affici, dixi l. [illegible] ff. *de obsequiis*. (19) Fuit hæc introducendæ bonorum cessionis ratio [illegible] de qua vide Petrum Gregorium [illegible] (20) Res ita habet: Qui suo vitio ad inopiam sunt redacti debitores, carcerem, vincula, & verbera patiuntur, *infr. hic*, [illegible] *supplicium ipsis remittitur*, l. [illegible] & l. [illegible] *C. qui bon. cedere*, l. [illegible] *C.* [illegible] nisi maluerint cedendo bonis infamiam experiri, ut *supr.* Qui vero non suo vitio, sed casu sunt ad id redacti, carcerem non patiuntur, non vincula, non verbera, non coguntur e jam bonis cedere, vel [illegible] speciem infamiæ subire propositam [illegible] qui bonis cedunt; [illegible] id est, cum primum [illegible] inopiam proprio vero sibi non accidisse, sed casu, liberantur carcere [illegible] omni corporis [illegible] (21) Hinc constat, debitoribus ad inopiam redactis non suo vitio, beneficium cessionis etiam adversus fiscum superfluum esse: Superfluum, inquam, quia non coguntur bonis cedere, & tamen carcerem evitant. [illegible] bonis cedunt; qui bonorum [illegible] formula (quæ speciem habeat ignominiæ) [illegible] non cogantur. (22) Decoctores corporis supplicium evitasse bonis cedendo [illegible] corporis [illegible] *supr. hic*, & *infr. hic*.
(23) Καὶ τῷ [illegible] [illegible]
(24) Cessionis bonorum hac causa varias variorum gentium formas vide apud Petrum Gregorium [illegible] *syntagm.* [illegible] ubi notat inter cætera, symbolum cessionis hoc olim [illegible] veteribus fuisse, debitores [illegible] ex [illegible] Gellii [illegible] ex Horatio [illegible]
(25) Quid si bonis cedens fidejussorem idoneum dederit? eo casu beneficium cessionis factam non prodesse fidejussori, vid. Gregor. [illegible] admittit tamen ex sua persona, si forte contigerit, eundem vitio [illegible] non suo, factum facile non solvendo. (26) Cedens bonis non ipso jure omni debito liberatur: [illegible] bona ob eo quæsita postea non essent creditoribus [illegible] sed quatenus facere potest, l. [illegible] ff. [illegible] nec enim [illegible] alimentis [illegible] l. [illegible] Quid si debitor cessionem bonorum faciens, partem tamen debiti [illegible] possum fieri a creditoribus ne non petenda sua quota debiti & is postea meliorem ad fortunam pervenerit? [illegible] creditoribus [illegible] remiserint, negant interpretes debitorem exceptione pacti juvari, vide Petrum Gregor. [illegible] *syntagm.* [illegible] num. [illegible] (27) Id est, anno [illegible] (28) Adde Nov. [illegible] & l. [illegible] *C. de constit. pecunia*, Goth. Vid. Gudelin. *de jure* [illegible] lib. [illegible] cap. [illegible] num. [illegible] Ans.
(29) Edict. [illegible] Justiniani [illegible] De argenti distractoribus qui & aggregatores vocantur, [illegible] (30) Argentariorum officium publicam causam habet, cap. [illegible] *infr. hic*.
(31) Intercedunt enim pro aliis, [illegible] & l. [illegible] *C. de const. pecun.* Intercedunt enim suo modo, accipiendo scilicet ut cætera constituendo. (32) Nov. 4. cap. [illegible] in fin.
(33) Per argentarios credebantur pecuniæ. (34) Argentariis stipulari licet, ut fidejussorem priusquam reum principalem convenire possint. (35) Id est, non servato ordine [illegible]
(36) Vid. l. [illegible] *C. de pactis*. (37) Id est, Nov. 4. (38) Τὸ [illegible] Pacta [illegible] contractum, & legem dant contractui, l. [illegible] §. [illegible] ff. [illegible] (39) Id est, anno [illegible] Ea est autem [illegible] *C. de pignorib.*

torum : & petierunt , ut aut neque in ipsis hujusmodi locum haberet præsumptio (1), aut ipsis quoque eadem suppeterent, ut si quis mutuo ab ipsis sumpto militet , aut etiam ejus filii , neque debitum possit aliunde dissolvi , vel ex istiusmodi militiæ ejus, aut filiorum venditione, satis ipsis fiat . Nos igitur cum neque simpliciter legem (2) proposuerimus , sed cum convenienti observatione neque facile subverti ipsam sustineamus : sancimus, ut sacra constitutione valente, neque hac præsumptione , quæ secundum sacram constitutionem contra ipsos protenditur, sublata, quandoquidem multi, cum contrahunt, non suis omnia pecuniis facere videantur : habeant & ipsi hoc privilegii (3) , ut si quis militet , aut ejus filii , ipsius quidem militia omnibus modis obnoxia teneatur , si de numero earum sit , quæ (4) vendi solent . Consimiliter autem & filiorum nisi manifestissime ab ipsis comprobetur , quod vel ex maternis filiorum bonis vel ex principali largitate militia ipsis accesserit . Nam si debitum aliunde dissolvere nequeant : tunc argentariæ mensæ præpositis etiam ex filiorum militia satisfiat : siquidem ipsorum gratia hanc legem proponimus , opponentes eam præsumptioni, quæ ex constitutione nata est . Et quemadmodum (5) illa prædictam contra ipsos præsumptionem effecit : ita & nos contrarium ipsi remedium addentes , his solummodo , qui de prædicto consortio sunt , liberalitatem nostram explicamus propter communem (6) ipsorum utilitatem , quam in contractibus exhibent , dum multis se periculis immiscent , ut ingruentibus aliorum necessitatibus medeantur.

C A P. III.

PORro neque illud abs re dicere visi sunt , si cuiplam mutuentur, aut etiam præterito tempore mutuati sint ad nonnullarum (7) mobilium aut immobilium rerum emptionem , & certam auri summam dederint, *& mutuata pecunia res empta sit*, ut prorsus ipsi ea in re potiora jura habeant, neque distorsione aliqua tententur : sed simul ac ostenderint suis pecuniis eam rem comparatam (8) esse , neque possint debitores pecunia ipsis numerata satisfacere : res istiusmodi pecuniis empta perinde ipsis addicatur , quasi revera ab ipsis emptio celebrata foret , & nuda (9) emptoris appellatio fuisset apposita . Neque enim justum est , ut qui (10) tam largiter pecunias suas profundunt , non item primum (11) & extra omnem controversiam positum ordinem in rebus sua pecunia (12) comparatis teneant : dumtaxat si in contractibus scriptura interveniente celebratis hypothecæ aliqua facta sit mentio, hoc namque si observaverint : totum habituri sunt , quod a nobis petierunt : imo vero etiam amplius quam petierunt : si quidem omnibus præstantiora ipsis jura in iis rebus concedimus , quæ ipsorum pecuniis emptæ probantur. Si tamen contractus factus sit , aut fiat , nulla scriptura interveniente, ipsique vel pecuniam numeratam dederint , vel (quod maxime apud argentariæ mensæ præpositos fieri consuevit) species (13) aliquot mundi forte muliebris, aut argenti , quod ob ejusmodi datur venditurve, pro quo tamen pretium (14) nondum perceperint: tunc liceat ipsis hæc tanquam sua vindicare , etsi hypothecarum jus in iis non habeant . Neque enim illi possidebunt aliena : & cum aurum pro pretio non solverint , frustra detinebunt ea , quæ ipsis ab aliis tradita sunt : sed sive ad heredes transmiserint , heredes eorum pro ipsis , vel ipsa data reddent : sive ad heredes non pervenerint , licebit hæc ipsis vindicare , nulla contra ipsos hypotheca in eorum rebus, quæ per alios forte quæsitæ sunt , valitura.

C A P. IV.

QUia vero legem tulimus, ne argentariæ mensæ præpositi ultra (15) besses usuras fænerarentur , docuerunt autem nos , quod cum sine scripto fœnerari soleant : hi deinde illiberales se circa usuras præbeant , propterea quod & mutuum sine scripto contractum , neque stipulatio interposita sit : scilicet juxta illud quod vulgo dicitur , *non convenire , ut usuræ citra* (16) *interpositam currant stipulationem*: quamquam multi (17) casus sint , in quibus vel sine stipulatione & ex pacto nascatur usurarum obligatio : nonnunquam etiam hæ , tametsi non ex pactis , sed suapte (18) sponte introducantur , tamen exiguntur : propterea sancimus , ut usuræ ipsis non solum ex stipulatione , sed etiam absque scripto præbeantur , nimirum tales quales ipsos lex stipulari permittit , hoc est usque ad bessem (19) centesimæ . Nam qui omnibus propemodum indigentibus opem ferre parati sunt , hos utique per hujusmodi minutias injuriam perpeti, justum non fuerit .

C A P. V.

INsuper de hoc (20) quoque nos instruxerunt , quod hi qui cum ipsis contrahunt , cum instrumenta contractus & ratiocinia conficiunt , partim publice ea in foro componunt , partim ipsi propria manu conscribunt , partim ab aliis conscriptis subscribunt : petieruntque , ut si quid ejus generis conscribant , ii qui cum ipsis contrahunt , teneantur obnoxii & ipsis satisfaciant , neque possint hoc in usum assumere & dicere , quod tametsi instrumenta sive confessiones , sive ratiocinia omnia manu sua conscripserint , aut aliis scribentibus his subsignarint , aurum tamen , quod in iis comprehenditur , datum non sit : & ut exinde hypothecas habeant , & besses usuras , quamvis scriptæ non sint , tamen percipiant . Nos itaque , quoniam ejusmodi communia , ac publica sunt & majore consideratione indigent : respondemus ad hæc , uti conveniens est . Et quidem si quis publicum instrumentum confecerit , aut totum propria manu conscripserit , aut etiam instrumentis, vel ratiociniis ab aliis conscriptis subscripserit : ut omnibus modis tam ipse , quam heredes ejus personalibus scilicet actionibus teneantur obnoxii , sancimus . Neque enim temere hypothecam dederimus his qui de ea pactum non fecerint, nisi omnino in scriptura eorum quæ in bonis sint comprobetur facta esse mentio , aut ipsi bona sua pignori opposuerint , aut saltem hoc simpliciter adjecerint periculo eorum quæ in bonis habeant , aut denique aliquid proloquuti fuerint , aut conscripserint , ejusmodi , quod intellectum quendam hypothecæ adferat . Tunc enim ipsis etiam hypothecam præbemus , ut neque legum nostrarum in universum naturam perturbemus , neque ipsos tolerabili defraudemus auxilio . Usuræ sane siquidem certas pepigerint , pactæ præstentur. Si vero duntaxat scriptum fuit, quod fœneratitium creditum extiterit : nequeant contrahentes dicere , quod ex quo usuræ finitæ non sunt , propterea & debitum sterile haberi debeat , sed ex præsumptione (21) ita celebretur exactio , quasi besses usuræ expressis verbis nominatæ sint , atque hoc quidem de cætero observetur : in ratiociniis vero , quæ jam confecta sunt , & si nulla usurarum habita sit mentio : tamen quia manifestarium est , quod apud argentariæ mensæ præpositum solummodo contractus sub usuris ineatur, cum non possit, qui ipse usuras dependit , sine usuris dare impendia : liceat ipsis besses usuras expetere , ut tamen de cætero observent ea, quæ præsens ipsis sacra lex largitur.

C A P. VI.

IN illo utique casu nimis quam ipsis opem ferimus , ut si ratiocinia proferantur, quæ expresse quamque causam (22) habeant adscriptam, in quam aurum datum est , atque hic ratiociniis ipsis subscripserit : etsi (23) singulas in ipsis causas propria manu non scripserit , aut etiam confessionem de hac aliquam sive sub specie mutui , sive ex acceptilatione, sive etiam aliter non confecerit : nequeat amplius ab eo qui hoc fecit, singularum causarum particulatim probationes exigere : nisi forte ex abundanti velit vel ipsi , vel creditoris heredibus jusjurandum (24) deferre, hoc enim solum ei concedimus : intra tamen ea tempora (25) , quæ exceptioni non solutæ pecuniæ attributa sunt . Nam si id quoque tempus præterire contigerit, neque jurejurando ipsos gravamus : id quod etiam in generalibus legibus descripsimus , quamquam ne hoc quidem ex usu erat ; nam eum qui propria manu vel scripsit, vel tradidit ratiocinia, quomodo justum fuerit putare ita dissolutum extitisse , ut quæ data non essent, pro datis scriberet ?

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declaramus legem , ea tam gloria tua , quam quicunque præterea reipub. nostræ magistratus , inviolata custodire in perpetuum studeto ; decem librarum auri pœna imminente his , qui hæc vel transgrediuntur , vel transgredi patiuntur . Dat. kal. April. *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug. Basil. V. C. (26) Cons.

T I T. XX.
DE ORDINATIONE (27) EPISCOPORUM (28) ET CLERICORUM.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXVII.

Antonio Contio Interprete.

Imperator Justinianus Augustus Petro magistro officiorum.

P R Æ F A T I O.

SI civiles leges, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit , firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum & divinarum legum custodiam, quæ super salute nostrarum animarum definitæ sunt? Qui enim sacros canones (29) custodiunt, domini Dei adjutorio digni sunt : qui autem eos transgrediuntur , ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios . Majori (30) igitur condemnationi subjacent sanctissimi episcopi , quibus concreditum & commissum est & canones inquirere & conservare , si quod eorum prætermissum fuerit , indemnatum atque impunitum reliquerint . Sane cum hactenus canones observati non recte fuerint , diversas ex eo passi sumus interpellationes contra clericos & monachos , & quosdam episcopos , ut qui secundum divinos canones non viverent, & quidam etiam inter eos invenirentur, qui nec ipsam quidem vel sanctæ oblationis (31) vel sancti baptismatis orationem tenerent aut scirent (32) .

C A P. I.

DEi igitur intelligentes & animo infigentes judicium , singulorum quæ nobis delata sunt, inquisitionem simul & correctionem jussimus canonice procedere . Si (33) enim illa quæ a laicis peccantur , generales leges non concedunt extra inquisitionem & vindictam manere, quomodo a sanctis apostolis & patribus super omnium hominum salute canonice statuta

(1) Quod emitur ab argentario, censetur ac præsumitur emptum eorum nomine, e quibus idem argentarius pecunias accepit , ideoque licet argentarius sibi , liberis vel cognatis suis [illegible] hæc enim postrema particula recte addita a Jul. [illegible] militiam [illegible] tamen militia , tacito jure hypothecæ , præsumitur creditori argentario obligata. [illegible] si argentarius crediderit alicui pecuniam , & is postea sibi , vel suis liberis vel cognatis militiam comparaverit , talis militia , tacito jure argentario erit obligata , id autem privilegio singulari concessum est argentariis . *Infr. h. tit. hoc privilegii.* (2) Id est , *l. l. ult. C. de pignor.* (3) Privilegium argentariorum obligata , de quo *supr.* (4) Nec enim qualibet militia vendi potest. (5) Æquitatis vis ea est , ut idem jus creditores argentario tribuat , quod in eundem debitorem creditoribus datur. Eodem modo , si debitor Titii speciali beneficio cogere potest debitores suos ut solvant sine exceptione, Titio agenti debitor nullam poterit exceptionem opponere. *l. [illegible] §. [illegible] ff. quod quisque juris* , [illegible] *l. [illegible] ff. [illegible] l. [illegible] ff. de verb. sign. l. [illegible] C. de [illegible]* (6) *l. [illegible] §. [illegible] ff. de edendo* , & necessarium usum. *l. [illegible] ff. depositi.* (7) Argentarii hoc commune habent cum reliquis creditoribus. *Nov. [illegible] l. [illegible] C. qui potior.* (8) Præsumitur alioquin res non ex argentarii pecunia empta , nisi probetur : quod in militia tamen empta non servatur , *c. [illegible] supr. h. t.* (9) Id est , ut qui rem emit , nudum nomen emptioni accommodasse videatur , fructum vero omnem emptionis in creditorem ejus argentarium retulisse. (10) Argentarii. (11) Argentarii primum & extra omnem controversiam positum ordinem in rebus sua pecunia comparatis obtinent , si scriptura interveniente hypothecam sibi fuerint stipulati. (12) Qui jure principalis hypothecæ uti desiderat , creditum de scripto probare tenetur , adde *Nov. [illegible] c. [illegible]* in quibus contractibus scriptura requiratur , dixi ad *l. [illegible] C. de pactis.* (13) Argentarius si loco pecuniæ crediti quod vendidit monilia , nec ei satisfiat , potest argentarius eo casu monilia vindicare : quod in reliquis venditoribus non est , quibus jus tantum retinendi pignoris , *l. [illegible] ff. de hæred. vend.* *l. [illegible] §. [illegible] ff. de action. empt. l. [illegible] §. [illegible] ff. de ædilitio edicto* , *l. [illegible] C. [illegible] ff. de furtis* non jus vindicandi competit. (14) Seu æstimationem earum. Julian. hic n. [illegible] id est , valoris rei æstimato data. (15) Argentarii besses usuras accipiant. [illegible] *Eclog.* [illegible] (16) *l. [illegible] C. de usur.* (17) Usuras citra stipulationem non deberi , non perpetuo verum est , nam interdum usuræ sine stipulatione , etiam ex nudo pacto debentur , dixi ad *l. [illegible] ff. de usuris.* (18) [illegible] *l. [illegible] §. [illegible] in fin. ff. de usur. l. ult. §. [illegible] C. de jure dot.* (19) Argentariis stipulari besses usuras licet , *l. [illegible] §. [illegible] C. de usur.* Usuræ besses , besis pour cent. (20) Vid. Rittershus. part. [illegible] cap. [illegible] Ansl. (21) Usuræ modus licet ab argentario additus non sint , besses tamen usuras stipulatus præsumitur : alioqui non sufficeret usuras stipulari , nisi & modum usurarum adjecerit , *l. [illegible] ff. de usur.* (22) *l. [illegible] ff. de [illegible] l. [illegible] ff. de [illegible]* (23) Argentarii debitorem se esse qui scripsit , obligatur , etiamsi causam non expresserit : forte quia præsumitur mutuum accepisse , docta præsumptione a consuetudine , [illegible] , & officio creditoris , seu argentarii : non poterit itaque juris ob hanc præsumptionem , debitor argentario exceptionem non numeratæ pecuniæ objicere . (24) *l. [illegible] §. [illegible] Cod. de non num.* (25) Id est , intra biennium , *d. l. [illegible]* (26) Id est , anno [illegible].

(27) Περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν. (28) De episcopis & clericis , Isidor. Regino. (29) Canones servandi . (30) Crescit delictum ex persona delinquentis .

(31) Τῆς ἁγίας προσκομιδῆς. (32) Nota quosdam clericos , monachos , imo & episcopos Justiniani seculo rudes & imperitos sic fuisse , ut orationem sanctæ oblationis & sancti baptismatis nescirent . (33) Habenda est ratio eorum , quæ committuntur adversus leges humanas , multo magis & eorum , quæ in divinas committuntur . Goth. De agendis Episcoporum provincialibus consecrandis, vid. *Nov. [illegible] cap. [illegible] can. [illegible] Can. Apostol. Can. [illegible] Nicæn. dist. [illegible]* Ansl.

statuta despici patiemur? Sane multos ex eo maxime deprehendimus in peccata fuisse prolapsos, quod (1) non sunt factæ synodi sanctissimorum sacerdotum, juxta ea quæ a sanctis apostolis & patribus definita sunt. Si enim hoc fuisset observatum, quilibet metuens gravem in synodo accusationem, studuisset utique, *& sacras ediscere* (2) *liturgias* (3), *& temperanter vivere*, ne condemnationi divinorum canonum subjaceret: illud quoque nihilominus quibusdam peccandi occasio fuit, quod absque (4) examinatione, & rectæ fidei atque honestatis vitæ testimonio ordinantur episcopi, presbyteri, diaconi, & cæteri clerici. Nam si ad orandum pro populo destinati, indigni divino ministerio inveniantur, quomodo pro transgressionibus & delictis populi Deum propitiare poterunt? Plane ordinationes sacerdotum *cum omni diligentia & rigore* (5) *fieri oportere*, docet nos & qui inter sanctos censetur Gregorius Theologus, sequutus sanctos Apostolos & divinos canones. Sic enim in magno Apologetico (6): *Quis* autem (inquit) secundum Pauli canones & definitiones seipsum dirigens, quas de episcopis & presbyteris constituit, ut sicci sive sobrii sint, modesti, non vinolenti, non percussores, ad docendum idonei, irreprehensibiles in omnibus, non conversantes malis: non multum aberrare se inveniet ab illa canonum rectitudine? Idemque rursum loquitur (7) in hæc verba: *Mundari* (inquit) *oportet* (8) *primum, ac deinde mundare: fatere, ac deinde sapientiam docere: lucem fieri, & postea illuminare: propinquari Deo, tum alios adducere: sanctificari, tum sanctificare: manu ducere cum manibus, consultare cum consilio*. Et rursus idem sanctis connumeratus Gregorius, de iisdem in eadem oratione istud scribit: *Quis instar figuli una ipso die fictilia sua formantis, ita repente fingat veri vultus antistitem, cum angelis stantem, & cum archangelis laudes canentem, & Christo consacrificantem*. Et per hæc quidem indicat ille Theologus, qualesnam oporteat ad sacerdotium promoveri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione: *Qui cum nihil* (inquit) *ad sacrum Dei altare & sacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchre prius insudarint & elaborarint, simul* (9) *discipuli & præceptores pietatis ostenduntur: & priusquam purgati sint, purgant. heri* (10) *sacrilegi, hodie sacerdotes: heri extra sacra, hodie præsules mysteriorum: veteratores malitia, novitii pietate, qui sunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus sancti:* Quod autem divini canones prohibent *clericos esse qui secundam uxorem duxerunt*, & inter sanctos Basilius (11) doctus, sic ait: Digamos canon ministerio exclusit (inquit) & ex iis progenitos. Et hæc quidem sanctus Basilius. In tantum autem patribus sacerdotum cura fuit, ut qui Niceæ convenerunt, canonem (12) ediderint ita habentem: interdixit per omnia magna Synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam (13) habere mulierem, nisi forte aut matrem aut sororem aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.

CAP. II.

His igitur quæ sacris canonibus definita sunt, insistentes, præsentem sancimus legem, per quam sancimus ut quoties usu venerit episcopum ordinari (14), conveniant clerici & primores (15) civitatis cui ordinandus est episcopus, & propositis (16) sanctis evangeliis super tribus (17) personis psephismata fieri, & quemque ipsorum jurare secundum divina eloquia, & ipsis psephismatibus inscribi, *quod neque* (18) *per dationem, neque promissionem vel amicitiam vel gratiam, vel aliam quamcunque affectionem, sed quod scientes ipsos rectæ* (19) *& catholicæ fidei, & honestæ* (20) *vitæ* (21), *& excedere* (22) *trigesimum ætatis annum, ipsos elegerint, & quod* (23) *neque uxorem* (24), *neque liberos* (25) *sciunt aliquem ex ipsis habere, nec pellicem* (26), *aut filios naturales sciunt ipsos habere vel habuisse, sed si quis eorum prius uxorem habuit, & illam solam* (27), *& neque* (28) *viduam* (29), *neque a viro separatam, neque sacris canonibus aut legibus interdictam, sed nec muneribus* (30) *publicis addictum, aut curialem, aut taxeotam, sive cohortalem aliquem eorum qui electi sunt esse cognoscunt*, præterquam si in monasterio non minus quindecim (31) annis monachicam vitam sine ulla calumnia exegerit: ea sane observatione quæ antea a nobis dicta est, & in talibus personis earumque electione observanda, ut ex tribus ita electis personis melior (32) eligatur electione & judicio ordinantis. Exigi etiam ante omnia ab eo qui ordinandus est, libellum (33) ejus propria subscriptione complectentem quæ ad rectam ejus fidem pertinent. Enunciari (34) etiam ab ipso & sanctam oblationis formulam, quæ in sancta communione fit, & eam quæ fit in baptismate precationem, & reliquas deprecationes. Jusjurandum (35) autem suscipere eum qui ordinatur per divinas scripturas, *quod neque* (36) *per seipsum neque per aliam personam dedit quid, aut promisit, neque posthac dabit vel ordinanti ipsum, vel his qui sacra pro eo suffragia fecerunt, vel alii cuiquam ordinationis de ipso faciendæ nomine*. Si quis autem præter memoratam observationem episcopus ordinetur, jubemus & ipsum omnibus modis episcopatu dejici (37), & eum qui contra talem observationem eum ordinare ausus fuerit.

CAP. III. (38).

Si quis autem accusationem (39) instituet contra ordinandos in episcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium clericum, vel etiam abbatem ex quacunque causa, differatur talis ordinatio, & fiat (40) prius inquisitio accusationis præsente etiam accusatore, & ea quæ ab ipso delata sunt, usque ad finem prosequente. Si vero desistat & comperendinet accusator, nihilominus is qui ordinationem facturus est, inquisitionem diligentissimam faciat intra tres menses: & si quidem obnoxium invenerit eum qui accusationem sustinet, sive contra divinos canones, sive secundum nostras leges, prohibeatur ordinatio. si vero accusator aut præsens non probaverit, aut se absentaverit, siquidem clericus sit, proprio grado repellitor; si vero laicus, competentem coercitionem sustineat. Si autem quis ante examinationem causæ ordinaverit accusatum: tam ordinator quam ordinatus sacerdotio exuuntur.

CAP. IV.

Quando autem quod in canonibus cautum est de synodis sanctissimorum episcoporum per (41) singulas provincias congregandis, hucusque minime observatum est: illud in primis corrigere est necessarium. Sancti igitur Apostoli & patres definierunt, *bis* (42) *in unoquoque anno fieri debere synodos sanctissimorum sacerdotum in unaquaque provincia, & emergentes causas excuti, & competentem accipere correctionem*, hoc est, *unam quidem in* (43) *quarta* (44) *septimana sanctæ Pentecostes, alteram vero Octobris mense*. Nos autem invenientes quod ex hujusmodi negligentia (45) multi diversis peccatis implicati sunt, jubemus omnibus modis unam (46) synodum fieri singulis annis in singulis provinciis mense (47) vel Junio, vel Septembri: & convenire quidem apud (48) beatissimos patriarchas, illos qui ab ipsis ordinati sunt, & qui non habent jus alios episcopos ordinandi: at apud sanctissimos metropolitas cujusque provinciæ, eos qui ab eis sunt ordinati. Quo in loco moras lites & interpellationes vel pro (49) fide, vel canonicis quæstionibus vel administratione rerum ecclesiasticarum, vel de episcopis & presbyteris, vel diaconis aut aliis clericis, vel de abbatibus, vel monachis, vel de accurata vita, vel de aliarum rerum correctione, moveri quidem & agitari, & convenienter examinari, & eorum correctionem secundum sacros canones procedere, & secundum nostras leges.

CAP. V.

Non solum autem in anniversariis synodis ista quæri volumus, sed etiam quoties quidam sacerdotum vel clericorum, vel abbatum, vel monachorum accusabuntur, vel de fide, aut turpi vita, aut ob aliquid aliud contra sacros canones admissum. Et, si quidem episcopus est is qui accusatus est, ejus metropolitanus examinet ea quæ dicta sunt: si vero metropolitanus sit, ejus beatiss. archiepiscopus, sub quo degit. Si (50) vero presbyter vel diaconus vel alius clericus vel abbas, vel monachus, tunc sanctissimus episcopus cui subsunt, examinet delatas hujusmodi querelas: & cum veritas probata fuerit, unusquisque pro qualitate delicti canonicis pœnis subdatur examinantis arbitrio. Hæc autem omnia obtinere volumus non solum in ordinandis posthac episcopis & abbatibus, sed etiam in his qui nunc sunt, & qui ex quibuscunque causis per canones, & nostras leges interdictis accusantur. Si enim hæc ita observata fuerint, & laici maximum hinc & ad rectam fidem & ad vitæ honestatem profectum promerebuntur & percipient.

CAP. VI.

Ad hæc jubemus *omnes episcopos & presbyteros non in secreto* (51), *sed cum ea voce quæ a fidelissimo populo exaudiatur* (52), *divinam oblationem* (53) *& precationem quæ fit in sancto baptismate facere*, ut inde audientium animi in majorem devotionem & Dei laudationem & benedictionem efferantur. Sic enim & divinus Apostolus docet, dicens in priore ad Corinthios

(1) Synodorum intermissio causa malorum in ecclesia fuit. Synodos autem annuas intellige, de quibus vide Novell. 123. c. [illegible] Canon Apostol. (2) Litteræ & cognitio in clericis requiritur: hoc est, ut sciant saltem litteras ac sacras legere. adde Novell. 123. [illegible] Julianum cap. [illegible] (3) [illegible] (4) Corruptelas electionis episcopalis Justinianus observat. [illegible] (5) Episcoporum ordinationes cum omni rigore & diligentia fieri debent. (6) De fuga sua in Pontum. (7) In oratione funebri Athanasii Alexandriæ episcopi. (8) Sed præstat Græca verba adscribi. [illegible Greek] (9) Simul discipuli & præceptores. (10) [illegible Greek] [illegible] Novell. 6. cap. 1. § 1. (11) Canone [illegible] Amphilochium: adde c. [illegible] Apost. (12) Nicæn. synod. c. 3. (13) [illegible] vid. Nov. 123. c. [illegible] Nov. [illegible] (14) [illegible] (15) Clerici & primores civitatis eligunt episcopum [illegible] (16) Evangelia [illegible] [illegible]

[illegible] (19) Vita Episcopi. (20) Ætas episcopi [illegible] (23) [illegible] (24) [illegible] Castitas episcopi [illegible] (29) [illegible] (30) Quemadmodum muneribus publicis [illegible] (31) [illegible] (32) Nov. 123. c. [illegible] (33) Ordinandus episcopus libellum [illegible] (34) Ordinatus Episcopus recitat formulam [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (39) [illegible] (40) Novell. 123. c. [illegible] (41) [illegible] (42) Synodi semestres [illegible] (43) Synodi anniversariæ [illegible] (44) Quarta septimana [illegible] (45) [illegible] (46) [illegible] (47) [illegible] (48) [illegible] (49) Materia synodorum [illegible] (50) [illegible] (51) [illegible] (52) [illegible] Dei laudationem & benedictionem efferentur [illegible] (53) [illegible]

thios epistola (1). *Caeterum* (inquit) *si solum benedicis spiritu, is qui idiotae* (2) *locum implet, quomodo tuae gratiarum actioni subjiciet Deo sanctum illud Amen? si quidem quid dicas, non novit: tu autem pulchre gratias agis, sed alius non aedificatur*. Et rursus in ea quae est ad Romanos (3), sic di it: *Corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Idcirco igitur convenit, ut ea precatio quae in sancta *oblatione* (4) dicitur, & aliae orationes cum voce a sanctissimis episcopis & presbyteris proferantur Domino nostro Jesu Christo Deo nostro cum Patre & Spiritu sancto, scituris religiosissimis sacerdotibus, quod si quid horum contempserint, & horrendo Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi judicio rationem reddituri sunt, & nos ista cognoscentes non relinquemus quieta, & inulta. §. 1. Jubemus autem & provinciarum praesides (5) si quid neglectum ex his quae statuimus invenerint, primum quidem cogant metropolitas & alios episcopos dictas synodos congregare, & omnia implere quaecunque de synodis per praesentem legem jussimus, si vero eos morantes noverint & remissos, tunc nobis indicent, ut ad competentem protinus correctionem procedamus contra detrectantes synodos celebrare: scituris vero ipsis praesidibus & obedientibus ipsis officiis, quod si quidem ista non servaverint, extremis subjicientur suppliciis. Confirmamus autem & per praesentem legem omnia a nobis diversis legibus sancita de episcopis & presbyteris & caeteris clericis, ad haec & xenodochiis & orphanotrophis, & caeteris quicunque venerabilibus locis praesunt.

E P I L O G U S.

† Quae igitur nobis placuerunt, & per praesentem manifestata sunt legem, tua claritudo per programmata in consuetis locis regiae civitatis affixa in cognitionem omnium perducere festinet, & manifesta facere omnibus qui provinciis praesunt. Dat. 10. kal. Mart. *Constantinop.* DN. JUST. PP. Aug. BASIL. V. (6) C. CONS.

T I T. XXI.

DE (7) USURIS SUPRA (8) DUPLUM NON COMPUTANDIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXVIII.

Imp. Just. PP. Aug. Hermogeni Magistro officiorum.

MAnifestissima est nostri nominis constitutio (9) quae usque ad dupli quantitatem exactionem debiti concludit. Si igitur creditores sui quidam in duplum acceperunt, alii adhuc minus consecuti sunt: hi quidem qui in duplum ex usurarum quantitate per diversa tempora consecuti sunt, nullam adversus re inquietudinem proponere concedantur: alii autem si simili modo repleti fuerint, foeneratitias cautiones recuperare, vel si remanserint, suis viribus vacare, si (10) preces verae sunt, praesentis oraculi sanctione decernimus.

T I T. XXII.

INDULGENTIA ILLICITE CONTRACTARUM NUPTIARUM.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXIX.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri. Imp. Caesar, Flavius Justin. August. Floro.

P R Æ F A T I O.

REtulit ad nos gloria tua incolas Syndios pagi, neque non Hebraeos in Tyro insula, illicitis contractis nuptiis, in sacram nostram incidisse constitutionem (11), nec secundum ea quae de hoc constituta sunt, quartam bonorum suorum partem inferre: iamque (12) ex iis nonnullos in tertia aetate consistere & filiorum patres esse, ac propterea cum lacrymis supplicasse, ne nunc tandem uxores a se dimittere (13) compellantur: sed ut tam ipsas retineant: quam qui (14) ex ipsis procreati sunt filii, aut procreabuntur, successores eorum existant, neque ullam exinde vereantur poenam.

C A P. I.

SAncimus igitur ut pro hujusmodi indulgentia propter praefatas causas singuli denas auri libras praebeant, ipsisque vel solis major illa poena remittatur, & tam uxores, quam qui exinde nati sunt, & (ut potest fieri) postea nascentur, successores habeant, neque id a nobis in exemplum (15) aliis sancitum intelligatur: sed quicunque aliquid scituro, quod si quid tale patierit: ultra hoc quod petitis non potietur, etiam facultates amittet (16) atque insuper corporalibus poenis exceptis, perpetuum incolet exilium. Nemo autem his qui a nobis nostra digniti sunt indulgentia, aut eorum uxoribus existentibusve vel futuris filiis, aut bonis, sive ex judiciaria sententia, sive alio quocunque modo inquietudinem inferat.

E P I L O G U S.

† Quae igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, quae & vigorem habet specialis nostri indulti, sa studeto gloria tua effectui & hoi tradere.

T I T. XXIII.

UT CONSENSU MATRIMONIUM SOLVI POSSIT (17).

N O V E L L A C O N S T I T. CXL.

P R Æ F A T I O.

NIhil in rebus mortalium perinde (18) venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat, quod regiones atque civitates frequentes reddat, unde denique optimae reipublicae coagmentatio fiat. Quocirca conjugibus matrimonia adeo fortuna optamus, ut nonquam adverso numine intra esse videri queant, neque illi citra justam dissolvendi matrimonii causam a se invicem recedant. Verum, quoniam ut in omnibus hoc servetur, perquam id difficile est, (ut enim in tanta multitudine non aliquae atroces irreconciliabilesque inimicitiae incidant, prorsus impossibile est) par esse putavimus, ut hujus rei remedium aliquod comminisceremur: praecipue vero, ubi pusillanimitas eo progressa sit, ut, quod odium inter conjuges obortum fuerit, mitigari & componi nequeat. Pro veteri (19) sane juris ratione fas atque licitum fuit, ut ejusmodi a se invicem recederent, dummodo id communi (20) voluntate atque consensu facerent. Adeo vero, ut multae leges essent, quae hac de re & agerent & constituerent: tum etiam talem matrimonii dissolutionem bona gratia (21) fieri patria (22) lingua dicerent. At postmodum a patre (23) nostro sacratissimo principe, (qui pietate atque sapientia omnes quotquot unquam imperarunt, superavit) dum ad benignum suum atque firmum propositum respiceret, nec non ad aliorum etiam miserum & pusillanimae consilium oculos converteret, scripta lex (24) est, quae consensu matrimonia solvi vetat. Quam sane nos etiam obtinere, atque in suo vigore manere magnopere velimus. Verum permulti nos adierunt, qui matrimonium quo inter se nexi essent, mutuo odissent atque aversarentur, & (id quod dolendum valde, ac alioqui molestiae moeroreque plenum est) propterea belligeratum domi pugnatumque esse per criminationem exponerent, ideoque matrimonium solvi peterent, tametsi (25) causas, ob quas tuto id illis facere lex concederet, nullas afferre possent: nos vero alias monendo, alias minis terrendo, ut a mutuo inter se, eoque citra causam suscepto odio desisterent, & ad concordiam proclinarent, animisque inter se pacatis essent, illorum in his desiderium festinationemque ad tempus suspendimus. Sed nihil profecimus. *Est siquidem qui violento affectu odioque semel correpti fuerint, perquam est difficile* (26) *reconciliare*. Contigit enim ut ex his nonnulli ad mutuas insidias procederent, veneniſque, & aliis quibusdam quae lethalia essent, uterentur in tantum, ut saepe neque liberi, qui ipsis communiter nati essent, illos in unam eandemque voluntatem conjungere potuerint.

C A P. I.

QUum itaque haec a nostris temporibus aliena judicaremus, ad praesentem sacram legem respeximus: per quam statuimus, ut prout olim (27) juris fuit, matrimoniorum solutiones ex consensu fieri liceat (28), & ne amplius patris nostri sanctione in eos qui consensu matrimonia dirimunt, constitutae poenae in usu sint. Si (29) namque mutua affectio matrimonia conficit, merito (30) diversa voluntas eadem per consensum dirimit, modo hanc missi repudii libelli satis declarent. Caeterum illud manifestum sit, quod alia omnia quae legibus, & praecipue sacris patris nostri constitutionibus de matrimoniis liberis, & causis per quas dirimere matrimonium permissum est, aut de iis etiam qui nulla de causa (non tamen ex communi voluntate, & consensu, quomodo praesens nostra lex constituit) matrimonium solvunt, & de constitutis in illos poenis cauta sunt, ex praesenti etiam nostra lege obtinebunt, suamque per omnia vim habebunt.

E P I L O G U S.

† Proinde quae a nobis in publicum usum producta sunt, & per praesentem sacram declarantur legem, gloria tua consueto modo per regiam hanc urbem omnibus manifesta reddi jubeto. Dat. 17. kal. Octobr. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno 1. (31).

T I T. XXIV.

EDICTUM DE HIS QUI LUXURIANTUR CONTRA (32) NATURAM.

N O V E L L A C O N S T I T. CXLI.

Imp. Justin. August. Constantinopolitanis.

P R Æ F A T I O.

CUm semper omnes benignitate, ac bonitate Dei indigeamus: tum vero maxime hoc tempore, cum propter peccatorum nostrorum multitudinem variis ipsum modis ad iracundiam provocavimus. Et quanquam minitatus est, & clare ostendit, quibus secundum peccata nostra digni essemus: tamen clementer nobiscum egit, iramque suam

(1) c. 14. vers. 16. (2) Nov. 6. cap. 1. §. 3. Idiotam laicum nominat Chrysostomus. (3) cap. 10. vers. 10. (4) Προσφορᾷ, oblatione. Justinianus superius dixerat ad se perlatum, episcopos quosdam electos fuisse, qui sacrae communionis, seu oblationis, & sacri baptismatis, & similes orationes ignorent, hac Nov. in pr. prom. itaque vel huic necessitati prospiciens, jubet, ordinandum episcopum eas orationes prius recitare, cap. 2. supr. hic. Jubet etiam, ut sive baptismus, sive communio celebretur, utraque oratio palam, & audiente & intelligente populo, recitetur, atque c. 14. epist. 1. ad Corinth. refert. (5) Provinciarum praesides, episcopos metropolitanos & archiepiscopos negligentes, suum munus ut impleant, cogi[illegible] (6) Id est, anno 565. (7) Hanc constitutionem restituit P. Pithoeus. Extat eadem sed alia forma, apud Haloandrum, apud quem hoc secundum caput ita legitur, [illegible] quod convenit. l. 29. ff. de usuris, Goth. Vide Nov. 121. & 160. & Ritterhus. part. 1. c. 6. Ans. (8) Adde Nov. 121. (9) d. Nov. 121. (10) Clausula, si preces veritate nitantur, rescriptis solet inseri: de qua vid. l. 7. Cod. de diversis rescriptis. (11) Novell. 12. cap. 1. Goth. Ad hanc Novell. vid. Ritterhus. part. 10. cap. 10. Ans. (12) Adde l. 57. ff. de ritu, & Nov. 154. (13) Scilicet in nonnunque uxores a marito dura est, l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pign. (14) Multorum tribuit preces parentum, numerosam prolem habentium, adeo ut eorum nomine plerumque nuptiae fuere retineant, illicitas alioquin, d. l. 57. bonorum etiam publicatio eis interdum praedictam ob causam remittitur, l. 7. §. 3. ff. de bon. damnator. (15) Indulgentia non trahuntur in exemplum, l. 2. in fin. ff. de const. princ. (16) Poena postulantis jus prisrandi illicite conjugii, quod multis locis hodie non servatur, cum dispensationes ad matrimonia contrahenda gradus intra prohibitos indulgeri vel etiam vendi soleant. Quod probari hac Nov. nullo modo potest. Nam si puniuntur, qui rescripta postulant ad retinendas hujusmodi nuptias, multo magis puniendi, qui eas contrahendas. Favetur enim semper magis retentioni, quam novis petitionibus. (17) Reducitur jus vetus legis 60. 57. 62. ff. de donat. inter vir. Novell. 22. c. 4. abrogata Novell. 117. c. 10. Est tamen hac Novell. Justini, non Justiniani. Fatem extat sola inter constitutiones Justini, quam non possis nisi injustam & injustissimam dicere, l. 9. C. de repudiis. (18) Laus matrimonii. (19) Jus vetus repudiorum & divortiorum. (20) non altero invito. (21) Bona gratia dicitur matrimonium dissolvi, quoties dissolvitur volentibus conjugibus. [illegible] quum solutio cupiditas: petunt consilium bona gratia, ut pareffaciatur. Bona statio, idem est, quod apud Tertullianum in libro de monogamia, amica separatione videtur. Ut ad rem redeam, dissolvetur matrimonium bona gratia, interdum ea causa, ut d. l. 60. 61. 62. interdum hac subsecta causa, ut hic. (22) Id est, Romana, Nov. 7. c. 1. Nov. 22. c. 2. Nov. 66. c. 1. Nov. 69. (23) Id est, Justiniano. (24) Nov. 22. c. 4. (25) Id est, etiam sine justa causa, mutuo tamen consensu potest matrimonium dissolvi. (26) Nov. 12. (27) Jure veteri inter volentes, quacunque de causa, permissum repudium. (28) Id est, mutuo consensu matrimonia possunt dissolvi constitutione hac Justini. (29) Causa dirimendi sumitur ex his, quae dicuntur in leg. 35. ff. de reg. jur. (30) Imo non recte, l. 8. C. de repudiis.

(31) Id est, anno 566. (32) Περὶ ἀσελγαινόντων. Scrimg. adde Nov. 77. 10. Levit. 18. Extr. 22. περὶ ἀσελγῶν ἢ τῶν ἀσελγαινόντων, 62. Eclog. 60. §. 4. Instit. de public. jud. l. 31. C. ad leg. Jul. de adult. Collatio legum Mosaicarum titul. 5. de stupratoribus, & ita quoque hic titulus conceptus est in Indice Regiom, 6. Harm. 4. c. περὶ ἀσελγῶν & περὶ ἀρρενοκοιτῶν, Clar. 1. §. sodomia, Boss. 33. 6. Petrus Gregor. 36. synt. 10. Goth. Vid. Ritterhus. part. 12. cap. 5. Ans.

ſuam in aliud tempus rejecit, noſtram expectans pœnitentiam, *ut qui nolit* (1) *mortem noſtram peccatorum, ſed converſionem & vitam*. Quapropter juſtum non fuerit, ut omnes nos opulentiam bonitatis, ac tolerantiæ, & longanimitatis benigni Dei contemnamus, ne in obduratum & pœnitentiam refugiens cor noſtrum, iram nobis in die iræ accumulemus, ſed cum omnes improbis ſtudiis, & actionibus abſtineamus, tum vero maxime, qui abominabili illa, & merito Deo exoſa atque impia actione computruerunt. Loquimur autem de ſtupro maſculorum, quod nonnulli mares ſacrilego & impio auſu præſumunt, cum (2) maſculis perpetrantes turpitudinem.

C A P. I.

SCimus etenim ſacris ſcripturis edocti, quam juſtum Deus ſupplicium his, qui olim in Sodomis (3) habitabant, propter hunc ipſum in commiſtione furorem intulerit, ut in hunc uſque diem ea terra igni conflagret inextinguibili: Deo per hoc nos erudiente, ut legibus contrariam hanc actionem averſemur. Rurſum ſcimus, qualia de hujuſmodi divus dicat Apoſtolus (4) qualiaque reipublicæ noſtræ leges promulgent. Unde omnes, qui timori Dei intenti ſunt convenit, ut a tam impia & ſceleſta actione abſtineant, quam ne (5) in brutis quidem animantibus admiſſam reperire eſt. Et qui quidem nihil tale ſibi conſcii ſunt, hi & in poſterum eo ſe pacto conſervent. Qui vero hoc morbi genere contabuerunt: illi non ſolum de cætero peccare deſinant, ſed etiam rite agant pœnitentiam, & coram Deo procidant, & morbum beatiſſimo patriarchæ renuntient (6), rationemque curationis percipiant, & (prout ſcriptum eſt) fructus producant pœnitentiæ, ut benignus Deus pro opulentia miſerationum ſuarum dignetur nos quoque benignitate: & omnes illi agamus gratias de pœnitentium ſalute, quos modo juſſimus, ut etiam magiſtratus perſequerentur, conciliantes ſibi Deum, qui merito nobis iraſcitur. Et quidem ſcientes prudenteſque ad ſanctorum dierum reverentiam benignum Deum obſecramus, ut ita hi, qui impiæ hujus actionis cœno coinquinati ſunt, pœnitentiam capeſſant, ne alia nobis perſequendi ejus flagitii præbeatur occaſio. Prædicimus autem omnibus deinceps, qui hujuſmodi alicujus ſibi peccati conſcii ſunt, niſi peccare deſierint: & ſeipſos renunciantes (7) beatiſſimo patriarchæ, ſalutis ſuæ curam geſſerint, pro tam impiis actionibus Deum intra ſanctum feſtum placantes: quod acerbiora (8) ſibi accerſent ſupplicia nimirum qui nulla de cætero venia digni habebuntur. Neque enim de ejus rei inquiſitione ac correctione quidquam relaxabitur, negligentiuſve tractabitur contra eos, qui intra ſanctum feſtum ſe non detulerint, aut in tam impia actione perſtiterint: ne ſi remiſſo circa id animo ſimus, Deum contra nos irritemus: quod cæcutientibus oculis tranſmiſerimus actionem tam impiam, ac prohibitam, & quæ maxime idonea ſit, ut bonum illum Deum in omnium perniciem ad iram provocet. Proponantur Conſtantinopolitanis civibus noſtris. Dat. Id. Mart. *Conſtantinop.* DN. Justin. PP. Auguſt. Anno xxxii. poſt Basil. V. C. Cons. Anno xviii. (9).

T I T. XXV.

DE (10) HIS, QUI EUNUCHOS FACIUNT (11).

Novella Constit. CXLII.

Imp. Juſt. Auguſt. Marthanæ.

P R Æ F A T I O.

SUpplicia, quæ ab aliquot retro (12) principibus contra eos, qui eunuchos facere auderent, conſtituta ſunt, omnia ſane manifeſta exiſtunt. Ex quo enim nonnulli rationem ſalutis ſuæ non habentes, ante parvum admodum tempus auſi ſunt tam impium in ſe delictum admittere: propterea & nonnulli meritas de ſe dederunt pœnas, alii poſt irrogata ſupplicia (13) etiam in exilium miſſi ſunt. Verum enimvero quia ne ſic quidem a tam impia actione temperatur, ſed in tantam multitudinem hoc flagitii genus excurrit, ut ſæpenumero e multis vix pauci evadant incolumes, uſque adeo, ut quidam ex his, qui ſervati fuerunt, ſub noſtro aſpectu depoſuerint e nonaginta ægre (14) tres ſervatos eſſe, quis obſecro in tantum ſalutis ſuæ contemptor exiſtit, ut hæc deſpiciat, & inulta relinquat? Nam ſi leges noſtræ eos etiam, qui gladium contra aliquem diſtringunt (15), ſuppliciis ſubdunt, quomodo impune conniventibus præterire oculis poſſimus tot perpetratas cædes, & factum contra Deum pariter, & leges noſtras præſumptum? Inde adeo neceſſarium duximus eos, qui hujuſmodi facere auſint, exquiſitius per hanc legem perſequi.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut qui in quocunque (16) reipublicæ noſtræ loco, quamcunque perſonam caſtrare præſumunt, aut etiam præſumpſerint (17), ſiquidem viri ſint, qui hoc facere præſumpſerint, aut etiam præſumunt: idem (18) hoc quod aliis fecerunt, & ipſi patiantur: & ſi incolumes evaſerint, tam bona eorum addicantur (19) fiſco per eum qui pro tempore magiſtratum obit gloriæ tuæ: quam ipſi mittantur in Gypſum (20), ubi locorum per omne vitæ ſuæ tempus eſſe debebunt. Sin vero mulieres ſint, quæ id egerint, afficiantur & ipſæ ſupplicio, & bona earum per eum qui pro tempore gerit magiſtratum tuum, addicantur fiſco, mittanturque in exilium: ut (21) ex quo putaverint, aut putant impium ſe lucrum aſſecuturas, ex eo ſupplicia ſimul & bonorum ſuorum amiſſionem ſuſtineant. Porro & eos qui ad hoc mandatum (22) dederint obtulerintve perſonas, aut etiam domos (23), vel locum aliquem ad hoc præbuerint, aut præbent, ſive viri ſint, ſive mulieres, eadem ſubire ſupplicia jubemus, utpote qui injuſtæ hujus actionis teſtes facti ſunt.

C A P. II.

VErum ipſos caſtratos tametſi a vetuſtioribus temporibus liberos eſſe oportebat: jubemus tamen, ut qui jam inde a decima (24) indictione nunc ineuntis menſis per quemcunque in locis noſtræ reipublicæ caſtrati fuerint, liberi (25) ſint, neque ullo modo aut quovis genere contractus in ſervitutem retrahantur: neque (26) item inſtrumentum de ipſis vel publicum, vel privata manu conſcriptum quocunque tandem modo aut per fraudem factum aut fiendum valeat. Sed neque inquirendi illorum ſtatus cauſa cognitiones, quæ anacriſes (27) dicuntur, de iſtiuſmodi perſonis interponantur, aut interpoſitæ valeant. Sed & omnes eos qui tali contractui in poſterum miniſterium (28) præbent, ſuperius traditas ſubire pœnas jubemus. Præterea ſi uſuveniat, ut ſervus propter morbum (29) caſtretur: jubemus, ut & ille libertatem nanciſcatur. Qui enim initio liberi erant, eos probabile eſt, cum in hoc genus morbi inciderint, ſui poteſtatem habuiſſe, ut quod vellent, ſibi remedium adhiberent. Jubemus igitur, ut in noſtra republica caſtrati jam inde a memorato tempore apud quamcunque perſonam ſint, liberali cauſa aſſerantur manu, & liberi ſint, neque unquam in ſervitutem retrahantur. Cæterum ſi qui eorum poſt præſentem noſtram legem aliquos detinere apud ſe caſtratos præſumpſerint: damus etiam ipſis caſtratis licentiam, nimirum qui ſemel ex præſente noſtra lege libertatem promeruerint: ut hic quidem majeſtatem Imperatoriam, & ſanctiſſimum pro tempore patriarcham adeant, neque non apud glorioſiſſimos Imperii noſtri proceres relationem ea de re inſtituant, in provinciis vero apud religioſiſſimos locorum epiſcopos & harum præſides; quo magis providentia omnium noſtrorum magiſtratuum, & periculo obtemperantium ipſis cohortium (ſive Conſtantinopoli, ſive alibicunque locorum noſtræ reipublicæ) his ſecundum libertatem dentur vindiciæ (30), libertaſque ex præſente noſtra lege ipſis largita conſervetur. Nam tot cædes conniventibus oculis accipere per cauſam eorum, qui talia (31) in noſtra præſumunt republica, neutiquam ſuſtinuerimus. Si enim *Barbari* (32), ſimulatque noſtra de hoc audierunt mandata, hæc caſtodierunt: quomodo tandem permittemus, ut poſt tot retro principum ſanctiones tale quid denuo delinquatur, & inultum relinquatur in noſtra republica?

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram generalem declarantur legem, ea tam hic, quam in provinciis gloria tua manifeſta pariter faciet & conſervabit. Dat. 15. kalend. Decembr. Domino Just. PP. Aug. Basil. (33) V. C. Cons.

T I T. XXVI.

DE MULIERE RAPTUM (34) PASSA.

Novella Constit. CXLIII.

Imper. Juſtin. Auguſt. Areobindo glorioſiſſimo prætoriorum præfecto, expræfecto almæ urbis, & exmagiſtro militum.

P R Æ F A T I O.

LEgis interpretationem (36) culmini tantum principali competere, nemini venit in dubium: cum promulgandæ quoque legis auctoritatem fortunæ ſibi vindicet eminentia. Meminimus itaque pro raptu mulierum, ſive jam deſponſatæ fuerint, vel maritis conjunctæ, ſive

(1) Deus non vult mortem peccatorum, *Nov.* 14. & 77. *Ezech.* 33. *verſ.* 11.
(2) [illegible] *Rom.* 1. *verſ.* 27. (3) 19. *Genſ.* 24. 29. *Deut.* 29. 23. *Eſai.* 10. 40. *Jerem.* 50. 40. *Ezech.* 16. 4. *Amos* [illegible] *Lucæ* 17. 2. *Petr.* 2. *verſ.* 6. *Idem verſ.* 7. adde [illegible] (4) *Rom.* 1. *verſ.* [illegible] (5) De obſtetricantibus, vid. [illegible] adde quæ dixi ad *Novell.* 77. Petrum Gregorium [illegible] cap. 14. *Lev.* 20. [illegible] Rolandum a Valle [illegible] Clar. [illegible] *fornicatio verſ.* [illegible]
(6) Vide *infr. hic*. Confeſſionis auricularis hoc certe tacitæ quoddam genus innuit.
(7) Dic ut *ſup. hic*. Nocere tamen hic obiter poterit: Magiſtratus ſupremos interdum jus commutandarum pœnarum [illegible] *ut hic*. Commutandarum, inquam, [illegible] pœnam Sodomitis debitam, *ut hic*. (8) Quæ? morte puniuntur lege divina, *Levit.* 20. gladio, §. 4. *Inſt. de publ. judiciis*, *l.* 31. *C. ad leg. Jul. de adulteriis*, quod etiam receptum apud Athenienſes fuit, Æſchin. *contra Timarchum* apud Gothos caſtrabantur, [illegible] Valentinianus. Theodoſius & Arcadius jubent comburi, *l.* 6. *C. Theod. de adult.* ex qua emendandum eſt fragmentum collationis legum Moſaicarum [illegible] Hanc pœnam uſus tandem recepit, vid. Clar. [illegible] In id genus delicti ex Scatiana vel Scantinia Romanis [illegible] Cœlius apud Ciceronem [illegible] poſtulandam me lege Scantinia curant. Cicero [illegible] Suetonius in *Domitiano* [illegible] Tertullianus [illegible] Juvenalis *Satyr.* 2. [illegible] Auſonius *epigr.* [illegible] Tribuni plebis [illegible] Valerius [illegible] Marcello [illegible] Pœna legis Scantiniæ non erat capitalis, ſed decem millium. Quint. [illegible] de hac lege vide quædam apud Plutarchum in *Marcello* [illegible] Refert enim Seneca [illegible] ex ſententia [illegible]
(9) [illegible] (10) [illegible] Novellæ apud [illegible] (11) *L.* 4. *C.* 42. Domitianus caſtrari mares vetuit. Suetonius in *Domitian.* c. 7. eoque Martialis illud pertinet *epigr.* 6. ad Domitianum. Luſus erat ſacræ connubia fallere tædæ, Luſus & immeritos execare mares. Utraque tu prohibes Cæſar. *Leo Novell.* 60 hanc pœnam abrogavit, *Goth.* Vide Rittershuſ. *part.* 12. *c.* 12. *Aeſ.* (12) Exſtant etiam Senatuſconſulta adverſus caſtratores, *l.* 3. §. 4. *l.* 6. *ff. ad leg. Corn. de ſicariis*, extant & edicta Domitiani, Sueton. *in Domitian.* c. 7. Dion. in Domitiano, Nerva, Adriani, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *ff. ad leg. Corn. de ſicariis*. (13) [illegible] *infr.*
(14) Periculum, in quod conjiciuntur ii, qui caſtrantur. (15) Nemo diſtringere gladium in alterum impune poteſt. (16) Barbaris enim licebat ſuos barbaros caſtrare. vide *c.* [illegible] (17) Caſtrabant autem ut plurimum ſervos, [illegible] libidinis [illegible] cauſa, [illegible] Paul. 5. *ſent.* 23. §. [illegible] caſtrando pretioſiores, *l.* 27. §. 28. *ff. ad leg. Aquil.* (18) Caſtratur, qui alium caſtravit, *ut hic*, hoc eſt talionis pœna. Sic Gallienus, cum quidam gemmas vitreas pro veris vendidiſſet [illegible] ad lenonem venditorum [illegible] Hic adde, quæ [illegible] de talione, *Novell.* [illegible] Galeni [illegible] *Novella* [illegible] (19) Vide quæ dicam ad Novellam Leonis. (20) Gypſus inſula *Nov.* 22. *c.* 6. (21) Avaritia [illegible] hic privatur. (22) Mandator ſceleris punitur, *l.* 15. *ff. ad leg. Corn. de ſicariis*, *l.* 22. *ff.* [illegible] (23) Domum præbens ad delictum committendum, punitur, vide *l.* 1. *C. de eunuchis*, [illegible] *ff. ad leg. Jul. de adult.* *Nov.* [illegible] (24) Indictio decima ſexta. vid. *Nov.* [illegible] de prima vid. *Novell.* [illegible]
(25) Huic vicinum eſt, quod quæri ſolet, An caſtratus teſtari poſſit, de quo dicam ad *l.* 5. *C. qui teſtam. fac.* (26) Quinimo Tabellio quoque, qui hujuſmodi inſtrumentum conſcripſit, puniendus eſt, *l.* 2. *C. de eunuchis*. (27) Anacriſis [illegible] Interrogatio reo vel de reo facta. [illegible] Libellus [illegible] *ff. de injuſto* [illegible] ad Agrippam, *Actor.* 25. *verſ.* 26. de quo (id eſt, de Paulo) quod ſcribam domino (id eſt Cæſari) non habeo; quapropter produxi eum ad vos & maxime ad te rex Agrippa [illegible] Poſſis tamen dicere [illegible] hic eſſe cognitionem de ſtatu. (28) Miniſtri delictorum puniuntur. (29) Qui ſervum caſtrat, liberum facit, *hic*. (30) [illegible] vindiciæ [illegible] Huic contrariæ vindiciæ [illegible] *l.* 2. §. 24. *ff. de origine juris*. (31) Qui alios caſtrant. (32) [illegible] Abaſgis [illegible] de quibus vide [illegible] (33) Id eſt, anno 551.
(34) Adde *Novell.* 150. de ea quæ rapienti ſe nubit. *l. un. Cod. de rapto v.* [illegible] *Novell. Leonis* 35. Goth. Vide Rittershuſ. *part.* 14. *c.* 11. *Aeſ.* (35) Hæc conſtitutio eſt Latina. (36) *L.* 1. *Cod. de legib.*

five non, vel etiam fi viduæ fint, legem antea pofuiffe: & capitis (1) fubjeciffe fupplicio non tantum raptores, verum etiam comites eorum: nec non alios, qui eis auxilium tempore invafionis contuliffe nofcuntur: & non tantum parentibus mulierum, verum etiam confanguineis, & tutoribus hujufmodi dediffe per eandem legem vindictam & præfcriptis pœnis locum dediffe, fi jam nuptæ vel defponfatæ mulieres rapiantur: cum non folum raptus mulieris, verum etiam adulterium per hujufmodi temeritatem committitur. Et fuper alias pœnas raptoris etiam, necnon aliorum qui cum eo fuerint, patrimonium raptæ mulieri vindicari, per eandem legem præcipimus, ut dotis etiam marito legitimo dandæ copia per raptoris ei miniftretur fubftantiam. Illo quoque fpecialiter adjecto: Ut (2) nulla fit mulieri vel virgini raptæ licentia, raptoris eligere (3) matrimonium, fed cui parentes voluerint (excepto raptore) legitimo matrimonio copulari: nullo modo, nullo tempore licentia mulieri raptæ permiffa, raptoris fe conjungere matrimonio. Sed parentes etiam, fi tali confenferint matrimonio, deportari (4) præcipimus. Sed mirati fumus, quod conati funt aliqui dicere raptam mulierem five volentem five nolentem, & fi raptoris matrimonium contra noftræ conftitutionis tenorem amplexa fit, debere tamen eam raptoris habere fubftantiam, vel quafi legis præmium, vel ex teftamento forte, fi hoc etiam factum effe contigerit. Qui enim talia dicere præfumpferunt, hi prædictæ legis feriem intelligere non potuerunt. Qui enim tale ftare matrimonium, & fi rapta voluerit, prohibuimus, & ob hoc parentes raptæ mulieris deportationis fubjecimus pœnæ, fi hujufmodi confenferint matrimonio: quomodo (5) raptas mulieres, raptorum eligentes connubium, præmiis honoraffemus raptæ daris mulieri? Superfluam igitur eorum dubitationem vel in pofterum refecantes, priorem per præfentem legem interpretari cenfuimus. Sancimus itaque fi rapta mulier cujufcunque fit conditionis vel ætatis, raptoris nuptias eligendas effe cenfuerit, parentibus præfertim non confentientibus: nec (6) ex beneficio legis, nec ex teftamento raptoris hereditatem fufcipere, vel quocumque modo fubftantiam vindicare: fed præmium, quod per legem noftram raptæ mulieri datum eft, ut raptoris, & eorum qui ei auxilium tempore invafionis præbuerint, bona (7) vindicet: hoc ad parentes, fi ambo vel unus fuperfit, qui nuptiis fpecialiter non probantur confenfiffe, ex tempore raptus ipfo jure transferri, & patrimonium raptoris non raptam jam habere mulierem, quæ conjugio fe raptoris inquinare non piguit, fed in perfonas transferri, quas fuperius nominavimus, ei non confentientes conjugio. Nam nefarios hujufmodi coitus pœnis corrigi, non (8) præmiis honorari convenit. Quod fi parentes jam decefferunt, vel hujufmodi fceleri confenferunt: fubftantia raptoris, nec non & aliorum, qui facinoris fuerint participes, fifci juribus (9) vindicetur. Quam interpretationem non in futuris tantummodo cafibus, verum in præteritis etiam valere fancimus, tanquam fi noftra lex ab initio cum interpretatione tali a nobis promulgata fuiffet, præfecte cariffime atque amantiffime. §. 1. Quæ igitur per hanc legem noftra ftatuit æternitas, tua celfitudo effectui mancipari, obfervarique præcipiat (10).

T I T. XXVII.

DE SAMARITANIS (11).

N O V E L L A C O N S T I T. (12) CXLIV.

Juftinus Imperator Diomedi P. P.

P R Æ F A T I O.

UT impiam Samaritanorum hærefim, & omni ratione carentem horum vefaniam ad meliorem frugem perduceremus, neque non ipforum animas, quo detinentur morbo, liberaremus: fæpenumero tam pientiffimus princeps pater (13) nofter, quam etiam nos ipfi ftudio habuimus. Sed in plerifque horum non potuimus id, in quod longo ftudio incubuimus, effectui tradere. Evaferunt enim in tantam nonnulli eorum vefaniam, ut vel falutari baptifmo dignati denuo ad id mali, unde difcefferant, redierint, & eadem cum Samaritanis habere in pretio, eodem cum ipfis agitari furore dignofcantur. Præclarum igitur nobis vifum eft veterem illam & prius contra ipfos propofitam patris noftri legem renovare.

C A P. I.

AC propterea fancimus, ut ipfi neque (14) ex teftamenti tabulis, neque abfque iis heredes fiant legatave capiant, aut donationis titulo rem aliquam nancifcantur. Sed neque Samaritani, aut in univerfum hæretici, quive rectam fe Chriftianorum fidem amplecti fimulant, cum revera neque ita fentiant, neque huic confentanea faciant: ad hereditatem ab inteftato vocati, fucceffionem habeant. Item neque (15) teftamenta confcribant, neque legata relinquant, aut donent: nifi qui ea percepturi funt, & recte de fide fentiant, & fideles fint operibus. Nam fi nemo horum fit: jubemus, ut poft iplorum mortem horum bona ad facratiffimum pertineant ærarium. Unde & facta illa forma, per indulgentiam ipfis a patre noftro conceffa, quæ legis vicem obtinens, largitur ipfis, ut (16) hereditatem pariter adire & transmittere, item legatis honorari & legata relinquere poffint: in pofterum vacabit, neque prorfus ullam firmitatem habebit. Nam fi hujus fe clementia indignos effe perhibuerint, qui Samaritanorum agitantur vefania: neminem alium, quam feipfos accufabunt, cum a benignitate Dei, & Servatoris noftri Jefu Chrifti alieni fint: liberalitate autem ab Imperatoria olim majeftate ipfis conceffas amittunt in hoc, ut ad meliorem mentem redeant, non ut perpetuo in perverfa hac opinione fua permaneant.

C A P. II.

EXcipimus autem a præfente lege rufticos, qui Samaritanorum opinionibus honorem habent: idque non ipforum gratia, fed propter conftitutionem prædiorum, quæ ab ipfis coluntur (17), propterque reditus & tributa, quæ exinde inferuntur publico, ut (18) qui rufticitate feducantur. His etenim permittimus, ut tam afcendentes quam defcendentes & ex tranfverfo cognatos fuos heredes legatariofve fcribant, tametfi Samaritanorum errore detineantur: ut tamen fundos recte colant, quo magis & uberior exinde proventus ad prædiorum dominos deferatur, & per ipfos ad fifcum. Sed & fine teftamentis prædicti alter ad alterius hereditatem pervenient propter eandem caufam. Quandoquidem, & fi nemo horum inveniatur: nihilominus tamen volumus, ut prædii dominus (19), in quo rufticus defunctus eft, ab illo relicta capiat, & fifci locum teneat, utpote qui & pro illo publicis fatisfacit tributis. Præterea Samaritanum omnino neque militiam (20) capeffere concedimus, neque ad civilem adminiftrationem accedere, neque poftulare (21) in judicio, neque poftremo in confortium difertiffimorum affumi rhetorum (22), neque adolefcentes inftituere. Sed & fi qui ex iis falutari dignati baptifmo, ad priftinum denuo errorem reverfi, obfervare (23) fabbata, aut etiam alia quædam agere videantur, quæ coarguant per fimulationem ipfos fanctum baptifma affumpfiffe: eos profcribi jubemus: & in perpetuum tradi exilium. Iifdem quoque pœnis eos fubdimus, qui contra rectam Chriftianorum fidem impium iftis patrocinium præftiterint. Perpulchrum vero nobis videtur; ut ad incontaminatum accurrentes baptifma non temere fufcipiantur, fed cum quadam obfervatione, & inftructione, quæ initiationis tempore fieri folet. Dicimus autem, ut qui omnino fenfu aliquo bonæ doctrinæ tangi poffunt, per duos primum annos in (24) fide inftituantur (25), & pro viribus fcripturas edifcant: tuncque demum facro redemptionis offerantur baptifmati, tam longi temporis pœnitentia prorfus redemptionis fructum affecuti. Pueros autem admodum, qui per ætatem doctrinas intelligere nequeunt, etiam abfque hac obfervatione facro dignari baptifmate admittimus. Porro nullus Samaritanus Chriftianum (26) habebit mancipium: fed fimulatque emptum fuerit, protinus in libertatem (27) rapiatur (28). Quod fi æque perverfa opinione mancipium, ut ipfe dominus, fuerit, licitum ei efto, fi (29) Chriftianorum de fide fententiam exofculetur, illico & Romana ipfum libertate potiri.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præfentem declarantur legem: ea proponens gloria tua folennibus locis effectui, & fini contradi præcipito.

T I T. XXVIII.

UT DE CÆTERO NULLAM LICENTIAM HABEAT DUX AUT BIOCOLYTA (30) LYDIÆ ET LYCAONIÆ IN PHRYGIAM UTRAMQUE ET PISIDIAM ADVENIRE.

N O V E L L A C O N S T I T. CXLV.

Idem Auguftus Ariobindo gloriofiffimo P. P.

P R Æ F A T I O.

HIs quæ femper incidunt, competentem fingulis medicinam invenientes, poftquam quæ utilitatis funt prætereient, iterum prioris efficimur ordinis ufque ad folum dolentem medicinam fuftinentes, quod tale aliud præfens noftra facra vult lex. Modicæ enim prius aliud quiddam indifciplinationes populares, aliud vero latronum incurfus in Phrygiam atque Pifidiam fieri difcentes, eo quod civilem gubernationem fcindat rei follicitudo, tam his quam Lycaoniæ & Lydiæ militarem adminiftrationem præpofuimus *Ducem* feu *Biocolytam* nominantes eum qui fuper hanc ordinatus eft partem, fed nunc adiere nos, qui Phrygiam utramque & Pifidiam habitant, ut ea quæ pridem commiffa funt in eis compefcantur, dicentes neque latrocinia in locis illis compefcita, neque enim in hominibus enotriri provincias (31), bonos vero non ferri a nobis inventi cinguli, quod miniftrantes ei continuo invadant provincias & comprehendant aliquos & damnis afficiant, & quod turbis militaribus impleta fint loca illa, & omnino inhabitabiles effe eis provincias, etenim & ipfis per fe civilibus judicibus copiofis ad rei correctionem conftitutis, & eorum qui provincias habitant multos aliorum quietem inventum facientes quo cinguli hujus abutantur [illegible] (32) & comprehendant innocentes, & quæ non funt jufta in eis agi.

C A P. I.

HÆc fæpius dicentes eos miferti ad præfentem noftram facram venimus legem, per quam *fancimus*, auferri (33) de cætero, quæ dictæ

funt

(1) Pœna raptus, capitalis. l. 1. un. §. 1. adde Clarum 1. fent. §. raptus 13. (2) l. un. §. 1 Cod. de raptu virg. & Harmenop. 6. §. 14. (3) Rapta raptori nubere prohibetur, addunt quidam exceptionem, nifi prior diffenfus in fecundum confenfum tranfierit, cap. penult. tit. ult. Extra de raptoribus, l. 1. Cod. de his qui ad eccl. vid. Gailium 2. obferv. 28. (4) Parens confenfum præftans filiæ ut raptori nubat, deportatur. (5) Ex illicito matrimonio nullus conjugum poteft fructum fperare, vide l. 4. C. de inceftis. (6) Pœna mulieris nubentis raptori. (7) Bona raptoris cui cedant, vid. leg. unic. C. de rapt. (8) Delictis pœnæ, non præmia proponuntur, & contra virtuti præmia, non pœnæ, l. ult. C. [illegible] (9) Al. veribus, ut l. 2. Cod. ne fifcus vel reip. Novell. 131. cap. 2. §. 1. & Jul. [illegible] confilio 12. & 10. l. 1. Cod. de judic. vid. Cujac. 18. obferv. 2. (10) Dat. Kal. Jan. CP. Imper. DN. Juft. PP. Auguft. anno 36 poft Conf. Bafil. V. C. anno 22. Cujac. hic, id eft, anno 143. (11) Vid. Nov. 129. hæc conftitutio eft Juftini, non Juftiniani, ut infr. dicemus. (12) Juftini eft hæc Novella, fuccefforis Juftiniani, ut paulo poft apparet. (13) Juftinus fcil. quæ verba oftendunt hanc conftitutionem Juftini effe, quam Juftiniani. (14) l. 3. C. de apoftatis. (15) Hæretici teftari non poffunt, nifi inter liberos orthodoxos, l. 19. C. de hæret. & ita abrogatur Novell. 129. cap. 1. (16) Novell. 129. cap. 1. (17) Id eft, ut agrorum cultura ceffet. (18) Rufticitas elevat pœnam hærefum, adde aliquid tale de rufticitate ex Nov. 134. c. 1. (19) In fucceffione colonorum præfertur dominus fifco, ut qui pro eo foleat fifco tributa folvere. l. 4. C. de agricolis & cenfit. (20) Samaritani removentur ab omni militia, adminiftratione civili, & jure poftulandi oratoriique inftituendi: quod commune eft omnibus hæreticis. Nov. 100. (21) l. 8. C. de poftulando. (22) Julianus eadem adverfus Chriftianos conftituerat, Ammian. 25. fcriter quæ, inquit, erat inclemens, quod docere vetuit magiftros, Rhetores & Grammaticos, ne tranfirent ad numinum cultum. (23) Samaritani fabbatis obfervabant, alibi dicuntur non abfimiles paganis, l. 21. Cod. de hæret. vid. l. 9. C. de diverf. off. (24) Samaritani nati majores non admittuntur ad baptifma, nifi catechumeni fuerint per duos annos. (25) Catechumeni partes. (26) l. 2. C. ne Chriftianum mancipium. (27) Novus adipifcendæ libertatis modus. (28) Lex de vendito fervo Chriftiano Judæis pro[illegible] Conftantinus, auctore Eufebio, Conftantius filio [illegible] voluerat, autore Hermia & Cedreno, & extat utraque lex in Codice Theodofiano, lib. 3. C. Theod. Ne Chriftianum mancipium Judæus habeat. (29) Nota alium modum adipifcendæ libertatis. (30) Vid. Nov. 8. Goth. Vid. ad hanc Novell. Rittershuf. part. 12. c. 3. Anf. (31) Locus eft corruptiffimus, hoc vult tamen, Phryges & Pifidas conqueftos apud Juftinianum fuiffe, utramque provinciam non fufficere alendis officialibus ducis, feu Biocolytæ, in illis regionibus jam pridem a Juftiniano conftituti: eaque maxime de caufa, quod homines, id eft, officiales ac miniftri ducis utriufque folerent hinc & inde graffari per provinciam, nunc hos, nunc illos apprehendendo aut verberando: ita ut inde tumultus oriretur, & provincia utraque fieret deferta: ad hæc, poffe [illegible] civiles utriufque provinciæ magiftratus latrociniis comprehendendis poffe fufficere, & eo magis calamitati utriufque provinciæ [illegible], quod non tantum ipfi Biocolytæ, eorumque miniftri graffarentur, fed & [illegible] ex ipfis provincialibus ejufmodi miniftris fe admifcerent, itaque conductis perfonæ privatas ad vindictam abuterentur. (32) Id eft fatellitio, ope [illegible]. (33) Abrogatur imperium ducis aut Biocolytæ Lydiæ atque Lycaoniæ, ne videlicet veluti in utramque Phrygiam & Pifidiam excurrere.

sunt a nobis provinciæ (dicimus Phrygiam Salutarem (1) & Phrygiam Pacatianam (2) & Pisidiam) de cingulo illo quod tam ipsis quam Lycaonis, & Lydis imposuimus olim, & nullam licentiam ex præsenti esse eis, qui eam habent administrationem, ita in eis fieri provinciis tanquam dignitates, habentes aliquod cum eis participium, aut transmittere aliquem de officio suo aut aliter eis competentibus, & comprehendere aliquos. Sed neque eis licentiam esse, eis, qui ex illis provinciis sunt, confugere ad unumquemque hanc habentem [dignitatem] & querelam insinuare adversus invicem, sive pro pecuniariis, sive pro criminalibus fuerit quod movetur, pœnam metuentibus *triginta librarum auri*, utpote nobis omnem transitum ad dictas nobis provincias excludentibus his, qui per tempus habuerint dignitatem, aut his omnino qui in eorum ordinem relati fuerint, ut neque præcepta in illis provinciis aut contra eos qui in eis habitant, faciant, neque aliter sibi aliquid vindicabunt eorum quæ in his feruntur, sed contenti sint tam Lycaoniorum quam Lydorum [provincia] in ipsis jubentes solis, tanquam si in principio istis duabus provinciis conclusissemus dignitatem eorum, nullum participium in Phrygiam utramque aut Pisidiam dantes ei. Omni enim ex hoc difficultate provincias liberamus, illas civilium judicum dignas in omnibus, tam pecuniariis quam criminalibus respicientium, scientibus his quod si quodlibet factum latrocinium aut invasionem in illis locis aut ablationem rerum persequantur, & ablatum vindicent, ex ipsis suis facultatibus ex hoc datum dispendium curare necessitatem habebunt, tam in cingulo constituti, quam etiam post depositum illud. Itaque si vel tentaverit post præsens tempus qui Lycaoniæ & Lydiæ militatem habet dignitatem, aut ipse ire ad prædictas nobis provincias, aut dirigere aliquos de suo officio, fiduciam damus episcopis civitatum prohibere, eum aut eos qui ab eo destinati fuerunt irruere volentes & expellere de locis eos, utpote semel per præsentem sacram prohibitos legem, super quod & pœnam xxx. librarum auri impositam tam ei qui pro tempore habet cingulum, quam his qui ei obedire deputati sunt, sive tale aliquid jubeat, aut ipsi præsumpserint ministrare: & super hoc cinguli amissione periclitabunt & ipsius substantiæ.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria quæ per præsentem nobis divinam legem sancita sunt, cognoscens, faciet quidem decreta consequentia ipsis, edictis vero utetur & præceptis ad eos qui provincias moderantur, & civitatum episcopos, ut & hanc per civitates proponant legem, & omnibus manifesta faciant quæ per eam nobis placuerunt occupationem. [Datum 6. Id. Febrou. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. post consulatum Basil. V. C. Cons. Anno xiv. (3)].

T I T. XXIX.

UT (4) LICEAT HEBRÆIS (5) SECUNDUM TRADITAM LEGEM SACRAS SCRIPTURAS LATINE VEL GRÆCE VEL ALIA (6) LINGUA [LEGERE] ET, UT DE LOCIS SUIS EXPELLANTUR NON (7) CREDENTES JUDICIUM VEL RESURRECTIONEM (8) AUT DICENTES ANGELOS (9) SUBSISTERE CREATURAM DEI.

N o v e l l a C o n s t i t. CXLVI.

Idem Augustus Areobindo P. P.

P R Æ F A T I O.

NEcessarium quidem erat Hebræos sacros audientes libros non solis literis (10) adhærere, sed ad reconditas eis prophetias respicere, per quas magnum Deum & Salvatorem generis humani *Jesum Christum* annunciant. Sed etiam si insensatis semetipsos interpretationibus tradentes a recta usque nunc aberraverunt gloria (11), tamen certare ad invicem discentes ipsos, non sustinuimus sine judicio eis relinquere tumultum. Per has enim ipsorum quæ nobis adductæ sunt προσελεύσεων (12) dicimus, quod quidem solam habentes Hebraicam vocem, & ipsa uti in sacrorum librorum lectione volunt, nec Græcam tradere dignantur, & multum dudum tempus pro hoc ad invicem commoverunt. Nos igitur hujusmodi discentes meliores judicavimus esse (13) & Græcam vocem ad sacrorum librorum lectionem tradere volentes, & vocem omnem simpliciter, quam locus aptiorem & magis cognitam audientibus facit.

C A P. I.

SAncimus igitur licentiam esse volentibus Hebræis per Synagogas (14) suas in quocunque Hebræi omnino loco sunt per Græcam vocem sacros libros legere convenientibus, vel etiam patria (15) forte (Italica hac dicimus) lingua, vel etiam aliorum simpliciter, una scilicet cum locis etiam lingua commutata, & per ipsorum lectionem, per quam clara sunt quæ dicuntur convenientibus omnibus deinceps, & secundum hæc vivere & conversari, neque fiduciam esse his qui apud eos sunt expositoribus, solam Hebraicam tradentibus, malignari hanc quemadmodum voluerint, multorum ignorantia suam ipsorum abscondentes malam consuetudinem. Verumtamen hi qui per Græcam legunt, *Septuaginta* (16) utantur traditione, quæ omnibus certior est, & præ aliis melior judicata, præcipue propter quod circa interpretationem contigit, quia & per duos divisi, & per diversa interpretantes loca, tamen unam tradiderunt omnes compositionem. §. 1. Ad hæc vero quis non horum virorum & illud admiretur, quia multo antiquiores salutari apparitione magni Dei & Salvatoris nostri *Jesu Christi* constituti, tamen illam futuram, tanquam videntes, sacrorum librorum traditionem fecerunt tanquam prophetiæ gratia circumfulgente eos? & hac quidem utuntur præcipue omnes. Sed, non tamen tanquam eis residuas excludere sanciverimus interpretationes, licentiam damus & *Aquilæ* (17) uti, etsi alienæ (18) tribus ille, & non competentem in aliquibus sermonibus habet cum Septuaginta interpretatione dissonantiam (19). Eam vero quæ ab eis dicitur *secunda editio* (20), interdicimus omnimodo, utpote sacris non conjunctam libris, neque desuper traditam de prophetis, sed inventionem (21) constitutam virorum ex sola loquentium terra, & divinum in ipsis habentium nihil. Et ipsas ergo sacras voces legant, codices ipsos *respuentes* (22), sed non abscondentes quidem quæ per eos dicta sunt: exterioribus vero traditis sine scriptis vanæ vocis utentes, ad simpliciorum per ipsus excogitatis perditionem. Ut hac data a nobis licentia, neque damnis aliquibus subjiciantur omnino qui Græcam vocem & alias tradunt, neque ab alio quovis prohibeantur. Neque licentiam habebunt hi qui ab eis majores omnibus *Archipherecitæ* (23) aut presbyteri (24), forsitan, vel magistri appellantur, peritnæis (25) aliquibus aut anathematismis hoc prohibere, nisi velint propter hos castigari corporis pœnis, & insuper privationem facultatum nolentes sustinere, meliora vero & Deo amabiliora volentibus nobis & jubentibus.

C A P. II.

SI quidam vero apud eos (26) *atheos* vanæ novæ vocis eloquia inferre præsumpserint, aut *resurrectionem* (27) & *judicium* (28) negare, aut (29) *facturam Dei*, & *creaturam angelos subsistere*: hos & expelli volumus loco omni & non relinqui vocem blasphemiæ, & ita a Dei simul lapsam notitia: præsumentes enim eos affari aliquid hujusmodi ultimis subdantur suppliciis, illuo errore ex hoc Judæorum emendantes gentem.

C A P. III.

ORamus vero eos, aut per istam (30) aut per illam linguam sacros libros audientes, servare quidem interpretantium malignitatem, non solas vero considerare literas, sed rebus refici, & divinum veraciter intellectum excipere, ut & reduceri quod melius est, & quiescere aliquando errantes, & in hoc ipso quod est omnium κυριώτατον (31) peccantes, in Deum spem dicimus. Propterea enim omnem eis vocem aperimus ad sacrorum librorum lectionem, *ut omnes de cætero eorum accipientes scientiam doctiores ad melius fiant*, re confessa constituta paratiorem multo ad discretionem esse, & ad melioris intentionem sacris inutririum libris, & parum quod desit habentem ad emendationem, quam scientem quidem horum nihil, solo vero cultus inchoatorum nomine, & tanquam anchora (32) tenentum sacra, & doctrinam (33) piam, hæresis appellationem esse putantem.

Epi-

(1) Duplex Phrygia. (2) Metropolis Phrygiæ Pacatianæ Laodicea, unde subscriptionem epistolæ 1. *ad Tim.* quam Cujacius hic refert, recentiorem esse, ut apostolicis temporibus posuit [illegible]. (3) Id est, anno 540. (4) Abrogavit hanc constitutionem *Novell. Leonis* 55. (5) Seu Judæis, Tertullian. in *apologet.* in fin. Hebræi retro, qui nunc Judæi, & c. C. 9. adde constitutionem Leonis Iconomachi, quæ Judæos ad baptismum adegit. (6) Non tantum Hebraica, hoc refer c. 1. & c. 3. infr. (7) Id est, negantes. (8) Hoc refer c. 2. infr. (9) Vid. c. 2. infr. (10) Quæ occidunt. (11) Δόξης, id est, sententia.

(12) Interpellationes, προσελεύσεων interpellatio. (13) Eos scil. qui Græcam etiam assumendam putarunt. (14) Synagogæ Hebræis permissæ. (15) De quo sæpius dixi Novell. 7. cap. 1. Novell. 11. cap. 2. Novell. 30. cap. 5. Nov. 67. Nov. 140. (16) Translatio Bibliorum facta a 70. interpretibus de qua infra omnes alias Græcas facile antecedit. Cæterum brevitatis causa 70. interpretatio dicitur, cum 72. fuerint. Epiphanius in *libro de mensuris*. Tertull. in *apologet.* eadem ratione, qua Centumviri appellabantur, qui tamen erant 105. ex singulis tribus terni, 1650 in *opere controversalis judicis*. (17) Dicendum est aliquid de Græcis versionibus: Prima quæ dicitur 72. interpretum, ut *supr. hic*, composita fuit a viris 72. Ptolomæo Philadelpho Ægypti regi missis ab Hierosolymitanis. Joseph. 12. *antiq.* Tertull. *cap.* 18. *in apologet.* Epiphan. *lib. de mensuris*, Euseb. 8. *de præpar.* c. Philo *de vita Mosis & lectibus divinis*, Composita, inquam, in Pharia insula. Reposita primum in Bibliotheca Bruchio: postremo in Serapion, idque longe ante Christum natum, vid. Epiphanium *libro de mensuris & ponderibus*, ubi inter cætera refert, septuaginta duos electos imitatione quadam Mosis, cui præceptum fuerat, ut assumeret septuaginta viros, & ascenderet in montem. Hanc interpretationem sequuta est interpretatio Aquilæ, de qua hic, facta sub Hadriano Imperatore, Epiphan. *dicto loco*. Tertia est Symmachi Samaritæ, Epiphan. *d. loco*, vel Ebionitæ, Euseb. *6. cap.* 21. Quarta Theodotionis Ephesii Marcionitæ sub Commodo, Epiphan. *d. loco*. Quinta editio interpretem certum non habet. Fuit tamen reperta anno septimo Antonini Caracallæ in Hiericho dolio occultata cum aliis libris Hebraicis & Græcis, Epiphan. *d. loco*. Sexta autorem etiam non habet, atque inventor reperta fuit doliis inclusa, in Nicopoli ad Orientem sita, seu in Actiaco littore, sub Alexandro Severo, Epiph. *d. loco*. Has interpretationes adeptus Origenes curavit & integra Biblia describi, ut Hebraicum textum, literis Hebrais in una columna describeret, in altera Hebraicum quidem, sed tamen literis & characteribus Græcis descriptum, ut Græci, literis suis etiam & characteribus dimere Hebraicum textum legere possent. Duabus istis columnis quatuor alias adjecit ex opposito, interpretationum scilicet Aquilæ, Septuaginta, Symmachi, Theodotionis, eamque editionem Hexapla vocavit: quibus vero addidit quintam & sextam interpretationes anonymas (*de quibus superius diximus*) Octapla vocavit, vide Epiphan. *d. loco*. Sed ut eo revertar, unde sum digressus, Justinianus hic non probat quamlibet translationem Græcam, sed *Septuaginta* tantum vel Aquilæ, quod maxime notandum, quod D. Hieronymus in *præfat. in lib. Job* hæreticos Judaizantes, vocet Aquilam, Symmachum & Theodotionem, hic adde Eusebium 6. c. 16. ubi etiam de tetraplis. De Latinis versionibus alio dicemus loco. (18) Καὶ εἰ ἀλλόφυλος ἐστὶν, id est, tametsi etiam diversæ nationis fuerit. (19) Aquila ex Græco Christianus factus, cum Astronomiæ curiosis quæstionibus plus æquo deditus esset, ejectus ecclesia transiit ad Judæos, atque Christianis invidens, cœpit 70. interpretationem & testimonia de Christo in scripturis probata corrumpere, vid. Epiphan. *d. loco*. (20) Τὴν λεγομένην δευτέρωσιν. Vocabulo δευτερώσεως non intelligit prædictarum translationum aliquam, sed traditiones & observationes tantum Judaicas, quas Hebræi vocant Mišne Thorah, id est, legem secundariam in quam velut Corpus (ut nonnulli volunt) a Judæis post Christi adventum, partim ex Cabalisticis seu anagogicis, partim ex aliarum ritus quibusdam interpretationibus conjunctam, quarum originem & successionem usque ad tempora Mosis & in ejus adolescentium Judæi referunt. Addunt, Judæos deinceps ex superiori syntagmate & aliis postea ortis opinionibus, primum Talmud, seu Hierosolymitanum (sic appellatum ob Judæos doctores undique Hierosolymis in eum locum coactos) compilasse anno Christi 300. Anno vero 500. secundum Talmud edidisse coactis in Babylone Judæis, quæque nunc Talmud uti Cabalisticis loquens scelera, vid. Postell. c. 3. *de orbis concordia* c. 18.

(21) [illegible] id est, commentum. (22) Ἀποστρεφόμενοι, sensus, si Judaicos animus, sacras scripturas legendo, sacros Codices evolvant, non eos, in quibus mera tantum fabulæ continentur. (23) Ἀρχιφερεκῖται, vox est hybrida, Græca partim, partim Hebræa. Horum munus erat legere & interpretari illas legis seu prophetarum lectiones, quas Hebræi Parascas, & Perakim appellant & ad eas accommodare subdistinctiones tractatuum majorum Talmudis (quas iidem Judæi Perakim vocant.) Nam quod nostris libri seu Pandectæ sunt, hoc Talmudicis eo. tractatus majores fuere: quod tituli, hoc Perakim, igitur ἀρχιφερεκῖται, quasi particularii, quibus ad usurum nori Talmudis Tituli. Id ita esse, Cornelius Bertramus sacræ linguæ apud nostros professor dignissimus, nec minus Jurisconsultus, quam Theologus annotavit. (24) Id est, seniores. (25) Περιτομαῖς, id est, commentis quibusdam. (26) Apud eos ἀθεοτάτας φωνὰς &c. id est apud eos novas vocum novitates & impias, vid. 1. Timoth. 6. vers. 20. (27) Resurrectionem quidem hæretici negarunt, quam tamen ex gentilibus quidam agnovere, Plin. 7. c. 55. similis est, inquit, de asservandis corporibus hominum ac reviviscendi promissa a Democrito vanitas, qui non revixit ipse. Agnoverunt multa, haud dubie Ethnici, sive ducta natura, sive institutione Christianæ legi consentanea, quale illud diserti: Quid si, viveretne ipse pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitramur. Immo vero, inquit, vivet, Cicero in *somnio*, & alibi Tusculan. Pherecydes Syrus primus dixit, animos hominum esse sempiternos, vide librum autorum nostrum ad Senecam in Theologum, in quibus de animorum immortalitate, extremo judicio, fine mundi per ignem & resurrectione diximus. (28) Hæresin negantem judicium [illegible] observa. (29) Ἢ τὸ ποίημα τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα τοὺς ἀγγέλους ὑπάρχειν Haloander ita vertit, affirmare, quod figmentum & creatura Dei per angelos subsistat: quasi diceret, Hæresin esse, si quis rerum illarum aspectabilium autores faciat angelos, non Deum ipsum. Possumus etiam hac sententia relata ad verbum ἀγνοεῖσθαι, colligere, quosdam ex Judæis eam opinionem habuisse, ut negarent Angelos a Deo creatos. (30) Græcam & Hebraicam. (31) Opportunissimum. (32) Anchoram sacram tenentem, id est, maxima & validissima. Hanc nostra [illegible] in magno periculo confugerent, vid. [illegible] in *Jove Tragœdo*, & *Tragœdo Apollino*, Euripidem in *Helena*, & Aristidem in *Themistocle*. (33) Aliud est vera de Deo scientia, aliud ficta.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc præsentem piam legem declarata sunt, custodiat quidem tua gloria, & quod tibi obtemperet officium. Servabit & pro tempore, qui in eodem cingulo ordinabitur, & non permittet omnino Hebræos præter hæc facere, sed insistentes & prohibere omnino nitentes, corporalibus primum pœnis subjiciens exilium incolere compellet, auferens & bona, ut non simul ipsi contra Deum, sed & imperium audacter insurgant; utetur autem & præceptionibus ad provinciarum præsides, præcipiens ipsis nostram legem, ut & ipsi hanc discentes, proponant per civitatem unamquamque: scientes, quod hæc observari utile erit his, qui nostram indignationem vetiti fuerint. Dat. (1) 6. Id. Febr. *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug. Anno xxv. post Basil. V. C. Consulatum Anno xii. (2).

T I T. XXX.

DE RELIQUIS (3) PUBLICIS NON EXIGENDIS (4), ET DE DISCUSSIONE DIVERSARUM ACTIONUM.

Novella Constit. CXLVII.

Idem Augustus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

ET si expensam multam nunc supra quam aliquando reipublicæ esse oportet, tantam magnitudinis præbitionem benignitate accipienti Dei, & ad augmenti rationem superimpositos expugnanti barbaros, omnem tamen providemus viam, ut et expensarum non prohibita fiant, et nulla misericordiæ species circa subjectos nostros relinquatur. Quanta igitur singulis interpellantibus nobis et debita prætendentibus publica et inopiam redditionis, præparate remuneramus, et qualiter nullus misericordiam petens sine actu a nostra recessit facie, hoc dicere non nostrum est, his quæ pro his scripta sunt et ipsis qui remunerationes acceperunt, attestantibus nobis. Sed quia modicum & imperio indignum est de singulis interpellantibus proprias aliquorum munerationes facere, aut etiam usque ad villas aut civitates solas aut in solas provincias nostram extendere misericordiam, & non magnum aliquid et commune de omnibus subjectis facere.

C A P. I.

PRopter hoc ad præsentes nostras venimus donationes, per quas *sancimus* dimitti omnibus nostris subjectis reliqua omnino debita a præterito circulo primæ indictionis et ejus, et in quam præcedentes nostras conclusimus donationes usque adhuc currentem septimam (5) indictionem et ipsam: ut sint viginti duo anni continui in nostros subjectos a nobis factæ largitatis, et nulla reliqua exigi ex illo relata tempore. Hæc vero dicimus non in his quæ in auro solum, sed etiam si argentum aut triticum, aut quædam alia species debita sit, et hoc quidem sive quod a subjectis debitum sit, sive ab Illyrica præfectura aut sacrorum nostrorum thesaurorum, sive pro fructibus (6), sive residuis titulis quomodocunque inferendis ab eis. In commune enim omnibus nostris subjectis hanc nostram largitatem concedimus, ut nemo pro (7) temporibus illis super eos reliquum inducat, qualemcunque faciens reliquorum exactionem, sive ab ipsis destinatus cingulis, aut qualitercunque publicam personam sibi vindicans, sive aliqua inferens præcepta aut deputationes (8): quoniam quidem & his qui hujusmodi quid acceperint, & tanto continue non exigere tempore, contra subjectos nostros auferimus exactionem. Insuper & contra ipsum publicum, qui enim debet continue tentum, vel negligens, vel sportulis magis & non principalibus factus, & neque ab eis neque a publico accipiens, non in tempore deinde memoretur deputationum, aut exinde exactionem inferre tentat. E contrario autem, eum qui hujusmodi aliquid facere se præsumpserit, tanquam nostris perfectum repellimus donationibus, ut omnem de cætero repetitionis occasionem aut perinœam (9) auferri, tam contra subjectos, quam contra publicum & majorem prævalere, & ex hoc ἀπραγμοσύνην nostris subjectis. Quoniam autem & hi perfruentur donationibus, & quæ sacris nostris privatis aut divino nostro patrimonio competunt possessiones, & neque contra colonos neque contra locatores aut emphyteutas exactio fiscalium prædictis a nobis fiet temporibus, aut ab his qui publicum exigunt, aut palatinis ipsis manifestum est. Hæc vero dicimus de his quæ debentur adhuc, & apud nostros sunt subjectos. Si enim aliquid contigerit illis dare & hoc apud curiales forsan aut officiales aut hypodectas (10) aut delegatores, aut apud hos qui provinciarum sunt numerarii (11) remansit, hoc non comprehendimus neque partem facimus præsentis nostræ donationis, sed servabitur publico. Inutilissimo (12) constituto, ut quod a subjectis datum est, non fiscus accipiet, sed proprium aliorum lucrum fiat.

C A P. II.

HAs vero nostra largitate excipimus, & quæ cauta sunt forsitan, aut fidejussa publico a numerariis (13) aut arcariis (14) aut scriniariis (15), nihil enim neque his de æqua conferimus donatione, quia semel propria fecit, & pene habet hæc accipiens fiscus. De sacra vero hac largitate excipimus tam militares, quam fœderaticias (16) discussiones: ipsæ enim non contingunt quidem nostros subjectos: justam vero exactionem contra illos inferunt, qui non competenter de publico accipiunt, quanquam si occasione militaris vel fœderaticiæ expensæ contigerunt accipientes, tamen proprium hoc lucrum facientium: & multo magis hoc nostra excepimus donatione civilium pecuniarum inquisitiones, & insuper operum discussiones (17) tam quæ in hac felicissima civitate quam in aliis provinciis, quoniam non est justum tanto a nobis emisso auro pro occasione munitionis reipublicæ, administrantes quidem lucrum injustum habere, fraudari vero loca nostra largitate, aut debita eis munitione, aut civitates pecuniis quæ ad ornatum earum divisæ sunt, defraudari. Quia vero etsi malignantes omnino odimus; sed nostras tamen humanitates (18) oblivisci nullo possumus modo, propterea sancimus quæ a nobis in quibusdam capitulis facta exceptio est, locum habere super his quæ nuper transiit, primæ (19) indictionis temporibus, hanc vero dicimus sexdecim pridem annis factam. De his enim quæ præcedunt temporibus, simplicem & generalem omnibus continue nostram humanitatem concedimus, nullam exceptionem in ea facientes, ut communem omnes homines perfruantur securitatem, & nullam reliquorum exactionem ex quelibet occasione ex illis procedere temporibus. Hanc nos quidem subjectis humanitatem concedentes Deo magno offerre actum existimavimus oportere, ut omnes his perfruentes bonis, gratias pro imperio confiteantur magno Deo, qui & hunc nobis in mentem actum immiserit.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarantur legem, ea studeto tua excellentia ad opus adduci, & servari festinet. Datum (20) prid. Kal. Maii *Constantinop.* DN. Justin. PP. August. Anno xxviii. (21) post consulatum Basil. V. C. Anno iii. (22).

T I T. XXXI.

DE INDULGENTIA (23) RELIQUORUM PUBLICORUM.

Novella Constitut. CXLVIII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

QUantam circa communia rerum statim ex proœmiis (24) nostri imperii fecimus providentiam et studium, traditæ nobis ex Deo reipublicæ curam gerentes, ex his quæ jam fecimus, manifestum fecimus universis. Nam publicum debitis multis prægravatum invenientes, & ad ultimam penuriam repulsum in nosmetipsos suscepimus debitum, onere simul & difficultate multa sublevantes illud & rem militarem diffluentem jam necessariorum penuria, ita ut respublica barbarorum insultibus & incursibus immensis pessum daretur, secundum quod nobis fuit possibile, competenti correctione sumus dignati: quin nec usque ad hæc & sola oportere existimavimus circa subjectos stare auxilium, sed & cujusdam alterius participes facere humanioris sententiæ subditos lege jussimus opus esse, liberos ipsos his quæ ab ipsis debebantur debitis publicis facientes.

C A P. I.

COmmunem igitur & hanc nostram beneficentiam in omnes subjectos extendentes, indulgemus superioris temporis usque ad octavam (25) indictionem, & ipsam præsentis cycli: debita a subjectis publico: & sancimus nullam exactionem fieri eorum quæ in reliquis debentur usque ad dictam indictionem, sive generalem, sive specialem mensam tuæ gloriæ hac respiciant, sive cingulum sacrorum apud illyricos prætoriorum, sive gloriosissimi Justiniani præfecti eorum, qui in Mysia & Scythia sunt militares numeri, sive sacrorum nostrorum thesaurorum, sive sacratissimi nostri ærarii, sive sacri patrimonii, sive magnificentissimi curatoris domorum (26). Sed omne quicquid tam in auro quam argento & cæteris speciebus debitum sit, id omnibus debentibus indulgeatur, ita ut neque coloni neque conductores, neque emphyteutæ, neque etiam possessores exigantur debita publico reliqua eorum quæ a prædicta indictione fluxerunt & ipsa temporum.

C A P. II.

EXcipimus autem ab hac nostra largitate militares (27) & fœderaticas (28) discussiones. Ipsæ enim subjectos neque omnino contingere accidit, præter eos & quidem solos, qui sibi ex publico pecunias erogatas in lucrum proprium converterunt. Item ea quæ militaribus ordinibus vel fœderaticis deputata sunt a publico, & quæ apud dictos hypodectas (29) vel exactores aut delegatores, sive in auro sive in argento & in aliis quæ in specie conferuntur, inveniantur a subjectis soluta, exigentur & ipsa, & solventur quibus competens est prædictorum nostrorum cingulorum. Ad eundem vero modum & alios omnes qui acceperunt e nostris subjectis aurum vel aliud quid ex dictis a nobis indictionibus, & hoc non deposuerunt in publicum, (si deponi competens erat) excipimus a præsenti nostra donatione, ut illud in publicum aut his quibus congruit, solvatur. Subjectorum enim misertescentes, præsenti eos dignati sumus humanitate. Sed neque eos, qui apud se publicas susceperunt pecunias, privare vero publicum volunt, sive illos ad quos destinati erant. Perspicuum autem est, quod si quidam hanc nostram præsentientes munificentiam super indultis reliquis, per aliquam κακόνοιαν (30), id est, machinationem a subjectis cautiones aut fidejussiones acceperint, aut in propria transtulerint debita, vel aliud quid in fraudem hujusmodi meditati esse aut fecisse deprehendantur, nihil ex his utilitatis habebunt, reddent vero cautiones his a quibus receperunt ipsas. Omnes autem gratias Deo & nobis confitebuntur: alii quidem quia debentes reliqua, indulgentia & humanitate dignati sunt, alii vero quia nihil reliquorum nomine debentes, liberati sunt solicitudine, susceptorum gratia custodiæ, ne hi quibus accidit sæpe, pro iisdem inquietari temporibus, rursus tanquam quibus furto propria jugatio interciderit, ad solvendum præsto esse debeant, us-

(1) Id est, anno 541. sed Scrimg. ita legit: Dat. Id. Feb. CP. DN. JUST. PP. A. BASIL. V. C. CON. (2) Id est, anno 542. (3) Adde Nov. 148. Nov. 163. l. 6. C. de jure fisci. (4) De indulgentia reliquorum publicorum, [illegible] Regino. Amm. 16. loquens de Juliano id eum ad[illegible] imperii finem & vitæ [illegible] utiliter observasse, ne per indulgentias, quas appellant, tributaria reliqua concederet aliqua. [illegible] lib. 25. loquens de eodem, liberalis hujus testimonia plurima sunt, & verissima, inter quæ indulta sunt tributa [illegible] lenia, coronarium indultum. (5) Id est, annum 7. Indictionis, cui si 15. addideris, efficies 22. annos, ut [illegible] hoc, ut hinc possis colligere, Circulum indictionalem esse 15. annorum. (6) Τῶν φόρων, id est, tributis. (7) Indulgentia dicitur, quoties præterita tributa remittuntur: relevatio, quoties futura. (8) Κατανγὰς, vid. l. 45. C. de [illegible]. l. ult. [illegible] C. de exact. trib. (9) Περίοιαν, id est, commentum, Novell. 148. c. 2. in fin. (10) Id est, susceptores. (11) Τ[illegible]. (12) Id est, cui sit mens absurdissima. (13) Παρὰ τραπεζιτῶν. (14) [illegible], Arcarii sunt præpositi his exigendis, quæ in arcam Præf. prætorio inferuntur, ut tit. de susceptorib. & arcariis. Aliis, arcarii sunt servi dispensatores & œconomi. Idem vetus interpres Epist. ad Romanos 16. vers. 23. œconomum vertit arcarium, quem alii civitatis procuratorem exponunt: alii, quæstorem ærarium civitatis. (15) Id est cancellariis. (16) Nov. 148. c. 2. (17) Id est, si quid civilibus commodis deputatur, nec erogatum sit. (18) Nihil est, quod Imperatores melius commendet omnibus quam clementia, vid. Vulcatium Gallicanum in Cassio, & Julian. apud Ammianum 16. Huc [illegible] incassum tuta clementiam, adde Senecæ libros de clementia. (19) Indictio prima, ut hic, de sexta & decima, vide Nov. 148. c. 2. de octava, vid. Nov. 148. c. 1. (20) Dat. 2. Kal. Maii. Constan. DN. Just. PP. August. Basil. V. C. Cons. id est anno 545. & male, ut lego. (21) Id est, 544. (22) Contius legit XI. (23) Nov. 147. supr. An hæc constitutio sit Justini Curopalatæ, dicam infr. (24) Id est, initio. (25) De indictione prima, sexta, decima dixi Nov. 147. c. 2. supr. (26) Rerum privatarum, Hal. (27) Id est, si quid commodis militiæ deputatum est, nec erogatum. (28) De quibus Nov. 147. c. 2. (29) Id est, susceptorum. (30) Ut Nov. 148. c. 2. Nov. 147.

que ad octavam indictionem habentes securitatem, ut in omnes revera præsens nostra distribuatur donatio.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur sancita sunt a nobis & per hanc nostram pragmaticam legem manifestata, tua gloria literis usa per hanc regiam urbem omnibus manifesta constituet. Dat. *Constantinop.* DN. N. Justin. (1) PP. August. Anno XIX. (2) post consulatum Basil. C. V. Anno IV.

T I T. XXXII.

UT (3) DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS (4) ET INCOLIS, QUOS SIBI PRÆSIDES (5) ESSE VELINT, EOS SIBI A SACRATISSIMO PRINCIPE CONCEDI PETANT, IIQUE GRATIS PRÆSIDES FIANT: UT TAMEN QUI IN PRÆSIDEM PETITUR, IDONEE FISCO CAVEAT: SI VERO PRÆSIDEM PETERE DISTULERINT, UT TUM ADVERSUS EUM QUI IPSIS PRÆSES MISSUS FUERIT, QUODCUNQUE ETIAM OCCASIONE PUBLICORUM TRIBUTORUM FECERIT, QUERELAM INSTITUERE NEQUEANT.

N o v e l l a C o n s t i t. CXLIX.

P R Æ F A T I O.

DUm rempublicam a Deo nobis datæ curam gerimus, simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus, hoc unum nobis inde ab initio proposuimus, ut quicquid antea imperfectum, & confusum fuisset, id & corrigeremus & undique perfectum exhiberemus. Anxia itaque reputatione habita, quomodo & fiscus & subditi illæsi & indemnes permaneant, animadvertimus nos facile id consecuturos, si efficeremus ut provinciarum præsides, ubi magistratu gratis (6) suscepto, rite fisco cavissent, in omnibus recte ac legitime magistratu fungerentur; ita ut ab omni injustitia, quæstu, alioquique turpitudine atque re vetita abstinerent.

C A P. I.

NE igitur peregrini (7) aliqui in provincias se ingerentes, illas injuria afficiant, nosque crebris adversus illos interpellationibus instituendis molestias sustineamus; hortamur cujusque provinciæ sanctissimos episcopos, eosque, qui ex indigenis & incolis primas tenent, ut per communem libellum supplicent de iis ad nostram potentiam referant, quos idoneos esse ad provinciæ suæ gubernationem existiment. His enim magistratus insignia gratis tradituri sumus: tamen ut publicum & fiscalem canonem se illaturos caveant, atque nihil contra leges se exacturos; neque cuiquam collatorum vim illaturos, illis datis sponsoribus promittant, se annonis contentos publicorum tributorum exactioni invigilaturos, iisque qui in sacris illationibus probi & prompti sint, mites simul & paterno affectu exhibituros, cum improbis vero atque refractariis acerbius in exactionibus acturos, neque inde quidquam lucri ablaturos. Oportebit vero etiam nihilominus illos, conjectis (8) in leges oculis quibuscunque litigatoribus æqualitatem atque justitiam tribuere, &, ne sumptibus ac longinquitate temporis atterantur, cito (9) illos dirimere; tum & eos qui deliquerint, in jus rapere, & secundum legem pœnas illis infligere: denique in omnibus justitiam exhibere.

C A P. II.

AC sane non hisce solis hæc præcipimus, verum etiam cujusque magistratus assessoribus, aliisque quicunque magistratibus subserviunt. Nam si quis illorum aut in publicorum tributorum exactione negligenter se gesserit, aut collatores nostros damnis contumeliosisve oblæsionibus involverit, simul bonis excidet, simul summo subjicietur supplicio. Etenim Deo auspice *hoc unum nobis studio est, ut provinciæ bonis legibus regantur, iuteque (10) habitentur, atque præsidum justitia fruantur: & vero publica tributa citra querelam inferantur. Impossibile enim est, ut sacris tributis non illatis, aliquot (11) respublica conservetur. Militares* (12) namque copia, assignato sibi salario inde percepto, *hostibus resistunt, collatores a barbarorum incursionibus & truculentia vindicant*: denique *agros atque civitates a latronum alioque modo incompositam vitam sectantium, vi & irruptionibus, agrestis excubiis defendunt*: ex illis etiam reliquæ cohortes sa quæ ipsis attributa sunt, accipiunt: muri atque civitates indidem instaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: postremo spectacula, aliaque omnia quæ ad delectationem subditorum inventa sunt, ex iisdem curantur: ut quæ ab illis contribuuntur, partim in ipsos, partim propter ipsos insumantur & impendantur: nobis autem prorsus nihil inde præter illarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, quum magnus ille Deus & Servator noster Jesus Christus, magnitudine clementiæ suæ permultis propter hoc nos bonis remuneretur.

C A P. III.

HIs itaque omnibus provincialibus hominibus velut præconio a nobis denunciatis, & quanta nostra sit erga subditos benevolentia & liberalitas per hoc ostenso, magis propitium ac benignum Deum habituri sumus, qui tantopere ne quid (13) detrimenti subditi capiant curemus. Si vero hoc nostrum beneficium consecuti, in præsidum electione, opinione atque spe frustrentur, neminem (14) præter seipsos culpare poterunt. Neque etiam, si hos eligere, & ad nos referre distulerint, nullo amplius jure de iis qui hinc in provincias emittentur, si propter publicorum tributorum collectionem nihil non fecerint, querimoniam instituent: neque vero nos ut de his nos adeant, eosque deferant, dehinc sustinemus. Qui enim facultatem eligendi præsides a nobis ceperunt, ut illi gratis magistratibus susceptis publica tributa inferrent, ipsique ab illis nulla injuria afficerentur, si hi in illorum electione negligenter versati fuerint, permittendum illis nullo modo erit ut de ipsis conquerantur, nosque illos delaturi adeant, atque molestiam exhibeant. Ceterum nullus omnino in persolvendis quæ ipsi incumbunt publicis tributis, ulla dilatione uti poterit, non (15) sacra domus, non sanctissima ecclesia, non pium pauperum receptaculum aut monasterium, non denique clarus aut obscurus quisquam. Neque vero eos qui rempublicam administrant, neque quos ἐκδίκους (16) vocant, neque etiam alios, quibus publicarum contributionum cura incumbit, periculo, quod hinc existere possit, eximimus. Quæ enim in commune omnibus conducunt, illorum qui in fiscum improbi esse velint, injusto proposito anteferimus (17).

E p i l o g u s.

† Ut autem quæ pulchre a nobis proponuntur, omnibus manifesta fiant: jubemus, ut tua excellentia hoc præsens sacrum edictum per felicem hanc urbem & in provinciis, conspicuis in quaque civitate locis proponat, quo neminem ratio, qua fisci subditorum indemnitati consulatur, a nobis serenissime adinventa lateat. Dat. 15. kalend. Febr. *Constantinop.* Imp. DN. Justin. PP. August. Anno VIII. post Cons. ejusdem Anno III. (18).

T I T. XXXIII.

DE (19) EA, QUÆ RAPTORI SUO NUBIT.

N o v e l l a C o n s t i t. CL.

PRæsens constitutio confirmat pœnas in constitutione ipsam præcedente prædictas. Jubet enim, ne puella raptum passa, raptori suo nubat. Sin vero hoc fecerit: non succedit ei, cujuscunque tandem sexus aut ætatis sit. Nam si ipsi conjuncta non fuerit; capiet omnia bona ejus. Si parens consenserit raptum passæ filiæ suæ; ut raptori suo copuletur, mittetur in exilium. Si mortuus est non præbito consensu, tunc raptoris bona confiscantur, videlicet cum nefariæ sint ejusmodi nuptiæ, si denuo raptori suo raptum passa puella copuletur.

T I T. XXXIV.

NE DECURIO AUT COHORTALIS (20) PERDUCATUR IN JUS, SISTATURVE JUDICIO (21) CITRA JUSSIONEM PRINCIPIS, QUÆ INSINUETUR PRÆFECTIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CLI.

Imperator Justin. August. Areobindo prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

SUggestio nobis per epistolam gloriæ tuæ facta est, quæ dicit, non (22) ex usu esse, ut decuriones aut cohortales, cum publico privatove cum ipsis jure agendum est; ad diversa judicia, vel ad hanc almam perducantur urbem, vel in alias mittantur provincias, sæpenumero autem sacras nostras præberi jussiones, quæ id velint: petiitque ut sacra pragmatica forma prohiberetur, ne quis cohortalium aut decurionum judicii causa, vel ex alia in aliam provinciam duceretur, vel ad hanc usque regiam pertraheretur urbem, si vero sacræ de hoc componantur formæ: ut hæ prius insinuentur (23) judicio excellentiæ tuæ, & decreta, uti æquum est, suscipiant.

C A P. I.

NOs igitur tametsi omnem productionem in jus exhibitionemque in judicio aversamur: si tamen necessitas incidat ut hujusmodi aliquid agatur, nulli nostrorum magistratuum, excepto throno tuo, concedimus, ut cohortalem aut decurionem ad hanc almam urbem judicii causa perduci faciat: nisi sacra aliqua interveniat jussio, quæ expressis verbis id præcipiat, quam ipsam convenit ut & excellentia tua perdiscat, neque citra decretum tuum ipse huc in jus perducatur, cum ita fieri id expediat publico; ne si ex iis locis ubi (24) publicas tractant pecunias, abstrahantur, hanc ansam arripiant nocumentum inferendi contra rempublicam.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram pragmaticam declarantur formam, ea studeto excellentia tua effectui & fini tradere.

T I T. XXXV.

NE SACRÆ FORMÆ (25) QUÆ DE CAUSIS PROCEDUNT PUBLICIS (26), ALITER ROBUR ACCIPIANT, QUAM SI GLORIOSISS. PRÆTORIORUM PRÆFECTIS INSINUATÆ SINT, VEL FUERINT, ILLICQUE HABEANTUR RATÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. CLII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

DAntes operam, ut divino cooperante auxilio, cum summa diligentia res Imperii, a Domino Deo nobis concrediti gubernentur: jubemus ne aliter forma de publicis confecta causis ad magnificentiss. ducem, aut etiam Augustalem, aut clarissimos provinciarum præsides valeat, nisi prius insinuata fuerit judicio excellentiæ tuæ: quæ vero insinuatæ non fuerint, nullam firmitatem habeant. Absurdum etenim fuerit, sacram formam pro publicis confectam causis, non

(1) Hæc verba indicant, hanc constitutionem esse Justiniani, non Justini Curopalatæ. (2) Id est, anno 545. (3) Cujacius notat, hanc Novellam esse Justini. (4) Indigenas ad præsidis officium promovendos. (5) De præsidibus, *Index Reginæ*. (6) Nov. 8. (7) Peregrini removentur ab adipiscendo provinciarum aliarum præsidatu. Hoc refert regiam apud Gallos constitutionem, qua vetantur peregrini ad beneficia & eorum possessionem admitti, nisi naturalitatis (ut loquuntur) literas a Rege prius impetraverint; id est, nisi jure civitatis Gallicæ donati a Rege fuerint, *arg. l. sed & accepto 31. ff. de jure fisci*, vide Papon. 2. *arrest.* 3. *arrest.* 14. (8) Judex secundum leges judicare debet. Nov. 10. c. 2. Nov. 82. c. 13. & *instit. de off. jud.* (9) Vid. l. 13. C. *de judiciis*. (10) Exceptio loci non tuti, de qua vide Clementinam *pastoralis* 2. *de sent. & re judicata*. Oldend. c. 10. tractatus exceptionum, adde l. 10. ff. de vi. (11) Pecunia, nervi reipublicæ, Novell. 8. c. 10. §. 2. (12) Laus, necessitas atque utilitas rei militaris: maxime vero tributorum. (13) Legum omnium hic scopus est, salus populi suprema lex esto. Erat & illa formula solemnis in auspiciis magistratuum, ut consulerent, ne quid detrimenti Respublica pateretur. (14) Electio mala eligenti imputanda. (15) Adde Nov. 17. & l. 2. C. de sacros. eccles. (16) Susceptores. (17) Publica utilia bonis Principis, & fiscalibus commodis anteponuntur, adde l. non puto 10. ff. de jure fisci. (18) Id est, anno 566. (19) Dixi ad Novell. 143. (20) Cohortales officiales præsidum, qui sunt ex cohorte præsidis, tot. tit. C. de cohortalibus, Anguillara in Enarr. Javen. Cohors non Judæorum, sed militum sola. (21) Extra suam provinciam scil. Novell. 69. (22) Privilegium probatur consuetudine. (23) Evocationem formulam impetratam adversus decuriones aut cohortales, insinuandam sane apud præfectum prætorio. (24) Huc referri possit titulus Codicis, ubi de ratiociniis. (25) Seu jussiones, *Index Reginæ*, sacri typi, θεῖοι τύποι, *Cujac. obs.* [illegible] 2. *Eclog.* 18. (26) Puta de publicis operibus.

non prius insinuari throno excellentiæ tuæ, atque ita transmitti in provincias, finique contradi.

C A P. I.

SI quid igitur hucusque ad detrimentum (1) reipublicæ factum est, jubemus hoc irritum esse: sancientes, ut quævis de cætero sacræ formæ pragmaticæ sive ad Augustalem, sive ad ducem, sive ad reliquos provinciarum præsides conficiantur, occasione (ut dictum est) causarum publicarum, omnino insinuentur judicio excellentiæ tuæ, eoque pacto (uti dictum est) cum jussionibus excellentiæ tuæ mittantur in provinciam: ut quæ quidem sacræ formæ ad detrimentum reipublicæ factæ non sunt, hæ & suscipiantur, conjiciantùrque in præceptiones, & ab excellentia tua mittantur in provincias, quatenus certo fini tradantur, quæ vero detrimentum reipublicæ per obreptionem (2) fiunt, has quidem sacras formas tua suscipiat excellentia: non tamen prius quæ inibi sunt reposita faciat, quam ad nos relationem ea de re pertulerit: quo magis si quid (ut potest fieri) ad detrimentum factum est reipublicæ, id corrigamus. Quæcunque enim sacra pragmatica forma publicarum causarum nomine facta throno excellentiæ tuæ insinuata non fuerit, hanc nullo valere tempore volumus.

T I T. XXXVI.

DE INFANTIBUS EXPOSITIS (3).

N o v e l l a C o n s t i t. CLIII.

Imperator Justinianus Augustus Mennæ gloriosissimo præfecto prætoriorum Illyrici.

P R Æ F A T I O.

CRimen a sensu humano alienum, & quod ne ab ullis quidem barbaris admitti credibile est, Dei amantissimus Thessalonicensis ecclesiæ apocrisiarius (4) Andreas ad nos retulit, quod quidam vix ex utero progressos infantes abiiciant, inque sanctis eos relinquant ecclesiis: & postquam educationem atque alimoniam ab hominibus pietatis studia exercentibus promeruerint, hos vindicent, & servos (5) suos esse pronuncient, cupientes crudelitati suæ hoc etiam apponere, ut quos in ipsis vitæ primordiis ad mortem exposuerint, eos postquam adoleverint, defraudent libertate. Ex quo igitur hujus generis factum multa simul in se absurda complectitur, cædem (6) videlicet ac calumniam, & quæcunque aliquis in tali actione facile enumeraverit: æquum sane erat, ut qui talia perpetrarent, vindictam quæ proficiscitur ex legibus non effugerent, sed quo magis alii exemplo horum temperantiores fierent, extremis pœnis subjicerentur: ut qui per actionis impudentiam (7) sua detulerint flagitia, id quod in posterum custodiri jubemus.

C A P. I.

QUi itaque ad eum modum in ecclesia, aut vicis publicis, aut aliis locis projecti fuisse comprobati erunt: hos omnibus modis liberos (8) esse præcipimus, licet ei qui præjudicio contendit ad hoc, manifesta existat probatio, & possit ejusmodi personam ad suum pertinere dominium ostendere. Nam (9) si nostris præcipitur legibus, ut ægrotantes (10) servi a dominis suis pro derelicto (11) habiri, & quasi desperata jam valetudine, cura dominica non dignati, prorsus ad libertatem rapiantur, quanto (12) magis eos qui in ipso vitæ principio aliorum hominum pietati relicti, & ab ipsis enutriti fuerunt, non sustinebimus in injustam servitutem pertrahi? Quin sancimus, ut tam religiosissimus Thessalonicensium archiepiscopus, quam sancta Dei sub ipso constituta ecclesia, & gloria tua his opem ferat: neutiquam illis qui hæc patrant, legibus nostris constitutas pœnas effugientibus: nimirum qui omni inhumanitate & crudelitate referti sint, tanto deteriores homicidio pollutis, quanto calamitosioribus id inferunt.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, ea tam gloria tua, quam qui eundem pro tempore magistratum suscepturi sunt, & obtemperans vobis cohors, effectui ac fini tradere & observare studeto. Quinque etenim librarum auri pœna imminebit tam his qui hæc transgredi pertentaverint, quam qui alios transgredi permiserint.

T I T. XXXVII.

DE HIS QUI IN OSDROENA ILLICITAS (13) CONTRAHUNT NUPTIAS.

N o v e l l a C o n s t i t. CLIV.

Imperator Just. August. Floro comiti sacrarum rerum privatarum.

P R Æ F A T I O.

PRæter opinionem incertus ad nos rumor pervenit: quod hi, qui Mesopotamiam & Osdroenam provincias incolunt, illicitis se jungere ausint nuptiis: & Romanas leges, neque non interminatas in iis pœnas veteres simul & novas transgrediantur, in illicitas ac prohibitas incidentes nuptias, dum viciniis (14) & adjacentibus (15) populis morem gerunt. Cæterum nos nihil quicquam horum credidimus, neque enim arbitramur homines esse, qui quidem, cum portio sint nostræ reipublicæ, tale quid facere audeant, quo facto & progeniem suam dehonestent, & confundant (16) nomina.

C A P. I.

UNde & pervestigare ea volumus, & si omnino hujus generis aliquid factum sit, extremum delinquentibus inferre supplicium. Sed quia & longum tempus est, neque credimus hujusmodi aliquid delicti admissum esse, ut maxime hujusmodi quid contigerit, tamen quod præteriit, quocunque se modo habeat, his qui Osdroenam & Mesopotamiam provincias incolunt, propter diversas hostium irruptiones, quæ quotidie in ipsis fiunt, indulgemus (17), maxime vero quia agrestis (18) et plurimum multitudo hæc fertur delinquere: sinimusque ea manere sub præsente forma, haud scrupulosius nimisque anxie hæc inquirentes, quæ usque ad novellam sacram de hoc nostram (ut potuit fieri) constitutionem perperam admissa fuerunt: sed omnem hujusmodi de hoc inquisitionem contra personas, & res ad earum provinciarum incolas pertinentes prohiberi sancientes. Post (19) nostram vero legem quæ nuper (20) de hoc fuit proposita, si quis præsumpsit aut etiam præsumpserit tale quid facere: volumus, ut is extremis subdatur pœnis, sciturus; quod non intra pecuniarias pœnas resistemus, sed tam ipsum, quam uxorem, & liberos ex illicitis procreatos nuptiis post nostram constitutionem digna animadversione persequemur, & periculum (21) capitis simul atque bonorum ademptionem irrogabimus: nulli parcentes, sive majoris, sive minoris status, aut conditionis, aut (quod multo etiam difficilius est) sacerdotii sit, sed omnibus plectendis solemnem & Romanis legibus decentem ordinem conservabimus, non tantummodo partem bonorum ablaturi, sed & cum toto patrimonio partem corporis: & si importunius illicitas contractas nuptias deprehenderimus, ne ipsam etiam vitam quoquam salvare queunte: ut per omnia pœnæ consentaneæ sint delictis. Oportet enim recta pariter ac convenientia sapere, & alios ad earundem rerum æmulationem excitare: non vero ipsos perpetrare legibus contraria, & ex mutua (22) vitiorum imitatione refugium quærere. Hæc igitur conservari in prædictis provinciis volumus: tam civilibus, quam militaribus magistratibus idipsum custodientibus, & ut pœnæ delinquentibus imponantur procurantibus. Atque hoc mandatu tuo volumus ibi locorum programmatis per proprios magistratus manifestum fieri: nisi & ipsi extremis fundi velint suppliciis, simul & magistratuum ac bonorum amissionibus, si quid horum per negligentiam omiserint.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, ea studeto gloria tua effectui & fini tradere.

T I T. XXXVIII.

UT (23) MATRES ETIAM TUTELÆ RATIONIBUS OBNOXIÆ (24) SINT.

N o v e l l a C o n s t i t. CLV.

Imperator Justin. August. Belisario.

P R Æ F A T I O.

POrrexit potentiæ nostræ supplicationem Martha clarissima fœmina, qua continebatur, quod magnificæ memoriæ Sergius, qui pater ejus fuit, cum obiisset mortem, tenera admodum ætate ipsam reliquerit: quodque clarissima mater ejus Auxentia, testatione apud acta um monumenta deposita, non (25) se ad secundas perventuram nuptias, tutelam ejus subierit: & legibus nostris de hoc definito jurejurando (26) præstito, res administraverit. His ita ab ea gestis, quasi neque jusjurandum ab ipsa præstitum, & despicabile patrimonium relictum esset: pauca (27) quædam in inventario ab ea confecto designasse, postea etiam secundas elegisse nuptias, cum (28) tutorem ipsi nominasset Petrum. Item & secundo matrimonio duos habuisse filios, & cum recte erga ipsam (29) affecta non esset: institutam quidem ab ea tutorem administratione destitisse, cum ipsa vix decimum tertium apprehendisset annum: petiisseque, *ut secundæ ætatis curatorem quæreret*, mox etiam persuasisse, ut pro te acceptilationes conscriberet, & omni actioni, quæ secundum leges ipsi posset competere, per causam tutelarium ratiotium, in hujusmodi acceptilationibus renunciaret: cum in cubiculo per id tempus esset, neque quicquam sciret eorum quæ gererentur. Neque enim (30) possibile fuit, ut ea, quæ apud illam educaretur, neque in ullo contradicere posset his quæ adversus ipsam gererentur, ut maxime inferri sibi detrimentum sensisset: aliquid ageret eorum, quæ prohibere potuissent ad ipsius extremam jacturam. Postquam vero tempus effecerit, ut quæ adversus ipsam agitata essent consilia, persentisceret: se quidem apud matrem usam exhortationibus, ne his, quæ in fraudem suam gesta essent, perperam uteretur: sed uti matrem decerer, se ostenderet: & quas primum res in bonis habuisse noscerentur, sibi restitueret. Ipsam vero cum se totam filiis ex secundo matrimonio procreatis exposuisset (31), neutiquam istiusmodi rationes edidisse, quin e contrario sacram nostram prætendisse sanctionem, qua continetur non posse restitutionis contra (32) ipsam jura in usum assumi: temetsi (33) ex nihil ejus generis de matribus, quæ filiorum tutelam suscepissent, & secundas exosculatæ essent nuptias, sanciret. Atque ea de causa supplicationem nobis porrexit: quo magis & mentem sacræ constitutionis redderemus manifestam, & extra controversiam positam: neque si perperam in ea contemptis uteretur Auxentia mater ejus, res a patre relictas in lucrum proprium converteret.

CAP.

(1) Reipublicæ ad detrimentum quæ fiunt, inutilia sunt, nec tenent. (2) Obreptitia rescripta nullius momenti. vid. l. 10. ff. ad leg. Corn. de falsis. Augustinus in Joannem: Juris est forensis, ut qui in precibus mentitus fuerit, non illi prosit, quod impetravit.

(3) Vid. c. c. 13. τῶν Χαριστικῶν βιβλίων, seu Cujac. Kανονικ. 10. adde quæ notavi ad l. 2. D. de pœnis, qui si ins. d. sfravreune, c. 1. Harmenop. ubi Goth. Vid. Rittershus. part. 12. cap. 10. Ans. (4) Apocrisiarii, pro varietate personarum, cui adhibiti sunt, quasi legati ecclesiarum, episcoporum, monasteriorum, judicum, vide quæ scripsi ad Nov. 123. cap. 25. (5) Expositum & ab alio educatum dominus in servitutem vindicare non potest. adde l. 2. C. de infantib. exposit. l. un. §. 5. Cod. de Latina libertate.

(6) Homicidii species, infantem exponere. Necat enim alimenta, qui exponit: qui negat alimenta, necare intelligitur. l. 4. ff. de agnosc. lib. (7) Turpitudinem suam allegans, id est, postulans lucrum ex sua turpitudine & impudentia nemo audiendus est. l. transactione 10. l. cum te 1. C. de transact. l. si creditor 1. C. de servo pignori dato manumisso. cap. inter dilectos Extr. de donat. (8) Infantes expositi, ipsa expositione liberi sunt & liberi censentur. (9) Argumentum sumptum a domino servum exponente ad partem infantem filium exponentem observa. Aliud in eo, qui servum capitali forte judicio exposuit, l. 13. ff. de statu hom. (10) Vid. l. 2. ff. qui sine manumiss. adde l. 4. §. 1. C. de bon. liber. l. un. §. 3. Cod. de latina libert. tollend. (11) Adde l. 8. ff. pro derelicto. (12) Infantem qui exponit, magis peccat, quam qui grandem jam natu exponit. (13) Huc refer Novell. 139. de indulgentia illicite contractarum nuptiarum, & 12. Adde Nov. 13. & Nov. 12. c. ult. Rittershus. part. 4. cap. 2. Ans. (14) Puta Persis. (15) Et mala vicini pecori contagia lædunt. Virgilius Ecloga 1. (16) Novell. 12. (17) Principes justa nonnunquam de causa, indulgere possunt illicitas nuptias, adde leg. 57. ff. de ritu nupt.

(18) Rustici magis parcitur, quam aliis, in iis, quæ sunt ignorantia juris. adde Nov. 144. c. 2. (19) Lex quotiens in præteritum aliquid indulget, in futurum vetat. l. 22. ff. de legib. Nov. 113. c. 1. (20) Novell. 139. (21) Pœna incestarum nuptiarum alia fuit olim. l. 2. C. de incestis. (22) Exempla delictum non excusant. (23) Ne matres tutelæ rationibus obnoxiæ sint, Infra Regina, Goth. Vide in hanc Novell. Rittershus. part. 8. c. 2. Ans. (24) Maxime si nubant, Novell. 22. (25) Novell. 118. cap. 5. (26) Nov. 22. c. 40. l. 2. C. quando mul. tut. off. (27) Et ita inventarium illegitimum fuit.

(28) Mater ob secundas nuptias privatur tutela liberorum, potest tamen eis tutorem nominare: quod ut fiat. vid. c. 1. infr. (29) Nam d. de qua supr. (30) Justum matre non contradicendi metum habet filia minor annis, quæ matris in domo versatur. (31) Contra voluntatem legum, Novell. 2. (32) Id est, negabatur, filiam posse restitui adversus matrem.

(33) Lex, quæ negat, liberos adversus parentes restitui, non prodest illis parentibus qui ad secundas nuptias convolarant, c. 2. infr.

C A P. I.

Cum igitur hæc in se contineret supplicatio: merito ad sacram hanc pragmaticam formam respeximus. Per quam sancimus, ut quoniam (1) facta nostra sanctio nullam mentionem facit earum mulierum, quæ susceptam filiorum suorum tutela, secundas ampleæ sunt nuptias: non liceat Auxentiæ clarissimæ fœminæ eam sacram nostram sanctionem perperam in usum deformere. Propter causas autem prædictas, & quia monumenta actorum, sub quibus Marthæ filiæ suæ tutelam suscepit, ostendunt legibus definitum ipsam jusjurandum (2) præstitisse, non se ad secundas perventuram nuptias, & quod jusjurandum aspernata, in matrimonium secundo se marito junxit, & susceptis ex eo liberis, effecit, ut clarissima filia ejus Martha pro rerum restitutione acceptilationes in ipsam exponeret, summam utique licentiam habere Martham clarissimam fœminam posse sancimus, ut restitutionis (3) in integrum jure utatur, præsertim cum nondum se vicesimum quintum ætatis suæ annum excessisse profiteatur sacra sanctione a nobis proposita, quæ sancit, ne (4) filii contra parentes suos, aut liberti contra patronos suos possint restitutionis in integrum jure uti, neutiquam ipsi objicienda, propterea quod nihil lex de his disputet, quæ filiorum suorum tutelam susceperunt, quin contra, eo quod altera (5) post hæc sacra nostra processerit sanctio, quæ sancit: *Ne qui, tutores constituuntur, aliter filiorum suorum tutelam suscipiant: quam si designationis suæ tempore apud* (6) *acta deposuerint, quod pupillos indefensos non relinquent: & si contingat etiam matrem filiorum suorum tutelam suscipere: ut & ipsa hoc faciat, tutelaribusque rationibus* (7) *obnoxia sit: & si alium pro se designare tutorem velit, ut suo* (8) *& subsistentium illi rerum periculo id faciat.* Unde omnibus modis hoc etiam casu convenit, ut si Martha clarissima fœmina comprobaverit, non præteriisse ea (9) tempora in quibus restitutoriæ ipsi actiones competunt: tam restitutione in integrum utatur, quam omnibus aliis, per quæ leges nostræ minoribus ætate opem & auxilium præbent. Sancit etenim nostra potentia, ut omnis reverentia (10), quæ parentibus debetur a liberis, item honor, atque obsequium parentibus conservetur: dum tamen nihil ab ipsis in illorum detrimentum fiat. Ut vero ex prioribus nuptiis filios despiciamus, neque religioni putamus consentaneum: neque alioqui convenire, ut res quæ ex paterna ad ipsos pervenerunt substantia, hujusmodi matres possint vel sibi, vel his, qui secunda vice ipsæ habent in matrimonio, vel ex istiusmodi matrimonio procreatis liberis lucrifacere.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ex studeto gloria tua una cum beatissimo archiepiscopo Theopolitanæ (11) ecclesiæ, effectui & fini tradere. Dat. Kal. Febr. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. V. C. Cons.

T I T. XXXIX.
DE PROLE (12) PARTIENDA INTER RUSTICOS (13).

N o v e l l a C o n s t i t. CLVI.

P R Æ F A T I O.

Docuerunt nos, qui sacrosanctæ Apamiensis ecclesiæ negotia gerunt, quod ad alios quosdam pertinentes rustici cum rusticanis mulieribus suis se conjunxerint, exindeque procreaverint filios: petieruntque, ut & rusticos ipsis adsignarent, & horum filios maternum (14) sequentes uterum. Sed qui hæc petunt, hi sane constitutionem nostram, quæ nuper prodiit, intelligere non videntur, quid ea sibi velit.

C A P. I.

Nam si liberi aliqui se adscriptitiis (15) conjungant: secundum rationes constitutione comprehensas, infantes matrem sequentur, unde ad libertatem non perveniunt. Si vero rustici sint, non amplius constitutioni illi per omnia locus sit: sed quemadmodum nuper (16) decrevimus, & lege cavimus, proles dividitur (17) in partes. Et si quidem æqualis sit (18) natorum numerus: in duas partes dividitur: si inæqualis, aut etiam unus tantum natus sit: tunc quod redundat, venter (19) habet, propterea quod & amplius laboraverit: & unus quidem si sit, matrem sequetur, si vero tres nati fuerint: duo quidem duæve matrem sequentur, unus autem ad proprietatem paterni dominii perventurus est, atque ita semper (ut prædiximus) id quod impar (20) est, habebit venter. Et secundum hæc Apamienses quoque prolem partiendam esse cognoscunto: ut quod multis retro temporibus in controversia fuit positum, intelligant denuo sub nostram redactum sanctionem.

T I T. XL.
DE RUSTICIS (21) QUI IN ALIENIS PRÆDIIS NUPTIAS CONTRAHUNT (22).

N o v e l l a C o n s t i t. CLVII.

Imp. Just. Aug. Lazaro Comiti Orientis.

P R Æ F A T I O.

Ex his quæ diverso modo ad nos relata sunt, didicimus in Mesopotamia & Osdroena provinciis quidpiam delinqui, nostris plane temporibus indignum. Consuetudinem (23) etenim apud ipsos esse, ut qui ex diversis (24) originem trahant prædiis, nuptias inter se contrahunt. Inde sane conari (25) dominos, de facto jam contractas nuptias dissolvere, aut procreatos filios a parentibus abstrahere, exindeque totum illum locum misere affligi, dum & rusticani viri & mulieres ex una parte distrahuntur, & proles his adimitur, qui in lucem produxerunt, & sola nostra opus esse providentia.

C A P. I.

Sancimus igitur, ut prædiorum domini de cætero rusticos suos, prout voluerint, conservent: neque quisquam eos qui jam conjuncti sunt, possit secundum consuetudinem prius obtinentem divellere, aut compellere ut terram ad ipsos pertinentem colant, abstrahereve a (26) parentibus filios prætextu conditionis colonariæ. Sed & si quid hujusmodi forte jam factum est, corrigi hoc simul, & restitui efficies, sive filios abstrahi contigerit, sive etiam mulieres, nempe vel a parentibus, vel contubernii consortibus: eo, qui reliquo deinceps tempore hujusmodi aliquid facere præsumpserit, etiam de ipso prædio in periculum vocando. Quare libera sunto contubernia metu, qui dudum ipsis immittitur, & parentes habento ex hac jussione filios suos: nequeuntibus prædiorum dominis subtilibus contendere rationibus: & vel nuptias contrahentes, vel filios abstrahere. Qui enim tale quid facere præsumpserit: etiam de ipso prædio in periculum veniet, cui eos vindicare rusticos attentat.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ea providentiam habeto magnificentia tua, tibique obtemperans cohors, & qui pro tempore eundem magistratum gerit, ut ad effectum deducantur conserventurque, trium librarum auri pœna imminente ei, qui ullo unquam tempore hæc transgredi attentaverit. Dat. kal. Maii *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Belis. (27) V. C. Cons.

T I T. XLI.
UT (28) DELIBERANDI JUS ETIAM AD IMPUBERES TRANSMITTATUR.

N o v e l l a C o n s t i t. CLVIII.

P R Æ F A T I O.

Oblatæ nobis a Thecla, quæ & Manno appellatur, preces sunt, quæ declarant, Theclam quandam e vita decessisse, relicta Sergia filia impuberem ætatem agente: cumque vix sedecim dies matri supervixisset filia, obiisse & ipsam mortem in contagione illa, quæ nuperrime homines invaserat: Eam vero quæ nobis preces porrexerit, inquit Sergiæ patri (29) sororem extitisse. Cosmam autem Theclæ fratrem Sergiæ hereditatem vindicasse, dictasseque eo nomine judicium. Rursum hanc, ne non recte contentiones fieret, abiisse ad Joannem provincialis fori advocatum: percontatum (30) de legibus, quæ hanc causam concernerent. Illumque responsum in scriptis (31) edidisse eo ipso significantem, quod Sergiæ ad ipsam delata esset hereditas. Atque ea lane de causa controversiæ judicem delegisse (32) ipsum Joannem, Cosmæ partes agente Æsculapio quodam scriniario per Orientem magisterii militum. Sed Joannem contrariam edidisse sententiam his quæ in scriptis responderat, usurpato ad hoc in sententia lege (33) justissimi Principis Theodosii, quæ dicit non posse eum, qui nondum septem (34) annorum natus sit, maternam vindicare hereditatem, nisi tutorem habeat: sed ut ad illos ea deferatur, quibus competitura esset, & si defunctus impubes ad hereditatem legibus vocatus non esset. Neque hæc tantum protulisse in sententia, sed & effecisse (35), ut quæ nobis supplicaret, consequenter secundum sententiam pacta iniret, & eadem denuo dictaret Æsculapio, qui pro Cosma causam egerat. Periitque nos ut ipsam tam misere affectam injuria respiceremus: & maxime cum lex (36) in Codice, qui de nostro nomine cognomen accepit, posita sit, quæ innuat recte maternam hereditatem vindicare eum, qui fari possit, & rursus alia (37) a nobis lege proposita, quæ vult, ut si quis hereditate ad ipsum delata antequam eam vindicet, aut contrariam ea in re sententiam suam ostendat, ex hac vita emigret: super ea hereditate deliberandi jus ad heredes suos transmittat. Porro eam legem, quæ nuper (38) a nobis proposita sit, qua idem in hereditatibus ordo adgnatis (39) pariter & cognatis tribuitur, locum in hac controversia non habere, cum antiquior sit nostra (40), cujus occasione lex illa valere justa est.

C A P. I.

Sancimus igitur, ut gloria tua, si (41) hæc ita se habere compererit, opem ferat supplicanti, & legem nostram illi conservet, quæ deliberandi jus ei tribuit, nimirum Sergia ante excessum anni post matrem suam demortua, voluitque maternam Sergiæ hereditatem vindicare, ejus agendi copiam præbeat. Neque enim pugnare inter se aliquis Theodosii pientissimi Principis (42) & nostrem (43) legem dixerit: cum in eodem utraque volumine sit posita, & nos per constitutionem, quam pro eo posuimus, obfirmaverimus, nihil in eo residere contrarii. Sed obtinere quidem lex nostra in præsenti controversia, & omnibus casibus in quæstionem deducto assimilibus: obtinere autem Theodosii sacratissimi Principis lex, in

(1) Dic ut *supr. hic.* (2) *leg.* 2. *Cod. quando mul.* *Novell.* 118. *cap.* 5. (3) Filii [illegible] adversus matrem secundo nubentem potest, & acceptilationem seu apocham rerum gestarum ab ea condicere. (4) *l.* 1. *l.* 2. *C. qui & advers. quos in integr. restit. non poss.* *l.* 11. *ff. de dolo*, *l.* 14. *in fin. ff. de minoribus.* (5) *l. ult.* §. 2. *Cod. de admin. tut.*
(6) *d.* §. 1. (7) Et reliquis solvendis. (8) *d.* §. 2. (9) Vide tit. *Cod. de tempor. in integr. restit.* (10) Tria hic conjungit: [illegible]. *l.* 1. *ff. de obseq. parentibus & patron. præst.* (11) Id est, Antiochiæ. (12) De sobole cum colonis partienda, *Index Regina*. hæc constitutio confirmat Novellam 162. quæ hac tempore prior est.
(13) Adscriptitia ex meo & tuo adscriptitio qui nascitur: meo dominio subjicitur: si duo nascuntur, secundus tui sit dominii: si tertius, mei & sic deinceps, ut quoties impar matrem sequatur. *Nov.* 162. (14) Partus ventrem sequitur, vid. *l.* 19. *ff. de stat. hominum.*
(15) Mulieribus. (16) *Novell.* 162. quæ hac est prior. (17) Dandum est enim aliquid matri propter puerperii difficultatem, vid. *l.* 12. §. 2. *Cod. qui potior.* (18) Quod si duo [illegible] nascuntur, quis eliget? forte res dirimetur, ut & quibusdam in aliis causis fit, *leg. ult. in pr. Cod. comm. de legat.* (19) In pari jure, partus ventrem sequitur.
(20) Inter conjuges adscriptitios, filii impares ventri cedunt, id est, conditionem, & dominium matris sequuntur. (21) De colonis &c. *Index Regina*. (22) In Mesopotamia scil. & Osdroena. *Index Regina*. (23) Consuetudo in nuptiis attenditur. (24) Personæ adscriptitiæ diversorum dominorum inter se possunt nuptias contrahere, (25) Domini non possunt adscriptitiorum matrimonia dissolvere. (26) Est enim dura separatio parentum a liberis, vid. *l.* 8. *ff. de pignorib.* *l.* 71. §. 1. *in fin. ff. de legat.* 3. *l.* 41. §. 6. *in fin. ff. de liberati.* Paul. 3. *sentent.* 6. § *ult.* (27) Id est, anno 541. (28) Ut jus deliberandi etiam impuberes transmittant, *Index Regina*, Goth. Vid. in hanc Novell. Rittershus. part. 6. cap. 12. Ant. (29) Moritur aliquis impubes non adita hereditate, quis illi succedet? num avunculus, num amita, num uterque? (30) Advocati sine consilio vel concenti, non temere actiones ullas excipiebant, & breviter, litem nunquam suscipiebant patroni, id est, advocato inconsulto, *l.* 1. §. 1. *ff. si servit. vindic.* ubi, omnes consilium jurisperiti desiderare. Testamenta etiam vix sine jurisperito faciebant, *l.* 88. *in fin. ff. de legat.* 2. Inde est, quod non videretur ignorantia, in eo, qui jurisconsulti copiam habere potuit, *l.* 9. §. 3. *ff. de jur. & facti ign.* (31) Advocati responsa sua in scriptis solebant.
(32) Compromissum in advocatum & scriniarium factum observa. (33) *l.* 18. *C. de jure delib.* (34) Id est, infantem. (35) Id est, effecisse, ut sententiæ arbitrium confirmarentur.
(36) *l.* 18. *C. d. tit.* (37) *l.* 19. *Cod. de jure delib.* (38) *Novell.* 118. *c.* 4.
(39) Agnatici juris & cognatici nulla hodie differentia est in successione. (40) Id est, cum hic casus, qui nunc proponitur, sit antiquior *Nov.* 118. per quam sublata est differentia juris agnatici & cognatici, & ita leges non trahuntur ad præteritos casus, *l.* 7. *C. de legib.*
(41) Id est, si preces veritate nituntur, hoc enim conditio tacite subscripta inest, vide *l.* 2. *C. de diversis rescript.* (42) *d. l.* 18. *C. de jure delib.* (43) *d. l.* 19. *C. de jure delib.*

in quibus (1) annum præterire contigit, & deliberandi tempus elapsum est. Pacta enim post sententiam conscripta cum altero inita, qui obligationem adquirere non potuit: manifestum est, quod nullam actionem Cosmæ de his, quæ inibi confessa fuerunt, dederint. Datum pridie Idus Julii, *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug.

T I T. XLII.

UT (2) RESTITUTIONES FIDEICOMMISSI USQUE AD UNUM (3) GRADUM CONSISTANT.

Novella Constit. CLIX.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

TAntum nobis benignitatis adest, ut ne privatas quidem causas, quæ judicum nobis inquisitionem superare videntur, legibus nostris definire indignum putemus, ne si quando privata causa audientiam in judicium deferri solitam excedat, longa mora eos, qui in jure controverso hærent, atterat. Aliquoties igitur gloriosissimus vir Alexander ad nos retulit, gloriosæ memoriæ patrem suum Hierium, cum testamenti tabulas conscriberet, hisce verbis usum esse: *Volo (4) ac jubeo, ut heredes mei, Constantinus quidem clarissimus vir deputatam sibi domum cum omnibus (ut præscriptum est) cohærentibus illi juribus, & suburbium in Copariis appellatum, item cum omnibus (ut præscriptum est) juribus ad ipsum pertinentibus, & domum Antiochiæ sitam, emptam ab Ammiano, Anthemius vero dulcissimus suburbium in Blachernis (5) dictum, redemptum a gloriosæ memoriæ viris Eugenio & Juliano, & suburbium in promontorio sinus (6) Sosthenii, quod olim in dominio Ardaburii gloriosæ memoriæ fuit: Callistus autem clarissimus vir suburbium Bytharium sive Philoxeni nuncupatum: & Alexander clarissimus vir suburbium in Venetis, neque (7) per venditionem neque donationem, neque permutationem, neque quocunque tandem titulo in alium transferant, rejiciantve, aut eam domum seu præscripta quinque suburbia e meo nomine & mea familia alienent: sed si quidem (quod Deus faxit) nascantur filii, & relictis post se filiis aut nepotibus, sive legitimis, sive etiam naturalibus moriantur: ut pro se quisque deputatum sibi suburbium aut domos tam in hac regia urbe quam Antiochiæ positas filiis ac nepotibus legitimis aut etiam naturalibus suis relinquant. Persuasum etenim habeo, quod neque in naturalibus liberis ac nepotibus dispositionem voluntatemque hanc meam negligent. Si vero in universum omnes aut aliqui, aut unus ex iis (quod abominor) sine liberis decedat, volo & jubeo, ut qui liberis orbi, aut orbus mortem obierit, superstitibus aut superstiti ex ipsis fratri præscriptas domos, tam quæ in hac urbe, quam quæ Antiochiæ est, & item prius declarata quinque suburbia cum omnibus eorum juribus, & omnibus denique rebus ac personis quæ iis conjunguntur, citra ullam exceptionem restituat: cessante (8) videlicet inter eos fideicommissorum seu legatorum servandorum causa satisdatione. Volo etenim ac jubeo, ne quisquam ab alio hujus generis satisdationem expetat: iis vel eo, qui præter paternam & pietatis erga ipsos plenissimam intentionem meam a fratribus suis satisdationem in rebus abalienari prohibitis expetere pertentaverint, vel pertentaverit: omni modo ejus fideicommissi amissionem sustinentibus, vel sustinente.* Atque hæc quidem ipsum pretulisse in testamento; conscripsisse autem & codicillum, in quo talibus propemodum verbis usus sit: *Manifestum (9) plane facio, quod pridem testamentum per scripturam fecerim, & quæ in eo conscripta sunt, ex animi mei sententia composuerim: voloque ac jubeo, ut omnia quæ in eo testamento continentur, omnimodo firmitatem obtineant: his solis exceptis, quæ forte in hoc meo codicillo vel aliquid mutavero, vel relicta alicui legata ademero (10). Volo igitur ac jubeo, ut suburbium illud meum, quod Coparia appellitant, quod in prætexto testamento magnificentissimo filio meo Constantino reliqui, detur & pleno proprietatis atque possessionis jure ad clarissimum pariter & generosissimum nepotem meum, Constantini magnificentissimi filii mei filium Hierium simul universum pertineat, cum omnibus prætoriis quæ in eo sunt, & omnibus scalis (11), & quæ vel intra urbem, vel extra urbem pro pensione elocantur, ædibus atque officinis, & balneo, & hortis tam intra quam extra muros existentibus, & hippodromo, neque non horto qui in ipso est, & cisterna, atque omni denique jure, quod ullo modo in eo mihi suburbio competit. Idipsum (12) vero suburbium tunc demum prædicto clarissimo nepoti meo Hierio dari volo, cum (13) primum post meam mortem patris sui potestate solutus, per emancipationem sui juris factus erit: nulla licentia eidem generosissimo nepoti meo concedenda, ut præfinitum rei terminum excedat: aut iis, qui vel ex hoc meo, vel ejusdem clarissimi nepotis testamento in easdem jura successerint, ut idem suburbium, vel partem ejus aliquam, vel jus divendant, permutentve, aut alicui donent, aut quocumque titulo denique abalienent; propterea quod hoc ipsum suburbium, & ædes situm sitasve intra portam muri Ficulnei, qua via ducit ad sacrosanctum Martyrium sanctæ Teclæ, per omnia & perpetuo velim permanere in familia mea, neque umquam de meo nomine egredi. Volo autem & jubeo, si quidem eveniat, ut generosissimus nepos meus Hierius vel intra pubertatem, vel etiam post pubertatem sine liberis tamen legitimo matrimonio procreatis moriatur: ut ejus suburbii sive ædium possessio simul & proprietas perveniat, & deferatur, aut restituatur magnificentissimo patri ejus Constantino sub eadem conditione, ne (14) unquam de familia mea meoque nomine abalienentur.* His ita confectis ipsum quidem e rebus humanis abiisse, Hierium vero gloriosæ memoriæ domum quidem Theopoli sitam, quæ successione paterna ad ipsum pervenerat, aliis personis vendidisse: ipsam autem domum, quæ in hac alma urbe est, & insuper suburbium, quod illi codicillo datum erat in quibus omnibus interdicta fuerat alienatio, ad Constantem gloriosæ memoriæ filium suum transmisisse. Illumque rursus prægnante uxore relicta vitam finiisse & scripto prius testamento, in quo disposuerit, *ut si puer vel natus non esset, vel natus ante pubertatem mortuus esset: tam gloriosissima ejus mater Maria, quam inclyta etiam uxor ejus altera Maria ad successionem ejus vocarentur.* Postea vero quam nata filia in ipsa infantia & teneram adhuc ætatem agens, humanis rebus excessit: cum reliquam substantiæ partem, tum etiam domum in ampla hac urbe, & insuper suburbium, quod expressis verbis Hierio, gloriosæ memoriæ in codicillo relictum fuit, ad inclytas mulieres devoluta esse: meritoque tam ex testamento, quam ex verbis codicilli, domum justa & suburbium vindicandi sibi locum datum, utpote qui solus hoc tempore ex Hierii gloriosæ memoriæ liberis superstes permanserit, & primum gradum in nomine familiæ obtineat. Verum qui pro Maria & Maria gloriosissimis fœminis faciebant verba, hi ajebant, neque testamenti verbis ullum locum factum esse. Neque enim Constantem gloriosæ memoriæ absque liberis ex rebus humanis abiisse, ut utrarumque ædium restitutioni locus sit. Sed neque suburbii nomine rite secundumque leges Alexandrum gloriosissimum virum hasce adoriri: cum & ipse suburbium, quod ipsi relictum fuerat, in quo communis pater æque, ut in cæteris, alienationem illi prohibuit, ante id tempus alienaverit: sed & alios fratres idem hoc fecisse. Et leges nostras, siquidem omnes ordine, in quibus hujusmodi aliquid definitum sit, defuncti voluntatem transgrediantur: ex æquo omnibus restitutionem adimere: ne si vicissim alter alterum mutua petitione in jus vocent, multis in una causa subdantur judiciis, legesque de hoc propositas nobis revocarunt in memoriam. Alexander autem gloriosissimus vir recta se actionem intentare ajebat, & maxime de utrisque ædibus: defunctum enim satis manifeste suam in codicillo sententiam de iis rebus declarasse, cum res familiæ conservari voluerit: sed multo justioribus se rationibus inniti in suburbio. Neque enim recte illas sibi alienationem exprobare, cui ex imperiali jussione hoc facere indultum fuerit. Ac prolixis in ea causa disputationibus utraque pars usa est, nunc testatoris interpretando voluntatem, nunc nostras usurpando leges, quas in rem quæque suam facere arbitrabatur.

C A P. I.

NOs igitur cum & legum, & testamenti interpretationem perspectam haberemus: non (15) nuda sententia, sed lege (16) ejus causæ decisionem complectendam duximus, simul ut præsentem dirimeremus controversiam, simul ut cæteris movendæ de his contentionis ansam præriperemus. Unde subtilius pariter & exactius testamenti verbis innixi, deprehendimus ipsis quidem filiis hereditatem capessentibus *alienationem interdictam, si sine liberis vita functuri essent, non ulterius vero his etiam qui eis filiis succederent*: sed contentum fuisse defunctum, *si inter filios duntaxat alienationis interdictum constitueret*: neque enim si & ipsi relictis filiis decederent, majore ipsum cura perquisiisse, cui aut quomodo res relinqueretur: nec voluisse alienationis interdictum ultra (17) filiorum vitam extendere. Enimvero codicillum, qui de suburbio duntaxat factus fuit, interdixisse his etiam, qui ex testamento gloriosæ memoriæ Hierii (de juniore loquimur) res per successionem cepissent, ne suburbium alienarent, & quod consequenter inducitur, in his quoque defunctum voluisse, ut id perpetuo in familia permaneret. Et quidem quæ in controversiam deducta sunt, ejusmodi fuerunt.

C A P. II.

NOs (18) vero cum totam causam cum diligentia qua decet penitius intueremur: in aliis quidem rebus, quarum sane Constantinus gloriosæ memoriæ, Hierii senioris filius, ex paterni testamenti tabulis dominus factus fuit, præclare nullam quæstionem excitandam rati sumus, arcendumque in his actione, non solum Alexandrum gloriosissimum virum, sed etiam omnem reliquam familiam: cum & testamenti verba prohibitionem inter solos constituant filios: & ipsi gloriosæ memoriæ Hierii filii, per quos qui post eos illius familiæ portio extiterunt, Hierii sibi jura vindicant, nonnullas apud se constitutas res alienaverint, perinde quasi ex una voluntate substitutionem interdixerit: quod autem ad suburbium attinet, cujus dominum codicillus ostendit esse gloriosæ memoriæ Hierium, præter modum scrupulosa nobis diligentia plenum visum est, si post quatuor demum generationes hujusmodi quæstionem produceremus in medium. Nunc certe cum Maria & Maria gloriosissimæ fœminæ etiamnum supersint, quas alicubi & ipsas nostræ leges in familiam reponunt, ut quæ sponsas (19) quoque hac appellatione dignentur: neque recte neque ordine Alexander gloriosissimus vir litem a se prætensam instituit: Quin ut maxime hæ decessissent: tamen quod quatuor (20) jam generationes præteriisse viderentur, haud sustineremus tam obsoletam causam denuo tradi judiciis, & maxime cum

(1) Infans per se adire hereditatem matris non potest, sed per tutorem: si per eum non intra annum adierit, ad suos eam non transmittit, l. 18. C. de jure delib. sin vero intra annum adierit, transmittit, l. 18. Cod. de jure delib. (2) De substitutione facta in familia [illegible], ut usque ad quartum gradum valeat, Codex Regina. (3) Μέχρι [illegible] ita legitur in editione Scrimgeri & Haloandri Græca. Alciatus legit, μέχρι [illegible], & male. Græci enim ita non loquuntur [illegible], sed [illegible], & Justinianus constituit, si inter filios facta sit precaria substitutio ut non porrigatur ultra filiorum gradum: licet antea postea adjecerat Justinianus, prohibitionem alienationis extra familiam non valere ultra quartum gradum, debet tamen hic titulus a prima ejus parte concipi, & a quibusdam quoque legitur in vulgata, non quartum, sed primum. vid. Cuja. [illegible] Prohibita alienatio a testatore quousque se extendat, vid. Rittershus. part. 4. cap. 13 [illegible] forens. nostram [illegible] (4) Formulam testamenti observa. (5) Blachernæ suburbium Constantinopolitanum, de quo alias dixi. (6) Hodie Stenia, teste in Pandectis Turcicis Leunclavio. (7) Potest testator in unum factum alienationum prohibere, & heredes damnare, ne vendant. (8) Testator remittere potest heredibus mutuam satisdationem, l. 1. C. ut in possess. (9) Codicillis testamentum quibus verbis confirmari solitum fuerit, observa. (10) Testamento relicta codicillis possunt adimi, vid. Inst. de ademptione legatorum. (11) Scala, trajectus maritimus, l. 9. C. de aquæduct. vel portus aut statio navium, auctore Moschopulo [illegible]. Alciatus perperam [illegible].
(12) Facti species hæc est, Parens Constantino filio testamento adscribit fundum, postea codicillis eundem fundum Hierio nepoti suo (id est, filio Constantini) legat, cum emancipatus esset, interdicta ei omni alienatione extra familiam, tam ei, quam eius successoribus [illegible], quod si sine liberis moreretur Constantinum patrem substituit. His ita confectis, moritur testator, moritur Constantinus. Moriens Hierius fundum ad filium transmittit, pronepotem scilicet testatoris. Is rursus abnepote, eoque, si impubere decedente, substituit extraneos, matrem, & uxorem. Quæritur, an fundus debeatur? Conditio legati ita concepti, ne fundus de familia deinceps ejusque nomine exiret, videtur prima facie obstare, sed tamen, quia fundus decurrerit per quatuor gradus heredum, sed vetat testatoris prohibitionem ulterius extendi, & ita vult deberi fundum uxori. (13) Legari potest filio etiam in tempus emancipationis, vide l. 48. ff. de hered. instit. (14) Conditionem, ne legatum de familia unquam exeat, legato adjectam observa, l. 69. §. 3. l. 88. § 15. ff. de legat. 2. Nov. 119. c. 11. Nov. 159. 1. 9. (15) Lex enim ab Imperatore lata evidentius decidit, quam sententia. (16) Id est, eo animo, ut quæ hic dicuntur, pertineant ad omnes casus similes.
(17) Interdicta filiis alienatione, sub hac conditione, *si sine liberis decesserint*, natis liberis finitur prohibitio, ita ut & nepotes possint bona extra familiam alienare. Quid si prohibitio facta sit in infinitum, & substitutio precaria adjuncta? ultra quartum gradum extendi non debet. (18) Cujacius putat, hanc Novellam ex earum esse numero, quas Harmenopulus, Tribonianum composuisse, extra obscure, & ambigue, pecuniaque corruptum, ut & Nov. 9. 108 ut & alias pleraſque. (19) Νύμφας, id est, nurus. Novell. 115. cap. 3. §. 3. & 117. cap. 13. & ita est, Nurus filii loco est. Theophilus §. adfinitatis Inst. de nuptiis. vide Cujacium 28. obs. 2. (20) Causa decidendi est in familia.

cum Constantis filia in pupillari adhuc ætate vitam finierit. Unde tamesi testamentum ille non confecisset, suburbium tamen ad matrem ejus pervenisset: non ipsa pupilla, sed ipsa quodammodo lege horum causa existente: quamvis nemo successorum gloriosæ memoriæ Hierii circa voluntatem ejus deliquisset: Licet enim Constans, cum testamenti tabulas conscriberet, substitutiones quasdam fecerit, filia intra pubertatem mortua: nihil tamen inde excellens introducitur: cum & ipsa lex pupillæ substantiam matri, quasi ea sine testamenti tabulis decessisset, per se prabitura esset.

C A P. III.

SAncimus igitur, ut neque gloriosissimos vir Alexander, aut ejus filij, neque reliqui senioris Hierii gloriosæ memoriæ liberi, neque (1) alius quisquam omnium qui genos suum in eorum familiam referunt, vel Mariam & Mariam gloriosissimas fœminas occasione rerum apud ipsas consistentium, vel alios apud quos aut hoc tempore res existent, aut ad quos sequente tempore perventuræ sint, in (2) quibus alienationem forte Hierius gloriosæ memoriæ prohibuit, adoriantur judicio, aut omnino mentionem de cætero prohibitionis & familiæ nominis faciant, & aliquod sibi exinde jus adquirant: utpote cum & alii Hierii gloriosæ memoriæ filii res suas ebalienaverint, & reliquorum quodammodo alienationibus consenserint (3), ac per has, neque non alias, quas prædiximus rationes, quæ ad hujusmodi judicationem & legislationem abunde nobis sufficiunt, sibi pariter, & successoribus suis actiones, quæ ipsis potuissent competere, sustulerint. Atque hæc non tantum præsentis causæ decisio esto, sed & reliquarum in quibus hujusmodi prohibitione facta, tot successiones prætereierint, & ultimus heredem per (4) intervenientem aliquem in medio impuberem hereditatem capessat. Tunc enim his etiam, qui sunt extra familiam ejus, qui primus prohibuit, per præsentem nostram legem transmittendarum rerum licentiam habebit. Si quidem in commune hanc legem, tam de præsenti casu, quam de omnibus post hac futuris ad eum modum prohibitionibus protulimus, simul contentionem componentes, quæ hoc tempore evenerat, simul (ut probabile est) futuras præcidentes.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, ea proponere gloria tua in alma hac urbe, & effectui ac fini tradere studeto, atque observari præcipito.

T I T. XLIII.

EXEMPLUM (5) SACRÆ PRAGMATICÆ FORMÆ DE USURIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CLX.

Imperator Justin. August. Papio.

P R Æ F A T I O.

ARistocretes prudentissimus Aphrodisiensis reipublicæ pater, quique immobilia in ea possident, supplices nobis facti sunt, ajentes prædictam civitatem &c. Ac principio quidem illud cognoscimus, quod plerique leges nostras ita accipiant atque intelligant, ut unde minime conveniat, inde (6) injustarum ipsis actionum ausas præbeant. Si quidem a patre reipublicæ edocti fuimus, quod cum bene magna auri summa Aphrodisiensium reipublicæ ex legatis a nonnullis civitati relictis collecta esset, ne quando ea deperiret: quidam eorum qui in republica cum potestate erant, eam auri summam collocaverint, ut quamdiu id auri apud ipsum resideret, tamdiu qui suscepisset, quoquo anno pro eo civitati dependeret (sive (7) quis id pactum, sive reditum sive etiam usuram (8) appellare velit) quantum ferre civitatem æquum esset. Eos vero, qui aurum susceperunt, postquam constitutionem protulimus, ne creditoribus permitteretur, ut debitum ultra (9) duplum exigere, sed hoc ipso duplo contenti sint, sane legatum civitati deperire, & tam calefactiones balnearum publicarum, quæ exinde fieri soleant, injuria affici quam opera publica per legem nostram labefactari, & illorum interpretationem vitium adferre reipublicæ.

C A P. I.

UT igitur omnia hæc e nostra expellamus republica, sancimus, ut qui id auri perceperunt in hoc, ut pensionem (10) aliquam pro eo persolvant reipublicæ singulis annis, quoad illud penes se aurum habuerint, inferre compellantur id quod pro eo se illaturos constituerint, haudquaquam sacra nostra ad hoc constitutione usurpata. Illam etenim de creditoribus conscripsimus, & qui in ea comprehenduntur, casibus. Præsens vero species illam non attingit: siquidem hoc magis annuo (11) reditui, quam usurarum præstationi simile videtur, nos autem ex æquo civitatum curam gerere oportet, ut rerum fiscalium. Quod si quis post hanc præsentem nostram formam aliter ea quæ a nobis lege promulgata sunt acceperit, & defraudare civitatem dato auro voluerit: & pro universo tempore, quantum debet, civitati persolvet, & præterea reddet duplum: ut malitiosæ interpretationis justam retributionem percipiat: propterea quod cum in manu illi esset, ut bonum se perhiberet civem, ita improbus est, ut quæ illum in lucem protulerit eam non dubitet afficere injuria.

T I T. XLIV.

DE (12) PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

N O V E L L A (13) C O N S T I T. CLXI.

P R Æ F A T I O.

NOn tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accurate custodire (14), & ad effectum deducere transgressoresque competentibus pœnis subjicere. Quæ enim legum erit utilitas, si in literis (15) duntaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem de se præbeant? Ac scimus quidem, quam vehementer majestas Imperatoria collatorum curam gesserit, cum aliquoties definierit, ut provinciarum præsides officia gratis (16) suscipiant: quo magis & ipsi, cum pure his utuntur, æquum & bonum subditis impertiantur & ex collatorum incolumitate omnium rerum copia abundet respublica. Sed hæc quidem per immodicam avaritiam eorum, qui officia rediment (17) potius, quam suscipiunt, devicta paulatim in oblivionem devenerunt.

C A P. I.

NOs autem de his propositas leges renovantes, sancimus, ut illi magistratum gerant, qui & bona existimatione noti sunt (18), & in exercenda justitia plurimum reposuerunt solicitudinis. Sed & ut citra ullum munus & largitionem magistratus suscipiant. Item ut tam collatores incolumes indemnesque conservent, quam publica (19) tributa diligenter expediant. Præterea ut neque per se, neque per adsessores suos, aut cancellarios (20), domesticos've aut quempiam eorum, qui (21) ad ipsos pertineant quidquam a subditis accipiant, nisi in quadruplum velint, (ut leges loquuntur) quod ab ipsis acceptum est, dependere: sed contenti his sint, quæ lege ipsis deputata sunt e publico. Simul atque magistratu abierint, ut per solennes quinquaginta (22) dies in provincia assideant, sub publico versantes conspectu, & omnibus actionem intentare volentibus respondeant. Lite vero intra quinquaginta dies non finita, si quidem pecuniaria sit, procuratorem dato: sin vero criminalis, ad terminum usque causæ permaneto, his, qui in causa dijudicant (sive magistratus sint, sive a præfectis dati) nisi intra viginti dies, quam initium cœperit, eam litem finierint, decem libras auri mulctandis: lite nihilominus secundum prædicta procedente. Si qui enim mala conscientia stimulati, vel clam aufugerint (23), vel ad sacras (24) ædes decurrerint: substantia excident, secundum legem pro modo admissorum inter injuria affectos dividenda. Et quemadmodum procedens de hoc constitutio & ex una parte, prout antea lege (25) comprehensum est, stiterit: quæ pro collatoribus (26) introducta sunt, ea firma permanento, permanentibus videlicet & aliis firmis, quæ ad collatorum utilitatem de præsidibus pulchre a majestate sancita sunt Imperatoria. Quemadmodum autem eos, qui hæc perperam in se admittunt, punimus: ita & eos, qui per hanc causam contra interdictum aliquid ab ipsis accipiunt (27), restitutioni quadrupli subjicimus.

C A P. II.

ATque ut hæc ita caveremus lege, ex eo nobis in mentem venit, quod pluris (28) a nobis fit subditorum opulentia & medela, quam reditus qui exinde inferuntur Imperio. Contrahimus enim una cum largitionibus præsidum in erctum ipsa etiam suffragia (29), quæ Imperialibus inferebantur rationibus, & magnum reddebant pecuniarum cumulum: quo magis hac causa & respublica meliore successu potiatur, & locupletior redeat, aliquot retro temporibus a nonnullis excogitatis præstationibus liberate. Una enim hæc res potentiæ nostræ studio (30) est, *ut provinciæ & bonis gubernentur legibus, & tute inhabitentur, neque non ex præsidum justitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur:* neque enim aliter conservare licet rempublicam nisi (31) pientissimæ præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ: persolvuntur item reliqui ordines adtributis sibi salariis, reparantur quoque muri & urbes, denique omnia alia proveniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernant.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem: ea gloria tua in alma hac urbe consuetis locis proponet, sed & solitis usa jussionibus mittet per provincias: ut omnes intelligant, quantum nobis respublica simul & subditorum nostrorum incolumitas curæ sit.

T I T. XLV.

SACRA (32) FORMA TRANSMISSA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆFECTO, DE DIVERSIS CAPITULIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CLXII.

Antonio Contio Interprete.

P R Æ F A T I O.

PErcontata nos est tua gloria de quibusdam controversiis apud disertissimos ejus quod apud Illyricos est fori causarum certatores quas quidem dixisti nostra dijudicatione egere, ut non perpetuo dissentiant.

C A P. I.

De donationibus.

PRimum (33) igitur capitulum tale erat: Mulier quædam super his quæ ei e conjuge donatæ fuerant rebus, non tamen traditæ, volebat mortuo viro & qui silentium egerat super donatione, res persequi, ut domina harum tam donatione quam silentio viri facta. Opponebatur a detentoribus, exceptionem ipsam solam habere conventum, si detineret, non tamen & sub alio posse ipsa vindicare. Quod igitur controversum fuit, tale erat. Nos vero recordati sumus

(1) Ex his excluduntur gentiles in hac hypothesi. (2) Adde l. 69. ff. de adquir. rer. (3) Alienationes prohibita extra familiam, omnibus vendentibus, vel pacto consentientibus, fideicommissum semetitur, l. 77. §. 27. ff. de legat. 2. vid. l. 21. Cod. de fideicommiss. (4) Ut mater per abnepotem in pupillari ætate decedentem. An ad alios casus id extendi possit? non temere, vide Cujac. hic in fin. (5) De pecuniis & usuris civitatum, Index Reginæ, adde l. si bene collocata 33. ff. de usuris, Goth. Vide Novell. 136. & Nov. 107. Ans. (6) Calumniam non esse sumenda, [illegible] manet. (7) Dubitarem itaque fuit de contractus sive alius nomine. (8) [illegible] reditus, nihil est enim aliud reditus pecuniæ, quam usura, l. 24. ff. de præscript. l. 32. ff. de adimend. (9) Usura supra duplum non debentur, Nov. 121. Nov. 138. (10) De reditu in pecunia constituto vide Molinæum de usur. n. 22. (11) Annui reditus & usurarum sobriam differentiam observa. (12) De præsidibus, Index Reginæ: adde Nov. 17. Nov. 149. (13) Hæc Novella est Tiberii. (14) Parum est, leges sancire, nisi custodiantur. Novell. 26. cap. 8. Novell. 151. cap. 4. l. 2. §. 13. de orig. jur. (15) Legum utilitas non in earum scriptura consistit, sed observatione. (16) Novell. 8. (17) Aliud est suscipere magistratum, aliud eum redimere. (18) Nota, quos promoveri oporteat ad magistratum. (19) Novell. 8. c. 2.

(20) Cancellarii sunt a secretis judicum, dicti ad l. 2. C. de adsessoribus. (21) Frustra aliquin fieret lex, quoties per interpositam personam id fit, quod lex vetat fieri, vid. l. 3. Cod. de legibus. adde l. 2. ff. de leg. Jul. repetund. (22) Nov. 8. c. 9. (23) Fuga suspectum reddit, Nov. 53. cap. 4. l. 11. Cod. de probationib. adde lac. 21. ff. de Senatuscons. Silaniano, Bald. in l. admonendi 31. ff. de jurejur. Exceptiones vero hujus regulæ, vide apud Socin. regula 184. (24) Facit Nov. 17. cap. 7. Novell. 128. cap. 13. (25) Novell. 149. (26) d. Novell. 128. (27) Vide l. 2. l. 6. & seq. tit. ff. de leg. Jul. repet. (28) Commoda subditorum fola commoda optimus Princeps anteponit. Notandum illud hic est, Marcum Antoninum Imperatorem [illegible], in causis compendii nunquam favisse. Capitolinus in ejus vita, quod ad l. 10. ff. de jure fisci facit optime. (29) Suffragia hujusmodi [illegible] dicuntur, vide quæ notavi ad Novell. 8. (30) Vita & Cura optimorum Principum. (31) Pecunia nervus reipublicæ, Novell. 8. c. 10. §. 2. Novell. 149. cap. 2. (32) De donationibus, sacra forma, & de adscriptitiis, Index Reginæ. (33) Extat primum caput hujus Novellæ in lib. [illegible] Basilic. tit. 1. c. 72. Goth. Vid. Gudelin. de jure novissimo lib. 4. cap. 8. num. 10. Littershus. part. 3. cap. 11. Ans.

mus constitutionis (1) nostræ, dicentis, donantem, & si non sit stipulatus (2) traditionem, necessitatem habere tradere donatum. Non enim ad defraudationem, neque ut literæ sint nudæ, interpositum convenit conficere instrumentum. Animum quoque advertimus & ad Cinciæ (3) legis veteris legislationem (quam benefaciens a sua legislatione removit dudum respublica) talia lege includentem seu tractantem, qualia in præsenti controversia fuerunt. §. 1. Et sancimus: Si quemadmodum prius a nobis dictum est, perfecte omnia se habeant ea quæ ad talem donationem pertinent: tam secundum (4) mensuram, quam secundum (5) insinuationem, valere ipsam ex modo omni, per viri silentium illico ab initio, (secundum nostram constitutionem) ex quo facta fuit, ita (6) ut quamvis postea vir in hypothecam dederit (7) rem, vel in pignus tradiderit, non tamen prææalienasse videri ipsum, quamdiu superstes erat, silentem, & traditionem ipsam (sive intervenit) dare ipsi exceptionem, sive non intervenit, præbere & exactionem, si (8) quidem stipulatio intervenit, per ex stipulato: sin minus per ex lege condictitiam ad consequendum id quod donatum est. §. 2. Et illud etiam constituere justum duximus: Ut si quidem insinuatæ fuerint ab initio donationes in gestis, omnibus modis ipsas silentio confirmari. Si vero minime insinuatæ manserint, excesserint autem mensuram indigentem insinuatione, usque (9) ad tantum duntaxat ipsas valere usque ad quantum & non insinuatas donationes validas esse a nobis constitutum est. Hoc enim in extremo constituentes, obtinere idem volumus, & non propter adjectionem quantitatis, excidere & id quod recte se habere poterat. Quod quidem & super universitatis donationibus jam lex (10) nostra dicit. His obtinentibus non solum in viro & uxore, sed etiam in aliis personis, inter quas quæ in matrimonio fiunt donationes, prohibentur.

C A P. II.

SEcundum etiam insuper capitulum a tua excellentia interrogati sumus. An post constitutionem (11) nostram volentem ex libera & inscriptitio (12) natos quospiam postea liberos propter matris conditionem existentes, oportere existimare, tametsi nec adscriptitii facti sint secundum [jus] antiquum, tamen omnino (13) colonos factos esse: propterea quod alia nostra constitutio etiam colonorum liberos non permittit relinquere (14) terram, sed manere colonos, & multo magis hoc esse oporteat, quandoquidem est in his personis prorsus inscriptitiorum prosapia. Hæc igitur in interrogatione erant tua, & hoc erat dictum capitulum. Oportet enim nostram considerantes mentem, nosse quia nunquam nos liberum (15) ventrem parere inscriptitium (16) concessimus, sed symbolum sane hoc & signum superponi oportet genito, post statim positam legem, hoc ipsum scilicet, nempe libertatem convenire ex libera natis matre. Si igitur ex (17) libera quis & inscriptitio nascatur, manet quidem liber, & maternam non abjicit ullo modo ingenuitatem. Indicat autem a nobis posita constitutio (18), quæ vult tales habitatores regionum manere, & agrorum cultores, tanquam ibi natos. Hoc enim coloni (19) vult appellatio. Non concedimus igitur ipsis licentiam relinquere quidem regionem, ad alia vero se recipere: sed si quidem omnino nati fuerint quidam in aliquo prædio, si quidem ex adscriptitia matre, manifestum est eos omnino inscriptitios fore: si (20) vero ex libera, manent quidem liberi: & (21) quæ ab his adquisita sunt, sub illis erunt, neque peculium fient dominorum, non (22) egredientur vero ex eo prædio, sed illud colent, neque erit eis licentia hoc quidem relinquere, alia vero circumire aliena, nisi si domini fiant possessionis cujusdam propriæ, sufficientis eos ibi occupatos alere circa seipsam, & non concedentis, & alia colere, & in ea migrare: quandoquidem omnibus modis ipsos manere sancimus in prædio, liberos quidem constitutos; habitatione (23) tamen detentos, & hoc quidem hactenus constitutum esto.

C A P. III.

SEd neque extra modum visum est nobis, & illud quæsitum nostra dijudicatione dignari. Si enim inscriptitia mulier ad (24) inscriptitium alicujus prædii ad alium pertinentem venerit conjugium, quæsitum est de prole, si liberi ex his nascantur, utrum deceat ad dominum viri an dominum mulieris pertinere prolem? *Sancimus* igitur si quid tale fiat, & conveniant ad invicem diversorum dominorum adscriptitii, quandoquidem ea quæ ad fortunam eorum pertinent non sint in controversia posita, ventre non libero existente, sint quidem progeniti, adscriptitii: non tamen omne dabimus matri neque ejus domino, sed si quidem unusgenitus fuerit filius, venter (25) femini præfertor, sitque domini matris id quod erit progenitum. Sin duo forte contigerint filii, dividantur ambo, electione vel (26) sortem dirimenda. Sin impar (27) sit liberorum numerus: majorem obtineat matris sinus, ita ut si tribus existentibus, duo quidem sint matris, unus vero patris, & rursum si quinque, tres quidem ex genitis sint domini matris, duo vero patris: & secundum hoc incrementum, numerus progredietur, id quidem quod in æqualitatem dividi potest dividens ex æquo, quod vero exsuperat, tanquam gratiosius illud distribuens matri. Oportet enim ipsam dignari majore studio, ut quæ & parturierit (28) & pepererit, & nutrierit, supra eum qui voluptatis superfluum, pueri fecerit originem.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur hac sacra pragmatica forma comprehensa sunt, tua gloria in similibus casibus custodire festinet. Etenim & communem de hoc scribimus legem, ipsa quidem & alia quædam reformantes, quæ quidem necessariæ legislationis esse credimus. Dat. 5. Idus Septembr. Constantinop. DN. Justin. PP. August. Artone (29) V. C. Cons.

T I T. XLVI.

DE (30) RELEVATIONE (31) TRIBUTORUM PUBLICORUM.

NOVELLA CONSTIT. CLXIII.

P R Æ F A T I O.

PRæstantissima inter homines bona sunt *justitia* (32) & *benignitas*: quarum altera æqualiter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque Imperium, hæc conservare rempublicam, hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam. Unde & nobis ex quo divinitus Imperii sceptra suscepimus, magno affectatum est studio, ut undique tam bonis actionibus conspicui simus; quo magis si utiles nos præbeamus subditis, ex virtute & gloria remunerationem habeamus. Ac scimus quidem mutua illa, & omnimoda hominum exitia ad tantam inopiam possessiones redegisse, ut neque reditus possint suis producere possessoribus, neque satis idonee publica inferre tributa. Atque hæc militari & alio necessario sumptu imminente, vehementerque nos impellente, dum multis undequaque bellis alluimur, ut crebriores pecuniarum collationes faciemus. Inde adeo non semel curas in eam rem impendimus, quanam ratione fieri possit, ut & necessitati faceremus satis, & subditorum egestati afferremus remedium: cumque in multas nostra circa hæc distraheretur sententia, magis tamen obtinuit, ut ad benignitatem respiceremus, & Deo placentem collatoribus impertiremur medelam, & quod communibus deesset sumptibus, hoc in ejus vicem introduceretur ex thesauris principalibus.

C A P. I.

ACcepram igitur & hanc nostram coram ferentes domino Christo, & salutaris passionis, neque non sanctæ resurrectionis ejus præsentibus (33) magni festi (34) diebus condigna facientes, merito & ipsi in præsentia hanc pro republica largitionem offerimus, per quam concedimus in universum omnibus agricolis pariter & collatoribus, (idem autem dicere licet & de prædiorum dominis) integrum unum canonem publicorum tributorum, in quadriennium partiendum: hoc est quartam (35) quidem ejus portionem pro nona indictione proxime initura, tandem vero alteram & pro decima, quæ hanc secutura est, consimiliter, & pro undecima & *duodecima*, unicuique quartam portionem, una eademque opera diminuentes & consuetudines, quæ quocunque modo aliquibus hoc nomine præbentur.

C A P. II.

REmittimus autem bis & præteriti (36) temporis reliquationes, usque ad finem proxime præteritæ quintæ indictionis. Ac sancimus ne qua fiat exactio pientissimarum nobis condonatarum præstationum, sive maximam præfecturam respiciant sacrorum orientalium prætoriorum, sive præfecturam Illyricianam, sive præsidatum insularum, atque præfecturam militarium in Scythia & Mysia ordinum, aut sacras nostras largitiones, aut denique alium magistratum: interdicentes decurionibus, & exceptoribus scriniariis, & cohortalibus, palatinis, & exactoribus, neque non susceptoribus, & quicunque vel exactionem vel susceptionem publicorum expedivit, aut expedit tributorum, ne per vafritiem excogitatis contra agricolas & collatores utantur artibus: aut etiam prædiorum dominos, ut diversos ex reliquis indultis pro se instituant, aut constitutæ pecuniæ obligationes, aut fidejussiones, aut confessiones dolo malo suscipiant. Constituimus etenim omnem contra munificentiam nostram factam aut futuram circumscriptionem irritam: cum illud constet, quod si qui nostram antevertentes largitionem ex reliquationibus jam inde a quinta indictione factis aliquid exegerint, neque id persolvisse videbuntur: omnibus modis publicis id rationibus inferent. Nam ut collatores beneficio afficeremus, præsentem ipsis benignitatem impartiti sumus, non autem his (37) qui publica tributa suscipiunt, & in suum lucrum conferre ea voluerint, præsentis ad tempus canonis indulgentiam instituimus: nullo modo embola (38) (hoc est annua specierum transmissione, ut in condito & ad militares sumptus habeantur) diminuenda. Oportet enim universum frumenti aliarumque specierum modum consueto ac solito more & contribui, & importari: pretiis quartæ partis per singulos annos a nobis usque in quadriennium collatoribus indultæ ad mensam publicam cum aliis, quæ in auro ab ipsis contribuuntur æstimandis solvendisque e publico. Idemque hoc in Osroena & Mesopotamia peragetur eorum gratia, quæ pro reconditis & militari sumptu in speciebus conferuntur. Consimiliter & in speciebus, quæ ploimæ (39), quasi navibus transportandæ dicuntur, quæ proveniunt in Lazica, & Bosphoro, & Chersoneso, percipient enim harum pretia ex publico, prout in mensis præfectorum ordinatum fuerit, unde hæ importantur, ut & ipsi nostra in hoc perfruantur benignitate. Earum enim specierum illationem negligere, haudquaquam tutum est: cum & inevitabilis existat impensa, & publicas (ut ita dicamus) res in unum conciliet. Credimus autem & ex hac nostra largitione magna reipublicæ incrementa futura, Deo omnia nobis fausta per hujusmodi actiones præbente: ea quæ pro subditorum utilitate a nobis disposita sunt, transcendere præsumentibus, tam de substantia, quam de ipsa periclitandis salute.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem sacram declarantur legem: ea programmatis usa gloria tua, tam in alma urbe, quam etiam per provincias omnibus manifesta faciet, ut neminem nostra lateat munificentia.

(1) *l. 35. C. de donationib. §. 2. Instit. de donat.* (2) Id est, etsi non promiserit. (3) Tò Κιγκίας, i. e. Æliæ Sentiæ: *Hal.* & male. Lex enim Ælia Sentia de manumissionibus fuit, non donationibus. *Gotb.* De lege Cincia sive cinthia de donationibus meminit Tacit. *annal.* XI. 5. Vid etiam Ranchin. *var. lett. lib.* 2. *cap.* 1. & L. (4) Ut non sit immodica. (5) Ut sit insinuata. (6) Abrogatur *lex* 32. *C. de donat. inter virum & uxorem*, *l.* 32. §. 1. *ff. de donat. inter virum*. (7) Ut si donator rem a se donatam alienaverit vel pigneraverit, donationem revocasse non intelligatur. (8) *l.* 35. *Cod. de donationib.* (9) Utile per inutile non vitiatur, *l.* 19. *in fin. ff. de donat. l.* 34. *Cod. de donat.* (10) *d. l.* 35. (11) *l. ult. C. de agricolis.* (12) Adscriptitio. (13) *Novell.* 54. c. 1. vide Cujac. *lib.* 4. *obs.* 24. (14) Adscriptitiis non licet a gleba discedere. (15) Ex ventre libero adscriptitius non nascitur. (16) Adscriptitium. (17) Ex libera & adscriptitio nascitur liber. *l. ult. C. de agricol. & censit. Novell.* 22. *Nov.* 54. vide *Novellam Justini de filiis liberarum in Africa*, olim placebat adscriptitium nasci. (18) *d. l. ult. Cod. de agricolis.* (19) Colonus quid. (20) Ex adscriptitio ventre, adscriptitii, ex libera liberi nascuntur. (21) Effectus ingenuitatis. (22) Effectus adscriptitii juris. (23) Status quis interdum liber est: habitatione vero & domicilio servus. (24) Vid. *Novell.* 156. 157. (25) Femini venter præfertur: id est, patri mater. (26) Sortibus index, *l. ult. C. comm. de legat.*, hoc enim fit multis aliis casibus, *l.* 3. *C. quando & quibus quarta pars*, *l.* 14. *ff. de judic. l.* 24. §. 17. *ff. de fideicommiss. libert.* §. *optionis* 23. *in fin. Inst. de legatis*. (27) Ex duobus adscriptitiis natus, impar matris: par patris conditionem & dominium sequitur. (28) *l. ult. C. qui potior.* (29) Id est, anno 535. (30) Hæc Novella est Tiberii. (31) De relevatione functionum, *Index Regius*. Relevatio ita differt ab indulgentia, vid. *cap.* 2. *infr. hic*. (32) Equi politica. (33) Magistratus acquiores ad magnas suum esse solent, instante festo magno insigni, adde *l.* 22. *l.* 33. *C. de episc. aud. l.* 6. *l.* 7. *in fin. l.* 2. *C. de feriis*, *l.* 6. *C. de custod. reor.* (34) Paschatis. (35) Relevatio hæc tributorum Constantiniana pene similis est, qua relevantur possessiones quarta parte tributorum in quadriennium, Eusebius 4. *de vita Constantini*. (36) Indulgentia in eo differt a relevatione. Relevatio est futuri: indulgentia præteriti. (37) Indulgentia hæc non pertinet ad publicorum tributorum exactores. (38) Embola, mox ut ait, est publica & annua solemnisque specierum transmissio, *l.* 10. *C. de sac. eccl.* (39) Ploimæ species navibus transportandæ.

T I T. XLVII.
DE (1) HEREDIBUS (2).
Novella Constit. CLXIV.
PRÆFATIO.

D*Eo simul & justitia (3) nihil majus existit: absque his enim nihil unquam commode geri potest, & præcipue in nostra hac republica. Exinde enim & recte regnare & subditos ad benevolentiam, neque nos ad summam licet attrahere devotionem*. Ea propter cum & nos divinitus, perque justitiam imperii sceptra suscaperimus, tametsi multis undique curis implicamur, quo magis & Romani quotidie virtutibus reddantur auctiores, & Barbari devicti succumbant: non tamen penitus a solicitudine nostra secludimus, ne non in his, quæ privatim usui esse possint subditis, competens accommodetur providentia. At cum multa, quæ prius confusa erant, ad meliorem statum erexerimus: conveniens esse putavimus & id, quod longo jam tempore in successionibus neglectui fuit habitum, ad actionem Deo placentem reducere. Cognovimus enim, quod quidam oberrantes defunctorum perturbent patrimonia, sed (4) neque testamenta valere sinunt, neque item ab intestato successiones locum capere, mobilibus quidem rebus immittentes signacula (5), immobilibus vero imponentes titulos: ut hac ratione ipsis illorum successio adcrescat, inque ea decentem aliquem ordinem occupent. Quoniam vero impossibile est in tanta multitudine exacte ea quæ singulatim in talibus eveniunt perdiscere: perpulchrum nobis visum est, si generali hæc lege ad certam redigeremus formulam.

CAP. I.

PRopterea sancimus, ut universi citra invidiam & rebus juribusque suis perfruantur, & ad suos ista transmittant heredes. Penitus autem nemo omnium illorum invadat patrimonia, aut horum successores damnis impliceet, aut titulos (6) sive signacula rebus præter legum nostrarum placitum imponat. Nam & successiones ab intestato, quo quisque vocatur ordine, confirmamus: & ultimas horum voluntates legitime consistentes non subvertimus. Si enim sedulo advigilamus, sumusque solliciti, ut collatores bonis gubernentur legibus, & de eorum incolumitate multo maximam potentia nostra curam sustinet: quomodo non in hanc quoque partem providentiam ipsis accommodaverimus, & alacriter nostrum ipsis impertiamur beneficium? hæc etenim placere Deo persuasissimum habemus, & hoc justitiæ munus esse asserimus: persuasissimum quoque est, Imperium per hæc nobis undique munitum & quietum futurum. Connumeretur itaque & hæc nostra lex cæteris præclaris nostris facinoribus; & subditi pristinis liberati molestiis, & tanta a potentia nostra digenati providentia, Deo simul & post illum nobis gratias agant: divinum numen placantes precibus ut devictis hostibus, aliam insuper & majorem ipsis securitatem impertiamur.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem ea conservanto tam gloriosissimi sacrarum domuum curatores, quam quibus vel maximorum, vel etiam minorum gerendorum magistratuum cura sive in alma hac urbe, sive item in provinciis commissa est, publicationem bonorum juxta & supplicium formidantes capitis, si sancita nostra transgressi fuerint. Præsentem itaque sacram nostram legem gloria tua in insignioribus (7) locis hujus almæ urbis proponet, sed & usa ad hoc jussionibus transmittet in provincias.

T I T. XLVIII.

GENERALIS FORMA (8) DE PROSPECTU (9) IN MARE, SCRIPTA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆTORIORUM PRÆFECTO.
Novella Constit. CLXV.

DOcuit nos mater &c. Prospectus (10) in mare, qui intra centum esse pedes solet, non solum per directum, sed ne per transversum quidem, impediri novo debet opere, hoc enim præsens formæ adjicit, tum Zenonis constitutionem custodiens, tum Novellam interpretans.

Hæ itaque editæ Novellæ extant, aut apud veterem interpretem, aut Haloand. aut Scrimg. aut Julianum. Trium sequentium titulos ex Haloandro aut Augustino. Verba vero, ut quid sibi singulæ breviter velint, quando a nullo adhuc conversas certum est, ex doctissimo Cujacio hic excudi curavimus.

Forma præfectorum (11) prima.

T I T. XLIX.
DE ADJECTIONIBUS (12). ID EST, DE PRÆDIORUM STERILIUM AD FERTILES IMPOSITIONIBUS.
Novella Constit. CLXVI.
Hæc est fere sententia hujus constitutionis.

SI defunctus justa ex causa fundum aut territorium aut compossessionem (13) alienaverit, & moriens residua bona liberis vel extraneis heredibus reliquerit, qui ex eis similiter prædia quædam alienaverint, ea quibus possidente emptore aliquod forte postea defecerit, ita ut locus sit ἐπιβολῇ (14), quam prædia sustinent, quæ sunt ex eadem substantia & origine *l.* 10. & 12. C. *de omni agro desert.* ut ne defecti vel deserti prædii onus irrogetur simul ejusdem substantiæ prædiis omnibus, sed cæteris primum prædiis quæ possidet is qui ea emit a liberis vel extraneis heredibus defuncti: vel, si hic idoneus non sit, heredibus defuncti, id est, prædiis quæ possident heredes defuncti ex eadem substantia: aut si forte hæc etiam non sufficiant publicæ collationi, tum ut onus transferetur ad alia defuncti bona, quæ ad alios quam ad heredes pervenerunt. Ad eum igitur qui fundum aut compossessionem e defuncto emit, ut posuimus initio. Idemque dicendum est, si ea prædia per plures successiones transierint. Quamdiu enim proximiores sive posteriores possessores idonei sunt, ἐπιβολὴ antiquioribus non irrogatur, id est, defecta prædia eorumque tributa antiquiores possessores non agnoscunt: quod si ejusdem gradus & ordinis plures sint possessores quibus injungi ἐπιβολὴν oporteat, ut inter eos oneris divisio non fiat ex æquo, sed pro rata fertilium bonorum quæ possident ex eadem substantia.

Forma P. P. vicesima quarta.

T I T. L.
GENERALIS FORMA (15) DE POSSESSIONE, QUOMODO OPORTEAT MITTI IN EAM, BISSI GLORIOSISSIMI PRÆFECTI.
Novella Constit. CLXVII.
Hæc est hujus constitutionis sententia.

EX sententia judicis non recte apprehenditur nisi possessio vacua, & quam in urbe quidem vacuam esse exequutorum testimonia adferrent, in provinciis acta defensorum plebis vicinorum testimonio confirmata. Et similiter ea contracto in provinciis quoties quis ingredi possessionem desiderat, acta apud defensores civitatum fieri debet traditæ possessionis, simul ac consentientium voluntati tradentis, novoque domino colonorum vel actorum possessionis. Si non sit copia defensoris, apud præsidem: vel etiam, si hic longe absit ab eo loco, quo traditio fit, apud episcopum.

Forma P. P. secunda.

T I T. LI.
DE HOMINIBUS QUI EIDEM DOMINO SUBJECTA (16) PRÆDIA POSSIDENT.
Novella Constit. CLXVIII.

HÆc est, id est de prædiis hominibusve prædiorum ratione eidem domino servientibus. His solent accrescere invitis defecta desertave prædia ejusdem substantiæ ut diximus *Novell.* 128 & 166. denique ἐπιβολὴ, onus est, & irrogatur rusticis prædiis tantum. Nam & hæc sola referuntur in censum, non annonæ civiles, non ædes. Et ideo in tit. Dig. *de censibus*, agrorum tantum censendorum mentio fit: ac quod est de servis, *l.* 4. §. *in servis*, id de rusticis tantum accipio, qui pars agrorum sunt, ut diximus supra *Novell.* 7. Sed & quod dicitur de tributo capitis *l.* 3. id in agris tantum locum habet, non in urbibus aut metrocomiis, *l.* 1. C. *de cap. civ. l.* 8. C. *de exact. trib.* Prædiis igitur urbanis aut annonis civilibus non irrogatur agrorum ἐπιβολὴ, quia nec sunt [illegible], nec satis est si sint ejusdem originis.

JUSTI-

(1) Hæc etiam Novella est Tiberii. (2) Et eorum jure confirmato. (3) Vide Novell. 83. (4) Novell. 114. cap. 1. (5) Signacula mobilibus: Tituli immobilibus imponebantur. Signaculum le [illegible] Tituli, affiches & panonceaux. (6) Novell. 17. c. 15. l. 2. C. ut nemini liceat sine jud. vide quæ ibidem notavi. (7) Edicta solent in insignioribus locis civitatum publicari, facit Novell. 100. cap. 6. §. 2. l. pen. C. de defensoribus civit. l. 2. C. de annali. l. 1. C. de bon. proscr. (8) Videtur esse [illegible], nam & de eadem re extant quædam apud Harm. lib. 2. de eparchicis dicam Novell. 144. infr.

(9) Hæc Novell. pertinet ad Novell. 63. (10) De prospectu in mare, vide Nov. 63. & Gudelin. de jure noviss. lib. 3. cap. 3. n. 8. Ans. (11) Sicut Basilica sunt libri complectentes leges promulgatas ab imperatoribus: sic [illegible] sunt libri continentes formas sive edicta præfectorum prætorio, quas constat vim legis habere. l. 2. C. de offic. præf. prætor. Orient. l. 16. C. de judic. l. pen. C. de fidejussoribus. (12) Περὶ ἐπιβολῶν, ἐπιβολαὶ hic non sunt adjectiones quæ fiunt in auctionibus & licitationibus publicis, ut in l. 21. in fin. ff. ad municipalem, ἐπιβολὴ hic, ut ait Harm. est [illegible] [illegible] legendum. [illegible], vide Cujac. 4. obs. 30. (13) Σύγκτησις. σύγκτησις est universa possessio multorum prædiorum, l. 10. §. 1. ff. de legat. 2. l. 30. §. 1. ff. de aliment. legat. Græci [illegible] appellant d. l. 10. in fine. id est, universam prædiorum una clausula comprehensionem. Massa dicitur a Leone & Anthemio, Novell. de bon. vacantibus, massa terræ, Majorian. & quod sæpius firmata sit, firma, fermo dicitur. (14) Ἐπιβολὴ est [illegible], Harm. l. 4. tit. de verb. signif. §. 10. 14. Ecl. 18. cap. 6. Est igitur onus [illegible], quod rusticis tantum prædiis irrogatur, non urbanis aut annonis civilibus, hac Novell. & Novell. 4. & 128. ἐπιβολὴ est licitatio quæ fit in auctionibus. (15) Vide Cujac. 6. observ. 18. (16) [illegible] περὶ [illegible], vide Cujac. d. l. ad Nov. 128. 166.

FINIS NOVELLARUM D. JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

JUSTINIANI IMP.
EDICTA (1).
HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

EDICTUM I.

Edictum scriptum piissimis in omni terra Archiepiscopis & sanctissimis Patriarchis.

TRaditæ (2) nobis a Deo reipublicæ curam habentes, & in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus: quam & tuæ sanctitati, & per eam omnibus qui tuæ provinciæ sunt, facere manifestam, bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ & cæterorum hoc custodire: & si quid transcendatur a judicibus, ad nos referre, & quæ sequuntur.

EDICTUM II.

NE PRÆSIDES IN FISCALIBUS CAUSIS FIDEM (3) PUBLICAM DENT.

Idem Imperator Joanni prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

EX iis quæ a gloria tua sine scripto ad nos relata sunt, non exiguam publicorum tributorum illationi difficultatem provinciarum præsides dum quibuslibet fidem publicam dant, attulisse cognovimus. Eos enim qui tributa publica suscipiunt, inde sibi securitatem atque tutamentum prætendentes, quod aurum ipsis persolutum sit non transmittere, sibique maximam partem retinere, & cum aurum debeant, male sibi data fide publica abuti. §. 1. Missa igitur ad excellentiam tuam hac sacra pragmatica forma, statuimus, ut per edicta sua omnibus clarissimis provinciarum præsidibus interdicat, ne in fisci causis fidem (4) publicam dent: in privatorum autem solum causis liceat ipsis, iis qui id desiderant fidem publicam dare, idque ad certum tempus: quod non continuo poterunt, ubi elapsum fuerit, denuo renovare. Sciant vero omnes quod ubi tales securitatis promissiones ab illis acceperint, nullam inde utilitatem sensuri sint: sed facultas cuicunque cui hoc injunctum est, ut quæ ab illis debentur publica tributa persundat, fuerit, ut illos comprehendat: ut quæ illis in provincia data fides publica fuerit, in nulla re ipsis utilis futura sit. Cæterum illi soli securitatem habeant, qui aut ad sacram nostram jussionem, aut ad excellentiæ tuæ mandata securitatis promissiones abstulerint.

CAP. I.

POsteaquam etiam a gloria tua edocti sumus, quomodo nonnulli in diversis provinciis, inquisitione (5) in eos qui se hæreticorum erroribus dedissent facta, cum multos subditos hanc ob causam comprehendissent, sportularum ratione magnam vim auri ab ipsis ceperint: sancimus, ut qui id ausi sunt, & comprehendantur, & ad clarissimos provinciarum præsides adducantur, post probationes, quod ceperint, in triplum reinsun: ut simplum iis qui damno affecti sunt, reddatur, duplum vero in fiscum inferatur. §. 1. Porro qui in vicariana cohorte, quæ spectabili Asianæ Jurisdictionis vicario apparet, locum & ordinem obtinent, suo bonorumque suorum periculo publicorum tributorum illationi incumbant: cum quidem qui in provinciali cohorte numerantur (quomodo & id ad nostram pietatem excellentia tua retulit) deficiant, numerusque ipsorum in paucos admodum coarctetur, ac a longo jam tempore clarissimi provinciæ Phrygum Pacatianorum (6) gentis præsidis magistratum etiam vicarius assumpserit. Qui ergo in vicarianam cohortem referuntur, facultatem habeant, ut ex vicarii, qui nunc est, & pro tempore futurus est, jussu publicas contributiones exigant, illasque fisco inferendas curent. §. 2. Constituimus etiam, ut qui in quacunque provincia provinciales tributorum susceptores sunt, in apochis quas faciunt, quod ipsis persolutum aurum est, distincte describant: distincte etiam ponant, quantum occasione eorum, quæ excellentiæ tuæ mensæ, quæque sacris nostris largitionibus competunt, transfusum sibi sit, ut persolutam quantitatem per hujusmodi acceptilationes evidenter explicent & manifestent: denique ne qui facultatem habeant, ut quæ ex aliis titulis acceperint, in alios transponant & accepta ferant. §. 3. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea excellentia tua ad effectum deduci præcipito.

EDICTUM III.

DE ARMENIORUM SUCCESSIONE (7).

PRÆFATIO.

ARmenios pristina injustitia liberatos, tum ad nostras per omnia leges deducere, tum decora æquabilitate donare volumus.

CAP. I.

ET quoniam barbaricam (8) quandam insolentemque & quæ neque Romanos, neque nostræ reipublicæ justitiam deceat, apud ipsos esse legem nuper didicimus (ut *nempe masculi in parentum hereditatem succedant, fœminæ vero non*) emissa præsenti ad magnificentiam tuam sacra lege decernimus, ut successiones æquales sint: & quæ de viris mulieribusque Romanorum legibus constituta sunt, hæc etiam in Armenia obtineant. Sane idcirco illuc nostras etiam leges transmisimus, ut in eas oculos convertentes ad præscriptum illarum rempublicam gubernarent. §. 1. Quoniam vero quæ præcesserunt, ea omnia commovere absurdissimum esset, statuimus, ut hæc lex inde ab initio pii nostri imperii vim & vigorem habeat: ut ab eo tempore hucusque defunctorum successiones hunc ad modum fiant, præterquam si qui jam transegerint, aliove modo se invicem liberarint. Si enim tale quippiam factum sit, in suo robore permaneat, nulloque modo commoveatur, jubemus. §. 2. Porro *mulieres* a prædicto tempore eorum etiam prædiorum quæ genearchica (9) vocantur, participes esse volumus. Si vero invenisi nonnullos contingat, qui filias quanquam non vocarentur ab intestato ad successionem, heredes tamen scripserint, illæ similiter, quique ex illis nati fuerint, in res genearchicas successionis participes sint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, excellentia tua & custodire & fini tradere studeat: ut leges nostræ per omnia obtineant, autoritatemque habeant. Ac præsens quidem lex ab initio imperii nostri (ut jam diximus) incipiat, & simul in omne tempus extensa, in posterum omnibus modis in republica vim habeat, atque ab omnibus observetur. Dat. 10. Kal. August. Basis. (10) V. C. Cons.

EDICTUM IV.

DE MAGISTRATU PHOENICIÆ LIBANICÆ (11).

Idem Imperator Jo. gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

MAgistratus creari oportere gratuito jam lex nostra (12) præcipit, quam nunc & autoritatem per omnia obtinere volumus.

CAP. I.

POsteaquam vero omnia ad subditorum benevolentiam *demerendam*, locorumque custodiam & munitionem undique indagantes, magistratus partim conjunximus, partim divisimus, alios in aliam atque aliam formam transmutavimus, nonnullos vero sublimiores fecimus, nominibusque majoribus quam quæ tunc essent, decoravimus, prætores (13), proconsules (14), moderatores (15), & comites (16) præter pristinam consuetudinem in rempublicam introducentes, omniaque ad ipsius utilitatem facientes: oportere etiam putamus, ut magistratum Phœniciæ ad Libanum ex ducalibus in spectabilem transferamus, & moderatoris formam illi demus, tum etiam annonas ad decem auri libras assignemus: ipse vero illius proventus occasione fisco nihil præbere debeat. interim apud Phœnices scrinii tractator, pro nuper attributo illi munere, quod & beneficium (17) nuncupatur, ex canone ejusdem provinciæ clarissimo pro tempore spectabilium tribunorum notariorum primicerio denas auri libras in singulos annos dabit, quibus ille solis contentus esse debebit. Moderator porro a muneribus (18) omnia pura conservet, & quatenus ipsi sacra nostra constitutio permittit militum, ministerio utatur.

CAP. II.

VEruntamen eximium illi fortissimorum Tertiodelmatorum (19) numerum, ut in Phœnicum regione est, assignamus: qui præcepta ipsius exaudiant, qui ipsum insequantur: qui denique jussis ipsius, quæ aut de vectigalium exactionibus aut de reipublicæ statu, aut de civitatum incolumitate procedent, pareant. Qua de re cum instrumenta etiam confici jusserimus, statuimus ut excellentia tua hæc omnia cognoscens, hujus magistratus præfecto decem libras auri in annonas assignatas, ex provinciæ tributis persolvendas constituat. Interim quæ constituta sunt, ut quotannis a publicarum rationum procuratore spectabili clarissimo tribunorum notariorum primicerio dentur, imminuenda non sunt: neque vero præterea quicquam illi est addendum. §. 1. In primis autem *moderatori* studio sit, ut fisco faveat: 2. deinde, ut disciplina & conveniens ordo in civitatibus conservetur: tertio ut justitiam inter plebeios exerceat. Quæ vero (ut dictum est) scripta sunt a nobis de moderato-

Tom. IV. V 2

(1) Edicta sunt generales leges, quæ omnes populos & provincias tenent, l. 3. C. de legib. (2) Hoc edictum extat in Novell. 8. post cap. 10. (3) [illegible] in edict. 13. cap. 11. [illegible]. Vetantur [illegible] exactores [illegible] Novell. 128. cap. 16. dicitur etiam simpliciter [illegible] Edict. 13. cap. 10. [illegible] Novell. 17. cap. 6. appellat [illegible] ut & Novell. 8. cap. 2. §. 9. [illegible] ubi interpres veteris Justinianum, [illegible] sauf conduit, [illegible] des jones conduics & passeports. (4) [illegible]. (5) Vetat hoc edictum ullos quæsitores hæreticorum admitti, [illegible] Novell. 109. cap. 2. Hanc enim potestatem [illegible] a Principe acceperant, [illegible] Gallia tot. 6. des inquisiteurs de la foy, & de leur jurisdiction, Pap. [illegible] Clar. [illegible] Petr. Greg. [illegible]. (6) Phrygiæ Pacatianæ fit mentio in Novell. 8. cap. 2. (7) Adde Nov. 21. de Armen. & præsertim cap. 1. ibid. ubi successionis apud Armenios regenia fit mentio [illegible] Nov. 10. (8) Talem lex servata fuit in Salica, [illegible] Francis [illegible] veteribus, de terra Salica nulla portio hereditatis in mulierem perveniat [illegible] tit. de allodis l. 6. & ab Anglis [illegible] idem etiam receptum, [illegible] prohibitione, ne heredes [illegible] ad [illegible] tit. de [illegible], l. 6. Displicuit tandem ea lex Francis, excepta regni successione, ut ex formula Marculphi apparet, quæ extat apud Cujac. [illegible]. (9) Τῶν [illegible] χωρίων. Scrimg. Genearchica prædia, progenitoralia prædia vertit interpres Novell. 21. c. 2. [illegible] propria cuiusque patrimonia, quæ [illegible] nec fidem, vel hominum, [illegible] debent: [illegible] lib. 2. Feud. [illegible] ad [illegible] sive ad libellum, [illegible] intelligitur, ut [illegible] sive libellarium, Gallis [illegible]. (10) Id est, anno [illegible]. (11) [illegible], Scr. Phœnicia Libanica, ad Libanum montem sita, de [illegible] Plin. [illegible] Libani [illegible] etiam [illegible] in scripturis. (12) Novell. 8. (13) Hinc prætor Lycaoniæ, Novell. 25. Paphlagoniæ, Novell. 29. Pisidiæ, Novell. 24. [illegible] Novell. [illegible] Thraciæ, Novell. 26. Populi, Novell. 13. (14) Hinc proconsules Cappadociæ, Novell. 30. Palæstinæ, Novell. 103. (15) Hinc moderatores Arabiæ, Novell. 102. Helenoponti, Novell. 28. (16) Hinc comes [illegible], Novell. (17) [illegible] Scr. (18) Recipe [illegible] potentiores, quæ ad paucos dies prodiguntur, l. 18. ff. de off. præs. [illegible] de quibus dictum est, ut nec omnia, nec quovis tempore, nec ab omnibus accipiantur, l. 6. §. 3. ff. de off. procons. (19) Τερτιοδελματῶν, Scrimger. Sic infr. hic. (20) Res ita est, Vectigalium exactionem commendari prohibibus, Novell. [illegible] Novell. 102. cap. 2. quanquam in dubiis causis fisco favendam esse neget, l. 10. ff. de jure fisci.

deratorum reliquorumque magistratuum statu in sacra nostra constitutione, ea omnia & in illo locum habeant. §. 2. Sane si dictus de votorum Tetriodelinatorum (1) numerus nostro jussu in alia transferatur loca, alterum illi *in ejus locum* surrogatum & subjiciendum curabimus: ut ne quid ex solenni plenoque auxilio omnino illi desit. In his porro jam dictis rebus spectabilis dux nihil communionis habebit. Nolumus enim, quicquam illi commercii esse, aut cum militibus spectabili moderatori certo assignatis, aut cum plebeiorum quoquam, aut cum illorum controversiis quas inter se habuerint: aut si cui plebeiorum, in quos illi nullum jus concessimus, dica impingatur: propterea quod inter rei militaris curam & civilem administrationem permultum intersit, ac discerni hæc oporteat, quemadmodum patres reipublicæ id nobis ordinarunt, & constituerunt. Ac sciant spectabiles duces, quod si rebus civilibus se ingerere (2) audeant, militarem magistratum non retinebunt, & huic magistratui subjiciendi erunt. In nulla namque re inferiorem hunc magistratum ducis magistratu esse volumus. Volumus insuper ut (quomodo dictum est (3)) quam vehementissime publicarum contributionum exactioni incumbat plebisque incolumitati invigilet & ne spectabilibus ducibus, neque clarissimis tribunis, neque cuiquam, potentium domuum, imo ne sacro quidem nostro patrimonio, aut sacris nostris privatis, aut sacræ nostræ domui, qualecunque tributariis nostris damnum inferre permittat: ut ne etiam demisso animo neque pavidus sit, sed virilem in modum subditis præsit, omniaque faciat quibus alii moderatores ex præscripto obstricti sunt. Atque ita *quidem* rerum summa ab ipso administretur.

C A P. III.

ILlud sane etiam fieri & obtinere volumus, ut spectabiles duces (4) inde annonas auferant, unde spectabilis provinciæ moderator eas auferendas constituerit: propterea quod manifestum sit eos non tam socorditer ad res animum adversuros esse, ut quæ sibi comperant, petere non possint. Sciant vero, quod si prætere hæc quippiam fecerint, viginti librarum auri mulctam persundent.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, excellentia tua effectui & fini tradere studeto.

E D I C T U M V.

DE (5) TEMPORE (6) ACTIONUM QUÆ SACRIS LOCIS COMPETUNT.

P R Æ F A T I O.

QUod (7) medicamenta morbis, hoc jus præstat controversiis, & cætera.

E D I C T U M VI.

EDICTUM PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI (8).

P R Æ F A T I O.

COgnovimus, quomodo post castigationem Domini Dei benignitate immissam, qui negotiationes & ludos (9) literarios exercent; diversi etiam generis artifices & agricolæ, insuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati se dediderint, & duplicia triplicia que pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem requirant.

C A P. I.

VIsum igitur est per sacrum edictum omnibus interdicere detestandam istiusmodi avaritiam, & ne quis in posterum cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat (10) plus pretii mercedisve nomine exigat. Jubemus vero etiam, ut ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conservent. Hæc autem observari jubemus, & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipsis amplius quam more constitutum sit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius quam pro veteri consuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiscum inferre cogentur, si supra id quod ab initio constitutum fuerit, cepisse illos quicquam aut dedisse ostensum sit. Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua, & a gloriosissimo felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus nostri edicti transgressoribus constitutam mulctam exigi pœnisque illos subdi: ita ut quæ nobis parent cohortibus, quinque librarum auri mulcta incubitura sit, si quid ex iis quæ a nobis constituta sunt, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. April. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. post (11) BELIS. V. C. CONS.

E D I C T U M VII.

FORMA PRAGMATICA DE ARGENTARIORUM (12) CONTRACTIBUS.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo adorabilis, Augustus.

P R Æ F A T I O.

QUemadmodum virtutis vis in rebus adversus semper elucet, ita etiam imperatoria cura & gubernatio in subditorum controversiis manifesta sit. Et optandum (13) quidem nobis est, ne quid unquam reipublicæ nostræ adversi eveniat: verum si aut rerum humanarum mutabilitas, aut commota ad id divina voluntas mortalibus mala immittat, desuper benigne inducta castigatio Imperatoriæ curæ benignitatisque occasio fit. Quod sane hoc tempore *ita evidenter* accidit, ut opus expositione non sit. Cum enim mortis aculeus & periculum omnia loca pervagata sint, quod quisque sensit, nemini audire necesse est. Quando itaque multa ex improviso inciderunt, quæ non temere tempus aliud induxisset, qui in corpore ac collegio argentariorum recensentur, nos accesserunt, dicentes (14), heredes nonnullos ac successores quorundam, qui scriptura non interveniente ab argentariis aurum, aut argentum etiam, aut alias species accepissent, ad perfidiam improbitatemque spectare: quod videlicet neque qui ceperunt, superessent, neque ipsi heredes sive successores, cum contractus conscripti non sint, convinci possint.

C A P. I.

HUic igitur rei mederi conantes, statuimus, ut qui ad hunc modum judicium subeunt, oculis in conscientiam (15) defixis, expresse ac plene quæ illis, in quorum bona & jus successerunt, ab argentariis data sint, confiteantur: ut etiam *qui adhuc* superstites *sunt*, ejus collegii (16) quod ipsis actionem intendit, argentariis idipsum faciant. Idem etiam a servis, qui ab iisdem judicibus examinantur, fieri jubemus. Sciat vero utraque pars, si ministrorum testimonio, aut quæ cum jurejurando fiat, diariorum productione, aut alia etiam aliqua sufficienti probatione res convincetur, quod qui improbe egerint, quæ fraudulenter & per improbitatem negaverint, in duplum (17) dependant, sive rei veritatem occultaverint, sive illam cognoscere neglexerint.

C A P. II.

ALterum ad nos ab ejusdem corporis argentariis relatum caput est, ut ne teneantur quæ ab illis cum quibus contraxerunt, confessiones, tabulæ, aut ratiocinia ipsorum manu conscripta, sibi exhibita sunt, posteaque in dubium devocantur, ista ipsi per publicorum instrumentorum collationem probare: propterea quod ipsorum collegium multis, & præcipue nobilibus credat, qui contractus suos publicari (18), aut statum (19) rerum suarum manifestum fieri non sustinent, maluntque (ut consentaneum est) divites quam obærati aliis videri, sed ut propria manu (ut dictum est) in se conceptæ literæ eandem cum publicis instrumentis vim obtineant. §. 1. Et in hoc mediam (20) quandam nos viam ingressi, qua & argentarios adversus eos qui de talibus capitulis litem movebunt, & rursus hos adversus illos uti volumus, statuimus, ut si istiusmodi illorum qui contraxerunt propria manu scriptas literas argentarii proferant, quas aut ipse cujus esse dicuntur, aut ipsius heredes successoresve non possunt cum jurejurando abnegare tanquam *procul dubio* ab illo cujus præ se nomen ferunt, scriptæ sint, numeratam pecuniam (21) non esse opponi nequeat. Insuper vero si argentarius ex (22) publico instrumento propriæ manus (23) scripturam confirmare possit, aut ipse quidem id negligat, adversarius vero ex alterius publici scripti comparatione scripturam illam ut falsam redarguere nequeat: tunc ex instrumentis, quæ illorum manu *de quibus agitur*, conscripta esse certo constat, & testium subscriptione stabilita sunt, ad ea *eorundem* scripta quæ ab argentariis, aut adversus eos ab iis qui contraxerunt, proferuntur, comparatio fiat, firmaque sint, nec minorem quam publica instrumenta vim & auctoritatem habeant non ex firmitate & vigore qui illis insit, sed ex sola forma. Nihil etiam præjudicii in hoc supplicibus sit, quod in scripto ab iis qui contraxerunt ipsis dato, hypothecæ, aut heredum successorumve nomina non (24) insint.

C A P. III.

EJusdem porro corporis argentarii similiter etiam qui cum illis contrahunt, dummodo similes adversus illos actiones moveant, facultatem habebunt, ut si qui defuncti propter inopiam heredes non habuerint, debitores vero reliquerint, aut res aliquæ quæ ad ipsos pertineant, apud aliquos depositæ oppignorataeve inveniantur: adversus illos competentes actiones moveant, & ex illis satisfactionem sibi parent. Idem etiam ipsis in bonis illorum qui cum ipsis contraxerunt, & debent, dum illi adhuc vivunt, servabitur. ut ipsis, sive actores, sive rei sint, si velint, tametsi in instrumentis hypothecæ nulla mentio insit, hypothecarias tamen actiones movere liceat: quasi eæ naturaliter (25) argentariorum, eorumque qui cum ipsis contrahunt, contractus comitentur. Habebunt vero id etiam, ut tempore posterioribus creditoribus, præferantur: Non æquum enim est, a nostrorumque temporum justitia alienum, eos qui bene de aliis merentur, rebus suis privari: qui vero debent, superbire de alieno.

C A P. IV.

ILlud sane etiam in illorum subsidium adjicimus. Quoniam enim quæ ab ipsis ineuntur contractibus, vehementer novella nostra (26) lex repugnat, quæ jubet ne creditores adversus eos qui aliquid a debitoribus emerint, prius judicio agant, quam principales debitores per cessionem bonorum non solvendo esse constet, (id quod admodum illis grave & molestum fuit, propterea quod qui emunt, velut ex consuetudine quadam & *ob evictionem* (27) fidejussores quærant,
&

---

(1) Τετριοδηλμάτων ut *supr. h. tit.* officiales ac domestici moderatoris Phœniciæ Libanicæ fuisse videntur, nudivi, qui diceret, Syriaca lingua *Tersea* [illegible] significari [illegible], a *Tersea*, id est, clypeis & *Almin*, id est grassatoribus; ut Tetriodelmati milites fuisse videantur, grassatoribus prehendendis destinati. [illegible] ex 1. Reg. 10. v. 17. & 14. v. 26. ubi de morato Clypeorum in domo Libani reponendorum: quod huic Edicto non absonum, quod est de Magistratu Phœniciæ Libanicæ. (2) Vid. *l.* 1. C. *de off. magistr. milit.* & *l.* 1. C. *de off. milit. Jud.* est enim absurdum jurisdictiones miscere. (3) §. 1. *supr. hic.* (4) Militum scil. (5) Περὶ ἀπαιτήσεως καὶ τῶν ἀγωγῶν [illegible] [illegible] *Scrimg.* vitiosa est hæc inscriptio, nec titulo convenit, quod etiam observavit Cujacius 5. *obs.* c. ult. *fin.* (6) Hæc constitutio inter Julianæ quæ [illegible] est [illegible]. (7) *d. Novell.* 111. (8) De Formula artificum, idque edictum reperitur inter novellas Justin. *Novell.* 122. (9) Τοὺς μ[illegible], id est, conventus hominum, [illegible] *Nov.* 155. (10) *d. Novell.* 122. *cap.* 1. (11) Id est, anno 540. (12) Ἀργυροπρατικῶν συναλλαγμάτων. Scrimger. vide *Edictum* 9 *infr. hic,* & *Novell.* 136. (13) Justinianus in hoc Caligula dissimilis est. Is enim [illegible] queri de conditione suorum temporum, quod nulli calamitatibus publicis infignirentur: Augusti principatum clade Variana, Tiberii, ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum; suo oblivionem imminere prosperitate rerum. Atque identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat. Sueton. in *Calig.* c. 31. (14) Occasio hujus Edicti. (15) Ex animo: nullum enim maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Tertull. *advers. Marcionem.* Conscientia mille testes. Quintil. 5. *Instit.* 11. (16) Collegia argentariis habere [illegible] *hic,* & *cap.* [illegible] *infr. hic.* [illegible] *infr.* [illegible] & *pignus,* quod omnibus non licuit. *l.* 1. *ff. quod cujuscumque Universitatis.* (17) Inficiator proprii chirographi dupli pœnæ punitur. (18) Δημοσιεύειν [illegible]. *Scrimg.* Plerumque honestiores viri, licet ipsi contrahant, servorum, [illegible] sua non [illegible] publicis inscribi, *l.* 2. §. 4. *ff. de auctor. tutor.* Idemque recte constitutum est, ut si servum [illegible] fecisse stipulationem, adversus eum servitutem testes non admittantur, *l. fin.* Cod. *de contrah. stipulat.* (19) Vid. *l.* 1. Cod. *de alimentis pupillo præstandis.* (20) Medium tenendum *l.* 4. §. 1. *ff. de off. procons.* *l.* 1. *ff.* [illegible] §. 31. *vers.* & *post multa Inst. de rerum divis.* (21) Exceptionem non numeratæ pecuniæ Græci vocant ἀναργυρίας *hic,* uti *Nov.* 136. *cap.* 5. (22) *Nov.* 49. *c.* 2. *Nov.* 73. (23) Τὸ [illegible] *Scrimg.* interpres hic legisse videtur [illegible] de quo in *l.* 11. C. *qui potior.* (24) Hoc enim contractibus solet inscribi, ut debitoris ejusdemque heredum bona creditoribus sint obnoxia. (25) Ταῖς ἀργυρατικαῖς [illegible] credit nomine tacitam habent hypothecam. (26) *Novell.* 4. (27) Evictionis causa fidejussores accipere solemus, *l.* 4. *l.* 37. *ff. de evict.*

& aliam (1) sibi omnem securitatem parent : ipsis vero id neque consuetudo, neque in conficiendis contractibus celeritas permittat) per præsentem sacram pragmaticam formam, eam speciali munificentia ipsis elargimur, quæque alteri personæ, collegio, corpori, aut officio nullo modo competat, statuimus, ut & ipsi & qui cum ipsis contrahunt, quando adversus ipsos actiones instituunt, in inquirendis persequendisque rebus in quibus ipsis tempus prærogativam præbet, tali privilegio (2) utantur, quale ante legis nostræ lationem habuerunt : ut probatione debitores bonis cessisse non gravati, siquidem satisfactionem a principalibus consequi nequeant, adversus res ab illis abalienatas, & ex speciali generalive hypotheca ipsis obnoxias, in quibus, (ut dictum est) antiquius quam alii creditores jus habent, actionem movere possint. Existimamus enim, quæ prædicto argentariorum corpori, & qui cum ipsis contrahunt, conceduntur, in communem (3) se beneficentiam extendere : ideo quod illi non paucis quibuspiam, sed omnibus ferme quæ in universa republica fiunt contractibus ministerium præstent.

C A P. V.

HOc quoque illis ad petitionem ipsorum concedere visum est : Ut quando dicam aliquibus impingunt, & ad promissionem decimæ (4) partis adiguntur, ne ab illis fidejussiones exigantur, sed sufficiat ipsorum hac de re factum promissum : quippe qui digni sint quibus per (5) se credatur, cum ipsorum fides & pro aliis sufficere existimetur. Illud manifestum sit, quod si legi succubuerint, nihil illis profuerit fidejussorem non dedisse : sed nihilominus decimæ partis pœnam depensuri sunt, quemadmodum & qui illos in jus vocant, ipsis. Insuper & qui ab illis in jus vocantur, similibus pœnis subjicientur. Hoc unum discrimen in hoc capite fuerit, quod (quemadmodum jamjam dictum est) qui e collegio argentariorum actiones instituunt, fidejussorum datio in decima parte per speciale nostrum beneficium his condonata & remissa sit.

C A P. VI.

QUoniam vero quod supplices ad diversa tribunalia (6) protrahuntur (idcirco quod eorum qui cum ipsis contrahunt infinitus numerus sit, & ut contingit, pauci probi sint & grati) non solum ipsis damnum, verumetiam communibus rebus impedimentum inferri compertum est : etiam in hac parte priorem nostram circa illos providentiam imitamur, ac jubemus ut speciales illis judices sint, sive in jus vocent, sive vocentur, & prudentia tua (7), & Petrus gloriosissimus sacrarum nostrarum largitionum comes, consularis, & patricios, ut apud utrumque horum movendæ inter ipsos & alios qualescunque controversiæ, aut etiam apud judices antehac a nobis illis datos ac deinde defunctos sine moræ examinentur, atque brevi finem, qui nostris legibus conveniat, capiant, & supplices prætoriorum vexatione liberati, officio & rebus suis vacent: tantoque candidius & libentius subditorum contractibus operam navent, quanto minore improbitate & ingratitudine tentantur, aut qui improbi esse conantur, iniqua illis damna inferre non sinuntur.

C A P. VII.

POrro postquam & aliam nobis dolosorum hominum fraudem exposuerunt, denuntiantes, quomodo quidam a dicti collegii argentariis pecunias mutuati aut mutuantes emerint aut emant possessiones immobiles suarum uxorum aliorumve quorumpiam familiarium nomine, quo videlicet generalem illam acquisitorum acquirendorumque bonorum oppignorationem circumscribant : nonnulli etiam quæ sibi debentur, a debitoribus aut in pecuniis, aut omnino in immobilibus rebus recepturi, non in suam personam, sed (quemadmodum dictum est) aut uxorum, aut cognatorum istiusmodi solutionem, cessionem, aut venditionem faciendam curent, quo per istiusmodi rationem inopiam prætendere possint : ipsi vero qui ea dicto argentariorum corpore de illis benemeriti essent, hos quibuscum contractum iniisse non videantur, in jus vocare nequeant : in hoc quoque capite parem munificentiam argentariis, & qui adversus ipsos similes controversias movent, exhibentes jubemus, ut (8) si debitorum quempiam dolo fecisse quominus res suas possideat, aut jus suum clam in alium transtulisse demonstretur, liceat actoribus in rem, aliave legitima actione id factum esse ostendere, adversusque dictas res, quasi debitoris sint, procedere, & undique technis pulsis, indemnitati suæ & in debito & in hoc factis expensis consulere. Eam autem prudentiæ tuæ memoratique gloriosissimi viri diligentiam esse scimus, ut jam motas, nondum autem finitas, aut in posterum etiam movendas controversias ita dijudicaturi sitis, ut neque supplices ex debitorum improbitate aut fallacia injustum dispendium subeant : neque innoxii ex iniquis obliquisque commentis importunas eversiones sustineant. Ita vero etiam, ut quæ nuper ipsis petentibus præbita sunt, rata & inconcussa maneant, & quæ per præsentem sacram nostram pragmaticam formam liberaliter conceduntur, ad mentis voluntatisque nostræ scopum perficiantur, qui hoc agimus, ut omnes subditi recte & non captiose in negotiis versentur, & quibus (9) debetur, quod ministerium reipublicæ negotiis præbeant, quieta vita fruantur, ac neutiquam per improborum machinationes judiciis, quæque inde manant difficultatibus, & dispendiis impliceantur.

C A P. VIII.

CÆterum quod in quoquo dictorum capitum specialiter posuimus, id in orationis obsignatione & fine generaliter ponere visum est : ut in omnibus prædictis, his qui in prædicto argentariorum corpore recensentur, eorumque heredibus & successoribus (10), *tum etiam illis qui cum ipsis contrahunt, ac eorum heredibus & successoribus*, in quibus rebus adversus argentarios actiones movent, æqualia (11) privilegia sint. Convenit enim, ut utraque pars eam simplicitatem integritatemque in contractibus ac negotiis suis servet, quam sibi ab altera servari velit.

§. 1. His demum per præsentem sacram nostram pragmaticam formam jussis & hoc addimus, ut prudentia tua (12) omnesque magni magistratus eos qui in prædicto collegio recensentur, juvent, ut sive per edicta, sive per literas, sive per alium quemcunque consuetum modum servato juris ordine competens subsidium consequantur, possintque illis adversus improbos succurri, neque cogantur & ipsi adversus alios improbi esse, sed æquos atque bonos se illis, qui cum ipsis contrahunt, exhibeant : quippe cum id nostrorum temporum bonitati universæque reipublicæ contractibus, quorum præcipui quique & maxime necessarii semper per prædictum collegium fiunt, conveniat.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, prudentia tua, & quicunque alius reipublicæ nostræ judex, firma servato. Supplicibus vero hanc sacram pragmaticam formam in quocunque judicio, & majori & minori, producendi, illamque recipiendi, ac inde subsidium consequendi facultas esto : utpote quæ tantam in præsenti proposito & in prædictis tractatulis vim habeat, quantam in aliis negotiis generales nostræ leges obtinent. Dat. 5. Kal. Mart. *Constantinop.* I p. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno xvi. post (13) BASIL. V. C. CONS.

E D I C T U M VIII.

DE PONTICI TRACTUS VICARIO (14).

Idem Imperator Basso gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

SUffecturos *civiles magistratus* Pontici tractus provinciis existimantes, præpositum quondam illis locis *Vicarium* medio post tempore sustulimus (15) : nihil eorum quæ postmodum ab illis facta sunt, commissum iri expectantes. Atqui posteaquam ex rerum experientia cognovimus, in provinciis hisce homines habitare *latrociniis* & cædibus innutritos, & homines * ferentes semper * congregantes & * armis utentes ** & his, effugiuntque in has res constitutas pœnas, dum provincias in quibus deliquerint, deserunt, neque *provincialium* magistratuum quisquam ex attributa sibi provincia egredi audet : ut nos etiam, quanquam persæpe homines in provinciam emiserimus, fiscumque stipendiis gravaverimus, nihil tamen amplius effecerimus, quod ad manum is magistratus non esset, qui auxilium ferre, & istiusmodi insolentiam reprimere posset.

C A P. I.

REvocare *Vicarii* magistratum visum est, & Galatiæ (16) primæ magistratu *ad pristinum statum redacto*, ut non nisi civilis sit, quemadmodum ante erat, quam nos illum, sublato vicarii magistratu, dignitate annonaque majore decoravimus : vicarium denuo omnibus Pontici tractus provinciis præficere : *ita* (17) *vero* ut non solius præfecti locum adimpleat, verum etiam gloriosissimi magistri sacrorum nostrorum officiorum, gloriosissimorum etiam ducum, magnificentiss. denique *eorum* magistratuum, qui sacro nostro patrimonio, cubiculo etiam, & domesticis, protectoribusque præfecti sunt : deinde istiusmodi potestatem habet, qualem cujusque provinciæ magistratus in sua provincia habere solet : ut neque per dignitatem, neque per sacerdotium (18), neque per cingulum, neque per militiam, neque demum per quodcunque aliud quisquam hujus jurisdictioni eximatur : sed ad consimilem modum omnes illi subsint, sive plebeii sint, sive etiam cingulo, dignitate, militia aut sacerdotio etiam decorati fuerint, idque non in criminibus solum : (non enim militarem tantum hunc magistratum facimus) verumetiam si quis de re pecuniaria litem instituere velit. Omnibus etenim hominibus, omnimodisque rebus magistratum hunc communem facimus.

§. 1. Reddimus autem illi, quod & antea habuit, sacrum (19) auditorium, ut controversiæ in aliqua Pontici tractus provincia provocatione suspensæ, dummodo quingentos aureos non exsuperent, non in felicem hanc urbem deduci, sed apud seipsum ad sacrarum formam examinari debeant, sive ex ipsa civilium magistratuum jurisdictione *provenerint*, sive etiam ex sententiis cujuspiam magnæ hujus urbis magistratuum, aut ex nostra jussione motæ sint. Nemini vero potestatem facimus, ut postquam provocatione suspensa (20) controversia mota fuerit, altera (21) provocatione utatur. At sane si qua controversia ab initio apud illud cœpta sit, eamque provocatio consecuta fuerit, procedet provocatio quemadmodum solebat, antequam magistratum misissemus, tanquam si medio tempore nihil novi intervenisset. Quod sane & in Galatiæ præside jubemus : quem simplicem (22) denuo magistratum facimus, quasi in illo nihil medio tempore innovatum esset.

C A P. II.

FAcultatem etiam huic (23) vicario damus, ut (24) a vicina hac Bithynia incipiens, usque ad Armenios ipsos, Trapezunta etiam, & nostræ reipublicæ Persas versus fines in quamcunque Pontici tractus provinciam velit, proficiscatur : ut velut ab initio ac primario quæ hucusque commissa sunt, competentibus pœnis persequatur, (quorum sane & gladii jus illi concedimus) præcipue vero milites adoriatur si qui *desertis* (25) *stationibus* suis istiusmodi se nequitiæ dediderint. Et si quidem criminibus obnoxium quempiam invenerit, hunc cingulo privet, qualecunque etiam habeat : non expectans donec eum magistratum sub quo is militat, ea de re certiorem fecerit, tanquam qui istius magi-

(1) Pera pignora. (2) Argentariis datum hoc fuit, ut [illegible] conveniretur : fidejussores vero [illegible] non convenirent, quod iniquale [illegible] fuit. [illegible] pacto in ea re sibi prospicere. *Novell.* 136. *cap.* 2. (3) Argentariorum officium publicam causam habere dicitur, *l.* 10. § 1. *ff. de edendo*, *Nov.* 136. (4) Decimam, cujus [illegible] mentio, solvebant, qui calumniose [illegible] *l.* 1. *Cod. hac autem lud. de pœna* [illegible] ... Nam [illegible] ... *de calumniatoribus*, constat. Eam [illegible] Justin. [illegible] decimæ [illegible] habeat. *Nov.* 112. *c.* 2. qua lege hoc [illegible] argentarios, quibus [illegible] contenti esse debent. (5) Idonei creditur. (6) Forum competens argentariorum observa. (7) Præfectum urbis intellige. *arg. edict. 9. infr.* (8) Vid. Nov. 136. *cap.* 1. (9) [illegible], sed familiare est Justiniano hoc verbo uti, pro [illegible]. (10) *l.* 3. §. 1. *ff. quod quisque jur.* (11) Quod quisque juris in alium statuerit, eodem utatur. *l.* 1. *l.* 3. *ff. quod quisque jur. l.* 3. *in fin. ff. mandati*, *l.* 1. *C. de rescindenda venditione*. (12) Præfectum urbis [illegible] *arg. edict. 9. infr.* (13) Id est, anno 542. (14) Restituto scil. quemque [illegible] sustulerat Justinianus, eo in Comitem Galatiæ mutato. *Novell.* 8. *cap.* 3. [illegible] Pontico hic restituitur, cui datur jurisdictio in universum tractum Ponticæ diœceseos. Quot Vicarii in Oriente fuerint, vide *l. ult. Cod. de div. off.* (15) Et ita abrogatur *Novell.* 8. *c.* 3. (16) Galatiæ primæ loco redditur Consularis civilis magistratus. (17) Vicarius Pontici tractus, civili & militari magistratu fungitur, vicem atque plurium magistratuum.

(18) Sacerdotes habeant forum civile, vide *c.* 3. *infr.* (19) [illegible]. (20) Appellationis proprium est, litem suspendere. (21) Vide *l.* un. *ff. nihil innovari appellatione interposita*. (22) Ac civilem. (23) Pontico. (24) Tractus Pontici qualis. (25) De desertoribus vid. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *ff. de re militari*.

magistratus locum adimpleat, & in omnes omnino jus & potestatem habeat. In quævis etiam loca & latifundia, sive ad sanctiss. (1) ecclesias, aut ad religiosa pertineant monasteria, sive etiam ad *sacra nostra privata*, aut ad sacrum patrimonium, aut etiam ad nostram domum, aditum illi & introitum concedimus: & (ut simpliciter loquamur) nullum omnino locum ipsius jurisdictioni eximimus.

C A P. III.

INspectabit vero etiam militares transitus, an satis ordinatim (2) procedant: & si quicquam in illis committi inveniat, id corriget tum milites ipsos castigando, tum etiam subditis nostris in quibus injuria affecti fuerint, satisfactionem curando. Potestatem item concedimus, ut armis (3) privet, qui illa ad nullam militiæ necessitatem habent, illaque omnia in publica magnæ hujus urbis armamentaria inferat.

§. 1. Inhibebit etiam adulteria, homicidia, latrocinia, præcipue vero mulierum raptus, rerum ereptiones, infestationes etiam & vim, denique universum istiusmodi delictorum cumulum, tanquam id præcipuum a nobis illi assignati magistratus caput sit. Refrænabit quoque injurias, sive sacerdotes, sive magistratus sint, sive etiam nobiles, sive plebeji: neque cuiquam quod leges nostræ non probent, facere permittet. §. 2. Sustinebit autem controversiarum & examinationes & dijudicationes, habebitque propriam cohortem virorum vicarianorum septuaginta (4), qui per sacra nostra probatoria stipendia facient, quæ ex illo scrinio præbebuntur, ex quo & olim solebant quum vicarius esset. Reddimus illi multas (5) etiam, quot quondam vicario assignatas, nunc provinciæ præses in usus suos & ministerium percepit. Quum enim hic aliud nihil, quam civilis magistratus sit, superfluus ipsi illarum usus est: spectabili vero vicario, ut qui hac illac circumcursare debeat, necessarium illarum ministerium est. §. 3. Obediet (6) vero ipsi universus in illis locis constitutus exercitus, dictoque illi audientes erunt domestici & protectores, scholares etiam & milites: ita ut præsidali mandato nostrove jussu non indigeant, sed ipsi jure magistratus obedientiam ministeriumque præstent. Præstabunt autem ministerium quo loco degunt, extra quam si qua justa inevitabilisque necessitas, majoris auxilii indiga, ipsum huc adigat, ut ex uno loco in alium transferre *ipsos* necesse habeat. §. 4. Utetur porro præconis voce (7), & lampadibus (8) quatuor, quippe cum in hanc rem sumptus a nobis constitutus sit; quin & aliis omnibus, quæcunque civilis simul & militaris magistratus sunt, insignibus. Unde ad gloriosissimorum nostrorum ducum imitationem, & adresponsum (9) ministrare illi jubemus: per quos milites, si quando ita tempus postulabit, compescet, & in necessariis rerum ministeriis ac officio continebit. Quantum vero illi, assessori quoque ejus, & cohorti annonarum nomine assignaverimus: quantum etiam de reliquo Galatiæ primæ præsidem pro se, assessore suo, & obediente ipsi cohorte habere oporteat: item quantum ipsum aut in sacro nostro palatio, aut in religiosissimorum præfectorum prætorio pro magistratus codicillis dare conveniat, per subjectam descriptionem omnibus fiet manifestum. Hunc autem nos magistratum illis locis reddimus, ut iis qui injuria afficiuntur in promptu auxilium esset, omnesque qui in illis locis habitant, quibus hactenus pressi sunt difficultatibus liberarentur: & vero quiete ac recta legum moderatione fruerentur, magistratuum opera, quos tales illis locis præfecimus, ut ad omnem injuriam, ac aliena invadendi cupiditatem reprimendam sufficere queant.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur gloriæ tuæ manifesta facere visum est, quo ipsa cognoscens quid hac de re nobis nunc placuerit, id in omne deinceps tempus observet: & quemadmodum in subjecta a nobis descriptione comprehenditur, annonas illi præbeat. Dat. 15. Kalend. Octob. *Constantinop.* Imp. DN. JUST. PP. Aug. Anno xxv. (10) post BASIL. V. C. CONS. Anno vi.

E D I C T U M IX
DE ARGENTARIORUM CONTRACTIBUS (11).

Imperator Justin. Aug. Triboniano præfecto urbis.

P R Æ F A T I O.

COmmune collegii (12) argentariorum qui in hac magna urbe sunt, libello supplici a potentia nostra petiit, ut supra alia omnia quæ ipsis munifice largiti sumus, alio nunc etiam modo sibi opitulari vellimus. Exposuerunt autem quomodo nonnulli, quum debuerint, aut etiam debeant, quando pecuniæ aut res ab ipsis repetuntur, quod solvendo non sint, a se petant ut puras sponsiones pro ipsis subeant: & alias quidem hoc ipsum in obligatoriis schedulis conscribant, alias vero, propter contrahentis fidem, & sine scripto hoc facere sibi mandent: ipsi autem, illorum petitionibus cedentes, iis qui illis molesti sunt, certum tempus constituant, intra quod sponsor omnino debitum transfundat: *se itaque ad hunc modum* illis spondere, ac deinde ad diem liberaliter iis qui sponsiones susceperunt satisfacere: debitores *autem interea*, quasi per sponsiones satis caverint, aut mutui forte syngraphas obligationisque suæ schedulas recipere, aut apochas capere; *quomodo item* multi quum parare sibi rem aliquam voluerint aut velint, sibi mandent, ut pro ipsis pecuniam aut rem aliquam se daturos spondeant: & illis quidem quod affectarint, obringat: ipsi vero prompte pecunias aut res transfundant: *denique quomodo quum* ita simpliciter mandantibus illis sponsiones fiant, pecunias tamen aut res non aliter solvere velint quam qui sponsionem accepit, pecunias aut res ostendat, aut eas *se* accepisse probet; *unde quum* ipsi pecunias aut res dederint, quod illi probationes, pecunias aut res datas esse deposcant, postmodum contentionibus ac controversiis irretiantur. Quæ res simul in præteritis, simul in futuris sane quam perplexa illis est & formidabilis, imo & impossibilis. Quisnam eorum enim, pro quibus aut pecuniæ aut res sponsæ fuerint, vel spondentur, *quando is cui sponsæ fuerint*, quæ data sunt ostendere, aut ea se accepisse, apud acta probare *debeat*: ad eam *tergiversationem* devenire non velit? *Ac idcirco* persæpe se fatigatos aliis cedere actiones: neque hæc sibi actionem intendentibus opponi solum, verum etiam quibus actiones cessæ sunt aut ceduntur. Ac *vero* petierunt, ut ab hac difficultate liberentur: ut etiam si quidem *nulla* omnino *apposita conditione* pure mandatum factum sit, aut fiat, ut pecunias aut res intra certum tempus transfundant, simulatque præfinitum tempus elapsum sit, mandator sibi, & quibus a se actiones cessæ sunt, aut etiam ceduntur, ad debiti persolutionem teneatur: idque non solum si hoc interveniente scriptura mandaverit, verumetiam si sine scripto totum negotium confectum sit.

C A P. I.

NOs ergo succurrere isti rei volentes (cum omni æquitate tamen & justitia, atque ut in posterum omnibus citra periculum hæc procedant) statuimus, ne aliter (13) ipsi sponsiones subire velint quam scripto comprehensum de his mandatum ipsis detur, quod quomodo quamque rem fieri oporteat, luculenter explicet: ne ex bona *scilicet* fide in evidens exitium manifeste incidant. Verum si quo modo scriptura non interveniente mandatum factum sit, tempus autem determinatum sit, & tacuerit per omne tempus ille pro quo sponsio facta est, neque querelam moverit: decurrat vero etiam constitutum tempus, neque tum demum intra alios duos menses hoc ipsum in querelam deduxerit: omnibus modis mandator solvat sponsori debitum, quod ex ipsius voluntate ab aliquo eorum qui argentariæ mensæ præpositi sunt, sponsum esse constiterit: & neque ipsis, neque ipsorum heredibus, aut quibus cessæ ab ipsis sunt vel ceduntur actiones, istiusmodi quiddam opponi queat: sed illud obtineat quod mandati ostenderit tenor: qui quidem si literis comprehensus sit, literas judex sequetur: sin in literas contractus relatus non sit, probationibus ea de re secundum leges prolatis insistet. Atque hæc quidem teneant, & in jam factis ad hunc modum, & in faciendis etiamnum sponsionibus.

C A P. II.

SI quis vero ipsis interveniente scriptura, aut sine ea, famulatus (14) promissus fuerit, aut promittatur, probatio vero aut ex scripto (15), aut ex testium fide sufficiens & legitima producatur, hunc suam vim obtinere volumus, & ut quod pacto convenerit, exigi possit, ita ut nulla prorsus lex obsistere queat, quasi (16) id gratis & non pro mercede fieri oporteat: propterea quod omnis (17) illis ex eo vivendi facultas pendeat, quod usuras pendant, quod mercedem pro habitatione dent, & velut propugnaculum communis utilitatis sint: ut ne damnum sentiant, neque alimoniis destituantur, sed hanc habeant suorum laborum consolationem. §. 1. Sane si vel rationes, vel mutuas (18) syngraphas, vel propriæ (19) manus scripta quæpiam ediderint, edantve, aut ipsi illis qui cum ipsis contrahunt, aut illi ipsis, in quibus pecuniarum illatio & solutio descripta sunt, quæque ipsius mensæ præpositi, ipsius etiam amanuensis, (quos Samaritanos (20) vocant) & eorum rursum qui cum ipsis contraxerunt, literas præferunt, aut per omnia illius qui cum ipsis contraxit, manu scripta sunt, subscriptionemve habent: non poterunt qui cum ipsis contraxerunt, pecuniarum quidem illationem, quam argentarii in commentariis aut a se scriptis brevibus descripserunt, agnoscere atque inde in ipsos exactionem constituere: expeditionis vero solutionisque, tanquam facta non sit, descriptionem refellere: neque rursum poterunt argentariæ mensæ præpositi solutionem quidem exigere, illationem vero non agnoscere. §. 2. Verum si aut ex antisyngraphis, aut ex ratiociniis, aut ex propriæ manus scriptis probetur, & de illatione & de solutione, literarum veritas, utrunque omnino firmum & ratum erit: neque unum quidem ad eorus ipsos obtinebit: alterum vero pro ipsis irritum fuerit; exigetur autem quantum ratiocinia perhibebunt: nisi altera aut utraque pars in calculo (21) se errasse, aut in usuris (22) dispendium sustinuisse demonstret. Si enim tale quiddam evidenter commonstretur, id, quo quisque justitia & æquitate fruatur, correctione dignandum esse statuimus.

C A P. III.

HOc vero etiam nos docuerunt, quomodo quidam illorum, postquam a pluribus aut vice mutua inter se fidejubentibus, aut aliis pro aliis mandantibus, obligationis confessiones abstulissent, deinde debiti longe maximam partem percepissent, ut reliqua perquam jam exigua essent, reliquorum nomine extrinsecus ab uno aut duobus illorum obligatione capta, quod intra certum tempus isthæc persolvent, apochas forte aut liberationis confessiones omnibus ediderint: & quum aut unus aut plures eorum qui reliquorum obligationem subiissent, mori contigisset, heredes quæ ab illo aut ab illis pecuniæ pacto promissæ essent, eas exolvere noluerint. Statuimus igitur, ut si hæc ita sese habeant, quæ pecuniæ in obligationibus comprehensæ sunt, & quas defunctus aut defuncti scripto pacti fuerint, hæ ab heredibus (23) cum pactis usuris exigantur.

CAP.

(1) Ecclesiæ non sunt immunes a jurisdictione civili, adde c. 1. *supr.* [illegible] (2) Nov. 130. (3) Adde *Nov.* 85. *cap.* 4 (4) Cohors vicarii Pontici. (5) Quibus forte utebantur ad cursum publicum. (6) Obedientia magistratibus debetur. *Nov.* 62. (7) Κήρυκος [illegible], *Scrimg.* id est, præconem intellige. Præco, vox legum, ut & carnifex manus legum, qua de re dixi ad *Nov.* 69. *cap.* 3. (8) Λαμπάδων, *Scrimg.* Lampadariorum meminit *Novell.* 22. & Julian. *const.* [illegible] Lampadarii forte hic dicuntur, quod ignem præferrent. Occurrunt & Lampadarii, qui in sacris ceriones luces sive lampades accendebant, *l.* [illegible] *C. de decurs. officiis*. De Lampadariis edidit Theodosius Novel [illegible] quam antiquius. Ignis certe præferendi ante Reges Persarum mos antiquus fuit. *Xenophon* [illegible] deinde ad Romanos [illegible], *Herodianus* enim in *Commodo* refert, Commodum sorori suæ Lucillæ honores servasse. Nam & in theatris sella imperatoria ipsa sedebat καὶ τὸ πῦρ προπομπεύειν αὐτῆς. id est, & ignis eam præcedebat. Idem de Marcia Commodi concubina, omnia ei Augustæ adfuisse πλὴν τοῦ πυρὸς præter ignem, & de Pertinace: Venit in Senatum (inquit) οὔτε τὸ πῦρ [illegible] & in Marci Antonini vita dicitur Aulicum, [illegible] id est, aulicum ita comparatum esse, ut stipatoribus non utatur, aut veste insigni, aut lampadibus. Lucernas quoque a Gentilibus accendi solitas in Cæsarum solemnitatibus, *Tertull.* scribit *cap.* 34. *apologetic.* Grande videlicet officium, inquit, focos & choros in publicum educere [illegible] Cur die læto non laureis postes obumbramus, nec lucernis diem infringimus, [illegible] præcedit de januis laureis & lucernata. (10) De adresponso sæpe alias dixi. (11) Id est, [illegible] (11) Vide *Edict.* 7. *supr.* (12) Collegii argentariorum fit mentio *Edict.* [illegible] *supr.* (13) Cautum hic argentariis officio, [illegible] pro aliis spondere velint. (14) [illegible] Utcunque sponsio gratuita esse debeat, possunt tamen argentarii suis a debitoribus aliquid officii [illegible] exigere. (15) Probationes fiunt vel scripto, vel testibus. (16) [illegible] Sponsionis officium gratuitum est: vicinitas itaque mercedis [illegible]. (17) Argentariorum vita quæstuaria. (18) Ἀντισυγγραφάς. (19) Αὐτογράφοις. (20) Σαμαρείτας. Extat Novell. Justiniani de Samaritis 129. 144. [illegible] inter Novell. [illegible] sit etiam Samaritanorum mentio, *l.* 12. *l.* 16. *l.* 18. 19. 21. *Cod. de hæret.* Sed nihil ad [illegible] superiora pertinent. Verisimile est autem Samaritanos [illegible] & usque hodiernum, argentariis operam navasse. (21) Error calculi veritati non affert præjudicium, *l.* un. *Cod. de errore calculi*. (22) In usuris dispendium [illegible] qui lege majores usuras persolvit, *l.* 26. §. 3. *l.* 27. *C. de usur.* (23) Heredes debitoris [illegible] tenentur ad usuras, *l.* [illegible] *ff. de usur.*

C A P. IV.

QUod si qui datis pignoribus ab illis mutuati fuerint, aut mutuentur, deinde etiam in mutui syngraphis permiserint aut permittant (1), ut pignoribus pro ipsorum bona fide divenditis, eorum pretium in debiti solutionem imputaretur (2): ipsi vero hoc fecerint: ne molestiis illi implicentur, neque propter hoc negotia sustineant: sed juratis quanti pignora vendiderint, credatur: idque ipsis ad omnis improbitatis abolitionem suppeditet. At si quis non interveniente scriptura mutuatus, pignora obsignata aut non obsignata det, necesse habebit qui mutuatus est, ut aut pignora recipiat, agnoscens (3) sigilla: vel ipsa etiam pignora non obsignata, & adimpleat sortem pactasque usuras: aut si pecunias non habet, ad justam æstimationem illa relinquat, & reliqua expleat, neque dicere poterit, pignoribus, quanquam minus (4) valeant, creditorem contentum esse oportere: sed omne debitum quod cum pactis usuris in rationem deductum fuerit, omnibus modis adimplebit. Si vero datis pignoribus, sive obsignatis, sive non obsignatis, mutuationi tempus præfinitum sit, ac intra id non satisfiat, tantumque elabatur alterum: liceat ipsis, præsentibus (5) tabulariis, sacrisque eloquiis in medium propositis, & æstimatoribus adhibitis, diligenti æstimatione facta illorum pretium constituere, ac sive ad plenum debitum, sive ad ejus aliquam partem sufficiant, sibi imputare atque assignare.

C A P. V.

HUic sane etiam medicinam adhiberi cupierunt, ut quoniam (6) mutuo & dando & accipiendo, pro aliis etiam spondendo, & denique usuras pendendo vitam tolerent, ne ipsi in mutuationibus nostra opponatur constitutio (7), qua nemini ultra duplum accipere quicquam permittimus, si quidem quantum sors & usuræ faciant, persolutum sit. Nos igitur in posterum eam legem omnino violari nolumus: quod vero præcessit, quia nondum insidiis obnoxium sit, huic ipsis medentes sancimus ut in contractibus, qui revera argentariorum sunt, ad hodiernum diem factis, facultas ipsis sit, ut licet in iis debitis usuræ supra duplum datæ sint, nihilominus tamen quæ debentur cum constitutis usuris exigant: ita ut neque in usuras, neque in primitivum debitum quæ supra sortem jam soluta sunt, imputare compellantur: & ne ipsis in hac specie & quidem sola nostra de duplo constitutio obstet, quominus secundum contractuum naturam hæc exigant. Verum neque ipsi adversus eos qui cum ipsis jam contraxerunt, nostra constitutione abuti, neque imputare poterunt solutas jam usuras aut duplo usurarum, aut primitivo debito.

C A P. VI.

QUandoquidem vero postquam argentariæ mensæ Præpositis excepta (8) armata militia, cum omnibus aliis militiis in hac alma urbe commercium instituere permisimus; illique deinde quum mutuum dedissent, aut etiam darent, Bessiles (9) usurae (quantas argentariis concessimus) stipulati sint: hi liberaliter hoc ipsis opponant, quod dicant, ipsos non quæ argentariis, sed quæ militantibus conveniant, usuras capere oportere: hanc eorum iniquam & improbissimam objectionem vacare nulliusque momenti esse, & quæ pacto convenerint, aut etiam conveniant, obtinere volumus. §. 1. Neque vero id nobis placet, quod de argentariorum contractibus nonnulli petunt, ut omnino non dentur aut sortes aut usuræ, vel id (quod iis etiam pejus est) ut quæ legitimæ usuræ dantur, sorti imputentur. Etenim hoc quoque in contractibus qui cum argentariis initi sunt aut ineuntur, obtinere volumus.

C A P. VII.

UNum certe & hoc eorum est, quæ illi inter supplicandum proposuerunt, quod persæpe nonnulli qui ipsis obnoxii sunt, quum illi alios obnoxios habeant, ab illis sibi non satisfaciant: sed in suis uxoribus (10) solvendum prætextu dotis, eorumve quæ præter dotem data essent, aut aliorum etiam debitorum, ab iisque apochas sive solutionis probationes ferendas curent: & quod quum illi ad inopiam devenerint aut deveniant, vel mortui sint etiam, aut postmodum moriantur: ipsi vero tum debitum accipere velint: uxores, licet latenter illa acceperint, aut postea accepturæ sint, integra tamen ipsis debita opponant, ut ipsorum prorsus omnis spes concidat: petierunt autem, ut si quid istiusmodi factum sit, aut posthac (ut consentaneum est) fiat, necesse habeant qui apochas liberationemve a mulieribus acceperint, aut etiamsi quis contractus factus sit, aut omnino faciendus est, heredibus ad probationem eorum quæ gesta sunt *devocatis*, *eas eumve* proferant, ne uxores quibus nihil debetur, emolumentum sentiant: ipsi vero quibus debetur, defraudentur. Statuimus *nos vero*, ut si tale quidpiam factum sit, aut fiet, necessario illi instrumenta proferent, attamen absque omni suo incommodo, & ut nullum damnum ex prolatione sustineant: (memores enim sumus nostræ (11) constitutionis, quæ adactas literarum, ex quibus quis jus quodpiam suum tueatur, prolationes innoxias (12) iis qui proferunt esse vult,) sed proferant illi quidem instrumenta, & recipiant. Et si quidem inde aliquam utilitatem, qui adversus mulieres prolationem fieri coegerint, habere possint, hanc secundum legem ex ipsis sentiant, nulloque prorsus damno, qui protulerint, ob prolationem efficiantur. §. 1. Quod si mutuis syngraphis cum aliquo pacta, liberationes, aut etiam qualescunque conventiones instituerint, aut posthac etiam instituant, & quæ apud ipsos manserint modo aliquo (quod facile est) perierint: volumus, ut qui adversarias syngraphas habent, eas proferre, aut si nihil istiusmodi habere vel proferre posse, jusjurandum dare cogantur. Quod jusjurandum ubi apud acta monumentorum præstitum fuerit, non ulterius illos molestia affici oportet. Nemo vero in *exigendis* sportulis (13) judicialibusque expensis, pœnam, quæ talia committentibus imminet, reveritus, constitutionis nostræ modum transcendat.

C A P. VIII.

QUoniam deinceps quando petere semel cœpissent, hoc etiam petierunt, ut tua (14) excellentia curam ipsorum suscipiat, quibusque ipsi controversiis impetuntur, eas audiat; & si quos obligatos habeant, aut alii ipsos, his velut peculiaris (15) judex audientiam præbeat (propterea quod exacta cura quæ ad leges pertinent tractes, ac cuique suum jus tribuas, & facile rationem invenias qua quæ valde difficilia videntur, quæque alii non assequuntur nec intelligunt, dissolvi queant) sancimus ut secundum ea quæ a nobis constituta sunt, & ipsos, sive actores sive reos, in peculiaris judicis modum audias, & præterita secundum hanc legem componas, & quomodo æquum esse videbitur, futuris curam adhibeas: ut legitimum quoddam ipsis ac decens a nobis accedat auxilium. Convenit enim, ut qui pro omnibus se obstringunt, ac cuique utiles se exhibere student, eximio etiam aliquo fruantur auxilio. Et certe quæcunque & hoc tempore & olim, aut ex nostris legibus, aut ex sacris pragmaticis formis concessa ipsis sunt, illæsa rataque conservantor: ac in speciebus rerum jam gestarum atque etiam gerendarum, locum habento.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, et per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea gloria tua, & quicunque alius reipublicæ nostræ judex, firma servato.

E D I C T U M X.

DE (16) APPARITORIBUS PRÆSIDUM.

P R Æ F A T I O.

CUjusmodi insidias provinciales apparitores (17) seu cohortales fisco struant, persæpe ex ipsis rebus didicimus.

C A P. I.

POsteaquam autem & hoc unum ipsorum audaciæ caput esse edocti sumus, quod fiscalia involent, ac deinde in sacris (18) locis se occultent, hac ratione meritas pœnas se effugituros existimantes: statuimus (id quod & Dei amantissimis provinciarum episcopis scripsimus) ut si qui illorum in sacra septa confugiant, in potestate tuæ excellentiæ sit, ut hos ex illa provincia exire, & in quocunque velis loco esse jubeas: hoc adjecto, ut Dei amantissimi episcopi necesse habeant, ut illos ex sacris locis producant: ubi tamen fidem (19) publicam acceperint, se ex illis locis unde discedunt, sine aliqua distorsione a publicis ministris ad constituta loca ducendos esse. Ad hunc igitur modum in cohortales excellentia tua imperio utitor. Illud sane etiam Dei amantissimis *episcopis & religiosissimis* ipsorum clericis interminati sumus, ne e provincia data (20) fide publica illos ejicere, & in constituta loca cum fide publica ducere velint: *ob* sacrorum autem fortasse locorum *privilegium illos* illic morari *sinant*: ipsos de suo, minime vero de ecclesiasticis proventibus fisco indemnitatem præstituros, neque a sacerdotii ademptione liberos futuros.

E P I L O G U S.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, quæque per hanc sacram pragmaticam exprimuntur formam, effectui simul & fini tradere studeto.

E D I C T U M XI.

UT PONDERATORES (21) ET MONETARII (22) APUD ÆGYPTIOS QUICQUAM PRO OBRYZO (23) EXIGENDI, NULLAM DE RELIQUO FACULTATEM HABEANT: SED QUEMADMODUM IN MAGNA HAC URBE, ITA ILLIC QUOQUE SIGNATUM AURUM ÆSTIMETUR: ET ILLI SIGNA PRO PONDERE, QUOD IN SIGNATURA SERVATUM EST, IMPONANT.

Idem Imperator Petro gloriosissimo sacrorum Orientalium prætoriorum iterum præfecto, iterum etiam sacrarum largitionum comiti, & exconsuli.

P R Æ F A T I O.

QUod obryzum (24) apud Ægyptios sermone hominum celebre est, quod idem, superioribus sæculis, cum prorsus incognitum fuisset, admodum nuper in Ægypto contractus involvere & turbare cœpit: ad tantamque absurditatem processit, ut in unamquamque libram novem aurei dentur, in posterum reprimi, ac ex communi usu tolli oportere putavimus. Ideo id autem, ne rempublicam oblædat, neu sub totum contractus obturbet, ac involvat: præcipue vero quod cujus absurditatis longe maxima pars (quantum cognoscere potuimus) in ipsa Alexandria solum consederit, neque similiter per Ægyptum aut illius tractus alias civitates in publicum usum pervenerit.

C A P. I.

SAncimus itaque, ut secundum id quod olim obtinuit, tametsi mediis postmodum temporibus in signatura quæ apud Alexandrinos absoluta dicitur, vitiatum sit, in Ægyptiaco tractu de auri tractatione & valore statuatur: ita ut non possit a quoquam pro male adinvento atque excogitato obryzo quicquam exigi. §. 1. Item, ut quod aurum per Ægyptum ratum & receptum est, sic in contractibus computetur, quomodo quod in hac magna signatum est urbe: idque periculo pro tem-

(1) Permittere argentario debitor potest, ut pignora citra solennitatem vendat, pretiumque venditionis redactum sorti imputet. (2) Quod ex pretio pignoris vendito creditor capit, in debitum imputare tenetur. Pretium pignoris acceptum, sorti imputatur, vide l. 2. C. de pign. pigneris & omni causa. (3) Assignis genus observa, ut debitor sigillum suum agnoscat. (4) Ad justam quantitatem sortis & usurarum sæpe debitores pignus dare solent: interdum pignus sortem exsuperat, interdum non exsuperat. Quemadmodum ergo quod superest, non cedit lucro creditoris: ita quod deest, non cedit in ejus detrimentum. l. 8. in fin. Cod. de pignorib. l. 28. ff. de rebus creditis. (5) Conjunge l. 1. §. 36. ff. depositi. (6) Vita argentariorum in quibus consistat. (7) Nov. 121. (8) Argentariis urbanis interdictum commercium cum militibus armatæ militiæ. (9) Argentariorum usuræ sunt besses ou bessaies, à huit pour cent. (10) Edict. 7. c. 7. supr. (11) l. ult. C. de fide instrumentorum. (12) Qui coactus instrumentum protulit, non est eo mutandus. (13) Vide l. 1. l. ult. C. de sportul. (14) Præfectum urbis alloquitur. (15) Judex argentariorum competens, præfectus prætorio, Edict. 7. cap. 4. supr. l. 1. (16) Περὶ τῶν ταξεωτῶν, Scrimg. (17) Βουλευτὰς, Scrimg. id est, provinciales decuriones. (18) Iniqui apparitores judicis, non fruuntur jure asyli, facit Nov. 17. c. 7. §. 1. Nov. 128. c. 13. l. 6. §. 6. C. de his qui ad eccles. (19) Τὴν ἀκίνδυνον λαμβάνοντες λόγον, Scrimg. et alibi, λόγον λαμβάνοντα, Novell. 117. cap. 11. διδόναι τοῖς κελευσμένοις πίστιν, Nov. 5. cap. 2. §. 1. sacramenti interventionem, l. 6. §. 4. C. de his qui ad eccles. après lui avoir donné parole, facit Edict. 2. supr. (20) Μετὰ τοῦ λόγου πίστεως, Scrimg. (21) Græci ζυγοστάτας, Scrimg. hic, l. ult. C. de pond. alias Cod. Theod. de ponderatorib. de quib. infr. hic dicam. (22) Græci χρυσώνας, Scrimg. (23) Τοῦ ὀβρύζου, Scr. de quo infr. dicam. (24) Ὄβρυζον, Scrimg. Sic in quadam lege Caroli Magni Aurum ad obrussum. Dicitur etiam ὄβρυζον in neutro, ut in Basilicis, capitaliter ponitur, qui τὰ τελικὰ ὄβρυζα dixerit vilioris. Obryzum Hieronymus quasi ophirisum ex Ophiro (quam nonnulli putant hodie vocari le Peru) in cap. Esai. 13. c. 12. quod obradiet splendore. Est enim coloris optimi, quod Hebræi Ophaz. Græce cairon (lege κάθαρον) vocant, alii, obryzum quasi ὄβρυζον, id est, purum & sincerum. Ab obryzo obryziaci solidi ex auro excoctissimo. l. 1. C. Th. de ponderatoribus, l. 2. C. ne nemini liceat in coempt. l. ult. Cod. de veteris numismat. potest. l. un. Cod. de volatica. veter. Sed. in Nov. 44. in fin. obryzum instrumentum, l. 4. C. Th. de auro coron.

tempore præfecti apud Alexandrinos Augustalis, & quæ ipsi parent cohortium, servetur.

CAP. II.

QUoniam vero fraudulenti hujus facinoris ponderatores monetariique autores sunt, injunximus illi qui illos magistratus nunc obtinet, ut ad dandam idoneam cautionem se per absolutam signaturam (1) contractibus ministratoros, &, si quando signare oporteat tantum solummodo se inscripturos, quantum revera quod signaverint aurum pendeat, ipsos adigat: ut pro eo more qui perperam hactenus obtinuit, non liceat illis amplius quam revera signati auri pondus sit, signaturæ inscribere. Si namque tale quippiam ausi fuerint, & bona illorum publicamus, & corporalibus pœnis ipsos subjicimus, ut qui secundum jussa nostra ab usitato sibi & consueto scelere non destiterint. Sed & necesse omnino habebunt, ut tum præfecto apud Alexandrinos Augustali, quique pro tempore eum magistratum habebunt, in consuetis frumenti emissionibus, tum vero etiam alabarchæ (2) qui nunc est, quique pro tempore futurus est, & sacrorum nostrorum thesaurorum præposito, nullo prorsus accepto lucro aurum suppeditent.

CAP. III.

ITa vero illi hujus rei curam injunximus, iisque qui magistratum post ipsum suscepturi sunt & cohortibus quæ ipsis parent, ut sciant, si pro obryzo aut a sacrarum nostrarum alabarchiarum (3) præfectis, aut a sacrarum nostrarum largitionum præposito quicquam exactum esse manifestum fiat, sibi id de suorum ex suppeditatis ipsis, & cohortibus annonis tum etiam ex facultatibus suis dependendum fore: idque non solum donec in magistratu fuerint, verum etiam postquam magistratum deposuerint: deinde etiam, sive initis ab initio pactis (vetus enim illud de obryzo (4) non est, cœpitque temporibus admodum nuperis & recentibus) participes istius lucri fuerint, sive etiam nihil istiusmodi pacti sint. §. 1. Aliis porro qui mercaturam faciunt, & hactenus lucri aliquid capere consueverunt (5), interdicto similiter denunciabis, quod si quid in contractibus capere pro obryzo, aut in computationem deducere comperiantur, & bonis excasuri, & corporales (6) pœnas subituri sunt. Rem perverse cœptam, tantoque progressu facto universam rempublicam dispendiis involventem, per præsentem legem in reliquum tempus tolli jubemus, ne de cætero contractus afficiat & obturbet: idque ita observari periculo præfecti apud Alexandrinos Augustalis, quique pro tempore eundem magistratum gessuri sunt, & utriusque cohortium. *Adeo autem id jubemus*, ut vel ejus memoriam aboleri *velimus*, quo a tanto incommodo & damno per Ægyptiacum tractum contractus *aliquando* liberi fiant.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram exprimuntur legem, gloria tua effectui finique tradi & observari jubeto. Dat. 6. Kal. Januar. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTINIAN. PP. August. Anno XVII. (7) post BASIL. V. C. CONS. Anno VIII.

EDICTUM XII.

DE HELLESPONTO.

PRÆFATIO.

EDocta nostra est potentia, quomodo Joannes scriniarius per Hellespontum, ut cui nomine ratiociniorum civilium, sive (ut vocantur) solennium proventuum commissæ formæ essent, quum in regionem illam venisset, a nulla re, quæ ad summam deprædationem spectarent, abstinuerit civitates populatos sit, & reversus in almam hanc orbem, ipse quidem auro abundaverit, Hellespontiorum vero regioni omnem summamque paupertatem reliquerit. Ac sane quomodo *idcirco* cum illo agi oporteat, & injuria affectis resarciri damnum possit, *jam* a nobis definitum est.

CAP. I.

AT quoniam propter eorum, quibus istiusmodi demandantur, insatiabilem avaritiam, generali (8) *legis* forma universale isti rei remedium adhiberi debere putavimus, sancimus, ut si quis istiusmodi rei causa in provinciam quampiam sive Hellespontiorum, sive aliam quamlibet profectus, prædidale jussum habeat, ne quispiam illi obtemperet citraque periculum ipsius exactio propulsetur: si vero cum sacra pragmatica forma venerit, & quod profert commonitorium sit, aut literæ de hoc conceptæ, neque iis obtemperetur, uti quæ ad deprædationem, præterque nostram notitiam & voluntatem prodierint: sin quod ostenditur, pragmatica forma sit, ut (9) ne sic quidem ex eo confestim aliquid fiat, sed talem pragmaticam formam provinciæ præses apprehendat, de eaque ad nos referat, & alteram a nobis jussionem expectet: ut si illam, cuique talis forma commissa est, agnoscamus, altera nostra pragmatica forma, quæ exactionem fieri demandet, procedat: sin aut rem, aut personam reprobemus, nihil istinc fiat, sed sacra forma a provinciæ præside remittatur, qui sciat, quod si hanc rem neglexerit, indeque damnum aliquod subditis nostris proveniat, illud ipse de suo resarciet.

CAP. II.

FAcultatem vero etiam episcopis (10) damus, ut si provinciæ præses pragmaticam formam inhibere negligat, cuique illa demandata est, concedat & conniveat, eam rem nobis significent. Ac si hoc didicerimus, illum tanquam criminis socium, de magistratu dejiciemus, cingulo quoque & facultatibus privabimus, & qui quacunque in re injuriam passi fuerint, iis indemnitatem recuperabimus.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, ex præsenti sacra pragmatica forma discens effectui simul & fini tradere studeto. Dat. 15. kal. Septemb. *Constantinop.* BELIS. V. C. CONS.

EDICTUM XIII.

LEX DE ALEXANDRINIS ET ÆGYPTIACIS PROVINCIIS.

PRÆFATIO.

QUum vel minima (11) quæque nostra cura dignemur, certe multo minus quæ maximi ponderis & momenti sunt, ac rempublicam nostram continent & conservant, pro derelicto habere, aut neglecta competentique ornatu vidua esse debemus finere: præsertim cum tua excellentia ministerio nobis sit, cui per omnia nostra incolumitas, rerum publicarum incrementum & subditorum nostrorum gubernaculum curæ est. Considerantes itaque, quomodo superioribus temporibus, tametsi aliis locis publicæ exactiones sic satis constitutæ viderentur, in Ægyptiaco tamen tractu adeo confusæ fuerint, ut quid in provincia ageretur, hic cognosci non posset: ejus rei conturbatum modum atque ordinem, qui hucusque duravit, valde admirati sumus. Sed Deus hoc etiam temporibus nostris, tuoque officio servatum voluit. Ut enim nobis frumentum inde adjiciebant, sic nihil aliud contribuere volebant; verum subditi omnia plane a se exigi omnino affirmabant: pagorum (12) autem præfecti, & reipublicæ administratores, publici exactores etiam, & præcipue pro tempore præsides hactenus eam rem ita administrarunt, ut nemini innotescere posset ac ipsis solis lucrosa esset. Quoniam igitur si rem in (13) genere ac promiscue administrari sinamus, haud unquam illam perpurgare decenterque constituere possimus; ideo magistratum qui Ægypti rebus præest (*Præfectorum* (14) *Augustalium* nempe) moderatoribus curis præficere visum est. Non temere enim unius (15) hominis industria tantis (16) curis par sit, nec ita rem administrare valeat, ut inde cujuspiam boni sensus ad nos resultet.

CAP. I.

PRopterea igitur statuimus, ut excellentia tua hanc nostram ea de re legem ad se receptam sic formet atque ordinet, ut illam nos tulisse, tuam vero excellentiam ministerium habuisse dignum sit. In primis autem spectabilem *præfectum* Augustalem ipsi Alexandriæ (17) præesse, & omnium ejus rerum curam habere volumus, & insuper duabus (18) Ægyptis, ac iis solis, excepto oppido Menelaita (19) dicto, quod Ægypto præjacet, & præterea Mareota (20). De illis enim qui videbuntur, constituturi sumus. §. 1. Volumus autem ipsum (ut dictum est) non uni Alexandriæ, verum etiam duabus Ægyptis, dictis Mareota Menelaitaque exceptis, *ita* præesse, ut magistratus provincialis dictarum duarum provinciarum (quomodo etiam hucusque obtinuit) ipsi soli subsit. Et (quod in idem recidit) *volumus* spectabilem *præfectum* Augustalem propter dictæ maximæ urbis (21) populositatem, magistratus militaris jus habere: non ut res dividatur, in duosve magistratus distrahatur: id enim conducibile esse omnino non putamus) sed ut unus homo dicto solio præsit, & in omnes qui illic sunt milites, sive in ipsa magna Alexandrinorum urbe, sive in duabus (ut dictum est) Ægyptis stationes habeant, jus & potestatem habeat.

CAP. II.

CUrare enim etiam te oportet, ut decorum in civitate servetur, neque tumultus quispiam in dicto populo oboriatur: & quum dicti magistratus præfectus, & civilis magistratus, vim & militum robur in subsidium habeat, (quod quantum ad ipsos milites, tum qui in Alexandria, tum qui in utraque Ægypto sunt, vicarius sit) ille Deo duce & auspice dicti decori per civitatem servandi curam gerat: illique gloriosissimos generosissimusque dux præsentalium (22), Orientalis etiam * (23) & adresponsum (24) præsto sint, & quæ is jubeat, in iis obsequiosi sint. Est autem ipsi cohors & Augustaliana & Ducalis, militum plus minus sexcentorum: non ut seorsum Ducales sint, seorsum etiam Augustaliani: sed ut una cohors, unaque recensio sit, in qua centum primates sint, quinquaginta in Augustaliana cohorte, totidem inter Ducales: quorum inter

(1) Ζυγοςάται, de quibus hoc edicto, & l. ult. C. de ponderator. libripendes, seu ponderatores, signa ponderibus imprimebant, ut hos: eorum judicio singulis in civitatibus nummi probabantur, ut ex his appareat, quanta nummis in explorandis veteribus fuerit diligentia, Synesius Asclepiodoto [illegible] Plaudit Plautus in *Querulo*, Quid tam simile, quam solidus solido? etiam hic distantia quæritur. In auro vultus, ætas & color, nobilitas, literatura, patria, gravitas atque adscriptio, quæritur in auro plus quam in homine. Cujac. adde 4. l. obs. Ut ad Zygostatas revertar, non dabatur eis excolendo tutelæ, quantumvis in publica re occupatis, ut ad l. 4. ff. de excus. tut. notat Cujac. Ζυγοςασίας fit mentio 10 l. 1. C. de frumento Alexandr. Verum eo loco ζυγοςάτης est, quo frumentum admetitur.

(2) Κατὰ [illegible] ἀλαβάρχῃ. Scrimg. de Alabarchis dixi ad l. 9. Cod. de vectigalib. & commiss. (3) [illegible] ἀλαβαρχιῶν. (4) Obryzum quid esset, superius dixi.

(5) Obryzum pro incremento solet aliquid exigi, si forte nummi, qui inferuntur, non sint ex hujusmodi auro: verum hic prætextus illicitus solidorum, qui sunt speciei probæ minime obtendi debet. (6) Sic in Basilicis. [illegible] (7) Id est, anno 545. (8) Edictorum hæc definitio est, l. 3. C. de legib. (9) Vetat imperator temere credi edictorum principalium latoribus, præsertim si in his de vectigalibus imponendis agatur. (10) Episcopi præsidibus negligentibus immittere possunt, facit l. 26. C. de episc. aud. (11) Minima quæque imperatori quoque curæ esse oportet. (12) Παγάρχαι, Scrimg. 9. Euseb. 1. eidem esse, qui a Diodoro 1. βιβλιοθ. dicuntur νομάρχαι. Erat enim divisa Ægyptus in plures partes, quarum quælibet νομὸς appellabatur, id etiam confirmat Plinius 5. c. 9. hinc præpositus pagorum, l. 1. Cod. de susceptorib. His locis permutat Cujacius ad l. 3. Cod. de muneribus [illegible], legit, Præfectum pagis, in l. 5. C. Theod. de pignor. & propositum pagis, in l. 40. C. Theod. de decur. pro Pagis. (13) Κεχυμένως, Scrimg. legendum [illegible] in universum eversione, de quo dixi ad l. 62. in fin. ff. de contrah. empt. (14) Vid. l. 1. ff. & Cod. de off. præfecti Aug. (15) Unus plurium vicem sustinere non potest, unius hominis industria curis infinitis sufficere non potest. (16) Potestas & jurisdictio præfecti Aug. [illegible] (17) Innuit opulentiam Ægypti. (18) Ægyptus (quam Mizraim sacri scriptores & Cissus Arrian Maniano) duplex, superior, olim Thebais: hodie Sahid Joanni Leoni: Inferior, quæ & Delta antiquitus, postea Augustamica, vel [illegible] dicta est. Idem Leo refert Ægyptum hodie duas in partes divisam & Orientalem Bechria, Occidentalem Errif vocari. Ammianus 22. paulo aliter refert: Tres, inquit, provincias fertur habuisse temporibus priscis: Ægyptum ipsam, Thebaidem, & Lybiam: quibus duas adjecit posteritas ab Ægypto Augustamnicam & Pentapolim a Lybia sicciore disparatam. De Ægypto vid. Herodotum 2.

(19) Menelaita oppidum, olim Canopus, de quo sic Ammianus *lib.* 22. *in fin.* Hadsinus, inquit, impendio locus sanis & diversoriis latis extructus, auras & salutari temperamento perflabilis, ita ut extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. (20) Marcia [illegible] Stephanus, hinc Mareotis nomus apud Ptolomæum, & Mareoticum vinum Stephanus. Mareotides sic mentio apud Plinium 5. *cap.* 9. (21) Alexandriæ sc. de qua vide Ammianum 22. in fin.

(22) [illegible] Scrimg. Præsentales, qui præsentes adsunt Præfecto Augustali, ut & præsentales domestici, l. 6. C. de advocat. divers. judicum, seu præsentales, l. ult. C. de domest. (ubi Græci præsentales [illegible] vertunt) l. 55. C. de re milit. præsentes milites, vel numeri, l. 18. l. ult. in fin. C. de re militari, præsentalis cursus cultus publici, Notitia imperii, præsentium ordines 27. Niceph. 1. Hinc magister præsentalium militum, l. ult. C. de re militari, l. 18. l. ult. C. de offic. magist. milit. qui sunt in sacro comitatu Principis, vel ut Arcadius loquitur, in præsenti, l. 22. §. 1. ff. de castrens. Præsentale magisterium. Marianus dicit fuisse duos comites militum præsentalium.

(23) Τὸ * καὶ. (24) Adresponsum [illegible], quasi legatus & vicarius ducum præsentalium militum. De apocrisiariis alias diximus.

inter ipsos ordo alternet, ut priores partes Augustalianus, alteras Ducalis habeat, quam centum inter ipsos primarum formam deinceps conservari volumus. Cætera, ut ei qui magistratum obtinet videbitur, constituantur: ut tamen cohortis mixtim ex Augustalianis & Ducalibus constantis numerum, sexcentorum militum scilicet, non excedat.

C A P. III.

OMnia vero quæ sub illo fiunt, & ad tuum solium, & per excellentiam tuam ad nos referuntur: ut quod a vobis fit, si rectum & bonum sit, autoritatem accipiat: & ubi cohors constituta fuerit, absque probatoriis, quibus nostra manu subscriptum sit, ut hactenus obtinuit, nemo Augustalianus fiat. Ipsa autem universa cohors Augustaliana appellabitur. Enimvero qui ab Imperatore designatus, Imperatorioque judicio dignus habitus, Magistratum assumet, & puras (1) manus conservabit, & se in omnibus Imperatorio judicio dignum exhibebit. Neque enim nos tantam solummodo consolationem, quantam usque ad hunc diem spectabilis Augustalis habet (quinquaginta annonas, & quinquaginta capita (2) videlicet) ex publico illi dabimus: sed magno auctuario adjecto, quadraginta auri libras pro annonis, consuetudinibus, & calandicis (3) quotannis ipsum accipere volumus: idque a vindice (4), & ex subjectis huic formæ locis & caussis.

C A P. IV.

ADsessores autem ejus ex eisdem quinque libras auri accipient, quæque ipsis apparet cohors, mille solidos: quanquam antehac tertiam ejus summæ partem solummodo habere solet. Ita res per se splendida erit, proque nostrorum temporum dignitate administrabitur.

§. 1. Ut porro solennis stataque frumenti illatio (5) recte procedat, id ejus qui istiusmodi magistratum tenebit, primam curam esse volumus: ut ipse spectabilis *præfectus* Augustalis, & quæ illi cohors apparet, suo bonorumve suorum quæ in præsentia habet, quæque aliquando habiturus est periculo: cohortis vero etiam tanto periculo, ut non de his modo, verum etiam de salute & vita judicium subitura sit, omnem curam & diligentiam subire debeat, ut dictum felicis (6) solennisque illationis frumentum & exigatur, & consuetis temporibus emittatur. §. 2. Atque hoc quidem, quod ex utraque Ægypto contribui debet, exiget: aliud vero citra dilationem suscipiet, aut etiam navibus injiciet: quantumque canon ejusdem solennis illationis, quæ in hanc almam urbem advehi solet, postulat, hoc emittendum curabit. §. 3. Volumus insuper ut similiter quod a nobis magnæ Alexandrinorum urbi donatum est, quantum quidem ex utraque Ægypto pendi debet, exigat suo cohortisque suæ periculo: quantum vero ex utriusque locis provenit, suscipiat: quod tradatur modo, quam qui hactenus obtinuit longe explicatione, qui in sequentibus declarabitur: & (quomodo consuevit) in ejusdem urbis alimoniam expendat, quo illi Deo propitio per omnia satis fit. Quo autem huic rei nullum omnino impedimentum adferatur, cum ipso spectabili Augustali eidem periculo subjici placet, quotcunque militum sub ipso constitutorum, clarissimorum etiam tribunorum, & cujuscunque civilis publicique auxilii officium atque numerum adscripti sunt.

C A P. V.

CÆterum quod *frumentum* ex locis ipsius jurisdictioni non subjectis exportatur, id eatenus inducere ipsi periculum & necessitatem volumus, ut postquam exportatum sit, ipse sine ulla mora id suscipere, & quæ ipsi paret cohors ad hanc almam urbem suo periculo devehere debeat. Summa etiam cum diligentia curabit, ne ex subjectis ipsi civitatibus, provinciis, quibuscunque locis, portubus etiam aut ostiis, prius frumenti quicquam exportetur, quam stata (7) illatio Alexandria solverit: ac vero ut ne tum quidem, extra quam si id a nobis per sacras nostras formas, aut filiorum tuorum (*) jussu permissum fuerit aut permittendum sit. In omnibus autem cohortales quæ ipsis injunxerit (quomodo dictum est) ipsi ministerium præstent: navicularii vero frumentum suscipiant, navibusque imponant, atque Deo duce ad hanc almam urbem navigent.

C A P. VI.

SAne si ex utraque Ægypto frumentum non exegerit, neque illud huc mittendæ felicis (8) solitæque illationis Alexandriam importandum, neque ante finem mensis Augusti ad almam hanc regiamque urbem (9) vehendum curarit: si etiam frumentum Alexandrinis a nobis in alimoniam elargitum, mense Septembri in ipsorum urbem non importarit: sciat, quod quantum illationi alimoniæve frumento, pro eo modo qui ex utraque Ægypto inferri consuevit, deest, in ternas artabas (10) pro singulis solidis a solio suo & ipse sive magistratum adhuc obtineat, sive privatus factus sit, & heredes successoresque ipsius exigentur: nulloque modo bona ipsius libera erunt, antequam quicquid inde debet, ad ternas æstimatum artabas suis mensis intulerit. Interim convenit omnino ut ad prædicta tempora ipse ex utraque Ægypto plenariam etiam exigat.

C A P. VII.

QUandoquidem vero de solenni illatione tractatus connexum & inseparabilem habet portoriorum titulum, volumus etiam, quæ ad ipsum pertinent (quo isti negotio plene convenienterque prospiciatur) certa juris forma comprehendere. Volumus igitur, ne in posterum portoriorum susceptor facultatem habeat, ut se quibuscunque publicis vectigalibus immisceat, ac nonnullis solvendo vectigali obnoxiis illud remittat: itaque quæ *συνήθειαι* (11) nuncupantur (*quæ per indulgentiam & gratuito data dixeris*) accipiat, & publica inde negligat: ab aliis vero plus quam par sit exigat, & plures ut violentius & supra consuetos, ac hinc confundendæ rei occasionem initiumque capiat, portoria quidem recusari non posse prætendens, ex rei vero confusione suum commodum captans: & mensas quidem tot tribunalium despiciens, simul autem lucri causa cuncta ad se trahere conans.

C A P. VIII.

QUoniam etiam tua excellentia vigilanter cuncta gubernans, nos docuit quantum (12) portoriorum canon qui ex Alexandria suppeditatur, subducta ratione conficiat, solidorum *videlicet octoginta* millia, (quippe quum quod frumentum traditur, in octogies centena millia exurgat) volumus, ex subjectis provinciis, locis & proventibus portoriorum susceptori octoginta hæc solidorum millia dari. Quam largam liberalitatem ideo facimus, ut ne quid omnino ex dilatione defectuve solennis frumenti transmissionis conficeretur. Spectabilis autem *præfectus* Augustalis, & quæ ipsi cohors ex Augustalianis,

pro-

(1) Nov. 17. c. 1. (2) Τὰ πεντήκοντα κάπιτα, Scrimg. Capita, pabula equorum dixi ad l. unic. C. *de annonis & capitat.* (3) Καὶ καλανδικὰ, Scrimg. de [illegible] ... Calandica videntur fuisse capitis tegumentum aliquod ... Cornelii Bertrami ... [illegible] ... Ægyptiorum ... Plinio ... Herodotus ... Ab hic ad alios transitum verisimile est. [illegible] ... Novell. ... (7) [illegible] ... (9) ... edit. Colon. Monast. habetur *filiorum tuorum*. (10) [illegible] ... (11) Συνήθειαι sunt, quæ dat collector exactori, ut aliquid de exigendi severitate remittat. vid. l. ... Cod. *de exactionibus tributor.* Eadem autem ratione dicuntur ... Novell. ... [illegible] ... Paul. 2. sent. ... Apulejus ... philantrophon ... [illegible]

... l. 1. §. ... ff. ... [illegible] ... Xenia judicibus etiam dabantur ... Terent. in Andria ... Tertulliano ... Vestiarium ... Placet & hoc quoque addi: ... Donativum quod militi ultra stipendia datur ab imperatore ... Xenia & Xeniola ... Seneca 4. de benef. Stipendium ... Cicero ... Equestre ... Hordearium ... Columnarium vero, vectigal erat columnis impositum a Cæsare ... Clavarium quod in Caligatorum clavos impendebatur, Tacit. ... Calcearii meminit Suetonius in Vespasiano cap. 8. Camelasia, quod pro Camelis alendis datur ... Nuptiale ... Salgamum vero quod ad esculenta condienda erogabatur ... Equimentum quod pro equo ... [illegible] ... alia longe plura in meis ad hunc locum Commentariis addam aliquando. (12) Portoria frumentarii Alexandrini summa 80000. solidi, Transmissio frumenti annua 8000000.

prioribusque Ducalibus (ut dictum est) in unam coitionem conjunctionemque conflata praet, portoriorum susceptori per civitates atque loca, & ab hominibus ex Alexandria & utraque Ægypto in hoc delectis exactiones facient. Cujusmodi exactionem ipse etiam portoriorum susceptor similiter faciet. Ut suo periculo (quomodo dictum est) praefectus Augustalis ac ipsius cohors una cum portoriorum (1) susceptore hæc exigant. Ipsi vero harum rerum exactionis periculum etiam incumbit, ut irreprehensibiliter aurum exigat, & in dictum usum expendat, & prout hactenus moris fuit, navicularis (2) distribuat: una cum ipso portoriorum susceptore in omnibus labores & pericula sustinente spectabili praefecto Augustali, cum ipsi parente cohorte, & fortissimis per illa loca constitutis cohortibus cum suis tribunis: quippe quia conveniens sit, ut omnibus modis portoriorum ratio per contributionem suppleatur hæcque susceptori dentur, qui convenienti consuetoque modo illa disponet, ac pro omni solemni illatione naviculariis præbeat. Atque hæc quidem prima illi cura administrationique applicanda est solennis illationis & portoriorum.

C A P. IX.

SEcunda deinde loco excellentiam tuam & pro tempore hujus magistratus praefectum, scriniarios etiam & tractatores (3) & duces ex Ægypto & Alexandria curam habere volumus exactionis publicorum tributorum, in tribunalis tuæ excellentiæ utramque mensam, & privatam & publicam inferendorum, ex illis scilicet civitatibus, & ab illis personis horumque fidejussoribus & e locis quæ in hoc selecta sunt, & sacræ huic legislationi subjectis: ut nullo modo neque spectabilis praefectus Augustalis: neque quæ ipsi paret cohors, neque Dei amantissimus Alexandrinus Episcopus cujuspiam publicæ exactionis rationem reddere vel exigere, aut etiam per qualemcunque causam indictæ exactione, quæ ad excellentiæ tuæ mensas, aut ad homines ab illa delectos pertinet, communionem habere possit: præterquam si tractatores, quinqua in provincia illorum locum supplent, auxilii causa id fieri petierint.

§. 1. Si enim hoc petant, aut si gloria tua, quique pro tempore eundem magistratum obtinebunt, id jubeant, necesse habebit praefectus pro tempore Augustalis, quique sub ipso sacramento obstricti milites sunt, & horum tribuni, cohors etiam quæ eidem magnificentissimo Augustali apparet, & quodcunque civile publicumque auxilium, ut scriniariis tuis suppetias veniat: & ut omnes istiusmodi illationibus utrique excellentiæ tribunalis tuæ mensæ competentibus obnoxii, citra omnem dilationem imposita sibi publica tributa inferant, neque contradicere audeant, faciat. §. 2. Si enim qui in utraque Ægypto (excepta Mareota (4) & Menelaita urbe, de quibus in sequentibus convenientia statuemus) aut Alexandriæ habitant, istiusque modi illationibus obnoxii sunt, ad dationem vultum obvertere, in aliquove adversari audeant; & spectabilis praefectus Augustalis militarem simul & civilem magistratum obtinens cohortiumque primores & tribuni illum aut illos qui debent, inferre atque in fiscum benevolos esse non coegerint: sciant, & ipse magnificentissimus praefectus Augustalis, & quodcunque auxilium cujus paulo ante mentionem fecimus, se in singulis fisco in partem eorum quæ debentur adjudicandis periclitaturos: qui vero contradicere ausi fuerint, bona sua publicanda, seque e provincia ejiciendos esse. Manifestum vero sit, quod in omnibus quæ ab excellentia tua decernentur, praefectus pro tempore Augustalis tuæ excellentiæ potestati ac imperio, prout hactenus moris fuit, subfuturus est.

C A P. X.

CÆterum si gloria tua, aut scriniarii, aut tractatores, aut qui illorum locum supplent, in provinciis fidem publicam nonnullis dare voluerint, pro illis ipsi periclitabuntur. Dabit tamen illam Dei amantiss. patriarcha (5) in tot dies atque in hunc modum, in quem ab excellentiæ tuæ magistratu jussum, aut a tractatoribus petitum fuerit. Et si præter hæc publica (6) fides detur, erit illa omnino irrita. Non enim quemquam præter hæc hominibus in quamque causam delictis fidem publicam dare concedimus. præterquam si quis in hoc fidem publicam capiat, ut in publico versetur & intra certos dies quicquid debet omnino fisco persolvat aut sufficientem tractatoribus scriniariisve cautionem præstet. Ad hoc, qui præter hæc fidem publicam quocunque modo ceperit, æqualis cum iis qui non acceperunt conditionis sit, intraque sacra etiam septa exactionem sustineat. §. 1. Verum si Dei amantissimus archiepiscopus extra dictum modum fidem publicam dederit, necessario Dei amantissimi œconomi, & sanctissimæ ecclesiæ defensores, quod damnum fisco hinc obortum fuerit, id agnitum de suo & de facultatibus suis resarcient. Qui si sat divites non fuerint, ex (7) sanctissimæ ecclesiæ pecuniis & rebus fisco satisfiet. §. 2. Quod si præter notitiam & voluntatem Dei amantissimi episcopi fidem publicam ipsi fisco dare ausi fuerint, non modo ea omnino irrita erit: verumetiam ipsi damnum rependent: & beatissimus patriarcha, si quid præter voluntatem ipsius fecerint, omnino ipsos & ab officiis quæ habent removebit, & e sacerdotio ejiciet. §. 3. Si vero magistratus quispiam contra vetita, cuipiam qui publica tributa tuis mensis assignata debeat, fidem publicam dederit, sive praefectus Augustalis, sive clarissimi tribuni qui cohortibus præsunt, sint, & a dignitate magistratuque removebitur, & fisco privatus factus damnum resarciet: idque non modo quum adhuc superstes fuerit, verum etiam (8) ubi mortuus fuerit. Obnoxii enim ipsi heredesque & facultates ipsorum hujusmodi exactionibus erunt, ut videlicet pœnarum metu istiusmodi nihil committatur, neque quispiam, priusquam omne debitum persolutum sit, pœnam effugiat.

§. 4. Item si quis ex iisdem civitatibus locisve in jus vocatum exemerit (9), aut exactioni impedimento sit, oportet, & hunc in quantum exemptus tenebatur, obnoxium esse, ejusque exactionem cum heredibus, successoribusque suis & in bonis sustinere. Cæterum quibus, (ut dictum est) omne periculum incumbit, (tractatoribus nempe & scriniariis) omnem ipsi potestatem procurationemque hujus rei habeant, totumque canonem qui ex dictis civitatibus, provinciis, atque locis mensis tuis infertur, ad mensas tuæ excellentiæ, tum publicam, tum privatam emittant, & quibus eum dari constiterit tradant.

C A P. XI.

STatuimus porro, ut spectabilis Praefectus Augustalis iis qui a solio tuo in hoc mittuntur, sive tractatoribus, sive scriniariis, sive (10), qui ipsorum locum supplent, in exactionibus ipsos respicientibus, & in publicam privatamque mensam inferendis, necessario opem ferant.

§. 1. Et si quem ex dictis locis in fiscum improbum esse, atque ut exactionem effugiat, tumultum (11) ciere contingat: volumus tractatori, sive scriniario, sive qui illorum locum obtinet, facultatem esse, ut hoc magnificentissimo praefecto Augustali manifestum faciat: qui suo, cohortisque sibi apparentis periculo milites succurrere rei inhibereque improbos, & quæ mensis debentur, exigere cogat: ut dum hæc per civilem militaremque manum perficiuntur, citra dilationem exigi, & in magnam hanc urbem (12) importari possint. Sciant autem clarissimi tribuni fortissimique milites, & maxime qui inter illos principatum obtinent, quod si hoc neglexerint, neque ut illa omnia quæ diximus facerent, curarint, de (13) annonis etiam periclitabuntur. Retinebuntur enim illæ a praefecto pro tempore Augustali, ipsiusque periculo mensis tuis inferentur. Tum & bonorum publicationem sustinebunt clarissimi ipsorum tribuni, quique inter ipsos primas tenent, qui sane & capitale supplicium metuant: & universum agmen e provincia motum ultra Istrum flumen (14) sive Danubium transferetur, ut in illorum locorum limitibus custodiæ causa perseveret. §. 2. Illi vero qui in fiscum improbi fuerint, atque istiusmodi necessitatem expectarint, publicationem ac perpetuum exilium Sebastiam (15) & in Pityusam (quæ in extremis * Euxini Ponti finibus est) deportati sustinebunt. Eandem vero similemque curam & occasione largitionalium titulorum, omniumque quæ ad sacras nostras largitiones pertinent, spectabili praefecto Augustali imponimus, quæ quidem ab ipso atque etiam ejus cohorte & Alexandriæ & per utramque Ægyptum debeant expediri. Etenim harum rerum hæc a nobis constituta procuratio est. Et conveniens est, ut ipse ejusque cohors suo periculo largitionalium tributorum, omniumque causarum ad sacras nostras largitiones pertinentium exactionem curet: ut hujusmodi publicæ illationes, quæ sacris nostris thesauris applicantur, omni periculo spectabilem praefectum Augustalem ipsique obsecundantem cohortem concernente, & exigantur, & sacris nostris largitionibus inferantur. Si enim horum quicquam neglectum fuerit, periculum illi & de magistratu & bonis imminebit: idque non solum dum in magistratu erit, sed postmodum etiam quando magistratum deposuerit: adeo ut illud periculum ad successores quoque ejus, & heredes transiturum sit. Donec enim quæcunque ex locis ipsi subjectis sacris nostris largitionibus debentur, expleta fuerint: non ipse tantum hujusmodi exactionibus obstrictus erit, verum (16) heredes etiam ejus & successores. §. 3. Sed neque asylum (17) dabit quisquam iis qui ipsius jurisdictioni subsunt, præterquam iis qui exactionis periculum (ut dictum est) sustinent, quæ sit periculo spectabilis pro tempore praefecti Augustalis, & obsecundantis ipsi cohortis. Pecuniæ autem devotis sacrarum largitionum palatinis transfundendæ sunt, quorum hæc rei curæ incumbit, aut qui alioqui ad hoc a gloriosissimo praefecto inclyto huic magistratui præposito emittuntur. Neque contra ea quæ ante excepta sunt, fidem publicam dare quisquam, aut in exactionibus impedimento esse poterit. §. 4. Devoti autem milites, & qui in agris, & qui in urbibus illis sunt, passuri eadem sunt, nisi ipsi quoque opem tulerint: omnibusque modis largitionales pecuniæ collectæ, ac iis qui in hoc missi fuerint transfusæ sint, & denique tanta cum alacritate exactionem exercuerint, quantam in ea ab ipsis exhiberi præcepimus.

C A P. XII.

ILlud item spectabili praefecto Augustali tribuimus, ut ipsi & militibus, & regionis primoribus (18), & rerum fiscalium sub ipsius jurisdictione & potestate constitutarum exactoribus, in omnibus imperare licitum sit: ut tamen regionis (19) primores, si aut circa frumentum, aut circa portoria (20) aut alias fiscales res, quæ vel dictas causas vel sumptus per provinciam faciendos concernant, improbuli atque refractarii sint, pro imperio removere non possit. Si quid autem mali fecerint, non removebit quidem illos, sed in custodia constituet: deletisque circumspecte aliis qui recte in negotio versentur, omnia hæc solio tuo, & per hoc porro imperatori nunciabit, quo nos omnia cognoscentes, & de illorum qui recte in negotio versati non sunt ejectione & delectorum regionis primorum (21) (si videbitur) institione, eorumque quæ ad regionis (22) primatum ac primorum bona pertinent traditione, quod æquum & conveniens sit, statuemus. §. 1. Sed & qui Alexandriæ & per utramque Ægyptum rempublicam administrant, omnesque etiam qui tributa ipsius exactionibus assignata in locis ipsi subjectis tractant, ipsius imperio suberunt. Quin & in alias quascunque provincias ipsi non subjectas, & ut debitores ad se adducat, & fiscalia exigat concedere: & si qui, quum Alexandriæ aut in duabus Ægyptis possessiones habeant, alibi degant, aut in provinciis ipsi non subjectis habitent, hos in provinciam quam deseruerunt (quo rebus fiscalibus ipsi subjectis nihil impedimenti obveniat) reducere illi liberum fuerit. Quod idem faciet, si qui ad mensas tuas pertinentia debeant, & tractatores, quive illorum locum supplent, aut qui exactionibus publicis privatisve tuis mensis inferendis incumbunt, tale quippiam ipsi significarint. Nam & tunc ad eundem modum & emittere & adducere hos debebit, ut a tractatoribus tuis exactionem sustineant. Non poterunt autem debitores, quum in aliis locis sunt, in fiscalium rerum causa praefectum Augustalem exceptione submovere, quasi competens ipsorum judex non sit, quod sane & in largitionalibus exactionibus fieri volumus.

C A P. XIII.

REstat ea exactionum cura quam spectabilis præfectus Augustalis ipsique obsecundans cohors militaribus impensurus est sumptibus, iis qui Alexandriæ, quique in duabus (23) subibuntur Ægyptis tum etiam

(1) Αὐτὸ [illegible] τῶν [illegible]. (2) Ναυκλήροις. (3) Τρακτευταί. (4) Vid. cap. [illegible] & seq. (5) Πατριάρχης. (6) [illegible] vid. Edict. [illegible] supr. [illegible] (7) Privati culpa nocet [illegible] ecclesiæ, facit l. 10. in fin. C. de sacr. eccl. vide cap. [illegible] (8) Delicti nomine, in bona defuncti ad pœnam agere possumus, licet alias regulariter crimen morte finiatur, dixi ad Novell. 22. cap. 20. (9) [illegible] in jus vocat. Nov. [illegible] in fin. [illegible] (10) Fatem [illegible] successore [illegible] quam in auctore. (11) Conjuratio tumultum ciendi [illegible] (12) Constantinopolim scilicet. (13) Un prince peut arrêter les gages de ses officiers, & se payer sur iceux de son dû. (14) [illegible] sive Danubius. (15) Σεβαστούπολις καὶ Πιτυοῦς [illegible] Sebastopolis & Pityusa ad Pontum Euxinum sita fuerunt. (16) Heres facto defuncti tenetur, l. cum a matre 14. C. de rei vindicat. (17) Ἀσυλον [illegible], vid. Edict. 2. supr. [illegible] (18) Πατριάρχαις. (19) Πατριάρχαι. (20) Ναῦλα. (21) Πατριάρχαι. (22) Πατριαρχίας. (23) De utraque Ægypto dixi cap. 2. supr. [illegible]

etiam civilibus solennibusque magnæ (1) Alexandrinorum urbis & utriusque Ægypti tributis. Erit igitur spectabilis præfecti Augustalis ipsique obsecundantis cohortis, ut hæc suo periculo & exigant, & tradant, neque eam rem amplius tuæ excellentiæ scriniarius exequetur, quem quod res militares administret, [illegible] (2) Ægyptii nuncupant. Atque hic quidem in universum desinet: spectabilis autem præfectus Augustalis, ipsique obsecundans cohors, quibuscunque voluerit modis, suo periculo exactionem faciet, omnibusque devotis militibus qui Alexandriæ stationem habent, sumptus suppeditabit, eos suo periculo a subjectis locis & civitatibus exigens.

C A P. XIV.

COges porro pro tempore Alexandrinum vindicem (3), ut quos sumptus facit, eos omnes in accendendis calefaciendisque publicis balneis, ac aliis omnibus civilibus solemnibus faciat, qui quidem *sumptus* sacræ huic nostræ legi expressa omnes subjecti sunt, quæ descriptio hos quoque evidenter declarabit, ex cujusmodi locis, atque titulis, sive causis, & personis hi colligantur, deinde quanti sint, quemque ad modum dispensari debeant: solemnes sumptus videlicet, & quorquot in duabus Ægyptis civiles (4) sunt, qui civitatibus periculo pecularis harum provinciarum magistratus porriguntur. In iis vero qui a spectabili præfecto Augustali ipsius cohortisque periculo dispensabuntur, fidem (5) publicam dandi, & quæcunque negotio conducere putaverit, faciendi facultatem habebit: quippe cum periculum in ipsum ejusque cohortem omne concedat, ut tamen qui sumptus Alexandriæ fiunt, per illos qui hactenus eos faciunt, servata consuetudine fiant. §. 1. Nullus autem hoc prætextu, quod spectabili præfecto Augustali non subsit, neque vero etiam ipse spectabilis Augustalis, neque ejus cohors improbitatem aliquam incipient, fraudemve quampiam aut in illationibus aut in frumenti solenniter illati transvectionibus committant: sed pure rem tractent, eoque modo quo quam maxime reipublicæ & prospicient & commodent: expendentes quam ea res necessaria atque inevitabilis sit: & scientes etiam quod extremo (6) supplicio obnoxii erunt, si quid hac in re non solum maleficiose perpetrarint, verumetiam vafre quicquam & per commentum egerint.

C A P. XV.

ENimvero illud etiam quod ab excellentia tua ad nos relatum est, in hac lege inscribendum esse duximus. Gloria enim tua, in dicta civitate Alexandria omnia perscrutata invenit in tabula, quæ temporibus Anastasii pientissimi principis confecta fuit, quando Marianus vir inclytus sub ipso res administrabat, extitisse tabulam publicam, quum vindicis (7) in modum Potamon fiscalibus Alexandrinis præesset, qua in tabula (8) descriptus esset rerum exportandarum titulus, qui diversis causis mille * aureos ita expensos ferret: quadringentos nonaginta duos publicis ejusdem civitatis balneis: quadringentos item & undeviginti anticanthato (9), ut vocant: quingentos postremo & quinquaginta octo cum dimidio, portoriorum (10) susceptori: ut descripta summa in mille quadringentos sexaginta novem aureos exurgat. Deinde vero ab iis qui rempublicam administrant, in eandem rerum exportandarum causam aureos centum perceptos esse. Præfectum autem pro tempore Augustalem pro triginta sex pullis equinis trecentos & viginti aureos accepisse. Similiter præbere dictæ Alexandriæ civitatis equestribus (11) ludis. Atque hanc quidem formam esse non solum magistratus illustrissimi Strategii (12), verum etiam usque ad secundam indictionem præteriti circuli (quæ fuit ante annos quindecim) durasse. Ex eo autem tempore quorundam negligentia, aliorum autem dolo malo, plurimorum vero etiam furto eam rem paulatim imminutam, & publicas balneas illas quadringentorum nonaginta duorum aureorum summa, portoria autem quingentorum quinquaginta octo, & semissis aureorum illatione defraudata esse: idque occasione illis data, quod nonnulli partim ex Principis aula, partim ex soliis tuis facultatem sibi pararent, ut gratis e dicta civitate Alexandria regulas (13) aliasque species, quæ hujusmodi tributo obnoxiæ sunt, exportarent. Atque ita quidem memoratam civitatem paulatim esse depauperatam.

C A P. XVI.

EXcellentiam itaque tuam & in his animum intendentem amplexati, statuimus, ne aliquibus hujusmodi sacra Principalis forma data quicquam utilitatis auferat, sed omnes agnoscant, quod usque ad illustrissimi illius Strategii (14) tempora dare consueverunt: ne etiam spectabilis præfectus Augustalis majores sumptus faciat, quam antea & temporibus illustrissimi Strategii fieri soliti sunt: neque novo aliquo commento tributa illa attingat sibique vindicet: sed vetus forma quæ usque ad Strategium illustrissimum illum & ipsum obtinuit, custodiatur; ne denique pro tempore Augustali contentionis occasio detur, ut hic quod nihil ceperit, ille vero quod minus ceperit, dicat: sed ex universa summa mille octingentorum & undenonaginta aureorum aurei trecenti & undeseptuaginta leventur & demantur. Aliquanto enim benignius quam pro exactione jure agere, & ob copias præfecto pro tempore Augustali colligendas, alios mille quingentos & viginti aureos solos ex titulo inferri volumus, quibus ex aureis trecentos illos & viginti aureos occasione triginta sex pullorum, quos ex antiqua consuetudine Alexandrinis equestribus ludis suppeditare tenetur, spectabilis præfectus Augustalis sibi imputabit. Reliquos vero mille ducentos aureos; eidem in annonas ipsius annumerari volumus. Atque ita quidem ea res non difficilis soluta fuerit, & pristinam rationem servabit, neque ulli prorsus ad dolum malum fenestra aperietur.

† De publicarum autem balnearum calefactione, & anticanthato (15), & publicis portoriis, ex aliis causis descriptio in hac sacra lege adhuc instituetur.

C A P. XVII.

QUoniam vero Mareotam (16) Libyco (17) tractui subjecimus & nonnullos Alexandrinos in popularibus seditionibus deprehensos, quo sibi inferendas a spectabili præfecto Augustali pœnas effugiant, illuc profugere constat: statuimus, ut pro tempore spectabili Augustali facultas sit, ut ob hanc causam, & quidem solam, commentariensem (18) illuc mittat, qui ad eum qui clarissimi provinciæ Libyæ præsidis locum obtinebit, cum publicis (19) literis proficiscatur, quo illos & comprehendat, & per cohortes militesque qui sub ipso sunt, tradat: ut nemo qui Alexandriæ publicos tumultus moverit, illuc confugiat, & spectabilis præfecti Augustalis pœnas evitet. Insuper & illi ipsi qui istis partibus præfuerit, facultas erit, ut si quos tales inveniat, eos & comprehendat, & castiget, atque etiam ** publice manu emittat, & liberet. In his itaque dictum magistratum circumscribimus, quæque in hac lege explicavimus, hæc illi facienda injungimus. Sic enim cura ipsi rei facile par, contracta etiam undique neque confusa fuerit, nullamque ad confusionem furtumque propensis maleficii occasionem præbebit.

C A P. XVIII.

HInc nos cura Libycorum limitum vocat, quos ad Paratonium (20) constituimus, collocata inibi militari manu, quæ in illis locis barbaros compescat. Spectabilem enim Libyæ ducem (ut dictum est) per Paratonium, & per subjectas illi civitates (in quibus qui sub ipso sunt milites, ipsius jussis obsequentur) velut stativa castra obtinere volumus. Percipiet autem ipse attributas sibi annonas, ut pro annonis, quæ in speciebus sunt, nonaginta, proque capitibus centum & viginti aureos consequitur supra mille quinque & quadrantem: pro annonis autem, quæ in auro consistunt, quinquaginta: ac pro totidem capitibus, aureos quadringentos. Ipsi item obsecundans cohors habebit aureos centum octoginta septem. Et milites qui videlicet ex his Libybus (21) Justinianeis, quique apud aliquam Justinianearum cohortium dictis locis assignatarum sunt, suas annonas, quemadmodum respublica ipsis constituit, percepturi sunt. Manifestum *interim fit*, quod & omnia solennia quæ civitatibus ipsis assignatis *dari solent*, quo modo hactenus data sunt, deinceps *ipsis* dabuntur. Similiter vero & provincialis magistratus, obsecundansque ipsi cohors, suas annonas habebit.

§. 1. Verum quoniam, si quis omnes hosce sumptus supputet, non paria neque sufficientia futura sint quæ ex locis ipsi subjectis, sive ex Libyum provincia inferuntur: idcirco necessarium esse duximus, ut Mareotam (22) (quomodo dicitur) & Menelaitam urbem (23) (quæ ante Ægyptiacam provinciam sita est) ipsi adjiceremus. Efficere enim alioqui nequeat ut e publico militibus sub ipso constitutis salarium suppeditetur, si, quæ danda sunt, aliunde pendeant ac sub alio magistratu contribuantur. tum etiam hinc ex diversitate magistratuum innumeræ sollicitudines atque tumultus essent exorituri. Atque ille quidem dictis locis præerit, tu vero tuo periculo, tibique obsecundans cohors, & civilis magistratus, una cum cohorte, exactionem perficietis. & quod collegeritis, militibus vobisque ipsis distributis, ut ipsorum & sumptus, & annonæ hinc conficiantur, proprio periculo exactione illorum facienda.

C A P. XIX.

NE vero hic cuiquam excogitandi, quomodo aut majores sumptus faciat, aut minorem illationem colligat, occasionem demus: hac etiam re decenter constituta, per subjectam huic sacræ legi descriptionem manifestum fecimus, quantos sit canon qui & ex dictis provinciis locisque, & ex Libya ipsa, Marenta etiam, Menelaitaque urbe illatus, ad tribunal tuæ excellentiæ defertur: tum etiam quanti sint sumptus quos circa magistratus, cohortes, solennia, & devotorum militum alimoniam fieri conveniret. Spectabilis autem præfectus Augustalis, ipsiusve cohors, aut quicunque alius provincialis magistratus cum dicto duce in subjectis ipsi provinciis, civitatibus & locis nullam omnino cujusquam rei communitatem habebit. Verum ipse spectabilis dux & civilis Libyæ magistratus in dictis locis, tum in pecuniariis & criminalibus causis, tum etiam in publicis exactionibus omnem potestatem obtinebit, ut quæcunque in Libya sunt, & omnes qui illa loca possident, in suis quisque possessionibus, & qui incolæ sunt etiam spectabili duci subjecti sint. Adeo ut tametsi qui sub dictis civitatibus aut locis quibus spectabilis dux præest, possessiones habent, in aliis provinciis habitent, similiter tamen in publicis exactionibus ipsi subjici volumus: ut potestatem habeat, ut ad ipsos exactores emittat, omniaque quæ exactionis ratio postulat, faciat.

C A P. XX.

POrro quia etiam sacræ nostræ largitiones ex his provinciis atque locis, quæ dicto Libycorum limitum duci parent, nonnulla recipiunt, nosque æqualem atque similem illis curam impendimus: sancimus, ut dictus Libyæ, & Mareotæ, Menelaitæque urbis (hæc enim illi adjecimus) spectabilis dux (24), & provinciæ præses cum obsecundante ipsi cohorte suo periculo largitionalium pecuniarum, quæ ex omnibus dictis debentur locis, exactionem faciat: ita ut plenæ illæ, citraque ullum defectum quotannis exigantur, & ab ipsis Alexandriam emittantur: porroque cui pro tempore ex devotis palatinis, ut illic præpositi officium adimpleat, commissum fuerit, tradantur: qui ipsis auxilium ferre debebit, sciens quod nisi has res omnibus modis curaverit, in idem cum duce, præside, & obsecundantibus ipsis cohortibus periculum incidet. In hoc etiam milites suppetias venient: & nisi id fecerint, in periculo erunt, ne easdem pœnas subeant quas Alexandriæ, & in utraque Ægypto constitutis militibus, nisi & ipsi eam rem æquali cura dignarentur, impusuimus. Neque vero præter causas superius exceptas præterque devotorum dicti magistratus palatinorum voluntatem, qui a suo pro tempore præfecto ad exactionem publicorum largitionalium omnino emittuntur, aliquæ securitatis promissiones in largitionalibus causis dari poterunt: sed e diverso, in iis (25) etiam locis quæ asyla appellantur, exactio exercebitur, omniaque alia similiter per Libyam, Mareotam, Menelaitamque Ægyptiacam civitatem in largitionalibus exactionibus exigentur, quemadmodum Alexandriæ atque in utraque Ægypto pro arcariarum exactionum occasione fieri oportere diximus.

(1) Alexandriam vocat Ammianus 22. verticem omnium civitatum Ægypti, inter cætera aer Alexandrinus laudatur ab eodem. Nullo, inquit, pene die incolentes hanc civitatem solem serenum non vident, adde 5. Plin. 10. (2) Stratiota Ægypti, quem & [illegible] videtur appellare, cap. 13. 14. infr. eod. (3) [illegible], de vindicibus alias dixi. (4) Civiles sumptus [illegible]. (5) [illegible]. (6) Id est, morte, vid. l. 21. ff. de poenis. (7) [illegible]. (8) Tabula rerum exportandarum, vid. l. [illegible] C. quæ res exportari non debeant. (9) [illegible]. Anticanthari fit mentio, infr. c. 20. in fin. (10) [illegible]. (11) [illegible]. (12) [illegible]. (13) Tegula Alexandria Constantinopolim asportari solitæ. (14) [illegible].

(15) [illegible], dixi ad cap. 15. supr. eod. (16) Vid. cap. 1. 9. §. 2. supr. eod. (17) Libycus tractus, provincia Ægypti, atque duplex Libya [illegible] & Pentapolis, cujus urbes præcipuæ Cyrene, Ptolemais, Arsinoe (quæ & Teuchira) Dornis, & Berenice. Illius Paratonion, Cherecia & Neapolis, vid. Ammian. 22. in fin. (18) [illegible]. (19) [illegible]. De literis requisitoriis & earum usu in criminalibus usu, alias dixi. (20) Quæ & Paratonium Ptolemæo in Africa 2 & Plinio 5. cap. 5. Paretonium Ammian. 22. (21) [illegible]. (22) De Libya Mareotide, dixi ad cap. 1. §. 2. supr. eod. vid. 5. Plin. 6. (23) De qua dixi cap. 1. supr. eod. Fuit cognominata a Menelao, cum antea Canopus diceretur, Ammian. 22. in fin. (24) De duce Libyæ Mareotæ, & Menelaitæ urbis. (25) [illegible].

C A P. XXI.

CÆterum neque portoriorum, neque privatæ publicæve tribunalis excellentiæ tuæ mensæ rationes cum dicto Libycorum limitum magistratu & exactione (*eo autem magistratu, eaque exactione qui quæque hactenus* fuit & qui quæque jam adjicitur, Mareotæ nempe, & Menelaitæ civitatis, quæ Ægyptiacæ provinciæ sunt) nihil prorsus commune habeant: propterea quod jam ante constituimus, ut universus canon qui ex Libys, Mareota, Menelaitaque urbe quocunque modo, & ex quocunque eorum quæ ad excellentiæ tuæ magistratum referuntur, titulo contribuitur, ad hos sumptus quos supra diximus procedat, nempe ad alimoniam magistratuum, cohortium & militum, ac denique ad solennia. Quæcunque autem occasione largitionalium illationum dicta nobis sunt, omnibus observentur. §. 1. Quoniam vero hoc etiam in curam nostram suscipimus, ne subditi nostri ex magnis locorum intervallis collisionem subeant, itaque injuria afficiantur, sed ut quia Mareota Alexandriæ vicina (1) sit, & nonnulli qui illic turbant, veniant, necesse est facere adimplentem magistratus officium *, tradentur autem ipsi consolationis causa aurei centum. Atque hic quidem etiam quæ a nobis de Lybiæ administratione constituta sunt, finem habento.

C A P. XXII.

SEquitur dehinc, ut transeamus ad limites Thebaicos, hoc est, duas Thebaidas, quibus præest spectabilis dux (2) qui a nobis hanc administrationem accipit: cui etiam harum provinciarum peculiares magistratus obedient, quique in eodem honore in quo præfectus Augustalis est, tanquam si is ipse esset, futurus est: ac per omnia tuæ excellentiæ statutis tribunalique Orientali suberit, quemadmodum nunc etiam spectabilis præfectus Augustalis subest. §. 1. Damus enim illi omnem jurisdictionem & potestatem, quam spectabilis Augustalis habet * jam olim ipsi attributis, hoc est duabus Thebaidis (3). Hoc ipsius curæ suo periculo incumbit, ut primum summa diligentia frumentum solennis illationis exigat: dein emittat, tradatque spectabili Alexandrino Augustali: & omne frumentum quod ad ipsius provincias, civitates atque loca pertinet, quodque etiam ad illationem felicis hujus urbis, & ad alimoniam a nobis Alexandriæ benigne donatam refertur, ut ad jam dictas constitutas dies citra defectum & cum effectu paratum sit, suo periculo operam det: ita ut nulla in his dilatio fiat: quippe cum omne * etiam obsecundantem ipsi cohortem. * Periclitabuntur * etiam milites qui in illis locis sunt, & tribuni, omneque civile atque publicum auxilium, nisi in his suppetias ferant. Oportebit autem solennis illationis quæ huc emittitur, mensuram ante (4) diem nonum mensis Augusti ab ipso cum effectu fluvialibus navibus imponi, & quæ sub ipso est plenariam ab ipso exigi: deinde idem frumentum ante decimum mensis Septembris Alexandriam deportari, atque spectabili præfecto Augustali, aut qui ab illo in hoc designati sunt, tradi: alimoniam autem a nobis per liberalitatem magnæ urbi Alexandriæ donatam, ante decimum quintum mensis Octobris. §. 2. Illud enim in confesso est, quod nisi ad dictas dies omne solennis illationis huc mittendæ, atque Alexandrinis in alimoniam datum frumentum Alexandriam emissum, spectabilique præfecto Augustali traditum fuerit, ipse quod frumenti mensuræ deest, quodque traditum non est, id omne in ternas artabas (5) singulis solidis apponere debebit. Hoc autem periculum, non ad vitam, neque ad magistratum ipsius modo durabit, verum etiam privatus factus, & mortuus productiorem vita sua exactionem sentiet. Heredes si quidem & res ipsius hujusmodi difficultatibus obnoxiæ erunt: cum negligentia illius continenter adversus ipsos periculum currat, & exactionem dabit, quoad omnis debiti ad dictum modum dissolutio fiat.

C A P. XXIII.

NEque vero eorum quicquam quæ hactenus facta sunt, conquisitis aliis innovamus. Scimus enim quomodo Joannes gloriosissimus comes illius magnificæ memoriæ filius, ante completum eundem mensem primæ indictionis jam nunc præteritæ, omne frumentum Alexandriam intulerit, eique qui eo tempore Augustalem magistratum obtinebat tradiderit Mareotæ. Ne autem spectabilis Alexandrinus Augustalis amplius metuat, statuimus, ut clarissimus pro tempore Libyæ civilis magistratus suo periculo hominem industrium eligat, atque emittat huic vicarium, qui Mareotæ & Menelaitæ residebit, pecuniariasque atque criminales causas, necnon alia omnia quæ in vicinis circa Mareotam & Menelaitam civitatem locis aguntur, audiet, ac quæ deceant faciet: tum etiam si qui Alexandrini seditiosi fugerint, hos comprehendet, & ut eorum quæ ita committuntur nihil inultum relinquatur, ad spectabilem præfectum Augustalem, scriptis ad illum publicis literis, mittet. Sane, si quum seditiosi aliqui Mareotam fugerint, hos spectabilis præfectus Augustalis prehendere velit, facultatem habebit, ut (6) unum aliquem ex commentariensibus suis cum publicis (7) literis ad eum qui clariss. Libycæ provinciæ præsidis locum supplet, emittat: quo ipsius cura & periculo ordinis honestatisque turbatores comprehendantur, tradantur, & Alexandriam emittantur. Assignamus enim dicto vicario viginti cohortales, ex ea cohorte quæ provinciali Libyæ præsidi paret: & milites ex iis qui illic stativa habent, numero ad quinquaginta, ut & qui pareant & ministrent habeat, & ad exigenda ea quæ competunt, par sit. §. 1. Ministerium autem ipsi præbebunt dicti cohortales & milites, tum in conservatione ordinis, tum in aliis omnibus, quæ illorum officii essent, qui ab ipso in hoc quod jam constituimus, designari solent. Exiget etiam plenariam (8), prout quondam a nobis constitutum est. Deinde quod huic rei annexum est (de portoriis loquimur) omnino ipsius provincialiumque magistratuum, & obsecundantium ipsi cohortium curæ atque periculo subjacebit: ut quotcunque civitates, loca atque homines suppositæ huic legi descriptioni subjecimus, portoriorumque titulo assignavimus, ab his citra ullam imminutionem omne aurum quod inde provenit, & exigat, & portoriorum (9) susceptori tradat: idque intra constituta tempora, in nulloque prorsus illa transgressus: ne videlicet portoriorum rationi impedimentum inferat, quod rursum solennem illationem impediat. Certe enim ita ipsum hujus rei periculum respiciet, ut quodcunque portoriorum susceptori ad diem persolutum non fuerit, hujus duplum ab ipso ejusque cohorte deposcendum sit. §. 2. Quæcunque vero ex provincia ipsi a nobis tradita excellentiæ tuæ mensis (10) inferuntur, hæc per excellentiæ tuæ cohortem & scriniarios, dictarumque provinciarum tractatores (11) a locis, civitatibus, & personis huic sacræ nostræ legi subjectis evidentioremque exactionis facilitatem facientibus proprio ipsius periculo exigi volumus. Illi enim hæc exigent, atque huc transmittent. Neque securitatis (12) promissionem dabit quisquam, sive magistratum gerat, sive civitatis episcopus sit, ne spectabilis quidem Alexandrinus Augustalis, nisi jussio a solio tuo procedat, quæ id velit, aut etiam ipsi tractatores. Hoc ipsum etiam fecit qui in præsentia eundem magistratum obtinet, Orion videlicet gloriosiss. urbicas plenarias (13), & quæ sub Joanne, & quæ sub Orione collecta emissa est, tua excellentia nosque inspeximus. Socordiæ igitur solummodo fuerit & proditionis, eos qui tanti fuerint, nolle imitari: præsertim quum majorem potentioremque illum fecerimus, & Augustalis dignitatem atque jurisdictionem ipsi dederimus. Et profecto tolerabile non esset, si qui majorem potestatem indeptus sit, superioribus se inferiorem exhibeat, universamque rempublicam periculo subjiciat: se vero perpetuo exitio implicet, dum magistratu excidit, atque in judicium protrahitur: dum in privata vita, & post mortem per suos heredes debitum dissolvit, donec in ternas artabas (14) frumenti omnis mensura quæ exportata non fuerit, per solium excellentiæ tuæ exacta, fisco plene admensa sit.

C A P. XXIV.

IMperium vero habebit & in milites & in (15) paganos, in illos quidem pro jure militaris magistratus: in hos autem, pro ratione jurisdictionis Augustalis: insuper in subjectos ipsi (quemadmodum antea diximus) provinciales magistratus, quibus dictæ provinciæ curæ sunt, atque in obsecundantes illis cohortes: in omne item civile publicumque auxilium, & in omnem magistratum, quique rempublicam tractat: breviter, in omnes qui in illis provinciis aut sunt, aut habitant, aut pagos gubernant, aut quoquo modo rempublicam administrant. Quos facultatem habebit, ut ad te adducat, quamquam in aliis provinciis ipsi non subjectis habitent, in solis tamen publicis exactionibus. Quod faciet, tametsi qui in ipsius locis sunt, aufugerint. Ita enim in publicorum tributorum exactione undique excusationes atque prætextus excludentur. §. 1. Quod si quos illorum qui pagos (16) gubernant (pro quibus etiam periclitatur) circa solennem frumenti transmissionem, aut circa ea quæ portoriorum provincialiumque sumptuum nomine dantur refractarios experiatur, non hos removebit, sed in custodia constituet, aliosque ad eam rem idoneos quæret, atque hæc tuæ excellentiæ solio indicabit: quo res per te, & qui in posterum eundem quem tu magistratum obtinebunt, ad aulam Imperatoriam relata, inde dispositionem dijudicationemque suscipiat: ita ut improbitatis accusati, si sic nobis videtur repellantur: qui vero in horum locum delecti sunt, si idoneos esse judicabimus, sufficiantur, & divina sacraque nostra atque solii tui de hoc jussione facta, in illorum pagarchias (17) atque bona subeant. §. 2. Ante omnia itaque curare ipsum volumus solennem illationem atque alimoniam Alexandrinorum, ut suo provincialiumque magistratuum & obsecundantium ipsius cohortium periculo illam Alexandriam emittat, quatenus sub ipso constitutæ provinciæ & civitates, periclitaturis etiam clarissimis tribunis cum omni civili publicoque auxilio circa cingulum, bona, & salutem ipsam nisi auxiliati fuerint. Verum hoc felicis frumenti transmissionis 18 usque ad decimum mensis Septembris, uniuscujusque indictionis, nisi Alexandriam emiserit, & hujus Augustali, quive ab ipso designati sunt, tradiderit.

§. 3. Donatam autem a nobis Alexandrinæ urbi alimoniam usque ad decimumquintum mensis Octobris mittet, tradetque spectabili præfecto Augustali aut scriniarii, aut qui ipsorum locum obtinent, si hoc petierint: verum tamen ad eandem diem, & in hos terminos, quos solium tuum præstituerit, & si ipsi hæc fieri velint: extra quam si nonnullis in hoc fidem publicam dent, ut e sacris locis egressi res suas inspiciant, omnibusque modis explendum fiscum, illive satisfaciendum, curent: quo hoc tribunalis tui scriniarii, qui hujus rei periculum in se receperunt, accipiant. Nam quæ præter hæc fides publica datur, eam nullam esse: atque ubicunque (19), in sacris etiam locis, eum qui eo modo frustra fidem publicam acceperit, exactionem sustinere volumus. Insuper & qui ita fidem dederit, quæ hinc exactiones & damna obvenient, iis ipse & heredes ipsius atque successores & bona subjacebunt.

§. 4. Quod si quis Dei amantissimorum episcoporum contra jam dicta fidem publicam dederit, necesse habebunt Dei amantissimi ecclesiæ ipsi subjectæ œconomi & defensores, ut inde proveniens damnum fisco resarciant: ac primum quidem de suo & ex bonis suis: deinde vero, si inopes sint, ex (20) ipsis etiam sanctissimæ ecclesiæ rebus. Verum si præter voluntatem Dei amantissimi episcopi aliquo modo ipsi dare fidem publicam ausi fuerint, non modo quod factum est, omnino irritum erit, verum etiam ipsi damnum fisco resarcient. Ad hoc etiam, si tale quippiam præter episcopi sui voluntatem fecerint, & ab officiis quæ habent removebuntur, & e sacerdotio ejicientur. §. 5. Ac si præses contra vetitum modum cuipiam, qui publica tributa tuis mensis assignata debeat, fidem publicam dederit, aut tribuni, aut primores, * * *

JUSTI-

(1) Vid. Ptolomæum. (2) De duce Thebaidos. (3) Thebais, provincia Ægypti, in ea Theba [illegible] centum, [illegible] Plin. [illegible] hecatompylos, Ammian. 22. Illud mirabile, [illegible] urbes in Ægypto [illegible] temporibus Amasis, Plin. [illegible] (4) Illationis seu emboles Thebaicæ tempus. (5) Dixi ad c. c. supr. eod. (6) Forma mittendarum litterarum quæ requisitoria dicuntur. (7) [illegible] Novell. [illegible] cap. 30. Novell. 134. cap. [illegible] l. 10. [illegible] ff. de re judicata. (8) Πληρεσίας Plenaria [illegible] apocha totius debiti, apocha generales, dixi ad Novell. 128. cap. 1. in prin. (9) Τῶν [illegible] Nautum ergo, idem quod portorium. (10) Τρα-πέζαις. (11) Τρακτευτῶν &c. (12) Λόγον [illegible] vid. Edict. [illegible] supr. (13) [illegible] dixi ad §. 1. supr. eod. & ad Novell. [illegible] cap. 1. (14) Dixi ad cap. [illegible] in fin. supr. eod. (15) [illegible] Idiotæ itaque hic sunt pagani, & quicunque milites non sunt. (16) Τῶν παγάρχων. Pagorum sunt præfecti, dixi ad initium hujus edicti. (17) Παγαρχίας. (18) Adde cap. [illegible] supr. eod. (19) Asyli jure nemo adversus fiscum fruitur, adde l. 6. §. [illegible] C. de his qui ad ecclesias, Novell. 17. cap. 7. §. 1. (20) Ecclesia de facto œconomi & defensoris sui, in subsidium tenetur, vid. cap. [illegible] supr. eod. vid. cap. [illegible] de regul. in 6.

JUSTINI (1) IMP. AUGUSTI
NOVELLÆ CONSTITUTIONES
HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

CONSTIT. I.

DE INDULGENTIA (2) TRIBUTARIORUM RELIQUORUM.

QUantum studii & providentiæ jam inde ab imperii nostri primordiis in commoda publica contulerimus: & quæ sequuntur.

CONSTIT. II.

UT CONSENSU (3) MATRIMONIUM SOLVI POSSIT (4).

NIhil (5) in rebus mortalium perinde venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat: & quæ sequuntur.

CONSTIT. III.

DE HIS QUI IN OSDROENA (6) ET MESOPOTAMIA ILLICITAS NUPTIAS CONTRAXERUNT.

Idem Imperator Petro sacri ærarii comiti.

PRÆFATIO.

LEgum severitati interdum Imperatoriam clementiam immisceri (7) convenit, præcipue vero quando subditos multis damnis atque incommodis ea res eximit: quale profecto quiddam in præsentia nostræ potentiæ facere visum est. A patre enim nostro qui una cum aliis virtutibus pudicitiam mirifice amplexatus est, conscripta lex (8) est, quæ eos qui illicita matrimonia ineunt, & punit, & mulctat, & ad honestatem reducit, ut ne quæ extra ipsius naturæ fines posita sunt, concupiscant. Ac sane perpulchra ea lex est, miramque in modum nobis placet: adeo ut eam & ratam habeamus, & omnibus modis vigorem suum obtinere jubeamus. Verum multi ex Mesopotamia, Osdroena quoque & Euphratica provincia nos adierunt, qui docerent, quomodo nonnulli, dum consuetudinem cum Persis, (a quibus hæ provinciæ non (9) multum distant) & qui inter illos sunt Saracenis (10) habent, partim per ignorantiam legis, partim amoris affectu victi *aliorum imitatione* illegitimis matrimoniis conjuncti fuerint, ita ut nonnullis horum liberi atque nepotes nati fuerint, *quemadmodum item* nonnulli, hac cupiditatis suæ occasione capta, quod paululum quiddam pro acceptis jussionibus quæ istiusmodi investigari atque vindicari velint, gloriæ tuæ magistratui quotannis dependuti sint, post hujus rei faciendæ commissionem turpis causa per calumniam multos injuria afficiant, vexent, ac innocentibus negotium facessant; adeo ut sæpe mortuis illis qui illicite inter se juncti fuerant, ab horum filiis, nepotibus, & ulterioris seriei liberis, qui nihil deliquerint, quod parentes majoresque ipsorum illicite in matrimonium coierint, pœnas exigant. Atque hæc quidem quum dicerent; simul a potentia nostra clementiam petierunt.

CAP. I.

NOs igitur horum precibus admissis statuimus, ut nullus (11) omnino eorum in tribus *istis* provinciis, qui ante eum diem quo Deus nobis Romanorum Imperium est largitus, in illicitas nuptias inciderit, ob id negotiis irretiatur, vel difficultatibus ac dispendiis subdatur. Quamquam enim sacratissimum nostrum ærarium ita damno afficiatur, & iis quæ ex lege per hanc occasionem ipsi dabantur, privetur, nihilominus tamen quod præteriit, ex speciali beneficio usque ad id tempus condonamus. Quod profecto facimus, non quasi pudicitiam aut quæ de hac lata lex est negligamus: sed quo iis qui parvo redempta talia ex fisco subtrahunt, multorumque facultates ac substantias in dictis provinciis quassant, & communes calamitates cient, omnem quæstus occasionem succidamus. Quocirca sane legem illam, & quæ in illa adversus eos qui illicite nuptias contrahunt, pœnæ constitutæ sunt, ubique per nostram rempublicam, & in paulo ante dictis provinciis inde ab initio Imperii nostri *vim & auctoritatem habere*, jubemus. Provinciæ autem istis ideo benignitatem simul & veniam elargiti sumus, quod qui in illis habitant, Persis, & qui sub ipsis agunt barbaris Saracenis finitimi (12) & vicini sint: itaque humanis affectibus tacti, illos imitati sint, neque naturæ morum atque vim superare valuerint.

EPILOGUS.

† Proinde quod nobis visum est, & per hanc sacram pragmaticam declaratur formam, gloria tua, quique pro tempore eidem magistratui præerit, effectui atque fini tradere & observare studeto. D. 1. Kal. Jan. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno 2.

CONSTIT. IV.

UT (13) DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS, ET QUÆ SEQUUNTUR.

DUm reipublicæ a Deo nobis datæ curam gerimus simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus: & quæ sequuntur.

CONSTIT. V.

DE SAMARITANIS (14).

Idem Imp. Diomedi sacrorum prætoriorum præfecto.

UT impiam Samaritanorum hæresim, & omni ratione carentem horum vesaniam, ad meliorem frugem perduceremus: & quæ sequuntur.

(1) Justinus hic fuit successor Justiniani, cognomento Curopalates. Paulus Aquilegiensis nepotem Justiniani fuisse scribit: Zonaras, consobrinum: Cedrenus, sorore Justiniani natum: Paulus Diaconus Justinianum minorem appellat. (2) Extat hæc Novell. inter cæteras Justiniani ordine 148. (3) Vid. Nov. 22. cap. 4. Novell. 140. (4) Vide quæ notavi ad Nov. 140. (5) Sane matrimonii. (6) Confer Novellam Justiniani 154. (7) Severitati clementia miscenda. (8) d. Novell. 154. (9) De qua [illegible] inter fines Persarum & Romanos, vid. Amm. 23. (10) Saracenorum nomen satis antiquum. Ejus enim meminit Sextus Rufus in *Trajano* Saracenorum, inquit, & Arabum loca occuparunt. Sed nemo fidelius id expressit Ammiano *lib.* 14. & *lib.* 23. ubi & Scenitas Arabas, quos Sarracenos posteritas appellavit. Hæc ille. Inde Mahometis genus, cujus posteri Sarraceni: postmodum Turcæ. Ne puros aliquos cum Moorts ab Agare, Agarenos: aut a Sara Abrahami uxore, Saracenos appellari. De phylarchis Sarracenorum [illegible]. (11) Indulgentur nuptiæ illicitæ Osdroenis, de indulgentia illicitarum nuptiarum adde l. 19. *in fin.* & *de ritu nupt.* (12) Ab occidua scil. plaga, Ammianus 23. loquens de Perside. Ab occidua plaga continent Armenios & Niphatem, & in Asia situs Albanos, [illegible] & Scenitas Arabas quos Saracenos posteritas appellavit. (13) Extat hæc Novella inter reliquas Justiniani, ordine 149. (14) Extat hæc Novell. apud Justinianum 144. cui adde Novell. 129.

TIBERII (1) IMP.
DE DIVINIS DOMIBUS
CONSTITUTIO
HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Tiberius Constantinus, fidelis in Christo clementiss. beneficentiss. pacificus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, Triumphator, semper colendus, Aug. sacratiss. Senatui.

PRÆFATIO.

CUm opera sint, quæ Deo conveniant, simulque eundem cum humano genere ortum habeant, in supplices beneficum esse, maleficia extirpare, & quæcunque subditis utilia sunt, ea & meditari & facere: tum ea ipsa nos præcipuum Imperatoriæ Majestatis insigne esse arbitrati, ex quo Deus nobis reipublicæ Imperium atque gubernacula dedit, nulla (ut ita loqui liceat) neque die neque nocte quicquam earum rerum studio antiquius cariusque habuimus. Hinc certe quum permulti qui partim in inclyta hac urbe habitarent, partim ex omnibus ferme subditorum nostrorum provinciis *alii aliunde prodirent*, diversimode nos adierint: *qui iidem* quum prope possessiones demusve quaspiam Imperatorias prædia & bona sua haberent, aliisque rebus & controversiis involuti essent, variis injuriarum modis a procuratoribus, chartulariis, conductoribus, & qui alioqui ad Imperatorias domus attinent in se peccari annunciarent, *atque* res mobiles, interdum etiam possessiones, agros & agricolas sibi ereptos lamentarentur: *ea autem ratione*, *quod* illi aliquid faciendum conducere ob ipsis alienis prædiis & agris defensionem quæ illis non competat, tribuant, tabulasque Imperatorias ac signacula (2) affigant, & (ut uno verbo dicamus) quæ ad ipsos non pertinent, suo dominio subjiciant: *quod* aliorum adversus alios nulla ratione nitentes lites suscipiant, itaque & actores rebus sibi debitis potiri non sinant, & reis citra judicium indictaque causa debiti exactionem vi inducant: *ad extremum vero*, *quod* ut nonnulli fraude inducti, rerum debitarum syngraphas in ipsas divinas domus concipiant & conscribant, efficiant, alienique emptionum, aut fortasse donationum contractibus, in eorum qui aliis debent circumscriptionem inmisceant: *inde* (*inquam*) *factum est*, *ut* quæcunque ad nostras aures pervenerint, de iis recte & competenter statuerimus, quum his quidem restitui ablata jusserimus, ac incompetentes defensiones interdixerimus (3): illos vero a judiciis liberaverimus, debitorumque syngraphas irritas judicaverimus & frau-

(1) Hic successor fuit Justini, *de quo supr.* sub quo palatium regebat, teste Paulo Diacono & Zonaras fuisse [illegible] scribunt. (2) Vid. *l.* 2. Cod. *ut nemo privatus titulos præd. suis vel alien. impon. &c.* (3) Facit 2. C. 14. 25.16. 25.18.

des (1) in contractibus fieri solitas prohibuerimus: quum denique Imperatoriarum domuum procuratores leges jussumque pietatis nostræ propositum sequi jussetimus. Verum quoniam impossibile est, ut extranei, quique procul hinc habitant, pariter omnes huc conveniant, utque nos singulatim omnia quæ ad hunc modum fiunt, ubique manifesta faciamus: quæ ad hæc attinent, evidenti lege explicare visum est, quo non solum nostræ ætatis, verumetiam omnis futuri ævi hominibus nostrum æquitatis justitiæque studium innotescat. *Innotescat vero* etiam quam Imperatoriis nostris ædibus, quive illis præsunt, si quid delinquant, non parcamus: *quemadoque* si (2) subditis bene sit, id nostram esse opulentiam felicitatemque, & (quia non solum divinarum domuum negotia, verum etiam communia præsentis reipublicæ nos cognoscere par est) subditorum facultates, quantum ad curam, nihil (3) ab Imperatoriis differre existimemus.

C A P. I.

STatuimus igitur, ut nulli gloriosissimorum, magnificentissimorumve divinarum nostrarum aut pientiss. Augustæ domuum (quibus & patrimonialis & regia domus, quæ ante novas ecclesias sita est, annumeranda est) curatores, aut chartularii, aut provisores (4) aut conductores, aut quicunque alii ad easdem divinas domus pertinent, vel tabulas quæ nostram appellationem contineant, vel effigies (5) insigniave Imperatoria alienis ædibus aut prædiis vel mobilibus defunctorum, aut etiamnum superstitum rebus signacula (6) imponere, vel aliorum rusticos suscipare, vel solutiones aliquas quæ ipsos aut etiam ipsorum proventus transferant, in Augustalem domum faciendas curare in posterum ausint: neque si etiam earundem domuum, prædiorum, rerum, aut rusticorum partem aliquam ad Augustas ædes pertinere contingat, hinc adversus eos qui una cum ipsis possident, fraudis læsionisque occasionem capiant.

C A P. II.

QUin & si quos rusticos, qui in aliorum mancipio sunt, in præsenti ipsos habere, aut quales diximus solutiones accepisse constet, simul ipsos rusticos restitui, simul ipsas solutiones irritas esse jubemus. Quod si de his rebus aut etiam de aliquibus contractibus actionem se habere adversus alios dicant, nequaquam reum ad se trahant (7), neque (id quod & absurdissimum & iniquissimum putamus) suarum (8) controversiarum judices sedeant, liceat autem ipsis ut coram competente judice, sub quo sunt qui actiones sustineant, litem moveant, simulque jus suum obtineant. At si ipsos gloriosissimos magnificentissimosque curatores, divinarum domuum, quarum curam gerunt, nomine ab aliis in jus vocari contingat, tum quidem si hic actio instituatur communi & actoris & Augustalis domus curatoris consensu, unus ex gloriosissimis nostris præfectis ad rei examinationem dijudicationemque eligatur: & si (ut fieri assolet) contentio hoc insurgat, libellus supplex Principi offeratur, datusque ab ipso judex suscipiatur: si vero in provincia aliqua, ejus præses controversiam sibi audiendam sumat. Cæterum si quis chartularius, emphyteuta, conductor, aut colonus Augustalium rerum occasione in jus vocetur, facultas sit actori, si velit, ut coram ipso Augustalis domus curatore, aut (si suspectum illum habeat) in alio foro coram eo coram quo communiter visum sit, aut etiam quem ex imperiali jussu hic nacti fuerint, actionem instituat. Quæ vero istiusmodi controversiæ in provinciis movebuntur, eas cujusque provinciæ præses audiendas assumet. Sane quæ iisdem divinis domibus privilegia (9) jam concessa sunt, ea non in his, sed in litium sumptibus observentur, pro inducendis *nempe* (quomodo dicitur) legendis & edendis, atque in aliis quæ circa lites fiunt sumptibus, ut nemo constitutum horum modum transgredi audeat, judiciorumque ministri eo contenti esse debeant. Illis vero etiam qui adversus ipsas Augustas ædes, earum curatores, provisores, conductores, chartularios aut colonos actionem dictant, ut iisdem utantur privilegiis facultas fuerit: ut ne in hoc quidem (quo tamen legibus nostris constitutum est modo) illis esse inferiores videantur.

C A P. III.

POrro quia nonnullos esse scimus, qui quum creditores suos debitis defraudare volunt (10), res suas illis oppigneratas alicui nostrarum ædium aut vendunt aut donant, aut alio quocunque contractu perscribunt, & per illas medias (11) in alios vel cognatos vel familiares aliquo contractus modo transferendas curant: ut hac ratione hypothecæ jus miserum in modum iis qui pecunias suas erogarint, fere dispereat: dum divinæ domus præfectus (per quem hæc facta esse dicuntur) propter potestatem quam habet movendam de his rebus actionem non suscipit: & qui rem percepit, contractum cum divina domo initum prætendit, per datumque domui privilegium a nemine actione conveniri sustinet: *insuper etiam quia esse scimus*, qui domibus, locis, aut aliquibus unius cujuspiam Augustarum ædium officiis majore aut quacunque mercede conductis illarum rerum prærogativa utantur: itaque creditores, aut etiam qui ipsis actiones intentant, & arceant & oblædant: idcirco jubemus ne quis de reliqua subdolis commentis adversus creditores suos uti audeat, neque per divinam domum mediam cum alio donationem aut contractum instituat: *sciens* quod nullum (12) fructum ex versutia sua percepturus est, quum res alienata ubicumque fuerit, sive penes divinam domum, sive penes alium quempiam, nihilominus vindicari poterit, & omnia ei qui actiones aut etiam hypothecæ jus habet, integra atque illæsa, perinde ac si nihil intervenisset, servabuntur, Ad hoc etiam, si quid hujus commenti causa ipsi divinæ domui ejusve procuratori captandæ benevolentiæ ratione datum esse contingat, eo qui dedit excidet, hancque (quamquam minorem quam pro merito) remunerationem feret.

C A P. IV.

CÆterum neque per earum ædium quæ ad Imperatorias domus pertinent inquilinos, neque per alienos colonos, aut alium quempiam omnium, divinarum ædium præfecti aliquid faciendum conducant (13), neque illis patrocinium tribuant, aut quod πατρωνικον (14) dicitur, ex liberis aliquibus, exactionibusve obnoxiis, aut decurionum etiam, quæve in universum ad alios pertinent, prædiis capiant: ac vero ab his omnibus desistant. Et si tabulæ aut insignia Imperatoria istiusmodi prædiis, domibus, officinis aut locis jam affixa sint (15), hæc detrahant (16), aliisque qui illa detrahunt, quasi nostro jussu id faciant, nequaquam contradicant. Ad hæc quietem agant, adversusque inquilinos, & qui quocunque modo tenentur, coram competentibus tribunalibus moveri actiones sinant: ac nullum ad alienas controversias, aut res, aut jus, aut prædia, horumve colonos accessum habeant, neque adversus aliquos actiones cedant, aut has *ab aliis* assumant: itaque alios, ut istiusmodi actionibus obnoxios, in jus vocent. Etenim hanc injuriæ rationem omnino tolli jubemus, etiamsi donationis modo istiusmodi actiones ipsarum dominus in nos divinasque nostras ædes transferat, & quæ justa videantur, debita se habere dicat: ne *videlicet* hoc commento aliis iniquitatis quicquam obveniat. Istiusmodi (17) si quidem donationes nobis curæ non sunt, neque calumniæ opinionem auferre & subire nostrarum divinarum domuum procuratores volumus: utpote qui singulis (ut dicitur) diebus nostra subditis donemus, magnamque rerum mobilium immobiliumque & pecuniarum vim prope omnibus elargiamur. Facultas vero cuique sit, ut quas se habere actiones dicit, eas adversus obnoxios secundum consentaneo in hoc obtinentem modum, nullo Augustarum domuum præfecto interposito, moveat: & quando sua per legem recuperarit, de his quocunque velit modo statuat. Ipsas enim actionum cessiones, quod fraudis & calumniæ ansam complectantur, & odimus & aversamur. Quapropter etiamsi quæ hujusmodi in ipsas divinas domus jam conscriptæ sunt, has irritas constituimus, & (18) nullam illas petitionem exactionemque habere concedimus, ut hi adversus quos factæ sunt, inde provenientibus actionibus liberentur, hancque pœnam iis qui has cessiones facere ausi fuerint, imponimus.

C A P. V.

SI vero etiam ipsarum Augustarum domuum præfecti, aut chartularii, aut emphyteutæ, aut conductores, aut dispensatores (19), aut qui alioqui ad illas pertinent, ob res privatim ad ipsos pertinentes ab aliquibus coram competentibus magistratibus in jus vocentur, ipsos prompte obedire jubemus, & secundum procedendi ex lege ordinem actiones suscipere, indeque manantibus exactionibus cedere, idque perinde ac si ad divinas domus nihil pertinerent: ne hac potestate eos qui adversus ipsos actiones habent obludere, iisque quæ debent fraudare videantur. Adeo autem ab istiusmodi injuriis divinas nostras domus alienare cogitamus, ut controversias apud illarum magnificentissimos gloriosissimosve curatores sive in scriptis, sive sine scriptis jam motas, ulterius procedere non sinamus, extra quam (20) si utraque pars sponte id facere velit. Quod sane si utraque pars non velit, *volumus* ut unus aliquis nostrorum magistratuum, in quem partes consenserint, quemve etiam nos assignaverimus, secundum hoc quod recens a nobis constitutum est, controversiam a quocumque horum examinatam, quæque in illa forte acta sunt, suscipiat, ac deinceps audiat, quæque legibus conveniant, de ea statuat.

C A P. VI.

DE oneribus (21) profecto etiam, & metatis & angariis, & viarum (22) pontiumque instaurationibus, de descriptionibus quoque & indictionibus tractare nobis visum est: ac ne hæc indistincta maneant, consentanea quædam justissimo nostro proposito de illis descriptio procedat. Quum enim privilegia jam olim Augustalibus domibus data ab his illas eximant, recte animum nostrum subiit, ut rei utilem & necessarium ordinem imponeremus. Si etenim ob Imperatoriorum exercituum, qui in barbaros emittuntur, transitum, aut etiam nostro jussu, quo abunde huic inclytæ civitati annonæ sit, aliarumve occasionum causa, specierum quandam contributionem (23) fieri contingat: his omnibus non modo alios subditos (24), verum Augustarum domuum possessiones & habitacula profecto etiam obnoxia esse volumus. Ac sane citra has cautas, ne divinæ domus, neque alius subditorum quisquam molestia afficiantur, jubemus; neque ut tale aliquid illata necessitate fiat permittimus.

C o n s t i t. II.
DE HEREDIBUS.

DEo (25) simul & justitia nihil majus existit: absque his enim nihil unquam commode geri potest, & præcipue in nostra hac republica. Exinde enim & recte regnare, & subditos ad benevolentiam, neque non ad summam licet attrahere devotionem. Ea propter cum & nos divinitus, perque justitiam, imperii sceptra susceperimus: & quæ sequuntur.

C o n s t i t. III.
DE (26) PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

NOn tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accurate custodire, & ad effectum deducere, transgressoresque competentibus pœnis subiicere. Quæ enim (27) legum erit utilitas, si in literis duntaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem de se præbeant? & quæ sequuntur.

Novella quarta deest integra. **

C o n s t i t. IV.
DE (28) RELEVATIONE TRIBUTORUM PUBLICORUM.

PRæstantissima inter homines bona sunt justitia (29) & benignitas: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque imperium, hæc conservare rempublicam: hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam, & quæ sequuntur.

ALIÆ

(1) Vid. l. 1. Cod. de [illegible]. (2) Interest enim Principis locupletes habere subditos. Novell. 8. § 1. l. 3. Cod. de [illegible], [illegible]. (3) Hinc illud Plinii ad Trajanum. Tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis, adde Novell. 140. cap. 3. in fin.
(4) Προνοητῶν. (5) Εἰκόνας ἢ χαρακτῆρας βασιλικούς, adde Nov. 17. cap. 15.
(6) Σήμαντρα. (7) De [illegible] alias dixi. (8) l. 10. ff. de jurisd.
(9) Vid. tit. de privileg. domus August. (10) Adde l. 9. ff. de alienatione judicii [illegible].
(11) Fraus fit a persona ad aliam. l. 1. ff. de donat. int. vir. l. 7. § 2. ff. de [illegible]. l. 24. in fin. C. de usur. Novell. 112. cap. 2. (12) l. 10. in fin. ff. [illegible].
(13) Ἐνεργολαβεῖν, id est, mercede accepta defendere, sic in Novell. 17. cap. 14. Τοῖς [illegible]. (14) Πατρωνικιον, merces patrocinii. (15) Dixi ad l. 9. C. ut nemo privatus. (16) Adde Nov. 28. cap. 2. (17) Adde l. pen. ff. de donat. [illegible]. (18) Adde l. ult. C. ne liceat potentioribus. (19) Ἢ οἰκονόμοι.
(20) Licet enim cuique renuntiare iis, quæ pro se introducta sunt, l. 2. Cod. de episcop. l. 29. Cod. de pact. Novell. 18. cap. 1. (21) Τῶν [illegible]. vid. infr. [illegible]. (22) Vid. l. 7. Cod. de sacrosanct. eccl. l. 4. Cod. de privilegiis domus August. (23) [illegible], ut & supra [illegible], [illegible], coemptio, l. 2. Cod. de frumento urbis Constant. [illegible] indicta coemptio. Cassiodor. 11. variar. [illegible] temporibus coemptionis nomine inde [illegible] postulari. Coemptio dicitur [illegible] pretio [illegible] vendere cogitur, idemque [illegible], id est, onus dicitur. [illegible] a qua nemini licet se excusare, Cod. ut nemini liceat in coempt. specierum; dicitur etiam [illegible], l. 2. C. Theod. de publ. comparat. Specierum emendarum cura, frumenti & [illegible], etc. ut nemini liceat in coemptione spec. & de [illegible]. (24) Ut l. 1. C. de privil. domus Aug. (25) Extat inter Novell. 164. (26) Extat inter Nov. 165. (27) l. 2. § 13. ff. de orig. jur. (28) Extat inter Novell. 163. (29) Hinc illud apud Ciceronem de [illegible], [illegible], Justitiam cole & pietatem.

ALIÆ ALIQUOT
CONSTITUTIONES
JUSTINIANI, JUSTINI, ET TIBERII
EX LIBRO JULIANI ANTECESSORIS.

PRAGMATICA SANCTIO JUSTINIANI IMP. COMPLECTENS VARIA CAPITULA.

I. *Imper. Justinian. August. ut custodiantur, que Amalasiunta, vel ejus filius, vel Theodatus concesserunt.*

PRo petitione Vigilii (1) venerabilis antiquioris Romæ Episcopi quædam disponenda esse censuimus ad utilitatem omnium pertinentia, qui per Occidentales partes habitare noscuntur. In primis itaque jubemus, ut omnia quæ Athalaricus vel Amalasiunta (2) regia mater ejus vel etiam Theodatus (3) Romanis vel Senatu poscente concessi sunt, inviolabiliter conserventur; sed & ea quæ a nobis vel a piæ memoriæ Theodora Augusta quondam conjuge nostra collata sunt, volumus illibata servare, nulla cuicunque danda licentia contra ea venire, quæ a prædictis personis pro quibuscunque rebus vel titulis data vel concessa esse noscuntur, excepta videlicet donatione a Theodato in Maximum pro rebus habita Marciani: ex quibus dimidiam portionem Liberio viro gloriosissimo dedisse meminimus, reliquam dimidiam Maximo viro magnifico relictam, quas apud utrumque firmiter manere censuimus.

II. *Ut per Totilanem factæ donationes irritæ sint.*

SI quid a Totilane (4) tyranno (5) factum vel donatum esse invenitur cuicunque Romano seu cuique alio, servare vel in sua firmitate manere nullo modo concedimus: sed res ablatas ab hujusmodi detentatoribus antiquis dominis reformari præcipimus; quod enim per illum tyrannidis ejus tempore factum esse invenitur, hoc legitima nostra notare tempora non concedimus.

III. *Nemini noceat in captivitate gentium amissio instrumentorum.*

LIcet enim generali lege prospectum est (6) ne instrumentorum amissio dominis, pro quibus instrumenta conscripta sunt, quodcunque præjudicium rerum possit inferri: tamen specialiter etiam per illa loca hoc renovare censuimus, cum sciamus per diversas calamitates & hostiles pervasiones tam in ipsa civitate Romana, quam in aliis locis hominibus instrumenta periisse. Nequaquam igitur ex hoc quicunque patiantur calumniam, aut aliquod sustineant detrimentum, sancimus, ut instrumentorum quidem amissionem (7) vel corruptionem nullum præjudicium pro dominio vel possessione, pro credito, dominis rerum, vel possessoribus, aut creditoribus pro quibus instrumenta conscripta fuisse inferre pragmatum.

IV.

SEd & si quis res absentis vel etiam capti, forsitan greges (8), per suam aut cujuslibet auctoritatem invasit, vel petendo eas tenuit, reverso eo vel liberato, sine ulla dilatione jubemus restitui ipsi vel etiam heredibus ejus. Et si forte ille fatale munus subiit, etiam heredibus ejus restituantur, legis auctoritas fungeris.

V. *Non præsumat qui attentum.*

QUia autem verisimile putamus diversos tyrannidis tempore res suas per metum alienasse hominibus vel officium quodcunque gerentibus, vel aliam a Totila commissam actionem vel potentiam vel gratiam apud eum habentibus, sive venditione, sive aliis quibuscunque contractibus titulis, modo vero quod factum est prius rescindi (9) desiderare, utpote per violentiam vel per metum tyrannici temporis factum: sancimus omnibus esse licentiam sui recipiendi sive vindicandi, vel possessionis a judice adipiscendæ, prætiis tantummodo videlicet restitutis, qui tamen eo qui se detulit perhibet adprobante veraciter constiterit exsoluta, nec aliquo postea modo vel fraude subtracta, vel ab eo recepta: cum non absque ratione esse putamus multa tunc tempore per metum vel violentiam facta esse quæ nostris temporibus rescindi exposcit justitia, prætii videlicet instrumentis inserta propter prædictas sanctiones modis omnibus quiescente.

VI. *De tempore postliminii, id est, post captivitatem.*

CUm autem Deo propitio nostro imperio sint omnes restituti, sancimus pro nostrarum legum auctoritate triginta (10) necnon & quadraginta annorum præscriptionem, alias insuper, legibus locum habere, & suam tenere per omnia firmitatem: his dumtaxat temporibus, quæ ab adventu tyrannorum bellica confusio comprehendit, nullatenus in præscriptionum curriculis imputandis.

VII. *Ut instrumenta irrita revocentur.*

COgnovimus, dum hostilis ferocitas Romanam civitatem vel alias obsideret, diversos contractus esse factos inter Romanos qui obsidebantur, vel etiam instrumenta conscripta: in præsenti vero quosdam prædictos contractus rescindere vel etiam instrumenta irrita revocare: sancimus, & si postea per hostilem incursionem hujusmodi documenta perierunt, nullam esse licentiam quæ facta sunt, infirmandi, sed omnes (11) contractus obsidionis tempore factos in sua firmitate durare instrumenti etiam competentem vim habituri, sed nullum per eorum amissionem dominis præjudicium generandum; quod enim rite perfectum est, per fortuitos belli casus verti stabilitatis non patitur ratio.

VIII. *De rebus mobilibus vel immobilibus.*

RES insuper mobiles vel immobiles seseque moventes, quas a Theoderici regis (12) temporibus usque ad nefandissimi Totilæ superventum quocunque jure vel titulo Romani possedisse noscuntur per se vel usufructuarias vel alias personas, per quas unumquemque præcepit possidere, in posterum sine aliqua concussione apud eos servamus, eo videlicet ordine quo per prædicta tempora easdem res possedisse noscuntur.

IX. *Pro immunitate tributorum.*

NE autem tributorum exactionis intuitu habitatores patiantur molestias quarumcunque provinciarum, sancimus nullius majoris dignitatis officia pro exigendis functionibus dirigi, sed per provinciarum judices & eorum officia quodcunque ne damnum collatores sustinere pro tributorum videantur exactione, licentia non deneganda majoribus judicibus, & eorum officiis, si minus illatæ fuerint functiones, ipsos judices & eorum officia convenire, & quod minus est illatum exigere, & tam publicæ rationes, quam collatoris utilitas procuretur. Dat. anno, die, & Cons. SS.

X. *De confirmatione absolutionis tributorum.*

IPsarum etiam functionum solutionem per consueta loca vel tempora solenniter præcipimus fieri, nulla innovatione per hostilem adventum solutioni tributorum penitus inferenda, sed pro sua consuetudine vel nostrorum beneficiorum tenore, sive ad urbem sive in provincia, unumquemque solutionem in posterum etiam celebrare.

XI. *Ut leges Impp. per provincias ipsorum dilatentur.*

JUra insuper vel leges (13) Codicibus nostris insertas, quas jam sub edictali programmate in Italiam dudum misimus, obtinere sancimus: & eas quas postea promulgavimus constitutiones, jubemus sub edictali propositione vulgari ex eo tempore quo sub edictali programmate evulgatæ fuerint, etiam per partes Italiæ obtinere, ut una, Deo volente, facta republica, legum etiam nostrarum ubique prolatetur auctoritas.

XII. *De suffragio collatorum.*

PRovinciarum etiam judices ab (14) episcopis & primatibus uniuscujusque regionis idoneos eligendos (15) & sufficientes ad locorum administrationem ex ipsis videlicet jubemus fieri provinciis, quas administraturi sunt sine suffragio, litteris etiam codicillis per competentem judicem eis præstandis: ita videlicet, ut si aliquam collatoribus læsionem intulisse inveniantur: aut supra statuta tributa aliquid exegisse, vel in coemptionibus (16) mensuris (17) enormibus, aliisque præjudiciis vel gravaminibus, aut iniquis (18) solidorum ponderibus possessores damnificasse, ex suis satisfaciant facultatibus. Quod etiam si quis de administratoribus aut *actionariis* de præteritorum nefandorum tyrannorum tempore fecisse invenitur, ex suis facultatibus ei a quo abstulit, restituere jubemus, cum nos indemnitatem subjectorum undique volumus procurari.

XIII. *Ut proprietas unicuique restituatur.*

CUm autem cognovimus inimicis Deo propitio diversis expulsis provinciis quosdam greges (19) invenientes ab illis relictas (20), & suo eas vindicare dominio, licet ad alios antea pertinebant: sancimus caussa discussa, quantum quidem ad eos pertinet, eis præstari. Si quid vero ab aliis agnoscetur, dominum sua recipere: quod vero excepto domino non cognoscitur, inter illos distribui, qui per eandem provinciam greges amisisse inveniuntur, divisione pro rata portione scilicet facienda.

XIV. *De eo qui aliquid oblaturus est, ut restituatur.*

SI qui etiam collatorum per occasionem tributorum exactiones vel cujuslibet oneris prætextu, aut alio irrationabili modo a quibusdam in auro

---

(1) Scripsit adversus Eutychen. (2) Amalasunta, vel ut Paul. Aquilegiensis scribit, Amalasionta, alii Amalasuntha, [illegible] Athalarici Gothorum regis [illegible] Paulum Aquilegiensem in Justiniano: Procopium de bello Vandalico, & [illegible] de bello Gothico. (3) Theodatus ab Amalasunta particeps regni adsumptus, post dies aliquos eam in balneo strangulare jussit, Paul. [illegible] (4) Totila vel Totilanes rex Gothorum, a quo Roma quondam capta est, [illegible] parcere Romanis cupiens, per totam noctem clangere buccina jussit, ut qui se a Gothorum cladibus tutos esse vellent, aut in ecclesiis se conferrent, aut quibuscunque modis occultarent, quique decimo post anno victus & interfectus a Narsete. Paul. Aquilej. [illegible] (6) Facit Paul. Cod. Theod. de instrumentis [illegible] (7) Instrumenti amissio facta tyrannidis tempore non nocet creditoribus, dominis aut possessoribus. Nam & aliae omissio instrumenti caeteras probationes non excludit l. 4. Cod. de fide instrum. (8) Vid. cap. 11. infr. (9) Facit Novell. 52. (10) Idque etiam continetur d. Novell. 52. res erepta tyrannidis tempore a veris possessoribus, nisi [illegible] excludantur legitimis præscriptionibus. (11) Contractus non ideo rescinduntur, quod obsidionis tempore facti. Obsessus itaque contrahere potest nam & captivus potest, l. nam & Servius 15. ff. de negot. gest. (12) Theodoricus hic est a quo Odoacer (rex Turcilingorum & Rugorum, si credimus Paulo Diacono in Zenone) rex Italiæ superatus est, vid. Procopium de bello Gothor. vide Paul. Diaconum in [illegible] (13) Facit Novell. 36. in fin. (14) Episcopi in provincialium judicum electione suffragium habuerant. (15) Nota a quibus olim eligerentur provinciarum judices [illegible] de quibus dixi ad Novell. Tiberii cap. 4. in fin. supr. (17) Vid. l. [illegible] ff. de [illegible] criminibus. (18) Facit Edictum 11. cap. 2. (19) Cap. [illegible] supr. (20) Greges etiam fœminino genere dixerunt veteres, Lucretius [illegible] vid. Nonium in Greges.

auro (1) vel in speciebus læsi esse noscuntur: hoc etiam competenter, ei cui ablatum est, jubemus sine ambiguitate restitui, ut undique provinciarum habitatores legitime sua recipiant & nostri temporis possint felicitatem sentire.

XV. *De servis qui tyrannorum tempore liberas duxerunt uxores.*

ILlud etiam præteritis capitulis inserendum esse censuimus: Ut si qui per Gothicæ (2) ferocitatis nefandissima tempora servi constituti liberas uxores inveniantur duxisse, vel etiam liberis hominibus ancillæ conjunctæ, licentiam (3) quidem liberæ personæ discendendi per præsentes nostros mereantur affectus, ancilla videlicet vel servo in dominorum suorum jure remanentibus, nullo præjudicio dominis servorum vel ancillarum ex præterito tempore generando. Si vero in posterum etiam conjugia tenenda esse putaverint, nullum (4) præjudicium circa libertatem propriam patiantur, filii vero maternam (5) conditionem sequantur, quod etiam in illis, qui ex tali conjugio nati sunt, obtinere jubemus.

XVI. *De servis & colonis ab alio detentis.*

SErvos etiam vel colonos, quos ab aliquo contigerit detineri, suis restitui dominis una (6) cum medii temporis prole jubemus.

XVII. *De Deo dicatis virginibus.*

CUm autem tyrannicæ ferocitatis præsumptionem res etiam illicitas quasi permissas egisse sine dubio sit: sancimus, ut si qui mulieres Deo sacratas vel habitum religiosum habentes sibi conjunxisse inveniantur, nullam eis tenendi, vel dotes forte conscriptas iterum (7) monasteriis vel ecclesiis, aut sancto proposito cui dedicatæ sunt, restituantur.

XVIII. *Ne pro comparatione specierum collatores graventur.*

NE vero per coemptiones (8) etiam quodcunque collatores detrimentum sustinere inveniantur, sancimus per unamquamque provinciam illarum fieri specierum coemptionem, quæ per eandem provinciam abundare noscuntur: neque enim ejus quod ibi non abunde nascitur, coemptionem non fieri patimur: pretiis videlicet pro specierum venalitate, quæ tunc temporis in foro (9) rerum venalium obtinere noscuntur, statuendis, ipsis tamen pretiis specierum unicuique collatorum in tributorum imputandis exactionem, commerciis videlicet navium nullo modo prohibendis, ut & noster felicissimus exercitus possit nutriri, & collatores aurarias (10) functiones ex abundantium specierum commercio infundere valeant, distributione coemptionis pro arbitrio tam locorum antistitis quam primatum uniuscujusque celebranda, ne collatores ex Officiorum (11) avaritia per quemcumque modum opprimi videantur.

XIX. *De mensuris & ponderibus.*

UT autem nulla fraudis vel læsionis provinciarum nascatur occasio, jubemus illis mensuris vel ponderibus species vel pecunias dari vel suscipi, quæ beatissimo Papæ vel amplissimo senatui nostra (12) pietas in præsenti contradidit.

XX. *De mutatione solidorum, id est, monetæ.*

CUm autem scimus *veterum* Romanorum principum solidos per illa loca facile inveniri, comperimus autem negotiatores vel alios quosdam propter mutationem solidorum dispendium aliquod collatoribus nostris inferre: sancimus, solidos Romanorum principum forma signatos sine permutationis dispendio per omnes provincias ambulare, & per eos celebrari contractus: eum, qui dispendium aliquod permutationi solidorum inferre præsumpserit, pro (13) unoquoque solido alterum tantum ei cum quo contraxerit, inferat.

XXI. *Ut pretium satisfaciat & quod tulit quis.*

SI quis etiam de rebus immobilibus ad alium pertinentibus aliquem ornatum vel materiam abstulisse inveniatur, modis omnibus restituere: vel si jam alicui injuncti (14) sint ædificio, pretio satisfacere coarctetur, ut undique nostrarum legum conservetur auctoritas. Instrumenta (15) etiam quæ ad alios pertinentia, forte ab aliis detinentur, prioribus dominis jubemus restitui, ut omnes undique nostrarum legum adjutorio potiantur. Si vero instrumentum periisse inveniatur, cujus exemplar apud alterum invenitur, utpote duobus (16) scriptis authenticis, prout in contractis (17) solitum est, ex eo quod apud partem alteram invenitur, aliud conscribi jubemus, & parti dari, cujus jam instrumenta perierunt, ut competentem possit habere cautelam. Sed & si quis instrumentum alienum sive ipse tollendo, sive quocunque casu inveniendum malignitate vel incendit (18) vel abscondit, aut corrupit, aut quocunque modo habere desierit, tunc quanti interest ejus, ad cujus jura instrumenta pertinebunt, is qui dolum fecit, satisfacere compellitur. Dat. die, anno, & Conss. SS.

XXII. *Ut annona mox stetur Medicis & diversis.*

ANnonam etiam quam & Theodoricus (19) dare solitus erat, & nos etiam Romanis indulsimus, in posterum etiam dari præcipimus, sicut etiam annonas, quæ grammaticis ac oratoribus vel etiam medicis, vel jurisperitis antea dari solitum erat. & in posterum suam professionem scilicet exercentibus erogari præcipimus, quatenus juvenes liberalibus studiis eruditi per nostram rempublicam floreant.

XXIII. *Ut civiliter inter se causas audiant.*

LItes etiam inter duos procedentes Romanos, vel ubi Romana persona pulsatur, per civiles judices exercere jubemus, cum talibus negotiis vel causis judices militares (20) immiscere se ordo non patitur.

XXIV. *Ut mutationes in suo statu fiant.*

REipublicæ permutationes etiam vel comparationes sive competitiones (21) cum publico factas usque ad adventum sceleratæ memoriæ Totilæ (22) in sua firmitate firmamus, si tamen nulli aliquid alio possidente competit.

XXV. *Ut fabricæ publicæ serventur.*

COnsuetudines etiam & privilegia Romanæ civitatis vel publicarum fabricarum reparationi, vel alveo (23) Tiberino, vel foro aut portui Romano sive reparationi formarum (24) concessa servari præcipimus: ita videlicet, ut ex iisdem tantummodo titulis, ex quibus delegata fuerunt, præstentur.

XXVI. *Ut per negotiatores coemptiones fiant.*

SUper hæc cognovimus Calabriæ vel Apuliæ provinciæ possessoribus pro coemptionibus non inferendis superindictitium (25) titulum impositum esse pro unaquaque millena, unde coemptiones per negotiatores annis singulis exerceri, in præsenti vero negotiatoribus specierum coemptiones recusare tentantes tam superindictitium titulum, quam coemptionis onus provinciæ possessoribus imminere, cum abunde mercatores sint, per quos possit exerceri coemptio: sancimus magnitudinem tuam hæc examinantem, si possibile sit, per negotiatores species comparatas inferri, collatores provinciæ nullatenus prægravari, cum superindictitio titulo semel eis imposito, coemptionis etiam onus inferre sit impossibile. Dat. die, anno, Conss. SS.

XXVII. *Ut qui voluerit ad præsentiam Imp. navigare, non impediatur.*

VIros etiam gloriosissimos ac magnificos Senatores ad nostrum accedere comitatum volentibus, sine quocunque impedimento venire concedimus, nemine prohibendi eos habituro licentiam, ne Senatoribus nostris vel collatoribus debitus introitus quodammodo videatur excludi, sed etiam ad Italiam provinciam eundi eis, & ibi quantum voluerint tempus commorandi pro reparandis possessionibus aperimus licentiam, cum dominis absentibus recreari (26) possessiones aut competentem mereri culturam difficile sit. Quæ igitur per hanc divinam pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, magnitudo tua modis omnibus effectui mancipare, observareque procuret, pœna decem librarum auri imminente contra temeratores nostrarum jussionum. *Pragmatica data Idib. August. Const. Imper. DN. Justiniano PP. August. Anno 28. (27) P. C. Basilii V. C. Anno 13. Narsiur. (28) Ill. Præposito sacri cubiculi: Antiocho V. Magnifico præfecto per Italiam.*

DE ADSCRIPTITIIS ET COLONIS.

Impe. Justin. August. Dominico præfecto.

DOcuerunt nostram serenitatem Lygdunentium (29) habitatores, & hoc nos docuerunt, quia ante proposuimus legem per quam jussimus adscriptitios vel colonos commiscentibus se liberis mulieribus procreare filios ad similitudinem liberorum. & ex hoc detrimentari fundos & eorum functiones, recedentibus agricolis, velut ex utero libero procedentes: ex hoc corrigentes sancimus, secundum veterem legem *de adscriptitiis & colonis constitutis agricolis, quod nascitur adscriptitium & colonum fieri*, sed si sola fuerit mulier libera constituta cum procreaverit filios, tunc ergo nullo modo patimur læsi ex hoc penitus liberum uterum, utque talis mulier tali viro sociata fuerit, neque adscriptitio, neque colono, in hoc tantummodo casu obtinente lege. Sancimus ergo generalem legem, *ut qui ex adscriptitio & colono natus est, patris naturam sequatur*. Sic ergo & indemnitas fisco collatoribus erit P. C. In hoc ergo medentes, præsentem dispositionem disposuimus, quam observare tuam celsitudinem sancimus in omnibus Illyricanis partibus, ut non exinde deminutio aliqua dominis inferatur. Tua igitur gloria quæ nobis visa sunt per hanc legem divinam significantem effectui mancipare festinet, multa imminente decem librorum auri, qui eam violaverit, aut concesserit violandam. *Dat. Sub. Id. April. Constant. Imp. DN. Justiniano Ang. Anno 14. (30) Justino Cons.*

CONSTITUTIO JUSTINI IMPER. DE FILIIS LIBERARUM, IN AFRICAM DIRECTA.

Imperator Cæsar Fl. Justinus, fidelis in Christo, mansuetus, maximus benefactor Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus: Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, ac Triumphator, semper Aug. Theodoro.

DIe noctuque pro utilitate reipublicæ subtiliter cogitantes, illa properamus renovare quanta in locis opportunis sunt necessaria, & maxime pro tributis atque reditibus, sine quibus impossibile est aliquid agere prosperum. Suggessit autem tua magnitudo maximam partem possessorum Africanæ provinciæ precibus suis intimare desolatos agro remanere

(1) Facit Edict. 11. supr. eod. (2) Quibus Gothi Italiam tenuerunt. (3) Matrimonia tempore tyrannidis contracta cum ancillis, dissolvi possunt. (4) Observa casum, quo liberæ servi uxor esse potest, etiamsi libertas eius non admittat. (5) Partus ventrem sequitur quoad ingenuitatem l. 24. ff. de statu hom. (6) Partus in restitutionem sequitur partus. Causa [illegible] l. 6. ff. de pignor. & hypothec. l. 10. §. 1. ff. de legat. [illegible] §. 2. in fin. ff. de legat. [illegible] ff. de manumiss. [illegible] ff. de liberali caus. & Senecæ [illegible] in auctione, inquit, fructus quamvis hostis hasta non dividit. (7) Matrimonium cum monialis contractum, dirimi jubet lex Justiniani. (8) Cap. 11. supr. eod. (9) Privatus species fisco vendere cogi potest, salario tamen accepto. [illegible] §. 1. ff. [illegible] præd. id est, pretio, quod communiter fungitur. [illegible] ff. ad leg. Falcid. [illegible] alias nemo invitus cogitur vendere, l. [illegible] Cod. de judæis. (10) De auraria functione, vid. l. 11 & l. 18. C. Theod. de lustrali collatione. Dicitur autem eo modo, quo auraria pensio apud Cassiodorum [illegible] auraria pensitatio, l. 2. C. de fund. patrimon. auraria præstatio, l. [illegible] C. Theod. qui a præbit. tiron. hinc aurarius canon. l. [illegible] C. de [illegible] aurarius susceptor, l. 1. C. de apochis publicis. (11) Id est, officialium. hoc enim inter cætera officium significat, l. 6. §. 1. ff. de offic. præsid. [illegible] officium curiale, l. [illegible] C. de cohort. & apud Symmachum [illegible] Cohortale, l. [illegible] C. de appell. comitiacum, l. 2. C. de off. milit. jud. [illegible] C. de canon. largit. tit. [illegible] præfecti prætorio, l. [illegible] C. de cohort. [illegible] l. [illegible] C. de [illegible] l. 1. C. de [illegible] [illegible] procuratoris fisci, l. 2. C. quando fiscus vel privat. proconsulis præfecti Augustalis, l. 3. §. 1. C. de canon. largit. tit. rectoris provinciæ, l. 2. in fin. C. de canon. largit. [illegible] d. §. 1. (12) Principis est, pondera & mensuras tradere, facit [illegible] 11. c. 1. facit l. 1. l. 2. C. Theod. de ponderator. l. 13. C. eod. de suscept. (13) Multam observa dispendium permutationi solidorum inferentis. (14) Adde l. 38. in fin. ff. de rei vind. (15) Vid. tit. de tab. exhib. (16) Interdum duo contractus authentici esse possunt. (17) Id est, contractibus. Idem plerumque fit in testamentis, vid. l. [illegible] ff. qui testam. (18) Adde l. 13. ff. ad leg. Corn. de falsis. (19) De quo supr. c. 8. (20) Judex militaris causarum civilium cognitionem non habet. vid. l. 1 & seq. C. de off. milit. jud. (21) Forte legendum, conductiones, argumento eorum quæ dicuntur in l. [illegible] C. Theod. de [illegible] [illegible] locatio & conductio [illegible] obtinuerant [illegible] (22) De quo cap. [illegible] supr. eod. (23) Adde l. [illegible] C. de nautis Tiberinis. (24) Intelligit, ut opinor, aquæductus. l. 1. §. [illegible] ff. de usufructu & quemadmod. l. [illegible] §. [illegible] ff. de legat. [illegible] (25) Superindictum, est augmentum indictionis, vid. tit. Cod. de superindicto, Gall. la taille. (26) Quoniam tanta ubertatis causa erat (ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri: ut fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arva disponebant, qua castra. [illegible] Plin. 18. cap. 3. &c. quæ quidem vide de senatoribus ab aratro ad honores vocatis. (27) Id est, anno 554. (28) Narsi urbi: ita legitur apud Julianum. (29) Lugdunensium, ita legitur apud Julianum, alii Lygdunensium, cujus rescriptum [illegible] ad [illegible] legatum Lugdunensem. l. 13. in fin. ff. de excus. tut. ubi Haloander legit Lugdunensem. Fit etiam mentio Lugdunensium Gallorum in l. ult. §. 1. ff. de censib. Non potest autem hic locus referre ad Lugdunenses Gallos, ut qui Clodoveo Regi tunc temporis obtemperarent, soluti potestate & jurisdictione Imperatoria: ut e libero [illegible] ex Gregorio Turonensi [illegible] Lugdunensium civitatem Illyrici suisse, eo magis, quod hæc constitutio ad Illyricanos pertinet, supr. eod. (30) Id est, 540.

emansisse, cum divina lex promulgata fuisset constituens creatos ex libera matre & adscriptitio marito, liberos esse, quod contrarium est legibus antiquis: cum illae manifeste decreverunt talem sobolem adscriptitiam esse; ex hac enim licentia filii adscriptitiorum, praedia in quibus nati sunt, dimittentes, & in aliis habitantes locis, tam fiscum quam dominos praediorum minuere, & haec dicentes supplicaverunt corrigere hoc capitulum apud illam provinciam, sicut & pater noster praedictae legislator in Illyricanam provinciam fecit, constituens *filios, qui nascuntur ex libera matre atque adscriptitio patre, liberos esse cum suis rebus* (1), *sed tamen colonos ut non liceat terrulas ubi nati sunt relinquere, & alienas colere*. His igitur nostrae serenitati suggestione tua relatis, necessarium esse perspeximus possessores subjectos nostros atque functiones publicas adjuvare. Unde * sancimus in Africana provincia filios ex libera matre & adscriptitio patre productos, liberos quidem esse, & res proprias habere, in ordine tamen colonorum esse, & non posse eos dimittere praedia, in quibus nati sunt, & excolere aliena, sed vicos ipsos in quibus orti sunt cum libertate colere: sic etenim nec fiscus nec possessor laeditur, neque praedicti imminuuntur, terras ubi nati sunt excolentes, Theodore parens (2) carissime atque amantissime. Quae igitur per hanc divinam pragmaticam sanctionem nostra sanxit aeternitas, tam tua magnitudo, quam qui post te eandem administrationem adepti fuerint, una cum officio suo effectui mancipare observareque procurent. *Dat. Kal. Mart. Constantinop. Imper. D. N. PP. August. Justini an. v. Indict. III.* Et subscriptio (3) imperialis, *Vale Theodore parens carissime atque amantiss.* &, Quaestor legi (4). *Dat. Kal. Mart. CP. Imp. DN. Justin. PP. August. Anno v. post Cons. ejusdem D. N. Anno 2.*

SACRUM PRAGMATICUM TIBERII (5) AUGUSTI. DE CONFIRMATIONE CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS DE FILIIS COLONORUM ET LIBERARUM.

In nomine Domini Jesu Christi.

Imperator Caesar Fl. Tiberius Constantinus, in Christo mansuetus, maximus, benefactor, & Fl. Nob. Tiberius, Mauritius, Felicissimus Caesar, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Atticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor & Triumphator, semper August. Theodoro.

CONsuetum & peculiare nostrae mansuetudinis remedium necessitatibus subjectorum nostrorum imponere cupientes, suggestionem viri beatissimi Publicani (6), antistitis Carthaginensium civitatis & possessorum ejusdem Africanae proconsularis provinciae libenter suscepimus, per quas pragmaticam sanctionem Justini divae memoriae patris nostri pro conditione sobolis ab adscriptitio patre & ingenua matre ad Theodorum tunc praefectum tuum agentem ante tempus emissam firmam illibatamque nostris etiam affatibus constitui supplicaverunt, ut cultura terrarum permaneat nulla lege vel machinatione ab ea separari valitura. Consulentes itaque conlatoribus Africani tractus, sancimus eandem pragmaticam sanctionem, & ejus dispositionem omnibus modis ex quo data est, suas vires habere, & in certam ei auctoritatem universis dominis terrarum opitulari, ut liberi procreati a matre ingenua & patre adscriptitio vel colono rusticitatem paternam cognoscant, & operibus suis consuetos reditus his quibus suppositi sunt, subministrent, deterioris quidem conditionis alieni, ipsius autem cespitis ubi nati sunt, recedere, & in aliis quibuscunque locis degere non permissuri, Theodore parens carissime atque amantissime. Illustris igitur & magnifica autoritas tua hanc pragmaticam sanctionem in aeternum valituram edictis propositis omnibus habitatoribus Africanarum partium innotescat, ut omnibus pateat, qualem pro utilitate eorum providentiam gerimus.

Et subscriptio Imperialis.

(7) *Divinitas te servet per multos annos, parens carissime atque amantissime*, &, Quaestor legi. *Dat. 3. Id. August. CPL. imp. DN. Tiberii Constant. PP. August. Anno ost. & P. Cl. ejus Anno tertio, & RS. Nob. Tiberii Maurc. felicissim. Caesar. Anno primo* (8).

(1) Vid. Nov. 162. cap. 2. (2) Antiquum est viros graves ab Imperatoribus *parentum* nomine appellari. (3) Subscriptionem Principis, rescriptis & constitutionibus add. observa, adde *l. 1. C. de diversis rescriptis*. sed & subscriptionem quaestoris procedere. (4) Moris fuit Quaestores ita subscribere. Quaestor legi, vid. *Pragmaticam* [illegible] *supr.* adde *Novell. 110. in princ. & fin.* Eadem forma subscribebant patriarchae, *l. 25. § 6. C. de sacros. eccl.* (5) Hic fuit successor Justini, de quo supr. (6) Publicanus Episcopus Carthaginis. (7) Praecedebant, interdum illae *Et manu divina: divinitas te servet per multos annos*, Nov. Valentiniani de homicidiis casu factis: *& manu divina optamus vos felicissimos*, Novell. de indulg. reliq. (8) Subscriptiones rescriptorum varias observa, addebant interdum rescriptis & constitutionibus diem, quo is ad quem dirigebantur, rescripta vel constitutiones acceperit, & quo fuissent ante [illegible], id est, programmate proposita. *l. 34. C. Theod. de his quae* [illegible]. Itemque in una & eadem constitutione interdum quatuor dies subnotabantur. Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata.

INDEX
NOVELLARUM CONSTITUTIONUM
LEONIS IMPERATORIS.

I N D E X

CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM

AB ENIMUNDO BONEFIDIO COLLECTARUM.

De

E P I T O M E
NOVELLARUM LEONIS,
AD ORDINEM CODICIS REDACTA,
CUJUS NUMERI AD NUMERUM CONSTITUTIONUM REFERUNTUR, AUTORE DIONYSIO GOTHOFREDO JC.

DE iis, qui monasterium imperfectum relinquunt. 14
De officinarum magnæ Ecclesiæ usu. 12
Episcopus creari potest, qui liberos habet. 2
De servo, qui ignorante domino Episcopus factus est. 11
Episcopi, sacerdotis, clerici advocationibus, sponsionibus & redempturis se dedentis pœne. 86
Maritus sacerdos creari potest. 3
Clericum profanum fieri non debere. 7
De servo, qui ignorante domino clericus factus est. 9
Ne clericus denuo profanus fiat. 7
Diaconi contrahentis matrimonium post ordinem assumptum pœna. 79
Hypodiaconus creari potest, qui 20. annos natus est. 16. & 75
Monachus potest esse etiam decennis puer. 6
Monachi, & clerici tutores esse possunt, at non administratores rerum pupillarium. 68
Monachi ut testamentum possint facere. 5
Monachi desertoris pœna. 8
De servo, qui inscio domino monachismum suscepit. 10
Salutarem Baptismum in quocumque sacro oratorio peragi licere. 15
Sacra mysteria in privatis ædibus celebrari posse. 4
Puerperas divinorum mysteriorum fieri participes. & quando infantes baptizentur. 17
Ut Judæi secundum Christianismi ritus vivant. 55
Ne ex sanguine cibus conficiatur. 58
De legibus receptis & abrogatis. Proœm.
Legis, quæ de consulatu egit, abrogatio. 94
Ne amplius Senatusconsulta fiant. 78
Senatui Prætores. Decurionibus Præfectos constituere non licet. 47
Pacto paterno ex æquo heredem fieri posse filium. 19
Ut pacta, etiam non constituta pœna, valeant. 72
Ut in contestatione litis, & magistratuum initio juretur. 97. adde 107
De eo, qui ad primam denunciationem judicio se non sistit. 108
Ut qui jurisjurandum defert, prior de calumnia juret. 99
Ut dominicis diebus omnes ab operibus vacent. 54
Celebribus quibusdam in Ecclesia viris festi dies constituuntur. 88
De his, qui in locis amabilibus aut vineis ædificaturi sunt. 71
De structuris & solarii interstitio. 113
De oris maritimis. 56
De avulsa terræ crusta. 95
Quantum in piscatibus remoræ piscatoriæ inter se distare debeant. 57. adde 102. 103. 104
Ut cuique, tam intra civitates, quam extra, mortuos sepelire liceat. 53
Ut ad trientes usuras pecunia licite mutuetur. 83
Ut mulieres testimonium non præbeant in contractibus. 48
Ne servi ad dicendum testimonium admittantur. 49
Homo liber sejpsum vendere non potest. 59
Ut purpuræ segmenta & particulæ in publicis mercimoniis sint. 80
Ut negotiari, ædificare, munera accipere urbis magistratibus liceat. 84
De perpetuis emphyteusibus Ecclesiæ. 13
Ut in sponsalibus constituta pœna exigatur. 18
Ne præsides in provinciis suis domestica sponsalia contrahant. 23
Ut, si sponsa ex alio gravida deprehendatur, sponsalia rescindi possint. 93
De secundis nuptiis. 22 & 85. & earum pœna.
De tertiis nuptiis, earumque pœna. 90
Ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur: neque ante decimum quintum maribus, aut decimumtertium fœminis matrimonium conficiatur. 109
Ne filii naturales cum adoptivis matrimonium contrahant. 24
Ne matrimonia citra sacram benedictionem confirmentur. 89
Ne ante legitimum matrimonii tempus futuris conjugibus benedicatur. 74
Eunuchi uxorem ducentis pœna. 98
Ne captivorum uxoribus aliis nubere liceat. 33
Ne post assumptum ordinem sacerdotes, diaconi, aut hypodiaconi contrahant nuptias. 79
De servis, qui liberis mulieribus in matrimonium conjunguntur. 100
De servis conjugibus, si alter illorum libertate donetur. 101
De indotatis mulieribus. 106
Ut dotis promissio ex paternis aut maternis bonis facta præstetur. 21
De æqualitate dotis & donationis propter nuptias. 20
Furore mulieris & mariti quomodo matrimonium dirimatur. 111. 112
De muliere, quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 30
Ut quæ mulier mariti odio abortat, repudiari ab illo possit. 31
Soluto matrimonio dos ut reperatur. 110
De dotis restitutione. 25
Ut concubinam habere non liceat. 91
Quo tempore, & a quibus rerum suarum administratio adultis concedi debeat. 28
Monachi & clerici tutores esse possunt, at non bonorum pupillarium administratores. 68
Manumissi testamento quando testari possunt. 37
Captivus testari potest. 40
Cœcus testari potest secreto. 69
Monachus testari potest. 5
Prodigus testari potest. 39
Servi Imperatoris testari possunt. 38
Ut in civitatibus quinque: In itineribus vero & agris tres testes ad testamentorum fidem sufficiant. 41
Subscriptiones testium, eorumque signacula non requiri in testamento. 42
Ut per scribendi ignaros testamenta etiam confirmentur. 43
A quibus obsignari testamenta oporteat. 44
De testamento resignato. 82
Ut qui captivo patri filius nascitur, ejus hereditate non arceatur. 36
Ut judices sententias in literas referant, sueque manu obsignent. 45
Ut donationes, quæ in literas relatæ non sunt, ad 500. aureos usque valeant. 50
De emancipatione. 25
Ut Eunuchi adoptare possint. 26
Ut pariter omnibus adoptare liceat. 27
De pœna adulteri manifesto deprehensi. 32
Castratoris. 60
Ecclesiasticorum alea ludentium. 87
Episcoporum, sacerdotum, & clericorum, qui se advocationibus, sponsionibus, redempturis, aliisve similibus dedunt. 86
Eunuchi, si uxorem duxerit. 98
Excæcantis aliquem data opera. 92
Falsarii. 77
Grassatoris. 70
Eorum, qui ad hostes transeunt sueque sponte revertuntur. 67
Eorum, qui res vetitas ad hostes transvehunt. 63
Incantatorum. 65
Ludentis alea. 87
Mulieris, quæ odio mariti abortat. 31
Quæ vivo marito alios de matrimonio compellat. 30
Eorum, qui naufragium suppresserunt. 64
Peculatus. 105
Plagii. 66
Publicam rem vendentis. 62
Raptoris virginis, eorumque, qui in raptu virginis adfuerunt. 35
Sacerdotis, diaconi aut hypodiaconi post acceptum ordinem nuptias contrahentis. 79
Sepulchri violati. 96
Tertiarum nuptiarum. 90
Tributa injuste exigentis. 61
Tutoris, qui pupillam suam vitiat. 34
De thesauro invento. 51
Ut ancillæ partus apud alium editus, ipsius dominum sequatur. 39
De decurionibus. 46. 47
Ut tam veterum principum, quam recentiorum numismata, modo justi ponderis, probæque materiæ sint, valeant. 52
Ne ex auro & pretiosis lapillis quidquam confieri in universum nefas sit. 81

IMPERATORIS (1) LEONIS AUGUSTI NOVELLÆ (2) CONSTITUTIONES AUT CORRECTORIÆ LEGUM REPURGATIONES (3)

HENRICO AGYLEO INTERPRETE.

PROŒMIUM.

Rerum humanarum vicissitudo vitæque inconstans atque multiformis status, permultis ac omne genus legibus ortum (4) præbuere: quæ *leges* quia sua multitudine ad quascunque se facile res protendunt, quum illas sibi admovent, quidquid recte aut secus sese habeat, dijudicant. Sunt itaque tanquam (5) custodes quidam vitæ nostræ & medici (6), dum mala, partim ne oriantur ac in communem vitam promanent, impediunt (7): partim vero, quæ mala occulta sunt, insinuanterque irrepserunt, eorum noxam corrigunt (8), ac velut radicitus vitiositatem evellunt, eamque non sinunt corroborari. Atqui *eatenùs* humanarum rerum cursus (9) veluti reciprocus quidam æstus, dum sursum deorsum omnia vertit ac volvit, & multa quæ recte constituta essent in pejus commutat, permulta item oblivione obruit, ut perinde ac si in rerum natura visa nunquam essent, incognita sint: non mediocrem illis labem intulit, has profundo silentio tegendo, in illis vero ut inter sese dissentiant efficiendo: idque alias dum illi ipsi qui illas tulerunt, in priore sententia ac voluntate non persistunt, verum sibi ipsi contradicunt: alias etiam, dum posteriores modo consuetudine, modo lege illis contraria sustinent, ut hinc confundi leges, nec exiguum rebus mortalium inferri detrimentum contingat, aliis cum aliis commutatis, talotumque (10) instar huc illuc temere volventibus. Illas itaque res, ex quarum tranquillo & imperturbato statu salus reipublicæ dependet, in tanta confusione perturbatione que versari, indignum neglectu rati, quum accuratissima legis inspectione ac consideratione dignati sumus: & quas obtinere conducibile fore animadvertimus illis selectis, scripto (11) Imperatoriæ nostræ majestatis decreto in republica autoritatem confirmavimus: utque controversias dijudicarent, insuper etiam sanivimus: quas vero inutiles judicavimus, harum nonnullas in perpetuum silentium conjectas, decreto & ipsas a legum honore atque ordine exulare jussimus: quarum autem nullam prorsus mentionem fecimus, has etiam, hoc ipso quod earum non meminerimus, justa atque illas in exilium ejecimus. Denique quoniam & inter receptas consuetudines (12) nonnullas ratione non deditui, talesque quales prudens aliquis non contemnat, vidimus, has quoque legis prærogativa honestantes, ex inscriptæ (13) consuetudinis statu ad legis imperium atque honorem evexinus. Quum ergo hæc ita a nobis comparata sint, sciat quisque quod quæ leges per scriptum Imperatoriæ nostræ majestatis decretum autoritatem nactæ, aut quæ consuetudines legis dignitate honoratæ fuerint: hæ & in republica obtinebunt, & controversias in se suspensas habebunt, quæ autem ab illis in contrarium vergunt, aut mentione sempiternam illis taciturnitatem injungente, citrave hanc etiam ut quæ cum despectis eisdem conditionis sint, eodem decore dignæ habitæ sunt; hæ vero dehinc & rejectæ & a republica exules atque extorres erunt.

Constit. I.

QUOD UNUMQUEMQUE, QUI JUDICANDI PRÆROGATIVAM ACCEPERIT, QUEMADMODUM LEGALIUM CAPITULORUM A NOBIS HABITUS DELECTUS (14) STATUERIT, DIRIMERE CONTROVERSIAS OPORTEAT: QUÆ VERO INTER REPROBATA (15) HABITA SUNT, UTI EX ILLIS NULLA LITIS AMBIGUITAS DIJUDICETUR.

In nomine ejus qui universo humano generi salutares leges tulit, Christi veri Dei nostri,

Imperator Cæsar Flavius Leo, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo venerabilis, Augustus, fidelis Rex: Styliano Illustrissim. sacrorum nostrorum officiorum magistro.

Celeberrimi ille inter imperatores nominis Justinianus quum animo esset erga rempublicam & optimo, & ejus utilitatum studiosissimo, velut sylvam (16) quandam, constitutiones in Romano Imperio inde ab initio usque ad suam ætatem diversis temporibus editas accipiens, quo bene de subditis mereretur, industria & laboribus suis opus admiratione dignum, universarum nempe legum illam incorporationem (17), summa cum contentione efficere est conatus. Si quid contrarium aut inconveniens appareret, repurgavit; ex quibus vero compositum reipublicæ ac decorum statum extiturum crederet, hæc in unum contexuit, atque velut in artem (18) aliquam informavit, quæque in una justitiæ libra (19), a qua justum a diverso & injusto discernetur, constituit & collocavit. Atqui (ut constat) ubique est pulcherrimum, *Ut ne quid* (20) *nimis*. Quum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum Corpus (21) tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam quæ legalis regiminis ordinem & convenientiam sæpenumero labefactarent, in concordiam redegisset: itque quod ad hec sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his ille non contentus, sed præstantius (22) quippiam in reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis quæ postea statuit primum opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, cum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitatæ contradictiones & controversiæ sint. Atque ad hunc sane modum ipse Justinianus a seipso vitium passus est. Certe quidem cum usque ad hodiernum diem nunc ex recentioribus sanctionibus, nunc ex inscriptis, & non aliunde quam (23) quod multitudini placeant autoritatem præ se ferentibus consuetudinibus, permulta ab illo tempore innovata sint: parum abest, quin res legalis prorsus turbata confusaque sit & communis vitæ negotia sursum deorsum subsultim ferantur. Quapropter (24) quum si quid aliud, hoc certe quod opitulatrice nostra industria & cura necessario potiatur, dignum sit ut tractatum insuper & consuetudinibus quæ ad rerum gubernationem devenissent, diligenter excussis, legum inter se contradictionem sustulimus: quicquid adversarium & ad præsentem rerum constitutionem rationemque illicitum esset, hoc legalem autoritatem abrogantes: quascunque vero consuetudines non male neque noxie de rebus constituere videremur, has non amplius inscriptas & neglectas consuetudines manere sinimus, sed ad legis vim ac potestatem extulimus: alicubi autem & ad sævitiam quidamque præfractius spectantem, ac ceu justitiæ penitus obliram legem, ad suum decentemque modum legibus debita cum æquabilitate contraximus. His itaque hoc pacto dispositis & constitutis, omnibus quibus justitiæ trutinæ commissæ sunt, & magistratibus & judicibus mandamus, *ut* (25) *quæ leges* ab imperatoria nostra majestate a legali solo exulare jussæ sunt, has inutiles judicantes, dehinc in omne ævum rejici sinant: secundum reliquas vero scriptas atque veteres, & quæ haud ita pridem a sempiternæ memoriæ patre (26) nostro, atque nunc a nobis selectæ aut latæ sunt, controversiis dijudicationes suppeditent, neminique posthac ad aliquam a legali autoritate exterminatam juris speciem declinare, neque ad consuetudinem quampiam, quæ accepta prærogativa pro eo quod consuetudo esset ac diceretur, ad legis majestatem & honorem a potentia nostra subvecta non sit, recurrere permittatur.

Con-

(1) Originem Græcarum constitutionum, quæ multorum manibus hodie teruntur, hic referre, non inutile fortassis fuerit. Basilius Macedo cum filio Constantino & Leone Philosopho (cujus Novellas hic interpretor) [illegible] edidit, distinctum titulis 40, adde *Novell.* 1. *in fine*, *Novell.* 19. *infr. de nupt.* Hunc consequutus Leo filius, collatis omnibus quæ de jure civili extabant voluminibus, Digestis, Codicibus, Institutis, Novellis, novum opus librorum 60. complexus est: quod idem [illegible], & quia Principum leges continet τὰ βασιλικά nuncupavit, & [illegible], *Novell.* 1. *infr. eod.* hoc itaque constat Leonem Basilicωn autorem esse. v. *Harmenopul.* 1. *in princ.* Balsamon in *versibus* [illegible]. Eodem tempore Photius patriarcha Constantinopolitanus [illegible] edidit, quasi breviarium & indicem Canonum usu receptorum distinctum titulis 14. quem & [illegible] appellarunt, [illegible] quod in Photii libro velut index præponebatur canonibus. Idem enim prius præstiterunt [illegible] & Balsamon, Græci, quod Latinis postea Burchardus Wormatiensis anno 1020. Ivo Carnotensis anno 1090. & Gratianus anno 1150. Postea Constantinus Leonis filius, cognomento Porphyrogenneta, libros Basilicon repurgavit, suisque notis [illegible], id est, Basilicωn repetitæ prælectionis, & ita Balsamon intelligendus est in præfatione, ne alioquin sibi contrarius Constantinum Porphyrogennetam autorem faciat τῶν βασιλικῶν. Neque tantum a Constantino Porphyrogenneta libri Basilicωn repurgati sed & Photii Procanon seu Nomocanon, A Constantino, Romanus Lecapenus junior. Constantini Porphyrogennetæ nepos edidit (ut quidam putant) librum qui inscribitur [illegible], quod sit parvum manuale, ordine alphabetico titulos dispositos habens, cujus libri multis locis utitur Constantinus Harmenopulus, ut & aliis nuncupatis [illegible] Magistri sive Patricii, titulis & capitibus distinctis, de utroque dixi in Nomenclatore Græcorum juris distinctione ad Harmenopulum. Hos omnes insecutus est Balsamon in epist. Photii, ex Diacono majoris ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nomophylace, & Chartophylace, & præfecto Blachernarum, Antiochiæ, totiusque Orientis Patriarcha. De eparchicis alias dixi, quibus addi cupio Cujacium 2. *observat.* 2. & 10. de synopsi [illegible] seu Ecloga hoc virum est addere [illegible], majorum quasi epitomen esse. vid. Leunclavium in *præfatione Eclogæ*, quam multis erroribus occasionem dedisse scribit Cujacius 18. *observ.* 30. Quod ad Novellas Leonis, quas nunc interpretor, attinet: verisimile est editas fuisse post libros [illegible], ut & sequunt Novellæ Justiniani, post editionem Codicis. (2) Has Novellas editas a Leone post libros [illegible], multa corrigunt ex Justinianeo jure, nullius tamen apud nos autoritatis sunt, Cujac. 19. *observation.* 11. quas ne Leonis quidem ætate unquam obtinuisse videntur, nisi, ut Græci apud eundem Cujacium notant, in iis, de quibus antea nihil constitutum fuerat, ut *Novell.* 17. 71. 90. 101. 1?? seq. vel quæ jus vetus explicant, ut *Novell.* 9?. aut supplent, ut *Novell.* 5.

(3) [illegible]. His verbis verisimile est repetitam legum prælectionem factam a Leone philosopho prætendi, non has Novellas, ut hoc videlicet proœmio de autonomia legum a Leone philosopho enunciatarum agatur. (4) Ex corruptis moribus civium optimæ leges nascuntur. (5) Ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietem conditas esse leges, Cicero 2. *de legibus*. (6) Quod medicamenta morbis, hoc exhibent jura negotiis, *Novell. Justiniani* 111. *in princ.* (7) Prohibendo & jubendo, *lege septima ff. de legibus*. (8) Hinc pœna constituta. (9) Legum defectuosam causam. (10) Κατὰ [illegible] species est proverbii. (11) Has Novellas non intelligit, sed [illegible] libros, de quibus supra diximus, alioquin, quid est in his Novellis, quod omnibus litibus definiendis satis esse possit. (12) Ex consuetudinibus leges fiunt. (13) Consuetudinem scriptam. (14) [illegible]. Intelligit haud dubie libros [illegible], in quibus, quod a sæculo Justiniani ad sua tempora defectum erat, abrogata ex his tantum selecta, quæ in usu quotidiano erant posita. (15) Lites non ex legibus abrogatis dirimendæ. Idem a Justiniano constitutum, §. 1. *constit. de Justinianeo Cod.* & §. 5. *de emendat. Cod.* (16) Τάξιν. (17) [illegible]. (18) Ars aliqua juris. (19) Justitiæ libra. (20) Τὸ μηδὲν ἄγαν. Te certum in Andria *act.* 1. *scen.* 1. Id arbitror apprime in vita esse utile, ut *Ne quid nimis*. (21) [illegible], sic corpus Homeri dicitur, *l.* 12. §. 2. *ff. de legat.* 3. (22) Codicem Justinianeum repetitæ prælectionis intelligit. (23) *l.* 32. §. 1. *ff. de legibus*. (24) Quid a Leone præstitum fuerit in emendatione juris. (25) Observa sententiam hujus Novellæ, facit §. 5. *Justinianeo Cod.* §. 1. *C. de emend. Cod.* (26) Basilio sc. Macedone, nam hunc, dixi Basilium Macedonem cum filiis Constantino & Leone edidisse [illegible] distinctum titulis sexaginta.

CONSTIT. II.

UT QUI CÆTERA SECUNDUM SACROS DIVINOSQUE CANONES EPISCOPALI DIGNITATE DIGNUS ESSE PROBATUR, SI LIBERI EX LEGITIMO MATRIMONIO ILLI SINT, OB ILLOS IN CONSEQUENDO HONORE NULLUM IMPEDIMENTUM SENTIAT.

Aliter.

UT QUI ALIOQUI PRINCIPE (1) SACERDOTIO DIGNUS EST, SI LEGITIMI ILLI LIBERI SINT, NON IMPEDIATUR ILLUM CONSEQUI.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm sacrosancti divinique canones, & quicumque alii de sacerdotio ac episcoporum creatione statuere, in optimum numerisque omnibus plenum editi sint modum (& quidem quomodo illi non exacte perfectèque editi sint, quum divina inspiratio in auctoribus efficaciter operata sit?) mirari (2) subit, quomodo non varii nonnulli sint, sacras divinasque leges, tanquam illæ absolutæ non essent, promulgatis aliis legibus abrogare. Etenim quum sacri canones (3), quibus locis de episcoporum creatione præscribunt, statuant *enim* (4) *qui ex* legitimo matrimonio liberos habeat, si modo in reliqua vitæ ratione nihil impedimenti sit, ad primarium (5) sacerdotium promoveri posse: hi in contrarium statuentes (6) ajunt, ut ii qui liberos habent, tametsi legitimi conjugii munus sint, ad episcopalem dignitatem evadant, suo impedimento non vacare. Quod ideo fortasse in animum induxerunt, quod (7) istiusmodi affectionis quadam erga liberos (quid enim quis aliud dicat?) sacras facultates oblæsuros videatur. Verum non recte sese illa ratio habet. Sic namque (8) nec fratribus aliisve cognatis superstitibus accessum quisquam ad Episcopatum haberet: siquidem & ad hos sanguinis propinquitatisque affectio respicit. Quin & hæc prævidentes divini canones fecerunt episcopis potestatem, ut si ipsis pauperes cognati essent, illorum inopiam ex sacris facultatibus sublevarent. Nostra igitur Imperatoria quæ ex Deo est majestas, si mandatis divinis insistatur id longe convenientius fore animadvertens, consonam illis profert legem: ut quemadmodum ipsis videtur ad primarium sacerdotium promoveri posse (9) qui illo honore alioqui dignus sit, tametsi liberi ipsi lege tamen honorati sint: id ita liceat, & ita quidem censens, ut a lege, quæ contradicere ausa fuit, in audaciæ pœnam perpetuum in futurum exigatur silentium.

CONSTIT. III.

UT QUI SACERDOTES CREANDI SUNT SECUNDUM ECCLESIÆ RITUS, EA LEGE CREENTUR, UT OMNEM DEINCEPS VITAM CŒLIBEM AGANT, AUT SI MATRIMONIUM CONTRAHERE VELINT, PRIUS ID FACIANT, AC DEINDE AD CREATIONEM PROCEDANT.

Aliter.

QUOD ANTE INEUNDUM SACERDOTIUM MATRIMONIUM CONTRAHI DEBEAT.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm decenter inde ab initio de iis qui faciendis Deo sacris digni essent, ecclesiasticus ordo constituerit, non recte (meo quidem judicio) qui præsentis temporis consuetudinem sequuntur, interdum ecclesiasticam traditionem contemnunt. Nam ubi illa (10) mandat, *ut qui creandi* sacerdotes sunt, aut per omnem vitam, si promissum non falsum fore fidant, cœlibatum voveant: aut si (11) illum servare impossibile ipsis videatur, legitimum matrimonium ineant, ac deinde divinum ministerium suscipiant: consuetudo quæ in præsenti obtinet, iis quibus matrimonio conjungi in animo est, concedit, ut (12) antequam uxorem duxerint, sacerdotes fieri possint, & deinde biennium ad perficiendam voluntatem jungi matrimonio volenti præstituit. Id igitur quia indecorum esse videmus, jubemus ut ad vetus Ecclesiæ & antiquitus traditum præscriptum (13) dehinc creationes procedant. Neque enim dignum est, ut qui spirituali ascensu supra corporis abjectionem & sordes evecti sunt, hi rursum ad carnis (14) sordes delabantur: sed e diverso, ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanquam in altum aliquem gradum conscendat, convenientius fuerit.

CONSTIT. IV.

UT NON MODO UNIVERSALIS (15) ECCLESIÆ SACERDOTES, VERUM ETIAM QUI AD QUAMCUMQUE SACRAM ÆDEM PERTINENT, SI IN HOC VOCENTUR, LICITE SACRA MYSTERIA (16) EXPONERE DIVINUMQUE CULTUM CELEBRARE DOMI PRIVATÆ POSSINT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

PLacuit veteribus, ut quæ sacrificia & communiones in privatis ædibus fiunt, ab illis sacerdotibus, qui ad generales (17) ecclesias pertinent, solis celebrentur: ab aliis vero qui alicui alii sacræ ædi addicti deserviunt, privatoque vitæ in statu sunt, ut nullum neque officium neque sacrificium perficiatur. Atque hoc quidem ut statuerent, religionis conservandæ causa in mentem illis venisse videtur, quo videlicet (ut conjicere est) dum nonnulli sacerdotii prætextu lethale defectionis malum tegunt, qui non veniat, uti qui profanati sacrificii participes fuerint, longe magis contaminentur quam expientur. Qui profecto eorum qui istiusmodi religioni cautionem excogitarunt, propositus finis hoc ipso nomine quod sacrosanctæ fidei stabilimentum adinvenerint, simul laudabilis, simul commendatione dignus est. Verumtamen quatenus se firmitatem allaturos existimarunt, earenus illam ex lege promanasse atque se extendisse non videas. E diverso vero subinde illam ipsam legem religiosis & divinis ministeriis operam navantibus etiam adversari conspicitur. Ut autem pollutus sacerdos, qui notus non est, pollutæ suæ inquinationis aliquem participem faciat, verisimile fortasse est aliquando id evenire: verum non ita ut semper & omnino tale quiddam contingat. Quis enim animo tam facili est, tamque omnia promiscue habet, ut quem non norit sacerdotem, neque cujus religionis, neque quibus moribus sit, hunc ad sacrificandum advocet? Rursum vero qui defectionem moliuntur, remque sacram profananter faciunt, ne illi cum alienis ab impietate conventus agere non velint. Ut unde stabiliri lex videtur, non inde quemadmodum existimatum sit, stabiliatur. Tum & religiosis in multis utilitatibus consequendis eandem impedimento esse comperitur. Siquidem cum divina gratia in omnibus fere omnium non modo potentiorum, verumetiam tenuiorum domibus sacraria (18) Deo erecta sint, & vero sumptus reliquaque ad rem familiarem necessaria sacerdotibus ab omnibus similiter suppeditari non possint: evenit propter legem, ut (quemadmodum dixi) qui tenuiores sunt quam ut privatim sacerdotes suscipere possint, persæpe divinorum mysteriorum expertes maneant, & sacra (19) delubra, quæ in illis sacrificia fieri debeant, his defraudentur. Quin verisimile etiam est, nonnunquam defunctorum (20) memoria instante ob defectum sacerdotis præsentem memoriæ diem nullo facto sacrificio (21) elabi, ut inde & qui hic vivunt, & quos altera vita tenet, utrisque non exiguum damnum obveniat. Statuimus igitur, *ut non solum* generalis ecclesiæ sacerdotes, sed etiam qui ad quamcumque aliam sacerdotum domum pertineant, quibuscumque cujusque domus dominis accersitis accessum ad sacra oratoria, & sacrarum rerum functionem (22) dare voluerit, in quibuslibet ædibus sacrificandi (23), Deique arcana enarrandi facultatem (24) habeant (25).

CONSTIT. V.

NE, QUIBUS, POSTQUAM MONASTICÆ VITÆ INSTITUTUM SUBIERINT, FACULTATES SUPPETUNT, IN UNIVERSUM HI DE ILLIS TESTARI PROHIBEANTUR: SED UT SI, QUO TEMPORE MONASTERIUM ADIERUNT, IN ID QUIPPIAM CONTULERINT, IN ILLORUM POTESTATE SIT, UT QUEMADMODUM VELINT, DE IIS QUÆ SIBI POSTMODUM PARARUNT, IN PLENUM ASSEM ETIAM TESTAMENTUM CONDANT; SI VERO NIHIL AB INITIO INTULERINT, TUM UT DE BESSE STATUENDI FACULTATEM HABEANT, MONASTERIUM AUTEM ALTERAM PARTEM SIVE TRIENTEM ACCIPIAT.

Aliter.

UT MONACHUS (26) DE ACQUISITIS TESTARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano (27) sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUoniam de monachorum bonis quæ post susceptam vitam monasticam coacervassent, persæpe nobis una cum Dei amantissimis sub te primariis sacerdotibus dubitare te (o divinum, &, ut mundo præluceas, in magno ecclesiæ firmamento a principe lumine collocatum lumen) dixisti, an constitutione facta monachos istiusmodi bonorum dominos designari oporteret, an vero ipsos ab illorum dominio arceri conveniret: nimirum quod tanquam nubes, quæ illinc ambiguitas existit, rationis radios, quo minus perspicue ea res dijudicari possit, subeat & offuscet: quoniam (inquam) de hoc dubitantes variis nos postulationibus ad hujus rei considerationem una vobiscum suscipiendam hortati estis: nos, ut in aliis, ita & hic sacerdotalem tuam dignitatem venerantes, ad satisfactionem petitionis tuæ accingimur. Ac illa quidem primum a nobis dicantur, quæ a veteribus (28) de illis qui se jam in monasticam rempublicam (29) adscribi volunt, constituta sunt: illis nempe de rebus suis prius testandum esse, ac deinde ad concupitum vitæ institutum procedendum, nec dispositionem rerum suarum vitæ mutatione anticipandam. Nam si hoc ita evenisse constet, non amplius ipsis jam tonsis, ut de rebus suis quicquam statuant permittendum esse: omnemque substantiam, in qua ecclesia tonsi sunt, illi cessuram. Quod sane de iis qui vitam monasticam jam subierunt, decretum (extra quam si liberi qui hereditatem petant, superfint) & optimum, & ita ut nemo possit melius, constitutum est: tum

(1) Ἀρχιερωσύνης: intelligit sacerdotium episcopale. (2) Leges divinæ abrogari non possunt. (3) 1. ad Tim. 3. ad Tit. 1. vers. 6. (4) Nemo submovetur ab episcopatu adipiscendo propter liberos quos habet. (5) Ἀρχιερωσύνης. (6) Vid. l. 41. §. 1. Cod. de episc. & cler. Novell. 6. cap. 1. §. [illegible] Nov. 123. cap. 1. Nov. [illegible] cap. [illegible] (7) Adde & [illegible] l. §. 1. [illegible] privilegium [illegible], hanc dubitandi rationem [illegible]. (10) Vetita ratio dubitandi ab [illegible]. (11) Et ita abrogatur [illegible] §. [illegible] Novell [illegible] §. [illegible] Nov. 123. c. 1. Nov. 137. c. 2. adde [illegible] de [illegible] (12) Traditio ecclesiastica. (13) Traditio [illegible] ecclesiastica ut qui creandi sacerdotes essent, vel cœlibatum voverent, vel, si cum vovere non possent, uxorem [illegible] ducerent, & ita ministerium susciperent. (14) Hoc [illegible] tollendam esse [illegible] [illegible] sacerdotes, intra biennium sacerdotes [illegible] ducendæ [illegible] facie[illegible] reducta, ut inquit, [illegible] quæ [illegible] episcopis [illegible] permissum, non tamen electis [illegible] de episcop. [illegible] (14) Nuptias intelligit. Idem [illegible] Cod. de episc. & cler. quod parum honeste [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vers. 4. [illegible] dist. 82. [illegible] (15) Καθολικῆς. (16) [illegible] si ita est, Novella [illegible] sacerdoti privatis in domibus permittit [illegible], ut hæc Novella pertineat ad sacrificia & administrationem verbi, cap. clericos dist. 1. de consecrat. ut & Novell. [illegible] inst. ad baptismum. (17) Καθολικάς. (18) Quæ Græcis εὐκτήρια, Theophil. §. 8. Inst. de rerum divis. (19) [illegible]. (20) Κοιμηθέντων. (21) Sacrificia pro mortuis & defunctis fieri solita. (22) Ἱερουργίαν. (23) Ἱερουργεῖν, intelligit [illegible] [illegible], ut Novell. 120. cap. [illegible] sacrificandi. (24) Μυσταγωγεῖν. (25) Et ita abrogatur Novell. [illegible] Novell. 131. c. 8. Olim sine consensu episcopi, qui in privata domo vel possessione sacrificasset, Canones notabant, ut [illegible]. Balsamon ad cap. 31. [illegible] in Trullo, adde cap. clericos 1. 34. dist. 1. de consecrat. (26) Περὶ τοῦ δύνασθαι τὸν μοναχὸν &c. extat alias hujus Novellæ Epitome apud Harmenopulum 5. tit. 1. §. 3. Goth. Nec quidem Papa potest concedere. Monacho ut aliqua bona retineat, vid. cap. 6. Extr. de stat. monach. quo ipso non poterit testari, vid. Covarruv. [illegible] de testam. num. 4. Ans. (27) Quem Cedrenus in Leone vocat [illegible] Leonis [illegible], qui mortuo successit Apronias cognomento Cauleas. Porro σύγκελλος, idem quibusdam, quod contubernalis. Zonaræ vero in Monomacho id in Ecclesia σύγκελλος, quod Agareni Scripsi, hoc est Calipha successor. Apud alios est suffraganeus. Plura dabit [illegible] Nomenclatore meo Græcorum juris [illegible] in voce [illegible] & in voce σύγκελλος. (28) Jure veteri monachi testari non poterant, Novell. 5. cap. 5. Nov. 76. Nov. 123. cap. 38. (29) Τῷ μοναστικῷ βίῳ.

tum nec addi nec adimi illi quicquam queat. Etenim qui ante mona-stam vitæ rationem, quum bonorum dispositionem in arbitrio suo positam haberet, de iis statuere noluerit: merito postmodum id facere prohibetur, ut qui se ipse in has angustias conjecerit. Propterea enim quod quum licitum ipsi esset prædisponere res suas testamento noluerit, ejus postea faciendi facultatem, tanquam ab ipso damnatam, sibi adimi, id vero jure longe optimo sustinet. Cæteroquin etiam, quomodo non absurdum fuerit, si qui se ab hujus vitæ curis sejunxerit, illarum adhuc onus sufferat, indeque promanante molestia prematur? Liberos igitur qui in monachorum numerum adscriptus est (quemadmodum dixi) quando non habet, non profecto hoc decretum decreto alteri cedat. At si liberi supersint (non enim tunc illos propter parentis silentium damno affici fas esset) non omnino testamenti ordinationem monachicus habitus impediat: sed manifestum est quod (1) de liberorum portionibus testari poterit, quæ illis æquabili legitimaque divisione attribuentur. Quæ vero pars ad ipsum respicit, in ea testamenti factio deficiat: quippe quæ integra ad monasterium pertineat. Cæterum si mors etiam (ut multi sunt rerum humanarum casus) subito superveniens rerum distributionem intercipiat, neque tunc quidem quæ liberis succurrat dispositio omnino conticebit: sed secundum dictum modum, quæ ad illos pertinent legitimo ipsis jure separabuntur: residuum autem involabit monasterium. Atque hæc quidem de hisce facultatibus, quas ante susceptam vitam monasticam habuerit quisquam. Verum de quo paterna vestra beatitudo prodire decretum petiit (de iis nimirum rebus quæ post monasticæ vitæ susceptionem accesserunt) de eo hoc statuimus, ut inde ab eo tempore ex quo monasticæ vitæ rationem susceperit, consideratione procedente, quæ postmodum ab ipso comparata sunt, discernantur. Non enim quod qui a profana vita ad monasticam transit, nisi prius testetur, testandi postmodum facultate privatur: ideo & de iis quæ postmodum conquisierit, quicquam statuere in universum prohibeatur. Illic namque jure testamenti factione privatur: quia quum ipsi in profano statu res adhuc tractanti, aliquid constituere integrum esset, eo ipso quod id non fecerit, se ipse in (2) has angustias circumcluserit, hic vero nihil simile est ut quisquam aut a seipso, aut ab alio prohibeatur. Quod si quis dicat, hoc solo nomine quod monachus sit, monasterium omnia esse percepturum: haud scio, si istiusmodi, quæ monachos deceant, statuat. Primum enim an qui homines opum contemptum professi sunt, hos ita illas amplecti, ac quacunque ratione retinere convenit? Deinde sint alicui cognati pauperes, alioquive nori, qui consolatrice manu indigeant: quomodo non ab omni humanitate alienum, nullo illos ex cognati rebus sublevamine dignari, tanquam non modo peregrinos, sed & cognatos amicosque propellere, atque omnia ad se trahere monachis decorum sit? quemadmodum helluones (3) voracesque homines nullam omnino partem aliis qui una accumbunt relinquere velle videmus. Neque enim servus servitutis vinculis liberatur, neque egenus commiseratione potitur, non alius quisquam necessitatibus pressus consolationis fructum invenit, quum omnes monachi facultates monasterio dentur. Ac propter hoc sane statuimus, *ut si quis, quo tempore* monasticam vitam suscepit, ecclesiæ quidpiam consecravit, illi circa res postmodum comparatas liberum ratumque judicium sit (4), quomodocunque de illis statuere velit. Sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit: tum ut bifariam substantia dividatur, ita ut una pars in bessem, altera vero in trientem circumscribatur, ac monachus quomodocunque ipsi visum fuerit de besse testamento statuet: triens autem applicetur monasterio. Atque hæc quidem, de quibus requisitis nostra decrevit potentia. Oportebit autem tuam beatitudinem, quæ decreta sunt, omnibus sub ipsa Deo amantiss. metropolitanis facere manifesta, & hos similiter sub se constitutis Episcopis, illosque quorum curam sortiti sunt ecclesiis ista indicare: quo videlicet & in præsens & in futurum hæc ab omnibus tum cognoscantur, tum hunc ad modum fiant.

Constit. VI.

UT UTRUMQUE TEMPUS TUM QUOD SANCTA SEXTA CONSTITUIT SYNODUS, TUM QUOD DECERNIT DIVUS BASILIUS, IN IIS QUI MONACHI FIERI STATUUNT, OBSERVETUR; ET BONORUM EJUS QUI A SYNODO PRÆSTITUTO TEMPORE MONACHUS FIT, DISPOSITIO SECUNDUM EDITAM A NOBIS FORMAM PROCEDAT.

Aliter.

UT DECENNIS (5) PUER IN MONACHORUM NUMERUM ASSUMATUR.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUo tempore eos qui monasticam vitam subire desiderent, re concupita potiri oporteat, id quia non unum atque idem, sed aliud atque aliud a divinis nostris patribus præstitutum sit, ut ad hunc etiam tractatum dijudicandum, & quæ subesse videtur contrarietatem conciliandam me componerem, effectum est. Itaque quæ magnus ille ac admirandus decernit (6) Basilius (ut videlicet qui monachicum habitum ambiunt, decimo sexto primum aut decimo septimo ætatis anno digni illo habeantur) quæque sancta sexta (7) mandat (8) synodus, anno decimo, qui istiusmodi vitam capesserent, suscipiendos esse monens: hæc cum sanctiss. Patriarcha Deique amantissimis metropolitanis diligenter expendentes, neutram sacrarum legum diximus esse contemnendam: sed contra ad utrumcunque tempus religioso habitu qui illum sumere cupiunt, dignos habere jubemus. De bonorum autem dispositione peculiarem sententiam pronunciavimus, *ut nempe qui* sexto decimo aut decimo septimo tonderi voluerit, de rebus suis quomodo velit, statuere (9) possit. Existimo enim propterea etiam magnum illum Basilium hoc tempus hujusmodi actioni tribuisse, quod ad id legitimæ ætatis requisitio ad statuendum de rebus suis impedimento non sit. Qui vero decimo anno in monasticæ vitæ sanctimoniam mutato statu transire in animo habeat, ut neque huic salutaris conatus impedimentum aliquod obviet (hoc enim, ut videtur, & sacra synodo intelligens, ac volens, tempus quo vitam monasticam adire esset, ampliavit) ac *tamen is* quo modo istiusmodi vitam ineundi, sic etiam de rebus suis testandi (10) facultatem accipiat: sed donec illud tempus, quo legitimam plenamque ad testandum ætas potestatem capit, advenerit, a disponendis rebus inhibeatur. Quod si (ut sunt res humanæ) ante illius temporis completionem e vita excesserit, servi ejus omnes a servitute liberentur: reliqua vero bona bifariam dividantur in bessem & trientem: ac bessem quidem monasterium auferat, trientem autem defuncti cognatis detur. Quorum si nulli supererunt, quo bes processit, eo triens quoque abeat.

Constit. VII.

UT QUOTIESCUNQUE A CLERICORUM HABITU AD PROFANORUM TRANSIRE PER VECORDIAM ALIQUIS TENTARIT, IN ILLUM IS INVITUS ETIAM RESTITUATUR.

Aliter.

NE CLERICUS DENUO PROFANUS (11) FIAT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUemadmodum antehac, quando certiorem firmioremque rerum constitutionem investigaremus, si civilis lex plus roboris ac firmitatis, quam ecclesiastica præbere videretur, illi prærogativam dedimus: eo modo & hic decretum sacrum rectæ rerum moderationi, quam civile sit, conducibilius fore intelligentes, illi per assensionem consona præscriptione edita, statuimus, *ut quicunque clericorum* habitum mutare profanorum habitu improbe instituerit, is quotiescunque actus fuerit in istiusmodi vecordiam, secundum ecclesiasticum decretum, quantumvis invitus in clericorum habitum (12) restituatur, tametsi qui ecclesiastici ordinis statum recipiat, dignus non sit, uti qui se ipse illo indignum transfugio constituerit.

Constit. VIII.

UT QUI REJICERE VENERANDUM MONASTICÆ VITÆ (13) HABITUM IN ANIMUM INDUXERIT, AC PRO ILLO PROFANORUM (14) HABITUM SUSCEPERIT, QUOTIESCUNQUE HOC FACERE AUSUS FUERIT, ETIAM INVITUS IN ILLUM RESTITUATUR: ET EX QUO MONASTERIO IMPROBE AUFUGERIT EIDEM REDDATUR.

Aliter.

DE EO (15) QUI VITAM MONASTICAM DESERIT, QUI PRÆSIDUM COHORTIBUS (16) ASCRIBI SOLET.

Idem Imper. Stephano sanctissimo Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm alioqui, qui incompositæ vivere instituunt, ac præ lautitiis moribus sectantur virtutes, quotiescunque flagitii quicquam designasse deprehensi sint, malum ipsorum institutum multa cum coercetur, nec improbam, scelestamque voluntatem ac molitionem correptione vacare toleretur: subit mirari, quomodo lex vetus iis qui monasticæ vitæ exercitationi se manci assent, deinde vero stationem suam & ordinem deseruissent, quomodoque sacræ (17) literæ habent, tanquam (18) canes ad suum ipsorum vomitum, aut sues ad pristinæ vitæ cœnosam cloacam reversi essent, ac profanorum in habitu statuque se ipsi collocassent: improbum hoc scelus tentari omninoque perfici permiserit. Jubet enim, ut qui semel monasticæ vitæ institutum reliquerint, unde flagitiosi exissent, reverterentur: qui vero iterum (19) id ausi essent, ex eo tempore pulsi monachatu, inter cohortales provincialis cohortis recenserentur (20). Atqui si ut desertor ordinis profanorum habitu indueretur, id illi statutu pulchrum visum fuit, quid causæ est cur ipsum ab initio ita non vestierit: sed ut qui monachus professionem suam semel deseruerit, is ad illam quamlibet invitus denuo cogeretur, constituerit? Si hoc ita præcipi decorum putavit, quare in eodem decreto non consistit, sed tanquam ipsum placiti sui pœniteat, miserum illum monachum ad militarem vitam protrahit? Nequaquam vero id nobis esse fas videtur, *neque* (21) qui in divinæ militiæ (22) legiones receptus sit, hunc in mundanis militiis placet collocari. At contra, quod ecclesiastico ordini observari debere visum est, ut si quis sæpius vitam monasticam aspernatus vagetur, huic profanum habitum recipere non concedatur, id per legem etiam nos jubemus. Si enim qui vitam monasticam exuit, mundanæ voluptatis velut æstu concitus id fuit: quæ ratio est, tametsi semel cupiditatis

(1) Vid. *Novell.* 18. in *fin.* *Nov.* 123. *cap.* 38. (2) Adde *l.* 9. §. 1. *ff. qui testam.* [illegible] (3) Helluonis natura. (4) Et ita abrogatur *Novell.* 5. *c.* 5. *Nov.* 123. *c.* 38. (5) Vid. in Corpore Canonico *c.* 14. extra, *de temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum*. Clementinam *de ætate & qualitate præficiendorum*. & *c.* [illegible] *de regularib. cap. ult. de temporib. ordinat.* in 6. [illegible] *distinct.* 20. *cap.* [illegible] & *distinct.* [illegible] *c. quid est*: & [illegible] adde Vigelium *in method. juris Pont.* [illegible] Ab infantia potuisse monachos fieri constat ex lege [illegible] *C. de episc.*
(6) In epistola ad Amphilochium canone 18. (7) In Trullo. (8) *Canone* [illegible] *vid. Balsamonem.* (9) Id est, testari, adde *Nov.* 6. *supr. eod.* (10) Videtur abrogari lex Constantini, qua permittebatur impuberi cœlibatum profitenti ac voventi, in ipso monasterii [illegible] testamenti factio, de qua vid. [illegible] *cap.* [illegible] vide quæ scripsi ad *l. ult. C. de* [illegible] (11) [illegible] Scribe. Id est, ne clericus denuo fiat laicus. (12) Vid. *Nov.* 2. *infr. eod.* (13) Τῆς [illegible] (14) Τὸ λαϊκὸν. (15) Græci ita legunt περὶ τῶ [illegible] τὸν [illegible] (16) Arcadius & Honorius in *l.* 13. §. 1. *C. de episcopis & cler.* [illegible] & postea Justinianus monachum desertorem addici voluerat cohorti præsidis provinciæ, *Novell.* [illegible] *cap.* 4. postea idem Justinianus monasterio reddi jusserat, non cohorti addici, nisi plus semel monasterium deseruisset, *Nov.* 123. *cap.* 4. *Vel.* [illegible] Hac autem Novella cohorti addici prohibetur. (17) *Proverb.* 26. *vers.* 11. & 2. *Pet.* 2. (18) Proverbii genus observa. (19) *Nov.* 123. *c.* 42. (20) Sic solebant clerici desertores cohortibus addici. *Nov.* 6. ut apparitores præfecti urbi, [illegible] *l.* 2. *C. de* [illegible] *præfecto urbi*; dissimiliter cohortales addicebantur Curiæ, *l.* 38. *C. de decurionibus*, vel [illegible] *l.* [illegible] *C. de* [illegible] Nam hujusmodi mutatione cohortalium aut [illegible] conditio deterior non fiebat.
(21) Et ita abrogatur *d. Nov.* 5. *c.* 6. *Nov.* 123. *cap.* 42. *l.* 13. §. 1. *C. de episcopis & cler.* *l. ult.* §. 4. §. 5. in *fin. C. de episcop. eod.* (22) Monachismus divina militia, vide *Nov.* 6. *Justin.* Contrarium in [illegible] *Imperatoris*. [illegible]

tatis suæ motu prohibitus sit. quum si rursum ad hoc faciendum animum appellat, se ad finem insolens suum consilium perducturum, ac in profanorum statum recipiendum esse sciat. ut is non omnibus modis monasticæ vitæ institutum iterum communi vivendi modo mutet?

CONSTIT. IX.

DE SERVO QUI IGNORANTE (1) DOMINO CLERICUS FACTUS EST.

Idem Imperator Stephano sanct. ss. universalique Constantinopolitano Archiepiscopo.

Eidem recte rerum ecclesiasticarum constitutionis curæ insistentes, quæque sacrosanctis canonibus placuerunt, hisce nos etiam album calculum adjicientes, ab adversariis civilibus legibus hanc contradictionis pœnam, ut ex legitimis constitutionibus subtrahantur, exigimus. *Ut enim qui*, cum servilis conditionis esset, ignorante domino venerandam sacerdotii dignitatem assumpserit, nullatus illinc promanante honore, in pristinum servitutis restitueretur statum, secundum (2) ecclesiæ Dei voluntatem & nos constituimus (3). Legem autem, quæ servum ignorante domino sacerdotem factum servituti liberat, huc ut neque effectum (4), neque fandi facultatem habeat, rediginus.

CONSTIT. X.

DE SERVO QUI INSCIO DOMINO MONACHISMUM SUSCEPIT (5).

Idem Imperat. Stephano sanct. ss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Quam præstans monasticæ vitæ professio sit: quique suave illud & beatum jugum suscipiunt, quanta illi reverentia & honore digni sint, scimus quidem & ipsi. Itaque non quo illum vituperemus, sed potius quo vituperatione eximamus, hæc statuere visum est, & ensemus. Quanto enim illa admirabilior divinior que est, tanto majore & quidem quanta maxima attingi cum veneratione, nequaquam vero in gratitudinis & improbitatis velamen ac prætextum monasticæ vitæ dignitatem fieri oportet. Et certe quomodo improbitas dicenda non est, si homo servus, dominum suum fugiens, ad illud vitæ institutum deveniat? Quoniam igitur de servis fugitivis ad vitam monasticam devenientibus, statutum a superioribus (6) est, ut si intra tres annos fugitivus manifestus fiat, illum habitu nudatum recipiendi facultatem dominus habeat: si vero usque in tertium annum incognitus manserit, tametsi postmodum agnoscatur, ut domini potestati non obnoxius sit, præterque illius voluntatem liber nuncupetur: & vero inde multos fugiendi dominos suos occasionem cepisse, ac re honesta monasticæ vitæ professione, ad tegendam malitiam abuti videmus (cuilibet enim servo persacile est, ut ad triennium se occultet, deindeque libertatem consequatur) jubemus, *ut quantocunque tempore* servus tali consilio monachus factus delituerit, si ipsum aliquando dominus inveniat, nihilominus is quem malo proposito habitum sumpsit, hoc exuatur (7), rursumque in domini potestatem subigatur. Nam quod pio affectu habitum illum sumpserit, quantumvis id verbis ipse fingat, ne dici quidem potest. Sive enim cum benevolo placidoque domino utebatur, pro amore, odio concepto, fugere decreverit, extremæ ingratitudinis & improbitatis argumentum habet: sive (ut sunt res humanæ) molestiis & injuria affectus non tolerarit, ac idcirco dominum deseruerit, quomodo eam rempublicam magnifaciet, quæ cives suos in *Christi* crucem (8) mortem continenter respicere vult?

CONSTIT. XI.

DE SERVO QUI IGNORANTE DOMINO EPISCOPUS FACTUS EST.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, Patriarchæ universali.

Quod de servo (9) qui venerandam sacerdotii dignitatem sortitus sit, idem & de illis servis quibus nesciente domino ad primarii sacerdotii honores conscendere visum est, statuimus: ut videlicet secundum ecclesiasticæ constitutionis voluntatem exauctorati, honore in quem clam irrepserint, priventur, & ad suum servilemque statum relegantur. Non enim profecto qui aliis in rebus furto vel fraude aliquid subtrahant, his non modo ea quæ subtraxerint retinere non concedimus, sed interdum etiam ut maleficos punimus: & qui tantarum rerum furta ausi sint, hos inde honeste vivere, & ex uno studio pessimo exercitio duo omnium longe pretiosissima, libertatem & sacerdotii prærogativam, lucrari sinemus. Ergo si quis servos ignorante domino episcopus creatus sit, inde ad servitutis effugium nil juvatur.

CONSTIT. XII.

DE OFFICINARUM (10) MAGNÆ ECCLESIÆ USU.

Idem Imperator Stephano sanct. ss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Constantinus (11), is qui primus *Christi* nomine Imperii coronam splendidiorem ac augustiorem reddidit, ubi etiam dignum aliis suis præclaris facinoribus imperatoriaque cura fore prospexisset, de sepultura nempe eorum mortuorum quos in ea etiam re egestas premeret, officinas (12), ex quarum vectigali necessarios ad humandos mortuos sumptus suppeditandos ordinasset, sanctæ Dei ecclesiæ applicavit. Hanc igitur provisionem quum piorum hominum æmulatio potiorum excepisset, quæ & ipsa pauperibus ad sepeliendum sufficere, permultum ita in hunc usum sumptus extitit. Verum nunc omnino nihil ea sollicitudine, qua initio ter ille quaterque beatus princeps voluit, dispensari inde videas. At nos, & scientes quidem quod postquam ecclesia officinarum vectigalia occupavit, tametsi (quod olus non postulet (in quem ab initio constitutum est. Numinis cultum illa non expendat, in aliud tamen quodpiam ministerium, & ipsum ad Numinis cultum pertinens, piorsus illa dispenset, statuimos, *ut quæ de his* jam olim edita constitutio (13) est, immota & inviolata permaneat. Officinæ autem omnes, quæ in hoc ministerium attributæ sunt, supra mille numero sunt ad centum.

CONSTIT. XIII.

DE PERPETUIS EMPHYTEUSIBUS (14).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Rem fraudulentam simul & illicitam consecratarum Deo ædium (ecclesiarum videlicet, hospitiorum, & viduis pupillisque alendis destinatarum domuum) præfectos etiam audere ad nostras relatum est aures. Narratum est enim quum domus elocatæ sint, jamque tempus pacto constitutum decurrat, quando locationis terminus, ac possessionis renovatio (15) instat, non fieri certam aliquam & statutam solutionem, quam pecoli nomine [illegible] (16) vocant: sed quomodo præfectis pro ipsorum avaritia visum sit, ita exactionibus domuum possessores prægravari. Id igitur cum omnibus grave, tum pauperioribus (quid ita ipsis durior enectatis necessitas imponitur) longe esse acerbissimum videntes, ne id amplius fiat lege cavemus: sed *ut certa* quantitate ad (17) duplum emphyteutici vectigalis constituenda solutio definiatur: & insuper omnis illatio locationis instrumentis inscribatur, domuique nulla in vario asseratur: non vero in præfecto um quæstum intervertatur, dum illi non ut domuum utilitati consulant, sed scelesse sibi lucrum parent, hoc agunt.

CONSTIT. XIV. (18).

DE (19) IIS QUI MONASTERIUM IMPERFECTUM RELINQUUNT.

Eidem.

Qui præcipitanter ambitioseque ad faciendum aliquid fertur, ac ipso in initio viribus ac facultate destituitur, sive manifestum vitium, sive benignitatis speciem contus præ se ferat, simul ille reprehensione dignus, simul aspernandus est. Hoc sane & qui similitudines ab initio provehibque loquitur, Dominus noster & servator in Evangeliis vult, ubi de edificatione urbis & absolutione, ac de similibus sermocinatur. Merito igitur & sacræ leges (20) & civilia decreta similes edunt, ejusdemque sensus admonitiones, ut quicunque monasterium constituere instituerit, si ad perficiendum opus pares non essent, id aggredi prohiberentur. Oportet enim quæcunque res, ubi ad perfectionem pervenerint, tum demum convenientem appellationem indipisci: nequaquam vero nomen rebus imperfectis, ut consummatæ constitutionis sint, præstare potest. Itaque (quod dictum est) recte facta civilisque lex eos qui ad rem absolvendam pares non sint, fabricandi monasterii inceptione prohibet. Verum quoniam incognitum illud est, quando monasterium sufficienter absolutum judicari debeat (non enim expresse ab illis hujusmodi absolutio definita est) hac de re certum atque evidens edictum promulgare placuit. Dicimus igitur (quoniam divinum os loquutum (21) est: *Ubi duo aut tres in nomine meo congregati sunt, ibi in medio illorum sum*) *quod opus aliquod* monasterii appellationem subiturum, minimum (22) tribus sufficere oporteat: quod nimirum idem opus, si facultatibus quoque abunde instruatur, ad celebritatem nominis etiam valeat. Ut ergo quis liberam impedimentoque carentem ad dedicandum monasterium aggressionem habeat, in tot minimum monachis dedicationem concipiat necesse fuerit. Porro quia permulti, qui se hujusmodi incepto dedunt præveniente morte, ipsoque hominum consortio eripiente, interdum proposito destituuntur: illud a nobis statuitur, *ut si testamentum conditum sit*, quæ in illo Ecclesiæ assignata sunt, ea illi cedant. Si vero (ut identidem ex mortis incertitudine contingit) *antequam de rebus suis statueret*, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi supersint, quadrantem honorum involvibit monasterium: sin ultra ternarum numerum liberis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto ære alieno, ex universa substantia, quantum ipsorum quisque capiet. Quod si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisis, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos heredes habeat, & cognati ad hereditatem prodeant, ipsi quidem quotcumque fuerint, trientem inter se distribuent, bes vero ecclesiæ accedet. Verum enim vero si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam, in contrariam laudabili legitimoque proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci antistes Dei amantissimus, quantum ad ecclesiæ, eorumque qui in illa assessuri sunt, sustentationem sufficerit, vendicet: de reliquis vero legum præscriptio & testamentum dijudicent.

Con-

(1) Adde Nov. 123. c. 17. (2) Adde epist. ad Philemon. (3) Vid. d. c. 17. (4) [illegible] (5) Ne a domino possit ex monasterio in servitutem retrahi, quantocunque tempore in monasterio delituerit. (6) Nov. 5. c. 2. §. 1. verbis. Nunquam vero semel exacto tempore. (7) Ne ex sua fuga & impunitate commodum consequatur. (8) Servus is inquam a protervo non debet, qui in crucem Christi continenter respicere jubetur. (9) Novell. 9. Justin. c. 6. (10) Novell. 4. Nov. 59. (11) Vid. d. Nov. c. 1. in princ. (12) Officinae in magna Ecclesia Constantinopolitana reditus sepulchrorum sumptibus deputati. (13) Nov. [illegible] 11. (14) Quidam legunt [illegible], vid. Cujac. Feud. 2. (15) [illegible] proxime Cujacius d. loco videtur legisse, [illegible], qui & hunc locum de precario accipiendum esse existimat, hinc illud Caroli [illegible] ter. Portucio, Si quis in cessibus [illegible] & precariis [illegible] negligens fuerit. Precaria porro non est eadem cum libellaria, dici ad l. 11. §. 1. C. de sacrosanct. cum feudo, cum ususfructu, quia cum ipsa emphyteusi, quamvis illa omnia sint ususfructus. Idem perspicitur, quod is qui dat, proprietatem retineat ad instar pignoris, hypothecæ, fiduciæ, [illegible], quæ omnia non eadem sunt, etiamsi in hoc usum conveniant, quod sint pignora. Itaque Cujacius putat precarium esse cessionem ususfructus rei immobilis, quæ fit clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege ut ecclesiæ ministerium exhibeat. quod vix est ut huic loco conveniat; videtur enim pertinere ad omnes omnino homines, quibus jus est ab ecclesia emphyteusim accipere, non ad solos sacerdotes. (16) [illegible], renovationis pretium, de mercedibus [illegible] ad Edict. 13. Justin. c. 1. (17) Quantum quantitas [illegible] esse debeat. (18) Adde Nov. 67. c. 1. Nov. 131. c. 7. (19) Meminit hujus Novellæ Harmenopul. 5. tit. 1. §. 109. (20) d. c. 1. d. c. 7. (21) Matth. 18. vers. 20. (22) Tres duo videntur sufficere, l. 85. ff. de verb. sign. sed id forte receptum fuit, quod duo familiam non faciant, l. 40. in fin. ff. de verb. sign.

CONSTIT. XV.

UT SALUTAREM BAPTISMUM (1) IN QUOCUNQUE SACRO ORATORIO PERAGI LICEAT (2).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

ETiam hic venerandæ sextæ synodi (3) sacer canon (4), qui non in privatarum ædium oratoriis seorsum, sed in solis in communem usum consecratis templis, divinam regenerationis lotionem perfici vult, quum similia cum illis jubeat, qui sacrosancta sacrificia & mysteria in privatis domibus celebrari vetant (5): ideoque a nobis jam pridem considerationibus expensi sunt: tanquam illorum germanus similiter correctionem consequetur. Statuimus igitur, *quemadmodum de sacrificiis*, sic quoque de salutifero baptismate, ut & ipsum in quocunque sacro oratorio quibuslibet peragere licitum sit. Nam hæc tam stricte sacrum synodi decretum constituisse mihi quidem videtur, propter eos qui quanquam sacerdotum nomen gerant, profani tamen sunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt: qui (ut apparet) domos ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem divinam faciunt, sed cum iis qui conveniunt inauspicati aliquid moliuntur. Hanc vero provisionem tametsi & divinam esse & multa salutaria continere constet: non tamen illa ad impietatis plenos a suis vitiis coercendos sufficiat. Nam & res audax est malitia, omnique modo, clausis etiam oratoriis, ad explendum propositum suum, suam inveniat viam. Verumtamen quum nunc divina gratia omnes perversæ opiniones sint profligatæ, etiam quantum ad hoc attinet, quamobrem reipublicæ hoc decretum ad prohibendam in privatarum ædium oratoriis regenerationis lotionem obtrudatur, nullam equidem esse necessariam causam video.

CONSTIT. XVI.

UT QUI VIGINTI (6) ANNOS HABET, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Eidem.

VEtus verbum, *quod* (7) *de rebus suis dicendi aures esse aperiendas monet*, cum in aliis omnibus perbelle sese habeat, tum hic longe esse pulchrius apparet. At quorsum hoc? Civilis (8) lex statuit, *ne minor* viginti quinque annis in divinis officiis creetur hypodiaconus. Decretum sacrum contra statuit, ut qui ad istiusmodi ministerium accedit, hunc vigesimus annus ad ordinationem perducat. Dignum itaque sacram legem de rebus suis præcipientem audire Imperatoria nostra majestas rata, & in eandem cum illa sententiam descendit, & statuit, *ut qui* ad vigesimum annum pervenit, modo anteactæ vitæ ratio obstaculo non sit, quantum ad ætatem, hypodiaconi officium suscipere non impediatur.

CONSTIT. XVII.

DE PUERPERIS, QUANDO DIVINORUM MYSTERIORUM PARTICIPES FIANT: ET QUANDO INFANTES BAPTIZENTUR, POST QUADRAGINTA VIDELICET DIES, EXTRA QUAM SI NECESSITAS URGEAT.

Eidem.

ID quod beatitudo tua postulat, a vobis procedere, quam a nobis originem sumere ac proficisci, æquius fuerat. De re (9) enim sacra sanctitatem tuam sancire oportebat. Verum quoniam super uno duntaxat capite concilium consultare (quum de multis decernere concilii sit) inconveniens esse, nos vero & citra concilium decretum facere posse dicitis: admonitionem suscipientes, quibus de rebus postulationem instituistis, de iis constitutionem emittimus. Quum itaque Dominus & servator noster, quo splendore gloriæ ipsius illuminarentur qui in tenebris ambulant, juxta atque nos carnis atque sanguinis nostri particeps factus fuerit: valde, mea quidem sententia, a salutifera ipsius providentia diverse sentiunt, quotquot eam quæ ex recenti puerperio decumbit, & morte (10) præ (11) foribus consistente, nec diem quem ipsi expectandum autumant (quadragesimum nempe post partum) expectante, citiusque ubinito velut collo protrahente, corripitur: illuminatione (12) indignam esse opinantur, & ut ob corporis immunditiem (13) revera illa e vita immunda excedat (quippe quæ in sacris non initiatur (14), nec sacri lavacri lustrationis, regenerationisque particeps fiat) efficiunt. Neque vero illi periculi damnique magnitudinem, quam inconsiderata ipsorum & perniciosa religio adfert, præ oculis habent. Verum ea illa est absurditas, ut oratione non indigeat. Talem enim mulierem incredulam reformationeque destitutam decedere & istiusmodi ob causam pro eo quod inter servandos collocanda esset, in perditorum damnatorumque locum rejici: quomodo fas, Deove, qui per fidem in ipsum & in aqua Spirituque regenerationem, salutem donat, non grave atque acerbum est? Vanam igitur istiusmodi prudentiam dehinc in futurum e medio tollentes de mulieribus, quæ recens pepererunt, quæque naturali expurgatione occupatæ sunt, statuimus, *ut si quidem* alia quacunque affectione morbida ipsarum vita non tentetur, usque ad præfinitum quadraginta dierum tempus expertes maneant, nondum initiatæ illuminatione (15): ad sacra receptæ & initiatæ, sacrosanctorum mysteriorum perceptione: at si quis ipsis morbus, qui vitæ internecionem minitetur, superveniat & incumbat: sacrarum rerum omnibus modis participes fiant. Etenim si illis (16) qui propter enormia flagitia multis annis vivifica communione arcentur, mors ad obruens præscriptum tempus incidit, neque quisquam hos sacrorum participatione prohibere sustinet, qua ratione hæ propter naturales carnis sordes prohibebuntur? Quod profecto non tam propter muliebrem hanc immunditiem, quam ob alias causas in intima legis ratione reconditas, & veteri (17) prohibitum esse lege, & gratiæ tempus traditionis loco suscepisse puto. Existimo siquidem sacram legem id præscripsisse, quo protervam eorum qui intemperanter viverent, concupiscentiam castigaret: quemadmodum & alia multa per alia præcepta ordinantur & præscribuntur, quo indomitus quorundam in mulieres stimulus retundatur. Quin & hæc providentiæ quæ legem constituit voluntas est, ut partus a depravatione liberi sint. Quia enim quicquid natura supervacaneum est, idem corruptivum & inutile est, quod hic sanguis superfluus sit, quæ illi obnoxiæ essent, in immunditie ad id temporis vivere illas lex jubet: quo ipso etiam nomine suum lascivæ concupiscentia ad temperantiam redigatur, ne ex inutili & corrupta materia ipsum animans coagmentetur. Et sane de infantibus eundem ad modum constituimus, *ut si non inquietentur*, inimicosque naturæ casus superent, antequam gratiæ splendore illustrentur, quadragesimus (18) dies expectetur. Consentaneum namque est, ut quemadmodum sœtus quadraginta (19) diebus in naturæ maternoque receptaculo plene informantur, sic etiam in æquali dierum numero in divinæ gloriæ æternique omnium Patris domum procedant. Si tamen & octavo (20) a partu die, baptizare aliquis volet, neque id absurdum fuerit. Dominus enim noster *Christus* octavo die circumcisus, imposito circumcisioni fine, pro hac vivifico baptismate initiari concessit. Verum hæc obtineant, si nulla necessitas, quæ mortem minetur, existat. At si periculum aliquod emergens vim vitæ inferat, omni diligentia omnibusque viribus etiam intra octavum diem sacram lotionem peragi oportebit, ne non illuminatus, neque sacri lavacri, atque adeo summi boni expers partus decedat.

CONSTIT. XVIII.

UT (21) IN SPONSALIBUS CONSTITUTA PŒNA EXIGATUR (22).

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

IN omnibus rebus & dictis quod præstantius sit seligi, reprehendendum non est. Atque tunc quidem, ut aliquid sequare, aut declinandum censeas, non eorum qui aliquid aut faciunt aut dicunt, habenda ratio; sed eorum quæ fiunt ac dicuntur, cognoscendus status est. Idcirco quod consuetudini placuit *ut in sponsaliorum* reprobationibus pœnæ imminerent iis, qui reprobare instituerent, id in legis auctoritate collocamus. Arbitror enim, id quod consuetudini visum est, ea lege quæ de hujusmodi rebus lata est, nihil improbabilius esse, ac res ipsas referre in melius. Nam quum lex arrhæ perditione, aut in duplum (23) restitutione solum temeritatem puniet, hæc definitum pactoque constitutum in sponsaliorum rescissione subiri damnum velit. Ac sane (24), ne (ut fieri assolet) sponsalia sursum deorsum ferantur, hoc mihi (quemadmodum dixi) majorem obtinere vim videtur. Siquidem arrhæ perditio, quæ in eum qui dedit, ac deinde sponsalibus non acquiescit, constituta est: ejusque in duplum restitutio, quam mulctam is qui arrham cepit, deindeque in pacto convento non persistit, sustinet: ut propter pœnæ levitatem ad pactorum rescissionem, qui id facere cogitant, facilius ferantur, facit. At ea pacto definitæ pœnæ gravius damnum sibi obvenire videns inconstans ille, tardior omnino ad divellenda sponsalia fiet. Quod sane nos etiam nuptialibus contractibus magis conducibile fore animadvertentes, quod ex consuetudine fieri solet, in legitimam constitutionem traducimus. Ex arrhæ siquidem (25) perditione faciles sponsaliorum eversiones video: ex pœnæ persolutione non item. Nam gravius dispendium (pacto enim constituta pœna arrha major prorsus atque gravior est) vel invitum inhibens, animi inconstantiam acquiescere illis, quæ antea de sponsalibus placuerunt, compellet. Sic igitur quod a consuetudine confirmatum est, quemadmodum hactenus, ita deinceps & obtineto, & exosas dijudicato: tum etiam qui sponsalia evertit, pœnæ exactione feritor.

CONSTIT. XIX.

DE PACTO (26) PATERNO, EX ÆQUO HEREDEM FUTURUM FILIUM.

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

NOn contemnendi alios studio (ut & antea a nobis dictum est) neque ut gloriam nobis paremus, ad legum correctionem processimus: sed ut, quod conducibile non est, quoad ejus fieri potest, a subditorum consortio removeamus: id scientes, ad moderandam rempublicam legum rectam constitutionem omnium esse præstantissimam. Nam *qui leges* (27) *reipublicæ oculos esse dixerit*, is profecto mea sententia illas ita vocans, nihil indecens pronunciaverit. Quemadmodum enim res maxime necessaria est animali non titubans oculus, ita & reipublicæ legum æquus & rectus status. Hujus ergo non curam gerentes, posteaquam in selecto (28) Codice legem esse cognovimus, (quæ propter evidentem absurditatem in hominum animis neutiquam locum invenit, ut susciperetur: nedum vim aliquam & efficaciam habet. Contraria enim statuit naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æqualitati, adversusque filium patri ad iniquitatem fenestram aperit: quin & parentem ut illi morem gerat obstrictum mendacio doloque obnoxium facit) posteaquam, *inquam*, istiusmodi quandam esse legem animadvertimus, tametsi etiam ante nostram sanctionem ipsam ne susciperetur, excluserit communis hominum voluntas,

---

(1) Superius dixit περὶ τῶ [illegible] ἱερῶ. μυσταγωγίας καὶ λουτροῦ [illegible], Novell. 4. nunc de baptismo. (2) [illegible] ita abrogatur canon 59. synodi 6. in Trullo, adde Nov. 16. (3) In Trullo [illegible] §. 59. (4) Canon. 59. (5) Novell. 4. supr. eod. Nov. 15. (6) Nov. 75. [illegible] cap. 15. syn. 6. in Trullo. (7) Ita dicatur [illegible] poeta Dolerem ille dignus fuerit [illegible]. (8) Et hic abrogatur Novella Justiniani 123. c. 13. (9) Cuique turpe est, [illegible] versatur ignorare. l. 2. §. 43. ff. de origine juris, 12. Quintil. 1. (10) Puerpera pro foribus morte posita, l. ult. §. 1. C. qui potiores. (11) Πρὸ θυρῶν, Scrimg. (12) Φωτισμῷ, id est, baptismo. (13) Puerpera immunditiem. (14) Ἀμυσταγώγητος. (15) Id est, baptismo. hoc innuit: mulieres baptismo non initiatas intra diem 40. puerperii baptizari non posse, nisi casus aliquis aliud exigat: baptismo initiatas non admitti intra eosdem dies ad sacram communionem. vide Photium tit. 9. c. 10. (16) Excommunicato [illegible] mortis causa impendentis causa, communio datur. (17) Moses [illegible] mulier, si masculum peperisset, septem diebus immunda, & 40. diebus præterea manebat in sanguine purificationis suæ; si feminam, duabus septimanis immunda, 66. diebus in purificatione nullam rem sacram attingere poterat. Levit. 12. (18) [illegible] non tamen jubet, ut quadragesimum usque diem baptismum differri in infante, nisi mors [illegible] fante immineat. (19) Quadragesimo die partus formatur, ut dixi ad l. 3. in fin. ff. de [illegible] adde l. 30. ff. de [illegible], vel quadragesimo nono, 3. Gell. 16. (20) Octavo die baptizari infantem [illegible] posse. (21) [illegible] Epitome apud Harmenopulum 4. tit. 4. §. 14. (22) [illegible] abrogatur l. 134. ff. de verb. oblig. (23) Vid. l. 5. C. de Desponsat. (24) [illegible] decidendo. (25) Hoc [illegible], duplici poenam legibus constitutam, [illegible] adstringere [illegible] conventis eoque posse, vide in Gell. 4. ubi de pœna [illegible] legib. XII. tabularum constituta. (26) Vid. l. 15. C. de pactis. (27) Oculi Reipublicæ leges. ὀφθαλμὸς [illegible] [illegible] non erat. Persis ὀφθαλμὸς βασιλέως, oculi regis dicebantur Satrapæ, ut per quos Rex omnia spectaret: sicut Regis aures ὠτακουσταί, per quos [illegible] audiebat omnia quæ ab unoquoque gerebantur, Suidas ὀφθαλμὸς βασιλέως.

(28) Ἐν τῷ [illegible] [illegible]; hoc est in Codice repetitæ prælectionis.

lutas: tamen nos nihilominus omnem illi prorsus functionem & usum decreto adimimus. At quid dicit? Etiamsi, *inquit*, pater, quum in matrimonium collocaret filium, illum post decessum suum ex æqua parte cum aliis fratribus paternorum bonorum heredem fore pacto promiserit, in potestate tamen illius, si velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat, aliisque liberis amplius attribuat: & illi cui æquam portionem in hereditate pactum concedebat, minorem assignet. Hoc itaque quanquam alioqui (quomodo diximus) in republica nullum locum habeat, nostro etiam decreto velut in exilium ejectum, omnibus modis in rempublicam ingressu prohibemus. Statuimus vero, *ut parentum* (1) nemo jure filiorum, quibus cum reliquis liberis æqualem hereditatis portionem servatum iri in nuptialibus contractibus spoponderint, innovare tentet. At si quis pactiones suas aspernari, & illius, cui tantundem, quantum alii fratres habituri sunt, promiserit, portioni detrahere compertus fuerit: sciat is, pœnitentiæ motatam voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æquo enim cum aliis fratribus secundum initum pactum filius in bona succedet. Neque vero mendacium veritati (2) præferri ulla ratio patitur, nec æquum est, neque rationabili animali convenit pacta (3) consente per improbationem adulterari. Atqui si quid aliud, hoc certe hominem decet (4), ut verbis suis fidem præstet: nisi mendaciis veritatem corrumpendo destitutus ratione, eorum albo, quæ ratione prædita sunt, excidere velit. Quinimo nec illud consentaneum est, ut parentes iis qui pariter (5) ex ipsis nati sunt, non parem curam exhibeant, neque æquabiliter ipsorum vitæ prospiciant: sed alios quidem uberiores facultates habere, aliis vero nihil parcere, neque illorum misereri, tametsi inopes in miseria victuri sint, velint. Cæterum æquum est ut quemadmodum omnibus liberis ex æquo vitam impertiti sunt, ita etiam ad hanc facultates impertiantur: nequaquam vero, velut ancipiti libra his levius quiddam, illis vero gravius, pro inæquabilitate animi sui attribuant.

C o n s t i t. XX.

UT (6) NE MARITUS, QUEMADMODUM UXOR, ILLA PRÆMORIENTE, PRÆTER (7) DONATIONEM PROPTER NUPTIAS QUICQUAM CAPIAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

CUm vetustis legibus (8), quæ de pactionibus nuptialibus tractant, tum in prima matrimonii coitione, tum in ejus dissolutione, quam mors in alterum conjugum irruens efficit, æquabilitatem (9) & viro & mulieri assignare visum sit: haud scio qua re moti, quibus postmodum leges condere studio fuit, diversis constitutionibus has subjecerint. Etenim vetustiores (10) leges mox e conjugii coitione æquales esse collationes, tum muliebrem, tum virilem, & ut altero vita defuncto, quum liberi nulli superessent, nec pactum in quo quippiam de lucro significaretur, subesset, ex æquo ad utrumque sua reverterentur, constituerunt. Si vero de lucro pactum initum esset, tunc ut utercunque vita excessisset, qui superstes esset receptis rebus suis, insuper quantum pacto comprehensum esset lucraretur, & in ambobus lucri æqualitas servaretur: ita ut viro præmortuo mulier dotem, propterque nuptias donationis partem aliquam, eamve totam, si ita convenisset, exportaret: & si mulier ante virum in mortem incidisset, vir donationem propter nuptias conservaret, illumque lucrum, sive dos tota, sive ejus pars, prout pacta vellent, sequeretur. Atque hæc quidem quum vetustioribus placuissent, posterioribus (11) displicuerunt. Quapropter & contra statuunt: quanquam non recte: Statuunt autem, uti statim ab initio conjugii inæquales procedant collationes, & major dos sit, donatio vero propter nuptias contractior, ejusque uxor ab eo die quo matrimonium contractum est, sit domina, quanquam (ut fieri assolet) alterius viri consortio postmodum se mancipet. Et inique judicantes, ubi matrimonium morte distractum fuerit, mulieris mœstitiam lucro consolantur: viri vero supra amissionem uxoris, dispendio rerum ipsius mœrorem adaugent. Jubent enim, uti mulier superstes cum sua dote universam propter nuptias donationem auferat, & ad hæc ex reliqua mariti substantiæ tantum quantum dotis donationisque propter nuptias in unam summam contractarum quadrans conficit, ceu heres capiat. Quod si mulier ante maritum mortem obeat, tum ut illius heredes una cum dote donationem propter nuptias lucrentur: maritus autem nihil aliud quam quantum dotis donationisque propter nuptias quadrans facit, habeat: utique res eum ad modum procedat, sive subsit pactum, sive nihil hujusmodi inter ipsos convenerit. Sed hæc quomodo non iniqua? quomodo pro jure hæc non extrema injuria est? Quæ quidem præmortuo marito mulier accipit, in his fortasse aliqua ratio: quæ vero illa præmortua ad ejus heredes devolvuntur: id his quomodo non omnis injustitia & enormitas inest? Ea propter decenter valde sapienterque perpetuo ille memorandus Imperator, & qui ex ipsius lumbis natus post ipsum *rebus præest*, fecit, qui veteribus legibus autoritatem conservandam, quæque perverse contra statuerunt, eas e republica in exilium ejiciendas putavit. At enim refractaria contentiosaque consuetudo est, ac frequenter absurda aliqua opinio, ubi in hominum animis (eorum præsertim, quibus recto judicio illam expendere curæ non est) alias velut radices egit, haud facile extirpari quit. Qui homines anticipatam opinionem, quamvis frivola sit, amplexantur, noluntque sequi meliore. Adeo ut ne nunc quidem in æternum commemorandi patris nostri constitutio, quæ ad veteres leges nuptialium pactionum rationem reducit, absurdam constitutionem missam esse faciendam persuaserit, atque ita quæ ille exilium decreverat in publico hæc etiamnum usu sint. Quid nos igitur? *Postquam semel* prævalere visum est, ut (12) in matrimonii coitione ex æquo collationes fiant, sed major donatione propter nuptias dos sit, hoc in republica obtineto, & si mors matrimonium dirimat, tum si (13) maritus sine liberis decedat, pactumque non subsit, uxor dotem donationemque propter nuptias, nihil autem amplius auferto: si vero mulierem mors abripiat, dotem heredes ejus capiunto: maritus autem suis rebus ne privator, neque quæ ipsius sunt alii, sed ipse habeto. Quomodo enim iniquum non est, alios ex illius rebus lucrum sentire: ipsum vero, supra amissionem conjugis, bonis etiam suis, sive donatione propter nuptias privari?

C o n s t i t. XXI.

UT (14) DOTIS PROMISSIO EX PATERNIS AUT MATERNIS BONIS FACTA PRÆSTETUR.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

QUemadmodum in libra videmus, eam tum recte ad earum earum quæ ponderantur, dijudicationem assumi, quando lances æquales (15) sunt, neque vel tantillum in alteram partem proclinant: ita quoque lex, quum ne tantillum quidem jus intorquet ac depravat, digna est quæ ad rerum dijudicationem procedat. Illius enim partes sunt, ut æquabilitatem: hujus autem, ut jus stabile conservet. At quorsum hæc? In Codicibus descripta (16) constitutio est, quæ dum a parentibus qui in matrimonium liberos collocarunt, promissa dotis donationisve propter nuptias nomine facta exigit, haud scio quomodo jus commisceat. Volt (17) namque, uti pater, qui pro liberis dotem donationemve propter nuptias promiserit, si promissionem indistincte fecerit, illam totam de suo expleat, suisque solus ex bonis persolvat: sin distinxerit, huncque ad modum locutus sit, *Ex meis filiique bonis promissa exhibebo*: tum si inops sit, nihil ille in promissum contribuat, sed filii facultates, quæ se una cum filio daturum pollicitus est parens, solæ expleant: sed si dives sit, contrarium statuatur, ut ipse solus de suo quæ pollicitus sit, expleat, filiusque nihil cum illo communicet, tametsi non se solum, sed cum filio promissum expleturum pollicitus sit: quod filium, qui ipse non promiserit, dare quippiam indignum patetur. Hæc itaque æquitatis subversionem esse rati sumus. Nam quantacumque inopia teneatur parens, si filius solus de suo promissa solvat, nulla justitiæ legis apparet: neque rursum quum satis affluens rerum patri copia est, filium contributionis omnino esse expertem, universumque promissum a parente exhiberi convenit. Quamobrem etiam statuimus (18) ut (19) *secundum* parentis verba promissorum solutio procedat, ab ipsoque solo quando se solum daturum pollicitus est, promissum exigatur: quando vero cum filio se daturum promisit, filius etiam solutioni obnoxius sit, eaque ex æqualibus partibus, quando illæ definitæ non sunt, fiat: ac tum ex inæqualibus etiam, quum utrique certæ partes diversæ assignatæ sunt. In hoc nulla æquitatis eversio est, insuperque id ad liberorum utilitatem spectat, quam in Codicibus edita constitutio non magnopere curet. Quid ita? Quoniam sæpenumero parens quum ad dispendium respicit, ideoque illud tempus quod filio efficaciter promittendi potestatem facit, ineundo nuptiali contractui expectat, quod condocibile filio sit, perdit. Ut igitur ea res ambobus commoda felixque sit, neque æquitas iniquo judicio involvatur, nec vero denique liberorum utilitati noceatur, Codicis decretum vacato: hoc vero jam etiam consuetudini cognitum in republica obtineto. Quum etenim pro decreto legis in republica habeatur, jam prælatum est, quæ in Codicibus est, constitutioni.

C o n s t i t. XXII.

UT MULIER QUÆ MATRIMONIUM NON (20) ITERAT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM PROPRIETATIS JURE CAPIAT: SIMILITER ET PATER.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

SIcut in plerisque aliis, quando ex tardi nihil incideret, neque nobis noxium quicquam inferretur, *consuetudini* (21) *cessimus: quin & legis prærogativam illi dedimus: quum jam plebs assuefacta illi esset, nec ab illa se avelli sineret*: ita etiam in parte donationis propter nuptias, quam mulier liberos habens, nec animo alteris nuptiis applicito sponsalem torum commiscens accipit, faciendum putavimus. Quum enim antiquior (22) lex id donum ita circumscribat, ut donatione propter nuptias mulieri in usumfructum data, illa præter usumfructum ex eadem propter nuptias donatione, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: ac deinde posterior (23) lex rursum hanc unius liberorum portionem non ex donatione propter nuptias duntaxat lucrum mulieri afferre: sed in alia etiam mariti bona procedere illam velit. His ita per leges constitutis, consuetudo neutram legem directe, sed partim hanc partim illam sequens neque ex sola donatione propter nuptias neque ex aliis extra donationem consistentibus mariti facultatibus, unius liberorum portionem mulieri dari dignum putat: verum immutata illa portione, omnium (24) simul ipsius bonorum illi partem largitur.

Hanc

(1) Divi ad *l.* 11. *C. de pactis*. (2) Mendacium veritati postponendum. (3) *l.* 5. §. 9. *ff. de pactis*. (4) Et enim grave fidem fallere, *l.* 1. *ff. de constituta pecun.*

(5) Pares eiusdem iuris censentur. (6) Adde Novell. Justin. 97. (7) Τ[illegible] Græci hic appellant: [illegible] & Harmenop. 4. tit. 10. §. 10. apud quem extat hujus Novell. epitome.

(8) *l. Novell.* 97. (9) *l. Novell.* 97. *de æqualitate dotis & donationis propter nuptias.* (10) Nov. 97. c. 1. (11) Id est, hi, qui Justinianum tempore secuti sunt.

(12) Inæqualis potest esse quantitas dotis & donationis propter nuptias. Nov. 97. c. 20. [illegible] Nam donatio propter nuptias dotis donatione major esse potest.

(13) Mulier morte mariti sine liberis mortui, donationem propter nuptias pleno jure lucratur, nisi pactum sit contrarium. Quod si mulier præmoriatur, ejus heredes dotem tantum auferunt [illegible] propter nuptias donatis penes maritum manentibus. (14) Extat hujus Novellæ epitome apud Harmen. 4. tit. 8. §. 34. (15) Lances justitiæ æquales. (16) *l. ult. Cod. de dot. promiss.* (17) Sententia d. legis ultimæ. (18) Emendatio d. l. ultimæ.

(19) Sensus est, patrem [illegible] dotem promisisse, vel donationem propter nuptias [illegible] solum [illegible] filiave promiserit, [illegible] tantum parte convenisse, nisi ex parte inæquali [illegible] promiserit, atque ita, patrem, indefinite dotem promittentem, ac donantem propter nuptias, solum non exigi [illegible] quod *d. lex ultima* constituerat. Alii non male sentiunt, sustinendum esse, quoniam jure pater dotem deferre: ut si tantum extet filia, aut prior, non de suis bonis, videatur etiam dotasse, vid. Wurmf. [illegible] 19. §. 2. Caterum videtur Leo sequutus legem 11 §. 3 *in fin. ff. soluto.* (20) Adde Nov. 98. init. sed. Nov. Justin. 117. c. 3. (21) Consuetudini quando cedendum. (22) Mulier primis nuptiis contenta, donationis propter nuptias usumfructum habet, & præterea virilem proprietatem, in eadem Novell. 117. cap. 3. (23) Mulier non transiens ad secundas nuptias non tantum usumfructum & proprietatis virilem in rebus donatis propter nuptias consequitur: sed in aliis rebus mariti virilem etiam habet. (24) Res ita constituenda est. Conjux superstes non contrahens secundas nuptias, lucra nuptialia poterat alienare. *l.* 3. *in fin. l.* 6 *in fin. l.* 9 §. 1. *C. de sec. nupt.* ut hinc colligas plenam proprietatem bonorum nuptialium veteri jure habuisse. Postea constitutum fuit, ut eorum rerum proprietas liberorum esset, id est, ne in præjudicium liberorum alienaretur. Nov. 2. c. 2. Cui constitutioni postea derogatum, alienandi facultate parentibus permissa, Nov. 22. c. 20. §. 1. *ubi*, [illegible] Non. 98. c. 1. [illegible] rebus in illis omnes usumfructum & eo amplius virilem proprietatis consequeretur. Novell. 127. c. 3. Post hanc legem alia successit, qua non modo usumfructum, virilemque donationis pro-

Hanc (1) *igitur consuetudinem* (2) quoniam acerbam esse rebus mortalium non videmus, ut in aliis etiam faciendum putavimus, legis dignitate honestamus: illaque quidem dehinc (3) vim legis, non autem consuetudinis obtineto. Ac si quidem omnes mariti facultates in sola (4) donatione propter nuptias numerentur, cum hujus liberis superstes mater portionem quæ ad ipsam pertinet, pleno dominio accipiet, residuique usumfructum habebit. At si ad donationem propter nuptias facultates non sufficiant, non pro quantitate imminutæ donationis portionem mulier accipiet, sed quæ tantundem habeat quantum haberet, si nihil imminuta & plena donatio propter nuptias esset. Hujusmodi igitur portione mulieri data, reliqua liberorum sunto: &, si nihil superfuerit, tanquam hereditatem successionis privationem & egestatem illi auferunto. Atque hæc quidem de muliere. Vir autem si liberos non habeat (quo modo alibi correctum & constitutum est) nihil neque accipiet, neque perdet: si habeat, neque alteris nuptiis uxoris desiderium leniat, liberorum educationis exhibitæque priori matrimonio reverentiæ & honoris gratia; & ipse unius liberorum portionem capiet (5).

C o n s t i t. XXIII.

NE PRÆSIDES IN PROVINCIIS SUIS DOMESTICA (6) SPONSALIA CONTRAHANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Dignum herede humano ingenio magistratuumque virtute esset, si qui in magistratum assumuntur, eo quod supra multos alios gloria & honore fruuntur, religiose præcepta Dei observarent, & custodirent, provideque subditorum res curarent, nequaquam vero illos gravi manu opprimerent. At quia sunt quos ferox iniquusque animus e recta præceptorum semita exorbitans, in perversam tyrannicamque cupiditatem ducit, & pro reipublicæ cura efferati animi propositum exhibere facit, tanquam illos refrenatura lex (7) vetus statuit, ne præsides in suis provinciis contractus & sponsalia ineundi facultatem haberent. Atque hinc quidem juris rationem quum in filiis, nepotibus, & aliis constituisset, filiarum elocationem non prohibuit. Hoc igitur nos tanquam quod desit (8) optimæ legi adjicientes, statuimus, *ut quibus præfectus obvenit*, quemadmodum filios aliosque virilis sexus cognatos & domesticos, ita quoque filias aliasque fœminini sexus personas, in suis quique provinciis in matrimonium collocare prohibeantur. Quid etenim causæ est, quare filius, & si quis alius virilis sexus est, decreto obnoxius sit, filia vero a legis observatione libera permaneat? quum præsertim virilis sexus sæpenumero multis & modis & exercitiis sibi, conjugi, aliisque, quos affinitas conjunxit, utilis esse possit. Nam dignitates fortasse consecutus, aut mercatura (9) aliqua instituta, aliave sustentandæ vitæ cura suscepta, neque sibi (quomodo dixi) neque aliis propinquis inutilis fuerit. Quæ ut muliebris sexus subeat, non fere idoneus est.

C o n s t i t. XXIV.

NE FILII NATURALES CUM ADOPTIVIS MATRIMONIUM CONTRAHANT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

Multi, dum prisca (11) tempora laudibus celebrant, prima illis in ordinandis constituendisque rebus tribuere volunt. Atque illa in plerisque recentiora vincere, scio quidem & ego: verumtamen in nonnullis (12) vinci etiam video. Et cum non pauca sint, in quibus a recentioribus temporibus illa superentur, tum vero maxime in adoptionibus id fieri conspicitur: quas illa adoptiones neutiquam decenti cum ritu & ornatu faciebant, dum citra (13) divinum sacrificium divinosque cantus faciebant: & qui adoptari vellent, id illis simpliciter fieri lex permittebat. Unde usu veniebat persæpe, ut (14) sororis appellatio in uxoris transiret, & quæ puella paulo ante filia dicta esset, nurus nomine compellaretur, aut filius qui esset, pro eo gener agnosceretur: quando videlicet naturalis quemque adoptio in filiorum ordinem collocatat, matrimoniali commercio inter se jungerentur: ac susque deque istæc actio haberetur: quod cum sacrum ministerium non intervenisset, nullum inde ad matrimonialem consuetudinem existeret obstaculum. Cæterum olim quum decenti ratione non adoptaretur, quanquam matrimonium (15) infame quiddam complecteretur, non tamen nefarium aliquid continebat. Verum *nunc* quum adoptio secundum (16) ritus tum decoros tum justos fiat, & per sacrosanctum (17) sacrificium hi in parentum locum, illi vero in filiorum jus subeant, nulla amplius reliqua ratio est, ut filii adoptivi cum naturaliter genitis in matrimonium connectantur. Quocirca etiam statuimus, ut qui eo modo fratrum nomen subierint, iis nequaquam mutato fraternitatis jure in matrimonium jungi liceat.

C o n s t i t. XXV.

DE EMANCIPATIONE, ET DOTIS RESTITUTIONE.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ a veteribus Imperatoribus de emancipatione constituta sunt, eximia illa quidem, dignaque quæ ab innovatione libera conserventur, haud scio quomodo non decentem reverentiam obtinuerint: sed, tametsi non omnino, at certe despici tamen cernantur. Non recte sane. Quod enim stat erunt, servis libertate donatis, non prorsus non offerri munificentiam posse, sed si quis in unam aliquam veritatum causarum, quæ libertatis dignitatem in servitutis habitum transformare possunt, malo animo commisisse deprehenderetur, uti tum rursum (18) in servorum locum deduceretur: illos religiose omnes audiunt, legisque lationem venerantur. Quod vero liberis parentum potestate semel liberatis, libera animi voluntate per omnia plene uti permittunt (19): non visum est audiendum, neque, quasi illi improbanda statuissent, decreto acquiescendum. Sed manifestum nunc est, nulla id ratione (neque enim lege noviter lata reprobatum est) autoritate privatum esse. Quidam *saltem* judex censuit (& miror quo pacto censuit) ne, qui liberi sui juris facti essent, simpliciter potestatem quam cepissent, haberent, sed nisi (20) ipsis liberi essent, liberum arbitrium abrogaretur, rursumque patriæ potestati subjicerentur. Neque vero *ille* hoc unum *censuit* (21), sed etiam si quis ex semine suo exstantem fœtum viderit, ac vero hunc mors torvis oculis inspexerit, itaque ad liberorum orbitatem redactus sit: uti ille pariter cum liberis liberam voluntatem amitteret, neque testamenti factionem haberet, neque quæ donata a parentibus essent, pro arbitrio administrare permitteretur. Atque hoc quidem ubi nonnullis placuisset, facileque a posterioribus susceptum esset, despecta veteri legislatione, in hodiernum usque diem in republica valere conspicitur. Nos itaque pristinam legum ac de re autoritatem renovantes, statuimus, *ne quis* illorum qui de dotis (22) restitutione disceptant, rejiciatur, infectisque re inanis dimittatur. At quid aiunt illæ? si filius liberis orbetur, donum quod illi a patre processerit, ad donatorem oportere reverti: quod vero aut a matre aut ab extraneo quopiam donatum filius habet, non item, nisi reverti debere id donatores pacto complexi sint. Sed (23) quæ filiis patres inter emancipandum dederunt, apud eos qui acceperunt, irrevocabiliter permanere, illosque de illis testari jubent: nisi pacti cujuspiam, quum pater donaret, initi, obstaculum subsit. Nos itaque in harum sententiam pedibus euntes, *scire omnes* jubemus, si filius sui juris factus, nullosque liberos habens testetur: parentes illa duntaxat quæ ex lege Falcidia ad ipsos manant, nisi pactum (quo modo supra dictum est) initum sit, percepturos: reliquos vero cognatos, quanquam ab intestato vocarentur, ut qui de restitutione pactum interponere neglexerint, omnino nihil. Illud porro annotatu dignum, solere (24) virilis personæ in potestate esse filium dici. Cæterum quoniam præter alios modos hic quoque sui juris filium esse ostendebat, si qui ipsum in potestate habebat, (sive is pater, sive avus esset) libertate ipsum suo (25) ore donasset: nos hoc insuper annectimus, ut (26) si pro suo saltem arbitratu vivere filius videatur (sive id ejus verbis cujus sub potestate degit, concessum fuerit, sive verbis quidem concessum non sit, sed consensus tacitus (27) filio vitæ rationes separatim instituenti non adversatus sit, verum ipsum suo modo seorsum vivere permiserit) tametsi (28) a conjugii commercio liber sit, jus tamen liberi arbitrii ratum illi & confirmatum sit. Etenim si servi semel jugo emissi dum mali non apparent, iterum illud trahere non coguntur: quomodo indignum non est, filios patria potestate liberatos, denuo sub jugum mittere, ipsosque perpetua libertate, qua, quomodo dixi, servi etiam fruuntur, expertes esse?

C o n s t i t. XXVI.

UT (29) EUNUCHI ADOPTARE POSSINT (30).

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

Magnum sane excellensque donum (31) a Deo creatore ad mortales promanavit, matrimonium. Non modo enim naturæ mortis (32) ingluviei obnoxiæ opem fert, humanoque generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, cum omnino deperire sinens; verumetiam per liberorum procreationem, permagna alioqui hominum vitæ præstat. Nam quid ea quæ ex liberis percipitur voluptate ad oblectandos hominum animus suavius? aut vero quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in senectute nobis se offerunt, utilius? Levari certe senectutis molestias liberorum ministerio videmus. Verum quoniam eam utilitatem per matrimonii commercium consequi non omnes valeant, voluit lex, & recte quidem, in eos, qui id donum a natura non accepissent, sua benignitate beneficium conferre. At id propositum

---

pter nuptias induxit, sed & virilem in aliis mariti bonis, *supr. eod. ibi, ac posterior lex*. [illegible] successit consuetudo, qua matri [illegible] nuptiis concessa est virilis in omnibus mariti bonis, quamque Leo hic confirmat, ut hac consuetudo differat a lege de qua editum est *supr. eod. ibi, ac deinde posterior lex*, non video, mihi enim videntur dissimiles, dari matri virilem in rebus donatis propter nuptias & aliis bonis mariti, ut [illegible]. & [illegible] virilem in omnibus mariti bonis. Ut hinc notare liceat non esse de nihilo quod Harmenopulus operis sui initio retulit, Tribonianum prorsus leges finxisse & refinxisse.

(1) Extat 4. Harmenop. 10. §. 11. (2) Hanc consuetudinem probat Leo *vers. hoc igitur infr. eod.* (3) Ex consuetudine lex oritur. (4) [illegible]. (5) Plura vide ad hunc locum apud Harmenopulum ibi, §. 11. (6) Id est, quod antea constitutum, ne præsides ejusmodi nile ac domestici nuptias contraherent in provincia, id hac Novella extenditur ad filias præsidis, idque adjecit legi veteri. (7) *l. un. C. si rector provinciæ vel ad eum pertinent.* (8) Quod de filio constitutum fuerat in dicta lege unica, ad filias extenditur.

(9) Mercatura utilitas. (10) Etiam post dissolutam adoptionem, & ita *lex 17. ff. de ritu nuptiarum* [illegible]. (11) Antiquitas non omnis est melior novitate. (12) In nonnullis præsentia tempora antiquis potiora. (13) [illegible], est enim ita legendum non [illegible], vide Nov. [illegible]. Veteres citra divinum sacrificium & divinos cantus adoptionem faciebant, quod emendat Leo hac Novella. (14) Si inter adoptivos permitterentur nuptiæ, necesse esset, ut quæ antea mihi soror fuerit, uxor esse possit: ut, quæ mihi filia adoptiva fuerit, postmodum mihi nurus fiat, si filio meo adoptivam meam filiam uxorem ducere liceat, eveniet quoque, ut, qui filius antea mihi fuerit, idem mihi fit gener, si filiam meam adoptivam ducere ei permittatur. Est autem absurda nominum confusio; ergo & inter fratres adoptivos nuptiæ. (15) Matrimonium inter fratrem adoptivum & sororem adoptivam infame veteribus fuit, non tamen nefarium. (16) Adoptio fieri debet ritu decoro, & sacrosancto sacrificio interposito. (17) [illegible], hujus constitutionis meminit alicubi Theodorus Balsamon, quibus ante & aliud genus adoptionis quod fiebat *per baptismum*. Huc etiam referri potest adoptio *per arma*, qua Theodoricus Herulorum regem filium sibi fecit, Cassiodor. 4. *variar.* & Justinianus Atalaricum Cassiodorus 8. *variar.*

Desiderio concordiæ factus est per arma filius. Idem autor *lib. 8.* Gesimundus armis filius factus est. Procopius *1. belli Persici* refert, cum Cabades Persarum rex Justino Imperatori pacem obtulisset, si Cosroem ex se natum filium adoptaret, consilio Procli Justinum respondisse, paratum se id facere, sed ita ut barbarum deceret, id est, per arma, non per literarum instrumenta: alioquin [illegible] apud Romanos adoptione, jus sui heredis Cosroi tribuisset. Erat & aliud genus adoptionis *per comam, sive per capillos*. Paul. Monachus *6. de gestis Longobardorum*. Circa hæc tempora Carolus Francorum princeps filium suum ad Luitprandum misit, ut ejus juxta morem capillum susciperet, qui ejus cæsariem incidens, ei pater effectus est, vid. P. Pithœum *1. adv. 7.* (18) *l. 2. C. de libertis*. (19) Leguntur solvuntur liberi patria potestate per emancipationem: revocantur tamen in patris potestatem ingratitudinis causa, *l. unic. C. de ingratis liberis*. Quod cum ita sit, qui fit, ut Leo dicat hoc non audiendum? [illegible] quo jure simpliciter dicitur legibus permitti plenam omnino [illegible] emancipatis, nullamque mentionem facit ingratitudinis legibus damnatæ? Nec mala hic locus est corruptus, sed integra Novella. (20) Hoc est, Emancipatos in patriam potestatem ob [illegible] virtutem revocari. (21) Hoc caput ex [illegible] referendum ad emancipatos ingratos (de quibus agi satis constat hujus Novellæ principio) eo sensu, Emancipati si liberos habeant, non revocari in patriam potestatem? sed tamen testari de profectitiis non posse. (22) [illegible] est corruptus. (23) *l. 2. C. de emancipationib. liberorum. l. 8. C. de bonis posse. perorum, l. 11. C. de collat.* (24) Hoc ostendit filios non esse in potestate matris aut avia, *l. 11. ff. de [illegible], lex. 6. Cod. de præscriptione longi temporis, l. 1. C. de adoptionibus*. (25) Emancipatio non requirit scripturam. Imo requirit, *l. 5. C. de emancipationib. liberorum*. (26) Hujus constitutionis meminit Harm. 1. tit. 12. (27) Tacito consensu filius emancipatus dicitur, si patre non ignorante separatim rationes instituit, aut seorsim vivit, tametsi conjugem non habet. & [illegible] *l. 1. C. de emancipat.* qua [illegible] nudo consensu (citra solennitatem verborum) filios emancipari. (28) An id videtur velle? Filius nuptiis contractis voluntate patrum tacite emancipatus videri? non arbitror, quantumvis in multis locis hodie sit receptum. (29) Abrogatur §. 9. *Instit. de adopt.* [illegible] §. 1. *ff. de adopt.* (30) Id dicitur 4. Harm. 4. 4. (31) *Novell. 22. Novell. 98.*

(32) Laus matrimonii sumpta ab utilitate & voluptate.

tum non ita erga omnes servavit, ut omni defectu vacuum beneficium daret. Aliis enim etiam extra matrimonium (1) acquirendi liberos potestatem facit, alios hujus beneficentiæ exsortes reliquit. Quanquam ejus legis, quæ in hoc semel edita esset, ut liberorum orbitate qui nullos haberent, liberaret, ac sua ope patres, quibus ex matrimonio id esse non contigisset, efficeret, pertinere ad omnes beneficentiam conveniebat. Verum illa id ita non vult: sed rejicit illos qui lethalia passi sunt: quorum tamen quod injuria affecti, generandique facultate privati sint, misereri par erat. Repulsæ autem causam hanc ponit, quod dicat: Quos (2) natura ad generandum non idoneos noverit, hos neque legem hoc beneficio affecturam. At vero non (3) natura, sed hominum injuria his generandi vim ademit. Qui homines, si præter injuriam quam ab hominibus sustinuerunt, alterum per leges non subirent, dignum fore Imperatoria nostra majestas rata statuit, ut si adoptare vellent, liberam id faciendi potestatem haberent (4). Existimo enim illic beneficium magis esse necessarium, ubi ejus impensius requiritur utilitas. Eunuchis autem præcipue liberorum acquisitio, quæ per legem fit, est necessaria, eoque magis, quod ona hac ratione, ut patres sint, consequantur: itaque liberorum ministerio ipsis frui contingat: quo inhumanum esset, si, quod genitalibus priveti sint, insuper etiam privarentur. Sed quemadmodum (5) cui (6) vocis usus ademptus est, quæ linguæ munia sunt, per manum adimplere, & qui sermonem labiis fundere nequit, per scripturam ad ordinandas res suas procedere non prohibetur (7): Ita neque qui, quod genitalibus privati sunt, liberos non habent, horum indigentiam alio modo compensare verendum est.

C o n s t i t. XXVII.
UT PARITER (8) OMNIBUS (9) ADOPTARE LICEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm eos qui sua industria rem aliquam humanæ vitæ utilem adinvenire student, in commune illam proponere, quam (10) certis hominibus devovere aliosque ejus expertes relinquere decentius sit: tum vero longe magis legum beneficium commune esse convenit. Nam sicut sub principe, virtute: sic sub legibus, quotquot illis paremus atque subditi sumus, illarum beneficio in commune frui debemus. At quid sibi vult hoc prooemium? Quod quum liberorum orbitate infelices liberare infortunio lex vellet, adoptare, & quod a natura accipi non posset, opinione comparare, jubendo, non erga omnes similiter servavit propositum: atque viros quidem & mulieres, quas natura, postquam matres novisset (11), ademptione sobolis ad liberorum orbitatem redegisset, adoptandi jure donarit: eunuchos (12) vero & mulieres, e quarum sinu nondum ullus fœtus effloruisset beneficio indignos censuerit, tam viliter oefcio quomodo ratiocinata. Non enim quia hoc incommodo, ut natura patres esse nequeant, eunuchi affecti sint, continuo, idem incommodum lege augeri (13) oportet: sed e diverso ejus rei defectum alio modo compensari non prohibere, longe magis par est: quemadmodum aliis membris, quæ ad actiones naturales requiruntur (ut manibus (14), pedibus) mutilatis, aut si quæ alia parte privati sint homines, illi quocunque possunt modo, mutilationem sarcire non prohibentur. Jam vero neque mulieres quia matres non fuerint, ne adoptent, coerceri, rationi consentaneum est. Quæ enim ratio est, ut illis, quæ liberis orbatæ sint, denuo acquirendorum liberorum jus largiare: has vero, quod illiusmodi possessionis prorsus inopes fuerint, per omnem vitam in illa inopia vivere velis? Et certe si (15) hæc præcipua liberorum utilitas est, ut parentes in senio sustentent: quo pacto non tam his quam illis ex æquo ut beneficii participes essent concedere æquum fuit? Sic enim quibus tenues arctæque facultates sunt, aliorum ope & auxilio levior paupertas esset: quæ vero illas omni rerum copia affluentes habent, & his adoptio conduceret. Nam qui in filii locum assumptus esset, is & inserviens matri, & pro illo quæ par est filium facere sedulo exequens, quum bona illius, ita ut in suo statu manerent, administraret, tum cum matre curarum onus partitus, ut illa tranquillius lætiusque viveret, efficeret. Nostra itaque Imperatoria Majestas, iis legibus quæ adoptare his quos diximus non permittunt, administrationem abrogans, evulgat legem, quæ *omnibus qui* adoptare velint, sive quispiam viri facultate orbatus sit, sive aliquam (16) nondum matrem Sol viderit, ejus faciendi potestatem facit: non solum autem ob commoditates quas ex adoptione manare dixi, sed etiam quod inde virginitatis decus cohonestari animadvertam. Si quidem quæ conjugali consuetudini virginitatem anteponunt, interimque liberorum desiderio punguntur, quum id extra matrimonii consuetudinem consequi se posse videbunt, virginitatis honestatem negligere non sustinebunt. Neque (17) porro verum est, ut quia mulieri liberos in potestate habere permissum non est, idcirco illi adoptare non liceat. Primum (18) enim, quia si quis hoc admittat, non modo mulieres, quæ nunquam pepererunt, verumetiam quæ matres extiterunt, ab adoptione arcet. *Fœmina* enim (ut lex (19) inquit) *habere in potestate non potest*. Deinde (20) quæ hoc sanxit lex, loquitur de illis qui e matribus recedentes seorsum suo arbitratu vivere malunt: non item vero de his qui materna imperia libenter tolerant, ipsarumque præscriptis per omnem vitam parere proposuerunt. Non igitur obedientiam & famulatum voluntarium, quanquam is rarus sit, lex prohibet: sed illic fœmina potestate privatur, ubi voluntatis assensus ad obedientiam non coit. Nam si hoc ita sit, quomodo multæ matres jam viduæ liberos secum una viventes & subditos ad extremum usque diem habent & animam in illorum manibus expirantes maternæ benedictionis suarumque facultatum illos relinquunt heredes? Porro & illud etiam Imperatoria nostra Majestas benigne subditis largitur, *ut non modo ab Imperatore* (quemadmodum vetustiores (21) leges præcepere) sed etiam a quocunque, cui cujuscunque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendi facultatem accipere possit.

C o n s t i t. XXVIII.
* QUO TEMPORE (22) ET A QUIBUS RERUM SUARUM ADMINISTRATIO ADULTIS CONCEDI DEBEAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

QUandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut (23) minoribus curatores præficerentur, qui parentum de illis curam supplentes, & ætatis imbecillitatem curæ haberent, & bona convenienti solicitudine illæsa conservarent: quod legislationi recte se habenti deest, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus est? Quod a solo Imperatore, jussis recedere curatoribus, rerum administrationem tradi minoribus: idque quum jam præfinitæ ætatis modum attigerint, (quem maribus vigesimus, fœminis vero decimus octavus annus tribuit) & tanquam ad hanc ætatem, qua sapere recteque atque utiliter res suas administrare possunt, jam pervenerint, in plenam rerum suarum potestatem collocari velit. Verum quoniam ut sapiant, omnibus non (24) eadem ætate contingit, non ita simpliciter statui, neque ex sola ætate ad rerum suarum gubernationem pariter omnes produci oportebat; sed erat quam ætatem cujusque eorum qui rerum suarum administrationem suscepturi essent, status requireret, inspiciendum. Quid enim? an quum hic, postquam eam ætatem egressus sit, nondum autem satis sapere cœperit, administratione dignus judicatus fuerit: ille, quanquam etiamnum intra eam ætatem sit, prudentia tamen non destituitur, ut recte res suas administrandas suscipere non possit, ab administratione arcendus erit? Quando igitur non (25) minus animo quam corpore inter sese homines differunt, & alii etiam ante legitimum tempus rationem bene constitutam habent: aliis vero etiam id supergressis mens nondum stabilita est: quod lex hæc ita vellet, ut defectuosa eadem esset, factum est. Quin & aliæ hujus legislationis incommoda sunt. Ac primum quidem quod difficile, imo vero prorsus impossibile sit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat. Quomodo namque qui longis terræ marisque distinentur intervallis (ut interim alias vitæ difficultates, ut morbos, insidiarum hostilium metus, membrorumque mutilationes omittam: quæ persæpe difficultates, ne in ipso quidem domicilii loco prodire, nedum longinquam profectionem suscipere permittunt) quomodo, inquam, hisce, ceterisque, quæ mortalium vitam allidunt, rebus aliis *adolescentes* impediti, rerum suarum administrationem ab unius Imperatoris nutu petent? Quod ergo (sicut superius diximus) legislationi deerat, id adimplentes, jubemus, ut (26) *qui puberes* imperfectæ ætatis tempus jam superarunt (mares nempe annum XX. fœminæ vero XVIII.) animumque ad res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, qua administratio rerum res non labefactet, ut illa nocenter concessa non videatur, collegerunt: his plena rerum suarum auctoritas detur. Accipiunto itaque hi, justaque potestate res suas agunto. At quibus rerum recte gerendarum judicium adhuc deest, eo quod sibi ipsis (utpote qui quum gubernare debeant, imprudentiæ imperio reguntur) damnosi futuri sint, etiamsi id tempus prætergressi fuerint, non percipient. Si quidem si, qui propositus finis erat, ut bona recte administrarentur, is necdum præsens sit, qua ratione, quanquam ætas advenerit, cum periculo ipsis committentur, quæ ipsius procuratione non recte administrabuntur? *Ad hunc* ergo modum qui rebus prudenter præesse poterunt, tametsi (27) ad administrationis tempus haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum est enim quod requiritur, ne bona labefactentur. Quod quum adsit, supervacaneum est ætatem expectare. Et *non tantum* Imperator rerum suarum procurationem administrationemque concedat, verum etiam (28) quibus cujusque loci magistratus obtigerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim legislatoris providentia omnibus qui indigebunt, utilis erit, atque lex vim suam magis exeret.

C o n s t i t. XXIX.
* UT ANCILLARUM PARTUS APUD ALIUM EDITUS, AD IPSIUS DOMINUM SEQUATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum hunc sermonem, qui nullam præ se fert mendacii perversitatem, verum esse atque rectum scimus: ita etiam veram legem, quæ iniquitate perversi non deprehenditur. Atque adeo si qua id non observat, ea lex non est, quamvis ea appellatione digna habita sit. Si enim hoc legis est (29) *ut cuique jus suum tribuat*, quomodo quæ hoc non præstet, lex erit? *At cum aliæ etiam* nomine tenus leges in id committere deprehensæ sunt, tum vero illa (30) maxime, quæ partum ancillæ, quæ non apud dominum, sed furto aliove modo subducta, apud alium quempiam pepererit, postquam facinus innotuit, non cum matre ad suum dominum abire, sed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuisse constat, detineri jubet. Hoc itaque quia non recte se habere visum est, convenienti medela nos dignati, uti suus matrem partus sequatur, jubemus. Non enim quia fur quæ lex domino persolvi debere decernit, obtinet, idcirco etiam ipse ancillæ suæ partu privari, eumque alius lucrari debet. Ad luctum autem huic satis sit, quod (31) illa ad ministerium

(1) Per adoptionem scil. (2) Ratio dubitandi sumitur ex §. 9. Inst. de adopt. l. 2. §. 1. ff. de adopt. Quod sic ea accepit [illegible] heredem instituere Eunuchis non licuit, l. 6. §. 9. ff. de liber. & posth. vel matrimonium contrahere, l. 39. in fin. ff. de jure dot. nam quod dicitur, pro morbosis haberi, ad levius est, l. 7. ff. de aedilit. Habe testamentum facere possunt, l. 5. C. qui testam. (3) Eunuchi non sunt natura, ut hic [illegible] in [illegible] contra l. 107. ff. de verb. sig. quibus [illegible] permissa, l. 40. in fin. ff. de adopt. differunt enim a castratis de quibus hic agitur, [illegible] (4) Olim castrati adoptare non poterant, & [illegible] (5) Ratio decidendi [illegible] [illegible] C. qui testamento, [illegible] & adoptare. (6) l. 10. C. qui testamenta. (7) [illegible] contra qui manus amisit, verbis testari potest, l. 15. ff. qui testamenta. (8) [illegible] (9) Etiam fœminis quæ nunquam liberos habuerunt, & [illegible] §. 10. Inst. de adopt. & l. 5. C. de adopt.
(10) Superflue [illegible] ubi est causa [illegible] Salvian. ad eccles. [illegible] Nov. Just. [illegible] (11) Sensus est: Veteri jure fœminis (quæ matres fuissent) tantum licuisse adoptare in solatium liberorum amissorum, l. 5. C. de adopt. (12) Eunuchi & mulieres [illegible] adoptare jure veteri non poterant. De Eunuchis [illegible] [illegible] (13) [illegible] (14) Qui manus amisit, verbis testari potest. [illegible] (15) Ratio decidendi.
(16) Sensus est [illegible] liberos [illegible] adoptare posse. (17) Ratio dubitandi. (18) Prima refutatio [illegible] (19) Vid. l. 5. C. de adopt. §. 10. Inst. de adopt. Ulp. [illegible] (20) [illegible] refutatio. (21) d. §. 10. (22) [illegible] & [illegible] Qui non semper [illegible] C. de his qui veniam ætatis [illegible] (23) Inst. de curat. (24) Non omnes eadem ætate sapiunt. (25) Non minus animo quam corpore, inter se homines differunt. (26) Vid. C. de his qui veniam ætat. impetr. (27) Idque additur [illegible] C. de his qui veniam ætatis. (28) Idque additur [illegible] 1. 2. 3. 4. C. de his qui veniam ætatis. (29) l. 10. ff. de justitia & jure. (30) l. [illegible] in fin. l. [illegible] ff. de [illegible] l. [illegible] ff. de furt. (31) Ex hoc loco [illegible] Tutorem pupillæ alenam alimentorum pensionem imputare non posse, si pupilla ministerio suam ad compendium ejus fuerit.

rium pro arbitrio usus est. At dixerit aliquis: Sed si quid in illam, dum possedit, impenderit, oportet & ipsum ex pretio lucrari: ideoque alienum non est partum apud ipsum permanere. Atqui si quisquam ad detinendum fœtum hoc rationem præbere putat, quomodo ut ille *matrem* sequi debeat, a domino persolutum pretium non majorem præbebit? Quin quomodo conveniens non est, si qui perdidit, indeque dolores in corde pertulit, ex accessione delinimentum sentiat: quam si ille eam habeat, qui præterquam quod nihil amisit (ab illo enim qui furto subductam ad illam ipsi vendidit, pretium recuperare licet) ancillæ etiam ministerium lucratus est? *Neutiquam ergo* (quomodo diximus) *detineatur partus*, sed quemadmodum matrem sic etiam filium prior dominus habeat. Sive enim qui furtum commisit, dives sit, tumque ipsi quod male accepit, ejus pretium reddat, nihil amplius negotii restet: sive mortuus aut vivus adhuc inopia laboret, ut quæ lex a furibus exigit, exolvere nequeat, tum vero quoque qui ancillam amisit, ejus calamitatem filii cum matre receptione deliniri æquius sit.

Constit. XXX.

DE MULIERE QUÆ VIVO MARITO ALIOS DE MATRIMONIO COMPELLAT (1).

Idem Imperator eidem Styliano.

UT quum leges reipublicæ inutiles deprehenduntur, necessario illas justa reipublicæ providentia in melius transformat: ita quoque ejusdem providentiæ munus sit, ut leges recte constitutas, nihilque subditos contristantes a male constitutis subditosque contristantibus seligat, hisque illas anteponat: præsertim vero quando eadem de re duæ inter (2) se pugnantes leges statuunt. Quomodo enim ratione fultum sit, si quum duces atque præfecti ex pejoribus præstantiores eligantur, & qui in gubernatione ad subditorum utilitatem omnia facturi putantur, præponantur: non item ex legibus, quibus donec respublica consistet, præesse datur, quum contra temporanea ducum præfectura sit, non præstantissimæ, sed pejoris notæ, quæque neque a principio innotuisse decuisset, ad gubernacula deducantur? At quorsum hæc a nobis dicta sunt? Justinianus ille, cujus diadema præter religionem subditorum, cura etiam decoravit, quum prius (3) de solutione matrimoniorum sanctionem edidisset: ut si mulier marito etiamnum superstite de matrimonio cum altero agat, non amplius illam, ut ipsius membrum ipsi jungi liceat, sed ceu insidiatrix ab ipso avellatur: postmodum (4) sibi ipse contradicens, ob hanc causam dirimi non permittit (5) matrimonium. Nos itaque priorem hominis voluntatem, ut quæ his ipsis quæ statuit roboretur, & adversus matrimonia insidias præcidat humanæ vitæ conducibiliorem esse intelligentes: eam lege lata in republica observari jubemus: quam vero cantata palinodia evulgavit, eam in reipublicæ nostræ theatro locum invenire non permittimus. *Si qua* igitur marito adhuc vivo, de contrahendo matrimonio cum altero sermonem habuisse deprehendetur, ut quæ seipsa nefario proposito abruperit, & matrimonii solutione ab illo abstrahetur, & profecto etiam pecuniariis pœnis, quibus quæ aliis modis a maritis avelluntur, obnoxiæ sunt, subjicietur. Quæ enim matrimonii compage in unam (6) carnem cum marito coiit, non acquiescit autem, sed simul ad alium respiciendo, creatorem qui illam conjunxit, contumelia afficit, simul in maritum hostili animo est: quomodo non juste hæc quum prius se ipsa a conjunctione prorsus abruperit, abscindetur? Et sane quando (7) mulier protervo proposito oculum (8) a membro suo avertens, in alienum respicere gestit: quæ alia signa & testimonia ipsam in maritum hostilia cogitare desideres?

Constit. XXXI.

UT (9) QUÆ MULIER MARITI ODIO ABORTAT, REPUDIARI AB ILLO POSSIT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi hominem e (11) terra creavit, costa ipsius in mulierem transformata, adjutricem (12) illi ex ipsius membris conjunxit, quo videlicet suæ creationis causam illa cognoscens, vel hinc discat, qua lege erga conjugem, benevolentiam atque amorem incontaminatum conservet. Quæ igitur ita animata est, benevolentiamque suam marito custodit, revera illa auxiliatrix est, neque conditoris promissum fallit: quæ vero diverso animo est, non amplius neque hoc esse cognoscitur: neque quanquam conjugium in unum illam cum marito cogere animum fuerit, caro ex carne, membrumve ipsius est. Idcirco quum de muliere, quæ propter inimicitias quas cum marito habet, de industria abortando (13), neque in vitæ lucem fœtum producendo, seminis ipsius fructum opprimit, duæ leges latæ sint, quarum una (14) repudiare injuria affectum maritum jubeat, altera (15) vero non permittat: *nos*, legi divortium suadenti assentientes, illi ut multo utiliori autoritatem attribuimus. Alienum enim mihi a ratione, prorsusque iniquum videtur, ut quæ tam apertum in maritum odium suscepit, ut ipsius semen disperdat (ut interim omittam, quod communi naturæ insidiata sit) ipsi cohabitet. Nam si (16) qui alicui operi damnum inferunt, eos tanquam inimicos aversamur: quomodo eam quæ procreandorum liberorum operi, tum maxime necessario, tum præstantissimo noxam fecit, ipse qui damno affectus est, ut suam apud se habere poterit, nec ut insidiatricem & hostem dimittet? Quod insuper evidentius signum requiras ut mulierem marito inimicam esse cognoscas? quomodo & inde manifestum non est, quod dum adversus illum hostilia cogitat, in vitam progressu fœtum privat? Quomodo igitur dictum est: lex quæ ipsos separat, obtineto, maritusque recedendi a muliere in hoc facinore deprehensa, facultatem habeto. Num si quæ solum extra (17) ædes mansit, aut cum hominibus cum quibus non decoret convivata (18) est, hanc lex a nexu matrimoniali separat (quum tamen hic in maritum odii nullum tam evidens testimonium sit, & accidisse id illi citra matrimonii injuriam videri etiam possit) cujus rationis erit, eam quæ tantum, tamque in maritum & naturam injuriam odium conceperit, non disjungere, si ita marito videatur, & jubere ipsum uxorem habere, quæ ipsius vitæ insidietur?

Constit. XXXII. (19).

DE ADULTERIS MANIFESTO (20) DEPREHENSIS (21).

Idem Imperator eidem Styliano.

ADulterii scelus, si quod aliud, gravem horrendamque pœnam exigit, & (ut puto) homicidii pœna non (22) minorem. Homicida enim persæpe unius tantum sanguinaria manu vitam evertit: scelestus vero adulterii perpetrator quam plurimos (23) fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque, dum uno vulnere dilacerato matrimonio omnes prosternit. Veruntamen quia, cum olim id facinus morte (24) puniretur, visum est posterioribus mitiorem proferre sententiam: ac vero nos fere ad benigniora trahimur: quam illi constituerunt pœnam, ut nempe nasus (25) detestandis illis ambobus abscindatur, hanc & nos statuimus, atque hæc quidem nefarii istius sceleris esto pœna. Ac quoniam maritum pro tanta injuria citra consolationem relinqui non oportet, in matrimonii jus injuriæ mulieris (26) dotem percipiendo se consolator. Insuper mulieri ad alteras nuptias prosultare, neque, quasi in nasi abscissione præmium acceperit, libere in posterum se cum libidinosis commiscere, nequaquam permittitor: sed ob scelus commissum, in monasterium (ubi in contritione animæ leviorem sibi pœnam faciat) velut in exilium detruditor. Et, si monasticæ vitæ desiderio correpta, illam susceperit, quæcunque ipsius bona a dote separata sunt, ea liberi & monasterium inter se distribuunto: si liberi nulli supersint, pro illis parentes, & si neque hi sint, alii cognati ad divisionem inducuntor. Quod si in profano habitu e vita excedat, cum testamenti factionem omnino habeat, prout illa constituerit, quæ bona extra dotem habuit, dispensabuntur.

Constit. XXXIII.

NE (27) CAPTIVORUM UXORIBUS ALIIS NUBERE LICEAT (28).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI qui olim leges tractarunt, eo fuisse animo, ut prorsus fas quanquam in illis correctione nonnulla indigerent, corrigi tamen nollent, suspicatus essem, fortasse nunquam hoc consilium suscepissem, uti leges, quæ sese recte non haberent, corrigere tentarem, & tametsi arcta reipublicæ cura, quo videlicet recte illa administraretur, necessario correctionem injunxisset: ut ne tamen primos legislatores contristare videremur, qui nos in hoc impetus ferret, inhibuissemus. At quoniam illis quoque ipsis, si etiamnum in vivis essent, non modo illorum institutum, qui corrigere conantur, non disciplituram, sed eosdem etiam qui ita faciendum censerent, his gratias acturos arbitror, (non enim gloriæ causa, sed quod reipublicæ commoda curæ haberent, leges edidere) age quæ reipublicæ conducant, neque illis ipsis veteribus legislatoribus displiceant, facientes, exactiore consideratione, seu medicamento quodam Pæonio (29), legum morbos propitio Deo curemus. Supra cætera etiam ubi de captivis sanxerunt, hoc caput, in quo de matrimonii dissolutione statuerunt, valde rationi esse dissentaneum videtur. Sic autem & in hæc verba aiunt (30), *sive* marito captivitatis infortunium accidat, manente uxore in civitate: sive quum uxor in jus captivitatis pervenit, maritus in civitate permaneat: exquisita quidem & subtilis ratio distrahit matrimonium. Semel enim servitute alteri superveniente, conditionis inæqualitas æqualitatem, quæ in nuptiis spectatur, permanere non patitur. Nos tamen humanius talia contemplantes, *donec certum* est superesse maritum vel uxorem, pro non solutis matrimonia haberi sinimus: neque ad alias migrabunt nuptias vel mariti vel uxores, nisi petulanter id egisse videri velint, & in pœnas incidere. Ille quidem exactionis donationis ante nuptias, hæc vero dotis. Hi ergo illiusmodi de captivorum matrimonio pronunciarunt sententiam. Nobis autem neque causa, quam exquisita (ut ipsi loquuntur) subtilisque ratio suppeditat, rationi esse consentanea: neque humanitas, quæ dirimendi matrimonii facultatem præbet, dum ipsos damno subjicit, sincera videtur. Si enim (quemadmodum inquiunt) durare matrimonium fortunæ non (31) permittit inæqualitas, quomodo si ad libertatem revocetur capti-

---

(1) Dimittenda, ex Nov. 22. c. 16. §. 1. [illegible], Nov. 117. c. 8. & ita reducitur ad Nov. 22. (2) Ἀντινομίαι interdum in jure occurrunt. (3) Nov. 22. c. 16. §. 1. (4) Nov. 117. c. 8. in fin. (5) Saltem non nominatur inter causas repudiorum. (6) Gen. 2. vers. 24. Matt. 19. vers. 5. Luc. 16. (7) Hostis est mariti conjux, quæ proterve oculos a marito in alium conjicit. (8) Tertull. lib. de velandis virginibus ait: Nuptias de animo & affectu [illegible], quemadmodum & stuprum, adde Matth. 5. vers. 28. (9) Extat apud Harm. 13. § 6. (10) Ut Nov. Justin. 22. c. 16. §. 1. fuerat constitutum: omissum vero in Nov. 117. c. 8. in fin. (11) Genes. 2. (12) Mulier ex viro & propter virum. Tertull. c. adversus Marcionem, & lib. de veland. virginib. (13) De aborto vide l. 8. ff. ad leg. Corn. de sicar. l. 39. ff. de poenis. (14) Nov. 22. c. 16. §. 1. (15) Novell. 117. c. 8. in fin. (20) Exaggeratio criminis abortionis. (16) [illegible] Nov. 117. c. 8. §. 1. [illegible] si volente viro foris domum manserit. (18) Nov. 22. c. 16. §. 2. Nov. 117. c. 8. §. [illegible]: si cum viris extraneis nolente marito convivatur. (19) Decimanona dicitur ab Harm. 6. tit. 2.

(20) Ἐπ' αὐτοφώρῳ, dixi ad l. 29. ff. ad leg. Jul. de adult. Gal. [illegible] sur le fait.

(21) Et novum nova pœna, quippe nasus præcidi adulteris jubetur hac constitutione, quod veteribus legibus non erat. (22) Adulterium pœnam homicidio non minorem meretur. (23) Exaggeratio criminis adulterii. (24) Adulterium olim morte puniebatur, vid. l. 30. in fin. C. ad leg. Jul. de adult. (25) Harm. 6. [illegible]. Sic [illegible] furibus præcidantur [illegible] Longobard. [illegible] l. si quis [illegible] de furtis in Longobard. & in [illegible] conspirantibus. [illegible] de conspirantibus de aggressorib. in via [illegible] in leg. Longob. adde quæ [illegible] ad Nov. 134. cap. 13. [illegible] si vero criminis qualitas, [illegible] [illegible]. (26) Vid. quæ dixi ad Nov. 134. c. 10. & Nov. 117. c. 8. (27) Extat 4. Harmenop. 10. §. 4. (28) Etiam post quinquennium, & ita abrogatur Novell. 22. c. 7. vers. si vero incertum, Nov. 117. c. 11. (29) Medicamentum Pæonium; fuit autem Pæon Medicus Deorum, Suidas in [illegible]. (30) Nov. 22. c. 7. in princ. (31) [illegible] in fin. ff. de [illegible], l. 1. ff. de divort. l. 10. l. 12. ff. [illegible], l. 12. §. 4. ff. de captivis.

captivus, quom post matrimonii dissolutionem ad æquabilitatem fortuna redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non redibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi farcire conatur? Quomodo item, etsi usque ad vilissima quæque captivorum substantia jure statuque ipsorum integro taxatur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum inducat, non perquam est manifestum? Quid igitur ergo? *Si quum altera pars* in captivitate sit, altera quæ a captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit: postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi (1) si velit suum membrum recipiendi facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolvi non oportere, quomodo non æquis fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod alienæ parti conjunctim sit, id quispiam avelli non permittat: quomodo quod a sua parte abruptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in lucrum captivis cedit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem pœnæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem autoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate & penuria laborat? Sancimus itaque, *ut nequaquam* amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcunque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tametsi (2) inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significationem accipiat, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrumpi aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimaseptima de uxoribus eorum, qui in expeditione sunt, relatam, fiat: sciunto illi, quod positis in dicta constitutione pœnis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiat, licebit.

Constit. XXXIV.
DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM (3) VITIAT (4).
Idem Imperator eidem Styliano.

NEfaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat, quasi probi futuri essent, quum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habiti sint, pro bonis atque fidis inimicos & infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillorum obvenit cura, si cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversores existant, tanto id scelus gravius (5) est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis relinquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fidit, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi (6) enim hunc subjiciunt, ac bonorum privatione multant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ graviaque passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, dum vitiatoris bona in fiscum statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio quando injuria affecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum (7) etiam progressu ætatis ex suo dedecore atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam (8) probrum aliquod reprehensione affricatum purgemus, *ut vitiatoris* bona in fiscum deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam & infortunium projecerit.

Constit. XXXV.
DE RAPTORIS VIRGINIS EORUMQUE QUI IN RAPTU ADFUERUNT, POENA (9).
Idem Imperator eidem Styliano.

NEque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam proferimus: sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacræ legis id malum quasi insolescere, civilis vero legis austeritate supprimi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex (10), ut non solum qui per raptum & vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem & pœnam & multam sustineant: idque tum etiam, quum voluntate se mulier raptori dedidit. Quin & ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum quo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filiæ vitiationem postmodum parvi pendat, reoque judicium remittat, aut istiusmodi matrimonium approbet, in incuriæ pœnam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in circumstantias oculos dirigens, ad illam sententiam accommodat ac sancit, *ut si cum armis* (11), sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit; qui raptum fecit, gladio puniatur: utpote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias (12) tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mutilentur, verberentur, & cute tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non (13) essent: ut mortem sententia non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptus auctor manus (14) mutilatione periclitetur, qui vero ministerium (15) præbuerint; aliquove se isti rei immiscuerint, verberibus, tonsura & deportatione pœnas pendant. Ac sane corporalis pœnæ hæc est descriptio: Quod vero ad pecuniariam attinet, ne a primitiva legislatione mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur (16). Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum & nos approbatricem sententiam suscipientes, legislationem illam & in præsens & in futurum auctoritate & effectu obsignavimus.

Constit. XXXVI.
UT CAPTIVI FILIUS (17) HERES SIT (18).
Idem Imperator eidem Styliano.

SI reipubl. sustentaculum (19) atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æquabiliter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem (20) illam, quæ eum qui ex duobus *captivis natus est* heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare voluimus. Nam quod injuste istud statuat, non difficile cognitu est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendam filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittet: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit. tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognatosne? At quomodo servitus obsistens his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut (21) captivorum liberi e publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter conscientia abusi, atque ideo pœnis subjecti, acerbeque e vivis sublati sunt, liberi eorum substantiæ domini esse legem non (22) prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando pium propositum parentes decorat (& quidem in fidei testimonium effusus sanguis ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset persæpe effecit) liberi facultatem ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio (23) illa sana esse nostræ Majestati videtur: eaque propter sancimus, uti deinceps, sive quum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodiit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsum mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e captivitatis vinculis liberari continget, aut non: sive (24) quum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

Constit. XXXVII.
* UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNORET, TESTARI POSSIT (25).
Idem Imperator eidem Styliano.

PRæsenti etiam legi plena absolutione deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. Ait autem (26), servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque incertis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere: quasi videlicet illam pœniteat, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quum enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberum præbuit lex, illam etiam (27) alia quæ libertatem comitantur, præbituram. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item istis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? *Esto igitur* libertate donatus, revera liber, statuitoque de rebus quas illi dominus eximias dedit, quomodocunque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob (28) incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

Constit. XXXVIII.
* UT IMPERATORIS (29) SERVI DE REBUS SUIS, QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

Idem

(1) Dixi ad *Novell.* 117. *cap.* 12. (2) Quid enterbarur d. c. 11. (3) Id est, cujus tutelam vel curam gerit, vel gessit, & ita commentator [illegible] tradit Clarus 3. *sent.* §. *fornicatio* vers. *tam pupillus.* (4) Fuitne bonis pupillæ vim passæ addicendis, non fisco ut olim, *leg. un. C. si quis eam cujus tutor fuerit corruperit.* (5) Duci proditori comparatur [illegible] pupillæ tutor, Quintilianus *declamat* 284. (6) *d. l. un.*

(7) [illegible] Scrimg. [illegible], Cujac. 17 *observ.* 22. (8) [illegible] Scrimger. [illegible], Cujac. 4. 1. (9) Mutatur ea un. ica C. *de rapto virgin.* adde *Novell.* 143. & 150. *de ea quæ raptori suo nubit* & Harm. 3. Clar. 1. *sent.* §. *raptus.* (10) *d. l. un.* (11) De eo qui cum armis virginem rapuit. (12) De eo qui suppetias raptori cum armis tulit.

(14) De eo qui sine armis virginem rapuit. (16) De manus mutilatione dixi ad Nov. 134. *c.* 13. (15) De eo qui opem tulit raptori sine armis. (16) Itaque in re nihil mutatur, *d. l. unica.* (17) Id est, captivo natus. (18) Olim heres non erat nisi ambo parentes postliminio rediissent, & ita abrogatur *l.* 9. *C. de postl. revers.* (19) Legum commendatio, adde *l.* 2. *ff. de legib.* *Novell. Just.* 105. (20) *d. l.* 9. (21) Captivorum liberi e publico alendi. (22) Vid. *l.* 7. *ff. de bon. damnat.* (23) *d. l.* 9. (24) Et hoc adjicitur *d. l.* 9. *Cod. de postlim. revers.* (25) Et ita abrogatur *l.* 14. *ff. qui test.* (26) *d. l.* 14.

(27) Data libertate, quæ necessario consequuntur libertatem, data etiam videntur, *arg. l.* 2. *ff. de jurisdict.* (28) Ea fuit ratio decidendi veteribus, de qua vid. *l.* 14. *in fin. l.* 11. *ff. qui testamenta*, *l.* 2. *ff. de lexat.* 3. Ulpian. 20. §. 11. (29) Ad eundem modum olim servis populi Romani testari licuit, *Ulp.* 20. *in fin.* servis privatorum aut civitatis non liquit, *l.* 14. *l.* 19. *ff. qui testamenta.*

Idem Imperator eidem Styliano.

HOc quoque, quanquam plausibilem præ se speciem (legalem nempe ordinationem) ferat: æquitatem mihi tamen excedere videtur. Dico autem quod servis de rebus suis statuere non permittitur: sed quæ laboribus suis arduisque (ut conjicere licet) molestiis quæsierint, in cujusque domini manus colligunt. Ac sane mirari subit, quomodo ab initio lata lex nihil moderationis, neque æquitatis huic rei attribuerit. Veruntamen ii e quibus nata ista lex est, atque adeo lex ipsa ab aliis, ut cujusque voluntas feret, adprobantor. *Ego autem* nequaquam illos probo, neque illud placitum in servis (1) meis obtinere sinam: sed contra, plenam ipsis administrandarum rerum suarum potestatem facio. Ex hoc itaque tempore in omnem posteritatem Imperatoris servi rerum suarum revera domini sunto: ita sane, ut sive sani sint, sive ægroti mortem imminere putent, de rebus suis pro arbitrio statuendi potestate non priventur: neque servitutis nomine ex rerum quas possederint dominio expellantur. De Imperatoris igitur servis hæc noviter lata lex esto, vigoremque habeto. Magistratibus autem reliquæque promiscue plebi, si huic nostro placito acquiescere nolint, ad veterem de servilibus bonis legem respicere fas esto.

Constit. XXXIX.
UT PRODIGUS QUÆ EX RE IPSIUS SINT (2), FACERE (3) POSSIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

MOrtalium nemo ad eam absolutionem pervenit, ut non obnoxie aliquando res suas gerat: neque quisquam (ni fallor) ita desipit, quin crebro sibi utilis esse possit. Neque enim qui in omnibus prudentiæ suæ fidit, hunc omnia irreprehensibiliter facere sinit Deus: neque idem cum creator creaturæque suæ curator sit, mentis inopem per omnia ex imprudentia frustrari permittit. Præfatus hoc sum propter illam legem (4), quæ prodigum de rebus suis quicquam aut velle aut statuere omnibus modis prohibet. Quam quidem legem, conjectis in res gestas oculis, pro illarum ratione, non autem ita simpliciter sancire: & si quid inutiliter gestum esset non admittere: in quo vero aliqua utilitas verteretur, id suscipere oportebat. Nunc vero nihil istiusmodi præscribit, sed in universum prodigo de rebus suis consultandi potestatem adimit. Id nos recto judicio non convenire suspicati, legem illam relaxantes, statuimus, *ut quæ judicium* erroneum quodque prodigum designet, dictet, neque approbatione, neque confirmatione digna habeantur: quæ vero ad utilitatem spectent, suscipiantur, atque nequaquam reprobentur. Quid enim, si (5) prodigus aut hereditatem necessariis suis relinquere, aut pauperibus sua distribuere, aut denique gravem servitutis torquem servorum cervicibus adimere velit? An ideo quod prodigus est, id illi non licere velle dicendum? Quid, si quum prædium damnosum habeat, alter quispiam, qui vitio mederi possit, majori pretio quam quanti prædium sit, id emere, ipsumque damno levare velit? An prodigalitas, quo minus ille sibi consolat, utiliterque negotietur, impediet? At rationem non video. Quod itaque dixi, rerum gestarum conditio observetur: & si in ea prodigi (6) mores non conspiciantur, quod actum est ratum esto: si vero a prudenti rerum gestione aberratum esse appareat, id neque approbatione neque confirmatione dignum habetor.

Constit. XL.
UT (7) CAPTIVI TESTAMENTI FACTIONEM HABEANT (8).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi olim edendis legibus operam navavere, cum multa ad res humanas recte moderandas in medium protulerint, locupletesque benignitatis suæ testimonium (leges nempe, secundum quas respublica concinno in statu conservatur) reliquerint: tum haud scio, qua ratione fecerint, ut de captivis tractatus, quibus de rebus suis statuendi potestatem non faciunt, reliquæ ipsorum benignitati non responderet. Quæ enim de testamentis ipsorum legislatio complectitur, valde comiter ac benigne constituta sunt. Nam quod statuerunt, *ut interdum quando* (9) *inopia testium laboraretur, a minore etiam testium numero testamentum obsignaretur: quin & nullis* (10) *adhibitis testibus, perfecte tamen testamentum ratum haberetur, quemadmodum de* (11) *iis qui in acie occumbunt constitutum est*: permagnum sane benignitatis est argumentum. At de captivis placitum jam dictorum non esse simile, neque ex eadem benignitate prognatum videtur. Quod namque de rebus suis constituere illis non permittunt: non solum non benignum aliquid de ipsis decreverunt, verumetiam (12) ipsam captivitatem alio modo intendunt. Quomodo enim rursum illos in captivitatem non ducunt? aut quomodo malum irrecreabilisque tristitia non adaugetur, & morte acerbiorem in corde captivus non circumferens aculeum, rebus excedit humanis: quando non modo in captivitate vitam finit: verumetiam si qua apud contribules bona habet, de his illi constituendi potestas non est: sed suis rebus tanquam alienis expellitur: & quæ suis laboribus quæsierit, prope quibus suscepto periculo in captivorum infortunium incidit, ab horum dispensatione ejicitur? Quomodo item, si quos necessarios captivus habet, ut liberos, uxorem, fratres, aut alios, quos ad ipsius hereditatem lex vocat, ii non similiter omnes obversis in hereditatem ab intestato ad se devolvendam oculis, curam deliberandi captivi, illius consequendæ spe non omittent? Novimus siquidem res humanas, ut pauci admodum verum amorem conservent, cujusque unius gloria ad opitulandum calamitate implicitis perpaucorum animus excitetur. At qui spe nanciscendæ cujusdam remunerationis ad ferendum indigentibus auxilium procedant, horum sane longe maximus est numerus. Qua re itaque more cognatus aliusque quispiam captivorum suscipiant curam? Si quidem statuendi facultas de rebus suis ipsis esset, nonnulli laborem damnosum sibi non futurum reputantes, non segniter illum suscepturi essent. Cogitarent etenim (ut verisimile est) si aut conatus ipsorum ad finem deduceretur, captivique libertatem consequerentur, se munus aliquod esse pro opera sua & labore accepturos, aut etiam si conatus finem mors præveniens, captivum de medio tolleret, illum in testamento suo eum qui ipsius curam habuisset, majore portione quam illos qui ipsum neglexissent dignaturum. Non enim immemorem fore ipsum, neque labores nihili facturum arbitrarentur. Hac igitur ratione (quemadmodum dixi) futurum esset, uti aliqui non indiligenter ad liberandorum captivorum curam sese erigerent. Nunc vero cum hi testari prohibeantur, illi autem ab intestato heredes in bona concedant: haud scio, si, qui pro liberatione labores suscipiat, quisquam inveniri possit. Successionis enim ab intestato spes metusque ne in vanum laboretur: si forte liberationem mors præveniat, captivumque rebus humanis eximat, *homines* tardiores (ut ne prorsus animo alienos dicam) ad id aggrediendum facit. Quod sane non itidem contingeret, si lex illorum testamenta irrita non faceret. Jam vero si liberandæ animæ pretium propriæ cujusque facultates sunt, quomodo non in hoc etiam captivi injuriam longe maximam sustinent, quod dum non sinuntur a lege de rebus suis statuere, etiamsi velint, pro animabus suis nihil rerum suarum erogare possint? Ad hæc porro cum liberationis ratio hinc absurditatem contrahat, tum vero multo absurdissimum est, quod dum testandi facultas captivis non datur, frequenter illi qui inimicissimi (13) fuissent, quosque ipsi, si viverent, ne aspicere quidem sustinerent, illorum facultatum domini existant. Qua quæso re quid possit esse turpius? Hoc igitur quum hunc ad modum sese habeat, non negligi debere Majestati nostræ visum est: sed quemadmodum in aliis pro viribus divinitus nobis datis, ut recte respublica nostra gubernetur solicite egimus: sic & de captivis tractatum in melius corrigere decrevimus. Sancimus autem *ut deinde captivi*, quæ ipsos a testando arcet, legi neutiquam obnoxii sint: sed ut ipsis (si possibile sit) quinque, sin minus tribus testibus præsentibus (14), extremam voluntatem, sive litteris commendare, sive (15) sine scripto pronunciare liceat: tamen ut qui ad testimonium assumpti sunt, revera illam defuncti voluntatem esse jurejurando affirment: itaque sive quum liberi subsint, illos bonorum suorum heredes relinquant, sive (16) quum liberos non habeant, alios in hereditatem introducant. Æquum enim non putamus, ut qui communis reipublicæ nominis æqualiter participes sunt, ejusdemque esse gentis censentur, non æquabili ex lege jure honorentur: ut videlicet qui liberi a servitute sunt, statuendi de rebus suis, uti visum est, potestatem habeant: quibus vero illa manus intulit quasi culpam commiserint, quod pro tribulibus propugnando in captivitatis necessitatem devenerint, non item. Cæterum si captivorum quispiam aut sua sponte aut eorum quorum in potestate est, vi adactus, hoc in animum induxerit, uti res suas ad hostes concedere testamento jubeat: nequaquam tunc placitum ipsius ratum sit: quasique non pro (17) decoro reipublicæ Christianæ testamentum factum sit, in irritum concidat. Atque hæc quidem de iis qui vitæ finem testamento anteverterunt sancita sunto. *Si vero ultimus* vitæ dies subito illi supervenerit, atque intestatus (18) de medio sublatus sit: tum si qui, ad quos hereditas pertinet, sive ascendentes, sive descendentes supersint, ad hos illa se conferet; si vero nulli sint ad quos bonorum defuncti captivi successio spectet (dico quos neque ascendentes neque descendentes defuncti familia agnoscit) primum considerari an aliquibus debeat, deindeque deducto ære alieno reliqua bifariam in trientem & bessem dividi, ac trientem demum in erogationem pro anima faciendam separari, alteram autem partem in fiscum recipi jubemus: tamen ut servi his non immisceantur. Hos enim, nisi æs alienum exolvi non possit, omnes libertate honorari volumus. Quæ eadem rerum disponendarum forma custodienda erit, quando nihil æris alieni fuerit, servitutique obnoxius (quemadmodum dictum est) sine heredibus decesserit. Quæ itaque nobis ejus legislationis, quæ captivos contristabat, in mentem correctio venit, per sacram hanc exposita est legem. Tua autem magnificentia sanctionem subditis notam faciat: quo cum innotuerit, omnes de rebus suis, etiam quos captivitas detinet, quocumque modo velint, statuant.

Constit. XLI.
UT IN CIVITATIBUS QUINQUE (19), IN ITINERIBUS VERO ET AGRIS TRES (20) TESTES AD TESTAMENTORUM FIDEM SUFFICIANT (21).

Idem

(1) Lex est specialis, quæ ad omnes servos non porrigitur, [illegible] domini servis testari permittebant; sed inter domesticos tantum. vid. Plin. [illegible] ad Ulp. [illegible] (2) Τὰ [illegible] [illegible]

[illegible]

Idem Imperator eidem Styliano,

CUm omnibus humanæ vitæ negotiis, quæ teſtium fidem requirunt, inde robur adeſſe oporteat: tunc vero maxime quæ ultimi vitæ noſtræ diei contemplatione diſpoſitiones fiunt, iſtiuſmodi corroboratione indigent. Nullus enim reliquus modus eſt, qui recte ipſis jus dictet, niſi ipſis a teſtibus præſidium adſit. Oportebat itaque quo magis neceſſe eſt, ſtatuta hominum e vita decedentium firma eſſe, eo quoque magis eadem per teſtimonia ſtabiliri. Verum quoniam frequenter ſese propter eorum quæ ſtrictius requiruntur penuriam, ad poſſibilem modum deduci videmus (cum namque ſtricto jure uti non datur, quemque quo modo poteſt uti neceſſitas eſt) de teſtium numero, quo teſtamentis adeſſe debeant, ſtatuere non alienum a providentia nobis viſum eſt. Atque hoc quidem etiam ſempiternæ memoriæ patri noſtro in mentem venit: verum quod ſtatuit non valde id exacte ſtatutum eſſe judicatum eſt. Quum enim ſuperiorum legiſlatorum alius (1) ſeptem alius (2) vero quinque aſſumendos eſſe teſtes cenſuiſſet, (ſeptem quidem in civitatibus, quippe ubi propter hominum multitudinem, ut conſentaneum eſt, teſtes defuturi non ſunt: in agris vero & itineribus, quinque, quod magna illic plerumque hominum fide dignorum raritas (3) ſit) cum hoc (inquam) ita de illis conſtitutum eſſet, pater noſter (4) exuperantem numerum deſpiciens, ſimul in civitatibus, ſimul in agris & itineribus per quinque teſtes teſtamentis vigorem attribuit; idque ideo (mea quidem ſententia) quod quanta nunc virtutis inopia humanam vitam occupet, conſiderarit. Attamen (id quod dictum eſt) non admodum exacta ratione placitum illud nititur. Dicat enim fortaſſe aliquis, æqualem numerum attribui non oportuiſſe, atque teſtimonium quod in agris & itineribus adhibetur, arctius contrahendum fuiſſe. Nos igitur quod ille neglexit, non negligendum putantes, ſancimus, *ut in civitatibus* quinque teſtibus ſtabilitum teſtamentum approbetur: in itineribus vero & agris, aliiſque inhabitatis locis trium teſtium confirmatio ſuſcipiatur.

C o n s t i t. XLII.

UT (5) SUFFICIENS NUMERUS TESTIUM TESTAMENTUM RATUM FACIAT, TAMETSI (6) ID NEQUE ILLORUM SUBSCRIPTIONES NEQUE SIGNACULA HABEAT.

Idem Imperator eidem Styliano,

QUæ in verbis reſidet obſcuritas, multum quod tractatur involvere videtur: quippe quæ tanquam expanſa quædam nubes, tum intelligendi vim animo auferat, tum a recta rerum adminiſtratione avertat. Hanc igitur obſcuritatis caliginem ubi illis conſtitutionibus quæ de teſtamentis agunt, neque mediocrem noxam rebus adferunt, circumfuſam eſſe cognovimus: pulchrum fore rati ſumus, ſi illas repurgaremus, quumodoque teſtamenta confirmari, aut non oporteat, lege non ambigua, neque quæ varie apprehendi poſſit, definiremus. Qui ante nos de teſtamentis tractarunt, bifariam illa diviſerunt, & alia quidem ſcriptis, alia vero ſine ſcriptis confici tradiderunt. Quin & modum quo utrumque teſtamentum, (& ſcriptum nempe, & non ſcriptum) ratum fiat, ſubjecerunt: ut ſcripta confirmatio in eo conſiſtat, quod vivente etiamnum teſtatore teſtium ſubſcriptione obſignationeque omnibus numeris abſolutum ſit: nuncupativi vero, ſive non ſcripti, quod ſeptem non indigni fide teſtes ſe audiviſſe, cum ita teſtator lingua ſua de rebus ſuis pronunciaret, confiteantur. Atque his hunc ad modum conſtitutis, annectunt ſcriptum teſtamentum, niſi (7) ad ſcripturæ, qua teſtatoris voluntas ſignificatur, perfectionem ſimul omnia conveniant, & teſtium ſubſcriptiones, nempe quæ illis de ſinceritate teſtimonio ſint, & ſignacula, quæ ſubſcriptionibus fidem præbeant: niſi hæc ſimul omnia (inquam) priuſquam is cujus id teſtamentum eſt, e vita excedat, concurrant, omnino id irritum eſſe, ut neque tanquam ſcriptum, neque tanquam nuncupativum valeat. Ex quo ſane præoccupativo placito, quum non admodum caute (ne interim dicam male) conceptum ſit, confuſio atque ambiguitas rem teſtamentariam invadit. Aliis enim videtur teſtamentum velut adulterina ſemina, prorſus abjiciendum: ut aliis quidem ex bonis utilitatem capere permittatur, defunctis vero ne minimum quidem utilitatis ex rebus ſuis accedat: ſi tamen defuncti utilitatem aliquam ſentiunt. Sentiunt autem quum ea ipſorum morte per beneficii erogationem nonnulli reviviſcunt. Atque hi quidem (quomodo dixi) hunc in modum a rerum ſuarum utilitate hominem prorſus arcere volunt. Quibus vero benignior ſententia animo reſidet, hi teſtamento, quod ſigillorum impreſſione perfectionem non accepit, ſi non ut ſcriptum cenſeatur, certe tamen qualem non ſcriptum & nuncupativum accipit, talem vigorem tribuunt. Nos itaque perplexitatem hanc adeo rebus humanis eſſe nocumento videntes, in benigniorum judicum ſententiam pedibus imus, veteriſque legis caliginem & ambiguitatem in ſimplicem atque apertam cognitionem convertimus, ac ſancimus, *ut* (8) *quod teſtamentum*, reſpectu eorum quæ ſcripto teſtamento adeſſe debent, imperfectum eſt: ſi tamen nuncupativi teſtamenti teſtimonio non indigeat, vigore nuncupativi teſtamenti firmum ſit: ſin teſtium fide indigeat, ut quod nihil ad faciendam fidem idoneum habeat, in irritum concidat. Quæ enim ratio eſt, imo quomodo non omnino abſurdum nimiſque craſſum eſt, alias teſtes iſtiuſmodi approbatione dignari, ut quæ nulla ſui parte ſcripto mandata ſunt, confirment? alias vero quaſi qui per ſcripturam declarata confirment, indigni ſint, ita illos vilipendere, præſertim vero, cum hic aliquo etiam modo fides corroboretur. Quomodo inſuper id deteſtandam inverecundamque æquitatis proditionem non continet? Quid ſi teſtamentum ſcriptum tradi contigit, quodque conſtitutum eſt, dignorum ſive teſtium auribus inſonuerit, deinde vero aut ſcribam morbus corripuerit, aut mors etiam ipſum ſuſtulerit, & mox teſtator quoque enectus ſit: (ut multa hominibus ex improviſo contingunt) num propterea quos is moriens beneficio dignos cenſuit, illi eo privati injuriam ſuſtinebunt? Et vero, quod indigniſſimum eſt, non modo non cum vita id mali teſtatorem deſerit, verum etiam mortuum inſectatur, privatque (quantum quidem ad eorum qui teſtamentum irritum faciunt ſententiam attinet) miſericordis Dei commiſeratione, cujus participem illum fore, ex eo quod ipſo defuncto alii beneficiis ſubleventur, ſpes eſt. Idcirco ſimulatque noſtra poteſtas hæc animadvertit, evidentem atque indubitatam formam ſancit, *ut* (9) *ſi teſtes tantum* dicant illius hominis proprium id eſſe teſtamentum, id non improbetur, ſed firmum atque ratum ſit: tametſi non ſolum ſignacula, ſed etiam cum illis teſtium ſubſcriptiones deſint.

C o n s t i t. XLIII.

UT PER SCRIBENDI IGNAROS (10) TESTAMENTA ETIAM CONFIRMENTUR (11).

Idem Imperator eidem Styliano.

NOn quod ſuperiores, quia communis vitæ negotiis diligentem cautionem attulerunt, reprehendere velimus, legem proferimus: ſed potius, ut exacta ipſorum cautio in uſum recipiatur, operam damus, reſque ipſæ (quod illas exacto informi præſcripto reſpondere impoſſibile ſit) ne, quoad ejus fieri poteſt, debito ſuo ſtatu excidant, ſanctione cavemus. At quid eſt quod dico? Decretum eſt a veteribus de teſtamentis tractantibus, ut per (12) ſeptem teſtes, minimum autem per quinque defunctorum ſtatutis autoritas accedat. Neque vero id ſimpliciter, ſed ne (13) ignari literarum teſtes eſſent, ſi quidem in civitatibus, ubi non fere peritorum penuria eſt, teſtamenta facta ſint: ſed ſi aliis in locis in quibus literarum ſtudia diſciplinæque non admodum obtatæ ſunt, illic teſtium non exacte haberetur ratio: neque illi ſoli qui ad literarum ſtudium educati ſunt, quærerentur, ſed ad teſtandum & literarum rudibus aditus eſſet. Quod ita illis in locis in quibus hominum ſcribendi peritorum abundantia non eſt, lex fieri ſtatuit, id conſuetudo omnibus ubique locis & civitatibus, quanquam magna doctorum hominum copia eſſet, ita facere volentibus conceſſit. Quod ſane & Imperatoriæ noſtræ Majeſtati legum autoritate dignandum eſſe placuit. Sancimus igitur, *ut quocunque* in loco & civitate, etiam (14) ab imperitis teſtamenta confirmentur, dummodo mores teſtium fidem mereantur. Quin & numerum non ſolum ad quinque contrahimus, ſed iis in locis in quibus raros fide dignos prodire conſtat, tres (15) quoque admitti, ac teſtimonium illorum non reprobari volumus.

C o n s t i t. (16) XLIV.

* A QUIBUS (17) OBSIGNARI TESTAMENTA OPORTEAT.

Idem Imperator eidem Stiliano.

CUm omnes alii hominum actus ac negotia quæ in literas referuntur, neceſſario exquiſitum teſtimonii ſubſidium requirant: tum maxime id faciunt, quæ homines natura ſua ad interitum vergente, diſceſſuque e carne imminente literis exponunt, his in ipſo e vita exceſſu rationes ſuas & voluntatem committentes. Quæ enim inter vivos conſcripta ſunt, quanquam obſignata ſint, nihilominus tamen illorum vitia ex verborum eos qui ſcripſit, eorumque de quibus ſcriptum confectum eſt, examinatione deprehenduntur. Quæ vero a morientibus ſcripto conſtituuntur, ea ſe minus recte habere, ſi nullum certum teſtium ſuffragium adſit, impoſſibile dicere eſt. Verum enimvero & hic tractatus longe optime a legiſlatore conſcriptus eſt, dum ſæpe teſtamentorum teſtes ad juſjurandum adigi nolens, illis cenſus (18) magiſtri qui nunc generalis (19) appellatur, ſigillo parari firmitatem jubet. Etenim quod tanquam levem promptumque ad jurandum aditum non præbet, inſignique ſigillo ambiguis teſtamentis vigorem tribuendo, ut juramenta reprimerentur, fecit: ea ſane res & prudentiſſimi conſilii, & præſtantiſſima eſt. Atque hoc quidem obtinuit olim. Poſtmodum autem conſuetudo id mutavit, ut ſupra teſtes ejus qui ad quæſturis dignitatem perveniſſet, ſigillum teſtamento teſtimonium ferret. Et quidem illa etiam confirmatio majoribus noſtris optima viſa eſt. Quos & nos ſequentes, quo illa validior ſit, jubemus, *ut* (20) *ſigillo* magiſtri cenſus (quod nunc ad illum neque legum cura, neque adminiſtratio pertineat) nihil prorſus in obſignatione teſtamentorum juris nec commercii ſit (quemadmodum neque nunc id illa obſignat), ſed pro (21) illo quæſtoris ſigillum obſignet. Neque vero hoc ſolum teſta-

(1) Juſtinianus ſcilicet, *l. ult. Cod. de teſtam.* (2) Jus vetus intelligit, de quo vid. §. [illegible] §. [illegible] §. 3. *Inſt. de teſtam.* (3) *l. ult. C. de teſtam.* (4) Baſilius Macedo. (5) Epitome extat apud [illegible] *Harm.* [illegible] (6) Hoc vult: firmum totumque teſtamentum eſſe, ſi teſtes una voce duntaxat pronunciaverint, id teſtamentum eſſe, nec amplius quid [illegible] valere denique, licet ſignacula non ei [illegible], licet etiam teſtium ſubſcriptiones cum ſignaculis deſiderentur: & breviter in teſtamentis ſubſcriptiones & ſignacula teſtium non requiri: quod olim requirebatur. Et ita hac conſtitutio abrog. §. 3. *Inſt. de teſtam. ordin.* [illegible] (7) *d. §. 3.* (8) Senſus eſt a Leone [illegible] eorum [illegible], quæ vel de ſcripto, vel nuncupativo teſtamento [illegible]. (9) Et ita jus vetus abrogatur, quo ſubſcriptiones teſtium [illegible] ſignacula requirebantur. (10) Olim conſtitutum, ut literati teſtes pro illiteratis ſubſcriptionem interponerent, *l. ult. verſ. ſi vero* [illegible] *duo vel plures fuerint literati Cod. de teſtam.* quod hac Nov. remittitur. (11) Titulus ita formatus eſt apud Græcos, [illegible] *Scrimg.* (12) §. 3. *Inſt. de teſtam. ordin.* (13) *d. verſ. ſi vero.* (14) Abrogatur *d. verſ. ſi vero.* (15) *Novell.* [illegible] *Harmen.* [illegible] §. [illegible] (16) Hujus conſtitutionis meminit *Harm.* [illegible] §. [illegible] ait enim Novella Leonis conſtitutum, ut teſtamenta a magiſtratu non ſignata valeant, etſi teſtium ſubſcriptionem non habeant. Puto tamen locum illum Harmenopuli pertinere ad Novellam [illegible] *ſupr. cod.* (17) Olim magiſtro cenſus, *l. 23. C. de teſtam.* hodie a Quæſtore: & ita pars *d. l. 23. abrogatur.* (18) *Nov.* [illegible] *Cod. de ſacr. eccl. l. 23. C. de teſtam.* (19) [illegible] (20) *Harm. d. l.* (21) Apud magiſtrum cenſus inſinuari teſtamenta moris erat, *d. l. 23.* hodie a Quæſtore & aliis Magiſtratibus hic enumeratis.

testamenta obsignet: verumetiam magnificentissimi nostri magistri & patricii, præfecti urbis etiam, aliique qui judiciis præsunt, sigillis suis illa fidei commendent. Verum hi in urbe: in aliis autem locis & civitatibus præfecti, & in quaque provincia præsides hoc sciunto & faciunto.

CONSTIT. XLV.

* UT SENTENTIAM JUDICES IN LITERAS REFERANT, SUAQUE (1) MANU OBSIGNENT.

Idem Imperator eidem Styliano.

DUm ut res judicatæ firmæ maneant, & ne qua suspicio atque controversia sententias insequatur, curam gerimus, hoc se nobis constituendum obtulit, ut *quibuscunque* dijudicare ac dirimere litas obtigisset, de quibus rebus judicium pronunciaturi essent, de iis sententiam de scripto ferrent, eamque manibus suis (2) obsignarent: ut ne si temere judicatum esse postmodum deprehendatur, negare illi suam sententiam possint: neque alii cuipiam supposititia adulterinaque sententiæ scriptura efficta, illam in judicium aliquem referre liceat. Quicunque igitur judicum dignitate honoratus est, dehinc ita facito: ec quibus de rebus judicavit, decretum scriptum suaque manu obsignatum edito.

CONSTIT. XLVI.

* ABROGATIO (3) QUARUNDAM DE CURIIS ET DECURIONIBUS (4) LATARUM LEGUM.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum ut quæcunque aliæ res in communis vitæ usum affumantur, ipsarum commoditas facit, & quæ utilitatem aliquam adferunt magnifacimus: quæ vero ad nihil conducunt, contemnimus: sic omnino & ad legalium capitum compositionem nos accommodari oportebit, ut quarum usus aliquis sit, qui bono quopiam rempublicam beet, hæ necessario & ferantur & honorentur: quarum vero usurpatio est nullius momenti, aut mala sit, harum non modo non ratio habeatur, sed etiam e legum corpore exemptæ rejiciantur. Hæc idcirco dicimus, quod inter veteres de decurionibus & curiis latas leges quædam gravia intolerabiliaque decurionibus quæpiam munera injunxerint: curiis autem privilegium, ut quosdam magistratus constituerent, suaque autoritate civitates gubernarent, præbuerint. Quæ nunc, eo quod res civiles in alium statum transformatæ sint, omniaque ab una Imperatoriæ Majestatis solicitudine atque administratione pendeant, tanquam incassum circa legale solum oberrent, nostro decreto illinc submoventur.

CONSTIT. XLVII.

* ABROGATIO (5) LEGIS QUÆ SENATUI PRÆTORES, DECURIONIBUS VERO PRÆFECTOS CONSTITUERE CONCEDEBAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUod alius olim reipublicæ status esset, rerum ordo similiter alius erat. Quum enim cuncta in Principis deliberationem non caderent, sed nonnulla essent, de quibus dispicere, & jubere senatus officium esset, ea ab illo etiam proferebantur. Prætores itaque tres (6) numero in urbe rebus administrandis ab eo præficiebantur, itque actus sanctione legis procedebat. Neque vero id in urbe solum, sed in aliis etiam civitatibus a decurionibus (7) ut vocabantur, præfecti quidem (non tamen quales hodie militaris præfectura novit, sed excellantiores quidam, quique aliam curam demandatem haberent) præficiebantur. Quum igitur aliter sese tunc res haberent, communis usus illam legem requirebat. Nunc autem quum omnia a principali cura pendeant, Deoque opitulente ipsius providentia discutiantur & dijudicentur: ac vero illa lex nullum de se usum præbeat, cum aliis quæ de republica ejectæ sunt, hanc etiam ejiciendam esse statuimus. Quemadmodum enim legibus nondum enatis nascendi causam rerum usus (8) præstat: sic quando lex rerum utilitati non subservit, eam abolendam esse sequitur.

CONSTIT. XLVIII.

* NE MULIERES IN CONTRACTIBUS (9) TESTIMONIUM PRÆBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud scio quomodo, re non exactiore judicio disquisita, mulieribus ad dicendum testimonium procedendi facultatem dederint veteres (10). Illud saltem vulgo notum, volutandum animo fuerat, crebrum nampe in virorum oculos occursum (11) mulieri dehonestamento esse: pudicam vero & honestem ejusdem rei fugam afficere. Qua ratione igitur illas ad testimonium assumi permiserint, (unde fit persæpe, ut in magnis hominum turbis conversentur, irreverentiusque quam mulierum sermo ferat, lingua utantur) hoc quemadmodum dixi, mihi dubitare subiit. Quorsum enim hisce visum est, ut in (12) negotiis publica mulierum prodiret testimonium, quibus juxta atque viris testari permiserunt, quemadmodum Scythicas (13) mulieres cum maritis ad bella coarmari audimus? Et sane quomodo præter absurditatem ingentem, hoc naturæ etiam finium, quibus virilis muliebrisque sexus disterminati sunt, tum confusionem, tum eversionem non continet? Quomodo item mulieribus (quas etiam domi observanter, nequaquam autem dissolute atque indulgenter, conveniri oportet) debitam non produnt & verecundiam & honestatem? Si quidem ad ferendum testimonium progressio, quum eo (quod multorum illæ hominum commisceatur conventibus, negotiisque implicantur virilibus) ad liberius loquendum quam mulieribus decorum sit, fenestram aperiat: muliebris sexus submissum morem pudoremque admit atque ipsas ad inverecundiam & procacitatem exercet. Jam vero res illa contumeliam aliquo modo etiam viris adfert. Quid enim hoc aliud nisi contumelia, & ea quidem gravissima erit, si quarum rerum tractatio virorum maxime propria est, ad illas sexus etiam fœmineus procederet? Quapropter non minus consuetudinem, quam legis errorum Majestas nostra corrigens, *illis* ad testandum præcludit aditum, ac proposita sententia sua decernit, legeque prohibet, ne quo modo mulieres ad contractuum testimonia accedant. In rebus autem peculiariter ad ipsas (14) pertinentibus, quibus interesse viris fas non est (de partu (15) loquor, & si cui rei (16) alii sola mulier adhibetur) sua peculiaria virisque occulta testantor.

CONSTIT. XLIX.

* NE SERVI AD DICENDUM TESTIMONIUM ADMITTANTUR (17).

Idem Imperator eidem Styliano.

TEstimonium cum magni momenti, necessariaque ad tuenda communis vitæ negotia res sit, non a quibuslibet, sed ab iis qui extra ignominiam vivunt, ferri æquum est. Recte ergo exquisita ratione de hoc disceptant leges, & non simpliciter ad dicendum testimonium cuique aditum præbent. Verumtamen, quia nonnullæ leges servilis conditionis hominibus in quibusdam (18) rebus testari concesserunt: visum nobis est, hoc nota inducendum esse, ut qui liberæ vitæ participes non sunt, in universum ad testandum non admittantur, itaque Novellarum (19) Constitutionum obtineat, & de quocunque simpliciter testimonio statuat, idque in quacunque re, sive testamenta, sive aliam humanæ vitæ actionem testimonium complectatur. Si enim illis qui cum liberæ vitæ sint, vitam ingenue, eaque libertate quam nacti sunt digne non degunt, neque quantum fieri potest animi magnitudinem a servitute liberam conservent, sed in illicitarum actionum servitutem subigunt, testimonium dicere non licet: neque his quorum vitam non esse liberam constet, ferre testimonium concedetur. Nam tametsi alius hic servitutis modus sit, attamen ea servitus est, quam libertatis dignitate participem esse indignum sit.

CONSTIT. L.

UT (20) DONATIONES QUÆ IN LITERAS RELATÆ NON SUNT AD QUINGENTOS USQUE AUREOS VALEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem multi alias gratias relaturi, alias benigno duntaxat proposito moti, dona in nonnullos conferunt: & de hoc capite distincte tradendum esse visum est, quales donationes non averti, qualesque contra irritas esse oporteat. Atque veteres quidem hac de re tractantes pronunciarunt, illam donationem concidere, ne nime sit quæ quingentorum aureorum summam exuperat, nisi in acta publica relata sit: quanquam etiam donatarius donationis certam probitionem propria donatoris manu privatim scriptam abstulerit. Ac nescio quid sibi illi superflua hac subtilitate velint. Quando enim donatio scripto comprehensa, eique justum testimonium adhibitum esset, quo sum amplius accurate finire oportebat? Nobis ita ne exacta hac definitionis, quam neque de donationibus dictam (at esse omnino scimus, per sanctionem consopita, illud proponere visum est. *ut* (21) *si* donatio quæ quingentorum aureorum excedit, in literas relata sit, rata permaneat: quæ vero scripto comprehensa non est, pro eo modo qui quingentos aureos excedit, irrita sit: tametsi donatarius præsentibus testibus tam donatam adeptus sit. Etenim donatio, cujus æstimatio quingentos aureos non superat, etsi conscripta non sit, dummodo tribus testibus confirmetur, rata judicatur. Ad hanc ergo formam examinatæ donationes, aut valeant, aut irritæ sint.

Con

(1) Poterant olim manu aliena, *l. ult. C. de sententiis ex periculo recitandis*: cui hoc additur a Leone. (2) Et ita supplet, *d. l. ult.* (3) Has Novell. tollantur onera decurionum, ideoque hic titulus non est in Basilicis, vid. Cujac. *ad tit. C. de decur.* (4) L. 50. D. & L. 10. Cod. & Nov. 38. (5) Abrogatur *l. 2. C. de off. praetor.* (6) d. l. 2. (7) Nam quod Constantinopoli atque Romæ senatores, hoc decuriones in municipiis fuere. (9) Longo usu antiquata promulgantur, usu contrario tolluntur. (9) Testis in contractu mulier esse prohibetur hac Nov. Cell. 6. cap. 9. scribit nulli feminæ dicendi testimonii jus fuisse. & Constantinus *l. 1. C. Theod. de raptu virg.* mulieres removet a postulationibus & testimoniis, omnibusque rebus judicialis: ut & antiquitus penitus removebantur. Harmenop. 1. tit. 6. refert mulieres admitti in testimonium ἐ Θα [illegible] ἀνδράσι δια ... & post capite περὶ ..., mulieres ut in testamentis non admitti, et & in aliis negotiis: ita exceptis ... in quibus non advocantur vel adhibentur masculi. Idem paulo post negat mulierem admitti ... admitti vero ait ..., appellat autem ... id est, judicialia, vid. *l. 20. ff. de test. l. 3. § 4. ff. quo testam.* His adde quæ scripsi 9. Frnd. 93. in fin. ubi feminæ removentur a testimonio investiturarum, quamvis feudum habeant ab eodem domino. (10) d. l. 20. d. § 6. (11) Mulier dehonestamentum, frequenter viris occurrere. (12) Εἰς πράγματα. Scrimg. (13) Mulieres Scythicæ cum maritis ad bellum coarmari solitæ. (14) In quibus negotiis mulierum testimonium admittatur. (15) Vid. tit. de ventre inspiciendo. (16) Puta balneo mulieb... d. 1. Harmenop. 31. Admittitur etiam in quæstionibus majestatis. *l. 8. ... ad leg. Juliam majestatis*, & in domesticis factis, *l. 9. § 9. C. de repud.* adde quæ dixi ad Nov. 90. & ad epitomen hujus tit. (17) Testis esse ullo modo non potest, qui servus est, Nov. Just. 90. c. 1. & hic ... *l. 3. ff. de test.* (18) In iis scil. in quibus alia probatio ad eruendam veritatem non est. *l. 7. ff. de testib.* (19) Nov. sc. Just. 90. c. 1. (20) Titulus aliter a Græcis actoribus his verbis, περὶ τῶν ... ἐγγράφως γενέσθαι, Scrimg. Mihi sic videtur hac Nov. non requiri insinuationem in donatione 500. aureos excedente (ut ita abrogentur. *l. 34. l. 36. in fin. C. de don. § 2. Inst. de don.*) etiamsi in ea requiratur scriptura, si tamen testibus probari possit. Harm. 1. in fin. ubi hujus constitutionis meminit quam & pro se laudat. (21) Ρηθείσαν, scr. ... Cujac. in observ. 12. (22) Græci aliter legunt his verbis: ... ἔγγραφα ... ἔγγραφα δὲ ... ἀξιοῦμεν ... κατὰ τὸ ... μέτρον τῶν πεντακοσίων, Scrimg. et locum esse corruptum hunc colligamus.

Constit. LI.

* DE INVENTO THESAURO CUJUS ESSE DEBEAT (1).

Idem Imperator eidem Styliano.

BOnum sane atque salutare esset, si divinis salutiferisque morem gereremus legibus, minime enim tum humanis indigeremus, illarumque luce tutam viam commonstrante, humano ex legibus auxilio nobis non esset opus. Verum quoniam cœno atque luto omnes emergere, divinisque præceptis in cœlum tollentibus elevari difficile est: humano generi salutem etiam humana prudentia per leges suas adinvenit. Quapropter etiam nunc, quum, quanquam Dominus & Servator noster misericordes esse, eorumque qui inopia premuntur, illos qui ipsius donis fruentes in effluenti rerum copia vivunt, angustiis succurrere jusserit, nonnulli tamen ita in Dominum ingrati, ergaque communem hominum cognationem commiserationis expertes sunt, ut non modo non benignam manum egentibus præbeant, verum etiam tanquam solis quoque radiis terticos thesauros suos aspicere invideant, in terram illos defodiant: de inhumano hoc invento in medium legem prodire oportuit. Quæ quidem *lex* cum olim lata fuerit, victa autem postmodum a cupiditate, quæ multas egregias res labefactat, ab eademque suo vigore privata sit: nunc ab Imperatoria nostra Majestate in integrum restituitur. Jubebat autem illa (2), ut qui in defossum thesaurum incidisset, si prædium in quo inventus esset, ad Principem (3) pertineret, alioquive publicum esset, illum ex æquo cum fisco partiretur: si vero locus unde thesaurus in lucem prodiisset, neque ad Principem pertineret, neque publicus, sed alterius cujuspiam esset, iis æqualibus partibus inter inventorem prædiique dominum divideretur: denique si inventoris prædium esset, ipsi res inventa universa cederet. Atque hæc quidem lex illa sanciit. Verum (4) perversa cupiditas haud scio quomodo illa circumscripta, iniquoque lucro fisco donato, illi in hunc usque diem inventum thesaurum attribuit, legemque otiosam reddidit. At quid hinc contingit? Qui alicubi reconditos latere thesauros sciunt, dum alios laboribus suis gavisuros, se autem frustra illos subituros, quin & interdum acerbis examinationibus subjiciendos considerant, illos investigare negligunt: itaque in perpetuum recondita manent & pereunt, quæ in lucem producta magnam hominibus erant utilitatem allatura. Jubemus ergo, *uti* (5) *deinceps* secundum veteris legis æquitatem judicetur: & quando thesaurus aliquis inventus fuerit, si locus ubi inventus est, in publicis imperatoriisve fundis sit, inventor illum cum fisco partiatur: si vero alterius cujuspiam sit, simili modo ipsum & inventor, & loci in quo thesaurus inventus est dominus inter se dividant. Cæterum si improbus esse, neque quicquid repererit confiteri inventor omne velit, sed dolo mendaciisque ex re reperta nonnulla detineat: in vanum tunc ille laborarit, & tanquam malitiosus rerumque alienarum occultator & fur, nihil omnino accipiet, ac beneficium loci domino soli cedet.

Constit. LII.

* UT TAM VETERUM (6) PRINCIPUM QUAM RECENTIORUM NUMISMATA, MODO JUSTI PONDERIS, PROBÆQUE MATERIÆ SINT, VALEANT (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI pecuniarum nervi (8) sufficiens & copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit; recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam ac tabem, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, etsi ad veteres & priscos Principes referretur, similiter valere voluerunt (9). Verum egregium hoc institutum haud scio qua de causa posteriores Principes in eadem forma consistere non permiserint, ac, tanquam subditorum opulentiæ inviderent, quæ numismate superiorum Principum effigiem ferrent, iis publico usu interdixerint: sua vero sola in communi commercio esse voluerint. Næ illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tum præcipue ad pauperiores, potiusque auxilio & defensione indigentes pertineat, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus, quique alioqui manibus victum quæritant, & demum universa rusticorum natio, dum, antiquata ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non possunt, in perquam angustas adiguntur angustias. Ea propter nos novo recentiorum placito non acquiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, *ut secundum benignum* illorum reique publicæ commodissimum judicium, numismatis omne genus (quod (10) quidem formam (11) materiemque non adulteratam (12) & plenum pondus habeat) sive vetustioris cujuspiam Principis, sive recentioris sit, æqualiter & æstimetur, & in republica tractetur. Pœna vero eorum, qui rebelli animo decretum hoc contemnent, fuerit, ut flagris cædantur, & cute (13) tenus tondeantur, insuperque libras auri tres dependant.

Constit. LIII.

* UT CUIQUE TAM INTRA CIVITATES QUAM EXTRA, MORTUOS SEPELIRE LICEAT (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

MEa quidem sententia, leges civiles non ea modo quæ communi subditorum vitæ prosint præscribere: verum de iis etiam qui jam vitam finierunt, humanæ commiserationi convenientia decernere decet. Quæ autem defunctorum corpora ignominiæ contumeliæque exponant, ac per quæ communi hominum naturæ dedecus atque turpitudo concilietur, nequaquam in leges sunt includenda. At quod lex (15) mortuos non nisi extra civitates humari vult, quomodo id humanam naturam dedecore afficere non est? Et quidem si hoc præcipiens, de iis humandis ageret, quibus facilem elationem facultates, quas vivi habuerant, suppeditarent, fortasse lex aliquam ad id jubendum rationem habuisset. Quanquam tunc etiam ad amicorum, cognatorum, necessariorumque defuncti commiserationem respicere oportebat. Quorum dolori atque orbitati magnum sane solatium est, si (16) amici sui sepulchrum amplexari, ac in id lachrymas profundere possint. Quæ officia extra civitatem sepulto non facile est exequi. Attamen si illos solum extra civitatem sepeliri vellet, quibus id ipso mortis die per facultates facile esset, ad eam inclementiam aliquam lex occasionem haberet. Verum nunc, cum inclementia illa simul ad omnes se extendat, quomodo non manifesta est absurditas? quomodo legem in naturæ opprobrium ferri non est evidens? Qui enim, dum adhuc viverent, inopes & deserti erant, quomodo mortui ipso mortis die humabuntur? Quomodo item, cum propter paupertatem sepultura non accelerabitur, multis diebus insepulti non miserabile simul & horrendum spectaculum jacebunt, tabescentemque hominum naturam dedecorabunt? Extra hæc autem, cum mortui interdum famuli Dei appellentur, propterque cœlestem gloriam colantur, ipsorum corpora inhumata abjici, quomodo id vero expiationi etiam obnoxium non est? Ne igitur ullo modo inter civiles leges hæc lex recenseatur: sancimus: quin potius, ut a consuetudine recte contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobatur. *Quicunque autem sive* extra muros sive intra civitatem sepelire mortuos volet, perficiendæ voluntatis facultatem habeto.

Constit. LIV.

* UT DOMINICIS DIEBUS OMNES (17) AB OPERIBUS VACENT (18).

Idem Imperator eidem Styliano.

PRæstantissimum illorum est studium qui se edendis quæ communi vitæ utilia sint, præceptis dedunt; dignique sunt, eo quod ad subditorum utilitatem omnes suas curas intendunt, quorum pius in rempublicam amor laudibus celebretur, ac præcepta sancte observentur. Interim vero multo æquius fuerit, illis potius istiusmodi reverentiam attribuere, quos majores pro humani generis salute, tanquam universi terrarum orbis legislatores, suscepisse sollicitudines constat, quasque leges tulerint, has aliis omnibus anteferre, idque non solum propter id quod dixi, quod *videlicet* ad hominum utilitatem, incomparabiliorem susceperint atque contulerint curam: sed quod etiam divini numinis virtute scripserint sua decreta. Quoniam itaque illorum inter discipulos procerum legi, quæ Dominicæ resurrectionis diem cessatione ab operibus omnes venerari mandat, legem aliam contradicere conspicimus, quæ non omnes simul operari prohibendos, nonnullisque uti operentur indulgendum esse censet: (ait (19) enim *omnes judices urbanæque plebes & cunctarum artium officia, venerabili die Solis quiescant: Ruri tamen positi agrorum culturæ libere licenterque inserviant*, cujus *istius* diei dehonestationis nulla ratione nititur causa. Nam quanquam fructuum conservatio prætendi posse videatur: nullius tamen

illa

(1) Thesaurus cujus esse debeat, breviter hæc notemus: Thesaurum non esse, quod quivis vel lucri, vel metus, vel custodiæ causa sub terra condidit, l. 31. §. 1. ff. de acquirendo rerum: quod quis perdidit, aut per errorem a suo fundo non abstulit, l. 67. in fin. ff. de rei vind. Thesaurus, est vetus quædam depositio rei mobilis, l. un. C. de thesaur. seu pecuniæ cujus non extat memoria, ut ea jam dominum non habeat, d. l. 31. [illegible] De invento hoc tenendum est, eum qui thesaurum in suo fundo invenerit, omnimodo suum facere, vers. quæ quidem lex [illegible] æquitate & D. Hadriani constitutione, §. 39. Inst. de rer. divis. Non est idem in eo qui scelestis ac puniendis sacrificiis reperit, d. l. unic. [illegible] & thesaurum inventum amittit, & eo amplius puniri potest, [illegible] ff. ad leg. Corneliam de sicariis. Eadem pene sunt in eo qui in privato fundo & alieno, data opera, non volente invitoque domino, thesaurum perscrutatur, aut certe principis permissu: quippe inventor fundi domino thesaurum reddere cogitur, d. l. unic. Quod si non studio, sed casu, puta ab aratore vel colono, d. l. unic. in fin. vel fabris ad domus refectionem adhibitis, l. 63. ff. de rei vindic. thesaurus sit repertus? dividetur inter fundi dominum & inventorem, vers. jubemus init. eod. d. l. unic. d. §. 39. Quid si in loco sacro vel religioso sit repertus? [illegible] d. §. 39. [illegible] dimidium fisco deferunt, l. 3. §. 10. ff. de jure fisci. [illegible] [illegible] Accursius dictum §. trigesimumnonum refert ad [illegible] dictam legem tertiam, ad ius [illegible] [illegible] tertia lege: non etiam religioso, quo nomine reprehenditur a Roberto 1. recept. [illegible] refert dictam legem tertiam ad locum religiosum, qui sit publicus, d. §. 39. [illegible] [illegible] Et qui thesaurum in loco religioso invenit dimidium cedere, ac si in alieno reperisset, sic sentio. [illegible] repudiata Divorum Fratrum sententia, D. Hadriani constitutionem amplector. Quid si in Cæsaria, fisci, vel publico, vel civitatis loco thesaurus sit repertus? inventor thesaurum cum fisco ac civitate dividet ex constitutione Hadriani, d. §. 39. Plura de inventione thesauri, & cui cedat vide apud Ferrandum [illegible] (2) Leg. 3. §. 10. ff. de jure fisci. §. 39. Inst. de rer. divis.
(3) d. §. 10. dict. §. 39. (4) Hoc innuit dictum §. [illegible] [illegible] certis temporibus non fuisse in usu. (5) Sententia d. §. 10. d. §. 39. in usum revocatur a Leone. (6) Vid. l. 2. C. de veteris numism. pot. (7) Nummi veterum etiam principum, modo justi ponderis, probæque materiæ sint, recipiendi, [illegible] Nov. Nicephori Phocæ contraria, c. 1. infr. (8) [illegible] Plutarch. in Cleomene, [illegible] quod Diog. Laertius Zenoni tribuit. Demosthenes [illegible] Æschines [illegible] Nicetas in Emanuele Comneno, [illegible] Eustath. 2. Iliados, [illegible] Sic in l. 1. §. 20. ff. de quæst. In tributis dicuntur esse nervi reipub. & alibi, sic in pecunia robur omne patrimonii veteres posuere. l. 22. vers. hoc accedit C. de admin. tut. Plura vide apud Cujac. 1. obs. 10. ubi notat Portoria Reipub. nervos principaliter non esse, sed per consequentiam [illegible] adde Nov. [illegible] (9) l. 2. C. de veteris numismat. potest.
(10) [illegible] (11) Principum: quam imprimi numismatibus moris fuit, vide l. 1. C. de vet. numism. potest. (12) Olim lege Cornelia plectebatur qui monetam vultu principum signatam (videlicet adulterinam) reprobasset, Paul. 5. sent. 25. §. 1. Arrian. [illegible] ad Epictetum [illegible] &c. adde Edictum 1. Just. c. 9.
(13) Pœnam gravis observo: aut simile est in Nov. 68. in fin. (14) Sepelire etiam in civitatibus mortuos licet, & ita abrogatur lex 3. §. 5. ff. de sepulchro violato, l. 12. C. de religiosis, l. 6. C. Th. de sepulchro violato: Paul. 1. sent. 21. §. 2. & is locus Ciceronis, hominem mortuum in urbe ne sepelito, de quo dixi ad leges XII. tabularum. (15) Vide dictas leges. (16) Solatium hoc est vivorum, non mortuorum adjumentum. (17) Dominicis diebus omnes ab operibus vacare debent, ut hic. Omnes, inquam, licet rustici, quod olim non fuit: & ita abrogatur lex 3. C. de feriis, hujus constitutionis mentionem Harmen. [illegible] (18) Vid. l. ult. §. 1. C. de feriis, adde c. 1. [illegible] de feriis, ubi traditur, quemadmodum etiam festis diebus liceat [illegible] adde quæ dixi ad leges XII. tab. tit. de feriis. (19) l. 3. C. de feriis.

illa momenti, teque vera futilis est: quum non agriculturæ diligentia, sed solis virtus, quando frugum largitori visum fit, fructuum abundantiam suppeditet:) Quoniam, inquam, Istiusmodi lex in lucem prodiit, quæ Domini cultum vilipendat, diversumque ab illis, qui contra omnes adversarios a Spiritu sancto victoriam obtinuerunt, decretum præscribat: statuimus nos etiam quod Spiritui Sancto, ab ipsoque institutis Apostolis placuit, ut omnes in die sacro, quoque nostra integritas instaurata est, a labore vacent; neque agricolæ, neque quiquam alii in illo illicitum opus aggrediantur. Si enim, qui umbram quandam atque figuram observabant, tantopere Sabbathi (1) diem venerabantur, ut ab omni (2) prorsus opere abstinerent: quomodo qui gratiæ lucem, ipsamque veritatem colunt, hos eum diem qui a Domino honore ditatus est, nosque ab exitii dedecore liberavit, non venerari par est? aut quomodo, eum ex septem (3) diebus unus in Domini honorem consecratus sit, nos aliorum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium & inviolatum conservare: sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare, religionis non est prorsus dissolutæ?

C o n s t i t. LV.

* UT JUDÆI SECUNDUM CHRISTIANISMI RITUS VIVANT (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi olim sceptris potiti sunt, de Hebræorum gente (quæ quondam quoad divino patrocinio foveretur, inclyta fuit, nunc autem ob contumaciam in *Christum* & Deum nostrum, in calamitatibus celebris est) diversas (5) promulgarunt leges, quæ de ipsorum vitæ statu tractantes, jubent, ut (6) sacras ipsi scripturas legant, & ne a suis ritibus arceantur: quinetiam ut liberos supra sanguinis cognationem circumcisionis etiam cognatione suo instituto accommodent. Atque hæc quidem, qui olim (ut dixi) imperium obtinuerunt. Verum sacratissimus Princeps, ille ex cujus semine nos nati sumus, ut qui majore quam cæteri salutis ipsorum desiderio teneretur, hos in sola superiorum legum observatione relinquere (quod ante illum alii fecerant) non contentus: sed partim sacrorum oraculorum explicatione, partim eorundem admonitionibus ad salutarem Christianorum cultum traducens, vivifica baptismi aqua initiavit. Atque quod ipsos in novum secundum *Christum* hominem transformari debere persuasit ut veterem deponerent, plene effecit, & quæcunque vetustatem saperent, circumcisionem (7), sabbathum (8), & si quid aliud est, cum illo simul exuit. Atqui cum tanto cum effectu a Judaica pertinacia ipsos deduxisset, non etiam prioribus legibus, quæ Judaico ritu vivere permittebant, silentium, & vacationem alterius legis decreto imposuit. Quod igitur pater noster prætermisit, id nos adimplendum putantes, omni antiquiori, quæ de Hebræis statuit, legi silentium injungimus; *& ne illi aliter* quam pura salutarisque Christianorum fides vult, vivere audeant, jubemus. Quod si quis a Christianorum ritibus defectione facta ad Judæorum mores & placita reverti deprehendatur, hic secundum leges de apostatis (9) latas pœnas luat.

C o n s t i t. LVI.

DE ORIS (10) MARITIMIS.

Idem Imperator eidem Styliano.

HÆc etiam lex quæ maritimorum prædiorum jus tollit, eorum unde apud (11) oras mare conspicitur: quæque insuper illorum dominum, si illic piscari volentes prohibeat, injuriarum actioni subjicit: nobis non æqua statuere visa est. Quicquid enim non iniquo titulo in cujuspiam dominium devenit, sive parentum hereditas laborumque emolumentum, sive alio quocumque non illegitimo modo paratum sit: quæ causa est, quamobrem id non ab eo qui in dominio habet, administretur, & illi non longe potius quam alteri cuipiam utilitatem præbeat? Non est igitur legis, quæ quidem æquitatem spectet, ut alios ad utilitatem rei: in quam nihil juris habent, introducat: illos vero qui aut solutum pretium, aut cognationis jus, aut denique alium aliquem possidendæ rei non illegitimum titulum laudant, illa privet. Jam vero quod, quum ab illo tanquam loci illius domino, annuum tributum exigatur, expellere inde illum, qui præter ipsius voluntatem loci commodis uti velit, non possit: sed si hoc faciat, injuriarum actionibus teneatur: quomodo id præterquam quod iniquum est, non omnibus modis absurdum est etiam? Quid si prædii dominus piscatoriæ artis non ignarus sit, num ipsi otioso dormiendum erit, aliisque orarum (12) emolumenta venari permittere debebit? aut, si otium non amplectetur, in aliorum oris errabundus piscabitur, in suis autem id ipsi non licebit? At quare ita fieri debeat, nullam equidem rationem video. Sancimus itaque, *ut quisque oras* suas inconcusso jure possideat, illorumque dominus sit: & si qui sine ipsius permissu illorum emolumento frui velint, hos propellere possit. Nam quemadmodum terrenis locis juris est, ut quicunque domus dominus sit, is præter illius usum, vestibulum (13) quoque atque atrium possideat: ut ita etiam in maritimis obtineat, rationi esse consentaneum putamus. Et sicut terrenis locis præter voluntatem domini ex alieno fructus percipere nemini conceditur: sed si quis fructus ex alieno colligit, eos vel benignitate domini percipiat, vel pro loci (14) usu vectigal solvat necesse est: sic etiam in maritimis observari præcipimus.

C o n s t i t. LVII.

(*) QUANTUM IN PISCATIBUS REMORÆ (15) PISCATORIÆ INTER SE DISTARE DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem quum plurimæ leges de piscatione statuant, illud quod ἐποχὴν (16) nominandum putarunt, adhuc lege definitum non est (quippe, quod, ut videtur, quo tempore leges illæ promulgabantur, nondum id institutum innotuisset) hoc quoque legis constitutionem auferre volumus. Quam itaque juris rationem in hoc piscationis instituto pro legitimo decreto obtinere consuetudini visum est (ut nempe interstitiorum modus ad trecentos sexaginta quinque passus protendatur) hoc nos quod extra convenientem modum non feratur, legis dignitate honorantes, dehinc legem esse sancimus. Nam tametsi citra hoc privilegium, ut remoræ piscatoriæ ad hanc rationem disponantur, præsentis ævi hominibus bonum videatur: quo tamen id firmius sit, cautiusque in æternum observetur, lex esto, *remoræque illæ trecentorum* sexaginta quinque passuum intervallo a consuetudine approbato inter se distanto: idque ita, ut ab utraque parte hic intervalli modus desumatur: ut videlicet centum octoginta duo, & semis (17) ab unius partis finibus exporrigantur, residuum vero ad vicinum usque pertingat. Atque hæc quidem de constituendis introducendisque post hanc legem remoratoriis dicimus. Quæ vero hoc decretum prævenerunt, tametsi præstituto hoc intervallo non distent, ex ejus præscripto tamen nihil novabitur: permanebuntque illa, ut initio constituta sunt.

C o n s t i t. LVIII.

* NE (18) EX SANGUINE CIBUS CONFICIATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul olim legislatori Mosi (19) sanguine vescendum non esse mandavit Deus, simul ab istiusmodi cibo abstineri debere a præconibus gratiæ (20) est constitutum. Et quamquam tum veteris tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita sit, & nefaria: eo tamen contumaciæ, imo vecordiæ homines processere, ut neutri legi autem præstent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ causa summa cum impudentia mandatum contemnunt, in escamque qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum enim ad aures nostras est, quod intestinis tanquam tunicis illum infarctum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant. Quod tolerari non debere Imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum invento, nunc præcepta divina, nunc reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens, jubet, *ne quis id* scelus, neque ad suum usum, neque ut emptores detestando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At sciat, quicunque dehinc divinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subjiciendum, & ubi acerbum in modum flagris cæsus, ac cute tenus fœde tonsus erit (21), perpetuo patriæ exilio multandum esse. Quin quidem in judicio, neque civitatum magistratus citra criminationem dimittendos censemus: sed ut & ipsi (neque enim, si illi convenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset) quod negligenter socorditerque subditis præfuerint, decem librarum auri multam sustineant.

C o n s t i t. LIX.

* ABROGATIO LEGIS (22) QUÆ HOMINEM LIBERUM SE VENDERE, PERMITTIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ

(1) Sabbathi observatio. (2) Juvenalis 14. loquens de Judæis: Sed pater in causa est, cui septima quaque fuit lux ignava. & satyr. 6. Observant ubi festa mero pede sabbatha reges; num dicit mero pede, nter sabbathi intelligere videtur, de quo [illegible] quod [illegible] pass[illegible] erat. (3) Unus ille ex septem diebus non est dies sabbathi, sed prima sabbathi. (4) Judæi jubentur fieri Christiani. & ita abrogatur Nov. Just. 146. & tit. Cod. de Judæis, quo permissum erat Hebræis suo more vivere. (5) Cod. de Judæis d. Nov. 146. (6) d. Nov. 146. (7) Vid. Nov. Justin. 30. & [illegible] quæ dixi ad l. 11. ff. ad leg. Corneliam de sicariis. (8) l. 2. & l. 13. Cod. de Judæis. (9) Vid. tit. Cod. de apostatis.
(10) Περὶ προθύρων θαλαττίων. Scribe προθύρων vestibulum ædium. l. 10. §. 5. ff. [illegible] olim, qui alterum prohiberet ante [illegible], seu prothyrum ædium suarum piscari, injuriarum tenebatur. l. 13. in fin. ff. de injuriis, adde 11. [illegible] Hæc novella non tenetur, & ita abrogatur d. l. 13. in fin. adde l. 14. d. tit. Nam ut ædium, ita & prothyri sui pleno dominio quemque frui oportet. [illegible] prothyrum sequela ædium d. l. 13. in fin. (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] ad l. 13. in fin. §. qui potior. (14) d. l. 13. in fin. (15) [illegible] quod & [illegible] vid. d. l. 13. in fin. (16) Adde Novell. [illegible] infr. eod. & his omnem de rebus ante hanc [illegible] nihil constitutum. (14) In [illegible] seu vestibulis ædium, de quibus superiore Nov. dictum est, maxime in angusto mari, ut in Bosphoro Thracico ut plurimum erant ἐποχαί: aut certe ἐποχῶν initia, quæ [illegible] dixere [illegible] retia in mari extensa [illegible] palis. [illegible] quam ob rem ἐποχὴν [illegible] dixit Leo Novell. 103. & 104. infr. eod. & [illegible] Novell. 102. vid. Cujac. 14. obs. 1. (17) Jubet Leo intermitti [illegible] cum [illegible] a superiore vicina epocha & tantidem ab inferiore. (18) Sanguis animalium cibus homini esse prohibetur. Ita reducitur jus Mosaicum. Lev. 17. receptum etiam temporibus primitivæ ecclesiæ. Act. 15. vers. 20. (19) Levit. 17. (20) Act. 15. vers. 20. Canon. Apost. 34. (21) Pœnæ simile genus extat in Novell. 92. in fin. (22) Liber homo se nullo modo vendere ad pretium sui participandum potest: & ita abrogatur l. 7. §. 1. ff. de statu hom. l. 6. §. 1. ff. de injusto, l. 14. ff. de pœnis, §. 4. Instit. de jure personar.

QUæ lex hominem liberum, qui tam ignavi atque abjecti animi est, ut libertatis dignitatem dedecore afficiens, quo execrabile pro servitute persolvendi pretii lucrum particeps (1), suam servitutem mercetur, non castigat, neque sejus illud corrigit: profecto & illa earum una est quæ rectum reipublicæ nostræ statum dedecent, ac approbatione indignæ sunt, neque auctoritatem & efficaciam accipere debent. *Illam* itaque de eo qui res suas ita gubernat, *latam* legem, quæ dementiam firmam esse permittit, neque eversa indigna illa mercatura, hos qui per insipientiam talia faciunt, competentibus pœnis subjicit, neque legis propositum scimus servare, neque quæ convenienti legibus reverentia potiatur, dignam putamus. Si enim quod (2) pater filiis est, id idem leges civilibus esse oportet, ut in hoc unum quod illis conducat ac salutare sit, colliment: quomodo hanc legem quæ tantum incommodum atque damnum incumbere iis qui per dementiam in id se conjecerunt, sinit, legibus annumerari æquum est? Hanc itaque nos legibus excerptam in exilium mittentes, sancimus, *ut si quis* ita demens sit, ut libertatem servitute commutans seipsum vendat, ne is contractus validus sit, sed evertatur. & simul ipse libertatis suæ proditor, simul is qui cum ipso id facinus designavit, verberibus castigentur, nihiloque minus vesaniæ mancipio libertas in pristino suo statu servetur.

C o n s t i t. LX. (3).

* QUA POENA (4) CASTRATORES (5) AFFICI DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliane.

VIrtutis (6) ad procreandum a Deo naturæ inditæ exectio non minore cum audacia identidem committitur, quam si apud Deum nulli pœnæ obnoxia esset, cum tamen vel maxime sit: & quamquam veteribus legislatoribus curæ fuerit, ut id malum ultrice lege excideretur, quo respublica ab istiusmodi invento munda esset: haud scio tamen, quum si cui alii, huic certe præscripto obtemperari, atque a naturæ mutilatione abstineri æquum sit, quamobrem non ita faciant homines: sed tanquam utilitatem quandam, istiusmodi adversus generandi vim insidias reputantes, membra quæ homini nascendi causam suppeditant, lancinent, & creaturam aliam quam qualis conditoris sapientiæ placuerit, in mundum introducere contendant. Hoc igitur cum inultum relinquendum non putemus, lege in id pœnam constituentes, quibus adeo divinam creaturam deformare religio non est, eorum audaciam, auxiliante Deo, reprimere conemur. Ac superiorum quidem legislatorum decretum eos qui id auderent ad (7) eandem mutilationem quam aliis intulerint adigit, quodque ipsi in aliis videre desiderarint, id ut itidem in se videant, conficit: idque me judice, non ita præter æquitatem: quanquam non valde decore. Non enim quia ille creaturam Dei *quasi* refingere ausus est, continuo vindicem id imitari, & pariter (8) refingere, æquum est. Verumtamen, quantum ad inventum attinet, non valde (quemadmodum dixi) id alienum est. Ad hoc autem alio etiam modo, qui impium hoc factum auderent, puniebat. Bona namque publicabat, perpetuoque ipsos exilio adjudicabat: & qui injuriam sustinuisset, si servus esset, libertate honorabat (9). Atque superiorum quidem decretum istiusmodi erat. Nos vero de re illa sententiam pronunciantes, naturæ insidiatores simili mutilatione vicissim mutilari prohibemus: aliis autem isti crimini constitutis pœnis, (tametsi hic etiam ad clementiorem sententiam respiciamus) subjacere ipsos non displicet. Sancimus itaque, *ut qui detestandæ* hujus artis artificem ad castrandum advocarit (10), si in albo (11) Imperatorii famulatus sit primum albo eximatur: ac deinde decem auri libris in fiscum deferendis multatus in decennium relegetur. Malæ vero istius artis artifex (12), & ipse primum flagris cuteque tenus tonsione deformetur, & deinde bonis privatus, eodem temporis spatio patria exulet (13); qui autem injuriam sustinuit, si servilis conditionis sit, reliquo vitæ suæ curriculo ab illa liber erit: sin liberæ, tanquam ipse, quo injuriam admisit, eius sibi autor sit, quod passus est, suo consensui acceptum feret (14). Ceterum si qui exectionem sustinuit, ea illi (ut sæpe fit) remedium (15) attulerit, nihil neque nobis neque legi adversari videtur. Id enim naturam non mutilare, sed illi succurrere est.

C o n s t i t. LXI.

* TRIBUTORUM EXACTORES, SI PLUS QUAM DEBEANT EXEGERINT, QUA POENA (16) AFFICIENDI SINT.

Idem Imperator eidem Styliane.

SI rectam æquitatis semitam mortales ingredi vellent, sane quam magna hinc communi vitæ tum beatitudo, tum salus accederet. Non enim austeritatem præ se ferre legislatoribus opus esset, neque ultrices leges in periculorum difficultates aliquos conjicerent. Nunc vero quamquam & commoda & salutaris æquitatis via sit, plerique tamen illam ingredi nolunt: sed tanquam laboriosa (17) atque aspera sit, miseriasque viatoribus adferat, declinant. Sunt enim, sunt, *inquam*, quibus pessima (18) *quæque* placent: quique ab æquitatis itinera deflectentes, ad iniquitatis viam densis spinis stratam (qua viatores in perditionis præcipitia aguntur) alacri avidoque animo se conferunt. Quorum etiam temerarium impetum veteres castigandum esse putantes, illum lege, tanquam freno, inhibere instituerunt. Sed quomodo illi iniquitatem profligare, atque e diverso æquitatem constituere studuerint. * * * Et quis (quæso) quæ nostra majestas suscipit, non approbet? Quod vero in nonnullis non pro delicti merito pœnam statuerat, istiusmodi decretum amplecti recusamus. Quando etenim pro commissi ratione reis judicium obvenit, æquum revera decretum est: quæque illis irrogatur pœna justa. At quando delictos gravius (19) quam oporteat punitur, non id justitiæ sed potius injustitiæ esse censendum est. Quocirca sane, cum superiores legem (20) promulgarint, quæ illis qui colligendis publicis tributis præfecti sunt ([illegible] (21) promiscuum vulgus appellare consuevit) si supra legitimum modum tributa extendere audeant, gravissimam pœnam infligit (morte enim id delictum persequitur) & vero non omnino merito tantæ pœnæ illos subjici nos existimemus, admissionem illi denegamus: contraque statuimus, *ut si quis* in id crimen incidisse deprehendatur, semelque tantum id ausus sit, quod amplius exegerit, ejus duplum dependat: sic id facere pergat, in quadruplum, quod amplius captum est, ad injuria affectum redeat, illeque cum ignominia a concredito sibi officio decedat. Ac sit sane posthac delicti hujus hæc pœna, neque pecuniariæ fraudis reus de vita periclitetur.

C o n s t i t. LXII.

* DE PŒNA (22) EJUS QUI REM ALIQUAM PUBLICAM VENDIDERIT.

Idem Imperator eidem Styliane.

PUblicarum injuriarum reos castigari, & hujusmodi pœnis quæ in illas pronos ad temperantiam adigantes, quam maxime injurias succidant, subjici justum est. At non idcirco amplius quam par est puniri, neque jus ut fines suos excedat, specieque justæ vindictæ cum in justitia velut conspiret, cogi convenit. Si enim pro delicti modo qui deliquit, puniatur, justa ea juris ultio sit: at si quam pro eo pœna major infligatur, juris propositum servari non existimo. Ea propter nostra majestas, postea quam in iis quæ a superioribus (23) constituta (24) sunt, ubi eos qui publicæ rei aliquid divendere ausi sunt pœnis subjiciant, non justam sententiam proferri dicit: ut ejus criminis persecutio non amplius hanc vim habeat decernit. Quomodo enim justum est, ut cuiquam, quia quiddam quod detrimentum fisco adferat, vendidit, incurabile damnum vitæ nempe privatio obveniat? Nequaquam itaque delictum illud morte puniri dignum est, neque nos hoc judicio deprehensos feriri sinimus. *Quicumque autem* publicam rem divendere deprehensus fuerit, ubi quadruplum reddiderit, satis pœnarum sustinuisse putator.

C o n s t i t. LXIII.

* DE POENA ILLORUM QUI RES VETITAS AD HOSTES TRANSVEHUNT (25).

Idem Imperator eidem Styliane.

QUin & hoc crimen, cum ex eodem fonte manet, eidemque pœnæ a superioribus subjectum sit, insanabili nos castigationi (quip-

A a 2 pe

(1) [illegible], *Scrimg.* ad pretium participandum, *l.* 5. §. 1. *ff. de Aern*, *l.* 6. §. 1. *ff. de instit.* §. 4. *Inst. de jur. person.* [illegible], Theoph. *ibi*. Quæri hic potest, quemadmodum ea venditio (nam in pignoratione minus est dubii, *l.* 20. §. 2. *ff. de liberali causa* & ministerio, *l.* 10. *C. de liberali*...) aut cujus tandem pretium venditionis illius acceptum ferret? an venditoris? non video, cum statim ab ipsa venditione venditur servus efficiatur, nihilque ab eo momento suum vel proprium habeat. An emptoris? ne id quidem: nam qui manu pretium numeraret, eadem statim reciperet, nullinque momento in venditoris persona constaret, *l.* 19. *ff. de acq. vel amitt. hered.* An extranei? Non video quoque quemquam tam stolidum in alium fuisse, ut se alterius locupletandi vel juvandi causa vendere velit. Itaque pro liberos & ingenuos homines ea redactos nunquam fuisse, quod pretium a quo alerentur, interdum nancisci eis expediret magis quam in perpetua mendicitate vivere. Ac ne interea temere se in servitutem dedisse viderentur, atque aliquam speciem hominis ingenui semper præ se ferrent, ab emptore (Theophilus paulo aliter rem explicat, *Inst. de jure personar.* §. [illegible], eo sensu: Ego cum aliquo ea, ut me venderet viginti nummis, & sibi pro lucro quinque haberet, quindecim mihi redderet) partem sui totius pretii, eisque liberam perpetuamque administrationem stipulabantur, *arg. l.* 9. *ff.* [illegible] quod postea, ut iniquum, mutatum est a Leone hac Novella; non immerito: cum talem sit ipsius venditionem natura quodammodo respuat: & parum admodum intersit, mortem quis sibi naturalem vel civilem consciscat, cum neuter sit memoratorum suorum dominus, *l.* 11. *ff. ad legem Aquil.* & ad hominis liberi nulla sit æstimatio, *l. ult. ff. de his qui deiecer.* quod in quum sit minori viginti quinque annis in integrum restitutionem ad res suas alienatas revocandas concedi, nec tamen ad libertatem amissam seu venditam revocandam dari. (2) Lex id est civibus, quod pater liberis: Unde dicitur lex [illegible], *l.* 2. *ff. de legibus.* (3) Hanc Novellam meminit Balsamon ad *c.* 21. 22. 23. *Apost.* (4) Castratores olim ad eandem pœnam adigebantur, *Inst.* *ead.* & *Novell.* 142. *c.* 1. quod hac constitutione abrogatur. (5) De castratoribus, adde *l.* 27. §. 28. *ff. ad leg. Aquil.* *l.* 3. §. 4. *l.* 4. §. 2. *l.* 6. *ff. ad leg. Corn. de Sicariis*: Paul. 5. *sent.* 23. §. 7. (6) [illegible] natura, *l.* 9. *ff. de liber. & posthum.* (7) Id est, ad eandem castrationem. (8) Talionis est pœna, ut tale quis patiatur, quod fecit, de talionis pœna dixi multis locis, quibus adjunge *Nov.* 83. *Inst. l. ult. Cod. ne sanct. baptism. l. ult. C. de accusat. l. ult. C. de calumniatoribus. l.* 7. *C. ad leg. Jul. de vi publica, l. ult. C. de his qui latrones, Nov.* 134. *c.* 13. *Exod.* 21. *Lev.* 24. *Deuter.* 19. *Matth.* 5. *Apocal.* 13. *c. quod debetur* 14. *q.* 5. [illegible] *de contumeliis & vulneribus*, [illegible] *lib.* 4. Quintil. *decl.* 372. 373. Isidor. 5. *etymol.* 27. Diodor. 12. Aristoteles tamen 5. *ethic.* ut & apud Gellium 20. *c.* 1. [illegible] reprobat. Nec est etiam hodie in usu, vid. Petr. Greg. 31. *syntagm.* 20. (9) *d. Nov.* 142. Qui publicabantur, id est, publici siebant, *l.* 3. *C. de eunuchis.* (10) Pœnam obsequi jubentis castrari vel autoritatem castrationi hominis præbentis. (11) [illegible], *Scrimg.* (12) De pœna ejus qui aliquem castravit. (13) Lege Ripuariorum si ingenuus ingenuum castrasset, 200. solidis multabatur, *tit.* 6. §. 1. *legis Ripuariorum.* (14) Pœnis tamen ecclesiasticis subjicitur, nam si seipsum mutilavit, ne fieret clericus ut sui homicida Deoque opifici hostis judicatur, *c.* 22. *Apost.* si jam clericus, deponitur, *c.* 23. Quid si laicus? tribus annis segregatur *c.* 24. *ibid.* non idem est in eo, qui et hostium vel a tyranno persecutionis tempore castratus est, aut qui natus est eunuchus, *c.* 21. *Apost.* (15) *c.* 1. *Nicænæ synod.* (16) Tributorum exactores iniqui olim capitali supplicio afficiebantur, *l. un. C. de superexactionib. lib.* 10 *tit.* 20. Hæc autem Novella pecuniaria dupli vel quadrupli multa puniuntur, & ita abrogatur *d. leg. un.* (17) Virg. Nam vis virtutis arctum petit arduo callem. Duce longaque aditum primum spectantibus offert. Hesiodus *vers.* 288. 289. loquens de virtutis via [illegible]. (18) Hinc illud Medea: video meliora proboque, Deteriora sequor. (19) *l.* 11. *ff. de pœn. Novell. Justin.* 20. *c.* 10. (20) *l. un. C. de superexactoribus lib.* 10. *tit.* 20. (21) [illegible] colligendis tributis præfecti. (22) Pœna ejus, qui rem publicam vendidit, quadrupli: at hic olim mortis effectus, & ita abrogatur *l.* 1. *l.* 2. *C. quæ res vend. non poss.* (23) Arcadio, Honorio & Theod. (24) *d. l.* 1. & *d. l.* 2. (25) Pœna res vetitas ad hostes transvehentis olim capitalis fuit, *l.* 4. *ff. ad leg. Jul. majest. l.* 2. & *C. quæ res export.* alia pœna hac constituitur.

pe quæ mortis pœnam continent) eximentes, mitiore, quemadmodum & prædicte, dignantur pœna. A veteribus (1) enim statutum est, ne ad hostes transportentur, quibus illi instrui firmioresque reddi possint, ac sanctionis decretum contemptores de medio tollebat. Nos vero isti quoque crimini mitiorem pœnam (licet acerbam requirat) assignantes, talia constituimus: ut si navis dominus sit, qui res vetitas ad hostes transvexit, consiliumque suum cum nautis non communicarit, is solus pœnam subeat, & supra universum navis onus, ni ipsum inopia valde premat, reliquorum bonorum trientem etiam fisco dependat. Si vero soli nautæ (ut multa illis (2) malitiosum suum animum celantibus contingunt) id facinus ausi sint, ille quidem prorsus liber esto, hi vero pœnam non effugiunto: ac primum quidem flagris cæduntor, cutque tenus tondentor: deinde vero, si divites sint, eorum quæ exportarunt, quadruplo multantor: si inopes & pauperes, supra verbera ignominiosamque tonsionem, quod alios in servitutem tradiderint, libertatem amittunto. Nam qui, quantum in se est, non modo quamplurimos in servitutem ducunt, sed etiam communi vitæ acerbitatem adferunt, tametsi ad servilis vitæ conditionem adigantur, mediocris tamen hæc atque mitis pœna est. Atque hæc quidem, quando communi consensu patratum non est facinus. Si vero communi consilio & malitia res gesta fuerit, ut simul eam perpetrarint, tum etiam utrique ad præstitutum a nobis modum castigandi, simul pœnas sustinebunt.

Constit. LXIV.

* DE POENA EORUM, QUI NAUFRAGIUM SUPPRESSERINT (3).

Idem Imperator eidem Styliano.

ILlud etiam atque etiam admiror, quomodo qui naufragio ejectas res occultat, tantum delinquere videatur, ut id mortem ipsi inferre debeat (4). Quod autem qui illos rebus suis defraudet, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumptus suppeditet, quemque in corde dolorem circumferunt, leniat (cum præsertim graves cruciatus in bonorum amissione sustineri consentaneum sit) ille non mediocre flagitium audeat, id vero luce clarius est. Atqui quod hos, quos vecors cupiditas huc impulit, vita privari oporteat, hoc profecto intellectu assequi nequeo. Nam quid tantum ablatum est, ut cum anima conferri possit, qua privari debere ille condemnatur? Pessimus quidem certe est & sacrilegus, qui se istiusmodi lucro mancipat: ac sane ille (id quod ab aliquibus fit) mortuos spoliat. Verumtamen id facinus istiusmodi non meretur pœnam. Pro (5) re enim materiali & fluxa, materiæ expertem atque immortalem, animam nempe, capere haud est æquum. Nam si persæpe neque in rebus materialibus mulcta illatum damnum longe superat, quo videlicet velut circuitum aliquem iniquitas excessu non conficiet: quamobrem tam inæqualis pœna illos, qui naufragorum res occultant, percellat, ut excessus, quem ultio ad facinus refert, exprimi verbis nequeat? Jubemus igitur, *ut de hoc* non amplius ita vindicetur, sed pro re detenta, qui occuluit, quadruplum (6) dependat, eaque pœna id delictum defungatur.

Constit. LXV.

* DE INCANTATORUM PŒNA (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi propter (8) temulentorum incompositum malignumque animum reprobandum esse vinum, ejusque oblectamentum evertendum dicit: ne ille propter perversum usum, rem per se non perversam sugillet. Ego vero promulgatam a veteribus legislatoribus legem (9) considerans, eam quæ modo incantamentum malum esse rata, id punit, modo vero admittit & approbat, *quanquam* id ex utentium proposito malum non fiat, sed sua naturæ vitiositate, tanquam sterquilinia graveolentia scaturiat: non *tamen* illos legislatores reprehendendos dixerim, sed ne quis legem (quod merito fiat) vituperet, eam ex legum quasi fundo tollendam puto. Vult autem puniri incantationes, eo quod modestia animi sublata, stimulis furoreque (10) amatorio rationem ad insaniam adigant: ac approbat (11) rursum illas, tanquam segetes (12), & fructus curent, aliaque bona (ut quidem videtur) suppeditent. Atque ita quod tanquam insidiosum punivisset, idem rursum tanquam beneficum honorat. Atqui nos istiusmodi incantationes perniciosas esse persuasum habemus: & ut boni quicquam inde manare credamus, induci non possumus. Ac sane etiam si boni quippiam producere illas appareat (quemadmodo *quidem* approbanti ipsas legi videtur) non *id* bonum esse, sed illecebram atque nassam, quæ illectos in malorum omnium extremum, ubi a summo bono exciderint, absorbeat, compertum habemus. Notum enim nobis est illas, ut qui se ipsis dedunt, præ creatore & Domino infaustis dirisque dæmoniis adhæreant, efficere: & qui illas efficientur, hos per externarum rerum latam quandam speciem vulnera in animam excipere. Quale quiddam inter pugnandum meticulosis frequenter accidit: qui dum ictus in manus excipere nolunt, illis vel caput vel ventrem exponunt. Sane vero *si quis aliquo* modo incantamentis usus esse deprehensus fuerit, sive id restituendæ conservandæve valetudinis, sive avertendæ a rebus frugiferis calamitatis causa fecerit, is apostatarum pœnam subiens, supremum supplicium sustineto (13).

Constit. LXVI.

DE PLAGIO (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

UT justitiæ liberam non plus æquo ad misericordiam inclinare, ita neque nimia austeritate delinquentibus graviorem quam peccatum requirit, pœnam imponi, honestum est. Illud enim (intempestiva commiseratio nempe) in illis quibus decorum excedere religio non est, contemptum, & ad audenda mala ferventiorem promptitudinem gignit: & graviore quam pro merito delictum pœna ferire, id vero non justitiæ ultio, sed sub specie justitiæ rem injustam aggredi est. Nam non pro delicti modo delinquentem punire, injuria afficere, nequaquam vero justam (*) exercere est. At quem in finem hoc dictum est? Quod lex (15) quo nescio modo (est enim hoc constitutum) eum qui alienum servum abduxit, morte puniat. In quo illa pœnam ad delictum haud dubie non expendit. Quum enim quod recuperari nequeat, amissum nihil sit, mortis pœnam illi qui cœpit inferri, irrecuperabilique ita damno subjici, non est æquum. Idcirco itaque ab iis qui digna morte non commiserunt, tam acerbas pœnas exigi, ubi iniquum esse animadvertimus, quam legem consuetudo contempsit (ut quæ vita plagiarium non privet, sed alio modo puniat) eandem nos etiam legalibus constitutionibus ejicientes, quod consuetudini placuit, lege confirmamus: ac jubemus, *ut si quis* alienum servum abduxisse deprehensus sit, is eundem, ejusdemque pretium, tum etiam quicquid ex industria ejus ipsi accessit, reddere, & quantum dominus non amisso servo ejus nomine percipere potuerit, tantundem (16) dependere, cogatur: atque ultra hæc delinquentibus pœna non aggravetur. Si quidem ita illi, qui servum amisit, sufficienter damnum resarcitur, furique satis magna pœna irrogatur: quippe quum ille servum cum accessione recipiat: & quam utilitatem ex servo non surrepto sensisset, illa non imminuatur, hic vero in duplum servum surreptum reddere debeat, nihilque ex ipsius servitute lucretur.

Constit. LXVII.

DE IIS QUI AD HOSTES TRANSFUNT, SUAQUE SPONTE REVERTUNTUR (17).

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul nimia austerites & severitas, simul immoderata lenitas & clementia ex æquo utraque quod utile est intervertunt. Etenim & qui supra modum præfractus est, & qui lenitatem gravitate miscere nequit, uterque sive alicui uni, sive familiæ, sive civitati præsit, quibus præfectus est, cum illorum detrimento res administret. Oportet enim, ut qui recte præfuturus est, quemadmodum temperata salubriaque loca æquabiliter mixtas habent aeris qualitates: ita & ipse affectionum commissione ad rerum administrandarum utilitatem attemperata se moderatum præbeat, & neque morositate gravis atque intolerabilis sit, neque indecora lenitate despicabilis, & ad gubernandum ineptus fiat. Quod autem de aere dicimus, hoc certe & in legibus servari omnino convenit. Nam oportet leges, quum revera reipublicæ principes sint, quam dixi contemperaturam conservare, neque ad severitatem lenitatemve supra modum respicere: siquidem, qui ipsarum rectitudinem agnoscunt, incolumes futuri erunt. Atque hæc quidem respectu prælatæ illius legis, quæ adversus eos qui ad hostes transfugerent, lata est, a nobis dicuntur. Vult autem illa (18), uti transfuga, quando pœnitudine ductus, redeundo ad suos commissum delictum abolitum velit, bestiis devorandus objiciatur, aut in furcam tollatur. Quod sane mihi reipublicæ magnopere nocumento esse, magnamque [illegible] ad salutem iter monstrantium contrarietatem gignere videtur. Necessitatem enim transfugis inducit, ne unquam recordentur suorum, neque revertendi in patriam concipiant desiderium. Nullus *est enim enim*, qui quum se istiusmodi pœna excipiendum sciat, inter hostes vivere, quam tam acerbam in patria mortem subire non malit. Qua, propter [illegible] hanc severitatem, ut ne iniquitatem [illegible] (nam eu[illegible] aliquis, deindeque suapte sponte ad medendum delicto resipiscit, tam acerbe puniri quomodo non est iniquum?) ex nostris legibus [illegible], ac jubemus, *ut* (19) *si quis* transfuga in patriam recurrat, qui semel dumtaxat transfugerit, veniam consequatur, si iterum (20) id fecerit, in triennalem servitutem divendatur: si vero tertio transfugerit, reversus in perpetuam ac æternam servitutem addicatur. Tam incerti enim consilii homo, tamque inconstans, qui libertate fruatur indignus est. Cæterum si transfuga non ultro redierit, sed ab aliis comprehensus in patriam retractus sit, morte tum illum, tanquam hostem puniri, neque injustum, neque crudele fuerit: præsertim vero, si ante civili sanguine manus contaminaverit.

Constit. LXVIII.

UT MONACHI ET CLERICI TUTORES (21) ESSE POSSINT: SED AB ADMINISTRATIONE AC PUPILLORUM RECTIONE ARCEANTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

VEteribus quidem legislatoribus (22) (quum ut simile veri est, uniformis & simplex tunc temporis tutela esset, iique soli qui pupillorum tuitionem susciperent, tutorum nomine censerentur)

cæ-

(1) Valente, Gratiano, & Martiano. (2) Nautis malitia sæpe inesse solet. (3) Pœna [illegible] supprimentis, quadrupli hic constituitur, & ita abrogatur pœna mortis, qua olim affectus fuit, vid. l. 3. in fin. ff. de incendio, l. 1. § [illegible] ff. ad leg. Corn. de sicariis. (4) [illegible] l. 3 de incendio, l. 1. §. [illegible] ff. ad leg. Corn. de sicariis. (5) Observa hanc sententiam. (6) Pœna naufragium supprimentis. (7) Incantatores, quorum opera olim grandines avertebantur, non puniebantur, vid. l. 4. C. de malefic. Hac Novella jubentur [illegible] paul. Adde Photium p. nomoc. 20. (8) Ulus vini propter abusum hominum non tollendus. (9) d. l. 4. C. de malefic. & mathematicis. (10) Vid. l. [illegible] ff. de [illegible]. (11) d. l. 4. (12) Vide omnino quæ scripsi ad d. l. 4. (13) Pœna incantatorum [illegible], adde Deut. 18. Lev. 20. [illegible] Plutarchum [illegible], Cassiodor. 9. variarum 18. Dionem 52. Herodian. 4. Arrianum in [illegible] Capitolinum Cordi Magni: Xiphilinum in Julian. Tacitum 2. annal. Sueton. in Tiberio 32. Columell. de re rustica. Soldum in verbo [illegible], vide Petr. Gregor. 36 syntag. [illegible]. (14) Περὶ ἀνδραποδιστῶν. Plagii pœna de hac pecuniaria, olim fuit capitalis, Vid. l. 7. C. ad leg. Fab. de plag. [illegible] Gregor. (*) In edit. Cod. Mut. legitur [illegible]. (15) d. l. 7. (16) De pœna plagiarii adde Petr. [illegible]. (17) Transfuga bestiis non objiciendi, ut olim ex lege [illegible] ff. de re milit. quæ lex abrogatur hac constitutione, adde Cujac. [illegible] in fin. (18) d. §. [illegible]. (19) De pœna transfugæ, adde l. 8. §. 2. [illegible] l. [illegible] §. 1. ff. de pœnis, l. 7. ff. de re milit. l. [illegible] C. de desertorib. l. [illegible] C. de servis fugit. vid. l. 1. in fin. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (20) Iterata delicta gravius puniuntur, l. 3. §. 9. ff. de re militari. (21) Περὶ τοῦ [illegible], &c. Εrίmur. Monachi & Clerici executores testamentorum esse possunt: Tutores dari vel curatores non possunt. & ita [illegible] Novell. 123. c. 5. quæ de tutela simpliciter loqui videbatur. (22) Justiniani in Nov. 123. c. 5.

efficere visum est, ne monachi aut quodcunque sacer ordo devinctos habet, tutorum officio fungantur. Et certe quidem id recte edixere. Intellexerunt enim, qui divino ministerio consecrati sunt, hos ab externarum rerum occupationibus & molestiis liberos esse oportere. Quintum autem alendorum alioquique regendorum puerorum cura hominum animos distrahat, utque Deum debite colere non possint, impediat, nemo ignorat. Cum itaque non exigua difficultas isti rei iosit, ac præcipue propter temporis diuturnitatem (tota enim plerunque vita tutores laboriosis istis curis irretiti tenentur) recte (quomodo dixi) istud illi decretum promulgarunt. Verum quoniam posteriores illis dumtaxat qui tutelam administrarent, tutorum appellationem non servarant: sed hos etiam quibus (1) testatores, bona illorum existimatione moti, testamentarias de rebus suis præscriptiones (2) committunt, ac post mortem earum executionem concredunt, tutores vocare cœperunt: ac vero inde dubitatio extitit, an monachi, quique sacrum ordinem subierunt, quod dictum decretum id non admittere videatur, hanc demandatam curam suscipere possint: nos discrimine adhibito sancimus, ut ab illa tutela ad quam vetera tempora respicientia, promulgandi decreti, quod dictis personis ad illam aditum præcluderet, occasionem præbuere, penitus illi arceantur, natam autem postmodum tutelæ speciem subire ipsis licitum sit. Hujus namque muneris non ita graves curæ sunt, ut a divino ministerio aliquem abstrahant, sibique totum astringant. Tum alioqui quanto hi illis qui profanis rebus impure inhærent, ac in terrenis sordibus volutantur, cautius diviniusque vivunt: tanto melius cautiusque defunctorum præscripta expedienda esse spes est.

C o n s t i t. LXIX.

* CÆCOS (3) SECRETO (4) TESTAMENTUM FACERE POSSE (5).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem de eo, quomodo cæcos testari oporteat, dubitatur, eaque dubitatio ex locis legalibus (quod ea de re leges inter se diversa statuant) & ex ea quæ nunc obtinet consuetudine existit: neque hoc altius expendere atque repurgare inconveniens aut alienum putavi. Etenim alia lex (6) prohibet, ne cæcus arcano (7) modo testamentum condat, & ne aliter id vim habeat, statuit, quam si testes quæ constituta sunt, a cæci ore processisse, suisque auribus insonuisse asserant: atque per solum tabularium illorum fidem communiri non vult. Alia (8) autem latam quandam ad arcanum (9) testandi modum mulieribus, & illiteratis hominibus viam aperit, dum nullam aliam observationem præscribit, quam, ut si testator literarum non omnino ignarus sit, sua subscriptione testamentum corroborare debeat: si vero id præstare non possit, pro se alium ad subscribendum assumat. Atque sic quidem ea legibus *illæ inter* se res dissideant. Quomodo enim si mulieres rudesque literarum quam paucissimis voluntatis suæ consciis testamenta condent, quum fides in solo tabulario fluctuet, non ea eadem causa cæcus liberam testamenti factionem habeat? Jam vero & consuetudo, non solum autem alterius legis ratio, cum lege pugnat. Etenim placet huic, ne mulierum, & imperitorum literarum, cæcorumve testamenta arcane facta vigore priventur. Quod cum ita sit, nos quoque, ut secreto (10) confecta testamenta, sive cæcorum, sive aliorum (11) quorumvis sint, autoritatem obtineant, sancimus: illudque insuper statuendo addimus, ut antequam testes jurent, subscriptiones eorum qui testamenta conscripserunt, in medium proponantur, *quæ fovent*, quod revera illa scripserint quæ ipsi testatoris lingua dictante audiverunt. Et si quidem falsum commissum esse postmodum probetur, ipsos, si divites sint, bonorum ademptio: sin pauperes, vehementia verbera & exilium in delicti pœnam maneant. Quibus hoc insuper annectimus, ut si quando ad sui confirmationem (quod frequenter incidit) juramentis testamento opus sit: ipsi etiam qui testamentum conscripserunt, una cum juraturis testibus rei fidem & veritatem corroborent.

C o n s t i t. LXX.

DE GRASSATIONIBUS (12).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUos communio (13) in unam aliquam eandemque conditionem conjungit, inter hos communes etiam animos esse ubique videas. Ita in negotiationibus socii (14) lucrum damnumque æqualiter inter se partiuntur; ita itinerum comites, quum fortuitu in rem aliquam incidunt (15), tametsi sæpe uno illam momento pariter non conspiciant, ejus tamen inter se jus communicant (16). Ita vero & commilitones (17), licet omnes non pari studio & impetu in hostem ferantur, attamen victoriæ palmam ex æquo auferunt. Quapropter etiam, ut qui malitioso consensu coitione facta, rem aliquam in quam a lege pœna constituta est, inceptant (utpote si (18) raptus committatur, vel parricidium (19), alteriusve cujuspiam cædes perpetretur) quanquam non omnes tantundem momenti & operis re peragenda conferant, eandem tamen pœnam sustineant: sane quam recte veteri legislatori placuit. *Et nos quoque* idcirco, quæ de his qui simul & communiter latrocinandi (20) animo homines invadunt, jam olim sancita sunt, approbantes (21), statuimus, uti omnes, quotcunque fuerint (22), eodem (23) supplicio afficiantur: tametsi parem operam rei perpetrandæ non omnes adhibuerint. Non enim si quis ipse manus inferendæ neci non admoverit, continuo insons & a pœna immunis esse poterit. Quid enim si pressis ipse manibus, alterius tamen dextram ad cædem intenderit atque confirmarit? Sane quod manus homicida, a communi perversitate instigata, rem aggressa sit, constat. Nam nisi aliorum manus huic in subsidium præsto fuissent, non certe ita prompte homicidium perpetrasset. Ac propterea (quemadmodum dictum est) quamquam uno cujuspiam ictu (quod fieri potest) mors illata fuerit, aliorumque manus suppetias non tulerint: ut eandem tamen omnes pœnam sustineant, decernimus.

C o n s t i t. LXXI. (24).

DE IIS QUI IN LOCIS ARABILIBUS (25) AUT VINEIS (26) ÆDIFICATURI SUNT (27).

Idem Imperator eidem Styliano.

PRæstantissimum illud æquissimumque patris nostri sempiternæ gloriæ Principis placitum, quanto (28) *videlicet* a vicini finibus spatio abstinere debeant, qui in locis, quos hactenus aratrum secarit, sive quibus vineæ constiterint, noviter domus *assignandas* (29) *muneribus publicis* ædificare velint, quoniam ab ipso in legum corpus (30) transcriptum (31) non est, legis (32) autoritate decorari oportere judicavimus. Statuimus itaque, ut qui in locis ad sementem excultis novas ædes construere volunt, si loci amplitudo ferat, secundum illius (33) placitum a vicini finibus tanto spatio ædificent (34), in quantum arcus iterata (35) vice telum ejaculetur: sin tantum spatium interstitio loci angustia non præbeat, uno etiam arcus jactu hoc constituatur. Intra dictum autem spatium novam (36) domum extruendi nemini facultas sit. Cujus ratio evidentior est, quam ut exprimi opus sit. Quo enim ædificium propius vicini fruges ponitur, eo illi etiam noxa propinquior est.

C o n s t i t. LXXII. (37).

UT PACTA ETIAM NON CONSTITUTA PŒNA (38) VALEANT (39).

Idem Imperator eidem Styliano.

LEgali (40) decreto, quod nudum pactum non actionem, sed solum exceptionem parere tradit, nonnullos illudere videmus. Dum enim omne pactum quod pœna stabilitum non est, nudum esse volunt: etiamsi (41) scripto comprehensum sit pactum, etiamsi (42) qui pactum inierunt, sua manu sacrosanctæ (43) crucis (44) nota (45) scriptum signarint, etiamsi divini (46) ternionis appellationes adjectæ sint: si tamen pœna constituta non sit, id ut invalidum, contemnunt ac rejiciunt. Qui sane male sentiunt, minimeque judicium suum comprobant, ut qui rebus divinis communes res mortalium longe præferendas censeant. Quam enim tantam, tecto quidem hominum judicio, adjectio pœnæ, pactis autoritatem, quantam sacrosanctum signum, divinitatisque nomenclatura in illis conspecta præbeat? Sancimus igitur, *ut omne* pactum, in quo ex divinis hisce adjumentis (47) idoneum aliquid ad facien-

(1) Veteres executores testamentarios [illegible] appellavit, [illegible] ad *l.* 107. *ff. de legat.* [illegible] (2) Præstationem [illegible] ministerium [illegible] distributionem [illegible] (3) Cæci [illegible] Paul. [illegible] tutelam gerere [illegible] Speculator [illegible] (4) [illegible] scripto, non [illegible] Olim dubitatum fuit, [illegible] Paul. [illegible] Porro quod secretum testamentum hic dicitur, Græci [illegible] appellant, Harmen. [illegible] in Græcarum [illegible] Nomenclatione, ut & locis aliis diximus. (5) Extat epitome hujus constitutionis, [illegible] Harmenop. [illegible] *C. qui testamenta.* (6) *l.* [illegible] *C. qui testamenta.* (7) [illegible] *Scrimg.* id est, scripto, sed per solam nuncupationem. Nam [illegible] Harmenop. [illegible] testamentum scriptum: & merito: testamentum enim non scriptum, testibus constitutur necessario [illegible] (8) Nov. [illegible] (9) [illegible] *Scrimg.* [illegible] *Scrimg.* [illegible] Harmenop. [illegible]

(12) [illegible] *Scrimg.* Hac Novella confirmatur jus vetus pœna constituta adversus grassatores. (13) Communio animorum, ex communione conditionis præsumitur. (14) *l.* [illegible] *ff. pro socio* [illegible] (15) Adde *l.* [illegible] (16) Forte ex pacto. Potest & hoc referri vel ad rem pro derelicto habitam [illegible] vel ad res eas quas dominus ignoravit, [illegible] (17) [illegible] commilitones qui simul militant. (18) De complicibus raptus. *l. un.* [illegible] *C. de rapt.* (19) De complicibus parricidii, [illegible] *ff. ad leg. Pompeiam de parricidiis.* (20) [illegible] Græci. Galli [illegible] (21) Nihil igitur hac lege innovatur. (22) Conscii, complices, ministri, *l.* [illegible] *§.* [illegible] (23) Pœna ministerium præbentis [illegible] *d. §.* [illegible]

(24) Apud Harmenopulum nominatur, [illegible] Harmen. [illegible] *l. ult. ff. finium regund.* (25) [illegible] (26) [illegible] (27) Et de spatio cum domum ædificatam in agro [illegible] oportet ab agro vicini [illegible] *l. ult. ff. finium regundor.* [illegible] (28) *l. ult. ff. finium regundor.*

(29) [illegible] *Scrimg.* [illegible] Nam & [illegible] duobus locis, Novell. [illegible] vide Cujac. [illegible]

(30) [illegible] *Scrimg.* intelligit [illegible] Basilii, de quo dixi initio harum Novellarum. (31) [illegible] Cujac. [illegible] (32) [illegible] Cujac. [illegible] (33) [illegible] Cujac. [illegible] (34) [illegible] ut apud Harm. Cujac. *d. loco.* (35) [illegible]

(36) [illegible] *Scrimg.* (37) Hæc Novella tricesima octava nominatur apud Harm. [illegible] (38) [illegible] (39) Nudum pactum non parit actionem, [illegible] *ff. de pactis.* Nudum non censetur interposita divini nominis denominatione aut crucis [illegible] (40) Hic locus valde suspectus. Nudum enim pactum non est quod literis est munitum, [illegible] (41) *d. §.* [illegible]

(42) Ratio abrogandæ legis hæc fuisse [illegible] (43) [illegible] *Scrimger.*

(44) Crucis Christi signum [illegible] secula fuit, ut in instrumentis [illegible] & subscriptione cederet, [illegible] Nov. [illegible] & fixione ejus, profana loca expiari, denique consecrari crederentur. Nov. [illegible] Crux quoque præferebatur litaniis publicis. Nov. [illegible] Ex contrario vetitum, ne in locum publicum, vel privatum voluptatibus destinatum crux inferretur, [illegible] ad contumeliam passionis Christi [illegible] *C. de Judæis*, aut humi in silice vel marmore pingeretur, vel sculperetur, [illegible] signum salutaris Christi. (45) [illegible] *Scrimg.* Signum etiam veteres appellabant, [illegible] signum salutaris Christi. Ratio a Chrysostomo affertur, [illegible] hæc ille. Constat quoque veteres frontem eo signo præmunisse, vide Prudentium [illegible] Tertullianum & Hieronymum in vita Pauli.

(46) [illegible] (47) Crucem intelligit & Trinitatis denominationem.

faciendum fidem in fit, quamvis de pœna nihil scriptum fit, firmum solidumque robur habeat.

C o n s t i t. LXXIII.

*** UT NEMO CUM (1) MULIERIBUS IN ECCLESIARUM CŒNACULIS HABITET.**

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ res etiam antequam jure prohibita esset, detestabiliter committebatur, ac vero post prohibitionem multo detestabilius audetur (quod nempe in (2) Ecclesiarum cœnaculis, quæ promiscuum vulgus κατηχούμενα (3) vocare solet, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non est: neque vero ita a nobis habebitur. Ac fuit hæc quidem res ad sextam (4) usque synodum, haud scio qua ratione, impune admissa, in ipsa autem sancta synodo, ubi penitius excussa esset, sacerdotibus ita habitantibus, remotionem (5) a sacro ordine, profanis vero a rerum sacrarum communione separationem (6) induxit. Verum, ut plene ab eo ausu ecclesias vindicaret, ad id sacerdotale decretum non par fuit. Nam cum ad id usque tempus, quo pater noster inclytus Princeps sceptra moderatus est, in republica constitisset, ut Principis decretum atque manus eam insolentiam sacris ædibus expelleret, oportuit. Quod nos quum dehinc obtinere velimus, statuimus, *ut omnino nullus* neque sacerdos, neque profanus, in (7) dictis cœnaculis cum mulieribus habitet: ac si quis faciam ædem hoc modo fœdare deprehendatur, hic illinc ignominiose principali manu exturbetur, qui vero illi eum locum habitandum præbuit (sive sacerdos sive aliquis alius qui templum procurat, sit) ipse quoque propter legis contemptum sacrorumque profanationem procuratione periclitetur.

C o n s t i t. LXXIV.

*** NE ANTE LEGITIMUM MATRIMONII TEMPUS FUTURIS CONJUGIBUS BENEDICATUR (8).**

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam in iis quæ a sacra magnaque sexta synodo de nuptiis in duodecentesimo (9) canone præcipiuntur, quiddam civilis juris placitis contrarium existere videtur (synodus enim (10) ne sponsa, vivente adhuc sponso, in matrimonium alteri conjungatur, in universum prohibet, eamque rem pro adulterio (11) habet: civilis autem lex (12) nequaquam telem dissolutionem magnum aliquod esse crimen judicat: sed si maturius (13) quam pro connubiali tempore solennis nuptialis benedictio celebretur, in solis arrhis, & quicquid pœnæ nomine permissum fuerit, dependendis, pœnam circumcludit.) Quoniam itaque ipsum contrarietatis velut vulnus hinc acrior ratio conspicit, (quod enim post benedictionem dirimantur, in eo vera sponsaliorum dissolutio statuenda est) sancimus, ne prius benedictiones (14) celebrentur, quam legitimum matrimonii advenerit tempus, quod (15) in maribus decimumquintum (16), in fœminis decimumtertium expectat annum. Sic enim & benedictio tempestive fiet: & desponsatis a se invicem divertentibus, quod perfectum matrimonium dirimant, a civili lege judicium quod ecclesiæ placitis non adversetur, obveniet.

C o n s t i t. LXXV.

*** UT QUI VIGINTI (17) ANNORUM EST, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.**

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

SI sacrorum decretorum sanctio ad res civiles transiens, in illis sæpe plus autoritatis quam ipsæ civiles de iisdem rebus tractantes leges habeant, quanto magis sacra decreta in suis rebus civilibus legibus prævalebunt? At quid est quod dico? Sexta Synodus (18) vicenarium hypodiaconum ordinari posse sancit: huic vero civilis lex contradicens, viginti annis quinque admetiri jubet. Nos itaque *uti sacram* legem facer ordo sequatur, convenire rati, ut ad hypodiaconatum, qui quidem eo digni sunt, anno ætatis suæ vigesimo admittantur, sancimus.

C o n s t i t. LXXVI.

*** DE PŒNA (19) FALSUM TESTIMONIUM DICENTIUM SACERDOTUM.**

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ præconibus Dei (sacrosanctis Apostolis nempe) sacræ sanctiones (20) adscribuntur, sacerdotes falso jurasse deprehensos, sacra dignitate privant (21). Civilis vero reipublicæ moderatrices leges (22), ubi hujus rei constituendo tractatui incumbunt, falsum testimonium bifariam dividunt: & quod falsum dictum in causa criminali deprehenderint, remotione a sacro ordine puniunt: qui vero in re pecuniaria falsum testimonium dixerint, hos ad tempus relegando, non autem penitus removendo puniunt. Nos igitur jubemus, *ut qui jurati* falsum testimonium, sive in causa criminali, sive pecuniaria tulerint, profani illi a sacerdotio abspellantur: at si ad falsum testimonium jusjurandum non accesserit, qui falsum veritatis specie obtegere conati sunt, in triennium (23) relegentur, (relegandi autem in monasterium aliquod erunt, ubi illos ad arctiorem vitæ quandam normam vivere oportebit) delictique convenienti pœnitentia facta, in pristinum suum restituantur statum.

C o n s t i t. LXXVII.

*** DE FALSARIORUM PŒNA (24).**

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm in plerisque aliis, tum præcipue in legum tractatibus reprehendenda obscuritas (25) est. Nam sicubi alibi, illic certe distorto intricatoque dicendi genere vacare, recteque informati oratione (ni fallor) oportet: non enim arcana quædam sanctiones legis sunt, ut a multitudinis intellectu remotæ esse debeant: sed potius, si fieri posset, neminem illos (26) latere, neque virum, neque puerum, neque mulierem oportebat. Quippe quod id ad hominum mores in melius convertendos, communisque vitæ utilitates vel maxime conduceret. Ob id cum ad difficilem illum legalium capitum locum substitissemus, ubi ipsis verbis quasi legislator in eo quid diceret occultare voluisset, ita (27) comprehensum est, *Falsarius in maximo delicto supplicio capitali afficitur:* cum quale tandem maximum illud delictum esse legislator ipse existimarit, non constet, illeque ejus rei intellectum non definitum præcidat: evidenter & definite illam orationem explanare nobis visum fuit. Sancimus igitur, ut si istiusmodi quædam falsarius conscripserit, ea (28) quibus is adversus quem falsum scriptum concinnatum est, mortis pœnæ subjiciendus sit: ipse falsarius pœnæ quam in alium machinari cogitarit, traditus decolletur.

C o n s t i t. LXXVIII.

*** NE AMPLIUS SENATUSCONSULTA FIANT (29).**

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum & in aliis legibus, quæ ad communem rerum usum nihil conferrent, fecimus, ut eas tanquam supervacaneas e legum corpore subduceremus: ita hic quoque facientes *eam* (30) *legem quæ Senatui* ferendarum legum potestarem facit, a legum quasi republica secerni sancimus. Nam cum, ex quo Senatoriam administrationem Imperatoria Majestas sibi vindicavit, inutilem illam esse judicari debeat: si cum utilibus conjungeretur, & ineptum & supervacuum esset.

C o n s t i t. LXXIX.

*** DE (31) PŒNA SACERDOTIS DIACONI AUT HYPODIACONI (32), SI POST ASSUMPTUM ORDINEM MULIERI IN MATRIMONIUM JUNGATUR.**

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ semel Deo dedicata sunt, ea deinceps auferri non oportere, sancitum est: idque non solum in donariis, verum multo etiam magis in hominibus qui per sacrum ordinem divinæ Majestati consecrati sunt, observandum est: tametsi (ut multi sunt hominum lapsus) e statu in quem tanquam honeste victuri, allecti erant, peccatum dominio in ipsos suscepto, exturbet. Non approbantes igitur veteris (33) legislatoris propositum, qui sacerdotem, diaconum aut hypodiaconum, si post assumptum ordinem mulieri in matrimonium jungatur, omnino a clericali habitu discedere, atque ad profanam vitam reverti vult: illud decretum irritum facimus. ac vero statuimus, *ut ab* ordine quem ante nupties obtinuerint, solum recedentes, satis tamen pœnarum luere videantur, & nequaquam

---

(1) Facit Novell. 123. cap. 29. Novell. 131. cap. 3. l. 34. l. 25. C. de episc. canon. 5. synod. in Trull. synod. 2. cap. 18. & 20. [illegible] monasteriis, Novell. 131. cap. 14. (2) Ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, Græci sic, est vero ὑπερῷον domus editiore loco posita, 2. Harmenop. 4. §. 29. & 44. 46. 94. (3) Κατηχούμενα, ut infr. eod. Catechumenorum mansiones, 6. synod. cap. 97. (4) In Trullo. (5) Quam Græci καθαίρεσιν, Scring. hic. (6) Ἀφορισμόν. Scring. Clericorum est καθαίρεσις, de qua supra, monachorum & laicorum ἀφορισμός. (7) Ἐν τοῖς λεγομένοις κατηχουμένοις [illegible], Scring. ut supr. eod. κατηχούμενα. (8) Benedicendi conjugibus morem observa, adde Novell. 89. infr. eod. (9) Ξ-ῷ, Scring. legendum ϛϑ, id est, 90. (10) Sexta scil. d. c. 90. (11) Adulterium sententia sextæ synodi committit, qui alterius sponsam ducit. (12) l. 2. 2. 3. C. de sponsal. (13) Vid. d. l. 5. (14) Τὰς εὐλογίας. (15) Pubertas in nuptiis definitur anno 14. & 12. non affectio, sed plane expleto: adde Novellam Justiniani 100. cap. 2. l. [illegible] C. Theod. de [illegible] edict. nam testamentum nemo facere potest nisi 14. anno expleto, hoc est 15. incepto 15. Kel. 7. 5. Harmenopul. 1. §. 3. (16) legitimum nuptiarum tempus in masculis & fœminis. (17) Hypodiaconus creari potest, qui annorum est 20. dixi ad Novell. 16. supr. eod. adde Photium 1. can. 9. can. 15. syn. 6. in Trullo. (18) In Trullo can. 15. (19) Falsum testimonium dicentis sacerdotis pœnam observa. Distinctio can. 24. apost. & Nov. 123. c. 20. adhibetur: non quod is ob falsum testimonium clericos privari dignitate, ut canon 24. voluit, non ob falsum testimonium in criminalibus, ut d. Novell. Perjurio itaque solo privantur dignitate: non vero falso testimonio. (20) Θεσπίσματα, intellige Canones, & quidem 24. qui Balsamoni est 25. (21) Ἀπογυμνώσει, Scring. (22) Nov. 123. c. 20. (23) Similis est pœna in Nov. 20. in fin. infr. (24) Falsi crimen non semper est capitale: & ita abrogatur l. 31. in fin. C. de falsis. l. 1. in pr. ff. de falsis, adde quæ dixi ad l. 1. l. 3. l. 22. C. de falsis. (25) Obscuritas legibus inimica. (26) l. 9. C. de legib. (27) d. l. 22. (28) Dicentem falsum in causa capitali, capitaliter puniri, Clarus 5. sent. §. falsum 4. v. ex communi opinione refert falsum testimonium dicentem dolo, capite puniri ad sui defensionem arbitraria pœna vel publicatione bonorum & deportatione, seu ad triremes damnatione in pecuniaria causa, [illegible] linguam amputari, aut [illegible] fustigari: vid. [illegible] vers. sed quare quæ sit pœna falsi. (29) Senatusconsulta fieri prohibentur: & ita abrogatur tit. C. de senatuscons. l. 9. ff. de legib. & senatusc. (30) d. l. 9. (31) Vid. Balf. c. 6. sextæ synodi in Trullo dist. 32 c. si quis eorum. (32) Nuptias post assumptum ordinem contrahentis sacerdotis, diaconi & hypodiaconi. Extensio est canonis 26. apost. qui est 25. apud Photium, qua soli lectores & cantores uxorem ducere vetabantur, & abrogatio Novell. Justiniani c. 6 5. vers. si autem aliquis presbyter, qua post assumptum ordinem presbyter, diaconus & hypodiaconus nuptias contrahens ordine privabantur, & [illegible] Hac Novella post assumptum ordinem ducta uxore, hujusmodi homines ordine suo [illegible] privantur: non tamen & clericali habitu, vel also in ecclesia ministerio. (33) Nov. 6 c. 5.

quam clericali habitu alioque ecclesiæ miniſterio, cujus quidem uſus illicitus non eſt, judicio priventur.

Constit. LXXX.

*** UT PURPURÆ SEGMENTA (1) ET PARTICULÆ IN PUBLICIS MERCIMONIIS SINT.**

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud ſcio qua ratione ſuperioris ævi Imperatores, cum ipſi toti (2) purpura veſtirentur, inducti fuerint, uti ne (3) qua omnino purpuræ (4) particula venundaretur, ſtatuerent, neque cuiquam talem colorem vendere aut emere permitterent. Ac ſane ſi integram (5) telam venire illi prohibuiſſent, aliquam fortaſſe ejus faciendi non alienam a ratione occaſionem habuiſſe videri poſſent: at quod ſegmenta (6) atque fruſtula, quæ utilitatem atque uſum neque vendenti neque ementi inconvenientem præbeant, in mercimoniis eſſe prohibuerunt (7): id vero quam honeſtam, & quæ ſubditorum invidentia vacet, illorum judicio prætendet cauſam? Nam quod aut Imperatoriæ Majeſtatis advertetur eminentiæ, aut eam in communem uſum devocet, quid *quæſo* hinc exiſtat? Nos itaque iſti decreto non acquieſcentes, conſtituimus *ut purpuræ* (8) fruſta atque ſegmina, quæ magnificentiæ ſpeciem aliunve non prohibitum uſum ſubditis præbeant, tam divendi quam emi poſſint. Decet enim Imperatoriam Majeſtatem, cum aliis multis modis ſubditos beneficiis afficiat, eorundem magnificentiæ ne invideat.

Constit. LXXXI.

*** NE EX AURO (9) ET PRÆTIOSIS (10) LAPILLIS QUICQUAM CONFIERI IN UNIVERSUM NEFAS SIT.**

Idem Imperator eidem Styliano.

HAnc vero etiam legem (11) quæ mundo muliebri annuliſque exceptis, aliquid aliud ex auro & gemmis conficiendi omnem prorſus facultatem adimit, ejuſdem cum illa quæ de purpura tractat eſſe inſtituti animadvertentes, in eandem quoque cum illa conditionem reponimus. Non enim ſimpliciter ex auri materia quicquam in opificium præberi, ſed ſpecies operum prohiberi oportebat. Quoniam ne quod omnino ex auro & gemmis opus conſiat vetare, manifeſta id ſe ſupra omnes oſtendi cupiditas eſt. Jam vero, quod in quacumque re legem tranſgreſſus eſſe deprehenſus, tam gravem pœnam ſuſtinet (centum librarum auri mulctam quodque huic accedit, capitale ſupplicium dico) ut ea lex non ſummæ immanitatis eſſe putetur, qua ratione dubitabitur? Quantam autem aliam abſurditatem in ſacris theſauris aliiſque nonnullis rebus effectus pœnæ deſignet, non attingo. Nos itaque non ſimpliciter opus aliquod ex auro & gemmis confici, ſed illa opera quæ ſolis Imperatoribus permittuntur, quorumque uſus magnificentiæ Imperatoriæ Majeſtatis, ejuſque neceſſitatibus deſtinatus eſt, prohibenda judicamus. Quare ſi quis vel monumentum ſacrum, vel aliud quiddam quod ſupra privatam dignitatem & honorem non ſit, conficere poterit, liberam ejus faciendi voluntatem habeto.

Constit. LXXXII.

DE TESTAMENTO RESIGNATO (12).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ fortuito quodam caſu contingunt, eorum permulta nondum expenſa criminis nomine notantur: quæ eadem accuratius poſtmodum perſpecta, a nota abſolvuntur. At quale eſt quod dico? Perſæpe non de induſtria, ſed fortuito aut ferri aut lapidis jactu aliquis læditur. Eo necdum diſcuſſo, qui jaculatus eſt, ſons judicatur: diligenti autem de eodem examine habito, quare culpetur, nulla juſta ratio invenitur. Quamobrem quæ caſu eveniunt, ex circumſtantiis magis quam e rei natura judicari convenit. Verum quorſum hæc dicuntur? Quoniam teſtamentum poſtulante neceſſitate apertum (13), quam interdum deinceps reſignatum relinqui contingat, aut ipſum tempus (quod ſæpi aſſolet) ſigillum conſumat, fide quam ſignatum habere deſtituatur, indeque incertitudo quædam iſtiuſmodi teſtamento incidetur: teſtamentis alio modo ad eandem confirmatis ſubvenire viſum eſt, ac jubemus, ut (14) *licet ad fidem faciendam illis ſigillum ſalvum non ſit, ſubſcriptiones tamen, ut rata maneant, teſtimonio præſtent.* Quemadmodum enim teſtamenta nondum aperta, quanquam (ut fit facile) ſigillum illæſum ſervatum non ſit, ſubſcriptiones confirmant (15): ſic illa etiam quæ poſtmodum aperta ſunt, aut negligentia non obſignata manſerunt, aut quibus diuturnitate temporis ſigilla perierunt, ne fide priventur, dummodo ex ſubſcriptionibus fides illis ſuperſit, juſtum putamus. Illud porro inſuper ſancimus, ut ſi judicis ſocordia, ne teſtamentum denuo obſignaretur, factum ſit, ipſi in ſocordiæ pœnam duodecim librarum mulcta imponatur.

Constit. LXXXIII.

UT AD TRIENTES USURAS PECUNIA LICITE MUTUETUR (16).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI a Spiritus legibus ita ſe mortale genus regi fineret, ut humanis præceptis nihil indigeret, id vero decorum & ſalutare eſſet: at quoniam ſed ad Spiritus ſublimitatem elevare, divinæque Legis vocem amplecti non cujuſque eſt: ac vero quos huc virtus ducat, numero valde pauci ſunt: bene ſeſe adhuc res haberet ſi ſaltem ſecundum leges humanas viveretur. Quæ vocantur pecuniæ creditæ uſuræ, oblique a Spiritus decreto (17) condemnantur. Id ſciens (18) pater noſter æternæ memoriæ Princeps uſurarum ſolutionem ſanctione ſua prohibendam putavit. Atqui propter paupertatem res illa non in melius (quem tamen finem legiſlator propoſuerat) ſed contra in pejus vergit. Qui enim (19) antea uſurarum ſpe ad mutuandam pecuniam prompti fuerant, poſt latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere poſſint, in eos qui pecuniis indigent difficiles atque immites ſunt. Quinetiam ad facile jurandum, quodque id ſere conſequitur ad jusjurandum abnegandum, id occaſionem præbuit. Breviter propter redundantem in humana vita perverſitatem, non modo non profuit legis virtus, verum etiam obfuit. Quanquam *igitur* ex ſe legem culpare (quod quidem etiam abſit) nequeamus: propterea *tamen* quod humana natura (quomodo diximus) ad illius ſublimitatem non perveniat, egregium illud præſcriptum abrogamus: ac in contrarium ſtatuimus, ut æris alieni uſus ad uſuras procedat, idque quomodo veteribus legiſlatoribus placuit, ad trientes centeſimæ nempe, quæ (20) quotannis in ſingulos ſolidos ſingulas fœneratoribus ſiliquas (21) pariunt.

Constit. LXXXIV. (22).

UT NEGOTIARI, ÆDIFICARE, MUNERAQUE ACCIPERE URBIS MAGISTRATIBUS LICEAT (23).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ a ſuperioribus (24) de magiſtratibus regiæ urbis decreta ſunt (*ne videlicet illi neque mobile aliquid, neque immobile emant, neque ad ædificandum accedant, niſi Principis permiſſu: inſuper vero, ne, ſi qua magiſtratus tempore munificentia accedat, hæc rata fiat, extra quam ſi donator finito magiſtratu ſcripturæ auctoritate illam confirmet, aut poſt magiſtratum quinque anni elapſi ſint*) hæc, quanquam hujus contemplatione, ne (25) vis locum inveniat, optima ratione conſtituta ſint: quia tamen alio etiam modo violentiæ viam præcludere facile eſt, nobis non videntur eſſe neceſſaria. Quocirca etiam abrogata illa eſſe volumus: *idque ideo* præſertim, quod ex quo tranſgreſſione illorum in dies *magis atque magis* impunita relicta, pœna exerceri deſiit, etiam ante noſtrum decretum nullam vim habuerint. At qua de cauſa illa neceſſaria non ſunt? Quod cuique tam pauperi quam diviti (cum iis qui apud hanc urbem *habitant*, compellare Principem, eique ſupplicare expeditiſſimum ſit) liceat, ſi quam vim ſuſtineat, ne omnino a violento magiſtratu conficiatur, precibus a Principe impetrare, adeo ut nulla neceſſitas ſit, ut quemadmodum in provinciis omni auxilio vacuis, ita etiam in Urbe, ubi abunde auxilii eſt, hæc adeo exacte requirantur. Sancimus itaque, *ut ſecundum* præſentem rerum ſtatum tum emere, tum ædificare magiſtratus (26) poſſint, & in ſuſcipiendis quæ ſponte offeruntur muneribus (27), criminatione vacent, quippe (28) cum, qui vim ſuſtineant, quandocunque

---

(1) Purpuræ ſegmenta quæ [illegible] *infr. eod.* in publicis commerciis permiſſa, videntur abrogari *l. ult. Cod. de veſtib. holober.* (2) [illegible] *Freimo.*
(3) *L. 1. C. quæ res venire non poſſ. l. ult. C. de* [illegible] & [illegible] Caſus purpuræ uſus interdictus præterquam Senatoribus [illegible]. *Di* [illegible] & Neronem quoque matronam purpuræ uſum non veſte tantum, ſed [illegible] eximiſſe refert Suetonius.
(4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] *Sec.* Tiberium Poſteriorem Cedrenus ſcribit permiſiſſe puro [illegible] ornaturas. Iſidorus ſegmenta, ut *hic*, *l. v. 10.* ſanctum mulieribus ut aureis ſegmentis utentur. Auctor loquens de purpuricis habitu in Fredo a Moſe præſcripto. Quo ſegmentatos meliùs alaribus addat, ſegmenta, limbi, ſeu veſtira, *l.* 23. §. 1. *ff. de auro*, adde Cujac. [illegible] *obſerv.* 24.
(7) Intelligit, ut opinor, *l. pen. C. de veſtib. holober.* (8) [illegible]
(9) Ex auro vel pretioſis lapillis aliquid fieri prohibetur, videtur itaque revocare conſtitutionem Aureliani, qua permiſſum fuerat, ut aurea, qui vellent, & menſa uterentur & poculis, auctore Vopiſco. Abrogatur autem *lex unica Cod. nulli licere in frenis.* (10) Lapilli pretioſi, margaritæ, ſmaragdi, & hyacinthi e aliis cum gemmis frena, equeſtres ſellas & balteos ornare permiſſum, *d. l. un.* (11) *d. l. un. verſ. nulli præterea privatorum liceat excepto ornamentis magiſtratib.* [illegible] *nulli licere in frenis.* (12) [illegible], *Scrimg.* hoc innuit, Teſtamentum non ideo non valere, quod ſigna caſu corrupta ſint: ſi modo de teſtamenti fide actum ſubſcriptionibus conſtare poſſit. (13) Vid. *tit. ff. teſt. quemadmodum aperiantur.*
(14) Scrimgerus ita legit. [illegible] Id eſt, jubemus etiamſi ſigilla teſtamenti non ſuperſint, ſi idoneam ſidem ſubſcriptiones teſtamento adhibeant, ne quid ob eam rem fidei teſtamenti infirmetur.
(15) *L. 7. ff. qui teſtamenta facere.* (16) Uſuræ trientes hic permittuntur, & ita abrogatur Baſilii conſtitutio, qua vetuit ſœnerari in univerſum uſuras, *infr. eod.* (17) *Exod.* 22. *Lev.* 4. adde Cler. 3. *ſent.* §. *numer.* 20. (18) Uſuræ quomodo interdictæ a Baſilio, cujus nomen videtur legendum apud Harmenop. 3. *tit.* 7. §. 27. ubi tamen legitur Leo.
(19) Hic ſatis oſtenditur, in hac hominum vita uſuras non prohiberi poſſe. (20) Obſerva ex hoc loco, & ex Ammiano *l.* 2. *C. Theod. de uſur. & Novella Juſtiniani* [illegible], in ſingulos ſolidos annuas ſiliquas definitionem uſuræ trientis. (21) [illegible] *Freimo.* (22) Harmenopulus 1. *tit.* [illegible] in *ſin.* hanc conſtitut. facit 40. (23) Magiſtratibus urbanis hic permittitur, negotiari, ædificare, & munera accipere, & ſic abrogatur Juſtiniani *lex unica Cod. de contractib. judic.* diſtinctione adhibita inter urbanos & provinciales magiſtratus. Videtur tamen hæc Nov. abrogari a Romano ſeniore, *cap.* 1. *infr.* 3. Harmenop. 1. *c.* [illegible]. (24) A Juſtiniano in *d. l. un.* (25) Vid. *l.* 12. *Cod. de his quæ vi.* (26) Urbani ſcil. ut indicat præter ſequentia, inſcriptio. Idem tamen de provincialibus conſtitutum refert a Leone Harmenopulus 3. *tit.* 3. *par.* 19. *in fin.* ubi & ſolum excepit [illegible], qui Mercem dux exercitus, Reidano Harmenopuli interpreti Tribunus militum dicatur. (27) Adde *l.* 2. §. 3. *ff. de off. proconſul. l.* 18 *ff. de off. præſid.* (28) Scrimg. ita habet, [illegible], Cujac. vero 20. *obſ.* 32. [illegible], eo ſenſu, non deeſſe auxilium his quibus vis infertur, cum poſſint principem invocare.

que tale aliquid incidat, his supplicando Principi illam effugere integrum sit. De provinciarum autem magistratibus illud insuper statuere visum est, ut præfectus magistratus sui tempore neque quicquam emat, neque in suum usum extruat, neque denique dona libere admittat. Alii vero minores magistratus, relata ad præfectum re, ipsius judicio, aut removeantur, aut administrationem expleant.

Constit. LXXXV.

UT PATRES (1) QUI NUPTIAS NON ITERANT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM CAPIANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam maritis cum liberis ab uxoribus relictis, quid de donatione propter nuptias statui debeat, non præscripsimus: illam autem donante consuetudine præmorientes uxores capiunt, nihil in hoc nos consuetudinem innovandam putantes, statuimus, ut *quemadmodum* hactenus comparatum legibus fuit, mulieribus donatio propter nuptias detur: viris autem si iterum matrimonium contrahant, nihil accipere liceat: sin prius matrimonium venerentur, in remunerationem hujus honorificæ voluntatis, ipsis unius liberorum portio secernatur: idque hac ratione, ut si illa donationem propter nuptias vel æquet (2) vel exuperet, eo quod aut lucrum, aut *saltem* nullum damnum sentiatur, hac accepta illi contenti sint: si vero non exæquet atque minor sit, neque de suo quicquam dent, neque e *diverso* ex mulieris bonis quicquam accipiant.

Constit. LXXXVI.

* DE PŒNA EPISCOPORUM, SACERDOTUM, ET CLERICORUM QUI SE ADVOCATIONIBUS SPONSIONIBUS, REDEMPTURIS, ALIISVE SIMILIBUS DEDUNT (3).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi a divina bonitate ad divinum sacrosanctumque altare delecti sunt, hos non modo a peccati turpitudine mundos esse, verumetiam a communis vitæ negotiis & molestiis vacare decet. Sicut enim alia incontaminati sanctique cultus monumenta vulgari contrectatione profanari non licet: ad eundem modum neque animata immaculati sacrarii ornamenta communi usu dedecorari, sed in quem ordinem consecrata sunt) in eodem consecrationem putam conservare convenit. Admodum igitur decenter Apostolorum, præconum Dei, decretum, episcopos, sacerdotes, & clericos, qui se advocationibus (4) sponsionibus (5), redempturis (6), idve genus aliis (7) rebus dedunt, sacro ordine denudat. Qui enim attributam sibi a sacrosancto Spiritu dignitatem adeo dehonestant, & quantum in ipsis est, sublimitatem gratiæ deprimunt, merito cujus beneficii magnitudinem non sentiunt, eo, ut indigni, privandi judicantur. Veruntamen quia nunc temporis hominum genus, quam ut ad constitutæ a divinis istis legislatoribus vivendi rationis apicem pertingat, imbecillius est: non ipsis (ni fallor) displiceat, si quatenus in delictum omnino venia indignum non est, modicam quandam ipsi veniam impertiam. Certe idcirco, non quod contrarium (quod absit) statuere, sed potius quod sacram sanctionem sequi, nullasque illis qui ab illa condemnantur excusationum tergiversationes relinqui velimus: decernimus, ut si aut primarii (8) inferioresve sacerdotes, aut omnino clericus quispiam, vel præstando (9) in litibus patrocinio, vel spondendo, vel alio simili modo de sui ordinis dignitate detrahant: excommunicentur, & ad aliquod tempus a celebrandis sacris supersedeant, atque ubi ita pro delicto dignam pœnitentiam egerint, promisso facto, se ab humanorum negotiorum commercio pro viribus deinceps mundos conservaturos, ad sacra tractanda denuo introducantur: & si iterum iisdem rebus se polluere deprehendantur, omnimodo ut profani & indigni a sacris functionibus abstineant.

Constit. LXXXVII.

* DE ECCLESIASTICORUM ALEA (10) LUDENDENTIUM PŒNA (11).

Idem Imperator eidem Styliano.

JAm vero qui sacri ordinis homines aleæ (12) vacant, neque hi rem modica aliqua pœna dignam audent. Quid ita? Nam cum tranquilla mente animoque a contemplandis rebus divinis immoto, quantum humanæ naturæ possibile est, summo isti bono inhærescere deberent: e contrario ad juveniles lusus depropetant. Quos etiam a sacerdotio succidi, secundum divinum sacrosanctorum Apostolorum (13) decretum, par est. Verum quoniam id, ipsum etiam præscriptum mitigat, ut qui non desistunt, pœnam subituros addat: statuimus nos quoque, *ut qui* aleæ lusu sacram sortem contaminant, in monasteria relegentur, (quam tamen relegationem triennale (14) tempus finiat) & *quando* delictum satis expiatum videbitur, in pristinum statum restituantur. At si rursum in fritillo vane tempus terere instituant, tanquam piaculares ex sacrosancto ecclesiastico statu omnino exturbentur, ab eoque profligentur.

Constit. LXXXVIII.

* CELEBRIBUS QUIBUSDAM IN ECCLESIA VIRIS FESTI DIES CONSTITUUNTUR (15).

Idem Imperator eidem Styliano.

VEnerabili sacrosanctorum Apostolorum decreto (16) (quod promulgatum est ad gloriam & honorem sacratissimorum dierum, quibus omnium Domino feriamur, & illorum qui horum ipsorum celebrium legislatorum aliorumque victoriosorum pugilum, qui morte sua impietatem in fugam verterunt, consecrationem significant) quum hoc quod conjungatur dignum sit, ut nempe horum diviniloquorum virorum etiam, qui post illos in ecclesia claruerunt, luminariumque instar ecclesiæ firmamentum rebus gestis atque documentis illustrarunt, memoria solenniter celebretur: nos quod deest, adimplentes, sancimus: Ut horum etiam sacri consecrationis dies convenientibus honoribus colantur, quorum hæc sunt nomina: *Athanasius* (17), inclytus ille in principibus Dei sacerdotibus nominis: *Basilius* (18), regium illud ecclesiæ decus: *Gregorius*, cognomine Theologus (19): *Gregorius* (20), dulcis ille & illustris ecclesiæ fons: *Joannes* prorsus illud spiritus aureum (21) os: unaque cum iis *Cyrillus* (22) & *Epiphanius* (23), qui præclaris facinoribus gloriaque illis pares sunt.

Constit. LXXXIX.

* NE MATRIMONIA CITRA (24) SACRAM BENEDICTIONEM CONFIRMENTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum adoptionem promiscue habitam neglexit vetustas, quam tametsi sine (25) precibus sacrisque ceremoniis peragi lege permitteret, non tamen illam se parvi pendere putabat: ita & absolutam matrimonii constitutionem, dum id citra (26) jam receptam (27) benedictionem (28) initi sineret, neglexisse videtur. Sed veteribus illius voluntaris fortasse ratio inveniri possit: a nobis vero, cum divina gratia ad honestius multo sanctiusque vitæ institutum jam res comparatæ sint, neutrum dictorum negligi convenit. Itaque *quemadmodum* adhibitis sacris deprecationibus adoptionem perfici præcipimus (29): sic laus etiam sacræ benedictionis (30) testimonio matrimonia confirmari jubemus. Adeo, ut, si qui citra (31) hanc matrimonium ineant, id ne (32) ab initio quidem ita dici, neque illos in vitæ illa consuetudine matrimonii jure potiri valimus. Nihil enim inter cœlibatum & matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium invenias. Conjugalis vitæ desiderio teneris? Conjugii leges serves necesse

---

(1) Secundas nuptias non contrahens pater portionem unius liberorum capit, ut hic, idem de matre constitutum fuit, Nov. 22. supr. eod. (2) Vide Nov. 20. supr. eod.

(3) Nov. Just. 123. c. 6. l. 13. Cod. de episc. Can. 6. 19. 80. Apost. Phot. 8. nomocan. 33.

(4) [illegible], Scrimg. Nov. Justin. 123. c. 6. prohibet episcopum [illegible]. (5) Can. 20. Apost. d. c. 6. (6) [illegible], Scrimger. eodem modo Justinianus Nov. 123. c. 6. vetat episcopum & clericum [illegible] [illegible]. can. 3. can. 4. Synodi Chalcedonensis: c. 16. synod. sept. Carthaginensis.

(7) Secularibus, canon. 8. Apost. publicis administrationibus, can. 80. Apostol.

(8) [illegible]. (9) [illegible]. Adde Photium 8. nomocan. 13.

(10) Vide ad l. 11. l. ult. §. 2. l. 3. ibi, aut subitare C. de episc. aud. l. 1. C. de aleatoribus. Nov. Justin. 123. c. 10. adde 1. Ecl. 2. 6. [illegible] adde Photium 9. nomoc. 20. (11) Emendat canonem 42. Apostol. quo aleatores episcopi, aut presbyteri penitus deponuntur. Depositionis enim loco triennalis indicitur in monasterium relegatio. (12) [illegible], Scrimg. adde dict. §. 3. ibi, aut subitare. (13) Canon 41. 42. Apost. (14) Ut Nov. 86. supr. eod. (15) Adde Nov. Emanuelis Comneni c. 8. infr. Balsamonem ad c. Photii 8. (16) De die dominico vid. can. Apostol. 65. Paschalis, c. 9. Pentecostes, c. 34. Festis, c. 63. 66. 70. (17) Alexandrinus, cujus extat symbolum.

(18) Archiepiscopus Cæsareæ Cappadociæ. (19) [illegible].

(20) Nyssenus [illegible], fuit & alius cognomento Thaumaturgus, item & alius Damascenus.

(21) [illegible], intelligit Chrysostomum. (22) Alexandrinus, l. 1. §. 1. C. de summa Trinitate. (23) Episcopus Constantiæ, provinciæ Cypri. (24) Adde Harmen. 4. Nov. Alexii Comneni c. 1. infr. (25) [illegible], Scrimg. adde Nov. 24. supr. eod. Nov. 28. in pr. infr. eod. (26) Imo, non citra benedictionem, vid. [illegible] Nov. Just. 74. c. 4. §. 1. ibi, [illegible] [illegible] &c. (27) Hic scilicet.

(28) [illegible]. (29) Nov. 24. supr. (30) Jubet Leo benedictionem nuptiis adhiberi: quam tamen probet ex adhortatione solemnibus, d. Nov. 24. illud constat, quod Ethnicos sacramento ignis & aquæ nuptiis adhibita, l. pen. in fin. ff. de don. inter virum & uxorem. Apud Christianos Deus nuptiarum conciliator creditur. Morem conjugia precibus & benedictione confirmata fuisse apud veteres innuunt historiæ. Tobiæ 5. 7. 8. & Evaristus refert [illegible]. Non aliter legitimum conjugium esse, quam si suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus & oblationibus a sacerdote fuerit benedictum, & Tertull. ad uxorem. Unde sufficiam, inquit, ad enarrandam tantam felicitatem matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant? Concilio Carthaginensi 4. c. 13. constitutum, ut sponsus & sponsa in templum deducantur ad benedictionem sacerdotis recipiendam. Ambrosius [illegible]. Ipsum, inquit, conjugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oportet. Scholiast. [illegible] negat aliter confectum matrimonium contrahi: ita ut nisi sacrum Dei verbum fuerit recitatum, neque nuptiæ consistant, neque prohibeantur contrahentes a se mutuo separari. Idem probatur ab Innocentio III. c. 4. Extra de sponsalibus. Illud notandum est, proclamationes (quas Banna Longobardica vocabulo appellat, c. 27. Extra de sponsalib. c. ult. de clandestin. desponsat. c. ult. qui matrimonium accusare) in ecclesia fieri solitas. Pompam quidem non requirit in nuptiis, l. 22. C. de nupt. sed tamen eadem ult. l. 22. dicitur, non alii eo conditio nuptiarum evenisse, quam si nuntiarum accesserit festivitas. Tridentina synodus sessione [illegible] requirit præsentiam parochi & duorum vel trium testium. Rogerius Rex III. Neapol. constit. 22. matrimonia sine sacerdotali benedictione publica (maxime inter nobiles) vult esse clandestina & illicita, [illegible] illo casu testamento vel intestato, nuptias hujusmodi contrahentibus, succedi: mulieres ipsas dotes amittere: nisi viduæ sint & nubant, adde de clandestinis matrimoniis Extr. De clandestinis nuptiis dicam ad l. 1. C. de nupt. (31) [illegible], Scrimg. ut supra dixit [illegible].

(32) Non est matrimonium cui sacrorum benedictio deest.

necesse est. Displicent matrimonii molestiæ? Cælebs vivas, neque matrimonium adulteres, neque falso cœlibatus nomine culpam prætexas.

CONSTIT. XC.

* UT QUI TERTIUM (1) MATRIMONIUM CONTRAHUNT, SACRI CANONIS (2) POENÆ (3) OBNOXII SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Oportebat nos, cum divina manu formati menteque ac ratione præditi simus, quorundam brutorum præstantiæ non cedere. Non enim ille imbecillitas reprehensione vacat, neque a justis vituperationibus libera est: sed tanto obnoxior, quanto brutali naturæ rationabilis prudentia antecellit. Oportebat (inquam) homines, cum in aliis, tum præcipue in castitate matrimoniali a brutis (4) non vinci. Multa autem brutorum animantium genera (5), conjuge mortuo perpetuam viduitatem amplectuntur, alteri que nuptiis priores velut congesta terra obtegere nolunt. Verum quoniam hanc imbecillitatem turpem non esse (quanquam turpissima sit) existimans natura, primo matrimonio contenta non est, sed nullo pudore tacta ad secundum etiam procedit; quin cum illam hic saltem sistere deberet, non tamen id facit: &, quanquam per sacram legem non liceat, a secundo matrimonio ad tertium prorumpit: haud dubie constitutam in tertium matrimonium pœnam, quod non exerceatur, contemptui habens: idque eo etiam magis quod civilis lex, qua nescio de causa, Spiritus pœnam constituentis decreto non consentiat, sed hos a reprehensione porro liberat, qui post alterum matrimoniale consortium a matrimoniis abstinere nolint: idcirco nos quæ Spiritui placent sequentes, statuimus, *ut qui* ad tertium matrimonium pervenerint, pœnæ quam in ipsos sacer canon (6) promulgavit, obnoxii sint.

CONSTIT. XCI.

* UT CONCUBINAM HABERE NON LICEAT (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

Neque minus ea lex (8), quæ probrose cum concubinis immisceri non erubescentibus id permittendum judicavit, honestetem susque deque habuit. Ne ergo hoc legislatoris erratum dedecore nostram rempublicam afficere sinamus. Itaque lex illa in æternum sileto. Ab illa enim non modo religionis (9), verumetiam naturæ injuria secundum divina Christianisque convenientia præcepta prohibemur. Et quidem si cum fontem habeas, sobrie inde haurire divino præcepto moneare; qua ratione cum putas aquas haurire liceat, lutum tu mavis? Tum tametsi fontem non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes. Ceterum vitæ consortem invenire difficile non est.

CONSTIT. XCII.

* DE POENA EJUS QUI ALIQUEM DEDITA OPERA EXCÆCAVIT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

Tametsi aliter quam veteres leges (11) sanciant, de eo qui alteri violentis manibus oculos effodisset, cum ipse judicio interesset, a nobis sententia lata sit: nunquam tamen in legem illam transformare animus fuit. Nonnihil enim misericordiæ moti (id quod ipsa res etiam indicat) tunc ita judicavimus. Quoniam oculi, et qui illos amisisset, restitui non possent, cui quidem id damni dedisset, quanquam qui idem pateretur, dignus esset, in eandem esse cæcitatem conjiciendum non putavi. Interim tamen tantam pœnam constitui, ut qui oculos eruit, ejus signa ferat: & cui eruti sunt, in tanta calamitate adeoque profunda cæcitate, ex laboribus ejus, qui ille ipsum effecit, aliquam consolationem habeat. Verumtamen, licet ita judicatum esset, ex re judicata legem facere (quemadmodum dixi) non tamen animus erat. Sed quoniam qui (12) inter sacra nostra officia relatus est (cujus ego quæ ratione postulationem rejiciam?) illam sententiam, quod mitis sit, inter leges collocari petit, quo deinceps, si quando tale quippiam incidat, qualiter in præsenti in injuriam pœna constituta est, taliter ea res dijudicetur: profecto patentes, judicialeque decretum legis auctoritate donamus. Si quis ergo cujusquam visum læserit, hunc, si unum oculum ademerit, uno similiter eodemque privari, ac talionis pœnam subire jubemus. Si vero ambobus oculis maleficas manus injecerit, quoniam hic pœnæ æqualitas, neque cui nocitum est, prodest, (quæ (13) enim in hoc cæco utilitas est, si alius etiam cæcus sit) neque pœnæ obnoxio, tametsi non immerito, tamen acerbius quam par sit (cum cæcis nihil miserius sit) inferatur: jubemus, ne æquabiliter, sed diverso modo pœna procedat: ita ut & maleficus puniatur, & qui læsus est, utilitatis quiddam sentiat. Hunc autem in modum legem concipimus. Quicunque amborum (14) oculorum jacturam alteri intulerit, quo sceleris sui notam ferat, ipse uno (15) orbator. Et quoniam scelerata manu mutilari ipsum æquum esset, pro manus amissione besse bonorum suorum mulctator: eumque in acerbæ vitæ consolationem, cui eruti sunt oculi, accipito. Atque sic cæcus quidem inde quod ad sustentandam vitam sumptus accipiet, modicum quodpiam calamitatis lenimentum sentito: ille vero in facinoris sui pœnam, ut dictum est, tum altero oculo, tum bonis privator, pro manuum mutilatione. Et hunc quidem ad modum, si reus dives sit, pœna procedito. At si omnino pauper (16) sit, atque in angustiis vitam agitet, neque quicquam illi qui ipsius violentia in miserias conjectus est, in compensationem dare possit: similis tum calamitatis & socius & particeps esto, orbatusque utroque (17) lumine cæcus vivito. Si qui vero in scelere malefico opem (18) tulerint, si quidem manus rei admoverint, simulque oculos effoderint, eundem ad modum & ipsi puniuntor: at si ne una manus in oculos conjicerent, caverint, aliud autem quodpiam auxilium in facinus contulerint: his ad corporis verberationem; cute tenus tonsionem, trientisque bonorum mulctam pœna sistitor. Qui vero cæcitatis auctores sunt, prædictis pœnis subduntor.

CONSTIT. XCIII.

* UT SI SPONSA EX ALIO GRAVIDA (19) DEPREHENDATUR, SPONSALIA RESCINDI POSSINT (20).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quandoquidem veteres qui de sponsalibus tractarunt, quo nescio modo ea de re non absolute præceperunt (sive quod hoc de quo nunc sanciturí sumus, inter causas dissolvendorum sponsaliorum comprehendere noluerint, sive quod tale quiddam quale impræsentiarum exortum legis promulgationem requirit, tum nondum inciderit) nos, quod hic in parte deest, adimplentes, sponsaliorum tractatum ad justam absolutionem deducimus. Vetus autem constitutio (21) sponsalia dirimit, aliis atque aliis de causis: ob diversam videlicet de religione opinionem, & si aliter insaniæ morbo capiatur, ac insuper ob nonnullas alias, atque herum utramlibet utetcunque desponsatorum haberet, sponsalia divelli jubet. Quod vero nunc in considerationem nostram venit, sive tunc temporis, uti diximus, nondum (22) evenerit, sive quod legislatores non eventurum arbitrari sint, sive quod alia causa ejus silentio prætereundi fuerit, inter dictas causas non commemoratur. Est autem istiusmodi: sponsam quandam furtivis complexibus ab alio esse gravidatam, cum illa interim sponsalem præ se castimoniam ferret, sponsaliorum tempore compertum est. Atque hoc quidem illud est quod veteribus legibus comprehensum non est. Nos igitur quod desit adjicientes, decernimus, ut *non modo* propter diversitatem religionis, neque propter mentis emotionem, aut alias ob causas (23): verum etiam propter hoc, quo nihil magis matrimonio adversatur, quos sponsaliorum opinio, non veritas copulavit, disjungantur. Quomodo enim vera sponsalia sunt, in quibus nihil veroni neque genuinum conspicitur? ubi meretricium (24) se offert scelus, ubi causæ sunt dissidiorum & odii, ubi animorum alienatio (quæ mala acervatim omnia pariter cum peregrino, alienoque semine subingrediuntur) quomodo ibi matrimonialis concordia, quomodo purus sponsalisque est amor? Quin ut quispiam alterius fœtum sibi subriciat, id vero ratio non patitur. Neque item justum est, ut qui spe honestæ casti matrimonii oblectationis sponsam in domicilium suum recipere contenderit, si illa matrimonii legibus insultet, & cum (25) aliis lasciviendo, oblectationis spem evanidam ipsi reddat, in meretricia illa facilitate ipsam uxorem agnoscere debeat.

CONSTIT. XCIV.

* LEGIS (26) QUÆ DE CONSULATU (27) AGIT, ABROGATIO (28).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quoniam nostra legum repurgatio (29) hunc sibi propositum finem habet, ut non modo illa quæ subinde rerum statum labefactent, verumetiam quæ longo tempore silentio obruta, inutilia prorsus, & tanquam propter cariem publico usu non contrectata esse videntur, e legali solo deleat: consequens est, ut & quæ de consulatu tractat legem (30), tanquam nihil in præsenti ad rempublicam pertinentem, cum aliis inutilibus legali corpori eximat.

Olim

(1) De tertiis nuptiis, vide constitutionem Porphyrogenneti, Nov. 1. c. 2. et [illegible] infr. (2) [illegible] Neocæsariensis. (3) Tempus aliquod pœnitendi Bigamis & Trigamis imponitur. Illud adjiciendum [illegible] ejusdem [illegible], vetari presbyterum interesse nuptiis ejus, qui secundo nubit, privabant enim nonnulli benedictione [illegible] nuptias, vide August. ser. 243 Ambros. in cap. 7. 1. ad Corinth. [illegible] ad Corinth. concilium Lateranense sub Alexandro 3. tit. de secund. nupt. [illegible] (4) Hinc illud [illegible], τὸ πρῶτον συνοικέσιον, νόμος· τὸ δεύτερον, συγχώρησις· τὸ τρίτον παρανομία· τὸ τέταρτον χοίρων βίος. (5) Ut turtures. (6) Canon. 3. 7. Neocæsariensis. [illegible] [illegible] de his qui [illegible] ad Amphilochium, ubi vide Balsamonem.
(7) Concubinam habere non licet, ut [illegible], & ita [illegible] ff. & Cod. de concubinis, l. 13. ff. ad leg. Juliam de adult. & Novell. Olim quidem constante matrimonio, concubinam habere non licuit, Nov. 18. c. 5. Nov. 89. c. 12. §. 5. Ceterum concubina a meretrice discrepat: concubina unius tantum consuetudine utitur; meretrix vero plurium. Concubina cum uno tantum peccat, meretrix cum pluribus. Balsamon ad canon. 26. epist. Basilii ad Amphilochium. [illegible] (8) ff. & C. de concubinis. (9) Concubinatus jure divino reprobatur, adde [illegible] fornicatio, vid. & in pr. (10) Exstat epitome apud Harmenop. [illegible] explicare videtur pœnam talionis, de qua [illegible] XII. tabulas. de qua ad easlem dixi. (12) O τῶν ἐν τοῖς [illegible]. Sexime, [illegible] intelligit sacrorum officiorum magistrum. (13) Ut desit utilitas excæcato, interest tamen excæcantem alium, pœnam gravissimam talionis pati, ut ceteri ab hujusmodi petulantia, metu gravissimæ pœnæ deterreantur. (14) Qua pœna dives afficiatur, qui ambos oculos alteri effodit.

(15) De pœna unum oculum alteri excæcantis. Sic unus oculus pro primo furto eruebatur apud Longobardos. l. si quis furto de furtis in legibus Longobardorum.
(16) Qua pœna afficiatur pauper, qui ambos oculos alteri effodit. (17) De pœna excæcationis utriusque oculi. Eadem olim pœna plectebantur sacrilegi, l. 11. in fin. ff. ad leg. Jul. pec. [illegible] lex statuerat oculos erui patri, vel matri, qui alterum necem gestari [illegible] procurasset, l. ult. de succ. [illegible] Locrensium quoque lege lata a Zaleuco adulterum utroque oculo privari oportebat [illegible] Val. 6. Exempla regum & principum excæcantium [illegible]. (18) Qua pœna afficiatur qui alteri excæcando vel manuum opem præbuit, vel consilium dedit. (19) Adde [illegible] Harmenop. [illegible] §. 27. (20) Videtur reduci quodammodo versiculus 14. [illegible] & seq. Deut. 22. Severior tamen fuit lex Mosis, ut quæ sponsam dopri compertam lapidibus vellet obrui: sed tamen hæc constitutio permittit sponsam non tantum stupri, sed gravidam compertam, vid. Harmenop. 4. tit. [illegible] adde quæ scripsi ad l. 11. §. 5. ff. de contr. empt. [illegible] (21) l. 2. §. 1. C. de sponsalib. (22) Hujus Novellæ casum [illegible] specialem esse colligo. (23) Quod erat constitutum d. §. 1. (24) Hinc colligere possis, cum meretrice, nisi resipiscat, connubium non esse [illegible] non est [illegible] cap. inter opera de sponsalibus [illegible] de condit. apposit. (25) Facit Nov. [illegible] Nov. Justin. 22. cap. 15. §. 1. Nov. 117. cap. 8. (26) Nov. Just. 105. (27) Et [illegible] libus. (28) Adde Nov. 47. & 78. supr. (29) [illegible] hoc satis innuit Leonem auctorem esse τῶν Βασιλικῶν repetitæ prælectionis seu ἀνακαθάρσεως, vid. Cujac. [illegible]
(30) d. Novell. 105. & Authent.

Olim quidem consolatis dignitas veneranda erat, venerandosque qui ipsam subirent, & magnificentia præstantes efficiebat, ac idcirco quibus consulatum gerere obtingeret, pro honore quem ex dignitate perciperent, remunerari rempublicam volentes, liberalia (1) promiscue plebi munera elargiebantur. Ac initio quidem, quantam munificentiam faceret, cujusque arbitrio permittebatur; postmodum autem ad certum modum decreto legali circumscribi illam placuit. Atque hoc quidem donec consularis dignitatis in republica majestas floruit, observatum esse apparet. Nunc vero, quum qui omnia (2) mutat, temporis cursus, hanc etiam consularem magnificentiam e pristina gloria & amplitudine in abjectam speciem transformatit: ac vero qui ad illam procedunt, interdum sibi non sufficere, nedum aliis erogare quicquam possint: illam de consulato legem, quam propterea altum silentium occupavit, cum aliis inutilibus, ut diai, frustra legalibus constitutionibus immistam, decreto majestatis nostræ illinc eximimus.

CONSTIT. XCV. (3).

DE AVULSA TERRÆ CRUSTA (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

ANtiquioribus, quæque ante natæ sunt legibus ortus causam rerum usus præbuit. Legislatores enim quæ in communem vitam incidunt, singulatim accurate excutientes, pro illorum natura leges condunt. Quoniam ergo ex (5) communis vitæ negotiis (quemadmodum diximus) legibus nascendi occasio existit, & vero propter novam quampiam rem, quæ ad veterem aliquam legem referri non potest, lege (6) opus esse videmus, quo videlicet si alias quoque istiusmodi aliquid contingat, id legitime dijudicari possit: legem pro conditione rei in rerum naturam producimus. At quæ illa lex? Quando diversi dominii agri sibi invicem adjacent, & alter superiore loco (7), alter autem depresso (8) & campestri situs est, si (9) superioris & impendentis agri pars aliqua cum arboribus aut sine his prærupta, subjacentem (10) agrum, qui ruinam excepit, obtegat, ne simpliciter, neque inferioris agri dominus avulsam materiam tanquam suam vindicet: neque superioris dominus, qui avulsionem passus est, de finium qui ruinam incidentem exceperunt, domino, illi litem moveat: sed inferioris agri dominus superioris (11) agri domino, si divulsam materiam (sive arboribus consita sit, sive (12) illis vacet) recipere & asportare velit, id permittat: ille autem optionem habeat utrum receptam, suisque finibus restitutam materiam, quemadmodum solet obtinere: an vero (si illam asportare nolit) prorsus tum a materia, tum a finibus qui illam exceperunt, abstinere, neque agri qui divulsa suscepit, domino negotium facessere velit. Quemadmodum enim quum domus sibi invicem adjacent, & alterius structura supereminet, alterius humilis & pressa est, si eminentiorem domum in humilem collabi contingat, dominus ejus aut (13) delapsam materiam recipere, aut, si id nolit, illa prorsus cadere: neque domus quæ casum excepit, dominum inquietare debet, ita hic quoque eo ad consequentiam & exemplum tracto, idem custodiri & observari convenit.

CONSTIT. XCVI.

* DE SEPULCHRO VIOLATO (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ delicta sola animi nequitia committuntur, nullaque naturali necessitate excusari possunt, his neque (15) venia tribuenda neque inferendæ pœnæ effugium concedendum est. Quæ vero non omnino a malitia procedunt, sed mixtam (16) naturæ violentiam habent, his utique ab illis, qui proposita sibi naturæ vi judicare volent, venia non denegabitur. Ex hac ego ratione civile, factumque decretum, dum de sepulchrorum perscrutatoribus statuunt, sibi mutuo non contradicere conjicio. Civilis namque lex (17), malam voluntatem tantummodo intuens, negata prorsus venia, id delictum punit (18): sacra (19) vero (ad paupertatem, quæ humanam vitam misere vexat, sæpeque pressos non audenda audere (20) cogit, ni fallor, respiciens) pœnam in deprehensos non constituit. Nos itaque ad utrumque decretum nos accommodantes, ac, quoad fieri potest, pœnam atque veniam inter sese conjungentes, sancimus, ut qui semel duntaxat id ausi fuerint, leni misericordique sententia feriantur: qui vero ea clementia illa iterum peccandi occasionem rapiunt, nec inde prudentiores facti a malitia desistunt, nullis precibus admissis pœnam sustineant. Illa autem in dorsi verberatione (21) criniumque (22) tonsione consistet.

CONSTIT. XCVII.

UT IN (23) CONTESTATIONE LITIS, ET MAGISTRATUUM (24) INITIO JURETUR (25).

Idem Imperator eidem Styliano.

TAmetsi lex quæ magistratuum initio (26) litiumque contestatione (27) jurandum præcipit, divino jussui qui josjurandum prorsus evitandum præscribit, aliquo modo contradicere videatur: tamen si quis verborum mentem perspiciat, non in contrarium illam rogatam esse, sed e diverso jurisjurandi susceptione idem quod ejus prohibitione sacra lex (28), efficere conari deprehendat. Etenim hæc quidem, quo mendacio prorsus viam præcludat, in universum (29) jurare vetat: illa (30) vero, dum hoc ipsum volt, ad fugandum mendacium jusjurandum in auxilium assumit. Quapropter nobis non in verborum formam, sed propositum illorum finem cogitationes adigentibus, non aspernari civile decretum, tanquam (31) cum divino & Domini nostri mandato pugnet: sed tanquam eodem vergat, illi honorem conservare visum est. Cæterorquin etiam hoc sentimus, Domini jussum non simpliciter ad moderanda communis vitæ negotia, sed ad constituendam illis, qui ad beatam illam sublimitatem ascendere desiderant, in perfectiorem reipublicam gradum esse promulgatum. Cujus sane generis nonnulla etiam alia sunt, ut hoc (32): *Ne soliciti sitis animæ vestræ, quid esuri sitis, & ne reponatis thesauros in terra &c.* quæ eodem dicta sunt. Hæc enim & similia seorsum perfectioribus demandantur. Ea propter nos civili legi suam vim (quomodo diximus) imminutam conservantes, sancimus, ut qui magistratum ineunt, litemve contestantur (33), se veritatem mendacio prælaturos, nec ullo modo recta via declinata in obliquam fraudis semitam concessuros, jurejurando affirment.

CONSTIT. XCVIII.

* DE POENA EUNUCHORUM, SI UXORES DUCANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

LEgum ortus, tum ut respublica recte constituatur, hunc sibi finem proponit, tum interdum naturæ injuria affectæ auxilium offert. Justum est ergo, ut nunc etiam de hac specie, an eunuchus in matrimonium conjungi liceat, in quæstionem ducta, lex enascatur. Sed priusquam illa proponatur, rem examinare, & an istiusmodi conjunctio matrimonium appellari possit, imo an omnino quæ in matrimonio peraguntur, (quæ sunt sacræ (34) preces, sacrificium, carnalis (35) oblectatio ac voluptas, & quæcunque in matrimonio fiunt) fas sit in illa perfici. Sacerdos igitur ad imitationem (36) cœlestis a Conditore (qui sexus ad (37) multiplicationem copulavit) pronunciatæ benedictionis (38) verba sacra effatur. Humani autem ingenii voluptas & lætitia ad (39) geniales complexus, & (40) utriusque sexus fœtum respiciens, progressum facit. Sponsorum enim parentes (41), dum se visceram suorum visuros fœtum, & sponsi ipsi, dum se in lucem edituros generis successores sperant, multiplici voluptate *perfunduntur. At hic nihil tale subest. Quali enim cum oblectatione illi (42) conveniant? quale (43) sacrificium (44) eorum aggregationem stabiliat? Quum autem illorum conjunctio adeo omni oblectamento vacet, & consecrationis, sacrificiorum, benedictionisque adeo non capax sit, quomodo in ipsos matrimonii appellatio quadrabit? Imo quomodo non aliquot quæ nefariis (45) debetur, idque ea lege ipsos pœna sequetur? Atque quod ne ab initio quidem matrimonium vocari possit, breviter ita dictum sit. Sed magis exactiusque rei indignitatem oratio exploret. Rerum conditor quum initio marem & fœminam consociaret ad largum quod inde exiturum esset, incrementum respiciens, consociationem illam faciebat (46). Quin & naturæ (quæ tanquam famula, quantum potest a conditore tradita præcepta observat) ut in hoc matrimonii consuetudo ineatur, quo (47) subolis procreatio procedat, quoad quidem ab ipsa tale ministerium Conditor præstari velit, propositum est. Si igitur vel hic quod naturæ Conditor, ipsaque natura voluit, apparet, quod prohibendum ducimus, ne prohibeatur: sin minus (ut certe nihil istiusmodi est, sed contraria omnia, & nulla ad implendam Domini voluntatem vis, & ejus generis quiddam quod natura non agnoscat) quare non omnibus modis prohibebitur? Quod (48) si quis contentionibus gaudens, dicat, si propter sterilitatem eunuchi a conjugio secludantur, multis etiam aliis conjugium interdici debere, quum non omnes quicunque in conjugium coeunt fœtificos se præstent: ad contentionem in promptu est responsio (49), quod tametsi nullus ex iis fœtus gignatur, non tamen in hoc congregati sint, ne quam communi vitæ utilitatem conjugalis (50) copulæ adferant: quum potius contra procreandorum (51) liberorum desiderio congregatos constet, quos effectum desiderio responsurum opinantes in eventu spes fefellerit: hic vero ut tale aliquid dici possit, permultum abest, quum qui ad peregrinam (52) illam commistionem convenerunt, liquido scientes se steriles (53) ac ad gignendum inutiles convenire, naturæ quasi insidiati sint. Ac sane ob hoc duntaxat odio etiam ambo digni sunt: mulier, quod cum conjugalis consuetudinis cupida foecundo se

(1) Φιλοτίμους [illegible], missilia intelligit. (2) Tempus omnia mutat.
(3) Hæc Novella laudatur ab Harmenop. ex Leonis, vid. Harmenop. [illegible] 113.
(4) Περὶ τῆς [illegible]. Scrimg. [illegible], qui & infra [illegible], & [illegible]. locus est sive ager superior, cui [illegible] opponitur, de quo [illegible] ff. de aqua & aquæ pluviæ. Reducitur ergo dicta lex [illegible] ff. de damno infecto.
(5) Leges unde oriantur. (6) Videtur Leo ignorasse legem [illegible]: si ex fundo tuo crusta lapsa sit in meum fundum ff. de damno infecto. (7) [illegible]. (8) [illegible]. (9) [illegible]. (10) [illegible], Scrimg. (11) [illegible].
(12) [illegible]. (13) [illegible] ff. de damno infecto. (14) Et hujus delicti pœna in tonsuram & fustuarium mutata, cum olim criminaliter & pœnaliter de eo ageretur, [illegible] ff. de sepulc. viol. (15) Quæ consulto consilio fiunt delicta, venia aut indulgentia dari non potest. (16) [illegible].
(17) [illegible] ff. de sepulc. viol. (18) Criminaliter & pecuniaria pœna, [illegible] nomocan. [illegible] ubi Balsamon hujus constitutionis mentionem facit.
(19) Vide Petrum Greg. [illegible]. (20) Magna paupertas opprobrium, jubet quidvis facere & pati. (21) Sepulchri violator per fustuarium & tonsuram punitur, ut hic, Balsamon [illegible] nomocan. [illegible] Basil. epist. ad Amphiloc. [illegible] undecim annis privat communione: adde Nyssenum epist. ad Letoium Episcopum Mytilenæ, [illegible].
(22) Καὶ [illegible], adde Nov. [illegible] supr. eod. & 101. infr. eod.
(23) [illegible], eandem vocat. [illegible] infr. eod. vid. Nov. [illegible].
(24) Καὶ εἰς [illegible], sic infr. [illegible]. (25) Et ita confervatur titulus Codicis de jurejurando propter calumniam, Nov. [illegible]. (26) [illegible] προβολῆς. (27) [illegible]. (28) Matth. 5. v. 34. (29) d. vers. 34.
(30) Civilis scilicet. (31) Lex civilis de jurejurando non pugnat cum lege divina.
(32) Matt. 6. v. 25. (33) Cujac. ad Nov. Justin. [illegible] colligit ex hoc loco, juramentum de calumnia non esse de quacunque, sed de litium contestatione tantum, & dari in causis civilibus tantum, non in criminalibus, ut hac Novella constat & 107. infr. nam in criminalibus sufficit inscriptio. Fridericus tamen constit. de pace tenenda, & de incendiariis, id etiam exigit in causis criminalibus, non (ut plerique opinantur) etiam Henric. [illegible] Longobardorum, cujus constitutionem retulit [illegible] de juramento calumniæ. Neque enim hoc dicit Henricus, Clericos neque in civili, neque in criminali causa jurare de calumnia, sed nullo eos modo ulla in causa jurare. Hic adde [illegible] C. de jurejur. propter calumn. in spiritualibus de calumnia jurari non volt Eugenius [illegible] de juram. calumn. vult tamen Bonifacius [illegible] de juram. calumn. in 6. (34) [illegible] &c. vid. Nov. [illegible] infr. eod. (35) [illegible]. (36) Ritus conjugibus benedicendi ab institutione divina desumptus.
(37) Gen. 1. vers. 28 & c. 2. vers. [illegible]. (38) [illegible] formulam divinam intelligit, crescite & multiplicamini. (39) [illegible].
(40) Καὶ [illegible], Scrimg. [illegible], Agyl.
(41) Sincera voluptas conjunctionis matrimonialis in quibus consistat. (42) Eunuchi scilicet procreandi spes eunucho. Ejus itaque conjunctio præcipuam conjunctionis voluptate destituitur. (43) Quasi dicat, vana & irrita erit precatio & formula: Crescite & multiplicamini, si eunuchi nuptiis benedicatur. (44) Morte enim erat sacrificium fieri, vid. Nov. [illegible] supr. eod. (45) Eunuchi matrimonium quasi nefarium est. (46) Gen. 2. vers. 18.
(47) Idque matrimonii finis præcipuus. (48) Ratio prima dubitandi. Si propter sterilitatem eunuchi conjugio arcentur, ergo & steriles & senes. (49) Responsio ad objectionem.
(50) Τῆς [illegible]. (51) [illegible]. (52) [illegible].
(53) [illegible].

se jungere potuisset, infœcundum & sterilem prætulerit: eunuchus vero, quod ut in vanum Dominus benediceret, impotentia sua effecerit. Si (1), quis porro fundum ex quo alius aliquis fructus metat, vastet, & incultum relinquat, an hunc tanquam malum, atque perniciosum odio habebimus, ejusque si fieri poteit institutum reprimemus? illi vero qui fundum ex quo ratione præditum germen pullulet, desolat, & inutilem reddit, tanquam nihil indignitatis committat, id facere permittemus? Et sane quid quisquam dicat? Sed (2) Paulus, inquiunt, ait (3), *Matrimonium contrahere quam* (4) *uri* (5) *satius est:* quapropter naturalis fervoris contemplatione conjunctio prohiberi non debet. Sed (6) tu qui Paulum laudas, ad Pauli verba attende. Matrimonium contrahere (7), inquit, id est, per matrimoniale commercium cum muliere conjungi. Si igitur tua cum muliere commistio, consociatio matrimonialis, & benedictique quæ in matrimonium coeuntibus debetur, digna est, matrimonium illam nomina, & observa uxorem: sin ne tantillæ quidem benedictionis unquam capax fueris (quæ enim aut qualis consecratio in iis, qui simul contra Conditoris decretum, simul contra naturæ legem conjunguntur, locum habeat?) quid Paulum in approbationem cœlibis (8) tui & peregrini (9) matrimonii pertrahere audes? Ad hoc vero si qui (10) ipsis naturalem & propriam marium potentiam exsecant, hoc consilio id faciunt (tametsi vitiose ac quadam in Deum rebellione id faciant) ne amplius viros se exhibere queant, sed quantum ad libidinis stimulos attinet, prorsus elanguescant, cubilisque (11) fidi, & in quos suspicio non cadat, custodes sint (quod sane ipse vocis (12) sonus promittit) quomodo in hoc non justam adversum se indignationem cudent, quod non solum inimicam (13) naturæ voluntatem capessant: verum etiam illis qui licet malitiose, quomodo tamen ipsis videretur, utiles illos reddere studio habuerunt, adversari deprehendantur? & quum novum (14) atque peregrinum sexum repræsentent, non tamen se neque initio attributæ naturæ, neque qua transformati sunt, malitiosæ arti accommodent? Propterea sancimus, ut si quis eunuchorum ad matrimonium procedere compertus, & ipse stupri (15) pœnæ obnoxius sit: & qui sacerdos istiusmodi conjunctionem profanato sacrificio perficere ausus fuerit, sacerdotali dignitate denudetur.

Constit. XCIX.

UT QUI JUSJURANDUM DEFERT, PRIOR (16) DE CALUMNIA JURET.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæcunque ad recte cavendum spectant, quæcunque ad bonos mores pertinent, hæc & singulis & universæ reipublicæ, quæ a me adinvenienda quomodo possim, aut ab aliis inventa in publicum usum deducenda petant & contendant, in medium pono. Ac idcirco supra alias hæc etiam lex, quæ eum qui aliquem ad jurandum adigit, se (17) nullo dolo malo, neque lacessendi negotii animo, sed ut rei, cujus ambiguitate ratio ipsius æstuat, veritatem cognoscat, jusjurandum exigere, prius jurare jubet: quum velut dispetierit, quæ reviviscat digna visa est. Quum enim id decretum recte veterioribus placuisset, recentiores ejus cautionem negligentes, delato jurejurando, a quo exigitur, hunc id subire volunt: qui vero exigit, de eo nihil solliciti sunt. Statuit igitur nostra majestas, ut secundum veterum (18) legislatorum decretum juramentorum forma servetur: & qui ab adversario auferre jusjurandum conatur, quam fidam ex aliis quærit, de moribus suis prius ipse præstet: *quod nempe non dolo, sed necessario & inevitabili de causa ad deferendum jusjurandum procedat.* Existimo (19) enim, quum ambo ita ad jurandum adigentur, aut dilucidiorem in juramentis exituram veritatem, aut hos aliquo modo reprimendos, neque tam prompte alacrique gressu, atque nunc progredi videntur, ad deferendum jusjurandum prodituros.

Constit. C.

DE SERVIS QUI LIBERIS IN MATRIMONIUM CONJUNGUNTUR (20).

Idem Imperator eidem Styliano.

LEges, quia ex benigno (21) judicio prognatæ sunt, bona sua ordinatione & moderamine iis etiam controversiis, quæ non admodum crebro (22) in res humanas incidunt, auxilium ferre instituunt. At vero quum tantæ benignitatis sint, quomodo non longe magis eorum, quæ in hominum vita assidue versantur, curam suscipiant? Si enim (23) medicus quispiam iis quæ minus angunt curam adhibeat, quæ vero magis angunt, negligat: id quod minus angit, non per peritiam & prudentiam curare videatur? Ea propter legum dignitati plus majestatis attribuentes, quod hactenus ex (24) consuetudine dijudicatum est, de iis nempe qui inæquali fortuna (libera videlicet & servili) amore instigante in matrimonium conjungi contendunt, in legem includimus, ac sancimus, ut si homo liber servilis personæ nuptias sectetur, sub duplici hac conditione matrimonium ineatur, ut is aut æqualem cum servili persona, cui per amorem associatur, fortunam suscipiat, aut pretium, quo illa servitute liberata in libertatem perveniat, solvere promittat. Atque hoc quidem, tanquam inæqualis matrimonii arrham quandam, eum qui consuetudinis societatem cum servili persona init, persolvere oportebit. Statuimus vero etiam, ne domini hac in re se inhumanius gerant: &, si persona quæ servum in matrimonium delegit, servire malit, utriusque servitus domini (25) morte terminetur: eaque ubi inciderit, cum (26) liberis, si quos ipsis matrimonium largitum est, dimittentur liberi: sin in servitutem non consentiat, neque in promptu habeat, unde pretium plene persolvat, libertate per vim moulctetur: sed serviens apud eundem dominum, mercede quotannis binis solidis æstimanda, servitutem tot annis duret, quot pacto pretio in plenam summam deducto dominum satis pro servo accepisse, neque justam causam ad detinendum amplius habere, sunt ostensuri.

Constit. CI.

DE SERVIS CONIUGIBUS (27), SI ALTER ILLORUM LIBERTATE DONETUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

NOn solum quod inter personam liberam & servilem ab initio contrahitur matrimonium, sed quod communiter, in servitute degentes in pari fortuna contraxerunt, hoc etiam, altero illorum forte a domino libertate donato, altero vero in servitute retento, ad inæqualitatem redactum est, ex istiusmodi causa valde contentiosas ambiguitates & quæstiones, eo quod lege dijudicatum non sit, persæpe exsuscitare conspicitur. Quum itaque hoc quoque a nostra majestate lege conceptum, convenienter distingui deberet, hanc per quam recte dijudicatur legem accipit. At vero quæ illa lex? jubemus, ut si servitute liberata persona conjunctioni ejus, quæ in servitute relicta est, acquiescat, secundum formam (28) de personis liberis & servilibus matrimonio conjungendis lege comprehensam matrimonium indisruptum maneat. Oportet enim, ut aut datam sibi libertatem non usurpet, & æqualiter cum altera libertate non donata servitutis jugum subeat, donec (29) extremus vitæ dies domino obveniat: aut, siquidem libertatis dignitatem exuere nolit, pro adjuncta sibi persona pretium se soluturum promittat. Cæterum si hoc negliget, & ex libertate sua occasione arrepta, in servitute relictam personam in vitæ suæ statum abripere conetur, non solum non hac arrogantia quicquam efficiat, neque alteri libertatem donandi potestatem habeat: verum etiam ipsa quam libertatem nacta est, hac excidat, cursumque servitutis jugo collum subeat: utpote quæ ingrato animo benignæ domini sui ac beneficæ voluntati injuriam intulerit, ejusque judicium, quod revereri & venerari debebat, tanquam per rebellionem contemnere cogitarit.

Constit. (30) CII.

DE PRÆDIIS MARITIMIS AD REMORAS (31) PISCATORIAS CONSTITUENDAS SEORSUM NON SUFFICIENTIBUS: ET UT INVITUS ETIAM AD SOCIETATEM ADIGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

MUlta (32) cumulatim bona mortalium vitæ confert prudenter & cum ratione instituta rerum communio. Etenim qui viribus valet, si cum altero, qui similiter viribus valeat, communicet, longe præstantiores atque utiliores ejus vires fuerint: & divites, si divitias communes faciant, majorem ex divitiis voluptatem capiant: denique si paupertas premat, operarum communio consolatione, qua paupertatis acerbitas mitigetur, non indigebit. Verum quum adeo commoda atque utilis in communi vita communio & societas sit, mirabilis quædam hominum animos subiens pravitas, nedum aliis ad utilitatem impedimento est, verumetiam qui ipsam fovent, ut rebus suis noceri, quam ut intra cum vicinis societate ipsis aliquid lucri accedat, permittere malint, persuadet. Ac tale quiddam certe de nonnullis audivimus, qui quum maritima prædia habeant, quæ per se non ita multum lucri adferant, cum vicino autem & adjacente prædio communicatione conjuncta, uberiorem utilitatem reddant: societatem inire, neque illa cum vicinis prædiis commiscere (qua ratione ambo aliquid lucrari possent) per malignitatem nolunt: sed contra, seipsos etiam damno afficere malunt, dummodo (33) vicino nocumento sint. Verum enimvero tametsi damnum suum tales agnoscere nolint, suaque male administrantes utilitatem per improbitatem negligant, tanquam immanes belluæ, ut propinquos lædant, in sua vulnera peorruentes: non tamen istiusmodi malignitatem in communi vita imperatoria nostra majestas insolescere patitur: neque quia illi utili cura digni non sunt, auxilio vacuos relicturi sumus. Quare ex parte aliqua ipsis, præcipue vero vicino, quem ista inhumanitas male torquet prospicientes sancimus, ut si istiusmodi prædia mare versus, non adeo singula lata sint, ut septi remuratorii constituendi jus habeant (34) ejus juris consequendi causa communione conjungantur: quo per istiusmodi communionem domini ex suis possessionibus

(1) Comparatio elegans. (2) Secunda dubitandi ratio. Præstat matrimonium contrahere, quam uri. Est igitur eunucho permittendum matrimonium. (3) 1. Corinth. 7. vers. 9.
(4) Sententia notanda, verum ut fit Tertullianum lib. de monogamia. Didonem commendare, quod, ne secundas nuptias experiretur, maluerit uri, quam nubere. Uri cum dicit, alludit ad fabulam Didonis. (5) [illegible] enim [illegible] & qui amatores sunt mulierum, etsi constet eos nihil prodesse, ut Terentius loquitur in Eunucho act. 4. scen. 3. (6) Responsio ad secundam objectionem. (7) Matrimonium contrahere, seu γαμῆσαι, quid Paulo. (8) Ἄγαμον γάμον. (9) Ξένον γάμον. (10) De his qui seipsos castrant.
(11) Καὶ τὰς εὐνὰς φυλάττειν Alludere videtur ad veterem morem, quo castratis regii cubiculi cura demandabatur. l. 4. C. de præpos. sacri cubic. Ambros. 3. ep. Gallicos præpositus cubiculi, eunuchos regios. Socrates 4. [illegible] Eutropius in Eutropio. Adde Claudianum in Eutropio. (12) Εὐνοῦχοι τὰς εὐνὰς φυλάττειν, ut hic, vel, παρὰ τὸ εὔνουν, quod sint benevoli, & fidem servare maritis didicerint, Epiph. 1. contra hæreses. Phavorin. παρὰ τὸ ἐν νῷ ἔχειν, quod mentis compotes esse existimentur, id est, quod venerem abstineant, quos veteres [illegible] dicerent. (13) Castrantis sejpsum voluntas, naturæ inimica. vide Canones Apostolorum 21. 22. 23. ubi plenius dicimus.
(14) Καὶ ξένου τι γένους εἰσάγειν. (15) Eunuchus uxorem ducens, pœna stupri obnoxius. (16) Reducitur lex vetus 34. §. 4. l. 37. in fin. ff. de jurejur. l. 2. C. de reb. cred. & jurejur. His adde quæ de juramento calumniæ dixi Nov. 97. supr. eod.
(17) Οὐδ' αὐτὸ γνώμῃ δολερᾷ κινούμενος, Scrimg. δολιέστερον κινούμενος. Cujac. 19. obs. 32. sic & infr. Novell. 107. δολιέστερον γράμματι quod est dolo malo, malitia mala.
(18) Vid. d. §. 4. d. l. 37. d. l. 9. (19) Ratio decidendi. (20) Ex eorum statu ac pœna. (21) Sequitur enim in dubiis, causarum benignior interpretatio. vid. l. 168. ff. de reg. jur. (22) Id est, quod raro (23) Comparatio. (24) Ex consuetudine lex.
(25) Nov. 101. infr. eod. (26) Facit lex 3. ff. de liberali. (27) Περὶ δούλων ἐν συζυγίᾳ ὄντων, Scrimg. (28) De qua dictum est Nov. 100. supr. eod. (29) d. Nov. 100.
(30) Hac constitutio ex earum genere est, de quibus ante Leonem nihil constitutum [illegible]. Hoc autem definit, vicinos invitos cogi ad societatem remorarum piscatoriarum, ut hæc constitutio vice sit exceptionis ad l. 26. §. 4. ff. de condict. indeb. & alias, de quibus dixi ad l. ult. C. comm. divid. (31) Περὶ ἐποχῶν ἁλιευτικῶν, vide Nov. 57. supr. eod. Nov. 103. 104. infr. eod. ἐποχὰς vocamus (32) Rerum communionis, de incommodis, vid. l. 26. ff. de servit. præd. urban. l. 28. §. 20. ff. de legat. 3. (33) Malignitatis evidens est argumentum, sibi nocere velle, ut alteri noceat, de vicino dixi ad Novell. Justin. 63. c. 1.
(34) Quid si non habeant? vicinos de suo reneri conferre, & invitus cum eo inire hujusmodi societatem, si malo præstet illi compotes lucrum ex empto & locato. Græci apud Cujac. 19 obs. 1.

nibus utilitatem sentire possint : & si dominorum alter communionem facere nolit, ad illam invitus (1) etiam compellatur. Quum enim quamvia invitus aliquis beneficii (2) particeps fit, id benignitatem etiam esse persuasum habemus. Hic autem longe major se exerit benignitas, ubi non solum qui beneficium non agnoscit, illo tamen afficitur : verumetiam qui illo inique privabatur, id sentit & percipit.

Constit. CIII.

DE IIS QUI DE MARITIMIS PRÆDIIS (3) AD (4) CONSTITUENDAS REMORAS PISCATORIAS SOCIETATEM INEUNT (5).

IN societatibus usitatum est, ut fere (6) qui (7) plus contulit, idem plus lucri sentiat. Et recte sane negotium instituunt, inter quos ita convenit. Veruntamen de maritimis prædiis societate inita, non ideo recte, cujus prædium latius est, eo cujus arctius est, majus lucrum auferat. Exempli gratia, hujus prædium centum passus latum sit, illios vero longe angustius, si hæc conjungens communio inde utilitatem suppeditet, ut æqualiter, non autem secundum cujusque portionem, proventus inter socios dividatur, rationi consentaneum est. Quid ita? quia in aliis negotiis (in collatione pecuniarum nempe, aut pecorum, aut etiam, si quis ita velit terrestrium locorum) unaquæque res quæ in communionem coiit, per se domino, quantum ejus natura fert, utilis esse possit : in maritimis vero prædiis id similiter se non habeat. Nam non quemadmodum illa, sic quoque maritimi juris portio, in se considerata, peculiare lucrum habet. Non enim præda (8) ibidem semper loci consistit, tanquam venatores expectans. Alioqui vero, etiam quod major portio propter minoris defectum inutilis sit. Quis enim ex re imperfecta usus aut utilitas? Additio autem minoris quum imperfectionem expleat, quodque per se ad nihil conducat, utile reddat, rationi consentaneum sit (9), ut utilitatis ex majore portione, quæ citra accessionem minoris nihil emolumenti adferet, provenientis æqualem partem domino suppeditet. Propterea igitur legem etiam quæ deinceps juste hoc gubernet, Imperatoria nostra majestas profert. Statuimus vero, ut si duarum maritimarum portionum, quarum altera major, altera vero minor sit, ad constituendas remoras piscatorias in communionem conjunctio fiat, utriusque portionis domini ex æquo inter se lucrum dividant.

Constit. CIV.

DE PISCATORIIS (10) REMORIS INTER QUAS LEGITIMUM INTERSTITIUM (11) NON EST.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem sæpe usuvenit, ut quum legitimo intervallo vicinæ inter se remoræ piscatoriæ non distent, contentiones atque lites exsuscitentur : de iis etiam contr versiis statuimus, ut reus ubi legitime convictus fuerit, si loci spatium patiatur, eo remoras transferat, ubi tanquam legis præscriptum despiciat, litem subiturus non est : si vero quo transferet locus non sit, annorum curriculum observetur, quot in litigioso loco remorarum septum fixum (12) fuerit : & si actore præsente, nullamque protestationem interponente decem (13) annos constiterit, immotum eodem in loco permaneat : at si actor peregre sit, ut septum non moveatur, decennium non sufficiat, sed alterum annumerari oporteat, ut anni omnes viginti sint. Atque hoc quidem præscriptum in profanis obtineat. Ecclesiæ vero & monasteria & si qua alia venerabilis domus, tum denique quæcunque ad fiscum referuntur, quum ipsis ad annum quadragesimum jura conserventur, dictum tempus despicient. Ac si quidem de (14) remorarum statione, quæ (15) propter temporis longitudinem moveri non possint sancientes, jubemus ne actor maritimæ oræ (16) emolumento privetur : tametsi (17) quod tempus elapsum sit, obtinere litem non potuerit.

Constit. CV.

SI MAGISTRATUS ALIQUIS RES FISCALES FURATUS ESSE DEPREHENSUS SIT (18).

LAudabilis res est legitima castigatio & pœna, quod incomposita emendet : & ad mala propensos, ne in illa prorumpant, vel invitos restringat. Laudabilis est, inquam, quando legibus convenientem servat clementiam, neque hanc excedere argui potest, neque vero castigandi prætextu crudeliorem se exhibet. Quando & pater (19) donec benigne delinquentem filium castigat, simul prudentiæ, simul castigationis nomine laudandus est : ubi vero paterno affectu abjecto, non ut (20) patrem decet, sed atrocem in modum pœnam filio infligit, non paterno more castigat, neque quisquam atrocitatem approbat. Ac sane si leges revera reipublicæ parentes (21) sunt, (quemadmodum sunt profecto) requiritur omnino, ut pro (22) ratione delictorum pœnas etiam constituant : nequaquam vero immanem aliquam multoque quam pro delicti modo graviorem pœnam imponant. Nam quomodo id legitimæ est correptionis, quomodo inde manantis medicationis, si qui cuiquam mortem intulisse convictus non sit, morte puniatur? Medici sane quidem non præcise integre membra secari jubent, & *leges quum medicorum commiserationem infinito majorem* (23) *præ se ferant commiserationem*, (*si quidem* (24) *corpora tantummodo spectat medicina beneficium*, *leges vero tam* (25) *animo*, *quam corpori beneficia præstant*.) tantam crudelitatem in eos, quibus mederi volt, exeret? Hæc itaque quum hunc ad modum sese habeant, placuit nostræ majestati, uti quæ lex mortem decernit in magistratum, qui res fiscales furatus esse deprehensus sit, neque vero in hunc solum, sed in illos etiam, qui hac in re illi socii fuerint : hæc tanquam ab humano legalique ingenio aliena, non amplius in legalibus constitutionibus locum habeat, neque nominetur quidem, & velut supervacanea extra rempublicam projiciatur. Dehinc vero istiusmodi magistratus pro fiscalis rei furto dignitate expellantur : quæque surripuerint, hæc in duplum dependant. Qui autem in hos communicarunt, si divites sint, eidem pœnæ subdantur : sin pauperes, flagris cæsi ignominioseque tonsi (26) exulare jubeantur.

Constit. CVI. (27).

DE INDOTATIS (28) MULIERIBUS QUANTUM MARITIS MORTUIS EX IPSORUM BONIS LUCRENTUR (29).

SI rem quæ modo aliquo absurda, æquitatique esse dissentanea apparet, lata de illa lege ad decentem constitutionem deducamus, operæ pretium nos facturos videmur. At quæ illa tandem est? Quod quæ mulieres inopes (id quod non rarum (30) est) locupletibus viris matrimonio junguntur, hæ illis defunctis provenientem ex ipsorum bonis portionem (provenit autem, si pauciores quatuor liberi sint, cognominis isti numero portio, *quadrans* (31) *nempe* : sin *tot aut* plures, quantum quisque illorum habet) non in perpetuum dominium, neque ut de illa testari possint : sed ad vitam in usumfructum tantummodo, &, ut inde vitam sustentent, accipiant : & ipsis mortuis in liberos hujus portionis dominium transferatur, neque illis rebus suis utendi quomodo velint potestas concedatur, extra quam si nulli liberi supersint, quod infortunium illas rerum dominio beet : ut haud sciam utrum mulier ex se fructum videre præoptet, an vero ne nascatur aliquis, quo devolvendæ ad ipsam portionis domina fiat, execrabunde precatur. Hanc vero absurditatem Imperatoria nostra majestas corrigens, sancit, ne (32) istius portionis dominium mulieri auferatur, utique ipsa quomodo visum sit, de illa statuat, & nihil aliud liberis quam quod ex Falcidia ipsis competit, debeatur : tamen (33) ut priorum nuptiarum illa non obliviscatur, neque inducto altero marito prioris toro contumeliam inferat : quod si contingat, a nobis attributo dominio prorsus excidet : illaque fato functa liberi rerum domini fient.

Constit. CVII.

UT ACTOR ANTE LITIS CONTESTATIONEM (34) PORRECTO LIBELLO JUDICI FIDEM SUAM PROBET (35)

SI quicquid honestum vitæque humanæ utile est, a senio liberum ac semper vernans permaneret, neque unquam ejus utilitas deficeret : id vero longe præstantissimum foret. Quamobrem etiamsi contingat (ut fane persæpe contingere solet) ut eo neglecto utilitas depereat, quorum curæ communis vitæ bona incumbunt : hi certe ut ne id quod de se multum utilitatis in commune diffundat, restituere negligant, sane quam conveniens est. Ea propter & nostra Majestas legem quandam rebus humanis multo quondam utilissimam, nunc vero velut senio confectam, & ne prorsus inutilis fiat periclitantem, ad pristinum robur reducens, senii incommodum quasi abradit, & ad primitivum ipsius usum, reique publicæ utilitatem renovat. *Lex autem* de illis, qui actionem movent, agit, ut hi priusquam ad rei disquisitionem devenietur, de suo instituto judici fidem faciant, scripto complexi, se nullo (36) dolo malo adversarium inquietare, neque alio judicio condemnatos esse, neque in præsens scire se nullum ad tribunal aditum habere, & maligno consilio negotium facessere, neque denique mendaciis veritatem intervertere conaturos esse. Atque hæc quidem legis præscripta sunt : quæ sane recte sese habent, eaque qui transgrederetur, huic pœna infligebatur. Neque vero huic soli, sed causarum etiam patronos iisdem dicta lex adjudicabat. Itaque hanc (quemadmodum dixi) ceu deperditam (37) prorsusque inutilem redditam, Imperatoria nostra majestas, tum ad pristinas vires reducit, tum in rem publicam reditu donat. Ac vero sancimus, ut qui dehinc in judicium procedere volent : ante introitum quæ a lege præscribuntur, exhibeant.

Constit. CVIII.

DE EO, QUI AD PRIMAM DENUNCIATIONEM JUDICIO SE NON SISTIT (38).

NEque vero hoc, tametsi neglectum hactenus contemptuique habitum sit, incorrectum relinqui fas est, potiusque ut convenienti anxi-

(1) Si ita est, invití interdum compelluntur ad communionem, & ita restringitur l. 26. §. 4. ff. de condict. indeb. & alia de quibus dixi ad l. ult. C. comm. divid. (2) Vide quæ dixi ad l. 40. ff. de reg. jur. (3) Νομαῖς. (4) Πρὸς ἐποχὴν [illegible]. De epochis, vide Novell. 57. Novell. 102. supr. eodem, Novell. 104. infr. (5) Non ut ceteris casibus, qui plus contulit in societatis communionem, plus lucri percipit, ita & in areaum maritimarum communione : idemque hac constitutio exceptio est ad leges, quæ volunt eas partes consequi, quæ plus contulerint. l. [illegible] l. 80. l. 69. ff. pro socio. (6) Recte hæc particula addita est. Interdum enim qui plus pecuniæ contribuit, nihil jure non plus percipit ex societate, quam qui vel minus, vel nihil (operam tamen) contulit, l. 5. §. 1. ff. pro soc. §. 2. Instit. de societate. (7) l. 6. ff. pro soc. (8) Ἄγρα, id est, captura. (9) Non pro ratione prædiorum, d. l. 6. (10) Περὶ ἐποχῶν, Scrimg. de epochis, adde Nov. 57. 102. 104. supr. eod. (11) Διάστημα, Scrimg. (12) [illegible] ἐποχὴ [illegible] solebant enim in mari palos configere ad retia extendenda. (13) Si quis in proximum vicini suam ἐποχὴν posuerit decennio, vicino præsente & tacente, aut vicennio vicino absente, non poterit tot annorum possessione moveri. (14) Περὶ τῆς [illegible], Scrim. περὶ τῆς ἐποχῆς, Cujac. 14. obs. 2. (15) [illegible] Scrimg. quæ & Græci & Latini sæpe utuntur. (16) Τὸ [illegible] Scrimg. quod lucrum Græci interpretantur [illegible], & solarium, vid. l. 13. ff. qui potiores in pignore. (17) Κἂν μὴ τὸ [illegible] ἴσχε, [illegible], Cujac. 14. obs. 2. [illegible] τὴν [illegible] (Cujac. dicto loco legit [illegible]) [illegible] idem legit [illegible]. (18) Dupli pœna punitur, ut hic, non capitaliter, & ita abrogatur lex unica Cod. de crimine peculatus. (19) Vid. ult. C. de emend. propinquor. (20) Exemplum vid. l. 5. ff. ad leg. Pomp. de parricid. (21) Leges, parentes reipublicæ. (22) Nov. 64. supr. eod. Nov. Justin. 82. c. 10. l. 11. ff. de pœnis. (23) Legem commiseratio medicinali major. (24) Infirmitates medicum necessitate & consequenter medicinæ studium juridicæ cedit. (25) Legum utilitas. (26) Nov. 64. supr. eod. (27) Hæc Nov. 95. Leonis dicitur ab Harmenopulo 5. tit. 8. §. 70. (28) Novell. 53. c. 6. 117. c. 5. (29) Quartam scilicet & ut pleno dominio sit uxoris, ut hic, non usufructu, ut olim. & ita abrogatur Nov. 117. c. 5. vers. Si autem, ibi, ut usum solum in talibus rebus mulier habens. (30) Sæpe evenit, ut pauperes mulieres ditioribus maritis elocentur. (31) De quarta uxori inopi competente in bonis mariti locupletis defuncti, vid. quæ scripsi ad Novell. Justin. 117. c. 5. & Authenticam præterea Cod. unde vir & uxor. (32) Abrogatur d. c. 5. d. loco. (33) Id est, ita tamen ne ad secundas transeat nuptias. (34) Dixi ad Novell. 61. supr. eod. (35) Id est, jurat, reducitur Nov. 49. Justin. c. 3. (36) Οὔτε [illegible], dixi ad Nov. 72. supr. eod. (37) Nov. Just. 49. cap. 3. (38) In usum revocatur Nov. Justin. 49. c. 3. Novell. 112. cap. 3. 1. Harm. 1. §. 6. in fin.

auxilio potiatur, convenit: utpote quod humanis rebus multam de se utilitatem præbeat. Nos itaque quemadmodum is tractatus, qui litem instituere volentibus formam præscribit, innovatus est, ad consimilem etiam modum hoc innovantes, sancimus, ut qui semel judiciali citatione in jus (1) vocatus, neque ipse paret, neque alium qui pro ipso in judicio se offerat, mittit, iterum judicii denunciatione impetatur: cui si similiter non obtemperet, neque tertia denunciatione indignus censeatur: & si quidem, quum tam patienter judicialis clementia ipsum expectet, ipse nihilominus tertiam (2) citationem contemnens (quum nulla justa causa comparitionem ejus impediat) neque per se, neque per alium judicio sistat: tunc omnino etiam absens condemnetur, & nequaquam deinceps, vel quæstionem movere, vel condemnationem subterfugere ipsi permittatur. Atque hoc in utrumque litigatorem decernimus, sive quis in jus vocatus comparere negligat: sive quis actione instituta, adversarioque in judicium producto, deinde ipsi molestias protelationesque litis machinans ab intenta actione dolo malo desistat. Etenim hic quoque, ubi ter a judice citatus non paruerit, absens condemnabitur, ita tamen (quemadmodum dixi) si nulla causa, quæ illum, qui se in judicio non obtulit, verisimiliter purget, ad justam excusationem subsit.

CONSTIT. CIX.

NE (3) INTRA SEPTIMUM (4) ÆTATIS ANNUM SPONSALIA INEANTUR, NEQUE ANTE DECIMUM QUINTUM MARIBUS, AUT DECIMUM TERTIUM FŒMINIS MATRIMONIUM CONSECRETUR.

QUum suum cuique (5) rei tempus esse sapiens (6) tradat, idque communi omnium, qui modo mentis compotes sunt, sententia tum amplectatur, tum probet: in omni actione tempus observare (7), longe pulcherrimum fuerit. Quod si fortasse alibi, in contrahendis certe matrimoniis negligi non debet. Oportet enim, ut quo ea res in communi vita magis necessaria est, eo prudentius cautiusque, ad illam procedatur. Quam sane nos ob causam secundum veteres (8) qui recte hac de re lege lata statuerunt: sancimus ne quo modo ante (9) septimum ætatis annum sponsalia constituantur, neque matrimonium (10) sponsa duodecim, sponso vero quatuordecim annis minore, sacris (11) ceremoniis confirmetur. Atque hoc quidem quantum ad communem publicumque reipublicæ usum attinet, ita vetitum sit. Verum si Imperator (12) (ut sæpe accidit) novam familiam conficiens, & sponsalia, & consecratione peragendam conjunctionem intra præstitutos annos desponsandis decreto permiserat, id nihil legi adversabitur. Licitum enim est, ut quibus Deus universi terrarum orbis, tanquam familiæ (13) cujuspiam administrationem demandavit, hi secus quam lex quæ subditos devincit, præscribat, familias cogant.

CONSTIT. CX.

UT (14) MULIER SOLUTO MATRIMONIO DOTEM SUAM PROPTERQUE NUPTIAS DONATIONEM, ET RELIQUAM OMNEM MARITI SUBSTANTIAM IN COMMENTARIUM (15) CONSCRIBAT (16), AC EO PROLATO RESARCIRI SIBI POSTULET, SI QUID DAMNI IN REBUS SUIS A MARITO SE PASSAM DICAT: CITRA (17) COMMENTARIUM AUTEM EVIDENTEMVE PROBATIONEM NIHIL PETAT, AUT PETENDO ACCIPIAT.

QUum præter alia, quæ sancte a veteribus (18) de matrimonii rebus tractata sunt, huic quoque tractatui satis prospectum sit: ut nempe mulier soluto matrimonio non quoquo modo res maritales percipiendas & detinendas vendicet; sed si de illis controversia moveatur, confectum post mortem mariti de dote sua & donatione propter nuptias, reliquisque maritalibus facultatibus commentarium publice prius exhibeat: & si quid ex dote a marito consumptum esse appareat, id ex ipsius bonis repetat, quum hoc, inquam, quomodo jus atque æquitas postulat, a veteribus constitutum sit, ne vero nunc ejus nulla ratio habeatur: quoniam veterum prudentiæ utilitatem conservandam ducimus, illorum sanctionem renovantes statuimus, ut dehinc omnibus modis de dote, propterque nuptias donatione, & aliis quibuscunque maritalibus rebus a mulieribus commentarius conficiatur: quo si quando ad istiusmodi controversiæ speciem adigantur, & ad res maritales, pro eo quantum ipsarum res deteriores redditæ sunt, procedere velint; ex eo commentario aut probatione petitionis æquitas cognoscatur, ut tum recte res maritorum vendicent, quando commentario comprehensa ab illis insumpta esse constabit. Citra commentarii autem testimonium, neque petitio locum inveniat, neque illa contentiose petentes aut audiantur, aut quicquam eorum quæ petunt consequantur. Porro commentarii conficiendi tempus statuimus, ut intra tres (19) menses fiat: & cujusmodi multa veteribus in tutores constituta est, talis etiam hic procedat.

CONSTIT. CXI.

UT SI UXOR (20) MENTE CAPIATUR IDQUE NEQUE DOLO MARITI, NEQUE IPSO CONSCIO, ALIORUM MALEFICIO FIAT, ET ULTRA TRES (21) ANNOS ID MALUM DURET: MATRIMONIUM DIRIMATUR, ALTERAMQUE UXOREM DUCERE MARITO LICEAT (22).

Idem Imperator eidem Styliano.

NIhil adeo ad conservandum genus humanum esse necessarium atque quod (23) e costa viro attributum est subsidium, cum artifex ille qui illud condidit, docet, tum ipsa natura divino documento attestatur. Quod cum ita sit, par atque conveniens erat, legis providentiam, & si qua aliunde cura mortalium rebus succurrit, istiusmodi de re illa commentari & statuere, quæ per omnem vitam illis qui conjugii nexu uniti sunt, auxilio gaudioque sint: quæ initio propositum conjugii finem confirment, non vero contra affligant, & miseriam perpetuumque mœrorem adferant. Si ergo conjugium tale esse oporteat (quemadmodum certe oportet) non sane suscipienda mihi illa lex (24) videtur, quæ si post initum matrimonium furore uxor corripiatur, maritum illam perpetuo retinere, & furoris incommodum semper ferre cogit. Ubi enim approbetur, ubi rationi consentaneum, aut matrimonialia convictus sollicitudine dignum videatur, ut per totam vitam maritus insanienti uxori alligetur, ejusque fœditatibus consocietur? Si enim nullus adeo truculentus est, ut vel momento quemquam cum feris in eundem locum includere sustineat: quomodo legis benignitate prædita illa lex est (25), quæ perpetuo efferatæ furore conjugi cohabitare maritum jubet? Sed per conjugium, inquiunt (26), in unum (27) corpus coierunt, oportetque membrum alterum alterius morbos perpeti: & divinum præceptum (28) est, quos Deus junxerit, ne separentur. Præclara (29) quidem hæc & divina, utpote quæ a Deo pronunciata sint: verum non recte, neque secundum divinum propositum hic in medium adferuntur. Si enim matrimonium talem statum conservaret, qualem ejus in principio pronuba (30) exhibuisset, quisquis separaret, improbus profecto esset, neque reprehensionem effugeret. Jam vero quum præ furore ne vocem quidem humanam a muliere audias, nedum aliud quidquam eorum quæ ad oblectamentum & hilaritatem matrimonium largitur, ab illa obtineas, quis adeo acerbum horrendumque matrimonium dirimere nolit? Ea propter sancimus, ut si quando post initum matrimonium mulier in furorem incidat, ad tres (31) annos infortunium maritus ferat, mœstitiamque toleret; & nisi interea temporis ab isto malo illa liberetur, neque ad mentem redeat, tunc matrimonium divellatur, maritusque ab intolerabili illa calamitate exoneretur. Cui sanctioni hoc adjicimus, ut furoris causa investigetur, in eamque inquiratur, num (32) forte mariti, aut ipso conscio familiarium ejus aliorumve quorumlibet technis atque dolo sit conflatus. Quod si sic esse deprehendatur, & quidem maritus (33) maleficii arguatur: ut hic in monachum transformatur, nolensque volens monasterio inclusus, nequitiæ suæ pœnas luat, manantique ex sacris canonibus animæ curationi subjectus sit, decernimus. At si a cognatis ipsius, aut aliunde ipso conscio noxa orta sit ***.

CONSTIT. CXII.

UT SI MARITUS (34) PER MATRIMONII TEMPUS IN FUROREM INCIDAT, INTRA QUINQUENNIUM (35) MATRIMONIUM SOLVI NEQUEAT: EO AUTEM ELAPSO, SI FUROR EUM ADHUC OCCUPET, SOLVI POSSIT.

VEterum (36) Jurisconsultorum sententiam, qua furorem matrimonium impedire, jam initum autem non infirmare constituitur, neque convellere; neque reprehendere est animus: illosque ipsos ad judicium suum, quo ad id decernendum commoti sunt, expendendum remitto: tamen illam aut approbem aut confirmem, quod id mihi approbatione indignum videatur, induci nequeo. Nam quum matrimonium, si furor præveniat, impediatur: at vero si initio jam matrimonio furor superveniat, illud nihil lædi dicatur, quomodo hinc ad comprobandum illectemur? Si enim hoc in matrimonio spectatur, ut cum utriusque conjugis commodo contrahatur: quomodo, qui ne id ab initio tanquam inutile consistat, suadet, si postquam initum erit, eadem calamitas existat, non idem ejus compagem tanquam inutilem dissuadebit? An operam dari oportet, ne quis omnino in mali cujusquam periculum incidat: qui vero jam inciderit, hic sine omni ope relinquendus, ipsiusque calamitatum non miserescendum est? Quod perinde (37) sit, atque si quis, priusquam morbo quispiam corripiatur, adhibendum remedium existimet, at jam correptum negato remedio mori sinat. Verumtamen, id quod dixi, reprehendere Jurisconsultos non est animus: ut tamen ipsis adstipuler, permultum abest. Præsertim vero quum multi alii modi ad solven-

dum

(1) Vid. tit. ff. de in jus vocando. (2) Vid. dictum eorum sermone. (3) Et ita reductus l. 14. ff. de sponsal. August. antea constituerat, ne minor x. annis sponsa haberetur. vid. Dion Zonar. extat vero hæc Novella apud Harmenop. 4. tit. 1. § 21. (4) Infantia his annis definit, d. l. 14. l. 7. ff. de administr. & peric. tut. l. 3. C. qui admitti. l. 18. C. de jure delib. (5) Καιρὸν τῷ παντὶ πράγματι. (6) Eccl. 3. (7) Τηρεῖν τὸν καιρόν. (8) d. l. 14. intelligit. (9) Ante septimum annum sponsalia non consistunt. (10) Matrimonium fœminæ ante 12. annum non contrahunt, masculi ante 14. l. 9. ff. de sponsal. (11) Ἱεροτελεστίαις. (12) Vid. Novell. Isaaci Angeli c. 1. infr. (13) Subditi principis familia. (14) Extat apud Harmenopulum lib. 4. tit. 11. § 3. (15) Ἀπογραφῆς, non de inventario rerum intellige. (16) Intra tres menses, ut infr. eod. (17) Χωρὶς ἀπογραφῆς. (18) Jurisconsultis & Imperatoribus: adde Photium 9. nomocan. 28. 29. & seq. (19) Idem temporis spatium inventario bonorum defuncti faciendo præstituit, l. ult. C. de jure delib. & inventario bonorum pupilli, t. Harmenop. 12. 6. περὶ κατακρατήσεως [illegible] quod Accursius non probat in l. 24. C. de admin. tut. (20) De viro, Nov. 112. infr. eod. (21) Novella Nicephori Botaniatæ c. 1. infr. idem confirmat, & Photius 13. nomocanon. 30. quo loco Balsamon hujusce Novellæ mentionem facit, ut & Harmen. 4. tit. 1. 6. περὶ μανίας. (22) Et ita abrogatur lex 22. in fin. ff. de ritu nuptiarum, quæ generaliter vetabat matrimonium ob furorem dissolvi, reducta distinctione l. tit. 22 § 7. ff. soluto matrimonio, sed tamen Photius dicto loco negat hanc Novellam Leonis usitatam, sed potius juri civili, & Novellæ Justiniani 22. c. 16. Novell. 117. c. 8. 9. quæ inter causas divortii hanc non enumerat. (23) Gen. 2. v. 22. (24) d. l. 16. in fin. l. 8. ff. de his qui sui, v. l. 4. ff. de divort. (25) Hinc satis perspicuum est, non intelligi hoc loco d. §. 7. (26) Objectio. (27) Εἰς μίαν, sic alibi σάρκα μίαν, Matth. 19. vers. 5. (28) Matth. 19. vers. 6. (29) Refutatio objectionis. (30) Νυμφοστόλος. (31) Triennali furore uxoris matrimonium potest dirimi. (32) Quid enim, si uxor malis artibus mariti in furorem versa est? (33) Pœna mariti, cujus malis artibus uxor in furorem versa est, adde Nov. 22. c. 16. §. 1. l. 4. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (34) De mariti furore dictum est Novell. 112. supr. eod. Ex his apparet ob triennalem furorem uxoris, matrimonium dissolvi posse; ut ob quinquennalem mariti. (35) 4. Harmenop. 2. Nov. Nicephori Phocæ infr. eod. sed Photius 3. nom. 30. negat hanc Novellam Leonis observari, cum furor inter justas divortii causas non numeretur in Novella Justin. 22. c. 16. Nov. 117. c. 8. 9. (36) Vid. l. 8. in fin. ff. de his qui sui, l. 16. in fin. ff. de ritu nuptiarum. (37) Argumentum satis firmum ad hujus Novellæ confirmationem efficiva.

dum matrimonium constituti sint, quorum nullus (1) cum furoris malo conferri recte possit. Quomodo (2) namque mariti prodigalitas, aut religionis (3) diversitas, aut in naturali consuetudine impotentia & imbecillitas, aut si quid aliud his connumeratur, quod ad dissolvendum matrimonium valeat, (cujusmodi est, si servilis conditionis conjugem esse appareat, & si quæ (4) in pactionibus nuptialibus promissa sunt, propter paupertatem plene præstari nequeant) hæc, inquam, & similia, quibus matrimonia dissolvere lege tributum est, quomodo tandem cum furoris calamitate comparari possunt? Nos itaque sancimus, ut si furor post initum matrimonium superveniat, ne intra quinque annos conjuges disjungantur. Etenim quemadmodum quando per omnem vitam furor duraret, nec tamen matrimonium dirimi posset, id durum & acerbum esse visum est: ita tanto tempore expectare & perseverare necesse est. At si postquam tantum temporis decurrerit, malum se non remiserit, neque furiosus resipuerit: cum neutrius commodo aut incommodo conjugium dirimatur. Atque hæc quidem statuimus, non quo superioribus legislatoribus obtrectemus: sed ut quam subditis curam debemus, adimpleamus. Jam vero si furor ipse nuptiarum die animadvertatur, quominus confestim matrimonium, tametsi (5) sacro ritu confirmatum sit, dissolvatur, nihil obstiterit: perindeque ac si ante nuptias furor animadversus esset, matrimonium in irritum recidet, atque distrahetur. Sed (6) quod post consecrationem disjungendos esse conjuges dicitur, fortasse id nonnullis recto judicio destitui videbitur: quasi, posteaquam sacrificio (7) juncti in unum corpus coierunt, non dirimi illos, sed unitos sini oporteat. Et præsertim quidem quum præstantius membrum, adeoque caput (8) maritus sit: neque præcipua corporis membra, si morbo aliquo occupentur, amputari soleant. Atqui hæc ratio dum a conjunctione stare, atque illam defendere se putat, quid sibi benedictio velit ignorare videtur. Hæc enim præstantissima quæque connubio largiri cogitans, pudicitiam indissolubilique (9) quodam amoris vinculo conjuges devinciens, propagationem generis, & si quid aliud matrimonium jucundum reddit, consecrat. At furori, quæso, quomodo cum hoc sacrificii proposito conveniat? Ubi enim pudicitiæ integritas, quando mens seipsam non novit, miserabilisque ignorantiæ infortunio premitur? Unde vero propagatio generis speretur, quum furor spectaculum solo aspectu horrendum miseræ uxori miseriorem maritum exhibet, nedum ipsi cum illo consuetudinem habere permittit? Quali porro amoris vinculo colligentur, quum morbus universum hominem efferat, & ut quidvis potius quam homo videatur, efficit? Ac profecto si forte ex tam infortunato connubio fœtus (10) in lucem prodeat, quum natura fructus rebus ut plurimum assimilare soleat: quomodo non hic ipse fœtus humano generi commune detrimentum afferet? Mihi igitur propter hæc etiam, matrimonium post furoris correptionem solvendum esse constituere, justum æquumque esse consentaneum, neque ad reprobationem matrimonialis benedictionis, neque ad aliud quodpiam crimen vergere visum est. Quod si quis sanctionem a crimine non liberet, hic apud se furiosi matrimonii utilitate expensa, quantum momenti judicium suum habeat, cognoscet.

Constit. CXIII.

UT QUEMADMODUM IN ALIIS STRUCTURIS LEGE CAUTUM EST: ITA ETIAM SUBDIALIUM (11) AMBULACRORUM STRUCTURÆ, QUÆ SOLARIA (12) APPELLANTUR, DECEM PEDIBUS A VICINORUM ÆDIFICIIS DISTENT.

QUæ veteres de domuum & alioqui parietum structuris tractavere, perbelle illa se habent, & vicina ædificia decem (13) inter se pedibus distare debere, ab iisdem recte constitutum est. Verum quoniam de subdialibus (14) deambulationibus, & quomodo aliquis fortasse vocet proscenii spectatoriis, quæ ad apricandi usum, & eum quidem solum excogitata sunt, atque a Sole nomen acceperunt (solaria enim appellantur) in lege nulla mentio facta, nihilque constitutum est: decreto quod de illis statuat, quæque subinde ut verisimile est, de iisdem contentiones emergunt, dirimat, opus est. Decernimus igitur, ut & in his structuris, solariorum nempe, inter vicinos tantum interstitium servetur, quantum in aliis constitutum est. Etenim quemadmodum in illis conspectus prohibendi causa decem (15) pedum interstitium statutum est: ita hic quoque merito idem (16) spatium eadem de causa præscribetur: præsertim vero, cum conspectus majorem etiam distantiam hic requirere videatur. Nam si ne se invicem vicini conspiciant, inter alia ædificia decem pedum intercapedo relinquitur: hic tanto id magis fieri debet, quanto hujusmodi structuræ conspectui magis sunt expositæ. Constat enim sedentem quippiamve facientem in ædibus aliquem, quod multa septorum obstacula intersint, non ita facile posse conspici. In prosceniorum vero de quibus agitur operibus, aut (quomodo multi dicere malint) menianis, quominus in quamcumque partem circumspectus nihil obstet. Ea propter sancimus, ne aliter cuiquam talem structuram fabricari liceat, quam si decem pedibus a vicinorum structuris abstineat. Similiter si quis ædium suarum fastigium mutans, marmoreas (17) crustas obducat: hic etiam non aliter id faciat, quam si dictum decem pedum interstitium inter se & vicinum relinquat ***, aut alius quispiam modus auxilium ferat: longi temporis præscriptio nempe, si ex quo opus constitit, a legibus præfinitum tempus decurrerit, aut pactum asservetur, ex quo quis facultate accepta ad ædificandum accesserit: jubemus, ut in suo statu structura maneat, tametsi a vicini structura decem pedibus non distet.

ZENO

(1) Argumentum aliud firmum satis observa. (2) Vid. Nov. 22. cap. 15. Nov. 117. c. 8. 9. (3) Vid. l. 5. vers. his illud C. de sponsalibus, adde Phot. 12. [illegible] 13. (4) Vid. Nov. 22. c. 18. (5) Μετὰ τὴν [illegible]. (6) Decidendi ratio. (7) Διὰ τῆς [illegible] τελετῆς. (8) Caput uxoris, maritus 1. Cor. 11. vers. 3. (9) Ἀῤῥήτῳ τινὶ [illegible]. Scrimg. (10) Hoc vult, sanum ex furioso concubitu nasci non posse. (11) Ἐν τοῖς [illegible]. (12) Ἀ τῆς τῶν [illegible] ἐπωνυμίας φασί, Scrimg. adde 2. Harmenop. 4. περὶ [illegible] ἤτοι [illegible], & 4. περὶ [illegible]. Eadem & Meniana & [illegible] appellant, l. 11. C. de ædific. priv. adde l. pen. §. 5. C. de ædific. priv. (13) Harmen. 4. cap. περὶ οἰκοδομῶν. Imo duodecim, idem 2. tit. 4. περὶ [illegible] οἰκ [illegible], l. 12. §. 2. C. de ædific. privat. (14) περὶ τῶν ὑπαιθρίων. (15) l. 12. C. de ædificiis privatis. (16) Decem pedum scilicet ut supr. eod. & ad l. 12. C. de ædific. privatis, nisi publicum solum sit vicinum, spatium enim quindecim pedum relinquendum. Harmenop. d. c. περὶ οἰκοδομῶν. (17) Μαρμάρων πλάκας.

ZENONIS IMPERATORIS
DE NOVIS OPERIBUS
CONSTITUTIO.

Imperator Cæsar Zeno, Pius, Victor, Triumphator semper Maximus & Venerandus, Augustus, Adamantio Præfecto urbis.

Quandoquidem subditos nostros tam judiciorum quiete frui/ci, quam ab externis bellis liberari volumus, æquitatis illos & justitiæ identidem admonere est animus. Quapropter etiam præsentem ferimus legem, quæ sufficienter ostendat, quomodo & tua magnificentia ad justitiam nos instruat, *& nos quæ ad tollendas difficultates faciant, prudenter decernamus.* Verum ab elegantioribus, reique publicæ convenientioribus verbis paulum recedentes, vulgo notioribus usuri sumus, ne qui in legem incidet, adjutore opus habeat in illa intelligenda. Cognovimus igitur ex illis, quæ a magnificentia tua ad nos relata sunt, propter perperam interpretantiom opiniones, quibusdam locis ambiguam videri sacram illam legem, quam immortalis ominis pater noster Leo de iis tulit, qui in inclyta hac urbe ædificare vellent: ac jubemus, ut qui suas ædes renovant, nequaquam veterem modum excedant: ne qui ædificant, vicinorum luminibus & prospectui, contra quam antea res illæ se habuissent, officiant. Non addiderim tamen id obtinere debere, qualecunque jus qui ædificat, habeat, quod ex pacto aut stipulatione peculiariter ipsi competens, veterem formam si velit, mutare permittat. Tunc enim statuimus, ut si pactum aut stipulatio ædificantem juvet, illi secundum pacti stipulationisve vim ædificare liceat: tametsi vicinos, quibus pactum adversatur, oblædere ita videatur. Quia vero patris nostri constitutio dicit, eum qui ædificaturus est, inter suam & vicini domum duodecim pedum interstitium relinquere oportere, & plus aut minus addit, quod nimirum maximam certitudinem facit (nam quod huc atque illuc inclinat, & anceps est, id ad tollendum ambiguitatem non idoneum est) luculenter jubemus, ut inter utramque domum duodecim pedum intercapedo sit, quæ a structura fundamenta continugenti inchoet, atque usque ad summam altitudinem conservetur: tum qui in posterum hoc observabit, ut ei sive novam domum ædificare, sive veterem renovare, sive ex incendio collapsam instaurare velit, secundum sacram legislationem in quantamcunque velit altitudinem domum suam tollere, & fenestras perspectivas, ut vocantur, & luminis tantummodo causa parandas facere liceat: ut tamen ipsi ex hoc intervallo non permittatur vicinum privare aspectu in mare recto, neque coacto, quem is quocunque latere domus in proprio stans, aut etiam sedens habet, *atque ita quidem habet:* ut inter prospiciendum se in obliquum inflectere, sibique ut mare videat, vim inferre, non cogatur. De hortis autem & arboribus in priore legislatione nihil tractatum est, neque quicquam præsenti addetur, neque convenit etiam. Nulli vero ædificaturo domum, si in medio angiportus, aut platea duodecim pedibus latior sit, propterea partem plateæ, aut angiporti adimere, & suo ædificio applicare fas esto. Non enim quod quæ ad rempublicam pertinent oblædere, & ædificantibus attribuere velimus, duodecim pedum interstitium inter domos esse debere constituimus, sed ut ne angustiora inter ædes essent interstitia & ampliora etiam, si ampliora essent, haberentur; ac essent, ut essent, quum vetus spatium imminui non sinamus, ut civitati sua jura conserventur. Si vero vetus ædificium ita constitutum erat, ut minus duodecim pedibus inter utramque domum intervallum esset, fas non sit, ut ultra veterem statum & formam, aut extollatur ædificium, aut fenestræ fiant, nisi decem pedum spatium in medio sit. Tunc enim, ut dictum est, prospectitias quæ olim non fuerint, ædificator facere non poterit. Fenestras autem luminis dumtaxat causa parandas faciet ab area sex pedum interstitio in altitudinem, ut tamen luminari fenestra ad dictum sex pedum in altitudinem, præscriptum confecta nequaquam in suo ædificio id quod fictitia area dicitur facere, & legem circumvenire audeat. Si enim hoc liceat, rursum luminares fenestræ per fictitiam aream prospectitiorum usum explebunt, ac vicino incommodabunt, quod fieri prohibemus: ut tamen nusquam ex pactis, aut stipulationibus ædificatoribus competens auxilium, si quidem omnino tale aliquid sit, perimamus. Insuper quum prior lex jubeat, ut domos antea incendio consumptas, tametsi alteri prospectus in mare præstringatur, centum pedes in altum attolli liceat: & hanc ambiguitatem tollentes sancimus, ut hoc ipsum obtineat, similiter in exustis ædibus & renovandis, & quæ prius non fuerint nunc primum extruendis: ut id posthac etiam in iis, quæ ignis nocumentum non senserint, sed propter vetustatem, aut etiam quamcunque aliam causam ruinosæ nutent, observetur. Et a quacumque ædificanda domo in medio controversorum locorum centum pedum sit intervallum, itaque citra ullum impedimentum structura procedat, etiamsi cuipiam ad alios pertinentis domus prospectus in mare corrumpatur. Qui vero e solis conuinis, aut (ut vocantur) latrinis, sive ad naturæ necessitatem secessibus, aut e scala etiam, aut pontibus parietalibus ad transitum solummodo utilibus, aut ex iis denique quæ *Ἀκτίνια* multi vocant prospectus in mare est, ei impedimentum adferri liceat, si quis intra centum pedes ædificare velit, dummodo duodecim pedes in medio sint. Atque hæc quidem observari placet, quando pactum alicui non suppetit, quod ædificare permittat. Qui vero ex pacto cum vicino inito ædificant, his in eo quod utrinque placuit persistendum est. Tunc enim non observato intervallo ad pactum structuras tolli sinimus: tametsi illis qui pacti sunt, aut qui in ipsorum domus successerunt in maris prospectu noceatur: propterea quod quæ jam ex pactis alicui jura suppeditant, ea per generales leges perimi non conveniat. Insuper placet, ut quæ solaria vocantur, post præsentem legem non ex solis lignis & asseribus fiant, sed Romanensium (quæ vocantur) specie ædificentur: ut etiam inter duo solaria sibi invicem opposita decem pedum intervallum intersit. Quod si propter loci angustiam possibile non sit, alternatim solaria fiant. At si ipse angiportus decem pedibus latior non sit, neutra pars solaria, sive mæniana facere aggrediatur. Et quidem quæ quo dictum modo est, fiunt, ea jubemus, ut a solo quindecim pedum interstitio in altum distent, & nequaquam ipsis columnæ aut lapideæ, aut ligneæ ad perpendiculum in solo substituantur, aut muri substruantur: quo ne qui subsolariis in altitudine, ut dictum est, factis aer existit, is obstruatur, neque inde angustior angiportus publicusque transitus fiat. Vetamus vero etiam, scalas quæ a solo incipiant, & in solaria ducant, in angiportis fieri: quo videlicet ex cautiore structura, eoque quod non ita inter se solaria propinqua sint, leviora aliquando rarioraque, & quæ facilius restinguantur, ex igne civitati, iisque qui domos habent pericula obveniant. Quod si contra nostram legem solarium aut scala fiat, nedum quod factum est, refringetur, verum etiam ædium dominus decem librarum auri mulctam sustinebit: & architectus aut redemptor, qui opus informavit, alteras decem auri libras dependet: & artifex qui fecit, si ob paupertatem mulctam exsolvere nequeat, ubi in corpore verbera exceperit, ab urbe propelletur. Ad hæc jubemus, ut nulli liceat multas deinceps columnas in publicis porticibus a Milio (quod vocatur) usque ad Capitolium (quod vocant) aut domunculis, aut aliis etiam quæ inter columnas fabricari solent, ex solis asseribus obstruere: sed ut istiusmodi domunculæ cum parietibus latitudine plateam versus sex pedes, altitudine vero septem non superent: tum etiam ut per quatuor omnino columnarum interordinia liberi a porticibus in plateas transitus relinquantur & istiusmodi domunculæ, sive officinæ extrinsecus marmoribus adornentur, quo ornamento sint civitati, & oblectamento prætereuntibus. Quæ vero in aliis urbis partibus inter columnas officinæ constituuntur, eas ad eam mensuram, eumque modum confici placet, quam mensuram quemque modum conducere civitati magnificentia tua judicabit: tamen ut æqualitas omnibus modis conservetur, ne quod aliquibus permissum est, aliis prohibeatur. Illud item lege complecti visum est, ne probi viri calumniatorum subdolis commentis oblædantur. Multi enim invidia, non vero quod injuria afficiantur, iis qui ædificare volunt, litem texentes, procrastinandæ ædificationis necessitatem inferunt: ita ut qui ædificare cœperit, deinde prohibitus, opusque intermittere coactus, & in judicium tractus, qua pecunia domum se erecturum sperasset, eam in litem insumat. & (quod omnium absurdissimum est) ubi victricem sententiam obtinuit, velut indissolubilibus aliquibus vinculis irretiatur, dum qui novum opus nunciasset, obtenta provocatione vadimonia expectat, & quod ædificationem impediat, ex vicini incommodis voluptatem capit. Jubemus itaque, si in istiusmodi controversiis adversus decreta judicis provocatio instituatur, ut simulatque subsidiaria actio, sive scripto comprehensa forma a judice data fuerit, etiam vadimonio non observato, victori una cum victo, aut seorsum soli ad magnificentiæ tuæ tribunal ingredi: & adversario, si absit, pro consuetudine vocato sententiam judicis manifestam facere liceat: quo omni dilatione succisa, legitimæ controversiæ imponatur finis: neque si forte hiems adsit, aut appropinquet, dum longa constitutorum dierum tempora expectentur, qui ædificare voluisset, & non jure prohibitus esset, intolerabilia damna sustineat. Similiter etiam, ut si quis in tali controversia, magnificentiæ tuæ judicio non acquiescens, provocare voluerit, confestim consultatio (quomodo vocatur) fiat, nullaque intermissa dilatione, in sacro nostro palatio, & ipsi & victori, prout fieri consuevit, sententia consideranda detur. Sciant vero omnes qui novum opus nunciare ædificatoribus tentant, quod si causa cadant, ipsis & omnia damna, quæ obvenerint, & materiarum, quas litis tempore forte corruptas, aut deteriores factas esse constabit, pretium refundent. Qui autem non jure ad ædificandum aggressi fuerint, hi, si judicio superabuntur, isti, qui opus novum nunciaverit, eaque de re judicium illos sustinere coegerit, damna resarcient. Cæterum omnes istiusmodi lites unius magnificentiæ tuæ tribunalis sententia dijudicari jubemus, & ne alius quisquam gloriosorum magistratuum istiusmodi controversiam audiat: neque eorum aliqui qui de istiusmodi controversia contendunt, militiæ aut fori præscriptione utantur: quo videlicet litigare, aut multas quas gloriosissimi præfecti urbis, dative ab ipso judicis sententia dare jusserit, persundere non cogantur. Verum qui judicio superatus est, per cohortem magnificentiæ tuæ exactionem sustineat, ita ut in hoc nullus fori præscriptione uti possit. Hoc vero magnificentia tua provideat, ne qui operum redemptores aut artifices, ubi opus aliquod inchoarint, id imperfectum relinquant, sed ipsum qui inchoarint, id imperfectum relinquant, sed ipsum qui inchoarit, aut capta mercede perficere opus aut quod inde ædificatori obvenerit, damnum, quantique ipsius interest opus absolutum non esse illi dare cogat. At si forte pauper sit, qui id delinquit, verberibus cæsus ejiciatur urbe. Nec vero alius ejusdem artis, quod ab alio cœptum est adimplere prohibeatur. Quod sane artifices redemptores adversus ædificatores ausos esse intelleximus: qua re intolerabile damnum ædificatoribus machinantur & inferunt, dum neque ipsi quod opus facere cœpissent, huic finem imponunt, neque alios idipsum opus consummare sinunt. Qui vero cœptum ab alio opus ob hoc ipsum, quod ab alio cœptum sit absolvere recusat, similem & ipse cum illo qui opus incorruptum reliquit, pœnam sustineat.

IMPERATORIÆ CONSTITUTIONES (1).

ENIMUNDO BONEFIDIO INTERPRETE.

HERACLII.

1. De Fide.

QUum S. Sophronius tum summo sacerdotio fungens Hierosolymis, subjectis sibi sacerdotibus convocatis synodice demonstrasset, eos qui unam in duabus Christi naturis voluntatem atque energiam affirmarent, palam unam quoque naturam statuere: eique Joannes Papa Romanus assensus esset: Imperator edictum proponit: Neque singularem, neque duplicem in Christo energiam esse asserendam.

2. De Judaeis.

ANno 19. vere ineunte, Heraclius Constantinopoli Hierosolyma proficiscitur, & avehit venerabilia ac vivifica crucis ligna: votisque Deo persolutis, patriarcham Zachariam restituit: Omnes porro Hebræos sancta urbe exigit, edicto, ne iis intra tertium milliare accedere liceret.

3. De foro competenti episcoporum, clericorum, & monachorum.

SCias autem Novellam piorum Imperatorum Heraclii & Constantini, quæ statuit ne episcopus, vel clericus, vel monachus ob pecuniariam criminalemve causam apud civilem vel militarem conveniatur magistratum: sed apud suos episcopos dontaxat, aut metropolitanos, aut patriarchas. Eadem etiam statuit aurea bulla celeberrimi Imperatoris domini Alexii Comneni, vulgata mense Julio indictione 4. anno [*ab orbe condito*] 6589.

LEONIS ICONOMACHI.

1. De Hebræis & Montanis.

ANno sexto Imperator Hebræos (2) ac Montanos ad baptismum adegit.

2. De patrimoniis templorum urbis Romæ: & de capitatione infantium.

FUrore percitus majore homo adversus Deum pugnans, tertiæ Siculi ac Calabri populi parti tributum in singula hominum capita imposuit. Patrimonia quoque templorum Romæ principibus Apostolis consecratorum (quæ pecunia quotannis antiquitus pendebatur talentorum trium semis) in ærarium publicum conferri jussit: & mandavit inspici atque describi infantes qui nascebantur, ut census iste de singulis capitibus (*cephalationem* vocant) exigi posset.

3. De duabus siliquis præstandis provinciarum administratoribus.

IMperator, ruina murorum urbis cognita, cives ita est alloquutus: Vos muris urbis reficiundis cum non sitis pares, nos procuratoribus provinciarum negotium dedimus, ut ultra constitutum tributum in singula nomismata accipiant *miliarisium* unum, idque in ærarium nostrum conferant; ex quo nos muros condamus. Exinde obtinuit, ut binæ siliquæ seu ceratia quæstoribus solvantur. Ceratia autem appellantur duodecim folles, sive nummi.

CONSTANTINI CABALLINI.

1. De reliquiis & intercessione Sanctorum.

IDoneum se Antichristi instrumentum præbuit: atque adeo universali edicto vetuit, ne quis in universum domini servorum Sancti titulo cohonestaretur: quinimo conspui eorum inventas reliquias jussit, prohibuitque eorum intercessionem postulari, quod eos nihil posse diceret. Atque addidit scelestus, Mariæ quoque virginis intercessionem non esse implorandam, nihil enim eam præstare posse. Quin & Deiparam hanc noluit appellari.

NICEPHORI.

1. De militia inopum, de chartiatico, & fumario, & naucleris, & inventione thesauri: & aliis quibusdam.

UT exercitus deprimeret, quid non mali excogitavit adversus Christianos? Primo enim Christianos ex omnibus regionibus in Sthlabinias (3) coegit demigrare, & eorum habitationes divendidit. Quæ res nihil ab hostili captivitate abfuit, omnibus in summas angustias conjectis. Secundum maleficium, imperavit ut egeni militarent, iisque a vicinis arma & stipendia in singulos XVIII. nomismatum darentur; ac census præterea publicus eorum nomine penderetur, id *Allelengyum* vocabatur, quod alteri pro alteris tributi nomine sponsores essent. Tertio, omnium bona inspici, indeque censum in publicum exigi jussit, nomine *chartiatici* præterea exactis in singulos duabus siliquis. Quarto omnes onerum relevationes sustulit. Quinta calamitas, quod ab omnibus sacris ædibus, parœciis, pupillis educandis destinata domo, hospitalibus, ad senes fovendos factis ædibus, necnon ab ecclesiis, atque monasteriis imperatoriis, *fumarium* tributum exegit, ab initio usque sui imperii. Meliora de eorum bonis sub imperialem curam transferri jubebat, nihilominus tamen tributum de his pandendum iis imponebatur, quæ reliquerat in iis ipsis sacris domibus, ita ut multis tributum duplicaretur: interim habitationibus ita exinanitis, ut inde emigrare cogerentur. Sextum tyrannicum institutum, quod a magistratibus inspici res eorum jussit, qui ex paupertie subito ad opes pervenissent: ab iisque, veluti qui thesauros invenissent, pecuniam postulari. Septimum, quod emunxit etiam hos pecunia, qui a viginti retro annis ad præsens usque tempus dolium, aut vas aliquod aliquando reperissent. Octavum: qui ab avis vel proavis hereditatem percepissent, etsi ea divisa jam inde a viginti annis esset, eos pensionem in publicum conferre coegit, utque ii qui extra Abydum mancipia emebant, de singulis duo nomismata solverent, maxime Dodecanesum incolentes. Nonum: naucleros maritime, præsertim minoris Asiæ inhabitantes, & nunquam agriculturam expertos, invitos coegit emere prædia, quæ aliis ipse eripuerat, indeque tributum solvere. Decimum: insignes Constantinopoli naucleros in unum conduxit, iisque duodecim cuique libras auri tradidit: ea lege, ut in singula nomismata usuræ nomine quatuor siliquas solverent: cum nihilominus reliqua etiam vectigalia navigiorum ab iis penderentur.

2. De usura.

USuras de navigiis captatas (cum interim re fœnebri aliis omnibus interdixisset) aliaque infinita mala excogitavit.

3. De vasis sacris & rebus ecclesiasticis.

DUces exercituum jussit episcopis & clericis mancipiorum loco uti, pro sua autoritate in ædes episcopales, & monasteria divertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti. Vituperabat eos qui ab omni ætate Deo aurea vel argentea vasa consecrassent: & res templorum sacras in publicos debere usus converti statuebat.

LEONIS ARMENII.

1. De præfecto pœnam adultero non irrogante.

PRæter vigilem accuratamque reipublicæ gubernationem, summa fuit in eo in flagitiosos severitas, cuius rei exemplum referam. Exeuntem aliquando palatio accessit quidam, quærens suam sibi uxorem a Senatore quodam raptam: idque facinus se ad urbis præfectum detulisse, neque tamen suum jus consequutum. Leo statim mandavit, ut redeunti sibi sisteretur senator reus tam atrocis flagitii, & urbis præfectus. Quo facto, actorem proponere suam causam jussit, qui quum rem ab initio ad finem usque exposuisset, reus convictus probationibus, quum nullum inficiandi criminis locum inveniret, scelus confessus est: & præfectus causa interrogatus: cur flagitium digna pœna ultus non esset, inops excusationis obmutuit. Hunc ergo Imperator statim numere suo exuit, & adulterum ea legibus puniendum dedidit.

THEOPHILI.

1. De imaginibus.

IN eos qui cultum divinis imaginibus præstarent, nimis durum se atque inhumanum præbuit, omnes qui ante ipsum fuere tyrannos crudelitate vincere contendens. Nam Michael pater ejus edixerat, *ne ulli pictæ imagini, ubicumque ea esset, nomen, Sanctus, imprimeretur*, quod id nulli rei præterquam soli Deo congruere putabat. Leo autem & filius ejus Copronymus, *omni earum adoratione prorsus interdixerant*. Theophilus autem *ne pingi quidem eas coloribus concessit*: abjecti dicens animi esse ralium rerum admirationem, ipsamque solam spectandam esse veritatem.

2. De expulsione monachorum.

EDixerunt Theophilus ne monachis ullam urbem intrare liceret: inferatque omni modo ab arceri: atque adeo non tutum erat iis conspici ea in regione. Quin & monasteria atque otii causa conditas ædes hominibus frequentans, mundana fecit hospitia.

3. De connubio Persarum cum Romanis.

PErsæ hunc Theophobum, Constantinopoli abducere, regemque suum facere cupientes, ejus causa aliquoties ad Theophilum legatos miserant, pacta

(1) Miscella sc. nec unius ac certi Imperatoris, ut Leonis & Justiniani: sed variorum Imperatorum, quibus ideo nullos commentarios addere visum est, ut quas pleniores, & ordine meliore aliquando daturus sim. (2) Pleniorem hujus rei historiam vide apud Cedrenum. Hoc accidit anno 14. Leonis: vide Cedrenum in Leonis vita. (3) Sclavinias, Paul. Aquilegiens lib. 24.

pacta simul pacis offerentes. Neque tamen persuaserant Imperatori, ut Theophobum ipsis dederet; sed eum potius patricii dignitate ornatum, sorori suæ matrimonio copulavit: lege etiam lata, quæ Persis conjugiorum cum Romanis licentiam concederet.

4. De tonsura capillorum.

QUia vero a natura paucos capitis capillos habebat, & erat recalvaster: ideo edicto edito jussit crines ab omnibus tonderi: neque ab ullo Romano ultra collum demissos gestari. Sanxitque edictum gravi flagrorum supplicio, priscorum Romanorum virtutem revocare studens.

5. De pœna raptoris equi.

MIles quidam manu promptus equum habuit egregium, qui ipsum sæpe ex prælio incolumem extulerat. Hujus equi amore captus dux sub quo is militabat, quum neque pollicitationibus, neque minis impetraret, hominem timiditatis accusatum apud Imperatorem exautorat. Quum autem Theophilus equum insigni virtute cuperet habere, & missis in omnes partes mandatis talem sibi quæri, atque afferri juberet, eam occasionem nactus dux iste, militi ei equum invito adimit, & tanquam suum Imperatori mittit. Post, quum necessitas bellica plures milites requireret, mandatoque Imperatoris omnes qui arma ferre possent, in exercitum allegerentur: ille etiam miles arma sumpsit, & in prælio fusis suis, quod equum a quo servari consueverat, non haberet, occubuit, uxore & liberis relictis. Vidua amissi mariti desiderio accensa, & quod necessaria pupillis suppeditare nequibat, justitiæ Imperatoris fama instigante, Constantinopolim venit: Theophilumque ad templum Blachernense equitantem de more conspicata mariti sui equo vehi, concitato cursu aggressa frenum equi apprehendit, suum hunc esse vociferans: & non alium, sed ipsum Imperatorem cædi mariti sui causam præbuisse. Perterritus Imperator manere eam jubet, dum in palatium ipse rediret: ac reversus statim ad se vocat, ac de re tota accuratius inquirit. Quam quum ea principio ad finem usque recitaret: illico etiam dux ille sistitur, & muliere jussu Imperatoris occultata, de equo acriter interrogatur: quem quum asseveraret suum fuisse, neque raptu paratum, producitur extra velum mulier, reum de vi peractura. Qua is conspecta diriguit, & aliquandiu mutus adstitit: tandemque ad se reversus, supplex pedibus Imperatoris se advolvit, lacrymans, ac peccatum confitens. Ergo Imperator ejus facultates viduæ, ejusque liberis hereditatis jure addicit: ipsumque dignitate spoliatum exilio perpetuo damnat. Adeo infensus erat & iis qui injuste opes parare intenderent.

BASILII.

1. De judicibus, & foris quibusdam: & de pauperibus lites habentibus.

OPeram dedit, ut justitia vigeret: & æquo jure inter se vivarant subditi, neque a divitibus inopes opprimerentur: propositis passim decretis, quibus injustitie exterminabatur. Judices quoque constituit, amplisque stipendiis, & honoribus auxit jussos per diem sedere pro tribunali, & litigantium causas dijudicare. Ad eam rem loca iis designavit commoda, Magnauram, Circum, & Chalcen (æream portam) quem vetustate laborantem, ruinamque minantem, ad hoc instauravit atque adornavit. Alimenta etiam pauperioribus, quibus judicio erat disceptandum, ordinavit: ne inopia coacti litibus renunciarent.

2. De notis numerorum.

ANimadvertens occasionem maleficii pravis hominibus eo dari, quod numeri quibus (verbi gratia) semissis, sextans, uncia, & similia designantur, per notas recepta antiquitus consuetudine scriberentur: loco notarum literis uti jussit, quas etiam rustici legere possent: & de suo sumptus in chartas, literas atque scribas ipse suppeditavit.

LEONIS ET ALEXANDRI.

De judicibus.

EXistimo equidem, eorum neminem qui judiciario funguntur munere, eo unquam stuporis, aut inscitiæ prorupturum, ut aliter quam ex præscripto legum judicium sententiamve ferre audeat. Quod si quis in tantam evaserit dementiam, reus peractus eas dependet pœnas, quæ legibus sunt irrogatæ. Sin forte nos effugerit, pervigilem tamen illum atque insomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occultum sit, patere potest, effugere non poterit. Tametsi idipsum imprecationibus quoque dirisque execrationibus stabilire ac firmare non ab re alienum censuimus. Inveniat itaque iste & Deum & cœlestes omnes atque incorporeas potestates sibi nunquam non adversantes. Immature ex hac vita excidat potius quam excedat. Incommodis insuper afficiatur perpetuis, ipsius ædium fundamenta ignis tandem devorat, & posteritas eo redigatur inopiæ, ut panem ostiatim quæritet. Atque hæc jure sane optimo, propterea quod leges, quas liberrimas esse oportuit, servas quodammodo atque captivas efficit fictorum pravorumque judiciorum.

CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ.

1. De rebellibus & seditiosis anathemate feriendis.

QUæ autem mense Julio 9. Indict. anno 6534. ab Imp. domino Const. Porphyrogenneta facta est Novella, sanctissimo quoque Patriarcha domino Alexio, & synodo assentiente, quæ decisionis locum obtinet, ut quæ ab Imp. & synodo descripta est, & quæ decernit eos anathematizari, qui defectionem ab Imperatore moliuntur, vel tyrannidem, & ea ratione subjectos adversus eorum dominos incitant, inter alia hoc quoque circa finem expressa definit. Iis qui ab hoc tempore deinceps insidias sunt machinaturi, vel tumultum excitaturi, anathema. Iis qui ipsis opem ferunt, & in defectione sunt socii, anathema. Iis qui consulunt, vel ad hujusmodi incitant, anathema. Iis qui ipsos ad pœnitentiam suscipiunt, quum defectionis pœnitentiam non agant, nec eam relinquant, anathema.

2. De polygamis.

UNionis vero decisio, quæ facta est sub Constantino Porphyrogennete & Romano, Constantino quidem imperante, socero autem ejus Romano patris Imperatoris dignitatem obtinente, anno 6429. indict. 9. & quæ singulis annis legitur in suggestu, mense Julio, hæc dicit circa finem. Deinceps autem communi sententia ac judicio pronunciamus ex præsenti anno, qui est 6429. indict. 9. neminem oportere se quarto (1) matrimonio jungere, se esse omnino rejiciendum: & si quis ad ejusmodi conjugium venire voluerit, esse omni ecclesiastice congregatione privatum, & ab ipso in sanctum templum ingressu alienum, donec in conjugio permanserit. Hoc enim etiam sanctis patribus, qui nos præcesserunt, visum est. Nos vero etiam sententiam apertiorem reddentes, ipsum ut a Christiana republica alienum abdicamus. Ac sic quidem de quarto matrimonio. Ut autem quæ ad alia quoque matrimonia pertinent, decentius constituantur, & non Christiana vita indignam institutionem habeant, de tertio (2) quoque matrimonio definimus, ut non absolute ac simpliciter & temere perficiatur. Etenim a patribus quidem ut sordes permissum est, non sic tune quidem ut nunc, re citra ullum ruborem impudenter peracta, & indiscriminatim contracta: sed quemadmodum si quis qui in domo in angulum incidit, multas sæpe sordes viderit: nunc autem quando libertatem accepit & perinde ac si nihil habeat dedecoris & sordis reputatur, recte visum est hoc repurgare, quemadmodum & turpitudinem non in angulum conjectam, sed in ædibus diffusam, nullo modo permittimus, sed repurgamus, & quod molestum est & indecorum ab eo rejicimus. Quinetiam humanæ cedentes infirmitati, honestatis autem Christianæ vitæ convenientis curam gerentes, hoc in tertiis nuptiis servandum statuimus, ut si quis qui quadragesimum annum excesserit, & nec naturam reveritus, nec honestæ vitæ, quæ in Christianis requiritur, ullam curam gerens, sed sola libidinis perturbatione victus, se in tertium matrimonium projecerit, is cum omni diligentia & observatione sit usque ad quinquennium sacramenti communionis minime particeps: & nec hoc tempus illi contrahatur. Qui enim post annum 40. sordem in Christi ecclesia esse vel dici amavit, quod melioris vitæ argumentum præbebit, propter quos tempus sacramentorum participationis ei contrahatur. Sed & postquam impolluta participatione dignus habitus fuerit, non erit ei permissum in alio tempore ad participationem accedere, quam in sola salutari Christi & Domini nostri resurrectione, per præcedentis jejuniorum abstinentiæ repurgationem. Hæc autem dicimus, quando ex prioribus matrimoniis non fuerint liberi, qui iis post quadragesimum annum tertiam uxorem ducere voluerint. Nam si liberos habuerint, eis nullo modo tertium permittitur matrimonium. Est enim valde iniquum tempestivæ libidini indulgere, priorum autem matrimoniorum liberis non prospicere, ut sint securi, & a molestia & a perturbatione remoti, quæ solent evenire hominibus ex filiorum multorum susceptione. Quod si quis triginta annos natus, ex prioribus matrimoniis habens liberos, tertiæ mulieri conjunctus fuerit, is quoque nulla ei venia data, ad quartum usque annum communionis sacramentorum sit expers: quia manifestum eum sola intemperantia motum, & quod sit carnalis libidinis servus, ad hoc se matrimonium conferre. Et postquam etiam sacramentorum participatione dignus fuerit habitus, semel quidem in salutari Christi, & domini nostri resurrectione: secundo autem in dormitione immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ: & tertio in natali Christi & Dei nostri, quod in his procedat jejunium & ejus utilitas. Sin autem non sint liberi (quia liberorum susceptionem desiderare facile est) condonandum, & sola ea pœna, quæ ab initio & hucusque servata est, in eum animadvertetur. Hæc etiam de tertio matrimonio. Atqui nec secundum (3), nec primum extra cautionem adhibitam relinquimus, sed & illa sic contrahi statuimus, ut nullam malam causam habeant, vel ex rapto, vel ex præcedente clandestino concubitu, sed legitime & ab iis qui ab ejusmodi inquinamentis & fornicatoriæ impuritate mundi sunt. Si quis ergo prædictis constitutionibus neglectis ad matrimonii consuetudinem primam vel secundam processerit, dum Christi ecclesia quæ est pura, immaculata, & sine ruga, salutaribus examinationibus subjicit, nec prius ad divinorum mysteriorum participationem admittit, quam definitum ob fornicationem tempus explevisse cognoverit, nisi forte necessarius e vita excessus urgeat, donec scilicet septimus annus completus fuerit. Sacerdos autem qui ausus fuerit, præter id, quod statutum est, divina participatione aliquem dignari, de proprio gradu in periculum veniat, eo videlicet qui præter formam constitutam divina communione dignus est habitus, ad excommunicationem redacto, usque ad septimi anni complementum.

(1) Quartæ nuptiæ [illegible] omissæ. (2) Tertiæ nuptiæ quemadmodum permissæ. (3) Secundæ & primæ nuptiæ uti permissæ.

IMP. D. CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ NOVELLA SECUNDA CONSTITUTIO DE VOLUNTARIIS HOMICIDIS, SUSCIPIENS QUIDEM EOS PRÆTER VIM PRIORIS, PER COMMISERATIONEM, DAMNANS AUTEM PERPETUO EXILIO, ET BONORUM SPOLIATIONE.

HÆc sancire nunc proposuimus, severitatem quidem prioris constitutionis benigniore ecclesiasticorum decretorum censura commutantes; dissolutæ autem & indulgenti delinquentium disciplinæ, eaque de causa ad imitandum facili, non solum vinculo pœnarum medentes, sed & totius fere substantiæ ad homicidam pertinentis spoliatione, homicidis quidem ipsis de salute, reipublicæ autem ne quis simili moveatur affectu, utiliter prospicientes, ut bonum utrumque tam jus observetur, & magnum divinumque ecclesiarum conservetur privilegium, quam his cautionibus imitationis frequentia coerceatur. Quod igitur attinet ad vitæ rationem homicidæ ordinari jubemus, quemadmodum canonica præscripserit disciplina. Nos autem hac constitutione perpetuo (1) eum damnamus exilio, ab eo loco, in quo scelus perpetratum fuerit. Quo quidem tam punietur reus quam propinquis occisi non majoris fiet tristitiæ & doloris augmentum, quod utrumque forsan non inutile ne assiduo conspectu ejus qui dolorem attulit & defuncti memoria propinqui sponte ad ultionem impulsi malum malo sanare conentur, & homicidii duplicent infortunium. Omnino igitur homicida perpetuo illinc exulet, nec unquam eo revertatur, & terram habitet, quæ injuste sublati fratris sanguinem hiscendo suscepit. Et hanc primum post ecclesiasticam censuram condemnationem ferat: præterea vero bonorum suorum privationem subeat: ne tamen applicentur fisco. Nam si uxor sit homicidii damnato, dotem & propria omnia auferre eam oportet, hoc amplius donationem ante nuptias. Quod si theoretron pacta fuerit, aut aliud quippiam, hujus omnino recuperationem & proprietatem habere, si liberi non subsint. Sin autem subsint liberi, eam habere lucrorum nuptialium usumfructum, observatis omnibus legum præscriptis, liberi autem in trientem reliquæ substantiæ paternæ succedant. Et si quidem homicida proprio motu, aut consilio ac approbatione eorum a quibus examinatur, ad monasticam vitam (prius sceleris purus effectus) transierit, accipiat monasterium tertiam partem illius substantiæ, reliquo triente reservato uxori & liberis occisi in parvum eorum infortunii solatium. Quod si liberi non supersint occiso, inter uxorem & ascendentes triens ille æqualiter dividatur. Uxore autem relictis liberis præmoriente præferantur ii ascendentibus. Sed si nec liberi, nec uxor, nec ascendentes sint occiso, & alii qui lege ad successionem vocantur cognati, diligentiam adhibuerint, ut scelus manifestaretur, trientem accipiant ejus qui injuriam intulit. Sin autem solitariam vitam homicida non appetierit, non triens, sed bes juxta prædictam distinctionem parti ejus qui interfectus est, distribuatur. Præterea nemo eorum qui hujusmodi sceleris convicti sunt, civile officium, aut aliud quodlibet administret unquam, nec si divinum rescriptum impetraverit: sed omnimodo maneant infames, quibus ut viverent tantum benigne concessum est. Cæterum ii omnino tondebuntur, & in numerum monachorum referentur: qui malitiæ exuberantia, præmeditati sunt cædem proximi, & eam prius habito consilio, in animæ suæ perniciem & fratris sui necem, instructi patrarunt. Nec ad tempus modo pœnitentiæ præstitutum, sed quandiu vixerint, in monasterii regula coerceantur. Nam qui aliter sponte interfecerint, sed lascivia (2) & impetu iræ ratione carentis, non consulto & præmeditate ac hujus habita deliberatione arguentur occidisse, perpetuo quidem præter alia omnia subjicientur exilio, non tamen monasticam vitam eligere cogentur.

2. De laicis qui intestati moriuntur absque liberis.

NEc tibi repugnare videatur Novella Imperatoris domini Constantini Porphyrogennetæ, quæ tractat de iis qui sine liberis ab intestato moriuntur, non succedere ex linea transversa cognatos, sed tertiam partem bonorum eorum qui sic moriuntur, ad pias animæque salutares elargitiones procedere, cum eo etiam collectis pretiis servorum ejus qui mortuus est, utpote iis eo ipso liberatis. Hæc enim Novella de laicis loquitur & solis, sicut prædicta Justiniani Novella locum habet in episcopis & clericis, qui ab intestato moriuntur.

ROMANI SENIORIS.

1. De prædiorum acquisitione.

NOvella quoque Cæsaris Romani senioris idem pene statuit: Ne quis ultra conspicuorum & spectabilium magistrorum, aut patriciorum; neque eorum qui imperiis, potestatibus, aut omnino principalibus dignitatibus insigniti sunt & ornati, neque item civilium, aut militarium aut delegatorum magistratuum, aut his substitutorum, neque Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum, aut præfectorum, aut eorum qui sacris domibus præsunt, aut denique ad alium quemvis honorem seculi provecti sunt, prædiorum aut fundorum possessionem, aut emptione: aut donatione, aut alio quovis modo adeat. Eos enim qui post præsentem constitutionem, ejusmodi quippiam moliri & aggredi ausi fuerint, inde jubemus absque suæ pecuniæ restitutione detrudi, propriisque laboribus ac sumptibus fraudari, quos ad rem ornandam & pretiosiorem faciendam contulerunt, atque ipsam prædii æstimationem, si quidem conspicui viri sint & illustres, qui hoc admiserunt, fisco applicari: sin abjectiores sint, & omnino absque ulla pretii restitutione expelli, & meritis insuper pœnis castigari.

2. De rescindenda venditione.

NOvella quoque Cæsaris Romani senioris ita habet: Si deprehensum & exploratum fuerit eos, qui post a se peractam venditionem, si modo testibus peracta comprobetur, ad judicium provocarunt, intra quadriennium (3) id fecisse ac conquestos esse, citra controversiam his succurritur. Succurritur autem, non ut vendita suburbana recipiant: sed ut si quidem emptor quod reliquum est justi pretii expletioni præstare voluerit, hoc ei facere liceat. Atque ita justum (4) rei pretium supplens ac persolvens, ipsa prædia sibi retineat, & qui de facta venditione queruntur, justum pretium quanti prædium ipsum æstimatur, accipiant. Sin nolit emptor justam rei æstimationem complere, pecuniam quam ab iis qui cum eo expostulant, accepit, una cum ejus causis ac usuris restituat, & e prædio decedat venditori restituendo.

3. De prælatione.

SI qui communes ædes, fundum, vineam, aut quamvis aliam rem soli habentes, aut aliter quam communionis jure propinquis prædiis aliqua ex parte permixti aut adjacentes, consortes, vel alioquin vicini & proximi sua alienare aut venditionis, aut emphyteuseos, aut locationis nomine voluerint, ne prius hæc alii cuiquam alienanto, quam testatum iis fecerint, quos in prærogativa [illegible], hoc est, ordine, succedentes diximus. Ut primi, inquam, vocentur permixtim quoque gradu juncti cognati, aut quibuscum aliquid est commune, ut ædes, fundus, vinea, aut quævis alia res. Ejusmodi siquidem cognatos lex præfert. Ubi vero cognati communionem in re non habent, tum anteponuntur qui aliquid in ea communitatis habent. Quibus ii succedunt, qui tantum permixti sunt, etsi omni ex parte ei qui rem alienat, sint externi; deinceps & simul juncti consortes. Postremo qui simpliciter aliqua ex parte rei alienandæ uniti sunt, & vicini. Consortes porro appellamus, quotquot sub eodem censore perscripti sunt, & in censum publicum relati, etiamsi propria tributa diversis in locis pensitent. Enimvero cum multi finibus prædii alienandi circunquaque adjacent, suo cuique ordine testationis prærogativa tribuatur, ut cessantibus forte iis qui jure præferuntur, qui deinceps vocantur, contractum, si velint, inire queant. Quod si æqualibus omnes subnixi reperiantur privilegiis, ut nihil omnino sibi invicem in hujusmodi vocatione præjudicent, eadem quoque rursus fiat denunciatio, ut intra triginta dies justum pretium, quodque verus emptor haud segniter præstiturus esset, si absque ulla mora solventes, pro rata parte vel sponte sua, vel alicujus opera & arbitratu distribuant. Quotquot autem intra præfixum tempus sibi delatam pretii partem non præstiterint, jus prærogativæ amittent: nisi si quis forte eorum captivus est, deportatus aut relegatus: aut ob publica privatave negotia citra dolum absens: aut etiam nondum annum ætatis 25. explavit. Horum enim qui administranda negotia susceperunt, intra 4. menses, cum præsentibus novis emptoribus pro rata portione concurrunt, pretium explentes, quod a minoribus subducta ratione est præstandum, una cum legitimis usuris & necessariis sumptibus. Externos vero emptores in totum semmovent, pretium cum usuris ac sumptibus ipsis restituentes. Quin & in universitate villarum quæ dicuntur, aut prædiolorum (universitatis autem unius sunt, qui ex eadem sunt villa) longe satius est, ut earum habitatores sibi mutuo præferantur. Quod si omnes, quibus in rei distractione prærogativæ jus datur, recusarint, vel eos exploratem fuerit, ei qui rem alienat, & ejus familiæ aut pecuniarii damni, seu multæ autores fuisse, aut ejus corpori ac vitæ insidias struxisse, gravissimamque infamiam peperisse, idque non fortuito, sed de industria, aut per se, aut per suos, hos invito eo qui talia sit passus, nulla ratione volumus ad ipsius prædia aspirare. Post decennium tamen silentio peractum, adversus eos qui quovis modo contraxerint, quive donatione aut testamento quippiam fuerint consecuti, nulla omnino ab iis qui dictis ex causis prærogativæ jus habent, imo nec a fisco controversia moveatur. Occasione tamen dotis, aut propter nuptias donationis, ex testamento vel permutatione, vel transactione & propinquis & externis omnes alienent, absque simulatione nimirum ac dolo. Si vero qui in fraudem nostræ constitutionis alienant, aliud quid facere ausi fuerint, & aliud aperte simulare, si quidem post jusjurandum convicti fuerint, tam ipsi quam qui ita dolose cum ipsis contraxerunt, & perjurii pœnas dabunt, & hi quidem prædio, illi vero clam soluto pretio excident, & utraque fisco inferentur, ut a fisco propinquis venundentur. Sin vero ante jusjurandum deprehensi fuerint tale quippiam egisse, & quod actum fuerit, erit irritum, & qui semel fundum præter juris formulam alienare conatus est, vel invitus postea cogetur iis vendere, quibus jus prærogativæ concessimus. Et hæc quidem ita de his statuenda.

NICEPHORI PHOCÆ.

1. De tetartero, quod est numismatis genus.

NUmisma (5) attenuavit, tetartero excogitato. Cumque eo modo duplex esset nummus, pensiones publicæ graviorem exigebant, minor in sumptibus faciendis dissipabatur. Cumque esset (6) lege & consuetudine receptum, ut omnes nummi imagine Imperatoris alicujus notati, modo ponderi nihil decederet, idem valerent: ipse sua insignes imagine præferri, aliorum depressis pretiis, voluit: eaque re haud leviter subditis in permutationibus incommodavit.

2. De eodem, & de hexagio.

APparet eundem avaritiæ quoque sordibus fuisse contaminatum. Nam cum usque ad eum quodvis numisma *hexagium* (7) penderet, ille *tetarterum* (8) excogitavit pondere imminuto.

3. De prælatione.

NE quod privilegium prætendant pauperes, dum distrahitur prædium a potentioribus, neque ex consortio, neque ex communicatione, licet milites vel etiam cives esse deprehendantur: sed in hoc rursum succedat persona quæpiam potestate prædita, quæ scilicet pauperum hinc inde adjacentium tranquillitatem ac utilitatem possit tueri. Et potentes cum potentioribus duntaxat emptiones contrahere volumus: milites vero & pauperes, cum iis qui parem secum sortiti sunt ordinem ac locum,

4. Ne

(1) Homicidii voluntarii pœna. (2) Homicidii lascivia aut ira admissi pœna. (3) Præscribi quadriennio querelam rescindendæ venditionis. (4) l. 2. l. 8. C. de rescind. vend. (5) Hæc desumpta sunt ex Cedreno in vita Nicephori Phocæ. (6) l. nemo Cod. de veteris numismatis potestate. (7) Sextula Hexagium. (8) Cum itaque nummi veteres essent hexagii, tetarterum effecit, id est, tertiam partem ponderis ademit. Ea est enim hexagii ad tetarterum proportio, quæ bessis ad assem.

4. Ne ecclesiæ prædiis locupletentur, & ne sine sententia Principis Episcopus creetur.

PRæterea ad officium (1) assidue veniens, graviter subditos efflixit, non modo pensionum & tributorum omnigenis rationibus, sed & rapinis intolerabilibus. Ad hæc partem quandam eorum quæ Sanatoribus solabant Imperatores largiri donorum, in fisco retinuit, causatus sibi ad bella gerenda deesse pecuniam. Neque hoc tantum, sed & donationes monasteriis, atque templis relictas a quibusdam piis Imperatoribus, prorsus abolevit, lege etiam lata, *ne (2) ecclesiæ immobilibus locupletarentur bonis*: causatus, Episcopos male prodigere ea, quæ pauperibus darentur, interim militibus deficientibus. Id vero omnium gravissimum, quod legem tulit, cui & episcopi quidam lavas atque adulatores subscripserunt: *ne Imperatoris injussu ullus crearetur episcopus*: & (3) mortuo aliquo episcopo aliquem suorum submisit, qui definitos faceret sumptus: ipse quod erat de reditibus reliquum accepit.

5. Ne de novo construatur monasterium, aut venerabilis alia domus.

IMperatoris autem domini Nicephori Phocæ Novella decernit *non* (4) *esse de novo construenda monasteria*, vel xenodochia vel nosocomia, vel alia sancta & religiosa loca, sed eorum quæ sunt curam geri oportere, & hæc expresse in fine adjicit: Quare ab hoc deinceps tempore, quod est septimæ indictionis initium, nemini liceat, nec loca, nec agros ad monasteria, vel gerocomia vel xenodochia transmittere, sed neque ad metropolim vel ad episcopatum, neque enim illis est hoc conducibile. Si quæ autem prædictæ & religiosæ domus vel episcopatus & monasteria, adeo malam administrationem & providentiam sortitæ sunt, ut locis privatæ destitutæque sint, iis sententia & examinatione Imperatoria, eorum quæ sufficiunt acquisitio non prohibebitur. Cellas autem, & quæ appellantur lauræ in desertis ædificare, quæ non ad possessiones & agros alienos extenduntur, sed soli monastico ambitui seorsum præstituuntur, tantum abest, ut volentibus prohibeamus, ut etiam in magna laude ponamus.

BASILII PORPHYROGENNETÆ.

1. De possessione Ecclesiarum & venerabilium domorum.

QUam quidem Novellam Porphyrogenneta dominus Basilius junior sua Novella sustulit, mense Aprili edita indict. 5. anno 6495. quæ & hæc expresse continet: Imperium nostrum, quod a Deo profectum est, cum & a monachis, quorum pietas & virtus est testata, & a multis aliis, legem de Dei Ecclesiis & sanctis domibus, vel potius contra Dei Ecclesias & sanctas eorum domos a domino Nicephoro, qui imperium invasit, conditam præsentium malorum causam fuisse, & radicem, & universalis hujus subversionis & confusionis (ut quæ ad injuriam & contumeliam non solum Ecclesiarum & sanctarum domorum, sed etiam Dei ipsius facta sit) intellexisset, & maxime cum id re ipsa expertum esset, ex quo enim hæc lex est observata, nihil boni penitus in hodiernum usque diem vitæ nostræ occurrit: sed contra, nullum penitus calamitatis genus defuit. Statuit per præsentem auream bullam, ut lex prædicta ab hoc præsenti die cesset, & deinceps infirma & irrita permaneat, & locum habeant, & in usu sint, quæ de Dei Ecclesiis & sanctis & religiosis domibus factæ sunt leges.

2. De allelengyo communi censu pensitorum.

COnstituit tributum pauperum qui solvendo non essent a locupletibus exigendum esse: quod allelengyum vocabatur.

3. De prædiis potentiorum.

LEge etiam sanxit, ne potentiores multiplicandis prædiis augescerent. Quanquam eadem etiam ab avo ejus Constantino, hujusque socero Romano lata fuit.

4. De præscriptione 40. annorum.

CÆterum Novella lex Cæsaris Basilii Porphyrogennetæ in his quadraginta (5) annorum præscriptionem tollit. Neque rursum inopes, si potentiorum injuriis oppressi fuerint, quadraginta annorum præscriptione repelli: neque ullas prorsus valere præscriptiones, etsi aureis bullis insertæ sint, quæ injuste & fraudulenter inductæ fuerint. Neque ipsum etiam fiscum ullo temporis excludi intervallo, sed ab Augusto principe jus suum revocare, probationesque suas ad illud recuperandum afferre.

ROMANI ARGYRI.

De reditu magnæ Ecclesiæ, & de allelengyo.

INitio imperii bonis ac laudabilibus institutis subditos demeritus est. Principium fecit beneficentiæ in religionem. Cum enim sciret magnæ Ecclesiæ reditus non sufficere, ut qui superioribus temporibus dispensator fuisset ejus, & aliarum quibus hujus clerus de more inserviebat, LXXX. auri libras quotannis ex ærario imperatorio ei pendi jussit. Abolevit etiam allelengyum, quod Constantinus erat sublaturus, nisi mors eum antevertisset.

ZOÆ.

De magistratibus non vendendis.

IMperio Zoæ restituto, quæ sororem Theodoram quantumvis invita, consortem habebat, statim & honorum gradibus senatorio ordini & largitionibus multitudini gratiæ sunt actæ, ac reipublicæ quanta omnino poterat cura gesta. Nam in omnes imperii partes literæ & dicta dimittebantur, quæ & magistratus vendi (quod erat ante factitatum) prohiberent: & omnia injustitiæ genera de medio tolli juberent.

MICHAELIS.

De prætorio, & velamine capitis, & de publicis curatoribus.

CUm autem esset admodum senex, multaque antiqua recordaretur, multas veterum consuetudinum reducere intendit, nihil vel imperio, vel reipublicæ profuturas. Nam prætorium expurgari jussit, & civium capita non liteis, ut nunc, sed byssinis pileis, magnis lineis purpureis intertextis tegi. Et procuratores publicos non ex senatu delegit, sed alios scribarum e numero velocium, in singulis archivis educatorum: & id genus alia multa.

ISAACI COMNENI.

De canonica, & consuetudinibus, quæ dantur pro ordinatione.

DE Canonico autem, & consuetudinibus, quæ pro ordinatione dantur, hucusque vim habet aurea bulla invicti Imperatoris domini Isaaci Comneni, quæ partim ita habet. Statuit vero imperatoria mea majestas, ut etiam in ordinatione sacerdotum & Canonico vetus forma autoritatem obtineat, & nihil in ordinatione Episcopus, qui ordinat, amplius accipiat, quam præstantioris monetæ imperatoriæ meæ majestatis, septem aureos nummos duntaxat: unum videlicet, quando facit simplicem (6) papam, sive lectorem: tres, quando ordinet diaconum: alteros tres, quando sacerdotem, sive presbyterum perficit. Sic similiter pro Canonico e vico triginta infumibula habente, similem aureum unum, argenteos duos, arietem unum, ordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex, gallinas triginta: a vico vero qui viginti infumibula habet, aurei bessem, pro duobus argenteis argenteum, agnum dimidiatum, ordei modios quatuor, vini mensuras quatuor, & gallinas viginti: a vico denique, qui decem infumibula habet, argenteos quinque, agnellum unum, ordei modios duos, vini mensuras duas, farinæ modios duos, & gallinas decem: quemadmodum in veterum actuariorum sigillis præscripta sunt. Atque provincialium conveniens ordinatio Imperatoriæ meæ majestati placuit. Cum hac vero aurea formali bulla, confecta est etiam 15. mensis Januarii, indictionis 10. a sanctissimo illo patriarcha domino Nicolao synodalis annotatio, quæ jubet, ut secundum hanc auream bullam canonica, ac pro ordinatione dantur.

MICHAELIS.

De prælatione in antichresi.

POtior est propinquus externo in rerum soli antichresi.

NICEPHORI BOTANIATÆ.

1. D. solutione matrimonii ob furorem conjugis.

AT vero C. & Cl. Imperatoris domini Leonis Philosophi Novellæ statuunt, ut viro triennium duret, neque intra illud, postquam uxor furere cœperit, conjugium dirimat: mulier autem, nisi quinquennium præterierit, a furente marito non separetur. Legas quoque Novellam Imperatoris D. Nicephori Botaniatæ, quæ de furentibus conjugibus eadem disserit.

2. De relevatione (7) fiscalium debitorum.

BOtaniates cum ad Imperium pervenisset, a Patriarcha, regali fascia tertio die coronatur, ac primum illud liberalitatis specimen edidit, ut quicquid fisco deberetur, id universum citra exceptionem aboleret, ac novas tabulas magnifico edicto institueret.

ALEXII COMNENI.

1. De ætate ineuntium officia.

DE iis autem qui in imperfecta ætate officia, aut dignitates suscipiunt, repositum est in publicis secretis edictum D. Alexii Comneni semper celebrandi Imperatoris: illud etiam cognosce. Habet ita ad verbum: Multi ubi ob denuntiatam reipubl. aliquam utilitatem, aut per ambitionem, qualemcumque dignitatem vel officium, aut capere, aut permutare, aut vendere petierunt: ea in parvos pueros transferunt. Ne igitur hoc fiat, neque tales imponere aut decipere conspiciantur, statuit Imperatoria mea majestas, ut quicunque dignitatem vel officium, sive propter denuntiationem, sive propter benevolentiam aliquam, sive per commutationem, sive in munus & per largitionem, aut dum animum nostrum oblectamus, ab imperatoria mea majestate acceperit: ne quempiam qui honoretur, viginti annis minorem admittat. Quin omnes quicunque per easdem causas, aut dignitatem, aut officium accipiunt, majores viginti annis sunto. Quando vero imperatoria mea majestas non propter talem causam, sed nulla causa interveniente honoraverit quempiam, aut officium donaverit, tametsi honoratus viginti annis minor fuerit, citra dubitationem tamen illi insternuntor. Reponatur igitur præsens hæc tabella inter chartas secretorum nostrorum, ad ostendendam imperandi gubernandique imperatoriæ meæ majestatis rationem, ut hoc modo deinceps in omne futurum tempus efficaciam habeat. Debet autem in ejus qui citra medium honoratur, tabulæ adjici: Insternitor, non impeditur per edictum de iis qui minores viginti annis honorantur, ab imperatoria mea majestate factum. Ac vero esto hoc signum eorum, qui (ut dictum est) citra causam mediam honorantur, tanquam imperatoria mea majestas hoc sciverit. Mense Januario, indictione quinta, per Imperatorem.

(1) Ταξείδιον ita Cedrenus. Locus videtur fuisse ubi vectigalium aut pensionum ducebantur rationes: Galli dicerent: *la Chambre des Comptes ou des finances ou thresor*. (2) *Contra legem* 3. *C. de sacros. eccles.* (3) Regaliorum jus in Ecclesias sibi eodem modo Reges Galliæ adserunt, quod & vocant, *droit de Regale*. (4) Novas religiones, novos ordines; seu novum habitum religionis creari vel adsumi. Sic Gregorius X. in concilio generali Lugdunensi statuit, vid. *c. 1. de religiosis domib. in 6.* (5) Præscriptione 40. annorum inopes non excludi, qui a potentioribus spoliati. (6) Papa simplex, inferioris ordinis clericus, lector, ostiarius, acolytus, dixi *l. 6. C. de episcopali audient.*

(7) Περὶ χρεακοπίας de indulgentiis reliquorum.

2. *De nuptiis amitæ & fratris filiæ cum filio fratris & patruo* (1).

EXtat jussio semper celebrandi Imperatoris domini Alexii Comneni, ad suggestionem proedri illius & hetæriarchi Bardæ Zeri, mense Martio, indictione decimaquinta edita, & ad illius temporis sanctiss. patriarcham dominum Nicolaum, ac sanctam divinamque synodum missa, quæ amitam & fratris filiam cum patruo & fratris filio, tametsi sexti gradus cognationem ea affinitate obtineant, citra impedimentum jungi statuit. Quam jussionem synodali subnotatione, quæ in memorati patriarchæ domini Nicolai codice reperitur, insertam legas.

3. *De sponsalibus Novella celebrandi Imperatoris domini Alexii Comneni, emissa mense Julio indictionis septimæ anni (ab orbe condito) 6592.*

SPonsalium nuptiarumque terminos vetusta superiorisque ætatis legislatio longe separavit: horumque intervallum magis quam Mysorum (2) & Phrygum (3), proverbium (4) notum fecit. Verum quæ sub felicis memoriæ patriarcha domino Joanne Xiphilino synodi opera confecta est subnotatio (cui etiam perpetuo inter Imperatores celebrandum dominum Nicephorum Botaniatem per aureæ bullæ scripturam autoritatem largitum esse compertum est) quæ multum inter se dissidebant, in unum contraxisse cernitur. Qua ratione quod synodica decisio de nuptiis promulgarat, hoc ille disertis verbis de sponsalibus censet, duobus fratribus duos patrueles sponsare non permittens. Atque promiscua quidem plebs indiscriminatim rem aggrediens, & se in synodalis statuti sensum mergere prorsus nequiens, sine ratione quidnam sponsalia essent, fingebat, neque quo pacto cautius firmarentur, exacte constituere valebat. Interdum etiam mentis suæ inconsiderantiam adversus absolutam ecclesiæ normam venditabat. Verum imperatoriæ nostræ majestatis pietas peritiore considerationem auspicata, ubi apparentem contrarietatem recte dijudicasset, per præsentem legislationem, optimam adinvenit consonantiam. Posteaquam enim vetus lex sponsalia in sola contrahentium voluntate constituit, nihilque amplius quam de consensu, instrumentis, atque sponsalitiis arrhis elaborat: nobis autem vitæ negotia ad longe ornatius, magisque sacrum divina gratia devenerunt incrementum, atque hinc non nuptiæ solum, verumetiam sponsalia peragendam sacram benedictionem sibi conjunctam habent: ac certum tempus primæ conjugum conjunctioni per recentiorem sapientissimi Imperatoris domini Leonis sanctionem est promulgatum (in maribus nempe annus (5) ætatis decimusquintus, in fœminis decimustertius: quod profecto tempus ad perfectam conjugum cohabitationem vetus lex sufficiens esse jussit) necessarium esse potentia nostra judicavit, ut per præsens oraculum firmiter definiat, proprie illa esse sponsalia, & revera secundum exactæ synodalis normæ considerationem cum nuptiis æquipollere, quæcunque tempus quod Imperatoris D. Leonis sanctio determinavit, integrum sibi habuerunt, & sacra benedictio consecuta est, atque in illis synodalis decisionis observationem valere debere. Si namque contrahentium alteram partem morte forte aliove fortunæ casu, aut sententiæ mutatione recedere, ad aliudque vitæ consortium transferri contingat: non exiguus hic absurditatis tractus existet, si præambulæ nuptiarum preces in sponsalibus peractæ, tanquam vanum aliquid & temere accumulatum reputentur, & indiscriminatim ea res intelligatur, quasi si Deus per sponsalia inter conjungendas personas introductus non esset. Hoc autem commemoratus celebris. Imperator recte sequutus, sancti universalisque sexti Concilii canonem, qui sponsam, dum sponsus adhuc in vivis est, cum alio in matrimonii consuetudinem coire vetuit, adulterium rem manifeste statuens, cum aperta veteris legis contrarietate pulchre conciliavit. Quoniam post benedictionem sponsis factam, separatio ea secundum ejus vocem justorum sponsaliorum est solutio. Quod si sponsalia quædam secundum multorum consuetudinem congruenter jam contracta fuerint & instrumenta confecta sint, nondum autem statutum tempus, quo Christianis debita benedictio fieri consuevit, advenerit, neque solemnes super desponsatis preces per sacerdotem pronunciatæ fuerint: hæc sponsalia quantum ad exactam ecclesiæ dissertationem, neque esse, neque dici justa possunt: neque vero adversus hæc synodalis subnotatio efficaciam habet, sed tanquam hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata, autoritatem ferunt, vetusque legislatio in illis firmitatem obtinet. Hoc enim pacto cum vetusta lex, quæ antea de sponsalibus promulgata est, integra conservabitur: tum synodi judicium secundum hic (positam) observationem & intellectum, & interpretatum, intactum atque intentatum custodietur. Quandoquidem vero hæc ita sunt explicata, & hæc vera sponsalia designata sunt, quæ cum sacra benedictione, statutoque tempore peracta esse noscuntur: quæ vero secundum antiquiorem legislationem fiunt, veluti hominum placita stipulationibus constabilita vim habere, atque soli priscæ legi, quæ certas personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibita recensuit, in his valere concessum est, quiddam cum convenienti Christianis honestate conjunctum, præsenti oraculo nunc etiam addi oportet. Quia enim non secundum exactam, convenientemque rationem veteris, novæque legislationis decreta peragebantur, sed promiscuum vulgus antiquiori legum autoritati adhærescens, post septennale tempus citra dilationem sponsalia celebrabat: ac pro arbitrio quisque ad desponsatas ingrediebatur, continua consuetudine atque libertate congressos ad colloquia amoris flammam accendens: sacratior autem pars Novellam Imperatoris jussionem secuta, inter sponsalia & nuptias distinctionem ponebat, primum preces sponsalitias, ac deinde matrimoniales conjungendas accinens: atque conjunctim simul & eodem tempore, quando interea vel minimum quidquam incideret, isthæc perficiebantur, & sponsalia nuptiæque uno spatio peragebantur: hoc tanquam sine disquisitione fiat, nostra pietas corrigens per præsentem generalem jussionem sancit, ut qui ad annum contrahentium septimum, & deinceps usque ad decimum quartum, aut duodecimum velut imaginarii sponsaliorum contractus fiunt, legitimorum firmorumque sponsaliorum vicem non obtineant: sed tantum tanquam confirmatæ stipulationes habeantur, atque secundum aliorum contractuum naturam operentur. Et ad hunc quidem modum apud omnes subditos nostros illa obtineant: ut tamen interim vetus lex, quæ de sponsalibus promulgata est, in personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibitas plenam efficaciam habere debeat: idque quo is status quem in Christianorum republica vigere convenit, augmentum accipiat. Nam tametsi ea res secundum exactam rationem perfecta sponsalia non sint: attamen quia quod agitur, sponsaliorum propositum habere videtur, atque inde nuptiarum fundamentum jaci incipit: magna profecto ratio est, quamobrem a lege prohibitæ personæ iterum impediantur, adeoque nemo impudenter procari præsumat, ut iis uxorem assumere audeat, quam vetus lex sponsam alicujus factam, diremptis sponsalibus in alterius manum convenire non sinebat. Veruntamen ubi id tempus advenerit, quod sponsalibus simul & nuptiis convenire judicavimus (ubi nempe fœmina duodecimum annum, masculus vero decimumquartum excesserit) tunc in primis sponsalia decantandis sacris precibus, illorumque solemnibus (arrha videlicet, gratoque desponsatis osculo) observandis perficiantur: atque deinde exiguo longioreve tempore, quomodo contrahentibus visum fuerit, intermisso, citra recusationem legitimæ etiam nuptiæ procedant: non autem multum disjunctæ res simul uno die, & sæpe una hora effectum sortiantur. Taliter enim ordine in nuptiis procedente, cum lex vetus, quæ prohibitarum personarum catalogum fecit, illis non permittens ad sejunctam cognatæ personæ sponsam ingredi, observabitur: tum sapientissimi imperatoris Novella jussio decore in omnibus & valere & in republica obtinere conspicietur: quin & contrahentes personæ ab intempestivis & indecoris congressibus cohibitæ, castam vitam ducent, opportuno tempore, quando sponsalia nuptiasque ipsis perfici conveniet, cum sacra invocatione invicem congressuræ. Quod si quis contra atque præsenti potentiæ nostræ constitutione prohibitum est sponsalia conficere præsumpserit, neque hæc generaliter & adversus omnes promulgata, quæ in posterum obtinere debent, ab ipsis Calendis ineuntis mensis Julii instantis 7. indictionis anni 6592. sequi visus fuerit, & ante legitimum tempus, sacramque benedictionem arrhas pacisci fuerit ausus, aut etiam in mutuum conspectum contrahentibus personis convenire, atque inter se promiscua omnia habere permiserit: tabellio qui arrhabonicum contractum conscripserit, a sua statione removebitur; qui vero ante tempus sponsalia confecerint, humanæ divinæque iræ se obnoxios reddent. Fiscus namque propter præsentis jussionis contemptum per rerum domesticarum secretarium positam ex stipulatione in instrumentis pœnam ab ipsorum singulis integram exiget. Credimus vero etiam ipsum Deum adversus hoc insurrecturum, quod inter juvenes nequitiam palam, & destinato introducere non abhorrent. Etenim si vetus lex irrita facta est, & perfecta sponsalia confici nequeunt, verum recentioris legislationis præscriptum ad effectum deducere contrahentes recusant: quid aliud faciunt, quam homines sibi mutuo secundum legem non obstrictos, contra legem inter se corrumpi sinunt, juvenumque animis lascivos amores per pollutam conversationem ingenerant?

4. *De solutione sponsalium.*

MEnse Martio, indictione decimaquinta, anno 6600. suggestio Curopalatæ & magni Drungarii Vigilæ D. Jo. Thracensis, ex qua declaratio facta est Imperatoris D. Alexii Comneni, præcedentem ipsius Novellam de nuptiis confirmans, ac statuens, ne dissolvi possint sponsalia quæ sacra benedictione munita sunt. Domine mi sancte, cum quidam nuptiarum repromissiones liberorum suorum nomine contraxissent, deinde displicerent conventa, & sponsaliorum contractum rescindere conarentur, cumque supplicassent sanctæ tuæ majestati, & ad forum hippodromi remissi, in eo insisterent, ut pœnæ instrumento sponsaliorum comprehensæ præstarentur, & sponsalia dirimerentur, Cum autem alii contradicerent, oportere hæc indissoluta manere, non ut antea, datione pœnæ dissolvi, & Novellam tui imperii constitutionem de sponsalibus, ante aliquod tempus emissam in auxilium suum allegarent: quæ a veteribus legibus recedens, fecit ne aliter perficerentur sponsalia, quam si mas decimum quartum ætatis annum excessisset, fœmina autem duodecimum, solita precatione in sponsalibus facienda, cum aliis solemnibus observationibus, nimirum arrhabone & osculo; ut inclyto Imperatori D. Leoni Philosopho constitutum est: & brevi temporis spatio, vel etiam majusculo, ut iis qui contrahunt placuerit, nuptias differri: non eadem die vel hora concurrere: Divisum est judicium in diversas sententias: Sunt enim qui censeant præstandas esse pœnas, & sponsalia solvi debere: allegantes si id non procedat, nullam inter nuptias & sponsalia fore differentiam, si quidem nuptiarum prærogativa sponsalia ornentur. Præsertim cum arrhabonis ea sit natura (quemadmodum lex ait) ut si is qui dedit non impleat ea de quibus convenit, amittat datum: sin autem is qui accepit, reddat in duplum. Alii e contrario indissoluta manere sponsalia putant: dicentes non esse consentaneum, ut quæ post liberorum perfectam ætatem simul parentibus placuerunt, eorum consensu & sacris precibus obsignata, datione pœnæ rescindantur: hoc enim conveniens esse, & accipere quando nudum vinculum processerit, aut etiam sponsalia post septimum annum initiata fuerint juxta veterem ritum, quæ nec sponsalia esse tuæ majestatis lex demonstrat. Sic igitur divisis judicum sententiis, tuæ majestati vilis servus ejus refero, quærens utri sententiæ adjicere se oporteat. Utraque enim pars probabilia proferre videtur. Et per venerandum rescriptum dari mihi postulo interpretationem, quæ dilucide pureque dubitationem solvat. Legis enim vigorem obtinebit in posterum: & oportet certam puramque esse sententiam, ne postea amplius in controversiam revocetur. Et interrogationem quidem meam sancta tua majestas æqui bonique consulat. Ego vero audacter etiam de tempore refero. Vilis enim servus tuus arbitror justum non esse, ut eodem tempore sponsalia & nuptiæ definiantur: sed parvam aliquam prærogativam

(1) Permissis etiam in sexto gradu. (2) Mysorum ultimus, proverbium. Mysorum populus contemptissimus habitus fuit, Cicer. orat. pro Flacco, & Strabo 12. (3) Phryx plagis fit melior, proverbium, vid. Cicer. pro Flacco. (4) Proverbium de Mysis & Phrygibus versibus trimetris hujusmodi fuit: Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα, τὸ δ' ἐ[illegible]ρίζειν χαλεπόν, sunt separati Mysorum Phrygumque termini, sed dignoscere perquam difficile est. Hi enim populi non satis stabiliter [illegible] sunt [illegible], [illegible] sedes, sed subinde aliunde, alio depulsi terminos incertos reddiderunt, vide Strabonem 12. Plinius quoque Mysiam in Phrygia collocat, vide Plin. lib. 5. Hinc Plutarchus ἐν Ὑγιεινοῖς [illegible] esse philosophorum & Medicorum professionem, non aliter Mysorum Phrygumque fines.
(5) Vid. Nov. Justin. 100. c. 2.

vam vel in tempore habeant nuptiæ, & a sponsalibus differant, quæ in eo nuptiis sint luseriores. Etenim hoc valde profuturum spero Reipublicæ. Nam parentes amore quo in liberos affecti sunt victi, & quamprimum iis providere festinantes, & securitatem adipisci, temporis angustiis impediti, moleste & graviter ferunt. Sunt autem qui & ex contemptu mentiuntur annos, amore liberorum ad perjuria impulsi, quod si sublatum fuerit, & diminuatur sponsaliorum tempus, tum & quæ ex contemptu vecordia parentum sanabitur, & quæ ex hac contingere suspicamur mala, mendacium & perjurium, convenienter reprimentur. Et sanctum Imperium tuum gloriæ, magnificentiæ & honoris fructum ineffabilem percipiet, & assiduas intensasque preces, quandoquidem subditis conducibilia, utilia & salutaria semper procurat. Si imperium nihil aliud est quam legitima præfectura: leges autem Rempublicam tuentur indemnem, procul expellentes & ejicientes ea quæ civili administrationi officiunt: regibus autem permissa est legis ferendæ potestas: opus sane regium ad communem reipubl. utilitatem, legum interpretationem, ab iis qui rerum potiuntur, fieri, & earum quæ deficiunt, ad implementum solidi, & ad earum quæ obscuræ sunt dijudicationem, quas vel ipsi sanciverunt, vel ante latas offenderunt, ab his exponi. His convenienter cum nostra majestas Julio mense præcedentis sextæ indict. anno 6592. legem fecisset, & Novella (1) constitutione D. Leonis philosophi & Imperatoris fundaretur definiente *ut prima contrahentium conventio sacra* (2) *benedictione initiaretur*, ipsa videlicet sponsalia, & tempus certum, quod utique & ad nuptialem conjunctionem sufficere lex antiqua statuit: instituit ea esse propria sponsalia, & vere nuptiarum potestatem habere, quæ & tempus Leonis Novella definitum integrum habent, & subsequentem sacram benedictionem noverunt: & in his sponsalibus synodalis decisionis observationem in nuptiis obtinere, quemadmodum & quæ tempore beati patriarchæ domini Joannis Xiphilini ex synodali consultatione emissa declaravit annotatio. Cui & inter principes inclytus D. Nicephorus Botaniata robur invenitur tribuisse. Diserte namque pronunciat: duos fratres non adsciscere sibi duas consobrinas per sponsaliorum conciliationem, neque etiam conjungi vetitis personis synodica decisione hujusmodi sponsalia contrahere licere. Quin potius etsi personæ hujusmodi sponsalia contraxerint, quæ alterius forte partium morte dissoluta sint, superstes alia sponsalia prohibebitur contrahere cum ea persona cum qua, si nuptiarum societas ei processisset, cum defuncta persona contractum inire non posset. Et secundum ea quæ in hac ab imperiali nostro culmine de his præscripta sunt, gubernari constituit eos qui nostræ orthodoxæ & Christianæ reipubl. sunt subjecti, *neque omnino sponsalia initiari umquam, aut actum proprie sponsaliorum nomen sortiri, nisi in iis sacra peragatur benedictio, & nuptiis præstitutum tempus habeant*. Etenim quæ aliter factæ fuerint, non sponsalia proprie, sed hominum placita per stipulationem confirmata censeri, & tanquam talia effectum sortiri, veteremque legislationem in his vim suam obtinere. Et hæc quidem ab imperio meo accurate tunc constituta sunt. Cæterum, quia nihil de eo quod magnifice suggessisti edictum est, quæ dictæ Novellæ constitutioni desunt, nostra adjicit potentia, & definit, talia sponsalia quæ proprie sponsalia sunt immota manere & inconcussa, ac indissolubilia, utpote Deo inter eos qui conjunguntur interveniente, & primam vitæ conciliationem confirmante corroboranteque, per sacrarum precum recitationem. Nunquam vero ipsa pœnarum resolventur dationibus. Neque enim hæc ex hoc tempore contrahentium instrumentis adscribentur. Nam quando solis pœnis corroborabantur, & eæ adscribebantur, datione etiam earum infirmabantur dissolvebanturque: nunc autem cum Deus disjuncta conjungens, sponsalia roborat & constabilit, indissolubilia prorsus remanebunt, quin facimus ut horum solutio perfecti matrimonii esse censeatur; perfecti enim matrimonii dissolutionem facere videbuntur, qui hæc sponsalia dirimere conabuntur. Sic igitur probabiliter & cognatæ personæ, prohibitæ cum sponsa, vel sponsæ sorore nuptias, aut sponsalia primas coeuntium conventiones contrahere, ab hujusmodi contractibus arcebuntur. Si quidem nuptiæ juxta tempus antiquis & recentioribus legibus nostraque Novella constitutione præstitutum servabuntur cum solitis his observationibus. Nec licebit cuiquam eorum qui in republ. nostra degunt, præter ea quæ præsenti majestatis nostræ constitutione vetita sunt peragere quidquam, nisi Imperator (ut sæpe accidit) sponsalia, & ex sacra benedictione conciliationem intra definitos annos per dispensationem (3) quandam sponsis permiserit. Licet enim quibus a Deo rerum humanarum dispensatio commissa est, supra leges dispensare, ut philosophorum summus, & veteres legislationes dicunt. Licebit igitur Principibus, quando voluerint, in angustum cogere & contrahere per dispensationem & utraque sponsalia: nimirum, quæ secundum antiquam legem præscribuntur fieri non minoris ætatis, quam annorum septem, quæ & imperfecta sponsalia censentur: & ea quæ juxta Imperatoris D. Leonis philosophi summi legem cum sacrarum precum recitatione celebrantur, & perfecta sponsalia existunt, utpote cum nuptiis concurrens tempus habentia, & conjunctionem sponsorum quæ per sacram benedictionem fit, nimirum perfectas nuptias intra præstitutos ipsis annos circumscribere, ante hanc lata constitutione ab Imperatore philosopho summo. Nam ut & sponsalia & ex sacra benedictione conjunctionem sponsis intra præfinitos annos princeps decerneret, ab eo constitutum est. Quod si sponsalia non sint perfecta, quæ per precationes in ipsis arrhis sponsalitiis confirmationem non acceperint, neque definitum nuptiis tempus consentaneum acquisierint, qui sponsis conventionem ex sacra nuptiarum benedictione decreto suo permittit, puberibus hanc & impuberibus sponsis omnino decernere. Et hæc quidem ab Imperatoribus per dispensationem quandam efficientur. Non permittent tamen naturalem concubitum, sed ab eo repellent tam eos qui per sponsalium sacram precationem initiandi sunt, quam qui per divinum carmen nuptialium precum conjunctionem suscipiunt, intra annos declaratis sponsalibus & nuptiis præstitutos, & tam juxta leges antiquas quam Novellas philosophi regis constitutiones. Tunc enim naturalis coitus his concedetur, quando & ab initio lege definitum est: nimirum mare decimum quartum annum excedente, & fœmina duodecimum. Donec autem vel ambo, vel alter eorum definitum annorum spatium percurrerit, eis non dabitur conjunctionis naturalis potestas, illo a parentibus exigendo, ne circa hujus rei custodiam negligenter & segniter se gerant: ne præter decorum & ab initio definitum naturali coitui tempus ad se invicem conveniant. Si enim per eorum incuriam hoc perpetratum fuerit, tam qui perpetraverit, quam parentes ejus, subjicientur pœnis legitimis eorum, qui virginem intra præstituta nuptiis tempora corruperunt. Sed & si cum Princeps per dispensationem aliquam tempus sponsaliorum, vel nuptiarum præciderit, contigerit ante benedictionem nuptiarum & coronatum, post sponsalia sacris precibus initiata sponsos morte separari, superstes persona contrahere nuptias prohibebitur, cum quibus contrahere prohibetur jam dicta synodali consultatione. Non erit enim superstitibus permissum ab hujusmodi personas ingredi, quod tempus perfectorum sponsaliorum non invenitur concurrens. Nam quæ per Imperatoriam dispensationem peraguntur, idipsum dispensationem pro tempore ferunt auxiliantem. Leges enim, ut sæpe dictum est, legem condere & dispensare Imperatoribus permiserunt. Nam etsi in imperfecta ætate sponsalia, & nuptiæ fiant, cum talibus certe personis contrahere prohibebuntur, cum quibus contrahere perfectæ nuptiæ, & perfecta sacris initiata sponsalia non sinunt. Et hæc obtinebunt etiam in his quasi perfecta æstimentur contrahanturque, quæ & in perfectis nuptiis obtinent, quæ sine Principis dispensatione fiunt. Constitutione igitur ante promulgata Junio mense VII. indict. anni 6591. juxta omnia quæ ita disposita sunt inviolabiliter obtinente; nullo enim modo per præsentem constitutionem mutilata est, quin potius repletur & ad integritatem reducitur. Quæ vero nunc per præsentem & in perpetuum valituram constitutionem nostra definivit serenitas, omnibus omnino manifesta quam primum fieri curato, illustrissime Curopalata, & magne Drungarie (4) Viglæ: ut nemo eorum qui sub ditione nostra sunt, ignoret ea quæ pro ipsorum utilitate a nobis sancita & constituta sunt. Nam omnem Christianissimam multitudinem præsenti constitutione frui volumus, ne quis ex omnibus ignorantiam hujus constituti juris unquam prætendat: cui debes auxilio esse in omnibus judiciis, & omnibus quæ nostri imperii sunt provinciis, & apud omnium ecclesiarum quæ in iis sunt Præsules, eosque qui observantur ab omni Christiana civilitate. Actum Martio mense præsentis XV. indict. anni 6600. Excepto eo quod etsi sponsalia sacra precatione initiata debeant indissolubilia manere, non omnino tamen nuptiæ posthac indissolubiles servabuntur. Sed quibus ex causis hæ solutionem admittunt, iisdem & sponsalia dissolventur. Mense Martio indict. 15. rubris literis.

5. *De chartophylace.*

IMperium meum, quod ecclesiasticæ honestatis maximam curam gerit, & bonum quidem ordinem cum in omni civili ratione quærit, tum autem multo magis in rebus divinis eum versari studet, quæ unicuique gradui ecclesiastico sunt ab initio tributa privilegia, & eam quæ in his hucusque obtinuit constitutionem, deinceps quoque esse immutabilem, & perseverare vult, & censet, sanctissime Domine, utpote quæ per tot annos suscepta, & in usu civili longo tempore versata, & ab alio in aliud immutabilibus hucusque transmissionibus vindicata, ac confirmata sit. Sed quoniam Imperatoria mea sublimitas didicit, nonnullos antistites contentione quadam & gloriæ studio incitatos velle chartophylacis privilegium minuere, & canones in medium adducentes, per eos contendere illum ante antistites sedere non oportere quando aliquo usu exigente oportet eos convenire, & considere ante excessum ad tuam sanctitatem: non ferendum regiæ meæ majestati visum est, ut res quæ tanto tempore approbata est & a prioribus patriarchis, & ab aliis antistitibus, sed & ab iis qui nunc ob rem non honestam contendunt, longissimi temporis silentio nunc obiter aboleretur & tanquam neglectum quidpiam convelleretur. Hanc ergo rem decernit esse valde rationi consentaneam & justam. Si enim contra vellent antistites immobilia non movere, nec ea quæ iis qui prius fuerunt patribus placuere: sed & quæ iis ipsis longo silentio, & hucusque patientia, probata fuere, rursus in certamen non deducere, recte se haberet, & eis magna gratia haberetur, quod pugnandi studio abjecto, pacem & quietem promisissent. Si autem etiam adhuc nonnulli, verba canonis usurpantes (a sententia enim longe absunt) voluntatem suam confirmare conantur, & non recte ordinem ad id quod est inordinatum transferunt; permittit quidem imperatoria mea serenitas canonis interpretari & declarare contextum, qui facile comprehendi potest, & pulchre discerni iis qui exacte penetrant, & canonicum sensum attingunt. Hoc autem utique ipsum in antistitibus increpat, quod cum canonem scirent, & ejus verba perfecte intelligerent, suam ipsorum conscientiam præter rationem conculcarent, & dum disturbaretur canon, tolerarint, & in anterioribus chartophylacibus inferiorem sedem elegerint. Et his mercedem contemptionis sacrorum canonum, dat expulsionem ad proprias ecclesias: canonem ecclesiasticum hic subsequens, & canonum contemptoribus sacros illos canones in subsidium opponens. *Neque enim pontifices occidentalium præsules, qui longo tempore sibi traditorum ovilium curam non gesserunt, nec ut oportebat iis præfuerunt, dicere possint, hostium rabiem quæ per orientem grassata est, impedimento fuisse, indeque rationalium ovium episcopatu esse spoliatos.* Et quod ita quidem a meo imperio dispositum est, judicium ipsius rei gestæ reliquit. Quoniam autem & illud ad aures ipsius perlatum est, aliquos ex ecclesiæ clero in ferendis suffragiis præteriri, iisque præferri nonnullos inferiores forte & ætate & statu vitæ meliore, & qui non multum pro ecclesia laborarunt: ea res nequaquam visa est sacra antistitum synodo digna. Unde religiose simul & regie mandat, ne ludatur in non ludicris, neque affectui indulgeatur in divinis, (ubi enim anima est id quod periclitatur, cujus alterius cura gerenda est?) illi autem præferantur aliis, & in suffragiis hono-

(1) *Nov. Leonis* 74. & 89. (2) *Novella Leonis* 109. (3) Οἰκονομίαν, Indulgentiam: unde & οἰκονομεῖν veniam dare. (4) De Drungario Biglæ, vel Vigiæ dixi quædam in Nomenclatore meo Harmenopul.

honorem ferant, quos cum doctrina vita ornat inculpata: aut deficiente forte doctrina, diuturnum tempus, & multus circa ecclesiam labor, defectum implent. Sic enim & suffragiis recte judicent, nec in suæ animæ condemnationem arguantur, Deo sententiam ferentes.

6. *De doctoribus.*

NOta ex hoc præsenti canone, potestatem docendi populum solis episcopis datam esse: & magnæ ecclesiæ doctores patriarchæ jure docere. Hoc autem etiam ostenditur ea Novella illustris Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ describit & quomodo & quinam debent in ecclesiis eligi, & decernit omnibus doctoribus tam iis qui sunt extra ecclesiam, quam iis qui sunt intra, tres asperorum (1) libras, & frumenti modios quinquaginta, & hæc aperte decidit. Sit autem & hic doctoribus honor tributus, ut iterum in propriis ecclesiis, propter quas secesserunt, statim post officiales proximi patriarcha assideant, tanquam ejus personam repræsentantes. Audimus enim eum qui Pontificis locum tenet maximum gerere honorem: & nemo poterit ad hoc contradicere. Qui autem & verbo & opere digni sunt, quorum ratio habeatur, ad doctrinæ ministerium introducantur, & per docendi munera ad officia provehantur. Propterea enim mortuo qui erat eo tempore patriarcha, nec ipsi docere possunt.

7. *De electis ad orientales ecclesias.*

LEge jussionem, quæ mense Novembr. 2. indict. emissa est, illustris imperatoris domini Alexii Comneni, decernentem, eos qui in orientales ecclesias electi sunt, & iterum suas habere præposituras & adelphata, & officia: *Didicit* Imperium meum, sanctissime domine & universalis patriarcha, quod cum in Dei ecclesia electiones procedant quidam eorum qui electi sunt, in monasteriis prioratum tenentes, & administrationem habentes, vel alia etiam ministeria exercentes, & omnino monachi existentes, alii autem in magna Dei ecclesia, & aliis ex officiis, & aliis quibusdam ministeriis, ea quæ victui sufficiunt, possidentes, ægre ferunt pontificale jugum subire, & illis ecclesiis præesse, in quas renunciati sunt: veriti ne, quum ejusmodi ecclesiæ in orientis partibus sitæ sint, eis necessaria desint, utpote cum ecclesiæ, in quibus electi sunt, reditum non ferant, & sint ipsis omnino inaccessæ: priventur autem & ipsi, eo quod illarum regionem suscipiant, præfecturis & œconomiis quæ sibi adsunt, & aliis muneribus & iis quæ simpliciter dicuntur, adelphata, & officiis, & quibusdam aliis ministeriis. Meum itaque statuit Imperium, ea quæ ad ipsos pertinent, dispensativa quadam ratione disponens: ne quis propterea pontificale jugum subire recuset, ii enim omnes rursus fruentur iis quæ sibi adsunt præfecturis, & œconomiis, & aliis ministeriis, ac muneribus, & officiis, & quæ illis adsunt adelphatis: & doctrinæ rationem subeuntes, a se suscepto ordine perfectivo, illorum quoque reditus libere percipient, donec remissionem acceperint, & ab ea quæ nunc est cleri calamitosa sorte, ad meliorem cleri successum eis attributarum ecclesiarum, quæ ab eis, ut diximus, adiri non possunt, ut quæ ab infestissimis teneantur hostibus, pervenerint. Sed hæc quæ a meo imperio constituta sunt, locum non habebunt in officiis, vel gradibus sacerdotum, diaconorum, & cæterorum cleri magnæ Dei ecclesiæ. Pone ergo præsentem constitutionem in codicibus chartophylacii, seu tabularii magnæ ecclesiæ.

8. *De erigendis episcopatibus in metropoles.*

INterim autem scire debes in mense Maio, decima indictione, anno 6565. exiisse edictum ab illustri Imperatore D. Alexio Comneno, continens, cum metropolis Basilæi, & metropolis Madytana viduæ essent, & antistitum electionem fieri oporteret, exurrexisse Heracleanum & Ancyranum (2) metropolitanum, & dixisse non debere eas ecclesias, etiamsi metropolium dignitate honoratæ sint, a magnæ ecclesiæ partibus antistitem suscipere, sed ab ipsis, eo quod Madytana quidem ecclesia sit Heracleæ episcopatus, Basilæi autem ecclesia sit Ancyrani metropolitani episcopatus. Et cum usi essent ii metropolitani duodecimo canone Chalcedonensis synodi, decernente, servanda veræ metropoli jura quæ illi adsunt in honorata ecclesia, decretum fuit imperiale in præsentia tunc convocatæ synodi consentientis, unaque decernentis, licere Imperatori pontificalem thronum ecclesiis largiri, & episcopatus, vel archiepiscopatus in metropoles erigere: eaque quæ ad electionem pertinent, & reliquam dispositionem prout ipse voluerit, describere: nec a canone impediri, qui statuit metropoli jura servari, quæ illi adfuerunt ab initio in honorato episcopatu. Et lege hoc edictum quod interpretatur, quomodo debeant servari jura antiquæ metropolis. & non dividendam esse unam provinciam in duas. Hoc ipsum autem edictum post decretum quod continet, debere ecclesias quæ sunt honoratæ, jussu imperiali a throno Constantinopolitano præsulum electionem accipere, nec eos qui paulo ante erant, metropolitanos ullam in eis partem habere, hæc quoque expresse continet. Quoniam autem rursus quoque antistites Chalcedonensis synodi canonem adducentes, eos qui jussu Imperatoris altiore throno digni habiti sunt, dicebant præter canones honorem perfectiorem consequi & rationis expertes eorum appetitiones coerceri volebant. & canonicam auctoritatem afferebant: imperium meum, & Imperialis potestas, quod ei a divinis canonibus datum est privilegium, neglectui haberi non sinens, & antistitum ob honoris provocationem supplicationes, ut non canonicas, neque legitimas, appellationis eventum accipere nolens, statuit episcopatum non aliter in sublimiorem thronum erigendum, archiepiscopatus scilicet, vel metropoleos, quam si Imperator illius temporis, proprio motu impulsus, gratia humana non intercedente indecora, voluerit illam quæ est superior, ac eminentior, dignitatem ei præbere, vel propter civitatis honorem, vel propter ejus fidem in sanctam ecclesiam, vel ejus qui illi præest virtutem honorans, & ex eo sua sponte incitatus ad largiendum honorem. Ac ei quidem qui propter humanam affectionem, & mores non laudatos, ordinem sublimem largitur, divinorum canonum metus incutitur. In quos ne sæpe Imp. incidat, permittit & sanctissimo ejus temporis patriarchæ, ne aliter a quovis allatam de cujuscunque ecclesiæ primatu chartam confirmet, nec ejus præsulem inter archiepiscopos, vel metropolitanos recipiat, quam postquam de ea re ad Imperialem potestatem retulerit, & quid sacris cautum sit canonibus docuerit, intellexerit quod Imperator, proprio motu justa de causa ecclesiæ hunc honorem largitus est. Tunc enim & eam admittet, & in eorum qui sub se sunt antistitum numerum illum cooptabit, qui præstantiorem honorem ab Imperatore sortitus fuerit.

9. *De testibus, & benedictione matrimonii servorum.*

LEge etiam Novellam Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ edita est de non admittendis testibus qui contra opponuntur, quando testes adducuntur ab eo qui ad libertatem proclamat: & de eo quod liberi servi non fiant qui sacram benedictionem acceperint, quæ his verbis hæc persequitur: *Duo* hæc ad aures mei Imperii pervenerunt, sanctissime domine, quosdam eorum qui ad sanctum & magnum divini verbi sapientiæ templum accedunt, ad libertatem proclamantes, & genus suum ad libertatis ostensionem allegantes: (dicunt enim se ex liberis parentibus esse natos, Bulgaris forte, vel aliquibus aliis, quos in servitutem nostra accepit Respublica) ea quidem quæ dicunt demonstrare permitti: & postquam testes omni exceptione majores, & in quos nulla cadit criminatio, adduxerint, ad alios eis testes opponendos eorum dominos procedere. Et sic eos qui proclamant, quum semper in judiciis subsistere non possint, servilis conditionis onere rursus opprimi. Et quando matrimoniales fiunt servorum conventiones, & conjunctiones in nostra republica, eas tamen sacram non sequi benedictionem, caventibus dominis *ne servos inter se invicem cum sacra benedictione conjungant, & ex eo ad libertatem perveniant.* Eorum utrunque conveniente correctione opus habere censuit, & propterea hanc constitutionem magna cum cautione & observatione edidit, per quam statuitur de iis qui ad libertatem proclamant servis, ne ii qui contra adducuntur testes, vim ullam, locumve habeant, in quocunque seu civili, seu ecclesiastico judicio: sed ii soli qui proclamant, legitimas probationes afferant: & si ii quidem testibus abundent qui jure sunt recipiendi, neque calumnia inducti, testium jurejurando judicium solvatur. Sed non aliorum etiam testium adversus hæc productiones eorum dominis permittantur: ne magna adversariorum inæqualitas sit inferioribus damni causa: sed quemadmodum in iis qui idem tributum solvunt, lex beatissimi domini Basilii potentibus adversus pauperes contrarias productiones non permisit: sic & hic dominis adversus servos vis contrariæ productionis extincta erit: & sola apud eos valebit adversus testes illata criminatio contraria productione non omnino iis exclusa qui ad libertatem proclamant, quando ii qui trahunt in servitutem, eos adversus illos qui jure sunt liberi produxerint. Inferioribus enim & imbecillis præsens constitutio gratificatur, & quod eos juvet subministrat: non autem pro majoribus & potentioribus editur. Adjicit autem, *& benedictionem non solum in liberis, sed etiam servis valere.* Et nuptias non alioqui legitimas & Christiana institutione dignas esse & existimari, nisi etiam benedictio eos qui conjunguntur obliget. Absurdum enim esset, cum una in omnibus Christiana fides valeat, & unus sit in confesso baptismus, per quem ad Dominum deducti sumus, & eadem salus a nobis omnino speretur, nonnullis hanc obortam esse suspicionem, quod servi sint boni minus participes, & liberi quidem matrimonio invicem conjungantur prius oratione colligati: servi autem a tali bono excidant: & Deum non assumant in congressus benedictione, vel metuant, si eum assumpserint, ne heres in dominio injuria afficiatur, illorum servitio privatus. Si (3) hoc autem locum habuerit, sanctum quoque baptismum timere oportet, ne servi a dominis alienentur: sed etiam immaculatorum mysteriorum assumptionem (4), ne per eam ab illis quoque alienentur, quo fiet ut in servis intereat magnum & venerabile divinæ fidei nomen: & non solum hominum, sed etiam diaboli servi fient homines. Eorum autem domini in periculum quoque venient, ne dum ministerio hominum privari formidant, a Dei gloria se ipsos abalienare sustineant. Sed neque hoc est rationi consentaneum, & sacram benedictionem in servis quoque valere, æquum, & Christiana institutione dignum est. Verum enimvero fortuna novit in hominibus diversa esse dominium, & servitutem. Et quæ nostra accepit respublica, ea in iis quoque valere oportet. Unus autem dominus omnium, una fides, unum baptisma, & quod ad finem quidem attinet dominii, & servitutis differentiam non cognovimus. Omnes enim sumus ex æquo servi ejus, qui nos suo divino & vivifico sanguine redemit. Et quoniam hæc sic recte & utiliter constituta sunt: oportet magnam tuam sanctitatem hæc omnia in omnibus ecclesiis manifesta reddere: ut qui eis præsunt, ea quæ ad libertatem pertinent, sic examinantes, contrarias testium productiones adversus servos dominis non permittant, & omnibus in suis provinciis manifestum efficiant, eos qui non cum sacra benedictione servos invicem conjungunt, non Deo gratum inter eos matrimonium constituere, sed fornicatorium coitum & stuprum confirmare. Quos enim non conjungit Deus per sacram benedictionem assumptus, hi omnes ad peccatum conveniunt: & sicubi hoc ab aliquo, quicunque is sit, factum tenen-

(1) Asprum, Glossis nummus: ἀσπρότης, asperitudo, candor, qua de re alias dicam plenius. (2) Hodie Augur. (3) Benedictio facta in servorum nuptiis non minus consentanea est, quam continuatam esse & baptizari & ad sacram communionem admitti, quorum tamen interventu nulli in libertatem asseruntur. (4) Convivii hujus sacri adhibitione videbantur quodammodo liberi fieri; sic enim olim Ethnicis servi sedebant Latini convivii adhibitione 1. Cajus 1, 6, 3.

renunciatum fuerit, sciant domini se non solum iræ divinæ fore obnoxios, sed a servis quoque abalienatum iri, eis abductis in libertatem. Cum eis enim liceat servos suos jure invicem conjungere, & integrum in eos habere dominium, nisi hoc fecerint, jure omnino ab eorum dominio excident: præsens autem constitutio non solum debet in ecclesiis, quæ ubique sunt, promulgari, sed in omni etiam civili foro deponi, tradi autem etiam iis qui in provinciis magistratus gerunt. Quoniam autem in personis servilem fortunam habentibus nuptiæ prius factæ sunt, & nuptiæ convenienter iniquæ quæ hucusque invaluit consuetudini processerunt: oportet in iis quoque sacram benedictionem fieri, ut per eam, etiamsi tarde fiat, id quod est colendum, ac venerandum habeant superioribus observationibus etiam in hoc conjugio obtinentibus.

10. *De oblationibus, & aliis ecclesiasticis juribus.*

QUia autem de oblationibus & aliis ecclesiasticis juribus emissa est constitutio illius incluti Imp. D. Alexii Comneni ad suggestionem quorundam diaconorum, qui curam patriarchalium monasteriorum susceperunt a patriarchali magnificentia, quæ subscriptionem habebat, Decembrem mensem quintæ indictionis: scito eam hæc ad verbum continere. Observationem & correctionem animæ lapsuum constat habere sanctissimum ejus temporis patriarcham, tam in liberis monasteriis, quam in traditis, & donatis, & iis quæ ad administrationem, vel dispensationem data sunt. Jus enim habet subeundi & contrectandi delicta animæ & secularia & publica monasteria, &, ut semel dicam, omnia quæ sunt sub ejus regione, sive sint patriarchalia, sive Imp & quæ sunt sui juris. Et in propria quidem quæ superiores Patriarchæ ad incrementum non elocabant, absque impedimento, quando volet ingredietur, sive ipse per se, sive ejus suasione, quem ipse ex Ecclesiasticis elegerit: & ea perscrutari dignum esse statuerit. Libera autem & sui juris monasteria, quando ad sanctissimum dominum meum, & patriarcham delictum in monasterio factum pervenerit, sive alioqui ex fama aliquorum vel etiam unum audiverit, tunc, ut dictum est, ingredietur, & perscrutabitur delicta animæ, etiamsi is, qui dixit, nolit subire probandi periculum. Homo enim Christianus, quando aliquid factum audiverit, debet hoc dicere communi patri & antistiti: fortasse enim non vult hoc subire periculum, & propter hujusmodi causam delicta animæ inobservata & incorrecta relinquere, est hoc valde absurdum, nullo quocunque scripto Imperatoris, vel patriarchali huc prohibente. Sed monasteria quidem debent non innovata conservari in perscrutationibus eorum, qui mittuntur, nullo inde sumptu dato. Tunc enim animæ delictorum correctio facile, si Deus volet, fiet. In monasteriis autem non solum alia animæ delicta inquiret, sed etiam an dissoluta sint, vel dissolvantur in parte, vel in universum, ab iis qui ea accepere, & si inveniet in iis aliquas fieri diminutiones, coget eos, qui ea detinent, restituere, quemadmodum accepere, & secundum monasterii facultates. Sed in illis quidem qui propter inopiam non sufficiunt ad statum, in quo ea accepere, quæ sunt quidem effecta meliora & aucta, cum recte se habeant, non minuentur, sed manebunt ut se habent. Qui autem ea detinent quæ sunt illis tradita, ut regimen & administrationem ad tempus suscipiant, & eis damnum afferunt, si nolint in eum quem acceperunt statum ea restituere, eis auferantur, nec ab iis quæ habent scriptis juventur, eis dato convenienti die præfinito. Interea autem dum penderet terminus, debent observari an ipsis eorum de in integrum restitutione operibus vacent, ut ostensum est. Tum enim etiam terminus servabitur. Renunciationes autem, quoniam præter canones dantur & accipiuntur, omnino cessabunt: & qui accipere, vel dare inventus fuerit, si est quidem monasterii præfectus, ex præfectura expellatur; sin autem beneficiarius, e monasterio expelletur. Quæ autem ab iis, qui ad tonsuram veniunt, fiunt offerentium spontanea voluntate oblationes, suscipientur, & describentur in breviario monasterii, de iis quæ offerentur etiam sanctissimo patriarchæ cognitione data: etiamsi ii qui habent monasteria, documenta habeant de accipiendis renunciationibus, & oblationibus & in lucrifaciendis, hoc enim cessare nunc debet, & fieri quemadmodum dictum est superius. Sed etiam servatæ oblationes non debent alienari prætextu documentorum. Porro autem non solum cura animarum monachorum, sed etiam ipsorum sæcularium, incumbit sanctissimo patriarchæ: & quando viderit aliquem sæcularium sitientem propriam salutem, quomodo continget inhiberi patriarcham, quominus in monasterium eum collocet ad salutem animæ ejus qui accedit? citra ullum enim impedimentum sanctissimo patriarchæ licebit collocare, quam charisticarii, licet documenta habeant. Præterquam, si jubet sanctissimus meus dominus fraternitatis usum accipere sæcularem aliquem vel etiam monachum ex alio monasterio ab eo differente, ne det sæculari vel externo monacho monachatum, & gravetur monasterium adelphato, si enim gravetur, omnino deerit monachis qui sunt intus & pro mercede fiet judicium. Si autem accedit laicorum quispiam, qui est omnino inops & pauper, ad sanctissimum meum dominum, vel ex antistitibus qui suos thronos perdiderunt, & sunt inopes, & voluerit statuere ut is victum capiat e ditiori aliquo monasterio, hoc recte faciet, non supra facultates numeri eorum qui sunt ordinati, monachi enim, qui sunt intus, debent præferri cæteris omnibus ad ea quæ sunt sibi necessaria capienda.

11. *De foro clericorum, & de judice per rescriptum prohibito causam ad se transmissam disceptare.*

SI vero partitio inter adversarios fuerit, & alterum mundani status esse appareat, alter in sacrum clerum allectus sit: actor foro rei per omnia subjacebit, & uterque ad competens judicium abibit: nisi si quando tribunal imperatorium aliquis requiret. Tunc enim omnibus cessantibus Imperatoria majestas litem dijudicabit, & decidet controversiam. Verum hujus aureæ bullæ segmentum, quod statuit, ut quicunque ad qualecunque tribunal trahuntur, si imperatorii tribunalis auditorium requirant, admittantur: irritum factum est ex posteriore jussione ejusdem Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ vulgata est mense Maio, indict. 3. & statuit post procemium in hæc verba: *Prescribis* igitur omnibus vobis, qui judiciis præestis, Imperatoria mea majestas, ne unquam posthac ulli obtemperetis rescripto, quod judicum quempiam judicium ad ipsum transmissum exercere prohibeat, tametsi cinnabari subsignatum sit, tametsi cereæ bullæ sigillum habeat, sed siquidem post libelli oblationem intra viginti cognitionis dies, qui in judicium pertractus est, dimissionem Imperatoriæ nostræ majestatis impetret, quæ alterum judicem illi cui prius causa transmissa est, adjungat: in unum conveniant constituti judices, & legitimam decisionem controversiis imponant. Si vero viginti dierum tempus decurrerit, ne alter judex admittatur (quoniam hoc etiam legi videtur) neque vero prætextu, quod fortasse postmodum statui possit ut causa ad Imperatoriæ majestatis tribunal introducatur, nullo modo, quominus judicium ferat, impediatur, sed transmissam sibi controversiam ad legis præscripta exacte decidat: ut tamen litigator, si se injuria affectum putet, a provocatorio judicio neutiquam excludatur. Atque hoc omnes vos judices cognoscentes nitimini commissas vobis lites servare, & legitimum illis finem imponere. Non vult enim Imperatoria mea majestas, ut posteaquam ex jussione ipsius ad judicem quempiam controversia transmissa fuerit, per cujusmodicunque posterius scriptum, quod controversiam, ad Imperatoriam meam majestatem introduci demandet, cognitio impediatur: sed ut illa apud eundem judicem, aut (ut superius dictum est) judices, intra viginti cognitionis dies cum ipso datos, usque ad finem, ita ut subtrahi non possit, procedat: ac post judicium finitum ei qui fortasse injuria se affectum putabit, facultas sit ut per provocationem aliud tribunal imploret, aut potentiæ nostræ audientiam requirat.

MANUELIS COMNENI.

1. *De executoribus testamentorum.*

MEnse autem Martio, indict. 14. facta est Novella sancti nostri Imperatoris domini Manuelis Comneni, quæ partim hæc statuit: *Cum* his hoc etiam iis quæ ante scripta sunt, sanciendo conjungimus. Multi homines in extremis suis dispositionibus procuratores sive executores eorum quæ præscripserunt, relinquunt, itique Christo, dulci isto ac mundo salutari nomine, herede scripto, rerum suarum dispensationem atque administrationem injungunt. Hoc autem videntur facere, cum pauperibus substantias suas dividi præcipiunt. Quum enim mendicans accipit, addit Christus, ac una cum illo manum porrigit. Quatenus namque, inquit, uni ex minimis hisce fratribus fecistis, mihi fecistis. Jubemus igitur, ut quando hujusmodi procuratoriæ dispensationes, & in pias causas distributiones, quæ ad animæ rectum ductum ac pupillorum, senum atque pauperum educationem & exhibitionem tendunt, proponuntur, in his judiciorum protelationes, atque qui hinc existunt inanes temporum decursus, locum non habeant. Contingit enim hinc ut defunctorum animæ damnum subeant; & communis omnium boni utilitatisque causa latæ leges commutentur in contrarium. Tum neque justum esse Imperatoria mea majestas judicat, ut qui ordo in reliquis judiciis obtinet, etiam in istiusmodi usurpetur: sed ut talium specierum ambiguitates confestim solvantur: neque libellus detur, & cognitio in tres aut summum 4. dies differatur, nulla judiciaria dilatione introducenda, quid cuique jure competat, disquiratur: citra omnem dilationem utraque pars accersatur: atque ut quid juris se habere putet, proponat, exigatur: tumque demum per breve tempus, in mensem forte unum aut etiam alterum extendendum, res in controversiam deducta, prout judici visum fuerit, convenienter dirimatur: in sua sede ac soliditate firmiter maneant leges, quæ non mox a defuncti morte, sed post aliquot dierum decursum successores ipsius in judicium trahi statuunt: quemadmodum quæ huc pertinent, fusius in Basilicis tractata sunt. Si vero procurator ad dilationem vergere videatur, eaque evertere dolo deprehendatur: nec quemadmodum testator præcepit, procrastinationes nectendo faciat: a rerum defuncti procuratione ac dispensatione removeatur: eaque quibus Imperator statuerit injungatur: aut si is forte peregre sit, præfectus urbis una cum sanctissimo ecclesiæ œconomo res illas procuret ac dispenset: qui de his quæ in hujusmodi speciebus administrarunt Imperatori, aut (si fortassis hic peregre erit) sanctissimo patriarchæ rationem reddere debebunt. Non tamen prout Imperator jusserit, defuncti voluntas adimplebitur.

2. *De feriis.*

CÆterum, si quonam die judicia cessent, exacte discere velis, lege adorandam illam divinitus coronati optimi ac sancti nostri Imperatoris, domini Manuelis Comneni Novellam, mense Martio, indict. 14. anno ab orbe condito 6674. emissam, atque hæc post procemium complectentem. Sancimus igitur, ut illi dies feriati sint, quos in præsenti constitutione nominatim enumerabimus. Quorum alii omnino toti feriati sint, ut nullo modo ulla ipsorum parte constitui judicium possit, extra quam si forte Imperator dispensationis modo, aut propter necessitatem (ut multa sæpenumero rerum vicissitudo noviter introducit) in illis etiam judicium constituere velit. Alii vero ex parte a judiciis cessent, a mane videlicet usque ad ipsum divini ministerii tempus: ut judicibus, precationibus, atque glorificando Deo vacare liceat, ac deinde post divinum sacrificium justitiæ operam navent, secundumque legum vim injuriam passis auxi-

auxilium ferant. Verumenimvero quibus ita post divinum ministerium judicare permissum est, in conficiendis a se instrumentis, temporis quo illa confecta sunt, mentionem facient. Ac primum quidem de omnino (1) feriatis est agendum. Natalis itaque dies potissimæ dominæ ac Dei genitricis qui est 8. *Sept.* (2) feriatus est. Item 14. qui propter exaltationem vivificæ crucis honoratur. Item vigesimus sextus, propter Apostoli & Evangelistæ Joannis Theologi transmutationem. Item 6. *Octobris*: quod tum memoria sancti Thomæ Apostoli celebretur. Item 9. in honorem Jacobi Alphæi Apostoli. Item 10. in honorem Lucæ Apostoli & Evangelistæ. Item 13. *Novembris*, quod tum memoria patris Chrysostomi celebretur. Item 14. quod tum Philippus Apostolus festiviter honoretur. Item 16. quod tum Matthæus Evangelista & Apostolus honoretur. Item 21. quod tum Dei Genitricis in templum introitus celebretur. Item trigesimus, quod tum Andreas Apostolus festiviter honoretur. Item nonus *Decembris*: quippe quia tunc Genitricis Dei nostri conceptio celebretur. Item vigesimus, usque ad ipsum sextum *Januarii*, utpote quod diebus iis natalitia & baptismos domini & Dei & Servatoris nostri Jesu Christi celebretur. Item ejusdem Januarii duodevigesimus, divinorum patrum & doctorum Athanasii & Cyrilli gratia. Item ejusdem mensis vigesimus quintus, propter memoriam magni patris Gregorii Theologi. Item 2. *Februarii*, quod tum Servatori obviam itum sit. Item 3. celebrandæ memoriæ Simeonis Dei susceptoris causa. Item vigesimus quintus *Martii*, boni Nuntii ergo ad Dei Genitricem delati. Item dies Pascales ab ipsa Lazari resurrectione, usque ad ipsum post sacrum Pascha octavum. Item 15. *Aprilis*, in honorem Apostoli & Evangelistæ Marci. Item trigesimus, in honorem fratris theologi & Evangelistæ, Jacobi Apostoli. Item 8. *Maii*, ob memoriam Evangelistæ, Joannis theologi. Item 10. propter memoriam Simonis Zelotæ apostoli. Item 21. propter memoriam sanctorum ac apostolis æqualium, magnorum Imperatorum, Constantini & Helenæ. Item 26. propter memoriam apostoli Alphæi Judæ. Item 11. *Junii*, in honorem Bartholomæi Apostoli. Item undevigesimus in honorem Apostoli Judæ, qui & Thaddæus & Lebæus & Jacobus nominatur. Item vigesimusquartus, propter Præcursoris natalitium. Item undetrigesimus propter principum apostolorum, Petri & Pauli, celebrationem. Item trigesimus propter duodecim Apostolorum celebrationem. Item vigesimusquintus *Julii*, propter sanctæ Annæ matris Dei Genitricis, obdormitionem. Item 6. *Augusti*, propter Servatoris nostri Jesu Christi transformationem. Item nonus propter memoriam S. Matthiæ apostoli. Item decimusquintus, propter gloriosam sanctæ Dei Genitricis emigrationem. Item vigesimus, propter memoriam S. Thaddæi Apostoli. Item vigesimusquartus, propter Bartholomæi Apostoli memoriam. Item undetrigesimus, propter venerabilis Præcursoris decollationem. Hisce omnino feriatis diebus connumerabuntur medietates quadragesimalis jejunii, & Pentecostæ: tum etiam Servatoris assumptio (3), & omnes totius anni dominici dies: ut in illis omnis in judicium aditus præcludatur, ac nemo judicum judiciale quiddam faciat. Sane vero qui ex parte (4) judicium sistent, neque toti (uti antea diximus) feriati erunt, hi sunto. Mensis *Septembris* sextus, quoniam tunc in Chonis summi ducis Michaelis miraculum prodigiose peragitur. Item 23. *Octobris*, quoniam memoriam fratris Dei, Jacobi celebramus. Item vigesimus sextus, quia magnum illum martyrem & unguento scaturientem festiviter veneramur, Demetrium. Item 1. *Novembris*, quod miraculosi illi anargyri, Cosmas & Damianus, festive colantur. Item 8. quod conventus defunctorum celebretur. Item duodetrigesimus, quod S. Stephanus martyr junior celebretur. Item 4. *Decembris*, in honorem egregiæ martyris Barbaræ. Item 6. in honorem miraculis celebris unguentoque scaturientis Nicolai. Item 10. *Januarii*, in honorem divini Gregorii Nysseni. Item 16. propter adorationem venerabilium principis Apostolorum Petri vinculorum, Item 19. propter recuperationem venerabilis defuncti Gregorii theologi. Item 27. propter recuperationem venerandarum reliquiarum Chrysostomi. Item 7. *Februarii* in honorem magnifici martyris. ducis exercitus Theodori. Item 17. in honorem præmiis decorati Theodori tyronis. Item nonus *Martii*, nempe quod tum sanctorum quadraginta Christi martyrum memoria celebretur. Item vigesimustertius *Aprilis*, quippe quia tum magnificus martyr Georgius honoretur. Item secundus *Maii*, in honorem magni Athanasii. Item octavus *Junii*, in honorem magnifici martyris Theodori, exercitus ducis. Item nonus, in honorem sancti Patris nostri Cyrilli Alexandrini, Item vigesimusseptimus, in honorem sancti & miraculosi Sampsonis. Item primus *Julii*, quia tum sanctorum & miraculosorum anargyron illorum memoriam colimus. Item 2. quia depositionem pretiosæ vestis Dei genitricis recolimus. Item 8. quia magnificum martyrem Procopium festiviter honoramus. Item 11. quia eximiam martyrem Euphemiam concelebramus. Item 20. quia prophetam Heliam honoramus. Item 27. quoniam præmiis decoratum, & miraculosum Panteleemonem festive colimus. Item 31. *Augusti*, propter pretiosi cinguli immaculatæ Dei Genitricis depositionem. Atque hi quidem dies sunt qui quodammodo feriati, & quodammodo non feriati sunt. Quibus vero diebus propter nativitatem, aut creationem principis feriamur, hos Imperatoria mea majestas inter non (5) feriatos collocat: præsentem sanctionem a se inchoans, & per ea quæ ipsamet actura est, reliquos docens. Non perinde enim præsentis constitutionis sermo, quantumvis in illum attentis, atque imperatoriæ majestatis meæ actio persuadeat. Mea itaque Imperatoria majestas quibus diebus, tum in hanc vitam producta, tum divina providentia in Imp. designata est, ne feriati sint, neque ullas inducias in illis judicia habeant, sancit. Sane præter supra descriptos anni dies omnes fasti erunt, & in illis judicia judiciariisque sententiis consentaneæ executiones exercebuntur. Persuasum autem habemus, Deo etiam, hanc Imperatoriæ meæ majestatis sanctionem fore gratam. Cum enim Pharisæos execraretur dominus, neglectum ab ipsis misericordiæ (6) judicium ante omnia caussatus est.

3. De synodica subnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis septimi gradus cognationis.

FActa est autem etiam postea jussio potentis & sancti Imper. nostri & domini, emissa mense Majo ejusdem indictionis, quæ hæc in ejus parte decernit. Nostra itaque Imperatoria sublimitas hoc synodale de quæsito responsum, vel, ut vere dicam, decretum consequenter divinis canonibus legibusque civilibus editum, in posterum observandum, & perpetuo immobile. ac immutabile futurum judicavit, eandem de proposita quæstione habens sententiam, quam sanctiss. D. & universalis patriarcha, & sancta ac divina synodus.

4. De decisione Sisinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus consobrinis.

CUm hæc ita se habeant, & de ejusmodi contractu exorta esset controversia, emissa est Novella constitutio potentis & sancti nostri Imper. & domini mense Junio, indictione octava, quæ hæc in fine persequitur. Itaque ut utraque recte serventur & colantur Imperialium & sacerdotalium jussionum majestas legumque & canonum subtilitas, nec decisio omnino solvenda est, nec rursus permittendum, ut omnino exerceatur. Sed media quadam & regia, ut ajunt, via est incedendum: & utrumque est conservandum, nempe, & reverentia quæ debetur antistiti, qui illam decisionem conscripsit: & Imperatoribus, qui illius decisionis meminerunt: & videndum ne quid quod a legibus canonibusque discrepet, suadeatur, quod hæc induxit decisio. Oportet enim contractum ea decisione introductum jam quidem etiam ante interrogationem perfectum non dissolvi, sed eos qui sic matrimonio conjuncti sunt, pœnis impositis gravari, judicio & examinatione illius loci antistitis, & conservari conjugium. Quod si prius sciscitatum accesserint, non concedere sine convenientibus pœnis & mandare propter eam, quæ superius dicta est, reverentiam: Nec libere ac secure, nullaque ad eos retardandos allata causa sciscitantibus permittere, sed cum mandato, vel ipsos potius ab Ecclesia, dictæ decisionis, & eorum quæ in illa decernuntur, commemorationem accipere. Etsi decretum quidem honorare volentes, quæ etiam in eo comprehensa sunt, velint inconcussa manere, sunt omnino laudandi: sin autem quod ab eo vetitum est, velint agere, hoc eis facere permittetur, convenientibus tamen eis prius pœnis impositis.

5. De nuptiis cum duabus sobrinis.

QUia autem aliquando ad Imperatoris tribunal agitatum est, an posset unus & idem duas sobrinas in matrimonio habere: utpote cum contractus ad 7. affinitatis gradum deducetur, edita est Imperatoris D. Emanuelis Comneni jussio, quæ statuit hoc non posse fieri: quoniam maritus censeatur unus esse gradus cum uxore: & quod contractus ad sextum affinitatis gradum deveniat.

6. De sententiis judicum.

HIs sic definitis, quæsierit quispiam, cum præsens canon definiat in omnibus causis plurium sententiam vincere: Novellæ autem constitutio potentis & sancti nostri domini & Imperatoris D. Emanuelis Comneni mense Julio 14. Indict. anno 6674. promulgata, constituat cum aliis & hæc nominatim: Si omnes non sunt ejusdem sententiæ, sed aliqui dissentiant, si qui dissentiunt, numero sunt æquales, eorum præferetur sententia, quibus is qui judicio præest, consenserit: utrum sequi debeamus?

7. Ne morientium Episcoporum diripiantur bona ab exactoribus.

PRæterea tene memoria constitutionem Septembri mense, xiv. indictione emissam, Imperatoris domini Emanuelis Comneni, de non rapiendis ab exactoribus bonis, quæ ad defunctos episcopos pertinuerunt, quæ quidem hæc complectitur. Res quæ & in Dei contemptum, & ad legum naturæ infirmationem, ab iis qui, ut ajunt, neque Dei vocem, neque hominum vindictam formidant, ut est verisimile, patratur. non ferenda omnino meo imperio visa est, cum ad ejus aures pervenisset. Quamobrem eam ut omnino Christiana professione indignam, meum corrigit imperium. Ei enim relatum est, in excessu e vita eorum qui ubivis pontificatum gerunt in sanctissimis Dei ecclesiis partim quidem antequam funus efferatur, partim vero postquam elatum fuerit, eos qui in ea regione fisci procurationem exercent, ipsorum mortis prætextu eorum cellas inhumane invadere, & immobilia quæ sunt sub ecclesiis quæ eis obtigerant, & omnes quidem facultates quæ in illis inventæ fuerint, auferre: universam autem ejusmodi immobilium exactionem facere, & ea alioqui omnino conterere. Imperium ergo meum ne vel auditu quidem ferendam eorum esse audaciam existimans, ne cum damnum & calamitas ex antistitum morte ad eorum ecclesias pervaserit, hi multo majorem calamitatem invehant, & ea sint quam jam habent molestia longe molestiores: statuit per hanc præsentem constitutionem, ne ab iis qui ducales magistratus gerunt, vel descriptiones, vel aliqua alia publici juris exercent, tale quid in sanctissimas ecclesias, vel earum immobilia, vel antistitum cellas, in eorum morte deinceps amplius innovetur: sed si testati quidem moriantur antistites, eorum voluntate & ordinatione omnia fiant, quod ad ea attinet, quæ in eorum cellis inveniuntur. Quod si forte etiam intestati decesserint, omnia quoque fiant, ut sacris canonibus & legibus videtur. Atqui in viduarum ecclesiarum immobilia ne pedem quidem omnino immittet aliquis ex ducibus, vel aliquibus aliis, ut dictum est: sed nec quælibet illinc pars quomodocunque apprehendetur, sed omnia a partibus ejusmodi ecclesiarum in ipsis administra-

(1) Feriati omnino dies. (2) Annum a Septembri inchoari hic observa. (3) Id est, ascensio. (4) Feriati ex parte dies. (5) Non feriati dies. (6) Misericordia neglecta Pharisæi a Christo notati.

nistrabuntur, quemadmodum de ea legitime & canonice edictum est: donec sc. qui post mortuos antistites in ecclesias renuociati sunt, in regione fuerint, & earum administrationem apprehenderint: debente scire eo qui ad informationem alicujus eorum, quæ a præsenti imperii mei constitutione decreta sunt, processerit, quod etiamsi Deus in tali ejus tamque audaci incepto in præsentia siluerit, omnino in futurum dignum ejus supplicium reservans: imperium tamen meum eum acerbius in præsentia aggredietur, pœnis eum corporalibus subjiciens & seorum membrorum truncationibus bonorumque publicationi, & diuturno exilio. Non solum enim ex eo simplum reddet ecclesiæ, quod ei illo modo ab ipso auferendum est, sed etiam a fisco talis quantitas in duplum absque ulla commiseratione exigetur, perfectissima de ea re cognitione ab antistite illius temporis data mystico, qui debet etiam utraque administrare: de suo autem peccato omnino excusationem non habebit. Venit enim meum imperium, & eis per præsentem constitutionem evangelice locutum, est, quæ in sacro chartophylacio, seu tabulario reponetur, sanctissimis ecclesiis opem latura, etiamsi ejus exemplaria sola competenti fide munita ab ipsis partibus insinuentur, ea enim archetypi vim habebunt, & exhibentibus aderunt ad æternam securitatem.

8. *De homicidiis voluntariis.*

Quia autem de voluntariis homicidiis mense Aprili, indict. xiv. a potentissimo & sancto imperatore nostro domino Emanuele Comneno Novella edita est, eam mandi memoriæ, quæ sic habet, post prœmium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus judicibus & militaribus quæ sunt in eis copiis, & earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, & tale quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, & eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectionem: vel, si ea absit, ad magnæ urbis quæ a Deo custoditur præfectum, ut ipse in carcerem publicum introducatur, & tam in corpore, quam in bonis secundum legem & Novell. constit. potestatem puniatur, & alia supplicia subeat. Scientibus his omnibus, si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere, & non fecerit, eum non secus condemnandum quam si Imperio insidiatus fuerit: sin autem latuerit fortasse quispiam, & ad sanctissimam Dei magnam ecclesiam confugerit, postquam pœnæ ecclesiasticæ adversus eum processerint, ex legali observatione, præsente quidem in regia urbe eo qui imperium obtinet, ab eo mittetur in provinciam quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transiget, nec illinc effugiat, ut recurrat in eum locum in quo facinus execrandum admisit. Absente autem forte Imperatore, a præfecto, ut dictum est, in aliquam remotiorem regionem exterminabitur, & illic vitæ suæ tempus peraget. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tonderi. Si enim eum qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempore attributo, & per ipsum mente ejus, firma sit an instabilis examinata, siquidem hominem invenerit in eo quod primum habuit proposito perseverantem, & monastico habitu, & corporis mortificatione se impigre præparantem, boni quoque operis ei affert complementum, eo in monasticam institutionem statumque suscepto: quomodo non fuerit a ratione alienam, & a legibus spiritualibus dissidens, aliquem necessario tondere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit ut etiam manus fraterno sanguine polluerit? Timendum est etenim, ne invitus vitam angelicam ingressus, eaque vi suscepta venerando habitu in ludibrium utatur. Homines enim leviores cum in dementiam inciderunt, pessimas & perversissimas actiones suapte natura aggrediuntur. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat, & nec illinc quidem educetur jussu forte Imperatorio per oblivionem exhibito. De eorum autem facultatibus fiat sicut jussit Imperator memoratus. Quia autem plures homicidæ qui cædem meditato & consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei ecclesiam postea accedentes, non ut facta est a se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut a sanctissimo hujus temporis patriarcha ad regionis antistitem, & qui ei subest clerum, quin etiam ad provinciæ judicem cum pœna scribat, & quemadmodum factam esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur: & non eum qui capto consilio cædem facit propter falsam suam confessionem, ad easdem pœnas, & eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito & improviso in tale aliquod crimen incidit. Si quis autem homicida, qui ad sanctissimam magnam ecclesiam confugerat, & vel perpetuo exilio condemnatus, vel in vinculis esse, vel in perpetua esse custodia toto vitæ suæ tempore jussus erat, solutus, inventus fuerit in loco ubi cædem perpetravit ambulare, vinctus ab exactore qui est in provincia, ad meam Imperialem sublimitatem mittetur: & quæcunque quidem res tunc ei inventæ fuerint, exactori in lucrum cedent, & ei qui homicidam indicavit, ex æquo divisæ. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in sanctissima magna ecclesia illorum judicibus, ut cum convenienti canonica severitate crimina cædis puniant, & tempora non temere contrahant, nec plusquam par sit in iis quæ non decet, se lenes & clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla, ab iis qui præsunt judiciis descripta, missa ad ecclesias quæ sunt in provincia, ibi reponentur, ut eorum quæ sunt constituta omnes scientiam habeant, & faciant quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit tonsuram sua sponte elegerit, non absque probatione inter monachos cooptabitur: sed sufficienti tempore accuratissime & diligentissime ex canonicis constitutionibus examinatus, & probatus, in monasterio, vel invitus, toto vitæ tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in alia provincia, & non in ea terra quæ motui sanguinem dehiscens male suscepit.

9. *Ut ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci.*

Potenti ergo & sancto nostro Imperatori gratiæ agendæ sunt, qui apostolico canoni consequenter & præsenti constitutioni ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, intacta & integra immobilia conservavit a manu fisci, seu publici, per tres aureas bullas suæ Imperialis majestatis: quarum altera quidem Julio mense, ix. indictione, 6654. anno facta est, & constituit non lædi monasteria, eo quod jura quæ illis forte adsunt claudicent: & secunda, quæ mense Octobri, v. indictione 6665. anno emissa est, & jubet monasteria indivulse & inseparabiliter habere immobilia, etiamsi eis allegationes a census descriptore datæ sunt, quæ pro jure fisci faciunt. Hic autem sitæ non sunt, quod non perpetua cautio & utilitas monasteriis ex iis suppeditetur, sed temporalis. Alia vero quæ mense Martio vi. indictione, 6666. anno edita est, & in omnibus secretis posita quæ post prœmium hoc expresse edicit. Imperialis mea sublimitas aliquot abhinc annis auream bullam emittere dispensatæque prævenit, iisque quæ in hac urbium regina sita sunt, monasteriis, & iis quæ sunt in occidentali parte Steni, quantum est in littore & longius: similiter & iis quæ sunt in sinu Nicomediæ, & usque ad ipsam Nicomediam, & iis quæ sunt in insulis, Oxea, Prima, Chalce, Plate, S. Glyceria, Principo, Antigonia, Teagonesio, Terebintho, S. Andreæ, S. Tryphoni, S. Liberio, Codonæ, Pelago, Co insulæ dimidio, Medicæ, & sancto Demetrio, & iis quæ sunt in possessionibus portuum, & usque ad complexum Athyræ: & (ut semel dicam) iis qui circum circa Reginam civitatum exercentur monachis, viris & mulieribus iis multa jura largita est, & in immobilium detentione, ac dominatione, quæ quibusdam juribus ad eos pertinent, firmam & inconcussam possessionem concessit: quemadmodum aurea bulla hæc fusius persequitur. Sed quoniam cavillatores quiescere non potuerunt, sed fisci, seu publici prætextu eis gravem afflictionem intulerunt: Imperialis mea majestas Deum placare & propitium efficere volens: ob ea quæ ipsum ut homo offendit: simul etiam volens, magni Imperatoris, Christi scilicet, milites qui vitam monasticam propter ipsum elegerunt, & spiritus armaturam induerunt, socios habere, & strenuos defensores adversus hostes, tam qui videntur, quam qui non videntur, bono illi fundamento tectum quoque proportione conveniens imponere voluit: & præsentem auream bullam ea ex causa edidit, per quam statuit & definit, omnia immobilia quæ hodie ab enumeratis monasteriis possidentur, vel etiam silentiariis & anachoreticis cellulis, vel lauris, & omnino monasticis habitaculis, quocunque nomine vocentur, parœcias, prædia, conventus, tributa, vectigalia, portus, flumina, jura maritima, & ut semel dicam, quodcunque jus in possessione immobili consideratur, & in quocunque loco situm sit, in quo scil. hucusque non data est iis denotatio, seu designatio ab iis qui sunt in ea regione census descriptoribus quæ publicum in iis jus habere comprobet, habere dictas mansiones perpetuo dominio ut imperii mei donum & liberalitatem, & eis deinceps semper in posterum dominari, etiamsi probabili, vel non probabili de causa aliqua eorum, vel etiam fortasse omnia hucusque detinuerunt: vel etiam sine ullo titulo, vel ex titulo quidem, qui male se habet, vel est fortasse falso confictus. Omnia enim quæ ab ipsis in quocunque situ possidentur in oriente & occidente, sive ex iis qui eo tempore administrabant Imperatoribus, sive sint ex fragmentis, sive ex commiserationibus, sive e loco motis vel caducis, vel ex vilibus quæ penduntur diariis, vel ex vilibus calamitate vexatis, vel iis quæ a potentibus vendita sunt, vel contra: vel ex correctione male factarum venditionum, & si in aliis locis jussa dari, in aliis tradita sunt, vel donata, non tradita sunt: vel tradita, donata non sunt, vel quovis alio modo male ab ipsis detinentur inconcusse & nullo negotio eis exhibito, a dictis monasteriis vult meum Imperium ea in æternum possideri, ut meum mei Imperii donum a mea liberalitate & munificentia profectum. Cum enim sola nunc apud ipsos immobilium inveniatur detentio, quæ pro omni titulo debet eis sufficere, est supervacaneum, de ullis aliis curiose investigare. In omnibus enim quæ hodie possident, præterquam in iis in quibus a publici census in ea regione descriptoribus documenta data sunt, quæ jus fisci, seu publici, ut dictum est, probant, debet præsens aurea Imperii mei bulla sufficere, & pro donatione, & emptione, & quovis alio titulo satis esse: etiamsi quodcunque aliud secretum in eis probetur. Nec cogentur monasteria, ob ea quæ nunc possident immobilia, antiqua alia quæ eis adsunt jura proferre. Sed hac præsenti aureæ bullæ scriptura pro omni jure utentes, ea contenti esse debent, ut quæ eis ut prius scriptum est, sufficere debeat, & pro donatione & pro traditione, & quovis alio jure. Sin autem invitante fortasse tempore voluerit aliquod monasterium iis etiam quæ habet juribus & titulis uti, ea pro se afferens, a nullo penitus prohibebitur, hoc enim non faciet necessario. Si autem hoc propria voluntate elegerit, nemo impediturus admittetur. Non solum autem ad probandum jus terreni quod habent monasteriis sufficiet præsens bulla aurea: sed etiam in parœciis quæ nunc ab eis detinentur, & prædiis, vectigalibus, conventibus, trajectionis solutionibus, portubus, fluviis, juribus maritimis, & quocunque alio jure, quod ab eis possidetur, præterquam in iis, in quibus documenta pro publico (ut sæpe superius dictum est) assumpta sunt. Sin autem recenseri jussa sunt, vel amputari quædam tributa, vel pacta, vel militiæ, vel publica, vel libellica, vel aliquid aliud quod ad publicum pertinet, & non factum est quod recensendum erat, vel habet aliquod aliud jus quod apprehendi possit, monasteria ex eo nihil lædentur. Quid autem opus est multa dicere & enumerare, & exempli gratia afferre? Verumtamen multitudinem Imperii mei majestas prætercurrens, ne quis in ejusmodi rebus callidus, & vafer nonnullis quidem dictis, ex iis causis quæ immobilia concutiunt, aliis vero silentio præteritis, verba arripiat, & more Judaico, literæ insistat, & conetur in iis quæ dicta non sunt, monasteria agitare & vexare, universali & generali oratione, Imperium meum vult & decernit, ut quod in iis quæ hodie a monasteriis possidentur, vel in ipsis sunt monasteriorum cathedris, pro publico cogitatum fuerit ab aliquo, vel nunc, vel quandocunque, monasterio datum esse reputetur. Et simul ac hoc cogitarit quispiam vel dixerit, id quoque statim apprehendet monasterium, ut hodie a mea Imperatoria sublimitate donatum. Quod enim ad ea attinet quæ nunc possident immobilia, de quibus pro publico documenta non acceperunt monasteria, imperium meum vult unumquodque eorum publicum existimari, & perpetuam firmitatem obtinere, & a nullo de ea re disceptari, & quemadmodum publico nulla a te molestia negotiumve exhibetur, sic nec silentiaria, nec monasteria, nec reliqua ab ullo publici curatore litibus agitabuntur, sive quis probabilem sive non probabilem causam afferat, sive cujusmodicunque sit quod loquetur. Quisquis enim hoc facere aggressus fuerit, invalida & revera infirma dicere videbitur: & citra ullam misericordiam, ejus facultates fisco consecrabuntur, & ipse omnino infamis semper

erit : utpote qui Imperatori adversetur, qui pie, ac religiose omnem molestam vexationem a monasteriis in iis quæ ipsis data sunt, per præsentem auream bullam amoveat, & per ipsam exiguum aliquod donum offerat pro innumerabilibus beneficiis quæ a munifica ejus dextra accepit. Non licebit ergo, nec publici census descriptori, nec ullius secreti præfecto, vel peræquatori, vel in rebus agenti, vel alii personæ, quæ publicum tractet, monasteriorum immobilia describere, vel focos censere, & terræ mensuras investigare vel parœcorum quantitatem, vel quod terræ amplius possidetur, vel non justo pretio emptum est, vel injuste detinetur, examinare. Sed quoniam Imperii mei mandato acta facienda sunt, eorum nomine quæ hodie a monasteriis detinentur immobilium, & parœcorum, tunc demum juste monasterium molestia afficietur, & quod injuste detinet, ab eo auferetur, quando publici census descriptor ostenderit monasterium extra terminum occupare loca, vel parœcos, vel jus aliud. Nec enim licentiam habebunt monasteria augere & amplificare ea quæ ab ipsis hodie possidentur, sive parœci sint, sive loci, sive [illegible]. Verumtamen per hujusmodi occasionem non licebit exactori, aut descriptori ulli fumarium, vel mensorium, aut aliud quodpiam vectigal quod ad ipsius officium pertineat recipere ab immobilibus quæ suprascriptis subjacent monasteriis. Qui enim contra ausus fuerit, sciat se non tantum id quod exegit multiplicatum restiturum, sed & omnium bonorum publicationi cum infamia & civilium munium incapacitate subjectum iri. Sic enim vult mea majestas jam manifestatorum monasteriorum immobilia omnia haberi ab unoquoque exactore, quasi non subsint ipsius officio, vel potestati. Et quemadmodum exactores in non sibi subjectis provinciis nihil juris habent, ut in iis agant administrentve quicquam : sic nec in immobilibus monasteriorum exactores provinciarum, quibus ea subsunt, censebuntur exactores. Quæ igitur fient acta, & descriptiones ab iis quos Imperium meum statuerit ad probationem eorum quæ a monasteriis possidentur, competentibus secretis propter notitiam insinuabuntur. Scire namque debent omnia monasteria, si quod ex iis deprehensum fuerit, astutiam aliquam, vel collusionem, vel dolum fecisse in immobilibus quæ hodie ab ipsis possidentur, non solum nihil utilitatis ex hac meæ majestatis aurea bulla consequuturum, sed etiam casurum jure concesso prædictis monasteriis per præcedentem mei imperii auream bullam. Deinde autem sustulit hæc aurea bulla omnem quoque jussionem quæ ei advertatur, quæ scilicet facta est, vel fiet : & statuit ut monasteria suis quoque antiquis titulis utantur.

10. *De immobilibus magnæ ecclesiæ.*

ET illi quidem antiquo & celebri Solomonis sapientiæ templo pro viribus offerebant omnes : & huic quoque sacro & maximo templo, quod est sub nomine Dei sapientiæ, qui ex Solomone & David secundum humanitatem derivatur, gloriose & regaliter extructo, cujus erat illud Solomonis præfiguratio, novæ inquam Sion, arcæ sanctificationis, Servatoris nostri ecclesiæ, (quam super Apostolicorum mandatorum Petram adeo stabilem & immobilem Spiritus sanctus ædificavit) multi diversa munera obtulerunt, quæ in immobilibus possessionibus spectantur, ad orientem & occidentem sita : sed nonnulla in insulis (sunt autem eorum quæ dixi, per redemptionem multa, ne dicam plurima) publico ea applicare decreverunt ex diversis causis ii qui sunt ubique publici census descriptoribus & in ejusmodi rebus exercitatis. Quoniam autem hoc ad meæ Imperii aures frequenter delatum est relatione eorum qui hoc magnum & divinum templum dispensant, statim nostra potentia nihil cunctata hanc præsentem bullam huic venerabili domicilio elargita est, per quam ei pure donat & concedit nostra pietas omnia quæ ad fiscum, seu publicum quomodocunque pertinent, ex iis quæ sunt in oriente & occidente, & ab eis in omnibus insulis possidentur, immobilium possessionibus, tanquam ejus donum aliquod & sacram oblationem, sive sint parœci, sive terra fortasse arabilis, vel pratenses, vel consita vitibus, vel hortensis, vel cujuscumodicunque prædia, sive in eorum domibus agant famuli negotiatores, vel artifices, etsi casa in aliquibus eorum extructa sit, vel aliquid aliud, quod ad publicum utcunque pertinet, inventum fuerit. Corrigit autem meum Imperium per præsentem auream bullam quæcunque claudicare inveniuntur in iis quæ sanctæ magnæ Dei ecclesiæ adsunt, viribus, ac titulis in omnibus hujusmodi immobilibus quæcunque ea fuerint, & omnia quæ illis adsunt in oriente & occidente & in omnibus insulis, ut nunc a meo imperio data, & ei concessa reputentur per præsentem bullam auream nostræ serenitatis. Ob eam ergo [illegible]am & exactis procedere descriptiones, quæ declarent cun[illegible] in nobilia, & qui eis præsunt incolas ac inquilinos. hoc amplius [illegible] in iis omnis generis [illegible] a locorum descriptoribus, eorumque [illegible] confirmari & in perpetuam securitatem parti[illegible] magnæ ecclesiæ tradi jubet nostra majestas : ut omnia sint manifesta & citra controversiam posita, nec ullo tempore in disquisitionem revocentur a descriptorum quoquam vel inspectorum, vel peræquatorum & eorum qui aliter publica percurantur declaratarum descriptionum competentibus secretis, in futuram rei memoriam insinuandarum. Neque enim unquam eorum quis poterit ullo modo ingredi hujusmodi immobilia, aut ea in controversiam deducere & disquisitionem. Sed nec instrumenta in iis requirere, non fumarium, vel metreticion exigere, aut aliud ullum vectigal excogitatum in descriptorum lucrum : qui prohibentur insinuatione ipsa & sola præsentis aureæ bullæ mei imperii, & descriptionum, quæ ut supra comprehensum est, valituræ sunt. Omnis autem facta jussio, sive de prius separatis, sive de fragmentis, sive de commiserationibus, sive de iis quæ ab humilibus ordinibus, sive de iis quæ incisionibus subjecta, sive de mortiis affectatis licet compensatio facta non sit, sive de non acquiescendo factis sine quantitate donationibus, sive de quacunque re emissa fuerit jussio, & [illegible] in re repugnet præsenti imperii mei bullæ aureæ, irrita erit & [illegible], & licet irrita fiat in ea expressum sit, nisi nominatim pronunciatum sit. Omnium enim jussionum quæ factæ sunt, notitiam habet mea pietas, quas sigillatim enumerare supervacuum existimavit : & ut expressim enumeratas & eversas quod ad hanc aureæ bullæ orationem attinet, censeri constituit mea majestas. Sed nec alia ulla quæ in posterum fiet jussio huic piæ scripturæ prævalebit : quinimo & illa, quatenus præsenti meæ majestatis definitioni adversatur, irrita fiet, nullarumque virium : licet, ne subvertatur apposita sit clausula. Nisi nominatim pronunciatum sit, aut quævis alia distinctio. Ut autem sint manifesta quæ adsunt sanctissimæ Dei magnæ ecclesiæ immobilia omnia in præsenti bulla aurea aperte inscripta sunt : quæ habent hoc modo : in Thracia & Macedonia illa & illa, & deinceps enumerat omnia immobilia. Et post horum enumerationem ait, Judæi strobiliotæ ubicunque inventi, & excussi amplior capacitate triginta milium. Sancit Imperialis mea potestas sanctissimam magnam ecclesiam & omnem ejus partem habere jus suum inviolatum omnino & inconcussum, cum exactiores fieri debebunt terminorum definitiones a locorum descriptoribus, ut sæpe dictum est. Verum eo prætextu non licebit prædictis descriptoribus fumarium exigere, vel metreticion, aut necessariorum dationem, ullamve exactionem facere a quibuscunque immobilibus ejus. Sed absque ulla collatione & petitione prædictas finium descriptiones conficient. Quod si quis ausus fuerit violare quidquam eorum quæ præsenti aureæ bullæ oratione majestatis meæ definiuntur, præter Imperialem indignationem, in periculum veniet subeundi pœnam triginta librarum, quæ sine commiseratione a domesticorum secreto, ex admone sanctissimæ magnæ ecclesiæ exigentur : quippe cum firma ac munita sit præsens aureæ bullæ oratio, facta mense Augusto 1. Indict. anno 6661. cui nostrum pietate præcellens subscripsit Imperium.

11. *De instrumentis omnium quæ ubique sunt ecclesiarum ob possessionem immobilium.*

PRæterea autem emissa est & alia bulla aurea Imperatoris quæ dicitur medicatrix, utpote quæ fortasse medeatur titulis & juribus omnium ecclesiarum quæ claudicant, episcopatuum scil. & metropolium, & ipsius magnæ ecclesiæ, quæ etiam ad verbum sic habet : Qui post Mosem fuit electi illius populi Imperator Jesus, Hierichuntis festinans munimenta ac propugnacula diruere, sacerdotibus jussit in circuitu tuba canere & sic murorum propugnacula mirabiliter dejecit. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo præest, post illum principem populi servatorem & ducem alium Mosem inclytum, dico imperii mei dominum & genitorem, veluti quædam Hierichuntina mœnia, diruere properanti communis Christianorum inimici propugnacula, occidentalis dico draconis, qui (1) in Sicilia tyrannidem exercet, & illinc adversus Romanum Imperium latenter prorepit veluti spiritalibus quibusdam tubis, vestris antistitum Deum nobis quotidie placantium precibus, ad illum diruendum adjuvantibus opus est. Sed & ipse divinus Moses, quando cum Amalech prælium commisit, sacerdotibus utrinque innixus, sic eum fugavit, & vicit. Sicut ille ergo, meum quoque Imperium, antistitum sustentaculo indigens, ad aciem adversus novum hunc Amalech propositam. & veluti quandam lucis columnam novum hunc Israel præcedentem, & ejus gressus dirigentem preces eorum habere volens : hanc præsentem auream bullam. & omnium ecclesiarum matri, novæ Sion, Dei sapientiæ habitaculo, & iis qui sunt in omnibus insulis & in oriente & occidente antistitibus donavit : eorum pro Imperio meo preces magis confirmans. Recte enim scit meum Imperium, Regem non servari per multam potentiam, & gigantem non servatum iri in multitudine virtutis suæ ; mendax autem equus ad salutem, ut dicam cum Propheta & Psalmographo & Dei patre. Volens enim ut firmitas & stabilitas ecclesiæ quæ omnibus præest, servetur, & omnibus dictis antistitibus sanctarum quæ ubicunque sunt ecclesiarum, & securitatem titulorum ac jurium quæ illis adsunt, in ipsorum immobilium detentione firmius constituens, & præterea corrigens si quid in eorum juribus claudicet, & meo jure sit destitutum. Et non solum hoc, sed & si quod jus consequi debeant ad ejusmodi immobilium dominationem, detentionem & proprietatem, id fortasse prius factum non est, hanc imperii mei bullam auream ejus quod deest medicatricem illis tradidit, quæ resolutum perfectum & integrum omnino inconcussum jus ejus ostendit. Per quam confirmat quidem & tutius facit quodcunque jus adest sanctis Ecclesiis [illegible] præsidet, in ipsarum immobilibus cujusmodicunque fuerint, & [illegible] ea sita sint & quod bonum est, melius fecit Imperii mei sententia & calculo. Quicquid autem est in eis in quibus [illegible] dixerit, sive in aureis bullis diversorum Imperatorum, sive in sigillis, & sive in simplicibus jussionibus, sive in terminationibus, sive in actis, claudicans, & aliquatenus, ab eo quod est exactum, & a debita consequentia deficiens regalium jussionum & legum [illegible] nit, dictis sanctissimis ecclesiis nullum ex ea re præjudicium in æternum afferri : sed quod in eis est infirmum & imbecillum, esse firmissimum & nulla juris allegatione oppugnandum ab eo qui velit aliquid pro fisco, seu, publico dicere, ut quod præsenti Imperii mei bulla aurea confirmetur & valde corroboretur. Et ut ex multis eorum quæ cuipiam in mentem venire possint, pauca quædam Imperium meum memoria repetat : si forte donatio ipsius parœcorum sit sine certa quantitate, aut mensuratum terræ, vel autugia alia innovatiat in hujusmodi possessionibus forte quæ ipsis donatæ non fuerunt : aut donatæ quidem fuerunt, jussiones autem de his factæ, non sunt revocatæ : vel in prius designatis donatis ipsis jussiones de prius definitis non sunt revocatæ : aut jussionum principalium quæ ipsis tributæ sunt aliquæ nullo modo insinuatæ fuerunt, aut fuerunt quidem insinuatæ in aliquo secreto, non tamen competente : aut insinuatæ perierunt, exempla autem earum fide digna reperiuntur : aut acta quæ procedere debebant, non processerunt, vel quæ processerunt, non sunt insinuata, aut quæ fieri debuerunt rationum computationes factæ non sunt, aut forte quamlibet aliam ob causam sive ex parte sive in totum jura sæpe dictis sanctis Dei ecclesiis & matri omnium claudicant, & inde firmitatem suam non habent, etsi non quæ id faciat causa nominatim expressa sit, aut forte alia ipsis exhiberi debuerunt jura de hujusmodi immobilibus velut quibusdam omnino procedentibus in ipsis (nam si documentum de quopiam ex possessis a se immobilibus nequaquam adquisierint, nihil a præsente aureæ bullæ oratione juvabuntur) nulla in re hæc omnia & quæcunque alia cuipiam pro fisco certanti in mentem quandoque venerint, lædere unquam sanctissimas ecclesias & Sophiæ Dei templum, reliquasque metropoles, archiepiscopas, episcopas poterunt in iis immobilibus, quæ (ut dictum est) ad ipsas pertinent, ex qualibuscunque documentis. Nam si nullum quæsierunt unquam jus in aliquibus forte immobilium quæ habeot, nullam ex præsenti

(1) Saracenos videtur intelligere.

senti aureæ bullæ oratione sentient utilitatem: sicut nec in quibus fitus, ad hodiernum usque diem possessionem habuit ex justa quapiam causa, in his enim omnibus juris observabitur exacta disciplina. Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quampiam aliam causam, ea contemnere quæ hac chrysobulla mei Imperii oratione definita sunt: primum quidem sanctæ Trinitatis splendorem, cum ad tremendum sistemur tribunal, non conspiciet: excidet autem & Christianorum parte ut Judas duodenario. Et præter hæc execrationem sibi conciliabit primogenitorum sanctorum justorum & deiferorum patrum qui ab ævo præmortui fuerunt.

12. *De citatione absentium.*

AC in iis quidem consistit canon. Tu autem scias, terminum qui hic præstituitur, hodie locum non habere, & per tria XXX. dierum edicta omnes actores, & reos accersiri, cujuscunque sint status, & cujusmodicunque causa sit: secundum Novellam potentis & sancti D. nostri & Imp. mense Julio editam indict. XIV. anno 6674. Sed hoc quidem servatur, quando per libellum & reliquam judicialem consequentiam pecuniaria vel criminalis causa adversus episcopum illata fuerit. Si autem per ordinem adversus episcopum vel clericum aliqua ecclesiastica quæstio denunciata fuerit, quando nec libello opus est, vel aliqua alia judiciali consequentia: & qui accusatur, seu defertur, non adest: punietur secundum LXXIV. canonem apostolicum, sicut condemnatur seu ponitur etiam a legibus contumax impudens.

13. *De tonsura mulierum degere volentium in monasterio, post trimestre facta.*

NOn est lex scripta quæ statuat, ut si qua tonderi atque divortium facere cum marito velit, ne confestim tondeatur, sed in monasterium abducatur, & trimestri spatio exploretur, num forte in ipso velut pugnæ initio tonsuram deprecetur. Sed ex inscripta consuetudine, sæpenumero in judicio probata & confirmata, receptum est, ne aliter mulieri tonsura permittatur, quam si post tres menses interrogata sit, an in hoc bono proposito permanere velit. Ac sane hac de re coram imperatorio tribunali satis certatum est. Cum enim multi dicerent, debere Pyrrogeorgii illius uxorem confestim detonderi, quod firmi judicii esset, ut quæ etiam quadraginta annos haberet: ac vero nulla lex scripta de trimestri isto ageret: a Deo coronatus optimus & sanctus noster Imperator longam consuetudinem, ut dictum est, confirmatam, pro scripta lege suscepit: atque subnotatione confirmavit.

14. *De foro Judæorum.*

CUm moris esset ut Judæi coram solo Sreni præfecto litigarent, optimus atque sanctus noster Imperator statuit, ut coram quocunque tribunali secundum leges causas agerent. Ac consuetudo pro nihilo habita est, ut quæ legitime non fuisset confirmata.

ALEXII COMNENI SECUNDI.

Ne monasteriorum prædia describantur.

IMperium meum ex vestris precibus exaltatione indigens, & vestigiis domini & patris sui bonæ memoriæ volens insistere, illius quoque in eos qui sunt Deo dedicati beneficentiam imitari constituit. Ideo per hanc unam in vos beneficentiam & Deo, qui ipsum Imperatorem fecit, gratificatur. Imperatorisque & patris nostri sanctæ animæ & nostræ potentiæ profectus in bonam basim ac fundamentum ponit: & vestræ petitioni se inclinans, ut vim suam habeant, sintque stabiles, firmæ ac immobiles, quæ de vestris monasteriorum beneficiis aureæ tres bullæ emissæ sunt a sancta illius majestate decernit, & ut in eodem robore immobiliter permaneant; in quo a principio expositæ sunt, & quæ iis consequenter processerunt traditionis acta securitatem referant, etiamsi post biennium facta fuerint: licet fortasse quædam eorum in convenientibus secretis prius posita non fuere: iis quæ ad interpretationem vel subversionem virium bullarum aurearum particularem vel generalem editæ suor jussionibus, quæ in nostris monumentis declarantur, quomodocumque emissæ fuerint, per præsentem resolutionem inutilibus invalidisque redditis, & perinde ac si ne essent quidem omnino reputatis. Cessabit autem & quæ hucusque vestris monasteriorum immobilibus in Thracia & Macedonia sitis insultavit, Practorici & Catepanici usus exactio, stuppæque & axungiæ redemptio & exactio, tanquam per hanc præsentem resolutionem excisæ & radicitus extirpatæ, & eo redactæ, ut nec fiat, nec nominentur; prætoribus & exactoribus & catepanis, & iis qui stuppæ & axungiæ redemptionem vel exactionem exercent, iisque qui illis ministrant, sic ejusmodi immobilia prætercurrere decentibus, perinde ac si ne in suis quidem omnino regionibus sita essent, utpote quæ non sint a publico omnino requirenda in omnibus, quæ hoc modo decreta sunt ipsi, ab initio hodierni diei reperiri diuturno, & deinceps in omne ac perpetuum tempus suscepta sine contradictione, nec habeantur pro descriptis in publicis actis, licet autem non descriptæ sint in actis, sed alio quo modo agnita, & sic recepta. Si quis autem præter ea quæ constituta sunt his aureis bullis & præsenti solutione mei imperii, fuerit ausus aliud exequi in quibusvis possessionibus immobilibus vestrorum monasteriorum, præterquam quod læsæ majestatis tenebitur reus (sicut his aureis bullis definitum est) & ab eminentissimo temporis illius mystico illarum cuipiam vestrarum possessionum damnum sarcire compelletur. Monasteriis quoque omnibus vicissim curæ erit, tam iis quæ sunt intra urbem quam quæ extra sub terminis iis aureis bullis comprehensis imperatoris bonæ memoriæ inclyti D. & patris imperii mei, ea peragere quæ in vestra suggestione declarata sunt: nisi velint tali excusatione privari, eo quod semel ea neglexerint.

ISAACI ANGELI.

1. *De metropolitanis revocationibus ad se pertinentes episcopas jure metropolis aut archiepiscopatus honoratas.*

QUoniam autem mense Aprili, XI. Indict. anno 6707. edita aurea bulla Imperatoris domini Isaaci Angeli, quæ & metropolitanis episcopatus ad se pertinentes, & metropolitum, vel archiepiscopatuum honore donatos ad se revocantibus, & iis itidem qui imperialem circumspectionem privare conantur, ne episcopatus in metropoles & Archiepiscopatus erigat, secundum sibi datam a superis potestatem, os occludit: a nonnullis quæsitum est quid sit quod canone comprehenditur, ut honore affectæ metropoles solum honorem habeant, utpote aliis juribus veræ metropoli servatis. Dicimus de ea re dubitationem ab Imper. hac constitutione dissolvi. Quæsitum enim est, & post multas rationes allatas, hæc ejus rei gratia expressim comprehensa sunt: *& quod* universali ratione & generaliter exposita dispositione ecclesias quæ jussione Imperatoria in altiorem thronum eriguntur, honore quoque dignas censeri oporteat, & electiones illic procedere ex forma canonica, quæ in magna ecclesia consecuta est, metropolitanis & archiepiscopis convenientibus & metropolitanum eligentibus: hoc & Imper. mea sublimitas decernit, & hanc constitutionem sancta quoque sequetur synodus, ut quæ ecclesiasticum ritum accurate servet, & a canonica rectitudine non excidat.

2. *De nuptiis septimi gradus.*

SCias vero, licet synodalis hæc decisio, & ipsam confirmans Imperatoria jussio consanguineorum in septimo gradu matrimonium minaciter prohibeat I indictione tamen IV. anno 6694. cum dominus Basilius (1) Camaterus patriarcha esset, ab Imperatore nostro sancto domino Isaacio Angelo jussionem esse factam, quæ statuit, ne ex dictis actis, matrimonio post illa inter longe felicissimos Cæsares, dominum Joannem Cantacozenum videlicet, atque germanam imperatoris sororem dominam Irenen, contracto quamquam in septimum consanguinitatis gradum referatur, præjudicetur: sed quantum ad illos, & quidem solos, quæ a synodo atque Imperatore domino Manuele de istiusmodi nuptiis determinata sunt, inefficacia sint. Quod etiam a synodo approbatum est.

3. *Subnotatio inclyti Imperatoris domini Isaaci Angeli, ut tondeantur electorum pontificum uxores, facta die 20. mensis Septemb. 4. indict. 5.*

LEgitimam Imperatoris sententiam non sine periculo delinquentes experientur. Ut enim dentibus acerba uva, oculis fumus nocet: sic iniquitas iis qui ipsa utuntur. Quorsum vero mihi hoc orationis spectat præludium? Cum sacratissimus Cyzici metropolitanus invenisset majestatem meam hodierno die jura reddentem, assidentibus sanctissimo domino meo œcumenico patriarcha, & aliis sanctissimis patriarchis, Antiocheno videlicet & Hierosolymitano, nec abessent qui tunc in orbe regia sacratissimi pontifices erant, quorum nomina inferius continebuntur: Propositum est quosdam eorum qui ad metropoles, vel archiepiscopas electi & ordinati sunt, cum uxores ante ordinationem haberent, non recusare quidem quin primarii sacerdotii chrismate inungerentur: sed eorum uxores eundem rursum mundanum habitum induere, inverecunde agentes in iis ædibus quas antea habitabant: nec fœmineis introductas esse monasteriis, sed nec Deo seipsas dedicasse, & vitam delegisse monasticam. Et hæc, quod sacri divinique canones expressim moneant electos pontifices, a legitimis suis uxoribus, quas ante ordinationem habebant, omnimodo abstinere: ut non ex præcepto, sed propria voluntate eorum quisque continentiam, vel cœlibatum proprium sibi deligat, propter dignitatem sacerdotii, aut propter matrimonii honestatem, conjunctionem castam præferat. Hæc dicens, varios canones allegabat, inter quos & quadragesimus octavus erat sextæ synodi, hæc ad verbum comprehendens: Uxor ejus qui ad episcopalem dignitatem promotus est, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est, ac consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione extructum, & episcopi providentia fruatur. Sin autem digna vita fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem provehetur. Lecto igitur hoc canone, Imperium meum in hominibus agnoscens maxima dona Dei a superna clementia, & regni, ac sacerdotii divinitus concessam unctionem & dignitatem ex uno eodemque perenni fonte manare humanamque exornare vitam, & amplificare: nihil etiam studiosius colens quam sacerdotum auctoritatem, qui regia & divina speculatione manus erigentes, Deum pro Christiana multitudine deprecantur, & ut sacræ quædam anchoræ Imperialem potentiam suffulciunt: postquam etiam canones contemni & infringi cognovisset in bene instituta republ. & quidem nostræ potentiæ, quasi non soluti essent creati pontifices, qui suis uxoribus cohabitare non verentur: non parum commotum est. Triste etiam quiddam nec gratum in piissimum chartophylacem mea intuens majestas, definiit cohortantibus ad id sanctissimis patriarchis uxores creatis pontificibus ante ordinationem conjunctas in muliebria monasteria procul sita ab habitatione pontificum sine dilatione induci, tonderique eas, & canonice apud monachas degere, in quo monasterio comam deposuerint: aut si ipsæ tonsuram recusent, qui eis ante creationem juncti erant matrimonio pontificali solio & dignitate priventur, & in eorum locum alii sufficiantur. In posterum autem, qui ante creationem legitimam uxorem habebit, non aliter ordinati, quam si communi conjugum scripto consensu, & placito a se invicem separentur, & mulier monasticam vitam amplexa sit. Sic enim creatio sine offendiculo & damno juxta sacros & divinos canones procedet, semota ab omni sacerdotalis ordinis reprehensione. Assidebant ad meæ majestatis tribunal pontifices Cæsareæ, Ephesi, Cyzici, & alii non pauci.

(1) Basilius Camaterus patriarcha Constantinopolitanus.

JOANNIS DUCÆ.

De vestibus externis prohibitis.

Alterum vero illius imperatoriæ providentiæ specimen: quod cum videret Romanas divitiae, in peregrinas ac sumptuosas vestes, fericas, Assyriae, Babylonicas, atque Italicas, vario ac solerti artificio confectas effundi: decreto sanxit ne quis subditorum iis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet: sed iis contenti essent, quas Romanæ provinciæ, ac manus præberent. Necessariarum enim rerum usus est immutabilis: & subditi quantum licet, principum sequuntur cupiditates, idque lex eis est & honor, quod principibus visum fuerit. Proinde cernere erat illa quoque brevissimo tempore voluisse: nobilitae autem limites Romanis vestimentis definitos: & divitias domo, quod ajunt, domum ferri.

MICHAELIS PALÆOLOGI.

De primatu, & appellatione & commemoratione Papæ Romæ.

Proinde tot difficultatibus circumventus Imperator, ac pene ad desperationem compulsus, legatos ad Papam mittit, de ineunda veteris & novæ Romæ ecclesiarum concordie, modo Caroli (1) expectationem averteret. Ea legatio a Pontifice benigne audita est: qui ea se facile, quæ Imperator petivisset, confecturum est pollicitus: statimque suos legatos illis adjungit, qui concordiam conciliarent, atque amplecterentur. Cujus hæc tria (2) capita fuerunt: Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodiis, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret: Alterum, ut liceret cuivie Romam veterem, quæ cuius maior & perfectior esset, appellare: Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur.

INCERTI IMPERATORIS.

De episcopatibus detentis a laicis.

Episcopatus quidem episcopis nullo tempore clauduntur, quominus qui electi sunt, ad ea revertantur: quemadmodum & in Megarensi episcopatu factum est, qui tot annis quot hominum memoriam excedunt deletus extinctusque fuerat, & per jussionem Imperialem, synodalemque actum metropoli Athenarum paulo ante rursus est.

(1) Andegavensis. (2) Papa Romanus Primatum Orientis consequitur, & in quibus consistat potissimum primatus.

CANONES (1) SANCTORUM ET VENERANDORUM APOSTOLORUM.

PER CLEMENTEM A PETRO APOSTOLO ROMÆ ORDINATUM EPISCOPUM, IN UNUM CONGESTI.

GREGORIO HALOANDRO (2) INTERPRETE.

Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinator (3).

2. Presbyter ab uno episcopo ordinator (4), item diaconus, & reliqui clerici.

3. Si quis episcopus aut presbyter, præter ordinationem Domini, quam de sacrificio instituit, alia (5) quæpiam, puta aut mel, aut lac, aut pro vino siceram (6), aut confecta quædam, aut aves, aut aliqua animalia, aut legumina supra altare obtulerit (7), ut qui contra ordinationem Domini faciat, deponitor: excepto novo frumento, & uva opportuno tempore. Præterea licitum non esto aliud quippiam admovere ad altare, quam oleum in candelabrum, & incensum oblationis tempore.

4. Omnium (8) aliorum pomorum primitiæ (9) episcopo & presbyteris domum mittuntur, non super altare. Manifestum est autem, quod episcopus & presbyteri, inter (10) diaconos & reliquos clericos eas dividunt.

5. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu (11) religionis non abjicito: si abjicit, segregator a communione: si perseverat, deponitor.

6. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares (12) curas non suscipito, alioqui deponitor (13).

7. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum diem paschæ (14) ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit: deponitor.

8. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicunque ex sacerdotali consortio oblatione facta, non (15) communicaverit: causam dicito. Et si bona ratione subnixa sit, veniam promeretor. Sin minus dixerit, a communione excluditor, tanquam qui populo autor offensionis fuerit, mota contra (16) eum suspicione qui obtulit.

9. Quicunque fideles ecclesiam ingrediuntur, & scripturas audiunt, neque apud preces (17) & sanctam communionem permanent (18), eos tanquam, qui ordinis in ecclesia perturbationem inducant, a communione arceri oportet (19).

10. Si quis cum (20) excommunicato (21), licet in domo, preces (22) conjunxerit: iste communione privator.

11. Si quis cum deposito clerico, ut (23) cum clerico preces conjunxerit, deponitor & ipse.

12. Si quis clericus aut laicus a communione segregatus, seu nondum in communionem receptus, ad aliam profectus civitatem, sine commendatitiis (24) literis receptus fuerit: a communione excluditor, tam qui receperit, quam qui receptus est. Si excommunicatus fuerit, in longius illi tempus excommunicatio protenditor.

13. Episcopo qui parochiam (25) suam dereliquerit, alteri insilire (26) nefas esto, licet a pluribus (27) ad hoc compellatur: nisi rationabilis aliqua causa subsit, quæ hoc ipsum facere vi adigat, nempe quod plus lucri & utilitatis his, qui illic constituti sunt, verbo pietatis conferre possit: neque hoc tamen a seipso, sed multorum episcoporum judicio & exhortatione maxima.

14. Si quis presbyter, aut diaconus, aut quicunque tandem de clericorum consortio, relicta parochia sua in aliam concesserit, & omnino transmigratione facta præter voluntatem (28) sui episcopi in alia parochia moram traxerit: hunc jubemus, ne porro in ministerio publico sit ecclesiæ, maxime (29) si accersente ipsum episcopo ejus, redire contemnat, perverio illic ordine perseverans, ut laicus tamen illi locorum in communionem admittitor.

15. Quod si episcopus (30) ad quem accesserint, pro nihilo reputata vacationis a ministerio ecclesiastico pœna, quæ contra eos definita est, ipsos ut clericos susceperit: a communione excluditor, ut perversi ordinis magister.

16. Qui post (31) baptismum duabus (32) implicitus fuit nuptiis, aut concubinam (33) habuit: is episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique in consortio sacerdotali esse non potest.

17. Qui viduam (34) duxit, aut divortio separatam a viro, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam, quæ publicis mancipata sit spectaculis:

(1) Hi canones non obtinent in Gallia, Imbert. 3. Inst. Goth. Neque probat fides Apostolica, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt. Ab hæreticis enim Apostolorum nomine compositi dignoscuntur, c. 3. distinct. 15. & 1. 3. dist. 16. A. Cont. [illegible] 3. num. 4. in fin. & num. 5. Ans. (2) Alia extat editio Canonum apud Photium & Balsamonem hac in mul[illegible] dissimilis. Goth. Alii etiam sunt Canones Apostolorum, quos dicunt non ab Apostolis editos, sed paulatim a diversis diverso tempore collectos, & uno postea nomine comprehensos, excus. Tiguri apud Gesner. Ann. 1559. Græce & Latine. Ans.

(3) X[illegible]. Balsamon hoc caput refert non ad electionem episcopi, quæ fiebat a populo per manuum elevationem, sed ad ordinationem, quæ fit ab Antistitibus in ecclesia. (4) De ordinatione presbyteri & clerici. (5) Oblationes supra altare ne fiant mellis, lactis, siceræ, confectorum, avium, animalium, leguminum. (6) Sicera est quidquid sine vino inebriat, Balsamon. (7) De oblationibus vide Duarenum 1. de benef. 3. Vigilium 5. meth. Jur. Pont. [illegible] 13. Oblationem pro defunctis Græci [illegible] vocant, Balsam. hic.

(8) Deest hujus capitis initium apud Balsamon. (9) Primitias ἀπαρχὰς τῶν ἄλλων [illegible] Græci vocant. Paulus [illegible] & aurea bulla Nicephori. De primitiis vide Duarenum 1. de benefic. 2. Rebuffum in tract. de decimis q. 1. n. 17. Vigil. [illegible] jur. Pont. 13. (10) Primitiæ inter quos & a quibus olim dividebantur. (11) Vid. dist. 28. c. si quis, c. 13. synod. in Trullo. (12) [illegible], adde can. 80. infr. (13) Nisi [illegible] d. c. 80. (14) Pascha diem nemo cum Judæis celebret ante vernum æquinoctium. Jubet ergo Canon, Pascha celebrari post XIV. lunam primi mensis, id est, Martii. vid. c. [illegible] Concilii Carthaginensis, & ibid. Balsamon. (15) De omnia episcopi, presbyteri, & [illegible] communioni adstantis, nec tamen communicantis. (16) Hæc verba [illegible] hic ad episcopos, presbyteros, diaconis & similibus personis communionem offerentibus [illegible] communicantibus. Videntur enim recusantes communionem, offerentem in suspicionem aliquam trahere: hoc facit Can. 2. synod. Antioch. (17) Quæ sunt in sancta celebratione [illegible] Balsamon c. 2. synod. Antioch. negat hoc caput pertinere ad vespertinas & matutinas laudationes. (18) De laicis precibus & communioni adstantibus, & ad finem usque non permanentibus. vid. d. Can. 2. synod. Antioch. (19) Communicationis loco excommunicationem [illegible] ad eorum utilitatem qui sanctorum mysteriorum participes esse non possunt [illegible] Antidoro de manu sacerdotis accepto ad finem usque communionis perseverarent, Balsam. ad d. c. [illegible] (20) Adde d. Can. 2. in fin. (21) Excommunicatio Græcis [illegible] [illegible]. (22) Can. 14. synod. Sardicens. Can. [illegible] synod. Carthagin. [illegible] communicationem [illegible] prohibetur. Balsam. hic. (23) Id est, quispiam clericale & sacerdotale agenti: & ita Balsamon intelligit. Nam ex eo (inquit) quod quis cum aliquo excommunicato precatus fuerit, non affertur depositio, sed excommunicatio. (24) [illegible] Canonicarum epistolarum, aliæ sunt [illegible], aliæ [illegible], seu [illegible]. [illegible], hic & Can. 32. infr. & c. 11. synod. Chalcedonens. & Antiocho in Epistolas testimoniales literæ dicuntur, dan ut proprie separatis a communione, ignotis, suspectis, vel postulandis quibus absolutio declaratur: vel aperte [illegible] sunt probatoriæ, quæ & formales dicuntur, can. 31. synod. Carthag. ut formales epistolas [illegible] in Dominicano cap. 19. Quæ [illegible] seu [illegible] dicuntur, dantur episcopis in comitatum principis, vel clericis in aliam civitatem euntibus, Chalced. cap. 11. Antioch. cap. 7. cap. 8. & sext. synod. in Trullo cap. 17. [illegible]. Quarum olim frequentem apud Christianos [illegible] contra Julianum his verbis, [illegible] vid. Ciac. ad Novell. Just. [illegible] Gerard. Rodolphum Gramicusem [illegible] de literis [illegible] commendatitiis, ac dimissoriis, quibus in ecclesia primitiva [illegible]. (25) Can. 14. synod. Nicæn. (26) Quo verbo Balsam. translationem quæ fit nullis de causis non intelligit, nisi quis, inquit, vellet reprehendere [illegible] & alios, qui ex episcopatibus translati sunt in sedem Constantinopolitanam & [illegible] sedes patriarchales. (27) Quid, si cui permitteretur ab Imperatore extra suam [illegible] recte id permittere ait Balsamon. (28) Ejusque [illegible] can. 17. synod. in Trull. (29) Vid. Can. 3. synod. Antioch. (30) Balsamon [illegible] Constantinopolitanam & Carthaginensem. (31) Cur ita? quia, inquit Balsamon, omnia peccata per baptismum remittuntur. (32) Δίγαμοι, adde dist. [illegible] cap. si quis post, c. [illegible] de [illegible] Tria. (33) Παλλακὴν, id est, pellicem, ut Nov. [illegible] cap. 3. adde Fhot. [illegible] (34) Vid. d. c. 3. dist. 34. c. si quis viduam.

ſtculis : epiſcopus , aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex conſortio ſacerdotali eſſe non poteſt .

18. Qui duas (1) ſorores duxit , aut conſobrinam (2) , clericus eſſe non poteſt .

19. (3) Clericus qui ſe fidejuſſorem (4) dat , deponitor .

20. Si quis humana violentia (5) eunuchus factus eſt , aut in perſecutione amputata ei fuat virilia , aut ita natus fuit , & dignus eſt : efficitor epiſcopus .

21. Qui ſibi (6) ipſi virilia amputavit , clericus (7) non efficitor : ſui enim ipſius homicida eſt , & inimicus creationi Dei .

22. Si quis cum clericus eſſet , virilia (8) ſibi ipſi amputaverit, deponitor : homicida etenim ſui ipſius eſt .

23. Laicus qui ſeipſum (9) mutilavit , per tres annos a communione ejicitor : puta, quia ipſe vitæ ſuæ poſuit inſidias .

24. Epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus in fornicatione (10) aut perjurio (11) , aut furtu deprehenſus , deponitor , non tamen a communione excluditor . Dicit enim ſcriptura (12) : Bis (13) de eodem delictu vindictam non exiges . Eidem conditioni conſimiliter & reliqui clerici ſubduntor .

25. Ex (14) his qui cœlibes in clerum pervenerunt jubemus , ut lectores tantum & cantores , ſi velint , nuptias contrahant .

26. Epiſcopum aut presbyterum , aut diaconum , qui vel fideles delinquentes , vel infideles injuriam inferentes percutit (15), & terrorem ipſis per hujuſmodi vult incutere , deponi præcipimus : nuſquam enim Dominus hoc nos docuit . Imo vero contra , cum ipſe percuteretur , non repercutiebat : cum laceſſeretur conviciis, non regerebat convicium: cum pateretur , non comminabatur .

27. Si quis epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus , ob certa crimina juſte depoſitus (16) , attingere miniſterium , quod aliquando tractaverat , auſus fuerit : omnino hic ab eccleſia abſcinditor .

28. Si quis epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus pecuniæ (17) interventu hanc dignitatem nactus fuerit : deponitor tam ipſe , quam qui eum ordinavit , & omnino a communione abſcinditor : quemadmodum Simon (18) Magus a (me) Petro .

29. Si quis epiſcopus ſecularium magiſtratuum familiaritate uſus , per (19) ipſos eccleſiam nactus fuerit : deponitor : ſegregantor quoque a communione , quicumque cum ipſo communionem habent .

30. Si quis presbyter proprium aſpernans epiſcopum , ſeorſim conventicula (20) egerit , & altare erexerit, cum de nullo crimine epiſcopum in pietate , ac juſtitia condemnavit , deponitor : quaſi qui principatum ambiat , tyrannus enim eſt . Conſimiliter & reliqui clerici qui ſuum illi calculum apponunt . Laici vero a communione ſegregantor . Atque hæc poſt unam , & item alteram ac tertiam epiſcopi exhortationem fiunto .

31. Si quis presbyter , aut diaconus , per epiſcopum a communione excluſus ſit ; hunc neutiquam ab (21) alio fas eſto ſuſcipi , quam ab eo qui ipſum a communione excluſit : niſi forte fortuna epiſcopus qui ipſum a communione ſegregavit , defunctus ſit .

32. Nemo peregrinorum epiſcoporum , aut presbyterorum , aut diaconorum ſine commendatitiis (22) ſuſcipitor literis : & ſi eas obtulerit , attentius in diſquiſitionem vocantor . Et quidem ſi prædicatores pietatis fuerint , ſuſcipiuntor : ſin minus , ubi neceſſaria ipſis ſuppeditaveritis , ad communionem & ulteriorem ipſos conſuetudinem non admittitote , multa enim per obreptionem fiunt .

33. Cujuſque gentis epiſcopos oportet ſcire quinam inter ipſos primus (23) ſit , habereque ipſum quodammodo pro capite , neque ſine illius voluntate quidquam agere inſolitum , illa autem ſola quemque pro ſe tractare , quæ ad parochiam ejus , & loca ipſi ſubdita attinent. Sed neque ille citra omnium voluntatem aliquid facito . Ita enim concordia erit , & Deus glorificabitur per Dominum in ſancto Spiritu .

34. Epiſcopus extra (24) terminos ſuos in civitatibus & regionibus ſibi non ſubjectis , ordinationes facere non præſumito . Si vero præter voluntatem eorum qui civitates illas aut regiones detinent , id feciſſe convictus fuerit , deponitor tam ipſe , quam etiam hi quos ordinavit .

35. Si quis ordinatus epiſcopus miniſterium & curam populi ſibi commiſſam non (25) ſuſceperit : hic a communione ſejunctus eſto tamdiu , donec ſuſceperit : (*obedientiam accommodans . Similiter autem & presbyter & diaconus .*) Si vero non præ voluntate ſua , ſed præ (26) malitia populi non ſuſceperit , maneto ipſe quidem epiſcopus , clerus vero ejus civitatis a communione ſegregator , eo quod tam inobedientem populum non corripuerit .

36. Bis (27) in anno epiſcoporum celebrator ſynodus , & pietatis inter ſe dogmata in diſquiſitionem vocanto , neque non in eccleſiis incidentes contradictiones dirimunto : ſemel quidem quarta feria Pentecoſtes , ſecundo duodecima Hyperberetæi (28) .

37. Omnium (29) rerum eccleſiaſticarum curam epiſcopus gerito , & eas diſpenſato quaſi inſpectante Deo , non licitum autem ei eſto quippiam ex iis ſibi tanquam proprium aſſumere aut cognatis ſuis (30) elargiri , quæ Deo dedicata ſunt . Quod ſi pauperes illi ſint : ut pauperibus ſubminiſtrato , non tamen horum prætextu res eccleſiæ venundato .

38. Presbyteri & diaconi , abſque (31) voluntate epiſcopi nihil peragunto , ipſius enim fidei populus Domini commiſſus eſt , & pro eorum animabus ab ipſo repetetur ratio .

39. Manifeſtæ (32) ſunto privatæ res epiſcopi , (ſi modo & privatas habet) manifeſtæ item ſunto Dominicæ : ut privatas quidem res epiſcopus , cum moritur quibus vult , & quomodo vult , relinquendi facultatem habeat : neque occaſione eccleſiaſticarum rerum intercidant res epiſcopi , qui nonnunquam uxorem , & liberos , aut cognatos , aut ſervos habet : juſtum eſt enim apud Deum pariter & homines , ſimul ne eccleſia per ignorantiam rerum epiſcopi damni aliquid ſuſtineat , ſimul ne epiſcopus aut cognati ejus prætextu Eccleſiæ ublædantur, aut etiam qui illum generis proximitate contingunt , incidant in negotia ejuſque mors implicetur diffamationibus .

40. Præcipimus (33) , ut epiſcopus res eccleſiæ in poteſtate habeat (34) . Nam ſi pretioſæ hominum animæ fidei ejus committendæ ſunt , multo utique magis oportuerit , & de pecuniis mandatum dare , ut illius arbitratu diſpenſentur , neque non cum timore Dei , ſummaque ſollicitudine per presbyteros ac diaconos (35) erogentur in pauperes . Percipiat autem & ipſe (ſi modo indiget) quantum ad neceſſarios ſuos & hoſpitio exceptorum fratrum uſus opus habet , ne quo modo ipſe poſteriore loco habeatur , quam cæteri . Ordinavit enim lex (36) Dei, ut qui altari inſerviunt (37) , de altari nutriantur : quando nec milites unquam ſuis ſtipendiis arma hoſtibus inferant .

41. Epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus qui vel aleæ (38) , vel ebrietatibus (39) indulget : vel deſinito , vel deponitor .

42. Subdiaconus , aut cantor , aut lector qui conſimilia facit , vel deſinito , vel a communione ſejungitor : ſimiliter & laici .

43. Epiſcopus , aut presbyter, aut diaconus, qui uſuras (40) a mutuum accipientibus exigit , vel deſinito , vel deponitor .

44. Epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus, qui cum hæreticis preces (41) conjunxerit , duntaxat a communione ſuſpenditor : Si vero etiam ipſos tanquam clericos aliquid agere permiſerit , deponitor .

45. Epiſcopum , aut presbyterum , qui hæreticorum baptiſma , aut ſacrificium ſuſceperit , deponi præcipimus . Quæ etenim conventio inter Chriſtum (42) & Belial ? aut quæ particula fideli cum infideli ?

46. Epiſcopus , aut presbyter, ſi eum qui verum baptiſma habeat , iterum (43) baptizaverit , aut pollutum ab impiis non baptizaverit , deponitor : ut qui crucem & mortem Domini derideat , neque diſcernat veros ſacerdotes a ſacerdotibus impoſtoribus .

47. Si quis laicus cum ſuam a ſe uxorem abjicit , alteram duxerit , ut ab alio dimiſſam (44) , a communione ſegregator .

48. Si quis epiſcopus aut presbyter ſecundum ordinationem Domini non baptizaverit *in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum , ſed* (45) *tres principio carentes , aut tres filios , aut tres paracletos* : deponitor .

49. Si quis epiſcopus aut presbyter , in una initiatione non tres (46) immerſiones , ſed unam (47) duntaxat quæ in mortem Domini detur , peregerit : deponitor . Non enim dixit Dominus , in mortem meam baptizate : ſed , Profecti docete omnes gentes , baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus ſancti .

50. Si quis epiſcopus , aut presbyter , aut diaconus , aut quivis omnino de ſacerdotali conſortio , nuptiis (48) , & carnibus & vino (49) abſtinuerit : non (50) propterea quo mens ad cultum pietatis reddatur exer-

---

(1) Vid. *epiſt. Baſilii ad Diodorum , de eo qui duas ſorores duxit in matrimonium* : vide quæ dixi ad *l. 2. C. de inceſt. & inutil. nupt.* (2) [illegible] Græci [illegible] etiam dicitur , adde *l. 19 C. de nupt.* (3) Laudatur hic canon ab Harmenop. 4. *tit.* [illegible] & ab eodem [illegible] nominatur . (4) *Nov. Juſt.* 123. *c.* 6. vid. *Novell. Leonis* [illegible] adde *cap.* [illegible] *in fin. ſyn. Carthag.* eſt vero apud Harmenopulum *illo loco* , ſic ſcriptum [illegible] , hoc eſt , ut ne clericus det ſe fidejuſſorem ſed fidejubeat pro alio .
(5) Vid. Photium 1. *nomocan.* 24. *Novell. Leonis* [illegible] *dict.* 33. *c. eunuch* (6) Can. 22. 23. *infr. eod. can.* 1. *ſynod. Nicænæ* , vide quæ ſcripſi ad *l.* 4. §. 12. *ff. de re militari* .
(7) Sic a Romulo . *teſte Halicarn.* 2. ſacerdotes quidam creari ætate provecti , virtute & genere nobiles & divites , nulla tamen corporis parte [illegible] quod & [illegible] Judæis . Hinc Antigonus Hyrcano præcidit aures , ne Pontificatui reſtitueretur [illegible] , Hegeſippus 1. *de excidio Hieroſol.* Joſephus 14. *antiqu.* & Seneca 4. *controverſ.* 2. ſacerdos , inquit , integer ſit . Metellus Pontifex cum arderet Veſtæ templum , dum rapit Palladium , oculos perdit , ſacerdotium [illegible] negatum . [illegible] ſacerdos non in [illegible] corporis , quaſi mali ominis res vitanda eſt . Hoc in victimis notatur , quanto magis in ſacerdotibus ? Non ſine cta demum debilitatur ſacerdos . Hoc inſtitutum quoque Auguſtus ſervari voluit in ſenatoribus legendis : nullus enim [illegible] in ſenatum legi , cui eſſet membrum debile , Dion. *lib.* 54. Mos etiam apud Perſas fuit , ut ne parte aliqua corporis debilem regem crearent . Procop. 1. *Perſicor.* mutilos quoque milites haud lectos indicio eſt , Valer. 4. *cap.* 5. Ammian. 15. ubi de [illegible] , dixi ad *l.* 4. §. 12. *ff. de re milit.* Huc referendum eſt quod de M. Sergio refertur a Plinio 7. *cap.* 28. is enim in prætura cum ſacris arceretur a collegis ut debilis , ac dextra manu amiſſa , orationem ſui cauſa habuit . Notandum ſane hoc eſt , quod hic traditur . Caſtrantem ſe ſui ipſius homicidam eſſe & inimicum creationi Dei : [illegible] voluntas aliud naturæ inimica dicitur , Nov. Leon. 60. [illegible] hic aliquando plenius de his dicemus , vid. Jureſium Varronem apud Nonium c. 2. in *Eunnchare* . (8) Vid. *c.* 21. *ſupr. eod.* (9) Can. 21. (10) *diſt.* 50.
(11) Vid. Nov. Leon. 76. Phot. 17. *nomoc.* 16. *Baſil. can.* 30. &c. (12) *Nahumi* 1. *verſ.* 9. (13) Vid. *l.* 9. *ff. de reg. jur. cap.* 31. *de reg. in* 6. (14) Solis lectoribus & cantoribus poſt ordinationem conceditur uxorem ducere . (15) Vid. *tit. Extra de cler. percuſſ.* 1. *Reſig.* 3. *c.* 23. (16) Can. 4. 12. 13. *ſyn. Antioch. c.* 4. *ſyn. Sard.* 6. *quæſt.* 4. *c. Hujus epiſc. dicet* . (17) *l.* 42. §. 1. *C. de epiſcop. Nov. Juſt.* 123. *c.* 16. & Nov. 137. *c.* 2. in fin. *can.* 16. *ſynod. Chalced.* (18) *Act.* 8. *verſ.* 18. (19) Nov. 123. *c.* 16. & 137. *c.* 3. in fin. (20) Vid. *l.* 21. *C. de epiſc.* (21) Vid. *c.* 32. *ſupr. eod.*
(22) Dixi ad *d. c.* 32. *ſupr.* (23) De gradibus epiſcoporum vide Nov. Juſt. 137. *c.* [illegible]
(24) Can. 13. & 22. *ſyn. Antioch. c. nullum* 9. *quæſt.* 2. (25) *c.* 17. 2. *ſyn. Antioch. diſt.* 92. *c. ſi quis epiſcopus ordinatus* . & *c.* 3. *epiſt. Cyril. ad Domnum* .
(26) De epiſcopis qui a ſuis parochiis non ſuſcipiuntur , *c.* 18. *ſynod. Ancyrana* .
(27) Nov. 123. *c.* 10. Nov. 137. *cap.* 4. *can.* 5. *ſynod. Nicænæ diſt.* 18. *cap. habeatur ſemel* . (28) Hyperberetæus , menſis Octobris apud Macedones ultimus : unde & proverbium Hyperberetæus dicitur de ceſſatore , *Suid.* [illegible] . (29) Vid. *tit. C. de epiſc. aud.*
(30) Nov. Juſt. 120. *c.* 1. Nov. 131. *c.* 13. (31) Presbyteri atque diaconi ſubſunt epiſcopo . (32) 12. *quæſt.* 1. *Sint manifeſtæ c.* ut. *l.* 20. §. 24. *C. de epiſcop.* vid. Phot. [illegible] *nomocan.* 1. (33) 10. *quæſt. cap. præcipimus* . (34) Vid. *aſſ.* [illegible] (35) Vide quæ dixi ad Nov. 123. *cap.* 3. (36) 1. *Cor.* 9. *verſ.* 13. (37) [illegible] , Balſamon legit [illegible] , Paulus dixit , [illegible] , 1. *Cor.* 9. *verſ.* 13. (38) Dixi ad Nov. 123. *c.* 10. vid. *Nov. Leon.* 87. adde Phot. 9. *nomocan.* 27. & 13. *c.* 10. *diſt.* 35. *c. epiſcopus præbet* . (39) Vid. *Phot.* 9. *nomocan.* 33. & *d. c.* 10. adde *c.* 9. *ſynod. in Trullo* . (40) Can. 17. *ſynod. Nicænæ* . vid. Phot 9. *nomocan.* 27. & *ibi* Balſamon id ſic interpretatur , quaſi non liceat epiſcopis uſuras petere ex pacto , ſed ex mora , vel tanquam intereſſe . *can.* 10. *ſyn. in Trullo can.* 5. *ſyn. Carthag.* (41) Vid. *can.* 10. *ſupr. eod.* adde 2. *Joann. ep. Tit.* 3. *Rom.* 16. *ad Gal.* 1. (42) Belliali cum Chriſto nulla communio . (43) Vid. *tit. C. ne ſanctum baptiſma* . (44) *De conſecrat. d.* 4. *c. ſi quis presbyter* . (45) Baptiſmi formulas obſerva . (46) De trina immerſione in baptiſmo .
(47) Una tantum immerſione in domini mortem non eſt baptizandum . (48) 1. *Cor.* 9. *verſ.* 5. (49) Ciborum promiſcuus uſus eſt , de quo vide *Luc.* 10. 1. *Cor.* 10. *Coloſſ.* 2. de ciborum certorum in finem abſtinentia , vid. 1. *Cor.* 8. v. 10. & *cap.* 10. v. 23. de tolerandis in eo infirmis , vid. *Rom.* 14. *verſ.* 2. (50) 1. *Tim.* 4. v. 20.

exercitatior, sed propter abominationem (1): oblitus, quod omoia (2) pulcra valde, & quod masculum & fœminam Deos creavit hominem, sed diffamationibus lacessens creationem Dei vocat ad calumniam: aut corrigitor, aut deponitor & ex ecclesia rejicitor. Consimiliter & laicus.

51. Si quis episcupus, aut presbyter, eum qui a peccato revertitur (3), non recipit, sed rejicit: deponitor, eo quod Christum offendat qui dixit, ob ooom peccatorem qoi resipiscat, gaudium oboriri in cœlo.

52. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus carnibus (4) & vino festivis diebus noo utatur: idque per abominationem, non propter exercitationem ad cultum pietatis, depooitor, tanquam qui cauterio notatam habeat conscientiam, & multis autor sit offendiculi.

53. Si quis cleticus io caupona (5) cibum capere deprehensus fuerit: a communione excluditor; excepto tamen eo qui necessario in itinere in commune diverterit hospitium.

54. Si quis clericus episcopom contumelia affecerit, deponitor: principi enim populi tui non (6) maledices.

55. Si quis clericus cootumelia affecerit presbyterum, aut diaconum: a communiooe segregator.

56. Si quis mancum, aut murum surdumve, aut cæcom, aut eum cui vitiosus (7) incessus est subsanoaverit: communione privator, consimiliter & laicus.

57. Episcopus, aut presbyter qui (8) negligentius circa clerom, vel populom agit, neque in pietate eos erodit, a communione segregator. Si vero in ea socordia perseveraverit, depooitor.

58. Si qois episcopus (9), aut presbyter, clerico ex inopia laboranti necessaria non suppeditaverit, a communione rejicitor: sin perseverat, depooitor, ot qui fratrem suum necaverit.

59. Si quis falso ioscriptos impiorum (10) libros, tanquam sacros io ecclesia ad populi & clerici corruptionem publicaverit, deponitor.

60. Si accusatio contra fidelem instituatur de fornicatione, aut adolterio, aut quæcunque alia actione prohibita, & couvictus (11) fuerit: in clerum oon perducitor.

61. Si quis clericus per metum (12) homanum, vel Judæi, vel Græci, vel hæretici, negaverit, siquidem nomen Christi, *ab ecclesia* rejicitor: si vero oomen clerici, deponitor: pœnitentia tamen ductus, ot laicus recipitor.

62. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omoino quicunque ex sacerdotali consortio, comederit carnes in sanguine (13) animæ ejus, aut a bestiis (14) abreptum, aut suffocatum depooitor, hoc enim lex prohibuit (15). Sin vero laicus fuerit, a communione excluditor.

63. Si quis clericus, aut laicus, synagogam (16) Judæorum, aut hæreticorum conventiculum ingressos fuerit, ut preces (17) cum illis conjungat: deponitor, & a commonione secluditor.

64. Si quis clericus io concertatiooe aliquem pulsaverit (18) & uno ictu, ac pulsatione interemerit, deponitor, propter temeritatem suam. Sin vero laicus sit, arcetor a commuoione.

65. Si quis Dominicum (19) diem, aut Sabbatum (20), uno (21) solo dempto jejunare deprehendatur, deponitor: sin laicus, e communione ejicitor.

66. Si quis virginem sibi oon desponsatam (22) admota (23) vi detinet: a communione suspenditor. Noo licitum autem esto ei aliam ducere, sed eam detioeto quam solicitavit quamvis paupercula sit.

67. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, secundam (24) ab aliquo ordinationem susceperit: deponitor tam ipsa, quam qui ipsum ordinavit: nisi forte constet ordinationem eum habere ab hæreticis. Qui enim a talibns baptizati (25) aut ordinati sunt, hi neque fideles, neque clerici esse possunt.

68. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aot lector, aut cantor sacram quadragesimam (26) Paschæ, aut quartam feriam, aut parsceveu non jejunaverit, deponitor: præterquam (27) si imbecillitate impediator corporis: Sin laicos sit, commonione privator.

69. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex clericorum consortio cum Judæis (28) jejuoaverit, aut communem festum diem com ipsis egerit, aut lautia festi, nempe azyma, aut aliod hujus generis, ab eis susceperit, deponitor: si laicus, a communione segregator.

70. Si quis Christianus olcum (29) ad sacra gentilium, aut in synagogam Jodæorum in festis eorom detulerit, aut lucernas incenderit: a commoniooe excluditor.

71. Si quis clericus, aut laicus, ceram, aut oleum ex sancta surripiat ecclesia: a communione sejungitor.

72. Vas aureum & argenteum sanctificatum, aut velamen (30) linreumve, nemo amplius in suos osus assumito, iniquum enim est. Ceterum si qois deprehensus fuerit, excommunicatione mulctator.

73. Episcopum de aliquo per fide dignos accusatum (31) homines, ab episcopis vocari necessarium est. Et si quidem comparuerit, & coofessus couvictusque fuerit, censora irrogator ecclesiastica. Si vero vocatus noo obtemperaverit, secunda (32) qooque vice vocator, missis duobus ad ipsum episcopis. Qood si per cootomaciam (33) ne sic quidem comparuerit; synodus suam contra ipsum pronuntiato sententiam, ne quid tergiversando detractandoque judicium lucri facere videatur.

74. Id dictionem testimonii contra (34) episcopum hæreticus (35) oon admittitur, sed oeque fidelis, si solus sit. Io ore eoim duorum aut triom testium consistet omoe dictum.

75. Item oon oportet episcupum fratri, aut filio, aut alteri cognato, humano gratificari affectu (36): neque enim ecclesiam Dei conferre debet in heredes. Enimvero si quis id fecerit, irrita permaneto ordinatio: ipse autem excommunicatione percellitor.

76. Si quis oculo (37) defectus, aut obruso crure existat, & dignus sit, episcopus efficitor, non enim motilatio corporis ipsum polluit, sed inquinatio animæ.

77. Qui vero mutus (38), surdusve & cæcus est, episcopus non efficitor: non quia oblæso corpore est, sed oe ecclesiastica impediantur monia.

78. Si quis (39) dæmonem habeat, clericus oon efficitor: sed neque cum fidelibus preces fundito. Mundatos vero recipitor: & si dignus fuerit, efficitor.

79. Qoi ex vita gentili advenerit, & baptizatus est, aut ex conversatione prava: justum noo est eum protinus (40) promoveri io episcopum. Injurium est, eum qui prius (41) non specimeo & documentum de se præbuerit, aliorum doctorem existere, nisi alicubi dono divinæ gratiæ hoc fiat.

80. Dicimus quod non oporteat episcopum, aut presbyterum publicis (42) se administrationibus immiscere: sed vacare & commodum se exhibere usibus ecclesiasticis. Animum igitor inducito hoc non facere, aut deponitor. Nemo enim potest duobus domiois servire, juxta præceptum Dominicum.

81. Servi (43) si in clerum promoveantur citra dominorum voluntatem, hoc ipsum operator redhibitionem. Si quando vero servus, quoque gradus ordinatione dignus videatur, qualis & noster (44) Onesimus apparuit, & domini consenserint, manuque miserint, & domo sua ablegaverint: efficitor.

82. Episcopus, aut presbyter aut diaconus qoi militiæ (45) vacaverit, & simul utrumque retinere voluerit, tam officium Romanum, quam functionem sacerdotalem, deponitor. Quæ enim Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ Dei, Deo.

83. Quisquis Imperatorem (46), aut Magistratom contomelia affecerit, suppliciom luito, & quidem si clericus sit, deponitor: si laicus, a communione removetur.

84. Sunto omnibus vobis, clericis simul & laicis, venerandi (47) ac sacri libri: veteris quidem Testamenti, Mosis quinque, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deoterooomium: Jesu filii Nave unus, Judicom unus, Ruth unus, Reguorum quatuor, Derelictorum ex libro dierum duo, Hester ouus, De Machabæorum gestis tres, Job unus, Psalterium onus: Salomonis tres, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum: Prophetarum duodecim, onus Esaiæ, Hieremiæ unus, Jezechiel unus, Daniel unus. Inquiritor autem a vobis extrinsecus, ut adolescentes vestri addiscant, item Sapientiam eruditi Syrach. Nostra vero, hoc est Novi Testamenti, Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis: Pauli Epistolæ quatuordecim, Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Clementis epistolæ duæ, & præceptionis quæ vobis episcopis per (48) me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt, quas omnibus publicare non oportet, ob quædam arcana quæ in se continent: Et actiones nostras Apostolorum.

INDEX

(1) *Cap.* 12. *infr. sed.* (2) 1. *Tim.* 4. v. 3. & *seq.* ut & quondam Bogomili, Balsam. *ibi Hebr.* 13. (3) Pœnitenti parcitur, *Nov.* 18. *c.* 2. *l.* [illegible] *in fin. C. de summa Trin. Nov.* 109. *cap.* 1. 2. *adde c.* 8. *syn. Laod. adde can.* 7. *syn. Carthag.* 24. *q.* 4. *c. Arretius.* (4) Vid. *can.* 43. *supr. eod.* adde *can.* 14. *Ancyrana synodi*, ubi de Bogomilorum jejunio. (5) *Can.* 24. *in fin. synod. Laod.* & 23. *synod. Carthaginens. dist.* 44. *cap. clerici.* (6) *Exod.* 22. *vers.* 28. *act. Apost.* 23. *vers.* 5. (7) *Kidrat* [illegible] *vers.* 21. adde *can.* 96. *infr.* (8) Canes mutos intelligit, ventres pigros, de quibus vid. *epist. ad Tit.* 1. *vers.* 12. (9) Episcopus dispensator pauperum. (10) Libri impiorum non legendi, vide Photium 12. *nomocan.* 3. & *c.* 63. *synod. in Trullo*, ubi confictæ martyrum prohibentur historiæ, adde, quæ scripsi ad *l.* 6. §. 1. C. *de heret.* (11) Criminis alicujus convictus clericus esse non potest, sic ad diaconatum promovendi ἀνέγκλητοι, 1. *Timoth.* 3. *vers.* 10. eligendus enim episcopus ἀνεπίληπτος *ib. vers.* 2. *l.* 42. *Cod. de episc. l.* 30. *Cod. de episc. aud. Novell.* 6. *cap.* 1. (12) Negantis nomen Christi per metum pœnam observa. (13) Carnem in sanguine animæ ejus comedere vetat hic Canon, id est, suffocata & morticina, *Levit.* [illegible] *Act.* 15. adde quæ dixi ad *Nov. Leon.* 58. *de [illegible]*. (14) Carnis animalis a bestiis abreptæ esus interdictus, ut & suffocati. (15) *Deut.* 12. *vers.* 23. (16) Synagogas Judæorum Christus & Apostoli sunt ingressi. (17) Adde *Can.* 10. 11. 44. *supr. eod.* adde 1. 31. *synod. in Trullo* 24. *quæst.* 1. *cap. nullus.* (18) Vid. *Canon.* 26. *supr. eod.* vid. Photium 9. *nomocan.* 26. (19) Dominicus dies resurrectionis. Dominico die jejunare prohibet synodus Gangrensis *c.* 18. adde *can.* 15. *Petri Alexandrini.* (20) Sabbatho non jejunatur, ne quis Judæos videatur imitari. (21) Sabbathum magnum intelligit, quo Domini corpus exanime in sepulchro jacuerat. (22) Sponsam alterius rapere non licet, ut nec propriam (licet pauperculam) dimittere, vid. *canon.* 11. & 25. *synod. Ancyr.* adde *epistolam Gregorii Thaumaturgi in primo.* (23) De iis qui gratia matrimonii mulieres rapiunt, vide Photium 9. *nomoc.* 30. *can.* 27. *synod. in Trullo* 27. *synod. Chalced.* 36. *quæst.* 2. *cap. tria qui rapiunt.* (24) Ordinatio episcopi, presbyteri, vel diaconi, iterari non debet: ut nec ejus legitimi. (25) Adde *canon.* 46. *supr.* (26) Quadragesima sacra Paschæ a clericis servanda, ut hic, vid. *l.* 6. *C. de feriis*, Photium 7. *nomocan.* 1. *can.* 50. *synod. Laod. canon.* 29. 52. 51. 18. 90. *synod. in Trull.* (27) Jejunium ecclesiæ imbecillitatis causa potest omitti, alias omittere non licet, *c.* 10. *syn. Carth. dist.* [illegible] *c. si quis per superb.* (28) Sic jejunare more Judaico, aut cum Judæis non licet, *canon.* 30. *synod. Laod.* (29) Oleo utebantur gentiles in templis, *l.* 5. §. 12. *ff. de damn. infect vir.* (30) Velli nomine hic ὀθόνη quidquid textile est, significat. (31) Accusari ut possit Episcopus, dixi ad *Novell.* 123. *c.* 3. adde Photium 9. *nomocan.* 7. (32) Episcopi ut fiant contumaces. (33) Contumax episcopus damnari potest. (34) Quot & qui adversus episcopos testificentur, vide Photium 9. *nomocan.* 2. *canon* 21. *synod. Chalced. can.* 11. *synod. Carthag.* 2. *quæst.* 4. *cap. plurimis presbyteris* 2. *quæst.* 7. *c. clericos.* (35) Hæreticus in episcopum testis esse non debet. (36) Quæ in [illegible], ita legit Balsamon, cui convenit *canon.* 23. *synod. Antioch.* 8 *quæst.* 1. *cap. episcop. non licuit.* (37) Luscus, seu [illegible], aut claudus Episcopus esse potest. (38) Mutus, aut surdus non potest in episcopatum eligi. (39) [illegible], ut hic non tamen privatur communione, *canon.* 3. *epist. Tim. Alex.* (40) Aliud est prohiberi non fieri episcopum: aliud [illegible]. Hic enim recenter Christianismo complantatos: id est de recenti, vel non ita pridem Christianus ex Judæo, vel Pagano factus est. Ille, ætate tantum juvenis. (41) Vide quæ dixi ad *Novell.* 137. *cap.* 1. (42) *l.* 6. *supr. eod. canon.* 14. *synod. Carthagin.* vide Phot. 8. *nomoc.* 13. *Novell. Leonis* 86. *l.* 12. *Cod. de episcop.* (43) De servis qui fiunt clerici, vid. *l.* 37 *l.* 50. *Cod. de episcop. Novell.* 123. *cap.* 17. adde *Novell. Leon.* 9. 10. 11. vide Phot. 1. *nomocan.* 35. (44) Potest an hoc loco argumentum duci, hos canones Apostolorum esse: quod Onesimi fiat in epist. ad Philemonem mentio *vers.* 10. (45) Vel militaribus communicationibus, *Bals.* (46) Adde *canon.* 14. *supr. eod.* vid. tit. C. *si quis Imperatori maledixerit*, Photium 9. *nomocan.* 36. adde 23. *Apost. vers.* 5. (47) Σεβάσμια, καὶ ἅγια βιβλία. (48) Colligere hinc possis Clementem horum Canonum autorem fuisse: qua de re dicere plenius propter temporis brevitatem supersedeo.

INDEX

CANONUM APOSTOLICORUM

id eſt,

RERUM IN CANONIBUS APOSTOLICIS TRACTATARUM.

Obla-

O

P

Q

R

S

T

V

CON-

CONSUETUDINES FEUDORUM

INDEX

ALTER INDEX ORDINE ALPHABETICO.

Prior numerus librum, secundus titulum, hæc nota * titulos ex editione Cujacii sumptos ostendunt.

EPITOME FEUDORUM
DIONYSIO GOTHOFREDI AUTORE.

De jure Feudorum.

Feudi etymon.

FEudis operam daturum prius nosse oportet, unde nomen Feudi descendat. Est autem Feudum a fidelitate & fide. Potest tamen conveniri, ut sine juramento fidelitatis feudum habeatur, *libro feudor.* 2. *tit.* 3. *in fin. lib.* 2. *tit.* 24. §. 1. *tit.* 40. 76.

Beneficii seu Feudi definitio.

Beneficium in genere dicitur benevola actio &c. *lib.* 2. *tit.* 23. Senec. 2. *de beneficiis cap.* 6. In specie vero & quod attinet ad hunc Feudorum tractatum, Beneficium seu Feudum id dicitur, quod ex benevolentia ita datur, ut Proprietas rei immobilis beneficiatæ, id est beneficio datæ & acceptæ, penes dantem remaneat; ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque ejus masculos & fœminas (si de his nominatim dictum sit) perpetuo pertineat: ad hoc, ut ille, ac sui heredes, fideliter domino serviant, ita uti expressum est.

De juris præceptis.

Legibus & moribus præceptum est, jus suum cuique tribuere, honeste vivere, alterum non lædere 5. 14.

De origine juris feudorum & autoritate Prudentum.

AB initio feuda ita fuerunt in dominorum potestate, ut quando vellent, ea auferrent: dein annalia: tum ad eum quem ex liberis vasalli dominus elegisset: postremo ad omnes filios æqualiter deferri cœpta *lib.* 1. *tit.* 1. §. 1. & ad nepotes ex filio 1. 1. 2. Quinetiam feudum a patre acceptum seu paternum ad fratres defuncti sine legitimo herede, id est masculo deferri receptum: at non adquisitum a fratre, vel separatim, vel communiter: nisi nominatim ita conventum esset 1. 1. 2. Quemadmodum nec ad filias defertur, nisi eo jure ita adquisitum 1. 1. 3. vel nisi a domino redemerint, aut gratiose propter servitium & amorem patris obtinuerint 1. 14. Ad venientes ex latere ad septimum geniculum seu gradum, olim non ultra fratres patrueles 1. 1. 4. hodie in infinitum defertur 2. 50. Hoc jus duobus libris in editionibus vulgaribus comprehensum: quinque vero in Cujacii editione. Prioris autor Gerard. Niger Consul Mediolan. teste Othone Frisingensi 1. *de rebus gestis Frederici* 11. Secundi ac tertii, Obertus de Orto 2. *Feudor.* 1. & 2. *Feudor.* 24. §. 2. Quartus ex variis & incertis autoribus est conflatus. Quinto continentur constitutiones quædam imperatoriæ, his libris ab Hugolino (Odofredo teste) insertæ. Quod ad prudentes juris feudalis attinet; citatur Obertus de Orto 2. 1. 2. 23. 2. 25. 2. 28 2. 30. 2. 31. 2. 34. 1. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 42. in Mediolanensi curia versatus 2. *Feudor. dicitur* 24. 2. 25. 1. 51. 1. *& inibi passim*. Mediolanensis consul fuit teste *Othone Frisingensi*.

Ex peritis juris feudalis citatur etiam Gerardus Capagisti 2. 25. 2. 28. 1. 30. 2. 32. 34. 1. 2. 36. 2. 51. 2. *& inibi passim*.

De legibus.

CAusarum aliæ diriμuntur jure Romano, aliæ Longobardorum legibus, aliæ secundum regni consuetudinem, quæ pro diversorum locorum & curiarum moribus varia ac diversa esse solet *lib.* 2. *tit.* 1.

In judicio, quo de feudis agitur, illud dici solet: Legum Romanarum non esse vilem autoritatem, sed non adeo vim suam extendere, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Strenuus legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta 2. 1.

De constitutionibus Principum.

PRincipum constitutiones his libris variæ extant Conradi 1. 1. 2. 2. 34. 40. Lotharii 1. 9. 13. 19. 2. 3. 2. 9. 2. 24. 3. 2. 38. 2. 44. 2. 55. 2. 78. 55. 5. 6. Friderici 2. 3. 1. 2. 27. 2. 33. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 27.

Henrici 5. 2. 3. 4.

Romani 5. 15. 16.

De consuetudine regni, vide 2. 1. 2. 28.

Leges plerumque ad casus præteritos trahi 2. 55.

De jure Romano & legibus Romanorum 2. 1.

De lege Salica vide *lib.* 2. *tit.* 29.

De legibus Longobardorum 2. 1. 2. 8. *in fin.* 2. 39.

De Longobardis 1. 10. 2. 58. 1. 2. 58. 3. 2. 53. 4.

De Canonum statutis 2. 27. 1.

De Decretis 1. 6.

De constitutionibus principum, vide *Titulum proxime sequentem*.

De moribus curiarum 2. 23. hinc illa, Mediolani non tenetur. Mediolani non obtinet 2. 54. 1. Mediolani consuetudo 2. 39. 1. 2. 40. Mediolanenses 2. 27. *in fin.* viri prudentes Mediolanenses 2. 28. Sapientes Mediolanenses 2. 49. Mediolanensium Curia 2. 20. 2. 24. mos 26. 1. ubi 2. 28. 1. 2. 29. 2. 31. 2. 37. 2. Archiepiscopus Mediolanensis 2. 35. Mediolanenses irrationabiliter considerant 1. 14. Citantur quoque viri Placentini 1. 27. 1. Cremonens. 1. 27. 1. Et usus qui in Lombardia 2. 40. sed & in Teutonia 2. 40.

Responsa citantur 2. 40.

Pronunciata & judicata 1.

Citatur & Eugenius Papa 1. 19.

Honorius III. Pontifex, vid. *Constitutiones Friderici* 2. 6. 5. 12.

Urbanus 1. 6.

De statu hominum seu jure personarum & earum divisione.

De Duce, Marchione, Comite, Capitaneis vel Valvasoribus majoribus & minoribus vel Valvasinis.

QUi a principe de Ducatu, Duces: qui de Marchia, Marchiones: qui de Comitatu, Comites: qui de plebe aliqua ejusve parte, Capitanei (olim proprie majores Valvasores) qui a Capitaneis, Valvasores minores: qui a minoribus Valvasoribus investiti, minimi Valvasores & Valvasini appellantur *lib.* 1. *tit.* 10.

De his, qui in Feudum dare possunt vel non.

Feudum dare possunt Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Præpositus (si antiquitus consuetudo eorum fuerit) Dux, Marchio, Comes (qui & regni & regis capitanei) regni vel regis Valvasores (qui & Capitanei). Ab his minores Valvasores feudum recipiunt 1. 1. Ecclesiasticæ personæ (aliud in laicis) ad suam tantum vitam, feudum dare possunt: ac proinde successores eorum non tenentur feudi investituram ratam habere 1. 3. 1. 9. Si, qui in feudum dare non potest, in feudum dederit, nullum habebit vigorem infeudatio 1. 6. *in fin.*

De plebeis.

Qui ab antiquis temporibus beneficium non habent, plebei, id est, jus parium (aut, ut quidam volunt, nobilitatis) non habent 2. *tit.* 10.

De liberis.

Libertas est facultas qua naturaliter quid cuique facere libet, nisi vi vel jure prohibetur 5. 13.

De servis.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi in feudo non succedunt 2. 106. Servus communi jure militiæ privatur, adeo ut si dominus servum in militia retinet, in x. libras condemnetur 5. 10. *in fin.*

Nomenclatura generalis personarum de quibus his libris tractatur.

DE Abbate, v. 1. 2. *in pr.* 1. 3. 1. 6. 2. 40. *in fin.* 2. 89. Abbatissa v. 1. 1. *in pr.* 2. 3. 1. 6. 2. 89. Absente 2. 43. Acceptabili 2. 55. 5. 99. Actore 2. 26. 1. Actore domini 1. 10. Actore regis 1. 10. *in fin.* Adoptivo 2. 26. 4. Advena 5. 17. 10. Advocato 2. 27. 7. Adgnatis 1. 2. 11. 2. 21. 2. 26. 1. 26. 5. 1. 26. 6. 2. 45. 2. 49. 2. 48. Agricultoribus 5. 17. 11. Antecessore 2. 92. Antecessoribus vasalli 2. 35. Antiquiore domino 2. 28. 4. Arbitro 2. 46. 2. 34. Archiepiscopo 1. 1. *in pr.* 1. 1. 3. 2. 52. 2. 89. Archiepiscopo Mediolanensi 2. 35. Ascendentibus 2. 50. Auctore 2. 55. Avo 1. 24. 1. 1. 19. 2. 11. Bannita 2. 28. Bono judice 2. 11. Capitaneis 1. 14. 1. 1. 15. 1. 17. 1. 18. 1. 19. Capitaneis improprie dictis 1. 17. Capitaneis principis 1. 17. Capitaneis proprie appellatis 1. 17. Capitaneis Regis vel Regni 1. 2. 1. 15. quis Capitaneus 2. 10. 2. 51. 2. 53. 2. 89. Claudo 2. 36. Clericis 1. 25. 1. 1. 26. 2. 26. 4. 2. 17. 1. 2. 30. 2. 31. 2. 35. 2. 56. 1. 40. *in fin.* 2. 109. Clientulis 1. 10. 1. 13. Cognatis patrui magni 2. 11. Coherede 2. 38. 2. 78. Comite 1. 1. *in pr.* 1. 13. 1. 26. 2. 20. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 89. Comite judice 2. 27. 1. 2. 27. 5. Comparibus 2. 54. Conrado 2. 34. 2. 40. 5. 1. Conjuge vel amico 2. 58. Consobrinis 1. 14. 1. Consortibus 2. 55. 1. Contumace 2. 31. Conversis 2. 21. 2. 30. Creditore 2. 86. Cremonensibus 1. 27. Curia 2. 9. 2. 10. 2. 23. 2. 23. 2. 34. 1. 46. 2. 51. 2. 76. 2. 89. Curia Mediolanensi 1. 10. 2. 24. Curiæ minoribus 1. 89. Curte 1. 4. 5. 1. 51. 2. 51. Curtis paribus 2. 46. Damnatis 2. 56. Defensoribus locorum 2. 33. Delatore 2. 24. 2. Descendentibus 2. 30. 1. 1. 14. 2. 2. 26. 6. Dissipatore 2. 91. Doli capace 2. 26. 4. *in fin.* Domestico 2. 5. 2. 55. 1. Domina 1. 5. Dominæ filia 2. 24. 2. Domino antiquiore 2. 28. 4. Domino æquali, majori, inferiore 2. 34. 1. Domino plebis seu œconomo 1. 6. Domus paribus 1. 11. Duce & Ducibus 1. 1. *in pr.* 1. 19. 2. 10. 2. 50. 2. 53. 2. 54. 2. 89. 2. 100. Ecclesia 1. 13. 2. 103. Ecclesiasticis personis 2. 26. 2. 2. 91. Egente 2. 58. Emptore 2. 26. 6. 2. 41. 2. 42. 2. 52. 5. 2. 55. Episcopo 1. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 3. 1. 6. 2. 20. 2. 35. 2. 40. *in fin.* 2. 52. 2. 54. 2. 55. Excommunicato 2. 28. Extraneis testibus 1. 32. Fideli seu vasallo 1. 1. 2. 1. 4. 1. 4. 5. 1. 5. *in princ. & fin.* 1. 10. 2. 26. 2. 19. 2. 57. Filiabus 1. 1. 1. 1. 5. 1. 8. 1. 8. 11. 1. 8. 2. 1. 14. 2. 2. 4. 2. 11. 2. 17. 2. 24. 2. 2. 126. 1. 2. 50. 2. 51. Filia domini 1. 5. Filio 1. 1. 1. 1. 8. 1. 8. 2. 1. 14. 1. 1. 15. 2. 46. 2. 50. 2. 51. 2. 58. 4. Filio domini 1. 28. Filio feudum adquirente 2. 27. 4. Filio fratris 1. 19. 1. Filio impubere 2. 26. 5. Filio masculo 2. 26. 5. 2. 28. 2. Filio militis 1. 28. Filio prioris matrimonii 2. 26. 4. Filio secundi matrimonii 2. 26. 4. 2. 103. Filio & successore domini 1. 2. Filio vasalli 2. 55. 2. Fœminis 1. 6. 1. 1. 15. 2. 3. 2. 2. 31. 36. 2. 41. 2. 104. Fratre 1. 1. 2. 1. 5. 1. 8. 1. 1. 8. 2. *in fin.* 1. 13. 1. 14. 1. 1. 24. 2. 1. 19. 1. 1. 20. 2. 11. 2. 12. 2. 18. 2. 24. 31. 2. 26. *in fin.* 2. 28. 4. 2. 29. 2. 37. 2. 52. 2. 90. 2. 93. Fratre patris 1. 19. 1. Fratre patrueli 1. 4. Fratris filio 1. 5. 1. 11. Friderico ejusque constitutionibus 2. 3. 1. 2. 27. 2. 33. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Gastaldio 1. 2. 1. 1. 10. 1. 2. 1. 11. 2. 94. Gerardo Capagistro 2. 25. 28. 30. 32. 2. 34. 1. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 51. passim Hæreticis 5. 17. 5. 7. 8. 9. Henrico ejusque constitutionibus 5. 2. 3. 4. Herede 1. 9. 1. 14. 1. 19. 2. 28. 3. 2. 58. 2. Herede legitimo 1. 15. Herede masculo 1. 24. 2. Hoste regis 1. 10. 2. 7. Idoneis testibus, v. Testibus. Ignorante 2. 9. 1. 2. 42. 2. 26. 6. Imperatore 1. 14. 1. 18. 1. 16. 2. 55. 2. 2. 100. Imperfecto 2. 96. Impubere 2. 26. 5. Incendiariis 5. 10. Inculpato seu accusato 1. 19. Indigno 2. 24. 2. Infami 2. 50. 2. Infante 1. 22. Inferiori domino 2. 34. 1. Infeudato 2. 55. Ingrato 2. 24. *in pr. & §.* 1. Inimico 2. 57. Investitore 2. 27. 2. 33. 2. 35. Investito 1. 9. Invito 2. 12. Judice 2. 46. Judice agnati 1. 15. Judice Curtis 1. 18. Judice ordinario 1. 15. Laicis 2. 3. 2. 32. 2. 35. Legitimatis 2. 26. 4. Legitimo herede 1. 1. 2. 1. 13. 2. 11. Legitimis liberis 2. 29. Longobardis 2. 2. 8. *in fin.* 2. 39. Lothario ejusque constitutionibus 1. 9. 1. 13. 1. 18. 1. 2. 1. 1. 9. 24. 3. 2. 38. 2. 44. 2. 55. 5. 5. 5. 6. Magistratu 5. 11. 1. Majore 2. 3. 53. 2. 55. Majore Curiæ 2. 80. Majore domino 2. 34. 1. Majore judice 2. 53. 1. Majore potestate 2. 23. Manumisso 2. 106. Marchionibus 1. 1. *in pr.* 2. 10. 2. 13. 2. 39. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 55. 2. 2. 89. Marito 1. 15. 1. 17. 2. 85. Masculis 1. 13. 1. 6. 1. 1. 8. 1. 1. 13. 1. 19. 1. 1. 20. 1. 24. 2. 41. 2. 95. Masculini sexus heredibus 1. 14. 1. Descendentibus 1. 14. 2. Matre 2. 50. 2. 103. Mediolano & Mediolanensibus 1. 2. 5. 1. 13. 1. 26. 1. 27. 1. 2. 10. 2. 24. 2. 29. 2. 32. 2. 34. 2. 37. 1. 2. 39. 2. 40. 2. 49. Mercatoribus peregrinantibus 2. 17. 5. Militibus 1. Vasallis 1. 19. 1. 1. 21. 1. 27. 1. 1. 20. 1. 32. 1. 1. 53. 1. 27. 2. 37. 2. 21. 1. 56. 1. 2. 26. 6. 2. 27. 2. 2. 27. 3. 2. 34. 2. 2. 52. 1. 76. 2. 88. Minoribus 2. 9. 2. 26. 4. 2. 27. 2. 91. Mortuo 1. 5. 1. 24. Muliere 2. 26. 4. Muto 1. 6. 2. Muto & surdo 2. 36. Naturalibus filiis legitimatis 2. 26. 4. Nepotibus 1. 1. 2. 1. 14. 1. Nepotibus ex filio 2. 8. 1. 19. 1. 2. 11. 2. 50. Nepotibus ex filia 2. 11. Nepote seu filio fratris 1. 5. 1. 13. Nepte 1. 5. 2. 11. 2. 90. Nobilibus 2. 52. Nobili conjuge 2. 29. Notario 5. 50. 1. Nuncio 1. 26. 2. 58. 2. Nupta filio domini 1. 5. Nuru domini 2. 24. 2. Oberto de Orto 2. 2. 2. 23. Pelatoris 2. 32. 2. 54. Papa Eugenio 1. 19. Papa Urbano 1. 6. Paribus 1. 24. 1. 2. 39. 2. 58. 5. 2. 73. 1. 78. 1. 79. 2. 82. Paribus Curiæ 1. 10. 2. 20. 2. 32. 2. 34. 55. 2. Paribus Curtis 1. 2. 1. 1. 3. 1. 4. 1. 4. 3. 1. 4. 5. 2. 2. 20. 25. 2. 46. 2. 51. 5. Paribus domus vel curiæ 1. 11. Paribus testibus 2. 58. 2. Parium judicio 1. 18. 2. 12. 1. Parium laudatione 2. 76. Parium laudamento 1. 21. Parentibus 2. 58. 1. Parente separationis alicujus communi 2. 11. Parente domini vel vasalli 2. 33. Parentibus, id est, cognatis 1. 24. Patre 1. 1. 2. 1. 5. 3. 1. 14. 1. 1. 19. 1. 21. 24. 1. 26. 1. 2. 50. 1. 84. Patriarcha 2. 89. Peregrinis 5. 17. 10. Persona conjuncta 2. 91. Persona ecclesiastica & seculari 2. 91. Persona tertia, quarta 2. 34. 2. Personali servitio 2. 26. 5. Placentinis 1. 26. 1. 21. 27. Primatibus locorum 2. 53. Principe 1. 7. Privato 1. 13. Proclamatore seu actore 2. 27. Proceribus 2. 54. Procuratore 2. 3. 1. Progenie 2. 50. Prole fœminini sexus 2. 11. Pronepotibus ex filio 2. 1. Plebe & plebis parte 2. 10. Plebeiis 2. 10. *in fin.* 2. 53. Pluribus dominis 2. 77. Possessore 1. 26. 1. 57. 2. *in fin.* Posterioribus patrui 2. 95. Prælatis Ecclesiarum 5. 9. Præposito 1. 1. 6. 1. 26. Pronepte 2. 11. Prosenpus 2. 56. Proximis & proximioribus agnatis 2. 9. 1. 2. 3. 2. 50. *in fin.* 2. 24. 3. 2. 37. 8. 36. 5. Publicis latronibus 2. 75. 5. Rebellibus 5. 20. Receptatoribus 2. 33. 2. Rectoribus locorum 2. 53. Rege 1. 26. 2. 28. Reo 1. 26. 1. 28. 1. Roma 1. 1. 2. 1. 1. 5. 2. 54. Roncaliis 2. 52. Rustico 2. 27. 3. 2. 34. 1. Sacramentalibus 2. 11. 1. 4. 1. 1. 10. 1. 26. 1. 1. 13. 2. 41. Sciente 1. 26. 1. 2. 9. 1. 2. 24. 2. Scriba 2. 56. Scutiferorum feudis 2. 74. Seculari persona 2. 91. Secundi matrimonii filiis 2. 103. Senioribus seu dominis 1. 17. 1. 18. 1. 2. 51. 5. 2. 52. Servis 1. 3. 1. 2. 10. 6. Sorore domini 1. 5. 2. 24. 2. Substituto acceptabili 5. 99. Successoribus 1. 9. 1. 25. 2. 40. 1. 2. 95. Surdo & muto 2. 36. Testibus 1. 26. 1. 2. 81. 1. 88. 2. 91. Testibus corruptis odio, gratia, pretio 2. 2. 9. 58. 2. Testibus duobus, tribus, pluribus 2. 58. 1. Testibus extraneis 1. 26. Testibus idoneis 1. 10. 1. 11. 2. 2. 1. 2. 19. 2. 25. Testibus quinque 2. 57. Testibus septem 2. 27. 3. Testibus liberis 2. 58. 1. Testibus testimonii boni 2. 57. 1. Valvasoribus 2. 10. 1. 53. Valvasoribus majoribus 1. 7. 1. 14. 1. 15. 1. 1. 17. 1. 18. 1. 1. 19. 2. 10. 2. 89. Valvasoribus minoribus 1. 7. 1. 1. 15. 1. 16. 1. 18. 1. 13. 1. Valvasoribus minimis 1. 7. 1. 15. 16. Valvasoribus regis vel regni 1. 1. *in pr.* 1. 1. 5. Valvasoris filio 2. 10. Valvasinis 2. 10. Vasallo 1. 9. 1. 13. 1. 25. 1. 28. 1. 26. 3. 2. 47. 2. 70. Venientibus ex latere 1. 1. 4. Urbano Papa 1. 6. Uxore 1. 17. 1. 21. 1. 2. 8. 2. 29.

De Adoptionibus.

ADoptivus filius in feudo non succedit 2. 26. 4. *vers. Adoptivus*.

De rebus & earum divisione.

De rebus immobilibus & quasi.

BEneficium seu feudum in immobilibus seu rebus soli aut solo cohærentibus tantum consistit, aut his, quæ inter immobilia connumerantur, veluti cum de Camera aut de Cavena feudum datur 2. 1. *in fin.* 1. 23.

De foldata.

Qui foldatam (præstatio est annua quorundam solidorum, vini vel annonæ, quæ morte dantis vel accipientis finitur, nec transit in heredem) habuit vel etiam habet, nullum præjudicium aut usum obtinet 2. 10.

Nomenclatura generalis rerum quarum his libris fit mentio.

DE allodio 2. 26. 1. *in princ. & in fin.* infeudato 2. 54. Paterno 2. 17. *in fin.* ejus venditione 2. 74. Augeris 2. 56. 2. 8. Annona ejusque pretio 2. 27. 4. Annua præstatione 2. 20. Argentariis 2. 56. Armis bellicis 5. 11. Armandiæ 2. 56. Beneficio seu feudo 1. 1. 4. 1. 16. 1. 26. 6. 2. 1. 1. quid sit 2. 23. Beneficio avi 1. 9. 1. communibus bonis empto 1. 20. ecclesiastico 2. 27. 1. 2. 40. 1. hereditario 2. 83. cujus nomine jusjurandum fidelitatis fieri debet aut non debet 2. 24. 1. materno 1. 15. novo 1. 24. 2. 2. 3. 2. 12. 2. 12. 2. 49. 2. 91. paterno 1. 14. 1. 1. 24. 3. 19. 1. 2. 24. 3. 1. 83. regali 2. 34. 2. 40. 1. veteri 2. 8. 91. Bonis vacantibus 2. 36. Bravi sestam 1. 2. *in fin.* 1. 5. 1. 4. 1. 3. 3. 1. 4. 5. 2. 32. 2. 88. 2. 92. Cameræ seu de Camera feudo 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Casa communi 2. 12. Castro 1. 4. 3. Cavenæ seu de Cavena feudo 2. 1. 1. 2. 2. 1. 1. 58. Civitate 2. 33. 1. Conscientia 2. 58. Criminali causa 2. 33. 1. Culpa 1. 17. 1. 21. 2. 24. 2. 78. Contractu 2. 52. 3. Curia & aliis, dixi supra de personis. Debito servitio 2. 53. Debito hereditario 2. 45. Dignitatis feudo 1. 13. Dignitate legali 1. 14. Dimidio reditus feudi 2. 55. Districtu 2. 54. Dominico 2. 35. Dominicatu vice 2. 81. Domus paribus 1. 11. Domus destructione 1. 53. 2. Donationibus 5. 13. Decretu 1. 55. 1. 2. 100. Duello 2. 27. 2. 27. 3. Duplo 2. 13. 2. Ecclesia 1. 23. Equis & ceteris communibus 2. 32. Feudo alieno 1. 9. armis & equis communibus adquisito 1. 12. Cameræ 2. 1. 1. 2. 2. 1. 58. Cavenæ 2. 1. 1. 2. 2. 1. 58. Comitatus 1. 13. 1. 14. Communiter a fratribus adquisito 1. 1. 2. Conditionali & non conditionali 2. 75. ex divisione veniente 2. 50. Divisio dividendo 2. 55. 1. dignitatum 1. 13. ducatus 1. 14. fœmineo 2. 30. filii 1. 84. cujus nomine fidelitas non præstatur 2. 24. 1. Guardiæ & Gastaldiæ 2. 2. Habitationis 2. 105. Hereditatis aperto 2. 26. 2. Improprio 1. 81. Indiviso 2. 26. 4. initium habente a fratribus 1. 8. 2. lege commissoria dato 1. 17. 2. 51. 6. ligio 2. 99. Marchiæ 1. 13. 1. 14. militis 2. 26. 2. Novo 2. 26. 2. 49. partito 2. 77. paterno 1. 4. 2. 1. 8. 1. 1. 8. 2. 1. 12. 2. 11. 12. 1. 26. 6. 29. 1. 2. 11. 2. 17. 2. 25. 2. 49. 2. 36. 2. 37. 2. 39. 2. 45. 2. 46. 2. 50. 2. 93. Proprio 2. 34. 1. 2. 1. Propriam feudi naturam non habente 2. 48. recto seu cujus possessio justa 2. 2. 1. 2. 20. 2. 35. 2. 39. reverso ad eum, qui dedit 1. 4. 2. 1. 6. 2. quod reverti speratur 2. 26. 2. ad servitium certum dato 2. 51. 7. scutiferorum 2. 74. vero 2. 48. veteri v. *beneficium*, uxoris 2. 85. Feudi alienatione 2. 9. Conditione 1. 9. 2. 2. 2. 2. 26. 3. 2. 26. 6. 2. 36. 2. 89. Causa 2. 44. consuetudine 2. 10. Honore 2. 81

jure

Jure 1. 1. 5. 2. 44. 2. 86. Natura 1. 7. Notis 2. 58. Origine 1. 6. 1. Portione 1. 12. proprietate 2. 26. 6. successione 1. 8. 1. 9. usu 2. 10. Feudo, Feudum a fidelitate vel fide 2. 3. 1. opponitur hereditati 2. 51. 5. allodio 2. 26. 2. adquiritur, retinetur, amittitur 1. 5. aperitur domino 2. 42. in fin. 2. 43. in fin. 2. 44. exinanitur 1. 25. 1. emanet vel jure proprio vel jure libelli 2. 44. revertitur ad dominum 1. 5. Feudum accipere ad proprium vel libellum 2. 48. accipere pro vice dominicaria, villicaria, decania vel aliis angariis 2. 81. in dotem dare 2. 9. 1. 2. 13. 2. 17. per feminam recognoscere 2. 17. ut feudum possidere 2. 26. 4. pro feudo accipere 1. 4. 1. 1. 4. 4. tenere 1. 4. 3. habere 2. 48. quasi feudi nomine retinere 1. 26. Fidelitate 2. 3. 1. 2. 4. in fin. 2. 76. Fidelitatis forma 2. 6. 7. Fidelitatem facere 1. 21. 2. 26. 4. 2. 52. 2. 2. 95. 2. 93. 2. 100. 2. tnt. jurare 2. 5. Fidelitates duæ 2. 12. Fluminibus navigabilibus 2. 56. Fodro 5. 21. 1. Fraude 2. 24. 2. 2. 25. 6. 2. 34. 3. 2. 43. 2. 52. 3. 2. 97. Fructibus 2. 12. 2. 28. 3. 2. 86. Frugibus extantibus 2. 86. Furto 2. 53. 1. Fustibus 2. 27. Gastaldiæ feudo 1. 2. 1. 11. 2. 94. Generatione secunda & tertia 2. 52. 2. 2. 93. Generali alienatione 2. 26. 6. Geniculo septimo 1. 1. 4. Gradibus succedentium 2. 11. 1. 81. 2. 26. 6. 2. 3. 2. 37. Guardia 2. 2. 1. 4. 3. 2. 10. in fin. Guerra 2. 27. 8. 2. 28. Habitationum laudis 2. 105. Hereditate & feudo oppositis 2. 51. 5. repudiata 2. 45. recusata 2. 51. 4. Hereditario beneficio 2. 83. debito 2. 45. onere 2. 45. sacramento ac principali 2. 58. 3. Homicidio 2. 53. 1. Hostenditiis 2. 40. Immobilibus 2. 1. 1. Improprie feudis 2. 82. Incendio 5. 10. Incestis nuptiis 2. 56. Incremento mansi 1. 4. 5. & feudi 1. 4. 6. Incuria 2. 55. Infamia 2. 52. 2. 55. Infantia 1. 22. Infeudato allodio 2. 54. infinito 2. 52. 2. 2. 93. ingratitudine 2. 23. 2. 24. 2. Ingressu curiæ seu qualitate paris & vasalli 2. 88. Initio 2. 55. Injuria 2. 24. 2. 55. 1. Innocentia 2. 27. 2. 2. 27. 3. Insidiis 2. 57. Instrumento publice confecto 2. 25. falso 2. 58. 3. publico 2. 2. 2. 2. 1. interesse 2. 26. Investitione 1. 26. 1. 28. Investitura 1. 25. 1. 25. propria & abusive 2. 2. nova 2. 32. 2. 49. vasallo illicita 2. 55. veteris beneficii 2. 31. Investituræ donum 2. 17. 2. Investituram accipere 1. 2. 1. 3. 2. 4. 5. adimplere 1. 4. 5. confirmare 2. 3. dare 1. 3. facere 1. 3. 2. 3. 2. 3. 2. 35. negare 1. 23. ratam habere 1. 3. Judicato 2. 43. Judicio parium 1. 18. 1. 22. 1. Juramento 1. 18. 2. 33. Jurisdictione 2. 5. 2. 54. 2. 79. Jure 2. 43. beneficii, proprio libelli 2. 44. feudi 2. 48. 3. ejus rigore 2. 67. Jurejurando 1. 13. 2. 2. 2. 1. 2. 15. 3. 26. 2. 81. jussu 1. 1. 22. Justa absentia 1. 18. causa metu 1. 22. 2. 52. 3. ignorantia 2. 26. 1. Justo errore 2. 92. 2. 53. 3. usu 4. 13. Laqueis venatorum 2. 27. 5. Laquei pœna 2. 87. 8. Latere agnatis 2. 31. 2. 50. Laudamento 2. 22. 1. parium 1. 21. sapientum 1. 19. Laudatione parium 2. 76. Lege arctiori 2. 108. eadem 2. 58. 2. Commissoria 1. 27. 2. 51. 6. Conradi 2. 9. 1. 2. 34. Friderici 2. 3. 1. Longobardorum 2. 1. 39. Lotharii 1. 13. 2. 3. 1. Regis 1. 20. Salica 2. 39. Levissima re 2. 73. Libello, libellariis & precariis 1. 5. 1. 13. 1. 9. 1. 2. 39. 2. 44. 2. 48. 2. 53. 5. 51. 1. Libris centum, triginta, quinquaginta, viginti tribus 2. 13. 1. decem & tribus 2. 53. 1. decem 2. 29. viginti quinque 2. 7. 1. 22. 27. 4. Centum 5. 1. in fin. Libro 2. 76. Linea eadem 2. 50. Lombarda 1. 20. 2. 58. 1. 2. 58. 3. Longa possessione 2. 83. 2. Locatione per libellum 2. 9. 1. fraudolenta 2. 9. 1. Loco Cæsaris 2. 56. domini 2. 82. Majestatis crimine 2. 56. 5. 19. Mala fide 2. 87. 2. 80. Mansione 2. 27. 2. Manso 1. 4. 5. Manus amputatione 2. 27. 2. 55. manu militari expugnare 2. 27. 2. calida invadere 2. 27. sua jurare 2. 27. 3. de manu eripere 2. 27. 2. Marchiis 1. 33. 2. 10. 2. 55. 2. Materno beneficio & feudo v. Beneficium v. Feudum. Matrimonio ad Morganaticam 2. 29. secundo 2. 103. Medietate feudi 1. 5. 1. 13. Mediolano, dein Medio 2. 13. Mercede 1. 2. 1. Metu justo 2. 53. 3. Mitiore sententia 2. 91. Milite natione 2. 27. 9. ordine militum 1. 19. Modernis 1. 17. Modiis sive maldris 2. 27. 4. Monetis 2. 56. Moribus curiarum 2. 13. 2. 16. 2. Morte 1. 22. 1. 4. 6. Multarum & pœnarum compendiis 2. 56. Moris civitatum 5. 11. 1. Natura feudi 2. 50. 2. 48. Navigiis 5. 19. 9. Negligentia 2. 24. 2. Nova possessione 2. 33. 2. & nova investitura 2. 32. 2. 49. Novo beneficio 2. 45. 2. 49. feudo 2. 49. jure 1. 1. 4. Onere hereditario 2. 45. Ordinatione defuncti 1. 8. ordine, id est, stricto jure 1. 4. 1. ordine malo feudum intrare, id est per vim 2. 22. Pactis dein ad tit. de pactis feudorum: Palatio seu placito comitis 2. 27. 5. 2. 56. Paraingio seu pedagio 2. 50. Parangariis 2. 56. Parentela 2. 5. 2. Parrisidio 2. 24. 3. Parte 1. 18. 1. 1. 2. 43. 2. 44. Paterno beneficio & feudo v. Beneficium vid. Feudum supra. Pace 2. 27. 2. 53. Precaria 2. 39. Pecunia 1. 28. Pedagio 2. 10. Perjurio 1. 26. 1. 1. 26. 6. 2. 39. in fin. Permutatione 2. 55. Perpetuo libello 1. 13. Personali servitio 2. 26. 5. Pignore 1. 4. 4. 15. 1. 11. 1. 27. 1. 28. 2. 53. 2. 86. Pignore consulto 2. 8. in fin. Piscationum reditu 2. 56. Præscriptione 2. 26. 4. 2. 87. Pretio 1. 1. 5. in fin. 1. 2. 1. 16. 2. 26. 5. 2. 27. 4. 2. 52. Principali causa 2. 26. 2. 82. sacramento 2. 58. in fin. Privilegiis 5. 21. 1. Probatione 1. 10. 2. 81. 2. 88. Progenie 2. 90. Prole feminei sexus 2. 11. Plaustrorum præstatione 2. 50. Plebe ejusque parte 2. 10. Portu 2. 56. Possessione vid. tit. de acquis. & amittenda possessione. Potestate constituendorum magistratuum 2. 56. majore 2. 2. Precariis 1. 9. in fin. 5. 21. 1. Prædæ emptione 2. 53. 2. Proprio 2. 42. 2. 48. 2. 73. feudo 2. 34. jure 1. 44. Proprietate 2. 29. 2. 26. 6. Il... jure 5. 13. 14. 15. 16. Pugna 1. 21. Puberum sacramentis 2. 53. 3. Publicatis bonis 2. 53. 2. Quartis & tertiis quæ a Longobardis viris, uxoribus fieri solent 2. 8. in fin. Quasi feudo 1. 25. Quasi refutatione 1. 39. Quinquaginta milliariis 2. 53. 1. Rapina 2. 27. 2. Rationibus vasalli 1. 3. 2. 79. Rationabili usu 1. 13. Recto feudo 2. 20. 2. 39. 2. 82. Redemptione seu retractu 1. 9. 1. Refutatione 2. 9. 1. quasi refutatione 2. 39. Regali beneficio 2. 34. Regalis 2. 56. Regia ditione 2. 27. Regressu evictionis 2. 46. Religione domini 2. 10. Clientuli 1. 30. Repudiata hereditate 2. 45. Rebus Ecclesiæ 1. 6. maternis 2. 26. 4. soli 1. 1. 3. solo cohærentibus 2. 1. 1. per se subsistentibus & non subsistentibus 2. 8. 1. Rescissa investitura 2. 3. 2. Retiis 2. 27. 5. Reverentia 2. 22. Ripaticis 2. 56. Roma 1. 1. 2. 5. 5. Ronchaliis 1. 52. Sacramento vid. titulum de jurejurando. Salica lege 2. 29. Salva reverentia 2. 22. Satisdatione 2. 73. Scientia certa 2. 26. 3. Scopis excoriari 2. 27. 8. Scutiferorum feudo 2. 74. Sententia 2. 15. 5. 21. 1. Separatione 2. 76. Servitio 1. 1. 2. 3. 24. 2. 26. 6. 2. 37. 1. personali 2. 26. 5. nominatim & indeterminate promisso 2. 23. præstando 2. 107. faciendo 2. 77. recusato 2. 24. 1. Servitute 2. 8. Sobole 1. 90. Solidata 2. 10. Solennitate consuetudinis 2. 31. Solidis quinque 2. 27. 8. viginti 2. 27. 5. Stipendiis militiæ 2. 54. Successione feudi 2. 95. Sumptibus 2. 107. Teloniis 2. 56. Testimonio 2. 27. 2. Tempore rei judicatæ 2. 25. Thesauro invento 2. 56. Titulis Ecclesiæ 1. 6. Toto 2. 43. 2. 44. 2. 45. Traditione 2. 87. 2. 88. Transacto 5. 5. Tribus acceptionibus quietis 2. 2. Vacantibus bonis 2. 56. Vectigalibus seu teloniis 2. 56. Venatione 2. 27. 5. Venditione 2. 54. Veneno 2. 24. 2. Veritate 1. 23. 1. 16. Verona 1. 19. Vero feudo 2. 48. Veteri feudo & beneficio, vide supra feudum & beneficium. Viis publicis 2. 56. Vice dominicaria feudo accepto 2. 82. villicaria feudo accepto 2. 81. Vilissima duorum denariorum pensione 2. 93. Vi 2. 53. 3. Ultione injuriæ 2. 24. Voluntate domini 1. 13. 1. 31. 1. Voto religionis 2. 26. 4. Usu sapientum 1. 1. 4. feudi 2. 2. Mediolanensium 1. 18. 2. 37. regni 1. 15. 2. 82.

De officio domini.

INter dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium intervenire debet 2. 51. in fin. Dominus vicem fideli suo reddere debet &c. 2. 26.

Feloniam in vasallum committens feudo privatur 2. 26. 6. v. domino 2. 47.

Si dominus feudum de Camera aut Cavena debet vasallo, & sine culpa promissoris utraque evacuata est, expectandum est vasallo, ut iterum de ea solvi possit. Dominus enim posse intelligitur omni ære deducto. Nec æquum est videre egentem, quem prius habuit in conjugem & amicum 2. 58.

Vasallum mittere in possessionem & in eadem vasallum in judicio defendere debet, dixi in fin. tit. de evictionibus.

Juvare & defendere vasallum debet, glossa vide 2. feud. 28. ab omnibus recepta.

Justitiam vasallo facere tenetur 2. 22.

De officio vasalli.

DOmino bellum faciente alicui, si vasallus id sciat juste agi, aut si de eo dubitat dominum adjuvare tenetur: si injuste agi sciat, non tenetur 2. 28.

Eadem lege vasallus domino excommunicato aut a rege bannito, servitium præstare non tenetur 2. 28.

Contra omnes debet vasallus dominum adjuvare & contra fratrem & filium (& patrem) at non contra dominum antiquiorem: hic enim cæteris est præferendus 2. 28. in fin.

Operas suas vasallus ultra offerre non tenetur, nisi sciat dominum versari in magno periculo 2. 26. 6. vid. tiers.

Personales operas & servitium, etiam alius vasalli nomine præstare potest 2. 55. 2. 99. in fin. Vide plura in fin. tit. de jurejurando, ubi de Nova forma fidelitatis agitur.

Dominum justitiam facere negligentem vasallus deprædari potest 2. Feud. 22.

De officio parium.

AD officium parium spectat, ut vasallum de suo recte feudo prius investiri faciant fidelitatis jurejurando dilato, donec de principali causa cognoscatur 2. 20.

Pares majorem de suo pari quam de suo domino jurisdictionem habent 2. 79. Curia contumacem dominum adire debet, eumque salva reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiæ se committat &c. 2. 22.

De jurisdictione.

SI de feudo fuerit controversia inter Capitaneos, coram Imperatore lib. 1. 5. 18. vel Rege definiri debet 2. 34. quod Mediolani non obtinet 2. 34.

Si inter duos vasallos sit controversia, dominus cognoscit 2. 55. 2.

Si inter majores & minores Valvasores de feudo fuerit controversia, in judicio parium lis definienda, vel per judicem curtis 1. 18.

Si inter dominum & vasallum sit controversia, Pares Curiæ a domino sub fidelitatis debito conjurati cognoscent 2. 55. 2.

Si contentio fuerit inter dominum & fidelem de investitura feudi, per pares ejusdem Curiæ (jurejurando prius ab eis interposito 2. 26.) lis dirimitur.

Orta quæstione de investitura feudi, facta sit an non: inter dominum & vasallum pares judicant. In tamen casu actor de feudo prius investiendus (ut ita pares aliquos habeat) fidelitatis jurejurando dilato, donec in principali causa, hoc est, de investitura cognoscatur. De alio tamen feudo controverso interim investiri & jurare potest 2. 82.

Si contentio orta fuerit de feudo inter generum fidelis mortui & ejus agnatos, non apud dominum, sed apud ordinarium judicem vel arbitrum lis dirimitur 2. 15.

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino 2. 79.

Curiæ judicium a vasallo declinari non potest 2. 47. nisi dominus pares nullos habeat.

Ab iniqua sententia parium ad Imperatorem appellatur ipsis paribus etiam præsentibus judicaturum 1. 12.

Paribus jurare nolentibus Imperator adiri potest 1. 26.

Quod quisque juris &c.

UT vasallus calumniæ sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte domini intelligendum est ut quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 33. 2.

Si quis jus dicendi non obtemperaverit.

SI dominus ter admonitus facere destiterit, id quod curia jussit, tunc licet vasallo ad majorem potestatem ire & sibi consulere, & si dominus ei justitiam facere noluerit, poterit eum deprædare 2. 22. in fin.

De in jus vocando.

DOminus vasallum ad curiam vocare debet: & si non venerit, iterum vocare debet usque in spatio tertio septem vel decem dierum, arbitrio curiæ terminando. Quod si neque venerit ad tertiam vocationem, hoc ipso feudum amittit: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem: sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio, alioquin & beneficium & possessionem amittit. E contrario si vasallus de domino conqueritur, eum in curiam vocabit, & in eadem curia de domino conqueretur. Curia autem debet adire dominum, eumque salva reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & adquiescat, vel judicio curiæ se committat 2. 22.

De pactis.

De pactis contra communem feudi rationem.

SI tenor præter communem feudi rationem in investitura intervenit, vide 2. 2. 2.

Si ut ad feminas feudum perveniat.

Si specialiter dictum fuit, ut ad feminas feudum pertineat 1. 1. 3. Si pactum fuit, ut filiæ succederent 2. 54. 3. in fin. Si quis ita investitus fuerit, ut ad feminas feudum transire 2. 51. vers. similiter. Si investitura fuerit facta in patre, ut filii & filiæ succedant in feudum 1. 8. 2. Si eo tenore feudum quis acceperit, ut ejus descendentes masculi & feminæ illud habere possint 1. 6. 1. Si duo fratres in heredes masculos & feminas de beneficio investituram acceperint 2. 90. Si ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum, ut ad filiat, neptes, proneptes & deinceps: ad ex filia nepotes ac pronepotes: ad prolem feminini sexus, vel ex femineo sexu descendentes pertineret 2. 11. Si feudum ea lege alicui datum sit, ut ipse & heredes sui masculi & feminæ, & cui dederit, habeat 2. 26. 6. vers. feudum. Si quis sibi vel heredibus suis masculis, vel, his deficientibus, feminis beneficium per investituram accepit 2. 17. Si duo fratres simul investiti fuerint eo tenore, ut quamdiu ipsi vel eorum heredes masculi viverent, & masculis deficientibus, feminæ si superessent, feudum haberent 2. 18. Si quis ea lege feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit, habeat 2. 48. 2. 26. 6. vers. feudum.

Si ut ad fratres feudum perveniat.

Si eo pacto facta sit investitura, ut frater fratri succederet 2. 12. Si hoc nominatim dictum sit, ut uno fratre defuncto sine legitimo herede alter succederet 1. 1. 2. Si per investituram a domino ordinatum fuerit, ut frater succedat fratri 1. 20. Si dictum fuerit, ut frater fratri succederet 1. 8. 2. in fin.

Si ut ne filii, aut in certa re succedant.

Si quis ea lege uxorem minus nobilem duxerit, ut nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis paternis, quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia decem libras 2. 29. Si cum uxore ea conditione matrimonium contractum est, ut ne filii ex ea nati patri ab intestato succederent 2. 25. vers. filii.

Si ut ad patrem feudum deferatur.

Si nominatim cum domino pactum sit initum, Ut si filius ante patrem decesserit, feudum ad patrem revertatur 2. 81.

Si ut filii matri succedant.

Si specialiter dictum, ut filii matri succederent 1. 15.

Si ut post mortem possessoris feudum habeatur.

Si feudum ita datum fuerit, ut post decessum ejus, qui possidet, habeatur 1. 3.

Si ut sine juramento fidelitatis habeatur.

Si eo pacto adquisitum sit feudum, ut sine juramento fidelitatis habeatur 2. 3. in fin. 2. 14. 1. 2. 40. 2. 76.

Si ut omne feudi incrementum vasallus habeat.

Si ita dictum fuerit, ut omne incrementum feudi pertineat ad eum, qui investituram accepit 2. 1. 4. 5. 6.

Si pactum de non petendo.

Si Titius cum Sempronio fratre feudum paternum possidente pactum fecit, de in feudo non petendo a Sempronio, ejusque heredibus 2. 26. in fin.

Si tacite conditiones exceptæ.

Si nominatim in ipsa traditione tacitæ conditiones sint exceptæ 2. 89.

De generali alienatione.

Si nominatim dictum fuerit, ut in generali alienatione contineretur feudum 2. 26. 6. vid. in generali.

De certa genere servitii.

Si ita convenit, ut festivis diebus vasallus vadat cum uxore domini ad Ecclesiam 2. 2. 2.

De evictione.

Si emptor sciens rem alienam, pacto speciali sibi prospexit de evictione 2. 8.

De feudo non auferendo.

Si hoc actum est, ut domino non liceat feudum improprium vasallo auferre 2. 81. Si specialiter cautum est, ne feudum habitat omnia morte accipientis finiatur 2. 105.

De refutatione feudi.

Si frater fratri vel domino vel extraneo partem feudi dederit 2. 83.

De jure subfeudandi.

Si quis feudum sibi suisque heredibus (masculis) habuerit, non debet alii dare, ut ipse habeat & sui heredes masculi & feminæ 2. 34. 2.

De pacto legis commissoriæ.

Non potest ea conventione feudum constitui, ut si tempore statuto pecunia soluta non sit, pro feudo habeatur 2. 27. 2. 51. 7.

De servitio.

Ad certum servitium feudum dari potest 2. 51. 7.

De refutatione feudi.

Uni dominorum partem feudi refutare vasallos potest, partibus aliorum dominorum reservatis: facta refutatione, domino, quem ejuravit, servitium nullum debet, tametsi eum offendere non debet 2. 38.

De Transactionibus.

De transactione non fraudulenta.

TRansigere cum adversario, citra fraudem domini vasallus potest: nec quod accipit transactionis nomine feudum erit 2. 26. 2. vers. si vasallus 2. 43.

De transactione rei communis.

Transigere de re communi in fraudem proximioris agnati non licet 5. 23.

De his qui notantur infamia.

SCribe, qui instrumentum jure prohibitum conscribit post amissionem officii, cum infamiæ periculo manum amittit 2. 52. 2. in fin. 2. 55. in fin. pr.

De Procuratoribus.

INvestitura per se vel per suum nuncium dari & accipi potest 2. 58. 2. Utrum ipse vel alius pro te investituram faciat vel suscipiat, nihil interest, potest enim hoc negotium & per procuratorem ab utraque parte expediri 2. 3. 2. vers. sed utrum.

De negotiis gestis.

De agnatorum ratihabitione.

PAtet in filiam feudum confirmari non potest, etiam domini voluntate, nisi agnati consentiant aut ratum habeant 2. 39.

nem transferri, nullum ad feudum regressum habet 1. 5 1. est enim inter ipsos agnatos ipsum alienatio permissa. Licet prohibeatur alienatio, inter agnatos, si tamen paternum sit, eorum conceditur 1. 39.

De generali alienatione vasalli.

In generali alienatione vasalli non continetur feudum, nisi nominatim dictum sit 2. 26. *vers. in generali.*

De curia venditione.

Capitaneus curiam vendens, non intelligitur beneficium quod in ea erat, vendidisse 2. 51.

Qua lege vasallus feudum alteri dare possit.

Nemo alia lege, quam ipse habeat, feudum alteri dare potest: verbi gratia, qui sibi ac suis masculis feudum habet, alteri ea lege dare non potest, ut fœminæ habeant: alias feudum ipsum amittit: & secundum quosdam ipse qui dedit & qui accepit: secundum alios cum masculi defecerint 2. 34. 2. Vasallus arcta ei lege, quam ipse habeat, feudum in alium potest transferre 2. 108.

Conditiones tacite alienationem sequuntur.

Si feudum quod alienari potest, alienatum fuerit, conditiones primæ feudi, tacite sequuntur acquirentem 9. 34 2. 2. 89.

Feudum alienatum cui committatur.

Feudum illicite alienatum domino aperitur, neque in causam feudi recidit, etiam si vasallus id postea recuperet 2. 44. Quid si domini voluntate vasallus feudum alienavit, feudum postea recuperaverit? Id habebit non jure feudi, sed aut jure proprio, aut jure libelli (si id ad libellum vasallus alienavit) domino feudum non est commissum: quin ipse venditor feudum emptori potest evincere reddito ei pretio, ac præterea quanti ejus interest 2. 26. 6. *vers. si vasallus*, idque Obertus ita sentit 2. 42. Nam quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, id intelligendum, cum a sciente alienatur 2. 42.

De alienatione feudi in potentiorem.

In potentiorem extraneum alienare non licet rem communem in fraudem proximiorum agnatorum 5. 13.

Domino quatenus permissa feudi vasalli alienatio.

Dominus sine consensu vasalli feudum ad alios transferre non potest, seu alium de feudo investire, sed nec feudum ejus alii promittere; quod si fecerit, pro non facto habebitur 2. 22. 2. 55. 1. id tamen Mediolani non obtinet 2. 55. 1. Vivente & ignorante vasallo (cui nullus est heres) dominus potest feudum vasalli alienare, dummodo nullum ex eo detrimentum vasallus sentiat: quod tamen Placentinis non probatur 5. 27.

De allodii venditione.

De allodii simplicis & infeudati alienatione v. *lib.* 3. *tit.* 34.

De jure προτιμήσεως.

Qui ex parentela habens communem agrum, domum, vineam, vel rem immobilem divisam vel indivisam (ad Feuda hoc caput non ita pertinet) aut ex communi emptione vel aliquo hujusmodi titulo, eam alienare, in emphyteusim dare aut locare non potest: nisi prius denunciaverit illis, qui per ordinem ad jus προτιμήσεως vocantur: quales sunt parentes conjuncti, socii, conjuncti extranei qui sub uno servitio vel censu conjuncti, ex aliqua parte ut vicini & confines. Denunciatis datur mensis pretii justi offerendi, cum usuris legitimis: tutoribus, procuratoribus, menses quatuor: non denunciatis, decennium. Porro consensu etiam tacito, ut si venditioni interfuerunt & tacuerunt, amittitur jus προτιμήσεως ut & præscriptione temporis decennali. & ingratitudine sive indignitate. In fraudem hujus legis facta alienatio rescinditur: in potentiores personas fieri prohibetur: quinimo convicti perjurii emptor & venditor, rem & ejus pretium amittunt, utrumque fisco committitur. Nisi rem vendit proximioribus, quibus jus προτιμήσεως competit 5. 13. Ex causa tamen dotis, donationis propter nuptias, vel simplicis donationis, vel donationis causa mortis, vel ex testamento, vel permutatione, vel transactione vera, non simulata, licet in fraudem proximiorum alienare 5. 13. 5. 24.

De rescindenda venditione.

SI beneficium in fraudem consuetudinis & legis alienatum & in feudum datum fuerit: tunc rescissa investitura reddito a proximiore agnato pretio, is, qui investituram accepit, compellitur eam restituere 2. 9. 1. Sed novo jure factæ in fraudem legum, feudi alienationes a scientibus cassantur, & in irritum deducuntur, feudo penitus domino commisso, & ad pretium emptori actione non competente 2. 52. 2. 55. nisi de evictione sibi prospexerit 2. 8. 2. 80.

De actionibus empti & venditi.

EMptori bonæ fidei ex empto actio contra venditorem competit 2. 55.

Locati & conducti.

De locatione fraudulenta & per libellum: & quid ea sit.

LOcare feudum (quo etiam vocabulo feudum quod in curia domini est, intelligitur 1. 5. 1.) vasallus potest nisi locatio sit fraudulenta alienatio sicut est per libellum hujusmodi enim locatio, venditio dici potest. Libellario autem nomine locamus, quoties sub vilissima duorum denariorum pensione perpetuo 2. 9. in fin. 2. 73. 2. 13. utendum concedimus 2. 9. *in fin.* est enim prohibitum quadam collusione nomine libelli vendere 2. 55.

De totius feudi & partis ejus locatione.

Totum an pars (olim partim licebat 1. 5.) feudi ita locetur (quod Mediolani non obtinet) nihil interest. feudum enim eo casu amittitur, neque valet quod factum est 1. 13. & mortuo vasallo sine legitimo herede, id est, masculo, feudum revertitur ad dominum.

Per libellum alienatio feudi quatenus permissa.

Quod dictum est, feudum per libellum alienari non posse, intelligendum est, sine voluntate domini. Nam si cum Domini voluntate vasallus feudum totum vel medium libellario nomine dederit, stabilis permanet alienatio 1. 13. Quinimo, sine voluntate domini vasallus certis casibus feudum per libellum dare potest (verbi gratia, singulari privilegio Ecclesiæ feudum in perpetuum libellum dare potest, quamvis feudum nunquam sit reversurum ad dominum, cujus ecclesia nunquam desinat esse heres) privato non potest 1. 13. Fratri vel nepoti per libellum facta alienatio valet, etiam sine voluntate domini 1. 13. *in fin.* Licet prohibeatur beneficii alienatio, inter agnatos tamen si feudum paternum fuit, conceditur: & si libellum unus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio 2. 39. Si quis ea lege feudum acceperit, ut ipse, & sui heredes, & cui ipse dederit, habeant, poterit id ad libellum dare: quod licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur. ut ex his causis amittatur, quibus & verum feudum 2. 4. 8.

Feudum recuperatum quo jure sit penes recuperantem.

Sin vasallus voluntate domini feudum per libellum alienavit, & id postea recuperaverit, penes eum remanet, non jure beneficii, sed jure libelli 2. 44.

De libellariis.

De libellariis & precariis, vide *lib.* 5. *tit.* 12. §. 1.

De locatione in fraudem proximioris agnati.

Si locatio facta sit in fraudem proximioris agnati, vid. 5. 13. Si in emphyteusim detur in fraudem proximioris agnati 5. 13.

De subfeudationibus an licita & quatenus.

Beneficium a vasallo in feudum, si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest 2. 26. 6. *vers. beneficium*; (nec enim licet sub colore investituræ, alioquin permissæ, feudum vendere, eo enim casu feudum emptori ereptum ad dominum revertitur 2. 55.) dum tamen militi detur 2. 26. 6. *vers. beneficium*: & secundo persona sit talis, quæ feudo servire possit 2. 34. 2. In infinitum (ea lege de qua supra diximus) vasallo licet subinfeudare 2. 34. 2. in quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio non extenditur, ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominus possit 2. 34. 2. Qui suum beneficium alii dat in feudum, non debet alia lege dare nisi qua ipse habeat, ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse & sui heredes masculi & fœminæ. Eo casu quidam putant dantem feudum amittere: & alii dantem & accipientem: alii, tunc domino feudum aperiri, cum masculi defecerint 2. 34. 2.

De rerum permutatione.

SI quis faciat cambium de beneficio sui militis, sine illius consensu, cujus est beneficium, pro non facto habetur 2. 22. 1. Si quis cambium proprietatis nomine feudi habeat 1. 4. 2.

Si cambium feudi a domino vasallus petat 2. 15. si permutet in fraudem proximioris agnati 5. 13. *vers. ex causa.*

An per acceptabilem vel substitutum domino servire possit vasallus, vide *lib.* 2. 55. 1. 2. 99.

De pignoribus & hypothecis.

De pignore quod consultum.

Pignus quod consultum dicitur, fieri non potest ex feudo 2. 8. *in fin.*

De pignore totius vel partis feudi.

Pignorare totum, vel partem feudi sine domini consensu non licet 2. 45. Olim qui pro pignore plus medietate obligasset, ita ut transactum seu distractionem permitteret, vel dolo hoc egisset amissione feudi mulctabatur 1. 5.

Pignus in feudum converti posse.

Pignus in feudum converti potest 1. 4. 4. 1. 5. 2. 28.

De pacto legis commissoriæ.

Si quis obligaverit aliquam rem pignori, eo pacto, ut si statuto tempore pecunia soluta non fuerit, res sit creditoris & eam pro feudo habeat, potest debitor quandocunque pecuniam solvendo, pacto non obstante, pignus recuperare 2. 27. 2. 58. 7.

An mortui vasalli feudum pro pignore possit retineri a creditore.

Creditor debitore mortuo feudum ejus pro pignore sibi retinere non potest, licet fruges extantes retineat 2. 86.

De evictionibus.

Vasallo quatenus debeatur evictio a domino.

GEneraliter verum est in feudis, dominos de evictionibus teneri 2. 80. ut in dominum investiti regressum habeant de evictione 2. 46. Si tamen quis sciens investituram alterius beneficii acquisierit, eo evicto nullam adversus dominum actionem habet de evictione, quoniam in acquirendo malam fidem habuit 2. 80. 2. 87. 2. 96. Ac nisi pacto speciali sibi prospexerit, de evictione agere non poterit 2. 8. Ignorans vero recte agit. ut aliud feudum ejusdem bonitatis seu quantitatis sibi præstetur 2. 8. In eo vero nulla differentia est, qui investituram fecit, utrum sciverit, vel ignoraverit 2. 8. Si domino laudato seu vocato, nec defendente, vasallus causam per sententiam amiserit, eique feudum sit evictum, dominus vasallo feudi cambium debet, id est, feudum ejusdem æstimationis (quod erat tempore rei judicatæ) restituere tenetur, vel nummos in feudum datos numerare 2. 25. id est, æstimationem litis quam vice feudi subiit vasallus, quam sententia judicis victor exsolvit.

De usuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus & mora.

De usuris legitimis.

UT tutores, curatores, procuratores, defensores jure προτιμήσεως uti volentium intra quatuor menses venient, & solvant justum pretium cum legitimis usuris & expensis necessariis, atque ita accipient jus προτιμήσεως 5. 13.

De fructibus.

Si vasallus decesserit, nullo in feudo relicto herede masculo, jus feudi ad dominum pertinet. Fruges autem extantes ad filias vasalli vel etiam uxorem ejus, & hac ratione creditor eas retinere potest, licet pignus habere non possit 2. 86. 2. 45. Alia distinctio a quibusdam affertur. ut si vasallus sine liberis masculis ante mensem Martium moriatur, fructus illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertineant: si post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Alii volunt quocunque tempore anni decedat vasallus, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere 2. 28. 1. *vers. his consequenter.*

Si duo fratres in casa communi post mortem patris remanserint, id est, habitaverint, simul & eorum unus feudum acquisiverit, feudum alteri, eo qui acquisivit, sive vivo, sive mortuo non communicatur nisi per pactum: fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12.

De causis.

Qui investitus est eadem lege & eodem jure rem habere debet, quo habet, qui eum investivit 2. 58. 2.

De accessionibus.

Omne incrementum feudi ad vasallum pertinet, nisi dominus aliquid sibi in eo reservaverit 1. 4. 5.

Si vasallus in feudo aliquod ædificium fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat: dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis 2. 28. 1. *vers. si vasallus*. Idem dicendum si vasallus pretio servitutem feudo acquisivit 2. 28. 1. Quidam dicunt omnino ad dominum pertinere 2. 28. 1. Sed & in ea re hæc distinctio recepta, ut si quid feudo a vasallo additum sit, si quidem tale est, ut per se subsistere possit, ac per se censeatur, ut prædium, id non accrescat feudo: si vero per se non possit subsistere, ut servitus, plerisque placet, feudo accedere & sicut partem feudi disponendam esse 2. 28. 1.

Qui incrementum possidet, investituram probare non tenetur, sed simpliciter, quod ad eam rem attinet, jurejurando ejus statur 1. 4. 5.

Ab eo qui feudum cum omni incremento accepit, feudum nobis cedi potest: quo vivo, si quid feudo adcrescat, ad nos pertinet. Id autem quod eo mortuo adcrescit, ejus est ad quem feudum reverti debet 1. 4. 6.

Si pretio, dolo, aut injuria vasalli feudo quid decreverit, vasallo, donec feudum tenet, obesse potest: domino autem etiam per longa tempora, non nocebit 2. 8. *vers. Rei in fin.*

De mora.

De mora vasalli in investitura petenda, fidelitate offerenda, domino juvando ac certiorando, hostenditiis solvendis, justitia facienda, in jure se sistendo, suis locis dictum est.

Si jure προτιμήσεως uti volens, moram fecerit in justo pretio emptori offerendo, v. 5. 13.

De eo quod interest.

Si investitura facta & fidelitate subsecuta dominus differt vasallum mittere in vacuam possessionem, omnem utilitatem ei præstat 2. 7. *in fin.*

Si facta de feudo investitura, pœniteat dominum, antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur, ac proinde possessionem feudi, de quo investituram fecit, tradere compellitur 2. 26. 6.

Si vasallus feudum alienavit ignorans, non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum: ad interesse vero emptori ignoranti condemnandus 2. 26. 6. *vers. vasallus.*

Ut tutores, curatores procuratores & defensores jure προτιμήσεως uti volentes, si intra quatuor menses justum pretium cum legitimis usuris & necessariis impensis emptori non obtulerint, sarciant de propriis suis quicquid incommodi personæ illæ habuerint 5. 13. adde quædam ex titulo *de evictionibus.*

De impensis, & expensis sumptibus.

Id quod de communi expensum est alteri pro parte competenti est restituendum 2. 12. *in fin.*

Jure προτιμήσεως uti volens justum pretium cum usuris legitimis & expensis necessariis offerre ac solvere debet 5. 13.

Sumptibus domini servitia præstantur a vasallo 2. 107.

Hostenditiarum nomine in Lombardia de modio XII. denarii. In Teutonica terra tertia pars fructuum solvitur: facta computatione fructuum solummodo ejus anni quo hostem faciunt 2. 40. *in fin.*

De probationibus & præsumptionibus.

Onus probandi cui incumbat.

PRobationis onus ei incumbit, qui feudum novum esse ait 2. 11. 2. 15. 2. 26. Bonus tamen judex eo ex casu juramentum deferre poterit, cui magis æquum videbitur 2. 13.

De nova & veteris investituræ probatione.

Nova investitura præcise probanda est per pares ejusdem Curiæ (si tamen Dominus vasallos habeat, alias extranei testes sufficiunt 2. 33. *vers. quæ autem* 2. 58. 1. 2. 58. 2. *in fin.*) non per confessionem domini, aut breve testatum. Quanquam alii volunt vel per confessionem domini, vel per breve testatum ab extraneis confirmatum probari etiam posse 2. 32. Vetus vero investitura (quæ fit vel a domini successore vel vasalli successore) etiam per extraneos probari potest: non tamen per fœminas 2. 32.

Si investitura facta esse negetur.

Si dominus neget se investituram fecisse actoris 1. 10. 1. 26. ejusve patris 2. 26. 1.

Inopia probationum res deciditur per jusjurandum 1. 10. 2. 2. 2. *in fin.* post stores, vel cum ea sacramentalibus secundum quosdam: nisi clientulus sit gastaldus, vel alter domini vel guardiæ feudum habet: tunc enim domini religioni statur 1. 10.

De præsumptionibus.

Unusquisque sibi, suis heredibus ac soboli videtur prospexisse 2. 18. c. 20. Pares, pecunia, odio vel gratia corrumpi, non est suspicandum 2. 58. 2. *in fin.* Privatum feudum, ad libellum perpetuum dare non possumus, ecclesiæ possumus. Ecclesia enim cultrix & auctrix justitiæ, non patitur contra justitiam aliquid fieri in se vel in alterum, privatus vero sæpe obviat justitiæ 1.13.

De fide instrumentorum.

De libro.

SI cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, miles autem eam facere debet 2. 76. Liber autem quod vasallos ostendi soleat, non necessitate fit, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa 2. 76.

De instrumento publico.

Vasallus investituram per instrumentum publice confectum probare potest 2. 25. a tribus vel duobus paribus confirmatum. Quod si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit, tunc qui probare desiderat, pares illius curiæ, qui interfuerunt, offerre debet 2. 2.

Quod si investitura ab eo qui vasallos non habebat, dicatur facta, tunc per quoslibet idoneos testes, aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationum res decidatur per jusjurandum 2. 2. 1.

De brevi testato.

De probatione per breve testatum, v. 1. 2. *in fin.* 1. 3. 1. 4. 1. 4. 3. 1. 4. 5. 2. 32. 2. 88. 2. 92.

De notario & scriba.

Si notarius vel scriba sciens instrumentum alienationis illicitæ feudi conscripserit, v. 2. 52. 2. 55.

De testibus.

An in nova vel veteri investitura extranei testes admittantur.

NOva investitura paribus Curiæ; vetus, etiam testibus extraneis, non tamen fœminis, probatur 2. 32. In

32. In clericorum tamen feudis pariter accipiuntur pares & extranei: quia cum clerici de feudo investiunt, sæpe abscondite & sine præsentia suorum confratrum hoc facere student 2. 26. Si tempore investitionis pares abfuerint 2. 26. aut jurare voluerint, neque jurare eos dominus compulerit 3. 4. *in fin. princ.* etiam extranei sunt recipiendi, qui si veritatem celare voluerint, forte amore, vel pretio vel alia qualibet causa, a comite vel populo jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicent, nec verum scientes tacebunt 2. 26.

Qui pares aut pro paribus habeantur.

Pro pari, domino vel vasallo dissentiante, non eligitur, qui nondum fidelitatem juravit 2. 16. Paradegium seu Paragium non adquirit, qui soldata habet vel habuit c. 2. v. Nam ille ut testis cieri potest, qui tempore investituræ par fuit, licet postea par esse desierit 2. 19. Pares cum dicimus, pares ejus, qui eorum testimonio utitur, intelligimus, & qui ab eodem domino feudum tenent, non alienos 2. 26.

De possessoris jurejurando.

Si testibus res probari non potest, possessoris sacramento res deciditur 2. 26. *in pr.* 2. 2. *in fin. pr.*

Testes jurati esse debent.

Si testes investituræ interfuerint, & eos vasallus ad testimonium vocaverit, eorum testimonio cum sacramento creditur 2. 26.

De fœminis.

Fœminæ testes in investitura, etiam veteri, probanda admitti non possunt 2. 32.

De servis.

Testes liberi ac liberæ conditionis esse debent 2. 58. 1.

De numero testium.

Coram duobus saltem testibus investitura fieri debet: si tamen is, qui investit, vasallos habet 2. 3. 2. 26. 2. c. 58. 1. Pluralis enim locutio duorum numero contenta est 3. 58. 1.

Qui non possidet & investituram factam esse ait, eam per duos saltem pares de domo ipsius domini probare debet, vel etiam cum pares absunt, per alios duos idoneos testes 2. 26. 1. Si possidet, tunc sine probatione ulla testium, debet solus jurare, se vel patrem suum fuisse investitum 2. 26. 2. *in fin.* Quinque testibus integræ opinionis causæ ingratitudinis vasalli probandæ 2. 57.

An vasallus in dominum testis esse possit.

Vasallus testimonium in dominum ferre non potest in causa criminali, in civili modica potest 2. 33. 1.

De juris & facti ignorantia.

De fidelitate non facta.

JUsto errore excusatur vasallus qui fidelitatem non fecit 2. 3. 2.

Justa ignorantia vel parvi temporis negligentia, cum iniquæ possessionis perjurio, domino in possessione damnum adferre non debet 2. 26. *in fin.*

De ignorantia.

Ignoranti subvenitur 2. 26. *vers. vasallos.*

De servo investito.

Servus investiri potest, nisi ignorantia prætendatur 2. 3. *vers. personam.*

De sponsalibus.

DE desponsatione & tempore sponsaliorum v. 2. 29.

De donationibus ante nuptias.

QUartæ sive tertiæ ratione, quæ a Longobardis seu Romanis viris, uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet 2. 8. *in fin.* hujusmodi tertiæ & quartæ dabantur a maritis uxori, hypoboli seu vice donationis propter nuptias loco, & a Longobardis Morgengabe appellabantur, quasi diceres donationem a viro uxori collatam mane die nuptiarum: qua de re quædem *infra* dicentur *titul. de pactis conventis.*

Donationis propter nuptias causa feudum alienare in fraudem proximioris adgnati an liceat 5. 15. 56.

De incestis nuptiis.

INcestas nuptias contrahentium bona inter Regalias seu Regalie numerantur 2. 54.

De secundis nuptiis.

SEcundi matrimonii filii in feudo materno liberis prioris matrimonii præferuntur 2. 26. 4. *vers. mater*: dummodo tale feudum sit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione 2. 103.

De jure dotium.

Feudum in dotem dari quatenus possit.

PAter feudum in dotem pro filia dare nullius curiæ consuetudine potest 2. 9. 1. Potest tamen ipsa fœmina feudum, si quod habet, marito in dotem dare, quo casu, si marito superstite sine liberis decedit, feudum ad maritum non pertinet 2. 13. Casus ille in difficili est: Fœmina paternum feudum in dotem dedit, duobus filiis ex eo matrimonio procreatis, quorum unus duas filias, alter unicum filium masculum reliquit. Fœmina mortua, succedet masculus ille unicus, non fœminæ, ejus amitæ 2. 17.

Dotis causa alienare in fraudem proximi 5. 13. 5. 15.

De pactis conventis.

De pacto, ne filii, aut in re aliqua tantum succedant.

FIlii nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali conditione contractum est: Ne filii ex ea nati patri ab intestato succedant, in feudo non succedunt. Nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex usu tamen admittitur 2. 26. 6. *vers. filii nati.* Quidam habens filium ex nobili conjuge, ea mortua, minus nobilem desponsavit ea lege, ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia x. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt, accipere uxorem ad Morganaticam: alii lege Salica) hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem seu allodem patri non succedunt, aliis fratribus extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non extantibus, fratribus tamen succedunt sine legitima prole decedentibus, usu Mediolanensi 2. 29.

Soluto matrimonio.

Vir uxori non succedit & e contra.

MAritus uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus 2. 85. Quod si simul investiti, sibi æqualiter feudum adquirunt: uno tamen eorum ante alterum mortuo, pars defuncti superstiti non adcrescit, sed domino feudi defertur 2. 85.

De naturalibus liberis.

NAturalis filius patri non succedit in feudo quamvis legitimatus sit 2. 26. *vers. naturalis.*

De administratione tutorum.

UT tutores vel curatores minorum 25. annis quibus ut proximioribus jus προτιμήσεως competit, intra quatuor menses a denunciatione eis facta, justum pretium rei emptori cum usuris legitimis solvant: alias si id negligunt, faciant de propriis suis quicquid incommodi minores habuerint 5. 13.

De testamentis.

De feudo parenti an testari liceat.

SI quis decesserit filiis & filiabus superstitibus succedunt tantum filii æqualiter: vel nepotes ex filio loco sui patris: nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente 2. 8.

An ad pias causas de feudo testari liceat.

Nulli licet feudum totum vel partem pro anima judicare sine permissione illius domini ad quem feudum spectare dignoscitur 2. 55. 2. 9. 1.

De allodiis in fraudem proximiorum an testari sit permissum.

Allodialem rem ex testamento seu ultima dispositione alienare possumus, in fraudem proximioris adgnati 5. 13. 5. 14.

De adquirenda vel omittenda hereditate.

An, & a quibus feudum defuncti adiri possit, repudiata ejus hereditate.

ADgnatus feudum quod paternum dicitur, sibi delatum retinere potest, repudiata hereditate: ita ut de hereditario debito non teneatur 2. 45. dixi supra, titulo Familiæ erciscundæ. Filius vero defuncti non potest 2. 45. 2. 51. nisi adgnatis consentientibus a domino investiatur quasi de novo beneficio: quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum retinere, nullo onere hereditario ei imminente 2. 45.

De suis & legitimis liberis, & ex filio ac filia nepotibus heredibus.

De liberis masculis.

MOrtuo vasallo prima causa liberorum ejus 2. 11. masculorum 2. 19. in succedendo. Ideoque proles ejus mascula ex eaque alia proles mascula descendens succedit. & prolem fœmininam, exque ea prolem omnem fœmineam descendentem (nisi feudum ea conventione adquisitum, ut fœminæ cum masculis succederent 2. 11. de quo *infra* plura, & *supra titulo de pactis*) sed & fratres defuncti excludit 2. 19. Succedunt autem filii inter se æqualiter 2. 8.

De adoptivis.

Adoptivus filius patri in feudo non succedit 2. 26. *vers. adoptivus.*

De legitimatis.

Naturalis filius patri non succedit in feudo, quamvis legitimatus sit 2. 26. *vers. naturalis.*

De natis ex matrimonio ad Morganaticam.

Natus ex matrimonio ad Morganaticam contracto patri in feudo non succedit. Ad Morganaticam matrimonium contractum dicitur, si ita contractum fuerit: Ne ex eo matrimonio nati in feudo succederent 2. 26. *vers. filii.* Usu quoque Mediolanensium, si pactum quis inierit cum secunda uxore minus nobili ea lege, ut, nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia x. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt uxorem ducere ad Morganaticam, alii lege Salica) hi in proprietate aliis extantibus, patri non succedunt: sed nec in feudo, aliis etiam non existentibus, licet legitimi sint. Succedunt tamen fratribus sine legitima prole decedentibus in ipsa proprietate, non in feudo 2. 29.

De filiis secundi matrimonii.

Filii secundi matrimonii in feudo materno, prioris matrimonii liberis præferuntur 2. 26. 4. *vers. mater,* dummodo tale feudum fuerit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione c. 103.

De filiis vasalli delinquentis.

Vasalli feudum delinquentis licet ad agnatos proximiores (qui quarto gradu sunt 2. 26. 6. *vers. si vasallus*) quandoque pertineat: filius tamen ad id nullatenus adspirabit, nisi id iterum a domino licite adquirat 2. 26. 6 *vers. si vasallus* 2. 33. alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquenti superest, cui sententiæ alii contradicunt 2. 98. adde quæ notavi ad *tit. de bonis damnatorum infra.*

Nepos ex filio ut succedat.

Conradi lege feuda ad nepotem ex filio producta 2. 1. 2. Succedunt filii æqualiter vel nepotes ex filio, loco sui patris 2. 8. Filii vel nepotes ex parte filiorum 2. 1. seu patrum suorum succedunt 2. 14. Si quis miles mortuus fuerit sine filio masculo & nepotem reliquerit, in beneficium avi in patris vicem succedit 2. 29. *in fin.* Filiis existentibus masculis vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus, cæteri removentur adgnati 2. 11. Filius patri succedit, non filia, nisi ex pacto, vel nisi feudum sit fœmineum: tunc enim succedit filia patri & matri, secundum quosdam succedit nepos ex filio solus, & sic usque in infinitum 2. 50.

Nepotes ex filia ut succedant.

Ad ex filia nepotes, seu pronepotes successio feudi non pertinet. Proles enim fœminini sexus vel ex fœmineo sexu descendens, ad hujusmodi successionem adspirare non potest, nisi ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum 2. 11.

Fœminæ & filiæ an & quando in feudis succedant.

Non patet locus fœminæ in feudi successione, donec masculus superest ex eo qui primus de hoc feudo fuerit investitus 2. 17. Filiæ in feudis parentibus non succedunt nisi investitæ fuerint 1. 8. 2. 14. 1. *in fin.* nisi ex pacto: vel nisi feudum sit fœmineum. (tunc enim succedit filia matri, si fœmineum sit feudum: patri, si in investitura feudi id adjectum, ut filia succederet 2. 50.) nisi conditionem feudo adjectam æque implere possint, ut masculus: multo magis in feudo succedent, si nulla sit adjecta conditio: idque æquitatis est 2. 104. Filius extantibus 1. 8. 2. 2. 14. 2. *in fin.* aut ex filio nepotibus 2. 50. filiæ non succedunt c. 36. *in fin.* etiamsi investitura facta fuerit in persona patris ea lege, ut filii ac filiæ succederent 1. 8. 2. 2. 14. 2. *in fin.* ut ejus descendentes masculi & fœminæ habere possint 1. 1. 6. ut in se, descendentesque suos id haberent 2. 104. 1. multo minus filiæ succedunt, si vasallus pro se vel heredibus suis masculis vel his deficientibus fœminis, feudum acceperit 2. 17. Aliud erit si feudum ita adquisitum est, ut in eo succedant fœminæ sicut masculi, fœminæ enim cum ipsis masculis succedent: idque vi verborum & sententiæ contrahentium 2. 104. 1. Nullo herede masculo existente feudum paternum filiæ delatum est: eadem moritur relictis duobus filiis, quorum unus duas filias, alter unicum masculum reliquit, quid juris? fœminæ eo casu non succedent 2. 17. Qui feudum adquisiverat, ut ad fœminas transiret, duas tantum filias sustulit: quarum una filium, altera filiam reliquit; Gerardi sententia (aliud Obertus existimat) masculus præfertur 2. 51. *vers. similiter.* Feudum a duobus fratribus ita adquisitum, ut quamdiu ipsi, vel heredes eorum masculi viverent, haberent, masculis deficientibus, fœminæ si superessent: eorum unus moritur relicta una filia: succedit ei filia, non frater: unusquisque enim sibi, suæque soboli, ac proli heredibusque videtur prospexisse potius quam aliis: qui alias si sine filia frater mortuus fuisset, vi pacti successisset 2. 18. 2. 90. Quid si simpliciter in heredes masculos & fœminas duo illi fratres investiti? uno sine liberis masculis aut filiabus moriente, feudum non ad superstitem fratrem sed ad dominum perveniet c. 90. Si feudum ita fuerit adquisitum a viro & uxore, ut in se, descendentesque suos id haberent, fœminæ excludentur a masculis ejus matrimonii: quibus non extantibus, cum filiis alterius matrimonii concurrent: si neque ex eo, neque ex alio matrimonio filii fuerint, partem feudi filiæ, partem alteram dominus feudi habiturus est 2. 104. 2.

Neptes & proneptes in feudis an succedant.

Ad neptes vel proneptes successio feudi non pertinet 2. 11. quod de filiabus tamen dictum est superiore capite, ad neptes, proneptes & deinceps extendi potest: cum in eodem sexu eadem sit juris dispositio.

De nepotibus & pronepotibus ex filia.

De nepotibus & pronepotibus ex filia 2. 11. dictum est *supra.*

Ad SC. Orphitianum & ut matri liberi succedant.

Matri in feudo æqualiter succedunt liberi, etiamsi id specialiter non sit dictum, vel investiti non sint, id enim æquitatis est 2. 25.

Si feudum sit fœmineum, filia matri succedit: secundum quosdam nepos ex filio solus 2. 50.

Matri succedunt filiæ deficientibus masculis 2. 30. 2. 51. *vers. similiter* 2. 17. Etiam sine speciali stipulatione matris, ut feudum ad filias deferretur (quod tamen quibusdam non probatur) 2. 30. alias fœminæ non succedunt masculis extantibus, ut supra dictum est.

Ad SC. Tertyllianum, & ut liberis succedant parentes.

AScendentes descendentibus in feudo non succedunt 2. 50. 2. 84. nisi nominatim cum domino pacti fuerint, ut si filius decesserit ante patrem, feudum ad patrem revertatur, aliás defuncto ante patrem filio, pater non succedit, sed dominus 2. 84.

De legitimis heredibus.

In paterno frater fratri feudo ut succedat.

POst filios masculos, post nepotes ex filio, ac deinceps, post filias certis casibus, eorumque liberos, uti superius dictum est, succedunt ex latere omnes per masculum descendentes usque in infinitum, si feudum sit paternum 2. 50.

In novo feudo frater fratri ut succedit.

In novo feudo frater fratri non succedit 2. 50. novo, inquam, id est a fratre adquisito, nisi pacto speciali investituræ adjecto, frater fratri jus succedendi fuerit stipulatus 2. 12. Quid si cum in casa communi duo vel plures fratres habitarent, eorum unus feudum adquisierit? fratri defuncto etiam sine liberis, frater non succedet: sed ad dominum feudum revertetur, fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12. Quid si cum equis & armis communibus vel pecunia communi fuerit feudum adquisitum? frater fratri etiam non succedet, ne forte invitus dominus alium quam quem voluerit sibi adquirat vasallum, dum tamen meminerimus, id quod de communi expensum est, alteri pro parte competente esse restituendum 2. 12. Quid si feudum consentiente Domino cessum ac refutatum liberis a parente fuerit, & eorum unus sine liberis moriatur? qui superstites erunt fratres, defuncto fratri succedent in eo feudo, tanquam paterno, non tanquam adquisito 2. 14.

Nepotes ex fratre patruo ut succedant.

Liberis ac nepotibus & deinceps masculis defuncto non existentibus, in feudo, quod paternum dicitur, succedunt fratres defuncti, cum fratrum præmortuorum filiis 2. 11. In feudo enim paterno fratrum filii patrem mortuum repræsentant, & succedunt una cum patruis: quorum si unus sine liberis masculis moritur, prædicti fratres vel nepotes succedant 2. 34. 1.

Patri ut nepoti succedant.

Filio ex fratre sine liberis mortuo succedit ejus patruus 2. 19.

Quid si Gajus Titii avus de novo beneficio investitus fuerit, & Titius sine herede masculo morietur? Titii successio non pertinet ad Sempronium ejusdem Titii patruum magnum seu Gaji fratrem: hujusmodi enim feudum Sempronio nunquam fuit paternum. Feudum enim paternum dicimus, quod fuit illius parentis, qui ejus adgnationis, de qua quæritur, fuit communis 2. 11.

De patruelibus, consobrinis & sobrinis.

Deficientibus fratribus ac fratrum præmortuorum filiis, adgnati ulteriores in feudo paterno succedant 2. 11. Verbi gratia, patrueles 1. 1. 4. 1. (aut ut ibidem legimus consobrini vel sobrini 1. 4. 50.) patrui magni c. 11.

Communia de successionibus.

Successione beneficium adquiri.

PEr successionem quoque sicut per investituram beneficium ad nos pertinet 2. 11. 2. 33.

Qui retinere possint feudum.

Cæcus feudum paternum retinere potest 2. 36. Claudus feudum paternum potest etiam retinere 2. 36. Imperfecti, quemadmodum cæcus & claudus, feudum paternum retinere possunt 2. 36. Mutus qui omnino non loquitur, quorundam sententia, feudum retinere non potest: si tamen magnum fuerit feudum, nihilque is habeat unde se alere atque exhibere possit, alimenta ex feudo consequetur 1. 6. *in fin.* alii volunt, mutum, surdum, etiamsi ita natus sit, feudum paternum retinere posse 2. 36. idque æquius esse puto.

Qui non retineant.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manu-

missi,

missi, in feudo non succedunt 2. 106. Si vasallus monachus 2. 21. aut clericus fiat, vel habitum religionis assumit, feudum amittit: ita, ut si feudum ejus novum fuerit, dominum: si paternum, proximos adgnatos habeat heredes 2. 26. *vers. qui clericus* 2. 109.

De ordine succedendi gradibus & proximioribus.

In successionibus feudorum deferendis ordo legum Romanarum servandus 2. 37. Ad proximiores ex linea defuncti, (proximiores dicuntur respectu aliarum linearum) feudum defertur, omnibus ex hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur 2. 50. Proximioribus quemadmodum jus προτιμήσεως competat, alias dictum est a nobis.

Vasallo delinquenti qui succedant.

Si vasallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat, non ad proximos, sed ad dominum beneficium revertitur: si non in dominum sed in alios, non ad dominum sed ad proximos feudum pertinet, si tamen beneficium fuerit paternum 2. 24. 3. 2. 37.

Qui semel feudum refutavit, an possit in eo aliquando succedere.

Partem meam feudi paterni Titio adgnato, ejusdem feudi socio refutavi, non ea mente, ut a domino quasi de novo beneficio investiretur, sed ut sibi suisque heredibus, & cui is dedisset, haberet. Mortuo Titio sine liberis masculis pars quondam mea feudi ad me revertitur: non ad Sempronium Titii et meum adgnatum socium ac participem ejusdem feudi 2. 83.

In feudis dignitatum an sit successio.

Hodie in feudo Comitatus, Marchiæ, Ducatus & aliarum dignitatum legalium successio est 1. 13. *in fin.* 2. 55. 1. olim non erat nisi ab Imperatore ita per investituram fuisset adquisitum 1. 14. Et quia in ejusmodi feudis non admittitur divisio 2. 55. 1. majori nato deferuntur: aut eo furioso vel infami, secundo genito, aurea bulla Caroli 4. c. 25.

An vir uxori & e contra succedat.

Si vir & uxor simul investiuntur, sibi æqualiter feudum adquirunt, eorumque uno ante alterum mortuo, pars alteri seu superstiti non adcrescit, sed domino defertur 2. 85. Maritus uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus sit 1. 15. 17.

Dominus vasallo ut succedat.

Si vasallus decedit, nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinet 2. 84. Huc referri possunt, quæ superius dicuntur *titul. de bonis damnatorum*: & *titul. de acquirenda & amittenda possessione.*

De donationibus.

De vasallo.

Donare feudum vasallus non potest, non consentiente domino 2. 55.

De Domino.

Quod dicitur dominum donationes facere posse duobus vel tribus testibus idoneis præsentibus 2. 8. 2. ad investituras pertinet, non ad donationes, in præjudicium vasalli.

De eo, qui liberos habet, & de eo, qui non habet.

Qui liberos habet, in fraudem proximioris adgnati, ulteriori feudum dare non potest, donatum tamen adgnatus proximior ulteriori evincit pretio numerato. Qui liberos non habet, ulterior feudum donare non potest in fraudem proximioris, ac proinde feudum ita donatum proximior adgnatus ulteriori evincet, nullo etiam pretio numerato 2. 26. 5. *in fin.*

De nuore & marito.

Filia feudum paternum jure sibi delatum, etiam moriens sine liberis, marito superstiti in præjudicium domini donare non potest 2. 13.

Si quis ea lege feudum possideat, ut cui ipse dederit, habeat.

Si quis ea lege alicui feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit habeat, qui sic accepit, poterit id vendere vel donare, vel aliter si placuerit, etiam sine domini voluntate alienare 2. 48.

Ex dono donatorem non conveniri.

Iniquum est, si aliquis ex dono suo conveniatur 2. 58. 3.

De dono investituræ.

De investituræ dono v. 2. 27. 2. *vers. si duo homines.*

De variis donationum generibus.

De donatione propter nuptias, simplici donatione causa mortis v. 5. 13.

De dote.

De feudo in dotem dato v. 2. 17.

De re allodiali.

Simpliciter vel causa mortis donare licet rem allodialem in fraudem proximioris adgnati 5. 13. 5. 14.

De acquirenda, retinenda, vel amittenda possessione feudi: ubi de investitura & causis amittendi feudi.

Proprietas & possessio feudi penes quos sit.

Proprietas rei immobilis beneficiatæ, penes dantem remanet: ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transit, ut ad eum, heredesque masculos ejus, quin etiam fœminas (si de his nominatim dictum sit) in perpetuum pertineat: ad hoc, ut ille & sui heredes fideliter domino serviant 2. 23. *in fin.* Ac proinde possessio beneficii ad vasallum pertinet, proprietas ad dominum 2. 8. *in fin.*

Feudum quibus modis adquiratur.

Feudum adquiritur & successione & investitura 2. 1. 1. 2. 11.

Investitura quid.

Investitura nihil aliud est, quam possessio 2. 2. ac proinde investire nihil aliud est, quam in possessionem feudi vasallum mittere.

Quibus modis fit investitura.

Fit autem investitura aut reipsa, aut alio modo, qui pro investitura habetur. (Ut si vasallo hasta vel corporeum quiddam tradatur 2. 2.) Si ita dicatur: Vade in possessionem fundi & teneas illum pro feudo 2. 33. Idem existimandum, si vasallus aliquo tempore tenuerit aliquid beneficii nomine, domino præsente, & non contradicente, & servitium ejus quasi a vasallo is receperit 2. 33.

Pro investitura habeatur, si quis per XXX. annos rem aliquam ut feudum possedit, & servitium domino exhibuit: quamvis enim de ea re non sit investitus, præscriptione tamen XXX. annorum se tueri poterit 2. 26. 4. Hoc tamen interesse videtur, quod si quis domino jubente sine investitura feudi possessionem nanciscatur, teneat possessionem quamdiu vixerit, quasi feudi nomine retinere potest, herede ejus nullo modo ei succedente 1. 25. 7.

De possessione reali.

Investitura (abusiva scil.) facta & fidelitate subsecuta, omni modo cogitur dominus investitum in vacuam possessionem mittere 1. 4. 1. 7. *in fin.* Quod si differat, omnem utilitatem ei præstat 2. 7. *in fin.*

Quinimo si facta de feudo investitura, pœniteat dominum antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur: quoniam dominus possessionem feudi, de quo investituram fecit, tradere compellitur 2. 16. 6.

Qui & per quos investire possumus.

De novo beneficio mulier 2. 3. 1. (aliud jure stricto 2. 81.) sed & major XVIII. annis investire potest 2. 3. 2. 91. 2. De Veteri omnes personæ minores XXV. annis 2. 3. 2. 91. seculares, ecclesiasticæ, fœminæ 2. 91. Per procuratorem possumus investire 2. 3. 1.

Qui & a quibus possumus investiri vel non.

Investiri potest maritus de uxoris feudo, jubente ac sciente uxore 2. 85. Fidelitatem facere recusans investiri non potest 2. 3. 1. *in fin.* Servus etiam investiri non potest, nisi habeatur pro libero 2. 3. 1. Quinimo post delatam successionem si manumissi, non succedunt 2. 106. Per procuratorem possumus investiri 2. 3. 1.

Quibus de rebus possit investitura fieri.

De spe feudi, ad se aliquando revertendi dominus alium investire pure non potest: sub tempore vel conditione potest, ut ejusmodi investitura tum demum capiat effectum, cum id feudum domino ejusve heredi fuerit apertum. In ecclesiasticis personis aliud esse quidam sentiunt. Nam si ecclesiastica persona talem fecerit investituram, non aliter valebit, nisi ipsi ecclesiasticæ personæ, non etiam ejus successori, feudum aperietur. Verum obtinuit episcopos & clericos, ea, quæ in dominico inveniunt tempore sui introitus, in feudum dare posse 2. 35. In ejusmodi investitura hoc etiam notendum, consensum ejus de cujus feudo agitur non requiri 2. 26. 2. 35. Qui alienæ rei vel obligatæ sciens investituram accepit, de evictione agere non potest, nisi pacto speciali sibi prospexerit: si ignorans, recte aget ut aliud ejusdem bonitatis seu quantitatis ei prædetur. In hoc autem nulla est differentia, utrum qui investituram fecit, sciverit vel ignoraverit 2. 8.

Quibus præsentibus fiat investitura.

Qui vasallos habet, saltem coram duobus ex illis investituram solenniter facere debet, alioquin, licet alii intersint, investitura minime valet 2. 2. Excipiuntur tamen clerici; hi enim investituram facere possunt testibus extraneis præsentibus 2. 26. Si vasallos non habeat, coram extraneis, brevi testato 1. 4.

Quomodo probetur.

Domino in possessione feudi constituto, ac negante, se de eo feudo investituram fecisse, actor investituram probare potest, vel per publicum instrumentum, vel per pares curiæ domini. Qui si nulli sint aut jurare nolint, per extraneos etiam. Qui si etiam non extent, jurisjurandi electio domino datur, ideoque aut jurare cogitur aut referre juramentum 2. 2. Vasallo vero in possessione constituto (ut si feudum Cameræ vel caveæ in duabus seu tribus acceptionibus quietus quasi possideat) & domino investituram negante: tunc non est opus probatione, sed possidenti vasallo datur electio, ut aut juret suum esse feudum rectum, (id est ejus se justam possessionem habere) aut domino referat jusjurandum 2. 2. 1. 2. 26. v. plura *supra titulo de Probationibus.*

De retinenda possessione.

Vasallum in possessionem missum dominus in possessione tueri ac defendere debet, uti superius ostensum, titulo *de evictionibus*. Si investituram unius feudi fateatur dominus, alterius vero feudi neget: ex æquo & bono ejus etiam feudi ita ambigui & controversi defensionem debet vasallo 1. 4. 1. Domino feudum novum esse dicente: Adgnatis vero defuncti, paternum esse contendentibus, manet interim possessio apud vasallum 2. 26. Si vero inter filiam & adgnatum defuncti contentio est de feudo, illa, allodium seu libellarium dicente, his, feudum esse asserentibus, apud filiam interim possessio collocanda 2. 26. 1. Quod si inter filiam defuncti & dominum lis oritur, domino, feudum esse, illa allodium vel libellarium asserente, filia in possessione interim esse debet 2. 26. 1. *in fin.* At prioribus duobus casibus, adgnatis: posteriori, jurisjurandi electio filiæ datur 2. 26.

De minore, impubere, muto, surdo, cæco, claudo, imperfecto, fœmina, clerico.

Minor 2. 26. 4. *vers. si tamen.* Ut & impubes 2. 26. 5. Mutus, surdus, cæcus, claudus, imperfectus etiam ita natus 2. 36. (de muto tamen quidam dubitant 2. 6. *in fin.* ut & de fœmina & clerico 2. 36.) feudum sibi delatum retinent.

De hereditariis obligationibus, actionibus.

Heres tenetur stare investituræ factæ a parente 2. 58. 2. Idque locum habet in omni successore non laico tantum, sed & clericis & ecclesiasticis 2. 25. si modo de suis aut Ecclesiæ bonis, investiri soliti investituram fecerint, non si de alieno 2. 2. 3. 1. 15. *in fin.*

De amittenda possessione seu quibus modis feudum amittatur.

Citra delictum ut amittatur.

Vasallus feudum amittit aut citra delictum, aut ex delicto. Citra delictum feuda impropria (ut si quis pro vice dominicatu, vel villicari vel pro decania, vel pro aliis quibuscunque angariis feudum acceperit) dantis arbitrio auferuntur, nisi aliud pactum sit 2. 81. Sic feuda habitationum, nisi aliud cautum sit, morte accipientium finiuntur 2. 105. Minores etiam valvasores sine culpa devestiri possunt, nisi vel fecerint hostem Romæ vel feudum emerint 1. 7. Mutus feudum retinere non potest, si tamen magnum fuerit feudum, nihilque mutus habeat, unde se exhibeat, alimenta ex eo consequetur 2. 6. *in fin.* Sed tamen alii volunt mutum, surdum, ut & cæcum, & claudum & aliter imperfectum, etiamsi sic natus sit, feudum retinere posse 2. 36. Sexus quoque huic rei impedimento. Nam fœminæ in feudis ordinarie ac regulariter non succedunt 2. 36. *in fin.* de quo plura diximus *supra titul. de pactis & etc. de feudis*. Monachismo quoque feudum amittitur, feudum enim eo casu novum, ad dominum: paternum ad adgnatos ejus defertur 2. 21. Idem dicitur, si quis clericus fiat aut votum religionis adsumat 2. 26. 4. *vers. qui clericus*, aut fiat conversus 2. 30. hoc enim ipso feudum amittit, etiamsi habitum clericalem deponat 2. 26. 4. *vers. qui clericus* 2. 30. & breviter, clericatu feudum amittitur. Hujus rei ratio ea adfertur, quod desinat esse miles seculi, qui factus est miles Christi: & quod beneficium non pertineat ad eum, qui non debeat gerere officium 2. 21. 2. 30. *in fin.* 2. 36. 2. 109. Ad hæc, feudum vasallus amittit, si id domino refutavit 2. 3. *in fin. princ.* 2. 38. (sic e contrario dominus feudum amittit per refutationem 2. 9. 1.) si consensit eos investiri, ad quos secundum rectum morem feudum non pertinebat: quo facto nullo modo ad id repetendum regressum habet 1. 5. 1. 2. 39. 2. 44.

Ex delicto & ingratitudine ut amittatur.

Amittendi feudi causæ ob ingratitudinem certa regula aut definitione comprehendi non possunt. Egregiæ tamen, ut ita dixerim, causæ ingratitudinis sunt, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi 2. 23.

Si adversus dominum vasallus deliquerit.

Si inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiverit 2. 57. Si inimicis domini amicitias suas copulavit 2. 57. Si credentiam ad domini damnum scienter manifestaverit 1. 17. 2. 6. Si in aliis sic versatus est, ut potius inimicus, quam fidelis esse credatur 2. 57. Si delator sui domini extitit, & per suam delationem grave dispendium sustinere fecerit 2. 24. 2. v. *item si delator*. Si sciens dominum assilierit, vel vicum aut castrum, in quo est 1. 5. 1. 17. 2. 24. *vers. porro*. Si impias manus in personam domini ubicunque injecerit 2. 24. *vers. porro*. Si eius graves vel inhonestas injurias intulerit, *vers. porro*. Si morti ejus veneno vel gladio, vel aliter insidiatus sit 2. 24. *vers. porro*. Si sciens dolo, vel negligentia vel fraude non certioraverit, quam citius potuit, dominum, de assaltu, morte, captione, patrimonii grandi jactura 2. 24. *vers. præterea*. Si dominum in acie periclitantem, non mortuum, non vulneratum ad mortem dimiserit 1. 5. 1. 17. 1. 21. 2. 24. 2. 2. 57. Si a morte eum liberare potuit, non liberaverit 2. 39. *vers. si a morte*. Si cognoverit dominum inclusum, aut obsessum, & eum cum posset non liberaverit 2. 24. 3. *vers. item si delator*. Si domino justitiam facere neglexerit 2. 92. Si dominus a filio domestico vel vasallo vasalli offensus fuerit, & vasallus a domino requisitus deducere ad dominum eum qui offendit neglexerit: his enim casibus feudo privabitur 2. 52. 2. 2. 9., *vers. quæsitum*.

Si adversus personas domino conjunctas.

Si dominum suum cucurbitaverit 2. 57. id est, si cum uxore (aliud erit, si cum ejus vidua 1. 21.) domini concubuerit, aut id tentaverit, aut cum ea turpiter luserit 2. 5. Si cum domini vel domini filia vel nuru, id est nupta filio, concubuerit 1. 5. 2. 24. 2. Si cum sorore domini in ejus domo manente (quæ in capillo dicitur) se immiscuerit 1. 5. 2. 24. 2. *vers. rursus*. Quid si unum tantum ex dominis cucurbitavit? illius tantum parte privabitur 2. 38. Quid si fratrem domini interfecit? feudo non privatur 2. 37.

Si adversus feudi & investituræ conditionem.

Si citra causam justam impedimenti id propter quod beneficium datum fuerit, servitium facere recusaverit 2. 24. 2. *vers. sed non est* (hoc tamen fallit, si beneficium tale fuit, ut nullum pro eo servitium præstaret 2. 107. 2. 24. 1. 2. 3. *in fin.*) Si dominis suis petentibus deservire noluerit 1. 21. Si major XIV. annis 2. 55. dolo 2. 97. citra justum impedimentum, puta mortem, capitales inimicitias, infantiam, justam absentiam 1. 22. 2. 52. per annum & diem cessaverit in petenda investitura 2. 24. Si fidelitati faciendæ obnoxius, non justo errore ductus 2. 92. ter citatus jurare fidelitatem noluerit 2. 24. 1. 2. 3. *in fin.* Si dominum ejuraverit, id est, si non dubius negavit se a domino feudum habere 2. 34. *in fin.* feudum, inquam, non rem aliam domini suum, inquam feudum, non alterius 2. 26. 3. Si indicta publica expeditione vocatus a domino, spatio justo ac competente venire contempserit, aut pro se acceptabilem domino non miserit, aut hostenditias non solverit 2. 54. 2. 55. 1. 2. 40. Si a domino in jus suo vocante ter citatus, non comparuerit intra annum 2. 22.

Si adversus adgnatos proprios.

Si fratrem proprium (aliud si fratrem domini) 2. 37. dolo malo interfecit 2. 37.

Si quæ similes causæ.

Si qua similis vel major causa fuerit, feudo privabitur 1. 17. 2. 24. 2. *vers. sed quia facis*, *Novell.* 115. *cap.* 3. & *ult. C. de ingratis liberis*, *Novell.* 22. *cap.* 15. *Novell.* 117. *cap.* 8. 9. *l.* 8. *C. de repudiis*, ut *C. de revoc. donat.*

Quibus ex causis vasallus feudum non amittit.

Non omni ex causa, ex qua opinio vasalli gravatur, feudum amittit; nam & sæpe deerrat, (ut cum beneficii portionem alienat absque domini scientia) beneficium retinet, tametsi fidem promissam servare non videatur 2. 24. 2. *in fin.* Sic cogitationis pœnam non patitur, ideoque si dominum offendere voluerit, nec offenderit, feudo non privabitur 2. 31. *vers. si voluerit*. Sic non privatur feudo, si fratrem domini sui interfecit 2. 37. Si dominum injuste bellum facientem non adjuvit 2. 28. Si eundem non adjuvit adversus antiquiorem dominum, is enim cæteris a vasallo præferendus 2. 28. *in fin.* Si non requisitus a domino anni spatio domino se non repræsentavit 2. 26. 4. *vers. etsi*. Si non magno periculo domino imminente servitium non obtulit, si tamen servire paratus sit 2. 26. *vers. licet* 2. 28. 1. 37. 1. Si ex alienum domini solvere neglexerit, aut etiam non solvit, licet eo non solum dominus forte in perjurium possit incidere 2. 26. *vers. licet* 2. 36. *in fin.*

Imperatorem amittendi feudi pœnis etiam obnoxium.

Imperator succedens in aliquo ducatu, nisi fidelitatem faciat, feudum amittit; potest tamen eo casu alium ducem in ducatu constituere, qui feudo serviat & domino fidelitatem faciat 2. 100.

Qui non amittunt beneficium sine culpa.

Capitanei Regis a Rege, sed nec capitanei improprie sumpti ab ipsis Capitaneis Regis possunt devestiri sine culpa. Minores possunt sine culpa, nisi fecerint hostem Romæ 1. 7.

Quæ

Quae testibus causae ingratitudinis superiores probandae.

Quibus testibus opinionis integræ causæ ingratitudinis probandæ 2. 57.

Quibus ex causis dominus causam amittat.

Dominus quoque feudum aeris modis amittit, citra delictum scilicet vel ex delicto. Citra delictum feudum amittit, si refutationem feudi faciat 2. 3. 2. Ex delicto, quibus ex causis vasallus feudum amittit, ob easdem ipse dominus in vasallum delinquens feudi proprietatem amittit, eaque vasallo committitur & adquiritur 2. 16. domino committente feloniam & 2. 47. In his enim omnibus dominus fideli suo vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito censetur malefidus 2. 6. Quin etiam dominum Curiæ vel majoris potestatis iudicio non adquiescentem vasallus deprædari potest 3. 22.

Ingrati vasalli vel domini bona cui committantur. Vide infra titulum de bonis damnatorum.

De usucaptionibus, & usucapientibus.

Præscripione nulla obstante dominus alienationem feudi factam illegitime, revocare potest: sed & hosteditias, id est, pœnam vasalli non respondentis ad delictum 2. 40.

De præscriptione temporis v. 2. 55. 2. 83. 2. 87.

De quocunque tempore 2. 28. 3.

De quantocunque tempore 2. 26. *vers. licet* 2. 68. 3.

De antiquis temporibus 2. 10.

De longo tempore 1. 28. Longi temporis præscriptione feudum bona fide adquiri potest 2. 85. Etiam longi temporis facto, vasallus conditionem domini ejusve ad quem feudum reverti debet, deteriorem facere non potest 2. 8. *in princ.* & 1. verbi gratia servitutem imponere 2. 8. 1. tertiam aut quartam uxori donare propter nuptias 2. 8. 2.

De hora 1. 22.

De septem diebus 2. 24. 1.

De spatio tertio, septem vel decem dierum 2. 22.

De quatuor septimanis 2. 27. quicunque *vers. quod si.*

De triginta diebus 5. 13.

De Mense Martio, Augusto 2. 28. 3.

De sex septimanis 2. 27. *vers. quod si.*

De quatuor mensibus 5. 13.

De anno 1. 1. 1. 1. 2. *in princ.* 1. 26. 11. 2. 22. 6. 27. 4. *vers. etsi* 2. 27. 4. 2. 55. 1. 6. 73. 2. 76. 2. 97.

De anno & die 2. 24. 2. 40. 2. 52. 3. 2. 54. *in fin. princ.*

De anno & mense 1. 22.

De quinquennio 2. 53. 1. *in fin.*

De decennio 5. 13.

De XVIII. 2. 53.

De XX. annis & ultra 2. 71.

De infra XXV. annis 2. 55. *in princ.*

De XXX. annis & triginta annorum præscriptione 1. 18. 2. 26. 4. 2. 90. 1.

De XL. annis 2. 58. 2.

De LXX. annis 2. 73.

De re judicata.

SI vasallus causam amisit per sententiam 2. 25. Vasallus si de suo beneficio agit aut convenitur, sive obtineat, sive non, licet ignorante domino, firmum erit illud judicium 2. 26. 6. *vers. si vasallus.*

De confessis.

NOvam investituram, domini etiam confessione probari posse quidam ajunt, quidam negant 2. 32.

De exceptionibus.

VAsallus si feudi nomine convenitur, utiliter agendi & excipiendi habet potestatem 2. 43. defensionem potest opponere 2. 8. *vers. cei.*

De exceptione pacti de non petendo seu renunciationis 1. 5. 1. 6. 9. 1. 2. 38. 2. 29. 2. 44.

De obligationibus & actionibus.

HEredes & successores obligantur ex investitura suorum auctorum 1. 3. 1. 25. *in fin.* 2. 35. 2. 58.

De rei vindicatione 2. 8. 2. 43.

De condictione ex causa 1. 21.

De actione ex empto 2. 55.

De solutionibus.

ÆS alienum domini solvere vasallus non tenetur, tametsi dominus non solvendo, in perjurium possit incidere 2. 26. *vers. licet*, 2. 39. *in fin.*

De furtis.

UT furtum legitimum punietur 2. 53. 2. Ut qui quinque solidos valens aut plus furatus fuerit, laqueo suspendatur, qui minus scopis & forpice excorietur & tondeatur 2. 27. 8. De Rapina 2. 27. 2. De publicis latronibus 2. 27. 6.

Arborum furtim cæsarum.

UT qui vineas aut pomaria exciderit proscriptioni & excommunicationi incendiariorum subjiciatur 5. 20. *in fin.*

De incendio, rate & nave expugnata.

DE incendiariis plenissime v. 5. 10.

De rate expugnata piratis v. 5. 17. 9.

De Constitut. Friderici 3. 6. 9.

De injuriis.

UT injuria legitime puniatur 2. 53. 1. Si quis aliquem intra pacis edictum vulneraverit 2. 27. Si quis aliquem absque sanguinis effusione fustibus percusserit, vel crines ejus aut barbam capillaverit 2. 27. Si absque percussione quis alium invaserit Zittathand, id est calida manu ac verberibus contumeliisque mala tractaverit 2. 27.

De Receptatoribus violatorum pacis.

2. 27. 2. 2. 53. 2. *vers. receptatores,*

De Collegiis.

De conventiculis & conjurationibus 2. 53. 2.

De Accusationibus.

VAsallus dominum accusare aut testimonium in eum ferre, in causa criminali non potest, in civili modica potest 2. 31. 1.

Eoque pertinet quod supra dictum est, vasallum delatorem domini, & per suam delationem grave dispendium dominum sustinere facientem, feudum amittere 2. 24. 3. *vers. si delator.*

Si rusticus militem, vel miles rusticum, vel miles militem de pace violata accuset v. 2. 27. 3.

Ad Leg. Jul. Majestatis.

DE crimine Majestatis v. 2. 56. Qui sint rebelles, v. *lib.* 5. *tit.* 20.

Si civitas, oppidum, Dux, Marchio, Comes, Capitaneus, valvasor major aut minor pacem violaverit 2. 53. Si Episcopus pacem violaverit 2. 53. 3. v. *Episcoper*. Si clericus de pace violata damnatus sit 2. 27. 1. Si quis hominem intra pacis edictum constitutum vulneraverit; injuria affecerit, vel occiderit 2. 27. *vers. si quis alium*. Si quis pacem jurare aut servare noluerit 2. 53. 2. *vers. qui pacem*. Si quis violatorem pacis acceperit apud se 2. 27. 2. 2. 53. 2. *vers. receptatoribus.*

Ad Leg. Cornel. de sicariis.

DE homicidio 2. 53. 1. *vers. Homicidium*, De veneno 2. 24. 2.

De vi publica.

ARmorum usus quemadmodum rustico, mercatori peregrinanti, civi denique in placito comitis permissus 2. 27. 5.

Ad Leg. Cornel. de falsis.

DE instrumento falso 2. 58. 3.

De Annona.

NE quis ultra pretium annonæ in provincia statutum, carius annonam vendat 2. 27. 4.

De pœnis.

DE pœna laquei 2. 87. 8. manus amputationis 2. 27. de fustigatione, tonsione 2. 27. 8. domus destructione 2. 53. Librarum centum XXX. LX. III. v. 2. 53. X. III. V. vide 2. 27. 1. 2. 27. 4.

De bonis damnatorum.

EX delicto vasalli feudum ad dominum reverti solet 1. 17. 1. 21. 1. 98. Si tamen quod vasallus admisit, dominum (verbi gratia si contra legem Lotharii feudum alienavit 2. 24. 3. 2. 38.) non extraneum spectat, feudum (si tamen paternum fuit) domino committitur: ut hanc habeat suæ injuriæ ultionem: sin minus, non ad filios, aut descendentes damnati 2. 26. 6. *vers. si vasallus* 2. 51. sed ad vasalli proximos 2. 24. 2. 37. *in fin. princ.* adgnatos, qui quarto gradu 2. 26. 6. *vers. si vasallus*: alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquenti superest, cui sententiæ alii contradicunt 2. 98.

Si vasallus unum tantum dominum cucurbitaverit, ejus tantum parte privatur 2. 38.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa aufertur, cæteris non fit præjudicium, eo tamen vivo vel suis heredibus, feudum ad cæteros venire 2. 78.

Ob prælati ecclesiastici delictum feudum, Prælato tantum vivente, committitur, eo mortuo ad Prælati successores revertitur 2. 40. 1.

Ob delictum in vasallum admissum dominus feudum amittit, ipsique vasallo adquiritur 2. 26. *vers. domino committente* 2. 26. 2. 47.

Imperator nisi fidelitatem faciat, aut alium in feudo adquisito ac delato sibi constituat feudum amittit 2. 100.

Res & pretium vendentium & ementium rem in fraudem proximiorum, si in eo perjurii convincantur, fisco committitur 5. 13.

De bonis vacantibus, indigno ereptis contrahentium incestas nuptias, damnatorum proscriptorum committentium crimen majestatis & aliis v. 2. 56.

De Appellationibus.

AB iniqua sententia parium ad Imperatorem appellari 2. 28. 2. 26.

De jure fisci.

V. Titulum quæ sint Regalia 2. 56. & 5. 13.

De re militari.

NE servi sacerdotum, diaconorum & rusticorum filii cingulum militare assumant 5. 11. *in fin.*

De extraordinariis cognitionibus & si Judex &c.

DE illicitis exactionibus 2. 53. 2. *in fin.*

Si judex vel magistratus justitiam facere neglexerit 2. 53. 1. *vers. judices.*

Si quis advocatiam vel aliud beneficium inoneste tractet 2. 27. 7.

Venatio quibus & quemadmodum interdicta 2. 27. 5. *vers. nemo retia.*

Fabulatio quatenus peregrinanti permissa 2. 27. 8. *in fin.*

De verborum significatione.

NOmenclaturam personarum & rerum *vide in titulo de statu hominum & rerum divisione supra*

Advocatia 2. 27. 2. est dignitas urbis aut Ecclesiæ præpositura *c. salvetor 1. quæst 3. c. in quibusdam de pœnis, c. præterea de jure patronatus*. Hinc advocatus Augustæ apud Urspergens. Advocatia Betanæ, in chronicis Fland. Tugurinensis in Austria Lazii, Advocatus & Advocatia in donatione Caroli magni apud Mutium chronic. 9.

Allodium de quo 2. 54. & 2. 17. *in fin.* & 2. 26. 1. 2. 29. id dicitur, cujus possessor nemini laudes est. Inde, allodium proprietas dicitur 1. 4. 2. 29. proprium 2. 42. Jus proprii 2. 44. hereditas 2. 45. 2. 51. 3. res mancipi a Sigeberto.

Armandiæ vel Armaniæ 2. 56. Fabricæ, publica armamentaria *Novell.* 85.

Cambium 1. 4. 6. 1. 22. *vers. si quis*, id est permutatio.

De Camera feudum 2. 58. 2. 1.

De Cavena feudum 1. 58. 2. 1. 12.

In Capillo soror 1. 24. 2. id est, innupta.

Clientulus 1. 10. vasallus.

Credentia 1. 17. arcanum, secretum.

Cucurbitare dominum seu cum uxore domini concumbere: vel concubitum ejus tentare 1. 5. 2. 57.

Curtis 1. 2. 1. domus, palatium, castrum.

Felonia 2. 26. 6. 2. 37. 2. 38. 2. 39. 2. 47.

Fidelis 1. 1. 11. id est, vasallus.

Decania 2. 8.

Dominicaria vica 2. 81.

Gastaldiæ feudum 1. 2. 2. 94. quod alicui tanquam actori aut procuratori prædii domini datur.

Gastaldus vel actor domini 2. 10.

Geniculus 2. 1. 4. id est, gradus.

Guardiæ feudum 1. 2. 1. 4. 3. 2. 11. 2. 94. quod alicui tanquam custodi casæ dominicæ datur.

Guarentizare 1. 34. id est, evictionem præstare.

Hostenditiæ, adjutorium quod faciunt vasalli dominis cum rege in hostem pergentibus 2. 40.

Hostem facere 1. 7. 2. 40. id est, in expeditionem bellicam ire.

Invadiare 2. 17. *in fin.* est pignori obligare, *engager.*

Judex Curtis 1. 18. Is judicabat inter convasallos de feudalibus controversiis.

Verbum *legitimus heres*, in feudis masculum significat 1. 13. 2. 34. *vers. professo* 2. 16. *in fid.*

Mansus 1. 4. 5. hereditas, prædium.

Marchio a marcha: quæ ut plurimum juxta mare posita 2. 10.

Ad Morganaticam matrimonium 2. 29. Albertus Argentinensis.

Morganatico jure donatum. Morganghebe donatio collata in uxorem mane die nuptiarum.

Paragium [seu Pedagium vel Paradogium] adquirere 2. 10. Jus parium consequi.

Plebeii 2. 10. qui noviter feudum acceperunt a Capitaneis.

Precaria 1. 9. *in fin.* cessio usufructus.

Regaliæ 2. 56.

Sacramentales 2. 4. 2. 10. 1. 28.

Senior 1. 17. id est, dominus.

Soldata dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit 2. 10. *in fin.*

Tituli Ecclesiæ 1. 6. prædia clericis ad alimenta deputata.

Valvasor v. *nomenclaturam personarum tit. de statu hominum.*

Valvasinus 2. 10.

Vasallus v. *Nomenclaturam personarum tit. de statu hominum.*

Vilicatia vica 2. 81.

De regulis juris

REgula aut definitione certæ causæ feudi amittendi non possunt comprehendi: sunt tamen ut ita dicam, egregiæ quædam ingratitudinis causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi 2. 23.

Fœminæ locus non patet in feudi successione, donec masculus superest ex eo, qui primus de hoc fuerit investitus 2. 17.

Invitus alium quam quem voluerit, sibi adquirere vasallum dominus non cogitur 2. 12.

Non vult heres esse, qui ad alium transferri vetat beneficium 1. 51. 2. 29. 2. 44.

Factum fratris fratri in feudo paterno non nocet 2. 93. Culpa unius coheredis, cæteris non præjudicat 2. 78.

Secundum libertatem respondendum 5. 14.

Persona servilis post delatam successionem etiam manumissa, in feudo non succedit 2. 106.

Qui ex liberalitate conveniuntur domini, in id quod facere possunt condemnandi 2. 58. Iniquum est, si quis ex dono suo conveniatur 2. 58. 3.

Quod ab initio de jure non valuit, tractu temporis convalescere non debet 2. 55.

Qui in alterius locum succedunt, justam causam habent ignorantiæ 2. 92.

Vasallus vasalli mei, vasallus meus est 2. 32. 2. 52.

Ætati 1. 22. & imprudentiæ succurritur 2. 26. 6.

Minor fidelitatem facere non cogitur, donec venerit in majorem ætatem, in qua doli capax sit 2. 26. 4. *vers. si minori.*

Dolus abesse videtur, si justa causa impedit 2. 32. *in fin.*

Æquitas in paribus causis paria jura desiderat 2. 54.

Quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 33. 1.

Inter dominum & vasallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium intervenire debet 2. 50. *in fin.* 2. 97.

Ex omni felonia ex qua vasallus feudo privatur, ex eadem dominus feudo etiam privatur 2. 47. 2. 26. 6. v. *domino*, non est æquum videre egentem quem prius habuerit in conjugem vel amicum 2. 58. 1.

Id quod de communi expensum, pro parte communi restituendum 2. 12.

Qui suum beneficium alii dat, non debet alia lege dare, nisi qua ipse habet 2. 34. 2.

Quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino; id intelligendum est, cum a scientibus alienatur beneficium 2. 42. *in fin.*

Ecclesia non desinit esse heres 2. 13. adde quædam de Ecclesiæ laude ex 2. 13.

Desinit esse miles seculi, qui factus est miles Christi 2. 21. 2. 109.

Abstinere a malo non sufficit, nisi fiat, quod bonum est 2. 27.

Qui qualibet ratione de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum potest investituram facere 2. 9.

Pluralis locutio duorum numero contenta 2. 58. 2.

Pares majorem jurisdictionem habens de suo pari, quam de suo domino 2. 79.

Actore nihil probante, qui convenitur, obtinet, vel absolvitur 2. 33. *vers. ubi nihil.*

Ligius homo duorum esse nemo potest 2. 99.

Unusquisque sibi suisque heredibus videtur prospexisse 2. 18. 2. 90.

Justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum iniquæ possessionis perjurio, domino in possessione damnum adferre non debet 2. 26. *in fin.*

Feudum non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini adquirendum 2. 27.

Legum Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Parem corrumpi pecunia, odio, gratia, non est suspicandum 2. 58. *in fin.*

Promptiores sumus ad absolvendum quam ad condemnandum 2. 28. 1.

Investitura fidelitatem præcedere debet 2. 4.

In generali alienatione feudum non continetur 2. 26. *vers. in generali.*

Qui præsens actum impedire potest nec contradicit, is habetur pro consentiente 2. 9. *vers. si porro* 2. 26. 5. *vers. tertius* 2. 33. *vers. inde etiam.*

Natura novas deproperat formas edere 2. 24. *vers. sed quia.*

Ratihabitio, etiam tacita, confirmat actum invalidum 2. 39.

Portionem feudi alienans, fidem promissam servare non videtur 2. 24. 2. *in fin.*

Legitime factum, superveniente facto, non retractandum 2. 106.

Stipendium consequi debet qui suum obsequium commodat 2. 107.

Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis 1. 11. 2. 8. 2. 2. 9. *in fin. princ.*

Di-

INCIPIUNT (1)

FEUDORUM (2) CONSUETUDINES (3).

LIBER I.

TIT. I.

DE HIS, QUI FEUDUM DARE POSSUNT, ET [QUI NON:] ET QUALITER ACQUIRATUR, ET RETINEATUR.

Feudum dare possunt praelati ecclesiarum, si ecclesiae est consuetudo & nobiles seculares, & qui ab eis feudum accipiunt. Bald. *Qui feudum dare possint.* 1. 2. 3. 4. *De acquirendis feudis.* 5. *De natura feudi.*

QUia de feudis tractaturi sumus, videamus: primum (4) qui feudum dare possunt. † Feudum (5) autem dare possunt archiepiscopus (6), episcopus, abbas, abbatissa, praepositus, si antiquitus (7) consuetudo eorum fuerit feodum dare.

† Dux (8), Marchio (9), & Comes similiter feodum dare possunt, qui (10) proprie regni, vel regis capitanei (11) dicuntur. Sunt & alii qui ab istis feuda accipiunt, qui proprie regis, vel regni valvasores dicuntur: sed hodie capitanei appellantur: qui (12) & ipsi feuda dare possunt. Ipsi vero qui ab eis accipiunt feudum, minores (13) valvasores dicuntur.

Vasallus ipso vivo non privatur feudo, ipso vero mortuo ad filios aequaliter pertinet feudum, Bald.

§. 1. Et quia vidimus de personis: videamus qualis prius habuerunt initia. † Antiquissimo (14) enim tempore sic erat in dominorum potestate connexum, ut quando vellent, possent auferre rem in feudum a se datam. † Postea (15) vero eo ventum est, ut per annum tantum firmitatem haberent. Deinde (16) statutum est, ut usque ad vitam fidelis (17) produceretur. Sed cum hoc jure successionis ad filios non pertineret: sic (18) progressum est, ut ad filios deveniret: in quem scil. dominus hoc vellet beneficium confirmare. Quod hodie (19) ita stabilitum est, ut ad omnes aequaliter (20) veniat.

§. 2. Cum (21) vero Conradus (22) Romam proficisceretur, petitum est a fidelibus (23) qui in ejus erant servitio, ut lege ab eo promulgata, hoc etiam ad nepotes (24) ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri sine legitimo (25) herede defuncto (vel filius) in beneficio quod eorum patris (26) fuit, succedat. † Sin autem unus ex fratribus a domino (27) feudum acceperit (28): eo defuncto, sine legitimo herede, frater ejus in feudum non (29) succedit: quod etsi communiter (30) acceperint, unus alteri non succedit, nisi (31) hoc nominatim dictum sit: scil. ut uno defuncto sine legitimo herede, alter succedat, herede vero relicto alter frater removebitur.

§. 3. Hoc (32) autem notandum est, quod licet filiae, ut masculi, patribus succedant: legibus (33) tamen a (34) successione feudi removentur (35), similiter & earum filii (36), nisi (37) specialiter dictum fuerit, ut ad eas pertineat. §. 4. Hoc quoque sciendum est, quod beneficium (38) ad venientes ex latere ultra fratres patrueles non progreditur successione secundum usum ab antiquis sapientibus constitutum, licet moderno (39) tempore usque (40) ad (41) septimum (42) geniculum (43) sit usurpatum: quod (44) in masculis descendentibus, novo jure usque in infinitum (45) extenditur.

Feudum quod datur a capitaneis, vel regis valvasoribus propriam habet naturam, quod vero a minoribus datur, propriam naturam non habet: duobus casibus exceptis qui in littera continentur. Baldus.

† Notandum est autem, quod illud beneficium, quod a regis capitaneis, atque regis, [vel regni] valvasoribus aliis impenditur, proprie (46) jure feudi censetur. Illud (47) vero quod a minoribus in alios transfertur, non jure feudi judicatur: (licet aliter in curia Mediolanensi observetur) sed quando voluerint, recte auferre queunt: nisi Romam cum illis in exercitu (48) perrexerint: quo casu in jus feudi transit, [& adjudicatur:] vel nisi aliquid propter feudum acceperint: tunc enim nisi (49) restituto pretio (50) auferre non possunt.

TIT. II.

[DE (51) FEUDO GUARDIAE (52), ET GASTALDIAE (53).]

Feudum guardiae, & gastaldiae, & illud, quod pro mercede alicujus rei datur, elapso anno revocari potest: nisi ad certum tempus detur. Sed si gastaldii nomine proprii feudi dicant se possidere, non defendunt sibi possessionem, nisi de suo jure probent. Bald.

Item

(1) Consuetudinis nomine feudorum liber nuncupantur, ut hic. Atqui consuetudo jus est non scriptum, §. *sine scripto* v. *Inst. de jure naturali*. Sed hic scriptura, non ut forma, sed memoriae & probationis tantum facienda causa intervenit. Hujusmodi consuetudo scripta, vel multis antiquis instrumentis comprobata, notoria esse dici potest. (2) De feudorum origine vide Cujacium *a. c. 1.* in Goth. Adde Hotoman. *2. obs. cap. 2.* Et de feudis non authenticis, vide Molin. *ad Consuetud. Parisiens. tit. des fiefs*, num. 100. & *seq.* Card. Tusc. *litt. F concl.* 100. Ans. (3) Hinc illa: usus curiarum, 2. *feud.* ubi ab antiquis sapientibus constitutus, 1. *feud.* 1. §. 4. justus & verus, 1. *feud.* 25. in pr. regni, 1. *feud.* 21. 2. *feud.* 22. 2. *feud.* 101. comprobatus, 2. *feud.* 21. 23. in fin. usu tradita, 2. *feud.* 24. jus Curiae, 2. *feud.* 101. in multis curiis & civitatibus intellectum, 2. *feud.* 21. & breviter, consuetudo, mores, consuetudo feudi, 2. *feud.* 1. (4) De personis primo quaerendum est, *l. 1. si quaeratur 4. ff. qui testamentum*. (5) Feudum dare possunt ecclesiasticae personae: aut potius Ecclesiarum Praelati, si Ecclesiarum consuetudo sit: cujus sententiae vide alias exceptiones apud Belvisum & Laudensem &c. (6) *Tit.* 3. *infr. eod.* (7) *Tit.* 8. *infr.* 2. *feud.* 90. Quid? quae intelligatur antiqua consuetudo est? Ravennas notat, ut item 30. annis: Damascenum, tempore cujus non sit memoria e dubiam annis 40. praescribi. Potest quoque ejusmodi persona in feudum dare, consensu totius collegii, etiamsi nulla sit consuetudo.

(8) Feudum dare possunt seculares nobiles: ut Marchio & Comes. (9) Dux major Marchione, Marchio Comite, v. 1. *feud.* 10. *infr. quis dicatur dux*. (10) Capitanei regni vel regis proprie, Duces, Marchiones, Comites, improprie qui Valvasores regni vel regis.

(11) Id est, principes, proceres, Hotom. patritii. (12) Feudum dare possunt valvasores regni vel regis. (13) Valvasorum alii regis vel regni (qui feuda accipiunt a Ducibus, Marchionibus & Comitibus) alii minores, qui a valvasoribus regni (de quibus paulo ante) feuda accipiunt. (14) Antiquissimum jus feudorum hoc fuit, ut domini pro animi sui arbitrio, omnibus feuda possent auferre: arbitrarie itaque vel potius precaria fuerunt ab initio feuda. (15) Secundum jus, feuda fuerunt annalia. (16) Tertium jus, feuda ad vitam vasalli producta. (17) Id est, vasalli, §. 2. *infr. eod. tit.* 4. *in pr.* & §. 1. *infr. eod.*

(18) Quartum jus: feudum transferebatur ad filium vasalli, quem dominus elegisset. Pone foeminas feudi capaces esse: an omnes usque patri succedent? Laudensis eam existimat successuram, quae in hereditate paterna successerit, *cap.* 1. *in agnat.* sin minus, eam quam dominus elegerit, *arg. hujus text.* Curtius 3. *parte conf.* 10. *Alius quare*, notat primogenitam succedere, adde quaedam ex Cujacio *consult.* 30. *circa med.* (19) Quintum jus: feudum aequaliter ad omnes filios pertinet. (20) *Tit.* 6. *infr.* (21) Sextum jus: Feudum ad nepotes ex filio transibat: imo & ad fratrem si feudum paternum vel antiquum, non autem si novum feudum: si frater sine legitimo herede decesserat. Quid si pactum conventum est, ut frater fratri in novo feudo succedat? quid si feudum, quo de agitur, sit ejus domino, communi vel pecunia, vel armis & equis emptum est? Quid si contra hostem regis pugnaverint fratres? Quid si contraria consuetudo? frater fratri, etiam in novo feudo succedet, ut hic. Quid si non uterinus frater fratri succedet? non succedet: quia finitum est genus primi feudum adquirentis: & in feudis non concessionis nulla est successio, c. 1. *infr. de gradib. success. feud.* Quid? utrimque conjunctus frater, num excludet fratrem consanguineum tantum? jure civili excluderet, *Auth. cessante C. de legit. hered.* At non hoc jure, *Bald. Aretin.*, Laudens. Hic addendum quod a Baldo notatum est, fratrem fratri in feodo succedere, non praecedendi jure, sed provenientia principali seu legis. (22) Lotharius, Hotom. Anth. Conradus 3. Suevus, vide Molin. *ad Consuetud. Paris. tit. des fiefs* 3. num. 31. Ans.

(23) Id est, vasallis, §. 1. *supr. eodem*. (24) *Tit.* 8. 24. §. 1. & *tit.* 10. §. 1. *infr. eod.* (25) Id est, masculo, 2. *feud.* 34. §. 2. & *tit.* 19. *infr. eodem*, legitimus enim heres in feudis, est masculus descendens. (26) Id est, paterno, *tit.* 11. & 12. in fin. *infr.*

(27) Hujusmodi feudum tantum habere a fratre dicitur, *tit.* 6. in fin. *infr.* ideoque novum appellatur, *tit.* 14. *in fin. infr. eod.* (28) Adquisierit, *tit.* 20. *infr. eod.* (29) *d. tit.* 8. & 20. (30) Id est, simul investiti, *tit.* 19. *in fin infr.* (31) *d. tit.* 14. in aliis exceptiones, vid. *d. tit.* 19. *infr.* (32) Septimum jus. Foeminae non succedunt in feodo (quod hodie etiam generale est in feudis) quemadmodum nec succedunt collaterales, ultra patrueles. Quid? quomodo succedunt patrueles? Cum patruo, an fratrem: inter se soli, in capita, *Bald. Authent. cessante Cod. de legit. hered.* (33) Ut & ars. Tabularum scil. *l.* 14 *Cod. de legitimis heredibus* §. 9. versic. & *hae quidem Instit. de legitima agnator. success.* dixi *ad leges* XII. *Tabul. lib.* 2 *tit.* 20. §. 6. (34) Feminae in feudis succedere non possunt, nisi pacto conventu adjectum sit, ut certo gradu, vel in infinitum succedant, ut hic vel nisi contraria sit consuetudo. Quid si feudum maternum, vel foemineum sit? foemina excluditur a masculis, *capite* 2. *infr. de fratr. foemin.* Quid si feudum ad nullum [illegible] vitium datum est? [illegible] Baldi opinio, existimantis foeminam succedere; eo magis quod extravagans, *si qui militi*, qua utitur, nullius autoritatis sit, & aliquin contrarium ipsemet sentit in *l. quotiens* 12. 6. *d. jur.* Quid si feudum emptum est? rejecta Obertodi opinione, Isernia probatur sententia, existimantis foeminam in id feudum non succedere. Quid si foemina bellis assueta, vel virago? ne quidem succedet. Primum enim id rarum est. Deinde feudum non datur tantum propter domini gratia, sed ut ejus secreta non evulgentur. Ideoque Laudensis putat foeminas ad feudi successionem, ex de causa non admitti, adde his, *c.* 2. *infr. quemadm. feud. ad filium*. (35) *tit.* 6. §. 1. *infr. eod.* quia neque fidem levare, vel pugnam facere possunt. Isernienses. (36) Quantumvis sint masculi, 2. *feud.* 11. *versic. ad filias*. (37) *tit.* 6. §. 1. *tit.* 14. §. 2. 2. *feud.* 32. 30. (38) Conrado, de quo §. 2. *supr. eod.* alii feudum interpretantur. (39) Octavum jus, Collaterales in feudo succedunt ad 7. usque gradum. An usque ad 7. tantum gradum? Isern. & Bald. ita putant. Contrarium verius est, in infinitum nempe succedere, c. 1. *infr. de nov. success. c.* 1. *si vasall. feud. privat.* [illegible] in c. 1. *infr. de success. feud.* & in c. *si cavsam. infr. de feud. Marchiae*, *Obers. Host. Aretin.*, *Ang. consil.* 200. si modo feudum de quo quaeritur, semel ad descendentes primi adquirentis pervenerit. Collaterales extra descendentium ab avo & eodem primo adquirente, succedunt in infinitum, *d. c.* 1. *de natur. success. feud.* alias ad 7. usque tantum gradum. Ravennas. Laudensis. (40) Quid? gradus in feudis num computantur ex regulis juris civilis vel canonici? Civilis, *Isernias*, *Bald. Laudens.* Sic & in justo vetustiore senatu, gradus secundum jus civile computandos esse scribit Cujac. *consult.* 9.

(41) Verbum usque Laudensis accipit inclusive, non exclusive. (42) Hodie etiam in infinitum, 2. *feud.* 50. Et hanc probat Laudensis *hic n.* 38. In feudis collaterales in infinitum succedere: non ad 7. usque gradum. (43) 2. *feud.* 50. (44) Nonum jus: Descendentes masculi in infinitum succedunt in feudis, quod & hodie servatur, & ita verum est, ut in feudo etiam ecclesiae, succedant descendentes masculi in infinitum, ut *hic capit. ex parte de feud. Gloss.* & Doctor. in *l.* ex *facto* 17. in fin. *ff. ad SC. Trebellianum*, *l.* 2. *Cod. unde vir & uxor.* Nec obstat Novella de *non alienandis* 120. c. e quae hodie est correcta in hoc graduum numero, & alioqui est de emphyteusi, quae ad filias etiam descendit: non de feudo, quod ad filias non transfertur. Quid emancipati filii? hi etiam in infinitum succedunt in feudo, quia principalis ratio succedendi in feudis est in masculis, *cap.* 1. *infr. de al. feudi*, *Bald. Aret. Laud.* Quid ipse exheredatus? non succedit, nisi a patre feudum assignatum ei fuerit, *arg. l.* 1. §. *pen ff. de ostend. liber.* Quid adoptivus vel naturalis tantum? vid. c. *naturalis c. adoptivus infr. si de feud. fuer. controv.* Quid in regno & feudis individuis? primogenitum solere succedere, c. *licet de voto*. Quid filius clericus, episcopus vel praelatus? Relatum Bald. Albertus negant succedere: quod notavit etiam Joan. Calderini, Dolii, Bartoli, Archidiaconi, Innocentii, Joan. Andreae, Hostiensis, Jo. de Lignano, Geminiani, Antonii de Butrio, Panormitani, Saliceti, non admittit Laudensis. Nam qua in contrariam partem proferuntur, vel pertinent ad clericum volentem servitia praestare per substitutum, vel ex stricto jure sunt. Ita sentit aequitatis, superiores personas in feudis succedere, si modo servitia vel substitutum sint parata. Quid masculi descendentes ex foemina? negant succedere: remota enim origine, hi qui ab origine dependent, locum non superesse, *l. si viva matre* 9. *C. de bon. maternis.* (45) 2. *feud.* 24. 23. *infr.* (46) Feudum concessum a valvasoribus regni vel regis, jure proprii feudi censetur: proprium autem est feudum, quod est perpetuum, quod transit ad heredes, quod non revocatur pro arbitrio ipsius domini. (47) Feudum concessum a minoribus valvasoribus, non censetur jure proprii feudi: hoc est non transit ad heredes: revocari quandocunque ab ipso domino potest, nisi duobus casibus: Primum enim id non obtinet Mediolani. Deinde aliud dicendum, si vasallus cum domino Romam perrexit in exercitu: Postremo si vasallus aliquam dederit pro feudo: tunc enim non potest auferri, nisi restituto pretio. (48) *Al.* in *exercitum*, loquitur de exercitu, cum quo Imperator Romam proficisceretur ad coronam imperialem accipiendam, *Tritheronat* 30. *Otto Frisingensis* 2. c. 11. 21. (49) Imo nec restitutum pretium, c. 1. *infr. tit. proc.* Sed hic restituitur pretium datum pro feudo nervorum [illegible] pro temporali. (50) Atque pretium pro feudo non datur, c. 3. *infr. de feudi dote in vicem legis commissae*, non quidem ita decorum est pretium pro feudo accipere: potest tamen id accipere dominus, si velit, & ibi lege commissoria agitur. (51) Feuda guardiae & gastaldiae, anomala non regularia, Goth. *Guardia* est custodia, ut quum castra, & territoria custodienda traduntur: *Gastaldia* gubernatio dicitur, qua res domini gubernantur, *Zas. de feud.* 2 *vers. feud.* [illegible] *vers.* 11. *num.* 4. *s.* 4. Ans. (52) *tit.* 4. §. 3. *tit.* 19. *in fin. tit.* 21. *infr. eod.* 2. *feud.* 22. feudum guardiae custodiae nomine datur ei, qui quasi custos praesto ponuntur, puta castello, seu casae custodi. (53) *c. feud.* 84. feudum Gastaldiae, vel beneficium causa datur ei, qui quasi actor vel procuratore [illegible] domino impositur, qui curti seu casa dominica gubernandae, *tit.* 29. *infr. eod.* & *Longobard.* 25.

ITem (1) illud, quod datur nomine gastaldiæ, vel guaidiæ, & pro mercede (2) alicujus rei (3), transacto (4) anno (5) potest (6) jure auferri etiam pretio pro eo dato, non restituto, nisi (7) ad certum (8) tempus datum fuerit. §. 1. Si vero gastaldi aliquid nomine (9) proprii (10) feudi possederint (11), non valebunt propterea possessionem sibi defendere, nisi per pares curtis (12), vel breve testatum (13) potuerint probare, se, antequam gastaldi essent, vel postquam desierunt esse, investituram accepisse.

T I T. III.

(QUI (14) SUCCESSORES FEUDUM (15) DARE (16) TENEANTUR.)

Successor prælati non cogitur investituram a prædecessore factam, & non expletam de feudo, quod alius tenet, ratam habere. Bald.

SI vero archiepiscopus (17), episcopus, vel abbas, vel abbatissa investituram ejus feudi, quol alius detinebat (18), eo tenore alicui dederit (19), *ut post decessum ejus qui possidet, habeat*: & ante decesserit archiepiscopus, quam ille qui feudum possidebat: successores eorum non (20) coguntur (21) eam investituram facere, vel confirmiare, etiamsi pares ejus curtis adsint testes, vel breve testatum (22) inde sit: nisi (23) ille, qui investituram acceperit, nomine ejus feudi in possessionem missus (24) sit eo consentiente (25), qui detinet. Sed si ille, qui feudum possidet, prius decesserit, quam ille qui investituram fecit: jure cogitur (26) eam ratam habere. † Laici (27) vero iisdem (28) modis omnibus, quibus supra diximus, si aliis investituram dederint, heredes eorum, si rationibus claruerint (29), omnimodo eam adimplere compelluntur.

T I T. IV.

(SI DE INVESTITURA FEUDI CONTROVERSIA FUERIT.)

Si investitura sit facta coram paribus, vel per breve testatum, dominus tenetur investitum mittere in possessionem. Bald.

SI autem controversia (30) inter dominum & fidelem de feudi investitura fuerit: quid juris sit, videamus. Et si investitura facta fuerit coram paribus (31) curtis, aut in brevi testato: recte eum qui investitus est, cogitur dominus mittere (32) in feudi possessionem. Si vero fuerit in possessione: & mota fuerit ei controversia a (33) domino: ei defensio (34) detur propter possessionem (35). Si autem non fuerit in possessione, nec supra dictis modis poterit probare: tunc illius erit defensio (36), qui investituram dicitur fecisse. §. 1. Si vero feudum aliquis habuerit, de quo nulla controversia est, & dixerit *se investituram alterius feudi accepisse ab eodem domino*, nec in possessione fuerit, nec prædictis (37) rationibus probare potuerit: licet domini esset defensio: ex ordine (38) tamen, quia aliunde vasallus est, remittitur domino ex æquitate defensio. §. 2. Cum autem quis dixerit feudum ad se per successionem pertinere, adserendo, illud esse paternum (39): si fuerit in possessione medietatis (40), vel alicujus partis, vel (41) cambium (42) proprietaris nomine illius feudi habuerit (43), vel aliis (44) justis rationibus illud esse paternum probare potuerit, jure obtinebit: si vero probare non poterit prædicto modo, dabitur ei defensio (45) cum duodecim sacramentalibus (46).

Si vasallus possidet castrum nomine recti feudi, dominus autem dicat eum nomine guardiæ possidere: domino incumbit probatio: & si probaverit, vasallus condemnabitur: nisi vasallus probet se legitime investitum a domino, postquam in guardiam ab eo accepit: domino vero in probatione deficiente, vasallo datur defensio. Bald.

§. 3. Item si (47) vasallus possederit castrum, quod dixerit *se pro feudo tenere*, & e contra dominus (48) *per guardiam* (49) dixerit *se ei dedisse*, domini esse probatio: & si poterit probare, tunc ille, qui tenet, domino debet restituere, vel (50) probare per pares curtis (51), vel per breve testatum, postquam in guardiam suscepisset, se a domino pro feudo investituram accepisse. Domino vero in probatione deficiente, tunc illius erit defensio, qui possidet (52).

Si creditor emit pignus, desinit esse pignus, nisi esset emptio simulata, & de simulatione constaret per certa indicia. Bart.

§. 4. Simlliter (53) si aliquis possederit castrum, vel aliam rem, & dominus dixerit *se pro pignore ei dedisse*, e contrario (54) ille dixerit *se accepisse pro feudo*, si potuerit dominus probare, quod ei pro pignore dedisset: tunc ille qui tenet domino restituet, vel probet supradicto modo, se, postquam a domino pro pignore accepit, feudi nomine accepisse, & si dominus non poterit probare, se nomine pignoris dedisse, erit defensio illius, qui possidet. §. 5. Si quis de manso (55) uno feudi nomine investituram acceperit, & dixerit, *quod omne* (56) *incrementum pertineat ad eum per investituram*: si (57) dominus reservaverit sibi aliquid (58) in ipsa curte (59), tunc oportebit fidelem incrementi investituram per pares curtis vel per breve testatum probare. Sed si (60) dominus in ipsa curte nil sibi retinuit: tunc omne incrementum jure feudi fidelis obtinebit. Si vero fidelis in possessione incrementi fuerit, non oportebit eum investituram probare, se jurare.

Si

(1) Item particula repetitiva ejusdem qualitatis. Nam sup. §. dictum est de feudo non perpetuo. (2) An præterita, ut vult Petrus de Cerro, ... in fin. in quibus causis feudum amittitur. ... An & futura; ut vult Baldus? quod verius, hoc sensit, feudum pro mercede, sive præterita, sive futura, post annum posse auferri sive justa causa, sive alia ... [illegible]

Si secundus vasallus accipiat investituram de feudo a primo vasallo cum eius incremento, & aliquid huic accedat feudo, vivente primo vasallo: totum incrementum est ipsius vasalli secundi. Bart.

§. 6. Rursus si aliquis (r) acceperit Investituram feudi *cum omni incremento, quod ei obvenerit* (2), & aliquid accreverit vivente (3) eo, (4) a quo acceperit, ipsius erit, & si ille, qui investituram fecit, sine herede decesserit, & feudum reversum fuerit ad eum (5), a quo ipse tenuerit, vel ad alium: quidquid post mortem ejus, qui dedit, accreverit, ad eum (6) pertinebit, ad quem regressum fuerit.

T I T. V. (7).

QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR (8).

Casus primus feudi amittendi.

QUia supra dictum est, quibus modis feudum acquiritur, & retinetur: nunc videamus, qualiter amittatur. Si enim dominus prælium campestre (9) habuerit & vasallus eum morantem in ipso prælio dimiserit (10) non mortuum, nec ad mortem vulneratum: feudum amittere debet (11). † Item si fidelis cucurbitaverit (12) dominum, id est cum uxore (13) ejus concubuerit, vel concumbere se (14) exercuerit, aut cum ea turpiter luserit (15), vel si cum filia, aut (16) [cum nepta ex filio, aut cum nupta filio] aut cum sorore domini concubuerit, (hæc ita obtinent, si in domo domini maneat (17)) jure feudum amittere censetur. † Similiter si dominum assalierit (18), vel castrum domini, sciens (19) dominum, vel dominam ibi esse.

† Item si fratrem suum (20) occiderit, vel nepotem (21), id est filium (22) fratris. † Aut si libellario nomine amplius (23) medietate (24) in feudum (25) dederit, aut pro pignore (26) plus medietate obligaverit, ita ut (27) transactum permittat: vel dolo hoc egerit, amissione feudi multabitur. † His omnibus casibus feudum ad (28) dominum revertitur. † Rursus si fidelis minus medietate libellario nomine (feudum) dederit, & sine herede (29) decesserit, & feudum ad dominum redierit, vel postquam ad libellum dederit, vel pignori obligaverit, & domino (30) refutaverit (31): tunc ille, qui ab eo acceperit, nullo jure adversus dominum se tueri poterit.

Qui consentit, jura sua perdit, & aliena fortificat. Bald.

§. 1. Præterea si ille, ad quem feudum per successionem jure obvenire debet, consenserit (32) eos investire, ad quos secundum rectum morem non pertinet: nullo modo ad eum repetendum regressum habet. † Item si fuerint duo fratres & unus investituram feudi acceperit: si postea feudum cum fratre diviserit (33), & (34) ille, qui feudi partem accepit, postea plus medietate vendiderit (35), & sine

(36) herede legitimo decesserit, feudum ad dominum revertitur.

† Item si quis feudum habuerit in (37) curte (38) domini sui: non poterit ipsum feudum in aliqua parte libellario nomine alicui sine consensu domini sui dare, vel pignori obligare. Similiter si extra curtem detinuerit, & (39) dominus districtum (40) habuerit, vel (41) alium honore: si (42) alienaverit sine voluntate (43), jure ad dominum revertitur.

T I T. VI.

[EPISCOPUM, VEL ABBATEM, VEL ABBATISSAM, VEL DOMINUM (44) PLEBIS FEUDUM DARE NON POSSE.]

Episcopus, Abbas vel Abbatissa, vel dominus plebis non possunt de cætero infeudare res ecclesiarum sibi subjectarum, quæ vocantur tituli. Bald.

ITem si episcopus vel Abbas, vel Abbatissa, vel dominus (45) plebis, feudum dederit de rebus ecclesiarum, quæ eis subjectæ sunt, & tituli (46) vocantur; nullum habet vigorem, secundum hoc quod constitutum est a Papa Urbano in sancta synodo, hoc est illud, quod (47) post ejus decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem juris est, si sit Præpositus (vel Abbatissa,) vel alia ecclesiastica persona, quæ antiquitus (48) non sit solita in feudum dare: scilicet ut quod dederit, de jure non valeat.

Fœmina posita in copula cum masculo, non succedit simul cum eo, sed ita demum, si masculus non est. Bald.

§. 1. Quinetiam si quis eo tenore feudum acceperit: *ut ejus descendentes masculi & (49) fœminæ illud habere possint*: relicto masculo ulterius (50) fœminæ non admittuntur. §. 2. Mutus (51) feudum retinere non (52) potest (53), scil. qui (54) nullo (55) modo loquitur (56): sed si feudum fuerit magnum, quo ei ablato se exhibere (57) non valeat: tantum ei relinqui debet unde se sustinere possit.

† Et his omnibus casibus feudum amittitur, & ad dominum revertitur.

T I T. VII.

(58) DE NATURA FEUDI.

Non potest de Comitatu, Marchia, vel Baronia investitus per principem, de his pro libito devestiri. Bald.

NAtura feudi hæc est, ut si (59) princeps investierit capitaneos suos de aliquo feudo, non potest eos devestire sine (60) culpa, id est Marchiones, & Comites, & ipsos, qui proprie hodie appellantur

Ff 2 capi-

(1) Puta Titius. (2) An hoc lauditur? Omne feudi incrementum, vasalli de feudo investiti cum omni incremento esse, sive vivente investiente fiat, sive eo mortuo: & ad investitorem reverti mortuo vasallo? [illegible]

(3) Imo etiam & mortuo investitore, Bellovisensis. [illegible] (4) Puta Sempronio.

[illegible]

capitanei. Idem est, si investitura sit facta a capitaneis, & majoribus valvasoribus qui proprie (1) hodie capitanei appellantur. Si vero facta fuerit a minoribus, (2) vel minimis valvasoribus, aliud est. Tunc enim possunt devestiri non habita ratione culpæ: nisi (3) fecerint (4) hostem Romæ, tunc enim idem est in minimis, quod in majoribus valvasoribus: vel nisi (5) emerint feudum: tunc enim pretium restituendum est secundum antiquum & rationabilem usum. Moderni (6) autem non ita subtiliter cernentes, dicunt idem observandum in minimis, quod dictum est in majoribus valvasoribus.

T I T. VIII. (7).

DE SUCCESSIONE FEUDI.

Si habens feudum decedat masculis & filiabus relictis: soli masculi succedunt in feudum, non filiæ seu fœminæ. Baldus.

SEquitur de successione feudi videre. † Si quis igitur decesserit filiis & filiabus superstitibus: succedunt tantum (8) filii æqualiter (9), vel nepotes (10) ex filio (11), loco (12) sui patris: nulla (13) ordinatione (14) defuncti in feudo manente, vel valente.

Feudo paterno alienato, vel de quo est filia investita, succedit masculus superstes. Baldus.

§. 1 Hoc quoque observatur, ut si frater meus alienaverit (15) partem suam feudi (16), vel fecerit (17) investiri filiam (18) suam, si moriatur sine herede masculo, nihilominus revertitur ad me (19): & olim observabatur usque ad quartum gradum tantum secundum quosdam: hoc ideo, quia postea non (20) vocatur feudum paternum. Alii autem dicunt usque ad septimum (21) gradum.

Filia non succedit in feudo, licet vasallus decesserit sine herede masculo, nisi investitura facta fuerit in patre: ut filii, & filiæ succedant in feudum. Bald.

† Filia (22) vero non (23) succedit in feudo, nisi (24) investitura fuerit facta in patre. *ut filii, & filiæ succedant in feudum*, (tunc enim succedit filia filiis non (25) extantibus) nel nisi (26) investitæ fuerint (27). Hæc de hoc feudo paterno. † In alio vero feudo, quod habuit initium tantum a fratribus (28), non (29) succedit unus alteri, sive una investitura, sive duabus: nisi (30) hoc fuerit dictum expressim, ut alter alteri succedat.

T I T. IX. (31).

QUI (32) SUCCESSORES TENEANTUR.

SI qui investitus fuerit de alieno (33) feudo *post* (34) *mortem ejus* (35), vel si quis fuerit investitus *sub* (36) *conditione aliqua*, *vel tempore* (37), *quo nullius erat* (38) *investitus*: sive præmoriatur tenens feudum, sive investitor sive investitus: investitor, & (39) investitoris heredes tenentur investito, vel heredi ejus veniente tempore vel conditione: licet alii dicant (40), si moriatur investitus antequam tenens feudum, vel ante conditionem existentem, vel ante tempus quod heredes ejus non debeant investiri: nam si quis fuerit investitus pure (41) de alieno feudo non valet habita investitura. Hoc (42) ita est, nisi fuerit facta ab aliqua ecclesiastica persona: tunc enim præmoriatur investitor, antequam feudum tenens vel conditio, vel tempus existat: non obligatur successor illius: hoc probatur per Legem Lotharii de precariis (43). & hoc (44) intelligendum est in vasallis, qui feudi successionem (45) non habent.

T I T. X. (46).

DE CONTENTIONE INTER DOMINUM ET FIDELEM DE (47) INVESTITURA FEUDI.

Orta contentio inter dominum & fidelem de investitura, decidi debet, vel pro pares curiæ, vel per juramentum possessoris. Bald.

SI contentio fuerit inter dominum & fidelem de investitura feudi, per (48) pares curiæ (49) dirimatur: Alii (50) enim testes, etsi idonei sint, admittendi non sunt, inopia (51) tamen probationum dirimatur per religionem (52) clientuli (53) possessoris (54) feudi, vel cum (55) duodecim sacramentalibus (56), secundum quosdam. Cæterum si dominus possideat, etiam per suum jusjurandum cum duodecim sacramentalibus dirimatur: hoc ita, nisi clientulus sit gastaldus (57), vel actor domini, tunc enim tantum (58) suæ, id est, domini religioni statur: nisi (59) habeat testes pares idoneos (60), nam (61) aliquando malignando multa bona auferuntur (62) domino hoc modo, & hoc colligitur per legem, quæ est in titulo de acquisitione actorum regis in Lombardia (63). Idem dicendum est de guardia.

T I T. XI.

(DE PIGNORI DATO FEUDO QUID JURIS SIT.)

SImiliter si (64) quis voluerit dicere *de pignore sibi data se investitum esse*, non (65) credatur suo juramento, sed testibus idoneis (66) paribus domus, vel curiæ. † Insuper sciendum est feudum guardiæ, & gastaldiæ quacunque (67) hora vult auferri (68) posse a domino, scil. post (69) annum.

T I T. XII. (70).

DE CONTENTIONE [INTER ME ET DOMINUM DE PORTIONE] FEUDI FRATRIS [MEI] DEFUNCTI.

Fratri superstiti defertur jusjurandum, si partem habet in feudo, de quo est contentio inter eum, & dominum. Bald.

SI contentio fuerit inter me, & dominum *de portione feudi fratris mei defuncti*, dicendo (71) *paternum esse*, *& sic* (72) *me debere succedere*, ille vero minime, tanquam habuerim partem (73) meam: sive possideo (74), sive alienavi, dabitur mihi jusjurandum, scil. patrem meum jure investitum fuisse: licet non possideam portionem fratris mei. Si vero nullam partem habuero illius feudi, nec mihi nec domino dabitur jusjurandum, nisi propter supradictam rationem domino, non, ut ego propter hoc aliud meum feudum amittam. Si tamen vasallus poterit probare paternum fuisse, sive possideat, sive (75) non, obtinebit: alioqui nisi (76) probet paternum fuisse, vel nisi possideat, dominus obtinebit.

T I T. XIII. (77).

DE ALIENATIONE FEUDI.

Vasallus hoc jure potest etiam sine voluntate domini feudum alienare ad libellum, usque ad medietatem, & non in plus; & non per alium contractum. Bald.

SI clientulus (78) voluerit partem suam feudi alienare, id est, medium (79), sine domini voluntate poterit hoc facere: ulterius (80) progredi non (81) potest, secundum justum & verum usum: alioquin,

(1) *tit. 2. supr. eod.* improprie. Cujac. (2) *tit. 10. infr. eod. & tit. 1. §. 5. supr. eod.* (3) Prima exceptio. (4) Id est, nisi vasallus cum domino Romam (cum qua Longobardis res fuit semper) in expeditionem profectus. Adde *tit.* 20. *infr. eod. & 2. feud. tit. 1. §. 1 supr. eod.* (5) Secunda exceptio. Adde *tit. 16. infr. eod.* (6) Mediolani, Cujac. *ad tit. 1. §. 1. 2 feud.* [illegible] (7) *tit. 2.* Cujac. Ad intellectum hujus tit. vid. Knichen. resp. 2. num. 40. Ant. [illegible] (8) §. 1 *infr. eod. tit. 1. §. 3. supr. eod.* (9) *d. tit. 1. §. 1. in fin.* (10) *d. tit. 1. §. 2.* (11) Non ex filia. (12) *tit. 52. §. 1. infr. eod.* jure etiam repræsentationis admisso. (13) [illegible] ordinem in feudis vasallus mutare non potest: h. e. non potest [illegible] alteri [illegible] legare. Quid? [illegible] Baldus, Alvarotus, Ravennas ita putant [illegible] (14) Id est, testamento vel pactione. (15) In filiam. (16) Feudum antiquum a vasallo alienatum sine consensu domini, primo filiis vasalli, deinde agnatis [illegible] non ipsi domino. (17) *2. feud. 19.* (18) Filiam vasalli de feudo novo investire dominus potest etiam [illegible] vasallo: cum id feudum sit ad ipsum dominum recasurum [illegible] de feudo paterno & antiquo, investire agnatos non potest, nisi vivo ipso vasallo, [illegible] ipse vasallus pater filiam ita investiri. (19) [illegible] (20) [illegible] (21) Hodie in infinitum, 2. feud. [illegible] Mynsinger [illegible] (22) Fœminæ in feudis succedunt vel ex pacto, vel ex gratia domini [illegible] casu libere ad ipsum dominum revertitur [illegible] vel si feudum sit maternum. Quid filiæ [illegible] succedit, si pater investitus fuerit pro se, filiis masculis & fœminis ex suo corpore descendentibus, *l. 1. C. de conditis. insertis.* (23) *tit. 8. §. 3. supr. eod.* (24) Prima exceptio, *d. §. 3.* (25) Fuit hæc Gerardi sententia, *tit. 1. §. [illegible] supr. eod. 2. feud. tit. 10.* [illegible] (26) Secunda exceptio. (27) A domino, *tit. 24. infr. eod.* (28) Id est, in feudo fraterno ac novo. (29) Vid. *tit. 20. infr. eod.* (30) Excepto *tit. 10 infr. eod.* frater fratri in feudo fraterno (quod initium accepit a fratre) non succedit, nisi ex pacto: ut *hic*, aliud in emphyteusi, Ravennas. Quia & in feudo fraterno succedit frater, si feudum ita concessum fuerit, [illegible] ut eo casu singuli [illegible] feudum acceptisse videantur. (31) Qualiter heres investitoris teneatur, Cujas. (32) *tit. 4.* Cujac. (33) *tit. 3. supr. eod.* (34) In diem investitura fieri potest, vel sine investitura diem & conditionem recipere potest. (35) Id est, postea [illegible] (36) Sub conditione & in diem [illegible] (37) Investire vasallum dominus sub ea conditione potest [illegible] feudum. Hunc in modum, feudum [illegible] conferri sub conditione potest: pure non potest. [illegible] (38) In feudis spes conditionalis investituræ transit ad heredes [illegible] Ita feudum comparatur magis contractui, quam ultimæ voluntati: quia spes conditionalis in ultima voluntate non transit ad heredes. *l. [illegible] de [illegible]* (40) An bene, ut vult glossa? An male, ut communiter glossæ opinionem reprobant Belvisinus, Iternias, Baldus, Landensis. (41) Pure de alieno feudo investiri nemo potest. (42) Quæ superius dicta sunt de investitura in diem vel sub conditione facta, locum non habent in investitura facta ab ecclesiastica persona. Quid ita? quia si ante diem vel eventum conditionis investitor ecclesiasticus decesserit, successor ejus ratam investituram habere non cogitur, *ut hic*. In laica investitura, heres investitoris factam [illegible] investituram probare tenetur. (43) Precaria, est ecclesiæ ususfructus rei immobilis, qua [illegible] ad tempus, vel dum vixerit, ea lege, ut ecclesiæ [illegible] exhibeat, *Synodus Toletana c. 1.* [illegible] qui rem suam [illegible] nasset, adde quæ de precario dixi ad Nov. 7. c. 4. Novell. 120. c. 2. l. 24. §. 2. C. de sacr. eccles. (44) Quod superius dictum est initio hujus capitis, locum habet, quoties primus vasallus decessit sine successore masculo vel agnato. (45) Feudum successionem non habere dicitur, quod mortis accipientis finitur, *ut hic*, & *tit.* 27. & 2. *feud.* 11. §. 2. (46) *tit. 4. supr. eod.* (47) *tit. 6.* Cujac. (48) *d. tit. 4.* (49) Iidem pares Curtis dicuntur, *tit. 2. § 1. tit. 4. passim supr. eod.* pares domus, *tit. 11. infr. eod.* pares de domo, *tit. 10 §. 1. infr. eod.* compares, convasalli. (50) Testes extranei in aliis causis jure civili passim admittuntur, *l. 1. ff. de testib.* In feudis seu jure, pares Curtis tantum admittuntur. (51) Probationum inopia (ut quia nulli sint pares Curtis) recurritur ad juramentum: est enim subsidium probationum jusjurandum. Sic apud [illegible] alieni dictus, vid. [illegible] in fin. (52) Id est, jusjurandum. (53) Id est, vasalli. Clientulus enim hic [illegible] pro vasallo. (54) *tit. 4. §. 1. supr. eod.* (55) Sacramentales nunquam [illegible], nisi aliqua suspicio sit vel præsumptio adversus [illegible] juramentum. Idem in purgatione canonica [illegible] Ita quoque jure civili ad inquisitionem non pervenitur, nisi præcedentibus indiciis, Cyn. *l. ult. C. de quæst.* (56) [illegible] §. 1. *supr. eod. tit.* [illegible] *infr. eod.* (57) Quasi *tit. 2. supr. eod.* (58) Sine sacramentalibus. (59) Atqui pares Curtis testes esse non posse videntur: cum paulo ante dixit eos esse judices? Interpretes putant numerum parium spectandum esse, ut si ad utrumque munus sufficiant pares, hoc est & testium & judicum, hi testes, illi judices esse possint: si paucriores sint, ut per illos solos factum possit probari, testium officio fungentur, alios vero seu aliunde judices sumetur. Sin per alios res probari poterit, pares ipsi judices sint. In re tamen obscura, testes esse debebunt: alter vero judex assumetur, facilius enim [illegible] judices quam testes: nam & nova investitura per pares probatur, antiqua etiam per extraneos *cap. 1. infr. qui testes sint necessarii.* (60) *tit. 13.* (61) Præsumitur [illegible] multa fuit ea bona a domino [illegible] imo & subtrahere potuisse, adde *l.* [illegible] *C. de* [illegible] *l. si* [illegible] *C. arbitr. tutelæ.* (62) Ab actore, *l. ult. in fin. ff. de officio procurat.* *l. 1. §. 1. ff. de off. procurat. Cæsar.* (63) *Lib. 2. tit. 20. de acquisitionibus actorum regis.* Lombardi libros esse Authenticos hinc colligunt. (64) Præsumendus nemo est in feudum rem accepisse, quæ pignori tantum ei data est, nisi probetur. (65) Imo creditur, *tit. 12. infr. eod.* Cur non creditur? Possedisse jure pignoris, aliud longe est a feudi possessione. & proinde non sine probat, qui illud probat. (66) *tit. 10. supr. eod.* (67) Hæc est natura feudi improprii, 2. *feud. 51.* ut post annum auferri quandocunque possit: ut judicia sententia neque requiratur, neque tempus datum judicatis, nisi forte quia dominus sit incertum. (68) Feuda guardiæ & gastaldiæ non sunt perpetua: cum unumquodque [illegible] post annum vasallo suo possit ea auferre dominus. (69) *tit. 1. §. 1. tit. 2. supr. eod.* (70) *tit. 7.* Cujac. (71) *tit. 4. §. 2. supr. eod.* (72) Frater fratri mortuo succedere potest in feudo paterno. (73) Sive medium, sive majorem, sive minorem. Ita parvi possessio ratione, præsumitur totum possedisse. (74) Possessio multum confert, ut jusjurandum possessori deferatur. (75) Hæc verba, *sive non*, Cujac. expungit. (76) Præsumitur feudum potius novum quam paternum, vid. 2. *feud.* 10. *in fin.* (77) *tit. 8.* Cujac. (78) Id est, vasallus, *vers. sed infr. eod. tit. 10. supr. eod. tit.* (79) *tit. 1. [illegible] & §. 1. supr. eod.* (80) Hodie ne quidem partem alienare potest sine domini voluntate, 2. *feud.* 9. 52. 55. ut nec pignorare totum vel pro parte sine voluntate domini, *tit. 1. de prohibita feudi alienat. per Federic.* (81) Potest tamen hodie subfeudare, nec enim hic prohibetur subfeudatio, *tit. 2. qualiter olim poterat feudum alienari.*

quin, & feudum amittit, & non valebit quod factum est. Quod dictum est alienare, intelligas de libello (1). [Huic consuetudini derogatum est per legem Lotharii (2)]. Mediolenenses (3) vero irrationabiliter (4) considerantes dicunt clientulum etiam alienare posse in totum, & sine domini voluntate. † Inde potest præsumi, si clientulus fecerit libellum in perpetuum de feudo suo alicui ecclesiæ (5), non valet; ideo (6) scilicet, quia (7) nunquam reversurum sit ad dominum, cum *ecclesia non desinat* (8) *esse heres*: quod observandum est (&) in privato ex natura (9) perpetui libelli. Sed (10) diversum observatur in ecclesia, quam in privato. Ecclesia (11) enim cultrix & auctrix justitiæ non patitur contra justitiam aliquid fieri in se, vel in alterum: privatus vero sæpe obviat justitiæ. † Et si clientulus fecerit libellum, vel aliud (12) de medietate feudi sine domini voluntate: eo mortuo sine legitimo herede masculo (quod verbum (13) ita intelligendum est in feudo, id est, sine filio masculo) revertitur (14) feudum ad dominum. † Si vero cum (15) domini voluntate totum, vel medium alienaverit, stabilis permaneat alienatio, fratri vero vel nepoti (16) per libellum facta alienatio, etiam (17) sine voluntate domini. (Item (18) in Feudo comitatus, vel marchiæ, vel aliarum dignitatum non (19) est successio secundum rationabilem usum: sed hodie hoc est usurpatum (20)).

T I T. XIV. (21).

(22) DE FEUDO MARCHIÆ, VEL DUCATUS, VEL COMITATUS.

In feudis dignitatum non succedit heres, nisi sit investitus. Bald.

DE marchia, vel ducatu, vel comitatu, vel aliqua legali dignitate si quis investitus fuerit per beneficium ab (23) Imperatore: ille (24) tantum debet habere; heres enim non succedit ullo modo, nisi (25) ab imperatore per investituram acquisierit.

1. SI (26) capitanei, vel valvasores majores, vel minores investiti fuerint de beneficio: filii vel nepotes ex (27) parte filiorum (28) succedunt. Si vero unus ex his filiis, vel nepotibus sine descendentibus masculini sexus heredibus mortuus fuerit, prædicti (29) fratres vel nepotes per investituram patris & avi in beneficium succedunt. Et similiter intelligendum est in consobrinis (30).

2. SI (31) duo fratres simul (32) investiti fuerint de beneficio novo, & non de paterno: si unus eorum sine descendentibus (33) masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit non frater: nisi (34) pactum (35) fuerit in investitura, quod frater fratri succedat. Per pactum enim frater succedit, non dominus. Et quod diximus de fratribus, ut unus alii succedat per pactum: idem (36) dicendum est de filiabus: (37) si hoc pactum concilies: & sic per pactum (38) filiæ (39) succedunt.

T I T. XV.

AN (40) MARITUS SUCCEDAT UXORI IN BENEFICIO.

Maritus uxori non succedit in feudo, etiam fœmineo, nisi specialiter sit investitus. Bald.

SI fœmina (41) habens beneficium (& maritum (42)) moriatur: nullo (43) modo succedit (44) in beneficium (45) maritus, nisi (46) specialiter investitus fuerit. † Et si ipsa fœmina filios dimiserit: dicunt quidem (47), filios non debere succedere in beneficium matris, nisi specialiter sit dictum, vel investiti fuerint: quia secundum usum regni (48) ad beneficium vocantur paternum, & non maternum. Sed secundum æquitatem (49) dicamus filios (50) debere succedere. Hoc dicimus de capitaneis, & de majoribus valvasoribus, & de minoribus: de minimis autem & de iis, qui beneficium tenent a majoribus (51) valvasoribus, sic servetur, sicut inferius (52) dicemus.

T I T. XVI. (53).

DE FEUDIS DATIS MINIMIS VALVASORIBUS QUID JURIS SIT.

Minores valvasoribus minimis feudum auferre possunt quandocunque, pretio tamen restituto, si quod acceperint. Bald.

SI minores valvasores beneficium tollere voluerint minimis valvasoribus, licet (54) eis facere: excepto (55) si beneficium (56) vendiderint (57) eis. Si vero pretium de beneficio acceperint, tunc aut pretium reddant, aut beneficium dimittant.

T I T. XVII. (58).

(59) QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR.

SI capitanei, vel majores valvasores, qui hodie vocantur capitanei (60) (licet improprie dicantur minores) seniores (61) in bello dimiserint (62) vel, si credentiam (63) ad eorum damnum scienter manifestaverint (64), si valvasores seniorum uxores adulteraverint (65), si scienter seniores assalierint (66) vel (67) similes (68) culpas commiserint: beneficio carere debent.

T I T. XVIII. (69).

APUD (70) QUEM VEL QUOS CONTROVERSIA FEUDI DEFINIATUR.

SI contentio fuerit de beneficio inter capitaneos (71), coram Imperatore definiri debet. Si vero fuerit contentio inter minores valvasores & majores de beneficio: in judicio parium definiatur, vel per judicem (72) curtis.

SI (73) aliquis de capitaneis, vel de majoribus valvasoribus, vel de minoribus suum beneficium, sive totum (74) sive partem alienaverit (75) & (76) ipse vel heres ejus sine herede decesserit: quia beneficium senioribus aperitur, totum quod fecit, revocari debet.

---

(1) Libellarius contractus quid sit, vid. 2. feud. 9. infr. (2) De qua vide 2. feud. 9. 44. [illegible]. Feudi alienatio omnis sive universi, sive partis feudi sit, hodie prohibita est lege Lotharii. (3) Facit 2. feud. 40. (4) Consuetudinem sine ratione interdum admitti hinc noscitur: dum ne bonos in mores committat. (5) Quid? civitati num potest vasallus in feudum dare? non potest, arg. hujus capitis, l. an ususfructus 56. ff. de usufructu. (6) Cur feudum in perpetuum libellum dari non possit, adde 2. feud. 9. (7) Ecclesia heres perpetua intelligitur. (8) Idem pene dicitur de municipiis, l. 56. ff. de usufructu. (9) Natura perpetui libelli quae. (10) Vasallo olim licitum erat feudi dimidium alienare per libellum; idque in privatum, non in Ecclesiam. Ita nonnunquam deterior est conditio [illegible] Ecclesiae quam privati, quod fit idem, ne cum alterius injuria locupletetur Ecclesia. Ita non faceret hoc caput adversus ecclesiae libertatem, Auth. cass. C. de sacr. eccl. (11) Ecclesiam commendatam. (12) Id est, si pignori obligaverit. (13) Heredis nomine, jure feudi [illegible], masculus ex masculo descendens non ex foemina intelligitur, ut hic, & 2. feud. 92. §. 3. vers. profecto infr. (14) Quia perempto jure auctoris, perimitur [illegible] successoris, ut hic, & 2. feud. 9. §. 1. tit. 9. in pr. (15) 2. feud. 11. 12. (16) Id est, fratris filio, ut tit. 9. vers. item si fratrem supr. eod. (17) Inter agnatos proximos aliquid permittitur, quod inter extraneos non est permissum, ut hic. Permissa est inter agnatos feudi alienatio sine voluntate domini, at non in extraneos. Cur permittitur? [illegible] alienatio proprie non est alienatio, sed restitutio potius feudi paterni ab initio. (18) Inclusa, ad sequentem titulum pertinent, eosque initium faciunt, ponenda ante §. 1. (19) In feudis dignitatum, stricto jure (aliud usu) non est successio, ut hic. Cur non est successio? [illegible] hujusmodi feuda vel dignitates successione non quaeruntur, sed electione & concessione principis. (20) Consuetudine scilicet & ita hoc verbum plerumque intelligitur. [illegible] (21) tit. 9. Cujac. (22) De investitura Marchiae, Ducatus aut Comitatus, & ejus successione, & retentione, Cujac. (23) Regalium dignitatum collationes, summi principis sunt. (24) In feudis regalibus dignitatem habentibus non succedit heres, nisi de novo per investituram adquirat. Goth. Hujus observantiae vestigium apud Hispanos adhuc viget. Ducalis enim dignitas nisi per Regem renovetur, non transit ad heredes, Zuarez in l. quoniam C. de [illegible]. Molin. de primogen. Hispan. lib. 1 cap. 13. num. 30. & seq. Ans. (25) [illegible] est, ut feudum regale jure successionis adquiratur. 2. feud. 55. §. 1. hoc est [illegible] hujusmodi feuda primogenitis. Quid si [illegible], quis primogenitus sit? An [illegible] admittentur ut voluit Alexander? An [illegible] feudi dominus alterutrum prout voluerit, eligere poterit ut post Bald. [illegible] Alvarottus? Quid si Rex vel Dux ante regiam vel ducalem dignitatem [illegible] filium habuerit, & alium post eam [illegible] susceperit? [illegible] consuetudine de primogenitis simpliciter, sed de primogenito Regis, vel Ducis loquatur. (26) De successione feudi Capitaneorum & Valvasorum, tit. 2, Cujac. (27) tit. 1. §. 2. tit. 8. supr. eod. (28) Id est, parentum suorum. (29) Filii, scilicet vel nepotes mortui. (30) Sobrinis. Hos patruelibus, Cujac. (31) De successione domini in feudo ejus, qui fratrem vel filiam habet, tit. 12. Cujac. (32) tit. 2. §. 2. in fin. supr. eod. (33) In feudalibus successionibus descendentes collateralibus favorabiliores, quippe descendentes ascendentibus, succedunt etiam in feudo novo: at non collaterales collateralibus, nisi hoc dictum sit. (34) tit. 8 supr. eod. (35) Frater fratri non succedit in feudo novo, nisi ita pactum sit. (36) Simile potest extendi in feudis, & sic a similibus ad similia progredi possumus, etiam in causis feudalibus. (37) d. §. 2. in pr. Cujacius sequentia addit ex manuscriptis. In his omnibus videndum est, quid actum sit inter contrahentes. Investitura enim [illegible], vel tres liberos homines, servari debet, nisi [illegible] contraria sit. Si ergo Domino & fideli placuit, ut paciscantur de filiabus, quatenus ipsae succedant, hoc quoque servandum est, & sic per pactum filiae succedent. (38) Pacto derogari potest feudorum naturae. Pacto enim potest effici ut foeminae & collaterales succedant in feudo novo. (39) Maritus non succedit uxori in feudo, [illegible]. Ita utique, illa de vir & uxor, juris civilis, locum non habet in feudis. Quod ita verum, ut etiamsi maritus una cum uxore investitus sit, et non succedat [illegible] in investitura adjectum fuerit ut succederet. (40) De successione feudi materni [illegible], Cujac. (41) Foemina interdum capax est beneficii. (42) Feudum tamen in dotem marito suo nunc dare potest: adeo ut vasallus marito servire teneatur non ipsi mulieri. [illegible] 2. feud. 29. [illegible] (43) Liberi succedunt in feudo materno, licet id in investitura dictum non fuerit: quae sententia non usu regni, sed ex aequitate obtinet. Quid filii naturales? non succedunt matri in feudo materno. [illegible] l. si qua illustris C. ad SC. Orphitianum, in feudis locum non obtinet, c. naturales in fin. si de feudo defuncti. (44) In alode tamen cognatos [illegible] excludit. (45) 2. feud. 85. (46) [illegible] (47) [illegible] (48) Regni [illegible] beneficium vocatur paternum &c. Cujac. (49) Aequitas juri stricto praeferenda. (50) 2. feud. 10. (51) A minoribus, Cujac. (52) tit. proc. infr. eod. (53) tit. 84. Cujac. (54) tit. 1. §. 1. supr. hic, etiam non habita ratione culpae, tit. [illegible] vers. si vero facta. Hodie sententia haec correcta est secundum Glossam & Doctores, ut scilicet hodie non possint minores valvasores, minimis suis valvasoribus quandocunque velint feuda auferre restituto pretio: ut nec possunt eisdem feuda auferre, sine causa cognita & convicta culpa. (55) Vel nisi bellum fecerint Romae, d. vers. si vero, id est, nisi Romam cum domino in expeditionem profecti fuerint, tit. 1. §. 3. supr. hic. (56) Beneficium non vendiderint, quidam ita legunt, vid. Cujac. (57) d. §. e. d. vers. si vero. (58) tit. 24. Cujac. (59) Qualiter capitanei vel valvasores feudo privantur, Cujac. (60) Capitanei licet improprie vel minores &c. Cujac. (61) Id est, domini. (62) tit. 5. supr. hic tit. 23. §. 1. infr. eod. 2. feud. 24. §. 2. (63) Id est, arcanum, secretum, ut 2. feud. 6 vers. rursus, & tit. 5. vers. sed aliquid mihi, tit. 24. §. 2. vers. item si delator, 3. Const. 2. Neapolit. 20. facit l. 40. ff. de poenis, l. 6. ff. de re militari. (64) Credentiam domini manifestans vasallus feudo privatur: si modo male animo & nocendi domino id fecerit, & damnum inde secutum fuerit. Idem si amicitiam cum inimicis domini vasallus contraxerit. Amicitiam intellige non simplicem, sed animo injuriae & damni domino inferendi. Unde constat hic casibus vasallum scientem non puniri. Hoc tamen inter superiores casus interesse dicitur, quod revelans domini secretum vasallus probare tenetur, se non id fecisse animo nocendi: cum amicitiam contractam cum inimicis domini, probare dominus tenetur. [illegible] Cur? non est res illicita amicitiam contrahere. (65) tit. 5. vers. item si fidelis. (66) Vel d. tit. 5. vers. similiter si dominum supr. hic 2. feud. 24. §. 2. (67) Similes culpae similem poenam exigunt. Similis autem censetur arbitrio judicis. l. non possunt 12. ff. de legib. (68) 2. feud. 24. §. 2. vers. sed quis natura. (69) tit. 15. Cujac. (70) Forum feudale varium est. Quid enim si lis inter imperatorem & civitates foederis Longobardiae fuerit? pares civitatis & Comitatus judicant: nisi imperator ipse in Longobardia sit: tunc enim potest ipse judex esse, §. si qua controversia tit. de pace Constantiae. Quid si controversia est inter capitaneos Imperatoris? soli Imperator, ut hic. Quid si inter alios vasallos? si utrique in alio feudo non controversiae ejusdem domini sint convasalli, Dominus feudi judex erit: si unum constiterit vasallum esse in alio feudo, quam contentioso, Pares curiae judices erunt: si dubium fuerit quis litigantium sit vasallus, ordinarius vel arbiter judicabit, c. si inter de lege Conrad. Si de feudo antiquo tantum inter se litigabunt, Curia, c. 1. de invest. in mar. si unus antiquum esse, alter novum & proprium asserit, pares Curiae sine domino cognoscent, c. 1. infr. an apud judicem. Si plures investituras proferent ipsi litigantes, ordinarius judex erit, §. si duo de pace tenenda. Si lis inter vasallum & non vasallum, Ordinarius c. 1. de contr. inter vas. & alium. Si inter dominum & alium non vasallum, ordinarius quoque, §. pen. de prob. al. feud. per Frid. Si inter dominum & vasallum lis est, vel de investitura, vel de amittendo feudo, vel de vi, vel de denegata justitia, pares Curiae cognoscent: nisi forte omnes ipsi domino faveant, vel nisi pares [illegible] meticulosi sint: tunc enim vel [illegible] praesidis advocetur, arg. l. illicitas 6. ff. de off. praesid. vel imperatoris. Si inter dominum, & eum quem dominus negat esse vasallum, pares quoque cognoscent, Bald. d. §. pen. Quid si citra privationem feudi criminaliter agetur ad vindictam, vel civiliter ex injuria, damno, interdicto? ordinarius cognoscet, Bald. c. c. de lege Conradi. Quid si jurisdictio privilegio, statuto, vel consuetudine [illegible] spectanda fuerit, Bald. d. §. pen. Quid in causa appellationis? superior cognoscet. Vide hic & Ravennatem. Quid? sacramenti ratione, Ecclesiasticus judex etiam in negotiis feudalibus competens judex? vid. Alvarottum §. ult. de investit. (71) Id est, primi ordinis vasallos, veluti Duces, Marchiones, Comites. (72) Judex Curiae judicabat inter convasallos de feudalibus controversiis: quo nomine Judex Curiae dicebatur, [illegible] 2. feud. 16. in fin. & 40. in fin. (73) Quando per alienationem Capitanei vel valvasores feudo privantur, tit. 10. Cujac. (74) tit. 1. & pr. & §. 1. tit. 13. supr. eod. 2. feud. 41. (75) Sine domini consensu, 2. feud. 52. 55. (76) Hodie beneficium, ut alienatum est sine consensu domini, ita statim committitur. [illegible] hic §. ad jus antiquum pertinet.

T I T. XIX.

(1) CONSTITUTIONES FEUDALES DOMINI LOTHARII IMPERATORIS, QUAS (2) ANTE (3) JANUAM BEATI PETRI IN CIVITATE ROMANA CONDIDIT OBSERVANDAS.

SI quis ex (4) militum ordine decesserit, qui de feudo investitus fuerit: ut constitutum habemus, observetur de beneficio (5), & successione, & culpis. † Si unus inculpatus (6) fuerit una de his nominatis culpis, ut habemus insertum, observetur per constitutionem domini Lotharii (7) Imperatoris, quæ est constituta tempore Eugenii Papæ ante januam beatissimi Petri Apostoli in civitate Romana per laudamentum (8) sapientum (9) Papiæ, atque Mediolani, Mantuæ, Veronæ, quæ Brenus (alias Hybernus) vocatur, & Parmæ, Lucæ & Pisæ, & Syponti, & Marchionum atque ducum vel capitaneorum atque valvasorum majorum.

Decedente milite vasallo succedit sibi filius, & nepos ex eo, & frater: quinimo & patruus si feudum sit avitum. Bald.

(Imp. Lotharius Eugenio Papæ, & universo populo).

SI (10) quis miles mortuus fuerit sine filio masculo, & nepotem (11) reliquerit, in beneficium avi (12) in patris vicem (13) succedit. Et si heredem (14), & fratrem (15) reliquerit, in beneficium patris ipse (16) succedit. Et si filius fratris mortuus fuerit, frater patris (17) in beneficium sui (18) defuncti (19) succedat (20).

T I T. XX. (21).

DE BENEFICIO FRATRIS, ET QUALITER FRATER IN BENEFICIUM FRATRIS SUCCEDAT.

Frater fratri defuncto sine filio non succedit in novo feudo. Bald.

SI quis acquisierit (22) beneficium & sine filio masculo mortuus fuerit & fratrem reliquerit: frater non succedat fratri, sed dominus (habeat) nisi (23) per investituram a domino ordinatum fuerit, *ut frater succedat fratri, si mortuus fuerit sine herede masculo: vel succedat frater fratri morienti sine filio:* vel nisi beneficium de (24) communibus (25) bonis fuerit (26) emptum (27). Vel utriusque nomine domino sciente: si insimul steterint: (28) vel (29) in hostem regis acquisierint (30).

T I T. XXI.

(31) DE FEUDO SINE CULPA NON AMITTENDO.

SAncimus, ut nemo miles (32) sine (33) cognita (34) culpa beneficium (35) suum amittat (36): si (37) ex culpis iis, vel causis convictus (38) non (39) fuerit, quas milites usi (40) sunt nominare, quando fidelitatem faciunt dominis suis: vel (41) per laudamentum (42) parium suorum: vel (43) si dominis suis (44) deservire noluerint, tunc condictio (45) causa data proponitur ad repetendum feudum, ex quo non servit domino. Nam si steterit viginti annis & ultra quod non servierit domino: nisi (46) necesse fuerit domino, feudum non amittit.

Vasallus feudo privatur alienando, cum uxore Domini concumbendo, & in pugna, cum posset eum juvare dimittendo. Bald.

SI (47) quis miles beneficium suum vendiderit (48) totum sine (voluntate vel) jussu domini sui: ut proprium beneficium amittat (49) decernimus, dominus vero habeat: vel si concubuerit (50) cum uxore domini sui, domino vivente (51): vel si in pugna suum dominum dimiserit (52), & cum eo non laboraverit (53), si potuerit.

T I T. XXII.

(QUO TEMPORE MILES INVESTITURAM PETERE DEBEAT).

Si miles intra annum & mensem post mortem domini non petat investituram ab ejus herede vel post mortem patris a domino: perdit feudum. Bart.

SAncimus, ut nemo miles (54) ultra (55) annum, & (56) mensem, vadat, ut investituram beneficii sui a filio (57), vel successore domini sui petat, vel post mortem (domini sui, vel) patris sui, vel alterius, cui succedere debet: nisi justa (58) causa intervenerit, quæ non potuerit: veluti (59) mortis (60) vel capitales inimicitiæ (61), vel infantia (62), vel justa absentia (63): & si (ut supra dictum est) non petierit, damnetur.

SI (64) quis fecerit investituram. (65) vel (66) cambium (67) de beneficio sui militis (68), sine illius consensu, cujus est beneficium: pro non (69) facto habeatur.

Miles non potest devestiri a domino sine (70) culpa, & causa cognita, & convicta, per laudamenta parium. Bald.

SAncimus, ut nemo miles (71) adimatur de possessione sui beneficii, nisi (72) convicta culpa: quæ sit laudanda (73) per judicium parium suorum, sicut supra (74) diximus. Si autem dixerit miles, quod sui pares inique judicassent, miles in possessione maneat per sex hebdomadas: & ad (75) nostram veniat præsentiam cum (76) illis, qui laudamentum (77) atque judicium fecerint, & ante nos definiemus.

T I T. XXIII. (78).

DE (79) CONTENTIONE INTER DOMINUM ET VASALLUM (80) DE INVESTITURA FEUDI.

Si inter militem vasallum & dominum contentio sit de investitura domino deficiente in probatione, vasallo possidenti defertur jusjurandum domino autem possidente, militi vasallo incumbit probatio. Bald.

SI quis miles (81) in possessione sui beneficii fuerit, & dominus investituram negaverit: miles (82) affirmet per jusjurandum, si potuerit, quod suum sit beneficium per investituram domini sui: & si dominus possederit, & miles sic dixerit, quod investitus fuerit a domino suo, & dominus negaverit: adhibeantur pares illius, & per ipsos inveniatur veritas: & si pares non fuerint, veritas inveniatur per dominum (83): quia (84) non est bonum, ut veritas denegetur.

TIT.

---

(1) De successione & culpis militis fidelis, cit. 17. Cujac. (2) Imperator etiam cum in urbe Roma est, potest legem generalem facere urbi & orbi. (3) Ad limina s. Longob. 20. in atrio, solebant eo loci Imperatores constitutiones suas promulgare, Collect. c. 7 v.
(4) Ex eorum militum ordine quos valvasores non pare solent, Ob. [illegible] 1. c. 1. (5) Lotharii constitutiones feudales, de feudorum successionibus & culpis, quibus feudum amittitur, sunt servandæ. (6) Accusatus. (7) Lotharii primi, vid. [illegible] Terr. Cujac. hic. (8) Consilium, tit. 22. §. 2. in fin. infr. hic. Auctoritatem habet majorem quod plurium consilio ac & unanimitate, arg. l. dominum 5. C. de expedit. (9) Sapientum Mediolani, atque Papiæ seu Cremonæ atque Mantuæ & Veronæ, (quæ vulgo Berna vocatur) & Trevisii & Paduæ atque Vincentiæ, & Parmæ &c. Cujac. (10) Qualiter nepos ex patruus succedant in feudo avito, cit. 18. Cujac. (11) In successione feudi antiqui seu paterni, primo vocantur descendentes, filius, nepos, deinceps vero, his non exstantibus, collaterales. (12) Id est, in avitum beneficium. (13) Et ita nepos patris vicem repræsentat, sive solus sit, ut hic, sive cum patruis concurrat, 2. feud. 11. (14) Id est, filium vel nepotem masculum. (15) Filius patruo præfertur, ut hic, & cit. 10. 2. in fin. supr. hic. (16) Filius scilicet. (17) Id est, patruus. (18) Id est, avitum. (19) Id est, quod erat delatum fratris filio. (20) Quando frater fratri succedat in feudo. (21) cit. 19. Cujac. (22) tit. 8. in fin. supr. hic, de successione fraterna ac novi feudi. (23) Prima exceptio, 1. feud. 2. §. 2. 2. feud. 12. (24) Feudum emptum proprio nomine ex communibus bonis commune est, quod repugnat l. Titium 47. §. altero 6. ff. de admin. tut. Cur tam vario? Præsumitur sciens dominus, fratribus inter se communibus vasallis feudum quasi socius dedisse, partim quia fratres ipsi simul vivebant, partim quia de communibus bonis emebatur. Hinc commune negotium tanquam e socio, gestum ex parte videtur, nisi forte ipsius emptionis tempore, emptor nominatim protestatus fuerit sibi uni caveri feudumve emi, Bald.
(25) Secunda exceptio a. cit. 7. 12. in fin. (26) Feudum emi potest, tit. 7. 16. supr. hic. (27) Tertia exceptio, vid. d. tit. 12. (28) Quarta exceptio, Hic enim casibus quatuor frater fratri non succedit in feudo novo. (29) Feudum pecunia adquiri potest.
(30) Communibus armis, d. tit. 16. (31) Tit. 20. Cujac. (32) An idem in non milite idem, nam quæcunque in feudis constituuntur de milite, locum habent in non milite vasallo: nisi diversitatis ratio inter militem & alium vasallum prostratur, c. 2. infr. tit. 3.
(33) Miles ipso jure feudum non amittit, sed causa cognita, vel convicta, tit. 18. § 2. infr. hic, non sine culpa, tit. 7. supr. hic. (34) Quo nomine etiam commissi feudi criminalis [illegible], Hotom. (35) Feudum vasallus non amittit, nisi causa rationabili cognita & convicta, ut hic, sic privilegia sine causa auferri non possunt. Alvar. l. ult. C. de divers. præd. urb. lib. 11. (36) Sententia hic requiritur quia privandus dicitur, l. inferius 10. C. de sacros. eccles. l. eius 10. ff. de jure fisci, alias si ipso jure privaretur, sententia non esset necessaria ad ipsius pœnæ effectum, sed ad executionem tantum, ut multa notat Ravennat hoc loco: vid. c. pro humani de homicidio in 6. & c. secundum leges de hæreticis in 6. (37) Sed si, ita emendo dispunctis etiam negativa & duabus distinctivis: quæ sequuntur, ut mox dicam. (38) Ad convincendum vasallum quinque testes necessarii sunt, infr. quot testes sunt necessarii. (39) Hanc negativam expungo, eo sensu, Miles sine culpa beneficium non amittit, sed si laudamento parium convictus fuerit, in juramentum fidelitatis commisisse, puta si dominis suis deservire noluerit, tunc condictio causa data proponitur ad repetendum feudum. (40) 1. feud. 5. c. 21. in fin. infr. (41) Hanc particulam expunga.
(42) Id est, judicium, tit. 22. in fin. infr. hic. (43) Puta si, ita legendum censeo.
(44) Petentibus scilicet feudum 24. §. 1. verf. vasallus. & §. 7. eis. 27. §. 1. infr. hic tit. 28. §. 3. Facit leo 13. ff. de operis libert. (45) Condictio causa data, vel ob causam, causa non secuta datur domino, ad feudum repetendum, si vasallus debitum servitium præstare recusaverit, l. si donaturus 1. ff. de condict. causa data. Qua de re vide plura hic apud Lauderum. (46) d. § 7. sufficit voluisse, licet non servierit. (47) Quot modis miles beneficium suum amittat, tit 21. Cujac. (48) Vid. 2. feud. 13. (49) Quid si post culpam scienti prudens amice cum vasallo dominus vixerit? feudo non privabitur vasallus: adde l. 11. infr. de injuriis. (50) tit. 5. & 17. supr. hic. (51) Non igitur idem si cum ejus vidua? Imo idem fuerit. (52) l. c. & 16. 2. feud. 24. §. 2. (53) Impotentia fortuna & magna non adjuvante dominum vasallus excusatur, nisi eam vitio suo sibi accersiverit. Ceterum clamore saltem juvare debet, l. cum domino 16. ff. ad SC. Silan. (54) Miles investituram petere debet intra annum & mensem, ut hic, alii vasalli non milites intra annum & diem, c. 2. §. præterea infr. de prob. alienatione feud. per Frider. (55) Hoc tempus currit scienti, non ignoranti, quippe ignorans non privaretur nisi ignorantia esset crassa & supina. (56) Et diem vadat, Cujac. Hotom. arg. 2. feud. 24. 17. in fin. & 13. in supr. & ita legendum est 2. feud. 20. (57) A quibus investitura renovationem vasallum petere oporteat.
(58) 2. feud. 22. in fin. l. 1. C. quibus ex causis majores. (59) Causæ justæ non petitæ investituræ vasallo hæ sunt, mors, inimicitiæ capitales, infantia, justa absentia, ut hic, vel si quo similis. (60) Adde l. 1. §. 1. ff. si quis cautionib. l. 9. l. 20. ff. de procurat. l. 10 ff. de sponsalibus. (61) l. c. in fin. l. 14. l. 41. §. 4. in fin. ff. de procurat.
(62) Adde l. 19. ff. de procurat. (63) l. a. l. 13. ff. de procurat. (64) De investitura quam facit dominus sine consensu fidelis, tit. 22. Cujac. (65) Investire per alium de feudo vasalli dominus non potest sine consensu ipsius vasalli. (66) Permutare feudum vasalli, eo ignorante & non consentiente, dominus non potest, adde l. non debitum 1. C. de solutor. l. 7. C. de transact. (67) Id est, permutationem, tit. 1. §. 7. supr. hic.
(68) Et vasalli. Militis enim nomine significatur vasallus, & magis domino anponitur quam pagano, in pr. hujus tit. supr. hic, & 2. feud. 10. (69) Pro infecto habetur, quod sit contra consuetudinem feudalem. Quid? dominus alienans feudum vasalli, invito vasallo, non feudum amittet: quemadmodum amitteret vasallus, si feudum alienasset invito domino! Baldus negat: cum privatio vasalli sit inducta illo casu propter nullitatem alienationis.
(70) Ut miles fidelis de possessione feudi non spolietur sine culpa, tit. 23. (71) Id est, vasallus, ut supr. (72) Divi tit. 21. supr. hic, id est, nisi convictum & per sententiam condemnatum. Ita vasallus privari possessione sui feudi non potest, nisi convictus & sententia damnetur: a qua tamen sententia appellare vasallus potest intra sex hebdomadas, eo intra manere in possessione feudi. (73) Id est, definienda, probanda. (74) d. tit. 21.
(75) Appellari, omisso medio, ad imperatorem in feudis non potest, l. imperatores 21. ff. de appellat. (76) Appellationis judicem adire primus judex non cogitur, satis est enim ei apostolos dari, l. 1. ff. de libellis dimissor. hic autem primus judex, qui sententiam dixit, judicem appellationis adire debet, quod speciale est in materia feudi. (77) Id est, judicium, ut hic. & tit. 18. & 20. supr. hic. (78) tit. 24. Cujac. (79) Si dominus investituram feudi negaverit, cum fidelis est in possessione feudi, Cujac. (80) De origine verbi vasalli vid. Petr. Heig. a. 2. q. 28. Anf. (81) Idem in quolibet vasallo. (82) Juramentum defertur vasallo possidenti, cui controversia fit investituræ. (83) tit. 7 §. 4. supr. hic. (84) Id est, imitate id quod verum sit ex animi sui sententia, vasalli & domini possidere debent, quoties eis defertur jusjurandum.

T I T. XXIV. (1).

(2) QUEMADMODUM FEUDUM AD FILIAM (3) PERTINEAT.

Vasallo defuncto sine liberis, filia non succedit in beneficio patris. Bald.

SI quis sine filio masculo (4) mortuus fuerit, & reliquerit filiam: filia non habeat beneficium (5) patris, nisi (6) a domino redemerit (7). Si autem dominus ei dare voluerit propter servitium & amorem patris: non (8) revocetur (9) ab ullo ex parentibus (10) suis, neque damnetur.

T I T. XXV. (11).

(12) QUIBUS MODIS FEUDUM CONSTITUI POTEST.

Feudum sine investitura constitui non potest. Bald.

SCiendum est, feudum sine (13) investitura nullo (14) modo constitui posse, etiamsi domino jubente (15) quis alicujus rei nomine feudi possessionem nanciscatur, & teneat: licet tamen possessionem taliter adeptam, dum vixerit, quasi (16) feudi nomine retinere: herede ejus in hoc jure nullo modo ei succedente (17).

SI (18) dominus, qui investivit, forte sit clericus (19), & contigerit, ut ante moriatur, quam vasallus possessionem feudi nancisceretur: exinanitur (20) feudum, quod generaliter in omnibus clericis, qui feudum dant, observatur.

T I T. XXVI. (21).

SI (22) DE INVESTITURA INTER DOMINUM ET VASALLUM LIS ORIATUR.

SI inter dominum & vasallum lis oriatur de investitura feudi, domino se. investituram se fecisse negante: si (23) testibus res probari non poterit, possessoris (24) sacramento res decidatur. † Idem (&) in eorum successoribus (25) observatur. † Si vero testes interfuerint, & eos vasallus ad (26) testimonium vocaverit (27), eorum testimonio cum sacramento (28) credatur. Testes (29) vero sint pares (30) ejus, & (31) qui ab eodem domino feudum teneant: qui si tempore investitionis absuerint, etiam extranei (32) sunt recipiendi, qui etiam (33) si veritatem celare voluerint, forte amore (34), vel pretio, vel alia qualibet ex causa, a comite (35), vel a populo (36), jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicant, nec vera scientes (37) tacebunt. His enim non cogentibus (38) eos, vasallus cum ipso domino ad (39) imperatorem (40) ire festinet: eique causam intimet: & quod Imperator inter eos judicaverit, observetur. Si autem se venturum, vel nuncium missurum vasallus promittat: ex quo promiserit, usque ad annum quiete possideat. Si vero ad regem non venerit, vel (41) non miserit intra annum, domini (42) sacramento causa finiatur. Et si testes sacramento jam dicto præstito se non interfuisse dixerint: domini sacramento quæstio terminetur. Hæc omnia etiam in clericorum personis locum habent: præterquam quod de personis testium dictum est. In (43) clericorum feudo pariter accipiuntur pares, & extranei: hoc ideo, quia cum clerici quosdam de feudo investiunt, sæpe absconse (44) & sine (45) præsentia suorum (46) confratrum (47) hoc facere student.

Orta contentione inter dominum & vasallum, si vasallus dicit, se vel patrem suum investitum, debet probare per testes saltem duos suam intentionem. Bald.

§. 1. Si quis se vel patrem suum ab aliquo defuncto, vel patre ejus, de feudo investitum esse contenderit: nisi per duos (48) pares de domo (49) ipsius domini probaverit quod intendit: vel etiam cum pares absunt, per alios (50) idoneos duos testes: tunc in electione domini est, utrum velit jurare cum duodecim (51) sacramentalibus, illum, qui feudum quærit, per se, vel patrem ejus, si de hoc quæratur, de ipso feudo investitum non fuisse. Quod si jurare noluerit, actor juret cum duodecim sacramentalibus, se, vel patrem suum investitum fuisse. Quod si jurare noluerit: qui convenitur, est absolvendus. Secundum enim morem Mediolanensium hæc sacramenta præstanda sunt, tam a filiis (52) actoris, vel rei, quam ab ipsis principalibus personis. Si autem aliquis in possessione (53) feudi sit, de quo dominus dicit eum investitum non fuisse: tunc sine probatione ulla testium debet solus jurare se, vel patrem suum fuisse investitum. Hæc autem sunt ita tenenda, si (54) per unum (55) annum sciente domino, & non contradicente in possessione [feudi] permansit. Alioqui justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum inique possessionis perjurio quandoque domino in possessione damnum afferat.

T I T. XXVII.

DE FEUDO DATO IN VICEM LEGIS COMMISSORIÆ (56) REPROBANDO (57).

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Baldus.

SI (58) quis obligaverit aliquam rem pignori eo (59) pacto, *ut* (60) *si statuto tempore pecunia soluta non fuisset, res esset creditoris, & tam pro feudo habeat*, potest debitor quandocunque (61) pecuniam solvendo, pacto non obstante pignus recuperare: Feudum enim non (62) sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini adquirendum est (63).

SI (64) quis investierit aliquem de (65) feudo sui militis, viri (66) Placentini prorsus asserunt hanc investituram non aliter valere, nisi eo consentiente, cujus erat feudum. Mediolanenses & Cremonenses nihil distare asseverant, utrum eo sciente, vel ignorante, dummodo, eo vivente, nullum detrimentum de feudo suo sibi contingat. Hoc autem dicendum est de eo milite, qui feudi successores non habet.

T I T. XXVIII. (67).

(68) DE USU MEDIOLANENSIUM SECUNDUM QUOSDAM.

Filia militis dicenti patrem investitum de pignore & xxx. annos nomine feudi possedisse, defertur jusjurandum. Jacob. de Fel.

QUidam obligaverat terram quandam suo militi: deinde cum filius [sui] domini longum post tempus pecuniam offrendo pignus liberare

(1) Tit. 25. Cujac. (2) Ut filia in feudo paterno non succedat nisi fuerit investita. Cuj. (3) tit. 1. §. 2. (4) Filio vel nepote, vel deinceps. (5) Feud. novum, ut notat Petrus de Cervo, Baldus, [illegible], Ardizo, Odofredus: sed tamen Pileus & Helvidianus hunc locum de paterno & antiquo interpretantur: & Baldus quidem de feudo quod vasallus pro se & heredibus suis masculis & feminis recepit. (6) tit. 8. in fin. supr. eod. (7) Relictu anni vel [illegible], id Galli *relief* appellant: adde 2. *feud.* [illegible] Alii interpretantur, nisi meruerit operis [illegible]. (8) Investire filiam vasalli in feudo novo dominus potest invitis agnatis.

(9) Imo revocatur, tit. 8. *supr. eod.* Solve, revocatur, si agnati non consenserint, 2. *feud.* [illegible] si consenserint, 2. *feud.* [illegible] vel dic, investiri posse in feudo novo, non in antiquo. Probare enim casu non succedunt agnati. Atqui nullum videtur dubium, ut possit [illegible] vasalli dominus investire in eo feudo, quod ipse mortuo vasallo habiturus sit invitis vasallis. Quid? num dicemus, [illegible] feudum [illegible] ut possit, extantibus vasallis agnatis, ejus filiam investire? An potius dominum non posse agnatis extantibus filiam vasalli investire, nisi [illegible], de quibus hic agitur? An hoc dicemus filiam investitam, vivente patre? An invitis agnatis investiri posse, si feudum ab ejus patre adquisitum, pro se, & heredibus suis etiam feminis? (10) Id est, agnatis. (11) Feudum sine investitura non constituit. Cujac. (12) tit. 26. Cujac. (13) Feudum (ut habeat propriam naturam feudi) sine investitura constitui non potest. Ideoque si non præsente curia, dominus jusserit aliquem possessionem alterius rei prehendere feudi nomine, feudum rectum non erit, ut ad heredes descendat. Hujusmodi jussus non est investitura, [illegible] apprehensio rei etiam voluntate domini facta rectum feudum non inducit. Quid si coram curia id jusserit? [illegible] pro investitura habebitur, Ravennas. Quid si per annum passus sit dominus vasallum possidentem, & ab eo servitia receperit? Investitum vasallum recte videri ait, c. 1. infr. de contr. [illegible] feudi. Quid si sine servitiis 30. vel 40. annis possederit? rectum feudum nascitur: & ad heredes descendit, c. si quis infr. si de feudo fuerit controversia. Quid si domini jussus intervenerit, nullis pares habentis? Baldus negat recte feudum fore: Contra Alvarotus, rectum fore ait: Ravennas & Laudensis cum agnatis rectum fore putant, si hujusmodi jussus a principe intervenerit, arg. l. omnimodo 26. C. de testam. l. pen. C. de don. inter virum. Quid, si domini jussus in brevi tantum aliquo scriptura insertus fuerit? rectum fuerit feudum: par enim [illegible] parium, & testati, cap. 1. infr. quid sit investitura. (14) Imo aliquo, 2. feud. 24. §. 4. & tit. 25. solve, ut infr. eod. Constituitur & acquiritur successione, c. 1. infr. de feud. cog. & præscriptione, c. si quis infr. si de feud. fuerit contr. (15) Absentibus scil. paribus, alias si præsentibus id jubeat, jussus pro investitura cedit, ut d. tit. 25.

(16) Quasi feudum non transit in heredem. (17) Nisi præscripserit spatio 30. ann. ut d. §. 4. Goth. Quia si provocaverit ad Imperatorem, annum habet ad appellationem prosequendam, auth. ei qui C. de temp. appellat. & consequenter per unum annum quietam possessionem [illegible], ut pendente appellatione nihil innovetur, Alvarot. hoc num. [illegible] Ans. (18) Feudum a clericorum morte domini clerici perimi, tit. 26. Cujac. (20) Sed ut de bonis Ecclesiæ investierit, non propriis. Hoc enim casu comparatur laico, c. 1. infr. de clericis.

(20) Imo non exinanitur, successores enim investitionis possessionem tradere coguntur investito, c. feud. 26. infr. eod. Solve. Cogantur utique si clericus, vel de jure, aut ecclesiæ bonis investire solitus investituram fecerit, d. tit. 26. non si de clerico, ut hic, & tit. 1. supr. eod. (21) tit. 28. (22) De contentione investituræ feudi inter dominum & vasallum, Cujac. (23) Probationibus aliis deficientibus [illegible] possessoris juramento, si modo possessio præsumptione aliqua juvabitur, veluti si possessor anno, nec vi, nec clam, nec precario, quiete & libere possederit. (24) tit. 32. [illegible] eod. (25) Successores jurare possunt de investitura suo auctori facta, ut hic, & §. 1. infr. eod. si modo facti veritatem nosse possunt: non alias. l. videamus 4. ff. de in litem jurando. (26) Testes citandi sunt: alios non citati testimonium non valet, adde Bart. in l. post legatum 5. §. his verba 12. ff. de his quæ ut indignis. (27) Etiam invitis testimonium exigitur. (28) Testibus plerumque non creditur nisi juratis, ut hic, vid. l. 9. C. de testibus. Sociorum regula testes non inveniri ait. (29) Testis pro domino vasallus esse potest, in negotio ut hoc feudali, ut hic. Quo jure? quia nec prohibitus est jure? ideo admittendus, l. 3. ff. de testibus.

(30) Id est, convasalli. (31) Parium definitio: Pares sunt qui ab eodem domino feudum tenent. (32) Extranei (paribus curia absentibus) testes investituræ esse possunt: ita testibus, [illegible] absentibus, aut deficientibus, extranei admittuntur, adde l. consensu 8. C. de repud. (33) Testis, etiam si veritatem amore, pretio, vel alia causa celare voluerit, jurare & testimonium dicere cogetur, ut hic, unde colligunt admitti etiam testimonium ejus, qui pecunia accepta testimonium mitten dicere noluit. Præterea falsum testem eum non videri, qui [illegible] rei gestæ veritatem amore, pretio, vel alia simili causa celaverit, custus tamen a judice juraverit & testimonium dixerit. Quid si post juramentum [illegible], vel aliud reticeat? testimonium vitiatur, ad hunc locum vide Sorhuni regula Testium [illegible].

(34) Vid. l. 3. ff. de testibus. (35) Id est, judex ordinarius. (36) Propositum Cujacius ita hunc locum emendat. Est autem propositus [illegible], & [illegible] comitis. (37) Se scientibus, Cujac. ut est infr. 2. feud. 9. me sciente. (38) Testes producti coram arbitro, possunt & debent cogi per judicem ordinarium ad indicandum & testimonium perferendum.

(39) tit. 32. in fin. infr. eod. (40) A denegata justitia, aut judicem quasi denegante, non tantum appellatur superior judex, sed princeps etiam adiri potest, ut post Bartolum, Baldum, Angelum notat Ravennas. (41) In causis feudalibus etiam ante litem contestatam, sententiam [illegible] dies posse hinc colligit Ravennas: ut in causa appellationis, l. ult. §. illud C. de temp. et appell. (42) Possessio nota vasallum non juvat, nisi legitime probetur: ea enim neglecta, juramento domini fides habetur, ut hic. (43) Testes in clericorum feudis aquo jure admittuntur pares curiæ & extranei, Quid ita? Clerici clam sæpe faciunt suas investituras. (44) Clericorum investituræ alias ut sæpius occultiores. (45) Quid? possumne clerici sine agnatis non præsentibus, sed [illegible] prorsus [illegible] & pactis vasalli feudum apertum, conferre, vel emphyteutia? possunt. (46) An & seipsum investire de re ecclesiastica, aut feudo suo Ecclesiæ aperto, prælatus potest? non potest. Bald. & Decius hic. (47) Capitali. (48) l. 12. ff. de testibus. Testes duo sufficiunt ad investituram feudi probandam. (49) Qui & pares domus. (50) Extranei.

(51) Vid. tit. 28. infr. eod. (52) Dixi supr. eod. in princ. (53) tit. 32. supr. eod.

(54) Imo aliud tenendum est in hac ipsa hypothesi: quippe juramentum vasallo possidenti non prius defertur quam longa possessione sit munitus 2. feud. 13. in fin. anno autem uno, de quo hic, non acquiritur longa possessio, C. de longi temp. præscript. (55) Possessio in feudis præsumptionem pro vasallo tunc inducit, cum vasallus in possessione feudi fuerit per annum, quiete, & ex investitura: domino sciente & non contradicente. Unde notant, Titulum hoc præsumi ex sola annali patientia, cum præsumptione investituræ. (56) 2. feud. 12. §. 4. l. ult. C. de pact. pignor. (57) Feudum lege commissoria, vel sub pacto commissorio constitui non potest, ut hic, proinde prætexto id genus pacto, potest dominus nihilominus debitor rem suam revocare, restituto emptori vasallo pretio. Ut in pignore, ita in feudo pactum hoc commissorium reprobatum est, l. 3. C. de pactis pign. Quod si pactum hoc [illegible] commissoriæ [illegible] ex intervallo adjectum est? valere existimatur, l. 2. C. de pactis pign. l. Callimachus 15. ff. de [illegible]. Quid? in castro pignori accepto, potestne creditor uti jurisdictione? Vid. l. si Alexander 24. in fin. ff. de pign. act. (58) tit. 29. Cujac.

(59) Quid si ita convenerit cum pignoris ullam mentionem, ut nisi statuto tempore decem mihi solveris, Tusculanum prædium meum sit: aut feudum habeas emptum justo pretio? valebit utrumque pactum, l. ult. ff. de contrah. empt. l. si fundus 16. in fin. ff. de pign. Bald. Alvar. Ravennas. (60) Formula legis commissoriæ notatur, l. 2. ff. de lege commissoria, l. 3. C. de pactis pign. (61) Etiam post triginta annos. Nam jus offerendi pretii, debitori potestatis & facultatis jure competit. Atqui juri seu facultati non præscribitur. Quid si debitor in mora luendi pignoris sit constitutus fuerit? præscribitur jus offerendi, nisi eo tempore non expectato, l. si convenit 4. ff. de pignor. act. (62) 2. feud. 13. in fin. infr. eod. Imo, feudum interveniente etiam pecunia potest adquiri, tit. 1. in fin. 2. 26. 24. in pr. supr. eod. 2. feud. 12. Solve: pecunia adquiri non potest, eo contractu, qui jure sit reprobatus: alias justo contractu, feudum pecunia numerata adquiri potest. (63) Et merito, cum feudum originem ex beneficio & amicitia habeat. (64) tit. 9. Cujac.

(65) tit. 1. supr. eod. (66) De feudo vasalli viventis invito potestne dominus alium quendam investire? Placentini præcise negant: Mediolanenses & Cremonenses adhibita distinctione, putant id feudum etiam conferre posse, dummodo nullum præjudicium fiat ipsi vasallo viventi, aut ejus successoribus, eo mortuo, hoc est, putant feudum alienum posse in diem & sub conditione conferri, ut hic. Atqui pactum futuræ successionis injustum est, l. ult. C. de pactis? hoc pactum non est de futura successione, sed potius de jure caduci, quod collatum est in id tempus, quo nullum jus in ipsum feudum tertio alicui sit. (67) tit. 31. Cujac. (68) Si dominus feudum militi suo obligaverit, Cujac.

jurare voluisset : filius militis contendebat patrem suum a domino suo defuncto de prædicto pignore investitionem (1) feudi accepisse. Unde viri prudentes Mediolanenses interrogati laudaverunt (2), in electione filii militis esse, cum XII. sacramentalibus (3) jurare (4), patrem suum vel se, a domino suo per investituram prædictam terram tenuisse : ita ut per (5) XXX. (6) annos contestatio pignoris a (7) parte domini adversus ipsum, vel patrem suum facta non fuisset. Si autem ipse jurare noluerit, filius (8) defuncti domini necesse habet jurare cum duodecim sacramentalibus, defunctum militem inde per feudum investitum non fuisse. Quod si ita jurare recuset, investire ipsum filium militis domini filius de jam dicta terra per feudum debet.

(1) Id est, investituram. (2) Id est, responderunt. (3) tit. 4. §. 2. tit. 26. supr. eod. (4) Imo in electione ejus non est jurare, cum eius juramento credi lex vetet, tit. 31. supr. eod. Solus; Lex vetat possessori afferti pignoris juramentum deferri, l. tit. 11. nisi sit munitus triginta annorum præscriptione, ut hic. (5) Feudum non intelligitur constitutum, nuda receptione servitiorum; nisi servitia sint recepta longissimo, hoc est triginta annorum spatio; & quidem continuo sine interruptione ulla. (6) Adde 2. feud. 24. §. 4. infr. eod. (7) Feudum præscriptione adquisitum, transit etiam ad heredes. In ea præscripta jure feudi locum habet successio: quia præscriptio veritati exæquatur, l. 2. C. de juvis. & aqu. (8) tit. 26. in pr. & §. 2.

OBERTI DE ORTO
DE FEUDIS
LIBER SECUNDUS.

TIT. I.

DE (1) FEUDI COGNITIONE.

Causæ generaliter aut deciduntur jure Romano, aut Legibus Longobardorum, aut consuetudine: sed causæ feudales deciduntur consuetudine. Bald.

OBertus de Orto Anselmo [filio] suo [dilecto] salutem. Causarum (2), quarum cognitio frequenter nobis committitur, aliæ dirimuntur jure Romano : aliæ [vero] legibus Longobardorum (3) : aliæ autem secundum regni consuetudinem, quæ quanquam sint variæ, & quanquam secundum diversorum locorum, aut curiarum mores sint diversæ, nec breviter possint dici, neo hoc libello facile comprehendi : usum tamen feudi, qui in nostris partibus obtinet, prout possibile est, exponere tibi necessarium duxi. In judicio etenim, quod de feudis agitur, illud legibus nostris contrarium dici solet. Legum autem Romanorum non est vilis autoritas : sed non adeo vim suam extendunt, ut usum (4) vincant, aut mores. Strenuus autem legisperitus, sicubi (5) casus emerserit, qui consuetudine (6) feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta.

SCiendum (7) est autem feudum, sive beneficium nonnisi (8) in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis, quæ inter mobilia (9) connumerantur (veluti cum de camera (10), aut de cavena (11) feudum datur) posse consistere : ac feudum neminem posse acquirere, nisi (12) investitura (13), aut successione (14).

TIT. II. (15).

QUID (16) SIT INVESTITURA.

Investitura alia propria, ut possessio: alia abusiva, ut quando hasta, vel aliud corporeum porrigitur vasallo a domino pro investitura. Bald.

INvestitura quidem proprie (17) dicitur (18) possessio, abusivo (19) autem modo dicitur investitura, quando hasta, vel aliud corporeum (20) quidlibet porrigitur a domino [feudi] se investituram facere dicente : quæ (21) siquidem ab illo fiat qui alios (22) habet vasallos, saltem coram duobus (23) ex illis solenniter fieri debet : alioqui, licet alii interfint testes, investitura minime valeat (24). † Si enim domino adhuc in possessione constituto, an facta sit investitura, quæratur: non debet probare nisi per pares curtis illius domus, vel per publicum instrumentum, a tribus vel a duobus paribus confirmatum. Nam si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum fit : tunc qui probare desiderat, pares curiæ illius, qui interfuerint, offerat, qui si denegaverint, forte corrupti (25) odio vel gratia seu pretio, & dicant se non interfuisse, cum investitura facta fuerat, vel non reminisci (26) : tunc domino cogente jurent tactis (27) sacrosanctis scripturis, *quod hujus rei veritatem nesciant*, & tunc actor ad alios producat pares, aut jurisjurandi domino detur electio : ut pro iste juret investituram factam non esse : aut sacramentum vasallo referat : & ille aut juret, aut acquiescat. Quod si jurare pares aliqua ex causa recusaverint, nec (28) dominus eos jurare compellat : licet vasallo etiam per extraneos probare investituram. Testibus vero deficientibus jurisjurandi electio domino detur.

Vasallo possidenti feudum cavenæ, non opus est probatione: sed aut juret, aut referat. Bald.

§. 1. Si vero vasallus (29) quidem possideat, vel si feudum cameræ (30) aut cavenæ, in duabus seu tribus (31) acceptionibus quietis, quasi (32) possideat : dominus autem feudum negans esse rem suam petat : vel quod de camera vel de cavena bis (33) vel ter (sicut diximus) jam solutum est, deinceps solvere renuat : tunc non est opus probatione : sed possidenti data electione, aut juret suum esse feudum rectum (34), aut (35) domino referatur jusjurandum. † Si (36) autem investitura ab eo, qui vasallos non habebat, dicatur facta : tunc per quoslibet idoneos (37) testes (38), aut per publicum instrumentum probari potest : aut inopia probationis emergente, res decidatur per jusjurandum.

Contentione orta inter dominum & vasallum de pactis appositis inter eos præter conditionem feudi vel naturam, domino quidem incumbit probatio: eo autem in probatione deficiente, vasallo defertur jusjurandum. Baldus.

§. 2. Præterea si aliquis tenor præter (39) communem (40) feudi rationem in investitura a domino dicatur intervenisse : vel si dicatur feudum sub tali conditione (41) dedisse, *ut vasallus in festivis diebus vadat (42) cum uxore sua ad ecclesiam :* omni facultate probandi domino adempta, habeat vasallus potestatem defendendi se per sacramentum.

† Item si vasallus [per] pactum speciale contra feudi consuetudinem allegat, velut (43) *de filiarum* (44) *successione :* liceat ei terorem, si potest, sicut investituram probare, quod si in probatione defecerit, vel cessaverit : concedatur domino hoc denegare jurejurando præstito.

TIT.

(1) De feudis sive eorum consuetudine Mediolanensi, vid. Cujac. (2) Causæ feudales deciduntur, vel jure Romano, vel Longobardo, vel consuetudine regni. Quo ordine? mox dicitur. (3) Longobardæ libros authenticos esse hinc colligitur. (4) Consuetudines feudales vincunt leges Romanas, ut hic. Consuetudini standum est, quidquid disponat jus commune, Duenas. regula 101. Est enim domina rerum, ex. Gell. 33. sequenda velut altera lex, Rolandus 1. cons. 4. Statuto compositorus. Rimin. 2. cons. 200. pacto, Boer. decis. 109. Rimin. 2. cons. 181. veritati, Decius cons. 494. facit de illicito licitum, Glos. in c. cum nobis Extr. de simonia, ligat minores. Boerius decis. 80. pupillos. Boer. decis. 23. furiosos, mente captos, l. sive 12. §. Latinus e. ff. de adm. tut. licet enim proprio non possint, alieno tamen consensu diluuntur, Jas. in l. de quibus ff. de leg. adde quæ scripsi ad l. 2. C. quæ sit longa consuet. (5) In feudalibus negotiis dirimendis spectanda est primum consuetudo si extat; deinde ad similes casus consuetudine feudorum expressos fit extensio, c. 2. de feudo Marc. Post, ad legem scriptam, si quæ extat, recurritur, ut hic, quæ si non extat, ad legem similis recurrendum, arg. l. non omnes 1. §. a Barbaris e. ff. de re militar. (6) Consuetudo intelligenda est, quæ præscripta: aliter non præscripta, non tam consuetudo quam voluntas ejus inducenda dici potest, c. Cum omne de elect. (7) In quibus rebus feudum consistat, tit. 1. Cujac. (8) Feudum non consistit nisi in re immobili, vel quasi immobili. Quid ita? rerum quæ usu consumuntur, proprietas est penes accipientem. Atqui feudi proprietas penes dominum jure feudorum esse debet. Quid in nominibus vel reditibus, quæ nobis perpetuo debentur, num possumus alii feudum constituere? Possumus: Bald. hic. Ad & in immobili, cui res mobiles sint quædam adnexæ? Possumus quoque. Ramonet. (9) l. 14. C. de sacrosanct. Ecclesiis. Novell. 7. & 200. c. 3. (10) Id est, cum ex ærario, vel arca domini vasallo assignatur stipendium certum, tit. 2. § 1. (11) Vel de Cavena, id est quotidie ex cellario domini, vasallo præbentur annona. Utrumque feudum de Camera scilicet & Cavena in parte domini est. Proprium feudum est extra curtem & consistit in prædiis.

(12) Imo & præscriptione & traditione sine investitura, tit. 26. §. 4. infr. eod. 1. feud. 23. supr. eod. & culpa alterius vasalli possidentis. (13) Vid. tit. 2. infr. eod. (14) Vid. tit. 11. infr. eod. (15) tit. 1. Cujac. (16) De investitura feudi, Cujac. (17) Propria investitura quid. (18) Investitura propria, apprehensio est corporalis possessionis feudi: impropria, abusiva & ficta, sine corporali possessione ipsius feudi. Fit verbis tantum, quibus tamen symbolum aliquod corporeum adjungi solet: fit denique his duobus concurrentibus nudis verbis & symbolis interventu: puta hunc in modum: Ego investio te cum hoc annulo vel hac hasta, hoc enim investitura feudi possessio non prehenditur, sed jus possessionis ipsius adipiscendæ & intrahendæ propria autoritate adquiritur. (19) Abusiva investitura. (20) Puta vexillum, baculus, gladius, virga, annulus, Galli parreio, & sedon. (21) Investitura propria coram duobus saltem testibus, iisque paribus Curiæ (si modo sint pares investitores habeat) fieri debet: deinde inducendus est investitus in possessionem ipsam feudi. Hac si deferrint, nulla nascitur inde obligatio. Quid si pauciores aut nulli pares sint? possunt extranei admitti, §. 1. vers. si autem infr. eod. (22) Hi dicuntur pares curtis, infr. eod. curiæ, domus, de domo domini, 1. feud. 24. in princ. & §. 1. (23) d. § 1. Quid? testes inde summe ad investituram novam citandi? Alvarotus post Baldum putat citandos, nisi longissime absint. Ravennas putat expectandos, cum hac investitura sit voluntaria & jura contraria pertineant ad eos casus quam celeriter expedire sit necesse. Quid si citati adesse nolint? actus nihilominus valebit, Bald. Quid si unus tantum Par Curiæ sit? & hic quoque citandus erit. (24) Cur ita? ne quid fraudis excogitetur ab extraneis, qui non sunt ita noti domino. (25) l. 1. feud. 24. vers. testes supr. eod. (26) Testis, qui dicit se non in præsenti meminisse, & sequenti post die dicit se reminisci, neque suspectus, neque falsus, neque varius est.
(27) Adde tit. 9. infr. eod (28) Quid? qui non cogit pares ipsos jurare ac testimonium dicere dominus, num feudo privatur, quasi denegare jure vasallo actori? Glossa ita putat, Baldus negat. Alvarotus arbitrarium facit; hoc est, id relinquit arbitrio judicis.
(29) Superiore casu dictum est de domino possidente. (30) Vid. tit. 1. in fin. supr. eod.
(31) Facit tit. 41. vers. inde etiam dicitur infr. eod. l. 1. C. de Adsessoribus & quæ citat ad l. 12. C. de pact. hoc tandem docet: usum pro possessione esse, si quis bis terve annonas ex cellario domini perceperit. (32) Jura quasi possidentur. (33) Possessio feudi propria, & vere continuata per annum domino sciente & patiente, & servitia recipiente tanquam a vasallo, præscriptionem inducit pro vasallo, ut fides ejus juramento habeatur, ut hic. Quid si rusticos bis terve in anno par caponum dederit nobili; num perpetua pensitatio inducetur? Non inducetur, v. l. 12. C. de pactis, l. cum de in rem vers. e. ff. de usuris, ut ait Baldus, locum non habet in mulieribus & rusticis. (34) Feudum rectum dicitur, cujus possessio justa est, ut hic, & tit. 31. 33. 83. 41. infr. eod. (35) Jurare vel referre jusjurandum potest vasallus debet. (36) Pars altera divisionis propositæ initio hujus tituli, ubi quæ supra diximus. (37) Etiam extraneos, 1. feud. 26. vers. testes supr. eod. (38) Probationum observa genera: Testes, ut hic, publicum instrumentum, jusjurandum, infr. eod.
(39) Pactum insolitum investituræ, qui intervenisse ait, id probare debet: quo deficiente in probatione, causa jurejurando adversarii deciditur, adde tit. 20. 24. §. 1. 28. §. 4. vers. ficta 19. 13. 16. 84. 90. 104. 105. & similia. (40) Pactum etiam insolitum feudi investituræ adiectum, est servandum. (41) Hinc feudum conditionale, tit. 75. &c. (42) Quid si dignitate, infirmitate, vel senectute id facere prohibetur? per substitutum servire debebit, Bald. in l. quisquis 10. C. de episcopis, adde l. in metallum 22. ff. de pœnis.
(43) Pactum ut filiæ succedant, est præter communem feudi rationem, & tamen servandum.
(44) tit. 12. 100. infr. 1. feud. 1. §. 3. tit. 6. §. 2. & 14.

T I T. III.

PER (1) QUOS FIAT INVESTITURA (2), ET PER QUOS RECIPIATUR.

Vetus investitura fieri potest etiam a minore, vel a quocunque: nova autem non potest. Bald.

INvestitura autem aut fit de veteri (3) beneficio (4), aut de novo (5). Quæ de veteri fit, etiam (6) a minore potest fieri. Sive autem a minore, sive a majore fiat, non de omni possessione vasalli, sed (7) de justa (8) tantum facta intelligitur: nisi aliud nominatim dicatur. Novi vero investitura feudi non ab alio recte fit: nisi ab eo, qui legitime suorum bonorum administrationem habet. Qui (9) enim qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare (10), is nec per feudum poterit investituram (11) facere.

Res, cujus alienatio prohibetur, in feudum dari non potest. Bald.

§. 1. Sed etiam res, cujus alienatio prohibetur (12), nec per beneficium dari conceditur (13), nisi in casibus: ut ecce si quis ex agnatis tuis rem (14), quæ a communi parente per successionem ad eum pervenerit (15), alienare voluerit: non permittitur ei etiam secundum antiquam consuetudinem alii eam vendere, nisi (16) tibi (17) vel alii proximiori (18) pro æquali (19) pretio accipere volenti. Per feudum tamen (20) cuilibet (21) dari potest: nisi fiat in fraudem (22) nostræ consuetudinis, vel legis novæ bonæ memoriæ Lotharii (23) [vel Friderici (24)] imperatoris. Tunc enim rescissa (25) investitura, reddito a te (26), vel ab alio proximiori, videlicet secundum antiquam (27) consuetudinem, pretio, si quod dederit: is, qui investituram accepit, compellatur rem tibi restituere. † Personam vero investituram accipientis non distinguimus: nam etiam servus (28) investiri poterit: nisi ignorantia (29) prætendatur. † Sed utrum ipse vel alius pro (30) te investituram faciat, vel suscipiat, nihil interesse putamus; potest enim hoc negotium, & per (31) procuratorem ab utraque parte expediri. † Fœminam quoque etiam (32) novi feudi investituram (33) facere posse plerique consentiunt (34). Nulla (35) autem investitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recusat (36); cum (37) a fidelitate feudum dicatur vel a fide (38); nisi eo pacto acquisitum sit ei feudum, *ut sine (39) juramento fidelitatis habeatur.*

T I T. IV.

QUID PRÆCEDERE DEBEAT AN INVESTITURA, VEL FIDELITAS.

Fidelitatem præcedere debet investitura. Bald.

UTrum autem præcedere debeat fidelitas investituram, an investitura fidelitatem, quæsitum scio; & sæpe responsum est, investituram (40) debere præcedere fidelitatem (41). † Fidelitatem (42) autem dicimus jusjurandum, quod a vasallo præstatur domino.

T I T. V.

QUALITER (43) JURARE DEBEAT VASALLUS (44) DOMINO FIDELITATEM.

Vasallus domino jurare debet quod sibi erit fidelis; & quod credentiam sibi commissam non manifestabit. Bald.

QUaliter autem debeat jurare vasallus fidelitatem, videamus. Jurare scilicet sic (45) debet: Ego juro ad hæc sancta Dei Evangelia (46), *quod a modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit [dominus], pandam (47) alii ad ejus detrimentum, me sciente* (48).

† Si (49) vero domesticus, id (50) est, familiaris ejus sit cui jurat: aut si ideo jurat fidelitatem, non quod habeat feudum (51), sed quia (52) sub jurisdictione (53) sit ejus cui jurat, nominatim vitam (54), membrum, mentem, & ejus rectum honorem custodire jurabit.

T I T. VI.

DE FORMA FIDELITATIS.

Vasallus & dominus sibi invicem auxilium & consilium præstare debent. Bald.

IN epistola Philiberti episcopi in decretis 22. (55) causa, de forma fidelitatis, aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex (56) in memoria semper habere debet, incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. *Incolume*: ne sit in damno domino suo de corpore (57) suo. *Tutum*: ne sit ei in damno de (58) secreto (59) suo, vel de munitionibus (60) suis per quas esse tutus potest. *Honestum*: ne sit ei in damno de sua justitia (61), vel de aliis causis quæ ad honestatem ejus pertinere videntur. *Utile*: ne sit ei in damno de suis (62) possessionibus. *Facile*, vel *possibile*: ne id bonum quod dominus suus facere leviter poterat, faciat ei difficile: neve id quod possibile ei erat, faciat impossibile. Ut fidelis hæc documenta caveat, justum est. † Sed quia (63) non (64) sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est: restat (65) ut in sex prædictis consilium & auxilium domino præstet, si beneficio vult dignus videri, & de fidelitate esse salvus (66). Dominus quoque in his omnibus vicem (67) fideli suo reddere debet: quod si non fecerit, merito censebitur malefidus, sicut ille qui in eorum prævaricatione, vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus & perjurus.

T I T. VII.

DE NOVA FORMA FIDELITATIS.

Traditur hic nova forma jurisjurandi fidelitatis, quod præstat vasallus domino. Bald.

ESt & alia de novo super fidelitatis juramento forma inventa, & utentium approbata consuetudine: quæ hodie fere in omni curia videtur obtinere, hæc scilicet: Ego *Titius juro super (68) hæc sancta Dei Evangelia, quod ab hac hora in antea usque ad ultimum diem vitæ meæ ero fidelis tibi Cajo domino meo contra omnem (69) hominem excepto (70) Imperatore, vel rege.* Quod verbum si recte intelligatur, nulla quidem indiget adjectione (71), sed integram & perfectam in se continet fidelitatem: sed propter (72) simplices, & nominis significationis ignaros, ad illius verbi interpretationem hoc adjici solet:

(1) De investitura veteris ac novi beneficii, vid. *Cujac.* (2) *tit.* 2. Cujac. (3) Investitura veteris beneficii fit, vel a successore domini, vel successore vasalli, *tit.* 55. *infr. eod.* (4) Hujusmodi investitura est simplex feudi recognitio, quæ apud quosdam fit plerumque oblata certa pecunia, Galli *relief.* (5) Et dat legem contractui. (6) Investitura antiqui beneficii fieri potest etiam a minore: novi non potest, *ut hic.* Quid ita? Qui de veteri feudo investit, non alienat, nec infeudat, sed investituram tantum a majoribus factam confirmat: imo ne quidem possessionem transfert, sed confirmat tantum. An quæ fuit injusta possessio hoc modo confirmabitur? Minime, nullum enim jus possessionis de novo tribuit, sed quæsitam confirmat tantum. In [illegible] justæ tantum [illegible], ut ne jus alterius lædatur, *ut hic.* Apertius dicamus: infans & furiosus ne quidem investit de antiquo feudo: sed eorum tutores & curatores. Majores infante de novo feudo etiam consensu tutorum & curatorum investire non possunt, cum hæc investitura sit alienatio: de antiquo etiam sine tutore & curatore investire possunt: si tamen læsi sint, restituentur. [illegible] *l. non* [illegible] *C. qui admitti ad bonorum*, *l. si infanti* 18. *C. de jure deliber.* (7) Non possidens non cogitur investituram petere, facit *l.* [illegible] *ff. de condict.* (8) Id est, non vitiosa.

(9) Alienare prohibitus, in feudum dare non potest, adde *l. ult. C. de rebus alienis non alien. l. qui habebat* [illegible] *ff. de legat.* 3. Excipe casus sequentes in §. *proximo*. (10) Alienat, qui etiam utile tantum dominium alienat, ut & qui de novo investit, [illegible] hoc quidem in minore. In majore aliud est, nam ei enim alienare prohibetur invito domino, qui tamen eo invito subfeudare potest. (11) Novam scilicet. Est enim novi feudi investitura alienationis species. (12) Vel a lege vel a testatore, argumento [illegible] *l. ult. C. de rebus alien. non alienand.* (13) Falsa videtur illatio: Quippe res ecclesiastica alienari non potest, *Novell.* 7. potest tamen in feudum dari *t. feud.* [illegible] (14) Feudum antiquum vasallus etiam invito domino tibi adgnato, vel tibi proximiori vendere potest: proximior adgnatus tibi præfertur, dum æquale pretium offerat, *ut hic.* Quid si tu præter vel ultra justum pretium numerasti? Id etiam proximior offerre cogitur. Justum enim pretium est, quod inveniri potest, *Different in l.* [illegible] *C. de rescind. venditione.* Quid? cum vasallus feudum suum alteri dare potest? Potest; dum ne consuetudinis, vel legis novæ Lotharii, vel Friderici quid in fraudem fiat, *verbo, per feudum.* Fraus est, colore infeudationis abuti, & re ipsa vendere; fraus est post mortem suam proximiores agnatos feudo privare velle. Pone investituram in fraudem ita factam esse, ut superstite investitore nocere possit, proximis tamen eius agnatis eo mortuo non nocebit. Quin licet proximis agnatis feudum sic concessum in fraudem, revocare, pretio restituto ei, qui feudum sic in fraudem accepit; [illegible] enim *rescissa.* Dices iniquum esse fraudulento emptori mercedem fraudis reddi? verisimile est, hunc versiculum referendum esse ad eum, qui sine mala fide [illegible] feudum acceperit. Et sic hunc locum accipio, quem nec Ravennas, nec Laudensis intellexit. (15) Id est, prædia familiarica sive allodia sint, sive feuda. (16) [illegible] (17) [illegible] hæc enim vox refertur ad superiorem, si quis ex agnatis tuis. (18) Non potest quis feudum [illegible] alii vendere, quam agnato, si velit id agnatus eodem pretio habere, in feudum tamen cuilibet dare potest, *ut hic*, & *infr. eod.* (19) Id est, vel [illegible] (20) Quod alienare non possum nisi in proximum, possum id in extraneum jure feudi conferre. (21) Idoneo tamen. (22) Ut si adumbretur investitura feudi [illegible] venditionis, *tit.* 12. *in* [illegible] *eod.* (23) *tit.* 52. *infr. eod.* (24) *tit.* 54. *infr. eod.* (25) Cui jus [illegible] competit, ad rescissionem alienationis agere potest. (26) Hinc jus [illegible] (27) Juris [illegible] origo hæc referri ad antiquam consuetudinem videtur: cujus fit mentio in *l.* 14. *C. de contrahend. empt.* adde Novellam Romani, de qua vid. [illegible] Harm. [illegible] *Const. Frideric. infr. eod.* (28) Servus investiri potest (non tamen ab ignorante) id tamen, de quo investitus est, domino acquirit, adde *tit.* 106. Servum suum, qui scienter de feudo aliquo investit, liberum facit, *arg. l. super servis* 8. *C. qui militare.* Quid si servum alienum ipsius servi contemplatione, & domino ejus sciente investeris? liber erit, eodem argumento. Quid si vel domino ignorante, vel domini ejus contemplatione eum investierit? liber non fiet, sed feudum ejus domino acquiretur. Quid si ita servo alieno feudum dederis, ut ei acquiratur non ejus domino? neque servo ipsi, neque ejus domino feudum acquiretur. (29) Id est, nisi putabatur liber,

(30) Procuratore uti possumus in investiendo proprie vel abusive, *ut hic*, & §. *idem* [illegible] *de novis feudorum.* (31) Per procuratorem investire, & investiri possumus. (32) Femina potest antiqui feudi investituram facere: imo & novi, *ut hic*: nisi forte bonis interdicta vel Langobarda sit, ut hunc locum restringunt Doctores. (33) Investire vasallum fidelitatem non jurantem, non cogitur dominus, nisi feudum tale sit, cujus nomine jurari fidelitas non debeat, *ut hic.* (34) Ratio dubitandi hæc est, videbatur enim femina nihil alienare posse sine curatorum auctoritate, 2. *Longob.* [illegible] (35) Neque vetus, neque novo, *tit.* [illegible] *infr. eod.* (36) Per se vel per procuratorem. (37) Argumentum duci potest ab etymo. (38) Alii a fœdo, de quo dicam alibi plenius. (39) *tit.* [illegible] §. 1. *in fin.* & [illegible] *infr. eod.* (40) Investitura præcedit fidelitatem, *tit.* 9. *in fin. infr. eod.* (41) Cur investitura abusiva præcedere debet juramentum vasalli? Baldus hoc ideo receptum esse putat: quod ipse dominus caput sit ipsius feudi, & persona [illegible], unde notat Ravennas, primo præcedere investituram verbalem annulo, vel alio signo factam; deinde præstari fidelitatem a vasallo. Tertio investituram realem, hoc est missionem in possessionem feudi subsequi. Ea tamen in re [illegible] ordinis præpostera [illegible] investituram ipsam non vitiaret, cum sufficiat intellectum ordinem [illegible] §. *aute heredis* [illegible] *de legat.* (42) Fidelitas quid. (43) De juramento fidelitatis, & qualiter vasallus juret domino, [illegible] *tit.* [illegible] (44) Adde, & domesticus, *vers. si vero.* (Nam de utroque hoc §. statuitur.) Potest & hoc juramentum referri quoque ad eos, qui ut subditi (tametsi non sint vasalli) jurare [illegible] vel [illegible] honorum, vel habitationis ratione coguntur, *vers.* [illegible] Quid? cum dominus cogitur vasallo fidelitatem jurare? non cogitur. Nam effectu ipso sine jurejurando vasallis fois præstare cogitur dominus, quod interposito jurejurando vasalli. (45) Consuetudo in juramento fidelitatis est servanda; neque quidquam innovandum est in juramentis hominum, & fidelitatis. (46) *tit.* 2. *supr. eod.* [illegible] *infr. eod.* (47) Id est, evulgabo. vid. [illegible] *infr. eod.* [illegible] (48) [illegible] (49) Jurant aliter vasalli, & non vasalli, puta domestici & habitatores, *ut hic.* Quid si unus & idem vasallus sit & non vasallus, puta domesticus? utrumque præstare cogitur: nisi si uno juramento utrumque juramentum explicare maluit. (50) Domesticus pro familiari. Porro domestici appellatione interpretes [illegible] consiliarium domini, camerarium, pincernam, dapiferum. (51) Veteri si feudum in curte domini habeant, [illegible] *feud.* [illegible] *in fin. supr. eod.* (52) Quid condomini seu collegæ [illegible] & [illegible], num mutuo sibi jurare debent? Id videtur, fingitur enim alius alii, [illegible] præsumptione, subesse. (53) Non tantum feudatarii jurant, sed & ii, qui subsunt alicujus jurisdictioni. (54) Vid. *tit.* [illegible] *infr. eod.* (55) [illegible] *quæst.* [illegible] *de forma.* (56) Nempe ut ne noceat corpori, secreto, munitionibus, justitiæ, possessionibus, juri, aliisque hujusmodi. (57) Id est, vita, *tit.* [illegible] *in fin. supr. eod. tit.* [illegible] *in fin. supr. eod.* [illegible] *Const. Neapolit.* [illegible] vid. *formulam Rodulfi* [illegible] (58) Quid si is occisorem Sempronium dixerit vasallo dominus? Debebitne primo dominum celabit; ac deinde in genere ipsum Sempronium admonere, ut sibi caveat, *Gloss. c.* [illegible] *dist. c.* [illegible] *de offic. ordin.* (59) *tit.* [illegible] *supr. eod.* [illegible] (60) *tit.* [illegible] §. 2. *vers.* [illegible] *infr. eod.* [illegible] *vers. similiter.* (61) [illegible] *tit.* [illegible] *in fin. infr. eod.*

(62) Ut supra de suis munitionibus. (63) Vasallus a superioribus non tantum abstinere debet, sed & eo amplius in hujusmodi casibus consilio juvare dominum cogitur. (64) Nota. (65) Oblivio in his non admittitur, quæ quis interposito jurejurando facere cogitur, adde *l.* [illegible] *C. de contrah.* [illegible] (66) Perjuro vasallo non potest gratiam jurisjurandi facere princeps, invito ipsius vasalli domino. (67) Inter dominum & fidelem fides est reciproca, idcoque dominus vasallo conjux & amicus dicitur, *tit.* [illegible] *in fin. pr. infr. eod.* adde *tit.* [illegible] *infr. eod.* (68) [illegible] *supr. eodem.*

(69) Vid. *tit.* [illegible] *in fin.* (70) [illegible] *in fin. infr. eod.* In juramento fidelitatis vasallus tacite excipit Principem suum, antiquiorem dominum, patriam. Interpretes vero has personas addunt, patrem, filium & fratrem, si quo videlicet in se adversus jus naturæ lædentur ab ipso domino. Addamus & uxorem. (71) Cum tacite id intelligatur. (72) Simplicium & imperitorum habetur ratio: & ut Glossa in *l. quotiens* [illegible] *C. familiæ erciscundæ*, ait: Non omnis scit dicere, heredem institutio, unde aiunt, Testamentum ejus valere qui Titium possidere dixerit, tametsi interrogatus quid sit possidere, respondeat se nescire, *Gloss. in l. Hispulla* [illegible] §. *has quoque* [illegible] *ff. de verb. oblig.*

solet: id est. Ego juro, *quod nunquam scienter ero in consilio, vel* (1) *in facto* (2) *quod tu amittas vitam, vel membrum aliquod: vel quod* (3) *tu recipias in persona aliquam læsionem, vel injuriam, vel contumeliam, vel quod tu amittas aliquem honorem quem nunc habes, vel in* (4) *antea habebis, & si scivero vel audivero de aliquo qui velit aliquod istorum contra te facere, pro* (5) *posse* (6) *meo, ut non fiat, impedimentum* (7) *præstabo. Et si impedimentum præstare nequivero, quam cito* (8) *potero, tibi nunciabo* (9): *& contra eum, prout potero, auxilium* (10) *meum tibi præstabo, & si contigerit te rem aliquam quam habes vel habebis, injuste vel* (11) *fortuito* (12) *casu amittere, eam recuperare juvabo, & recuperatam omni tempore retinere. Et si scivero te velle juste* (13) *aliquem offendere, & inde generaliter* (14) *vel specialiter fuero requisitus* (15), *meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium. Et si aliquid mihi de secreto manifestaveris, illud sine licentia nemini pandam* (16), *vel per quod pandatur faciam: & si consilium mihi super aliquo facto postulaveris: illud tibi dabo* (17) *consilium quod* (18) *mihi videbitur magis expedire tibi: & nunquam in persona mea aliquid faciam* (19) *scienter quod pertineat ad tuam, vel tuorum injuriam vel contumeliam.*

§. 1. Investitura (20) vero facta & fidelitate subsecuta (21) omni modo cogetur dominus investitum in vacuam possessionem mittere (22), quod si differat, omnem (23) utilitatem (24) ei præstabit.

T I T. VIII.

DE INVESTITURA DE RE ALIENA FACTA.

Miles ignorans a comite de aliena re aut impignorata investitus, habet contra dominum actionem pro evictione, sciens autem, non, nisi stipulatio aut pactum intervenerit. Bald.

CUm de re aliena, vel alii obligata investitura fiat, illud distinguitur, utrum scienti an ignoranti facta sit. Qui (25) enim alienæ rei sciens (26) investituram accepit: nisi (27) pacto speciali sibi prospexerit, de evictione (28) agere non poterit: ignorans (29) vero recte aget, ut (30) aliud (31) ejusdem bonitatis seu quantitatis (32) ei præstetur (33). Sed in eo nulla est differentia, qui investituram facit, utrum sciverit vel ignoraverit.

REi (34) autem per beneficium recte investitæ vasallus hanc habet potestatem, ut tanquam (35) dominus possit a quolibet possidente sibi quasi (36) vindicare (37): & si ab alio ejus rei nomine conveniatur, defensionem (38) opponere (39), nam & servitutem (40) eidem rei debitam petere potest & retinere. † Quid ergo si pretio vel dolo, aut incuria (41) servitutem (42) rei beneficiariæ imponi (43) patiatur, & ad dominum ex qualibet causa postea beneficium revertatur? an ex eo præjudicium domino generetur, quæsitum fuit? & responsum est, ut vasallo quidem, donec (44) feudum tenet, possit obesse: domino autem etsi per longa tempora perseveraverit, servitus minime noceat.

Vasallus potest feudi conditionem facere meliorem non deteriorem in alterius præjudicium. Bald.

§. 1. Econtrario autem si quid feudo à vasallo additum sit: si (45) quidem tale adjectum sit, quod per (46) se subsistere possit, id est ut per se censeatur, ut (47) prædium: id non accrescit feudo. Si vero per se non (48) possit subsistere, ut servitus (49): plerisque placet feudo accedere, & sicut partem (50) feudi disponendam esse: meliorem (51) namque conditionem feudi facere potest: deteriorem (52) vero sine (53) domini voluntate, vel eorum agnatorum (54) ad quos per successionem pertinet, facere non potest.

Feudum alienari non potest in alium, quinimo nec pignori obligari. Bald.

§. 2. Quamvis enim possessio (55) per beneficium ad eum pertineat, tamen (56) proprietas ad alium spectat: & ideo quartæ (57) sive tertiæ ratione, quæ a Longobardis seu a Romanis viris uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet, nam nec (58) pignus quod consuitum (59) dicitur, fieri potest ex feudo.

T I T. IX.

QUALITER OLIM POTERAT FEUDUM ALIENARI.

Olim regulariter venditio feudi pro parte dimidia permittebatur, cetera parte retenta. Bald.

ESt autem optima consuetudine interdicta feudi alienatio: super qua multæ & diversæ sententiæ dabantur in singulis civitatibus, seu curiis: donec Imperator divæ memoriæ Lotharius tertius promulgavit super hoc novam constitutionem (60), quæ posita est in titulo de beneficiis. Necessitate (61) namque suadente, poterat olim (62) vasallus, domino inscio vel invito feudi partem vendere, retenta videlicet alia parte. † Si vero vel totum, vel partem volebat per feudum aliquem investire (63): hoc licebat ei sine (64) fraude facere. Si autem dissentiente domino vendebat, sive per feudum investiebat, (quod (65) & ipsum sincere hodie & sine fraude licet ei facere) si tamen sine (66) herede masculo descendente decedebat, vel feudum in manu domini refutabat (67); aut alia forte ratione intercedente culpa (68) amittebat: tunc (69) omnis feudi alienatio ad irritum revocabatur: eo (70) excepto, quod ille qui secundo loco beneficium acceperat, non amittebat, si (71) priori domino servire, & ab eo feudum recognoscere volebat.

Casus enumerat in quibus etiam de jure antiquo alienatio fuerat prohibita. Bald.

§. 1. Donare (72) autem, aut judicare (73) pro anima, vel in dotem (74) pro filia

---

(1) Consilii & facti discrimen. (2) Id est, actu. (3) Quid si vasallus consilium dederit, ut dominus furiosus caperetur, vel coerceretur, aut ipse etiam furiosum ceperit, et in vincula conjiceretur ex l. *Divus* 14. *ff. de officio præsid.* l. 1. C. de emen. propin. vasallus nihil adversus jusjurandum ex officio videtur fecisse, sed juvasse potius dominum. (4) Juratur etiam super futuris. (5) Atticismus feudisticus. (6) Impossibile non cogitur promittere aut præstare vasallus. Ita non tenebitur ad ea quæ jure non poterit, *l. nepos* 125. *ff. de verb. signif.* (7) De domino non impediendo. (8) Tempus omne cum quodam temperamento accipi oportet, *l. Æmilius* 30. *ff. de minoribus.* (9) De domino certiorando. (10) De auxilio ferendo. (11) Fortuitum casum & injustitiam comparari notat Laudensis *hic.* (12) Vid. *l. ult. C. de aff. empt. l.* 1. §. 2. *ff. locati.* (13) Vid. Nicetam in *Alex. Comnen.* Vasallus non cogitur juvare dominum injuste alium offendentem. (14) De generali ac speciali domini denunciatione. Specialis igitur denunciatio domini non exigitur: hoc est dominus non cogitur specialiter denunciare vasallo, ut juvet: cum generaliter denunciasse sufficiat. (15) Juvandi alterius debitor, intelligitur moram commisisse, si requisitus non juverit. Ita qui juvare promisit, intelligitur adversus conventionem fecisse, si requisitus aut interpellatus id non fecerit, nisi forte sciverit magnum periculum imminere domino. Proinde in fœderibus Principum vel civitatum, pactum juvandi non committitur, nisi præcesserit denunciatio. (16) De arcano non evulgando, *tit.* 1. *supr. eod. tit.* 38. *in fin. infr. eod.* (17) De consilio. (18) Consilium ex animi sui sententia vasallus domino præstare tenetur, & proinde non fraudolentum. (19) De domino offendendo. (20) Investitura abusiva seu verbalis (quæ per annulum puta, vel hastam fit, *cap.* 1. *supr. quid sit investitura*) facta, & fidelitate præstita, dominus tenetur vasallum mittere in possessionem, qui nisi miserit, id quod interest vasalli, præstare ei debebit. Quid si nudo pacto (id est verbali tantum investitura) promisit dominus se investituram? Ravennas putat, etiam ex illo nudo pacto cogi dominum investituram realem facere: adeo ut nisi eam fecerit, vasallo id quod ejus interest, omnimodo actione doli præstare debeat. (21) Fidelitas subsequitur investituram, *tit.* 4. *supr. eod.* (22) 2. *feud.* 4. *supr. tit.* 24. §. 6. (23) Hoc est, id quod re ipsa intererit, præstabit: puta damna omnia accepta, imo & id quod extra pœnam interfuit, puta id quod lucrari potuit vasallus ex feudi reditu, veluti, si vasallus ipse pecuniam in mercibus emendis occupare consueverat, Raven. *hic.* (24) Id est, id quod interest.

(25) Evictionis non agit in dominum, qui sciens, ab eo investitus est de feudo alieno: nisi evictionis periculum factis sibi stipulatus. (26) Aliud, si nesciens. (27) Pacto sibi stipulari evictionem rei vetitæ legibus alienari, emptor non potest, *princ. vers. callidis infr. de prohibita feudi alien. per Fridericum.* aliena tamen res in feudum recepta etiam scienter, evictionem sibi stipulari potest, ut *hic*, quippe hic actus lege omnino irritus non habetur, ut prior ille. (28) Adde *tit.* 46. *infr. eod.* dixi ad *l.* 5. *C. de jure dotium.* (29) Evictionis agit adversus dominum vasallus investitus de re aliena a domino etiam ignorante; nec enim alio modo decipiendus est vasallus. (30) Evicto feudo dominus præstare vasallo cogitur aliud feudum ejusdem bonitatis & quantitatis, ut *hic*. Ita feudo evicto vasallus non agit ad duplum ex jure civili; sed ad tantundem ejusdem bonitatis & quantitatis: denique ad cambium rerum feudi avicti, sic speciem pro specie petere potest. (31) *tit.* 28. (32) Seu quantitas, *Hotom.* (33) Evictionis agi potest ob feudum donatione acceptum, ut *hic*. Jure civili ob rem donatam evictam, agi non potest adversus donatorem. v. *l.* 2. *Cod. de evict. l. Aristo* 18. *in fin. ff. de don.* Quid ita? feudum non est donatio simplex, sed ob causam.

(34) De jure quod vasallus habet, *tit.* 2. Cujac. (35) Vasallus post investituram feudi acceptam, tanquam dominus est. Ita duplex dominium est; verum & quasi dominium: ut & proprietas & quasi proprietas. *Gloss. l.* 2. §. *quædam ff. de interdictis*, *l. recte* 25. *ff. de verb. sign.* Atqui dominium per nudam investituram sine traditione non transit, *l. traditionibus* 20. *C. de pactis.* Respondeo: Feudi dominium per nudam & abusivam investituram non transit, *tit.* 2. *supr. eodem*, per propriam transire videtur, ut *hic*, & *d. tit.* 2. vel si feudi instrumentum sit traditum, arg. *l.* 1. *C. de donat.* vel si ab Imperatore facta sit, qui solutus legum solemnitatibus videtur, *l.* 19. *C. de test. l.* 34. *in fin. C. de donation. c. si de re tr. de præbendis in sexto.* (36) Utilis & quasi rei vindicatio datur vasallo. Ut quasi dominus potest rem suam feudalem a quocunque possessore vasallus avocare, seu vindicare, a quocunque inquam extraneo: Imo & ab ipso domino, si feudum injuste possideat dominus, *l.* 1. *in fin. ff. si ager vectigal.* Quid si vasallus & dominus feudum vindicent simul? præferendus erit vasallus; cum sit ejus causa propinquior, & utiles actiones habeat, *d. l.* 1. (37) Vasallo competit vindicatio, 2. *feud.* 29. *infr.* (38) Vasallus feudi nomine agere & defendere potest: Jure experiri, cum agendo, tum excipiendo potest. (39) *d. tit.* 29. (40) Vasallo plus juris in feudo competit quam usufructuario in re usufructuaria, *l.* 1. *ff. si usufructus*, *l.* 1. *in fin. ff. de novi operis nunciat.* (41) Id est negligentia: alias loquitur, injuria, ut notat Laudensis. (42) Servitutem feudo imponi vasallus cum patitur pretio, dolo, vel negligentia, sibi nocet; non domino, etiam si servitus ea præscriptione alicui fuerit quæsita, ut *hic*. Quid? privaturne feudo ea de causa, perinde, ac si feudum alienasset? non privatur, DD. *hic*. Quid si in judicio servitus feudo vasalli fuerit [illegible] vel ipsi domino servitus sic imposita nocebit, *c.* 1. *infr. de controversia inter vasallum, c. si vasallus infr. si de feudo defuncti contentio.* Quid si contraxit ut alienum vasallus feudo domino eripere, creditoribus vasalli, potior fuerit dominus, ut *hic* veteres interpretes.

(43) Vid. §. 1. *in fin. infr. eod.* (44) Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis, *l.* 31. *ff. de pignoribus*, & *tit.* 39. *supr. eod.* & *l. ult. C. si pignus pignori datum sit*, excipe *tit.* 8. *in fin. princ. infr. eod.* (45) Augmentum feudi factum opera, vel industria vasalli si per se subsistere, & a feudo separari potest, pars feudi non censetur, ut *hic*. Quid si per alluvionem quadam parte feudo accrevit? pars feudi est, §. 1. *si quis de manso fuerit investitus feudi tit.* 4. (46) Prædia seu agri per se subsistunt. (47) Augmenta feudorum duorum sunt generum: Quædam per se subsistunt, ut vicina feudo prædia comparata: quædam non per se subsistunt, sed feudo cohærent plane, sine feudo esse non possunt, ut sunt servitutes feudo acquisitæ, ut *hic*, priora augmenta pars feudi non sunt, ut posteriora. Goth. Adde *cap.* 1. §. *si vasallus tit. hic finitur lex*, Jul. Clar. *lib.* 4. *sent.* §. *feud. q.* 48. *num.* 2. Rosenthal. *de feud. c.* 7. *conclus.* 10. *num.* 10. & *c.* 10. *conclus.* 41. & *c.* 2. *conclus.* 19. *num.* 13. Hartman. Pistor. *lib.* 1. *quæst.* 42. *num.* 3. & *seq.* S. L. (48) Servitus per se non subsistit; est enim qualitas, & sic accidens, *l. quid aliud* 86. *ff. de verb. sign.* (49) Servitutem feudo acquisitam per vasallum, aperto sibi feudo dominus retinet, ut *hic*, tenetur tamen servitutis æstimationem solvere heredibus vasalli, §. *si vasallus tit. hic finitur lex.* Quid si jurisdictionem castro feudali acquisivit? Jurisdictio heredum vasalli fuerit. Potest enim separari jurisdictio a castro, cum penes unum feudale castrum, penes alium jurisdictio esse possit. (50) Servitus pars feudi. (51) Deteriorem feudi conditionem invito domino, vel agnatis vasallus facere non potest; meliorem potest. (52) Idem in usufructu, *l.* 13. *l.* 15. §. 4. *l.* 16. §. 1. *ff. de usufruct.* & fundo dotali, *l.* 7. §. 11 *ff. soluto matrimonio.* (53) Potest igitur volente: cum volenti non fiat injuria. (54) [illegible] de 2. *feud.* 2. §. 1. 2. *feud.* 26. §. 3. *vers. Titius.* (55) Penes vasallum feudi possessio est: penes dominum ipsa proprietas, hinc feudum res non mancipi. Adde *tit.* 21. *in fin.*

(56) Feudi proprietas penes dominum est, possessio penes vasallum. Quid hinc sequitur? jure Longobardo, vel Romano uxores maritis suis succedere in quartis, vel tertiis, maritis suis non succedere in feudis, ut *hic*, etiamsi feudum quo de agitur, ab ipsis conjugibus simul fuerit acquisitum: nisi aliud pacto sit conventum. (57) Hujusmodi tertiæ & quartæ dantur a maritis uxori, hypoboli, seu vice donationis propter nuptias loco, idque Longobardis morgengaba, vid. *tit.* 29. *infr. eod.* (58) Pignorare feudum vasallus non potest invito domino, ut *hic*. Quid si pignoravit? feudo privabitur, *c.* 1. *infr. de prohib. alienat. feud. per Frider.* Cur pignorare non potest? quia non pleno jure dominus rei feudalis est, directum feudi dominium non habet, sed utile tantum. Atqui creditor pignus suum alteri pignori dare potest, *l.* 1. *l.* 2. *C. si pignus pignori datum sit.* (59) Dixi 2. *feud.* 8. *vers. non si libellariis.* (60) *d. tit.* 9. *tit.* 11. *infr. eod.* (61) Puta famis. Necessitate enim causa, poterat vasallus mediam partem feudi alienare. Hodie non potest. Cur non necessitate famis, *arg. l.* 2. *C. de patribus qui filios suos distraxerunt?* vasallus dominum habet: pater nullum. (62) Hodie non potest, *d. tit.* 32. 34. 35. *infr. eod.* (63) *d. tit.* 1. *supr. eod.*

(64) Id est, impune, *l.* 1. *ff. ad leg. Falcid.* alias hic notat: Interpretationem in feudis non admitti oportere, quæ dolum & fraudem excludat, *l. creditor* 60. §. Lucius *ff. mandati*, *l. fraus* 30. *ff. de legibus.* (65) De infeudatione loquitur, non de alienatione. (66) Vasallo sine herede masculo decedente, moriente, feudum ad dominum revolvitur. (67) Refutatione feudum amittitur, *tit.* 14. & 18. *infr. eod.* (68) Vid. *tit.* 24. *infr. eod.* (69) *tit.* 1. §. 1. *in fin. supr. eod.* (70) Hic igitur invitum, hoc est, eum quem nolit, habebit vasallus dominus? Merito subvasallus, aut a vasallo revestitus, eadem conditione est cum ipso vasallo revestiente, vel, ut proprie magis loquamur, subinvestiente. Non fit ex parte deterior domini conditio, cum loco vasalli alium ejusdem plane conditionis habet. (71) Alias invitum vasallum non habemus, *tit.* 8. §. 1. *supr. eod. tit.* 33. *infr. eod.* (72) Donare feudum vasallus non potest, ut *hic*, nisi filio, vel agnato proximo successori. Hujusmodi enim non tam donatio est, quam refutatio, *infr. de alienat. feud. paterni.* (73) *tit.* 11. *vers. hoc* [illegible] *infr. eod.* de legato feudi ad pias causas. Testari de feudo suo etiam piis ad causas vasallus non potest, nam ita receptum, non pia causa odio, sed ex natura ipsius feudi, cujus alienatio est interdicta. Quid si feudum piam in causam legatum fuerit: at ipsum feudum non debeatur, non debebitur saltem æstimatio? Ne quidem æstimatio debebitur. Bald. *ut hic.* (74) De feudo in dotem dato. Feudum in dotem pro filia dare pater non potest invito suo domino. Nam si famis causa feudum alienare non potest, *supr. eod.* multo minus in dotem filio dare poterit. Quid? potestne marito feudum suum mulier in dotem dare? potest, non tamen æstimatum: nam æstimatio venditionem facit, ut et in dotem feudum in dari potest, ita donationis propter nuptias causa, propter cognationem ipsam dotis & donationis propter nuptias feudum dari poterit, Bald. *Auth. res data C. de donat. ante nupt.*

filia dara, nullus curiæ poterat consuetudine : licet posset locare (1), nisi locatio esset fraudulanta alienatio : sicut (2) est per libellum (3), ut dicatur (4) vanditio. Quis enim dubitat, quod libellario (5) nomine sub (6) vilissima duorum (7) danariorum pensione (8) perpetuo concedetur utendum, alienatum (9) in fraudem esse ? Porro sive de bona consuetudine, sive de prava quæramus : concessa (10) erat domino pro æquali pretio redemptio : nisi hoc beneficium amisarit (11) dominus per refutationem, vel annali silentio, ex quo sciverit (12), computando. Præscriptione autem triginta (13) annorum submovebatur, tam sciens quam ignorans : in prohibendo autam vel redimendo potior (14) erat proximi agnati, quam (15) domini conditio : si tamen feudum erat paternum. † Da illa vero feudi alienatione (16) quæ a domino fit, si dubitetur, lex (17) Imperatoris Corradi consulatur : quæ posita est in jam dicto titulo de beneficiis.

T I T. X.

QUIS (18) DICATUR DUX (19) MARCHIO, COMES, CAPITANEUS, VEL VALVASOR.

QUi a principe de ducatu aliquo investitus est, dux (20) solito more vocatur. Qui vero de marchia, Marchio dicitur. Dicitur autem marchia (21), quia marchia, ut & plurimum juxta mare sit posita. Qui vero de aliquo comitatu (22) investitus est, comes appellatur. Qui varo a principe, vel ab aliqua potestate (23) de (24) plebe aliqua vel plebis parte per feudum est investitus, is capitaneus (25) appellatur, qui proprie valvasores (26) majores olim appellabantur. † Qui vero a capitaneis antiquitus beneficium tenent, valvasores (27) sunt. Qui autem a valvasoribus feudum quod a capitaneis habebatur, similiter acceperint, valvasini (28) id est, minores (29) valvasores appellantur : qui antique quidem utu consuetudinem feudi nullam habebant : valvasore (30) autem sine filio mortuo, feudum quod valvasori minori (31) dedarat, ad capitaneum revertebatur, sed hodie eodem jure utuntur in curia Mediolanensi, quo & valvasores.

† Cæteri vero, qui (32) ab antiquis temporibus beneficium non tenant, licet noviter a capitaneis seu valvasoribus acquisierint, plebeii (33) nihilominus sunt. Nam illi, qui soldatam (34) habuerunt vel acceperunt vel habent : per eam nullum pedagium (35), sed nae feudi usum acquirunt. Soldata (36) autem est præstatio quædam annua gratuita quæ a neutra parte transit (37) in heredem : morta enim dantis vel accipientis (38) interveniente finitur. Soldata vero dicitur, quia plerunque in (39) solidorum (40) donatione consistit : quandoque autem in (41) vino & annona consistit.

T I T. XI.

DE (42) SUCCESSIONE FRATRUM (43) VEL GRADIBUS SUCCEDENTIUM IN FEUDO.

Feudum acquiritur investitura & successione. Bald.

PEr successionem (44) quoque, sicut per investituram beneficium ad nos pertinet. Mortuo enim eo qui beneficium tenebat, prima (45) causa liberorum est. Filiis enim existentibus masculis (46) vel ex filio

(47) nepotibus vel deinceps per masculinum sexum descendentibus cæteri removeantur agnati (48). Ad filias (49) vero seu neptes, vel proneptes, vel ex filia nepotes, seu pronepotes successio feudi non pertinat. Proles enim fœminei sexus, vel ex fœmineo sexu descendens ad hujusmodi successionem aspitare non potest : nisi (50) ejus conditionis sit feudum, val eo pacto (51) acquisitum. † His (52) vero deficiantibus vocantur primo fratres (53) cum (54) fratrum præmortuorum filiis, deinde agnati ulteriores (55), quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum : hoc (56) est, si fuit illius parentis, qui ejus fuit agnationis communis. Si enim Titii avus de novo beneficio fuerit investitus, Titio sine legitimo herede masculo defuncto, ejus feudi successio non pertinet ad ejusdem Titii patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem, imo revertitur ad dominum. Ad cognatos enim ejus beneficium non pertinet, neque beneficii successio.

† Si vero dominus vel alius beneficium defuncti novum esse dicat, agnatus autam illius proximus paternum esse contendat : tunc onus probationis incumbit illi (57) qui novum dicit. Sed scio aliter pronuntiatum esse. Bonus (58) enim judex causa cognita diligenter intuebitur, cujus potius jurejurando dirimenda sit hæc quæstio, utroque scilicet in probatione deficiente.

T I T. XII.

DE (59) FRATRIBUS DE NOVO BENEFICIO INVESTITIS.

In feudo non habet locum jus accrescendi inter eos qui prætendunt primam seu primordialem investituram. Baldus.

SI duo fratres de novo beneficio, & non (60) de paterno simul investiti fuerint : uno sine herede defuncto, ad alterum non (61) pertinet ejus beneficii portio : nisi (62) facta fuerit eo pacto investitura.

† Si (63) duo fratres in causa (64) communi post mortem patris remanserint, id est habitaverint (65) simul, & unus eorum feudum acquisierit, plerique (66) dicunt ad alium non pertinere, sed ad dominum, nisi per pactum : sed neque vivente eo qui acquisierit, neque post mortem ejus : fructus tamen atunt communes, donec simul habitaverint. Quod si cum (67) equis vel armis (68) communibus vel pecunia communi sit acquisitum, adhuc idem dicunt : ne forte invitus (69) dominus alium quam quem voluerit, sibi acquirat vasallum, dum tamen meminerimus id, quod de communi expensum est, alteri pro parte competenti esse restituendum.

T I T. XIII.

DE (70) INVESTITURA, QUAM TITIUS ACCEPIT A SEMPRONIO.

Maritus non succedit uxori in beneficio ea mortua sine herede. Baldus.

TItius a Sempronio talem investituram accepit feudi, *ut haberet ipse, & heredes sui legitimi masculi, & iis omnibus deficientibus fœminæ*. Porro Titius superstite tantum filia decessit. Ipsa a domino investita (71) fuit, & feudum in (72) dotem (73) dedit (74) :

mari-

(1) De locatione feudi. (2) l. tit. 11. vers. quapropter. (3) De libellario. (4) Libellaria quasi venditio. (5) Libellus, seu libellarius contractus, quemadmodum constituatur. (6) tit. 30. infr. eod. (7) Multo minus unum [illegible], l. [illegible] ff. [illegible], l. [illegible] in fin. ff. de jure dotium, l. 10. §. 2. ff. de acquirenda vel retin. possessione. (8) Annua. (9) 1. feud. 13. (10) Retractus dominicus ut fiat. (11) Quibus modis domini feudum amittat, tit. 31. infr. eod. (12) tit. 26. §. 4. infr. eod. (13) 1. feud. ult. supr. eod. (14) Agnatus excludit dominum in retractu. (15) Retractus feudi olim permittebatur agnatis & domino [illegible] potior erat [illegible] proximi agnati quam domini, ut & gentilibus retractus [illegible] dominium, potior erat. (17) tit. 14. §. 1. retr. eod. (18) Statutum alio supplere potest. (19) De nominibus vasallorum. Cujac. (19) Dignitates & nobilitates gradatim distinguuntur. (20) Dux. (21) Marchia, quæ tenet quod est juxta mare, & plerunque marchia juxta mare sit posita [illegible]

[illegible]

maritoque superstite sine liberis decessit. Quærebatur, si ad maritum successio feudi pertineat? Responsum est non (1) pertinere.

T I T. XIV.

DE (2) VASALLO DECREPITÆ ÆTATIS, QUI FEUDUM REFUTAVIT (3), UT FILII INVESTIRENTUR.

Si vasallus decrepitæ ætatis feudum refutavit, ut filii investiantur, & investiti sunt, postea decedente altero filiorum post investituram fratri superstite, & sine herede, frater sibi succedit, & non revertitur ad dominum. Baldus.

QUidam vasallus cum decrepitæ ætatis esset, feudum suum in manu (4) domini ad hoc refutavit, *ut Sejum & Sempronium filios suos de eodem beneficio investiret*. Vasallo mortuo Sempronius sine legitimo herede, Sejo adhuc superstite, decessit. Lis est inter dominum, tanquam (5) novum feudum sibi delatum esse dicentem: & Sejum paternum esse contendentem. Unde eorum sententia prævaluit, qui dixerunt hoc feudum quamvis refutatum, nihilominus esse paternum.

T I T. XV.

DE (6) INVESTITURA IN MARITUM FACTA.

Si contentio est inter maritum filiæ vasalli, & agnatum de beneficio, an sit paternum vel novum, quæstio dirimi debet coram judice ordinario vel arbitro. Bald.

VAsallus superstite tantum una filia decessit, illa vero maritum accepit: cui dominus accepta (7) pecunia partem (8) feudi, quod pater puellæ habebat, retenta sibi parte altera dedit. Nunc quidam agnatus defuncti cum marito agit, dicens totum hoc feudum esse paternum, & ideo omnimodo esse ad se devolutum. Econtra maritus contendit, hanc partem quam ipse habet, novum feudum esse: & ideo domino apertum: quæritur igitur, utrum apud dominum eundem, & in ejus curia cogatur agnatus defuncti litigare, vel apud agnati judicem (9), vel arbitrum (10) utriusque consensu electum hoc esse debeat? Mihi (11) & aliis placet potius apud judicem ordinarium, vel arbitrum, quam apud eundem dominum hoc litigium fore determinandum. † Item placet agnatum non (12) semper cogendum probare feudum hoc esse paternum, sed ab adversa parte novum esse probandum (13). Qua deficiente in probatione, tunc agnato (ut dictum est) causa (14) cognita detur electio, quatenus vel juret esse paternum, vel (15) alteri parti referat jusjurandum: & ille aut juret aut taceat. † Illud tamen sciendum est, quod si (16) inter duos qui dixerint se esse vasallos, de feudo fuerit dubitatio: alter alterum invitum trahere non potest ad dominum, vel ejus curiæ judicium (17). Si vero cum sua curia dominus vocaverit eos, nemini (18) eorum licet illius domini vel ejus curiæ examen declinare.

T I T. XVI.

DE (19) CONTROVERSIA FEUDI APUD PARES TERMINANDA.

SI inter dominum & vasallum de feudo orta fuerit contentio (20) per (21) pares illius domus, sicut lex (22) Corradi (23) dicit, dirimatur: si tamen pares habeat. Et siquidem dominus & vasallus consenserint (24) in eligendis paribus, nulla dubitatio est. Si vero dissentiant: tunc quid faciendum sit, quæritur: sed prævaluit eorum sententia, qui dixerunt dominum (25) debere eligere prius (26), quem aut quos voluerit: & vasallus similiter hoc (27) faciat secundum numerum a domino comprobatum. Ille tamen vasallus, qui fidelitatem domino non juravit, domino vel vasallo dissentiente, pro pari (28) non est (29) eligendus.

T I T. XVII.

DE EO, QUI SIBI (30) (VEL HEREDIBUS SUIS MASCULIS ET FŒMINIS) INVESTITURAM ACCEPIT.

Si vasallus pro se & heredibus suis masculis, & his deficientibus fœminis, investituram accepit, fœmina non succedit in beneficio, quamdiu masculus superest.

Q*Ui sibi vel heredibus suis masculis, vel, (31) his deficientibus, fœminis per beneficium investituram feudi accepit*: una tantum filia superstite, nullo alio descendente relicto decessit. Hæc marito paternum feudum in dotem (32) dedit & decessit, duobus filiis ex eo procreatis; quorum unus duas filias reliquit: alter vero uno filio masculo relicto decessit: de prædicto itaque feudo urgentem vidimus quæstionem: masculo quidem hoc feudum totum sibi, quia solus ejus, qui primo investituram accepit, heres masculus sit, vindicante: fœminis vero totam sui patris partem sibi defendentibus, quia ex eo nullus extitit masculus. Cumque inter sapientes sæpe super hac quæstione sit disputatum: tandem pro masculo pronunciatum est. Non enim patet locus fœminæ in feudi successione, donec (33) masculus superest ex eo, qui primus de hoc feudo fuerit investitus. † Nam & illud judicatum scio: si ille, qui proprium (34) feudum suum militi pro beneficio dedit, duobus filiis relictis decesserit, quorum unus filia tantum relicta obiit: alter vero filio masculo relicto superstite defunctus est: quod miles non debet feudum suum per fœminam recognoscere, donec superest masculus ex eo qui primam investituram fecit. Alii dicunt per filiam debere recognoscere, cum de paterno allodio (35) esset hoc feudum: alioqui si aliunde esset, verum esset quod dicitur per fœminam non debere recognoscere.

T I T. XVIII.

DE (36) DUOBUS FRATRIBUS A CAPITANEO (37) INVESTITIS.

DUo fratres, scilicet Titius & Sejus, a quodam capitaneo de novo beneficio simul investiti sunt: eo videlicet tenore (38), *ut quamdiu ipsi, vel eorum heredes masculi viverent, & masculis deficientibus, fœminæ, si superessent, feudum haberent*. Ex fratribus his unus, una filia relicta, altero adhuc vivente decessit. Quæritur, cui portio defuncti deferatur, utrum filiæ, an fratri? Respondetur, filiæ (39): unusquisque (40) enim sibi suisque heredibus videtur prospexisse. Si tamen is, qui filiam reliquit, sine herede decessisset, propter tenorem investituræ insertum, ejus pars fratri, non domino est quæsita.

T I T. XIX.

AN (41) REMOVERI DEBEANT TESTES QUI PARES ESSE DESIERUNT.

Si inter dominum & vasallum contentio est de investitura: illi, qui pares fuerunt tempore investituræ, non removentur postea a testimonio, licet desierunt esse pares. Bald.

EX facto quæsitum scio: si inter dominum & fidelem de investitura feudi contentio emerserit, quia *factam eam dominus neget*: si vasallus offerat eos testes, qui tempore investituræ pares erant, sed postea quolibet ex causa pares esse desierunt: an ideo sint removendi, quia nunc non sunt pares? Sed quamvis alii aliter sentiant: tamen mihi & quibusdam aliis videtur sufficere eos tempore investituræ saltem pares fuisse. Quid enim peccavit (42), qui investituram accepit (43), si illi, quos eo tempore (44), utpote idoneos, adhibuit, postea pares esse desierunt?

T I T. XX.

DE (45) CONTROVERSIA INTER EPISCOPUM ET VASALLUM.

Si inter episcopum & vasallum est contentio de investitura ab ejus prædecessore facta, pares curiæ cognoscunt. Bald.

EX eo quod scriptum (46) est, si inter dominum & vasallum de feudo nascatur quæstio, quod per pares ejusdem curiæ dirimenda sit:

(1) 2. *feud.* 15. (2) De refutatione feudi, *Cujac.* (3) [illegible] *supr.* [illegible] *infr.* *eod.* (4) [illegible] (5) Feudum refutatum per patrem, ea conditione, ut filii [illegible] investiantur, non est feudum novum, sed paternum, & consequenter in eo feudo filii [illegible] sibi non succedent: quasi mutata feudi paterni natura [illegible] investitione, ut *hic*. Quid? [illegible]

(6) De contentione feudi inter [illegible] & agnatos. *Cujac.* (7) Feudum accepta pecunia dari potest, 1. *feud.* 14. *supr.* (8) Feudum pro parte accipi potest.

(9) Ordinarium sc. ut *infr.* *eod.* [illegible] *infr.* *eod.* qui & comes & curiæ judex.

(10) Judex inter vasallos de feudo contendentes, esse dominus non potest, quoties ex consequentia quadam negotium ipsum domini [illegible] ut *hic*, cum dicebat antiquum: alter novum esse. Interest autem domini novum esse potius, quam antiquum: redit enim ad dominum facilius novum feudum, quam antiquum. (11) [illegible]

[illegible]

sit: quæsitum est, si quis dixerit se a quodam episcopo (1) fortassis jam defuncto de annua (2) præstatione, aut qualibet alia re per feudum investituram accepisse: & cum successore ejus agat, & ille respondendo neget hunc esse vasallum: utrum per pares ejusdem curiæ sit judicandum super hac quæstione? Opponit enim vasallus, quod dominus eum negat (3) esse vasallum, & ideo in ea curia pares non habet. Item dicit vasallus, quod prius de suo recto (4) feudo debet investiri, quam a nemine judicari: domino respondente, quod quicquid (5) inter eos sive de investitura, sive de fidelitate, sive de principali causa agendum est: per suam curiam est expediendum. Sed laudatum (6) sæpe scio, pares illius curiæ secundum præfatum modum esse eligendos prius, ad quorum spectat officium, ut illum prius (7) de suo recto feudo investiri faciant: sed fidelitatis jusjurandum differatur, (8), donec de (9) principali (10) caosa cognoscatur. Ex illo enim apparebit, utrum jurare debeat, an non: quod totum expeditæ quæstionis est. Sed si constiterit vasallum aliquid aliud præter id, de quo quæritur, ab eodem domino tenere pro feudo: tunc quin debeat de suo recto feudo investituram accipere, & fidelitatem jurare, & sic ad principalem causam accedere, non est dubitandum.

T I T. XXI.

DE (11) VASALLO MILITE, QUI ARMA BELLICA DEPOSUIT.

Miles seculi, qui factus est miles Dei, ex eo quod venerabilem domum intravit, & feudo renunciavit, feudum amittit. Bald.

Miles, qui beneficium tenebat, cum esset sine liberis, venerabilem (12) domum (13) intravit, & seculo renunciando, arma bellica deposuit, habitumque religionis assumpsit, & sic conversus factus est. Hic donec vixerit, feudum retinere conatur, quod dominus vel agnatus ad se pertinere contendit. Sed judicatum est domini, vel (14) agnati conditionem esse potiorem, eo quod desiit esse miles seculi, qui factus est miles Christi: nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet gerere officium.

T I T. XXII.

DE (15) MILITE VASALLO, QUI CONTUMAX EST.

Dominus vocat militem, qui ab eo feudum possidebat, dicendo eum in culpam incidisse, per quam feudum amittere debeat, hic non respondet: quæritur, quid faciendum sit domino? Respondeo eum ad curiam vocari debere, & si non venerit, iterum eum debere vocari usque in spatio tertio septem (16) vel decem (17) dierum, arbitrio ejusdem curiæ terminando. Quod si neque venerit ad tertiam (18) vocationem, hoc ipso feudum amittat: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem. Sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio: alioquin & beneficium, & possessionem amittit (19): ut in Lombardia de iis, qui ad palatium venire contempserint, *l. si cujuscunque* (20). † Si vero vasallus conqueritur de domino, forsan quia *feudum malo ordine intravit* (21): domino perperam respondente (22), quid vasallo faciendum sit, quæritur? Respondeo, eum curiam debere vocare, & in eadem curia de domino conqueri. Curia autem debet adire dominum, eumque *salva* (23) *reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiæ se committat*. Quod si ter admonitus facere distulerit: tunc liceat vasallo ad aliam majorem potestatem ire, & sibi consulere: & si dominus ei justitiam facere noluerit (24), poterit eum deprædare (25).

[L I B E R III.] (26)

T I T. XXIII.

IN (27) QUIBUS CAUSIS FEUDUM AMITTATUR.

Primo pater scribit filio, præmittens excusationem sui, dicens, quod causæ, quibus feudum amittitur, non possunt sub regula definiri: & addit qualiter vasallus contra dominum se debeat habere, postea definit beneficium dupliciter. Baldus.

Obertus de Orto, Anselmo (filio) suo salutem. Cogis me, & super hoc sæpe scribendo multum urges, ut causas quibus beneficium amittatur enumeratas, tibi significarem. Quod ideo distuli, quia sæpius circa nostræ (28) Reipublicæ curam occupatus, & multis privatorum caosis, aliisque rerum innumerabilium impedimentis detentus, onus illud subire non valebam. At ne videar preces tuas parvi pendere, & studium discendi tibi nunc imminens negligere: quid mihi super hoc videatur, paucis explicabo: dummodo memineris causas (29) illas sub aliqua certa regula aut definitione rotunda non posse comprehendi. Nam sicut de probationibus in Digestis (30) scriptum reperimus: sic & de his causis sine calumnia dicere possumus. Si quis enim dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicujus vasalli probandam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri: nihil erraveris. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur, non enim ad hoc sufficit omnis occasio, per quam fidelis accepti beneficii videtur ingratus: sed sunt (31) quædam (ut ita dixerim) egregiæ (32) ingratitudinis (33) caosæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Quomodo (34) enim vasallus, quam (35) humiliter, quam devote, quam benigne, quam fideliter erga dominum suum debeat se habere potius ex naturalibus (36) & bonis curiarum consuetudinibus potest percipi, quam (37) lege, aut scripto aliquo possit comprehendi. † Inprimis te illud scire oportet, beneficii illius quod est (38) genus, talem esse definitionem (39): beneficium (40) nihil aliud est quam benevola (41) actio (42), tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo: in id quod facit prona, & sponte sua parata, ut ait Seneca (43). † Hujus autem generis species quædam est beneficium illud (44), quod ex (45) benevolentia ita datur alicui, ut proprietas (46) quidem rei immobilis (47) beneficiatæ penes dantem remaneat: ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque suos masculos sive fœminas, (si (48) de his nominatim dictum sit) *in perpetuum pertineat: ad hoc* (49) *ut ille & sui heredes fideliter domino serviant*: sive (50) servitium illud nominatim (51) quale esse debeat, sit expressum, sive indeterminate sit promissum.

T I T. XXIV.

QUÆ FUIT PRIMA CAUSA BENEFICII AMITTENDI (52).

Si vasallus ab herede domini, vel heres vasalli a domino non petiit investituram intra annum & diem, amittit beneficium. Bald.

Prima autem causa beneficii amittendi hæc fuit, & adhuc est in plerisque curiis: (sed in nostra curia Mediolanensi non obtinet) quod si (53) vasallus per (54)) annum & diem domino suo mortuo steterit, quod heredem domini sui, investituram petendo fidelitatem pollicendo non adierit: tanquam ingratus (55) existens beneficium amittit: & e converso, si domino superstite vasallus decesserit, & filius ejus per jam dictum tempus neglexerit petere investituram, beneficio carebit (56).

Si

(1) Episcopi possunt infeudare loca ecclesiæ, si consuetudo sit infeudandi, & feudum sit apertum, *l. 1. supr. episc. vel abbatem*. (2) Ea est soldata, *tit. 19. supr. eod.* aut feudum de camera vel cavena, *tit. 1. in fin. supr. eod.* (3) Qui negatur vasallus, idem & per consequentia negatur pares in curia habere: nam quum ipse neque vasallus, neque par curiæ sit, compares non habet. (4) De quo vid. *tit. 1. §. 1. supr. eod. tit. 33. 30. §. 1. tit. 43. 52. infr. hic*. (5) Observa regulam. (6) Responsum, judicatum. (7) Investitura nonnunquam juramentum fidelitatis præcedit. (8) Et ita colat quæstiones ad tribuendum paribus curiæ judicium. (9) *tit. 22. infr. eod. & tit. 26. infr. eod.* (10) Principalis causa hic est, utrum valuerit investitura, vel non valuerit. (11) De contentione feudi inter dominum vel agnatum & venerabilem domum. Cujac. (12) Aliud esse putant, si vasallus fiat miles, vel eques ordinis Hierosolymitani: causam enim juris in hujusmodi militia non esse mutatam, licet honorem augeri: *l. fossa* 33. §. 1. *ff. de contr. & emtione*. (13) Monachismo, *ut hic*, & clericatu, *tit. 14. §. 4. vers. qui clericus. tit. 100. infr. eod.* feudum amittitur. (14) Quo ordine? etiam exstantibus agnatis feudum novum sit domini, non extantibus, paternum, *ut hic*. Allodia vero venerabilem domum sequuntur, *Nov. 76. & 123. c. 38*. sed & id feudum quod non solummodo personæ datum fuerit, sed & ecclesiæ simul, *tit. 40. in fin. infr. hic*. Quid si subditus, & ut loquuntur, homo meus, talem domum ingressus fuerit? succedent primo liberi, deinde dominus succedet: non autem domus hujusmodi religiosa. *Dissentit hic*, quod superioribus repugnat. Quid, si rex eam capitis diminutionem patiatur? succedent consanguinei, *gloss. in c. 1. de judic. 20. c. 29. q. 2.* (15) Si dominus vasallum in culpam incidisse dicat, vel contra, Cujac. (16) *tit. 24. §. 1. infr. hic*, desumptum ex jure pontificio, *cap. præsenti c. 5. quæst. 2.* (17) Ex jure civili desumptum, *l. 68. l. 69. ff. de judiciis*. (18) *d. l. 68. 69. & d. l. 53. §. Rudnaic. c. 25.* (19) Nov. 131. (20) Id est, *l. 9.* (21) Vasallo in dominum competit interdictum unde vi. (22) Paria sunt non respondere, aut perperam respondere, unde notant, eos eum non tantum denegare, qui expresse denegat, sed & qui non loquitur aut obmutescit: aut qui moram in jure dicendo admittit. (23) Id est, moderate hortari, *ut l. 9. in fin. C. de condict. ob causam, l. 4. C. de liberali causa*. (24) Statutum deprædandi contumacis alicujus facultatem dari potest. (25) Deprædari. Manud. id est, grassari in eum impune quasi soluta fide, et hoc pacto vasallo liceat possessionem sine officio judicis ingredi: quod est contra jus civile, *l. 18. ff. de vi. vind. l. 5. ff. ne vis fiat*, ita potest vasallus dominum contumacem in jure reddendo, feudale pretium private, etiam manu militari, & vi, judicis præcepto. (26) *Liber tertius* (quod deest in quibusdam editionibus) hic incipit secundum omnes doctores. Idemque Cujac. tertium librum hic inchoat. (27) De beneficio quid sit, & quibus modis amittatur, *tit. 1.* Cujac. (28) Mediolanensis, *arg. tit. 24. infr. eod.* Fuit enim Obertus de Orto consul Mediolanensis: Otho Frisingensis, *2. Frider. c. 12.* (29) Causæ feudi amittendi certa regula constitui non possunt, *ut hic*, ideoque causarum feudi amittendi dijudicatio arbitraria est. (30) *l. 3. §. 2. ff. de testib.* (31) Delicta ipsaque crimina suis titulis, hoc est veris coloribus distinguere, ac deplorare licet. (32) Id est, graviores. (33) Ingratitudine non quavis, sed summa tantum feudum amittitur. (34) Officium vasalli erga dominum certa regula definiri non potest, id enim varium est, pro casuum accessione. (35) *tit. 5. c. 7. supr. eod.* (36) Consuetudo est optima, quæ a natura, & ratione naturali docetur. (37) Idem de more dicitur, *l. 33. ff. de usuris*: vide *l. 3. ff. de feriis, l. 14. ff. de diversis temporalibus*. (38) Beneficium aliud in genere, aliud in specie est, *ut hic*. (39) Definitio beneficii. (40) Seu feudum. (41) *1. feud. 37.* Ideoque redemptio, sive [illegible] jus feudi non mutabit, nam & in rebus gratuitis plerumque intervenit honor, munus, salarium, & remuneratio: ut in mandato, *l. 1. l. 5. ff. mandati*, advocato & mensore, *l. 1. ff. si mensor*, deposito, *l. 2. §. 24. ff. vi bonorum rapt.* donatione propter nuptias, *cod. Vincentius 7. special. 145.* (42) Actio benevola etiam beneficiat, non res aliqua: puta, fundus, ædes, annona: feudum jus est, non prædium ipsum. (43) *lib. 1. de beneficiis cap. 6.* (44) Feudum ut sit perfectum, sex requiruntur: videlicet, ut dominus id det sponte, non coactus: ut directum dominium maneat penes ipsum dominum: ut id, quod in feudum datur, consistat in re immobili, vel quasi immobili: ut dominium utile transeat in vasallum, ut feudum ipsum transeat perpetuo in descendentes masculos: ut vasallus fidelitatem præstet, & fideliter serviat. (45) Causa efficiens. (46) Causa formalis, *tit. 6. in fin. supr. hic*, et hinc constat feudum esse rem nec mancipi. (47) Vel quasi *tit. 1. in fin. supr. hic*, Causa materialis. (48) *1. feud. 1. §. 3.* (49) Causa finalis. (50) Feudum datur, aut servitio aliquo nominatim expresso: ut nullo expresso, quod interpretamur ex natura communi feudi, *ut hic*. Quid si feudum ita datum sit, ut nullum servitium præstetur? Censebitur jure feudi in omnibus præterquam in servitii præstatione. Nam iisdem causis ac delictis amittetur, sicut alia feuda: excepto servitio, quod ex pacto non debet. (51) *tit. 91. §. 1. infr. hic*. (52) *1. feud. 3. & 17.* (53) Feudum amittit vasallus investituram intra annum & diem non petens ab herede domini, ejusve successore: quæ consuetudo Mediolani non obtinet, *ut hic*, neque in minore quatuordecim annis, *c. si minor infr. si de feudo defuncti cont.* atque ubi justum impedimentum adest vel obest, *c. 1. supr. quo tempore miles*, non obtinet quoque in milite, qui intra annum & mensem petere debet, *d. c. 1.* Aliud quoque in feudo novo, in quo nullum tempus statutum est ad petendam investituram realem. Aliud quoque, si vasallus ipsum feudum non postulet, sed tertius aliquis, Cujac. in *l. solennib. 25. C. de rei vind.* quin id tempus non currit filio vasalli, antequam se miscent hereditati, antequam sciat mortem patris, antequam sciat rem de qua agitur, feudalem esse. Quin vasallo intra id tempus mortuo, ejus heres idem temporis spatium habere debet, *c. 4. supr. quo tempore miles*. Quid? num satis est investituram petisse nulla fidelitate oblata? satis est, *c. ult. supr. per quos fiat investitura*. Quid si vasallus quæsitum dominum non reperit, & id tempus lapsum fuerit? feudum non amittet: testari tamen id vasallum testibus præsentibus oportebit, *l. 2. C. de his qui per metum jud. non appellaverunt*. Quid petendæ investituræ causa, absentem dominum num adire cogendus est vasallus? non ita longe absentem adire cogitur; hoc tamen arbitrio judicis statuetur. Quid si vasallus amator, suo, suorumque successorum nomine fidelitatem semel juraverit? etiam investitura petenda est. *Dissentit hic*. Quid, intra id tempus num servitia præstare cogitur? ita sane. Quid, si temporis eo spatio dominum offendit? etiam feudum amittet. Quid si eo lapso investituram petit? moram non purgat. Quid si dominus intra id tempus vasallum petentem non investit? proprietatis jus amittit, *gloss. supr. per quos fiat investitura*. (54) Vid. *1. feud. 23. supr. eod. tit. 40. 52. §. 3. infr. hic*. (55) Ingratitudinis causa potestne pacto remitti in feudis? Baldus negat, si remittatur ingratitudo adversus contractum aliquem: secus si remittatur ingratitudo delicti. Landensis, neutro modo putat ingratitudinem posse pacto remitti, cum pacta quibus delicta remittuntur, non valeant. Contra tamen fore existimat; si feudum tali pacto datum fuerit vasallo, qui vitam domini sui defenderit. Huic enim vasallo feudum nulla ex causa auferri posse, velut meritis acquisitum, vel contractu vero quæsitum, *2. feud. 2. ubi Laudensis*. (56) *Kasp. tit. 52. in fin. infr. eod. tit. 23. vers. præterea infr. eod. tit. 97. infr. eod.*

Si dominus a vasallo petierit fidelitatem, investituram pollicendo nec legitime requisitus eam præstare voluerit, tanquam ingratus feudum amittit. Bald.

§. 1. Est & alia ingratitudo notanda, si dominus investituram pollicendo vasalli fidelitatem petierit: & illo non præstante, dominus tribus vicibus conveniant tempore interposito, forte septem (1) dierum spatio, ad curiam suam super hoc reclamaverit (2), & vasallos (3) tribus vicibus citatus a (4) suis paribus jurare noluerit: si (5) tamen beneficium tale sit, ut pro eo jusjurandum fidelitatis fieri debeat. Sunt (6) enim quædam feuda ita data, *ut* (7) *pro his fidelitas non sit præstanda*.

Vasallus amittit feudum, si cum domino non ivit in prælium, dum potuit. Bald.

§. 2. Item qui dominum suum cum quo ad prælium iverit, in acie periclitantem dimiserit (8), beneficio (9) indignum se indicavit.

† Præterea si vasallus rescierit aliquem contra dominum suum assaltum (10), vel mortem, vel captionem, aut patrimonii grandem (11) jacturam facere molientem: debet dominum super hoc quam citius potest (12), certiorare (13), ut proinde dominus sciens prudensque periculum valeat declinare. Quod si non fecerit, doloque vel negligentia sua, vel frauda celaverit: beneficio se cariturum agnoscat. † Rursus si domini, vel dominæ filiæ, vel nurui (14) aut sorori (15) in domo adhuc manenti, quæ in capillo (16) dicitur (17), sese immiscuerit: feodo quo se monstravit indignum, carere debet. † Porro si dominum assalierit (18), vel vicum (19), in quo est, per vim aggressus fuerit, vel impias (20) manus in personam domini ubicunque (21) ingessarit (22), vel alias graves (23), vel inhonestas injurias intulerit: vel morti (24) ejus veneno, vel gladio, vel aliter insidiatus fuerit, beneficium amittit (25).

† Illud tamen non lateat, quod si (26) quis suo domino justitiam (27) facere noluerit: feudum quod tenebat, perdet: sicut in alio (28) libello tibi scripsisse hoc credo. † Sed non est alia justior causa beneficii auferendi, quam si (29) id, propter (30) quod beneficium datum fuerit, hoc servitium facere recusaverit (31): quia beneficium amittit. Aliud est si forte ideo non servierit, quia (32) non potuerit: tunc enim feodum non amittit. † Item si delator (33) domini sui extiterit, & per suam delationem grave (34) dispendium eum sustinere fecerit: vel si cognoverit dominum inclusum, & eum, cum (35) potuerit, non liberavit (36): feudum perdit. † Prædictis modis beneficium debere amitti, tam naturalis, quam civilis ratio suadet: quæ potest colligi, si quis novam (37) constitutionem justas exheredationis (38) causas enumerantem & alias constitutiones veteres, justas ingratitudinis (39), & repudii (40) causa quibus matrimonia recte contracta solvuntur, & donationes (41) jure perfectæ revocantur, subtiliter scrutatus fuerit. Sed quia natura (42) novas deproperat edere formas, potest multis modis contingere, aut aliæ emergant causæ, quibus videatur justa adimi posse feudum (43): ideoque judex solers & discretus, & æquitati obsecundare solicitus, cuncta subtiliter dispensans, provideat, si qua fuerit antiquioribus causis similis (44) seu major: ut proinde sciat utrum beneficium sit amittendum, an nihilominus retinendum.

† Illud enim est certum, quod non (45) ex omni causa ex qua opinio vasalli gravatur, beneficium amittitur. Nam & sæpe dejerat (46), & beneficium nihilominus retinet: utpute qui beneficii portionem alienat, absque domini scientia, beneficium quidem retinet (47), sed fidem promissam servare non videtur (48).

Ubicunque dominus principaliter offenditur per reatum vasalli, ibi ad dominum feudum revertitur. Bald.

DEnique (49) sæpe quæsitum est vasallo propter justam culpam a feudo cadente, utrum (50) ad dominum an ad successorem vasalli beneficium pertineat: sed hæc distinctio tam ratione quam moribus comprobata est: ut si quidem vasallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat: non ad proximos, sed ad dominum beneficium revertatur, ut hanc saltem habeat suæ injoriæ ultionem (51). Si vero non in dominum, sed alias graviter deliquerit, vel grave quid commiserit, sicut ille qui fratrem (52) suum interfecit, vel aliud grave crimen, (quod parricidii appellatione continetur) commiserit, feudum amittit: & non ad dominum, sed ad proximos pertinet: si tamen beneficium fuerit paternum. Sic enim sæpe pronunciatum scio. Si vasallos contra constitutionem bonæ memoriæ Lotharii (53) imperatoris beneficium alienaverit: quia dominum contempere (54) videtur, ad dominum beneficium pertineat: scriptum est enim ut pretio (55) se caritatem (56) agnoscat.

(57) [LIBER QUARTUS.]

TIT. XXV.

SI (58) DE FEUDO VASALLUS AB ALIQUO INTERPELLATUS FUERIT, ET DOMINUS EUM DEFENDERE NOLUERIT.

Dominus vasallo cum extraneo litem habenti de feudo, de evictione tenetur, si monitus eum non defenderit. Bald.

NEgotium tale est: Quidam vasallos a domino tenebat feudum de quo ab aliquo interpellatus fuit: & sic vasallus dominum vocavit (59), ut eum defenderet: domino renuente ad judicem venire, vasallus amisit causam per sententiam: nunc vero vasallus cambium (60) feudi a domino petit: ad quem dominus respondens, ait illum nunquam ab eo hoc feudum tenuisse, nec ab eo investituram accepisse: contra quem vasallus dicit se hoc feudum ab eo tenuisse, & investituram recepisse, ab eo petivisse, ut eum in judicio defenderet: nec tunc temporis inficiabatur illius esse, quod idoneis totom testibus probat vasallus. Respondi: Super negotio isto quod literis insinuasti, nobis tale est sapientum nostræ civitatis consilium, videlicet Oberti de Orto, & Gerardi Capagisti, ut si vasallus cum de feudo interpellabatur, auctorem suum, id est dominum, ut eum defenderet, vocavit, & hoc probare possit: si in eo judicio vasallus fuerit victus (61) de re aliena investitum fuisse: ut dominus vasallo ejusdem æstimationis, quod erat tempore rei judicatæ, feudum restituat, vel (62) nummos (63) in feudum dandos numeret: & hoc cum certus est vasallum de feudo victum fore. Sed si dominus neget hoc feudum unquam ab eo tenuisse, nec ab eo domino ipsum vasallum, vel ejus antecessores unquam investituram accepisse: & hoc vel per instrumentum publice confectum, vel per pares curtis vasallus poterit probare: dominus ad restitutionem feudi tenebitur: alioquin dominus sacramentum subire cogetur, istum qui est in causa, vel ejus antecessores a se vel a suis antecessoribus nunquam hoc feudum tenuisse, vel investituram accepisse: quo facto dominus absolvendus erit.

TIT. XXVI.

SI (64) DE FEUDO DEFUNCTI CONTENTIO SIT INTER DOMINUM, ET AGNATOS VASALLI.

Si contentio est inter dominum, & agnatos defuncti, agnati interim ante litem finitam constituendi sunt in possessione. Bald.

SI

(1) *tit.* 22. *supr. hic.* (2) §. 2. *vers. sed non est alia.* (3) Contumax vasallus privari jure suo potest, etiam ante traditam sibi possessionem feudi. (4) Pares curiæ judices sunt competentes inter dominum & vasallum: etiamsi de feudo novo, & investitura realis quæstio sit. (5) Interdum fidelitatis juramentum non debetur, *tit.* 3. *in fin. supr. eod. tit.* 96. *infr. hic*, debetur tamen fides. (6) *d. tit.* 3. *vers.* (7) Feudum potest sine fidelitate per pactum constitui, *c. ult. supr. per quos fiat investit.* (8) 1. *feud.* 5. & 21. [illegible]

[illegible]

SI feudo defuncti militis sit contentio inter dominum, & agnatos defuncti, domino novum feudum, agnatis vero paternum esse contendentibus: agnati (1) in possessione feudi de quo quæritur, constituendi sunt. Eo facto super principali (2) quæstione cognoscendum est: utroque autem deficiente in probatione, electio jurisjurandi agnatis danda (3) est (4).

Si contentio est inter filiam & agnatos de beneficio, filia interim debet esse in possessione.

1. INter (5) filiam defuncti, & agnatos ejus, de quodam prædio mota est quæstio, agnatis feudum, filia vero allodium (6) sive libellarium (7) esse asserentibus: super possessione apud quem manere debeat, quærebatur. Responsum est, apud filiam possessionem interim esse collocandam: deficientibus vero hinc inde probationibus, per jusjurandum, causa cognita res decidetur, electione (8) danda agnatis (9).

§. 1. Defuncto milite inter dominum, & filiam illius super quodam feudo quærebatur, domino feudum, filia allodium sive libellarium esse allegante. Respondi, filiam in possessione feudi manere debere (10), donec de eo judicetur: probatione vero hinc inde cessante, electio jusjurandi filiæ danda est.

Investitura sumit effectum, cum feudum sibi vel heredi suo fuerit apertum. Bald.

2. MOribus (11) receptum est, dominum de feudo militis (12) sui, quod (13) post (14) mortem ipsius ad dominum reverti sperabatur, in alium militem investituram facere posse: quæ investitura tunc demum capiet effectum, cum feudum domino aut heredi suo fuerit apertum. Secus est in ecclesiasticis (15) personis: nam si ecclesiastica persona talem faciat investituram: non aliter valebit, nisi sibi, non etiam successori suo feudum aperiatur: & in tali investitura consensus ejus de cujus feudo sit, exquiri non oportet.

Si vasallus domino inficietur feudum, vel feudi partem, aut ejus conditionem: convictus postea de mendacio perdit feudum, & ejus conditionem. Bald.

3. VAsallus (16) si feudum, vel feudi partem, aut feudi conditionem ex certa scientia inficiatur (17), & inde convictus (18) fuerit, eo quod abnegavit feudum ejusve conditionem, expoliabitur (19): alius autem vasallus, quamvis hoc sciens non patefaciat, feudum tamen retinet: aut si aliam (20) rem domini celaverit vasallus, feudum tamen non amittit.

Qui per triginta annos rem alicujus tanquam in feudo possedit, & pro ea servitium præstitit domino, præscribit in feudum. Bald.

4. SI (21) quis per (22) triginta (23) annos (24) rem aliquam ut feudum possedit (25), & servitium (26) domino exhibuerit: quamvis (27) de ea re non sit investitus, præscriptione tamen triginta annorum se (28) tueri potest (29).

QUi (30) clericus efficitur, aut votum religionis assumit: hoc (31) ipso feudum amittit (32).

ETsi (33) vasallus omni anno (34) domino se non repræsentat (35): feudum tamen non (36) amittit.

OMnes (37) filii ejus qui feudum acquisierit, fidelitatem facere debent (38), maxime si (39) indivisum (40) habent: quod si (41) feudum ex divisione ad unum tantum pervenerit, ille tantum faciet fidelitatem.

ADoptivus (42) filius in feudum (43) non succedit (44).

MUlier (45) habens feudum, relictis filiis ex duobus matrimoniis decessit: inter quos feudi quæstio aliarumque rerum maternarum vertebatur: obtinuit filios (46) prioris (47) matrimonii tam in feudo, quam in cæteris potiores esse.

NAturales (48) filii, licet postea fiant legitimi, ad successionem feudi (49) nec (50) soli, nec cum aliis admittuntur.

SI (51) minori (52) datum (53) fuerit feudum, fidelitatem facere (54) non cogatur, donec venerit in majorem ætatem, in qua doli capax sit: feudum tamen retinet.

Si filius impubes successit vasallo, non cogitur facere fidelitatem nec servitium personale potest præstare. Baldus.

§. 5. Si quis decesserit filio impubere (55) relicto, fidelitatem nec ipse nec alius pro eo facere cogitur (56). Idem (57) de servitio personali: alius tamen pro eo faciens servitium admittetur.

TItius (58) filios masculos non habens, partem suam feudi (59) Sejo, partem ejusdem feudi possidenti agnato suo concessit (60). Sempronius proximior agnatus mortuo demum Titio partem illius feudi nullo dato pretio recuperare potest. † Quod (61) si Titius filios proprios (62) haberet (63), pretio reddito etiam vivo Titio: quod si (64) consensit (65) alienationi, vel per annum ex quo scivit, tacuit: omnino removebitur.

Facta domino de feudo abusiva investitura, cogitur dominus vasallum mittere in possessionem, nec liberatur interesse præstando. Baldus.

SI facta (66) de feudo (67) investitura pœniteat (68) dominum antequam possessionem transferat: an præstando interesse vasallo, liberetur,

---

(1) Præsumitur feudum in dubio antiquum esse potius, quam novum. Ita in dubio agnati vasalli excludunt dominum; magis favetur agnatis vasalli, quam domino. Cur? quia possedit defunctus, ideo & agnati in ea possessione sunt tuendi; & alioquin dominus hic feudum ipsum non negat, sed qualitatem tantum feudi. Quid si in continenti dominus probaturus est novum feudum esse? nec ea causa cognitionem majorem desiderat? possessio agnatis non est adjudicanda, *l. ult. C. quorum bonor.* (2) *tit. 20. supr. eod. tit. 82. infr. eod.* (3) Cur danda est electio jurisjurandi agnatis? quia possessio feudalis indivise præsumptionem pro possessore inducit: hic autem agnati possident. Quid? quo tandem jure agnati jurabunt feudum antiquum esse, cum id verisimiliter possint ignorare? anceps perjurium dicerentur subire hoc casu. *l. 4. ff. de in litem jur. l. 12. §. 1. ff. de ed. verum* [illegible] Paul. 2. *sent.* §. [illegible] nisi lex eos ad jurandum admitteret. (4) Quam judex non semper sequatur, *tit. 31. in fin. supr. eod.* (5) De possessione apud filiam collocanda, *tit. 5. Cuj.* (6) Præsumitur res allodialis potius quam feudalis. Ita heres in possessione rei hereditariæ, quam defunctus possidebat mortis tempore, confirmandus est, donec probentur res ipsæ feudales esse, non allodiales, facit *l. hoc possideres 24. C. de probat.* (7) Emphyteuseos capaces sunt fœminæ, non tamen feudi, ut *hic*, nisi feudum fœmineum sit. (8) Si modo quo eis faciant quasdam præsumptiones, quemadmodum in hoc proposito, si quadam præsumptiones sint pro filia, jusjurandum filiæ deferendum est, *gloss. & doct.* (9) *tit. 40. 31. §. 1.* fidei maris magis favet, quam fœminæ. (10) Cur filiæ? præsumptione aliqua juvabatur, ut paulo ante in simili specie dictum est. (11) Dominum investituram feudi sui militis in alium facere posse, *tit. 2.* Cujac. (12) Id est, vasalli, 1. *feud.* 22. (13) Hujusmodi feudum successionem non habere dicitur, de quo vid. 2. *feud.* 8. & 20. *in fin. supr.* (14) Investire aliquem de feudo nondum sibi aperto laicus dominus potest: non pure, sed hac conditione, post mortem scilicet vasalli possidentis, vel commisso alias feudo: nec enim laicus posset pure feudum vasalli superstitis alii conferre sine ejus consensu. Quid? teneturne heres laici investitoris ratam habere investituram? cogitur, ut *hic*. Quid successor ecclesiasticæ personæ, tenet id investitum non confirmare cogitur? Minime, *vers. secus infr. eod.* Cur tam cæte? successor ecclesiasticæ, successor est tantum, non heres. (15) 1. *feud.* 3. 25. §. 1.

(16) Feudum, qui sciens injuste negat, & quidem totum amittit: qui partem, partem tantum: qui qualitatem totum ipsum. Quippe hæc negatio rem totam afficit, neque dividi potest. Quid si non neget feudum totum ejusve partem vel qualitatem: sed feudum ita ab alio ejuratum vel negatum, ignorantia domini dissimulet? feudum non amittit. Minus itaque punitur dissimulatio, quam negatio: seu contumacia expressa in negando, quam ficta in tacendo. Aliud igitur foret, si dolo id dissimulaverit, tacueritve, *c. 1. infr. de forma fidel. l. ult. ff. de rei vind.* (17) De pœna inficiationis feudi *tit. 5.* Cujac. Quid si emphyteuta sciens prudens rem emphyteuticam esse negarit? eam pariter amittet. Eversandos in capitalit loco a feudo ad emphyteusim 20. *num.* 12. (18) Quid si non testibus, sed juramento domini sit convictus? aliud *arg. l. cum qui* 31. *ff. de jurejur.* (19) Quid si pœniteat ante litem contestatam? auditur damna, & expensas domino offerens, *Bald.* (20) §. 3. *vers. vasallus infr. eod. tit. 73. in fin. infr. eod.* (21) Id est, non feudalem. (22) Præsumitur res esse feudalis, quæ 30. annis ut feudalis est possessa sujus, ut feudalis (nam id exigitur, *arg. l. ult. ff. quemadm. servit.*) eo spatio præstita sunt servitia, aut certe præstitum fuit aliquod servitium. (23) De præscriptione feudi longissima, *tit. 6.*

(24) Continuos non interruptos. (25) Etiam mala fide, jure civili, non canonico, *c. ult. de præscr.* (26) Etiam unum, sufficit enim vasallum paratum fuisse servitia præstare. (29) Quid si non ita dixerit, confessus ut præscribat? Hæc præscriptio mera non est, sed usita vestitaque pacto: qua (etiamsi longissima ea sit) directum dominium acquiritur.

(28) Feudum præscriptione acquisitum, transire etiam ad heredes his etiam notatur ab interpretibus, ad eos, inquam, heredes qui ad feudum ipsum admittebantur ex natura feudi simpliciter concessi. (29) Inf. in feudo, ut *hic*. Ita per contrarium præscribitur eo spatio jus petendi servitii, cum contrarium sit eadem ratio. Quemadmodum si eo spatio rem feudalem, ut suam possedit dominus, utile dominium adquisierit, & directo suo adjunxit.

(30) *tit.* 8. §. 1. *supr. eod.* 1. *feud. ult.* (31) Hæc verba: *hoc ipso*, arguunt ipso jure clericatu incepto, feudum amitti, nec sententiam exigi: non idem esse in usufructu, & emphyteusi notant interpretes. (32) Clericum feudum perdere, *tit.* 7. Cuj. (33) An vasallusve, qui se non exhibet domino, feudum amittat, *tit.* 8. Cujac. (34) Omnino, Horom.

(35) Adde §. 1. *infr. eod.* 1. *feud.* 22. (36) Cur non amittit? nihil tale adversus vasallum statutum est, tale nihil etiam ejus juramento continetur, proinde neque id exigitur a vasallo, *arg. l. si fervum 19. §. non sinit 3. ff. de adquir. vel omitt. her.* (37) Omnes fratris filios fidelitatem facere debere, *tit.* 9. Cujac. vasallos tamen possidere dici posse, notat *Baldus*, quod ipsi vasalli sint in bonis. (38) *tit.* 13. §. 1. *infr. eod.* (39) Feudum pro indiviso simul tenere & possideri per plures vasallos potest, tunc autem, omnes fidelitatem jurare debent. Quid ita? cum succedunt, una persona censentur, unde notant, jus patronatus individuum esse. Quid, quæ tamen in servitio præstando exhibetur? si in dando consistet servitium, singuli vasalli debent, si in facto individuo, unum ex se eligent, qui id servitium præstet. Quid, pluribus domini heredibus, quemadmodum vasallus præstabit servitium individuum in diversa bella forte proficiscentibus? An quemcunque volet, sequetur? an potius dignitatem & seniorem præferre cogendus est? *arg. l. si quis in gravi 5. §. si cum omnes 6. ff. ad SC. Silan.* Quid si inter heredes domini bellum sit? An neutros sequi cogetur, cum sibi invicem obsistant? (40) Divisum, Cujac. (41) Feudum divisione ad unum aliquem pervenire potest, ut illis solus juret & solus vasallus censeatur. (42) Adoptivum in feudum non succedere, *tit.* 10. Cujac. Ita adoptivus non omnimodo naturali comparetur. Quid ita? feudum dari intelligitur vasallo ejus contemplatione, & eorum qui ex vasallo sanguine descendent. Adoptivi non sunt adoptivo patri consanguinei: quid, cum eadem ratio in arrogato, quæ in adoptivo? eadem. Quid? potestne feudum ea lege dari, ut etiam adoptivi & arrogati succedant? potest: licet id factum sit contra communem naturam feudi, *c. 1. infr. de feudo non habente propriam naturam feudi*. Potestne huic legi derogari statuto, consuetudine, vel rescripto principis? potest, *Bald.* quid hæc lex num locum habet in filio legitimo emancipato, & post adoptato? non habet. Quid ita? nempe, quia hic potest in feudo succedere etiam sine adoptione. (43) Aliud in allodio. (44) Quia consanguineis, id est veris, natura legeque liberis, deferuntur feuda, non commentitiis liberis. (45) Filios secundi matrimonii tantum fœmina in feudum succedere, *tit.* 11. Cujac. (46) Jus succedendi commune statuto & consuetudine mutari potest; ut *hic*, filii prioris matrimonii soli in feudo succedunt. (47) Posteriores, Cujac. vid. *tit.* 104. *infr. eod.* (48) Id est, ut naturales post facti legitimi non succedant, *tit.* 12. Cujac. *Gerh.* Vid. *Zas. de feud. success. num.* 12. Schrch. *de sed. caus. civil. lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 12. 13. & *seqq.* Ant. (49) Etiam materni.

(50) Legitimati sive soli sint, sive cum aliis legitimis sint, in feudis non succedunt, ut *hic*, quid ita? agnati generaliter in feudis succedunt: legitimati, cognati sunt, non agnati, *l. hac parte 2. ff. unde cognat.* Quid, si cum naturales essent soli, nulli legitimi, patre id postulante, legitimati sint ad feuda, principis rescripto? plane etiam succedunt, sive soli fuerint, sive cum aliis post natis concurrant, dum id nominatim rescripto contineatur, aut legitimati non obstante hoc capite. Naturales; ut cum anomalum hoc sit beneficium principis anomala quoque solennitas adhibeatur. Quid legitimati per subsequens matrimonium? plane succedunt: adeo, ut nec in eo matrimonio requiratur instrumentum matrimonii vel dotis: licet tamen quidam in eo dissentiant. Quid, si feudum accipienti & legitime descendentibus ex ejus corpore sit datum? qui tempore contracti matrimonii naturalis filius natus fuerit, talis in feudo non succedet: qui conceptus tantum, succedet? Quid, si primogenitus in feudo succedere debet: & Titio primus natus sit ex concubina: deinde ex uxore legitima secundus, & ea mortua nuptias contrahat cum ipsa concubina? licet primus legitimetur, concubinatu matris in matrimonium verso, secundus tamen eo potior fuerit, ut succedat in feudo, *c. tanta X. qui filii sint legitimi*. Quid si in ipso articulo mortis, concubinam duxerit? nati ex ea filii, velut ex matrimonio legitimantur, ut in feudo succedant, *d. c. tanta*. Quid nati ex matrimonio injusto, a principe tamen confirmato? nati ex eo matrimonio legitimi non fuerint: nisi in ipsa legitimatione facta fuerit eorum mentio. Quid si dominus vasallum investivit pro se & filiis natis & nascituris, cum sciret vasallo filios esse naturales? succedent & hi quoque in feudo: fient enim domini naturales legitimos, hoc est, feudi capaces ita fecisse intelligitur. Quid? legitimatus in uno territorio, an legitimatus in omnibus aliis in feudo temporali vel ecclesiastico? vid. Bald. in *l. cum quem 14. C. de fideicom.* & DD. in *c. per venerabilem X. qui filii sint legitimi*. (51) De minore ad fidelitatem feudi non cogendo, *tit.* 13. Cujac. (52) Id est, impuberi §. 1. *infr. eod.* (53) Et ita etiam novum feudum impubes retinet, licet fidelitatem non juret. (54) Impubes vasallus fidelitatem jurare non cogitur, etsi feudum retineat. Quid si doli sit capax impubes? an jurare cogitur? quidam ita putant, negant. *Auth. Sacramenta C. si advers. vendit.* quod *Alvarotus* non admittit. Quid: volens impubes num jurare possit? *Ravennas* ita putat. Quid infans? non jurat: sed ejus tutor, *arg.* §. 1. *infr. eod.* (55) Adde versiculum superiorem. (56) Sponte igitur pro impubere alius (puta tutor) jurabit. (57) Impubes vasallus neque ipse jurare fidelitatem, neque servitium personale facere cogitur etiam per substitutum, ut *hic*, quod hodie consuetudine feudorum non semper, non servatur; cum impuberes cogantur hodie per substitutum servire, *Desteret hic*. Quid, si servitium nominatim personale sit? per substitutum servire vasallum non posse notant: nisi impotens sit ad servitium præstandum, *l. quisquis* 2. *C. de episc. & cler.* nisi dignitas ejus dominica major sit, *l. interdum* 22. *ff. de operis libertorum*, nisi justa causa eum impediat, *l. plane* 8. *ff. de procurat.* quo etiam casu solennia servitia (puta Capitaneatus) per alium possunt explicari, *l. 1. §. buenos ff. de off. ejus cui mandata*. (58) Quando agnatus ad feudum admittatur, vel excludatur, *tit.* 14. Cujac. (59) Antiqui scil. (60) Id est, alienavit Titius: permissu domini, interveniente pretio. (61) Feudum antiquum ex pacto providentiæ a patre juste alienatum liberi, vivo etiam patre, revocare possunt: agnati, agnato tantum mortuo. (62) Filium haberet, Cujac. (63) Nec retrahentes. (64) Consentiens alienanti vasallo, jus suum amittit. (65) §. 1. *tit.* 39. 40. *infr. tit.* 8. *in fin. supr. eodem.*

(66) Dominum feudi, tradere cogi, *tit.* 15. Cujac. (67) Sub. novo. Nam in veteri feudo nulla traditur possessio; cum vasallus illam jam habeat. (68) Feudi investituram factam dominus retractare non potest, adeo ut nec liberetur præstatione ejus quod interest. Ipsam enim præcise possessionem tradere cogitur ab alio non occupatam, seu vacuam. Quid, ab investitura, possuntne communi consensu recedere dominus & vasallus? possunt. Quid si pœnitentia non ducatur dominus, sed traditionem differat tantum? omnem utilitatem vasallo præstabit, quam is habuisset, si ab initio ei tradita fuisset possessio. Quid, si in eadem re dominus plures diversis temporibus investivit? præferendus erit qui prior possessionem fuerit adeptus, priorem autem eum feudi possessionem præoccupasse dicimus, qui prius domino pretium numerasse probabitur.

rer, quæſitum fuit? Reſponſum eſt, prætermiſſa illa condemnatione, dominum poſſeſſionem (1) feudi, de quo inveſtituram fecit, tradere compellendum.

FIlii (2) nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali (3) conditione contractum eſt, *ne (4) filii ex ea nati, patri ab inteſtato ſuccedant:* in feudo ſuccedunt (5), nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex uſu tamen admittitur (6).

Ei qui non vult aliquid conſequi, ſed jus quæſitum conſervare, non imminet jus offerendi, niſi dies fuerit appoſita. Baldus.

LIcet (7) vaſallus domino ſervitium non (8) offerat: quantocunque (9) tempore ſteterit (dummodo domino petenti ſervire paratus ſit) beneficium non amittit, ſi (10) tamen ſciat ei magnum periculum imminere, ultro adjutorium ſuum ei debet præbere. † Inde quæſitum eſt, ſi dominus in perjurium (11) incidat, quia (12) dare non valeat quod dare juraverat, & vaſallus eum liberare (13) poſſit ſuam pecuniam (14) dando, & non faciat, an beneficium amittat? Et reſponſum eſt, non amittere.

SI (15) vaſallus culpam (16) committat, propter quam feudum (17) amittere debeat, neque filius neque ejus deſcendentes ad id feudum revocabuntur: ſed agnati (18) qui quarto gradu ſunt, dummodo ad eos pertineat.

IN (19) generali alienatione vaſalli (20), non (21) continetur feudum, niſi nominatim dictum ſit.

Si vaſallus feudum ignorans alienavit, feudum non amittit & ſibi reſtituendum eſt, non domino: tenebitur tamen ad intereſſe emptori ignoranti. Bald.

SI (22) vaſallus feudum alienavit (23) ignorans (24): non domino, ſed ipſi vaſallo feudum reſtituendum eſt: ad intereſſe vero emptori ignoranti (25) condemnandus eſt vaſallus.

VAſallus (26) feudum (27) quod ſciens (28) abnegavit, amittit: ignoranti (29) vero ſubvenitur. Quod ſi dubitet (30), dubitanter (31) reſpondere debet.

BEneficium (32) a vaſallo in (33) feudum, ſi nihil in (34) fraudem legis fiat, recte dari poteſt, dum (35) tamen militi detur.

SI (36) vaſallus de beneficio ſuo agat (37), vel (38) conveniatur: ſive obtineat, ſive (39) non: (licet ignorante (40) domino fiat) omni tempore firmum erit illud judicium, nam & tranſigere (41) recte poterit: nec (42) quod accepit tranſactionis nomine feudum erit.

Si dominus commiſit feloniam, per quam ſi eam committeret vaſallus in dominum, amitteret feudum: dominus etiam perdere debet feudi proprietatem. Bald.

DOmino (43) committente feloniam (44), ut ita dicam, per quam vaſallus amitteret feudum, ſi eam committeret: quid obtinere debeat de conſuetudine, quæritur? & reſpondetur, proprietatem feudi ad (45) vaſallum pertinere: ſive peccaverit in vaſallum, ſive in alium (46).

FEudum (47) ea lege datum, *ut ipſe & heredes ſui maſculi & fœminæ, & cui (48) dederit, habeant:* iiſdem culpis amittitur, quibus & aliud feudum. Quod ſi vaſallus alienavit: feudum eſſe deſinit apud emptorem.

TItius (49) cum Sempronio fratre ſuo feudum paternum poſſidente pactum fecit *de eo feudo non petendo a (50) Sempronio heredibuſve fuit* (51). Sempronio ſine herede maſculo defuncto, inter Titium & Sejum fratrem ſuum de eo feudo quæſtio orta eſt, quid inde fieri debeat, quæritur? reſponſum eſt, pactum non obſtare Titio.

T I T. XXVII.

DE (52) PACE (53) TENENDA (54), ET EJUS VIOLATORIBUS.

Imperator adulatus omnibus, ſuadens quod debeant ſervare pacem, & ſtatuit pœnam contra non ſervantes. Baldus.

FRidericus (55) Dei gratia Romanus Imperator ſemper auguſtus, epiſcopis, ducibus, comitibus, marchionibus, & omnibus ad quos literæ iſtæ pervenerint, gratiam ſuam & pacem, & dilectionem. Quoniam divina præordinante clementia, ſolium regiæ majeſtatis conſcendimus, dignum eſt, ut cujus præcellimus (56) munere, illi omnino pareamus in opere. Inde eſt, quod nos, tam divinas, quam humanas leges in ſuo vigore manere cupientes, & eccleſias ſive eccleſiaſticas perſonas ſublimare, & ab incurſu, & invaſione quorumlibet defenſare intendentes, quibuſcunque perſonis jus ſuum conſervare volumus, & pacem (57) diu deſideratam, & antea toti terræ neceſſariam, per univerſas regni partes habendam regia auctoritate indicimus. Qualiter autem eadem pax tenenda ſit, & ſervanda in ſubſequentibus declarabitur evidenter. † Si quis (58) hominem intra pacem conſtitutum occiderit (59), capitalem (60) ſubeat ſententiam, niſi per duellum (61) hoc probare poſſit, quod vitam ſuam defendendo (62) illum occidit. Si autem omnibus manifeſtum ſit, quod non neceſſario, ſed voluntarie illum occiderit: tunc neque per duellum neque quolibet alio modo excuſabitur, qui capitali damnetur ſententia. † Si vero violator pacis a facie judicis fugerit, res ejus mobiles (63) a judice in populum publicentur (64), & diſpenſentur (65): heredes (66) autem ſui hereditatem quam ipſe tenebit, recipiant, tali (67) conditione interpoſita: ut jurejurando ſpondeant, quod (68) *ille violator pacis nunquam de cætero ipſorum voluntate, aut conſenſu aliquod emolumentum inde percipiat.* Quod ſi heredes neglecta poſtmodum juris rigore, hereditatem ei dimiſerint: comes (69) eandem hereditatem regiæ ditioni aſſignet, & a regio jure beneficium ſuſcipiant (70). † Si quis alium intra pacis edictum vulneraverit (71), niſi quod in duello, & vitam ſuam defendendo hoc fecerit, probaverit, manus (72) ei amputetur: & (ſicut ſuperius dictum eſt) judicetur: & judex in cauſa ipſum, & res ejus ſecundum rigorem juſtitiæ ſtrictius conſequatur. † Si quis aliquem ceperit, & abſque ſanguinis effuſione fuſtibus (73) percuſſerit, vel crines (74) ejus, aut barbam (75) expilaverit: decem (76) libras ei, cui injuria illata eſſe videtur, per compoſitionem impendat: & (77) judici (78) viginti libras perſolvat. Si vero temerarius abſque percuſſione eum invadat, eo quod vulgo dicitur cilteros (79) & calida mane, ac verberibus contumeliiſque male tractaverit, quinque libras pro tali exceſſu componat, & judici pro tali exceſſu decem libras perſolvat. Quicunque judici ſuo pro exceſſu viginti libras invadiaverit (80): prædium ſuum pro pignore illi tradat, & intra quatuor ſeptimanas invadiatam pecuniam perſolvat. Quod ſi intra quatuor ſeptimanas prædium ſuum ſolvere neglexerint: heredes ſui, ſi voluerint, hereditatem recipiant, & comiti intra ſex ſeptimanas viginti libras perſolvant. Si autem comes (81) eandem hereditatem regiæ poteſtati conſignet: proclamatori (82) etiam damnum reſtituat, & prædium a rege beneficiali jure obtineat.

Clericus qui pacem violavit, vel pacis violatorem receptavit, ſi quidem comparet in judicio, pœna pecuniaria punitur. Si vero eſt inobediens, pœna majori puniendus eſt. Baldus.

§. 1.

---

(1) tit. 9. in fin. ſupr. eod. c. feud. 4. ſupr. eod. (2) Quando filii in feudum non ſuccedunt, tit. 12. Cujac. (3) Ita de re convenire alteramque ſolent nobiles, qui habentes liberos ex nobili uxore, ex defuncta, plebeiam ducunt, facit tit. 30. infr. eod. (4) Pactum de non ſuccedendo patri in feudo, valet, ut hic, quod tamen jure civili non valet, l. pactum ... [illegible]

[illegible]

§. 1. Si clericus (1) de pace violata pulsatus fuerit, id est, notatus & proscriptus fuerit: aut pacis violatorem in contubernio (2) suo habuerit: & de his in præsentia sui episcopi sufficienti testimonio convictus fuerit: comiti (3) in cujus comitatu idem clericus hoc perpetravit, viginti libras persolvat: & de tanto excessu secundum statuta canonum episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens extiterit: non solum officio & beneficio ecclesiastico privetur, verumetiam tanquam proscriptus habeatur. §. 2. Si judex populi (4) clamore aliquem pacis violatorem ad castrum alicujus domini secutus fuerit: dominus (5) cujus castrum id esse cognoscitur ad faciendam justitiam (6) illum producat. Quid si de sua fuerit diffisus innocentia, & ante conspectum judicis venire formidaverit? si mansionem in castro habet, dominus ejus omnia bona mobilia (7) sub sacramento judici repræsentet: & eum de cætero in domo sua tanquam proscriptum non (8) recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit: dominus ejus secure eum adducere faciat, & postmodum judex cum populo eum tanquam pacis violatorem persequi (9) non desistat. † Si duo homines pro uno beneficio contendunt, & unus super eodem beneficio investitorem producit: illius (10) testimonium, cum investitor donum (11) investituræ cognoscit, comes (12) primo recipiat: & si idem probare poterit idoneis testibus, quod absque rapina (13) hoc idem beneficium habuit, remota controversiæ materia, id obtineat. Quod si de rapina præsente judice convictus fuerit: rapinam dupliciter (14) solvat: beneficio (15) vero careat: nisi justitia & judicio dictante illud in posterum requirat. † Si tres, vel plures contendunt de eodem beneficio, producentes utrinque diversos investitores: judex (16), in cujus præsentia causa ventilatur, a duobus (17) requiret (18) boni testimonii hominibus, in provincia (19) eorundem litigantium commorantibus, per sacramentum, quod juraverint, quis illorum absque rapina ejus beneficii possessor extiterit: & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor beneficium suum quiete obtineat: nisi (20) judicio & justitia dictante alter de manu sua illud eripiat.

Miles a rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit. Baldus.

§. 3. Si rusticus militem de violata pace pulsans, manu (21) sua juraverit (22), quod non de voluntate sua, sed de necessitate hoc fecit, manu (23) militari se miles expurgabit. † Si miles rusticum de violata pace pulsaverit, & manu sua (24) juraverit, quod non voluntate, sed necessitate hoc fecit: de duobus unum rusticus eligat, an divino (25) an humano (26) judicio innocentiam suam ostendat: aut septem testibus idoneis, quos judex elegerit, se purget. † Si miles adversus militem pro pace violata aut aliqua capitali causa duellum (27) committere voluerit: facultas pugnandi ei non concedatur, nisi (28) probare (29) possit, quod (30) antiquitus ipse cum parentibus suis natione (31) legitimus miles existat. §. 4. Post (32) natalem (33) sanctæ Mariæ unusquisque comes (34) septem boni testimonii viros sibi eligat, & de (35) qualibet provincia cum ipsis sagaciter disponat: & quanto pretio (36) secundum qualitatem temporis sit annona vendenda, utiliter provideat. Quicunque vero contra deliberationem ipsius, intra anni terminum altius (37) modium, & carius vendere præsumpserit, tanquam violator pacis habeatur: & totidem viginti libras comiti (38) exolvat, quanti modios sive meldios (39) altius vendidisse convictus fuerit.

Rusticus arma non portet: nec mercator, qui negotiandi causa per provinciam transit: nec miles ad palatium comitis. Baldus.

§. 5. Si quis rusticus (40) arma vel lanceam portaverit, vel gladium: judex, in cujus potestate repertus fuerit, vel arma tollat (41), vel viginti solidos pro ipsis recipiat a rustico. † Mercator negotiandi causa per provinciam pertransiens, gladium suum suæ sellæ (42) alliget (43), vel super vehiculum suum ponat (44): non (45) ut quem lædat innocentem, sed ut a prædone se defendat. Nemo (46) retia (47) sua aut laqueos, aut alia qualibet (48) instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi ad ursos, apros, vel lupos capiendos. † Ad palatium (49) comitis nullus miles ferat arma, nisi rogatus a comite.

Publici latrones antiqua damnantur sententia. Bald.

§. 6. Publici (50) latrones & convicti (51), antiqua damnentur sententia.

§. 7. Quicunque advocatiam (52) suam, vel aliquod aliud beneficium inornate tractaverit, & a domino suo admonitus non resipuerit, & in sua perdurans insolentia, ordine (53) judiciario tam advocatia quam beneficio exutus (54) fuerit, si postmodum ausu temerario advocatiam vel beneficium invaserit, pro violatore habeatur.

Si furatus est aliquis valorem quinque solidorum, vel amplius, laqueo suspendatur: si vero minus, scopis, & forcipe excorietur & tundatur.

§. 8. Si (55) quis quinque solidos (56) valens: aut (57) plus fuerit furatus, laqueo (58) suspendatur: si minus, scopis & forcipe excorietur, & tundatur (59). † Si ministeriales alicujus domini inter se guerram habuerint: comes (60) sive judex, in cujus regimine eam fecerint, per leges & judicia ex ratione prosequatur. † Quicunque per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quanto propinquius secundum (61) viam stans in loco amplecti potuerit ad refectionem & reparationem (62) equi sui: impune ipsi equo porrigat. Licitum sit etiam ipsi uti herba & viridi (63) sylva, & sine vastatione aliqua quilibet utatur pro sua commoditate, & usu necessario.

T I T. XXVIII. (64).

HIC (65) FINITUR LEX. DEINDE CONSUETUDINES REGNI INCIPIUNT.

Vasallus dominum suum non adjuvans in prælio juste, feudum perdit. Bald.

Domino guerram (66) faciente alicui, si (67) sciatur, quod juste, aut cum dubitatur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem: ad offendendum vero alium non adjuvet, si vult. Sed si eum adjuvare voluerit, non tamen feudum amittet, secundum Obertum de Orto, & Gerardum (Capagistum). Alii vero sine distinctione dicunt semper debere eum adjuvare. Sed Obertus & Gerardus utuntur eo argumento, quod quemadmodum dominum excommunicatum (68), vel a rege (69) bannitum, non est obligatus vasallus ad adjuvandum vel servitium ei præstandum, imo solutus est interim (70) sacramento fidelitatis, nisi ab ecclesia (71), vel a rege (72) fuerit restitutus (73): ita nec illum injuste guerram alicui facientem.

(1) Superius dixi de laicis. (2) Proscriptus, a nemine recipiendus. [illegible]

[illegible]

Vasallus non cogitur domino offerre servitium, Jacobus de Belvis.

AD (1) hoc quantocunque tempore steterit vasallus, quod domino non servierit, secundum usum Mediolanensium, beneficium non amittit, nisi (2) servitium facere renuerit (3): vel nisi a domino ei denunciatum fuerit, & ille, cum potuerit, diu steterit, quod servitium nullum ei fecerit. Bonus tamen judex varie ex personis causisque definiet, & finget vasallum remotum esse, vel propinquum: paratum esse vel non: dominum guerram habere, vel non: utrum etiam magnam vel parvam, & annuntiavit ei dominus, vel non; hæc omnia vertuntur in cognitione causæ: & promptiores (4) sumus ad absolvendum quam ad condemnandum. Tu tamen scias, quod si vasallus sciat dominum obsideri, vel aliter ei mortem imminere: & cum potuerit, ei non nunciaverit, vel etiam sine nuncio eum non adjuverit; feudo privabitur (5).

SI (6) vasallus in feudo aliquod (7) ædificium (8) fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis. Idem dico si pretio servitutem feudo acquirat: Quidam alii dicunt omnino ad dominum pertinere.

Si vasallus nullo herede relicto ante Martium decesserit, fructus domino pertinent ad quem devolvitur feudum. Baldus.

(HIs (9) consequenter dicitur, quod) si vasallus decedat sine herede masculo, & contingat feudum ad dominum reverti, sic distinguitur, quod si (10) ante Martium, omnes fructus (11) illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertinebunt. Si vero post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Si vero post Augustum, omnes fructus anni percipiet dominus. † Quidam tamen dicunt quocunque tempore anni decedat, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere.

COntra (12) omnes debet vasallus dominum adjuvare, & contra fratrem & filium (& patrem, nisi (13) contra alium dominum antiquiorem (14): hic enim cæteris est præferendus.

T I T. XXIX.

DE (15) FILIIS NATIS EX MATRIMONIO AD MORGANATICAM (16) CONTRACTO.

QUidam habens filium ex nobili conjuge, post mortem ejus non valens continere, aliam minus (17) nobilem duxit: qui nolens existere in peccato eam desponsavit, ea lege (18), *ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris, quam dixerit tempore sponsalicium: verbi gratia decem libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit*: quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad morganaticam, alibi, lege Salica (19): hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem (20) non succedunt aliis extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non existentibus: qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietate vero succedunt patri, prioribus non existentibus. Succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum usum Mediolanensium.

T I T. XXX.

DE (21) FEUDO FŒMINÆ.

Filiæ matri in feudo fœmineo succedunt, masculis non extantibus, secundum Obertum & Gerardum: sed secundum alios non succedunt, nisi per pactum sit actum. Bald.

SI fœmina habens feudum decesserit; quia fœmineum est feudum, & sine pacto speciali, deficientibus filiis masculis, ad filias pertinebit. Obertus & Gerardus. Alii vero dicunt, nisi (22) per pactum speciale ad eas non pertinere: sicut si datum esset filio masculo: quia si (23) ideo quod est fœmineum sine pacto transit in fœminas: eadem (24) ratione, quia est fœmineum, transit in fœmineam prolem, etiam masculis extantibus; quod falsum est. † Ex hoc illud descendit, quod dicitur clericum (25) nullo modo in beneficium paternum debere succedere, etiamsi posteaquam habitum religionis assumpserit, postposuerit. Idem in omnibus (26) qui habitum religionis assumunt, ut conversi. Hi enim nec postea in feudo succedunt, & si quod habent, perdunt.

T I T. XXXI.

SI (27) VASALLUS FEUDO PRIVETUR, CUI DEFERATUR.

VAsalli feudum delinquentis (28), licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus (29) aspirabit, nisi id iterum a domino licite acquirat sibi gratiam (30) faciente: Verbi gratia, si non sunt alii ex latere, quibus aperiatur: ad ejus petitionem admittuntur, qui quarto gradu sunt remoti ab eo, qui id acquisivit, & etiam usque ad infinitum (31), dum (32) tamen hos constet ab eo per masculos descendisse.

T I T. XXXII.

QUI (33) TESTES SUNT NECESSARII AD NOVAM INVESTITURAM PROBANDAM.

Nova investitura probatur per testes pares curiæ, aut per breve testatum a paribus confirmatum, sive dominus sit laicus, sive clericus. Bald.

SIve clericus, sive laicus sit dominus, ad probandam novam investituram, semper (34) pares curiæ sunt necessarii; & si sine eis facta sit investitura, etiamsi dominus confiteatur factam; quia tamen sine hac solennitate facta est, non valet, etiam si probari possit per breve testatum. Sed si alii contra testantur, & si dominus confiteatur factam, decurrens postea ad solennitatem (35) consuetudinis (36), non (37) audiatur: sed tale habeatur, ac si pares affuissent: sed alii, etiamsi probari possit per breve testatum, ut Obertus & Gerardus, nisi e paribus curiæ fuerit confirmatum. Consules tamen Mediolanenses nuper in quibusdam omnia contra rescripserunt; in quo fere omnes Mediolanenses consenserunt, & consentiunt; ut breve testatum non a paribus, sed ab aliis (38) confirmatum sufficiat ad probandam novam investituram. Novam (39) investituram dico, quando feudum primo quæritur. De veteri (40) autem beneficio investituræ, quæ fit a domini successore, vel vasallo successori; etiam extranei (41) recipiuntur ad testimonium, præter fœminas (42), secundum usum Mediolanensium. Istæ enim nec in causis feudi, nec aliorum, recipiuntur ad testimonium; cæteri autem recipiuntur in omnibus quæ ad causas feudi pertinent, præterquam de nova investitura.

TIT.

(1) Propter cessationem servitii præstandi feudum non amitti, tit. 12. Cujac. [illegible]

[illegible]

T I T. XXXIII.

DE (1) CONSUETUDINE RECTI FEUDI.

SCiendum est itaque, feudum acquiri (2) investitura, successione (3), vel eo quod habeatur pro (4) investitura, ut (5) ecce si dominus alicui coram paribus curiæ dixerit: *Vade in possessionem illius fundi, & teneas illum pro feudo*. Licet enim non intercessisset investitura (6), tamen tale est ac si intercessisset: quia ille ejus voluntate possessionem fundi nactus est (7) feudi nomine: inde etiam dicitur, quod si alius probaverit se aliquid nomine beneficii aliquo (8) tempore tenuisse domino præsente, & non (9) contradicente, & servitium (10) ejus quasi a vasallo recipiente: licet non probet investituram, veruntamen obtinebit præstito juramento: nisi aliud contra inducatur.

† Quod autem dictum est, ut per pares probetur investitura: intelligendum (11) est de eo domino, qui (12) alios habet vasallos: cæterum sufficiunt extranei. Nec dicatur investituram, ubi sine paribus facta est (13), valere: quoniam tunc temporis aberant pares, qui etiamsi absint, tamen expectandi (14) sunt. † Sacramentum (15) non semper est dandum possidenti: sed (16) quandoque possidenti, quandoque petenti, quandoque neutri datur: & cum alicui horum datur, ita demum datur, si (17) aliquid pro eo sit, quod judicem moveat. Ubi nihil est, quod faciat pro aliquo eorum præter possessionem solam, tunc secundum quod judici melius visum fuerit, aut possidenti dabitur sacramentum: aut actore nihil probante, qui convenitur, etiamsi nihil præstiterit reus, tamen absolvitur, vel obtinet. † Et cum datur: aut (18) datur a judice, aut a parte: si a parte, aut subeat cum duodecim sacramentalibus secundum inferiorem distinctionem, aut referat pars cui delatum est. Si a judice: juret ille cui delatum est, cum duodecim vasallis, cum sex parentibus (19): cæteros si vult, habeat extraneos. Dominus vero, si vult, cum parentibus, aut cum vasallis solis, aut cum parentibus vasalli, vel cum extraneis mixtis parentibus, vel vasallis: & jurabit vasallus sine (20) mentione conscientiæ. Dominus quoque de suo facto similiter. De (21) facto vero patris vel avi, aut ulterius ascendentis juramento conscientia præponetur. Quidam tamen dicunt, non quidem conscientiam esse præponendam.

Vasallus a domino non poterit exigere juramentum calumniæ: sed nec dominus exigere potest a vasallo. Baldus.

§. 1. In quibus etiam causis sacramentum calumniæ a domino non exigetur: quod nuper rex Fridericus in Romandiola (22) constituit: ut vasallus calumniæ sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte (23) domini intelligendum est: ut quod (24) quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur. † Similiter vasallus dominum accusare (25), vel testimonium (26) contra eum reddere non debet in civili causa modica (27) aut criminali. Quidam tamen dicunt, in criminali non licere, in civili licere (28): in quibus si contra fecerit, feudo privabitur.

Si contentio est de beneficio inter dominum & vasallum: domino possidente, vasallo autem in probatione deficiente, absolvitur dominus sine juramento. Bald.

§. 2. Item (29) si inter dominum & vasallum controversia sit de beneficio: possidente domino, & vasallo in probatione deficiente; qui convenitur nullo præstito sacramento absolvatur: vasallo vero possidente, & actore in probatione deficiente: si (30) longa sit vasalli possessio, ejus juramento (31) causa finiatur. Ubi (32) vero nova est possessio, sacramentum ei non præstabitur, sed domino deferetur: nisi aliud faciat pro possidente.

T I T. XXXIV. (33).

DE LEGE CORRADI.

Si inter capitaneos regis est contentio, coram rege debet definiri per Corradi: si vero inter valvasores, coram paribus curiæ, Bald.

LEx Corradi (34) de beneficio, quæ dicit: Si inter capitaneos controversia sit, coram (35) rege finiatur, si inter valvasores, coram paribus curiæ, Mediolani non tenetur: sed talis distinctio ibi observatur, quia si inter duos, quicumque fuerint, de beneficio regali controversia fuerit, quorum uterque a rege se dicit investitum fuisse, tunc causa coram eo decidatur: cæteræ vero causæ apud pares curiæ.

† Si autem inter pares duos de aliquo beneficio controversia sit, quorum uterque suum feudum proprium esse dicat: sive afferant eundem investitorem, sive diversos: coram judice (36) vel arbitro (37) finiatur. Sed cum unum producunt investitorem: si possidenti (38) dominus guarentizare (39) voluerit (40), sine fraude ipse obtinebit: nisi adversarius contra aliquid induxerit (41).

Dominus sine vasalli voluntate, feudum alienare non potest, sed hoc non servatur Mediolani. Bald.

§. 1. Ex eadem lege descendit, quod dominus sine (42) voluntate vasalli feudum alienare (43) non potest: quod Mediolani non obtinet. Ibi enim sine curia etiam beneficium totum recte alienatur: dum tamen aut æquali domino, aut majori (44) vendatur. Inferiori vero sine vasalli voluntate non licet partem alienare, etiam majori retenta parte alia feudi: Verbi gratia, est vasallus, qui ab eodem domino in (45) pluribus locis feudum tenet. Si partem feudi in uno loco vendat, in alio sibi retinet: iste non debet emptori servire: sed per priorem dominum totum beneficium recognoscere: cum curia vero cuicunque beneficium etiam (46) rustico, & sine vasalli voluntate, potest: dum tamen non totum alienetur, Obertus. Quidam autem dicunt, ut Gerardus, non valere, si fiat inferiori.

Non potest regulariter vasallus feudum sine voluntate domini alienare: nisi det alii in feudum, & personæ sibi æquali. Bald.

§. 2. Similiter (47) nec vasallus feudum sine voluntate domini alienabit: In (48) feudum (49) tamen recte dabit, si secunda persona sit talis, quæ feudo servire possit: ut (50) si dans miles est, & ille, qui accepit feudum, inveniatur miles, ad hoc feudum si contigerit, domino similiter servire (51), ut & prior possit: & hoc ut dare liceat in (52) infinitum. In quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio (53) non extenditur: ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominus possit. † Profecto ille, qui suum beneficium alii dat in feudum: non debet alia (54) lege dare, nisi qua ipse habeat: ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi (55) debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse, & sui heredes masculi & fœminæ. Unde quibusdam placet, quod qui taliter dedit, eo ipso beneficium amittit. Gerardus & alii dicunt, quod qui dedit (56), & cui datum est, beneficium perdit. Secundum alios vero tunc domino aperitur, cum masculi defecerint.

SI (57) fuerit inter dominum & vasallum de beneficio controversia, domino dicente: *Hoc, quod tenes in feudum, a me habes*: ille vero negaverit (58) prorsus (59): si quidem probatum fuerit, ipsum ab eo auferatur. † Sed cum dubitanter (60) responsum fuerit, *nescio*: minime, secundum quosdam: sed secundum alios tunc demum privabitur, si fraudulenter, id est sciens (61) hoc negaverit.

T I T. XXXV.

DE (62) CLERICO, QUI INVESTITURAM FACIT.

CLerico investituram faciente de suis bonis, ejus successor omnifariam cogitur eam adimplere. Cumque de bonis ecclesiæ eam fecerit, si possessio rei pro beneficio investituræ penes eum fuerit, ipse & ejus successor ipsam adimpleant (63): quod etiam in laicis contingit. Ubi vero de alterius feudo fecerit investituram, si quidem pure, non valeat: sed si sub tempore vel conditione quo feudum sibi aperiatur, valebit investitura etiam sine voluntate va-

 salli

(1) Quot modis feudum acquiratur. (2) Feudum acquiritur quatuor modis, investitura, successione, adeptione possessionis (præcedente licentia domini & præsente curia) & si quis steterit in possessione per annum, domino sciente & non contradicente. (3) Sive cessione, Nostem. (4) Quasi investitura. (5) Feudum rectum est, quoties quis nanciscitur possessionem feudi, præcedente licentia domini præsente curia, ut hic. [illegible] *c. 1. quibus modis feudum constitui potest*. (6) Hoc scilicet casu, alias investituram intercedere necesse est, 2. *feud.* 25. (7) Præsente nostra scil. ut *supr. eod.* al. si absente, *d. tit.* 25. (8) Possessio inducit præsumptionem pro vasallo, si in ea perseveravit per annum domino sciente & non contradicente, & recipiente servitia tanquam a vasallo, [illegible] vasallo, nisi ea præsumptio [illegible]. Quippe præsumptione tollitur, *l. divus 9. ff. de in integr. restit.* (9) Qui cum potest non contradicit, consentire, *tit.* [illegible] §. 1. (10) *tit.* 2. §. 1. 2. *feud.* [illegible] (11) *d.* §. 1. *in fin.* (12) [illegible] investitura nova per extraneos, si dominus Pares non habet. Quid si pares habeat, & illi sint absentes? expectandi sunt: neque investitura probari aliter poterit, ut *hic*, ita colligimus, solemnitatem specialem non exigi in probanda nova investitura, quoniam dominus est sine Paribus [illegible] ita non valebit, non [illegible] expectandis. Unde notant. Absente judice neminem sibi jus posse dicere, nisi forte expectatio frustra sit, [illegible] *l.* [illegible] *ff. de* [illegible]. Hac ratione, mulieres [illegible] contrahere absentibus agnatis, recta contrahunt, si per contumaciam cognati absfuerint. (13) Non valere, Cujac. (14) An per duos menses? An potius tempus fuerit arbitrarium, ut id definiat judex? (15) Quibus juramentum defertur. (16) Juramentum in causis feudalibus, quandoque possidenti, quandoque petenti, sive actori, quandoque neutri datur. Ita certa regula definiri non potest, cui juramentum in negotiis feudalibus deferendum sit. Arbitrarium itaque id est, & judici committendum. (17) Juramentum in feudis potest etiam deferri in supplementum probationis, & hoc casu subsidiarium vel suppletorium est. Quid si pars parti juramentum defert? probationis in defectum delatum dicetur, *l.* [illegible] *C. de rebus creditis, & jurejur. l. admonendi* [illegible] *ff. de jurejur.* (18) A quibus juramentum deferatur. (19) Jurare cur vasallus cogitur cum sex consanguineis? [illegible] præsumitur [illegible] veritas. *l. de* [illegible] *C. de in* [illegible] *l.* [illegible] *ff. unde cognati*, quæ necessitas domino remittitur: ut [illegible] conditionis, quam vasallus. (20) Jurat vasallus indistincte ex veritate non secundum conscientiam; non tamen dominus, ut ea parte melioris sit conditionis dominus quam vasallus. (21) *tit.* 72. *in fin. supr. eod.* (22) Roncalia, Cujac. Roncaliæ sic etiam [illegible] *tit.* 11. *infr. eod.* (23) Juramentum calumniæ domino & vasallis requisitum, ut *hic*. [illegible] regulariter [illegible] de calumnia, [illegible] *l.* 9. *C. de rebus creditis & jurejurando*. (24) *tit. quod quisque juris*. *l.* 1. *in fin. ff. mandati* *l.* 9. *C. de* [illegible] *C. de fructibus & litium expensis*. (25) Accusare dominum vasallus non potest, ut *hic*. Accusare inquam, temere (aliud enim dicendum, si accusationem suam perfecit, *l. qui* [illegible] 14. *in fin. ff. de bonis lib.*) aut causa gravis sit, & creditor [illegible] principis vel reipublicæ [illegible] persequendo. Dostevet *hic*.
(26) Testis esse adversus dominum vasallus ultro non potest, in causa civili vel criminali alia quam feudali, etiam modica: si fecerit secus, feudum amittit. (27) Hanc particulam Cujacius in vers. sequentem rejicit, *ibi* in civili. (28) Civili modica licere, Cujac.
(29) Si inter dominum, & vasallum de beneficio contentio sit, *tit.* 26. (30) Addenda est hæc distinctio, 2. *feud.* 26. §. 2. *vers.* [illegible] (31) Atqui juramento opus esse non videtur; cum actore non probante, reus sit absolvendus, *l. qui accusare* 4. *C. de edendo*. In [illegible] receptum est, ut etiam deferatur [illegible] juramentum: quod ex jure civili non est. (32) Possessio longa probationem pro vasallo inducit, ut *hic*, possessio, inquam, annua, quieta, sciente domino nec contradicente, & ab eo tanquam vasallo servitia recipiente. (33) *tit.* 9. *in fin.* 10. *supr. eod. tit.* 40. *infr. eod.* 3. *feud.* 1. §. 2.
(34) Lotharii, Hotom. (35) Feudum lege Conradi [illegible] Capitanei, apud Regem; valvasores apud Pares curiæ: Mediolani vero apud regem litigatur, si de beneficio regio litigetur, apud Pares Curiæ, si de non regio lis sit. Atque ita lex Conradi in jurisdictione feudalium rerum definienda, personas & dignitatem consideravit, non res. Mediolanenses vero res, non personas spectarunt, ut *hic*. Utra melior lex? Conradi, teste *Baldo*.
(36) *tit.* 13. *supr. eod. tit.* 40. *infr. eod.* (37) Atqui facultate apud arbitrum litigandi via qualiscumque ad alienationem feudi [illegible], *infr. de prohibita alienat.* Quid? num dicemus apud arbitrum hodie de feudo litigari non posse? Apud arbitrum compromitti posse rem feudalem notat Ravennas, non apud arbitratorem. Item apud arbitrum de re feudali compromitti quidem posse, translationem tamen, id est alienationem re ipsa factam prohiberi. (38) Si possidenti sine fraude dominus &c. Cujacius hoc ita revocat illa verba, sine fraude. (39) Id est, evictionem præstare. Alii exponunt, gratificari, & testimonium dicere vere & pure, quod is, non ille jura agat. (40) Voluerit, ipse obtinebit, Cujac.
(41) Id est, nisi probaverit fraudem, vel nisi probaverit, saltem semiplena sua fauta.
(42) Feudum sine voluntate vasalli dominus alienare non potest: idque lege Conradi, quæ Mediolani non obtinet. (43) *tit.* 2. *in fin. supr. eod.* An & pignorare? vide Clarum [illegible] §. *feudum q.* 18. (44) Feudum vasalli, eo invito, dominus alienare Mediolani, etiam sine curia potest: dum id æquali, vel majori domino vendat, ut *hic*. Cur potentiori? quia interest vasalli potentiori domino subjici, quam inferiori. Quid si mediam partem feudi uni, alteram alteri vendiderit dominus? vasallus neutrum recognoscet: nisi inter se convenerint, nec enim cogendus est vasallus plures habere dominos. (45) Feudum potest esse in pluribus locis, licet una investitura contineatur. (46) Imo rustico semper non potest, §. 1. *infr. eod. tit.* 20. §. 1. *vers. beneficium*. (47) Feudum sine domini voluntate vasallus alienare non potest. (48) *tit.* 3. *p.* §. 1. & *tit.* 10. *supr. eod. tit.* 15. *infr. eod.*
(49) Subfeudare, id est, feudum suum alteri dare vasallus potest, etiam non consentiente domino, idque non in unam, secundam, tertiam & deinceps generationem, sed in infinitum etiam, dummodo feudum suum det æquali, eadem forma & conditione, & quidem sine fraude: hæc enim tria concurrere debent, ut *hic*. Quid si vasallus in quartam tantum generationem subfeudarit? quarta generatione finita, a quinta generatione feudum avocabit dominus, Dostevet *hic*. (50) *tit.* 10. §. 1. *vers. beneficium supr. eod.* (51) Vasallus vasalli, cogitur domino servire. (52) In infinitum licet infeudare. (53) Consuetudo, Cujac. id est, proprium jus feudi, *tit.* 3. §. 2. *supr. eod.* (54) [illegible] *eodem*.
(55) 2. *feud.* 15. *vers. sed alienantur*. (56) Hanc opinionem probat Ravennas. Ita subfeudans alia conditione quam habeat, feudum amittit, ut & accipiens. Quid si initio eadem lege dedit, postea legem mutavit? Contra Baldum Alvarotus putat feudum committi: id enim in apertam fraudem domini fieri. (57) De pœna inficiantis feudum vid. *tit.* 38.
(58) Feudum sciens & cum fraude negans vasallus feudo privatur: secus si negat, ductus ignorantia justa & probabili. Quid si sciens, cum dubitatione tamen negat feudum? perinde privatur feudo, ac si palam vel expresse negasset. Quid, si dubius est, non sciens? dilatio danda est, ut certum scire possit. (59) Id est scienter, *tit.* 26. §. 3. *l. vers. vasallus*.
(60) *d. vers. vasallus*. (61) *d.* §. 3. *d. vers. vasallus*. (62) Ut successor clerici investituris feudum tradere cogatur, *tit.* 40. (63) Imo non cogantur adimplere, 2. *feud.* 25. *supr. eod.*

falli facta. Si tamen ante decesserit investitor quam feudum ad eum revertatur, successor non cogitur eam habere ratam: aut cum se vivente feudum apertum fuerit, possessionem tradat, & investituram adimpleat. Et ideo sciendum (1) est Archiepiscopum Mediolanensem non posse dare in feudum quod tempore introitus sui in dominico (2) invenerit: sed si ei postea feudum aperiatur, ipsum recte dabit. Profecto alii episcopi & clerici ea quæ in dominico habent, & feuda his aperta olim dederant, & hodie dant.

T I T. XXXVI.

AN (3) MUTUS VEL ALIAS IMPERFECTUS FEUDUM RETINEAT.

Succedit militi patri mutus, aut aliter imperfectus in feudo. Bald.

MUtus & surdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiam si sic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit (4). Obertus & Gerardus & multi alii. Quidam tamen dicunt eum qui talis natus est, feudum retinere non (5) posse: quia ipsum servire (6) non valet. Sic dicimus in clerico (7), & in fœmina, & in similibus.

T I T. XXXVII.

AN (8) ILLE QUI INTERFECIT FRATREM DOMINI SUI, FEUDUM AMITTAT.

Vasallus si fratrem domini sui interfecit, non amittit feudum: sed si fratrem suum occiderit proditionaliter, vel aliam feloniam commisit, ut sine verecundia in curia esse non possit, feudum amittit, & transit ad agnatos. Bald.

SI quis interfecerit fratrem domini sui, non ideo beneficium amittit; sed si fratrem suum (9) interfecerit ad hoc, ut totam hereditatem habeat, vel aliam feloniam commiserit: verbi gratia, hominem tradendo, ut in curia amplius stare non possit, privabitur beneficio: quia tamen erga dominum non fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, si paternum fuerit: eodem prorsus observando quantum ad ordinem gradus qui continetur in legibus. Cum autem ad dominum respicit felonia, feudum tunc domino aperitur.

1. NOn (10) cogitur vasallus omnino, secundum usum Mediolanensem, dominum adire (11), & servitium ei offerre: sed cum nunciatum ei fuerit, tunc domino, si potest, serviat.

T I T. XXXVIII.

DE (12) VASALLO QUI CONTRA CONSTITUTIONEM LOTHARII REGIS BENEFICIUM ALIENAVIT.

Vasallus in quantum beneficium alienavit inscio aut nolente domino, in hoc gravatur, quia alienatum ad dominum redit. Bald.

SI vasallus contra constitutionem Lotharii (13) regis beneficium alienaverit: si totum, perdat totum: si partem (14), partem perdat, & ad dominum revertatur. Et ideo si contra unum dominorum quorum communis vasallus erat, fecerit feloniam, eum forte cucurbitando (15): ejus solius parte privabitur, & si voluerit unius solius partem refutare, aliis sibi reservatis, hoc facere poterit: quia vasallus etiam sine domini voluntate recte feudum refutare (16) potest: post refutationem tamen ad serviendum non tenetur: sed eum quidem tunc (17) offendere non debet.

T I T. XXXIX.

DE ALIENATIONE PATERNI FEUDI.

Vasallus feudum paternum etiam domini voluntate alienare non potest, non consentientibus agnatis.

ALienatio (18) feudi paterni (19) non valet etiam (20) domini voluntate, nisi agnatis consentientibus (21) ad quos beneficium quandoque sit reversurum (22): nec in filiam (23) vasallus feudum poterit confirmare agnatis non consentientibus, vel postea natum non habentibus (24), & licet prohibeatur beneficii alienatio inter agnatos (25), tamen si paternum fuit, concederetur (26): & si (27) libellum unus alteri (28) fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio (29).

SI (30) inter dominum & vasallum de (31) beneficio fuerit controversia: coram (32) paribus finiatur. Ubi autem dicit vasallus prius de suo recto (33) feudo debere se a domino investiri: si quidem sine controversia de alio sit vasallus, indubitanter primo investiendus est: & postea cognoscendum est quod sit suum rectum feudum, aut quod non. Sed si nihil aliud ab eo tenet pro beneficio, nisi de quo controversia est: tunc tota causa prius ventilanda est: & sic videndum, utrum postea investiendus sit.

De felonia, aut de infidelitate, secundum consuetudinem Mediolanensem, non fit pugna: sed secundum legem Lombardiæ. Baldus.

NOn (34) est consuetudo Mediolani, ut de felonia (35) aut de infidelitate pugna fiat: licet contrarium sit, quod præcipit lex Longobardorum (36), ut de infidelitate pugna fiat.

SI (37) a morte vasallus dominum liberare potuerit (38), & (39) non fecerit, beneficio carebit: sed licet potuerit facere ne dominus in (40) peccatum præcipitaretur, veluti perjurium; non tamen feudo privandus erit.

T I T. XL.

DE CAPITULIS CORRADI (41).

Si vasallus vel ejus heres intra annum & diem veterem non petierit investituram a domino, vel herede ejus, feudum amittit: sed Mediolani non servatur. Bald.

HÆc sunt capitula quæ rex Corradus (42) fecit in Romandiola (43) de beneficiis. Constituit enim, ut si post mortem domini (44), vasallus, vel post mortem vasalli (45) heredes ejus per annum & diem steterint, quo dominum vel heredem ejus non adierint, fidelitatem pollicendo & investituram petendo: si (46) tale sit beneficium, ut fidelitas sit præstanda, ipsum perdant: sicut & antiquitus consuetudo fuit: sed non Mediolani. † Præterea ut liceat dominis omnes alienationes feudi factas, nulla (47) obstante præscriptione (48), revocare. † Similiter in petendis hostenditiis (*hostenditia* dicuntur adjutorium quod faciunt dominis Romani cum rege in hostem pergentibus) vasalli qui cum eis non (49) vadunt: verbi gratia, in Lombardia (50) de modio XII. denarios: in Theutonica terra tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum solummodo ejus anni quo hostem faciunt.

Ob prelati delictum ecclesia ad tempus feudo privatur. Bartolus.

† Item si clericus (51), veluti episcopus, abbas, beneficium habens a rege datum non solummodo personæ, sed ecclesiæ, ipsum propter suam culpam perdat, eo vivente, & ecclesiasticum beneficium, vel honorem habente, ad regem pertineat: post mortem vero ejus ad successorem ejus revertatur.

T I T. XLI.

DE (52) CONTROVERSIA INTER MASCULUM ET FŒMINAM DE BENEFICIO.

ITem sciendum est, quod si (53) inter masculum & fœminam controversia fuerit, masculo dicente, *hoc est feudum*, fœmina negante: nisi apertis probationibus fœmina ostenderit non esse feudum, credatur (54) masculo con suo juramento affirmanti cum duodecim sacramentalibus. † Sed si inter dominum & fœminam, domino dicente *feudum*, fœmina negante: probationibus deficientibus detur fœminæ sacramentum. † Item si sit inter dominum & emptorem (55) feudi: si emptor dicat *non esse feudum*, domino in probatione deficiente, sacramento emptoris finiatur. Quidam tamen distinguunt: ut si magna totum pars (56) quæ vasallus ibi tenebat, feudum sit: detur domino sacramentum, alibi fœminæ (57).

T I T. XLII.

DE (58) CONTROVERSIA INTER DOMINUM ET EMPTOREM FEUDI.

DOmino cum emptore feudi agente (59), si vasallus jurare (60) potetit, quod ignorans (61) esse beneficium, vendidisset (62), credens (63) proprium (64): electioni (65) emptoris committitur (66), utrum domino velit ipsum cedere, an vasallo restituere. Obertus dicit omnia vasal-

(1) Exceptio. (2) Id est, feudum quod ad ecclesiam redit. (3) De vasallo imperfecto [illegible]

vasallo restituenda. Quo restituto; id beneficium vasallus retinebit, non nocente nec obstante venditione, eo quod ignorans alienavit: & quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, intelligendum est, cum (1) a scientibus alienatur beneficium. Et quod dicitur de venditione, idem est (2) in omnibus alienationibus.

T I T. XLIII.

DE (3) CONTROVERSIA INTER VASALLUM, ET ALIUM DE BENEFICIO.

Vasallus agere & conveniri potest pro feudo, & pro parte feudi, etiam domino absente, & quasi pro re propria. Bald.

SI controversia inter vasallum & alium de beneficio fuerit, adversario proprietatem totius (4), vel partem, vel aliud aliquod jus sibi vindicante: causa per vasallum, etiam domino absente, quasi propria ad finem perducatur: ipse enim solus utiliter agendi (5), & excipiendi habet potestatem: & si pro eo, aut contra eum judicatum fuerit, vel cum adversario transegerit (6), dummodo fraudulenter (7) actum non sit, etiamsi post beneficium domino aperiatur, tale erit, ac si eo causam agente judicatum fuisset: & ideo ab eo ratum haberi oportet.

T I T. XLIV.

QUID (8) JURIS, SI POST ALIENATIONEM FEUDI VASALLUS ID RECUPERAVERIT.

Culpa quæ non transivit in perpetuam privationem, non potest purgari. Bald.

PRæterea si vasallus ante constitutionem Lotharii (9) regis feudum alienavit: quod in quibusdam (10) curiis pro (11) parte, in quibusdam pro toto olim licebat, & ipsum postea recuperabat, pro feudo sibi retinebat: hoc est, in causam feudi recadebat. Hodie autem si ipsum alienavit, siquidem illicite, licet (12) postea (13) recuperaverit, tamen penes eum non remanebit: utpote domino ad quemcunque pervenerit, apertum. † Profecto si domini voluntate vendiderit, per libellum, vel aliter alienaverit: si idem postea recuperaverit feudum, penes eum remanebit, non jure beneficii, sed aut jure propria, aut jure libelli, aut aliter: secundum quod idem recuperaverit: dummodo scias quod si ad libellum domini voluntate id dederit, si quidem pro libello ei datur singulis forte annis, & hoc jure feudi censebitur. Illud vero jus quod per libellum transtulerit, & postea recuperaverit: pro beneficio non tenebit, sed velut alterius rei datæ per libellum, etiam (14) si feudum domino refutaverit, libellum (15) retinebit.

T I T. XLV. (16).

AN AGNATUS, VEL FILIUS [DEFUNCTI] POSSIT RETINERE FEUDUM REPUDIATA HEREDITATE.

Primo tractat, an agnatus possit hereditatem agnati repudiare, & feudum retinere. Secundo an filius vasalli possit hereditatem repudiare, & feudum retinere. Secunda in versicul. si vero.

SI contigerit vasallum sine omni prole decedere: agnatus ad quem universa hereditas pertinet, repudiata (17) hereditate, feudum, si paternum fuerit, retinere poterit: nec de debito hereditario aliquid feudi nomine solvere (18) cogitur: sed in fructibus (19) si quos reliquit, ut de eis debitum solvatur, quo tempore decesserit, (secundum quod supra diximus) considerabitur. † Ubi vero filium reliquit, ipse non (20) potest hereditatem sine beneficio repudiare: sed aut utrumque retineat, aut utrumque repudiet: quo repudiato, ad agnatos, si paternum sit, pertinebit: & licet alterum sine altero retinere non possit, agnatis tamen consentientibus poterit dominus eum, si voluerit, quasi de novo beneficio investire; quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum tenere, nullo onere ei hereditario imminente.

T I T. XLVI.

AN (21) APUD JUDICEM, VEL CURIAM DOMINI QUÆSTIO FEUDI DEBEAT TERMINARI?

EX eo, quod supra (22) diximus, ut si inter duos de beneficio fuerit controversia, coram (23) judice, vel arbitro (24) finiatur: talis hic fit quæstio. Quodam sine filio decedente, alius credens beneficium, quod ipse tenebat, apertum domino esse, ab eo investitus est ejus beneficii nomine, econtra apparent agnati qui feudum sibi vindicant quasi paternum. Est igitur quæsitum, an apud curiam domini, vel judicem sit hæc quæstio terminanda? Et responsum scio, quia ad dominum quodammodo causa spectare videtur, ad quem investitus habebit regressum (25) de evictione: ut coram paribus finiatur curtis, & licet alter per se non possit alterum trahere ad curiæ judicium: generaliter tamen, etiam inter duos causa fuerit de beneficio, eos curia vocante, non (26) licebit eorum alicui ejus curiæ judicium (27) declinare.

T I T. XLVII.

QUALITER (28) DOMINUS PROPRIETATE FEUDI PRIVETUR.

Dominus propter feloniam commissam in vasallum, feudi proprietate privatur: sicut econtra vasallus feudo. Bald.

EX facto quæsitum scio, & ego a pluribus quæsivi, si dominus contra vasallum apertam feloniam fecerit: an sicut vasallus feudum debet amittere, ita dominus proprietate privetur? Et quidam dicunt, ex omni felonia, qua vasallus (29) feudo privatur, & dominus (30) proprietate privetur. Alii non nisi ex magna felonia; alii ex nulla. Sed prior sententia mihi placet, non habita distinctione qualis vasallus sit, utrum per sacramentum, vel non.

T I T. XLVIII.

DE (31) FEUDO NON HABENTE PROPRIAM FEUDI NATURAM.

Si miles accepit castrum in feudum a duce, ut ipse & sui heredes, quibus dederit, id habeant: non habet hoc feudum propriam feudi naturam. Bart.

SI quis ea lege alicui feudum dederit: *ut ipse & sui heredes, & cui* (33) *ipse dederit* (34) *habeant*: Respondeo, iste, qui sic accepit, poterit (35) id vendere, vel donare: vel aliter, si sibi placuerit, etiam sine voluntate domini alienare, & ille etiam cui datum fuerit, non habebit ipsum pro feudo (36) nisi (37) sicut (38) ei datum est.

† Sed qualitercumque ei datum fuerit, *sive ad proprium, sive ad libellum*: licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur: ut ex his causis ipsum amittat, quibus & verum feudum.

† Ubi ergo sic datum est feudum, & *cui in feudum dederit*, aliud est: & propriam feudi naturam habet (39).

T I T. XLIX.

DE (40) EO QUI FINEM (41) FECIT AGNATO DE FEUDO PATERNO.

TRes erant agnati, vel plures: unus eorum habebat feudum, quod erat paternum: sed alter eorum finem & refutationem (42), ei suisque heredibus, & cui ipse dederit, fecit, decessit iste sine filio masculo. Alter qui non refutavit, vendicat sibi totum. Alter vero, qui refutationem fecit, vult ad successionem venire, pacto non obstante. Sapientes quidam Mediolanenses interrogati, responderunt non (43) obstare illud pactum, nisi feudum omnino refutaverit, vel nisi ad hoc refutaverit, ut dominus eum quasi de novo (44) beneficio investiret. Tunc enim secuta investitura nova, quasi novum sit feudum, non succedit.

T I T. L.

DE NATURA SUCCESSIONIS FEUDI.

SUccessionis feudi talis est natura (45), quod ascendentes non (46) succedunt: verbi gratia pater filio: inferius vero filius patri succedit, & non (47) filia nisi ex pacto, vel nisi sit fœmineum (48). Tunc enim succedit filia matri (49) & patri: secundum quosdam (50) succedit nepos ex filio (51) solus & sic usque in infinitum (52): ex latere omnes per masculos descendentes, usque in infinitum, si feudum sit paternum. Paternum (53) autem voco, quicunque ex superioribus id adquisivit: dummodo scias quod si quis habens beneficium quatuor superstitibus filiis decedat: & feudum ad unum solum ex divisione deveniat, & iste superstitibus filiis duobus vel tribus decedat, qui patrueles dicuntur, & ad unum (54) eorum beneficium feudi ex divisione perveniat: & similiter iste superstitibus filiis decedat, qui patrueles dicuntur: ad quorum unum feudum similiter pervenit: sicut etiam ex aliis superioribus vel primis fratribus supersunt masculi: si ille qui feudum habet, decesserit nullo filio relicto: an ad omnes, vel ad quos perveniat, quæritur? Respondeo, ad solos, & ad omnes qui ex illa linea sunt, ex qua iste fuit. Et hoc est quod dicitur ad proximiores pertinere. Isti vero proximiores esse dicuntur respectu aliarum linearum: sed omnibus hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur.

T I T. LI.

DE (55) CAPITANEO QUI CURIAM VENDIDIT, AN INTELLIGATUR BENEFICIUM VENDIDISSE.

QUidam capitaneus in quadam curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit, non habita mentione beneficii. Controversia est inter capitaneum & emptorem, dicente emptore se curiam cum beneficio emisse: domino vero contradicente, ad eum beneficium non pertinere. Respondetur, illud beneficium in venditione non (56) contineri, nisi expresse de eo actum sit.

1. Quæ-

---

(1) Sciens qui feudum alienat, privatur feudo. (2) Venditionis verbo omnem alienationem intelligi [illegible] probatum est. (3) Vasallum de feudo agere & conveniri posse, tit. 31. (4) Vasallus agere & conveniri potest pro toto feudo & parte ejus: & causam etiam absente domino, ad finem usque perducere, quod & ratum habere dominus tenetur, etiam si post ei feudum aperiatur. (5) tit. 2. §. 1. (6) tit. 29. §. 1. adde Clarum 4. sent. § feudum quæstione 38. Transigere de feudo vasallus potest bona fide: eamque transactionem ratam habere dominus cogitur. (7) Fraudulenter facit, qui prece, vel pretio, vel per dolum, vel per negligentiam, sine ulla necessitate alienat. (8) De feudi alienatione & recuperatione, tit. 31. (9) tit. 12. infr. eodem. (10) Mediolan. 1. feud. 13. & 10. §. 1. (11) 1. feud. 1. §. 1. in princ. (12) Semel jure commissum domino feudum semper ei commissum intelligitur: neque id recuperando vasallus redintegrat, vel purgat causam amissionis: unde notant, semel extincta, non reviviscere, vid. l. qui res 98. §. aream 8. ff. de solut. Quid, si vasallus vendidit, necdum tradidit? culpa purgari potest: ut hic facit in venditione [illegible] intelligatur. Consule in c. potuit de legato. Quid si vendidit vasallus, & constituat se nomine emptoris possidere? Alvarotus negat feudum committi. Quid si alienavit, & in continenti, vel ante motam a domino actionem feudum recuperavit? feudum committi negant doctores: quasi hic recuperatio post intervallum noceret, non momentaria, quæ videlicet sit illico, atque ita verbum, postea sic intelligunt nonnulli. (13) Id est, post intervallum, ante querelam domini: at non in continenti. (14) Hanc distinctionem disponit Curtius. (15) Per libellum Cujac. (16) tit. 72. (17) Repudiari potest defuncto hereditas ab agnato, & feudum retineri, ut hic, a filio non potest. infr. Et ita agnatus exheredatus successione feudi antiqui non excluditur, Goth. Vid. Tractat 9. 2. ca. 12. 36. a. in 97. Contra l. 1. 1. ff. de acq. vel omitt. heredit. Clar. §. feudum quæst. 76. Scacc. de jud. caus. lib. 2. cap. 2. num. 1130. & seq. Ans. (18) tit. 24. infr. eod. (19) d. tit. 24. tit. 18 supr. (20) tit. 91. §. 4. infr. eod. l. 1. ff. de adquir. vel omitt. hered. (21) Coram quo sit causa feudi ventilanda, tit. 55. (22) tit. 31. tit. 22. (23) 1. feud. 10. (24) d. tit. 11. tit. 28 supr. eod. (25) tit. 8. supr. eod. (26) Curiæ judicium non declinatur a vasallo. (27) Judicium. Ita Cujacius legendum monet, dict. tit. 22. supr. eod. (28) De pœna domini feloniam committentis, tit. 58. (29) tit. 5. 6. 7. 16. supr. eod. (30) tit. 16. vers. domino supr. eod. (31) Quando feudum licite alienetur. tit. 31. (33) Vid. tit. 18. infr. eod. (35) tit. 26. vers. feudum supr. eod. (34) Sine domini consensu. (35) Aliter non poterit, tit. 11. (36) An saltem pro Alode? & si pro Alode, non debebuntur laudimia? vid. Cl. Hermann. 2. 3. Ald. Alvarot. Curtium 4. parte ultima causa 2. regula vers. sexta quær. (37) Hic lego, nisi & sic datum est, arg. vers. ult. infr. eod. (38) tit. 14. §. 1. supr. eod. (39) Non habet, Hotom. (40) Quando pactum non obstat successioni feudi, tit. 18. (41) Id est, refutationem. (42) Refutatio hæc diversa ab ea, quæ fit domino, de qua vid. tit. 15. supr. eod. (43) Facit tit. 86. in fin. supr. eod. (44) His duobus casibus, qui feudum paternum refutat Titio, ejusque heredibus, in id regressum nunquam habet, quia omnino refutavit, quia consensit, ut Titius de feudo refutato, tanquam de novo investiretur. Hæc feudi novi natura est, atque conditio, ut agnatus agnato in eo non succedat, 1. feud. 8. in fin. supr. eod. (45) A qua sæpius conventione discedatur, ut tit. 86. infr. eod. (46) Excipe d. tit. 84. (47) 1. feud. 1. §. 3. (48) tit. 13. supr. eod. (49) 1. feud. 15. (50) Gerardum sc. tit. 37. §. 1. infr. (51) Ex filia, nonnulli ita legunt. (52) 1. feud. 1. §. 4. (53) Paternum feudum quid. adde 2. feud. 4. §. 1. (54) tit. 43. infr. eod. (55) Beneficium in curiæ venditione non contineri, tit. 60. (56) Dum tit. 26. §. 7. vers. in generali, supr. eod.

1. QUæsitum (1) esse apud me scio: si filius vivente (2) patre dominum offenderit, ita quod feudum amitteret, si pater decessisset: utrum feudum amittat: vel non? secundum istos sic, secundum Gerardum non, & Obertum similiter.

Dispositio solius animi ad delictum, non perficit delictum: sed insidiæ habentur pro delicto contra dominum consummato. Bald.

2. SI (3) voluerit vasallus dominum offendere, sed (4) non laboraverit: feudum non amittit. Gerardus & Obertus, similiter etiam si laboraverit, non amittit feudum, nisi (5) insidiatus ei fuerit, & hoc probatum fuerit.

Feudum non transit ad fœminam, licet per pactum sit actum, si vasallus superest. Bald.

3. SImiliter (6) si quis investitus fuerit de feudo, ita ut ad fœminas transiret, & duas filias tantum reliquerit, quarum una filium habeat, & altera filiam: utrum post mortem illarum masculus tantum feudum habere debeat? secundum Gerardum masculus tantum, Obertus contra, & econtra si filius ille habuerit.

4. FIlius (7) non (8) potest recusare hereditatem patris absque feudo, propinquus autem potest.

Si contentio est inter vasallum & emptorem de feudo, vasallo deficiente in probatione, electio jurisjurandi datur emptori. Bald.

5. SI (9) contentio fuerit inter filiam & propinquum de hereditate & de feudo: cum filia feudum habere non poterat: quia dicat ipsa, hoc est de mea hereditate (10): & ille dicat, imo de feudo: electio (11) propinqui erit discernere veritatem jurejurando. Gerardus & Obertus. Et similiter si contentio fuerit inter aliquem qui emisset (12) a seniore, & vasallum: quia dicat vasallus, hoc est de feudo meo: ille autem neget: electio emptoris est veritatem jurejurando discernere, cum pares curtis veritatem non testantur: Gerardus & Obertus.

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Bald.

6. SImiliter (13) feudum lege commissoria (14) datum non valet, id est, si ad certum tempus pecunia non solvatur creditori, ut habeat in feudum. Gerardus & secundum Obertum valet.

7. SImiliter (15) post feudum dari ad certum (16) servitium. Gerardus & Obertus.

T I T. LII.
DE PROHIBITA FEUDI ALIENATIONE PER LOTHARIUM (17).

Feudum vasalli non alienent sine voluntate dominorum suorum. Bald.

Lotharius divina favente Clementia III. Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus, ac triumphator, semper Augustus Universo populo,

1. IMperialis benevolentiæ proprium esse judicamus, commoda subjectorum investigare, & eorum calamitatibus diligenti cura mederi: similiter reipubl. bonum statum, ac dignitatem imperii omnibus privatis commodis præponere. Quocirca omnium fidelium nostrorum tam futurorum quam præsentium noverit universitas, qualiter dum apud Ronchalias (18) secundum antiquorum imperatorum consuetudinem pro justitia ac pace regni componende consideremus: omnia quæ ad honorem imperii Romani spectare videntur, solicite indagantes, perniciosissimam pestem, & reipubl. non mediocre detrimentum inferentem resecare proposuimus. Permultas enim interpellationes ad nos factas comperimus (19) milites sua beneficia passim distrahere: ac ita omnibus exhaustis, suorum seniorum servitia subterfugere: per quod vires imperii maxime attenuatas cognovimus, dum proceres nostri milites suos omnibus beneficiis suis exutos ad felicis. nostri numinis expeditionem nullo modo transducere valeant. Hortatu itaque & consilio archiepiscoporum, episcoporum, ducum, comitum, marchionum, palatinorum, cæterorumque nobilium, similiter etiam judicum hac edictali lege in omne ævum Deo propitio valitura decernimus, nemini (20) licere beneficia quæ a suis senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere, vel aliquod commercium (21) adversus tenorem nostræ constitutionis excogitare, per quod imperii vel dominorum minuatur utilitas. Si quis vero contra hæc nostræ legis saluberrimæ præcepta ad hujusmodi illicitum commercium accesserit, vel aliquid in fraudem hujus legis machinari tentaverit: pretio (22) ac beneficio se cariturum agnoscat. Notarium (23) vero qui super hoc tali contractu libellum vel aliud instrumentum conscripserit: post amissionem officii, ipsum infamiæ periculum sustinere sancimus. Dat. 7. die mensis Novembr. M. C. XXXVI.

Imperator LOTHARIUS August. universo populo.

2. SAtis bene dispositum ad utilitatem regni, & ad perniciosam pestem destruendam, in scriptis inserere curavimus. Quidam (24) miles bina beneficia e duobus dominis, prout solitum est, acquisivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se dividentes, alter eorum domino suo pro beneficio quod ad eum pervenit, fidelitatem nullo anteposito (25), sicut pater fecerat, fecit. Alter vero frater pro suo beneficio alteri domino suo similiter, quia nullum alium dominum habere videbatur, nullo anteposito fidelitatem fecit. Defuncto posteriore fratre sine filiis, utique (26) feudum in querimoniam venit, ut prius personam, & sic dominus posterior talem fidelitatem quærit, qualem ejus frater fecerat. Quas amputantes altercationes, sancimus quod frater fecit (scilicet in dando simpliciter) nil (27) superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & usque in infinitum pervenit, si hoc actum erit.

Si vasallus intra annum & diem dolose non petierit investituram, amittit feudum. Si vero justa causa impeditus non fecerit, non perdit feudum. Bald.

Imperator LOTHARIUS Augustus, &c. Eugenio (28) Papæ, & universo populo.

1. QUoniam inter (29) dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium debet intervenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vasallus non (30) dolose per annum (31) & diem steterit quod a domino sui beneficii investituram non petierit: feudum non ob hoc amittat, dolus (32) enim abesse videtur, si justa causa impediente steterit. Dat. 6. kal. Septembr. anno a nativitate Domini M. C. XXVII. indictione 5.

T I T. LIII.
DE PACE (33) TENENDA INTER SUBDITOS, ET JURAMENTO FIRMANDA ET VINDICANDA: ET DE PŒNA JUDICIBUS APPOSITA, QUI EAM VINDICARE, ET JUSTITIAM FACERE NEGLEXERINT.

FRIDERICUS (34) *Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universis subjectis suo imperio*, Salutem.

HAc edictali lege in perpetuum valitura, jubemus, ut (35) omnes nostro subjecti imperio, veram & perpetuam pacem inter se observent: & ut inviolata inter omnes perpetuo observetur, duces, marchiones, comites, capitanei, valvasores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeiis, a decimo octavo (36) anno (37) usque ad septuagesimum, obstringantur juramento, ut pacem teneant, & rectores locorum adjuvent in pace tenenda atque vindicanda: & in fine uniuscujusque quinquennii de prædicta pace tenenda omnium sacramenta renoventur. † Si quis vero aliquod jus de quacunque re vel facto contra aliquem se habere putaverit, judicialem (38) adeat potestatem, & per eam jus sibi competens exequatur.

† Si quis vero ausu temerario prædictam pacem violare præsumpserit: si (39) civitas est, pœna centum librarum (40) auri (41) cameræ nostræ inferenda puniatur: oppidum vero triginta (42) libris auri mulctetur: duces autem, marchiones (43), & comites quinquaginta auri libras præstent: capitanei quoque & majores valvasores, viginti (44) auri libris puniantur: minores vero valvasores & omnes alii prædictæ pacis violatores (45) tres libras auri inferre cogantur, & (46) damnum passo secundum leges resarciant. §. 1. Injuria seu furtum legitime (47) puniatur. † Homicidium quoque & membrorum deminutio, vel aliud quodlibet delictum legaliter (48) vindicetur. † Judices vero & locorum defensores, vel quicunque magistratus (49) ab Imperatore, vel ejus voluntate constituti seu confirmati, qui justitiam facere neglexerint, & pacem violatam vindicare legitime supersederint: damnum omne injuriam passis resarcire (50) compellantur: & insuper si major judex est sacro ærario pœnam decem librarum auri præstet: minor autem pœna trium librarum auri mulctetur. † Qui (51) vero ad prædictam pœnam persolvendam inopia dignoscitur laborare corporis (52) sui coercitionem cum verberibus patietur, & procul ab eo loco quem inhabitat, quinquaginta milliaria per quinquennium vitam agat.

Domus ubi conventicula aut conspirationes fiunt, confiscatur: & receptans violatorem legis, pari cum eo pœna punietur. Bald.

§. Conventicula (53) quoque in civitatibus, omnesque conjurationes, & extra, etiam occasione parentelæ, & inter civitatem & civitatem,

[illegible]

ratem , & inter perſonam & perſonam , ſive inter civitatem & perſonam , modis omnibus fieri prohibemus ; & in præteritum factas caſſamus, ſingulis conjuratorum pœna unius libræ auri puniendis . Epiſcopos vero locorum eccleſiaſtica cenſura violatores hujus ſanctionis , donec ad ſatisfactionem veniant , volumus coarcere . Receptatoribus (1) etiam malefactorum , qui prædictam pacem violaverint , & prædam ementibus , noſtram indignationem ſubituris , & eiſdem pœnis feriendis . Præterea bona ejus publicentur (2), & domus ejus deſtruatur (3). Qui pacem jurare & tenere noluerit , beneficio & lege pacis non fruatur . Illicitas etiam exactiones (4) , maxime ab eccleſiis (quarum abuſus jam per longa tempora inolevit) per civitates & caſtella omnino condemnamus & prohibemus : & ſi factæ fuerint , in duplum reddantur.

Sacramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum , inviolabiliter obſerventur . Jacob. de Bel.

§. 3. Item ſacramenta (5) puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis , inviolabiliter cuſtodiantur . Per vim autem & juſtum metum etiam a majoribus (maxime ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant) extorta , nullius eſſe momenti jubemus .

T I T. LIV.

DE ALLODIIS (6).

AD hoc qui allodium ſuum vendiderit , diſtrictum & juriſdictionem (7) Imperatoris vendere non præſumat : & ſi fiat , non valeat . Si vero contigerit allodium aliquod etiam infeudatum (8) conferri eccleſiæ , vel pro oblatione fidelium , vel per emptionis & venditionis , alteriuſve hujuſmodi contractum : infeudatus niſi per gratiam eccleſiæ , tanquam de novo receperit , feudum quod habebat , retinere non poterit . Ut autem æquitas quæ in (9) paribus cauſis paria jura deſiderat , per univerſitatem totius imperii ſervetur : firmiter ſtatuimus , tam in Italia quam in Alemania , ut quicumque indicta publica expeditione Romana , ad ſuſcipiendam imperii coronam , regem , aut ſub rege dominum ſuum non (10) adjuverit , aut eundo cum ipſo , aut pro quantitate (11) feudi ſtipendia militiæ perſolvendo , ſi de vocatione legitima a domino ſuo convinci per compares ſuos poterit , feudum perdat : & dominus in ſuos uſus illud habeat redigendi liberam facultatem .

T I T. LV.

DE PROHIBITA FEUDI (12) ALIENATIONE PER FRIDERICUM (13).

Omnis alienatio feudi contra hanc legem facta etiam antiqua quantumcunque , caſſatur , & bonæ fidei emptori pretium reſtituitur . Bald.

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator , ſemper Auguſtus .

IMperialem decet ſolertiam ita reipublicæ curam gerere , & ſubjectorum commoda inveſtigare , ut regni utilitas incorrupta perſiſtat , & ſingulorum ſtatus jugiter ſervetur illæſus . Quapropter dum ex prædeceſſorum noſtrorum more univerſalis curiæ Roncaliæ (14) pro tribunali ſederemus , a principibus Italicis , tam rectoribus eccleſiarum , quam aliis fidelibus regni , non modicas accepimus querelas , quod beneficia eorum & feuda quæ vaſalli ab eis retinebant , ſine dominorum licentia pignori obligaverant , & quadam colluſione nomine libelli (15) vendiderant , unde debita (16) ſervitia amittebant : & honor imperii , & noſtræ felicis expeditionis complementum minuebatur . Habito ergo conſilio epiſcoporum , ducum , marchionum , & comitum , ſimul etiam & palatinorum judicum , & aliorum procerum , hac edictali Deo propitio perpetuo valitura lege ſancimus , ut (17) nulli liceat feudum totum vel partem (18) aliquam vendere vel pignorare , vel quocunque modo diſtrahere ſeu alienare , vel pro anima judicare , ſine permiſſione illius domini ad quem feudum ſpectare dignoſcitur . Unde Imperator Lotharius (19) tantum in futurum præcavens ne fieret , legem promulgavit . Nos autem ad pleniorem regni utilitatem providentes , non (20) ſolum in poſterum , ſed etiam hujuſmodi alienationes illicitas hactenus (21) perpetratas , hac præſenti ſanctione caſſamus , & in irritum deducimus , nullius (22) temporis præſcriptione impediente : quia quod (23) ab initio de jure non valuit , tractu temporis convaleſcere non debet : emptori bonæ fidei ex (24) empto actione de pretio contra venditorem competente . Callidis (25) inſuper machinationibus quorundam obviantes , qui pretio accepto , quaſi ſub colore inveſtituræ , quam ſibi licere dicunt , feudum (26) vendunt , & in alios transferunt ; ne tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem hujus noſtræ conſtitutionis excogitetur , modis omnibus prohibemus : pœna (27) auctoritate noſtra imminente , ut venditor & emptor , qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxiſſe , feudum amittant : & ad dominum libere revertatur . Scriba vero qui hoc inſtrumentum ſciens conſcripſerit , poſt amiſſionem officii , cum infamiæ periculo manum (28) amittat . Præterea ſi (29) quis infeudatus major (30) quatuordecim annis ſua incuria vel negligentia per annum (31) & diem ſteterit quod feudi inveſtituram a proprio domino non petierit : tranſacto hoc ſpatio feudum amittat , & feudum ad dominum redeat (32) .

Si vaſallus legitimæ ætatis non iverit cum domino in expeditionem, vel illuc non miſerit alium pro ſe domino acceptabilem : vel non ſolverit domino dimidiam partem redituum feudi unius anni : feudum amittat . Baldus .

§. 1. Firmiter etiam ſtatuimus , tam in Italia , quam in Alemania , ut (33) quicunque indicta publica expeditione vocatus a domino ſuo , in eadem expeditione ſpatio competenti temere venire ſuperſederit , vel alium (34) pro ſe domino acceptabilem mittere contempſerit , vel dimidium (35) reditus feudi unius anni domino non ſubminiſtraverit , feudum quod ab epiſcopo , vel alio domino habuit , amittat : & dominus feudi in uſus ſuos illud redigendi modis omnibus habeat facultatem.

† Præterea ducatus , marchia , comitatus , de cætero non (36) dividatur (37) : aliud (38) autem feudum , ſi conſortes voluerint , dividatur : ita (39) ut omnes qui partem feudi habent jam diviſi , vel dividendi , fidelitatem faciant : ita (40) tamen , ut vaſallus pro uno feudo plures dominos habere non compellatur : nec dominus (41) feudum ſine voluntate vaſalli ad alium transferat .

Si filius vaſalli offendit dominum patris ſui , tunc aut pater a domino requiſitus debet eum ducere ad ſatisfaciendum domino , aut filium a ſe ſeparare : alioqui privabitur feudo . Bart.

§. 2. Inſuper ſi filius (42) vaſalli dominum offenderit , pater a domino requiſitus deducat filium ad ſatisfaciendum domino : vel a ſe filium ſeparet : alioqui feudo privetur . Si autem pater vult eum deducere ut ſatisfaciat , & filius contemnit : patre mortuo in feudum non ſuccedit : niſi prius ſatisfecerit domino . Paríque modo vaſallus pro omnibus ſuis domeſticis faciat . † Illud quoque præcipimus , ut ſi vaſallus de (43) feudo ſuo alium vaſallum habuerit ; & vaſallus vaſalli dominum domini ſui offenderit , niſi pro ſervitio alterius domini ſui hoc fecerit , quem ſine (44) fraude ante (45) habuerit , feudo ſuo privetur ; & ad dominum ſuum a quo ipſe tenebat , revertatur ; niſi requiſitus ab eo , paratus fuerit ſatisfacere majori domino quem offenderit , & niſi vaſallus idemque dominus a domino ſuo requiſitus (46) , eum qui majorem dominum offenderit , requirat ut ſatisfaciat , ſuum feudum amittat . † Præterea ſi inter duos vaſallos de feudo ſit controverſia , domini ſit cognitio , & per eum controverſia terminetur . Si vero inter dominum & vaſallum lis oriatur , per pares curiæ a domino ſub fidelitatis debito conjuratos terminetur . Illud quoque ſancimus , ut in omni ſacramento fidelitatis Imperator (47) nominatim excipiatur .

T I T. LVI.

QUÆ (48) SINT REGALIÆ (49).

Imp. FRIDERICUS.

REgaliæ (50) , armandiæ (51) , viæ publicæ , flumina navigabilia , & ex (52) quibus fiunt navigabilia , portus , ripatica (53) , vectigalia (54) , quæ vulgo dicuntur telonia , monetæ (55) , mulctarum pœnarumque (56) com-

---

(1) *tit.* [illegible] *ſupr. eod.* [illegible] *de* [illegible] *C. de his qui latron.* [illegible] *C. de furtis* [illegible] (2) In populum publicentur , diſpenſentur a judice , diripiantur . Guntherus . (3) Vide quæ ſcripſi ad leg. [illegible] (4) Pecuniæ [illegible] (5) Translatus eſt hic § in titulum *C.* [illegible] (6) [illegible] Allodium eſt , cujus poſſeſſor nemini laudes eſt , [illegible] allodium , proprietas dicitur [illegible] (7) Aliud feudum , aliud juriſdictio [illegible] (8) Allodium infeudari poteſt . (9) Paria paria juris requirentur. (10) Vid. [illegible] (11) Vid. [illegible] (12) Proprie ; [illegible] hæc conſtitutio ad feuda impropria pertinent [illegible] (13) [illegible] Guntherum . (14) Dixi *tit.* [illegible] *ſupr. eodem* . (15) Aut inveſtituræ , *infr. eod.* (16) Cauſa hujus conſtitutionis . (17) Prima regula de feudorum alienatione & pignoratione . (18) [illegible] jus vetus abrogatur [illegible] (19) *tit.* [illegible] *ſupr. eod.* (20) Secunda regula de feudorum alienatione . (21) Leges plerumque trahuntur ad præterita [illegible] (22) Longi [illegible] (23) Dixi *ad l.* [illegible] (24) [illegible] (25) Tertia regula de feudorum alienatione . (26) Quarta regula , ſeu prima cauſa feudi amittendi . (27) Adde [illegible] (28) Vide quæ dixi ad *Novell.* [illegible] (29) Secunda cauſa feudi amittendi . (30) Minori [illegible] (31) Dixi [illegible] (32) Niſi reſtituatur [illegible] (33) Tertia cauſa feudi amittendi . (34) [illegible] (35) *tit.* [illegible] (36) Quinta regula de alienatione feudi per diviſionem . (37) Sed majora ne [illegible] *Aurea bulla Carol.* [illegible] (38) Non regale ſcilicet [illegible] (39) Vide *tit.* [illegible] *infr. eodem* . (40) *tit.* [illegible] *infr. eodem* . (41) *tit.* [illegible] (42) Dixi ad *tit.* [illegible] *ſupr. eod.* (43) [illegible] (44) Hinc illud Gallorum [illegible] (45) [illegible] (46) *tit.* [illegible] *ſupr. eod.* (47) *tit.* [illegible]

§. 2. (48) Vid. *tit.* [illegible] *ſupr. eod.* (49) Regalia ſeu regalis quæ ſunt : Nam hic [illegible] Regalia [illegible] jura ſunt ſummæ Regis ac regni [illegible] Majora ſunt hæc . Leges condere . Magiſtratus creare , nobilitatem & famam reſtituere , [illegible] monetam cudere , ætatis veniam concedere [illegible] tabelliones creare [illegible] Minora vero ſunt hæc , mulctarum & pœnarum compendia [illegible] Quid ? poteſtne Princeps regalia alteri cedere ? Poteſt [illegible] Videamus quæ lege [illegible] etiam majora jura Regalium (de quibus ſupra) [illegible] Quid ? [illegible] hoc eſt , præſcribi poſſunt etiam ignorante principe . Quid ? regalia jura quæſita Duci , Comiti , Civitati , quo tempore adverſus Ducem , Comitem , civitatem adquirere poſſumus ? annis 30. vel 40. [illegible] Ponamus Principem regalia jura ſua alicui conceſſiſſe : non poterit Princeps ipſe , juribus illis uti in territorio ea jura accipientis ? Quidam putant , majora jura illa Regalium exerceri poſſe in territorio ejus , qui accepit , at non minora . (50) Regalia ſunt hæc quæ ſequuntur [illegible] Dicta autem Regalia , vel quod Regi , hoc eſt , ſupremo principi competunt , vel quod a regibus uſurpata [illegible] Quæ ſint regalia , vid. [illegible] *de regalib.* Andr. de Iſernia & Jacob. Cujac. *de feudis lib.* [illegible] (51) Regalia ſunt armandiæ &c. (52) Armandiæ , fabricæ , & publica armamentaria , *Novell.* [illegible] Nam Armandi ſunt qui magiſtratibus parent [illegible] Fuerunt igitur Armaniæ , vel Armandiæ non locus ipſe armamentarii , ſed jus armorum fabricandorum [illegible] (53) Id eſt , omnis utilitas ex decurſu fluminum proveniens . (54) Id eſt , portoria quæ ſolvuntur a ripam tranſeuntibus : Cæterum ripæ ipſæ non cenſentur inter regalia : cum earum uſus ſit publicus : protectio tamen & cuſtodia ipſa regaliorum eſt . (55) *C. vectigalia nova* . (56) *l. penultim. C. de falſa moneta* . (57) Pœnæ maleficiorum ſunt fiſcales , adde *l.* [illegible] *C. de mod. mulctarum* , *l.* 2. *ff. de jure fiſci* .

compendie (1), bona vacantia (2), & quæ ut ab indignis (3), legibus auferontur, nisi (4) quæ specialiter quibusdam conceduntur; bona contrehentium incestas (5) nuptias, condemnatorum (6) & proscriptorum, secundum quod in novis (7) constitutionibus cavetur, engarierum (8), parangariarum, & plaustrorum (9), & navium præstationes, & extraordinaria (10) collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum (11) magistratuum ad justitiam expediendam; argentariæ (12) & palatie in (13) civitatibus consuetis; piscationum (14) reditus & salinarum (15) & bona committentium crimen majestatis (16), & dimidium (17) thesauri in loco Cæsaris inventi, non date opere, vel loco religioso; si data opera, totum ad eum pertineat.

TIT. LVII.
QUOT TESTES SUNT NECESSARII AD PROBANDAM FEUDI INGRATITUDINEM.

Ad probandam ingratitudinem delicti, quinque testes requiruntur idonei, opinionis integræ, & manifeste probantes. Bald.

Imperatnt HENRICUS August. universo populo &c.

SI vasallus inhonestus factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiverit, vel inimicis (18) ejus suas amicitias copulaverit, atque in aliis sic (19) versatus est, ut potius inimicus quam fidalis esse credatur, vel si eum cucurbitaverit (20), seu in campestri bello suum dominum reliquerit: feudo privabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque (21) testibus summæ atque integræ opinionis probatum fuerit manifeste. Dat. (22) 8. Idus Augusti feliciter.

TIT. LVIII.
DE (23) NOTIS FEUDORUM.

NOtandum est in feudo quod de cavena (24) seu camera dicitur, non debere dari nisi (25) cum sit in camera, vel cavena, unde solvi possit: vel si ita evacuata sit cavena sine culpa promissoris, expectandum est, donec iterom de cavena vel de camera dari possit.

† Dominicum autem feudi dare posse intelligitur, omni (26) ære alieno deducto. Non enim æquum est quem videre egentem, quem prius habuit in conjugem (27), [vel amicum].

1. QUod (28) autem pares tantum debeant interesse investituræ feudi, & non alii: hoc tunc (29) verum est, cum dominus vasallos alios (30) habuerit. Alioqui adhibeat dominus quos meliores poterit, liberos tamen argumentatione legis de ultimis voluntatibus, in Lombarda (31) scilicet illa quæ dicit. Si quis donationem facere voluerit de suis rebus alicui, vel investituram: adhibeat sibi de parentibus (32) suis (& per eandem legem jurant) duos testes idoneos, vel tres, vel plures. Pluralis enim locutio, duorum (33) numero contenta est.

2. ITem (34) sciendum est non esse impedimentum investituræ, etsi investituram faciat de re quam communem (35) dominus habeat cum aliquo: quia si sponte dividere noluerit ille cum quo habet rem communem, qui investivit: potest cogere (36) per judicem ille qui investitus est, ut dividat. † Item heredes ejus necesse (37) habent tenere firmam investituram quam pater fecit. Item eadem (38) lege & eodem (39) jure debet habere rem iste qui investitus est: quam haberet qui eum investivit, cum coherede suo, scilicet (40) ut adæquatio (41) percurrat usque ad quadraginta annos. † Item investitura per se, vel per suum (42) nuncium dari & accipi potest, quæ omnia supradicta colligi possunt per supradictas LL. Longobard. titulo *de ultimis voluntatibus, l. si quis*, & *C. communi dividundo, l.* 1. & 2.

† [Idcirco (43) pares necessarii sunt in instrumento investituræ, & non alii: ne quid excogiretur falsitatis in perniciem domini, aliis testibus inductis, corruptis forte pecunia, vel odio, vel gratia: quæ non (44) sunt suspicanda in paribus].

SI (45) instrumentum (46) diceretur falsum a domino: datur (47) defensio vasallo qui instrumentum ad se deferret: ut in Lombard. (48) *qualiter quis se defendere debet l. de chartis*, & aufertur domino, qui veritatem noverit, & iniquum erit si aliquis ex dono suo conveniatur. Domini est defensio ex ordine (49), cum vasallus non possideat. † Notandum est quod de omni controversia quæ inter dominum & vasallum oritur, si pares veritatem noverint, omnino cogi debere a domino & (50) paribus dicere veritatem, qui si (51) dicant se nescire, cum sciant, & vasallus postulet: dominus eos coget jurare, & veritatem dicere; ut *C. de testibus, l. si quando*, & in Lombard. *ut judex unus, &c.* & in titulo *qualiter quis se defendere debit l. si qualiscunque causa*, & tit. *de testibus, l. ut quicunque, & l. ult.*

CUm (52) datur (53) domino defensio de investitura, quæ dicitur esse facta; jurare debet se investituram non fecisse. Cum (54) vero datur successori ejus, jurare debet se non credere investituram factam esse ab antecessore suo. † Si qua investitura facta esse dicatur, semper debet nominare (55) dominum e quo investitera facta dicitur; cum multum discrepet sacramentum hereditarium a principali sacramento. *C. de rebus cred. & jurejurando, l. 3 & l. generaliter* & ut habes de tutore qui jurat quod credit & existimat; ut *C. de juram. calum. l.* 2. de conscientia (56) enim sua jurare debet, & non de alieno facto (cum iniquum sit aliquem jurare de alieno facto) heres vel successor, nec etiam filius; ut *D. rerum amotarum, l. Marcellus*; sed contrarium reperitur in Lombard. quia licet filius minorem virtutem habeat quam pater, tamen debet præcise jurare patrem suum non fuisse debitorem, ut in Lombard. *qualiter quis se defendere debet l. si contigerit.*

Hic est finis feudorum in editione vulgata. Sequuntur fragmenta sive extraordinaria capitula, quæ doctissimus Cujacius restituit ex Ardizone & Alvaroto usque ad finem libri quarti. Ac deinde liber V. ab eodem Cujacio confectus ex variis Imperatorum diversorum feudalibus constitutionibus.

TIT. LXXIII.
DE ALIENATIONE FEUDI.

SUmmopere mandare curamus, ut si quis aliquem de beneficio investiverit, quod ille qui investitus fuerit, non potest per proprium vendere, nec (57) pro levissime re locare, nec infeudare, nisi majorem partem apud se retinuerit: & si in desperatione filiorum fuerit, nulla ratione, nec quolibet modo dare potest. Quæ omnia si facta fuerint, nullius momenti erunt; & eo defuncto, omnia ad priorem dominum revertuntur, & si dominus conquestus fuerit paribus, pares auditis rationibus intra anni spatium expedire faciant, vasallo non faciente satisdationem, domino dent possessionem, salvis suis rationibus; nisi diffinitivam promeruerint sententiam.

TIT. LXXIV.
DE FEUDIS SCUTIFERORUM (58).

FEuda scutiferorum, ut ad (59) libitum dominorum possint adimi, rationis non est, dum tamen serviant secundum laudationem curiæ.

TIT. LXXV.
DE CONDITIONE FEUDI NON IMPLETA.

UT inter conditionalia (60), & non conditionalia aliqua sit differantia, dicimus, quod si quis alicui dederit beneficium conditionale (utpote quæ dantur propter habitationem) (61) deserta habitatione beneficium amittetur, & etiam cum certo constituuntur servitio, non dato servitio non poterit retinere beneficium.

TIT. LXXVI.
DE FIDELITATE.

QUoniam de fidelitate mentionem fecimus, super ea aliquid summatim dispiciamus. Si beneficium est sine (62) fidelitate, & vasallus aliquid, quod sit contra suum dominum, fecerit, amittat beneficium laudatione parium; hoc idem dicimus in iis, qui fidelitatem jurant. Si cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, domi-

[illegible]

dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, & miles eam facere debet vel parium laudationi stare intra annum: quod nisi factum fuerit, miles secundum quosdam de beneficio damnari potest, quod contra præceptum domini Lotharii (1) regis Papiæ datum videtur. Librum autem quod vasallo ostendi solet, non necessitate fieri, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa. Et venit aliquando ut vasallus dicat domino se factorum fidelitatem, quam pares laudaverunt, tunc non perdit beneficium, si stat per dominum, quod faciat curiam. Qui fidelitatem jurant, si voluntate utrorumque separatio facta fuerit, fidelitas finitur: si sua voluntate vasallus vel judicio parium feudum dimisit, fidelitas durat.

T I T. LXXVII.

SI PLURES SINT DOMINI VEL VASALLI, AN PLURES (2) FIDELITATES VEL SERVITIA DEBEANTUR.

CUm plures fratres vasalli paternum habent beneficium, donec illud indivisum possident, una fidelitas, & unum servitium domino fieri debet: Si vero partitum (3) fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates. Servitia vero non pro partibus, ut unam primum, videlicet graviora, sed pro quantitate beneficii moderanda. Plures autem domini, etsi feudum inter se dividant, nullo modo nisi unam fidelitatem ex feudo habere poterunt. Servitium vero omnibus non gravitate, sed moderamine faciendum est.

T I T. LXXVIII.

CULPAM (4) UNIUS EX COHEREDIBUS CÆTERIS NON PRÆJUDICARE.

CUm feudum hereditatium uni ex coheredibus propria culpa aufertur a paribus per judicium, cæteris non præjudicat. Hoc autem ita intelligitur, ut vivo (5) eo, vel suis (6) heredibus feudum ad cæteros venire non intelligatur.

T I T. LXXIX.

UT RATIO VASALLI PRIUSQUAM (7) DOMINI DISCUTIATUR.

SI contentio fuerit inter dominum & vasallum, & dominus habuerit aliquam rationem contra vasallum, & vasallus contra dominum, vasalli ratio prius discutiatur: quoniam pares maiorem (8) jurisdictionem habeant de (9) suo pari, quam de suo domino.

T I T. LXXX.

DE EVICTIONE.

GEneraliter verum est in feudis dominos (10) de evictionibus teneri; at si quis sciens (11) investituram alterius beneficii acquisierit, eo evicto nullam adversus dominum vasallum actionem habere dicimus, quoniam in acquirendo malam habuit fidem.

T I T. LXXXI.

DE FEUDIS IMPROPRIIS (12) QUÆ AUFERUNTUR (13) DANTIS ARBITRIO.

UNum quidem non minus utile, sed satis congruum superioribus adverti, & ex comprobato (14) usu in scriptis bono arbitrio reducere procuravi. Si quis igitur pro vice dominicaria (15) vel villicaria, ut dicam, pro decania (16), vel aliis quibuscunque angariis feudum quod improprium est, acceperit, nisi specialiter hoc actum sit inter contrahentes, id est, nominatim feudum cum honore feudi, & ita, ut non liceat domino auferre quod datum fuerit, etiam si administratio illa auferatur: quod datum penitus ablata administratione sine omni obstaculo auferre liceat. Si autem quod superius dictum est, probare conetur, & quodammodo possidere vasallus quibusdam credatur, non jurejurando decidi oportet, sed testibus vel instrumento aliisve legitimis probationibus causa firmiter approbetur.

T I T. LXXXII.

PRIUS (17) POSSESSIONEM RESTITUENDAM ESSE QUAM DE PRINCIPALI CAUSA AGATUR.

SI qua contentio de beneficio inter aliquos (prout sæpe fieri solet) orta fuerit, si unus dominus vel loco domini habeatur, & alter vasallus vel loco vasalli habeatur: si per pares secundum usum regni judicium ventilerur, primo (18) de suo recto beneficio investiri debet, & si possessio aliqua perturbata fuerit, modo restitui debet.

T I T. LXXXIII.

SI UNUS EX FRATRIBUS DEDERIT (19) SUAM PARTEM FRATRI, VEL DOMINO VEL EXTRANEO

SI alter ex fratribus (20) qui paternum (21) habeat beneficium, suam portionem dederit domino vel alicui extraneo: dominus vel extraneus tamdiu (22) teneat sine præjudicio, quamdiu ille, qui dedit, heredem masculum habuerit: si vero sine herede decesserit, hæc frater si vixerit, vel ejus heres sine ullo obstaculo & temporis præscriptione (23) beneficium, quod hereditarium (24) est, vindicet a quocunque possidente. Hoc idem dicimus, & si fratres fuerint, & alter ab altero ex fratribus acquisierit: hoc enim verissimum ex usu comprobato didicimus.

T I T. LXXXIV.

PATREM (25) IN FEUDO FILII NON (26) SUCCEDERE.

QUoddam ubi traditum recordationis causa in scriptis ponere procuravi. Si quis igitur habens filium, ipsum per dominum investiri fecerit, nisi (27) nominatim cum domino pactus fuerit, ut si filius decesserit ante patrem, quod feudum ad patrem revertatur: dicitur defuncto ante patrem filio, patrem carere beneficio, & domino adquiri beneficium.

T I T. LXXXV.

DE INVESTITURA FACTA MARITO VEL UTRIQUE CONJUGI.

SI maritus de feudo suæ uxoris investiatur ea absente, nisi nominatim quasi gerendo (28) uxoris negotium investiatur: sibi acquirit feudum ea sciente vel jubente. Si vero uterque insimul (29) investiatur, pro parte sibi proficiunt: nisi cum jam dicta distinctione factum fuerit, & dicimus etiam, ut si unus ante alterum sine herede decesserit, quod alterius (30) pars domino adquiratur.

T I T. LXXXVI.

DE FRUCTIBUS (31) FEUDI.

UNum quidem satis usitatum dicimus, quod si aliquis decesserit nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinere dicimus: Fruges autem extantes non ad dominum, sed ad filias ipsius vasalli, vel etiam ad uxorem ejus pertinere, & hac ratione creditor (32) eas retinere potest, licet pignus habere non possit: & hoc cum distinctione Imperialium Constitutionum.

T I T. LXXXVII.

AN PRÆSCRIPTIONE (33) FEUDUM ADQUIRATUR.

IN beneficiis ut in cæteris contractibus, præscriptiones currere satis humanum, & rationi congruum videtur. Si quis ergo feudum alienum bona fide ab aliquo justa traditione acceperit, licet dominus non sit, cum verus dominus in traditione putatur, longi (34) temporis præscriptione jus sibi acquirit. Si vero malam (35) fidem habuerit, nulla se poterit tueri præscriptione, nec etiam de evictione agere poterit.

T I T. LXXXVIII.

DE PROBATIONE INVESTITURÆ.

DE ingressu (36) curiæ a quibusdam varia ac diversa putantur: nos autem quod sæpius ac rationabiliter in multis curiis & civitatibus intelleximus, in scriptis bonæ recordationis causa inserere procuravimus. Quicunque igitur beneficium per investituram acquisierit sine possessionis traditione, pares ad investituram habeat, ut pro ipso veritas discernatur, cum controversia inde fuerit. Sane si possidet, aliis quibusdam adjuvetur adminiculis. Veruntamen quia milites inopes vasalli sunt, per testes vel per breve testatum probatio satis competens esse dignoscitur.

T I T. LXXXIX.

CONDITIONEM TACITE FEUDUM SEQUI.

BEneficia conditionalia (37), quæ in maioribus curiis a veteri tempora esse noscuntur: utpote Patriarcharum, Archiepiscoporum, Abbatum, Abbatissarum, Ducum, Marchionum, Comitum, Capitaneorum, sive etiam majorum valvasorum, si duobus, tribus vel deinceps aliis dantur vasallis, tacitæ (38) conditiones eos sequuntur, nisi nominatim in ipsis traditionibus ipsæ conditiones excipiantur. Hoc idem etiam de his conditionibus, quæ noviter (39) constituuntur ad harum similitudinem verissimum fore sapientibus placet.

T I T. XC.

FRATREM FRATRI IN FEUDO NOVO (40) NON SUCCEDERE.

SI duo fratres in heredes masculos & fœminas de beneficio investituram acceperint, altero decedente filia relicta, neprem cum patruo ad feudum venire dicimus: cum unusquisque (41) fratrum suæ soboli bene consuluit. Si enim frater suus sine ulla progenie decesserit, feudum non ad superstitem, sed ad dominum perveniet: nisi pactum de successione factum foret.

T I T. XCI.

DE INVESTITURA VETERIS ET NOVI BENEFICII.

BEneficium intelligitur de veteri (42) & novo: & cum de veteri fit investitura, ietis fit si de recto (43) beneficio fiat investitura. Hæc autem investitura ab unaquaque (44) persona fieri potest, sive seculari sive ecclesiastica, si antiquitus (45) eorum consuetudo fuerit: hæc secundum quosdam, & a fœmina, & a minore 25. ann. fit. De novo

(1) *tit.* 51. *supr. eod.* (2) *tit.* 55. §. 3. *supr. eod.* (3) Feudum potest dividi, ut hic, non tamen totale, *tit.* 55. §. 2. *in fin.* (4) *tit.* 90. *infr. eod. tit.* 58. *supr. eod.* (5) *tit.* 81. *infr. eod.* (6) *tit.* 90. *infr. eod.* (7) Ad judiciorum ordinem id pertinet, ut & titulus 83. *infr. eod.* (8) Vid. *titul.* 52. *in fin. supr. eod.* (9) Id est, tam in suum commilitium, quam in suum dominum. (10) *tit.* 6. & 44. *supr. eod.* (11) *tit.* 87, & 90. *infr. eod.* (12) *tit.* 48. *supr. eod.* (13) *tit.* 20. *supr. eod. tit.* 90. *infr. eod.* 2. *feud.* 3. §. 2. & *tit.* 2. 91. (14) Ex eodem usu sumitur decisio, *infr.* 83. (15) Dixi 2. *feud.* 2. (16) Decania, quidam ita legunt. Cæterum Decanus Longobardorum & Gallorum legibus, non tantum is est qui in militia, decuriæ imperat: sed & qui domi judicandi munere fungitur, ut advocatus, centenarius, millenarius, quingentenarius. (17) *tit.* 20. & 30. §. 1. *supr. eod.* (18) Dixi *tit.* 2. §. 2. *supr. eod.* (19) Id est, refutaverit.
(20) De feudo a parte refutata, vid. *tit.* 43. *supr. eod.* (21) De quo vid. *tit.* 60. *supr. eodem*, 1. *feud.* 4. §. 2. (22) *tit.* 78. *supr. eod.* (23) Longa non XXX. annorum, ut *tit.* 87. & 26. §. 4. *supr. eod.* 2. *feud. tit.* [illegible] *tit.* 88. *infr. eod.* (24) Paternum feudum hic dicitur hereditarium, Interpretibus hereditarium est quod quis habere non potest, nisi sit heres. (25) *tit.* 50. *supr. eod.* (26) Excipe casum qui nunc sequitur. (27) Pater contracta fiducia filium de feudo investire faciens, filio succedit: alias non succedit, *d. tit.* 50. (28) Per gestorem potest investitura accipi, ut hic: & per nuntium, *tit.* 38. §. 2. *supr. eod.* per procuratorem, *tit.* 9. §. 2. *vers.* sed utrum *supr. eod.* (29) *tit.* 100. *infr. eod.* 2. *feud.* 21. (30) Et ita juri accrescendi hoc casu locus non est. (31) Adde *tit.* 28. §. 3. & *tit.* 40. *supr. eod.* (32) *tit.* 43. *supr. eod.* (33) Præscriptione tricennali feudum adquiritur, *infr. eod. tit.* 9. §. 1. *in fin.* 26. §. 4. 2. *feud. ult.* (34) XXX. annorum, alias non currit præscriptio, vid. *tit.* 83. *supr. eod.* (35) Tit. 80. *supr. eod. tit.* 64. *supr. eod.* (36) Id est, de qualitate vasalli & paris. (37) Quibus adjecta est conditio aliqua, *tit.* 2. §. 2. *tit.* 94. *supr. eod.* (38) Qualitas feudi, feudum tacita sequitur.
(39) Vid. *tit.* 100. *infr. eod.* (40) Aliud in paterno, 1. *feud.* 8. *in fin. tit.* 14. §. 2. *tit.* 20. (41) *tit.* 38. *supr. eod.* (42) *tit.* 8. *supr.* (43) De quo *tit. tit.* 20.
(44) 2. *feud.* 2. (45) *d. tit.* & 9.

novo fi fiat inveftitura, nominatim & de certa re oportet fieri. Hæc inveftitura a muliere, fecundum quofdam non valet: quibufdam valere placet: quæ fententia mitior (1) eft. A minore autem 18. annorum non valet: hoc etiam de minoribus aen. 25. afferitur, ut quibufdam placet. A prælatis Ecclefiarum vero tradi, & legitime dici poteft iure, ut valeat inveftitura, dum tamen diffipator (2) videri non poffit: quod fi aliter intelligeretur, nullum beneficium ab ecclefiafticis perfonis datum retineri poffet. Dicitur etiam quod fi conjunctæ (3) perfonæ gratia, vel etiam alicui alteri tale dedit feudum, quod duos confimiles vafallos acquirere poffet, inutile eft beneficium.

T I T. XCII.

JUSTO (4) ERRORE EXCUSARI VASALLUM QUI FIDELITATEM NON FECIT.

QUicunque paratus eft facere bene fidelitatem domino fuo, prout pater fecerat fidelitatem patri vel anteceffori domini, dum tamen hæc bona fide dicat, & non dolofe, fed jufto errore, omnino condemnari non poteft. Cum enim controverfia eft inter ipfos, per antiquitatem feudi, vel per breve teftatum, vel per teftes domino incumbit probatio, alioquin per vafallum veritas inquiratur.

T I T. XCIII.

FACTUM FRATRIS (5) FRATRI IN FEUDO PATERNO NON NOCET.

QUoddam fatis bene difpofitum ad utilitatem, & ad perniciofam calliditatem deftruendam, in fcriptis inferere curavimus. Quidam (6) miles bina beneficia a duobus dominis, prout folitum eft, acquifivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter fe dividentes, alter eorum fuo domino pro beneficio quod ad eum venit fidelitatem nullo (7) antepofito, ficut pater fecerat, fecit. Alter vero frater alteri domino fimiliter pro fuo beneficio, quia alium nullum dominum habere videbatur, nullo antepofito fidelitatem fecit: defuncto pofteriore fratre fine filiis utrumque feudum in unam, ut prius, venit perfonam; & fic dominus talem fidelitatem quærit, qualem frater ejus fecerat: quas altercationes amputantes dicimus, illud, quod frater fecit, nihil fuperftiti obeffe: licet in fecundam & tertiam generationem, & ufque ad infinitum pervenerit.

T I T. XCIV.

DE FEUDO GUARDIÆ (8) ET GASTALDIÆ.

QUod nomine gaftaldiæ vel guardiæ in feudum datur, ablata gaftaldia vel guardia jure auferri (9) poteft (10).

T I T. XCV.

DE SUCCESSIONE FEUDI.

QUidam dominus habens beneficium, reliquit duos filios: & unufquifque ipforum habuit duos vel tres filios: unus illorum fratrum deceffit, una tantum filia relicta: portionem illius non (11) ad omnes fuperftites, fed ad patruos (12) illius & fuis pofterioribus (13) pertinere dicimus.

T I T. XCVI.

DE INVESTITURA ALIENI BENEFICII.

SI quis acceperit inveftituram alterius beneficii, inutilis eft hæc inveftitura, & qui fciens hoc agit, de evictione (14) agere non poteft.

T I T. XCVII.

NON AMITTERE FEUDUM EUM QUI SINE DOLO CESSAVIT PER ANNUM IN PETENDA INVESTITURA.

INter (15) dominum & vafallum nulla fraus (16) debet effe, & inde poteft accipi, fi vafallus non dolofe fteterit per annum (17) quærere inveftituram fui beneficii, non damnabitur, dolus (18) enim abeft, fi jufta caufa impediente fteterit, vel etiam cum amore fervitium fecerit domino ennicio. Dicimus autem ut fi contra (19) ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, beneficio carebit.

T I T. XCVIII.

EX DELICTO VASALLI FEUDUM AD DOMINUM REDIRE.

VAfallus habens feudum deliquit contra dominum, cui judicatum eft: agnati cum domino litigant, quidam domino dicunt pertinere: quidam agnato. Dicimus autem ad dominum non (20) pertinere, donec (21) aliquis mafculus ex delinquenti vafallo fupereft, alii vero contradicunt.

T I T. XCIX.

DE FEUDO LIGIO.

SI quis inveftitus de feudo ligio, pro quo contra (22) omnes fidelitatem domino debet, Lucio & Titio ex fe defcendentibus filiis, fibi heredibus inftitutis, vita decefferit, divifione facta, fi ad folum Titium feudum pervenerit, rationabiliter placuit eum folum fidelitatis facramento effe obnoxium, ad quem folita feudi jura transferitur: quod fi ab alio domino Lucius poftea feudum per inveftituram acquifierit, pro quo fimiliter ei contra omnes homines fidelitatem fecerit: decedente Titio fine liberis, ad quem devolvatur feudum, quod ex divifione habuerat, an ad alium fratrem an ad dominum quæri poteft? & cum placeat (23) quem ligium hominem duorum effe non poffe, videri poteft feudum ad dominum pertinere, fed rectius vifum eft feudum, quod per inveftituram acquifierit, impedimento ei non effe, liceretque ei per (24) fubftitutum acceptabilem domino priori fervire.

T I T. C.

IMPERATOREM FEUDUM AMITTERE VEL ALIUM PRO SE FIDELEM DARE.

EX facto incidiffe fcio Fridericum principem noftrum (25) cum ab initio Dux effet, & pro Ducatu fidelitatem faceret, divino nutu poftea Imperatorem creatum, petita ab eo fidelitate pro ducatu, petenti domino refpondiffe, non teneri fe fidelitatem facere, cum omne hominum genus fibi fidelitatem debeat, & ipfe foli Deo & Romano Pontifici. Sed cum infiftente feudi domino de hoc contenderetur, proceribus prudenter vifum eft, feudum amiffum effe (26), vel alium (27) Ducem in Ducatu conftituendum, qui feudo fervire debeat, & domino fidelitatem faciat.

T I T. CI.

ECCLESIAM FIDELITATEM NON FACERE (28).

DE negotio fuper quo nos confulere voluifti, tibi fecundum jus curiæ & ufum feudi breviter refpondemus, quatenus pro feudo, quod ab aliquo per Ecclefiam detinetur, nulla fit facienda fidelitas (29).

T I T. CII.

NON COGI VASALLUM PRO UNO FEUDO DUAS FIDELITATES FACERE (30).

INfuper etiam te inftructum effe volumus, quod fi dominus a quo feudum tenebatur, diem fuum pluribus heredibus relictis obierit: vafalli qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, nifi domini illud feudum primo partirentur: quoniam fecundum jus feudi non debet quis duas (31) fidelitates pro eodem feudo facere.

T I T. CIII.

FILIOS TANTUM SECUNDI MATRIMONII MATRI IN FEUDUM SUCCEDERE.

MUlier quæ feudum fecundi viri contemplatione acquifierat, fi ex utroque matrimonio fuperftitibus liberis decefferit, folos ex (32) fecundo vero fufceptos filios ad feudi fucceffionem admitti, ufu curiarum obtentum eft.

T I T. CIV.

CASUS QUIBUS FŒMINA IN FEUDO SUCCEDIT.

SI cui militi ad certum (33) fervitium feudum fuerit datum, ifque relicta ea fe defcendente fœmina, decefferit, quæ id fervitium juxta feudi conditionem non minus decenter (34) præftare poffit quam mafculus, etfi in inveftitura minime cautum fit, ut & fœminæ ad id afpirare valeant, eam tamen admitti rectum putamus, quinimo hoc cafo, fimul cum mafculo in feudo eam fuccedere quidam putant, quod multo magis dignum obfervantia exiftimamus, cum feudum fic datum eft, ut nullum pro eo fervitium fiat, ut pleraque hodie feuda dantur. §. 1. Item fi quis eo tenore de feudo aliquo fit inveftitus, ut in eo fuccedant fœminæ ficut (35) mafculi, five feudum id ad certum fuerit datum fervitium, five pro eo indeterminate fuerit promiffum fervitium, inveftito moriente in feudum fuccedunt pariter & mares & fœminæ, quanquam enim fuperftite (36) mafculo ex eo qui primus feudum adquifivit, fœminæ excludantur, & fi in maribus & fœminis fuerat acquifitum (ut in feudis regulariter tradi folet) fermonem tamen inveftituræ, nec non vim verborum & fenfum contrahentium intuentes, difcretionem fexus in ejufmodi feudi fucceffione non fecimus. §. 2. Jugales (37) a quodam milite fimul (38) de eodem feudo inveftiti fuerant, ut in fe defcendentefque fuos id haberent. Hi ea fe filio & filia fuperftitibus defuncti funt, inter quos feudi quæftio agitatur, mafculus enim univerfum feudum fibi vindicat fœmina vero ad parentum feudum pariter cum fratre vocari fe defendit; quidam pro mafculo, quidam pro fœmina pronuntiant. Eorum qui pro filia judicant, fententiam fequendam effe cenfeo, cum filia ex antedictorum jugalium contubernio fupereft, ex prædefuncta uxore alio fufcepto mafculo qui confanguineus ad eam frater fit. In cæteris (39) priorum fententia fane fequenda eft: quod fi fola ex eo matrimonio relicta filia, nullo ex eo vel alio connubio fuperftite mafculo, ab hac luce fubtracti fuerint, feudum fcindi fert prudentum noftræ civitatis opinio, ut dimidiam quidem partem fœmina fibi acquirat, reliquam vero dominus aut ejus heres accipiat.

TIT.

(1) Ideo fequenda. (2) Prælatus res ecclefiæ infeudare poteft, at non diffipare.
(3) Novell. [illegible] cap. [illegible] (4) tit. 20. §. [illegible] verf. vafallus. (5) Vid. tit. [illegible] fupr. eod. (6) tit. 12. §. 2. fupr. eod. (7) Hoc feudi ligii proprium eft, tit. [illegible] infr. eod.
(8) 2. feud. 2. & 4. §. [illegible] (9) Vid. tit. [illegible] fupr. eod. (10) Nifi aliud convenerit, tit. [illegible] infr. eod. (11) tit. [illegible] in fin. fupr. eod. (12) Ad fratres, Cujac. (13) Id eft, pofteris, ut l. [illegible] §. [illegible] ff. de injuft. (14) Evictionis non agit qui fciens alterius beneficii inveftituram accepit, tit. [illegible] in fin. fupr. eod. (15) Dixi tit. [illegible] §. [illegible] in fin. fupr. eod.
(16) Dolus inter vafallum & dominum interdictus. (17) Et dixi, [illegible] feud. [illegible]
(18) Dolum excufat jufta caufa impediens. (19) 2. feud. 24. §. 2. verf. fed non eft, [illegible] feud. [illegible] (20) Cujacius hanc negationem expungit. (21) tit. [illegible] fupr. eod.
(22) Feudi ligii proprium hoc eft, ut qui feudum ligium a domino acceperit contra omnes ei fidelitatem debeat, tit. [illegible] §. [illegible] tit. [illegible] fupr. eod. c. [illegible] de jur. & ve judic. [illegible] ea quidem Imperator excipiatur, antiquiorve dominus, in jurejurando, [illegible] homologi, excipitur, tit. [illegible] in fin. fupr. eod. (23) Duorum homologus nemo effe poteft, ut [illegible] non homologus poteft, d. tit. in fin. (25) Facit tit. [illegible] §. [illegible] tit. [illegible] (26) Libri feudorum comofiti videntur fub Friderico Imp. (26) Aliud in ecclefia, tit. [illegible]
(27) Vicarium fcil. & fubftitutum, ut tit. [illegible] §. [illegible] tit. [illegible] fupr. eod. (28) Id eft, [illegible] lutam effe juramento fidelitatis, & ita detrahatur legi generaliter conceptæ. tit. [illegible] in fin. fupr. eod. (29) [illegible] major Ecclefiæ quam imperatoris auctoritas, tit. [illegible] infr.
(30) Quid fi plures feudum adquifierint? omnes fidelitatem facere debent, tit. [illegible] §. [illegible] verf. omnes. (31) tit. [illegible] §. [illegible] fupr. eod. tit. [illegible] fupr. eod. (32) [illegible] verf. mulier. (33) tit. [illegible] §. [illegible] (34) Puta, ut comitetur domini uxorem, tit. [illegible] in fin. fupr. eod. (35) [illegible] feud. [illegible] §. [illegible] tit. [illegible] §. [illegible] tit. [illegible] & 2. feud. [illegible] §. [illegible] verf. feudum ex lege. Vi hujus pacti fuccedunt fœminæ cum mafculis. (36) [illegible] fententia, de qua dixi [illegible] feud. [illegible] in fin. ab omnibus recepta. (37) Id eft, conjuges.
(38) Ut tit. [illegible] fupr. eod. Hujufmodi feudum partim fœmininum, partim [illegible] ita mixtum. (39) Id eft, quoties filia ex eodem matrimonio fratrem habet.

T I T. CV.

DE FEUDIS HABITATIONUM.

FEuda habitationum (1) nisi (2) aliud specialiter cautum sit, morte accipientium finiuntur (3).

T I T. CVI.

SERVOS POST DELATAM SUCCESSIONEM MANUMISSOS IN FEUDUM NON SUCCEDERE.

QUæsitum scio, dudumque apud prudentes fuisse causam hanc: si servi (4), quibus macula (5) servitutis obstaculo fuerat, libertate donati fuerint, an ad feudi successionem valeant adspirare? Deique post magnes varietates obtinuit sententie distinguentium, quo empore libertatis donum assecuti fuerint: ut siquidem eo tempore (6), quo coheres alter, utpote his constitutie inhabilibus, aut dominus quasi ad se devolutum vindicasset, ab ejus successione sint penitus elieni, ne quod legitime factum est, supervenienti facto postea retractetur: qui si re integra manumissi fuerint, in feudum recte succedere queunt.

T I T. CVII.

UT VASALLI SUMPTIBUS DOMINI SERVITIA PRÆSTENT.

ANtiquatum esse ipsis rerum experimentis, nos ipsi cognovimus, fideles, nisi (7) aliud contractibus pactiones insertæ desiderent, dominorum (8) sumptibus eisdem servitia ministrere. Justum nemque est, ut illi consequantur stipendium, quo tempore suum commodare reperiuntur obsequium, præsertim cum nec quisquam propriie cogatur impendiis militare, maxime cum extra (9) civitatis suæ tentoria servitiis exhibendis eoe convenit fatigare.

T I T. CVIII.

VASALLUM FEUDUM POSSE IN ALIUM ARCTIORI LEGE TRANSFERRE.

NUlla juris constitutione aut consuetudinis, usuque longævi observantia prohiberi sciscitetur invenio, vasallum, arctiori (10), quam ipse habeat, lege, feudum in alium ubilibet posse transferre.

T I T. CIX.

CLERICATU FEUDUM AMITTI.

ET jure & moribus receptum est, vasellum clericali (11) se militiæ dedicantem feudum amittere. Scriptum est enim in divinis eloquiis: Miles Christi serviat Christo: milites seculi serviant seculo.

(1) tit. 75. supr. eod. (2) tit. 44. supr. eod. (3) Et deserta habitatione, d. tit. 75. (4) An servus investiri possit, vid. tit. 3. §. 1. verf. personam. (5) Servitutis macula. (6) In feudis delatæ successionis tempus spectatur, facit tit. 30. supr. eod. (7) Conventio formam contractum, l. 7. §. 1. §. 6. ff. de pact. (8) Semper dominico servitium præstatur a vasallo. Vid. Ansilzonem de feud. cap. 21. An & a liberto servitium eodem modo præstetur patroni sumptu l minime, vid. l. sue vesta 18. ff. de oper. libert. (9) Vid. Cuttium 4. parte 1. cauja ver. tertia cadit. (10) tit. 24. §. 2. tit. 40. 10. in fin. (11) tit. 21. tit. 26. §. 4. verf. qui clericus supr. eod.

LIBER QUINTUS (1)

DE FEUDIS,

QUO

VARIÆ CONSTITUTIONES IMPERATORUM AD HANC PARTEM JURIS PERTINENTES CONTINENTUR.

T I T. I.

CONSTITUTIO CONRADI (2) DE BENEFICIIS.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis: Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris tam præsentibus quam futuris notum esse volumus, quod ad reconciliandos animos seniorum & militum, ut ad invicem semper inveniantur concordes, & ut fideliter nobis & suis senioribus servient & devote, præcipimus & firmiter statuimus, ut nullus milee Episcoporum, Abbetum, Abbatissarum, Marchionum, vel Comitum, vel hominum qui beneficium de nostris publicis bonis, aut de ecclesiarum prædiis nunc tenent aut tennerint, aut hactenue injuste perdiderint, tam de nostris majoribus valvasoribus, quam eorum militibue sine (3) certe & convicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum consuetudinem antecessorum nostrorum & judicium parium suorum. Si contentio emerserit inter seniorem & militem, quamvis pares judicaverint, illum suo beneficio carere debere, & ille dixerit, hoc injuste, vel per odium factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior & ille quem culpat, cum paribus ad nostram præsentiam veniant, & ibi causa juste determinetur. Senior vero & miles qui culpatur, qui ad nos venire debuerint, sex (4) hebdomades antequam iter incipiat ei cum quo litigaverit innotescat. Hoc autem de majoribus valvasoribus observetur. De minoribus vero in regno nostro, aut ante seniores, aut ante missum (5) nostrum eorum causa finiatur. Præcipimus etiam, ut si eliquis miles sive de majoribus, sive de minoribus, de hoc seculo migraverit, filioe ejus beneficium tenere, si vero filios non habuerit, & aviaticum (6) ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habeat, servato usu majorum valvasorum in dandis (7) equis & armis suis senioribus. Si vero forte eviaticum ex filio non reliquerit, sed fratrem legitimum ex parte patris, & si seniorem offensum habuerit, sibi vult satisfacere (8) & miles ejus esse, beneficium quod patrie sui fuit habeat. Insuper & omnibus modis prohibemus, ut nullus senior de beneficio suorum militum cambium (9) aut precarium aut libellum sine (10) eorum adsensu facera præsumat. Illie vero quæ tenet proprietario jure, aut per præcepto suo porrectum libellum, sive per precariam, nemo ea devestire audeat injuste. Fodrum (11) autem de castellis quod nostri antecessores habuerunt, habere volumus: illud vero quod non habueruot, nullo modo exigimue. Si quis hanc jussionem nostram infregerit, auri optimi libras C. componat, medietetem cameræ nostræ, & medietatem cui damnum illatum fuerit.

T I T. II.

CONSTITUTIO HENRICI DE CAUSIS AMITTENDI FEUDI.

IMperator Augustus Henricus secundus. De militum beneficiis quoniam duabue variasque causae in regno nostro esse cognovimus, ideo ad Reipublicæ statum quædam statuimus. Si (12) quis ergo dominum suum interfecerit, vel vulneraverit, ipsum dominum suamve dominam obsederit, vel cum cucurbitaverit (13), vel contra ea, quæ in fidelitate nominentur, fecerit, vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus a parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurget: si autem pares habere non potuerit, cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat (usu vero curiali solus defendat). Si quis autem suorum parium idoneus tamen exinde se veritatem scire dixerit, & per pugnam eum fatigare voluerit, ut per (14) pugnam se defendet, edicimus. Si quis autem fuit, qui domino non servierit, parium laudatione beneficium amittat (curiali tamen usu id redimere potest pro medietate, quantum valuerit), sed si hoc defendere noluerit, duos vel unum saltem parem ostendat, & cum his se servisse juret: & si pares paremve habere nequiverit, cum tribue vel duobue propinquioribus parentibus se intra annum (15) servisse juret: (usu tamen curiali solus jurare conceditur. Qualiter autem juret, an solus, aut cum aliis, nihil interest, dum tamen servitia nominet.) Si autem concorditer cum domino suo se habuerit dominum sæpe videndo, tunc dicimus ut probet per testes servitium fecisse, & per se non stetisse. Si autem aliqua inter dominum & vasallum discordie fuerit, vel si domicilia in longinquum habuerint, vasallus domino se repræsentando servitium promittat, & si necesse fuerit, hoc probet jurejurando, saltem ad finem controversiæ vasallo a paribus dato. Si quidem intra annum servierit, quod levissimum fuerit, & dominus aliud servitium imposuerit, quod vasallus neglexerit, unde damnum domino illatum fuerit usque ad fruges, feudatarius parium existimatione damnum resarciat. De aliis vero culpis unde beneficium non amittitur, parium laudatione defendat se, ut supra, vel emendat.

T I T. III.

ALIA CONSTITUTIO HENRICI DE VASALLO QUI UNUM EX DOMINIS REFUTAVIT.

IMperator Henricus: si contigerit feudum incuria, aut neglectu fidelis consortibus (16) applicari, nullum ex eo levamen detrusus excipiat, ne senioris sui contemptus illusue fiat, ob quem feudum jure dimiserat. Sane qui eliter fecerint, quam quod mens saluberrimæ nostræ constitutionis exposcit, beneficio se cariturus esse cognoscant, ita ut eis amplius sperare non liceat, seniori danda licentia tam ab ipsis eorumque posteris, quam cæteris detentatoribus prædictum beneficium vindicandi.

(1) Hoc libro continentur quædam Constitutiones Imperatoriæ compilatæ atque hic insertæ ab Hugolino, Cujac. de feud. cap. 2. circa fin. & Borchold. Aul. (2) 1. feud. 1. §. 1. adde 1. feud. 34. (3) 1. feud. 21. 22. §. 2. (4) d. §. 2. (5) Vicarium. (6) Id est, nepotem ex filio, 2. feud. 1. §. 2. (7) 2. feud. 22. (8) 2. feud. 11. §. 2. tit. 15. §. 2. (9) De cambio adde 2. feud. 2. §. 2. 21. §. 2. tit. 25. (10) 2. feud. 9. in fin. 34. §. 1. (11) Annonam militarem s. Ammonius 2. (12) Causæ feudi amittendi. (13) 2. feud. 1. cunc. & 2. feud. 30. 3. (14) 2. feud. 2. in princ. & §. 3. & tit. 20. §. 2. (15) Quod minimum est, ut infr. eod. (16) Id est, aut dominorum, ut 2. feud. 30.

TIT. IV.

ALIA CONSTITUTIO HENRICI EJUSDEM, UT INGRATITUDO VASALLI PROBETUR TESTIBUS QUINQUE.

Imp. Henricus Aug. universo populo.

SI (1) vasallus inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit &c.

TIT. V.

CONSTITUTIO LOTHARII DE FEUDIS NON ALIENANDIS.

Lotharius divina favente clementia tertius Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus ac triumphator semper Augustus universo populo.

IMperialis (2) benevolentiæ proprium esse judicamus, commoda subjectorum investigare &c.

TIT. VI.

ALIA EJUSDEM LOTHARII CONSTITUTIO DE INVESTITURA NON PETITA INTRA ANNUM.

Imp. Lothar. Eugenio papæ, & universo populo.

QUoniam (3) inter dominum & vasallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium debet intervenire &c.

TIT. VII.

CONSTITUTIO FRIDERICI DE FEUDIS NON ALIENANDIS ET ALIIS CAPITULIS.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universo populo.

IMperialem (4) decet solertiam ita Reipublicæ curam gerere, & subjectorum commoda investigare &c.

TIT. VIII.

ALIA DE JURE FISCI.

Imp. Fridericus.

REgalia (5) sunt armauniæ, viæ publicæ, flumina navigabilia, & ex quibus fiunt navigabilia &c.

TIT. IX.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE TENENDA.

FRidericus (6) Dei gratia Romanus Imperator, semper Augustus, Episcopis, Ducibus, Comitibus, Marchionibus, & Rectoribus &c.

TIT. X.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI IMPERATORIS DE INCENDIARIIS ET PACIS VIOLATORIBUS.

FRidericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus. Decet fidelitatis nostræ tempora, generali populum provinciarum tranquillitati circumspectionis nostræ studio provideri, ut dum in subjectis dominationis virtute pollemus, reprobos quoslibet ac scelerosos a subditorum injuriis arceamus æquitatis nostræ correctione. Considerantes quippe quæ damna, quantæque desolationes hominum & provinciarum, per seditiones & incendia provenerint, & quantos præterea futurorum timores reportent, ea quæ de conscientia & consilio principum, & aliorum fidelium nostrorum, tam liberorum, quam ministerialium, ad reprimendas incendiariorum insolentias, imperialis nostra sanxit auctoritas, universalis imperii fidelibus nota fieri volumus, & sicut in castro nostro Nurimberg hæc ordinata & confirmata sunt, firmiter indicimus observanda. Primum igitur de incendiariis (7) demandamus generaliter, ut si liber homo, ingenuus, ministerialis, vel cujuscumque conditionis fuerit, incendium commiserit pro vuerra propria, pro amico, pro parente, vel causæ cujusquam alterius occasione, de sententia & judicio imperiali, proscriptioni statim subjectus habeatur. Hic excipiuntur, si qui forte manifesta vuerra castra manifeste capiunt: & si qua ibi suburbia, aut stabula aliave tuguria præjacent, igne succedunt. Excipiuntur & judices quos in malefactores pœnam justitia exigente exercere contingit. Quod si aliquis in Ducatu alicujus incendium fecerit, ipse proscriptum pronunciet, ac deinde justitiæ suæ auctoritate eum proscribat. Idipsum faciant Marchiones, Palatini, Comites, Landgravii, & Comites alii, nec alicui eorum liceat talem absolvere, nisi domino Imperatori.

Quicunque etiam incendiarium in domo sua scienter receperit, & consilium auxiliumve ei impenderit, damnum & injuriam passo pro facultate sua restituat. Judici vero x. libras monetæ de illa diœcesi in qua commissum est, persolvat, ac domino Imperatori pro voluntate & gratia sua disponat. Si quis autem super hac culpa innocentiam suam probare vel ostendere voluerit, cum duobus viris veracibus culpa in præsentia judicis se expurget.

Si quis autem cuiquam imposuerit, quod incendiarium receperit, & de hoc ipsum jure voluerit convenire, hoc nequaquam ei fieri liceat, nisi præstito primo calumniæ sacramento. Dominus etiam Imperator proscriptorum neminem a sententia proscriptionis absolvat, nisi de illicitis primo damnis cum injuriato componat, & nisi conscientе judice hoc faciat.

Proscriptum vero, quem pro incendio sententiam proscriptionis incurrisse omnibus notum fuerit, diœcesianus Episcopus, si ad satisfactionem inobediens extiterit, a communione Ecclesiæ Dei & fidelium Christi abjiciat, & extraneum eum reddat, nec eum absolvat, quoadusque læso damnum restituat: & e converso, quem Episcopus legitimis induciis citatum justitia dictante excommunicaverit, & hoc judici insinuaverit, judex eum banno proscriptionis condemnet, & nec prius eum absolvat, quam coram Episcopo de his pro quibus condemnatus est, satisfaciat. Quod si a proscriptione illa prædicto modo fuerit absolutus, & Episcopo suo voluerit obedire, incendium primo abjuret, deinde sit in arbitrio Episcopi, qualem ei pœnam injungat, ad visitandum sepulchrum Domini, aut limina Jacobi Apostoli. Si autem proscriptus eo, ut dictum est, modo absolvi desideraverit, domino Imperatori fines imperii per annum & diem abjuret. Si quis autem a proscriptione & excommunicatione similiter non fuerit absolutus intra annum & diem, universo jure, honore, & legalitate privatus habeatur, ita ut ferendo testimonio, vel ad judicandum, de cætero nequaquam sit admittendus. Omni quoque feudali jure carebit perpetuo.

Item si in reisa (8) alicuius domini, cum ipso domino cujus est reisa, aliquis fuerit, qui incendium (ut sæpius contingit) faciat, dominus ipse, cujus est ipsa reisa, jurabit super reliquias, quod non fecerit conscientia, vel mandato, vel voluntate sua. Reum autem abjiciet a se & nunquam recipiet. Quod si illum post satisfactionem receperit, tenetur universum damnum quod ille commisit, restituere.

Item si contingat dominum aliquem in villa aliqua hospitari violenter, & fortuito evenerit, domum aliquam incendi, & ille cui fit damnum, dominum impetierit, quod mandato suo, vel voluntate, vel conscientia sua factum sit, damnum damnificato restituat.

Item si incendiarius captus fuerit, & coram judice negare voluerit incendium se commisisse, si forte notorium non fuerit, per provinciam judex si posset eum cum septem idoneis testibus convincere, capite plectatur. Sed si notorium fuerit, nullius requirendum est testimonium, sed statim decollandus. Item si Castellani cujusquam domini descendentes a castro domini sui, incendium fecerint domino absente a provincia, castrum domini propter hoc non erit comburendum, sed bona incendiariorum, quæcunque extra castrum fuerint reperta, comburantur. Post reversionem vero domini, si dominus incendiarium retinere voluerit, & a se non repulerit, castrum ejus similiter erit comburendum. Item si proscriptus propter incendium in aliquam domum confugerit, de qua non possit haberi, nisi domus incendatur, propter hoc incendium non erit quis incendiarius, sed damnum pro incendio restituere debet. Item si incendiarius super castrum aliquod agitatus confugerit, & dominus, cujus est castrum, fortassis dominus, vel vasallus, vel consanguineus fuerit, dominus ille non debet eum persequentibus repræsentare, sed juvabit eum a castro in sylvam vel alias, ubi securus sibi videatur. Quod si nec dominus vel vasallus, nec cognatus fuerit, persequentibus eum statim repræsentet, vel cum eo in eadem culpa sit.

Statuimus etiam, & eodem firmiter edicto sancimus, ut quicumque alii damnum facere, aut lædere ipsum intendat, tribus ad minus ante diebus per certum nuntium suum diffiduciet eum. Quod si læsus diffiduciatum se fuisse negare voluerit, nuncius idem si vivus est, juret quod contradixerit ei ex parte domini sui, loco & tempore designato. Si mortuus est nuncius, juret dominus junctis sibi duobus viris veracibus, quod contradixerit ei, ne dolo mediante de fide violata quis valeat inculpari. His sancientes adjicimus, ut quicumque treugas alicui dederit, nisi ibi determinatum & exceptum fuerit, quo tenore servet vel non servet eas, contradicere eis ante terminum statutum nequaquam possit. Quod si fecerit, ut violator fieri judicetur.

Item qui nuntium aliquem, pro eo quod contradicturus mittitur, læserit, fidem suam violavit, & de cætero omni honore suo carebit, & in posterum nullus ei contradicet. De filiis (9) quoque sacerdotum, diaconorum, rusticorum, statuimus, ne cingulum militare aliquatenus assumant: & qui jam assumpserunt, per judicem provinciæ a militia pellantur. Quod si dominus alicujus eorum eum in militia contra judicis interdictum retinere contenderit, dominus ipse judici in x. libras condemnetur, servus autem omni jure militiæ privetur. Statuimus etiam, ut si quis vineas (10) aut pomaria exciderit, proscriptioni & excommunicationi incendiariorum subjiciatur. Ut autem hæc tam utilis ordinatio omni tempore rata permaneat, & eo quo dicta est tenore inconvulsa consistat, eam legibus prædecessorum nostrorum Imperatorum atque regum jussimus interseri, & perpetuo jure servari. Cui si quis ausu temeritatis contraire præsumpserit, Dei omnipotentis & nostræ perpetuo indignationis sit reus. Fiat, fiat. Actum Nurimberg in præsentia Principum, Consilio, & consensu eorum. Anno incarnationis M. CLXXXVII. 3. Kal. Jan.

TIT. XI.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM DE PACE COMPONENDA ET RETINENDA INTER SUBJECTOS, ET ALIIS CAPITULIS.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universis subjectis suo imperio, Salutem.

HAc (11) edictali lege in perpetuum valitura jubemus, ut omnes nostro subjecti imperio &c.

TIT. XII.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE CONSTANTIÆ.

IN (12) nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperat. semper Augustus &c.

TIT.

(1) Vid. 2. feud. 27. (2) Vid. 2. feud. 52. in princ. (3) Vid. 2. feud. 22. §. 1. (4) Vid. 2. feud. 55. (5) Vid. 2. feud. 56. (6) Vid. 2. feud. 27. (7) De incendiariis. (8) Reisa militaris excursio, hinc Raisgeniduum, apud Aventinum, multa non respondentia ad delectum. (9) Filii sacerdotum remoti a cingulo militari. (10) l. 2. & l. ff. arborum furtim 63. Eclog. 10. c. 3. 6. Harmenop. 2. (11) Vid. 2. feud. 53. (12) Vid. infr. tit. 14.

T I T. XIII.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ (1).

SAncimus a modo in omni provincia & in omni civitate, ſi quis ex parentela (2) habeat communem agrum (3), domum, vel vineam, vel rem immobilem diviſam, vel indiviſam, aut ex communi emptione, vel aliquo hujuſmodi titulo, vel alio modo aliquo conjunctim, & voluerit alienare ſupradictis res per venditionem, vel emphyteuſim (4) vel locationem, non ante liceat ei alienare, quam denuntiaverit illis quos vocavimus per ordinem in jus προτιμήσεως. In primis (5) vocentur parentes, qui ſunt conjuncti, poſt hos ſocii, poſt hos illi qui ſunt conjuncti, etiam ſi extranei ſint, poſt hos vocentur omnes qui ſunt ſub uno ſervitio, & qui ſunt conjuncti ex aliqua parte. Sin autem plures ſint in jure προτιμήσεως, omnibus denuntietur, ut intra (6) triginta dies ſolvendo juſtum (7) pretium ſine mora aut quantum quivis emptor ſine fraude dederit, unuſquiſque portionem ſuam accipiat. Verum ſi intra ſtatutum terminum juſtum pretium non ſolverit, de cætero non habebit jus προτιμήσεως, niſi ſi quis eorum erat in captivitate, vel deportatus, vel in exilium miſſus, vel abſens reipublicæ cauſa, aut ex propria ſua cauſa, vel minor viginti quinque annis: & licet iſti fuerint abſentes ex juſta cauſa, tamen tutores eorum, vel curatores, vel procuratores, vel defenſores intra quatuor menſes debent venire & ſolvere juſtum pretium cum legitimis uſuris (8) & expenſis neceſſariis, & accipere jus προτιμήσεως, & extraneos omnimodo expellere, & ſi neglexerint hoc facere, ſarcient de propriis ſuis quidquid incommodi illi habuerint. Licet autem ſupra diximus omnes vocari ad jus προτιμήσεως, tamen ſi (9) probatum fuerit quod atroces injurias vel manus impias venditori vel ejus familiæ intulerint, vel ipſius ſubſtantiæ gravem jacturam moliti ſunt, vel contra ejus vitam niſi ſunt, omnes iſti nullo modo ſine voluntate venditoris ad jus προτιμήσεως veniunt. Ex (10) cauſa tamen dotis vel donationis propter nuptias vel ſimplicis donationis vel donationis cauſa mortis vel ex teſtamento, permutatione, tranſactione, & parentes & extranei omnes poſſunt alienare, niſi quis vendendo vel locando ei qui non habuit jus προτιμήσεως ſimulate donaverit vel legatum dederit. Ideoque illi qui habent jus προτιμήσεως, poſſunt exigere juramentum (11) a venditore & emptore, & poſt juramentum ſi probatum fuerit contra Conſtitutionem noſtram ſimulate hoc feciſſe venditorem & emptorem, rem & pretium (12) perdent, & fiſco applicabitur, fiſcus autem vendet rem illam illis qui habent jus προτιμήσεως. Sed ſi ante juramentum probatum fuerit hoc eos feciſſe, venditio erit irrita, & venditor cogetur (13) invitus vendere illis qui habent jus προτιμήσεως. Prohibemus autem potentiores (14) perſonas aliquid accipere prætextu adoptionis, vel donationis ſimplicis aut cauſa mortis, ex teſtamento, vel ex uſucapione, aut ſub prætextu defenſionis, niſi forte parentes fuerint. Potentiores (15) autem dicimus, qui non tantum per ſe, ſed etiam per propinquos poſſint inferre timorem alienatoribus, aut promiſſionem beneficii. Quod ſi aliquis ex potentioribus hoc præſumpſerit facere, ſit alienus ab illa re, & æſtimationem illius rei præſtet fiſco. Tranſcurſo tamen decennio (16) ſine denunciatione, nulla de cætero moveatur controverſia illis qui poſſident ex aliquo contractu vel ex donatione vel ex teſtamento, ab illis qui habent jus προτιμήσεως vel etiam fiſco.

T I T. XIV.

ALIA EJUSDEM DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ.

QUum omnibus hominibus qui legibus reguntur & moribus, præceptum eſſe conſtet, jus ſuum cuique tribuere (17), nec cuiquam jus ſuum detrahere, libertatis (18) procedente gratia qua naturaliter quod cuique facere libet, niſi quid vi aut jure prohibetur, eſt conceſſa facultas, res ſuas unicuique liberum eſſe aut propter (19) nuptias donationis, aut dotis, aut ſimplicis donationis, aut cujuslibet alienationis, aut ultimæ voluntatis diſpoſitionis cauſa ſive teſtamentario jure in alium transferre, non eſt ambigui juris. Sed quoniam & jure præcipitur, honeſte vivere, alterum non lædere, ne hi qui cognatione vel communione, vel aliquo propinquitatis modo eorum qui vendunt urbanis ruſticiſve prædiis adhærendo ab his qui intromiſceantur, lædantur, vel aliter ipſa venditione impediantur, jure προτιμήσεως præferri ſancimus &c.

T I T. XV.

ΝΕΑΡΑ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΕΡΙ ΕΚΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΤΗΜΑΤΩΝ,

[illegible] &c. (20)

Vocantur hac conſtitutione in jus προτιμήσεως cognati primum conſortes, veluti fratres, qui paterna prædia pro diviſo aut pro indiviſo poſſident, hi ſunt qui dicuntur οἱ [illegible] συγγενεῖς, auctoribus Græcis interpretibus, qui & inde adnotant recte conſortes extraneos præferri cognatis non conſortibus. Poſt cognatos conſortes vocantur ſocii, deinde qui rem communem habent citra ſocietatem, ſive ſint cognati ſive exteri, tum ii qui communi cenſus vinculo tenentur, licet non eodem loco cenſum exſolvant, poſtremo vicini & confines. Hi teſtato denuntiandi ſunt antequam venditio fiat extraneo. Denunciatis datur menſis, procuratoribus eorum menſes quatuor, non denunciatis decennium, dominis ἐμφυτεύσεως & feudorum longe alia tempora, *l. ultima Cod. de jure emphyt. & ſupra 2. titul. 9.* & ii qui præſentes venditioni adfuerunt, & tacuerunt, ut interpretes Græci adnotant rectiſſime, nec venditioni conſenſiſſe, nec pro denunciatis habentur. *l. 3tia §. Lucia ff. de legat. 2. l. Gaius ff. de pign. act.* Conſenſu amittitur jus προτιμήσεως & præſcriptione temporis, & ingratitudine ſive indignitate. Datur etiam hac Novell. jus προτιμήσεως convicaneis, ſecundum *l. 1. C. non lic. habit. metr.* Eſt & aliud hac Novell. caput de locupletioribus & potentioribus, ut ne quid ex bonis tenuiorum adquirant [illegible], ut explicatius enarrat interpretes, non igitur niſi [illegible], aut [illegible] jure, & ad definitionem potentiorum, Novell. Conſtantini Porphyrogennetæ [illegible] declarat nihil intereſſe potentior ſit qui emerit, an is qui potentiori domeſticus ſive [illegible] fuerit, Fridericus male propinquus. Igitur ne potentiores quidem derogare poſſunt juri προτιμήσεως, quinimo ſeverius cum his agitur; nam neque donationis aut teſtamenti aut tranſactionis aut patrocinii aut adoptionis jure ad bona tenuiorum pervenire poſſunt. Sed eadem & hos quæ ſuperiores tuetur præſcriptio decennii.

Poſtremum caput vetat alienationem prædiorum militarium: quod omnino pertinet ad feuda, & conſentit etiam cum Friderici & Lotharii Conſtitutionibus, ne milites per inopiam muneribus militaribus reddantur inhabiles, publicove depereat cenſus qui eo nomine dependi ſolet, qua de re viſum etiam eſt proponere Nuvellam Conſtantini Porphyrogennetæ.

T I T. XVI.

ΝΕΑΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ.

ΩΣΠΕΡ [illegible] &c.

Ut Lotharii & Friderici Conſtitutione feuda nullo modo poſſunt a militibus alienari, ita nec ea prædia militaria quæ relata ſunt in Codices militares ex hac Conſtitutione, quæ feudis comparamus. Cetera autem quæ Codicibus militaribus abſunt, poſſunt alienari uſque ad certum modum, puta ſecundum ejus diſtinctionem, ſi modo retineat ſibi tantum ex iis miles quantum conficientis quatuor vel duabus libris auri ſufficiat, ne ſcilicet omnino redactus ad inopiam, & militiæ reddatur inutilis, quæ eſt etiam ratio Conſtitutionum Lotharii & Friderici. Sed hoc diſtabant illa prædia militaria a feudis, quod illa a nemine recognoſcebant, quippe cum eorum eſſent milites pleno jure domini, & conſequenter quod alienatione aliis non aperirentur, ſed illis ipſis reſtituerentur. Cæterum ut Fridericus nullam cenſet emptori præſcriptionem temporis opitulari poſſe, quominus venditio reſcindatur, ita nec Conſtantinus, niſi 40. annorum quaſi ſcilicet omnis qui ea prædia emerit in eo pro malæ fidei poſſeſſore habeatur, *l. 7. C. de agr. & cenſ.* licet in fructuum & ejus quod intereſt ratione diſtinguat inter bonæ & malæ fidei emptorem, ſicut Fridericus in pretii repetitione. Et præterea longi tantum temporis præſcriptionem excludere Fridericus voluit. Militibus hac ſive novella ſive edicto Conſtantinus adnumerat cauſarios, & quid juris ſit ſi prædia miles a milite emerit, definit & alia quædam.

FEUDORUM FINIS.

CON-

(1) Paucis de jure προτιμήσεως & cujus originem ad jus divinum quiddam referunt, Lev. 25. dicendum. Jure Romano, ſi teſtator vetuiſſet fundum alienari extra familiam, fundo in externum alienato, proximiori agnato fideicommiſſi petitio competebat, *l. 32. §. ult. ff. de legat. 2.* fundo ulteriori agnato vendito, non competebat, *arg. l. 114. § 15. 16. ff. de legat. 1. l. 69. in fin. l. 77 §. 1. ff. de legat. 2. l. 24. ff. ad leg. Falcidiam.* Apud eoſdem, etiam proximis cum ortibuſque conceſſum erat, extraneos ab emptione removere, quod licet poſtea vetitum, *l. 14. C. de contr. empt. l. 16. ff. de reb. auctor. jud.* reductum tamen eſt, emphyteuticis videlicet atque patroni feudi retractu, proximioribus agnatis conceſſo, ut hic, & *2 feud. 26. § 5. verſ. Titius*, jure civili dominus præfertur extraneo in emendis meliorationibus coloni, *l. 3. C. de jure emphyteutic.* jure conſuetudinario apud quaſdam gentes allodialium fundorum & cenſibus obnoxiorum retractus proximis permiſſus eſt, his concurrentibus. Qui retrahit ſibi ac in uſum ſuum, non alteri, intra tempus retractui definitum, expenſas, *l. 10. ff. de minor.* juſtumque pretium emptori offerre debet, *arg. 2. feud. 3. §. 1. & l. 3. §. 4. ff. de act. empt.* aut id quod apparet, deponere, ac de eo, quod obſcurius eſt ſatiſdationem offerre. *l. 1. l. 24. §. 1. ff. de ſtatulib.* Goth. Vid. in hanc conſtit. Matth. de Afflict. 20. de jure protimiſ. Ant. (2) Id eſt, cognatione, aut agnatione potius.

(3) In rebus mobilibus, jus retractus locum non habet. (4) In quibus contractibus jus retractus locum habeat, ut hic; in quibus non habeat, *verſ. ex cauſa infr. eod.* (5) Qui potiores in jure retractus ſint. (6) Intra quod tempus jus retractus competat, ut hic, adde & aliud tempus 4. menſium *infr. eod. ibi*, intra quatuor menſes. (7) De juſto pretio emptori a retrahente offerendo. (8) De uſuris & expenſis neceſſariis, a retrahente emptori offerendis. (9) Qui ex agnatis removeantur a jure προτιμήσεως, ſive retractus.

(10) In quibus contractibus jus προτιμήσεως locum non habet. (11) De juramento ab emptore ſimulate præſtando. (12) Pœna committentis in jus retractus. (13) Invitus interdum quis vendere cogitur. (14) In fraudem cognatorum non licet feudum alienare in potentiores perſonas. (15) Potentiores perſonæ quæ dicantur. (16) Quo tempore emptores præſcribunt adverſus proximiores venditores agnatos. (17) *l. 10. §. 1. ff. de juſtitia & jure.* (18) *§. 1. Inſtit. de jure perſon.* (19) *tit. 13. ſupr. eod.* (20) Vid. 2. Harmenopul. 3.

CONSTITUTIONES
FRIDERICI SECUNDI IMPERATORIS
INCIPIUNT.

TIT. I. vel TIT. XVII.

De statutis & consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ editis, & immunitate locorum religiosorum ubique morantium & fori privilegio, & Gazaris, & Patarenis, & aliis hæreticis, eorumque successoribus, & navigiis peregrinis & advenis quocunque locorum hospitantibus, eorumque successoribus, & de agricolarum securitatibus.

FRIDERICUS (1) Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus, Marchionibus, Comitibus, cunctisque populis, quos clementiæ nostræ regit imperium, Salutem & gratiam.

IN die qua de manu sacratissimi patris nostri summi pontificis recepimus imperii diadema, curavimus ad Dei & ecclesiæ suæ honorem, edere quasdam leges, quas in præsenti pagina jussimus annotari, per totum nostrum imperium publicandas. Per imperialia vobis scripta præcipiendo mandamus, quatenus eas quisque literas in suo districtu irrefragabiliter & inconcusse servet.

Et sunt hæ leges (2).

Ad decus & honorem imperii, & laudem Romani principis nihil omnino magis videtur accedere, quam ut expurgatis quibusdam erroribus, & iniquis quorundam statutis penitus destitutis, de cætero ecclesia Dei plena quiete vigeat, & secura gaudeat libertate. Sane a&co infidelium quorundam & injustorum iniquitas abundavit, ut non dubitent contra apostolicam disciplinam, & sacros canones statuta sua confingere, contra ecclesiasticas personas, & ecclesiæ libertatem. Cum ego dispositione divina favente nihil velit ecclesia (quæ nihil debet præter bonum appetere) quod nobis eodem concursu & eadem non placeat voluntate.

§. 1. NOS (3) Fridericus Romanorum Imperator semper Augustus, hac edictali lege irritamus, & irrita nuntiamus omnia statuta (4) & consuetudines, quæ civitates, vel loca, potestates, consules, vel quæcunque aliæ personæ contra (5) libertatem ecclesiæ, vel ecclesiasticas personas edere, vel servare adversus canonicas vel Imperiales sanctiones præsumpserint: & ea de capitularibus (6) suis mandamus intra duos menses post hujus publicationem edicti penitus aboleri: & (7) si de cætero similia attentaverint, ipso jure decernimus esse nulla, & eos sua jurisdictione privatos, superiori protinus applicanda: necnon locum ubi deinceps talia præsumpta fuerint, banno mille marcharum præcipimus subjacere: potestates (8) vero, consoles, rectores, statutarii & scriptores dictorum statutorum, necnon & consiliarii locorum ipsorum, qui secundum statuta vel consuetudines memoratas judicaverint, sint ex tunc ipso jure infames: quorum sententias & actus alios illegitimos præcipimus aliquatenus non tenere. Quod si per annum hujus nostræ constitutionis inventi fuerint contemptores: bona (9) eorum per totum nostrum imperium mandamus impune ab omnibus occupari: salvis nihilominus aliis pœnis contra tales in generali concilio promulgatis.

§. 2. Item (10) nulla (11) potestas, vel persona publica, vel privata collectas sive exactiones (12), angarias, vel parangarias ecclesiis, vel aliis piis locis, aut ecclesiasticis personis imponere, aut invadere bona ecclesiastica præsumant: quod fecerint, & requisiti ab (13) ecclesia, vel ab imperio, emendare contempserint, triplum (14) refundant: & nihilominus banno imperiali subjaceant: quod absque satisfactione debita nullatenus remittatur (15).

§. 3. Item (16) quæcunque communitas, vel persona per annum in excommunicatione (17) facta propter libertatem ecclesiæ perstiterit, ipso jure imperiali banno (18) subjaceat: a quo nullatenus extrahatur, nisi (19) prius ab ecclesia absolutus fuerit.

§. 4. Item (20) statuimus, ut nullus ecclesiasticam personam in criminali quæstione vel civili trahere ad (21) judicium seculare præsumat, contra constitutiones imperiales, & canonicas sanctiones. Quod si fecerit, actor a jure suo cadat, & judicatum non teneat: & judex sit ex tunc judicandi potestate privatus. Statuimus enim, ut si quis clericis vel personis ecclesiasticis justitiam (22) denegare præsumpserit tertio requisitus, suam jurisdictionem amittat.

§. 5. Gazaros (23), Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas, Circumcisos (24) & omnes hæreticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, perpetua (25) damnamus infamia, diffidamus atque bannimus (26), præcipientes, ut bona talium confiscentur, nec ad eos ulterius revertantur: ita quod filii ad successiones eorum pervenire non possint: cum longe gravius sit æternam quam temporalem offendere majestatem. Qui autem inventi fuerint sola suspicione (27) notabiles, nisi ad mandatum ecclesiæ juxta considerationem suspicionis, ac qualitatem personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, tanquam infames & banniti ab omnibus habeantur: ita quod si sic per annum manserint, ex tunc eos sicut hæreticos condemnamus.

§. 6. Statuimus (28) etiam hoc edicto in perpetuum valituro, ut potestates, consoles, seu rectores, quibuscumque fungantur officiis, pro defensione fidei præstant publice juramentum (29), quod de terris suæ jurisdictioni subjectis universos hæreticos ab ecclesia denotatos, bona fide pro viribus exterminare studebunt, ita quod a modo, quandocunque fuerit quis in potestatem, sive perpetuam, vel temporalem, assumptus, hoc teneatur capitulum juramento firmare, alioqni nec (30) pro potestatibus, nec pro consulibus habeantur: & eorum sententias irritas ex tunc decernimus & inanes.

§. 7. Si (31) vero dominus temporalis requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica pravitate: post annum a tempore admonitionis elapsum, terram illius ipsis exponimus catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis, absque ulla contradictione possideant, & in fidei puritate conservent: salvo jure domini principalis: dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod aliud impedimentum opponat, eadem nihilominus lege servata contra eos qui non habent dominos principales.

§. 8. Credentes (32) præterea, receptatores (33), defensores, & fautores hæreticorum bannimus, firmiter statuentes, ut si postquam quilibet talium fuerit ab ecclesia excommunicatione notatus, satisfacere contempserit intra annum, ex tunc ipso jure sit factus infamis, nec ad publica officia seu consilia, vel ad eligendum aliquos ad hujusmodi, neque ad testimonium admittatur, sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat. Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quod si forte judex extiterit, ejus sententia nullam habeat firmitatem: nec causæ aliquæ ad ejus audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta per eum confecta, nullius penitus sint momenti (34).

§. 9. Navigia (35) quocunque locorum pervenerint, si quo casu contingenti rupta fuerint, vel aliter ad terram pervenerint, tam navigia ipsa, quam navigantium bona, illis integra (36) reserventur ad quos spectabant, antequam navigium illud periculum incurrisset, sublata omnium locorum penitus consuetudine, quæ huic adversatur sanctioni: nisi talia sint navigia, quæ piraticam (37) exerceant pravitatem, aut sint nobis vel Christiano nomini inimica. Transgressores vero hujus nostræ constitutionis, bonorum suorum publicatione multentur: & si res exegerit, eorum audacia juxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

§. 10. Omnes (38) peregrini (39) & advenæ libere hospitentur (40) ubi voluerint: & hospitati, si testari voluerint, de rebus suis ordinandi liberam habeant facultatem: quorum ordinatio inconcussa servetur. Si qui vero intestati (41) decesserint, sed hospitem nihil perveniat: sed bona ipsorum per manus episcopi loci tradantur heredibus, si fieri potest: vel in pias causas erogantur. Hospes (42) vero si aliquid de bonis talium contra hanc constitutionem nostram habuerit, triplum episcopo restituat, cui visum fuerit assignandum: non (43) obstante statuto aliquo, seu consuetudine seu privilegiis, quæ hactenus contrarium induxerant. Si (44) qui autem contra præsumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem: ut in eo puniantur, in quo deliquerint: alias prout culpæ qualitas exegerit, puniendi (45).

§. 11. Agricultoras (46), & circa sufficientiam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi (47) sint quocunque parte terrarum: ita ut nullus invaniatur tam audax, qui (48) personas, vel boves, agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad operam rusticalem pertinet, invadere, capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem hujusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, infamiam ipso jure incurrat, imperiali animadversione nihilominus puniendus.

§. 12. Nos vero Honorius (49) episcopus, servus servorum Dei, has leges a Friderico Romanorum Imperatore filio nostro carissimo pro utilitate omnium Christianorum editas laudamus, approbamus & confirmamus, tanquam in æternum valituras, & si quis ausu temerario, inimico humani generis suadente, quocunque modo has infringere tentaverit; indignationem Dei omnipotentis, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum se noverit incursurum.

EX.

---

(1) Anno 1220. electus præfuit annis 30. *Sabellic.* (2) Hæc constitutio est Friderici II. lata Anno 1220. approbata ab Honorio III. confirmata a Bonifacio VIII. & in quantum hæreticorum coercitionem tangit, comprobata in cap. *inquisitionis de hæreticis* in 6. Aut. (3) *Hinc sumpta est Auth.* 12. *cassa C. de sacros. eccles.* (4) Statuta & consuetudines adversus Ecclesiam & ecclesiasticas personas, non valent, adde c. *noverint de sent. excomm.* (5) Statuta adversus libertatem ecclesiæ ea dicuntur, quæ Ecclesiis vel ecclesiasticis personis id auferunt quod eis concessum est jure communi, DD. in c. *ecclesia de constit.* (6) Capitularium, acta publica in suo capite, suisque titulis distributa. (7) Statutis adversus Ecclesiam & ecclesiasticas personas utentes puniuntur. (8) Adde c. *gravem de sent. excomm.* (9) Fundis privantur vasalli adversus libertatem Ecclesiæ aliquid statuentes. (10) Ut in Ecclesiam atque personas nullus magistratus potestatem exactionis aut census habeat. (11) *Hinc sumpta est Authent.* 2. *item nulla C. de episcop. & cler.* (12) Ecclesia tamen a quibusdam exactionibus non est immunis, l. *ad instructiones* 7. C. *de sacros. eccl.* (13) Forum ecclesiasticum sortiuntur, qui bona ecclesiæ invadunt. (14) Pœnam tripli patiuntur, qui extorquent illicitas exactiones ab ecclesiis, & ecclesiasticis personis. (15) Bannum causa cognita remitti potest, unde colligitur, bannum esse interlocutoriam sententiam: nam definitiva remitti non potest, l. *quod jussit ff. de re judic.* (16) *Hinc sumpta est Authent.* 13. *item quæcumque C. de episc. & cler.* (17) Excommunicati etiam civiliter puniuntur. (18) Banniti etiam possunt excommunicari & communicatores. (19) Bannum ante executionem ejus remitti potest, ut hic, possessio non, l. 2. C. *de requir. reis.* (20) *Hinc sumpta est Authent. statuimus C. de episcop. & cleric.* (21) Ut ad forum seculare ecclesiastici non trahantur. & ut qui secus fecerit jure suo privetur. (22) Jus reddere qui in eo reddendo negligens, jure suo privatur. (23) *Hinc sumpta est Authent. Gazaros C. de hæret. & Manich.* (24) V. hæc secum plenissimum apud Petrum de Vineis 1. *epistol.* 25. ubi plures recenset hæreticos. Adde & eundem *epistola* 26. ubi de Patarenis. (25) Ut hæretici sint infames & banniti & eorum bona publicentur: item ut ne filii eorum succedant. (26) Banniri posse impune offendi, hinc colligitur. (27) Ut suspectus hæresios si mandato ecclesiæ intra annum se non purgaverit, ut hæreticus damnetur, adde c. *excommunicamus de hæreticis*, c. *cum contumacia de hæreticis in* 6. (28) *Hinc sumpta est Auth.* 29. *statuimus C. de episc. aud.* (29) Ut judices omnes jurent se hæreticos ex territorio suo ejecturos. (30) Judicis negligentia & contumacia in eliminandis hæreticis, bona a quoquam possunt occupari hic notatur ... ea lege, ut qui ea bona occupaverit, ea a superiore ipsius hæretici domino recognoscat. (31) *Hinc sumpta est Auth. si dominus C. de hæreticis & Manich.* (32) *Hinc sumpta est Auth. credentes C. eod. tit.* (33) Hæreticum recipiens amisit pœnam cum ipso hæretico patiendam, ut hic; & c. *sicut*, c. *adversus de hæreticis.* (34) Adjicimus insuper, quod hæreticus per hæreticum convinci possit, & quod domus Patarenorum, receptatorum, defensorum & fautorum sive ubi docuerint, sive ubi aliis manus imposuerint, destruatur, nullo tempore reparanda. Petrus de Vineis 1. *epist.* 26. (35) *Hinc sumpta est Auth. navigia C. de furt.* (36) Navigia casu in portum revecta, vectigal non præstare hic notant, facit l. *Cæs. ff. de publican.* (37) Piratæ ut hostes fidei & Imperatoris, a quovis spoliari possunt. & qui sint ipso jure diffidati, hoc est, banniti. (38) *Hinc sumpta est Authent. omnes C. communia de succes.* (39) Peregrini & advenæ libere hospitari & testamentum facere apud nos possunt. Quin, etiam intestatorum bona apud nos judicanda aut quovis alio modo quæsita, per loci magistratum, vel episcopum, heredibus ab intestato servanda sunt: qui si nulli sint, in pias causas eroganda. (40) Peregrinis hospitium debetur, ut l. 1. §. 1. *ff. nautæ*, l. 1. §. *terræ ff. furti adversus nautæ.* (41) Peregrinorum vacantia bona non sunt fisci, sed Christi: hoc est, ubi nulli sunt peregrino heredes ab intestato vel testamento, ea bona in pias causas dispensanda. Quod contra jus civile est, l. 1. C. *de bonis vacantibus.* (42) Peregrini minimi apud nos bona, quæ hic ejus voluntate contraxit, neque ea episcopus loci indicat, triplum prædat. (43) Clausula hæc generali, Non obstante, statuto ...; ut necesse non sit integrum tenorem statuti adjicere. (44) Statutum invalidum non excusat a delicto. (45) Peregrinum testari qui prohibet, fit ipse intestabilis, imo punitur criminaliter pro criminis qualitate. (46) *Hinc sumpta est Auth. agricultores C. quæ sit longa. consuet.* (47) Agricolis securitas debetur. (48) Agricolarum personæ, animalia & instrumenta rustica, debito nomine manu injecta capi non possunt: pœna in secus facientem, quadrupli & infamia constituitur. (49) Honorius hic tertius Fridericum Secundum coronavit, Krantz. c. 12. Idem Petrum Altisiodorensem cum Iola sive uxore Græcorum Imperatorem coronavit, Blondus 2. *dec.* 2. in Apulia bellum gessit cum Cæsare, *Sabellic.* Civile jus in Academia Parisiensi legi vetuit, *Sabellicus.*

EXTRAVAGANTES,

QUAS

NONNULLI XI. COLLATIONEM

APPELLANT.

TIT. I. vel TIT. XIX.

QUOMODO IN LÆSÆ MAJESTATIS CRIMINE PROCEDATUR.

HENRICUS SEPTIMUS (1) divina favente gratia Romanorum Imperator, semper Augustus.

AD reprimendum multorum facinora qui ruptis totius debitæ fidelitatis habenis, adversus Romanum imperium, in cujus tranquillitate totius orbis regularitas requiescit, hostili animo armati conantur nedum humana, verum etiam divina præcepta, quibus jubetur, quod omnis anima Romanorum principi sit subjecta, scelestissimis facinoribus & assiduis rebellionibus demoliri: ne ex eorum absentia, in detestando læsæ majestatis crimine processus & sententia retardentur, & tanti sceleris nefanda temeritas remaneat impunita: Hac edictali, Deo propitio, perpetuo valitura lege sancimus, ut in quocumque læsæ majestatis crimine, & maxime, ubi contra Romanorum imperatores vel reges aliquid quod dictum tangat asseratur commissum, possit procedi per accusationem, inquisitionem (2), seu denuntiationem, summarie & de plano, sine strepitu, & figura judicii, prout illi, qui jurisdictioni præest, videtur expedire. Ad hoc, si qua communitas, corpus, vel collegium, vel alia quævis persona, cujuscunque status, dignitatis, vel conditionis existat, super dicto crimine per nuncium, vel per literas, seu etiam per edictum publice propositum citata, venire tamen neglexerit in termino personaliter vel legitime comparere: contra ipsam vel ipsum perinde ac si præsentialiter omnibus interesset, vel lis foret legitime contestata, tam ad receptionem testium, & eorum publicationem, & sequentia, quam ad definitivam sententiam, & ejus executionem procedatur: legibus & consuetudinibus non obstantibus quibuscunque. Hanc autem generalem legem nostram extendi jubemus ad præterita (3), præsentia & futura: quam legem ex nunc absque alterius temporis exspectatione transcursus suum integrum vigorem decernimus obtinere.

TIT. II. vel XX.

QUI SINT REBELLES.

Idem ad perpetuam rei memoriam.

QUoniam nuper est auditum nostrum deductum, quod inter nonnullos fideles & subditos nostros provinciæ Lombardiæ, aliorumque locorum Italiæ disceptationes & dubia sæpius oriuntur, an infidelis & rebellis imperii quisquam reputari debeat, nisi prius per nostræ majestatis sententiam condemnatus appareat: & nos attendentes quod acta prava malorum potius quam verba sententiarum ipsos faciunt pœna condignos, & eo ipso quod quis peccat, correctionem meretur: & quanto plus differtur punitio, tanto amplius culpa crescit, & gentibus perniciosius in exemplum transit. Tenore præsentium declaramus, decernimus, & pronuntiamus, quod illi (4) omnes & singuli sunt rebelles, & infideles nostri imperii, qui quomodocunque publice vel occulte (5) contra nostrum honorem & fidelitatem rebellionis opera faciunt, & contra nostri imperii prosperitatem aliquid machinantur: contra nos, seu officiales (6) nostros in iis quæ ad commissum eis officium pertinent, rebellando: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam declarationis & pronunciationis infringere, vel ausu temerario contra ire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem nostram, & pœnam mille librarum nostræ cameræ solvendarum se noverit incursurum. Data Pisis 4. Nonas Aprilis: regni nostri anno quinto, M.CCCXII.

---

(1) *Henricus VII. Lutzelburgensis* anno 1309 Imperium [illegible] st, annis 4. imperavit. Lombardiam sibi subjicit, victor Romam intrat, & ibidem [illegible], tandem veneno in Eucharistia a Monacho ordinis prædicatorum oblato tollitur [illegible] *Platin.* Ei successit *Ludovicus V.* Bavarus. Hoc Imperatore *Clemens V.* pontifex [illegible] ferva hanc constitutionem ab eo latam Pisis, Anno 1313. [illegible] ead. Goth. Juxta formam harum constitutionum Henricus VII. contra Robertum [illegible] Siciliæ regem processit, & adversus eum perduellionis sententiam tulit, [illegible] edidisset, eumque capitis supplicio, regnorum, dignitatum, honorumque omnium [illegible] damnavit. Alberic. *in l. quisquis num.* 11. *C. ad leg. Jul. majest.* Quæ tamen omnia Clemens V. postea annullavit. *Clem. pastoralis de re jud.* &c. (2) Pragmatici vocant secretam informationem, *qua de* vid. Clarum 5. *sent.* §. *ult. q.* [illegible] (3) Vid. *l.* [illegible] *C. de legibus.* (4) Rebelles sunt qui vel publice vel occulte rebellionis opera faciunt (ita hic loquitur textus) adversus Principis honorem & fidelitatem: Imperii prosperitatem, aut officiales Principis in commisso sibi officio occupatos. (5) Per insidias. (6) Adde *l.* 5. *C. ad leg. Jul. majestat.* vid. Clarum 5. *sent.* §. *læsa majestas, in versic. quare etiam.*

L I B E R
DE PACE CONSTANTIÆ (1)

Composita inter Imperatorem FRIDERICUM (2) & filium ejus HENRICUM, & quosdam Nobiles Alemaniæ ex una parte, Et Civitates Lombardiæ, Marchiæ & Romandiolæ ex altera.

TIT. III. vel XXI.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis: Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, & filius ejus Henricus, sextus Romanorum Rex, Augustus. † Imperialis clementiæ immensa serenitas mansueta, eam semper in subditis suis dispensationem favoris & gratiæ habere consuevit, ut quamvis districta severitate excessuum delicta debeat & possit corrigere: magis tamen studeat propitia tranquillitate pacis & piis affectibus misericordiæ Romanum imperium regere, & rebellium insolentiam ad debitam fidem, & debitæ devotionis obsequium revocare. Ea propter cognoscet universitas fidelium imperii tam præsentis ætatis, quam successivæ posteritatis, quod nos solita benignitatis nostræ gratia, ad fidem & devotionem Lombardorum, qui aliquando nos & imperium nostrum offenderant, viscera nobis innatæ pietatis aperientes, eos & societatem ac fautores eorum in (3) plenitudinem gratiæ nostræ recipimus, offensas omnes & culpas quibus nos ad indignationem provocaverant, clementer eis remittentes: eosque propter fidelia devotæ sinceritatis servitia, quæ nos ab eis credimus (4) certissime recepturos, in numero dilectorum nostrorum fidelium computandos censemus. Pacem itaque nostram quam eis clementer indultam concessimus præsenti pagina jussimus subscribi: & auctoritatis nostræ sigillo (5) communiri: cujus est hic tenor & series.

Nos Romanorum Imperator Fridericus, & filius noster Henricus Romanorum Rex, concedimus vobis, civitatibus, locis & personis societatis regalia (6) & consuetudines nostras tam in civitate quam extra civitatem, videlicet Veronæ & castro ejus, suburbiis etiam, & aliis civitatibus & suburbiis, locis & personis societatis in perpetuum, videlicet ut in ipsa civitate omnia habeatis sicut hactenus habuistis, vel habetis. Extra vero omnes consuetudines (7) sine contradictione nostra exerceatis, quas ab antiquo exercuistis vel exercetis tam in foro, vel in nemoribus, & pascuis, & pontibus, aquis & molendinis, sicut ab antiquo habere consuevistis, vel habetis in exercitu, in munitionibus civitatum, in jurisdictione, tam in caussis criminalibus (8), quam in caussis pecuniariis, intus & extra, & in cæteris, quæ ad commoditatem spectant civitatum.

Volumus ut regalia quæ vobis non concessimus, in hunc modum cognoscantur per episcopum loci: & homines tam de episcopatu quam de civitate eligantur viri bonæ opinionis, & qui ad hoc idonei esse credantur: tales qui nec contra civitatem nec nostram majestatem privato vel speciali odio teneantur: qui jurent bona fide & sine fraude perquirent, & inquisita consignabunt ea quæ specialiter ad nostram excellentiam spectant. Si autem huic inquisitioni supersedendum esse putaverint: censum duorum millium marcharum argenti per singulos annos petimus. Attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem istam si enormis visa fuerit. Si (9) quis autem super his quæ vobis concessimus vel permisimus, sive in civitate, vel extra civitatem, querimoniam apud majestatem ipsam deposuerit: ejus (10) querimoniam non admittemus, & silentium ei imponemus.

Hoc quod nos (11) vel noster antecessor Rex vel Imperator episcopis, ecclesiis, vel civitatibus, vel aliis quibuscumque personis, clericis vel laicis ante (12) tempus guerræ dedit (13), vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum & ratum habemus: salvis superioribus concessionibus, ut pro ea solita nobis servitia exhibeantur: sed census non præstetur.

Commoditates quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitatibus, vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus census debeat præstari.

PRIVILEGIA (14) omnia & data, & concessiones, quæ in præjudicium vel damnum civitatum, vel locorum, vel personarum civitatis occasione guerræ in alicujus injuriam prædictorum a nobis, vel nunciis nostris indulta sunt, cassentur (15), & in irritum deducantur. In civitate illa in qua episcopus per privilegium Imperatoris vel Regis comitatum habet, si consules per ipsum episcopum consulatum recipere solent, ab ipso recipiant, sicut consueverunt recipere: alioqui unaquæque civitas a nobis consulatum recipiat. Consequenter vero in singulis civitatibus consules constituentur a nuncio nostro qui sit in civitate vel in episcopatu: & investituram recipient: & hoc usque quinquennium, finito quinquennio unaquæque civitas a nobis recipiat, & intra quinquennium a nuncio nostro, sicut dictum est, nisi in Lombardia fuerimus: tunc enim a nobis recipiet. Eadem observentur in successore nostro. Et omnes investituræ gratis fiant. Cum autem nos Imperator divina vocatione decesserimus vel regnum filio nostro concesserimus, simili modo a filio nostro, vel ejus successore investituram recipietis.

In caussis (16) appellationum, si quantitas vigintiquinque librarum imperialium summam excesserit, appellatio ad nos fiat salvo jure & moribus Brixiensis ecclesiæ in appellationibus: ita tamen, ut non cogantur in Alemaniam ire: sed nos habebimus proprium (17) nuncium in civitatibus, vel episcopatu, qui de ipsa appellatione cognoscat, & juret quod bona fide, & sine fraude caussas examinabit & definiet secundum (18) leges & mores ipsius civitatis, intra duos menses a contestatione litis, vel a tempore appellationis receptæ: nisi justo impedimento, vel consensu (19) utriusque partis remanserit. Consules qui in civitatibus constituentur, tales sint qui fidelitatem fecerint nobis, vel faciant antequam consulatum recipiant.

Vasalli tanquam vasalli, & cæteri omnes tanquam subditi jurare debent fidelitatem principi, nisi sint tales personæ, quibus juramentum remittatur. Bald.

§. 1. Vasalli nostri (20) a nobis investituram (21) recipiant, & fidelitatem faciant sicut (22) vasalli cæteri omnes sicut cives a sedecim (23) annis usque ad septuaginta: nisi (24) tales personæ sint, quibus debeant & possint sine fraude sacramenta remitti. Vasalli, qui tempore guerræ (25) vel treugæ non postulaverint investituram, vel debita servitia nobis non exhibuerint, hac occasione feudum non amittant. † Libellariæ (26) & precariæ in suo statu permaneant, secundum consuetudinem uniuscujusque civitatis, non obstante lege nostra, quæ dicitur Imperatoris Friderici damna omnia & ablata: etiam injurias quas nos per nos & per (27) nostros ab universitate societatis, vel ab aliquo de societate, vel coadjutoribus societatis sustinuimus, per nos cum nostra parte remittimus gratis. & plenitudinem nostræ gratiæ eis damus.

† Moram (28) superfluam (29) in civitate vel episcopatu pro damno civitatis non faciemus. Civitates (30) munire (31), vel extra munitiones facere eis liceat. † Item societatem quam nunc habent, tenere, & quoties voluerint, renovare (32) eis liceat. † Pactiones (33) timore (34) nostro, vel per impressionem nunciorum factæ cassentur, & pro infectis habeantur, nec pro eis aliquid exigatur. † Pacta Placentinorum, scilicet pactum pontis Padi, & fictum (35) ejusdem pontis, & regalium & datium, & pactum, quod episcopus Hugo fecit de castro Arquato, & si aliqua facta sunt similia ab ipso episcopo vel a communi, vel ab aliis de societate nobiscum, vel nostro nuncio, ipso ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus Placentinis: ita tamen quod teneantur persolvere fictum abbatissæ sanctæ Juliæ de Brixia, & si quæ sunt similes.

Dicit quod sententiæ per imperatorem latæ contra rebelles occasione rebellionis & partialitatis, rescinduntur facta pace.

§. 2. Sententiæ (36) quoque quæ (37) de jure & secundum leges & consuetudines contra aliquem vel aliquos de societate latæ sunt, teneant, sicut de jure contra eos tenerent, si gratiam nostram non habuissent. Quæ vero contra aliquem vel aliquos de societate latæ sunt occasione guerræ seu discordiæ, in irritum deducantur. Possessiones omnes quas quisque de societate tempore guerræ tenebat juste, si per vim ablatæ sint ab eis qui de societate non sint, cum fructibus (38) & sine damno restituantur; vel si eas recuperaverit, quiete possideat: nisi per electos arbitros (39) ad cognitionem regalium nobis assignentur. Opizoni (40) marchioni omnem offensam, quam nobis vel alicui partis nostræ fecerit, postquam in societate fuerit, vel per se, vel per aliquam personam cum societate, vel defendendo aliquem de societate, imperiali clementia per nos & nostram partem remittimus, & in plenitudinem nostræ gratiæ eum recipimus: nec per nos, nec per interpositam personam pro præteritis offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferemus injuriam, læsionem, vel coercitionem.

† Amplius eam jurisdictionem quam Mediolanenses exercere (41) consueverunt in comitatibus Seprii & Martexanæ & Burgariæ, & in aliis comitatibus, exceptis locis quæ Pergamenses nomine nostro tenent inter Alduam & Oleum, excepto Romano veteri & Bariano, & eam quam modo exercent, libere & quiete habeant & possideant sine contradictione nostra, & successorum nostrorum, salvis pactis & datis, & concessionibus in suo robore durantibus, quæ Mediolanenses per commune fecerunt civitatibus Pergamo, Novariæ, & Laudo: nec per hanc concessionem lædendis (42): nec ullum præjudicium fiat juri aut consuetudini

(1) Hæc constitutio de pace Constantiæ promulgata est Constantiæ in conventu principum [illegible] & consulum posita v. feud. [illegible] (2) Fridericus hic primus, cognomento Ænobarbus, seu Barbarossa, Suevus genere, cujus filius fuit Henricus Sextus, ut hic: [illegible] Henricus [illegible] Fridericum Secundum. (3) In gratiæ plenitudinem is recipitur, cui non modo crimen ipsum remittitur, sed & cui honores conferuntur, vel qui ad honores admittitur. Hæc enim plena gratia est, v. [illegible] C. de [illegible] (4) Præsumit ea mente Principem esse, ut gratiam [illegible] conferens, ab eo vicissim gratiam recipiat, ut maxime [illegible] ingratos, ob suam ingratitudinem gratia sua, suisque beneficiis [illegible]. (5) Sigillo probatur instrumentum, etiamsi deficiat tabellio, ut hic cap. [illegible] de fide instrumentorum. Ita sigillum vim habet confirmationis, si modo scripturam adjunctam habeat: alias sola sigilli exhibitione, mandatum, præsertim speciale, non probatur, [illegible] (6) Regalia sua urbana & [illegible] ipsa civitatibus concedere Princeps potest. Sive ea sint in terra sive in aqua & silvis, sive in pace, sive in bello, sive in pecuniariis, sive in criminalibus caussis, [illegible] (7) [illegible] consuetudines [illegible] & privilegia. (8) [illegible] (9) Princeps quod ex certa scientia facit, [illegible] addit l. ult. C. de [illegible] (10) [illegible] (11) Regem Romanorum, [illegible] privilegium concedere posse hic [illegible] (12) Pace inita, hostes in sua bona [illegible] adeo ut si belli tempore alii donata fuerint, donatariis auferri debeant. Pax enim [illegible] non habet, sed & restitutionis in integrum. (13) De rebus a principe donatis. (14) De privilegiis. (15) Vox [illegible] (16) De caussis appellationum. (17) Nuncio qui [illegible] per se non per alium [illegible] vult, qui procuratore, per alium, non per se ipsum. (18) Appellationis caussæ secundum leges & mores ipsius civitatis, in qua appellatum est, [illegible]. Unde [illegible] appellationum jurisdictionis prorogationi locum non esse. (19) Appellationis tempus potest mutuo consensu prorogari, [illegible] appellationis caussa privilegio vel speciali principis [illegible] (20) [illegible] (21) De investitura.

(22) Juramentum aliud est vasalli, aliud civis. (23) XVIII. ut 2. feud. [illegible] (24) Juramenti præstandi necessitas potest ex circumstantiis personarum remitti. (25) Bellum excusat a non postulata investitura, aut non præstitis servitiis, ut hic. Quid bellum enim casus fortuitos [illegible] casuum fortuitorum excuset? Quidam putant, casibus fortuitis adnumerari, nisi eo tempore, quo contractum negotium proponitur, bellum prævisum esse dicatur: adde l. [illegible] in fin. ff. locati. (26) De libellariis & precariis.

(27) Principi ipsi injuria fit mediate & immediate: mediate, cum ejus fit consiliariis aut officialibus, facit l. [illegible] ff. de religiosis. (28) De mora superflua ab Imperatore in urbibus non facienda. (29) Moram superfluam Imperatoris in aliqua urbe Glossatores hic interpretantur sex mensium: [illegible] hoc est eam, quam judex æquus & bonus arbitratur, l. continuus [illegible] §. cum ita ff. de ver. oblig. (30) De muris & munitionibus civitatum. (31) Alias civitati sine jussu principis id non licet, l. [illegible] ff. de rer. divis. l. 3. ff. ne quid in loco sacro. (32) Renovari fœdera expresse debent: ideoque si post inducias conventas, civitates mutuo se juverint, non intelligitur eo solo tacite fœdus redintegratum, arg. l. [illegible] C. de locato. (33) De conventionibus per vim initis. (34) Metum etiam infert Princeps, & sic teneri potest [illegible] quod metus caussa. Cujusmodi autem negotia inita, rescinduntur & pro infectis habentur, ut hic. (35) Id est, merces, vectigal, pensitatio. (36) De sententiis belli tempore latis.

(37) Sententiæ adversus rebelles vel ut adversus rebelles latæ tempore rebellionis, facta pace, rescinduntur, latæ ex jure communi, puta ex caussa mutui vel depositi, non rescinduntur, ut hic. (38) Fructus & damna hic distinguuntur: unde notant percipientem fructus ex re aliena invito domino, non intelligi damnum dare; quæ sententia nihil [illegible] est.

(39) Arbiter citare potest, ut hic, etsi territorium non habeat, [illegible] de foro comp.

(40) Is est Marchio Opizo cognomento Malaspina, de quo vide [illegible] Othonis Frisingensis [illegible]

(41) Probatur jurisdictionis possessio per exercitia jurisdictionis, qua quis libere ac quiete usus sit. (42) Princeps regalia concedere non potest in præjudicium [illegible] eorum, quibus prioribus ea regalia concessit. In privilegiis itaque, beneficiis & concessionibus principum qui prior est tempore potior est jure.

dini alicujus civitatis & societatis præter dictas concessiones. † Pacta inter civitates & societates quondam facta nihilominus firma & illibata permaneant: nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in episcopatu Laudensi præter dictas concessiones: salvo jure aquæ Lambri Mediolanensibus, si quod habent, vel in pedagio. Omnes de societate qui fidelitatem nobis jurabunt, in sacramento fidelitatis adjicient, quod possessiones & jura quæ nos habemus in Lombardia, & possidemus extra societatem, jurabunt bona fide nos manutenere, si opus fuerit, & cum super hoc per nos, vel per certum nuncium nostrum fuerint requisiti: & si amiserimus, recuperare: ita videlicet quod finitimæ civitatis obnoxiæ sint principaliter ad hoc faciendum: & si opus fuerit, aliæ teneantur ad competens auxilium præstandum.

† Civitates quæ sunt extra Lombardiam in suo confinio, similiter teneantur facere. Si qua vero civitatum ex quæ in conventione pacis ex parte nostra statuta sunt, non observaverit: ceteræ civitates eam ad id observandum bona fide compellant: pace nihilominus in suo robore permanente.

† Nobis autem intrantibus Lombardiam, fodrum (1) consuetum & regale, quæ solent & debent, præstabunt: & vias & pontes bona fide & sine fraude & sufficienter reficient, in eundo & redeundo mercatum (2) sufficiens nobis & nostris euntibus & redeuntibus bona fide, & sine fraude præstabunt: in omni decimo anno fidelitates renovabunt iis qui eas nobis non fecerunt, cum nos petierimus vel per nos vel per nostrum nuncium. Si qui ex parte nostra de suis justis possessionibus expulsi sunt, restituantur sine fructibus & damno: nisi in causa principali suæ proprietatis jure possit se tueri possessor: salvis prioribus concessionibus: & omnes offensæ eis remittantur: eodem jure servando iis qui sunt ex parte nostra circa restitutionem: nisi civitas adstringatur juramento, ut non restituat: quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere, & si quæ controversia fuerit orta de feudo inter nos & alium qui sit de societate, per pares illius civitatis, vel episcopatus in quo descendit, agetur: & secundum (3) consuetudinem illius civitatis in eodem episcopatu terminetur, nisi nos in Lombardia fuerimus, tunc enim in audientia nostra, si nobis placuerit, agitabitur.

† Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta, & juramento firmata inter civitates & civitates, societates & societates, vel civitatem & alias personas, nos audientiam denegabimus.

† Item nos restituimus stratam Veronensibus: & nominatim recipimus Ozolinum in plenitudinem gratiæ nostræ, & omnem offensam ei remittimus, Datum apud Constantiam solenni curia 7. kalendas Julii.

Sequentia d sunt in editione Cujac.

HAnc igitur secundum formam præscriptam, & ut per mediatores pacis, videlicet Guilelmus episcopum Ascensem, Henricum Marchionem Sarnensem, fratrem Fridericum de sylva benedicta, & Rodulphum camerarium nostrum, una cum his bona fide (4) intelleximus & secundum tenorem, quo eandem pacem & concordiam jurari fecimus, & secundum quod Lombardi eam bona fide intellexerunt, in perpetuum ratam haberi, & conservari statuimus: & ut firma permaneat & inconcussa, præsentem paginam nostri impressione sigilli fecimus communiri.

Nomina vero civitatum quibus sic gratiam nostram reddidimus, & præscriptam fecimus concessionem seu promissionem, hæc sunt: Vercellæ, Novaria, Mediolanum, Laude, Pergamum, Brixia, Mantua, Verona, Vincentia, Padua, Tervisium, Bononia, Faventia, Mutina, Rhegium, Parma, Placentia. Istis autem civitatibus & locis pacem servari volumus, & gratiam nostram reddimus. Præscriptam autem concessionem seu promissionem his non facimus, videlicet Imolæ, Castro sancti Cassiani, Bobio, Plebi de Guardadona, Perothæ, Belutiæ, Tenetæ. Ferrariæ autem gratiam nostram reddimus, & præscriptam concessionem facimus seu promissionem, si intra duos menses post reditum Lombardorum a curia nostra de pace præscripta fuerint.

Hanc itaque pacem & concordiam, sicut præscriptum est, tam nos, quam filius noster Henricus Romanorum Rex, per camerarium nostrum Rodulphum jurari fecimus in animam nostram.

Hi autem sunt principes & nobiles curiæ, qui præscriptam pacem & concordiam per se firmam tenere juraverunt: Hermannus Monaster. episcopus, Henricus Cirnensis electus, Ciralinus, Curiensis, Abbas Gotifredus imperialis aulæ cancellarius, Otto dux Bavariæ, Fridericus dux Suevorum, filius noster Bertoldus dux Zaeringiæ, Bertoldus Marchio Histriæ, Hermannus Marchio Veron. Comes Henricus dux Spleren. Comes Theopobus de Lexhomiende, Comes Ludovicus, frater cancellarii de Olfeltre, Rodulphus camerarius, Guernetius de Lombardia, Cano de Minabere, Corradus Pincerna.

Hi sunt nuncii qui ex parte Longobardorum pacem præscriptam & concordiam receperunt, & in præsentia nostra juramento confirmaverunt. † De Mediolano, Guido de Landriano, Pisamonte di Vicomercato. Adobatus Bultraffius, Guilielmus Burrus, Guercius de Busolla, Aldericus de Bonate, Rogerius Marcellinus, Loterius Medicus.

† De Brixie, Obrandus de Martinengo, Guzed de Turbiado, Desiderius judex, Rodulphus de Concipio, Boccarius de Manerbio, Albericus de Caprino. † De Placentia, Girardus (5) de Artizone, Jacobus Strictus, Hermanus de Carnocampo judex.

† De Pergamo, Albertos de Mapello, Attoricianus (6), Joannes de Pitengo, Lanfranchus de Monacha, Albertus Attonis, Albertus Albertonis. † De Verona, Corus judex, Ubertinus de Carcere, Valerianus de Castello, Martius de Castello, Theobaldinus de Nicando, Theobaldinus de Nascunguerra. † De Vincentia, Pileus judex, Ubertinus de Fonte vivo, Cardenarius Marchus de Pauliana.

† De Padua, Jansuxellinus (7) judex, Bugelescus de Fonte Glina.

† De Tervisio, Florius judex, Gumbertinus,

† De Mantua, Alexandrinus, Jacobus de Amica, Angelus judex, Henricus de Angelo.

† De Faventia, Bernardus judex, Hugolinus de Azo.

† De Bononia, Antonius Potestas, Rolandus Guarini, Matthæus Rodulphi. † De Mutina, Arlotus, judex, Reinerius de Bucacabata.

† De Rhegio, Albertus cambiator, Rolandus de Charitate.

† De Parma, Jacobus Petri Bravi, Mallobatus judex, Vetulus judex, Corradus Banzoni. † De Laude, Vincentius (8) de Sifiraga, Anselmus de summe ripa. † De Novaria, Opizo de Brione, Terdiatus Cabalacius, Gerardus de Bomprando. † De Vercellis, Meardus & Vercellinus.

† HÆ autem sunt civitates & loca, quæ pacem præscriptam sub juramento Lombardorum nobiscum receperunt, & eandem per se juraverunt: Papia, Cremona, Communiterdona, Aste, Caserea, Janua, Alba, & aliæ civitates & loca, & personæ quæ sunt, & quæ fuerunt in pace nostra.

† HÆC autem sunt nomina nuntiorum, qui investituram consulatus a nobis nomine civitatum receperunt: De Mediolano, Adobatus. De Placentia, Gaardus Artizonus. De Laude, Vincentius Corno. De Vincentia, Pileus. De Padua, Jansus. De Tervisio, Florius. De Mantua, Alexandrinus. De Faventia, Bernardus. De Bononia, Antonius. De Mutina, Arlotus. De Rhegio, Rolandus. De Parma, Jacobus Petri Bravi, De Novaria, Opizo. De Vercellis, Meardus. De Pergamo, Atoficiarius.

† SIGNUM domini Friderici Romanorum inclytiss. Imperatoris. Ego Gotifredus imperialis aulæ cancellarius vice Christiani Moguntinæ sedis archiepiscopi & Germaniæ archicancellarii recognovi.

† ACTA sunt hæc anno incarnationis millesimo centesimo octogesimotertio: indictione prima: regnante domino Friderico Romano imperatore gloriosissimo, anno regni ejus octogesimosecundo imperii vero tricesimonono. Datum apud Constantiam in solemni curia 7 kalend. Julii

† IN Christi nomine juro ego quod a modo ero fidelis domino imperatori Friderico, & ejus filio regi Henrico, non ero in consilio vel facto, quod ipsi perdant vitam (9), vel membrum, aut mentem, seu coronam imperii vel regni, vel caput, & si scivero aliquem fecisse vel facere volentem: per me vel per alium domino imperatori, vel regi, vel nuntio ejus, sine fraude manifestabo eis & adjuvabo honorem coronæ tenere: & si perdiderit, recuperare bona fide in exercitu & comitatu adjuvabo. Insuper pacem domini imperatoris Friderici, & filii ejus regis Henrici, & suæ partis factam cum societate Lombardiæ, & ejus societatis, sicut scriptum est inde, sine fraude intra quindecim dies post jurata bono (10) intellectu, & sigillo imperatoris sigillata observabo bona fide, & sine fraude, & hoc jurare faciam omnes masculos mecum habitantes a decimosexto anno supra usque ad septuagesimum, intra quindecim dies postquam juratum habuero: exceptis servis: & qui per me jurare noluerint, intra tertiam diem imperatori, vel regi, vel suis nuntiis manifestabo per breve. Millesimo centesimo octogesimo tertio, indictione prima. Ego juro omnibus civitatibus societatis Lombardiæ Marchiæ, & Romaniæ, & locis, & domino Opizoni Marchioni Malaspinæ, & omnibus personis prædictæ societatis, concessiones & permissiones atque pacta, sicut in scripto pacis inter nuntios domini imperatoris, & rectores & nuntios civitatum societatis Lombardiæ facto continetur, firmas tenere: nec ero in consilio vel facto ubi aliquid prædictorum minuatur alicui de societate: & si qua persona, aut civitas, vel locus alicui civitati, vel loco, aut personæ prædictæ societatis, aut jam dicto Marchioni auferre vel deminuere voluerit, eos vel eas manutenere, & defendere bona fide sine fraude contra omnes adjuvabo: & omnia præcepta quæ rectores concorditer omnes, vel major pars mihi fecerint sine fraude observabo: & omnia supradicta, attendam a kalendis Maiis usque ad triginta annos: & in capite uniuscujusque quinquennii, scilicet si per majorem partem rectorum requisitus fuero, renovabo: & hoc totum sine fraude jurare omnes homines meæ civitatis a decimo octavo anno usque ad septuagesimum faciam, & hæc omnia faciam jurare consules vel potestates meæ civitatis, & credentias (11) usque ad illum terminum, qui mihi constitutus fuerit per rectores Lombardiæ & Marchiæ, & Romaniæ, in hoc eloquio.

DIE Lunæ undecimo kalendas Januarii in Placentia, in ecclesia sanctæ Brigidæ, in præsentia Mirabelli, Guilielmi, Garonii notarii, ibique in eorum præsentia rectores Lombardiæ, Marchiæ, & Romaniæ fecerunt prædictum sacramentum: nomine quorum sunt hæc: De Brixia Aldericus de Salla. De Verona Vozo judex. De Bononia Prendeparte potestas. De Padua Bazotus. De Novaria Rogerius Marcellinus potestas. De Tervisio Oldericus de Montelio. De Mantue Gulielmus de Azo. De Placentie Bonizo judex. De Pergamo Albertus de Ossa potestas. De plebe de Granatiua Petrus Collus judex. De Faventia Gulielmus Butinos potestas. De Mediolano Petrus vicecomes.

HÆC sunt nomina eorum qui juraverunt, ut (12) superius legitur, ut dicti rectores juraverunt, eo excepto, quod non fuerunt districti facere jurare homines suæ civitatis. De Brixie, Desiderius judex, Marinus de Pontenalupis, Pax Consalonerius. De Padua, Ganiphus Achalaone. De Verona, cancellarius Grescenonum, & Vivienus advocatorum. De Tervisio, Travisius de Gualperto. De Pergamo, Lanfrancus, De Monancha, Optandus judex, Joannes da Perengo. De Novaria, Fridericus de Bon. Michael Capre. De Mutina, Rolandus de Baimonte. De Gerino, Bunalellus de Garbonensibus. De plebe de Granatoria Gregorius consul ita juravit, suus rector. De Faventia, Anteus judex: anno a nativitate Domini millesimo centesimo octogesimo, indictione prima: & postea sequenti die Martis 12. kalend. Januarii Armenus de Parme rector idem sacramentum fecit, ut pridem rectores: & Albertos de Theobaldo similiter.

(1) Fodrum hic in *tit. 2. supr. eodem, & 2. feud.* 54. Annonias s. c. 1. annonam militarem interpretatur. Hinc Lotharius & Carolus in suis legibus. Mareschalus illorum ad fodrum dirigat. *Guntherus*, id quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt. Lucius 3. *in cap. praeterea de jure patronatus*, fodrum Albergarias, regium & similia: tanquam a propriis rusticis ab ecclesiis exiguntur, adde 2. Othon. 11. 20. 4. Radev. 10. 2. c. 1. (2) Princeps res subditorum emere debet, non injusta auferre, ut hic. Quid si necessaria principi exhibentur: aut rustici ea venalia autem sint ignares? aliud putat Ravennas. (3) Consuetudo loci, ubi res est feudalis, spectanda. (4) Contractus ex bona fide interpretationem recipere hinc colligunt. (5) Infra, Gerardus Artizonus. (6) Infra Atoficiarius. (7) Infra Jansus.

(8) Infra Vincentius Corno. (9) Principis sui vitam, membra, mentem, coronam eius ac regni, caput, honorem adjuvare vasalli tenentur. (10) Contractus ad bonum & sanum intellectum revocandos esse hinc colligunt. Cavillari jus non oportet, *l. 1. §. 1. ff. de reg. Caton. l. 217. l. 235. ff. de verb. sign. l. 90. ff. de reg. jur.* (11) Credentiam adversus juramentum revelans officialis, officio suo privandus est, adde 2. *feud.* 2. (12) Tabellio si perscriptis quorundam testium nominibus, sequentes *eodem modo testimonium dixisse* perscripserit, non perit autoritas eius testimonii: quasi dictum ac perlatum sit ab his, qui praemeditatum inter se sermonem habuerant. Quippe quod de praemeditato testium sermone dicitur, *l. 3. §. 1. ff. de testib.* ad eos qui suspecti sunt pertinet, non ad eos qui vita sunt honesta.

FRAGMENTA.
JURISPRUDENTIÆ ANTE-JUSTINIANEÆ.

INDEX

Titulorum, qui in fragmentis XII. Tabularum continentur.

Numerus hic est paginarum.

INDEX

Titulorum Institutionum Ulpiani, & Caii, ac Receptarum Sententiarum Julii Pauli

Numerus in Ulpiano titulum, in Caio, & Paulo prior librum, posterior titulum ostendit.

DUO

DUODECIM TABULARUM
FRAGMENTA.
LIBER PRIMUS.

De cultu divino.

AD divos adeunto caste (2), pietatem adhibento, opes (3) amovento. Qui secus faxit, Deus (4) ipse vindex (5) erit.

Qui colendi.

Separatim nemo habessit (6) deos neve novos (7): sed ne advenas (8), nisi publice adscitos (9), privatim colunto.

Ubi colendi.

Constructa a patribus delubra (10) habento, lucos (11) in agris habento, & larum (12) sedes, ritus (13) familiae (14), patrumque (15) servanto.

Qui colendi.

Divos, & eos qui caelestes semper habiti, colunto. & ollos (16), quos in coelum merita (17) vocaverunt, Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum, ast (18) olla, propter quae datur homini adscensus in caelum, Mentem (19), Virtutem (20), Pietatem, Fidem (21), earumque laudum delubra sunto. Nec ulla vitiorum (22) sacra solemnia obeunto.

Quo tempore colendi.

Feriis (23) jurgia (24) amovento: easque in famulis, operibus patratis (25), habento, itaque, ut ita cadat in annuis amfractibus (26), descriptum esto, certasque fruges, certasque baccas sacerdotes publice libanto: hoc certis sacrificiis, ac diebus (27), itemque alios addes (28), ubertatem lactis, foetusque servanto. Idque ne committi possit, ad eam rem, & rationem, cursus annuos sacerdotes finiunto.

Quibus hostiis colendi.

Quaeque quoque (29) divo decorae, grataeque sint hostiae, providento.

(1) Quae leges hoc priore libro continentur, ex Ciceronis libris de legibus decerpta, vere duodecim tabularum non sunt, sed a Cicerone partim inventae, partim ex ipsis legibus duodecim interpolatae, idque Tullius ipse *lib. 3. de legibus* minime diffitetur. Non recognoscimus, inquit, nunc leges P. Romani, sed aut repetimus ereptas, aut novas scribimus. Feci itaque mixtura veterum legum, rerumque ipsarum utilitas, ut eas lectori proponerem, non tam ut eas cognosceret, quam ne ignoraret. (2) Animo & corpore. (3) Id est sumptum. (4) Nedum homo, & his quidem verbis, praesentis poenae metu reliqua confirmari videntur. (5) l. 2. C. de rebus creditis & jurejur. (6) Id est, habeat. (7) Vide Paulum 5. sentent. 21. §. 2. (8) His verbis tollit confusionem religionum & caeremoniarum, Cicero. Diu certe hoc Romae servatum non fuit. Testis erit dea Pessinuntia, quae & mater Deum, Phrygia adducta non sine magnis miraculis, Herodianus 1. 11. Plin. 3. (9) Tertullianus 5. apologet. vetus, inquit, erat decretum, ne quis Deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu probatus, & post, apud vos de humano arbitratu divinitas pensitatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit, & post: Tiberius nomen Christianum detulerat ad senatum, cum praerogativa suffragii sui? Senatus, quia ipse non probaverat, respuit: Eusebius 2. histor. 2. ob ea de causa factum fuisse refert, quod salutaris praedicatio nulla opus habeat humana approbatione. (10) Festus, delubrum dici putat, quo homines pericula sua diluunt. [illegible]

[illegible]

De sacerdotibus, Pontificibus & Flaminibus.

Divisque aliis alii sacerdotes (1), omnibus pontifices (2), singulis flamines (3) sunto.

De Vestalibus.

Virgines Vestales (4) in urbe custodiunto (5) ignem (6) foci publici sempiternum quoque & privatim, & publice modo (7), rituque fiat, discunto ignari a publicis sacerdotibus.

De sacerdotum officio.

Eorum autem duo (8) genera sunto: unum (9), quod præsit ceremoniis, & sacris: alterum, quod interpretetur (10) fatidicorum (11), & vatum (12) effata incognita, cum senatus populusque adsciverit.

De Auguribus & Aruspicibus:

Interpretes autem Jovis optimi maximi, publici augures (13) signis, & auspiciis (14) postea vidento, disciplinam tenento. Sacerdotes vineta (15) virgetasque (16), & salutem populi auguranto, quique agent rem duelli (17), quique populare auspicium præmonento: olliique obtemperanto: divorumque iras providento, iisque parento: cœlique fulgura regionibus ratis (18) temperanto; urbemque, & agros, & templa liberata (19) & effata (20) habento: quæque augur injusta, nefasta (21), vitiosa, dira (22) defixerit (23), irrita (24) infectaque (25) sunto; quique non paruerit, capitale esto (26).

De Fecialibus.

Fœderum (27), pacis, belli, induciarum, oratores, feciales (28), judices sunto, bella disceptanto.

De Etruscis & Aruspicibus.

Prodigia (29), portenta ad Etruscos (30), & haruspices (31) si Senatus jusserit, deferunto; Etruriæque (32) principes disciplinam docento; quibus divis creverint, procuranto; iidemque fulgura atque obstita (33) pianto.

De sacris nocturnis.

Nocturna (34) mulierum sacrificia (35) ne sunto (36), præter olla quæ pro populo rite fient. Neve initianto, nisi ut assolet Cereri (37) Græco (38) sacro.

De expiationibus.

Sacrum (39) commissum, quod (40) neque (41) expiari (42) poterit impie commissum est; quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto.

De ludis.

Ludis (43) publicis, quod (44) sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem lætitiam in cantu, & fidibus, & tibiis moderanto, eamque cum divum honore junguto.

De

---

(1) Sacerdotes a sacris dicti, Varro 4. de lingua. [illegible]

De Ritibus.

Ex Patriis ritibus (1) optuma (2) colunto. Praeter (3) Idaea (4) matris famulos (5), eosque justis diebus, ne quis stipem (6) cogito.

De Sacrilegio.

Sacrum (7) sacrove commendatum (8) qui clepserit (9) rapseritque, (10) parricida (11) esto.

De Periurio.

Perjurii poena (12) divina, exitium; humana (13) dedecus.

De incestu.

Incestum (14) pontifices supremo (15) supplicio sanciunto (16).

De Impietate in Deo.

Impius (17) ne (18) audeto placare donis iram deorum.

De Votis.

Sancte vota (19) redduntο. Poena violati juris esto. Quocirca ne quis agrum (20) consecrato, auri, argenti (21), eboris (22) sacrandi modus esto.

De Sacris privatis.

Sacra privata (23) perpetua (24) manento (25).

De religiosis sumptibus funerum.

Deorum manium (26) jura (27), sancta (28) sunto. Hos (29) leto datos (30), divos habento. Sumptum in ollos (31), luctumque (32) minuunto.

Hominem mortuum in urbe (33) ne sepelito (34), neve urito (35).

Hoc plus (36) ne facito. Rogum (37) ascia (38) ne polito (39).

Mulieres genas ne radunto (40), neve lessum (41) funeris ergo habento.

Homini (42) mortuo ne ossa legito, quo (43) post funus faciat (44), neve aurum addito.

Servilis unctura (45) tollatur, omnisque circumpotatio (46).

Ne

(1) Elique varie scilicet. (2) Antiquissimum illud est, denique proximum quod antiquum. Cicero, *ibid.* (3) Gallis Cybeles [illegible]

[illegible]

Ne sumptuosa (1) aspersio (2).

Neve longæ (3) coronæ (4), ne acerræ (5) prætereantur (6).

Coronam (7) virtute partam & ei qui peperisset, & ejus parenti, sine (8) fraude esse lex impositam jubet.

Ut uni plura (funera (9) ne) fierent, neve lecti plures (10) inferrantur. Neve aurum (11) addito (12). Ut (legendum *Ast*) quo auro dentes (13) juncti (lege *vincti* (14)) essent (15) (lege *erunt*) astim (legendum *im* (16) cum illo sepeliretur (lege *sepelire*) & ne (lege *urerevue*) se fraude (lege, sine (17) fraude esto).

Uti ne rogum (18) bustumve (19) novum propius (20) LX. pedes adjici ædes alienas invito domino, neve forum (21) sepulchri, bustumve (22) usucapi (23) liceret.

Fragmentum quod ex moribus P. Romani præter superiora ex XII. Tabulis descripsi ex Cicerone 2. *de legibus*.

Funus ut indicatur, si quid ludorum dominusve funeris utatur accenso atque lictoribus.

Honoratorum virorum laudes in concione memorantor, easque etiam ad cantus tibiarum prosequuntor, cui nomen Næniæ.

EX LIBRO CICERONIS III. DE LEGIBUS.

De Magistratibus majoribus in genere (24).

JUsta imperia sunto, iisque cives modeste, ac sine recusatione parento (25). Magistratus nec obedientem, & noxium civem multa (26), vinculis (27), verberibusque (28) coercento; ni par, majorve potestas, populusque prohibessit (29); ad quos provocatio esto. Cum magistratus judicassit, inrogassitve: per (30) populum multæ (31), pœnæ certatio (32) esto (33).

De militaribus.

Militiæ (34) ab eo, qui imperabit (35), provocatione esto; quodque is, qui bellum gerat, imperassit, jus ratumque esto. Minores (36) magistratus, periti juris (37), plures prælia (38) sunto, Militiæ (39) quibus jussi erunt imperanto, eorumque tribuni sunto (40).

De Magistratibus & Quæstoribus,

Domi pecuniam publicam custodiunto (41).

De Triumviris Capitalibus,

Vincula sontium servanto (42).

De Quæstoribus parricidii.

Capitalia (43) vindicanto.

De Triumviris monetalibus.

Æs (44), argentum (45), aurumve publice signanto.

De decemviris litium.

Liteis (46) contractas judicanto; quodcumque senatus creverit (47), aguoto.

De ædilibus.

Suntoque ædiles (48) curatores urbis (49), annonæ (50) ludorumque (51) solemnium; ollisque vel honoris amplioris gradum is primus (52) adsensus esto.

De Censoribus.

Censores (53), populi civitates (54), soboles (55), familias (56): pecuniasque (57) censento; urbis (58) templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia (59) tuentor: populique partes in tribus (60) distribuunto,

exin-

---

(1) Quidam legunt, respersio. Respersum vinum dicebatur, quod sepulchro spargebatur, Fest. in *Respersum*. (2) Hic locus ita legitur apud Ciceronem: mutilus tamen videtur, Festus in *Murrata*, refert XII. tabulis caveri, *Ne mortuo murrata potio inderetur*. Adjicit Plinius 14. *cap.* 12. Numæ regis legem fuisse. *Vino rogum ne respergito*, quæ duo optime conveniunt huic loco. De murrata potione dixi ad *l.* 9. §. 1. *ff. de tritico*. hoc tantum addidero: Videri mihi genus murratæ potionis translatitium ab Ægyptiis, apud quos murrata potio ex myrrha & aliis quindecim composita, Cyphi dicebatur, Plutarch. *in Iside*.

(3) An quæ totum hominem a vertice ad pedes cingerent, quales fortasse deorum signis imponebant? An potius Lemniscatæ, id est, ex quibus fasciolæ penderent, Festus *in Lemniscis*, quales in ludis & certaminibus dabantur? Coronarum, quæ athletis dabantur, in jure nostro fit mentio in *l.* 6. §. 13. *ff. de excus. tutor. l.* 40. *ff. de re judicata*, *l.* 1. *C. de athletis*. De coronis adde Gellium 5. *cap.* 6. Tertull. *lib. de coron. militis*. De coronis mensarum, v. *l.* 19. §. 14. *ff. de auro*. (4) Arnobius 7. nec mortuos coronatis. Ego vos in hoc magis miror, quod tribuatis exanimi sensum, aut non sentienti coronam. Tertullianus *lib. de corona*. *Mortuorum est ita coronari*. (5) Acerra, ara quæ ante mortuum poni solebat: in qua odores condebantur, alii dicunt arculam thurariam, Fest. in *Acerra*.

(6) Quidam legunt *adsibeantur*. (7) Plinius 21. *cap.* 3. Inde, inquit, illa XII. Tabularum lex, *Qui coronam parit, ipse pecuniave ejus, virtutis ergo arguitur*. Quam servi, equive, meruissent, pecuniam partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos fuit? ut ipsi mortuo parentibusque ejus dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Pro *arguitur*, quidam legunt *duitur*, legendum videtur *duitur*, vel *adduitur*.

(8) Exceptio superioris legis: Coronæ longæ mortuis non sunt præferendæ: nisi si quas virente quondam paraverint. (9) Nisi forte diversis locis quis sepultus est: alibi corpus, alibi caput, *l.* 44. *ff. de religiosis*, potest etiam sepulchrum uno loco fieri, alio monumentum, *l.* 42. *ff. de religiosis*. (10) Apud veteres gloriosum erat pluribus lectis efferri. Sylla [illegible] lectorum habuisse dicitur, & Augustus ad honorem Marcelli, sororis suæ Octaviæ filii, lectos [illegible]

[illegible]

dixerat, Cicer. XII. in *Anton.* Illud est etiam observandum, non tantum a magistratibus, sed & a regibus ad populum provocationem fuisse, Cic. 2. *de republ.* apud Senecam 19. *epist.* [illegible] (32) Id est, multæ pœnæve. (33) Certatio, id est, contentio suprema, Livius 25. Ducentum millia æris multa Posthumio publicano dicta a Tribunis plebis fuit, cujus certandæ cum dies advenisset conciliumque tam frequens adesset &c. (34) Additur hic in quibusdam Codicibus, lex quæ sequitur: Quodcumque postremum populus jusserit, id jus ratumque esto, sed commodius visum est eam in librum sequentem rejicere. (35) Forte legendum militi. (36) De cujus officio vide *l.* 12. *ff. de re militari* [illegible]

[illegible]

pecunias, ævitates, ordines (1) partiunto: equitum (2) peditumque (3) prolem describunto: cœlibes (4) esse prohibento, mores (5) populi regunto: probrum (6) in senatu ne relinquunto: bini (7) sunto: magistratum quinquennium (8) habento: reliqui magistratus (9) annui sunto, eaque potestas semper (10) esto.

De officio Prætoris.

Juris disceptator, qui privata (11) judicet, judicarive jubeat, prætor (12) esto is juris civilis custos (13) esto, huic potestati parento. Quotcumque (14) senatus creverit, populusque jusserit, tot sunto.

De officio Consulis (15).

Regio (16) imperio duo (17) sunto: iique præeundo (18), judicando (19), consulendo (20), prætores (21), judices (22), consules, appellantor: militiæ summum (23) jus habento, nemini (24) parento: salus (25) populi suprema (26) lex esto. Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito. Ævitatem annali (27) lege servanto.

De Dictatore, & Magistro Equitum.

Ast quando duellum (28) gravius (29), discordiæ (30) civium escunto ne amplius sex (31) menses, si senatus creverit, idem juris, quod duo consules, tenento, iique ave (32) sinistra (33) dictus (34) populi magister (35) esto.

Æquitatem (36) quicumque regat, habeto (37) pari (38) jure cum (39) eo, quicumque erit juris disceptator (40). Ast quando consulis (41) est, magistratusve (42) populi, reliqui magistratus ne sunto.

De Auspiciis, & autoritate Senatus.

(43) Auspicia (44) patrum sunto: ollique ex (45) se produnto, qui comitiis creare (46) consules rite possint.

Imperia, potestates, legationes, cum Senatus creverit, populusve jusserit, ex urbe exeunto.

De re militari.

Duella (47) justa (48) juste (49) gerunto: sociis (50) parcunto: se, & servus continento: populi sui gloriam augento: domum cum (51) laude redeunto: rei suæ (52) ergo ne quis legatus esto.

De Tribunis plebis (53).

Plebes (54) quos pro se contra vim (55), auxilii ergo, decem (56), creassit, tribuni (57) ejus sunto: quodque ii prohibessint, (58) quodque plebem rogassint ratum esto: sanctique (59) sunto: neve plebem orbam (60) tribunis relinquunto.

De

De Senatoribus & Senatusconsultis.

Omnes (1) magistratus auspicium (2), judiciumque (3) habento: eque his senatus esto: ejus decreta, rata sunto, ast ni potestas par, majorve (4) prohibessit. SC. perscripta servanto. Is ordo vitio (5) vacato, cæteris specimen (6) esto.

De Suffragiis & creatione magistratuum.

Creatio magistratuum, judicia, populi jussa, vetita, cum suffragio consciscentur (7), optimatibus nota, plebi libera (8) sunto.

De Quæstoribus (9).

At si quid erit, quod extra magistratus coërcatio (10) æsussit, qui cohæret, populus creato, eique jus coercendi dato.

De jure populi, & senatus.

Cum (11) populo, patribusque agendi jus esto consuli, prætori, magistro populi (12), equitumque, eique, quem produnt, patres consulum rogandorum ergo: tribunisque, quos sibi plebs rogassit, jus esto cum patribus agendi: idem (13), ad plebem, quod census (14) erit, ferunto. Quæ cum populo, quæ cum patribus agentur, modica (15) sunto. Senatori, qui nec (16) adierit, aut causa aut culpa esto. Loco (17) senator, & modo (18) orato: causas (19) populi teneto. Vis (20) in populo abesto. Par, majorve potestas plus (21) valeto. Ast qui turbassitur (22) in agendo, fraus actoris esto. Intercessor rei malæ, salutaris (23) cuive esto. Qui agent, auspicia servanto; auguri publico parento: promulgata, proposita, in ærario (24) cognita, agunto: nec plus, quam de singulis rebus semel consulunto: rem populum docento, doceri a magistratibus, privatisque patiuntor. Privilegia (25) irroganto (26): de (27) capite civis, nisi per (28) maximum (29) comitiatum, ollosque, quos censores in partibus populi locassint, ne ferunto: donum (30) ne capiunto, neve danto (31), neve (32) petenda, neve gerenda, neve gesta potestate. Quod quis earum rerum migrassit (33), noxiæ pœna par esto. Censores fide legem custodiunto (34). Privata (35), ad eos acta referunto: nec eo (36) magis lege liberi sunto.

(1) Nisi dimoveret Ciceronis in hunc locum interpretatio, putarem legendum esse *Senatoret*, perinde ac si lex hoc velle videretur, Senatores auspicato eligi, judicandi potestatem penes eos esse, eaque his senatum fieri: nec enim ita proprie quis dixerit, Senatum ex prætoribus atque ex senatoribus fieri, & ut paucis dicam, Nemo non videt agi hoc capite de senatu atque senatoribus, non de prætoribus. (2) Non videntur magistratus electi, numine inconsulto. (3) Id est, potestatem judicandi. (4) Conjungenda est hæc sententia superiori capiti, de magistratibus. Ne par magistratus, potestasve, populusve prohibessit, Varro 4. *epist. ad Oppium*, teste Gellio 14. *cap.* 7. Intercedendi ne senatusconsultum fieret, jus fuit iis solis, qui eadem potestate, qua ii, qui senatusconsultum facere vellent, majoresve essent. Hæc ille. Intercedere tamen praecipuum tribunorum fuit. Notandum est, quod superiore loco scribit idem Varro, Dictatorem, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbi, & extraordinario jure Tribunos militares, qui pro consulibus fuissent, Decemviros, quibus cum imperium consulare esset, item Triumviros reipublicæ constituendæ causa creatos, jus consulendi senatum eo ordine habuisse. (5) Hinc illud *supr. capite de censoribus*. Probrum in senatu ne relinquunto. (6) Quales enim summi civitatis viri fuerint, talis civitas erit, Claudianus: *Nec sic inflectere sensus Humanos edicta valent, quam vita regentis*. (7) Id est, ferentur. (8) Suffragia ab initio palam & voce ferebantur a populo. Sed quoniam interesset populi (propter potentiores) voluntatem in judiciis tegere, latæ sunt quatuor leges tabellariæ. Gabinia, qua populo potestas facta est suffragia ferendi per tabellam, quoties ageretur de magistratu aliceni demandando. Cassia, quoties ageretur de capite fortunisque civium, excepto perduellionis crimine. Papiria, quoties de jubendis ac vetandis legibus ageretur. Cœlia, in perduellionis etiam crimine tabellam populo dedit, quod lex Cassia exceperat. His de causis Cicero *in Agraria* 2. & *lib.* 3. *de legibus*, tabellam appellat vindicem tacitæ libertatis: & in Oratione pro Cornelio, principium tutissimo libertatis Cassiam legem appellat. At tamen nostra lege suffragia populi, optimatibus nota esse jubet. Si nota, non igitur libera? Cicero hanc legem tabellariam ut non omnino probat, ita penitus non improbat. Improbat, quia bonorum interest, scire, quid quisque sentiat, quam voluntatem tabella occultat. Idemque magis graviora judicia de potentissimis hominibus extare voce, quam tabella. minus multos tabella condemnatos, quam voce. Probat vero, quoties ambitio locum habet, & ea tamen conditione, ut quisque optimo & gravissimo civi tabellam afferat. Quod de lege Mariana adjicit, quæ fecit pontes angustos: Pontium nomine intelligo mentem, quibus suffragiorum cistæ imponebantur: quarum mentionem facit autor *ad Herennium*, & Suetonius *in Julio*. Ut ad libera populi suffragia revertar, C. Cæsar ea sustulit, Augustus restituit, quod diu non mansit. Hinc fit ut Modestinus in *l.* 1. *ff. de ambitu*, dicat legem de ambitu in urbe suis cessasse temporibus, quia tunc ad principis curam magistratuum creatio pertinebat: & Juvenalis *Satyr.* 10. *Jampridem ex quo suffragia nulli vendimus*. (9) *l.* 2. §. 22. *ff. de origine juris*, *l.* 1. *ff. de offic. quæstoris*. (10) Ærarii tribuni, ab ære dando dicti; Fest. *in Ærarii*. (11) Vide 14. Gell. 7.

(12) Magister populi, dictator ut *supr. cap. de dictatore*. (13) Idem. (14) Censuerint: Festus, *Lambinus*, quod nisi erit Lipsius 2. *epistola* 1. censuere, ut ... pro quæ, sic apud veteres *Cœsare* pro censere, & *cœnatio* pro Censio. (15) Modesta. (16) Multæ dicebantur senatori, qui cum in senatum venire deberet, non adesset. *Varro* apud Gell. 14. *cap.* 7. (17) Id est, augures, Censeo. (18) Id est, ne sit infinitus. Nam brevitas non modo senatori, sed etiam oratori magna laus est, Cicero *ibi*. Veritatis sermo simplex, Ammianus 14. & *alibi*: Tunc laudanda brevitas, cum nihil detrahat cognitioni jussorum, hinc rescriptum est, Brevitate non minui fidem chirographi, *l.* 13. *C. de donationibus*.

(19) Senatori necessarium est, nosse rempublicam, puta, quot habeat militum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere, tenore, consuetudinem decernendi, nosse exempla majorum, Cic. (20) Nihil est enim tam exitiosum civitati, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta republica, quidquam agi per vim. (21) Quod pars major civium fecerit, omnes fecisse videntur. (22) Turbassit, turbaverit. Nemo causam quærat seditionis agendo: hinc vetitum, ne quis turbis ac ululatibus de fide disputet, et eo tumultus & perfidiæ occasionem requirens, *l.* 4. *C. de summa Trinitate*. Puniri etiam lex jubet, qui turbulentis se acclamationibus populi accommodant, *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis*, ut & auctores seditionis & tumultus, *l.* 28. §. 2. *ff. de pœnis*. Ita id tenuit, intercessori deferendum. Imponitur enim bonum rem melius, quam concedi malam, *Cicero*. (24) Leges promulgatæ in ærario condebantur, Sueton. *in Julio*, ut & Senatusconsulta. (25) Hæc lex non tollit privilegia certis personis aut corporibus data, sed vetat legem de una tantum persona concipi posse in omnia tempora, Quintilianus *declamat.* 333. In priorem tempora ferri de singulis leges possunt, ut de Menandro, *l.* 3. *in fin. ff. de captivis*, de Rutilio Marciano *l. ult. ff. de excusat.* vide Cujac. *obs.* 8. (26) Cicero *pro domo*. Vetant XII. Leges privatis hominibus irrogari, Cicero *pro Sextio*. XII. tabulis sancitum, ut neque privilegium irrogari liceret. Idem in Solonis legibus fuisse cautum Æneas Gazæus scribit in *Theophrasto* his verbis: ὁ μὲν τῷ Σόλωνος ἐκ τῶν νόμων ἐπὶ ἀνδρὶ τιθέναι, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν Ἀθηναίοις τίθεσθαι. Idem institutum fuit apud Athenienses, ut scilicet lex olla ferretur, nisi in eos Athenienses convenissent non minus 6000. Demost. *contra Timocratem*. Huc illud referri potest: Jura non in singulas personas, sed generaliter constitui, *l.* 8. *ff. de legibus*, a judicibus generaliter constitutiones observari, *l. ult. C. de ...* (27) Cicero *pro Sextio*: XII. tabulis sancitum est, ut non liceret de capite, nisi comitiis centuriatis rogari, & *post de capite non modo ferri*, sed ne judicari quidem posse nisi comitiis centuriatis. (28) Ex merito. Nam universi populi gravior est præsentia, quam partis; descriptusque populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fuse in tribus convocatus. (29) Maximus comitiatus, centuriata comitia.

(30) Calumniam, *c.* 1. Nisi dictam esse legem putes, qua judex, arbiterque jure datus, qui ob rem dicendam, pecuniam accepisse convictus est, capite punitur, vid. *l.* 6. §. 2. *ff. de off. proconf.* *l.* 18. *ff. de off. præsid.* *Novell.* 8. *c.* 1. & 17. *c.* 1. *l.* 1. *l.* 2. *C. de pœna jud.* *l.* 7. *C. quando provoc. non est necess.* *l. ult. C. ad leg. Jul. repetund.* Hanc venalis sententiæ ipso jure nulla, *d. l.* 7. *l.* 15. *ff. de judiciis*, Plato 6. *de legibus*.

(31) Per se vel per alios: quod tamen moderatum est, moderatio plausibilis videtur: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, id est, A nemine quippe accipere inhumanum: passim vilissimum: ab omnibus vero accipere avarissimum est, *l.* 6. §. 3. *ff. de off. proconf.* Altera moderatio fuit, permittit præsidibus accipere esculentum, potulentumque quod intra dies paucos prodigi... *l.* 18. *ff. de offic. præsid.* (32) *l.* 1. in fin. *ff. ad leg. Jul. de amb.* (33) Observanda sunt hoc tota tempora. (33) Id est, quisquis has leges contempserit, aut neglexerit. (34) Facit *l.* 2. §. 17. *ff. de origine juris*, *Novell.* 12. ... *Novell.* 133. *c.* 4. *Novell.* 101. Sic apud Græcos fuerunt νομοφύλακες. (35) Præterea fuit est, eos qui magistratu abierint, cogi apud censores edere & exprimere quid in magistratu gesserint, Vide quæ scripsi ad *Novell.* 8. *c.* 6. (36) Id est, nec anis.

LEGUM XII. TABULARUM

F R A G M E N T A

AD

PANDECTARUM ET CODICIS

SERIEM ACCOMMODATA.

T I T. I.

De legibus.

1. Jura non in singulas personas sed generaliter constitui *l.* 8. *de legibus*.

PRivilegia (1) *ne irroganto*. Hæc Cicero 3. *de legibus*. *Idem pro Sestio*, Cur, cum XII. Tabulis sancitum esset, *ut neque privilegium irrogari* (2) *liceret*, nulla vox est audita Consulum.

2 Priores leges ad posteriores trahi.

Interrex Fabius ajebat in XII. Tabulis legem esse, *ut quodcunque postremum* (3) *populus jussisset id jus ratumque esset*. Hæc Livius 7. & 9. Cicero *pro Balbo*: & 2. *de inventione* autor *ad Herennium libro* 2. Varro 8. *de lingua*.

T I T. II.

De statu hominum.

1. De partu 10. & 11. mensium.

DEcemviri *in X. mense gigni hominem non in undecimo* (4). Hæc Gellius 3. c. 6.

2. De partu deformi.

Deinde cum esset cito legatus, tanquam ex XII. Tabulis, insignis ad deformitatem (5) puer, brevi tempore nescio quo pacto creatus, multoque tetrior & fœdior natus est, Cicero 3. *de legibus*.

3. De Patrono & Cliente.

De Patrono & Cliente v. inf. titul. *De extraord. criminibus* c. 2.

T I T. III.

De his qui sunt sui.

1. Trina venditione liberos emancipari.

ID enim lex (6) XII. Tabularum jubet his verbis: *si pater filium ter* (7) *venundarit* (8), *filius a patre liber* (9) *esto*, hæc Ulpian. 10. §. 1. Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger apud Festum *in addit*, *Sei pater filiom ter venomduit* (10), *filius a patre liber esto*.

T I T. IV.

De rebus.

1. Quæ res sacræ fieri non possint.

GAjus libro sexto ad legem XII. Tabularum. *Rem*, inquit, *de qua controversia est, probibemur* (11) *in sacrum dedicare*, *alioquin dupli pœnam patimur*, nec immerito, ne liceat eo modo duriorem adversarii conditionem facere, *l. ult. ff. de religiosis*.

TIT.

(1) De hac lege dixi in superiore legum Ciceronianarum tractatu. (2) Id est in privatos homines ferri. Nam privilegium omne secundum Decemviros injustum; secundum Jurisconsultos (verbi gratia fisci, creditorum & id genus) probum ac justum. (3) *l.* 30. *l.* 27. *l.* 28. *ff. de legib.* (4) *Dixi ad Novellam de restitutionibus & ea quæ parit XI. mense*. (5) Locus est meo judicio valde corruptus: quem ut difficultate nimia, nondum, puto, quisquam restituet, ita vix ausim attingere, videtur tamen pertinere ad deformes, si non monstrosos partus, quorum fit mentio in *l.* 10. *l.* 14. *ff. de statu hom.* *l.* 135. *ff. de verb. sign.* (6) Ante legem 12. Tabul. Romulus id constituerat teste Dionysio, Revardus putat lege Romuli filios ter venditos, ter manumissos scripta. Lege 12. Tabularum imaginarias fuisse venditiones seu mancipationes & manumissiones. (7) De trina venditione filiorum dixi ad Ulpianum, tit. 10. (8) Venumduit, nam ut veteres dicere *Adduo*, Festus in *Adduit*, ita & creduo, venunduo. (9) Id est, ingenuus haud libertinus, sic libertas pro ingenuitate, *l.* 11. *ff. de statu hom.* *l.* 40. *ff. de liberali causa*, Paul. 5. *sentent.* in princ.

(10) Filio ita vendito non competebat postliminium, Cicer. 1. *de Orat.* (11) Forsitan permisit in eum mortuum inferre his verbis, nec non mortuum inferunto, quibus verbis non lex magis permittit quam prohibet, dixi ad *l.* 29. *ff. de verb. signif.* quæ sumpta est ex Gaji lib. V. ad legem 12. Tabularum, adde Cujacium 10. *observ.* 24.

TIT. V.

De pactis.

REm ubi pagunt, orate ni (1) (quidam legunt orantò, alii orationi; lege oratione) pagunt (lege pagunto). Autor ad Heren. 2. Joseph. Scaliger apud Festum *in plorare* hanc legem ita restituit: *Rem ubei pagunt, oranto: ni pagunt, ante meridiem in foro aut in comitio causam conjiciunto* &c. quæ vide in *titulo de Judiciis infr.* Cujacius vero *ad l. 6. ff. de pactis* ita restituit, *Ubi paguntor, ita ni pagunt, in comitio &c.*

2. Pacta servanda.

Cum (2) *nexum* (3) *faciet, mancipiumque* (4) *uti lingua nuncupassit* (5), *ita* (6) *jus esto* (7), Festus in *Nuncupata*.

Cum ex XII. Tabulis satis esset cautum præstari *quæ essent lingua nuncupata* (8): *quæ qui inficiatus esset dupli* (9) *pœnam subiret*, Cicero 3. *officiorum*.

Ut totum illud *uti lingua nuncupassit*, non in XII. Tabulis, sed in magistri carmine scriptum videretur. Cic. 1. *de oratore*.

3. Pactis ipso jure (10) tolli actionem de membro rupto.

Si membrum rupit, ni (11) *cum eo pacit* (12) *talio esto*, Festus in *Talionis*, v. *infr. de damno*, & *titulum de injuriis*.

4. De jurejurando.

Nullum vinculum ad adstringendam fidem, jurejurando majores arctius esse voluerunt; id indicant leges in XII. Tabulis, Cic. 3. (13) *officiorum*.

5. De furto pacisci.

De furto pacisci licet, dixi *infr. Tit. de furtis c.5.*

6. Qui coronam virtutis ergo propositam pacit (14), ipse pecuniave ejus arguitor. Plin. 21. c. 3.

TIT. VI.

De receptis arbitris.

1. De arbitro corrupto. *vide titul. proximum de Judiciis.*

2. De tribus arbitris familiæ ercifcundæ, *v. titul. famil. ercifcund. in fin.*

TIT. VII.

De judiciis.

1. De judicio sisti.

SI *in jus vocet, atque* (15) *eat* (16), Cic. 2. *de legibus*.

Lege jus est, *ut in jus eat cum vocetis*, Autor ad *Herennium*.

2. De reo fugiente.

In duodecim, quod est: *Si calvitur* (17) *pedemque struit* (18), *manum* (19) *endo* (20) *jacito*. Festus in *Struere*.

3. De dilationibus & earum causis.

Lex duodecim (21) tabularum: *Si judex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico* (22) *impediatur, jubet diem judicii esse diffisum* (23), *l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus*.

Si (24) *in jus vocat, si morbus* (25), *ævitas* (26) *vitiumve escit, qui in jus vocabit, jumentum dato* (27): *si nolet, arceram* (28) *ne sternito*, 20. Gell. 1. *si quid horum fuit vitium, judici, arbitrove, reove dies diffisus* (alii male difensus) *esto*, Festus, id est, dilatus *l. 11. §. 11. ff. si quis caution.* Acron *in Horat.*

4. De Antestatione & manus injectione.

De hac lege duodecim tabularum his verbis cautum est: *Si vis*, (quidam legunt: *Si in jus*) *vocationi* (quidam legunt *vocati*, Cujacius 7. *observat.* 16. legit *vocat*, Lipsius 4. *epist.* 27. fuat) *testamini igitur* (Cujacius legit, *ni eat, manum* (29) *injicito*) *en capito* (legendum *encapito*, id est, *incipito*, Lipsius *d. loco em capito*) *antestari* (30). Porphyrio ad illa verba Horatii 1. *serm.* 9. & licet antestari,

Fuerit igitur ita lex concepta: *Si in jus vocatus non eat manum injicito, encapito antestari*, Ræwardus, si vis vocationi fuat, testamini, igitur Em capito antestari, Lips. 4. *epist.* 27. pro veteri lectione, si vis vocationi fuat, testamini, igitur Em capito antestari, ita emendat; si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestari.

5. De testium citatione & denunciatione.

Vagulatio in lege XII. Tabularum significat quæstionem cum convitio, *Cui testimonium defuerit is tertiis* (31) *diebus ob* (Id est, *ad*) *portum* (32) *obvagulatum* (33) *ito* (34), Fest. *in vagulatio*.

6. De plus petitionibus.

Quod alter plus (35) *lege* (36) *agendo petierit, quam quantum lex in XII. Tabulis permiserit, quod cum impetrasset, causa cadet*. Eoque nomine reo exceptio hæc competebat, *cujus pecuniæ dies fuisset*. Cic. 1. *de orat.*

7. De pœna corrupti judicis aut arbitri.

Dure autem scriptum esse in istis legibus quid existimari potest? Nisi duram esse legem putas quæ *judicem* (37), *arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam, pecuniam accepisse convictus est, capite punit*, Hæc Gell. 20. *cap.* 1.

8. Si judex falsam vindiciam tulit.

Si vindiciam falsam &c. vid. in fin. titulum de possessionibus & interdictis.

9. Apud quos judices de capite civis Romani agi oporteret.

Cur cum sacratis legibus & XII. Tabulis sancitum esset, *ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite nisi comitiis centuriatis rogari, nulla vox est audita consulum?* hæc Cicero *in oratione pro Sextio*, & post: *De capite non modo ferri, sed ne judicari quidem posse nisi centuriatis comitiis.*

10. De temporibus judicandi.

Rem ubi pagunt, orate pagunt (38) *in comitio aut in foro ante meridiem causam conjicito* (39), Autor ad Heren. 2. In XII. Tab. verbum hoc ita scriptum est: *Ante* (40) *meridiem causam conscito* (41), *cum perorant ambo præsentes. Post meridiem præsenti* (42) *litem* (43) *addicito. Si ambo præsentes, sol* (44) *occasus suprema* (45) *tempestas* (46) *esto* 17. Gell. 2.

Festus *in supremum*. In legibus XII. *Solis* * *occasus suprema tempestas esto*, Macrob. 1. *saturnalium* 3. *in fin.* Dies ita dividitur: Primum tempus diei, dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde gallicinium, deinde conticinium, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt. Deinde diluculum. Id est, cum incipit dignosci dies, inde mane, dum dies clarus, *& post*, a mane ad meridiem, hoc est, ad medium diem (puto legendum *a mané ad medium diem, meridies*) inde jam supra, vocatur tempus occiduum, *& mox suprema tempestas*, Id est, diei novissimum tempus, sicut expressum est in XII. Tab. *Solis occasus suprema tempestas esto.*

Plin. 7. c. 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur, *cap.* 58. Veteres Græcas fuisse easdem pene quæ nunc sunt Latinæ &c. *cap.* 59. sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior &c. *cap.* 60. Tertius consensus fuit in horarum observatione jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit, XII. Tab. *Ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adjectus est & meridies*. Accenso Consulum id pronuntiante, cum Curio (alii legunt cum a curia) inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem (hanc vocem quidam expungunt) Solem. A columna (solem a columna) ænea (legunt nonnulli Mænia) ad carcerem inclinato sidere, *supremam* pronunciabat, sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum, Hæc ille: Suprema, summum diei, id est, a supremo (quidam legunt *superrimo*). Hoc tempus XII. Tabulæ dicunt *occasum esse solis*: sed postea lex Prætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo Prætor in Comitio supremam pronuntiavit populo. Varr. 5. *de lingua*. Idem 6. *de lingua*, supremum

(1) Quintil. 1. c. 6. Cum in Tabulis legeremus, Ni ita pacunt. (2) Qui nexum, ita nonnulli legunt. (3) Quidam hæc verba referunt ad nuncupationem heredis. (4) Vid. Paul. 2. *sentent.* 17. §. 3. (5) Nuncupare, idem hic quod nominare, Varro 5. *de lingua*, vide Festum *in Nuncupata pecunia*, ubi etiam de votis nuncupatis, [illegible]
(6) Hinc pacta juri præstare dicuntur, autor *ad Herennium*, Cic. 2. *de invent.*
(7) Quidam hoc addunt, *uti nominassit [illegible] esto*, *ita jus esto*. (8) Promissa, *l. 17. ff. de dolo*, *l. 19. ff. de ædilitio edicto*, scripta in lege venditionis, *l. [illegible] ff. de contrah. empt.* adseverata, *l. 17. §. [illegible] ff. de act. empt.* (9) Paul. 2. *sent.* 17. §. [illegible] [illegible] Varro 2. *de re rustic.* 10. Solet si res mancipio non datur, dupla promitti: aut si ita pactum simple; olim mancipio datarum non erat auctor, sed mancipio non datarum tantum, soli domini ex jure Quiritium mancipio dare poterant, tradere etiam non domini. (10) *l. [illegible] ff. de pactis*. (11) Transactiones plerumque dum in jus itur, fiebant, *l. 22. in fin. ff. de in jus vocando*. (12) Ab antiquo paco, id est, paciscor, vide Fest. *in Pacionem*, & apud [illegible] *lib. 2. de Orthographia*, *Ni pacunt*.
(13) Adde *l. 1. ff. de [illegible]* 7. Gell. 18. Italic. 2. (14) Ita emendat Ræwardus & Lambinus *in prologo Amphitr.* pro parit. Eo sensu prohibent leges 12. Tabul. coronas etiam [illegible] pecunia adquiri: aut ita legendum, propositam pecunia parit, cui emendationi facit *l. [illegible] C. de athletis*, Plaut. *in prolog. Amphit.* [illegible] Lipsius 4. *epist.* 27. qui coronam parit, ipse pecuniave eius virtutis ergo arduitor, id est, additor. (15) Id est, statim, 20. Gell. ult. (16) *ff. in jus voc. ut eant*, *l. [illegible] ff. si quis in jus voc. non ierit*. (17) Caius *lib. 1. ad l. 12. tab.* Si calvitur, inquit, & (legendum id est) moretur & frustretur &c. *l. 233. ff. de verb. sign.* (18) [illegible] Festus in eadem *Struere*, idem in *Struere*, struere, inquit, antiqui dicebant, pro adjicere, augere: unde [illegible] At in 12. putant esse retrorsum ire, alii in aliam partem, alii fugere, alii gradum augere, alii [illegible] (19) Ad eundem modum, creditori persequi debitorem fugientem licet, eique auferre pecuniam sibi debitam, *l. [illegible] §. 14. ff. quæ in fraud. [illegible]* [illegible] *l. [illegible] ff. ad leg. Juliam de adult.* *l. [illegible] C. de [illegible]* (20) Id est, injicito, vid. Fest. *in Endoplorato*, & *Endoprocinctu*, ex hoc loco ita legendus est versus Lucilii apud Non. *l. 1. in Calvitur* [illegible] si non it capite eum & si calvitur, Endo ferto manum.
(21) Atqui Fest. in [illegible] id Numæ tribuit. Ex Halic. 2. & [illegible] constat, decemviros, multa ex legibus Regiis & moribus pop. Rom. in 12. Tab. transtulisse hoc censente populo.
(22) Quid morbus sonticus esset, [illegible] ad *l. 4. §. [illegible] ff. de ædilitio edicto*, *l. 60. ff. de re judicata*, *l. [illegible] ff. de verb. sign.* adde Gellium 20. *cap.* 1. [illegible] (23) Numa in 2. tabula, secunda lege, in qua scriptum est, Quid (lege si quid) horum fuit (lege fuat) unum (Cujacius [illegible] *obs.* [illegible] legit vitium) judici, arbitrove reove, dies diffensus (Scaliger legit diffunsus) sed legendum est ex dicta lege diffisus) esto. Festus in voce Reus. Possis itaque legem ita restituere: Si quid horum fuit vitium judici, arbitrove, reove, dies diffisus esto, diffisus, id est, dilatus, Gellius [illegible] [illegible] in diffisionibus comperendinationibusque. Livius 9. legem Curiatam [illegible] omen diffindit. Horat. 2. *sermon.* Nisi defendere possent. (24) Alii legunt Ni it, in jus vocare: si morbus [illegible] vitium escit &c. Palmer. *spicileg.* Ræwardus ita, morbus ævitasve vitium escit, qui in jus vocassit, jumentum dato, si nolet arceram ne sternito. (25) Id est, vitium aliquod imbecillitatis atque invalentiæ, 20. Gell. 1. (26) Id est, ætas, senectus, vid. Nonium in *Ævum*. (27) Scite dictum est, neque onerosum creditorem, neque reorsum debitorem audiendum, *l. 29. in fin. ff. de pigneratitia actione*. (28) Arcera plaustrum, tectum undiqueque & munitum quasi arca, 20. Gell. 1. Varro 4. *de ling.* Arcera quæ in 12. tabulis appellatur. (29) De manus injectione loquuntur sæpe 12. tabulæ, ut *supr.* c. 2. (30) Nunquam ducitur quis nisi antestatus. Qui trahit in jus, antestatur prius. Antestatus dicitur, qui testem convenitur, qua ratione & pater [illegible] antestatus dictus est olim [illegible] in [illegible] Plaut. *in Persa*: *Age, ambula in jus, leno*. D. Quid me in jus vocas? S. Illic dicam apud Prætorem: sed ego in jus voco. D. Nonne antestaris? S. Tuane ego causa carnifex cuiquam mortali libero aures atteram? Hæc ille. Ut hinc constet aures non antestari sed testium fuisse attrectatas. Et lex Ræwardo. Testis per aurem trahi debet, idque ita sentiunt Acron & Porphyrio ad illum locum Horatii: *Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes antestamur*, Plin. 11. c. 45. Recte, nam in antestatione memoriæ [illegible] imam tangebat antestati, cum hoc verbo *Memento*. Et est apud Lorinum Lapillus in quo caput sculptum & manus aurem atterens cum verbo Græco μνημόνευε. (31) Per triduum testimonii denuntiatio fiebat, [illegible] & [illegible] vid. *l. [illegible] ff. de publ. jud.* (32) Id est, ad domum, Festus in *Portum*: *Portum* in 12. pro domo positum omnes fere consentiunt: *Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito*, Hæc ille, Plutarchus in *Gracchis*, dixit [illegible]
(33) Vagulatio quæstio cum convicio, id est, convicio. Festus in *vagulatio*. Plaut. in *Aulul.* nisi reddi mihi vasa jubes, pipulo hic te differam ante ædes, quo loco pipulo differre ante ædes, nihil aliud quam ad portum obvagulatum ire, & convitiari: pipulum enim idem quod convitium Varroni & de lingua declinatum a pipatu pullorum. (34) Ut eo pacto testes non extrahantur de domo sua. Gajus 1. *ad leg. 12. Tab.* in *l. 18. l. 20. ff. de in jus voc.* (35) §. 33. *Inst. de act.* [illegible] C. *de plus petitionib.* (36) Lege agendo petere, est certa atque præscripta formula petere. Cic. 1. *de orat.* Actor lege agit, quoties solenniter jus suum persequitur. Valer. [illegible] Prætor lege agit, Senec. 1. *controvers.* cum verbis solennibus sententiam pronunciat. Lictor lege agit, cum sententiam solenniter exequitur, Liv. Hinc legis actio, *l. [illegible] ff. de officio juridici*, *l. [illegible] ff. de adopt.* (37) Vid. *l. [illegible] ff. de lege Julia repet.* Paul. [illegible] *sent.* 23. §. [illegible] (38) Dixi de hujus loci restitutione *supr. tit. de pact.* (39) Id est, agito, conjicere causam, est agere. Afranius Mariti [illegible] causam conjicei hodie ad te volo, ambo adestis, vide Nonium in *conjicere*. (40) Hanc legem ita restituit Joseph. Scaliger apud Festum in *plorare*. *Rem ubei pagunt, oranto. Nei pagunt, ante meridiem in foro aut in comitio causam conjiciunto* &c. (41) Alii conscito, ut Ræward. eo sensu, ut judex ante meridiem, quum actor & reus perorassent, id est, causam dixissent, de causa cognosceret, conjiciunto Joseph Scaliger in *plorare* apud Fest.
(42) An id innuit, post meridiem secundum præsentem judicari: quibusdam, ut Ræwardo hoc vox deest, his adde C. *quomodo & quando judex sententiam proferre debeat præsentibus partibus vel una earum parte præsente*. (43) Litem addicere quidam interpretantur secundum præsentem litem dare, Ræwardus, litigandi potestatem facere. (44) Sole occaso diei suprema potestas esto. Ræward. (45) Ut *l. 92. in fin. l. [illegible] l. [illegible] ff. de verb. sign.* hoc tamen, solem occasum supremum esse juris dicendi tempus. Ita, Judex non videtur se subtrahere juri dicundo, qui se recepit hora suprema, *l. 2. §. [illegible] ff. quando appellandum*, ut hinc colligas, moris non fuisse apud veteres noctu judicare, Senec. [illegible] *de tranquil.* quibus tamen opponitur *l. 2. §. [illegible] ff. de orig. jur.* Novell. [illegible] c. [illegible] hoc teste constat noctu posse transigi, *l. 20. C. de transact.* & testamentum signari, *l. 22. §. [illegible] ff. qui testamenta*. (46) Quo & suprema hora, *l. 2. §. [illegible] ff. quando appell.* *l. [illegible] in fin. ff. de [illegible]* [illegible] fuerunt apud Romanos, 24. *l. [illegible] ff. de feriis*, horarum [illegible] antemeridianarum fit mentio in *l. [illegible] ff. de operis libertorum*, septem primarum diei in *l. 2. in fin. ff. de verb. sign.* [illegible] *l. [illegible]* hora sexta diei in *l. [illegible] ff. de annuis*, sexta noctis, *l. [illegible] ff. qui test.* *l. [illegible] ff. de manumiss.* secunda noctis, *l. [illegible] C. de transact.*

mum a supremo dictum. Itaque in XII. Tabul. *Solis occasu, diei suprema tempestas esto*. Libri Augurum, pro tempore tempestatem dicunt, id est, supremum augurum tempus.

11. Qui satisdare cogantur.

Ennius verbum hoc ex XII. Tabulis vestris accepit: in quibus si recte commemini, ita scriptum est: *Assiduo, vindex* (1) *assiduus* (2) *esto: Proletario* (3) *civi, quivis volet vindex esto*, 16. Gell. 10.

12. Judicio sisti.

Indicant XII. Tabulæ, *aut status* (4) *dies cum hoste* (5). Cic. 1. offic.

13. De confessis (6) in jure.

v. infr. tit. de hereditatibus ab intestato §. 27.

14. De tempore judicati faciendi.

v. infr. de hered. ab intest. §. 27.

De servitutibus Titul.

Vide infr. tit. Finium regundorum, ubi de via & hujusmodi servitutibus.

T I T. VIII.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

A*Nimalium nomine, quæ ratione carent, si qua lascivia aut pavore aut feritate pauperiem fecerint noxalis actio lege XII. Tabularum prodita est*, Inst. si quadrupes. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, actio ex lege XII. Tabularum descendit, quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est animal: aut æstimationem noxiæ offerri*, l. 1. ff. *si quadrupes*. Ita lex esse potuit. Si equus calcitrosus alium percusserit, aut bos cornu petere solitus cornu petierit &c.

T I T. IX.

De damno dato.

1. De rupto.

R*Upitias* (7), in XII. Tabulis significat damnum dederis, Festus *in voce rupitias*.

Sarcito, in XII. Tabulis Servius suspicans ait significare, damnum solvito, præstato, Festus *in voce Sarcito*.

Ex his duobus fragmentis possis ita legem concipere. *Quod rupitias, sarcito*.

2. De membro rupto.

Talionis mentionem fieri in XII. Tabulis ait Verrius, hoc modo: *Si membrum rupserit* (8), *ni cum eo pacit, talio esto*: Festus in Talionis, dicam de hac lege ad *tit. de injur. infr.*

T I T. X.

De noxalibus actionibus.

CElsus differentiam facit inter legem Aquiliam & legem XII. Tabularum. Nam in lege antiqua (*id est* XII.) *Si servus sciente domino furtum fecit, vel etiam noxam commisit, servi nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur* (9), l. 2. §. 1. ff. de noxalibus.

Noxales actiones sunt aut legibus aut Edicto Prætoris. Legibus, veluti *furti ex legibus* XII. *Tabularum*, §. 4. *Inst. de noxalibus actionibus. Si servus furtum faxit, noxamve nocuit*, l. 2. §. 1. *vers. sed si placeat* ff. *de noxal. act.*

T I T. XI.

Finium regundorum, & de servitutibus.

1. De viarum latitudine.

V*Iæ latitudo ex lege* XII. *Tabularum in porrectum octo pedes habet, in amfractum* (10), id est, ubi flexum est, *sedecim*, Caius in *l. 8. de servitut. rusticorum*. Amfractum est ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu & frangendo, ab eo *leges* (11) *jubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim*, id est, *in flexu*. Var. 6. *de lingua*.

2. Si aquæductus privato noceat.

Si per publicum locum aquæductus privato nocebit, erit privato actio ex lege XII. *Tabularum, uti noxa domino caveatur*, l. 5. ff. *ne quid in loco publico*.

3. Si aqua pluvia nocet.

Et sic verba legis XII. Tabularum veteres interpretati sunt, *si aqua pluvia nocet ei*, si nocere poterit, *l. 21. ff. de statulibер.*

4 De intersitiis.

Gajus *lib. 4. ad legem* XII. *Tabul.* sciendum est, inquit, in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quod Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est, Ἐάν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας, ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον (12) τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν, ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν, ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν, ἐννέα (13) πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε (14) πόδας. *Id est*: Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque: terminum ne excedito. Si maceriam: pedem relinquito. Si vero domum: pedes duos. Si sepulchrum aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum spatii relinquito. Si puteum, passus latitudinem. At vero oleam aut ficum, ab alieno ad novem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque. Hæc ille.

5. Qui viam debet, eam munitam præstet.

Si via sit immunita (15), *jubet lex qua* (16) *velit, agere jumentum*. Cicero *pro Cæcina*.

6. De legitimo spatio ac sestertio pede inter duas insulas relinquendo.

Ambitus proprie dicitur inter vicinorum ædificia, locus duorum pedum & semipedis (17) ad circumeundi (18) facultatem relictus, Festus *in Ambitus*.

7. De crassitudine parietis communis.

Leges publicæ (19) *non patiuntur majores crassitudines quam sesquipedales* (20) *constitui loco communi*: cæteri autem parietes, cum spatia angustiora fierent, eadem crassitudine locantur: lateritii vero (nisi diplinthii (21) aut triplinthii fuerint) sesquipedali crassitudine non (22) possunt plusquam unam sustinere contignationem. In ea autem majestate urbis & civium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non posset area plena tantam multitudinem, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coegit devenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitiis altitudines extructæ contignationibus una coaxatis, & cœnaculorum summas utilitates perfecerunt & despectationes. Ergo menianis (23) & contignationibus variis alto spatio multiplicatis, populus Romanus egregias habet sine impeditione habitationes. Hæc Vitruv. 2. c. 8.

8. De quinque pedum præscriptione.

Ex hac non rerum sed verborum discordia, controversia nata est de finibus, *in qua quoniam usucapionem* XII. *Tabul. inter quinque* (24) *pedes esse voluerunt*, depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinamus, nec Manilia (25) lege singuli, sed ex XII. tres arbitri fines regemus. Hæc Cic. 1. *de legibus*.

9. De tribus arbitris finium regundorum.

Nec Manilia cum singulis lege [alii ita habent. Nec Manilia lege singuli] sed cum his te arbitro [alii rectius legunt: *Sed ex his tres arbitri*: Cujacius (26) vero quam optime, *sed ex duodecim tres arbitri*], si vis, [alii legunt *Fingit*, & recte] regemus (27). Cic. 1. *de legibus*. Possis ita hanc legem restituere. *Ut si vicini inter se jurgent, finibus regundis tres arbitros darent; eisque totius rei jus arbitriumque permitterent*.

T I T. XII.

Familiæ erciscundæ.

H*Æc actio proficiscitur ex lege* XII. *Tabularum* (28) 1. ff. *familiæ*. De religiosis & sumptibus funerum. Titul. (*v. supra* 66.).

T I T. XIII.

De contrahenda emptione & venditione.

1. De traditione.

V*Enditæ res & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, quam* (29) *si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti* (30) *expromissore vel pignore dato*, quod quanquam cavetur lege XII. Tabularum: tamen recte dicitur & jure gentium, id est naturali id effici.

§. 41.

(1) Vindex is erat qui vindicabat, quo minus is qui prehensus erat, ab aliquo teneretur, atque ita prensum, reum, sive addictum liberabat, Festus. [illegible] vindex libertatis, Liv. 1. & 6. alii vindicis vocabulo procuratorem, alii defensorem intelligunt. (2) Id est, locuples, dicitur enim ab asse dando, 16. Gell. 10. [illegible] (3) Id est, pauperi. (4) Status dies vocatur, qui judicii causa est constitutus cum peregrino, Festus in *status*. Plautus in *Curculione*: *si status condictus cum hoste intercedit dies* [illegible] Gell. 16. c. 4. [illegible] (5) Id est, peregrino. Cic. 1. offic. hostis apud majores nostros dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Fest. in *Status*. Peregrini ab antiquis hostes appellabantur, quod erant pari jure cum pop. Rom. atque hostire ponebant pro æquare. (6) Vide quæ not. ad l. 4. in fin. C. de rep. vel abstin. hered. (7) De rupto, adde l. 29 §. 13. ff. ad leg. Aquil. (8) Quidam legunt rupserit. (9) [illegible] in delictis, l. 2. §. 1. vers. *ac in leg. Aquilia* ff. de nox. (10) In Amfractu, id est, in flexu, Varro 6. de lingua. (11) Hinc constat legibus 12. Tabularum de aqua pluvia arcenda proditam specialem actionem, [illegible] (12) Plutarchus in *Solone*. (13) Plutarchus *eodem*. (14) Plutarch. *ibid.* [illegible] Cicer. 2. de legib. (15) Eodem sensu ripæ dicuntur munitæ, l. [illegible] §. [illegible] ff. *ne quid in flum. publ.* [illegible] ff. *de ripa munienda*, hoc de munitione observandum est, eum, qui viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solum compelli, Paul. [illegible] *sentent.* [illegible] ff. *de via publica*. (16) [illegible] ff. *de servitutib.* (17) Hoc caput 12. Tabularum esse colligitur ex Metiani libello de asse. *Sestertius*, inquit, *duos asses & semisse*, [illegible] Hæc ille. Varro 4. de ling. [illegible] ambitus [illegible] Hæc ille. Et id quidem spatium legitimum dicitur, in l. 14. ff. de servit. prædiorum urban. [illegible] ff. de ædif. privatis. (18) [illegible] (19) [illegible] ff. *de damno infecto*, [illegible] ff. *de servitut. præd. urbanor.* vid. Cujac. 1. obs. 4. (20) Forte duodecim tabularum, quod tamen vix certo audeo affirmare. (21) Plin. 35. c. 14. de lateritio muro loquens, Romæ, inquit, non fiunt talia ædificia: quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat; cautumque est, ne communis crassior fiat, nec intergerivorum ratio patitur. Hæc ille. (22) Id est, duorum, aut trium [illegible] laterum, qui πλίνθοι Græce dicuntur. (23) Plinius d. loco. (24) Quid mœnianum, vid. l. 11. C. de ædificiis privatis. (25) De hac quinque pedum præscriptione dixi ad legem quinque pedum 5. C. fin. regund. (26) Quidam legunt Mamilia, [illegible] [illegible] Cujac. 1. observ. c. 11. (27) Ad hos arbitros [illegible] Cicero 4. de republica apud Nonium, in jurgium. Admiror, [illegible] Si jurgant, inquit, benevolorum concertatio, non lis inimicorum jurgium dicitur, & in sequenti. Jurgare igitur lex putat inter se vicinos non litigare. Hæc ille. (28) [illegible] Festum, [illegible] (29) Vide l. 5. §. 18. in fin. ff. de tributoria actione. [illegible] 19. ff. de contrah. empt. [illegible] (30) l. 53. ff. de contrah. empt.

§. 41. *Instit. de rerum divis.* Sub vos placo (inquit Festus *in Sub vos*) in precibus fere cum dicitur, significat id quod supplico, *ut in legibus, Transque dato* (1), *endoque* (*lege endo* (2)) *plorato*. Hæc Festus.

2. De Nexu.

Dictum est de Nexu supr. tit. *de pactis*.

3. De emancipatione.

Mancipatio (3), est imaginaria quædam venditio, quæ sic agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus (4), & præterea alio ejusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. Is qui mancipium accepit æs tenens, ita dicit: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære aneaque libra*. Deinde ære (5) percutit libram, idque æs datur ei a quo mancipium accipitur, quasi pretii loco. *Quæcunque igitur res mancipi* (6), *lege* XII. *Tabularum, aliter nisi per hanc solennitatem alienari non poterat*, Boetius *in topic. Ciceronis*.

4 De Monopoliis.

Gajus *lib.* 4. *ad legem* XII. *Tabularum*: Sodales sunt, inquit, qui sunt ejusdem collegii: Græci ἑταιρίαν vocant. *His autem potestatem facit lex* (7): *pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant*. Sed hæc lex videtur esse ex lege Solonis translata. Nam illa ita est ἐὰν δὲ δῆμος &c. *l. ult. ff. de collegiis*.

5. Rem litigiosam alienari non posse.

De ea re dictum est *supr. titulo de rebus*.

6. Statuliberos vendi posse.

Statuliberum venundari (8) *posse leges* XII. *Tabularum putaverunt*, *l. 25. ff. de statuliberis, emptori tamen dando pecuniam, ad libertatem perveniet: idque lex* XII. *Tabularum jubet*, Ulpian. 2. §. 4. *in fin.*

T I T. XIV.

De pignoribus.

N*Anciter* (9) in XII. Tabulis, nactus erit, prædatus erit. Idem in fœdere (10) Latino: *Pecuniam quis* (11) *nancitor* (12), *habeto*: *& si quid pignoris nancitur* (legunt alii *nanciter*) *sibi habeto*: (13). Festus in Nancitor.

T I T. XV.

De usuris.

1. De unciario fœnore.

S*Ane vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa, eaque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo* XII. (14) Tabulis sanctum: *Ne quis unciario* (15) *fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletum ageretur dein (16) rogatione tribunicia ad semuncias redacta. Postremo vetita versura (17), Tacitus 6. *Annal. anno urbis* 786.

2. Usurarii pœna quadruplum.

Majores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt *furem dupli condemnari*: *fœneratorem quadrupli*. Marcus Cato *initio libri de re rustica*.

T I T. XVI.

De testibus.

DE intestabili, v. *infr. titulo de testamentis*, ubi de testamento per æs & libram.

De falso testimonio, v. *infr. tit. de publicis judiciis*, ubi de falsis.

De intestatione & manus injectione, v. *supr. titul. de judiciis c.* 4.

De testium citatione & denunciatione, v. *supr. tit. de judiciis c.* 4. *de obvagulatione c.* 5.

T I T. XVII.

De nuptiis.

1. Nuptias auspicato fieri.

A*Pud antiquos non solum publice sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more* (18) *nuptiis etiamnum Auspices* (19) *interponuntur*: qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpantur. Hæc Valerius 2. c. 1. *de nupt.*

2. De nuptiis inter patres & plebejos interdictis.

Ne connubium patribus cum plebe esset, non Decemviri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo publice, cum summa injuria plebis? Hæc Livius 4.

3. De societate bonorum & sacrorum inter virum & uxorem.

Γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς (20) συνελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν (21) ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Hæc Dionysius Halicarnass. 2.

4. De usurpata muliere.

Lege non esse usurpatam (22) *mulierem, quæ cum kal. Januariis apud virum causa matrimonii esse cœpisset, ante diem quartum kalendas Januarias sequentes usurpatum isset*. Hæc Gell. 3. c. 2. & Macrobius 1. *saturnal.* 3.

5. De moribus uxoris (23).

Si mulier aliquid peccasset, pœnam luebat ex læsi (*mariti*) *arbitrio. Idque maximarum pœnarum proprium. Cognati cum marito ea de re judices erant*. Graviora illa erant [illegible]. Utrumque damnavit Romulus (24). [illegible] hæc desumpta sunt ex Dionysio Halicarnass. *lib.* 2.

Gellius 10. *c.* 23. Qui de victu, inquit, atque cultu populi Romani scripserunt, mulieres Romæ atque in Latio abstemias egisse: Hoc est, vino semper quod temetum (25) prisca lingua appellabatur, abstinuisse dicunt: institutumque ut cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa, ut odor indicium faceret, si bibissent (idem refert Plinius 14. *c.* 13. Bibere autem solitat fermni, loream, passum, murinam, &, quæ id genus opiant, dulcia. Sed M. Cato non solum existimatas, sed multatas, a judice mulieres refert, non minus *si vinum bibissent*, quam si probrum & adulterium admisissent. Verba M. Catonis adscripsi ex oratione quæ inscribitur de dote, in qua id quoque inscriptum est, & post. Si quid perverse terreque factum est a muliere, *si vinum bibit*, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. Hæc ille. Plinius idem prope refert *d. loco*. Non licebat, inquit, fœminis Romæ *vinum bibere*. Invenimus inter exempla, Egnatii Mecennii uxorem, *quod vinum* (26) *bibisset*, e dolio, interfectam fuisse a marito, eumque cædis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam quod loculos, in quibus erant claves *vinariæ cellæ*, resignavisset, a suis inedia mori coactam, & post. Cneus Domitius judex pronunciavit mulierem videri *plus vini bibisse* quam valetudinis causa, viro insciente. & dote multavit. Hæc Plinius. Valerius 2. *c.* 1. de usu vini mulieribus interdicto. Vini usus, inquit, olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Cæterum, ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & abundanti auro, & multa purpura usæ sunt: & quo formam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre sancte, & aspici mutuo pudore custodiebantur.

6. Si mulier adulterium commiserit.

v. *tit. de adulteriis infr. eod.*

7 Uxor marito sua heres & quando.

v. *tit. de suis & legitimis infr.*

8. De donationibus inter vir. & uxorem.

Moribus apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent *l. 1. ff. de donat. inter vir.*

9. De jurgio & stibusculo inter virum & uxorem.

Quoties inter virum & uxorem aliquid jurgii (27) intercesserat, in sacellum Deæ Viriplacæ, quod est in palatio veniebant (28). Tum ibi invicem locuti, quæ voluerant, contentione animi uni deposita, concordes revertebantur. Dea nomen hoc a placandis viris assecuta fertur: veneranda quidem, & nescio an præcipuis & exquisitis sacrificiis colenda: utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos in pari jugo caritatis, 2. Val. 1. *de sacello Deæ viriplacæ*.

10. De repudiis & divortiis.

Suas res sibi (29) habere jussit & XII. (30) Tabulis claves (31) ademit (32), exegit (33), Hæc Cic. 2. *Philipp.*

11. De secundis nuptiis.

Quæ uno (34) contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur, 2. Valer. 1.

T I T. XVIII.

De Tutoribus & Curatoribus.

1. De testamentaria tutela.

V*Erbis legis* XII. Tabularum his. *ut legassit suæ rei ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur: & heredis instituendi. & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi, *l. 120. ff. de verborum signif.*

(1) Id est tradito. Tradere est trans dare seu movere. Accius apud Nonium *Remissens ut propteriter navem in fugam* [illegible]. (2) Endoplorare, est explorare. Festus in *Endoplorato*. Implorare cum fletu rogare, supplicare, invocare publicum auxilium, *l.* [illegible] *ff.* [illegible] *quod metus causa*. Clamare. Festus in *Plorare*. Lex Servii Tullii hæc est, Si parentem puer verberit, ast olle *plorassit*, puer divis parentum sacer esto. Proclamare, *l.* [illegible] *in fin. ff. ad leg. Corneliam de sicariis*. (3) Dixi ad Ulpianum 19. §. 3. adde Gajum 1. *Instit.* 6. §. 4.

(4) Impubes libripens esse non potest neque antestari, ut Priscianum refert *lib.* 8.

(5) Quod & Raudus. Varro 4. *de lingua*. Porta Raudus̓cula, quod ærata fuit. Æs raudus dictum, ex eo in veteribus mancipiis [id est mancipationibus] scriptum. *Raudusculo libram ferito*, adde Festum in *Rodus*. Rauduscali meminit Cic. 4. *ad Attic.* 8. & 7. *epist. fam.* 6. *epist.* 2. c. *Vide* 6. (6) Vide Ulpianum 19. (7) 12. Tabularum scil. 12 enim hæc lex desumpta ex 4. Caji ad legem 12. Tabul. (8) Lex 12. Tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa videtur, *l. 29. ff. de Donatib.* (9) De hoc verbo vide quædam in *titulo de*. §. 4. *infr. eod.* (10) Hoc caput non pertinet ad leges 12. Tabul.

(11) Ἀντὶ τοῦ pro Qui. (12) Id est, *nanciscitur: nancitur*, pro *nanciscitur*, ut *apiscitur* pro *adipiscitur*. (13) Hoc innuit, ne quod ante bellum contraxerit Latinus cum Romano, sive mutuum sit, sive pignus, ut id valeat. (14) Livius 7. hanc institutionem refert ad M. Duellium C. Mænio, (inquit) Cn. Manlio Coss. de unciario fœnore a M. Duellio Tribuno plebis rogatio perlata est, & plebs aliquanto eam cupidius scivit, accepitque. Sed verisimilius est intelligi legem 12. Tabul. pene antiquatam a Duellio in usum revocatam fuisse. (15) Usura unciaria est, cum quoque anno unus in centenos nummos penditur, sextans, cum bini: quadrans, cum terni: triens, cum quaterni: quincunx, cum quini: semis, cum seni: septunx, cum septeni: bes, cum octoni: dodrans, cum noni: dextans, cum deni: deunx, cum undeni: as, cum duodeni. (16) Id est, decem annis post Duellii rogationem, de quo superius dictum est. Livius T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. semunciarium tantum, ex unciario, fœnus factum. (17) Id est, sublatum omne fœnus, vide Appianum 1. *civilium*. (18) Hoc caput ex moribus populi Romani petitum, qui, ut *infr. eod.* dicitur, veteris consuetudinis Romanorum fuit. (19) Cic. 1. *de divinat.* Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatum quidem gerebatur. Quod etiam nunc Nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent. In facultate exiisse omnis capiendi causa constat ex eodem Cicer. *ibid.* Idem in *Cluentio*. Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus, *Virgilius* 4. *Æneid.* [illegible] *pectore* [illegible] *primique* [illegible], Juven. *satyr.* 10. [illegible] *auspex*, Catullus. *hæc cum bono Nubet alite virgo*, Plaut. in Prologo Casinæ [illegible]. (20) Conventionem in manum intelligit, de qua alias dixi ad Ulpian. 9. adde *l.* [illegible] §. 1. *ff. de don. inter vir. & uxor.* (21) Dixi ad *l.* [illegible] *ff. de ritu nuptiarum*, adde 4. Harmenop. 4. *in pr.* (22) De usurpata muliere, vid. *tit.* [illegible] §. 6. *infr. eod.* (23) Vid. [illegible] *C. de repudiis & judicio de moribus sublato*.

(24) Lex est Romuli, quam tamen verisimile est relatam fuisse in 12. tabulas, hujusque rei argumentum nobis facit Gell. ut dicam inferius. (25) Temetum vinum: unde temulentia, vid. Festum in *Temetum*. (26) Adde quæ scripsi ad *Novell.* [illegible] (27) Vid. *l.* [illegible] §. 12. *ff. de donat. inter vir. & uxor.* (28) Ad mores populi Romani hoc referri oportet.

(29) Cujus *l.* 2. §. 1. §. 2. *ff. de divortiis*. In repudiis, inquit, id est renunciatione, comprobata sunt hæc verba: *Tuas res tibi habeto*. Item hæc, *tuas res tibi agito*. In sponsalibus vero discutiendis hæc verba probata sunt: *Conditione tua non utor*. (30) Cajus *lib.* 3. ad leg. 12. Tabular. Si ex lege repudium missum non sit &c. *l.* [illegible] *ff. ad leg. Juliam de adulteriis*. (31) Dixi hac de re ad *l.* 2. §. 1. *ff. de divort.* (32) Illud observandum, Repudium inter uxorem & virum a condita urbe usque ad 520. (vel ut apud Gellium est 523. *lib.* 4. *c.* 3. Tertullianus *lib.* [illegible] *de monogamia*: & in *apologetico*, post 600. urbis condita) nullum accidisse, primumque Spurium Carvilium uxorem sterilitatis causa (id enim olim licuit, *l.* [illegible] *in fin. ff. de donat. inter vir. & uxor.*) repudiasse, 2. Valer. 1. *de primo repudio*. Ad id autem movebatur, quod juraverat apud Censores, uxorem se liberorum quærendorum causa habere, Gell. [illegible] *cap. ult.* [illegible] aliquantum animo atque amori in eo præverteret, Gell. 4. *c.* 3. (33) Huc illud Catonis pertinet. Vir, inquit, cum divortium facit, mulieri Judex & pro Censore est, imperium quod videtur habet, 10. Gell. 23.

(34) Illimitæ apud Gentiles admodum commendatæ: hinc, Fortunæ muliebri coronam non imponebant nisi univiræ, sicut nec matri Matutæ. Tertullianus *de monogamia*. Et alia sacra coronabat univira, alia multivira. *Arnob.* 2. Mirum certe illud Athenagoræ in *Apol.* [illegible] & illud Tertulliani *libro de monogamia*. Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum, qua de re & alias dixi.

Testamento quoque nominatim tutores dari confirmantur eadem lege xii. Tabularum, *Uti* (1) *legassit super pecunia, tutelave suæ rei, ita jus esto*, hæc Ulpian. 11. §. 14.

2. Liberis in potestate positis tutorem a parente dari.

Lege xii. *Tabularum permissum* (2) *est parentibus, liberis suis sive fœminini, sive masculini sexus, si modo in potestate sint, tutores testamento dare*, l. 1. ff. *de testam. tut.*

3. De legitimis tutoribus & de legitima adgnatorum tutela.

Quibus testamento tutor datus non est, hic ex (3) *lege* xii. *Tabularum adgnati sunt tutores qui vocantur legitimi*, *Instit. de legitima adgnatorum tutela.*

Legitimæ tutelæ, lege xii. *Tabularum adgnatis delatæ sunt & consanguineis*, l. 1. ff. *de legitimis tutoribus.*

Per eminentiam legitimi dicuntur, qui ex lege xii. Tabularum introducuntur seu propalam ut adgnati: seu per consequentiam, ut patroni, Ulp. 11. §. 3. (4).

4. Tutelam proximos adgnatos nancisci.

Si plures sint adgnati, proximus tutelam nanciscitur (5), Cajus l. 12. *ad Edictum Provinciale, in l. 9. ff. de legit. tutoribus.*

5. De legitima patronorum tutela.

Ex eadem lege xii. *Tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberosque eorum pertinet*, quæ & ipsa legitima vocatur, non quia nominatim in ea lege de ea tutela caveatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem ac si legis verbis introducta esset. Eo enim ipso quod hereditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres, voluisse legem etiam tutelam ad eos pertinere, *Inst. de legitima patron. tutel.*

Tutela legitima, quæ patronis defertur lege xii. Tabularum, non quidem specialiter vel nominatim delata est, sed per consequentias (6) hereditatum, quæ ex ipsa lege patronis datæ sunt, *l. 3. ff. de legit. tutoribus.*

6. De legitima (7) fœminarum tutela.

Fœminarum legitimas tutelas lex Claudia (8) *sustulit* (9), Ulp. 11. §. 8. *in fin.* Moribus tutor datur mulieri quæ cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult, Ulpian. 11. §. 24. Mulieres omnes, propter infirmitatem consilii, majores in tutorum potestate esse voluerunt. Cicero *pro Murena*. Majores nostri nullam, ne privatam quidem rem agere fœminas sine auctore voluerunt: sed in manu esse parentum, fratrum, virorum (10), *Livius* 34. In officiis apud majores ita observatum, ut pupillaris tutela muliebri præferatur, Massurius 3. *juris civilis* apud Gell. 5. *c.* 13.

7. De Curatoribus & de Curatore furiosi.

Emancipati furiosis fratribus & sororibus lege (11) xii. Tabularum legitimi curatores erant, *l. 5. Cod. de curator. furios.*

Lex est, *si furiosus est, agnatorum, gentiliumque* (12) *in eo pecuniaque ejus potestas esto*, Cic. 2. *de inventione.*

Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant xii. Tabulæ, itaque non est scriptum si insanus, sed, *si furiosus esse incipit*, Cic. 3. *Tusculan.*

Lex xii. *Tabul. furiosum in curatione jubet esse agnatorum*, 12. Ulp. 3.

Furiosi, licet majores vigintiquinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege xii. Tabularum.

8. De curatore prodigi.

Lege xii. *Tabularum prodigo* (13) *interdicitur* (14) *bonorum suorum administratio*, Ulp. *lib.* 1. ad Sabinum in *l. 1. de curatoribus furioso* & aliis.

Prodigi, licet (15) *majores vigintiquinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum* ex lege xii. Tabularum, §. 3. *Inst. de curatoribus.*

Lex xii. *Tabularum prodigum, cui bonis interdictum* (16) *est, in curatione jubet esse cognatorum*, 12. Ulp. 12.

9. De suspectis tutoribus.

Suspecti crimen *ex legibus* xii. *Tabularum* (17) *descendit*. Ulpianus *l.* 1. §. 2. *ff. de suspectis tutoribus*, *Inst. de suspectis tutoribus.*

Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus, *ut tutela* xii. Tabulis, Cic. 3. *offic.*

10. De tutelæ actione in duplum.

Si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, videamus *an ea actione quæ proponitur ex lege* xii. *Tabularum adversus tutorem in* (18) *duplum singuli in solidum teneantur*, & quamvis unus duplum præstiterit, nihilominus etiam alii teneantur &c. *l. 55. §. 1. ff. de administ. tutor.*

TIT. XIX.

De testamentis & legatis.

1. De libera (19) testandi facultate.

Olim lege xii. Tabul. libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare, quippe cum ea lege (20) ita cautum esset, *Uti quisquam legassit suæ rei, ita jus esto*, *Inst. de lege Falcid. in princ.*

Uti quisquam legassit de re sua, ita jus esto, Nov. 22. *c.* 2.

Verbis legis xii. Tabularum his, *Uti legassit suæ rei, ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, & tutelas quoque constituendi: sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel autoritate jura constituentium, *l. 120. ff. de verb. signif.*

Uti legassit super pecunia, tutelave suæ rei ita jus esto 11. Ulpian. 12.

Paterfamilias uti super familia, pecuniave sua legassit, ita jus esto, Autor *ad Herenn.* 1.

2. Lege adquiri quod legatum est.

Lege nobis adquiritur legatum (21) *ex lege* xii. *Tabularum* 19. Ulp. 17.

3. Suos nominatim institui & exheredari a patre & avo paterno oportere.

Emancipatos jure civili (22) *neque heredes instituere neque exheredare necesse est, quia non sunt sui*, §. 3. *Inst. de exhered.*

4. Mater, avusque maternus necesse non habent nominatim instituere aut exheredare.

Neque matri filium, filiamve neque avo materno nepotem, neptemve ex filia, si eum eamve heredem non instituat, exheredare necesse est, sive de jure civili quæramus, sive de edicto Prætoris, §. *ult. in fin. Inst. de exheredatione.*

5. Hereditates testamentarias lege xii. Tabularum confirmari.

Lege obvenire hereditatem non improprie quis dixerit, & eam quæ ex testamento debeatur: *quia lege* xii. *Tabularum testamentariæ hereditates confirmantur*, *l. 130. ff. de verbor. signif.*

6. De testamento per æs ac libram.

Ex iisdem Tabulis id quoque est, *Quæ si erit* [lege *qui se sierit* (23)] *testatior* [lege *testarier* (24)] *libripensve* (25) *fuerit in testimonium* [quidam legunt *ni testimonium*] *feriatur* (quidam legunt *fatiatur* (26)) *improbus* (quidam ita legunt *improbus quibus*: alii *improbus quivis*: alii *improbus civis*) *intestabilisque* (27) *esto*, hæc Gell. 15. *c.* 13. *in fin.* idque ita emendavit Cujacius *ad titul. Inst. de testam. ordinand.* ex Codice in bibliotheca Joannis Biturigum ducis reperto.

7. Testamentum uno eodemque tempore & contextu perficiebatur testibus præsentibus.

Constitutum est, *ut uno eodemque tempore quod jus civile quodammodo exigebat, testamentum fieret, & post*, ita ut testes quidem & eorum præsentia uno contextu celebrandi testamenti gratia, a jure civili descendant: subscriptiones autem testatoris & testium ex sacrarum constitutionum observatione adhibeantur: signacula autem & testium numerus (28), ex edicto Prætoris, §. 3. *Inst. de testam. ordinand.*

Eos qui in utero sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes, siquidem post mortem nostram nascantur ex jure (29) civili: si vero viventibus nobis ex lege Julia, Ulpian. 12. §. 19.

TIT. XX.

De hereditatibus ab intestato.

1. Jus intestati legibus xii. Tabularum angustum.

Angustissimis finibus constitutum per legem xii. *Tabul. jus percipiendarum hereditatum Prætor ex æquo & bono dilatavit*, §. 2. *Inst. de bonorum possess.*

2. De suis & legitimis heredibus & de liberis in potestate positis.

Intestatorum hereditates ex lege xii. Tabularum *primum* (30) *ad suos pertinent* (31) §. 1. *Inst. de hered. quæ ab intestato.*

3. De emancipato.

Emancipati liberi jure civili nihil juris habent, neque enim sui heredes sunt, qui in potestate patris esse desierunt, neque ullo alio jure per legem xii. *Tabularum vocantur*, sed Prætor æquitate naturali motus,

---

(1) Quidam ita legunt. *Paterfamilias ut legassit &c.* adde autorem ad Herenn. lib. 1. (2) §. 1. *Inst. de tutelis.* (3) Hos innuit legitimos tutores a nullo Patre, sed lege 12. Tabularum fieri, *l.* 5. *ff. de legit. tutorib.* (4) Adde *l.* [illegible] *C. de legitima tutela.*

(5) Cujacius 10. *observ.* [illegible] hac antiqua voce putat legem 12. Tabularum ita conceptam fuisse, Adnatus proximus familiam nancitor, constat enim ex Festo verbum Nancitor pertinuisse ad 12. Tabulas, Festus in *Nancitor*. Nancitor in 12. tabulis, id est nactus erit.

(6) Vid. 11. *Ulpian.* [illegible] (7) Adde quæ scripsi in epitome Feudorum [illegible] *per quas personas fiat investitura.* (8) *l.* 3. *C. de legit. tutela.* (9) Sustinet. (10) Hunc locum ita accipe, Mulieres filiasfamilias in potestate patrum suorum fuisse, nuptas in virorum manu: orbas locupletes, in fratrum tutela. (11) Facit *l.* [illegible] *C. de curat. furios.* *l.* [illegible] *verf. sin autem C. de episcop. audientia.* (12) Interpretationem hujus loci vide in *l.* [illegible] *ff. de verb. signific.* Quid autem gentilis, v. Festum, Ciceronem in *Topicis*. Erant autem gentiles, qui non tantum generis, sed & nominis, ejusdem, qui ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt deminuti. Omnes agnati gentiles: at non omnes gentiles agnati: Alio sensu gentiles apud Ammianum. (13) Prodigus ita definitur, qui neque tempus, neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit, *l.* 1. *ff. de curatoribus.* Cajus prodigos vocat everfores, v. [illegible]

(14) Hoc jure Caius quidam Sempronius cognomento Hoplomachus a Censore postulavit, ut patri suo bonis, tanquam ea dissipanti interdiceretur, *Valerius* 8. Hinc illa formula interdicendi apud Paulum 3. *sentent.* 4. §. 7. Quando bona tua paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico, huc referenda est *l.* [illegible] *ff. qui testamenta*, quo negat eum cui lege bonis interdictum sit, testamentum facere posse, lege, id est 12. Tabularum: & *lex* [illegible] *in fin. ff. de adquir. heredit.* qua lege bonis interdictus heres institutus, hereditatem adire potest, *l.* 1. *in fin. ff. de adquir. vel omitt. heredit.* Et *l.* [illegible] *ff. de verbor. obligat.* quo eidem interdicto potestatem facit stipulandi. (15) *l.* 16. *ff. de curatorib.* (16) Moribus per Prætorem bonis interdicebatur hoc modo: Quando bona tua paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re, eoque commercio interdico, Paul. 3. *sent.* 4. §. 7. (17) Vide Platonem 11. *de legibus.* (18) Scævola de tutelæ judicio apud Cicer. 3. *de Oratore*: Alter, inquit, plus lege agendo petebat, quam quantum lex in 12. *Tabulis permiserat*. Hujus dupli damnationis vestigium extat in *l.* 1. *ff. de his qui notantur*, *l.* [illegible] *ff. de verbor. signific.* (19) Adde Harmen. 5. *tit.* 1. (20) Ad hanc legem accommodata est lex Falcidia his verbis; *Qui cives Romani sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere volet, ut eam pecuniam, easque res quibusque dare legare volet ita jus esto.* & secundo capite: *Quicumque civis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi Romano pecuniam jure publico dare legare volet, jus potestasque esto: dum ita detur legatum ne minus quam quartam partem hereditatis eo testamento heredes capiant. Eis quibus quid ita datum, legatumve erit, eam pecuniam sine fraude capere liceto: isque heres, qui eam pecuniam dare jussus damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est*, *l.* 1. *ff. ad leg. Falcid.*

(21) *l.* [illegible] *in fin. ff. de peculio.* *l.* 130. *ff. de verb. signific.* (22) Id est, legibus 12. Tabul. (23) Id est, fuerit, id est, permiserit: alii legunt *fris*, Cujacius 6. *observ.* 10. sic apud Plaut. in *Cornicula*, *Pœnulo*, *Trinum.*, *Bacchid.* (24) Id est, in teste civem [illegible], vel ita, si nolit fidem testamenti approbare, censendum: ac deinceps pro improbo & intestabili habendum, Harmenopulus 5. *tit.* 4. *cap.* [illegible] refert: lex prohibeat in testamento testem esse, qui cum se alicujus testamento subscripserit, testimonium tamen ferre non sustinuerit: qui ex lege quidem ut testimonium ferat compellitur, sed tamen prohibetur in altero testamento testis testimonium, quia & testari, & ex aliquo testamento quidquam percipere. Idem refert Theophilus *Inst. de testamentis ordinandis*. Intestabilis igitur est qui neque ex testamento capere, neque in testamento testis, sed & qui ab omnibus nexus & mancipiorum solennibus sic arcetur, ut nunquam vel nexus recipi, vel ex testimonio dici possit, atque ita intestabilis Plauto in *Milite glorioso*. (25) Testamentum itaque, quod per æs & libram fiebat, de quo vid. §. 1. *Inst. de testament. ordin.* [illegible] Gell. [illegible] Ulp. 20. §. [illegible] His adde quod Priscianus *lib.* 8. refert impuberem libripendem esse non posse, neque antestari, eoque loco Antestari passive intelligi, de Antestatione dixi *ad tit. de judiciis* [illegible]. (26) Vocabulum priscum, *fatiar* enim veteribus pro fari, sic veteres aggrediri pro aggredi: moriri, pro mori, Plauto in *Trucul.* & *Rudente*, F. Hotomanus vir clarissimus legit *fatetur*. (27) Vid. §. 6. *Inst. de testam. ordin.* (28) Alius testium numerus requiritur ex 12. Tabulis; alius ex constitutionibus: ex 12. Tabul. quinque adhibebant, §. 1. *Inst. de test. ord.* Ulp. 20. §. 2. Ex constitutionibus; septem, §. 3. *Inst. de testament. ord.* (29) Id est lege 12. Tabularum, quod jus antiquum a Scævola dicitur, *l.* 29. §. 7. *ff. de liberis & posthum.* habita ratione legis Velleja. (30) 3. *sent.* 11.

(31) Quid si abstinere voluissent? lege 12. Tabularum erant necessarii, id est, sive voluissent sive noluissent tam ab intestato quam ex testamento heredes erant, sed his recentior Prætor permisit abstinere, §. 2. *Inst. de hered. qualit.*

motus, dat eis bonorum possessionem, unde liberi, §. 9. *Instit. de hered. quæ ab intestato.*

4. De nepotibus ex filio (1) præmortuo.

Lex XII. *Tabularum filio mortuo nepotem vel neptem: pronepotes vel proneptes in locum patris sui ad successionem avi vocat*, §. 11. *in fin. Inst. de hered. quæ ab intest.*

5. De eo qui in utero.

Ex lege (2) XII. Tabularum ad legitimam hereditatem qui in utero fuit, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quibus præfertur si fuerit editus. Inde & partem facit his qui pari gradu sunt, ut puta frater unus est & uterus: vel patrui filius unus natus & qui in utero est, *l.* 3. §. *utique* 9. *ff. de suis.*

6. De liberis matri succedentibus.

Lex XII. Tabularum ita stricto iure utebatur & præponebat masculorum progeniem & omnes qui per fœminini sexus necessitudinem sibi junguntur, adeo expellebat, *ut ne quidem inter (3) matrem & filium, filiamve ultro citroque hereditatis capiendæ jus daret*, nisi quod Prætores ex proximitate cognatorum, eas personas ad successionem bonorum, possessione unde cognati accommodata, vocabant, *Inst. de senatusc. Tertull. in princ.*

7. De & filiabus liberis fœminini sexus patri succedentibus.

Lege antiqua XII. *Tabularum omnes (4) similiter ad successionem ab intestato vocabantur*; quod & Prætores sequuti esse videntur: ideo simplex ac simile jus & in filiis & in filiabus &c. §. 5. *Inst. de exhered. liber.*

8. De uxore in manu viri & nuru quæ in filii manu.

Intestatorum hereditates lege XII. Tabularum primum ad suos heredes pertinent: sui autem heredes existimantur liberi qui in potestate morientis fuerint, veluti filius filia, *& post*: Idem & in cæteris deinceps liberorum personis datum intelligimus. *Uxor (5) quoque quæ in manu ejus est, quæ filii loco est; ita nurus, quæ in filii manu est: nam & hæc neptis loco est; sed ita demum erit sua heres, si filius cujus in manu erit, dum pater moritur in potestate ejus non sit. Idemque dicimus & de ea quæ in nepotis manu matrimonii causa sit*, Gaius 3. *Institutionum* apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis leg. Mosaicarum.*

9. De legitima edgnatorum & cognatorum successione.

Agnatus agnato mortuo succedit.

Si paterfamilias moritur, familia, pecuniaque ejus agnatorum (6) gentiliumque esto, Autor *ad Herennium* 1. & 2. *de invent.*

10. Agnatus agnato sine liberis mortuo succedit.

Si nullus sit suorum heredum, tunc hereditas pertinet ex eadem lege XII. *Tabularum ad agnatos.* Gajus 3. *Institutionum* apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis legum Mosaicarum.*

11. Non quivis agnatus succedit, sed proximus.

Ast si intestatus (7) moritur, cui suus (8) heres nec extabit, proximus familiam (9) habeto, 26. Ulp. 1. *His cautum est lege* XII. *Tab. si intestatus moritur cujus heres nec est, agnatus proximus (10) familiam habeatur (11)* (legendum *habeat*) Ulpianus libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis legum Mosaicarum.*

Si nemo suus heres, vel eorum quos inter suos heredes Prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tunc ex lege XII. Tabularum *ad agnatum proximum pertinet hereditas*, *Instit. de legitima agnat. succes. in princ.*

Si plures sint gradus adgnatorum, lex XII. Tebularum *proximum vocat.* §. 5. *Instit. de legitima agnat. success.*

12. Adgnatus proximus dicitur etiam is qui solus est adgnatus.

In vulgari substitutione qua ei qui supremus morietur, heres substituitur, recte substitutus etiam unico intelligitur, *exemplo legis* XII. *Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur*, *l.* 162. *ff. de verborum significatione.*

13. Ut quis proximus dicatur, mortis defuncti tempus spectatur.

Non omnibus simul adgnatis dat lex XII. *Tabularum hereditatem, sed his qui tunc cum certum est aliquem intestato (12) decessisse, proximo gradu sunt.* Gajus *apud Ruffinum dicto loco.*

14. Sororibus defuncti excludi ulteriores adgnatos.

Si sui heredes non sint, ad consanguineos, id est fratres & sorores ex eodem patre: si nec hi sunt, ad reliquos cognatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, intestati hereditas pertinet, his enim cautum est lege XII. *(13) Tabularum &c.* Ulpianus *libro singulari sub titulo de legitimis hered.* apud Ruffinum *tit.* 16. *Collationis legum Mosaic.*

Nostræ hereditates ad fœminas ultra (14) consanguineorum gradum non pertinent. Itaque soror fratri sororive, legitima heres est. Amita vero & fratris filia, heres esse non potest, Gajus apud Ruffinum *d. tit.* 16.

Soror jure consanguinitatis, tam ad fratris quam ad sororis hereditatem admittitur. Paulus 7. *sententiarum, sub titulo De testamentorum successionibus*, apud eundem Ruffinum *dicto tit.* 16. (15).

15. Post fratres & sorores defuncti succedunt agnati.

Si nec hi (id est consanguinei), ad reliquos cognatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, hereditas redit, hoc enim cautum ex lege XII. *Tabularum*, Ulpianus *sub titulo de legitimis hereditatibus*, apud eundem Ruffinum *d. tit.* 16.

16. Post agnatos succedunt gentiles.

Si nullus agnatus sit, eadem lex XII. *Tabularum gentiles ad hereditatem vocat.* Gajus 3. *Inst.* apud Ruffinum *dicto tit.* 16.

Si agnatus defuncti non sit, eadem lex XII. *Tabularum gentiles ad hereditatem vocat, his verbis: Si gnatus* (lege agnatus) *nescit (16)* (lege *nec sit*) *gentiles familiam heres hanc*, (*familiam herciscant*, Orsellus, *familiam habeant*, P. Pithœus) nunc nec gentilitia jura in usu (17) sunt, hæc Ulpianus *libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus* apud eundem Ruffinum *d. loco.*

17. De his qui sunt ejusdem gradus.

Si plures eodem gradu consistunt, simul admittuntur, Paulus 7. *sent.* apud Ruffinum *d. loco.*

18. Si cum fratribus defuncti fratres alterius filii vel nepotes concurrunt.

Si plures sint gradus agnatorum, aperte lex XII. *Tabularum proximum vocat. Itaque si sint defuncti frater & alterius (18) fratris filius aut patruus, frater solus habetur (19)*, *d.* §. 5. *Instit. de legitima agnatorum.*

19. Duorum fratrum filii succedunt in capita.

Si defuncti nullus frater extet, sed sint liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas pertinet: sed quæsitum est, si dispari numero sint, forte nati ex uno unus vel duo: & ex altero tres aut quatuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heredes juris est, an potius in capita. Jamdudum autem placuit (20) in capita dividendam hereditatem. Itaque quotquot erunt ab utraque parte personæ, in tot portiones succedunt. Gajus 3. *Inst.* apud Ruffinum *d. loco in fin.*

Si duorum fratrum sint liberi, non in stirpes, sed in capita hereditas distribuitur, scilicet ut pro numero singulorum viritim distribuatur hereditas, Paulus apud eundem Ruffinum *dicto loco.*

Omnes fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, *non in stirpes, sed in capita*, Gajus 2. *Instit.* 8. §. *penult.*

20. De decimo gradu adgnationis.

Agnationis jure aliquem admitti ad hereditatem etiamsi decimo gradu sit, sive de lege XII. *Tabul. sive de edicto &c.* §. 5. *Instit. de successione cognatorum.*

21. De adgnatis capite minutis.

Adgnati capite diminuti (21) quique ex his progeniti sunt, ex lege XII. *Tabularum inter legitimos non habentur; sed a Prætore tertio ordine vocantur*, §. 1. *Inst. de successione cognatorum.*

22. De fœminis.

Lex XII. *Tabularum nulla discretione sexus cognatos admittit*, Paul. 4. *sentent*, 8. §. 3.

Lex XII. *Tabularum simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo, omnes adgnatos sive masculos sive fœminas cujuscunque gradus, ad similitudinem suorum invicem ad successionem vocabat*, §. 3. *Instit. de legitima agnatorum successione (22).*

23. De agnatis & cognatis capite minutis.

Legitimæ hereditatis jus quod ex lege XII. *Tabularum descendit, capitis minutione amittitur.* 27. Ulpian. 5.

24. De successione libertorum & jure patronatus.

De Patrono ejusque liberis.

Si liberti intestati decesserint, nullo (23) liberorum relicto, jus quod erat ex lege XII. *Tabularum integrum reservavit.* §. 3. *Instit. de successione libertorum.*

Hereditatem libertorum, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere. Institut. de legitima patronorum tutela.

25. De patrona.

Si libertinus est vel libertina, ad patronum ejus legitima hereditas, patronamve (24), lege XII. *Tabularum refertur.* Ulpian. *d. tit.* 16. apud Ruffinum.

26. De liberto remancipato.

Si is qui decessit liber fuit, ex remancipatione manumissus, lex quidem XII. *Tabularum manumissori legitimam hereditatem detulit.* Sed Prætor æquitate motus decem personas cognatorum ei prætulit has, scil. patrem, matrem, filium, filiam, avum, aviam, nepotem, neptem, fratres, sorores: ne quis occasione juris, sanguinis necessitudinem vinceret; sed Imperator noster in hereditatibus quæ ab intestato deferuntur eas solas personas voluit admitti, quibus decimæ immunitatem tribuit, Ulpian. *d. loco.*

27. Si patronus libertum capitis accusavit.

Qui libertum capitis accusavit, ad legitimam hereditatem quæ ex lege XII. *Tabularum defertur, non admittitur*, *l.* 10. *l.* 11. *ff. de jure patronatus.*

28. De successionibus quæ fiebant per bonorum venditionem.

Æris confessi (25) rebusque (26) jure judicatis, triginta (27) dies justi (28) sunto.

---

(1) Vid. *l.* 3. *C. de suis & l.* 1. *d. tit.* (2) Adde *l.* 4. *C. de legitimis.* (3) Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege XII. Tabularum jure non pertinebat: quia fœminæ suos heredes non habent, sed postea Antonini & Commodi oratione in senatu recitata, id actum est, ut sine in manu conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant exclusis consanguineis & reliquis agnatis. (4) Vid. *l.* 12. *C. de legit. hered.* §. 1. *vers. & hæc quidem* [illegible] *de legit. adgnat. succ.* (5) Vid. Ulp. 22. §. 14. *in fin.* (6) Extat hujus legis fragmentum in *l.* 53. *ff. de verbor. signif.* sæpe, inquit, comparatum est, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur: & disjuncta pro conjunctis: interdum soluta pro separatis. Nam cum dicitur apud veteres *agnatorum gentiliumque* pro separatione accipitur. (7) *l.* 9. §. 2. *ff. de liberis & posthum.* (8) *l.* 7. *ff. de bonis damnat.* (9) *l.* 195. *ff. de verb. signif.* (10) Homo si decesserit & filios non habuerit, dabitis hereditatem proximo ejus de tribu ejus, & possidebit omnia ea, Numerorum 27. (11) Familiæ appellatio qualiter accipiatur videamus & quidem varie accepta est, nam & in res & in personam deducitur: in res, ut puta in lege XII. Tabularum his verbis: *Agnatus proximus familiam habeto*. Hæc Ulpianus in *l.* 195. §. 1. *ff. de verb. sign.* (12) [illegible] §. 2. *C. de curat. furios.* §. 6. *Inst. de legitima adgnat. success.* (13) Quod & jus exploratum debitur, *l.* 3. *C. de legitimis*, Jus XII. Tabularum in *l.* 14. §. *ult. d. titul.* (14) §. 3. *vers. quod ad fœminas* [illegible] *de legit. adgn. succes.* idque lege Voconia, Paul. 4. *sent.* 8. §. 22. (15) *Adde* eundem Paulum 4. *sent.* 8. §. 3. & Ulpian. 26. §. 6. (16) Sic apud Festum, *in nec*, ait [illegible] (17) Intestatorum hereditas lege XII. Tabularum primum suis heredibus, deinde agnatis & aliquando quoque gentibus deferebatur. Paul. 7. *sentent.* apud eundem Ruffinum *d. tit.* 16. Gajus *libro* 3. apud eundem Ruffinum: illic, inquit, admonuimus gentilitium jus in desuetudinem abiisse. (18) Frater filio fratris, vel eo non existente, nepoti præfertur, Paul. 4. *sentent.* 8. §. 2. Idem *lib.* 7. *sentent.* apud Ruffinum *d. tit.* (19) Hodie non habetur potior, *Novell.* 118. ut fratrum filii succedant pariter ad imitationem fratrum. (20) Videtur hoc jus successionis ex interpretatione prudentum fluxisse, de qua re dixi ad *Novell.* 118. *cap.* 3. *in fin.* (21) Vide Ulp. 27. §. 5. (22) Adde *l.* 4. *C. de legitimis heredib.* (23) Vid. Ulp. 29. §. 1. (24) 29. Ulp. 4. 5. 6. (25) Id est, de quo facta confessio est, 21. Gell. 13. in fin. in jure, vid. *l.* 6. *C. de repud. hered.* (26) Ærisque debiti judicatis, Revard. (27) Id est, unus mensis. Ex constitutionibus judicati faciendi tempus est duorum mensium, *l.* 2. *C. Th. de usuris rei judic.* hodie quatuor mensium, *l.* 2. *C. de usuris rei judicatæ.* (28) Dies justi hic appellantur ea forma, qua Festus, in *justos dies*, Justos dies appellat, dies triginta quibus exercitu imperato, vexillum in arce ponebatur.

junto. Post deinde (1) *manus injectio esto, in jus ducito, ni judicatum facit* (2), *aut qui* (3) *pseudo eo in jure vim dicit* (4) *secum ducito, vincito aut nervo* (5) *aut compedibus quindecim ponde, ne* (6) *minore: aut si volet, majore vincite. Si volet, suo vivito. Ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras* (7) *farris in* (8) *dies dato, erat autem jus interea paciscendi: ac nisi pacti* (9) *forent, habebantur in vinculis dies sexaginta* (10). *Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Praetorem in comitium producebantur, quantaque pecunia judicati essent, praedicabatur; Tertiis nundinis capite poenas dabant, aut trans Tyberim peregre venum ibant. Verba legis* XII. *Tabularum ea erant, Tertiis nundinis, parteis secanto: si plus minusve secuerunt, sine fraude esto.* Hæc Gell. 20. *c.* 1.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger apud Festum in nervum.

Æris confessei rebusque jure joudicateis, XXX. *dies justei sunto, Postidea indumanus jacito, esto, in jous ducito, nec judicatum facit, aut qui pseudo joure vindicit, secum ducito, vincito aut nervo, aut compedibus, quindecim ponde ne minore: aut, sei volet majore vincito, sei volet suo vivito: Nei suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato, sei volet plus dato.* Hæc quæ sequuntur a Ravardo adjecta ac restituta: *Ni eum eo pacit sexaginta dies in vinculis retineto. Trinis Nundinis continuis in Comitium procitato, ærisque æstimiam iudicati prædicato. Tertiis nundinis pœnas capite luito, aut trans Tyberim peregre venum ito. Ast si pluses esunt rei, tertiis nundinis partes secanto, si plus minusve secuesunt, ne si fraude esto, hoc loco: Nesi pro sine a veteribus usurpatum.*

T I T. XXI.

De hereditariis actionibus.

1. Ut mortuo debitore ejus heredes conveniantur non legatarii.

C*Reditores hereditarios adversus legatarios non habere personalem actionem convenit, quippe cum evidentissime lex* XII. *Tabularum heredes huic rei facias obnoxios. l. ult. C. de hereditariis actionibus.*

2. Actiones hereditarias inter coheredes dividi.

Defuncto creditore, multis relictis heredibus, *actionem personalem inter eos ex lege* XII. *Tabularum dividi, l.* 1. *C. si unus ex pluribus heredibus.* Obligatio dividitur per legem XII. Tabularum, *l.*25. §. 13. *ff. familiæ.*

3. Actiones hereditarias dividi inter coheredes pro portionibus. hereditariis.

Ea quæ in nominibus sunt, non recipiunt divisionem, cum ipso jure in portiones (11) *hereditarias ex lege* XII. *Tabularum divisa sint, l.* 6. *C. familiæ.*

T I T. XXII.

1. De possessionibus & interdicto uti possidetis.

GEllius 20. *c.* 9. *Ex jure manu consertum* verba sunt ex antiquis actionibus: quæ cum lege agitur & vindiciæ contenduntur, dici nunc quoque apud Prætorem solent, *& post, ex Ennio.* Non ex jure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi, *& post:* Manum conserere, est de qua re disceptabatur in re præsenti, sive ager, sive quid aliud est, cum adversarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis *vindicare:* id est vindicia (12) correpta manu in re atque in loco præsenti, apud Prætorem ex XII. Tabulis fiebat, in quibus ita scriptum est: *Si qui in* (13) *jure manum conserunt.* Sed postquam prætores propagatis Italiæ finibus, datis juridictionibus negotiis occupati, paciscі (lege proficisci) vindiciarum dicendarum causa longinquas res (14) gravabantur, institutum est contra XII. Tabulas tacito consensu, *ut litigantes non ex jure apud Prætorem manum consererent, sed ex jure manu consertum vocarent* (15): id est, alter alterum ex jure ad conserendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam, in jus in urbem ad Prætorem deferent: & in ea gleba (16), tanquam in toto agro vindicarent. Idcirco Ennius significare volens bellum, non ut ad Prætorem solitum est, legitimis actionibus, neque ex jure manu consertum, sed bello ferroque, & vera vi atque solida: quod videtur dixisse conferens vim illam civilem & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret cum vi bellica & cruenta. Hæc Gellius ad verbum.

2. Si judex falsam vindiciam in causa libertatis tulerit.

Vindiciæ (17) appellantur res eæ, de quibus controversia est. quod potius dicitur jus, quæ fit inter eos, qui contendunt, *& post:* De quo verbo Cincius sic ait: Vindiciæ olim dicebantur illæ, quæ ex fundo sumptæ: in jus adlatæ erant. At Ser. Sulpicius * jam [*lege* nomine etiam] singulariter formato vindiciam esse ait [*lege* rem] qua de re controversia est ab eo quod vindicatur; & in XII.: *Si vindiciam falsam tulit* * (lege *rei*) *si velit is* (lege *sive* (18) *litis*) *arbitros tres* (quidam legunt *tot arbitros evis*) *dato, eorum arbitrio fructus* (quidam legunt *fructi*) *duplione* (19) *damnum decidito.* Hæc Festus in *in voce Vindiciæ.*

Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam qui cum animadvertisset Appium Claudium *contra jus, quod ipse ex vetere jure in* XII. *Tabulas transtulerat, vindicias suas a se abdixisse,* & secundum eum, qui in servitutem ab eo suppositus petierat dixisse; captumque amore virginis omne fas ac nefas miscuisse, indignatus, quod *vetustissima juris observantia* in persona filiæ suæ defecisset, utpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuerat, *vindicias* (20) *secundum libertatem dixisset,* in persona Vindicis (21) Vitelliorum servi, qui proditionis conjurationem indicio suo detexerat, & castitatem filiæ, vitæ quoque ejus præferendam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit. Hæc Pomponius *in l.* 2. §. 24. *vers. initium ff. de origine juris.*

Appius Claudius M. Claudio clienti negotium dedit, ut virginem in servitutem assereret, neque cederet *secundum libertatem postulantibus vindicias:* quod pater puellæ abesset, locum injuriæ esse ratus, Virgini venienti in forum minister manum injecit, serva sua natam, suamque servam appellans esse, sequique se jubebat, cunctantem vi abstracturum, *& post,* fit concursus, *& post:* Jam a vi tuta erat, cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait, se jure non vi grassari: vocat puellam in jus, ad tribunal Appii perventum est; notam judici fabulam petitor peragit; puellam domi suæ natam, furtoque inde in domum Virginii translatam, suppositamque ei esse, id se judicio compertum afferre. Advocati puellæ cum Virginium Reipublicæ causa dixissent abesse, biduo affuturum, si ei nunciatum sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant ut rem integram in patris adventum differat: *lege ab ipso lata, Vindicias* (21) *det secundum libertatem,* neu patiatur Virginem adultam famæ prius, quam libertatis periculum adire. Appius decreto præfatus, quam libertati faverit, *eam ipsam legem declarare,* quam Virginii amici postulationi suæ prætendant. Cæterum ita in ea firmum libertati fore præsidium, si nec causis, nec personis variet. In (23) his enim quæ asserantur in libertatem, quia quivis lege agere possit, id juris esse: in ea quæ in patris manu sit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. Placere itaque patrem accersiri: interea juris sui jacturam assertorem non facere, quin ducat puellam, sistendamque in adventum ejus, qui pater dicatur promittat, *& post:* Id quod constat, nullum videtur proponendum, *decresse vindicias secundum servitutem, & post:* I, lictor summove turbam & da viam domino ad prehendendum mancipium. Cum hæc intonuisset plenus iræ, tum Virginius: Quæso, inquit, Appi, primum ignosce patrio dolori, si quid inclementius in te sum invectus: deinde sinas hic coram virgine nutricem percontari: quid hoc rei sit, ut si falso pater dictus sum, æquiore hinc animo discedam. Data venia, seducit filiam ac nutricem prope Cloacinæ ad tabernas, ibique ab lanio cultro arrepto: *Hoc te uno quo possum, ait, modo filia in libertatem vindico,* pectus deinde puellæ transfigit, respectansque ad tribunal: Te, inquit, Appi, tuumque caput hoc sanguine consecro. Hæc Liv. 3.

3. De arboribus cædendis.

Quod ait Prætor & lex XII. Tabularum efficere voluit, *ut quindecim pedes altius rami circumciderentur,* & hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino prædio noceret, *l.* 1. §. 8. *ff. de arboribus cædendis.*

4. De arboribus ex vicini fundo.

Si arbor ex vicini fundo inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII. Tabularum de adimenda ea recte agere potes, jus ei non esse ita arborem habere, *l. ult. ff. de arb. cæd.*

5. De glande legenda.

Cautum est lege XII. Tabularum, *ut glandem* (24) *in alienum fundum precidentem liceret colligere.* Hæc Plin. 16. *c.* 5.

T I T. XXIII.

De usucapionibus.

1. Immobilia biennio; mobilia anno usucapi.

L*Ex jubet usum & autoritatem* (25) *fundi* (26), *esse biennium* (27) Cicero pro Cæcinna: *cæterarum rerum annuus est usus.* Idem in *topicis, Instit. de usucapionibus l.* 13. *Cod. de servitutibus.*

2. Titulus in usucapione requisitus.

Jure civili constitutum fuerat ut qui bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione aliave quavis justa causa acceperit, usucaperet, Inst. de usucapionibus.

3. Quibus in locis annalis & biennalis usucapio locum habuerit.

Jure civili constitutum fuerat, *ut res mobiles, anno ubique unc; immobiles, biennio tantum in Italico* (28) *solo usucaperentur, Inst. de usucap.*

4. Res furtivæ aut vi possessæ non usucapiuntur.

Furtivarum rerum lex XII. *Tabul. & lex Atilia* (29) *inhibent* (30) *usucapionem:* vi possessorum, lex (31) Julia & Plautia (32), §. 2. *Instit. de usucapionibus.*

5. Res civium Romanorum a peregrino non usucapi.

Hostis apud majores nostros is dicebatur quem nunc peregrinum dicimus. Indicant enim XII. Tabulæ *Adversus hostem æterna auctoritas* (33) *esto.* Hæc Cic. 1. *offic.*

6. De

(1) *Cujacius* legit *post deinde* ἀρχαϊκῶς, *postidea*. Scaliger *apud Festum in Nervum*. (2) Facit, ne mot quips endo eo in jure vindex erit secum ducito, *Ravard.* Porro Nemat ἀρχαϊκῶς pro *nisi* Festo. (3) Quips endo eo &c. quips antique, pro quispiam. (4) Vindicit, id est vindicaverit, eadem forma quo veteres facit, sonit, vid. Cujac. 9. *observ.* 30. (5) Græci hunc nervum vocabant [illegible], vid. Joseph. Scaliger *apud Festum in Nervum*. (6) Ne majore, aut si volet, minore. Cujac. *d. loco*. (7) Libras S. farris, Turnebus 9. *advers.* 6. sic emendat, eo sensu libras S. id est, selibras, movetur illo Plutarchi loco in Camillo [illegible] quod a Cujacio non probatur, 9. *obs.* 37. (8) Endo die, ἀρχαϊκῶς alii endo die. Endo, pro in, sic Endoitum Initium, Festus in *Endoitium*, Endogiuram, imploram, Festus in *Endoplorato*, Endoprocinctu, in procinctu, Festus in *Endoprocinctu*. (9) Vestigia hujus sententiæ extant in *l.* 40. *ff. de pact. l.* 9. §. 1. *de jurejurando*. *l.* 23. *ff. de verb. auctorit. judicis*. (10) Hi duo menses non sunt judicati faciendi seu pignorum vendendorum, ut dixi ad *l.* 31. in *fin. ff. de re judicata*. (11) Pro portione hereditaria. *l.* 2. *C. de exceptionibus*, pro parte competente, *l.* 1. *C. de hereditar. act.* pro portionibus hereditariis, *l.* 6. *C. si certum*. *l.* 25. *C. familiæ*: pro hereditariis partibus, *l.* 2. *C. de hereditar. act.* adde *l.* 2. §. 2. *ff. de verb. oblig.* (12) Festus in *Superstites*. Superstites testes præsentes significat, cujus rei testimonium est quod superstitibus præsentibus, is inter quos controversia est, *vindicias sumere jubentur*. (13) *Josephus Scaliger* apud Festum dicto loco hanc legem ita refert, *sei quei in jure manum conserunt*, utrique superstitibus (id est, testibus) *præsentibus vindicias sumito*. (14) Lege in longinquas regiones. (15) Actor cum in jus vocasset adversarium hac in jure formula utebatur: Fundus qui est in agro, qui Sabinus vocatur, ego eum ex jure meum esse aio: inde ego te ex jure manu consertum voco. Citatus vero tum hac formula utebatur: unde tu me ex jure manu consertum vocasti, inde ego te revoco. Idque ex Cicerone *pro Murena* colligi potest. (16) Vid. confutationem rituli Pacim, *c.* 2. *Rosca de consuetudine*. (17) Adde Anneh. *c. adversus gentes*. (18) Cujacius ita emendat, 9. *obs.* 22. (19) De duplis fructibus, vid. Cujac. *d. loco*. (20) Vide quæ scripsi ad *l.* 14. *C. de liberali*. (21) Adde Senecam [illegible] *vers.* 6. (22) Homines apud sequestres deponi potuisse testatur Ulpianus *l.* 7. *ff. depositi*. Plautus in *Mercatore*, [illegible] Imo sequestro mihi data est. (23) Observa calumniosam legis interpretationem & sollicitationem. (24) Caius *libro* 4. *ad legem* 12. *Tabularum*. Glandis appellatione fructus omnes continentur, ut Javolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quem omnes arborum species [illegible], id est, extremitates arborum, appellantur, *l.* 236. *in fin. ff. de verb. signif.* (25) Usus & auctoritas, hic est usucapio, Horat. 2. *epistol.* *Quædam si credis, consulito mancipat usus*, per usum acquirere est usucapere, *l.* 20. *ff. ex quibus causis majores*. (26) An & ædium? sic videtur, Cicero *in topicis*. Quod in re pari (inquit) valet, valeat & in hac, quæ par est: ut quoniam usus auctoritas fundi, biennium est: sic etiam ædium, at (lege *est*) in lege ædes non appellantur. & (lege *est*) sunt cæterarum omnium, quarum annuus est usus. Hæc ille, quid servitutes? viam, iter, actum, aquæductum, cui biennio usus non est, amisisse videtur, vid. Paul. 1. *sent.* 17. §. 1.
(27) Hoc jus abrogatum est. Nam hodie res mobiles per triennium: Immobiles, decennio inter præsentes: vicennio inter absentes usucapiuntur. *Inst. de usucap. l.* 13. *C. de servitutibus*. Paul. 5. *sentent.* 2. §. 3. (28) Hodie non solum in Italia, sed in omni terra, quæ imperio Romano gubernatur, res mobiles triennio: res immobiles decennio inter præsentes: vicennio inter absentes usucapiuntur. *Inst. de usucap.* (29) Atinia, *l.* 4. *ff. de usurp. & usucap.* Gellius 17. *cap.* 7. *legis*, inquit, *Atiniæ verba sunt: Quod subruptum erit, ejus rei æterna auctoritas esto.* (30) Omnino scil. adeo ut bona fides possidentem non juvet, *l.* 4. §. 6. *l.* 14. *ff. de usurp. & usucap.* (31) *l. ult. ff. vi bonorum rapt.* (32) *l.* 33. §. 2. *ff. de usurp. & usucap.* (33) Auctoritas quid esset superius explicatum est.

6. De muliere usucapta & usurpata.

Quintum Mucium jurisconsultum dicere solitum, *lege non esse usurpatam (1) mulierem, quæ cum Kalendis Januariis apud virum causa matrimonii esse cœpisset, ante diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset*. Non enim impleri posse trinoctium, quod abesse a viro usurpandi causa ex XII. Tabulis deberet, quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, Gell. 2. *in fin.* 3. inciperet ex Kalendis. Virgilius quoque id ipsum ostendit. *Torquet* (inquit) *medios nox humida cursus, Et me sævus equis oriens afflavit anhelis*. Macrob. 1. *saturn.* 3.

7. De vestibulo sepulchri.

Quod forum, id est vestibulum sepulchri, bustumve usucapi vetat, tuetur jus sepulchrorum. Cic. 2. *de legibus*.

T I T. XXIV.

De privatis delictis & de furto.

1. Nocturnum furem quoquo modo posse occidi.

NOn abs te puto hoc loco id quoque admonere, quod Decemviri in XII. Tabulis insuetatissime Nox pro (2) noctu dixerunt. Verba hæc sunt: *Si nox furtum factum sit, si im (3) aliquis occisit, jure cæsus esto* (4), Macrob. 1. *saturn.* 4.

Cicero pro Milone, XII. *Tabulæ nocturnum furem quoquo modo interfici impune voluerunt* (5).

Cajus *in l.* 4. §. 1. *ff.* 1. *ad leg. Aquil.* lex XII. Tabularum *Furem noctu deprehensum occidere permittit*.

Gellius 11. c. 18. Decemviri nostri post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis scripserunt. *Furem qui manifesto furto deprehensus esset tum demum occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum nox esset*, aut interdiu se telo, cum prehenderetur, defenderet.

2. Interdiarium furem se defendentem posse occidi.

Furem interdiu (6) *deprehensum non aliter occidere lex* XII. *Tabularum permisit, quam si se telo* (7) *defendat*, Cajus *in l.* 54. §. 2. *ff. de furtis*.

Interdiu deprehensum furem ita permittit lex occidere, si is se telo defendat, ut tamen æque cum clamore testificetur (8), *l.* 4. *in fin. ff. ad leg. Aquil.*

Duodecim Tabulæ, furem diurnum, si se telo defenderit, interfici impune (9) *voluerunt*, Cicero *pro Milone*.

Decemviri qui post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis scripserunt, *furem tum demum occidi permiserunt, si interdiu se cum telo, cum deprehenderetur, defenderet*, 11. Gell. 18.

Si quis furem occiderit, injuria occiderit, quamobrem? quia jus nullum constitutum est. Quod si se telo defenderit? non injuria, quid ita? quia constitutum est. Oratio pro M. Tullio apud Quintil. *l.* 5.

Hoc & in legibus antiquis secularibus invenitur, *impune occidi nocturnum furem quoquo modo: diurnum si se cum telo defenderit: jam enim plus quam fur est*, August. 11. *super Exod.*

3. De pœna furis manifesto deprehensi.

Decemviri nostri qui post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulas retulerunt, neque pari severitate in puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate usi sunt: *Furem qui manifesto furto prehensus esset, tum demum occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum nox esset*, aut interdiu se cum telo defenderet. *Ex cæteris autem manifestis furibus, liberos verberari* (10), *addicique jusserunt ei cui furtum factum esset, si modo id luci fecissent, neque se telo defendissent. Servos autem furti manifesti prehensos, verberibus affici & e* (11) *saxo præcipitari, pueros impuberes* (12) *Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam sarciri*. Hæc Gell. 11. *c.* 18.

4. De pœna furti non manifesti.

Aliis furtis omnibus quæ non manifesta appellantur pœnam imposuerunt dupli (13), Hæc Gell. 11. *c.* 18.

5. De furto pacisci (14) licet.

Nec conjunctionem Grammatici fere dicunt esse disjunctivam, ut Nec legit, nec scribit: cum si diligentius inspiciatur, ut fecit Sinnius Capito, intelligi possit eam positam esse ab antiquis pro non, ut & in duodecim est: *Si adorat* (15) *furto* (16), *quod nec manifestum erit* (17), & apud Plautum in Phasmate: Nec recte si illi dixerim, & Turpilium in Demetrio: Nec recte dici mihi quod jamdudum audio. Hæc Festus in voce *Nec*.

6. De furto (18) per lancem & licium concepto.

Decemviri in XII. Tabulis *ea furta quæ per lancem* (19) *& licium concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicaverunt*, Hæc Gell. 11. *c.* 18.

Furtorum quæstiones *cum lance & licio evanuerunt* (20), Hæc Gell. 16. *c.* 10.

7. De Tigno juncto.

Tignum (21) non solum in ædificiis quo utimur appellatur, sed etiam in vineis, ut est in XII. *Tignum* (22) *junctum* (23) *ædibus vineæque* (24) *& concapu* (25) *ne* (26) *solvito*, Hæc Festus *in Tignum*.

Lex XII. Tabularum, tignum ædibus junctum vindicare posse scit, sed interim id solvi prohibuit pretiumque ejus dari voluit, *l. qui res* 98. *in fin. ff. de solutionibus*. Tignum alienum ædibus junctum nec vindicari potest propter leges XII. Tabul. nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi adversus eum, qui sciens alienum junxit ædibus: sed est actio antiqua de Tigno juncto quæ in duplum ex Lege XII. Tabular. descendit, *l. in rem* 23. §. *tignum* 6. *ff. de rei vind.*

8. Arborum furtim cæsarum.

Fuit & arborum cura legibus, cautumque est XII. (27) Tabulis ut *qui injuria arbores* (28) *alienas cecidisset, lueret in singulas æris* XXV. Hæc Plin. 17. *c.* 1. Colonus, cum quo forte propter succisas arbores, sive e lege XII. Tabular. de arboribus succisis, sive e lege Aquilia damni injuria, sive interdicto quod vi aut clam postea convenietur per exceptionem jurisjurandi defendi poterit, *l. in duobus* 28. §. *colonus* 6. *ff. de jurejurando*.

9. De pastu, sectioneque frugum.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu pavisse aut secuisse puberi XII. *Tabulis capitale erat: suspensumque* (29) *Cereri necari jubebant gravius quam in homicidio convictum. Impuberem Prætoris* (30) *arbitratu verberari, noxamque* (31) *duplione* (32) *decerni*, hæc Plinius 18. *c.* 3.

10. De pastu pecoris.

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam: Aristo scribit, non sibi occurrere legitimam actionem qua experiri possim. Nam neque ex lege XII. *Tabularum de pastu pecoris* (33), *quia nec in tuo pascatur*: neque de pauperie, neque damni injuria agi posse, in factum itaque erit agendum, *l.* 14. *in fin. ff. de præscriptis verbis*.

11. De sarptis vineis.

Sarpuntur vineæ id est putantur, ut in XII. quandoque sarptæ, donec dempta erunt, Festus *in sarpuntur*.

12. De incendio.

Cajus *l.* 4. ad legem XII. Tabularum: *Qui ædes* (34) *acervumve frumenti juxta domum positum combusserit* (35), *vinctus, verberatus igni* (36) *necari jubetur*, *l.* 9. *ff. de incendio*.

T I T. XXV.

De injuriis.

1. Pœna injuriarum ordinaria vingintiquinque asses.

NOnne tibi videtur esse dilutum, quod de injuria punienda scriptum est: *Si injuria* (lege *injuriam*) *alteri faxit, vigintiquinque æris* (37) *pœna* (38) *sunto*. Quis enim erit tam inops, quem ab injuria facienda (Pithœus legit injuriæ faciendæ libidine) vingintiquinque asses deterreant? & post, Lucius Neratius pro delectamento habebat, os hominis liberi manus suæ palma verberare. Eum servus sequebatur crumenam assium plenam portans: & quemcunque depalmaverat, numerari statim, *secundum* XII. *Tabul.* 25. asses jubebat. Propterea Prætores hanc legem abolescere & relinqui censuerunt, injuriisque æstimandis recuperatores se daturos, edixerunt: *& post*: non omnino omnes injurias ære isto pauco diluerunt, tametsi hæc ipsa paucitas assium, grave pondus æris fuit. Nam librariis assibus in ea tempestate populus usus est: sed injurias atrociores, ut de osse fracto, non liberis modo, verum etiam servis factas impensiore damno vindicaverunt, Hæc Gellius 20. *c.* 10.

Paulus libro singulari, & titulo *de injuriis* apud Ruffinum *titul.* 2. *collationis legum Mosaicarum*: Injuriarum (39), inquit, actio aut legitima est aut honoraria, legitima ex lege XII. Tabul. *Qui injuriam alteri facit quinque & viginti sestertiorum pœnam subit, quæ lex generalis fuit libero trecentos* (40): *servo* CL. *pœnam subito sestertiorum*.

2. Da

(1) De usurpatione, vid. *l.* 2. *C. de usucap.* usurpationis verbum ex 12. Tabulis esse hinc constat, & quidem Appius Claudius proxime post 12. Tabulas de usurpationibus scripsit *l.* 2. §. 36. *ff. de origine juris*, de usucapionibus etiam aliquid ex Quinto Mucio hic affertur a Gellio & Macrobio, sic longa possessio jus sepulchri non tribuit ei, cui jure non competit, *l.* 4. *ff. de mortuo inferendo*, lege naturæ communique gentium jure sancitum est, ut nihil mortales a diis immortalibus usucapere possint. Cic. in oratione *de Aruspicum responsis*. (2) Nox pro noctu. (3) Id est, eum. Ducitur autem hæc particula a nominativo is. Macr. 1. *saturn.* 4. (4) Ut tamen is, qui occidit, cum clamore testificetur, *l.* 4. *in fin. ff. ad leg. Aquil.* Quæ verba, restitutionis loco a Jurisconsultis adjecta sunt. (5) Adde Senecam 10. *controvers.* ult. (6) Hac voce veteres ut sæpius usi sunt, ut in *l.* 2. *ff. de furibus balneariis*, *l.* 4. *ff. ad leg. Aquil. de interdiurno fure* dixi ad *l.* 54. §. 2. *ff. de furtis*. (7) Cajus *libro* 1. ad legem XII. *Tab.* Telum vulgo appellatur, quod arcu mittitur, sed nunc omne significatur quod mittitur manu, vid. *l.* 233. §. 2. *ff. de verb. signif.* (8) Vel si parcere ei sine periculo suo non potuit. *l.* 9. *ff. ad leg. Corneliam de sicar.* quæ verba non sunt legis XII. Tabul. sed interpretationis Edicti ad *l.* 12. accommodata.

(9) Ita ut qui hoc modo interfecerit, Plato 9. *de legibus*, [illegible] pronuntiat.

(10) Virgis, sed hæc pœna in duplum & quadruplum postea mutata est. *l.* 10. *ff. de pœnis*, 11. Gell. 18. lege Draconis quodvis furtum etiam modicum, capitale erat: lege Solonis dupli pœna constituta fuit, apud Ægyptios & Lacedæmonios impunitum erat, 11. Gell. 18. (11) Dixi ad *l.* 25. *ff. de pœnis*. (12) Doli capaces, *l.* 2. §. 2. *ff. de minor.* *l.* 5. §. 2. *in fin. ff. ad leg. Aquil.* *l.* 14. *ff. de SCto Silaniano*, *l.* 23. *ff. de furtis*, *l.* 111. *ff. de regulis juris*. (13) Cato initio *de re rustica*: Majores, inquit, ita sic habuerunt, itaque in legibus posuerunt, furem dupli damnandum: fœneratorem quadrupli. (14) Dixi ad *l.* 18. *C. de donationib.* (15) Hoc verbum non accipio simpliciter pro agere, sed pro pacisci: nam inter cætera, adorare sive sicut propitiare, Nonius *in adore* & aliqui Apuleius 2. infusa aqua populum sic adorat. & *lib.* 11. ad illum modum fecerunt adorare. Constatque de furto pacisci, *l.* 7. §. 14. *in fin. ff. de pactis*, ac decidere licuisse, *l.* 7. *ff. de condict. furtiva*: decidere, inquam, ex legibus, *l.* 13. *C. de furtis*. adde *l.* 46. §. 5. *ff. de furtis*.

(16) Furtum. Revard. (17) Erit, duplione luito, Revard. (18) Lobec *lib.* 3. de XII. Tabulis acria & severa judicia de furtis habita apud veteres scribit. (19) Hoc quid sit, dixi ad §. 4. *Inst. de obligat. quæ ex delicto*, sed præstat id ex Festo audire. Lance & licio inquit, *voc.* in Licio: Dicebatur apud antiquos, quia is qui furtum ibat quærere in domo aliena licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrumfamilias & virginum pudorem. Quæri tamen potest, qui ita oculos tegeret, quid videre posset, quove modo furtum conciperet, at non injuria, Josephus Scaliger ad illum locum Festi dixerit, nescio aliam interpretationem, vide apud Pithœum 1. *adversar.* 2. adde *l.* 8. *C. Theod. de habitu*.

(20) Requisitio rei furtivæ hodie secundum veterem observationem non fit, & merito ex consequentia, præfatæ actiones (concepti scilicet & oblati furti, prohibiti, non prohibiti) ab usu communi recesserunt, *d.* §. 4. (21) Tigni appellatione in lege XII. Tab. omne genus materiæ, ex qua ædificia constent, significatur, *l.* 62. *ff. de verbor. signif.* (22) Antiqui Tignum. (23) Junctum, antique. (24) Vineæve. (25) Lege concapet, Lignum concapes quod habet caput suum, cum capite vineæ commissum. Caput vineæ est radix ipsa & cætera dixi ad *l.* 1. *ff. de tigno juncto*. Est qui ita legit vineæque & capulo ne solvito, Bosius 7. *ad Attic.* 16. legit e compage. (26) Vid. §. 29. *Inst. de rer. divis.* (27) Ex lege XII. Tab. dabatur actio, arborum furtim cæsarum, *l.* 1. *ff. arborum furt. cæs.*

(28) Et maxime vites, hi enim tanquam latrones puniuntur, Cajus *l.* 2. *ad legem* XII. *Tab.* & *l.* 3. *ff. arborum furt. cæs.* Porro, arborum appellatione id non continetur quod adeo tenerum est, ut herbæ loco sit. Cajus *libro ad legem* XII. *Tabul.* in *l.* 4. *ff. arborum furtim cæsarum*. (29) Sacratumque, Lips. 4. *epistol.* 50. Id enim frequens in formulis: Cereri sacer esto: Jovi sacer esto. (30) Id est, Consulis. Nam Decemvirorum tempore haud tum creati Consules, sed id nomen Consulibus erat, Varro *apud* Nonium. Iisdem dicebantur Consules & Prætores: quod præirent populo, Prætores: quod consulerent senatum Consules. (31) Noxæve duplionem decerni, ita emendat Lipsius. (32) Et hæc quidem pœna ad omnes personas edicto fuit reducta, arg. *l.* 7. *in fin. ff. arbor. furtim cæsarum*, idque evidentius ex Paulo perspicitur. *Sive secentur*, inquit, *per furtum, sive qualibet arbores cæsæ sint, in duplum ejus rei nomine reus convenitur*, Paul. 2. *sent.* 31. §. 25.

(33) Adde *l.* pen. *C. de leg. Aquil.* Paul. 1. *sent.* 15. §. 1. (34) Appellatione ædium omnes species ædificii continentur. Cajus *lib.* 4. *ad l.* XII. *Tabul. in l.* 9. *ff. de incendio*.

(35) Sciens scil. & prudens, nam si casu aut negligentia: aut noxiam sarcire jubetur, aut si minus idoneus sit, levius castigatur. Cajus *d. loco*. (36) Vid. *l.* 28. §. 12. *ff. de pœnis*.

(37) Id est, vigintiquinque æris asses, inquam, librales, 20. Gell. 1. (38) Pœna.

(39) Fr. Hotomanus vir de jure Romano & antiquitate meritissimus in disputatione de Aureo Justinianeo hunc locum ita legit: Injuriarum actio legitima est ex lege XII. Tabular. qua qui injuriam 25. æris pœnam subit, quæ lex generalis non fuit, nam qui os fregit, si libero 300. si servo 150. assium pœnam subit. Profluxit autem is error ex notariorum imperitia, dum librarii L. pro LL. impleverunt, & e contra, qui error apud Plin. frequens. (40) Locus est corruptus.

2. De membro aut ore fracto & Talione.

Phavorinus: Nonnulla autem in istis legibus nec consistere quidem (sicut dixi) visa sunt. Velut illa lex Talionis, cujus verba (nisi memoria me fallit) hæc sunt: *Si membrum rupit* [Festus legit *rupserit* in voce Talionis] *meum, e pacto (ni cum eo pacit* (1). Festus ita legit *d. loco*) *talio* (2) *esto*, Hæc Gellius 20. *c.* 1. purior est autem lectio Festi quam Gellii.

Pœna injuriarum ex lege XII. *Tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat*: propter os vero *fractum*, *nummariæ pœnæ erant constitutæ*, quasi in magna veterum paupertate: & post, sed pœna injuriæ, quæ ex lege XII. Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit, Hæc Justinianus in §. 7. *Inst. de injuriis*.

3. De convitiis & famosis libellis.

Nostræ XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite (3) sanxissent, in his quoque hanc sanciendam putaverunt: *Si quis actitavisset* (legunt nonnulli *occentasset* (4)) *sive carmen* (5) *condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri*, hæc Cicero 4. *de Republica* apud Augustinum 2. *de civitate Dei* 9. Rævardus ita hanc legem restituit: Si quis occentassit, actitassit, sive carmen condidissit, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precaretur, capite pœnas luito.

T I T. XXVI.

De extraordinariis criminibus.

1. De termino moto.

NUma (6) Pompilius statuit, eum *qui terminum exarasset & ipsum & boves ejus sacros esse*, Festus *in Termino*.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger: *Quei terminom exarassit, ipsus & boveis sacrei sunto*.

2. De Prævaricatione Patroni adversus Clientem (7).

Servius ad illos versus Virgilii 6. *Æneidos* 609. 610. Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat. Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti. Ex lege, inquit, XII. Tabularum venit, in quibus scriptum est: *Patronus si clienti* (8) *fraudem fecerit, sacer esto*, Hæc ille.

3. De collegiis illicitis.

Duodecim tabulis cautum esse cognoscimus: *Ne quis in urbe cœtus nocturnos agitaret*: deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones ullas in urbe conflavisset, more majorum, capitali supplicio multaretur, de te itaque Catilina sciscitor, tunc cœtus istos commilitonum tuorum *contra præcepta* XII. *Tabularum*, contra leges nostras, contra senatus ac plebis autoritatem, noctu cogendos esse putavisti? hæc Porcius Latro in declamatione adversus Catilinam.

T I T. XXVII.

De publicis judiciis.

1. De accusationibus.

INterfici indemnatum (9) *quemcunque hominem*, *etiam* XII. *Tabularum* decreta vetuerunt, Hæc Salvianus episcopus Massiliensis 8. *de judicio & providentia*.

2. De Majestatis crimine.

Lex XII. *Tabularum jubet eum, qui hostem concitaverit, quive civem hosti* (10) *tradiderit capite puniri*, Marcianus *in lege* 3. *ff. ad legem Juliam majestatis*.

3. De adulteriis.

Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui majorum (11) *more de communi* (12) *sententia coercerent* (13), *Tiberius autor fuit*, Suetonius *in Tiberio cap.* 35.

4. In adulterio uxores deprehensas jus fuisse maritis necare.

In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio impune necares: illa te (si adulterares) digito non auderet contingere, neque jus est. Cato *in oratione de dote* apud 10. Gell. 23.

5. De pellice.

Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes non solum fœminis, sed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna constituta est a Numa (14) Pompilio hac lege: *Pellex aram Junonis ne tangito: si tanget, Junoni crinibus demissis agnum fœminam cædito*, Hæc Festus *in voce Pellices*, & Gellius 4. *c.* 3. *in fin.*

6. De sicariis.

Id autem fuisse indicat lex (15) Numæ (16) Pompilii regis, his composita verbis: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto*, Festus in Parricida. *Sei imprudens se* (17) *dolo malo occisit pro capite occisei, & nateis ejus in concione arietem subicito* (18): Josephus Scaliger apud Festum in *Subici*, hanc postremam partem ita restituit ex schediis Servianis.

7. De Parricidio.

Plorare, flere, inclamare, idem significat & cum præpositione implorare, est invocare, at apud antiquos plane inclamare, in Regis Romuli & Latii (lege Tatii & Servii Tullii) legibus. *Si parentem puer verberit, ast olle* (*lege oloe*) *plorassit* (19) (*lege plorassint*) *parentes puer diveis parentum sacer* (20) *esto. Si nurus, sacra divis parentum esto*, Hæc Festus in *Plorare*, apud quem tamen quæ pars hujus legis de nuru loquitur, ordine præcedit anteriorem. Præstat autem eam legem ita restitui, judicio Josephi Scaligeri.

8. De veneficiis.

Cajus *lib.* 4. ad legem XII. Tabularum: *Qui venenum* (21), *inquit, dicit, adjicere debet utrum malum an bonum &c. l.* 236. *ff. de verbor. signific.*

9. De falsis.

An putas Phavorine, *si non illa etiam ex* XII. *Tabulis, de testimoniis falsis pœna abolevisset: & si nunc quoque, ut antea qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio* (22) *dejiceretur, mensuros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus?* Hæc Gellius 20. *c.* 1. *in fin.*

10. De maleficiis.

Quid? non & legum ipsarum in XII. (23) Tabulis verba sunt? *Qui fruges excantasset* (24): & alibi, *qui malum carmen incantasset*, Hæc Plin. 28. *c.* 2.

Servius in Eclog. 8. Virgilii. *Atque satas alio vidi traducere messes*. Magicis, inquit, quibusdam artibus hæc fiebant, unde est in XII. Tabulis: *Neve alienam segetem pellexeris*, Hæc ille.

Hæc pestifera sceleratæque doctrina: *Fructus alieni in alias terras trasferri prohibentur*, nonne in XII. Tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum, & ei qui hoc fecerit supplicium constitutum? Hæc Augustinus 8. *de civitate Dei* 19.

Et apud nos in XII. Tabulis cavetur, *ne quis alienos fructus excantassit*. Rudis adhuc antiquitas credebat, *& attrahi imbres cantibus & repelli* (25): quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut hujus rei causa nullius Philosophi schola intranda sit, Hæc Seneca 4. *naturalium* 7. *in fin.* Tibullus 9. Cantus vicinis fruges traducit ab agris.

11. De lege Julia repetundarum, & corrupto judice.

De Judice qui ob rem dicendam pecuniam acceperit, dixi *supr. ad titul. de judiciis*.

12. De falsis vindiciis.

Dixi *supr. ad titulum de possessionibus & interdictis*.

T I T. XXVIII.

De pœnis.

DE capite civis nisi per maximum comitiatum ne ferunto, Cicero 3. *de legibus*.

T I T. XXIX.

De captivis.

SAnates dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. cautum est: *Ut* (26) *idem* (27) *nexi eis esset sanatibus, quod fortibus* (quidam legunt *forctibus*) id est bonis, & qui nunquam defecerunt a populo Romano, Festus *in Sanates*.

TITU-

Finis legum XII. Tabularum.

(1) Ab antiquo paco, quod est pacisci, vide *Festum* in voce *Pacionem*. (2) Talionem Imperatores dicere reciproci pœnam in *l.* 1. *C. Theod. de exhib. reis*: reciprocæ pœnæ incursio, *l.* 7. *C. Theod. de accusat.* Tertull. 2. *adversus Marcionem*. Timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius, quam id ipsum pati quod feceris aliis, de Talionis pœna & exemplis dixi multis locis, *Nov.* 40. *c.* 1. *Novell.* 115. *c.* 3. §. 13. *Novell.* 134. *c.* 11. *Nov. Leonis* 60. Lex Talionis justa sit necne, vide apud 20. Gell. 1. (3) In legibus XII. Tab. capitale fuit, convicium, carmenve in alterius injuriam facere. Secuta est alia pœna, fustuaria scil. Horat. *epist. ad Augustum*: *Quin etiam lex, Pœnaque lata malo quæ nollet carmine quenquam Describi, vertere modum formidine fustis, Ad benedicendum delectandumque redacti*, adde Cornutum in *Persium*. Tertia successit pœna infamiæ, de qua vid. *l.* 1. §. 9. §. 10. *ff. de injur.* hodie pœna famosi libelli, capitalis, *l. un. C. de fam. libell.* (4) *Occentassint* antiqui dicebant quod nunc *convicium fecerint* dicimus &c. Festus in *occentassit*, & hoc quidem verbo maledictum & convicium prohiberet, Paul. 5. *sent.* 4. §. 15. (5) Psalterium, canticum, Paul. 5. *sent.* 4. §. 15. famosum libellum, §. 10. librum, *l.* 1. §. 9. *ff. de injur.* [illegible], *d. l.* 1. §. 10. Famosum carmen quod legibus XII. Tabul. vindicatum testatur Paul. 5. *sent.* 4. §. 6. *l.* 18. *ff. de testibus*, *l.* 21. *in fin. ff. qui testamenta*. Carmen malum, quo fama alterius coinquinatur & vita, Arnob. 4. *contra gentes*, Horat. 2. *satyr.* 1. *si mala condiderit*, in quem quis carmina. *Jus est judiciumque*. Carmen ad alterius injuriam conditum, Cic. 4. *Tuscul.* (6) Constat hanc legem non esse XII. Tabul. sed Numæ. (7) Advocatus non proprie prævaricator dicitur, si tamen prævaricatus sit, id est, si prodiderit causam, extra ordinem solet puniri, *l.* 1. *in fin. ff. de prævaricatione*. (8) De clientibus & susceptis dixi ad *l.* 24. *ff. de testibus*, *l.* 192. *ff. de verbor. signif. l.* 1. §. 5. *C. de his qui ad Ecclesiam*. Cato apud Gellium 5. *cap.* 13. majores, inquit, sanctius habuere defendi pupillos quam clientem non fallere, adversus cognatos pro cliente testatur, testimonium adversus clientem nemo dicit. Patrem, primum, postea patronum proximum nomen habere. Massurius autem Sabinus *libro* 3. *juris civilis*, antiquiorem locum tribuit hospiti, quam clienti. Verba ex eo libro hæc sunt: In officiis apud majores ita observatum est, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini, de qua causa fœminæ viris potiores sunt habitæ, pupillorumque tutela muliebri prælata: etiam adversus quem affuissent ejus filiis tutores relicti, in eadem causa pupillo aderant. & post, C. Cæsar in oratione quam pro Bithyniis dixit. Neque clientes, inquit, sine summa infamia deseri possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus, idem Gell. 20. *c.* 1. Clientem in fidem acceptum cariorem haberi, quam propinquos, tuendumque contra cognatos censuit. Neque pejus ullum facinus æstimatum est, quam si quis probaretur clientem derisui habuisse &c. addendus Servius ad illa verba Virgilii, *& fraus innexa clienti*, Plautus in *Menæchm.* (9) Id est, inauditum, dixi ea de re ad *l.* 2. *ff. ad leg. Corneliam de sicariis*. (10) Sunt Cajus *lib.* 2. *ad leg.* 12. *Tabul.* quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adjectionem indicantes, cum quibus bellum esset, *l.* 234. *ff. de verb. signific.* (11) Id lege Romuli constitutum fuisse testatur Dionysius Halicarnassæus 2. (12) Id est, mariti & cognatorum, Halicarn. *ibid.*

(13) [illegible] quod quidam necare intelligunt, sed Gellius multare non necare dixit.

(14) Lex Numæ. (15) Huc referenda lex horrendi carminis quæ apud Livium 1. Duumviri perduellionem judicent. (16) Lex Numæ. Certum est ea de re aliquid sancitum fuisse in 12. Tabulis, Justinianus §. 5. *Institut. de publicis judiciis*: Lex, inquit, Cornelia de sicariis quæ homicidas ultore ferro prosequitur: vel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulant. Telum autem, ut Cajus auctor ex interpretatione 12. Tabul. reliquit &c.

(17) Id est, sine, Festus in *Sed*. (18) Subici aries dicitur, quem quis agit, ut pro se cædatur, Festus, in subjicere. (19) Parens, qui a filio vim patiebatur, parentes plorabat, hoc est, inclamabat, & divis parentum sacer erat filius, hoc est, cujus facinus conclamatis parentibus divis parentum sic devovebatur, ut filius a quovis sine fraude posset occidi, & qui eum occidisset, parricidii non damnaretur: Rævardus sic hunc locum interpretatur.

(20) Id est, in parentum sacra ac potestatem revertitur, vide Cujac. *ad titul. de ingen. liber.* C. ubi dixi. (21) Vid. *l.* 3. §. 2. *ff. ad leg. Corneliam de sicariis*. (22) Dixi ad *l.* 25. *ff. de pœnis*. (23) Plinius 30. *c.* Est & alia magices factio, & post: Extant & apud Italas gentes vestigia ejus in 12. Tabulis nostris, Hæc ille. (24) Seneca 4. *natural.* 7. *in fin.* Et apud nos in 12. Tabulis cavetur, *Ne quis alienos fructus excantassit*.

(25) Hunc postremo hominum generi legem sanxit, Constantinus. Nullis criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione quaterentur, *l.* 4. *C. de maleficis*. (26) Josephus Scaliger apud Festum in *Sanates* ita restituit, Nexo solutoque, forcti sanatique idem jus esto, id est, bono Romano idem & peregrino qui inferiore loco est, Hæc ille. Alias de sanatibus proprias opiniones, vide apud eundem dicto loco. (27) Hæc particula movit me, ut hoc caput referrem ad Titulum de captivis, quod vix improbabunt, qui huic loco contulerint legem 2. *ff. de captivis*.

TITULI
EX
CORPORE ULPIANI.

TIT. I,
DE LEGIBUS (1) ET MORIBUS (2), ET LIBERTIS.

§. 1.

IMperfecta lex est veluti Cincia (3), quæ supra certum modum donari prohibet exceptis quibusdam cognatis: & si plus donatum sit, non (4) rescindit. §. 2. Minus quam perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri: & si factum sit, non rescindit: sed pœnam injungit ei qui contra legem fecit, qualis est lex Furia (5) testamentaria, quæ plus quam mille assium legatum, mortisve causa prohibet capere: præter exceptas personas: & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit, §. 3. Lex aut (6) rogatur, id est, fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur, id est, pars primæ tollitur: aut subrogatur, id est, adjicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege.

§. 4. Mores (7) sunt tacitus (8) consensus populi, longa (9) consuetudine inveteratus. §. 5. Libertorum genera sunt tria (10): Cives (11) Romani, Latini (12) Juniani, Dedititiorum (13) numero.

§. 6. Cives Romani sunt liberti qui vindicta (14), censu (15), aut testamento (16), nullo jure impediente manumissi sunt. §. 7. Vindicta (17) manumittuntur apud magistratum, velut Prætorem (18), Consulem (19), Proconsulem (20). §. 8. Censu manumittebantur olim, qui lustrali (21) censu Romæ jussu dominorum, inter cives Romanos censum (22) profitebantur. §. 9. Ut testamento (23) manumissi liberi sint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum (24) legatum est. §. 10. Hodie autem ipso jure liberi sunt ex lege Junia (25), qua lege Latini (26) sunt nominati, inter amicos (27) manumissi. §. 11. Dedititiorum (28) numero sunt, qui pœnæ (29) caussa vincti sunt a domino (30): quibus vestigia (31) scripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque (32) inventi sunt: quive traditi sunt, ut ferro, aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam (33) conjecti (34) fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt: idque lex Ælia (35) Sentia facit. §. 12. Eadem lege (36) cautum est, ut minor triginta annorum servus (37) vindicta manumissus, civis Romanus non fiat, nisi apud consilium caussa probata fuerit: ideo sine consilio manumissum servum manere putat. Testamento vero manumissum perinde habere jubet, atque si domini voluntate in libertate esset, ideoque Latinus fit. §. 13. Eadem lex eum (38) dominum qui minor viginti annorum est, prohibet servum manumittere, præterquam si caussam apud consilium probaverit. In consilium (39) autem adhibentur (40) Romæ quinque Senatores (41), & quinque Equites Romani, in provincia (42) viginti Recuperatores (43), cives Romani. §. 14. Ab eo domino, qui (44) solvendo non est, servus testamento liber esse jussus, & heres institutus, etsi (45) minor sit triginta annis, vel in ea causa sit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus & heres sit; si (46) tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo pluresve liberi heredesve esse jussi sunt, primo (47) loco scriptus liber & heres sit. Quod & ipsum lex Ælia Sentia facit. §. 15. Eadem lex in (48) fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet. §. 16. Qui tantum in bonis (49), non etiam ex jure (50) Quiritium servum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis (51) tantum alicujus servus est, velut hoc modo: Si civis Romanus a cive Romano servum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus (52) ei, neque in jure cessus (53), neque ab ipso anno (54) possessus sit. Nam quamdiu (55) horum quid fiat, is servus in bonis quidem emptoris est, ex jure Quiritium autem venditoris est. §. 17. Mulier (56), quæ in tutela est, item pupillus & pupilla manumittere non possunt.

§. 18. Communem servum unus ex dominis manumittendo, partem suam amittit: eaque adcrescit (57) socio, maxime si eo modo manumiserit, quo, si proprium haberet, civem Romanum facturus esset. Nam si inter amicos eum manumiserit, plerisque placet eum nihil egisse. §. 19. Servus, in quo alterius est ususfructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumissus, liber non (58) fit, sed servus sine domino est. §. 20. Post mortem heredis (59), aut ante (60) institutionem heredis testamento libertas dari non (61) potest, excepto testamento militis. §. 21. Inter medias heredum institutiones libertas data; utrisque adeuntibus non (62) valet: solo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed post legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, si quidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam posse placuit: quod si non habeat, non valere constat, quod loco non adeuntis, legatarii (63) partis heredes fiunt. Sunt tamen qui & hoc casu valere eam posse dicunt. §. 22. Qui testamento liber esse jussus est, mox (64) quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. §. 23. Justa libertas testamento potest dari his servis, qui testamenti (65) faciendi, & mortis (66) tempore, ex jure Quiritium testatoris fuerunt. §. 24. Lex Furia (67) Caninia jubet testamento ex (68) tribus servis non plures quam duos manumitti: & usque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta, tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, æque ut decem ex priori numero liberari possint: a centum usque ad quingentos, partem quintam, similiter ut ex antecedenti numero viginti quinque possint fieri liberi. Eademque præcipit, ne (69) plures omnino quam centum, ex cujusquam testamento liberi fiant. §. 25. Eadem lex cavet, ut libertates servis testamento nominatim (70) dentur.

(1) Dixi ad L. 2. C. 24. (2) Vide L. 8. C. 41. [illegible]

T I T. II.

DE STATULIBERIS (1).

§. 1. QUi sub conditione testamento liber esse jussus est, statuliber appellatur (2). §. 2. Statuliber, quandiu (3) pendet conditio, servus heredis est. §. 3. Statuliber seu alienetur ab herede, sive usucapiatur ab aliquo; libertatis conditionem secum (4) trahit. §. 4. Sub hac conditione liber esse jussus, si decem millia heredi dederit, & si ab herede abalienatus sit, emptori (5) dando pecuniam, ad libertatem perveniet: idque lex XII. Tabularum jubet.

§. 5. Si per (6) heredem (7) factum sit, quo minus statuliber conditioni pareat, perinde fit liber, atque si conditio expleta fuisset.

§. 6. Extraneo (8) pecuniam dare jussus & liber esse, si paratus sit dare, & is qui jussus est dare, aut nollet accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde fit liber, ac si pecuniam dedisset. §. 7. Libertas & directo (9) potest dari hoc modo: *Liber esto*, *Liber sit*, *Liberum esse jubeo* (10); & per (11) fideicommissum, ut puta, *Rogo* (12) *fidei committo heredis mei, ut Stichum manumittat*. §. 8. Is qui directo liber esse jussus est, horcinus (13) fit libertus. Is autem, cui per fideicommissum data est libertas, non testatoris, sed (14) manumissoris fit libertus. §. 9. Cujus fidei committi potest ad rem aliquam (15) præstandam, ejusdem etiam (16) libertas fidei committi potest.

§. 10. Per fideicommissum libertas dari potest tam proprio servo testatoris, quam heredis, aut legatarii, vel cuilibet extranei servo (17).

§. 11. Alieno servo per fideicommissum data libertate, si dominus eum justo pretio non vendat, extinguitur (18) libertas, quoniam nec pretii computatio (19) pro libertate fieri potest. §. 12. Libertas sicut dari, ita & adimi (20) tam testamento quam codicillis testamento confirmatis potest: ut tamen eodem (21) modo adimatur, quo & data est.

T I T. III.

DE LATINIS (22).

§. 1. LAtini jus Quiritum (23) consequuntur his modis, beneficio (24) principali, liberis (25), iteratione (26), militia (27), nave (28), ædificio, pistrino: præterea ex Senatusconsulto, veluti quæ sit ter enixa. §. 2. Beneficio (29) principali Latinus civitatem Romanam accipit, si ab imperatore jus Quiritum impetraverit. §. 3. Liberis jus Quiritum consequitur Latinus, qui minor (30) triginta annorum manumissionis tempore fuit. Nam lege Julia cautum est, ut si civem Romanam, vel Latinam uxorem duxerit testatione interposita, quod liberorum (31) quærendorum caussa uxorem duxerit, postea filio filiave nato natave, & anniculo facto, possit apud Prætorem vel Præsidem provinciæ caussam probare, & fieri civem Romanum tam ipse, quam filius filiave ejus & uxor, scilicet si & ipsa Latina sit; nam si (32) uxor civis Romana sit, partus quoque civis Romanus est, ex senatusconsulto, quod auctore Divo Adriano factum est. §. 4. Iteratione (33) fit civis Romanus, qui post Latinitatem, quam acceperat, major triginta annorum, iterum (34) juste manumissus est ab eo, cujus ex jure Quiritum servus fuit. Sed huic concessum est ex senatusconsulto, etiam liberis (35) jus Quiritum consequi. §. 5. Militia jus Quiritum accipit Latinus, si inter vigiles (36) Romæ sex annis militaverit, ex lege Visellia (37). Præterea (38) ex senatusconsulto concessum est ei, ut si triennio inter vigiles militaverit, jus Quiritum consequatur. §. 6. Nave (39) Latinus civitatem Romanam accipit, si non (40) minorem quam decem millia modiorum navem fabricaverit, & Romam sex annis frumentum portaverit, ex edicto divi (41) Claudii,

* (42) * *

T I T. IV.

DE (43) HIS QUI SUI JURIS SUNT.

§. 1. SUi juris sunt familiarum suarum principes (44), id est paterfamiliæ, itemque materfamiliæ (45). §. 2. Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati sunt (46), spurii appellantur.

T I T. V.

DE HIS QUI IN POTESTATE SUNT.

§. 1. IN potestate sunt liberi parentum ex (47) justo matrimonio nati. §. 2. Justum (48) matrimonium est, si inter eos (49), qui nuptias contrahunt, connubium (50) sit, & tam masculus pubes, quam fœmina potens (51) sit, & utrique consentiant (52), si sui juris sunt, aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. §. 3. Connubium (53) est uxoris jure ducendæ facultas. §. 4. Connubium habent cives (54) Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem & peregrinis, ita si (55) concessum. §. 5. Cum (56) servis nullum est connubium (57). §. 6. Inter (58) parentes & liberos infinite cujuscunque gradus connubium non est. Inter cognatos autem ex transverso gradu, olim quidem usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio (59) gradu licet uxorem ducere. Si (60) tamen fratris filia, [non etiam sororis filia,] aut amita, vel matertera, quamvis eodem gradu sit: eademque uxore: noverca, vel privigna, vel nurus, vel socrus nostra fuit, ducere non possumus. §. 7. Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit, incestum (61) matrimonium contrahit: ideoque liberi in potestate ejus non fiunt, sed quasi (62) vulgo concepti, spurii sunt. §. 8. Connubio (63) interveniente, liberi semper patrem (64) sequuntur: non interveniente connubio, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino & cive Romana, peregrinus nascitur: quoniam lex Mensia ex alterutro peregrino (65) natum deterioris parentis conditionem sequi jubet.

§. 9.

(1) Dixi ad L. 40. D. a. (2) Dixi ad l. 1. ff. eodem. (3) l. 2. ff. eodem.
(4) Statuliber vendi potest, l. 30. ff. eod. non tamen duris conditionibus in venditione onerandus est, l. 21. ff. eod. ne pacto heredis ejus conditio fiat durior, l. 11. ff. eod. [illegible]

[illegible]

§. 9. Ex (1) cive Romano & Latina Latinus nascitur, & ex libero & ancilla, servus: quoniam cum his casibus connubia non sint, partus sequitur matrem. §. 10. In his qui jura contracto matrimonio nascuntur, conceptionis (2) tempus spectatur, in his autem qui non legitime concipiuntur, editionis: veluti si ancilla conceperit, deinde manumissa pariat, liberum parit. Nam quamvis non legitime concepit, cum editionibus tempore libera sit, partus quoque liber est.

T I T. VI.

DE DOTIBUS (3).

§. 1. DOs aut datur aut dicitur (4), aut promittitur (5). §. 2. Dotem dicere (6) potest mulier (7), quæ nuptura est, & debitor mulieris, si jusso ejus dicat institutus (8): parens mulieris virilis sexus per virilem sexum cognatione junctus, velut pater, avus paternus. Dare, promittere dotem omnes (9) possunt. §. 3. Dos aut profectitia dicitur, id est, quam (10) pater mulieris dedit (11): aut adventitia, id est, ea quæ a quovis alio (12) data est. §. 4. Mortua in matrimonio muliere, dos a patre profecta, ad (13) patrem revertitur, quintis (14) in singulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quod si pater non sit, apud maritum remanet. §. 5. Adventitia (15) autem dos semper (16) penes maritum remanet, præterquam si is qui dedit, ut sibi redderetur, stipulatus fuit: quæ dos specialiter receptitia (17) dicitur. §. 6. Divortio facto, si quidem sui juris sit mulier, ipsa habet actionem, id est, dotis repetitionem: quod si (18) in potestate patris sit, pater adjuncta filiæ persona habet actionem revera (19). Nec (20) interest adventitia sit dos, an profectitia. §. 7. Post divortium defuncta muliere, heredi (21) ejus actio non aliter datur, quam si moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit. §. 8. Dos si pondere, numero, mensura contineatur, annua, bima, trima die reddetur (22): nisi si, ut præsens reddatur, convenerit. Reliquæ dotes statim redduntur. §. 9. Retentiones ex dote fiunt (23), aut propter liberos (24), aut propter mores (25), aut propter impensas (26), aut propter res donatas (27), aut propter res amotas (28). §. 10. Propter liberos retentio fit (29), si culpa mulieris aut patris cujus in potestate est, divortium factum sit. Tunc enim singulorum liberorum nomine sextæ (30) retinentur ex dote: non plures quam tres sextæ (31) in retentione (32) sunt, non in petitione. §. 11. Dos quæ semel functa est (33), amplius fungi non potest, nisi aliud matrimonium sit (34). §. 12. Morum nomine graviorum quidem sexta (35) retinentur: leviorum item octava (36): Graviores mores (37) sunt, adulteria (38) tantum: leviores, omnes reliqui. §. 13. Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote quæ a (39) die reddi debet. Ita propter majores mores (40) præsentem (41) dotem reddit: propter minores (42) senum mensum die. In ea autem quæ præsens reddi solet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur: quod repræsentatio (43) facit. §. 14. Impensarum species sunt tres (44): aut enim necessariæ (45) dicuntur, aut utiles (46), aut voluptuosæ (47). §. 15. Necessariæ sunt impensæ, quibus non factis dos (48) deterior (49) futura est: veluti si quis ruinosas (50) ædes refecerit. §. 16. Utiles sunt, quibus non factis quidem deterior dos non fuerit; factis autem fructuosior (51) dos effecta est: veluti si vineta & oliveta fecerit. §. 17. Voluptuosæ (52) sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret: neque factis, fructuosior effecta est: quod evenit in viridariis (53), & pictoriis (54) similibusque (55) rebus.

T I T. VII.

DE JURE DONATIONUM INTER (56) VIRUM ET UXOREM.

§. 1. INter (57) virum & uxorem donatio non (58) valet, nisi (59) certis ex caussis: mortis (60) caussa divortii (61) caussa, servi manumittendi (62) gratia. Hoc amplius principalibus (63) constitutionibus concessum est mulieri, in hoc donare viro suo, ut is ab Imperatore, lato clavo (64), vel equo (65) publico, similive (66) honore (67) honoretur. §. 2. Si maritus divortii causa res moverit, rerum quoque amotarum actione tenebitur (68). §. 3. Si maritus pro muliere se obligaverit (69): vel in rem ejus impenderit (70): divortio facto, eo nomine cavere (71) sibi solet stipulatione tribunitia (72).

§. 4. In potestate parentum sunt etiam ii liberi quorum caussa probata est, per errorem contracto matrimonio inter dispares (73) conditionis personas. Nam seu civis Romanus Latinam, aut peregrinam (74), vel eam, quæ Dedititiorum numero est quasi per ignorantiam (75) uxorem duxerit: sive civis Romana per errorem peregrino, vel ei qui Dedititiorum numero est, aut etiam si Latino ex lege Ælia (76) Sentia nupta fuerit, caussa probata, civitas redditur tam liberis quam parentibus, præter eos qui Dedititiorum numero sunt, & ex eo fiunt in potestate parentum liberi.

T I T. VIII.

DE ADOPTIONIBUS (77).

§. 1. NOn (78) tantum naturales liberi in potestate parentum sunt, sed etiam adoptivi. §. 2. Adoptio fit aut per populum (79), aut per Prætorem (80), vel Præsidem (81) provinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, specialiter arrogatio dicitur (82). §. 3. Per populum (83), qui sui (84) juris sunt (85). Per Prætorem (86) autem, filii familiæ (87) a parentibus dantur in adoptionem. §. 4. Arrogatio Romæ (88) tantum fit: adoptio autem, etiam (89) in provincia apud Præsidem. §. 5. Per Prætorem vel Præsidem provinciæ adoptari tam masculi quam fœminæ, & tam puberes quam impuberes possunt. Per populum vero Romanum, fœminæ quidem non arrogant (90). Pupilli (91) antea quidem non (92) poterant arrogari: nunc autem possunt ex constitutione Divi Antonini. §. 6. Hi qui

(1) Dixi §. 8. supr. eod. (2) Mulier quæ libera vel concepit, vel utero libera partum gestavit, vel libera peperit, liberum parit, vel ita: Cujus mater libera fuerit vel conceptionis vel partus vel intermedio tempore, liber nascitur. [illegible]

pui generare non possunt, velut spado (1), utroque modo possunt adoptare. Idem juris est in cœlibe (2). §. 7. Item is (3) qui filium non habet, in locum nepotis adoptare potest. §. 8. Si paterfamiliæ arrogandum se dederit, liberi (4) quoque ejus quasi nepotes, in potestate fiunt arrogatoris. §. 9. Fœminæ (5) vero neutro modo possunt (6) adoptare, quoniam (7) nec naturales liberos in potestate habent.

T I T. IX.

DE HIS QUI IN MANU SUNT.

FArre (8) convenitur (9) in manum, certis verbis, & testibus X. præsentibus, & solenni (10) sacrificio facto, in quo panis (11) quoque farreus adhibetur.

* * *

T I T. X.

QUI IN POTESTATE MANCIPIOVE SUNT QUEMADMODUM EX JURE LIBERENTUR (12).

§. 1. LIberi parentum potestate liberantur emancipatione (13), id est, si postea quam mancipati fuerint, manumissi sint. Sed filius quidem ter (14) mancipatus (15), ter manumissus, sui juris fit. Id enim lex duodecim Tabularum (16) jubet his verbis: *Si pater filium ter venundarit* (17), *filius a patre liber esto*. Cæteri autem liberi præter filium (18) tam masculi quam fœminæ, una (19) mancipatione manumissioneque sui juris fiunt. §. 2. Morte (20) patris filius & filia sui juris fiunt. Morte autem avi nepotes ita (21) demum sui juris fiunt, si post mortem avi in potestate patris futuri non sunt: veluti si moriente avo pater eorum aut jam decessit, aut de potestate dimissus est. Nam si mortis avi tempore, pater eorum in potestate ejus sit, mortuo avo, in patris sui potestate fiunt. §. 3. Si patri vel filio aqua (22) & igni (23) interdictum sit, patria potestas tollitur quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem peregrinus (24) civem Romanum, neque civis Romanus peregrinum in potestate habere potest. §. 4. Si pater ab hostibus captus sit, quamvis servus hostium fiat: tamen cum reversus fuerit, omnia pristina jura recipit, jure postliminii. Sed quandiu apud hostes est, patria potestas in filio ejus interim pendebit (25): & cum reversus fuerit ab hostibus, in potestate filium habebit. Si vero ibi decesserit, sui juris filius erit. Filius quoque si captus fuerit ab hostibus, similiter propter jus postliminii, patria potestas interim pendebit. §. 5. In potestate parentum esse desinunt (26) & hi qui Flamines (27) Diales (28) inaugurantur, & quæ virgines Vestæ (29) capiuntur.

T I T. XI.

DE TUTELIS (30).

§. 1. TUtores constituuntur tam masculis (31) quam fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter (32) ætatis infirmitatem; fœminis autem tam impuberibus, quam puberibus, & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam.

§. 2. Tutores autem legitimi sunt, aut senatusconsultis constituti, aut moribus (33) introducti. §. 3. Legitimi tutores sunt, qui ex (34) lege aliqua descendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per (35) consequentiam, quales sunt patroni.

§. 4. Agnati sunt, a patre cognati virilis sexus, per virilem (36) sexum descendentes, ejusdem (37) familiæ: veluti (38) patrui, fratres, filii fratris patruelis. §. 5. Qui liberum caput mancipatum sibi vel a parente (39), vel a coemptore (40) manumisit: per (41) similitudinem patroni, tutor efficitur, qui fiduciarius (42) tutor appellatur.

§. 6. Legitimi tutores, alii tutela in jure cedere (43) possunt.

§. 7. Is cui tutelæ in jure cessa est, Cessicus (44) tutor appellatur: qui sive mortuus fuerit, sive capite minutus, sive alii tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela. Sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, cessitia quoque tutela extinguitur.

§. 8. Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessitia tutela non procedit: quoniam permissum erat in jure cedere tutelam fœminarum tantum, non etiam masculorum, fœminarum autem legitimas tutelas lex Claudia (45) sustinet (46). §. 9. Excepta (47) tutela patronorum legitima tutela capitis diminutione amittitur. §. 10. Capitis minutionis species sunt tres (48), maxima, media, minima.

§. 11. Maxima capitis diminutio est, per quam & civitas, & libertas amittitur, veluti cum incensus (49) aliquis venierit: aut cum mulier (50) alieno servo se junxerit, denuntiante (51) domino, & ancilla facta fuerit, ex senatusconsulto Claudiano (52). §. 12. Media (53) capitis diminutio dicitur, per quam sola civitate amissa, libertas retinetur, quod fit in eo cui aqua & igni interdicitur. §. 13. Minima (54) capitis diminutio est per quam & civitate & libertate salva, status duntaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, & in manu conventione. §. 14. Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur (55) eadem lege XII. Tabular. his verbis: *Uti* (56) *legassit super pecunia tutelave* (57) *suæ rei, ita jus esto*: qui (58) tutores dativi appellantur. §. 15. Dari testamento tutores possunt liberis qui (59) in potestate sunt. §. 16. Testamento tutores dari possunt hi, cum (60) quibus testamenti faciendi jus est, præter Latinum Junianum. Nam Latinus (61) habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Junia prohibet. §. 17. Si capite diminutus fuerit tutor testamento datus, non amittit tutelam, sed si abdicaverit (62) se tutela, desinit esse tutor (63). Abdicare autem est, dicere nolle se tutorem esse in jure. Cedere (64) autem tutela testamento datus non potest, nam & legitimus in jure cedere potest, abdicare (65) se non potest. §. 18. Lex Atilia (66) jubet mulieribus, pupillisve non habentibus tutores dari a Prætore, & majore (67) parte Tribunorum plebis: quos tutores Atilianos appellamus. Sed quia lex Atilia Romæ tantum locum habet, lege Julia & Titia prospectum est, ut in provincia quoque similiter a præsidibus earum (68) dentur tutores. §. 19. Lex Junia tutorem fieri jubet Latinæ, vel Latini impuberibus eum, qui etiam ante manumissionem ex jure Quiritium fuit. §. 20. Ex lege Julia de maritandis ordinibus, tutor datur a Prætore urbis ei mulieri virginive, quam ex hac causa lege nubere oportet, ad dotem dandam (69), dicendam (70), promittendamve (71), si legitimum tutorem pupilla (72) non habeat. Sed postea Senatus censuit ut etiam in provincia quoque, similiter a præsidibus earum ex eadem causa tutores dentur. §. 21. Præterea etiam in (73) locum muti, furiosive tutoris, alterum dandum esse tutorem ad dotem (74) constituendam Senatus (75) censuit. §. 22. Item ex Senatusconsulto tutor datur mulieri ei, cujus tutor abest (76), præterquam si patronus sit, qui abest. Nam in locum patroni absentis alter peti non potest, nisi

(1) l. 2. §. 1. l. 40. in fin. ff. eod. §. 9. Inst. eod. Cajus 1. §. 4. (2) l. 30. ff. eod. Cœlebs est qui uxorem non habet. (3) l. 37. ff. eod. §. 7. Inst. eod. (4) l. 40. ff. eod. §. 11. Inst. eod. 1. Cajus 1. §. ult. (5) §. 10. Inst. eod. l. 5. C. eod. (6) Possunt tamen jussu principis adoptare. l. 29. §. 3. ff. de inofficioso testamento. (7) d. l. 5. (8) Tribus modis apud veteres fiebant nuptiæ. Usu, si mulier anno cum viro fuisset: Farre & coemptione, sed in manum conventione, de quibus mox dicam, adde Servium 1. Georgic. [illegible]

nisi ad hereditatem adeundam (1), & nuptias contrahendas. Idemque permisit in pupillo (2) patroni (3) filio. §. 23. Hoc amplius Senatus censuit, ut si tutor pupilli pupillæve suspectus (4) a tutela submotus fuerit, vel etiam justa de causa excusatus (5), in locum ejus tutor alius detur. §. 24. Moribus tutor datur mulieri (6) pupillove qui (7) cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult, ut auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus (8) tutor dicitur, quia a prætore urbis dari consuevit.

§. 25. Pupillorum pupillarumque tutores & negotia gerunt, & auctoritatem (9) interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem (10) duntaxat interponunt. §. 26. Si plures sunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter (11) eos qui (12) tunc dati sunt: nam ex his vel unius (13) auctoritas sufficit.

§. 27. Tutoris auctoritas necessaria est, mulieribus (14) quidem in his rebus, si lege aut legitimo judicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant, si libertæ suæ permittant in contubernio alieni servi morari, si mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus est.

§. 28. Liberantur tutela, masculi quidem pubertate (15). Puberem autem Cassiani (16) quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeii (17) autem, eum qui quatuordecim annos explevit: verum (18) Priscus eum puberem esse, in quem utrumque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Fœminæ autem tutela liberantur (19).

T I T. XII.

DE CURATORIBUS (20).

§. 1. CUratores aut legitimi sunt, id est, qui ex lege duodecim Tabularum dentur: aut honorarii (21), id est, qui a Prætore constituuntur. §. 2. Lex (22) duodecim Tabularum furiosum, itemque prodigum cui bonis interdictum est, in curatione jubet esse agnatorum. §. 3. A Prætore constituitur curator, quem ipse Prætor voluerit, libertinis, prodigis, itemque ingenuis, qui ex testamento parentis heredes facti, male dissipant (23) bona: his enim ex lege curator dari non poterat: cum ingenuus quidem non ab intestato, sed ex testamento heres factus sit patri: libertinis autem nullo modo patri heres fieri possit, qui nec (24) patrem habuisse videtur, cum servilis cognatio nulla (25) sit. §. 4. Præterea dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes factus, idonee negotia sua tueri (26) non potest.

T I T. XIII.

DE (27) CŒLIBE (28), ORBO (29), ET SOLITARIO (30) PATRE.

§. 1. LEge Julia (31) prohibentur uxores ducere, senatores (32) quidem liberique eorum, libertinas (33), & quæ ipsæ, quarumve pater materva artem ludicram (34) fecerit: item corpore (35) quæstum facientem. §. 2. Cæteri autem ingenui prohibentur ducere lenam (36), a lenone, lenave manomissam, & in adulterio (37) deprehensam, & judicio publico damnatam (38), & quæ artem ludicram (39) fecerit: adjicit Mauricianus (40), & a senatu (41) damnatam.

T I T. XIV.

DE PŒNA LEGIS JULIÆ (42).

FŒminis (43) lex Julia a morte viri anni tribuit vacationem (44), a divortio sex mensium: lex autem Papia a morte viri, biennii (45): a repudio, anni & sex mensium.

T I T. XV.

DE DECIMIS.

VIr & uxor inter se matrimonii nomine (46) decimam capere possunt (47). Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem (48) decimas pro numero liberorum accipiunt. Item communis filius, filiave, post nonum diem amissus, amissave, unam decimam adjicit, duo (49) autem post (50) nonum (51) diem amissi, duas decimas adjiciunt. Præter decimam, etiam usumfructum tertiæ partis bonorum ejus capere possunt: & quotcunque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem potest legatam sibi.

T I T. XVI.

DE SOLIDI (52) CAPACITATE INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. ALiquando vir & uxor inter se solidum capere possunt: velut si uterque, vel alteruter eorum nondum ejus ætatis sit, quæ quidam liberos exigit (53): id est, si vir minor annorum vigintiquinque sit, aut uxor annorum viginti minor, item si utrique lege Papia finitos in matrimonio annos excesserint, id est, vir sexaginta ann. uxor quinquaginta, item si cognati inter se coierunt usque ad sextum (54) gradum: aut si vir absit, & donec (55) abesset, intra annum postquam abesse desierit, libera inter eos testamenti factio est. Si jus (56) liberorum a principe (57) impetraverint: aut si filium filiamve communem habeant: aut quatuordecim ann. filium, vel filiam duodecim amiserint, vel si duos trimus, vel si tres (58) post nonum diem amiserint, ut intra annum (59) tamen & sex menses. Etiam unus cujuscunque ætatis impubes amissus solidi capiendi jus præstat. Item si post mortem viri intra (60) decem menses uxor ex eo peperit, solidum ex bonis ejus capit. §. 2. Aliquando nihil (61) inter se capiunt, id est, si contra legem Juliam, Papiamque Poppeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, si famosam quis uxorem duxerit, aut libertinam senator.

§. 3. Qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neutri (62) lege paruerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis tenebitur, ex senatusconsulto (63) Perniciano. Sed Claudiano Senatusconsulto major sexagenario (64), si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habetur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem. Quod si major quinquagenaria minori sexagenario nupserit, impar (65) matrimonium appellatur: & senatusconsulto Calvitiano (66) jubetur non proficere ad capiendas hereditates & legatas dotes. Itaque mortua muliere, dos caduca (67) erit.

T I T. XVII.

DE CADUCIS (68).

§. 1. QUod quis sibi testamento relictum, ita ut jure civili capere possit, aliqua ex causa non ceperit, caducum appellatur, veluti (69) cecidit ab eo: verbi gratia, si cœlibi (70), vel Latino (71) Juniano legatum fuerit, nec intra dies centum vel cœlebs legi paruerit (72), vel Latinus jus Quiritum consequutus sit: aut si ex parte scriptus (73), vel legatarius ante apertas tabules decesserit, vel pereger (74) factus sit. §. 2. Hodie (75) ex constitutione Imperatoris Antonini, omnia caduca fisco vindicantur (76) sed servato (77) jure antiquo liberis & parentibus. §. 3. Caduca (78) cum suo onere fiunt: ideoque libertates & legata fideicommissa ab eo data, ex cujus persona here-

---

(1) *l. 9. ff. de tutorib. dat.* (2) *l. 10. ff. de tut. dat.* (3) Hanc particulam Cujacius expungit. (4) *l. 10. §. 4. ff. de tutelis.* (5) *d. l. 10. §. 1* (6) Dixi ad leges 12. Tabul. *tab. 5.* adde §. 7. *infr. eod.* (7) Vid. *l. 2. C. de in litem dando.* (8) Prætorius *§. ult. Inst. de auct. tut.* Hodie tutorem habenti, tutor non datur: sed curator.

(9) *l. 1. ff. de admin. tut.* (10) Vid. *Inst. ff. C. de auct. tutor.* vide Cujac. *6. obs. 14.* (11) Hodie id immutatum, *v. l. ult. C. de auctor. præst.* (12) Qui testamento dati, Cujac. (13) *d. l. ult.* adde *l. 4. l. 5. l. 1. §. 1. ff. de auctor. tut.* (14) §. 4. *supr. eodem.* (15) *Inst. quib. mod. tut. fin.* (16) Veteres, *Inst. quib. mod. tut. fin.* (17) Proculiani, quorum sententia probatur a Justiniano, *l. ult. C. quando tutor vel curat. esse desin.*

(18) Et ita tres Jurisconsulti inter se dissentiunt, Cassiani, Proculiani & Priscus, sic ubi Gallus, Labeo & Tubero, *l. 39. §. 1. ff. de auro.* (19) Anno XII. sc. hunc locum ita censeo perficiendum, *Inst. d. loco, & d. l. ult.* nisi malis dicere fœminas excusari a tutelis.

(20) 1. Cuj. 6. 1. *Instit.* 23. 1. *C.* 70. *L.* 70 D. 10. (21) Dantur etiam testamento, postea confirmandi a præside, *§. 1. Inst. eod.* (22) *l. 1. ff. de curat.* (23) Qui neque tempus, neque finem expensarum habent, *d. l. 1.* (24) Ulpianus Jurisconsultus argumento a privatione ducto, ut & alibi: Nemo cogitur reddere quod non habet, *l. 12. §. 1. ff. ad SC. Treb.* Non repudiat, qui negat nuptiam, *Nov. 14. c. 2.* Non laedit, qui sibi non est idoneus defensor, *l. 1. ff. de reb. auct.* Servus capite minui non potest, qui nullum caput habet, *l. 3. in fin. ff. de cap. min.* (25) Imo, aliqua, *Inst. de servili cognat.* (26) *l. 2. ff. eod.*

(27) Hæc epigraphe convenit melius titulo sequenti. (28) Dion 14. refert, legem Juliam [illegible] graves pœnas irrogasse. Intelligit autem id pœnæ genus, quo cœlebs vetatur quidquam extranei testamento capere: nisi intra centum dies nuptias contraxerit, *tit. 17. §. 1. infr. eod.* 3. Sozom. 9. *l. 11. ff. de mortis causa donat. l. 2. ff. de vulgar. & pup. substitut.* Tertullianus libro de monogamia. Aliud est si apud Christianum, legibus Juliis ars credunt & castimant cœlibes & orbos ex testamento Dei solidum capere non posse. Tacit. 3. annal. Relatum de moderanda Papia Poppea, quam senior Augustus post Julias rogatas incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat &c. ad has pœnas respexit Plutarch. lib. [illegible] inquit, [illegible]. Auctor Panegyrici Maximo & Constantino dicati leges Julias ita commendat. Leges, inquam, quæ mulcta cœlibes notarent, parentes præmiis honorarent, vere dicuntur esse fundamenta Reipublicæ, quia seminarium juventutis & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarent. (29) Orbus semissis capiendi capax erat, non solidi, *l. 6. ff. de vulgar. & pup. substit. l. 23. ff. de legat. 2. l. 16. §. 10. ff. ad SC. Treb. l. 13. in fin. ff. de jure fisci,* hinc illa insistendi leges in tempus capiendæ hereditatis, *l. 62. ff. de hered. instit.* ex parte quam quis per leges capere possit, *l. 78. in fin. ff. de hered. instit.* Et ita melior orbi quam cœlibis conditio, quia maritus orbus, saltem dimidium capit: cœlebs nihil.

(30) Solitarius hic dicitur, qui unicum & solum filium habet, [illegible], ut Aquila loquitur: quasi medius inter orbum & cœlibem, & multorum liberorum parentem. Priorum pœnas ut non patitur, ita posteriorum præmiis non fruitur. (31) Quæ & Papia, *l. 44. ff. de ritu nupt. l. 28. C. de nupt.* (32) *l. 16. l. 32. l. 31. l. 34. in fin. l. 44. ff. de ritu nuptiar.* Id hodie senatoribus remissum est, *Novell. 78. c. 3.* (33) *l. 32. ff. de ritu nupt. l. 28. C. de nupt. l. 7. C. de incestis.* (34) *d. l. 1. l. 43. §. 1. ff. de ritu nuptiar.* (35) *l. 41. l. 43. ff. de ritu nuptiar. l. 2. in fin. C. de incest.* (36) *d. l. 43. §. 6. 7. 8.* (37) *d. l. 43. §. 12. 13.* (38) *d. l. 43. §. 12. 13.* (39) *d. l. 44. de ritu nupt.* (40) Qui ad leges Julias scripsit. (41) *l. 16. l. 43. §. 10. ff. de ritu nupt.*

(42) Orbis, cœlibibus & solitariis injecta. (43) Quid maritis? tricennii videtur fuisse ea lege Julia, *Sueton.* anni, lege Papia. Nam ipse Augustus, apud Dionem 56. dicente illo, qui cœlibes essent, primum dedisse triennium, deinde biennium: lege Julia ut est credibile: sum annum, lege Papia. Sed hoc tempus custodiat a lege lata. An a die divortii vel mortis ejus temporis esset vacatio, incertum forte, quoniam de fœminis Ulpianus hic tantum loquitur: in quas, leges [illegible] mitiores fuere semper. Vid. Cujac. *6. obs. 17.* (44) Hoc est, ut interim etiamsi cœlibem vitam agant, capere ex alterius testamento possint. Lex enim Julia vetat cœlibes quidquam testamento extranei capere, *l. 11. ff. de vulgari & pup. substitut. l. 35. ff. de mort. caus. donat.* (45) Triennii ita legendum est, nam Augustus triennium constituit, teste Suetonio. (46) Id est, in honorem matrimonii. (47) *l. 10. ff. de auro:* adde *l. 8. ff. de vulgari & pup. substitut. l. 42. ff. de legat. 2.* respexit hoc orator vetus: Placet ergo, o leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus dari! Porro, decimaria ea lex sublata, *l. 2. C. de infirm. pœnis cœlib.*

(48) Aliæ decimæ erant, quæ nomine matrimonii, aliæ quæ propter singulos liberos percipiebantur. (49) Tres, *tit. prox. infr.* (50) Nam defuncti ante nominis susceptionem, pro non susceptis habentur. (51) *tit. prox. infr.* Nominalia intelligitur, quorum meminit Tertullianus in *libro de idololatria,* seu diem nonum ac lustricum, quo infantes lustrabant, eisque imponebant nomina, Macrob. 1. *saturnal.* 16. Festus in voce *lustrici dies,* ubi vide Josephum Scaliger. Plutarch. in *quæstionibus,* Suidas tamen refert nomen imponi solitum [illegible], deferebant autem infantulos [illegible], Joseph. Scaliger. *d. loco.* (52) *l. 4. ff. de vulgari & pupill. substit.* dixi *supr.* in *epigraphe, tit. 15.*

(53) Huc refer dictum illud Tertulliani *cap. 4. apologet.* Nonne vanissimæ leges Papiæ, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Juliæ matrimonium contrahi? (54) Vid. *Inst.* [illegible] *successi. cognat. in fin.* (55) Cujacius legit, *donec abest intra,* Cujac. *hic.* (56) Isidor. *5. etym. 24.* Jus liberorum est conjugum sine liberis, invicem pro loco pignorum, hereditatis alterna conscriptio, eamque definitionem confirmat *l. 2. C. Theodos. de infirmand.* [illegible] *Theodos. ibi, valeat impetratio juris communium liberorum,* quod jus hodie omnibus datum est, *C. de jure liberorum.* Jus illud liberorum his negabatur, quorum anni simul dicti & computati centum transiisse dicerentur, Augustin. 2. *contra Julian. de jure trium liberorum,* vide Dumeen. 2. *disput.* 40. (57) Plinius 2. *epist. & lib.* 10. Dion. 55. (58) Vid. *tit. prox. supr. eod.* (59) Anni & sex menses, bis novem menses. Novem menses, justum tempus pariendi. (60) *l. 29. ff. de liberis & posth.* (61) Id abrogatum, *l. 1. l. 2. C. de infirmandis pœnis cœlibatus.* (62) Leg. Juliæ & Papiæ, hæc de procreandis liberis: illa, de matrimonio non ineundo. (63) Senatusconsultum Pernicianum. (64) Lege Julia, si minor sexagenario, aut major quinquagenaria nuptias contraxissent, jus ab extraneo testamento capiendi amittebant: quasi operam matrimonio dare non possent, *l. 12. §. 2. ff. de adquirenda* [illegible]. Lactantius 1. Quid ergo est, quare apud Poetas salacissimus Jupiter desierit liberos tollere? Utrum sexagenarius factus est & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum? & Apuleius 2. *apologet.* in judicio objectum, quod Pudentilla ei anno ætatis 60. ad libidinem nupsisset. Hodie major sexagenario minorem quinquagenaria ducere potest, *l. 27. C. de nupt. l. 12. C. de legitim. heredibus.* Nam auctore Aristotele 5. [illegible], vir usque ad 70. fœmina usque ad 50. generat, *l. 10. ff. de aff. emtr.* quod & Senatusconsulto Claudiano comprehensum fuisse, hic constat, adde Suetonium in Claudio *c. 23.* (65) Impar matrimoniorum. (66) Lege, Claudiano, ut *supr.* (67) Dos caduca, *l. 19. §. 1. ff. de ritu nuptiar.* (68) L. 6. Cod. 50. (69) Caduca sunt, non jure relicta capaci, aliqua ex causa post mortem testatoris ab eo cadunt in fiscum. Capaci dixi: nam quæ incapaci relinquuntur pro non scriptis habentur. (70) 1. Sozomen. 9. (71) *Tit.* 11. §. 16. *tit.* 20. §. 14. *tit.* 22. §. 3. *infr. eod.* (72) Id est, nuptias non fecerit. (73) Recte id adjectum est, nam ex parte scriptus, etiam clausis tabulis testamenti, adiri hereditatem potest: quatenus lex Papia jus tantum adcrescendi aufert coheredibus vel legatariis. (74) Id est, peregrinus. (75) Cujacius hunc §. ita restituit: *Omnia caduca fisco vindicantur, sed servato jure aliquo liberis & parentibus.* Hodie ex constitutione imperatoris Antonini caduca cum suo onere fiunt. (76) Hodie caducariæ leges abrogatæ, *C. de caduc. toll.* (77) Vid. *tit.* 18. *infr. eod.* (78) Initium hujus §. emendatum est §. superiore.

hereditas caduca facta est, salva sunt: scilicet (1) & legata & fideicommissa cum suo onere fiunt caduca.

T I T. XVIII.

QUI HABEANT JUS ANTIQUUM IN CADUCIS.

ITem liberis (2) parentibus (3) testatoris usque ad tertium gradum lex Papia jus antiquum dedit: ut heredibus illis institutis, quod quis ex eo testamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut ex parte, prout pertinere possit.

T I T. XIX.

DE DOMINIIS (4) ET ADQUISITIONIBUS RERUM.

§. 1. OMnes res aut mancipi sunt (5), aut nec mancipi. Mancipi (6) res sunt prædia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus: quam urbana, qualis domus. Item jura prædiorum rusticorum velut via, iter, actus & aquæductus. Item servi & quadrupedes, quæ dorso collove domantur, velut boves, muli, equi, asini: cæteræ res nec mancipi sunt. Elephanti (7) & cameli, quamvis collo dorsove domentur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt.

§. 2. Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione (8), traditione (9), usucapione (10), in jure cessione (11), adjudicatione (12), lege (13). §. 3. Mancipatio propria species alienationis est (14), & (15) rerum mancipi (16): eaque fit certis (17) verbis, libripende (18), & quinque testibus præsentibus. §. 4. Mancipatio locum habet inter cives Romanos, & Latinos Colonarios (19) Latinosque Junianos, eosque peregrinos, quibus (20) commercium datum est. §. 5. Commercium est emendi (21) vendendique invicem jus.

§. 6. Res mobiles non nisi præsentes mancipari possunt, & non plures quam quæ manu capi possunt. Immobiles autem, etiam plures simul, & quæ diversis locis sunt, mancipari possunt. §. 7. Traditio (22), proprie (23) est alienatio rerum (24). Nec mancipi rerum dominia, ipsa (25) traditione deprehendimus: scilicet, si ex justa causa traditæ sunt nobis. §. 8. Usucapione (26) dominia adipiscimur, tam mancipi rerum, quam nec mancipi. Usucapio (27) est autem dominii adeptio (28), per continuationem possessionis anni, vel biennii; rerum mobilium anni, immobilium biennii. §. 9. In jure cessio quoque communis alienatio est, & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres (29) personas, in jure cedentes, vindicantes, addicentes. §. 10. In jure cedit dominus, vindicat is, cui ceditur, addicit (30) Prætor. §. 11. In jure cedi res etiam incorporales possunt, velut ususfructus (31), & hereditas (32), & tutela (33) legitima, & libertas (34). §. 12. Hereditas in jure ceditur, vel antequam (35) adeatur, vel posteaquam adita fuerit. §. 13. Antequam adeatur, in jure cedi potest legitimo ab herede: posteaquam adita est, tam a legitimo, quam ab eo qui testamento heres scriptus est. §. 14. Si antequam adeatur hereditas, in jure cessa sit, perinde heres fit cui cessa est, ac si ipse heres legitimus esset. Quod si posteaquam adita fuerit, in jure cessa sit, is (36) cui cessa est, permanet heres, & ob id creditoribus defuncti (37) manet obligatus: debita vero pereunt, id est, debitores defuncti liberantur. §. 15. Res autem (38) corporales quoties singulæ in jure cessæ sunt, transeunt ad eum cui cessa (39) est hereditas. §. 16. Adjudicatione (40) dominia nanciscimur, per formulam (41) Familiæ erciscundæ (42), quæ locum habet inter coheredes: & per formulam Communi dividundo (43), cui locus est inter socios: & per formulam Finium regundorum (44), quæ est inter vicinos. Nam si judex uni ex heredibus aut sociis, aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, statim illi acquiritur, sive mancipi, sive nec mancipi sit. §. 17. Lege nobis adquiritur velut caducum (45) vel (46) ereptitium (47) ex lege Papia Poppæa (48): item legatum (49) ex lege XII. Tabularum, sive mancipi res sint, sive nec mancipi.

§. 18. Adquiritur autem nobis etiam per (50) eas personas, quas in potestate, manu, mancipiove habemus. Itaque si quidem (mancipio puta) acceperint, aut traditum (51) eis sit, vel stipulati fuerint (52), ad nos pertinent. §. 19. Item si heredes instituti (53) sint, legatumve (54) eis sit: & hereditatem jussu (55) nostro adeuntes nobis adquirunt, & legatum ad nos pertinet. §. 20. Si servus alterius in bonis (56), alterius ex jure Quiritum sit, ex omnibus causis adquirit ei, cujus in bonis est. §. 21. Is quem bona fide possidemus, sive liber, sive alienus servus sit, nobis adquirit ex duabus causis tantum, id est, quod ex re nostra, & quod ex operibus (57) suis adquirit: extra (58) has autem causas, aut sibi adquirit, si liber sit, aut domino, si alienus servus sit. Eadem sunt & in eo servo, in quo tantum usumfructum habemus.

T I T. XX.

DE TESTAMENTIS (59).

§. 1. TEstamentum est mentis nostræ justa contestatio (60), in id solenniter factum, ut post mortem nostram valeat.

§. 2. Testamentorum genera fuerunt tria (61): unum quod calatis (62) Comitiis; alterum quod in procinctu (63); tertium quod per (64) æs (65) & libram appellatum est. Illis duobus testamentis abolitis, hodie solum in usu est, quod per æs & libram fit: id est, per mancipationem (66) imaginariam (67): in quo testamento libripens adhibetur, & familiæ emptor, & non minus quam quinque (68) testes, cum (69) quibus testamenti factio est. §. 3. Qui in (70) potestate testatoris est, aut familiæ emptoris, testis aut (71) libræ pensa adhiberi non potest: quoniam familiæ mancipatio inter (72) testatorem & familiæ emptorem fit: & ob id domestici (73) testes adhibendi non sunt.

§. 4. Filio familiæ emente, pater (74) ejus testis esse non potest.

§. 5. Ex duobus fratribus (75) qui in eadem patris potestate sunt, alter familiæ emptor, alter testis esse non potest: quoniam quod unus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius suus testis esse non debet: pariter (76) & qui in potestate ejus est constitutus.

§. 6. Duo fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, testes utrique, vel alter testis, alter libripens fieri possunt, alio (77) familiam emente: quoniam nihil (78) nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. §. 7. Mutus (79), surdus (80), furiosus (81), pupillus (82), fœmina (83) neque familiæ emptor (84), neque testis, libripensve fieri potest. §. 8. Latinus Junianus (85), & familiæ emptor, & testis, & libripens fieri potest: quoniam cum eo testamenti factio est (86). §. 9. In testamento, quod per æs & libram fit, duæ (87) res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupatio testamenti. Nuncupatur (88) testamentum in hunc modum, Tabulas testamenti testator tenens ita dicit. *Hæc uti his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium præbitote* (89). Quæ nuncupatio & testatio vocatur. §. 10. Filius familiæ (90) testamentum facere non potest: quoniam nihil suum habet, ut testari de eo possit. Sed Divus Augustus Marcus (91) constituit, ut filius familiæ miles (92), de eo peculio quod in castris adquisivit testamentum facere possit. §. 11. Qui de (93) statu suo incertus est (facito quod patre peregre mortuo, ignorat se sui juris esse) testamentum facere non (94) potest. §. 12. Impubes (95), licet sui juris sit, testamentum facere non potest: quoniam nondum plenum judicium animi habet.

§. 13. Mutus (96), surdus (97), furiosus (98), itemque prodigus (99) cui lege bonis interdictum (100) est, testamentum facere non possunt: mu-

tus

(1) Sed & legata &c. (2) tit. 1. §. 21. tit. 17. §. 2. supr. eod. tit. 29. §. 1. (3) l. 9. Inst. 1. (4) L. 41. D. 1. (5) Tollitur differentia rerum mancipi & nec mancipi, tit. C. de usucap. transfor. (6) Mancipium est, quicquid capi commoditer ac domari solet, ut homo, equus, ovis. Bestiæ mancipia sunt, cum primum domari incipiunt, Isidor. (7) Adde l. 8. in fin. ff. ad leg. Aquil. (8) §. 3. 4. 5. & 6. infr. (9) §. 7. infr. (10) §. 8. infr. (11) §. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15. infr. eod. (12) §. 16. infr. (13) §. 17. infr. (14) Ejusque similitudo, v. Cat. 4. §. 2. unde imaginaria venditio dicitur, Inst. de testam. ordin. imaginaria causa, l. 1. ff. de capite minut. (15) Hæc particula [illegible]
(16) Hac solemnitate utebantur in emancipationibus, d. l. 1. §. in testamentis. Instit. de testam. ordin. in solutionibus, Cicero 2. de oratore, & heredes Boetius, quamcunque rem lege 12. tabularum, aliter quam per hanc solemnitatem non potuisse alienari, refutat; adde Cujacium 2. dispur. 2. unde mancipatio inter actus legitimos refertur, l. 77. ff. de regulis juris. (17) Hæc solemnitas fuit verborum. Qui mancipium accipiebat, os tenens ita dicebat: *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo: isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra*, deinde ære percutiebat libram, idque ei dabat, a quo mancipium accipiebat. (18) Inst. de testament. ordinand. Libripens libram æneam tenebat. (19) Latini libertini ad similitudinem antiquæ Latinitatis (quæ in colonias missa est) videtur esse introducta, l. un. C. de latina libert. tollend. in princ. (20) Peregrinis datur jus commercii, l. 19. ff. de interdictis & releg. (21) Commercium, jus vendendi, emendi, permutandi, l. 1. ff. de justitia & jure. Pater tamen interdum latius id vocabulum, l. 1. & seq. tit. C. de commerciis. (22) l. 20. C. de pact. (23) Proprie, Cujac.
(24) Rerum nec mancipi, nec mancipi rerum &c. Cujac. hic. (25) d. l. 20. (26) d. l. 20.
(27) Dicitur etiam ususcapio, ut & pignoriscapio, v. Gell. 10. (28) Ita legit Isidorus 5. c. 25. adde in l. 3. ff. de usurp. & usucap. (29) Cessio in jure, sic prœsente Prætore ita fit, Is cui res ceditur, rem tenens ita vindicat, *Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo*. Ab his, Prætor interrogat cedentem: *An contra vindicet*, vel A. V. A. id est, *Anne tu contra vindicas*. Id enim ita in notis apud Probum A. T. D. Q. C. V. id est, *Anne tu dicis qua contra vindicaveris?* Quo negante, aut tacente Prætor ei, qui vindicasset, rem addicebat, idque legis actio vocabatur. Formula addicendi talis esse potuit Q. N. H. E. N. P. E. V. A. id est, *Quando neque ais, hunc tuo hominem præsenti & vindicanti addico*. Potuit etiam ita concipi, Q. N. A. N. N. H. T. H. P. E. V. A. id est, *Quando neque ais, neque negas, hunc tuo hominem præsenti & vindicanti addico*. Hinc constat in rei vindicatione, non fuisse possessorem neque intentionem actoris, sed præterea eum debuisse contra vindicare, argumen. §. 2. Instit. de actionib. ibi *Possessor autem dominium ejus se esse dicat*: adde Cujac. 2. disput. 22. (30) Tribus verbis omne officium prætoris continebatur, *Do, Dico, Addico*: Dabat judices: Jus dicebat: Addicebat, ut hic. (31) Ususfructus cessione finitur, l. 66. ff. de jure dot. (32) Vide §. 13. infr. eodem. (33) tit. 11. §. 7. supr. eodem. (34) Qua & Cessicia. Fit autem vindicta: cedit libertatem dominus, servus vindicat: Prætor addicit. Verba domini si requiritur, ea fuerunt: *Hunc hominem liberum esse volo*, Testis in voce *Manumissio*: Verba Prætoris [illegible] Fragmentum indicis Latino-græci in Bibliotheca regia. Jure etiam fiebat manumissio, fed & absente Prætore, præsente Isto ejus lictore, l. 23. ff. de manumiss. vind. (35) Vid. §. 13. & 14. infr. eod. §. 17. infr. eod. (36) Is a quo Cujac. hic. (37) Qui debitoris hereditatem adit, contrahit cum defuncti creditoribus, l. 3. in fin. l. 4. ff. quibus ex caus. in poss.
(38) Superius dixit de hereditate, hic de rebus corporalibus, ut hinc colligas: Hereditatem inter res corporales non adnumerari. Hereditas, juris nomen, l. 119. l. 178. §. 1. ff. de verb. signif. incorporalia §. 2. Inst. de reb. corporalibus. (39) Cui cessa sunt, Cujacius ita legit, pro, cessa est hereditas. (40) §. ult. Inst. de off. judicis, l. 17. in fin. ff. de jurisd. l. 21. §. 3. ff. de omnib. legatis. (41) Nota formulam, id est, actionem, ut tit. 25. §. 12. infr. eod. adjudicationis familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum. (42) §. 4. Inst. de off. jud. (43) §. 5. Inst. de off. jud. (44) §. 6. Inst. de off. jud. (45) Quid caducum, vide tit. supr. eodem. (46) Hanc particulam Hotomanus [illegible] est. 32. (47) Ereptitium, quod quasi indigno aufertur, ut in l. pen. ff. de jure fisci quadrans eripitur. & in l. 5. §. 1. ff. ad leg. Cornel. de falsis: hereditas eripitur. Cujac. 4. observ. 17. & fisco statim ipso jure vindicatur, l. 2. l. 19. l. ult. ff. de his quæ ut indignis. Et recte Ulpianus eripiendi verbo potius usus est, quam auferendi, ut indicaret, quasi de manibus auferri, quod jam esset adquisitum, l. 4. ff. ne quis eum qui in jus, vide Cujacium 2. disputat. 12. Sed tamen Hotomanus 2. observ. 32. legit receptitium. Quod quid sit, vide eundem dicto loco. (48) Ea lata est de caducis hereditatibus & legatis, ut Falcidia de modo legatorum. (49) l. 49. in fin. ff. de peculio, l. 120. ff. de verb. signif.
(50) Vide Instit. per quas personas cuique adq. (51) §. 3. Instit. per quas pers. cuique adq. l. 10. §. 1. ff. de adquir. rer. dom. (52) Vide Inst. & ff. de stipulatione servorum.
(53) §. 3. Instit. de heredibus instituendis. (54) Dicto §. 3. l. 30. §. 1. in fin. l. 69. §. 2. ff. de legatis 1. (55) In hereditate, nihil moratum; in legato mutatum, cum invito servus adquirat, d. §. 3. (56) Id est, Bonitarius, Theophilus Inst. de libertin. §. [illegible] in bonis: [illegible] ex jure Quiritum. Hæc ille, adde tit. 1. §. 16. supr. eod. (57) Ex operis, ita tamen scriptum reperio in l. 31. ff. de stip. serv. (58) §. 4. Instit. per quas pers. cuique adqu. (59) L. 2. Inst. 10. adde 4. Paul. sent. 4. (60) A. Gell. 11. testatio, Inst. eod. [illegible], Theophil. Inst. de testament. ordinand. sententia, l. 1. ff. qui testament. [illegible] 16. Eclog. 1. c. 2. 3. Harmenop. 1. (61) Inst. eod. §. 1. 15. Gell. 10. (62) Comitia calata, pro collegio pontificum habebantur: aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa. Eorum alia Curiata (quæ per lictorem Curiatim calari, id est convocari mota erat) Centuriata per cornicinem. Calatis etiam sacrorum detestatio & testamenta fieri solebant, Gellius 15. 27. Calata comitia bis anno fieri solita scribit, pacis tempore; calata dici, quod populus ad ea vocetur. Est enim calari [illegible], Theoph. d. loco. Is autem, qui non universum populum, sed partem aliquam adesse jubet, non comitia, sed concilium edere jubet. Centuriata in campo Martio habebantur, non intra pomœrium. Illud addendum est ex Lælio Felice, Curiata comitia fuisse, cum ex generibus omnium suffragium ferretur: Centuriata, cum ex censu & ætate. Tributa, cum ex regionibus & locis, 15. Gell. 27. in fin. Videtur tamen Festus in centuriata, Centuriata & Curiata confundere. (63) Cum in prœlium ituri essent, Inst. eod. §. 1. cum viri ad prœlium faciendum in aciem vocabantur, 15. Gell. 27.
(64) Per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhibebatur, 15. Gell. 27. (65) §. 1. Instit. eod. (66) Emancipationem, 15. Gell. 27. §. 1. Instit. eod. (67) Vide l. ult. C. de adopt. (68) tit. 19. §. 3. supr. eod. Modo septem adhibendi, §. 3. Inst. eodem.
(69) §. 6. Inst. eod. (70) §. 9. Inst. eod. (71) Aut libripens, ita legendum est.
(72) l. 20. ff. qui testamenta. (73) Vid. l. 24. ff. de testib. l. 9. C. de testib.
(74) §. 8. Inst. eod. (75) d. §. 8. (76) Pater, Cujac. (77) Duo fratres in alieno testamento testes esse possunt, d. §. 8. in fin. l. 22. ff. qui testamenta. (78) d. §. 8. in fin. l. 17. ff. de testib. (79) §. 6. Inst. eod. (80) d. §. 6. (81) d. §. 6. l. 20. §. 4. ff. qui testamenta. (82) d. l. 3. §. 1. l. 19. in fin. ff. de testib. §. 6. Inst. eod. (83) Vid. l. 20. §. 6. ff. qui testamenta, l. 18. ff. de testib. (84) Id est heres. (85) De quo dictum est tit. 1. §. 1. supr. eod. & tit. 3. supr. eod. tit. 10. §. 4. supr. eod. (86) Et commercium habet, d. §. 4. (87) Quænam agantur in testamento, per æs & libram.
(88) Formula nuncupationis testamentariæ, cui adde l. 10. ff. de her. inst. (89) Perhibetote, Apulejus 2. Vos in hanc rem, boni Quirites, testimonium perhibitote. (90) l. 6. l. 16. l. 19. ff. qui testam. (91) Superest Marcus, Inst. quib. non est permiss. facere.
(92) l. 2. in fin. ff. de minorib. l. 11. ff. de testamento militis. (93) l. 14. in fin. l. 15. ff. qui testamenta. (94) Vid. Novell. Leonis 40. (95) §. 1. Inst. quib. non est permiss. l. 5. ff. qui testamenta. (96) l. 6. in fin. l. 7. ff. eod. §. 3. Inst. quib. non est permiss.
(97) d. l. 6. d. l. 7. l. 16. ff. eodem. (98) l. 18. §. 1. l. 17. ff. eod. (99) §. 2. Inst. quib. non est permiss. fac. v. tamen Novell. Leonis 40. (100) l. 18. ff. eodem.

tus, quoniam (1) verba nuncupationis loqui non potest: surdus, quoniam (2) verba familiæ emptoris exaudire non potest: furiosus, quoniam (3) mentem non habet, ut testari de ea re possit: prodigus, quoniam (4) commercium illi interdictum (5) est, & ob id familiam mancipare non potest. §. 14. Latinus Junianus, item is qui Dedititiorum numero est, testamentum facere non potest. Latinus (6) quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus est, is autem qui Dedititiorum (7) numero est, quoniam nec quasi civis Romanus testari potest, cum sit peregrinus (8): nec quasi peregrinus, quoniam nullius certæ civitatis, sciens (9) ut adversus (10) leges civitatis suæ testetur. §. 15. Fœminæ post duodecimum annum ætatis testamenta facere possunt tutore auctore, donec in tutela sint. §. 16. Servus publicus (11) prætorisve, parte dimidia testamenti faciendi habet jus.

T I T. XXI.

QUEMADMODUM (12) HERES INSTITUI DEBEAT.

HEres institui recte potest his verbis (13), *Titius heres esto*, *Titius heres sit*, *Titium heredem esse jubeo*, Illa autem institutio, *Heredem instituo*, *Heredem facio*, plerisque improbata est (14).

T I T. XXII.

QUI HEREDES INSTITUI POSSUNT.

§. 1. HEredes institui possunt, qui testamenti factionem (15) cum testatore habent. §. 2. Dedititiorum numero heres institui non potest, quia peregrinus (16) est, cum quo testamenti factio non est. §. 3. [Latinus Junianus (17),] si quidem mortis testatoris tempore, vel intra (18) diem cretionis civis Romanus sit, heres esse potest: quod si Latinus manserit, lege Junia capere hereditatem prohibetur. Idem juris est in persona cœlibis (19) propter legem Juliam.

§. 4. Incerta (20) persona heres institui non potest, veluti hoc modo: *Quisquis primus ad funus meum venerit heres esto*: quoniam certum consilium debet esse testantis. §. 5. Nec (21) municipia, nec municipes heredes institui possunt (22): quoniam incertum (23) corpus est, ut neque cernere universi, neque pro libito de herede cernere (24) possunt ut heredes fiant. Senatusconsulto (25) tamen concessum est, ut a libertis suis (26) heredes institui possint. Sed fideicommissa hereditas municipibus restitui potest (27): idque hoc senatusconsulto (28) prospectum est. §. 6. Deos (29) heredes instituere non possumus præter eos, quos senatusconsulto, constitutionibus Principum instituere concessum est: sicut Jovem Tarpeium (30), Apollinem Didymæum (31), sicuti Martem in Gallia (32), Minervam Meliensem (33), Herculem Gaditanum (34), Dianam Ephesiam (35), matrem deorum Cybelem (36), eam quæ Smyrnæ colitur & Cœlestum (37) Salinensem Carthaginis.

§. 7. Servos heredes instituere possumus nostros cum (38) libertate: alienos sine libertate: communes, cum libertate, vel sine libertate (39).

§. 8. Eum servum qui tantum in bonis noster est, nec cum libertate heredem instituere possumus, quia Latinitatem consequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam (40). §. 9. Alienos servos heredes instituere possumus: eos tamen, quorum cum dominis testamenti factionem habemus. §. 10. Communis servus cum libertate recte quidem heres instituitur, quasi proprius, pro parte nostra: sine libertate autem, quasi alienus, propter socii partem. §. 11. Proprius servus cum libertate heres institutus, si (41) quidem in eadem causa permanserit, ex testamento liber & heres fit, id est necessarius.

§. 12. Quod si ab ipso testatore vivente manumissus, vel (42) alienatus sit: suo arbitrio, vel jussu emptoris hereditatem adire potest. Sed si sine libertate sit institutus, omnino non (43) constat institutio.

§. 13. Alienus (44) servus heres institutus, si quidem in ea causa permanserit, jussu domini debet hereditatem adire. Quod si vivo testatore manumissus, aut alienatus a domino fuerit: aut suo arbitrio, aut jussu emptoris poterit adire hereditatem. §. 14. Sui (45) heredes instituendi sunt, vel exheredandi. Sui autem heredes sunt liberi quos in potestate habemus, tam naturales, quam adoptivi: item uxor quæ in (46) manu est, & nurus quæ in manu est filii, quem in potestate habemus. §. 15. Posthumi (47) quoque liberi, id est, qui in utero sunt, si tales sunt, ut nati in potestate nostra futuri sint, suorum heredum numero sunt. §. 16. Ex suis heredibus filius quidem neque heres institutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere testamentum. Reliquæ vero personæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, si præteritæ sint, valet testamentum. §. 17. Scriptis (48) heredibus adcrescunt, suis quidem heredibus in partem virilem, extraneis autem in partem dimidiam. §. 18. Posthumi, quoque liberi cujuscumque (49) sexus omissi, quod valuit testamentum, agnatione rumpitur (50). §. 19. Eos qui in utero (51) sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes: si (52) quidem post mortem nostram nascantur, ex jure civili (53): si vero viventibus nobis, ex lege Julia (54). §. 20. Filius qui in potestate est, si non instituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui sui heredes utriusque sexus aut nominatim, aut inter (55) cæteros. §. 21. Posthumus filius nominatim exheredandus est: filia posthuma, cæteræque posthumæ fœminæ vel nominatim, vel (56) inter cæteros (57): dummodo inter cæteros exheredatis aliquid legetur. §. 22. Nepotes & pronepotes, cæterique masculi posthumi præter filium, vel nominatim, vel inter cæteros, cum adjectione legati sunt exheredandi: sed tutius (58) est tamen nominatim eos exheredari: & id observatur magis.

§. 23. Mancipatos (59) liberos cum jure civili neque heredes instituere, neque exheredare necesse sit, tamen prætor jubet, si non instituantur heredes, exheredari masculos omnes, nominatim fœminas vel inter cæteros: alioqui contra tabulas bonorum possessionem eis pollicetur. §. 24. Inter necessarios heredes, id est, servos (60) cum libertate heredes scriptos, & suos scilicet necessarios, id est, liberos qui in potestate sunt, jure civili nihil interest (nam utrique etiam inviti heredes sunt) sed jure prætorio suis & necessariis heredibus abstinere se a parentis hereditate permittitur (61): necessariis autem tantum heredibus abstinendi potestas non datur. §. 25. Extraneus heres, si quidem cum cretione (62) sit heres institutus, cernendo fit heres: si vero sine (63) cretione, pro herede (64) gerendo. §. 26. Pro (65) herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus utitur: velut qui actionem (66) rerum hereditariarum facit, aut servis hereditariis cibaria mandet. §. 27. Cretio (67) est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum: utrum expediat ei adire hereditatem, necne, velut (68). *Titius heres esto cernitoque* (69) *in diebus centum proximis*, *quibus scieris* (70), *poterisque: nisi ita creveris*, *exheres esto*. §. 28. Cernere est (71) verba cretionis dicere, ad hunc modum (72): *Cum me Mævius heredem instituerit*, *eam hereditatem adeo cernoque*. §. 29. Sine cretione heres institutus, si constituerit, nolle se heredem esse, statim excluditur ab hereditate, & amplius eam adire non potest. §. 30. Cum cretione vero heres institutus, sicut cernendo fit heres, ita non (73) aliter excluditur, quam si in-

(1) Mutus cur testari non possit. (2) Surdus testari non potest, & cur. (3) Cur furiosus testari non possit. (4) Quam ob causam prodigus testari non possit. (5) Formulas interdictionis vid. apud Paulum 3. sent. 4. §. 7. (6) Latinus Junianus testari non potest, vide C. de latina libert. tollend. (7) Dedititii testari non possunt, tit. 22. §. 2. infr. & tit. C. de dedit. libert. (8) Peregrinus testamenti factionem non habet, ne hic [illegible] accepto usu togæ, l. 32. [illegible] ff. de jure fisci. (9) Civis, Cujac. hic. (10) Id est, inæqualem, Cujac. hic. Sic titulo 28. infr. eodem, bonorum possessio adversus tabulas quæ contra tabulas, [illegible] eandem esse significationem verbi, *Adversus* [illegible] ff. de minorib. & minor. idem Cujacius ait, quo nomine reprehenditur a Roberto [illegible] (11) Populi Romani, Cujacius ita hanc vocem emendavit, quod in omni servo non est verum, l. [illegible] ff. qui testamenta, vid. Novell. Leonis [illegible] (12) Id est, qua formula. (13) Olim ita jus fuit, hodie quibuscunque verbis institui patet, l. 15. C. de testamentis. (14) Cur ita? An quia lex sola heredem instituit? An potius quod anomalia hæc verba non videntur directa? Hodie solennitas omnis verborum sublata, d. l. 15. (15) l. [illegible] ff. de her. inst.

(16) Peregrinus institui non potest, ut hic, sed nec instituere, tit. 20. §. 14. supr. eod.

(17) V. d. §. 14. (18) Adde §. 4. Instit. de hered. qualitate. (19) V. tit. 14. 15. 16. supr. eod. Paul §. 29. Inst. de legat. l. [illegible] §. [illegible] ff. de jure dot. Paul. 3. sent. [illegible] §. [illegible]

(20) Vide [illegible] 3. epistolar. nec heredem institui, nec præcipere rempublicam posse constat, Cujac. hic. (21) Ratio petita ex § 4. supr. eod. (22) Capaces legis pro herede gerere. Nam aut cretione aut pro herede gestione heredes sunt. (23) De quo vid. l. 1. ff. de libert. univers. (24) d. l. 1. (25) l. [illegible] ff. de rogatis possit, l. [illegible] ff. ad SCtt Trebell. (26) Apronianο, quod factum est temporibus D. Marci, d. l. 26. (27) Deos tamen relinquit [illegible] l. 3. § [illegible] ff. de donat. [illegible] l. [illegible] §. [illegible] ff. ad leg. Falcid. Paul. [illegible] sent. [illegible] §. 1. Quemadmodum & modo Christianus Christus institui potest, l. 26. C. de sacrosanctis ecclesiis. (30) Ita dictus a Tarpeio monte. Tarpeius autem appellatus fuit a Tarpeia virgine Vestali ab Sabinis necata, ibique sepulta, antea Saturnius mons, & in eo oppidum Saturnium, unde Saturnia terra. Postremo mons Capitolinus dictus, quod cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum sit. Varro 4. de lingua.

(31) Apollinis templum & oraculum quod Didymis fuit antiquum, Pausanias 7. in [illegible], eorundem facit mentionem in 2. seu Corinthiacis, adde Strabonem [illegible]

(32) Galli quondam Mercurium colebant maxime, post hunc Apollinem & Martem & Jovem & Minervam: Martem bella regere. Marti, cum prælio dimicare constituissent, ea quæ bello cepissent plerumque devovebant: quæ superarant animalia capta immolabant, reliquas res in unum locum conferebant, vide Cæsar. 6. de bello Gallico: De diis veterum Gallorum, vide P. Pithœum [illegible] advers. [illegible] (33) A Melite urbe, non procul ab Euphrate: nisi malis hic legere Melitensem. (34) De Gaditibus & Hercule, v. Strabonem [illegible] & alios cognomento Gallos & Ogmius: de quo v. Lucianum in Hercule. (35) V. Act. 19. vers. 24. 27. de templo Dianæ Euseb. [illegible] Plin. 14. (36) De qua dixi libro superiore.

(37) Tertullianus in apologet. Unicuique, inquit, etiam provinciæ & civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Disares, ut Noricis Tibilenus, ut Africæ Cœlestis, ut Mauritaniæ reguli sui, & post. Crustuminorum Delventinus, Narniensium Visidianus, Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia, Faliscorum Juno Curitis & pater Curis. Sed non soli arcemus a religionis proprietate. Hæc ille. Cui loco visum illud Arnobii [illegible] adjungere. Inde adeo per universa imperia, provincias, oppida videmus singulas sacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipes, & Eleusinos Cererem, Phryges Magnam matrem, Epidaurios Æsculapium, Chaldæos Belum, Astartem Syros, Dianam Tauros, Gallos Mercurium, universa Romanos. Porro quis fuerit Cœlestis an deus, an dea ambigitur. Petrus Pithœus [illegible] advers. [illegible] deum fuisse ait. Ammianus lib. 22. Asclepiades Philosophus cum visendi gratia Juliani ad id suburbanum venisset, deæ Cœlestis argenteum breve figmentum quocunque ibat secum solitus efferre, ante pedes statuit simulachri sublimes, accensisque cereis ex more, fecit. Philastrius [illegible] in catalogo heresi. Alia, inquit, hæresis in Judæis quæ Reginam, quam & Fortunam cœli nuncupant, quam & Cœlestem vocant in Africa. Tertullianus in apologet. 204. Illa ipsa virgo Cœlestis, pluviarum pollicitatrix. Salvianus de gubernatione. Cœlestis illa. Idem 9. de providentia. Apul. 4. Floridor. Carthago, Africæ Musa Cœlestis, ut non [illegible] ratione possis dicere legendum esse apud Tertullianum in libro de virginibus. Cœlestis Africæ, non Ceres Ambros. [illegible] epist. ad Valent. (38) Hodie etiam sine libertate instituere possumus. Inst. de hered. instit. l. penult. C. de necessariis. (39) Priore casu, inter adscriptos: posteriore, servus communis est heredis & socii, l. [illegible] §. [illegible] ff. pro socio, l. 40. ff. ad leg. Falc. Paul. 3. sent. [illegible] §. [illegible] (40) Nisi intra dies cretionis civis Romanus fiat. (41) §. 1. Inst. de hered. inst. (42) Hæc verba, alienatus, desiderantur apud Justinianum §. [illegible] vers. Si vero a vivo testatore Inst. de hered. inst. (43) Hodie valet, l. penult. C. de necessariis.

(44) d. §. 1. vers. alienus quoque. (45) l. 1. ff. de hered. instit. Inst. de exheredat. liberor. (46) Cajus 2. Inst. apud Rufinum tit. 20. Uxor, inquit, quæ in manu ejus est, ei sua heres est; quia filiæ loco est, item nurus, quæ in filii manu est: nam & hæc neptis loco est, sed ita demum erit sua heres, si filius cujus in manu erit, dum pater moritur, in potestate ejus non sit. Idemque dicimus & de ea, quæ in nepotis manu matrimonii causa sit, quia proneptis loco est. (47) Posthumi quoque, qui si vivo parente nati essent, in potestate ejus futuri forent, sui heredes sunt, Cajus d. loco. (48) Legendum est, sed scriptis eo sensu: Jure antiquo, Charam neptem, præteriri potuisse, sed nec testamentum ex causa præteritionis infirmasse, cum illis consultum ita foret. Nam scriptis concurrebant: suis quidem, in virilem: extraneis, in dimidiam. & hoc est, quod a Triboniano obscure scriptum est. Jus accrescendi eis ad certam portionem præstitum, Inst. de exhered. liber. vers. sed non ita. (49) Ut in eo par sit masculorum & fœminarum conditio, §. 1. Inst. de exher. liber. (50) Rumpunt. (51) Posthumi, heredes institui possunt, l. [illegible] l. [illegible] l. 10. ff. de liber. & posthum. (52) Duæ posthumorum species, alii enim post mortem testatoris nascuntur: alii post testamentum vivo testatore, l. 3. §. 2. ff. de injusto. (53) Id est, legibus 12. tabularum, quod jus antiquum a Scævola dicitur in l. 29. §. [illegible] ff. de liber. & posthum. habita ratione ad legem Velleiam. (54) Velleja sc. §. 1. Inst. de exhered. liber. l. [illegible] §. [illegible] ff. de liber. & posthum. (55) Inst. de exher. vers. sed non ita in fin. Inter cæteros exheredare, est [illegible] sive indefinite exheredare, fuit autem hæc formula, Cæteri exheredes sunto, Theophil. Inst. de exh. liber. l. 19. ff. de liber. & posthum. & opponitur inter cæteros exheredatio ei, quæ nominatim fit, §. 21. infr. eod. [illegible] exheredatio longe diversa ab indefinita, & generali exheredatione, de qua v. l. [illegible] l. [illegible] ff. de liber. & posthum. (56) §. 1. in fin. Inst. de exher. liber. (57) Hoc quid esset, dixi ad §. 20. supr. eod. (58) §. 2. in fin. Inst. de exher. liber. (59) Id est, emancipationis, §. 3. Inst. de exher. liber. (60) §. 1. Inst. de her. qualit. (61) §. 2. vers. sed his Prætor. Inst. de hered. qualit. Sui beneficium abstentionis habent: extranei, separationis. Illi, ne sint heredes. Hi ne res adquisitas post venerant. (62) Id ne fiat, vid. §. [illegible] infr. (63) Vid. §. [illegible] infr. eod. (64) Vid. §. 2[illegible] infr. (65) Vid. l. 20. ff. de adq. vel omitt. her. §. 7. Inst. de hered. qualit. (66) Id est, auctionem, vid. l. 2. in fin. ff. de collat. bonor. l. 49. ff. de usurpat. & usucap. l. 2. §. [illegible] ff. pro emptore. (67) Cretiones hodie sublatæ sunt, l. 17. C. de jure deliberandi. (68) Formula instituendi cum cretione.

(69) Id est, facito ut videas te heredem, Varro 2. de ling. (70) Cic. [illegible] de Orat. ut in cretionibus scribi solet, quibus sciam poteroque. (71) Cernere, est quasi decernere se heredem esse velle, l. [illegible] §. pen. ff. de acqu. vel omitt. hered. cujus rei facultas non est in pupillo, l. [illegible] ff. de adq. vel omitt. hered. (72) Formula cernendi. Hujus loci vestigia sunt apud Varronem 5. de lingua. In cretione adhiberi jubet testes, & lib. [illegible] Heres cum constituit se heredem esse, dicitur cernere: & cum id fecerit, crevisse. Varroni respondet Cic. 11. ad Attic. Cretionem fieri testibus præsentibus. Verbis etiam verbis solennibus, ut hic: & l. [illegible] in fin. ff. de adq. vel omitt. hered. pure fit; est enim actus legitimus, l. [illegible] ff. de reg. jur. & semel, l. [illegible] in fin. ff. de adq. vel omitt. hered. non per alium, l. [illegible] ff. de adq. vel omitt. her. Ejus symbolum, dictorum versuum, [illegible] epigrammaton [illegible] her. ebl. (73) Dixi superius, sublatam cretionis scrupulositatem, l. 17. C. de jure deliberando.

T I T. XIII.

DE LEGE COMMISSORIA (1).

§. 1. DEbitor distractis fiduciis a creditore, de superfluo adversus eum habet actionem (2). §. 2. Quicquid creditor per fiduciarium servum quæsivit, sortem debiti minuit (3). §. 3. Debitor creditori fiduciam (4) vendere non potest, sed aliis, si velit, vendere potest, ita ut ex pretio ejusdem pecuniam offerat creditori, atque ita remancipatam sibi rem emptori præstet. §. 4. Si per suppositam personam creditor pignus suum invito debitore comparaverit, emptio non videtur, & ideo quandoque lui potest (5). Ex hoc enim causa pignoris, vel fiduciæ finiri non potest. §. 5. Si inter creditorem & debitorem convenerit, ut fiduciam sibi vendere non liceat, non solvente debitore, creditor denunciare ei solemniter (6) potest, & distrahere. Nec enim ex tali conventione fiduciæ actio nasci potest. §. 6. Creditor rem fiduciæ datam uni ex heredibus, vel extraneo legaverit, adversus omnes heredes (7) actio fiduciæ competit. §. 7. Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ob ea recuperanda, quæ impendit, judicio fiduciæ (8) debitorem habebit obnoxium. §. 8. Novissimus creditor priorem oblata pecunia, quo possessio in eum transferatur, dimittere potest. Sed & prior creditor secundum creditorem, si voluerit, dimittere non prohibetur, quamquam ipse in pignore potior (9) sit.

§. 9. Servus si mutuam pecuniam servitutis tempore acceperit, ex ea obligatione post manumissionem conveniri (10) non potest.

T I T. XIV.

DE USURIS.

§. 1. SI pactum nudum de præstandis usuris interpositum sit, nullius est momenti (11). Ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur (12). §. 2. Usuræ supra centesimam solutæ sortem minuunt (13), & consumpta sorte repeti possunt. §. 3. Trajectitia pecunia, propter periculum creditoris, quamdiu navigat navis, infinitas usuras (14) recipere potest. §. 4. Usuræ, quæ centesimam excedunt, per errorem solutæ repeti (15) possunt. §. 5. Si quis pignora debitoris citra auctoritatem judicantis abduxerit, violentiæ crimen (16) admittit. §. 6. Tutor in usuras non convenitur, si pecuniam pupillarem ideo non collocavit, quod idonea nomina non habeat, quibus pecunia collocaretur: cujus rei contestatio apud Præsidem (17) provinciæ deponenda est.

T I T. XV.

DE MANDATIS.

§. 1. OB subitam valetudinem, ob necessariam peregrinationem, ob inimicitiam, & inanes rei actiones (18), integra adhuc causa, mandati negotio renunciari potest. §. 2. Si meis nummis mandato tuo aliquid ibi comparavero, & si rem postea accipere nolis, mandati actio mihi adversus te competit. Non enim tantum quod impensum est, sed & usuras (19) ejus consequi possum. §. 3. Certo pretio rem jussus distrahere, si minoris vendiderit, mandati judicio pretii summam poterit integrare; venditionem dissolvi non placuit (20).

T I T. XVI.

PRO SOCIO.

SIcut lucrum, ita & damnum (21) inter socios communicatur, nisi quid culpa socii, vel fraude eversum sit.

T I T. XVII.

EX EMPTO ET VENDITO.

§. 1. VEnditor, si ejus rei, quam vendidit, dominus non sit, pretio accepto, auctoritate (22) manebit obnoxius. Aliter enim non potest obligari. §. 2. Si res simpliciter traditæ evincantur, tanto venditor emptori condemnandus est, quanto (23) si stipulatione pro evictione cavisset. §. 3. Res empta mancipatione & traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur.

§. 4. Distracto fundo, si quis de modo mentiatur, in duplo (24) ejus, quod mentitus est, officio judicis æstimatione facta convenitur.

§. 5. Redhibitio vitiosi mancipii intra sex menses (25) fieri potest, propter latens vitium. §. 6. Si ut servum quis pluris venderet, de artificio ejus, vel peculio mentitus est, actione ex empto conventus quanto minoris (26) valuisset, emptori præstare compellitur, nisi paratus sit eum redhibere (27). §. 7. Ex die emptionis, si pars pretii numerata sit, & fructus, & operæ servorum, & fœtus pecorum, & ancillarum partus ad emptorem (28) pertinet. §. 8. Fundum alienum mihi vendidisti, postea idem ex causa lucrativa meus factus est, competet mihi adversus te ad pretium recuperandum (29) actio ex empto. §. 9. Post rem traditam, nisi emptor pretium statim exolvat, usuras (30) ejus præstare cogendus est. §. 10. Mutus emere & vendere potest, furiosus autem neque emere (31), neque vendere potest.

§. 11. Servus bona fide (32) comparatus, si ex veteri vitio (33) fugerit, non tantum pretium dominus, sed & ea, quæ per fugam abstulit, reddere cogetur. §. 12. Cum probatio prioris fugæ deficit (34), servi responsioni credendum est (35). In se enim interrogari non pro domino, aut in dominum videtur (36). §. 13. In eo contractu, qui ex bona fide descendit, instrumentorum oblatio sine causa desideratur (37), si quo modo veritas de fide contractus possit ostendi.

§. 14. Fundus ejus esse videtur, cujus nomine comparatus est, non a quo pecunia numerata est (38): si tamen fundus comparatori sit traditus. §. 15. Electo reo principali, fidejussor, vel heres ejus liberatur. Non idem in mandatoribus (39) observatur.

T I T. XVIII.

DE LOCATO ET CONDUCTO.

§. 1. HOmo liber, qui statum suum in potestate habet, & pejorare eum, & meliorem facere potest, atque ideo operas suas diurnas nocturnasque locat (40). §. 2. Fundi deterioris facti, & cultura non exercitati, & ædificiorum non refectorum culpa, arbitrio judicis (41) domino a conductore sarciri potest.

T I T. XIX.

DE NUPTIIS.

§. 1. SPonsalia tam inter puberes, quam inter impuberes (42) contrahi possunt. §. 2. Eorum, qui in potestate patris sunt, sine voluntate ejus (43) matrimonia jure non contrahuntur: sed contracta non solvuntur (44): Contemplatio enim publicæ utilitatis (45) privatorum commodis præfertur. §. 3. Inter servos & liberos matrimonium contrahi non potest, contubernium (46) potest.

§. 4. Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed contractum matrimonium furore non tollitur (47).

§. 5. Vir absens uxorem ducere potest, fœmina absens (48) nubere non potest. §. 6. Libertum, qui nuptias patronæ, vel uxoris, filiæve patroni affectaverit, pro dignitate personæ (49) metalli pœna, vel operis publici coerceri placuit.

T I T. XX.

DE CONCUBINIS.

EO tempore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest (50). Concubina igitur ab uxore solo delicto (51) separatur.

T I T. XXI.

DE DOTIBUS.

§. 1. DOs (52) aut antecedit, aut sequitur matrimonium: & ideo vel ante nuptias, vel post nuptias dari potest. Sed ante nuptias data earum expectat adventum. §. 2. Lege Julia de adulteriis (53) cavetur, ne dotale prædium maritus invita uxore alienet.

T I T. XXII.

DE PACTIS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. FRuctus fundi dotalis constante matrimonio percepti, lucro mariti cedunt, etiam pro rata anni (54) ejus, quo factum est divortium. §. 2. Omnibus pactis stipulatio subjici (55) debet, ut ex stipulatu actio nasci possit.

T I T. XXIII.

DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. MOrtis causa donatio est, quæ impendente metu mortis (56) fit, ut valetudinis, peregrinationis, navigationis, vel belli.

§. 2. Manumissionis gratia (57) inter virum & uxorem donatio favore libertatis recepta est, vel certe quod nemo ex hoc fiat locupletior: ideoque servum manumittendi causa invicem sibi donare non prohibentur. §. 3. Inter virum & uxorem nec per interpositam personam (58) donatio fieri potest. §. 4. Inter virum & uxorem contemplatione donationis imaginaria venditio (59) contrahi non potest. §. 5. Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum res redit (60), qui donaverat. §. 6. Quocunque tempore contemplatione mortis inter virum & uxorem donatio facta est, morte secuta convalescit (61).

T I T. XXIV.

DE LIBERIS AGNOSCENDIS.

§. 1. SI serva conceperit, & postea manumissa (62) pepererit, liberum parit. §. 2. Si libera conceperit, & ancilla facta pepererit, liberum parit. Id enim favor libertatis exposcit.

§. 3. Si ancilla conceperit, & medio tempore manumissa sit, rursus

---

(1) De fiducia, qua pignus creditori mancipatur, aut creditur, ea lege, ut soluta ad diem pecunia remancipetur, non soluta, creditori pleno jure committatur, nihil in Pandectis relatum est a Justiniano, quoniam sublatæ erant fiduciæ constitutione Constantini, l. ultim. C. de pact. pign. (2) Ut si minoris pignus vendiderit, residui petitio creditori superest, l. 10. ff. de reb. cred. ita si pluris vendiderit, superflui petitio debitori datur, l. 24. §. 2. ff. de pign. act. (3) l. 2. C. de pign. act. (4) Pignus creditor vendere potest. l. 12. ff. de distr. pign. fiduciam non potest. (5) l. 10. C. de distr. pign. Ex diverso, non videtur debitor pignus distraxisse permissu creditoris, si id possideat, l. 8. §. 7. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. (6) Denunciatione trina l. 4. ff. de pign. act. (7) l. 10. C. de pign. actione. (8) Duplex est actio fiduciæ, directa, & contraria. Idem in pigneratitia, l. 1. & l. pr. ff. de pign. act. l. 7. C. eod. (9) l. 4. & l. 5. C. qui pot. in pignor. hab. l. 12. C. de pign. l. 12. §. ultim. ff. qui pot. in pign. hab. (10) l. 1. ff. de act. & obl. l. 2. C. an servus ex suo facto post man. ten. (11) l. 3. C. de usuris. l. 24. ff. de præscr. verb.

(12) l. ult. C. de usur. (13) Si sortem expleverint, repetuntur quasi indebitæ, l. 26. §. 1. ff. de condict. indeb. (14) Hodie est centesima. l. 4. ff. de naut. fæn. sed id Tribonianum ex Justiniani constitutione addidisse puto. (15) l. 26. ff. de condict. ind. (16) l. ultim. ff. ad leg. Jul. de vi priv. l. 1. C. eod. (17) l. 7. §. ultim. & l. 13. §. 1. & l. 15. ff. de adm. & peric. tut. l. 1. C. de usur. pup. (18) l. 22. ff. mand. §. 11. Inst. de mand. (19) l. 12. §. 9. ff. mand. (20) l. 5. §. 3. & §. 4. ff. mand. (21) l. 52. §. 4. ff. pro soc. (22) l. 70. §. 6. ff. de act. empt. (23) l. 70. §. Cassius ff. de act. empt. l. 31. §. 20. ff. de aedil. edict. (24) In libris Justiniani non invenitur scriptum, nisi simpliciter ex empto actionem esse, l. 2. ff. de act. empt. (25) l. 19. §. ultim. l. 55. ff. de aedil. edicto. (26) l. 18. §. ff. de act. empti. (27) l. 43. §. 2. ff. de aedil. edicto. (28) l. 13. l. pen. C. de act. empti, l. 13. §. 10. & §. 18. ff. eod. Sed Paul. hic exigit, ut saltem pretii pars numerata sit; & tunc puto non nisi pro ea parte fructus ad emptorem pertinere, argum. l. [illegible] §. ultim. ff. de fund. dot. (29) Sed neque committetur stipulatio dupli, l. 13. §. 15. ff. de act. empti, l. 41. §. 1. ff. de evict. (30) l. 13. §. 19. ff. de act. empti, l. 5. l. 13. C. eod. (31) l. 2. ff. locati, l. 2. §. ultim. ff. de contrah. empti. (32) Idem Paulus respondit servum, veluti pro noxa, redimeri, l. 17. in princ. & §. 1. ff. de aedil. edicto. (33) Ex recenti venditor non tenetur, l. 54. ff. de aedil. edicto, l. 3. C. eod. (34) Emptor probare debet servum ex veteri vitio fugisse, l. 4. ff. de prob.

(35) l. 58. §. ultim. ff. de aedil. edicto, l. 7. ff. de probat. (36) l. 6. C. de quæst.

(37) l. 10. C. de fide instrum. nisi ita convenerit, l. 2. in fin. ff. de contrah. empt.

(38) l. 1. C. si quis alteri, vel sibi sub alt. nom. (39) Hodie neuter liberatur. Nam hæc inter fidejussorem & mandatorem differentia a Justiniano sublata est, l. ultim. C. de fidejuss. Novell. 4. (40) l. 1. ff. de usufr. leg. Potest & filii operas pater locare, ut resp. lib. 5. tit. 1. (41) l. 25. §. 3. ff. locati. (42) l. 14. ff. de sponsal. (43) §. 1. Inst. de nupt. (44) Quod libro 5. observ. cap. [illegible] ut accipiendum sit, ostendimus, Cujac.

(45) Id est, nuptiarum, ut in l. in bello §. medio ff. de capt. & postlim. (46) l. 3. C. de incest. nupt. (47) l. 16. §. ult. ff. de ritu nupt. (48) Domus viri, est domicilium matrimonii, l. 5. ff. de ritu nupt. l. 6. C. de donat. ante nupt. l. 9. §. 3. ff. de usu & hab. (49) l. 3. C. de nupt. l. 64. ff. de ritu nupt. (50) l. 1. C. de concubin. l. ultim. in fin. ff. de divort. (51) Puto legendum, solo dilectu, ut sit idem, quod solo destinatione animi, in l. penult. ff. de concub. (52) Sub hoc titulo Paulum etiam tractasse de retentionibus, quæ ex dote fiunt Anianus scribit in l. 2. C. Th. de dotibus. (53) Quæ hæc de adulteriis inscribatur, exposuimus in Notis ad §. 2. Institut. [illegible] quibus alien. lic. vel non. (54) l. 7. §. divortio ff. de sol. dot. l. 7. §. Papinianus, l. 31. l. 31. §. ult. ff. sol. matr. l. 1. §. sed & novissimè C. de rei uxoriæ actione. (55) Cujus rei exempla in Pandectis sunt infinita. (56) §. 1. Inst. de donat. (57) l. 7. §. ultim. ff. de donat. inter virum & uxorem. (58) l. 3. §. non tantum autem ff. de don. int. virum & uxor.

(59) Cum sit facta in fraudem juris, l. 5. l. 5. ff. de donat. inter vir. & uxorem.

(60) l. 9. ff. de reb. dubiis. Non enim mors donatarii, sed mors donatoris hanc donationem confirmat, l. 32. §. 14. ff. de donat. inter vir. & uxorem. Excipienda est species l. 1. §. 10. ff. eod. (61) l. 11. ff. de donat. inter vir. & uxor. l. 40. ff. de donat. mortis causa.

(62) l. 5. §. 2. ff. de statu hom.

sus facta ancilla pepererit, liberum parit. Media enim tempora (1) libertati prodesse, non nocere etiam possunt. §. 4. Ex ea muliere natus, quæ ex causa fideicommissi manumitti debuit, si post moram libertati factam nascatur, ingenuus (2) nascitur. §. 5. Si mulier divortio facto gravidem se sciat, intra tricesimum diem viro denuntiare debet, vel patri ejus, ut ad ventrem inspiciendum, observandumque custodes mittant: quibus missis (3), partum mulieris omnimodo coguntur agnoscere. §. 6. Si prægnantem se esse mulier non denuntiaverit, vel custodes ventris missos non admiserit, liberum est patri vel avo natum non alere. Ceterum negligantia matris, quominus suus patri heres (4) sit, obesse non debet. §. 7. Si mulier se ex viro prægnentem negat, permittitur marito ventrem inspicere (5), & ventri custodes dare. §. 8. Venter inspicitur per quinque obstetrices, & quod maxima pars earum denuntiaverit, pro vero (6) habetur.

§. 9. Obstetricem, quæ partum alienum attulit, ut supponi possit, summo supplicio (7) effici placuit.

T I T. XXV.

QUEMADMODUM FILII SUI JURIS EFFICIUNTUR.

§. 1. PAter ab hostibus captus desinit habere filios in potestate: postliminio vero reversus, tam filios, quam omnia (8) sui juris in potestatem recipit, ac si nunquam ab hostibus captus sit.

§. 2. Singulæ emancipationes (9) vel iisdem, vel aliis testibus fieri possunt, vel eodem die, vel intermisso tempore. §. 3. Emancipatio etiam die feriato (10) fieri potest. §. 4. Apud magistratus municipales, si habeant legis actionem (11), emancipari, & manumitti potest. §. 5. Filiusfamilias emancipari invitus (12) non cogitur.

T I T. XXVI.

DE ADULTERIIS.

§. 1. INventam in adulterio uxorem, maritus ita demum occidere (13) potest, si adulterium domi suæ (14) deprehendat.

§. 2. Eum, qui in adulterio deprehensam uxorem non statim dimiserit, reum lenocinii (15) postulari placuit. §. 3. In causa adulterii dilatio (16) postulata impartiri (17) non potest.

T I T. XXVII.

DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM.

§. 1. INimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillorum habuit, a tutelis excusant (18), ne paterno inimico pupilli committantur. §. 2. Ad curam ejus, cujus quis tutelam administravit, invitus (19) vocari non potest.

T I T. XXVIII.

DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

§. 1. NOn recte potiorem videtur nominare, qui causam nominati potioris (20) non expresserit. §. 2. Potior quis esse debet non solum gradu generis, sed & substantia rei familiaris.

T I T. XXIX.

QUI POTIOR NOMINARI NON POSSIT.

LIbertus, quem pater tutorem dedit, si minus idoneus dicatur, excusari quidem non potest (21), sed adiungi illi curator potest.

T I T. XXX.

DE ORATIONE (22) DIVI SEVERI.

DOlo tutoris curatorisve detecto, in duplum (23) ejus pecuniæ condemnatione conveniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

T I T. XXXI.

DE FURTIS.

§. 1. FUr est, qui dolo rem alienam contrectat. §. 2. Furtorum genera sunt quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati (24). Manifestus fur est, qui in faciendo deprehensus est, & qui intra terminos ejus loci unde quid sustulerat deprahensus est, vel antequam ad eum locum quo destinaverat, perveniret. Nec manifestus (25) fur est, qui in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. §. 3. Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæsitum, & inventum est: Oblati (26) actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud se inveniretur.

§. 4. Furti actione is agere potest, cujus interest (27) rem non perdidisse. §. 5. Concepti is agere potest, qui rem concepit, & invenit. Oblati is agere potest, penes quem res concepte (28), & inventa est. §. 6. Manifesti furti actio, & nec manifesti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, sed in heredem (29) non datur.

§. 7. Servus, qui furtum fecerit, damnumve dederit, nisi id pro sui quantitate, dominus (30) sarcire sit paratus, noxæ dedi potest.

§. 8. Si servus furtum fecerit, deinde manumissus fuerit, aut alienatus, cum ipso manumisso, vel emptore agi potest. Noxa enim caput (31) sequitur. §. 9. Filiusfamilias si furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum datur (32), quia in omnibus noxa caput sequitur. §. 10. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is, cujus ope, aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur.

§. 11. Qui meretricem (33) libidinis causa rapuit, & celavit, eum quoque furti actione teneri placuit. §. 12. Furti manifesti actio, præter pœnam quadrupli, ipsius rei persecutionem, genere vindicationis, & condictionis (34) continet. §. 13. Furti oblati actio adversus eum, qui obtulit, tripli est pœnæ (35), & ipsius rei repetitio.

§. 14. Furti quocunque genere condemnatus, famosus (36) efficitur.

§. 15. Quæcunque in caupona, vel meritorio stabulo, diversorio perierint, in exercitores (37) eorum furti actio competit. §. 16 Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit, quam si & ipsa similiter amiserit, suo nomine (38) persequi potest. §. 17. Pater, vel dominus de ea re, quæ filiofamilias, vel servo subrepta est, furti agere potest. Interest (39) enim ei deferri actionem, qui de peculio convenitur. §. 18. Si rem, quam tibi commodavi, postea subripui, furti actio competere tibi non poterit. Rei enim nostræ (40) furtum facere non possumus. §. 19. Si cum furtum quis quærit, damnum injuriæ dederit, actione legis Aquiliæ (41) tenebitur.

§. 20. Ob indicium comprehendi furis præmium promissum jure debetur (42). §. 21. Sive segetes per furtum, sive quælibet arbores cæsæ (43) sint, in duplum (44) ejus rei nomine reus convenitur.

§. 22. Qui tabulas (45), cautionesve subripuit, in adscriptam summam furti actione tenebitur: Nec refert cancellatæ, necne sint; quia ex his debitum dissolutum esse comprobari potest. §. 23. Servum, qui in fuga est, a domino quidem possidetur, sed dominus furti actione ejus nomine non tenetur, quia in potestate (46) eum non habet.

T I T. XXXII.

DE OPERIS LIBERTORUM.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum, solutus, alere (47) cogendus est, pro modo facultatum (48) suarum.

(1) l. 5. ad fin. ff. de statu hom. (2) l. 2. §. quavis ff. de suis & legit. hered. l. 53. ff. de fideicomm. libert. l. 3. C. eod. (3) Sed hoc pugnat cum l. 1. §. 11. ff. de agn. & al. lib. nisi dicas [illegible] omnimodo partum alere, ceterum [illegible] adhuc in integro esse, partum editum ex se negare. (4) l. 1. §. 11. & §. 15. ff. de agn. & al. lib. (5) l. 1. ff. de insp. ventr. custodiendoque part. (6) l. 1. §. 10. ff. de inspiciendo ventr. (7) l. 1. ff. de Carb. edicto. (8) §. 5. Inst. quib. mod. jus patr. pot. solv. (9) Hanc sententiam ad solum filium referimus: nam in ceteris una emancipatio sufficit, ut in fragm. Ulpiani [illegible] tit. 10. (10) l. 8. C. de feriis. (11) l. 4. ff. de adopt. l. ult. C. de vind. lib. (12) Nov. 89. (13) Gellius lib. 10. Cassiodorus lib. 9. var. puniitur tamen aliquo modo, l. 1. §. ult. ff. ad leg. Corn. de sic. l. 38. §. 8. ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (14) l. 20. ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (15) l. 2. C. ad leg. Jul. de adult. (16) l. 41. ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (17) [illegible] non, impartiri, vel, ut alii codices habent, impediri, sed impetrari, esse legendum, ut in l. 11. §. [illegible] ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (18) §. 11. Inst. de excus. tutor. (19) Nisi libertus sit, l. 5. l. 20. C. de excus. tut. (20) l. 1. C. de pot. ad mun. nom. l. 46. C. de decur. l. 7. ff. eod. tit. l. 8. ff. de fidejuss. & nomin. tut. (21) l. 1. C. de excus. tut. (22) Subjecta sententia indicat legendum esse De rationibus distrahendis: quæ actio in duplum lege XII. tab. prodita est. (23) l. 12. ff. de admin. tut. l. 1. §. [illegible] ff. de tut. & rat. distr. (24) Concepti, & oblati, actionum species potius sunt furto cohærentes, quam furtorum genera. §. 3. Inst. de obl. quæ ex del. nasc. (25) l. 8. ff. de furt. ejusdem rei & manifestus, & nec manifestus, l. 21. ff. eod. (26) Qui obtulit, ne apud se conciperetur, §. 4. Inst. de obl. quæ ex del. nasc. (27) Si ex honesta causa interest, l. 10. l. [illegible] ff. de furtis. (28) §. [illegible] Inst. de obl. quæ ex delicto nasc. (29) Quia pœnales sunt, §. non autem Inst. de perp. & temp. act. (30) [illegible] Inst. de nox. act. (31) §. omnis Inst. de nox. act. l. [illegible] ff. de obl. & act. (32) l. [illegible] & l. [illegible] ff. de nox. act. §. ult. Inst. eod. tit. (33) [illegible] esse, Qui non meretricem, ut in l. [illegible] §. [illegible] ff. de furt. quæ est ex hoc libro. [illegible] Inst. de obl. quæ ex del. nasc. (35) Gellius lib. 11. cap. [illegible] l. [illegible] ff. qui satisdare cog. (36) Quocunque genere, suo nomine damnatus, famosus est, l. [illegible] ff. de his qui not. infam. (37) Eorum quorum opera exercent. Vectorum tamen, viatorumve factum non præstat, l. 1. ff. furt. adv. naut. caup. stab. (38) Hoc casu fur furti agit, l. 12. §. [illegible] ff. de furt. (39) l. 12. §. [illegible] ff. de furtis. (40) Quæ ratio falsa est, in debitore pignus subtrahente, l. 20. §. 1. l. [illegible] ff. de furtis. (41) l. 30. §. 2. ff. ad leg. Aquil. (42) Ideoque repeti non potest, l. [illegible] §. ult. ff. de condict. ob turp. caus. [illegible] de furt. & indicia, recte petuntur, l. 15. ff. de præscript. verb. (43) l. [illegible] ff. arb. furt. cæs. Plin. lib. 17. cap. 1. & lib. 18. cap. [illegible] (44) l. 7. §. ult. l. [illegible] ff. arb. furt. cæs. (45) l. [illegible] §. ultim. ff. de furtis, l. 31. ff. de furtis. (46) l. [illegible] ff. de furt. l. 21. §. 3. ff. de nox. act. pugnat l. [illegible] §. [illegible] ff. ad leg. Aquil. nisi hanc [illegible] admittimus. Aut servus fugitivus ab alio possidetur, aut non: Si ab alio non possidetur, dominus noxali actione non tenetur, quia exhibendi ejus potestatem non habet. Quod si ab alio possidetur bona fide, dominus noxali actione tenetur, quia reperiendi servi potestatem habet. (47) l. 41. ff. de oper. libert. (48) l. 5. §. [illegible] ff. de agn. & al. lib.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS.

TIT. I.
DE CARBONIANO EDICTO.

SI fratri puberi (1) controversia fiat, an pro parte impuberis differri causa debeat, variatum est. Sed magis est, ut differri non debeat.

TIT. II.
DE BONIS LIBERTI.

§. 1. IN bonis liberti prior est patronus, quam filius alterius patroni. Item qui prior est filius patroni (2), quam nepos alterius patroni.

§. 2. Libertus duos patronos (3) heredes instituit, alter eorum vivo liberto moritur, is qui superest, contra tabulas testamenti, bonorum possessionem recte postulat. §. 3. Libertorum hereditas in capita, non in stirpes dividitur (4): & ideo si unius patroni suo sint liberi, alterius quatuor, singuli viriles, id est, æquales portiones habebunt.

§. 4. Patronus (5), vel patroni liberi ex parte dimidia heredes instituti, æs alienum liberti pro portionibus exolvere coguntur.

TIT. III.
DE LEGE (6) FABIANA.

EA quæ in fraudem patroni a liberto quoquomodo alienata sunt, Fabiana (7) formula tam ab ipso patrono, quam a liberis ejus revocantur.

TIT. IV.
DE TESTAMENTIS.

§. 1. TEstamentum facere possunt (8) masculi post completum XIV. annum fœminæ post duodecimum. §. 2. Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est, anno decimo octavo (9). §. 3. Filiusfamilias, qui militavit, de castrensi peculio tam communi, quam proprio jure testamentum facere potest. Castrense autem peculium est, quod in castris adquiritur (10), vel quod proficiscenti ad militiam datur. §. 4. Cœcus testamentum facere potest (11), quia accire potest adhibitos testes, & audire (12) sibi testimonium perhibentes. §. 5. Furiosus tempore intermissi furoris (13) testamentum facere potest. §. 6. Mulieri, quæ luxuriose vivit, bonis interdici (14) potest. §. 7. Moribus (15) per prætorem bonis interdicitur, hoc modo: *Quando tua bona paterna avitaque (16) nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re (17), commercioque interdico.* §. 8. Qui ab hostibus captus est, testamentum quasi servus facere non potest. Sane valet testamentum id, quod ante captivitatem factum est, si revertatur, jure postliminii: aut si ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ (18): qua lege etiam legitimæ tutelæ (19), hereditatesque firmantur.

§. 9. In insulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet civitatem, testamentum facere potest (20), & ex testamento capere. §. 10. Plures, quam septem ad testamentum adhibiti non nocent (21). Superflua enim facta prodesse, juri tamen nocere non possunt. §. 11. In adversa (22) corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest. §. 12. Prodigus recepta vitæ sanitate, ad bonos mores reversus (23), & testamentum facere, & ad testamenti solleinnia adhiberi potest. §. 13. Ex his, qui ad testamentum adhibentur, si qui sint, qui Latine nesciant, vel non intelligant, sed tamen sentiant (24), cui rei sint adhibiti, non vitiant testamentum. §. 14. Conditionum duo sunt genera; aut enim possibilis est, aut impossibilis: Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest (25). Quarum altera ex eventu exspectatur, altera submovetur. §. 15. Conditiones contra leges (26) & decreta principum, vel bonos mores, adscriptæ nullius momenti sunt, veluti: *Si uxorem non duxeris: Si Filios non susceperis: Si homicidium feceris. Si barbaro habitu processeris*, & his similia.

§. 16. Quotiens non apparet (27), quis sit heres institutus institutio non valet. Quod evenit, si testator plures amicos unius nominis habeat. §. 17. Heredes aut instituti, aut substituti dicuntur (28). Instituuntur primo gradu: Substituuntur secundo, vel tertio scripti.

§. 18. Substituere quis pure & sub conditione (29) potest, & tam suis, quam extraneis, tam puberibus, quam impuberibus. §. 19. In quot vult uncias (30) testator hereditatem suam dividere potest. Impleto asse (31), sine parte heredes instituti ad prioris assis semissem æquis portionibus veniunt. §. 20. Servus alienus cum libertate heres institutus, institutionem non infirmat, sed libertas, ut alieno (32), supervacue data videtur. §. 21. Filio & extraneo (33) æquis partibus heredibus institutis, si præterita adcrescat, tantum suo avocabit, quantum extraneo. Si vero duo sint filii instituti, suis tertiam, extraneis dimidiam tollit. §. 22. Talis est posthumorum institutio: *Si qui post mortem meam posthumi nati fuerint, heredes mihi estote:* si vivo eo (34) nascantur, rumpunt, testamentum. §. 23. Nepos posthumus (35), qui in locum patris succedere potest, ab avo aut heres instituendus est, aut nominatim exheredandus, ne agnascendo rumpat testamentum. §. 24. Qui semel constituit ad se hereditatem pertinere, aut se rebus ejus immiscuit, repudiare (36) eam non potest, etiamsi damnosa sit.

TIT. V.
DE SC. SILANIANO.

§. 1. HEreditas ejus, qui a familia occisus esse dicitur, ante habitam quæstionem (37) adiri non potest, neque bonorum possessio postulari. §. 2. Occisus videtur non tantum qui per vim, aut per cædem interfectus est, velut jugulatus, aut præcipitatus, sed & is, qui veneno necatus (38) dicitur: Honestati enim heredis convenit, qualemcumque mortem testatoris inultam non prætermittere. §. 3. Domino occiso, de ea familia quæstio habenda est, quæ intra tectum fuerit, vel certe extra tectum cum domino (39) eo tempore, quo occidebatur. §. 4. Qui occisus dicitur, si constet eum sibi quoquomodo manus intulisse, de familia ejus quæstio non est habenda (40), nisi forte prohibere potuit, nec prohibuit. §. 5. Neroniano Senatusconsulto cavetur, ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: Idemque ut juxta uxoris familiam observetur, si vir (41) dicatur occisus.

§. 6. Servi, qui sub eodem tecto fuerunt, ubi dominus perhibetur occisus, & torquentur, & puniuntur, & si testamento occisi manumissi sint. Sed & hi torquentur, qui cum occiso in itinere (42) fuerunt.

§. 7. Servi de proximo si cum possent ferre, auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt (43), puniuntur. §. 8. Servos, qui in itinere circumvlatum a latronibus dominum per fugam deseruerunt, apprehensos & torqueri, & summo supplicio (44) affici placuit.

§. 9. Habetur de familia quæstio, & si heres testatorem occidisse dicatur: nec interest, an extraneus (45), an ex liberis sit. §. 10. Omnibus, qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis aufertur hereditas (46), si nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum.

§. 11. Sive falsum, sive ruptum, sive irritum dicatur esse testamentum, salva eorum disceptatione (47), scriptus heres jure in possessionem mitti desiderat. §. 12. Si inter heredem institutum, & substitutum controversia sit, magis placuit eum in possessionem rerum hereditariarum mitti, qui primo loco (48) scriptus est. §. 13. Scriptus heres, ut statim in possessionem mittatur, jure desiderat. Hoc post annum (49) impetrare non poterit. §. 14. In eo testamento heres scriptus, quod nec ut oportuit, oblatum, nec publice recitatum est, in possessionem mitti frustra (50) desiderat. §. 15. In possessionem earum rerum, quas mortis tempore testator non possedit, heres scriptus priusquam jure ordinario experiatur, improbe (51) mitti desiderat.

TIT. VI.
DE LEGATIS.

§. 1. PEr præceptionem uni ex heredibus nummi legati, qui domi non erant, officio judicis familiæ erciscundæ (52) a coheredibus præstabuntur. §. 2. Ante heredis institutionem (53) legari non potest: inter medias heredum institutiones, sive alter, sive uterque adeat, potest. §. 3. Interdum dimidium, interdum totum debetur (54) legatariis: Dimidium, si per vindicationem legatum sit; totum si per damnationem. §. 4. Communi servo cum libertate, & sine libertate legari potest, totumque legatum (55) socio testatoris adquiritur. §. 5. Post mortem heredis legari non potest (56), quia nihil ab herede heredis relinqui potest. §. 6. In mortis tempus (57) tam sua, quam heredis ejus (58) legata confirmari possunt, hoc modo: *Lucio Titio cum morietur, do lego, aut, heres meus dare damnat (59) esto.* §. 7. Per vindicationem legatum, etsi nondum constituerit legatarius ad se pertinere, atque ita post apertas tabulas (60) ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum transmittit. §. 8. Si res obligata creditori, cujus causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, luitio (61) ad heredis sollicitudinem spectat.

§. 9. Servo fataliter interempto, legatarii damnum est (62): quia legatum nulla culpa heredis intercidit. §. 10.

---

(1) Legendum est, *Si fratri impuberi controversia fiat, an pro parte puberis &c.* argum. *l. 1. §. puberi ff. de Carb. edicto.* (2) Quia proximus quisque ad hereditatem liberti vocatur, *l. 23. §. pen. ff. de bon. lib. l. pen. ff. de assig. liber. l. 9. ff. de oper. lib.* etc. neque locus est edicto novo, *l. 2. §. ult. l. 9. §. ult. ff. de bon. lib.* (3) In quibusdam, *duos patronos habere instituit*, malim *duos patronos habuit, alter eorum vivo liberto moritur*, vid. *l. communi ff. de bon. libert.* quæ ut dispungenda sit, ostendi lib. 1. observ. cap. 14. (4) *l. 23. §. ult. ff. de bon. lib.* (5) Credo sub hoc titulo etiam positam fuisse [illegible] *l. 20. ff. de jure patron. & l. 40. ff. de bon. libert.* (6) Lex pro edicto sumitur, ut in *l. 9. §. 2. ff. unde cogn.* (7) *leg. 1. §. pen. ff. si quid in fraud. patr. factum sit.* (8) *l. 5. ff. qui test. fac. poss.* Quod semissum olim fuit pupillis, [illegible] multum, *l. ult. C. de test. mil.* (9) §. *minorem Inst. de adopt. l. 4. ff. de lib. & post.* Sed hodie constitutum est, ut puberes [illegible] testamentum facere possint. *l. 4. C. qui testam. fac. poss.* (10) Occasione militiæ *l. 4. l. 10. ff. de castr. pecul. l. 4. C. famil. erciscundæ.* (11) *l. 21. §. pen. ff. qui testam. fac. poss. l. 8. C. eod.* (12) *Vos, Quirites, testimonium perhibetote*, Ulpian. in fragm. tit. 20. (13) §. *furiosi Inst. quib. non est perm. fac. testam. l. 9. C. qui testam. fac. poss.* (14) *l. 15. ff. de cur. fur.* (15) Cœpit a moribus primum, deinde translata est in 12. tabul. *l. 1. ff. de cur. fur.* M. Tull. in Catone majore. Ut quemadmodum, inquit, nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet. (16) Antea legebatur, *habitaque*, pro *avitaque*. (17) In quibusdam. Alii habent, *ob ea re tibi.* (18) §. *ult. Inst. quib. non est perm. fac. test. l. 9. C. de postlim. & redempt. ab host.* (19) *l. 22. in princip. ff. de capt. & postlim. l. 1. §. 1. ff. de suis & legit. hered.* (20) *l. 8. §. 1. ff. qui testam. fac. poss. l. 7. §. fine ff. de interd. & releg. l. 28. §. 1. ff. de pœn.* (21) *l. 21. §. 1. ff. qui testam. fac. poss.* (22) *l. 17. ff. qui testam. fac. poss.* (23) Prodigus nec testamentum facere, nec testis ad testamentum adhiberi potest, *l. 18. ff. qui test. fac. poss.* nisi moribus receptis, *l. 1. ff. de cur. fur.* (24) In fragm. Ulpiani, titul. 25. *l. 19. §. ultim. ff. qui testam. fac. possunt.* (25) §. *impossibilis Inst. de hered. institut.* §. *si impossibilis Inst. de inut. stipul.* (26) *l. 9. l. 15. ff. de cond. instit.* (27) *l. 62. §. 1. ff. de her. instit.* (28) *l. 1. l. 43. §. 1. ff. de vulg. & pup. subst.* (29) Puta sic: *Si primus heres non erit, secundus heres esto: Si filius meus heres erit, & intra pubertatem decesserit, Seius heres esto.* Sub conditione hoc modo. *Si primus heres non erit, secundus, si navis ex Asia venerit, heres esto: Si Titius mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres esto*, *l. 8. l. ult. §. 6. ff. de vulg. & pup. subst.* (30) *l. 13. §. 1. ff. de her. inst.* (31) Secus si expleto asse ita scripserit: *Ex reliqua parte illi heredes sunto.* *l. 17. §. pen. ff. de her. inst.* (32) *l. 40. ff. de her. inst.* (33) Ulpian. in fragm. 22. Theophil. in §. 2. Inst. de exhered. lib. hoc jus est a Justiniano sublatum.

(34) Posthumus, qui institutus est ex jure antiquo, non videtur institutus ex lege Velleia: & contra, *l. 10. l. 29. §. 6. ff. de liber. & posth. l. 10. ff. de vulg. & pupill. substitut.* Sed hoc puto Justinianum emendare in *l. ultim. C. de post. her. inst.* (35) *l. 29. ff. de lib. & posth.* (36) Nisi beneficio ætatis per restitutionem in integrum, §. *extraneis Inst. de hered. qual. & diff. l. 6. C. de rep. vel abstin. her.* (37) Suppliciumque sumptum, *l. 9. §. non tantum, l. 5. in princ. ff. de SC. Silaniano.* (38) Qui veneno interemptus est, non pertinet ad SC. Silanianum, etiamsi quidam ex servis venenum produxerit, *l. 1. §. occisorum ff. de SC. Silan.* sed mors vindicatur ab herede, *l. 2. C. de his quib. ut indign.* (39) *l. 1. §. cum dominus ff. de SC. Silan & inf. 4. sententia.* (40) Puniendi tamen sunt servi, qui cum prohibere possent, non prohibuerunt, *l. 1. §. si sibi manus ff. de SC. Silan.* (41) *l. 1. §. hujus ff. de Senatusconsulto Silan.* (42) *l. 1. §. de his ff. de SC. Silan.* (43) *l. 1. §. eod. ff. de SC. Silan.* (44) *l. 1. §. cum dominus ff. de SC. Silan.* (45) *l. 6. §. 1. ff. de SC. Silan.* (46) Hoc olim obtinuisse verum est, *l. ult. §. ult. C. de fideic.* Incipitur causa sepulturæ ab *l. 1. §. de his quib. ut indign. l. 9. C. de relig. & sumpt. fun.* Idemque porrectum ad omnes alias causas Justiniani temporibus, argumento est *l. 13. C. de inoff. testam.* At ex Novell. 1. expellitur quidem heres ab hereditate, non tamen quasi indignus. (47) *l. ult. C. de codicill. l. 3. C. de edicto Divi Adr. toll. l. 1. C. quorum appell. non rec.* Sed ex Constitutione Justiniani in possessionem mittitur, *l. 3. C. de edicto Divi Adr. toll.* (48) *l. 3. C. de edicto D. Adr. toll.* (49) Quod & in sua Constitutione Justinianus indicat, illis verbis: *Sive enim post annale tempus.* (50) *l. 3. C. de edicto D. Adriani toll.* (51) Quod & ex Constitutione Justiniani locum obtinet.

(52) *l. 29. §. ult. & l. pen. ff. famil. ercisc.* (53) §. *ante heredis Inst. de legat.*

(54) Hoc est, quod Ulpianus in fragm. tradit tit. 24. (55) Si cum libertate, totum jure accrescendi ad socium pertinebit, §. *ultim. Inst. de donat.* Si prætermissa libertate, communis erit servus inter heredem & socium testatoris: hereditas autem, vel legatum soli socio adquiretur, *l. 49. §. 1. ff. pro soc. l. 40. ff. ad leg. Falc. l. 22. ff. de opt. legat.*

(56) Quia ille, qui heres relinquitur, quem sit heredem habiturus, incertum est, *l. 10. ff. de verb. oblig.* At hoc Justinianus emendavit, §. *post mortem Inst. de legat.* (57) Legendum vero, *in tempus mortis tam sua, quam heredis ejus legata conferri possunt*, exemplo *l. 79. ff. de cond. & dem.* (58) *Ejus*, id est, testatoris. (59) Legebatur, *damnat*, pro *damnas*: quem errorem Alciatus secutus est lib. 212. παρέργων. Latini semper dixere damnas, etiam in multitudinis numero, *l. 14. §. 6. ff. de legat. 3. l. 122. §. 1. ff. de legat. 1.* (60) Hodie defertur ex die mortis, ut in constitutione de caduc. tollend.

(61) §. *sed etsi rem Inst. de legat. l. 82. ff. de legat. 2.* (62) Si heredis facto, heredis, §. *si res legata Inst. de legat.*

§. 10. Damnati heres poteſt, ut alicui domum extruat, aut ære alieno eum liberet (1). §. 11. Sinendi modo (2) tam corporales res, quam quæ in jure conſiſtunt legari poſſunt: & ideo debitori id, quod debet recte legatur. §. 12. Ejus rei, quæ legata eſt, exemplo heredis pertem agnoſcere, partem repudiare (3) legatarius non poteſt.

§. 13. Legatum niſi rei certæ ſit (4), & ad certam perſonam deferatur, nullius eſt momenti. §. 14. Si quis ſibi & Titio legatum adſcripſerit, magis eſt, ut totum (5) legatum ad conjonctum pertineat.

§. 15. Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit (6), ut ſuſpectus a tutela removendus eſt, ad quam ultro videtur effectaſſe.

§. 16. Rem legatam teſtator ſi poſtea pignori, vel fiduciæ dederit, ex eo voluntatem mutaſſe (7) non videtur. §. 17. Uſusfructus uniuſcujuſque rei (8) legari poteſt, & aut ipſo jure (9) conſtituetur, aut per heredem præſtabitur. Ex cauſa quidem damnationis per heredem præſtebitur, ipſo autem jure per vindicationem. §. 18. Furioſi, & ægrotantis (10), & infantis uſusfructus utiliter relinquitur. Horum enim alius reſipiſcere, alius convaleſcere, alius creſcere poteſt. §. 19. Ancillæ uſufructu legato (11), partus ejus ad fructuarium non pertinent.

§. 20. Gregis uſufructu legato, grege integro manente, fœtus (12) ad uſufructuarium pertinent. §. 21. Areæ uſufructu legato, ædificia (13) in eo conſtitui non poſſunt. §. 22. Acceſſio alluvionum ad fructuarium fundum, quia fructus fundi non eſt, non pertinet: venationes (14) vero, & aucupii reditus ad fructuarium pertinet.

§. 23. Servos neque torquere, neque flagellis cædere (15), neque in eum caſum facto ſuo perducere uſufructuarius poteſt, quo deteriores fiant. §. 24. Fructu legato ſi uſus non adſcribatur, magis placuit uſumfructum videri adſcriptum. Fructus enim ſine uſu (16) eſſe non poteſt. §. 25. Si alteri uſus, alteri fructus legatus ſit, fructuarius in uſum concurrit (17), quod in fructu uſuarius facere non poteſt.

§. 26. Cum conjunctim duobus uſumfructum do, lego, legatum altero mortuo, ad alterum (18) in ſolidum pertinebit. §. 27. Uſufructu legato de modo utendi cautio a fructuario ſolet interponi: & ideo perinde omnia ſe facturum (19), ac ſi optimus paterfam. uteretur, fidejuſſoribus oblatis cavere cogetur. §. 28. Uſusfructus amiſſus ad proprietatem (20) recurrit. Amittitur autem quinque modis capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure ceſſione, dominii comparatione. §. 29. Capitis minutione amittitur (21), ſi in inſulam fructuarius deportetur, vel ſi ex cauſa metalli ſervus pœnæ efficiatur, aut ſi ſtatum ex adrogatione, vel adoptione (22) mutaverit.

§. 30. Non utendo amittitur uſusfructus, ſi poſſeſſione fundi biennio fructuarius non utatur, rei mobilis anno (23). §. 31. Rei mutatione amittitur uſusfructus (24), ſi domus legata incendio conflagraverit, aut ruina perierit, licet poſtea reſtituatur (25). §. 32. In jure ceſſione amittitur uſusfructus, quotiens domino proprietatis (26) eum fructuarius in jure ceſſerit. §. 33. Finitur (27) uſusfructus aut morte, aut tempore: Morte, cum uſufructuarius moritur: Tempore, quotiens ad certum tempus uſusfructus legatur, velut biennio, aut triennio.

§. 34 Fundo, vel ſervo (28) legato, tam fundi inſtrumentum, quam ſervi peculium ad legatarium pertinet. §. 35. Quærendorum fructuum cauſa (29) eſſe videntur, qui opus ruſticum faciunt, & monitores, & villici, & ſaltuarii (30), item boves aratorii, aratra, bidentes, & falces putatoriæ, frumentum quoque ad ſementem repoſitum.

§. 36. Cogendorum fructuum cauſa (31) comparata inſtrumento cedunt, velut corbes, alvei, falces meſſoriæ, & fœnariæ, item molæ olivariæ. §. 37. Conſervandorum fructuum cauſa comparata (32), inſtrumento cedunt, velut dolia, cupæ, vehicula ruſtica, cibaria, piſtores, aſini, focariæ (33), item ancillæ, quæ veſtimenta ruſticis faciunt: ſcorta quoque & ſutor continebuntur. §. 38. Uxores (34) eorum, qui operantur, magis eſt, ut inſtrumento cedant. Pecora (35) quoque, & paſtores eorum ſtercorandi cauſa parata inſtrumento continentur.

§. 39 Ea autem, quæ cuſtodiæ magis cauſa, quam ad uſus patrisfamiliæ eo delata ſunt, inſtrumenti nomine (36) non continentur.

§. 40. Uxores eorum, qui mercedes (37) præſtare conſueverunt, neque inſtructionis, neque inſtrumenti appellatione continentur.

§. 41. Piſcationis, & venationis inſtrumentum ita demum inſtrumento fundi continetur, ſi ex his (38) maxime fundi reditus cogatur.

§. 42. Fructus percepti inſtrumento fundi ita demum cedunt, ſi ibidem abſumi a teſtatore conſueverunt (39). §. 43. Fundo cum omni inſtrumento ruſtico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi ſunt, legato, femina quoque, & cibaria (40) debebuntur. §. 44. Fundo cum omni inſtrumento ruſtico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi ſunt, legato, tam ſupellex (41), quam æramentum, itemque argentum, & veſtes, quæ ibi paterfam. inſtruendi gratia habere ſolet, debebuntur. Item ea mancipia, quæ uſui patrisfam. eſſe ſolent. Itemque aves, & pecora; quæ inſtruendarum epularum gratia in fundo comparata ſunt, exceptis his, quæ ibi cuſtodiæ cauſa depoſita ſunt. §. 45. Fundo legato, *uti optimus maximuſque eſt* (42), retia, apparis, & cetera venationis inſtrumenta continebuntur: quod etiam ad inſtrumentum pertinet, ſi quæſtus fundi ex maxima parte in venationibus conſiſtat. §. 46. Fructus, qui ſolo cohærebant mortis teſtatoris tempore, ad legatarium pertinent (43): ante percepti, ad heredem (44). §. 47. Fundo legato cum mancipiis & pecoribus, & omni inſtrumento ruſtico, & urbano, peculium (45) actoris ante teſtatorem defuncti, ſi ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere. §. 48. Actor, vel colonus ex alio fundo in eodem conſtitutus, qui cum omni inſtrumento legatus erat, ad legatarium non pertinet: niſi eum ad jus ejus fundi (46) teſtator voluerit pertinere. §. 49. Adjunctiones, quas fundo legato teſtator ex diverſis emptionibus applicaverat (47), legatario cedere placuit. §. 50. Inſtructo prædio legato fabri ferrarii, item lignarii, putatores, & qui inſtruendi fundi (48) gratia ibidem morabantur, legato cedunt. §. 51. Inſtructo fundo legato libri quoque & bibliotheca (49), quæ in eodem fundo ſunt, legato continentur.

§. 52. Servum ſtudendi gratia ex eodem fundo (50), qui cum mancipiis fuerat legatus, alio translatum ad legatarium placuit pertinere.

§. 53. Fundo ita ut poſſederat legato (51), mancipia tam urbana, quam ruſtica, itemque aurum, & veſtes, quæ eodem tempore in fundo comprehenduntur, ad legatarium pertinent. §. 54. Paſcua, quæ poſtea comparata ad fundum legatum teſtator adjunxerat (52), ſi ejus appellatione contineantur, ad legatarium pertinent. §. 55. Quidquid in eadem domo (53), quam inſtructam legavit paterfam. perpetuo inſtruendi ſe gratia habuit, legatario cedit. §. 56. Inſtructa domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præſtatur, tegulæ, ſpecularia, vela (54) legato continebuntur. Item æramenta, lecti, culcitræ, pulvinaria, ſubſellia, cathedræ, menſæ, armaria, delphicæ, pelves, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, & ſimilia quacumque materia expreſſa. §. 57. Domo legata, balneum ejus, quod publicæ præbetur, niſi alias ſeparetur (55), legato cedit. §. 58. Domo cum omni jure ſuo ſicut inſtructa eſt, legata, urbana familia, item artifices (56), & veſtiarii (57), & zetarii, & aquarii eidem domui ſervientes, legato cedunt. §. 59. Omnibus, quæ in domo ſunt, legatis, cautiones debitorum, rationeſque ſervorum legato (58) cedunt. §. 60. Mobilibus legatis, aurum, vel argentum (59) non debetur, niſi de iis quoque manifeſte ſenſiſſe (60) teſtatorem poſſit oſtendi. §. 61. Inſtrumento cauponio legato, ea debentur, quæ in cauponii uſum parata ſunt, velut vaſa, in quibus vinum diffunditur, eſcaria, quoque, & pocularia vaſa debentur. Sane miniſtri (61) earum rerum legato non cedunt. §. 62. Inſtrumento medici legato, collyria, & emplaſtra, & apparatus omnis (62) conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta legato cedunt. §. 63. Inſtrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria (63), & temperandorum colorum vaſa debentur. §. 64. Piſtoris inſtrumento legato, cribra, aſini, molæ (64), & ſervi, qui piſtrinum exercent, item machinæ, quibus farinæ ſubiguntur, legato cedunt. §. 65. Inſtrumento balneatorio legato, balneator ipſe (65), & ſcamna (66), & hypodia, fiſtulæ, miliaria, epitonia, rotæ aquariæ, jumenta quoque, quibus ligna deferuntur, legato cedunt. §. 66. Inſtrumento piſcatoris legato, retia, & naſſæ, & fuſcinæ, & naviculæ, hami quoque & cætera (67) ejuſmodi uſibus deſtinata debentur. §. 67. Supellectile legata (68), capſæ, armaria, non ſolum librorum, aut quæ veſtis ponendæ gratia parata ſunt, debentur, ſed & byſſina, & (69) cryſtallina, & argentea, vitrea vaſa, tam eſcaria, quam pocularia (70), & veſtes ſtratoriæ legato cedunt. §. 68. Villis, vel agris ſeparatim legatis, alterum alteri (71) cedit. §. 69. Servis legatis, ancillæ quoque debentur, non item ſervi legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione tam virgines, quam ſervorum pueri (72) continentur, his ſcilicet exceptis, quæ ſiduciæ (73) datæ ſunt. §. 70. Servis amanuenſibus legatis, omnes qui ex converſatione urbana, & in miniſterio fuerant, debebuntur, niſi ex his aliqui perpetuo ad opus ruſticum transferantur. §. 71. Venatores ſervi, vel aucupes, an inter urbana miniſteria contineantur, dubium remanſit: & ideo voluntatis eſt quæſtio: tamen ſi inſtruendarum quotidianarum epularum gratia habentur (74), debentur. §. 72. Muliones (75), inſtitores inter urbana miniſteria continentur, item obſonatores, & veſtiarii, & cellararii (76), & cubicularii, & ercarii, & coqui, placentarii, tonſores, piſtores, lecticarii. §. 73. Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur, quæ gregatim (77) paſcuntur.

§. 74

(1) §. *ſed & talis legatum Inſt. de legat.* (2) Hæc verba ſuſpecta [illegible] generaliter proponi, ut in §. *tam autem Inſt. de legat.* (3) *l. 1. ff. de adquirenda vel omitt. hered. l. 38. ff. de legat. 1.* (4) Ut incertæ perſonæ, §. *incertis de legat.* [illegible] *l. 69. §. 1. ff. de jure dot. l. 30. §. 1. ff. de opt. legat.* (5) Videnda eſt *l. 14. §. 9. ff. ad legem Corneliam de falſ.* (6) *l. 13. §. 7. ff. ad leg. Corn. de falſ.* (7) *l. 3. C. de legat.* [illegible] (8) *l. 69. ff. ad legem Falcid.* (9) Id eſt, ſine heredis facto. [illegible] id eſt, civili jure aut [illegible] (10) Dubitari poteſt, quia interim nullus eſt, *l. 12.* [illegible] *ff. de uſufruct.* [illegible] reſipuerit, aut convaluerit, infans creverit. (11) Scripſimus in *l. 1.* [illegible] (12) *l. 68. §. ult. ff. de uſufr.* (13) *l. 7. §. 2. verſ. hac ratione ff. de uſufruct.* (14) [illegible] *ff. de uſufruct.* (15) *l. 15. §. 1. l. 23 in fin. ff. de uſufr.* (16) *l. 14. §. 1. ff. de uſu & hab.* (17) *l. 14. §. pen. ff. de uſu & habit.* (18) *l. 1.* [illegible] *ff. de uſufr. adcreſc.* (19) *l. ult. ff. uſufr. quemad. cav.* (20) §. *ult. Inſt. de uſufruct.* (21) Ex Conſtitutione Juſtiniani uſusfructus minima capitis minutione non amittitur. *l. penult. C. de uſufruct.* (22) Correctum per *l. ult. C. eod.* (23) Ex conſtitutione Juſtiniani vel mobilis triennio, immobilis decennio inter præſentes, viceennio inter abſentes non utendo amittitur. *l. penult. C. de ſervit.* [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) *l. 66. ff. de jure dot.* (27) Differentiam facit inter amittere, & finiri. [illegible] (28) [illegible] (29) [illegible] (30) [illegible] (31) [illegible] (32) [illegible] (33) Quidam habent *focaria*: ſed *focaria* [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible] (36) Sed neque [illegible] (37) Puto [illegible] (38) [illegible] (39) [illegible] (40) [illegible] (41) Inſtrumento legato, ſupellex non continetur. [illegible] Hæc verba: Cum omni inſtrumento ruſtico, urbano, inſtructi plenam ſignificationem continere hac Pauli ſententia demonſtrat. (42) *l. 22. ff. de inſtructo vel inſtr. legato.* (43) Hoc quidem non admittunt, argum. *l. 9. ff. ad legem Falcid.* omnino male. Nam lex non de fundo legato, ſed de tantum hereditate tractat. (44) Niſi mora intercefferit, *l. ult. C. de uſur. & fruct. legat.* [illegible] (45) [illegible] (46) [illegible] (47) [illegible] (48) [illegible] (49) [illegible] (50) [illegible] (51) [illegible] (52) [illegible] (53) [illegible] (54) [illegible] (55) [illegible] (56) [illegible] (57) [illegible] (58) [illegible] (59) [illegible] (60) [illegible] (61) [illegible] (62) [illegible] (63) [illegible] (64) [illegible] (65) [illegible] (66) Scamna aut ſubſellia [illegible] (67) Sed & piſcatores, [illegible] (68) [illegible] (69) Puto legendum, [illegible] (70) Myrrina, cryſtallina, vitrea vaſa tam eſcaria, quam potoria [illegible] (71) [illegible] (72) [illegible] (73) [illegible] (74) [illegible] (75) [illegible] (76) Cellararii ſunt, [illegible] (77) Ut equi, muli, aſini, oves, boves, capræ, ſues, [illegible]

maris : dum tamen eodem (1) modo adimatur, quo modo datum est. §. 30. Ad heredem legatarii legata non aliter transeunt, nisi (2) si jam die legatorum cedente, legatarius decesserit. §. 31. Legatorum (3) quæ pure vel in diem certum relicta sunt, dies cedit antiquo quidem jure, ex mortis testatoris tempore: per legem autem Papiam Poppeam, ex apertis (4) tabulis testamenti: eorum vero quæ sub conditione relicta sunt, cum conditio extiterit. §. 32. Lex Falcidia jubet, non plus quam dodrantem (5) totius patrimonii legari, ut omni modo quadrans (6) integer apud heredem remaneat. §. 33. Legatorum perperam solutorum repetitio non (7) est.

T I T. XXV.
DE FIDEICOMMISSIS (8).

§. 1. Fideicommissum est, quod non civilibus (9) verbis, sed precative relinquitur: nec ex rigore juris civilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis. §. 2. Verba fideicommissorum in usu fere sunt hæc (10): *Fideicommitto, peto, volo dari*, & similia.

§. 3. Etiam nutu (11) relinquere fideicommissum in usu receptum est. §. 4. Fideicommissum relinquere possunt, qui (12) testamentum facere possunt, licet non fecerint. Nam intestatus (13) quis moriturus, fideicommissum relinquere potest. §. 5. Res per fideicommissum relinqui possunt, quæ (14) etiam per damnationem legari possunt. §. 6. Fideicommissa dari possunt his, quibus legari potest.

§. 7. Latini Juniani (15) fideicommissum capere possunt, licet legatum capere non possint. §. 8. Fideicommissum & ante (16) heredis institutionem, & post (17) mortem heredis, & codicillis, etiam (18) non confirmatis testamento, dari potest, licet legari non possit.

§. 9. Item Græce (19) fideicommissum scriptum valet, licet legatum Græce scriptum non valeat. §. 10. Filio qui in potestate est, servove heredibus institutis, seu si his legatum sit, patris vel domini fidei committi potest, quamvis (20) ab eo legari non (21) possit.

§. 11. Qui testamento heres institutus est, codicillis etiam non confirmatis, rogari potest, vel ut hereditatem totam, vel ex parte alii restituat, quamvis (22) ex directo heres institui ne quidem confirmatis codicillis possit. §. 12. Fideicommissa non per formulam (23) petuntur, ut legata: sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius (24) vocatur: in provinciis vero, Præsidum (25) provinciarum. §. 13. Pœnæ (26) causa certæ vel incertæ (27) personæ ne quidem fideicommissa dari possunt. §. 14. Is qui rogatus est alii restituere hereditatem, lege quidem Falcidia locum non habente, quoniam non plus (puta) quam dodrantem, restituere rogatus est, ex Trebelliano (28) senatusconsulto restituit, ut ei & in eum dentur actiones, cui restituta est hereditas. Lege autem Falcidia interveniente, quoniam plus quam dodrantem, vel etiam totam hereditatem restituere rogatus sit, ex Pegasiano senatusconsulto restituit, vel (29) deducta parte quarta, ipse qui scriptus est heres, hereditatem restituat, & in ipsum actiones conserventur, is autem qui recipit hereditatem, legatarii loco habeatur. §. 15. Ex Pegasiano senatusconsulto restituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur (30). Inter heredem, & eum cui reliquæ partes restitutæ sunt interpositis stipulationibus ad exemplum partis (31) & pro parte stipulationum. Partis (32) autem & pro parte stipulationes proprie dicuntur, quæ de lucro & damno communicando solent interponi inter heredem & legatarium partiarium, id est, cum quo partitus est heres.

§. 16. Si heres damnosam (33) hereditatem dicat, cogetur a Prætore adire & restituere totam, ita ut ei & in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, perinde atque si ex Trebelliano senatusconsulto restituta fuisset: idque ut ita fiat, Pegasiano senatusconsulto cautum (34) est.

§. 17. Si quis in fraudem tacitam (35) fidem accommodaverit, ut non capienti fideicommissum restituat, nec quadrantem eum deducere Senatus (36) censuit: nec caducum vindicare ex eo testamento, si (37) liberos habeat. §. 18. Libertas (38) dari potest per fideicommissum.

T I T. XXVI.
DE LEGITIMIS HEREDIBUS (39).

§. 1. Intestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum (40) ad suos heredes, id est, liberos qui in potestate sunt, cæterosque qui in liberorum loco sunt. Si sui heredes non sunt, ad consanguineos, id est, fratres & sorores ex eodem patre. Si nec hi sunt, ad reliquos agnatos proximos, id est, cognatos virilis sexus, per mares descendentes, ejusdem familiæ: id enim cautum est lege XII. Tabularum: *Ac si intestatus* (41) *moritur, cui suus* (42) *extabit heres nec adgnatus proximus familiam* (44) *habeto*. §. 2. Si defunctus (45) sit filius ex (46) altero filio mortuo, jam nepos unus, vel etiam plures, ad omnes hereditas pertinet: non ut in capita dividatur, sed ut (47) in stirpes, id est, ut filius solus mediam partem habeat, & nepotes quotquot sunt alteram dimidiam. Æquum est enim nepotes patris sui loco succedere, & eam partem habere, quam pater eorum si viveret, habiturus esset. §. 3. Quamdiu suus heres speratur (48) heres fieri posse, tamdiu (49) locus agnatis non est: velut si uxor defuncti prægnans sit, aut filius apud hostes sit. §. 4. Adgnatorum hereditates dividuntur in (50) capita, veluti si sit fratris filius, & alterius fratris duo (51) pluresve liberi: quotquot sunt ab utraque parte personæ, tot fiunt portiones, ut singuli singulas capiant. §. 5. Si plures eodem gradu sunt agnati, & quidam eorum hereditatem ad se pertinere noluerint, vel antequam adierint, decesserint: eorum pars adcrescit (52) his qui adierint. Quod si nemo eorum adierit, ad insequentem gradum ex lege hereditas non transmittitur: quoniam in legitimis (53) hereditatibus successio non (54) est. §. 6. Ad fœminas ultra (55) consanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaque soror fratri sororive legitima heres fit. §. 7. Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege XII. (56) Tabularum non (57) pertinebat: quia fœminæ suos heredes non habent. Sed postea Imperatorum Antonini (58) & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum est, ut sive in manu (59) conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant, exclusis consanguineis, & reliquis adgnatis. §. 8. Intestati filii hereditas ad matrem ex lege duodecim (60) Tabularum non (61) pertinet: sed si jus liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, legitima heres fit ex Senatusconsulto Tertulliano (62), si (63) tamen ei filio neque suus heres sit, quive (64) inter suos heredes ad bonorum possessionem a Prætore vocatur: neque pater ad quem lege hereditas, bonorumve possessio cum re pertinet, neque frater consanguineus. Quod si soror consanguinea sit, ad utrasque (65) pertinere jubetur hereditas.

T I T. XXVII.
DE LIBERTORUM (66) SUCCESSIONIBUS VEL BONIS.

§. 1. Libertorum intestatorum hereditas primum ad suos (67) heredes pertinet: deinde ad eos quorum liberti sunt, velut patronum, patronam, liberosve patroni. §. 2. Si sit patronus, & alterius patroni filius, ad solum patronum hereditas pertinet. §. 3. Item patroni filius patroni nepotibus (68) obstat. §. 4. Ad liberos patronorum, hereditas defuncti pertinet, ut in capita (69), non in stirpes dividatur. §. 5. Legitimæ hereditatis jus, quod ex lege duodecim Tabularum descendit, capitis minutione amittitur.

T I T. XXVIII.
DE POSSESSIONIBUS (70) DANDIS.

§. 1. Bonorum possessio datur aut contra (71) tabulas testamenti, aut secundum (72) tabulas intestati. §. 2. Contra (73) tabulas bonorum possessio datur liberis emancipatis (74), testamento præteritis (75), licet legitima ad eos non pertineat hereditas. §. 3. Bonorum possessio contra tabulas liberis tam (76) naturalibus, quam adoptivis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis; non tamen & illis, qui in adoptiva familia sunt. Adoptivis autem, his tantum, qui in potestate manserunt. §. 4. Emancipatis liberis ex edicto datur bonorum possessio, si parati sunt cavere (77) patribus (78) suis qui in potestate manserunt, bona, quæ moriente patre habuerunt, se collaturos.

§. 5. Secundum (79) tabulas bonorum possessio datur scriptis heredibus, scilicet si eorum quibus contra tabulas competit, nemo sit, aut petere nolit. §. 6. Etiamsi jure civili non valeat testamentum, forte quod familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, si signatum testamentum sit, non (80) minus quam septem testium civium Romanorum signis, bonorum possessio datur. §. 7. Intestati datur bonorum possessio per septem gradus: Primo gradu liberis: Secundo legitimis heredibus: Tertio (81) proximis cognatis: Quarto familiæ (82): Quinto patrono, patronæ, liberisve patroni, patronæve: Sexto viro, uxori: Septimo cognatis manumissoris, quibus per legem Furiam plus mille asses capere licet. Si nemo sit ad quem bonorum possessio pertinere possit: aut si quidem, sed jus suum omiserit: populo bona deferuntur ex lege Julia caducaria (83). §. 8. Liberis (84) bonorum possessio datur, tam his qui in potestate usque in mortis tempus fuerunt, quam emancipatis: item adoptivis, non tamen etiam in adoptionem datis. §. 9. Proximi cognati (85) bonorum possessionem accipiunt, non solum per fœminini sexus personam cognati, sed etiam agnati capite deminuti. Nam licet legitimum jus agnationis capitis minutione amiserint, natura tamen cognati manent. §. 10. Bonorum possessio

detur

(1) Nihil hodie interest, an contrariis verbis, an quibuscunque fiat. *Inst. d. loco.* (2) V. tit. *ff. quando dies legator.* (3) Legati conditionalis, post eventum conditionis pure vel in diem antiquo jure, a morte testatoris: ex lege Papia, ab apertis tabulis dies cedit. Hodie jus vetus sequimur ex regula Catoniana, quæ ad novas leges, id est, Juliam & Papiam non pertinet. *l. ult. ff. de regula Catoniana.* (4) *l. 32. ff. de hered. inst. l. 32. l. 104. ff. de condit. & demonst. l. ult. ff. de mortis causa donat.* (5) Vid. *l. 1. ff. ad leg. Falcid.* (6) *d. l. 1.* (7) Imo est *l. 2. l. 3. ff. de condict. indeb.* Sed aut hunc negatio abundat, aut hic agitur de legato damnationis. *§. ult. Inst. de oblig. quæ ex quasi contract.* aut certis personis soluto. *§. 25. in fin. Inst. de legat.* (8) *L. 4. C. 43. 2.* Cujac. 7. & Paul. 4. *sent.* 1. adde *t. Inst.* 24. *de singul. reb.* (9) *l. 7. in princ. ff. de usufr.* & *sup. Inst.* (10) Adde Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. & §. *ult. Inst. de singulis reb.* (11) *l. 21. ff. de legat.* 3. *l. 22. C. de fideicom.* Nutu quæ fieri possint, dixi ad *l. 52. ff. de oblig. & action.* (12) Qui testari potest, fideicommittere potest, dixi ad *l. 2. ff. de legat.* 3. (13) Paul. 4. *sent.* 1. §. 4. dixi *d. §. 10. Inst. de fideic. hered.* (14) 24. §. 9. *supr. eodem.* (15) De quibus, 1. tit. 3. *supr. eod.* (16) Quod olim non fuit in legato, *tit.* 24. §. 15. *supr. eod.* (17) Quod olim non fuit in legato, *tit.* 24. §. 8. *supr. eod.*

(18) [illegible] Gajus 7. C. [illegible] Paul. [illegible] *sent.* 1. §. 10. (19) Dixi ad *l. 11. ff. de legat.* 3.

(20) Et in eo differt fideicommissum a legato. (21) *tit.* 24. §. 24. (22) Codicillis etiam confirmatis heres institui non potest: quamvis iisdem confirmatis restituendi jussio comprehendi utiliter possit. (23) Id est, actionem, vid. *tit.* 20. §. 16. *supr. eod.* (24) De prætore fideicommissario, adde *l. 2. §. 32. ff. de orig. jur.* [illegible] *ff. de legat.* 3. *l.* [illegible] *ff. de condict.* & *dem. l. 4. in fin. ff. quibus ad libert.* [illegible] *C. qui potior.* (25) Vid. *l.* [illegible] *in fin. C. de* [illegible] & *jurisd.* (26) In eo fideicommissa olim etiam non differebant *tit.* [illegible] §. 39. *supr. eod.* (27) In eo quoque olim conveniebant fideicommissa & legata, *tit.* 24. [illegible] *supr. eod.* (28) Vid. *Inst. de fideic. her.* & *ad SC. Treb.* (29) [illegible] (30) Communicantur, inter &c. (31) §. 6. *Inst. de fideicom. her.* (32) Stipulationes partis & pro parte, quid. (33) Vel suspectam, *d.* §. 6. *vers. sed si recusaret* [illegible]. (34) *d. vers. sed si.* (35) De qua dixi ad *l.* [illegible] *ff. de legat.* 3.

(36) [illegible] intellige, de [illegible] vid. *l.* [illegible] *in fin. ff. ad leg. Falc.*

(37) Si ex liberis [illegible], ita legendum est, atque satis indicat titulus [illegible] *eod.* (38) Vid. §. 2. *Inst. de singul. reb. per fideicommiss. relict.* (39) Id est, de hereditate ab intestato [illegible] *Instit.* [illegible] (40) §. 1. *Inst. de hereditatibus ab intestato*; dixi ad leges 12. *Tabularum tab.* 2. (41) *l.* [illegible] §. 2. *ff. de liber. & posthum.* (42) *l. 7. ff. de bonis damnatorum.* (43) Nec extabit heres adgnatus &c. ita legi oportet. (44) *l.* 195. *in fin. ff. de verb. sign.* (45) Legendum est, defuncto. (46) Et ex altero, ita legi oportet. (47) §. ult. *in fin. Inst. de hered. ab intest.* dixi ad leges 12. *tabul. tab.* 2. (48) *lege* [illegible] *ff. si pars hered.* *l.* [illegible] §. 1. *ff. de adq. vel omitt. hered. l.* [illegible] *in fin. ff. unde legitimi.* (49) Venter, seu posthumus agnatos defuncti excludit, *l.* [illegible] *ff. de ventre* [illegible]. (50) Dixi ad Novell. [illegible] *c.* [illegible] *in fin.* (51) *d. c.* [illegible] adde §. 2. *Inst. de legit. adgnat.* [illegible] Cujac. [illegible]

(52) §. ult. *Inst. de SC. Orphitiano*. dixi ad *l.* [illegible] *ff. de suis & legit. hered.* adde Paul. 4. *sent.* [illegible] §. ult. (53) Secus in hereditatibus, *l.* [illegible] *C. de successorio edicto.* (54) Jure Justinianeo hodie in suis successio est, §. [illegible] *Inst. de legit. adgnat. success.* nam & in legitimis hereditatibus est successio, *l.* [illegible] *ff. de legit. tut.* (55) Idque jure civili & lege Voconia institutum. Paul. 4. *sent.* [illegible] §. [illegible] De lege Voconia, vide Cujac. *ad tit. Inst. de leg. Falcid.* (56) Dixi in notis ad XII. *Tabul. t.* [illegible] (57) *Inst. de Senatusconsulto Tertull.* & *in pr. de Senatusconsulto Orphitiano.* (58) Adde *l.* [illegible] *ff. ad SCtu. Tertull.*

(59) Vide *tit.* [illegible] *supr. eod.* (60) Dixi ad leges XII. *Tabul.* (61) *Inst. de Senatusconsulto Tert. in pr.* (62) Vid. §. 2. *Inst. de Senatusc. Tertull.* (63) Quando mater succedat filio. (64) Ut [illegible] (65) Vid. *l.* [illegible] *C. Th. de secund. nupt.* (66) §. [illegible] *Inst.* [illegible] (67) *Inst. de success. libert. in pr.* (68) *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de bon. libert. in pr.*

(69) Dixi ad *l.* [illegible] *in fin. ff. de bon. libert.* (70) *L.* [illegible] *Inst.* [illegible] *L.* [illegible] *D.* [illegible]

(71) Vid. §. 2. *infr. eod.* (72) §. [illegible] *infr. eod.* id est secundum, vide [illegible] §. [illegible] *supr. eod.* (73) §. [illegible] *Inst. de bonor. possess.* & *L.* [illegible] *D.* [illegible] & *L.* [illegible] *C.* [illegible] (74) Imo & sui, sive sint naturales, sive legitimi, sive posthumi, §. [illegible] *infr.* (75) *d.* §. [illegible] (76) *l.* [illegible] *ff. de bonor. poss. contra tabul.* (77) *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de collat.* (78) Fratribus. (79) [illegible] *tit. C. de bonor. possess. secund. tabulas*, *ff. si tabulæ testamenti extabunt*; adde §. [illegible] *vers. secunda Inst. de bonor. possess.* & *L.* [illegible] *C.* [illegible] *de bonor. possess. secundum tabulas.*

(80) *tit.* [illegible] §. [illegible] *supr. eod. l.* [illegible] *C. de bonor. possess. secund. tabul.* (81) Tertio decem personis quas extraneo manumissori præferebat, vide §. [illegible] *Inst. de bonor. possess.* sed hæc successio hic omittitur. (82) Tanquam ex familia, *d.* §. [illegible] vel ut ibidem legit Cujacius, cum quorum ex familia. (83) De qua in *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de legat.* [illegible] *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de fideic. libertat.* (84) V. *tit. ff. unde liberi.* (85) V. *tit.* [illegible] *unde cognati.*

datur parentibus & liberis intra (1) annum, ex quo petere potuerunt: cæteris intra centum (2) dies. §. 11. Qui omnes intra id tempus si (3) non petierint, ad bonorum possessionem sequens gradus admittitur: perinde ac si superiores non essent; idque per septem gradus fit.

§. 12. Hi quibus ex successorio edicto bonorum possessio datur, heredes quidem non sunt, sed heredis loco constituuntur beneficio Prætoris. Ideoque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitiis actionibus opus est: in quibus heredes esse finguntur. §. 13. Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re. Cum re (4), si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, quum alius jure civili evincere hereditatem possit: velut si suus heres intestato sit (5). Bonorum possessio sine re est, quum suus heres evincere hereditatem jure legitimo possit,

T I T. XXIX.

DE BONIS (6) LIBERTORUM.

§. 1. Civis (7) Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit. Ideoque sive testamento facto decedat, licet suus heres ei non sit, seu intestato, & suus heres ei sit, quamvis non naturalis, sed uxor puta quæ in manu fuit, vel adoptivus filius: lex patrono nihil præstat. Sed ex edicto Prætoris si testamento facto libertus moriatur, aut (8) ut nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat: contra tabulas testamenti, partis dimidiæ bonorum possessio illi datur, nisi libertus aliquem ex naturalibus liberis successorem sibi relinquat, sive intestato decedat, & uxorem forte in manum, vel adoptivum filium relinquat, æque partis mediæ bonorum possessio contra suos heredes patrono datur. §. 2. In bonis libertæ patrono nihil juris ex edicto datur. Itaque si intestata moriatur liberta, semper ad eum hereditas pertinet. §. 3. Licet (9) liberi sint libertæ, quoniam non sunt sui heredes matri, obstat (10) patrono lex Papia Poppea. Postea libertas quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit, & cum intulerit, jam posse eas sine auctoritate patronorum testari, prospexit ut pro numero liberorum libertæ superstitum virilis pars patrono debeatur. §. 4. Liberi patroni virilis sexus, eadem jura in bonis libertorum parentum suorum habent, quæ & ipse patronus. Fœminæ vero, ex lege quidem XII. Tabularum perinde jus habent, atque masculi patronorum liberi. §. 5. Contra tabulas autem testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturalis (11) bonorum possessio eis non competit. Sed si jus trium liberorum habuerunt, etiam hæc jura ex lege Papia Poppea nanciscuntur. §. 6. Patronæ ex bonis libertorum illud jus tantum habent, quod lex XII. Tabularum introduxit. Sed postea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ (12), libertinæ tribus, id juris dedit quod patronus habet ex edicto.

§. 7. Item liberis ingenuæ trium liberorum jure honoratæ eadem lex id jus dedit, quod ipsi patrono (13) tribuit.

(1) §. 4. *Inst. de bonor. possess.* *l.* 1. §. 12. *ff. de successor. edicto*, *l.* 2. *C. qui admitti ad bonor.* (2) *l.* 3. *ff. unde cognati*, *l.* 1. §. 9. *ff. de successor. edicto.* (3) §. 1. *Inst. de bonor. possession.* (4) *Alias deest de re re.* (5) Sit bonorum &c. (6) V. L. 3. *Inst. t.* [illegible] (7) In Latino fecus, §. 4. *Inst. de successi. libertor.* (8) Et aut nihil &c. (9) Non licet. (10) Nec obstat. (11) Naturales. (12) Oneratæ §. 2. *Instit. de Senatusc.* [illegible] *Tertyll.* Theophilus dicit [illegible]. (13) Patrono.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
AD FILIUM
LIBRI QUINQUE,
LIBER PRIMUS.

T I T. I.

DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS (1).

§. 1. De his rebus pacisci possumus, de quibus transigere (2) licet: Ex his enim pacti obligatio (3) solummodo nascitur. §. 2. Omne pactum posteriore pacto dissolvitur (4), licet pariat exceptionem. §. 3. Pacto convento Aquiliana stipulatio subjici solet (5), sed consultius est huic pœnam quoque subjungere; quia rescisso quoquo modo pacto, pœna ex stipulatu repeti potest.

§. 4. Neque contra leges, neque contra bonos mores pacisci (6) possumus. §. 5. De rebus litigiosis & convenire & transigere possumus. Post rem judicatam pactum nisi donationis causa interponatur (7), servari non oportet.

T I T. II.

DE COGNITORIBUS (8).

§. 1. Omnes infames, qui postulare prohibentur, cognitores fieri non possunt, etiam volentibus (9) adversariis. §. 2. Fœminæ in rem suam cognitoriam operam suscipere non prohibentur (10).

§. 3. In rem suam cognitor, procuratorve ille fieri potest, qui pro omnibus postulat. §. 4. Actio judicati non solum in dominum, aut domino, sed etiam heredi, & in heredem datur (11).

T I T. III.

DE PROCURATORIBUS.

§. 1. Mandari potest procuratio præsentibus, & nudis verbis (12) & per literas, & per nuntium, & apud acta præsidis & magistratus. §. 2. Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotii, aut ad res administrandas datur (13).

T I T. IV.

DE NEGOTIIS GESTIS.

§. 1. Qui negotia aliena gerit & bonam fidem, & exactam diligentiam (14) rebus ejus, pro quo intervenit, præstare debet.

§. 2. Tutor post finitam tutelam si in administratione duret, actione negotiorum gestorum pupillo, vel curatori ejus tenebitur (15).

§. 3. Si pecuniæ quis negotium gerat usuras quoque totius temporis (16) præstare cogitur, & periculum eorum nominum, quibus collocavit, agnoscere, si litis tempore solvendo non sint. Hoc enim in bonæ fidei judiciis servari convenit. §. 4. Mater, quæ filiorum suorum rebus intervenit, actione negotiorum gestorum (17), & ipsis, & eorum tutoribus tenebitur. §. 5. Filiusfamilias aut servus, si negotium alicujus gerat, in patrem dominumve peculio tenus actio dabitur (18).

§. 6. Si pater vel dominus filiofamilias, vel servo aliena negotia agenda commiserit, in solidum tenebitur. §. 7. Pater si emancipati filii res sine ulla exceptione (19) a se donatas administraverit, filio actione negotiorum gestorum tenebitur. §. 8. Qui cum tutor, curatorve non esset, si pro tutore, curatoreve res pupilli, adultive administraverit, actione negotiorum gestorum (20) pro tutore, curatoreve tenebitur.

T I T. V.

DE CALUMNIATORIBUS.

§. 1. Calumniosus est, qui sciens, prudensque per fraudem negotium alicui comparat. §. 2. Et in privatis, & in publicis judiciis omnes calumniosi extra ordinem (21) pro qualitate admissi plectuntur.

T I T. VI.

DE REIS INSTITUTIS (22).

§. 1. De his criminibus, quibus quis absolutus est, ab eo qui accusavit, refricari accusatio non potest (23). §. 2. Filius accusatoris, si hoc crimen, quod pater intendit, post liberatum reum persequi velit, ab accusatione removendus est (24). §. 3. Crimen, in quo alius destitit, vel victus recessit, alius objicere non prohibetur.

TIT.

(1) In quibusdam veteribus legitur, *De pactis & conventis*, vid. Cujac. observ. *l.* 2. *c.* [illegible] Dicimus etiam pacta & conventa, pactum & conditionem, item pactum & confessum, *l.* 2. *C. quando lic. ab empt. disc.* (2) Et sensus, ut quo de re licet transigere, liceat & pacisci, contra, *l.* 18. *C. de transact.* *l.* 10. *C. ad leg. Jul. de adult.* [illegible] de re litigiosa: nam res non litigiosa pacti quidem verbum convenit, transactionis non item. (3) Naturalis, videlicet, quæ exceptionem parit. (4) Non ipso jure, sed per replicationem, *l.* 27. §. 2. *ff. de pactis.* (5) Hæc enim actio tollitur, *l.* 3. *l.* 4. *l.* 15. *C. de transact.* Consultius est etiam addere pœnalem stipulationem, *l.* [illegible] *C. de transact.* *l.* [illegible] *ff. eod.* *l.* [illegible] *ff. eod.* (6) *l.* 6. *C. de pact.* *l.* 7. §. *ait prætor ff. de pactis*, *l.* [illegible] §. 2. *ff. de pact.* *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de jdiur.* (7) Decidendi causa non possumus, nisi si lis adhuc subesse possit, *l.* [illegible] *ff. de condict. indeb.* *l.* 32. *C. de transact.* (8) Procurator agit absente. Cognitor præsente litigatore, *l.* [illegible] *C. Th. de cogn. & procur.* maxime in causa status, pro defensore ejus, qui patitur controversiam, an sit ex civibus. Asconius in 1. *Ver.* Justiniani tempore sublati sunt cognitores: ideoque ab his locis, quos ex juris auctoribus sumpsit postea cognitorum nomen semper exemit, ut conjicere licet ex *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de proc.* collata cum sententia Pauli *lib.* 1. *tit.* [illegible] (9) *l.* 1. *ff. de postul.* *l.* 6. §. 2. *ff. de procur.*

(10) Pro certis personis nec postulare, nec cognitores fieri possunt, ac ne pro parentibus quidem sine decreto, *l.* [illegible] *ff. de procur.* (11) In procuratore, & defensore idem juris est, *l.* [illegible] in fin. *ff. de procurat.* quasi defensor, non verus defensor est, *l.* [illegible] §. [illegible] *& ff.* [illegible] *ff. eod.* proinde in eo huic sententiæ locus non est. (12) Non solemnibus, §. 2. *Inst. de* [illegible] (13) *l.* 1. §. 1. *ff. de procur.* (14) *l.* 20. *C. de neg. gest.* *l.* [illegible] *C. de usur.* Interdum dolum duntaxat, *l.* 3. §. *interdum ff. de neg. gest.* interdum etiam casum, *l.* [illegible] *ff. eod.* (15) Quod ita procedit, si posterior actus juncto officio connexus non sit: alioquin tutelæ actio sufficit. Item si post pubertatem nullo tempore administrationem intermiserit aliaque in utraque actio necessaria sit, *l.* [illegible] *& ff. de tutel. & rat. distr.*

(16) [illegible] *C. de usur.* [illegible] totius temporis, quod a Triboniano prætermissum est in *l.* [illegible] *ff. de neg. gest.* (17) *l.* [illegible] *C. de usur.* *l.* [illegible] *ff. de negot. gest.* (18) *l.* [illegible] *ff. de neg. gest.* (19) Id est pure & pracise, quod a Triboniano prætermissum est in *l.* [illegible] *ff. de negot. gest.* (20) Actio pro tutela, diversa est ab actione negot. gestorum, *l.* 1. §. *si quis quasi ff. de eo qui pro tut.* *l.* [illegible] *ff. de tut. & rat. distr.* eam tamen imitatur, *l.* 4. *C. qui dar. tut. vel cur. poss.* (21) *l.* 3. *ff. ad SC. Turp.* Ubi sic legitur, *& in privatis & in extraordinariis animadvertitur*: & ita potius existimo Paulum scripsisse. Nam in publicis judiciis calumnia jure ordinario vindicatur, *l.* 1. §. 2. *ff. ad SC. Turp.* *l.* [illegible] *ff. de* [illegible]. Hodie tamen omnia crimina extra ordinem puniuntur, *l.* [illegible] *ff. de publ. jud.* *l.* 1. §. [illegible] *ff. ad leg. Jul.* [illegible] *l.* [illegible] *ff. ad leg. Fab.* (22) De reis destitutis, legendum putaverim, id est, ab accusatore desertis, hic destituta res in *l.* [illegible] *C. ad SC. Turp.* (23) *l.* [illegible] §. *iisdem ff. de accus.* *l.* 1. *C. Theod. de calumniatorib.* (24) *l.* [illegible] §. *iisdem ff. de accusat.* *l.* [illegible] *ff. de* [illegible] *l.* [illegible] §. *ult. ff. ad leg. Jul. de adult.*

TIT. VII.

DE INTEGRI RESTITUTIONE.

§. 1. Integri restitutio est redintegrandæ rei, vel causæ actio (1). §. 2. Integri restitutionem prætor tribuit ex his causis, quæ per metum, dolum, & status permutationem (2), & justum errorem (3), & absentiam necessariam, & infirmitatem ætatis gesta esse dicuntur. §. 3. Integri restitutio plus quam semel non est decernenda, ideoque causa cognita (4) decernitur. §. 4. Integri restitutio aut in rem competit, aut in personam (5): In rem actio competit, ut res ipsa, qua de agitur, revocetur: In personam aut quadrupli pœna intra annum, vel simpli post annum peti potest. §. 5. Si aliquis ut se de vi latronum, vel hostium vel populi liberaret, aliquid mancipavit, vel promisit, ad metum non pertinet (6): mercedem enim depulsi metus tribuit. §. 6. Servus per metum mancipatus, quidquid adquisierit (7), vel stipulatus sit, ei adquirit, qui vim passus est.

§. 7. Vis est major rei impetus (8), qui repelli non potest.

§. 8. Qui quem domo inclusit, ut sibi rem mancipares, aut promitteret, extorsisse mancipationem videtur (9). §. 9. Qui quem ferro vinxit, ut sibi aliquid traderet, vel venderet, vim intulisse videtur.

§. 10. Qui in carcerem quem detrusit (10), ut aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.

TIT. VIII.

DE DOLO MALO.

§. 1. Dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur (11). §. 2. Si qui dolum, aut metum adhibuit, ut res ad alium transiret, uterque de vi & dolo actione tenetur (12).

TIT. IX.

DE MINORIBUS XXV. ANNORUM.

§. 1. Minor xxv. annorum, si aliquod flagitium admiserit, quod ad publicam coercitionem spectet, ob hoc in integrum restitui non potest (13). §. 2. Qui minori mandavit, ut negotia sua agat, ex ejus persona in integrum restitui non potest (14), nisi minor sua sponte negotiis ejus intervenerit. §. 3. Si major effectus res, quas minor egit, facto (15), vel silentio (16) comprobavit, adversus hoc quoque in integrum restitui frustra desiderat. §. 4. Si minor minori heres existat, heres ex sua persona (17), non ex defuncti, in integrum restitui potest. §. 5. Minor se in his, quæ fidejussit, vel fide promisit, vel spopondit, vel mandavit in integrum restituendo, reum principalem non liberat (18). §. 6. Qui sciens (19) prudensque se pro minore obligavit, si id consulto consilio fecit, licet minori succurratur, ipsi tamen non succurretur. §. 7. Minor adversus emptorem in integrum restitutus, pretio restituto, fundum recipere potest. Fructus enim in compensationem usurarum penes emptorem remanere placuit (20). §. 8. Minor adversus distractiones eorum pignorum, & fiduciarum, quas pater obligaverat, si non ita ut oportuit a creditore distractæ sunt (21), restitui in integrum potest.

TIT. X.

DE PLUS PETENDO.

Causa cadimus aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Loco, si alibi: summa, si plus (22), quam damus, petimus: tempore, petendo ante tempus: qualitate, ejusdem speciei rem meliorem postulantes.

TIT. XI.

DE SATISDANDO.

§. 1. Quotiens hereditas petitur, satisdatio jure desideratur: & si satisdatio non detur, in petitorem hereditas transfertur. Si petitor satisdare noluerit, penes possessorem possessio remanet (23). In pari enim causa potior est possessor. §. 2. Usufructuarius de utendo usufructu satisdare debet, perinde se usurum, ac si ipse paterfamilias uteretur (24).

TIT. XII.

DE JUDICIIS OMNIBUS.

§. 1. Hi qui falsa rescriptione usi fuerint, lege Cornelia de falsis puniuntur (25). §. 2. Ex his, qui ancillam corruperit alienam, aliam reformare cogendus est (26). §. 3. Qui falsum nesciens allegavit, falsi pœna non tenetur (27). §. 3. In caput domini, patronive, nec servus, nec libertus interrogari potest (28).

§. 5. Prægnantes neque torqueri, neque damnari, nisi post editum partum possunt (29). §. 6. Qui rescriptum a principe falsa allegatione elicuerint, uti eo prohibentur (30). §. 7. Qui de se confessus est, in alium torqueri non potest, ne alienam salutem in dubium deducat, qui de sua desperavit (31).

TIT. XIII.

DE JUDICATO.

§. 1. Qui exhibiturum se aliquem judicio caverit, mortuo eo, pro quo caverat, periculo cautionis liberatur (32). §. 2. Filiusfamilias jussu patris manumittere potest (33), matris non potest (34).

§. 3. Is, qui album raserit, corruperit, sustulerit, mutaverit, quidve aliud propositum edicendi causa turbaverit, extra ordinem (35) punietur. §. 4. Si id, quod emptum est, neque tradatur, neque mancipetur, venditor cogi potest, ut tradat, aut mancipet (36).

§. 5. Deteriorem servum facit, qui fugam suaserit, qui furtum, & qui mores (37) corpusve corruperit. §. 6. Qui ancillam alienam virginem immaturam corruperit, pœna legis Aquiliæ (38) tenetur.

§. 7. In petitione hereditatis ea veniunt, quæ defunctus mortis tempore reliquit, vel ea, quæ post mortem, ante aditam hereditatem (39) ex ea adquisita sunt. §. 8. Possessor hereditatis pretia earum rerum, quas dolo alienavit (40), cum usuris præstare cogendus est.

§. 9. Rerum ex hereditate alienatarum æstimatio in arbitrio petitoris (41) consistit. §. 10. Petitio hereditatis, cujus defunctus litem non erat contestatus, ad heredem non transmittitur (42).

TIT. XIV.

DE VIA PUBLICA.

Qui viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solus compellitur (43).

TIT. XV.

SI QUADRUPES DAMNUM INTULERIT.

§. 1. Si quadrupes pauperiem fecerit, damnumve dederit, quidve depasta (44) sit, in dominum actio datur, ut aut damni æstimationem subeat (45) aut quadrupedem dedat, quod etiam lege Pesulania (46) de cane cavetur. §. 2. Feram bestiam in ea parte, qua populi iter est, colligari prætor prohibet. Et ideo sive ab ipsa, sive propter eam ab alio alteri damnum datum fuerit, pro modo admissi extra ordinem (47) actio in dominum, vel custodem datur: maxime si ex eo homo perierit, vel fuerit læsus. §. 3. Ei, qui irritatu suo feram bestiam, vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit (48), eoque damnum dederit, neque in ejus dominum, neque in custodem actio datur.

TIT. XVI.

DE FINIUM REGUNDORUM.

In eum, qui per vim terminos dejecerit, vel amoverit, extra ordinem animadvertitur (49).

TIT. XVII.

DE SERVITUTIBUS.

§. 1. Viam, iter, actum, aquæductum, qui biennio usus non est, amisisse videtur. Nec enim ea usucapi possunt, quæ non utendo amittuntur (50). §. 2. Servitus hauriendæ, vel deducendæ aquæ biennio omissa intercidit (51), & biennio usurpata recipitur.

TIT. XVIII.

DE FAMILIÆ ERCISCUNDÆ.

Arbiter familiæ erciscundæ plus, quam semel dari non potest: & ideo de his, quæ divisa eo judicio non sunt, communi dividundo (52) arbiter postulatus partietur.

TIT. XIX.

QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLENTUR.

§. 1. Quædam actiones, si a reo inficientur, duplantur (53), velut judicati depensi (54), legati per damnationem relicti, damni injuria legis Aquiliæ, item de modo agri, cum a venditore emptor deceptus est. §. 2 Ex his causis, quæ inficiatione duplantur, pacto decidi non potest (55).

(1) l. 1. C. in quib. caus. in integr. rest. necessar. non est. (2) l. 2. ff. de in integrum restit. videlicet, si minima fuerit capitis minutio. l. 2. ff. eodem. (3) Exemplum est in §. 33. infr. de actionibus. (4) Præsente adversario, l. 13. ff. de in integr. rest. l. 1. C. de in integr. restit. l. ult. C. si sæp. in int. rest. post. (5) l. 9. §. volenti, §. licet tamen, l. 21. §. ult. ff. quod met. caus. gestum er. l. 3. C. eod. tit. l. 13. §. interdum ff. de minor. (6) l. 9. §. sed licet ff. quod met. caus. gest. erit. (7) In hac actione partus veniunt, fœtus, fructus, omnis causa. l. 12. ff. quod met. caus. gest. erit. (8) Malim, Majoris vel imperium, ut in l. 2. ff. quod met. caus. gest. er. (9) l. 1. ff. de vi publ. l. ultim. §. si fenerator ff. quod met. caus. gest. erit. (10) l. 1. ff. de vi publ. l. pen. ff. quod met. caus. gest. er. (11) L. 1. ff. de dolo malo. (12) Dominus in quantum ad eum pervenit, procurator in solidum. l. 15. §. pen. ff. de dol. l. 14. §. Pedius ff. quod met. caus. gest. erit. (13) l. 37. §. in delictis ff. de minor. In aliis omni modo denegatur. l. 1. C. si adv. delict. l. 9. §. 2. ff. de minor. (14) l. 4. & l. 24. ff. de minor. l. 14. ff. eod. tit. cujus locum est ex lib. 2. sententiarum [illegible] Pauli lib. 11. ad edictum. (15) l. 3. §. 1. ff. de minor. (16) Silentium [illegible] quatuor annorum: vel si quid alienatum obligatumve sit sine decreto, quinque: vel si quid donatum sit, decem inter præsentes, & 20. inter absentes. Accurs. d. §. 1. (17) l. 19. ff. de minor. l. 3. §. 1. C. de temp. in integr. restit. (18) l. 48. ff. de minor. (19) l. 13. ff. de minor. l. 7. §. ult. ff. de except. Aliud dicendum est, si ignorans eum minorem esse fidejusserit. arg. l. 48. ff. de fidejuss. Item si dolo creditoris minor deceptus fuerit. l. 2. C. de fidejuss. minor. (20) Si fundum recipiat cum fructibus, necesse est pretium ab eo reddi cum usuris, ex quibus locupletior est, omissa compensatione. l. 1. §. 4. l. 29. §. prædium, §. item ex diverso. l. 40. in fin. ff. de minor. l. 31. §. 4. ff. de administr. tut. (21) Neque adversatur l. 1. C. si adv. vend. pign. vid. l. 1. C. si adv. vend. pign. (22) §. 33. vers. plus & vers. huic autem. Inst. de actionib. (23) l. 1. §. ult. ff. de Carb. edicto. l. 12. eod. tit. hæc est, quæ solita cautio dicitur in l. 1. ff. de hered. petit. de qua & in l. 13. §. ult. ff. de [illegible]. (24) l. 1. ff. usufruct. quem. cav. l. 4. C. de usufr. l. 13. §. 1. ff. de usufr. (25) l. 4. C. ad leg. Corn. de fals. (26) l. 6. ff. ad leg. Jul. de adult. Ex his, id est, præter eos, de quibus supra dictum est; sed malim legere, si qui. (27) l. 20. C. ad leg. Cornel. de fals. (28) l. 12. l. 8. C. de testibus. (29) l. 18. ff. de stat. hom. l. 3. ff. de pœn. Quintil. in declam. 277. Ælianus lib. 1. var. histor. lib. de sera num. vind. Diodorus 1. cap. 5. (30) l. 7. C. si contra jus vel util. publ. (31) l. 16. ff. de quæst. (32) l. 4. ff. qui satisd. cog. sic hæc cautio apud officium vel apud acta. l. 17. ff. de in jus voc. (33) l. 22. ff. de manumiss. (34) Hæc personarum differentia sublata a Justiniano in l. 1. §. ult. C. comm. de manum. (35) Vel jure ordinario. l. 7. ff. de jurisdict. vel pœna falsi. l. pen. ff. ad leg. Corn. de fals.

(36) Duo sunt modi transferendi dominii: traditio est juris gentium, mancipatio juris civilis. (37) l. 1. §. ult. ff. de serv. corr. (38) l. 25. ff. de injur. Neque erit denegQuanda servi quoque corrupti actio, l. 6. ff. ad leg. Jul. de adult. si earum, lege Aquilia non teneatur; injuriarum teneatur, ut in tit. prox. (39) Quæ post aditam hereditatem non veniunt. l. 40. §. 1. l. 20. §. 3. l. 16. §. 1. ff. de petit. her. accessiones veniunt, etiam si post aditam hereditatem accesserint. l. 20. §. 11. ff. eod. tit. (40) l. 20. §. 10. ff. de petit. hered. Scriptum hic erat, præsentia earum rerum, emendavi, pretia earum rerum. (41) Quanti in litem petitor juraverit. l. 20. §. ult. ff. de petit. hered. (42) Idemque in petitione hereditatis de inofficioso responsum est in l. 6. §. ult. ff. de inoffic. testam. (43) l. ult. ff. de via publ. & itin. publ. refic. (44) l. 14. §. ult. ff. de præscript. verb. Nec enim sufficiebat de pauperie actio, quia pastu pecoris pauperies, aut damnum non est. (45) His actionibus continentur pecudes non bestiæ. l. 1. §. in bestiis ff. si quadr. paup. fec. dic. non canes. l. 1. ff. ad leg. Aquil. (46) In Libro Lutetiæ edito legunt Pesolania. Solonis, Plutarchus scribit in Solone. (47) In qua nec edicti ædilitii, nec 12. tabular. ordo servatur. (48) Si alius causa sit, Aquilia, vel in factum is qui irritavit, tenebitur. l. 11. §. 5. ff. ad leg. Aquil. (49) l. 3. C. de accusat. (50) Falsus expositionibus in l. 4. & l. 40. ff. de usurp. & usuc. Pro biennio, hodie decennium habemus & vicennium. (51) l. 25. §. 4. ff. fam. ercisc. (53) l. 23. §. 10. ff. ad leg. Aquil. l. 10. §. cum prædiximus ff. de pet. hered. §. ultim. Inst. de oblig. quæ quasi ex contr. §. ex maleficiis 23. Inst. de act.

(54) Fortasse legendum est, judicati, depositi: nam & actio depositi interdum inficiando crescit. §. sed furti 26. Inst. de act. (55) Nam aut fatetur rem aut inficiatur: si fatetur, pro judicato habetur, & ideo transigere non potest: si inficiatur, ut possessor desideret velut, pro inficiatore convicto habetur, & inficiationis pœnam sustinet.

§. 74. Jumentis legatis (1), boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovibus autem legatis, agni continentur, nisi annuales sint. §. 75. Grege ovium legato, arietes (2) etiam continentur. §. 76. Avibus legatis (3), anseres, phasiani, gallinæ & aviaria debebuntur. An autem phasianarii, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. §. 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, uvæ passæ (4) debebuntur. Sed in hoc quoque voluntatis est quæstio, quia & in specie pomorum comprehendi possunt. §. 78. Frugibus legatis (5), tam legumina, quam ordeum, & triticum continentur. §. 79. Veste legata ea cedunt, quæ ex lana, & lino texta sunt: item serica, & bombycina, quæ tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi, injiciendive causa (6) parata sunt: pelles quoque indutoriæ continebuntur. §. 80. Veste virili legata, ea tantummodo debebuntur, quæ ad usum virilem salvo pudore attinent. Stragula (7) quoque huic legato cedunt. §. 81. Muliebri veste legata, omnia, quæ ad usum muliebrem (8) spectant, debebuntur. §. 82. Lana legata sive succida, sive lota sit, sive pectinata, sive versicoloria (9), legato cedit. Purpura vero, aut stamen subtemenve hoc nomine non continentur. §. 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt, per quæ mundior mulier (10), lautiorque efficitur: velut speculum, conchæ, situli, item boxides, unguenta, & vasa, in quibus ea sunt: item sella balnearis (11), & cætera ejusmodi. §. 84. Ornamentis legatis (12) ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier, veluti anuli, catenæ, reticuli, & cetera (13), quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. §. 85. Argento legato (14), massæ tantummodo debebuntur: Vasa enim, quæ proprio nomine separantur, legato non cedunt: quia nec lana legata (15), vestimenta debebuntur.

§. 86. Vasis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata sunt: & ideo tam potoria, quam escaria, item ministeria omnia debebuntur, veluti orceoli, lances, patinæ (16), piperataria, cochlearia quoque, itemque trullæ, calices, scyphi, & his similia.

§. 87. Libris legatis, chartæ, volumina, membranæ, & philuræ continentur: Codices quoque debentur. Librorum enim appellatione non volumina chartarum (17), sed scripturæ modus, qui certo fine concluditur, æstimatur. §. 88. Auro legato, gemmæ quoque inclusæ (18), itemque margaritæ, & smaragdi legato cedunt. Sed magis voluntatis esse quæstionem. Infectum enim aurum debetur, factum ornamentorum genere continetur. §. 89. Vasis argenteis legatis, emblemata (19) quoque ex auro infixa legato cedunt. §. 90. Argento potorio legato, omnia (20), quæ ad poculorum speciem comparata sunt, debebuntur, veluti pateræ, calices, scyphi, urceoli, œnophoria, & conchæ.

§. 91. Carruca cum junctura legata; mulæ (21) quoque legatæ, non molio videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem.

§. 91. Prolatis codicillis, vel alio testamento quibus ademptum est legatum, vel certe rescissum (22), perperam soluta repetuntur.

T I T. VII.
DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

§. 1. MOrtis causa donat, qui ad bellum proficiscitur, & qui navigat, ea scilicet conditione (23), ut si reversus fuerit, sibi restituatur: si perierit, penes eum remaneat, cui donavit.

§. 2. Donatio mortis causa, cessante valetudine, & secuta sanitate, pœnitentia etiam revocetur (24): Morte enim tantummodo convalescit.

T I T. VIII.
AD LEGEM FALCIDIAM.

§. 1. EXhausta legatis, aut fideicommissis, vel mortis causa donationibus (25) hereditate, auxilio Falcidiæ institutus heres quadrantem retinere potest. §. 2. Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æstimatis, quarta facienda est, quæ apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante perceperit, restituat (26).

§. 3. Ea, quæ mater vivo filio donavit (27), in quartam non imputantur. §. 4. Ex mora præstandorum fideicommissorum, vel legatorum fructus, & usuræ peti possunt. Mora autem fieri videtur (28), cum postulanti non datur.

(1) l. 65. l. 65. § 1. d. [illegible] ff. de legat. 3. (2) l. 81. §. ult. ff. de legat. 3. (3) Fuerat hæc sententia in l. 66. ff. de legat. 3. (4) l. ulcim. §. ultim. ff. de [illegible]. Quanquam palmæ, caricæ, uvæ passæ, ficus, inter poma etiam numerari possunt, l. 205. ff. de verb. sign. Itaque facti & e voluntatis, in æstimatione judicis quæstio est, l. 9. C. de fideicom. (5) l. 60. ff. de verbor. signif. (6) l. 23. §. 1. & §. ult. [illegible] ff. de auro & arg. legato. (7) l. 25. §. vestis ff. de auro & arg. legato. (8) d. l. 25. §. muliebria. (9) l. 70. §. 6. ff. de auro & arg. legat. Ab eo dissentiunt Sabinus, & Ulpianus, l. 70. in princ. & §. 2. ff. de legat. 3. (10) l. 25. §. mundus ff. de auro & arg. legato. (11) l. 32. §. pen. ff. eod. d. §. mundus. (12) Tertullianus in lib. de hab. muliebr. ita distinguit: Habitus, feminæ duplicem speciem circumfert, cultum, & ornatum. Cultum quem mundum muliebrem vocant: ornatum, quem mundum muliebrem convenit dici. Ille in auro & argento, & gemmis, & vestibus deputatur: ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. (13) l. 25. §. ornamenta ff. de auro & argento legato. (14) Ut auro, ita & argento legato vasa continentur, l. 19. §. ult. ff. de auro & argento legato. Sed magis est voluntatis quæstio. (15) l. 88. ff. de legat. 3.

(16) l. 19. §. sed cui vasa ff. de auro & arg. leg. (17) l. 52. ff. de legat. 3.

(18) Auro legato [illegible]. Intelliguntur deberi, l. 19. in princ. ff. de auro & arg. legato. Itemque gemmæ auro inclusæ, d. l. 19. §. pervenimus. (19) d. l. 19. §. Amb[illegible] modo.

(20) l. 20. l. 36. ff. de auro & arg. legato. (21) l. 38. §. [illegible] ff. de ædil. edicto, l. 9. ff. de auro & arg. legato. (22) Id est, deminutum. l. 1. §. [illegible] ff. de condict. indeb. Scribe, rescissum. (23) Ut dictum est l. 2. l. 33. §. 1. de don. (24) §. 1. de donat. (25) Erat lex Falcidia de legatis, sed Pegasiano SC. ad fideicommissa, constitutione Severi ad donationes causa mortis etiam producta est. (26) l. 1. cum dicitur ff. si cui plus quam per legem Falc. l. 2. C. de usur. & fruct. legat. (27) Nisi ideo donata sint, ut inter [illegible] heres hæc præstaret, l. 10. §. ult. ff. ad leg. Falcid. aut ea mente donentur, ut in eam imputentur. l. 18. §. 2. C. de inoffic. test. (28) Per litis contestationem, l. 1. C. de usur. & fruct. legat.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUARTUS.

T I T. I.
DE FIDEICOMMISSIS.

§. 1. AB uxore, cui vir dotem prælegavit, fideicommissum relinqui non potest: quia non ex lucrativa causa testamento aliquid capit, sed proprium (1) recipere videtur. §. 2. A postumo herede instituto (2) fideicommissum dari potest. §. 3. Ab imperatore (3) herede instituto legatum, & fideicommissum dari potest.

§. 4. A surdo (4), vel muto, sive legatum acceperit, sive heres institutus sit, vel ab intestato successerit, fideicommissum relinquitur.

§. 5. Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo, cui relinquit, loqui potest (5): velut: *Peto, Gai Sei contentus sis illa re*, aut, *volo tibi illud præstari*. §. 6. Fideicommittere his verbis possumus *rogo, peto, volo, mando* (6), *deprecor, cupio, injungo*. *Desidero* (7) quoque *& impero* verba utile faciunt fideicommissum. *Relinquo* (8) vero, & *commendo* (9), nullam fideicommissi pariunt actionem. §. 7. Tam nostras res, quam alienas per fideicommissum relinquere (10) possumus: sed nostræ statim, alienæ autem æstimatæ, aut redemptæ præstantur.

§. 8. Si alienam rem tanquam suam testator per fideicommissum reliquerit, non relicturus, si alienam scisset, ut solet legatum, ita inutile erit (11) fideicommissum. §. 9. Testator supervivens, si eam rem, quam reliquerat, vendiderit, extinguitur (12) fideicommissum.

§. 10. Codicillis, qui testamento confirmati non sunt, adscriptum fideicommissum jure debetur. §. 11. Filio quibuscunque verbis a patre fideicommissum relictum, jure debetur. Sufficit enim inter conjunctas personas, quibuscunque verbis, ut in donatione, voluntas expressa: & ideo etiam pridie (13), quam moriatur, recte relictum videtur.

§. 12. In tempus emancipationis, vel cum sui juris erit, fideicommissum relictum (14) quocumque modo patria potestate liberato debetur.

§. 13. Rogati invicem sibi, si sine liberis decesserint, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum pervenit, qui supervixit, nec ex eo pacisci (15) contra voluntatem testatoris possunt.

§. 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommissum præstare non possunt. §. 15. Rem fideicommissam si heres vendiderit, eamque sciens comparaverit, nihilominus in possessionem (16) ejus fideicommissarius mitti jure desiderat.

§. 16. Quotiens libertis fideicommissum relinquitur, ad eos tantummodo (17) placuit pertinere, qui manumissi sunt, vel qui in eodem testamento libertatem, intra numerum legitimum consecuti sunt.

§. 17. Cui ab herede fideicommissum non præstatur non solum in res hereditarias (18), sed & in proprias (19) heredis inducitur. §. 18. Jus omne fideicommissi non in vindicatione, sed in petitione (20) consistit.

T I T. II.
DE SC. TREBELLIANO.

SEnatusconsulto Trebelliano prospectum est, ne solus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur. Et ideo quotiens hereditas ex causa fideicommissi restituitur, actiones ejus in fideicommissarium transferuntur (21): quia unicuique damnosam esse fidem suam non oportet.

T I T. III.
DE SC. PEGASIANO.

§. 1. INter heredem & fideicommissarium, cui ex Pegasiano hereditas restituitur, partis & pro parte stipulatio interponitur (22): ut heredi instituto pro quarta actiones, pro cæteris vero portionibus fideicommissario competant. §. 2. Totam hereditatem restituere rogatus, si quartam retinere nolit, magis est, ut eam ex SC. Trebelliano (23) debeat restituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommissarium dantur. §. 3. Lex Falcidia, itemque SC. Pegasianum deducto omni ære alieno, Deorumque donis (24) quartam residuæ hereditatis ad heredem voluit pertinere. §. 4. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, repetere eam non potest (25). Nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto præstare maluit.

T I T. IV.
DE REPUDIANDA HEREDITATE.

§. 1. REcusari hereditas (26) non tantum verbis, sed etiam re potest & alio quovis indicio voluntatis. §. 2. Heres per magistratus municipales, ex auctoritate præsidis (27), fideicommissario postulante, hereditatem adire, & restituere compellitur. §. 3. Fideicommissarius si affirmet heredem nolle adire hereditatem, absente eo interponi decretum (28), & in possessionem mitti jure desiderat. §. 4. Suspectam hereditatem adire compulsus, omnia (29) ex Trebelliano restituit.

T I T. V.
DE INOFFICIOSI QUERELA.

§. 1. INofficiosum dicitur testamentum, quod frustra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis (30), videtur esse conscriptum.

§. 2. Post factum a matre testamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cum posset, voluntate ad exemplum præteriti, inofficiosi (31) querelam recte instituit. §. 3. Testamentum, in quo Impera-

tor

(1) l. 81. §. fidei. ff. de legat. 2. Eademque ratione lex Falcidia hoc legatum non minuit, l. 81. §. 1. ff. ad leg. Falc. (2) Licet alienus sit, l. pen. ff. de legat. 1. l. 1. §. pen. ff. de legat. 3. (3) Quia jus habet commune cum ceteris, l. 7. C. qui testam. fac. poss. (4) l. 17. §. surdo ff. de legat. 2. (5) l. 66. ff. de legat. 2. l. 11. §. 4. ff. de legat. 3. [illegible] (6) §. ultim. Inst. de sing. reb. per fideic. rel. l. 2. C. com. de legat. (7) l. 118. l. 115. ff. de legat. 1. (8) At videtur esse precarium, l. 76. §. 8. ff. ad SC. Trebell. (9) l. 12. C. de fideicommiss. libert. l. 11. §. 2. ff. de legat. 3. (10) Per damnationem, Ulpian. tit. de fideicomm. Per vindicationem jure civili non valet, l. 67. ff. de manum. test. (11) l. 10. C. de legat. l. 6. C. de fideicommiss. (12) Nisi alia mente testatorem alienasse probetur, §. si rem suam Inst. de legat. l. 19. ff. de adim. legat. (13) Pares sunt, *Post mortem heredis*, & *Pridie quam morietur heres*, & *post mortem*. [illegible] Sed & *Cum morietur heres*, l. 1. §. si emancipato ff. de collat. bonorum. l. 11. §. si filio ff. de legat. 1. (14) Idemque julie uno tantum casu expresso, l. 11. §. si cui ff. de legat. 1. l. 19. ff. quando dies legat. ced. l. 3. C. de instit. & substit. (15) l. 16. 7. C. de pact. l. 10. C. de contract. (16) Justinianus in rem missioncm sustulit. Igitur superest dumtaxat vindicatio: emptori autem malæ fidei adversus heredem solius pretii repetitio datur, l. ult. C. com. de legat. (17) Idem interdum datur & manumissis per fideicommissum, & libertorum libertis, l. 2. l. 19. §. 1. ff. de aliment. l. 1. [illegible] (18) Nisi malit separationem bonorum impetrare, l. penult. ff. de separ.

(19) Ob cautionem non datam non mittitur in res heredis proprias, nisi certo modo, l. 1. §. [illegible] ff. ut in poss. legat. (20) Legata vindicamus, fideicommissa petimus, l. 28. §. 6. ff. ad SC. Trebell. (21) Quod ideo proditum est, ne cui periculosa esset fides sua, l. 1. ff. ad SC. Trebell. (22) Communicantur tamen onera inter heredem & fideicommissarium, interpositis stipulationibus partis & pro parte, §. post quod Inst. de fideicom. hered. (23) l. 45. ff. ad SC. Treb. (24) Argum. l. 1. l. 12. ff. de don. inter vir. & uxor. (25) Quia sciens restituit, l. 2. l. ult. C. ad leg. Falcid. l. 5. §. 15. ff. de don. int. vir. & uxor. (26) l. 14. §. 4. §. 10. ff. ad SC. Treb. l. 95. ff. de adquir. vel omitt. hered. (27) Eademque modo Decemviris tutores dant, l. 46. §. 6. ff. de admin. tutor. cum tamen neutrum imperii sit, aut jurisdictionis. (28) l. 6. ff. ad SC. Trebell. l. 69. ff. eod. l. pen. §. ult. C. eod. (29) l. 4. l. 14. ff. ad SC. Trebell. §. sed si recusabat Inst. de fideicom. hered. (30) Vel contra officium pietatis, l. 2. ff. de inoffic. testam. (31) l. 3. C. de inoffic. testam.

tor (1) scriptus est heres, inofficiosum argui potest. Eum enim qui leges facit (2), pari majestate legibus obtemperare convenit.

§. 4. Qui inofficiosum dicere potest, hereditatem petere (3) non prohibetur. §. 5. Filius ex asse heres institutus inofficiosum dicere non potest, nec interest, exhausta, nec ne sit hereditas, cum apud eum quarta (4) aut legis Falcidiæ, aut SC. Pegasiani beneficio sit remansura.

§. 6. Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impensa præstanda est, ut ab inofficiosi querela excludantur: libertates (5) quoque eam portionem minuere placet. §. 7. Filius in judicio patris si minus quarta portione consecutus sit, ut quarta sibi a coheredibus fratribus (6) citra inofficiosi querelam impleatur, jure desiderat.

§. 8. Pactio talis, ne de inofficioso testamento dicatur, querelam super judicio futuram non excludit. Meritis (7) enim liberos, quam pactionibus adstringi placuit. §. 9. Rogatus hereditatem restituere, etsi inofficiosi querelam instituerit, fideicommisso non fit injuria: quartam enim solummodo hereditatis amittit (8), quam beneficio Senatusconsulti habere potuisset. §. 10. Heres institutus habens substitutum, si de inofficioso dixerit, nec obtinuerit, non id ad fiscum, sed ad substitutum (9) pertinebit.

T I T. VI.

DE VICESIMA (10).

§. 1. Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, ut testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signaverint testamentum: ut ita agnitis signis, rupto lino aperiatur, & recitetur (11), atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in archium redigatur: ut si quando exemplum ejus interciderit (12), sit, unde peti possit. §. 2. Testamenta in municipiis, coloniis, oppidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro, vel basilica præsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato, ab iisdem rursus magistratibus (13) obsignari, quorum sententia constat apera. §. 3. Testamentum lex statim post mortem testatoris aperiri voluit: & ideo quamvis sit rescriptis variatum, tamen a præsentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ sunt tabulæ: ab absentibus quoque intra eos dies, cum supervenerint. Nec enim (14) oportet testamentum heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam necessario (15) vectigali moram fieri.

T I T. VII.

DE LEGE CORNELIA.

§. 1. Qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, subjecerit, signaverit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ (16) de falsis tenebitur, id est, in insulam deportatur. §. 2. Non tantum is, qui testamentum subjecit, suppressit, delevit, pœna legis Corneliæ coercetur, sed & is (17), qui sciens dolo malo id fieri jussit, faciendumve curavit. §. 3. Testamentum supprimit, qui sciens prudensque tabulas testamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommissariorum, aut libertatum non profert (18).

§. 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat, & proferre possit, eas proferre non curat (19). §. 5. Codicilli quoque (20) si lateant, nec proferantur, supprimi videbuntur. §. 6. Edicto perpetuo cavetur, ut si tabulæ testamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum (21) agi possit, quo ad exhibendum compellitur qui supprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque, & membranæ continentur.

T I T. VIII.

DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

§. 1. Inter agnatos & cognatos hoc interest (22), quod in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus & agnatus est, & cognatus, avunculus autem cognatus tantummodo. §. 2. Si sint fratres defuncti (23), & fratris filii, vel nepotes, fratre non existente filius fratris nepoti præfertur.

§. 3. Fœminæ ad hereditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittuntur, idque jure civili (24), vel Voconia narratione videtur effectum. Ceterum lex XII. Tabul. nulla discretione sexus cognatos admittit. §. 4. In hereditate legitima successioni locus non est. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non potest (25), quia omnis successio proximiori defertur. §. 5. Ab hostibus captus neque sui, neque legitimi heredis jus amittit postliminio reversus. Quod & circa eos, qui in insulam deportantur, vel servi pœnæ effecti sunt, placuit observari, si per omnia in integrum indulgentia principali (26) restituantur.

§. 6. Pro herede gerere, est destinatione futuri dominii aliquid ex hereditariis rebus usurpare. Et ideo pro herede gerere videtur (27), qui fundorum hereditariorum culturas, rationesque disponit, & qui servis hereditariis, jumentis, rebusve aliis utitur. §. 7. Ex pluribus heredibus iisdemque legitimis, si qui omiserint hereditatem, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his, qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adcrescunt. Quod in herede instituto eum, qui acceperat substitutum (28), evenire non poterit. Diversa enim causa est scripti & legitimi.

T I T. IX.

AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

§. 1. Matres tam ingenuæ, quam libertinæ, cives Romanæ, ut jus liberorum consecutæ videantur, ter & quater peperisse sufficiet, dummodo vivos (29), & pleni temporis pariant. §. 2. Quæ semel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non consequitur. Non enim ter peperisse, sed semel partum fudisse videtur, nisi forte per intervalla (30) pariat. §. 3. Mulier si monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit, nihil proficit (31). Non sunt enim liberi, qui contra formam humani generis, converso more procreantur. §. 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodesse placuit (32). §. 5. Septimo mense natus matri prodest (33). Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut septimo pleno, aut decimo mense partus maturior videatur. §. 6. Abortus, vel abactus venter partum efficere (34) non videtur. §. 7. Libertina ut jus liberorum consequi possit, quater eam peperisse sufficit. §. 8. Latina ingenua jus Quiritum consecuta, si ter pepererit, ad legitimam filii hereditatem admittitur, non est enim manu emissa. §. 9. Jus liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui supersunt: habuit, quæ amisit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis jus liberorum consecuta est.

T I T. X.

AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

§. 1. Filii vulgo quæsiti ad legitimam matris hereditatem aspirare non prohibentur (35): quia pari jure ut ipsorum matribus, ita ipsis matrum hereditates deferri debuerunt. §. 2. Ad filiam ancillam, vel libertam ex SC. Claudiano effectam, legitima matris intestatæ hereditas pertinere non potest (36): quia neque servi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. §. 3. Ad legitimam intestatæ matris hereditatem filii cives Romani, non etiam Latini admittuntur. Cives autem Romanos eo tempore (37) esse oportet, quo ab iisdem legitima hereditas aditur. §. 4. Filius maternam hereditatem, eandemque legitimam, nisi adeundo (38) quærere non potest.

T I T. XI.

DE GRADIBUS.

§. 1. Primo gradu superiori linea (39) continentur pater, mater: inferiori filius, filia. quibus nullæ aliæ personæ junguntur.

§. 2. Secundo gradu continentur superiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis: transversa frater, soror: quæ personæ duplicantur. Avus enim, & avia tam ex patre, quam ex matre: nepos, neptis tam ex filio, quam ex filia: frater, soror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quæ personæ sequentibus quibuscunque gradibus similiter pro substantia earum, quæ in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur (40). §. 3. Tertio gradu (41) veniunt supra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis, ex obliquo fratris, sororisque filius, filia, patruus, amita, id est, patris frater & soror: Avunculus, matertera, id est, matris frater & soror. §. 4. Quarto gradu (42) veniunt supra abavus, abavia: infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris & sororis nepos, neptis, frater patruelis, soror patruelis, id est, patrui filius, filia: consobrinus, consobrina, id est, avunculi & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id est, amitæ filius, filia: itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus adcrescit patruus magnus, amita magna, id est, avi paterni frater & soror: Avunculus magnus, matertera magna, id est, aviæ tam paternæ, quam maternæ frater & soror. §. 5. Quinto gradu (43) veniunt supra quidem, atavus, atavia, infra atnepos, atneptis: ex obliquo fratris & sororis pronepos, proneptis, fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ filius, filia, propius sobrinus, sobrina, id est, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. His adcrescunt propatruus, proamita, hi sunt proavi paterni frater & soror; proavunculus, promatertera, hi sunt proaviæ paternæ, maternæque frater & soror, proavique materni. §. 6. Sexto gradu (44) veniunt supra tritavus, tritavia, infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris & sororis abnepos, abneptis, fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ nepos, neptis: patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis, id est, propioris sobrini filius, filia qui consobrini appellantur. Quibus ex latere adcrescunt propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius, filia: Abpatruus abamita, hi sunt abavi paterni frater & soror: Abavunculus abmatertera, hi sunt abaviæ paternæ, maternæque frater & soror, abavique materni. §. 7. Septimo gradu (45) qui sunt cognati recta linea supra, infraque, propriis nominibus non appellantur: sed ex transversa linea continentur fratris, sororisve atnepos, atneptis, consobrini filii, filiæque. §. 8. Successionis idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita (46) succedentibus prorogari potest.

TIT.

(1) l. 8. §. 2. ff. de ino[illegible] test. (2) l. 23. ff. de legat. 3. (3) l. 2. C. de inoffic. test. Quidam Codices habent: Qui inofficiosum dicere non potest. (4) l. 8. §. 9. ff. de inoffic. test. (5) l. 8. §. 8. & §. 9. ff. de inoffic. test. l. 6. C. eod. (6) Adiectis extraneis [illegible], l. 9. C. de inoffic. testam. Hodie ex constitutione Justiniani [illegible] instituto ex minore parte, vel exheredato, cui minus debito relictum est, omnimodo actio datur supplendæ portionis gratia, non querela, l. 30. l. 31. C. de inoffic. testam. (7) l. 35. §. 2. C. de inoffic. test. (8) d. l. 8. §. unde non male ff. de inoff. test. (9) d. l. 8. §. 4. in fin.

(10) Dio libro 55. l. ult. C. de edicto D. Adr. tollendo, l. ult. ff. de appell. recip.

(11) l. 4. l. 6. ff. testam. quemadmod. aper. Si non fuerit signatorum copia, præsentibus optimæ opinionis viris aperiuntur, l. 6. ff. eod. l. 2. C. eod. tit. (12) Eaque ratione in archivum redacta ad comparationem valent, licet destituta sint legis solemnitate. Novell. [illegible] §. penult. l. 1. l. 30. l. 29. C. de testam. l. 19. C. eod. (13) Sed si in archivo civitatis tabulæ non deponantur, satis erit vel priorum signatorum, vel eorum, qui illis absentibus adfuerunt, signa magistratu præsente reponi, l. 7. ff. testam. quemadm. aper. l. 2. C. eod.

(14) l. ult. ff. de appell. recip. (15) [illegible], ut in tit. prox. supr. [illegible] [illegible], quam [illegible], & in lib. 5. tit. [illegible] neque in [illegible], quam in [illegible]. (16) l. 2. ff. ad leg. Corn. de fals. Pœna legis Corneliæ est deportatio, ut lib. 5. [illegible]. (17) l. 2. ff. eod. (18) Inde in l. Pomp. 44. ff. de adquir. rerum domin. Qui [illegible] non reddit, supprimere, & intercipere videtur. Sed omnimodo supprimendi animum ac consilium exigimus, l. 2. §. si quis dolo ff. de tab. exhib. (19) d. l. 1. §. si quis [illegible]. (20) l. 1. §. hoc interdictum ff. de tab. exhib. (21) Pœnas directo cum l. 3. §. [illegible] ff. de tab. exhib. [illegible]

competere, ut in l. 1. §. hanc actionem ff. ne vis fiat ei. (22) l. penult. ff. unde legit. (23) Sic lego: Si sint fratres defuncti, & fratris filius vel nepos, fratre filio fratris, vel eo non existente, nepoti præfertur. §. si plures Inst. de legit. agnat. success.

(24) Jure novo, §. ceterum Inst. de legitim. agnat. success. (25) Non dabitur Unde legitimi, dabitur tamen Unde cognati, §. placebat 7. Inst. de legit. agnat. success. [illegible] 4. C. de bon. lib. (26) l. 1. §. filio ff. ad SC. Tertyll. l. 2. §. [illegible] ff. de bon. poss. [illegible] tab. non tamen manumissione, l. 7. ff. unde cogn. (27) Quod fusius explicatur [illegible] l. 20. ff. de adquir. vel omitt. hered. (28) Legendum censeo, eoque [illegible] ut in l. 9. ff. de suis & legit. (29) Nati enim non videntur, qui mortui nascuntur. & contra naturam, ac leges videntur nasci, qui immaturo partu eduntur. (30) l. 137. ff. de verb. sign. l. 12. ff. de statu hom. (31) l. 14. ff. de statu hom. Contra Ulpianus in l. 135. ff. de verborum significatione. Hic de lucro certatur, ibi de damno. Plus autem [illegible] est his, qui de damno vitando, quam de lucro captando certant, l. ult. §. sin vero creditoris C. de jure delib. (32) l. 12. ff. de statu hom. (33) l. 12. ff. de statu hom.

(34) l. 3. C. de posth. hered. [illegible] abortu facto, solvitur onus in [illegible] [illegible] ff. de vent. in poss. mitt. (35) §. novissime 3. Inst. de SC. Orph. (36) l. 1. §. [illegible] ff. ad SC. Tertyll. (37) l. 1. §. filio ff. ad SC. Tertyll. (38) l. 3. C. ad SC. Orphitian. eodemque modo mater filio heres fit, l. 1. C. Theod. de cret. vel bon. possess. l. [illegible] C. Theod. de legat. her. (39) l. 1. ff. de grad. & adfin. (40) l. 10. §. [illegible] ff. de grad. & adfin. (41) Tertio gradu continentur personæ [illegible] duplicatæ [illegible]. (42) In quarto gradu personæ continentur [illegible]. (43) Quinto gradu continentur personæ [illegible]. (44) Sexto gradu continentur personæ [illegible]. (45) Septimo gradu continentur personæ [illegible]. [illegible] ff. de grad. & adfin.

T I T. XII.

DE MANUMISSIONIBUS.

§. 1. SErvum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non potest, nec magis, quam civem Romanum: cujus portio eo casu, quo si proprius esset, ad civitatem Romanam perveniret, socio adcrescit (1). §. 2. Mutus, & surdus servum vindicta liberare non possunt (2). Inter amicos tamen, & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. §. 3. Tormentis apud Præsidem subjectus, & de nulla culpa confessus, ad justam libertatem (3) perduci potest. §. 4. Fideicommissa libertas (4) data, facto heredis non mutatur, si servum, quem manumittere jussus est, vinxerit.

§. 5. Communem servum unus ex sociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim sententias, clementior severiori præfertur. Et certe humanæ rationis est favere miserioribus, & prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronunciare non possumus.

§. 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt. Alter enim sine altero causam pignoris (5) deteriorem facere non potest. §. 7. Servus furiosi domini, vel pupilli jussu vinctus (6), dedititiorum numero non efficitur: quia neque furiosus, neque pupillus exacti consilii capax est. §. 8. Non tantum si ipse dominus (7) vinciat, nocet libertati, sed & si vinciri jubeat, aut vincientis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret vinctum, solutionis ejus causas approbaverit, libertati futuræ vincula non nocebunt. §. 9. Cæco curator dari non potest (8), quia ipse sibi procuratorem instituere potest.

T I T. XIII.

DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

§. 1. EA conditione heres institutus, si liberos suos emancipaverit, omnimodo eos emancipare cogendus est (9). Pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. §. 2. Decedente eo, a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam præstare (10) cogendi sunt. §. 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit. Illum & illum liberos esse volo, eisque filiis meis tutores do, impeditur fideicommissa libertas: quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, & habentibus tutores tutor dari non potest: sed interim vice absentium pupilli habentur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas (11), ac deinde tutela competere possit.

T I T. XIV.

AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

§. 1. NOminatim (12) servi testamento manumitti secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo: *Stichus liber esto*. Cum autem: *Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo*, ex Orphitiano SC. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Officiorum enim, & artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint, qui eo officio designentur. Tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat, de quo testator sensisse videatur. §. 2. Codicillis testamento confirmatis datæ libertates cum his, quæ tabulis testamenti datæ sunt, concurrunt: & sive antecedant, sive sequantur testamentum novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utræque confirmantur.

§. 3. Quotiens numerus servorum propter legem Fusiam Caniniam ineundus est, fugitivi quoque (13) quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. §. 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus (14) testamento manumittatur. Subductis igitur duobus usque ad x. pars dimidia, a x. usque ad xxx. pars tertia, a xxx. usque ad c. pars quarta, a c. usque ad D. pars quinta. Plures autem, quam centum ex majori numero servorum manumitti non licet.

(1) Hæc Justinian. mutat in l. 1. C. de commun. serv. manum. (2) l. 10. C. qui testam. fac. possunt, l. 1. ff. qui & a quibus manum. (3) Auctor Ulpian. in fragm. tit. 1. (4) l. 2. ff. de fideic. lib. (5) l. 24. §. ult. ff. de pign. act. (6) Vincula quemadmodum in lege Ælia Sentia de dedititiis accipiantur, Ulpian. exponit in l. 216. ff. de verborum signific. (7) Hodie sublata est dedititiorum conditio. Itaque ubi hæc esse non possunt. (8) Curator dari solet muto, surdo, prodigo, l. 43. ff. de procurat. Cæco non datur, l. 6. ff. de adoption. l. 2. ff. de bon. poss. fur. infant. (9) l. 92. ff. de condit. & demonstr. (10) l. 12. §. 1. ff. de fideic. libert. (11) l. 9. C. de fideic. libert. (12) l. 24. ff. de manum. testam. (13) l. 1. §. 14. l. 50. in fin. ff. de adquir. vel amitt. poss. l. 11. §. ult. ff. de liber. caus. (14) De quo in l. si Judæi C. Theod. de Judæis & in primo tit. hujus libri.

J U L I I P A U L I

R E C E P T A R U M S E N T E N T I A R U M

L I B E R Q U I N T U S.

T I T. I.

DE LIBERALI CAUSA.

§. 1. QUi contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statui ingenuitatis eorum non præjudicant (1). Homo enim liber nullo pretio æstimatur. Idem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari possunt. §. 2. Veritati & origini ingenuitatis manumissio, quocumque modo facta fuerit, non præjudicat (2). §. 3. Descriptio ingenuorum ex officio fisci (3) inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non præjudicat. §. 4. Qui metu & impressione alicujus terroris apud acta Præsidis servum se esse mentitus est, postea (4) statum suum defendenti non præjudicat.

§. 5. Post susceptum liberale judicium, si assertor causam deseruerit, in alium assertorem omne judicium transferri placuit. In priorem vero quod prodendæ libertatis gratia factum est, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet susceptam status causam, nulla cogente necessitate, destitui (5).

T I T. II.

DE USUCAPIONE.

§. 1. POssessionem adquirimus animo & corpore: animo utique nostro (6); corpore vel nostro, vel alieno. Sed nudo animo adipisci quidem possessionem non possumus, retinere tamen nudo animo possumus, sicut in saltibus hybernis (7), æstivisque contingit.

§. 2. Per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem (8) adquiri nobis possessionem posse, utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata, non aliter ei quam si rata sit (9), quæritur. §. 3. Longi temporis præscriptio inter præsentes continuo decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. §. 4. Viginti annorum præscriptio etiam adversus Remp. prodest (10) ei, qui justum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est. Actio tamen quanti ejus interest adversus eos Reipub. datur, qui ea negotia defendere neglexerunt. §. 5. Si post metam (11) intra tempora quæstionem, res ad novum dominum emptione transierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, avelli ei possessionem non oportet.

T I T. III.

DE HIS, QUÆ PER TURBAM FIUNT.

§. 1. IN eos, qui per turbam, seditionemve damnum alicui dederint, dandumve curaverint, si quidem res pecuniaria est, æstimatione dupli (12) sarcitur. Quod si ex hoc corpori alicujus, vitæ, membrisve noceatur, extra ordinem vindicatur. §. 2. Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, navique expugnata raptum, susceptum, suppressumve erit, eo anno in quadruplum (13) ejus rei, quam quis suppresserit celaverit, rapuerit, convenitur, postea, in simplum. §. 3. Hi, qui ædes alienas, villasque expilaverint, effregerint, expugnaverint, si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniuntur (14). Telorum autem appellatione omnia, ex quibus saluti hominis nocere possunt, accipiuntur. §. 4. Receptores aggressorum, itemque latronum eadem pœna (15) afficiuntur, qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus, grassantium cupido conquiescit. §. 5. Fures, vel raptores balnearum plerumque in metallum, aut in opus publicum (16) damnantur. Nonnumquam pro frequentia admissorum judicantis sententia temperatur. §. 6. Incendiarii, qui consulto incendium inferunt, summo supplicio afficiuntur. Quod si per incuriam eorum ignis evaserit, dupli compendio (17) damnum ejusmodi sarciri placuit.

T I T. IV.

DE INJURIIS.

§. 1. INjuriam patimur aut in corpus aut extra corpus. In corpus verberibus, & illatione stupri. Extra corpus, conviciis (18), & famosis libellis: quod ex affectu uniuscujusque (19) patientis, & facientis æstimatur. §. 2. Furiosus, itemque infans affectu doli, & capti contumeliæ carent: idcirco injuriarum (20) agi cum his non potest. §. 3. Si liberis, qui in potestate sunt, aut uxori fiat injuria, nostra interest vindicare: ideoque per nos actio inferri potest si modo is, qui fecit, in injuriam nostram (21) id fecisse doceatur. §. 4. Corpori injuria infertur, cum quis pulsatur, cuive stuprum infertur, aut de stupro interpellatur (22). Quæ res extra ordinem vindicatur, ita ut pulsatio pudoris, pœna capitis vindicetur. §. 5. Solicitatores (23) alienarum nuptiarum, itemque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur. §. 6. Injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta est. Lege XII. tabul. (24) de famosis carmi-

(1) Pater filios vendere potest, si cogat egestas, l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. & ita venditum filium servum emptoris fit: sed reddito emptori pretio, aut mancipio pari, ingenuitatem pristinam recipiet, atque ita venditio illa, ingenuitati non præjudicat. (2) §. ult. Inst. de ingenuis. (3) Idem est, si pater liberos profiteatur, velut servos, l. 10. C. de liber. causa, l. 6. ff. de [illegible] (4) l. 6. l. 24. C. de liber. causa. (5) Libertas enim publicam [illegible] l. 2. ff. [illegible] hoc [illegible] ff. de lib. hom. exh. (6) Ex causa peculiari animo etiam alieno possessionem adquirimus, l. 1. §. [illegible] ff. de adquirenda possess. (7) Quod dicitur de saltibus, ad omnia prædia pertinet, l. 1. §. quod vulgo ff. de vi. (8) l. 1. l. 8. C. de adq. poss. l. 1. C. per quas person. nob. adq. (9) l. 42. §. ult. ff. de adquir. poss. l. 24. ff. de neg. gest. (10) Actio tamen quanti interest, in administratorem, vel curatorem civitatis competit, quod a possessione agrum Reipub. non extraxerit, l. ult. ff. de adm. rer. ad civit. pert. (11) Sumpta est hæc sententia ex l. 1. C. de præscript. longi temp. (12) Intra annum, post annum in simplum, l. 4. ff. vi bon. rapt. (13) l. 1. ff. de inc. ruin. & nauf. (14) Extat hæc sententia in l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi publ. (15) l. 1. §. non tantum ff. de incend. ruina & naufr. l. 1. ff. de recept. l. pen. C. ad legem Jul. de vi pub. (16) Pari pœna afficiuntur nocturni fures, l. 1. ff. de fur. baln. (17) l. 28. §. 12. ff. de pœnis, l. 9. l. pen. ff. de inc. ruina & nauf. l. 10. ff. ad leg. Corn. de sic. & hoc est quod incendium adium [illegible] dicitur in l. 1. ff. de [illegible] (18) l. 1. §. omnem ff. de injur. (19) l. 3. §. 1. ff. eod. §. ult. Inst. de injur. (20) l. 3. §. 1. ff. de injur. (21) Si patremfam. aut viduam esse existimaverit, non potest videri patri, aut marito injuriam fecisse, l. 18. §. ult. ff. de injur. (22) Interpellatio pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur, l. 1. §. omnem ff. de injur. (23) l. 1. in princ. ff. de extraord. crim. (24) Capitis pœna probatur etiam, l. 1. C. de fam. libell. alias in desuetudinem abierant.

nibus, membris ruptis, & ossibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis (1) æstimatur, congruentis pœnæ supplicio vindicatur. §. 8. Mixto jure injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur (2), vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii (3) appellantur: in quo extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque æstimationem inferre jussus, famosus (4) efficitur. §. 10. Atrox injuria (5) æstimatur aut loco, aut tempore (6), aut persona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatæ auctoritatis viro.

§. 11. Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem (7) punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi præsentes accusare possunt. Crimen ejus (8), quod vindictæ, aut calumniæ judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cœno, luto oblinuerit, aquas spurcaverit, fistolas, lacos, quidve aliud ad injuriam publicam (9) contaminaverit: In quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero prætextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit (10), mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. §. 15. Psalterium (11), quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publice cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si personæ dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem (12) usque ad relegationem insulæ vindicatur. §. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia (13) notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publice factum ad injuriæ vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope (14) consiliove factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis cæsus (15) sub pœna vinculorum (16) temporalium domino restituitur.

T I T. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. Res judicatæ videntur ab his qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt (17), itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit (18): sed si pœna inter eos promissa sit, pœna rei in judicium deductæ ex stipulatu peti potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni præstituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & literis, & quocunque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debita confessi sunt, pignora capi, & distrahi (19) possunt. §. 5. Ea, quæ altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent (20). §. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet (21): quinimo nec appellari (22) potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum (23) revocari. Longum autem tempus, exemplo longæ præscriptionis (24), decennii inter præsentes, & inter absentes vicennii computatur. §. 8. In causa capitali absens (25) nemo damnatur, neque absens per alium (26) accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causæ instauratio (27) jure deposcitur.

T I T. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. Retinendæ possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est: Uti possideris de rebus soli, & Utrubi de re mobili (28). Et in priore quidem is prior est, qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet (29). §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei solicitudo ad viarum curatores pertinet, a quarum munitione nemo exceptus (30) est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere (31) condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejiciatur (32), Unde vi utile interdictum est, sed & si familia ejus. Familiæ autem nomine etiam duo servi continentur.

§. 4. Vi dejicitur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiæ opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit (33). §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo (34) dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur. §. 6. Vi dejectus videtur & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus est (35), ne ad fundum suum accederet (36). §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur (37).

§. 8. Ex rebus vi possessis si aliquæ arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus (38), qui dejecit, factum sit, æstimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, induci (39) prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummaria pœna irrogatur. Cujus rei cura ad solicitudinem præsidis (40) spectat.

§. 10. Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat, nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati (41), competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo (42) unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere (43) videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacumque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente (44) tamen domino possedit. §. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere (45). Nullæ enim preces ejus videntur adhibitæ. Et ideo persecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum immittet, nisi a domino sublucari (46) non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescatur. Idque qualiscumque dominus (47) facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, tam interdictum, quam legis Fabiæ (48) super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur (49) is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam pœna nummaria coerceatur. §. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit (50): itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quæratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quæ habet, quæque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quæ in usu quotidiano habet (51), obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

T I T. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. Obligationum firmandarum gratia stipulationes (52) inductæ sunt, quæ quadam verborum solemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum (53) appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter præsentes (54), non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis (55) adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulatu potest, ac si ea res extaret. Ideo promissor æstimatione ejus (56) punitur, maxime si in dolum (57) quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

T I T. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

Non solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: veluti per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo (58). Procurator quoque noster ex jussu nostro, receptum est, ut novare possit.

TIT.

(1) Hoc est, quod ait in Instit. § pœna [illegible] de injur. abolita actione legitima eam in judiciis frequentari. (2) Et est publica accusatio. l. 12. [illegible] ff. de accus. (3) Qui se fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas ædes dirigunt, & inde nomen. Dicimus & Derectarios, & derigere, l. 1. ff. de extr. crim. l. 1. ff. de effract. (4) l. 1. ff. de his qui not. infam. (5) De atrocibus injuriis a prætore propositæ sunt civiles actiones. Et ideo etiam ex iis causis, quas lege Cornelia continentur, civiliter agi potest, l. 7. §. posse, l. 37. ff. de injur. (6) Exemplum in l. 7. §. ult. ff. eod. (7) Ita ut vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amissionem. l. 43. ff. de injur. Similis pœna variis, & falsis testibus [illegible], [illegible] de [illegible] & judicibus corruptis in [illegible] ad legem Jul. repetund. (8) Civilis injuriarum actio per procuratorem intendi potest, l. 15. §. 2. ff. de [illegible] l. 42. §. 1. ff. de procur. Accusatio non item, §. in summa Inst. de injur.
(9) Hæc recensentur in l. 1. §. 1. ff. de extr. crim. (10) Extat hæc Pauli sententia in l. 1. §. ult. ff. de extr. crim. (11) Psalterium [illegible] pro organo, sed pro cantico dicit.
(12) Generaliter omnis injuria nunc extra ordinem coercetur. l. ult. ff. eodem.
(13) Extat hæc sententia in l. 42. ff. eodem. (14) l. 11. §. [illegible] ff. de injur. (15) l. [illegible] §. [illegible] l. ult. ff. eod. (16) Hæc pœna frequens est in servis, ut flagellis cæsi sub pœna vinculorum domino restituantur, [illegible] l. 10. l. 28. §. [illegible] l. [illegible] §. [illegible] ff. de pœnis.
(17) Nec enim de omni summa pronunciare possunt, l. 28. ff. ad municip. (18) l. 1. C. de recept. arb. l. 2. ff. eod. (19) l. [illegible] §. ult. ff. de confess. l. 31. ff. de judic.
(20) l. [illegible] ff. de re judic. [illegible] C. de except. rei judicatæ. (21) Res judicata tantum inter præsentes [illegible] l. [illegible] ff. de re jud. l. [illegible] C. quomodo & quando jud. l. 1. §. item [illegible] ff. quæ sent. sine app. resc. (22) l. [illegible] §. [illegible] ff. de re jud. l. [illegible] C. quomodo & quando jud. [illegible] literæ ad reum mittuntur, denunciationes autem per executores, l. 3. §. adversus ff. de pœn. l. 2. l. 9. C. quomodo & quando jud. (23) l. [illegible] §. ult. ff. de judic. l. 1. C. quor. appell. non rec. (24) Ut supr. lib. 1. tit. 19. obstat l. [illegible] §. ult. ff. de re judic. Actionem perpetuam ita accipiunt, ut in vetustissimo jure, æternam, & immortalem, vel in duplum, id est, ablata dupli æstimatione, ut ære [illegible], sicut venditor aliquando ablato duplo rescindi venditionem desideret, l. 6. C. de vend. rerum.
(25) Id est, exemplo usucapionis longi temporis, ut supr. tit. [illegible] (26) l. 5. ff. de pœn.
(27) l. penult. ff. de publ. jud. (28) l. ult. C. si ex falsis instrum. l. [illegible] ff. de except.

(29) In illo vincit is, qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet: In hoc, qui majore parte anni possedit: quo pertinet l. [illegible] ff. de verb. sign. hæc est verus differentia. Hodie interdicto: Uti possidetis, Utrubi exæquatum est l. [illegible] §. sed interdicto quidem Inst. de interd. (30) Nisi qui muneris publici vacationem impetravit, l. 11. ff. de mun. & honor. (31) l. 2. §. [illegible] ff. ne in flum. publ. [illegible] lib. l. 2. §. ult. ff. ne quid in loco publ. (32) l. 2. §. prætor ff. ne quid in loco pub. (33) l. 1. ff. de vi. (34) Legendum credo, dejicitur non dejiciatur, l. [illegible] §. si quis autem ff. de vi & vi arm. (35) l. 1. §. si quis de nave ff. de vi. (36) l. [illegible] §. [illegible] & §. penult. ff. de vi & vi arm. (37) Qui enim vi, aut clam, aut precario possidet non habet interdictum Unde vi, si eum possessione dejecero. Sed si alium dejecerit, placet ei interdictum dari, l. 1. §. qui a me ff. de vi. (38) l. 1. §. denique servis [illegible] l. penult. ff. de vi. (39) Hic locus mihi restituendus videtur, [illegible] prius debet, & his vicibus. (40) Ut l. 6. C. de servit. & aqua. (41) Civilis autem actio eo nomine non competit, quia precarium donatio potius est, quam civile negotium, l. 14. ff. de precar. (42) l. 2. ff. eod. (43) l. 2. ff. eod. (44) l. [illegible] §. ult. ff. de precar.
(45) Igitur ex sua persona vindicatione convenitur, non interdicto, de precario, l. [illegible] ff. de divers. temporal. præscript. (46) Sublucare est compescere luxuriem ramorum, quod usque ad 15. pedes, ut fiat, definitum est, a terra, l. 1. §. 7. ff. de arborib. cædend.
(47) Id est, sive proprietarius, sive fructuarius, d. l. 1. §. non solum. (48) Cum pœna nummaria primum fuit, tum metalli, l. ult. ff. de lege Fab. deinde gravior, l. ult. C. eod. (49) l. 2. ff. de lib. hom. exhib. (50) l. 1. §. [illegible] ff. de lib. exhib. (51) l. 6. & seq. ff. de pign. l. 6. C. quæ res pign. oblig. poss. (52) l. 1. §. [illegible] ff. de verb. oblig. (53) Isidorus hunc locum citat lib. [illegible] (54) Neque obstat l. [illegible] ff. de don. inter vir. & uxor. in qua epistola continuus loco omissa inter præsentes intelligenda est ex l. [illegible] §. penult. ff. de verbor. oblig. Et ideo omnia solemniter acta, §. si scriptum Inst. de inutil. stipul. (55) l. 25. ff. de adquir. rer. dom. Quod extra duas istas causas stipulatur, proprietario adquirit, l. 10. ff. h. t. (56) l. [illegible] l. [illegible] in princ. ff. de verbor. oblig.
(57) Puta his verbis: Dolum malum abesse abfuturumque esse. (58) l. [illegible] §. ult. l. [illegible] l. 22. ff. de novat.

TIT. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. SUbstitutus heres ab instituto (1), qui sub conditione scriptus est, utiliter sibi institutum hac stipulatione cavere compellit, ne petita bonorum possessione res hereditarias deminuat. Hoc autem casu ex die interpositæ stipulationis duplos fructus præstare compellitur. Hujus enim præjudicium a superiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major sit centum sestertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus (2) computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumque personæ, itemque sponsores eadem stipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur.

§. 3. Quotiens judicatum solvi stipulatione satisdatur, omissa ejus actio rei judicatæ persecutionem (3) non excludit. §. 4. Emancipati liberi præteriti, si velint se miscere paternæ hereditati, & cum his, qui in potestate remanserint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum possessionem petant, de conferendo (4) cavere cum satisdatione (5) debebunt. Quod si satisdare non possunt, statim ex fide bonorum confusionem (6), excepto peculio castrensi facere cogendi sunt,

TIT. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. OB metum impendentis damni vicinus vicino satisdare debet (7), additis sponsoribus super eo, quod damni acciderit.

§. 2. De communi pariete utilitatis causa (8) hoc cœpit observari, ut ædificet quidem, cui ædificare interest: Cogatur vero socius portionis suæ impensas agnoscere.

TIT. XI.
DE DONATIONIBUS,

§. 1. SPecies extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præsente filia genero traditæ, donationem perfecisse (9) videntur.

§. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto (10) consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseverans decesserit, morte patris donatio convalescit (11). §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit (12), & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur (13), nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare (14) non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit,

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. EJus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem conscivit, fisco (15) vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur. §. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas (16), qui adfinem (17), vel cognatum cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut ne jure subsisteret operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus (18) id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4. Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obtineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio (19) actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale (20) administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens sine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur (21) & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

§. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet (22), nec ab eo donatum suscipi. §. 8. Imperatorem litis causa heredem institui (23) invidiosum est; nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem facturum esse jactaverat (24), a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est (25), inter omnes creditores primum locum tenere.

§. 11. Quicumque a fisco convenitur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico (26) conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur (27), fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id fecisse dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte sciret, omnino non possunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. OMnes omnino deferre alterum (28), & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares illud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur (29).

§. 3. Subornati sane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores (30) puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis (31).

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. IN criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur (32), sed non statim a tormentis incipiendum est (33); ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur; adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Unius facinoris plurimi (34) rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & teneræ ætatis esse videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. SUspectos gratiæ (35) testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas (36). §. 2. In adfinem, vel cognatum (37) inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi (38), itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso (39), vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.

§. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur (40), non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. SErvum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat (41), aut deponit. §. 2. Judex tutelaris (42) itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem.

§. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus (43), vel certe deterioris facti servi subire taxationem.

§. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur (44). Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præside (45), neque a procuratore, neque in pecuniariis (46), quam in capitalibus causis interrogari possunt. §. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest (47).

§. 7. Qui servum ideo comparaverit (48), ne in se torqueretur, restituto pretio poterit interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini (49), a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus (50) haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit (51), id forte velandæ conscientiæ suæ gratia, quam cum reo habuit, fecisse doceatur.

§. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset (52), aut rei absentia defendatur (53). §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus (54) damnari potuisset. §. 13. In convictum reum (55), sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt (56). Scire enim oportet, quibus sint criminibus responsuri.

---

(1) Ex hoc loco pulchre explicabitur l. 12. ff. qui satisdare cog. & l. 8. ff. de prætor. stipulat. (2) Possessor rei alienæ, si condemnatus sit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddit. l. 1. C. Theod. de fruct. & lit. exp. l. 1. C. Theod. de usur. rei judic.
(3) Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora judicato data experiri non potest. l. 4. ff. judicat. solv. l. 7. ff. de re jud. l. 6. §. 3. ff. de novat. (4) Exceptis castrensibus, vel quasi, l. 1. §. nec castrense ff. de collat. (5) l. 1. §. jubet ff. eod. l. 20. §. 1. ff. de bonor. poss. contra tabul. (6) Aut nostro cavente, curator portioni datur. l. 3. §. jubet §. si frater ff. de collat. (7) l. 18. §. 1. l. 30. ff. de damno infecto. (8) l. 32. ff. de damno infecto. (9) l. 31. §. 1. ff. de donat. (10) l. 15. ff. de rei vind.
(11) Sola patris morte non confirmatur, l. 1. §. 1. ff. pro donato, l. 3. §. ultim. ff. pro herede. Sed si patris extremo judicio fuerit confirmata, l. penult. ff. de collat. dot.
(12) l. 15. C. de rei vindic. (13) l. 18. §. ultim. ff. de donat. (14) Tribonianus hanc Pauli sententiam, quibusdam verbis nescio qua ratione immutatis, retulit in l. penult. §. 1. ff. de donat. (15) Extat hæc Pauli sententia in l. 45. §. 2. ff. de jure fisci.
(16) l. 2. C. si quis aliq. test. prob. l. 1. ff. eod. (17) Adfinitatis jure nulla est ab intestato successio, itaque expungenda sunt illa verba, adfinem, vel. (18) l. 4. §. 1. ff. de his quæ ut indign. (19) Id enim non sua simplicitate, aut malitia, sed ex officio facit. l. 20. ff. de his quæ ut indign. l. 2. C. eod. l. 1. §. 1. ff. de his quæ ut indign. Pertinet ad hanc quæstionem l. 2. C. qui acc. non poss. (20) l. ult. C. de exhib. [illegible] nec præsidi in sua provincia officiere potest. l. 3. ff. de offic. assess. (21) Illud additur in l. 3. C. de jure fisci. eos, quorum interest, curiosis resistere eorumque conatus prohibere posse. (22) l. 21. §. 1. ff. de jure fisci. l. 2. C. ne fisc. vel resp. (23) Extat hæc Pauli sententia in l. pen. ff. de hered. instit. (24) Extat in l. ult. ff. qui test. (25) Fiscus præfertur omnibus in actione in personam rei persecutoria. Postponitur omnibus in actione in personam pœnali. In actione hypothecaria præfertur fisco, qui prior est tempore, postponitur autem posterior. l. 28. ff. de bon. auct. jud. poss. l. 10. ff. de jure fisci. l. 8. ff. qui pot. in pign. hab.
(26) Refertur hæc sententia a Justiniano in l. 2. ff. de fide instrum. (27) Statuitur hæc delicto sine distinctione capitis pœna in l. 2. C. de fals. mon. & ignis in l. 2. (28) l. 4. C. de delatorib. (29) Arg. l. 2. C. de delator. (30) l. 2. §. D. Pius ff. de jure fisci.
(31) l. ult. C. de delat. l. 2. §. pen. ff. de jure fisci. Quid si in reatu de domino sceleris participe confiteantur? Videtur ex rescripto Trajani ea res dominum gravare: sed ab eo recessum est. l. 1. §. si servus ff. de quæst. (32) l. 11. §. 41. ff. de injur. l. 23. §. 4. ff. ad leg. Aquil. l. 1. ff. de quæst. (33) l. 1. l. 18. §. 1. ff. de quæst. l. 8. C. eodem.
(34) l. 18. ff. de quæstionibus. (35) Extat pars quædam hujus sententiæ in l. penult. ff. de testib. (36) Tamen ex causa conditione humiles, & infames admittuntur. l. 21. §. 2. ff. eod. (37) Ex lege Julia, l. 4. ff. de testib. (38) l. 6. C. de testib. (39) l. 16. ff. de testibus. (40) Placet his casibus ex inopia probationum servos audiri, non tantum si nondum sit certum, qui heredes sint, sed etsi de heredibus constet. l. 1. ff. de quæst. l. 9. & ult. C. eod. l. ult. §. licentia C. de jure delib. & inst. tit. pen. (41) l. 21. C. de quæst. l. 8. C. de testibus. & supr. lib. 2. tit. 17. (42) Extat hujus sententiæ pars quædam in l. 18 §. 4. ff. de quæst. (43) l. 13. ff. de quæst. Quod si servus in caput domini torqueatur in causa adulterii, qua excepta est, non est necesse stipulationem interponi, quoniam absoluto domino datur condictio ex lege Julia in simplum; condemnato domino servus publicatur. l. 6. ff. de quæst. l. 27. §. ult. & l. pen. ff. ad legem Jul. de adult. quod ita potest ad omnes causas exceptas. Hæc sententia Pauli non ad eum, qui in caput suum, vel in caput domini, sed ad eum, qui in caput alienum interrogatur, proprie pertinet.
(44) l. 1. §. 1. ff. de quæst. & supr. tit. 12. Extat hæc sententia Pauli & in l. 18. §. 5. ff. de quæst. (45) Præses cognoscit de crimine, Procurator de bonis, non de crimine. l. 1. & 2. C. ubi caus. fisc. vel div. dom. (46) Si in pecuniaria causa caput domini appeti non videatur, ex inopia probationum servos in dominum torqueri placet. l. 9. ff. de quæst. l. 1. C. eod. (47) Nisi socius socium occidisse dicatur. l. 3. l. 11. §. 1. ff. de quæst. (48) Et ex rescripto Divorum fratrum. l. 1. §. 14. ff. de quæst. (49) Extat in Pandectis l. 18. §. 6. ff. de quæst. (50) l. 1. §. 13. ff. de quæst. (51) Nisi evidenter appareat commisso communiter scelere, captandæ impunitatis gratia hunc ad illius proditionem festinasse. l. 16. C. de quæst. l. 1. §. cum quis ff. eod. (52) l. 33 §. 2. ff. de procur. l. 4. ff. de obseq. par. & patr. præst. (53) l. 71. l. 33. §. 2. ff. de procurat. l. 10. l. pen. ff. de publ. jud. l. 3. C. de accusat. (54) Quod & in commentariensi, cujus fraude, aut nimia negligentia custodia evaserit, constitutum in l. pen. C. de cust. reor. (55) l. 16. C. de pœn. (56) Ne (ut ait l. 16. ff. de quæst.) rei subitis criminibus opprimantur.

T I T. XVII.
DE ABOLITIONIBUS.

§. 1. POst abolitionem publicam (1) a delatore suo reus intra xxx. diem repeti potest (2), postea non potest. §. 2. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio (3). Mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus (4), deportatio. Minimæ, relegatio, exilium (5), opus publicum, vincula (6). Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

T I T. XVIII.
DE ABACTORIBUS.

§. 1. ABactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves (7), capras X. aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in triplum convenitur, vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur. §. 2. Si ea pecora, de quibus quis litigat, abegerit, ad forum (8) remittendus est, atque ita convictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

T I T. XIX.
DE SACRILEGIS.

QUi noctu manu (9) facta prædandi, ac depopulandi gratia templum irrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

T I T. XX.
DE INCENDIARIIS.

QUi noctu fructiferas arbores (10) manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnum sarcire coguntur, vel curia submoventur, vel relegantur.

T I T. XXI.
DE VATICINATORIBUS, ET MATHEMATICIS.

§. 1. VAticinatores, qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes (11) autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. §. 2. Qui novas, & usu, vel ratione (12) incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. §. 3. Qui de salute Principis, vel summa Reipublicæ Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo, qui responderit, capite punitur.

§. 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia, ejusque libris (13) melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

T I T. XXII.
DE SEDITIOSIS.

§. 1. AUctores (14) seditionis & tumultus, concitato populo, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. §. 2. Qui terminos effodiunt (15), vel exarant, arboresve terminales evertunt, vel qui convellunt bodones (16), si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum relegantur. §. 3. Cives Romani (17), qui se judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: Medici capite puniuntur. §. 4 Judæi si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur (18).

T I T. XXIII.
AD LEGEM CORN. DE SICARIIS, ET VENEFICIS.

§. 1. LEx Cornelia (19) pœnam deportationis infligit eis, qui hominem occiderint, ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerint: Et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint, falsum testimonium dixerint, quo quis periret, mortisve causas præstiterint. Ob quæ omnia facinora in honestiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores vero in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. §. 2. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur. Et qui non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est (20). Ideoque qui cum vellit occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida punietur. Et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur.

§. 3. Qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit (21). Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. §. 4 Judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam accepit (22), in insulam bonis ademptis, deportatur. §. 5. Mandatores cædis perinde ut homicidæ (23) puniuntur. §. 6. Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit (24), ut vitaretur, atque ita prætereuns ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur.

§. 7. Qui hominem invitum (25), libidinis, aut promercii (26) causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus, sive liber sit, capite punitur. Honestior publicatis bonis in insulam deportatur.

§. 8. Qui abortionis (27), aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur. §. 9. Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendave curaverint (28): aut cruci suffiguntur, aut bestiis objiciuntur. §. 10. Qui hominem immolaverint (29), ex ejusve sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur, vel si honestiores sint, capite puniuntur. §. 11. Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: ipsi autem magi (30) vivi exuruntur. §. 12. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his (31) publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur. §. 13. Si ex eo medicamine, quod ad salutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit (32): is, qui dederit, si honestior fuerit, in insulam deportatur, humilior autem capite punitur.

T I T. XXIV.
AD LEGEM POMPEIAM DE PARRICIDIIS.

LEge Pompeia (33) de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi etsi antea insuti culleo (34) in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias (35) dantur.

T I T. XXV.
AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

§. 1. LEge Cornelia testamentaria (36) tenetur, qui testamentum, quodve aliud instrumentum sciens dolo malo recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpserit (37), fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit (38), laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitiaverit, vultuve Principum signatam monetam (39) præter adulterinam reprobaverit. Et honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite (40) puniuntur. §. 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit, judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit, corrumpendumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur. §. 3. Judex qui contra sacras Principum constitutiones, contrave jus publicum quod apud se recitatum est, pronunciat, in insulam deportatur. §. 4. Qui rationes, acta, libellos, album propositum, testationes, cautiones, chirographa, epistolas sciens dolo malo in fraudem alicujus deleverit, mutaverit, subjecerit, subscripserit, quive æs inauraverit, argentaverit (41), quive cum argentum, vel aurum poneret, æs stannumve subjecerit, falsi pœna coercetur.

§. 5. Amplissimus ordo decrevit (42) eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent. §. 6. Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit pœna legis Corneliæ tenetur (43): & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honestiores in insulam deportantur.

§. 7. Si quis instrumenta litis (44) suæ a procuratore suo, vel cognitore adversario prodita esse convicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sint, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur.

§. 8. Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel adversario prodiderit, pro personæ ejus conditione, aut in metallum damnatur, aut in insulam relegatur (45).

§. 9. Qui falsis instrumentis, actis, epistolis, rescriptis, sciens dolo

(1) Abolitio duplex est, privata & publica. Post illam, ab alio, non ab eodem intra diem 30. repeti reus potest, l. 3. §. ult. ff. de accus. l. 4. §. ult. ff. ad SC. Turpill. l. 1. C. de abolition. (2) Post abolitionem publicam intra diem 30. etiam ab eodem repeti reus potest, l. 1. C. de gener. abolit. l. 10. ff. ad SC. Turp. (3) l. 28. ff. de pœn. Illis tribus dumtaxat modis olim vita adimi poterat, non laqueo, sive furca, l. 8. §. 1. ff. de pœn.
(4) Ludus duplex est, Venatorius, & Gladiatorius. In utrumque damnati servi pœnæ efficiuntur, l. 8. §. quicumque ff. de pœn. (5) Relegatio est, insulæ vinculum: Exilium, est certi loci interdictio, aut omnium præter certum locum. Sic legendum est in l. 5. ff. de interd. & releg. (6) Si ad tempus fiat. Nam neque civitas per hunc modum, neque libertas amittitur. In perpetuum vero damnati civitatem amittunt, l. 17. ff. de pœn. libertatem retinent, l. 28. §. 6. ff. de pœn. (7) Ita legendum puto, Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, vel capras decem, totidemque oves, aut porcos quinque abegerunt. pro qualitate eius, aut in duplum, aut triplum conveniuntur. Aliter autem fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur.
(8) Saturninus ait, ad examinationem civilem, l. 1. §. ult. ff. de abig. Alii ad jus ordinarium, l. ult. ff. de priv. del. l. 2. ff. de fur. bal. l. 9. §. 9. ff. si ventris nom. mul. in poss. miss. Forum est proprie causarum civilium: inde forenses actiones, id est, civiles, l. 3. ff. de incend. ruina & naufr. (9) l. 6. ff. ad legem Jul. pecul. (10) De arboribus cæsis est in singulas 25. assium actio ex 12. tabul. Est actio legis Aquiliæ: est interdictum Quod vi aut clam, est & prætoria in duplum actio, de qua tractatur in l. 7. & l. pen. ff. arb. furt. cæs. (11) l. 28. §. solent ff. de pœn. l. 8. C. ad legem Jul. de vi pub.
(12) Ut M. Tullius de amicitia, Si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam. (13) Item de magica arte traditur infr. tit. 23. (14) Extat hæc sententia in l. 38. §. 2. ff. de pœn. (15) l. 3. ff. de term. mot. (16) Bodones hoc bonnes vicem terminorum præstant. Vox est mensorum, vel eorum, qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt. (17) Soli Judæi se impune circumcidunt, l. 11. ff. ad leg. Corn. de sic. (18) d. l. 11. ff. ad leg. Corn. de sicar. (19) l. 1. ff. ad lege Corn. de sic. l. 3. §. pen. ff. ad leg. Corn. de sic. (20) In maleficiis voluntas spectatur, non exitus, l. 14. ff. ad leg. Corn. de sic. (21) l. 2. l. 4. C. ad leg. Corn. de sic. l. 9. §. ult. ff. eod. l. 4. ff. ad leg. Aquil. (22) l. 3. ff. h. t. (23) l. 1. C. de accus. (24) Si servum occiderit, in legem Aquiliam incidit: si liberum, neque in Aquiliam incidit, quia de libero occiso ex lege non datur actio, neque in Corneliam, quia lege dolus arguitur non culpa. l. 7. ff. ad leg. Cor. de sicar. l. 31. ff. ad leg. Aquil. (25) Quæ vox frequens est in libris nostris, l. 31. §. 1. ff. de legat. 3. l. 8. §. 2. ff. de pœn. legat. l. 3. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (26) Ex Constitutione Adriani idem erit, si non invitum castraverit, l. 3. §. ult. ff. ad leg. Corn. de sic. (27) Extat hæc sententia in l. 38. §. 5. ff. de pœn. (28) l. 13. ff. ad leg. Corn. de sic. (29) Quod & Tiberium & Adrianum vetuisse proditum est. (30) Graviter ipsi [illegible] puniantur, quam magicæ artis consci, tit. de malef. & math. C. (31) l. 4. §. 1. ff. fam. ercisc. (32) l. 3. §. 2. ff. de offic. præs. (33) Eadem est legis Corneliæ de sicar. & legis Pompeiæ pœna, l. 1. ff. de leg. Pomp. de parric. (34) l. pen. ff. eod. hac introducta pœna in usu esse desiit. Postea redacta a Constantino, l. 1. C. de his qui par. vel lib. occid. (35) l. 1. ff. de pub. jud. (36) l. 30. ff. de leg. Corn. de fals. §. item lex Cornelia de falsis Inst. de pub. judic. Solent etiam, qui extra testamenta in aliis rationibus, vel instrumentis quid eorum fecerint, perinde atque testamentorum falsarii coerceri, l. 1. §. qui in rationibus, l. 9. §. 3. l. instrumentorum §. 9. ff. de leg. Corn. de fals. Sufficit est de testamentariis? Quasi falsum de ceteris instrumentis, vel causis, l. 2. §. ult. ff. eod.
(37) l. 8. & 9. ff. eod. (38) Pertinet ad l. 2. C. de vet. num. pot. (39) l. 9. §. ult. ff. eod. (40) l. 1. §. 1. ff. de leg. Corn. de fals. (41) Quod verisimile est Paulum ex aliqua constitutione sumpsisse. (42) SC. de quo hic agitur, factum fuit Neronis temporibus. Suet. in Nerone. (43) l. 1. §. si quis aperuerit ff. de leg. Corn. de fals. Extat hæc sententia in l. 38. §. qui vivi ff. de pœn. (44) d. l. 38. §. si quis instrumentum.
(45) In Pandectis legitur, deportatur, l. 38. §. instrumenta ff. de pœn. quod ex hoc loco emendandum censeo.

dolo malo usus fuerit (1), pœna falsi coercetur: ideoque humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam deportantur. §. 10. Si qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interceperit, possederit (2), pœna legis Corneliæ de falsis coercetur. §. 11. Qui insignibus altioris ordinis utuntur, militiamque confingunt (3) quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honestiores in insulam deportantur. §. 12. Si qui de judicis amicitiis, vel familiaritate mentientes eventus sententiarum ejus vendunt (4), quidve obtentu nominis ejus agunt, convicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

TIT. XXVI.

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

§. 1. Lege Julia de vi publica damnatur, qui aliqua potestate præditus civem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem (5) necarit, necarive jusserit, torserit, verberaverit, condemnaverit, in publica vincula duci jusserit: Cujus rei pœna humiliores capitis, honestiores insulæ deportatione (6) coercentur.

§. 2. Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Judicati etiam & confessi, & qui ideo in carcerem duci jubentur, quod jus dicenti non obtemperaverint (7), quidve contra disciplinam publicam fecerint (8). Tribuni etiam militum, & præfecti classium, alarumve: ut sine aliquo impedimento legis Juliæ per eos militare delictum coerceri possit. §. 3. Lege Julia de vi privata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, villa, agrove dejecerit, expugnaverit, obsederit, clauserit, idve ut fieret, homines commodaverit, locaverit, conduxerit, quive cœtu, concursu (9), turba, seditione incendium fecerit, funerari, sepelirive aliquem prohibuerit, funusve eripuerit, turbaverit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celaverit, tenuerit. Quive cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliudve quid publicum armatis obsederit (10), cinxerit, clauserit, occupaverit. Quibus omnibus convictis, si honestiores sint, tertia pars bonorum eripitur, & in insulam relegantur, humiliores in metallum damnantur. §. 4. Creditor chirographarius si sine jussu præsidis per vim debitoris sui pignora cum non haberet obligata, acceperit, in legem Juliam de vi privata committit (11). Fiduciam vero, & pignora apud se deposita persequi & sine auctoritate judicis vindicare non prohibetur (12).

TIT. XXVII.

DE LEGE JULIA PECULATUS.

Si quis fiscalem pecuniam attrectaverit, subripuerit, motaverit, seu in suos usus converterit, in quadruplum (13) ejus pecuniæ, quam sustulit, condemnatur.

TIT. XXVIII.

AD LEGEM JULIAM REPETUNDARUM.

Judices pedanei si pecunia corrupti dicantur (14), plerumque a præside aut curia submoventur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur.

TIT. XXIX.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 1. Lege Julia majestatis tenetur is, cujus ope, consilio adversus Imperatorem vel Remp. arma mota sunt, exercitusve ejus in insidias deductus est, quive injussu Imperatoris bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, sollicitaverit, deseruerit Imperatorem. His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc vero humiliores bestiis objiciuntur, vel vivi exuruntur: honestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum facto, sed & verbis (15) impiis maxime exacerbatur. §. 2. In reum majestatis inquiri prius convenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis (16) alicujus, sed ipsius admissi causa puniendus est. Et ideo cum de eo quæritur, nulla dignitas a tormentis excipitur.

TIT. XXX.

AD LEGEM JULIAM AMBITUS.

Petiturus magistratum, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit (17) convictus, ut vis publicæ reus in insulam deportatur.

TIT. XXXI.

DE PŒNIS MILITUM.

§. 1. Si pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est (18). Et certe quæritur, cujus criminis reus dimissus esse videatur. §. 2. Qui custodiam militi prosequenti magna manu excusserint, capite puniuntur.

TIT. XXXII.

QUANDO APPELLANDUM SIT.

Quoties jusjurandum (19) postulatur, eo tempore appellandum est, quo defertur, non quo juratur.

TIT. XXXIII.

DE CAUTIONIBUS, ET PŒNIS APPELLATIONUM.

§. 1. Ne liberum quis & solutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ sententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præstituta sunt. Et nisi juste appellaverint, tempora ad cavendum (20) in pœna appellationis præstitura sunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius, salva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipso, quo literas acceperit, computantur.

§. 2. Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat, expeditissimum est pœnam ipsam, vel quid aliud pro ea deponere (21). Necesse enim non habet sponsorem quis, vel fidejussorem dare, aut præsentem esse. Sed si contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod deposuit.

§. 3. Quotiens in pœna appellationis cavetur, tam unus, quam plures fidejussores, si idonei sunt (22), dari possunt. Sufficit enim etiam per unum idoneum indemnitati pœna consuli. §. 4. Si plures appellant, una cautio sufficit: & si unus caveat, omnibus vincit (23).

§. 5. Cum a pluribus sententiis provocatur, singulæ cautiones exigendæ sunt (24), & de singulis pœnis spondendum est. §. 6. Modus pœnæ, in qua quis cavere debet, specialiter in cautione exprimendus est, ut sciat, in qua stipulatio committatur (25). Aliter enim recte cavisse non videtur. §. 7. Assertor (26) si provocet, in ejusmodi tertiam cavere debet, quanti causa æstimata est.

TIT. XXXIV.

DE DIMISSORIIS LITERIS.

§. 1. Ab eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, literæ dimissoriæ diriguntur, quæ vulgo Apostoli (27) appellantur, quorum postulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda est. §. 2. Qui intra tempora præstituta dimissorias non postulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione (28) ab agendo submovetur.

TIT. XXXV.

DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONUM.

§. 1. Meritum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem status non nisi per nosmetipsos (29) prosequi possumus. Nemo enim absens aut duci in servitutem potest, aut damnari. §. 2. Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confessis (30) fiunt, recipi non placuit. §. 3. Eum, qui appellat, cum convitio ipsius judicis (31) appellare non oportet: ideoque quod ita factum est, arbitrio Principis vindicatur.

TIT. XXXVI.

POST PROVOCATIONEM QUID OBSERVANDUM SIT.

§. 1. Quotiens possessor appellat, fructus medii temporis deponi convenit (32). Quod si petitor provocet, fructus in causa deposita esse non possunt, nec recte eorum nomine satisdatio postulatur.

§. 2. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, pensiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, si de navi agatur, deponi solent.

TIT. XXXVII.

DE MERITIS APPELLATIONUM.

Omnimodo probandum est, ut quotiens injusta appellatio pronunciatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos (33).

CAJI

(1) l. 2. C. de fide instr. l. 3. C. si reus vel accus. (2) l. 13. ff. de lege Corn. de fals. (3) l. 27. §. ult. ff. de lege Corn. de fals. l. 3. ff. ad leg. Jul. majest. (4) l. 10. C. de accus. Sidonius Apollin. lib. 5. (5) l. 7. ff. ad leg. Jul. de vi pub. Provocatio a magistratu olim ad Populum fiebat, nunc ad Imperatorem. (6) l. 10. §. ult. ff. ad leg. Jul. de vi pub. §. item lex Julia de vi, Inst. de publ. judic. l. 3. §. ult. l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (7) Quod jure fieri ostendit l. 33. §. 2. ff. de injur. (8) Ut seditionum auctores, factionum duces, l. 16. ff. de appell. (9) Sic hunc locum emendavi ex l. 5. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (10) Hi omnes, pœna legis Juliæ privatorum coercentur. Alii pœnam Juliæ publicorum statuunt, l. 1. 2. 3. 10. ff. ad leg. Jul. de vi pub. sed quandoquidem hæc, quasi pares conjungi solent, convocatis armatisve hominibus, & utriusque legis crimen objici potest: quod fieri quandoque ex eodem facto ostendit l. 33. ff. de pœn. (11) supr. lib. 2. tit. 14. l. 3. C. ad leg. Jul. de vi pub. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (12) l. 3. C. de pign. Dico fiduciam & pignora: nam hypothecas si per vim auferat, credo eum teneri lege Julia, l. 3. C. vi bon. rapt. (13) Hujus legis pœna primum fuit litis æstimatio in quadruplum, l. pen. ff. eodem tit. l. 1. C. eod. tum deportatio, deinde ultimum supplicium. (14) Damnati pecuniam in quadruplum plerumque reddunt his, a quibus acceperant, l. 1. C. eod. tit. & hoc amplius extra ordinem puniuntur, vel exilio, vel relegatione, vel ordinis amotione, vel duriori pœna. l. 7. §. ult. ff. eod. tit. Putat hæc sequentia in l. 9. §. judic. ff. de pœn. (15) Fit judicium de majestate duplex, Perduellionis, & majestatis. l. ult. ff. ad leg. Jul. maj. Nasfus aut de facto aliquo est, aut de maledicto: idemque prorsus Modestinus scripserat in l. 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. majest. Sed ex maledicto non contrahi crimen majestatis postea constitutum est, constitutioque relata in Codicem Justiniani, l. 1. C. si quis Imp. mal. verba Tribonianus immutavit: haud perite. (16) l. 7. §. 1. ff. ad leg. Jul. majest. Adeo grave est hoc crimen, ut nulla dignitas a tormentis excipiatur, l. 3. & 4. C. eod. (17) Quæ lex hodie cessat, quoniam nulla habentur comitia, omni belli & pacis jure in principem collato. Sed ad instar legis Juliæ ex SC. tenetur is, qui Duumviratum, vel sacerdotium, corruptis decurionum suffragiis, petit. l. 1. ff. de lege Jul. ambit. (18) Aut, ut adjicitur in l. ult. ff. de cust. reor. in extremum militiæ gradum transferuntur. (19) Necessarium, id est, quod in judicio defertur, l. 34. §. ult. l. ult. ff. de jurejur. (20) Hoc cautionum genus hodie sublatum est, l. 6. §. ult. C. de appell. (21) Nec tamen usque receptum est in prætoriis stipulationibus, l. 7. ff. de præt. stipul. (22) Quod & in omnibus satisdationibus admittendum puto. (23) Licet omnes videantur appellasse, l. 5. l. 10. §. ult. ff. de appell. (24) l. 27. ff. de appel. (25) Quod & in stipulationibus prætoriis, quæ quanti ea res est, promissionem habent, expeditius est, l. ult. ff. de præt. stipulat. (26) De assessore dictum in hujus l. in libro (27) l. 9. ff. de jure fisci. l. 1. ff. de libell. dimiss. (28) Hæc causa est, cur in libro singulari de præscriptionibus Modestinus de apostolis tractaverit, l. 106. ff. de verb. signif. Credo autem intra quintum diem & petendos, & accipiendos, & reddendos apostolos præfinitos, salva semper absentibus pro ratione itineris dierum dinumeratione. (29) l. 2. ff. ad caus. app. red. poss. (30) Non consistente certa res est certa lex. A lege autem non potest appellari: & hoc est, quod dicitur, a pœna non appellari. l. 1. ff. de verb. sign. (31) Diximus supr. tit. de injur. (32) l. 1. C. quor. appell. non rec. (33) Videtur abrogari l. 3. C. de fruct. & lit. expens.

CAJI INSTITUTIONUM
LIBER PRIMUS.

TIT. I.
DE LIBERTATIBUS SERVORUM.

CAji Institutionum liber primus dicit, omnes (1) homines aut liberos esse, aut servos. Sed ex ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos: Ingenuus (2), qui ingenui nati sunt: Libertinos, qui pro (3) justa (4) servitore manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est: libertorum vero ideo non unus est, quia tria (5) sunt genera libertorum: quia liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut Dedititii. Tamen qui cives Romani sint, qui Latini, qui Dedititii, breviter explanandum est. §. 2. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est, testamento (6), aut in Ecclesia (7), aut ante (8) Consulem fuerint manumissi. §. 3. Latini (9) sunt, qui aut per epistolam (10), aut inter amicos (11), aut convivii (12) adhibitione manumittuntur. §. 4. Dedititii (13) vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie (14), vel corpore quæcunque indicia (15), aut igne, aut ferro (16) impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint: ii, si manumissi fuerint, Dedititii appellantur. §. 5. Sed inter hæc tria genera libertorum ideo cives Romani meliorem statum habent: quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititii, nec testamenta condere (17), nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt ullatenus vindicare. Tamen Latini certis (18) rebus privilegia civium Romanorum libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad civium Romanorum libertorum beneficium pervenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum (19) ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem manumittantur, civium Romanorum privilegia consequuntur.

§. 6. Non tamen omnes domini servos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cujus substantia creditoribus teneatur obnoxia (20), in fraudem creditoris sui servos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. §. 7. Aut si libertus civis Romanus filios liberos non habuerit, & in (21) fraudem patroni sui servos suos manumittat, similiter data manumissio non valet.

§. 8. Præterea minor quicunque viginti annorum dominus servo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater a patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certe pædagogum (22), aut collactaneum manumittat. Nam quamlibet dominus, i. e. quatuordecim annos egressus (23), testamentum facere possit, & heredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen servis non (24) potest in hac ætate conferre.

TIT. II.
DE NUMERO (25) SERVORUM TESTAMENTO MANUMITTENDORUM (26).

COnstitutum est (27), quantum servorum numerum testamento, de quanta familia liceat manumitti, hoc (28) ordine: ut si quis duos servos habet, ambos manumittere possit. Qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim, decem & septem: similiter quinque. Qui decem & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, usque ad centum, quartam partem de numero servorum manumittere potest: qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius quam (29) centum testamento manumittere liceat. §. 2. Nam qui voluerit aut in Ecclesia, aut ante Consulem, aut inter amicos aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem (30) familiam jugo servitutis absolvere. §. 3. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam continet numerus suprascriptus, ordo servandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui (31) prius manumissi sunt usque ad illum numerum quem explanatio continet superius comprehensa: qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in servitute eos certum est permanere. Quod si non nominatim servi, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confuse omnes servos suos, vel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli (32) penitus firma esse jubetur hoc ordine data libertas: sed omnes in servili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo (33), ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. §. 4. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem (34) hujus legis facere noluerit testamentum, sed epistolis (35), aut quibuscunque aliis rebus servis suis pluribus quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt usque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, servi sine dubio permanebunt. §. 5. Nam si incolumis quoscunque diverso tempore manumisit: inter eos qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur.

TIT. III.
DE JURE PERSONARUM.

ALiquæ personæ sui (36) juris sunt, aliquæ alieno juri subjectæ sunt. Itaque cum (37) ostenditur quæ personæ alieno juri subjectæ sint, tunc evidenter agnoscitur, quæ sui juris sint. §. 2. In (38) potestate itaque dominorum sunt servi, quam potestatem omnes gentes habere certum est: sed distringendi in servos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi (39) tantum servos suos domini licentiam non (40) habebunt, nisi forte servus dum pro culpæ modo cæditur, casu forsitan moriatur. Nam si (41) servus dignum morte crimen admiserit, iis judicibus quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur. §. 3. In (42) potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

TIT. IV.
DE MATRIMONIIS.

LEgitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam (43) nuptiis (44) intervenientibus, vel consensu (45) ducat uxorem. §. 2. Sed non (46) omnes personas uxores ducere licet: quia nec (47) patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis quæ nobis propinquitate conjunctæ sunt, sed (48) etiam de adoptivis, hoc est, adfiliatis, jussum est observari. Nam etsi (49) per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptias tamen inter has personas semper constat illicitas. §. 3. Inter (50) fratrem quoque & sororem, sive eodem (51) patre ac matre nati fuerint, sive diversis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptivos etiam fratres illicita sunt conjugia, nisi (52) forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta: nam si emancipatio intervenerit, nuptiæ inter hujusmodi fratres licite contrahuntur. §. 4. Fratris quoque & sororis filiam (53) uxorem ducere non licet. §. 5. Sororem quoque patris (54) ac matris (55) uxores accipere non licet. §. 6. Genero quoque socrum (56) suam: nec socero nurum (57) uxorem accipere licet, neque vitrico privignam (58), neque privigno novercam (59). §. 7. Fratres enim amitinos, vel consobrinos in matrimonium jungi nulla ratione permittitur (60). §. 8. Sed nec uni viro duas (61) sorores uxores habere, nec uni mulieri duobus (62) fratribus jungi permittitur.

§. 9. Quod si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ nuptias inierit, nec (63) uxorem habere videtur, nec filios (64). Nam ii qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint, computantur: qui spurii (65) appellantur, hoc est, sine patre filii. §. 10. Regula juris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant: qui vero non (66) de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima conjunctione conceptus, etiamsi mater ejus statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur: nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater ejus ex ancilla, dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur; quia non legitime, sed vulgo (67) conceptus est.

TIT. V.
DE ADOPTIONIBUS (68).

ADoptio naturæ (69) similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non generavit. §. 2. Et ipsa adoptio duobus (70) modis fit: una quæ adrogatio dicitur: alia quæ adoptio. † Adrogatio est quando aliquis patrem non habens (71) adoptatur: & ipse se in potestatem adoptivi patris dat. Et ideo adrogatio dicitur (72), quia & ille qui adoptat, interrogatur, utrum illum quem adoptat, filium habere velit: & ille qui adoptatur, interrogatur utrum id fieri velit. † Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens (73), ab alio patre adopta-

tur:

---

(1) Inst. de jure personarum in pr. l. 1. ff. de statu hominum. (2) Inst. de ingenuis. (3) Ex justo, l. 6. ff. de statu hom. (4) De justa servitute v. l. 3. ff. de stip. serv. (5) Dixi ad Ulp. 1. §. 1. (6) Dixi ad Ulp. 1. §. 6. (7) Cum Ethnico unde quæro Ecclesiæ nomen? lege igitur, aut censu aut ante Consulem. (8) Idem ac si diceret, apud Prætorem, vel vindicta, Ulp. d. loco §. 7. (9) Vide C. de latina libertate toll. (10) Vid. l. un. §. 1. C. de latina libert. toll. (11) Dixi ad Ulpianum 1. §. 10. adde l. unic. §. 2. C. de latina libertate tollenda. (12) Per mensam, Theoph. Inst. de libertin. non paupertatis causa servum mensæ domino adhibente, sed præsentibus amicis convivio, [illegible] causa servum convivio adhibere, Papinianus [illegible] (13) Vid. C. de dedititia libert. toll. Ulp. 1. §. 11. (14) Aut tenus, Theoph. Inst. de libert. [illegible] (15) [illegible] Theoph. ibid. vestigia, Ulp. 1. §. 11. cicatrices [illegible] ff. de [illegible] (16) Aut verubus, unde [illegible] Tertullianus in lib. de pallio [illegible] (17) V. §. 4. Inst. de success. lib. (18) De quibus v. Ulpian. 1. (19) [illegible] Ulpian. [illegible] (20) Nec si solvendo, v. Ulp. 1. §. 15. Inst. quibus ex caus. manum. non licet, l. 10. l. 18. ff. qui & a quibus manum. liberi non fiunt. (21) Dixi ad Ulp. 1. §. 15. (22) §. 5. Inst. quib. ex caus. manum. l. 13. ff. de manum. vindicta. (23) d. l. 13. (24) Id merito hodie abrogatum & immutatum est, §. 7. Inst. qui manum. (25) V. l. 1. ff. qui test. (26) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. (27) Lege Fusia Caninia, v. Inst. de leg. Fus. Can. tollenda. (28) V. Paul. 4. sent. 14. §. ult. (29) Dixi ad Ulpian. d. loco, Vopiscus in Tac. Servos manumisit intra centum omnes, ne Caninium transisse videretur. (30) Omnem familiam manumittere possumus, Inst. de lege Fus. Can. (31) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. in fin. (32) l. 41. l. 63. ff. de her. inst. (33) Id est, in orbe [illegible], ita ut non appareat, quis primus sit, ut si ita scribat in orbe [illegible], Stichus Pamphilus Damas liberi sunto [illegible] Sphæra enim non est locus inferior vel superior. (34) Volens testamento plures (quam lege concessi sunt) servos manumittere, in fraudem legis per epistolam manumittere alios non potest. (35) Epistola manumittere quis servum potest, ut & codicillis, Paul. 4. sent. 14. §. 2. (36) Dixi ad Ulp. 4. (37) l. 1. ff. pr. Instit. de his qui sunt sui. (38) d. l. 1. §. 1. Inst. de his qui sunt sui. (39) d. l. 1. §. 2. l. 2. ff. §. 2. Instit. de his qui sunt sui. (40) Et tam jus vetus vitæ & necis abrogatur, adde l. 11. ff. ad leg. Corn. de sicar. (41) V. l. 96. ff. de verb. oblig. (42) Instit. de patria potest. in princ. l. 3. ff. de his qui sunt sui. (43) Vid. Inst. de nupt. in princ. dixi ad Ulp. 5. §. 4. (44) Id est, rite [illegible] (45) Vid. l. 11. in fin. ff. de cond. & dem. l. 30. ff. de reg. jur. (46) §. 1. Inst. de nupt. (47) d. §. 1. l. 14. l. ult. ff. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. 5. Ulp. 4. (48) d. §. 1. vers. & hoc adeo. (49) d. §. 1. in fin. d. l. 14. l. 55. in fin. ff. de adopt. (50) §. 2. vers. inter fratrem Inst. de nupt. l. 17. C. de nuptiis. (51) d. vers. [illegible] (52) d. §. 2. vers. sed si quis, l. 17. ff. de ritu nupt. (53) §. 3. Inst. de nuptiis. l. [illegible] de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. l. ult. C. de incestis & inutil. nupt. (54) Id est, amitam. §. 5. Inst. de nupt. l. 17. in fin. ff. de ritu nupt. (55) Id est, materteram. d. §. 5. d. l. 17. ff. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. (56) §. 7. Inst. l. 17. C. de nupt. (57) §. 6. Inst. de nupt. d. l. 17. l. 2. in fin. ff. de condict. sine causa, l. 38. ff. ad leg. Jul. de adult. (58) d. §. 6. vers. Item si adhuc privignam, l. 2. in fin. ff. de condict. sine causa, l. 14. in fin l. 40. ff. de ritu nupt. l. 17. ff. ad leg. Jul. de adult. l. 10. C. de nupt. (59) l. 38. ff. ad leg. Jul. de adult. Novell. 111. c. [illegible] §. 5. l. 17. C. de nuptiis. (60) Imo permittitur, §. 4. Inst. de nuptiis, dixi ad l. 19. C. de nupt. (61) l. 2. l. [illegible] C. de incestis & inutil. nupt. (62) d. l. 2. d. l. 2. (63) Pœna incestarum nuptiarum. (64) Nec dotem, §. 12. Inst. de nupt. l. ult. ff. de condict. sine causa, l. 52. ff. de ritu nupt. (65) Dixi ad Ulp. 4. §. 2. (66) Adde l. 19. ff. de statu. (67) Qui vulgo conceptus, v. l. 23. ff. de statu homin. (68) L. 1. D. & C. & L. 1. Instit. [illegible] Ulp. (69) l. 2. l. 16. ff. §. 1. Instit. de adopt. Ulp. [illegible] (70) §. 1. Inst. l. 2. in fin. [illegible] ff. eod. (71) Id est, qui sui juris sit, d. §. 1. d. l. 2. (72) Unde dicta adrogatio. (73) Et ita non sui juris.

tur: & ille qui adoptatur, de certi patris potestate discedit, & in adoptivi patris incipit esse potestate. §. 3. Nam & fœminæ (1) adoptari possunt, ut loco filiarum adoptivis patribus habeantur: fœminæ vero adoptare (2) non possunt, quia nec filios ex se natos in potestate habent. §. 4. Spadones (3) aut qui generare non possunt, adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptaverunt filios habere possunt. §. 5. Si quis vero filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptivi potestatem redigitur, sed (4) & filii ejus, si tamen avum paternum non habuerint, in adoptivi patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

TIT. VI.

QUIBUS (5) MODIS FILII EXEUNT DE POTESTATE PATRIS.

Filii qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui juris fiunt. Sed si hic filius qui morte patris sui juris effectus est, filios habeat, in ejus post patris sui obitum erunt filii potestate. Nam si pater moriatur, & avus (6) paternus vivat, nepos ex filio sui juris esse non potest: quia in avi remanet potestate, qui (7) avo mortuo sui juris efficitur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc (8) nepotes liberi & sui juris erunt, & in patris emancipati potestatem non veniunt. §. 2. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium (9) missus fuerit: quia non potest filium civem Romanum in potestate habere homo peregrinæ (10) conditionis effectus. Item filius si vivo patre in exilium (11) missus fuerit in potestate patris civis Romanus esse non potest, quia similiter peregrinæ conditionis factus cognoscitur.

§. 3. Item si ab hostibus pater captus (12) sit: in potestate, quamdiu apud hostes fuerit, filios non habebit. Sed si de captivitate evaserit, jure postliminii omnem, sicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit potestatem. Si vero pater, qui ab hostibus captus est, in captivitate moriatur ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui juris effecti intelliguntur. §. 4. Item per emancipationem (13) filii sui juris efficiuntur. Sed filius masculus tribus (14) emancipationibus de potestate patris exit, & sui juris efficitur. † Mancipatio autem, hoc est, manus traditio, quædam similitudo (15) venditionis est: quia & in (16) emancipationibus præter illum, hoc est, certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario (17) patri mancipat, hoc est, manu tradit: a quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio (18) fit, & sic de patris potestate exit. Quæ tamen mancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda est: ubi quinque testes cives Romani in præsenti erunt, & pro illo, qui Libripens (19) appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus (20) appellatur, alii duo, ut septem testium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei a fiduciario patre remancipetur (21), & a naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hereditate naturalis pater non fiduciarius succedat. Fœminæ (22), vel nepotes masculi ex filio, una emancipatione de patris, vel avi exeunt potestate, & sui juris efficiuntur. Et ii ipsi quamlibet una mancipatione de patris, vel avi potestate exeant, nisi a patre remancipati fuerint, & a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, nisi fiduciarius, a quo manumissi sunt: nam si remancipatum sibi naturalis pater, vel avus manumiserit, ipse eis in hereditate succedit. Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio ejus est: aut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, & hoc ei pro juris ordine licere manifestum est. Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potest.

TIT. VII.

DE TUTELIS (23).

Tutores aut legitimi sunt, aut testamentarii. † Legitimi sunt, qui pupillo per virilem (24) sexum (25) propinquitate conjunguntur: & qui proximior fuerit de adgnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia (26) is, qui proximus fuerit ad tutelam, ipse proximus est ad hereditatem. † Testamentarii (27) sunt, quos patres (28) aut avi paterni (29) in testamento suo tutores filiis (30) aut nepotibus delegaverint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquisitione judicis pupillis tutores dantur (31).

TIT. VIII.

DE CURATORIBUS (32).

Præactis pupillaribus annis, quibus tutores absolvuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore sunt minores ætate, majores eversores (33), insani. Ii, qui minores sunt, usque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui vero eversores, aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse jubentur: quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

CAJI.

(1) 2. Ulp. 2. l. 21. ff. eod. (2) V. 8. Ulp. 2. §. 10. Inst. eod. (3) 8. Ulp 4. §. 9. Inst. eod. l. 2. §. 1. l. 40 in fin. ff. eod. (4) d. l. 40. in pr. 8. Ulp. 8. §. 11. Inst. eod.
(5) L. 1. Inst. 12. Novell. 81. De emancipationibus liberorum. l. 6. c. 40 Quemadmodum filii efficiuntur sui juris. Paul. 2. sent. 25. 10. Ulp. qui in potestate mancipiove sunt, quemadmodum eo liberentur. (6) Inst. eod. in pr. l. 11. ff. quando dies legat. Ulp. 2.
(7) l. 9. in fin. C. de his qui sunt sui. (8) Inst. eod. in pr. (9) Exsilii poena filius fit sui juris, ut hic. Exsilio filii pater suam potestatem amittit. Inst. [illegible] deportatione insulæ, §. 1 Inst. eod. aqua & igni interdictione, 10. Ulp 3. relegatione, §. 2 Inst. eod. pœna servitute, §. 3. Inst. eod. l. 3. ff. de his qui sunt sui. (10) Peregrinus civem in sua potestate non habet, ut hic, ut e contra civis in sua potestate peregrinum non habet. Ulp. 10. l. 2. (11) V. supr. eod. (12) Ulp. 10. §. 4. §. 5. Inst. quib. modis jus patriæ potestas. (13) Tit. C. de emancipat. liber. Paul. 2. sent. 25. §. 2. 3. 4. 5. (14) V. 10. Ulp. 10. (15) Mancipatio, similitudo venditionis. Ter [illegible] mancipari est ter vendi. Trina mancipatio, trina venditio. (16) Hujusmodi venditiones liberarum personarum figuratæ, l. 4. C. de emancip. liber. & imaginariæ dicuntur. §. 6. Inst. quib. mod. jus patriæ potest. vana observationes d. l. 4. & antiqua. d. §. 6. [illegible] non sine injuriis & alapis fierent. Novell. 81. Idque receptum erat ex lege XII. Tab. si pater filium ter venumdarit, filius a patre liber esto. Ulp. 10. §. 1. quam eandem constat ex legibus Romuli mutuatam, Dionys. Halicarn. 2. Olim parentibus licuit quoque filios exhæredare, dixi ad l. 11. in fin. ff. de lib. & posthum. adde l. ult. C. de patria potestate. Modo vetitum est, ne quis filios vendat, donet, vel pignoret, l. 1. l. 2. C. de patrib. qui filios suos distraxerunt. Vetitum est etiam ne interficiat, d. l. ult. (17) Fiduciarius pater. (18) Ne id ita intelligas, quasi trinæ illæ venditiones fierent uno & eodem tempore, cum singulis diebus, adhibitis testibus fieri possent, vel eodem die, vel intermisso. Paul. 2. sent. 25. §. 2. adeo ut filius ex prima, secundave mancipatione manumissus, reversus in patriam potestatem, adgnosceretur suus heres. Ulp. tit. 23. §. 3. (19) Libripens. (20) Antestatus. (21) Remancipatio. (22) Dixi ad Ulp. 10. §. 1. in fin. (23) 11. Ulp. 1. Inst. 13. (24) 11. Ulp. 4. §. 1. Inst. de legit. agnat. tut. (25) Legitimi tutores, propinqui masculi. (26) Ubi tutela, ibi hereditas. l. 1. ff. de legit. tutorib. (27) V. ff. de testam. tutel. (28) Id est, parentes. l. 1. ff. de test. tut. §. 3. Inst. de tutelis. (29) Quid mater? ea liberis tutorem dare potest, confirmandum tamen a magistratu. l. 1. §. 1. l. 2. ff. de confirmando tut. (30) In potestate. d. l. 1. 11. Ulp. 13. (31) V. titulum ff. de tutorib. dativ. Adde Instit. de Atiliano tutore. 11. Ulp. 10. (32) 12. Ulp. & 1. Instit. 23. & 27. D. id.
(33) Prodigos intellige, qui neque tempus neque finem impensarum habent. l. 1. ff. de curatorib. 12. Ulp. 2. & §. 3. Inst. de curatoribus, hinc domus eversio. l. ult. ff. de usufr. prædiis, quam Græci οἴκου ἀνατροπήν. Hinc etiam patrimonium evertere. l. 1. ff. si familia furtum fec. interversores. l. 4. C. de jure fisci, eversores, l. 2. C. de palatinis sacr. largit. l. 2. C. Theod. de suscept.

CAJI INSTITUTIONUM

LIBER II.

TIT. I.
DE REBUS.

CAjus superiori commentario de jure personarum aliqua disputavit (1). Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat. §. 2. Omnes itaque res aut nostri juris sunt, aut (2) divini, aut publici: Nostri (3) juris sunt, quæ in proprietate (4) nostra esse noscuntur: Divini (5) juris sunt ecclesiæ, id est templa Dei, vel ea patrimonia, ac substantiæ, quæ ad ecclesiastica jura pertinent: Publici (6) juris sunt muri (7), fora, portæ (8), theatra (9), circus, arena (10), quæ (11) antiqui sancta appellaverunt (12), pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi (13) non licet. Sed hæc omnia in nullius (14) bonis sunt, ideo (15) publici juris esse dicuntur. Sed & res hereditariæ (16) antequam aliquis heres existat, id est, quando dubitatur, utrum scriptus, an legitimus heres succedere debeat: in nullius bonis esse videntur (17). §. 3. Præterea quædam res corporales (18) sunt, quædam incorporales (19). §. 4. Corporales (20) sunt, quæ manu tangi possunt: velut ager, mancipium, vestis, aurum, argentum, & his similia. §. 5. Incorporales (21) sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ non in corpore, sed in (22) jure consistunt, sicut est hereditas (23), & obligationes diversis contractibus scriptæ. Et licet hereditas, vel emptio, aut diversi contractus res corporales in se habeant, jus tamen ipsius hereditatis, vel emptionis aliorumque contractuum incorporale est. §. 5. Incorporalia (24) etiam sunt jura prædiorum urbanorum, vel rusticorum: Prædiorum urbanorum (25) jura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendæ, & luminum: ut ita quis fabricet ut vicinæ domui lumen non tollat. Prædiorum vero rusticorum (26) jura sunt, via vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquam duci, & aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hæc jura tamen rusticorum prædiorum Servitutes (27) appellantur. §. 6. Item regulariter constitutum est, ut superposita inferioribus cedant. Ut si quis in solo (28) nostro sine nostro permissu domum ædificaverit, ad eum, cujus terra est, domus edificata pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbores, aut vineas, vel plantas (29) quascunque posuerit, similiter superficies (30) solo cedat (31). Vel si messem in campo seminaverit (32), omnia hæc quæ in terram alienam jactantur, domino terræ adquiruntur. Quod & de chartis (33), & pergamenis, si in alienis scribat, licet aureis vel argenteis literis, similiter ejus est scriptura cujus charta aut pergamenum fuerit. Quod & de tabula, hoc est, si aliquis in tabula mea picturam fecerit, observatur: quia statutum est, ut tabulæ pictura (34) cedat. §. 7. Quod si quis ex uvis (35) meis vinum, aut spicis (36) frumentum, aut ex olivis (37) oleum fecerit: ejus vinum, triticum, vel oleum est, cujus spicæ, aut uvæ, aut olivæ fuerint.

† Si quis etiam ex tabulis alienis navem (38), aut armarium, aut quodcunque ad usum pertinens fecerit, simili ratione ejus erunt, quæ facta fuerint, de cujus ligno facta probantur. † Similiter etiam, si ex lana (39), vel lino vestimenta fecerit, ejus erunt vestimenta cujus lana vel linum fuisse probabitur. §. 8. Sed in iis omnibus superius comprehensis quicunque in terra aliena aliquid posuerit, aut ædificaverit, aut horum, quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præsumpserunt, hoc competit, ut (40) expensas vel impendia, quæ in iis fecerint, a dominis, qui rem factam vindicant, recipere possint.

§. 9. Acquiritur autem nobis non solum per nosmetipsos, sed (41) & per eos, qui in potestate nostra sunt: sicut filii (42) vel servi (43): quia quicquid eis a qualibet persona donatum, vel venditum fuerit, aut heredes fuerint instituti, id patribus & dominis sine aliqua dubitatione conquiritur: præter (44) eos filios, quibus per leges castrense peculium habere permissum est. Hi vero servi, qui in usufructu (45) nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tantum usufructuario acquirere possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de mercedibus operis sui acceperint. Nam si eis aut hereditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non usufructuario acquiritur.

TIT. II.
DE TESTAMENTIS (46).

PEr universitatem (47), hoc est, omnia simul bona, acquirimus hereditate (48), emptione (49), adoptione: quia is quem adoptaverimus, si sine patre est, cum (50) omnibus bonis suis ad nos transit.

§. 2. Id quoque statutum est, quod non (51) omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui (52) juris non sunt, & alieno juri subjecti sunt, hoc est, filii (53) tam ex nobis nati, quam adoptivi.

§. 3. Item testamenta facere non possunt impuberes (54), id est, minores quatuordecim (55) annorum, aut puellæ XII. §. 4. Item & ii qui furiosi (56), id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. §. 5. Sed ii qui insani sunt, si intervalla (57) ipsius insaniæ habent, per intervalla quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

TIT. III.
DE EXHEREDATIONE (58) LIBERORUM.

IS qui filium in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filium aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non valebit testamentum. §. 2. Si vero filiam (59) præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos legitimo stante testamento, suam sicut alii fratres, consequitur portionem. Si vero testamento extranei heredes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem hereditatis acquirit. Nam si facto testamento in quo filius masculus prætermissus est, evenerit, ut vivente adhuc patre filius qui prætermissus est, moriatur, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum quod factum est, non valebit. §. 3. Posthumorum duo (60) genera sunt: quia posthumi appellantur ii qui post patris mortem de uxore nati fuerint: & illi qui post testamentum factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamentum facit, in ipso testamento comprehenderit: Quicumque (61) filius aut filia mihi natus natave fuerit, heres mihi sit: aut certe dicat. Exheres sit, valere ejus non potest testamentum: quia sicut superius (62) jam dictum est, legitime concepti pro (63) natis habentur. Nisi quod melior (64) conditio est posthumæ quam natæ: quia nata, si prætermissa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma vero, sicut masculus testamentum rumpit. §. 4. Si quis post factum testamentum adoptaverit apud populum (65) illum qui sui juris est, hoc (66) est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem (67) illum adoptaverit qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita ejus rumpitur (68) testamentum. §. 5. Posteriore (69) quoque testamento quod jure factum est, id quod jure factum ante fuerat rumpitur. Quod si facto posteriore testamento heres scriptus, aut ante aditionem hereditatis moriatur, aut vivo testatore defecerit, aut conditio possibilis sub qua heres institutus est, impleta non fuerit: is qui testamentum fecit, intestatus mori videtur: quia testamentum quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, iis rebus quas diximus infirmatur. §. 6. Alio quoque modo testamenta jure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite (70) minuitur: id est aut ab hostibus captatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter & si qui adoptatus fuerit, testamentum quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit. §. 7. Heredes autem aut sui sunt, aut (71) necessarii, aut extranei. † Sui (72) heredes appellantur filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate avus vel pater habet. Necessarii (73) sunt heredes servi qui cum libertate heredes instituuntur. † Necessarii ideo quia aut velint (74) aut nolint, necesse est eis heredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant (75) se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi servos suos manumittunt, & heredes necessarios faciunt, ut quo magis heres quam dominus infamiam incurrat, cum res ejus, id est, hereditas domini pro debitis venditur & creditoribus datur.

† Extranei (76) sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori junguntur, sed eos quicunque pro arbitrio suo scribit heredes.

TIT. IV.
DE SUBSTITUTIONIBUS (77) ET DE FACIENDIS SECUNDIS TABULIS.

SUbstitutio est, quæ post institutionem a testatore fieri solet, id est, secundi (78) heredis appellatio. Et duæ sunt (79), quarum una vulgaris dicitur, alia pupillaris. §. 2. Vulgaris (80) dicitur. Ille heres mihi esto; sive hoc filio sive extraneo. Quod si hereditatem meam adire noluerit, illum substituo ad quem hereditas mea debeat pertinere.

§. 3. Pupillaris (81) substituti filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit; Ille filius meus, si (82) intra pubertatem decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita secreta (83) esse debet, ut ad notitiam substituti pervenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliatur. Nam in extrema pagina (84) testamenti fieri debet, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, in qua heres scriptus est, referatur. Hoc etiam & (85) de bonis fieri potest. §. 4. Nam si extraneus (86) heres scriptus sit, etsi aliquem substituere non possumus (87), ut heres extiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit alius ei heres sit, potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii rogatus a testatore hereditatem aut integram, aut pro parte restituat.

TIT.

---

(1) V. Inst. de rer. divis. & adquir. ipsar. dom. [illegible] (3) Cajus in lege [illegible]

(3) Res nostri juris, quæ & juris humani dicuntur in d. l. 1. (4) Seu nostro patrimonio. [illegible] (5) d. l. 1. (6) Publicæ res nullius in bonis sunt, d. l. [illegible]

(7) Muris res sanctæ. §. 10. Inst. de rer. div. [illegible] (10) Arena, locus gladiatorum, [illegible] (11) Hæc particula referenda est ad muros, fora, portas, theatra, circum & arenam. (12) [illegible] (14) §. 1. Instit. de rer. div. [illegible] (15) Quo nullius, publica sunt. [illegible] (23) Incorporalia in jure consistunt. [illegible] (29) Plantæ solo cedunt, §. 31. Inst. de rer. divis. (30) Superficies [illegible] (32) Res sata solo cedunt, §. 32. Inst. de rerum divis. [illegible] (33) Scriptura chartis cedit, §. 33. Inst. de rer. div. [illegible] (34) Tabulæ pictura cedit, §. 34. Inst. de rer. div. [illegible] Imo tabula picturæ cedit, [illegible] (40) Nota de exceptione vel retentione ad [illegible] (41) §. [illegible] Inst. de rer. div. [illegible] (42) Inst. per quas personas cuique adquiritur, [illegible] de adq. rer. (43) §. 3. [illegible] Inst. per quas personas cuique, [illegible] (44) [illegible] (45) §. 4. Inst. per quas personas cuique. [illegible] (46) [illegible] (47) §. ult. Inst. per quas personas. (48) d. §. ult. (49) Successiones, quæ fiebant per bonorum venditionem, hodie sublatæ sunt, Instit. de success. sublatis quæ [illegible]

[illegible] (50) [illegible] de adquis. per adrogat. [illegible] (51) V. Inst. quibus non est permiss. fac. test. [illegible] (52) Qui sui juris non est, testari non potest. [illegible] (53) [illegible] Ulp. [illegible] (54) §. 1. Inst. quib. non est permiss. [illegible] (55) [illegible] (56) [illegible] (57) [illegible] (58) [illegible] (59) [illegible] (60) Posthumorum [illegible] (61) [illegible] (62) [illegible] (63) [illegible] (64) Melior posthumæ quam natæ conditio. [illegible] (65) [illegible] (66) [illegible] (67) [illegible] (68) [illegible] (69) [illegible] (70) [illegible] (71) [illegible] (72) [illegible] (73) [illegible] (74) [illegible] (75) [illegible] (76) [illegible] (77) [illegible] (78) [illegible] (79) Duplex substitutio. (80) V. Inst. de vulg. [illegible] (81) V. Inst. de pupill. [illegible] (82) [illegible] (83) [illegible] (84) Inferioribus partibus, [illegible] (85) [illegible] (86) [illegible] (87) Fallit hæc sententia in militis.

T I T. V.
DE LEGATIS.

LEgatorum genera sunt quatuor (1), vindicationis (2), damnationis (3), sinendi modo (4), & præceptionis (5). §. 2. Vindicationis (6) legatum est, si testator sic (7) locutus fuerit: Illum servum tibi do, aut lego, vel: Illam rem tibi præsume, habe, vindica (8). Quod post mortem testatoris statim legatarii non expectato herede, sibi præsumit. Quam si præsumpserit, nec pro præsumpto legato ab herede potest calumniam sustinere, nec si aliena res fuerit quæ legata est, legatarius hoc poterit ab herede repetere. Si per vindicationem una res multis legata sit, & singuli hanc ipsam rem præsumere velint, æquales singuli de re legata capiant portiones. §. 3. Per damnationem (9) isto ordine legatum dimittitur, ut testator in testamento scribat: Tu heres meus illi hoc da, aut: Illud illi ab herede meo dari jubeo (10). In quo genere legati etiam alienæ (11) res per legatum dimitti possunt. Et necesse est heredi aut redimere eam rem, quæ juris alieni est, & legatario tradere, aut si is cujus res est, vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in pretio compensare. Sed si testetur rem alienam quasi suam credens per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non potest: & inutile est legatum. Nam si sciens alienam esse, per legatum dederit, necesse est ab herede, aut ipsam rem, aut æstimationem rei in pretio legatario dari. §. 4. Cæterum inter damnationis legatum & vindicationis hoc interest, quod per vindicationem res aliena (12) relinqui non potest, per damnationem eo pacto quo superius comprehensum est, potest. Illæ etiam res quæ (13) in rerum natura non sunt, per damnationem legato dimitti possunt, veluti si ita testator in testamento scribat. Fructus qui ex illo agro nati fuerint; aut, id, quod ex illa ancilla natum fuerit: quod in legato vindicationis fieri non potest: quia non potest hæc legatarius testatore mortuo continuo vindicare. §. 5. Inter legatum vindicationis, & damnationis ista similitudo (14) est, quod legatum vindicationis sive damnationis, si conjunctim (15), id est, duobus, aut pluribus una res in legato dimissa fuerit, in utroque legato simul ab omnibus præsumatur. §. 6. Inter legatum vindicationis, & damnationis ista distantia est, ut si disjunctim (16), id est, singulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integra debeatur: id est, ut unus (17) rem ipsam accipiet, alii æstimationem rei ipsius in pretio ab herede accipient. §. 7. Sinendi (18) modo hæc (19) legari verba sunt: Ille heres meus rem illam illum permitte præsumere & sibi habere. Nam & propriam rem testator & (20) heredis sui & [alienam] (21) per sinendi legatum relinquere potest (22). In quo legato non quidem heres legatario rem quæ relicta est jubetur tradere, sed vindicanti legatario non permittitur prohibere. §. 8. Præceptionis (23) vero legatum nonnisi uni (24) ex heredibus dari potest, ut aliquid ei ex hereditate præcipuum relinquatur, & si aut conjunctim, id est, multis, aut disjunctim singulis relinquatur, omnibus una res tantum quæ nominata est, debetur, non uni res (25), & alii æstimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

T I T. VI.
DE LEGE FALCIDIA (26).

LEge Falcidia constitutum est, quicumque heres fuerit institutus, quartam (27) partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam sibi de imminutione legatorum heres retineat, constante nihilominus testamento. Hic de Pauli sententiis addendum.

T I T. VII.
DE FIDEICOMMISSIS (28).

POtest aliquis recto (29) jure heredem instituere: & rogare eum, ut hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si heredem directo jure non instituerit, fideicommissarios non potest ad alium acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra jam dictum est, ut heres institutus, etiamsi omnem hereditatem alii restituere jussus sit, ita hereditatem alii restituat, ut quartam (30) sibi ex hereditate retineat. §. 2. Et singulæ (31) quæcunque res per fideicommissum (32) dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum. §. 3. Ab ipso fideicommissario (33) alteri fideicommissum dimitti potest (34). §. 4. Et a legatario (35) licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. §. 5. Et non solum propriæ res a testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius heredis, aut legatarii, aut cujuslibet extranei (36).

§. 6. Ne legatarius cui per testamentum parum dimissum est, plus (37) alii per fideicommissum quam id, quod consequitur, reddere jubeatur. §. 7. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est heredi, vel legatario rem illam, quæ per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut (38) pretium ejusdem rei, quantum æstimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus (39). §. 8. Libertates (40) etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut heres vel legatarius ea mancipia manumittant, quæ testator ab iis ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testator de suis servis, an de ipsius heredis vel legatarii, aut de alienis fieri jubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur heres emere ipsum servum & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re heres æstimationem in pretio dare non cogitur: sed cum per fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, non testatoris, sed heredis libertus est. §. 9. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quædam distantiæ (41). † Fideicommissum ad eum cui aliquid commissum est, herede mortuo (42) poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam (43) legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam (44) si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. † Item (45) per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item (46) per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. † Item (47) per codicillos (48) nemo heres institui potest, quamvis testamento confirmati sint: sed is qui testamento heres fuerit institutus, potest (49) per codicillum rogari, ut hereditatem quæ ei data est, alii totam vel pro parte restituat: quod validum est, etiam codicilli testamento non fuerint confirmati.

† Item (50) quamvis non possimus post (51) mortem ejus quem heredem instituimus, alium ei substituere: tamen per fideicommissum rogare eum possumus, ut cum moriatur, alii eam hereditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem heredis fideicommissum ei cui relictum est, dari potest, quod hoc ordine fit, ut testator scribat: Illum heredem instituo, & volo, ut quum mortuus fuerit ad illum hereditas mea pertineat.

† Præterea (52) & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est, soluta fuerint, usuræ (53) & fructus debentur: legatorum vero usuræ non debentur, sed ea more solutionis, si per damnationem relicta fuerint, duplicantur.

T I T. VIII.
DE INTESTATORUM HEREDITATIBUS (54).

INtestatorum hereditates primum ad suos (55) heredes pertinent.

† Sui (56) autem heredes appellantur, filius filia, nepos neptis, pronepos proneptis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes sui vocantur. Naturales (57) sunt hæ personæ, ac si adoptivæ. Adoptivorum enim comparatione legitimi naturales appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio avo suo heredes sunt, si pater eorum de potestate patris, aut morte, aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore quo aliquis moritur, filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi vivo patre suo, & in potestate avi constituto sui heredes avo esse non possunt (58). §. 2. Similiter posthumi (59) qui si vivo patre nati fuissent, in potestate ejus futuri erant, sui heredes sunt.

§. 3. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam, & ex alio filio mortuo nepotes, neptesve: filii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel avo hac ratione succedunt, ut filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem quam (60) pater eorum erat habiturus, accipiant; quia regulariter constitutum est, ut inter suos proximior longiore gradu positos non excludat: & non in capita, sed in stirpem dividatur hereditas. Item si quis moriens filium non relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex uno filio unum, vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor, similiter, sicut superius dictum est, in stirpem (61), non in capita hereditas dividatur, hoc modo: ut illi duo nepotes ex uno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, ut tales accipiant portiones, quales patres eorum, si vixissent, habituri erant. §. 4. Si defuerint (62) heredes sui, tunc hereditas defuncti pertinet ad agnatos. Agnati (63) enim sunt per virilem sexum defuncto propinquitate conjuncti, id est, consanguinei fratres, hoc est, de (64) uno patre nati. Nec disputari potest, si de diversis (65) matribus nascentur, qui uno patre geniti sunt. Item patruus (66), id est, frater patris, fratris sui filio agnatus est. Ipso modo sunt fratres patrueles (67), hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur, qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate conjuncti.

§. 5. Non tamen omnibus simul agnatis lex hereditatem propinqui intestati dat, sed iis qui defuncto mortis (68) suæ tempore proximiores inveniuntur. §. 6. In fœminis vero alia conditio est: quia inter fœminas sola tantum (69) soror consanguinea habetur agnata, ut germano suo defuncto, ab intestato ei agnationis jure succedat. Reliquæ fœminæ, hoc est, amitæ, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimæ sunt, nec masculis propinquis agnationis jure succedunt. Ipsarum vero hereditates ad masculos propinquos agnationis conditione perveniunt. §. 7. Regulariter constitutum est, ut inter agnatos proximior (70) posteriorem excludat, & inter eos non in stirpem, sed in capita ab intestato dividatur hereditas. Nam inter suos, sicut superius diximus, alia ratio est, ut proximior posteriorem non (71) excludat, & semper hereditas in (72) stirpem non in capita dividatur. Nam si quis moriens dimittat germanum, & ex altero germano filios: germanus frater quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non (73) succedunt. Item si moriatur quis, & de

---

(1) 2. *Inst.* 20. 24. Ulp. Paul. 3. *sent.* 6. L. 6. C. [illegible] & [illegible] 31. 32. 33. 34. D.
(2) §. 2. *Inst.* *eod.* (3) V. §. 9. [illegible] (4) V. §. 6. 7.
(5) V. §. 9. *infr.* *eod.* (6) V. 24. Ulp. 3. (7) V. 24. Ulp. 3. (8) Formula legati per vindicationem. (9) Inde legatum per vindicationem dictum. (10) V. 24. Ulp. 4.
(11) 24. Ulp. [illegible] (12) Alias formulas actiones vide apud 24. Ulp. 4. & §. [illegible] *in fin.* *Inst.* *de legat.* Paul. 3. *sent.* 6. § 4. (13) Per damnationem res aliena relinqui potest: per vindicationem non potest, v. 24. Ulp. [illegible] Huc etiam pertinet per damnationem rem creditori obligatam legari posse a sciente testatore, Paul. 3. *sent.* 6. §. [illegible] Quæ in rerum natura non sunt, legare possumus per damnationem, non per vindicationem. (14) 24. Ulp. [illegible] *in princ.*
(15) Conjunctim legare possumus per damnationem & vindicationem. (16) 24. Ulp. [illegible] *in fin.* (17) Res pluribus legata per damnationem, non per vindicationem, singulis legatariis debetur, uni res, alii æstimatio, §. 8. *in fin.* *infr.* *eod.* adde Paul. 3. *sent.* 6. §. [illegible] *in fin.* (18) §. [illegible] *Inst.* *eod.* (19) Sunt & alia commodiora, de quibus vid. 24. Ulp. 5.
(20) 24. Ulp. [illegible] (21) Hanc vocem supervacue notat Cujac. 24. *ad* *Ulpianum*.
(22) Possunt etiam jura relinqui sinendi modo, Paul. 3. *sent.* 6. §. [illegible] (23) Formulas legandi per præceptionem, v. apud Ulp. 24. §. 6. (24) Paul. 3. *sent.* 6. §. 1. (25) §. 6. *in fin.* *supr.* *eod.* (26) V. [illegible] *Inst.* [illegible] D. [illegible] L. [illegible] C. [illegible] adde 24. Ulp. [illegible] Paul. 3. *sent.* [illegible]
(27) *d.* §. [illegible] *Inst.* *eod.* *l.* [illegible] *ff.* *ad leg.* *Falc.* Paul. 3. *sent.* 8. §. 1. (28) Vid. 20. Ulp. 4. Paul. *sent.* [illegible] de fideicommissariis hereditatibus, L. 2. *Inst.* [illegible] singulis rebus per fideicommissum relictis, L. 2. *Inst.* 24. (29) §. [illegible] *Inst.* *de fideicom.* *hereditat.* (30) De quarta Trebelliana, v. §. [illegible] *Inst.* *de fideicom.* *her.* & *ad SC. Trebell.* *l.* [illegible] §. [illegible] *ff.* *ad SC. Treb.* (31) *Inst.* *de sing.* *reb.* *per fideicommiss.* (32) Et legatum [illegible] Ulp. [illegible]
(33) Sic a posthumo herede instituto fideicommissum relinqui potest, Paul. [illegible] *sent.* [illegible] §. [illegible] ab imperatore herede instituto, § [illegible] *ibid.* a surdo vel muto, §. [illegible] *ibid.* at non ab uxore, cui vir dotem prælegavit, §. [illegible] *ibid.* (34) Quamvis a legatario olim legari non potuit, v. §. [illegible] *infr.* *eod.* (35) *Inst.* *de singulis rebus per fideicommissum relictis*, 24. Ulp. 20.

[illegible] nec heredi a semetipso, 24. Ulp. [illegible] (36) Nostram statim; alienam autem aut æstimatas aut redemptas, Paul. 4. *sent.* 1. §. [illegible] nisi ignorantes rem alienam legaverimus, §. [illegible] *ibid.*
(37) Dixi plenissime ad *l.* 1. §. 17. *in fin.* *ff.* *ad SC. Treb.* (38) Paul. [illegible] *sent.* 1. §. 9.
(39) Tit. [illegible] §. [illegible] *supr.* *eod.* (40) [illegible] Ulp. [illegible] §. [illegible] *Inst.* *de sing.* *reb.* *per fideicomm.* *l.* [illegible] §. [illegible] *ff.* *de fideicomm.* *her.* (41) Differentiæ fideicommissi & legati: hodie legata fideicommissis exæquata sunt, v. *l.* [illegible] *ff.* *de legat.* [illegible] (42) Prima differentia. (43) Secunda differentia, [illegible] Ulp. §. [illegible] *in fin.* (44) *d.* § [illegible] Paul. 4. *sent.* 1. §. [illegible] (45) Tertia differentia. (46) Quarta differentia. (47) Quinta differentia. (48) *l.* [illegible] *ff.* *de codic.* §. [illegible] *Inst.* *de codic.* *l.* [illegible] *in fin.* *ff.* *de condit.* *inst.* (49) §. 2. *Inst.* *de codic.* (50) Sexta differentia. (51) 24. Ulp. [illegible] Paul. 3. *sent.* 6. §. [illegible] (52) Septima differentia.
(53) V. C. *de usuris*, & *fruct.* *legator.* (54) De hereditatibus quæ ab intestato, L. [illegible] *Inst.* [illegible] de legitimis heredibus, 26. Ulp. de intestatorum successione, Paul. 4. *sent.* [illegible]
(55) V. 26. Ulp. [illegible] §. [illegible] *Instit.* *de her.* *quæ ab intestato.* (56) §. [illegible] *Inst.* *eod.* (57) Naturales legitimati sui esse possunt, *d.* §. 2. *vers.* *nec interest* *vers.* *quibus.* (58) *d.* §. 2. *vers.* *nam si per id tempus.* (59) *d.* §. 2. *vers.* *posthumi.* (60) Hæc successio in stirpes dividitur, [illegible] Ulp. 2. §. [illegible] *Inst.* *her.* *quæ ab intestato.* (61) Nepotes ex filio patris sui locum repræsentant, sive concurrant cum suis patruis, §. [illegible] *supr.* sive plures inter se concurrant, ut hic. Inter fratrum filios non est eadem successio: concurrunt enim inter se non in stirpes sed in capita, vide Nov. [illegible] *in fin.* (62) Post suos agnati succedunt.
(63) Quinam agnati. (64) Consanguinei fratres de uno patre nati, de uno id est eodem.
(65) Ex eodem patre licet diversis matribus geniti, agnati inter se. (66) Patruus patris frater. (67) Fratres patrueles duorum fratrum filii, *l.* [illegible] §. [illegible] *ff.* *de gradibus & affinibus*.
(68) §. [illegible] *Instit.* *de legit.* *agn.* *success.* (69) 26. Ulp. 6. Paul. 4. *sent.* 8. §. [illegible]
(70) §. [illegible] *Inst.* *de legit.* *agn.* *success.* *l.* [illegible] §. [illegible] *ff.* *de verb.* *sign.* (71) Inter suos proximiores non excludunt posteriores. (72) Inter suos hereditas dividitur in stirpes.
(73) Nedum succedant.

& de duobus germanis fratribus dimittat filios duntaxat masculos, ex uno fratre dimiserit duos, ex alio quatuor, similiter masculos: omnes quidem fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, sed non in stirpes, sed (1) in capita: ita ut illi duo ex una parte duas accipient portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nam si sorores habuerint, in patrui hereditatem non veniunt, sicut nec sororis filii in avunculi hereditate succedunt. §. 8. Nam & hoc regulare est, ut cognati tunc intestatorum propinquorum hereditates capiant, quando (2) aut sui, aut agnati, defuerint.

T I T. IX.

DE OBLIGATIONIBUS (3).

OBligatio in duas species dividitur: Nam omnes obligationes aut ex (4) contractu nascuntur, aut ex culpa: Quæ ex contractu nascuntur, quatuor (5) genera sunt, quæ singula hoc ordine distinguuntur: Aut enim re (6) contrahitur obligatio, aut verbis (7), aut literis (8), aut consensu (9). §. 2. Re (10) contrahitur, quoties aliqua cuicunque mutuo (11) dantur, quæ in his rebus contingunt, quæ pondere (12), numero, mensura continentur: hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum aut oleum, aut æs, ferrum, argentum, vel aurum. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut metiendo ad hoc damus, ut eorum fiant, qui ea accipiunt, & ad nos statuto tempore, non ipsæ res, sed aliæ ejus (13) naturæ quales datæ sunt, atque ipsius ponderis, numeri vel mensuræ reddantur. Propter quod mutuum appellatum est, quasi a me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret.

§. 3. Verbis (14) contrahitur obligatio ex interrogatione dantis, & responsione accipientis, ita ut si ille qui dat interroget. Hoc mihi dabis? qui accipiet, respondeat: Dabo. Aut in obligatione debitoris, si aliquis fidejussor (15) accedat, ille qui personam (16) fidejussori tradit, interroget: Istum fide tua esse jubes? & ille respondeat: Fide mea esse jubeo, hac conditione non solum ille qui debitor est, sed & is qui fidejussor existit, obligantur. Et non solum fidejussor ipse dum vivit, sed & heredes (17) ipsius, si ille defecerit, tenentur obnoxii. Creditor autem qui pecuniam dedit, in potestate habet (18) ad reddendam pecuniam quem velit tenere, utrum ipsum debitorem, an fidejussorem. Sed si debitorem tenere elegerit, fidejussorem absolvit, quia uno electo quem idoneum creditor judicat, alterum liberet. §. 4. Sunt & aliæ obligationes quæ (19) nulla præcedente interrogatione contrahi possunt, id est, ut si mulier sive sponso, sive jam marito oxor futura dotem dicat (20). Quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest: Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater ejus & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam ille debebat sponso creditricis, ipse debitor in dotem dixerit. Hæ tantum tres (21) personæ, nulla interrogatione præcedente possunt dictione dotis legitime obligari. Aliæ vero personæ, si pro muliere dotem marito promiserint, communi jure obligari debent, id est, ut & interrogatæ respondeant, & stipulatæ promittant. §. 5. Item & alio casu uno loquente, & sine interrogatione alio promittente, contrahitur obligatio, id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturum esse juraverit. Exponendum hic quid sit donum, aut munus vel operæ: in qua re supradicti liberti, non tam verborum solennitate, quam jurisjurandi religione tenentur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest. §. 6. Præterea inutilis est promissio, etiamsi stipulatione interveniente facta sit, si id aliquis daturum se promiserit, quod sui juris non est: hoc est, si aut ingenuum (22) hominem quasi (23) servum se daturum promittat; aut si mortuum (24) aliquis quem vivum credebat, promiserit; aut locum sacrum (25), aut sanctum, aut religiosum daturum se quicunque promiserit. §. 7. Præterea inutilis est promissio, si aliquis rem sub tali conditione promittat, quæ impleri pro (26) rei difficultate non possit. §. 8. Præterea inutilis est (27) interrogatio & promissio, si ita aliquis interroget debitorem. Post mortem meam, vel tuam, illud dari spondes? Quod propterea inutile visum est, quia a persona heredis obligatio incipere non potest. Et ideo nec heredi creditoris sub hac sponsione obligatur debitor, nec debitoris heres creditori tenetur obnoxius. §. 9. Item inutilis est (28) obligatio, si dicat creditor: Pridie quam moriar, dare spondes? Vel interroget debitorem. Pridie quam moriaris? Similiter & hæc stipulatio inutilis judicatur, quia non potest sciri, quando sit pridie quam aliquis moriatur, nisi postquam mortuus fuerit. §. 10. Item si (29) pure interroget creditor, & debitor sub conditione promittat. §. 11. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque (30) promittat: hoc ordine integrum debitum vacillare cognoscitur. §. 12. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri (31) se caveat redditurum. Neque potest ei cui pro nostro debito cavet, de cauto & non numerato sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cum id quod a nobis accepit, alteri caverit redditurum. §. 13. Literis (32) obligatio fit, aut a re in personam, aut a persona in personam: A re in personam, velut si id quod ex emptione aut conductione aut societate debes, alii reddas: A persona in personam, velut si id, quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut reddere debeat. §. 14. Consensu (33) fiunt obligationes ex emptionibus & venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus & mandatis: quia in ejusmodi rebus consensus magis quam scriptura (34) aut solennitas quæritur. In quibus rebus etiam inter (35) absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. §. 15. Emptio igitur & venditio (36) contrahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit. §. 16. Locatio & conductio simili (37) ratione consistunt, ut consensu, etiam verbo, definitio inter consentientes firma permaneat.

§. 17. Societatem (38) inire possumus, aut omnium bonorum, aut unius alicujus negotiationis. Et potest ita (39) iniri societas, si tamen hoc inter socios convenit, ut unus pecuniam det, alter operam suam pro pecunia donet. Et hujus rei definitio etiam verbo inita valet, ita ut quicquid societatis tempore quolibet modo fuerit adquisitum, sociis commune sit. §. 18. Permanet (40) autem inita societas, quamdiu in ipso consensu socii perseverant: quia sicut consensu contrahitur, etiam dissensu solvitur. Dissolvitur ergo societas aut morte (41) unius socii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id est, si unus ex sociis, sicut frequenter supra diximus, capite fuerit deminutus.

§. 19. Similiter & mandari (42) verbo potest. Et cum verbis mandatum fuerit, obligatio contrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuicunque agenda mandare, dummodo honestum (43) aliquid agi mandemus. Nam si contra (44) mores bonos aliquid mandare voluerimus, hoc est, si cuicunque mandemus, ut alicui furtum faciat, aut homicidium (45), aut adulterium admittat, in iis rebus mandati obligatio non contrahitur. §. 20. Solvitur autem mandatum aut morte (46), cui mandatum est, aut contraria (47) illius voluntate qui mandavit. §. 21. Sed is cui mandatur, mandati formam egredi (48) non potest. Aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, non præjudicet mandatori.

T I T. X.

QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLATUR (49).

TOllitur obligatio solutione (50) debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam si aliud quam centum fuerat a debitore creditori reddatur. Nam si quicunque pro (51) pecunia quam creditori cavit, acquiescente (52) creditore aurum, aut argentum, aut mancipia, vel alias quaslibet species habita æstimatione consentiente creditore dederit, obligatio evidenter tollitur. §. 2. Quia de obligationibus quæ ex contractu nascuntur, diximus, superest ut de his obligationibus quæ ex delicto nascuntur, simpliciter disputemus. † Ex delicto (53) nascuntur obligationes, si aliquis furtum (54) fecerit, vel bona alia rapuerit (55), vel damnum (56) alteri dederit, aut injuriam (57) fecerit. Quarum omnium rerum uno genere ex delicto nascitur obligatio.

§. 3. Furtorum autem sunt genera quatuor (58): manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati: Manifestum (59) furtum dicitur, si quando fur, cujuscunque rem tollit, in ipso furto deprehenditur: Nec (60) manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inventum non est, tamen furtum factum fuisse probatur: Conceptum (61) furtum dicitur, cum apud aliquem alterum res furtivæ inveniuntur: Oblatum (62) furtum dicitur, cum res furtivæ alicui ita a fure datur, ut apud ipsum furem inveniri non possit. §. 4. Præterea, qui rem alienam invito (63) aut nesciente domino contingit, vel tollere, aut de loco movere præsumit, furtum facit. §. 5. Et si quis rem utendam (64) acceperit, aut commendatam (65) apud se habuerit, & aliter ea usus fuerit quam acceperit, furti actione tenetur. §. 6. Præterea, si quis jumentum (66) alterius ad hoc accepit, ut eum quinque millibus duceret; si id decem millibus, aut longius quam ab illo qui dedit, fuerit constitutum, duxerit, furti reus erit. §. 7. Et multa præterea quorumcunque similia sunt secundum quæ & ille furti tenetur, qui ut ferret opem (67), aut consilium, aut studium commodarit: velut si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit (68), ut alii eam rapere possent.

F I N I S.

(1) Fratrum filii inter se succedunt in capita, qua de re dixi ad Ulpianum 26. §. 4. & ad Nov. 118. c. 3. in fin. (2) Post suos & agnatos succedunt cognati. Hodie sublata est differentia agnatorum & cognatorum, Nov. 118. c. 4.
(3) [illegible]

INDEX
OMNIUM TITULORUM

In hoc universo juris corpore comprehensorum.

NOTÆ LIBRORUM.

I. Institutiones.
D. Digesta seu Pandectæ.
C. Codex.
J. N. Justiniani Novellæ.
E. Edicta Justiniani Imperatoris.
N. J. Novellæ Justini Imperatoris.
C. T. Constitutiones Tiberii.
C. I. I. Constitutiones Justiniani, Justini & Tiberii.
N. L. Novellæ Leonis.
C. Imp. Constitutiones Imperatoriæ.
F. Feudorum Consuetudines.
Ex. Estravagantas.
xII. Tab. xII. Tabularum Fragmenta, p. *pagina intelligitur Tomi IV.*
Ulp. Titt. ex corpore Ulpiani.
P. Pauli Sententiæ receptæ.
Gai. Gaji Institutiones.

A

Agna-

In-

hibus, membris ruptis, & ossibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis (1) aestimatur, congruentis poenae supplicio vindicatur. §. 8. Mixto jure injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur (2), vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii (3) appellantur: in quo extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentae fraudis poena vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque aestimationem inferre jussus, famosus (4) efficitur. §. 10. Atrox injuria (5) aestimatur aut loco, aut tempore (6), aut persona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatae auctoritatis viro,

§. 11. Qui per calumniam injuriae actionem instituit, extra ordinem (7) punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulae relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi praesentes accusare possunt. Crimen ejus (8), quod vindictae, aut calumniae judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, coeno, luto oblinuerit, aquas spurcaverit, fistulas, lacus, quidve aliud ad injuriam publicam (9) contaminaverit: in quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero praetextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit (10), mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiae corrumpendae gratia fecerit, domum praebuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. §. 15. Psalterium (11), quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publice cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si personae dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem (12) usque ad relegationem insulae vindicatur. §. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia (13) notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publice factum ad injuriae vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope (14) consiliove factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis caesus (15) sub poena vinculorum (16) temporalium domino restituitur.

T I T. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. RES judicatae videntur ab his qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt (17), itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit (18): sed si poena inter eos promissa sit, poena rei in judicium deductae ex stipulatu peti potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni praestituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & literis, & quocunque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debita confessi sunt, pignora capi, & distrahi (19) possunt. §. 5. Ea, quae altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent (20). §. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet (21): quinimo nec appellari (22) potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum (23) revocari. Longum autem tempus, exemplo longae praescriptionis (24), decennii inter praesentes, & inter absentes vicennii computatur. §. 8. In causa capitali absens (25) nemo damnatur, neque absens per alium (26) accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causae instauratio (27) jure deposcitur.

T I T. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. RETinendae possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quae eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est: Uti possideris de rebus soli, & Utrubi de re mobili (28). Et in priore quidem is prior est, qui reddisi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet (29). §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei solicitudo ad viarum curatores pertinet, a quarum munitione nemo exceptus (30) est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere (31) condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejiciatur (32), Unde vi utile interdictum est, sed & si familia ejus. Familiae autem nomine etiam duo servi continentur.

§. 4. Vi dejicitur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiae opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit (33). §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo (34) dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur. §. 6. Vi dejectus videtur, & qui in praedio vi retinetur, & qui in via territus est (35), ne ad fundum suum accederet (36). §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur (37).

§. 8. Ex rebus vi possessis si aliquae arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus (38), qui dejecit, factum sit, aestimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, induci (39) prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummaria poena irrogatur. Cujus rei cura ad solicitudinem praesidis (40) spectat.

§. 10. Redditur interdicti actio, quae proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat, nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati (41), competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo (42) unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere (43) videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacumque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente (44) tamen domino possedit. §. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere (45). Nullae enim preces ejus videntur exhibitae. Et ideo persecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quae in alienas aedes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari (46) non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescatur. Idque qualiscumque dominus (47) facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, tam interdictum, quam legis Fabiae (48) super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur (49) is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam poena nummaria coerceatur. §. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit (50): itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quaeratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quae habet, quaeque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quae in usu quotidiano habet (51), obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

T I T. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. OBligationum firmandarum gratia stipulationes (52) inductae sunt, quae quadam verborum solemnitate concipiuntur: & appellatae, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum (53) appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter praesentes (54), non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione praecedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis (55) adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulato potest, ac si ea res extaret. Ideo promissor aestimatione ejus (56) punitur, maxime si in dolum (57) quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

T I T. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

NOn solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: veluti per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo (58). Procurator quoque noster ex jussu nostro, receptum est, ut novare possit.

TIT.

---

(1) Hoc est, quod ait in Justin. [illegible] Inst. de injur. abolita actione legitima eam in judiciis frequentari. (2) Et est publica accusatio. l. [illegible] ff. de accus. (3) Qui [illegible] fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas aedes dirigunt, & inde nomen. Dicuntur & Derectarios, & derigere, l. [illegible] ff. de extr. crim. l. [illegible] ff. de effract. (4) l. 1. ff. de his qui not. infam. (5) De atrocibus injuriis a praetore propositae sunt civiles actiones. Et ideo etiam ex iis causis, quae lege Cornelia continentur, civiliter agi potest, [illegible] (6) Exemplum in l. 7. §. ult. ff. eod. (7) Ita ut vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amissionem. [illegible] (8) Civilis injuriarum actio per procuratorem intendi potest, [illegible] (9) Haec recensentur in l. 1. §. 1. ff. de extr. crim. (10) Extat haec Pauli sententia in l. [illegible] ff. de extr. crim. (11) Psalterium non pro organo, sed pro cantico dicit. (12) Generaliter omnis injuria nunc extra ordinem coercetur. l. ult. ff. eodem. (13) Extat haec sententia in l. [illegible] ff. eodem. (14) l. [illegible] ff. de injur. (15) [illegible] (16) Haec poena frequens est in servis, ut flagellis caesi sub poena vinculorum domino restituantur, [illegible] ff. de poenis. (17) Nec enim de omni summa pronunciare possunt, [illegible] ff. ad municip. (18) [illegible] C. de recept. arb. [illegible] (19) [illegible] ff. de confess. [illegible] ff. de judic. (20) [illegible] (21) Res judicata tantum inter praesentes tenet. [illegible] (22) [illegible] (23) [illegible] (24) Ut supr. lib. [illegible] Actionem perpetuam [illegible] (25) Id est, exemplo adquisitionis longi temporis, ut supr. [illegible] (26) [illegible] ff. de poen. (27) l. penult. ff. de publ. jud. (28) [illegible]

(29) In illo vincit is, qui reddisi interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet; in hoc, qui majore parte anni possedit; [illegible] Hodie interdicto: Uti possidetis, Utrubi exaequatum est [illegible] Inst. de interd. (30) Nisi qui [illegible] vacationem impetravit, [illegible] ff. de mun. & honor. (31) [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (34) Legendum credo, dejicias non dejicitur. [illegible] (35) [illegible] (36) Qui a me vi, aut clam, aut precario possidet non habet interdictum Unde vi, si eum possessione dejecero, [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] (39) Hic locus mihi restituendus videtur, [illegible] (40) Ut l. [illegible] C. de servit. & aqua. (41) Civilis autem actio [illegible] (42) [illegible] (43) [illegible] (44) [illegible] ff. de precar. (45) [illegible] (46) Sublucare est compescere luxuriem ramorum, [illegible] ff. de arborib. caedend. (47) Id est, sive proprietarius, sive fructuarius. [illegible] (48) [illegible] (49) [illegible] ff. de lib. hom. exhib. (50) [illegible] ff. de lib. exhib. (51) [illegible] ff. de pign. [illegible] C. quae res pign. oblig. poss. (52) [illegible] ff. de verb. oblig. (53) Isidorus hunc locum citat lib. [illegible] (54) Neque obstat [illegible] in quo epistola [illegible] praesentes intelligenda est [illegible] ff. de verbor. oblig. [illegible] (55) [illegible] ff. de adquir. rer. dom. [illegible] (56) [illegible] ff. de verbor. oblig. (57) Puta his verbis: Dolum malum abesse abfuturumque esse. (58) [illegible] ff. de novat.

T I T. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. Substitutus heres ab instituto (1), qui sub conditione scriptus est, utiliter sibi institutum hac stipulatione cavere compellit, ne petita bonorum possessione res hereditarias deminuat. Hoc autem casu ex die interpositæ stipulationis duplos fructus præstare compellitur. Hujus enim præjudicium a superiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major sit centum sestertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus (2) computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumque personæ, itemque sponsores eadem stipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur.

§. 3. Quotiens judicatum solvi stipulatione satisdatur, omissa ejus actio rei judicatæ persecutionem (3) non excludit. §. 4. Emancipati liberi præteriti, si velint se miscere paternæ hereditati, & cum his, qui in potestate remanserint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum possessionem petant, de conferendo (4) cavere cum satisdatione (5) debebunt. Quod si satis dare non possunt, statim ex fide bonorum confusionem (6), excepto peculio castrensi facere cogendi sunt.

T I T. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. Ob metum impendentis damni vicinus vicino satisdare debet (7), additis sponsoribus super eo, quod damni acciderit.

§. 2. De communi pariete utilitatis causa (8) hoc cœpit observari, ut ædificet quidem, cui ædificare interest: Cogatur vero socius portionis suæ impensas agnoscere.

T I T. XI.
DE DONATIONIBUS.

§. 1. Species extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præsente filia genero traditæ, donationem perfecisse (9) videntur.

§. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto (10) consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseverans decesserit, morte patris donatio convalescit (11). §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit (12), & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur (13), nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare (14) non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit.

T I T. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. Ejus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem conscivit, fisco (15) vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur. §. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas (16), qui adfinem (17), vel cognatum cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut nec jure subsisteret operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus (18) id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4. Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obtineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio (19) actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale (20) administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens sine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur (21) & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

§. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet (22), nec ab eo donatum suscipi. §. 8. Imperatorem litis causa heredem institui (23) invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem facturum esse jactaverat (24), a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est (25), inter omnes creditores primum locum tenere.

§. 11. Quicumque a fisco convenitur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico (26) conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur (27), fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id fecisse dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte scierit, omnino non possunt.

T I T. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. Omnes omnino deferre alterum (28), & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares istud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur (29).

§. 3. Subornati sane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores (30) puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis (31).

T I T. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. In criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur (32), sed non statim a tormentis incipiendum est (33): ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Unius facinoris plurimi (34) rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & teneræ ætatis esse videatur.

T I T. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. Suspectos gratiæ (35) testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas (36). §. 2. In adfinem, vel cognatum (37) inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi (38), itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso (39), vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.

§. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur (40), non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

T I T. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. Servum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat (41), aut deponit. §. 2. Judex tutelaris (42) itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem.

§. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus (43), vel certe deterioris facti servi subire taxationem.

§. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur (44). Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præside (45), neque a procuratore, neque in pecuniariis (46), quam in capitalibus causis interrogari possunt. §. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest (47).

§. 7. Qui servum ideo comparaverit (48), ne in se torqueretur, restituto pretio poterit interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini (49), a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus (50) haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit (51), id forte velandæ conscientiæ suæ gratia, quam eum reo habuit, fecisse doceatur.

§. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset (52), aut rei absentia defendatur (53). §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus (54) damnari potuisset. §. 13. In convictum reum (55), sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt (56). Scire enim oportet, quibus sint criminibus responsuri.

(1) Ex hoc loco pulchre explicabitur l. 12. ff. qui satisdare cog. & l. 1. ff. de prætor. stipulat. (2) Possessor rei alienæ, si condemnatus sit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddit. l. 1. C. Theod. de fruct. & lit. exp. l. 1. C. Theod. de usur. rei judic.

(3) Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora judicatis data experiri non potest. l. 9. ff. judicat. solv. l. 7. ff. de re jud. l. 8. §. 3. ff. de novat. (4) Exceptis castrensibus, vel quasi. l. 1. §. non tantum ff. de collat. (5) l. 1. §. jubet ff. eod. l. 20. §. 1. ff. de bonor. poss. contra tabul. (6) Aut neutro cavente, curator portioni datur. l. 3. §. jubet §. si frater ff. de collat. (7) l. 28. §. 1. l. 30. ff. de damno infecto. (8) l. 32. ff. de damno infecto. (9) l. 31. §. 1. ff. de donat. (10) l. 17. ff. de rei vind.

(11) Sola patris morte non confirmatur. l. 1. §. 1. ff. pro donato, l. 2. §. ultim. ff. pro herede. Sed si patris extremo judicio fuerit confirmata, l. penult. ff. de collat. dot.

(12) l. 15. C. de rei vendic. (13) l. 18. §. ultim. ff. de donat. (14) Tribonianus hanc Pauli sententiam, quibusdam verbis nescio qua ratione immutatis, retulit in l. penult. §. 1. ff. de donat. (15) Extat hæc Pauli sententia in l. 45. §. 2. ff. de jure fisci.

(16) l. 2. C. si quis aliq. test. proh. l. 1. ff. eod. (17) Adfinitatis jure nulla est ab intestato successio. Itaque expungenda sunt illa verba, adfinem, vel. (18) l. 9. §. 2. ff. de his quæ ut indign. (19) Id enim non sua simultate, aut malitia, sed ex officio facit. l. 22. ff. de his quæ ut indig. l. 2. C. eod. l. 9. §. 2. ff. de his quæ ut indig. Pertinet ad hanc quæstionem l. 2. C. qui acc. non poss. (20) l. ult. C. de exhib. (?) nec præses in sua provincia assidere potest. l. 1. ff. de offic. assess. (21) Illud addit in l. 9. C. de jure fisci. [illegible] quorum interest. Cæsarianis resistere eorumque conatus prohibere posse. (22) l. 21. §. 2. ff. de jure fisci. l. 2. C. ne fisc. vel resp. (23) Extat hæc Pauli sententia in l. pen. ff. de hered. instit. (24) Extat in l. ult. ff. qui test. (25) Fiscus præfertur omnibus in actione in personam rei persecutoria. Postponitur omnibus in actione in personam pœnali. In actione hypothecaria præfertur fisco, qui prior est tempore, postponitur autem posterior. l. 34. ff. de bon. auct. jud. poss. l. 10. ff. de jure fisci. l. 8. ff. qui pot. in pign. hab.

(26) Refertur hæc sententia a Justiniano in l. 2. ff. de fide instrum. (27) Statuitur huic delicto sine distinctione capitis pœna in l. 2. C. de fals. mon. & item in l. 2. (28) l. 4. C. de delatoribus. (29) Arg. l. 2. C. de delator. (30) l. 2. §. D. Pius ff. de jure fisci.

(31) l. ult. C. de delat. l. 2. §. pen. ff. de jure fisci. Quid si in statu de domino sceleris per leges confiteantur? Videtur ex rescripto Trajani ea res dominum gravare: sed ab eo recessum est. l. 1. §. si servo ff. de quæst. (32) l. 10. §. 10. ff. de injur. l. 13. §. 2. ff. ad leg. Aquil. l. 1. ff. de quæst. (33) l. 1. l. 18. §. 1. ff. de quæst. l. 8. C. eodem.

(34) l. 18. ff. de quæst. interrog. (35) Extat pars quædam hujus sententiæ in l. penult. ff. de testib. (36) Tamen ex causa conditione humiles, & infames audiuntur. l. 21. §. 2. ff. eod. (37) Ex lege Julia, l. 4. ff. de testib. (38) l. 6. C. de testib. (39) l. 16. ff. de testibus. (40) Placet his casibus ex inopia probationum servos audiri, non tantum si nondum sit certum, qui heredes sint, sed etsi de hereditate constet. l. 1. ff. de quæst. l. 1. & ult. C. eod. l. ult. §. licentia C. de jure delib. & intr. tot. prec. (41) l. 17. C. de quæst. l. 8. C. de testibus. & supr. lib. 2. tit. 17. (42) Extat hujus sententiæ pars quædam in l. 15. §. 4. ff. de quæst. (43) l. 13. ff. de quæst. Quod si servus in caput domini torqueatur in causa adulterii, quæ excepta est, non est necesse stipulationem interponi: quoniam absoluto domino datur simplum ex lege Julia in simplum: condemnato domino servus publicatur, l. 6. ff. de quæst. l. 17. §. ult. & l. pen. ff. ad legem Jul. de adult. quod traduci potest ad omnes causas exceptas. Hæc sententia Pauli non ad eum, qui in caput suum, vel in caput domini, sed ad eum, qui in caput alterius interrogatur, pertinet.

(44) l. 1. §. 1. ff. de quæst. & supr. tit. 12. Extat hæc sententia Pauli & in l. 14. §. 1. ff. de quæst. (45) Præses cognoscit de crimine, Procurator de bonis, non de crimine. l. 1. & 2. C. ubi caus. fisc. vel div. dom. (46) Si in pecuniaria causa caput domini appeti non videatur, ex inopia probationum servos in dominum torqueri placet. l. 9. ff. de quæst. l. 1. C. eod. (47) Nisi socius factum occidisse dicatur. l. 3. l. 17. §. 1. ff. de quæst. (48) Et ex rescripto Divorum fratrum, l. 1. §. 11. ff. de quæst. (49) Extat in Pandectis l. 19. §. 1. ff. de quæst. (50) l. 1. §. 13. ff. de quæst. (51) Nisi evidenter appareat commisso communiter scelere, captanda impunitatis gratia hunc ad illius proditionem festinasse. l. 1. C. de quæst. l. 1. §. cum quis ff. eod. (52) l. 15. §. 1. ff. de procur. l. 4. ff. de in jus voc. par. & patr. præst. (53) l. 71. l. 33. §. 1. ff. de procurat. l. 10. l. pen. ff. de publ. jud. l. 3. C. de accusat. (54) Quod & in commentariensi, cujus fraude, aut nimia negligentia custodia evaserit, constituitur in l. pen. C. de cust. reor. (55) l. 16. C. de pœn. (56) Ne (ut ait l. 18. ff. de quæst.) rei subitis criminibus opprimantur.

T I T. XVII.
DE ABOLITIONIBUS.

§. 1. Post abolitionem publicam (1) a delatore suo reos intra xxx. diem reperti potest (2), postea non potest. §. 2. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio (3). Mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus (4), deportatio. Minimæ, relegatio, exilium (5), opus publicum, vincula (6). Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

T I T. XVIII.
DE ABACTORIBUS.

§. 1. Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves (7), capras X. aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in triplum convenitur, vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur. §. 2. Si ea pecora, de quibus quis litigat, abegerit, ad forum (8) remittendus est, atque ita convictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

T I T. XIX.
DE SACRILEGIS.

Qui noctu manu (9) facta prædandi, ac depopulandi gratia templum inrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

T I T. XX.
DE INCENDIARIIS.

Qui noctu fructiferas arbores (10) manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnum sarcire coguntur, vel curia submoventur, vel relegantur.

T I T. XXI.
DE VATICINATORIBUS, ET MATHEMATICIS.

§. 1. Vaticinatores, qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes (11) autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. §. 2. Qui novas, & usu, vel ratione (12) incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. §. 3. Qui de salute Principis, vel summa Reipublicæ Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo, qui responderit, capite punitur.

§. 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia, ejusque libris (13) melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

T I T. XXII.
DE SEDITIOSIS.

§. 1. Auctores (14) seditionis & tumultus, concitato populo, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. §. 2. Qui terminos effodiunt (15), vel exarant, arboresve terminales evertunt, vel qui convellunt bodones (16), si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum relegantur. §. 3. Cives Romani (17), qui se judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: Medici capite puniuntur. §. 4 Judæi si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur (18).

T I T. XXIII.
AD LEGEM CORN. DE SICARIIS, ET VENEFICIS.

§. 1. Lex Cornelia (19) pœnam deportationis infligit eis, qui hominem occiderint, ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerint: Et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint, falsum testimonium dixerint, quo quis periret, mortisve causas præstiterint. Ob quæ omnia facinora in honestiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores vero in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. §. 2. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur. Et qui non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est (20). Ideoque qui cum velit occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida punietur. Et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur.

§. 3. Qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit (21). Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. §. 4. Judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam accepit (22), in insulam bonis ademptis deportatur. §. 5. Mandatores cædis perinde ut homicidæ (23) puniuntur. §. 6. Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit (24), ut vitaretur, atque ita præteriens ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur.

§. 7. Qui hominem invitum (25), libidinis, aut promercii (26) causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus, sive liber sit, capite punitur. Honestior publicatis bonis in insulam deportatur.

§. 8. Qui abortionis (27), aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur. §. 9. Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendave curaverint (28): aut cruci suffiguntur, aut bestiis objiciuntur. §. 10. Qui hominem immolaverint (29), ex ejusve sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur, vel si honestiores sint, capite puniuntur. §. 11. Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: ipsi autem magi (30) vivi exuruntur. §. 12. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his (31) publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur. §. 13. Si ex eo medicamine, quod ad salutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit (32): is, qui dederit, si honestior fuerit, in insulam deportatur, humilior autem capite punitur.

T I T. XXIV.
AD LEGEM POMPEJAM DE PARRICIDIIS.

Lege Pompeja (33) de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi etsi antea insuti culeo (34) in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias (35) dantur.

T I T. XXV.
AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

§. 1. Lege Cornelia testamentaria (36) tenetur, qui testamentum, quodve aliud instrumentum sciens dolo malo recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpserit (37), fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit (38), laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitiaverit, vultuve Principum signatam monetam (39) præter adulterinam reprobaverit. Et honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite (40) puniuntur. §. 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit, judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit, corrumpendumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur. §. 3. Judex qui contra sacras Principum constitutiones, contrave jus publicum quod apud se recitatum est, pronunciat, in insulam deportatur. §. 4. Qui rationes, acta, libellos, album propositum, testationes, cautiones, chirographa, epistolas sciens dolo malo in fraudem alicujus deleverit, mutaverit, subjecerit, subscripserit, quive æs inauraverit, argentaverit (41), quive cum argentum, vel aurum poneret, æs stannumve subjecerit, falsi pœna coercetur.

§. 5. Amplissimus ordo decrevit (42) eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent. §. 6. Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit pœna legis Corneliæ tenetur (43): & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honestiores in insulam deportantur.

§. 7. Si quis instrumenta litis (44) suæ a procuratore suo, vel cognitore adversario prodita esse convicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sunt, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur.

§. 8. Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel adversario prodiderit, pro personæ ejus conditione, aut in metallum damnatur, aut in insulam relegatur (45).

§. 9. Qui falsis instrumentis, actis, epistolis, rescriptis, sciens dolo

(1) Abolitio duplex est, privata & publica. Post illam, ab alio, non ab eodem intra diem 30. reperti reus potest, l. 3. §. ult. ff. de accus. l. 4. §. ult. ff. ad SC. Turpill. l. 1. C. de abolition. (2) Post abolitionem publicam intra diem 30. etiam ab eodem repeti reus potest, l. 3. C. de gener. abolit. l. 10. ff. ad SC. Turp. (3) l. 28. ff. de pœn. Illis tribus duntaxat modis olim vita adimi poterat, non laqueo, sive furca, l. 8. §. 1. ff. de pœn.

(4) Ludus duplex est, Venatorius, & Gladiatorius. In utrumque damnati servi pœna efficiuntur, l. 8. §. quicumque ff. de pœn. (5) Relegatio est, insula vinculum: Exilium, est certi loci interdictio, vel omnium præter certum locum. Sic legendum est in l. 5. ff. de interd. & releg. (6) Si ad tempus fiat. Nam neque civitas per hunc modum, neque libertas amittitur. In perpetuum vero damnati civitatem amittunt, l. 10. ff. de pœn. libertatem retinent, l. 28. §. 6. ff. de pœn. (7) Ita legendum puto, Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, vel capras decem, totidemque oves, aut porcos quinque abegerint. pro qualitate ejus, aut in duplum, aut triplum conveniunt. Abactor autem fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur.

(8) Saturninus ait, ad examinationem civilem, l. 1. §. ult. ff. de abig. Alii ad jus ordinarium, l. ult. ff. de priv. del. l. 9. ff. de fur. bal. l. 3. §. 1. ff. si ventris nom. mul. in poss. miss. Forum est proprie causarum civilium: inde forenses advocati, id est, civiles. l. 1. ff. de incend. ruina & naufr. (9) l. 6. ff. ad legem Jul. pecul. (10) De arboribus cæsis est in singulos 25. assium actio ex 12. tabul. Est etiam legis Aquiliæ: est interdictum Quod vi aut clam, est & pretoria in duplum actio, de qua tractatur in l. 7. & l. pen. ff. arb. furt. cæs. (11) l. 28. §. solent ff. de pœn. l. 1. C. ad legem Jul. de vi pub.

(12) Ut M. Tullius de amicitia, Si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam. (13) Item de magica arte traditur infr. tit. 23. (14) Extat hæc sententia in l. 38. §. 2. ff. de pœn. (15) l. 2. ff. de term. mot. (16) Bodones sive botones vicem terminorum præstant. Vox est mensorum, vel eorum, qui de agrorum & limitum conditionibus scripserunt. (17) Soli Judæi se impune circumcidunt, l. 11. ff. ad leg. Corn. de sic. (18) d. l. 11. ff. ad leg. Corn. de sicar. (19) l. 1. ff. ad lege Corn. de sic. l. 3. §. pen. ff. ad leg. Corn. de sic. (20) In maleficiis voluntas spectatur, non exitus, l. 14. ff. ad leg. Corn. de sic. (21) l. 2. l. 4. C. ad leg. Corn. de sic. l. 1. §. ult. ff. eod. l. 4. ff. ad leg. Aquil. (22) l. 3. ff. h. t. (23) l. 5. C. de accus. (24) Si servum occiderit, in legem Aquiliam incidit: si liberum, neque in Aquiliam incidit, quia de libero occiso ex lege non datur actio, neque in Corneliam, quia hic dolus arguitur non culpa. l. 7. ff. ad leg. Cor. de sicar. l. 31. ff. ad leg. Aquil. (25) Quæ vox frequens est in libris nostris, l. 42. §. 1. ff. de legat. 1. l. 4. §. 2. ff. de pœn legat. l. 2. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (26) Ex Constitutione Adriani idem erit, si non invitum castraverit, l. 4. §. ult. ff. ad leg. Corn. de sic. (27) Extat hæc sententia in l. 38. §. 5. ff. de pœn. (28) l. 13. ff. ad leg. Corn. de sic. (29) Quod & Tiberium & Adrianum vetuisse proditum est. (30) Gravius ipsi magi puniuntur, quam magicæ artis consulti, tit. de malef. & math. C. (31) l. 4. §. 1. ff. fam. ercisc. (32) l. 4. §. 2. ff. de offic. præs. (33) Eadem est legis Corneliæ de sicariis, & legis Pompejæ pœna, l. 1. ff. de leg. Pomp. de parric. (34) l. pen. ff. eod. hæc insuendi pœna in usu esse desiit. Postea redacta a Constantino, l. 1. C. de his qui par. vel lib. occid. (35) l. 9. ff. de pub. jud. (36) l. 30. ff. de leg. Corn. de fals. §. item lex Cornelia de falsis Inst. de pub. judic. Solent etiam, qui extra testamenta in aliis rationibus, vel instrumentis quid eorum fecerint, perinde atque testamentorum falsarii coerceri, l. 1. §. qui in rationibus, l. 9. §. 1. l. instrumentorum §. 1. ff. de leg. Corn. de fals. Inclusa est de testamentis: Quasi falsum de ceteris instrumentis, vel causis, l. 2. §. ult. ff eod. (37) l. 2. & 3 ff. eod. (38) Pertinet ad l. 2. C. de ver. num. pot. (39) d. l. 3. ff. eod. (40) l. 1. §. 2. ff. de leg. Corn. de fals. (41) Quod verisimile est Paulum ex aliqua constitutione sumpsisse. (42) SC. de quo hic agitur, factum fuit Neronis temporibus, Suet. in Nerone. (43) l. 1. §. is qui aperuerit ff. de leg. Corn. de fals. Extat hæc sententia in l. 38. §. qui vivi ff. de pœn. (44) d. l. 38. §. si quis instrumenta.

(45) In Pandectis legitur, deportatur; l. 38. §. instrumenta ff. de pœn. quod ex hoc loco emendandum censeo.

dolo malo usus fuerit (1), pœna falsi coercetur: ideoque humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam deportantur. §. 10. Si qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interceperit, possederit (2), pœna legis Corneliæ de falsis coercetur. §. 11. Qui insignibus altioris ordinis utuntur, militiamque confingunt (3) quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honestiores in insulam deportantur. §. 12. Si qui de judicis amicitiis, vel familiaritate mentientes eventus sententiarum ejus vendunt (4), quidve obtentu nominis ejus agunt, convicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

T I T. XXVI.

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

§. 1. Lege Julia de vi publica damnatur, qui aliqua potestate præditus civem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem (5) necarit, necarive jusserit, torserit, verberaverit, condemnaverit, in publica vincula duci jusserit. Cujus rei pœna humiliores capitis, honestiores insulæ deportatione (6) coercentur.

§. 2. Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Judicati etiam & confessi, & qui ideo in carcerem duci jubentur, quod jus dicenti non obtemperaverint (7), quidve contra disciplinam publicam fecerint (8). Tribuni etiam militum, & præfecti classium, alarumve, ut sine aliquo impedimento legis Juliæ per eos militare delictum coerceri possit. §. 3. Lege Julia de vi privata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, villa, agrove dejecerit, expugnaverit, obsederit, clauserit, idve ut fieret, homines commodaverit, locaverit, conduxerit, quive cœtu, concursu (9), turba, seditione incendium fecerit, funerari, sepelirive aliquem prohibuerit, funusve eripuerit, turbaverit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celaverit, tenuerit. Quive cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliudve quid publicum armatis obsederit (10), cinxerit, clauserit, occupaverit. Quibus omnibus convictis, si honestiores sint, tertia pars bonorum eripitur, & in insulam relegantur, humiliores in metallum damnantur. §. 4. Creditor chirographarius si sine jussu præsidis per vim debitoris sui pignora cum non haberet obligata, acceperit, in legem Juliam de vi privata committit (11). Fiduciam vero, & pignora apud se deposita persequi & sine auctoritate judicis vindicare non prohibetur (12).

T I T. XXVII.

DE LEGE JULIA PECULATUS.

Si quis fiscalem pecuniam attrectaverit, subripuerit, mutaverit, seu in suos usus converterit, in quadruplum (13) ejus pecuniæ, quam sustulit, condemnatur.

T I T. XXVIII.

AD LEGEM JULIAM REPETUNDARUM.

Judices pedanei si pecunia corrupti dicantur (14), plerumque a præside aut curia submoventur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur.

T I T. XXIX.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 1. Lege Julia majestatis tenetur is, cujus ope, consilio adversus Imperatorem vel Remp. arma mota sunt, exercitusve ejus in insidias deductus est, quive injussu Imperatoris bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, sollicitaverit, deseruerit Imperatorem. His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc vero humiliores bestiis objiciuntur, vel vivi exuruntur: honestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum facto, sed & verbis (15) impiis maxime exacerbatur. §. 2. In reum majestatis inquiri prius convenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis (16) alicujus, sed ipsius admissi causa puniendus est. Et ideo cum de eo quæritur, nulla dignitas a tormentis excipitur.

T I T. XXX.

AD LEGEM JULIAM AMBITUS.

Petiturus magistratum, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit (17) convictus, ut vis publicæ reus in insulam deportatur.

T I T. XXXI.

DE PŒNIS MILITUM.

§. 1. Si pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est (18). Et certe quæritur, cujus criminis reus dimissus esse videatur. §. 2. Qui custodiam militi prosequenti magna manu excusserint, capite puniuntur.

T I T. XXXII.

QUANDO APPELLANDUM SIT.

Quoties jusjurandum (19) postulatur, eo tempore appellandum est, quo defertur, non quo juratur.

T I T. XXXIII.

DE CAUTIONIBUS, ET PŒNIS APPELLATIONUM.

§. 1. Ne liberum quis & solutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ sententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præstituta sunt. Et nisi juste appellaverint, tempora ad cavendum (20) in pœna appellationis præstitura sunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius, salva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipso, quo literas acceperit, computantur.

§. 2. Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat, expeditissimum est pœnam ipsam, vel quid aliud pro ea deponere (21). Necesse enim non habet sponsorem quis, vel fidejussorem dare, aut præsentem esse. Sed si contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod deposuit.

§. 3. Quotiens in pœna appellationis cavetur, tam unus, quam plures fidejussores, si idonei sunt (22), dari possunt. Sufficit enim etiam per unum idoneum indemnitati pœna consuli. §. 4. Si plures appellant, una cautio sufficit: & si unus caveat, omnibus vincit (23).

§. 5. Cum a pluribus sententiis provocatur, singulæ cautiones exigendæ sunt (24), & de singulis pœnis spondendum est. §. 6. Modus pœnæ, in qua quis cavere debet, specialiter in cautione exprimendus est, ut sciat, in qua stipulatio committatur (25). Aliter enim recte cavisse non videtur. §. 7. Assertor (26) si provocet, in ejusmodi tertiam cavere debet, quanti causa æstimata est.

T I T. XXXIV.

DE DIMISSORIIS LITERIS.

§. 1. Ab eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, literæ dimissoriæ diriguntur, quæ vulgo Apostoli (27) appellantur, quorum postulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda est. §. 2. Qui intra tempora præstituta dimissorias non postulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione (28) ab agendo submovetur.

T I T. XXXV.

DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONUM.

§. 1. Meritum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem statuis non nisi per nosmetipsos (29) prosequi possumus. Nemo enim absens aut duci in servitutem potest, aut damnari. §. 2. Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confessis (30) fiunt, recipi non placuit. §. 3. Eum, qui appellat, cum convitio ipsius judicis (31) appellare non oportet: ideoque quod ita factum est, arbitrio Principis vindicatur.

T I T. XXXVI.

POST PROVOCATIONEM QUID OBSERVANDUM SIT.

§. 1. Quotiens possessor appellat, fructus medii temporis deponi convenit (32). Quod si petitor provocet, fructus in causa depositi esse non possunt. nec recte eorum nomine satisdatio postulatur.

§. 2. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, pensiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, si de navi agatur, deponi solent.

T I T. XXXVII.

DE MERITIS APPELLATIONUM.

Omnimodo probandum est, ut quotiens injusta appellatio pronunciatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos (33).

CAJI

(1) l. 2. C. de fide instr. l. 3. C. si reus vel accus. (2) l. 13. ff. de lege Corn. de fals. (3) l. 27. §. ult. ff. de lege Corn. de fals. l. 3. ff. ad leg. Jul. majest. (4) l. 10. C. de accus. Sidonius Apollin. lib. 3. (5) l. 7. ff. ad leg. Jul. de vi pub. Provocatio a magistratu olim ad Populum fiebat, nunc ad Imperatorem. (6) l. 16. §. ult. ff. ad leg. Jul. de vi pub. §. item lex Julia de vi. Inst. de publ. judic. l. 3. §. ult. l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (7) Quod jure fieri ostendit l. 13. §. 2. ff. de injur. (8) Ut seditionum auctores, factionum duces, l. 16. ff. de appell. (9) Sic hunc locum emendavi ex l. 5. ff. ad leg. Jul. de vi pub. (10) Hi omnes, pœna legis Juliæ privatorum coercentur. Alii pœnam Juliæ publicorum statuunt, l. 1. & 3. in. ff. ad leg. Jul. de vi pub. sed quandoquidem hæc, quasi passim conjungi solent, convocatis armatisve hominibus, & utriusque legis crimen obtinet potest; quod fieri quandoque ex eodem facto ostendit l. 32. ff. de pœn. (11) supr. tit. 2. tit. 13. l. 3. C. ad leg. Jul. de vi pub. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (12) l. 3. C. de pign. Dico fiduciam & pignora: nam hypothecas si per vim auferas, credo eum teneri lege Julia, l. 3. C. vi bon. rapt. (13) Hujus legis pœna primum fuit litis æstimatio in quadruplum. l. pen. ff. eadem tit. l. 3. C. eod. tum deportatio, deinde ultimum supplicium. (14) Damnati pecuniam in quadruplum plerumque reddunt his, a quibus acceperunt. l. 8. C. eod. tit. & hoc amplius extra ordinem puniuntur, vel exilio, vel relegatione, vel ordinis amotione, vel duriori pœna. l. 7. §. ult. ff. eod. tit. Fuit hæc sententia in l. 38. §. judic. ff. de pœn. (15) Est judicium de majestate duplex, Perduellionis, & majestatis. l. ult. ff. ad leg. Jul. maj. Rursus aut de facto aliquo est, aut de maledicto: idemque prorsus Modestinus scripserat in l. 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. majest. Sed ex maledicto non retrahi crimen majestatis postea constitutum est, constitutioque relata in Codicem Justinianeum l. 1. C. si quis Imp. mal. verba Tribonianus immutavit; haud penitus. (16) l. 7. §. 3. ff. ad leg. Jul. majest. Adeo grave est hoc crimen, ut nulla dignitas a tormentis excipiatur. l. 1. & 4. C. eod. (17) Quæ lex hodie cessat, quoniam nulla habentur comitia, omni belli & pacis jure in principem collato. Sed ad instar legis Juliæ ex SC. tenetur is, qui Duumviratum, vel sacerdotium, corrupit decurionum suffragia, petit. l. 1. ff. de lege Jul. ambitus. (18) Aut, ut ad scribit in l. ult. ff. de cust. reor. in extremum militiæ gradum transfertur. (19) Necessarium, id est, quod in judicio defertur. l. 34. §. ult. ff de jurejur. (20) Hoc cautionis genus hodie sublatum est. l. 6. §. ult. C. de appell. (21) Nec tamen neque receptum est in prætoriis stipulationibus. l. 7. ff. de præt. stipul. (22) Quod & in omnibus satisdationibus admittendum reor. (23) Licet non omnes videntur appellasse. l. 5. l. 10. §. ult. ff. de appell. (24) l. 1. ff. de appel. habent. (25) Quod & in stipulationibus prætoriis, quæ quanti ea res est, promissionem habent, expeditius est. l. ult. ff. de præt. stipulat. (26) De assertore diximus in hujus l. in libro (27) l. 7. ff. de jure fisci. l. 1. ff. de libell. dimiss. (28) Hanc causam esse, ut . . . singulari de præscriptionibus Modestinus de apostolis tractaverit. l. 106. ff. de verb. signif. Credo autem intra quintum diem & petendos, & accipiendos, & reddendos apostolos fuisse, salva semper absentibus pro ratione itineris dierum dinumeratione. (29) l. 1. ff. certa . . . al. nonf. app. red. poss. (30) Non confitente certa res est certa lex. A lege autem . . . non potest appellari: & hoc est, quod dicimus, a pœna non appellari. l. si quis novo verb. sign. (31) Diximus supr. tit. de injur. (32) l. 3. C. quor. appell. non rec. (33) Videtur abrogata l. 5. C. de fruct. & lit. expens.

CAJI INSTITUTIONUM
LIBER PRIMUS.

TIT. I.
DE LIBERTATIBUS SERVORUM.

CAji Institutionum liber primus dicit, omnes (1) homines aut liberos esse, aut servos. Sed ex ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos: Ingenuos (2), qui ingenui nati sunt: Libertinos, qui pro (3) justa (4) servitute manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est: libertorum vero ideo non unus est, quia tria (5) sunt genera libertorum: quia liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut Dedititii. Tamen qui cives Romani sint, qui Latini, qui Dedititii, breviter explanandum est. §. 2. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est, testamento (6), aut in Ecclesia (7), aut ante (8) Consulem fuerint manumissi. §. 3. Latini (9) sunt, qui aut per epistolam (10), aut inter amicos (11), aut convivii (12) adhibitione manumittuntur. §. 4. Dedititii (13) vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie (14), vel corpore quæcunque indicia (15), aut igne, aut ferro (16) impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint: ii, si manumissi fuerint, Dedititii appellantur. §. 5. Sed inter hæc tria genera libertorum ideo cives Romani meliorem statum habent: quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititii, nec testamenta condere (17), nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt ullatenus vindicare. Tamen Latini certis (18) rebus privilegia civium Romanorum libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad civium Romanorum libertorum beneficium pervenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum (19) ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem manumittantur, civium Romanorum privilegia consequuntur.

§. 6. Non tamen omnes domini servos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cujus substantia creditoribus teneatur obnoxia (20), in fraudem creditoris sui servos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. §. 7. Aut si libertus civis Romanus filios liberos non habuerit, & in (21) fraudem patroni sui servos suos manumittat, similiter data manumissio non valet.

§. 8 Præterea minor quicunque viginti annorum dominus servo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater a patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certe pædagogum (22), aut collactaneum manumittat. Nam quamlibet dominus, i. e. quatuordecim annos egressus (23), testamentum facere possit, & heredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen servis non (24) potest in hac ætate conferre.

TIT. II.
DE NUMERO (25) SERVORUM TESTAMENTO MANUMITTENDORUM (26).

COnstitutum est (27), quantum servorum numerum testamento, de quanta familia liceat manumitti, hoc (28) ordine: ut si quis duos servos habet, ambos manumittere possit. Qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim, decem & septem: similiter quinque. Qui decem & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, usque ad centum, quartam partem de numero servorum manumittere potest: qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius quam (29) centum testamento manumittere liceat. §. 2. Nam qui voluerit aut in Ecclesia, aut ante Consulem, aut inter amicos aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem (30) familiam jugo servitutis absolvere. §. 3. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam continet numerus suprascriptus, ordo servandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui (31) prius manumissi sunt usque ad illum numerum quem explanatio continet superius comprehensa: qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in servitute eos certum est permanere. Quod si non nominatim servi, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confuse omnes servos suos, vel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli (32) penitus firma esse jubetur hoc ordine data libertas: sed omnes in servili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo (33), ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. §. 4. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem (34) hujus legis facere noluerit testamentum, sed epistolis (35), aut quibuscunque aliis rebus servis suis pluribus quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt usque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, servi sine dubio permanebunt. §. 5. Nam si incolumis quoscunque diverso tempore manumisit: inter eos qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur.

TIT. III.
DE JURE PERSONARUM.

ALiquæ personæ sui (36) juris sunt, aliquæ alieno juri subjectæ sunt. Itaque cum (37) ostenditur quæ personæ alieno juri subjectæ sint, tunc evidenter agnoscitur, quæ sui juris sint. §. 2. In (38) potestate itaque dominorum sunt servi, quam potestatem omnes gentes habere certum est: sed distringendi in servos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi (39) tantum servos suos domini licentiam non (40) habebunt, nisi forte servus dum pro culpæ modo cæditur, casu forsitan moriatur. Nam si (41) servus dignum morte crimen admiserit, iis judicibus quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur. §. 3. In (42) potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

TIT. IV.
DE MATRIMONIIS.

LEgitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam (43) nuptiis (44) intervenientibus, vel consensu (45) ducat uxorem. §. 2. Sed non (46) omnes personas uxores ducere licet: quia nec (47) patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis quæ nobis propinquitate conjunctæ sunt, sed (48) etiam de adoptivis, hoc est, adfiliatis, jussum est observari. Nam etsi (49) per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptias tamen inter has personas semper constat illicitas. §. 3. Inter (50) fratrem quoque & sororem, sive eodem (51) patre ac matre nati fuerint, sive diversis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptivos etiam fratres illicita sunt conjugia, nisi (52) forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta: nam si emancipatio intervenerit, nuptiæ inter hujusmodi fratres licite contrahuntur. §. 4. Fratris quoque & sororis filiam (53) uxorem ducere non licet. §. 5. Sororem quoque patris (54) ac matris (55) uxores accipere non licet. §. 6. Genero quoque socrum (56) suam: nec socero nurum (57) uxorem accipere licet, neque vitrico privignam (58), neque privigno novercam (59). §. 7. Fratres enim amitinos, vel consobrinos in matrimonium jungi nulla ratione permittitur (60). §. 8. Sed nec uni viro duas (61) sorores uxores habere, nec uni mulieri duobus (62) fratribus jungi permittitur.

§. 9. Quod si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ nuptias inierit, nec (63) uxorem habere videtur, nec filios (64). Nam ii qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint, computantur: qui spurii (65) appellantur, hoc est, sine patre filii. §. 10. Regula juris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant: qui vero non (66) de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima conjunctione conceptus, etiamsi mater ejus statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur: nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater ejus ex ancilla, dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur; quia non legitime, sed vulgo (67) conceptus est.

TIT. V.
DE ADOPTIONIBUS (68).

ADoptio naturæ (69) similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non generavit. §. 2. Et ipsa adoptio duobus (70) modis fit: una quæ adrogatio dicitur: alia quæ adoptio. † Adrogatio est quando aliquis patrem non habens (71) adoptatur: & ipse se in potestatem adoptivi patris dat. Et ideo adrogatio dicitur (72), quia & ille qui adoptat, interrogatur, utrum illum quem adoptat, filium habere velit: & ille qui adoptatur, interrogatur utrum id fieri velit. † Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens (73), ab alio patre adoptatur:

(1) Inst. de jure personarum in pr. l. 1. ff. de statu hominum. (2) Inst. de ingenuis. (3) Ex justa. l. 4 ff. de statu hom. (4) De recta servitute v. l. 7. ff. de stip. serv. (5) Dixi ad Ulp. 1. §. 1. (6) Dixi ad Ulp. 1. §. 6. (7) Cain Fabrica unde quæro Ecclesia nomen? leve igitur, aut censu aut ante Consulem. (8) Idem ac si diceret, apud Prætorem, vel vindicta, Ulp. d. loco §. 7. (9) Vide C. de latina libertate toll. (10) Vid. l. un. §. 1. C. de latina libert. toll. (11) Dixi ad Ulpianum 1. §. 10. adde l. unic. §. 1. C. de latina libertate tollenda. (12) Per mensam. Theoph. Inst. de lib. § [illegible] non paupertatis causa servum mensæ domini adhibeat, sed cum fratribus amicis consessum, & familiaritatis causa servum convivio adhibere. Papinianus [illegible]. (13) Vid. C. de dedititia libert. toll. Ulp. 1. §. 11. (14) Aut fronte. Theoph. Inst. de libert. §. [illegible] (15) [illegible] Theoph. ibid. vestigia, Ulp. 1. §. 11. cicatrices, [illegible] l. 1. §. [illegible] ff. de fugitivis: ubi dixi de hujusmodi notis. (16) Aut verberis; unde subverbusta, quasi verubus usta, Plautus ulceratum, compeditum, subverbustum, [illegible] Festus in voce Subverbustam, Tertullianus in lib. de pallio: subverbustam, in libro [illegible] [illegible] (17) V. §. [illegible] Inst. de testam. ord. (18) De quibus v. Ulpian. 3. (19) Ulpian. 3. (20) Nec sit solvendo, v. Ulp. 1. §. 15. Inst. quibus ex caus. manum. non licet, l. 10. l. 16. ff. qui & a quibus manum. liberi non fiunt. (21) Dixi ad Ulp. 1. §. 11. (22) §. 5. Inst. quib. ex caus. manum. l. 13. ff. de manum. vindicta. (23) d. l. 13. (24) Id merito hodie abrogatum & immutatum est, §. 7. Inst. qui manum. (25) V. l. 4. ff. qui test. (26) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. (27) Lege Fusia Caninia, v. Inst. de leg. Fus. Can. tollenda. (28) V. Paul. 4. sent. 14. §. ult. (29) Dixi ad Ulpian. d. loco, Vopiscus in Tac. Servos manumitti intra centum vetuit, ne Comitium [illegible] videretur. (30) Omnem familiam manumittere possumus. Inst. de lege Fus. Can. (31) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. in fin. (32) l. 32. l. 42. ff. de her. inst. (33) Id est, in orbe verso & permixtim, ita ut non appareat, quis primus sit, ut si ita scriptus in orbe teneri, Sanchos Pamphilus Damas liberi sunto; nulli competet libertas. In sphæra enim non est locus inferior vel superior. (34) Veteres testamento plures (quam lege permissi sint) servos manumittere, in fraudem legis per epistolam manumittere alios non potest. (35) Epistola manumittere quis servum potest, ut & codicillis, Paul. 4. sent. 14. §. 1. (36) Dixi ad Ulp. 4. (37) l. 1. §. pr. Instit. de his qui sunt sui. (38) d. l. 1. §. 1. Inst. de his qui sunt sui. (39) d. §. 1. §. 2. l. 1. ff. §. 2. Instit. de his qui sunt sui.

(40) Et ita jus vetustum & necis abrogatum, adde l. 11. ff. ad leg. Corn. de sicar. (41) V. l. un. ff. de verb. oblig. (42) Instit. de patria potest. in princ. l. 4. ff. de his qui sunt sui. (43) Vid. Inst. de nupt. in princ. dixi ad Ulp. 5. §. 4. (44) Id est, ritu solenni. (45) Vid. l. 15. in fin. ff. de cond. & dem. l. 30. ff. de reg. jur. (46) §. 1. Inst. de nupt. (47) d. §. 1. l. 53. l. un. ff. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. 5. Ulp. 6. (48) d. §. 1. vers. & hoc adeo. (49) d. §. 1. in fin. d. l. 55. l. 14. in pr. ff. de ritu. (50) §. 2. vers. sane inter fratrem Inst. de nupt. l. 17. C. de nuptiis. (51) d. vers. sane. (52) d. §. 2. vers. sed si quæ, l. 17. ff. de ritu nupt. (53) §. 3. Inst. de nuptiis. l. 39. ff. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. l. unic. C. de incestis & inutil. nupt. (54) Id est, amitam. §. 5. Inst. de nupt. l. 17. in fin. ff. de ritu nupt. (55) Id est, materteram. d. §. 5. d. l. 17. ff. de ritu nupt. l. 17. C. de nupt. (56) §. 6. Inst. l. 17. C. de nupt. (57) §. 6. Inst. de nupt. d. l. 17. l. 2. in fin. ff. de condict. sine causa, l. 38. ff. ad leg. Jul. de adult. (58) d. §. 6. vers. item si adhuc privignam, l. 5. in fin. ff. de condict. sine causa, l. 14. in fin l. un. ff. de ritu nupt. l. 38. ff. ad leg. Jul. de adult. l. 17. C. de nupt. (59) l. 38. ff. ad leg. Jul. de adult. Novell. 117. c. [illegible] §. 1. l. 17. C. de nuptiis. (60) Imo permittitur, §. 4. Inst. de nuptiis, dixi ad l. 19. C. de nupt. (61) l. 2. l. 8. C. de incestis & inutil. nupt. (62) d. l. 2. d. l. 8. (63) Pœna incestarum nuptiarum. (64) Nec dotem, §. 12. Inst. de nupt. l. ult. ff. de condict. sine causa, l. 52. ff. de ritu nupt. (65) Dixi ad Ulp. 4. §. 2. (66) Adde l. 24. ff. de statu. (67) Qui vulgo conceptus, v. l. 23. ff. de statu homin. (68) L. 7. D. 1. & L. 5. Instit. [illegible] Ulp. (69) l. 1. l. 16. ff. §. 4. Instit. de adopt. Ulp. 8. §. 1. (70) §. 1. Inst. l. 2. in fin. [illegible] ff. eod. (71) Id est, qui sui juris sit, d. §. 1. d. l. 2. (72) Unde dicta adrogatio. (73) Et ita non sui juris.

tur: & ille qui adoptatur, de certi patris potestate discedit, & in adoptivi patris incipit esse potestate. §. 3. Nam & fœminæ (1) adoptari possunt, ut loco filiarum adoptivis patribus habeantur: fœminæ vero adoptare (2) non possunt, quia nec filios ex se natos in potestate habent. §. 4. Spadones (3) aut qui generare non possunt, adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptaverunt filios habere possunt. §. 5. Si quis vero filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptivi potestatem redigitur, sed (4) & filii ejus, si tamen avum paternum non habuerint, in adoptivi patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

T I T. VI.

QUIBUS (5) MODIS FILII EXEUNT DE POTESTATE PATRIS.

Filii qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui juris fiunt. Sed si hic filius qui morte patris sui juris effectus est, filios habeat, in ejus post patris sui obitum erunt filii potestate. Nam si pater moriatur, & avus (6) paternus vivat, nepos ex filio sui juris esse non potest: quia in avi remanet potestate, qui (7) avo mortuo sui juris efficitur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc (8) nepotes liberi & sui juris erunt, & in patris emancipati potestatem non veniunt. §. 2. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium (9) missus fuerit: quia non potest filium civem Romanum in potestate habere homo peregrinæ (10) conditionis effectus. Item filius si vivo patre in exilium (11) missus fuerit in potestate patris civis Romanus esse non potest, quia similiter peregrinæ conditionis factus cognoscitur.

§. 3. Item si ab hostibus pater captus (12) sit: in potestate, quandiu apud hostes fuerit, filios non habebit. Sed si de captivitate evaserit, jure postliminii omnem, sicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit potestatem. Si vero pater, qui ab hostibus captus est, in captivitate moriatur ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui juris effecti intelliguntur. §. 4. Item per emancipationem (13) filii sui juris efficiuntur. Sed filius masculus tribus (14) emancipationibus de potestate patris exit, & sui juris efficitur. † Mancipatio autem, hoc est, manus traditio, quædam similitudo (15) venditionis est: quia & in (16) emancipationibus præter illum, hoc est, certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario (17) patri mancipat, hoc est, manu tradit: a quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio (18) fit, & sic de patris potestate exit. Quæ tamen mancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda est: ubi quinque testes cives Romani in præsenti erunt, & pro illo, qui Libripens (19) appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus (20) appellatur, alii duo, ut septem testium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei a fiduciario patre remancipetur (21), & a naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hereditate naturalis pater non fiduciarius succedat. Fœminæ (22), vel nepotes masculi ex filio, una emancipatione de patris, vel avi exeunt potestate, & sui juris efficiuntur. Et ii ipsi quamlibet una mancipatione de patris, vel avi potestate exeant, nisi a patre remancipati fuerint, & a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, nisi fiduciarius, a quo manumissi sunt: nam si remancipatum sibi naturalis pater, vel avus manumiserit, ipse eis in hereditate succedit. Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio ejus est: aut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, & hoc ei pro juris ordine licere manifestum est. Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potest.

T I T. VII.

DE TUTELIS (23).

Tutores aut legitimi sunt, aut testamentarii. † Legitimi sunt, qui pupillo per virilem (24) sexum (25) propinquitate conjunguntur: & qui proximior fuerit de adgnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia (26) is, qui proximus fuerit ad tutelam, ipse proximus est ad hereditatem. † Testamentarii (27) sunt, quos patres (28) aut avi paterni (29) in testamento suo tutores filiis (30) aut nepotibus delegaverint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquisitione judicis pupillis tutores dantur (31).

T I T. VIII.

DE CURATORIBUS (32).

Præfectis pupillaribus annis, quibus tutores absolvuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore sunt minores ætate, majores eversores (33), insani. Ii, qui minores sunt, usque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui vero eversores, aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse jubentur: quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

(1) 2. Ulp. 1. l. 21. ff. eod. (2) V. 8. Ulp. 2. §. 10. Inst. eod. (3) 8. Ulp 6. §. 9. Inst. eod. l. 2. §. 1. l. 40. in fin. ff. eod. (4) d. l. 40. in pr. 7. Ulp. 8. §. 11. Inst. eod. (5) L. 1. Inst. 12. Novell. 81. De emancipationibus liberorum, l. 8. c. 49. Quemadmodum filii efficiuntur sui juris. Paul. 2. sent. 25. 10. Ulp. qui in potestate mancipioque sunt, quemadmodum eo liberentur. (6) Inst. eod. in pr. l. 11. ff. quando dies legat. Ulp. 2. (7) l. 9. in fin. C. de his qui sunt sui. (8) Inst. eod. in pr. (9) Exilio patris filius fit sui juris, ut hic. Exilio filii pater suam potestatem amittit, Inst. ad.le deportatione insulæ, §. 1 Inst. eod. aquæ & ignis interdictione, 10. Ulp. 3. relegatione, §. 2 Inst. eod. pœnæ servitute, §. 3. Inst. eod. l. 7. ff. de his qui sunt sui. (10) Peregrinus civem in sua potestate non habet, ut hic, ut e contra civis in sua potestate peregrinum non habet, Ulp. 10. l. 3. (11) V. supr. eod. (12) Ulp. 10. §. 4. §. 5. Inst. quib. modis jus potest. solvit. (13) Tit. C. de emancipat. liber. Paul. 2 sent. 25. § 2. 3. 4. 5. (14) V. 10. Ulp. 10. (15) Mancipatio, similitudo venditionis. Ter igitur mancipari est ter vendi. Trina mancipatio, trina venditio. (16) Huiusmodi venditiones liberarum personarum figuratæ, l. 6. C. de emancip. liber. & imaginariæ dicuntur, §. 6. Inst. quib. mod. jus patriæ potest. vana observatione & l. 6. & narrationem. d. §. 6. et quæ non sine injuriis & ... fiebant. Novell. 81. Idque receptum erat ex lege XII. Tab. ... pater filium ter venundavit, filius a patre liber esto, Ulp. 10. §. 1. quam itidem tradunt ex legibus Romuli mutuatam, Dionys. Halicarn. 12. Olim parentibus licuit quoque filios interficere, diximus ad l. 11. in fin. ff. de lib. & posthum. adde l. ult. C. de patria potestate. Hodie vetitum est, ne quis filios vendat, donet, vel pignoret, l. 1. l. 2. C. de patrib. qui filios suos distraxerunt. Vetitum est etiam ne interficiat, d. l. ult. (17) Fiduciarius pater. (18) Ne id ita intelligas, quasi trinæ illæ venditiones fierent uno & eodem tempore, cum singulis diebus, adhibitis testibus fieri possent, vel eodem die, vel intermisso. Paul. 2. sent. 25. §. 2. adeo ut filius ex prima, secundave mancipatione manumissus, reversus in patriam potestatem, adgnosceretur suus heres, Ulp. tit. 23. §. 3. (19) Libripens. (20) Antestatus. (21) Remancipatio. (22) Dixi ad Ulp. 10. §. 1. in fin. (23) 11. Ulp. 1. Inst. 13. (24) 11. Ulp. 4. §. 1. Inst. de legit. agnat. tut. (25) Legitimi tutores, propinqui masculi. (26) Ubi tutela, ibi hereditas, l. 1. ff. de legit. tutorib. (27) V. ff. de testam. tutel. (28) Id est, parentes, l. 1. ff. de test. tut. §. 3. Inst. de tutelis. (29) Quid mater? ea liberis tutorem dare potest, confirmandum tamen a magistratu. l. 1. §. 1. l. 2. ff. de confirmando tut. (30) In potestate. d. l. 1. 21. Ulp. 11. (31) V. titulum ff. de tutorib. datis. Adde Instit. de Atiliano tutore. 11. Ulp. 18. (32) 12. Ulp. & 1. Instit. 23. & 27. D. 26.
(33) Prodigos intellige, qui neque tempus neque finem impensarum habent, l. 1. ff. de curatorib. 12. Ulp. 2. & §. 3. Inst. de curatoribus, hinc domus eversio, l. ult. ff. de usufr. prodigio, quam Græci οἴκου ἀνατροπὴν. Hinc etiam patrimonium evertere, l. 1. ff. si familia furtum fec. intervertere, l. 2. C. de jure fisci, evertens, l. 2. C. de palatinis sacr. largit. l. 1. C. Theod. de suscept.

CAJI INSTITUTIONUM

LIBER II.

TIT. I.
DE REBUS.

CAjus superiori commentario de jure personarum aliqua disputavit (1). Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat.

§. 2. Omnes itaque res aut nostri juris sunt, aut (2) divini, aut publici: Nostri (3) juris sunt, quæ in proprietate (4) nostra esse noscuntur: Divini (5) juris sunt ecclesiæ, id est templa Dei, vel ea patrimonia, ac substantiæ, quæ ad ecclesiastica jura pertinent: Publici (6) juris sunt muri (7), fora, portæ (8), theatra (9), circus, arena (10), quæ (11) antiqui sancta appellaverunt (12), pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi (13) non licet. Sed hæc omnia in nullius (14) bonis sunt, ideo (15) publici juris esse dicuntur. Sed & res hereditariæ (16) antequam aliquis heres existat, id est, quando dubitatur, utrum scriptus, an legitimus heres succedere debeat: in nullius bonis esse videntur (17). §. 3. Præterea quædam res corporales (18) sunt, quædam incorporales (19). §. 4. Corporales (20) sunt, quæ manu tangi possunt: velut ager, mancipium, vestis, aurum, argentum, & iis similia. §. 5. Incorporales (21) sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ non in corpore, sed in (22) jure consistunt, sicut est hereditas (23), & obligationes diversis contractibus scriptæ. Et licet hereditas, vel emptio, aut diversi contractus res corporales in se habeant, jus tamen ipsius hereditatis, vel emptionis aliorumque contractuum incorporale est. §. 5. Incorporalia (24) etiam sunt jura prædiorum urbanorum, vel rusticorum: Prædiorum urbanorum (25) jura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendæ, & luminum: ut ita quis fabricet ut vicinæ domui lumen non tollat. Prædiorum vero rusticorum (26) jura sunt, via vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquam duci, & aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hæc jura tamen rusticorum prædiorum Servitutes (27) appellantur. §. 6. Item regaliter constitutum est, ut superposita inferioribus cedant. Ut si quis in solo (28) nostro sine nostro permissu domum ædificaverit, ad eum, cujus terra est, domus edificata pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbores, aut vineas, vel plantas (29) quascunque posuerit, similiter superficies (30) solo cedat (31). Vel si messem in campo seminaverit (32), omnia hæc quæ in terram alienam jactantur, domino terræ adquiruntur. Quod & de chartis (33), & pergamenis, si in alienis scribat, licet aureis vel argenteis literis, similiter ejus est scriptura cujus charta aut pergamenum fuerit. Quod & de tabula, hoc est, si aliquis in tabula mea picturam fecerit, observatur: quia statutum est, ut tabulæ pictura (34) cedat. §. 7. Quod si quis ex uvis (35) meis vinum, aut spicis (36) frumentum, aut ex olivis (37) oleum fecerit: ejus vinum, triticum, vel oleum est, cujus spicæ, aut uvæ, aut olivæ fuerint.

† Si quis etiam ex tabulis alienis navem (38), aut armarium, aut quodcunque ad usum pertinens fecerit, simili ratione ejus erunt, quæ facta fuerint, de cujus ligno facta probantur. † Similiter etiam, si ex lana (39), vel lino vestimenta facerit, ejus erunt vestimenta cujus lana vel linum fuisse probabitur. §. 8. Sed in iis omnibus superius comprehensis quicunque in terra aliena aliquid posuerit, aut ædificaverit, aut horum, quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præsumpserunt, hoc competit, ut (40) expensas vel impendia, quæ in iis fecerint, a dominis, qui rem factam vindicant, recipere possint.

§. 9. Acquiritur autem nobis non solum per nosmetipsos, sed (41) & per eos, qui in potestate nostra sunt: sicut filii (42) vel servi (43): quia quicquid eis a qualibet persona donatum, vel venditum fuerit, aut heredes fuerint instituti, id patribus & dominis sine aliqua dubitatione conquiritur: præter (44) eos filios, quibus per leges castrense peculium habere permissum est. Hi vero servi, qui in usufructu (45) nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tantum usufructuario acquirere possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de mercedibus operis sui acceperint. Nam si eis aut hereditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non usufructuario acquiritur.

TIT. II.
DE TESTAMENTIS (46).

PEr universitatem (47), hoc est, omnia simul bona, acquirimus hereditate (48), emptione (49), adoptione: quia is quem adoptaverimus, si sine patre est, cum (50) omnibus bonis suis ad nos transit.

§. 2. Id quoque statutum est, quod non (51) omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui (52) juris non sunt, & alieno juri subjecti sunt, hoc est, filii (53) tam ex nobis nati, quam adoptivi.

§. 3. Item testamenta facere non possunt impuberes (54), id est, minores quatuordecim (55) annorum, aut puellæ XII. §. 4. Item & ii qui furiosi (56), id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. §. 5. Sed ii qui insani sunt, si intervalla (57) ipsius insaniæ habent, per intervalla quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

TIT. III.
DE EXHEREDATIONE (58) LIBERORUM.

IS qui filium in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filium aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non valebit testamentum. §. 2. Si vero filiam (59) præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos legitimo stante testamento, suam sicut alii fratres, consequitur portionem. Si vero testamento extranei heredes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem hereditatis acquirit. Nam si facto testamento in quo filius masculus prætermissus est, evenerit, ut vivente adhuc patre filius qui prætermissus est, moriatur, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum quod factum est, non valebit. §. 3. Posthumorum duo (60) genera sunt: quia posthumi appellantur ii qui post patris mortem de uxore nati fuerint: & illi qui post testamentum factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamentum facit, in ipso testamento comprehenderit: Quicumque (61) filius aut filia mihi natus natave fuerit, heres mihi sit: aut certe dicat. Exheres sit, valere ejus non potest testamentum: quia sicut superius (62) jam dictum est, legitime concepti pro (63) natis habeantur. Nisi quod melior (64) conditio est posthumæ quam natæ: quia nata, si prætermissa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma vero, sicut masculus testamentum rumpit. §. 4. Si quis post factum testamentum adoptaverit apud populum (65) illum qui sui juris est, hoc (66) est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem (67) illum adoptaverit qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita ejus rumpitur (68) testamentum. §. 5. Posteriore (69) quoque testamento quod jure factum est, id quod jure factum ante fuerat rumpitur. Quod si facto posteriore testamento heres scriptus, aut ante aditionem hereditatis moriatur, aut vivo testatore defecerit, aut conditio possibilis sub qua heres institutus est, impleta non fuerit: is qui testamentum fecit, intestatus mori videtur: quia testamentum quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, iis rebus quas diximus infirmatur. §. 6. Alio quoque modo testamenta jure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite (70) minuitur: id est aut ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter & si qui adoptatus fuerit, testamentum quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit. §. 7. Heredes autem sui sunt, aut (71) necessarii, aut extranei. † Sui (72) heredes appellantur filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate avus vel pater habet. Necessarii (73) sunt heredes servi qui cum libertate heredes instituuntur. † Necessarii ideo quia aut velint (74) aut nolint, necesse est eis heredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant (75) se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi servos suos manumittunt, & heredes necessarios faciunt, ut quo magis heres quam dominus infamiam incurrat, cum res ejus, id est, hereditas domini pro debitis venditur & creditoribus datur.

† Extranei (76) sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori junguntur, sed eos quicunque pro arbitrio suo scribit heredes.

TIT. IV.
DE SUBSTITUTIONIBUS (77) ET DE FACIENDIS SECUNDIS TABULIS.

SUbstitutio est, quæ post institutionem a testatore fieri solet, id est, secundi (78) heredis appellatio. Et duæ sunt (79), quarum una vulgaris dicitur, alia pupillaris. §. 2. Vulgaris (80) dicitur. Ille heres mihi esto; sive hoc filio sive extraneo. Quod si hereditatem meam adire noluerit, illum substituo ad quem hereditas mea debeat pertinere.

§. 3. Pupillaris (81) substituti filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit; Ille filius meus, si (82) intra pubertatem decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita secreta (83) esse debet, ut ad notitiam substituti pervenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliatur. Nam in extrema pagina (84) testamenti fieri debet, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, in qua heres scriptus est, referatur. Hoc etiam & (85) de bonis fieri potest. §. 4. Nam si extraneus (86) heres scriptus sit, etsi aliquem substituere non possumus (87), ut heres extiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit alius ei heres sit, potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii rogatus a testatore hereditatem aut integram, aut pro parte restituat.

TIT.

[illegible]

TIT. V.
DE LEGATIS.

Legatorum genera sunt quatuor (1), vindicationis (2), damnationis (3), sinendi modo (4), & praeceptionis (5). §. 2. Vindicationis (6) legatum est, si testator sic (7) locutus fuerit: Illum servum tibi do, aut lego, vel: Illam rem tibi præsume, habe, vindica (8). Quod post mortem testatoris statim legatarii non expectato herede, sibi præsumit. Quam si præsumpserit, nec pro præsumpto legato ab herede potest calumniam sustinere, nec si aliena res fuerit quæ legata est, legatarius hoc poterit ab herede repetere. Si per vindicationem una res multis legata sit, & singuli hanc ipsam rem præsumere velint, æquales singuli de re legata capiant portiones. §. 3. Per damnationem (9) isto ordine legatum dimittitur, ut testator in testamento scribat: Tu heres meus illi hoc da, aut: Illud illi ab herede meo dari jubeo (10). In quo genere legati etiam alienæ (11) res per legatum dimitti possunt. Et necesse est heredi aut redimere eam rem, quæ juris alieni est, & legatario tradere, aut si is cujus res est, vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in pretio compensare. Sed si testator rem alienam quasi suam credens per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non potest: & inutile est legatum. Nam si sciens alienam esse, per legatum dederit, necesse est ab herede, aut ipsam rem, aut æstimationem rei in pretio legatario dari. §. 4. Cæterum inter damnationis legatum & vindicationis hoc interest, quod per vindicationem res aliena (12) relinqui non potest, per damnationem eo pacto quo superius comprehensum est, potest. Illæ etiam res quæ (13) in rerum natura non sunt, per damnationem legato dimitti possunt, veluti si ita testator in testamento scribat. Fructus qui ex illo agro nati fuerint; aut, id, quod ex illa ancilla natum fuerit: quod in legato vindicationis fieri non potest: quia non potest hæc legatarius testatore mortuo continuo vindicare. §. 5. Inter legatum vindicationis, & damnationis ista similitudo (14) est, quod legatum vindicationis sive damnationis, si conjunctim (15), id est, duobus, aut pluribus una res in legato dimissa fuerit, in utroque legato simul ab omnibus præsumatur. §. 6. Inter legatum vindicationis, & damnationis ista distantia est, ut si disjunctim (16), id est, singulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integra debeatur: id est, ut unus (17) rem ipsam accipiat, alii æstimationem rei ipsius in pretio ab herede accipiant. §. 7. Sinendi (18) modo hæc (19) legati verba sunt: Ille heres meus rem illam illum permitte præsumere & sibi habere. Nam & propriam rem testator & (20) heredis sui & [alienam] (21) per sinendi legatum relinquere potest (22). In quo legato non quidem heres legatario rem quæ relicta est jubetur tradere, sed vindicanti legatario non permittitur prohibere. §. 8. Præceptionis (23) vero legatum nonnisi uni (24) ex heredibus dari potest, ut aliquid ei ex hereditate præcipuum relinquatur, & si aut conjunctim, id est, multis, aut disjunctim singulis relinquatur, omnibus una res tantum quæ nominata est, debetur, non uni res (25), & alii æstimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

TIT. VI.
DE LEGE FALCIDIA (26).

Lege Falcidia constitutum est, quicumque heres fuerit institutus, quartam (27) partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam sibi de imminutione legatorum heres retineat, constante nihilominus testamento. Hic de Pauli sententiis addendum.

TIT. VII.
DE FIDEICOMMISSIS (28).

Potest aliquis recto (29) jure heredem instituere: & rogare eum, ut hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si heredem directo jure non instituerit, fideicommissarius non potest ad alium acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra jam dictum est, ut heres institutus, etiamsi omnem hereditatem alii restituere jussus sit, ita hereditatem alii restituat, ut quartam (30) sibi ex hereditate retineat. §. 2. Et singulæ (31) quæcunque res per fideicommissum (32) dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum. §. 3. Ab ipso fideicommissario (33) alteri fideicommissum dimitti potest (34). §. 4. Et a legatario (35) licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. §. 5. Et non solum propriæ res a testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius heredis, aut legatarii, aut cujuslibet extranei (36).

§. 6. Ne legatarius cui per testamentum parum dimissum est, plus (37) alii per fideicommissum quam id, quod consequitur, reddere jubeatur. §. 7. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est heredi, vel legatario rem illam, quæ per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut (38) pretium ejusdem rei, quantum æstimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus (39). §. 8. Libertates (40) etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut heres vel legatarius ea mancipla manumittant, quæ testator ab iis ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testatur de suis servis, an de ipsius heredis vel legatarii, aut de alienis fieri jubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur heres emere ipsum servum & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re heres æstimationem in pretio dare non cogitur: sed cum per fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, non testatoris, sed heredis libertus est. §. 9. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quædam distantiæ (41). † Fideicommissum ad eum cui aliquid commissum est, herede mortuo (42) poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam (43) legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam (44) si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. † Item (45) per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item (46) per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. † Item (47) per codicillos (48) nemo heres institui potest, quamvis testamento confirmati sint: sed is qui testamento heres fuerit institutus, potest (49) per codicillum rogari, ut hereditatem quæ ei data est, alii totam vel pro parte restituat: quod validum est, etiam codicilli testamento non fuerint confirmati.

† Item (50) quamvis non possimus post (51) mortem ejus quem heredem instituimus, alium ei substituere: tamen per fideicommissum rogare eum possumus, ut cum moriatur, alii eam hereditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem heredis fideicommissum ei cui relictum est, dari potest, quod hoc ordine fit, ut testator scribat: Illum heredem instituo, & volo, ut quum mortuus fuerit ad illum hereditas mea pertineat.

† Præterea (52) & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est, soluta fuerint, usuræ (53) & fructus debentur: legatorum vero usuræ non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relicta fuerint, duplicantur.

TIT. VIII.
DE INTESTATORUM HEREDITATIBUS (54).

Intestatorum hereditates primum ad suos (55) heredes pertinent.

† Sui (56) autem heredes appellantur, filius filia, nepos neptis, pronepos proneptis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes sui vocantur. Naturales (57) sunt hæ personæ, ac si adoptivæ. Adoptivorum enim comparatione legitimi naturales appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio avo suo heredes sunt, si pater eorum de potestate patris, aut morte, aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore quo aliquis moritur, filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi vivo patre suo, & in potestate avi constituto sui heredes avo esse non possunt (58). §. 2. Similiter posthumi (59) qui si vivo patre nati fuissent, in potestate ejus futuri erant, sui heredes sunt.

§. 3. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam, & ex alio filio mortuo nepotes, neptesve: filii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel avo hac ratione succedunt, ut filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem quam (60) pater eorum erat habiturus, accipiant: quia regulariter constitutum est, ut inter suos proximior longiore gradu positos non excludat: & non in capita, sed in stirpem dividatur hereditas. Item si quis moriens filium non relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex uno filio unum, vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor, similiter, sicut superius dictum est, in stirpem (61), non in capita hereditas dividatur, hoc modo: ut illi duo nepotes ex uno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, ut tales accipiant portiones, quales patres eorum, si vixissent, habituri erant. §. 4. Si defuerint (62) heredes sui, tunc hereditas defuncti pertinet ad agnatos. Agnati (63) enim sunt per virilem sexum defuncto propinquitate conjuncti, id est, consanguinei fratres, hoc est, de (64) uno patre nati. Nec disputari potest, si de diversis (65) matribus nascantur, qui uno patre geniti sunt. Item patruus (66), id est, frater patris, fratris sui filio agnatus est. Ipso modo sunt fratres patrueles (67), hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur, qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate conjuncti.

§. 5. Non tamen omnibus simul agnatis lex hereditatem propinqui intestati dat, sed iis qui defuncto mortis (68) suæ tempore proximiores inveniuntur. §. 6. In fœminis vero alia conditio est: quia inter fœminas sola tantum (69) soror consanguinea habetur agnata, ut germano suo defuncto, ab intestato ei agnationis jure succedat. Reliquæ fœminæ, hoc est, amitæ, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimæ sunt, nec masculis propinquis agnationis jure succedunt. Ipsarum vero hereditates ad masculos propinquos agnationis conditione perveniunt. §. 7. Regulariter constitutum est, ut inter agnatos proximior (70) posteriorem excludat, & inter eos non in stirpem, sed in capita ab intestato dividatur hereditas. Nam inter suos, sicut superius diximus, alia ratio est, ut proximior posteriorem non (71) excludat, & semper hereditas in (72) stirpem non in capita dividatur. Nam si quis moriens dimittat germanum, & ex altero germano filios: germanus frater quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non (73) succedunt. Item si moriatur quis, & de

---

(1) 2. *Inst.* 20. 24. Ulp. Paul. 3. *sent.* 6. L. 6. C. 1*. & [illegible] D.
(2) §. 2. *Inst. eod.* (3) V. §. [illegible] (5) V. §. 6. 7.
(6) V. §. 3. *infr. eod.* (7) V. 24. Ulp. [illegible] (8) V. 24. Ulp. 3. (9) Formula legati per vindicationem. (9) Inde legatum per vindicationem dictum. (10) V. 24. Ulp. 4.
(11) 24. Ulp. 8. (12) Alias formulas auctores vide apud 24. Ulp. 4. & §. 2. in *fin. Inst. de legat.* Paul. 3. *sent.* 6. § 4. (12) Per damnationem res aliena relinqui potest; per vindicationem non potest, v. 24. Ulp. 8. Huc etiam pertinet per damnationem rem creditori obligatam legari posse a sciente testatore. Paul. 3. *sent.* [illegible] Quæ in rerum natura non sunt, legari possunt per damnationem, non per vindicationem. (14) 24. Ulp. 13. *in princ.*
(15) Conjunctim legare possumus per damnationem & vindicationem. (16) 24. Ulp. 13. *in fin.* (17) Nec pluribus legata per damnationem, non per vindicationem, singulis legatariis debetur, uni res, alii æstimatio. §. 8. *in fin. infr. eod.* adde Paul. 3. *sent.* [illegible] *in fin.* (18) §. 2. *Inst. eod.* (19) [illegible] alia commodiora, de quibus vid. 24. Ulp. [illegible]
(20) 24. Ulp. [illegible] (21) Hanc vocem supervacue notat Cujac. 24. *ad Ulpianum*.
(22) Possunt etiam jura relinqui sinendi modo, Paul. 3. *sent.* 6. §. 11. (23) Formulas legandi per præceptionem, v. apud Ulp. 24. §. 6. (24) Paul. 3. *sent.* 6. §. 1 (25) §. 6. *in fin. supr. eod.* (26) V. 2. *Inst.* 22. [illegible] D. 2. [illegible] C. [illegible] adde 24. Ulp. 32. Paul. 3. *sent.* 8.
(27) [illegible] *Inst. eod.* [illegible] *ad leg. Falc.* Paul. 3. *sent.* 8. §. 3. (28) Vid. 25. Ulp. & Paul. *sent.* 4. de fideicommissariis hereditatibus. L. 2. *Inst.* 23. Singulis rebus per fideicommissum relictis, L. 2. *Inst.* 24. (29) §. 2. *Inst. de fideicom. hereditatib.* (30) De quarta Trebellianica, v. §. 4. *Inst. de fideicom. her.* & *ad SC. Trebell.* [illegible] *ad SC. Treb.* (31) *Inst. de sing. reb. per fideicommiss.* (32) Et legatum 24. Ulp. 25.
(33) Sic a posthumo herede instituto fideicommissum relinqui potest. Paul. *sent.* [illegible] ab imperatore herede instituto, §. [illegible] *ibid.* a surdo vel muto, §. 4. *ibid.* at non ab uxore, cui vir dotem prælegavit, §. 9. *ibid.* (34) Quamvis a legatario olim legari non poterat, v. §. 4. *infr. eod.* (35) *Inst. de singulis rebus per fideicommissum relictis*, 24. Ulp. 20. sicuti nec heredi a semetipso, 24. Ulp. 22. (36) Nostram statim; alienas autem aut æstimatas aut redemptas, Paul. 4. *sent.* 1. §. 7. nisi ignorantes rem alienam legaverimus, §. 8. *ibid.*
(37) Dixi plenissime *ad l.* [illegible] *in fin. ff. ad SC. Treb.* (38) Paul. 4. *sent.* 1. §. 7.
(39) *Tit.* 1. §. 4. *supr. eod.* (40) 2. Ulp. 11. §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideicomm.* [illegible] *ff. de fideicomm. her.* (41) Differentia fideicommissi & legati: hodie legata fideicommissis exæquata sunt, v. *l.* 1. *ff. de legat.* 1. (42) Prima differentia. (43) Secunda differentia, 25. Ulp. §. 8. *in fin.* (44) [illegible] Paul. 4. *sent.* 1. §. 10. (45) Tertia differentia. (46) Quarta differentia. (47) Quinta differentia. (48) [illegible] *ff. de codic.* §. 1. *Inst. de codic.* [illegible] *in fin. ff. de condic. inst.* (49) §. 2. *Inst. de codic.* (50) Sexta differentia. (51) 24. Ulp. 16. Paul. 3. *sent.* 6. §. 9. (52) Septima differentia.
(53) V. C. *de usuris, & fruct. legator.* (54) De hereditatibus quæ ab intestato, L. 3. *Instit.* 1. de legitimis heredibus, 26. Ulp. de intestatorum successione, Paul. 4. *sent.* 8.
(55) V. 26. Ulp. 1. §. 2. *Instit. de her. quæ ab intestato.* (56) §. 2. *Inst. eod.* (57) Naturales legitimati sui esse possunt, *d.* §. 2. *vers. nec interest vers. quibus.* (58) *d.* §. 2. *vers. nam si per id tempus.* (59) *d.* §. 2. *vers. posthumi.* (60) Hæc successio in stirpes dividitur, 26. Ulp. 2. §. 6. *Inst. de her. quæ ab intestato.* (61) Nepotes ex filio patris sui locum repræsentant, sive concurrant cum suis patruis, §. 6. *supr.* sive plures inter se concurrant, ut *hic*. Inter fratrum filios non est eadem successio: concurrunt enim inter se non in stirpes sed in capita, vide Nov. 118. c. 3. *in fin.* (62) Post suos agnati succedunt.
(63) Quinam agnati. (64) Consanguinei fratres de uno patre nati, de uno id est eodem.
(65) Ex eodem patre licet diversis matribus geniti, agnati inter se. (66) Patruus patris frater. (67) Fratres patrueles duorum fratrum filii, *l.* 1. §. 6. *ff. de gradibus & affinibus.*
(68) §. 2. *Instit. de legit. agn. success.* (69) 26. Ulp. 6. Paul. 4. *sent.* 8. §. 3.
(70) §. 1. *Inst. de legit. agn. success. l.* [illegible] §. 1. *ff. de verb. sign.* (71) Inter suos proximiores non excludunt posteriores. (72) Inter suos hereditas dividitur in stirpes.
(73) Hodie succedunt.

INDEX
OMNIUM TITULORUM

In hoc universo juris corpore comprehensorum.

NOTÆ LIBRORUM.

I. Institutiones.
D. Digesta seu Pandectæ.
C. Codex.
J. N. Justiniani Novellæ.
E. Edicta Justiniani Imperatoris.
N. J. Novellæ Justini Imperatoris.
C. T. Constitutiones Tiberii.
C. I. I. Constitutiones Justiniani, Justini & Tiberii.
N. L. Novellæ Leonis.
C. Imp. Constitutiones Imperatoriæ.
F. Feudorum Consuetudines.
Ex. Extravagantes.
xii. Tab. xii. Tabularum Fragmenta. p. *pagina intelligitur Tomi IV.*
Ulp. Titt. ex corpore Ulpiani.
P. Pauli Sententiæ receptæ.
Gai. Gaji Institutiones.

A

Agna-

In

mus

*** ctum

ne

ad

*****

Sen-

******

poris

X

Finis Titulorum in toto Corpore Juris contentorum.